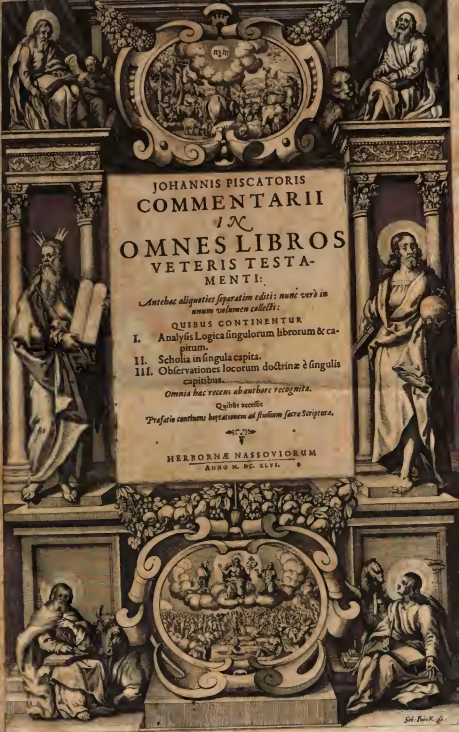

JOHANNIS PISCATORIS

COMMENTARII IN OMNES LIBROS VETERIS TESTAMENTI:

Antehac aliquoties ſeparatim editi: nunc verò in unum volumen collecti:

QUIBUS CONTINENTUR

I. Analyſis Logica ſingulorum librorum & capitum.

II. Scholia in ſingula capita.

III. Obſervationes locorum doctrinæ è ſingulis capitibus.

Omnia hæc recens ab authore recognita.

Quibus acceſſit

Præfatio continens hortationem ad ſtudium ſacræ Scripturæ.

HERBORNÆ NASSOVIORUM

ANNO M. DC. XLVI.

PRÆFATIO JOHANNIS PISCATORIS IN VOLUMEN COMMENTARIORUM IPSIUS IN V. T.

QUONTAM beneficio Dei inde à juventute mea in ſtudium ſacratum literarum incumbere mihi licuit; atque etiam perbene multos annos, quibus docendi munere functus ſum, in utriusque teſtamenti libros, commentarios ſcribere mihi datum eſt: è quibus illi quos in libros N. T. ſcripſi ante hoc tempus primùm ſeparatim, deinde in uno volumine editi ſunt: illi verò quos edidi, ſeparatim in libros teſtamenti veteris, nunc ipſi quoque in uno volumine eduntur: viſum mihi eſt in hanc novam editionem de hoc ipſo ſtudio aliquid præfari, & ſacratum literarum ſtudioſos ad ſacram ſcripturam diligenter & aſſiduè legendam atque meditandam cohortari. Cauſæ autem quæ ad hanc rem movere illos debent, ſunt potiſſimum duæ: Scripturæ ipſius præſtantia, & emolumenta, quæ inde ad ſtudioſos lectores redeunt. Præſtantia verò illius pendet partim ab ipſius authore, partim à qualitate rerum quas tradit. Author eſt Deus: id quod tum ſancti apoſtoli, Paulus & Petrus, teſtantur; tum (quod plus eſt) ipſe Spiritus Sanctus. Paulus de ſcriptura prophetica ſeu veteris teſtamenti, dicit, *Omnis ſcriptura divinitus inſpirata eſt*, 2. Tim. 3. v. 16. Petrus verò ait, *Nulla prophetica ſcriptura eſt propria explicationis. Non enim voluntate hominis allata eſt olim prophetia, ſed acti à Spiritu ſancto, locuti ſunt ſancti Dei homines*. 2. Pet. 1. v. 20. & 21. Porrò de teſtimonio Spiritus Sancti dicit Johannes, *Spiritus* (nempè Spiritus Sanctus) *is eſt qui teſtatur* (nempè in cordibus electorum) *ſpiritum* (id eſt Evangelium, quod eſt miniſterium Spiritus Sancti) *veritatem eſſe*. Nempè veritatem divinam. *a* Multi ſtudioſè legunt ſcripta profana: quia ſibi perſuadent, autho- [a 1. Joh. 5. v. 6.]
res illorum fuiſſe viros doctos ac ſapientes. Multo igitur magis ſtudioſè legenda eſt ſcriptura ſacra, cujus author ſapientiſſimus eſt, imò ipſa ſapientia. Jam ad qualitatem rerum (quæ altera præſtantiæ pars eſt) quod attinet: ſcriptura ſacra tradit, tum res veras atque certas, tum res utiles atque neceſſarias, tum denique jucundas. Quod ſcriptura ſacra tradat res veras, patet ex eo quòd ſcriptoribus dictata fuit à Spiritu ſancto *b*: qui à Chri- [b 2. Pet. 1. v. 21.]
ſto nominatur Spiritus veritatis *c*. Quò pertinet etiam teſtimonium Petri dicentis, *Ha-* [c Joh. 15. v. 26.]
bemus firmiſſimum ſermonem propheticum: cui rectè facitis quòd attendatis velut lucernæ ſplen-
denti in obſcuro loco, uſque dum dies illuceſcat, & lucifer exoriatur in cordibus veſtris: *d* Res au- [d 2. Pet. 1. v. 19.]
tem utiles ac neceſſariæ quas ſcriptura tradit, ſunt rectus Dei cultus & vera hominis felicitas. Porrò quum rectus Dei cultus ab ipſo inſtitutus ſit duplex: unus externus atque ceremonialis, alter internus atque ſpiritualis: docet ſcriptura, Deo inprimis placere cultum ſui ſpiritualem, puta dilectionem, fiduciam filialem, invocationem cordis, timorem filialem, obedientiam cordis, ſtudium placendi Deo, adorationem cordis ſeu animi demiſſionem atque reverentiam, & denique beneficiorum ejus gratam agnitionem, ſeu gratiarum actionem cordis. De ceremoniali autem cultu docet, illum tum demum Deo placere, quum ſpiritualem adjunctum habet: abſque illo verò ſi exerceatur, tantum abeſſe ut Deo placeat, ut etiam vehementer diſpliceat. Hinc factum eſt quòd olim rejecit ſacrificia Judæorum, dicens *e* *ſe illis eſſe ſaturum nec eis delectari: item ſe non quæſiviſſe* [e Eſa. 1. v. 11. 12. 13. 14.]
ea à manu ipſorum, ſe nolle ut ea offerre pergant: item animam ſuam odiſſe ipſorum novilunia & ſtatas ferias illas ſibi eſſe laborioſas: denique ſe deſeſſum eſſe ferendo. Et rurſum ſacrificia iſtorum hypocritarum damnavit his verbis *f*. *Qui jugulat bovem, eſt ac ſi percuteret virum:* [f Eſa. 66. v. 3.]
qui mactat parvam pecudem, eſt ac ſi decollaret canem: qui offert munus, eſt ac ſi offerret ſanguinem porci, qui adolet thus eſt ac ſi muneraretur idolum. Spiritualem verò ſui cultum Deus in ſcriptura poſtulat paſſim, ut dilectionem, Deut. 6. v. 5. *Diligito Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis*. Fiduciam filialem, Jerem. 17. v. 5.

Sic ait Jehova, Maledictus eſt vir ille qui fiduciam habet in homine, & ſtatuit carnem brachium ſuum: à Jehova autem recedit cor ejus. Invocationem cordis, Pſalm.50.v.15. *Invoca me in die anguſtia.* Timorem filialem, Deut.6. v.13. *Jehovam Deum tuum timeto, & ipſum colito: ac per nomen ejus jurato.* Item Eſa.66. v.2. *Sic ait Jehova, In hunc intuear, in pauperem & contritum ſpiritu ac trepidantem ad verbum meum.* Obedientiam cordis, Proverb.10. v.8. *Sapiens corde accipit præcepta.* Studium placendi Deo, Pſalm.110. v.3. *Populus tuus erit ſummè voluntarius die exercitus tui.* Adorationem cordis, Mich.6. v.8. *Quid Jehova requiſivit abs te, niſi ut exerceas jus, & ames benignitatem & demiſſe ambules coram Deo tuo?* Gratiarum actionem cordis, Ephes.5.v.18.19.& 20. *Implemini ſpiritu, loquentes inter vos mutuo per Pſalmos & hymnos & cantiones ſpirituales, canentes & pſallentes in corde veſtro, Domino: gratias agentes ſemper de omnibus, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, Deo & patri.* Et hujus cultus ſpiritualis exempla in ſcriptura proponuntur paſſim, ut dilectionis in Davide Pſalm.18. v.2. dicente, *Ex intimis viſceribus diligo te, Jehova firmitas mea.* Fiducia filialis in eodem Davide, Pſalm.27.v.1.3. dicente, *Jehova lux mea & ſalus mea eſt: à quo igitur timerem?* Et paulo poſt. *Si caſtra contra me metaretur exercitus, non tamen timeret cor meum: Si inſurgeret contra me bellum, hac re ego confiderem.* Invocationis cordis in eodem Davide Pſalm.119. v.145. dicente. *Invoco ex toto corde:* Item in Moſe Exod.14. v.15. qui quum ad mare rubrum unà cum populo Iſraëlitico, à tergo imminente exercitu Pharaonis, conſtitutus, ne verbum quidem eloqueretur, ſed tantum ad Deum ingemiſceret, dicebat ei Deus, *Quid clamas ad me?* Timoris filialis exemplum proponitur in Jobo: cui Deus ipſe teſtimonium hoc dedit, quod eſſet timens Deum, Job.2.v.3. Obedientiæ in Abrahamo ad mandatum Dei parato ſacrificare ei filium unicum eumque longè chariſſimum Gen.22. Studii placendi Deo in Davide Pſalm.119. ubi ipſemet ſtudium hoc ſuum iterum atque iterum profitetur. Adorationis cordis in Abrahamo Gen.18.v.27. ubi apud Jehovam pro Sodomitis interceſſurus dicebat, *Ecce nunc cuperem alloqui Dominum, tametſi ſim pulvis & cinis.* Item in Jacobo: qui Deum pro ereptione ſui è manu Eſavi invocans dicebat. *Impar ſum omnibus his beneficiis totiq; illi fidei quam præſtitiſti ſervo tuo.* Geneſ.32. v.10. Item in Davide 2.Sam.7. v.17. ubi gratias Deo agens pro ampliſſimis promiſſionibus, ſibi per Nathanem Prophetam factis dicebat, *Quis ſum ego Domine Jehova, & qua eſt familia mea, quod deducis me eò uſque?* Item in Apoſtolo Paulo, Rom.11. v.33. & deinceps, ubi concludens arduam atque ſublimem illam diſputationem de prædeſtinatione divina, erumpit in exclamatiooem admirabundam & doxologicam dicens, *O profundas divitias tum ſapientiæ tum cognitionis Dei! Quàm inſcrutabilia ſunt judicia ejus & impervestigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit mentem Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit? aut quis prius dedit ei, & reddetur ei? Nam ex ipſo, & per ipſum, & ad ipſum ſunt omnia. Ipſi ſit gloria in ſecula, Amen.*

Huc pertinent etiam exempla patientiæ ſanctorum, quippe ex humili atque demiſſa conſideratione majeſtatis Dei ortæ, ut Jobi, qui bonis ſuis ſpoliatus, liberisque orbatus dicebat, *Jehova dedit & Jehova recepit: ſit nomen Jehova benedictum,* Job.1. v.21. Item ſacerdotis Eli: cui quum Samuel indicaſſet pœnas poſteris ejus à Deo infligendas, dicebat, *Jehova eſt: quod bonum fuerit in oculis ipſius faciat,* 1.Sam.3. v.18. Item Davidis, 2.Sam.16. v.10. qui quum ei malediceret Simei Benjaminita, patienter iſtud ferens dicebat, *Si Jehova edixit ei, Maledic Davidi: ecquis dicat, Quare ſic facis?* Item regis Hiskiæ ſive Ezechiæ, 2.Reg.20. v.19. qui quum ex propheta Eſaia intellexiſſet, fore ut theſauri ejus quos legatis regis Babyloniæ oſtentaverat in Babyloniam transferrentur poſt obitum ipſius: dicebat, *Bonum eſt verbum Jehova quod locutus es quandoquidem pax & ſtabilitas futura eſt diebus meis.* Porrò exemplum gratiarum actionis cordis ſive agnitionis beneficiorum Dei proponitur in Jacobo in precibus ſuis dicente. *Impar ſum omnibus his beneficiis, totiq; illi fidei quam præſtitiſti ſervo tuo.* Gen.32. v.10. Item in Davide dicente, *Quis ſum ego Domine Jehova & qua eſt familia mea, quod deducis me eò uſque?* 2.Sam.7.v.17. Atque hæc ſunt, quæ ſcriptura docet de recto Dei cultu: jam ad veram hominis felicitatem quod attinet, illa duplicem rationem ſuſcipit; unam quæ locum habet in hac vita, alteram quæ in futura. De felicitate hominis in hac vita duo conſideranda veniunt: unum, quibus in rebus illa conſiſtat: alterum, quibus mediis poſſit comparari. Hanc doctrinam in ſuo Eccleſiaſte
g Eccleſ.1. & 2. tradidit Salomon, cujus ſumma hæc eſt: quod vitæ hujus felicitas non conſiſtat in *g* ſa-
h Eccl.cap.2. pientia humana: nec in *h* voluptate corporis: ſive pecuina illa & homini cum brutis communi: quæ nimirum exſiſtit è nudo ſenſu ſuavitatis cibi & potus, & commixtionis corporum libidinoſæ: ſive rationali & hominis propria, quæ percipitur ex potu vini moderato, ex aſpectu pulchrorum operum, propriâ induſtriâ comparatorum; item poſſeſſio-
i cap.4.5. & 6. num variarum: denique ex auditu muſicæ. Nec *i* in poſſeſſione divitiarum: nec in *k* do-
k cap.4. minatu & potentia: nec denique in *l* longævitate. Sed partim ac principaliter in *m* tran-
l cap.6. quillitate animi, ſeu gaudio ſpirituali, quod oritur ex filiali timore Dei: partim in hilari
m cap.2.3.5 & 9. fruitione bonorum terrenorum quæ cuique divinitus contigerunt. Media verò quibus

felici-

felicitas iſta poteſt comparari, duorum ſunt generum. Nonnulla enim ſunt poſita in fuga impedimentorum alia in adjumentorum uſu atque exercitatione. Felicitatem iſtam impediunt, tum omnis generis ſtudia vana: ut laborioſa inquiſitio rerum naturalium atque humanarum, avaritia ſeu immoderata acquiſitio divitiarum, ſolicitudo de ſtatu noſtro futuro: tum omnis generis mala & cum lege Dei pugnantes actiones. A quibus impedimentis omnibus Salomon in iſto libro paſſim *n* dehortatur. E contrario felicitatem no- *n cap.1.2.4.6.7.&10.* ſtram adjuvant, ejusque acquirendæ & obtinendæ quaſi inſtrumenta ſunt timor Dei & ſtudium pietatis atque bonorum operum: ad quæ proinde Salomon paſſim in iſto libro *o* ex- *o cap.5.8.9.10.11.&12.* hortatur: eâque exhortatione librum illum concludit, ſcopum totius inſtitutionis hujus indicans aureâ hac ſententiâ, *p Deum time, & præcepta ejus obſerva: quoniam iſtud omnium hominum eſt. Nam omne opus Deus adducet in judicium, cum omni re occulta, ſive bonum ſive malum.* *p cap.12.v.13.&14.* Atque hæc de felicitate vitæ præſentis. Jam ad felicitatem vitæ futuræ (quam uſitatè vitam æternam nominamus) quod attinet: in illa duo ſeſe conſideranda offerunt: quibus ſcilicet in rebus illa conſiſtat, & quibus mediis acquiratur. Docet autem ſcriptura, quòd felicitas illa conſiſtat partim in pleno ſenſu favoris Dei, partim in communione naturæ illius. De ſenſu favoris Dei loquuntur hæc dicta. Pſalm.16.v.11. Chriſtus contra paſſiones ſuas ſeſe conſolans ſpe reſurrectionis ſuæ ad vitam æternam, inter alia dicit: *Notam facis mihi* (ô Jehova) *ſemitam vitæ. Satietas gaudiorum eſt apud faciem tuam: amœnitates ſunt in dextera tua in æternum.* Quorum verborum ſenſus hic eſt: Qui aſpicit faciem tuam ſerenam ac benevolam, is gaudiis ſaturatur tuque dextrâ tuâ largiris tuis filiis amœnitates in æternum. Pſalm.17.v.15. David vanæ felicitati hoſtium ſuorum opponens veram felicitatem ſuam, illiusque ſpe ſeſe conſolans, dicit: *At ego cum juſtitiâ videbo vultum tuum* (ô Jehova) *ſatiabor, quum evigilavero ſpecie tua.* Senſus eſt: Quum reſurrexero à mortuis videbo vultum tuum ſerenum ac benevolum: id eſt, guſtabo favorem tuum: & perfruar plenâ felicitate ex aſpectu vultus tui ſereni id eſt. è ſenſu gratiæ tuæ. Matth.5.v.4. dicit Chriſtus: *Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolationem accipient.* Et verſ.6. *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur.* Et verſ.8. *Beati qui ſunt mundo corde: quoniam ipſi Deum videbunt.* De hoc ſenſu favoris Dei in vita futura dicit Paulus, *Deum fore omnia in omnibus* 1.Cor.15.v.28. Id eſt, Deum omnia quæ ad perfectam beatitudinem pertinent, in omnibus electis effecturum. Porrò ſenſus hic favoris Dei quo beati homines in cœlo fruentur, comparatur in ſcriptura gaudio illi quod percipitur ex convivio, ac nominatim ex convivio nuptiali: ut percipitur ex verbis Chriſti dicentis, *Multi ab oriente & occidente venient, & decumbent cum Abraham & Iſaac & Jacobo in regno cœlorũ,* Matth.8.v.11. Item dicentis, *Simile eſſe regnum cœlorum cuidam regi qui fecit nuptias filio ſuo,* Matth.22.v.2. Quæ nuptiæ nominantur nuptiæ agni (id eſt D.N.J.Chriſti) Apoc 19.v.7. *Et beati dicuntur qui ad cœnam nuptiarum illarum vocati ſunt,* ibid.v.9. Item ſenſus ille favoris Dei comparatur *eſui fructuum arboris vitæ,* Apoc.22.v.2. *Et beati dicuntur qui ſervant Dei mandata, ut ſit eis jus in arborem vitæ,* ibid.v.14. Adhæc gaudiũ illud ſignificatur per vanitatem miſeriarũ quas pii perpetiuntur in hac vita, Apoc.21.v.4. ubi dicitur, *Abſterſurus eſt Deus omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors amplius non exſtabit; neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor exſtabit amplius.* Item *Nec ullum maledictum erit amplius.* Apoc.22.v.3. Atque hæc dicta ſint de beatitudinis hominum futura parte prima. Jam ad alteram, communionem ſcilicet naturæ divinæ, quod attinet: ea in genere conſiderata, eſt gloria illa cœleſtis, quâ præditi erunt homines electi in cœlum tranſlati. Etenim natura Dei in genere loquendo eſt glorioſa ſeu gloriæ & majeſtatis plena: unde Deus à Stephano ὁ Θεὸς τῆς δόξης, Deus ille gloriæ, nominabatur, Act.7.v.2. In ſpecie autem gloria illa ſeu majeſtas dependet partim ab honore ſeu domina- *q 1.Pet.2.v.9.* tu in creaturas, partim ab ipſius (ut Petrus *q* loquitur) virtutibus: puta ſapientia & ſanctitate. Itaque beati homines in cœlo erunt participes naturæ divinæ, quatenus erunt glorioſi ſeu gloriâ præditi: idque tum ratione dominatus in creaturas, tum ratione qualitatum quæ ipſis inhærebunt, tum in anima, tum in corpore. Et in anima quidem inhærebit ſapientia & ſanctitas: in corpore verò claritas ſeu ſplendor. Hæc ſingula teſtimoniis ſcripturæ confirmanda ſunt. Igitur de dominatu teſtâtur hæc dicta. 2.Tim.2.v.12. *Si toleramus* (ſcil. cum Chriſto) *etiam conregnabimus.* Apoc.22.v.5. *Regnabunt* (nempè pii in cœlum tranſlati) *in ſecula ſeculorum.* Et cap.21.v.7. *Qui vicerit poſſidebit omnia: & ero ei Deus, & ipſe erit mihi filius.* Hic dominatus ſignificatur etiam verbo glorificandi, Rom.8.v.17. ubi dicit Paulus: *Si filii ſumus, etiam heredes ſumus: heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti, ſi modo compatimur, ut etiam conglorificemur.* De ſapientia qua homines beati in cœlo præditi erunt, ſic loquitur apoſtolus 1.Cor.13. v.12. *Cernimus nunc per ſpeculum & per ænigma: tunc autem facie ad faciem cernemus: nunc cognoſco ex parte, tunc verò cognoſcam ſicut cognitus ſum.* De ſanctitate hominum beatorum quibus inhabitanda dabitur ſancta illa urbs, Hieruſalem nova, ſic loquitur angelus quidam in Apocalypſi, cap.21. v.ult. *Non intrabit in eam quicquam quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat, vel mendacium loquitur: ſed qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni.* Atque hæc de gloria animæ: jam de gloria (id eſt claritate atque ſplendore) corporum loquuntur hæc dicta. Matth.13.v.43. de ſtatu vitæ futuræ dicebat Chriſtus: *Tunc juſti fulgebunt ut ſol in regno pa-*

tris ſui Phil.3.v.20.& 21.ait Paulus, *Noſtra converſatio in cælo eſt, unde etiam ſervatorem exſpectamus dominum Jeſum: qui transformabit corpus noſtrum humile, ut conforme fiat corpori ejus glorioſo, pro efficacitate, qua poteſt etiam ſubjicere ſibi omnia.* In prima verò ad Corinth.c.15.v.41.& deinceps gloriam illam corporum pluribus verbis deſcribit, & gradus illius indicat. *Alia*, inquit, *eſt gloria ſolis, & alia gloria lunæ: & alia gloria ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in gloria. Ita etiam reſurrectio mortuorum erit: Seminatur corpus cum corruptione, excitatur cum incorruptibilitate. Seminatur cum ignominia, excitatur cum gloria. Seminatur cum infirmitate, excitatur cum potentia. Seminatur corpus animale, excitatur corpus ſpirituale.* Sed hæc hactenus ſummatim dicta ſint de iis quæ ſcriptura tradit de vera hominis felicitate, ex quibus utilitas illius cumprimis apparet. Reſtat ut etiam aliquid dicam de mediis quibus felicitas illa poteſt ac debet comparari. Media illa ſunt in univerſum duo: fides in Chriſtum & ſtudium pietatis. De fide ſic pronunciat Chriſtus, *Ita dilexit Deus mundum, ut filium ſuum unigenitum dederit, ut quiſquis credit in eum, nan pereat, ſed habeat vitam æternam.* Johan.3.v.16. Item in precatione ſua ſacerdotali dicebat, *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te, illum ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum* Johan.17.v.3. De ſtudio pietatis idem ajebat diſcipulis, *Niſi excellentior fuerit juſtitia veſtra quàm Scribarum & Phariſæorum: nunquam ingrediemini in regnum cælorum*, Matth.5. v.20. Paulus verò ad ſtudium illud Corinthios fideles exhortatur his verbis: *An ignoratis eos qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unum accipere præmium? Sic currite ut comprehendatis. Porrò quiſquis certat, in omnibus eſt continens: illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant: nos autem ut incorruptibilem*, 1.Cor.9. v.24. & deinceps.

Dixi de duabus ſcripturæ ſacræ qualitatibus quæ præſtantiam ejus arguunt, de rerum ſcilicet quas tradit tum veritate atque certitudine, tum de vera earundem utilitate. Sequitur ut dicam de qualitate rerum quas tradit tertia, puta de illarum jucunditate. Jucunditas illa conſiſtit in hiſtoria Eccleſiæ: cujus ſtatus in ſacra ſcriptura ordine narratur inde ab origine mundi, uſque ad finem ejus: ita quidem ut narrentur tam res in Eccleſia geſtæ ab origine mundi uſque ad aſcenſionem Chriſti in cœlum, ſimul comprehenſis aliquot annis illam proximè ſecutis: tum res in illa gerendæ ab aſcenſione Chriſti & annis proximè ſecutis uſque ad finem mundi. Quæ poſterior narratio prophetica eſt, & in Apocalypſi Johannis continetut. Cæterùm ad Eccleſiæ ſtatum, qui in ſacra ſcriptura narratur, quod attinet, de illa conſideranda in univerſum veniunt duo: conſtitutio ejus, quantum ad perſonarum numerum & cultum Dei externum ſeu ſacros ritus ſive ceremonias attinet, & conditio ei adjuncta. Conſtitutio ſummatim loquendo, ita ſe habet. Eccleſia à tenui initio orta, ſubinde magis ac magis aucta fuit, donec in illam amplitudinem evaderet, quam hodie cernimus: & augebitur adhuc amplius per acceſſionē magnæ multitudinis r Judæorum.

r Rom.11. v.25. & deinceps.

Cæterùm duratio Eccleſiæ inde à creatione mundi uſque ad finem illius in ſeptem intervalla diſtribui poteſt: quorum primum incipit in promiſſione primis noſtris parentibus in paradiſo data, & deſinit in ipſo diluvii anno, continetque annos mille ſexcentos quinquaginta ſex: ſecundum incipit in ipſo diluvii anno, & deſinit in exitu Iſraëlitarum ex Ægypto, continetque annos octingentos quinquaginta duos: tertium incipit in exitu Iſraëlitarum ex Ægypto, & deſinit in primo anno templi à Salomone conditi, continetque annos quadringentos octoginta: quartum incipit ab anno primo templi conditi, & deſinit in occupatione Babylonis à Cyro, continetque annos quadringentos nonaginta octo: quintum incipit ab occupatione illa Babylonis, & deſinit in initio monarchiæ Alexandri Magni, continetque annos ducentos: ſextum incipit à monarchia Alexandri Magni, & deſinit in aſcenſione Chriſti, continetque annos trecentos ſexaginta tres: ſeptimum denique incipit ab aſcenſione Chriſti, & deſinit in fine mundi, continetque annos certos à Deo definitos, ſed in ſcriptura non patefactos.

De conſtitutione eccleſiæ in iſtis intervallis dicam aliquid primùm in genere, deinde in ſpecie. In primo igitur inrervallo eccleſia conſiſtit in familia primorum parentum, deinde in familiis Sethi & Enochi, poſtremò in familia Noachi: cultus autem divinus tunc poſitus fuit in ſacrificiis. In ſecundo intervallo eccleſia conſiſtit in familiâ Abrahami, Iſaaci & Jacobi: antequam hic proficiſcebatur in Ægyptum: deinde in familia tum ipſius tum filiorum ac poſterorum ipſius, quum illi in Ægypto degerent. Cultus verò Dei ante profectionem in Ægyptum adhuc poſitus fuit in ſacrificiis: quum verò in Ægypto degerent, ſacrificia videntur fuiſſe omiſſa, ſaltem quum regnaret novus rex poſt obitum Joſephi: ut probabiliter colligitur tum ex tyrannide illius quæ Iſraëlitas preſſit, tum ex verbis mandati divini de illorum dimiſſione, ut Jehovæ ſ feſtum celebrent, ſacrificiaque offerant in deſerto. In tertio intervallo eccleſia conſiſtit in populo Iſraëlitico in unum cœtum collecto, quem Moſes ex Ægypto eduxit: cultns divinus tunc renovatus fuit per ſacrificia quæ Deo obtulerunt primum in t deſerto, deinde in terra u Chanaan, idque in ſacro tabernaculo. Primum ſub duce Joſua, deinde ſub Judicibus, poſtremò ſub duobus regibus Saulo & Davide. In quarto intervallo eccleſia continuata eſt in eodem populo Iſraëliti-

ſ Exod.5. v.1. & 3.

t Levit 9.

u 1.Sam.3.v.3.

racheco, itemque continuatus cultus divinus per ſacrificia, ſed anguſtiori modo, nempe in *y* templo magnifico à Salomone exſtructo: qui tamen cultus templo illo per Chaldæos everſo, per annos ſeptuaginta captivitatis Babylonicæ *z* interruptus fuit: & jam antea *a* decem tribus *b* in Aſſyriam abductæ fuerunt: & cultu divino, (quem ipſi per vitulos aureos corruperant) prorſus privatæ. In quinto intervallo, quum populus Judaicus à Cyro in patriam dimiſſus eſſet cultus Dei fuit renovatus, ædificato primum altari *c* & poſtea etiam *d* templo. In ſexto intervallo Eccleſia Judaica miſerabiliter atque atrociter *e* afflicta fuit: idque à regibus tum Ægypti, tum Syriæ, ac inprimis ab Antiocho Epiphane, qui etiam cultum divinum abolevit, & templum ubi ille exercebatur deſolavit. Quod tamen poſtea inſtauratum fuit, & ſacrificia in illo denuo oblata: donec à Romanis everteretur. Atque hæc de eccleſia illa vetere in genere dicta ſint. Jam ut de illius ſtatu in ſpecie aliquid dicam, ſciendum, eccleſiam incepiſſe paulo poſt creatum mundum, quum primi noſtri parentes adhuc degerent in paradiſo, mox poſt ipſorum lapſum: fundatamque fuiſſe *f* in promiſſione Dei de ſemine mulieris contrituro caput ſerpentis: fotam verò & ſtabilitam per *g* ſacrificia promiſſioni illi annexa, tanquam ſacramenta ſacrificii Chriſti, quo peccata omnium electorum expianda, atque illi ſic Deo reconciliandi erant: ut percipitur ex eo, quòd Abel *h* fide ſacrificaſſe dicitur. Itaque prima illa eccleſia particularis exigua admodum fuit: quippe in familia primorum parentum concluſa. Quæ tamen ipſa non longè poſt diminuta fuit per *i* ejectionem atque ſeceſſionem Caini cum ſuis: poſtquam ille fratrem Abelem occidiſſet. Quæ quidem eccleſiæ illius exiguitas duravit per annos centum triginta, quibus elapſis *k* natus demum in *l* locum Abelis fuit Sethus, & ampliùs elapſis annis *m* centum quinque Enos. Quo nato cœptum eſt *n* invocari nomen Jehovæ: hoc eſt, publicus Dei cultus inſtitutus fuit, ita ut complures familiæ ad ſacrificia Deo offerenda & preces concipiendas convenirent. Quæ quidem filiorum Dei multitudo elapſis poſt natum Enochum, & publicum Dei cultum inſtitutum, annis (ut ex *o* ætatibus primogenitorum Noachi colligitur) 1421. rurſum eccleſia diminuta fuit, & quidem valde, quippe ad octo perſonas redacta, familiam ſcilicet Noachi: quum reliqui homines univerſi, tam illi qui ad Eccleſiam pertinebant, poſteri Sethi: quam quæ extra illam conſtituti erant, poſteri Caini: diluvio à Deo immiſſo *p* delerentur: eò quod Sethani (qui nominantur à Moſe *q* filii Dei, eò quod cives eccleſiæ eſſent) libidini indulgentes mulierum Cainiticarum (quas Moſes *r* filias hominum vocat) pulchritudine adducti, *ſ* uxores ſibi ex illis ducerent: unde accidebat ut *t* malitia hominum augeſceret, & omnis caro (ut Moſes loquitur) viam ſuam ſuper terra *u* corrumperet. Poſt diluvium verò Eccleſia refloreſcere atque augeſcere cœpit in poſteris Semi, qui *x* unus è tribus Noachi filiis fuit: ut percipitur ex verbis Noachi quibus illi benedixit, dicens, *y Benedictus ſit Jehova Deus Semi. Item Alliciet Deus Japhetum (vel, blandè loquetur Deus Japheto) ut habitet in tentoriis Semi.* In quibus verbis prophetia continetur de eccleſia augenda per vocationem gentium. Etſi autem eccleſia in poſteris Sethi renovata fuit: tamen aliqui ex illis à recto Dei cultu abrepti fuerunt ad *z* idololatriam, puta Tharach (vulgo Thare) & filii illius inter quos & Abraham: quem tamen Deus ad rectum ſui cultum revocavit, ex Uro Chaldæorum in terram Chanaan eum *a* evocando. Is jam in Chananæa degens, ad mandatum Dei, & ſe ipſum & domeſticos ſuos mares omnes (quorum *b* ultra trecentos fuerunt) *c* circumcidit: quæ circumciſio eis fuit *d* ſignum fœderis quod Deus cum ipſis atq; etiam cum poſteris eorum pepigit. Poſtea conſedit Abraham in regione Philiſtæorum, plantavitq; nemus apud urbem Berſabam: & illic *e* invocavit nomen Jehovæ: Id eſt, publicum Dei cultum pro familia ſua inſtituit. Abrahamo ſucceſſit Iſaacus, tanquam legitimus hæres paternarum benedictionum; quas quum ei Deus in urbe Berſaba *f* confirmaſſet, ipſe quoque exſtructo illic altari, veſtigiis parentis inſiſtens, nomen Jehovæ invocavit. Iſaaco ſucceſſit Jacob, translata in eum *g* benedictione Eſavi fratris primogeniti: cui Deus paternas benedictiones *h* confirmavit: ipſe verò votum ei vovit, ſe exſtructurum domum Dei, daturumque ei decimas de omnibus ſuis. Quumque è Meſopotamia unà cum uxoribus & liberis, in Chananæam reverſus, conſediſſet ad urbem Sichem, ſtatuit ibi *k* altare, quod appellavit altare Dei Iſraëlis. E quo loco propter cædem à duobus filiis in Sichemitis perpetratam diſcere coactus, unà cum ſuis pervênit Bethlehem: ibique *l* exſtruxit altare Deo, prout ei in itinere quum in Meſopotamiam proficiſceretur revelatum fuerat. Poſtea quum à filio Joſepho invitatus, unà cum ſuis in Ægyptum profecturus eſſet: in urbe Berſaba *m* mactavit victimas Deo patris ſui Iſaaci: qui nimirum Iſaacum in urbe illa habitantem contra odia incolarum protexerat. Tandem in Ægypto moriturus, *n* benedixit primùm duobus filiis Joſephi, Manaſſi & Ephraimo, quos ille ei ægrotanti adduxerat, *illos* ſibi in filios adoptavit, prophetavitque de gratioſa præſentia Dei apud poſteros ſuos, deque illorum in Chananæam reductione: deinde benedixit quoque, morte jam imminente, filiis ſuis reliquis, ſingulisque eventura poſteris ipſorum *o* prædixit, & ut ſe in Chananæa ſepelirent, mandavit: ita nimirum fidem ſuam quam promiſſioni Dei de terra illius poſſeſſione habebat, profeſſus. Quod idem fecit Joſeph fratribus ſuis *p* præ

y 1. Reg. 8.
z Jer. 25. v. 11.
a 2 Reg. 17.
b 2. Reg. 18. v. 28.
c Eſr. 3. v. 2.
d Eſr. 6. v. 15.
e Dan. 8. v. 10. 11. & 12. Dan. 11. v. 16. 28. 30. & deinc. 1. Mach. 1. v. 21. & deinceps.
f Gen. 3. v. 15.
g Geneſ. 4. v. 3. & 4.
h Heb. 11. v. 4.
i Gen. 4. v. 14. & 16.
k Gen. 5. v. 3.
l Gen. 4. v. 25.
m Gen. 5. v. 6.
n Gen. 4. v. ult.
o Gen. 5. v. 7. & deinceps.
p Gen. 7. v. 3.
q Gen. 6. v. 2.
r Ibidem.
ſ Ibidem.
t Gen. 6. v. 5.
u Ibid. v. 12.
x Gen. 6. v. ult.
y Gen. 9. v. 26. & 27.
z Joſ. 24. v. 2.
a Gen. 12. v. 1. vel 11. v. 33.
b Gen. 14. v. 14.
c Gen. 17. v. 23.
d Ibid. v. 11.
e Gen. 21. v. 33. & 34.
f Gen. 26. v. 23. 24. & 25.
g Geneſ. 27. v. 29. 30. 31.
h Gen. 28. v. 19. & deinceps.
i Ibid. v. ult.
k Gen. 33. v. ult.
l Gen. 35. v. 6.
m Gen. 46. v. 1.
n Gen. 48.
o Gen. 49.
p Gen. 50. v. 24. & 25.

cipiens ut oſſa ſua in Chananæa ſepelirent. Atque hæc de eccleſiis domeſticis, Abrahami,
Iſaaci & Jacobi. Porrò in Ægypto continuata eſt eccleſia in poſteris Jacobi: ſed adhuc pri-
vatim per familias, nondum conſtituto cultu publico: quippe qui poſt exitum demum ex
q Exod. 19. & deinceps. Ægypto in deſerto inſtitutus fuit: lata *q* lege in monte Sinai, exſtructoque tabernaculo ſa-
cro, in quo cultus Dei à populo univerſo exerceretur. Cujus cultus pars præcipua in ſacri-
ficiis poſita fuit: de quibus accuratè præcipitur in libro Moſis tertio qui Leviticus appellari
conſuevit. Quomodo autem miniſterio ſacri tabernaculi præfecti fuerint Levitæ, narra-
r Num. 1. v. 50. & deinceps. tur in libro Moſis *r* quarto, quem numerorum vocant. Porrò exercitium cultus Dei in ſa-
Item cap. 3 & 4. cru tabernaculo inchoatum in deſerto, continuatum fuit in terra Chanaan ſub *s* judicibus
s 1. Sam. 1. v. 3. & regibus primis duobus, Saule & Davide. Poſtea verò exercitium illud translatum fuit in
& cap. 3. v. 3. templum à rege Salomone Hieroſolymæ magnificentiſſimè *t* exſtructum, & ab ipſo ad cul-
Item 2. Sam. 7. v. 6. tum Dei, ac inprimis ad preces *u* conſecratum. Et in iſto templo cultus Dei duravit uſque
t 1. Reg. 6. ad *x* everſionem urbis & templi per Chaldæos: quo tempore interruptus fuit per annos *y* ſe-
u 1. Reg. 8. ptuaginta, quibus Judæi in Chaldæa ſive Babylonia exſulare coacti fuerunt. Poſtquam verò
x 2. Reg. 24. y 2. Chron. 36. illi. Babylone per *z* Cyrum occupata, edicto illius in patriam redierunt: cultus ille renovatus
v. 21. fuit reædificato *a* altari & *b* templo: duravitq; uſq; ad everſionem urbis & templi per Roma-
z Eſr. 2. v. 1. & deinceps. nos. Poſtea Judæis inter gentes diſperſis atq; in ſervitutem redactis, cultus ille prorſus deſiit
a Eſr. 3. v. 2. & novus cultus, qui inſtituto baptiſmo & cœna Dominica paucis annis antè inchoatus fue-
b Eſr. 6. v. 15. rat, continuatus eſt. Et tunc eccleſia inſigniter aucta fuit acceſſione gentium per prædica-
c Act. 8. v. 5. & deinceps. tionem Evangelii, primùm apud *c* Samaritanos, deinde apud centurionem *d* Cornelium &
d Act. 10. v. 1. amicos illius, tum apud gentes in *e* Græcia, & tandem apud *f* ſeptem urbes Aſiæ minoris.
& deinceps. Quæ ratio cultus divini adhuc hodie durat, & ad finem uſque mundi *g* duratura eſt.
e Act. 13. v. 4. & deinceps. Atque hæc de eccleſiæ conſtitutione. Jam ad conditionem ei adjunctam quod attinet
f Apoc. 1. v. 11. ea quatuor in rebus poſita eſt: in admixtione impiorum, in afflictionibus, in conſolationibus
g 1. Cor. 11. v. 26. divinis & in divina protectione. Impii qui piis in Eccleſia admiſceri ſolent, ſunt vel manife-
ſti vel occulti, quos hypocritas nominamus. Utrorumque exempla in ſacris literis paſſim
narrantur. Hypocritæ exemplum proponitur in ipſo eccleſiæ primordio in Caino: quippè
h Gen. 4. v. 3. qui æquè ac pius ejus frater Abel ſacrificium Deo *h* obtulit, ſed *i* ſine fide: undè factum ut
i Heb. 11. v. 4. quum ſacrificium ipſius à Deo *k* reſpueretur, Abelis autem placeret: hypocriſis ejus dete-
k Gen. 4. v. 5. l Gen. 4. v. 8. geretur, ita ut ex invidia fratrem *l* occiderit. Manifeſtè verò impiorum in eccleſia illa pri-
m Gen. 6. v. 2. & deinceps. mitiva degentium exemplum proponitur in libidinoſis iſtis & violentis *poſteris m Sethi*: qui
pulchritudine Cainiticarum mulierum impulſi uxores ſibi ex illis ducebant: & gigantes
procreabant, qui violentiâ ſuâ terram replebant, Deumque ad delendum ipſos diluvio mo-
vebant Quid quòd in ipſa familia atque eccleſia domeſtica Noachi hypocrita repertus fuit:
n Gen. 9. v. 22. & deinceps. puta *n Chamus*, unus ex filiis illius: qui unà cum ipſo & fratribus in diluvio ſervatus, poſt di-
luvium parentem ex ebrietate pudendis detectis jacentem irriſit: unde etiam maledictio-
nem illius ſibi & poſteris ſuis Chananæis attraxit. Poſtea progreſſu temporis in familia
Abrahami exſtitit filius illius *Iſmael*: qui jure primogenitorum ſuperbiens fratrem Iſaacum,
o Gen. 21. v. 8. quum is ablactaretur, & ea de cauſa *o* convivium ſolenne ab Abrahamo celebraretur, *p* ir-
p Ibid. v. 9. riſit: atque ita illum (ut Paulus *q* interpretatur) perſecutus fuit. Non longè poſt in familia
q Gal. 4. v. 29. r Gen. 25. v. 27. Iſaaci comperta fuit impietas *Eſavi*, primogeniti filii illius: qui *r* venationi deditus, jus pri-
s Ibid. v. 29. & deinceps. mogeniti *s* vendidit fratri Jacobo pro pretio admodum vili, pulte ſcilicet lentium, gulæ ni-
mirum voluptate, quum ex venatione famelicus eſſet, adductus: Unde ab apoſtolo *t* βέβηλος,
t Heb. 12. v. 16. id eſt profanus, nominatur. Impietatis illius pars fuit & hæc: quod ſine conſenſu parentum
u Gen. 27. v. 1. uxores *u* Hitthæas duxit, quæ illos amaritudine animi affecerunt: quodq; benedictione pri-
x Gen. 27. v. 41. mogeniti in fratrem Jacobum à parente translata, necem illi *x* minatus fuit: & deniq; quod
eidem è Meſopotamia unà cum familia revertenti, cum quadringentis armatis hoſtili ani-
y Gen. 32. v. 6. mo obviam *y* profectus fuit: qui tamen illius animus mirabiliter immutatus & ad humani-
z Gen. 33. v. 4. & deinceps. tatem erga *z* fratrem flexus fuit. Cæterum eccleſiâ jam auctâ in poſteris Jacobi (qui *Iſraëlitæ*
ſeu filii Iſraëlis dicti fuerunt) aucta quoq; inter illos fuit multitudo impiorum: qui peccatis
variis Deum offenderunt: quorum exempla recitat apoſtolus in priore ſua ad Corinthios
a 1. Cor. 10. v. 5. & deinceps. epiſtola capite decimo: ubi dicit *a Deum pleroſq; Iſraelitarum illorũ, quos Moſes per deſertum duxit,*
non approbaviſſe: quippe quos in deſerto proſtraverit. Peccata autem quibus illi Deum offende-
b Num. 11. v. 4. rant, recitat iſta: quod *b concupiverant res malas*: id eſt, quòd ſpreto pane illo cœlitus depluen-
te (quem mannam appellabant) concupiverant cibos quales ederant in Ægypto: puta
carnem, piſces, cucumeros, pepones, porros, cepas & allia. Item quòd *quidam eorum fue-*
c Exod 32. v. 6. *runt c idololatræ*, adorantes ſcilicet vitulum aureum ab Aharone ipſis petentibus fabrefa-
d Num. 25. v. 9. ctum. Item quod *quidam d eorum ſcortati* (nempè cum filiabus Moabitarum) *& ceciderunt*
e Num. 21. v. 6. *uno die viginti tria millia*. Item quod *quidam eorum e tentarunt Chriſtum* (obloquentes ſcili-
cet Moſi, quod eos eduxiſſet ex Ægypto) *& perierunt in deſerto à ſerpentibus à Deo immiſſis*.
f Num. 16. v. 41. vel 17. Deniq; quod *quidam eorum f murmurarunt* (nempè contra Moſen & Aharonem) *perieruntq;*
ab exterminatore: id eſt ab angelo quodam, qui à Deo miſſus illos interfecit magno nume-
ro, *puta quater decies mille quadringentos*.

Atque

Atque iſta acciderunt Iſraëlitis in deſerto. Poſteaquam verò à Joſua introducti in terram Chanaan illic habitarunt, plerique eorum non ſunt meliores effecti, ſed *g* affinitatem cum Chanaoæis contrahentes, *h* idololatriâ illorum ſeſe contaminarunt identidem. ut narratur in libro Judicum paſſim. Nam etſi propter idololatriam ſubinde in manus Chananæorum à Deo traditi & ab illis ſubjugati fuerint: tamen poſteaquam per viodices ſuos, quos eis Deus excitabat, à jugo illo ſervitutis fuerunt liberati, ad ingenium redierunt, & idololatriam renovarunt. Atque iſta acciderunt tempore judicum.

g *Jud.1.v.8.* h *Jud.2.v.11. & deinceps. Item cap.3. v.8. & 12. cap.4. v.1. cap.6. v.1. & 10. v.6. c.13. v.1. c.17. v.5. & 18. v.30.*

Poſtea quum in populo Iſraëlitico inſtitutum eſſet regnum: *Saul* primus rex Davidem virum pium atque innocentem unà cum ſuis acerrime *i* perſecutus fuit. Sub rege autem Roboamo, Salomonis filio, *decem tribus* à tribu Judæ & Benjaminis deficientes, duos vitulos aureos, à Jeroboamo primo ipſorum rege erectos, *k* adorarunt. Nec verò in iſto novo regno idololatria Iſraëlitarum ſubſtitit: ſed iode ad regoum quoque Judæ manavit. Poſteaquam enim *Joram* rex Judæ affinitatem cum Ahabo rege Iſraëlis ducta in uxorem ejus filia cootraxiſſet: idololatriam regum Iſraëlis *l* imitatus eſt. Atque idem poſt illum fuerunt *m Ahaſias*, n *Ahas*, o *Manaſſes*, p *Jojakim*, q *Jojachim* & *r* Sedechias regum Judæ ultimus.

i *1.Sam.19. & deinceps.* k *1.Reg.12.v.30.* l *2.Reg.8.v.18.* m *ibid.v.27.* n *2.Reg.16.v.2.* o *2.Reg.21. v.2.* p *2.Reg.24.v.2.* q *ibid.v.12.*

Atque hæc fuit impiorum in populo Dei ſive eccleſia admixtio ante Chriſtum exhibitum. Illo verò jam exhibito & Evangelium in Judæa atque Galilæa prædicato, in ecclesia illa Judaica multitudo impiorum atque hypocritarum fuit maxima, nempe *s turba Sacerdotum, Scribarum, Phariſæorum, & maxima pars populi illis adhærens.* Quin etiam inter diſcipulos ipſos Chriſti inſignis hypocrita compertus fuit, nempè *t Judas Iſcariotes*: qui illum pro pecunia ſacerdotibus prodidit. Item in eccleſia illa novi teſtamenti primæva, quæ in die Pentecoſtes paulò poſt Domini in cœlum aſcenſionem concione Petri colligi cœpit, & Hieroſolymæ gubernatione apoſtolorum pietatis chriſtianæ exercitiis dedita fuit, duo inſignes hypocritæ comperti fuerunt, *Ananias* quidam & *Sapphira* uxor ejus: qui ſingularem pietatem ſimulantes, pecuniam pro agro ab ipſis tradito, non integram tanquam integram ad uſum pauperum fidelium apoſtolis *u* tradiderunt, putantes ſe fallere illos poſſe. Quid quod inter ipſos eccleſiæ Chriſtianæ epiſcopos tempore Apoſtoli Johannis hypocrita talis inventus fuit, nempè *epiſcopus eccleſiæ Laodicenſium*: quem Chriſtus per apoſtolum à Johanne nomine ipſius ſcriptum, reprehendebat, quod *x neque frigidus neque fervidus eſſet.*

r *2 Reg.25. v.2.* s *Hiſt. evangel. paſſim.* t *Matth.26. v.15. & 27.49.* u *Act 5. v.2. & deinceps.* x *Apoc.3.v.15.*

Atque hæc dicta ſint de prima eccleſiæ in hac vita conditione, admixtione ſcilicet impiorum. Jam ad afflictiones eccleſiæ quod attinet: eæ duorum ſunt generum. Immittuntur autem à Deo vel ad fidem piorum probaodam vel ad ipſos (atque omnes impios) delinquentes caſtigandos. Pro bonis exempla in ſacris literis occurrunt iſta. *Primorum noſtrorum parentum* fides probata fuit per fratricidium Caini Gen.4. *Noachi*, per irriſionem Chami, Gen.9.v.22. *Abrahami*, per famem, Gen.12. v.7. vel 10. Item per metum occiſionis ab Ægyptiis propter pulchritudinem uxoris, ibid. v.8.9. & 10. Item per raptum uxoris à rege Ægypti, ibid.v.11. & 12. Item per rixas inter poſteros ipſius & Loti, Gen.13. v 8. Item per captivitatem Loti Geneſ.14. v.12. Item per ſobolis carentiam ob ſterilitatem uxoris, Geo.15. v.2. & 3. Item per dilationem promiſſæ ſobolis ex uxore, Gen.16. v.1. & 3. Item per Saræ uxoris contemtum ab ancilla Hagara, ibid. v.4. Item per fugam Hagaræ ex ipſo gravide, ibid.v.6. Item per metum interitus Loti unà cum Sodomitis, Gen.18.v.23. & deinceps. Item per raptum uxoris à rege Philiſtæorum, Gen.20.v.2. Item per ablegationem Hagaræ cum Iſmaele filio, Geneſ.21. v.9. & deinceps. Item per violentam ademtionem putei à ſervis regis Philiſtæorum, ibid.v.25. Item per mandatum Dei de immolando filio Iſaaco: quæ quidem probatio illius, ut poſtrema, ita etiam graviſſima fuit: Unde etiam expreſsè *tentatio* nominatur, Gen.22.v.1. & deinceps. Abrahamo ſucceſſit *Iſaacus*: cujus ipſius quoque fides probata fuit per famem, Gen.26. v.11. Item per metum occiſionis ſui à Philiſtæis propter pulchritudinem uxoris, ibid.v.7. & 9. Item per puteorum ſuorum occluſionem à Philiſtæis, ibid.v.15. Item per Philiſtæorum paſtorũ rixas cum ipſius paſtoribus, propter puteos ab eis effoſſos, ibid.v.20. & 21. Item per uxores Eſavi Hitthæas Gen.27.v.2. vel 26. v.*ult.* Item per dimiſſionem Jacobi in Meſopotamiam propter minas Eſavi, Gen.27. v.23. & cap.28.v.2. & deinceps. Iſaaco ſucceſſit *Jacob*: cujus ipſius quoque fides admodum variè probata fuit. Ut per minas fratris, Geneſ.27. v.13. per diſceſſionem à parentibus, Gen.28. v.5. Per fraudem Labanis ſoceri, pro uxore Rahele ſupponentis ei Leam, Gen.29. v.23. Per invidiam Rahelis erga Leam propter liberos, & inde exortam expoſtulationem illius cum ipſo propter liberorum deſtitutionem, Gen.30. v.1. Item per invidiam Labanis & filiorum ejus propter divitias ipſius Gen.31. v.1. & 2. Item per crebram mutationem mercedis, ibid. v.7. & 8. Item per Labanis perſecutiooem & expoſtulationem, ibidem v.22. & deinceps. Item per nuntium de occurſu hoſtili Eſavi, Gen.32. Item per ſtuprum oblatum filiæ Dinæ, Gen.34. Item per occiſiooem Sichemitarum à duobus ipſius filiis, & inde ortum metum interfectionis ſui ſuorumque ab incolis regionis illius, Gen.34. v.25. & 30. Item per ſtu-

ptum Bilhæ uxori oblatum à Rubene filio, Gen.35. v.22. Item per nuntium de Joſepho à
beſtia lacerato ac devorato, Geneſ.37. v.32. & 33. Item per vincula Simeonis filii, Gen.42.
v.24. & 36. Item per petitionem filiorum de abducendo Benjamine, ibid. v.36. Jacobo ſuc-
ceſſit *Joſeph:* cujus fides ſatis graviter probata fuit per odium fratrum & conatum eorun-
dem interficiendi ipſum: Item per projectionem ejus in ciſternam, & deniq; per venditio-
nem ejus, ut abduceretur in Ægyptum, Gen.37. v.18. & deinceps. Item per falſam crimi-
nationem heræ, & inde ortam conjectionem ipſius in carcerem, Gen.39. Atque hæc pro-
bationis piorum exempla habentur in libro Moſis primo. In ſecundo verò & quarto le-
guntur iſta. *Piorum Iſraëlitarum in Ægypto poſt mortem Joſephi degentium* fides probata fuit
per tyrannidem Pharaonis, id eſt regis Ægypti: qui poſt mortem Joſephi exortus fuerat,
nec Joſephum notum habebat. Is enim quum Iſraëlitas admodum augeri videret, ac pro-
inde ſibi ab illis metueret: afflixit eos variè, ut numerum ipſorum diminueret, vel ſaltem
y Exod.1.v.11. & deinceps. creſcere prohiberet. Etenim ſuper eos primùm *y conſtituit præfectos angarius qui affligerent
eos oneribus ſuis, adigendo eos ad ædificandum urbes armamentariorum atq; ita occupando eos in lu-
to & in lateribus & in omni ſervitute ruſtica.* Deinde mandavit duabus obſtetricibus quæ mu-
lieribus Hebræis obſtetricabantur, ut quum viderent parientibus illis prodire maſculum,
z Ibid. v.16. illum *z* enecarent. Quod quum illæ timore Dei ductæ facere negligerent, edixit Pharao
a Ibid. v.ult. populo ſuo ut maſculos Hebræorum recens natos in rivum *a* projicerent. Quumque Pha-
raó Iſraëlitas angariis, premendo nec finem nec modum faceret, ac proinde Deus per Mo-
ſen ei mandaret ut populum ipſius dimitteret: tantum abfuit ut mandato illi pareret, ut
b Exod.5.v.4. & deinceps. onera populi Iſraëlitici potius *b* augeret. Unde natum illud vulgi hoc more tritum prover-
bium, *Quando venit Moyſes, duplicantur lateres.* Tandem verò quum multis gravibus plagis
c Exod.14.v.6. & deinceps. coactus illos dimitteret, pœnitentiâ ductus cum omni ſuo equitatu eos *c* perſecutus eſt, &
ad priſtinam ſervitutem retrahere conatus. Et ſanè apud mare rubrum illos aſſecutus, ma-
gnum terrorem eis incuſſit, & valdè anxios eos reddidit. Porrò quum Iſraëlitæ à tyrannide
d Exod.15. Pharaonis per ſubmerſionem illius in mari rubro liberati *d* eſſent, aliis novis modis fides
e Exod.16. eorum *in deſerto*, per quod à Moſe ducebantur, probata fuit. Ut per aquas *e* amaras: per
f Exod.17. penuriam cibi: per *f* defectum aquæ potabilis: per *g* defectum cibi, qualem ederant in
g Exod.11. v.4. & 5. Ægypto: per *h* relationem exploratorum de incolarum terræ Chanaan grandi ſtatura, &
h Num.13. urbium munitione: Item rurſus per *i* penuriam aquæ. Atque hæc probationis piorum Iſ-
i Num.20.v.5. & cap.21.v.5. raëlitarum exempla leguntur in libro Moſis ſecundo & quarto. In libro autem Eſtheræ
exemplum probationis piorum Iſraëlitarum admodum illuſtre: nempè quod Haman pri-
k Eſth.3. marius princeps in regno Aſſueri regis Perſarum mandatum ab illo *k* impetravit de toto
Judæorum genere è medio tollendo, quodque ſatageret ut mandatum illud effectum da-
ret, certo die ad internecionem illorum conſtituto: unde Judæos magnus metus invaſit: à
l Eſth.5. & deinceps. quo tamen per interceſſionem reginæ Eſtheræ *l* liberati fuerunt. Porrò non eſt hîc ſilen-
tio prætereundum illuſtre illud probationis exemplum, quod nobis proponitur in Jobo:
m Job.1. cujus fidem Deus variis modis probavit: ut per *m* ſpoliationem omnium pecorum quę mul-
n Ibidem. ta & varia poſſidebat: per *n* orbationem filiorum atque filiarum, eamque violentam: quip-
o Job.2.v.7. pe quum illi ruinâ domus ubi convivabantur, oppreſſi fuerint. Inſuper per *o* ulcera toti
p Job.4. & deinceps. ejus corpori à planta pedis uſque ad verticem à Satana inflicta: & denique per *p* ſermones
amicorum, qui quum conſolandi ejus causâ eum inviſiſſent, è contrario ipſum falſa crimi-
natione, quaſi à Deo propter hypocriſin tam graviter affligeretur, graviſſimè vexarunt, at-
que ita afflicto afflictionem addiderunt. Sed hæc ſatis dicta ſint de piorum per afflictio-
nes probatione. Sequitur ut afferam etiam exempla caſtigationis. Talia multa, eaque in-
ſignia, narrantur de *Davide*, de quo ad regnum loco Saulis evehendo dicebat propheta Sa-
q 1.Sam.13. v.14. muel, *Deum q quæſiviſſe ſibi virum ſecundum cor ſuum.* Is quum per adulterium cum Bath-
ſaba uxore Urijæ commiſſum, nec non per homicidium in probo illo viro Urija perpe-
r 2.Sam.12. v.15. tratum, graviter Deum offendiſſet: caſtigatus ab eo eſt, primùm per mortem *r* infantis ex
Bathſaba ei nati. Deinde per *s* ſtuprum Thamaræ filiæ à filio Amnone oblatum. Tum per
s 2.Sam.13. v.14. *t* cædem Amnonis ab Abſalomo perpetratam. Poſtea per Abſalomi regnum ipſius inva-
t Ibid. v.28. & 29. dentis *u* perſecutionem. Adhæc per *x* maledicta Simei Benjaminitæ, quæ in ipſum fugien-
u 2.Sam.15. tem conjecit. Poſtea per *y* concubitum Abſalomi cum uxoribus ejus concubinis. Et de-
x 2.Sam.16.v.5. & deinceps. nique per *z* interitum Abſalomi miſerabilem, quem ipſe ut indulgentiſſimus ac propen-
y Ibid. v.22. ſiſſimus pater ægerrimè tulit, & lamentabiliter *a* deflevit. Aliud caſtigationis exemplum
z 2.Sam.18. v.14. & 15. narratur de *eccleſia Corinthiorum*: qui quum ſacram Domini Cœnam irreverenter tracta-
rent, ita ut in illa celebranda nonnulli inebriarentur, aliis interim eſurientibus, multi
a 2.Sam.19. v.1. *b* morbis correpti, & multi morte exſtincti fuerunt. De qua caſtigatione Paulus ita pronun-
b 1.Cor.11.v.30. c Ibid. v.32. tiat, pios contra illam conſolans: *c Quum judicamur*, inquit (hoc eſt, punimur) à Domino ca-
ſtigamur (*παιδευόμεθα*) ne cum mundo condemnemur.

Atque hæc dicta ſint de afflictione piorum, tanquam eccleſiæ conditione ſecunda:
ſequitur de eorundem conſolatione. Nam ſicut Deus pro ſua juſtitia pios delinquentes
caſtigat, ita eoſdem reſipiſcentes pro bonitate ſua conſolatur; idque tum verbis tum fa-
ctis. Fa-

ctis. Facto conſolatus eſt *primos noſtros parentes:* quum eis *d* in locum Abelis à fratre Cai- d Gen.4.v.25.
no occiſi filium dedit Sethum: qui unà cum Enoſo filio ſuo *e* publicum Dei cultum apud e Ibid.v.26.
familiam ipſorum inſtituit. Item *Noachum*, *f praconem illum juſtitia:* quum eum unà cum f 2.Pet.2.v.5.
familia in diluvio, cæteris omnibus pereuntibus *g* conſervavit. Sic etiam facto ipſo con- g Gen.7.v.1.
ſolatus eſt *Abrahamum:* quum Iſaacum, filium ejus unicum atque chariſſimum, cujus ju-
gulo ipſe jamjam ex mandato illius cultrum admoturus erat, interdicto ſuo in vita *h* con- h Geneſ.22.
ſervavit. Eundem verbis quoque conſolatus eſt *i* contra ſterilitatem Saræ, & inde ortam i Gen.17 v.19.
liberorum deſtitutionem. Similiter conſolatus eſt apoſtolum *Paulum k* contra adverſan- Gen.18.v.10.
tes Judæos in urbe Corintho, item *l* contra ſubmerſionem ex imminente naufragio. k Act.18.v.9. & 10.

Atque hæc de conſolatione, tanquam conditione eccleſiæ tertia. Reſtat ut dicam de l Act.27.v.24.
divina illius protectione, quam conditionis partem quartam conſtitui. Hujus exempla in
ſacris literis occurrunt iſta. Quum *Lot* à quatuor regibus Sodomitas oppugnantibus, ca-
ptivus abductus eſſet, Deus illum per Abrahamum è poteſtate illorum *m* eripuit. Quum m Geneſ.14.
Sodomitæ eidem ipſos à vi hoſpitibus ſuis inferenda dehortanti, vim intentarent: *n* eripue- n Geneſ.19.
runt eum illi hoſpites ipſius, duo ſcilicet angeli. Quumque duo illi angeli paulo poſt urbem v.9.& 10.
Sodomam propter incolarum nequitiam incendio cœlitus illato deleturi eſſent, ipſum unà
cum uxore & duabus filiabus inde *o* eduxerunt. Quum Abimelech rex Philiſtæorum *Sa-* o Ibid.v.16.
ram uxorem Abrahami, putans ſororem illius eſſe domum ſuam, tranſtuliſſet, concubitu-
rus cum illa: Deus per ſomnium mortem ei interminans effecit ut illam illæſa ipſius pudici-
tia marito *p* reſtitueret. Quum Laban *Jacobum* generum ſuum, qui clam ipſo diſceſſerat, p Gen.20.
unà cum cognatis ſuis perſequeretur, ut eum domum ſuam & in priſtinam ſervitutem re-
traheret: Deus ei in ſomnio iſtud *q* interdixit, atque ita Jacobum à vi illius eripuit. Quum q Geneſ.31.
paulo poſt Eſavus Jacobo cum quadringentis viris obviam hoſtili animo proficiſceretur:
Deus animum illius ad humanitatem erga ipſum *r* flexit, atque ita ipſum unà cum familia r Geneſ.32.
à cœlo protexit. Quum fratres *Joſephi* odio erga illum propter ſomnia ejus accenſi interfi-
cere eum molirentur, interceſſione Rubenis, maximi natu fratris, à propoſito illo atroci
s deſtiterunt: atque ita Joſeph in vivis conſervatus fuit, Deo vitam illius protegente, ut eum
ad honores quos per ſomnium ei promiſerat, eveheret. Similia protectionis divinæ exem- s Gen 37.v.21.
pla leguntur de Davide, Ezechia, tribus ſociis Danielis, Daniele ipſo, & Apoſtolo Paulo.
Etenim *Davidem* protexit Deus contra perſecutionem primùm *t* Saulis, deinde *u* Abſalo-
mi: *Ezechiam* contra conatum *x* Sanheribi regis Aſſyriæ obſidendi atque oppugnandi ur- t 1 Sam.19. & deinceps.
bem Hieroſolymam: *ſocios Danielis y* contra vim ignis in quem juſſu Nabucadnotſoris con- u 2.Sam.18.
jecti erant: *Danielem* ipſum *z* contra ora leonum quibus juſſu Darii regis in fovea objectus x 2 Reg.19.
erat: *Paulum* denique contra vim *a* populi Hieroſolymitani contra *b* inſidias quadraginta y Dan.3.
Judæorum, qui in necem ejus conjuraverant: Item contra venenum *c* viperæ quæ è ſarmen- z Dan.6.
tis accenſis in manum ejus inſilierat: adhuc contra *d* ſubmerſionem quæ ei ex naufragio ac- a Act.21.v 27. b Act.23 v.12.
cidere poterat. c Act.28.v.3. d Actor.27.

Cæterum cujuſmodi eccleſiæ ſtatus inde ab origine mundi fuit, & qualis etiamnum
hodie eſt: talis etiam poſthac uſque ad mundi finem futurus eſt: qui quidem ſtatus in Apo-
calypſi Johannis propheticè narratur: cujus libri argumentum clariſſimus Theologus Da-
vid Pareus eruditè his verbis complexus eſt. Principali, inquit, ac potiori parte liber eſt «
propheticus, unde prophetia *e* mox initio vocatur, continens vaticinia typica, non ſolum de « e Apoc.1.3.
eccleſiæ ſtatu & ſignis poſtremorum temporum, de quibus Chriſtus *f* diſcipulos ſuos in « f Matth.24.
evangelio præmonuit: uti quidem RIBERÆ viſum eſt argumentum Apocalypſeos explica- «
re, *nihil eſſe aliud, quam quosdam illorum verborum Domini commentarios.* Latius enim illa ſe ad «
proxima etiam poſt Apoſtolos tempora, inde à revelatione facta, uſque ad finem ſeculi ex- «
tendunt: de præſentibus nimirum jam tum B Johannis tempore, & deinceps perpetuò fu- «
turis eccleſiæ Chriſtianæ certaminibus, primò cum tyrannis Romanis: poſtea cum variis «
hæreticis: tandem cum Antichriſto tum Orientali, tum potiſſimum Occidentali: deq; ho- «
rum inſultibus & tyrannide adverſus eam: qua quaſi à Chriſto capite ſuo derelictam intus & «
foris graviter affligent & modo non opprimerent penitus Sed & contrà de dulciſſimis pio- «
rum ſubiectce conſolationibus, quòd afflictionum illæ tempeſtates non ſint temerè, aut ex «
hoſtium tantùm libidine irruituræ: ſed Deo ſic moderante eccleſiam exercituræ: nec tamen «
futuræ perpetuæ, aut nimium diuturnæ: ſed cum cœleſti tandem eccleſiæ gloria commu- «
tandæ: hoſtibus univerſis Chriſti victoris potentiâ in ſtagnum ignis & ſulphuris in æternum «
projectis. Eſt verò etiā liber διδακτικὸς ϗ προτρεπτικὸς doctrinalis & exhortatorius: adſpergens «
hinc inde oraculis inſignes doctrinas, hortationes, ἐλέγχους & correptiones tum particulares, «
ad ſeptem eccleſias Aſiæ, B. Johannis in Patmo exulantis curæ commiſſas: tum univerſales, «
ad omnium ſubinde fidelium noſtramq; hodie doctrinam, redargutionem, correctionem «
& inſtitutionem, quæ eſt in juſtitia, pertinentes. Hæc D. Pareus. Atque ſic abundè dixi de ſa- «
cræ ſcripturæ præſtantia. Dicam nunc aliquid de emolumentis, quæ inde ad ſtudioſos lecto-
res redeunt. Nam præter utilitates illas quas in qualitatibus ejus indicandis, commemoravi,
hæc quoque emolumenta quæ ex lectione, auſcultatione, atque meditatione ejus manant,

notari poſſunt: ſancta delectatio, ſancta cupiditas genuinum ejus ſenſum cognoſcendi, & cordium converſio atque ſalutaris pœnitentia. Sanctæ delectationis exemplum proponitur in *Davide*: qui illam hiſce verbis commendat, *g Beatus eſt vir ille cujus oblectatio eſt in lege Jehovæ: & qui de lege illius meditatur interdiu ac noctu.* Item, *h Doctrina Jehovæ integra eſt, reſtituens animam: teſtimonium Jehovæ verax, ſapientiam afferens imperito. Mandata Jehovæ ſunt recta, lætificantia cor.* Et paucis interjectis, *Jura Jehovæ deſideratiſſimà ſunt, deſiderabiliora auro, & quidem auro purgatiſſimo quamplurimo: ac dulciora melle, & quidem aceto melle.* Pſalmo verò centeſimo decimo nono, prolixo illo, & ſecundum literas alphabeti Hebraici per ogdoades ſcripto, delectationem ſuam quam ex lege Dei (id eſt, ſacra ſcriptura) percipiat, identidem commemorat dicens, *i ſe de via teſtimoniorum Dei gaudere, in ſtatutis ejus ſe ipſum oblectare, animam ſuam comminui ob deſiderium erga jura ejus, teſtimonia ejus eſſe oblectationes ſuas, ſe oblectare ſe in præceptis ejus, ſe oblectare ſe lege ejus, meliorem eſſe ſibi legem oris ejus multis millibus nummum aureorum, & argenteorum, legem ejus eſſe omnem oblectationem ſuam, jura ſermonis ejus ſuavia eſſe palato ſuo, ſuaviora melle ori ſuo: teſtimonia ejus eſſe gaudium cordis ſui, præcepta ejus eſſe oblectationes ſuas, gaudere ſe de ſermone ejus ut qui invenit prædam amplam, deniq; legem ejus eſſe omnem oblectationem ſuam.*

g Pſalm. 1. v. 1. & 2.
h Pſalm. 19. v. 8. & deinceps.
i Pſal. 119. v. 14. 16. 20. 24. 47. 70. 72. 77. 92. 103. 111. 143. 162. 174.

Quod autem ſacræ ſcripturæ ſtudioſa lectio ex ſe pariat cupiditatem genuinum ejus ſenſum, ubi obſcurum ſeſe offert, cognoſcendi: percipitur ex exemplo *eunuchi* illius ac dynaſtæ reginæ Æthiopum, qui quum Hieroſolymis in templo adoraſſet, & curru vectus domum ſuam repeteret *k* legebat in propheta Eſaia caput quinquageſimum tertium: quumque hæreret circa verba illa, *Ut ovis ad mactationem ductus eſt &c.* cupiditate genuinum illum verborum ſenſum cognoſcendi accenſus fuit: Unde factum ut Deus Philippum unum è ſeptem diaconis eccleſiæ Hieroſolymitanæ, qui tunc evangelium prædicabat Samariæ, ad illum mitteret, qui tum ſenſum illius dicti ei aperuit, tum occaſione illa Jeſum ei Evangelizavit, atque ita eum ad fidem Chriſtianam adduxit. Porro converſionis atque pœnitentiæ ex auſcultatione legis divinæ ortæ exemplum proponitur in pio illo rege Judæ *l Joſia*: qui quum audiret verba legis ex libro authentico in templo, tunc à ſacerdote Hiskia invento, laceravit veſtimenta ſua; quum animadverteret populo incumbere iram Dei, eò quòd patres ipſorum verbis legis non auſcultaſſent. Hujuſce affectus exemplum proponitur etiam in *populo Iſraëlitico qui vixit temporibus Nehemiæ*: coram quo quum Eſra ſacerdos & Levitæ librum legis in feſto tabernaculorum (uti Deus præceperat) legerent: adeo *m* lugebat ac flebat, ut à Nehemia, gubernatore ipſorum, reprimi & ad lætitiam feſti celebrandam revocari opus haberent.

k Act. 8. v. 26. & deinceps.
l 2. Reg. 22.
m Nehem. 8.

Atque iſtorum emolumentorum conſideratio ſecunda cauſa principalis eſt, quæ nos ad diligentem ſacræ ſcripturæ lectionem movere debet. Huic adde tertiam, eamque maximi momenti, nempè *Dei mandatum*. Is enim (ut modò dictum eſt) ſacerdotibus populi Iſraëlitici per Moſen *n* præcepit, ut ſeptimo quoque anno, in feſto tabernaculorum, librum legis divinæ coram toto populo legerent. Verùm non tantùm ſacerdotibus mandatum de lege publicè legenda, itemque populo de illa audienda dedit Deus: ſed etiam patribus familiâs inſtitutionem liberorum ex lege privatam mandavit per Moſen dicentem, *o Sunto verba iſta quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo; & acuito ea filiis tuis, ac loquitor de eis quum ſedes domi tuæ, & quum ambulas per viam, quum cubas, & quum ſurgis. Etiam *p* alligato ea in ſignum manui tuæ, & ſunto pro frontalibus inter oculos tuos: deniq; inſcribito ea poſtibus domus tuæ & portis tuis.* Quin etiam regibus populi ſui peculiarem hac de re legem tulit Deus; dicens: *q Quum inſidebit rex ſolio regni ſui, deſcribito ſibi exemplum hujus legis in libro ex eo qui erit in conſpectu ſacerdotum Leviticorum: eſtoq; penes eum, & legito in eo omnibus diebus vitæ ſuæ: ut diſcat timere Jehovam Deum ſuum obſervare omnia verba hujus legis & ſtatuta iſta, faciendo ea.* Et ſicut de lectione legis ſuæ legem univerſalem regibus populi ſui per Moſen dedit Deus: ita quum Joſuam ad officium ducis faciendum hortabatur, inter alia dixit: *r Ne ducedito liber legis ab ore tuo: ſed meditator in eo interdiu ac noctu: ut eum obſervantia facias omnino prout ſcriptum eſt in eo, Tunc enim proſperaberis in viis tuis, & tunc ſecundaberis.*

n Deut. 31. v. 10.
o Deut. 6. v. 6. & deinceps.
p Deut. 11. v. 18.
q Deut. 17. v. 18. & 19.
r Joſ. 1. v. 8.

Quum igitur ſacræ ſcripturæ tanta ſit præſtantia, tantaq; utilitas & jucunditas: quumque inſuper Deus diligentem ejus lectionem, auſcultationem atque meditationem populo ſuo mandaverit: quis pius & ſalutis ſuæ amans literarum ſtudioſus, hiſce probè conſideratis non moveretur ad illam aſſiduè legendam ac meditandam? Faxit Deus ut quam plurimi hortationi huic meæ locum dent, ad ſuam ipſorum ſalutem, proximorum ædificationem, ac inprimis ad gloriam Dei: cui ſit laus & honor in omne ævum, AMEN.

JOHAN-

JOHANNIS PISCATORIS

COMMENTARIORUM

IN

OMNES LIBROS VETERIS TESTAMENTI

Tomus Primus:

Quo continetur Pentateuchus Moſaica, videlicet:

GENESIS.
EXODUS.
LEVITICUS.
NUMERI.
DEUTERONOMIUM.

HERBORNÆ NASSOVIORUM:
M. DC. XLIII.

COMMENTARIUS IN GENESIN,

Id eſt,

LIBRUM PRIMUM MOSIS:

In quo diſtinctè & ordine proponuntur

I. Analyſis Logica ſingulorum capitum.
II. Scholia.
III. Obſervationes locorum communium.

ILLUSTRISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, DOMINO MAURICIO, LANDGRAVIO HASSIÆ, COMITI CATTIMELIBOCORUM, DECIORUM, ZIGENHAINÆ ET Niddanorum &c. domino clementiſſimo,

Gratiam & pacem à Deo patre, & Jeſu Chriſto domino ac ſervatore noſtro.

ILluſtriſſime Princeps, domine clementiſſime. Etſi quamplurimi extant, iiq; doctiſſimorum hominum, tum veterum tum recentiorum, in ſacras literas commentarii: non eſt tamen putandum, illos qui adhuc quotidie in divina ſcriptura explananda elaborant, inanem operam ſumere; aut novos ipſorum quos in lucem edunt, commentarios tanquam ſuperfluos aſpernandos repudiandóſve eſſe. Primùm enim certum eſt, hanc eſſe voluntatem Dei, ut miniſterium verbi officiúmve docendi, hoc eſt, doctrinam cæleſtem & divinitus patefactam Eccleſiæ proponendi ſit perpetuum: quippe quum Chriſtus dominus ac ſervator noſter præſentiam ſuam & gratioſam Spiritus ſancti per verbum Dei prædicatum operationem Apoſtolis, & ſub illorum perſona omnibus fidelibus ipſorum ſucceſſoribus, hoc eſt, Eccleſiæ doctoribus, ad finem uſque mundi duraturam promiſerit. Matth. [illegible] v.ult. *Docendi autem ratio jam inde à temporibus Moſis duplex in Eccleſia recepta eſt: una per vivam vocem, altera per ſcripturam. Etſi autem inter ſcripturam primariorum illorum Eccleſiæ doctorum, Prophetarum ſcilicet & Apoſtolorum, & eam quam reliqui qui illis ſucceſſerunt, Eccleſiæ communicarunt, plurimum intereſt: quum illa ſit* θεόπνευστος*, id eſt, divinitus inſpirata, ac proinde* αὐτόπιστος*, hoc eſt, per ſeipſam fide digna: iſta verò errori obnoxia, ac proinde non plus fidei merens quàm quantum cum divina illa ſcriptura conſentire comperitur: tamen horum quoque in doctrina cæleſti literis comprehendendâ & ſcripturâ Prophetarum atque Apoſtolorum commentariis illuſtrandâ conſuetudinem Eccleſia jam inde pòſt Apoſtolorum obitum approbavit. Quæ quidem ſcribendi conſuetudo huc uſque in Eccleſia duravit: nec dubium eſt quin eadem ad finem uſque mundi ſit duratura: quum Deus, ut paulò antè dixi, miniſterium verbi in Eccleſia hac militante perpetuum eſſe velit. Quod quum ita ſe habeat: quis pius ac prudens improbare auſit, quod Deum ipſum probare intelligit?*

Deinde verò ratione non caret, nec ab re eſt, quòd alii poſt alios in ſacras literas commentantur, ſuóſque illos commentarios Eccleſiæ communicant. Etenim nullus adhuc Eccleſiaſticus ſcriptor exſtitit, neque ullus poſthac exſiſtet, qui explicationem omnium ſacræ ſcripturæ ſententiarum quas tractandas ſuſceperit: attulerit allaturúſve ſit perfectam omnibusque (ut ajunt) numeris abſolutam. Semper enim de hoc prophetarum doctorúmve Eccleſiaſticorum genere verum fuit, verúmque manebit illud Apoſtoli pronuntiatum, Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Quo fit ut ſinguli illi ſcriptores aliquid amplius obſervandum atque explicandum aliis reliquerint & etiámnum relinquant. 1.Cor.13. v.9. *At ſi ita eſt, inquiat aliquis: cur qui poſt alios commentantur, totos ſcripturæ libros tractandos ſibi ſumunt: quum ſatis eſſe videatur, ſi tractent ea loca in quibus explicandis priores videntur à vero aberraſſe? Hæc objectio tum demum locum haberet, ſi ſinguli qui tales commentarios cognoſcere cupiunt, vel tantum pecuniæ haberent ut omnes coëmere, vel tantum eis otii ſuppeteret, ut univerſos evolvere poſſent. Quod quum ſecus ſe habeat: præſtat integros commentarios ſcribi, quorum lectione in ſacris literis intelligendis proficiant illi in quorum manus iſti per providentiam Dei venerint: & ad quos legendos vel ex occaſione, vel ex aliorum commendatione fuerint incitati.*

Porrò tantum abeſt ut commentarii recentiorum ſint ſpernendi, vel commentariis veterum patrum (quos vocant)

poſtponendi: ut potiùs illis tanquam perfectiores (abſit dicto invidia) anteferendi ſint. Etſi enim veteres illi Eccleſiaſtici ſcriptores magni fuerunt viri, rara quadam eruditione (ut Eraſmi verbis utar) ſuſpiciendi, eloquentia clari, & vita ſanctimonia venerandi: tamen recentiores ſcriptores, præterquam quòd illorum commentationes cognoſcere & judicare eis licet; ut inde quod rectum videtur retineant; quod verò pravum, corrigant: ac denique quod omiſſum, addant: tria maxima adjumenta inſuper in promtu habent, quibus veterum plerique fuerunt deſtituti; peritiam dico linguæ Hebraicæ, accuratam obſervationem præceptionum Dialectices de ratione argumentandi, & ſtudium expoſitionis literalis atque genuinæ. quarum rerum defectus non paucas expoſitiones ſcripturarum falſas in patribus illis peperit. Quod ut iis notum eſt qui ſcripta illorum cum judicio legerunt, ita utile eſſe judico, ut illis quoque qui non legerunt, innoteſcat: ut hac ratione opinio multorum, quæ patribus nimium authoritatis deferunt, minuatur: & ut iidem dona Dei in ... doctoribus rectè æſtimare diſcant. Quibus de cauſis aliquot exempla expoſitionum quas veteres illi Eccleſiæ doctores in primum librum Moſis (cujus expoſitionem præſens quoque commentarium meum profitetur) ediderunt, in hac publica ad Celſ. tuam epiſtolam medium proferam.

Eraſmi epiſt. nuncupat. in opera Hieronymi.

At primò omnium videamus, quomodo nonnulli eorum expoſuerint primam illam hujus libri ſententiam, In principio creavit Deus cælum & terram. Iſtæ vocabulum principii, a Origenes & illum ſequuti, b Hieronymus, c Ambroſius & d Auguſtinus, exponunt de Chriſto: quod idem faciunt, teſte e Hieronymo, Tertullianus & Hilarius. quanquam Ambroſius, ab illa expoſitione tandem diſcedit, & vocabulum iſtud de principio temporis f interpretatur. Et rectè. Planum eſt enim ex toto illo capite, Moſen ſibi propoſuiſſe ordine narrare hiſtoriam creationis mundi. Itaq; ante omnia narrat quid Deus creaverit in principio, ſeu omnium primo. Et ſimplex hic vocabuli iſtius ſenſus ex collatione verborum Johannis confirmari poteſt: qui quaſi Moſen imitans, hiſtoriam ſuam Evangelicam his verbis orditur, g In principio erat ſermo ille. Nempe in principio creationis mundi: hoc eſt, quum Deus inciperet mundum condere; tum jam erat Sermo ille ſeu Filius Dei: qui idem à Salomone Sapientia nominatur, & inter alia ſic loquens introducitur: h Jehova poſſidebat me principio viæ ſuæ, ante opera ſua, ante ullum tempus. quam ſententiam deinceps pluribus verbis exponit. Hoc igitur illud principium eſt de quo Moſes pronuntiat, Deum in principio creaviſſe cælum & terram.

a Orig. ſuper Gen. homil. 1. b In ſuum. quæſt. Hebraicar. in Geneſ. c Ambroſ. hexaem. lib. 1. cap. 2. & 4. & 5. d Auguſt. de Gen. cont. Manich. lib. 1. cap. 2. e Loco ante indicato. f Ambroſ. hexaem. lib. 1. c. 4. & 6. g Joh. 1. v. 1. h Prov. 8. v. 22.

Nec verò rationes quas illi pro ſua expoſitione afferunt, quicquam momenti habent. Earum una eſt quòd Chriſtus ſit i principium rerum creatarum k, primogenitus omnis creaturæ: qui Judæis interrogantibus quis ipſe eſſet, l reſponderit, Principium quod & loquor vobis. At ut utrumque iſta diluam: primùm non eſt conſequens, ſi Chriſtus dixit, ſe eſſe τὴν ἀρχὴν, id eſt, principium rerum creatarum, idcirco vocabulum principii in hoc dicto Moſis illam ipſam ſignificationem habere. Deinde ne verum quidem eſt, Chriſtum illa verba eo ſenſu dixiſſe: quippe qui nihil aliud dicere voluit, quàm ſe eſſe eum quem ab initio prædicationis ſuæ ſe eſſe dixerat. Etenim in verbis illis, m τὴν ἀρχὴν ὅ, τι καὶ λαλῶ ὑμῖν, trajectio eſt: & vocabulum τὴν ἀρχὴν pendet à verbo λαλῶ, idq; per ellipſin præpoſitionis κατὰ, quaſi dicatur κατὰ τὴν ἀρχήν. Poſtremò quum Chriſtus dicitur eſſe principium rerum creatarum, id intelligitur de cauſa efficiente, quoniam per ipſum omnia facta ſunt. At hæc ſignificatio à voce Hebraica qua hìc utitur Moſes, aliena eſt (ea autem eſt vox רֵאשִׁית reſchith quæ non niſi de principio temporis, vel de primitiis uſurpatur. Et hac ratione quum Chriſtus nominatur primitiæ illorum qui obdormierunt, n id Hebr. dici poſſet רֵאשִׁית reſchith. Etſi igitur Chriſtus dici poteſt principium rerum creatarum, nempe ut cauſa efficiens: tamen non dici poteſt earum רֵאשִׁית reſchith, hoc eſt, primitiæ. Sic enim in numerum creaturarum detruderetur: ſicut primitiæ frugum in numero frugum ſunt; & ipſe Chriſtus, quatenus eſt primitiæ eorum qui obdormierunt, in numero eorundem continetur. Liquet ergo, primâ illa ratione nihil concludi. Altera ratio eſt Hieronymi o, videlicet quia Chriſtus in Pſalmo quodam dicat, p In capite libri ſcriptum eſt de me: principium autem Geneſis, id eſt, libri primi Moſis, omnium (nempe ſacrorum) librorum caput ſive frons ſit. Bella ſcilicet argutatio! Principium Geneſis eſt caput ſeu principium omnium ſacrorum librorum. Atqui Chriſtus eſt is, de quo ſcriptum eſt in principio omnium ſacrorum librorum: juxta illud Pſalmi, In capite libri ſcriptum eſt de me. Ergo de Chriſto ſcriptum eſt in principio Geneſis. Sed quis eruditus & in diſputando exercitatus, hic non videat ἀσυλλογισίαν, nempe ſyllogiſmum ex puris (ut loquuntur) affirmativis conſtantem in ſecunda figura. Deinde aſſumtio vera quidem eſt, (nam Chriſti quoq; in hac hiſtoria mentio fit, etſi non in illo principii vocabulo) verùm probatio eſt falſa & inepta: quia in dicto Pſalmi nomen κεφαλίδος, quod habetur in Græco, non rectè redditum eſt vocabulo capitis: quum eo ſignificetur volumen, ſicut & in Hebræo habetur nomen מְגִלָּה megillah, quo volumen ſignificatur. quod ſi Hieronymus, qui argumentum iſtud affert, attendiſſet: utiq; tanquam linguæ Hebraicæ peritus, ex illo Pſalmi dicto ad hunc modum argutatus non eſſet. Poſtremò etſi nihil in iſta argumentatione vitii eſſet, tamen eâ non concluditur quæſtio propoſita. Aliud enim eſt dicere, de Chriſto ſcriptum eſſe in principio Geneſis ſeu libri primi Moſis: aliud verò, de eo ſcriptum eſſe in his ipſis verbis, In principio: ſeu principii vocabulum hic de Chriſto accipiendum.

i Orig. ſuper Gen. hom. 1. Ambroſ. hexaem. lib. 1. cap. 2. k Orig. loco indicato. l Ambroſ. loco indicato. Auguſt. de Gen. cont. Manich. lib. 1. cap. 2. m Joh. 8. v. 25. n 1. Cor. 15. v. 20. o Hieron. quæſt. Hebraicar. in Geneſ. p Pſal. 40. ſive 40. v. 9.

Atq; ſic apparet, quomodo patres illi in ipſo ſtatim limine impegerint, dum vocabulum principii in dicto illo Moſis de Chriſto interpretantur. Sed nonminus impegerunt ad ejuſdem liminis poſtem alterum: id eſt, in interpretanda pronuntiati illius Moſaici parte altera, nempe vocabulo cæli. In quo vocabulo exponendo diverſi diverſorum errorem reperi. Alii enim interpretantur de cælo jam perfecto, quale nunc cernimus: alii verò de cælo neſcio quo ſpiritali atque incorporeo. Prior interpretatio Chryſoſtomi eſt, qui homilia ſecunda in primum caput Geneſeos, hæc ipſa Moſis verba interpretaturus, ſic ait: Deus præter humanum morem ſuam perficiens fabricam, prius cælum extendit, poſtea & terram ſubſternit: priùs faſtigium, & poſtea fundamentum. Hæc ille. At ſi accuratè attendamus tum ad verba Moſis, tum ad ordinem narrationis: videbimus hanc de cæli fabricatione ſententiam falſam eſſe. Neque enim docet Moſes, Deum in principio cælum extendiſſe: ſed ait, creaviſſe cælum; nec ſolum cælum, ſed & terram. At verò neutrum horum in principio perfecit tale quale nunc eſt: ſed utrumq; creavit imperfectum & inter ſeſe mutuo confuſum: quippe quum cælum ſecundo demum die extenderit, terram verò perfecerit, & à circumdante aqua liberaverit die tertio. Quare cæli & terræ vocabulis hic μετωνυμικῶς ipſam cæli & terræ, atq; adeò totius mundi materiam intelligit Moſes: ſicut rectè ab Auguſtino eſt traditum: ex qua materia Deus deinceps ordine, ſex dierum ſpatio, ſingulas mundi partes, earundemque ornamenta atque incolas eduxit atque efformavit. Deinde non eſt rationi conſentaneum, Deum in conſtituendo naturæ ordine contra naturæ ordinem egiſſe. Repugnat autem naturæ ordini, ſi cælum illud ſtelliferum, quod Chryſoſtomus tecto & faſtigio domus comparat, conditum ſit ante terram & aquam, nec non aerem & ignem elementarem: quæ quatuor ſimplicia mundi corpora cæli complexu continentur. Nam fuiſſet ad tempus in mundo vacuum, à quo tamen natura mundi abhorret. Et fuiſſet circumferentia ante centrum: quum tamen centrum ordine naturæ prius ſit. Et denique generatio mundi non proceſſiſſet per materiæ alterationem & incrementum à centro ad circumferentiam progrediens: quam tamen generationis rationem ac legem in omnibus tum plantis, tum animalibus cernimus. quippe è parvulo ſemine per calorem alterato, & paulatim à centro circumferentiam verſus creſcente, omnes & plantæ & animantes generantur. Atque hæc dicta ſint contra expoſitionem priorem. Jam ad alteram quod attinet, quâ cæli vocabulo intelligitur cælum ſpiritale, ea longe abſurdior eſt: quippe à propoſito Moſis toto (quod dicitur) cælo aberrans. Propoſitum eſt Moſi deſcribere creationem mundi hujus, quem oculis

Chryſoſt. in Geneſ. c. 1. hom. 2.

Auguſt. de Geneſi ad lit. lib. 1. c. 15. Item de Geneſi cont. Manichæos lib. 1. c. 5. & 6.

oculis quotidie ſpectamus: id quod ex articulis quos nominibus cæli & terræ præponit, peritis linguæ Hebraicæ conſtat. Sic
cum loquitur Moſes, ac ſi cælum & terram digito demonſtraret: quem loquendi modum Latini non niſi per pronomina de-
monſtrativa exprimere poſſunt: ac ſi diceretur, In principio creavit Deus cælum hoc & terram hanc. Græci verò & nos,
itemque aliæ linguæ Europææ commodiùs idem exprimunt per articulos. ut Græci, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν. Nos: Im anfang ſchuf Gott den himmel vnd die erde. Quam loquendi rationem etiam Galli, & Itali atque Hiſpani
obſervant. Non ergo putandum eſt, Moſen, quum dicit, Deum in principio creaviſſe cælum & terram, vocabulo cæli intelli-
gere cælum aliquod incorporeum ſeu ſpiritale: ſicuti Origenes commentus eſt: qui cælum, de quo hîc loquitur Moſes, exponit Orig. hom. 1. ſuper Geneſ.
tum de omni ſpiritali ſubſtantia (nempe creata) tum nominatim de noſtra mente. Verùm ad mentem noſtram quod atti-
net: ſicut Adami primi hominis, mens die demum ſexto creata fuit, quum Deus corpori illius ex pulvere terræ formato ani-
mam inſpiravit: ita reliquorum deinceps hominum mentem unà cum cujuſque anima à Deo creatam eſſe, & etiamnum quo-
tidie creari, conſentaneum eſt pronuntiato Salomonis, qui in Eccleſiaſte mortem hominis deſcribens, ait, pulverem (id eſt, Eccleſ. 12. v. 7.
corpus) reverti in terram unde erat: ſpiritum verò redire ad Deum qui dedit illum. Item pronuntiato Davidis de Pſal. 33. vel 32. v. 15.
Deo dicentis, Qui finxit (ſeu formavit) ſingillatim corda eorum. Denique pronuntiato Pauli: qui Deum ut patrem ſpiri- Heb. 12. v. 9.
tuum, parentibus carnis noſtræ, id eſt, corporum noſtrorum opponit. Ad angelos verò qui & ipſi ſpiritualis ſubſtantiæ nomine
ab Origine intelligi videntur, quod attinet: illi creati demum eſſe videntur die ſecundo: id quod hac ratione oſtendo. Angeli
creati ſunt aliquo è ſex illis diebus: quippe quum intra illud temporis ſpatium omnia Dei opera, teſte Moſe, fuerint perfecta.
Non autem creati eſſe videntur die primo: quia illo die nihil præter chaos & lucem creatum eſſe Moſes narrat: nec creati ſunt Geneſ. 1. v. 1 & 2
die tertio aliòve aliquo ex ſequentibus: quia ante diem tertium creati ſunt: ut percipitur ex verbis Dei in libro Jobi, capite Job 38. v 4 & deinceps.
trigeſimooctavo: ubi Jehova Jobum affatur his verbis: Ubinam eras quum fundarem terram? quis diſpoſuit menſuras ejus?
aut quis extendit in ea regulam? cui rei baſes ejus demerſæ incumbunt? aut quis jecit lapidem angularem ejus? quum cane-
rent ſimul ſtellæ matutinæ. Et cui vociferati ſunt (ſeu jubilarunt) omnes filii Dei? Hîc per filios Dei intelliguntur angeli:
& ſignificatur, illos Deum laudibus celebraſſe, quum is fundaret terram. At terra, teſte Moſe, fundata eſt die tertio. Ergo ſi
angeli jam tum cecinerunt laudes Dei, jam antea creatos fuiſſe neceſſe eſt. Quum autem non ſit veriſimile creatos eſſe die
primo, ſicut paulò antè oſtendi: veriſimile igitur eſt creatos die ſecundo, videlicet unà cum ipſo cælo, tanquam domicilio ſuo,
cujus nomine etiam ipſimet in libro Jobi nominantur, ubi dicitur, ne cælos quidem coram Deo puros eſſe. Cæli quippe Job 15. v. 15.
nomine, quod die ſecundo creatum eſt, non ſolùm cælum hoc infimum quod aliàs dicitur aër, itemque cælum illud ſtelliferum:
ſed & cælum illud ſupremum, quod ab Apoſtolo cælum tertium nominatur, contineri ſciendum eſt. quod ipſum ſignificatur 2. Cor. 12. v. 2.
verbis Chriſti Matthæi vigeſimoquinto, ubi dicit, regnum illud cæleſte paratum eſſe electis, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, à ja- Matth. 25. v. 34.
ctis fundamentis mundi. Eà autem jacta ſunt die primo, quum Deus creavit chaos: è quo nimirum cælum die ſecundo edu-
ctum fuit. Atque ſic oſtenſum eſt, illam vocabuli cæli expoſitionem Origenianam falſam eſſe. Rationes porrò in quibus il-
lam fundavit, ἀσυλλόγιστοι ſunt. Sunt autem duæ: prima, quia Deus ſuper ſubſtantiam ſpiritalem velut in throno quodam &
ſede requieſcit: altera, quia mens noſtra ſpiritus eſt. Prior ratio concluſionem talem parit. Cælum eſt thronus Dei, teſte ſcri-
ptura. Atqui ſubſtantia quoque ſpiritalis eſt thronus Dei: quia in ea Deus requieſcit. Ergo ſubſtantia ſpiritalis eſt cælum. Syllo-
giſmus hic vitioſus eſt: quia ex puris affirmativis concludit in ſecunda figura. Altera ratio ſic concluditur. Cælum de quo hîc
loquitur Moſes, eſt ſubſtantia ſpiritalis. At mens quoque noſtra ſubſtantia ſpiritalis eſt: quippe quæ eſt ſpiritus. Ergo mens no-
ſtra eſt cælum illud de quo hîc loquitur Moſes. Similis præcedenti ἀσυλλογισία, atque inſuper propoſitio quoque falſa eſt: &
temere huc aſſumta, tanquam jam eſſet præcedente argumento demonſtrata.

Atque hæc dicta ſint de expoſitionibus veterum falſis in verſiculum capitis primi Geneſeos primum: nunc afferam
eorundem expoſitionem verſiculum ejuſdem capitis ſeptimum. Ibi Moſes narrat Deum feciſſe expanſum (quod LXX. in-
terpretes στερέωμα, Latinus verò illos ſecutus firmamentum vertit) illóq; expanſo diſtinxiſſe inter aquas quæ ſunt ſub
ipſo, & eas quæ ſunt ſupra ipſum: ac denique expanſum illud vocaviſſe cælum. Hîc veterum alii errant in definienda aquarum
illarum ſupercæleſtium ſubſtantia ſimul & ſitu: alii verò in ſolo ſitu. quorum illud faciunt Origenes & Auguſtinus, iſtud verò
Chryſoſtomus & Ambroſius. Origenes igitur per aquas ſupercæleſtes intelligit aquam neſcio quam ſpiritalem, cujus par- Orig. hom. 1. in Geneſin.
ticipatione homo pius flumina de ventre ſuo educat aquæ vivæ ſalientis in vitam æternam: itemque è contrario per aquas
inferiores intelligit aquam abyſſi, in qua tenebræ eſſe dicuntur, in qua princeps hujus mundi & adverſarius draco & ange-
li ejus habitant. Auguſtinus verò, Credo, inquit, ſub firmamento cæli materiam corporalem rerum viſibilium ab illa in- Auguſt. de Gen. contr. Manichæos lib. 1. c. 11.
corporali rerum inviſibilium fuiſſe diſcretam. Quum enim cælum ſit corpus pulcherrimum, omnis inviſibilis creatura ex-
cedit etiam pulchritudinem cæli: & ideo fortaſſe ſuper cælum eſſe dicuntur aquæ inviſibiles: quæ à paucis intelliguntur
non locorum ſedibus, ſed dignitate naturæ ſuperare cælum. Quanquam de hac re nihil temere affirmandum. In quibus Au-
guſtini verbis ſola clauſula, ut quæ modeſtæ ἐποχῆς ſignificationem habeat, laudari meretur. Ipſa verò quam affert expo-
ſitio, erronea eſt. Certum eſt enim ex verbis Moſis, per aquas quæ ſunt ſub expanſo, intelligendas eſſe aquas veras & pro-
priè dictas: quippe quas Deus poſtea collegit in certa terræ conceptacula, ſive alveos, noménque marium eis impoſuit.
Hinc efficitur, aquas quoque illas ſupra expanſum collocatas; veras & propriè dictas aquas eſſe: non autem aquas invi-
ſibiles, quarum nomine angelos ab Auguſtino intelligi, ex adjuncta pulchritudine & excellentia quam eis tribuit, appa-
ret. Deinde certum & hoc eſt, Moſen hîc loqui de utrarumque aquarum ſitu ac ſede: quare frivolum eſt quòd Auguſti-
nus illud de aquarum inviſibilium, id eſt, angelorum dignitate atque excellentia interpretatur. Quibus argumentis etiam
Origenis expoſitio evertitur. Porrò expoſitionem Origenianæ & Auguſtinianæ affinem luculenter commemorat & gravi-
ter damnat Baſilius homiliâ tertiâ hexaëmeri ſui, ubi ait: Nobis autem adverſus Eccleſiaſticos etiam quoſdam ſermo qui- Baſil. hexaem. homil. 3.
dam eſt de diſcretis aquis: qui prætextu receſſus à ſenſibilibus in ſublime, & intelligentiæ altioris ad allegorias confugerunt;
potentias ſpiritales & incorporeas tropicè ex aquis ſignificari dicentes: & supernè quidem ſupra firmamentum manſiſſe
meliores, infernè verò in terreſtribus ac materialibus locis permanſiſſe malignas. Propterea ſanè ajunt etiam Deum aquas
ſupra cælum laudare, hoc eſt, bonas potentias, dignas exiſtentes propter mentis ac principalis animæ partis puritatem conve-
nientem auctori hymnum abſolvere. Aquas autem ſub cælo, ſpiritales eſſe malignitates, à naturali altitudine ad malitiæ
profunditatem delapſas. quas velut turbulentas exiſtentes & ſeditioſas, & tumultibus ac affectionibus redundantes atq; ex-
æſtuantes, mare nominatas eſſe, propter tranſitionem & inſtabilitatem voluntariorum motuum. Tales porrò ſermones velut
ſomnii pares ad aniles fabulas relegantes; aquam, aquã intelligamus: & diſcretionem à firmamento factam, juxta redditam
cauſam accipiamus. Hactenus Baſilius. Hîc operæ pretium eſt perpendere expoſitionis iſtius allegoricæ argumentum quo vete-
res illi ſeſe deceperunt. Illud autem ex verbis Baſilii apparet eſſe dictum iſtud Pſalmi centeſimiquadrageſimioctavi: Laudate
eum cæli cælorum: & aquæ quæ ſuper cælos ſunt, laudent nomen Domini. Hinc ita ratiocinati ſunt. Angeli laudant
Deum. Atqui & aquæ quæ ſupra cælos ſunt, laudant Deum. Ergo aquæ illæ ſunt angeli. Iterũ ſophiſma ἀσυλλογιστικὸν in ſecun-
da figura. Pari ratione ex eodem Pſalmo concludi poſſet: ſolem, lunam, ſtellas, lumen & cælum cælorum eſſe ipſos angelos: quia
de iſtis omnibus dicitur, quòd laudent Deum, vel potiùs ad Deum laudandum excitantur. Non autem intelligi per aquas in

illo dicto angelos: vel ex hoc patet legenti illum Pſalmum, quòd Propheta nominatim angelos affatur in principio: Laudate eum, inquiens, omnes angeli ejus: *deinde progreditur ad creaturas viſibiles, paulò antè commemoratas.*

Cæterùm quum jam oſtenſum ſit, per aquas illas ſupercæleſtes non eſſe intelligendos angelos, ſed aquas veras & propriè dictas: conſiderandum reſtat, ubi aqua illa ſita ſint. Et Chryſoſtomus quidem atque Ambroſius eas collocant ſupra cælum ſummum. quorum ille homiliâ quartâ in primum caput Geneſis. Oportet, inquit, magnâ modeſtiâ & gratitudine, ea quæ dicuntur à nobis, accipi; & non ultra naturam noſtram progredi: ſed hoc ſolum ſcire & tenere, quòd præcepto Domini productum eſt firmamentum, ſeparationem aquarum faciens, quod valeat alias ſub ſe continere, alias verò in convexo ſuo ferre. Atque hanc ſententiam Auguſtinus quoque à ſeipſo diſſentiens, ut probabiliorem amplectitur. Ambroſius verò contra Philoſophos diſputans, Quid obſtat, inquit, ſi confiteantur, quia aqua ſupra cælos ſuſpenſa ſit? Nam quo verbo dicunt terram in medio eſſe ſuſpenſam, & immobilem manere, quum utique gravior ſit quàm aqua: eâ ratione poſſunt dicere, non præcipitari aquam orbis illius cæleſtis converſione, quæ ſuper cælos eſt. Hæc illi: contra quæ ſic diſputo. Requiris, Chryſoſtome, modeſtiam ab auditoribus tuis in rebus à ſacra ſcriptura traditis, quæ captum humanum ſuperare videntur, abſque contradictione credendis? Laudo pietatem: ſed interim accuratiorem ſcripturæ ſacræ conſiderationem deſidero: quam ſi hîc adhibuiſſes, admonitione iſtâ opus non fuiſſet. Quæris, Ambroſi, quid obſtet quo minùs confitendum ſit, aquam ſupra cælum (nempe cælum illud quod Philoſophi converti dicunt, & primum mobile nominant) ſupra hoc igitur cælum aquam eſſe ſuſpenſam? Reſpondeo: Nempe obſtat ipſe naturæ ordo, & vis corporibus naturalibus à Deo indita. Naturæ ordo poſtulat, ut quo quid gravius eſt, eò inferiore loco in mundo ſit poſitum, & contrà ſuperiore, quo levius: ut in diſpoſitione terræ, aquæ, aëris & ignis elementaris atque ætheris clarè perſpicitur. At aqua aëre, igne & æthere gravior eſt. Secundùm naturam igitur ſuam ſub illis ſubſidit, non autem ſupra illa elevatur. Attamen Moſes aquas quaſdam ſupra cælos collocat! Sanè: ſed eo loco quem vis naturæ admittit: nempe ſupra aërem, qui infima expanſi pars eſt, quouſque aqua ex mari vi caloris ſolaris ſubvehi, ibíq; retineri poteſt. Extra cælum autem ſtelliferum non eſt tale aliquod corpus, quod aquam in illum uſque locum calore ſuo ſubvehat. Adhæc quicquid Deus creavit, id Moſes affirmat ab eo approbatum eſſe tanquam bonum, ac proinde tanquam utile generi humano: propter hominem enim cætera creata ſunt omnia. At aquarum iſtarum quæ ſupra cælum ſtelliferum eſſe dicuntur, nullus oſtendi poteſt uſus. nam ſi quis dixerit, collocatas ibi eſſe ad temperandum primi mobilis, quem ex citatiſſimo curſu concipiat, fervorem, is incertum per æquè incertum probaverit. Nec verò Ambroſii argumentum à ſitu terræ, tanquam à pari ductum, movere quenquam debet: quum ſit diſſimilis ratio. Etſi enim terra in medio mundi ſuſpenſa, immobilis manet: hic tamen ejus ſitus naturalis eſt: quum terra propter excellentem ſuam gravitatem atque pondus circa univerſi centrum proximè & æquabiliter pendeat: quum contrà ſitus ille aquæ ſupra cælum ſtelliferum, corporis ſcil. gravioris ſupra levius, à natura manifeſtè abhorreat. Quid ergo? quæ igitur tandem ſunt iſtæ aquæ quæ ſupra expanſum (quod vulgò non rectè firmamentum nominatur) à Deo ſunt collocatæ? Nempe nubes ſunt: quæ perpetuò in aliqua mundi regione ſupra infimam expanſi partem, quæ proprio vocabulo aër dicitur, in ſublimi pendent. Et certè niſi aquas hasce de nubibus intelligamus: dicendum erit, narrationem creationis mundi imperfectam hîc à Moſe tradi: id quod Spiritui ſancto, ex cujus revelatione ille ſcripſit, contumelioſum foret. Nec verò hæc expoſitio nova eſt, aut noſtro demum ſeculo obſervata: ſed jam olim tradita à Baſilio, qui propter excellentem eruditionem atque eloquentiam cognomen magni ſortitus eſt. Quin etiam Auguſtinus eandem tanquam laudabiliter ab orthodoxo quodam ad aſſerendum Scripturæ fidem prolatam eſſe commemorat: quanquam ipſe eam non amplectitur. Sed hæc de aquis ſupercæleſtibus ſatis diſputata ſint.

Chryſoſt. in 1. c. Gen. homil. 4. Auguſt. de Gen. ad lit. lib. 2 c. 4. Ambroſ. hexaëm. lib. 2. c. 3. Baſil. hexaëm hom. 3. Auguſt. de Gen. ad lit. lib. 2. cap. 4.

Pergo nunc ad quæſtionem aliam, quæ eſt de origine avium: quam veteres illi patres ex falſa expoſitione verborum Moſis, quæ habentur capitis primi verſiculo vigeſimo, ad aquam falsò retulerunt: decepti nimirum falsâ illius verſiculi interpretatione. Septuaginta illi interpretes verterunt ſic: καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς, ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα, ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ. *Id eſt, Et dixit Deus: Educant aquæ reptilia animarum viventium, & volatilia volantia ſuper terram, ſecundùm firmamentum cæli. Latinus verò ſic:* Dixit etiam Deus, producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile ſuper terram ſub firmamento cæli. *Quâ utrâque verſione tum Græci expoſitores, ut Baſilius & Chryſoſtomus: tum Latini, ut Ambroſius & Auguſtinus, decepti ſunt: affirmantes volatilia ex aquis orta eſſe. Quanquam Auguſtinus, opinionis hujus abſurditatem animadvertens, & originem iſtam à natura avium alienam eſſe cernens, commentus eſt, nomine aquæ, quatenus ex ea aves productæ narrantur, non aquam illam craſſam & propriè dictam, ſed aërem iſtum nubiloſum & humidum intelligendum eſſe. quo commento*

Incidit in Scyllam, dum vult vitare Charybdin.

Quum enim ſubſtantia avium craſſa atque ſolida ſit: probabilius eſt, ex aqua, corpore puta craſſiore, quàm ex aëre, corpore tenuiore originem duxiſſe. Sed ſciendum eſt, aves productas eſſe ex terra: ut apertè teſtatur Moſes capite ſecundo, verſu decimonono. Quod verò ad locum propoſitum attinet, ille ſic eſt vertendus (ſicut à recentioribus noſtris interpretibus rectè verſus eſt) Poſtea dixit Deus, Abundè progignunto aquæ reptilia animantia: & volucres volanto ſupra terram, ſuperficiem verſus expanſi cælorum. *Ex qua verſione jam liquet, in prioribus illis commiſſam fallaciam ſyntaxis, quæ falſum* πρόζευγμα *ſtatuitur, dum verbum* producant, *poſt conjunctionem, & in membro verſus poſteriore* ἀπὸ κοινοῦ *repetitur.*

Baſil. hexaëm. hom. 8. Chryſoſt. in Gen. cap. 1. homil. 7. Ambroſ. hexaëm lib. 5. cap. 13. Auguſt. de Gen. cont. Manich. lib. 1. cap. 15. Et de Gen. ad lit. lib. 3. cap. 3. & 7.

Atque hæc ex capite primo: afferam nunc exemplum unum atque alterum falſæ expoſitionis veterum ex capite ſecundo. Iſtius igitur capitis verſiculum quartum in opere de Geneſi ad literam his verbis proponit Auguſtinus: Hic eſt liber creaturæ cæli & terræ: quum factus eſt dies, fecit Deus cælum & terram, & omne viride agri &c. *Hîc vocabulum diei Auguſtinus exponit de creatura a ſpirituali atque intellectuali, quam eandem nominat b lucem quandam ſapientem: intelligens haud dubiè angelos, quippe quum diem hunc poſtea numero plurali appellet c dies inviſibiles; eâque occaſione affirmat, Deum creaviſſe omnia ſimul, uno itidem in uno temporis momento, non autem ſex dierum ſpatio. quod falſum pronuntiatum in opere illo dicto plus quàm vicies repetit. Ad illud autem pro vero amplectendum, totiesq; inculcandum, adductus (ne dicam ſeductus) fuit d verbis Jeſu Siracidæ (quem Eccleſiaſticum vulgò nominant) non rectè intellectis: qui libri ſui capite decimooctavo in principio ait,* Qui vivit in æternum, creavit omnia ſimul. *Ad quæ breviter reſpondeo. Primum verſio illa verborum Moſis eſt falſa: quum ex veritate Hebraica ſic ſit vertendum,* Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ, quum crearentur: die quo fecit Jehova Deus cælum & terram. *Hîc planum eſt, vocabulo diei nihil aliud quàm tempus ſignificari. Deinde non eſt illa, quam Auguſtinus putavit ſententia dicti Siracidæ: cujus verba hæc ſunt,* ὁ ζῶν εἰς τὸν αἰῶνα, ἔκτισε τὰ πάντα κοινῇ. *Id eſt,* Is qui vivit in ſeculum, creavit omnia communiter. *hoc eſt, pariter ſeu ex æquo. quaſi dicat, tam minima quàm maxima, nullâ prorſus mundi parte exceptâ. Quod ſi maximè ibi ſcriptum eſſet* ἅμα, *id eſt, ſimul: tamen non eſſet æquum, dictum unum, illúdque ambiguâ voce conſtans, opponere dictis pluribus, iiſque clariſſimis. Nam & narratio Moſis de creatione per ſex dies, ordine & diſtinctè factâ, clariſſima eſt: & ſumma illius clariſſimis verbis à Deo ipſo in quarto decalogi præcepto repetitur. Adhæc Moſes capitis ſecundi verſu ſecundo clariſſimè affirmat, Deum die ſeptimo opus*

Auguſt. de Gen. ad lit. lib. 5. cap. 1. a Idem ibid. c. 4. in fine. b Ejuſd. operis lib. 4. cap. 5. c Ibid. cap. 6. in princip. d Ejuſdem oper. lib. 4. cap. 33. & 34. Et lib. 6. cap. 3. & 6. Eccleſiaſtici ſive Siracidæ 18. v. 1.

Exod. 20. v. 11.

[illegible] opus ſuum perfeciſſe, & ab eo requieviſſe. Poſtremò in hoc quoque erravit Auguſtinus, quòd librum illum Siracidæ proli-bro ſacra ſcriptura habuit: quum tamen ille nec à propheta, nec prophetica, hoc eſt, Hebraicâ linguâ ſcriptus ſit.

His addo expoſitionem totius narrationis de paradiſo allegoricam, quam affert Ambroſius, violentiſſimè verba ſcripturæ à ſimplici ac genuino ſenſu detorquens. dum ſcilicet paradiſum eſſe, dicit a animam (videlicet hominis) plantatam in Eden, hoc eſt, in voluptate quadam. Item Adamum eſſe τὸν νοῦν, id eſt, intellectum: Evam verò τὴν αἴσθησιν, id eſt, ſenſum. Fontem porrò qui irrigabat paradiſum, eſſe Chriſtum: & fontem illum procedere ex Eden, id eſt, plena voluptatis animâ. Quatuor autem fluvios qui ex paradiſo procedunt, eſſe quatuor illas virtutes: prudentiam, temperantiam, fortitudinem & juſtitiam. Item quum Deus dicitur hominem apprehendiſſe & collocaſſe in paradiſo: b Apprehendit eum, inquit, virtus Dei, inſpirans proceſſus & incrementa virtutis. Denique in paradiſo eum collocavit, ut ſcias apprehenſum, quaſi afflatum divinâ eſſe virtute. Item quum dicit Moſes, quòd hominem poſuerit Deus in paradiſo ad operandum & cuſtodiendum: c In opere, inquit, quidam virtutis proceſſus eſt; in cuſtodia, quædam conſummatio operis deprehenditur. Præterea de ligno vitæ in medio paradiſi ſic philoſophatur: d Intellige, inquit, quia non homo fecit vitam: ſed vel operanda vel cuſtodiendo mandata Dei, potuit invenire. Erat autem vita (ſicut Apoſtolus dixit) abſcondita cum Chriſto in Deo. Homo ergo ſive in umbra vitæ erat propter figuram * futuræ, quia umbra eſt hæc quæ nunc noſtra vita in terra: ſive in quodam pignore vitæ erat, quia habebat inſufflationem Dei. Et paucis interjectis: Ergo inter inſufflationem Dei & eſcam ligni vitæ nulla diſcretio. e Beſtiæ autem agri, ait idem, & volatilia cæli, quæ adducuntur ad Adam, noſtri irrationabiles motus ſunt: eò quòd beſtiæ vel pecora, quædam diverſæ ſint corporis paſſiones; vel turbulentiores, vel etiam languidiores. Volatilia autem cæli quid aliud æſtimamus, niſi inanes cogitationes, quæ velut volatilium more noſtram circumvolant animam, & huc atque illuc vario motu ſæpe traducunt? Propterea nullus inventus eſt menti noſtræ ſimilis adjutor, niſi ſenſus, hoc eſt, αἴσθησις. Similem ſibi ſolam νοῦς noſter potuit invenire. Præterea de ſerpente ſic ſcribit: f Quum dicit ſapientiorem ſerpentem: intelligis quem loquebatur, id eſt, illum adverſarium noſtrum, qui tamen habet hujus ſapientiam mundi. Sed & voluptas atque delectatio benè * ſapientia dicitur: quod & carmen appellatur ſapientia. De arboribus verò paradiſi ſic g Tamen non omnibus Adam ſpoliabo virtutibus, ut videatur in paradiſo nullam aſſecutus fuiſſe virtutem, nihil de cæteris guſtaviſſe lignis: * primùmq; culpam incidiſſe, quàm fructus eſſe aliquos conſecutum. Præterea de Domini in paradiſo ambulatione: h Quæ eſt, inquit, ambulatio Dei, qui ubique ſemper eſt? Sed puto deambulationem quandam eſſe Dei per divinarum ſeriem ſcripturarum, in quibus Dei quadam verſatur præſentia. De fuga verò Adami ſic: i Fugeras ergo peccator, non quo Dei poſſes latére conſpectum: ſed intra conſcientiam ſuam latére cupiebat, opera ſua lucere nolebat. Et paulo poſt: Quid eſt, ad veſperam: niſi quia culpam ſuam ſerò cognoſcit, & ſerò venit quædam erroris præteriti verecundia. Et infrà: Sed ſcrutator animorum & cogitationum uſque ad diviſionem animæ penetrans, dicit, Adam, ubi es? Quomodo loquitur Deus? numquid voce corporeâ? Non utique: ſed virtute quadam præſtantiore, quàm vox corporis poteſt eſſe, fundit oracula. Hanc vocem ejus prophetæ audiunt &c. Et inferiùs: Ubi ergo es? hoc eſt, non in quo loco, quæro: ſed in quo ſtatu. Præterea de damnatione ſerpentis: k Ut ſcias, inquit, quia ſerpens typus eſt delectationis, damnationem ejus adverte. Supra pectus, inquit, tuum & in * utero tuo ambulabis. Qui ſunt qui in utero ſuo ambulant: niſi qui ventri & gulæ vivunt; quorum deus venter eſt, & gloria in pudendis eorum? Et infrà: Pectore autem & ventre ait reptare ſerpentem, non tam propter corporis figuram, quàm quòd propter terrenas cogitationes de illa cæleſti beatitudine ſit lapſus. Pectus enim frequenter receſſus quidam accipitur ſapientiæ. Denique de damnatione Adæ ſic ſcribit: Sed & illa diſtinctio eſt, quod ſerpenti dicitur, quia terram manducabit: Adæ autem, * In triſtitia, inquit, manducabis ex ea, & manducabis fœnum agri: cum ſudore vultus tui manducabis panem. Ut quendam intelligamus in his eſſe proceſſum: & quando terram manducamus, in quadam malitia eſſe videamur: quando fœnum, in quodam proceſſu: quando verò panem, quum conſummata fuerit fortitudo. Et infrà: Nec terra in ſe maledicta eſt: ſed maledicta, inquit, in operibus tuis. Ad animam dictum eſt. Tunc terra maledicta eſt, ſi habeas opera terrena, id eſt, opera ſecularia.

Hæc illa Ambroſii expoſitio allegorica eſt hiſtoriæ Moſis de paradiſo. Quid autem eſt ἀλληγορεῖν, ſi hoc non eſt? Quum planum ſit, hiſtoriam illam intelligendam eſſe ſecundùm literam: id quod omnes circumſtantiæ ita clarè oſtendunt, ut huic rei demonſtrandæ ſuperſedendum putem. Nec verò hoc eſt ſcripturam interpretari: ſed (ut Hieronymus quodam loco ait) vim ei inferre. Hauſit autem iſta Ambroſius haud dubiè ex Origine: quod ipſæ voces Græcæ, νοῦ: & αἴσθησις, innuunt. Et Hieronymus teſtatur, a Ambroſii penè omnes libros ſermonibus Origenis plenos eſſe: imò quod plus eſt, non veretur de illo ſcribere hæc verba: b Nuper S. Ambroſius ſic hexaëmeron illius (Origenis ſcilicet) compilavit, ut magis Hippolyti ſententias Baſiliiq; ſequeretur.

Nec verò ſolùm allegoricâ iſtâ expoſitione in interpretanda hiſtoria paradiſi à veteribus nonnullis, ut Origene & Ambroſio, erratum eſt: ſed illorum quoque qui hiſtoriam illam ad literam interpretati ſibi ſunt, nonnulli à vero aberrarunt; ut Chryſoſtomus & Auguſtinus: qui exponentes capitis ſecundi verſiculum octavum & nonum, duas falſas ſententias tradunt: quarum una eſt de tempore creati paradiſi, altera de tempore creatæ fœminæ. Ac paradiſum quidem uterque ille pater poſt conditum demum hominem plantatum eſſe tradit: qui tamen plantatus jam antea fuerat die tertio. Chryſoſtomus igitur interpretans hæc verba Moſis, Et oriri fecit Deus ex terra omne lignum pulchrum ad videndum, & bonum ad edendum: Ecce, inquit, ſecundam beneficentiæ ſpeciem & honorem, quem in hominem recens formatum collocavit. Nam poſtquam illum in paradiſo degere voluit, præcepit varias arbores ex terra provenire: quæ ſimul & oblectare illum poſſent, utpote ſpectatu jucundæ, & alimenta ſubminiſtrare. Et rurſus alio ſermone, dum exponit hæc verba: Et accepit Dominus Deus hominem quem formaverat, & poſuit eum in horto Eden: inter alia ſic ait: Poſtquam igitur tanta beneficia in eundem contulit: primùm, quum non eſſet, dedit illi ut eſſet, & ex pulvere corpus formare dignatus eſt: & poſt hæc dominam (animam dico incorpoream) per inſpirationem dedit: deinde paradiſum fieri juſſit. Atque hæc Chryſoſtomus. Auguſtinus verò errorem hunc alio errore cumulans, tradit, paradiſum extra illos ſex dies quibus Moſes omnia creata eſſe teſtatur, plantatum eſſe. Sic enim ſcribit in opere de Geneſi ad literam, libro quinto, capite quarto, exponens verba Moſis hæc, Germinet terra herbam virentem &c. Cauſaliter ergo, inquit, tunc dictum eſt produxiſſe terram herbam & lignum, id eſt, producendi accepiſſe virtutem. In ea quippe jam tanquam in radicibus (ut ita dixerim) temporum facta erant, quæ per tempora futura erant: nam utique poſtea plantavit Deus paradiſum. Item ejuſdem operis libro ſexto, capite quarto, exponens verba Moſis quæ habentur capitis ſecundi verſu nono, Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum &c. ſic ſcribit: Quum dicit, Ejecit adhuc de terra omne lignum pulchrum ad adſpectum: manifeſtat utique quòd aliter nunc ejecerit de terra lignum, aliter tunc quum tertio die produxit terra herbam pabuli. Et paucis interjectis: Hoc eſt enim, Ejecit adhuc: ſuper illud ſcilicet quod jam ejecerat. tunc utique potentialiter & cauſaliter in opere pertinente ad creanda omnia ſimul, à quibus conſummatis in die ſeptimo requievit: nunc autem viſibiliter in opere pertinente ad temporum curſum, ſicut uſque nunc operatur. Hactenus ille. Atqui paradiſum plantatum eſſe die tertio, quo & reliquæ arbores è terra productæ fuerunt; clarè liquet ex epilogo quo Moſes hiſtoriam creationis concludit, inquiens: Itaq; perfecti ſunt cæli & terra, omniſq;

a Ambroſ. de paradiſo cap. 3.
b Ejuſd. operis c. 4.
c Ibid.
d Ejuſd. operis c. 5.
* In libro mendoſè legitur, futuram.
e Ejuſd. oper. cap. 11.
f Ejuſd. oper. cap. 12.
* In libro mendoſè legitur ſapiens.
g Ibid.
* In libro mendoſè legitur, primùmque culpam incidiſſet.
h Ejuſd. op. cap. 14.
i Ibid.
k Ejuſd. op. cap. 15.
* Uterum pro ventre dicit.
* Hunc locum in libro prorſus corruptum ita reſtituo, tum ex ipſo textu, tum ex ſequente Ambroſii expoſitione.
a Hieron. apologiâ adverſus Ruffin. Li.
b Idem ad Pammachium & Oceanum.
Chryſoſt. in cap. 2. Geneſ. homil. 13.
Idem in eodem tractatu homil. 14.
Auguſt. de Geneſi ad lit. lib. 5. cap. 4.
Ejuſdem oper. lib. 6. cap. 4.
Gen. 2. v. 1.

exercitus illorum. Ad exercitum autem terræ pertinuiſſe paradiſum, quis ſobriè ac reverenter legens ſcripturas, auſit negare? Errori autem iſti duo ſunt quæ cauſam præbuerunt: unum, quòd patres illi non attenderunt ad ordinem tractationis Moſis videl. abſolutâ narratione creationis rerum omnium, cap. 1. deinceps cap. 2. inſtituere partium quarundam pleniorem enarrationem. nempe inprimis creationis hominis, & conſequenter creationis arborum illarum quas horto concluſit, in quo homines poſtea creatos collocavit. Altera verò erroris cauſa fuit, quòd in verſione tum Græca, quam ſequutus eſt Chryſoſtomus, particula ἔτι tum Latina quam propoſitam habuit Auguſtinus, conjunctio Adhuc, perperam textui Moſis inſerta fuit. Denique falſa translatio utrumque decepit: cui deceptioni viam præcludit translatio vera ac genuina, nempe hæc: Plantaverat autem Jehova Deus hortum in Hedeno ab Oriente: ubi collocavit hominem quem finxerat: fecerátque Jehova Deus ut germinaret è terra quavis arbor deſiderabilis ad aſpectum &c. Atque hæc contra errorem de tempore creati paradiſi. Alter porrò error, qui eſt de tempore creatæ fœminæ, ab illo præcedente dependet, & ex iiſdem cauſis natus fuit. Tradunt enim ſupradicti duo patres, & unà cum illis Ambroſius, fœminam creatam demum eſſe poſt datum Adamo præceptum: quum tamen ex ordine narrationis Moſaicæ liqueat, marem & fœminam creatos eſſe, antequam in horto illo amœniſſimo collocarentur: id quod cuivis patebit, qui v. 27. cap. 1. cum v. 15. ſecundi contulerit. Quò etiam accedunt verba mulieris, quæ recitantur cap. 3. v. 2. & 3. ubi mulier expreſſe profitetur apud ſerpentem, præceptum illud de non edendo certæ arboris fructu ſibi & marito ſuo ſimul datum eſſe. Quod non attendentes patres illi, diverſum falsò tradiderunt. Et Chryſoſtomus quidem hom. 10. in c. 2. Gen. ſic

Chryſoſt. in c. 2. Gen. homil. 10. loquitur: Maſculum, inquit, & fœminam fecit illos. Vidiſti, quomodo quod nondum factum, quaſi jam factum narravit! Item, Vide miſericordiam Dei! Antequam mulierem producat, participem illam fecit imperii. Item: Et dixit, inquit, Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam ſativam. Quaſi ad duos ſermo ſit, quamvis nondum muliere productâ. Tum rurſus hom. 14. Et conſidera,

Ejuſdem oper. homil. 14. inquit, cum aliis etiam hic bonitatem Dei: quanto honore etiam mulierem proſequatur, quæ ex illo formanda erat. Nondum enim eâ productâ, quaſi utrique mandaret, dicebat, Ne comederitis ex eo. Et paucis interjectis: Et propterea quaſi utrique loquitur, ut poſthac formatâ ex viro muliere, occaſionem illi præbeat docendi illam præcepta. Ambroſius verò tandem ſententiam

Ambroſ. de paradiſo cap. 12. tradit his verbis, in libro de paradiſo. Habemus enim, inquit, quia Adam, non Eva, mandatum acceperit à Deo. Nondum enim

Auguſtin. de Gen. ad lit. lib. 6. cap. 6. mulier formata fuerat. Denique Auguſtinus de tempore creatæ fœminæ ſic ſcribit: Item quærat, quando facta ſit fœmina: invenitur, extra illos ſex dies. Tunc enim facta eſt, quando Deus de terra finxit adhuc beſtias agri & volatilia cœli: non quando volatilia produxerunt aquæ; & animam vivam in qua beſtiæ ſunt, produxit terra. Item ejuſdem libri cap. 5. Non hic diceretur, in-

Ejuſd. lib. cap. 5. quit, Et finxit Deus adhuc de terra omnes beſtias agri & omnia volatilia cœli, niſi quia jam terra produxerat omnes beſtias agri ſexto die, & aqua omnia volatilia cœli quinto die. Aliter ergo tunc, id eſt, potentialiter atque cauſaliter &c. aliter nunc &c. Ac per hoc jam per iſtos notiſſimos lucis corporalis dies, qui circuitu ſolis fiunt, Eva facta eſt de latere viri ſui. Quæ poſtrema ſententia vera quidē eſt, quia Eva condita fuit die ſexto quo & Adam, ſicuti ſuprà oſtendi: at interim in hoc errat Auguſtinus, quod notiſſimos iſtos lucis corporalis (ut ipſe loquitur) dies extra diem ſextum quintúmque collocat, eoſque illis tanquam diverſos opponit: quum ex Moſe conſtet, ſolem qui dies illos lucis corporalis efficit, die quarto conditum eſſe, idque in hunc ipſum finem.

Ex his quæ hactenus contra expoſitiones quaſdam veterum diſſerui, liquere jam puto, veteribus illis Eccleſiæ doctoribus, quo minùs ſacram ſcripturam per omnia rectè exponerent, tria hæc defuiſſe: primùm Hebraicæ linguæ peritiam (Hieronymum hîc trilinguem & Epiphanium πεντάγλωττον excipio) deinde præceptionum veræ Logicæ accuratam obſervationem, poſtremò ſtudium expoſitionis literalis atque genuinæ. Quibus omnibus rebus quum recentiores Eccleſiaſtici ſcriptores, ſaltem plerique, ſint præditi: facile eſt judicare, utri alteris ſint præferendi.

Porrò ad meum hunc commentarium quod attinet: ſervavi in eo eandem methodum quam in iis quos ante hoc tempus edidi in libros N. T. tum quòd putavi, eam eſſe rectam & perſpicuam; tum quòd intellexi, eam nonnullis viris doctis probari. Sumſi autem enarrandam verſionem Tremellii & Junii, eò quòd mihi omnium optima videtur: quippe quæ & ſenſum fideliter exprimit, nec à verbis nimium recedit, atque interim tamen linguæ Latinæ puritatem ſervat. quum vetus quidem (quam vulgatam nominant) erroribus ſcateat: recentiorum verò aut ſtudio elegantiæ Latinæ nimium à verbis, atque adeò à ſenſu verborum, recedant: aut ſtudio veritatis Hebraicæ nimium verbis hærentes, puritatem linguæ Latinæ negligant. Interim uſurpavi hanc libertatem, quòd ſicubi verſio iſta mihi minùs ſatisfaciebat, indicarem quid magis placeret. Inſerui etiam annotationes Junii ſcholiis meis: quia ſtudui nihil prætermittere quod ad textum explicādum facere mihi videbatur. Quum igitur annotationes illæ mihi textum ipſum, vel (ut rectiùs dicam) verſionem ipſorum conſideranti, ante oculos verſarentur: volui eas, quæ quidem mihi probabantur, eâdem operâ ſcholiis meis inſerere. Etſi enim non rarò eadem quæ illic traduntur, mihi ultrò in mentem veniebant: tamen ne quis plagii me inſimulare poſſet, illis eas acceptas ferre volui, nomine ad ſingulas ſubjecto.

Cæterùm illuſtriſſime Princeps, ut hunc meum commentarium ſub illuſtriſſimo nomine Celſitudinis tuæ in lucem edere & cum eccleſia Chriſti communicare vellem, idoneas me cauſas habuiſſe puto. Primùm enim juſtum ac decens judicavi, ut hoc honore afficerem Celſ. tuam, eò quòd Princeps ſis literatiſſimus, & literarum tum humanarum tum divinarū ſtudiis cum primis deditus. id quod non ſolùm illuſtris ſchola aulica quam Caſſellis Celſ. tua aperuit, quamque ſingulari cura moderatur ſed etiam libri & Philoſophici & Theologici à Celſ. tua ſcripti atque in lucē editi, abundè teſtatum faciunt. Macte virtute illuſtriſſime Princeps, perge conſtanter in hoc laudabiliſſimo inſtituto. Sic fiet ut cognomentum Philoſophi, non minùs quàm Imperator Antoninus, merearis: nec tantùm (ut ille) philoſophi profanum ſeu mundanum, ſed (quod longè plus eſt) Chriſtiani. Atque ita

Semper honos, noménq; tuum, laudéſq; manebunt.

Deinde hoc quoque me in propoſito confirmavit, quòd non dubitabam, quin ſtudioſi literarum, ac inprimis miniſtri eccleſiarum Celſ. tuæ ſubjectarum, quum videbunt, hunc librum illuſtriſſime Celſ. tuæ nomini inſcriptum, illiúsque & judicio ſubjectum & patrocinio commiſſum eſſe; admiratione virtutum Celſ. tuæ eò libentiùs illum ſint lecturi: id quod cum ipſorum aliquo in ſacra ſcriptura intelligenda profectu conjunctum fore ſpero.

Poſtremò calcar mihi vel maximè addidit perſuaſio hæc, quòd hoc meum factum Celſ. tuæ non ingratum ſit futurum. Nam ut hoc mihi perſuadeam, facit tum fama de Celſ. tuæ erga omnes orthodoxos amore: tum teſtimonium privatum hominis fide digni de ſingulari Celſ. tuæ erga me benevolentia; quam Celſ. tua, quum intellexiſſet me in Bibliis ſacris novâ verſione Germanicâ, & adjectâ brevi declaratione illuſtrandis occupari, ſignificatione approbationis ſuæ luculenter teſtatam fecerit. Quæ quum ita ſint: juſtas cauſas me habere putavi, ut hunc meum commentarium Celſitudini tuæ inſcriberem.

Quod reliquum eſt, Deum patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti oro, ut Celſitudinem tuam, quam ſpiritu ſapientiæ & fortitudinis ad res magnas & Eccleſiæ ſalutares gerendas donavit, ita porrò gubernet; ſanctóque zelo inflammet, ut procuret emendationem eorum quæ in eccleſiis Celſ. tuæ ſubjectis ad puritatem cultus divini plenè obtinendam adhuc vel abolenda vel inſtituenda reſtant. quo nihil laudabilius, nihil Chriſtiano Principe dignius, nihil ſubditis magis ſalutare, nihil denique piis verbi Dei miniſtris optatius facere Celſ. tua unquam poterit. Herbornæ 2. Septemb. Anno 1601.

Celſitudinis tuæ obſervantiſſimus

JOHANNES PISCATOR.

ANALY-

ANALYSIS LIBRI PRIMI MOSIS.

ARGUMENTUM.

ARGUMENTUM *hujus libri eruditè complexus eſt Fr. Junius his verbis. Primus liber Pentateuchi, ortum mundi & Eccleſiæ Dei deſcribit: doctrinamq; hujus, religionem, progreſſus, & miſſicam his mille trecentorum ſexaginta octo annorum gubernationem ad obitum Joſephi uſq; ordine pertexit.*

		Anni	
A condito Adamo ad Sethum effluxerunt anni		130	Gen. 5.
A nato	*Setho ad Enoſum*	105	
	Enoſo ad Kenanem	90	
	Kenane ad Mahalëëlem	70	
	Mahalëele ad Jeredum	65	
	Jeredo ad Chanocum	162	
	Chanoco ad Methuſalechum	65	
	Metuſalecho ad Lemechum	187	
	Lemecho ad Noachum	182	
	Noacho ad Semum	502	Gen. 11.
	Semo ad Arpachſadum	100	
	Arpachſado ad Schelachum	35	
	Schelacho ad Heberum	30	
	Hebero ad Pelegum	34	
	Pelego ad Rehu	30	
	Rehu ad Serugum	32	
	Serugo ad Nachorem	30	
	Nachore ad Therachum	29	
	Theracho ad Abramum	130	
	Abramo ad Iſaacum	100	Gen. 21.
	Iſaaco ad Jacobum	60	Gen. 25.
Jacob vixit annos		147	Gen. 47.
A morte Jacobi ad mortem Joſephi		53	Gen. 50.
Summa annorum 2368.			

Præcipuæ autem hiſtoriæ hoc libro comprehenſæ, *ſunt hæ:*

1 *Creationis mundi & hominis. cap. 1. & 2.*
2 *Lapſus primorum parentum. cap. 3.*
3 *Abelis à Caino interfecti. cap. 4.*
4 *Noachi conſervati in diluvio. cap. 5. 6. 7. 8. 9. 10.*
5 *Confuſionis linguarum & diſperſionis familiarum per orbem. cap. 11.*
6 *Abrahami, cap. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Hic concidit hiſtoria Loti, cap. 13. & 14. Item Iſaaci, cap. 21. 22. 24. 25. Item Jacobi, cap. 25.*
7 *Loti erepti ex incendio Sodomitico. cap. 19.*
8 *Iſaaci. cap. 21. 22. 24. 25. 26. 27. 28. Hic incidit hiſtoria Jacobi. cap. 25. 27. & 28.*
9 *Jacobi. cap. 25. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 37. 42. 43. 45. 46. 47. 48. 49. 50. Hic coincidit hiſtoria Joſephi. cap. 37. 42. ac deinceps. Inſeritur quoque hiſtoria Eſavi cap. 36. item hiſtoria Judæ procreantis gemellos ex nuru Thamare. cap. 38.*
10 *Joſephi. cap. 37. 39. 40. & deinceps uſque ad finem.*

CAPUT I.

ARGUMENTUM.

Narratur quomodo Deus ſex dierum ſpatio mundum & omnia illo comprehenſa creaverit. Diſtingui poteſt in ſex partes: ſecundùm ſex dies quibus abſolutum eſt creationis opus.

TREMELLII ET JUNII INTERPRETATIO.

I. *IN principio creavit Deus cælum & terram.*
2 Terra autem erat res informis & inanis, tenebræq; erant in ſuperficie abyſſi. & Spiritus Dei incubabat ſuperficiei aquarum.
3 Tum dixit Deus, Eſto lux. & fuit lux.
4 Viditque Deus lucem hanc eſſe bonam: & diſtinctionem fecit Deus inter hanc lucem & tenebras.
5 Lucémque Deus vocavit diem, tenebras verò vocavit noctem: ſic fuit veſpera & fuit mane diei primi.
II. *6 Deinde dixit Deus, Eſto expanſum inter aquas, ut ſit diſtinguens inter aquas unas & alteras.*
7 Fecit ergo Deus hoc expanſum, quod diſtinguit inter has aquas quæ ſunt ab infera expanſi regione, & aquas illas, quæ ſunt à regione ſupera expanſi: & fuit ita.
8 Expanſum autem hoc Deus vocavit cælum: ſic fuit veſpera, & fuit mane diei ſecundi.

JOHANNIS PISCATORIS INTERPRETATIO.

IN principio *a* creavit Deus cælum & terram. I.
2 Terra autem erat res informis & inanis, & tenebræ *erant* in ſuperficie abyſſi: & ſpiritus Dei incubabat ſuperficiei aquarum. *a* Pſal. 33. 6. & 136. 5. Act. 14. 15. & 17. 24. Heb. 11. 3.
3 Tum dixit Deus, Eſto lux: & extitit lux.
4 Viditque Deus lucem illam eſſe bonam: & diſtinctionem fecit Deus inter illam lucem & tenebras.
5 Lucemq; illā Deus vocavit diē, tenebras verò vocavit noctem: atq; *ita* facta fuit veſpera & factū fuit mane, dies primus.
6 Deinde dixit Deus, Eſto *b* expanſum inter aquas; ut ſit diſtinguens inter aquas unas & alteras. II.
7 Fecit ergo Deus expanſum, quod *c* diſtingueret inter aquas quæ *ſunt* ſub expanſo, & aquas quæ *ſunt* ſuper expanſo: & factum eſt ita. *b* Jer. 10. 12. & 51. 15. *c* Pſal. 148. 4.
8 Expanſum autem illud Deus vocavit cælum: atque *ita* facta fuit veſpera, & factum fuit mane, dies ſecundus.

III. 9 *Poſtea dixit Deus, Confluant aquæ iſtæ quæ ſub hoc cœlo ſunt in locum unum, & conſpicua ſit arida: & fuit ita.*

10 Aridam autem vocavit Deus terram, ſingula verò aquarum conceptacula vocavit maria: ut vidit Deus id eſſe bonum.

11 Iterum dixit Deus, Herbaſcat terra herbulas, herbas ſementantes ſemen, arbores fructiferas edentes fructum in ſpecies ſuas, in quibus ſuum ſit ſemen ſuper terram: & fuit ita.

12 Nam produxit terra herbulas, herbas ſementantes ſemen in ſpecies ſuas, & arbores edentes fructum, in quibus ſemen ſuum eſt in ſpecies ſuas: & vidit Deus id eſſe bonum.

13 Sic fuit veſpera, & fuit mane diei tertii.

IV. 14 *Poſt dixit Deus, Sunto luminaria in expanſo cœli, ad diſtinctionem faciendam inter diem & noctem: ut ſint in ſigna tum tempeſtatibus, tum diebus & annis.*

15 Sintq; in luminaria in expanſo cœli, ad afferendam lucem ſuper terram: & fuit ita.

16 Fecit enim Deus duo illa luminaria magna: luminare majus ad præfecturam diei, & luminare minus ad præfecturam noctis, atque ſtellas.

17 Et collocavit ea Deus in expanſo cœli, ad afferendam lucem ſuper terram.

18 Et ad præſidendum diei ac nocti, & ad diſtinctionem faciendam inter lucem hanc & tenebras: viditq; Deus id eſſe bonum.

19 Sic fuit veſpera, & fuit mane diei quarti.

V. 20 *Poſtea dixit Deus, Abundè progignunto aquæ reptilia animantia: & volucres volanto ſupra terram, ſuperficiem verſus expanſi cœlorum.*

21 Et creavit Deus cetos maximos: & animantia omnium reptilium quæ abundè progenuerunt aquæ in ſpecies ipſorum, omnéſque volucres alatas in ſpecie ſuas: viditque Deus id eſſe bonum:

22 Et benedixit eis Deus, dicendo: Fœtificate, ac augeſcite, & implete aquas per maria, & volucres augeſcunto in terra.

23 Sic fuit veſpera, & fuit mane diei quinti.

VI. 24 *Deinde dixit Deus, Producat terra animantia in ſpecies ipſorum, pecudes & reptilia, beſtiáſque terrenas in ſpecies ſuas: & fuit ita.*

25 Fecit enim Deus beſtias terrenas in ſpecies ſuas, & pecudes in ſpecies ſuas, omniaque reptilia terræ in ſpecies ſuas: & vidit Deus id eſſe bonum.

26 Poſtea dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, ſecundùm ſimilitudinem noſtram: qui dominentur in piſces maris, & in volucres cœli, & in pecudes, & in univerſam terram, atque in omnia reptilia reptantia ſuper terram.

27 Itaque creavit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem, inquam, *Dei creavit eum: marem & fœminam creavit eos.*

28 Deinde benedixit eis Deus; & dixit eis Deus, Fœtificate, ac augeſcite & implete terram, eámque ſubjicite: & dominamini in piſces maris, & in volucres cœli, & in omnes beſtias reptantes ſuper terram.

29 Præterea dixit Deus, Ecce dedi vobis omnes herbas ſementantes ſemen quæ ſunt in ſuperficie totius terræ, omneſq; arbores in quibus eſt fructus arboreus ſementantes ſemen: veſtra ad comedendum erunt.

30 Omnibus autem beſtiis terræ, & omnibus volucribus cœli, omnibúſque reptantibus ſuper terram, in quibus eſt anima vivens, dedi omnes herbas virides ad comedendum: & fuit ita.

31 Tum inſpexit Deus quicquid fecerat, ecce autem bonum erat valde: ſic fuit veſpera & fuit mane diei ſexti.

9 Poſtea dixit Deus, *a* Confluant aquæ iſtæ *quæ* ſub cælo III.
ſunt in locum unum, & conſpicua ſit arida: & factum fuit ita. *a* Job.38.8.
10 Aridam autem vocavit Deus terram; ſingula verò aqua- Pſal.33.7.
rum conceptacula vocavit maria: & vidit Deus id *eſſe* bonum. & 136.6.

11 Iterum dixit Deus, Germinet terra teneram herbam, *item* herbas proferentes ſemen, arbores fructiferas ferentes fructum ſecundùm ſpeciem ſuam, in quibus ſuum *ſit* ſemen ſuper terra: & factum fuit ita.

12 Nam produxit terra teneram herbam, *item* herbas proferentes ſemen ſecundùm ſpeciem ſuam, & arbores ferentes fructum, in quibus ſemen ipſarum *eſt* ſecundùm ſpeciem ſuam: & vidit Deus id eſſe bonum.

13 Atq; *ita* facta fuit veſpera, & factũ fuit mane, dies tertius.

14 Poſt dixit Deus, *e* Fiant luminaria in expanſo cæli, ad di- IV.
ſtinctionem faciendum inter diem & noctem: & ſint in ſigna & *e* Pſal.136.7.
ſtata tempora & dies & annos.

15 Sintque in luminaria in expanſo cæli, ad afferendum lucem ſuper terram: & factum fuit ita.

16 Fecit enim Deus duo illa luminaria magna: luminare majus ad præfecturam diei, & luminare minus ad præfecturam noctis, atque ſtellas.

17 Et collocavit ea Deus in expanſo cæli, ad afferendum lucem ſuper terram.

18 Et ad præſidendum diei ac nocti, & ad diſtinctionem faciendum inter lucem & tenebras: viditque Deus id eſſe bonum.

19 Atque *ita* facta fuit veſpera, & factum fuit mane, dies quartus.

20 Poſtea dixit Deus, Abundè progignunto aquæ reptilia V.
animantia: & volucres volanto ſuper terra, in ſuperficie expanſi cælorum.

21 Et creavit Deus cetos illos magnos: & animantia omnia repentia, quæ abundè progenuerunt aquæ ſecundùm ſpecies ipſorum, omneſque volucres alatas ſecundùm ſpecies ipſarum: viditque Deus id eſſe bonum.

22 Et benedixit eis Deus, dicendo: *f* Fœtificate, ac multipli- *f* Infr.8.17.
camini, & implete aquas in maribus, & volucres multiplicantor in terra.

23 Atq; *ita* facta fuit veſpera, & factũ fuit mane, dies quintus.

24 Deinde dixit Deus, Producat terra animantia ſecundùm VI.
ſpecies ipſorum, pecudes & reptilia, beſtiaſque terreſtres ſecundùm ſpecies ipſarum: & factum fuit ita.

25 Fecit enim Deus beſtias terreſtres ſecundùm ſpecies ipſarum, & pecudes ſecundùm ſpecies ipſarum, omniaque reptilia terræ ſecundùm ſpecies ipſorum. & vidit Deus id eſſe bonum.

26 Poſtea dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem
g noſtram, ſecundùm ſimilitudinem noſtram: qui dominentur *g* Infr.5.1.
in piſces maris, & in volucres cæli, & in pecudes, & in univer- 1 Cor.11.7.
ſam terram, atque in omnia reptilia reptantia ſuper terra. Eph.4.24.
27 Itaque creavit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad Col.3.10.
imaginem Dei creavit eum: marem & *h* fœminam creavit eos. *h* Matt.19.4.
28 Deinde benedixit eis Deus; & dixit eis, *i* Fœtificate, & *i* Infr.9.1.
multiplicamini, & implete terram, eámque ſubjicite vobis: & dominamini in piſces maris, & in volucres cæli, & in omnes beſtias reptantes ſuper terra.

29 Præterea dixit Deus, Ecce dedi vobis omnes *k* herbas *k* Infr.9.3.
proferentes ſemen, quæ *ſunt* in ſuperficie totius terræ, omneſq; arbores in quibus *eſt* fructus arboreus, proferentes ſemen: veſtræ ad comedendum erunt.

30 Omnibus autẽ beſtiis terræ, & omnibus volucribus cæli, omnibúſq; reptantibus ſuper terra, in quibus *eſt* anima vivens, *dedi* omnes herbas virides ad comedendum: & factum fuit ita.

31 Tum inſpexit Deus quicquid fecerat, ecce a. bonũ *erat* valde: atq; *ita* facta fuit veſpera & factũ fuit mane, dies ille ſextus.

ANALYSIS CAP. I.

PARS PRIMA.

De operibus diei primi.

His verbis narrat Moſes, quid creaverit Deus die primo: videlicet hæc quinque: cælum exornatum, angelos, terram, abyſſum aquarum, & lucem. Cælum exornatum intelligit v.1. Simul autem intelligit angelos per ſynecdochen membri metonymicam, adjunctum ſcilicet cum ſubjecto, nempe locatum cum loco. Simul etiam indicat terræ tunc recens creatæ naturalem conſtitutionem, v.2. quum ait, eam fuiſſe tunc informem & inanem. quibus verbis ſignificat, terram tunc nondum fuiſſe ab aqua undiq; eam circumdante liberatam, ac proinde nec plantis exornatam, nec ab animalibus inhabitatam. Præterea abyſſi ſeu molis aquarum terram circumdantis adjunctum quoddam indicat, extrinſecus illi adhærens, videlicet tenebras: quæ tenebræ fuerunt cauſa efficiens primæ noctis, ut ex v.5. percipitur. Simul quoque ſignificat adjunctam iſtius molis granditatem ac profunditatem, dum eam vocat tehôm, id eſt, abyſſum. Adhæc indicat iſtius aquoſæ & fluidæ molis cauſam conſervantem, videlicet Spiritum Dei, hoc eſt, Spiritum ſanctum, qui continebat aquas ne diffluerent: quem dicit ſuperficiei aquarum iſtarum incubaſſe. Jam ad lucem quod attinet, per illam intelligit corpus quoddam lucidum, lucem ſuam ſpargens in ſuperficiem illius molis. Tria autem potiſſimùm de illa tradit. Primùm, quo modo fuerit effecta, videlicet dicto, id eſt, mandato ſeu juſſu Dei, v.3. deinde quòd judicio ſeu exiſtimatione Dei fit approbata tanquam bona, id eſt, utilis, v.4. Poſtremò utilitatem illius lucis declarat, quòd videlicet utilis fuerit ad diſtinguendum diem a nocte, v.4. & 5. Cujus quidem utilitatis exemplum ſtatim ſubjicit in effectione diei primi, v.5.

PARS SECUNDA.

De operibus diei ſecundi.

Hic narrat Moſes quid creaverit Deus die ſecundo: videlicet cælum. Quo nomine intelligit duos cælos inferiores, puta aerem & cælum ſtelliferum. Hos duos cælos nominat primò רָקִיעַ Rakiah, id eſt, expanſum: eò quòd cæli iſti ex aquis illis per earum quaſi expanſionem, id eſt, rarefactionem ſive ſubtiliationem producti ſunt. Deinde expanſum illud vocat שָׁמַיִם Schamájim, id eſt, cælum: quod nomen deductum videtur à verbo inuſitato שָׁמָה ſchamáh: pro quo uſitatè dicitur שָׁמֵם ſchamém, deſolatus eſt, vel obſtupuit, propter inſignem vaſtitatem iſtius corporis, quæ ipſa nos aſpicientes in ſtuporem rapit. Duali autem numero ſignificatur diſtinctio illius per horizontem in duas æquales partes. nam homini in terra poſito, in quacun-

quacunque orbis parte conſiſtat, dimidia tantùm cœli pars patet, altera latet ſub horizonte. Cæterùm illius expanſi uſum hoc loco indicat unum: qui eſt, diſtinguere inter aquas inferiores & ſuperiores. Per inferiores aquas intelligit eas, quæ paſſim fluunt per alveos terræ, de quarum collectione mox narrabit in opere diei tertii. Per ſuperiores verò aquas intelligit nubes, id eſt, aquas illas pendulas, in aëre ſcilicet hinc inde ſuſpendi ſolitas, donec in pluvias reſolvantur. Atque iſtas utraſque aquas inter ſeſe, unas ab alteris, diſtinguit expanſum, non totum, ſed infimâ ſolùm ſui parte: quæ uſitatè nominatur infima regio aëris: quippe quum nubes in media aëris regione ſuſpendantur.

Pars Tertia.

De operibus diei tertii.

Hic narrat Moſes, quid creaverit Deus die tertio: videlicet plantas. Primò autem indicat, quomodo Deus terram præparaverit ad plantas producendas, removendo ſcilicet obſtaculo, nempe incubatione aquarum: quas in certos alveos collegit, atque ita terram ex parte illis liberavit. Deinde indicat nomina, quæ Deus iſtis elementis ita ſeparatis impoſuit. Tum indicat quoque Dei approbationem. Ad plantas verò quod attinet, tres ſpecies commemorat: videlicet herbas inſativas & voluntarias, quas nominat דֶשֶׁא déſche: deinde herbas ſativas & provenientes culturâ, quas vocat עֵשֶׂב héſeb: tertiò arbores fructiferas: quo nomine per ſynecdochen intelligendi etiam videntur frutices, item arbores ſteriles. Porrò plantarum creationi ſubjungit Dei approbationem.

Pars Quarta.

De operibus diei quarti.

Hic narrat Moſes, quid creaverit Deus die quarto: videlicet ſolem & lunam cæteraſque ſtellas. Hæc primùm nominat מְאֹרֹת meoróth luminaria, id eſt, corpora lucida & lucem ſuam ſpargentia. Deinde indicat illorum locum, videlicet expanſum cœli, hoc eſt, ſuperiorem expanſi partem quæ plerumque intelligitur nomine Cœli. Tertiò indicat luminarium iſtorum uſum, eumque triplicem. Primus eſt, diſtinctio lucis a tenebris, id eſt, diei artificialis à nocte: quem uſum ſol communem habet cum illa luce quæ primo die fuit creata: unde probabile eſt, lucem illam in ipſum corpus ſolare eſſe tranſlatam, ac ibi perfectam. Secundus uſus eſt, certarum rerum ſignificatio: ſive communis luminarium omnium (nam omnia diſtinguunt tempeſtates anni ſuis ſignificationibus: ut docetur Job 9. v.9. & cap.38. v.31.32.33. item Amos 5. v.8.) ſive ſolis & lunæ ſingularis ea ſit, ut qua dies naturales, menſes annoſq; diſterminant. Tertius uſus eſt, quòd demittunt lucem in terram, & ſuâ illâ influentiâ ſive influxu terram variè afficiunt. Quorum uſuum primus & tertius per ὑστέρωσιν Hebræis familiarem, v.17 & 18. repetuntur. Vocat autem ſolem & lunam luminaria magna, id eſt majora ſtellis reliquis, videlicet opinione noſtrâ. nam Mathematici demonſtrant, alias ſtellas quæ ſunt in ſphæra octava, iſtis eſſe majores: quæ tamen nobis videntur minores, propter longiorem diſtantiam. Sunt qui iſtam magnitudinem interpretentur de uſu ſeu miniſterio iſtorum luminarium, quo reliquas ſtellas antecellunt: ſed puto Moſen ſimpliciter reſpexiſſe ad quantitatem nobis apparentem: ut qui narrationem ſuam accommodaverit rudi plebi. Porrò duo illa luminaria inter ſe comparat Moſes: & ſolem vocat luminare majus, lunam verò luminare minus: & utriuſque proprium uſum indicat, videlicet ſolis ad lucendum interdiu: Lunæ verò, itemque ſtellarum, ad lucendum noctu. Poſtremò approbationem Dei commemorat.

Pars Quinta.

De operibus diei quinti.

Hactenus narravit Moſes, quomodo Deus exornaverit terram plantis, cœlum verò ſtellis: deinceps narrat, quomodo inferiora hæc elementa, terram, aquam & aërem repleverit animalibus: ac primùm hoc loco narrat, quid creaverit Deus die quinto, videlicet piſces & aves. Nominatim autem commemorat creationem cetorum, ad commonefaciendum nos de ſingulari Dei in illis creandis potentia. quanquam nomine Hebræo תַּנִּינִם Tanninim (ut Fr. Jun. annotat) non ſoli ceti ſignificantur: ſed omnes animantes ſtupendâ vaſtitate, & anguineâ ſpecie monſtra, quæ inveniuntur in utroque genere: ut ſunt dracones in volucribus, & in aquaticis balenæ, priſtes &c. Cujuſmodi animantes Græci à corporis inflexione nominant κήτη &c. Deinde commemorat Moſes Dei approbationem. Poſtremò benedictionem: id eſt, potentiam naturalem eis inditam ad fœcunditatem.

Pars Sexta.

De operibus diei ſexti.

Hic narrat Moſes, quid creaverit Deus die ſexto: videlicet primùm animalia bruta terreſtria, deinde hominem. De brutis primùm indicat, unde ſint creata, videlicet ex terra: deinde commemorat tres illorum ſpecies: videlicet genus pecorinum atque manſuetum, genus reptile ſeu ſerpens, & genus ferum ſive ſylveſtre. Tertiò commemorat Dei approbationem. Ad hominis verò creationem quod attinet: primò commemorat quaſi deliberationem ſeu conſultationem ſanctæ Trinitatis de illo condendo: quâ conſultatione & excellentia naturæ hominis continetur, quæ conſiſtit in imagine Dei ſeu ſimilitudine cum Deo: & authoritas illius atque jus in cæteras animantes. Secundò commemorat diſtinctionem ſexus: quòd videlicet creaverit Deus marem & fœminam. Tertiò commemorat benedictionem Dei: id eſt, facultatem naturalem a Deo illis inditam ad generis propagationem. Quartò collationem dominii univerſitatis, cùm terræ, tum animalium omnis generis. Quintò ordinationem cibi tum pro hominibus, tum pro animalibus brutis terreſtribus atque volatilibus: quorum illis in cibum ordinavit herbas ſativas & fructus arborum: iſtis verò herbas inſativas. Poſtremò commemorat approbationem Dei univerſalem, quâ approbavit opera à ſe creata omnia & ſingula.

SCHOLIA IN CAP. I.

IN principio] *ſcilicet mundi, ſive temporis, ſive creationis. In* ℣.1.
primo puncto temporis. Principiò; quum Deus inciperet condere mundum. Sic Joh.1.1. ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Creavit] *Verbum* בָּרָא *bará ſoli Deo tribuitur: Significat enim actionem Deo propriam, videlicet facere aliquid per infinitam potentiam, ſubitò ſeu in momento temporis: ſive ex nihilo, ut hic: ſive ex materia, ut infrà aliquoties.* Deus] אֱלֹהִים *elohim fortes ſeu potentes. videl. Pater, Filius & Spiritus ſanctus. Pater per Filium & Spiritum. Per filium Joh 1. v.3. Col.1.v.16. per Spiritum ſanctum. ut qui à Patre procedat. ſicut & à Filio. Pſal.104. v.30. Emittes Spiritum tuum, & creabuntur.* Elohim creavit] *Nomen pluralis numeri, verbum ſingularis myſterium trinitatis perſonarum, & unitatis eſſentiæ. Interdum adjungitur verbum numeri pluralis, ad melius exprimendum pluralitatem perſonarum, ut Gen.20.v.13. Errare fecerunt me Elohim, ait Abram Gen.35. v.7. Quod ibi revelati eſſent ipſi (Jacobo) Elohim. 2.Sam.7.23. Ad quam redimendam iverint Elohim.* Cœlum] *Nempe cœlum extimum & ſupremum: quod Paulus nominat tertium, 2.Cor.12.2. Nam inferius iſtud cœlum, quod diſtinguitur in æthera & aërem, ſecundo demum die creatum eſt, infra v.7. & 8. Cæterùm vocabulo cœli comprehendi hic videntur ipſi quoque cœlites, ſeu cœli illius incolæ, videl. ſancti angeli: quos Moſes haud dubiè hiſtoriam creationis ſcripſit perfectam: ac proinde nihil eorum quæ à Deo creata ſunt, omiſit. Eſſe autem angelos creatos die primo, diſcere licet ex verbis Dei quæ recitantur Job.38.4. & ſeqq. Ubi angeli nominantur ſtellæ matutinæ & filii Dei, deq; eis dicitur, quod cecinerint atque jubilaverint tunc quum Deus recens creaſſet terram. Atqui Deus terram creavit die primo, teſte Moſe hoc loco. Ergo eod. die creavit & angelos: ſecus enim non potuiſſent tum canere atque jubilare. Jam ſi angeli creati ſunt die primo, ſequitur eod. die creatum quoque eſſe ipſorum domicilium, videl. cœlum ſupremum atque extimum. Hinc autem porrò ſequitur, vocabulo cœli hoc loco illud ipſum cœlum intelligendum eſſe.*

2 Res informis & inanis] תֹהוּ וָבֹהוּ *Tóhu vabóhu. Eſa.45. v.18. de terra creatione ſic habetur. Non tóhu creavit eam: ad inhabitandum formavit eam. Jer.4.23. Cùm reſpicio terram (ſcil. ſanctam) ecce tóhu vabohu: ſive autem cœlos, nulla eſt lux. Eſa.34.v.11. de regione Edomæorum. poſſidebant eam platea & anataria, noctuáque & corvus inhabitabant eam: & extendit (Jehova) ſuper eam, lineam tohu, & perpendicula bohu. Notatur privatio. Deut.32.10. Invênit eum in terra deſerti, in inanitate (בְּתֹהוּ betohu) ejulatu ſolitudinis. Eſa.44.v.4. Formatores ſculptilis omnes ſunt formatores tohu, id eſt, res inanis, vana atque inutilis.* Informis] *Non quod planè omni formâ caruerit (ſic enim nihil fuiſſet, quum quicquid eſt, per formam ſuam ſit) ſed quòd nondum fuerit ab aquis ſecreta, neque compacta ſive conſolidata, nec plantis tanquam veſtitu, atque animalibus tanquam incolis, exornata.* Inanis] *Id eſt, inefficax ad producendum plantas: quam vim die demum tertio accepit.* Abyſſi] תְּהוֹם *tehóm ab* הָמָה *hamah ſtrepere.* ἄβυσσος *ex a privante & βυθός fundus, quòd fundo carere videatur propter immenſam profunditatem.* Tenebræque] *Id eſt, nubes caliginoſa: ut declaratur Job 38.9. Synecdoche metonymica, quâ ex adjuncto intelligitur ſubjectum.* Spiritus Dei] *Spiritus S. qui eſt Spiritus patris & filii: qui duo hic intelliguntur vocabulo Elohim. Alii. Ventus Dei, hoc eſt, vehemens, ut dicuntur montes Dei, cedri Dei, civitas Dei. Sed ventus tum nondum erat, quia nondum creatus erat aër. Pſal.104.v.30. Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem humi.* Incubabat] *Inſtar avis, quæ incubando ova, illa fovet & animat, ut inde pulli excludantur. Deut.32. Sicut aquila excitans nidum ſuum, & ſuper pullos ſuos volitans (יְרַחֵף jeraḥhéph) expandenſq; alas ſuas, tollit illos, & portat eos in alis ſuis.* Superficiei aquarum] *Nam abyſſus illa aquarum tum contegebat terram, ut Pſal.104.6. Abyſſo ut indumento operueras eam, ſupra montes ſtantibus aquis.*

3 Dixit] *Id eſt, juſſit. Synecd. generis, ut Pſal.33.9. Ipſe dixit, & facta ſunt: mandavit, & ſteterunt. Sic 2.Cor.4.v.6. Deus qui dixit* (ὁ εἰπών) *ut ex tenebris lux ſplendeſceret. Quidam exponunt de* λόγῳ *filio Dei, per quem Deus omnia condidit, Johan.1.3. Col.1.16. Sed hanc expoſitionem non admittit nomen Elohim, quod hic accipitur, ut v.1.* Eſto lux] *Videlicet è tenebris educta. 2.Cor.4.6. Lucem hanc quidam exponunt de igne elementari, ſed is die demum ſe-*

tando conditus eſt: ut qui ſit pars expanſi illius. Et fuiſſet vacuum inter elementum ignis & chaos, uſque dum creatus fuit aer, atque ita violatus ordo naturæ. Alii rectiùs de nubecula luminoſa ex aquis illis educta: quæ motu circulari circa illam molem aquarum ſit mota, atque ita diem noctemq; ſuâ vel præſentiâ vel abſentiâ effecerit. Atque hanc lucem fuiſſe poſtea translatam in corpus ſolis exiſtimant.

4 Viditque] *Conſideravit, judicavit, intellexit: ac proinde approbavit.* Bonam] *malam, videl. ad conſtituendum diem.* Diſtinctionem fecit] *Ita nimirum ut tenebræ ex hemiſphærio per lucem pulſa, & alterum interim hemiſphærium occupantes, deinceps alternis vicibus luci ſuccederent.*

5 Lucemque] *Rectiùs, Lucemq; illam. Nam voci Hebrææ additus eſt articulus, qui vim habet* ἀναφορικήν. Lucem autem, *id eſt, tempus quo lux illa hemiſphærium occupabat atque illuſtrabat. Metonymia adjuncti. Sic de tenebris.* Diem] *Scilicet naturalem: qui nocti opponitur.* Sic fuit] *Hebr.* Et fuit. *Poteſt verti,* Atque ita fuit. Veſpera & mane] *Id eſt, nox & dies, per ſynecdochen membri. Veſpera autem præcedit ordine naturæ, ut intellectum eſt ex v.2. & 3. quem ordinem obſervarunt Judæi: quæ quidem obſervatio neceſſaria eſt ad declarandum triduum, quo Dominus jacuit in ſepulcro.* Dies primi] *Malim,* dies primus: *ut ſit appoſitio. Et ſanè id poſtulare videtur accentus epichea proximè præcedens. Sic deinceps. Hebr.* dies unus. *Synecdoche generis. Sic apud Evangeliſtas in hiſtoria reſurrectionis, Matth.28. v.1.* μία σαββάτων. *Sic 1.Cor.16.v.2. Hic autem intelligitur dies civilis: ſpatium ſcil.24. horarum, quo dies & nox continentur, Græcè* νυχθήμερον.

6 Expanſum] רָקִיעַ *rakiahh. Significat corpus expanſum ſeu extenſum, à* רָקַע *rakáhh extendere; ſicut metalla (ut aurum, argentum) malleo extenduntur in laminas ſeu bracteas. Exod.39.3. de bracteis auri. Num.17.4. de thuribulis æreis ſeditioſorum. Jer.10. v.9. de argento. Græci* στερέωμα. *Hinc Latinè firmamentum. Lutherus* Veſte. *Sed potiùs vertendum,* eine außtheilung *vel* außgetheilet werck. *Pſal.104.2. Extendens cælum tanquam aulæum. Iſto autem nomine appellatum videtur cælum hoc inferius, quòd per aquæ expanſionem (id eſt, rarefactionem) effectum ſit.*

7 A regione ſuperâ expanſi] *Intellige inferiorem partem expanſi, quæ uſitatè nominatur aër. Etenim nubes non ſunt ſupra cælum ſtellatum: quod tamen nominatur expanſum in operibus diei quarti, v.14. Nubes autem per iſtas aquas intelligendas eſſe, his rationibus liquet: 1. Duplices tantùm aquas agnoſcit Moſes, at nubes etiam ſunt aquæ. 2. Pſal.104.3. Qui contignat in aquis cœnacula ſua: qui diſponit denſas nubes in vehiculum ſuum. 3. Omiſiſſet Moſes ſingulare Dei beneficium, videl. aquas veras ſupra firmamentum. 4. Imperfectè narraſſet opera creationis: quum ſemper in aliqua aëris parte nubes hæreant.*

8 Cælum] שָׁמַיִם *ſchamájim. Rationem hujus nominis vide ſuprà in analyſi verſus octavi.*

9 Confluant] יִקָּווּ *jikkavú. à* קָוָה *kaváh exſpectavit.* נִקְוָה *nikváh congregatum eſt, collectum eſt. videlicet aliquò, tanquam illic exſpectatum. Jerem.3.v.17. Et congregabuntur eò (Hieroſolymam) omnes gentes. ubi Franciſcus Junius, Rectà confluent. Et hîc ſimpliciter, confluant: quod exponit, Recto & æquabili curſu contendant & collineent, nempe reſpiciens ad ſignificationem nominis conjugati* קַו *kau, quod lineam ſignificat.* In locum unum] *Junius,* In aſſignatum ſibi alveum & conceptaculum ſingula. *Syllepſin indicat vox* maria *ſeq. verſ. Alii exponunt de unico alveo Oceani.* Conſpicua ſit] *Hebr.* videatur. *Hinc liquet, terram initio totam fuiſſe aquis tectam: qui quidem naturalis iſtorum elementorum ſitus eſt.* Arida] *Videl. pars terræ aquis nudata ſeu detecta, & exiccata, ut illic poſſit habitari.*

10 Terram] אֶרֶץ *érets. Deducunt à* רוּץ *ruts currere, quòd animalia ſuper ea currant. Alii à* רָצוֹן *ratzón beneplacitum, quòd Dei beneplacito ſeparata ſit ab aqua præter naturam ſuam ad commoditatem hominis.* Maria] יַמִּים *jammim. Sic Hebræi quævis flumina appellant. Sic apud Evangeliſtas lacus Geneſareth dicitur Mare Tiberiadis.* Ut vidit] *Hic demum additur approbatio operis diei ſecundo inchoati, nunc verò perfecti. Eâdem ratione approbatio expanſi die ſecundo creati rejicitur in diem quartum. Vide plura de hac re in obſervatione quinta in cap. ſeptimo infrà.*

11 Herbaſcat] תַּדְשֵׁא *tadſché. Germinet, herbaſcat, id eſt, producat. Synecdoche ſpeciei, ut exponitur ſeq. v. Cæterùm ad iſtam herbarum productionem haud dubiè uſum præbuit influxus caloris ex luce illa primigenia. Hactenus de ſimplicibus corporibus, ſequitur de compoſitis.* Herbulas] דֶּשֶׁא *diſche, vulgò herba tenera: Junio, inſativa.* עֵשֶׂב *héſeb, vulgò herba adulta: Junio ſativa.* In ſpecies ſuas] *Id eſt, ad conſervandum ſpecies per propagationem. Vulg.* Secundùm ſpeciem ſuam. *quod magis placet.*

14 Sint in ſigna cùm tempeſtatibus, tum diebus & annis] *Id eſt (ait Junius) ſignificent tempeſtates &c. Sed mihi & expoſitio iſta & ipſa interpretatio minùs commoda videtur. Expoſitio quidem, quia dies & anni non ſignificantur à luminaribus ſive ſtellis, videlicet ſole & lunâ: ſed efficiuntur. Interpretatio verò, quia inſolens eſt apud Moſen comparativa iſta uſurpatio conjunctionis copulativæ: quæ quidem apud Græcos & Latinos ſatis uſitata eſt. In ſacris verò literis exempla hujus acceptionis rara ſunt. Reperitur unum Joſ.2.9. Adhæc expoſitio iſta requirit interpretationem talem, Sint in ſigna cùm tempeſtatum, tum dierum & annorum. Si enim luminaria illa ſignificant tempeſtates, dies & annos: rectè dicentur ſigna ipſorum. Hoc autem ſi dicere voluiſſet Moſes, planiùs loquutus eſſet ad hunc modum:* וְהָיוּ לְאֹתֹת הַמּוֹעֲדִים וְהַיָּמִים וְשָׁנִים *vehajú leothóth hammohhadim vehaijamim veſchanim. Quæ quum ita ſint, magis probo verſionem veterem, quæ habet, Et ſint in ſigna & tempora & dies & annos. Niſi quòd pro,* tempora, *malim,* ſtata tempora. *Etenim nomen* מוֹעֵד *mohhéd propriè ſignificat tempus indictum ſeu ſtatutum ſeu conſtitutum,* ein beſtimte zeit. *Sic Gen.21.2. Sara dicitur peperiſſe* לַמּוֹעֵד *lammohéd. 2.Sam.24. v.15. Et dedit Jehova peſtem à mane uſque ad tempus* מוֹעֵד *mohhéd. Exod.23.15 Edes azyma ut præcepi tibi,* לְמוֹעֵד *lemohhéd menſe Abib. Hinc* מוֹעֲדִים *mohhadim per ſynecdochen generis ſignificat ſtatas ferias. Eſa.1.v.14. Neomenias veſtras & ſtatas ferias veſtras. Item* מוֹעֲדוֹת *mohhadoth, 2.Chron.8.13. ubi dicitur Salomo obtuliſſe ſecundùm præceptum Moſis, quibusq; ſabbathis & novilunus ſtatisq; temporibus, ter quotannis: in feſto azymorum, & in feſto ſeptimanarum, ac in feſto tabernaculorum. Hic tamen præter illa feſta videntur ſignificari ipſæ tempeſtates anni, in qua ſignificatione videtur vox iſta accipi Jer 8.7. Ciconia in cælo novit ſtata tempora ſua* מוֹעֲדֶיהָ *mohhadéah.*

Sol incipit { *ver* / *æſtatem* / *autumnum* / *hyemem* } *cùm ingreditur* { *Arietem* / *Cancrum* / *Libram* / *Capricornum.* }

Job 9.9. *Qui facit α Arcturum, β Orionem, & γ Pleiadas ac penetralia δ Auſtri ſidera.*

α *Cujus ſidus exoritur undecim diebus ante æquinoctium autumni.*

β *Menſe Decembri uſque ad Vergiliarum tempus.*

γ *Vere uſque ad autumnum.*

δ *Æſtiva ſidera, ut canicula.*

Menſes quoque per מוֹעֲדִים *mohhadim videntur ſignificari, quia Pſal.104.19. habetur: Fecit Lunam* לְמוֹעֲדִים *lemohhadim.*

Dies naturalis ſeu civilis fit revolutione Solis à puncto Orientis uſque ad idem punctum ſpatio 24. horarum. Annus fit uno curſu Solis per zodiacum totum, ſingulis menſibus ſignum unum tranſeundo, unde 12 menſes ſolares. Luna ſingulis menſibus, 12 hæc ſigna tranſit.

15 Ad afferendum lucem] לְהָאִיר *lehair. ad lucem præbendam. Videlicet ut ſuâ luce non ſolùm aërem illuſtrent, ſed etiam terram afficiant, ut Sol terram ſuâ luce calefacit, atque ita è terra gignit plantas; Luna terram humefacit, atque ita generationem plantarum promovet.*

16 Fecit] *Puta ex luce illa quam creaverat die primo. Quippe Deus lucem illam aut reliquit, aut abolevit & in nihilum redegit, aut in ſtellas diſtribuit. At non reliquit: quia futura fuiſſet ſuperflua; quum uſus illius duplex translatus ſit in Solem: videlicet effectio diei & noctis, & productio plantarum è terra. Nec abolevit. Pugnaſſet enim illud cum ſapientia ipſius, quâ fit ut rebus à ſe creatis utatur ad efficiendum ea ad quæ aptæ natæ ſunt. Apta autem erat iſta lux ut in plura corpora lucida diſtribueretur. Nec eſt probabile, cum lucem illam, creaverat tam nobilem, in nihilum redegiſſe: quum nec mundum, qui è partibus nonnullis ignobilioribus conſtat, in nihilum redacturus ſit, ſed renovaturus: teſte Petro, 2.Pet.3.v.12. Relinquitur ergo, Deum lucem iſtam in ſtellas diſpertiviſſe.* Magna] הַגְּדֹלִים *haggedólim, magna illa, ſcil. opinione noſtrâ, quam parit aſpectus. Sol tamen major eſt lunâ, non ſolùm aſpectu, ſed etiam reipſa. Etenim traditur, Solem majorem eſſe terrâ centies ſexagies ſexies: terram verò majorem Lunâ trigeſies novies.* Stellas] *Hæ ſunt quaſi comites Lunæ noctu.*

20 Abundè progignunto] שָׁרַץ *ſcharáts eſt producere magnâ copiâ. Pſal.105.v.30. dicitur de ranis, quas magnâ copiâ produxerant rivi in Ægypto. Sic Pſal.104. v.25. dicuntur reptilia in mari ſpatioſo eſſe innumera, parva cum magnis. Cognatum eſt verbum* רוּץ *ruts currere.* שֶׁרֶץ *ſchérets de avibus Levit.11.20.* Reptilia animantia] *Hebr.* Reptile, animam viventem. *Appoſitio, enallage numeri, & periphraſis animantis: pro* reptilia animantia. Et volucres volanto] *Heb.* Et volucris volato. *Enallage numeri. Alii:* Et producant copiosè aquæ *(ex membro præcedenti)* volucrem quæ volet &c. *Illi ſentiunt, aves quoque ex aqua eſſe conditas. Ac illis favet, quòd nomen* שֶׁרֶץ *ſcherets avibus quoque tribuitur: ut Levit.11.v.20. Omne reptile volucre, ambulans 4. pedibus, abominandum eſto vobis. Alii verò judicant, aves ortas ex terra: idque probant ex cap.2.v.19. ubi ita legitur, Nam cùm formaſſet Jehova Deus è terra omnes beſtias agri, & omnes volucres cæli &c. Atque hæc ſententia mihi videtur probabilior; quum altera interpretatio videatur contorta, & aliena à diſtinctione textus. Item quum v.21. volucres à reptilibus quæ ab aquis producta fuerunt, expreſsè diſtinguantur. Cauſa autem, cur aves cum piſcibus creatæ ſint, videntur eſſe duæ, una, quòd utræq; ſunt aëriæ: altera, quòd aves in media regione aëris volitant, ubi pendent nubes, id eſt, aquæ ſuperiores.*

Super-

[illegible] volitet [illegible] *in ſuperficie expanſi cælorum: nem-* [illegible] *quod* [illegible] *reſſit Chaldæus inter-* [illegible] *paraphraſi* [illegible] *Super aciem aeris expanſi cælorum. Sic* [illegible] *ipſe ait, Naturam* [illegible] *Dodon.* [illegible] *voluiſſe volucres calo* [illegible] *libero*

[illegible] vit Creandi *verbo hic utitur ad notandum ſingu-* [illegible] *ia Dei in creandis ſcil. tam vaſtis animalibus.* C[illegible] תַּנִּינִם *cannnim appellantur quæcunque anguinea for-* [illegible] *ut dracone in* [illegible] *rebus, & in aquatilibus balæna, piſces* [illegible] Exod. 7. *Aliquoties Interpretes ex he-* [illegible] *um 50 cubitorum, item cetos ſexcen-* [illegible] *latitudinem. Item maximas menſt-* [illegible] *vocat monſtra,* [illegible] monſtra ſub æquore ponitus. [illegible] *deglutivit Jonam. Job 40. & 41. be-* [illegible] *enarratur.* Repentia [illegible] רֶמֶשׂ *remes* [illegible] *dicitur etiam de terr*[illegible] *fra v.26. & c.7. v.14.* Ariechem. [illegible] *videlicet potentiam naturalem ad* [illegible] א *eshum, ea, caſu accuſativo. Phra-* [illegible] *ſin Hebr*[illegible] *ut Eph.1.3.* [illegible] *Vi-* *detur,* [illegible] *di poſſe verbo Beandi.*

Benedicit {
[illegible] *creatura.*
creatura Deo.
creatura creatu-
ra,
} quum {
illam beat ſeu benefa- [illegible] *ei. vel quum illam* [illegible] *ſegregat ad ſanctum* *uſum* α.
laudes ejus enarrat β.
bene ei precatur, ſeu bo- *na exoptat* γ.
}

α *ut hic & infr 12.3. Benedicam benedicentibus tibi. Pro ſan-* *ctificare* [illegible] *infra c. 2. 3. Benedixit diem ſeptimum.*

β *ut* [illegible] *34. Benedicam Domino. Pſal.103.1. Benedic anima* *mea Domino*

γ *ut* [illegible] *24.10. Bileam benedixit vobis. 2.Sam.6.20. Reverſus* [illegible] *ad benedicendum domui ſuæ.*

22 F[illegible]ficate פְּרוּ *pheru. Ad verb.* Fructificate. Augeſcite] רְבוּ *rebu* multiplicamini. *Hinc tanta copia piſcium. Unus piſcis* *magnum numerum ovorum edit, è quibus ſinguli ſinguli piſcis na-* *ſcuntur.* Per maria] *Ivm,* In maribus. *Id eſt, tum in mari magno* *ſeu* [illegible] *ano, tum in aliis maribus ac fluviis.* Augeſcunto] *Scil. fructi-* *ficando Synecdoche.*

[illegible] ecudes בְּהֵמָה *behemah. Videtur propriè ſignificare ju-* [illegible] *ut equi, aſini cameli ut Exod. 20 v.8. Non fa*[illegible] *opus,* [illegible] *&* [illegible] *& ancilla tua & iumentum tuum* בְּהֶמְתֶּךָ [illegible] *hemth* [illegible] *Sic Prov.12.v.10. Agnoſcit juſtus animam jumen-* [illegible] בְּהֶמְתּוֹ *behemtho. Verumtamen hoc* [illegible] *ſimul ſignifica-* *re pecora, ut* [illegible] *a quibus tamen alibi diſtinguitur, ut* *Pſal* [illegible] *& boves (ſcil. poſuiſti ſub pedes hominis etiamque be-* *ſtias agri* בְּהֵמוֹת *bahamoth. Sic 2 Reg.3.17. Et bibetis vos & pe-* *cora veſtra* מִקְנֵיכֶם *miknechem, & jumenta veſtra* וּבְהֶמְתְּכֶם *ubehemthechem.* Reptile] *Verbum* רֶמֶשׂ *remes di-* *citur de reptilibus quibusvis, videl. tum de quæ repunt in terra, tum* [illegible] *in aqua. Exempla prioris, hic v.26. & omne reptile reptans ſu-* *per terram. Sic infra 7.14. Et omne reptile reptans ſuper terram.* [illegible] *28.9. Et omne reptile reptans ſuper humum. Exempla poſte-* [illegible] *anteps. Maria & omne quod repeat in eis. Supra* [illegible] *omnem animam viventem reptantem, quam aqua ſcatu-* [illegible] *11. v. penult. Hæc eſt lex jumentorum &c. & reptan-* [illegible] Beſtiasque] חַיָּה *bhayah. Videtur ſignificare feram.* [illegible] *cap.37. de Joſepho, Fera peſſima devoravit eum. Sic Eſa 40.* [illegible] *ut non ſufficit ad incendium, & fera eius non ſufficit ad* [illegible] *Sic Pſal.50.10. Mea eſt omnis fera ſylvæ, jumenta in* [illegible] *per* בְּהֵמוֹת *behemoth ſignificantur pecora. Inter-* [illegible] *ſignificat animal, ut Pſal.104.25. Ibi, videl. in ma-* *animalia* [illegible] *bhoyoth parva cum magnis.*

[illegible] Hebr. [illegible] lohim [illegible] *, nam ex Elohim. Sed Pater, Fi-* [illegible] *ritum ſanctum. Synecd. integri. Sic inf. cap.18.* [illegible] *&c. Non alloquitur Angelos: nec more* [illegible] hominem] אָדָם *adam. Intellige de ſpecie* [illegible] *genere univerſo. Nam in duobus individuis* [illegible] *infra c.9. v 6.* [illegible] *fuderit ſangui-* *nem* [illegible] *eius effundetur, quia in ima-* [illegible] אֶת־הָאָדָם *eth haadam.* Ad ima- [illegible] Hebr. In imagine noſtra. Secundum ſimili- [illegible] *in ſimilitudine. Sunt qui imaginem re-* [illegible] *ſimilitudinem ad qualitates. Mihi magis* [illegible] *qui judicant prius per poſterius expone-* [illegible] *ad ſubſtantiam, tum ad qualitates. Et-* [illegible] *hac ſententia reperitur ſola imago no-* [illegible] *verò 5. 2. 1. ſola ſimilitudo. De imagi-* [illegible] *dicetur accuratius* Q[illegible] dominentur]

[illegible] creavit] Hebr. In ima[illegible] &c. *Repeti-* [illegible] *ad tollendam ambiguitatem Relativa* [illegible] *ad* [illegible] *mundum. Nam illam ambiguitatem ſententia ipſa ſatis per ſe tollit.* Marem & fœminam] *Quomodo uterque creatus ſit, explicabit cap. 2. Hinc li-* *quet, tam fœminam quàm marem conditam eſſe ad imaginem Dei.* *At contrarium videtur docere Paulus 1* [illegible] *r.11 v.7. ubi ait, Vir non* *debet velare caput, quum is ſit imago & gloria Dei. at mulier gloria* *viri eſt. Reſp. Non loquitur de tota imagine, ſed tantum de dignitate* *principatus. Sic pre*[illegible] *llis viro, ut ei mulier ſubjecta ſit.*

28 Benedixit *ut ſuprà v.22.* Subjicite] *Cogite eam ſervire ve-* *ſtris uſibus, colendo eam & ædificando in ea.*

29 Ecce dedi [illegible] *am antè quàm creati eſſetis. Solicitudinem* *paternam notat.* Herbas *Quæritur, annon etiam carnis eſus tunc* *fuerit hominibus licitus? Sunt qui putent fuiſſe, quia datum fuit homini* *dominium in omnes animantes, item, quia mactarunt peiudes ad ſa-* *crificia, infrà c.4. Alii ſentiunt, eſum carnium demum conceſſum eſ-* *ſe poſt diluvium, ut habetur infr. c.9. v.3. Et hi, magis mihi proba-* *tur. Nec videntur homines ante diluvii deſideraſſe eſum carnium,* *vel eo eguiſſe. quia tum herbæ erant ſapidiores, & plus nutriebant.*

31 Dies ſext[illegible] *tendum, dies* ille ſextus. *nam in Hebræo præ-* *fixum eſt articulus qui refertur ad propoſitum Dei, ut quis ſibi propo-* *ſuerit intra ſex dies creare mundum & quæ in eo continentur, atque* *inter hæc hominem poſtremo loco, tanquam illum propter quem &* *ad cuius uſum cætera creaverat. Nam quod minus putare poſſim, arti-* *culum hoc eſſe appoſitum euphoniæ gratiâ causa eſt, quod concurſatio* *literarum Mem & Schin mihi nequaquam dura videtur.*

OBSERVATIONES EX CAP. I.

EX toto capite. Quum Deus creaverit mundum ex nihilo: conſequens eſt, nec mundum ipſum, nec mundi materiam aliquam præjacentem, fuiſſe ab æterno. *Mundi origo.*

2 Etiam ex toto cap. Quum teſtetur Moſes, Deum ſex dierum ſpatio mundum condidiſſe: errant igitur qui uno momento conditum putant: ex loco Eccleſiaſtici 18.1. non intellecto. ait enim, Qui vivit in æternum, creavit omnia ſimul. At *ſimul* illic non notat tempus, ſed comprehenſionem partium. Græcè κοινῇ. quaſi dicat, tam hoc quam illud. Deinde liber ille non eſt canonicus, ac proinde non habet vim probandi articulum fidei. *Creationis mundi duratio.*

3 Etiam ex toto capite. Ex creatione mundi elucet Dei creatoris omnipotentia, ſapientia & bonitas. Omnipotentia ex eo, quòd materiam primam, grandem ſcilicet molem, creavit ex nihilo: item quòd ex illa materia ſolo verbo ſeu mandato ſeu nutu in momento temporis produxit (tanquam diverſis diebus) ſingulas mundi partes. itemque ex illis partibus tanquam materia ſecunda & propinqua, reliquas creaturas corporeas [q]uibus diverſæ mundi partes ſunt exornatæ ut plantas, animalia, ſtellas. Hæc Dei omnipotentia celebratur Pſal.33.v.9. his [verbis] Ipſe dixit, & [fu]it: ip[ſ]e præcepit & ſtetit. Id eſt, Quum primum Deus in mundi creatione dixit ſeu juſſit ut aliquid eſſet, illud continuò extitit. Sapientia verò elucet ex pulcherrimo rerum creatarum ordine & ordinata partium mundi diſpoſitione ac figura: ut quòd partes mundi ſuperiores ſubinde ſunt ſublimiores ac nobiliores: quòd in plantis, in animalibus, in ſtellis magna eſt varietas, & in illa varietate ordo nobilitatis ſeu præſtantiæ: quippe ut ſtella à ſtella differt claritate, ita etiam differentia præſtantiæ eſt in plantis & animalibus. Et huc pertinet dictum illud Sapient.11.v.21. Omnia menſurâ, numeroque & pondere diſpoſuiſti. Bonitas verò Dei elucet ex eo, quòd reliqua omnia creavit ad uſus hominis, & quædam etiam ad uſum animantium brutorum. Hæ omnes Dei virtutes ex operibus creationis magnificè cel[eb]rantur toto Pſalmo 104. qui proinde conſideratione digniſſimus eſt. Item Job.38.39.40. & 41. ubi Deus ipſe Jobum de ſapientia, potentia & bonitate ſua evincit ſufficienter & magni[fice]ntiſſimè tum à creatione, tum ab adminiſtratione rerum creatarum. *Virtutes Dei quæ elucent in creatione mundi.*

4 Ex v.1. Verbis illis, *Creavit Elohim*, continetur myſterium ſanctæ & *προσκυνητῆς* [T]rinitatis. nam illi Elohim ſunt æternus ille Pater, Filius & Spiritus ſanctus: & hi tres ſunt unus Jehova: unde creator infra cap. 2. v. 4. nominatur Jehova Elohim: & hic de tribus illis Elohim prædicatur [ver]bum [ſing]ularis numeri *creavit*: quo innuitur, tres illos eſſe unum, [vi]d[e]l. unum Jehovam. Hoc myſterium recurrit infra v.26. & cap [3] v.22. *S. Trinitatis myſterium.*

5 Ex v.2. Deitas Spiritus ſancti evincitur ex eo, quòd [tan]dem illam molem aquarum continuit ac fovit, atque ad varias rerum formas habilem reddidit. *Spiritus ſancti deitas.*

6 Ex v 2. & 3. Sicut creatio lucis ex tenebris fuit ſingulare opus potentiæ Dei, ita etiam fides ſeu cognitio Dei in Chriſto. Hanc obſervationem tradidit Paulus 2.Cor.4.6. Confer Joh.1. v.25. Eph.1. v.19 & 20. *Cognitio Dei.*

7 Ex v.4. & 5. Sicut Deus in creatione mundi diſtinctionem fecit inter lucem & tenebras, & ſuis illa nominibus diſcriminavit: ita vult à nobis quoque diſcrimen veritatis & mendacii, pietatis & impietatis obſervari, nec confundi, ſive [f]alsâ doctrina, ſive [p]erverſa profeſſione [rel]ig[i]onis. Vide E[ſa.5.] 20. Ephel 5. v.8. 1.Theſſ.5 v.5. & deinceps. Joh.1.v.5 & deinceps. *Veritatis à mendacio, & pietatis ab impietate diſcrimen obſervandum.*

8 E[x v.]6. & [7.] Q[u]òd nubes non abſorbeant nos, ſubito impetu [illegible] enim quum non aliud [ſint] his oppoſitum [illegible] ſtrum quàm liquidus & [illegible] aridus [illegible] tribuendum e[ſt] [illegible] ac potentiæ creatoris: qui præcepit, ut a[quas] [illegible] illas ſuperiores ab his inferioribus diſtingueret. *Nubium natura.*

Habitatio hominum in ſicco.

9 Ex v.9. & 10. Quòd in ſicco habitamus, ſingulare Dei creatoris beneficium eſt, qui aquas mandato ſuo ſubmovit, ne totam terram ſubmergant: quod naturæ ſuæ relictæ facerent. nunc autem præter naturam divino miraculo in tumulos redactæ, alveisque incluſa maria, locum hominibus concedunt. Quam Dei potentiam ac bonitatem Scriptura paſſim extollit. ut Pſal. 33.v.7. Congerit quaſi cumulum aquas maris, diſponit in theſauris abyſſos. Job 38. v.8. & deinceps, ubi Deus Jobum alloquens, inter alia ſic ait: Aut quis occluſit valvis mare: quum ederet ipſum tanquam e vulva exiens? Quum ponerem nubem indumentum ejus, & caliginem cunabula ejus? Quum diffregi pro eo terram decreto meo: & appoſui vectem & valvas: dicens, Hucuſque venies, & ne procedito: & Hic opponet ſe fluxus ſuperbiæ fluctuum tuorum? Sic Jerem. [illegible] v.22. Deus populum Judaicum inter alia alloquitur his verbis: An me non reverebimini? dictum Jehovæ, an à facie mea non contremiſcetis qui diſpoſui arenam terminum mari ſtatuto perpetuo, quod non tranſgredietur. qui, etiamſi incutiant ſe, non tamen prævalent; quamvis fremant fluctus ejus, non tamen tranſgrediuntur illud. Atque huic ordinario ac perpetuo naturæ miraculo ſimile eſt illud temporarium atque extraordinarium, eductum in mari rubro, quum per illud Deus traduceret Iſraelitas, quod celebratur Pſal. 78. v. [illegible] his verbis, Diffiderat mare ut traduceret eos, ſtatuens aquas tanquam acervum. Diſcamus ſimul timere Deum: qui [illegible] momento poſſet totum mundum inundare, ſi tantum permitteret aquis ſuum naturalem curſum: ut [illegible]

Approbatio operis non quovis modo fieri debent.

[illegible] Ex [illegible] Quod Deus ſeparationem aquarum quam die ſecundo inchoavit, [illegible] demum approbet, ubi illam perfecit. unde diſcimus, nihil ſimpliciter eſſe probandum, ut ſimpliciter bonum, niſi [illegible] perfectum eſt.

Plantarum generatio.

[illegible] Ex [illegible] etiamnum hodie omnis generis plantas [illegible] p[illegible] a voluntate Dei quam in [illegible] plantarum [illegible] one declaravit inquiens, [illegible] terra &c.

Solis curſus.

12 Ex v.14. [illegible] 16. [illegible] & 18. In curſu Solis agnoſcamus Dei creatoris ſapientiam & erga nos bonitatem: quippe qui Solem deſignavit ad totum [illegible] tempus temperandum. & in hunc finem conſtituit [illegible] zodiacum [illegible] eum gradiendo, diverſas temporum conſtitutiones [illegible] efficeret in noſtram [illegible] & ſalutem [illegible] ad conſervandum [illegible] temperamento aëris [illegible] tribuendam [illegible] & omnis generis plantas ad vi[illegible]. Etenim [illegible] [illegible] [illegible] tur tempore [illegible] humido & temperato [illegible]: ut ita adoleſcat, capto e terra copioſo nutrimento: æſtate [illegible] calida maturatur, ut autumno colligatur. Servit item obſervatio certorum ſiderum [illegible] & nautis & medicis [illegible] artis ſuæ op[illegible] mſtituendas. Vide Job 9. [illegible] 9. & cap. 38. [illegible] 31. & [illegible] & Pſal 104. v 19 2 [illegible] 23. & 24. [illegible] ſingularis [illegible] noctis indicatur, quòd videlicet tunc feræ beſtiæ è latibulis ſuis [illegible] & eſcam quærunt.

Stellarum aſpectus.

13 Quum intuemur [illegible] & lunam cæteraſque ſtellas: confirmemus [illegible] ſpe beatæ reſurrectionis & glorificationis noſtrorum corporum promiſſæ nobis a Deo, Dan. 12. [illegible] Phil [illegible]. Porrò [illegible] ſtellam ſuperat claritate [illegible] [illegible] gradus. [illegible] Cor. [illegible] 4[illegible] & [illegible] Præ cæteris [illegible] excellens & maximè illuſtris erit gloria doctorum [illegible] [illegible]

Regenerationis [illegible].

14 Ex v. [illegible] 21. & 22. Sicut generatio piſcium & avium pendet [illegible] verbi divini: [illegible] etiam regeneratio [illegible] [illegible] Evangelii nominatur regenerationis [illegible] Pet. [illegible] 23. & 25.

Ceterum [illegible].

15 Ex [illegible] 21. Cùm Deus creaverit cetos maximas [illegible] [illegible] roboris [illegible] æſtimemus hinc ipſius [illegible] [illegible] fiduciam in ſe noſtram in Deum alamus ac [illegible] ejuſque ſummam [illegible] eſtatem quam humillima [illegible] adoremus. Sic Deus ipſe omnipotentiam ſu[illegible] plandam [illegible] Jobo in magni[illegible] tuis [illegible] Job 4[illegible] & 41. [illegible] audit, Job omnipot[illegible] confeſſione [illegible] cap. 42 [illegible]

[illegible] uſus.

16 Ex eo [illegible] *Et vidit* [illegible] ſiderandum hic [illegible] horum animalium uſus in [illegible] ex: un[illegible] alter ad ani[illegible] Ad[illegible] nobis conceſſit [illegible] ad oblectationem quam [illegible] aſpect[illegible] [illegible] piſcium, tum [illegible] cantu avium [illegible] qui ad animum [illegible] [illegible] nobis [illegible] vitiorum quæ [illegible] in Delphino proponitur no[illegible] exemplum veræ [illegible] philanthropiæ. In [illegible] adulat[illegible] trahit eam Po[illegible] [illegible] appropinquat. Sic [illegible] [illegible] [illegible] mettendas magnitudine corporis. [illegible] hæc [illegible] exempla [illegible]

ſunt illa. Ciconia exemplum eſt pietatis liberorum erga parentes. Etenim ciconiæ parentes ſenio confectos alunt & geſtant: unde ortum apud [illegible] verbum *ἀντιπελαργεῖν*, pro eo quod eſt vicem parentibus rependere. Atque hanc ob cauſam ab Hebræis ciconia nominatur חֲסִידָה chaſidah, id eſt benefica. Item proponitur nobis ciconia ut obſervans temporum ſibi à Deo deſtinatorum, Jer. 8. [illegible] Apum prudentia, caſtitas, obedientiaque erga ſuum regem: [illegible] item & [illegible] alias ab authoribus celebrantur. Columbas nobis [illegible] proponit ut exemplum ſimplicitatis. In cuculo proponitur crimen animi ingrati in [illegible] accipitre tyrannis &c.

17 Ex v.24. Sicut ad imperium Dei ſubitò è terra prodierunt omnis generis animalia: ſic ad ejuſdem imperium [illegible] è terra pro[illegible] corpora hominum in ea ſepultorum. *Corporum humanorum reſurrectio.*

18 Ex v.25. ex verbis, *Et omne reptile.* Quum Deus omnia reptilia, etiam viliſſima, condiderit: nullum [illegible] eſt a nobis propter vilitatem contemnendum: ſed in [illegible] potentia, ſa[illegible] bonitas creatoris contemplanda. *Reptilium conſideratio.*

[illegible] Ex v. eod. ex verbis, *Et vidit Deus quòd eſſet bonum* Conſideranda hic eſt utilitas, quæ ex terreſtribus animalibus homini accedit. Ea autem (ut ſupra de aquatilibus quoque dictum) duplex eſt: una ad animum, altera ad corpus pertinens. Quæ ad corpus, præter [illegible] vitam pertinet utilitas, omnibus nota eſt. Experimur enim quotidie, quam utiles nobis ſint equi, canes, boves, vituli, oves, porci, & omne genus terreſtria animalia: quæ ad nos veſtiendos, alendos, vehendos, item ad terram colendam aliòſque uſus nobis inſerviunt. Hunc uſum indicat Moſes 1.26. & 28. Uſus verò ſpiritualis conſiſtit partim in eo, quòd ex horum animalium conſideratione adducimur in cognitionem ſapientiæ, potentiæ ac bonitatis Dei: partim in eo, quòd in illis exempla tum virtutum nobis imitandarum, tum vitiorum fugiendorum [illegible] nobis propoſ[illegible]. Exempli gratia. Ad fugiendam ignorantiam rerum [illegible] cœleſtium, exemplum nobis proponit David equi & muli. [illegible] ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus. Ad fugiendum ſtuporem & ingratitudinē proponit Deus populo [illegible] boves & a[illegible] Eſ. [illegible] v.3 Agnoſcit bos poſſeſſorem ſuum, aſinus præſepe domini ſui. Iſrael non agnoſcit, populus meus non animadvertit. Ad prudentiam œconomicam adhibendam qua nobis de rebus neceſſariis tempeſtivè proſpiciamus, eóque ad vitandam [illegible] atq; ſegnitiem, exemplum nobis proponit Salomon formicæ, [illegible] 6. Vade ad formicam ô piger &c. S[illegible] [illegible] beſtiolas in exemplum ſapientiæ [illegible] prudentiæ nobis proponit Agur, inquiens [illegible] terra, parva ſunt, hinnulæ tamen ſunt ſapientia, [illegible]. Formicæ, populus infirmus: quæ comparant æſtate [illegible] ſuum. Mures montani, populus invalidus: diſponunt [illegible] petra domum ſuam. Rex non eſt locuſtis [illegible] omnes. Aranea manibus prehendi [illegible] eſt in palatiis [illegible]

20 Ex c[illegible] verſus 26 cum præcedentibu[illegible] Quòd Deus priuſquam hominem creet, mundum illi omnibus rebus neceſſariis, imò univerſâ opum affluentia inſtruat, in eo conſpicitur paterna ipſius erga illum ſolicitudo. [illegible] tantam Deus noſ[illegible] antequam [illegible]: nunc in mundo locatos alimentis & reliquis vitæ ſubſidiis minimè deſtituet, dummodo [illegible] & fideliter ſer[illegible]. *Dei paterna pro homine ſolicitudo.*

21 Ex v.26. [illegible] & 28. Homo inter omnes creaturas viſibiles ex[illegible]. Excellentia hæc ſignificatur a Moſe variis rationibus. [illegible] omnia ipſe poſtremus conditus eſt, quo ſignificatur [illegible] omnia condita eſſe propter illum, tanquam ſuum finem. [illegible] autem præſtantior eſt mediis ad finem deſtinatis [illegible] videmus, Deum ſere in rebus corporeis creandis [illegible] fecisse [illegible] progreſſum eſſe: deſiit igitur in omne [illegible] creatura [illegible] perfectiſſima, ac [illegible] *[illegible]* [illegible] mundi partium [illegible] [illegible] excellentia hominis judicari po[illegible], qu[illegible] [illegible] eum conderet, ſecum ipſa de [illegible] conſulta [illegible] [illegible] excellentia [illegible] ex eo, q[illegible] Dei hoc eſt, [illegible] ut Deum creat[illegible] ſimilitudine [illegible] referret a[illegible] D[illegible] excellentia ho[illegible] conceſſam illi dominationem in cæteras [illegible] quaſi deus terrenus conſtitutus fuerit. qua[illegible] pulchrè O[illegible]:

Sanctius his animal, mentiſq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera po[illegible]
Natus homo eſt.

Porrò uſus hujus doctrinæ eſt, ut Deum tam [illegible] opificem noſtrum vera pietate colamus.

22 Ex v. [illegible] Habemus hic manifeſtum [illegible] pluralitatis perſonarum in Deo. ait enim Deus hominem conditurus, *Faciamus* [illegible], In imagine *noſtra* [illegible] *noſtri.* [illegible] ſimilitudine[illegible] *noſtram* vel *noſtri.* Neque enim [illegible] cum his verbis allocutum Angelos: quum An[illegible] [illegible]res; nec homo conditus ſit ad [illegible] ad imaginem [illegible] Dei. Neque [illegible] poteſt [illegible] [illegible] lo-

quendi *S. Trinitatis myſterium.*

[illegible] eſt aut m[illegible]ma pe[illegible]ona apud He-[illegible] mo prin[illegible] ex modeſtia or-[illegible] non a[illegible]miſtrent Rempubli-[illegible] numero d[illegible] untur, ut ſuos adjutores [illegible] omni[illegible] & opera utantur. At quid [illegible] loqui[illegible] cui nulla creatura ad creationem [illegible] eſſe potuit?

Imago Dei quibus in rebus poſita. 25 Ex eod. [illegible] derandum hîc, quibus in rebus poſita ſit im[illegible] ad quam homo eſt conditus. Poſita autem eſt, vel [illegible] (nam per lapſum bonâ ex parte amiſſa eſt) par-tim [illegible] hominis ſu[illegible]tia, atque inprimis in animo, & in par-tibus [illegible] eſſen[illegible] potentiis ac viribus: partim in certis [illegible], certaq; [illegible], honore & gloria: quibus orna-tus [illegible]. A[illegible]um ad ſubſtantiam animæ quod attinet: illa refert [illegible] plicitate, inviſibilitate, immor-[illegible] & volendi. Item, ſicut Deus unus [illegible] eſt [illegible] m totum ſuo nutu ſuſtentans, vi-[illegible] na in corpore totum corpus vivifi-[illegible] & [illegible] arbitrio movet. Quantum ad po-[illegible] æ attinet: his quoque Deum refert [illegible] tantùm eſt eſſentia divina, & plures per-[illegible] æ: quæ tamen omnes reipſa nil aliud ſunt [illegible] ita anima hominis una eſt, pluribus [illegible] partibus ſeu facultatibus: quæ tamen nil [illegible] am anima. Atq; adeò ſicut perſonæ in Deo [illegible] hominis anima tres ſunt potentiæ, videl. intelle-ctiva [illegible] & vegetativa. Jam ad qualitates animæ quod at-[illegible] quibusdam donibus illa Deum referebat, puta cæ-le[illegible] ſapi[illegible], tum verâ juſtitiâ & ſanctitate, de quibus dot-[illegible] nem Dei interpretatur Apoſtolus Col. 3. 10. & Eph. 4. v. [illegible] d corpus quod attinet, illud a moriendi neceſſitate liberum immò e[illegible] fuit. Deinde nulla ferè in noſtris cor-pori[illegible] membra ſunt, quæ in ſacris literis non attribuantur e-tiam [illegible] q. per metaphoram, ad ſignificandum perfectiones D[illegible] multiplices. Iſtas igitur Dei perfectiones homo ſuis membris repræſentat: puta omnipotentiam manibus, ſer-monem linguâ, providentiam oculis, auditum auribus &c. Po-ſt[illegible] Deum retulit & adhuc ex parte refert homo dignitate [illegible] honore. quòd conſtitutus eſt omnium reliquorum ani-m[illegible] & terreſtrium creaturarum dominus: qui dominatus [illegible] & corpori communis eſt: quippe quem anima per cor-[illegible]. etenim animalium alia voce agit, alia manu ducit, [illegible] ſpi[illegible] ſuo arbitratu utitur. Præterea in corpore, ac in-[illegible] atque vultu hominis majeſtas quædam impera-[illegible] quâ beſtiæ te[illegible] rebantur. Uſus hujus doctrinæ [illegible] homini tanquam condito ad imaginem Dei debi-[illegible] hon[illegible] em & amorem exhibeamus. unde Gen. 9. homici-[illegible] ex hac ratione vetatur, & vindicari per magiſtratum jube-[illegible] quòd homo ad imaginem Dei factus ſit.

- [illegible] Dei in hominis
  - Subſt.
    - Animæ.
    - Corp.
  - Qualit.
    - Internæ
      - Animæ
        - Mentis. Sapientia.
        - Volunt. Juſtitia & ſanctitas.
      - Corporis. Dignitas ſeu majeſtas.
    - Externæ. Dominatus.

- [illegible] quod eſt
  - ſimplex
  - incorporea
  - inviſibilis
  - immortalis
  - prædita facultate cognoſcendi & volendi.

[illegible] membris ſuis repræſentat perfectiones Dei.

[illegible] v. [illegible] & 28. Quum Deus initio condiderit maſculum [illegible] unam, illisq; præceperit ut genus ſuum per [illegible] procreationem liberorum propagarent. con-[illegible] placere Deo polygamiam. nam ſi placeret: uni [illegible] no plures fœminas addidiſſet, quò citiùs ge-[illegible] propagaretur.

Concordiæ ſtudium. [illegible] od Deus ex primis duobus parentibus reli-[illegible] nes prodire voluit, quum potuiſſet ſubitò to-[illegible] replere. factum eſt ut majus eſſet inter [illegible] dę ſtudium, & alii alios libentius quaſi [illegible] rentur. Hinc Dominus apud Eſaiam [illegible] pera miſericordiæ, inter alia dicit, *Et à* [illegible] *te.* cap. 58. v. [illegible] Carnis nomine intelli-[illegible]

Proles numeroſa. [illegible] *Et benedixit eis.* Quum numeroſa [illegible] falsò igitur judicant qui putant, eam [illegible] uippe quum paupertas ſit ex numero [illegible] & ſuâ natura. Deut. 28. v. 48. Vi-[illegible] tibi (ait Deus Abrahamo) & cumu-[illegible] nitus. Item Pſal. 128. v. 3 & 4. Uxor [illegible] latera domus tuæ: filii tui ut plantæ [illegible] am tuam: Ecce ita benedicetur [illegible] 127. v. 3. 4. 5. Ecce poſſeſſio Jehovæ [illegible] ventris. Ut ſagittæ ad manum robo-[illegible] B[illegible] ille qui impleverit pharetram ſuam [illegible] ſed perimunt inimicos in porta ipſorū. In-terim tenendum & hoc, [illegible] non ſemper argumentum eſſe favoris Dei. Vide infra cap. 4. obſervat. 27. item c. 6 obſerv. 2.

Dominium hominis in terram & animalia. 27 Ex eod. v. Quum Deus homini dederit dominium in ter-ram & in omnis generis animalia; quæritur, an ſingulis dederit dominium in terram univerſam, itemque in animalia univerſa: an verò in certam partem, illis nimirum per parentes diſtri-buendam. Reſpondeo: Dominium illud primis noſtris parenti-bus ita datum fuit, ut deinceps filiis naſcituris ſua cuique pars à parentibus aſſignaretur, quam tanquam propriam poſſideret. Id manifeſtè conſpicitur in exemplo primorum filiorum, Caini & Abelis. Hisce enim utrique a parente Adamo certa bona at-tributa fuiſſe quæ ut propria poſſideret, ſignificat Moſes infra cap. 4. ubi narrat, utrumq; illum Deo de bonis ſuis obtuliſſe mu-nus. Cainum videl. de fructu terræ, Abelem verò de primoge-nitis gregis ſui. Errant igitur Anabaptiſtæ, qui communionem *Anabaptiſtarum error.* bonorum introducunt, quaſi homo Chriſtianus non poſſit bo-nâ conſcientia poſſidere proprium. Nec verò eos juvat hic lo-cus, ut patet ex dictis: neq; etiam exemplum Eccleſiæ Hieroſo-lymitanæ tempore Apoſtolorum, quod narratur Act. 2. v. 44. & 45. nam non tenebantur illi ullo præcepto Dei vel vendere ſuos agros, vel pecuniam in commune conferre: ſed utrumq; erat eis liberum, ut manifeſtum eſt ex verbis Petri ad Ananiam cap. 5. 4. Nónne manens manebat tibi (nempe prędium quod vendidiſti. id eſt, prorſus tibi licebat illud retinere, nec vendere) & vendi-tum in tua erat poteſtate, id eſt, pecunia illa pro qua prædium illud vendidiſti, in tua erat poteſtate: ut ſcil. poſſes eam tibi re-tinere, nec ad pedes noſtros deponere, ſeu in commune confer-re. Cæterùm, proprietas rerum comprobatur præcepto Dei, Ne *Poſſeſſionum proprietas.* furator. Etenim ſi nemo poſſideret proprium: præceptum iſtud eſſet ſupervacaneum; id quod in tam ſapientem legiſlatorem non cadit, immò abſque blaſphemia tribui illi non poteſt. Idem confirmatur à Salomone Prov. 5. v. 16. & 17. Spargant ſe fontes tui foras, in plateis rivi aquarum: ſint tibi ſeorſim, ac non extra-neis tecum. Et à Paulo 1. Tim. 5. 8. Quod ſi quis ſuis, ac maximè domeſticis, non providet (idel. legitimè acquirendo victum) fi-dem abnegavit, & eſt infideli deterior. Item 2. Theſſ. 3. v. 12. præ-cipit, ut ſinguli ſuo pane (hoc eſt, quem ſuo labore acquiſive-rint) veſcantur. Item Eph. 4. v. 28. Qui furabatur, non ampliùs furetur: ſed potius laboret, operando manibus quod bonum ſit ut poſſit impertiri cui opus fuerit.

Cibus bonus. 28 Ex v. 29. Fructibus terræ veſci poſſumus bonâ conſcien-tiâ: quia nobis expreſſo Dei verbo in cibum conceſſi ſunt. ſicut & caro variorum animalium, infr. cap. 9. v. 3. Opera autem no-bis danda, ut victu à Deo nobis conceſſo temperanter utamur. Rom. 13. v. 13. Ut interdiu, compoſitè ambulemus: non in comeſ-ſationibus & ebrietatibus. 1. Cor. 6. v. 10. Ebrioſi non poſſide-bunt hereditatem regni Dei. Eph. 5. v. 18. Ne inebriamini vino *Temperantiæ cauſa impulſivæ.* in quo luxus eſt. Porrò ad temperantiam colendam movere nos debent hæ cauſæ: 1. ut conſervemus valetudinem, ne ſimus no-ſtri ipſorum carnifices & homicidæ: etenim crapulâ (ut qui-dam veterum dixit) plures pereunt quam gladio. 2. ut expedi-tiùs obire poſſimus operas vocationis. nam repletus venter (ut dici ſolet) non gignit ſenſum tenuem: ſed hominem reddit ſomnolentum ac pigrum. 3. ut expeditiùs obire poſſimus exer-citia pietatis: videl. verbum Dei docere, audire, meditari, preces concipere. quò pertinet admonitio Chriſti Luc. 21. v. 34. Cavete ne corda veſtra graventur crapulâ & ebrietate. 4. Ne mens ob-bruteſcat. nam, ut Oſeas ait cap. 4. vinum & muſtum intercipit cor. 5. Ad cavendas libidines, quibus intemperantia fomenta præbet. unde Paulus Rom. 13. v. 13. comeſſationibus & ebrietati-bus cubilia mox adjunxit. Et ſubjecit: Carnis curam ne habete *ad libidines*. id eſt, ne lautius curata efferveſcat in libidines. 6. Ad evitandas pœnas, tum temporales, tum æternas. De tem-poralibus proponitur exemplum in populo Judaico Eſa. 5. v. 11. 12. 13. videl. exilium & mors. item Amos 6. v. 3. 4. 5. 6. 7. De æter-nis loquitur Paulus 1. Cor 6. v. 10. Harum cauſarum pleræque commemorantur Prov. 23. v. 29. & deinceps.

Malorum origo. 29 Ex v. 31. Quum Deus omnia creaverit valde bona: unde igitur orta ſunt mala? Reſpondeo: Malitia diaboli & angelo-rum ejus orta eſt ab ipſiſmet per rebellionem ipſorum adver-ſus Deum: malitia verò hominum orta eſt partim a diabolo per ſeductionem primorum noſtrorum parentum, partim ab ipſiſmet per defectionem a Deo ad diabolum. 1. Johan. 3. v. 8. Diabolus peccat à principio. Johan. 8. v. 44. Diabolus homi-cida fuit à principio: & in veritate non perſtitit: non eſt enim veritas in eo: Quotieſcunque loquitur mendacium, de ſuo lo-quitur: quia mendax eſt, & ejus rei pater. Infrà capite tertio deſcribitur lapſus primorum parentum, quomodo per ſerpen-tem ſeducta ſit Eva. Porrò ex peccato orta eſt mors & reliquæ maledictiones univerſæ.

APPENDIX DE ANGELIS.

30 Quum Moſes in hiſtoria creationis non faciat expreſſam mentionem Angelorum: quæri poteſt, An Angeli ſint: & ſi ſunt, an ſint creaturæ: & ſi ſunt creaturæ, quando ſint creati. Ad quæſtionem primam: Eſſe Angelos, teſtatur paſſim Scriptura: *Angelos eſſe.* ut Moſes hoc libro capite tertio in fine, ubi ait, Deum ejectis è paradiſo primis noſtris parentibus, ſtatuiſſe ab anteriore illius

parte Cerubos, id eſt Angelos. Item capite decimooctavo & decimonono narrat de Angelis quos hoſpitio excepit Abraham, & deinde Loth. Et dogma hoc tanquam falſum adſcribitur Sadducæis, quòd negarint eſſe ſpiritus & Angelos, Act.23.v.8.

Angelos eſſe creaturas. Ad ſecundam quæſtionem: Angelos eſſe creaturas, partim ex eo liquet, quòd ſolus Deus creator eſt: quicquid autem eſt, id aut creator eſt, aut creatura. Partim ex apertis Scripturæ teſtimoniis: ut Pſal.104. quod citatur Heb.1.v.7. Qui Angelos ſuos facit ſpiritus: & miniſtros ſuos, ignis flammam. Item Col.1.v.16. Per eum (nempe Chriſtum) condita ſunt omnia quæ in cœlis ſunt & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia: ſive throni, ſive dominia &c.

Angelos creatos eſſe die primo. Ad tertiam quæſtionem. Quando creati ſint: equidem puto creatos eſſe die primo, idq; una cum cœlo, in quo degunt: atq; iſtud ſignificari à Moſe vocabulo *Cœli*, quum ait, In principio creavit Deus cœlum. Hanc opinionem confirmo ex loco Jobi cap.38. v.4. & deinceps, ubi Jehova Jobum interrogat his verbis: *Ubinam eras quum fundarem terram? quis diſpoſuit menſuras ejus? aut quis extendit in ea regulam? Cui rei baſes eius demerſæ incumbunt? aut quis jecit lapidem angularem ejus? Quum canerent ſimul ſtellæ matutinæ. Et tum vociferati ſunt (ſeu jubilarunt) omnes filii Dei?* Hic per filios Dei intelliguntur Angeli: ſicut ejusdem libri cap.1.v.6. & ſignificatur, Angelos Deum laudibus celebraſſe quum is fundaret terram. At terra, teſte Moſe, fundata eſt die primo: ut patet ex verſu primo hujus capitis. Ergo ſi Angeli jam tum cecinerunt laudes Dei: oportet dici creatos eſſe die eodem.

CAPUT II.

ARGUMENTUM.

Hoc quoque caput in ſex partes diſtingui poteſt. quarum prima eſt narratio de conſecratione diei ſeptimi, uſque ad v.4. Secunda, commendatio potentiæ Dei in opere creationis, ac nominatim in creatione ſtirpium ſeu plantarum, à v.4. [illegible] Tertia, ſpecialis narratio de creatione primi hominis, Adami, v.7. Quarta, deſcriptio loci (videlicet horti, quem paradiſum [illegible] nominant) in quo Deus primos [illegible] homines collocarit, à v.8. uſque ad 15. Quinta, expoſitio officii hominis quod in [illegible] horto deb[illegible] exercere, à v.15. uſque ad 18. Sexta, narratio ſpecialis de creatione mulieris, ejusque cum viro Adamo conſociatione ſive conjugio, à v.18. uſque ad finem capitis.

T. & J.

I. *Itaque perfecti ſunt cœli & terra, omnisque exercitus illorum.*

2 Quum autem perfeciſſet Deus die ſeptimo opus ſuum quod fecerat, quievit ipſo die ſeptimo ab omni opere ſuo quod fecerat:

3 Et benedixit Deus diei ſeptimo, & ſanctificavit ipſum: quum in eo quieviſſet ab omni opere ſuo, quod creaverat Deus, faciendo.

II. *4 Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ, quando creata ſunt: qua die Jehova Deus fecit terram & cœlum.*

5 Et omnem ſtirpem agri, quæ nondum fuiſſet futura in terra, omnemque herbam agri, quæ nondum fuiſſet oritura: quum non demiſiſſet Jehova Deus pluviam ſuper terram, & nullus homo fuiſſet ad colendum terram,

6 Aut vapor aſcendens è terra: qui irrigaret univerſam ſuperficiem terræ:

III. *7 Finxit vero Jehova Deus hominem de pulvere terræ, inſufflavitque in nares ipſius halitum vitæ, ſic factus eſt homo anima vivens.*

IV. *8 Ornaverat autem plantis Jehova Deus hortum in Hedene ab Oriente: ubi collocavit hominem illum quem finxerat:*

9 Feceratque Jehova Deus ut germinaret è terra illa quævis arbor deſiderabilis ad aſpectum, & bona ad cibum: arbor quoque vitæ in horto illo, & arbor ſcientiæ boni & mali.

10 Fluvius autem procedit ex Hedene ad irrigandum hunc hortum: & inde ſeſe dividit, fertur q; in quatuor capita.

11 Primi nomen eſt Piſchon: hic eſt qui alluit totam regionem Chavila, ubi eſt aurum.

12 Et aurum illius regionis præſtans: ibidem eſt Bdellium, & lapis Sardonyx.

13 Nomen verò fluvii ſecundi eſt Gihon: hic eſt qui alluit totam regionem Cuſchi.

14 Et nomen tertii fluvii, Chiddekel. hic eſt qui labitur ad Orientem Aſſyriam verſus: fluvius autem quartus eſt Euphrates.

V. *15 Accipiens itaque Jehova Deus hominem, collocavit ipſum in horto Hedenis, ad colendum eum & ad cuſtodiendum eum.*

16 Interdixitque Jehova Deus homini, dicendo: De fructu quidem omnis arboris hujus horti liberè comedes:

17 De fructu verò arboris ſcientiæ boni & mali, de ipſo ne comedas: nam quo die comederis de eo, utique morituruses.

VI. *18 Dixerat autem Jehova Deus, Non eſt bonum [illegible] hominem ſolum: faciam ei auxilium commodum ipſi.*

19 Nam quum formaviſſet Jehova Deus è terra omnes beſtias agri, omnésque volucres cœli, & adduxiſſet ad Adamum ut videret qui vocaret ſingulas (etenim quocunq; nomine vocavit illas Adam, animantem quamque, id nomen ejus eſt.)

20 Vocaviſſetq; Adam nominibus pecudem quamlibet, & volucrem cœli, omnémque beſtiam agri: non aderat Adamo auxilium commodum.

21 Quapropter injecit Jehova Deus ſoporem altum in Adamum, quo obdormivit: & deſumtâ unâ de coſtis ejus, incluſit carnem pro illa.

22 Exſtruxitq; Jehova Deus ex coſta illa, quam ſumſerat de Adamo, mulierem: eamq; adduxit ad Adamum.

23 Tum dixit Adam: Hæc demum *vice adeſt os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea: hæc vocabitur vira, eò quod hæc ex viro deſumta eſt.*

24 Idcirco relicturus eſt vir patrem ſuum & matrem ſuam: & adhærebit uxori ſuæ, eruntq; in carnem unam.

25 Erant autem illi ambo nudi, Adam & uxor ejus: at non erubeſcebant.

P.

Atque ita perfecta ſunt cœlum & terra, omnisque exercitus illorum. I.

2 Quum autem perfeciſſet Deus die ſeptimo opus ſuum a Exod.20.

quod fecerat, *a* quievit die ſeptimo ab omni opere ſuo quod 11. & 31.17.

fecerat: Deut.5.14. Heb.4.4.

3 Et benedixit Deus diei ſeptimo, & ſanctificavit ipſum: quoniam in eo quieverat ab omni opere ſuo, quod creaverat Deus, faciendo.

4 Iſtæ *igitur* ſunt generationes cœli & terræ, quando creata II.

ſunt: quo die Jehova Deus fecit terram & cœlum:

5 Et omnem fruticem agri, *qui* nondum fuerat in terra, omnemque herbam agri, *quæ* nondum orta fuerat: nam Jehova Deus nondum demiſerat pluviam ſuper terram: & nullus homo *fuerat*, qui coleret terram.

6 Sed vapor aſcenderat è terra: qui irrigabat univerſam ſuperficiem terræ:

7 Finxit verò Jehova Deus hominem ex pulvere terræ, inſ- III.

flavitque in nares ipſius halitum vitæ: ſic factus eſt homo *b* ani- b 1 Cor.15.

ma vivens. v.45.

8 Plantaverat autem Jehova Deus hortum in Edene ab IV.

Oriente: ubi collocavit hominem quem finxerat:

9 Feceratque Jehova Deus ut germinaret ex humo illa quævis arbor deſiderabilis ad [illegible], & bona ad cibum: arbor quoque vitæ in medio horti illius, & arbor ſcientiæ boni & mali.

10 Fluvius autem exibat ex Edene ad irrigandum hunc hortum: & inde ſeſe dividebat, ferebaturque in quatuor capita.

11 Primi nomen *eſt* Piſon: hic *eſt* qui alluit totam regionem Havilæ, ubi *eſt* aurum.

12 Et aurum illius regionis *eſt* præſtans: ibidem *eſt* Bdellium, & lapis Sardonyx.

13 Nomen verò fluvii ſecundi *eſt* Gihon: hic *eſt* qui alluit totam regionem Cuſchi.

14 Et nomen tertii fluvii, Hiddekel; hic *eſt* qui labitur ad Orientem Aſſyriam verſus: fluvius autem quartus eſt Euphrates.

15 Accipiens itaque Jehova Deus hominem, collocavit V.

ipſum in horto Edenis, ad colendum eum & ad cuſtodiendum eum.

16 Præcepitque Jehova Deus homini, dicendo. De fructu quidem omnis arboris hujus horti liberè comedes:

17 De fructu verò arboris ſcientiæ boni & mali, de illo ne comedas: nam quo die comederis de eo, certò morituruses.

18 Dixerat autem Jehova Deus, Non *eſt* bonum eſſe homi- VI.

nem ſolum: faciam ei auxilium quod ſit coram ipſo.

19 Nam quum formaviſſet Jehova Deus è terra omnes beſtias agri, omnesq; volucres cœli, & adduxiſſet ad Adamum, ut videret quomodo vocaret ſingulas (etenim quocunq; nomine vocavit illas Adam, animantem quamque, id nomen ejus eſt)

20 Vocaviſſetque Adam nominibus pecudem quam[illegible], & volucrem cœli, omnémque beſtiam agri: non aderat [illegible] auxilium *quod eſſet* coram ipſo.

21 Quapropter injecit Jehova Deus ſoporem a[illegible] Adamum, quo obdormivit: & deſumtâ unâ ex coſtis [illegible] carnem pro illa.

22 Et ædificavit Jehova Deus ex coſta illa, [illegible] am ſumſerat de Adamo, mulierem: eamque adduxit ad Adamum.

23 Tunc dixit Adam: Hæc *demum* vice adeſt os ex oſſibus c 1.Cor.11.8.

meis, & caro ex carne mea: hæc vocabitur vira, eò quòd hæc ex viro deſumta eſt.

24 Idcirco *d* relicturus eſt vir patrem ſuum & matrem ſuam; d Matt.19.5.

& adhærebit uxori ſuæ, eruntque in carnem unam. Marc.10.7.

25 Erant autem illi ambo nudi, Adam & uxor ejus: at non 1.Cor.6.16.

erubeſcebant. Eph.5.31.

ANALY-

A[illegible]ALYSIS [illegible]AP. II.

PARS PRIMA.

De conſecratione diei ſeptimi.

P[illegible] eſt epilo[illegible] narrationis quæ continetur capi[illegible]præ[illegible] quare commodiùs illi capiti adjungeretur. [illegible] die[illegible] at Moſes duo: unum, quòd illo Deus [illegible] à creatione novarum ſpecierum, ac [illegible] ſex dierum ſpatio jam creave[illegible]um, [illegible] ſeptimum benedixerit, nimirum ſin[illegible]quatenus videlicet eum ſanctifica[illegible]vit [illegible]vit, nempe cultui divino.

PARS SECUNDA.

[illegible]ndatio potentiæ Dei.

P[illegible] condendo commendat primùm [illegible]ificatur effectio rei ex nihilo, [illegible]que [illegible] potentiſſima: deinde expreſſione nomini[illegible] loco primùm legitur. quóque æter[illegible]na [illegible] omnium entium prima cauſa nota[illegible]tur [illegible] Dei peculiariter commendat in creati[illegible]tarum, per remotionem cauſarum [illegible] duarum: videl. pluviæ, & culturæ hu[illegible] cauſæ efficientis extraordinariæ unius, [illegible] exhalantium.

PARS TERTIA.

De creatione primi hominis.

[illegible] Adami, creationem ſpecialiter hîc declarat M[illegible] ma[illegible] unde formatum ſuit ejus corpus, videl. [illegible] parte in vero a modo quo indita eſt illi corpori an[illegible] per inſufflationem Dei in nares illius.

PARS QUARTA.

Deſcriptio paradiſi.

Locum [illegible] (videlicet hortum) ubi Deus Adamum recens condi[illegible]tu[illegible] oc[illegible], deſcribit Moſes primùm a præſtantia, quòd fue[illegible] *plantatus*, id eſt, ſingulari induſtriâ cultus. deinde a ſi[illegible] videlicet hortus ille ſitus fuerit in Hedene quæ eſt te[illegible] [illegible] Chaldæa ſeu Babylonia. Ac ſitum hunc ſpecialiùs et[illegible] [illegible], id videlicet [illegible]tus fuerit ille hortus in r[illegible]onis il[illegible] orient[illegible] Ter[illegible] deſcribit illu[illegible] hortum ab ad[illegible] arbo[illegible]b[illegible]s: ac nominat [illegible] commemorat arbores duas: [illegible]æ, alteram ſcientiæ boni & mal[illegible] Per [illegible]tarum illam ſan[illegible] [illegible] ſacramentu[illegible] p[illegible] hominis [illegible] atque omnis [illegible] & obedientiæ [illegible] mandatum [illegible] per [illegible]tam verò dein[illegible] batu[illegible] amiſſio, tum [illegible]pri[illegible], id eſt uno [illegible] intra v. 17 ſi homo manda[illegible] Dei [illegible] Quart[illegible] deſcribit Moſes illum hor[illegible] ab adjuncta ir[illegible]ne fluvii Euphratis, v. 1[illegible]. Porrò fluvii [illegible] mentione factâ, per digreſſionem ab illius quadru[illegible] [illegible]ione deſcribit ipſam regionem Hedenem, videlicet a [illegible] fluvius ex Euphrate oriundis, quibus regio H[illegible]den ter[illegible] [illegible] Quos ſingulos fluvios eruditè deſcribit [illegible]. cu[illegible] [illegible]tantum paucis referam. Primus igitur fluvius eſt [illegible]chon: [illegible] hiſtoricis Baſilius dicitur: & in Tigrim delapſ[illegible] ſuum [illegible]dimebat olim. quæ exacte factum eſt. [illegible] hic Euphrates [illegible] Apamea cum Tigri junctus, ab [illegible] (vel [illegible]) appellaretur: videlicet a [illegible]ne. cujus no[illegible] [illegible] fuit compoſitum. Cæterùm primus hic Euphra[illegible] [illegible]ur a regione quam alluit, quæ hîc à Moſe no[illegible] [illegible] apud Geographos verò, teſte Junio, Suſiane: [illegible]ne Schuſchan vel Suſorum, metropoleos & [illegible] ea hæc ipſa regio hîc deſcribitur ab adjun[illegible] [illegible] præſtante, bdellio & ſardonyche: à [illegible] Bedolahh judicio Junii arbor eſt, [illegible]olcho [illegible] vocat. Sardonyx autem eſt lapis [illegible] Secundus fluvius a Moſe nominatur Gih[illegible] [illegible] Junio ſtatuitur primus Euphratis alveus, qui [illegible]catur N[illegible]har[illegible]ſares, id eſt fluvius didu[illegible] [illegible] deducebatur rigandis agris. Atque hic [illegible] a regione [illegible]am alluit, quæ a Moſe no[illegible] [illegible] appellatione (ut Junius tradit) tres [illegible] totus meridianus tractus contine[illegible] [illegible] Arabia deſerta Chaldææ juncta. Ter[illegible] [illegible] Hhiddekel: qui eſt ſuperior Eu[illegible] [illegible] Seleuciam & Cteſiphontem in[illegible] [illegible] uſque, ubi Tigris fluvius (ut di[illegible] [illegible] amiſit. Hoc demonſtratur partim [illegible] ſio[illegible] teſte * Plinio olim fuit no[illegible] [illegible] ſicut etiam hodierno die ab [illegible] appellatur: tum verò ex verbis ſe[illegible] [illegible] ab Oriente contra Aſſyriam: [illegible] Euphratem influit ſub Apamea. [illegible]kel, ut tradit Junius, a præcipitibus [illegible]emadmodum [illegible] ab illius feræ velo[illegible] [illegible] a cel[illegible] ſagittæ: ſagittam [illegible] Quartus denique [illegible]

tur Euphrates, per ſynecdochen integri: eſtque medianus Euphratis alveus, qui Babylonem & Otin permeat. Nominatur autem Euphrates κατ' ἐξοχὴν quippe qui (teſte * Ammiano) exteri[illegible] exce[illegible] & tripartitus, navigabilis per omnes eſt rivos, inſulaſque circumfluens, & arva cultorum induſtriâ diligentiùs rigans, vomeri & arbuſtis gignendis habilia facit.

* Libr. [illegible] [illegible] [illegible] pag. [illegible]

PARS QUINTA.

De officiis primorum parentum.

Officium Adami & Evæ duplex hîc exponitur: unum corporale, alterum ſpirituale. Corporale iterum duplex: hortum illum colere & cuſtodire. Cultura comprehendit proſciſſionem, irrigationem, ſationem, & ſi qua ſunt ejuſmodi. Cuſtodia refertur tum ad culturam, tum ad dignitatem quam hortus ex cultura accepiſſet. Officium ſpirituale hîc definitur ſingulari obedientia erga ſingulare mandatum Dei de abſtinendo a fructu certæ arbo[illegible]. Hoc man[illegible]tum, vel potiùs interdictum, confirm[illegible]tur partim a facto, partim ab inutili. A facto, quòd illis facultas ſit uberè comedendi de fructu quarumvis arborum, (quæ in illo horto erant plurimæ atq; optimæ) unica [illegible], ſcientiæ boni & mali, exceptâ. Ab inutili: quòd, ſi de arbore vetitâ comederint, certò ſint morituri, hoc eſt, obnoxii futuri utrique morti & omnibus miſeriis.

PARS SEXTA.

De creatione mulieris & conjugii inſtitutione.

In hac ſpeciali narratione de creatione mulieris, commemoratur primò conſilium Dei de illa condenda, videlicet in auxilium viro, v. 18. Deinde occaſio hujus conſilii, videlicet ſenſus neceſſitatis in viro: quippe qui conſideratis omnium terreſtrium animalium naturis, animadvertit nullum ex iis eſſe quod ſibi commodum eſſet in auxilium & conjugium ad generis propagationem, v. 19. & 20. Tertiò exponitur modus quo mulier eſt condita, videlicet ex coſtâ exempta viro dormienti, v. 21. & 22. Quartò narratur mulieris recens conditæ cum viro conſociatio [illegible]ve conjugium: & [illegible] primùm deductio, in fine verſ. 22. deinde conſenſio viri & acceptatio mulieris adductæ in uxorem, in principio verſ[illegible], tum impoſitio nominis: etenim muliere jam agnitâ, & in uxorem [illegible]ceptâ, Adam pro authoritate imponit illi nomen [illegible] ejus natura ex ipſius origine, [illegible] etiam o[illegible] declaratur, ut nimirum virum adjuvet, ſitque tanquam alter [illegible], in altera parte verſ. 23. prætereà verſ. 24. additur [illegible] in omnes ætates duratura, de arct[illegible] conjunctione viri & uxoris. Poſtr[illegible] exponitur ſi[illegible] [illegible] in Adamo [illegible] Eva, ante lapſum [illegible], quòd quum ambo nudi eſſent, non tamen mutuo ſui aſpectu erubuerint: quippe quòd nondum eſſet pudoris cauſa, videlicet peccatum.

SCHOLIA IN CAP. II.

v. 1. Itaque] *Hebr.* Et, *id eſt*, Atque ita. *Nota eſt epilogus & quaſi epiphonema.* Perfecti] *Conſummati, abſoluti*, vellenbet. *Puto autem potiùs vertendum*: Atque ita perfecta ſunt cælum & terra. Cælum & terra] *Periphraſis mundi à partibus principalibus. Nam nomine cæli intelligitur pars ſuperior, quæ eſt ſubtilis, videlicet aer, cælum ſtelliferum, & cælum beatorum. Terra verò nomine comprehenditur aqua, quippe quæ continetur in alveis terræ, & cum terra unum globum conſtituit, quæ eſt pars mundi inferior, eaq; craſſa.* Exercitus] *Sic per metaphoram nominat creaturas, quibus ſingulæ mundi partes ſunt exornatæ, ut in cælo ſummo ſunt Angeli, in mediano ſtellæ, in infimo aves: in aqua piſces: in terra pecudes, vermes, feræ beſtiæ & homines, quæ creaturæ omnes dicuntur exercitus reſpectu Dei, tanquam Imperatoris cui militant & ſerviunt. Unde Deus in ſcriptura dici ſolet, Jehovah Zebaoth, Dominus exercituum.*

2 Die ſeptimo] *LXX.* τῇ ἕκτῃ, *quia non attenderunt verbum perficiendi hîc poſitum eſſe in ſignificatione temporis præteriti plusquamperfecti.* Opus ſuum] *Numero ſingulari omnia, mundum eſſe unum corpus.* Quievit] *Metaphora ab homine: qui dicitur quieſcere ſe*[illegible]*, quando deſiit laborare.* Quievit ab omni opere ſuo] *Id eſt, deſiit creare nova opera, ſeu creaturas novæ ſpeciei.*

3 Benedixit diei ſeptimo] *Hebr.* Benedixit diem ſeptimum. *Et ſic LXX.* [illegible] *Id eſt, ſingulari honore eum affecit ut mox exponitur. De variis ſignificationibus hujus verbi dictum eſt capite ſuperiore ad verſ. 22.* Sanctificavit] *Sanctificavit, videl. cultui divino, deſtinavit.* Quum in eo quieviſſet] *Hebr.* Quoniam in eo quieverat.

4 Hæ ſunt generationes] *His verbis incipere videtur ſecundum caput. Nam apparet, inſtitui regreſſum ad hiſtoriam creationis, ut illa partim commendetur, partim ſpecialiùs declaretur; q. d. Iſta igitur ſunt &c.* Generationes] תולדות *tholedoth. id eſt, ortus ſeu origines. Metaphora ab homine: infrà 5. 1. Hic eſt liber generationum Adami. Et* [illegible]*. 9. Hæ ſunt generationes Noachi. Atque* [illegible] *inditum videtur huic libro nomen Geneſis.* Quando creata ſunt [illegible] *de hoc* [illegible] *tres modi operationis divinæ in rebus creandis. quartò primus* Creare[illegible], *Græcè* [illegible] *indicatur hoc verbo,* [illegible] *produ*[illegible] *ex nihilo. De cæteris mox.* Quo die Jehova Deus fecit] *Hebr.* In die fe[illegible]

ciendi Jehovam deum *id eſt, tempore quo fecit. Synecdoche ſpeciei ſeu membri. Sic Pſal.50. Invoca me in die tribulationis.* Faciendi *autem verbo notatur ſecundus modus, qui eſt* [illegible], *effectio, nempe productio ex materia. Tertius modus ſequitur verſ.7. videlicet ſictio ſeu formatio ſeu figuratio, ut aiunt, productio numerum artificioſa ex materia.* Jehova Deus] *Hoc loco primò à Moſe ponitur nomen Jehovæ, abſoluto ſcilicet creationis opere: ut ſignificetur, hunc eſſe perfecti operis authorem perfectiſſimum, qui ipſe a ſeipſo eſt, & à quo reliqua omnia ſuum eſſe acceperunt. Nomine Jehovah notatur unitas eſſentiæ, nomine Elohim pluralitas perſonarum.*

5 Et omnem ſtirpem] *Itemque reliquarum mundi partium ornatum ſeu creaturas in illis diſpoſitas. Synecd. membri. Stirpium autem nominatim meminit, quod ex compoſitis corporibus primæ fuerint. Cæterùm nomen* שִׂיחַ *siahh quod hic redditur ſtirps, (pete ll. q. reddi frutex) propriè ſignificat confabulationem, à* שִׂיחַ *siahh confabulari, diſſerere, colloqui. Per metonymiam effecti metaphoricam ſignificat fruticem, qui utrinque vento agitatus ſtrepitum ſeu ſuſurrum edit, ita ut loqui videatur. 1.Reg.*[illegible]*. de Baale. Prov.23. v.29. de vinoſo. Itſra .1.11 de Iſmaele. Job 30.7. Inter ſtirpes rudebant.* Oriretur] צָמַח *jitzmahh. ubi arit ſ. hinc* צֶמַח *tzemahh, ἀνατολὴ, Luc.* [illegible] *78.*

6 At vapor] אֵד *ved.* Et *pro* At: *ut Exod.21.v.15. Qui percutit patrem ſuum aut matrem ſuam, omnino morte plectitor. Quanquam hoc quidem loco mihi magis probatur reddi per Sed, ut ſignificetur quomodo Deus initio terram humefecerit ad ſtirpes producendas.*

7 Finxit vero] *videlicet die ſexto, ſuprà 1.27. Nam hic hiſtoria illa repetitur, & ſpecialiùs exponitur. Attingitur autem hic tertius modus operationis divinæ in creandis rebus, videlicet* [illegible], *qualis eſt figuli.*

8 Ornaverat plantis] *Hebr.* Plantaverat *videlicet jam ante hominem conditum, die tertio, quum reliquam quoque terram plantis ornavit, ſuprà 1.v.11.12. Sed hic ſignificatur ſingularis ornatus.* Hortum in Hedene] *Vulg.* paradiſum voluptatis, *omiſſâ præpoſitione, & nomen Heden accipiendo appellativè. Græci* παράδεισον *ἐν* Ἐδὲμ, *à quibus Latini mutuati ſunt vocem paradiſi. Quæ vox quidem corruptè ſcribitur per ει,* παράδεισος *quum ſit vox Chaldaea* פַּרְדֵּס *pardés, ut proinde Græcè ſcribenda ſit per η,* παράδησος. *Significatur autem illâ voce pomarium, ut Cantic.4 v.13. Propagines tuæ ſunt mala punica, tanquam pomarii &c. Sic Eccleſ.2.5 Feci mihi hortos & pomaria: in quibus conſevi arbores quaſq; fructiferas. Porrò nomen* עֵדֶן *hhéden, etſi per ſe appellativum eſt, ſignificans voluptatem (unde videtur ortum Græcorum* ἡδονή*) tamen hic eſt proprium loci, videlicet regionis à voluptate ſeu amœnitate & deliciis ſic appellatæ: cujus paſſim ſit mentio: ut 2.Reg 19.12. Eſa.37.12. ubi Edenitæ commemorantur inter gentes perditas à rege Aſſyriæ. Ezech.27 v.23: ubi inter regiones, quarum incolæ negotiabantur cum Tyro, enumeratur etiam Eden. Item c.28.v 13. ubi regionem Tyri comparat Edeni propter amœnitatem. Et ibid. Edenem vocat hortum Dei. Cæterùm hic hortus nominatur etiam hortus Edenis, infrà v.15. & infrà 3.24. item hortus Jehovæ, infrà 13.10. & Eſa.51.3. item hortus Dei, Ezech.28.13 & cap 31.11. & 10.* Ab oriente] *Scil. reſpectu Edenis, id eſt, in tractu orientali regionis illius.*

9 E terra illa] *Scil. illius horti, ut apparet ex ſequentibus.* Arbor quoque vitæ] *Id eſt, quæ ſacramentum erat vitæ æternæ ſi homo perſiſteret in obedientia erga Deum. Niſi potiùs putandum, ita dictam, quod haberet vim conſervandi valetudinem & vigorem naturalem, ne homo ſeneſceret aut per ætatem viribus deficeret. Confer Apoc 22.2. & Prov.15.4. Ex quorum locorum conſideratione videtur expoſitio illa poſterior confirmari.* In horto] *Hebr.* In medio horti. *Quod puto retinendum. Nam omnino videtur certus ſitus indicari. Quod ipſum confirmatur ex collatione verb*[illegible] *c.3.v.2.& 3.* Arbor ſcientiæ] *Sive experientiæ quia homo* [illegible] *illius futurus & experturus erat, quantum bonum* [illegible] *et. & in quantum ruiſſet malum per ſuam inobedientiam.*

10 Procedit] *Hebr.* Exit. *Id eſt, procedit quanquam non erit ibi inde ſed in Carannide Armeniæ majoris* [illegible] *Edenem uſque, unde procedit quatuor al*[illegible] *dr tribuitur Franciſcus Junius.* Ad irrigandum] *non ſolum* [illegible] *plendo Edenis agrum, ut narratur* [illegible] Inde] *nempe unde ab Edene,* [illegible] *ad paradiſum, non rectè.* Capita] *Id* [illegible] *capitibus ab uno Euphrate abeo* [illegible]*. Caput aquæ eſt illud unde aqua naſcitur*

11 Piſchon] [illegible]. Circuit] *alluit.* Chavila] *Suſianes.*

12 Bdelium] *Arbor. Dioſcorides lib.2. (referente Fr. Junio)* βδέλλιον *vocat. Alii lapidem intelligunt: ſed nomen lapidis ei non præponitur, ut mox ſardonychi.*

13 Gichon] *Nahar ſares Fr.Jun.* Regionem Cuſchi] *Arabiam deſertam, Chaldææ junctam. Cuſchi enim appellatione etiā Arabia, Æthiopia utra*[illegible] *& totus meridianus tractus continetur. Fr.Jun.*

14 Chid[illegible] *Vide in Analyſi.* Euphrates] [illegible] *eſt, mediantes ejus alveus qui Babylonem & Ortus permeat. Fr. Jun. Synecdoche integri.*

[illegible] Accipiens itaque] Ἀνάληψις, *regreſſio ad hiſtoriam capitum*

v.8. Accipiens] *Scil. à natali ſolo, ubi creatus fuerat è pulvere terra, infr 3 23.* Hominem] *Marem & fœminam, ut ſuprà 1 27. Speciei nomen. Nam ſi ſolus Adam intelligeretur, ſtatuendum eſſet, Evam conditam eſſe in paradiſo. At contrarium mox liquebit.* Ad colendum] *Pro ſatione, irrigatione, ſatione &c.* Cuſtodiendum] *in cultura & dignitate, item ab irruptione ferarum.*

16 Interdixit homini] *Hebr.* Præcepit ſuper hominem, *vel* contra hominem. *Sic Amos 2.12. Præcepiſtis ſuper vel contra prophetas, id eſt, interdixiſtis prophetiis. Ratio phraſeos eſt, quòd interdictum rei delectabilis contrarium eſt naturæ hominis. Hunc ſub utrumque intelligit, Adamum & Evam. Ex collatione infrà cap.3. v.2.& 3.* De fructu quidem omnis arboris] *Hebr.* Ex omni arbore. *Metonymia effic.* Liberè comedes] *Heb.* Comedendo comedes. *Id eſt, Omnino comedere poteris, comedere tibi licebit.*

17 Utique moriturus es] *Hebr.* Moriendo moriens. *id eſt, certò moriturus es. ſubjectus eris morti & corporali & ſpirituali.*

18 Dixerat] *Nempe antequam hominem in hortum introduceret. Nam animalia, quæ homini a Deo adducta ſunt, minimè eſt probabile in hortum intromiſſa. Et infra* [illegible]*.2. Eva narrat, ſibi quoque interdictum arbore. Igitur jam condita erat ante illud interdictum.* Non eſt bonum] *non jucundum individuo* [illegible] *ſpeciei.* Commodum ipſi] *Hebr.* Coram ipſo. *id eſt, quod ſit coram ipſo, quod cum eo converſetur.*

19 Quum formaviſſet] *jam ante hominem; terreſtria quidem die ſexto, ſuprà 1.v.24 & 25. volucres verò die quinto, ſuprà 1.v.20. & 21.* Adduxiſſet] *ſcil. extra paradiſum.*

20 Commodum] *Hebr.* Coram ipſo. *id eſt: quod eſſet coram ipſo.*

21 Soporem altum] *Ne ſentiret dolorem.* תַּרְדֵּמָה *thardemah. Sic infr.15.12. Altus ſopor cecidit in Abrahamum.* Unâ de coſtis] *quæ in hunc uſum (ut videtur) ſingularis fuerat creata. Item videtur illa coſta carnis fuiſſe veſtita ex verbis Adæ infrà v.23. Os ex oſſibus meis. & caro ex carne mea.*

22 Extruxit] *Hebr.* Ædificavit. *id eſt, Singulari arte extruxit. Virgil.* Inſtar montis equum ædificant. *Catachreſis.* Mulierem] *Vocem Hebræam mox declarabit ipſe Adam.* Adduxit] *Nempe ut eſſet coram ipſo, ut eſſet vitæ ſocia & conjux*

23 Dixit] *Sive ex ſapientia illius quæ erat pars imaginis Dei, ſive ex revelatione Spiritus ſancti. Nam verba verſus ſequentis,* Idcirco relicturus eſt *&c. Matth 19.* [illegible] *tribuuntur De*[illegible]*, quia* [illegible] *Spiritus ſancti inſtinctu ea pronuntiaret Adam.* Hac demum vice] *Quaſi Nunc demum auxilium illud mihi adeſt quod deſ*[illegible]*abam, nec reperiebam inter animantes* [illegible] *a*] *Hac voce priſci Latini utebantur, teſte Junio. Quanquam & nomen Virago quâ vetus interpres uſus eſt, reperitur in carmine Enniano apud Cic.in offic.lib.1.*

Vos etenim juvenes animos geri[illegible] muliebres,
Illa virago viri. [illegible],
Illaque virgo viri. *Quod quidem videtur dictum per paragogen ſyllabæ Go, pro vira, vel per epentheſin literæ A pro* [illegible]*go.*

24 Idcirco] *Hæc verba ſunt quæ tribuunt Moſi. Puto tribuenda Adamo, ex cohærentia. Nam quod Matth.19.v.5. tribuuntur Deo ſit, quòd inſtinctu Spiritus ſancti dicta ſunt ab Adamo.* Adhærebit] *Græci* προσκολληθήσεται, *agglutinabitur, individuum comes erit, ſeparatim cum ea habitabit.* Et erunt iique] *Scilicet ii duo, ut exprimitur Matth* [illegible]. In carnem unam] *Tanquam caro una ſive corpus unum.* [illegible] *v.25*

[illegible] עֲרוּמִּים *hharummim, à* עָרַם *hharam nudus, ut* עֲרוּמִים [illegible]*arummim ſine dageſch, a* עָרַם *hharam callidus.* Non [illegible]ceſcant] *Quia nondum ſibi conſcii erant peccati. Sicut infantuli non erubeſcimus, quum nudi aſpicimur: neque nos erubeſcimus* [illegible] *illos nudos aſpicimus.*

OBSERVATIONES EX CAP. II.

Ex v.1. ex verbis, *Omnisq; exercitus illorum.* Deus potentiſſimus eſt: quippe cujus omnes creaturæ exſeruiant, & tanquam ſuo imperatori militent ad perficienda mandata ejus & [illegible] judi[illegible] exercenda. De Angelis exemp[illegible] proponuntur hæc. Gen.1[illegible]. per duos Angelos incendio de[illegible] Sodoma & Gomorra, aliaque vicina oppida. Gen.32. Jacobo una cum uxoribus ac liberis [illegible] proficiſcenti in terram Canaan, obvi[illegible] venit exer[illegible]us Angelorum, cumque illo ſe conjunxit ad p[illegible]gendum ipſum contra hoſtilem conatum occurrentis cum [illegible]citu fratris Eſavi. 2.Reg 6. Angeli in ſpecie [illegible]uorum & [illegible]corum circumdant Eliſæum prophetam ad pr[illegible] ipſum contra exercitum Syrorum. Ejuſdem libri [illegible]lus Jehovæ percuſſit in caſtris Aſſyriorum ob[illegible]ngentium Hieroſolymam, centum octoginta quinque m[illegible]lia. De hominibus Deo ſervientibus & militantibus prop[illegible]tur exemplum Nebucadnezzaris regis Babyloniæ: [illegible] expugnaret Tyrum, Ezech.29. circa finem. De brutis animalibus extat comminatio Levit.26. v.22. Exempla verò [illegible] plagis Ægyptiorum, quibus immiſit Deus ranas, pediculos & [illegible]lluviem noxiorum animalium, Exod.8. Item in Cananæos in quos immiſit crabrones, Joſ.24.v.12. Item in Samaritanos [illegible] quos immiſit leones, 2.Reg.17.v.25. Item in pueris [illegible] Bet[illegible] qui illuſerant prophetæ Eliſæo in quos immiſit duos urſos, qui diſciderunt ex illis quadraginta duos, 2.Reg.2. De rebus [illegible] [illegible].148.

Dei potentia. (margin)

a Creaturarum Deo ſervientium exempla. (margin)

[illegible] ventis [illegible] rbineas, efficiens [illegible] udo quem Deus dele- [illegible] del [illegible] incendio, in Ægy- [illegible] & [illegible] Uſus hujus doctrinæ du- [illegible] mus, ne [illegible] illum ad iram provoce- [illegible] promtu habeat, ad nos ulciſcendos [illegible] ope Dei confidamus: ut qui tot [illegible] nos protegend[illegible].

[illegible] *perfeciſſet opus ſuum* [illegible] uum Moſes omnia [illegible] *pus Dei*. apertè [illegible] num [illegible] m. [illegible] runt igitur Philoſophi [illegible] ſenſerunt. Similiter Rom. 8. v. 19. 20. & 21. [illegible] id eſt, creaturæ.

[illegible] *ab omni opere ſuo*. Quæritur, quomo- [illegible] oc [illegible] e Johan. 5. ubi Chriſtus ait, [illegible] *& ego operor*. Reſp. Moſes lo- [illegible] rerum. Chriſtus verò de con- [illegible] atione, propagatione & gu- [illegible] novas quoque ſpecies poſt ſab- [illegible] m & carduum: infra [illegible] s cr[illegible]t Deus in ho- [illegible] at Moſes hoc loco dis- [illegible] ant in homi[illegible]is bonum, quippe [illegible] ac perfe[illegible]ionem. Ruſum ex- [illegible] batum creav[illegible] novam ſpe- [illegible] paſcen[illegible] um cæleſtem qui Manna dic- [illegible] illum creav[illegible]t Deus ex[illegible] ordinem pro- [illegible] lus: at Moſes hic loquitur [illegible] operibus [illegible].

[illegible] *Et benedixit Deus diei ſeptimo & ſanctifi-* [illegible] Sabbatum id eſt, ſacra illa quies, inſtitutum [illegible] a principio mundi [illegible] conſequens eſt, durano- [illegible] eſſe perpetuam: quippe quum finis illius ſit [illegible] contemplemur opera creationis, & ex il- [illegible] ſed [illegible] mus [illegible] inque eâdem prohe amus: [illegible] catorem mundi ac noſtri rectè cognitum te- [illegible], admirando numinum & præ[illegible]cando ipſius [illegible] entiam, bonitatem, & [illegible] eumque adorando quæ [illegible] endum tamen, nonnihil eſſe [illegible] ſcrutinis inter [illegible] ac novi Teſtamenti nam in [illegible] eteri [illegible] eſt amen- [illegible] ius interdi[illegible]um [illegible] ut præciſè omni ſervili [illegible] pœna cap[illegible] cu[illegible]us pœnæ exempl[illegible]m extat [illegible] qui ligna [illegible] ſabbato colegerat. S[illegible] in Novo [illegible] m [illegible] ietem non ſumus ad- [illegible] ex [illegible] Pauli [illegible] .16 [illegible] emo vos ju- [illegible] aut [illegible], quæ ſunt ombra rerum futura- [illegible] Chriſti. At [illegible] hæc libertas per [illegible] etiam [illegible], quod [illegible] a [illegible] quies per Apoſtolos translata eſt in diem [illegible] primum, quem nos poſt illos nuncupamus Domi- [illegible] quod ha[illegible]d dubie fecerunt ut ex nomine ipſo colligi- [illegible] in memoriam reſurrectionis Domini: quippe qui illo die [illegible] ſtinus reſurrexit. Vide 1. Cor. 16. v. 1. & 2. ubi jubet Corin- [illegible] primo quoque die hebdomadis aliquid pecuniæ apud ſe [illegible] ad [illegible] collectam pro fratribus Hieroſolymitanis: & ſi- [illegible] ſe ſimiliter ordinaſſe Eccleſiis Galatiæ. Præcepti au- [illegible] tatio eſt, quòd jam tum mos erat [illegible] ut Eccleſiæ illo [illegible] enirent ad peragendum cultum Dei. Item Apoc. 1. [illegible] Johannes narrat, ſe ſpiritu correptum fuiſſe die Do- [illegible].

[illegible] *Jehova Elohim*. Notandum h[illegible] eſt teſtimonium [illegible] Dei & trinitatis perſonarum in una illa eſſen- [illegible] illa notatur nomine Jehova, hæc verò nomine Elo- [illegible] 6. Jehova Elohenu Jehova echhad. id eſt, Jehova [illegible] unus eſt.

[illegible] cus in efficiendis rebus naturalibus non eſt [illegible] ralibus, quæ cauſæ ſecundæ nominari ſo- [illegible] ſtirpes herbaſque creavit, quum ad generatio- [illegible] dum deſcendiſſent pluviæ, nullam etiam cul- [illegible] adhibuiſſent. Pari ratione poſtea in deſerto [illegible] um cæleſtem ad cibandum populum ſuum. [illegible] entiæ Dei, ſi quando rebus ad vitæ ſuſtenta- [illegible] deſtituamur.

[illegible] ex pulvere terræ, materia ſcilicet tam [illegible] o pus, opificium tam nobile, artificio- [illegible] argumentum eſt infinitæ potentiæ, ſapien- [illegible].

[illegible] materiæ ex qua corpus noſtrum ortum [illegible] modeſtiæ. unde ſapienter ait Siracides, [illegible] terra & cinis? Et Paulus Rom. 9. O ho- [illegible] Deo? num figmentum dicet figulo, [illegible] v. 9. Væ litiganti cum fictore ſuo, [illegible] an dicturum eſt lutum fictori ſuo, [illegible] modeſtiæ hujus exemplum propoſi- [illegible] cap. 18. ubi pro Sodomitis apud Jo- [illegible] aha [illegible] ar, v. 27. Ecce nunc cuperem [illegible] o ſim pulvis & cinis.

[illegible] Deus ex pulvere potuerit formare [illegible] illud in [illegible] reductum

reſuſcitabit. Quare reſurrectio mortuorum non debet nobis vi- deri impoſſibilis.

10 Ex eodem verſu. Quum Deus primi hominis animam (ut ex verbis Moſis colligitur) ex nihilo in corpore ejus jam an- tè formato creaverit, corpori que indiderit, quæritur, an reliquo- rum hominum ex primo illo ortorum animas pari ratione creaverit & etiamnum creet, an verò illæ [illegible] una cum corporibus è ſubſtantia parentum traductæ & propa[illegible]tæ ſint, & etiam- num traducantur & propagentur? Explicatio hujus quæſtio- nis longè difficillima eſt: eò quòd [illegible] utramque ſententiam mul- ta & gravia abſurda videntur conſequi. Nam [illegible] ſtatuamus, ani- mas hominum una cum corporibus ex parentibus [illegible] du[illegible] vi- detur hinc ſequi eas eſſe mortales: quippe ex corruptibili ma- teria (puta ſemine parentum) ortas. Item eſſe ſecabiles in par- tes (ſiquidem ab eis aliquid deciditur) ac proinde eſſe mate- riales, & ex conſequenti corruptibiles. Si verò [illegible] ſtatuamus, ſin- gulorum hominum animas à Deo ex nihilo creari [illegible] corpori- bus naſcentibus infundi: videtur hinc ſequi, Deum eſſe autho- rem peccati (quum conſtet animas hominum naſcentium pec- cato infectas eſſe) aut animas peccatum c[illegible] ntrahere ex contа- gione corporis: quum tamen corpus per ſe peccati ſedes non ſit, [illegible] anima: quin etiam ampliùs hinc ſequi videtur, Deum eſſe iniuſtum [illegible] ut qui animam peccati expertem à ſe creatam in- dat corpori, cujus conſortio polluatur. Adhæc ſi animæ ſtatuan- tur creari à Deo, non autem una ex traduce: videtur hoc adu- verſari dictis Scripturæ, quæ teſtantur omnes homines peccaſ- ſe in * Adamo, primo illo homine. at quomodo in eo pecca- runt, ſi animæ eorum in illo non fuerant incluſæ quoad poten- tiam, ſicut ipſa corpora? quum peccatum principaliter com- mittatur ab anima. Corpus enim per ſe non peccat: ſed tantum quatenus animæ inſtrumentum eſt. Hos tam perplexos nodos ſolvere, ſanè difficillimum eſt. Nos antequam conſideremus, quomodo nodi iſti ſolvi poſſe videantur: producemus dicta Scripturæ, quæ planè videntur docere, animas hominum ſingu- las à Deo ex nihilo creari. Pſal. 33. v. 15. Qui a fingit (ſeu format) pariter b cor eorum. Eccleſ[illegible] v. Et redibit c pulvis in terram, quemadmodum fuerat. [illegible] itus autem redibit ad d Deum, qui dederat illum. Eſa. 57. v. 16. [illegible] am non in ſeculum contendam, ne- que in æternum efferveſcam [illegible] nam ſpiritus à conſpectu meo obrueretur, & [illegible] animæ quas ego feci. Zach. 12. verſ. 1. Dictum Jehovæ, qui exten[illegible] cælos & fundat terram: formatque ſpiri- tum hominis in medio ejus. Hebr. 12. v. 9. f Carnis noſtræ patres habuimus caſtigatores & eos reveriti ſumus: an non multo ma- gis ubi[illegible] ſemus g patri * ſ[illegible] ituum, & vivemus? His ſcriptu- ræ teſtimoniis nunc ad[illegible] ungo quædam argumenta: quorum pri- mum eſto hoc.

Si primi hominis corpus formatum eſt ex materia, anima au- tem ex nihilo creata: pari ratione reliquos homines crea- ri probabile eſt. nam creatio primi hominis videtur eſſe exemplar creationis reliquorum: ſicut primum illud con- jugium exemplar & regula eſt conjugiorum reliquorum, teſte Chriſto Matth. 19.

At verum eſt antecedens.

Igitur & conſequens.

Secundum argumentum.

Si diverſa fuiſſet origo animæ Evæ ab origine animæ Adami: Moſes diverſitatem illam indicaſſet. Etenim propoſitum illi fuit, primas rerum omnium origines narrare: & ſic ex- preſsè indicavit diverſam originem corporis [illegible] væ ab ori- gine corporis Adami: quòd videl. corporis hujus formatio ſit è pulvere terræ, illius autem è coſta viri.

At Moſes diverſitatem originis animarum utriuſque nullam indicat.

Ergo non eſt probabile, diverſam illarum originem fuiſſe. & ex conſequenti, ſicut anima Adæ ex nihilo fuit crea- ta, ſic etiam Evæ: ac pari ratione aliorum deinceps ho- minum.

Tertium argumentum.

Si anima Evæ ex anima Adæ fuiſſet producta, ſicut corpus ex corpore: Adamus illud Evâ ſibi adductâ cognoviſſet & prædicaſſet [illegible] ſicut agnovit & prædicavit originem cor- poris Evæ.

At hoc non fecit Adam. neque enim dixit, Hæc eſt anima ex anima mea: ſicut dixit, Hoc eſt os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea.

Ergo non eſt probabile, animam Evæ ex anima Adæ fuiſſe productam. & per conſequens, nec probabile eſt reli- quas animas ex animabus parentum traductas eſſe & traduci.

Verum enimverò ſi ſingulæ hominum animę ex nihilo à Deo creantur: qui ſit ergo, quòd participes ſunt primi illius peccati primorum parentum in paradiſo admiſſi, ac proinde etiam cor- ruptionis inde ſecutæ? Reſpondeo: Cauſa hujus rei eſt ordina- tio Dei: qui ita ordinaverat ut primi parentes gignerent filios ſibi ſimiles. Quare ſi illi perſtitiſſent in illa integritate in qua fuerunt conditi, videlicet ad imaginem Dei: genuiſſent quoque tales filios qui eadem integritate & [illegible] Dei imagine fuiſ- ſent præditi. Nunc verò quia peccarunt & per peccatum na-

naturam ſuam corruperunt, [illegible] eſt, imaginem Dei in ſeſe labefactarunt, quod nimirum ad divinas illas qualitates ſeu dotes, ſapientiam ſcilicet & juſtitiam atque ſanctitatem attinet: factum eſt ut genuerint quoque tales liberos, peccato ſcilicet corruptos: id quod ſignificat Moſes Geneſ.5.v.3. ubi ait, Adamum genuiſſe filium ad ſimilitudinem ſuam, ad imaginem ſuam. quaſi diceret: non autem ad ſimilitudinem illam Dei perfectam ad quam ipſe erat factus. Atque hac reſponſione nodi paulò-antè propoſiti, ſi non ſolvi & artificiosè dilui, certè ſecari poſſe videtur. Et omnino utrumque credendum eſt, videl. & animas ſingulatim a Deo ex nihilo creari, & tamen peccatum primorum parentum ad eas pertinere corruptionemque naturæ ad eas dimanare: quia utrumque hoc ſcriptura docet: etſi interim ex difficultatibus, quæ hinc in animis noſtris exiſtunt, non poſſimus nos expedire.

Dei bonitas & philanthropia.

11 Ex v.8. & 9. Bonitas & φιλανθρωπία Dei elucet [illegible] ex eo, quòd in hominis uſum plantavit hortum longè amœniſſimum, & omnis generis fructiferis arboribus refertum [illegible] ut & horti amœnitate & fructuum ſuavitate animè homo oblectaretur. Etſi autem hortus ille aquis diluvii eſt vaſtatus: tamen poſt diluvium quoque amœna quædam loca hominibus inhabitanda conceſſit, & etiamnum hodie concedit: qualis locus fuit regio illa ubi ſita ſunt Sodoma & Gomorra, item terra Æ[illegible] t ſte Moſe infra cap.13 v.1[illegible], & qualis [illegible] hodie fertur [illegible] Italia, item provincia Galliæ. Uſus hujus doctrinæ eſt: ut ſi nobis contingat in tali regione habitare, bonitatem hanc Dei agnoſcamus ac celebremus. Sed ferè contra fit, juxta proverb. Je beſſer land/ je erger leut. Id eſt, Quo melius ſolum, eò deterior populus. Quod proverbium collega meus Matth. Marinius hoc verſu expreſſit.

Quo melior regio, pejor ſolet incola ferri.

Docet hoc exemplum Sodomitarum, Ægyptiorum, & hodie Italorum.

Dei bonitas.

12 Ex verſ.9. Bonitas Dei etiam in hoc ſpectanda eſt, quòd primis parentibus propoſuit arborem vitæ, videl. ſacramentum ſuæ erga ipſos gratiæ ex cujus guſtu vita fluit quamdiu ſcil. perſiſterent in obedientia erga ipſius mandatum, abſtinentes a fructu arboris ſcientiæ boni & mali, & ali[illegible] quoque [illegible] cultu ipſum proſequentes. Eadem bonitas hodie quoq; [illegible] ſacramentis a Chriſto inſtitutis perſpicitur. Quæ quidem a nobis grato animo agnoſcenda & prædicanda eſt.

Homo ad laborem factus.

13 Ex v.15. Homo non eſt factus ad ignavum otium: ſed ad honeſtum laborem: qualis eſt agricolarum. quippe Adam etiam ante lapſum ex mandato Dei debuit laborare, videl. colendo & cuſtodiendo illum hortum, in quo fuerat collocatus. Fuiſſet autem ille labor jucundus: nam ſudor & moleſtia poſt peccatum demum & propter peccatum acceſſerunt: ut teſtatur Moſes infra cap.3.v.17.18.& 19.

Agricolæ ſeu ruſtici non ſunt contemnendi.

14 Ex eod.verſ. Agricolæ ſeu ruſtici non ſunt contemnendi (ut ſcitè fit) propter vitæ genus. quippe quum operæ ruſticæ primo noſtro parenti a Deo fuerint mandatæ in ſtatu integritatis adhuc poſito. hinc ortum proverbium contra faſtum quorundam nobilium qui plebeios homines alto ſupercilio præ ſe contemnunt. Da Adam hackt/ vnd Eva ſpan: Wer war damals ein Edelman? id eſt, Quum Adam foderet & Eva neret: quis tunc erat nobilis? Quod proverbium collega meus Matth. Marinius hoc tetraſticho expreſſit:

Vomere quum rigido profunderet aquor Adamus,
Stamen & è colo duceret Eva colo:
Quis genus illuſtri referebat ſanguine patrum?
Tunc aliis quis erat nobilior ſatus?

Quanquam Adam in paradiſo adhuc poſitus, quamvis [illegible] incola ſeu ruſticus, verâ tamen nobilitate p[illegible] editus fuit, ſapientiâ quadam divinâ, itemque juſtitiâ & ſanctitat[illegible] dominatu pleno in cæteras animantes.

Peccati primi gravitas.

15 Ex v.17. Conſideranda eſt cauſa, cur Deus tam levi (ut rationi quidem noſtræ videtur) delicto, vid[illegible] e ui f[illegible] vetiti, ſtatuerit tam gravem pœnam videlicet m[illegible] item tum corporalem tum ſpiritualem? Cauſa eſt quia de[illegible] non fuit leve, ſed graviſſimum: quippe conj[illegible] [illegible] contemptu ſummæ majeſtatis. Deo enim propter ſu[illegible] majeſtatem obedientia ab homine debetur etiamſi [illegible] præceptum, parvi momenti eſſe videatur. Sic [illegible] [illegible] nine eum qui in ſa[illegible]bato ligna collegerat, [illegible] v 36. Sic occidere volebat Moſen propter neglectam ci[illegible] one ii filii, Exod.4.v 24.

Muliebris ſexus non eſt vituperandus.

16 Ex v.18. Quum Deus mulierem creaverit, idque in auxilium viro: blaſphemi [illegible] [illegible] um muliebrem vituperantes, ut qui dicunt eſſe malum [illegible] [illegible] Porrò ad commendationem ſexus muliebris hæc [illegible] faciunt quod [illegible] in Scriptura à Deo ipſ[illegible] vocetur [illegible] m oculorum mariti, hoc eſt [illegible] is res quam maritus cum ſingulari deſiderio tanquam rem chariſſimam a[illegible] [illegible] ut Ezech [illegible] 16. & 21. Item quòd Chriſtus ex muliere natus eſt. Item quòd a Petro vocantur cohæredes vitæ æt[illegible].

Antilogia apparens conciliatio.

17 Ex eod. [illegible] [illegible] [illegible], quomodo cum his verbis Dei, *Non e[st] bonum, hominem eſſe ſolum* conveniant illa verba Pauli 1.Cor.7.v.1. *Bonum eſt viro, mulierem non attingere.* Reſpondeo: Deus hic loquitur de ipſa c[illegible] [illegible] natura: quippe quod ſuâ naturâ bonum eſt, quum & a D[illegible] [illegible] tutum ſit, & utile ſit ad amplificationem le[illegible] [illegible] umam generis humani, ac præterea ad vitam hanc commo[illegible] tius [illegible] ndam. At Paulus loquitur de quodam conjugii accidente in [illegible] ntibus illis fidelibus a[illegible] quos ſcribebat: quibus propter perſecutiones ac[illegible] bat major moleſtia ex conjugio: quum cæleb[illegible] exil[illegible] um facilius [illegible] ſſit tolerare. Atque hoc ipſe ſignificat ibid.verſ.26. ubi ait, *Exiſtimo igitur, hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem.* Interim verò i[illegible] dem [illegible] conjugium præcipit [illegible] devitandum [illegible] ntationem & uſtionem ſeu flammas libidinum, v.2.& 9.

Uxorum officium.

18 Ex eod. verſu. Ex verbis, *Faciam ei auxilium, quod ſit coram ipſo* Uxorum officium [illegible], ut ſit [illegible] [illegible] utque maritum [illegible] etc[illegible] tur, eique fideliter miniſtret: quippe [illegible] um Adam p[illegible] [illegible] rmatus ſit, deinde Eva, [illegible] [illegible] m.2.v.[illegible] [illegible] n [illegible] conditus propter mul[illegible] erem, ſed [illegible] ul[illegible] propter [illegible] m, [illegible] [illegible] in auxilium, [illegible] [illegible] or.11.v.9. Item [illegible] d officium uxorum pertinet domi ſe contin[illegible] [illegible] [illegible] conſpectu m[illegible] ritorum [illegible], non autem temere hinc inde vagari. Sic Paulus uxores vul[illegible] eſſe οἰκουργούς [illegible] [illegible] t.2.v.[illegible] id eſt, domi m[illegible] nentes & rem domeſticam curantes. Atque hoc ipſum ſign[illegible] [illegible] tum fuit a pi[illegible] ore [illegible] qui Venerem [illegible] teſtudini inſiſtentem pinxit. Etenim teſtudo in ſua teſta ſe continet, eámque nuſquam deſerit.

Naturalium rerum cognitionem inſitam in primo homine fuiſſe.

19 Ex verſu 19.20.& 23. Ante lapſum eximia fuit in homine cognitio rerum naturalium: quippe quum Adam animalibus [illegible] à Deo adductis, [illegible] uti quæ adductæ ſibi ma[illegible] [illegible] nomina ipſorum naturæ convenientia im[illegible] poſuerit. Huc pertinet [illegible] Pythagoræ, qui dixiſſe fertur Sapientem oportet [illegible] hominem q[illegible] primus nomina rebus impoſuerit. Nunc ad intim[illegible] rerum formas inſpicienda[illegible] acie mentis noſtræ non penetra[illegible] ſed tantum aſp[illegible] cimus [illegible] ormas ext[illegible] nas [illegible] [illegible] atque a[illegible] [illegible] inde de[illegible] [illegible] rerum naturis [illegible] unque ratiocin[illegible] [illegible]. At [illegible] idem nobis quod vulpeculæ Æſopicæ, acc[illegible] [illegible] ut [illegible] alicubi Scaliger [illegible] lambimus [illegible] [illegible] eum [illegible] d[illegible] [illegible] ha[illegible] pertingimus [illegible] Interim eſt quo[illegible] [illegible] [illegible] agam[illegible] [illegible] [illegible] ſtritus in [illegible] otitiam rerum ſpiritualium atque cæl[illegible] [illegible] um per verbum [illegible] num nos introducet.

Concubitus cum beſtiis.

[illegible] Ex [illegible] Lex naturæ conc[illegible] itum cum beſtiis di[illegible] ſuadet. unde flagi[illegible] um illud ex [illegible] Dei ſcripta ſupplicio capitis puniendum eſt, Lev.c.20. [illegible] 16.

Conjugium [illegible] [illegible] bendum.

21 Ex v.21.22.23. & 24. [illegible] uum conju[illegible] m ſi inſtitutum a Deo: peccant igitur [illegible] [illegible] [illegible] l[illegible] tatione violant [illegible] ſive per adulterium aut ſcortationem [illegible] per polygamiam [illegible] e per divortium ex levi cauſa, ſive per deſert[illegible] [illegible] ner[illegible], ſeu denique per prohibitionem. Huc pertinent hæc Sc[illegible] pturæ loca. Heb.13. v.4. Honorabile eſt* inter quoſvis conjugium, & cubile impollutum: ſcortatores autem & adulteros judicabit Deus. Gen.4.v.19. ubi narratur Lemech [illegible] [illegible] [illegible] ux[illegible] [illegible] Matth.19. [illegible] 3. & deinceps: ubi Chri[illegible] [illegible] imp[illegible] t divortia quæ fiebant ex [illegible] ibus cauſis. [illegible] [illegible] 7. [illegible] & deinceps. ubi Paulus vetat [illegible] onem conjugis non conſentientis in rel[illegible] gione Chri[illegible] tiana. 1 Tim.4. v[illegible]. ubi p[illegible] ohibitionem conjugii enumerat inter doctrinas dæmoniorum.

** ἐν πᾶσιν*

Conjugium gubernatur providentiâ Dei.

22 Ex v[illegible]. Sicut Deus Adamo d[illegible] [illegible] enti uxorem condidit, ac [illegible] [illegible] [illegible] anti [illegible] duxit atque conſociavit: ita etiamnum ho-di[illegible] [illegible] c[illegible] [illegible] ique uxore p[illegible] [illegible] icit, & providentiâ ſua adducit [illegible] [illegible] ul[illegible] at. unde [illegible] [illegible] Prov.19.v.14. Domus & ſubſtantia [illegible] [illegible] ſli [illegible] eſt patrum hoc [illegible] [illegible] a [illegible] itibus hæreditate accepta. [illegible] J[illegible] a autem eſt u[illegible] inte[illegible] [illegible] gens. Item cap.18.v.22. Qui in [illegible] uxorem, invenit bonum [illegible] ut pr[illegible] [illegible] reli[illegible] t benevolentia a J[illegible] h[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] h[illegible] u[illegible] ovidentiæ exemplum extat Gen.24. in nuptiis [illegible] cum Rebecca.

Conjugii contractus [illegible] requiſitum.

23 E[illegible] v.22. & 23. [illegible] uum Deus opifex & quaſi parens Adami & Evæ, hanc illi adduxerit & conjugem dederit, ille verò [illegible] andal[illegible] undus eam in uxorem acceperit: diſcimus hinc, ad ſponſa[illegible] [illegible] u contractum conjugii requiri conſenſum tum parentum, [illegible] m ver[illegible] inprimis parorum contrahentium. *De conſen[illegible] [illegible] [illegible] vide amplius [illegible] [illegible] 7.v.[illegible] [illegible] 38. Geneſ.2 [illegible] item 24 v 1.4. [illegible] [illegible] v 1 2 [illegible] [illegible] 17 [illegible] item 14 v 4. Judic.14 [illegible] 1 De [illegible] ſen-ſu [illegible] [illegible] aſa. vide Gen 24 v.58 57 58 67*

Mulieris officium.

24 Ex v.21.22.& 23. Quum mulier orta ſit ex viro: debet igitur v[illegible] [illegible] m ſuperiorem ag[illegible] [illegible] oſcere ac revereri. Hanc obſervationem [illegible] [illegible] Apoſtolus 1.Cor.11.v.7.& 8.

[illegible] officium.

25 Ac v[illegible] [illegible] n maritus debet uxorem diligere tanquam carnem ſuam Eph.[illegible] v.28.& deinceps.

[illegible] officium.

26 Item. Quum mulier orta ſit ex viri coſta, non [illegible] ex pedibus: maritus igitur uxorem non debet contemnere [illegible], ſed ſuum illi honorem tribuere tanquam vaſi infirmiori [illegible] cohæredi ſalutis. 1.Pet.3.v.7.

Chriſti dilectio erga Eccleſiam.

27 Ex eiſd. verſibus. Sicut lege naturæ quæ mulier ex viro orta eſt, maritus uxorem ſuam ardentiſſimè diligit, tanquam ſuum ipſius corpus, atque adeò tanquam ſeipſum ſic vi gratiæ, qua Eccleſia orta eſt ex Chriſto ſponſo [illegible], dum nimirum ſanguine ejus eſt redempta, & ſpiritu ac verbo regenita, & per fidem Chri[illegible] o ut capiti ſuo annexa, [illegible] Eccleſiam ardentiſſime diligit: adeò ut ardentem h[illegible] [illegible] [illegible] nem Apoſtolus myſterium magnum appellet, Ephe[illegible] [illegible] Q[illegible] [illegible] d[illegible] ectionis hujus magnitudinem non ſolùm homo quiſquis prorſus non percipe-

[illegible] pſ. ſpiritus Dei, 1.Cor. [illegible] Dei jam regeniti ſunt, [illegible] dunt. Etenim pax illa Dei (videlicet pax [illegible] us cum Deo per Chriſtum) ſuperat omnem [illegible] Phil. 4. v.7. & dilectio illa Chriſti (qua nimirum Chriſtus [illegible] & adhuc diligit) ſuperior eſt omni cognitione Eph. [illegible]

Nuditas [illegible] [illegible] Et v.25. Quum Adam & Eva in paradiſo nudi inceſſerint, nec tamen [illegible] quæritur, qui fiat quòd nunc nemo [illegible] eundem nudum poteſt aſpicere, [illegible] honeſtatis amans ſit. Reſp. Quòd illi non [illegible] eſt quòd nihil dum inhoneſti in eis [illegible] p[illegible]: amicti enim erant admirabili glori[illegible] è majore, quam ut veſtitus ullus eam or[illegible] exubeſcimus, cauſa eſt peccatum cujus nobis conſcii ſumus, & cujus meritò nos pudet. Atque hanc cauſam indicat Moſes infrà cap.3. v.7. ubi narrat, Adamum & Evam admiſſo peccato agnoviſſe ſuam nuditatem, ſe videl. & corporis & animi bonis denudatos eſſe: ac proinde ex pudore conſutis foliis ficulneis ſubligacula ſibi feciſſe. Hinc perſpicitur, magnum fuiſſe olim furorem Adamianorum: qui diſcrimine hoc duplicis ſtatus, videl. ante & poſt lapſum, non animadverſo, nudi in Eccleſiam convenerunt, tanquam imitantes Adamum & Evam. Atqui Deus ipſe primis parentibus poſt lapſum tunicas pelliceas fecit, quibus eos veſtivit, ne nudi incederent: infr. cap.3. v.21. Et Apoſtolus mulieres ne capite quidem nudo in Eccleſiaſtica cõgregatione conſpici vult, 1.Cor.11. v.13. & deinceps. Et Chriſtus ipſe quantumvis verè innocens & ſanctus, non tamen nudus inceſſit, conſulens nimirum publicæ honeſtati ac pudori illorum quibus cum verſabatur.

CAPUT III.

ARGUMENTUM.

N[illegible] primi parentes tranſgreſſi ſint mandatum Dei: & propterea à Deo judice ad miſerias damnati, atque è paradiſo eje[illegible] prius conſolationem per promiſſionem de Chriſto. Partes tres ſunt: in prima deſcribitur hominis ſcelus, uſque ad [illegible] judicium Dei, uſque ad v.22. in poſtrema judicii executio à v.22. uſque ad finem.

T. & J.

1. S[illegible] autem erat aſtutus, aſtutior quavis beſtia agri quam fe[illegible] Jehova Deus: ille dixit mulieri, Etiámne edixiſſe Deum, ne [illegible] omni fructu arborum hujus horti?

2 [illegible] dixit mulier ſerpenti illi, De fructu quidem arborum [illegible] horti comedemus:

3 [illegible] fructu arboris iſtius quæ eſt in horto hoc, dixit Deus, Ne [illegible] ex ipſo, neque attingatis eum, ne moriamini.

4 [illegible] ſerpens ille mulieri, Non utique moriemini.

5 [illegible] enim Deus, quo die comederitis ex eo, aperturos ſe oculo[illegible] vos fore ſicut deos, ſcientes boni & mali.

6 [illegible] videretur mulieri bonum eſſe fructum arboris il[illegible] & gratiſſimam eſſe illam oculis, ac deſiderabilem eſ[illegible] fructum ad habendam intelligentiam, accepit de fructu [illegible] dit: eumque dedit comedendum viro ſuo ſecum, qui [illegible]

7 Tunc aperuerunt ſeſe oculi amborum, noverúntque ſe nudos [illegible] ſutis foliis ficulneis fecerunt ſibi ſubligacula.

II 8 Dein[illegible] audiverunt vocem Jehovæ Dei euntem per hortum [illegible] ad ventum illius diei: Quare abſcondit ſe Adam & uxor ejus [illegible] Jehovæ Dei, inter arbores illius horti.

9 I[illegible] autem Jehova Deus Adamum: & dixit ei, [illegible] es?

10 Qui dixit, Vocem tuam audiebam in hoc horto: extimui autem, e[illegible] quod nudus ſim, & abſcondi me.

11 Dixit verò Deus, Quis indicavit tibi nudū eſſe te? an de fructu [illegible] arboris, de quo interdixeram tibi ne comederes ex eo, comederis?

12 Cui dixit Adam: Mulier iſta quam poſuiſti mecum, ipſa de[illegible] mihi de fructu illius arboris, & comedi.

13 Tum dixit Jehova Deus mulieri, Quid hoc eſt quod feciſti? [illegible] autem mulier, Serpens iſte ſeduxit me, & comedi.

14 Quapropter dixit Jehova Deus ſerpenti illi, Cùm feceris [illegible] maledictus eſto præ omni jumento, & præ omni beſtia agri: [illegible] ventrem tuum ito, & pulverem comedito omnibus diebus [illegible]

15 Præterea inimicitiam pono inter te & mulierem hanc, ſimili[illegible] inter ſemen tuum & ſemen hujus: hoc conteret tibi caput, tu [illegible] calcaneum.

16 [illegible] dixit, Admodum multiplico dolorem tuum, etiam [illegible] dolore paries liberos: quin ergà virum tuum appe[illegible] ipſe præeſto tibi.

17 [illegible] dixit, Quia auſcultaſti voci uxoris tuæ; & come[illegible] arboris illius quo interdixeram tibi, dicendo, Ne [illegible] maledicta eſto terra propter te, cum dolore comedi[illegible] omnibus diebus vitæ tuæ.

18 [illegible] & carduum profert tibi, tu verò comedito her[illegible]

19 [illegible] tui veſcitor cibo, donec revertaris in hu[illegible] ſumtus fueris: nam pulvis es, & in pulverem re[illegible]

20 [illegible] Adam nomen uxoris ſuæ Chavvam: eò quòd [illegible] hominum viventium.

III 21 [illegible] Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas, [illegible] veſt[illegible]

22 Et dixit J[illegible] Deus, Ecce homo eſtne ſicut unus ex nobis, [illegible] bonu[illegible] malum! nunc igitur videndum ne extendens [illegible] a[illegible] etiam de fructu arboris vitæ, ut comedat vi[illegible]

23 [illegible] J[illegible]ova Deus ex horto Hedenis, ad colen[illegible] ſumtus fuerat.

24 [illegible] hominem, conſtituit à parte anteriore hor[illegible] [illegible] gladii ſeſe vibrantis, ad cuſtodien[illegible] ad arborem vitæ.

Þ.

SErpens autem erat aſtutus, aſtutior quavis beſtia agri quam fecerat Jehova Deus: Et dixit ſerpens ille ad mulierem; Etiam, quia dixit Deus, Ne comeditote ex omni arbore horti. 1.

2 Tum dixit mulier ſerpenti illi, De fructu quidem arborum hujus horti comedere poſſumus:

3 At de fructu arboris iſtius quæ eſt in medio horti, dixit Deus, Ne comeditote ex illo, neque attingitote eum: ut ne moriamini.

4 Tũ dixit ſerpẽs a ille ad mulierẽ, Non certò morituri eſtis: a 2.Cor.11.3.

5 Sed novit Deus, quòd quo die ederitis ex illo fructu, aperientur oculi veſtri: & eritis ſicut dii, ſcientes bonum & malum.

6 Quum ergo videret mulier, quod bona eſſet arbor illa in cibum, & quod concupiſcentia eſſet oculis & quod eſſet deſiderabilis arbor ad efficiendum prudentem: accepit de fructu illius arboris, & b comedit: deditque etiam viro ſuo quum eſſet apud ipſam: & is comedit. b 1.Tim.2. v.14.

7 Tunc aperti ſunt oculi amborum, & cognoverunt quòd nudi eſſent: & conſuerunt folia ficus, ac fecerunt ſibi ſubligacula.

8 Deinde audiverunt vocem Jehovæ Dei continenter ambulantis in horto illo ad ventum illius diei: Quare abſcondit ſe Adam & uxor ejus a facie Jehovæ Dei, inter arbores horti. II.

9 Inclamavit autem Jehova Deus Adamum: & dixit ei, Ubi es?

10 Et dixit Adam, Vocem tuam audiebam in horto: extimui autem, eò quòd nudus ſum, & abſcondi me.

11 Et dixit Deus, Quis indicavit tibi quòd nudus ſis? an de arbore de qua præcepi tibi non comedere ex ea, comediſti?

12 Et dixit Adam, Mulier quam dediſti mihi ut eſſet mecum, ipſa dedit mihi de arbore iſta, & comedi.

13 Tunc dixit Jehova Deus mulieri, Quare hoc feciſti? Et dixit mulier, Serpens decepit me, & comedi.

14 Quapropter dixit Jehova Deus ſerpenti illi, Quum feceris illud, maledictus eſto præ omni jumento, & præ omni beſtia agri: ſuper ventre tuo ito, & pulverem comedito omnibus diebus vitæ tuæ.

15 Præterea inimicitiam ponam inter te & mulierem hanc, ſimilitérque inter ſemen tuum & ſemen hujus: illud conteret tibi caput, tu autem conteres ei calcaneum.

16 Mulieri vero dixit, Admodum multiplicabo dolorẽ tuum, etiam conceptus tui, Cum dolore paries liberos: quin c erga virum tuum appetitus tuus erit, & ipſe dominabitur in te. c 1.Cor.14. v.34.

17 Adamo verò dixit. Quoniam auſcultaſti voci uxoris tuæ, & comediſti de arbore, de qua præcepi tibi, dicendo, Non comedes ex ea: Maledicta ſit humus propter te: cum dolore comedes eam, omnibus diebus vitæ tuæ.

18 Et ſpinam ac carduum progerminabit tibi: & comedes herbam agri.

19 Cum ſudore vultus tui comedes panem, donec revertaris in humum, nam ex ea ſumtus es. quippe pulvis es: & in pulverem reverteris.

20 Vocavit autem Adam nomen uxoris ſuæ Havvam: eò quòd ipſa mater ſit omnium viventium.

21 Fecitque Jehova Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas, quibus veſtivit eos: III.

22 Et dixit Jehova Deus, Ecce Adam factus eſt ſicut unus ex nobis, cognoſcendo bonum & malum. nunc igitur videndum ne extendens manum ſuam accipiat etiam de fructu arboris vitæ, & comedat ac vivat in ſeculum.

23 Emiſit itaque eum Jehova Deus ex horto Edenis, ad colendum terram illam ex qua deſumtus fuerat.

24 Quumque expuliſſet Adamum; conſtituit a parte anteriore horti Edenis Cherubos unumquemque cum gladio flammante ſeſeque vibrante, ad cuſtodiendum viam quæ ferebat ad arborem vitæ.

ANALYSIS CAP. III.

Pars Prima.

De primo peccato.

IN ſcelere hominis deſcribendo indicat Moſes primùm cauſas procreantes, deinde ſcelus ipſum, tum effecta illius in homine. Cauſæ procreantes trium ſunt generum: primò ſubſtantiæ agentes, deinde illarum actio, tum qualitas animi per illam actionem in homine effecta. Subſtantiæ agentes indicantur duæ, diabolus & ſerpens: è quibus hic expreſsè nominatur, ille verò per ſynecdochen membri metonymicam ſimul ſignificatur. id quod ex re ipſa intelligitur: quum ſerpens non ſit locutus à ſeipſo, ſed diabolus per illum: quùmque pœna non ſoli ſerpenti, ſed etiam diabolo inflicta ſit. Ex quibus jam & hoc perſpicitur: diabolum fuiſſe cauſam ſeductionis principalem, ſerpentem verò inſtrumentalem. Hanc indicat Moſes v. 1. & ſimul inſtrumenti hujus commoditatem oſtendit commemoratione adjuncti inhærentis, videlicet naturalis aſtutiæ: ubi ſimul innuit aſtutiam ipſius diaboli tanquam cauſæ principalis: ne qui pro ſua aſtutia tam idoneum inſtrumentum ad hominem decipiendum adhibuerit. Iſtud indicat his verbis, *Serpens autem erat aſtutus.* Deinde aſtutiam illam amplificat collatione aſtutiæ quæ eſt in aliis quoque beſtiis, tanquam minoris: quum addit, *Aſtutior quavis beſtia agri quam fecerat Jehova Deus.*

Procreantibus agentibus expoſitis, pergit ad narrandam illorum actionem, videl. ſermocinationem cum muliere ad illam decipiendam. hæc ſermocinatio deſcribitur deinceps uſque ad v. 6. Continet autem argumentationes tres: quarum prima directa eſt ad vocandum Deum in ſuſpicionem odii atque invidiæ apud mulierem. Illa argumentatio exponitur per copulationem cum omiſſis, ex abrupto, his verbis: *Et dixit* (ſerpens) *ad mulierem; Etiam, quia dixit Deus, Ne comeditote ex omni arbore horti* Sic enim judico verba Moſis Latinè reddenda: eorumque ſententiam hanc eſſe ſtatuo. Quòd Deus te ac virum tuum non amet (ut vos vobis perſuadetis) ſed potiùs oderit, vobiſque invideat: præter ea quæ modò tibi expoſui (illa autem à Moſe reticentur) argumento eſt etiam hoc, quòd vobis interdixit omni arbore horti: quum tamen illæ omnes bonæ ſint. Syllogiſmus ergo diaboli iſte fuit:

> *Si Deus vobis interdixit omnibus arboribus horti, ergo vobis invidet, voſq; odit.*
>
> *At interdixit.*
>
> *Ergo invidet ac odit: & per conſequens non amat vos.*

In hunc ſenſum accipio verba ſerpentis: quia ipſa mulier (ut ex reſponſione liquebit) in eundem ſenſum accepit. id quod ideo moneo, quòd verba diaboli poterant accipi etiam alio ſenſu, propter homonymiam nominis כל chol: quo interdum ſignificantur ſingula individua, interdum verò ſingula genera: quo fit ut hoc loco exponi poſſit vel, *Ne comeditote ex* ulla *arbore horti*: vel, *Ne comeditote ex* quavis *arbore horti.* Iſtius argumentationis concluſio notatur conjunctione copulativa, *Etiam.* aſſumtio exprimitur his verbis, *Quia dixit Deus, Ne comeditote.* Propoſitio omittitur: ut quæ facilè ſubintelligatur.

Ad hanc argumentationem reſpondet mulier v. 2. quod ſignificat Moſes his verbis, *Et dixit mulier ad ſerpentem.* Reſpondet autem negatione aſſumtionis, idq. per enuntiatum diſcretum, inquiens: *De fructu* quidem *arborum horti comedemus at de fructu arboris quæ eſt in medio horti, dixit Deus, Ne comeditote ex illo.* Sententia eſt: Deus non interdixit nobis (ut tu ſerpens affirmas) omni arbore horti: quin potiùs omnem arborem horti nobis in cibum conceſſit, unicâ tantùm illa exceptâ, quæ ſita in horti medio. In hujus diſcreti conſequente recitat mulier (ut apparet) verba interdicti: ſed non ſimpliciter [illegible] ad amplificationem à comparatione ſententiæ magis p[illegible] ait: *Neque attingitote eum.* Nam ſi ne attin[illegible] fructum illum: multò minùs igitur guſ[illegible]. Præterea recitat quoque denuntiationem [illegible] quam Deus interdicto addiderat, videl. mortis, inquiens: *Ut ne moriamini.* Quam quidem denuntiationem [illegible] tur [illegible] e, ut Deum contra diaboli criminationem liberet ſuſ[illegible] e in dux: atq; ita diſputet contra illius concluſionem, [illegible] q au- dam prolepſin. nam ſerpenti integrum erat excipe[illegible] o, non interdixerit Deus vobis omni arbore: attamen interdixit (ut ipſa fateris) arbore unâ: atque ita non permiſit vobis liberum quarumvis arborum uſum: hoc ſatis eſt ad arguendum invidiam illius. Hanc igitur exceptionem mulier antevertit, dum exponit malum eventum, de quo fideliter ſint à Deo admoniti: id quod argumentum eſt amoris ac benevolentiæ. Syllogiſmus igitur mulieris hoc loco eſt:

> *Qui alterum admonet, ut ſibi caveat à re nocitura, is et benevolus, eumq; amat. ac proinde non odit, nec invidet.*
>
> *Atqui Deus nos metuimq; virum admonuit, ut caveremus nobis à re nocitura, videlicet eſu hujus fructûs, allaturo nobis mortem.*
>
> *Ergo Deus nos amat, nec nobis invidet.*

Ad hanc argumentationem ſerpens reſpondet negatione aſſumtionis, & oppoſitione eventus contrarii. Negationem aſſumtionis [illegible] Moſes v. 4. his verbis, *Et dixit ſerpens ad mulierem, Non [illegible] moriendo moriemini.* Oppoſitionem eventus contrarii, videlicet boni, recitat verſ. 5. his verbis: *Sed novit Deus quòd quo die eritis ex illo fructu, aperientur oculi veſtri: & eritis ſicut dii, [illegible] ſcientes bonum & malum.* Quibus verbis duo ſimul concludere vult, atque ita duplicem argumentationem involvit nam & obtinere vult, quod antea contenderat, Deum homini invidere: & præterea hominem inſtigare vult ad fructus vetiti eſum, id eſt, ad mandati divini tranſgreſſionem. Prius illud concludit tali argumentatione:

> *Qui interdicit alteri ea re per quam ille evaderet ipſi æqualis felicitate, is certè illi invidet.*
>
> *Atqui Deus vobis interdixit ea re per quam evaderetis ei æquales felicitate: videlicet eſu hujus fructus per quem conſequeremini ſcientiam boni & mali, atque ita Deo evaderetis æquales in felicitate.*
>
> *Ergo Deus vobis invidet.*

Alterum verò illud concludit tali ſyllogiſmo:

> *Quæ res afferre vobis poteſt divinam ſapientiam atq; felicitatem, ea certè res vobis eſt uſurpanda.*
>
> *At eſus hujus fructus divinam ſapientiam atque felicitatem vobis poteſt afferre.*
>
> *Ergo eſus hujus fructus vobis eſt uſurpandus.*

Hactenus ad verſ. uſque 6. ſecundum cauſæ genus eſt explicatum, diaboli per ſerpentem actio, videl. ſermocinatio ad decipiendum mulierem, & adducendum ad tranſgreſſionem mandati Dei: ſequitur cauſæ genus ternum, videl qualitas animi in muliere per illam ſermocinationem effecta: unde poſtea immediatè tranſgreſſio profecta fuit De hac ſic narrat Moſes 6. *Et vidit mulier, quod bona eſſet arbor illa in cibum. & quòd concupiſcentia eſſet* (id eſt, res valde concupiſcenda) *oculis & deſiderabilis arbor ad efficiendum prudentem.* His verbis exponit Moſes judicium ſeu opinionem mulieris de fructu vetito, & ſimul innuit affectus inde dependentes ac conſequentes. Opinio exponitur duplex: una quòd judicavit fructum illum eſſe [illegible] veſu guſtatu. hoc indicat Moſes his verb[illegible], *Et vidit mulier, quod bona eſſet arbor illa in cibum.* Altera opinio fuit, quòd fructus ille afferre poſſet prudentiam, videlicet ſapi[illegible] ni illam divinam à ſerpente promiſſam. I[illegible] ndicat Mo[illegible] his verbis: *Et* quòd eſſet *deſiderabilis arbor ad* [illegible] *ciendum prudentem* Prioris opini[illegible] nis cauſam procreant[illegible] m[illegible] ſimul indicat Moſes, videlicet ju[illegible] m oculorum: quum [illegible] hoc, vidiſſe mulierem, *quod arbor illa eſſet concupiſcentia* (hoc eſt, res valde concupiſcenda & longè gratiſſima) *oculis.* Alterius opinionis cauſam procreantem è præcedentibus intelli[illegible] endam relinquit. nam ex re ipſa quivis attentus poteſt animadvertere, mulierem in illam opinionem adductam eſſe promiſſione ſerpentis modò commemorata.

[illegible] orrò qui affectus ex utràque illa opinione in animo mulieris orti ſint, Moſes non exponit: ſed illud quivis in ſeipſo poteſt ex natura ipſius animi animadvertere: nempe ex priore opinione ort[illegible] iſſe immoderatum ac vitioſum deſiderium guſtandi cib[illegible] delicatum, quod vitioſum deſiderium gulam ſeu intemperantiam gulæ nominare conſuevimus: ex poſteriore verò opinione [illegible] etum eſſe deſiderium divinitatis ſive æqualitatis cum Deo, omnium æqualis felicitatis & gloriæ: quod vitioſum deſiderium ulitare n[illegible] namus ſuperbiam, & quidem non ſimpliciter ſuperbiam, ſed ſuperbiam diabolicam: quippe quòd diabolus & ipſe primus hac fuerit affectus, & eodem veneno hominem quoque afflaverit.

Atque [illegible] ta expoſita eſt partis primæ particula prima de cauſis lapſus procreantibus: videlicet tum de agentibus & hominem [illegible] ducentibus; diabolo ac ſerpente; tum de illarum actione, [illegible] cet ſermocinatione ad decipiendum hominem accomm[illegible] data, tum denique de qualitate animi inde in homine effec[illegible] a Sequitur particula ſecunda, de ipſo facto, videlicet mandati divini tranſgreſſione. Id exponit Moſes his verbis. *Et accepit* mulier *de fructu illius* arboris, *& comedit.* Et mox de viro: *Et dedit* mulier *etiam viro ſuo* quum eſſet *ſecum* & [illegible] *medit.* [illegible] o loco conſiderandum, quibus argumentis vir videatur fu[illegible] e perſuaſus ut de fructu vetito ederet. nam brevitas præſentis narrationis aliunde neceſſariò ſupplenda eſt. neque enim putandum, nihil aliud hic eſſe actum quam quòd mulier [illegible] de fructu illo dederit atque porrexerit, vel etiam blandi[illegible] lùm hortatione ad guſtandum allexerit atque invit[illegible] d ſtatuendum eſt quòd mulier viro rem omnem expoſuerit, ſaltem quantum ad eſum illius fructus pertinebat: videlicet e à ſerpente edoctam eſſe, fore ut licet de fructu illo ederent, non tamen morerentur: quin potiùs ut adipiſcerentur ſcientiam boni & mali, atque ita fierent ſicut dii, [illegible] æquales diis: hoc eſt, perſonis illis di[illegible] inis ſanctæ Trinitatis. Adam igitur quum videret uxorem nondum eveniſſe m[illegible] uctus eſu, ac proinde hac in parte ſermonem f[illegible] verum e[illegible] pitaret: inde à pari ratiocinatus eſt, alteram [illegible] ermonis part[illegible] divina illa ſapientia adipiſcenda [illegible] e proinde ſp[illegible] ius adipiſcendæ comedit. quo ac[illegible] rem hac e ei ſuaderet

charisſi-

[illegible] ſe ben[illegible] nun habebat [illegible] ab inco[illegible] ejus [illegible] ſi[illegible] cie atque pul[illegible] promittebat: quem qui[illegible] verbis (utpote jam experta)

[illegible] diximus [illegible] muliere apud [illegible] ex duobus [illegible] capitis. [illegible] Adam [illegible] *Quoniam au[illegible] comediſti ex arbore &c.* Voce igitur [illegible] comederet. Deinde idem [illegible] igitur [illegible] greſſionem mandati ſui expro[illegible] *ut unus ex nobis, ſciendo bonum* [illegible] Deus, quo argumento addu[illegible] fructu ederet, nimirum ut adeptus [illegible] perſonis S. Trinitatis evaderet. [illegible] endum ſint adductus: neceſſe eſt, [illegible] non autem innotuit per ipſum ſer[illegible] deceptus non fuit: etenim ille mu[illegible] quare neceſſe eſt, ut et ab ipſa mulie[illegible]

[illegible] particula primæ partis, videlicet narratio [illegible] bus admiſſi: ſequitur particula tertia, [illegible] licet ex admiſſo ſcelere in [illegible] primis paren[illegible] ponit Moſes his verbis [illegible] *Et aperti ſunt [illegible] ambo, quòd nudi eſſent: & conſuerunt fo[illegible] ſubligacula.* Hic [illegible] bentur primò trans[illegible] dam malum: deinde remedium a pri[illegible] ſaltem ex parte adhibitum. Effectum [illegible] *nuditatis: Aperti ſunt enim* (ait) *oculi am[illegible] erunt, quòd eſſent nudi.* Ub[illegible] obſervandum, Mo[illegible] fallacem promiſſionem ſerpentis, qui dixerat: [illegible] *comederitis ex fructu illo, aperientur oculi veſtri. Et eri[illegible] [illegible] ſcientes bonum & malum.* In quibus verbis luſit dia[illegible] [illegible] boni inyuriæ. Etenim ſcientia mali duplex eſt, [illegible] plex, ad ſcientiæ perfectionem ac beatitudinem [illegible] mixta cum ſenſu atque experientia, ad ſcien[illegible] [illegible] ſionem atque interitum. Priorem illam ſibi [illegible] aboli polliccbantur primi parentes, ſed inciderunt [illegible] in poſte[illegible] orem. Experti enim [illegible], quantum bonum [illegible] vi[illegible] cet bonam partem [illegible] Dei in qua ſue[illegible] [illegible] qu[illegible] um ſignificatur [illegible] his verbis, *Cogno[illegible] [illegible] quòd eſſent nudi* videlicet, denudati dotibus pertinen[illegible] [illegible] nem Dei, nimirum vera cognitione Dei, verà [illegible] ſanctitate. [illegible] e hinc corporis quoque nudita[illegible] [illegible] am eſſe animadverterunt. Remedium quod ad[illegible] [illegible] ad [illegible] lam corporis nuditatem tegendam pertine[illegible] [illegible] et ſubligacula ex foliis ficulneis: contra nuditatem illam animi, quæ præcipua eſt, conſilium eis nullum ſup[illegible]

Pars Secunda.

De judicio Dei contra primos parentes.

Hactenus ſcelus hominis: ſequitur judicium Dei: ubi pri[illegible] narrantur ea quæ judicium iſtud anteceſſerunt, atque ad[illegible] [illegible] tio ad illud: deinde proceſſus ipſe judicialis, tum [illegible] us conſequens & effectum. Judicium anteceſſe[illegible] [illegible] u reorum & citati[illegible]. Inveſtigatio narratur v.8. ubi [illegible] adventus Dei ad [illegible] eſtigandum reos: & illius ad[illegible] [illegible] m in illis. Adventus ſignificatur verbo *ambulandi* & [illegible] ſcil. inclamavit & appellavit Adamum. Effe[illegible] [illegible] uplex. primum, quòd [illegible] ocem illa[illegible] exaudie[illegible] [illegible] per ventum: alterum, quòd [illegible] abſconde[illegible] [illegible] mul ſignificantur timor & fuga. Ac timorem [illegible] commemorat Adam v.10. hic autem illum fi[illegible] [illegible] m at illos abſcondiſſe ſe *à facie Jehovæ* Ci[illegible] [illegible] bi Jehova dicit Adamo, *Ubi es* quaſi dicat: [illegible] prodis in conſpectum meum. Huic citationi [illegible] ſio Adæ, qua excuſat fugam & occultatio[illegible] [illegible] nem ad ſe excuſandum cauſas duas, vo[illegible] [illegible] ſuam: atque ita obliquè inſimulat Deum, [illegible] terruerit, & nudum creaverit. Quæ qui[illegible] [illegible] naturæ manifeſtum argumentum eſt. [illegible] Adam reticet, ſuæ conſcientiæ pec[illegible] [illegible] ſpam ſcilicet ultrò debuit confite[illegible]

[illegible] dicitur: ſequitur ipſe proceſſus ju[illegible] [illegible] bitur inquiſitio criminis, deinde [illegible] tem Deus primò in crimen Adæ v.11. [illegible] *tibi quòd nudus fi[illegible] ?an de arbore [illegible] ex ea, comedisti?* Huic [illegible] tuſſioni [illegible] his v[illegible] s, *Et dixit Adam, Mulier [illegible] cum, ipſa dedit mihi de arbore iſta, &* [illegible] dam [illegible] factum excuſat. Deinde [illegible] tranſlatione culpæ. Culp[illegible] trans[illegible] [illegible] Deum ipſum. In uxorem, quam [illegible] *iſtam* Deum quam [illegible] de[illegible] [illegible] eſſet *mecum*. Hic rurſum hypocriſis hominis, ejuſque

necminſ[illegible] ſta, & planè diabolica cernit[illegible] pro eo quòd culpam de[illegible] it in ſe[illegible] ere confiteri ac deprecari, [illegible] ſas eaſque crudeles ac blaſphemas excuſationes ſui ſceleri prætexit. neque enim ipſe debuit uxoris cauſa contra Dei interdictum morem gerere: ac multò minùs inſimulare Deum ipſum, quaſi malè ſibi conſuluiſſet ad[illegible] ju[illegible] do uxorem. quod dum facit, blaſphemus eſt in Deum. & ſup[illegible] delis in uxorem, dum eam apud Deum accuſat.

Confeſſio continetur verbo *Comedi*. Deinde inquirit Deus in crimen mulieris: quod indicat Moſes his verbis, v.13 *Et dixit Jehova Deus mulieri, Quare hoc feciſti?* Vel, *Quid eſt hoc* quod *feciſti?* Huic quæſtioni ſubjicitur reſponſio mulieris eod verſu his verbis. *Et dixit mulier, Serpens decepit me, & comedi.* Hic mulier, ſimiliter ut Adam, factum ſuum excuſat tranſlatione culpæ: transfert enim culpam in ſerpentem a quo decepta ſit. deinde confitetur, inquiens. *Et comedi.*

Hactenus inquiſitio criminis, & reorum confeſſio: ſequitur ſententiæ d[illegible]o Dicit autem Deus ſententiam primò in ſerpentem, deinde in mulierem, poſtremò in Adamum: obſervato mirum ordine quo iſti peccaverant. Sententiæ dictio in ſerpentem, pertinet partim ad ipſum ſerpentem, partim ad diabolum: qui [illegible] ente fuerat abuſus ad mulierem decipiendam. Ad ſerpentem ipſum pertinent hæc verba v.14, *Cum feceris iſtud, maledictus e[illegible] o &c.* Quibus verbis duplicem pœnam infligit ſerpenti: unam, ut ambulet ſuper ventrem: alteram, ut veſcatur pulvere. Unde colligitur, ſerpentem illum antea inceſſiſſe pedibus, & comediſſe herbas terreſtribus animalibus deſtinatas, & in cibum attributas, ſupra cap.1.v.30. Ad diabolum verò pertinent quæ dicuntur v.15. *Et inimicitiam ponam inter te & inter mulierem &c.* quibus verbis Deus pœnam minatur, partim ipſi diabolo, partim ſemini illius: quo nomine intelligendos puto, tum angelos diaboli, videlicet reliquos malos ſpiritus; tum homines reprobos, qui in ſcriptura nominantur filii diaboli, ut Johan.8.v.44. Iſtis omnibus minatur duo. primùm inimicitiam mulieris (ubi ſimul intelligenda inimicitia Adæ) itemque ſeminis mulieris: deinde interitum ſive exitium à ſemine mulieris inferendum. Prius enuntiat his verbis: *Et inimicitiam ponam inter te & inter mulierem. & inter ſemen tuum, & inter ſemen illius.* ubi per ſemen mulieris intelligendos puto omnes electos ex prima illa muliere orituros, ac in his principaliter Chriſtum. Etenim hanc expoſitionem omnino videntur poſtulare verba, quibus continetur pars comminationis altera, de exitio diaboli quam enuntiat Deus his verbis. *Hoc* (nempe ſemen mulieris) *conteret te[illegible] caput* id eſt, Chriſtus deſtruet opera tua, abolebit te, & ad [illegible] extremo exit[illegible] electos [illegible] e tua poteſtate liberabit. Atque ita b[illegible] verſu ſimul continetur promiſſio gratiæ Dei pertinens ad conſolandos tum ipſos primos parentes, tum omnes electos ex ipſis orituros. Porrò hæc expoſitio confirmatur ab ipſo eventu. Etenim Chriſtus ita contrivit diabolum [illegible] capite morte ſuâ & reſurrectione, ut hæc victoria ad omnes electos pertineat: ſicut planum eſt ex his dictis: Heb.2.v.14. & 15. Quoniam pueri participes ſunt carnis & ſanguinis, ipſe quoque conſimiliter particeps factus eſt eorundem, ut per mortem aboleret [illegible] m, qui mortis imperium habet, hoc eſt, diabolum: & liber[illegible] s redderet quotquot metu mortis per omnem vitam obnoxii erant ſervituti. 1.Johan.3.v.8. Ad hoc patefactus eſt filius Dei, ut diſſolvat opera diaboli. Joh.12.v.31 & 32. Nunc damnatio eſt mundi hujus: nunc princeps mundi hujus ejicietur foras: Et ego, ſi ſublatus fuero [illegible] terra, omnes traham ad me ipſum. 1.Johan.5. v.4. & 5. Hæc eſt victoria quæ vicit mundum, fides noſtra. Quis eſt qui vincit mundum, niſi qui credit, Jeſum eſſe filium Dei? Simul autem ſignificat Deus, quouſque diabolus una cum ſemine ſuo exerciturus ſit inimicitiam ſuam adverſus ſemen mulieris, id eſt Chriſtum & electos: nempe eòuſque, *ut conteras illud in calcaneo.* quibus verbis ſignificatur, perſecutionem diaboli & mundi non fore Chriſto & Electis letalem, neque exitium illis allaturam. Atque ita ſcimus, Chriſtum è morte quam Diabolus per mundum ei attulerat, emerſiſſe & in gloriam cæleſtem reſurrexiſſe. unde illud Apoſtoli Coloſſ.2.15. Chriſtus exſpoliatis imperia ac poteſtates traduxit palam, triumphans illis per crucem. Similiter ſcimus, omnes electos è morte emerſuros & ad gloriam cæleſtē reſurrecturos unde Apoſtolus ad hanc promiſſionem reſpiciens ait Rom.16. v.2[illegible]. Deus pacis conteret Satanam ſub pedes veſtros citò. quò etiam pertinet illud 1.Cor.15.v.54. & 55. Abſorpta eſt mors ad victoriam. Ubi tua, ô mors, victoria? ubi tuus, ô ſepulchrum, ſtimulus? Et mox verſ.57. Sed Deo ſit gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

Sequitur v.16. ſententiæ dictio in mulierem: cui imponit Deus caſtigationem duplicem: videlicet dolores ex conceptu fœtus tum geſtando tum pariendo, & ſubjectionem ſub poteſtatem viri ſeu mariti. ubi intelligenda ejuſmodi ſubjectio quæ ingenio mulieris ſit moleſta: quum etiam ante lapſum [illegible] jure naturæ muli[illegible] ſubjecta fuerit, ſed abſque moleſtia quippe lubens illum pro ſuperiore & tanquam caput ſuo agn[illegible] ens.

Sequitur v.17. ſententiæ d[illegible] tio in Adamum: ubi primùm exponit Deus dictionis hujus cauſam, deinde [illegible] gationem denuntiat. Cauſam exponit tranſgreſſionem mandati, & [illegible]

gustationem quâ usus [illegible] erat, ei adimit: quippe qui non debuerit auſcultare voci uxoris ſuadentis tranſgreſſionem mandati Dei: ſed potiùs debuerit auſcultare voci ac mandato Dei, tanquam ſui creatoris ac Domini. Hæc omnia exponit his verbis: *Quoniam auſculta*ſ*ti voci uxoris tuæ, & comediſti de arbore, de qua præcepi tibi, dicendo. Non comedes ex ea.* Caſtigationem denuntiat Adamo triplicem: primùm moleſtiam in colenda terra ad quærendum victum, deinde privationem fructuum paradiſi, poſtremò mortem corporis. Quæ pœnæ mulieri quoque communes ſunt: ita tamen ut prima magis ad virum pertineat, atque adeò illi ferè propria ſit: ut qui teneatur uxorem al[illegible]e. Por[illegible] moleſtiæ illius cauſam procreantem proximam ſimul exponit. [illegible] delicet terræ maledictionem, hoc eſt, vitioſa quædam adjuncta ex Dei maledictione illi indita, nimirum (ut mox exponitur) ſpinas ac tribulos. id eſt, omnis generis inutiles ac m[illegible]leſtas herbas, quas cum labore evelli neceſſe eſt, antequam bonum ſemen terræ mandetur. Hanc pœnæ partem denuntiat [illegible] verbis: *Maledicta ſit humus pr[illegible]pter te: cum dolore comedes eam, omnibus diebus vitæ tuæ. Et [illegible] ſpinam ac carduum progerminabit tibi.* Et poſt pauca, *In ſudore vultus tui comedes panem* [illegible] Privationem verò fructuum paradiſi denuntiat his verbis: *Et comedes herbam agri.* Eſt enim hic int[illegible]enda tacita antitheſis: quaſi dicat. Non autem ampliùs li[illegible]t tibi comedere fructus paradiſi. Conceſſit quippe Deus p[illegible]mis parentibus herbas agri in cibum etiam ante lapſum, ut legimus ſupra cap.1.v.29. ſed ita ut ſimul conceſſerit fructus p[illegible] ut legimus ſupra cap.2.v.16. Porrò mortem corporis denuntiat Deus Adamo his verbis: *Donec revertaris in humum: nam ex ea ſumptus es. quippe pulvis es. & in pulverem reverteris.* ubi ſimul [illegible] commonefacit originis ſuæ, quo ad corpus [illegible] ita eum admoneat modeſtiæ, ne po[illegible]hac iterum au[illegible] ſe efferre contra Deum, aut majeſtatem divinam ambire: quum ex re nimirum viliſſimâ, videl. pulvere terræ, ortus ſit.

Antequam effectum atque executionem jud[illegible] Dei jam pronuntiati narret Moſes: commemorat v.20 quoddam illius ſententiæ dictionis conſequens, videlicet quòd Adam uxori ſuæ impoſuerit nomen proprium, appellans eam Hhavvâh quaſi dicas vivificatri[illegible]c[illegible]m ſeu vitæ auctricem: eò quòd futura eſſet mater omnium viventium deinceps hominum. Hoc factum Adæ (ut apparet) profectum fuit ex ſpe quam conceperat ex verbis Dei de ſemine mulieris. Itaque hac nominis impoſitione gratias agit Deo pro mitigatione commeritæ pœnæ, agn[illegible]ſcens ſe & uxorem commeritos eſſe ut e veſtigio morte plecte[illegible]entur: ſed benignitate [illegible] in vivis relinqui, idque cum ſpe propagandi generis ſuum.

PARS TERTIA.

De judicii in primos parentes exſequutione.

Hic jam ſequitur judicii in primos parentes a Deo pronuntiati executio. ubi primum narrantur quædam, quæ proximè anteceſſerunt executionem, & quaſi ad eam præparatio fuerunt, v.21. & 22. deinde executio ipſa, v.23. poſtremò executionis confirmatio, v. ult. Executionem proximè anteceſſerunt tria: Unum, quòd Deus primos parentes induit tunicis pelliceis: ad conſulendum ſcilicet tum honeſtati contra turpitudinem nuditatis, tum valetudini contra frigu[illegible]. Alterum, quòd occaſione illius vel [illegible] Adamum (unà cum uxore) [illegible], exprobrans ei crimen affectatæ majeſtatis divinæ ſeu æqualitatis cum perſonis divinis, Patre [illegible]licet, Filio & Spiritu ſan[illegible]o. [illegible]ertium conſilium de adimen[illegible] [illegible] ſacramento vitæ æternæ, videlicet arbore vitæ. Executio judicii [illegible] fuit q[illegible] Adamum unà cum uxore ejecit paradiſo, & addixit [illegible] eſtis ac quærendi victus ca[illegible] [illegible] quæ erat extra paradiſum. Confirm[illegible]tio executionis illius fuit, quòd ad homines à p[illegible]tad[illegible] [illegible] per[illegible] ad [illegible]cendos, in adim illius collocarit cuſtodes Angelos cum [illegible] ladiis flammeis ſeſe vibrantibus.

SCHOLIA IN CAP. III.

1. ASTUTUS] עָרוּם *Hharúm. Aſtutiam ſerpentum [illegible] & Chriſtus, cùm ait Matth.10.v.16. [illegible] prudentes (φ[illegible]) ut ſerpentes. Porrò de aſtutia ſerpentum [illegible] libet impetuntur, ſeſe in an volvant ad [illegible] caput cum rejectis reliquis corporis part[illegible] & convaleſcant. Et in Pſal.58.v.5. [illegible] traditur, q[illegible] thurent aures ad vocem incantatoris, ne ſibi [illegible] prohibeantur, quò minus effundant ſuum venenum.* [illegible] *Et dixit*] *Scil. ſerpens, hoc eſt, Diabolus per ſerpentem. Hinc factum ut Diabolus [illegible] ſerpentis appellatur Serpens [illegible] Draco ille antiquus, Apoc.12.9. [illegible] autem eſt Dia[illegible] per ſerpentem, ſicut alias loqui ſolet per homines [illegible] Et ſi[illegible] locuta traditur aſina Bileami, per [illegible] putant locutum Angelum.* Mulieri] *Hebr.* Ad [illegible] *q, articulum additum, vim habens* [illegible] *q.d. Ad mulierem [illegible] am, [illegible] ut fallamentis caperet ſuperiori. Sic Gr[illegible],* ωρὸς τὴν γυναῖκα. *Germani*, zu dem weib: *vel contractè* zum weib. *Atque [illegible] prodit aſtutia Diaboli quòd aggreditur mulierem ſolam abſente [illegible] viro, tanquam [illegible] ſolicet infirmiorem.* Etiamne [illegible] iſſe Deum] *Judæo vertendum,* Etiam, quia dixit Deus אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים *aph hi amar Elohim. Sic olim Tremellius & Junius: ac, meo judicio, rectè. Etenim hoc expo*ſ*itum ſervet cum ipſa loquendi forma, tum ſententia. Nam conjunctio illa* אַף *cùm ponitur interrogativè* [illegible] *hoc loco accipiunt qui vertunt,* Etiamne: *habet ante ſe literam* ה *cum patahio: ut infrà cap.18. ver.13. ubi Sara ait,* הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד *haaph umnám eléd, An [illegible] ergo verè pariam* [illegible] *Non fit mihi [illegible] veri [illegible] mile. Judæo* [illegible] *ſi Diabolus [illegible] [illegible]ſſet, Etiamne dixiſſe Deum ad eſt, Etiamne verum eſt quòd dixerit Deus? q.d. Non fit mihi hoc veriſimile, dictorum fuiſſe ſic,* הַאַף אִם [illegible] אָמַר אֱלֹהִים *haaph umnám amar Elohim. Deinde iſta expoſitio ſententiæ & inſtituto Diaboli non videtur quadrare. [illegible] enim [illegible] [illegible] nempe dixiſſe Deum perinde id fuiſſet, ac [illegible] dixiſſet: Non fit mihi veriſimile, Deum hoc dixiſſe. Quo utique ſignificar[illegible], Deum non [illegible] primis parentibus eſum illius fructus. At [illegible] iabolus volebat Evæ perſuadere contrarium. nempe [illegible] Deum ipſis [illegible] dederit illius fructus eſum, atque adeò fructuum omnium arborum [illegible] [illegible] [illegible] nimis craſſa impudentia, ſi Diabolus ſtatim in ingreſſu [illegible] negaſſet id de quo mulieri [illegible] [illegible] ſtabat, nempe inter[illegible] illud Dei. Quin potiùs illud [illegible] ad [illegible] arripit. ut in de Deum apud [illegible] in invidiam adducat.* Ne co[illegible]edat[illegible] *Malum,* Ne comedi[illegible]e. *Hebr.* Non comedetis. *Futurum pro imperativo, ex conſuetudine Hebræorum. Sic in præceptis Decalogi.* Ex omni fructu arborum] *Hebr.* Ex omni arbore. מִכֹּל עֵץ *micol hhéts. Hebræa vox eſt ambigua. P[illegible] teſt enim [illegible], vel,* Ex ulla arbore, *& ſit ſententi[illegible] [illegible] [illegible] gignit [illegible],* Ex quavis, *& ſic gignit ſententiam veram. Sed Eva [illegible] ſtu[illegible] priore, ut liquebit ex ipſius reſponſione. Ir[illegible] [illegible] tur hic Diabolus mendacium ſub ſpecie [illegible].* Arbore [illegible] *fructu arborum. Met[illegible]ymia efficientis; vel Synecdoche integri.* Hu[illegible] ho[illegible] *Hb. eſt articulus habens vim demonſtrandi [illegible] [illegible] Germani.* des gartens.

2 [illegible] mus *Id eſt,* Comeder[illegible] *ut: ſeu comedere nobis licet. quaſi dicat. Deus non [illegible] nobis omni arbore horti, ut tu affirmas. Sic in quarto præcepto Decalogi: Sex diebus operaberis, hoc eſt, operari poteris, ſeu operari tibi licet.*

[illegible] At de fructu] *Hebr.* Et de fructu. *Sed ponitur copulativa pro adverſativa: ut planum eſt ex cohærentia ſ[illegible] [illegible]. Sic Pſal.1.v.ult. Jehova novit viam juſtorum at via* [illegible] *& via) impiorum peribit.* Q[illegible] [illegible] hoc] *Hebr.* Quæ eſt in medio horti. *Quibus verbis poſt[illegible] locum ipſius arboris deſignari. non autem [illegible] ſi ut [illegible] hortum. N[illegible] [illegible] voluiſſet dicere Moſes, di[illegible] הַגָּן [illegible] baggan ho[illegible] [illegible] autem nomen habet arbor ſcientia boni & mali, ut [illegible] dare eſt [illegible] prà c.2. v.17. [illegible] ſit ſtatim initio appellata ſit ab ipſo Deo, ſive nomen hoc poſtea demum illi inditum ſit ex eventu, qui narratur [illegible] ex capite Porro [illegible] [illegible] licet ex illa periphraſi arboris, colloquium hoc non apud illam arborem eſſe habitum. Alioqui periphraſi ſi non [illegible] loco, ſed pronomine demonſtrativo. [illegible] litera* ה *in* הַגָּן [illegible] *pronomen demonſtrativum hoc valet: ſecutis verba proxime [illegible] ſſent ſuperſtua, nempe* quæ eſt i[illegible] medio horti. N[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *Malum,* Neque attingitote eum. *Etſi [illegible] non expreſſè continetur in verbis interdicti, ut quidem narratur ſuprà [illegible] 2 [illegible] tamen probabile eſt mulierem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tradidiſſe ſententiam quam adi[illegible] [illegible] ut Deum contra falſam æſtimationem diaboli defendat [illegible] eſt [illegible] [illegible] putandum, quòd [illegible] hoc additamento amplifica[illegible] [illegible] [illegible]dam.* [illegible] *Malum, ut ne* [illegible] פֶּן תְּמֻתוּן *pen t[illegible] [illegible] Sunt qui putent, mulierem ſtatim hîc [illegible], tanquam dubitet de certitudine comminationis divinæ [illegible] non recitat [illegible] illa Dei verba.* Quia quocunque [illegible] illo [illegible] medens, moriendo morieris. *[illegible] utatur particula* פֶּן *pen [illegible] dubitationem. At ex reſponſo diaboli dicentis.* לֹא מוֹת תְּמֻתוּן *lo moth themuthún,* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *apparet. Evam verba illa interdicti* [illegible] מוֹת תָּמוּת *moth thamuth,* moriendo morieris, *recitaſſe. Nec vero particula* פֶּן [illegible] *ſemper dubitationem ſignificat, ſed ſimpliciter notat argumentum [illegible] eventum, & reſpondet particulæ Græcæ* [illegible] *Latinæ, ut ne. Deſcendit enim à radice* פָּנָה *panah, id eſt, Aſpexit, reſpexit quaſi dicatur, Reſpectu hujus incommodi evitandi. Sic Germani dicimus,* In anſehung, *vel* in betrachtung. *Alii deducunt à radice* פּוּן *pun, quam vertunt haſitare* [illegible] *cujus unicum exemplum in Bibliis reperitur, videl. Pſal.88. v.16. ubi habetur vox* אָפוּנָה *aphunáh, quam tamen alii deducunt à nomine* אֹפֶן [illegible] *rota: quippe vertentes, rotor, circumagor. Ex qua notatione [illegible] [illegible] locula ſic poterit explicari, quod quatenus [illegible] finem & eventum, nempe propoſitum evitandi eventum malum, [illegible] ipſo ſignificet metum rotationis ſeu circumactionis [illegible], ne [illegible] alio quaſi rotetur & circumagatur ad [illegible]lum. Sed quicquid ſit de particulæ [illegible] origine: illud [illegible] certè conſtare debet [illegible] eſſe eam ſemper dubitantis, [illegible] [illegible] vere poteſt ex his exemplis [illegible] 27 [illegible] 3. Ego Jehova [illegible] [illegible] vineam, id eſt, Eccleſiam [illegible] ut ne quis invadat eam* [illegible] פֶּן *pen ppkod. Pſal. [illegible] 12. Oſculamini filium, ut ne iraſcatur* פֶּן יֶאֱנַף *pen jeenáph.*

4 Non utique moriemini] *Hebr.* Non moriendo moriemini, לֹא מוֹת תְּמֻתוּן *lo moth themuthún.* [illegible] *vandelius & Junius* ac[illegible]

autem obſervamus: Diabolum non decere. Moriendo non moriemini] *quod eſſet Hebraicè* מוֹת לֹא תְמֻתוּן *moth lo themuthûn, Id eſt, mitiq; non moriemini, ſeu Nequaquam moriemini (ut Exod.34. v.6.* וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה *venakkêh lo jenakkêh, q.d. & innocentando non innocentabit, hoc eſt, nequaquam innocentem habebit) ut ſcil. apertius negando, quod Deus dixerat occaſionem præbeat abrumpendi colloquii, atque ita à propoſito aberret: ſed inverſo vocum ordine, tantum negare mortis certitudinem, q.d. Non eſt certum vos morituros. Altera autem contradictio eſſet vehementior, ſi dixiſſet: Certum eſt vos non morituros. Hîc tamen obſervandum, etiam ſervato eod. verborum ordine, vehementiam negationis nihilominus notari.* [illegible] *.49.v.* Fratrem non redimendo redimet quiſquam. *Id eſt, nullo modo redimet. Item adhibito ordine vocum inverſo, non tamen vehementiam negationis notari: ut Jer.46.v.28.* Innocentando non innocentabo te. *Id eſt, Non prorſus pro innocente habebo te. Non autem, Nequaquam pro innocente habebo.*

[illegible] Novit enim Deus] *Malim*, Sed novit Deus. כִּי *ki pro* כִּי אִם *ki im.* Quo die comederitis] בְּיוֹם אֲכָלְכֶם *bejôm achalchêm. Ad* [illegible]. In die edendi vos. *Id eſt, In die quo ederitis vos.* Aperient [illegible]] וְנִפְקְחוּ *venipkechhû. Ad verb.* Et aperientur. *Conjunctio copulativa hîc notat conſequens enunciati relativi & reſpondet adverbio Græcorum* [illegible] *Sic ſæpe accipitur in novo Teſtamento, ut Luc.2. verſ.15.* Oculos veſtros] *videlicet mentis quoniam ut percipitur ex verbis ſequentibus. Aperientur autem, non ſimpliciter, quaſi antè nihil prorſus viderent, id eſt, cognoverint, ſed eundem quod, nempe ut cognoſcant bonum & malum. Sed diabolus hîc ludit homonymiâ. Intelligit enim, experturos malum: at vult videri quid promittat, cognituros tantum, non etiam in ſe experturos.* Et vos fore ſicut deos] *Hebr.* Et eritis ſicut dii. וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים *vihjîthêm kelohîm. Id eſt, Eritis æquales tribus illis perſonis ſanctæ Trinitatis. Sic intelligenda eſſe hæc verba, liquet ex verbis Dei infrà v.22. ubi Adamum irridens, ait:* En Adam factus eſt (*ſive evaſit*) ſicut unus ex nobis, ſciendo bonum & malum. Scientes boni & mali] *Hæc verba proximè adduntur declarandi causa. Declarat enim Diabolus quanam re futurum ſit, ut æquales evadant tribus illis perſonis, videl. ſcientiâ boni & mali, q.d. Vos jam tantùm noſtis bonum: at eſu iſtius fructûs conſequemini quoque notitiam mali: ut ita nihil vobis ad perfectam ſapientiam deerit, ac proinde ſapientiâ ipſi Deo exæquabimini.*

6 Quum ergo videretur] *Hebr.* Et vidit. *Id eſt, oculis & mente conſideravit, & conſiderando judicavit.* Bonum] טוֹב *tob, id eſt, ſuave, jucundum. Synecd. generis. Sic Pſal.133.1. Ecce quam bonum & quàm jucundum. ubi* טוֹב *tob declaratur per* נָעִים *naghîm. Sic Luc.9.33. Bonum eſt, nos hîc eſſe.* Fructum arboris illius] *Hebr.* Arborem illam. *Metonymia efficientis, vel Synecd. integri.* Gratiſſimam] *Hebr.* Concupiſcentiam. תַּאֲוָה *taavâh, id eſt, rem valde concupiſcendam. Meton. adjuncti, vel effecti.* Ad habendum intelligentiam] *Malim*, Ad prudentem efficiendum. לְהַשְׂכִּיל *lehaskil ſignificatione tranſitivâ: ſicut Pſal.32.8.* אַשְׂכִּילְךָ וְאוֹרְךָ *askil lechâ veorechâ, prudentem reddam te (ſive intelligentiâ præbebo tibi) & docebo te. Aliàs ferè intranſitivè uſurpatur pro ſapere, intelligere, ſapienter agere.* De fructu ejus] *Quod genus fructûs fuerit, ignoratur. Vulgò pingitur pomum ſeu malum; haud dubiè quia ille fructus & aſpectu pulcher & ſuavis guſtatu fuit. Sunt qui putent fuiſſe ficum: quia ex foliis ficûs mox à lapſu ſibi conſuerunt ſubligacula. Sed incerta hæc conjectura ſunt.* [illegible] qui dedit] *Additâ* [illegible] *narratione promiſſionis* [illegible] *de præclara illius fructûs vi, ad efficiendum ſcilicet ſapientem.* [illegible] *actum eſſe, colligitur ex verbis Dei infrà verſ.17.* Quia audi[illegible] vocis uxoris tuæ *&c. Item verſ.22.* En Adam factus eſt [illegible] ex nobis, ſciendo bonum & malum. Secum] *Puto* [illegible] *ſupplemento dicendum.* Qui erat ſecum. *Hoc eſt, quamprimum* [illegible] *ad ipſam veniſſet; ſermocinatione ſerpentis jam abſolutâ,* [illegible] *ſerpente jam elapſo. Quem tamen Deus poſtea in* [illegible] *primorum parentum retraxit: quum & ipſi & illis pœnas* [illegible] *taturus.*

[illegible] aperuerunt ſeſe oculi] *Scilicet mentis, ut verſ.5. Aper*[illegible] *ut Muſculus) in ſcriptura commemoratur varia, ac primò* [illegible] *diſtinctione duplex. una corporis, altera mentis. Corporis oculi* [illegible] *aperiuntur. Primùm quum quis cæcus eſt, viſu donatur, ut* [illegible] *Matth.9. Deinde, quando aperiuntur oculi ut videant, quæ* [illegible] *ſunt, & ab aliis cernuntur, ut oculi Bileam, Num.22.v.31. &* [illegible] *Eliſæ 2.Reg.6. item Agaris infrà 21.v.19. Tertiò, quando* [illegible] *oculi ut id, quod vident, etiam agnoſcant; ut oculi Syrorum* [illegible] *capere Eliſæum. 2.Reg.6. v.20. item duorum diſcipulorum ambulantium in Emaus cum Chriſto, Luc.24.* [illegible] *31. Similiter etiam mentis oculi trifariam aperiuntur. Primùm, dum illuminantur cognitione veritatis per Evangelium, Act.26.18. Eph.1.18. Deinde quum per afflictiones redduntur intelligentes ac reſipiſcunt, ut factum eſt filio prodigo, Luc.15.v.17. Tertiò per conſcientiam perpetrati peccati, ut quo perpetrando Satan oculos clauſerat. Sic Adæ & Evæ oculi hoc loco aperti eſſe dicuntur. Idem accidit Judæ proditori Domini Matth.27.v.3.* Ambo*rum Adæ & Evæ.* Noverunt] *Malim*, Cognoverunt, *id eſt,*

Animadverterunt. Nudos] *Id eſt, denudatos ſapientiâ, juſtitiâ & ſanctitate, ad quam fuerant conditi, ut proinde nuditatem corporis jam eſſe turpem & pudendam.* Et conſuunt] *Hebr.* Et conſuerunt. *Id eſt,* Itaque vel Idcirco conſuerunt, *videlicet ad conſulendum nuditati corporis.* Foliis ficulneis] *In Hebr.* עֲלֵה *hhaleh folium. Enallage numeri, ut ſuprà v.2.* מִפְּרִי עֵץ הַגָּן *mippeři hhêz haggân, ex fructu arboris horti, pro, arborum. Quòd autem hinc colligunt nonnulli, illos ediſſe de fructu arboris ficûs, infirmum eſt, quia non eſt neceſſe, ut ſtatuamus conſuiſſe ſubligacula ex foliis arboris ejus, cujus fructum ederunt: ſed quæſiverunt folia ficûs propter latitudinem.* Subligacula] *Ad tegendum pudenda. Sed cur ſola pudenda tegunt? præſertim cùm illa peccato non eſſent fœdata, hoc eſt, quum illis non eſſent abuſi, ſicut abuſi fuerant oculis & auribus? Reſpondeo: Quòd nuditatis membrorum genitalium præcipuè eos pudeat poſt lapſum, ſicut & nos pudet: id argumentum eſt corruptionis naturæ, quippe quæ per membra illa propagatur.*

8 Vocem Jehovæ] *Scilicet inclamantem Adamum & eminus vocantem, ut percipitur ex verſu ſequente. Niſi potius hoc intelligendum eſt de tonitru, quippe quod & ipſum aliquando intelligitur per vocem Jehovæ, ut Pſal.29.v.3. & ſeq. Vox Jehovæ ſupra aquas confringit cedros &c. Et certè non malè quadrat huic loco iſta ſignificatio. Introducitur enim Deus ut judex: & ſit hîc mentio venti: Ventus autem cum tonitru ferè conjungitur. Et ſic è turbine Jehova increpavit Jobum, Job 38.v.1.* Jehovæ Dei] יְהוָה אֱלֹהִים *Jehovâh Elohim. Priore voce unitas eſſentiæ, poſteriore trinitas perſonarum ſignificatur.* Itantem] *Malo,* Itantis. *Seu* deambulantis, *ſeu* cooncitet ambulantis*: ut referatur ad Deum, qui fortaſſe tunc Adamo & Evæ apparuit in forma viri: ſicut infrà Abrahamo cap.18. Et ſicut eudem videtur apparuiſſe ſuprà cap.2. ubi narratur, quòd cum eis ſit locutus, & quod Evam Adamo adduxerit.* Per hortum ipſum] בַּגָּן *baggân, in horto illo,* im garten. *nempe in illo amœniſſimo horto, in quo à Deo erant collocati. Articulus* ה *(cujus elicti veſtigium eſt in pathahh dageſch) eſt* [illegible]*. Qui quidem articulus hîc exprimitur per pronomen* Ipſam, *ſicut paſſim in hac verſione: ſed præter elegantiam Latinæ linguæ.* Ad ventum illius diei] לְרוּחַ הַיּוֹם *lerûahh hajôm. Hoc ideo videtur addere Moſes, ut ſignificet, vocem Dei inclamantis eminus Adamum, per ventum illo die in horto flantem delatam fuiſſe ad Adami aures. Et ſic articulus* ה *habet vim* [illegible]*. Alii putant* [illegible] *circumſcribi certū diei tempus, ſive matutinum ſive veſpertinum: quo ventus naturaliter & uſitatè ſoleat flare. Itaque vertunt,* Ad ventum diei. A facie Jehovæ] *Id eſt, metu Jehovæ advenientis, ipſumq; inveſtigantis & inclamantis; vel, fugientes à facie Jehovæ.* Inter arbores illius horti] *Hebr.* In medio arborum horti. בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן *betôch hhêz haggân. Hebraiſmus: eſtque ſimul enallage numeri in vocabulo* עֵץ *hhêz, id eſt, arboris.*

9 Inclamavit Adamum] *Hebr.* Vocavit ad Adamum. *Hæc eſt altera vox Jehovæ imminentis jam Adamo.* Ubi es?] *Hebr.* Ubi tu? *quaſi dicat, Cur lates? prodi in conſpectum meum. Neq; enim ignorabat ubi eſſet, ſed increpat latitantem: ut poſtulat ut fugæ ſuæ & occultationis rationem reddat.*

10 Qui dixit] *Hebr* Et dixit. *Scil. Adam.* Vocem tuam audiebam] *Hæc non fuit vera cauſa fugæ ut timoris. Nam & anteà audiverat Deum loquentem, nec tamen extimuerat aut fugerat.* Eò quòd nudus ſim] *Hebr.* quia nudus ego. *Neque hæc fuit vera cauſa: quippe antea quoque nudus erat, & tamen non extimuerat nec fugerat Deum. Veram igitur cauſam reticet, videl. conſcientiam peccati, quo Deum offenderat.*

11 De fructu illius arboris] *Hebr.* Ex illa arbore. *Metonymia efficientis.* An comederis] *Vel,* An comediſti? *Non quærit, tanquam ignorans: (eſt enim omniſciens) ſed ut eliciat Adæ confeſſionem, ac poſtea tanquam judex ſententiam in illum ut reum pronunciet.*

12 Mulier &c.] *Transfert culpam in uxorem. Sed excuſatio iſta futilis eſt. Plus enim debuit auſcultare voci Dei quàm uxoris: imò tanquam caput uxoris, debuit illam culpare & objurgare, quòd tranſgreſſa eſſet mandatum Dei, & ad idem tranſgrediendum ſe quoque inſtigaret.* Ipſa] הִיא *hi pronomen poſitum* [illegible]*, ut frequenter apud Johannem.*

13 Quid hoc eſt quod feciſti] *Suppleto pronomine* אֲשֶׁר *aſchér. Id eſt, Quale & quantum flagitium eſt? Non rejicio. Vetus interpres,* Quare hoc feciſti. *Sic erit ellipſis articuli* לְ*, nempe* מָה *mah pro* לָמָּה *lamâh.* Hoc] *Hebr.* זֹאת *zoth* hæc *ſcil. res. Abſolutè. Sic Pſal.27.4* אַחַת שָׁאַלְתִּי *ahhath ſchaáltho, unam petii: pro, unum petii.* Serpens &c.] *Transfert culpam in ſerpentem. Sed per hoc non excuſatur. Nam debuit auſcultare voci Dei, non autem ſerpentis & diaboli.*

14 Cùm feceris iſtud] *Non quærit ex ſerpente, id eſt, Diabolo, rationem facti: ſicut ex Adamo & Eva; ut ſignificet, diabolum omni excuſationis ſpecie deſtitui: ut qui ex mera malitia, videlicet tum odio Dei, tum invidiâ erga hominem, mulierem deceperit. Itaq; rectâ procedit ad illum condemnationem.* Super ventrem]

Sen. pectus. *Hic ſpecialiter exponitur illa maledictio ſerpentis, cujus mentio præceſſit. Hinc autem meo quidem judicio rectè colligitur, ſerpentem hunc antea præditum fuiſſe pedibus: neque hoc mirum videri debet, quum Plinius teſtetur, viſos jam eſſe etiam ſerpentes anſerinis pedibus: hiſtor. nat. lib. 11. c. 47. Et ſanè credibile eſt, hoc genus ſerpentis, quod nunc ſuper ventrem repit & aſpectu hominem terret, tunc fuiſſe formâ pulchrâ atque amabili præditum. Secus non fuiſſet idoneum diaboli inſtrumentum ad hominem decipiendum. Imò Moſes ipſe pedatos ſerpentes commemorat Levit. 11. v. 42.* Pulverem comedito] *Hoc intelligendum de difficultate comparandi victum: quæ tanta futura eſſe ſignificatur, ut cogatur famem explere pulvere terræ, quippe fugiens hominum aliorumq; animantium conſpectum. Nam alioquin ſerpentes veſcuntur etiam ranis & piſcibus.*

15 Inter te] *Scil. Diabolum, qui ſerpente abuſus est ad decipiendum mulierem. Hinc Diabolus appellatur ſerpens ille antiquus Apoc. 20. 2.* Et mulierem hanc] הָאִשָּׁה *haiſchiſchah. Articulus* ה *habet vim demonſtrandi.* Semen tuum] *id eſt, omnes tibi tanquam patri addictos: videl. tum reliquos malos ſpiritus, tum impios homines: qui nominantur filii diaboli, Joh. 8. 44.* Et ſemen hujus] *Scil. mulieris, videl. Evæ. Nam pronomen relativum non poteſt aliò referri. Infirmum igitur eſt, quòd nonnulli hoc referunt ad Mariam virginem. Semen autem hoc principaliter intelligendum eſt de Chriſto, conſequenter verò de electis Chriſto per fidem inſitis.* Hoc] הוּא. *Sive, illud, ſcil. ſemen mulieris. Latina vetus verſio habet,* Ipſa, *ſcil. mulier, quæ eſt manifeſta corruptela. At omninò videtur* Ipſa *irrepſiſſe, vel potiùs aſtu diaboli repoſitum eſſe pro* Ipſe: *Ex verſione namque Græca, ubi habetur αὐτὸς, quæ vox reſpondet voci Hebraicæ* הוּא *hu, quæ refertur ad nomen* זֶרַע *ſérahh, id eſt, ſemen, quod nomen eſt generis maſculini. Fortè veteres illi interpretes reſpexerunt non tam ad vocem, quàm ad rem ſignificatam, intelligentes eo nomine ſeminis hîc ſignificari certum hominem, videlicet Chriſtum.* Conteret tibi caput] *Hebr.* Conteret te in capite. יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ *jeſchuphechá roſch. In Hebr. deficit præpoſitio* בְּ, *id eſt, in. Et ſanè alia exempla oſtendunt, affixum hîc à verbo regi in caſu accuſativo, ut Job 9. v. 17. Qui horrore conterit me* יְשׁוּפֵנִי, *jeſchuphéni. Item Pſal. 139. 11. Etiam caligo* יְשׁוּפֵנִי, *jeſchuphéni. Eſt autem ſermo metaphoricus, ſimilitudine ſumtâ à ſerpente. Per contritionem capitis intelligitur vulnus letale ac victoria æterna contra Satanam. Per contritionem calcanei intelligitur vulnus non letale, & afflictio ad tempus tantùm durans.*

16 Admodùm multiplico] *Hebr.* Multiplicando multiplicabo. *Anadiploſis Hebraica. Id eſt, valde multiplicabo.* Dolorem tuum, etiam conceptus tui] *Hebr.* Dolorem tuum & conceptum tuum. ἐν διὰ δυοῖν. *hoc eſt, dolorem oriturum ex geſtatione fœtus concepti. Metonymia efficientis.* In dolore] בְּעֶצֶב *behhézeb. Id eſt, Cum dolore. Hebraiſmus.* Liberos] בָנִים *banim. Ad verb. Filios. Græcè τέκνα, ſive filios ſive filias. Synecdoche ſpeciei.* Erga virum tuum appetitus tuus *eſto*] *Vel,* erit, *hoc eſt, non audebis plus appetere & agere quam permittat tibi vir: voluntas viri & mandatum erit regula appetitus tui & actionum tuarum.* **Du muſt dich in deines mannes kopf richten und ſchicken.** Præeſto tibi] *Vel* præerit tibi. *Ad verb.* dominabitur in te. *id eſt, habebit auctoritatem tibi imperandi, quæ res ingenio tuo erit adverſa.*

17 Quia auſcultaſti voci uxoris tuæ] *Hinc liquet, Evam ſuaſiſſe Adamo ut ederet de fructu vetito, repetitâ nimirum promiſſione ſerpentis, quia promiſerat illis æqualitatem cum Deo.* De fructu arboris illius] *Hebr.* De arbore illa. *Metonymia.* Maledicta eſto terra] *Hebr.* Maledicta *erit* humus. *Videlicet ferendo ſpinas & carduos, ut declaratur verſu ſequente.* Propter te] *id eſt, propter peccatum tuum; vel, quod attinet ad te: nempe ad alimenta quæ inde cogeris petere.* Cum dolore] *Hebr.* In dolore. *videl. orituro ex difficultate agriculturæ.* Comedito *Hebr.* Comedes, *quod pœnæ retinendum. Non enim eſt mandatum, ſed denuntiatio pœnæ. Sic deinceps.* Proventum ejus] *Sive fructus ejus. Hebr.* Eam. *Metonymia efficientis.* Omnibus diebus vitæ tuæ] *Amplificatio à duratione temporis.*

18 Spinam & carduum] *Id eſt omnis generis inutiles ac noxias herbas. Synecdoche ſpeciei.* Proferto] proferet. Comedito] Comedes. Herbam agri] *Non autem amplius fructus arborum paradiſi. Tacita antitheſis.*

19 In ſudore] *Vel,* Cum ſudore, *nempe orituro ex difficultate laboris.* Veſcitor cibo] *Hebr.* Comedes panem. *quod malo. Sunt enim verba denuntiantis pœnam, quæ vulgò non rectè accipiuntur, tanquam eſſent verba mandantis.* Panem] לֶחֶם *léhhem. Poteſt hîc accipi propriè, quatenus ſermo eſt de Adamo. Veruntamen quia ſententia hæc ad poſteros quoque Adami pertinet, poteſt hoc reſpectu accipi ſynecdochicè pro cibo.* Defunctus] *videl. quoad corpus. Supr. c. 2. v. 7. Synecdoche integri. Nam anima non eſt ſumta ex humo: ſed Deus illam inſpiravit corpori jam formato. Confer Eccl. 12. v. 9. Redibit pulvis ad terram quemadmodum fuerat ſpiritus autem redibit ad Deum qui dedit illum*

20 Chavvam] חַוָּה *Hhavvah. q. d. vivificatrix ſeu auctrix vitæ, à* חָיָה *hhaváh vixit.* Omnium *hominum* viventium] *Hebr.* Omnis viventis. *Id eſt, omnis hominis deinceps naſcituri ac victuri. Synecdoche generis.*

21 Fecitque] *Sunt qui hoc accipiant μετωνυμικῶς: quaſi ſentiat Moſes, Deum indidiſſe primis parentibus induſtriam, qua ipſi ſibi fecerint tunicas: putantes nimirum, indignum eſſe majeſtate Dei, ſi dicatur pellifex. Sed puto verba Moſis ſimpliciter intelligenda; nec indignum fuiſſe Deo, quòd ipſe fecit illis veſtes. Neque enim feciſſe putandus eſt cum labore aut moleſtia, ut pelliſices & ſartores veſtes conficiunt, ſed ſolo nutu.* Tunicas pelliceas] כָּתְנוֹת עוֹר *cothnoth hhór. Ad verb.* tunicas pellis, *id eſt, ex pelle pellibúsve confectas. Probabile eſt autem, fuiſſe pelles ovillas aut caprinas: quippe quarum uſus in extrema neceſſitate fuit, etiam poſterioribus ſeculis, ut tempore Macchabæorum, ſicut videre eſt Heb 11 v. 37.*

22 Homo] הָאָדָם *haadám,* **der menſch.** *Vel potiùs,* Adam: *ex collatione v. 23. ubi dicitur, eum deſumtum fuiſſe ex terra. Interim verum eſt, hanc ſententiam pertinere quoque ad mulierem, per ſynecdochen ſpeciei. Nec verò putandum appellativè accipi debere propter præfixum articulum. nam v. 20. illo præfixo, tamen Adam propriè intelligitur.* Eſtne] *Heb.* הָיָה *hajáh, quod judico reddi oportere,* Factus eſt. *Id eſt, evaſit. Dicitur autem hoc per ironiam: Contrarium enim intelligitur. Eſt autem ſancta illa ironia ad humiliandum hominem directa: ne deinceps affectaret divinitatem: quum illam affectando, ſeſe dejecerit in tantam ignominiam ut irriſione dignus ſit. Quo minùs autem ſententia hæc accipiatur interrogativè, & quidem per interrogationem quæ continetur negatio, obſtare videtur adverbium* הֵן *hen, En vel Ecce, quod eſt affirmantis.* Sicut unus ex nobis] *Nempe ſicut unus ex Elohim, qui ſunt Pater, Filius & Spiritus ſanctus. Reſpicit autem ad promiſſionem ſerpentis, Eritis ſicut Elohim, ſuprà v. 5. Id quod planè liquet ex verbis ſequentibus. Sciendo bonum & malum.* Videndum ne extendens manum ſuam] פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ *pen jiſchláhh jadó. Ad verb. Ne mittat manum ſuam. Subaudi, videndum ſeu cavendum. Sic infrà 11. v. 12. Exod. 4. 4. Ellipſis, qualis infra 11. v. 4.* Videamus *ne diſpergamur in ſuperficiem totius terræ. Et 42. 4. Benjaminem non mittebat, quia dicebat, Videndum ne obveniat ei exitium. Item Actor. 1. verſ. 39. μήποτε & θεομάχοι εὑρεθῆτε. Matth. 25. v. 9. μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν & ὑμῖν.* Ut vivat] *Hebr.* Et vivat. *Id eſt, falsò ſibi perſuadeat ſe victurum. Nam arbor illa fuit ſacramentum vitæ hominis, hac demum lege, ſi perſtitiſſet in obedientia. Alii tamen putant, arborem illam habuiſſe vim ſuſtentandi vitam hanc naturalem & præſervandi à ſenio. Vide ſuprà cap. 2. v. 9.*

24 Inſtituit] וַיַּשְׁכֵּן *vajaſchkén. Malim,* Conſtituit, *vel* Collocavit. *Ad verb.* Habitare fecit. Cerubos] *Malim,* Cherubos. *Vulgo Cherubim. Heb.* אֶת הַכְּרֻבִים *eth haccherubim, id eſt, Angelos. Metonymia adjuncti. Nam Cherubi propriè erant imagines humanæ alatæ, per quos Angeli repræſentabantur in arca fœderis.* Flammamque gladii] *Puto hoc melius præcedenti annecti per ἐν διὰ δυοῖν.* Collocavit Cherubos & flammam gladii; *pro,* Collocavit Cherubos cum flamma gladii *id eſt (per hypallagen) cum gladio flammæ, hoc eſt, flammeo. id eſt (per enallagen numeri) cum gladiis flammeis ſeu flammantibus. Quum enim fuerint plures Cherubi, non autem unus tantùm Cherub: probabile eſt, ſingulos gladium tenuiſſe ad hominem arcendum.* Seſe vibrantis] *Videlicet ad hominem terrendum, ne auderet propiùs accedere & ingreſſum paradiſi tentare.*

OBSERVATIONES EX CAP. III.

EX v. 1. Quum Diabolus ſit aſtutus, ac præterea intentus ad nos fallendos ac decipiendos, atque adeò in æternum exitium præcipitandos: ſollicitè igitur nobis ab inſidiis illius caveamus. Cavendi autem modus eſt, ut firmâ fide & conſtanti obedientiâ adhæreamus verbo Dei, nec ab illo ullâ ratione nos abſtrahi ſinamus. Vide 1. Pet. 5. v. 8. 2. Cor. 11. v. 3. Matth. 4. v. 1. & deinceps. *Diaboli inſidiæ cavendæ.*

2 Ex v. 1. & 5. Quum Diabolus operam dederit ut Deum apud primos noſtros parentes in ſuſpicionem invidiæ vocaret, atque etiam re ipſa in illam adduxerit, & hoc modo illos ab amicitia Dei averterit: caveamus igitur nobis, ne patiamur nobis ullam ſiniſtram de Deo opinionem a Diabolo inſtillari. Quin etiam caveamus ne de proximo noſtro temerè ſiniſtram aliquam ſuſpicionem concipiamus: quippe quum ſuſpicio (ut quidam haud inſcitè dixit) venenum amicitiæ ſit. Vide 1. Cor. 13. v. 7. *Suſpiciones ſiniſtræ cavendæ.*

3 Ex iiſdem verſibus. Quum Diabolus luſerit ambiguitate verborum ad decipiendum Evam, atque etiam hac ratione illam deceperit: toto igitur pectore ſophiſticam illam deteſtemur, & animi noſtri ſenſa claris verbis exprimere ſtudeamus. Vide Philip. 4. v. 8. *Sophiſtica deteſtanda.*

4 Ex v. 2. & 3. Exemplo Evæ fortiter Diabolo mentienti contradicendum eſt, & veritas Dei aſſerenda, ipſeq; ſuſpicione invidiæ liberandus. Vide & exemplum Chriſti Matth. 4. & Luc. 4. *Veritas Dei aſſerenda.*

5 Ex v. 4 & 5. Quum Diabolus mendacibus promiſſis decepit primos noſtros parentes: ſollicitè igitur nobis a mendaciis ejus caveamus. Cavendi autem modus, ut verbo Dei conſtan- *Diaboli mendacia cavenda.*

ter ad-

ter adhæreamus. Vide ruſus exemplum Chriſti Matth. 4. & Luc. 4.

Gulæ intemperantia fugienda. 6 Ex v. 6. Quum Eva per intemperantiam gulæ (ſaltem ex parte) adducta ſit ad contemnum mandati divini, atque ita ſeſe ac una ſecum maritum quoq; & poſteros univerſos in æternum exitium præcipitaret: intemperantiam igitur gulæ fugiamus, & alimentis à Deo conceſſis temperanter fruamur. Vide Prov. 23. v. 29. & deinceps. Luc. 21. v. 34. Rom. 13. v. 13. Eph. 5. v. 18.

Oculi continendi. 7 Ex eod. verſu. Quum Eva indulſerit oculis in conſiderando fructu vetito, atque hac ratione ad illum concupiſcendum allecta ſit: ſtudeamus igitur oculos continere, ne in aſpiciendis rebus pulchris nimium eis indulgentes, pravâ concupiſcentiâ corripiamur. Vide Job 31. v. 1. Matth. 5. v. 28. & 29. 2. Sam. 11. v. 2. Pſal. 119. v. 37. 1. Joh. 2. v. 16.

Sciendi cupiditas nimia fugienda. 8 Ex eod. verſu. Quum Adam & Eva per nimiam cupiditatem ſciendi atque adeò per ſuperbam affectationem divinitatis seducti ſint ad transgrediendum mandatum Dei, atque ita ſeſe una cum poſteris in æternum exitium præcipitarint: cupiditatem igitur illam & diabolicam ſuperbiam fugiamus, nec plus ſcire * appetamus quam Deus vult. Vult autem Deus nos contentos eſſe cognitione ſui, quatenus ſe nobis patefecit tum per verbum, tum per opera. Quæ autem nobis non patefecit, ea ſcrutari † aut ſcire velle non debemus. Vide Sirac. 3. v. 21. & 22. Rom. 12. v. . Joh. 5. v. 39. Pſal. 1. v. 2. Item de fugienda ſuperbia, & modeſtia ſectanda, vide Philip. 2. v. 3. & deinceps. 1. Pet. 5. v. 5. & 6. Item Pſal. 131.

* *Ariſtot. in principio Metaphyſicorum: πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει.*

† *Vulgo huc accommodatur illud Salomonis Prov. 25. v. 27. Qui ſcrutatur majeſtatem, opprimetur a gloria. Sed Hebræa aliter ſonant, nempe (ut* [illegible] *et qui* [illegible] *converterunt) Perveſtigare honorem ſuum, non eſt honor, id eſt, ſubobſcurum eſt ut nimirum reprehendatur ambitio.*

Uxoribus aliquid ſuadentibus non temere aſſentiendum. 9 Ex eodem verſu. Quum Adam temerè aſſentiens verbis Evæ, per eam ſeductus ſit ad transgrediendum mandatum Dei: admonentur hoc exemplo mariti, ne uxoribus aliquid ſuadentibus temerè aſſentiantur, ſed diligenter ponderent, an id quod illæ ſuadent, conſentaneum ſit verbo Dei: ut ſi reperiant ab illo diſſentire, non ſolùm non auſcultent voci ipſarum, ſed potiùs eas objurgent & in officio contineant. Similia huic exempla in Scriptura proponuntur; Salomonis in gratiam uxorum inſtituentis idololatriam, & Samſonis in gratiam uxoris patefacientis arcanum Nazareatus ſui, atque ita illi ſeſe exponentis ad violationem voti ſui.

Sophiſtica fugienda. 10 Ex v. 7. Recurrit hîc obſervatio ante-propoſita ex v. 1. & 5. de fugienda ſophiſtica homonymia.

Nuditatis turpitudo unde. 11 Ex eod. verſu. Quòd nuditas corporis in homine, præſertim adulto, turpis eſt ac pudenda: id non eſt ex ipſa natura ſeu creatione, ſed ex conſcientia nuditatis animi ortæ ex transgreſſione mandati Dei. Etenim ante hanc, primi parentes nudi una verſati ſunt, nec tamen erubuerunt: ſupra c. 2. v. ult. Quare quoties nuditas corporis pudorem nobis incutit, admoneamur nuditatis animi & primi illius peccati, quod una cum primis parentibus in lumbis ipſorum admiſimus: ut ita ſenſu miſeriæ noſtræ humiliati, ad gratiam Dei confugiamus, & dotibus illis animi per lapſum primorum parentum amiſſis, videl. verâ ſapientiâ, juſtitiâ & ſanctitate, denuò per Spiritum ſanctum indui atque ornari petamus.

Hypocriſis hominis innata. 12 Ex eodem verſu. In exemplo primorum parentum proponitur nobis imago innatæ nobis hypocriſis: nempe quòd de interna turpitudine coram Deo tegenda parum aut nihil ſolliciti, de externa tantùm turpitudine tegenda laboramus, ne illa in oculos hominum incurrat. Sic David de turpitudine adulterii ſui coram Deo tegendâ nihil ſollicitus, tantùm ſtudebat illud tegere coram hominibus. Itaque quum Bathſabeam a ſe compreſſam concepiſſe ex ſe intellexiſſet, Uriam maritum ejus e caſtris revocat: ut nimirum ſi ille domum ſuam deſcendiſſet, proles ipſius haberetur. quare etiam illum hortatur ut domum ſuam deſcendat: quumque id ſimplici hortatione non obtinuiſſet, vino etiam adhibitum inebriat. Sed quum ne ſic quidem ille domum ſuam deſcendiſſet: literis proditoriis ad Joabum datis in prælio eum deſeri atque occidi curat. 2. Sam. 11.

Liberi arbitrii opera. Prætextum peccatorum. 13 Ex eodem verſu. Proponitur hîc nobis imago inefficaciæ operum viribus liberi (quod vocant) arbitrii profectorum, ad commendandum nos Deo, item prætextuum noſtrorum quibus peccatorum noſtrorum turpitudinem velare conamur. Sunt enim illa opera itemque illi prætextus ſimiles foliis illis ficulneis, è quibus primi noſtri parentes ſubligacula ſibi conſuerunt ad tegendam turpitudinem ſuam. Sed ſic malè tegitur peccatum coram Deo, cujus oculi ad intimos cordium receſſus penetrant. Quare ad tegendum nos coram Deo, aliâ veſte opus eſt, videlicet ſatisfactione Chriſti. Et nullas eſſe vires liberi arbitrii ad nos in integrum reſtituendos, ex hoc exemplo primorum parentum clarè liquet: quippe qui peccatum non poſſunt tollere, ſed tantùm conantur palliare.

Judicum officium. 14 Ex v. 8. & reliquis deinceps uſque ad finem capitis. Proponitur hîc judicibus exemplum officii ſui rectè adminiſtrandi: ut videl. quum eis innotuit, ſcelus aliquod ſub ipſorum imperio admiſſum eſſe, reos inveſtigent, deprehenſos citent, confeſſionem ſceleris ex illis audiant, confeſſione illa editâ ſententiam pronuncient, ac denique executioni mandent. De ſceleris inquiſitione, quantopere illa in judicibus requiratur, percipitur ex lege quæ extat Deut. 21. de expiatione cædis cujus author ignoratur: præcipitur enim illic v. 6. & 7. ut omnes ſeniores (id eſt judices) civitatis illius quæ proxima fuerit reperto cadaveri confoſſi, manus ſuas lavent ſuper vitulam decollatam, & proteſtantes dicant, Manus noſtræ non effuderunt ſanguinem hunc, & oculi noſtri non viderunt, ſcilicet eum qui effudit. Item Deut. 17. v. 4. jubentur judices tum demum ſupplicio capitis afficere idololatram: quum bene inquiſiverint & rem veram certamque eſſe comperierint. De citatione rei & cauſæ cognitione graviter pronunciabat Nicodemus ille Phariſæus, intercedens apud collegas illegitimam damnationi Jeſu his verbis: Num lex noſtra condemnat quempiam, niſi priùs audierit ab ipſo, & cognoverit quid faciat? Joh. 7. v. 51. Porrò exemplum adhibitæ inquiſitionis (quanquam ſingularis, videl. per ſortes, & ſingulari Dei mandato uſurpatæ) item auditæ confeſſionis rei, & denique ſententiæ pronunciatæ atque executioni mandatæ, habetur Jos. 7. de Achane, qui furatus fuerat de anathemate, id eſt, de ſpoliis Jerichuntinis Deo conſecratis. Ac memoratu digna ſunt illic verba Joſuæ Achanem deprehenſum ita alloquentis: Fili mi, tribue nunc gloriam Jehovæ Deo Iſraëlis, & ede ei confeſſionem: & enuntia nunc mihi quid feceris, ne celes me.

15 Ex v. 8. & 10. Si per vocem Dei hoc loco intelligamus vocem Dei loquentis & appellantis Adamum: tum admonemur de natura malæ conſcientiæ, quæ tormentum fit, ut terreamur ac fugiamus nemine perſequente, quin etiam terreamur a ſtrepitu cadentis folii: qua de re ait Salomon Prov. 28. 1. Fugit impius nemine perſequente. Et Moſes Levit. 26. v. 36. minatur impiis transgreſſoribus Legis Dei tantam animi mollitiem, ut perſequente eos ſtrepitu folii agitati fugiant tanquam à gladio, cadantque nemine perſequente. Studeamus igitur comparare nobis bonam conſcientiam, & comparatam alere atque fovere. Id autem fit per fidem & ſtudium pietatis. Si verò per vocem Dei hîc intelligamus tonitru: tum admonemur, decere nos ut quoties audientes tonitrua & impetum ventorum, terremur: quippe arcano naturæ ſenſu percipientes, illa eſſe ſigna iræ Dei: in mentem nobis veniat tum primum illud primorum noſtrorum parentum peccatum, propter quod illi idem experti ſunt: tum verò etiam noſtra ipſorum peccata: illàque deplorantes, Deum oremus ut clementer nobis ignoſcat propter ſatisfactionem mediatoris. *Conſcientiæ mala natura. Tonitrua & ventorum impetus cur nos admonere debeant.*

16 Ex v. 10. 11. 12. & 13. In exemplo Adami & Evæ diſcamus agnoſcere innatam nobis & ab illis in nos propagatam hypocriſin: qua fit, ut quantumvis peccati à nobis admiſſi nobis conſcii ſimus, tamen illud ſtrenuè diſſimulemus: ubi verò patefactum fuerit, omnibus modis excuſemus, & a nobis aliò derivare conemur. Hanc hypocriſin agnoſcere & odiſſe ac fugere debemus: & contrà peccata noſtra ingenuè confiteri, ac veniam petere. Utriuſque videl. & hypocriſeos iſtius & ingenuæ confeſſionis, exemplum illuſtre extat in Davide: qui adulterium ſuum cum Bathſabea uxore Uriæ admiſſum primo quidem ſtrenuè diſſimulabat, ut videre eſt 2. Sam. 11. deinde verò per Nathanem Prophetam eo nomine objurgatus, ingenuè confeſſus eſt: ut narratur 2. Sam. 12. & idem liquet ex Pſal. 51. *Hypocriſis hominis innata.*

17 Ex v. 12. diſcamus, hanc perverſitatem & ſtultitiam ſemper comitari peccatum, ut excuſando peccatores ſe accuſent, & defendendo ſe prodant, maximè coram Deo. ut hoc loco Adam, dum culpam transfert in uxorem, hoc ipſo ſe accuſat, quòd voci uxoris plus auſcultaverit quam voci Dei. Caveamus igitur omnem peccati excuſationem & diſſimulationem. nam ſorex (ut habet proverbium) ſuo ipſius indicio proditur. Et peccatoris hac in re idem accidit quod pueris: qui dum peccata ſua ſtudioſè celarunt, aliquid prætexunt, unde quod factum eſt tegatur, ex eo ipſo quod prætexunt, argumenta delicti parentibus offerunt. *Peccatorum excuſatio ſtultitiam adjunctam habet.*

18 Ex eod. verſu. Diabolus quum hominem ſemel induxit in peccatum, demergit eum ſubinde profundiùs, ita ut homo peccata peccatis augeat. ut in Adamo incredulitatem ſecuta eſt inobedientia, inobedientiam diſſimulatio, excuſatio & defenſio peccati: defenſionem tandem ſecuta eſt blaſphema accuſatio Dei: quaſi malè ipſi proſpexerit, dando ei uxorem. Ne igitur ad tam atrox peccatum progrediamur, reſiſtamus Diabolo ſtatim in principio: quia diabolus non contentus uno peccato, orditur longam telam. *Peccatum unum aliud ſecum trahit.*

19 Ex v. 14. Quoties intuemur ſerpentem humi repentem: recordemur lapſus primorum noſtrorum parentum: quippe cujus occaſione pœna iſta ſerpenti a Deo inflicta eſt, ut cogatur humi repere ac pulvere terræ veſci. Lapſus autem illius ita recordari debemus, ut cogitemus illum ad nos quoq; pertinere, ut qui peccaverimus in lumbis primorum parentum, Rom. 5. v. 12. & 1. Cor. 15. v. 22. item argumento dicti Heb. 7. v. 9. & 10. ubi Levi decimatus eſſe dicitur in lumbis Abrahæ. Hæc autem conſideratio eò nobis ſervire debet, ut agnitione miſeriæ noſtræ humiliati, ad gratiam Dei confugiamus, veniamque peccatorum noſtrorum omnium petamus propter Chriſtum mediatorem. *Lapſus primorum parentum in memoriam revocandus.*

20 Ex eodem verſu. Deus tantopere deteſtatur peccatum, ut non ſolùm illius authores, verùm etiam ipſa inſtrumenta ab illis ad peccandum adhibita, puniat ac puniri velit: exem- *Peccatum Deus tantopere deteſtatur.*

ſi illa per ſeſe peccati capacia non ſint. ut hîc videmus factum ſerpenti illo, per quem Diabolus decepit Evam. Et teſtatur expreſſa lex de jumento quicum homo coierit, occidendo unà cum illo, Levit.20. v.15.& 16. Item lex de lapidanda ove cornupeta, Exod.21.v.29. Item lex de comburendis idolis, Deut.7.25. Diſcamus igitur & nos deteſtari tum peccatum, tum omnia peccati inſtrumenta.

Perſecutioni mũdi & tentationibus Diaboli ſpiritualibus qua opponenda conſolationes.

21 Ex v.15. Contra perſecutionem mundi & tentationes Diaboli ſpirituales, conſolari ſe debent fideles his rationibus. Primùm, quòd hujus inimicitiæ author eſt Deus: in cujus voluntate, tanquam ſanctâ & juſtâ, & cum gloria ipſius ſaluteq́; noſtrâ conjunctâ, meritò nobis eſt acquieſcendum. qua ratione Chriſtus ipſe ſeſe conſolatur contra incredulitatem Judæorum, Joh.8.v.47. item Eccleſia Hieroſolymitana contra perſecutionem mundi, quæ evenerat Chriſto, Act.4.v.28. Deinde, quòd Deus certam nobis promiſit victoriam: unò verò illam jam nobis dedit ex parte, & plenè daturus eſt in fine mundi: ſecundùm verba, Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Quòd ut meliùs intelligatur, conſiderandum, quomodo Chriſtus caput diaboli jam contriverit, adhuc conterat & ampliùs contriturus ſit: deinde quomodo idem fecerint, faciant & facturi ſint fideles. Ac Chriſtus quidem contrivit, conterit & contriturus eſt caput ſerpentis, partim in ſeipſo, partim in fidelibus tanquam membris ſuis. In ſeipſo contrivit, quum per mortem ſuam diabolum abolevit, Heb.2. v.14. & 15. & per crucem ac reſurrectionem ſuam de poteſtatibus illis nequitiæ triumphavit, Col.2.15. Conterit adhuc, dum dominatur per Evangelium & mirabilem Eccleſiæ defenſionem in medio inimicorum ſuorum, Pſalm.110. Contriturus eſt plenè, quum diabolum unà cum angelis ipſius & mundo detruſurus eſt in gehennam ad ſempiternos cruciatus, Matth.25 v.41.& 46. In nobis verò contrivit Chriſtus caput ſerpentis, quatenus nobis ſua morte a Deo impetravit remiſſionem peccatorum *a*: & quatenus unà cum Patre donavit nobis Spiritum S.per quem illum nos ſanctificare cœpit ad vitam æternam *b*. Conterit adhuc, quatenus nos indies magis ac magis ſanctificat, & fidem nobis conſervat ac auget *c*. Contriturus eſt plenè, quum nos planè ſanctificabit & glorificabit in fine mundi *d*. Hinc jam facilè eſt intellectu, quomodo fideles ipſi caput diaboli jam contriverint, adhuc conterant, & tandem planè contrituri ſint, nempe per fidem in Chriſtum: quatenus ſcilicet per fidem ſibi applicaverunt, applicant & applicaturi ſunt mortem Chriſti, per quam ipſe diabolum abolevit, unde Johannes ait, Hæc eſt victoria quæ vicit mundum, fides noſtra, 1.Joh.5.v.4.& 5.

a Heb.2.v.15. b Gal.4.v.4. 1.Cor.6 v.11. c Luc.22 v.32. d Rom.16.20. 1.Cor.15.v. 54.55 57. Phil.3.v 21. Matth.25.v 34.& 46. Apoc.2 v.7 17.26 27 28 & cap.3. v.5. 12.21.

Cõtra dolores in geſtatione fœtus & partu, item contra duriora imperia maritorum quomodo cõſolari ſe debeant ſanctæ mulieres.

22 Ex v.16 Sanctæ mulieres contra dolores quos ſentiunt in geſtatione fœtus & partu, itemq; contra duriora imperia maritorum, conſolentur ſeſe conſideratione voluntatis Dei: ut qui hanc caſtigationem juſto judicio ipſis impoſuerit: confidantque certò, ſe nihilominus æternùm ſalvas fore, dummodo maneant in fide ac charitate & ſanctificatione cum modeſtia, 1.Tim.2.v.ult.

Mandato Dei ſe potius parendum.

23 Ex v.17. Non debemus auſcultare voci etiam chariſſimorum nobiſq; conjunctiſſimorum, ſi quid ſuaſerint quod adverſetur mãdato Dei. Huc pertinet illud Chriſti, Qui amat patrem aut matrem ſupra me, non eſt me dignus: & qui amat filium aut filiam ſupra me, non eſt me dignus, Matth.10.37. Item illud Petri, Oportet potiùs obedire Deo quam hominibus, Act.5.29.

Moleſtiis in quærendo victu, itẽ morti, qua opponenda conſolatio.

24 Ex v.17.18.& 19. Contra moleſtias quas experiri cogimur in quærendo victu, itemque contra mortem corporis, conſolemur nos conſideratione voluntatis Dei: ut qui haſce caſtigationes juſto judicio nobis impoſuerit: certò interim confiſi, iis qui diligunt Deum, omnia ſimul adjumento eſſe ad bonum, videl. ad æternam ſalutem: teſte Apoſtolo Rom.8.v.28. Item fore ut fruamur labore manuum noſtrarum, juxta promiſſionem Pſal.128.v.2.

Herbæ inutiles & moleſtæ unde.

25 Ex v.18. Quòd terra inutiles ac moleſtas herbas progerminat: id non eſt ex prima creatione, ſed ex maledictione Dei propter hominis peccatum. Quare quoties ejuſmodi herbas intuemur: peccati noſtri admoneamur, atque ita ad modeſtiam nos magis magiſque adſuefaciamus. Simul etiam nos conſolemur ex futura terræ reparatione: de qua teſtatur Paulus Rom.8. v.19. & deinceps. item Petrus 2.Pet.3. v.13. item Johannes Apoc.21.v.1.

Modeſtiæ cauſa impulſiva.

26 Ex v.19. Modeſtiæ cumprimis nos admonere debet conſideratio originis noſtri corporis, quod omnium ex pulvere terræ primam originem habuit, materiâ ſcil. longè viliſſimâ. Hujus doctrinæ exemplum proponitur nobis in Abrahamo infr.c.18. v.27. ubi pro Sodomitis apud Jehovam intercedens, inter alia hac præfatione utitur, Ecce nunc cœperim alloqui Dominum: tametſi ego ſim pulvis & cinis. Hanc doctrinam proponit Siracides cap.10.v.9. ubi ait, Quid ſuperbit terra & cinis.

Beneficio aliquo a Deo affecti quomodo nos gerere debeamus.

27 Ex v.20. Exemplo Adæ per impoſitionem nominis Evæ prædicantis beneficium Dei, admonemur: quoties ſingulari aliquo beneficio a Deo fuerimus affecti, debere nos benignitatem ejus lætâ gratiarum actione celebrare, atque operam dare ut accepti beneficii memoriam perpetuò conſervemus. Similis gratiarum actionis pro ſingularibus Dei beneficiis exempla vide Gen.14.v.20. ubi Melchizedek gratias agit Deo pro victoria quam dederat Abrahamo. Gen.24.v.27. ubi ſervus Abrahami gratias agit Deo pro felici ſucceſſu ſui itineris, ſuſcepti ad conciliandum nuptias herili filio Iſaaco. Gen.32.v.10. ubi Jacob è Meſopotamia in patriam revertens, gratias agit Deo pro omnibus beneficiis toto illo tempore peregrinationis ſuæ in ipſum collatis, ac nominatim pro numeroſa familia. Exod.15.1. ac deinceps: ubi Moſes cum Iſraëlitis Deum pro victoria contra Pharaonem in mari rubro ſubmerſum cantico celebrat, idemque Maria ſoror illius cæteræque fœminæ tympanis faciunt. Num.21.v.17.& 18. ubi Iſraëlitæ Deum celebrant cantico pro puteo in deſerto divinitus oſtenſo, atq; ab ipſis effoſſo. Judic.5. ubi recitatur carmen *ἐπινίκιον*, quo Debora & Barak Deum celebrarunt pro victoria quam reportaverunt a Siſera duce Jabini regis Chananæorum. 1.Sam.2. v.1. & deinceps, ubi Hanna uxor Elkanæ cantico Deum celebrat pro impetrato Samuele, quum antea eſſet ſterilis. 2.Sam.7.v.18. & deinceps: ubi David pro multiplicibus Dei erga ſe beneficiis, ac nominatim pro promiſſione Chriſti ex ipſo naſcituri, gratitudinem ſuam ampliſſimis verbis exponit. 1.Chron.29.v.10. ubi David coram tota populi congregatione gratias agit Deo pro muneribus in ſtructuram templi a populo liberaliſſimè oblatis. Sic multi extant Pſalmi euchariſtici Davidis, quibus Deo pro ſingularibus beneficiis, ac præcipuè pro liberatione ſui è manibus hoſtium, gratias agit. 1.Reg.3.v.15. ubi Salomon impetratâ a Deo ſapientiâ, obtulit holocauſta & fecit euchariſtica: quin coram ſervis ſuis omnibus convivium fecit, ut nimirum eos illius gratiarum actionis ſocios haberet. Eſdræ 7.v.27. & 28. ubi Eſdras gratias agit Deo pro impetrata a rege Perſidis poteſtate proficiſcendi Hieroſolymam Deique cultum illic inſtaurandi. Eſa.38. v.10. & deinceps, ubi recitatur ode regis Ezechiæ quâ pro reſtituta ſibi valetudine gratias Deo immortales ſpondet, Dan.2.v.20. & deinceps, ubi Daniel gratias agit Deo pro revelato ſibi ſomnio regis Nebucadnezaris, & illius interpretatione. Jon.1.v.16. ubi nautæ poſt ejectum Jonam ſedato æſtu maris, ſacrificium obtulerunt Jehovæ. Ibid.cap.2. recitat Jonas canticum ſuum euchariſticum quod compoſuit, quum è ventre ceti liberatus eſſet. Atque hæc exempla occurrunt in Teſtamento vetere: in novo illa. Mariæ matris Domini, Luc.1.v.46. & deinceps. Zachariæ patris Johannis Baptiſtæ, ibid.v.68.& deinceps. Paſtorum Bethlehemiticorum, Luc.2.v.20. Paralytici per Chriſtum ſanati, Luc.5.v.25. Populi, poſt excitatum a Chriſto filium viduæ in civitate Nain, Luc.7.v.16. Mulieris incurvæ per Chriſtum ſanatæ, Luc.13.v.13. Samaritani a lepra per Chriſtum purgati, Luc.17.v.15.& 16. Cæci per Chriſtum ſanati, ſimulque populi qui illud viderat, Luc.18. v.ult. Claudi ſanati per Petrum, Act.3.v.8. Pauli erepti ex ore leonis, id eſt Cæſaris Neronis, 2 Tim.4.v.17.& 18.

Gratiarum actionis ſanctorum pro Dei beneficiis exempla.

Mariti dominium in uxorem.

Nominum impoſitio argumentum dominii.

28 Ex eod.verſu. Quòd Adam uxori ſuæ nomen impoſuit, id argumentum eſt dominii quod maritus habet in uxorem. Eodem jure Adam nomina impoſuit animantibus à Domino ſibi adductis, ſupra cap.2.v.19. Ita Nebucadnezar mutavit nomina nobilium puerorum quos ex Judæis captivi in aulam ſuam tranſtulerat, Dan.1.7. Item Aſſuerus rex Perſidis ductâ in uxorem Hadaſſa Judæâ, nominavit eam Eſtheram, Eſth.2.v.7. Ejuſdem dominii argumentum eſt, quòd mulier incedit capite velato. unde Apoſtolus iſtud velamen *περιβόλαιον* appellat poteſtatem, *ἐξουσίαν*, 1.Cor.11.v.1 . id eſt, argumentum poteſtatis quam maritus habet in uxorem.

Adamitarum ſive Adamianorum furor.

29 Ex v.21. Quum veſtes homini à Deo ipſo datæ ſint ad conſulendum honeſtati contra turpitudinem nuditatis: deteſtandus igitur eſt furor Adamitarum ſive Adamianorum, qui olim ad teſtandum ſcilicet ſuam innocentiam (qualis erat primorum parentum ante lapſum) nudi convenire ſoliti ſunt ad cultum Dei peragendum.

Veſtes de quare admonere nos debeant.

30 Item, quum turpitudo illa nuditatis quæ veſtibus tegenda eſt, orta ſit ex peccato: debemus igitur per veſtes de primo illo peccato quod in lumbis primorum parentum admiſimus, admoneri: ac proinde miſeriam noſtram deplorare. Valde igitur veſtibus abutuntur, qui illis ſuperbiunt.

Veſtes quales eſſe debeant.

31 Item, quum veſtes divinitus inſtitutæ ſint honeſtatis cauſâ: debent igitur ipſæ quoque eſſe honeſtæ & ad honeſtatem comparatæ. Perverſiſſimè igitur veſtibus abutuntur, tum viri tum fœminæ: qui quæve tales veſtes gerunt, quæ ſerviant libidini aſpicientium accendendæ. Honeſtè igitur veſtiri quisque debet pro ſui ordinis gradu. nam principum ac magiſtratuum ſplendidiorem eſſe veſtitum, ut hoc modo a ſubditis diſcernantur ac eminere dignitate intelligantur: pietati per ſe non repugnat. Secus enim pius ille & caſtiſſimus Joſephus perſuaderi ſibi paſſus non eſſet, ut veſtibus regiis ſeſe indueret: nec Chriſtus veſtitum Salomonis ſplendidiſſimum alibi commemorans, irreprehenſum eum reliquiſſet. Imò Deus ſummum ſacerdotem ſplendidiſſimis ac pretioſiſſimis veſtibus in ſacris peragendis indui præcepit. Sed hodie a pleriſque exceditur modus, & luxus in hac quoque parte nimis indulgetur. Inprimis autem mulieres hic peccant nimio ornatu corporis gaudentes, illoque ſuperbientes: quo luxu atque ſuperbia quantopere offendatur Deus, videre eſt Eſa.3.v.16.& ſeq. Qualis autem ornatus deceat mulieres Chriſtianas, docet Petrus 1.Pet.3.v.3.4.& 5. item Paulus 1.Timoth.2.v.9.& 10.

Geneſ.41. v.42. Matth.6. v.29. Exod.28.

32 Ex v.22.

[illegible] 33 Ex v. 22. [illegible] Adam & Eva affectando divinam ma[illegible] [illegible] nam ſic conjecerunt, adeò ut [illegible] conatus a Deo ꝛnderetur [illegible] [illegible] & forte noſtra contenti [illegible] [illegible] nos quoque, ſi [illegible] aliter [illegible] ſententia gen[illegible] pronuntia[illegible] a Chriſto, Quicunque ſe extollit, deprimetur, Luc. 14. verſu 11. [illegible], quum ait, Deus ſuperbis re[illegible] [illegible]

34 Ex [illegible] [illegible]um hic eſt evidentiſſimum teſti[illegible] mo[illegible] in eſſentia Dei, videlicet ſanctæ [illegible] *Ecce Adam factus eſt ſicut unus ex* [illegible], [illegible] Adamo exprobrare [illegible] [illegible] ſioni ſerpentis, id eſt, diaboli, [illegible] eſſent ſicut Elohim, ſi de [illegible] Unde illud liquet, nomen Elohim [illegible] de tribus perſonis intelligen[illegible] ipſe ſic exponat. Ac proinde in [illegible] modo fieri poteſt, ſignificationem [illegible] retinendam. Interim negari non poteſt, [illegible] interdum uni tantum perſonæ, interdum [illegible] a [illegible] beatur. Uni: ut hic, Dixit Elohim, id [illegible] nempe Pater. Sic ſupra cap. 1. verſ. 26. Dixit [illegible] hominem ad imaginem n[illegible]ram. Duabus: [illegible] cap. 1. verſ. 2. Spiritus Elohim inc[illegible] [illegible] id eſt [illegible] qui eſt Spiritus æterni Patris ac Filii, a quibus [illegible]

[illegible] Ex v. 22. & 23. Exemplo Dei adimentis [illegible] noſtris [illegible] vitæ æternæ, videlicet arborem vitæ, [illegible] gubernatores Eccleſiæ: nempe ut ſacra [illegible] ad quos illa non amplius pertinent. Pertinent autem ſacramenta Eccleſiæ Chriſtianæ tantùm ad eos qui ſtant pactis cum Deo initis: hoc eſt, qui credunt promiſſionibus Dei & obediunt ejus mandatis. ſicut arbor vitæ tamdiu pertinebat ad primos parentes, quamdiu illi ſtabant pactis, perſiſtentes videlicet in obedientia erga mandatum Dei. hac enim lege arbor illa in ſacramentum vitæ æternæ eis data erat, ſi perſiſterent in obedientia. Hoc igitur pactum poſtquam violarunt, vitæ illis ſacramentum iſtud ademtum fuit, ipſique e paradiſo ejecti. Similiter ergo hodie gubernatores Eccleſiæ excludere debent a ſacra cœna eos qui obedientiam ad quam ſeſe Deo in baptiſmo obligarunt, non præſtant.

35 Ex v. 24. Qu[illegible] fit menuo Cherubim, id eſt, Angelorum: diſcimus hinc primùm, Angelos eſſe, contra errorem Sadducæorum. deinde [illegible] ſubſtantias ſeu ὑφιστάμενα, atque adeò perſonas, id eſt, [illegible] ſtantias [illegible] gentia & voluntate præditas: quia commiſſa illis a [illegible] fuit cuſtodia paradiſi. Præterea, De[illegible] [illegible] ad [illegible] ſua judicia: ut hoc loco eorum miniſterio [illegible] cendum homines ab ingreſſu paradiſi. Poſtremo [illegible] quum judicia Dei exſequuntur, apparere [illegible] in forma ignis, item cum gladiis. Similia exempla vide 2. Reg. 6. v. 17. ubi Angeli ad defendendum prophetam Eliſæum contra exercitum Syrorum apparuerunt in forma equorum & curruum igneorum. Item Eſa. 6. ubi Angeli qui Prophetæ in viſione apparuerunt, nominantur Seraphim, id eſt, urentes: eo quòd uſtat ignis conſumturi eſſent malos. Item 1. Chronic. 21. v. 16. ubi David angelum Jehovæ, qui peſte percuſſerat ac perdiderat magnam populi partem, vidit ſtantem inter terram & cœlum, cum gladio ſuo ſtricto in manu ſua, extenſo contra Hieroſolymam. Sic Bileam vidit angelum Jehovæ ſtantem in via cum gladio educto, Num. 22. v. 31.

Superbia ſugienda.

Trinitatis myſterium.

Sacramenta privanda ad quos eſſe non pertinent [illegible].

Angelos eſſe.

Et eſſe perſonas.

Item miniſtros Dei.

Qualitate apparent quũ exſequuntur judicia Dei.

CAPUT IV.

ARGUMENTUM.

N[illegible] hic primùm, quomodo Cajin occid[illegible] fratrem Abelem, uſque ad v. 17. Deinde, quales Cajin habuerit poſteros, ubi inprimis de Lemecho primo digamo, uſque ad v. 25. Poſtremò, quomodo Eccleſia inſtaurata atq; amplificata ſit per Sethum, uſq; ad finem c. pitis.

T & J.

1 *DEinde Adam cognovit Chavvam uxorem ſuam: quæ ubi concepiſſet & peperit Kajinum, dixit. Acquiſivi virum à Jehova.*

2 Poſtea pergens parere, peperit fratrem ipſius, Hebelum. fuit [illegible] *paſtor gregis, at Kajin fuit agricola.*

3 [illegible] *autem poſt dies multos, quum obtuliſſet Kajin de fructu terræ* [illegible] *Jehovæ:*

4 Et ipſe quoque Hebel obtulit de primogenitis gregis ſui & adipe eorum: reſpexitque Jehova ad Hebelum & ad munus ejus.

5 Ad Kajinum vero & ad munus ejus non reſpexit: quapropter [illegible] *eſt ira Kajini valde, & cecidit vultus ejus.*

6 Tum dixit Jehova Kajino, Quare accenſa eſt ira tua? & quare cecidit vultus tuus?

7 Nonne ſi bene egeris, remiſſio? ſi verò non bene egeris, præ [illegible] *eſt peccatum excubans? at erga te eſt appetitus illius, & tu* [illegible]

8 [illegible] *colloquebatur Kajin cum Hebelo fratre ſuo. E*[illegible] *autem* [illegible] *eſſent in agro, ut inſurgens Kajin in Hebelum fratrem* [illegible] *interficeret eum.*

9 Quamobrem dixit Jehova Kajino, Ubi eſt Hebel frater tuus? [illegible] *non novi; an cuſtos ego ſum fratris mei?*

10 [illegible] Deus, *Quid feciſti? ecce vocem ſanguinum fratris tui* [illegible] *ab ipſa humo inclamantium!*

11 [illegible] *tu maledictus* eſto: *ex*[illegible] *ab iſta terra, quæ aperuit* [illegible] *excipiendum ſanguinem fratris tui e manu tua.*

12 [illegible] *humum ipſam colueris, ne pergito dare vim ſuam tibi:* [illegible] *agitationibus eſto in terra.*

13 [illegible] *dixit Jehova, Major* eſt *pœna mea, quàm ut ſuſti*[illegible]

14 [illegible] *me hodie à ſuperficie iſtius terræ, ut à facie tua* [illegible] *ſim & infeſtus agitationibus in terra,* [illegible] *interficiet me.*

15 [illegible] *Jehova illi, propterea quicunque interfecerit Kajinum* [illegible] *impoſuit Jehova Kajino ſignum, ne* [illegible] *inventurus eum.*

16 [illegible] *a facie Jehovæ: & conſedit in terra* [illegible] *verſus.*

II. *17* [illegible] *uxorem ſuam, quæ concepit & peperit Cha*[illegible] *ædificare civitatem, & vocavit no*[illegible] *filii ſui Chanoc.*

18 [illegible] *Hirad, & Hirad genuit Mechu*[illegible] *Methuſchaelem, &* [illegible] *thuſchael genuit* [illegible]

19 [illegible] *uxores duas: prioris nomen fuit* [illegible]

20 [illegible] *hic fuit autor habitantium in tentoriis &* [illegible]

21 [illegible] Jubal: *hic fuit* [illegible]

P.

DEinde Adam cognovit Evam uxorem ſuam: & *illa* concepit ac peperit Cajinum; & dixit, Acquiſivi virum a Jehova. 1.

2 Et perrexit parere, ac *peperit* fratrem illius, Abelem: factusque eſt Abel paſtor gregis, Cajin vero factus eſt agricola.

3 Accidit autem poſt dies *aliquos*, ut afferret Cajin de fructu [illegible] Jehovæ.

4 Et Abel attulit etiam ipſe *munus*: *attulit autem* de primogenitis gregis ſui & de adipe eorum: reſpexitque Jehova ad Abelem & ad munus ejus.

5 Ad Cajinum verò & ad munus ejus non reſpexit: quapropter exarſit *naſus* Cajino valde, & cecidit vultus ejus.

6 Tum dixit Jehova Cajino, Quare exarſit tibi *naſus*? & quare cecidit vultus tuus?

7 Nonne ſi bene egeris, acceptio *tibi erit*; ſi verò non bene egeris, præ foribus peccatum excubat? Et *tamen* ad te *eſt* appetitus illius, & tu dominaberis in eum.

8 Pòſt colloquebatur Cajin cum Abele fratre ſuo. Evenit autem quum eſſent in agro, ut inſurgens Cajinus in Abelem fratrem ſuum *a* interficeret eum.

9 Quamobrem dixit Jehova Cajino, Ubi *eſt* Abel, frater tuus? qui dixit, Non novi: an cuſtos fratris mei ego *ſum*?

10 Et dixit *Deus*; Quid feciſti? En vox effuſi ſanguinis fratris tui, clamantis ad me ex humo.

11 Nunc igitur maledictus *es* tu: idque ex humo, quæ aperuit os ſuum ad excipiendo fuſum ſanguinem fratris tui e manu tua.

12 Quum coles humum, non perget dare vim ſuam tibi: vagus ac profugus eris in terra.

13 Et dixit Cajin ad Jehovam, Major eſt pœna mea quam ut feram:

14 En ejicis me hodie a facie hujus humi, ut a facie tua abſcondam: & ero vagus ac profugus in terra: itaque accidet, ut quicunque invenerit me, occidat me.

15 Sed dixit ei Jehova: Idcirco, quicunq; occiderit Cajinum, ſeptuplo vindicabitur. Et poſuit Jehova in Cajino ſignum, ut ne percuteret eum, quicunque invenerit eum.

16 Itaque exivit Cajin a facie Jehovæ, & habitavit in terra Nod, *ad* Orientem Edenis.

17 Et cognovit Cajinus uxorem ſuam, quæ concepit & peperit Hanochum: & ædificabat autem *poſtea* urbem, & vocavit nomen urbis illius de nomine filii ſui Hanoch. II.

18 Deinde Hanocho natus eſt Hirad, & Hirad genuit Mechujaelem: Mechujael verò genuit Methuſaelem, & Methuſael genuit Lamechum.

19 Accepit autem ſibi Lamech uxores duas: prioris nomen *fuit* Hada, & nomen ſecundæ Tzilla.

20 Peperit *autem* Hada Jabalum: hic fuit autor habitantium in tentoriis, & pecuariæ.

21 Nomen *autem* fratris ejus *fuit* Jubal: hic fuit autor omnium tractantium citharam & organon.

a Matt. 23.35. 1 Joh. 3.12. Jud. v. 11.

22 Tzilla verò ipſa quoque peperit Thubal-Kainum, qui erudivit omnem [illegible] aerariorum & ferrariorum ſororemq; [illegible] Thubal-Kaini, Nahamam.

23 [illegible] dixit Lemec ſuis uxoribus, O Hada & [illegible] zilla audite vocem meam, uxores Lemeci auribus percipite ſermonem meum: nam virum interfecero ad vulnus meum, etiam ado[le]ſcentem ad [illegible] meum.

24 [illegible] plo ſit vindicandus Kajin, utique Lemec ſeptuageſie[s] [illegible] tanto

III. *25 Cognovit autem denuò Adam uxorem ſuam, quæ peperit filium, & vocavit nomen ejus [S]ethum nam repoſuit mihi Deus, inquit, ſemen alterum pro Hebele quem ipſum interfecit Kajin*

26 Sed & ipſi Schetho genitus eſt filius, [cuj]us nomen vocavit Enoſchum. tunc captum eſt invocari nomen Jehova.

22 Tzilla verò ipſa quoque peperit filium, videlicet Thubal-Kajinum, qui erudivit omnem [illegible] æratium & ferrarium: ſororemque Thubal Kajini, [N]ahamam.

23 Tum dixit [Lam]ech uxoribus ſuis, [O] Hada & Tzilla audite vocem meam, uxore[s] Lamech auribus p[erci]pite [ſ]ermonem meum: Certe auſum interficere virum propter vulnus meum: etiam adole[ſcen]tem propter vibicem meum.

24 Quum ſep[t]uplo ſit vindicandus Kajin, utique Lamech ſeptuagecuplo ſeptuplo

25 Cognovit autem denuò Adam uxorem ſuam, & illa peperit [fili]um, & vocavit nomen ejus Sethum: nam repoſuit mihi Deus, inquiebat, ſemen aliud pro Abele, quem ipſum interfecit Cain. III.

26 Sed & ipſi Sethn genitus eſt filius, cujus nomen vocavit Eno chum: tunc cœptum eſt vocari de nomine Jehovæ

ANALYSIS CAP. IV

PAR[S] PR[I]MA

De fr[a]trum [illegible]

NArratio de [illegible] di[vidi] poteſt in tres partes [illegible] ant[e]ceſſerunt, uſque ad p[ri]m[u]m membrum [illegible] ſecunda de ipſo fa[cto], membrum tertium pœna [illegible]. Quæ anteceſſerunt, narrantur [illegible] uſque [illegible] & Abelis, nativitas & prior [membrum illegible] utriusque vitæ genus ſeu ſtudia [illegible] tum utriuſque ſacrificium [illegible] Cajini ſic loquitur Moſes *Et Adam [cognovit] Hevam uxorem ſuam & illa concepit ac peperit [Kajinum] & dixit [illegible] à Jehova* [illegible] Cajin [illegible] creatures deinde eff[ectum] [illegible] ſecutum in [illegible]. Cauſæ procreantes indicantur duæ: [illegible] Adami cum Eva, & [con]ceptio ſeminis ex illo coitu. Effectu[m illegible] Eva conſecutum, fuit gaudium & gratulatio [illegible] Jehovæ læta bunda, quòd ab eo acquiſiverit [illegible] adepta ſit prolem mal[illegible] genus humanum ſit propagandum [illegible] innuitur ratio nominis [illegible] à matre impo[ſiti illegible] haud dubie approbante. Porrò eſt neque hic neque [illegible] narratur, quòd pepererit [illegible] fœmine[a]s. tamen [illegible] quam [illegible] Cajini cujus intra [illegible] non poſſ[illegible] abunde [illegible] ex Eva [illegible] probabile eſt, Evam complures [illegible]

At [illegible] hæc de utriuſque vitæ genere [illegible] quod attinet ad [illegible], tum Cajini tum Abelis, ſacrificium [illegible] narran[illegible] tum cauſa [illegible] Cauſæ [illegible] duæ: [illegible] & ca[illegible] per [illegible] ſacrificii [illegible] cauſa [illegible] fratricidii [illegible] odium [illegible] fratrem. Cæterum [illegible] quid [illegible] facultas [illegible] Cain [illegible] ſacrificium [illegible] Abel [illegible] ergo Deum [illegible] illud ſemen [illegible] Dei [illegible] Hanc [illegible] Moſes, *Et reſpexit Jehova ad Hebelem, & ad munus eius.* [illegible] ignem [illegible] combuſſ[illegible] placere ſignificat [illegible]

[illegible]

verò ad peccatum

[illegible] vocabulo præcedente הַטָּאת [illegible] ſed metonymicè pœna ſi- [illegible] quadrat.

[illegible] ut tui eſt [illegible], quid ſcili- [illegible] Caino [illegible] acceſſerit. nempe ortam inde eſſe [illegible] tum iræ diſſimulationem per [illegible] fratris: id quod ſignificat Mo- [illegible] *ad fratrem ſuum.* ubi videtur ali- [illegible] non exprimatur, quid dixerit, niſi ſta- [illegible], id eſt, *dixit* hic poſitum eſſe pro [illegible] ut ſignificetur, collocutum eſſe [illegible] ns, incautum opprimeret. Atque [illegible] ad cauſas procreantes fratrici- [illegible] d.

[illegible] dium anteceſſerunt: ſequitur fa- [illegible] ntur ex loco, ubi res geſta ſuit, [illegible] nis forma. Locum indicat Mo- [illegible] *cum eſſent in agro.* Videlicet remo- [illegible] ac ſerorum. Visus igitur [illegible] dendum opportunus: ubi nemo [illegible], vel [illegible] quis iſtud faci- [illegible] ſignificat Moſes his verbis, *Et* [illegible]. Quibus verbis ſignificat, illum [illegible] ſive [illegible] ibuerit, ſive [illegible] nam [illegible] turam fer- [illegible] ſicut & ad [illegible] cudenda in uſum [illegible] infra v.22. [illegible] Tubal-Cajn [illegible] inventionem [illegible] jam [illegible] ipſum [illegible] *Et* [illegible] *eum*

[illegible] Cajno, ſequitur [illegible] pœnæ ſibi a Deo [illegible] deſcriptio [illegible] particulas. Primùm [illegible] v.9. deinde convictio rei, [illegible] v.10, 11. & 12. [illegible] querela rei de [illegible] v.13. & 14. [illegible] privilegium reo datum [illegible] præſtandum a cæde. v.15. poſtremò ſen- [illegible] v.16.

[illegible] deſcribitur his verbis: *Et dixit Jeho-* [illegible], *Ubi eſt Hebel, frater tuus?* Hic [illegible] tanquam judex, inquirit in ſcelus a Cajno perpetra- [illegible] igitur non quaſi ignoret: ſed ut reum ad confeſ- [illegible] Quum tibi conſcius [illegible] quòd Ha- [illegible] tuum e medio [illegible] ut mihi can- [illegible] Ad [illegible] *Non novi. an* [illegible] *fratris* [illegible] Hæc re- [illegible] continentur duo: primùm [illegible] deinde re- [illegible] Factum negat, quum ait: *Non novi.* nam ſi non no- [illegible] eſſet frater: non [illegible] ſibi conſcius, quòd eum occi- [illegible] defodiſſet vel feris dilaniandum objeciſſet. Fratri- [illegible] a ſe perpetratum Cajn impudente mendacio ne- [illegible] impudente iſto mendacio non contentus, addit lon- [illegible] ſentiorem recriminationem, qua protervè criminan- [illegible] injuſtitiæ, quaſi [illegible] jure ab ipſo poſtularet curam [illegible] pe quum ipſe non ſit conſtitutus illius cuſtos. Syl- [illegible] Si iniuſte ex me quæreres, ubi ſit frater oporte- [illegible] eſſe cuſtodem. At non ſum illius cuſtos. Non [illegible] ex me quæris. Sed illa eſt aſſumtio. etenim ipſa [illegible] homo cuſtos alterius conſtitutus [illegible], ut ſci- [illegible] tam & bona, quantum in ipſo eſt, cuſtodiat & con- [illegible] ad [illegible] curam obligati ſunt. qua [illegible] na- [illegible] ſe ſunt conjuncti: ut parentes & liberi. fra- [illegible] ipſum videtur innuiſſe Deus, cùm diceret: [illegible] *tuus?*

[illegible] deſcribitur his verbis: *Et dixit*: nempe Je- [illegible] *quid feciſti?* quaſi dicat. Heu [illegible] tantum ſce- [illegible] fratrem occidiſti? *En vocem ſanguinum* [illegible] *ad me ex humo.* His verbis Deus Cap- [illegible] appellando ipſius conſcientiam, & [illegible] tanquam judicis orbis terrarum: [illegible] cem paratam jam eſſe ſignificat ad ex- [illegible]

[illegible] his verbis: *Nunc igitur ma-* [illegible] *quæ aperuit os ſuum, ac ipſendo ſan-* [illegible] *Quum coles humum, non perget* [illegible] *ac profugus eris in terra.* His verbis [illegible] fratricidii pœnam, primùm in gene- [illegible], quum ait: *Maledictus eris*, atque [illegible] comminationi annectit rationem ad [illegible] ius [illegible], ex [illegible] *ſuum* [illegible] quæ [illegible] Quum [illegible] *Quum coles humum &* [illegible] ait, *quum* [illegible] natus & educatus erat, ubi

ſubſecet degebant parentes cum reliquis liberis. Tertiò ex- communicatio, id eſt, ejectio ac ſeparatio a ſancto illo cœtu verorum cultorum Dei. Quartò trepida atque inquieta con- ſcientia, ſeu anxietas perpetua ac metus inſultuum hoſtilium. Hæc omnia comprehenduntur his verbis, *Vagus ac profugus eris in terra.*

4 Querela rei (videlicet Cajni) de pœnæ denuntiatæ gra- vitate deſcribitur his verbis: *Et dixit Cajn ad Jehovam: Major eſt pœna mea quàm ut ſeram: En ejicis me hodie a facie hujus humi, ut a facie tua me abſcondam: & ero vagus ac profugus in terra. itaq; accidet ut quiſquis invenerit me, occidat me.* His ver- bis conqueritur Cajn de pœnæ ſibi a Deo denuntiatæ gravita- te. Repetit autem tres ſolum poſteriores pœnæ partes, videli- cet exilium, ubi ait: *En ejicis me hodie a facie hujus humi.* dein- de excommunicationem, ubi ait, *Ut a facie tua me abſcondam.* Poſtremò anxietatem ac metum inſultuum hoſtilium, ubi ait: *Et ero vagus ac profugus in terra. itaque accidet ut quicunque in- venerit me* (id eſt, occurrerit mihi) *occidat me.* Sunt qui putent, Cajnum metuiſſe ſibi ab incurſu ferarum: quod ut non nega- vero: (quippe quum qui ſibi male conſcius eſt, etiam ſtrepi- tu cadentis folii ſibi metuat) ita puto eum hic loqui non de feris, ſed de hominibus, videl. fratribus, aut etiam naſcituris ſibi fi- liis ac nepotibus. Certè de hominum incurſu Cajnum hic lo- cutum, liquet ex cautione quam Deus illi adhibuit, denun- tiando vindictam occiſori Cajni, & ponendo in eo ſignum, unde agnoſceretur, & quo homines monerentur ne violentas manus illi afferrent.

5 Privilegium ſeu cautio exponitur his verbis: *Et dixit ei Je- hova Idcirco, quicunque occiderit Cajnum, ſeptuplo vindicabitur. Et poſuit Jehova in Cajno ſignum: ut ne percuteret eum, quicun- que inveniret eum.* His verbis docetur, quòd Deus Cajnum tu- tum præſtiterit à cæde. Conſtat autem hæc cautio partim ver- bis partim ſigno. Verbis continetur denuntiatio vindictæ gra- viſſimæ in occiſorem Cajni: ſi quis extiterit. Signum autem Cajno appoſitum, quo omnes ab illo occidendo deterreren- tur, quale fuerit, non liquet.

6 Executio ſententiæ indicatur his verbis: *Itaque exivit Cajn à facie Jehovæ & conſedit in terra Nod, ad Orientem He- denis.* His indicatur exilium Cajno denuntiatum: quod qui- dem deſcribitur ex utroque motus termino, a quo & ad quem: unde ſcilicet migrarit, videl. à facie Jehovæ, id eſt, ex eo loco, ubi degebant primi parentes cum familia liberorum, quibus Deus gratioſa præſentia aderat: & quo ſe contulerit, videlicet in tra- ctum [illegible] ad orientem regionis Hedenis, qui tractus ex hoc [illegible] Nod, id eſt, agitationis. Hanc Franciſcus Junius putat eſſe [illegible] regionem in de- ſerto Arabiæ, Babyloniæ conterminam.

PARS SECUNDA,

De poſteris Cajni, ac potiſſimùm de Lamecho.

Sequitur ſecunda pars capitis, de poſteris Cajni, ac potiſſi- mùm de Lamecho. ubi primùm poſteri Cajni, inde a filio Ha- nocho uſque ad Lamechum juſto ordine enumerantur, uſque ad verſ.19. deinde de Lamechi uxoribus ac filiis narratur, uſque ad verſ.25. Enumerationi poſterorum Cajni ſubjicitur narratio de condita ab illo urbe, quam de nomine filii appellavit Ha- noch, ſ[illegible] ad Lamechum quod attinet commemorat primùm nomina duarum, quas duxit, uxorum, verſ.19. deinde no- mina filiorum ex illis natorum, ac ſimul eorundem ſtudia & ingenioſa inventa, v.20.21. & 22. poſtremò recitatur ſermo il- lius ad uxores, quo gloriatur de ſua potentia & ſanguinariis auſ- ſis, v.23. & 24. Introducitur enim hic Lamech tanquam pri- mus digamus ac violator legis conjugii: qui ſoboles & opi- bus auctus, ſeviter cœpit, & confidentia ſuam in aliis, ſi libê- ret, occidendis jactavit: allegato etiam per impium jocum exemplo atavi ſui Cajni, cujus nimirum exemplo ſe tutum fo- re ſperet, etiamſi quem occiderit.

PARS TERTIA.

De inſtauratione Eccleſiæ per Sethum.

Tertia pars capitis, de inſtauratione Eccleſiæ per Sethum. Atque ita poſt tetricam narrationem de poſteris Cajni, redit Moſes ad hiſtoriam Eccleſiæ ſeu populi Dei: quam hiſtoriam deinceps continuaturus eſt. Igitur Abele interfecto, per quem ſi ſuperstitiſſet, Eccleſia fuiſſet continuata: Cajno verò a paren- tum cohabitatione divinitus eiecto, atque adeò ab Eccleſia ex- communicato: neceſſe fuit, ut in locum Abelis alius ſuccede- ret, per quem Eccleſia continuaretur, & ex quo ſemen illud promiſſum (nempe Chriſtus aliquando naſceretur. Quare nar- rat Moſes, in locum Abelis natum eſſe Sethum, quod ipſum a matre Eva ſubſtitutus [illegible] enim ſonat ratio- nem nominis à matre ei impoſiti. Quod autem per Sethum continuata [illegible] ſit Eccleſia, idque maximè nato illi [illegible] Enos [illegible] indicat Moſes quum ait, tempore nati Enos [illegible] de nomine Jehovæ, hoc eſt, numeroſiorum e Setho ortorum, ita tunc excreviſſe, ut cœperit appella- tione [illegible] ab impiis Cajnitis diſcerni, [illegible] de nomine Jehovæ, videlicet cultores Jehovæ. [illegible]

Jehovæ. Etenim [illegible] v. 2. appellantur à Mo[illegible] filii Dei. Cujus quidem [illegible] m cum fine hujus cohæret: quum caput [illegible] digreſſionem quandam inſertum, nihil [illegible] enumerationem poſterorum [illegible] per Sethum uſque [illegible] oahhum.

SCHOLIA IN CAP. IV.

COgnovit Chavvam] *Id eſt, cum habuit* [illegible] *compreſſit eam,* [illegible] *unde* Quæ [illegible] concepit] *Hebr.* Et concepit. [illegible] *vatthahar.* *Verbum Hebr. eſt generis* [illegible] *ſemen tum maritis, tum ſuum ipſius* [illegible] את [illegible]. *Nomen Hebræum ſignificat* [illegible] *acquiſ*[illegible] קָנָה *kanah acquiſivit* [illegible] *nomine, qua* [illegible]. Acq[illegible] virum [illegible] *Id* [illegible] *prolem* [illegible] Jehova [illegible] את יהוה *et Jehovah pro* מאת יהוה [illegible] *Ellip* [illegible] הם יצאו את העיר [illegible] 44. 4. [illegible] *urbe* [illegible] Jehova. [illegible] *ſeu ope Jeh*[illegible] *Sic etiam* [illegible] *eodem ſe*[illegible] *ad eundem modum dicitur* [illegible] *apud* [illegible] את [illegible] *interpretatus ut per* [illegible]

[illegible]

7 Si bene egeris] *Id eſt, Si ex fide* [illegible] *obtuleris, tum reliqua* [illegible] *opera* [illegible]. Re[illegible] שאת [illegible] *Vel, acceptio.* [illegible] *tibi erit, id eſt acceptus a me, ſeu recep*[illegible] *in gratiam, acceptus & gratus* [illegible] *erit, non minus quam Abel,* [illegible] *tibi remiſſio* [illegible] *Alii. Excellentia* [illegible] *Latini, Re*[illegible] *male expreſſo. Alii. Ele*[illegible] *propter antitheſin* [illegible] Co[illegible] aptius eſt vul[illegible] *ſic dicitur Job* 11. [illegible] tunc elevabis faciem tuam [illegible] *Id eſt, hilaris eris. Cæterum* [illegible] *illa interpretatio* [illegible] *ex vario uſu verbi* נשא [illegible] *unde nomen* שאת [illegible] *deductum eſt. Dicitur enim* נשא פנים [illegible] *Infra* [illegible] *alicui benefacere, unde* [illegible] עון [illegible] *remittere.* [illegible] *prima.* [illegible]

[illegible]

[illegible] à tanto facinore deterreret. Interficeret eum] Seu lapide, ſeu fuſte, ſeu cultro, ſeu etiam gladio, aut alio telo ferreo. Nam & agricultura & res pecuaria, quas artes jam tum excolebant, ferramentis non videntur poſſe carere. Neque enim videntur ferramenta demum inventa eſſe per Thubal-Kainum, de quo infrà [illegible] 22. [illegible] artem jam inventam excoluit & amplificavit.

9 Ubi eſt [illegible]] Non interrogat, quaſi ignorans: ſed ut judex, volens reum adigere ad confeſſionem perpetrati facinoris. Sic ſuprà 3.9. Frater [illegible]] Hæc epitheto augetur & juſtitia inquiſitionis, & atrocitas [illegible] à Cajino in Hebelem patrata. q.d. Non eſt quod putes me abſque juſtâ ratione ex te quærere, ubi ſit Hebel. Etenim is eſt frater tuus, & proinde debet eſſe tibi cura ejus [illegible] in columitas. Non novi] Impudens mendacium. Norat enim ubi [illegible] reliquiſſet. Num cuſtos &c.] Quaſi dicat, Nequaquam [illegible] cuſtos fratris mei: ac proinde non teneor rationem [illegible] reddere, ubi ſit. Falſa defenſio. Nam vita proximi cuique curæ eſſe debet, quoad ejus fieri poteſt.

10 Q[illegible] d. Heu quantum ſcelus perpetraſti, quòd occidiſti fratrem tuum. [illegible] Deus confiſcatum Cajinus appellat: quo[illegible] non poſſis. Quare mox pœnam illi denunciat. [illegible] fratris tui] Q. d. Etſi nemo hominum te accuſet [illegible] nemo tui ſceleris ſit conſcius, tamen eſt qui te [illegible] videlicet ipſe ſanguis fratris tui, innocenter per [illegible], inquam, ſanguis loquitur coram te, vindictam ſui à [illegible] poſtulans. Confer Heb.11.v.4. & 12.v.24. Item Apoc. [illegible] 9 & 10. Porrò numero plurali דְּמֵי demé, id eſt, ſanguines, notatur cædes, quaſi ſit ſanguis è venis hinc inde erumpens in [illegible] partes diſſiliat. Sic Pſal.5.7. אִישׁ דָּמִים iſch damim, [illegible] ſanguinum. hoc eſt, ſanguinarius, cædibus intentus. Et P[illegible]. Libera me מִדָּמִים middamim, à ſanguinibus, id eſt, à cæde, videlicet Uriæ. Sic Eſa 26.v. ult. Retegit terra ſanguines ſuos id [illegible] cædes [illegible] neque obteget ultrà interfectos ſuos. Inclamavit in me [illegible] Poſtulando ſcilicet à me vindictam.

11 M[illegible]dictus eſto] Vertendum, Maledictus eris. quia non eſt mandatum, ſed denunciatio pœnæ. Sic deinceps. Id eſt, malè habebis animo & corpore, ſicut ſequentia declarabunt. Quæ aperuit [illegible] verbum פָּצָה pazah paſſim tribuitur ori & labiis. Aliàs aperire apud Hebræos eſt פָּתַח patahh. Dicuntur autem hæc per metaphoram illuſtrem, quâ rei inanimæ ſenſus ac motus tribuuntur. Et videntur hæc dicta ad amplificandum ſcelus Cajini per antitheſin diſparatorum. quaſi dicat, Ipſa terra, quantumvis ratione ac ſenſu deſtituta, tamen humaniorem ſeſe exhibuit erga fratrem tuum, quàm tu: quia ſanguinem quem tu effudiſti, illa in ſinum ſuum recepit & recondidit, ut aſpectus hominum patiens cum horrore.

12 Quum humum ipſam] Διασάφησις, id eſt, ſpecialis & particularis declaratio ejus quod dictum fuerat verbo generali, Maledictus. Ipſam] Ponitur pro articulo. das land / vel das feld. [illegible] ſuam] כֹּחַ coahh, ſignificat vim illam vitalem ſeu ſuccum nativum, cujus vires animato fœcunda ut robuſta ſunt, ut Pſal.22.v.16. Exaruit velut teſta כֹּחִי cohhi, vis mea. Et 33.16. Robuſtus non eripietur בְּרָב־כֹּחַ berob-choahh per amplitudinem virium. Sic [illegible] 14.v.11. Caleb integritatem virium ſuarum prædicat apud J[illegible] his verbis: Adhuc hodie robuſtus ſum, ut quo die miſit me [illegible] ut vires meæ tunc fuerunt, ſic etiam vires meæ nunc ſunt ad bellum &c. כֹּחִי אוֹ כְּכֹחִי עָתָּה kecohhi az, kecohhi hhattah. [illegible] Geneſ.49.v.3. Jacob dicit: Reuben primogenitus meus, [illegible] mea, & principium potentiæ meæ. Ex his percipitur, [illegible] כֹּחַ coahh hic uſurpari partim per metaphoram [illegible] [illegible] per metonymiam efficientis. Intelligentur enim fru[illegible] vi ſibi inſitâ profert. Vagus & infeſtus agitatio [illegible] נָע nahh à radice נוּעַ nahh: quæ ſignificat moveri ſeu [illegible] tribuitur tum rebus inanimis, ut Eſa.6.v.4. Commo[illegible], tum animatis: ut cordi, Eſa. [illegible].v.2. Commo[illegible] ut ſicut commoventur arbores ſylvæ propter ven[illegible] ut 1.Samuel.1.13. Tantùm labia ejus movebantur. [illegible], ut Pſal.109.v.10. Et vagando vagentur [illegible] הֵנִיעַ heniahh ſignificat exagitare ut Pſal.59.v.12. [illegible] tuâ, hoc eſt, facito cogantur vagari incertis ſedibus. [illegible] 9.v.9. Ecce ego præcipiam agitabo inter omnes gentes domum Iſraelis, quemadmodum agitantur grana in vanno. [illegible] nad vero [illegible] נוּד nud, quæ ſignificat migrare, ut Pſal.11.v. [illegible]. Migrate in montem veſtrum. Jer.50.v.3. Tam homines quàm jumenta migrabunt.

13 Pœna mea] עֲוֹנִי hhavoni. Ad verb. Iniquitas mea. Metonymia efficientis, ut liquidò cohærentia verſus ſequentis. Sic accipitur [illegible] infrà 19.[illegible]. Surge, ne pereamus in pœna civitatis iſtius. Pſal.69.28. Appone pœnam ad pœnam eorum. Sic Prov.12.21. Non accidet [illegible] כָּל־אָוֶן col-aven ulla iniquitas, hoc eſt, pœna iniquitatis. Et ſic exponit quoque S. Athanaſius ad Antiochum quæſt. [illegible] verbis, τί ἐστι, Μείζων ἡ αἰτία μου, id eſt, Major eſt [illegible] mea. Reſpondet, Μείζων ἐστὶν ἡ κατάκρισις μου: id eſt [illegible] condemnatio mea. Et hoc ipſum mox declaratur ſermone quo uſſus fuerit Cain. Alii accipientes his propriè, vertunt ſic hanc ſententiam: Major eſt iniquitas mea, quàm ut remittatur: Reſpicientes ad uſum verbi נָשָׂא naſá, quo regit nomen peccati, & ſignificat, remittere peccatum, ut Exod.34.v.6. Hinc illud Auguſtini: Mentitus Cain. Nam major eſt miſericordia Dei, quàm omnium hominum iniquitas. Fit dictum, ſed [illegible]. Quàm ut ſuſtinere poſſim] מִנְּשֹׂא minnesó. Ad verb. A ferendo, ſeu præferendo, hoc eſt, quàm ut feram ſeu ſuſtineam ego. Senſus eſt, Mein ſtraf iſt gröſſer denn daß ich ſie könne er tragen. Et ſic ſæpè accipitur verbum נָשָׂא naſá, ut Geneſ.36.v.7. Terra non poterat ferre eos propter peccata eorum. Deut.1.v.9. Non potero ſolus ferre vos. Eſa.53.v.4. Morbos noſtros pertulit, & dolores noſtros bajulavit. Et 46.v.4. Uſque ad canitiem portaturus ſum: ego feram & geſtaturus ſum.

14 En expellis me] Ex cohærentiâ horum verborum cum proximè præcedentibus planum eſt, illic contineri querelam de gravitate pœnæ. Etenim quod modo dixerat generaliter & uno verbo: nunc per partes exponit. A facie] מֵעַל־פְּנֵי mehhál-pené. Ad verb. Deſuper faciem. Hebræum [illegible]. Significatur enim, Cajinum expelli ex eo territorio ſuper quo anteà cum parentibus degebat. Illius terræ] הָאֲדָמָה haadamáh. Scilicet in quâ tum Cajin adhuc conſiſtebat. Neque enim poteſt generaliter intelligi de tota terra. Ut à facie tua abſcondam me] Id eſt, Non licebit mihi poſthac venire in conſpectum tuum, hoc eſt, ad locum ubi parentes cum familia congregantur cultus divini causâ: quibus congregationibus in ſingulari gratiâ ſoles adeſſe. Sic paulò poſt v.16. Similiter Facies Dei accipitur paſſim in ſcriptura, ut cùm dicuntur conveniſſe לִפְנֵי־יְהוָה liphne Jehováh, coram Jehováh, id eſt, coram tabernaculo ſeu arca fœderis. Et ſic Jonas dicitur fugiſſe מִלִּפְנֵי יְהוָה milliphne Jehováh, à facie Jehovæ, hoc eſt, à terra Iſrael ubi colebatur Jehova. Jon.1.v.3. & 10. Si ullus fuerit qui me invenerit] כָל־מֹצְאִי col-mozei. Omnis inveniens me. Vel, Omne inveniens me. Sed intelligendum hoc eſſe de hominibus, liquet ex ſequente cautione Dei, qua illum tutum præſtat. Item ex uſu verbi הָרַג harag interficere. quod nuſquam beſtiis in ſcriptura tribuitur, ſed Deo & hominibus.

15 Propterea] לָכֵן lachén. Nempe ut vulgus, quantoperè deteſtor homicidium. Septuplo vindicator] Verte, Septuplo vindicabitur. Id eſt, graviſſimè punietur, ad vindicandum Cainum. Eſt enim numerus certus pro incerto. Sic in Pſal.12.v.7. Argentum purgatum ſepties. Item Prov.24.v.16. Juſtus in die cadit ſepties. Porrò verbum הִקִּים hukkám vindicari, dicitur tum de eo in cujus gratiam alius punitur, tum de eo qui in alterius gratiam punitur. Exempla prioris. Infrà v.24. Quum ſeptuplo ſit vindicandus Cajin, utique Lamech ſeptuageſies ſeptuplo. Sic 1.Sam.24.13. David aiebat Sauli, Vindicabit me Jehova à te. Sic Exod.21.v.20. & 21. Si quis percuſſerit ſervum ſuum aut ancillam ſuam virgâ, & is moriatur ſub manu illius: omnino vindicator. Veruntamen ſi diem aut biduum ſuperſtes manſerit, ne vindicator. Exempla poſterioris: Joſ.10.v.13. Stetit ſol & luna ſtetit: donec vindicabat gens inimicos ſuos. Ita hic, Qui occiderit Cajinum, ſeptuplo vindicabitur. Similiter & Latini bifariam uſurpant verbum vindicandi. Dicunt enim, Vindicare necem alicujus, id eſt, punire aliquem in gratiam necati: & vindicare maleficium alicujus, id eſt, punire aliquem propter maleficium ab ipſo admiſſum. Signum] Nempe ex quo homines cognoſcerent, Deum nolle ut occideretur: ſicut ipſe Moſes mox declarat. Caderet] הַכּוֹת hacoth. Percuteret: id eſt, occideret. Sic infrà 8.21. Non pergam ampliùs percutere לְהַכּוֹת lehaccoth, omne vivens. Aliàs locus patet: ut Exod.7.17. Ecce ego percutio baculo ſuper aquas, מַכֶּה makkéh.

16 A facie Jehovæ] Vide ſuprà v.14. Et conſedit] וַיֵּשֶׁב vajjéſcheb. Vel, Et habitavit. In terra Nod] Prolepſis hiſtorica. Neque enim illa regio nominata fuit Nod ante Cajini in illam adventum, ſed ex hoc ipſo nomen iſtud accepit. quippe quòd illic ſe recepiſſet, quum jam ex vindicta divina factus eſſet נָע וָנָד nahh vanad, vagus & profugus: ut liquet ex præcedentibus. Ad orientem Hedenem verſus] קִדְמַת עֵדֶן kidmath Eden. Ad orientem Hedenis. Sic ſuprà 2.14. קִדְמַת אַשּׁוּר kidmath Aſchur. Ad orientem Aſſyriæ. In Hebræo [illegible] præpoſitio ב vel ל vel מִן min, ut ſit מִקִּדְמַת mikkidmath, ab oriente, ſicut ſuprà 2.v.8. legitur מִקֶּדֶם mikkedem. Hheden autem eſt nomen regionis ſitæ in Babylonia ſeu Chaldæa. Vide ſuprà in Scholiis ad 2.8.

17 Et cognovit Kajin] ut ſuprà v.1. Studebat ædificare urbem] Id eſt, locum illum, in quo habitare conſtituerat, circumdedit muro, ſicut etiam inceſſit lateribus & bitumine ferruminatis. Confer infrà 11.3.

18 Deinde Chanoco genitus eſt Hirad] וַיִּוָּלֵד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד vajjivvaléd lahhanóch eth-Hhirád. Ad verb. Et genitus eſt Hanocho Hiradum. Videtur eſſe [illegible], quaſi dicatur, Et genitus eſt Hanocho filius, quippe qui genuit Hiradum.

19 Aſſumſit autem ſibi] *Malim*, Accepit autem ſibi. *His verbis notari videtur impietas Lamechi Cainitæ: ut qui ipſe ſibi acceperit uxores, neglectâ ſcil. voluntate parentum.* Duas uxores] *videl. contra ordinationem Dei: qui conjugium eâ lege inſtituerat, ut eſſent duo in carnem unam, ſuprà 2. v. 24.*

20 Autor] אֲבִי *abi, pater. Sic verſ. ſeq: Id eſt, author atque inventor. Synecdoche ſpeciei.* Habitantium in tentoriis] יֹשֵׁב אֹהֶל *joſchéb óhel. Ad verb.* habitantis in tentorio. *Enallage numeri.* Et pecuariæ] וּמִקְנֶה *umiknéh. Ad verb.* Et pecoris, *hoc eſt, artis curandi pecus & commodè paſcendi. Metonymia ſubjecti.* Omnium tractantium citharam] *Hebr.* Omnis tangentis citharam. *Enallage numeri, id eſt, omnium canentium citharâ, tangendo ſcilicet fides artificiosè. Synecdoche generis.* Organon] *Cithara eſt in genere inſtrumentorum Muſicorum quæ à Græcis nominantur ψηλαφητὰ & ἐντατά: Organon verò in genere eorum, quæ vocantur πνευματικὰ & ἐμπνευστά: quorum illa conſtant fidibus, hæc fiſtulis.*

22 Ipſa quoque peperit Thubal-Kajinum] *Pro*, Etiam ipſa peperit *filium, videlicet* Thubal-Kajinum. *Ellipſis, qualis ſuprà v. 2. & 4.* Qui erudivit] לֹטֵשׁ *lotéſch. Ad verb.* Acuentem: *vel q. d.* acutorem omnis fabri. *Id eſt, (ut exponit Franciſc. Jun.) artem inventam extolit ornavitq́; Ponitur ergo hîc iſtud verbum μεταφορικῶς, pro acutè docere, ita nimirum ut doctrina in mentem diſcentis penetret. Quo modo verbum* שִׁנֵּן *ſchinnén (quod & ipſum acuere ſignificat) uſurpatur Deut. 6. v. 7. de præceptis Dei acutè inſtillandis in animos liberorum per parentes. Alii vertunt in ſignificatione propria, ſic:* Acuentem omne opificium æris. *At vox* חֹרֵשׁ *hhoréſch non rectè vertitur opificium, cùm ſit Benoni, & hîc induat naturam nominis, quo ſignificatur faber. Sic 1. Reg. 7. v. 14. ad eundem planè modum dicitur faber ærarius* חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת *horéſch nehhóſcheth. Niſi fortè poſt nomen* לֹטֵשׁ *lotéſch ſupplendum, & ex præced. v.* ἀπὸ κοινοῦ *repetendum ſit, nomen* אֲבִי *abi. Tunc enim ſic vertendum erit*, Peperit Thubal-Kajinum acutorem (*ſeu* politorem) patrem (*ſive* auctorem) omnis fabri ærarii ac ferrarii. *Veruntamen accentus zaképh gadól videtur hîc nomen* לֹטֵשׁ *lotéſch ſimiliter conjungere cum proximè ſequentibus, ut v. 20. 21. nomen* אֲבִי *abi.* Nahamam] נַעֲמָה *Nahhamáh ſonat amœnam & jucundam, vel etiam lætam ac hilarem. Fortaſſe ſic nominata ab elegantia formæ. Simile huic eſt* נָעֳמִי *Nohhomi: quod fuit nomen ſocrus Ruthæ, cujus notatio attingitur Ruth. 1. v. 20.*

23 Hada & Tzilla] *Apparet, hunc ſermonem ſingulari induſtriâ eſſe compoſitum. Continet enim repetitionem ſententiarum, qualis uſitata eſt in vaticiniis patriarcharum & prophetarum.* Auribus percipite] הַאְזֵנָּה *haaſénnah pro* הַאֲזִינָה *haaſinah. E pro I plenioris ſoni gratiâ, ut videtur.* Interfecero] הָרַגְתִּי *harágthi, hoc eſt, auſim interficere. Alii vertunt in præterito*, Occidi. *Sed videtur nihil aliud his verbis agere Lamech, quàm ut jactet ſuam potentiam & audaciam.* Ad vulnus meum] לְפִצְעִי *lephitzhhi. Vel*, In vulnus meum. *Id eſt, Etiamſi ex ejuſmodi cæde metuendum mihi ſit vulnus. Eſt enim Mars (ut dici ſolet) anceps ac dubius. Vel*, propter vulnus meum: *id eſt, ſi quis vulneravit me. Similiter duplicem expoſitionem admittit ſententia ſequens.* Adoleſcentem] יֶלֶד *jéled. Aliàs ſignificat puerum. Sed hîc videtur poni pro adoleſcente aut juvene. Sicut* יַלְדָּה *jaldáh ſignificat juvenculam ſeu puellam nubilem, Gen. 34. v. 4. ubi Sichem patri Hemori dicit de Dina (quam paulò pòſt compreſſit) Accipe mihi puellam hanc* אֶת הַיַּלְדָּה הַזֹּאת *eth hajaldáh haſóth.*

24 Utique Lemec] וָלֶמֶךְ *velémech. Conjunctio Vau hîc ſervit conſequenti connexi.* Septuagies ſepties tanto] *Vel*, Septuagecuplo & ſeptuplo. *Apparet, hominem profanum captare jocum ex paronomaſia & collatione numerorum. Talis paronomaſia, ſed ſancta & ad gravem commonefactionem accommodata, eſt in verbis illis Chriſti ad Petrum, quibus illum docet, quoties remittendum ſit fratri: Non dico tibi, uſque ſepties: ſed uſque ſeptuagies ſepties, Matth. 18. 22.*

25 Cognovit] *ut v. 1.* Denuo] עוֹד *hhód, id eſt, Adhuc, ampliùs, ſeu iterum, videlicet anno ætatis 130. infrà 5. 3.* Quæ peperit] וַתֵּלֶד *vatthéled.* Et illa peperit] *Verbum* יָלַד *jalád, & parere & gignere ſignificat. Et ſic verbum* γεννᾶν *uſurpatur apud Evangeliſtas: ut Matth. 1. v. 2. Abraham genuit,* ἐγέννησε. *At 2. 1.* τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος, *Quum Jeſus eſſet natus. item v. 4.* ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. *Sic Luc. 1. v. 7. Eliſabeth* ἐγέννησεν. Et vocavit] וַתִּקְרָא *vatthikrá. Scilicet ipſa uxor Adami, Eva (nam verbum eſt gen. fœm.) veruntamen cum conſenſu & approbatione mariti: unde infrà 5. 3. ipſe Adam dicitur hoc nomen filio ſuo impoſuiſſe.* Schetum] שֵׁת *ſchéth. Quaſi dicas, Poſitum: quia agnoſcebat, illum ſibi poſitum eſſe ſeu repoſitum loco Abelis: (ſicut declarant verba ſequentia) ut nimirum continuarentur veri Dei cultores.* Inquit] *Vel*, inquiebat. *Ellipſis verbi* לֵאמֹר *lémór, quod in ſimili ſententia exprimitur infrà 5. v. 29.* Semen alterum] זֶרַע אַחֵר *sérahh abhér. Malim*, ſemen aliud. *Id eſt*, filium alium. *Synecdoche generis, & Metonymia materiæ. Nota, nomen* זֶרַע *sérahh hîc non poni collectivè, ſed ad ſignificandam perſonam unam ſeu ſingularem. Sic infrà 21. 13. de Iſmahele dicitur, Quia ſemen tuum eſt. Item 38. v. 8. de filio gignendo per Onanem ex Thamare, Exuſcita ſemen fratri tuo.*

26 Sed & ipſi Setho genitus eſt filius] *Videlicet anno ætatis 105. infrà 5. 6.* Enoſchum] אֱנוֹשׁ *Enóſch, id eſt, mortalem, vel ærumnoſum.* Tunc] *videlicet nato Enoſo.* Cœptum eſt invocari nomen Jehovæ] *Vel*, Cœptum eſt vocari de nomine Jehovæ. הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה *Hubhál likró beſchém Jehováh. Ad verb.* Cœptum eſt vocare in nomine Jehovæ. *Id eſt, Cœperunt Seth & poſteri illius vocare ſeſe de nomine Jehovæ: hoc eſt, denominare ſe à Jehova, videlicet cultores Jehovæ, ſeu filios Jehovæ. Sic enim infrà à Moſe appellantur filii Dei, cap. 6. v. 2. Sic meo judicio rectè hunc locum exponit doctiſſimus vir Bonaventura Cornelius Bertramus Lucubrationum Frankentalenſ. cap. 1. ubi hanc expoſitionem illuſtrat collatione horum locorum. Pſalm. 49. 12. Appellarunt in (id eſt, de) nominibus ſuis ſuper terras, hoc eſt, de nomine ſuo appellarunt caſtella, arces, inſulas atque ædes, in quibus ſuas habitationes collocarant. Num. 32. v. 42. Et appellavit eam Nobachum in (id eſt, de) nomine ſuo. Eſa. 44. v. 5. Atque hic appellabit (ſe) in (id eſt, de) nomine Jacobi: atque hic ſcribet manu ſua, Jehovæ ſum: atque in (id eſt, de) nomine Iſraelis agnominabit (ſe) Eſa. 43. v. 6. & 7. ubi Deus meridiem alloquitur his verbis: Reduc filios meos è longinquo, & filias meas ab extremitate terræ: omnem qui vocat ſe de nomine meo,* כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי *col hannikrá biſchmi. Et 65. 1. Dixi, Ecce me, ad gentem, quæ non vocatur de nomine meo,* אֶל גּוֹי לֹא קֹרָא בִשְׁמִי *el goi lo korá biſchmi. Alii*, Tunc cœptum eſt invocari nomen Jehovæ, *Scilicet publicè & ſolenniter, cùm id fieret anteà tantummodo in cujuſque familia. Et ſic uſurpatur iſta phraſis infrà 12. 8. ubi de Abrahamo dicitur, Et ædificavit ibi altare Jehovæ, & invocavit nomen Jehovæ:* וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה *vajikrá beſchém Jehováh. Item 13. 4. Et invocavit ibi Abrā nomen Jehovæ,* וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה *vajikrá ſcham Abrám beſchém Jehováh. Quidam ex Judæis vertunt*: Tunc profanatum eſt nomen Jehovæ; *quia nimirum verbum* הֵחֵל *hehhál (quod eſt Hiphil à* חָלַל *hhalál) interdum ſignificat profanare. Sed tum poſt ſe regit aliquod nomen: ut Num. 30. 3. Vir cùm voverit votum Jehovæ &c. ne profanato verbum ſuum* לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ *lo jahhél debaró. Sic Ezech. 39. 7. Nec profanabo nomen meum ſanctum ampliùs,* וְלֹא אַחֵל אֶת שֵׁם קָדְשִׁי עוֹד *veló-ahhél eth-ſchém-kodſchi hhód. At quando regit verbum infinitivi modi, tum ſignificat* incipere, *ut infrà 6. 1. Cùm cœpit homo multiplicari* כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב *ki hehhél haadám larób. Et cap. 41. v. 54. Et cœperunt ſeptem anni famis venire, &c.* וַתְּחִלֶּינָה לָבוֹא *vatthehhillénah labó &c. 2. Par. 3. 1.* וַיָּחֶל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת *vajahhél Schlomó libnóth. Et cœpit Salomo ædificare. Sic hoc loco:* הוּחַל לִקְרֹא *huhhál likró. Cœptum eſt (id eſt, cœperunt homines) vocare, ſcil. ſe.*

OBSERVATIONES EX CAP. IV.

EX v. 1. Legitimus ac principalis finis concubitus conjugialis eſt, procreare liberos. unde Latini ſapienter hanc actionem dixerunt, Liberis operam dare. *Cic. lib. 1. de Offic.* Et hunc finem à primis parentibus obſervatum fuiſſe, apparet ex eo, quòd prolem per ſuum concubitum nacti, gratias lætabundi egerunt Deo. Contra hunc finem ſceleratè egit Onan filius Judæ, concumbens cum Thamare: unde à Deo interfectus eſt: infr. cap. 38. v. 8. 9. & 10. Cæterùm huic fini acceſſit alter: qui eſt, mederi morbo incontinentiæ: qua de re diſſerit Paulus 1. Cor. 7. à v. 1. uſque ad 10. Qui verò concumbunt libidinandi cauſâ, illi ſancto Dei inſtituto nequiter abutuntur. Quum enim torus conjugum ab Apoſtolo nominetur impollutus, Heb. 13. v. 4. nefas igitur eſt illum polluere libidinando. Huc pertinet apophthegma illud Paphnutii: qui caſtitatem eſſe dixit concubitum mariti cum uxore ſua. Caſtum igitur hunc concubitum, non libidinoſum eſſe decet.

Conjugialis concubitus finis principalis.

2 Ex eod. verſu. Parentum eſt, pro recens natis liberis gratias Deo agere: exemplo Evæ: agnoſcereque quòd illos a Deo; ſeu munere ac beneficio Dei, acquiſiverint. Sic Jacob infrà cap. 33. v. 5. de natis ſuis interroganti Eſavo dicebat, *Hi ſunt nati quos largitus eſt ſervo tuo Deus.* Similiter Joſeph roganti patri de filiis ipſius, reſpondit: *Filii mei ſunt quos dedit mihi Deus hîc*, infrà cap. 48. v. 9. Huc pertinet illud Pſal. 127. v. 3. *Ecce poſſeſſio Jehovæ ſunt filii: merces eſt, fructus ventris.* Atque hinc orta eſt laudabilis illa conſuetudo amicis de recens ſuſcepta ſobole gratulandi: cujus exemplum proponitur Luc. 1. v. 58. in amicis & cognatis Eliſabethæ, quum peperiſſet Johannem.

Parentum officium, quũ eis nati ſunt liberi.

3 Ex eod. v. Quum Eva impoſuerit nomen filio ſuo Cajino, ſicut & poſtea Setho, infra v. 25. (etſi hauddubiè cum conſenſu mariti)

Matrum dominium in liberos ſuos.

mariti) colligo hinc, matres quoq; poteſtatem imponendi liberis nomina habere: ac proinde habere in illos dominium atque imperium: & ex conſequenti, non licere liberis abſque conſenſu matrum contrahere nuptias. Et ſanè Hagar ancilla Abrahami, dicitur filio ſuo Iſmaëli uxorem accepiſſe, infra c.21.v.21.

Nomina liberis imponenda cujusmodi.

4 Ex eod. v. Liberis ejuſmodi nomina imponere decet, quibus mox ipſi cum parentes de beneficiis Dei, aut aliis rebus utilibus admoneantur. Similia exempla vide: Noachi, infra 5.29. Iſmaëlis, 16.11. Iſaaci, 17.19. Joſephi, 30.24. Manaſſis, 41.51. Ephraimi, ibid. verſ.52.

Parentum officium.

5 Ex v.2. Ad parentum officium pertinet, liberos ſuos inſtituere atque educare ad honeſtos labores, quibus illi honeſtè victum poſſint acquirere: Sicut videmus Adamum feciſſe erga filios ſuos, Cajinum & Abelem.

Parentum officium.

6 Ex v.3. & 4. Pertinet quoque ad officium parentum, inſtituere atque educare liberos ad legitimum Dei cultum. ſicut Adam Cajinum & Abelem aſſuefecit ad ſacrificandum. Sic infra cap.18.v.19. Jehova laudat Abrahamum, quòd ſoleret præcipere filiis ſuis de obſervanda via Jehovæ & exercenda juſtitia ac jure. Vide amplius Eph.6.v.4. Col.3.21. Exod.12.v.26. & 27, & cap.13.v.8.14.1 . Deut.4.v.7.20.&c. & cap.11.v.19. & cap.36.v.46. Joſ.4.v.6. 22. Pſal.78.v.4.5.6.

Sacrificia inde ab origine mundi à Deo inſtituta.

7 Ex iiſdem verſib. Sacrificia inde ab origine mundi à Deo inſtituta ſunt: ut manifeſtum eſt ex iſto exemplo ſacrificiorum Cajini & Abelis. Niſi enim illorum ſacrificia a Deo fuiſſent mandata, ſacrificium Abelis ei non placuiſſet: quum certum ſit, Deo non placere ἐθελοθρησκείας, id eſt, cultus arbitrio hominum inſtitutos. Præterea de ſacrificio Abelis expreſsè affirmat Apoſtolus Heb.11. quòd ſacrificarit ex fide. Fuit igitur certò perſuaſus, ſacrificium ſuum Deo placere: ac proinde habuit ſacrificandi mandatum. Videntur autem ſacrificia iſta fuiſſe eucharistica, id eſt, inſtituta ad gratias agendum Deo pro acceptis beneficiis, ac nominatim pro facultatibus quas eis fuerat largitus. ex quibus uterque munus Deo obtulit. Interim probabile eſt, inſtituta quoque jam tunc fuiſſe ſacrificia expiatoria, id eſt, quæ typi & ſacramenta eſſent ſacrificii expiatorii à Chriſto offerendi. Quum enim Deus ante lapſum promiſſioni vitæ æternæ addiderit ſacramentum arborem vitæ: probabile eſt, illo pòſt lapſum adempto inſtituiſſe aliud novæ promiſſioni de ſemine contrituro caput ſerpentis, obſignandæ ſingulariter accommodatum. Talia autem ſub Lege fuerunt ſacrificia quæ expiatoria nominabantur: quippe quibus tanquam ſacramentis teſtabatur Deus, fore ut Chriſtus contereret caput ſerpentis, expiando peccata electorum ſacrificio mortis ſuæ.

Cultus Dei externus quatenus Deo placeat.

8 Ex v.4. & 5. Cultus Dei externus ſeu ceremonialis non placet Deo per ſe, ſeu ex opere (ut loquuntur) operato: ſed tum demum & eatenus Deo placet, quando conjunctus eſt cum cultu interno, hoc eſt, cum fide & propoſito obediendi Deo. Id clarè cernitur in iſto exemplo Cajini & Abelis. Etenim ſacrificium Abelis ideo Deo placuit, quia obtulit ex fide, ut expreſsè affirmat Paulus Hebr.11.v.4. Contra ſacrificium Cajini Deo non placuit, quia non obtulit ex fide. Id ſignificat Moſes, quum ait, Deum reſpexiſſe ad Abelem & munus ejus: ad Cajinum verò & ad munus ejus non reſpexiſſe. Si reſpexit Deus ad Abelem, id eſt, favore ſuo eum complexus eſt: neceſſe eſt ut Abel Deo placuerit. at fieri non poteſt ut quiſquam Deo placeat abſque fide, Hebr.11.v.6. Hinc ſequitur, ſacrificia atque adeò omnia opera hypocritarum Deo non placere, quantamcunq; etiam ſpeciem ſanctitatis habeant. Vide 1.Sam.15.v.22. Pſal.50.v.8. & deincepſ. Prov.15.v.8. & cap.21.v.27. Eſa.1.v.11. & deinceps. & cap.66.v.3. Jerem. 7.v.21.22.23. Oſe.6.v.6. & cap.8.v.13. & cap.9.v.4. Amos 5. v.21. & 22. Mich.6.v.7. Matth.9.v.13.

Hypocritarum ingenium.

9 Ex v.5. In Cajino proponitur nobis exemplum ingenii hypocritarum, quòd videl. veros Dei cultores odio proſequantur. Confer 1 Joh.3.v.12. Item exemplum Phariſæorum odio proſequentium Chriſtum & Apoſtolos ipſius. Quare ſi hodie ſimilia odia experiamur, non eſt quòd tanquam re novâ perturbemur.

Operum bonorum & malorum effecta.

10 Ex v.7. Deus ſingulis rependit ſecundùm opera ipſorum: videl. bene operantibus præmia ex gratuito favore atque accepturus: male operantibus verò pœnas quas peccatis ſuis ſunt commeriti. Confer Rom.2.v.6.7.8.9.10.

Hypocritarum pœna.

11 Ex eod. verſ. Etiamſi pœna quam hypocritæ merentur, ad tempus differatur: non tamen eſt quod putent, ſe ſemper impunitos fore. Etenim pœna, hypocritis debita, ſimilis cani excubanti ad oſtium, facillime irritatur ad mordendum. Hinc manium vulgare illud, Quod differtur, non aufertur. item illud, Lang geborgt / iſt nicht geſchenckt. Imò tarditas pœnæ gravitate ſolet compenſari.

Primogenitorum jus.

12 Ex eod. verſ. Jus primogenitorum in veteri populo Dei, duo complexum fuit: imperium in fratres natu minores, & duplam portionem hæreditatis paternæ. De imperio teſtatur hoc loco Moſes, ubi recitat verba Jehovæ ad Cajinum de imperio illius in Abelem, inquiens: *At erga te deſiderium illius dirigitur, & tu poteris dominari in eum.* Sic Joſaphat quum haberet complures filios, regnum tradidit Joramo, eò quòd eſſet primogenitus, 2.Paral.21.v.4. De dupla portione hæreditatis extat lex Deut.21. v.16. Exemplum utriuſque extat in Jacobo, cui frater Eſau jus primogenitorum vendiderat, infr.27.v.37. ubi Iſaac Eſavo de intercepta per Jacobum benedictione, primogenito debitâ, querulanti, ſic reſpondet, *En herum conſtitui eum tibi, & omnes fratres ejus tradidi ei ſervos: frumento quoque ac muſto fulcivi eum.* Similiter utrumq; hoc primogenitorum jus conjunctim commemoratur Gen.49.v.3. ubi Jacob Reübenem utroq; illo jure privat, inquiens: *Tu Reuben primogenitus meus es, vis mea & principium potentiæ meæ: excellentia dignitatis & excellentia roboris.* Sed *rapiditate aquarum inſtar* tucris, *ne excellas* &c. ubi ſignificat Jacob, Reubenem jure primogenitorum fuiſſe excellentiſſimum, atque adeò fratribus antecelluiſſe dignitate & robore. Dignitate ſcil. qua fratres ſibi ſubjectos habuiſſet: quæ dignitas poſtea in Jehudam Chriſti progenitorem tranſlata eſt, ejuſd. cap.v.10. Roboris verò, ex dupla hæreditate, quam Jacob jam antea in Joſephum tranſtulerat, ut videre eſt cap.48. in fine, ubi Jacob Joſepho ait, *Ego do tibi partem unam ſupra fratres tuos: quam cepi è manu Emoræi gladio meo & arcu meo.*

Papiſtarum falſa argumentatio pro verit. liberi arbitrii.

13 Ex eod. verſu. Ex vera hujus loci (quam nos attulimus) expoſitione apparet, falſo fundamento niti argumentationem Papiſtarum, qua ex hoc loco extruere conantur vires liberi (quod vocant) arbitrii: quaſi ſcil. homo jam poſt lapſum, præditus ſit naturali facultate imperandi peccato, illudque coërcendi ne in actum erumpat. quia nimirum Deus hic dixerit Cajino, Sed ſub te erit appetitus ejus (ſcilicet peccati) & tu dominaberis illius. Sic enim habet vetus Latina verſio, quam illi pro authentica habent. At, inquam, pronomina *Ejus* & *Illius* hoc loco non ſunt referenda ad peccatum: cujus mentio præceſſit: ſed ad Abelem cui Cajin erat iratus: quam iram ut injuſtam Deus his verbis reprehendit. Confirmatur autem hæc expoſitio ex collatione verſiculi 16. cap.3. ubi iiſdem planè verbis imperium atque authoritas mariti in uxorem declaratur. Altera verò illa expoſitio quam Papiſtæ ſequuntur, refutatur etiam ex eo, quòd nomen *Peccati* in præcedente ſententia non propriè de peccato, ſed metonymicè de pœna peccati intelligendum eſt. Quod ſi omnino de peccato hic ſermo eſſet: tum eſſet fatendum, eſſe hæc verba Dei hortantis Cajinum ut peccato dominetur illudq; coërceat. hinc autem non efficitur, Cajinum id potuiſſe: ſed tantùm debuiſſe. Etſi enim homo jam poſt lapſum obedientiam Deo præſtare non poteſt: tamen Deus ſuo jure illam ab homine poſtulat: quia talem eum condiderat ut præſtare poſſet. Sicut creditor ſuo jure poſtulat debitum a debitore, etiamſi is ſuâ culpâ ad paupertatem redactus, non ſit ſolvendo.

Hypocritarum mos.

14 Ex v.8. Hypocritæ norunt odium quod adverſus pios gerunt, diſſimulare, & contra benevolentiam ſimulare, ut ſub prætextu amicitiæ incautos opprimant. Ita videmus Cajinum egiſſe cum Abele. Similiter Joab interfecit Abnerum 2.Sam.3.27. item Amaſam, ejuſd. lib. c.20. v.9. & 10. Simillimum autem huic Cainico fratricidio exemplum accidit memoriâ patrum noſtrorum in Alfonſo Diazio Hiſpano, qui fratrem Johannẽ propter profeſſionem religionis Evangelicæ, tum recens inſtauratæ nequiſſimè ſub prætextu amicarum literarum trucidavit. Vide Sleid. lib.17. Quare caveamus, ne nimiùm hypocritis fidamus, ſed ſimus ſecundùm admonitionem Chriſti, prudentes ut ſerpentes.

Judicum officium.

15 Ex v.9.10.11. & 12. Si quod ſcelus admiſſum eſſe innotuit, cujus author adhuc ignoratur: officium judicum eſt, in illum inquirere, deprehenſum convincere, meritâque pœnâ afficere. Confer obſervationem propoſitam ſup. ex v.8. c.3.

Hypocritarum mos.

16 Ex v.9. ex verbis, *Non novi.* Hypocritæ ſua ſcelera quamdiu poſſunt, diſſimulant ac negant. Confer exemplum Adæ, ſupra 3.v.10. Et vide noſtram obſervationem ad illum locum.

Hypocritarum mos.

17 Ex eod. verſ. ex verbis, *Num cuſtos fratris mei ſum?* Hypocritas non pudet, quum ſcelerum ſuorum arguuntur, apertè ac protervè reſponſare ſive Deo ipſi (ut hoc loco Cajin) ſive iis qui nomine Dei judicia exercent. Neque etiam pudet eos ad ſe defendendum falſa afferre argumẽta, & ejuſmodi quibus novum crimen incurrunt. ſicut hoc loco Cajin negat ſe eſſe cuſtodem fratris: quaſi dicat, curam fratris ad ſe nihil pertinere, ac proinde ſe non teneri rationem reddere, ubi ille ſit, aut quid eo agatur. At omnes naturæ lege tenemur curam proximi gerere: juxta illud, Diligito proximum tuum ſicut teipſum. Item, Quicquid vultis ut faciant vobis homines, vos illis facite ſimiliter.

Scelera clam admiſſa, divinitus in lucem proferri ſolent.

18 Ex v.10. ex verbis, En *vocem ſanguinum fratris tui*. Scelera clam admiſſa, divinitus in lucem proferri ſolent. Quare nemo peccet ſpe latendi: quum Deum nihil lateat: ſed omnes creaturæ velut reſupinatæ, expoſitæ ſint oculis ipſius, Heb.4.v.13. Confer exemplum Davidis: cui poſt admiſſum cum Bathſabea adulterium, Deus per prophetam Nathanem dicebat, *Tu feciſti occultè. ego autem faciam rem hanc* (id eſt, faciam ut filius tuus Abſalon dormiat cum uxoribus tuis) *in conſpectu totius Iſraelis, & in conſpectu ſolis hujus:* 2.Sam.12.v.12. Item exemplum Gihezi famuli Eliſæi: qui ſperabat, ſe occultaturum argentum quod clam hero a Naamano acceperat: ſed Deus Eliſæo in ſpiritu oſtendebat, quomodo Gihezi argentum acceperet: 2.Reg.5.26. Illuſtre etiam eſt exemplum patefactæ cædis Ibyci: quod narrat Nemeſius De natura hominis cap.42. his verbis. Ibycus poëta quum a quibuſdam interficeretur: neq; ullum vel adjutorem vel teſtem haberet injuriæ: conſpicatus grues, Vos, inquit, mortem meam vindicate. Poſtea quærentibus civibus, quis cædem feciſſet, nec deprehendentibus: accidit ut, quum theatrum celebraretur, &

populus ſpectandi cauſâ conſideret, grues prętervolarent. Quos quum vidiſſent, qui cædis erant auctores, riſerunt: & Ecce, inquiunt, Ibyci vindices. Quod quum quidam qui proximè aſſidebat, audiſſet, detulit ad magiſtratum: illique comprehenſi, de cæde confeſſi ſunt.

Sanguis innocenter fuſus vindictam a Deo poſtulat.

19 Ex eod. verſ. Sanguis, maximè verorum Dei cultorum, innocenter fuſus, vindictam a Deo tanquam ſupremo ac juſtiſſimo judice poſtulat, atque etiam impetrat. Quare hac ratione ſeſe conſolentur, qui ejuſmodi cædes patiuntur: ſimulque confidant ſe coronam gloriæ cæleſtis accepturos. Vide Matth.23. v.34. & deinceps. Luc.18.v.7. Heb.11.v.4. & cap.12.v.24. 2.Theſ.1. v.5. & deinceps. 2.Tim.4.v.6.7.8. Matth.5.v.10. Apoc.6.v.9.10.11. item cap.2.v.7.11.17.26.27.28. & cap.3.v.5. & 21.

Homicidium eſt facinus atrox.

20 Ex verſu 11. & 12. Occidere hominem innocentem, tam atrox facinus eſt, ut ipſa elementa, quamvis naturâ ſuâ bruta, tales homicidas averſari, & illis qui ita occiduntur, condolere videantur. ſicut hoc loco Cajin dicitur maledictus à terra: ut nuſquam illic securè conſiſteret, & difficulter inde victum ſibi pararet, & ſignificatur terram quaſi condoluiſſe Abeli quum is interficeretur, ſuſcipiendo videl. & recondendo ipſius ſanguinem. Sic in paſſione Domini ſol ſplendorem ſuum præter naturæ ordinem retinuit, terra contremuit, petræ fiſſæ ſunt.

Excommunicatio.

21 Ex verſu 12. ex verbis. *Vagus ac profugus eris.* Qui ſcelere aliquo offenderunt Eccleſiam, excommunicandi ſunt: Vide 1.Cor.5.

Homicidarum conſcientia trepidat.

22 Ex iiſdem verbis: Qui homicidii, & maximè parricidii, ſibi conſcii ſunt: eorum conſcientia ferè trepidat, ut etiamſi in tuto ſint, nuſquam tamen ſecurè poſſint conſiſtere. Huc narrant Poëtarum fabulæ de furiis parricidas exagitantibus. Qua de re extat illuſtris locus in oratione Cic. pro Sex. Roſcio Amerino. Contrà, bona conſcientia eſt velut murus aheneus: ſicut Horatius ait,

——Hic murus aheneus eſto:
Nil conſcire ſibi, nullâ palleſcere culpâ.

Huc pertinet illud Salomonis Proverb.28.1. Fugiunt impii, nemine perſequente: juſti autem ſunt ſimiles juveni leoni confidenti. Quare ſtudeamus retinere bonam conſcientiam: ſecundùm admonitionem Pauli, 1.Tim.1.19.

Reproborum mos.

23 Ex v.13. & 14. Reprobi de Deo placando nihil ſolliciti, murmurant tantùm & conqueruntur de gravitate pœnarum, quaſi Deus ipſos tractet rigidiùs quam par ſit. Sic temporibus Ezechielis, impii Iſraëlitæ cum Deo expoſtulabant, quòd paternorum ſcelerum pœnas luerent, ipſi ſcil. innocentes: unde uſurpabant proverbium, dicentes: Patres comederunt omphacem, & dentes filiorum obſtupeſcunt. Vide Ezech.18. Sed nos ſciamus, injuſtitiam in Deum non cadere: & ſeriò reſipiſcentes, confugiamus ad gratiam in Chriſto mediatore promiſſam.

Vindicta privata illicita eſt.

24 Ex v.15. Privata vindicta ne in tyrannum quidem, qui ſupplicium capitis commeruit, conceſſa eſt. Sicut videmus, Deum hoc loco vindictam ſuam comminari omnibus ſive fratribus Cajini, in quos ipſe ut primogenitus habebat poteſtatem; ſive filiis: ſi quis eorum Cajinum occidiſſet. Quare valdè errarunt ſapientes Græcorum, qui non ſolùm tyrannicidium conceſſerunt: ſed etiam tyrannicidam ampliſſimis præmiis ornandum cenſuerunt. Vide Ciceron. de Officiis lib.3. & in oratione pro Milone. Loquitur autem de vindicta privata. nam alia ratio eſt, quum Reſpublica integra ſeſe tyranno omnia honeſtatis repagula convellenti opponit. Sanè ut matrimonium non dirimitur quovis peccato, vel graviſſimo, ſed tantùm per violationem pacti ſummi, id eſt, per adulterium: ita magiſtratus non deſinit eſſe aliquis vel maximâ tyrannide, modò non directè peccet in pacta ſumma, in quæ conſenſit, quum Reipublicæ præficeretur. Hoc in caſu Reipublicæ arma contra tyrannum ſumere licet.

Dei mos in protegendis piis.

25 Ex eod. v. Quum Deus impium homicidam certo conſilio tutum a percuſſoribus præſtiterit, appoſito illi aliquo ſigno: quanto magis tutos præſtabit pios ac ſinceros ſui cultores? ſi modò judicabit id facere tum ad ſuam gloriam, tum ad ipſorum ſalutem æternam. Et ſanè ſic tutos præſtitit Iſraëlitas ab Angelo percutiente primogenita Ægyptiorum, ſigno adhibito ſanguinis agni, aſperſi liminibus, Exod.12. Sic etiam tutos præſtitit pios ſuos cultores, à ſtrage per Chaldæos illatâ inhabitatoribus urbis Hieroſolymæ, ſigno ſalutari per Angelum in frontibus eorum ſcripto: Ezech.9. Similiter Apocal.7. ſervi Dei per Angelos obſignati eſſe leguntur in frontibus ſuis, antequam illi læderent terram, mare & arbores. Quare in protectione paterna omnipotentis Dei ſecurè conquieſcamus.

Cultui Dei legitimo adjuncta eſt gratia Dei.

26 Ex v.16. Ubi ſonat verbum Dei, & ex illius præſcripto exercetur Dei cultus: ibi eſt facies Dei: hoc eſt, ibi Deus ſingulari gratiâ adeſt cultoribus ſuis, eoſque paterno favore complectitur. Hinc enim eſt, quòd Cajin exiens ex illo loco ubi parentes & fratres cultum Dei ex illius præſcripto exercebant, dicitur exiviſſe à facie Dei. Atque hinc etiam eſt, quòd qui apparebant coram tabernaculo aut arca fœderis, dicebantur apparere coram Jehova: quippe qui dicebatur inter Cherubinos ſuper arcam fœderis reſidere.

Sobolis procreatio non

27 Ex v.17.18. 20.21.22. Quum Deus impios quoque ſobole donet: apparet hinc, ſobolem non ſemper eſſe argumentum ſeu indicium paterni favoris Dei. unde porrò & hoc ſequitur: ſteri-

eſt certum argumentum favoris Dei.

litatem non ſemper eſſe argumentum odii aut iræ Dei. Interim piorum eſt, pro ſobole ſibi a Deo donatâ gratias ipſi agere, illudque donum pro argumento paterni favoris interpretari.

Impiorum mos.

28 Ex v.17. Impii quum ſe omnium odio dignos eſſe animadvertant, contra inſultus hoſtiles ſibi quærunt præſidia humana; ut urbes & ejuſmodi munitiones: illiſq; confidunt. Etenim hoc conſilio Cajin videtur primus ædificaſſe urbem. Contra pii ſolâ protectione Dei confidere debent: præſidiis verò humanis uti debent tanquam mediis ſeu inſtrumentis, nequaquam autem illis debent confidere. Vide exemplum Davidis Pſal.3. item Eccleſiæ Iſraëliticæ Pſal.20. & rurſus Davidis, Pſal.127.

Filii hujus ſeculi ſunt ambitioſi.

29 Ex eod. v. Exemplo Cajini nominantis urbem a ſe conditam de nomine filii, admonemur de filiorum hujus ſeculi ambitione, qui nomen ſuum per magnifica ſua opera immortale reddere & poſteritati commendare ſtudent.

Ambitioſorum exempla.

Exemplum aliud vide infra 11.4. ubi ædificaturi urbem ac turrim Babel dicunt, Agedum exſtruamus nobis urbem & turrim, cujus faſtigium aſſurgat in cælum: ut nobis faciamus nomen. Item Dan.4.27. ubi narratur ambitioſiſſima jactantia Nebucadnezaris, dicentis, Annon hæc eſt Babylon illa magna, quam ego ædificavi, ut eſſet regia & ornamentum decoris mei, robore potentiæ meæ? Hoc ſtudium hominum profanorum indicatur etiam Pſal.49. v.12. Intimum (id eſt, cogitatio) ipſorum *eſt*, domos ipſorum in ſeculum *duraturas*, habitacula ſua in generationem & generationem: *adeò* vocarunt ea de nominibus ſuis, ſuper terras. Iſtam ambitionem notat etiam Job cap.3.v.13. ubi ait, reges & conſiliarios terræ ſibi ædificare in vaſtitatibus.

Polygamia pro cauſa eſſe debet.

30 Ex v.19. Polygamia hoc quoque nomine cauſa eſſe piis debet, quòd introducta eſt ab homine impio, videlicet Lamecho atnepote Cajini: idque contra ordinem à Deo inſtitutum: qui Adamo primo noſtro parenti unam tantùm uxorem adjunxit: idque ut eſſent duo in carnem unam: ſicut Chriſtus expreſsè declarat Matth.19.v.5. & Paulus 1.Cor.7.v.2. & 4. Quòd autem polygamiam in ſanctis patribus Deus toleravit, hinc non ſequitur approbaſſe: quum certum ſit, eum nihil approbare quod ordini quem ipſe inſtituit adverſatur. Similiter toleravit, ſed non probavit, divortia propter leves cauſas facta. Quare defenſoribus polygamiæ idem reſpondendum eſt, quod Chriſtus defenſoribus iſtiuſmodi divortiorum reſpondit: nempe, Ab initio non fuit ſic: Matth.19.8.

Artium humanarum inventio non commendat nos Deo.

31 Ex v.20.21. & 22. Non eſt quòd quiſquam ſibi placeat, aut ſe Deo charum eſſe putet, propter acumen ingenii in inveniendis aut perficiendis artibus ad hujus vitæ commoditates pertinentibus: cujuſmodi ſunt ars pecuaria, Muſica, & ars fabrilis: quippe quum tres artes, teſte Moſe, ab impiis Cainitis inventæ aut certè amplificatæ ſint. Interim bonitas Dei in hoc elucet, quòd profanis quoque hominibus ſpiritum ſuum eatenus impertit, ut ejuſmodi artes poſſint aut invenire aut perpolire atque perficere. Nam hæc quoq; eſſe dona Spiritus ſancti, expreſsè teſtatur Scriptura in exemplo Betalelis, Exod.31.v.2.3.4.5.6.

Muſicæ abuſus cavendus.

32 Ex v.21. Cavendum ne arte Muſicâ abutamur ad inanem voluptatem aurium, multo autem minùs ad accendendum laſciviam aut furioſos clamores: ſed utendum eâ eſt ad ſanctam oblectationem in Domino & ad prædicandum laudes Dei. Exempla abuſus, vide Job 21.v.12. ubi de impiis loquens, inter alia dicit: Vociferantur ad tympanum & citharam, & lætantur ad ſonum organi. Item Eſa.5.v.11. & 12. ubi Propheta luxum Judæorum his verbis reprehendit: Væ ſurgentibus ſummo manè, ut potum inebriantem ſectentur: protrahentibus ad crepuſculum uſque, ut vinum incendat ipſos: in quorum conviviis eſt cithara & nablium, tympanum, tibiaq; ac vinum: opus autem Jehovæ non intuentur, & factum manuum ejus non conſiderant. Sic Ezech 26.v.13. ubi prædicitur excidium urbi Tyro, inter alias cauſas illius excidii enumeratur & luxus in abuſu artis Muſicæ, his verbis: Ita faciam, ut ceſſet ſtrepitus canticorum tuorum, & ſonus citharum tuarum non audiatur ampliùs. Similiter Judæos & Iſraëlitas propter hunc luxum reprehendit Amos c.6.v.3.4.5. & 6. ubi ait, Væ longè repellentibus diem mali, qui admovetis ſedem violentiæ: accumbentibus in lectis eburneis, & redundantibus ſuper ſpondas ſuas: & comedentibus agnos è grege, & vitulos e medio ſaginarii: modulantibus ad præſcriptum nablii: qui, ſicut David, excogitant ſibi inſtrumenta Muſica: bibentibus in crateribus vini, & qui præſtantiſſimo unguentorum ungunt ſeſe: neque afficiuntur ægritudine propter confractionem Joſephi. Exempla recti uſus vide Exod.15. ubi Moſes cum Iſraëlitis, poſt ſubmerſum in mari rubro Pharaonem cum exercitu, Deum victoriæ authorem cantico celebrat: idemque ſoror ejus Maria cæteræque fœminæ, tympanis & fiſtulis adhibitis, faciunt. Sic Judic.11.v.34. filia Jephthæ patri ab Ammonitis victori revertenti obviam exibat cum tympanis & cum choris. Sic 1.Samuel.18. verſ.5. & 6. Sauli & Davidi revertentibus à cæde Philiſtæorum, obviam proceſſerunt fœminæ ex omnibus civitatibus Iſraëlis ad cantandum, cum tympanis &c. Sic 2.Sam.6.verſ.5. quum David arcam Dei ex urbe Jeharim deduceret in civitatem ſuam, ipſe & tota domus Iſraëlis geſtiebant coram Jehova, cum citharis & nabliis & tympanis & ſiſtris & cymbalis. Atque ad

hunc

hunc enim Muſicæ uſum paſſim hortatur Scriptura: ut Pſal. 81. v. 2. 3 & 4. Cantate Deo, robori noſtro: vociferamini Deo Jacobi. Sumite pſalmodica inſtrumenta: & apponite tympanū, citharam amœnā cum nablio. Clangite in novilunio buccinâ, ſtatutis quibusq; feriis, dieb. feſtis noſtris. Sic Pſal. 149. 3. Laudent nomē ejus tibiâ: tympano & cithara pſallant ei. Itē pſal. ult. v. 3. 4. & 5. Laudate eum clangore buccinæ, laudate eum nablio & cithara: Laudate eum tympano & tibia: laudate eū hydraulis & organo. Laudate eum cymbalis ſonoris: laudate eum ſiſtris. Eodē cohortatur & Paulus Epheſ. 5. 18. 19. & 20. Ne inebriamini vino in quo luxus eſt: ſed implemini Spiritu: loquentes inter vos mutuò per pſalmos & hymnos & cantiones ſpirituales: canentes & pſallentes in corde veſtro, Domino: gratias agentes ſemper &c.

Impiorum ingenium. 33 Ex v. 23. Exemplo Lamechi Cainitæ admonemur, quòd impii confiſi opibus ſuis ac potentiâ, audacter cædes aliis minentur ac intentent. Sed nos audaciam illam deteſtemur.

Impiorum mos. 34 Ex v. 24. Ejuſdē exemplo monemur, quòd impii verbum Dei proterve in jocū convertere atq; irridere ſoleant. Sic impii Judæi irridebant [illegible] prophetarum, quū illi dicerent, ſe afferre onus Jehovæ: *Vide Jer.* 23. 33. & deinc. Sed nos non niſi reverenter de *verbo Dei* loquamur, memores tertii præcepti Decalogi.

Matrum poteſtas in liberos ſuos. 35 Ex v. 25. Recurrit hic obſervatio jam antea propoſita ex v. 1. de poteſtate matrū in liberos, ex impoſitione nominis. Videmus enim hic narrari, quòd Eva Setho filio ſuo impoſuerit nomen.

Nomina cujuſmodi imponenda liberis. 36 Ex eod. verſu. Recurrit hic & altera obſervatio jam antea eodem loco propoſita, cujusmodi nomina parentes liberis imponere debeant, videlicet quibus admoneantur de beneficiis Dei. Tale enim fuit nomen Sethi: ut liquet ex textu.

Piorum conditio ſeu ſtatus in hac vita. 37 Ex eod. verſu, ex verbis, *Quia poſuit mihi Deus ſemen alterum &c.* Exemplo Evæ admonemur, pios in hac vita experiri vices triſtitiæ & lætitiæ. Sic dicitur in pſalmo: Veſpere commorabitur fletus: ſed mane cantus: pſal. 30. v. 6. Quare nec rebus lætis efferamur: nec triſtibus animum deſpondeamus. Hac ratione ſolabatur ſe David contra maledicta Simei, Fortaſſe (inquiens) reſpiciet Jehova ad afflictionem meam: & reddet Jehova mihi bonum loco maledictionis ejus. 2. Sam. 16. verſ. 12. Item Job reprehendens uxorem inter alia his verbis: Scil. bonum acceperimus a Deo, & malum non acciperemus? Job 2. verſu 10.

Judæorum exceptio contra Chriſtum, ex vocabulo ſeminis deducta, refellitur. 38 Ex eod. v. ex verbis, *Semen alterū.* Ex uſurpatione nominis זרע Sérah, i. e. Semē: qualis habetur hoc loco, nempe ad ſignificandum unū aliquem hominem: refutandum eſt argumentum Judæorū, quo conantur illi abſurditatis convincere expoſitiones quarundam promiſſionum de Chriſto, quas afferunt Chriſtiani, exponentes nomē זרע de Chriſto: ut Gen. 3. *Semen mulieris conteret caput ſerpentis.* Et cap. 22. 18. *Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ.* Contra Judæi affirmant, nomen זרע eſſe collectivū, quo ſcil. multitudo aliqua poſterorū ſignificetur: ac proinde non rectè exponi de homine aliquo uno. Reſpondeo: Collectivum quidē eſt nomen זרע, ſed nō ſemper: quia hic manifeſtè uſurpatur ad ſignificandū hominem unū, videl. Sethum. Sic infra 21. 13. Deus Abrahamo mandata dans de Hagara ableganda, inter alia dicit. Etiam filium ancillę hujus efficiam patrem gentis magnæ: quia ſemen tuum eſt. Sic c. 38. v. 8. Jehuda dicit filio ſuo Onani, ut ductā in uxorem Thamare, exſuſcitet ſemen fratri ſuo: id eſt, filium. Et ibidem mox v. 9. additur, Onanem ſciviſſe ſemen illud (h. e. filium illum quem primum geniturus eſſet) non fore ſuum.

Verorū Dei cultorum officium. 39 Ex v. 26. ex verbis, *Tunc cœptum eſt vocari de nomine Jehovæ.* Veros Dei cultores a reliquis religionum ſectis diſcerni oportet publicâ profeſſione nominis veri Dei, quatenus ſe ille certo verbo Eccleſiæ ſuæ patefecit. Ita enim videmus pios Adami poſteros è Setho ortos diſcreviſſe ſe ab impiis Cainitis, dum ſibi vendicarunt nomen cultorum Jehovæ ſeu filiorum Dei. Sic poſtea Iſraëlitæ nominati ſunt populus Jehovæ, imò primogenitus Jehovæ filius: Exod. 3. 18. & 4. 22. Sic Elias hortabatur Iſraëlitas tempore regis Achab, ut ſe profiterentur cultores Jehovæ, & ſejungerent ſe a cultoribus Bahalis: 1. Reg. 18. 21. Sic Chriſto exhibito, veri cultores Dei cœperunt appellari Chriſtiani, Actor. 11. 26. Veruntamen non eſt ſatis, ut veri Dei nomen profiteamur, nosque illius cultores jactemus: ſed oportet etiam illum ex ipſius præſcripto colere. Etenim Judæi tempore Jeremiæ jactabant quidem templum Jehovæ, atq; ita ſeſe cultores Jehovæ profitebantur: ſed quia illum non colebant ex ipſius præſcripto, ſed operam dabant idololatriæ, graviter a Deo reprehenſi ac puniti ſunt.

CAPUT V.

ARGUMENTUM.

Inſeritur hic catalogus chronicus poſterorum Adami per Sethum uſque ad Noachum.

T. & J.

Hic liber eſt generationum Adami: quo die creavit Deus hominem, ad ſimilitudinem ſuam fecit ipſum.

2 Marem & fœminam creavit eos. ac benedixit eis, vocavitq; nomen eorum hominem, quo die creati ſunt.

3 Adam autem vixerat triginta & centum annos, quum genuit filium in ad ſimilitudinem ſuam, ad imaginem ſuam, vocavitq; nomen illius Schethum.

4 Fueruntq; dies Adami, poſtquam genuit Schethum, octingentorum annorum: quibus genuit filios & filias.

5 Sic fuerunt omnes dies Adami, quibus vixit, nongentorum triginta annorum: ac mortuus eſt.

6 Schethus autem vixerat centum quinq; annos, quum genuit Enoſchum.

7 Vixit verò Schethus, poſtquam genuit Enoſchum, octingentis ſeptem annis: quibus genuit filios & filias.

8 Sic fuerunt omnes dies Schethi, nongentorum duodecim annorum: ac mortuus eſt.

9 Vixerat autem Enoſch nonaginta annos, quum genuit Kenanem.

10 Vixit ergo Enoſch, poſtquam genuit Kenanem, octingentis quindecim annis: quibus genuit filios & filias.

11 Sic fuerunt omnes dies Enoſchi, nongentorum quinq; annorum: ac mortuus eſt.

12 Vixerat autem Kenan ſeptuaginta annos, quum genuit Mahalaleëlem:

13 Vixit verò Kenan, poſtquam genuit Mahalaleëlem, octingentis quadraginta annis: quibus genuit filios & filias.

[illegible] fuerunt omnes dies Kenanis, nongentorum decem annorum: ac mortuus eſt.

15 [illegible] autem Mahalaleël ſexaginta quinq; annos, quum genuit Jeredum.

16 Vixit verò Mahalaleël, poſtquam genuit Jeredum, octingentis triginta annis: quibus genuit filios & filias.

17 Sic fuerunt omnes dies Mahalaleëlis, octingentorum nonaginta quinq; annorum: ac mortuus eſt.

18 Vixerat autem Jered centum ſexaginta duos annos, quum genuit Chanochum.

19 Vixit verò Jered, poſtquam genuit Chanochum, octingentis annis: quibus genuit filios & filias.

20 Sic fuerunt omnes dies Jeredi, nongentorum ſexaginta duorum annorum: ac mortuus eſt.

21 Vixerat autem Chanoc ſexaginta quinq; annos, quum genuit Methuſchelachum.

22 Ambulavitq; indeſinenter Chanoc ſecundum Deum, poſtquam genuit Methuſchelachum, trecentis annis: quibus genuit filios & filias.

23 Sic fuerunt omnes dies Chanoci, trecentorum ſexaginta quinq; annorum:

P.

Hæc *eſt* recenſio poſterorum Adami. Quo die creavit Deus hominem, ad *a* ſimilitudinem ſuam fecit ipſum. *a* Sup 1. 26. Inf. 9. 6.

2 Marem & fœminam creavit eos: ac benedixit eis, vocavitque nomen eorum hominem, quo die creati ſunt.

3 Adam autem quum vixiſſet triginta & centum annos, genuit *filium* ad ſimilitudinem ſuam, ad imaginem ſuam, vocavitque nomen illius Sethum.

4 Fueruntque *b* dies Adami, poſtquam genuit Sethum, octingenti anni: quibus genuit filios & filias. *b* 1. Chron. 1. 1.

5 Sic fuerunt omnes dies Adami, quibus vixit, nongenti triginta anni; ac mortuus eſt.

6 Sethus autem quum vixiſſet centum quinque annos, genuit Enoſum.

7 Vixit verò Sethus, poſtquam genuit Enoſum, octingentos ſeptem annos: quibus genuit filios & filias.

8 Sic fuerunt omnes dies Sethi, nongenti duodecim anni: ac mortuus eſt.

9 Vixerat autem Enoſus nonaginta annos, quum genuit Kenanem.

10 Vixit verò Enoſus, poſtquam genuit Kenanem, octingentos quindecim annos quibus genuit filios & filias.

11 Sic fuerunt omnes dies Enoſi, nongenti quinque anni: ac mortuus eſt.

12 Vixerat autem Kenan ſeptuaginta annos, quum genuit Mahalaleëlem:

13 Vixit verò Kenan, poſtquam genuit Mahalaleëlem, octingentos quadraginta annos: quibus genuit filios & filias.

14 Sic fuerunt omnes dies Kenanis, nongenti decem anni: ac mortuus eſt.

15 Vixerat autem Mahalaleël ſexaginta quinque annos, quum genuit Jaredum.

16 Vixit verò Mahalaleël, poſtquam genuit Jaredum, octingentos triginta annos: quibus genuit filios & filias.

17 Sic fuerunt omnes dies Mahalaleëlis, octingenti nonaginta quinque anni: ac mortuus eſt.

18 Vixerat autem Jaredus centum ſexaginta duos annos, quum genuit Henochum:

19 Vixit verò Jaredus, poſtquam genuit Henochum, octingentos annos: quibus genuit filios & filias.

20 Sic fuerunt omnes dies Jaredi, nongenti ſexaginta duo anni: ac mortuus eſt.

21 Vixerat autem *c* Henochus ſexaginta quinque annos, quum genuit Methuſalam. *c* Jud. 14.

22 *d* Ambulavitq; indeſinenter Henochus cum Deo, poſtquam genuit Methuſalam, trecentos annos: quibus genuit filios & filias. *d* Inf. 6. 9. Job 14. 9.

23 Sic fuerunt omnes dies Henochi, trecenti ſexaginta quinque anni.

24 *Quumq; indeſinenter ambulaviſſet Chanoc ſecundum Deum, non exſtitit* amplius, *quia aſſumſit eum Deus.*

25 *Vixerat autem Methuſchelach centum octoginta ſeptem annos, quum genuit Lamecum:*

26 *Vixit verò Methuſchelach, poſtquam genuit Lamecum, ſeptingentis octoginta duobus annis: quibus genuit filios & filias.*

27 *Sic fuerunt omnes dies Methuſchelachi, nongentorum ſexaginta novem annorum: ac mortuus eſt.*

28 *Vixerat autem Lemec centum octoginta duos annos, quum genuit filium:*

29 *Vocavitq; nomen ejus Noachum, dicendo: hic conſolabitur nos de labore noſtro, & de dolore manuum noſtrarum, de maledictione quâ maledixit Jehova terræ.*

30 *Vixit verò Lemec, poſtquam genuit Noachum, quingentis nonaginta quinq; annis: quibus genuit filios & filias.*

31 *Sic fuerunt omnes dies Lemeci ſeptingentorum ſeptuaginta ſeptem annorum: ac mortuus eſt.*

32 *Quum autem fuiſſet Noach natus quingentos annos, genuit Noach Schemum, Chamum, & Jephetum.*

24 Quumque indeſinenter ambulaviſſet Henochus cum Deo, e non exſtitit *amplius*, quia aſſumſit eum Deus. e Hebr. 11.5.

25 Vixerat autem Methuſala centum octoginta ſeptem annos quum genuit Lamechum:

26 Vixit verò Methuſala, poſtquam genuit Lamechum, ſeptingentos octoginta duos annos: quibus genuit filios & filias.

27 Sic fuerunt omnes dies Methuſalæ, nongenti ſexaginta novem anni: ac mortuus eſt.

28 Vixerat autem Lamechus centum octoginta duos annos, quum genuit filium:

29 Vocavitq; nomen ejus Noam, dicendo: Hic conſolabitur nos de labore noſtro, & de dolore manuum noſtrarum, de maledictione quâ maledixit Jehova terræ.

30 Vixit verò Lamechus, poſtquam genuit Noam, quingentos nonaginta quinq; annos: quibus genuit filios & filias.

31 Sic fuerunt omnes dies Lamechi ſeptingenti ſeptuaginta ſeptem anni: ac mortuus eſt.

32 Quum autem fuiſſet Noa natus quingentos annos, genuit Noa Semum, Hamum, & Japhetum.

ANALYSIS CAP. V.

RECenſionē hanc poſterorū Adami duas potiſſimùm ob cauſas hiſtoriæ ſuæ inſeruit Moſes. Una eſt, ut conſtaret penes quos remanſerit verus Dei cultus, ac proinde per quos Eccleſia Dei continuata ſit. quanquā ex iſtorū quoq; familia pleriq; per conſortiū Cainitarū corrupti fuerunt: ut intelligetur ex cap. ſeq. Altera cauſa eſt, ut conſtaret, ex quibus majorib. ſeu progenitoribus oriund⁹ fuerit Chriſtus ſecundum carnē: ac proinde quomodo implenda fuerit (ſaltē ex parte) promiſſio illa primis parentibus à Deo facta, de ſemine Evæ contrituro caput ſerpentis. Hinc Lucas cap. 3. Patres hoſce inter majores Chriſti recenſet. His poteſt addi cauſa tertia: videl. ut conſtaret quamdiu prior ille mundus inde à creatione uſq; ad diluviū duraverit. Colliguntur autē ex iſtis annis ætatis patriarcharū anni 1056: quibus ſi addas ſexcentos annos ætatis Noachi (quo tempore diluvium immiſſum fuit infra 7.6.) exiſtūt anni 1656. Porrò inculcantur hoc catalogo tria ſingulariter notabilia ac memorabilia: unū, quòd Adā genuerit Sethū ſecundùm imaginē ſuā, videl. corruptus corruptū, v. 3. Alterū, quod Henoch continenter ambulaverit cum Deo, i. e. ſanctè vixerit, ac proinde ab illo aſſumtus ſit vivus in cælū, v. 22. & 24. Id quod hauddubiè factū eſt ad confirmandō pios in ſtudio pietatis, & ad conſolandū eos contra terrorē mortis: quippe quū in iſto exemplo cernerent, omnib. ſinceris Dei cultoribus repoſitā eſſe in cælo vitam æternā. Tertium, quòd Lamech, nato ſibi Noacho, bonam ſpem conceperit de publici ſtatus emendatione, v. 29.

SCHOLIA IN CAP. V.

Supputatio annorum à condito mundo uſque ad diluvium ex hoc capite.

	A condito Adamo uſq; ad Sethum		130. v. 3.
A nato	*Setho ad Enoſchum*	*effluxerunt anni*	105 v. 6.
	Enoſcho ad Kenanum		90. v. 9.
	Kenano ad Mahalaleelem		70. v. 12.
	Mahalaleele ad Jeredum		65 v. 15.
	Jeredo ad Hanochum		162 v. 18.
	Hanocho ad Methuſalachum		65 v. 21.
	Methuſalacho ad Lemechum		187 v. 25.
	Lemecho ad Noachum		182 v. 28.
	Noacho ad diluvium.		600. c. 7. v. 6.
		Summa annorum	1656

1 Hic liber *eſt* generationū Adami] *I. e. Hæc eſt recenſio generatorū ex Adamo. Id valet hoc loco nomen* סֵפֶר *ſépher à radice* סָפַר *ſaphár, i. e. numeravit, unde* מִסְפָּר *miſpár numerus. Eâdē ſignificatione accipitur nomē* βίβλ☉ *Matth. 1. 1. ubi dicitur* βίβλ☉ γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, *pro eo quod eſt, recenſio progenitorū ſeu majorum Chriſti. Ubi notandū, vocabulū* γενέσεως *numeri ſcil. ſingularis, poni pro plurali* γενέσεων: *ſicut hoc loco habetur plurale* תּוֹלְדוֹת *tholedoth. Deinde nomen* γενέσεως *illic ſignificat* τοὺς γεννήσαντας, *i. e. eos qui genuerunt: hic autem (ſicut & infr. 6. 9.)* τοὺς γεννηθέντας *i. e. eos qui geniti ſunt, ut ex reipſa liquet. Eſt igitur hîc meton. efficientis ut Matt. 1. eſt meton. effecti.* Quo die creavit] *Hic verbis & ſeqq. uſq; ad v. 3. continetur præfatiuncula de origine Adæ, itemq; uxoris illius: atq; ita paucis repetitur hiſtoria fuſius tradita ſuprà 1. v. 26. & deinceps: & c. 2. v. 7. item 21. & 22.* Ad ſimilitudinē ſuam] *Heb.* In ſimilitudine Dei. *Pro, in ſimilitudine ſui. Antecedens repetitū, ac poſitū loco pronominis relativi, evitandæ homonymiæ causâ. Sic ſuprà 1. 27. homonymia illa per iſtā expreſſionem nominis antecedentis declarata eſt.*

2 Ac benedixit eis] *Ad verb.* Et benedixit eos, *i. e. reddidit eos fœcundos: ſicut declaratur ſup. 1. 28 Synecd. gen. Nam etiā aliis modis Deus benedicit homines, i. e. beatos eos reddit.* Vocavitq; nomē eorum hominē] *Hinc perſpicitur, nomē* אָדָם *adám appellativum eſſe naturæ, ac proinde fœminis & maribus cōmune. Veruntamen primo viro tanquā propriū attributū eſt per ſynecd. generis: poſteaquā mulieri attributū eſt nomen appellativū* אִשָּׁה *iſchſchah, & nomen propriū* חַוָּה *Havvah. Porrò ſicut apud Hebræos dictus eſt* אָדָם *adám, quia ſumtus ſuit* מֵאֲדָמָה *meadamáh, ex humo: ita apud Latinos dictus eſt homo propter eandem cauſam: ut planū eſt ex analogia vocum. Quare Quintilianus etymon iſtud nominis* Homo *immeritò irridet. Adhæc notandū & iſtud, ſicut nomen* אָדָם *adám utriq; ſexui commune, tamē dū tribuitur ſoli viro: ſic apud Gallos nomen homme.*

3 Quum genuit *filiū*] וַיּוֹלֶד *vajólad. Scil.* יֶלֶד *jélod, i. e. puerum ſeu filiū. Ellipſis nominis conjugati.* Ad ſimilitudinē ſuam, ad imaginē ſuam] *Heb.* In ſimilitudine ſui, ſecundùm imaginē ſui, *id eſt, ſimilē ſibi, videl. corruptus corruptū: non autem integer integrū, qualis ipſe à Deo fuerat creatus. Eſt n. notanda antitheſis inter hæc verba & illa v. 1.* Fecit eum in ſimilitudine Dei. *Cæterùm utraq; illa phraſi unū & idem ſignificatur: ſicut & ſuprà 1. 26. quod vel ex eo judicari poteſt, quòd ordo iſtarū phraſium illic eſt permutatus. Illic n. præcedit imago, ſequitur deinde ſimilitudo: at hîc ordo contrarius eſt. Tum idem ex hoc quoq; liquet, quòd interdū alterutra tantū iſtarum locutionum uſurpatur ut ſup. c. 1. 27. item infrà c. 9. 6. nominatur ſola imago. Quod notandū eſt propter eos qui inter duas iſtas voces diſtinctionē ſignificationis fingunt: referentes ſcil. imaginem ad ſubſtantiā, ſimilitudinē verò ad qualitates.* Vocavitq;] *Scil. Adam. At hoc ſup. 4. 25. tribuitur ſuit Hevæ. Quare ſtatuendum, Evam hoc nomen filio impoſuiſſe cum Adami conſenſu. Nam quòd ipſa prior hoc nomen protulerit, planum eſt ex ipſius verbis, quibus rationem iſtius nominis exponit, ibid.*

22 Ambulavitq; indeſinenter ſecundùm Deum] *Hebr.* Cum Deo. *Id eſt, pietati ſtuduit, aut ut obſervationi tum legis naturæ, cordibus inſcriptæ, tum expreſſorum Dei mandatorum, qualia erant, verbi gratiâ, de ſacrificiis.*

23 Sic fuerunt omnes dies] וַיְהִי כָּל־יְמֵי *vajehi col-jemé. Ad verb.* Et fuit omnes dies. *Pro,* וַיִּהְיוּ *vajihjú, Et fuerunt. Enallage numeri: qualis & ſupr. 1. 14.* יְהִי מְאֹרֹת *jehi meoroth, fiat luminaria, pro* יִהְיוּ *jihjú, fiant.*

24 Quumq; indeſinenter ambulaviſſet] *Hæc verba repetuntur, ut commodiùs annectatur ſingularis ille eventus, quo Henochus vivus in cœlū tranſlatus eſt. Notatur enim hîc illius eventus cauſa procreans.* Non exſtitit] וְאֵינֶנּוּ *veenénnu. Ad verb.* Et non ipſe. *Hoc eſt, Subitò deſiit apparere inter homines, ſeu non fuit inventus, ut exponit Paulus Heb. 11. 5. In eâdem ſignificatione verbo exſtitit utitur Cicero lib. 1. de divinat. his verbis.* Qui (*ſcil. Dionyſius, Siciliæ rex*) quum per agrum Leontinum iter faceret, equū ipſe demiſiſſet in flumen, ſummerſus equus voraginibus non exſtitit. Quia aſſumſit eum Deus] *Malim.* Aſſumſerat, vel receperat. *Hoc eſt, tranſtulerat eum (ut exponit Paulus Heb. 11. 5.) videl. è terra in cœlum. Quod idem poſtea accidit prophetæ Eliæ: ut legitur 2 Reg. 2. ubi extat hæc ipſa phraſis v. 9. Quanquā interdum illa phraſis intelligitur de ſolâ receptione animæ, ut Ezech 24. 16 ubi Deus prophetæ denuntiat mortem uxoris, his verbis: Fili hominis, Ecce ego tollo à te deſiderium oculorum tuorum, plagâ. Sic Jon. 4. v. 3. Propheta expetens ſibi mortem ait: Nunc ergo Jehova, accipe quaſo animam meā à me: nam præſtat mors mea quàm vivere. Sunt autem qui putant, Henochum non eſſe corpore ſuo tranſlatum in cœlum: propterea quòd nemini ſanctorum patuerit ingreſſus in cœlum ante aſcenſionem Chriſti, ut qui dicatur* primitiæ reſurgentium ex mortuis. *Atqui, primitiæ dicitur Chriſtus ex eo, quòd reliquorum ſanctorum reſurrectio ad vitam æternam & receptio in cœlum ex ipſius reſurrectione tanquam cauſa dependet, ſicut benedictio & uſurpatio reliquæ meſſis pendebat ex benedictione primitiarum. Etenim Chriſtus reſurrectione ſuâ teſtatum fecit reipſâ ſe morte ſua perfectè expiaſſe omnium electorum peccata, ac proinde meruiſſe illis eſſe tum remiſſionem peccatorum, tum vitam æternam. At efficacia iſtius cauſæ ad omnia ſecula pertinet. Quare nihil abſurdi fuerit ſi ſtatuatur, tum animas omnium ſanctorum, quotquot ante Chriſtum mortui ſunt, in cœlum eſſe receptas: tum verò etiam corpora quorundam, ut Henochi, Eliæ atq; etiam Moſis: qui etſi in monte mortuus & à Deo ſepultus eſſe legitur: tamen apud Chriſtum viventis conſpectus eſt unà cum Elia, colloquens cum illo transfigurato in monte. Et certè non magis abſurdum videri debet, corpora quorundam unà cum animabus in cœlum eſſe recepta ante Chriſti aſcenſionem, quàm ſolas animas cæterorum. Certè de anima Lazari (qui ante Chriſtum mortuus fuit) dicitur à Chriſto, quod Angeli eam deportarint*

portarunt in ſinum Abrahæ, hoc eſt, in cælum. quippe cui ibidem opponitur ὁ ᾅδης, id eſt, orcus ſeu infernus, Luc.16. Limbus autem patrum (quem finxerunt Pontificii, ubi ſcilicet animæ defunctorum patrum collectæ expectarunt, donec perageretur à Chriſto opus redemptionis, quo demum peracto, inde liberarentur ac in cælum transferrentur) merum figmentum eſt, nec ex ſcriptura poteſt probari, imò ſcripturæ repugnat, ut ex dictis patet. Si enim anima pii Lazari, quum primùm è corpore migraret, per Angelos deportata eſt in cælum, non igitur in fictitium illum limbum patrum. Eadem autem eſt ratio cæterorum ſanctorum.

27 Nongentorum ſexaginta novem annorum] *Defuerunt igitur Methuſalacho ad complendum millenarium anni 31. Tantam ætatem nemo unquam adeptus legitur. Quòd autem neq; hic neq; cæterorum quiſquam compleverit millenarium: putant* * *quidam non carere myſterio. quia ſcil. numerus millenarius typum habeat perfectionis: ut qui conſtat ex centenario decies revoluto. Putant igitur, in hoc nobis pulchrè delineatum eſſe, quòd fieri non poſſit ut præſenti hac vita noſtra ad perfectionem pietatis perveniat: quantumvis in illa multis ſeculis perduremus.*

*Orcolampadius.

29 Noachum נֹחַ *Noahh. Latinè Quieſcere ſeu Quies.* Hic conſolabitur nos] זֶה יְנַחֲמֵנוּ *zeh jenahhaménu. Scilicet præſtando* [illegible] *quietem ab actionibus noſtris &c. Verbum quo continetur nominis ratio, non eſt ipſi nomini conjugatum. Veruntamen habet aliquam ad illud alluſionem & aſſonantiam. Conjugatum verbum eſſet* יְנִיחֵנוּ *jenihhénu, id eſt, quieſcere faciet nos, ſeu quietem præſtabit nobis. Cæterùm Lamech hoc vaticinium de rebus per Noachum gerendis haud dubiè habuit ex ſingulari revelatione Dei.* De maledictione qua maledixit Jehova terræ] *Puto vertendum,* Quæ exſiſtit ex humo, cui maledixit Jehova: *ita ut ante voces* מִן הָאֲדָמָה *min haadamáh, ſuppleatur pronomen relativum* אֲשֶׁר *aſchér. Quod ideò videtur hic omiſſum (euphoniæ ſcilicet gratiâ) quia mox neceſſariò fuit exprimendum, ubi,* אֲשֶׁר אֵרְרָהּ *aſchér eraráh. Hanc ſyntaxin judico meliorem & ſimpliciorem, quàm ſi ſtatuatur trajectio: ut fit in interpretatione Juniana.* Cui maledixit] אֲשֶׁר אֵרְרָהּ *aſchér eraráh. Ad verb.* Quæ, maledixit ei. *Pleonaſmus pronominis affixi, ſed neceſſarius ad declarandum τὸ ἄκλιτον pronominis* אֲשֶׁר *aſchér, videlicet ad concludendum illi certum caſum. Syntaxis autem Hebræa ſonat,* Quam maledixit. *Sicut è contrario dicitur Deus benedicere aliquid, id eſt, beare. Similis loquendi ratio habetur Pſalm.1. verſu 4.* אֲשֶׁר תִּדְּפֶנּוּ *aſchér thiddephénnu.* Quæ diſpellet eam, *pro,* Quam diſpellet.

32 Natus quingentos annos] *In Hebr.* Filius quingentorum annorum. *Hebraiſmus. Sic infrà 26. verſ. 34. Et fuit Eſau filius 40. annorum &c. Sic Exod. 12. verſu 5. præcipitur ut agnus paſchalis ſit filius anni, id eſt, anniculus.* Genuit] *Id eſt, (ut annotat Junius) cœpit gignere in demum anno. Nam omnes eodem anno non eſſe natos, docetur infr. 11. verſ. 10. ubi dicitur, Semum biennio poſt diluvium, natum fuiſſe centum annos. Fuit autem Noë tunc natus annos 602. quippe diluvium cœpit anno ætatis Noë 600, ut habetur cap. 7. verſu 6. Jam ſi centum illi anni Semi de illis 602 ætatis Noachi detrahantur, remanent anni 502. Hoc igitur demum anno Noach genuit Semum. Non igitur anno 500. Similiter accipitur verbum* Genuit *infra 11. v. 26. ubi dicitur Therach vixiſſe ſeptuaginta annos, quum genuit Abramum, Nachorem & Haranem, quum tamen Abram natus demum ſit, quum pater ageret annum 130. Siquidem pater mortuus eſt anno ætatis 205, ut habetur ejuſdem capitis verſ. 32. quo anno* [illegible] *am natus fuit annos 75, ut habetur cap. 12. verſu 1. Qui* [illegible] *ab illis 205 detrahantur: relinquuntur anni 130. Eo igi-* [illegible] *neceſſe eſt ut Therach genuerit Abramum. Non igi-* [illegible] Semum *Hic quamvis Jepheto natu minor, primo tamen* [illegible] *ur, quia dignitate primus fuit, tanquam Dei filius,* [illegible] *unus ex progenitoribus Chriſti. Cæterùm maximus* [illegible] *Jephet, ſecundus Sem, minimus Cham. Quod Cham* [illegible] *minimus, diſertè teſtatur Moſes cap. 9. verſ. 24. Quòd Sem non fuerit maximus, ac proinde fuerit ſecundus, liquet ex eo quod (ut paulò antè oſtenſum eſt) natus eſt, quum Noach ageret annum 502. At Noach cœpit gignere anno ætatis 500: ut hic habetur. Relinquitur ergo, ut Jephet ſit maximus, videlicet natus quum Noah natus eſſet annos 500. ut hic exprimitur. Similiter Abram primo loco nominatur infrà 11. v. 26 quum tamen non fuerit maximus natu, ut paulò antè eſt oſtenſum. Et omnino notandum (ut obſervavit doctiſſimè Franciſcus Junius) triplicem eſſe caperiri in ſcriptura numerandorum ordinem: naturalem, perſonalem, hiſtoricum. Naturalis eſt, quum liberi eo ordine, quo fuerunt nati, numerantur, ut 1 Chron. 3. verſ. 1. 2. 3. ubi enumerantur filii Davidis. Perſonalis, quum is, qui dignitate ſuperat, ponitur primo loco: ut hic & infrà 11. 26. Ubi Abram præponitur fratribus, Nachori & Harani. Item 1 48. v. 20. ubi Ephraim præponitur fratri Manaſſi. Hiſtoricus verò ordo eſt quum ejus nomen poſtremo loco ponitur (ſive primus natu, ſive dignitate ille ſit) à quo hiſtoria proximè incipienda eſt: ut infra 25. 5. ubi Eſau, quamvis primogenitus fratri Jacobo poſtponitur, quia proximè ſequitur hiſtoria de Eſau. Sic Matth. 1. v. 1. ubi Davidi poſtponitur Abraham: quia mox ab Abrahamo genealogia Chriſti deducitur.*

OBSERVATIONES EX CAP. V.

EX toto capite. Etſi Diabolus ſtatim ab initio mundi operam dedit, ut oppreſſis veris Dei cultoribus, Eccleſia ſtatim in herba enecaretur (id quod manifeſtum eſt ex cæde Abelis) ac proinde ut promiſſum illud ſemen mulieris, Chriſtus, contriturus caput ipſius, nunquam naſceretur: tamen per benevolentiam Dei erga electos ſuos effectum eſt, ut nihil profecerit: ſed ut ipſo invito ac fremente, Eccleſia ſit continuata: quemadmodum liquet ex iſta recenſione poſterorum Sethi, eorundemque progenitorum Chriſti. Hinc petamus conſolationem per ratiocinationem a pari, certò confiſi, Eccleſiam per eandem Dei erga electos qui nunc vivunt & poſthac victuri ſunt, benevolentiam, continuatum iri uſque ad finem mundi: idque juxta promiſſionem Chriſti Matth. 16. *Portæ inferorum non prævalebunt ei.* Item Spiritus ſancti per os Pauli 1. Corinth. 11. *Mortem Domini annunciate* (nempe celebrando ſacram cœnam) *donec venerit.* Etſi autem hæc Eccleſiæ continuatio oculis humanis interdum viſa eſt interrumpi: ut temporibus Eliæ & Papatus ante lucem Evangelii denuo accenſam: tamen certum eſt, Deum in exundatione illa idololatria ſemper ſibi ſua ſeptem millia reſervaſſe, qui ſe a cultu idolorum puros conſervarent, 1. Reg. 19. v. 18. Rom. 11. v. 4.

Eccleſiæ continuatio.

2. Deinde conſiderandæ hîc nobis ſunt cauſæ longævitatis iſtorum patrum. Igitur cauſa procreans principalis fuit, ſingularis benedictio Dei: cauſa verò adjuvans videtur fuiſſe temperantia ipſorum. Porrò fines propter quos Deus antiquos illos patres & Eccleſiæ doctores ad tantam ætatem perduxit, videntur fuiſſe potiſſimùm tres. Unus, ut ita citiùs multiplicaretur genus humanum: quem finem notat Moſes, quum de ſingulis ait, quòd vixerint tot vel tot annos, & genuerint filios ac filias. Item quum v. 2. ex ſuperiore hiſtoria repetit, quòd Deus primis parentibus benedixerit. Innuit enim, ſe hîc illius benedictionis effecta narraturum. Alter finis fuit, ut poſſent liberos ſuos erudire de creatione mundi, de inſtitutione conjugii, de lapſu primorum parentum, atque ita de cauſâ ærumnarum quibus premebantur: inprimis verò de promiſſione ſeminis, contrituri caput ſerpentis, id eſt, liberaturi è poteſtate Diaboli omnes in ipſum ſperantes: denique de ratione ſacrificiorum ad colendum Deum. Atq; hæc cauſa maximè conſideranda eſt in primo parente Adamo: quippe qui vixit uſq; ad quinquageſimum ſextum annum ætatis Lamechi: ac proinde Sethum, Enoſum, Kenanem, Mahalaleëlem, Jaredum, Henochum, Metuſalachum, denique Lamechum de illis tantis rebus quas ipſe partim ex ore Dei ſtatim ab initio mundi didicerat, partim in ſeſe expertus fuerat, haud dubiè erudivit: Lamech verò eaſdem poſtea Noacho veluti per manus tradidit: qui rurſum illas tradidit filiis ſuis: è quibus Sem inprimis illas conſervavit, & poſt diluvium ad poſteros propagavit. Tertius finis fuit, ut per tot annorum ſpatium obſervarent ac notarent motus atq; effecta ſiderum, atque ita præſtantiſſimam illam artem quam Aſtrologiam ſive Aſtronomiam nominamus, conſtituerent.

Longævitatis hominum qui vixerunt ante diluvium cauſa.

3 Præterea quòd ſingulorum iſtorum Patrum recenſioni adjicitur hæc clauſula, *Et mortuus eſt*, unico Henocho excepto: eo admonemur de veritate verbi Dei: qui dixerat Adamo, & in illius perſona ſingulis hominibus ex ipſo naſcituris, *Pulvis es, & in pulverem reverteris.* Etſi enim comminationis iſtius impletio tum in ipſo, tum in cæteris, admodum diu fuit dilata, maximè verò in Methuſalacho qui fere ad milleſimum annum vixit; tamen comminatio illa tandem in illis impleta eſt. Eſt autem Deus verax in omni ſuo verbo. Quamobrem etſi judicium ultimum diu differri videatur: quippe quòd non ſolum a Chriſto & Apoſtolis, ſed etiam ab antiquiſſimo illo Enocho (ut teſtatur in epiſtola ſua Judas v. 14. & 15.) jam olim ante diluvium prædictum fuit: tamen dubium nullum piis eſſe debet, quin illud certò ſit venturum. Vide 2. Pet. 3. v. 7. 8 9. Porrò quòd Henoch communi illa ſorte moriendi exemptus eſt, veritati Dei nihil derogat: cui placuit, ſingularem illius pietatem ſingulari privilegio atq; præmio ornare.

Verbi Dei veritas.

4 Ex verſ. 1. & 3. Quòd Moſes hîc antitheſin inſtituit inter creationem Adami a Deo, & procreationem ſive generationem Sethi ex Adamo: dum ait, *Adamum quidem creatum fuiſſe ad imaginem Dei. Sethum verò genitum ad imaginem Adæ:* hinc monemur de corruptione naturæ introducta per lapſum Adæ: qui ſi in obedientia mandati Dei perſtitiſſet, imaginem Dei retinuiſſet integram, ac proinde liberos quoque integrâ Dei imagine præditos genuiſſet: at quoniam tranſgreſſione mandati Dei imaginem illam labefactavit, ac bonam illius partem (videlicet veram ac ſalutarem ſapientiam, juſtitiam & ſanctitatem) amiſit: liberos quoque genuit labefactatâ illâ imagine Dei præditos. Nam imaginem Dei non totam eſſe per lapſum deletam: liquet ex capite nono infra, ubi homicidii per magiſtratum vindicandi hæc ratio affertur: quòd homo factus ſit ad imaginem Dei. Quod ſi ergo per homicidium violatur imago Dei in homine: neceſſe eſt, ut illa non penitus ſit deleta.

Naturæ corruptio unde.

D 2

Lingua Hebræa omnium prima.

5 Ex verſ. 2. ex verbis, *Et vocavit nomen eorum Adam.* Hinc liquet, linguam Hebræam eſſe omnium primam & antiquiſſimam: quippe quum Deus primos homines appellârit voce Hebræâ אָדָם adam, ac proinde voluerit, ut & ipſi illo nomine ſeſe mutuò appellarent. Idem liquet ex nominibus quæ Adam impoſuit uxori, appellando eam primùm, אִשָּׁה iſchſchâh, deinde חַוָּה hhavvâh: ratione etiam iſtarum appellationum expoſitâ. Item ex nominibus propriis קַיִן הֶבֶל שֵׁת Kájin, Hébel, Schéth & cæteris. Quare ridiculum ſe præbet Johan. Goropius Becanus in Antiquitatib. Antverpienſ. ubi contendit, antiquiſſimam linguam eſſe Belgicam.

Vita pia & ſancta in quo conſiſtat.

6 Ex v. 22. & 24. Vita pia ac ſancta conſiſtit in eo, ut ambulemus continenter cum Deo. id quod fit, ſi verbum Dei perpetuò meditemur, & in illo credendo, vitáque ſecundùm illud inſtituendâ, nos ſedulò exerceamus: denique ſi per preces ex fide profectas ſubinde cum Deo colloquamur, ipſiuſque opem imploremus.

7 Ex v. 24. Raptus ſeu tranſlatio Enochi vivi in cælum, teſtimonium eſt beatæ immortalitatis ſeu vitæ æternæ, quam Deus omnibus ſinceris ſui cultoribus ſuo tempore daturus eſt. Porrò ſimile exemplum editum fuit in propheta Elia, de quo 2. Reg. 2. Quin etiam Moſes etiamſi in monte mortuus & à Domino ſepultus fuit, tamen poſtea fuit excitatus & in cælum tranſlatus: ut planum eſt ex eo quòd una cum Elia viſus eſt colloquens cum Jeſu, quum is in monte coram tribus diſcipulis transfiguraretur. Matth. 17. *Vitæ æternæ teſtimonium.*

8 Ex eod. v. Qui ſingulariter à Deo ornari cupit, is exemplo Enochi ſingulariter ſtudeat pietati. nam quo quis eſt in officio diligentior, eò plus præmii à Deo conſequetur. *Pietatis præmia.*

9 Ex v. 29. Exemplo Lamechi, fidem ac ſpem noſtrã quam in Deo habemus, publicè ꝓfiteri debemus, ad gloriã nominis Dei. *Fides profitenda.*

CAPUT VI.

ARGUMENTUM.

In hoc capite Moſes deſcribit cauſas immiſſi à Deo diluvii, quo primus ille mundus deletus fuit, reliquiis tamen conſervatis: videlicet quòd fuerit aſſenſus ſuorum ſceleribus ex mundi impii converſatione contractis. Poteſt autem diſtingui hoc caput in duas partes. Prior continet decretum Dei de diluvio immittendo & reliquiis conſervandis, uſque ad v. 9. Altera continet decreti illius patefactionem ad Noachum, una cum mandato de arca, ubi reliquiæ conſervarentur, extruenda & commeatu inſtruenda, inde uſque ad finem capitis.

T. & J.

I. *EVenit autem quum cœpiſſent homines multiplicari in ſuperficie terræ, & filiæ genitæ eſſent illis:*

2 Ut videntes filii Dei filias hominum bonâ formâ eſſe, acceperint ſibi è quibuſvis mulieres quas eligebant.

3 Quapropter dixit Jehova, Non diſceptabit ſpiritus meus pro hominibus iſtis in ſeculum, eo quòd etiam iſti caro ſint: itaque dies hominum futuri ſunt centum viginti annorum.

4 Gigantes erant in terra diebus illis, ac etiam fuerunt *poſtea, quibus* diebus *congrediebantur filii Dei cum filiabus hominum, quæ* liberos *pariebant illis: hi* ſunt *potentiſſimi illi, qui* fuerunt *jam olim viri celeberrimi.*

5 Quum itaque videret Jehova augeſcere malitiam hominis in terra, & omne figmentum ac cogitationes cordis ejus, tantummodo malum eſſe omni tempore:

6 Pœnituit Jehovam quòd feciſſet hominem in terra, & doluit apud animum ſuum.

7 Dixitque Jehova, Delebo hominem quem creavi, de ſuperficie terræ, tum hominem tum jumenta, reptiliaque & volucres cæli: nam pœnitet me quòd fecerim ea.

8 Sed Noach invenit gratiam in oculis Jehovæ.

II. *9 Hæ ſunt generationes Noachi, qui Noach, vir juſtus, integer erat in ætatibus ſuis; ſecundùm Deum indeſinenter ambulabat Noach.*

10 Genuit igitur Noach tres filios: Schemum, Chamum, & Jephethum.

11 Quumque terra corrupta eſſet coram Deo ipſo, & impleta eſſet terra violentia:

12 Aſpiciens Deus terram, ut ecce corrupta erat, quia corruperat omnis caro viam ſuam ſuper terram:

13 Dixit Deus Noacho, Finis univerſæ carnis adventat coram me, quia plena eſt terra violentiâ ab iſtis: quamobrem ecce ego perditurus ſum iſtos cum reliqua terra.

14 Fac tibi arcam è lignis Gopher, manſionum multarum facito arcam: & picato eam intrinſecus & extrinſecus pice.

15 Atque hæc forma *qua facies eam: trecentorum cubitorum* eſto *longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo ejus, & triginta cubitorum altitudo ejus.*

16 Clarum lumen efficito arcæ & in cubiti longitudinem conſummato ejus tectum supernè, oſtiumque arcæ in latere ipſius ponito: infimarum, ſecundanarum, & tertianarum manſionum *facito eam.*

17 De me *enim, ecce ego adducturus ſum aquas diluvii ſuper terram, ad perdendum omnem carnem, in qua* eſt *ſpiritus vitalis ſub cælo: quicquid* eſt *in terra, exſpirabit.*

18 Stabilio autem fœdus meum tecum, ut ingrediaris in arcam, tu, & filii tui, cum uxore tua, uxoribuſque filiorum tuorum tecum.

19 Præterea de omnibus viventibus, de omni carne, de omnibus inquam *bina introduces in arcam, quæ in vita conſerves tecum: mas & fœmina futura ſunt.*

20 Ex volucribus in ſpecies ſuas, & ex jumentis in ſpecies ſuas, ex omnibus reptilibus humi in ſpecies ſuas: ex omnibus bina ventura ſunt ad te, ut in vita conſerves ipſa.

21 Tu ergo accipe tibi de omni cibo qui comeditur, recipitoque aſſervato penes te: ut ſit tibi & illis ad comedendum.

22 Quod fecit Noach: ſecundùm omnia quæ præceperat ipſi Deus, ſic fecit.

P.

POrrò quum cœpiſſent homines multiplicari in ſuperficie terræ, & filiæ genitæ eſſent illis: I.

2 Viderunt filii Dei filias hominum bonâ formâ eſſe, & acceperunt ſibi è quibuſvis uxores quas eligebant.

3 Quapropter dixit Jehova, Non diſceptabit ſpiritus meus propter homines iſtos in ſeculum, eò quòd etiam iſti caro ſunt: itaque dies eorum futuri ſunt centum viginti anni.

4 Gigantes erant in terra dieb. illis, ac etiam *fuerunt* poſtea, poſteaquam ingrediebantur filii Dei ad filias hominum, & *liberas* gignebant ſibi: ii *ſunt* robuſti illi, qui *fuerunt* jam olim viri celeberrimi.

5 Quum itaque videret Jehova augeſcere malitiam hominis in terra; & omne *a* figmentum cogitationum cordis ejus, tantummodo malum eſſe omni tempore: *a Inf. 8. 21.*

6 Pœnituit Jehovam quòd feciſſet hominem in terra, & doluit in corde ſuo:

7 Dixitque Jehova, Delebo hominem quem creavi, de ſuperficie terræ, tum hominem tum jumenta, reptiliaque & volucres cæli: nam pœnitet me quòd feci ea.

8 Sed Noa invenit gratiam in oculis Jehovæ.

9 Hæc ſunt quæ acciderunt Noæ. Noa, vir juſtus & integer erat in ætatibus ſuis; *b* cum Deo indeſinenter ambulabat Noa. II. *b Sap. 9. 4.*

10 Genuit autem Noa tres filios: Semum, Hamum, & Japhethum.

11 Quumque terra corrupta eſſet coram Deo, & impleta eſſet violentiâ:

12 Aſpiciens Deus terram, ut ecce corrupta erat; quia corruperat omnis caro viam ſuam ſuper terra:

13 Dixit Deus Noæ, Finis univerſæ carnis venit ad me, quia plena eſt terra violentia, propter iſtos: quamobrem ecce ego perditurus ſum eos cum terra.

14 Fac tibi arcam è lignis Gopher, manſionibus inſtruito eam: & picato eam intrinſecus & extrinſecus pice.

15 Atque hæc *forma eſto* qua facies eam: trecentorum cubitorum *eſto* longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo ejus, & triginta cubitorum altitudo ejus.

16 Feneſtram efficito arcæ, & in cubiti longitudinem conſummato ejus tectum supernè. oſtiumque arcæ in latere ipſius ponito: infimarum, ſecundanarum, & tertianarum *manſionum* facito eam.

17 Ad me enim quod attinet, ecce ego adducturus ſum diluvium aquarũ ſuper terram, ad perdendum omnem carnem, in qua *eſt* ſpiritus vitalis ſub cælo: quicquid *eſt* in terra, exſpirabit.

18 Erigam autem fœdus meum tecum, ut ingrediaris in arcam, tu, & filii tui, & uxor tua, & uxores filiorum tuorum tecũ.

19 Præterea ex omnibus viventibus, ex omni carne, ex omnibus *inquam* bina introducito in arcam, ut ea in vita conſerves tecum: mas & fœmina eſſe debent.

20 Ex volucribus ſecundùm ſpecies ipſarum, & ex jumentis ſecundùm ſpecies ipſorum, ex omnibus reptilibus humi ſecundùm ſpecies ipſorum, ex omnibus bina ingredi debent ad te, ut in vita conſerves *ipſa*.

21 Tu ergo accipe tibi ex omni cibo qui comeditur, colligitoque ad te, ut ſit tibi & illis ad comedendum.

22 Quod *c* fecit Noa: ſecundùm omnia quæ præceperat ipſi Deus, ſic fecit. *c Hebr. 11.*

ANALYSIS CAP. VI.

PRIOR PARS.

Decretum Dei de diluvio immittendo.

IN decreto Dei exponendo, exponuntur tum cauſæ decreti, tum decretum ipſum, idque promiſcuè. Decreti autem ipſius exponuntur partes duæ: quarum una eſt de hominibus & animalibus terreſtribus atque aëreis diluvio perdendis, altera de Noacho una cum familia conſervando. Porrò cauſæ quæ Deum ad priorem decreti partem commoverunt, commemorantur hic tum ſpeciales duæ, tum generalis una. Specialis prior fuerunt conjugia Sethanorum ex libidine contracta cum Cainitidibus,

[illegible] ſtæ [illegible] illas [illegible] betetur charum [illegible] [illegible] malis [illegible] [illegible] late [illegible] per [illegible] tur: mediâ [illegible] par poſiti [illegible] ubi [illegible] ſint [illegible] & tertia [illegible] latam. [illegible] autem [illegible] ad [illegible] quinta [illegible] plano pede [illegible] ſcalas utrinq; binas [illegible] altera [illegible] contignationem [illegible] altera verò [illegible] infimam [illegible] exprimuntur animalium genera [illegible] volucres, iumenta (id eſt, quadrupedia) & [illegible] contignationem [illegible] lux naturæ convenientem [illegible] in contignationem infimam quadru[illegible] mediæ [illegible] & [illegible] ſua [illegible] habuerunt [illegible] ſupremo loco volucres, ſecundo [illegible] patefactio decreti repentur ac [illegible] ad v. 11. Ac patefacto [illegible] comminat [illegible] de hominibus & animalibus [illegible] diluvio perdendis, continet [illegible] poſtea [illegible] ſeu promiſſio de N[illegible] eiuſque familia, & [illegible] con[illegible]dis, [illegible] quidem & [illegible] [illegible] de animalibus [illegible] & 20. Quæ animalia [illegible] ſum Dei [illegible] ſpeciebus [illegible] & rep[illegible], v. [illegible] Tum v. 21. [illegible] de comm[illegible] ſeu cibo [illegible] fru[illegible] & fœno. Ad [illegible] mandati [illegible] uſque exec[illegible]

SCHOLIA IN CAP. VI.

E[illegible] ויהי [illegible] Et fuit, ſeu [illegible] כי החל [illegible] multip[illegible] [illegible] Ad verb. Cum cœpiſ[illegible] [illegible]

[illegible] ארם [illegible]

[illegible] להם lahem. [illegible] ארם adam [illegible]

[illegible] ויראו [illegible] Et viderunt. [illegible]

[illegible] את בנות האדם eth-b[illegible] [illegible] Ad verb. [illegible]

[illegible] ארם adam [illegible]

[illegible] Bona [illegible]

[illegible] טובת מראה tobath [illegible] [illegible] cap. 24. verſ. 16. [illegible] כובת מראה tobath mareh, [illegible]

[illegible] יפה מראה [illegible]

[illegible] נשים [illegible]

[illegible] לפך [illegible] אנשים [illegible]

... longitudinem ... Idq; ut ... quadem in ... fuit com... ... aquas fuit. Porro ad ... ad ducer ... in arcam ... latitudinem ... iterum ... egredum. ... triplex ordo cellularum ... consequer... Nam ad me ... arcam ... Enallage tem... in aquarum. quod puto retinere ... ath-hammabbu. Germanicè, ein fluit. ... Articulus hoc loco habet ... apud ... Sub cœlo ... שָׁמַיִם ... hamaijim. ... Id est De... sub cœl.... Quicquid est in terra ... fabrices & ... Hic ... expre... aquam. ...

... Ex ... & ... quidem ... ordine ...

OBSERVATIONES EX CAP. VI.

EX ... Cap. ... אדם ...

ar[illegible] Gen. [illegible]. Hinc reprehenduntur Salomon [illegible] uxores [illegible], & idololatriæ deditæ [illegible] 1 Reg. 11. vers. 1. & [illegible]

Genti contemnend. sunt 4 Ex v. 2. ex verbis, *Et viderunt filii Dei filias hominum bonas formâ* &c. [illegible] ne [illegible] concupiscentia [illegible] Deus. Continentiæ [illegible] exemplum [illegible] capite 31. ubi [illegible] ad virginem. Huc pertinet [illegible] Qui aspexerit mulierem proximi ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Matth. 5. 28.

In conjugio contrahend. quid spectandum. 5 Ex eodem versu. Etsi forma seu pulchritudo corporis est donum Dei & [illegible] laudatur in Rebecca. Gen. 24. 16. [illegible] in contrahendis nuptiis non est potissimum spectanda, sed potius spectanda est pietas. Reprehenduntur [illegible] filii Dei [illegible] in Ecclesia Dei) quod [illegible] spectantur [illegible] quippe qui [illegible] Cananæas [illegible] & educatas. [illegible] Rebecca [illegible] Vide supra cap. 24. [illegible] Salomonis, Proverb. 31. v. 30. Fallax est gratia, & vana pulchritudo: mulier Dominum timens, ea [illegible]

Conjugii [illegible] ratio. 6 Ex eodem versu, ex verbis, *Et acceperunt sibi uxores.* Filii [illegible] non debent sibi ipsi uxores accipere: id enim hic [illegible] debent accipere eas quas eis dederint parentes: ac [illegible] legis Deut. 7. vers. 3. ubi interdicitur affinitate Chananæorum his verbis: Ne conjungito te affinitate cum illis: filiam tuam ne dato filio illius, & filiam illius ne accipito filio tuo. Multo minus filiæ debent nubere absque authoritate patrum. quo pertinet præcepto Pauli, 1. Cor. 7. v. 36. 37. & 38.

[illegible] divinarū ratio & modus. 7 Ex v. 3. Deus non temere nec cupidè accedit ad puniendum homines, quorum sceleribus offenditur: sed tempus diu [illegible] quoque [illegible] eis per servos suos ad resipiscentiam [illegible] & proinde pœnam [illegible] merito. [illegible] perderet, [illegible] perderet. Et sane resipiscentiam eorum diu expectavit: quod significat Moses verbo illo, *In seculum*: quum ait, Deum dixisse, *Non disceptabit spiritus meus [illegible] in seculum* quasi dicat [illegible] eorum expectavi. [illegible] pœna [illegible] centum viginti annos ad resipiscentiam [illegible] Quod quoque [illegible] justitiam [illegible] Vide [illegible] Pauli Rom. 2. v. 4. & deinceps.

Mundi interitus per incendium. 8 Ex eod. versu, ex verbis: *Et erunt dies eorum anni centum viginti.* Sicut [illegible] certum [illegible] tolerantur [illegible] constituerit certum [illegible] quo pereat [illegible] Christus [illegible] Vide [illegible] & [illegible] 2. Thess. 2. v. 6. & deinceps. [illegible] v. 6 & [illegible]

Tare[illegible] [illegible] a natura. 9 [illegible] *Et quod etiam filii [illegible]* [illegible] ex Spiritu [illegible] Johan. 3. v. 4. [illegible] ex aqua & spiritu, non poterit [illegible] Quod ex carne natum est, caro [illegible] est. Huc [illegible] Apostolus 1. Cor. 2. v. 14. [illegible] Deus [illegible] [illegible]

Nobilitas vera [illegible] 10 Ex v. 4. [illegible] seu nominis celebritas non est ea quæ [illegible] proximum. [illegible] ac [illegible] pro populo Dei [illegible] Davidis, Salomonis, Josiæ, Ezechiæ & [illegible]

Homin[illegible] [illegible] 11 Ex [illegible]

Simul [illegible] generalem hanc [illegible] doctrinam [illegible] exempla colligit Apostolus Rom. 1. v. 2[illegible]. & deinceps. *[illegible] rum [illegible] rum.*

12 Ex v. 6. [illegible] hic est error Anthropomorphitarum [illegible] ex hoc loco de Deo attribuitur pœnitentia ac dolor, [illegible] Scripturæ locis ubi attribuuntur ei membra corporis humani, [illegible] Deum esse corporeum & membris corporis humani [illegible] præditum. Sed [illegible] hæc dici [illegible] per [illegible] per metaphoram [illegible] hominum [illegible] quæ a Theologis speciali nomine *ἀνθρωποπάθεια* vocatur [illegible] omnia Scripturæ verba [illegible] proprio [illegible] accipienda. Quod autem Deus non dicatur pœnitudine [illegible] [illegible] Quem enim [illegible] pœnituit, is antequam faceret nesciebat [illegible] malum [illegible] quod cum facti sui pœnitet [illegible] omisisse. At Deus [illegible] omniscius, non ignoravit quid esset facturus [illegible] quid [illegible] & [illegible] corruptionem, atque una secum posteros suos. *Anth[illegible] morphitarum error.*

13 Ex v. 8. & 9. Exemplo Noachi, [illegible] etiam sanctissimos opus habere gratia Dei. Etsi enim Noachus fuerit justus & integer [illegible] a Deo ipso [illegible] cap. 7. [illegible] cum cæteris diluvio [illegible] gratiæ Dei hic [illegible] Nec [illegible] homines natura esse [illegible] Eph. 2. [illegible] filii iræ [illegible] esse ut a Deo damnemur [illegible] Quare nemo [illegible] coram Deo [illegible] meritis [illegible] sed gratiam illius gratis [illegible] agnoscamus & [illegible] periculis erepti benignitatem ejus grato [illegible] celebremus, dicentes cum vetere [illegible] ecclesia. Misericordiæ Domini sunt, quod non sumus absumpti, quia non defecerunt miserationes ejus: Thren. 3. v. 22. *[illegible] Dei*

14 Ex v. 9. [illegible] hic observatio annotata ad versum 22. & 24. cap. [illegible] in re consistat vita [illegible] *[illegible] piis.*

15 Ex v. 11. & 12. Tanta est fœditas & quasi virus [illegible] atque [illegible] quæ in terra ab hominibus perpetrantur [illegible] te tam [illegible] polluant & corrumpant sicut hoc loco Moses expresse [illegible] flagitiis [illegible] mundi [illegible] Levit. 18. v. 24. 25. 28. [illegible] terra Canaan [illegible] flagitiis [illegible] [illegible] Levit. 18. 2. & [illegible] Deuteronomium: [illegible] *[illegible] pollui[illegible]*

16 Ex v. 13. [illegible] *Mundi [illegible] ratio.* [illegible] exemplo [illegible] colligere à [illegible] universalem [illegible] in adventu Domini ad judicium [illegible] conflagrationem mundi [illegible] [illegible] & Deus [illegible] 2. Thess. 1. v. 6. & deinceps [illegible] in sanctis conversationibus & [illegible] expectantes & properantes ad adventum diei Domini &c.

17 Ex v. 14. & deinceps [illegible] Etsi Deus [illegible] *Media [illegible]* [illegible] atque [illegible] sicut poterat Noachum & familiam ejus [illegible] sine arca [illegible] ut [illegible] Jonam [illegible] item Mosen in [illegible] dies quadraginta [illegible] ad ipsos servandos [illegible] media [illegible] Quæ etiam ille, præcepto [illegible] In [illegible] ut posset nos Deus [illegible] & ad [illegible] Baptismum [illegible] Domino [illegible] renovando [illegible] Spiritus sancti [illegible] ita nos æternum [illegible] nobis præscripta [illegible] obedientia [illegible]

lutem *ἀντίτυπον* ſpecialiter accommodatam ad Baptiſmum) [illegible] nte [illegible] a dicit Pet.1. [illegible] cap.3. verſ.20. & 21: ſimulque innuit, [illegible] illam conſervationem Noachi & familiæ per arcam [illegible] fluctibus diluvii,fuiſſe typum conſervationis ſpi[illegible] omn[illegible] fidelium a fluctibus iræ Dei,per mortem & [illegible] ionem Chriſti: cujus conſervationis teſtimonium eſt Baptiſmus.

Fides [illegible] 18 Ex v.18. & 22. Quòd Noachus Deo obedivit,ædificando arcam & c[illegible] in illam comportando, factum eſt ex eo quòd credi[illegible] promiſſioni Dei pangentis cum ipſo fœdus,& incolumitatem [illegible],ſi mandato ſuo obediret. Hinc diſcamu[illegible] fide[illegible] quòd qui Deo promittenti credi[illegible] obedire poſſunt, quantumvis illa [illegible] adverſentur. quale amitium fuit [illegible] acho[illegible]tum: à quo exſequendo plurima cum [illegible]usmodi ſunt: ipſa arcæ moles,labor [illegible] tantam arborum vim, difficultas [illegible] labore iſto moleſtiſſimo perquam diuturno, [illegible] tearu colligi poſſe videtur) ultra centum [illegible] impiorum,exiſtimantium hoc percontere ad [illegible] ipſe ſolus ſe Deo charum putaret [illegible] miſceret,ipſos verò exitio addiceret:objurgatio [illegible] eorundem,quòd paſſim arbores cædendo, [illegible], ac illos fraudaret variis commodis, ac impri[illegible]mbrarum. Probabile etiam eſt,quòd ſcomma[illegible] ſubinde eum inceſſerint, adeoque multis probris la[illegible], & atrocibus minis impetierint. Quin etiam vériſ[illegible]n abſtinuiſſe manus ab opere turbando. Adhæc terrere eum poterat, quòd commorandum illi eſſet cum feris ac truculentis beſtiis: ut leonibus, lupis, tigribus, ſerpentibus. Horce tam graves & multiplices & diuturnos conflictus ſanctus vir & invictus athleta ſuperavit fide quam habuit promiſſioni Dei de ipſo in arca conſervando:ut apertè teſtatur Paulus Heb.11.verſ.7. ubi ait, *Per fidem divinitus admonitus Noë de iis quæ nondum videbantur,veritus,apparavit arcam ad ſervandam domum ſuam: per quam arcam condemnavit mundum,& ejus quæ ex fide eſt,juſtitiæ factus eſt hæres.* Ac ſimilia fidei exempla plurima in eodem capite Apoſtolus recenſet. Quare oremus Deum,ut nobis augeat fidem: ſic enim mandatis ipſius etiam difficillimis obedire per ipſius gratiam poterimus.

19 Ex v.18.19. & 20. Deus tanto favore complectitur pios, ut propter ipſos benefaciat etiam domeſticis eorum,imò etiam brutis animalibus. Sic enim videmus, Deum in gratiam Noachi a diluvio conſervaſſe tum domeſticos illius,tum bruta animalia omnis generis. Imò quod plus eſt,paratus fuiſſet parcere flagitioſiſſimis hominibus Sodomitis ac vicinis illorum,ſi vel decem pios homines in quinq; illis urbibus reperiſſet:ut videre eſt infrà cap.18. Quare quum pietas tantopere Deo placeat,ſeriò ſtudio in eam incumbamus. Pietatis vis

20 Ex v.21. Ex eo quòd Deus Noacho mandat,ut in arca cibum reponat ad ſuſtentandum vitam tum ſuam & familiæ, tum brutorum animalium: admonemur, nos neceſſitate cibi capiendi (ſicut & flatus hauriendi) cum beſtiis conjungi. unde porrò admonemur noſtræ fragilitatis: cujus conſideratione ad modeſtiam ſeu humilitatem erudiri debemus. Fragilitas natura humana.

CAPUT VII.

ARGUMENTUM

Hic [illegible] quomodo Noachus ad mandatum Dei in arcam à ſe fabricatam ingreſſus ſit, unà cum familia, aſſumptis quoque omnis generis [illegible] alibus. & quomodo poſt diutum ingreſſum, diluvio deleta ſint omnia quæ ſuper terram extra arcam degebant animalia, tam [illegible] hom[illegible]es. Caput diſtingui poteſt in duas partes:quarum prior continet mandatum Dei datum Noacho de ingreſſu in ar[illegible] cum prænuntiatione diluvii,uſq; ad [illegible]. Poſterior verò pars continet obedientiam Noachi erga mandatum a Deo acceptum, [illegible] cum illius prænunt[illegible] eventu, videlicet diluvio: quod hic varie & accurate deſcribitur.

T. & J.

1 *POſtea dixit Jehova Noacho, Ingredere tu & univerſa familia tua [in] arcam hanc: te enim perſpexi juſtum coram me in ætate hac.*

2 *Ex omnibus pecudibus mundis accipito ſeptenas tibi,marem [&] fœminam e[j]us: ex iis verò beſtiis quæ non* ſunt *mundæ binas,ma[rem] & fœminam ejus.*

3 *Similiter ex volucribus cœli ſeptenas,marem & fœminam e[jus] ad conſervandum in vita ſemen* eorum *in ſuperficie totius [ter]ræ.*

4 *Nam ante dies adhuc ſeptem,ego pluviam demiſſurus ſum ſuper terram quadraginta dies & quadraginta noctes:ut deleam omne corpus viventis quod feci, è ſuperficie terræ.*

5 *Quod fecit Noach, ſecundùm omnia quæ præceperat ei Je[hova].*

6 *Noach autem natus* erat *ſexcentos annos;quum diluvium il[lud] aquis exundantibus ſuper terram.*

7 *E[t in]greſſus eſt Noach,& filii ejus,& uxor ejus,& uxores filiorum ejus cum eo in arcam propter aquas diluvii.*

8 [illegible] *bus mundis,& ex beſtiis quæ non* ſunt *munda,& ex [volucri]bus,denique omnibus quæ repeant ſuper terram,*

9 *Bina ingreſſa ſunt ad Noachum in arcam,mas & fœmina: quemadmodum præceperat Deus Noacho.*

10 [illegible] *autem ipſo die ſeptimo,ut aquæ diluvii exſiſterent ſu[per terram].*

11 [illegible] *ſexcenteſimo vitæ Noachi,menſe ſecundo, decimoſepti[mo die] [illegible] menſis, hoc ipſo die diffiderunt ſe omnes fontes abyſſi [magnæ, & cataract]æ cæli ſe aperuerunt,*

12 [illegible] *imber ille ſuper terram,quadraginta dies, & quadra[ginta noctes].*

13 [illegible] *, quum ingreſſus eſſet Noach, & Schem, &* [illegible] *Noachi,uxorq; Noachi,& tres uxores filiorum ejus* [illegible] *am:*

14 [illegible] *beſtia in ſpeciem ſuam,& quævis pecudes in ſpeciem* [illegible] *reptilia reptantia ſuper terram in ſpeciem ſuam &* [illegible] *quævis in ſpeciem ſuam,omnes aves cujuſcumq; alæ.*

15 [illegible] *ad Noachum in arcam,bina ex omni carne in qua erat ſpiritus* [illegible]

16 [illegible] *& fœmina ex omni carne ingreſſa* [illegible] *Noacho Deus) occluſit Jehova pro eo.*

17 [illegible] *quadraginta dies ſuper terram* [illegible] *aquæ,ut ſuſtulerint arcam, & elevaretur à* [illegible]

18 [illegible] *aquis & creſcentibus admodum ſuper* [illegible] *erficie aquarum.*

19 [illegible] *aquæ quàm plurimùm ſuper ter*[illegible] *ſunt* [illegible] *altiſſimi qui ſunt ſub univerſo calo.*

20 [illegible] *cubitis ſurſum verſus invaluerunt aquæ, poſtquam operti fuerunt montes.*

P.

1 POſtea dixit Jehova Noæ, Ingredere tu & univerſa domus tua in arcam: te enim perſpexi juſtum corà me in ætate hac.

2 Ex omnibus pecudibus mundis accipito ſeptenas tibi, marem & fœminam ejus: ex iis verò pecudibus quæ non *ſunt* mundæ binas, marem & fœminam ejus.

3 Similiter ex volucribus cœli ſeptenas, marem & fœminam ejus, ad conſervandum in vita ſemen *eorum* in ſuperficie totius terræ.

4 Nam poſt dies adhuc ſeptem, ego pluviam demiſſurus ſum ſuper terram quadraginta dies & quadraginta noctes:ut deleam omne corpus vivens quod feci,è ſuperficie terræ.

5 Quod *a* fecit Noa, ſecundùm omnia quæ præceperat ei Jehova. Matth. 24.38.

6 (Noa autem natus *erat* ſexcentos annos;quum diluvium illud exſtitit,aquis *exundantibus* ſuper terram.) Luc.17.26. 1.Pet.3 20.

7 Nam ingreſſus eſt Noa,& filii ejus,& uxor ejus,& uxores filiorum ejus cum eo in arcam,propter aquas diluvii.

8 Ex pecudibus mundis,& ex pecudibus quæ non *ſunt* mundæ,& ex volucribus, denique omnibus quæ reptabant ſuper terram,

9 Bina ingreſſa ſunt ad Noam in arcam,mas & fœmina: quemadmodum ei præceperat Deus.

10 Evenit autem poſt ſeptem dies,ut aquæ diluvii exſiſterent ſuper terra.

11 Anno ſexcenteſimo vitæ Noæ, menſe ſecundo, decimoſeptimo die iſtius menſis,hoc ipſo die diffiderunt ſe omnes fontes abyſſi magnæ,& cataractæ cæli ſe aperuerunt.

12 Et fuit imber ille ſuper terra,quadraginta dies,& quadraginta noctes.

13 Eodem ipſo die,ingreſſus eſt Noa,& Sem,& Ham & Japheth filii ejus, uxorq; Noæ,& tres uxores filiorum ejus cum ipſis in arcam:

14 Ipſi & quævis beſtiæ ſecundùm ſpecies ipſarum,& quævis pecudes ſecundùm ſpecies ipſarum,& quævis reptilia reptantia ſuper terra ſecundùm ſpecies ipſarum;& volucres quævis ſecundùm ſpecies ipſarum,omnes aves cujuſcunq; alæ:

15 Veniebant enim ad Noam in arcam,bina ex omni carne in qua *erat* ſpiritus vivens.

16 Et quæ veniebant,mas & fœmina ex omni carne veniebant ſicut præceperat ei Deus. Et occluſit Jehova pone eum.

17 Quouſque eſſet diluvium hoc quadraginta dies ſuper terra: creverunt aquæ, & extulerunt arcam, & elevata fuit illa è terra.

18 Deinde invaleſcentibus aquis & creſcentibus admodum ſuper terra, ambularet arca in ſuperficie aquarum.

19 Tandem invaleſcentibus aquis quàm plurimùm ſuper terra; operti ſunt omnes montes altiſſimi qui *ſunt* ſub univerſo cælo.

20 Quindecim cubitis ſurſum verſus invaluerunt aquæ, poſtquam operti fuerunt montes.

21 Exſpiravit itaq; omnis caro quæ reptabat ſuper terram, volucrium, pecudumq;, & beſtiarum, & omnium reptilium quæ repunt ſuper terram: & omnis homo.

22 Omne cujus in naribus halitus erat ſpirationis vitæ, ex univerſis quæ degunt in ſicco, mortuum eſt.

23 Et deletum eſt omne corpus vivens quod erat in ſuperficie terræ, tum homines, tum pecudes, reptilia & volucres cœli, deleta inquam ſunt è terra: ſed ſuperſtes relictus eſt tantummodo Noach, & quæ cum eo fuerunt in arca.

24 Prævaluerunt autem aquæ illæ ſuper terram, centum quinquaginta diebus.

21 Exſpiravit itaq; omnis caro quæ reptabat ſuper terra, volucrium, pecudumque, & beſtiarum, & omnium reptilium quæ repunt ſuper terra: & omnes homines.

22 Omne cujus in naribus halitus *erat* ſpiritus vivens, ex univerſis quæ *degunt* in ſicco, mortuum eſt.

23 Et deletum eſt omne corpus vivens quod *erat* in ſuperficie terræ, tum homines, tum pecudes, reptilia & volucres cœli, deleta inquam ſunt è terra: ſed ſuperſtes *b* relictus eſt tantummodo Noa, & quæ cum eo *erant* in arca. *b 2.Pet.2.5.*

24 Prævaluerunt autem aquæ illæ ſuper terra, centum quinquaginta dies.

ANALYSIS CAP. VII.

PARS PRIOR.

Mandatum Dei ad Noachum de ingreſſu in arcam.

HIs verbis connectur primò mandatum Dei datum Noacho de ingreſſu in arcam, verſibus primis tribus: deinde ratio mandati; qua continetur prænuntiatio diluvii, verſu 4. Porrò tum mandatum illud, tum illa mandati ratio, continet tacitam promiſſionem conſervandi Noachi, una cum familia: cujus promiſſionis ratio indicatur verſ. 1. ubi exponitur cauſa, quæ Deum moverit, ut Noacho & familiæ illius parceret, eosq; in diluvio illo univerſali conſervaret, videl. quia perſpexerit illum juſtum coram ſe, hoc eſt, ſincerâ juſtitiâ ac pietate præditum. Mandatum continet partes duas. Prior eſt de ingreſſu Noachi & familiæ illius, v. 1. Poſterior de aſſumendis omnis generis animalibus terreſtribus, verſ. 2. & 3. In hac poſteriore parte præſcribitur primùm certus numerus animalium illorum: deinde finis indicatur, cur ſint in arcam recipienda. Numerus præſcribitur diſpar pro diverſitate animalium: quatenus illa diſtinguuntur in munda & immunda. Munda nominantur quæ ſecundùm Dei legem apta erant ad ſacrificia: immunda contra, quæ inepta. De mundis igitur præcipitur, tum pecudibus tum volucribus, ut ex omni genere aſſumantur ſeptena: videl. terna paria, mas & fœmina: & ſeptimum ſine compari, unde ſcil. mox a diluvio offerretur ſacrificium: ut legitur factum infra cap. 8. v. 20. Immunda verò præcipiuntur tantùm bina. Finis receptionis iſtorum animalium indicatur verſu tertio extremo: videl. ad conſervandum in vita ſemen eorum in ſuperficie totius terræ: id eſt, ut poſt diluvium egreſſa rurſus in ſuperficiem terræ genus ſuum propagarent, ac orbem terrarum iterum replerent. Atque hæc de mandato. Jam ratio mandati ſubjungitur v. 4. Ea eſt ipſius diluvii prænuntiatio: unde percipitur promitti Noacho conſervationem a diluvio, ſi mandato paruerit, id eſt, arcam fuerit ingreſſus. Cæterùm prænuntiatio iſta duo continet: tempus diluvii, & finem ſeu conſilium Dei diluvium immiſſuri. Ad tempus quod attinet: indicantur illius tum ſpecies, tum ſpatium ſive duratio. Species ſcil. quando Deus pluviam immiſſurus ſit ad diluvium inducendum, videl. die ſeptimo pòſt. Spatium verò, quamdiu illa pluvia ſit duratura: videl. quadraginta dies & noctes. Porrò finis ſeu conſilium Dei fuit, ut deleret omne corpus vivens è ſuperficie terræ.

PARS POSTERIOR.

De ingreſſu Noachi in arcam.

Hic deſcribitur obedientia Noachi erga mandatum à Deo acceptum, una cum prænuntiationis divinæ eventu, videlicet ipſo diluvio. Quæ quidem duo promiſcuè hîc exponuntur. Ac primùm obedientia Noachi indicatur ſententiâ generali, verſ. 5. quòd ſcil. fecerit ſecundùm omnia, quæ ei præceperat Jehova. Deinde obedientia illa deſcribitur ſpecialiter & per partes, v. . 8. & 9. ubi primùm commemoratur ingreſſus hominum, ver. . deinde reliquorum animalium, verſ. 8 & 9. Et in hominum ingreſſu ſimul indicatur finis, cur in arcam ingreſſi ſint, videlicet propter aquas diluvii: ut nimirum ab illis eſſent tuti ſecundum promiſſionem Dei. Tertiò obedientia illa in arcam ingredientis Noachi denuò repetitur, & adhuc ſpecialiùs ac fuſiùs declaratur, verſibus 13. 14. 15. & 16. Ubi primò indicatur tempus, quo ingreſſi ſint, videlicet eo ipſo die quo diluvium cœpit: nempe die ſeptimo poſt acceptum a Deo mandatum: qui fuit decimus ſeptimus dies menſis ſecundi, ex v. 11. Unde percipitur Noachum in animalibus in arcam intromittendis per totos ſex dies occupatum fuiſſe: quibus omnibus ingreſſis, ipſe quoq; una cum familia die ſeptimo ingreſſus eſt: quibus & ipſis ingreſſis, pluvia illa mox cœpit. Deinde exprimuntur nomina filiorum Noachi, qui ſimul ingreſſi ſunt, eod. v. 13. Tum exprimuntur reliquorum animalium quæ in arcam ingreſſa ſunt, ſumma genera quatuor: videl beſtiæ, pecudes, reptilia & volucres. Ad hæc animalia illa deſcribuntur è ſexu, quòd videl. fuerint bina ſeu paria, mas & fœmina: v. 15. & 16. Præterea indicantur cauſæ adjuvantes, quæ ingreſſum illum animalium & eorundem cum hominibus ingreſſis in arca conſervationem adjuverunt. Cauſa adjuvans ingreſſus animalium fuit arcanus inſtinctus Dei, quo effectum eſt ut ſponte venirent, & a Noacho ac filiis ejus in arcam ſe agi paterentur. hic inſtinctus notatur in principio v. 15. ubi dicitur, *Venerant enim ad Noachum.* Cauſa verò adjuvans illorum in arca conſervationem, fuit occluſio oſtii arcæ per quod ingreſſi fuerant. De hac dicitur, quòd ipſe Jehova pro Noacho occluſerit. ſive id fecerit immediatè per ſuam potentiam: ſive mediatè per ſanctos angelos, quorum hoc probabilius videtur: quia è ſcripturis conſtat, Deum miniſterio ſanctorum Angelorũ ad conſervandũ pios uti ſolere. Atq; hæc de obedientia Noachi, & iis quæ cum illa cohærent. Jam ad deſcriptionẽ ipſius diluvii quod attinet: deſcribitur illud accuratè ex variis argumentis: nempe ex adjuncto tempore, è cauſis procreantibus, è forma & ex effectu. At ad tempus quod attinet, indicatur primùm, quando aquæ diluvii cœperint, v. 10. & 11. deinde quamdiu imber ille duraverit, v. 12. & 17. Poſtremò quamdiu impetus aquarum diluvii in univerſum duraverit, verſ. ult. Cauſæ verò procreantes (nempe ſecundæ & naturales. nam prima ac principalis cauſa, videl. Deus, indicata eſt ſup. v. 4.) cauſæ igitur diluvii procreantes indicantur hic duæ, videl. apertio fontium abyſſi, & apertio cataractarum cœli, in fine verſ. 11. Ex quo intelligitur, aquas tum ex inferis tum è ſuperis locis confluxiſſe ad totum terrarum orbem diluvio vaſtandum. Porrò forma diluvii notatur per aquarum illarum incrementum: cujus incrementi exprimuntur tres gradus. Primùm enim ita creverunt aquæ, ut arcam ſuſtulerint atque elevârint è terra, v. 17. Deinde ita invaluerunt, ut arcam veherent, v. 18. Tandem eò uſq; invaluerunt, ut operirent montes etiam altiſſimos ſub univerſo cœlo, v. 19. & 20. Intelligendum eſt autem, incrementa illa aquarum accidiſſe ſpatiô illorum quadraginta dierum quo continenter pluebat. Quo tempore elapſo, cœperunt denuò ſedari, & vento divinitus immiſſo deficere, per dies centum & decem: etenim exactis inde ab initio diluvii diebus centum & quinquaginta, aquæ jam eò uſque defecerant, ut arca in montibus Ararat conſideret: ut videre eſt in principio capitis ſequentis. Poſtremò effectus diluvii fuit, interitus omnium ſuper terram viventium. hic effectus per partes amplificandi cauſa, idq; adhibitis repetitionibus ſeu iterationibus, exponitur verſibus 21. 22. & 23.

SCHOLIA IN CAP. VII.

FAmilia tua] בֵּיתְךָ *bethecha. Ad verb.* Domus tua. *Metonymia ſubjecti.* Juſtum coram me] *Id eſt, ſincerè juſtum: non tantum quoad actiones & opera externa, ſed etiam quoad animi affectum, quo, ex reverentia mei, juſtitiæ ſtudes. Pro hoc ſup. c. 6. v. 9. dixit, Noah erat vir juſtus & integer.* In ætate hac] *Id eſt, inter homines hujus ætatis. Hac antitheſi amplificatur Noachi juſtitia, quod ſolus inter omnes juſtus eſſet.* *a 2.Pet.*

2 Pecudib. vel beſtiis] *Sicut mox redditur in membro antitheto,* הַבְּהֵמָה *habbehemah. Ad verb.* Pecude vel beſtia. *Enallage numeri: & ſic in ſequentibus. Significat autem nomẽ* בְּהֵמָה *behemah omne animal terreſtre quadrupes: ſive ſit ferum, ſive cicur, ut vel ex hoc loco liquere poteſt. ubi Behemah diſtinguitur in mundum & immundum quo poſteriore genere continentur feræ beſtiæ: ut leones, urſi, lupi &c. infrà tamen v. 21. diſtinguuntur* בְּהֵמָה *behemah &* חַיָּה *hhajah. Alii reddunt jumentum, vocabulo nimis anguſto. nam jumenta non propriè dicuntur quæ hominibus juvant in agricultura, vectura &c.* Mundis] *I. e. aptis ad ſacrificia: ſicut in lege Moſis definitũ eſt. Hinc apparet diſcrimen illud mundorum & immundorũ pecorũ quoq; illis ante diluviũ fuiſſe à Deo indicatum. Fuerunt autem hoc ſenſu munda tres tantum ſpecies inter animalia quadrupedia, videl. boves, oves & capræ, ut videre eſt Lev. 1. v. 2. & c. 22 v. 19. Volucrũ autè duæ tantùm ſpecies communiter quidem ſacrificiis aptæ erant, videl. turtures & pulli columbæ, Lev. 1. 14. Præter aviculam in oblatione ad expurgandum domũ leproſam, Lev 14. 50. 51. 52.* Septena] שִׁבְעָה שִׁבְעָה *ſchibhhhah ſchibhhhah. Ad verb.* Septem ſeptem. *Repetita numeralia cardinalia pro diſtributivis Sic mox iterùm v. 3. Septena autem intelligit tria paria & ſeptimum parem ſine compari, quod mox à diluvio fuit ſacrificandum infr. c. 8. v. 20* Marem & fœminam ejus אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ *iſch veiſchtho. Ad verb.* Virum & mulierem (id eſt, uxorem) ejus. *Metaphora Homœopathè. Sic mox iterũ in fine verſus, pro quo v. 3. dicitur* זָכָר וּנְקֵבָה *zachar unekebah. i. e. marem & fœminam.* Binas] שְׁנַיִם *ſchenajim. Ad verb.* Duas. *Videtur autem nomen iſtud hic quoq; bis ponendum ut infr. v. 9. & 15.*

3 Septenas] *Scil. Ex mundis. Ex immundis autem binas tantùm. Ex collatione verſus præcedentis.* Ex volucribus cœli] *Id eſt, aeris. Sic Cic. 1. Tuſcul. ait: volucres cœlo libero frui.* Ad conſervandum in vita] לְחַיּוֹת *lehhajoth. In conjugatione ſcil. ſecunda. Pro quo ſup. c. 6. v. 19. & 20. uſus eſt verbo conjugationis tertiæ* לְהַחֲיוֹת *lehahh-*

habbhajóth. Quidam codices hic legunt לְחַיּוֹת *lahhajóth, id eſt, ad vivendum, in conjugatione prima. Sed alterum rectius. Nam in kal potius diceretur* לִחְיוֹת *lihhjóth, ut Ezech.33.v.12.* Semen] *Unde ſcil. ſucceſſivè procreantur ejuſdem generis animalia ad replendum orbem terrarum. His verbis Deus promittit Noacho, diluvium non duraturum perpetuò, ſed habiturum finem: eúmque abſolutè, ipſum unà cum animalibus iterum ex arca in terram egreſſurum.*

4 Nam ante dies adhuc ſeptem] *Poſſis vertendum,* Poſt dies adhuc ſeptem. *Id eſt, Die ab hinc ſeptimo. Cic. ad Attic. Poſt diem quartum quàm ab urbe diſceſſimus. Id eſt, die quarto poſtquam ab urbe diſceſſimus, ſeu poſt diſceſſum noſtrum ab urbe. Et ſic uſurpatur præpoſitio* ל *Num.33.38. Anno quadrageſimo ab exitu (ſive poſt exitum) Iſraëlitarum è terra Ægypti,* לְצֵאת *lezéth. Hinc colligitur, hunc ſermonem ad Noachum habitum eſſe die Sabbathi, & illum ingreſſum eſſe arcam die Sabbathi poſt hunc proximo: Sex autem intermediis diebus haud dubiè occupatus fuit importando in arcam cibo, & introagendis animalibus. Quod ſi egiſſet die Sabbathi, viſus eſſet ſanctitatem Sabbathi violare, & ita calumniis impiorum fuiſſet obnoxius. Noſtri.* Ante dies adhuc ſeptem, *ſcil. deſinentes vel finitos: annotantes, Latinos ita loqui ſolere. Quod equidem non puto. Dicitur quidem, Ante diem ſeptimum, ſcilicet finitum, at non puto dici, Ante dies ſeptem, ſcilicet finitos. In Hebræo habetur* לְיָמִים *lejamim, ſecundùm dies: id eſt, poſt dies. Intelligo autem, poſt dies ſeptem finitos ſeu exactos, connumerato nimirum illo die, quo hic ſermo eſt habitus. Quod nihil aliud eſt, quàm, ſeptimo ab hinc die, ſeu ſeptimo poſt hunc die.* Pluviam demiſſurus ſum] מַמְטִיר *mamtir. Ad verb.* Pluere faciam. *Id eſt, faciam ut pluat: nempe ut cælum pluat. Nam etſi verbum pluendi apud Latinos nominatur impersonale: tamen quum dicitur* pluit, *ſubaudiendus eſt nominativus alicujus rei vel perſonæ, puta, cælum pluit, vel, Deus pluit. Et ſic nonnulli hoc loco vertunt,* Ego pluam, *pro quo dicitur, Dabo pluviam* אֶתְּנָה מָטָר *ettenáh matár, 1.Reg.18.1. quanquam illic ſermo eſt de pluvia expetita & utili. hic autem de perniciosa. Autor igitur pluviæ eſt Deus causa procreans propinqua cælum. Unde cùm minatur Deus ſiccitatem, ait ſe daturum cælum tanquam ferrum, Levit.26.v.19.* Corpus vivens] יְקוּם *jekum. Nomen Hebræum dictum eſt à ſtando. Notat enim corpus vivum quod vi animæ ſuæ ſtet hac illac ſiſtit. Reperitur enim hæc vox Deut.11.6. de corporibus viventibus, quæ ſequebantur Dathanem & Abiramum. Alii vertunt ſubſtantiam: ſed hæc vox, etſi ipſa quoque à ſtando deducta, tamen ſignificationem generaliorem habet quàm vox Hebræa* יְקוּם *jekum.*

6 Natus erat ſexcentos annos] *Heb.* Erat filius ſexcentorum annorum. *Hebraiſmus.* Diluvium] *Hebraicè* מַבּוּל *mabbul, à radice* נָבַל *nabál, decidit, defluxit, ut folia ſcilicet defluunt ac decidunt, Pſal.1.v.3. Sic igitur dictum videtur ab effectu, quia facit ut folia arborum ac fructuum defluant.*

Et ingreſſus eſt] *Non quidem eo ipſo die, quo mandatum ingrediendi acceperat, ſed die demum ſeptimò poſt, infrà v.10. & 13.* Propter aquas diluvii] *Heb.* A facie aquarum diluvii, *id eſt, metu aquarum diluvii, ut ſup.3.8. Abſcondit ſe Adam à facie Jehovæ.*

8 Beſtiis] *In Heb. eadem vox eſt, quæ modò reddita eſt pecudes, nempe* בְּהֵמָה *behemáh.*

9 Bina] *Heb.* Duo duo, *ut ſup.v.2.* Ingreſſa ſunt ad Noachum in arcam] *Etſi ingreſſus animalium poſteriùs narratur, ſicut & infrà v.13. & 14. tamen probabile eſt, illa priùs ingreſſa, idque operâ Noachi & filiorum, ſpatio ſex dierum intercedentium inter mandatum Dei & ingreſſum Noachi.* Quemadmodum præceperat] *Ex hoc verbo intelligitur acceſſiſſe operam Noachi in beſtiis in arcam introagendis aut ſaltem recipiendis, ac ſuis quæque locis diſponendis.*

Ipſo die ſeptimo] *Heb.* Poſt ſeptenarium (ἑπτάδα) dierum, *id eſt, Poſt ſeptem dies ſeu die ſeptimo poſtquam acceperat Noach à Deo mandatum ingrediendi arcam.*

11 Anno ſexcenteſimo vitæ Noachi] *Heb.* Anno ſexcenteſimo annorum vitæ Noachi. Menſe ſecundo] *Scil. anni ſacri, qui principium ducebat ab æquinoctio verno: cujus anni menſis ſecundus reſpondebat noſtro Aprili: quia primus eius nomen erat Niſan, reſpondens noſtro Martio, ſaltem maxima ex parte: ut colligitur ex Exod.* [illegible] *& deinceps: & Joſ.5.v.10.11.12. quia nimirum tunc ſpica maturaſcebant: unde & nominabatur menſis* אָבִיב *abib, id eſt, ſpica. Eſſe autem hic intelligendum annum ſacrum, probari poteſt hoc argumento, quòd hic narratur res quædam ſacra, & ad cultum Dei ſpectans, videl. divinum miraculum conſervata Eccleſiæ, dum perirent impii. Quod argumentum confirmari poteſt exemplo ſimilis narrationis de tranſitu Iſraëlitarum per alveum Jordanis divinitus exſiccatum, ubi ratio temporis refertur ad annum ſacrum, Joſ.4.v.19. ſi ille verſus conferatur cum v.15.cap.3. & v.9.cap.5. prout exponunt noſtri. Porrò ut ratio menſium quorum fit mentio in hac hiſtoria, planè intelligatur nomina ſingulorum ſuo ordine adſcribam pro ratione anni ſacri. 1 Niſan Martius, 2 Ijar Aprilis, 3 Sivan Maius, 4 Thammus Junius, 5 Ab Julius, 6 Elul Auguſtus, 7 Tiſri September, 8 Marheſuan October, 9 Caleu November, 10 Tebet December, 11 Sebat Januarius, 12 Adar Februarius. Nec verò huic expoſitioni obſtare putandum eſt, quòd tempore diluvii annus ſacer nondum fuit in uſu: quippe inſtitutus demum ſub exitum Iſraëlitarum ex Ægypto, Exod.12. Etenim Moſi familiare eſt, uti prolepſi hiſtorica: id eſt, res quas narrat, nominare vocabulis ſuo tempore quum illa ſcriberet, uſitatis: etiamſi illa poſteriore aliquo poſt narrata tempore in uſu eſſe cœperint. Sic ſuprà in fine capitis tertii utitur vocabulo Cherubim ad ſignificandum angelos: quum tamen iſtud nomen poſtea demum exortum ſit, quum res ipſa cœpit, nempe imagines humanæ alatæ, per quas angeli ſymbolicè repræſentabantur.* Diffiderunt ſe] נִבְקְעוּ *nibkehhú. Niphál ſignificatione reciprocâ, ut ſæpè. Sic mox* נִפְתָּחוּ *niphtehhúhu, aperuerunt ſe. Significat autem vox Hebræa, diffindere, diſſecare, dirumpere,* ſich ſpalten/zerhauen/zertrennen. *Poteſt etiam verti,* Diffiſſi ſunt dirupti ſunt fontes. *Scil. à Deo. Quomodo Deus dicitur fidiſſe cavum quoddam, ita ut proderent ex eo aqua, in hiſtoria Samſonis. Judic.15.v.19.* Fontes] *Id eſt, Obſcura cavula fontium, vel foramina fontium anguſtiora dirupta atque ita dilatata ſunt, ut vis aquarum pleno impetu erumperet.* Abyſſi magnæ] *Id eſt, aquæ illius profundiſſimæ in cavo terræ contentæ, quæ adeò immenſa eſt, ut humano opere ad fundum illius pertingi non poſſit, unde dicitur ἄβυσσος, tanquam ἄβυθος, id eſt, ἄνευ βυθοῦ, abſque fundo. Eodem nomine ſuprà 1.2. appellata fuit immenſa illa moles aquarum, quam Deus tanquam materiam mundi creaverat. Eodem nomine vocatur quoque vorago illa ſubterranea, quæ deſtinata eſt cruciatibus Diabolorum & impiorum hominum. quæ aliàs nominatur gehenna & orcus & infernus, Græcè ᾅδης, ut Luc.9.v.31. Rom.10.v.7. Apocalypſ.20.v.3. & in eodem libro ſæpius.* Cataractæ] אֲרֻבֹּת *arubbóth. Seu* feneſtræ: *ut verterunt hanc vocem noſtri, Eſa.60.8. Vox Hebræa videtur ſignificare foramen, per quod proſpicit, qui alicubi latet. Nam* אֶרֶב *ereb ſignificat latibulum, item inſidias: &* אָרַב *ut ab inſidiari ſeu ex inſidiis proſpectare. Videtur autem hoc loco magis convenire nomen feneſtra, quàm cataracta, propter verbum quod additur. quo ſignificatur apertio. Feneſtra enim dicuntur aperiri, cataracta non item, niſi iſto nomine intelligantur obices, quibus aquæ curſus temperatur, ut Budæus definit. Quum enim iſtis obicibus aqua cohibetur & clauditur, ne pleno impetu profluat, poſſunt etiam dici illi obices aperiri, quando removentur, ut aqua liber curſus permittatur. Sed cataractæ cæli apud Græcos & Latinos appellari videntur ipſa loca, atque adeò ipſa nubes, unde aqua magno impetu defluit: ſicut aliàs cataractæ appellantur loca prærupta ac præcipitia in fluviis, per quæ illi magno impetu deorſum ruunt, quo ſenſu dicuntur cataractæ Nili, item Iſtri, apud Strabonem.*

12 Imber ille] הַגֶּשֶׁם *haggéſchem. Id eſt, pluvia vehemens. Hanc enim vox Hebræa propriè ſignificare videtur,* ein platzregen: *id eſt, pluvia cum fragore ruens.*

13 Eodem ipſo die] בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה *behhézem hajjóm hazzéh. Ad verb.* In oſſe (*ſeu* in corpore, *ſeu* in ſubſtantia) iſtius diei. Quum ingreſſus eſſet] *Obſerva, ſuppletam hic eſſe particulam* Quum *ad ſignificandum cohærentiam hujus ſententiæ & conjunctarum, cum ſententia extrema verſus 16. videlicet illa.* Occluſit Jehova pro eo, *nempe ut ſignificetur, illam ſententiam cum præcedentibus cohærere per connexionem relativam temporis: ita nimirum, ut illa ſit connexati conſequens, antecedens autem complectatur ſententias præcedentes complures. Sed quum iſta ſententiarum connexio videatur contortior, & aliena à ſimplicitate ſtili Moſaici. malim ſimpliciter iſtas ſententias connectere per conjunctiones copulativas, ſic:* Eo ipſo die ingreſſus eſt Noahh &c. & occluſit Jehova pro eo.

14 Quævis beſtiæ] כָל־הַחַיָּה *col-habhhajáh. Ad verb.* Omnis beſtia, πᾶν τὸ ζῶον. *Enallage numeri. Et nota, nomen quantitatis univerſalis non ſignificare hic ſingula individua, ſed duntaxat individua quædam ſingulorum generum. Neque enim certè ſingula beſtia in arcam ingreſſa ſunt: quum ex hac hiſtoria certum ſit, maximum eorum numerum diluvio periiſſe. ſed ingreſſa ſunt duntaxat individua quædam ſingulorum generum, videlicet bina ex immundis, & ſeptena ex mundis. Ergo* Omnis beſtia *hic idem valet, quod,* Omnis generis beſtiæ, *ſeu* quævis beſtiæ, allerley thier. *Sic in ſequentibus. Quod notandum eſt propter loca quædam magni momenti, quæ ſimilem expoſitionem deſiderant qualis eſt illud 1.Tim.2. Deus vult omnes homines ſalvos fieri, id eſt, omnis generis homines quoſdam, videlicet omnes electos omnium ordinum. non autem ſingulos homines, nullo prorſus excepto.* In ſpeciem ſuam] לְמִינָהּ *leminàh. Malim,* Secundùm ſpeciem ſuam. Et quævis pecudes] וְכָל־הַבְּהֵמָה *vechol-habbehemáh. Nota, hic (ſicut rurſus infrà 8. verſ.1.) diſtingui inter* חַיָּה *hhajáh beſtiam &* בְּהֵמָה *behemáh pecudem: atque ita quatuor enumerari animalium genera: quum ſuprà non ſit commemorata* הַחַיָּה *habhhajáh, id eſt, beſtia: ſed tantùm* הַבְּהֵמָה *habbehemáh pecus. item hoc ca.v.2.* בְּהֵמָה *behemáh diſtinctum fuit in munda & immunda. Unde perſpicitur, eo nomine illic beſtias quoque reliquas, præter pecudes, comprehendi. Sanè nomen* חַיָּה *hhajah, etſi quoad vim vocis, reſpondet nomini Græco* ζῶον, *quo in genere ſignificatur animal: tamen in Scriptura uſurpatur ferè ad ſignificandum feras beſtias: ut colligere eſt ex his locis. Inf. 37.33. Jacob agnoſcens tunicam Joſephi, dixit: Tunica filii mei eſt, beſtia mala devoravit eū: omnino diſcerptus eſt Joſeph. Pſal.50.10. ubi Deus ait. Mea eſt omnis beſtia ſylvæ (ſeu ſylveſtris) pecudes in montibus*

mille. Ubi item חַיָּה bhajáh & בְּהֵמָה behemáh inter ſe diſtinguuntur: & è ſubjecto loco percipitur, per בְּהֵמוֹת behemóth ſignificari pecudes quæ in montibus paſci ſolent, Eſa.40.16. Etiam Libanus non ſufficeret ad comburendum, & feræ ejus non ſufficerent holocauſto. Quanquam nomen חַיָּה hhajah reperitur etiam de animantibus aquatilibus: ut Pſal.104.25. ubi dicitur, In mari eſſe animalia parva cum magnis. Cæterùm nomen בְּהֵמָה behemáh ipſum quoque nunc generaliter accipitur, nunc ſpecialiter. At generaliter quidem uſurpatur ad quadrupedem ſignificandum: ſive cicur ſit, ſive fera. Ut Pſal.8.verſ.8. Greges & armenta (ſeu oves & boves) quotquot ſunt, etiamque beſtias agri, ſeu agreſtes. Eccleſ.3 v 19. Eventus filiorum hominis ſimilis eſt eventum beſtiæ. Et paucis interjectis; Præſtantia hominis præ beſtiis nulla eſt. Eſa.18.v. penultimo, Derelinquentur pariter volucribus cæli & beſtiis terræ, ut æſtatem tranſigant cum hoc volucres, & omnes beſtiæ terræ cum hoc hyemem. Specialiter verò accipitur ad ſignificandum jumentum. Exod.20.v 8. Ne facito ullum opus tu, aut filius tuus &c. aut jumentum tuum. Puta, bos, aut aſinus, aut equus, aut camelus. 2.Reg 3.v.17. Vallis iſta implebitur aquâ unde bibatis vos, pecoraque veſtra & jumenta veſtra. Ubi nota, jumenta à pecoribus diſtingui. unde percipitur, nomine בְּהֵמוֹת behemóth iſtic ſignificari ſolos equos, aſinos, camelos. Proverb.12. verſ.10. Curat juſtus vitam jumenti ſui. Omnes aves] כָּל־צִפּוֹר col-zippór. Diſtinguuntur hic עוֹף hhóph & צִפּוֹר zippor. Differunt autem quantitate. Nam עוֹף hhóph ſignificat aves grandiores ac robuſtiores: ut aquilas, accipitres, anſeres, ciconias. At צִפּוֹר zippór ſignificat aviculam, ut columbam, turturem, paſſerem (pro quo etiam ὁμωνύμως aliquando ponitur) item inſecta, ut ſcarabæum, apem. Unde hîc additur כָּל כָּנָף col canáph, cujuſcunque alæ: id eſt, (ut Franciſcus Junius eruditè exponit) quomodocunque alatæ ſunt, membranis aut pennis. Sic Ezech.17.23. Habitabuntque ſub ea (cedro) omnes aves cujuſcunque alæ. quanquam illic videtur accipi generaliter. Quòd autem צִפּוֹר zippor ſignificet aviculam ſeu avem minorem planum eſt ex cap 15. infrà v.9. & 10. ubi turtur & pullus columbæ nominantur צִפּוֹר zippór. item ex Levit.14. v.4. ubi ſacerdos jubetur accipere duas aviculas vivas mundas. Tales autem erant turtures & pulli columbarum. Levit.1.v.14. Hîc autem (videl. Levit.14. v.4.) comprehenduntur etiam paſſeres, & alia id genus avicula. Quòd autem צִפּוֹר zippor interdum ſpecialiter ſignificet paſſerem, colligitur ex Pſal.84. v.4. Etiam paſſer invenit domum. & hirundo nidum ſibi. Generaliter autem accipe videtur ſalteim ad ſignificandum quaſvis aviculas Pſal.104. v.17. ubi mentio fit avicularum nidificantium in cedro Libani. Generaliſſimè verò, videl ad ſignificandum quaſvis aves, videtur uſurpari hoc nomen Pſal 148. v.10. ubi inter alia animantia, quæ Pſaltes ad Deum laudandum hortatur, commemorantur etiam aves: & illic nomini צִפּוֹר zippor opponuntur nomina generalia cæterorum animalium, videl. beſtia, pecus & reptile. In quæ quatuor genera etiam Moſes hoc loco animalia terreſtria diſtribuit.

15 Venerant enim] Hæc repetitio commodè includitur parentheſi. Intellige autem veniſſe illa animalia ſuâ ſponte ad Noachum, inſtinctu tamen arcano Dei: ſicut olim animalia adduxerat ad Adamum ſuprà 2.19. In arcam] Id eſt, ut à Noacho introducerentur in arcam: videlicet ſpatio ſex dierum. Nam Noach ſeptimo demum die ingreſſus eſt. Ne quis ſibi imaginetur, Noachum in arca ſediſſe otioſum donec animalia ad ipſum ultrò ingrederentur. Bina] Heb. Duo duo. ut ſuprà v.2. Septem ſeptem. Hîc autem intelliguntur bina, mas & fœmina in quoque genere, quanquam è ſeptenis illis ſeptimum non potuit ingredi binum: quia compare caruit. Carne in qua erat ſpiratio vitæ] רוּחַ חַיִּים ruahh hhajim. Malim. Spiritus vitalis. Ad verb. Spiritus vitæ. Eſt periphraſis animalis terreſtris. Sicut præceperat] Ex hoc verbo promtum eſt colligere, Noachum in illis animalibus in arcam recipiendis fuiſſe occupatum, nec ſediſſe otioſum ſpectatorem. Innuitur enim Noachi obedientia in illis recipiendis. Occluſit] Videlicet oſtium: omnibus ſcil. ingreſſis. Hîc incipit conſequens enuntiatæ relativi, cujus antecedens incipit verſ.13 ad hunc modum. Quum ingreſſus eſſet Noach &c. tunc occluſit Jehova. Jehova] Sive ipſe immediatè ſolo nutu omnipotentiæ ſuæ voluntatis, ſive (quod probabilius puto) uſus miniſterio ſanctorum Angelorum. Sed cur non clauſit ipſe Noachus, adjutus à filiis? Quia commodè non poterat. Et (ut ſuprà notavimus) dies ſabbati erat: Et denique tempus jam erat diluvii immittendi. Pro eo] בַּעֲדוֹ babhadó. Alii, ſuper eum; Alii, poſt eum. Et ſic Lutherus, hinder ihm/ id eſt, pone eum. Et in eandem ſententiam Græci, ἔξωθεν αὐτοῦ, id eſt, à parte exteriore ejus. Mihi hæc extrema interpretatio maximè probatur, ut innuitur ſignificetur ſitus Noachi, tanquam vix dum ingreſſi, & adhuc tergum vertentis oſtio arcæ. Atque in hac ſignificatione, videl. ad ſitum notandum, quanquam diverſimodè, alibi quoque reperitur iſta vox בַּעַד bahhád, ut Judic.5.v.28. per feneſtram (בְּעַד־הַחַלּוֹן behhad hahhallon) proſpectabat mater Siſeræ. Pſal.3.v.4. Tu Jehova clypeus es circa me, בַּעֲדִי babhadí Cant.4.1. Oculi tui columbini præ crine tuo, vel (ut alii) intra cincinnos tuos: vel (ut alii) extra plegma tuum. מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ mibbáhhad lezammathéch. Si verò magis placet vertere pro eo: tum non ſic accipiendum, quaſi dicatur, Loco ejus, ut ſcil. compenſatio notetur (Id enim eſſet Hebraicè תַּחְתָּיו thahhtháv: ut ſupr. 2. verſ.21. Clauſit carnem pro ea, תַּחְתֶּנָּה thahhthénnah ſcil. coſtâ: id eſt, ad compenſandum eam.) Sed ut ſignificetur commodum rei patientis: quomodo iſta vox accipitur infr. 20.v.7. Orabit pro te בַּעַדְךָ babhadchá, videl. Abraham pro Abimelecho. Item Levit.16.17. Expiationem faciet pro ſe, & pro familia ſua, & pro tota congregatione Iſraelis בַּעֲדוֹ babhadó &c.

17 Diluvium hoc] הַמַּבּוּל hammabbúl. Expreſsit vi ἀναφορικῆς articuli. Porrò, diluvium hoc, id eſt, imber hic: cujus nimirum facta eſt mentio paulò antè, v.12. Metonymia effecti Nam aliqui impetus aquarum diluvii duravit dies 150. infrà v. ultimo. Quadraginta dies] Nempe civiles, ſeu (ut alii vocant) naturales, comprehenſis videl. noctibus, ut ſup. v.4. Ut ſuſtulerint] וַיִּשְׂאוּ vayiſeú, alſo daß das waſſer den kaſten erhaben/ oder vber ſich/ oder empor gehoben hat. Elevaretur] וַתָּרָם vattharam, alſo daß der kaſten in der höhe/ oder empor ſtunde/ vnd die erde nicht mehr berühret. E terra] Hebr. מֵעַל־הָאָרֶץ mehhal-haáretz. Ad verb. Deſuper terram, hoc eſt, ex eo loco, qui eſt ſuper terram, ſeu qui attingit terram.

18 Deinde invaleſcentibus] In Hebr. pars verſus poſterior antecedit priori per conjunctionem copulativam, ſed cohæret cum ea, ut conſequens pars enuntiati relativi temporis: cujus antecedens hîc expreſſum eſt per ablativos abſolutè poſitos. Sic verſu ſequente. Ambulavit] Vecta eſt vi atque impulſu ventorum & aquarum. Metaphora ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ab hominibus.

19 Quamplurimùm] מְאֹד מְאֹד meód meód. Ad verb. Valde valde. Geminatio notat copiam, ut infrà 14.10. Vallis Siddimorum erat puteis putei bituminis, id eſt, referta puteis bituminis.

20 Surſum verſus] Nempe ſupra altiſſimos montes: quorum modò facta eſt mentio, & mox iterum fit in fine verſus.

21 Exſpiravit itaque] וַיִּגְוַע vayigváhh. ut fore Deus prædixerat ſuprà 6.17. Omnis caro quæ reptabat &c.] Periphraſis animalium terreſtrium. Volucrum pecudumque] In Hebr. In volucri & in pecude &c. Hîc rurſus diſtinctè commemorantur בְּהֵמָה behemáh & חַיָּה hhajáh. ut ſup. v.14. Reptile autem hîc nominatur שֶׁרֶץ ſchéretz, quod ſuprà רֶמֶשׂ rémes. videl. ſupr. 6.20. & hoc cap. v.14. Omnis homo] Nempe qui erat extra arcam.

22 Halitus ſpirationis vitæ] נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים niſchmath-ruahh hhajim. Halitus ſpiritus vitalis. Sic ſuprà 2.7. Sufflavit in nares ipſius halitum vitæ, id eſt, vitalem. In ſicco] Hac circumſtantiâ excipiuntur piſces, qui non degunt in ſicco, ſed in humido. Ineptè igitur ſinxerunt magiſtri quidam Hebræorum, piſces quoque fuiſſe mortuos: ac proinde aquam diluvii fuiſſe ferventes.

23 Et deletum eſt] וַיִּמַח vajimmáhh pro וַיִּמָּחֶה vajimmahhéh, per apocopen literæ ה. Eſt autem hîc in Syntaxi obſervanda ellipſis pleonaſtica Hebræis propria. Sic enim ad verbum ſonant Hebræa, Et deletum eſt omnem ſubſtantiam, pro eo quod integrè diceretur, Et deleta eſt omnis ſubſtantia ab eo qui delevit eam, videlicet à Deo. Alii verterunt Et delevit, ſupplendo nomen Deus; putantes nimirum וַיִּמַח vajimmahh poſitum eſſe in kal pro וַיִּמְחֶה vajimhhéh. Tum homines tum pecudes] Hebraicè, Ab homine uſque ad pecudem &c. Sic ſuprà cap.6.v.7. ubi prædixit Deus, ſe facturum, quod hîc narratur feciſſe.

24 Prævaluerunt] Id eſt, ſuâ copiâ & impetu omnia conturbarunt ac vaſtarunt in toto terrarum orbe. Centum quinquaginta diebus] Comprehenſis ſcilicet illis quoque quadraginta diebus, quibus continuò pluit ſuprà verſ.17. Sententia igitur eſt, impetum diluvii duraſſe in univerſum dies centum quinquaginta, quibus elapſis, aquæ jam eouſque deſecerant, ut arca conſideret in montibus Ararat: id quod factum die decimoſeptimo menſis ſeptimi, infrà capite octavo verſu tertio & quarto, id eſt, die 151. à diluvio immiſſo. Etenim à die decimoſeptimo menſis ſecundi incluſivè (id eſt, die illo ſimul comprehenſo) uſque ad decimumſeptimum diem menſis ſeptimi excluſivè, effluxerunt dies 150. (id eſt, quinque menſes) ſi numeres (ut Hebræi imitatione Ægyptiorum faciebant) ſingulis menſibus tribuens dies triginta. Quibus ſi addas diem illum decimumſeptimum menſis ſeptimi, erunt dies 151. Demonſtratio ſic erit. A die decimoſeptimo menſis ſecundi incluſivè, uſque ad finem menſis ſunt dies 14. Deinde quatuor menſes ſuccedentes, videlicet tertius, quartus, quintus & ſextus, ſinguli continent 30. dies. Tum accedunt in menſe ſeptimo dies 16. Nam decimusſeptimus excluditur. Has inter ſe addito:

14
30
30
30
30
16
150

Vel ſic: A die 17. menſis ſecundi incluſivè ad diem 17. menſis ſeptimi

ſeptimi excluſive, ſunt præciſè menſes quinq; qui ſinguli continent dies 30. Colligito ſummam ſic:

30
30
30
30
30
———
150

OBSERVATIONES EX CAP. VII.

Pii à Deo proteguntur. EX verſ. 1. Deus pios, quoties ei viſum eſt, mirabiliter è communi clade eripit & conſervat: ſicut hoc loco videmus, Noachum propter pietatem ſuam conſervatum eſſe una cum ſuis ab univerſali illo diluvio. Similiter Lot cum ſuis ereptus eſt ex incendio quo deleti ſunt Sodomitæ, infra cap. 19. Sic Ezech. 9. Deus per Chaldæos lamentabilem ſtragem editurus apud Hieroſolymitanos propter ipſorum idololatriam: jubet priùs per Angelum in fronte ſignari eos qui propter iſtam idololatriam ingemiſcebant, ut [illegible] parcat. Cui ſimile exemplum habetur Apoc. [illegible].3. Quin etiam Pſal. 91. generalis de hac re extat promiſſio ad [illegible] pios pertinens. Item Ezech. 14. ſimilis continetur promiſſio quamvis non expreſſa, ſed ſignificata per tria ſpecialia exempla eximiè ſanctorum virorum, Noachi, Danielis & Jobi. Quare pietati ſeriò operam demus, noſq; protectioni divinæ [illegible] mittamus.

Error Papiſtarum de merito bonorum operum refellitur. 2 Ex eod. verſu. Cavendus eſt hoc loco error Papiſtarum, quo putant homines bonis ſuis operibus ſalutem cùm temporalem tum æternam apud Deum mereri: quia Deus promittit Noacho conſervationem à diluvio, propter illius juſtitiam. ait enim, *Ingredere in arcam:* (quaſi dicat, Ego te in arca conſervabo) *quia te vidi juſtum &c.* At, inquam, etſi Deus Noachum conſervavit propter ipſius juſtitiam ſeu pietatem: hinc tamen non ſequitur, Noachum conſervationem illam juſtitiâ ſuâ meruiſſe. Etenim ratio cauſæ impulſivæ hic non eſt poſita in merito ejus qui ſervabatur, ſed in veritate ſeu fide ſervantis: quippe qui promiſit ſe piis ac ſinceris ſui cultoribus beneſacturum: idque non propter ipſorum meritum: ſed ex mera gratia, veruntamen propter meritum Chriſti, in quem illi credunt. Et certe ſi Noachus juſtitia atque integritate ſuâ conſervationem ſui apud Deum eſſet meritus non dixiſſet Moſes ſupra cap. 6. v. 8. *quòd Noach invenerit gratiam in oculis Jehovæ.* quibus verbis ſignificat, quum Deus decreviſſet mundum perdere diluvio pro ſua juſtitiâ, ſimul decreviſſe parcere Noacho ex gratiâ.

Juſtitia & ſanctitas vera quæ. 3 Ex eod. verſu. Ea demum vera juſtitia & ſanctitas eſt, quæ conjuncta eſt cum integritate ſeu ſinceritate cordis, ac proinde Deo *καρδιογνώστῃ* probatur. hoc enim nomine commendatur juſtitia Noachi, quòd fuerit juſtus *coram Jehova* ſeu *in conſpectu Jehovæ.* Sicut & ſupra cap. 6. v. 9. dicitur, quòd Noach fuerit juſtus & *integer*, quodque *continenter ambularit cum Deo.* Similiter celebratur juſtitia Zachariæ & Eliſabetæ, Luc. 1. v. 6. item Jobi, Job 1. v. 1. Quare exemplo illorum, hypocriſin omnem fugientes, ſinceræ pietati ſtudeamus. Hinc Chriſtus rejicit juſtitiam Scribarum & Phariſæorum, Matth. 5. v. 20. & cap. 23. v. 5. item v. 14. & deinceps.

Dei bonitas. 4 Ex eod. verſu. Quòd Deus diluvium tamdiu diſtulit, donec nemo piorum ſupereſſet præter Noachum cum ſuis: argumentum eſt ſummæ bonitatis ac tolerantiæ ſeu patientiæ Dei: ut qui propter paucos pios maximæ impiorum multitudini (quorum tamen magna copia ſub iſta ferula Domini tandem reſipuit, teſte Petro) tamdiu pepercerit, illorumque reſipiſcentiam atque emendationem expectarit. Atque ſic parſurus quoq; fuiſſet toti quinque civitatibus flagitioſiſſimorum hominum, [illegible] tantum ac vicinorum: ſi vel decem pios inter illos reperiſſet, [illegible] cap. 18. Quare nos hac Dei tolerantiâ ac bonitate ad [illegible] pœnitentiam nos adduci patiamur: ne tandem juſtam [illegible] in nos attrahamus. Vide Rom. 2. v. 4. & deinceps. [illegible] perſpicerent, quanta ſit inſania mundi: qui eos [illegible] perſequitur, quorum præſentiæ debet, quòd non [illegible] tio abſumitur.

Canoniſtarũ error de immundicia conjugii repellitur. 5 Ex [illegible] vindicandus eſt hic locus à corruptela Canoniſtarum [illegible] um Juris Pontificii, qui ex diſparitate numeri an[illegible] mundorum & immundorum (cujus hîc fit mentio) [illegible], nuptias eſſe immundas. Sic enim 32. Quæſt. 2. Can. [illegible] ſcriptum reliquerunt. *Nuptiæ terram implent, virginitas paradiſum. Sed & hoc intuendum eſt, dum ſecundum juxta Hebræorum veritatem: quod ſcriptura in primo, tertio, quarto, quinto & [illegible] die, expletis operibus ſingulorum, dixit, Et vidit Deus quod bonum eſſet. in ſecundo die hoc omnino ſubtraxit, intelligentiam nobis tribuens, non eſſe bonum duplicem numerum, qui ab unione dividat, & præfiguret fœdera nuptiarum. Unde & in arca Noe omnia animalia quæcunque bina ingrediuntur, immunda ſunt: impar numerus eſt mundus.* Hæc ibi. Ad quæ ſic reſpondeo. Primum quòd clauſula illa, Et vidit Deus quòd bonum eſſet, non eſt adjecta narrationi operis diei ſecundi: cauſa non eſt quam finxerunt Pontificii, quaſi nimirum Deus per hoc voluerit docere, numerum duplicem ſeu binarium non eſſe bonum: & quidem propterea non eſſe bonum, quia præfiguret fœdera nuptiarum. Etenim Deum nuptias tanquam bonas approbaſſe, expreſſè teſtatur Moſes in illo ipſo capite, in narratione operis diei ſexti: ubi dicit, verſu 27. Deum creaſſe hominem ad imaginem ſuam, & creaſſe eos marem & fœminam. Ac poſtea verſ. ult. approbationem univerſalem ſubjungit, inquiens: Et vidit Deus quicquid fecerat, & ecce bonum erat valde. Vera autem cauſa approbationis in opere ſecundi diei non ſpecialiter expreſſa eſt: quòd approbatio continenter ſubjecta operi diei tertii, ad opus quoque diei ſecundi pertinet: quia duo illa opera communem habuerunt ſcopum, videl. diſtinctionem ac ſeparationem primorum atque ſimplicium mundi corporum, nimirum cæli & quatuor elementorum, ex quibus primus mundus conſtat. Die igitur ſecundo facta eſt ſeparatio expanſi (quo nomine aër, ignis & cælum comprehenduntur) à mole graviore terræ & aquæ: item diſtinctio inter aquas ſuperiores, nempe nubes, & inferiores illas terræ contiguas. Tum die tertio aquæ iſtæ inferiores in certos alveos terræ collectæ ſunt, atque ita ab aliqua terræ parte ſeparatæ, ut locus eſſet inhabitationi animalium. Quam omnem partium mundi præcipuarum diſtinctionem quum Deus die demum tertio perfeciſſet: adjicit Moſes, Et vidit Deus, id eſſe bonum, Videlicet illam diſtinctionem primorum mundi corporum, quam biduo abſolverat. Atque hæc dicta ſint ad vindicationem verborum capitis primi. Jam quod attinet ad locum præſentem capitis ſeptimi: hîc quoque falſam cauſam commenti ſunt: quaſi immitum cauſa immunditiei animalium illorum ſit numerus binarius, atque adeò coitus illorum ad procreandum ſobolem. item quaſi munditiei reliquorum animalium cauſa ſit numerus impar. Etenim ſeptena illa munda non minùs in arcam ingreſſa ſunt bina (uno tantùm excepto) quàm immunda. id quod expreſsè affirmat Moſes verſu decimoquinto, Venerunt ergo ad Noachum in arcam bina ex omni carne, in qua erat ſpiritus vitæ. At cujuſmodi bina? Videlicet mas & fœmina: ut expreſsè declaravit ipſe Moſes ſupra capite ſexto, verſu decimonono, & hoc capite, verſu nono & decimoſexto. Quare tam munda quàm immunda, bina ingreſſa ſunt: ac proinde manifeſtum mendacium eſt, quòd loco citato à Canoniſtis dicitur: *Omnia animalia in arca Noë quæcunq; bina ingrediuntur, immunda ſunt:* ſi bina intelligantur de mare & fœmina inter ſeſe conjugatis ad procreandum ſobolem. Vera autem cauſa munditiei atque immunditiei animalium iſtorum ſuit in ipſis illorum generibus ſive naturis, quatenus lege Dei diſtincta fuerunt. Etenim Deus lege ſuâ, certa animalium genera pronuntiavit munda, quòd ex illis ſolis ſacrificia ſibi offerre volebat. reliqua pronuntiavit immunda, eò quòd nollet de illis ſibi ſacrificia offerri. Quòd autem in mundis animalibus tribus paribus ſeptimum adjici voluit: cauſa fuit, ut illud ſeptimum poſt egreſſum ex arca ſibi offerretur in ſacrificio: ut colligitur ex collatione cap. 8. verſ. 20. Præterea ſi impar numerus (ut Canoniſtæ dicunt) mundus eſt: hoc eſt, ſi munda illa animalia quæ in arcam Noachi ingreſſa ſunt, ideo fuerunt munda, quòd conſtarent numero impari: ſequitur digamiam, tetragamiam, hexagamiam, & ita deinceps, ubi conjuges conjunguntur numero impari, eſſe mundam: monogamiam verò, ubi conjuges conjunguntur numero pari, eſſe immundam: contra expreſſum verbum Dei.

6 Ex verſ. 2 & 3. Quòd Deus triplo majorem reſtare voluit numerum mundorum animalium (puta pecorum & avium veſcarum) quam immundorum, ut ferarum ac ſerpentium & avium carnivorarum; eò quòd major futurus erat hominibus illorum uſus: in eo reputanda eſt paterna ejus erga nos bonitas, quâ inducitur ut noſtri in omnibus rationem habeat. Deinde noluit ferarum beſtiarum parem cum mundis eſſe multitudinem, ne paſſim invaleſcentes, & hominibus & jumentis incommodarent. Quare quoties pecorum & veſcarum avium copiam cernimus: cogitemus de providentia Dei, qua ſtatim initio neceſſitatibus noſtris, ut in reliquis, ita & in hac re conſuluit: ac proinde gratos nos declaremus ſerio ſtudio pietatis. *Dei bonitas.*

7 Ex verſu 3. ex verbis, *Ad conſervandum in vita ſemen eorum in ſuperficie totius terræ.* Quemadmodum Deus ex paucis illis ſingulorum generum animalibus, tanquam ex ſeminario, totum terrarum orbem poſt diluvium rurſus animalibus omnis generis replevit: ſic idem ex verbo Evangelii, quantumvis exiguo & contemtam ſpeciem habente coram mundo, generat ſibi filios quibus cælum repleat. unde Chriſtus Evangelium comparat ſemini ſive grano ſinapis: quod omnium ſeminum minimum eſt, & tamen frutex inde naſcitur qui cæteros amplitudine antecellit. Vide etiam 1. Pet. 1. v. 23. Quare potentiam Dei admiremur, & ei confidamus in omnibus promiſſionibus ipſius. *Dei potentia.* *Matth. 13. v. 31. & 32.*

8 Ex v. 4. ex verbis, *Delebo omne corpus vivens, quod feci.* Sicut Deus habet poteſtatem delendi omnes creaturas ſuas: (ſicut his verbis ipſe ſignificat) ita habet quoq; poteſtatem hominum alios deſtinandi ad vitam & gloriam cæleſtem: alios verò ad mortem & ignominiam infernalem, ſicut expreſsè docet Apoſtolus Rom. 9. v. 20 & deinceps. Quare caveamus, ne quo pacto judicia Dei juſtiſſima obmurmuremus. *Dei poteſtas.*

Obedientia erga Deum qualis eſſe debeat. 9 Ex v.5. Exemplo Noachi monemur, non eſſe ſatis ut uni vel alteri Dei mandato pareamus: ſed obedire illi oportere in omnibus. Huc pertinet illud Jacobi, Jacob.2.v.11. Qui dixit, Ne mœcheris: dixit etiam, Ne occidas. Quam obſervationem ut plenius capias, animoq; tuo penitius infigas, ſic habeto. Non eſt partitio inſtituenda, ita ut huic quidem præcepto velis parere, illi verò repugnare, ut multi faciunt: qui ajunt, ſe nolle quidem homicidia vel adulteria vel furta committere, interim ſcortationem ebrietatemve intermittere non poſſe. At vera obedientia in eo ſita eſt, ut Deo in iis etiam obſequentes ſimus, quæ carni ſunt amariſſima. Vide ergo mihi humani ingenii perverſitatem! Deum volumus nobis favere, & in nos beneficum eſſe, non uno modo vel duobus, ſed in omnes partes: at nos uno aut altero tantùm, qui nobis arrideat, modo obſecundare ei volumus. Deum cupimus ad omnia vota noſtra promtum: & nos volumus tantùm ad aliqua ejus juſſa promti eſſe. Hoc eſt nobis plus juris in Deum fingere (qui tamen ſupra omnia eſt & ſub nullo) quam ipſi ſit in nobis. Pudeat vero, pudeat vermem nequam ſuæ tortuoſæ ſuperbiæ contra creatorem munificum, conſervatorem beneficum, & redemtorem miſericordem.

Fidei vis. 10 Ex v.9. Exemplo Noachi monemur, Deum benedicere ſolere obſequio ex fide profecto, & fide omnes difficultates vinci. Videmus enim, quum Noach paratus eſſet ad obediendum Deo in animalibus in arcam introducendis, confideretq; ſeſe illud per Dei opem effecturum: divino inſtinctu animalia ad eum acceſſiſſe ſuâ ſponte, ut ea poſſet in arcam introducere: nec opus illi fuiſſe, ut ea cum labore ac difficultate venaretur. Quare ope Dei confiſi, officia vocationis noſtræ ſedulò obeamus.

Veritas verbi Dei. 11 Ex v.10. Obſervanda hic eſt veritas verbi Dei. Etenim diluvium die ſeptimo evenit, ſicut Deus Noacho prædixerat. Quare verbo Dei credamus, & tum promiſſionibus tum comminationibus ejus adducti, vitam emendemus.

Impiorum ſors. 12 Ex v.11. ex verbis, *Menſe ſecundo.* Ex circumſtantia temporis veroi quo diluvium immiſſum eſt, monemur quæ ſit ſors impiorum nempe ut quum omnia in mundo illis arrideant, ipſis ſecuritate ebriis repentinus ingruat interitus ſicut monet Apoſtolus 1.Theſſ.5.verſ.3. Nos verò ab iſta ſecuritate carnali nobis caveamus, & adventum Domini ad judicium cum pia ſollicitudine expectemus. Vide Matth.24. v.37.38.39. 42. & deinceps. Luc.21.v.34.35.& 36. item 2.Pet.3. v.11 12.13.14.

Dei potentia & bonitas. 13 Ex eodem verſu, ex verbis, *Diffiderunt ſe omnes fontes &c.* Quum nobis perpetuum periculum & ab inferioribus & a ſuperioribus aquis immineat; quippe quæ nos obruerent niſi retinerentur Dei manu: diſcamus hinc agnoſcere tum potentiam Dei, tum gratiam erga nos: quòd vitam noſtram tam mirabiliter ab ingruentibus periculis conſervat: ac proinde diſcamus illi fidere, ipſumque timere.

Dei gubernatio. 14 Ex verſu 12. ex verbis, *Quadraginta dies &c.* Quòd Deus pluviam quadraginta diebus continuat, quum potuiſſet uno momento omnes illos impios abſorbere, videtur feciſſe, ut illi ante mortem ſentirent, non fuiſſe inanes quas ludibrio habuerant minas: ac proinde ut nonnulli ex illis etiamnum in media caſtigatione reſipiſcentes, gratiam ipſius implorarent ac ſalvi fierent. *Quoſdam ex iis qui diluvio perierunt ſalutem æternam adeptos eſſe.* Id quod manifeſtè docet Petrus, 1.Pet.4. verſu 6. ubi ait: *Nam idcirco mortuis quoque prædicatum eſt Evangelium: ut judicarentur quidem ſecundum homines carne, viverent autem ſecundum Deum ſpiritu.* Quibus verbis Petrus retrò reſpicit ad ea quæ dixerat cap.3. verſu 19. & 20. his verbis, *Per quem etiam ſpiritibus qui ſunt in carcere, profectus prædicavit. olim immorigeris, quum ſemel expectabat Dei patientia in diebus Noe, quum appararetur arca. in qua pauca (id eſt octo) animæ ſervatæ ſunt in aqua.* Ex quorum duorum locorum inter ſe collatione manifeſtum evadit diſparem fuiſſe eventum eorum qui diluvio illo univerſali deleti ſunt. quippe quum aliorum ſpiritus ſeu animæ venerint in carcerem. nempe eorum qui non reſipuerunt [illegible] impœnitentia perſeverarunt: aliorum verò, vitam æternam adepti ſint ex gratia Dei, nempe eorum qui caſtigatione [illegible] carnis ſeu corporis ad reſipiſcentiam add[illegible]. Neque enim conſequens eſt, ut omnes illi quia puniti ſunt carne ſeu corpore per diluvium, propterea etiam damnati ſint morte æternâ: quum teſtetur Apoſtolus, filios Dei quum judicantur ſeu puniuntur (nempe in corpore) caſtigari a Domino, ne cum mundo condemnentur, 1.Cor.11.v.32. Et ſicut non omnes qui corporaliter in arca ſervati ſunt, ſalutem æternam ſunt adepti: (fuit enim in arca impius ille Cham, cui pater poſtea maledixit:) ita non eſt probabile, omnes qui extra arcam corporaliter puniti ſunt, morte æternâ damnatos eſſe. Porrò ex hoc exemplo diſcimus, ſummam eſſe gratiam atq; miſericordiam Dei; quippe qui electos ſuos etiam per pœnas corporales ad vitam æternam adducit. Quare quoties in corpore punimur, cogitemus nos a Deo caſtigari noſtro bono, ac proinde animum ad ſeriam reſipiſcentiam adjiciamus, & ad gratiam Dei fugiamus.

Dei gubernatio. 15 Ex v.16. ex verbis, *Occluſit Jehova pro eo.* In caſu neceſſitatis. hoc eſt, quum nos deficiunt cauſæ ſecundæ ſeu media naturalia atque humana, alioqui ad conſervationem noſtri a Deo ordinata: Deus defectum illum ſupplet, ſive immediatè per nutum omnipotentis ſuæ voluntatis, ſive mediate per miniſterium ſanctorum Angelorum: dummodo nos mandatis Dei conſtanter obediamus. Hujus doctrinæ illuſtre hîc habemus exemplum in Noacho: qui quum in arcam ingreſſus eſſet & omnis generis animalia ad ſe recepiſſet, quemadmodum præceperat ei Deus: & adminiculo hominum deſtitueretur, qui januam oſtii arcæ (quæ hauddubiè grandis ac ponderoſa erat) occluderent: Deus ipſe illam occluſit pro illo. Sic Act.12.10. quum Petrus per Angelum educeretur è carcere: porta ferrea, per cujus oſtium tranſeundum erat, ſponte eis aperta eſt. Sic Act.16.v.26. quum Deus è carcere & vinculis liberare vellet Paulum & Silam: terræmotu fundamenta carceris concuſſit: & illicò apertæ ſunt omnes fores & omnium vincula laxata. Sic Exod.13.v.22. quum populo Iſraelitico tranſeundum eſſet per mare rubrum ut effugeret imminentem exercitum Pharaonis. mare ſeſe diffidit ac tranſitum illis præbuit. Idem poſtea Joſ.3 16. accidit in tranſitu Jordanis, quum jam ingrederentur terram Chanaan. Quare mandatis Dei conſtanter exemplo Noachi obediamus: certoq; confidamus, ejus auxilium in omni neceſſitate nobis præſtò fore, juxta promiſſionem Pſalmi nonageſimi primi.

16. Ex collatione verſus decimiſexti cum ſequentibus uſque ad finem capitis. Deus internecione deleturus impios, plerumq; priùs ab illis ſeparat pios & in tuto collocat, ne metuendum ipſis ſit, ſe eâdem clade involutum iri. Ita videmus, quum diluvio perdere vellet primum illum mundum, priùs ſeparaſſe & in arca concluſiſſe Noachum cum ſuis: deinde demum diluvium immiſiſſe. Sic incendio deleturus Sodomitas, priùs per Angelos eduxit Lotum cum ſuis, infra cap 19. Sic excidio deleturus Hieroſolymam per Romanos, priùs oraculo evocavit pios in oppidum Pellam. Similiter in extremo judicio pios ab impiis ſegregaturus eſt: & antequam hos ableget in gehennam, illos jubebit ingredi in cælum. Matth.25.31.& deinceps. Quare non eſt quod pii ſibi metuant ab igne illo quo mundus eſt conflagraturus, quòve mundus repurgabitur ac renovabitur. Etenim corporibus ipſorum in adventu Domini ad beatam immortalitatem immutatis atq; glorificatis, extra illius incendii periculum conſtituti erunt. Vide 1.Cor.15.v.51.52.& 53. item 1.Theſſ.4. v.15.16. 17. item 2.Pet.3.verſ.10. & deinceps. Hæc doctrina pertinet ad conſolationem piorum, & ad inflammandum eos in ſtudio pietatis: quorum uſum illum indicat Paulus 1.Theſſ.4.v.ult. hunc verò Petrus loco citato v.11.& 14.

Montes & valles una cum terra creata ſunt. 17 Ex verſ.19. & 20 ex verbis. *Et operti ſunt omnes montes.* Hinc colligimus (ut annotavit Muſculus) terram ſic eſſe a Deo initio creatam & diſpoſitam, ut & planities & montes & valles haberet, qualem poſt diluvium eſſe videmus: ac proinde errare eos, qui valles per vim diluvii factas, & montes exinde eminere cœpiſſe putant.

Præſidia humana non juvant contra Deum. 18 Ex iiſdem verbis. Quum Deus punire aggreditur homines, nullum præſidium terrenum adjuvare eos poteſt. Ita videmus hoc loco, homines tempore univerſalis illius diluvii ne in altiſſimis quidem montibus tutos eſſe potuiſſe: quippe quos aquæ diluvii aliquot cubitis exceſſerũt. Eadem eſt ratio omnium præſidiorum humanorum: cujuſmodi ſunt altæ turres, munitæ urbes & denique potentia humana. Quare cavendum, ne refugium in hujuſmodi rebus quæramus: ſed Deum timeamus eiq; fidamus, exemplo Noachi. Sic enim in omnibus periculis tuti erimus. Fiduciam verò illam in præſidiis humanis Deus paſſim reprehendit: ut Eſa.31.1. Væ deſcendentibus in Ægyptum ad auxilium &c. Jer 17.v.5. Maledictus qui fiduciam habet in homine &c. Pſal 20.v 8. Hi curruum, & illi equorum nos verò nominis Jehovæ Dei noſtri recordamur. Huc pertinet hiſtoria de impio quodam Epiſcopo, quem quum Deus puniret immiſſa multitudine murium illum arrodentium propter inhumanum jocum in pauperes quoſdam quos tempore famis horreo incluſos comburebat: dicens, quum illorum ejulatum exaudiret, En quomodo ſtrident mures iſti! quum, inquam, Deus illum ita, ut dixi, puniret: ut a muribus tutum ſe redderet, arcem ædificavit in Rheno, in eamq; ſe recepit, ratus fore ut mures illò tranare ipſumque amplius vexare non poſſent: ſed fruſtra. nam vindicta divina illi incumbente, mures magnâ copiâ Rhenum tranarunt, & illum in arce morſibus ac roſionibus ſuis enecarunt. Faſtigium illius arcis etiamnum hodie conſpicitur prope oppidum Bingam, infra Moguntiam, & ad æternam memoriam miraculoſæ illius vindictæ divinæ nominatur der Meuſthurn.

Veritas verbi Dei. 19 Ex v.21. 22. & 23. Conſideretur hic veritas verbi Dei: qui quicquid Noacho de diluvio immittendo & mundo per illud perdendo, prædixerat, ſupra cap.6. verſ 17. & hujus capitis verſu quarto: id planè ita ut prædixit, perfecit: quemadmodum hoc loco Moſes docet. Eſt autem Deus verax in omni ſuo verbo, ac proinde non ſolùm in comminationibus, ſed & in promiſſionibus. Quare verbo Dei credamus: ac proinde tum metu pœnarum quas minatur, tum ſpe bonorum quæ promittit, ipſum revereamur & ſanctè colamus: ac præterea in omnibus periculis, protectione ipſius nos conſolemur.

Mundi conflagratio non lædet pios. 20 Ex v.23. Sicut priſco mundo per aquas diluvii pereunte, ſolus Noah cum ſuis ſuperſtes relictus atque conſervatus eſt: propterea quòd Deo diluvium minanti, & conſervationem ei promittenti credidit, ipſiuſq; mandatis fabricando arcam eandemq; ingrediendo obedivit: ita in adventu Domini quũ mundus hic

[illegible] Dei [illegible] putemus [illegible] colere Deum, [illegible] blasph[illegible] [illegible] Ma[illegible] v. 14 [illegible] exempl[illegible] [illegible] diluvio perditi [illegible] nimi [illegible] preno habeamus, [illegible] per ipsum ab o[illegible] [illegible] præmium pietatis nostræ repo[illegible]

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

[illegible] ad mandat[illegible] Dei ex [illegible] [illegible] [illegible] Noachi ex arca, [illegible]

[illegible]

P

Postea [illegible] recordatus est Deus Noæ, & omnium bestiarum, o- I.
[illegible] secundum [illegible] erant cum ipso in arca & transmi-
[illegible] ventum super terram, ita ut [illegible] aquæ.

2 [illegible] occlusi sunt fontes abyssi & cataractæ [illegible] cohibitusq;
[illegible] cælo.

3 [illegible] dentibus aquis è superficie terræ, & quidem indesi-
nenter [illegible] recedentibus, defecerunt aquæ exactis centum quin-
quaginta diebus.

4 [illegible] requieverit arca mense septimo, decimoseptimo
die [illegible] super montibus Ararat.

5 [illegible] pergerent aquæ deficere ad mensem usque
decimum, ipso mense decimo, primo die illius mensis conspecti
sunt vertices montium.

6 [illegible] autem quadraginta diebus, aperuit Noa fene-
stram arcæ quam fece[illegible]

7 Et [illegible] indesinenter ibat & redibat, usque
d[illegible] [illegible] terræ.

8 [illegible] emisit [illegible] [illegible] videret an esset levata a-
qua [illegible] terræ.

9 [illegible] non [illegible] columba hæc quietis locum
[illegible] erant aquæ
[illegible] terræ [illegible] igitur manu [illegible] recepit eam,
& [illegible] eam [illegible]

10 [illegible] inde ex[illegible] adhuc septem dies alios, iterumque
em[illegible]

11 [illegible] columba [illegible] tempore [illegible] ecce
autem [illegible] erat in rostro [illegible] sicco novit
[illegible] aquis super [illegible]

12 [illegible] septem dies al[illegible] e-
m[illegible] est [illegible] ad ips[illegible]
amp[illegible]

13 Cæterum uno & [illegible] anno, mense primo, die pri-
mo mensis, siccatis aquis [illegible] superficie terræ, removit No[illegible]
per[illegible] arcæ & circumspexit, ecce autem siccata erat super-
ficies humi.

14 Mense autem secundo, vicesimoseptimo die illius men-
sis, [illegible] terra.

15 [illegible] locutus [illegible] Noam, dicendo. II.

16 [illegible] & uxor tua, & filii tui, uxoresque fi-
liorum [illegible] tecum.

17 Omn[illegible] quæ sunt tecum ex omni carne, ex vol-
[illegible] & ex univer[illegible] [illegible]
[illegible] fœtificent [illegible]
& [illegible] super terr[illegible]

18 [illegible] itaq. est Noa, & [illegible] ejus, & uxor ejus, uxoresq;
filiorum ejus cum eo.

19 Omnes bestiæ, omnia reptilia, omnes [illegible] volucres, de-
niq; quæcunque repunt super terra; per familias suas ex arca
[illegible] sunt.

20 Postea ædificavit Noa altare Jehovæ: & accipiens ex III.
[illegible] pecudibus, & [illegible] omnibus volucribus mundis,
[illegible] holocaust[illegible] illo.

21 [illegible] Jehova odorem [illegible] suavem di-
xit Jeh[illegible] iterum maledicturus sum [illegible]
[illegible] a figmentum [illegible] a Supra 6.
[illegible] percutiam am[illegible] Matth. 15.
omn[illegible] [illegible] sec

22 [illegible] terra, sementis & messis, frigusq;
& æstus, & æ[illegible] & hyems, dies & nox non ce[illegible]nt.

[illegible] IN CAP. VIII.

[illegible] enarrat [illegible] Moses partim è [illegible] [illegible]

[illegible] non est [illegible] dare [illegible] removendo scil. aquas diluvii, & Noachum [illegible] am ex arca [illegible] instrumentalis, [illegible] Deus usus sunt ad aquam [illegible] [illegible] hanc exprimit Mo- [illegible] Et transmisit Deus ventum super ter- ram [illegible] Qui ventus videtur fuisse [illegible] [illegible] quo postea usus sunt ad exsiccan- [illegible] Mose, Exod. 14. versu 21. [illegible] ubi dicitur [illegible] fontes [illegible]

rumpere inde poſſent aquæ in orbem terrarum. Similiter dicitur *occluſiſſe cataractas ſeu potius feneſtras cæli, atque ita cohibuiſſe imbrem illum*, qui jam dies quadraginta continuos duraverat. Unde percipitur, remotionem hanc aquarum diluvii cœpiſſe poſt elapſos dies illos quadraginta, id eſt, die quadrageſimo primo à cœpto diluvio. Atque hæc de cauſis efficientibus. Forma remotionis diluvii deſcribitur indicatione certorum graduum, per quos aquæ diluvii paulatim & ſucceſſive decreverunt atque imminutæ ſunt, donec tandem prorſus deficerent. Sicut ſupra capite ſexto forma diluvii per certos gradus incrementi aquarum deſcripta fuit. Porrò gradus decrementi aquarum indicantur quatuor: & ſinguli annotatione temporis illuſtrantur. Primus gradus eſt, quo aquæ eò uſque decreverant, ut arca requieſceret in montibus Ararat: id quod factum fuit menſis ſeptimi die decimoſeptimo, exactis jam inde a cœpto diluvio centum quinquaginta diebus: id eſt, exactis præciſè quinque menſibus, ſingulis ſc. menſibus continentibus dies triginta: quippe Noachus ingreſſus fuerat arcam, ac diluvium cœperat, die decimoſeptimo menſis ſecundi: ſup. c. 7. v. 10. 11. 12. 13. Iſte gradus exprimitur v. 3. & 4. Secundus gradus eſt, quo aquæ eò uſque decreverant, ut eminerent vertices montium: id quod accidit die primo menſis decimi, videl. exactis poſt primũ gradum diebus ſeptuaginta tribus. tot enim dies ſunt a decimoſeptimo menſis ſeptimi, quo arca requievit, ad diem primum menſis decimi. Hic gradus indicatur verſ. 5. Tertius gradus eſt, quo aquæ eò uſque decreverant, ut ſuperficies terræ jam illis eſſet levata: id quod jam acciderat die quinquageſimoquarto poſt gradum ſecundum: ut colligitur ex collatione verſus ſexti cum octavo & decimo: ubi indicantur dies quadraginta & bis ſeptẽ. In hoc gradu exponendo narrat Moſes, quomodo Noachus illum exploraverit, & in ejus cognitionem pervenerit. Ac primò quidem exploravit eum emiſſione corvi: quem emiſit exactis quadraginta diebus poſt conſpectos à ſe vertices montium, v. 6. & 7. Secundò exploravit eum emiſſione columbæ: quam primò emiſit exactis ſeptem diebus poſt emiſſum corvum, ut colligitur ex collatione v. 8. cum 10. Hæc ſecunda exploratio habetur v. 8. & 9. Tertiò ad explorandum emiſit columbam ſecundò, idque exactis ſeptem dieb. poſt emiſſionem illius primam: & tunc ratiocinando ex ſigno, videl. ex folio olivæ quod columba illa attulerat, cognovit ſuperficiem terræ aquis levatam eſſe: v. 10. & 11. Quartò ad amplius explorandum emiſit columbam tertiò: v. 12. Quintò quum ex emanſione columbæ ratiocinatus eſſet, terrã jam paſſim aquis levatam eſſe, ſenſu quoque ipſo oculorũ id cognoſcere voluit: ac proinde tectum arcæ aperuit, indeque circumſpectans vidit, ſuperficiem terræ jam aquis diluvii liberatã eſſe. Id autem fecit menſis primi die primo: videl. elapſis triginta uno dieb. poſt columbã tertiò emiſſam. Etenim a die primo menſis decimi, quo conſpecti ſunt vertices montium, v. 5. uſque ad diem primum menſis primi, quo Noachus aperuit tectum, v. 13. effluxerũt dies nonaginta: e quibus ſi ſubducas dies 40. quib. exactis emiſit corvum, & dies ter ſeptem, quorum intervallo ter emiſit columbã, hoc eſt, ſi ſubducas dies 61, remanent dies 31. Atque hæc de gradu tertio, qui deſcribitur a v. 6. uſque ad 14. Quartus & poſtremus gradus eſt, quo aquæ ita abſumtæ erant è terra habitabili, ut terra ipſa jam exaruiſſet, ac proinde ſoliditate doſſi [illegible] ferendis corporib. animalium idonea eſſet: id quod accidit menſis ſecundi die 27, ut exprimitur v. 14. Id autem fuit poſt gradum tertiũ die quinquageſimo ſeptimo. tot enim dies ſunt à die primo menſis primi, quo Noach tectum aperuit, uſque ad [illegible] ſecundi, quo terra jam exaruerat. Quo quidem die Noach [illegible] ſecunda capitis parte percipitur) ex arca egreſſus eſt. Fuit [illegible] in arca per annum integrum & decem dies. [illegible] percipitur ex collatione verſus 11 & 13 [illegible] 14. & 15. hujus capitis. Illic enim dicitur ingreſſus arcam [illegible] ætatis 600. die 17. menſis ſecundi. hic verò dicitur [illegible] ætatis 601. die 27. menſis ſecundi. Deinde idem [illegible] colligi poteſt ex hoc capite ad iſtum modum. A [illegible] die 151 requievit arca, v. 4. Die 73 poſt [illegible] tium, v. 5. Die 40 pòſt emiſit Noachus corvum, v. 6. Die 49 pòſt aperuit tectum arcæ, v. 13. Die 57 [illegible] v. 14. Ex his numeris dictum inter ſe additis exurgunt dies 370 id eſt, annus integer & dies decem.

151
73
40
49
57
———
370

PARS SECUNDA.

De egreſſu Noachi ex arca.

Hic [illegible] mentur duo: mandatum Dei ad Noachum de egreſſu arcæ, v. 15. 16. & 17. & obedientia Noachi erga illud mandatum, v. 18. & 19. Mandatum [illegible] ratur [illegible] amplificatur enumeratione [illegible] individuarum in hominibus, v. 16. tum [illegible] animalium [illegible] ſeu beſtiarum. Quæ poſterior enumeratio [illegible] amplificatur a fine ſeu cauſa finali, in fine v. 17. nimirum ut fœtificent. Obedientia Noachi ſimiliter amplificatur enumeratione illa gemina: cujus poſterior pars illuſtratur indicatione modi ſeu formæ egreſſus, quod videlicet egreſſæ ſint beſtiæ per ſuas familias, id eſt, per ſua genera, ſcilicet non confusè, ſed diſtinctè: verbi gratiâ, leo cum leæna, urſus cum urſa, & ſic deinceps.

PARS TERTIA.

De Noachi ſacrificio.

In ſacrificio Noachi deſcribendo indicatur primùm præparatio ad illud, ſeu comparatio inſtrumenti, videl. extructio altaris in principio v. 20. Deinde finis ſeu cauſa finalis, videlicet honor Jehovæ: quem notat [illegible] dicit, Noachum extruxiſſe altare Domino ſeu Jehovæ, hoc eſt, ad honorandum Jehovam, per ſacrificium ſcilicet in illo offerendum. Tertiò indicatur ſacrificii materia, vel (ſi mavis) ſubjectum occupans ſeu objectum, videl. pecudes mundæ, & volucres mundæ: mediâ parte ejuſdem verſus viceſimi ubi obſervandum, a Noacho oblatum eſſe ſeptimum illud animal ex quoque mundorum genere: de eo enim ſupra cap. 7. v. 2. & 3. juſſus eſt ex mundis in arcam recipere ſeptena. Et probabile eſt, ſeptimum illud animal fuiſſe marem. Obtulit igitur ex pecudibus quidem bovem unum, arietem unum & caprum unum: ex volucribus verò turturem & pullum columbæ. Quartò indicatur ſacrificii forma, in fine ejuſdem verſus: ubi dicitur obtuliſſe holocauſta: id eſt, animalia illa quæ offerebat, tota cremaviſſe & in cineres redegiſſe. Quintò exponuntur ſacrificii hujus effecta duo: unum, approbatio Dei. alterum, decretum Dei de diluvio non amplius immittendo. Utrumque exponitur per ἀνθρωποπάθειαν: approbatio quidem, ubi dicitur, in principio verſus 21 *quod Jehova odoratus ſit odorem illum quietis*, id eſt, gratum ſeu jucundum, ac omnino talem in quo quis meritò acquieſcat, quóve capiatur ac delectetur. ubi intelligendum eſt, Deo gratum fuiſſe non nidorem illum ſacrificii per ſe, ſed quatenus ſacrificium illud profectum fuit ex fide. ac proinde gratum Deo fuit hoc ſacrificium propter futurum ſacrificium offerendum a Chriſto ad expiandum peccata omnium in ipſum credentium. quod quidem ſacrificium per illa veterum Patrum ſacrificia fuit præfiguratum. Decretum verò ſignificatur quum additur: *quòd dixerit Jehova in corde ſuo, Non iterum maledicturus ſum &c.* Porrò decretum amplificatur [illegible] cujus protaſis continetur [illegible] parte verſus, apodoſis verſ. ult. In protaſi continetur negatio, quòd nolit amplius immittere diluvium: cujus ſententiæ conſequens ſeu prædicatum primò enunciatur verbo generali, ubi ait, *Non maledicam*. & amplificatur expoſitione cauſæ impellentis id eſt, quæ meritò eum poterat impellere, videl. malitia hominum [illegible] *Propter hominem: eo quòd (vel quamvis) figmentum cordis &c.* [illegible] hominum amplificatur [illegible] adjuncto temporis, ubi ait, *A pueritia*. Tum idem conſequens ſeu prædicatum enunciatur alio verbo generali, quod tamen ſpecialius eſt reſpectu prioris, ubi ait in fine verſ. 21. *Non percutiam amplius omnia viventia.* [illegible] quod ipſum ſignificat [illegible] compàratur a [illegible] *Quemadmodum feci.* Porrò in apodoſi [illegible] a [illegible], quòd velit poſthac [illegible] ac [illegible] mundi curſum conſervare, quæ ſententia [illegible] limitatione ſeu determinatione temporis, ubi dicitur, *Omnibus diebus terræ*. id eſt, quamdiu [illegible] curſus mundi naturalis ſignificatur per parium enumerationem, ubi primùm commemorantur [illegible] hominum occupationes circa terram, videl. ſementis & meſſis. Inde duæ præcipuæ qualitates aëris ſive cæli, videlicet [illegible] & æſtus: tum duæ præcipuæ anni partes, quæ illis qualitatibus reſpondentes, videl. æſtas & hyems: poſtremò duæ partes diei naturalis, ſeu civilis, videl. dies artificialis & nox. Quarum rerum omnium inter ſe viciſſitudo curſum mundi naturalem conſtituit.

SCHOLIA IN CAP. VIII.

Recordatus autem Deus eſt Noachi] *Id eſt, promiſſionis quam dederat Noacho de ipſo in diluvio conſervando ac rurſus ex arca educendo: ſup. 7. v. 18. 19. 2[illegible]. Metonymia ſubjecti. Tribuitur autem Deo recordatio per ἀνθρωποπάθειαν.* Et tranſmiſit] ויעבר *vayahhabér. Ad verb.* Et tranſire fecit. Ventum] *V[illegible] rum: quo & poſtea uſus eſt ad exſiccandum mare rubrum [illegible] od. 14. v. 21.* Ut ſedarentur aquæ] *Ut deſinerent ſurere [illegible] terram: recipiendo ſcil. ſe in abyſſum, ac deſinendo decidere [illegible]: ut declaratur v. ſeq.* v. 1.

2 Occluſis fontibus abyſſi] *Qui ſeſe diffuderant ad mundandum orbem terrarum: ſup. 7. 11.* Et cataractis [illegible] *ſeu feneſtris cæli: id eſt, nubibus: quæ ſeſe aperuerant ad imbrem demittendum in orbem terrarum: ſup. 7. 11.* Cohibitusque [illegible] ויכלא הגשם *vayecal[illegible] haggéſhem*, Et cohibitus [illegible] ille. *Nempe imber ille, cujus facta mentio ſup. 7. v. 12 [illegible] erat [illegible] quadraginta continuos. Hinc percipitur, remotionem aquarum diluvii cœpiſſe mox elapſis quadraginta illis diebus.*

3 Exactis centum quinquaginta diebus] *[illegible] à cœpto diluvio. nam hoc toto ſpatio prævaluerunt aquæ: ſup. 7. [illegible] 24.*

4 Menſe

4 Menſe ſeptimo] *Scilicet anni ſacri: hoc eſt, menſe Tiſri, cui reſpondet noſter September. Vide ſuprà 7.11.* Decimoſeptimo die ejus menſis] *Id eſt, centeſimo quinquageſimoprimo die à diluvio* [illegible] *ſcilicet quinq; menſibus, quorum ſinguli continent dies triginta. diluvium enim cœperat die decimoſeptimo menſis ſecundi, ſup. 7.11.* Super uno montium Ararati] *Heb. Super montibus Ararat, id eſt, ſuper uno aliquo illorum montium. Synecdoche integri. Ararat autem eſt major Armenia Caſpio mari juncta. Vide Fr. Junium in annotatione ad hunc locum.*

5 Ad menſem uſque decimum] *Cui nomen Tebet, apud nos December.* Conſpecti ſunt] *Puto vertendum,* Apparuerunt, *vel* conſpicui facti ſunt, *id eſt, eminuerant: ut ſuprà 1.9. Conſpicua ſit arida. ubi intelligitur non de actu, ſed de potentia. Nam quò minùs referri* [illegible] *ad Noachum ex arca proſpectantem: conſtare poteſt ex eo quod arca undiq; clauſa* [illegible] *quodq; non opus fuiſſet emittere ex arca* [illegible] *apertam illam feneſtram, primò corvum, deinde columbam ad* [illegible] *cognoſcendum* [illegible] *terræ.*

6 Ex a[illegible] quadraginta diebus] *Poſt diem primum menſis decimi: cujus* [illegible] *verſu ſuperiore. Fuit igitur hic dies undecimus menſis* [illegible] *cui nomen Sebat, apud nos Januarius.* Feneſtram [illegible] *nominavit* צֹהַר *zohar, ſplendorem, cap. 6.16.* Quam [illegible] *nam ſi referas ad arcam: id contortum eſt,* [illegible] fecerat] *Ex Dei mandato, ſuprà 6. v.16. idq; in hunc* [illegible] *ex conſilio Dei.*

7 Et emiſit corvum] *Nempe ut exploraret an terra liberata eſſet* [illegible]*, Corvus enim cicatrix ſtationis ſuæ non facilè obliviſcitur,* [illegible] *eam ſolet repetere. Sperabat igitur corvum rediturum cum aliquo ſigno, puta cum particula alicujus cadaveris.* Indeſinenter ibat & redibat] *Id eſt, circumvolitabat.* **Er flog hin vnd her.** Uſquedum exaruiſſent aquæ &c.] *Id eſt, donec ſuperficies terræ aquis liberata exaruiſſet. Hypallage.*

8 Emiſit columbam] *Videl. die ſeptimo ex quo emiſſus fuerat corvus: ut colligitur ex v.10. ubi dicitur, exſpectatis adhuc ſeptem aliis diebus, iterum emiſiſſe columbam. Columbam autem elegiſſe videtur, quia non leviter fallit fidem conjugii: ſed maturè ſtudioſeq; ad nidum & communem domum revertitur.*

9 Quietis locum] *Hebr.* Quietem. *Metonymia adjuncti.* Totius terræ illius] כָּל־הָאָרֶץ *col-háárez. Puto vertendum,* Totius terræ. *& intelligendum de planitie terræ. Junius refert ad terram adjacentem.*

11 Tempore veſpertino] *Nam uſq; ad illud tempus requieverat ſuper aliqua arbore: ut percipitur è ſequentibus. Rediit autem ad Noachum, quia non repererat pabulum.* Levatam eſſe aquis] *Quippe quòd jam aquis liberata eſſent oleæ.*

12 Non eſt denuò reverſa] *Quia invenerat pabulum in ſuperficie terræ.*

13 Uno & ſexcenteſimo anno] *Nimirum ætatis Noachi. nam anno ſexcenteſimo ætatis Noachi cœpit diluvium: ſup. 7.11.* Menſe primo] *Scil. anni ſacri, id eſt, menſe Niſan, cui reſpondet noſter Martius.* Removens operculum] *Videlicet ex aliqua parte, ut poſſet circumſpicere. Synecdoche integri.*

14 Menſe autem ſecundo] *Id eſt, menſe Ijar: cui reſpondet noſter Aprilis.*

19 Per genera ſua] *Hebr.* Per familias ſuas. *Metaphora.*

20 Jehovæ] **Dem Herrn.** *Dativus pendens à verbo* Extruxit, *id eſt, in honorem Jehovæ, ut videl. illic eum honoraret ſacrificio.* Mundis] *Vide ſup. 7.2.*

21 Quumq; odoratus eſſet Jehova] *ἀνθρωποπάθεια. Sententia eſt: Gratum habuit ſacrificium illud.* Odorem illum gratum] *Hebr.* Odorem quietis. *id eſt, ſuavem in quo meritò aliquis conquieſcat, hoc eſt, quo quis meritò oblectetur. Græca tranſlatio hîc habet ὀσμὴν εὐωδίας, id eſt, odorem bonæ fragrantiæ: quam appellationem Paulus tribuit ſacrificio Chriſti Epheſ. 5.2. unde videtur ad hoc Noachi ſacrificium, tanquam typum illius, reſpexiſſe. Et ſanè hoc ipſo nomine gratum Deo fuit ſacrificium Noachi: quia fuit oblatum ex fide in futurum illud ſacrificium Chriſti. Porrò appellatio iſta uſitatè tribuitur holocauſtis in Levitico c.1. & deinceps paſſim.* Non iterum maledicturus ſum terræ] *Scil. per univerſale diluvium. Synecd. generis.* Eò quòd] כִּי *ki. Malim,* quamvis. Figmentum cordis] *Id eſt, cogitationes cordis: ut exponitur ſupr. 6.5. Quidam hunc locum corrumpunt, interpretando figmentum maſſam. quaſi nimirum ipſum cor, id eſt, anima hominis ſit peccatum.*

22 Quamdiu erit terra] *Hebr.* Omnibus diebus terræ.

OBSERVATIONES EX CAP. VIII.

EX v.1. *Et recordatus eſt Deus Noachi.* Deus conſtans eſt in promiſſis. Quare quum opem promiſſam videtur differre, ac noſtri oblitus eſſe: confirmemus noſtram fidem conſideratione talium exemplorum. *Dei veracitas.*

2 Ex eod. verſu: *Et tranſmiſit Deus ventum.* Etſi Deus ſolo nutu & uno momento terram aquis diluvii liberare atq; exiccare poterat: tamen ad eam rem uti ei placuit vento, tanquam cauſâ naturali ad talem effectum ordinatâ. Quare nos quoque mediis a Deo ordinatis utamur: atque interim ſemper principalem vim efficiendi Deo, tanquam cauſæ primæ tribuamus. *Dei gubernatio. Mediorum uſus.*

3 Ex verſ. 16. *Egredere ex arca.* Quòd Noachus non priùs ex arca egreſſus eſt, quam accepto mandato a Deo: exemplo hoc monemur, nihil nobis aggrediendum eſſe absque fide, hoc eſt, niſi certò perſuaſi ſimus, id quod inſtituimus, placere Deo. Ad hoc autem requiritur, ut nobis conſtet de Dei voluntate ex ipſius verbo. *Negotia.*

4 Ex v.20. *Exſtruxit Noach altare* &c. Quoties beneficio aliquo Dei, præſertim inſigniore, affecti ſumus: debemus illius beneficentiam lætâ gratiarum actione celebrare. *Gratiarum actio.*

5 Ex verſ. 21. *Et odoratus eſt Jehova odorem illum gratum.* Opera fidelium, ex fide profecta, Deo accepta ſunt: idque propter Chriſtum: qui ſemetipſum tradidit pro nobis oblationem ac victimam Deo, in odorem bonæ fragrantiæ: ut loquitur Paulus Epheſ. 5. v.2. *Opera fidelium.*

6 Ex eodem verſu, *Eò quòd figmentum cordis hominis* ſit *malum à pueritia ipſius.* Notandum eſt hoc teſtimonium de corruptione naturæ hominis. Simile habuimus ſuprà cap. 6. v.5. *Natura humana corrupta.*

7 Ex v.22. *Deinceps quamdiu erit terra.* Vel (juxta Hebræum) *omnibus diebus terræ.* Deus terræ cæteriſque elementis præfinivit certum numerum dierum, quo elapſo, per ignem iſta omnia unà cum cælis diſſolvet, & cælos novos ac terram novam conditurus eſt: teſte Petro 2. Pet. 3. v.10. & deinceps. *Mundi duratio terminum ſuum habet.*

8 Ex eodem verſu: *Sementis & meſſis* &c. Viciſſitudo temporum anni, item dierum & noctium, conſideranda nobis eſt tanquam ſingulare beneficium Dei erga nos: qui ſi vellet, perpetuam hyemem perpetuamque noctem efficeret, ut fecit in diluvio, quum plueret per continuos quadraginta dies. Vide Pſal. 104. *Temporum anni viciſſitudo.*

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

Hîc narratur, quomodò Deus poſt diluvium inſtauraverit mundum, & Noacho promiſerit, ſe mundum non ampliùs diluvio perditurum: tum etiam quid Noacho ebrio à filiis acciderit, & quomodo ille illis eâ occaſione prædixerit eventura poſteris ipſorum. Diſtingui poteſt caput in tres partes: in quarum prima continetur inſtauratio mundi, uſq; ad v.8. in ſecunda, promiſſio de diluvio non amplius immittendo, uſq; ad v.18. in poſtrema, quid acciderit Noacho ebrio, quidq; ille de poſteris filiorum ſit vaticinatus.

T. & J.

I. 1 [illegible] *benedixit Deus Noacho & filiis ejus: & dixit eis, Fœcundi eſtote,* [illegible] *eſtote, ac replete terram.*

2 [illegible] *veſtri terrorq; veſtri eſto omnibus beſtiis terræ, omnibus* [illegible] *cæli: cum omnia quæ calcant humum, cum omnes* [illegible] *in manum veſtram traditi ſunt.*

3 *Omne* [illegible] *quod* quidem *vivum eſt, vobis ad comedendum eſto: ut* [illegible] *herbam* illis, *ſic illa omnia dedi vobis.*

4 *Veruntamen* [illegible] *cum ſanguine ipſius,* qui *anima* eſt *ipſius, ne comedite.*

5 [illegible] *ſanguinem veſtrum, animarum veſtrarum, repetam, ab omni beſtia repoſcam illum: adeoq; de manu ipſius hominis, de manu cujusq; fratris ipſius, repoſcam animam hominis.*

6 *Qui effundit ſanguinem hominis, per hominem ſanguis illius effundetur: quoniam ad imaginem ſuam hominem fecit Deus.*

7 *Vos ergo fructificate & augeſcite: progignite abundè in terra,* [illegible] *in ea augeſcite.*

II. 8 *Deinde alloquutus eſt Deus Noachum & filios ejus cum eo, dicendo:*

P.

I. PRæterea benedixit Deus Noæ & filiis ejus: & dixit eis, *a* Fœtificate, & augeſcite; ac replete terram. *a Sup. 1.28. & 8.17.*

2 Et timor veſtri terrorque veſtri eſto ſuper omnibus beſtiis terræ, omnibusque volucribus cæli: in omnibus quæ reptant humi, & in omnibus piſcibus maris. *Hæc omnia* in manum veſtram tradita ſunt.

3 Omne reptile quod vivum eſt, vobis ad comedendum eſto: ut viridem herbam dedi vobis illa omnia *b*. *b Sup. 1.29.*

4 Veruntamen ne comeditote carnem cum anima ſua; *hoc eſt*, cum ſanguine *c* ſuo. *c Levit. 17. 14.*

5 Nam certè ſanguinem veſtrum, *ſanguinem* animarum veſtrarum, repoſcam; è manu omnis beſtiæ *d* repoſcam illum: atque etiam è manu hominis, è manu cujuſque, fratris ipſius, repoſcam animam hominis. *d Exod. 21. 28.*

6 Qui *e* effundit ſanguinem hominis, per hominem ſanguis illius effundetor: quoniam ad imaginem ſuam hominem fecit Deus. *e Matth. 26. 52. Apoc. 13. 10.*

7 Vos autem *f* fœtificate & augeſcite: motate vos in terra, & augeſcite in ea. *f Sup. 1.28. & 8.17.*

II. 8 Præterea alloquutus eſt Deus Noam & filios ejus cum eo, dicendo:

9 De me autem, ecce ego ſtabilio fœdus meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro ſequuturo vos,
10 Et cum omnibus animantibus quæ vobiſcum ſunt, de genere volucrum, pecudum, & omnium beſtiarum terræ vobiſcum: tum omnibus egreſſis ex arca, tum omnibus beſtiis terræ:
11 Stabilio inquam fœdus meum vobiſcum, quòd non exſcindetur ampliùs omnis caro ab aquis diluvii, neq; futurum eſt ampliùs diluvium ad perdendam terram.
12 Dixitq; Deus: Hoc eſt ſignum illius fœderis quod ego diſpono inter me & vos, omnemq; animantem quæ eſt vobiſcum in omnes ætates ſeculi.
13 Arcum meum diſpoſui in nube, qui ſit in ſignum fœderis inter me & terram.
14 Ita futurum eſt, quum nube terram obnubilavero, ut conſpiciatur arcus ille in nube:
15 Et recordabor fœderis mei quod eſt inter me & vos, omnemq; animantem ex omni carne, & non erunt deinceps aquæ in diluvium, ad perdendam omnem carnem.
16 Nam quum erit arcus ille in nube, Aſpiciam ad illum, recordaturus fœderis perpetui inter Deum & omnem animantem vivam, ex omni carne quæ fuerit ſuper terram.
17 Denique dixit Noacho Deus, Hoc illud eſt ſignum fœderis quod ſtatui inter me & omnem carnem quæ eſt ſuper terram.
III. *18 Erant autem filii Noachi, qui egreſſi ſunt ex arca, Schem, & Cham, & Jephet: Cham verò is pater eſt Cenahanis.*
19 Tres iſti erant filii Noachi: & ab iſtis reſperſa eſt incolis univerſa terra.
20 Quum autem cœpiſſet Noach vir agriculturæ deditus, plantavit vineam:
21 Et bibens de vino illius inebriatus eſt, retexitq; ſe in medio tentorii ſui.
22 Reſpiciens verò Cham pater Cenahanis nuditatem patris ſui, indicavit duob. fratribus ſuis foris.
23 Tum accepit Schem cum Jepheto pallium ejus, quod impoſuerunt ſuo amborum humero, & accedentes retrorſum texerunt eo nuditatem patris ſui: facie ſua, inquam, retrorſum, adeò ut nuditatem patris ſui non reſpexerint.
24 Sed quum evigilaſſet Noach à vino ſuo, reſciviſſet quod feciſſet ipſi filius ſuus minimus:
25 Et dixit, Maledictus erit Cenahan, ſervus ſervorum erit fratribus ſuis.
26 Præterea dixit, Benedictus Jehova Deus Schemi, eritq; Cenahan ſervus illis.
27 Alliciat Deus Jephetum, ut habitet in tentoriis Schemi: eritq; Cenahan ſervus eis.
28 Vixit autem Noach poſt diluvium trecentis quinquaginta annis.
29 Sic fuerunt omnes dies Noachi, nongentorum quinquaginta annorum: poſtea mortuus eſt.

9 Ad me autem quod attinet, ecce ego ſtatuo fœdus meum vobiſcum, & cum ſemine veſtro *quod erit* poſt vos, Eſa.54.9.
10 Et cum omnibus animantibus quæ vobiſcum *ſunt*, ex volucribus, pecudibus, & omnibus beſtiis terræ *quæ* vobiſcum *ſunt*: tam omnibus egreſſis ex arca, tum omnibus beſtiis terræ.
11 Statuo inquam fœdus meum vobiſcum, quòd non exſcindetur ampliùs omnis caro ab aquis diluvii, neque futurum eſt ampliùs diluvium ad perdendam terram.
12 Dixitque Deus: Hoc *eſt* ſignum illius fœderis quod ego ſtatuo inter me & vos, omnemque animantem quæ *eſt* vobiſcum, in ætates ſeculi.
13 Arcum meum poſui in nube, ut ſit in ſignum fœderis inter me & terram.
14 Ita futurum eſt, quum nube terram obnubilavero, ut conſpiciatur arcus ille in nube.
15 Tunc recordabor fœderis mei quod *eſt* inter me & vos, omnemque animantem ex omni carne; & non erunt deinceps aquæ in diluvium, ad perdendam omnem carnem.
16 Nam quum erit arcus ille in nube, aſpiciam illum, recordaturus fœderis perpetui inter Deum & omnem animantem *vivam*, ex omni carne quæ *fuerit* ſuper terra.
17 Denique dixit Noæ Deus, Hoc illud *eſt* ſignum fœderis quod ſtatui inter me & omnem carnem quæ *eſt* ſuper terra.
18 Erant autem filii Noæ, qui egreſſi ſunt ex arca, Sem, & Ham, & Japhet: Ham verò is pater *eſt* Canahanis. III.
19 Tres iſti *erant* filii Noæ: & ab iſtis diſperſa eſt univerſa terra.
20 Quum autem cœpiſſet Noa eſſe agricola, plantavit vineam:
21 Et bibens de vino illius inebriatus eſt, retexitque ſe in tentorio ſuo.
22 Aſpiciens verò Ham pater Canahanis verenda patris ſui, indicavit duobus fratribus ſuis foris.
23 Tum accepit Sem & Japhet pallium ejus, quod impoſuerunt ſuo amborum humero, & accedentes retrorſum texerunt eo verenda patris ſui: facie ſua retrorſum verſa, ita ut verenda patris ſui non aſpexerint.
24 Sed quum evigilaſſet Noa è vino ſuo, reſciviſſetque quid feciſſet ipſi filius ejus minimus:
25 Dixit, Maledictus *eſto* Canahan, ſervus infimus eſto fratribus ſuis.
26 Præterea dixit, Benedictus *eſto* Jehova deus Semi; & eſto Canahan ſervus illis.
27 Alliciat Deus Japhetum, ut habitet in tentoriis Semi: & eſto Canahan ſervus eis.
28 Vixit autem Noa poſt diluvium trecentos quinquaginta annos.
29 Sic fuerunt omnes dies Noæ, nongenti quinquaginta anni: poſtea mortuus eſt.

ANALYSIS CAP. IX.

PARS PRIMA.

De inſtauratione mundi.

INſtauratio mundi deſcribitur per certas leges, quas Deus apud Noachum & filios ejus ſanxit. Illæ leges proponuntur numero quinque. Prima eſt de procreanda ſobole, v. 1. ibi, *Dixit eis, Fructificate &c.* Hæc lex confirmatur adjunctâ promiſſione benedictionis Dei: qua nimirum promittit Deus, ſe conjugio ipſorum ita benedicturum, eumque ſucceſſum largiturum, ut augeſcant ac terram repleant. Hæc promiſſio ſignificatur primùm verbo *Benedixit* in principio verſus primi: deinde verbis, *Augeſcite & replete terram*, in fine ejuſdem verſus. Porrò lex iſta repetitur verſu ſeptimo. Secunda lex eſt de imperio in beſtias exercendo, verſ. 2. Atque hæc quoque lex confirmatur adjunctâ promiſſione, qua promittit ſe effecturum ut beſtiæ homines extimeſcant, atque ita illo quaſi fræno retineantur beſtiæ feræ ac belluæ immanes, ne temere in homines inſiliant ad ipſos lædendos: cicures autem ſeſe faciles hominibus & obſequentes præbeant ad illorum miniſteria ac uſus varios. Hæc promiſſio partim implicatur verbis mandati, ubi dicitur, *Et timor veſtri terrorque veſtri erit in omnibus beſtiis*: partim verò expreſsè continuatur, ubi dicitur, *In manum veſtram tradita ſunt.* Præterea amplificatur hæc lex diſtributione geminâ: quarum prior eſt animalium pedatorum in terreſtria & cœleſtia ſive aëria: poſterior animalium in genere, in pedata & piſces. Itaque prior diviſio, poſterioris ſubdiviſio eſt, membrum illius primum ſubdiſtinguens. Tertia lex eſt de carne animalium comedenda, hoc eſt, qua hominibus permittitur carnis eſus, verſ. 3. & 4. Hæc lex declaratur exceptione duplici: quarum unâ excipiuntur morticina & diſcerpta, ubi dicitur, *Quod quidem vivum eſt.* Alterâ verò excipitur ſanguis, verſ. 4. Cui exceptioni inſeritur ſua ratio: quia videl. ſanguis ſit anima animalis: id eſt, quia anima ſeu vita animalis bruti conſiſtat in ſanguine: ſicut exponitur Levit. 17. verſu 11. ſi cum illo verſu conferatur verſus 14. ejuſdem capitis. Quanquam hæc exceptio poteſt exponi aliter, videl. ne comedatur caro viva aut certè cruda, nondum ſcilicet a ſanguine ſeparata. Sic enim ſonant verba Hebræa; *Ne comeditote carnem in anima ejus, ſanguine ejus.* quæ verba quàm ſimpliciſſimè ſic videntur exponenda, Ne comeditote carnem *dum eſt* in anima ſua, id eſt, in ſanguine ſuo: hoc eſt, dum adhuc prædita eſt anima ſua & ſanguine ſuo, id eſt, dum adhuc vivit & palpitat ſeu tremit. Atque ad hanc expoſitionem confirmandam duo faciunt: unum, quòd lex de ſanguine non edendo eſt ceremonialis, ut percipitur ex Levit. 17. v. 14. at hic traduntur leges morales, quippe pertinentes ad mundi inſtaurationem, ac proinde non ad ſolum Noachum & familiam ejus, ſed etiam ad omnes ipſorum poſteros deinceps naſcituros. Alterum eſt, quòd lex proximè ſequens, de homicidio vitando, cum hac veluti ratio cohæret, ſumta ab effectu. quaſi dicat Dominus, Nolo vos vivâ aut certè crudâ & cruentâ carne veſci: quia ſic evaderetis crudeles & inhumani & proclives ad homicidia: at ego nolo ut quiſquã (privatâ ſcilicet temeritate) hominem occidat. Nolo igitur ut carne cruentâ & vivâ veſcamini. Porrò lex iſta illuſtratur collatione ſimilium, ibi, *Ut viridem herbam &c.* Quarta lex eſt de homicidio vitando, v. 5. Hæc lex non proponitur expreſsè: ſed tantùm innuitur per comminationem ultionis divinæ, quæ ad ipſam confirmandam ſpectat. Ultio autem illa amplificatur primùm diſtributione è ſubjectis occupantibus: Minatur enim Deus, ſe ulturum cædem hominis tum in beſtiis tum in hominibus. deinde, diſtributionis hujus membrum poſterius amplificatur partim collatione imparium, ubi dicitur, *Cujusq;*: quaſi diceret, ſi homicida ille vel maximâ authoritate & potentiâ ſit præditus, partim expoſitione cauſæ corrumpentis, id eſt, qua homo ab homicidio debet deterreri, ubi dicit, *Fratris ipſius.* Arcta enim illa naturæ & ſanguinis conjunctio meritò ab homicidio ſingulos debet deterrere. Quinta lex eſt de homicidio per magiſtratum vindicando, verſu 6. Huic legi adjicitur ſua ratio, ibi *Quoniam ad imaginem ſuam &c.* Quæ ratio ſumta eſt a fine, ut nimirum vindicetur honor Dei, quem homicida contemſit: quatenus in homine quem occidit, non eſt reveritus illam Dei imaginem ad quam homo eſt factus: propter quam imaginem etiam brutæ pecudes ac feræ beſtiæ adeoque immanes belluæ hominem reverentur & expaveſcunt, ut percipitur ex lege ſecundâ ante traditâ.

PARS SECUNDA.

Promiſſio de diluvio non ampliùs immittendo.

In promiſſione de diluvio non ampliùs immittendo continentur tria. Primùm exponuntur illius ſubjecta: ſive recipientia ad ſe, ſive occupantia Deum promittentem, v. 9. & 10. Illa explicantur diſtributione, eâque geminâ. Promiſſionem enim illam facit partim hominibus, verſ. 9. partim animalibus brutis, v. 10. Et utriſq; tum illis qui tunc vivebant, tum illis qui ex ipſis erant naſcituri. Accedit etiam diſtributio tertia, qua bruta animalia quæ egreſſa erant ex arca, diſtinguuntur in tria genera, volucres, pecudes & feras. Deinde promiſſio ipſa exponitur, v. 11. Tertiò additur promiſſionis illius confirmatio ab adjuncto ſigno, videl. arcu cæleſti ſeu iride, verſ. 12. & deinceps. Cæterùm promiſſio iſta nominatur fœdus, per ſynecdochen ſpeciei, amplificandi gratia: quia fœdus eſt promiſſio jurata, ſeu jurejurando confirmata, ac proinde non facilè reſcinditur.

PARS TERTIA.

De ebrietate Noachi.

Hic narratur, quid acciderit Noacho ex ebrietate: videlicet quòd a Chamo minimo natu filio propter detecta pudenda ſit irriſus. Poteſt autem hæc pars diſtingui in quatuor particulas. Primùm enim præmittitur tranſitio, v. 18. & 19. quæ tranſitio conſtat propoſitione pertinente partim ad hiſtoriam præſentem de irriſione Noachi per Chamum, partim verò ad hiſtoriam capitis ſequentis, de poſteris filiorum Noachi. Prior illa propoſitio innuitur his verbis; *Cham verò, ut pater eſt Cenahanis.* poſterior capitur iſtis: *Et ab iſtis diſperſa eſt* incolis *univerſa terra.* Deinde narratur quid Noacho acciderit, ſeu quid ille perpeſſus ſit, verſ. 20. 21. 22. & 23. idque tum a ſeipſo, verſ. 21. tum a filiis, verſ. 22. & 23. A ſeipſo perpeſſus fuit detectionem pudendorum ſuorum: id quod ſignificatur verbo, *Retexit ſe.* Hæc perpeſſio declaratur partim è cauſis, partim è ſubjecto. Cauſæ exponuntur efficientes duæ per accidens; una remota, videlicet occaſio: ubi dicitur *plantaſſe vineam & bibiſſe de vino illius* altera propinqua, ubi dicitur *inebriatus eſſe.* Subjectum verò ſignificatur, videlicet locus: ubi dicitur retexiſſe ſe *in medio tentorii ſui.* A filiis verò perpeſſus eſt diverſa, atque adeò contraria, a diverſis: à Chamo quidem irriſionem propter conſpecta pudenda, verſu 22. A Semo verò & Japheto honorationem per pallii contectionem, verſ. 23. Amplificatur autem illa honoratio Semi & Japheti, ex forma ſeu modo agendi, videl. ex geſtu duplici, utroq; verecundiæ indicativo, quòd pallium impoſuerunt humeris ſuis: altero, quòd acceſſerunt retrorſum, atque ita faciem a patris conſpectu averterunt, ne vel volentes, aut aliud agentes, pudenda ejus aſpicerent. Tertiò narratur, quæ eventa Noachus illâ occaſione filiis ſuis prædixerit: videl. poſteris Chami, Chananæis, maledictionem Dei, verſ. 24. & 25. Poſteris verò Semi, maximè Iſraëlitis, itemque poſteris Japheti, benedictionem Dei, verſ. 26. & 27. ubi inprimis intelligenda eſt benedictio ſpiritualis ex vera Dei cognitione & cultu. Quartò & poſtremò indicatur ætas & mors Noachi: atque ita hiſtoria ejus concluditur, v. 28. & 29.

SCHOLIA IN CAP. IX.

1 Benedixit Deus Noacho] *Id eſt, teſtatus eſt apud eum de ſua erga ipſum benevolentia, & in hac beneficia in eum contulit, quæ deinceps enumerantur.* Et dixit eis] *Sequitur declaratio, quomodo eis benedixerit.*

2 Timor veſtri, terrorque veſtri] *Timor quo à beſtiis timeamini: & terror quo beſtias terreatis.* In manum veſtram] *In poteſtatem veſtram.*

3 Omne reptile] *Iſto nomine (ut Fr. Junius annotavit) ſignificatur omne animantium genus præter hominem: quippe cùm iſta traduntur in cibum.* Quod quidem vivum eſt] *Sic excipitur mortuum & diſcerptum.* Ut viridem herbam illa] *Pronomen* [illegible] *ſupplendum cenſet ex cap. 1. verſu 30. Et ſanè illic* כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב *col jerek-hheſeb, omnis viriditas herbæ (id eſt, omnis viriditas herbæ) beſtiis ſpecialiter in cibum aſſignatur. Verumtamen quum* עֵשֶׂב *hheſeb (id eſt, herba) ſit etiam cibus hominis; ut liquet ex verbis Moſis ſup. c. 1. 29. Ecce dedi vobis omnem herbam &c.* [illegible] עֵשֶׂב כָּל *col-hheſeb. item ex verbis Pſal. 104. v. 14. Germinare facit gramen pecudi & herbam (*עֵשֶׂב *hheſeb) in miniſterium hominis: ego vel[illegible] puto ut verba Moſis ſimpliciter exponantur ſic: Ut viridem herbam, dedi vobis illa omnia. Id eſt, Sicut dedi vobis viridem herbam, ſic etiam dedi vobis bruta animantia nempe in cibum. Si quis excipiat: ſermonem hic eſſe non ſimpliciter de* [illegible] *eb, ſed de* יֶרֶק עֵשֶׂב *jerek hheſeb: reſpondeo, nomen* יֶרֶק *jerek additum non obſtare quo minus intelligi poſſit cibus hominum quippe quum nomine cognato* יָרָק *jarák ſignificetur olus ſic ut hortus olitorius nominatur* גַּן יָרָק *gan jar. ik, 1. Reg. 21. 2.*

4 Veruntamen carnem cum ſanguine &c.] *In Hebræo ad verbum habetur ſic:* Veruntamen carnem in anima ejus, ſanguine ejus, non comedetis. *Quæ verba poſſunt exponi ſic.* Veruntamen ne comeditote carnem *dum eſt in anima ſua. hoc eſt, in ſanguine ſuo: id eſt, dum adhuc vivit ac palpitat. Vide quæ hac de re dixi in Analyſi.*

5 Sanguinem veſtrum, animarum veſtrarum] *Vel, qui eſt ad* animas veſtras. *ſcilicet in corpore foverdas. Verſu ſuperiore loquens de anima bruti, uſus eſt appoſitione, dicens,* In anima ejus, ſanguine ejus. *at hic de anima hominis aliter loquitur, eamq; à ſanguine diſtinguit, tanquam finem à deſtinato.* Repoſcam] *Puniendo ſcilicet eum qui ſanguinem humanum effuderit, hominem occidendo. Punit autem Deus homicidas tum per magiſtratum ordinariè, de quo mox verſu ſequente legem fert ſive extraordinariis aliis modis, maximè ſi magiſtratus in puniendis homicidis negligat officium.* Ab omni beſtia] *Hebr.* E manu omnis beſtiæ. *Metaphora* [illegible]. Cujuſque] *Heb. Viri. Sed nomen* אִישׁ *per ſynecdochen ſpeciei ſignificat hominem quemvis. Sic Pſal. 1. 1. Beatus vir &c. id eſt, quivis homo.* Fratris] *Ac proinde fraterno amore proſequendi, non autem ex odio occidendi.*

6 Qui effudit] *Nempe privato affectu, in odio aut ira.* Per hominem] *Scilicet divinâ authoritate armatum: id eſt, magiſtratum. Synecdoche generis.* Effunditor] *Hebr.* Effundetur. *Futurum pro Imperativo ex conſuetudine Hebræorum.* Quoniam ad imaginem ſuam hominem fecit Deus] *Hebr.* Quoniam in imagine Dei, fecit *(ſubaudi Deus)* hominem. *Ellipſis nominativi antecedentis & nomen antecedens repetitum loco pronominis.*

9 Stabilio] מֵקִים *mekim. Vel* ſtatuo, *vel* conſtituo. *Lutherus reddidit verbo* aufrichten: *quod eſt erigere ſeu excitare. Senſus videtur eſſe: Facio vobiſcum fœdus ſtabile.* Cum ſemine veſtro] *Cum poſteris veſtris. Metonymia materiæ.* Sequuturo vos] *Heb.* Poſt vos *id eſt,* quod erit *poſt vos.*

11 Omnis caro] *Id eſt, animal terreſtre. Synecd. generis.* Ad perdendam terram] *Sive propriè loquendo ſive incolas terræ.*

12 Signum illius fœderis] *Quo ſcil. illud obſigno & confirmo Sic circumciſio dicitur ſignum fœderis gratiæ, infr. 17. 11.* Diſpono] *Heb.* do. *Sic mox v. 13.* Diſpoſui] *In Hebræo eſt* dedi.

13 Et terram] *Id eſt, incolas terræ. Metonymia ſubjecti.*

14 Quum nube terram obnubilavero] *Heb.* Quum nubificavero nubem ſuper terram.

15 Et recordabor] *Dictum per ἀνθρωποπάθειαν. Sic verſu ſequente.*

18 Pater] *Progenitor.* Cenahanis] *Id eſt, Cananæorum. Metonymia efficientis.*

19 Reſperſa eſt *incolis*] *Verto, diſperſa eſt.* Univerſa terra] *Id eſt, homines, qui degunt in toto terrarum orbe. Meton. ſubjecti. Confer infrà cap. 11. v. 8. & 9.*

20 Quum autem cœpiſſet &c.] *Hebr. ad verbum:* Et incepit Noach vir humi, & plantavit vineam. *quæ verba dupliciter poſſunt exponi. vel,* Incepit eſſe *vir humi, hoc eſt, agricola: & plantavit &c. Vel, Noach agricola cœpit plantare. Porrò vir humi dicitur, ut vir belli. videl. deditus humo colendo, ut ille deditus bello gerendo. nempe miles. Sic nos dicimus,* Ackermann / *vir agri.* Kriegsmann / *vir belli.*

21 De vino illius] *Heb.* De vino illo. *Similia exempla citat Fr. Junius ex Matth 9. 10. ubi habetur* [illegible]: *id eſt, ipſo accumbente domi illius, ſcil. Matthæi cujus facta mentio verſu præcedente. Item ibid. v. 28.* [illegible]: *quum autem veniſſet domum ſuam, id eſt, quam inhabitare ſolitus erat. Sic cap. 17. 25.* [illegible]: *Et quum ingreſſus fuiſſet (Petrus, ex v. præced.) domum ſuam. Vel certè, domum ejus: nempe Jeſu, hoc eſt, ubi ille habitabat.* Retexitque ſe] *Nempe per ebrietatem. Sic autem accipiendum monet verbi Hebræi conjugatio, quæ eſt ſignificationis reciprocæ.*

22 Cenahanis] *Id eſt, Cananæorum, ut ſup. v. 18.* Nuditatem] *Id eſt, pudenda, unde præcipuè æſtimatur nuditas.* Indicavit] *Nempe irridens patrem. ut liquet è ſequentibus.*

23 Schem cum Jepheto] *Bene conjicit Fr. Junius tum ex verborum ordine, tum ex benedictione poſtea per Noachum pronunciatâ Semum fuiſſe ſancti hujus conſilii pietatiſq; officii autorem.* Pallium ejus] *Hebr.* Pallium illud. den mantel. *ut verſ. præced.* De vino illius.

24 E vino ſuo] *Id eſt, è ſomno ſuo quo fuerat oppreſſus ex nimio vini potu. Metonymia efficientis.* Reſcivit] *Probabile eſt, quum ſe contectum pallio videret, rogaſſe uxorem & filios, quamnam ipſum contexiſſet: ac tum Semum & Jephetum rem omnem indicaſſe.* Minimus] *Scil. natu, id eſt, Cham.*

25 Et dixit] *Scilicet per Spiritum Dei: ut eventus docuit.* Maledictus *erit* Cenahan] *Scil. cum ſuis poſteris. Hinc probabiliter colligitur, Cenahanem fuiſſe conſcium ac ſocium impietatis paternæ.* Servus ſervorum] *Id eſt, viliſſimus ſeu abjectiſſimus ſervus. ſicut contrà, Rex regum, & dominus dominantium, eſt ſummus rex & ſummus dominus: item canticum canticorum eſt canticum excellentiſſimum.*

26 Deus Schem] *Ac poſterorum illius, Abrahamæorum & Iſraelitarum.* Cenahan] *Id eſt, Cananæi.* Illis] *Fratribus ſuis: hoc eſt, poſteris eorum.*

27 Alliciet Deus Jephetum] *In Hebræo eſt ſuavis paronomaſia:* יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת *Japhth Elohim lejépheth. poteſt verti,* Blandè loquetur Deus Jepheto. *Hic verbis notatur blanda illa ac*

læta vox Evangelii, per quam poſteri Jepheti ſuo tempore collecti ſunt, & etiamnum colliguntur in tabernacula Schemi, id eſt, in Eccleſiam Iſraelitarum quæ jam olim erat populus Dei. In tentoriis] *Dictum ex ratione illorum temporum, quum degerent in tentoriis. Sic Jacob dicitur habitaſſe in tentoriis, infra 25. v. 27.*

29 Nongentorum quinquaginta] *Ex collatione verſiculi præcedentis colligitur, ſupra cap. 7. v. 11. & cap. 8. v. 13. ubi ſit mentio ætatis Noachi tum ingredientis arcam, tum inde egredientis. utrobique intelligendum eſſe annum ætatis incipientem, non autem finitum aut completum. Sic enim exſiſteret ſumma annorum Noachi, anni 951. ad hunc modum:*

Egreſſus eſt anno ætatis	*601*	*Sup. 8. 13.*
Vixit poſt diluvium	*350*	*Hic v. 28.*
Summa	*951.*	

OBSERVATIONES EX CAP. IX.

Dei gubernatio.

EX verſu 1. & 2. *Et benedixit Deus &c.* Quòd inde a diluvio terra denuò repleta eſt hominibus per continuam generationem: id benedictioni Dei acceptum ferendum eſt. Itemque quòd beſtiæ hominem reverentur & expaveſcunt: ut vel pareant imperanti, vel ſaltem non ultrò in eum involent ad nocendum.

Dei bonitas.

2 Ex verſ. 3. *Omne reptile quod quidem vivum eſt, eſto vobis ad comedendum.* Quòd Deus poſt diluvium, carnium quoque eſum hominibus conceſſit: argumentum eſt bonitatis ejus & paternæ curæ erga homines: quibus hoc ſubſidio proſpectum voluit: ſive quòd fructibus terræ, initiò in cibum conceſſis, non ampliùs tantæ ineſſent ad alendum vires, ut ante diluvium: ſeu quòd videret, vires corporis humani paulatim imminutum iri, ac proinde firmiore alimento opus fore. Hanc igitur Dei bonitatem gratis animis agnoſcamus ac prædicemus.

Dei ſanctitas.

3 Ex v. 4. *Veruntamen carnem in anima ejus &c.* Quòd Deus hominibus interdixit eſu carnis adhuc viventis aut ſaltem cruentæ, aut certè ſanguinis: argumento eſt, quòd averſetur omnem crudelitatem, & contra delectetur humanitate.

Anima bruti & anima hominis differunt.

4 Ex v. 4. & 5. Ex verbis Moſis percipitur diſcrimen inter animam bruti & animam hominis, quòd nimirum illa intereat cum corpore, iſta non item. Etenim animam bruti dicit eſſe ſanguinem illius, eò quòd in ſanguine conſiſtit & cum ſanguinis effuſione interit. At ſanguinem hominis dicit eſſe pro anima illius, nempe ut illi ſerviat tanquam inſtrumentum ad vivificandum corpus: at non dicit, ſanguinem hominis eſſe ipſam ejus animam: quo innuit, animam hominis etiam effuſo ſanguine & corpore mortuo ſubſiſtere.

Dei ſanctitas.

5 Ex v. 5. *E manu omnis beſtiæ &c.* Quòd Deus ſanguinem hominis innocenter effuſum in beſtiis quoque vindicat: argumento eſt, eum cædes maximopere abominari. Confer Exod. 21. v. 28. & 29.

Homicidarum conditio ſeu ſtatus.

6 Ex eodem verſu, ex vocabulo, *Cujusque.* Si cui homicidæ propter potentiam aut alias cauſas parcit magiſtratus (quod tamen facere non debet) meminerit talis, Deum tamen ipſi non parſurum.

Vita proximi.

7 Ex eod. verſ. ex vocabulo, *Fratris.* Quum omnes naturâ fratres ſimus, quippe ex uno communi parente omnes orti: æquum eſt, ne vitam proximi ullo pacto lædamus, ſed potiùs conſervare ſtudeamus.

Magiſtratus officium.

8 Ex v. 6. *Qui effuderit ſanguinem &c.* Magiſtratui a Deo datus eſt gladius ad vindicandum ſanguinem innocenter effuſum. Vide Rom. 13.

Imago Dei.

9 Ex eodem verſu: *Quoniam ad imaginem Dei &c.* Quum per homicidium violetur imago Dei ad quam homo eſt conditus: duo hinc colliguntur: unum, quòd reliquiæ imaginis Dei in homine adhuc ſuperſint: alterum, quòd imago Dei ad corpus quoque hominis pertineat, tanquam animæ ſcilicet nativum inſtrumentum, arctiſſimâ neceſſitudine cum illa devinctum.

Fœdus Dei cum hominibus. Iris.

10. Ex v. 12. *Hoc eſt ſignum illius fœderis &c.* Quoties arcum in nubibus, videl. iridem, intuemur, recordemur non ſolùm hujus fœderis quod Deus hic pepigit cum Noacho & omnibus ejus poſteris, de terra non ampliùs univerſali diluvio perdenda: ſed etiam fœderis illius gratiæ quod Deus pepigit, cum omnibus in Chriſtum credentibus: quippe quod æquè ac illud, firmum eſſe, Deus ipſe pronuntiat, Eſa. 54. v. 9.

Tempeſtatum author.

11 Ex v. 14. *Quum nube terram obnubilavero.* Deus eſt principalis author ſeu effector tempeſtatum. Quare quum tempeſtates conſideramus, non eſt nobis hærendum in cauſis ſecundis, aut putandum tempeſtates exſiſtere temerario motu. Ac proinde ſi tempeſtas fuerit commoda, bonitas Dei lætis animis celebranda. Si noxia aut terribilis, juſta ejus ira deprecanda. Vide Deut. 28. 12. 1. Reg. 8. 36. & cap. 18. per totum Job 5. 10. & cap. 38. v. 22. & deinceps.

Labor.

12 Ex v. 20. Exemplo Noachi laborandum eſt cuique in ſua vocatione.

Sanctorum imperfectio.

13 Ex verſ. 21. *Et inebriatus eſt.* Exemplo Noachi inebriati monemur, ſanctos quoque habere ſuos nævos: qui nobis proponuntur non ad imitandum, ſed ad cavendum.

Sanctorum filii.

14 Ex v. 22. *Reſpiciens verò Cham &c.* Exemplo Chami monemur, nihil eſſe novi ſi viri ſancti filios habeant degeneres atque impios. Sic Adam habuit Cajinum fratricidam: Abrahamus Iſmaëlem fratris illuſorem ac perſecutorem: Iſaac Eſavum, ſimiliter fratris perſecutorem: Jacob filios complures oſores ac perſecutores innocentis Joſephi: David Abſalomum rebellem ac ſeditioſum. Quare ſi hodie quoque viris ſanctis idem accidat, exemplis talibus ſeſe ſolentur: dummodo ipſi in filiis educandis officium ſeduiò faciant.

Officium ſi liberorum.

15 Ex v. 22. & 23. Pia verecundia Semi & Japheti omnibus filiis in exemplum proponitur, quod imitentur: impia verò irriſio Chami proponitur in exemplum quod deteſtentur ac fugiant. Huc pertinet illud Prov. 23. 22. Auſculta patri tuo qui genuit te: neque contemnas quum ſenuerit, matrem tuam. Item cap. 30. 17. Oculum qui ſubſannat patrem, aut ſpernit obedientiam matris: hunc effodient corvi vallis, aut comedent eum juvenes aquilæ. Huc pertinet exemplum vindictæ prophetæ Eliſæi ab irriſione puerorum in Bethel.

Officium filiorum. Dei gubernatio.

*16 Ex verſ. 25. & 26 *Maledictus Canaan. Benedictus Jehova Deus Sem, &c.* Deus filios qui parentes honorant, divinæ generis benedictionis afficit: contra verò maledicit iis, qui parentes afficiunt contumeliâ. Quare parentes omni ſtudio honorandi ſunt, præſertim quum Deus benedictionem ſuam promiſerit iis, qui parentes honoraverint, præcepto quinto decalogi.

Dei gubernatio.

17 Ex iiſdem verbis, *Maledictus Canaan.* Deus impios parentes punit etiam in filiis, præſertim ſi illi paternorum ſcelerum ſocii aut imitatores ſint: ut ſanè videtur Canaan fuiſſe particeps ſceleris paterni. Huc pertinet illud Exod. 20. v. 5. in ſecundo decalogi præcepto, ubi Deus affirmat, ſe vindicaturum iniquitatem patrum in filios, in tertios & in quartos.

Verbi Dei veritas.

18 Ex v. 27. *Alliciat Deus Jephetum &c.* Quum Deus jam olim per os prophetantis Noachi pronuntiârit, ſe poſteros Japheti vocaturum (per Evangelium ſcilicet) & cooptaturum populo ſuo, illud verò reipſa jam impletum ſit & adhuc quotidie impleatur: videmus hinc, quanta ſit certitudo vaticiniorum in ſacra Scriptura conſignatorum. unde illam in ſummo pretio habere debemus.

Judæi non ſunt contemnendi.

19 Ex eodem verſu: *Ut habitet in tentoriis Semi.* Quum nos ex Japheto oriundi, habitemus nunc in tentoriis Semi, hoc eſt, cooptati ſimus Iſraelitis per fidem in Chriſtum: non eſt æquum, ut Judæos qui nunc in Chriſtum non credunt, contemnamus aut vexemus. ſed potiùs diligendi ſunt propter ſanctos ipſorum patres, ac proinde ſtudendum, ut eos Chriſto lucrifaciamus. quam doctrinam Paulus copioſè tradit Rom. 11.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

Recenſentur hic filiorum Noachi filii, nepotes, pronepotes, & abnepotes: ac primùm quidem Japheti, à v. 2. uſque ad 6. deinde Chami, à v. 6. uſq. ad 21. poſtremò Semi à v. 21. uſq; ad finem. Ita ſunt tres capitis partes.

T. & J.

I. ISta ſunt autem generationes filiorum Noachi, Schemi, Chami, & Jepheti: quibus filii poſt illud diluvium nati ſunt.

2 *Filii Jepheti Gomer, & Magog, & Madai, Javanque, & Thubal, & Meſchec, & Thiras.*

3 *Filii autem Gomeri, Aſchenaz, & Riphat, & Thogarma.*

4 *Filii verò Javanis, Eliſcha, & Tharſchiſch, Cittheam, & Dodanim.*

5 *Ab his diviſæ ſunt poſtea regiones gentium per terras earum, unicuique ſecundùm linguam ſuam: ſecundùm familias ipſarum in gentibus ſuis.*

II. 6 *Filii autem Chami, Cuſch, & Mitſrajim, & Put, & Canahan.*

7 *Et filii Cuſchi, Seba, & Chavila, & Sabbtha, & Rahma, & Sabbtheca: filii verò Rahmæ, Scheba & Dedan.*

P.

ISti autem ſunt poſteri filiorum Noe; Sem, Hami, & Japheti: I. quibus filii poſt diluvium nati ſunt.

2 Filii *a* Japheti Gomer, & Magog, & Madai, Javanque, & Thobel, & Meſech, & Thiras. *a 1. Chron. 1. 5.*

3 Filii autem Gomeri, Aſchkenas, & Riphat, & Thogarma.

4 Filii verò Javanis, Eliſa, & Tharſis, Kitim, & Dodanim.

5 Ab his diviſæ ſunt regiones gentium per terras earum, cuique ſecundùm linguam ipſius, ſecundùm familias ipſarum in gentibus ipſarum.

6 Filii autem *b* Hami, Cuſch, & Mitſrajim, & Put, & Canahan. II. *b 1. Chron. 1. 8.*

7 Et filii Cuſchi, Seba, & Havila, & Sabbetha, & Rahma, & Sabthecha: filii verò Rahmæ, Scheba & Dedan.

8 Præterea

[illegible] *potens* [illegible] *iste cœpit potens eſſe in* [illegible]

[illegible] *ante coram Je*[illegible]*a, propterea dici ſolet,* [illegible] *venatione coram Jehova.*

[illegible] *principium regni ejus Babel, & Erec, & Accad, &* [illegible] *Sinhar.*

[illegible] *in Aſſyriam: ubi ædificavit Nineven, &* [illegible] *chum.*

[illegible] *& Celachum: illa eſt urbs illa* [illegible]

[illegible] *genuit Ludæos, & Hanamæos, & Laba*[illegible]

[illegible] *æos, unde egreſſi ſunt Peliſch*[illegible]

[illegible] *genuit Tſidonem primogenitum ſuum, &* [illegible]

[illegible] *eum, & Girgaſchæum:*

[illegible] *Harkæum, Sinæum:*

[illegible] *Tzemaræum, & Chamathæum: poſteaq;* [illegible] *norum.*

[illegible] *hanæorum à T*[illegible] *done, quà venis Ge*[illegible] *zzam quà venis Sodomam & Gomo*[illegible] *al um u*[illegible]

[illegible] *familias ſuas ſecundum linguas ſuas;* [illegible]

[illegible] *me edita eſt proles patri omnium fi*[illegible] *tu maximo.*

[illegible] *Aſchur, & Arpachſchad, & Lud, &* [illegible]

[illegible] *Arami* [illegible] *& Gether, & Meſch.*

[illegible] *genuit Schelah* [illegible] *& Schelach genuit* [illegible]

[illegible] *duo filii: quorum unius nomen eſt* [illegible] *ſunt diviſa terra, nomen verò fratris* [illegible]

[illegible] *genuit Almodadum, & Sch*[illegible] *& Cha*[illegible] *Jerah*[illegible]

[illegible] *Uzalemq; & Diklam.*

[illegible] *& Schebam.*

[illegible] *hi fuerunt omnes* [illegible]

[illegible] *à M*[illegible] *quà venis Sepharum* [illegible]

[illegible] *ſunt ſecundum linguas ſuas* [illegible] *gentes ſuas.*

[illegible] *orum Noachi, ſecundum generationes ipſorum* [illegible] *atq; ex his ſeſe diviſerunt gentes in terra poſt dilu*[illegible] *vium.*

8 Præterea Cuſch genuit Nimrodum: iſte cœpit potens eſſe in terra.

9 Hic fuit potens venatione coram Jehova: propterea dici ſolet, *Hic eſt* tanquam Nimrod potens venatione coram Jehova.

10 Erat enim principium regni ejus Babel, & Erech, & Accad, & Calneh in terra Sinear.

11 E terra hac p[illegible]t *in* Aſſ[illegible] nam: ubi ædificavit Nineven, & Rehoboth as urbem, & Kelahum:

12 Et Reſenum inter Nineven & Kelahum: illa eſt urbs illa magna.

13 Mitsrajim autem genuit Ludæos, & Anamæos, & Lababæos, & Naphthuchæos.

14 Pathruſæos quoque, & Caſluchæos (unde egreſſi ſunt Philiſt[illegible]hæi & [illegible]aphthoræos.

15 Canahan verò genuit Tſidonem primogenitum ſuum, & Hethum:

16 Jebuſæum quoque, & Amoræum, & Girgaſæum:

17 Et Hivvæum, & Arkæum, Sinæumque:

18 Et Arvadæum, & Tſemaræum, & Hamathæum: poſteaq; ſparſerunt ſeſe familiæ Canhanæorum.

19 Fuitque terminus Canahanæorum à T[illegible]done, quà venis Gerarum Gazam uſque, quà venis Sodomam & Gomorram, Admamque, & Tſebojim, Laſam uſque.

20 Iſti ſunt filii Hami ſecundùm familias ipſorum, ſecundum linguas ipſorum, in terris ipſorum per gentes ipſorum.

21 Præterea ipſi quoq; Semo nati *ſunt filii:* patri omnium filiorum Heberi, fratri Japheti *natu* maximi. 1. Chron. 1. 17.

22 F[illegible] Semi *ſunt iſti,* Elam, & Aſſur, & Arphachſad, & L[illegible], & Aram.

23 [illegible] autem Arami, Uts, & Hul, & [illegible]ether, & Mas.

24 Arphachſad verò genuit Selam, & Sela genuit Heberum.

25 At Hebero nati [illegible] duo filii: *quorum* unius nomen *eſt* P[illegible] quia diebus ejus fuit diviſa terra, nomen verò fratris ejus Joktan.

26 Joktan autem genuit Almodadum, & Sclephum, & Hatſar[illegible]vethum, & Jerahum.

27 Et A[illegible]oramum, Uzaleque, & Diklam.

28 Et H[illegible]balem, & Abimaelem, & Schebam.

29 E[illegible]Ophirum, & HaviIam, & Jobabum: hi omnes *fuerunt* filii Joktan[illegible]

30 [illegible] Fuitq[illegible] horum habitatio a Meſcha, quà venis Sepharum, *ad* [illegible]

31 [illegible] ſecundùm familias ipſorum, ſecundùm linguas ipſorum in [illegible] per gen[illegible] ipſorum.

32 Hæ *ſunt* familiæ [illegible]liorum Noæ, ſecundùm generationes ipſorum per gentes ipſorum, atque ex his ſeſe diviſerunt gentes in terra poſt diluvium.

ANALYSIS CAP. X.

P[illegible]R[illegible] P[illegible]R[illegible]MA.

Recenſio poſterorum Japheti.

[illegible] mo continetur propoſitio hujus totius recenſio[illegible] rata [illegible] circumſtantia temporis, quo iſti cœperunt [illegible] gnere.

[illegible] ex Japheto recenſentur hoc ordine:

J[illegible]heth:
- Gomer — Aſ[illegible]hcenaz, Ri[illegible]hath, Thogarma.
- Magog
- Madai
- Javan — El[illegible]ſa, Th[illegible]rchiſch, Cittim, Dodanim
- Thubal
- M[illegible]chec
- Thiras

[illegible] 5. adjicitur clauſula de gentibus quæ ab iſtis [illegible]ræ [illegible]unt.

[illegible]ARS SECUNDA.

[illegible] *poſterorum Chami.*

[illegible] recenſentur hoc ordine:

- Seba
- [illegible]vila
- Sabbetha
- Rahma — Scheba, Dedan
- Sa[illegible]htea
- Nimrod

- Ludæi
- H[illegible]mæi
- [illegible]
- Naphthuchæi
- Path[illegible]
- Caſluc[illegible]
- P[illegible]chthæi
- Caphthoræi

Put

Cenahan:
- T[illegible]idon
- [illegible]eth
- Jebuſæus
- Emoræus
- [illegible]rgaſchæus
- Ch[illegible]æus
- Harkæus
- Sinæus
- Arvadæus
- Tzemaræus
- Chamatæus.

Cæterùm mentio [illegible]imrodi illuſtratur & amplificatur digreſſione, quâ narratur [illegible]us factum duplex: dominatus in a[illegible]lios, & urbes ab ipſo ædificatæ. Dominatus primùm indicatur uno verbo v. 8. Deinde illuſtratur ſimili venationis, v. 9. Poſtremò amplificatur ab eventu, videlicet proverbio inde orto, ibid. Urbes ab eo ædificatæ diſtribuuntur è ſubjectis locis, in duas claſſes. Quædam enim ædificatæ fuerunt in terra Sinear, id eſt, (ut exponit Junius) Chaldæa quædam verò in Aſſyria. Priores illi enumerantur quatuor, verſ. 10: poſteriores item quatuor, v. 11. & 12.

Præterea recenſioni huic annectitur & altera digreſſio, quâ indicantur termini regionis Chananæorum ſive poſterorum Chanaanis, v. 19.

Poſtremò additur epilogus v. 20.

PARS TERT[illegible]A.

Recenſio poſterorum Semi.

Huic recenſioni præmittitur propoſitio, illuſtrata ex duobus effectis ſingulariter memorabilibus, quorum unum eſt, [illegible] a Semo originem du[illegible] Hebræi, quorum hiſtoria a Moſe deſcribitur: alterum [illegible] ocium ſe præbuit fratri Japheto in pietate erga patrem exercenda, id quod hic innuitur vocabulo *fratris,* verſu 21.

Po[illegible] Sem [illegible] tur hoc ordine

- Schem
  - Helam
  - [illegible]ur
  - Arpacſchad — Schelach — Heber
    - Peleg
    - Joktan: Almodad, Schelepb, Chatſarmaveth, Jerach, Hadoram, [illegible]zal, Dikla, [illegible]obal, Abimael, Scheba, Ophir, [illegible]havila, Jobab
  - Lud
  - Aram: [illegible], [illegible]ul, [illegible]eher, Meſcb

Huic recenſioni [illegible] primùm digreſſio de illorum habitatione, ve[illegible] De[illegible] [illegible]ogo verſ.31. Poſtremò additur epilogus totius capitis.

SCHOLIA IN CAP. X.

Caput hoc ſcholiis ad rerum [illegible] intelligentiam pertinentibus accuratiſſimis illuſtratum eſt à Franc. Junio ad cujus annotationes lectorem remitto. Tantum hic annotabo quæ pertinent ad verſionem.

1 Generationes filiorum Noachi] *Id eſt, ſi[illegible] generati ex filiis Noachi. Metonymia efficientis, qualis ſup.cap.5. v.1 [illegible] quod narratum eſt cap v.*

4 Citthim] *Litera C. hi[illegible] e [illegible] pronunciandaut n Græcorum.*

5 Regiones] אִיֵּי *[illegible] propr[illegible] inſulæ. ut Pſal 72.1[illegible] & inſulæ id eſt, inſulani [illegible] munera offerent Synecdoche ſpe[illegible] linguam Id eſt [illegible] ſermonis[illegible] nunc quod [illegible] dialectus vel idioma nominari [illegible]. Metonymia [illegible] Germanice ein* ſprach. *[illegible] ſeu loquela.*

6 Cenahan *Hic quoque litera C pronuntianda ut K.*

8 Potens] גִּבּוֹר *gibbor Propter robuſtus ut 1 Sam.17[illegible] Videbant P[illegible] quod mortuus eſſet robuſtus eorum* גִּבּוֹרָם *gibborem, vide[illegible] Goliath. Eſt igitur [illegible] metonymia effecti quippe robore tum animi tum corporis [illegible] quærebat potentiam*

[illegible] natione *Id eſt, [illegible] gatiis et [illegible]. Metaphora.* Coram Jehova] *Ut ſupr.[illegible].11. [illegible] Scil. eſt hoc tebille. nempe [illegible]*

10 Babel] *Originem hujus nominis vide infrà 11 9.*

11 [illegible] ceſſit in Aſſuram] יָצָא אַשּׁוּר *jatsa aſchſchur. Pro* יָצָא כְּאַשּׁוּר *jatsa beaſchſchur. Ad verb.* Ex[illegible] in Aſſchur. *Elli pſis præpoſitionis, & metonymia duplex una efficientis, altera adjuncti. [illegible] Aſſur pro Aſſyriis ortus [illegible] Aſſur. & Aſſyria pro Aſſyriæ regione [illegible] De Aſſ[illegible] vide infrà v.22. Alii [illegible] alienum eſt a propoſito hujus loci [illegible] ſermo eſt de Nimrodo.*

11 [illegible] chum *Hic quoque C pronuntiandum ut K. Alii Calach.*

12 [illegible] *Nam [illegible] ut perſpicitur ex collatione Jonæ cap.3 & 4. Ref[illegible] pronomen relativum ad antecedens lon[illegible] ſeu remotius. Cuiusmodi exempla plura vide apud Junium annotationibus ad hunc locum; item 1.Sam.[illegible].*

[illegible] *[illegible] unde [illegible] orti, unt [illegible]*

14 Un[illegible] N[illegible] [illegible] מִשָּׁם *m[illegible] [illegible] tenuerunt Pal[illegible]* [illegible] אִם בְּפְתֹרִים *[illegible] Caphtorim. Aut [illegible] cohærere cum proximè præcedenti [illegible]* [illegible]

1[illegible] [illegible] [illegible] *Enallage numeri, ſive ſynecdoche membri [illegible]*

21 Edita eſt proles [illegible] *[illegible] Natum e[illegible] [illegible] eſt modo [illegible] [illegible] fratrem illius de[illegible] [illegible] patrem [illegible] tertius frater [illegible] 23. [illegible] Moſes [illegible] quæ habetur [illegible] 21 [illegible] hoc ad Semum [illegible] eſſe ad [illegible] cap.5.v.32*

24 S[illegible] hum *Hic Græca interpretatio interp[illegible] K[illegible] [illegible] interponitur Luc 3.36. ſed [illegible] autem interponendum, ſequens poteſt [illegible] 12. & 13.*

25 [illegible] *Id eſt, [illegible] hujus Id eſt, [illegible] Metonymia [illegible] ſubj[illegible] Di[illegible] Ut narratur cap[illegible] id autem accidit anno centeſimoprimo poſt diluvium. quod ex cap[illegible] ſic p[illegible].*

Sem genuit Arpacſchadum poſt diluvium anno	2 v. 10.
Arp[illegible] ad[illegible] Schelachum anno ætatis	35 v. 12.
Sch[illegible] H[illegible] anno	[illegible] v. 14.
Heber Pelegum	34 v. 16.
	1[illegible]

[illegible]BSERVATIONES EX CAP. X.

Ex [illegible] Pr[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ante [illegible] diluvium, [illegible]

2 Ex v.[illegible] [illegible]

3 Ex v.[illegible] In Hebero proponit[illegible] exemplum [illegible] cum timore Dei [illegible] rum [illegible] divi[illegible] ut [illegible] admonet [illegible] quum ædificatione turrium [illegible]

CAPUT XI

AR[illegible]M.

Hic narratur primùm, qua occaſione orta ſi[illegible] [illegible] ſtoria Abr[illegible]am deq[illegible] hic [illegible] Chaldæorum [illegible] Ita ſunt quatuor capitis partes.

T. & J.

1. F*Uerat enim univerſa terra ſermone uno & verbis eiſdem u[illegible].*

2 *Evenit autem, quum ab Oriente [illegible] invenientes convallem in terra Schinhar, conſ[illegible].*

3 *Dicerent que alter alteri, Ag[illegible] [illegible] quamus optime ſi[illegible] fuerunt eis lateres [illegible] hoc fuit eis pro luto.*

4 *Nam dixerant, Agedum, [illegible] & turrem, cujus faſtigium aſſ[illegible] nomen. videamus ne diſpergamur [illegible]*

5 *Deſcendit verò [illegible] ad [illegible] illam & turrim, quam extruebant [illegible]*

6 *D[illegible] unum, quibus omnibus ſermo [illegible] quod iſti cœperunt facere jam autem non præcider[illegible], [illegible] quicquam eorum quæ cogitaverunt facere?*

7 *Agedum, [illegible] ſcendamus, & confundamus ibi ſermonem eorum: ut non [illegible] alter ſermonem alterius.*

8 *S[illegible] di[illegible] Jehova inde in ſuperficiem totius terræ: & deſi[illegible] urbem illam.*

9 *[illegible] vocavit quiſque nomen illius Babel, quòd ibi con[illegible] totius terræ & inde Jehova diſperſit eos [illegible] terræ.*

10 *[illegible] Schem natus erat [illegible] quum genuit Arpacſchadum, biennio poſt diluvium.*

P.

F*Uerat enim univerſæ terræ ſermo unus & verba ea[illegible].* 1.

[illegible] Oriente profecti eſſent invenerunt [illegible] & conſederunt ibi.

[illegible] alteri Age[illegible] lateres, & ex[illegible] Sic fuerunt eis lateres [illegible] pro luto.

4 N[illegible] Agedum, ædificemus nobis urbem & turrim, cujus [illegible] ſurgat [illegible] nobis faci[illegible] men. [illegible] in [illegible] ficiem totius [illegible]

5 Deſcend[illegible] urbem [illegible] turrim illam, quam ædi[illegible] hominum

6 Dixerat enim Jeh[illegible], En populus unus [illegible] eſt, cuncti ipſi, atque hoc e[illegible], quod iſti [illegible] a tem non præcideretur illis omne id [illegible] verunt facere?

7 Agedum deſcendamus, & [illegible] ſermonem eorum [illegible] alter [illegible]

8 Sic diſperſit [illegible] Jehova [illegible] totius terræ: & deſi[illegible] urbem [illegible]

9 [illegible] vocatum eſt [illegible] Babel [illegible] confudit [illegible] ſermonem [illegible] diſperſiſſet eos [illegible]

Hæ ſunt poſt[illegible] natus [illegible] annos, 11.
quum genuit Arphac[illegible] biennio poſt diluvium.

11 [illegible]Vixitq́; Schem, poſtquam genuit Arpacſchadum, quingentis [illegible] quibus genuit filios & filias.

12 [illegible]rpac[illegible]had autem vixerat triginta quinq; annis, quum ge[illegible] [illegible]he[illegible]achum.

13 [illegible]ixitq́; Arpacſchad, poſtquam genuit Schelachum, quadringent[illegible] tribus annis; quibus genuit filios & filias.

14 Schelach autem vixerat triginta annis, quum genuit Heberum.

15 Vixitq́; Schelach, poſtquam genuit Heberum, quadringentis tribus annis quibus genuit filios & filias.

16 Heber autem vixerat triginta quatuor annis, quum genuit Pelegum.

17 Vixitq́; Heber, poſtquam genuit Pelegum, quadringentis triginta annis quibus genuit filios & filias.

18 Peleg autem vixerat triginta annis quum genuit Rehu.

19 [illegible]ixitq́; Peleg, poſtquam genuit Rehu, ducentis novem annis: quibus genuit filios & [illegible].

20 Rehu autem [illegible] triginta duobus annis, quum genuit Serugum.

21 Vixitq́; Re[illegible] poſtquam genuit Serugum, ducentis ſeptem annis: quibus [illegible] & filias.

22 [illegible] autem vixerat triginta annis, quum genuit Nachore[illegible].

[illegible] Serug poſtquam genuit Nachorem, ducentis annis; [illegible] [illegible]ios & filias.

[illegible]r autem vixerat viginti novem annis, quum genuit T[illegible]:

25 [illegible] Nachor, poſtquam genuit Therachum, centum no[illegible] annis: quibus genuit filios & filias.

2[illegible] [illegible]rach autem vixerat ſeptuaginta annis; quum genuit Abramum Nachorem, & Haranem.

III *27 Atq; hæ generationes Therachi. Therach genuit Abramum, Nachorem, & Haranem: Haran verò genuit Lotum.*

28 Poſtea mortuus eſt Haran in conſpectu Therachi patris ſui, in ſolo natali ſuo, Ure Chaldæorum *opido.*

29 Duxerunt quoq; Abram & Nachor uxores ſibi: nomenq́; uxoris Abrami fuit *Sarai; nomen verò uxoris Nachoris, Milca, filia Haranis patris Milcæ & patris Jiſcæ.*

30 Eratq; Sarai ſterilis: ideoque *nulla* erat *ipſi proles.*

IV *31 Aſſumſit autem Therach Abramum filium ſuum & Lotum fi[illegible] Haranis nepotem ſuum, & Saram nurum ſuam uxorem A[illegible]ami filii ſui: & egreſſi unà* opido *Chaldæorum Ure ad proficiſ[illegible]um in regionem Cenahanis, pervenerunt Charanem uſq;, & [illegible]ederunt illic.*

32 Quumq́; fuiſſent dies Therachi ducentorum quinq; anno[illegible], mortuus eſt Therach Charane.

33 Dixerat enim Jehova Abramo. Abi à terra tua, & à cogna[illegible] tua, atq; à familia patris tui; in eam terram quam oſtendam tibi.

34 Et efficiam te patrem gentis magnæ, ac benedicam tibi, [illegible] magnificabo nomen tuum: Adeoq́; jam *eſto benedictioni.*

35 Nam benedicam iis qui benedicent tibi, & qui maledixe[illegible] tibi cum exſecrabor: & benedictæ erunt in te omnes familiæ terræ.

11 Vixitque Sem, poſtquam genuit Arphachſadum, quingentos annos, quibus genuit filios & filias.

12 Arphachſad autem vixerat triginta quinq; annos, quum genuit Selam,

13 Vixitque Arphachſad, poſtquam genuit Selam, quadringentos tres annos, quibus genuit filios & filias.

14 Selah autem vixerat triginta annos. quum genuit Heberum.

15 Vixitque Sela, poſtquam genuit Heberum, quadringentos tres annos; quibus genuit filios & filias.

16 *b* Heber autem vixerat triginta quatuor annos, quum genuit Phalegum. *b* 1.Chr.1.19.

17 Vixitque Heber, poſtquam genuit Phalegum, quadringentos triginta annos: quibus genuit filios & filias.

18 Phaleg autem vixerat triginta annos quum genuit Rehu.

19 Vixitque Phaleg, poſtquam genuit Rehu, ducentos novem annos: quibus genuit filios & filias.

20 Rehu autem vixerat triginta duos annos, quum genuit Serugum.

21 Vixitque Rehu, poſtquam genuit Serugum, ducentos ſeptem annos: quibus genuit filios & filias.

22 Serug autem vixerat triginta annos, quum genuit Nahorem.

23 Vixitq; Serug poſtquam genuit Nahorem, ducentos annos; quibus genuit filios & filias.

24 Nahor autem vixerat viginti novem annos, quum genuit Tharam.

25 Vixitque Nahor, poſtquam genuit Tharam, centum novendecim annos quibus genuit filios & filias.

26 *c* Thara autem vixerat ſeptuaginta annos; quum genuit Abramum, Nahorem, & Haranem. *c* Joſ.24.2. 1.Chr.1.26.

27 Atque hi *ſunt* poſteri Tharæ. Thara genuit Abramum, Nahorem, & Haranem: Haran verò genuit Lotum. III.

28 Mortuus eſt autem Haran in conſpectu Tharæ patris ſui; in ſolo natali ſuo, Ure Chaldæorum.

29 Acceperunt quoq; Abram & Nahor uxores ſibi: nomenque uxoris Abrami *fuit* Sarai: nomen verò uxoris Nahoris, Milka, filia Haranis patris Milkæ & patris Jiſkæ.

30 Eratque Sarai ſterilis: nulla *erat* ipſi proles.

31 Aſſumſit autem Thara Abramum filium ſuum & Lotum filium Haranis nepotem ſuum, & Sarajam nurum ſuam, uxorem Abrami filii ſui: & egreſſi una Ure Chaldæorum ad *d* proficiſcendum in regionem Canahanis, pervenerunt Haranem uſque, & conſederunt illic. IV. *d* Joſ.24.2. Nehem.9.7. Act.7.4.

32 Quumque fuiſſent dies Tharæ ducenti quinque anni, mortuus eſt Harane.

33 Dixerat enim Jehova Abramo, *e* Abi à terra tua, & à cognatione tua, atque à familia patris tui: in eam terram quam oſtendam tibi. *e* Act.7.3.

34 Et efficiam ex te gentem magnam, ac benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum: adeoque *jam* eſto benedictio.

35 Nam benedicam iis qui benedicent tibi; & qui maledixerit tibi, eum exſecrabor: & *f* benedicentur in te omnes familiæ terræ. *f* Inf.18.18. & 22.18.

ANALYSIS CAP. XI.

PARS PRIMA.

Origo varietatis linguarum.

OCcaſionem varietati linguarum præbuit ædificatio turris Babylonicæ: de qua narrantur tria: primùm cauſæ, verſ.2.3. [illegible] deinde impedimentum, verſ.5. 6. 7. & 8. poſtremò even[illegible] Cauſæ narrantur quinque. Primùm occaſio: quæ fuit [illegible] convallis ſeu planitiei in terra Sinear: quod idem [illegible] ædificandæ ſubjectum, nempe ſubjectus locus ſive [illegible] verſ.2. Deinde cauſa impulſiva, videlicet mutua cohor[illegible] [illegible].3. & 4. Tum materia, videlicet lateres & bitumen, [illegible] [illegible]erea forma, videlicet ut faſtigium ejus aſſurgat in [illegible]. Poſtremò finis: qui indicatur duplex: unus fama, al[illegible]o diſperſionis, v.eod.

A[illegible] de cauſis. Impedimentum ædificationi turris allatum [illegible] è cauſis procreantibus, tum principali, tum inſtru[illegible] [illegible]cipalis impedimenti effector fuit Jehova: cujus act[illegible]ntur duæ: cognitio facti illorum ædificantium, verſ.5. [illegible] de illis impediendis, verſ.6. & 7. Inſtrumentalis cauſa impedimenti illius fuit confuſio ſermonis ſive [illegible]um, v.7. Im[illegible]ntum ipſum ſeu operis cœpti omiſſio narratur verſ.8. Even[illegible] narrantur duo: nomen turri impoſitum & diſperſio ædificant[illegible], v.9.

PARS SECUNDA.

De progenitoribus Abrahami.

Progenitores Abrahami recenſentur ordine inde à Semo, [illegible] [illegible]orum ætate qua ipſorum quiſque filium illum [illegible] Abrahami progenitores fuit, genuit: tum etiam ad[illegible] parte reliquâ, qua unuſquiſque illorum poſt illos g[illegible].

PARS TERTIA.

De cognatis Abrahami.

Cognati Abrahami recenſentur duplices: quidam in ſecundo gradu, nempe duo fratres, Haran & Nachor: quidam in tertio gradu, nempe Lot nepos ex fratre Haran: Milca & Jiſca neptes ex eodem. Simul etiam indicatur conjugium tum ipſius cum Sarai, tum Nachoris fratris cum Milca. Poſtremò adjuncta Sarajæ infirmitas indicatur, videlicet ſterilitas. ſive ἀτεκνία.

PARS QUARTA.

De migratione Abrahami è Chaldæa.

Migratio illuſtratur quatuor modis. Primùm ex adjunctis comitibus, deinde ex fine ſeu ſcopo, tum ex adjuncto caſu, poſtremò ex cauſa impulſiva. Comites fuerunt pater Therach, deinde Lot & Sarai, verſ.31. Finis fuit, ut venirent in regionem Chanaan, ibid. Caſus adjunctus fuit mors Therachi quæ accidit Charane, verſ.32. Impulſiva indicatur duplex: mandatum Dei & promiſſio. Mandatum amplificatur mentione cauſatum corrumpentium, id eſt earum rerum quæ Abrahamum ab iſta migratione poterant deterrere: quæ res indicantur duæ, videlicet dulcedo ſoli natalis & converſationis cum cognatis, & terræ in quam migrandum erat ſignificatio indefinita, v.33. Promiſſio quadrimembris eſt. Promittit enim ei primò numeroſos poſteros, v.34. deinde magnitudinem nominis, ibid. tum communionem amicorum & inimicorum, v.35. poſtremò ortum Chriſti ex ipſo, ibid.

SCHOLIA IN CAP. XI.

FUerat enim] *Scil. antequam terra fuit diviſa, ut dictum eſt* ℣.1. *cap. præcedente verſ.25. & antequam exorta ſunt linguæ illa*

diverſa, quarum ead. cap. facta eſt mentio v. 1.20. *&* 31. *Heb.* Et fuit. *Sed conjunctio copulativa hic rectè redditur per cauſativam ſive rationalem: quia hic narrantur cauſa ex quibus illa linguarum diverſitas orta eſt. Annectitur ergo hac ſententia præcedenti narrationi per prolepſin. Poterat enim lector quærere, An igitur illa linguarum diverſitas ſemper fuit? Reſpondet Moſes: Initio quidem fuit lingua una omnium: ſed poſtea exorta ſunt multa, ex cauſis quas hic narrabo.* Univerſa terra] *Id eſt, omnes homines in terra degentes. Metonymia ſubjecti.* Sermone uno &c. uſa] *Hebr.* Labii unius & verborum eorundem. *Labium pro verbis ſeu ſermone, per metonymiam efficientis.* Et verbis] *Epexegeſis. Hic autem ſermo fuit ſermo Hebraicus, ut patet ex propriis nominibus primorum hominum: ut Adam, Chavva, Kajin, Hebel &c. Vox* uſa *non rectè hic ſcripta eſt ut ſupplementum: quia non eſt hîc talis ellipſis. Sed eſt ellipſis literæ* ל *quæ notat caſum dativum) ante vocem* כָּל *ut percipitur ex collatione verſus ſexti, ubi litera illa exprimitur.*

2 Ab oriente] *Vide Junium.* Schinharis] *Vulgo Senaar. Id eſt, Meſopotamiam, ut Junius exponit.*

3 Alter alteri] *Hebr.* Vir ad proximum (ſive amicum) ſuum. *Sic verſ.* 7. Agedum] הָבָה *habá. Propriè ſignificat,* præbe: *ut liquet ex Proverb.* 30. *verſ.* 15. *ubi de hirudine ſanguinem avidiſſimè exſugente dicitur: Cui duæ ſunt natæ, præbe, præbe. & Pſal.* 60. *verſ.* 13. *Cedò nobis auxilium tuum ab hoſte. Itaq; hic uſurpatur per ellipſin, quaſi dicatur, Præbe auxilium. Cui expoſitioni non obſtat quòd hæc vox tribuitur Deo verſ.* 7. *Agedum, deſcendamus, nam totus ille ſermo improprius eſt & per ἀνθρωποπάθειαν dictus.* Formemus] נִלְבְּנָה *nilbenáh. quaſi dicas,* Lateriſicemus. Excoquamus optimè] *Hebr.* Uramus ſecundùm uſtionem. Lateres] *Hebr.* later. *Collectivè. per ſynecdochen membri, ſeu enallagen numeri.* Pro lapidibus] *Hebr.* In lapidem. Bitumen illius] הַחֵמָר *hahhomar. Græcè diceretur ἡ ἄσφαλτος. Sed. ὁ τ̃ ...* *Senſus igitur expreſſus eſt per pronomen* Illius. *Scilicet convallis, cujus facta mentio verſu præcedente.* Pro intrito] לַחֹמֶר *lahhomer. Ad lutum. Metonymia materiæ.*

4 Urbem] *Quæ poſtea dicta fuit Babel: ubi regnaſſe initio dicitur Nimrod, cap præcedente v.* 10. *Unde probabile eſt, illum conſilii hujus authorem fuiſſe.* Turrim] *Quæ (referente Junio) à profanis authoribus dicta fuit Beli templum quod memoriâ ſuâ adhuc duraviſſe, teſtis eſt Plinius lib.* 6. *nat. hiſt. cap.* 26. In cœlum] *Id eſt, quàm altiſſimè. Synecdoche ſpeciei hyperbolica. Sic Deut.* 1. *v.* 28. Videamus ne] *Ellipſis, qualis ſup.* 3. *v.* 22.

5 Deſcendit] *Dictum per ἀνθρωποπάθειαν. Id eſt, cognovit, ſeu vidit factum illorum.* Filii hominum] בְּנֵי הָאָדָם *bene-haadam. Vel,* filii Adami. *Id eſt, homines non regeneratı per Spiritum Dei (ut ſuprà* 6. *v.* 2.*) ac imprimis Chamitæ: ut colligitur ex collatione verſ.* 10. *cap. præced. ubi dicitur, Nimrodum (qui erat ex poſteris Chami) principium regni ſui habuiſſe Babelo. Sed poſteros quoq; Japheti & Semi in iſta ſocietate fuiſſe, liquet ex communi pœna, videl. confuſione linguarum. Quæ pœna quum non attigerit familiam Heberi: (quippe penes quam lingua illa prima, nempe Hebraica, remanſit) conjicere inde eſt, illos non fuiſſe hujus conſilii aut operis participes.*

6 Sermo] *Hebr.* labium. *ut verſ.* 1. Hoc eſt quod iſti cœperunt facere] *Hebr.* Et hoc incipere eorum ad faciendum. Non præcidetur iſtis] *Interrogativè: idq; cum affectu indignantis: ut ſit ἐρώτησις ἐπιτιμητική: q. d. Indignum eſſet nobis ſi non præcideremus iſtis hoc cœptum, quippe quod cum contemptu noſtri conjunctum eſt. Loquitur enim Pater ad Filium & Spiritum ſanctum, ut percipitur ex verſ. ſeq. Egregius ſenſus. Verùm tamen quum vox* לֹא *hic careat interrogationis notâ: nihil vetat verti ſic:* Jam autem non præcidetur eis quicquid cogitaverunt facere. *Sed.niſi id fiat à nobis. Hebr.* יִבָּצֵר מֵהֶם *jibbazer mehem,* Vindemiabitur ab eis. *Id eſt, abſcindetur inſtar uvæ, quæ abſcinditur à vite. hoc eſt, non poterit eis prohiberi hoc cœptum, non poterunt ab eo averti. Metaphora.*

7 Agedum, deſcendamus] *Verba Dei Patris ad Filium & Spiritum ſanctum, per ἀνθρωποπάθειαν dicta. Confer ſuprà* 1.26. Sermonem] *Hebr.* labium. *Sic mox iterum. Item v.* 9. Intelligant. *Hebr.* Audiant. *Metonymia effecti deſtinati.*

9 Babel] בָּבֶל *babêl. Id eſt (ut Junius) adveniat confuſio, vel, In ea confuſio eſt: quaſi ſit vox compoſita vel ex* בָּא *bá &* בֵּל *bêl, vel ex* בָּה *bah &* בֵּל *bêl. Sed ſimplicius videtur dictum* בָּבֶל *babêl pro* בַּלְבֵּל *balbêl, è radicalibus literis geminatis: ut notetur vehemens confuſio.* Vocavit quiſque] *Hujus ellipſeos exempla paſſim occurrunt. Latine hîc diceremus,* Vocatum eſt nomen ejus.

10 Generationis Schemi] *Id eſt, geniti à Schemo, poſteri Schemi. Metonymia efficientis, qualis ſuprà* 10.1. Natus erat centum annos. *Hebr.* Filius erat centum annorum.

11 Quingentis annis] *Malim*, quingentos annos. *Et ſic deinceps.*

26 Genuit] *Id eſt, gignere cœpit, Synecdoche integri. neq; enim tres illi uno eodemq; tempore geniti, ut è ſequentibus judicari poteſt.* Abramum, Nachorem & Haranem] *Ordo naturæ inverſus. nam prorſus contrario ordine geniti primò Haranem, deinde Nachorem, poſtremò Abramum. Quòd Haran fuerit major natu quàm Nachor, patet ex eo, quòd filia ejus Milca nupſit Nachori, ut narratur v.* 29. *Quòd verò idem Haran fuerit major natu quàm Abram, nempe annis* 60. *ſic demonſtro.*

Haran fuit natus anno ætatis Therachi . 70.
Abram verò anno 130.
Subtractis autem 70. *à* 130, *remanent* 60. *Quòd Haran fuerit natus anno ætatis Therachi* 70, *jam eſt demonſtratum, quatenus oſtenſum eſt, illum eſſe maximum natu inter filios Therachi, quos ille anno ætatis* 70 *gignere cœpit. Quòd autem Abraham natus ſit anno ætatis Therachi* 130 *ſic oſtenditur.*

Quo anno Therach mortuus eſt, eo anno Abram natus fuit annos 75, *ut colligitur ex collatione v.* 32. *cum verſ.* 1. *capitis ſequentis. Intellige ſecundum diſtinctionem Fr. Junii.*
Atqui Therach mortuus eſt anno ætatis 205. *v.* 32.
Ergo eodem anno Abram natus fuit annos 75.
Quos annos 75 *ſi detraxeris ex annis Therachi* 205, *remanent anni* 130. *Unde jam intelligitur, anno illo ætatis Therachi* 130. *Abramum natum eſſe.*

28 In ſolo natali ſuo] *Heb.* In terra cognationis ſuæ. *Vel,* in terra nativitatis ſuæ.

29 Duxerunt quoque] *Malim*, Accepit autem. *ſive*, Duxit autem. *Hebr.* Et accepit. *Prozeugma.* Sarai] *Id eſt, principes mei.* Jiſcæ] *Hac quibusdam videtur eadem fuiſſe cum Sarai, alio ſcilicet nomine ſic appellata. Sed nulla apparet ratio, cur Moſes voluerit repetere nomen idem. Deinde ſi fuiſſet Jiſca eadem quæ Sarai: Moſes ſuo more utrumq; nomen poſuiſſet, ſic dicendo: Patris Milcæ & patris Sarai, quæ & Jiſca. Vel, patris Milcæ & patris Jiſcæ. illa eſt Sarai. Hujus rei exempla vide infrà cap.* 14. *v.* 2.7. *& cap* 35. *verſ.* 6. *& cap.* 36 *verſ.* 1. *&* 8. *Num.* 33. *verſ* 30. *Adhæc Sarai a Jiſca diverſam fuiſſe, videlicet non filiam Haranis, ſed filiam Therachi. planum eſt ex verbis Abrahami infrà cap.* 20. *verſu* 12. *ubi de Sarai affirmat, eam eſſe ſororem ſuam, quatenus ſit filia patris ſui, licet non ſit filia matris ſuæ, ubi nimirum clarè & perſpicuè docere voluit, qua ratione Sarai ſoror ſua eſſet, id eſt, ſibi cognata eſſet. Quod ſi fuiſſet filia Haranis: utique dixiſſet, filia fratris mei: non autem, filia patris mei id eſt, neptis: ut quidam ibi exponunt.*

31 Nepotem ſuum] *Hebr.* Filium filii ſui. Sarain] *Hebr.* שָׂרַי *Sarái. unde ἀναλόγως apud Græcos formaretur σαραῖα, apud Latinos Saraa: ſicut ex* מַתַּי *Matthai formatur ματθαῖος, Matthæus: ex* בַּר תַּמַי *Bar timai, Βαρτιμαῖος, Bartimæus: ex* בַּר תַּלְמַי *Bar tolmai, Βαρθολομαῖος, Bartholomæus.* Et egreſſi unà] *Hebr* Et egreſſi ſunt cum eis. Egreſſi ſunt, *ſcilicet Therach & Abram, tanquam duces itineris:* cum eis, *ſcilicet Loto & Saraa, tanquam comitibus.* In regionem Cenahanis] *Id eſt, in regionem quam oſtenſurus erat Abramo Jehova, verſ.* 33. *Quæ quidem erat regio Cenahanis, etſi tunc de ea nondum conſtabat Abramo. Dictum igitur hoc eſt per anticipationem.* Charanem] *Urbem Meſopotamiæ, ut liquet ex cap.* 29. *verſ.* 4. *collato cum verſ.* 2. *cap.* 28 *& cum v.* 10. *cap.* 24.

33 Dixerat enim] *Hebr.* Et dixit. *Sed ſenſum illis verbis expreſſum eſſe, confirmatur teſtimonio Stephani Actor.* 7. *verſ.* 2.3. *&* 4. *ubi ait, Deum hæc verba dixiſſe ad Abramum, priusquam ille habitaret Charane.* Abi] *Heb.* Vade tibi. *Pleonaſmus.* A terra] *Malim*, E terra. Terrâ tua] *Id eſt, in qua natus es.* Familia] *Heb.* domo. *Metonymia ſubjecti.*

34 Efficiam te patrem gentis magnæ] *Malim*, Efficiam ex te gentem magnam. *Hebr.* Faciam te in gentem magnam. Benedicam] *Id eſt, benefaciam. Sic deinceps.* Eſto benedictioni] וֶהְיֵה בְּרָכָה *vehjeh berachâh. Vel*, Eſto ei benedictione. *hoc eſt, benedictus. Vel*, Eſto benedictio. *ut ſit metonymia adjuncti.*

35 Et benedictæ erunt] וְנִבְרְכוּ *venibrechû.* Et benedicentur] *ἢ ἀἰλογηθήσονται. Id eſt, benedictionem Dei æternam (nempe vitam æternam) conſequentur: interprete Apoſtolo Paulo Gal.* 3. *v.* 8. *&* 14. In te] בְּךָ *bechá. Id eſt, propter te.* ב *pro* בַּעֲבוּר *babhabur. hoc eſt, propter Chriſtum ex te oriturum. Metonymia efficientis. Hæc expoſitio confirmatur per collationem v.* 18. *cap.* 22. *ubi eadem promiſſio repetitur, & pro his verbis,* In te, *ponuntur illa,* In ſemine tuo. *Semen autem illud eſt Chriſtus: interprete Petro Actor.* 3. *v.* 25. *& Paulo Gal.* 3. *v.* 9. *&* 16. Omnes familiæ] *Nempe quotquot ex omnibus familiis ſive gentibus in Chriſtum ex te oriturum credituri ſunt.*

OBSERVATIONES EX CAP. XI.

Ex verſu 3. & 4. Proponitur hic exemplum corruptionis naturæ noſtræ. quippe quæ prona eſt ad ambitionem atque ſuperbiam. *Naturæ corruptio.*

2 Ex verſ. 5. Deus videt ac novit quicquid homines agunt & moliuntur. *Dei omniſcientia.*

3 Ex verſ. 6. Non valet ſapientia, conſilium aut potentia ulla contra Dominum. *Dei potentia.*

4 Ex

Officium judicum. 4 Ex v. 6.7. Magiſtratus & judices exemplo Dei neminem damnent nec puniant cauſâ nondum cognitâ.

S. Trinitas. 5 Ex v. [illegible] Notetur teſtimonium de pluralitate perſonarum in eſſentia divina.

Superbia & ambitio fugienda. [illegible] Ex eod. verſu. Quum moleſtum nobis accidit atque incommodum, qu[illegible] non intelligimus ſermonem hominis peregrini cogitemus hanc ſermonis confuſionem ortam eſſe ex maled[illegible]e Dei, qui hoc modo punivit majores noſtros propter ſuperbiam & ambitionem ipſorum: ac proinde vitia hæc odiemus & fugiamus.

Dei attributa quædam. 7 Ex v. 7.8.9. Exemplum ſanctitatis, juſtitiæ & potentiæ & denique [illegible] Dei quippe qui reſiſtit ſuperbis, eóſque in [illegible] oſis ip[illegible] confundit.

Corporis humani vires. 8 Ex [illegible] & [illegible] deinceps uſque ad 33. Vires corporis humani indies ma[illegible] ac magis decreſcunt: ut perſpicitur ex collatione ætat[illegible] il[illegible]orum qui hic recenſentur, cum ætate eorum qui vixerunt ante diluvium, quorum nomina recenſentur c.5. Confer Pſal. 90. v. [illegible]

Dei veracitas. 9 Ex iiſdem verſibus. Proponitur hîc etiam exemplum veracitatis ſeu fidei Dei in ſervandis promiſſis. Promiſerat Deus ſupra cap. 9. [illegible] & 27. Semo & poſteris ejus per os propheticum [illegible] benedictionem Jehovæ, hoc eſt, paternam Dei gratiam [illegible] per quem remittit peccata, ſanctificat [illegible] & glorificat electos ſuos. Iſtam promiſſionem [illegible] cœpit in illis qui hic recenſentur, ac inprimis in [illegible].

Chriſti origo ſecundum carnem. 10 Ex iiſdem verſibus. Recenſio iſta poſterorum Semi utilis eſt ad confirmandum noſtram fidem de origine Chriſti ſecundùm carnem, quòd ſcil. ortus ſit ex prima illa muliere ejusque viro A[illegible] ſecundum promiſſionem, ſupra 3.15. Ex iis enim progenitor[illegible] Chriſtus ortus eſt, teſte Luca cap. 3. Conjungere autem oportet genealogiam cap. 5. quæ deducitur à Setho filio Adami uſque ad Noachum patrem Semi.

Pietatis exempla. 11 Ex v. 31.32.33. In Theracho & Abramo proponitur exemplum pietatis in ſequenda vocatione Dei.

Humilitatis exemplum. 12 Ex iiſdem verſibus: In Theracho proponitur exemplum humilitatis ſeu demiſſionis animi: quippe qui, intellectâ ex filiô vocatione ipſius divinâ ad evitandum idololatriam, ultrò ſeſe ei comitem adjunxit: non autem fretus patriâ poteſtate, filium increpavit illíve imperavit ut maneret & in religione receptâ perſe[illegible]aret.

Bona terrena. 13 [illegible] v. 33. In gratiam & honorem Dei chariſſima quæque in hoc mundo relinquenda ſunt.

Salutis noſtræ cauſa procatarct. 14 Ex v. 33.34.35. Exemplo Abrahami monemur, ſalutem noſtram oriri non ex noſtris meritis, ſed e[illegible] merâ Dei gratiâ. Etenim Abraham Ure Chaldæorum degens & idololatriam cum aliis exercens, non eſt meritus ut inde vocaretur in terram aliam, ubi Deum verum purè ex ipſius præſcripto coleret. Confer Joſ. 24. 2.

Fama ſeu gloria. 15 Ex v. 14. Magnitudo nominis ſeu præclara fama & gloria eſt res bona & expetenda: quia hîc à Deo promittitur, tanquam ſingulare beneficium. Sed vera gloria conſiſtit in donis divinis, non autem in factis ex viribus arbitrii noſtri profectis.

Amicitia. 16 Ex verſ. 35. Piorum amicitia ambienda & colenda eſt. nam qui illos amicos habet, Deum quoque amicum habet: quippe qui promiſit, Se benefacturum illis qui benefecerint piis cultoribus ſuis. Contra cavendum cuique ne pios lædat: quia Deus illis promiſit, ſe exſecraturum qui eis maledixerint. Quod ipſum magno ſolatio piis eſſe poteſt.

Vocatio gentium. 17 Ex eodem verſu. Notetur teſtimonium de vocatione gentium.

CAPUT XII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami: & narratur primùm, quid egerit in terra Chanaan, quum recens eò veniſſet, quidque ibidem ei evenerit, uſque ad v. [illegible] deinde quid egerit qu[illegible] inde profec[illegible] eſſet in Ægyptum, quum que jam eò veniſſet, necnon quid ibidem ei evenerit, à v. [illegible] uſque ad finem. Ita ſunt duæ principales capitis partes.

T. & J.

I. DEinde profectus eſt Abram Charane, ſicut edixerat ei Jehova, & Lot cum eo profectus eſt: [illegible] autem Abram natus ſeptuaginta quinque annos, quum proficiſceretur Charane.

2 Aſſumſit enim Abram Sarai uxorem ſuam, & Lotum filium fratris ſui, cum univerſis facultatibus ſuis quas comparaverant, & animas quas acquiſiverant Charane: & profecti ut abirent in regionem Canahanæam, tandem pervenerunt in eam.

3 Et tranſivit Abram per regionem illam ad locum uſque Schechemi, ad planitiem uſque Moræ: erat autem Canahanæus tunc in regione illa.

4 Quamobrem apparuit Jehova Abramo, & dixit: Semini tuo daturus ſum regionem hanc: Abram verò extruxit ibi altare Jehovæ qui apparuerat ipſi.

5 [illegible] inde ad montana profectus eſt, verſus orientalem tractum Beth-elis, & tetendit tentorium ſuum: Beth-el ab Occidente, & Hai ab Oriente erat ipſi, quum illic Jehovæ ædificaret altare & invocaret nomen Jehovæ.

6 Deinde profectus eſt Abram indeſinenter pergendo, in meridianum tractum.

7 Erat autem fames in regione illa: quapropter deſcendit Abram in Ægyptum, ut peregrinaretur illic, quia gravis erat fames in regione illa.

II. 8 [illegible] quum propè eſſet ut ingrederetur Ægyptum, ut di[illegible] ad uxori ſuæ, Ecce nunc novi mulierem pulcram aſpectu [illegible]

9 Itaque eventurum eſt, quum te viderint Ægyptii, dixerintque, Hæc [illegible] ut me interficiant, te verò in vita ſervent.

10 [illegible] ſororem meam eſſe te, ut bene ſit mihi propter te, & [illegible] tuâ.

11 [illegible] ingreſſo Abramo in Ægyptum, quum viderent Ægyptii mulierem illam pulcram eſſe valde.

12 Nam [illegible], Principes Parhonis laudaverunt eam apud Parhonem [illegible] capta mulier illa in Parhonis domum perducta eſt:

13 Qui Abramo [illegible] fecit propter illam; adeò ut fuerint ei oves, bovesque & [illegible], ſervi quoque & ancillæ, aſinæque & cameli.

14 Sed affecit Jehova plagis magnis Parhonem, & familiam [illegible] Sarai uxorem Abrami.

15 Quamobrem accerſivit Parho Abramum, & dixit, Quid hoc [illegible] feciſti mihi? quare non indicaveras mihi uxorem [illegible] eſſe [illegible]

16 Quare dixiſti, Soror mea eſt? adeò ut duxerim eam mihi futuram uxorem. Jam itaque ecce uxorem tuam, recipe eam & abi.

[illegible] dedit mandata de eo Parho certis hominibus, qui di[illegible]erunt eum, & uxorem ejus, & quicquid erat ei.

P.

DEinde profectus eſt Abram, ſicut edixerat ei Jehova, & Lot cum eo profectus eſt: *erat* autem Abram natus ſeptuaginta quinque annos, quum proficiſceretur Harane. I.

2 Aſſumſit enim Abram Saraïam uxorem ſuam, & Lotum filium fratris ſui, cum univerſis facultatibus ſuis quas acquiſiverant, & animabus quas procreaverant Harane: & profecti ut abirent in regionem Canahanis, tandem pervenerunt in eam.

3 Et tranſivit Abram per regionem illam ad locum uſque Sichem, ad planitiem uſque Moræ: *erant* autem Cananæi tunc in regione illa.

4 Quamobrem apparuit Jehova Abramo, & dixit: Semini tuo daturus ſum regionem hanc. Tunc ædificavit ibi altare Jehovæ qui apparuerat ipſi.

5 Poſtea tranſtulit *ſe* inde ad montana, verſus Orientalem tractum Beth-elis, & tetendit tentorium ſuum: Beth-el ab Occidente, & Hai ab Oriente *erat ipſi*. Et ædificavit illic Jehovæ altare, & invocavit nomen Jehovæ.

6 Deinde profectus eſt Abram indeſinenter pergendo, Meridiem verſus.

7 Erat autem fames in regione illa: quapropter deſcendit Abram in Ægyptum, ut peregrinaretur illic, quia gravis *erat* fames in regione illa.

8 Quumque propè eſſet ut ingrederetur Ægyptum; dixit Saraïæ uxori ſuæ, Ecce nunc novi mulierem pulchram aſpectu eſſe te: II.

9 Itaque, quum te viderint Ægyptii, dixerintque, Hæc uxor *eſt* illius, interficient me, te verò in vita ſervabunt.

10 Dic quæſo ſororem meam *eſſe* te; ut bene ſit mihi propter te, & vivam ego cauſâ tuâ.

11 Igitur ingreſſo Abramo in Ægyptum; viderunt Ægyptii mulierem illam pulchram eſſe valde.

12 Viderunt quoque eam principes Pharaonis, laudaruntque eam apud illum: unde capta fuit mulier & *deducta in* domum Pharaonis.

13 Qui Abramo benefecit propter illam; adeò ut fuerint ei oves, bovéſque & aſini, ſervi quoque & ancillæ, aſinæque & cameli.

14 Sed affecit Jehova plagis magnis Pharaonem, & familiam ejus, propter Saraïam uxorem Abrami.

15 Quamobrem accerſivit Pharao Abramum, & dixit, Quare hoc feciſti mihi? quare non indicaſti mihi uxorem tuam *eſſe* hanc?

16 Quare dixiſti, Soror mea eſt? Unde ducturus eram mihi fueram uxorem. Jam itaque ecce uxorem tuam; recipe eam & abi.

17 Tunc dedit mandata de eo Pharao quibusdam: qui deduxerunt eum, & uxorem ejus, & quicquid *erat* ei.

ANALYSIS CAP. XII.

Pars Prima.

De adventu Abrahami in terram Chanaan.

Duo hic narrantur, profectio Abrahami in terram Chanaan, duobus primis verſibus: & fixiones tentoriorum in illa, una cum eventis, v.3. & deinceps. Profectio illuſtratur: primùm ex cauſa impulſiva, videl. mandato Dei, v.1. deinde ex adjunctâ ætate proficiſcentis, ibid. tum è ſubjecto loco unde profectus eſt, ſeu termino a quo, ibid. præterea ex adjunctis comitibus & bonis ſeu facultatibus, v.2. poſtremò a fine ſeu ſcopo, ibid.

Fixiones tentoriorum narrantur tres. Prima fuit in loco Sichem & planitie Moræ, v.3. ſecunda in tractu Bethel, v.5. tertia in tractu meridiano, v.6. Ex his prima illa tentoriorum fixio atque commoratio illuſtratur ex eventis duobus: videl. tentatione fidei ex præſentia Chananæorum, v.3. & promiſſione divinâ, v.4. Cujus promiſſionis annuntiatio illuſtratur ex effecto in Abrahamo, ibid. Secunda fixio illuſtratur ex adjuncto loci ſitu, v.5. & factis duobus piis Abrahami, ibid. Tertia fixio atque commoratio illuſtratur ex eventis duobus, videlicet fame & diſceſſu in Ægyptum, v.7.

Pars Secunda.

De adventu Abrahami in Ægyptum.

Tria hic narrantur: primùm quòd Abraham a Saraja uxore petiverit, ut ſe in Ægypto profiteretur ſororem ipſius eſſe, v.8.9.10. deinde quòd illa ei ſit erepta a rege, v.11.12.13. poſtremò quòd ei ſit reſtituta, ipſeque dimiſſus, v.14. & deinceps.

Petitio declaratur primùm è ſubjecto loco ubi facta eſt, v.8. deinde ex causâ impulſivâ duplici, externâ ſeu procatarcticâ, quæ fuit pulchritudo Sarajæ, ibidem: & internâ ſeu προηγουμένῃ, videl. amore conſervandæ vitæ metuque amittendæ illius, v.9. tum ex fine, videl. vitæ conſervatione, ibid.

Raptus declaratur primùm ex occaſione, videl. famâ ſive ſermonibus populi de Sarajæ pulchritudine, v.11. Deinde ex causâ impulſivâ procatarcticâ, videlicet ſermone principum apud regem, quo Sarajam apud illum propter formam laudarunt, atque ita ei ſuaſerunt ut eam raperet, v.12. Tum ex ſubjecto loco quò Saraja fuit perducta, ibid. Poſtremò ex eventu, videl. beneficentiâ regis erga Abrahamum, v.15.

Reſtitutio Sarajæ & Abrahami dimiſſio declaratur ex cauſa impulſiva & ex modo agendi. Cauſa impulſiva fuerunt plagæ quibus Jehova regem & familiam ejus affecit propter raptum Sarajæ, v.14. Modus agendi fuit expoſtulatio cum Abrahamo de mendacio circa Sarajam, v.15. & 16. & deductio per miniſtros, v.17.

SCHOLIA IN CAP. XII.

v.1. Natus ſeptuagintaquinque annos] *Hebr.* Filius quinque annorum & ſeptuaginta annorum.

2 Sarain] *Malim,* Sarajam. *Vide ſuprà 11.31. ut Latini dicunt Maja ex Græcorum μαῖα. at nec Saraa triſyllabum, diphthongo ai divisâ, voci Hebraicæ reſpondet: nec Sarai biſyllabum, per ai diphthongum, analogiam habet ſermonis Latini.* Cum univerſis &c.] *Hebr.* Et univerſas &c. *quæ verſio hic retineri poteſt, quà retentâ, clariùs erit commâ ſequens, ſi ſcil. dicatur,* & animas. *nam* animis *primò aſpectu videtur deductum ab* animus: *quod nomen hic non quadrat. Vox autem,* animabus, *minùs Latina videtur.* Et animis] *Hebr.* Et animam. *Collectivè. Id eſt, homines. Synecdoche membri.* Acquiſiverant] *Malim,* procreaverant. *Neque enim puto, nomine animæ hic venire pecudes, quippe quæ comprehenduntur nomine facultatum quod præceſſit. Sic certè verbum* רָכַשׁ *racbaſch, id eſt, comparare ſive acquirere, unde* רְכוּשׁ *rechûſch facultates tribuitur pecori infrà 31. v.18.* In eam] *Heb. In regionem Cenahanis. Antecedens pro relativo, more Hebræorum.*

3 Locum Schecemi] *Id eſt, ubi poſtea fuit urbs Schechemum, vulgò Sichem: de qua infrà 33.18. Nam tum nondum fuiſſe illam urbem, videtur rectè colligi ex ipſo loquendi modo: quod ſcil. non vocat hic urbem Schecemi, ut loco citato, ſed locum Schecemi. Eſt igitur prolepſis hiſtorica. Porrò litera C hic legenda eſt ut K. vel potius ſcribendum, Schechemum. Heb.* שְׁכֶם *Schechem per aspirationem: quod Græci expreſſerunt per χ. Sic enim ſcribunt hoc loco Συχὲμ. Similiter Act. 7.16.* Planitiem] אֵלוֹן *elon. Alii quercetum vertunt.* Moræ] *Heb.* מוֹרֶה *Moreh. Videtur eſſe nomen proprium viri, qui fuit illius loci poſſeſſor.* Cenahanæus] *Id eſt, Cenahanæi. Enallage numeri, vel ſynecdoche membri.*

4 Quamobrem apparuit] *Hebr.* Et apparuit. *Sed ſenſus benè eſt expreſſus.* Semini tuo] *Poſteris tuis. Metonymia materiæ.* Jehovæ] *Dativus, qui regitur à verbo,* Exſtruxit. *Id eſt, in honorem Jehovæ.*

5 Poſtea reiigens inde ad montana profectus eſt] *Hebr.* Et retulit inde montem verſus *Id eſt,* Retulit *tentoria ſua profectusque* eſt inde montem verſus. *Alii,* Et tranſtulit *ſe* inde montem verſus. *quæ interpretatio expeditior eſt. Altera geminam ellipſin habet, ut ex declaratione allata patet.* Montana] *Hebr.* Montem. *Synecdoche membri, vel metonymia adjuncti.* Verſus orientalem tractum] מִקֶּדֶם *mikkèdem. Ad verbum,* Ab oriente. *Per appoſitionem: Id eſt, quia montana ſita ſunt ab oriente Bethelis.* Bethelis] *Per anticipationem dictum. nam tunc appellabatur Luz, infrà 28.19. Fr. Junius.* Ab occidente] *Hebr. à mari. Metonymia adjuncti. Intelligitur enim mare mediterraneum quod terra Chanaan reſpectu ad occidentem ſitum eſt.* Hai] *De hac urbe vide Joſ. 7. & 8.* Invocaret nomen Jehovæ] *Vel,* prædicaret de nomine Jehovæ.

6 Indeſinenter pergendo] *Hebr* Eundo & proficiſcendo. In meridianum tractum] *Hebr.* Meridiem verſus.

8 Quum propè eſſet ut ingrederetur Ægyptum] *Heb.* Quum appropinquaſſet ad ingrediendum in Ægyptum. Ecce nunc] הִנֵּה־נָא *henne-na. Vel,* Ecce quæſo. *nam ut particula* נָא *na hic exponatur pracisè de tempore per tacitam antitheſin, id nobis quidem ſubtilius videtur & præter conſuetudinem loquendi Hebraicam. Quod ſi Abraham hoc voluiſſet dictum, Nunc demum cognoſco te pulchram eſſe, quum te cum mulieribus hujus regionis comparo, dixiſſet* זֹאת הַפַּעַם *zoth-happáhham, has voce quibus in tibus uſus fuit Adam ſuprà 2.23.*

9 Viderint] *Apud me ſim in meo comitatu.* Dixerintque &c.] *Judico vertendum,* Ut dicant &c. neq; interficiant. *Oratio tamen planior eſſet ſic: Itaque quum te viderint Ægyptii, dicent, Hæc uxor illius eſt. & me interficient, te verò in vita ſervabunt.*

10 Vivam ego] *Hebr.* Vivat anima mea. *Id eſt, in vita ſerver ego. Synecdoche membri Hebraica. quippe ipſa anima occidi non poteſt.*

11 Sic autem evênit &c.] וַיְהִי *vajehi. Hæc vox non videtur rectè referri ad præcedentia: ſed potiùs ad ſequens verbum,* וַיִּרְאוּ *vajiruu, ex more linguæ. Itaque ſic vertendum:* Igitur ingreſſo Abramo in Ægyptum, viderunt Ægyptii, mulierem illam pulchram eſſe valde. Viderunt quoque eam principes Pharaonis, laudaruntque eam apud Pharaonem: unde capta fuit mulier & deducta in domum Pharaonis.

12 Pathonis] *Vulgo,* Pharaonis. *Id eſt, regis. Fuit enim hoc commune regum Ægypti nomen.*

15 Propter illam] *Quia volebat illam ducere uxorem, v.25. atque ita affinitatem contrahere cum Abramo, tanquam fratre illius. Itaque beneficiis conſenſum illius ambiebat, aut certe placare eum volebat, ſi offenſus eſſet raptu ſororis.*

14 Sed affecit plagis] וַיְנַגַּע נְגָעִים *vajenaggáhh negahhim. q.d.* plagavit plagis: *ſeu* percuſſit percuſſionibus, *ſeu* verberavit verberibus. *Græci,* ἐξήτασεν ἐξετασμοῖς: *quod vertunt,* Cruciavit cruciatibus. *Significat autem propriè,* Examinavit examinationibus. *Sed metaphora eſt à quæſtione per torturam.* Familiam] *Hebr.* domum. *Metonymia ſubjecti.* Propter Sarain] *Hebr.* Super verbo Sarai. *id eſt, propter negotium Sarajæ quòd ſcilicet illam rapuiſſet, & in animo haberet uxorem ducere vel ſervitam vel invito fratre: ſervitutis nimirum libidini ſuæ.*

16 Ductura] *Hebr. Accepturus*

OBSERVATIONES EX CAP. XII.

Ex verſ.1. Exemplo Loti, libenter nos conjungere debemus cum piis. *Amicitia.*

2 Ex v.1. Exemplo Saræ, uxores promptè ſequi debent maritos ſuos, quum illi ex vocatione Dei migrare coguntur. *Officia uxorum.*

3 Ex eod. verſu. Exemplo Abrahami & Loti, bona terrena quæ per Dei benedictionem acquiſivimus, non ſunt negligenda aut projicienda. *Bona terrena.*

4 Ex v.3. & 4. ex verbis, *Chananæus tunc erat in regione. Quamobrem apparuit Jehova &c.* Deus cultoribus ſuis interdum obſtacula objicit, quæ res illis promiſſas interceptura videntur: ſed quum fidem eorum ita exercuit, ruſum eis apparet efficaci perſuaſione gratiæ ſuæ, fidemque eorum confirmat. *Dei gubernatio.*

5 Ex verſ.4. ex verbis, *Exſtruxit ibi altare.* Exemplo Abrahami Deum confeſſione noſtrâ & cultu externo honorare debemus. *Cultus Dei.*

6 Ex v.5.6. & 7. Si accidat, ut nobis ita poſtulante vocatione noſtrâ ſubinde ex uno loco in alium migrandum ſit, conſolemur nos exemplo Abrahami. *Migratio.*

7 Ex v.8.9.11.12. Pulchritudo corporis obnoxios reddit homines inſidiis impudicorum: ut ait poeta, *Lis eſt cum forma magna pudicitiæ.* Quapropter qui illâ ſunt præditi, de pudicitia ſua tuenda ſolliciti ſint. Confer exemplum Dinæ infra cap.34. & Joſephi cap.39. *Pulchritudo*

8 Ex iiſd. Homo naturâ propenſus eſt ad impudicitiam & violentam aliorum oppreſſionem. *Natura corrupta.*

9 Ex verſ.10. Sancti interdum ex infirmitate fidei peccant mentiendo: facientes malum ut eveniat bonum. *Sanctorum imperfectio.*

10 Ex v.12. & 14. Malè merentur conſiliarii de regibus ac principibus ſuis, quum eis ſuadent jucunda quidem carni, ſed flagitioſa: ſic enim plagas Dei ſuper illos trahunt. *Conſiliariorum officium.*

11 Ex v.15. Deus providentiâ ſua interdum ita gubernat impios, ut fidelibus ſuis cultoribus benefaciant. *Dei gubernatio.*

12 Ex v.14. & ſequentibus. Deus fideles cultores ſuos mirabiliter contra malum propoſitum impiorum tuetur. *Dei gubernatio. Piorum protectio.*

13 Ex v.14. Deus odit impudicitiam. *Impudicitia.*

CAP. XIII.

CAPUT XIII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami: & narratur primùm reditus ejus ex Ægypto in terram Chanaan, uſque ad v.5. Deinde ſeparatio Loti ab ipſo, à v.5. uſque ad 14. Poſtremò ſermo Jehovæ ad ipſum, à v.14. uſque ad finem. Ita tres ſunt capitis partes.

T. & J.

I. *Aſcendit itaque Abram ex Ægypto, ipſe & uxor ipſius, & quicquid erat ipſi, Lot quoque cum ipſo, in meridianum tractum.*

(2 Erat autem Abram gravis valde, pecore, argento, & auro.)

3 Et ivit ſuis itineribus à Meridiano tractu Bethelem uſque, ad locum uſque illum, ubi fuerat tentorium ipſius antè, inter Bethelem & Hajam.

4 Ad locum illius altaris quod fecerat illic priùs: & ibi invocavit Abram nomen Jehovæ.

II. *5 Quin etiam Loto qui ibat cum Abramo, erant greges & armenta & tentoria.*

6 Itaque non ferebat eos terra illa, ut habitarent ſimul: nam erant facultates eorum multæ, adeò ut non poſſent habitare ſimul.

7 Eſſetque contentio inter pecuarios Abrami, & pecuarios Loti: Canahanæus enim atque Perizzæus tunc habitabat in terra illa.

8 Dixit ergo Abram Loto, Ne quæſo ſit contentio inter me & te, aut inter paſtores meos & paſtores tuos: nam viri fratres ſumus.

9 Nonne univerſa hæc terra tibi eſt expoſita? ſepara te quæſo à me: quòd ſi ſiniſtram verſus diſceſſeris, *dexteram petam; ſin autem dexteram* verſus, *ſiniſtram petam.*

10 Quum itaque Lot ſublatis oculis ſuis aſpiceret totam planitiem Jardenis, totam irriguam eſſe: ſimilem horto Jehovæ, ſimilem terræ Ægypti eſſe totam, *quà venitur Tzoharem, antequam perdidiſſet Jehova Sodomam & Hamoram:*

11 Elegit ſibi Lot totam illam planitiem Jardenis, & profectus eſt Lot orientem verſus: & ſeparaverunt ſe alter ab altero.

12 Abram habitavit in regione Canahanis; Lot verò habitavit in civitatibus planitiei illius, movens tentoria Sodomam uſque.

13 Quamvis Sodomitæ eſſent *mali & peccatores in Jehovam valde.*

III. *14 Jehova autem edixit Abramo, poſtquam ſeſe Lot ſeparaviſſet ab eo, Attolle nunc oculos tuos, & circumſpice ab iſto loco ubi es, ad Septentrionem, & ad Meridiem, & ad Orientem, & Occidentem verſus.*

15 Nam totam hanc regionem quam vides tibi daturus ſum, & ſemini tuo uſque in ſeculum.

16 Et diſponam ſemen tuum, ut ſit numeroſum *ſicut pulvis terræ: quem ſi poterit quiſquam numerare, pulverem,* inquam, *terræ, etiam numerari poterit ſemen tuum.*

17 Surge, perambula regionem hanc in longitudinem ipſius, & in latitudinem ipſius: nam tibi daturus ſum eam.

18 Movit ergo Abram tentoria, veniensque habitavit in planitie Mamræ, quæ eſt *ad Chebronem: & ibi exſtruxit altare Jehovæ.*

P.

Aſcendit itaque Abram ex Ægypto, ipſe & uxor ipſius, & quicquid *erat* ipſi; Lot quoque cum ipſo, Meridiem verſus. I.

(2 Erat autem Abram dives valde, pecore, argento, & auro.)

3 Et ivit ſuis itineribus à Meridie Bethelem uſque, ad locum uſque illum, ubi fuerat tentorium ipſius antè, inter Bethelem & Ajum:

4 Ad locum illius altaris quod fecerat illic *a* priùs: & ibi invocavit Abram nomen Jehovæ. *a* Sup.12.8.

5 Atque etiam Loto, qui ibat cum Abramo, erant oves & boves & tentoria. II.

6 Itaque non ferebat eos terra illa, ut habitarent ſimul: nam erant facultates eorum *b* multæ, adeò ut non poſſent habitare ſimul. *b* Infr.36.7.

7 Ortaque fuit contentio inter pecuarios Abrami, & pecuarios Loti: Canahanæus enim atque Periſſæus tunc habitabat in terra illa.

8 Dixit ergo Abram Loto, Ne quæſo ſit contentio inter me & te, aut inter paſtores meos & paſtores tuos: nam viri fratres ſumus.

9 Nónne univerſa hæc terra tibi eſt expoſita? Separa te quæſo a me. Quòd ſi ſiniſtram *elegeris*, dexteram petam; ſin autem dexteram, ſiniſtram petam.

10 Tum Lot ſublatis oculis ſuis conſideravit totam planitiem Jordanis, quòd tota irrigua eſſet, antequam perdidiſſet Jehova Sodomam & Gomorram: *quòd eſſet* ſimilis horto Jehovæ, ſimilis terræ Ægypti, quà venis Tſoharem.

11 Itaque elegit ſibi Lot totam illam planitiem Jordanis, & profectus eſt Orientem verſus. Sic ſeparaverũt ſe alter ab altero.

12 Abram habitabat in regione Canahanis; Lot verò habitabat in civitatibus planitiei illius, tendebatque tentoria Sodomam uſque.

13 Quamvis Sodomitæ *eſſent* mali, & peccatores in Jehovam valde.

14 Jehova autem dixit Abramo, poſtquam ſeſe Lot ſeparaviſſet ab eo, Attolle nunc oculos tuos, & circumſpice ab iſto loco ubi es; Septentrionem verſus, & Meridiem verſus, & Orientem verſus, & Occidentem verſus. III.

15 Nam *c* totam hanc regionem quam vides tibi daturus ſum; & ſemini tuo, uſque in ſeculum. *c* Supr.12.7. Inf.15.18. & 26.4. Deut.34.4.

16 Et reddam ſemen tuum ſimile pulveri terræ: ita ut ſi poterit aliquis numerare pulverem terræ, etiam numerari poſſit ſemen tuum.

17 Surge, perambula regionem hanc in longitudinem ipſius, & in latitudinem ipſius: nam tibi daturus ſum eam.

18 Tetendit ergo Abram tentoria, veniensque habitavit in planitie Mamræ, quæ *eſt* prope Hebronem: & ibi ædificavit altare Jehovæ.

ANALYSIS CAP. XIII.

PARS PRIMA.

De reditu Abrahami ex Ægypto.

Reditus Abrahami ex Ægypto illuſtratur primùm adjuncto comitatu, v.1. Deinde ex ſubjecto loco in quem ſeſe primum contulit, ibid. Tum ex adjunctis facultatibus, v.2. Præterea ex ſubjecto loco in quem ſe poſtea contulit, v.3. & 4. Poſtremò ex facto pio quod ibi perfecit, ibid.

PARS SECUNDA.

De ſeparatione Loti ab Abrahamo.

Separatio Loti ab Abrahamo declaratur partim è ſuis cauſis, partim ex loco in quem ille ſeſe contulit. Cauſa impulſiva fuit partim petitio Abrahami, partim optio ei oblata, verſ.9. Petitio autem Abrahæ declaratur ex cauſa impulſiva & ex fine. Cauſa impulſiva fuit contentio inter paſtores utriuſque, verſ.8. Finis, ut ſublatâ illâ contentione reſtitueretur inter ipſos pax, ibid. Porrò contentio paſtorum declaratur è ſua cauſa impulſiva, videlicet penuriâ paſcuorum, verſ.6. Penuria autem illa declaratur è cauſis procreantibus duabus: quarum una fuit multitudo pecorum quæ poſſidebant, verſu 5. & 6. altera habitatio Chananæorum & Perizzæorum in illa regione, verſu 7. Cæterùm petitio Abrahæ confirmatur a cauſa procreante, videlicet fraternâ inter ipſos conjunctione, verſ.8. Atque hæc de ſeparationis cauſis. Locus in quem Lot ſeſe contulit, fuit regio adjacens Jordani, & in ſpecie orbs Sodoma, verſ.10. 11. 12. Cæterùm profectio Loti in illum locum illuſtratur ex cauſa impulſiva: quæ fuit regionis illius fertilitas & amœnitas, verſu 10. Fertilitas ſignificatur per cauſam procreantem, videlicet copiam aquæ, ibidem. Item fertilitas ſimul & amœnitas declaratur duobus exemplis ſimilibus, ibidem. Poſtremò habitatio Loti apud Sodomitas amplificatur antitheſi cauſæ corrumpentis, quæ illum ab iſta habitatione debuit deterrere: ea fuit nequitia Sodomitarum, v.13.

PARS TERTIA.

Sermo Jehovæ ad Abrahamum poſt ſeparationem Loti.

Sermo Jehovæ ad Abrahamum continet mandata duo, & promiſſiones duas. Mandatum primum eſt de circumſpiciendâ terrâ Chanaan, verſ.14. Secundum de eâdem perambulandâ, verſ.17. Promiſſio prima eſt de regione illâ tum ipſi tum poſteris ejus dandâ, verſ.15. Altera de poſteris ejus maximopere multiplicandis, verſ.16. Quæ multiplicatio illuſtratur ſimili, ibid. Huic ſermoni ſubjicitur verſ.ult. eventus, nempe obedientia Abrahami in mandatis Jehovæ exſequendis: quæ exſecutio declaratur exemplo ſpeciali loci in quem ſeſe Abraham contulit. Habitatio verò illius in iſto loco illuſtratur ex adjuncto pio ipſius facto.

SCHOLIA IN CAP. XIII.

Quicquid erat ipſi] כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ *col-aſcher-lò. Vel,* quicunque erant ipſi, *id eſt, omnes domeſtici ejus. Si verò ſiunt intelligantur facultates, tum earum reſpectu metaphora* [illegible] *eſt in verbo* aſcendendi. In meridianum tractum] *Scil. Canaanis ex quo antea deſcenderat in Ægyptum, ſuprà 12. v.6. & 7.* ℣ 1.

2 Gravis] *Id eſt, dives. Metaphora.*

3 Suis itineribus] *Quibus jam antea ex tractu Bethelis in tractum meridianum profectus fuerat, ſuprà 12. v.3. & 6.* Ante] *Malm*, Initio. *Hebr.* In initio. *Quum ſcil. nuper primùm in Chananæam veniſſet.*

4 Fecerat] *Suprà 12. 8.*

5 Tentoria] Id eſt, domeſtici multi, in diverſis tentoriis degentes. Metonymia ſubjecti, & ſynecdoche membri.

7 Eſſetque] וַיְהִי vajehi. Malim, Eratque. vel, Et orta fuit. Pecuarios] Heb. paſtores pecoris. Cenahanæus atq; Perizzæus] Id eſt, Cananæi & Periſſæi Synecdoche membri.

8 Fratres] Cognati, ſeu conſanguinei. nam Lot erat filius fratris Abrahami, nempe Harani, ſuprà 11. v. 31. Synecdoche ſpeciei.

9 Nónne] Interrogatio innuens affirmationem, habensq; emphaſin. Tibi eſt expoſita] Hebr. Coram te eſt. Id eſt, tibi patet ad ipſam occupandam meo permiſſu. Synecdoche membri. A me] Hebr. A juxta me. Si ſiniſtram verſus diceſſeris] אִם הַשְּׂמֹאל im haſſemól. Si ſiniſtram. Malim ſupplere, elegeris, תִּבְחַר thibhhár ex verſ. 11. Dexteram petam] אֵימִנָה eimmáh. q. d. Dextrabo. Siniſtram petam] אַשְׂמְאִילָה aſmeiláh. q. d. Siniſtrabo.

10 Quum ita Lot &c.] Malim, Quum itaque &c. Vel potiùs ſic: Tum Lot ſublatis oculis ſuis, conſideravit planitiem &c. Itaque elegit ſibi &c. Jardenis] Vulgo poſt Græcos Jordanem nominant. Totam irriguam eſſe] Hebr. Quòd totum ejus eſſet irrigatio. Metonymia adjuncti. Horto Jehovæ] Paradiſo, ut uſitatè nominatur. Qua venis] Hæc verba in Hebræo communiter ſequuntur poſt verbum irrigationis. Tzoharem] Quod nomen poſtea demum nacta eſt urbs illa, infrà 19. 22. nam antea vocabatur Belah, infrà 14. 2. Prolepſis hiſtorica. Sedomum] Vulgo Sodomam. Hamoram] Vulgo Gomorram.

11 Orientem verſus] מִקֶּדֶם mikkédem. Ab oriente. Id eſt, in regionem ſitam ab oriente, videl. reſpectu terræ Chanaan. Ellipſis. Alter ab altero] Hebr. Vir a juxta fratrem ſuum.

12 Cenahanis] Id eſt, Chananæorum. Metonymia efficientis. Civitatibus] Illæ fuerunt præter Sodomam & Gomorram, Tzohar, Admah & Tzebojim. ut videre eſt partim hîc, partim Deut. 29. 23. & Oſe. 11. 8.

13 Sedomitæ] Hebr. Viri Sedomi ſive Sodomæ. Periphraſis. Peccatores] Securè indulgentes peccatis: ut declarabitur cap. 19. In Jehovam] Id eſt, impudentiſſimè.

14 Nunc] נָא na. Malim, quæſo, ut ſuprà 12. 8. Occidentem] Hebr. mare. Vide ſuprà 12. 5.

15 Semini tuo] Id eſt, poſteris tuis, non tamen omnibus, ſed tantùm orituris ex filio uno, cujus reſpectu erunt ſemen unum, id eſt, populus unus. Sic declarat hoc verbum Deus ipſe infrà 21. 12. ubi jubet ablegare Iſmaelem, addità hac ratione: Nam in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Deinde ſic declarat Apoſtolus Gal. 3. 16. ubi ait, Abrahamo dictæ ſunt promiſſiones & ſemini ejus. Non dicit, Et ſeminibus, ut de multis: ſed ut de uno, Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Ex quibus verbis hoc quoque percipitur, promiſſionem hanc eſſe duplicem: ita nimirum ut intelligatur ſemen Abrahæ duplex, carnale & ſpirituale: itemque res illi ſemini promiſſa duplex. una terrena & corporalis, videlicet terra Chanaan: altera cæleſtis & ſpiritualis, videlicet vita æterna, per terram Chanaan ſignificata. Semini carnali, id eſt, poſteris Abrahami orituris ex Iſaaco promittitur terra Chanaan: Semini verò ſpirituali, id eſt, omnibus in Chriſtum credentibus, ſive Judæis ſive Gentibus (quorum reſpectu Abraham pater omnium credentium dicitur Rom. 4. v. 11.) promittitur vita æterna. Porrò ſemen illud ſpirituale loco allegato à Paulo nominatur Chriſtus per ſynecdochen membri (ſicut & 1. Corinth. 12. v. 12.) quia omnes credentes reſpectu Chriſti tanquam capitis ſui ſunt veluti unus homo, unum corpus, unus denique populus, una Eccleſia. Et hoc eſt quod Paulus ibidem v. 14. ait, benedictionem Abrahæ (id eſt, vitam æternam Abrahæ promiſſam) perveniſſe ad gentes in Chriſto Jeſu, hoc eſt, propter Chriſtum Jeſum, quatenus ipſæ in illum credunt. Item verſ. 9. Qui ex fide ſunt benedicuntur cum fideli illo Abrahamo. Item verſ. 7. Noſtis, nempe eos qui ex fide ſunt, eſſe filios Abrahæ. Uſque in ſeculum] Semini quidem carnali, quamdiu durabit politia Moſaica, videlicet uſque ad Chriſti exhibitionem: ſpirituali verò quamdiu durabit Eccleſia, id eſt in æternum.

16 Et diſponam ſemen tuum ut ſit numeroſum ſicut pulvis terræ] Malim, Et reddam ſemen tuum ſimile pulveri terræ. Ad verb. Et ponam ſemen tuum ſicut pulverem terræ. Id eſt, poſteros tuos, ſeu filios tuos, nempe tam carnales, tam ſpirituales. Sicut pulvis terræ] Id eſt innumerabile. ut ſequentia declarant. Alibi propter eandem cauſam comparat idem ſemen arenæ maris: ut infrà 22. 17. & 32. 12. Item ſtellis, infrà 15. 5. Quem] אֲשֶׁר aſchér. Malim, Nam ſi poterit aliquis numerare pulverem terræ &c. Quæ his verbis declaratur ſimilitudo propoſita. Quiſquam] Hebr. Vir. Synecd. ſpeciei.

18 Planitie] Hebr. Planitiebus. Alii, quercubus. Mamræ] Nomen proprium viri, qui iſtius loci fuit poſſeſſor: de quo infrà cap. 14. verſ. 13. & 24. Chebronem] Nomen urbis ſitæ in tribu Juda, Joſ. 15. v. 13. Quæ olim dicta fuit urbs Arbahæ, ibid. Jehovæ] Dativus, qui regitur à verbo, Exſtruxit. Id eſt, in honorem Jehovæ.

OBSERVATIONES EX CAP. XIII.

Ex v. 1. Exemplo Abrahami redeuntis ex Ægypto in terram Chanaan, quæ ei ſymbolum erat vitæ æternæ, monemur, ſacramentis divinis ſive ſymbolis gratiæ Dei ſtudioſè utendum eſſe. *Sacramentis utendum.*

2 Ex v. 2. Ejuſdem Abrahæ exemplo, qui ſimul dives & pius fuit, docemur, divitias per ſe & naturâ ſuâ pietati non adverſari, neque damnabiles eſſe. *Divitiæ.*

3 Ex v. 4 & 18. In eodem Abrahamo proponitur nobis exemplum pietatis in confitenda noſtra fide ſeu religione, & cultu Dei externo ſtudioſè exercendo. *Pietas.*

4 Ex v. 5. Qui ſeſe piis conſociat, & pietatem cum iis exercet, is earundem Dei benedictionum particeps efficitur: ſicut exemplum Loti oſtendit. *Amicitia.*

5 Ex v. 6. & 7. Magnæ opes ſæpe pariunt rixas & contentiones. Quare illas ne deſideremus, ſed mediocribus contenti ſimus. *Opes.*

6 Ex v. 8. In Abrahamo proponitur nobis exemplum manſuetudinis, & ſtudii pacis. *Manſuetudo. Studium pacis.*

7 Ex eod. verſu. Si pacifici eſſe debemus erga fratres, id eſt, cognatos ſecundùm carnem: quanto magis erga fratres ſpirituales ſeu domeſticos fidei? *Studium pacis.*

8 Ex v. 9. In Abrahamo proponitur nobis exemplum humilitatis ſive demiſſionis animi, & æquitatis ſeu ἐπιεικείας. *Humilitas. Æquitas.*

9 Ex v. 10. & 13. In Sodomitis proponitur nobis exemplum corruptionis naturæ: quòd ſcil. homines donis Dei terrenis abutuntur, & occaſione eorum deteriores redduntur. *Naturæ corruptio.*

10 Ex verſ. 10. 11. 12. & 13. Exemplo Loti monemur, eos qui terrenorum commodorum nimis cupidi ſunt, ſæpe in graves moleſtias atque pericula incurrere. *Bona terrena.*

11 Ex v. 14. & ſequentibus. Deus fideles cultores ſuos per vices nunc contriſtat, nunc exhilarat. Quare moleſtias patienter feramus ſpe lætitiæ ſucceſſuræ. *Dei gubernatio.*

12 Ex v. 15. Sicut terra Chanaan à Deo ex mera gratia donata fuit Abrahamo & ſemini ejus carnali: ſic vita æterna per illam ſignificata, à Deo ex mera gratia donatur ſemini Abrahami ſpirituali, id eſt, omnibus in Chriſtum credentibus. Vide Gal. 3. v. 14. 16. 18. & 29. *Vitæ æternæ cauſa procreans.*

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami, & hîc narratur, quomodo Lotum liberarit ex captivitate. Cujus narrationis membra principalia duo ſunt, occaſio captivitatis Loti, duodecim primis verſibus; & liberatio ejuſdem, duodecim verſibus reliquis. Ita ſunt duæ hujus partes.

T. & J.

1. Fuit autem, temporibus Amraphelis, regis Schinharis, Arjochi, Regis Ellaſaris, Cedor-lahomeri Regis Helami, & Tidhalis Regis Gentium.

2 Quum gererent iſti bellum contra Berahum Regem Sodomi, & contra Birſchahum Regem Hamoræ, Schineabum Regem Admæ, & Schemeeberum Regem Tzebojimorum, Regemq; Belahi, quæ jam dicitur Tzohar.

3 Omnes hi junxerunt copias ad vallem Siddimorum, quæ jam eſt mare ſalſum.

4 Duodecim annos ſervierant Cedor-lahomero, tertiodecimo autem anno rebellarant.

5 Quapropter decimoquarto anno veniens Cedor-lahomer, & Reges qui erant cum ipſo, percuſſerunt Raphæos Haſchterothæ Karnajimorum, & Zuzæos Hami, & Emæos in planitie ad Kirjathajimo.

6 Choræos quoque in monte ſuo Sehire, uſque ad planitiem Parani quæ ſecundùm deſertum eſt.

7 Inde reverſi venerunt Henmiſchpatum (ipſum jam dicitur Kadeſch) & ceciderunt omnis incolas agri, qui nunc eſt Hamale-

P.

Accidit autem, temporibus Amrapheli regis Sinearis, Arjochi regis Ellaſaris, Kedor-lahomeri regis Elami, & Tidealis regis gentium. 1.

2 Ut gererent iſti bellum contra Baram regem Sodomæ, & contra Birſam regem Gomorræ, Sineabum regem Admæ, & Semeeberum regem Tſebojim, regemque Belæ, quæ jam dicitur Tſohar.

3 Omnes hi junxerunt copias ad vallem Siddim, quæ jam eſt Mare ſalſum.

4 Duodecim annos ſervierant Kedor-lahomero, tertiodecimo autem anno rebellabant.

5 Quapropter decimoquarto anno veniebat Kedor-lahomer, & reges qui erant cum ipſo, & percutiebant Rephæos Aſchterothis Karnajimorum, & Suſæos Hami, & Emæos in planitie ad Kirjathajim.

6 Horæos quoque in monte ſuo Sehire, uſque ad planitiem Paranis quæ ſecundùm deſertum eſt.

7 Inde reverſi veniebant Enmiſchpatum (ipſum jam dicitur Kades) & cædebant totum agrum Amalekitarum,

etiam-

hazarim, eundemque Emoræum illum qui habitabat Chatzatzone-thamare:

8 *Quibus procedens Rex Sodomi, & rex Hamora & Rex Adma, & Rex Tzebojimorum, & Rex Belahi, quæ eſt Tzohar, inſtruxerunt contra eos prælium in valle Siddamorum.*

9 *Nempe contra Cedor-lahomerum Regem Helami, & Tidhalem Regem Gentium, Amraphelum, Regem Schinharis, & Arjocum Regem Ellaſaris. quatuor hi reges inierunt prælium contra illos quinque.*

10 *Vallis autem Siddamorum referta erat puteis bituminis, itaque fugientes Rex Sedomi & Hamora ſe dejecerunt illuc: reſidui verò profugerunt in montanum tractum.*

11 *Et accipientes illi omnem facultates Sedomi & Hamora, omnémque commeatum horum, iis abierunt:*

12 *Ceperunt quoque Lotum filium fratris Abrahami cum facultatibus ejus, & abierunt: nam ipſe habitabat Sedomi.*

II. 13 *Venit autem quidam qui evaſerat, ut nuntiaret Abramo Hebræo, habitanti in planitie Mamræ Emoræi fratris Eſchcolis & fratris Haneri, qui erant fœderati Abrami.*

14 *Quum itaque audiſſet Abram, captivum abduci agnatum ſuum, armavit vernas ſuos inſtructos à ſe trecentos octodecim, & perſecutus eſt Reges illos Danem uſque.*

15 *Ubi diſtribuens ſe invaſit eos noctu, ipſe cum ſervis ſuis, ac occidit eos. & perſecutus eſt eos Chobam uſque, quæ à ſiniſtra Dammeſcheko ſita eſt.*

16 *Sic reducebat omnes facultates illas: etiamque Lotum agnatum ſuum cum facultatibus ejus reducebat, & mulieres quoque ac populum.*

17 *Quare egreſſus eſt Rex Sedomi obviam Abramo, poſtquam rediit à cæde Cedor-Lahomeri & eorum Regum qui fuerant cum eo: ad vallem Schave quæ jam dicitur vallis Regis.*

18 *Malci-tzedek autem Rex Schalemi proferens panem & vinum: prout hic erat Sacerdos Deo forti excelſo.*

19 *Benedixerat illi, dicens: Benedictus Abram Deo forti excelſo, poſſeſſori cœli & terræ:*

20 *Et benedictus Deus fortis excelſus, qui tradidit hoſtes tuos in manum tuam: dabat que ei Abram decimam de rebus omnibus.*

21 *Quapropter dixit Rex Sedomi Abramo, Da mihi animas, facultates verò tibi accipe.*

22 *Dixit verò Abram Sedomi Regi: Juravi elatâ manu meâ ad Jehovam Deum fortem excelſum, poſſeſſorem cœli & terræ.*

23 *Dira mihi imprecans ſi vel filum vel corrigiam calceamentorum accepero, ſi, inquam, accepero de re ulla quæ ſit tua. ne ubi dicas, Ego ditavi Abramum.*

24 *Penes me nihil futurum eſt; tantùm quod iſti pueri comederunt, & pars horum virorum qui profecti ſunt mecum, ipſorum eſto: Haner, Eſchcol, & Mamre, illi accipiunto partem ſuam.*

etiámque Amoræum illum qui habitabat Hatſatſone-thamaris.

8 Tunc procedebat rex Sodomæ, & rex Gomorræ & rex Admæ, & rex Tſebojim, & rex Belæ, quæ *eſt* Tſohar, & inſtructi inibant contra illos prælium in valle Siddim:

9 *Nempe* contra Kedor-lahomerum regem Elami, & Tidealem regem gentium, Amraphelum regem Sinearis, & Ariochum regem Ellaſaris: quatuor *hi* reges *inierunt. prælium* contra illos quinque.

10 Vallis autem Siddim referta erat puteis bituminis, itaque fugientes Rex Sodomæ & Gomorræ ſe dejecerunt illuc: reſidui verò profugerunt in montanum tractum.

11 Et accipientes illi omnes facultates Sodomæ & Gomorræ, omnémque commeatum eorum, abierunt.

12 Ceperunt quoque Lotum filium fratris Abrami cum facultatibus ejus, & abierunt: nam ipſe habitabat Sodomæ.

13 Venit autem quidam qui evaſerat, & nuntiavit Abramo Hebræo, habitanti in planitie Mamræ Amorræi fratris Eſchcolis & fratris Haneri, qui erant fœderati Abrami. II.

14 Quum itaque audiſſet Abram, captivum abduci fratrem ſuum, armavit vernas ſuos, inſtructos a ſe, trecentos octodecim, & perſequutus eſt *illos* Danem uſque.

15 Ubi diſtribuens ſe invaſit eos noctu, ipſe cum ſervis ſuis, & occidit eos: & perſequutus eſt eos Hobam uſque, quæ a ſiniſtra Damaſco *ſita eſt*.

16 Sic reducebat omnes facultates illas: etiamque Lotum fratrem ſuum cum facultatibus ejus reducebat, & mulieres quoque ac populum.

17 Quare egreſſus eſt rex Sodomæ obviam Abramo, poſtquam rediit a cæde Kedor-lahomeri & eorum regum qui fuerant cum eo: ad vallem Schavæ quæ *jam dicitur* Vallis regis.

18 a Melchiſedec autem rex Salem proferebat panem & vinum: & ipſe erat ſacerdos dei excelſi. a Heb. 7. 1.

19 Et benedixit illi, dicens: Benedictus ſit Abram deo excelſo, poſſeſſori cœli & terræ:

20 Et benedictus *ſit* Deus excelſus, qui tradidit hoſtes tuos in manum tuam: dabatque ei decimam de omnibus.

21 Tum dixit rex Sodomæ Abramo, Da mihi animas, facultates verò tibi accipe.

22 Dixit verò Abram regi Sodomæ; Attollo manum meam ad Jehovam deum excelſum, poſſeſſorem cœli & terræ.

23 *Dicens*, Si vel filum vel corrigiam calceamenti *accepero*, ſi, inquam, accepero de re ulla quæ *ſit* tua: *Deus me puniat*: ut non dicas, Ego ditavi Abramum.

24 Penes me nihil futurum eſt; tantùm quod iſti pueri comederunt, & pars horum virorum qui profecti ſunt mecum, *ipſorum eſto*. Haner, Eſchcol, & Mamre, illi accipiunto partem ſuam.

ANALYSIS CAP. XIV.

PARS PRIMA.

De occaſione captivitatis Loti.

Occaſionem captivitati Loti præbuit bellum inter illius loci reges geſtum. Hujus autem belli narratio conſtat membris quinque. Nam primùm recenſentur cauſæ procreantes agentes, videlicet reges qui bellum hoc geſſerunt, v. 1. & 2. Deinde indicatur ſubjectus locus ubi hoc bellum geſtum fuit, præliúmve commiſſum, v. 3. Tum indicantur cauſæ impulſivæ duæ: una procreans, v. 4. altera conſervans & augens, v. 5. 6. 7. Poſtea iterum recenſentur cauſæ procreantes, una cum indicatione loci, v. 8. & 9. Poſtremò narrantur eventa tria: primum eſt fuga regis Sodomæ & Gomorræ, illuſtrata diſtributione è ſubjectis locis quò fugerunt: nec non ſignificatione cauſæ finalis, quo ad locum alterum, v. 10. Secundum eventum eſt direptio Sodomæ & Gomorræ, v. 11. Tertium eſt captivitas Loti, una cum indicatione occaſionis, v. 12.

PARS SECUNDA.

De Loti liberatione ex captivitate.

Narratio liberationis Loti conſtat membris quinque. Primùm enim narratur cauſa impulſiva, quæ Abrahamum movit atque excitavit ad Lotum liberandum, videlicet nuntius ad eum allatus de Loti captivitate. Cujus nuntii indicatur author deſcriptione generali: ſimulque ſignificatur cauſa impulſiva duplex, quæ illum movit ad hunc nuntium Abrahamo afferendum, una, quòd ſperabat illum hoc nuntio excitatum iri ad Lotum liberandum, quippe cujus eſſet agnatus: id quod innui videtur per epitheton Hebræi. Altera, quòd Abrahamus in vicinia habitaret, videlicet in planitie Mamræ, verſ. 13. Deinde indicantur cauſæ adjuvantes, nempe duo ſocii qui ſe Abrahamo in hoc negotio adjunxerant, verſ. 24. id quod ſignificatur vocabulo fœderatorum, & verſu ultimò apertè declaratur. Tertiò narratur forma ſeu modus agendi, poſitus in actionibus ſex, quarum prima fuit armatio vernarum: qui deſcribuntur ab adjunctis duobus, videlicet bellandi facultate & numero, verſ. 14. Secunda, perſecutio regum qui Lotum captivum ducebant, ibid. Tertia, diſtributio copiarum, verſ. 15. Quarta, invaſio hoſtium repentina, ibidem. Quinta, occiſio hoſtium, ibidem. Sexta, perſecutio fugientium, ibidem. Ex his actiones duæ, ſecunda & ſexta, illuſtrantur è ſubjectis locis, ad quæ uſque Abrahamus hoſtes perſecutus fuit: itemque tertia ex loco ubi hoſtes aggreſſus eſt ac fudit. Quartò indicantur ſubjecta ſocia, quæ una cum Loto liberata, hoſtibusque erepta fuerunt: quæ enumerantur quatuor, videlicet facultates Sodomitarum, facultates Loti, mulieres, & populus. Quintò & poſtremò narrantur eventa numero quatuor: videlicet primùm actio regis Sodomæ erga Abrahamum, v. 17. & 21. deinde actio regis Salem erga eundem, verſ. 18. 19. & 20. tum actio Abrahami erga regem Salem, verſ. 20. & denique actio ejuſdem erga regem Sodomæ, verſ. 22. & deinceps. Actio regis Sodomæ erga Abrahamum narratur duplex: occurſus honorificus, verſ. 17. & ſermo ad eundem: qui continet duo membra: petitionem hominum ſibi antea ſubductorum, & conceſſionem ſpoliorum ex ipſius urbe direptorum, v. 21. Actio regis Salem narratur item duplex: præbitio panis & vini ad recreandum exercitum, verſ. 18. & benedictio Abrahami, ſive gratulatio & fauſta precatio, verſ. 19. & 20. Cæterùm rex iſte deſcribitur ex duobus argumentis, videlicet nomine proprio & adjuncto ſacerdotio, v. 18. Actio Abrahami erga regem Salem, fuit contributio decimarum, verſ. 20. Actio ejuſdem erga regem Sodomæ, nempe ſermo quo ad ſermonem illius reſpondit, eſt bimembris: videlicet recuſatio conceſſorum ſpoliorum, v. 22. & 23. & petitio rerum juſtarum, v. 24. Recuſatio ſpoliorum amplificatur ex adjuncto jurejurando, verſ. 22. & 23. item per collationem imparium ſeu ratiocinationem à majori (ut loquuntur) ſive ἀπὸ τοῦ μείζονος, id eſt, ab eo quod magis videtur eſſe: & ex cauſa finali, ibid. Res juſtæ quas petit, duæ ſunt: reſtitutio impenſarum factarum in milites, & portio æqua ſpoliorum debita duobus fœderatis.

SCHOLIA IN CAP. XIV.

Fuit autem &c.] וַיְהִי *vajehi. Malim*, Factum eſt, *hoc eſt, accidit ſeu evenit*. Es hat ſich begeben oder zugetragen. Temporibus] *Hebr.* In diebus. Schinharis] *Vulgo Sinear. Vide ſuprà 10. v. 10.* Arjoci] *Vulgo*, Arioch, Ellaſaris] *Idaſſan Fr Junius*) Suſia- ψ. 1.

nus ſuperioris ad Aſſyriam pertinentis. Cedor-lahomeri] *Litera* C *pronuntianda ut* K. Helam] *Vide ſuprà 10.22.*

2 Quum gererent] *Videtur legendum,* Ut gererent. *pendet enim hoc verbum à verbo* Fuit *in principio verſus præcedentis. quem loquendi modum noſtri interpretes ita ſolent reddere,* Fuit ut &c. *Hebr.* עָשׂוּ *hhaſu*, fecerunt, *pro* וְעָשׂוּ *vehhaſu* & fecerunt. *Ellipſis conjunctionis copulativæ. Clarior eſſet verſio ad hunc modum,* Porrò temporibus Amraphel &c. geſſerunt iſti bellum &c. Contra Beraham] *Hebr.* Cum Beraho. *Sic deinceps.* Quæ jam dicitur Tzohar] *Hebr.* Ea eſt Tzohar. *Cauſam mutati hujus nominis vide infr. cap. 19. v. 20. & deinceps.*

3 Junxerunt copias] חָבְרוּ *hhaberù. Vel,* conſociarunt ſe. Ad vallem] אֶל־עֵמֶק *el-hhémek. Puto vertendum, profecti in vallem, ex collatione v. 8. ubi dicuntur cum illis conflixiſſe in valle* (בְּעֵמֶק *behhémek*) Siddimorum. *Ellipſis.* Quæ jam eſt mare ſalſum] *Hebr.* Ipſum eſt mare ſalis. *Vel* Ipſa eſt vallis maris ſalſi. *hoc eſt, in qua eſt mare ſalſum. Mare iſtud ſic dictum eſt ab adjuncto ſapore: aliàs mare mortuum, νεκρὸν, pro .... mortiferum: quia peſtilente halitu enecat animantes. Vulgo lacus aſphaltites: quod eſt, bituminoſus: à nomine ἄσφαλτος, id eſt, bitumen.*

4 Rebellarant] *Malim,* rebellarunt.

5 Percuſſerant] *Malim,* percuſſerunt. *Id eſt, fuderunt: ut milites dicuntur fundere quos occidunt in prælio.* Raphæos] *Vel,* Rephaæos. רְפָאִים *Rephaim. Scil. populos ex poſteris Canaanis, infrà 15.20. Sic reddit Junius. Lutherus appellativè,* die Riſen: *id eſt, gigantes: in qua ſignificatione hæc vox alibi reperitur, ut Deut. 2.11.* Halchterothis Karnajimorum] *Nomen urbis ſitæ in regno Hogi in Baſane, Joſ. 13.31.* Kirjathajima] *Fuit urbs ſita in regione Heſbon, Joſ. 13. v. 17. & 19.*

6 Paranis] *Nomen urbis & montis, Num. 13.3. Deut. 33.2.*

7 Venerant] *Malim,* Venerunt. Hen-miſchpatum] *Id eſt, ſi interpreteris, fontem judicii. Videtur ille locus ita nominatus propter aquam ibi è petra elicitam virgâ Moſis, & propter judicium Dei de Moſe & Aharone tum temporis latum, ne ſcilicet introducerent populum in terram promiſſam, quia in illo negotio non obedierunt Deo plenâ fide, Num. 20.9. & deinceps.* Ipſum jam dicitur Kadeſch] הִוא קָדֵשׁ *hi-kadéſch. Judico vertendum:* Ipſa eſt Kades. *nam hoc fuiſſe antiquum ejus urbis nomen, colligi non poteſt ex Num. 20.16.* Et ceciderant] *A verbo* cædo. *Poterat verti,* percuſſerant. *vel potius,* percuſſerunt. *ſicut idem verbum redditum eſt v. 5.* Omnes incolas agri] *Hebr.* Omnemque agrum, *ſive,* totum agrum. *Metonymia ſubjecti.* Hamalekitarum] *Heb.* Hamalekitæ. *Synecd. membri. Eſt autem hîc prolepſis ſive anticipatio hiſtorica: quia tunc quum hoc bellum geſtum eſt, nondum natus erat Amalek: ut patet ex cap. 36 v. 12.* Emoræum] *Id eſt,* Emoræos. *Synecd. membri.* Chatzatzone-thamaris. *ſive Hengadi (ut Junius annotat) oppidum ad mare mortuum, 2. Chron. 20.2.*

8 Quum] *Malim,* Itaque. Quæ eſt Tzohar] *Malim per parentheſin,* Ipſa eſt Tzohar. Inſtruxerunt contra eos prælium] *Malim,* Inſtruxerunt illa aciem. *Hebr.* Inſtruxerunt (*ſive* ordinaverunt) cum eis (*id eſt, alii cum aliis*) bellum. *Quæ verſio ſi reciperetur, tum non opus eſſet ſupplere nempe in principio verſus ſequentis.*

9 Contra Cedor-lahomerum] *Heb.* Cum Cedor-lahomero. *Et ſic deinceps.*

10 Referta erat puteis bituminis] *Hebr. erat* putei putei bituminis. *Hebraiſmus.* Se dejecerunt] *Hebr.* ceciderunt. *Id eſt, coloratur ſe dejecerunt. Intelligitur enim cadendi verbum hîc de motu ſpontaneo ſeu voluntario, ſicut infrà 24. v. 64. Videntur autem in iſtum locum eo conſilio ſeſe dejeciſſe, ut hoſtes ignari locorum inciderent in ipſos illos puteos bituminis, atque ita perirent. Omnino conſilium iſtud mentione illorum puteorum innuere videtur Moſes.* In montanum tractum] *Hebr.* Montem verſus. Gegen das gebirg. *Synecd. membri.*

11 Commeatum] *Hebr.* Cibum.

12 Fratris] *Nempe Haranis, ſuprà 11. 27.* Nam] *Hebr.* Et. *Sed cauſa indicatur, nempe occaſio captivitatis Loti.*

13 Venit autem quidam qui evaſerat ut nuntiaret &c.] *Syntaxis ambigua: ſed verba illa,* ut nuntiaret, *pendeat à verbo* venit. *Hebr.* Et nunciavit. *quod retinere malim.* Nuntiaret] *Supple, hoc nempe captum eſſe Lotum.* Hebræo] *vel* ἰβρίῳ, dem Hebreer. *Hinc colligere eſt, Abrahamum ſub iſto nomine gentis notum fuiſſe Sodomitis, eoque nomine ab illis nominari ſolitum. Simulque innuitur cauſa impulſiva, quæ iſtum movit ad captivitatem Loti Abrahamo nuntiandam, nempe ſpes liberationis Loti, eademque operâ, Sodomitarum per illum: propterea quod Lot Abrahami gentilis eſſet, nimirum ipſe quoque Hebræus.* Habitans] וְהוּא שֹׁכֵן *vehu ſchochén. Malim,* Is enim tunc habitabat &c. *quia his verbis alia cauſa impulſiva notatur, quæ nuntium illum movit, nempe vicinia loci.* Federati] בַּעֲלֵי בְרִית *bahhale-beríth, dominos fœderis ſeu poſſeſſores fœderis. Hebraiſmus. His verbis innuitur, illos ſeſe poſtea Abrahamo adjunxiſſe ad Lotum liberandum. quod ipſum apertè ſignificatur v. 24.*

14 Agnatum] *Videlicet nepotem ex fratre. Heb.* fratrem. *Synecd.*

ſpeciei. Armavit vernas ſuos inſtructos à ſe] *Hebr.* Evacuavit initiatos ſuos, natos domus ſuæ. *Quod puto ſic reddendum,* Expedivit initiatos ſuos, *nempe* vernas ſuos, *ut verbum evacuandi referatur ad negotia ordinaria & quotidiana, puta paſcendi pecus & colendi agrum. Alii vim iſtius verbi ſic exprimunt,* Fecit ut evaginarent. *Cui expoſitioni duo obſtare videntur: unum, quod nullum aliud exemplum occurrit ſignificationis iſtius tranſitivæ: alterum, quòd nullum quoque exemplum occurrit iſtius ſynecdoches, nam verbum hoc nuſquam valet evaginare, niſi addatur nomen gladii vel lanceæ. Per initiatos autem intellige ſimpliciter inſtitutos ſive informatos in re militari, hunc enim ſenſum & nativa verbi ſignificatio admittit, & præſens negotium poſtulat. Nec verò videre poſſum cur hic ſenſus alienus videri debeat à moribus Abrahami: qui ſi non dubitavit poſtulante neceſſitate arma capere bellumque gerere, nihil itaque alienum à ſuis moribus fecit, ſi vernas ſuos ad bellandum informavit & aſſuefecit. Alienum autem à verbi ſignificatione videtur, ſi ita exponatur, quòd illos informaverit de jure hujus expeditionis & de religione. nam verbum* חָנַךְ *hhanach initiare ſignificat & aſſuefacere: id quod non tam verbis fit, quàm manu & opere. Etenim paſſim de initiatione domus & templi uſurpatur.* Danum] *Vide Junium. Item Joſ. 19.47. Judic. 18.*

15 Diſtribuens ſe invaſit eos] *Hebr.* Diſtribuit ſe ſuper eos, *ſive,* contra eos. *pro,* Diſtribuit ſe & venit ſuper eos. *Ellipſis verbi aſſinis. quam indicat anomala ſyntaxis. Diſtribuit autem ſe, id eſt, copias ſuas: nempe ſervos ſuos ſuos cum triginta ſociorum, Haneri, Eſchcolis & Mamræ.* Cecidit] *Interfecit.* Dammeſcheco] *Vulgo Damaſcum. metropolis Syriæ, Eſa. 7.8.*

16 Populum] *Incolas Sodomæ & Gomorræ.*

17 Obviam Abrahamo] *Hebr.* In occurſum ejus. *Scil. Abrahami.* A cæde Cedor-lahomeri] *Hebr.* à percutiendo Cedor-lahomerum. Ad vallem] אֶל־עֵמֶק *el-hhémek. Malim,* In vallem. Quæ jam dicitur] *Malim,* Ea eſt. Vallis regis] *In qua poſtea Abſolom monumentum ſtatuit, 2. Sam. 18.18.*

18 Malci-tzedek] *Syllaba* ci *legenda ut* ki. *Vulgo Melchiſedec, Græcè* μελχισεδέκ. *Confer Pſal. 110.4. Heb. 7.* Schalemi] *Vulgo Salem. Poſtea dicta Jeruſalem. ut colligitur ex Pſal. 76.3.* Proferens panem & vinum, prout hic erat &c.] *Malim ſic:* protulit panem & vinum: porrò ipſe erat ſacerdos Excelſi. Itaque benedixit illi &c. *Vetus interpres,* Erat enim ſacerdos &c. *Non rectè, quia ad ſacerdotium nihil attinebat, proferre panem & vinum, ad recreandum ſcil. milites illos: ſed hoc potius faciebat ut rex; ut ſacerdos autem, benedixit Abrahamo.* Proferens] הוֹצִיא *hotzi quaſi dicat,* Exire fecit: *id eſt, depromſit ſeu protulit. Quidam vertunt, obtulit, & referunt ad Deum: quaſi ſcilicet Melchiſedec Deo panem & vinum obtulerit. Sed verbum Hebraicum nuſquam apud Moſen aut in aliis Scripturæ libris ſignificationem iſtam habet.* Deo forti] *Nomen* Deo *hic ſupplementum eſt. Sic deinceps, & paſſim in hac verſione, quoties occurrit nomen* אֵל *el ad ſignificandum Deum. Sed etſi nomen illud propriè ſignificat fortem: tamen non placet ſuppleri vocabulum Dei. quia per ſynecdochen generis uſurpatur* κατ' ἐξοχὴν *ad ipſum Deum ſignificandum. Quare malim cum aliis ſimpliciter uti vocabulo* Dei. *ſicut Græci uſi ſunt nomine* θεός: *& nos utimur nomine* Gott: *etſi apud utroſque diverſa eſt nativa vocum illarum ſignificatio.*

19 Benedixerat] *Malim,* Benedixit. *Id eſt, fauſta precatus eſt.* Deo] *Id eſt, à Deo. Sic Actor. 7.20. de Moſe dicitur, quod fuerit* ἀστεῖος *τῷ θεῷ, venuſtus Deo, id eſt, divinitus ſeu à Deo.*

20 Benedictus Deus] *Hic jam alia hujus verbi ſignificatio eſt. Homo benedicitur à Deo, quum ei à Deo bene fit, ſeu quum in eum beneficia à Deo conferuntur. Deo benedicitur ab homine, quum ei pro beneficiis gratiæ aguntur, ipſoque ut beneficus laudibus meritis celebratur.* Decimas] *De ſpoliis hoſti detractis. Synecd. generis.*

21 Animas] *Hebr.* Animam. *Synecd. membri duplex. Anima, id eſt, animæ, ſeu totus numerus animarum. & animæ, id eſt, homines. His inſuper accedit ſynecdoche generis: homines, id eſt, homines ad me pertinentes, ſubditos ſcil. meos.* Facultates] *Quas hoſtes diripuerunt ex urbe mea, tu verò illis rurſum detraxiſti. Synecd. generis.*

22 Juravi elatâ manu meâ] *Malim,* Juro &c. *Hebr.* Extuli (*ſeu* ſuſtuli, *ſeu* levavi) manum meam ad Jehovam. *pro eo quod eſt,* Juravi. *Synecdoche membri metonymica: quia unà cum geſtu adjuncto intelligitur ipſa actio principalis.*

23 Dira mihi imprecans, ſi &c. *Malim ſic: Dicens,* Si vel filum vel corrigiam calceamenti *accepero:* ſi inquam accepero de re ulla quæ ſit tua: *ita faciat mihi Deus & ita pergat:* ut non dicas &c. *Supplementum primi naſcitur ex ſolicitudine ſententiarum; poſterius ſumtum eſt ex aliis Scripturæ locis, ut 2. Sam. 3.35. & c. 19. v. 13. Eſt autem apoſiopeſis hæc in juramentis apud Hebræos frequens.* Vel filum vel corrigiam] *Hebr.* A filo & uſque ad corrigiam. Ut non dicas] *Subaudiendum,* Hoc autem faciam. *Ellipſis.* Dicas] *Dicere poſſis.*

24 Penes me nihil futurum eſt] בִּלְעָדַי *bilhhadái. Puto vertendum,* Abſit a me. *Scil. ut aliquid ex rebus tuis accipiam. Ita ut ſit vox repudiantis. Quam vim iſta vox habere quoque videtur infrà 41.16 ubi quum Pharao Joſepho dixiſſet facultatem interpretandi ſomnia, reſpondet ille,* בִּלְעָדָי *bilhhadái. Abſit à me, ſcilicet ut mihi ſumam iſtam facultatem aut profitear: verumtamen Deus reſpon-*

reſpondebit &c. Vox eſt compoſita ex בַּל *bal, id eſt, non, &* עַד *bhad, uſque, & affixo pronomine* אֲנִי *ani, id eſt, ego. q.d.* Non uſque ad me. *ſubjice veniat vel pertingat hoc de quo ſermo eſt. hoc eſt, procul abſit a me.* Iſti pueri] הַנְּעָרִים *hannehharim. Hoc Germanicè dicitur elegantius per articulum, ὡς ἀλόγως vocis Hebrææ, die knaben. Item Græcè, οἱ ὑπηρέται. Id eſt, miniſtri. Synecdoche ſpeciei. Sic Joſ.6. exploratores qui Jerichuntem fuerant miſſi, dicuntur pueri, quum tamen verſu præced. nominati ſint viri.* Quod comederunt, *id eſt, impenſas quas in cibum fecerunt. Metonymia ſubjecti. Subaudi ex v. præced.* accipiunto. *id eſt, recipiunto.* Et pars &c.] *Malim ſic:* Item quod attinet ad partem horum virorum qui profecti ſunt mecum, Hanetis inquam, Eſchcolis & Mamræ, illi accipiunto partem ſuam.

OBSERVATIONES EX CAP. XIV.

Perfidia. EX v.1.2.3.4. Perfidia erga magiſtratum bellum parere conſuevit. Fugienda igitur.

Perfidia. 2 Ex verſ.9. 10.11. Exemplum punitæ perfidiæ erga magiſtratum.

Impuris ſe miscere 3 Ex v.12. Qui propter commoda terrena cum impiis habitare vult, communes cum illis pœnas ſuſtinere cogitur.

4 Ex v.13. Deus ſuâ providentiâ procurat media, quibus ſui è calamitatibus eripiantur. *Dei providentia. Pios protegit.*

5 Ex eodem verſu. Fœdera cum diverſæ religionis hominibus per ſe non ſunt illicita. *Fœdera.*

6 Ex verſ.14. Fratribus afflictis pro viribus opem ferre debemus. *Opitulatio.*

7 Ex v.15. Stratagematis uti licitum eſt. *Stratagemata*

8 Ex v.16. & ſequentibus. Deus ſanctis piorum conatibus ſucceſſum dare ſolet. *Dei gubernatio.*

9 Ex v.18. & 19. Melchiſedec ille fuit typus Chriſti: ut docetur Pſal.110. & Heb.7. *Typus Chriſti.*

10 Ex v.20. Pro victoria Deo gratiæ agendæ ſunt. *Victoria.*

11 Ex eod. Duces belli ex reportatâ victoriâ aliquid de ſpoliis ad ſacros uſus conferre debent. *Victoria.*

12 Ex v.22. Jurare ob rem magni momenti licet. *Juramentũ.*

13 Ex eod. v. Per nomen ſolius veri Dei jurandum eſt. *Juramentũ*

14 Ex v.23. Propter gloriam nominis divini libenter cedere debemus de jure noſtro, commodiſque terrenis carere. Simile exemplum vide in Apoſtolo Paulo, 1.Cor.9.15. *Ceſſio de noſtro jure.*

15 Ex v.24. Quum de jure noſtro cedimus, nihil interim aliis præſcribere debemus, eóſve noſtro exemplo gravare ut jure ſuo fraudentur. Confer 1.Cor.9. v.14. *Ceſſio de noſtro jure.*

CAPUT XV.

ARGUMENTUM.

Continetur hiſtoria Abrahami & narrantur duæ apparitiones Domini ei factæ: quarum priore repetitur ei promiſſio ſeminis, & ſymbolo confirmatur, uſque ad v.7. poſteriore repetitur promiſſio terræ Chanaan, & item ſymbolo confirmatur, a v.7. & deinceps.

T. & J.

I. HIs rebus tranſactis, fuit ſermo Jehovæ cum Abramo per viſionem, dicendo: Ne timeas Abram, ego clypeus ſum tibi, merces tua ampla eſt valde.

2 Cui dixit Abram, Domine Jehovi, quid dares mihi, cùm ego incedam liberis carens: & is cui relinquetur domus mea, ſit Damaſcenus Elihezer iſte?

3 Amplius dixit Abram, En mihi non dediſti ſemen: ecce itaque verna meus, is hæres meus futurus eſt.

4 Ecce autem ſermo ei Jehovæ ad illum, dicendo. Iſte non erit tuus hæres: ſed qui prodibit è viſceribus tuis, hic hæres tibi futurus eſt.

5 Deinde quum eduxiſſet eum, dixit, Intuere nunc cœlum verſus, & numera ipſas ſtellas, ſi poteris numerare eas: ſic, inquit ei, futurum eſt ſemen tuum.

6 Tunc credidit Abram Jehovæ, qui imputavit ei illud to juſtitiam.

II. *7 Dixerat etiam ei: Ego ſum Jehova, qui eduxi te Ure Chaldæorum, ut dem tibi terram hanc, quam poſſideas jure hæreditario.*

8 Quùmque dixiſſet Abram, Domine Jehovi, quo agnoſcam me hæreditario jure poſſeſſurum eam?

9 Edixerat ei, Sumens offer mihi vitulam trimam, & capram trimam, & arietem trimum, turturémque cum pullo columbarum.

10 Abram itaque ſumta offerens ei omnia hæc, quum diſſecuiſſet ea per medium, poſuerat dimidiatam cujuſque partem è regione ſua alterius, aves verò non diſſecuerat.

11 Deſcendentibus autem volucribus in cadavera hæc, abigebat eas Abram,

12 Donec ſub inclinante Sole, quum altus ſopor Abramum occuparet. ecce autem terror & tenebræ magna occupaverunt eum.

13 Dixitque Jehova Abramo, Scito certò peregrinos fore poſteros tuos in terra aliena, & ejus incolis ſervituros, qui affligent ipſos: idque quadringentos annos:

14 Atque etiam in gentem illam cui ſervierint, me judicia exercuturum eſſe. & poſtea egreſſuros ipſos cum facultatibus magnis:

15 Ac te quidem abiturum ad patres tuos cum pace, ſepultum in [illegible] *bona:*

16 [illegible] *verò ætate quartâ huc reverſuros: non enim completa eſt* [illegible] *Emoræi adhuc.*

17 Exeunte [illegible] *jam Sole, quum caca nox eſſet: & ecce fumans furnus. & ardentem lampada, tranſeuntem inter ſegmenta* [illegible]

18 Hac die [illegible] *Jehova cum Abramo fœdus, dicendo; Semini tuo dedi terram* [illegible] *flumine Ægypti ad flumen illud uſque magnum, flumen Euphratis:*

19 Terram Kinæorum, Kenizzæorúmque, & Kadmonæorum,

20 Et Chittæorum, & Perizzæorum, Rephaæorúmque,

21 Et Emoræorum, & Cenahanæorum, Girgaſchæorúmque, & Jebuſæorum.

Py.

HIs rebus tranſactis, habitus eſt ſermo Jehovæ ad Abramum per viſionem, dicendo: Ne timeto Abram, ego clypeus *ſum* tibi, merces tua ampla *eſt* valde. I.

2 Cui dixit Abram, Domine Jehova, quid dares mihi, cùm ego incedam liberis carens: & is cui relinquetur domus mea, *ſit* Damaſcenus Elieſer iſte?

3 Ampliùs dixit Abram, En mihi non dediſti ſemen: ecce itaque verna meus, is hæres meus futurus eſt.

4 Ecce autem ſermo Jehovæ ad illum *habebatur*, dicendo, Iſte non erit hæres tuus: ſed qui prodibit è viſceribus tuis, is hæres tuus futurus eſt.

5 Deinde quum eduxiſſet eum foras, dixit, *a* Intuere nunc cœlum verſus, & numera ſtellas, ſi poteris numerare eas: dixitque ei, Sic futurum eſt ſemen tuum. *a* Rom.4.18.

6 Tunc *b* credidit Abram Jehovæ, qui imputavit ei illud *in* juſtitiam. *b* Rom.4.3. Gal.3.6. Jac.2.23.

7 Præterea dixit ei: Ego *ſum* Jehova, qui eduxi te ex Ure Chaldæorum, ut dem tibi terram hanc quam poſſideas jure hæreditario. II.

8 Quumque dixiſſet Abram; Domine Jehova, Quanam re agnoſcam me hæreditario jure poſſeſſurum eam?

9 Dixit ei, Sumens *offer* mihi vitulam triennem, & capram triennem, & arietem triennem, turturémque, & pullum columbarum.

10 Abram itaque ſumta *offerens* ei omnia hæc, quum diſſecuiſſet ea per medium, poſuit dimidiatam cujuſque partem è regione ſuæ alterius; aves verò non diſſecuit.

11 Deſcendentibus autem volucribus in cadavera hæc, abegit eas Abram.

12 Quumque ſol occaſurus eſſet, altus ſopor cecidit ſuper Abramum: ecce autem terror & tenebræ magnæ ceciderunt ſuper eum.

13 Dixitque Jehova Abramo, *c* Scito certò peregrinos fore poſteros tuos in terra aliena, & ejus incolis ſervituros, qui affligent ipſos: *idque* quadringentos annos: *c* Act.7.6.

14 Atque etiam in gentem illam cui ſervierint, me judicia exercuturum eſſe; & poſtea egreſſuros ipſos cũ facultatibus magnis:

15 Ac te quidem abiturum ad patres tuos cum pace, & ſepultum iri cum canitie bona:

16 *Ipſos* verò ætate quartâ huc reverſuros: non enim completa eſt iniquitas Amorræorum adhuc.

17 Quum autem ſol occidiſſet, & cæca nox eſſet: tum ecce *aderat* furnus fumans, & lampas ardens, quæ tranſibat inter ſegmenta illa.

18 Hoc die pepigit Jehova cum Abramo *d* fœdus, dicendo; Semini tuo dedi terram hanc, à flumine Ægypti uſque ad flumen illud magnum, flumen Euphratis: *d* Sup.12.7. & 13.15. Infr.26.4. Deut.34.4. 2.Chron.9. v.26.

19 Kenæos, Keniſſæosque, & Kadmonæos,

20 Et Hitthæos, & Periſſæos, Rephaæosque,

21 Et Amorræos, & Cananæos, Girgaſæosque, & Jebuſæos.

ANALYSIS CAP. XV.

PARS PRIMA.

Repetitio promiſſionis ſeminis.

REpetitio promiſſionis de ſemine illuſtratur ex occaſione & ex effectis. Occaſionem hanc repetitioni præbuit querela Abrahæ de ſuâ ἀτεκνίᾳ, id eſt, liberorum carentiâ, v.2. & 3. Hæc querela illuſtratur ex occaſione, videlicet promiſſione divinarum, v.1. Deinde ex antitheſi hæredis extranei, v.2. & 3. Promiſſio repetita illuſtratur & ipſa antitheſi eâdem, v.4. Symbolum quo promiſſio illa confirmatur, eſt oſtenſio ſtellarum, v.5. Effecta narrantur duo: fides Abrahami, & juſtitia per illam fidem ei imputata a Deo.

PARS SECUNDA.

Repetitio promiſſionis terræ Chanaan.

Hîc primùm narratur ipſa promiſſionis terræ repetitio, v. 7. Deinde occaſio atque impulſiva additæ confirmationis per ſymbola, nempe petitio Abrahami, v. 8. Tum confirmatio ipſa, à v. 9. uſque ad 18. Poſtremò epilogus continens illuſtrationem promiſſionis per enumerationem partium, v. 18. & deinceps. Cæterùm confirmatio conſtat mandato, mandati exſequutione & ſymbolorum explicatione. Mandatum narratur v. 9. Exſequutio v. 10. & deinceps. Explicatio ſymbolorum v. 13. & deinceps. Explicatio quatuor membra continet: ſervitutem Iſraëlitarum, illuſtratam ex adjuncta duratione temporis, v. 13. Vindictam divinam erga oppreſſores illorum, Ægyptios, v. 14. liberationem ipſorum ex iſta ſervitute, ibid. & occupationem terræ promiſſæ, illuſtratam antitheſi exempli diverſi, v. 15. & 16. Verſu autem 17. alia duo ſymbola, jam antè explicata, adducuntur. Cæterùm applicatio explicationis ſymbolorum videtur ſic inſtituenda. Per volucres deſcendentes in cadavera ſignificatus fuit tyrannicus dominatus Ægyptiorum in Iſraëlitas. Per abactionem volucrum illarum, liberatio Iſraëlitarum à ſervitute Ægyptiorum. Per terrorem & tenebras quæ occuparunt Abrahamum, itemque per furnum fumantem, miſeria Iſraëlitarum & anxietas ſub illo Ægyptiorum dominatu. Per lampadem ſeu facem ardentem liberatio divina Iſraëlitarum.

SCHOLIA IN CAP. XV.

℣. 1. His rebus tranſactis] *Hebr.* Poſt verba hæc. *Id eſt, poſt res hasce. Metonymia adjuncti.* Fuit ſermo] *Malim,* habitus eſt ſermo a Jehova cum Abramo. *Hebr.* Factus eſt ſermo Jehovæ ad Abramum. Ne timeas] *ſcilicet à vicinis regibus & dominis terræ Chanaan.* Clypeus] *Id eſt, (ut optimè exponit Jun.) defenſor tuus ab hoſtium odio, invidia, impetu & violentia. Metaph.* Merces tua ampla eſt valde] *Huic interpretationi favet diſtinctio Hebræa. Alii hæc verba conjungunt cum conſequente ſententia præcedentis. per ellipſin conjunctionis copulativæ: ac ſi diceretur,* Et (*ſcilicet ſum*) merces tua ampla valde. *Cæterùm hanc quoque ſententiam optimè exponit Junius his verbis. Etſi res à te geſtæ (nempe liberatio regum Sodomitarum) fructum neque tibi ipſe ſervaſti, neque oblatum accepiſti: & contrà populi pro tuo erga ſe affectu abutuntur ad lædiſcendum te: tamen apud me repoſita eſt tibi felicitatis merces.*

2 Domine Jehovi] אֲדֹנָי יֱהֹוִה *Adonai Jehovih. Judicò vertendum,* Domine Jehova? *Quòd autem nomen* יֱהֹוִה *Jehovih hîc habet puncta aliena, videlicet puncta nominis* אֱלֹהִים *Elohim (ut & alibi paſſim) id accidit ex pronuntiatione veterum: qui loco nominis Jehovah pronuntiarunt nomen Adonai. Quum autem illud ipſum nomen Adonai hîc præmittitur: ne idem bis pronuntiare cogerentur, pro Jehovah pronuntiarunt Elohim. Atque hinc colligo, puncta vocalia non eſſe ab ipſo Moſe cæteriſq; prophetis adjecta: quippe qui hauddubiè ita ſcripſiſſent, ut genuina pronuntiatio poſtulat. Certè punctatio iſta per ſegol & chirik à forma nominis* יֱהֹוִה *Jehovih prorſus aliena eſt.* Is qui relinquetur domus meæ] *Hebr.* Filius derelictionis domus meæ. Damaſcenus] דַּמֶּשֶׂק *Dammeſek. Ad verb. Damaſcus. Pro* דַּמַּשְׂקִי *Dammaski. Sicut* פְּלֶשֶׁת *peleſcheth Philiſtæa ſeu Palæſtina, ſit* פְּלִשְׁתִּי *peliſchthi; Philiſtæus. Vel, certè ſubaudiendum nomen* אִישׁ *iſch: quaſi dicatur,* Vir Damaſci.

3 Semen] *Id eſt, Filium. Metonymia materiæ ſynecdochica: ut percipitur ex antitheſi & verſu ſeq. Ubi neque contra Judæos, vocabulo* זֶרַע *zeraih ſignificari hominem unicum: ad quod iſti negant, dicentes perperam accipi collectivè pro multitudine aliqua poſterorum.* Verna meus] *Hebr.* Filius domus meæ. *Hebraiſmus.*

4 E viſceribus tuis] *Id eſt, ex lumbis tuis, ſive ex renibus tuis. Synecdoche integri. Vatab. inepte & ridiculè; De utero tuo.*

5 Eduxiſſet eum] *Addendum,* foras. *Hebr.* הַחוּצָה *hachhutzah. Id eſt, extra tentorium.* Numera ſtellas] *Hinc colligitur, viſionem hanc fuiſſe nocturnam.* Ipſas] *Pronomen* ipſas *hîc uſurpatur pro articulo. Græci commodiùs, τοὺς ἀστέρας: & nos, die ſternen.* Sic] *Nempe quo ad multitudinem: videlicet innumerabile. ut percipitur ex verbis præcedentibus.* Semen tuum] *Id eſt, filii tui, nepotes, pronepotes, ac denique poſteri. Metonymia materiæ. Hîc nomen* זֶרַע *zeraih capitur collectivè.*

6 Jehovæ] בַּיהוָה *Bajehovah. Sed puncta poſtulant legi, Badonai:* In Jehova, *ſive* in Jehovam. *Pro.* לַיהוָה *lajehovah ſive ladonai. Simile exemplum vide Exod. 14. v. ult.* In juſtitiam. צְדָקָה *zedakah. Pro,* לִצְדָקָה *litzdakah. Sicut hæc phraſis plenè effertur Pſal. 106. 31. & Rom. 4. 5. Id eſt, habuit Abrahamum pro juſto & omnis peccati experte, propterea quòd credebat promiſſionibus Dei, & præcipuè illi qua promittebatur ei Chriſtus, tanquam expiator peccatorum & ſervator æternus. In hunc ſenſum verba iſta citat Paulus Rom. 4. 9. ſicut ex toto illo capite facilè perſpici poteſt.*

7 Dixerat] *Ego puto vertendum,* Dixit, *& ita deinceps: neque enim video quid cogat hîc ſtatuere ordinis inverſionem. Imò puto quæ deinceps narrantur, geſta eſſe alio die: idquod colligo ex v. 17. unde percipitur, Abrahamum offerendis Deo pecudibus occupatum fuiſſe donec occumberet ſol. ſole autem jam condito, denſas tenebras exſtitiſſe. At in præcedente viſione cælum noctu fuit clarum, adeò ut ſtellas conſuere poſſet Abraham. quare non rectè hîc ſtatuitur* ὕστερον πρότερον*, ordinis inverſio: quaſi hæc ante illa ſint geſta, idque eodem die.*

8 Jehovi] *Reddo,* Jehova. *Vide ſuprà ad v. 2.*

9 Sumens offer mihi] *Hebr.* Sume mihi. *Ellipſis verbi* offeras. *Sic v. ſeq.*

10 Diſſecuiſſet] *In ſignum exitus fœdifrago eventuri. Vide Jer. 34. v. 18. 19.* Dimidiatam cujuſque partem è regione ſuæ alterius] *Hebr.* Virum dimidiæ partis ejus è regione amici ejus.

11 Volucribus] *Nempe carnivoris.* Arcuerat] *Hebr.* Difflavit. *Id eſt, flatu vel ſibilo abegit.*

12 Inclinante ſole] *Hebr.* Et fuit ſol ad ingrediendum. *nempe in thalamum ſuum: ut loquitur Pſalm. 19. v. 6. Metaphora Id eſt, quum jam eſſet occaſurus.* Abramum occuparet] *Hebr.* Cecidit ſuper Abramum. Occupaverunt eum] *Hebr.* Ceciderant ſuper eum.

13 Abramo] *Nempe poſtquam is evigilaſſet.* Scito certò] *Hebr.* Sciendo ſcies. Poſteros] *Hebr.* Semen. *Metonymia materiæ.* Aliena] *Hebr.* quæ non eſſet eis. *Nempe in Ægypto. Nam quòd nonnulli hoc ad Canaanæam quòque referendum ſit, non patiuntur ſequentia: quippe quæ in Canaanæos non competunt. Imò Chanaan non poteſt rectè dici aliena reſpectu Iſraëlitarum, quæ fuit eis à Deo donata.* Ejus incolis] *Hebr.* Eis. *Nomen igitur* incolis *non eſt ſupplementum, ſed interpretamentum pronominis Hebraici.* Quadringentos annos] *Id eſt, intra quadringentos annos à ſeminis illius ortu, videlicet à nato Iſaaco. Huc addendi triginta anni Exod. 12. 40 qui hîc prætereuntur ad numeri rotundationem. Colligitur autem iſtorum annorum ſumma ad hunc modum:*

A nativitate Iſaaci uſq; ad nativitatem Jacobi	60	Gen. 25. 26.
A nativitate Jacobi uſq; ad illius adventum in Ægyptum	130	Gen. 47. 9.
Ab adventu Jacobi in Ægyptum uſque ad mortem ejus	17	Gen. 47. 28.
A morte Jacobi uſq; ad mortem Joſephi	53	Gen. 50.
A morte Joſephi uſq; ad nativitatem Moſis	90	
A nativitate Moſis uſq; ad exitum populi	80	Exod. 7. 10.
	430	

Alii inter mortem Joſephi & nativitatem Moſis ponunt annos ſolùm 60: qui & hos annos 430 incipiunt ab exitu Abrahami ex Ur Chaldæorum: qui exitus (ut videtur) accidit 30 annis ante natum Iſaacum: ſi ponatur, Abrahamum natum fuiſſe annos 70, quum Ure Chaldæorum exiret, & Charra ſive Charane ſubſiſteret: ibidemque quinq; tantùm annos habitaſſe. Supputatio ſic eſt:

Ab exitu Abrahami ex Ur Chaldæorum uſque ad exitum ex Charane	5	Gen. 12. 4.
Ab exitu ex Charane uſque ad nativitatem Iſmaëlis	11	Gen. 16. 16.
A nativitate Iſmaëlis uſque ad nativitatem Iſaaci	14	Gen. 21. 5.
	30	

Sed abſurdè dici videtur, ſemen Abrahami Ægyptum incoluiſſe, antequam Abrahamo ſemen ullum haberet. Commodiùs igitur eſt, à nato Iſaaco annos illos incipere. Cæterùm incolatus Iſraëlitarum in Ægypto duravit annos 240. quæ ſumma ſic colligitur:

Ab adventu Iſraëlitarum in Ægyptum uſq; ad mortem Jacobi effluxerunt anni	17	Gen. 47. 28.
A morte Jacobi uſq; ad mortem Joſephi	53	Gen. 50. 26. *collatione facta cum Gen. 47. 28. & 50. 22.*
A morte Joſephi uſq; ad nativitatem Moſis	90	
A nativitate Moſis uſq; ad exitum	80	
	240	

14 In gentem illam me judicia exerciturum eſſe] *Hebr.* Gentem illam judico. *Id eſt, judicabo. hoc eſt, ulciſcar ſeu puniam. Synecdoche generis.* Cum facultatibus magnis] *Complementum vide Exod. 12. 36.*

15 Abiturum] *Hebr.* Venies. *Porrò,* venies ad patres tuos. *id eſt, morieris. Periphraſis ſynecdochica, & metonymica. nam per mortem anima ſeparatur à corpore, & (ſi homo ſit pius) deportatur in cælum ad alias pias animas.* Canitie] *Senectute. Metonymia adjuncti.* Bona] *Commoda.*

16 Ætate quarta] *Scilicet exacta, id eſt, poſt ætatem quartam. hoc eſt, poſt quadringentos illos annos, de quibus v. 13. Hinc apparet, hominis ætatem tunc fuiſſe centum circiter annorum: quem numerum tamen Abraham, Iſaac & Jacob ex ſingulari benedictione Dei exceſſerunt. Poſtea verò temporibus Moſis numerus ille diminutus eſt, ut percipitur ex Pſal. 90. 10.* Emoræi] *Id eſt, Emoræorum, atque omnino Chananæorum. Synecdoche membri geminata.*

17 Condito jam ſole] *Hebr.* Sol ingreſſus eſt. *Scilicet in thalamum ſuum. vide ſuprà v. 12.* Fumantem furnum] *Heb.* Furnum fumi. Ardentem lampada] *Heb.* Lampada *ſive* facem ignis. Tranſeuntem] [illegible]

cuntem] *Ad figurandum tranſitum partium contrahentium fedus. Confer* Jer.34.v.18.19.

18 Pepigit] *Hebr.* Scidit, *vel* cecidit. *Scindere fedus (per metonymiam adjuncti) dicebantur, qui ſcindebant pecudem in duo ſegmenta, inter quæ tranſibant, federis contrahendi causâ, hoc modo ſibi à Deo imprecantes diſſectionem ſuipſorum, ſi fidem datam fallerent. Vide* Jer.34. *loco citato.* Semini tuo] *Poſteris tuis, orituris ex te & uxore tua Sarai.* Dedi] *Donavi ſive dono.* A flumine Ægypti] *Sichore,* Joſ.13.3.

OBSERVATIONES EX CAP. XV.

Invidia. Odium. EX v.1. Ex verbis, *Ne timeas.* Si malorum vicinorum invidiam & iniqua odia experiamur, conſolemur nos exemplo Abrahami, cui idem accidit.

Pericula. 2 Ex eod. v. *Ego clypeus.* Contra metum periculorum conſolari nos debemus conſideratione promiſſionis Dei: qui nobis ſe protectorem fore promiſit.

Ingratitudo. 3 Ex eod. verſ. *Merces tua.* Similiter contra ingratitudinem mundi conſolari nos debemus conſideratione promiſſionis Dei: qui ſe nobis remuneratorem fore promiſit.

4 Ex v.2. & 3. Si quid nobis deeſt, exemplo Abrahæ id à Deo petere debemus. *Preces.*

5 Ex v.4. Deus preces fidelium exaudit. *Preces.*

6 Ex v.5. Deus fidem ſuorum confirmat per ſigna viſibilia. *Gubernatio Dei.*

7 Ex v.6. Teſtimonium de juſtificatione fidei. *Juſtificatio.*

8 Ex v.9. Eadem obſervatio quæ v.5. *Preces.*

9 Ex v.10. Qui fedus Dei violant, à Deo diſſecabuntur, id eſt, æterno exitio perdentur. *Federa.*

10 Ex v.11. & deinceps. Sicut poſteri Abrahami multas & varias miſerias tolerare coacti ſunt, antequam in terram Chanaan introducti fuerunt: ſic omnes fideles per multas tribulationes in regnum Dei introire oportet. Act.14.22. *Tribulationes ſeu afflictiones.*

11 Ex v.13. & 15. Deus filios ſuos inæqualiter tractat: alios tyrannidi impiorum ſubjiciendo, aliis pacem & libertatem largiendo. Quare non eſt quòd hac inæqualitate tanquam re novâ offendamur. *Gubernatio Dei.*

12 Ex v.14. Deus injurias ſuis illatas tandem ulciſcitur. *Vindicta divina.*

13 Ex v.16. Deus neminem immeritò punit. *Punitio divina.*

14 Ex eod. v. Deus peccata impiorum gubernat, & terminum illis ſtatuit: quem ubi attigerunt, meritis pœnis eos afficit. *Gubernatio Dei.*

CAPUT XVI.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami: & narratur, quomodo is ex ancilla Hagara ſuſceperit filium Iſmaëlem.

T. & J.

I. SArai autem uxor Abrami non pariebat ei liberos: (*ſed erat ipſi ancilla Ægyptia, cujus nomen Hagar.*)

2 *Dixit ergo Sarai Abramo, Ecce nunc, occluſit me Jehova ne parerem; nunc congredere cum ancilla mea, fortaſſis liberos conſequar ex ea: & auſcultavit Abram voci Sarai.*

3 *Accipiens enim Sarai uxor Abrami Hagaram Ægyptiam ancillam ſuam, exactis decem annis ex quo habitabat Abram in regione Cenahanis; quum tradidiſſet eam Abramo viro ſuo,* ut *eſſet ei pro uxore:*

4 *Congreſſus eſt* Abram *cum Hagara, quæ concepit: quumque videret ſe concepiſſe, levis habita eſt hera ejus in oculis ejus.*

5 *Quapropter dixit Sarai Abramo, Injuria* quæ fit *mihi, in te* recidet; *ego poſui ancillam meam in ſinum tuum, quæ quum vidit ſe concepiſſe, levis habita ſum in oculis ejus: judicabit* Jehova *inter me & te.*

6 *Dixit autem Abram uxori ſuæ Sarai, Ecce ancilla tua in manu tua, fac ei quod* videtur *bonum in oculis tuis: itaque afflixit eam Sarai, adeò ut profugeret à conſpectu ipſius.*

II. 7 *Sed inveniens eam Angelus* Jehova *ad fontem aquarum in deſerto, ad fontem illum* qui eſt *in via Schurem* verſus.

8 *Dixit, Hagar ancilla Sarai, unde advenis, & quò itura es? quæ dixit, A conſpectu Sarai heræ meæ fugio.*

9 *Tum dixit ei Angelus* Jehova, *Revertere ad heram tuam; & te patere affligi ſub manibus ejus.*

10 *Iterum dixit ei Angelus* Jehova, *Valde multiplicabo ſemen tuum: adeò ut non poſſit numerari præ multitudine.*

11 *Præterea dixit ei Angelus* Jehova, *Ecce tu prægnans es, & propediem paritura filium: nomen verò illius vocabis Jiſchmahelem, eò quòd attendit* Jehova *ad afflictionem tuam.*

12 *Ipſe autem erit ferus homo, cujus manus feretur contra omnes, & manus omnium contra eum: & coram omnibus fratribus ſuis habitabit.*

13 *Tunc vocavit Hagar nomen* Jehovæ *alloquentis ipſam, Tu es fortis* Deus *viſionis: dicebat enim, Etiámne jam video poſt videntem me?*

14 *Idcirco vocat* quiſque *puteum illum, puteum Lachái, rôi:* ecce eſt *inter Kadeſchum & Beredum.*

15 *Peperit itaque Hagar Abramo filium; vocavitque Abram nomen filii ſui, quem peperit Hagar, Jiſchmahelem.*

16 *Erat autem Abram natus octoginta ſex annos, quum pareret Hagar ipſi Jiſchmahelem.*

P.

SAraja autem uxor Abrami non pariebat ei *liberos*: eratque ipſi ancilla Ægyptia, cujus nomen Hagar. I.

2 Dixit ergo Saraja Abramo, Ecce nunc, occluſit me Jehova ne pariam; ingredere quæſo ad ancillam meam; fortaſſis ædificabor ex ea: & auſcultavit Abram voci Sarajæ.

3 Accepit igitur Saraja uxor Abrami Hagaram Ægyptiam ancillam ſuam, exactis decem annis ex quo habitabat Abram in regione Canahanis; deditque eam Abramo viro ſuo, *ut eſſet* ei pro uxore.

4 Et ingreſſus eſt ad Hagaram, quæ concepit: quumque videret ſe concepiſſe, levis habita eſt hera ejus in oculis ejus.

5 Quapropter dixit Saraja Abramo, Injuria quæ fit mihi, in te *recidat*; ego poſui ancillam meam in ſinum tuum; quæ quum vidit ſe concepiſſe, levis habita ſum in oculis ejus: judicet Jehova inter me & te.

6 Dixit autem Abram Sarajæ, Ecce ancilla tua *eſt* in manu tua, fac ei quod bonũ eſt in oculis tuis: itaq; afflixit eam Saraja, profugitque ea à conſpectu ipſius.

7 Sed inveniens eam angelus Jehovæ apud fontem aquarum in deſerto, apud fontem illum *qui eſt* in via Surem *verſus*: II.

8 Dixit, Hagar ancilla Sarajæ, unde venis, & quò itura es? Quæ dixit, A conſpectu Sarajæ heræ meæ fugio.

9 Tum dixit ei angelus Jehovæ, Revertere ad heram tuam; & te patere affligi ſub manibus ejus.

10 Præterea dixit ei angelus Jehovæ, Valde multiplicabo ſemen tuum: adeò ut non poſſit numerari præ multitudine.

11 Adhæc dixit ei angelus Jehovæ, Ecce tu prægnans es, & propediem paritura es filium: nomen verò illius vocato Iſmahelem, eò quòd exaudivit Jehova afflictionem tuam.

12 Ipſe autem erit ferus homo, cujus manus *feretur* contra omnes, & manus omnium contra eum: & coram omnibus fratribus ſuis habitabit.

13 Tum vocavit illa nomen Jehovæ alloquentis ipſam, Tu *es* deus viſionis: dicebat enim, Etiámne jam video poſt videntem me?

14 Idcirco vocarunt *a* puteum illum, puteum Lachái, rôi: ecce *eſt* inter Kadeſchum & Beredum. *a Infr.24.62. & 25.11.*

15 Peperit itaque Hagar Abramo filium; vocavitque Abram nomen filii ſui, quem peperit Hagar, Iſmahelem.

16 *Erat* autem Abram natus octoginta ſex annos, quum pareret Hagar ipſi Iſmahelem.

ANALYSIS CAP. XVI.

PRimum narratur cauſa impulſiva quæ Abramum movit ad concumbendum cum Hagara, v.1.2.3. Deinde eventa illius concubitus, & a ex aliis ſecuta, v.4. & deinceps. Impulſiva cauſa concubitus fuit conſilium Sarajæ: quod declaratur è ſuis cauſis duabus, ſterilitate ipſius, & occaſione ancillæ, v.1. Deinde conſilium ipſum narratur, una cum effectu, v.2. Quod effectum, nempe conjugium Abrahami cum Hagara, illuſtratur ab adjuncta circumſtantia temporis, v.3. Eventa narrantur ordine hæc:

1 Conceptio Hagaræ, v.4.
2 Contemtus heræ, ibid.
3 Heræ (nempe Sarajæ) expoſtulatio cum Abrahamo, v.5.
4 Abrahami permiſſio vindictæ, v.6.
5 Vindicta Sarajæ in Hagaram, ibid.
6 Fuga Hagaræ, ibid.
7 Revocatio per angelum. v.7. & deinceps.
8 Reditus Hagaræ, v.13. & 14.
9 Nativitas Iſmaëlis, v.15. & 16.

Cæterùm revocatio per angelum facta illuſtratur primùm à ſubjecto loco, v.7. Deinde ab adjuncta promiſſione duplici, v.10. & 11. Tum ab adjuncto mandato de nomine filii ex ipſa naſcituri, v.11. Poſtremò à prædictione morum & ſtatus filii illius, v.12. Reditus verò Hagaræ ſignificatur ex verbis Hagaræ, quibus fidem ſuam de angelo revocante profeſſa fuit, v.13. Quæ ipſa fidei profeſſio illuſtratur ex eventu, videlicet appellatione putei, v.14. Et puteus ille deſcribitur à ſubjecto loco, ibid. Nativitas denique Iſmaëlis illuſtratur ex adjuncta impoſitione nominis, v.15. & ex adjuncta ætate parentis Abrahami, v.ult.

SCHOLIA IN CAP. XVI.

SEd erat] *Hanc ſententiam parentheſi includendam non puto: quia præcedenti opponitur ut diverſa, & ſequens ex ipſa deducitur ut corollarium.* ¥.1.

2 Nunc] *Puto vertendum,* quæſo. *Nec videtur notare tempus ætatis ſuæ.* Me] *Id eſt, uterum meum. Synecdoche integri.* Parerem] *Malim,* pariam. Nunc congredere] *Pro,* Nunc, *iterum verten-*

dum puto, quæſo. Congredere cum ancilla mea] *Hebr.* Ingredere ad ancillam meam. *Ingredere, ſcilicet cubiculum: idque concumbendi causâ. pro eo quod eſt, concumbe cum ancilla mea. Synecd. generis, & ſynecdoche membri metonymica, quâ ſcil. deſtinatum ſolum nominatur, & finis ſimul intelligitur.* Liberos conſequar] אִבָּנֶה *ibbaneh. Hoc verbum aliàs ſignificat ædificari: ſed hîc & rurſus infrà 30.4. videtur mutuari ſignificationem à nomine* בֵּן *ben, id eſt, filius.*

3 Exactis decem annis] *Heb.* à fine decem annorum.

4 Congreſſus eſt Abram cum Hagara] *Heb.* Et ingreſſus eſt ad Hagaram. *Vide ſuprà v.2.* Levis habita eſt] *Heb.* Allevata eſt, *ſive* elevata eſt, *id eſt, tanquam levis & nullius pretii mulier (quippe ſterilis) contempta eſt.*

5 Injuria quæ fit mihi, in te recidet] *Hebr.* Injuria mea (*ſive* violentia mea: *hoc eſt, quâ ego deprimor*) ſuper te. *ſcilicet veniet, vel, venias: ut ſit vox imprecantis. quod equidem genuinum puto. Nam hanc loquendi formam eſſe imprecantis, judicari poteſt ex verbis illis Judæorum dicentium, Sanguis ejus ſuper nos, & ſuper filios noſtros, ſcilicet veniat, Matth.27,25. Sententia igitur hujus loci eſt: Utinam ſuper te veniat pœna in juria quæ mihi infertur ab Hagara: quippe quam tu non coerces à me deſpicienda, ſed ſuperbiam atque petulantiam ejus foves conniveudo. Injuria igitur hic dicitur pro pœna injuriæ, per metonymiam efficientis.* Ego poſui] *Ætiologia præcedentis imprecationis, nempe expoſtulatio de mala gratia, quæ ſibi referatur ab Abramo.* Judicabit] *Malo tam aliis,* Judicet. *ut ſit imprecantis & ſtomachantis vox. Similia exempla vide Exod.5.v.21. Judic.12.v.29. ſecundum diſtinctionem Tremellio-Junianam. Quod ſi cui magis placet, hæc eſſe verba non ſtomachantis atque imprecantis, ſive implorantis vindictam divinam ſed conſolantis ſeſe ſpe defenſionis divinæ: is ſimile exemplum reperiet 1.Sam.24.13. & 16.*

6 In manu tua] *Supple,* eſt. *hoc eſt, ſub poteſtate tua eſt.* Quod *videtur* bonum in oculis tuis] *Pro,* videtur, *rectiùs ſuppletur* eſt, *ex more linguæ. Senſus autem eſt. Quod tibi videtur ſive placet. Nam phraſi Hebraâ bonum in oculis alicujus eſſe dicitur, quod alicui placet agendumq; videtur.* Afflixit] *Verberibus caſtigavit. Sic Pſal.119.71.*

7 Angelus Jehovæ] *Id eſt, Chriſtus: quippe qui v.13. nominatur Jehova, & v.10. pro authoritate loquitur ut Jehova. Dicitur autem angelus Jehovæ, id eſt, Dei Patris, per ſynecdochen generis, quâ ſcilicet nomen tribus perſonis commune de uno propriè intelligitur. Angeli autem nomen hîc idem valet quod legatus.* In via Schurem verſus] *Heb.* In via Schuris, *hoc eſt, quâ itur Schurem. Porrò Schur fuit urbs ſita ad deſertum è regione Ægypti: ut videre eſt infrà 25.18. & Exod.15.22.*

8 Unde advenis] *Malim ſimpliciter,* Unde venis? *Hoc non interrogat tanquam ignorans (quippe nomine ſuo eam modo compellarat) ſed ut occaſionem ei præbeat exponendi querelam ſuam, eamq; inſtituendi & conſolandi. Simile exemplum vide ſuprà 3. verſ.9.*

9 Te patere affligi] *Heb.* Affige te. *Vel,* humilia te.

10 Valde multiplicabo] *Hebr.* Multiplicando multiplicabo. Semen tuum] *Poſteros tuos. Metonymia materiæ.*

11 Propediem paritura] *Vox Hebræa ex duobus temporibus compoſita, paulo poſt futurum tempus ſignificat, hoc & Judic.13.5. Fr.Jun. Sunt autem duo illa tempora, præſens & præteritum: quorum illud notatur per ſyllabam priorem, hoc per poſteriorem. Etenim præſens eſt* יוֹלֶדֶת *jolédeth, præteritum* יָלַדְתְּ *jaládeth.* Jiſchmahelem] יִשְׁמָעֵאל *Jiſchmahhêl. Id eſt, Audivit Deus. Litera jod à principio eſt characteriſtica nominis proprii: ſicut in* יִצְחָק *Jitzhhák,* יַעֲקֹב *Jahhakób,* יִשְׂרָאֵל *Jiſraël,* יְהוּדָה *Jehudah, & in nomine Dei* יְהוָֹה *Jehovah.* Attendit ad afflictionem tuam] *Hebr.* Audivit ad afflictionem tuam, *ſcilicet reſpiciens. Ellipſis.*

12 Ferus] *Heb.* Onager, *hoc eſt, ſimilis onagro, ferus ut onager. Metaphora. nempe bellicoſus & formidabilis, de quo vide infrà 21. v.20. Fr.Jun.* Cujus] *Et poſterorum ejus. Synecd. membri.* Coram omnibus fratribus ſuis] *In oculis fratrum & ſpectantibus illis. Vide infrà 25.18.*

13 Fortis Deus] *Verto ſimpliciter,* Deus. *Neque enim eſt alius noſtrum Deus: ſed Deus ipſe per nomen* אֵל *quod fortem ſeu robuſtum ſignificat, intelligitur.* Deus viſionis] *Id eſt, Qui & videt afflictos, & facit ut illi videant, hoc eſt, vivant. Hæc expoſitio confirmatur ex verbis ſequentibus.* Video] *Id eſt, lucem hanc aſpicio & vivo. Synecdoche membri, nempe unius functionis vitæ pro tota vita. Miratur enim, ſe poſt Dei viſionem vivere: quam à conſpectu Dei aut Angeli mortem ſecuturam putabant, ut infrà 32.30. & Judic.13. v.23. Fr.Jun.*

14 Lachai, roi] *Id eſt, Viventis, videntis me.* Kadeſchum] *Sive Kadeſchum Barnëah, unde exploratores miſſi, Num.32.8. & Deut.1. v.19. Fr.Jun.*

16 Natus octoginta ſex annos] *Heb.* Filius octoginta annorum & ſex annorum. Ipſi] *Sive,* Ei. *Hebr.* Abramo. *Hebraica repetitio antecedentis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVI.

Ex v.1.& 3. Ex verbis, *Non pariebat ei.* Item, *Exactis decem annis.* Quum Deus promiſſionum ſuarum complementum differt, conſolemur nos exemplo Abrahami & Saræ: quibus promiſſionem de ſemine ex ipſis orituro diu diſtulit, veruntamen tandem præſtitit. Confer Hab.2.v.3. *Promiſſionis divinarum dilatio.*

2 Ex v.2. Ex verbis, *Occluſit me Jehova ne pariam.* Mulieres quæ prolem deſiderant, nec tamen concipiunt, agnoſcant ſe a Deo occluſas eſſe: ac proinde ne murmurent, ſed patienter hunc defectum ferant, cogitantes Deum omnia juſtè facere. *Sterilitas.*

3 Ex eod. v. Ex verbis, *Congredere cum ancilla. Et auſcultavit Abram.* Quum ex impatientia non expectantes opem divinam, nobis ipſi conſulere volumus, incipimus agere contra Dei mandatum & ordinem ab ipſo inſtitutum. Nec verò excuſamur per bonam intentionem. Nam & Sara conſilii iſtius bonum ſcopum propoſitum habuit, nempe ut impleretur promiſſio Dei de ſemine ex Abramo orituro: interim peccavit, conſilium dando quod pugnabat cum ordinatione Dei de conjugio. *Impatientia. Bona intentio.*

4 Ex v.4. Ex verbis, *Levis habita eſt hera.* Tanta eſt corruptio naturæ hominis, ut benedictionibus Dei abutatur ad ſuperbiam & contemtum proximi. *Natura corrupta.*

5 Ex v.5. Ex verbis, *Injuria quæ fit mihi, in te recidet. Judicabit Jehova inter me & te.* Exemplum infirmitatis ſanctorum: quibus accidit ut innocentes accuſent, & nomen Dei in vanum uſurpent. *Imperfectio ſanctorum.*

6 Ex v.6. *Ecce ancilla tua in manu tua.* Maritos decet non commoveri iniquis querulationibus uxorum: ſed potiùs manſueto animo illas erudire de officio ipſarum. Confer exemplum Jobi, Job 2. v.10. *Officium maritorum.*

7 Ex eod. verſu. *Adeò ut profugerit.* Exemplum impatientiæ, quum nolumus ſubjicere nos pœnæ commeritæ, contra quintum decalogi præceptum. *Impatientia.*

8 Ex v.7. *Sed invenit eam angelus.* Deus ſuos clementer reſpicit: ut hîc Abrahamum & Saram: ne privarentur herede quem ex Hagara ſperabant. *Providentia Dei.*

9 Ex v.9. *Te patere affligi.* Pars honoris quem ſubditi præfectis ſuis debent, eſt, ut ſubjiciant ſe punitioni ipſorum. *Honor.*

10 Ex verſ.10. *Valde multiplicabo ſemen tuum.* Multitudo liberorum ac poſterorum, non eſt certum argumentum paterni favoris Dei: quum Deus hoc benedictionis genere etiam impios dignetur. *Multitudo liberorum.*

11 Ex v.11. *Vocabis Jiſchmahelem.* Deus vult ut beneficiorum ſuorum memores ſimus, proque illis gratias agamus. *Gratiarum actio.*

12 Ex verſ. eodem. *Jehova attendit ad afflictionem tuam.* Deus ita benignus eſt, ut afflictorum gemitus exaudiat, eoſque ex anguſtiis corporalibus eripiat, etiamſi gemitus iſti non proficiſcantur ex fiducia filiali. Vide Pſal.107. Quantò magis exaudiet gemitus ſuorum ex fiducia filiali manantes? *Gemitus afflictorum.*

13 Ex v.12. *Erit ferus homo.* Quum Deo placeat, ut in orbe terrarum etiam feri & pugnaces homines degant: noſtrum eſt in hac Dei voluntate atque gubernatione acquieſcere. *Feri homines.*

14 Ex v.13.& 14 *Tu es Deus viſionis. Puteum Lachai roi.* Quum Deus ſingulari aliquo beneficio nos afficit: perpetuò illius cum gratiarum actione memores eſſe debemus. *Gratiarum actio.*

15 Ex v.15. collato cum v.11. *Vocavit nomen filii ſui Jiſchmahêlem.* Exemplum obedientiæ erga mandata Dei. *Obedientia.*

CAPUT XVII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami: & narratur, quomodo iterum repetita ei ſit promiſſio gratiæ & ſeminis & terræ, ſimulque mandata circumciſio. Partes narrationis hujus principales ſunt quatuor: I. Repetitio promiſſionum cum mandato de nomine Abrahami mutando. II. Mandatum circumciſionis, v.9.& deinceps. III. Repetitio altera promiſſionis, cum mandato de nomine Saræ mutando, v.15.& 16. IV. Eventus tum promiſſionis, tum mandati de circumciſione, v.17.& deinceps.

T. & J.

I. *Quum autem Abram natus eſſet nonaginta novem annos; apparuit Jehova Abramo, & dixit ei,* Ego ſum Deus fortis *omnipotens, indeſinenter ambula coram me, & eſto integer.*

2 Et diſponam fœdus meum inter me & te: & multiplicabo te quam-plurimùm.

3 Tum procidente Abramo ſuper faciem ſuam, loquutus eſt cum ipſo Deus, dicendo:

P.

Quum autem Abram natus eſſet nonaginta novem annos: apparuit ei Jehova, & dixit ei, Ego *ſum* Deus omnipotens, indeſinenter ambula coram me, & eſto integer. I.

2 Et conſtituam fœdus meum inter me & te: & multiplicabo te quam-plurimùm.

3 Tum procidit Abram ſuper faciem ſuam; loquutusque eſt cum ipſo Deus, dicendo:

4 Ad me

4 De me, ecce fœdus meum tecum: quòd pater futurus es multitudinis gentium.

5 Itaque non vocabitur ampliùs nomen tuum Abram: ſed erit nomen tuum Abraham, quia patrem multitudinis gentium conſtitui te:

6 Fœcundabo enim te quam-plurimùm, efficiens tibi gentes multas; & Reges prodibunt ex te.

7 Stabilio autem fœdus meum inter me & te, ac ſemen tuum poſt te per ætates ſuas, ut fœdus ſit perpetuum: me eſſe tibi Deum, & ſemini tuo poſt te.

8 Daturúmque tibi & ſemini tuo poſt te terram peregrinationum tuarum, univerſam terram Cenahanis, in poſſeſſionem perpetuam; ut ſim illis Deus.

II. *9 Deinde Abrahamo dixit Deus, Tu ergo fœdus meum ſervato; tu inquam & ſemen tuum poſt te per ætates ſuas.*

10 Hoc eſt fœdus meum inter me, & vos, & ſemen tuum poſt te, quod ſervabitis; ut circumcidatur vobis omnis mas.

11 Circumcidetis igitur carnem præputii veſtri, ut ſit ſignum fœderis inter me & vos.

12 Natus autem dies octo vobis circumcidetur omnis mas per ætates veſtras, natus domi, & emtus pecuniâ de quibuscunque alienigenis, qui non erit ex ſemine tuo.

13 Omnino circumciditor natus domi tuæ, & emtus pecuniâ tuâ: ſic erit fœdus meum in carne veſtra, in fœdus perpetuum.

14 Præputiatus autem mas qui non circumciderit carnem præputii ſui, utique exſcindetur homo ille è populis ſuis: nam *irritum fecit fœdus meum.*

III. *15 Præterea dixit Deus Abrahamo,* quod ad *Sarai uxorem tuam, ne voces nomen ejus Sarai: nam Sara nomen ejus* eſt.

16 Nam ita benedicam ei, ut etiam dem tibi ex ea filium: ita, inquam, benedicam ei, ut mater ſit multarum gentium, Reges populorum ex ea futuri ſunt.

IV. *17 Tum procidens Abraham ſuper faciem ſuam riſit: dixitque in animo ſuo, An nato centum annos naſcetur* proles? *an etiam Sara? an nata nonaginta annos pariet?*

18 Poſt dixit Abraham Deo, Utinam Jiſchmahel vivat coram te.

19 Cui dixit Deus, Imò Sara uxor tua paritura eſt tibi filium, cujus vocabis nomen Jizchakum: ſtabiliamque fœdus meum cum eo, ut ſit fœdus perpetuum ſemini ejus poſt eum.

20 De Jiſchmahele quidem exaudivi te; ecce benedixi ei, ut fecundem eum augeamque eum quamplurimùm: duodecim principes generabit, & efficiam eum patrem gentis magnæ.

21 Fœdus verò meum ſtabiliam cum Jitzchako; quem pariet tibi Sara hoc eodem tempore, anno altero.

22 Quum autem abſolviſſet colloqui cum eo, aſcendit ab Abrahamo Deus.

23 Tunc accepit Abraham Jiſchmahelem filium ſuum, omneíque natos domi ſuæ, & quemcunque emerat pecuniâ ſuâ, unumquemque marem è domeſticis ſuis: & circumcidit carnem præputii illorum eo ipſo die, quemadmodum loquutus fuerat cum ipſo Deus.

24 Erat autem Abraham natus nonaginta novem annos, quum circumcideretur carne præputii ſui:

25 Jiſchmahel verò filius ejus natus tredecim annos, quum circumcideretur carne præputii ſui.

26 Eodem ipſo die circumciſus eſt Abraham, & Jiſchmahel filius ejus:

27 Omneſque domeſtici ejus, natus domi, & emtus pecuniâ ex alienigena; circumciſi ſunt cum eo.

4 Ad me quod attinet, ecce fedus meum tecum *conſtitutum eſt*: quòd pater futurus es multitudinis gentium.

5 Itaque non vocabitur ampliùs nomen tuum Abram: ſed erit nomen tuum Abraham, quia patrem multitudinis gentium conſtitui te.

6 Fœcundabo enim te quam-plurimùm, efficiamque ex te gentes; & reges prodibunt ex te.

7 Statuo autem fedus meum inter me & te, ac ſemen tuum poſt te per ætates eorum, ut fedus ſit perpetuum: me eſſe tibi deum, & ſemini tuo poſt te:

8 Daturúmque tibi & ſemini tuo poſt te terram peregrinationum tuarum, univerſam terram Canaanis, in poſſeſſionem perpetuam; ut ſim illis deus.

9 Deinde Abrahamo dixit Deus, Tu verò fedus meum ſervato; tu *inquam* & ſemen tuum poſt te per ætates ipſorum. II.

10 Hoc *eſt* fedus meum inter me & vos, & ſemen tuum poſt te, quod ſervare debetis; ut circumcidatur vobis omnis mas.

11 Circumcidere autem debetis carnem præputii veſtri, ut ſit *a* ſignum federis inter me & vos. *a* Act 7.8. Rom.4.11.

12 *b* Natus autem dies octo vobis circumciditor omnis mas per ætates veſtras; natus domi, & emtus pecuniâ ex quibuscunque alienigenis, qui non *erit* ex ſemine tuo. *b* Lev.12.3. Luc.2.21.

13 Omnino circumciditor natus domi tuæ, & emtus pecuniâ tuâ: ſic erit fedus meum in carne veſtra, in fedus perpetuum.

14 Quod verò attinet ad præputiatum marem qui non circumciderit carnem præputii ſui, exſcinditor anima illa è populis ſuis: *nam* irritum fecit fedus meum.

15 Præterea dixit Deus Abrahamo, Quod ad Sarajam uxorem tuam attinet, ne vocato nomen ejus Sarai: ſed Sarah nomen ejus *eſto*. III.

16 Nam benedicam ei, atque etiam dabo tibi ex ea filium: benedicam inquam ei, ut evadat in gentes, reges populorum ex ea orituri ſunt.

17 Tum procidens Abraham ſuper faciem ſuam riſit; dixitque in corde ſuo, An nato centum annos naſcetur *proles*? an etiam Saræ? an nata nonaginta annos pariet? IV.

18 Poſt dixit Abraham Deo, Utinam Iſmahel vivat coram te.

19 Cui dixit Deus, Imò *c* Sara uxor tua paritura eſt tibi filium, cujus nomen vocare debes Iſaacum: ſtatuamque fedus meum cum eo, ut ſit fedus perpetuum ſemini ejus poſt eum. *c* Inf 18.10. & 21.2.

20 De Iſmahele quidem exaudivi te; ecce benedixi ei, ut fecundem eum augeamque eum quamplurimùm: duodecim principes generabit, & efficiam ex eo gentem magnam.

21 Fedus verò meum ſtatuam cum Iſaaco; quem pariet tibi Sara hoc eodem tempore, anno altero.

22 Quum autem abſolviſſet colloqui cum eo, aſcendit ab Abrahamo Deus.

23 Tunc accepit Abraham Iſmahelem filium ſuum, omneſque natos domi ſuæ, & quemcunque emerat pecuniâ ſuâ, unumquemque marem è domeſticis ſuis: & circumcidit carnem præputii illorum eo ipſo die, quemadmodum loquutus fuerat cum ipſo Deus.

24 Erat autem Abraham natus nonaginta novem annos, quum circumcideretur carne præputii ſui:

25 Iſmahel verò filius ejus natus tredecim annos *erat*, quum circumcideretur *in* carne præputii ſui.

26 Eodem ipſo die circumciſus eſt Abraham, & Iſmael filius ejus:

27 Omneſque domeſtici ejus, natus domi, & emtus pecuniâ ex alienigenis; circumciſi ſunt cum eo.

ANALYSIS CAP. XVII.

PARS PRIMA.

Repetitio promiſſionum Dei ad Abrahamum.

Repetitio promiſſionum illuſtratur primùm ab adjuncta circumſtantia temporis, v.1. Deinde ab adjuncta ſtipulatione cultus, ibid. Tum promiſſio gratiæ & ſeminis repetitur, v.2. Poſtea narratur illarum promiſſionum effectum in Abrahamo, v.3. Quintò iterum repetuntur duæ illæ promiſſiones, v.4. Sextò mandatur ei mutatio nominis: quod mandatum illuſtratur à cauſa, v.5. & 6. Septimò repetitur promiſſio gratiæ, annectiturque promiſſio terræ, v.7. & 8.

PARS SECUNDA.

Inſtitutio circumciſionis.

Mandatum circumciſionis partim illuſtratur, partim confirmatur. Illuſtratur primò à ſubjecto recipiente generali, verſ.9. Secundò a ſubjecto ſpeciali, v.10. Tertiò à ſubjecto occupante ſive objecto, v.11. Quartò à fine, ibid. Quintò ab adjuncta circumſtantia temporis, verſ.12. Sextò diſtributione ſubjecti recipientis, ibid. & v.13. Atque ſic eſt illuſtratio. Confirmatio petitur ab effectu pernicioſo tranſgreſſionis, v.14.

PARS TERTIA.

Repetitio altera promiſſionis ad Abrahamum.

Hic duo continentur; mandatum & ratio mandati. Mandatum eſt de nomine Sarajæ mutando, v.15. Ratio mandati eſt iterata promiſſio ſeminis, v.16.

PARS QUARTA.

De eventis ſermonis Domini ad Abrahamum.

Eventa ſermonis à Domino ad Abrahamum habiti narrantur ſex:

1 Dubitatio Abrahami, ſignificata ex effectis duobus, videlicet riſu & verbis apud animum conceptis, v.17.

2 Votum ejusdem pro Iſmaële, v.18.

3 Confirmatio fidei Abrahami per promiſſionem iteratam & amplificatam mandato de nomine filio è Sarai naſcituro imponendo, v.19.

4 Promiſſio felicitatis Iſmaëlis: amplificata antitheſi felicitatis Iſaaci, & repetitione promiſſionis cum annexa circumſtantia temporis, v.20. & 21.

5 Diſceſſus Domini, v.22.

6 Adminiſtratio circumciſionis à Domino imperatæ: amplificata indicatione ſubjectorum recipientium, ſubjecti occupantis ſive objecti, adjunctæ circumſtantiæ temporis collatione rei ſimilis, indicatione adjunctæ ætatis tum Abrahami, tum Iſmaëlis, v.23. & deinceps.

SCHOLIA IN CAP. XVII.

Natus eſſet nonaginta novem annos] *Heb.* Filius eſſet nonaginta annorum & novem annorum. *Deus* fortis] *Verto* ✠.1.

ſimpliciter, Deus. Omnipotens] שַׁדַּי *Schaddái.hoc eſt,* אֲשֶׁר־דַּי *aſcher-di.* Cui eſt ſufficientia, αὐτάρκεια. Indeſinenter ambula coram me] *Id eſt, teipſum curæ meæ protectioniq; committe, ac ſtatue actionum cogitationumque tuarum omnium me eſſe arbitrum: Fr. Junius.*

2 Diſponam] *Hebr.* Dabo. Quamplurimùm] *Hebr.* In valde valde.

3 Procidens ſuper faciem ſuam] *Ex reverentia divinæ majeſtatis.* Loquutus eſt] *Poſtquam erexit eum, ut ex v.17. colligitur, ubi rurſus procidiſſe legitur: Fr. Jun.*

4 De me] *Hebr.* Ego. *Abſolutè: id eſt, quod ad me attinet. Vox emphatica, notans antithesin, cujus apodoſis habetur v.9. Deſcribitur enim hoc loco fœdus inter Deum & Abrahamum.* Tecum] *Scilicet erit.* Pater] *Hebr.* In patrem. Multitudinis gentium] *Id eſt, multarum gentium, ut interpretatur Apoſtolus Rom.4.17. Fr. Junius.* Abraham] *Priori nomini inſita eſt aſpiratio (nempe litera* ה) *unde vox Hebræa incipit multitudinem ſignificans (nempe* הָמוֹן *hamón) velut ſymbolum veritatem promiſſionis obſignans: Fr. Jun. Hebraica nomina ſunt* אַבְרָם *Abrám &* אַבְרָהָם *Abrahám.* Conſtitui] *Heb.* Dedimd *eſt, effeci. hoc eſt, efficere decrevi: Metonymia ſubjecti.*

6 Fœcundabo] *Hebr.* Fructuoſum reddam. Quam-plurimùm] *Heb.* In valde valde. Efficiam tibi gentes multas] *Verto,* Efficiam ex te gentes. *Hebr.* Dabo te in gentes. *Nempe duodecim tribus Iſraël. Edomæos, Iſmaëlitas, Keturæ natos: nam ex his multæ gentes ortæ ſunt, regesq; profluxerunt, Fr. Jun.*

7 Semen tuum] *Poſteros tuos. Metonymia materiæ.* Ut fœdus ſit perpetuum] *Hebr.* In fœdus ſeculi, *Hoc eſt, in Chriſto (ſive ad Chriſtum ſolâ fide, ſive etiam carne pertineant) quod ad ſubſtantiam, perpetuò continuandum, etſi mutabilibus ſymbolis, Fr. Jun.* Me eſſe tibi Deum] *Hebr.* Ad eſſendum tibi in Deum. *Id eſt, ut ſim tibi Deus, vel, ut ſim Deus tuus. hoc eſt, paterno favore erga te affectus.*

8 Daturumque] *Verto,* Et dabo. Terram peregrinationum tuarum] *Id eſt, terram Chanaan, in qua peregrinaris ſubinde ſedes mutans.* Perpetuum] *Id eſt, re quidem & veritate ſacramenti in perpetuum duraturam (nempe poſſeſſionem vitæ æternæ) ſymbolo vero & ſacramento ipſius (nempe ipſa terra Chanaan) prout ſymbolorum perpetuitas poteſt conſiſtere, indefinitam ex voluntate Dei, donec ſymbolorum veritas & complementum advenerit ſemper duraturum, Fr. Junius: qui hoc ipſum ampliùs illuſtrat.* Ut ſim] *Verto,* Et ero ejus Deus. *Heb.* in Deum.

9 Tu ergo] *Vel,* Tu verò. *Sequitur enim hic apodoſis inſtitutæ antitheſeos. In protaſi fuerunt promiſſiones Dei: in apodoſi eſt ſtipulatio officiorum Abrahami.*

10 Hoc] *Quod mox dicam.* Ut circumcidatur] *Heb.* Circumcidi vobis omnem marem. *Hoc verbum infinitivi modi cohæret cum præcedente pronomine per appoſitionem: ut ſententia ſit, Ipſum circumcidi (τὸ περιτέμνεσθαι) eſt fœdus. Cui æquipollet iſtud pronuntiatum. Circumciſio eſt fœdus, hoc eſt, eſt ſignum fœderis: ſicut declaratur v.ſeq. Metonymia ſubjecti.*

11 Circumcideus] *Id eſt, circumciditote. Eſt enim mandatum.* Igitur] *Malim,* autem. Carnem præputii] *Id eſt, carnem illam quæ appellatur præputium. Genitivus ſpeciei: qualis in illis,* Dormitio ſomni, *Joh.11.13. &* ſignum circumciſionis, *Rom.4.11. Sed videtur potiùs eſſe hypallage, pro* Præputium carnis: *ita ut per carnem intelligatur membrum genitale, per ſynecdochen generis.* Signum] *Hebr.* In ſignum.

12 Natus dies octo] *Hebr.* Filius octo dierum. Circumciditur] *Id eſt, circumciditor.* Emtus pecuniâ] *Hebr.* Emtio pecuniæ. *Metonymia adjuncti.* Pecuniâ] *Heb.* Argento. *Metonym. materiæ.* De quibuſcunque alienigenis] *Hebr.* Ex omni filio alieni, *ſive alienigenæ,* ἐξ ἀλλοφύλων.

13 Omnino circumciditor] *Hebr.* Circumcidendo circumcidetur. In fœdus perpetuum] *Heb.* In fœdus ſeculi. *Adhibitâ diſtinctione de quâ dictum ad v.8.*

14 Præputiatus autem] *Verto.* Quod ſi extitat præputiatus &c. *ut commodiùs annectatur conſequens hujus pronuntiati, nempe.* Exſcinditor &c. Mas] *Nempe adultus: ut percipitur ex verbis ſeqq. Synecd. generis.* Qui non circumciderit] *Vel circumcidi curaverit: ſed circumciſionem neglexerit atq; contempſerit. Etenim verbum* יִמּוֹל *jimmól, quod hîc habetur, eſt futurum kal à radice* נָמַל *namál, quæ habetur v.11. Alii vertunt paſſivè,* Cui non circumciſa fuerit caro præputii ſui, *tanquam* יִמּוֹל *jimmól, ſit futurum Niphál à radice* מוּל *múl, quæ habetur v.13. Sed hic vocem eſſe ſignificationis activæ, planum eſt ex ratione quæ additur. nempe. Irritum fecit fœdus meum.* Utique exſcinderetur] *Hebr.* Et exſcindetur. *Verto,* exſcinditor. *Eſt enim mandatum ſive lex judicialis, per quam ſancitur lex de circumciſione. Senſus autem eſt, morte plectitor. Quo ſenſu hæc phraſis paſſim accipitur in ſimilibus cauſis: ut Exod.30.v.33.38. & cap.31.v.14. Lev.17.4.9. & c.20.18. Num.9.13. & cap.15.30.31. Metaphora ſumta ab arboribus quæ è terra exſcinduntur ſeu reſecantur: quâ ſignificatione hoc verbum accipitur Deut.20.20. Eſa.9.14.* Homo ille] *Hebr.* Anima illa, *Synecd. membri, Moſi uſitata, atque etiam prophetis.* Irritum fecit] *Quantum in ſe eſt, privando ſcilicet ſeipſum gratiâ Dei in fœdere promiſſâ. Nam alioquin incredulitas hominum fidem Dei non reddit inanem, Rom.3.3.*

15 Quod ad Sarai] *Nomen* שָׂרַי *Sarái ponitur hîc abſolutè, ſicut pronomen* אֲנִי *ani ſuprà v.4.* Ne voces nomen ejus] *Vel,* Ne vocet illa nomen ſuum. *Nam verbum Hebræum* תִקְרָא *tikrâh ambiguum eſt.* Sarai] *Id eſt, Principes mei.* Sara] שָׂרָה *quod Latinè eſt Saráh, cum litera* h *in fine. Quæ vox ſignificat principiſſam, à maſculino* שַׂר *ſar, id eſt, princeps. Extritâ igitur literâ jod, ſubſtituta eſt litera he: ad idipſum ſignificandum quod antea ſignificatum fuit per eandem literam inſertam nomini Abram. Vide ſuprà v.5. Cæterùm Latini omittunt literam* h *in voce Sara, ut commodiùs eam poſſint flectere.*

16 Ut mater ſit multarum gentium] *Hebr.* Et erit (*Id eſt, evadet*) in gentes. *hoc eſt, ex ipſa orientur gentes.*

17 Riſit] *Nempe ſubdubitans de veritate promiſſionis: ut liquet tum ex ipſius verbis, tum ex verbis Domini, quibus Abrahamo contradicit, promiſſionemq; cum aſſeveratione repetit. v.19. Quo facto, Abraham demum acquievit, atque ita contra ſpem ſub ſpe credidit: ut declarat Apoſtolus Rom.4.18.* Animo] *Hebr.* Corde. *Quod verbum cur non ſit retinendum in Latino ſermone, equidem non video.* Nato centum annos] *Hebr.* Filio centum annorum. Nata nonaginta annorum] *Hebr.* Filia nonaginta annorum. Utinam Jiſchmahel vivat] *Quaſi dicat, Satis mihi beneficii à te datum reputabo, ſi Iſmaëlem conſervaveris & auxeris: filium quem ex Sara mihi promittis, ſperare vix poſſum.*

19 Paritura eſt] *Hebr.* Pariens. *ſcilicet erit.* Jitzchakum] יִצְחָק *Jitzhhák. Quaſi dicas riſibilem, à verbo* צָחַק *zahhák, riſit. Litera jod à fronte characteriſtica eſt nominis proprii. Porrò ratio nominis in propatulo eſt, nempe quòd pater riſerit quum ipſe illi promitteretur. Quò acceſſit & riſus Saræ, infrà cap.18.v.12.* Ut ſit fœdus perpetuum] *Hebr.* In fœdus ſeculi.

20 Ei] *Hebr.* Eum. Ut fecundem eum] *Hebr.* Et fructuoſum reddam eum. Quamplurimùm] *Hebr.* In valde valde. *Vel potiùs, In vehementia vehementia: ſive, in viribus viribus. nam vocem* מְאֹד *meód eſſe nomen, colligi poteſt è ſyntaxi: quâ regitur à præpoſitione* בְּ*, id eſt, in vel cum: & ipſa regit pronomen affixum perſonæ, ut Deut.6. v.5. Diliges Dominum Deum tuum* בְּכָל מְאֹדֶךָ *bechól meodecca. quod Luc.10.v.27. redditur,* ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου: *id eſt, ex toto robore tuo ſive ex totis viribus tuis. LXX. verò reddiderunt,* ἐξ ὅλης δυνάμεώς σου, *ex tota facultate tua.* Duodecim principes generabit] *Quorum nomina recitantur infrà 25.12. & deinceps.* Efficiam eum patrem gentis magnæ] *Hebr.* Dabo eum in gentem magnam.

22 Aſcendit] *Nempe cœlum verſus, ſcil. in corpore in quo Abrahamo apparuerat, ſuprà v.1.*

23 Quemcunque emerat pecunia ſua] *Hebr.* Omnem emtionem argenti ſui. *Metonymia adjuncti in vocabulo emtionis, & materiæ in vocabulo argenti. Eſtque genitivus adjuncti, Emtio argenti, id eſt, quæ fit adhibito argento,* E domeſticis ſuis] *Hebr.* In viris domus Abrahami. *In, pro, inter. Et viri domus, pro domeſticis, per Hebraiſmum. Et nomen Abraham repetitum loco pronominis relativi, item per Hebraiſmum.* Eo ipſo die] *Hebr.* In oſſe diei illius.

24 Natus nonaginta novem annos] *Hebr.* Filius nonaginta & novem annorum.

25 Natus tredecim annos] *Hebr.* Filius tredecim annorum.

26 Eodem ipſo die] *Heb.* In oſſe diei iſtius.

27 Domeſtici] *Hebr.* Viri domus. *Periphraſis.* Emtus pecuniâ] *Heb.* Emtio argenti. *Metonymia adjuncti.* Ex alienigena] *Puto vertendum,* Ab alienigenis. *quia in Hebræo habetur* מֵאֵת *mëéth quod ſonat,* dè cum: *quemodo Gallicè dicitur d'avec.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVII.

EX v.1. *Ego ſum Deus omnipotens.* Quum Deus nobis promittit quæ judicio rationis noſtræ videntur impoſſibilia: qualis fuit promiſſio facta Abrahamo de filio quem procreaturus eſſet ex Sara: tum fidem noſtram fulcire debemus conſideratione omnipotentiæ Dei promittentis. *Omnipotentia Dei.*

2 Ex verſ.1. & 2. *Ambula coram me &c. Et diſponam fœdus meum &c.* Deus in fœdere gratiæ nobis promittit remiſſionem peccatorum & vitam æternam cum conditione fidei & pietatis. *Fœdus gratiæ.*

3 Ex v.3. *Procidens ſuper faciem.* Verbum Dei cum reverentia audiendum eſt. *Verbum Dei.*

4 Ex v.4. & 5. Notetur teſtimonium de vocatione gentium. Confer Rom.4.v.17. *Vocatio gentium.*

5 Ex v.5. & 15. *Sed erit nomen tuum Abraham. Sara nomen ejus eſt.* Deus pro ſua bonitate fidem noſtram confirmat certis ſymbolis. *Gubernatio Dei.*

6 Ex v.7. & 13. *Fœdus perpetuum.* Tametſi circumciſio tantùm uſque ad exhibitionem Chriſti durare debuit: tamen ipſum fœdus gratiæ, quod per illam obſignatum fuit, æternum eſt: & poſt Chriſtum exhibitum perpetuò uſque ad finem mundi obſignatur per Baptiſmum, ut qui in locum circumciſionis ſucceſſerit, Col.2.v.11. *Fœdus gratia.*

7 Ex eod. verſ.7. *Me eſſe tibi Deum.* In fœdere gratiæ promitti- *Fœdus gratia.*

mittitur credentibus remiſſio peccatorum, renovatio per S.S. & vita æterna.

Vita æterna. 8 Ex v.8. *Terram Chanaan. Ut ſim illis Deus.* Terra Chanaan credentibus Iſraelitis fuit typus & ſacramentum atque pignus vitæ æternæ.

Metonymia ſacramentalis. 9 Ex v.10. & 13. *Hoc eſt fœdus meum. Sic erit fœdus meum in carne veſtra.* Exempla metonymiæ Sacramentalis, ubi nomen rei ſignificatæ tribuitur ipſi ſigno.

Natura corrupta. 10 Ex v.11. *Circumcideritis carnem præputii veſtri.* Homo ex nativitate ſua impurus eſt, id eſt, peccato pollutus. Hæc verò impuritas reſecatur per ſemen illud Abrahami, nempe Chriſtum: idque duobus modis, videlicet per remiſſionem peccatorum & per renovationem Spiritus ſancti.

Pædobaptiſmus. 11 Ex v.12. *Natus octo dies circumcidetur.* Sicut pueri orti ex Abrahamo in infantia ſua capaces fuerunt circumciſionis, tanquam ſigni fœderis: ſic etiam infantes Chriſtianorum, utriuſque ſexus, capaces ſunt Baptiſmi, tanquam ſigni fœderis quod in locum circumciſionis ſucceſſit, Col. 2. v. 11. 12.

Officium patrisfamilias. 12 Ex eod. verſ. *Natus domi & emtus pecunia.* Paterfamilias Chriſtianus curare debet ut tota familia ſua religionem veram profiteatur & exerceat.

13 Ex verſ. 14. *Exſcindetur.* Quemadmodum contemtores circumciſionis externæ exſcindi oportuit per ſupplicium capitis ex terra Chanaan: ſic contemtores circumciſionis internæ, id eſt, remiſſionis peccatorum & renovationis Spiritus ſancti, atque adeò quicunque circumciſione iſta carent, ſpiritualiter exſcindentur ex populo Dei, id eſt, Eccleſia, vitâque æternâ privabuntur. Eccleſia.

14 Ex v.17. & 19. *Abraham riſit. Deus dixit, Imò Sara &c.* Quod rationi ridiculum videtur in promiſſionibus Dei, id capit fides conſiderando veritatem ac potentiam Dei promittentis. Vide Rom. 4. 18. Promiſſiones Dei.

15 Ex v.20. *De Jiſchmaële exaudivi te.* Deus propter pios etiam impiis benefacit. Pietas.

16 Ex eodem v. *Benedixi ei.* Bona corporalia atque terrena Deus etiam impiis largitur. Bona terrena.

17 Ex verſu 23. *Accepit Abraham &c.* Exemplum eximiæ obedientiæ erga mandata Dei, omnibus piis meritò imitandum. Obedientia.

18 Ex eod. v. *Unumquemque marem è domeſticis ſuis.* Exemplum bene conſtitutæ gubernationis domeſticæ, ubi famuli juſſis mandatis herorum etiam cum moleſtia parent. Oeconomia.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami: & narratur, quomodo filius Dei, duobus angelis comitatus, eum inviſerit, prandiúmque apud eum ſumſerit. Narrationis hu[jus] partes principales tres ſunt: præparatio ad prandium, ſive actiones ad illud deſtinatæ, prandium ipſum, v. 9. &c. & eventus ſeu actiones proximè conſecutæ, v. 16. &c.

T. & J.

1. APparuit porrò ei Jehova in planitie Mamre, quum ſederet ipſe ad oſtium tentorii ſui, æſtuante die.

2 Quum enim ſublatis oculis ſuis aſpexiſſet, ecce tres viros ſiſtentes ſe coram eo: quos videns accurrit obviam eis ex oſtio tentorii ſui, & incurvavit ſe in terram honorem exhibens:

3 Et dixit, Domine mi, ſi nunc inveni gratiam in oculis tuis, ne quæſo prætereas à ſervo tuo.

4 Sumatur jam parum aquæ, unde lavate pedes veſtros, atque recumbite ſub iſta arbore.

5 Interim accipiens afferam fruſtum panis, & reficite animum veſtrum, poſtea progrediemini, quandoquidem tranſitis præter ſervum veſtrum. Qui dixerunt, Ita facito ut loquutus es.

6 Itaq; feſtinavit Abraham in tentorium ad Saram, & dixit, Feſtina, tria ſata, farinam ſimilagineam depſe, & fac placentas.

7 Ad armentum verò cucurrit Abraham, & accipiens lactentem vitulum tenerum & bonum dedit ferendum ad puerum, qui feſtinavit apparare eum.

8 Deinde accepto butyro, & lacte vituloq; lactente quem apparaverat, appoſuit illa coram eis: & ipſe adſtabat eis ſub illa arbore comedentibus.

II. 9 Dicentibus autem, Ubi eſt Sara uxor tua? dixit Abraham, Ecce in tentorio illa eſt.

10 Et dixit Jehova; Certò revertar ad te quum vigebit hoc ipſum tempus, ecce autem filius erit Saræ uxori tuæ: Sara verò audiebat ab oſtio tentorii ſui, quod erat poſt tentorium illum.

11 Abraham autem & Sara ſenes erant, vergentes ætate: deſierat eſſe Saræ ſecundùm conſuetudinem mulierum.

12 Quapropter ridebat Sara, apud ſe dicendo; Poſtquam vetula f[acta] ſum, foret mihi voluptas? deinde dominus meus ſenex [eſt].

13 Tum dixit Jehova Abrahamo, Quid ita riſit Sara, dicendo, An etiam verè paritura eſſem, quum ego conſenui?

14 An poteſt occultari à Jehova quicquam? hac tempeſtate [revert]ar ad te, quum hoc tempus vigebit, & Saræ erit filius.

15 Mentiens verò Sara quum negaret dicendo, Non riſi, quia timebat [Jehova] dixit, Nequaquam ita eſt, nam riſiſti.

III. 16 P[oſtea] ſurgentes inde viri illi proſpectabant Sodomam verſus. Ab[raham verò i]bat cum eis, dimiſſurus eos.

17 [Dixit] autem Jehova, Occultemne ego ab Abrahamo, quod [facturus] ſum?

18 Cùm Abraham prorſus futurus ſit gentis magnæ ac potentis pater, & [in eo] benedicenda ſint omnes gentes terræ?

19 Nam agnovi eum, ut quum præceperit filiis ſuis & familiæ ſuæ poſt ſe, [ut] obſervent viam Jehovæ exercendo juſtitiam & jus: utque præſtet Jehova Abrahamo id quod promiſit ei.

20 Dixit ergo Jehova, Clamor Sodomi & Hamoræ clamor multus ſit, & peccatum iſtorum cùm grave ſit valde:

21 Deſcendam nunc, & videbo, an ſecundùm clamorem iſtius qui pervenit ad me, omnino fecerint: ſin autem minùs, cognoſcam.

IV. 22 Itaq; reſpicientes alterſum inde viri illi abibant Sodomam verſus: ipſe verò Abraham ſtetit adhuc coram Jehova.

23 Et accedens Abraham dixit, An etiam perimes juſtum cum impio?

24 Sunt fortaſſis quinquaginta juſti in civitate iſta: an etiam perimes, ac non parces iſti loco propter illos quinquaginta juſtos qui fuerint in ea?

P.

APparuit porrò ei Jehova in planitie Mamræ, quum ſederet ipſe ad oſtium tentorii ſui, æſtuante die. 1.

2 Quum enim ſublatis oculis ſuis *a* circumſpiceret, ecce tres viri ſiſtebant ſe coram eo: quos quum vidiſſet cucurrit obviam eis ex oſtio tentorii ſui, & incurvavit ſe terram verſus: *a* Heb. 13. 2.

3 Et dixit; Domine mi, ſi nunc inveni gratiam in oculis tuis, ne quæſo prætereito à ſervo tuo.

4 Sumatur quæſo parum aquæ, inde lavate pedes veſtros, atque innitimini ſub iſta arbore.

5 Interim accipiens *afferam* fruſtum panis, & reficite cor veſtrum, poſtea progrediemini; nam propterea tranſiviſtis præter ſervum veſtrum. Qui dixerunt, Ita facito ut loquutus es.

6 Itaq; feſtinavit Abraham in tentorium ad Saram; & dixit, Feſtina, tria ſata, farinam ſimilagineam depſe, & fac placentas.

7 Ad armentum verò cucurrit Abraham; & accipiens vitulum tenerum & bonum tradidit puero; qui feſtinavit apparare eum.

8 Deinde accepto butyro, & lacte vituloque quem apparaverat, appoſuit illa coram eis: ipſe verò adſtabat eis ſub illa arbore, quum comederent.

9 Dicentibus autem, Ubi *eſt* Sara uxor tua? dixit *Abraham*, Ecce in tentorio illo *eſt*. II.

10 Et dixit *Jehova*, *b* Certè revertar ad te quum vigebit hoc ipſum tempus; ecce autem filius erit Saræ uxori tuæ. Sara verò audiebat in oſtio tentorii, nam iſtud *erat* pone illum. *b* Sup. 17. 19. Inf. 21. 2. Rom. 9. 9.

11 Abraham autem & Sara ſenes *erant*, provecti ætate: deſierat eſſe Saræ ſecundùm conſuetudinem mulierum.

12 Quapropter ridebat Sara, apud ſe dicendo; Poſtquam vetula facta ſum, foret mihi voluptas? Tum *etiam* *c* dominus meus ſenex eſt. *c* 1. Pet. 3. 6.

13 Tum dixit Jehova Abrahamo, Quare jam riſit Sara, dicendo, An etiam verè paritura ſum, quum ego conſenuerim?

14 An quicquam erit difficilius quam ut a Jehova efficiatur? Hac tempeſtate revertar ad te, quum hoc tempus vigebit, & Saræ *erit* filius.

15 Quum verò Sara negaret dicendo, Non riſi, quia timebat: *Jehova* dixit, Nequaquam *ita eſt*; ſed riſiſti.

16 Poſteà ſurgentes inde viri illi proſpectabant Sodomam verſus: Abraham verò ibat cum eis, ut eos deduceret. III.

17 Dixit autem Jehova, Occultabone ego ab Abrahamo, quod ſum facturus?

18 Quum Abraham prorſus evaſurus ſit in gentem magnam ac potentem; & in eo *d* benedicendæ ſint omnes gentes terræ?

19 Quia agnovi eum, *non occultabo*; ut præcipiat ſuis filiis & domui ſuæ poſt ſe, & ut obſervent *illi* viam Jehovæ exercendo juſtitiam & jus: utque præſtet Jehova Abrahamo id quod promiſit ei. *d* Sup. 12. 3. Inf. 22. 18. & 26. 4. Act. 3. 25. Gal. 3. 8.

20 Dixit ergo Jehova, Clamor Sodomæ & Gomorrhæ quam multus ſit, & peccatum iſtorum quam grave ſit valde:

21 Deſcendam nunc, & videbo, an ſecundùm clamorem ejus qui pervenit ad me, fecerint conſummationem: ſin autem minùs, cognoſcam.

22 Itaque vertentes ſe inde viri illi abibant Sodomam verſus: Abraham verò ſtabat adhuc coram Jehova. IV.

23 Et accedens Abraham dixit, An etiam perimes juſtum cum improbo?

24 Sunt fortaſſis quinquaginta juſti in civitate iſta: an etiam illos perimes, ac non remittes iſti loco propter illos quinquaginta juſtos qui *fuerint* in ea?

25 *Abſit tibi ut facias tale quippiam, morti tradendo juſtum cum injuſto, ut ita ſit juſto ſicut injuſto: abſit tibi, an judex totius terræ non exerceret jus?*

26 *Cui dixit Jehova, Si invenirem Sodomi quinquaginta juſtos in civitate ipſa, parcerem etiam toti illi loco propter eos.*

27 *Abraham verò ſubjecit, dicens, Ecce nunc cuperem alloqui Dominum, tametſi ego ſim pulvis & cinis.*

28 *Fortaſſis quinquaginta illos juſtos deficient quinque, an perditurus es propter hos quinque totam civitatem iſtam? dixit, Non perderem, ſi invenirem ibi quadraginta quinque.*

29 *Deinde pergenti denuo alloqui eum ac dicenti, Fortaſſis invenientur ibi quadraginta; dixit, Non eſſem facturus propter hos quadraginta.*

30 *Poſtea dicenti, Ne quæſo accendatur* ira *Domini ſi loquar, fortaſſis invenientur ibi triginta: dixit* Jehova, *non eſſem facturus, ſi invenirem ibi triginta.*

31 *Rurſus dicenti, Ecce nunc cuperem alloqui Dominum, fortaſſis invenientur ibi viginti: dixit, Non eſſem perditurus propter illos viginti.*

32 *Poſtremò dicenti, Ne quæſo accendatur* ira *Domini, ſi loquar tantùm hac vice, fortaſſis invenientur ibi decem: dixit, Non eſſem perditurus propter illos decem.*

33 *Tunc abiit Jehova, poſtquam abſolviſſet alloqui Abrahamum: Abraham verò reverſus eſt in locum ſuum.*

25 Abſit tibi ut facias tale quippiam, morti tradendo juſtum cum improbo, ut ita ſit juſto ſicut improbo: abſit tibi, an *e* ju- *e* Rom. 3. 6
dex totius terræ non exerceret jus?

26 Et dixit Jehova, Si invenero Sodomæ quinquaginta juſtos in civitate, remittam toti illi loco propter illos.

27 Abraham verò reſpondit, dicens; Ecce nunc auſus ſum alloqui Dominum, tametſi ſum pulvis & cinis.

28 Fortaſſis quinquaginta illos juſtos deficient quinque, an perdes propter quinque totam civitatem iſtam? Et dixit, Non perdam, ſi invenero ibi quadraginta quinque.

29 Deinde pergenti denuo alloqui eum ac dicenti, Fortaſſis invenientur ibi quadraginta; dixit, Non faciam propter iſtos quadraginta.

30 Poſtea dicenti, Ne quæſo exardeſcat *ira* Domino ſi loquar, Fortaſſis invenientur ibi triginta: dixit *Jehova*, Non faciam, ſi invenero ibi triginta.

31 Rurſus dicenti, Ecce nunc auſus ſum alloqui Dominum, Fortaſſis invenientur ibi viginti: dixit, Non perdam propter illos viginti.

32 Poſtremò dicenti, Ne quæſo exardeſcat *ira* Domino, ſi loquar tantùm hac vice, Fortaſſis invenientur ibi decem, dixit, Non perdam propter illos decem.

33 Tunc abiit Jehova, poſtquam abſolviſſet alloqui Abrahamum: Abraham verò reverſus eſt in locum ſuum.

ANALYSIS CAP. XVIII.

PARS PRIMA.

Præparatio ad prandium.

PRæparatio ad prandium hoc conſiſtit in actionibus duarum potiſſimùm perſonarum, nempe filii Dei & Abrahami. Prima actio fuit filii Dei: qui conſpiciendum ſeſe præbuit Abrahamo. Hæc actio illuſtratur ex tribus argumentis: Primùm è ſubjecto loco, idque dupliciter, videlicet in genere & in ſpecie, v.1. deinde ex adjuncto tempore, ibid. tum ex adjuncto comitatu, videlicet duobus angelis, v.2. Secunda actio fuit Abrahami: qui conſpectis illis, quos putabat eſſe viros illac iter facientes, humaniter eos invitavit. Hæc actio illuſtratur ex effectis deſtinatis, & enumeratione partium, nempe officiorum hoſpitalitatis. Effecta deſtinata fuerunt actiones duæ, occurſus & incurvatio, v.2. Invitatio ipſa narratur v.3. Officia hoſpitalitatis enumerantur tria: lotio pedum, v.4. invitatio ad recubandum ſub arbore, ibid. præbitio cibi, v.5. Deinde confirmatur hæc invitatio a cauſa impulſiva, videlicet gubernatione divina itineris illorum hoſpitum, ibidem. Actio tertia fuit iterum filii Dei: qui petitioni Abrahami annuit, eod. v.5. Actio quarta fuit iterum Abrahami, videlicet apparatio prandii. Hæc apparatio quatuor actiones complectitur: quæ ſunt, mandatum ad Saram de coquendis placentis, v.6. mandatum ad famulum de apparando vitulo, v.7. appoſitio cibi, v.8. & aſtantia (ut ſic loquar) apud hoſpites miniſtrandi causâ, ibid.

PARS SECUNDA.

De prandio quod Abraham tribus hoſpitibus præbuit.

Prandium deſcribitur ex adjuncto colloquio: cujus interlocutores ſunt perſonæ tres, nempe filius Dei, Abrahamus & Sara. Principalis quæſtio colloquii eſt, an Sara paritura ſit filium anno ſequente. id quod filius Dei affirmat, Sara negat. Altera quæſtio, quæ per occaſionem acceſſit, eſt, an Sara riſerit auditâ illâ filii Dei affirmatione atque prædictione: quod ipſum quoque filius Dei affirmat, Sara negat. Cæterùm occaſionem principali quæſtioni enunciandæ præbuit filius Dei, interrogando Abrahamum, ubi ſit Sara, verſ.9. Cui Abrahamus reſpondit enunciatione verâ, ibid. Scopus autem illius interrogationis (ut ex reipſa apparet) fuit, ut Sara audito ſuo nomine excitaretur ad auſcultandum, quid filius Dei eſſet dicturus. Prædictio illa atque affirmatio de filio Saræ recitatur verſ.10. illuſtrata ex eventu, videlicet riſu Saræ. Qui riſus declaratur primùm ex cauſa ſine qua non, videlicet auditione verborum filii Dei: quæ ipſa auditio illuſtratur e ſubjecto loco, ibid. Deinde riſus ille Saræ declaratur ex cauſis corrumpentibus, quæ ſcilicet impeditur[illegible] videbantur ne fieret id quod filius Dei fore affirmaverat. Cauſæ illæ indicantur duæ: ætas Abrahami ac Saræ, & defectus ſanguinis menſtrui in Sara, verſ.11. Quarum cauſarum prior exornatur mimeſi, id eſt, recitatione verborum Saræ, verſ.12. Tum riſus ille declaratur ex eventu, videlicet reprehenſione factâ à filio Dei, & confirmatione ſententiæ pronunciatæ, verſ.13. & 14. Quæ reprehenſio ipſa quoque decla[illegible] ex eventu, videlicet negatione Saræ: quæ negatio [illegible] ex adjuncto mendacio, & cauſa procreante, videlicet metu turpitudinis, & eventu, videlicet contradictione filii Dei, v.15.

PARS TERTIA.

De eventu illius prandii.

Eventus illius prandii fuit dimiſſio hoſpitum atque deductio: quæ deductio illuſtratur ex adjuncto colloquio filii Dei cum Abrahamo. cujus colloquii ſummæ partes ſunt duæ, patefactio propoſiti de Sodomitis perdendis, & interceſſio pro illis. Sermo filii Dei quo patefacit Abrahamo propoſitum ſuum, tribus conſtat membris: procemio, narratione & propoſitione. In procemio rationes indicat cur velit Abrahamo propoſitum ſuum patefacere. Rationes duæ ſunt: una a pari, videlicet beneficiis jam antea in Abrahamum collatis, v.18. & principio deciminoni: altera ab effectis utilibus, quæ ſunt tria: primum, quòd Abrahamus eâ occaſione informaturus ſit ſuos ad pietatem: ſecundum, quòd familia Abrahami obſervatura ſit ſancta illa ipſius præcepta. tertium, quòd Jehova officiis utrorumque adductus, præſtiturus eis ſit bona promiſſa, v.19. Narratio eſt de peccatis Sodomitarum, v.20. Propoſitio eſt de ſuo propoſito cognoſcendi actiones illorum & judicandi, v.21. Interceſſio Abrahami pro Sodomitis illuſtratur ex adjuncto colloquentium ſtatu, videlicet quòd tum fuerint ſoli, digreſſis ſcilicet duobus angelis, v.22. Argumentum interceſſionis ſumptum eſt ab eventu, videlicet interitu piorum cùm impiis. Hoc argumentum diſtribuitur in ſex membra per gradationem Logicam à majoribus ad minora. Proponit enim Abraham certum numerum piorum, propter quem impiis conjunctis parcendum ſit, illúmque numerum ſubinde minuit, donec in denario ſubſiſtit. Numeri illi ſunt: quinquaginta, quadraginta quinque, quadraginta, triginta, viginti, decem, v.23. & deinceps. Po[illegible] annectitur colloquii hujus eventus. nempe digreſſio colloquentium re infectâ, hoc eſt, non impetratâ interceſſione, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. XVIII.

EI] *Abrahamo.* In planitie] *Vel,* in quercubus. *id eſt, in querceto. Vide ſuprà 14.13.* Æſtuante die] *Hebr.* Secundùm æſtuare diem, *id eſt, quum æſtuaret dies.* Sive, *ſecundùm æſtum diei, id eſt, quum eſſet æſtus diei. hoc eſt, circa meridiem.*

2 Sublans oculis ſuis] *His verbis innui videtur, Abrahamum ſtudiosè oculos circumtuliſſe ſive circumſpexiſſe ut obſervaret iter illac facientes, eóſque hoſpitio exciperet.* Tres viros] *Specie quidem ſeu formâ corporis. nam revera unus illorum erat ipſe Jehova, nempe filius Dei: reliqui verò duo erant angeli: ut percipietur è ſequentibus.* Siſtentes ſe] *De induſtria ſubſiſtentes, ut occaſionem præberent Abrahamo adeundi ipſos & invitandi.* Incurvavit ſe] *Coram illis, honoris causâ.* In terram] *Capite inclinato terram verſus.*

3 Domini mei] אֲדֹנָי *Adonái. Eâdem voce infrà 19. verſ.2. Lot alloquitur duos angelos. Hic tamen videri poteſt legendum potiùs* אֲדֹנִי *adoni, id eſt, domine mi: quia ex verbis ſequentibus apparet, unum tantùm ex illis tribus alloquutum eſſe. haud dubiè illum qui erat Jehova, & majeſtate vultus cæteros antecellebat. Unde factum videtur ut huic voci tribuerentur puncta illa quibus aliàs ſignificatur, per ipſam notari Deum: quòd nimirum illi qui puncta addiderunt, è ſequentibus intellexerunt, hunc quem Abraham alloquebatur, ipſum Jehovam eſſe. Attamen Abraham id tum nondum ſciebat: quippe qui inſcius angelos excepit hoſpitio, teſte Apoſtolo Heb.13.2.* Si nunc invêni gratiam in oculis tuis] *Si me dignum judicas hac gratia, id eſt, hoc beneficio. Sic infrà 19.19.* A ſervo tuo] *Id eſt, à me qui paratus ſum ſervire tibi & officia ſervilia præſtare. Sic v.5.*

4 Jam] *Vel,* quæſo.

5 Reficite] *Hebr.* Fulcite. Animum] *Hebr.* Cor. *quod puto retinendum. Sic Pſal.104. v.15. Pane cor mortalis fulcit.* Quandoquidem] *Vel,* Nam propterea. *Non quòd velit dicere, hunc ſcopum illis fuiſſe propoſitum: ſed Deum ſuâ providentiâ ipſos illac duxiſſe; ut in conſpectum ipſius venirent. Similis locus eſt infrà 33. v.10.* Qui] *Id eſt, unus ex illis, nempe is quem fueras allocutus. Synecdoche integri.*

6 Sara]

6 Sata] *Sea, modius Rom. ſextam partem ephæ, Hebræis menſura capiens ſex cabos, cabus quatuor logos, logus ſex communia ova gallinacea. Eſt autem ſententia ἀσύνδετος & conciſa valde, ſignificans ſedulitatem Abrahami ad excipiendos hoſpites, ſicut & munerum diſtributio. Fr. Junius.* Simulagineam] *Hebr.* Similæ vel ſimilaginis. *Genitivus materiæ.*

7 Lactentem] *Hebr.* Filium bovis. *Id eſt, Vitulum. Periphraſis. Unde percipitur, vocem* Vitulum *non rectè hic ſuppleri: quum nulla ſit ellipſis.* Puerum] *Miniſtrum, famulum ſive coquum.* Apparate] *Hebr.* Facere. *Id eſt, coquendo & aſſare.*

9 Dicentibus] *Id eſt, Dicente uno ex illis, nempe filio Dei, qui poſtea nominatur Jehova, v.13. & ſe ipſe nominat Jehovam, v.14. Synecdoche integri.*

10 Certe revertar] *Hebr.* Revertendo revertar. Quum viget hoc ipſum tempus] *Hebr.* Secundùm hoc tempus vivens. *Vide Junium.* Tentorii ſui] *Sui non eſt in Hebræo: ſed tantùm præfixus eſt articulus, ut ſi Græcè diceretur τῇ σκηνῇ.* Poſt tentorium illius] *Hebr.* Poſt illum. *quod puto referendum ad Jehovam loquentem. Nam contortum videtur, ſi exponas: poſt tentorium illius, ſcil. Abrahami. Eſt tamen verum eſt, Saram habuiſſe peculiare tentorium, ut narratur infra 24. v. ult.*

11 Vergentes ætate] *Hebr.* Venientes in diebus. *ſive in dies. Græci,* προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις. *Pro quo Luc.1.v.7. dicitur,* προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν. *Id eſt, progreſſi in diebus ſuis. Fr. Junius judicat eſſe metaphoram à ſole occumbente. Et verum eſt, verbum Hebræum de ſole occumbente uſurpari: quaſi dicatur ingredi in thalamum ſuum. Sed hic magis videtur ſignificari progreſſus ſicut Latini dicunt, ætate provectum eſſe, ut ſit metaphora ab iis qui iter faciunt: ſicut vita hominis via ſive itineri in Scriptura comparari ſolet. Quo in itinere, quo quis longius progreditur, eo magis ætate augetur ac ſeneſcit.* Secundùm conſuetudinem mulierum] *Hebr.* Iter ſicut mulierum. *Id eſt, quale eſt mulierum. Periphraſis ceſſationis menſium. Confer infrà cap.31. v.35. ubi Rachel ſimulans ſe pati menſes, ait, Via mulierum mihi eſt. Significatur autem hic, nullam amplius fuiſſe in Sara naturalem concipiendi facultatem. Confer Rom.4. v.19.* Voluptas] *Quam perceptura eſſet ex educatione liberorum: quæ expoſitio probabilis eſt. Nam voluptatem concubitus hauddubie ſenſit etiam in floriditate. Eſt igitur ſynecdoche generis.* Dominus meus] *Id eſt, maritus meus. Confer 1 Pet.3.6.*

14 Ita] *Verto* jam. *Heb.* כָּעֵת. *Pro* כָּעֵת חַיָּה, *in tempore hoc. Ellipſis. Cujus exempla plura reperiuntur infrà 27.30. & 35.17. & 1.Sam.20.3. & 1.Reg.21.5.*

14 An poteſt occultari à Jehova quicquam] *Hebr.* An mirabile erit præ Jehova verbum. *id eſt, an quicquam erit difficilius quàm ut à Jehova efficiatur? Hanc ſententiam angelus Gabriel efferebat verbis,* ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ θεῷ πᾶν ῥῆμα. *Non impoſſibile erit apud Deum ullum verbum, id eſt, ulla res, Luc.1.37.*

17 Occultâbimne] *Hebr.* Tegâmne.

19 Nam agnovi eum] *Puto vertendum,* Quia agnovi eum, *non occultabo:* ut præcipiat filiis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, & *ut* obſervent *illi* viam Jehovæ &c.

20 Clamorem iſtius] *Malim,* Clamorem ejus. *ſcilicet urbis Sodomæ. hoc eſt, clamorem quo de ipſa ad Deum clamatur, quia ab ea opprimuntur. Genitivus objecti. Sic Eſa.5. v.7. Confer Ezech.16. v.49.50.* Omnino faciant] *Heb.* Fecerint conſummationem, *id eſt, perpetrarint ſcelera conſummatione digna, hoc eſt, digna propter quæ conſummentur ſeu perdantur. Metonymia effecti. Sic Jerem.46.verſ. ult. Nehem.9.v.31.*

24 Parces] *Verto,* Remittes. *ſcil. peccata. Hebr.* תִשָּׂא. *Id eſt, auferes in qua ſignificatione verbum iſtud paſſim reperitur. Sic rurſum v.26.*

27 Pulvis & cinis] *Id eſt, ex pulvere factus, ſecundùm corpus. Metonymia materiæ emphatica.*

28 [illegible] hos quinque] *Id eſt, propter defectum horum quinque. Metonymia ſubjecti.*

29 Factururus] *Perdituros. Synecdoche generis. Sic deinceps,* Propter hos quadraginta] *Id eſt, Si invenero quadraginta.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVIII.

Ex v.1. Si contingat nos habitare minùs commodè aut ſplendidè: conſolemur nos exemplo Abrahami, qui in tentorio habitavit. *Habitatio.*

2 Ex v.2. Exemplum hoſpitalitatis, omnibus piis pro viribus imitandum. *Hoſpitalitas.*

3 Ex v.3. Exemplum humilitatis & reverentiæ erga viros honeſtos nondum nobis cognitos. *Humilitas.*

4. Ex v.5. Exemplum modeſtiæ in delatione officiorum humanitatis. *Modeſtia.*

5 Ex v.eod. Vera hoſpitalitas hoc unum ſpectat, ut hoſpiti hoſpitibúsve benefaciat. *Hoſpitalitas.*

6 Ex eod. verſu. Quum præter opinionem ſeu ex improviſo peregrini nobis occurrunt qui noſtra ope indigent: ſtatuere debemus, illos ſingulari providentiâ Dei in nos incidiſſe, ut exercendæ beneficentiæ occaſionem habeamus. *Peregrini.*

7 Ex eod. verſu. Officia humaniter oblata, præſertim ubi apparet id fieri candidè, non ſunt detrectanda, ſed lubente animo acceptanda. *Officiorum oblatio.*

8 Ex v.6.7.8. Exemplum bene conſtituti regiminis domeſtici: ubi paterfamiliâs, materfamiliâs, famuli, ſinguli quod ſui muneris eſt, ſtudioſè peragunt. *Oeconomia.*

9 Ex iiſdem verſibus. Exemplum liberalitatis in communicandis cum proximo donis Dei. *Liberalitas.*

10 Ex v.8. Exemplum humilitatis in Abrahamo, quem non puduit aſtare hoſpitibus ſuis & miniſtrare. *Humilitas.*

11 Ex v.10. Exemplum curioſitatis muliebris in Sara: quæ clam ſubauſcultavit quid loquerentur hoſpites. *Curioſitas.*

12 Ex v.12. Promiſſiones Dei ſæpe rationi humanæ videntur ridiculæ & abſurdæ. *Promiſſiones Dei.*

13 Ex eod. verſu. Exemplum reverentiæ & ſubjectionis, quam maritis debent uxores, vide 1 Pet.3.6. *Uxorum officium.*

14 Ex v.13. Deus introſpicit quæ in occulto agimus. *Omniſcientia Dei.*

15 Ex v.14. Teſtimonium de omnipotentia Dei. *Omnipotentia Dei.*

16 Ex v.15. Exemplum perverſitatis humanæ, qua fit ut peccata noſtra tegere conemur mentiendo, atque ſic illa augeamus. *Corruptio naturæ.*

17 Ex eod. verſu. Mendacio rotundè contradicendum eſt, veritaſque defendenda. *Mendacium. Veritas.*

18 Ex v.17. Exemplum maximæ benignitatis Dei erga fideles ſervos ſuos: quippe quibus res maximi momenti quas efficere ſibi propoſuit, revelat. Sic Noacho revelavit diluvium: Joſepho famem futuram in terra Ægypti & vicinis regionibus. *Bonitas Dei.*

19 Ex v.18. Quem Deus ſemel in gratiam recepit, erga illum beneficentiam ſuam magis magiſque continuat. *Bonitas Dei.*

20 Ex v.19. Officium pii patrisfamiliâs eſt, liberos & familiam educare ad pietatem, docereque, quomodo opera Dei rectè debeant conſiderare. *Officium patrisfamiliâs.*

21 Ex eod. verſu. Hoc ſolum rectum & bonum eſt, quod Deus mandavit. *Bonum opus.*

22 Ex v.20. Violenta oppreſſio pauperum qua adiguntur ad clamorem, ſæpe totius regionis interitum ſecum trahit. *Oppreſſio pauperum.*

23 Ex verſ.21. Si quod crimen ad magiſtratum delatum ſit, priùs veritatem ſtudioſè inquirere debet, quam de maleſico pœnam ſumat. *Officiū magiſtratus.*

24 Ex v.23. Exemplum eximiæ dilectionis proximi: quæ ſollicitè admodum laborat ut damnum a proximo avertat. *Dilectio proximi.*

25 Ex v.24. Exemplum ſinceræ dilectionis: quæ non eſt ſuſpicax, ſed optima quæque de proximo ſibi perſuadet. *Dilectio proximi.*

26 Ex v.25. Teſtimonium de juſtitia judicii divini. Confer Rom.3.v.5.6. *Juſtitia Dei.*

27 Ex v.26.28. & deinceps. Exemplum magnæ bonitatis Dei: ut qui propter paucos pios parcere paratus fuerit magnæ multitudini impiorum. *Bonitas Dei.*

28 Ex v.27. Exemplum veræ humilitatis coram Deo. *Humilitas.*

CAPUT XIX.

ARGUMENTUM.

Hic int[illegible] hiſtoria Abrahami: & inſeritur hiſtoria Loti: de quo duo potiſſimùm narrantur: videlicet liberatio ipſius ex incendio Sodomæ & concubitus cum filiabus. Poſterior pars incipit v.30.

T. & J.

1. PErvenientibus autem duobus illis angelis Sodomam veſpere, Lot ſedebat ad portam Sodomæ: quos quum videret Lot, ſurgens iit eis obviam, & incurvavit ſe vultu demiſſo in terram honorem exhibens.

2 Et dixit, Ecce nunc domini mei, divertite quæſo in domum ſervi veſtri, atque pernoctate, & lavate pedes veſtros, deinde ſurgentes mane abibitis viam veſtram: illi autem dixerunt, Non faciemus; nam in platea ipſa ſumus pernoctaturi.

3 Sed quum inſtitiſſet apud eos valde, divertentes ad eum ingreſſi ſunt domum ejus: qui fecit eis convivium, & infermentatos panes coxit, atque comederunt.

4 Nondum cubuerant, quum cives illi, Sodomitæ, obſiderunt domum illam æquè pueri atque ſenes univerſus populus ab extremitate civitatis una ad alteram.

P.

PErvenientibus autem duobus illis angelis Sodomam veſpere, Lot ſedebat ad portam Sodomæ: quos quum videret Lot, ſurgens *iit* eis obviam, & incurvavit ſe vultu terram verſus. I.

2 Et dixit, Ecce nunc domini mei, divertite quæſo in domum ſervi veſtri, atque *ibi* pernoctate; & lavate pedes veſtros, deinde ſurgentes mane ibitis viam veſtram: *illi* autem dixerunt, Non *faciemus*; ſed in platea ſumus pernoctaturi.

3 Quum autem inſtitiſſet apud eos valde, divertentes ad eum ingreſſi ſunt domum ejus: qui fecit eis convivium, & infermentatas *placentas* coxit; atque comederunt.

4 Antequam verò cubitum iviſſent, tum cives illi, Sodomitæ, circumiverunt domum illam æquè pueri atque ſenes: univerſus populus ab extremitate *civitatis*.

5 Et inclamaverunt Lotum dicentes ei, Ubi ſunt viri illi, qui ingreſſi ſunt ad te hac nocte? fac prodeant illi ad nos, ut cognoſcamus eos.

6 Ad quos egreſſus Lot ad oſtium, quum januam clauſiſſet poſt ſe,

7 Dixit; Ne quæſo, fratres mei, faciatis malum.

8 Ecce jam duas filias meas quæ non cognoverunt virum, jam producam illas ad vos, & facite illis prout bonum videbitur in oculis veſtris: tantummodò viris iſtis ne faciatis quicquam, quandoquidem venerunt in umbram tabulati mei.

9 Tunc dixerunt illi, Secede illuc. deinde dixerunt, Hic unus venit ad hoſpitandum, & judicem indeſinenter agit: nunc plus tibi quàm illis faciemus mali: inſtiteruntque in virum illum, in Lotum, valde, & acceſſerunt ut effringerent januam.

10 Quapropter emittentes viri illi manum ſuam, introduxerunt Lotum ad ſe domum, & januam occluſerunt.

11 Viros verò illos qui erant ad oſtium domus, percuſſerunt ſubito ſcotomate cum minimum, tum etiam maximum: adeo ut defeſſi ſint laborando *ad inveniendum oſtium.*

12 Tum edixerunt viri illi Loto, Quis præterea hîc tibi eſt? ſive gener, ſive filii tui, ſive filiæ tuæ, deinde quicunque tibi juncti ſunt *in hac civitate: cura exeant ex iſto loco.*

13 Nos enim perdituri mox ſumus locum hunc: eò quòd magnus eſt clamor iſtorum in conſpectu Jehovæ, miſitq; nos Jehova ad perdendum civitatem *iſtam.*

14 Egreſſus itaque Lot allocutus eſt generos ſuos qui brevi futuri ductori filias ſuas, dixitq;, Surgite, egredimini è loco iſto, quia mox perditurus eſt Jehova civitatem iſtam: ſed fuit habitus *tanquam jocabundus in oculis generorum ſuorum.*

15 Quum autem aſcenderet aurora, urgebant Angeli ipſi Lotum dicendo: Surge aſſumens uxorem tuam & duas filias tuas quæ adſunt: abi, *ne pereas in pœna civitatis iſtius.*

16 Cunctabatur autem; quapropter prehenderunt viri illi manum ejus, & manum uxoris ejus, manumq; duarum filiarum ejus, propterea quòd Jehova clementer amplectebatur eum: ut educerent eum, & collocarent eum extra civitatem ipſam.

17 Fuitq; dum educerent eos foras, ut Jehova *diceret, Eripe te ad vitam tuam* attendens, *ne intuere poſt te, neque conſiſtas in tota hac planitie: ad montem illum* fugâ *eripe te, ne pereas.*

18 Lot verò dicebat eis: Ne quæſo Domine.

19 Ecce nunc invenit gratiam ſervus tuus in oculis tuis; quum amplificaſti benignitatem tuam quam exercuiſti erga me, incolumem ſervando vitam meam: ego autem non poſſum fugâ *me eripere ad montem illum, ne quod me aſſequatur malum & moriar.*

20 Ecce nunc civitatem iſtam propinquitate ſuâ commodam ad fugiendum illuc, quæ eſt res *perexigua:* fugâ *eripiam me quæſo illuc (nonne res perexigua eſt?) & vivam.*

21 Cui dixit ille, Ecce rationem habeo tui etiam in hac re: ut non ſubvertam civitatem iſtam quam dixiſti.

22 Feſtina, fugâ *te eripe illuc, non enim potero facere quicquam uſque-dum perveneris illuc: propterea vocabis* quiſque *nomen illius civitatis Tzoharem.*

23 Sole prodeunte ſuper terram, quum Lot ingrederetur Tzoharem:

24 Jehova demiſit ſuper Sodomam & ſuper Hamoram pluviam ſulphuris & ignis, à Jehova è cælo:

25 Subvertitq; civitates ipſas & planitiem illam totam, omnesq; incolas illarum civitatum, & fœtum terræ.

26 Sed quum intueretur uxor ejus ulteriùs poſt eum, ſtatua ſalis effecta eſt.

27 Manè ſurgens autem Abrahamus eodem matutino, abiit *in locum illum, ubi ſteterat coram Jehova.*

28 Proſpectansq; Sodomam & Hamoram verſus, & totam regionem verſus, illius planitiei. vidit quum ecce aſcenderet fumus illius regionis tanquam fumus fornacis calcariæ.

29 Fuit itaque quum perderet Deus civitates illius planitiei, ut recordaretur Deus Abrahami: ideoq; emiſit Lotum è medio illius ſubverſionis, quum ſubverteret civitates illas apud quas habitaverat Lot.

II. *30 Lot verò aſcendens Tzoharo, conſedit in monte illo, & duæ filiæ ejus cum eo, (quia metuebat habitare Tzoharo) & conſedit in ſpelunca quadam, ipſe cum duabus filiabus ſuis.*

31 Dixit autem primogenita minori natu, *Pater noſter ſenex eſt: nec quiſquam* ſupereſt *in hac terra qui congrediatur nobiſcum, ſecundùm conſuetudinem totius terræ.*

32 Agedum, demus bibendum patri noſtro vinum, & cubemus cum eo; ut in vita ſervemus ex patre noſtro ſemen.

33 Quum itaq; dediſſent bibendum patri ſuo vinum in nocte illa, accedens primogenita cubavit cum patre ſuo, qui non agnovit dum cubaret illa, aut dum exſurgeret.

34 Poſtridie verò evenit ut diceret primogenita minori natu, *Ecce cubavi præteritâ nocte cum patre meo: demus ei bibendum vinum etiam hac nocte, deinde veni, concumbe cum eo, ut ſervemus ex patre noſtro ſemen.*

35 Quumq; dediſſent bibendum etiam in nocte illa patri ſuo vinum, ſurgens minor natu cubavit cum eo, qui non agnovit dum cubaret illa, aut dum exſurgeret.

5 Et inclamaverunt Lotum, dicentes ei, Ubi ſunt viri illi, qui ingreſſi ſunt ad te hac nocte? Educ eos ad nos, ut cognoſcamus eos.

6 Ad quos egreſſus Lot ad oſtium, quum januam clauſiſſet poſt ſe,

7 Dixit; a Ne quæſo, fratres mei, faciatis malum. a 2.Pet.2. v.7.&8.

8 Ecce jam mihi *ſunt* duæ filiæ quæ non cognoverunt virum, producam quæſo illas ad vos, & facite illis prout bonum *eſt* in oculis veſtris: tantummodò viris iſtis ne faciatis quicquam, nam propterea venerunt in umbram tabulati mei.

9 Tum dixerunt illi, Secede illuc. deinde dixerunt, Hic unus venit ad hoſpitandum, & judicem indeſinenter ageret? Nunc plus tibi quam illis faciemus mali: inſtiteruntque in virum illum, in Lotum, valde, & acceſſerunt ut effringerent januam.

10 Quapropter extendentes viri illi manum ſuam, introduxerunt Lotum ad ſe in domum; & januam occluſerunt.

11 Viros verò illos qui erant *ante* oſtium domus, percuſſerunt ſubito ſcotomate, cùm minimum, tum etiam maximum: adeò ut defeſſi ſint *laborando* ad inveniendum oſtium.

12 Tum dixerunt viri illi Loto, Quis præterea hîc tibi eſt? *ſive* gener, ſive filii tui, ſive filiæ tuæ, denique quicunque tibi *ſunt* in hac civitate: cura exeant ex iſto loco.

13 Nos enim perdituri mox ſumus locum hunc: eò quòd magnus evaſit clamor iſtorum in conſpectu Jehovæ, miſitque nos Jehova ad perdendum *civitatem* iſtam.

14 Egreſſus itaque Lot allocutus eſt generos ſuos qui brevi fuerant ducturi filias ejus, dixitque, Surgite, egredimini è loco iſto, quia mox perditurus eſt Jehova civitatem iſtam. Sed fuit tanquam jocabundus in oculis generorum ſuorum.

15 Quum autem aſcenderet aurora, urgebant angeli illi Lotum dicendo: Surge aſſumens uxorem tuam & duas filias tuas quæ adſunt: ut ne pereneris in pœna civitatis iſtius.

16 Cunctabatur autem; quapropter prehenderunt viri illi manum ejus, & manum uxoris ejus, manusque duarum filiarum ejus, propterea quòd Jehova parcebat ei: & eduxerunt eum, & collocarunt eum extra civitatem.

17 Porrò quum eduxiſſent eos foras, *Jehova* dixit, Eripe te, ad vitam tuam *attendens*, ne intuetor poſt te, neve conſiſtito in tota hac planitie: ad montem illum eripe te, ut ne pereas.

18 Lot verò dicebat eis: Ne quæſo Domine.

19 Ecce nunc invenit gratiam ſervus tuus in oculis tuis, quum magnum effeciſti benignitatem tuam quam exercuiſti erga me, in vita ſervando animam meam: ego autem non poſſum me eripere ad montem illum; *videndum* ne me aſſequatur malum illud, & moriar.

20 Ecce nunc civitas iſta propinqua *eſt* ut queam fugere illuc, & hæc *eſt* res exigua: eripiam me quæſo illuc (nónne res exigua hæc eſt?) ut vivat anima mea.

21 Cui dixit ille, Ecce ſuſcepi faciem tuam etiam in hac *re*: ut non ſubvertam civitatem iſtam quam dixiſti.

22 Feſtina, eripe te illuc; non enim potero facere quicquam uſque-dum perveneris illuc. Propterea vocatur nomen illius civitatis Tſohar.

23 Sol prodibat ſuper terram, quum Lot ingrederetur Tſoharem.

24 Tum Jehova demiſit ſuper Sodomam & ſuper Gomorram pluviam ſulphuris & ignis; a Jehova è cælo.

25 Subvertitque civitates illas & planitiem illam totam, omnesque incolas illarum civitatum, & germen terræ.

26 Sed quum intueretur uxor ejus ulteriùs poſt eum, ſtatua ſalis effecta eſt.

27 Manè ſurgens autem Abrabam eodem matutino, *ivit* in locum illum ubi ſteterat coram Jehova:

28 Proſpectanſque Sodomam & Gomorram verſus, & totam regionem verſus illius planitiei: vidit quòd ecce aſcenderet fumus illius regionis tanquam fumus fornacis calcariæ.

29 Quum itaque perderet Deus civitates illius planitiei, recordatus eſt Abrahami: ideoque deduxit Lotum ex illa ſubverſione, quum ſubverteret civitates illas in quibus habitaverat Lot.

30 Lot verò aſcendens Tſohare, conſedit in monte illo, & duæ filiæ ejus cum eo, (quia metuebat habitare Tſohare) & conſedit in ſpelunca quadam, ipſe & duæ filiæ ejus. II.

31 Dixit autem primogenita minori, Pater noſter ſenex *eſt*: nec quiſquam *ſupereſt* in hac terra qui ingrediatur ad nos, ſecundùm conſuetudinem totius terræ.

32 Agedum, demus bibendum patri noſtro vinum, & cubemus cum eo; ut conſervemus ex patre noſtro ſemen.

33 Quum itaq; dediſſent bibendum patri ſuo vinum nocte illa; accedens primogenita cubavit cum patre ſuo; qui non agnovit dum cubaret illa, aut dum ſurgeret.

34 Poſtridie verò evenit ut diceret primogenita minori, Ecce cubavi præteritâ nocte cum patre meo: demus ei bibendum vinum etiam hac nocte; deinde veni, concumbe cum eo, ut conſervemus ex patre noſtro ſemen.

35 Quumq; dediſſent bibendum etiam nocte illa patri ſuo vinum; ſurgens minor cubavit cum eo; qui non agnovit dum cubaret illa, aut dum ſurgeret.

36 Ita con-

36 *Ita conceperunt duæ filiæ Loti ex patre ſuo.*

37 *Peperitq; primogenita filium, & vocavit nomen ejus Moabum: is eſt pater Moabitarum in hunc uſque diem.*

38 *Et ipſa quoque minor natu peperit filium, & vocavit nomen ejus Ben-hammi: ipſe eſt pater Hammonitarum in hunc uſque diem.*

36 Ita conceperunt duæ filiæ Loti ex patre ſuo.

37 Peperitque primogenita filium, & vocavit nomen ejus Moabum: is *eſt* pater Moabitarum in hunc uſque diem.

38 Et ipſa quoque, minor peperit filium, & vocavit nomen ejus Ben-ammi: ipſe *eſt* pater Ammonitarum in hunc uſque diem.

ANALYSIS CAP. XIX.

PARS PRIMA.

De liberatione Loti ex incendio Sodomæ.

Liberatio Loti ex incendio Sodomæ illuſtratur partim ex effectis deſtinatis, partim ex adjunctis adhærentibus. Effecta deſtinata narrantur duo: pernoctatio duorum angelorum apud ipſum, & ſtatim exeundi. Pernoctatio declaratur ex cauſa impulſiva & eventis. Cauſa impulſiva fuit invitatio Loti, ver[illegible]. 2. & 3. Eventus primus fuit flagitioſa poſtulatio Sodomitarum v.4 & 5. Secundus eventus fuit interceſſio Loti, v.6. 7. 8. Tertius eventus fuit inſtantia Sodomitarum, verſ.9. Quar[illegible] fuit ereptio Loti ab illis, v.10. Quintus eventus [illegible] illorum, v.11. Suaſio amplificatur enumeratione partium, [illegible].12. Confirmatur autem ex effectis, v.13. Tum etiam amplificatur ex eventis, v.14.15. & 16. Quæ ſunt ſtudium Loti in con[illegible]o angelorum exſequendo, iriſio generorum, inſtantia angelorum, & cunctatio Loti. Liberatio ipſa declaratur ex modo ge[illegible], v.16.

Adjuncta liberationi adhærentia, fuerunt hæc: Mandatum geminum. unum de non reſpectando, alterum de fuga celeri ad montem, [illegible].17. Exceptio Loti contra poſterius mandatum, v.18. 19. [illegible]ratificatio angeli, v.21.22. Subverſio Sodomæ. v.23. 24. & 25 Tranſgreſſio prioris mandati. illiusque tranſgreſſionis pœna, [illegible].26. Conſideratio Abrahami, v.27.28. Poſtremo annectitur cauſa impulſiva liberationis Loti, v.29.

PARS SECUNDA.

De concubitu Loti cum filiabus.

Concubitus Loti cum filiabus illuſtratur primùm ex loco ubi accidit. v.30. Deinde ex cauſa procreante, videlicet deceptione filiarum. Quæ deceptio illuſtratur ex forma ſeu modo agendi, videlicet inebriatione bis factâ, & clanculariâ acceſſione; v.31. & deinceps. Tertiò ex eventis: videlicet conceptione filiarum, v.36. & partu, v.37. & 38.

SCHOLIA IN CAP. XIX.

v.1. Illis] *De quibus ſuprà cap.18. v.22.* Vultu] *Hebr* naribus. *Synecdoche membri.* In terram] *Malim*, terram verſus.

2 Nunc] *Vel*, quæſo. Servi veſtri] *Id eſt, meam. Synecdoche generis, ſignificationem habens modeſtiæ.* In platea ipſa] *Ponitur* ipſa *pro articulo minùs eleganter. Malim* [illegible].

3 Convivium] *Hebræa vox ſonat compotationem: denominatione facta à parte principali, videl. vino potu.* Panes] *Rectius ſuppletur*, placentas: *quippe quod nomen exprimitur Exod.12.39.*

4 Nondum cubaverant: quum cives &c.] *Malim*: Antequam verò cubitum iviſſent, tum cives &c. Quum cives &c.] *Hebr.* Et vi[illegible]tatis, viri Sodomi, circumiverunt circa domum, à puero & uſque ad ſenem.

5 [illegible] prodeant] *Vel*, educ eos: *vel*, jube eos exire. Ut cognoſcamus] *Hebr.* Et cognoſcemus. *Hoc eſt, cum eis concumbemus. Synecdoche generis: qualis ſuprà cap.4. v.1.*

7 Malum] *Id eſt, peccatum, ſcelus, flagitium. Synecd. generis.*

8 Jam] *Vel*, quæſo. Duas filias meas] *Verte*, Mihi *ſunt* duæ filiæ. Non cognoverunt virum] *Non concubuerunt cum viro. In Luc.1.34.* Jam producam] *Malim*; Producam quæſo. *Id eſt, conjunctè quæ[illegible] ut eas producam.* Videbitur] *Rectius ſuppletur*; [illegible] *non autem eſſe in oculis alicujus, phraſi Hebræa dicitur* [illegible] *quod Latini dicunt, Placere alicui.* Quicquam] *Scilicet ma*[illegible] *generis. Hebr.* Verbum. *Metonymia adjuncti* Quan[illegible]. Nam propterea *Id quod referri poteſt ad pro*[illegible] *quaſi dicat, Nam propterea, ut tuti eſſent ab omni injuria, Deus* [illegible] *eorum adventum ita gubernavit, ut in me inciderent & ad me* [illegible]. *Similem phraſin atque ſententiam vide ſupra cap.18.*

9 Scede] [illegible] *dum de eo quod propoſuiſti deliberabimus, Fr. Jun.* Et judicem indeſinenter agit] *Malim*, Et judicem indeſinenter ageret? *Ut ſit interrogatio indignantis quaſi dicant, Hoc verò minimè tolerandum* [illegible]*b.* Et judicabit judicando. Plus tibi quam ill[illegible] faciemus mali[illegible]. Malefaciemus tibi præ illis, *id eſt, magis quam* [illegible] *illis.*

10 V[illegible] *Duo illi angeli, de quibus v.1.*

11 Subito cæcitate] *Hebræa vox* סַנְוֵרִים *teſte Aben-Ezra, hic & 2 Reg* [illegible]*.18. non tantùm oculorum, ſed etiam mentis umbram cæcitatemq; deſignat, tanquam ſi oculos ſpina invicta perfoderent: ac proinde in plurali ſolùm numero legitur, Fr. Jun.* Cùm minimum, tum etiam maximum] *Hebr.* A parvo & uſque ad magnum.

12 Quis præterea hic tibi eſt?] *Vel, Num præterea aliquis tibi hic eſt?*

13 Perdituri mox ſumus] *Hebr.* Perdentes, *ſive corrumpentes, ſcilicet erimus. Id eſt, perdemus.* Magnus eſt] *Vel*, magnus evaſit. Clamor iſtorum] *Quem ipſi efficiunt in oppreſſis. vel quo de ipſis conqueruntur oppreſſi. Genitivum efficientis, vel ſubjecti occupantis. Sic ſuprà 18.20.*

14 Qui brevi ſuerant ducturi] *Hebr.* accipientes. *Id eſt, qui acceperant, hoc eſt, ſibi deſponſarant.* Suas] *Verte*, ejus. Fuit *habitus* in oculis generorum] *Nulla eſt in Hebræo ellipſis. Phraſis autem*, Fuit in oculis generorum, *valet Latinè, Viſus eſt generis.*

15 Ipſi] *Ponitur pro articulo minùs eleganter Græcè, οἱ ἄγγελοι. Germanicè*, Die Engel. Quæ adſunt] *Hebr.* Quæ inveniuntur. Abi] *Vel*, Videndum. *quod verbum in hac phraſi uſitatè ſuppletur. ut ſuprà 3. 22. ubi plura exempla annotata ſunt.* Ne] *Clariùs*, ut ne. *Maximè, ſi ſuppleatur*, abi. Pœnâ] *Hebr.* iniquitate. *ut ſuprà 4.13. ubi ſtudioſus lector plura exempla annotata reperiet.*

16 Propterea quòd Jehova clementer amplectebatur eum] *Heb.* Propter clementiam Jehovæ erga eum. Ut educerent &c.] *Vel*, Et eduxerunt eum, & collocarunt &c. Ipſam] *Pro articulo, Germanicè* auſſer der ſtatt.

17 Jehova] *Hoc ſupplementum confirmatur collatione verſiculi ſequentis, ubi Lot hunc appellat Adonai: quod nomen quum de perſona unâ intelligitur, nemini præterquam Deo tribui ſolet. Et huic ſententiæ firmandæ facit id quoque quod cap. præcedente v.21. dictum eſt, Jehovam dixiſſe Abrahamo, ſe deſcenſurum Sodomam &c.* Vitam] *Heb* animam. *Metonymia efficientis.* Ne] *Clariùs* ut ne.

18 Eis] *Id eſt uni ex tribus illis qui ei aderant, nempe ipſi Jehovæ qui eum fuerat allocutus. Synecdoche integri.* Domine] *Hebr.* Adonai.

19 Nunc] *Vel*, quæſo. Servus tuus] *Id eſt, ego ut ſuprà v.2.* Incolumem ſervando vitam meam] *Hebr.* Vivificando animam meam. *Id eſt, me in vita conſervando. Synecdoche membri.* Ne quod] *Verte*, *Videndum* ne quod &c.

20 Nunc] *Vel*, quæſo. Civitatem iſtam &c.] *Verte*, Civitas iſta propinqua eſt ut queam fugere illuc. Quæ] *Hebr.* Et hæc. *quod malim. Ponitur autem*, hæc *pro* hoc, *abſolutè. Germanicè* und diß iſt ein geringes. Et vivam] *Heb.* Et vivet anima mea.

21 Rationem habeo tui] *Heb* Suſcepi faciem tuam. *Porrò faciem alicujus ſuſcipere ſive accipere (quod Græci reddiderunt πρόσωπον λαμβάνειν: unde & προσωποληψία dictum) ſignificat, cum aliquo agere ex favore, ſpectatis rebus externis quæ in oculos incurrunt & favorem conciliare ſolent. Quod ipſum judicibus interdicitur Vide Levit 19.15. Deut.1.17.&c. Proverb.18.5. Latini reddiderunt*, perſonam accipere, *& poſt illos Germani*, die perſon anſehen: *minùs rectè, utrique decepti ambiguitate vocis Græcæ: quum vox Hebræa nuſquam perſonam ſignificet, ſed ſemper faciem aut ſuperficiem.* In hac re] *Hebr. Secundum verbum hoc, ſive, ad verbum hoc. Metonymia adjuncti.*

22 Non potero] *Scilicet obſtante decreto divino, quo decreui nihil parcere in hoc exitio iſtius loci* Quicquam] *Hebr.* verbum. Tzoharem] *Id eſt*, exiguam.

23 Sole &c] *Verto*: Sol prodibat ſuper terram, quum &c. Tum Jehova dimiſit &c. Hamoram] *item Adamah & Zeboïjm. Deut.29.23. Synecdoche membri.* A Jehova] *Id eſt, à ſeipſo. Vel, Filius à Patre. Etſi enim deus tantùm Jehova eſt, Deut.6.4. tamen hoc nomen ſigillatim tribus illis perſonis divinis in Scripturâ attribui ſolet.*

25 Ipſas] *Verto*, illas. Fœtum] *Hebr.* germen. *quod puto ſtrictè tenendum, tanquam nativum. nam in vocabulo* fœtus *metaphora* [illegible] *eſt: ut quod propriè dicatur de animantibus.*

26 Statua ſalis] *Conſtans è ſale, nempe ſolida ac durabili. Hanc ſtatuam Joſephus hiſtoricus ſe vidiſſe teſtatur Antiq. Jud. lib.1. cap.12. Verba ejus ſunt* [illegible]*, Vide autem illam. ſcilicet viſendi ſtudio eò profectus. hoc enim eſt* [illegible]*. Cauſa iſtius* [illegible] *fuit, ut mulier iſta lueret pœnam tranſgreſſionis mandati divini, ſuprà v.17.*

27 Steterat] *Suprà cap.18. v.22.* Sedomam & Hamoram verſus &c] *Hebr.* Super faciem Sedomæ & Hamoræ, & ſuper totam faciem regionis planitiei.

28 Quum] *Malim*, quòd.

29 Fuit itaque &c] *Malim*, Quum itaque perderet &c. recordatus eſt Abrahami. Abrahami] *Id eſt, promiſſionis Abrahamo factæ ſuprà 18 33.* Apud quas] *Hebr.* In quibus. *id eſt, in quarum unâ. Synecdoche integri.*

31 Minori natu] *Hebr.* Ad parvam. Zu der kleinen. *Metonymia effecti. nam unà cum ætate creſcit corpus.* In hac terra] *Articulo rectè expreſſo per pronomen demonſtrativum. neque enim ignorabant alibi terrarum homines eſſe, ut planum eſt ex verbis ſequentibus. Imò nec ignorabant in illa ipſa terra adhuc ſupereſſe viros, nempe in urbe Tzohare: ſed nolebant illis nubere, quod ſurant eſſe*

homines impios qui unà cum reliquis illius loci deleri debuerunt. Qui congrediatur nobiscum] *Hebr.* Qui ingrediatur ad nos. Conſuetudinem] *Heb.* Viam. *Metaphora.*

32 In vita ſervemus] *Vel ſimpliciter*, Conſervemus. *Hebr.* Vivificemus. Semen] *Id eſt, prolem ſive liberos. Metonymia materiæ.*

34 Evênit] *Heb.* fuit, *vel,* factum eſt.

37 Moabum] Moâb, *quaſi* Meâb, *id eſt, ex patre, ſcilicet conceptus. quia mater illum conceperat ex patre ſuo.* Pater] *Progenitor Synecd ſpeciei* Sic v. ſeq. Moabitarum] *Hebr.* Moabi. *Metonymia efficientis.* In hunc uſque diem] *Id eſt, Qui Moabitæ populos peculiares ſunt in hunc uſque diem. Ellipſis in hac phraſi uſitata.* Sic v. ſeq.

38 Ben-hammi] *Id eſt, Filius populi mei. hoc eſt, ortus ex quodam populari ſive gentili meo, nempe ipſo patre.* Hammonitarum] *Hebr.* Filiorum Hhammonis.

OBSERVATIONES EX CAP. XIX.

Humanitas. Hoſpitalitas. EX v. 1. 2. 3. In Loto proponitur exemplum veræ humanitatis erga peregrinos, & hoſpitalitatis.

Petulantia, Violentia, Libido, Sodomia. 2 Ex v. 4. 5. 9. In Sodomitis proponitur exemplum horrendæ petulantiæ, violentiæ & libidinis.

3 Ex v. 6. 7. 8. In Loto proponitur exemplum magnæ fidelitatis in defendendis innocentibus, & impiis dehortandis a malo propoſito.

Infirmitas ſanctorum. 4 Ex v. 8 In eodem Loto proponitur exemplum humanæ infirmitatis & erroris in periculo.

Peregrini. 5 Ex v. 9. Quum homo pius ab impiis contemnitur & traducitur, eò quòd peregrinus ſit, conſoletur ſe exemplo Loti, cui idem accidit.

Providentia Dei. Protectio piorum. 6 Ex v. 10. In Loto proponitur exemplum providentiæ Dei excubantis pro ſuis, eoſque quum neceſſitas poſtulat, e præſenti periculo eripientis.

Gubernatio Dei. Pietas. 7 Ex v. 12. Propter pios Deus benefacit etiam impiis, qui illos neceſſitudine aliqua attingunt.

Vindicta Dei. 8 Ex verſ. 13. Quum peccata & ſcelera ita excreverunt, ut alius gemitum & clamorem exprimant, tum vindicta Dei præ foribus eſt.

9 Ex verſ. 14. In Loto proponitur exemplum fidei quæ habetur verbo Dei. *Fides.*

10 Ex eod. verſu. In generis Loti proponitur exemplum ſecuritatis carnalis & incredulitatis. *Securitas carnalis. Incredulitas.*

11 Ex verſ. 15. Qui non admittit admonitiones de fugiendo conſortio impiorum, is in periculo verſatur, ne unà cum illis perdatur. *Impii.*

12 Ex v. 16. In Loto proponitur exemplum ignaviæ, etiam in ſanctis. *Infirmitas ſanctorum.*

13 Ex eodem verſu. Bonitas Dei erga ſuos tanta eſt, ut non deſerat eos propter vitia ipſorum. *Bonitas Dei.*

14 Ex v. 17. Quem Deus ſemel in gratiam recepit & favore proſequi cœpit, illum identidem monet de periculis inſtantibus cavendis. *Gubernatio Dei.*

15 Ex verſ. 18. & 26. Exemplum humanæ infirmitatis etiam in ſanctis, quòd ſtudent meliùs ſibi ipſi proſpicere, quam fert promiſſio Dei. *Infirmitas ſanctorum.*

16 Ex v. 21. Exemplum bonitatis Dei erga fideles ſervos ſuos. *Bonitas Dei.*

17 Ex v. 24. Exemplum horrendæ pœnæ divinæ erga impios. *Pœna divina.*

18 Ex v. 26. Exemplum immodicæ cupiditatis bonorum terrenorum. *Bona terrena.*

19 Ex eodem verſu. Exemplum ſeveritatis Dei erga tranſgreſſores mandatorum ſuorum. *Severitas Dei.*

20 Ex v. 27. & 28 Exemplum pietatis ac timoris Dei in conſiderandis operibus illius. *Pietas. Timor Dei.*

21 Ex verſ. 29. Deus propter pios etiam amicis illorum benefacit. *Gubernatio Dei. Pietas.*

22 Ex v. 30. Eventus tandem demonſtrat, conſilia hominum contra verbum Dei capta, ſtulta fuiſſe. *Conſilia hominum contra verbum Dei.*

23 Ex v. 31. 32. 33. 34. 35. Exemplum muliebris aſtutiæ, & impudentis audaciæ. *Aſtutia muliebris.*

24 Ex iiſdem verſibus. Ebrietas hominem præcipitat in dementiam & horrendam impudicitiam. Quare ebrietas fugienda, temperantiæque opera danda. *Ebrietas.*

CAPUT XX.

ARGUMENTUM.

Hic redkur ad hiſtoriam Abrahami: & narratur, quomodo iterum paſſus ſit raptum Saræ.

T. & J.

P*Rofectus autem inde Abraham ad regionem meridianam, ut habitaret inter Kadeſchum & Schurem, hoſpitatus eſt Geræi.*

2 *Ubi quum dixiſſet Abraham de Sara uxore ſua, ſoror mea eſt; mittens Abimelec rex Geræ* homines, *accepit Saram.*

3 *Sed venit Deus ad Abimelecum in ſomnio nocturno: & dixit ei, Ecce tu illico moriturus es propter hanc mulierem quam accepiſti, cùm ſit marito juncta.*

4 *Abimelec autem non acceſſerat ad eam: quapropter dixit, Domine, an gentem etiam juſtam interficeres?*

5 *Nonne ipſe dixit mihi, ſoror mea eſt? & illa ipſa quoque dixit, frater meus eſt? cum integritate cordis mei & mundicie manuum mearum feceram iſtud.*

6 *Tum dixit ei Deus in ſomnio, Tum ego ſciebam cum integritate cordis tui te feciſſe iſtud, tum etiam cohibui ego te, ne peccares in me: idcirco non ſivi te attingere eam.*

7 *Nunc itaque reſtitue uxorem illius viri, propheta enim eſt, quumque oraverit pro te, vives: quòd ſi non reſtitueris, ſcito te omninò moriturum, te, inquam, & eos omnes qui tui ſunt.*

8 *Mane itaque ſurgens Abimelec matutino ipſo, quum vocaviſſet omnes ſervos ſuos, proloquutus eſt omnia verba* [illegible] *audientibus: timueruntque viri illi valde.*

9 *Deinde vocans Abimelec Abrahamum dixit ei, Quid feciſti nobis? aut quid peccavi in te, quòd induxiſti ſuper me & ſuper regnum meum noxam magnam? opera quæ non ſunt facienda feciſti adverſum me.*

10 *Præterea dixit Abimelec Abrahamo, Quid videbatur tibi, quum faceres rem hanc?*

11 *Cui dixit Abraham, Feci quia dicebam, Duntaxat non eſt reverentia Dei in loco iſto. quare occident me cauſâ uxoris meæ.*

12 *Sed etiam revera ſoror mea eſt, filia patris mei, non autem filia matris meæ. mihi vero nupta eſt.*

13 *Fuit autem quum faceret Deus ut errarem è domo patris mei; ut dicerem ei, Hæc eſto benignitas tua quam exerceas erga me: ad quemcunque locum pervenerimus, dicito de me, Frater meus eſt.*

14 *Tum accipiens Abimelec greges & armenta & ſervos & ancillas, dedit Abrahamo, & reſtituit ei Saram uxorem ejus.*

15 *Dixitque Abimelec Abrahamo, Ecce regio mea tibi expoſita eſt: in* loco *qui tibi videbitur commodius habita.*

16 *Saræ verò dixit, Ecce dedi mille ſiclos argenteos fratri tuo, ecce is tibi eſt operimentum oculorum apud omnes qui tecum ſunt: atque hæc omnia, ut erudita ſi*[illegible]

17 *Quum itaque oraſſet Abraham Deum, curavit Deus Abimelecum, & uxorem ejus & ancillas ejus, ut parerent.*

P.

PRofectus autem inde Abraham in regionem meridianam, ut habitaret inter Cades & Sur; hoſpitatus eſt Geraræ.

2 Ubi quum dixiſſet Abraham de Sara uxore ſua, Soror mea eſt, mittens Abimelech rex Geraræ [illegible] *mines*, accepit Saram.

3 Sed venit Deus ad Abimelechum in ſomnio nocturno: & dixit ei, Ecce tu illico moriturus es propter hanc mulierem quam accepiſti, quum ſit marito juncta.

4 Abimelech autem non acceſſerat ad eam: quapropter dixit, Domine, an gentem etiam juſtam interficies?

5 Nónne ipſe dixit mihi, Soror mea eſt? Et illa ipſa quoque dixit, [illegible]ater meus eſt. Cum integritate cordis mei & munditia manu[illegible] mearum feci iſtud.

6 [illegible]um [illegible]xit ei Deus in [illegible]mnio, Etiam ego ſciebam cum integritate [illegible]is tui te feci[illegible] iſtud; idcirco etiam cohibui ego te, ne peccares contra me: propterea non ſivi te attingere eam.

7 N[illegible]que reſtitue uxorem illius viri, propheta enim eſt, quumque precatus fuerit pro te, vives: quòd ſi non reſtitueris, ſcito [illegible]om[illegible]no moriturum, te, *inquam*, & omnes tuos.

8 Mane ta[illegible]ue ſurgens Abimelech matutino ipſo, quum vocaſſe[illegible] [illegible] ſervos ſuos, proloquutus eſt omnia hæc ante aures eo[illegible] [illegible] erantque viri illi valde.

9 Deinde vocans Abimelech Abrahamum dixit ei, Quid feciſti nobis? aut quid peccavi contra te, quòd adducere voluiſti ſuper me & ſuper regnum meum peccatum magnum? Opera quæ non ſunt facienda feciſti adverſum me.

10 Præterea dixit Abimelech Abrahamo, Quid reſpiciebas, quum faceres rem hanc?

11 Cui dixit Abraham, *Feci* quia cogitabam, Duntaxat vacuus timoris Dei *eſt* in loco iſto: quare occident me propter uxorem meam.

12 Adhæc revera ſoror mea *eſt*, filia patris mei, non autem filia matris meæ: mihi verò in uxorem data eſt.

13 Quum autem faceret Deus ut errarem [illegible] domo patris mei, dixi ei, Hæc *eſto* benignitas tua quam exerceas erga me: ad quemcunque locum pervenerimus, *a* dicito de me, Frater meus eſt. *a Supr. 12. 13.*

14 Tunc accipiens Abimelech oves & boves & ſervos & ancillas [illegible] Abrahamo, & reſtituit ei Saram uxorem ejus.

15 Dixitque Abimelech, F[illegible] [illegible]o mea coram te eſt: *in loco* qui tibi videbitur commodius [illegible].

16 Saræ verò dixit, Ec[illegible] [illegible]di mille *ſiclos* argenteos fratri tuo, ecce is tibi *eſt* operimentum oculorum apud omnes qui tecum *ſunt*, & apud omnes. Itaque [illegible] correpta eſto.

17 Quum igitur precationem habuiſſet Abraham ad Deum, ſanavit is Abimelechum, & uxorem ejus & ancillas ejus, ut parerent.

18 Nam

18 Nam planè occluſerat Jehova omnem vulvam familiæ Abimelechi, cauſa Saræ, uxoris Abrahami.

18 Nam firmiter occluſerat Jehova omnem uterum domus Abimelechi, propter Saram, uxorem Abrahami.

ANALYSIS CAP. XX.

PR[illegible]tur locus ubi raptus ille accidit, v.1. Deinde [illegible] quæ regem illius loci movit ad Saram rapi[illegible] v.2. Poſtremò [illegible] multa & varia quæ raptum illum conſ[illegible] ita ſunt: Ea ſunt:

1 Mo[illegible] divinitus immiſſus raptori, itemque uxori ejus & ancil[illegible] & 18.
2 Conſervatio pudicitiæ Saræ, ne lęderetur à raptore, verſ. 4. & 6.
3 Mors rapt[illegible] a Deo denuntiata, v.3.
4 Exc[illegible] apud Deum, v.4. & 5.
5 [illegible] v.6.
6 Man[illegible] de rapta & reſtituenda, v.7.
7 R[illegible] mandati ad conſiliarios, v. 8.
8 T[illegible], ibid.
9 E[illegible] cum Abrahamo propter diſſimulatam uxo[illegible]
10 [illegible] Abrahami bimembris: videl. cur diſſimulaverit [illegible] orem, & quòd non prorſus mentitus ſit aſſir[illegible] ororem eſſe, v.11.12.13.
11 [illegible] Saræ, v.14.15. & 16.
12 [illegible] pro rege & familia illius, v.17.
13 [illegible] reſtituta, ibid.

SCHOLIA IN CAP. XX.

1 IN[illegible] *Lucum Mamre, ubi habitabat: ſup. 18. v. 1. Fr. Jun.* Ad] [illegible], Gegen. Regionem meridianam] *Hebr.* ter[illegible] *ſive* meridiei. Inter Kadeſchum & Schurem] *Scil. in de*[illegible] *Berſchebah, ut appellatur infrà 21.32. & ſeq. Fr. Jun.*

2 [illegible]] *Metu mortis, infrà verſ. 11. quia Sara erat formoſa.* [illegible] Saram] *Heb.* Ad Saram.

3 Nocturno] *Hebr.* noctis. Tu illico moriturus es] *Hebr.* tu es mortuus. *Scil. niſi mulierem hanc reſtituas. Fr. Jun.* Marito juncta] *Heb.* maritata marito.

4 Acceſſerat] *Hebr.* Appropinquaverat. *Id eſt, non concubuerat cum ea. Metonymia effecti definitur. Cauſa ejus rei fuit, quòd divinitus impediebatur morbo qui appariti*[illegible] *præceſſit, ut liquet ex fine cap.* [illegible] *Jun.* Domine] *Heb.* Adonai. Gentem] *Id eſt, familiam. Intelligit enim ſe una cum uxore & ancillis ut percipitur ex* [illegible] *Quæ dicitur ex lis Prov. 30. v. 25 & 26. ubi formicæ dicuntur populus infirmus, & mures montani populus invalidus.*

5 Feceram] *Malum,* Feci.

6 Tum ego] *Heb.* Etiam ego. Cohibui] *Immittendo morbum, ut percipitur ex v. 17.* Non ſivi te attingere] *Heb.* Non dedi te ad tangendum ad eam.

7 Propheta] *Vir cui ſolent arcana revelari à Deo.* Vivito] *Id eſt vives, ſeu in vita a me relinquêris.* Te omnino moriturum] *Hebr.* quòd moriendo morieris.

8 S[illegible]os] *Conſiliarios & officiarios.* Ipſis audientibus] *Hebr. In auribus eorum.*

9 [illegible]oram] *Hebr.* Peccatum.

10 [illegible] videbatur tibi] *Verſo,* Quid ſpectabas? *ſive,* quid conſiderabas? *Heb.* Quid videbas? Rem hanc] *Heb.* Verbum [illegible]

11 Dicebam] *Scil. apud me: ſeu (ut Hebræi loquuntur) in corde meo id eſt cogitabam.* Vacuitas reverentiæ] *Heb.* Nihil reverentiæ [illegible] *Irreverentia.* Cauſâ] *Heb.* Propter verbum.

12 [illegible]] *Id eſt, agnata. Synecdoche ſpeciei. Sed hoc non valet ad ex*[illegible] *andum mendacium: quia Abraham non volebat intelligi* [illegible] *germanam, quæ ſcil. non poſſet eſſe uxor ipſius.* Eſt] *Poſt* [illegible] *ponenda nota inciſi, & inferenda particula* nempe, [illegible] Mihi verò oppea eſt] *Heb.* Et facta eſt mihi [illegible] Und ſie iſt mir zum weib worden.

13 [illegible] &c.] *Verſo,* Quum autem faceret Deus ut er[illegible] patris mei, dixi ei &c. Faceret Deus] *Hebr.* Fa[illegible]cerent dii. *Id eſt, tres perſonæ Deitatis.* De me] *Hebr.* Mihi, *vel,* ad me.

15 Tibi expoſita eſt] *Hebr.* Ante faciem tuam, *ſive,* coram te *eſt.* In loco qui tibi videbitur commodus] *Hebr.* In *loco* bono in oculis tuis.

16 Mille ſiclos argenteos] *Heb.* Mille *ſiclos* argenti. *Genitivus materiæ.* Fratri tuo] *Id eſt, marito tuo quem tu dixiſti eſſe fratrem tuum. Sic pungit eam, notando mendacium.* Operimentum oculorum] *Id eſt, ut in cujus honorem debes operire oculos, peplo ſcilicet, ad teſtandam ſubjectionem, hoc eſt, maritum. Metonymia effecti. Confer infrà 24.65. & 1. Cor. 11. v. 10.* Atque hæc omnia] *Videtur vertendum,* Et apud omnes: itaq; correpta eſto.

17 Deum] *Heb.* Ad Deum. Curavit] *Malum,* ſanavit. Ut parerent] *Ha videlicet. ille autem non moveretur quod fuerat intermmatus Deus ſuprà v.3. Ellipſis analogica, Fr. Junius.*

18 Planè occluſerat] *Hebr.* Occludendo occluſerat. Vulvam] *Sive uterum.* Familiæ] *Hebr.* domus. Cauſâ] *Hebr.* Propter verbum.

OBSERVATIONES EX CAP. XX.

EX v.1. Quum accidit ut ita poſtulante vocatione noſtrâ, ſubinde nos ex uno loco in alium migrare oporteat: conſolemur nos exemplo Abrahami. *Migratio.*

2 Ex v.2. Etiam ſancti ex infirmitate peccant. *Imperfectio ſanctorum.*

3 Ex eodem verſo. Conſilia humana quæ mendacio implicita ſunt, periculoſum ſortiuntur exitum. *Conſilia humana. Mendacium.*

4 Ex v.3. Deus excubat pro ſuis, eoſq; cuſtodit, etiam quum aliud metuunt ſunt. *Providentia Dei*

5 Ex eod. v. Deus fidos ſuos cultores tam charos habet, ut propter ipſos etiam reges graviter puniat. *Pietas.*

6 Ex eod. verſu, Adulteros puniet Deus. *Adulterii.*

7 Ex verſu 4. Naturæ hominis inſita eſt hæc de Deo notitia, quòd ſit juſtus judex, ac proinde non puniturus ſit innocentes. *Cognitio Dei.*

8 Ex v.6 Ne in ſcelera incidamus, neceſſe eſt nos divinitùs cohiberi. *Scelera.*

9 Ex eodem verſ. Qui peccat in proximum, ſimul peccat in Deum. Vide Pſal. 51. v. 6. *Peccatum.*

10 Ex verſu 7. Peccatum non dimittitur, niſi ablatum reſtituatur. *Peccatum.*

11 Ex eod. v. In neceſſitatibus & morbis conſtituti, implorare debemus opem hominum piorum, ac inprimis miniſtrorum verbi Dei, ut Deum pro nobis orent. Vide Jac. 5. v. 14. *Morbi.*

12 Ex eodem verſ. & v. 17. Oratio credentium a Deo exauditur, ſi modò fiat ſecundùm voluntatem illius. Vide Jac. 5. v. 15. & 1. Joh. 5. v. 14. *Preces.*

13 Ex v.8. Exemplum alacritatis in præſtanda obedientia mandatis Dei. *Obedientia.*

14 Ex eod. verſ. Patresfamiliâs domeſticos ſuos ad pietatem cohortari debent. *Patresfamiliâs.*

15 Ex eod. verſu. Pii patresfamiliâs plerumque piam habent familiam. *Patresfamiliâs.*

16 Ex v.9. Exemplum moderatæ objurgationis, omnibus regibus ac principibus imitandum. *Objurgatio*

17 Ex eod. v. Gentes quoq; ex lumine naturæ intellexerunt, adulterium grave peccatum eſſe. *Adulterii.*

18 Ex verſu 11. Veritas rotundè confitenda eſt, exemplò Abrahæ. *Veritas.*

19 Ex v.14.15.16. Reges ac principes liberales atque munificos eſſe decet. *Liberalitas.*

20 Ex v.14. Bona rapta reſtituenda ſunt. *Rapina.*

21 Ex v.16. Uxoris eſt, revereri maritum. *Uxor.*

22 Ex verſu 17. Exemplum manſuetudinis & dilectionis proximi. *Manſuetudo.*

23 Ex v 18. Deus plerumque punit eo modo quo modo adverſus eum peccatum eſt. Unde juſtitia ejus apparet. *Pœna divina.*

CAPUT XXI.

ARGUMENTUM.

Cont[illegible] Abrahami & tria hic de eo narrantur: primùm, quomodo ei natus ſit filius ex uxore Sara: deinde, quomodo ejecerit filium [illegible] cum Hagara matre illius. poſtremò, quomodo fœdus pepigerit cum Abimelecho rege Philiſtæorum, in quorum regione [illegible]bat.

T. & J.

1 PO[illegible] *viſitavit* [illegible] *Saram quemadmodum dixerat, fecitq;* [illegible] *Sara quemadmodum loquutus fuerat.*

2 [illegible] *enim & peperit Sara Abrahamo filium ſenectuti ejus* [illegible] *ſtato quo dixerat Deus.*

3 *Vocavitq; Abrahamus nomen filii ſui qui natus eſt ipſi, quem peperit ip*[illegible]*, Izchakum:*

4 *Et circumcidit Abraham Jizchakum filium ſuum natum octo dies* [illegible] *ut præceperat ei Deus.*

5 *Erat autem Abraham natus centum annos, quum naſceretur ei Jizchak filius ejus.*

P.

POſtea viſitavit Jehova Saram quemadmodum dixerat; fecitque Jehova Saræ quemadmodum *a* loquutus fuerat. 1 *a Sup. 17. 19. & 18. 10.*

2 *b* Concepit enim & peperit Sara Abrahamo filium in ſenectute ejus, tempore illo conſtituto quod dixerat Deus. *b Gal. 4. 23. Hebr. 11. 11.*

3 Vocavitque Abraham nomen filii ſui qui natus eſt ipſi, quem peperit ipſi Sara, Iſaacum:

4 Et circumcidit Abraham Iſaacum filium ſuum natum octo dies; ſicut *c* præceperat ei Deus. *c Sup. 17. 10.*

5 Erat autem Abraham natus centum annos, quum naſceretur ei Iſaac filius ejus.

6 Dixit verò Sara, Riſum fecit mihi Deus: quiſquis audiet, arridebit mihi.

7 Præterea dixit, Quis fuiſſet dicturus Abrahamo certò, *lactabit filios Sara? tamen peperi ei filium ſenectuti ejus.*

II. *8 Quum autem creviſſet infans ut depelleretur à lacte: fecit Abraham convivium magnum, quo die à lacte pellebatur Jizchak.*

9 Et videns Sara filium Hagaræ Ægyptiæ, quem pepererat Abrahamo, Hagar, *irridentem:*

10 Dixit Abrahamo, Ejice ancillam iſtam & filium ejus: non enim futurus eſt hæres filius ancillæ iſtius cum filio meo, cum Jizchako.

11 Mala autem videbatur hæc res valde in oculis Abrahami, propter filium ſuum.

12 Sed edixit Deus Abrahamo, Ne malum videatur in oculis tuis de puero hoc & de ancilla tua; quicquid indixerit tibi Sara, auſculta voci ejus: nam in Jizchako vocabitur tibi ſemen.

13 Attamen etiam filium ancillæ hujus efficiam patrem gentis magnæ, quia ſemen tuum eſt.

14 Quum ergo manè ſurrexiſſet Abraham eodem matutino, accipiens panem & utrem aquæ allatum ad Hagaram tradidit, imponens humero ejus, puerumque ipſum, ac dimiſit eam: itaque profecta vagabatur per deſertum quod dicitur *Beerſchebah.*

15 Sed deficiente aquâ ex utre, abjecit puerum ſub unum arborum:

16 Abiensque ſubſedit è regione, procul abſcedendo ut qui jaculantur arcu: dicebat enim, Ne videam quum moritur puer: ſubſidensque è regione, voce ſublatâ flebat.

17 Audivit autem Deus vocem ipſius pueri: quapropter inclamans angelus Dei Hagaram è cœlo, dixit ei, Quid tibi eſt *Hagar? ne timeas, attendit enim Deus ad vocem ipſius pueri in* loco *ubi eſt.*

18 Surge, tolle puerum iſtum, & apprehende manu tuâ ipſum: nam patrem gentis magnæ efficiam ipſum.

19 Tum aperuit Deus oculos illius, ut videret puteum aquæ: & abiens illa implevit utrem ſuum aquâ, & dedit bibendum puero.

20 Deinde adfuit Deus iſti puero ita ut creverit: habitabat autem in deſerto, eratque jaculator arcitenens.

21 Et habitanti in deſerto Paranis, aſſumpſit ei mater ejus uxorem, è terra Ægypti.

III. *22 Evênit autem illo tempore, ut alloqueretur Abimelec & Picol princeps militiæ ejus Abrahamum dicendo, Deus tecum* eſt *in omnibus quæ facis.*

23 Nunc itaque jura mihi per Deum hîc, dira tibi imprecans, *ſi mentitus fueris mihi aut filio meo, aut nepoti meo; fore ut benignitatem parem huic quam exercui erga te, exerceas erga me, & erga regionem hanc in qua peregrinaris.*

24 Cui dixit Abraham, Ego jurabo.

25 Reprehendit verò Abraham Abimelecum, propter puteum aquæ illum, quem vi occupaverant ſervi Abimeleci:

26 Cui Abimelec, Neſcio quis fecerit rem hanc, inquit: quinetiam neque tu indicaveras mihi, neque etiam ego audiveram præterquam hodie.

27 Et accipiens Abraham greges & armenta dedit Abimeleco; pepigeruntque ambo ipſi fœdus.

28 Statuerat autem Abraham ſeptem agnas gregis ſeorſum.

29 Quamobrem Abimelec Abrahamo dixit, Quorſum iſthic ſeptem agnæ iſtæ, quas ſtatuiſti ſeorſum?

30 Et ille, Quia, inquit, has ſeptem agnas accepturus es è manu mea: quò ſit mihi illud *in teſtimonium, me fodiſſe puteum hunc.*

31 Idcirco vocarunt quiſque *locum illum Beer-ſchebah, quòd ibi juraverunt ambo.*

32 Quumque pepigiſſent fœdus ad Beer-ſchebah, ſurgens Abimelec & Picol princeps militiæ ejus, reverſi ſunt in regionem Peliſchthæorum.

33 Plantavit verò Abraham *nemus ad Beer-ſchebah, & invocavit illic nomen* Jehovæ *Dei fortis æterni.*

34 Peregrinatus enim eſt Abraham in regione Peliſchthæorum diebus multis.

6 Dixit verò Sara, Riſum fecit mihi Deus: quiſquis audiet deridebit me.

7 Præterea dixit, Quis fuiſſet dicturus Abrahamo *Certò* lactabit filios Sara? Nam peperi *ei* filium in ſenectute ejus.

8 Quum autem creviſſet infans & depelleretur à lacte: fecit Abraham convivium magnum, quo die à lacte pellebatur Iſaac. II.

9 Et videns Sara filium Hagaræ Ægyptiæ, quem pepererat Abrahamo, irridentem:

10 Dixit Abrahamo *d* Ejice ancillam iſtam & filium ejus: non enim fieri debet hæres filius ancillæ iſtius cum filio meo, cum Iſaaco. d Gal. 4. 30.

11 Hæc res autem valde diſplicebat Abrahamo, propter filium ipſius.

12 Sed edixit Deus Abrahamo, Ne diſpliceto tibi de puero hoc & de ancilla tua, quicquid dixit tibi Sara, auſculta voci ejus: nam *e* in Iſaaco vocabitur tibi ſemen. e Rom. 9. 8. Hebr. 11. 18.

13 Attamen etiam ex filio ancillæ efficiam gentem, quia ſemen tuum eſt.

14 Quum ergo manè ſurrexiſſet Abraham eodem matutino, accipiens panem & utrem aquæ, dedit Hagaræ, imponens humero ejus; puerum quoque *dedit*, ac dimiſit eam: itaque profecta errabat in deſerto Berſabæ.

15 Quumque defeciſſet aqua ex utre, abjecit puerum ſub uno frutecum:

16 Et abiens conſedit è regione, procul abſcedendo ut qui jaculantur arcu: dicebat enim, Ne videam quum moritur puer: ſedensque è regione, voce ſublatâ flebat.

17 Audivit autem Deus vocem pueri: quapropter inclamans angelus Dei Hagaram è cœlo, dixit ei, Quid tibi *eſt* Hagar? Ne timeto; exaudivit enim Deus vocem pueri in *loco* ubi eſt.

18 Surge, tolle puerum, & apprehende eum manu tuâ: nam gentem magnam efficiam ex ipſo.

19 Tum aperuit Deus oculos illius, ut videret puteum aquæ: itaque abiens *illa* implevit utrem aquâ, & dedit bibendum puero.

20 Deinde adfuit Deus puero, ita ut creſceret: habitabat autem in deſerto, eratque jaculator arcitenens.

21 Quumque habitaret in deſerto Pharanis, accepit ei mater ejus uxorem, è terra Ægypti.

22 Evênit autem illo tempore, ut alloqueretur Abimelech & Phichol princeps militiæ ejus Abrahamum dicendo, Deus tecum *eſt* in omnibus quæ facis. III.

23 Nunc itaque jura mihi per Deum hîc, te non fallaciter acturum mecum, aut cum filio meo, aut cum nepote meo, *ſed* te benignitatem parem huic quam exercui erga te, exercere velle erga me, & erga regionem hanc in qua peregrinaris.

24 Cui dixit Abraham, Ad me quod attinet, jurabo.

25 Reprehendit verò Abraham Abimelechum, propter puteum aquæ illum, quem rapuerant ſervi Abimelechi.

26 Et dixit Abimelech, Neſcio quis fecerit rem hanc: nam neque tu indicaſti mihi, neque ego audivi præterquam hodie.

27 Tum accipiens Abraham oves & boves dedit Abimelecho pepigeruntque ambo ipſi fœdus.

28 Statuerat autem Abraham ſeptem agnas gregis ſeorſim.

29 Quamobrem Abimelech Abrahamo dixit, Quorſum iſthic ſeptem agnæ iſtæ, quas ſtatuiſti ſeorſim?

30 Et ille, Quia, inquit, ſeptem agnas accipere debes è manu mea: ut ſit mihi iſtud in teſtimonium, me fodiſſe puteum hunc.

31 Idcirco vocatus locus ille Berſaba, quia ibi juraverunt duo illi.

32 Quumque pepigiſſent fœdus Berſabæ, ſurrexit Abimelech & Phichol princeps militiæ ejus, & reverſi ſunt in regionem Philiſchthæorum.

33 Plantavit verò *Abraham* nemus Berſabæ, & invocavit illic nomen Jehovæ dei æterni.

34 Peregrinatus enim eſt Abraham in regione Philiſchthæorum diebus multis.

ANALYSIS CAP. XXI.

PARS PRIMA.

De nativitate Iſaaci.

NAtivitas filii ex Sara illuſtratur primò ex cauſa efficiente principali, quæ eſt Jehova, v 1. Secundò ex cauſa impulſiva quæ Jehovam movit ad filium hunc Saræ & Abrahamo dandum, videlicet promiſſio illis facta, ibid. Tertiò ex cauſa contraria ſeu cauſa corrumpente, quæ ſcilicet impedire poterat naturaliter ne filius iſte naſceretur: ea ſunt ſenectus patris, verſu 2. Quartò ex circumſtantia temporis quo natus eſt, ibid. Quintò ex adjuncta impoſitione nominis, verſu 3. Sextò ex adjuncta circumciſione, verſu 4. Septimò ex adjuncta ætate patris, verſ.5. Octavò ex effectis, videlicet gratulatione matris, verſ.6. & 7.

PARS SECUNDA.

De ejectione Iſmaelis.

Ejectio Iſmaelis illuſtratur ex cauſis & [illegible]. Cauſæ narrantur duplices: efficientes & formæ. Efficientes narrantur hoc ordine.

Primò convivium celebratum ob ablactationem Iſaaci occaſionem præbuit Iſmaeli, ut illum irrideret, nimirum præ ſe ferendo, ſe tanquam primogenitum obtenturum primatum in familia Abrahami: etiamſi ex illo convivio colligi poſſe videatur, Abrahamum unicè favere Iſaaco, v.8. & 9.

Secundò irriſio illa Iſmaelis movit Saram, ut illum unà cum matre, cujus inſtinctu id fecerat, ejici peteret, v.10.

Tertiò petitio illa Saræ Abrahamum perturbavit, & inefficax fuit, v.11.

Quartò Deus videns Abrahamum cunctari in gratificando Saræ, ejectionem ei mandavit, v.12. & 13. Atque hæc principalis cauſa efficiens ejectionis fuit.

Forma ſeu modus agendi narratur verſu 14. Atque hæc de cauſis.

Eventa narrantur ordine iſta.

Primo Hagar cum Iſmaële dimiſſa, vagabatur per deſertum, eodem verſu.

Secundò deficit aqua ex utre, v.15.

Tertiò puer ſiti elanguit, ibid.

Quartò Hagar puerum moribundum abjecit ſub quandam arborem, ibid.

Quintò procul è regione conſedit flens, v.16.

Sextò Deus exaudivit vocem pueri, v.17.

Septimò angelus Dei Hagaram conſolatus eſt, v.17. & 18.

Octavò idem oſtendit ei puteum, v.19.

Nonò illa aquâ ex puteo hauſtâ, puerum potu recreavit, ibid.

Decimò puer crevit, v.20.

Undecimò evaſit ſagittarius, ibid.

Duodecimò duxit uxorem, v.21.

PARS TERTIA.

De fœdere Abrahami cum rege Pheliſtæorum.

Fœdus quod Abrahamus cum Abimelecho rege Philiſtæorum pepigit, declaratur primùm ex cauſa impulſiva, deinde ex adjuncto quodam, poſtremò ex eventis. Cauſa impulſiva fuit petitio regis, v.22. & 23. Adjunctum fuit vindicatio putei Abrahamo a ſervis regis erepti. Hæc vindicatio tribus conſtat membris: reprehenſione regis, v.25. excuſatione, v.26. & ipſâ vindicandi formâ, v.28. 29. & 30. Eventa narrantur quinque.

1 Nomen impoſitum iſti loco.
2 Reverſio regis, v.32.
3 Abraham plantavit ibi nemus, v.33.
4 Inſtituit ibi cultum Dei, ibid.
5 Habitavit ibi longo tempore, v.34.

SCHOLIA IN CAP. XXI.

v.1. VIſitavit] *Id eſt, præſtitit id promiſſum: ut ſequentia verba declarant. Metaphora à conſuetudine hominum, & ſynecdoche generis: nam alibi viſitare etiam dicitur Deus, quum immittit mala quæ minatus eſt, ut Num.16.v.29.*

2 Tempeſtate] *Tempore conſtituto.* Dixerat] *Suprà cap.18. v.10. & 14.* Jitzchakum] *Vide ſuprà cap.17.v.19.*

4 Natum octo dies] *Heb.* Filium ogdoadis dierum, *ſeu*, filium octo dierum. Præceperat] *Sup.17.v.11.*

6 Riſum] *Hunc riſum plerique exponunt de riſu ipſius Saræ, tanquam gaudentis ſibi ob natum filium: ſed judico intelligendum riſum aliorum qui irriſerunt Saram, quod adeò vetula peperiſſet. Hanc ſententiam colligo partim ex ipſa vocis forma, nempe* צחק *zahhok: quæ irriſionem ſignificat Ezech.23 v.32. ubi dicitur, Poculum ſororis tuæ bibes ad faciendum riſum* צחק *zahhok, & ſubſannationem. Partim ex declaratione quæ ſubjicitur, ubi ait Sara,* Quicunque audiet, deridebit me. *Sic enim ſententiam illam reddendam judico, conſiderans uſum verbi* צחק *zahhák, quod paſſim ſignificat ridere tanquam ob rem incredibilem & abſurdam. ut ſup.17. verſ.17. & c.18.v.12.13.15. Riſus autem qui oritur ex gaudio ſignificatur alio nomine, videl.* שחוק *ſchhók. ut Eccleſ.2. verſ.2. De riſu* לשחוק *ſchhhok dixi, Inſanus eſt: & de lætitia, Ecquid iſta facit? Item c.7. v.4. Melior eſt indignatio riſu* משחוק *miſchhhok. Sic Pſal.126.v.2. Tunc impletum eſt riſu* שחוק *ſchhók os noſtrum, & lingua noſtra cantu.* Arridebit mihi] *Verto,* Deridebit me. *Ad verb.* Ridebit mihi. *Hujus verſionis ratio modo eſt indicata.*

7 Quis] *Quaſi dicat, Nemo. quia ſcilicet res hæc videbatur incredibilis tanquam adverſa naturæ.* Certò lactabit] *Hebr.* Lactavit. *Enallage temporis ad notandum eventus certitudinem.* Filios] *Id eſt filium ſuum. Synecdoche, qualis infrà cap.46.v.23. Filii autem Dani, Chuſchim.* Senectuti ejus] *Quaſi dicat, Quæ res ſatis eſt ad oblectandum ſenectutem ejus, ſive ipſum in ſenectute ſua.*

8 Ut] *Malim,* Et.

9 Irridentem] *Verbum Hebræum conjugatum ſive σύζυγον eſt illi quod habetur verſ.6. Hanc irriſionem Paulus nominat perſecutionem, Gal.4.v.29. Colligitur autem ex iis quæ ſequuntur, Iſmaëlem ut ut erat...... qui ad Iſaacum ex illo convivio redibat, gloriatum eſſe de jure primogenitorum, ſe ſcil. principalem hæredem fore bonorum paternorum, atque ita honore illi prælatum iri.*

11 Mala videbatur] *Hebr,* Mala erat in oculis Abrahami. *id eſt, mala videbatur Abrahamo, ſeu diſplicebat ei. Sic v.12.* Hæc res] *Hebr.* hoc verbum. Propter filium ſuum] *Nempe Iſmaëlem: quippe quem valde diligebat, ut videre eſt ſup.c.17.v.18.*

12 Indinetis tibi] *Heb.* Dixerit ad te. *quod malim,* Dixerit *autem, ſcil. de Iſmaële & Hagara. Synecd. gen..* In Jitzchako] *Q.d. Non autem in Iſmaële. Tacita antitheſis: quæ facilè percipitur ex coherentia ſententiarum. In Iſaaco autem, id eſt, per Iſaacum.* Vocabitur] *id eſt, exiſtet.* Semen] *Nempe ſemen illud numeroſiſſimum quod tibi promiſi. ſuprà cap.15. verſu 5. & in illo numero præcipuè Chriſtus.*

13 Efficiam patrem gentis magnæ] *Hebr.* Ponam in gentem. *h. e. producam ex eo gentem.* Semen tuum] *Id eſt filius tuus, ex ſemine tuo ortus. Metonymia materiæ.*

14 Panem & utrem aquæ] *Synecdoche: commemorantur enim tantum quæ iter facientibus per deſerta loca ſunt neceſſaria, Fr. Jun.* Puerumque ipſum] *Scil. tradidit.*

15 Abjecit puerum] *Quem antea (ut ex ſequentibus colligitur) ſiti languentem manu ducebat.* Sub unam arborem] *Ne ſolis ardore conficeretur ſed quoties unam in umbra foveret, Fr. Jun. Hebr.* Sub unum fruticum.

16 Subſedit] *Heb.* Sedit ſibi. *Pleonaſmus, Fr. Jun.* Ut qui jaculantur arcu] *Id eſt, quantum ſagittarii à ſcopo abeſſe ſolent. Fr. Jun.* Dicebat] *Id eſt, cogitabat.*

17 Ipſius] *Ponitur loco articuli. Gr.* τοῦ παιδίου. *Germ.* des knaben. *Sic in fine verſus.* Attendit] *Heb.* Audivit.

18 Iſtum] *Ponitur pro articulo.* τὸ παιδίον. *Germ.* den knaben. Patrem gentis magnæ efficiam ipſum] *Heb.* In gentem magnam ponam eum. *Id eſt, gentem magnam ex eo producam.*

19 Aperuit oculos illius] *Id eſt, effecit ut videret fontem vicinum, quem antea quamvis apertis eſſet oculis, non videbat: Sic Luc. 24.v.31. Fr. Jun. Metonymia effecti deſtinati.*

20 Adfuit puero] *Id eſt, favore quod ad externa, proſequutus eſt ut promiſſiones factas præſtaret, Fr. Jun. Heb.* Fuit cum puero. Jaculator arcitenens] *Heb.* Jaculans arcu.

21 Aſſumſit] *Malim,* accepit.

22 Tecum eſt] *Id eſt, tibi favet, & ſucceſſum largitur.*

23 Dira tibi imprecans] *Ellipſis. Vide ſuprà 14. 23. Senſus eſt, Jura mihi, te non mentiturum mihi, ſed fore ut &c.* Exercui erga te] *Vide ſuprà cap.20.v.14.15.16.*

25 Propter puteum] *Regio eſt ſiticuloſa, ut apparet ex hiſtoria Hagaræ, & Deut.11.10. Quamobrem non debet leviculum videri id de quo Abraham regem interpellabat, Fr. Jun.*

27 Dedit] *Ut teſtaretur, nihil amplius offenſionis animo ſuo hærere, ſe excuſationem accipere, & in traditione hac beneficia accepta grato animo agnoſcere, Fr. Jun.*

28 Seorſim] *Heb.* Secundùm ſolitudinem ipſarum. *Sic v. ſeq.*

30 Me fodiſſe] *Ac proinde jure mihi vendicare. Synecdoche membri.*

31 Beer-ſchébah] *Id eſt, puteum juramenti.*

32 Pepigiſſent] *Heb.* Sciderant. *Vide ſuprà cap.15.v.18.* In regionem Peliſchthæorum] *Id eſt, in urbem regiam, nempe Geraram ſupr.20.2. Synecd. integri. Etenim jam tunc erant in regione illa: ut percipitur ex ſequentibus.*

33 Dei fortis] *Malim ſimpliciter,* Dei.

34 Diebus multis] *Id eſt, longo tempore.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXI.

EX v.1. & 2. Liberi ſunt donum Dei. *Liberi.*

2 Ex iiſd. verſib. Deus eſt verax. *Veracitas Dei.*

3 Ex v.2. & 5. Impotentia naturalis Deum non impedit, quominùs faciat quod vult. *Potentia Dei.*

4 Ex v.3. Exemplum obedientiæ erga mandata Dei. *Obedientia.*

5 Ex 4. Aliud exemplum obedientiæ. *Obedientia.*

6 Ex v.6. & 7. Deo pro beneficiis ſuis gratiæ agendæ. *Gratiarum actio.*

7 Ex v.8. Convivia inſtituta ad gratias agendum Deo pro beneficiis ſuis, non ſunt illicita. *Convivia.*

8 Ex v.9. 10. 11. Etiam inter pios conjuges offenſæ exiſtere ſolent quæ animos ipſorum perturbant. *Conjugium.*

9 Ex eod. v.9. In Iſmaële proponitur imago perſecutionis quam pii patiuntur ab hypocritis qui carnali ſuâ juſtitiâ confidunt. Vide Gal.4.v.29. *Perſecutio.*

10 Ex v.10 12.14. Deus vult ut hypocritæ tandem ex Eccleſiâ ejiciantur, & a poſſeſſione regni cæleſtis excludantur: atque illud fiet in ultimi judicii die. Vide Gal.4 30. *Hypocrita.*

11 Ex verſu 12. Conſilia mulierum non ſemper aſpernanda ſunt. *Conſilia mulierum.*

12 Ex eodem verſu. Jeſum virginis Mariæ filium eſſe Chriſtum, hoc argumento ex parte probatur, quòd ortus eſt ex Iſaaco ſecundùm promiſſionem Dei. Vide Luc. 3. genealogiam Jeſu. *Chriſtus.*

13 Ex verſu 13. Deus fidos ſuos cultores tam charos habet, ut propter ipſos aliis quoque benefaciat. *Pietas.*

14 Ex v.14. Mandatis Dei alacriter exemplo Abrahæ obediendum eſt, etiamſi illa carni moleſta ſint. *Obedientia.*

15 Ex v.14.15.16.17.18. & 20. Ut omnes aliæ hominum actiones, ita etiam aberratio a recto itinere divinâ providentiâ gubernatur: ut homines ad ſcopum ab ipſo deſtinatum adducat. Niſi enim Hagar cum Iſmaële à recto itinere aberraſſet, illa rectâ in Ægyptum cum illo profecta fuiſſet, ibique ſedem quæſiviſſet: ſed per iſtud fuiſſet impeditum propoſitum Dei de Iſmaële, quod jam antea Abrahamo patefecerat, promittendo gentem peculiarem ex Iſmaële orituram. *Aberratio à recto itinere. Providentia Dei.*

16 Ex v.16. Exemplum philoſtorgiæ, id eſt, amoris illius naturalis parentum, ac imprimis matrum erga liberos. *Philoſtorgia.*

17 Ex v.17. Deus exaudit, ut creator, etiam impiorum lamentationes, eoſque ex neceſſitatibus eripit. Vide Pſalmum 107. *Lamentationes.*

Quanto igitur magis eripiet nos, quorum eſt redemtor in manu unigeniti filii ſui?

Ubiquitas. 18 Ex eod. v. Deus ubique eſt.

Dona Dei. 19 Ex v.19. Ut donis Dei quæ ad manum habemus, uti frui poſſimus: neceſſe eſt ut Deus oculos mentis nobis aperiat.

Conjugium. 20 Ex v.21. Liberorum eſt, ut ſine ſcitu atque conſenſu parentum non contrahant matrimonium. Parentum verò, ut liberis de fideli conjuge proſpiciant.

Gubernatio Dei. 21 Ex v.22. & 23. Deus fidis ſuis ſervis interdum tantam authoritatem apud potentes hujus mundi conciliat, ut hi ſibi ab illis metuant.

Divitiæ. 22 Ex eod. v.22. Quum videmus hominem pium diteſcere, agnoſcere debemus, Deum eſſe cum illo, eique benedicere.

Juramentū. 23 Ex v.23. Per ſolum verum Deum jurandum eſt.

Gratitudo. 24 Ex eodem verſu. Pro acceptis beneficiis gratia referenda eſt.

Juramentū. 25 Ex v.24. Jurare propter gravem cauſam, non eſt illicitum.

26 Ex v.25. Modeſtè reprehendere etiam ſuperiores, non eſt illicitum. *Reprehenſio.*

27 Ex v.26. Juſta reprehenſio manſueto animo admittenda eſt. *Reprehenſio.*

28 Ex eod. v. Officium dominorum ac patrumfamiliâs eſt, ne in famulis aut liberis ſuis diſſimulent injurias, quas illi aliis intulerunt, ſed eos ab aliis lædendis cohibeant. *Domini. Patresfamiliâs.*

29 Ex v.27. Decens eſt ut ſuperiores munerib. honoremus. *Munera.*

30 Ex v.30. Benè ac prudenter facit qui jus ſuum in re quapiam probè teſtatum reddit, ad præcavendum lites. *Jus.*

31 Ex v.33. Plantare arbores, laudabile eſt patrisfamiliâs negotium. *Plantatio arborum.*

32 Ex eod. v. Ubicunque locorum Deus nobis quietam habitationem concedit, ibi cultum Dei externum ſtudioſè obire debemus. *Cultus Dei.*

33 Ex v.34. Sicut Abraham peregrinatus eſt in his terris: ita omnes credentes peregrinantur, poſſeſſionemque cœleſtis Canaan exſpectant. *Peregrinatio.*

CAPUT XXII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami & Iſaaci: narraturque, quomodo Abrahamus Iſaacum voluit immolare.

T. & J.

EVênit autem his rebus tranſactis, ut Deus ipſe tentaret Abrahamum: nam dixit ei, Heus *Abraham, cui ille, Ecce me, inquit.*

2 Et dixit Deus. *Aſſume nunc filium tuum, unicum tuum, quem diligis, Jitzchakum, & abi in regionem Morja: & offer eum ibi in holocauſtum, ſuper uno illorum montium quem dixero tibi.*

3 Mane itaq; ſurgens Abraham eodem matutino, inſtravit aſinum ſuum, & aſſumſit duos pueros ſuos ſecum, & Jitzchakum filium ſuum. & fiſſis lignis ad holocauſtum, ſurrexit abiturus in locum illum, quem dixerat ei Deus.

4 Tertio die attollens Abraham oculos ſuos, vidit locum illum e longinquo.

5 Dixitq; Abraham pueris ſuis, Vos conſiſtite hîc cum aſino, ego verò & hic puer ibimus eo uſq; quumq; adoraverimus, revertemur ad vos.

6 Et accipiens Abraham ligna ad holocauſtum, impoſuit Jitzchako filio ſuo, accepit verò in manum ſuam ignem & cultrum. ſic abibant ambo ſimul.

7 Alloquens autem Jitzchak Abrahamum patrem ſuum dicebat, Mi pater, qui dixit, Ecce me, fili mi: tum dixit Jitzchack, *Ecce ignem & ligna, ubi eſt parva pecus ad holocauſtum?*

8 Cui dixit Abraham, Deus ipſe proſpiciet ſibi de parva pecude ad holocauſtum fili mi: quum abirent ambo ſimul.

9 Ut autem pervenerunt ad locum illum quem dixerat ei Deus, Exſtructo ibi altari Abraham diſpoſuit ligna, poſtea colligans artubus Jitzchakum filium ſuum, impoſuit eum altari ſupra ipſa ligna:

10 Et immittens Abraham manum ſuam, accepit cultrum ad jugulandum filium ſuum.

11 Inclamans verò eum angelus Jehovæ è cælo, dixit, Abraham, Abraham: qui dixit, Ecce me.

12 Tum dixit Angelus, *Ne immittas manum tuam in puerum hunc, nec facias ei quicquam: nunc enim expertus ſum timentem Dei eſſe te, cùm non ſubtraxeris filium tuum, unicum tuum, à me.*

13 Quum autem Abraham ſublatis oculis ſuis aſpiceret, ecce arietem qui retrorſum detinebatur in perplexitate veprium *cornibus ſuis. abiens itaq; Abraham accepit arietem illum, obtulitq; eum in holocauſtum loco filii ſui.*

14 Propterea vocavit Abraham nomen loci illius, Jehova providebit: ex quo dici ſolet hodie, In monte Jehovæ providebitur.

15 Inclamavit porrò Angelus Jehovæ Abrahamum ſecundò è cælo:

16 Ac dixit, Per me ipſum juro, dictum Jehovæ: quandoquidem feciſti rem hanc, & non ſubtraxiſti filium tuum, unicum tuum:

17 Me prolixè benedicturum tibi, & cumulatiſſimè multiplicaturum ſemen tuum, ut ſit numero *ſicut ſtellæ cæli, & ſicut arena quæ* eſt *in litore maris: & hæreditario jure poſſeſſurum ſemen tuum portam inimicorum ſuorum.*

18 Et benedictas fore in ſemine tuo omnes gentes terræ: quandoquidem auſcultaſti voci meæ.

19 Deinde reverſo Abrahamo ad pueros ſuos, ſurgentes abierunt ſimul in Beer-ſchebah. habitabat enim Abraham in Beer-ſchebah.

20 Evenitq; his rebus tranſactis, ut nuntiaretur Abrahamo, dicendo: Ecce peperit ipſa quoque Milca filios Nachori fratri tuo:

21 Hutzum primogenitum ipſius, & Buzum fratrem ejus, & Kemuelem patrem Aramæ.

22 Ceſidumq; & Chazonem, & Pildaſchum, & Jidlaphum; etiamq; Bethuelem:

P.

EVênit autem his rebus tranſactis, ut Deus tentaret Abrahamum: nam dixit ei, Heus Abraham; cui *ille*, Ecce me, inquit.

2 Et dixit *Deus*, Aſſume nunc filium tuum, unicum tuum, quem diligis, Iſaacum, & abi in regionem Morijæ: & *a* offer eum ibi in holocauſtum, ſuper uno illorum montium quem dixero tibi. *a Heb.11.17.*

3 Mane itaque ſurgens Abraham eodem matutino, inſtravit aſinum ſuum, & aſſumſit duos puerorum ſuorum ſecum, & Iſaacum filium ſuum: & fiſſis lignis ad holocauſtum, ſurrexit abiturus in locum illum quem dixerat ei Deus.

4 Tertiò die attollens Abraham oculos ſuos, vidit locum illum e longinquo.

5 Itaque dixit Abraham pueris ſuis, Manete hîc cum aſino; ego verò & puer ibimus eò uſque; quumque adoraverimus, revertemur ad vos.

6 Et accipiens Abraham ligna holocauſti, impoſuit *ea* Iſaaco filiò ſuo; accepit verò in manum ſuam ignem & cultrum: ſic ibant ambo ſimul.

7 Alloquens autem Iſaac Abrahamum patrem ſuum dicebat, Mi pater; qui dixit, Ecce me, fili mi: tum dixit *Iſaac*, Ecce ignem & ligna, at ubi *eſt* parva pecus ad holocauſtum?

8 Cui dixit Abraham, Deus proſpiciet ſibi de parva pecude ad holocauſtum, fili mi: atque ita ibant ambo ſimul.

9 Quumque perveniſſent ad locum illum quem dixerat ei Deus, extructo ibi altari Abraham diſpoſuit ligna: poſtea *b* colligans artubus Iſaacum filium ſuum, impoſuit eum altari ſuper ligna: *b Jac.2.21.*

10 Et extendens Abraham manum ſuam, accepit cultrum ad jugulandum filium ſuum.

11 Inclamans verò eum angelus Jehovæ è cælo, dixit, Abraham, Abraham: qui dixit, Ecce me.

12 Tum dixit *angelus*, Ne extendas manum tuam in puerum; nec facias ei quicquam: nunc enim cognovi timentem Dei eſſe te, quum non ſubtraxeris filium tuum, unicum tuum, a me.

13 Quum autem Abraham ſublatis oculis ſuis circumſpiceret, ecce aries *erat* tergo, qui detinebatur in perplexitate *veprium* cornibus ſuis: abiens itaque Abraham accepit arietem illum, obtulitque eum in holocauſtum loco filii ſui.

14 Vocavitque Abraham nomen loci illius, Jehova providebit: ex quo dici ſolet hodie, In monte Jehovæ providebitur.

15 Inclamavit porrò angelus Jehovæ Abrahamum ſecundò è cælo:

16 Ac dixit, Per me ipſum juro, dictum Jehovæ: quandoquidem feciſti rem hanc, & non ſubtraxiſti à *me* filium tuum, unicum tuum:

17 Me prolixè benedicturum tibi, & cumulatiſſimè multiplicaturum ſemen tuum, *ut ſit numero* ſicut ſtellæ cæli, & ſicut arena quæ *eſt* in littore maris: & hæreditario jure poſſeſſurum ſemen tuum portam inimicorum ſuorum.

18 *c* Et benedictas ſeſe æſtimaturas in ſemine tuo omnes gentes terræ: quandoquidem auſcultaſti voci meæ. *c Sup.12 3. & 18.18. Inf. 26.4. Act.3. 25. Gal.3 8.*

19 Deinde reverſus eſt Abraham ad pueros ſuos, & ſurgentes abierunt ſimul Berſabam: habitabat enim Abraham Berſabæ.

20 Porrò evênit his rebus tranſactis, ut nuntiaretur Abrahamo, dicendo: Ecce peperit ipſa quoque Milca filios Nahori fratri tuo:

21 Utſum primogenitum ipſius, & Boſum fratrem ejus, & Kemuëlem patrem Syrorum:

22 Keſedumque, & Haſonem, & Pildaſum, & Jidlaphum; etiamque Bethuëlem:

23 Bethuel

23 *Bethuel autem genuit Ribkam: octo iſtos peperit Milca Nachori fratri Abrahami.*

24 *[illegible] vero [illegible] uxor, cui nomen eſt Reuma, peperit [illegible] quoq; [illegible], & Gacham, & Tachaſchum, & Mahacham.*

23 Bethuel autem genuit Rebeccam. Octo iſtos peperit Milca Nahori fratri Abrahami.

24 Quod verò attinet ad concubinam illius uxorem, cujus nomen *erat* Reuma, peperit ipſa quoque Thebahum, & Gahamum, & Tahaſum, & Mahacham.

ANALYSIS CAP. XXII.

Immolandi [illegible] natus declaratur ex cauſa impulſiva, effectis deſtinatis & [illegible]. [illegible] impulſiva fuit mandatum Dei, quod illuſtratur [illegible] qui [illegible] ut tentaret Abrahamum, hoc eſt, [illegible] em ipſius, verſ. 1. Deinde amplificatur iſtud [illegible] ex cauſis corrumpentibus, quæ ſcilicet Abrahamum poterant [illegible] pedire ut detrectaret obedientiam: quòd ſcilicet Iſaa[illegible] ſuus filius & quidem unicus, quemque [illegible] vet. 2. [illegible] etiam illuſtratur hoc mandatum [illegible] cationi [illegible] ubi immolatio ſit peragenda, ibid. Atque hæc de c[illegible] impulſiva. Effecta deſtinata ſive actiones quas Abrahamus [illegible] caussâ ſuſcepit ſeſeque ad illam comparavit, [illegible] hæ:

1 Accin[illegible], v. 3.
2 Quum [illegible] locum venit, removit impedimentum, verſ. [illegible]
3 Pertexit cum I[illegible]aco ſolo ad locum, v. 6.
4 Ten[illegible] blando ſermone Iſaaci, conſtans manſit in propoſit[illegible] & 8.
5 Extruxit altare, v. 9.
6 [illegible] a, ibid.
7 [illegible] t [illegible] ſaacum, ibid.
8 Im[illegible] cum altari, ibid.
9 [illegible] landum eum, v. 10.

A[illegible] effe[illegible]. Eventa narrantur hæc:

1 Interr[illegible] tum a[illegible] ngeli, v. 11 & 1[illegible].
2 [illegible] o arietis loco Iſaaci, [illegible]
3 [illegible] loco impoſitum ab Abrahamo, v. 14.
4 Pr[illegible] ium inde ortum, ibid.
5 Repetitio promiſſionum divinarum, v. 15. 16. 17. 18.
6 Reverſio Abrahami cum ſuis, v. 19.
7 Nuntius ei allatus de filiis natis fratri Nachori, v. 20. & deinceps.

SCHOLIA IN CAP. XXII.

v. 1. Evenit] *Hebr.* Fuit, *ſeu* factum eſt. His rebus tranſactis] *[illegible] Poſtquam Abrahamo tot promiſſiones à Deo in Iſaaco acceperat, & tot benedictiones, ut earum fructum guſtaverat: nunc demum ei proponitur, quod videbatur [illegible] diametro pugnare cum promiſſionibus, quarum fundamentum erat Chriſtus in Iſaaco naſcituro, Fr. Jun. Hebr.* Poſt verba hæc. Deus ipſe] *Pronomen ipſe ponitur pro articulo. Gr.* ὁ Θεὸς Tentaret] *Mandando ſcil. aliquid quod ex diametro pugnare videbatur cum promiſſione. Promiſerat, [illegible] ſaaco orturum Chriſtum: nunc jubet illum mactari. hic ratio non poterat capere, quomodo cum exſequutione mandati conſiſteret [illegible] impletio promiſſionis. Hoc igitur argumento Abrahamo vehementer [illegible] tentat: donec nodum ſolveret fide, certò ſtatuens, Deum ex cineribus Iſaaci ipſum vitæ reſtituturum, Hebr. 11. 19.*

2 [illegible] ſume &c.] *Tot ſunt ferè diſtinctiones emphaticæ, quot verba, ad exaggerandam mandati gravitatem fidemq; Abrahami & obedientiam, Fr. Jun.* Unicum tuum] *Poſt amandatum Iſmaelem, eumq; unum legitime ex uxore natum, Fr. Jun.* Quem diligis] *Præ cetero. Synecdoche gen. Sic Johan. 20. 2.* Abi] *Hebr.* Vade tibi. *Pleonaſmus.* Moriæ] *Anticipatio. nam nomen ei cauſa ponitur [illegible] 14. [illegible] autem hac regio, ubi ſita fuit Jeruſalem, 2. Chron. [illegible]* Super uno illorum montium] *Nam montoſa eſt regi[illegible] Fr. Jun.*

[illegible] aſinum ſuum] *Ad ferenda ligna, quorum mentio ſit [illegible] Fr[illegible]* [illegible] o pueros ſuos, *Vel,* duos puerorum ſuorum *[illegible] Hebræa videntur proprie ſignificare; h. e. duos ex miniſtrorum [illegible] ſuorum. Habebat enim Abraham pueros, id eſt, [illegible] ut videre eſt ſupr. c. 14. v. 14. Quanquam poſſunt hic [illegible] miniſtri qui Abrahamo erant à pedibus, per ſynecd. [illegible] poteſt altera verſio. præſertim quum phraſis [illegible] alia Hebræa [illegible] partitionem notat, ſed interdum ſimplicem numerum [illegible] videre eſt Exod. 18. v. 3. ubi eadem phraſis uſurpatur de duobus filiis Moſis.* Ligna ad holocauſtum *Hebr.* ligna hol[illegible] *[illegible] deſtinata ad holocauſtum. Generum [illegible] finem, [illegible] recipiens ad ſe.*

[illegible] Vos [illegible] *Non [illegible] in Hebræo. quare ſcribendum ut ſupplementum.* Coo[illegible] *Hebr.* Sedete vobis *Pleonaſmus.* Hic] *Ponitur [illegible] articulo [illegible]* per Illah. Adoravemus *Hebr.* incurvabimus [illegible] *Synecdoche membri.* Revertemur] *Fide reputabat, Deum [illegible] Iſaacum a mortuis ſuſcitare, Heb. 11. 19. Itaq; neſcius ſermonem [illegible] ſuum prophetavit, Fr. Junius.*

[illegible] *pus Chriſti. cui ſimiliter lignum crucis [illegible] ſ[illegible] I[illegible] em [illegible] in quo erat ignis. Synecdoche membri [illegible] à cum ad[illegible] intelligitur ſubjectum.* Cultrum [illegible] *ut jugulare filium ſuum, infr. v. 10. Non reſtè igitur pingitur A[illegible] aham cum gladio ſtricto & ad feriendum cervi[illegible]*

7 Aloquutus [illegible] *Hæc colloquii narratio plurimum ad oſtenden-*

dum Abrahami [illegible] *& conſtantiam facit, Franc. Junius.* Parva pecus] *Hebr.* שֶׂה *ſeh. de qua voce vide Exod. 12. 5.*

8 De parva pecude] *Heb.* Parvam pecudem. Quum abirent] *Malim,* Atque ibant.

9 Diſpoſuit] *Scil. Convenienti ordine. Hebr.* Ordinavit, *ſive* conſ[illegible]. Colligans artubus] Daß jhm alle vier (das iſt hend vnd füſſe) zuſamen gebunden: *ſicut colligari ſolent pecudes quum præparantur ad jugulandum, item ad tondendum. Conf. 2. Reg. 10. 12.*

10 Immittens] *Malim,* Extendens. *ſicut redditum eſt hoc verbum infrà 48. 14.* Jugulandum] *Id eſt, jugulum conſcindendum:* daß er jhm die kel abſtäche.

11 Angelus Jehovæ] *Chriſtus, ſermo æternus patris. qui idem appellatur Deus v. 12. itemq; Jehova v. 16. ut ſuprà 16. v. 7. Fr. Jun.* Abraham, Abraham] *Anadiploſis feſtinationem in vocante oſtendit: & declarat, eum in ipſo articulo à filio cæde retractum eſſe, quo fuerat mactaturus, Fr. Jun.*

12 Hunc] *Ponitur pro articulo. Græcè,* ὅτι τὸν παῖδα. *Germ.* den knaben. Expertus ſum] *Vel, cognovi.* [illegible]

13 Retrorſum] *Videtur vox angeli à tergo Abrahami inſonuiſſe: ad quam quum ſe convertiſſet, aries ille oculis ejus oblatus eſt. Fr. Jun.*

14 Propterea] *Comparans cum eventu reſponſionem ſuam ad filium, ſuprà v. 8. Fr. Jun.* Dici ſolet] *Heb.* Dicetur. In monte Jehovæ providebitur] *Quaſi dicat: Ex eo quod ibi Abrahamo contigit, proverbium manavit, quo in rebus perplexis quarum nullus cernitur exitus, ad Dei providentiam recurritur, dicendo, In monte Jehova providebitur, hoc eſt, ſuo tempore & loco, ut olim factum eſt, Fr. Jun.*

16 Per me ipſum juro] *Hinc planum evadit, angelum hunc eſſe ipſum Deum: quia per ſe ipſum jurare, ſoli Deo convenit, ut qui majorem non habeat per quem jurare poſſit, Heb. 16. 13.* Quandoquidem] *Heb.* Quòd quandoquidem &c.

17 Me prolixè benedicturum] *Heb.* Quòd benedicendo benedicam te. *Repetitur hic particula* כִּי *Ki, id eſt,* quòd, *ex v. præcedente, propter* [illegible] Cumulatiſſimè multiplicaturum] *Hebr.* Multiplicando multiplicabo. Semen tuum] *Poſteros tuos. Metonymia materiæ.* In litore] *Hebr.* Super labium. *Metaphora. Qua etiam utitur Ariſtoteles De mirabilibus auſcult. in narratiuncula de fratre Theodoro, his verbis:* [illegible] *(ſcil. φωνὴν) [illegible]* Portam] *Robur, potentiam & imperium. nam munitiones & propugnacula in portis collocari ſolebant, & ibidem jus à magiſtratibus dici, ut paſſim in Scriptura apparet, Fr. Jun.*

18 Et benedictas fore] *Hebr.* Et benedicent ſeſe. *Id eſt, bonos, dictas atq; beatas ſeſe prædicabunt. Sic infrà cap. 26. v. 4.* In ſemine tuo] *Id eſt, In Chriſto, ſive propter Chriſtum: qui erit unus ex poſteris tuis. Synecdoche integri, & metonymia materiæ.* Omnes gentes] *Omnes electi & credentes ex omnibus gentibus. Synecdoche integri.* Quandoquidem] *Hebr.* In mercedem quòd. *Nec tamen hinc ſtatuendum meritum in iſto Abrahami facto: quippe quum hoc ipſum beneficium Deus Abrahamo jam antea ex gratia promiſerit: ut videre eſt ſuprà cap. 12 v. 18.*

20 His rebus tranſactis] *Heb.* Poſt verba hæc.

23 Ribkam] *Vulgò Rebecca. Cujus cauſà hanc genealogiam ſuperioribus adjecit Moſes, ut viam ſibi muniret ad narrationem capitis 24. Fr. Jun.*

24 Illius] *Nachoris.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXII.

Ex v. 1. Deus fidem ſervorum ſuorum ſæpe tentat extremè. Cæterùm quæſtio hic oritur, quomodo hæc tentandi ratio conveniat cum natura Dei veracis: quòd ſcil. aliquid mandat, quod tamen decrevit non permittere ut fiat. Reſpondeo, Judicia Dei ſunt inſcrutabilia, & inperveſtigabiles viæ ejus. quare noſtrum non eſt in illorum rationem inquirere. Sufficere nobis debet, Deum juſtè & ſanctè agere quicquid agit, etiamſi ratio noſtra id capere non poteſt. Ipſe dominus eſt omnium, ſummumque jus atque imperium habet in omnes creaturas. quare licet ei unam eandemq; rem nunc nobis mandare, mox vetare: ſicut fecit Abrahamo: cui mandavit jugulationem filii: quum verò hanc ille ſuſciperet, & cultrum jugulo filii jamjam admovere vellet, interdixit. Noſtrum ve[illegible] eſt de voluntate Dei, quid ſcil. fieri a nobis velit, ſtatuere ex ipſius verbo: nec interim inquirere, quid ille decreverit nobis permittere, vel non. Quare quum quid nobis mandat, debemus ſtatuere eum ad velle a nobis fieri, ac proinde operam dare ut faciamus: niſi ille inſtituto noſtro mandato contrario intercedat, atq; ita nobis patefaciat ſe aliud velle quàm antea voluiſſe videbatur. *Gubernatio Dei* *Quæſtio de tentatione divina.*

2 Ex eodem v. Exemplo Abrahami promti ac parati eſſe debemus ad agendum quicquid nobis Deus mandaverit. *Obedientia.*

Typus Chriſti. 3 Ex v.2.6.9.10.12. Iſaac fuit typus Chriſti: quippe qui eſt filius Dei unigenitus & unicè dilectus: cui Deus non pepercit, ſed cum pro nobis in mortem dedit, ut pro nobis fieret ſacrificium in cruce: quam & ipſemet portavit, poſteaquam a Judæis vinctus & Pilato traditus, ab eoq; damnatus eſt.

Obedientia. 4 Ex verſ.3. Exemplum alacritatis in expediendo mandato Dei quantumvis gravi.

Fides. 5 Ex v.5. Exemplum firmæ fidei. Etenim Abraham credidit, etiamſi Iſaacum ad mandatum Dei in cineres redacturus eſſet, tamen Deum illum vitæ reſtituturum, ut promiſſio de ipſo facta impleri poſſet, nempe ſemen illud per quod omnes gentes benedicendæ ſint, in illo vocandum, id eſt, ex illo oriturum eſſe. Vide Hebr.11.v.18.& 19.

Fides. 6 Ex v.8. In gravibus atque difficilibus negotiis nihil melius ac tutius eſt, quam ut nos committamus paternæ providentiæ Dei, ſperemusque, illum omnia ita directurum, ut ſerviant & ad gloriam ipſius & ad ſalutem noſtram.

Obedientia. 7 Ex v.12. Vera erga Deum obedientia oritur ex timore Dei, nempe ex amore filiali: quo timemus ne Deum offendamus agendo contra ipſius mandata.

8 Ex v.13. Deus providentiâ ſuâ gubernat omnia mirabiliter ad promovendum ſuam gloriam & ad conſolandum fideles ſuos. *Gubernatio Dei*

9 Ex v.14. Deo pro acceptis beneficiis gratiæ agendæ. *Gratiarum actio*

10 Ex v.16. Tanta eſt Dei bonitas & humanitas erga nos, ut noſtri causâ juret: quum tamen ei tanquam mentiri neſcio etiam abſq; juramento credere debeamus. *Bonitas Dei.*

11 Ex eod.v. & v.18. Deus adeò benignus eſt, ut quanquam credentibus omnis generis bona, tum temporalia tum æterna, promittit ac præſtat ex mera gratia: tamen illa adſcribat ipſorum pietati tanquam cauſæ efficienti: non quod illa mereantur pietate ſua, ſed quid abſque hac illorum non ſint capaces, neque eis digni. *Bonitas Dei.*

12 Ex v.18. Notetur promiſſio de Chriſto. Vide Gal.3. v.13. & 14. *Promiſſio de Chriſto*

13 Ex v.20. Poſteaquam Deus ſervos ſuos adverſis probavit, ſolet eos denuò exhilarare. Hic enim Abrahamus ſpem concipit probæ uxoris ſuo tempore jungendæ Iſaaco, nempe Rebeccæ. quod & poſtea accidit, ut narratur cap.24. *Gubernatio Dei.*

CAPUT XXIII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami: & narratur, quomodo morte amiſerit Saram.

T. & J.

Fuit autem vita Saræ centum viginti ſeptem annorum, hi anni vitæ Saræ.

2 *Poſt mortua eſt Sara in urbe Arbah* (ea jam dicitur *Chebron*) *in regione Cenahanæ: & ingreſſus eſt Abraham ad lugendum propter Saram, & ad deflendum eam.*

3 *Surgens verò Abraham* quum abiviſſet *à facie mortui ſui, alloquutus eſt filios Chethi dicendo,*

4 *Peregrinus & inquilinus ſum apud vos: date mihi poſſeſſionem ſepulcri apud vos, ut ſepeliam mortuum meum* ſublatum *è conſpectu meo.*

5 *Reſponderunt autem filii Chethi Abrahamo, dicendo ei,*

6 *Audi nos domine mi, princeps Dei tu inter nos, in lectiſſimo ſepulcrorum noſtrorum ſepeli mortuum tuum: nemo ex nobis ſepulcrum ſuum occludet tibi, quo minùs tuum mortuum ſepelias.*

7 *Tum aſſurgens Abraham incurvavit ſe coram populo* illius *regionis* honorem exhibens, *coram filiis Chethi.*

8 *Et loquutus eſt cum eis, dicendo: Si eſt in animo vobis ut ſepeliam mortuum meum* ſublatum *è conſpectu meo, auſcultate mihi, & intercedite pro me apud Hephronem filium Tzocharis:*

9 *Ut det mihi ſpeluncam Macpela* loci *ſui, quæ* eſt *in extremitate agri ipſius, juſtâ pecuniâ det illam mihi inter vos, in poſſeſſionem ſepulcri.*

10 *Hephron autem ſedebat inter filios Chethi: reſpondit verò Hephron Chitæus Abrahamo, audientibus filiis Chethi, omnibus ingredientibus portam civitatis ſuæ, dicendo,*

11 *Nequaquam, domine mi, audi me: agrum illum dederim tibi & ſpeluncam quæ in eo* eſt, *ipſam tibi dederim: præſentibus popularibus meis dederim eam tibi, ſepeli mortuum tuum.*

12 *Tunc incurvavit ſe Abraham coram populo regionis illius* honorem habens:

13 *Et alloquutus eſt Hephronem audiente populo regionis illius, dicendo, Sed ſi tu is es, quæſo audi me: do pretium agri illius, accipe à me: tum ſepeliam mortuum meum illic.*

14 *Reſpondit autem Hephron Abrahamo, dicendo ei,*

15 *Domine mi, audi me: terra quadringentorum* ſiclorum *argenti, inter me & te, quid eſt? tuum ergo mortuum ſepeli.*

16 *Auſcultavit itaq; Abraham Hephroni, & appendit Abraham Hephroni argentum illud, quod indicaverat audientibus filiis Chethi: quadringentos* ſiclos *argenti commeantis ad mercatorem quemvis.*

17 *Ita ceſſit ager Hephronis qui* eſt *Macpela, quæ* eſt *è regione Mamre, ager cum ſpelunca ipſa quæ in eo* eſt, *omnisq; arbor quæ in agro* erat, *quod denique* erat *in toto termino ejus circumquaq;*

18 *Abrahamo in poſſeſſionem præſentibus filiis Chethi, omnibus ingredientibus portam civitatis ejus.*

19 *Poſtea demum ſepelivit Abraham Saram uxorem ſuam,* clam *in ſpeluncam agri Macpela è regione Mamra, ea* jam dicitur *Chebron, in regione Cenahanæ.*

20 *Quum ceſſiſſet ager ille & ſpelunca quæ* eſt *in eo, Abrahamo in poſſeſſionem ſepulcri, à filiis Chethi* emtus.

P.

Fuit autem vita Saræ centum viginti ſeptem anni; *hi* anni vitæ Saræ.

2 Poſt mortua eſt Sara in urbe Arbah (ea *jam dicitur* Hebron) in regione Canaanis: & ingreſſus eſt Abraham ad lugendum propter Saram, & ad deflendum eam.

3 Deinde ſurgens Abraham a facie mortui ſui, alloquutus eſt filios Hethi dicendo,

4 Peregrinus & inquilinus ſum apud vos: date mihi poſſeſſionem ſepulchri apud vos, ut ſepeliam mortuum meum *ſublatum* è conſpectu meo.

5 Reſponderunt autem filii Hethi Abrahamo, dicendo ei,

6 Audi nos domine mi, Princeps Dei es inter nos, in lectiſſimis ſepulchris noſtris ſepeli mortuum tuum: nemo ex nobis ſepulchrum ſuum occludet tibi, quo minus tuum mortuum ſepelias.

7 Tum ſurgens Abraham incurvavit ſe coram populo ejus regionis, coram filiis Hethi.

8 Et loquutus eſt cum eis, dicendo: Si placet vobis ut ſepeliam mortuum meum *ſublatum* è conſpectu meo; auſcultate mihi, & intercedite pro me apud Ephronem filium Tſoharis:

9 Ut det mihi ſpeluncam Machpelæ ſuam, quæ *eſt* in extremitate agri ipſius; juſtâ pecuniâ det illam mihi inter vos, in poſſeſſionem ſepulchri.

10 Ephron autem ſedebat inter filios Hethi. Reſpondit verò Ephron Hittæus Abrahamo, ante aures filiorum Hethi, *&* omnium qui ingrediebantur portam civitatis ejus, dicendo,

11 Nequaquam, domine mi; *ſed* audi me. Agrum illum do tibi, & ſpeluncam quæ in eo *eſt*, tibi do: ante oculos popularium meorum do eam tibi, ſepeli mortuum tuum.

12 Tunc incurvavit ſe Abraham coram populo regionis illius.

13 Et alloquutus eſt Ephronem ante aures populi regionis illius, dicendo, At ſi tu *is es*, quæſo audi me: do pretium agri illius, accipe a me: tum ſepeliam mortuum meum illic.

14 Reſpondit autem Ephron Abrahamo, dicendo ei,

15 Domine mi, audi me: terra quadringentorum *ſiclorum* argenti, inter me & te, quid eſt? tuum ergo mortuum ſepeli.

16 Auſcultavit itaque Abraham Ephroni, & appendit Abraham Ephroni argentum illud, quod indicaverat ante aures filiorum Hethi: quadringentos *ſiclos* argenti commeantis ad mercatorem quemvis.

17 Ita ceſſit ager Ephronis qui *eſt* Machpelæ, quæ *eſt* è regione Mamræ, ager & ſpelunca quæ in eo *eſt*, omnesque arbores quæ in agro *erant*, & quæ *erant* in toto termino ejus circumquaque,

18 Abrahamo in poſſeſſionem ante oculos filiorum Hethi, *nempe* omnium ingredientium portam civitatis ejus.

19 Poſtea demum ſepelivit Abraham Saram uxorem ſuam, in ſpeluncam agri Machpelæ è regione Mamræ (*ea jam dicitur* Hebron) in regione Canaanis.

20 Ita ceſſit ager ille & ſpelunca quæ *eſt* in eo, Abrahamo in poſſeſſionem ſepulchri; a filiis Hethi *emtus*.

ANALYSIS CAP. XXIII.

Mors Saræ declaratur partim ex adjunctâ ætate Saræ, v.1. & 2. partim ex ſubjecto loco ubi mortua eſt, v.2. partim ex effectis in Abrahamo: quæ fuerunt tria. Primò luxit Saram, verſ.2. Deinde emit locum ſepulchri ad illam ſepeliendam, v.3 & deinceps. Poſtremò ſepelivit eam, v.19.& 20. Cæterum emtio illa amplificatur ex effectis deſtinatis, formâ ſeu modo agendi & effectis. Effecta deſtinata, id eſt, actiones ab Abrahamo emtionis illius causâ ſuſceptæ, narrantur tres. Primò petivit a Chithæis ut ſibi venderent locum ſepulchri, v.3.& 4. Quæ petitio declaratur ex eventu, videlicet permiſſione gratuita, v.5. & 6. Secundò petivit ab eiſdem ut pro ſe intercederent apud Hephronem de vendendo ſibi certo loco, v.7.8 & 9. Hæc petitio ipſa quoque declaratur ex eventu, videlicet Hephronis teſtificatione de loco illo Abrahamo donando, v.10.& 11. Tertiò petivit ab ipſo Hephrone, ut locum illum ſibi venderet, verſ.12. & 13.

& 13. Quæ ipſa quoque pretio declaratur ex eventu, videlicet conſenſu Hephronis & pretii indicatione, verſ.14.& 15. Atque hæc de effectis deſtinatos. Forma ſeu modus agendi conſtat duobus membris: unum eſt, quòd pretium indicatum appenderit: alterum, quòd dederit numiſma boni valoris, verſ.16. Effectus emtionis fuit dominium illius loci in Abrahamum legitimè translatum, verſ.17.& 18.

SCHOLIA IN CAP. XXIII.

℣.1. CEntum viginti ſeptem annorum] *Hebr.* Centum anni, & viginti anni, & ſeptem anni.

2 Ingreſſus eſt] *In tentorium Saræ. Ita enim ſimul habitabant, ut ſua tentoria ſeparata haberent, ut apparet ex fine cap. ſeq. Fr. Jun.*

3 Filios Chethi] *Id eſt, Chethæos. Sic deinceps.*

4 Peregrinus &c.] *Ita benevolentiam ſibi conciliat, & neceſſitatem ſuæ petitionis oſtendit. Fr. Jun.*

6 Princeps Dei] *Heb.* Elatus Dei. *Id eſt, à Deo. Genitivus efficientis.* Tu] *Scil. es.* Inter nos] *Heb.* In medio noſtri. In lectiſſimo ſepulchrorum] *Heb.* In electione ſepulchrorum. *Hypallage, pro, In ſelectis ſepulchris: id eſt, in aliquo ſelectorum ſepulchrorum. Synecd. integri. Talis hypallage habetur & Exod.15.v.4. Electio ducum ejus pro, ſelecti duces ejus) demerſi ſunt.*

8 Si eſt in animo vobis] *Heb.* Si eſt cum animâ veſtra. *Id eſt, ſi eſt conjunctum cum voluntate veſtra. Metonymia efficientis.*

9 Det] *Scil. pro juſto pretio. Id eſt, ut vendat. Synecd. generis.* Macpelæ] *Nomen proprium eſt loci, ut apparet ex Hebræa conſtructione infrà 17.& 19. Fr. Jun. Nomen hoc appellativè acceptum ſignificat duplicationem.* Loci ſui] *Malim,* Suam. *Hebr.* quæ (*ſcil. ſpelunca*) eſt ei. Juſtâ pecuniâ] *Hebr.* In argento pleno. *Id eſt, pro argento pleno. Metonymia materiæ. Plenum autem dicit quod habet plenum pondus. Utebantur enim nummis quos vocabant ſiclos, qui æſtimabantur pondere, & appendebantur: unde & nomen acceperunt.*

10 Sedebat] *Id eſt, unus erat ex illo conſeſſu, apud quem agebat Abraham; Fr. Jun.* Audientibus filiis Chethi] *Heb.* In auribus filiorum Chethi. *Sic deinceps.* Ingredientibus portam civitatis ſuæ] *Id eſt, civibus ſuis, ſive concivibus. Periphraſis.* Civitatis ſuæ] *Id eſt, in qua ipſe habitabat, nempe civitatis Chebron, ſup. v.2. Sic inf.24.10 Vel, in qua natus erat, ut Luc.2.v.3.*

11 Nequaquam] *Scilicet vendam tibi.* Audi] *Ad perſpicuitatem ſuppletur rectè adverſativa, Sed* audi me. Dederim] *ſive uſui ſive dono.* Præſentibus popularibus meis] *Id eſt, teſtibus illis. Heb.* Ante oculos filiorum populi mei.

13 Sed ſi tu *ut es*] *Nam vir nomen audiverat Abraham: ſed neq; de facie noverat, neq; adeſſe putabat. Eſt autem Si poſitum pro quandoquidem, ut apud Græcos εἰ pro ἐπεί. Act 4. v.9. ſic infrà 43.v.11. Fr. Jun.* Do] Dedi pretium. *Heb.* argentum. *Synecdoche ſpeciei.*

15 Quadringentorum ſiclorum argenti] *Siclus in Lege eſt duplex: Communis, jam ante latam Legem in rebus politicis receptus: & Sacer, ad res ſacras inſtitutus lege, altero duplo major. Erat autem ſacer 20 gerarum, Exod.30.v.13. & Ezech.45.v.12. Gera 16 granorum hordei. Continet ergo communis ſiclus (de quo hic Moſen agere veriſimile eſt, quum de emtione rei non ſacra ante Legem latam quæratur) 10 geras, id eſt, 160 grana hordei. Efficiunt autem 160 grana ſcrupulos noſtrates ſex & duos trientes, ſive duas drachmas & grana 16. Sic 400 ſicli argenti efficiunt centum undecim uncias argenti, duos ſcrupulos & duos trientes ſcrupuli. Quamobrem quum juſtum thaleri pondus unciale ſit, communis ſiclus (quamvis paulò major) quadrante thaleri ad rotundationem numeri æſtimari poteſt. Fr. Jun. Sic igitur 400 iſti ſicli efficiunt centum thaleros, & aliquanto plus.* Inter me & te] *Id eſt, ut inter amicos (cujuſmodi ſumus) æſtimari ſolet. Fr. Jun.* Quid eſt] *Quaſi dicat, Non eſt res tanti momenti ut propterea ſolicitè inter nos de ea tranſigere oporteat.*

16 Indicaverat] *Hebr.* loquutus fuerat. Commeantis ad mercatorem quemvis] *Id eſt, ea quantitate & qualitate ut etiam inter ipſos mercatores (qui in expendendo nummiſmatum pretio ſunt diligentiſſimi) translatitium & receptum eſſe poſſet. Fr. Jun.*

17 Ceſſit] *Heb.* Surrexit. *Metaphora.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIII.

EX v.1. Mors Saræ, ſanctæ fœminæ, ſervit ad ſolatium omnibus piis: ne putent ſe odio a Deo haberi, quum ipſis moriendum eſt. *Mors.*

2 Ex eod. v. Lugere mortuos licet, dummodo id fiat adhibitâ convenienti moderatione. *Luctus.*

3 Ex v.4. Vide ſupra cap.21. obſervat. ultimam. *Peregrinatio*

4 Ex eodem v. & v.19. Piorum corpora mortua honeſtè ſepelienda ſunt. *Sepultura.*

5 Ex v.6.11.& 15. Exemplum humanitatis & liberalitatis atq; reverentiæ erga peregrinos viros honeſtos ac pios. *Humanitas. Liberalitas*

6 Ex v.7. Exemplum reverentiæ erga viros authoritate præditos, qui veræ religioni addicti non ſunt. *Reverentia.*

7 Ex v.9.13. & 16. Exemplum magnæ prudentiæ in Abrahamo, quòd agrum non vult accipere dono, ſed emere, cavens ſcilicet, ne quando poſteri ſui inde ex illius poſſeſſione ejiciantur: & ut unà cum illis poſſit ſepeliri in terra Canaan, tanquam typo & ſacramento vitæ æternæ. *Prudentia.*

8 Ex v.16. Exemplum juſtitiæ in contractibus. *Juſtitia. Contractus.*

CAPUT XXIV.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Abrahami & Iſaaci: narraturque, quomodo Abrahamus Iſaacô procurarit uxorem, videl. per præcipuum è ſervis ſuis petendo pro illo Rebeccam filiam Bethuelis nepotis ſui ex fratre Nachore. Cæterùm petitio iſta declaratur ex effectis deſtinatis, forma ſeu modo agendi, & eventis. ſecundum quæ iſtud caput diſtribui poteſt. Secunda pars incipit verſ.33. Tertia v.50.

T. & J.

1. *ABraham autem erat ſenex vergens ætate, benedixeratq; Jehova Abrahamo in* rebus *omnibus.*

2 *Quum edixit Abraham ſervo ſuo vetuſtiſſimo domeſticorum ſuorum, qui præerat omnibus quæ* erant *ipſius, Pone nunc manum tuam ſub femore meo:*

3 *Ut jurejurando obſtringam te per Jehovam Deum cœli, Deumq; terræ, te non accepturum uxorem filio meo ex filiabus iſtorum Cenahanæorum, inter quos habito:*

4 *Sed te in regionem meam & ad cognationem meam profecturum & accepturum uxorem filio meo Jitschako.*

5 *Dixit autem ille ſervus ei, Fortaſſis nolet mulier illa ſequi me in regionem hanc: an verò reducam filium tuum in regionem illam ex qua egreſſus es?*

6 *Cui edixit Abraham; Cave tibi ne reducas filium meum illuc.*

7 *Jehova Deus cœli, qui aſſumſit me è domo patris mei, & è terra cognationis meæ, quiq; loquutus eſt mihi, & qui juravit mihi, dicendo, Semini tuo dabo regionem hanc: is mittet angelum ſuum ante te, ut accipias uxorem filio meo inde.*

8 *Quòd ſi nolet mulier illa ſequi te, tum inſons eris ab adjuratione hac mea: tantummodò filium meum ne reducas illuc.*

9 *Ponens itaq; ſervus ille manum ſuam ſub femore Abrahami domini ſui, juravit ei ſuper hac re.*

10 *Deinde accepit ſervus ille decem camelos è camelis domini ſui, profecturus, ut qui omnes opes domini ſui* habebat *in manu ſua: ſurgenſq; profectus eſt in Syriam utrarumque ad civitatem Nachoris.*

11 *Tum curavit ut flecterent genua cameli extra civitatem ipſam, juxta puteum aquæ, tempore veſpertino, quo tempore mulieres aquam haurientes exire ſolent.*

12 *Et dixit, O Jehova Deus Abrahami domini mei, fac quæ-*

P.

ABraham autem erat ſenex provectus ætate, benedixeratq; Jehova Abrahamo in omnibus: 1.

2 Et dixit Abraham ſervo ſuo vetuſtiſſimo domeſticorum ſuorum, qui præerat omnibus quæ *erant* ipſius, Pone nunc manum tuam ſub femore meo:

3 Ut jurejurando obſtringam te per Jehovam deum cœli, deumque terræ; te non accepturum uxorem filio meo ex filiabus Cananæorum, inter quos habito:

4 Sed te in regionem meam & ad cognationem meam profecturum, & *inde* accepturum uxorem filio meo Iſaaco.

5 Dixit autem ille ſervus ei, Fortaſſis nolet mulier illa ſequi me in regionem hanc: an tunc reducam filium tuum in regionem illam ex qua egreſſus es?

6 Cui dixit Abraham; Cave tibi ne reducas filium meum illuc.

7 Jehova deus cœli, qui aſſumſit me è domo patris mei, & è terra cognationis meæ: quique loquutus eſt mihi, & qui juravit mihi, dicendo, a Semini tuo dabo regionem hanc: is mittet angelum ſuum ante te, ut accipias uxorem filio meo inde. a Sup.12.7. & 13.15. & 15.18. inf.26.4.

8 Quòd ſi nolet mulier illa ſequi te, tum liber eris ab adjuratione hac mea: tantummodò filium meum ne reducito illuc.

9 Ponens itaque ſervus ille manum ſuam ſub femur Abrahami domini ſui, juravit ei ſuper hac re.

10 Deinde accepit ſervus ille decem camelos è camelis domini ſui, & profectus eſt. Et omnis generis bona domini ejus *erant* in manu ipſius. Surgens igitur profectus eſt in Syriam interamnem ad civitatem Nahoris.

11 Tum curavit ut flecterent genua cameli extra civitatem, juxta puteum aquæ; tempore veſpertino, quo tempore mulieres haurientes exire ſolent:

12 Et dixit, O Jehova deus Abrahami domini mei, fac quæ-

ſo, ut obveniat mihi hodie, & exerce benignitatem hanc *erga dominum meum Abrahamum.*

13 Ecce ego conſiſto juxta fontem hunc aquæ, dum filiæ virorum civitatis iſtius egrediuntur ad hauriendum aquam.

14 Si quæ puella erit, quum dixero ipſi, Inclina quæſo hydriam tuam, ut bibam, quæ dicat, Bibe, etiamque camelis tuis bibendum dabo: hanc præſtitueris ſervo tuo Jitzchako, & in hac experiar te exercere benignitatem erga dominum meum.

15 Evenit autem idipſum, antequam abſolviſſet loqui; ecce enim Ribkam egredientem, quæ nata fuerat Bethuëli filio Milcæ uxoris Nachoris fratris Abrahami: cum hydria ſua humero ſuo impoſita.

16 (Puella autem iſta erat formâ bonâ valde, virgo, quam vir non cognoverat) quæ deſcendit ad fontem illum, & impletâ hydriâ ſuâ aſcendebat.

17 Accurrit ergo ſervus ille obviam ei, & dixit, Sine me ſorbere quæſo parum aquæ ex hydria tua.

18 Et illa, Bibe, inquit, domine mi: feſtinanterque demittens hydriam ſuam ſuper manum ſuam bibendum dedit ei.

19 Quumque abſolviſſet dare bibendum ei, dixit, Etiam camelis tuis hauriam, uſque dum abſolverint bibere.

20 Feſtinans itaque deplevit hydriam ſuam fundendo *in aqualiculum, & cucurrit denuò ad puteum ut hauriret, hauſitque omnibus camelis ejus.*

21 Interea vir ille ſtupebat ſuper eâ, tacitus obſervans *ut cognoſceret utrùm ſecundaſſet Deus viam ſuam, nécne.*

22 Factum eſt autem quum abſolviſſent cameli bibere, ut acciperet vir ille imponeret naſo ejus *monile aureum, cujus pondus* erat *dimidii ſicli, & duas armillas imponeret manibus ejus, quarum pondus* erat *aureorum decem.*

23 Poſtquam dixiſſet, Cujus filia es *tu? indica quæſo mihi: eſtne in domo patris tui nobis ad pernoctandum locus?*

24 Et illa dixiſſet ei, Filia ſum Bethuëlis filii Milcæ, quem peperit hæc *Nachori.*

25 Dixiſſet quoque, Tum ſtraminis, tum pabuli multum eſt *penes nos, tum ad pernoctandum locus.*

26 Tum inclinans verticem vir ille adoravit, *ſe incurvans Jehovæ.*

27 Dixitque, Benedictus ſit *Jehova, Deus domini mei Abrahami, qui non dereliquit benignitatem ſuam & fidem ſuam, quum exerceret eam erga dominum meum: me, me,* inquam, *hac eâdem viâ deduxit Jehova in domum agnatorum domini mei.*

28 Itaque currens puella nuntiavit in domo matris ſuæ, ut ſe habebant iſta.

29 Ribkæ autem erat frater cui nomen Labanus: cucurrit ergo Labanus ad virum illum foras ad fontem.

30 Hoc verò factum eſt, quum vidiſſet monile illud, & armillas impoſitas manibus ſororis ſuæ, & quum audiſſet verba Ribkæ ſororis ſuæ dicentis, Ita alloquutus eſt me vir ille. igitur venit ad virum illum, qui ecce adſtabat camelis prope fontem:

31 Et dixit Laban, *Ingredere benedicte à Jehova: quare maneres foris? nam ego expedivi domum, & locus* eſt *pro camelis iſtis.*

32 Et ingreſſo viro illo domum, ſolvit camelos: deditque ſtramen & pabulum camelis, & aquam ad lavandum pedes illius, pedeſque virorum qui erant *cum illo.*

11. *33 Sed quum apponeretur illi ut comederet, dixit, Non comedam uſquedum eloquutus fuero res meas: cui dixit* Laban, *Loquere.*

34 Tum dixit, Servus Abrahami ego ſum.

35 Jehova autem benedixit domino meo valde, adeò ut magnus effectus ſit: dedit enim ei greges & armenta, & argentum, & aurum, ſervoſque & ancillas, & camelos & aſinos.

36 Præterea peperit Sara uxor domini mei filium domino meo, poſtquam ſenuit ipſa: deditque dominus *meus illi quicquid habet.*

37 Jurejurando autem obſtrinxit me dominus meus dicendo, Ne accipias filio meo uxorem è filiabus Canahanæorum, in quorum ego regione habito.

38 Dira tibi imprecare, *niſi ad domum patris mei profectus eris & ad familiam meam, ut accipias uxorem filio meo.*

39 Quum autem dixiſſem domino meo, Fortaſſis mulier illa non eſt ſequutura me:

40 Dixit ille *mihi, Jehova, in cujus conſpectu indeſinenter ambulavi, mittet angelum ſuum tecum, & ſecundabit viam tuam, ut accipias uxorem filio meo è familia mea, & è domo patris mei.*

41 Tunc inſons eris ab execratione mea, quum veneris ad familiam meam: etſi non dabunt tibi, tamen eris inſons ab execratione mea.

42 Veniens ergo hodie ad fontem iſtum, dixi, Jehova Deus domini mei Abrahami, ſi tu nunc ſecundare pergis viam meam per quam ego ambulo:

43 Ecce ego conſiſto juxta fontem hunc aquæ: ſi quæ virgo erit quæ egreſſura ad hauriendum aquam, *quæ ubi dixero ipſi, Da mihi quæſo bibendum parum aquæ ex hydria tua,*

ſo, ut obveniat mihi hodie *quod opto*, & exerce benignitatem erga dominum meum Abrahamum.

13 Ecce ego conſiſto juxta fontem hunc aquæ, dum filiæ virorum civitatis iſtius egrediuntur ad hauriendum aquam.

14 Fiat igitur *ut* puella cui dixero, Inclina quæſo hydriam tuam, ut bibam; illa verò dixerit, Bibe, atque etiam camelis tuis bibendum dabo, *ſit ea* quam educaveris ſervo tuo Iſaaco, & per id experiar te exercere benignitatem erga dominum meum.

15 Evenit autem, antequam ipſe abſolviſſet loqui, ut ecce Rebecca egrederetur, quæ nata fuerat Bethueli filio Milkæ uxoris Nahoris fratris Abrahami: cum hydria ſua humero ejus impoſita.

16 Puella autem iſta erat formâ bonâ valde, virgo, quam vir non cognoverat. Illa igitur deſcendit ad fontem, & impletâ hydriâ ſuâ aſcendit.

17 Cucurrit ergo ſervus obviam ei, & dixit, Sine me ſorbere quæſo parum aquæ ex hydria tua.

18 Et illa, Bibe, inquit, domine mi: feſtinanterque demittens hydriam ſuam ſuper manum ſuam bibendum dedit ei.

19 Quumque abſolviſſet dare bibendum ei, dixit, Etiam camelis tuis hauriam, uſque dum abſolverint bibere.

20 Feſtinans itaque evacuavit hydriam ſuam in aqualiculum, & cucurrit denuò ad puteum ut hauriret, hauſitque omnibus camelis ejus.

21 Interea vir ille ſtupebat ſuper eâ, tacitus obſervans ut cognoſceret utrùm ſecundaſſet Deus viam ſuam, nécne.

22 Quum autem abſolviſſent cameli bibere, dedit *ei* vir ille monile aureum, cujus pondus *erat* dimidii *ſicli*; & duas armillas impoſuit manibus ejus, quarum pondus *erat* aureorum *ſiclorum* decem.

23 Poſtquam dixiſſet, Cujus filia es? indica quæſo mihi. Eſtne in domo patris tui nobis ad pernoctandum locus?

24 Et illa dixiſſet ei, Filia ſum Bethuelis, filii Milkæ, quem peperit Nahori.

25 Dixiſſet quoque, Tum ſtraminis, tum pabuli multum *eſt* penes nos, tum ad pernoctandum locus.

26 Tum inclinans verticem vir ille *incurvavit* ſe Jehovæ.

27 Dixitque, Benedictus *ſit* Jehova deus domini mei Abrahami, qui non dereliquit benignitatem ſuam & fidem ſuam, *ſubtrahendo eam* à domino meo. Ad me verò quod attinet, per viam hanc deduxit me Jehova *in* domum fratrum domini mei.

28 Porrò currens puella nuntiavit domui matris ſuæ, quomodo geſta erant iſta.

29 Rebeccæ autem *erat* frater cui nomen Laban. & cucurrit Laban ad virum illum foras ad fontem.

30 Quum inquam vidiſſet monile illud, & armillas impoſitas manibus ſororis ſuæ, & quum audiſſet verba Rebeccæ ſororis ſuæ dicentis, Ita alloquutus eſt me vir ille: venit ad virum illum, qui ecce ſtabat juxta camelos prope fontem.

31 Et dixit, Ingredere benedicte Jehovæ: quare maneres foris? nam ego expedivi domum, & locus *eſt* pro camelis iſtis.

32 Itaque ingreſſus eſt vir ille in domum, ſolvitque camelos, dedit *Laban* ſtramen & pabulum camelis, & aquam ad lavandum pedes ejus, pedeſque virorum qui *erant* cum illo.

33 Sed quum apponeretur illi ut comederet, dixit, Non comedam uſquedum eloquutus fuero verba mea: cui dixit *Laban*, Loquere. 12

34 Tum dixit, Servus Abrahami ſum.

35 Jehova autem benedixit domino meo valde, adeò ut magnus effectus ſit: dedit enim ei oves & boves, & argentum, & aurum, ſervoſque, & ancillas, & camelos & aſinos.

36 Præterea peperit Sara uxor domini mei filium domino meo, poſtquam ſenuit ipſa: deditque *dominus meus* illi quicquid habet.

37 Jurejurando autem obſtrinxit me dominus meus dicendo, Ne accipito filio meo uxorem è filiabus Cananæorum, in quorum regione ego habito.

38 Jura mihi, te ad domum patris mei profecturum & ad familiam meam, ut accipias uxorem filio meo.

39 Quum autem dixiſſem domino meo, Fortaſſis mulier illa non volet ſequi me:

40 Dixit mihi Jehova, in cujus conſpectu indeſinenter ambulavi, mittet angelum ſuum tecum, & ſecundabit viam tuam, ut accipias uxorem filio meo è familia mea, & è domo patris mei.

41 Tunc liber eris ab execratione mea, quum veneris ad familiam meam. ſique non dabunt tibi, tum eris inſons ab adjuratione mea.

42 Veniens ergo hodie ad fontem iſtum, dixi, O Jehova deus domini mei Abrahami, ſi tu nunc ſecundare pergis viam meam per quam ego ambulo:

43 Ecce ego conſiſto juxta fontem hunc aquæ: Eveniat igitur ut virgo quæ egreditur ad hauriendum, & cui dixero, Da mihi quæſo bibendum parum aquæ ex hydria tua,

44 *Reſpon-*

44 *Reſpondeat mihi, Cùm tu bibe, tum etiam camelis tuis hauriam; ea ipſa ſit uxor, quam præſtituit Jehova filio domini mei.*

45 *Ego nondum abſolveram loqui cum animo meo, quum ecce Ribka egreſſa eſt*, habens *hydriam ſuam ſuper humerum ſuum, deſcendenſq; ad fontem hauſit: dixi autem ei, Da mihi bibendum quæſo,*

46 *Illa verò feſtinanter demittens hydriam ſuam à ſe, dixit, Bibe, etiamq; camelis tuis bibendum dabo: & poſtquam biberam, etiam camelis meis bibendum dedit.*

47 *Quare rogavi eam, dicens, Filia cujus es? & illa, filia, inquit, Bethuelis filii Nachoris, quem peperit ei Milca: & impoſui monile illud naſo ejus, & armillas manibus ejus:*

48 *Et inclinato vertice* adoravi *incurvans me Jehovæ, ac benedixi Jehovæ Deo domini mei Abrahami, quòd duxiſſet me per viam veram, ad accipiendum filiam fratris domini mei pro filio ipſius.*

49 *Nunc igitur ſi eſtis porrò exercituri benignitatem & fidem erga dominum meum, indicate mihi: ſin autem minùs, indicate mihi, ut convertam me ad dexteram vel ad ſiniſtram.*

III. 50 *Cui reſpondens Laban & Bethuel dixerunt, A Jehova profecta eſt hæc res: non poſſumus eloqui tibi malum aut bonum.*

51 *Ecce Ribka tibi expoſita* eſt, *accipe & abi, ſitq; uxor filio domini tui, quemadmodum loquutus* eſt *Jehova.*

52 *Itaq; factum eſt, quum audiviſſet ſervus Abrahami verba eorum, ut adorans incurvaret ſe Jehovæ ad terram* uſque.

53 *Et depromens ſervus ille inſtrumenta argentea, & inſtrumenta aurea ac veſtes tradidit Ribkæ; ſimiliter res pretioſas dedit fratri ejus & matri ejus.*

54 *Deinde comederunt & biberunt ipſe & viri illi qui cum ipſo erant, ac pernoctaverunt: quum autem* poſtero *mane ſurrexiſſent, dixit* ſervus ille, *Dimittite me ad dominum meum.*

55 *Dicente verò fratre ipſius* Ribkæ *& matre ipſius, Reſideat hæc puella nobiſcum* aliquot *dies, ſaltem decem; poſtea abitura eſt:*

56 Ille *dixit eis, Ne remoremini me, quum Jehova ſecundaverit viam meam: dimittite me ut abeam ad dominum meum.*

57 *Tunc dixerunt, Advocemus puellam ipſam; & interrogemus os ejus.*

58 *Et advocantes Ribkam, dixerunt ei, Viſne proficiſci cum hoc viro? quæ dixit, Proficiſcar.*

59 *Dimittentes itaq; Ribkam ſororem ſuam & nutricem ejus, cum ſervo Abrahami ac viris ejus:*

60 *Benedixerunt Ribkæ, dicentes ei, Tu ſoror noſtra, mater eſto mille myriadum, & hæreditario jure poſſideat ſemen tuum portam inimicorum ſuorum.*

61 *Surgens verò Ribka & puellæ ejus, inſederunt camelis, ut ſequerentur virum illum: accepitq; ſervus ille Ribkam abiit.*

62 *Jitzchak autem veniebat ex ambulatione ad puteum Lachai roï (nam ipſe habitabat in regione meridiana* Cenahanææ:)

63 *Quo egreſſus erat Jitzchak ad meditandum in agro, appetente veſpera: quumq; ſublatis oculis ſuis reſpiceret, ecce camelos venientes.*

64 *Ribka verò ſublatis oculis ſuis quum videret Jitzchakum, dejecit ſe de camelo.*

65 *Quum illa dixiſſet ſervo, Quiſnam eſt vir ille, qui ambulat in agro obviam nobis? ſervuſq; dixiſſet, is* eſt *dominus meus: & accepto peplo operuit ſe.*

66 *Tunc enarravit ſervus ille Jitzchako omnes res quas fecerat.*

67 *Et introducens eam Jitzchak in tentorium illud* quod fuerat *Saræ matris ſuæ, accepit Ribkam ut eſſet ſibi uxor, & amavit eam: conſolatus eſt ſe Jitzchak poſt* obitum *matris ſuæ.*

44 Quæque reſponderit mihi, Cùm tu bibe, tum etiam camelis tuis hauriam, ea ipſa *ſit* uxor, quam educavit Jehova filio domini mei.

45 Ego nondum abſolveram loqui in corde meo, quum ecce Rebecca egreſſa eſt, cum hydria ſua ſuper humero ſuo; deſcendenſque ad fontem hauſit: dixi autem ei, Da mihi bibendum quæſo,

46 Illa verò feſtinanter demittens hydriam ſuam à ſe, dixit, Bibe, etiamque camelis tuis bibendum dabo: & poſtquam biberam, etiam camelis meis bibendum dedit.

47 Quare rogavi eam, dicens, Cujus filia es? & illa, Filia *ſum*, inquit, Bethuelis filii Nahoris, quem peperit ei Milca: & impoſui monile iſtud naſo ejus, & armillas manibus ejus:

48 Et inclinato vertice incurvavi me Jehovæ; ac benedixi Jehovæ deo domini mei Abrahami, quòd duxiſſet me per viam rectam, ad accipiendum filiam fratris domini mei pro filio ipſius.

49 Nunc igitur ſi eſtis exercituri benignitatem & fidem erga dominum meum, indicate mihi: ſin autem minùs, indicate mihi, ut convertam me ad dexteram vel ad ſiniſtram.

50 Cui reſpondens Laban & Bethuel dixerunt, A Jehova profecta eſt hæc res: non poſſumus loqui contra te malum aut bonum. III.

51 Ecce Rebecca coram te *eſt*, accipe *eam* & abi; ſitque uxor filio domini tui, quemadmodum loquutus eſt Jehova.

52 Quumque audiviſſet ſervus Abrahami verba eorum, incurvavit ſe Jehovæ terram verſus.

53 Et depromens ſervus ille vaſa argentea, & vaſa aurea ac veſtes, dedit Rebeccæ; ſimiliter res pretioſas dedit fratri ejus & matri ejus.

54 Deinde comederunt & biberunt ipſe & viri illi qui cum ipſo *erant*, ac pernoctaverunt: quum autem mane ſurrexiſſent, dixit, Dimittite me ad dominum meum.

55 Dicente verò fratre Rebeccæ & matre ipſius, Maneat puella nobiſcum *aliquot* dies, ſaltem decem, poſtea abire poterit:

56 *Ille* dixit eis, Ne remoremini me, quum Jehova ſecundaverit viam meam: dimittite me ut abeam ad dominum meum.

57 Tunc dixerunt, Advocemus puellam; & interrogemus os ejus.

58 Et advocantes Rebeccam, dixerunt ei, Viſne proficiſci cum hoc viro? quæ dixit, Proficiſcar.

59 Dimittentes itaq; Rebeccam ſororem ſuam & nutricem ejus, & ſervum Abrahami ac viros ejus:

60 Benedixerunt Rebeccæ, dicentes ei, Soror noſtra es, evadas in mille myriades, & hæreditario jure poſſideat ſemen tuum portam inimicorum ſuorum.

61 Surgens igitur Rebecca & puellæ ejus, equitarunt in camelis, ſequutæq; ſunt virum illum: & accepit ſervus ille Rebeccam, & abiit.

62 Iſaac autem veniebat ex ambulatione ad puteum *b* Lachai roï: nam ipſe habitabat in regione meridiana. *b* Sup.16.14. Inf.25.11.

63 Egreſſus autem erat Iſaac ad orandum in agro, appetente veſperâ: quumque ſublatis oculis ſuis circumſpiceret, ecce cameli veniebant.

64 Rebecca verò ſublatis oculis ſuis quum videret Iſaacum, deſilut de camelo:

65 Quum enim dixiſſet ſervo, Quiſnam eſt vir ille, qui ambulat in agro obviam nobis, ſervus dixerat, Is *eſt* dominus meus. Itaq; accepto peplo operuit ſe.

66 Tunc narravit ſervus ille Iſaaco omnes res quas fecerat.

67 Et introducens eam Iſaac in tentorium Saræ matris ſuæ, accepit Rebeccam ut eſſet ſibi uxor, & amavit eam. Sic conſolatus eſt ſe Iſaac poſt matrem ſuam.

ANALYSIS CAP. XXIV.

PARS PRIMA.

De actionibus ad petendum nuptias Rebeccæ deſtinatis.

Effecta deſtinata ſeu actiones ab Abrahamo & ſervo illius ſuſceptæ ad petitionem illam peragendam, ſunt hæ:

1 Petitio Abrahami ad ſervum, ut ſibi cum jurejurando promittat, ſe profecturum ad familiam Nachoris, ut inde accipiat Iſaaco uxorem, v.1.2.3.4. Hæc petitio amplificatur ex eventu, videl. exceptione ſervi, v.5.

2 Iteratio petitionis, v.6.7.8.

3 Promiſſio ſervi v.9.

4 Profectio, v.10.

5 Preces pro impetranda oſtenſione ſponſæ, v.12.13.14. Hæ preces amplificantur ex eventu, v.15.16.17.18.19.20.21.

6 Inquiſitio apud Rebeccam de ipſius cognatione, v.23.

7 Munera ei data, v.22.

Quæ duæ actiones amplificantur ex eventu, verſ.24.25.28.29.30.31.

8 Gratiarum actio ad Deum pro oſtenſa ſponſa, v.26.27.

9 Ingreſſus in domum Bethuelis, v.32.

PARS SECUNDA.

Petitio nuptiarum Rebeccæ.

Forma ſeu modus agendi quo petitio matrimonii Rebeccæ fuit peracta, conſiſtit in ſermone ſervi, quem habuit ad Bethuelem patrem illius & ad Labanem ejuſdem fratrem. Hujus ſermonis habitio amplificatur a circumſtantia temporis, verſ.33. Membra autem illius principalia tria ſunt: procemium, narratio & petitio. In procemio indicat, quiſnam ipſe ſit, verſ.34. Narrationis membra ſunt ſex.

1 De divitiis Abrahami & filio hærede, v.35.& 36.

2 De jurejurando quo ſe obſtrinxerit Abrahamo, v.37.38.

3 De precibus ſuis, v.42.43.44. (39.40.41.

4 De precum ſuarum exauditione, v.45.46.

5 De ſuo cum Rebecca ſermone & muneribus ei datis, v.47.

6 De ſua ad Deum gratiarum actione, v.48.

Petitionis ſumma eſt, ut declarent ſuam de Rebecca danda vel non danda voluntatem, v.49.

PARS TERTIA.

De petitionis illius eventis.

Eventa petitionis ſervi Abrahæ narrantur quindecim.

1 Conſenſus Bethuelis & Labanis, v.50.51.

2 Servi Abrahami gratiarum actio ad Deum, v.52.

3 Munera data Rebeccæ, itemque fratri & matri ejus, verſu 53.
4 Convivium & pernoctatio, v. 54.
5 Petitio dimiſſionis, ibid.
6 Exceptio fratris & matris Rebeccæ, v. 55.
7 Iteratio petitionis, v. 56.
8 Conſenſus Rebeccæ, v. 57. & 58.
9 Dimiſſio, v. 59. & 60.
10 Diſceſſus, v. 61.
11 Occurſus Iſaaci, v. 62. & 63.
12 Rebeccæ facta duo ad honorem habendum Iſaaco, verſ. 64. & 65.
13 Relatio ſervi apud Iſaacum de negotio à ſe peracto, v. 66.
14 Exceptio Rebeccæ & acceptio in uxorem, v. 67.
15 Conſolatio Iſaaci contra luctum ob matrem, ibid.

SCHOLIA IN CAP. XXIV.

℣ 1. SEnex] *Natus 140 annos, ut colligitur ex 25.20. Ideò tempus videbat eſſe conſulendi filio.* Vergens ætate] *Heb.* venerat in dies: *vel,* progreſſus erat in diebus. *Vide ſup.*

2 Vetuſtiſſimo domeſticorum ſuorum] *Hebr.* Seni domus ſuæ. Pone nunc manum tuam ſub femore meo] *Ut fecit Jacobo Joſeph infrà 47. verſ. 29. Ritus olim uſitatus in juramentis quæ ſuperiores à domeſticis exigebant, Fr. Jun. Videtur fuiſſe ſignum ſubjectionis: quaſi is qui jurabat, profiteretur ſe ex illo femore produiſſe, ac proinde illi cui jurabat, debere obedientiam tanquam parenti.*

3 Cenahanæorum] *Qui ſunt à Deo rejecti, à fœdere excluſi, & exitio deſtinati ſup. 9. v. 25. & 15. & 16. Fr. Jun. Hebr.* Cenahanæi. *Enallage numeri, ſeu ſynecd. membri.* Inter quos] *Hebr.* In cujus medio.

4 Regionem meam] *Id eſt, ubi ego natus ſum. videl. Meſopotamiam, ut poſt exprimitur v. 10.* Cognationem meam] *Cognatos meos de quibus audiverat ſup. 22. v. 20.*

5 Sequi me] *Hebr.* ire poſt me. An verò reducam] *Hebr.* An reducendo reducam? *At quomodo poterat reduci Iſaac eò ubi nunquam fuerat? Reſpondeo: Etſi non fuerat ibi actu in ſua perſona, tamen ibi fuerat in lumbis parentis.*

6 Cave] *Heb.* Cuſtodi te. *Sic nos,* hüte dich.

9 Super hac re] *Heb.* Super verbo hoc.

10 Manu] *Poteſtate.* Syriam interamnem] *Heb.* Aram duorum fluviorum. *Id eſt, terram quam incolebant poſteri Arami, quæ terra ſita eſt inter duos fluvios, Euphratem ſcilicet & Tigrim. Hinc Græci per τὸ μέσον ποταμῶν dixerunt: ut quæ ſita ſit ἐν μέσῳ ποταμῶν. Vulgo Meſopotamia. Cæterùm Aram fuit filius Semi, Geneſ. 10. 22.* Ad civitatem Nachoris] *Id eſt, in qua habitabat Nachor, nempe Charanem Meſopotamiæ. ut ex cap. 28. liquet, Fr. Jun.*

11 Flecterent genua] *Id eſt, quieſcerent ſeu recumberent. Synecdoche membri metonymica: quia unà cum effectu deſtinato intelligitur finis.* Ipſam] *Ponitur pro articulo. Græcè ἴσω τῶ, ὑδάτων. Germanicè* Auſſer der ſtatt. Tempore veſpertino, quo tempore &c. exire ſolent] *Hebr.* Secundùm tempus veſperæ, ſecundùm tempus exeundi haurientes mulieres. *Nomen* mulieres *non eſt in Hebræo expreſſum, ſed intelligitur ex forma vocis fœmininæ.*

12 Fac quæſo ut obveniat mihi] *Heb.* Fac ut appropinquet ante faciem meam. *ſive,* coram me. *Scil. puella quæ futura ſit ſponſa filii heridis, ut percipitur ex ſequentibus.*

14 Si qua puella erit &c.] *Verto ſic:* Fiat igitur *ut* puella ad quam dixero, Inclina quæſo hydriam tuam ut bibam: illa verò dixerit, Bibe, atque etiam camelis tuis bibendum dabo *ſit ea* quam educaveris (*Hebr argueris ſive corripueris, ſynecdoche membri*) ſervo tuo Iſaaco. In hac] *Scilicet puella. Niſi fortè legendum,* In hoc. *vel,* in hac re. *quod equidem hic malim.*

15 Evênit autem illipſum &c.] *Verto,* Evênit autem, antequam ipſe abſolviſſet loqui, ut ecce Ribka egrederetur &c. *Pronomen* ipſe *in Hebræo tranſpoſitum ſive trajectum eſt.*

16 Formâ bona] *Hebr.* Bona aſpectu, *ſive* ſpecie. Cognoverat] *Compreſſerat, ſynecd. gen.*

18 Feſtinanterque demittens] *Hebr.* Et feſtinavit & demiſit.

21 Stupebat] *Ad divinæ providentiæ τὴν ἀκριβῆ considerationem, quum eventus omnino propoſito ſigno reſponderet: Fr. Jun.*

22 Imponeret naſo ejus] *Hoc ſupplementum videtur audacius. Puto ſimpliciter ex more linguæ ſupplendum,* daret ei. *Hujus enim aut ſimilis verbi ellipſis uſitata eſt poſt verbum illud accipiendi,* לָקַח *lakâhh. Exempla vide ſuprà cap. 12. v. 18. & cap. 15 v. 9. & 10. & cap. 27. 11. & cap. 43. v. 34. Item Exod. 18. v. 12. & cap. 27. v. 20. Item Pſal. 68. v. 19.* Monile] *Vocabulum Hebræum* נֶזֶם *neſem in genere ſignificat ornamentum quod ſuſpendebant vel de fronte ſuprà naſum, vel de auribus unde fit ut nunc reddatur monile, nunc inauris. In priore ſignificatione accipitur hic, ut liquet ex v. 47. item Eſa. 3 v. 21. Ezech. 16. v. 12. In poſteriore ſignificatione reperitur infrà 35. 4. Exod. 32. v. 2. & 3.* Aureum] *Heb.* auri. *Genitivus materiæ.* Sicli] *Vide ſuprà 23. 15.* Imponeret manibus] *Heb.* Super manus. *Subaudi,* ponendas. *quod verbum exprimitur infrà v. 47.* Aureorum] *Supple,* ſiclorum. *nam ubicunq; auro & argento (quæ nomina, ut & reliquorum metallorum, apud Hebræos plurali carent) numeralia nomina juncta leguntur, pro ſiclis ejuſdem metalli uſurpantur: Fr. Jun. Hebr.* auri. *Genitivus materiæ.*

27 Fidem] *Hebr.* Veritatem. *Id eſt, veracitatem ſive conſtantiam in promiſſis.* Qui non exerceret eam erga dominum meum] *Heb.* De cum domino meo. *Id eſt, à domino meo. Subaudi, ſubtrahendo eam.* Me, me, *inquam,* hac eâdem viâ deduxit] *Verto.* Ad me verò quod attinet, per viam *rectam* duxit me Jehova *in* domum &c. *Heb.* Ego, duxit me &c. *Nominativus ponitur abſolutè ex more Hebræorum. Supplementum verò ſumtum eſt ex v. 48.* Agnatorum] *Heb.* fratrum. *Synecd. ſpeciei.*

28 Itaque] *Malim,* Porrò. Ut ſe habebant iſta] *Heb.* Secundùm verba iſta.

30 Hoc verò factum eſt &c.] *Verto,* Factum eſt, inquam, quum vidiſſet &c. ut veniret ad virum illum. *Lectionis ſic:* Quum, inquam, vidiſſet monile &c. vênit ad virum illum &c. Impoſitas manibus] *Hebr.* Super manus. *Subaudi,* poſitas. Adſtabat camelis] *Hebr.* Stabat juxta camelos.

31 Benedicte a Jehova] *Heb.* Benedicte Jehovæ. *Genitivus efficientis.* Expediui] *Purgavi, removi ex conſpectu obſtacula.*

33 Res meas] *Heb.* Verba mea.

35 Magnus] *Id eſt, dives. Synecdoche generis.*

36 Poſtquam ſenuit ipſa] *Heb.* Poſt ſenectutem ſuam. *Id eſt, præter naturæ ordinem & exſpectationem omnium. ſummum favoris Dei indicium, & ſpem certam faciens de felici filii ſucceſſu, Fr. Jun.* Quicquid habet] *Heb.* omne quod eſt ipſi.

39 Sequutura me] *Heb.* Itura poſt me.

41 Etſi non dabunt tibi, tamen &c.] *Verto:* Si, inquam, non dabunt tibi, tum &c.

42 Secundare pergis] *Hebr.* Secundans, *ſive* proſperans. *ſcil. es.*

43 Si qua virgo &c.] *Verto,* Eveniat igitur *ut* virgo quæ egredietur ad hauriendum, & ad quam dixero, Da mihi quæſo bibendum parum aquæ ex hydria tua, quæque reſponderit mihi, Cùm tu bibe &c. Præſtituit] *Verto,* educavit. *Hebr.* arguit. *vel* corripuit. *Synecdoche membri.*

45 Cum animo meo] *Hebr.* ad cor meum.

47 Impoſui naſo] *Heb* poſui ſuper naſum, *ſive* ſuprà naſum. *h. e. frontis, ut impenderet naſo.* Uber die naſe.

48 Viam veram] *Heb.* Viam veritatis. *id eſt, viam rectam. Genitivus adjuncti, & ſynecdoche ſpeciei.* Fratris] *Id eſt, cognati: nempe nepotis ex fratre Synecdoche generis.*

49 Fidem] *Heb* Veritatem, *ut v. 27.* Ad dexteram vel ad ſiniſtram] *Id eſt, aliò deflectam. Opponuntur enim iſta rectæ viæ. Proverbialis formula, ut Num. 20. 17. & 22. 26. Deut. 2. 27. & alibi. Fr. Jun.*

50 Hæc res] *Hebr.* hoc verbum. Eloqui tibi] *Hebr.* loqui ad te. *quod poteſt ratione.* Bonum aut malum] *Id eſt, quicquam planè. Sic infrà cap. 31. v. 24. & 29. Proverbialis loquendi genus; Fr. Jun.*

51 Tibi expoſita eſt] *Hebr* Coram te *eſt.*

52 Ad terram uſque] *Verto,* terram verſus.

53 Argentea] *Hebr.* argenti. *Sic mox,* auri. *Genitivi materiæ.* Res pretioſas] *De fructibus terræ præſtantiſſimis: quos ſignificat hæc vox, ubicunq; legitur, ut 2. Chron. 21. 3. & 32. 23. & Hezra 1. 6. Fr. Jun.*

55 Hæc] *Ponitur pro articulo. Elegantiùs omittitur.* Saltem] *Heb.* aut. Decem] *Heb.* decadem. *ſcil. dierum.*

57 Ipſam] *Loco articuli ponitur.* Os ejus] *Id eſt, ejus conſenſum, non de nuptiis, ſed de ſubita hac profectione: ut ſequens verſus docet, Fr. Jun.* Os, *pro ſermone, per metonymiam cauſæ.*

58 Viſne proficiſci] *Heb.* Num ibis.

59 Sororem] *Id eſt, ſanguine junctam. Erat enim tantùm Labanis ſoror: Fr. Jun. Synecd. ſpeciei.* Nutricem] *Deboram, de qua infrà 35. 8.*

60 Benedixerunt] *Fauſta precati ſunt.* Mater eſto mille myriadum] *Heb.* Eſto in millia myriadis. Semen tuum] *Poſteri tui.* Portam] *Vide ſuprà 22. 17.* Inimicorum] *Heb.* oſorum.

61 Inſederunt camelis] *Malim,* Vectæ ſunt ſuper camelos. Sie ſind geritten auf camelen. Ut ſequerentur virum illum] *Heb.* Et iverunt poſt virum illum.

62 Lachairoi] *Vide ſuprà 16. 13.* Meridianæ] *Hebr.* Auſtri, *ſive* meridiei.

63 Meditandum] *Vel,* orandum. Appetente veſpera] *Hebr.* Secundùm aſpicere (*ſive* proſpicere) veſperam. *h. e. quum proſpectaret veſpera.*

64 Dejecit ſe] *Heb.* decidit. *Scil. ſponte: ut ſup. 14. 10. Fr. Jun.*

65 Operuit ſe] *In pudoris & ſubjectionis ſignum: vide ſup. 20. 16. Fr. Jun.*

66 Omnes res] *Heb.* omnia verba.

67. Poſt *obitum* matris ſuæ] *Ex quo tertius annus agebatur, needum tamen dolorem ejus depoſuerat, Fr. Jun. Heb.* Poſt matrem ſuam. *Id eſt, poſt obitum matris ſuæ. Metonymia ſubjecti. Non autem eſt ellipſis: quare nomen* obitum *non rectè ſuppletur. Similis exemplum vide Judic. 10. v. 1. & 3.*

OBSER-

O[illegible]SERVA[illegible]IONES EX CAP. XXIV.

[illegible] Parentes exemplo Ab[illegible] [illegible] per ſenectutem ſuam commonefacere ſe[illegible] ſos debent [illegible] ſui eſſe ut liberis ſuis [illegible] ante mortem [illegible] [illegible] videant. *Of[illegible] [illegible].*

[illegible] Ex eod. v. Benedictio Domini divites facit. *Divina.*

[illegible] E[illegible] v.2. Negotia magni momenti committenda ſunt per[illegible] [illegible] oneri.

4 Ex eod. v. Ceremoniæ honeſtæ ac decentes in jurejuran[illegible] [illegible] ut jusjurandum jurantem eò magis affi[illegible] [illegible] memoriâ teneatur.

[illegible] propter gravem cauſam jusjurandum a ſubdito [illegible] *Juramentũ.*

[illegible] Per [illegible] Deum jurandum eſt.

[illegible] parentes ſolicitè cavere debent, ne liberi ipſo[illegible] [illegible] contrahant cum perſonis nuptis & falſæ [illegible]

[illegible] officium eſt, ut liberis ſuis de conjugi[illegible] [illegible] poteſt [illegible] ſpiciant.

[illegible] dentiæ atque circumſpectionis in [illegible]

[illegible] plum conſtantis fidei & obedientiæ erga [illegible]

[illegible] Exemplum ſpei ex fide promiſſionum Dei, & con[illegible] [illegible] ab illo beneficiorum, atque etiam pro[illegible]

[illegible] Deus miniſterio ſanctorum angelorum ornat [illegible] pius piorum.

[illegible] eſſe vitæ genus ſanctum Deoque pla[illegible] [illegible] que patet, quòd ſancti angeli conjugia piorum [illegible]

[illegible] Poſtulante magiſtratu jurare in negotiis magni [illegible] [illegible] eſt.

Ex [illegible]. Ad negotium magni momenti dextrè & felici[illegible] [illegible] ndum, adhibenda ſunt licita media.

[illegible] Exemplum prudentiæ in cavenda nimia feſtina[illegible] [illegible] pectandaq; occaſione commoda.

E[illegible] v.12. In aggrediendis negotiis magni momenti, ante [illegible] invocandus eſt, ut gratia & [illegible] ne ſuâ adeſ[illegible] [illegible]

[illegible] verſu [illegible] Deus piorum preces ex fide profectas ex[illegible]

Ex v.15. & 16. Non eſt quod honeſtam ac piam virginem [illegible] operatum domeſticarum, quas [illegible] famulæ ſive [illegible] obire ſolent.

Ex v.16. Forma bona ſeu pulchritudo corporis donum eſt.

[illegible] Ex eod. verſ. Pudicitia ſeu caſtitas ſingulare puellæ de[illegible] eſt.

Ex v.17. & 23. In petendis beneficiis verecundia atque [illegible] ta adhibenda eſt.

Ex v.18.19 20.24.26. Erga peregrinos, dummodo homines honeſti appareant, humanitas & beneficentia exercenda eſt.

24 Ex verſ.21. & 30. In arduis negotiis non eſt nimis feſtinandum: ſed opportunum tempus prudenter obſervandum. *Negotia. Feſtinatio.*

25 Ex v.22. Prudentiæ eſt, ad negotia ardua feliciter peragenda adhibere accommodata media. *Negotia. Media.*

26 Ex eodem verſu. Pretioſus corporis ornatus per ſe non eſt illicitus: ſed luxus & faſtus. Vide Eſa.3. verſu 16. & deinceps. *Ornatus corporis.*

27 Ex v.26. & 52. Deo pro beneficiis gratiæ agendæ. *Gratiarum actio.*

28 Ex v.28.29.31.32. Ob adventum amicorum è longinquis locis gaudere, illosq; quam humaniſſimè excipere decet. *Adventus amicorum.*

29 Ex v.33. Legati negotia ſibi commiſſa ſtudioſè expedire debent. *Negotia. Legati.*

30 Item, Audientiam petentibus promtè gratificandum eſt. *Audientia.*

31 Ex v.34. & ſequentib. Exemplum integritatis & prudentiæ in puella altera ad nuptias petenda. *Integritas. Prudentia.*

32 Ex v.50. Quoties ſeſe nobis inſperatum aliquod bonum offert, providentia Dei gratis animis celebranda eſt. *Gratiarum actio.*

33 Item, Voluntati Dei certis indiciis patefactæ promtè obediendum eſt. *Obedientia.*

34 Ex v.51. Ad nuptias liberorum contrahendas conſenſus parentum requiritur. *Conjugium.*

35 Ex v.53. Pro beneficiis à proximis acceptis promtè gratia referenda. *Relatio gratiæ.*

36 Ex verſ.54. Poſteaquam legatus negotia ſibi commiſſa expedivit, tum demum tempus eſt ut corpus cibo ac potu recreet. *Negotia. Legati.*

37 Ex v.55. & 56. Fidelis legati eſt, ſedulò operam dare ut dominum ſuum quamprimùm læto nuntio exhilaret. *Legati.*

38. Ex eod. v.55.57 58.59.60. Amor erga conſanguineos, prout fert occaſio, ſtudioſe declarandus eſt. *Amor erga conſanguineos.*

39 Ex v.59. & 61. Exemplum prudentiæ in procuranda cuſtodia pudicitiæ virginum, & præcavenda omni ſiniſtrâ ſuſpicione, ſpecieve mali. *Prudentia.*

40 Item exemplum amoris in procurando cognatis ſolatia. *Amor erga cognatos.*

41 Ex v.60. Amicis in principio conjugii gratulari decet. *Gratulatio.*

42 Ex v 61. Exemplum magnanimitatis muliebris in moleſtia longi itineris toleranda. *Magnanimitas.*

43 Ex v.63. Contracturus matrimonium Deum ſedulò oret pro benedictione ipſius. *Conjugium.*

44 Ex v.64. & 65. Exemplum virginalis pudoris. *Pudor.*

45 Ex v.66. Legatorum eſt, referre dominis quæ in expediendo negotio ipſis commiſſo evenerint. *Legati.*

46 Ex v.67. Sponſum decet verecundè ac pudicè ſponſam excipere. *Sponſus.*

47 Item, mariti eſt, uxorem amare. *Maritus.*

48 Item, exemplum bonitatis Dei in exhilarandis piis poſt luctum. *Bonitas Dei.*

CAPUT XXV.

ARGUMENTUM.

Continuatur hic primùm hiſtoria Abrahami, uſque ad v.11. Deinde hiſtoria Iſmaëlis, à v.12. uſque ad v.19. Poſtremò hiſtoria Iſaaci, à [illegible] & deinceps, ad quam etiam pertinet verſus 11.

T. & J.

P[illegible] verò Abraham accepit uxorem, cujus nomen Ke[illegible]

[illegible] ei Zimranem, & Jokſchanem, & Medanem, & [illegible] quoq;, & Schuachum.

[illegible] autem genuit Schebam & Dedanem: filii verò De[illegible] [illegible] churim, & Letuſchim, & Leümmim.

[illegible] Midjanis Hepha, & Hepher, & Chanoc, & Abi[illegible] [illegible] fuerunt filii Keturæ.

[illegible] Abraham quicquid erat ſibi, Jizchako:

[illegible] m uxorum quas habuit, dedit Abra[illegible] [illegible] Jizchako filio ſuo, dum adhuc viveret, [illegible] orientalem incolendam.

[illegible] annorum vitæ Abrahami, quibus vi[illegible] [illegible] anni.

[illegible] Abraham in canitie bona, ſenex [illegible] [illegible]

[illegible] Jizchak & Jiſchmahel filii ejus [illegible] in agrum Hephronis filii Tzocharis [illegible] Mamre,

[illegible] quem emerat Abraham à filiis Che[illegible] [illegible] Abraham cum Sara uxore ſua.

[illegible] mortem Abrahami ut benediceret Deus [illegible] habitabat autem Jizchak juxta puteum [illegible]

II. [illegible] nes Jiſchmahelis filii Abrahami, [illegible] ancilla Saræ Abrahamo

[illegible] inquam, [illegible] filiorum Jiſchmahelis de nomi[illegible]

P.

1 PErgens verò Abraham accepit uxorem, cujus nomen erat Ketura. I.

2 Quæ a peperit ei Simranem, & Jokſanem, & Medanem, & Midjanem, Jiſbakum quoque, & Suam *a 1. Chro. 1.32.*

3 Jokſan autem genuit Schebam & Dedanem: filii verò Dedani fuerunt Aſſurim, & Letuſchim, & Leummim.

4 Filii autem Midjanis fuerunt Hepha, & Hepher, & Hanoch, & Abidah, & Eldaha omnes hi fuerunt filii Keturæ.

5 Dederat autem Abraham quicquid erat ei Iſaaco.

6 Filiis verò concubinarum uxorum quas habuit, dedit Abraham dona: ac emiſit eos ab Iſaaco filio ſuo, dum adhuc viveret, Orientem verſus, in regionem Orientalem.

7 Hi autem ſunt dies annorum vitæ Abrahami, quibus vixit, centum ſeptuaginta quinque anni.

8 Poſtea expirans mortuus eſt Abraham in canitie bona, ſenex & ſatur dierum: & aggregatus eſt ad populos ſuos.

9 Et ſepelierunt eum Iſaac & Iſmaël filii ejus in ſpeluncam Machpelæ, in agrum Ephronis filii Tſohari Hittæi, qui eſt è regione Mamræ.

10 In agrum illum quem emerat Abraham à filiis Hethi: Illuc ſepultus eſt Abraham, & Sara uxor ejus.

11 Cæterùm poſt mortem Abrahami benedixit Deus Iſaaco filio ejus: habitabat autem Iſaac juxta puteum b Lachai roi. *b Supr. 16.14. & 24.62.*

12 Porrò hi ſunt poſteri Iſmaëlis filii Abrahami, quem peperit Hagar Ægyptia, ancilla Saræ, Abrahamo. II.

13 Hæc, inquam, ſunt nomina filiorum Iſmaëlis ſecundùm

nibus ipſorum quæ impoſita ſunt *generationibus ipſorum: primogenitus Jiſchmahelis Nebajoth, tum Kedar, & Abdiel, & Mibſam.*

14 *Et Miſchmah, & Duma, & Maſſa.*

15 *Chadar, & Thema, Jethur, Naphiſch, & Kedmah.*

16 *Hi fuerunt filii Jiſchmahelis, & hæc nomina eorum in-dua villis & caſtellis ipſorum, duodecim principes per nationes ſuas:*

17 *Hi autem ſunt anni vitæ Jiſchmahelis, centum triginta ſeptem anni: deinde exſpirans mortuus eſt, & aggregatus ad populares ſuos:*

18 *Qui habitaverunt à Chavila Schurem uſq; quod* deſertum eſt è *regione Ægypti,* & inde *uſq; quà venis in Aſſyriam: ex adverſo omnium fratrum ſuorum accidit ei* habitatio.

III 19 *Hæ verò* ſunt *generationes Jitzchaki, filii Abrahami: Abraham genuit Jitzchakum.*

20 *Erat autem Jitzchak natus quadraginta annos, quum acciperet Ribkam filiam Bethuelis Syri, ex Padane Syriæ, ſororem Labanis Syri, uxorem ſibi.*

21 *Poſtea ſupplex Jitzchak oravit Jehovam ob uxorem ſuam, eò quòd ſterilis eſſet: & exoratus eſt illi Jehova, ita ut conceperit Ribka uxor ejus.*

22 *Quumque inter ſe conquaſſarent filii ejus in ea, dixit, Si ſic eſt, quare* hac conditione ſum *ego? itaq; abiit ad conſulendum Jehovam.*

23 *Jehova autem dixit ei, Duæ gentes* ſunt *in ventre tuo, & duæ nationes,* editæ *ex viſceribus tuis ſeparabuntur: quarum natio una robuſtior erit alterâ, & major ſerviet minori.*

24 *Completis itaq; diebus ejus ad pariendum, ecce gemini in ventre ejus.*

25 *Prodiit autem prior rufus, totus ſimilis togæ villoſæ: ideò vocarunt* omnes *nomen ejus Heſavum.*

26 *Poſteà verò prodiit frater ejus, cujus manus tenebat calcaneum Heſavi, ideò vocat* quisq; *nomen ejus Jahakobum. Erat autem Jitzchak natus ſexaginta annos, quum* Ribka *pareret eos.*

27 *Deinde quum crevissent iſti pueri, fuit Heſau vir peritus venationis, vir agreſtis: Jahakob verò vir integer, habitabat in tentoriis.*

28 *Amabat itaq; Jitzchak Heſavum, quia venatio* grata erat *in ore ipſius: Ribka verò amabat Jahakobum.*

29 *Coquente autem Jahakobo juſculum, veniebat Heſau ex agro, ut erat feſſus:*

30 *Et dixit Heſau Jahakobo, Sine me haurire, quæſo, de iſto* edulio *admodum ruſo, nam feſſus ſum; idcirco vocavit* quisque *nomen ejus Edomum.*

31 *Dicenti verò Jahakobo, Vende jam hodie tuum jus primogenitorum mihi:*

32 *Dixit Heſau, Ecce ego propero ad mortem: quorſum ergo jus primogenitorum mihi?*

33 *Et dicente Jahakobo, Jura mihi jam hodie: juravit ei: ſic vendidit jus ſuum primogenitorum Jahakobo.*

34 *Jahakob verò dedit Heſavo panem & juſculum è lentibus, qui comedit ac bibit, deinde ſurgens abiit: ſic contemſit Heſau jus ipſum primogenitorum.*

nomina ipſorum ſecundùm generationes ipſorum: *c* primogenitus Iſmaëlis *fuit* Nebajoth, tum Kedar, & Adbeel, & Mibſam: *c* 1.Chr.1.29.

14 Et Miſchmah, & Duma, & Maſſa:

15 Hadar, & Thema, Jethur, Naphiſch, & Kedmah.

16 Hi ſunt filii Iſmaëlis, & hæc *ſunt* nomina eorum ſecundùm villas & caſtella ipſorum, duodecim *d* principes ſecundùm nationes ipſorum. *d* Sup.17.20.

17 Hi autem ſunt anni vitæ Iſmaëlis, centum triginta ſeptem anni: deinde exſpirans mortuus eſt, & aggregatus ad populos ſuos.

18 Habitaverunt autem ab Havila Surem uſque, quod *deſertum eſt* è regione Ægypti, *& inde* uſque qua venis in Aſſyriam. *e* Coram omnibus fratribus ſuis cecidit. *e* Sup.16.12.

19 Hæc verò *ſunt* quæ evenerunt Iſaaco, filio Abrahami. Abraham genuit Iſaacum. III

20 Erat autem Iſaac natus quadraginta annos, quum acciperet Rebeccam filiam Bethuelis Syri, ex Padant Syriæ, ſororem Labanis Syri, ſibi in uxorem.

21 Poſtea ſupplex oravit Iſaac Jehovam pro uxore ſua, eò quòd ſterilis *eſſet*: & exoratus eſt illi Jehova, ita ut *f* conceperit Rebecca uxor ejus. *f* Rom.9.10.

22 Quumque inter ſe conquaſſarent filii ejus in ea, dixit, Si ſic *futurum erat*, quare igitur *concepi*? Itaque abiit ad conſulendum Jehovam.

23 Jehova autem dixit ei, Duæ gentes *ſunt* in ventre tuo, & duæ nationes, ex viſceribus tuis *oriundæ* ſeparabuntur: quarum natio una robuſtior erit altera, & *g* major ſerviet minori. *g* Rom.9.12.

24 Completis itaque diebus ejus ad pariendum, ecce gemini *erant* in ventre ejus.

25 Prodiit autem prior rufus, totus ſimilis togæ villoſæ: ideò vocarunt nomen ejus Eſau.

26 Poſteà verò prodiit frater ejus, cujus manu *h* tenebat calcaneum Eſavi, ideò vocatur nomen ejus Jacob. Erat autem Iſaac natus ſexaginta annos, quum naſcerentur illi. *h* Oſe.12.v.3. vel 4.

27 Deinde quum creviſſent iſti pueri, evaſit Eſau venator, vir deditus campo: Jacob verò *erat* vir integer, & habitabat in tentoriis.

28 Porrò amabat Iſaac Eſavum, quia ferina *erat* pro ore ipſius: Rebecca verò amabat Jacobum.

29 Quum autem coxiſſet Jacob pultem, veniebat Eſau ex agro, eratq; feſſus.

30 Et dixit Eſau Jacobo, Sine me haurire, quæſo, de iſto rufo, iſto ruſo, nam feſſus ſum; idcirco vocarunt nomen ejus Edomum.

31 Dicenti verò Jacobo, Vende jam hodie tuum jus primogenitorum mihi:

32 Dixit Eſau, Ecce ego vado ad mortem: quorſum ergo jus primogenitorum mihi?

33 Et dicente Jacobo, Jura mihi jam hodie: juravit ei. Sic vendidit jus ſuum primogenitorum Jacobo.

34 Jacob verò dedit Eſavo panem & pultem lentium, qui comedit ac bibit, deinde ſurgens abiit. Sic *i* contemſit Eſau jus primogenitorum. *i* Heb.12.16.

ANALYSIS CAP. XXV.

PARS PRIMA.

Continuatio hiſtoriæ Abrahami.

De Abrahamo narrantur quinque:

1 Filii quos ſuſcepit ex Ketura, v.1.2.3.4.

2 Diſtributio bonorum ſeu facultatum inter filios, v.5.6.

3 Separatio eorundem, v.6.

4 Mors ipſius, v.7.8.

5 Sepultura, v.9. & 10.

PARS SECUNDA.

Continuatio hiſtoriæ Iſmahelis.

De Iſmaële narrantur tria.

1 Filii ejus, numero duodecim: ex quibus totidem gentes ortæ ſunt, v.12.13.14.15.16.

2 Mors ejus, v.17.

3 Habitatio poſterorum ejus ſive regio quam inhabitarunt, v.18.

PARS TERTIA.

Continuatio hiſtoriæ Iſaaci.

Cum hac parte conjungendus eſt verſus undecimus: quo adjuncto, narrationis de Iſaaco membra exſiſtunt novem.

1 Succeſſio ejus in benedictiones parentis, v.11.

2 Habitatio ejus, ibid.

3 Conjugium cum Rebecca, v.20.

4 Preces pro eadem ut conciperet, v.21.

5 Oraculum de duobus filiis quos illa conceperat, v.22.23.

6 Nativitas illorum, v.24.25.26.

7 Vitæ genus utriusque, v.27.

8 Affectus parentum erga ipſos, v.28.

9 Quomodo alter alteri, videl. Eſau Jacobo vendiderit jus primogenitorum, v.29. & deinceps.

SCHOLIA IN CAP. XXV.

Pergens verò Abraham accepit]. *Hebr.* Et adjecit Abraham & accepit. Accepit] *Poſt obitum puta uxoris Saræ: ut qui vegeto corpore effectus eſſet per benedictionem Dei. nam antea effœtus erat, ſuprà 17.17. Fr.Jun.* Uxorem] *Scil. concubinam: ut declaratur v.6. Et ſic diſertè nominatur 1.Chron.1.v.32.* ✝.1.

5 Quicquid erat ſibi] *Omnes ſuas facultates q.d. inſtituit eum hæredem ex aſſe.*

6 Concubinarum] *Hagaræ puta & Keturæ. Etſi autem Ketura ſuprà v.1. uxor Abrahami nominatur, tamen intelligitur concubina, ſicut ibi oſtenſum eſt. Quare non eſt hîc ſtatuenda ſynecdoche, quaſi concubinæ nomen ad ſolam Hagaram propriè pertineat. Cæterùm voce Hebraicâ* פִּילֶגֶשׁ *pilegeſch in ſacris literis intelligitur uxor ſecundaria, quæ eſt conditione ſervili, non autem domina familiæ: ac proinde filii ejus non ſuccedunt in hæreditatem patris. Quanquam diverſum accidit in concubinis uxoribus Jacobi. Etenim Bilha expreſſè iſto nomine appellatur infr.35.v.22. Vox videtur compoſita eſſe ex* פֶּלֶג *peleg diviſio &* אִישׁ *iſch vir: quòd legitimam uxorem quaſi dividat à viro ſeu marito, dum [illegible] ille plus cū ipſa quàm cum illa conſueſcit. Hæc enim haud dubiè origo fuit concubinarum legitimis uxoribus ſuperinducendarum, quòd mariti tædio uxorum legitimarum capti, alias quæ magis placebant expeterent. Hinc videtur orta vox Græcorum [illegible], quâ concubinam ſignificant. Ex [illegible] autem videtur natum Latinorum pellex, quod quidem videtur ſurrepſiſſe pro eo quod eſt pallax: ut notaretur concubinarum iſtarum ingenium atq; conſuetudo in pelliciendis viris ad amorem ſui.* Quas hab[illegible]] *Hebr.* Quæ Abrahamo. *ſubaudi* [illegible]*erunt.* Re-

[illegible] *Hebr. [illegible] nominis antecedentis loco pronominis re-* [illegible] or [illegible] lem *molendam*] *Malim*, In regio- [illegible] In terram orientis. *Ubi eſt Arabia utra-* [illegible]

7 [illegible] eſt tempus] *Hebr.* Et hi *ſunt* dies. Centum ſe- [illegible] anni] *Ita vixit peregrinus 105. annos, & nepo-* [illegible] *annorum, Fr. Jun. Hebr.* Centum anni, & ſeptuagin- [illegible] que anni.

8 In [illegible] na] *Ut promiſſum fuerat ſupr. 15. 15. Fr. Jun. Po-* [illegible] *Cum canitie bona. Id eſt, in ſenectute bona ſive commoda* [illegible] *ſine moleſtia. Metonymia effecti ſynecdochica, qua* [illegible] *intelligitur efficiens, cum canitie ſenectus. Et* [illegible] *bonus intelligitur pro jucundo.* Senio ſatur] *Hebr.* [illegible] *Subaudi*, diebus. *quod exprimitur infrà 35. 29. &* [illegible] *hora.* Aggregatus eſt] *Hebr.* Col- [illegible] *Id eſt, anima* [illegible] *ecta ſive aggregata eſt, ſynecd. inte-* [illegible] *autem h*[illegible]*endum de corpore Abraham, judica-* [illegible] *primum* [illegible] *ſepulturæ corporis mox diſtinctè fit men-* [illegible] *inde* [illegible] *certum ſit, corpus Abrahami non eſſe ag-* [illegible] *hoc eſt, ad corpora ſanctorum patrum qui* [illegible] *fuerant. Sepultus enim eſt Abraham in ter-ra* [illegible] *hro ubi ſolius Saræ corpus ſitum erat.* Ad [illegible] *Verto*, Ad populos ſuos. *id eſt, ad animas ſancto-* [illegible] *numerum ipſe pertinebat. Confer ſup. 15. 15.* [illegible]

[illegible] *Verto.* Et. *Judico enim non contineri hic declarationem* [illegible] *præcedentium, ſed novam ſententiam.*

11 [illegible] eret Jitzchako] *Et confirmaret benedictiones pa-* [illegible] *ſup. 17. 19.* Lachái roi] *Sup. 16. 13. & 24. 62.*

12 [illegible] hæ] *Sequentibus oſtendit fidem Dei in ſervandis iis* [illegible] *ſup. cap 16. v. 10. & 12. Fr. Jun.* Generationes] *Id* [illegible] *&c. geniti ex Iſmaële. Metonymia efficientis, qualis* [illegible] 69

13 Hæc inquam nomina] *Perſpicuitatis cauſâ ſupplendum,* [illegible] De] *Hebr.* In. *Quæ impoſita ſunt* generationibus ipſorum] [illegible], ſecundùm generationes ipſorum. *abſque ſupplemento.* [illegible] *Qui populi ex iſto & ſequentibus orti fuerint, vide apud* [illegible]

16 Indita vill[illegible]s] *Hebr.* in villis. Per] *Vel*, ſecundùm

17 Centum triginta ſeptem anni] *Hebr.* Centum anni & tri- [illegible] & ſeptem anni. Aggregatus] *Hebr.* Collectus, *ut ſup.* [illegible] Populares] *Verto*, populos. *Nempe animas reproborum qui* [illegible] *mortui erant, ad quas anima illius pertinebat ex decreto* [illegible] *teſte Apoſtolo Rom. 9. v. 7. & 8. Ita utrique & pii & impii, quum* [illegible] *antur, colliguntur ad populos ſuos: ſed illi ad animas piorum, iſti* [illegible] *ad animas impiorum ante ipſos mortuorum. Simili ratione Ju-* [illegible] *dicitur abiviſſe ſeu profectus eſſe in locum ſuum, Act. 1. 25.*

18 Qui habitaverunt] *Hebr.* Et habitaverunt. *Scil. filii Iſmaë-* [illegible] *v. 16.* Ex adverſo omnium fratrum ſuorum] *Malim*, Co- [illegible] omnibus fratribus ſuis. *ſunt hæc ipſa verba in eâdem ſenten-* [illegible] *ta ſunt ſup. 16. 12.* Accidit ei habitatio] *Verto*, cecidit. *ſc.* [illegible] *maël, ex collatione ſententiæ quæ habetur ſup. 16. 12. Expono* [illegible] *cecidit, id eſt, ſors ejus cecidit, per metonymiam ſubjecti. Sic* [illegible] *mines de agris & hortis contiguis loquentes, dicunt,* Ich [illegible] ein oder jenem / *pro eo quod eſt,* Mein acker oder mein [illegible] an deſſen oder jenſen acker oder garten. *Sors autem* [illegible] *qua alicui contigit ſorte: metonymia efficientis. Item* [illegible] *ſorte, id eſt, decreto & providentiâ divinâ, per metony-* [illegible] *occupantis. Simile exemplum vide Joſ. 23. v. 4. ubi* [illegible] *Iſraelitis*, Feci ut caderent vobis gentes iſtæ in [illegible]. *Pro eo quod eſt, ſactus ſortibus eas vobis attribui.*

19 [illegible] es Jitzchaki] *Id eſt, filii geniti ex Iſaaco, ut ſup.* [illegible] *efficientis. Vel potiùs vertendum*, Hæc ſunt quæ [illegible] *ut ſit metonymia efficientis metaphorica, qua* [illegible] *intelliguntur caſus qui hominibus eveniunt &* [illegible] *à tempore, ſicut loquitur Salomon Prov. 27. 1. Sic* [illegible] *2. ubi ſimiliter per iſtam phraſin propoſitio ge-* [illegible] *quentis concipitur.*

20 [illegible] ginta annos] *Hebr.* filius quadraginta an- no[illegible] *De quo infrà cap. 28. & deinceps.* Uxorem] *Heb.* in ux[illegible] *hunc finem ut eſſet ejus uxor.*

21 O[illegible]] *Vel*, pro uxore ſua. *Hebr.* Secundùm di- rectionem [illegible] *eſt, dirigendo preces ad uxorem ſuam tan-* [illegible] *abatur.*

22 In ea [illegible] io ejus. *id eſt, in ventre ejus.* Si ſic eſt, [illegible] *ipſas cond*[illegible] o] *Verto*: Si ſic *futurum erat*, quare [illegible] *Ellipſ*[illegible] *pſis.* Abiit] *Nempe in locum aliquem* [illegible] Ad conſu[illegible] m] *Per preces.*

23 [illegible]] *Id eſt, duarum gentium authores: metonymia* [illegible] una robuſta erit præ altera] *Hebr.* Et natio [illegible] erit. *Nempe ea quæ orietur ex minore, robu-* [illegible] *potentior erit* [illegible] *natione quæ orietur ex majore natu fi-* [illegible] *mi* [illegible]] *Hebr.* Magn[illegible] ſerviet parvo. *Id eſt, po-* [illegible] *ma*[illegible] *natu* [illegible] *digniores filii ſervient poſteritati minoris* [illegible] *impletum eſt,* [illegible] *um Edomitæ ſubacti ſunt ab Iſraelitis,* [illegible] *Quod verò Paulus Rom. 9. 12. hoc di-* [illegible] *um, quòd Jacob à Deo ad vitam æternam* [illegible] *contrà reprobatus: non tutat, tanquam hæc ver-*

ba propriè intelligenda ſint de ipſis perſonis Jacobi & Eſavi: ſed ci-tat per ratiocinationem ab effectis, nempe ab iis quæ poſteris illorum evenerunt: unde colligit, quod Deus Jacobum dilexerit, Eſavum odio habuerit: ſicut hæc ipſa verba citat ex Malach. 1. v. 2. & 3. Quod ad vocabulum majoris ſive magni hoc loco attinet, nempe רַב *rab: illo non notatur ætas, ſed dignitas & præſtantia: quæ tamen pende-bat ab ætate. Sic Jer. 41. 1. ſummi officiarii regis nominantur magni (ſive magnates) regis,* רַבֵּי הַמֶּלֶךְ *rabbé hammélech.*

25 Similis togæ villoſæ] *Hebr.* Sicut toga pili. *Genitivus ad-juncti.* Heſaum] *Vox Hebraica* עֵשָׂו *Hheſau ſonat, q. d. factus ſive perfectus. nam perfectior pueris, nempe inſtructus pilis in lucem ve-nerat; Fr. Jun.*

26 Jahakobum] יַעֲקֹב *Jahhakób. q. d. Calcanearius, à no-mine* עָקֵב *hhakéb calcaneus, præfixâ literâ jod, characteriſtica no-minum propriorum. Neq; enim placet, dici nomen compoſitum eſſe ex* יָד *jád, id eſt, manus, &* עָקֵב *hhakéb calcaneus.* Natus ſexaginta annos] *Hebr.* filius ſexaginta annorum. *Quum* Ribka *pareret eos*] *Verto*, Quum naſcerentur illi. *Nam verbum* לֶדֶת *hic ponitur in ſignificatione paſſiva, ſicut in Eccleſ. 3. v. 2. ubi ei opponitur verbum* מוּת, *quod ſignificat mori. Hanc interpretationem confirmat co-hærentia ſermonis: quia proximè præcedit mentio nativitatis Eſavi & Jacobi. Altera verſio eſt contortior.*

27 Vir agreſtis] *Malim*, Vir deditus campo, *hoc eſt, venatio-nibus. Meton. ſubjecti. Hebr.* Vir campi, *ſive* agri. *Genitivus ſub-jecti.* Habitabat in tentoriis] *Pecuariam & rem domeſticam exer-cens.* Ideò tentoriis *in plurali ſcribit. q. d. vel domi erat, vel apud greges: ut ſuprà 4. 20. Jubal degentium in tentoriis author fuiſſe di-citur, Fr. Jun.*

28 Quia venatio grata erat in ore ipſius] *Verto*: Quia ferina *erat* pro ore ipſius. *hoc eſt, grata erat ori ipſius. Ferina in Hebr. ve-natio, per metonymiam adjuncti.*

29 Coquente autem] *Verto*: Quum autem coxiſſet Jahha-kob &c. Juſculum] *Sive pultem, nempe pultem è lentibus, v. 34. Hebr. cocturam.* Agro] *Sive*, campo.

30 Admodum ruſo] *Hebr.* ruſo ruſo. Edonium] *Id eſt, ruſum.*

32 Propero ad mortem] *Q. d. feras venando pericula mortis quotidie ſubeo, & brevi fore perſuaſum habeo ut ab illis interеam. Ita non modo juris, ſed etiam vitæ præſentis (quam pluris facio) cu-ram omnem abjicio. Quod ſi ab illis diſcerpar, quid proderit mihi jus primogeniti? Sic profanus Eſau ſacrum Dei jus abjicit. Vide Heb. 12. v. 16. Fr. Jun. Hebr.* Vado ad moriendum.

34 Qui comedit &c] *Hac congerie impœnitentia Eſavi deſcri-bitur: qui neque vilitate pretii à cantæ rei venditione eſt deterritus, neque inter comedendum aut poſtquam comediſſet, ulla ratione reſi-puit.* Ipſum] *Ponitur pro articulo. Eleganties omittitur.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXV.

EX v. 1. Viduis novum matrimonium contrahere licet. Vide Rom. 7. v. 1. 2. 3. item 1. Cor. 7. v. 39. *Conjugium.*

2 Ex v. 2. Exemplum omnipotentiæ Dei, procreandi vires indentis Abrahamo, cujus corpus jam ante quadraginta annos effœtum fuerat: ut colligitur ex locis ſequentibus inter ſe collatis, Gen. 17. v. 17. Rom. 4. v. 19. Gen. 25. v. 20. *Omnipotentia Dei.*

3 Ex v. 6. Exemplum paternæ curæ ac providentiæ in conſtituenda re domeſtica, ne poſt ipſius mortem lites oriantur inter liberos. *Parentum officium.*

4 Ex v. 8. Canities bona, id eſt, ſenectus commoda & tranquilla, donum Dei eſt. *Senectus.*

5 Item, Qui vitæ hujus miſerias expertus eſt, ſaturitate ejus atque tædio afficitur. *Vita præſens.*

6 Ex v. 8. & 17. Teſtimonium de immortalitate animarum humanarum, ſtatúque earum poſt hanc vitam: nempe illas è corporibus migrantes, aggregari ad animas quæ jam antea emigrarunt: idque aut ad piorum animas in cœlum, ut factum eſt animæ Abrahami & Lazari, Luc. 16. aut ad animas impiorum in infernum, ut factum eſt animæ Iſmaëlis & divitis epulonis, ibid. *Anima humana.*

7 Ex v. 9. Corpora defunctorum honeſtè ſepelienda ſunt. *Sepultura.*

8 Ex v. 11. & 12. Deus verax eſt in promiſſionibus ſuis. Confer ſupra 17. v. 19. & 20. *Veracitas Dei. Promiſſiones Dei.*

9 Ex verſ. 20. Exemplum continentiæ in Iſaaco: quippe qui ardorem libidinis qui in annis juvenilibus exiſtere ſolet, repreſſit. & in virili demum ætate uxorem duxit. Similiter Joſeph infrà cap. 39. *Continentia.*

10 Ex v. 21. & 22. Si quid nobis deeſt, ad opem Dei per preces exemplo Iſaaci & Rebeccæ confugiendum. *Preces.*

11 Ex eod. verſ. 21 collato cum v. 19. cap. 17. Deus quod ſervis ſuis promiſit, ſæpe differt: ut ita fidem ac patientiam eorum probet. *Gubernatio Dei. Promiſſiones Dei.*

12 Item, Deus pro ſua bonitate preces ſervorum ſuorum exaudire conſuevit. *Preces.*

13 Ex v. 22. Deus pro ſua ſapientia gaudia fidelium ſuorum triſtitiâ & terrore permiſcere ſolet. *Gubernatio Dei.*

14 Ex verſ. 23. Deus pro liberrimâ ſuâ voluntate, ſummâque poteſtate interdum inferiores præſtantioribus anteponit, *Gubernatio Dei.*

atque adeò gratiam ſuam uni confert, alteri non item. Confer Rom.9.v.11.

Habitudo corporis. 15 Ex v.25. Ex naturali habitudine corporis ſæpe naturales hominis affectus conjectare licet. nam ut Eſau corpore erat ruſo & hirſuto: ita animo erat crudeli & aſpero.

Regeneratio. 16 Ex v.26. Sicut Jacob inter naſcendum affectavit jus primogeniti: ita filii Dei vi regenerationis contendunt ad hæreditatem cæleſtem.

Venatio. 17 Ex v.27. Qui nimiâ cupiditate venandi tenentur, minuant illam conſideratione hac, quòd cupiditas illa in Eſavo cum animo impio conjuncta ſuit.

Amor pa- 18 Ex v.28. & 29. Exemplum perverſi amoris parentum erga liberos, [illegible]co. Item exemplum juſti amoris in Rebecca: quum [illegible] ama[illegible] nus eos quos ſcimus a Deo amari. *rentum erga liberos.*

19 Ex verſ.29. Voluptates corporis tandem moleſtiam ex ſe pariunt. *Voluptas corpor[illegible]*

20 Ex v.31.& 33. Exemplum prudentiæ in capianda occaſione confirmandi jus ſuum. *Prudentia.*

21 Ex verſ.32. 33. & 34. Exemplum hominis profani. Vide Heb.12.v.16. *Profanitas.*

22 Ex verſ 34. Exemplum & imago affectionis piorum & impiorum. Pii facilè patiuntur ſe privari commodis terrenis & voluptatibus corporalibus, ut adipiſci poſſint theſauros cæleſtes: impii verò cæleſtibus theſauris contemtis, terrenas voluptates conſectantur, illiſque ſeſe dedunt. *Pii. Impii.*

CAPUT XXVI.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Iſaaci: & narratur quid ei acciderit Gerari, deinde quid Beerſebahi. Secunda pars incipit v.23.

T. & [illegible]

I. *FUit autem fames in ea regione, præter famem illam priorem quæ fuerat tempore Abrahami. quapropter profectus eſt* Jitzchak *ad Abimelecum regem Peliſchthæorum Gerarum.*

2 Apparuit autem ei Jehova*, & dixit, Ne deſcendas in Ægyptum, ſed habita in ea regione quam dixero tibi.*

3 Peregrinare in hac regione, & ero tecum ac benedicam tibi: nam tibi & ſemini tuo dabo omnes regiones iſtas, & præſtabo juramentum illud quod juravi Abrahamo patri tuo.

4 Multiplicabo enim ſemen tuum, ut ſit numero *ſicut ſtellæ cœli, & dabo ſemini tuo omnes regiones iſtas: & benedictas ſe reputabunt in ſemine tuo omnes gentes terræ.*

5 Propterea quòd auſcultavit Abrahamus voci meæ & obſervavit obſervationem meam, præcepta mea, ſtatuta mea, & leges meas.

6 Conſêdit itaq; Jitzchak *Gerari.*

7 Ubi rogantibus viris loci illius de uxore ipſius dicebat, Soror mea eſt. metuebat dicere, uxor mea eſt, ne occidant me (inquiens) *viri hujus loci propter Ribkam, quòd bona formâ ſit.*

8 Fuit autem quum multos dies ibi tranſegiſſet ut proſpectaret Abimelec rex Peliſchthæorum per feneſtram. quumq; reſpiceret, ecce Jitzchakum *colludentem cum Ribka uxore ſua.*

9 Quapropter vocans Abimelec Jitzchakum*, dixit, Omnino ecce uxor tua eſt hæc; & quomodo dixiſti, Soror mea eſt? cui dixit* Jitzchak*, Feci, quia dicebam,* cavendum*, ne moriar propter eam.*

10 Tum dixit Abimelec, Quid hoc eſt quod *feciſti nobis? parum abfuit quin concubuerit unus ex hoc populo cum uxore tua, & nos in reatum induxeris.*

11 Præcepitq; Abimelec toti populo ſuo, dicendo; Qui tetigerit hominem iſtum, aut uxorem ejus, omnino morte plectetur.

12 Serens autem Jitzchak *in terra illa, adeptus eſt eodem anno centuplas menſuras: adeo benedicebat ei* Jehova*.*

13 Sic creſcebat vir ille, & progrediebatur indeſinenter creſcendo, uſque-dum crevisſet valde.

14 Fuit enim ipſi poſſeſſio pecorum, & poſſeſſio armentorum, & familitium magnum. quamobrem Peliſchthæi inviderunt ei.

15 Et omnes puteos quos foderant ſervi patris ejus tempore Abrahami patris ejus; occluſerunt Peliſchthæi, impl[illegible]tes eos pulvere.

16 Et Abimelec indixit Jitzchako*; Diſcede à nobis, nam multò potentior nobis factus es.*

17 Itaq; diſceſſit inde Jitzchak*, & caſtris poſitis in valle [illegible]erari, conſêdit illic.*

18 Refodit autem Jitzchak *puteos aquarum, qui [illegible]derant servi tempore Abrahami patris ſui, quos[illegible] poſt mortem Abrahami: & indidit eis nomina, [illegible] nomina quæ indiderat eis pater ipſius.*

19 Et fodientes ſervi Jitzchaki [illegible] *invenerunt [illegible] puteum viventis aquæ.*

20 Sed contenderunt paſtores [illegible] paſtoribus Ji[illegible]*, dicendo, Noſtra eſt [illegible] hæc quamobrem [illegible] nomen pu[illegible] illius Heſek, quia [illegible] moverant [illegible] ipſo.*

21 Deinde quum [illegible] puteum alterum, contenderunt etiam propter illum: [illegible] nomen ejus Sitnam.

22 Re[illegible] tentorium quum effodiſſet puteum alium, non [illegible] propter eum: quapropter vocavit nomen eius Rechoboth: jam enim, inquit, dilatavit Jehova *nobis* terminos*, ut fructuoſi ſimus in hac regione.*

II. *23 Poſtea inde aſcendit in Beer-ſchebah.*

24 Ubi apparuit ei Jehova *illâ ipsâ nocte, & dixit, Ego ſum Deus Abrahami patris tui: ne timeas: nam ego* ſum *tecum, & benedicam tibi & multiplicabo ſemen tuum propter Abrahamum ſervum meum.*

25 Extructo itaq; illic altari invocavit nomen Jehovæ*, tetenditque ibi tentorium ſuum. [illegible] foderunt ibi [illegible] ſervi* Jitzchaki *puteum.*

26 Abimelec autem profectus eſt ad eum [illegible], cum Achuzathi amico ſuo, & Picolo principe exercitus ſui.

P.

I. EXtitit autem fames in ea regione, præter famem illam prio[illegible] quæ fuerat *a* tempore Abrahami: quapropter profectus e[illegible] ad Abimelechom regem [illegible] Gerarum. *a Sup. [illegible]*

2 Apparuerat enim ei Jehova, & dixerat, Ne deſcenderis in Æ[illegible]ptum, *ſed* hab[illegible] in ea regione quam dixero tibi.

3 Peregrinare in hac [illegible]one, & ero tecum ac *b* benedicam tibi: nam tibi & ſemini [illegible] dabo omnes regiones iſtas, & præſtab[illegible] jur[illegible] illud quod juravit Abrahamo patri tuo. *b Sup.12.3. & 15.18.*

4 M[illegible]plicabo enim ſemen tuum, *ut ſit* ſicut ſtellæ cœli, & dabo ſem[illegible] tuo omnes regiones iſtas: & *c* benedictas ſe reputabunt in ſemine tuo omnes gente[illegible] terræ. *c Sup.12.3. & 18.17. & 22.18.*

5 [illegible]opterea qu[illegible] auſcultavit Abraham voci meæ: & obſerva[illegible] ob[illegible]ſervationem meam, *nempe* præcepta mea, ſtatuta mea, & le[illegible]es meas.

6 [illegible]nſêd[illegible] itaque Iſaac Gerari.

7 Ubi rogantibus viris loci illius de uxore ipſius, dicebat, Soror mea eſt: quia metuebat dicere, Uxor mea *eſt. Cavendum* ne occi[illegible] me (*inquiens*) viri hujus loci propter Rebeccam, qu[illegible] bon[illegible] forma [illegible]

8 Quum autem multos dies ibi tranſegiſſet, proſpectabat Abimelech rex Phili[illegible]thæorum per feneſtram: quumque circumſpiceret, ecce Iſaac ludebat cum Rebecca uxore ſuâ.

9 Quapropter vocans Abimelech Iſaacum, dixit, Omnino ecce uxor [illegible] hæc, quomodò igitur dixiſti, Soror mea eſt? Cui dixit Iſaac, *Feci,* quia cogitabam, *Cavendum* ne moriar propter eam.

10 Tum dixit Abimelech, Quare hoc feciſti nobis? Parum ab[illegible] quin concubuerit unus [illegible] populo cum uxore tua, & ſic ſuper nos reatum adduxiſſes.

11 Præ[illegible]que Abimelech toti populo ſuo, dicendo; Qui tetigerit hunc [illegible]um, aut u[illegible] ejus, omnino occiditor.

12 Seren[illegible] autem [illegible] in terra [illegible], adeptus eſt eodem anno centuplas menſuras: a[illegible] ben[illegible] icebat ei Jehova.

1[illegible] Sic [illegible]eſcebat [illegible] & [illegible] rediebatur indeſinenter creſcendo, [illegible]

1[illegible] F[illegible] enim ipſi poſſe[illegible] [illegible]um, & poſſeſſio boum, & famu[illegible] quamobrem Philiſchthæi inviderunt ei.

15 Et o[illegible]es puteos quos [illegible]derant ſervi patris ejus tempore Abrahami patris ejus; occluſerunt Philiſchthæi, implentes eo[illegible].

[illegible] Et Abimelech dixit Iſaaco; Diſcede a nobis, nam multo potentior nobis factus es.

[illegible] Itaque diſceſſit inde Iſaac; & caſtris poſitis in valle Gerari, conſe[illegible] i[illegible]bi.

18 Re[illegible] autem Iſaac puteos aquarum, quos foderant tempore Abrahami patris ejus, quoſque occluſerant Philiſchthæi poſt mortem Abraham[illegible]. & indidit eis nomina, ſecundùm nom[illegible] quæ ind[illegible]erat eis pater ipſius.

19 Et fodie[illegible]es ſervi Iſaaci in ea valle, invenerunt ibi puteum [illegible] aquæ.

20 Tum con[illegible]enderunt paſtores Gerari cum paſtoribus Iſaaci. dicend[illegible], [illegible]tra *eſt* aqua hæc: quamobrem vocavit nomen putei illius E[illegible]k, quia li[illegible]verant cum ipſo.

21 Deinde quum fodiſſent puteum alterum, contenderunt etiam propter illum: quamobrem vocavit nomen ejus Sitnam.

22 Quum verò inde tranſtuliſſet *ſe* effodiſſetque puteum alium non contenderunt propter eum: quapropter vocavit nomen ej[illegible] Rehoboth: jam enim, inquiebat, dilatavit [illegible]chova nobis *terminos*, ut fructuoſi ſimus in hac regione.

23 Poſtea inde aſcendit Berſabam. II.

24 [illegible]pparuit ei Jehova [illegible] ipsâ nocte, & dixi[illegible]. Ego ſum deus Abrahami patris tui ne ti[illegible], nam [illegible] *ſum* tecum, & benedicam tibi & multiplicabo ſemen tuum propter Abrahamum ſervum me[illegible].

25 Exſtructo itaq; i[illegible] [illegible]ocavit nomen Je[illegible] tetendit [illegible] ibi ſervi I[illegible] puteum.

26 Abime[illegible] eſt ad [illegible] Ahuſatho amico ſuo, & [illegible] principe ex[illegible]

27 Et dixit

27 *Et dixit eis Jitzchak, Cur veniſtis ad me? cùm vos oderitis me, & [illegible] miſeritis me à vobis?*

28 [illegible] *ui dixerunt, Certò perſpeximus eſſe Jehovam tecum; ideò diximus: Sit nunc jusjurandum inter nos*, hoc eſt, *inter nos & te: pangamus itaq; fœdus tecum.*

29 Dira tibi imprecare *ſi nos affeceris malo, quemadmodum non tetigimus te, & quemadmodum te duntaxat bono affecimus, dimiſimusq; te cum pace. Ut tu nunc à Jehova benedictus* es.

30 *Quum itaque feciſſet eis convivium, comediſſentq; & bibiſſent,*

31 *Surgentes manè juraverunt alter alteri: deduxitque eos Jitzchak, & abierunt ab eo cum pace.*

32 *Fuit autem eo ipſo die, ut venientes ſervi Jitzchaki nuntiarent ei de puteo illo quem foderant, dicerentq; ei, Invenimus aquam.*

33 *Et vocavit illum Schibham: idcirco nomen civitatis illius eſt Beer-ſchebah, ad hunc uſque diem.*

27 Et dixit eis Iſaac, Cur veniſtis ad me? quum *tamen* oderitis me, & dimiſeritis me a vobis?

28 Qui dixerunt, Certò perſpeximus eſſe Jehovam tecum; ideò diximus, Sit nunc jusjurandum inter nos, *hoc eſt*, inter nos & te: pangamus itaque fœdus tecum:

29 Te non affecturum nos malo, *ſed* quemadmodum non tetigimus te, & quemadmodum te duntaxat bono affecimus, dimiſimusq; te cum pace: ita tu nunc *fac*, ô benedicte à Jehova.

30 Quum itaque feciſſet eis convivium, comediſſentque & bibiſſent;

31 Surgentes mane juraverunt alter alteri: deduxitque eos Iſaac, & abierunt ab eo cum pace.

32 Accidit autem eo ipſo die, ut venientes ſervi Iſaaci nuntiarent ei de puteo illo quem foderant; dicerentque ei, Invênimus aquam.

33 Et vocavit illum Sibeam: idcirco nomen civitatis illius eſt Berſaba, ad hunc uſque diem.

ANALYSIS CAP. XXVI.

PARS PRIMA.

Quid Iſaaco acciderit Geraræ.

NArrationis hujus membra ſunt decem:

1 [illegible] Qua occaſione Iſaac venerit Geraram, nempe, quòd famem fugiens, proficiſci illac volebat in Ægyptum, v.1.

2 Cauſæ, [illegible] ibidem ſubſtiterit, videl. mandatum Jehovæ, cum promiſſionibus conjunctum, v.2.3.4.5.6.

3 Quomodo negaverit uxorem, v.7.

4 Quomodo mendacium iſtud regi innotuerit, v.8.

5 Quomodo eum rex hoc nomine reprehenderit, v.9.&10.

6 Quomodo ditatus ſit, v.12.13.14.

7 Quas injurias propterea à Philiſtæis ſit paſſus, verſ.14.15.&16.

8 Quomodo ex urbe migrarit in vallem, v.17.

9 Quomodo refoderit puteos patris, v.18.

10 Quomodo ſervi ejus foderint tres puteos ſucceſſivè, diſſimili eventu. nam de duobus prioribus movebatur eis lis, de tertio non item, v.19.20.21.22.

PARS SECUNDA.

Quid Iſaaco acciderit Beerſchebæ.

Hujus narrationis membra ſunt quinque.

1 Quomodo Jehova Iſaacum conſolatus ſit, v.24.

2 Quid conſolatio illa apud Iſaacum effecerit, v.25.

3 Quomodo Abimelech rex Philiſtæorum ad eum venerit, fœdusque cum ipſo pepigerit, v.26.27.28.29.30.31.

4 Quomodo circa id tempus ſervi ejus nuntium ei attulerint de novo puteo invento, v.32.

5 Quod nomen tum iſti puteo, tum ipſi urbi ubi tunc degebat Iſaac, ſit inditum, v.33.

SCHOLIA IN CAP. XXVI.

TEmpore Abrahami] *Suprà 12.7. Hebr.* In diebus Abrahami. Geraram] *Ubi antea & Abraham hoſpitatus fuerat, ſuprà 20.1.*

Ne deſcendas] *Ut patris exemplo cogitabas, ſuprà 12.* [illegible] *Fr. Jun.*

Juravi] *Suprà 22.17.*

4 In ſemine tuo] *Videl. Chriſto. Synecd. integri.*

Propterea quòd] *Hebr.* In mercedem quòd. *Metaphora* [illegible]. Obſervavit obſervationem meam] *Id eſt, obſervavit ea, quæ a me ad obſervandum praſcripta ſeu præcepta fuerunt.*

[illegible] icebat] *Sicut & antea fecerat Abraham, ſup.12 10.& 20.2.*

[illegible] occidant] *Supple*, providendum. *Ellipſis qualis ſuprà 3 & 22.*

[illegible] Bona formâ] *Hebr.* Bona aſpectu.

[illegible] um multos dies ibi tranſegiſſet] *Hebr.* Quum prolon[illegible] ei ibi dies. Colludentem] *Malim*, ludentem, *vel*, jo[illegible]

[illegible] odo] *Id eſt, quomodo igitur.* Dicebam] *Sol. apud* [illegible] *ras loquuntur) in corde meo id eſt, cogitabam.* Cavendum] [illegible] *paulò antè.*

10 [illegible] *eſt, Quale & quantum delictum. Synecd. generis.* Et nos in [illegible] induxeris] *Heb.* Et duxeris ſuper nos reatum. *Quod poſtea* [illegible].

11 Omnino morte plecteret] *Hebr.* Moriendo mortificabitur.

12 Adeptus eſt] *Heb.* Invênit. *Sic Luc 1.30.* Centuplas menſuras] *Heb.* Centum menſuras. *hoc eſt, pro ſingulis menſuris quas ſeverat, adeptus eſt centum menſuras.*

13 Creſcebat] *Fiebat magnus, id eſt, dives. Synecd. generis.* Progrediebatur indeſinenter creſcendo] *Hebr.* ibat eundo & creſcendo.

16 Potentior nobis factus es] *Heb.* roboratus es præ nobis.

18 Refodit autem] *Heb.* Et reverſus eſt & fodit.

19 Viventi [illegible] *nata & quæ perennes ſluat, Fr. Junius. Metaphora. Sic Joan.4.*

[illegible] Heſek] *Id eſt, litem.*

21 Sitnam] *Id eſt, adverſationem.*

22 Rechobothas] *Id eſt, dilatationes, vel, ampla & lata ſpatia.*

26 Abimelec] *Confer ſuprà 21.v.22.*

28 Certò perſpeximus] *Hebr.* Videndo vidimus. Eſſe Jehovam tecum] *Vide ſuprà 21.22.* Jusjurandum] *Hebr.* Execratio. *Meton. adjuncti.* Pangamus] *Heb.* Scindamus. *Vide ſup.15.v.18.*

29 Quemadmodum &c.] *Perſpicuitatis causâ unam atq; alteram vocem ſuppleo, ſic.* *Sed* quemadmodum non tetigimus te, & quemadmodum te duntaxat bono affecimus, dimiſimusque te cum pace: ita tu nunc *fac*, ô benedicte a Jehova. *Hebr.* Benedicte Jehovæ. *Sic ſupra 24.31.* Tetigimus] *Afflximus. Synecdoche generis.*

31 Alter alteri] *Heb. Vir fratri ſuo.*

32 Illo] *De quo ſup. v. 25. Fr. Jun.*

33 Schibham] *Id eſt, juramentum.* Beerſchebah] *Id eſt, puteus juramenti. Aliud eſt autem, quod narratur ſuprà cap.21. Hic enim civitatis, illic regionis & tractus totius agnitur appellatio. Fr. Jun.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVI.

EX v.1.17 & 23. Quum neceſſitate aliquâ urgente ſedem mutare & peregrinari cogimur: ſolemur nos exemplo Iſaaci, cui idem evênit. *Migratio.*

2 Item diſcamus, nos non habere hîc manentem civitatem: ideoq; futuram quæramus, nempe cœleſtem illam. *Civitas cœleſtis*

3 Ex eod. v.1. Quum homines virgâ Dei non emendantur, eâdem virgâ iterum flagellat. *Gubernatio Dei.*

4 Ex v.2. Exemplum paternæ curæ atque providentiæ Dei, quâ ſuos a propoſito noxio ſuo revocat. *Virga Dei. Gubernatio Dei.*

5 Item, unusquisque ibi ſedem habitandi deligere debet, quò divinitus vocatur. *Habitatio.*

6 Ex v.4. Promiſſio de Chriſto. Vide Gal.3.v.13.&14. *Chriſtus.*

7 Ex v.5. Vide ſupra cap.22. O.10. *Bonitas Dei.*

8 Ex v.6. Exemplum obedientiæ erga Deum. *Obedientia*

9 Ex v.7. Exemplum humanæ infirmitatis in fidelibus. *Imperfectio*

10 Item, elegantia formæ multas honeſtas ac pias matronas in periculum pudicitiæ, maritosque in periculum vitæ adducit. Quapropter illa non valde expetenda eſt, & æquo animo eâ carendum. *ſanctorum. Pulchritudo.*

11 Ex v.8. Exemplum conjugii amici & jucundi. *Conjugium.*

12 Ex v.9. & 10. Qui opem in mendacio quærit, tandem mendacio detecto pudefieri cogitur. *Mendacium.*

13 Item, exemplum ingenuæ confeſſionis. *Confeſſio*

14 Ex v.10. Etiam gentes profanæ ex lumine naturæ agnoverunt, adulterium eſſe grave peccatum, per quod homines rei fiant coram Deo, ejusq; pœnam non ſolùm in ſeipſos, ſed etiam in totum cœtum attrahant. *Adulterium.*

15 Ex v.11. Exemplum principis prudentis, juſti & ſeveri in præcavendis ſceleribus ac puniendis. *Prudentia. Juſtitia. Severitas.*

16 Ex v.12. Exemplum ſeduli patrisfamiliâs ſive œconomi. *Patrisfamiliâs*

17 Ex eod. v.& v.13. Benedictio Domini divites facit. Itaque invocandus eſt, ut labori noſtro benedicat. *Divitiæ.*

18 Ex v.14.15.16.20.21. Exemplum innatæ malitiæ, ac nominatim invidiæ. *Invidia*

19 Ex v.18. Exemplum magnanimitatis in contemnenda invidia. *Magnanimitas.*

20 Ex v.19. Fideliter laborantes in vocatione ſua, conſequuntur benedictionem Dei. *Labor.*

21 Ex v.20. & 21. Merces malitiæ eſt publicum dedecus. *Malitia.*

22 Ex v.22. Quum Deus patientiam fidelium ſervorum ſuorum ſæpe multumque probavit atque exercuit, tandem eos exhilarat. *Gubernatio Dei.*

23 Item, exemplum gratiarum actionis pro beneficiis Dei. *Gratiarum actio*

24 Item, Fidei proprium eſt, ut ex acceptis a Deo beneficiis ſpem bonam concipiat de futuris. *Fides.*

25 Ex v.24. Exemplum paternæ curæ Dei pro ſuis. *Providentia Dei.*

26 Ex v.25. Exemplum gratiarum actionis pro acceptis à Deo beneficiis. Item exemplum pietatis patrisfamiliâs in exercitio cultus divini. *Gratiarum actio. Pietas.*

Gubernatio Dei. 27 Ex v.26. Exemplum paterni favoris Dei erga fideles ſervos ipſius, quatenus eis authoritatem conciliat apud viros principes ignaros veræ religionis, ut ab illis honorentur.

Magnanimitas. Modeſtia. 28 Ex v.27. Exemplum magnanimitatis ſimul & modeſtiæ in expoſtulando de injuriis.

Divitiæ. 29 Ex v.28. & 29. Divitias benedictioni Dei adſcribere debemus.

Fœdera. 30 Ex v.28. & 31. Cum infidelibus fœdus pangere de non lædendo, non eſt illicitum.

Placabilitas. Sapientia. 31 Ex verſ.30. Exemplum placabilitatis & ſapientiæ, quatenus nos erga illos qui nos læſerunt, humanos atque beneficos declaramus, in ſiniſtris ſuſpicionibus occurramus.

Negotia. 32 Ex verſ.31. Ardua negotia, præſertim in quibus juramentum intervenit, jejuno ſtomacho ſuſcipi peragique debent.

Juramentum. 33 Item, jurare ob gravem cauſam non eſt illicitum.

Honor. 34 Item, viro principi, etiamſi falſæ religioni addictus ſit, civilem honorem exhibere licet. Vide Rom.13. verſ.7.

Gubernatio Dei. 35 Ex v.32. Deus interdum fideles ſuos beneficiis cumolat, poſteaquam eos ad tempus rebus adverſis exercuit. Quare hac ſpe ret adverſas patienter feramus.

Gratiarum actio. 36 Ex verſ.33. Exemplum gratiarum actionis pro beneficiis Dei.

CAPUT XXVII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Iſaaci & quatuor hic narrantur. 1 Quid moleſtiæ perpeſſus ſit Iſaac ab uxoribus Eſavi. 2. Quomodo benedictionem propheticam pronuntiaverit ſuper Jacobum 3 Quomodo pronuntiaverit benedictionem propheticam ſuper Eſavum. 4. Quid ex utroque illo Iſaaci facto evenerit. Secunda pars incipit v.3. Tertia v.32. Quarta v.41.

T. & J.

I. *QUum autem eſſet Heſau natus quadraginta annos, duxit uxorem Jehudítham filiam Beeri Chitthæi, & Baſmatham filiam Elonis Chitthæi:*

2 Quæ fuerunt amariſſima animis Jitzchaki & Ribkæ.

II. *3 Deinde fuit quum ſenuiſſet Jitzchak, & caligarent oculi ejus, adeò ut non videret, ut, vocans Heſavum filium ſuum majorem, diceret ei, Fili mi; atq; hic illi, Ecce me, inquit:*

4 Tum dixit ille, Ecce nunc ſenui, non novi diem mortis meæ.

5 Jam itaq; ſume quæſo inſtrumenta tua, pharetram tuam, & arcum tuum, exiensq; in agrum, venare mihi venationem:

6 Et para mihi cupedias quemadmodum diligo, & adfer ad me, ut comedam: & benedicet tibi anima mea antequam moriar.

7 (Ribka verò audiebat quum alloqueretur Jitzchak Heſavum filium ſuum. abiit ergo Heſau in agrum, ad venandum venationem quam afferret.)

8 Interea Ribka alloquuta eſt Jahakobum filium ſuum, dicendo. Ecce, audivi patrem tuum loquentem cum Heſavo fratre tuo, dicendo:

9 Affer mihi venationem, & para mihi cupedias, quas comedam; poſt benedicam tibi coram Jehova, priuſquam moriar.

10 Nunc itaque fili mi, auſculta voci meæ; rei quam ego præcipio tibi.

11 Abi nunc ad gregem, & acceptos inde affer mihi hædos lactentes optimos; ut ex eis parem cupedias patri tuo, quemadmodum diligit.

12 Sic adfer ad patrem tuum, & comedet: ut benedicat tibi antequam moriatur.

13 Sed dixit Jahakob Ribkæ matri ſuæ, En Heſau frater meus, vir piloſus eſt, ego verò ſum vir glaber:

14 Fortaſſis palpabit me pater meus, & videbor in oculis ejus tanquam planus: ſic adducam ſuper me maledictionem, non autem benedictionem.

15 Cui dixit mater ejus, Super me adveniat maledictio tua, fili mi: tantùm auſculta voci meæ, & abi, accipe, adfer ad me.

16 Abiens ergo accepit, & attulit matri ſuæ: paravitque mater ejus cupedias, quemadmodum diligebat pater ejus.

17 Deinde accepit Ribka veſtimenta Heſavi filii ſui majoris deſiderabiliſſima, quæ erant apud ſe domi; induit Jahakobum filium ſuum minorem,

18 Pellibuſq; hædorum lactantium induit manus ejus, & glabritiem colli ejus:

19 Et poſuit cupedias illas quas paraverat cum pane, in manu Jahakobi filii ſui.

20 Sic veniens ad patrem ſuum, dixit, Pater mi: quo dicente, Ecce me, quis es tu, fili mi?

21 Dixit Jahakob patri ſuo, Ego ſum Heſau primogenitus tuus, feci quemadmodum edixiſti mihi: ſurge nunc, ſede & comede de venatione mea, ut benedicat mihi anima tua.

22 Dixit verò Jitzchak filio ſuo, Quàm jam citò inveniſti, fili mi? & ille, certè, inquit quia fecit Jehova Deus tuus ut obveniret mihi.

23 Tum dixit Jitzchak Jahakobo. Accede nunc, ut palpem te, fili mi, an tu ſis filius meus Heſau, an non?

24 Acceſſit ergo Jahakob ad Jitzchakum patrem ſuum, qui palpavit eum, & dixit: Hæc vox, vox eſt Jahakobi; at hæ manus ſunt manus Heſavi.

25 Nec tamen agnovit eum, eò quòd eſſent manus ejus ſimiles manibus Heſavi fratris ejus, piloſæ: quare benedixit ei.

26 Quum autem diceret, Tu ne es filius meus Heſau? reſpondiſſet Jahakob, Sum;

27 Dixit. Admove mihi, & comedam de venatione fili mei, ut benedicat tibi anima mea; & admovente eo cibum comedit, vinumq; afferente bibit.

28 Poſtea edixit ei Jitzchak pater ejus: Accede nunc & oſculare me, fili mi.

29 Accedente igitur eo & oſculante illum, odoratus Jitzchak odorem veſtimentorum ejus, benedixit ei: ac dixit, Vide, odor filii mei cui benedixit Jehova, eſt ſicut odor agri.

Þ.

QUum autem eſſet Eſau natus quadraginta annos, duxit uxorem Jeditham filiam Beeri Hitthæi, & Baſematham filiam Elonis Hitthæi: I.

2 Quæ fuerunt *a* amaritudo ſpiritus Iſaaco & Rebeccæ. *a Inf.27.46.*

3 Porrò quum ſenuiſſet Iſaac, & caligarent oculi ejus, adeò ut non videret; vocavit Eſavum filium ſuum majorem, dixitque ei, Fili mi, atque *hic* illi, Ecce me, inquit. II.

4 Tum dixit *ille*, Ecce nunc ſenui, non novi diem mortis meæ

5 Jam itaque ſume quæſo inſtrumenta tua, pharetram tuam, & arcum tuum, exiensq; in agrum, venare mihi feram:

6 Et para mihi cupedias qualibus delector; & adfer ad me, ut comedam; ut benedicat tibi anima mea antequam moriar.

7 Rebecca verò audiebat quum alloqueretur Iſaac Eſavum filium ſuum. Abiit ergo Eſau in agrum, ad venandum feram quam afferret.

8 Interea Rebecca alloquuta eſt Jacobum filium ſuum, dicendo: Ecce, audivi patrem tuum loquentem cum Eſavo fratre tuo, dicendo:

9 Affer mihi feram, & para mihi cupedias, quas comedam; poſt benedicam tibi coram Jehova, priuſquam moriar.

10 Nunc itaque fili mi, auſculta voci meæ in *re* quam ego præcipio tibi.

11 Abi nunc ad gregem, & acceptos inde *affer* mihi hœdos lactentes bonos; ut ea eis parem cupedias patri tuo, qualibus delectatur.

12 Tum adferto *illas* ad patrem tuum, ut comedat: ut benedicat tibi antequam moriatur.

13 Sed dixit Jacob Rebeccæ matri ſuæ, En Eſau frater meus, vir piloſus eſt, ego verò *ſum* vir glaber.

14 Fortaſſis palpabit me pater meus, & ero in oculis ejus tanquam planus: ſic adducam ſuper me maledictionem, non autem benedictionem.

15 Cui dixit mater ejus, Super me *veniat* maledictio tua, fili mi: tantùm auſculta voci meæ, & abi, accipe, *adfer* mihi.

16 Abiens ergo accepit, & attulit matri ſuæ: paravitque mater ejus cupedias, qualibus delectabatur pater ejus.

17 Deinde accepit Rebecca veſtimenta Eſavi filii ſui majoris deſiderabilibus, quæ *erant* apud ipſam domi, induit Jacobum filium ſuum minorem;

18 Pellibúſque hœdorum lactentium induit manus ejus, & glabritiem colli ejus:

19 Et dedit cupedias illas quas paraverat, itemque panem, in manum Jacobi filii ſui.

20 Sic veniens ille ad patrem ſuum, dixit, Pater mi: quo dicente, Ecce me, quis *es* tu, fili mi?

21 Dixit Jacob patri ſuo, Ego *ſum* Eſau primogenitus tuus; feci quemadmodum edixiſti mihi: ſurge nunc, conſide & comede de ferina mea, ut benedicat mihi anima tua.

22 Dixit verò Iſaac filio ſuo, Quàm jam citò inveniſti, fili mi? Et dixit, Quia fecit Jehova deus tuus ut occurreret mihi.

23 Tum dixit Iſaac Jacobo, Accede nunc, ut palpem te, fili mi, an tu ſis filius meus Eſau, néc ne.

24 Acceſſit ergo Jacob ad Iſaacum patrem ſuum, qui palpavit eum, & dixit: Hæc vox, vox *eſt* Jacobi, at hæ manus *ſunt* manus Eſavi.

25 Sic non agnovit eum, eò quòd eſſent manus ejus ſimiles manibus Eſavi fratris ejus, piloſæ: quare benedixit ei.

26 Poſtquam dixiſſet, Tu ne es filius meus Eſau? & reſpondiſſet Jacob, Sum.

27 Dixit igitur, Admove mihi *cibum*, ut comedam de ferina filii mei; ut benedicat tibi anima mea. Itaque admovit ei *cibum*, & is comêdit, vinumque ei attulit, & is bibit.

28 Poſtea edixit ei Iſaac pater ejus: Accede nunc & oſculare me, fili mi.

29 Accedente igitur eo & oſculante illum, odoratus odorem veſtimentorum ejus, benedixit ei · ac dixit, Vide, odor filii mei, *eſt* ſicut odor agri cui benedixit Jehova.

30 *b* Det

[illegible] Det it[illegible] Deus ipſe tibi de rore cœli variáq; pinguedine terr[illegible] frumenti ac muſti.

[illegible] ſerviant tibi populi, [illegible] incurvent ſe tibi nationes: honorem *[illegible] fratribus tuis, [illegible] incurvent ſe tibi filii ma[illegible] male[illegible] centium tibi quisq; maledictus* eſto, *& qui benedixe[illegible] benedictus.*

III. *[illegible] Fuit autem quum abſolviſſet Jitzchak benedicere Iahakobo; fuit inquam, vix dum egreſſo prorſus Iahakobo à facie Jitzchaki patris [illegible]: ut Heſau rediret à venatione ſua.*

[illegible] Itaq; paravit ipſe quoq; cupedias, & attulit patri ſuo: dixitq; patri ſuo Surgat pater meus, & comedat de venatione filii ſui, ut be[illegible] dicat mi[illegible] ma tua.

4 Dicente verò ei Jitzchako patre eius, Quis es tu? dixit, Ego ſum *[illegible], primogenitus tuus, Heſau.*

[illegible] tunc [illegible] contremuit J[illegible]zchak tremore magno admodum, & dixit. [illegible], [illegible], quivenatus venationem attulit mihi, de [illegible] omnia comedi, antequam venires, & cui benedixi etiam bene[illegible] erit.

[illegible] Audiens autem Heſau verba patris ſui, exclamavit clamore [illegible] amaro admodum. dixitq; patri ſuo, Benedic mihi, mihi quoque [illegible]

[illegible] frater tuus per fraudem, & abſtulit benedi[illegible]

[illegible] Heſau, *An quia vocatum eſt nomen eius J[illegible] me jam ſecundò? primogeniti jus meum ab[illegible] abſtulit benedictionem meam. deinde dixit, A[illegible] aſti mihi benedictionem?*

[illegible] autem Jitzchak, dixit Heſau, En, herum conſti[illegible] & [illegible] omnes fratres eius tradidi ei ſervos, frumento quoq; [illegible] muſt[illegible] eum: tibi igitur jam quid facerem, fili mi?

40 [illegible] verò Heſau patri ſuo, An benedictio unica tibi eſt, pater mi? benedic mihi, mihi quoque, pater mi: & ſublatâ Heſau voce ſuâ [illegible]

[illegible] dens itaque Jitzchak pater eius, dixit ei: Ecce præpin[illegible] habitatio tua, & rore cœli perfuſa ſupernè.

42 Sed gladio tuo vives, & fratri tuo ſervies: erit tamen quum planxeris, ut rumpendo excutias jugum eius è collo tuo.

IV. *43 Inceſſivo autem odio proſequutus eſt Heſau Jahakobum propter [illegible] am benedictionem qua benedixerat [illegible] pater eius: & dixit He[illegible] animo ſuo. Appropinquant dies luctus patris mei, tunc occi[illegible] dam [illegible] Iahakob[illegible] fratrem meum.*

[illegible] nunciata eſſent Ribka verba Heſavi filii ſui ma[illegible] [illegible] vocavit Jahakobum filium ſuum minorem, dixitque [illegible] Heſau frater tuus ſe mox conſolaturus eſſe de te, occi[illegible] te.

[illegible] Nunc itaq; fili mi, auſculta voci meæ, & ſurgens fuge te ad Labanem fratrem meum Charanem:

[illegible] Ut habites cum eo dies pauciſſimos, uſque dum avertatur ex[illegible] [illegible] fratris tui;

[illegible] Dum aversâ irâ fratris tui à te, oblitus fueris eius quod fe[illegible] poſteà mittens recipiam te inde: quare orbarer etiam utro[illegible] veſtrûm die uno?

[illegible] Jitzchako verò dixit Ribka, Tædet me vitæ meæ propter [illegible] ſi acciperet Jahakob uxorem de Chittæis quales iſtæ ſunt; de filiabus regionis iſtius, quorſum mihi vita?

30 *b* Det itaque Deus ſibi de rore cœli variâque pinguedine terræ, & copiam frumenti ac muſti. *b Heb. 11. 20.*

31 Serviant tibi populi, & inc[illegible]ent ſe tibi nationes: eſto be[illegible]nis fratribus tuis, & incurvent ſe tibi filii matris tuæ. *c* maledi[illegible]centium tibi quisque maledictus *eſto*, & qui benedixerit tibi, *eſto* benedictus. *c Sup. 12.3.*

III. 32 Accidit autem quum abſolviſſet Iſaac benedicere Jacobo; accidit, inquam, [illegible]x dum egreſſo Jacobo a facie Iſaaci patris ſui: ut Eſau veniret a venatione ſua.

33 Itaque paravit ipſe quoque cupedias, & attulit *illas* patri ſuo: dixitque pa[illegible] ſuo, Surgat pater meus, & comedat de ferina filii ſui, ut be[illegible] at mihi anima tua.

34 Dicente verò ei Iſaaco patre ejus, Quis es tu? dixit, Ego *ſum* fil[illegible] tuus, primogenitus tuus, Eſau.

35 Tunc *d* contremuit Iſaac tremore magno admodum, & dixit, Quis nam igitur ille *eſt*, qui venatus ferinam attulit mihi? ex qua tota comedi, antequam venires, & benedixi ei: atque etiam benedictus erit. *d Inf. 28.3.*

36 Audiens autem Eſau verba patris ſui, exclamavit clamore magno & amaro admodum: dixitque patri ſuo, Benedic mihi, mihi quoque, pater mi.

37 Qui dixit, Venit frater tuus per fraudem, & abſtulit benedictionem tuam.

38 Quapropter dixit *Eſau*. An *iſtud fecit* quia vocatum eſt nomen ejus Jacob. *e* Nam ſupplantavit me jam bis. Primogeniti jus meum abſtulit, & ecce jam abſtulit benedictionem meam. Deinde dixit, Annon ſepoſuiſti mihi benedictionem? *e Sup. 25. 33.*

39 Reſpondens autem Iſaac, dixit Eſavo, En, herum conſtitui eum tibi, & omnes fratres ejus tradidi ei ſervos; frumento quoq; ac muſto fulſi eum: tibi igitur jam quid facerem, fili mi?

40 Dicebat verò Eſau patri ſuo, An benedictio unica tibi eſt, pater mi? Benedic mihi, mihi quoque, pater mi: & ſublatâ Eſau voce ſuâ *f* flebat. *f Heb. 12. 20.*

41 Reſpondens itaque Iſaac pater ejus, dixit ei: Ecce præpinguis ſoli *erit* habitatio tua, & rore cœli *perfuſa* ſupernè.

42 Sed gladio tuo vives, & fratri tuo ſervies: attamen quum planxeris, rumpendo excuties jugum ejus è collo tuo.

IV. 43 Inteſtino igitur odio proſequutus eſt Eſau Jacobum propter iſtam benedictionem qua benedixerat ei pater ejus: & dixit Eſau in corde ſuo, *g* Appropinquant dies luctus patris mei, tunc oc[illegible] dam Jacobum fratrem meum. *g Obad. v. 10.*

44 Quumque nuntiata eſſent Rebeccæ verba Eſavi filii ſui ma[illegible] [illegible]ttens vocavit Jacobum filium ſuum minorem, dixitque ei, Ecce Eſau frater tuus ſe mox conſolaturus eſſet de te, occidendo te.

45 Nunc itaque fili mi, auſculta voci meæ, & ſurgens fugâ te eripe ad Labanem fratrem meum Haranem:

46 Ut habites cum eo dies pauciſſimos, uſque dum avertatur excandeſcentia fratris tui;

47 Dum aversâ irâ fratris tui à te, oblitus fuerit ejus quod feciſti ipſi. Poſteà mittens recipiam te inde: quare orbarer etiam utroque veſtrûm die uno?

48 Iſaaco verò dixit Rebecca, *h* Tædet me vitæ meæ propter Hitthæas: ſi acciperet Jacob uxorem ex Hitthæis quales iſtæ *ſunt*, ex filiabus regionis iſtius, quorſum mihi vita? *h Sup. v. 2.*

ANALYSIS CAP. XXVII.

PARS PRIMA.

De uxoribus Eſavi.

[illegible], Iſaacum & Rebeccam perpeſſos eſſe moleſtias [illegible] avi: ejusque rei cauſa innuitur, quòd videlicet [illegible] thææ, ac proinde idolorum cultui deditæ, ſince[illegible] us infeſtæ.

[P]ARS SECUNDA.

De benedictione Jacobi.

[illegible] ſit tum fit ut benedictio prior pronuntiata [illegible] iam Iſaac pronuntiare volebat ſuper Eſa[illegible] [illegible] niis ſunt novem.

1 Iſaac [illegible] Eſavo ut ſibi paret cupedias ex carne fera[illegible] [illegible] dictionis pronuntiationem, v. 3. 4. 5. 6.

[2] Re[illegible] Jacobo ut benedictionem illam fratris [illegible]

3 J[illegible] 13. 14.

4 R[illegible] cocta inſtr[illegible] det, v. 15

[5] [illegible] a matre [illegible], patrem adit, benedictionémque [illegible]

[6] [illegible] cante, palpandum ſe ei exhibet, atque [illegible]

[7] [illegible] comedit, v. 26. 27.

[8] [illegible] ent & accepit, v. 28. 29.

9 [illegible] primogenito, v. 29. 30. 31.

[P]ARS TERTIA.

De benedictione Eſavi.

[illegible], quomodo Eſau ſecundariam benedictionem ab Iſaaco impetrarit. Membra narrationis ſunt novem:

1 Tempus quo Eſau cupedias imperatas patri attulit, verſ. 32. & 33.

2 Tremor Iſaaci, quum ſentiret ſe per Jacobum eſſe deceptum, v. 34. 35.

3 Clamor Eſavi ad impetrandum benedictionem, v. 36.

4 Recuſatio Iſaaci, v. 37.

5 Qu[illegible]la Eſavi de fraude Jacobi, v. 38.

6 Iterata petitio benedictionis, ibid.

7 Iterata recuſatio Iſaaci, v. 39.

8 Secundò iterata petitio benedictionis, v. 40.

9 Pronuntiatio benedictionis, v. 41. & 42.

PARS QUARTA.

De eventu benedictionis à Jacobo interceptæ.

Eventa fraudis a Jacobo in intercipienda Eſavi benedictione admiſſæ narrantur tria:

1 Odium Eſavi & minæ, v. 43.

2 Conſilium Jacobo a Rebecca datum de periculo quod à fratre imminebat, declinando, v. 44. 45. 46. 47.

3 Inſtigatio Iſaaci ad Jacobum ablegandum, v. 48.

SCHOLIA IN CAP. XXVII.

NAtus quadraginta annos] *Hebr.* filius quadraginta annorum. ℣. 1.

2 Amariſſimæ animæ Jitzchaki & Ribkæ] *Hebr.* Amaritudo ſpiritus Jitzchako & Ribkæ. *Metonymia adjuncti, & metaphora.*

3 Majorem] *Hebr.* magnum. *Cum articulo, vie [illegible]. Sic deinceps.*

4 Non novi diem mortis meæ] *Id eſt, non novi quàm brevi venturus ſit dies mortis meæ: id eſt, in dies ſingulos mortem exſpecto. Synecd generis. Sic dies ſolet de muliere gravida quæ jam partui*

vocata eſt, & illum in ſingulos dies exſpectat, Sic weiß kein ʒiel mehr / *non novit amplius terminum*.

5 Venationem] *Verte*, feranam. *Sic deinceps. Metonymia adjuncti. quia in ferina acquirenda venatio occupatur.*

6 Para] *Hebr.* Fac *id eſt, coque. Synecd. generis.* Cupedias] *Hebræa vox à ſapore vel guſtu nomen habet. q.d. cibos ſapidos ſeu boni ſaporis, & proinde ſuaves guſtatu.* Diligo] *Id eſt, delector.* Benedicet tibi] *Fauſta precabitur à Deo.* Anima mea] *Ego ipſe. Synecd. membri.*

9 Coram Jehova] *Q.d. Quæ teſtamentaria benedictio rata futura eſt à Domino, Fr. Jun.*

12 Acceptos inde adfer mihi] *Hebr.* Et accipe mihi inde. *Ellipſis in hoc verbo uſitata. Vide ſup. 24.22.* Hœdos lactentes] *Hebr.* hœdos caprarum. *Numerus non exprimitur: ſed ex eo quod narratur v.16. probabiliter colligi poteſt, fuiſſe hœdos tres: quippe quorum pellibus tres diverſas corporis partes induit Rebecca.* Optimos] *Hebr.* bonos. *id eſt, pingues: ſynecd. gen.*

13 Vir pilofus] *Hebr.* Vir pili. *Genitivus adjuncti. id eſt, vir pilorum. ſynecd. membri.* Glaber] *Hebr.* Levis. *a longo. Græcè* λεῖος. *Germ.* glatt.

14 Videbor] *Heb.* Ero in oculis ejus. *id eſt, videbor ei.* Planus] *Hebr.* Errare faciens, *ſeu* in errorem inducens.

15 Super me adveniat] *Simili loquutione utebantur Judæi Matth. 27.25. ſed diſſimili mente.* Adveniat] *Malim*, veniat. Maledictio tua] *Id eſt, malum quod tibi imprecabitur pater: metonymia adjuncti.* Adfer] *Ellipſis qualis v.12.* Ad me] *Vel*, mihi.

17 Deſiderantiſſimis] *Heb.* deſideriorum. *Genitivus adjuncti. Id eſt, valde pretioſas: metonymia effecti.* Minorem] *Heb.* parvum. τὸν μικρὸν *Id eſt, minorem natu. Metonymia effecti.*

20 Fili mi] *Indefinito ſenſu nominat filium, prout ſenes ſolent appellare juniores neq; enim agnoſcebat filium eſſe.*

22 Quam jam citò inveniſti] *Hebr.* Quid hoc *ſibi vult, quòd* feſtinaſti inveniendo? Obveniret] *Obviam veniret, vel, occurreret.*

24 Hæc] *In Hebræo eſt articulus: & mox iterum. Græcè* ὁ φωνὴ *&c.* αἱ δὲ χεῖρες *&c.*

26 Sum] *Heb.* Ego.

29 Vide, odor filii &c.] *Verte ſic, ut poſita ſunt ſententia in Hebræo:* Vide, odor filii mei *eſt* ſicut odor agri cui benedixit Jehova. *Id eſt, agri fragrantiſſimi ſeu odoratiſſimi, ac proinde uberrimi.*

30 Ipſe] *Ponitur pro articulo. Gr.* ὁ Θεός. Variaque pinguedine] *Heb.* Et pinguedinibus.

31 Maledicentium tibi quisque] *Hebr.* Maledicentes tibi. *Syntaxis diſtributiva.*

32 Vixdum egreſſo prorſus] *Heb.* tantùm exeundo exiverat. A venatione ſua] *Hic nomen venationis propriè accipitur.*

33 De venatione] *Verte*, De ferina. *Metonymia efficientis.*

35 Quis ubinam] *Videtur vertendum*, Quiſnam igitur eſt ille &c. Venationem] *Ferinam.*

37 Tuum] *Tibi deſtinatum à me & jure primogenitorum debitum.*

38 An quia &c.] *Fortaſſe rectiùs ſic:* An *iſtud ſecit*, quia vocatum eſt nomen ejus Jahbakob? Nam ſupplantavit me &c. *Ellipſis.* Vocatum eſt] *Hebr.* Vocavit. *Nempe is qui primò ſic eum vocavit. Vel, vocarunt, id eſt, vocat, ſcil. unusquisque.* Supplantaverit] *Verbum Hebræum nomini Jahakob conjugatum eſt: & utrumque derivatur à nomine quo ſignificatur planta ſive calcaneus.* Secundò] *Vel*, bis. *Heb* duabus vicibus. Abſtulerat] *Malim*, Abſtulit. *At falsò hîc criminatur fratrem: nam ipſe ſciens prudens jus illud ei vendiderat, ſuprà 25.33.* Meam] *mihi debitam. At hoc quoque falſum. nam non ampliùs ei debebatur benedictio primogeniti, quum ipſe jus primogeniti vendidiſſet.*

39 Omnes fratres ejus] *Id eſt, totam poſteritatem ſuam, Fr. Jun.* Servos] *Hebr.* in ſervos. Fulcivi] *Malim*, fulſi. *quo verbo utitur Cic. pro C. Rabirio Poſth. ubi ait, Labentem excepit, corruere non ſivit: fulſit & ſuſtinuit re, fortunâ, fide, hodieq; ſuſtinet. Met. ab iis qui vacillantem manu ſuſtinent.*

40 Flebat] *Confer Heb 12.17.*

41 Prœpinguis ſoli] *Heb.* Pinguedines terræ. Rore cœli perfuſa] *Hebr.* E rore cœli.

42 Fratri tuo ſervies] *Id eſt, poſteri tui ſervient poſteris fratris tui. Metonymia effecti: ut ſup. 25.23.* Quum planxeris] *Id eſt, duram, moleſtam, & lamentabilem ſervitutem aliquandiu pertuleris, ad cujus gravitatem coactus fueris ingemere: vide 2. Sam 8.14. Fr. Jun.* Rumpendo excuties] *Hebr.* rumpas. *Quod contigit ſub rege Joram, 2. Reg 8 20.* Jugum ejus] *Servitutem quam ille tibi tanquam jugum impoſuerit. Metaphora. Nam ſicut jugum moleſtum eſt bovi: ita ſervitus moleſta eſt ſervo.*

43 Cum animo ſuo] *Hebr.* In corde ſuo. *Atque hauddubiè etiam ore: ut patet ex ſequentibus. Vel certè vultu ſignum prebuit ſanguinarii illius propoſiti ſui. Sed verba proximè ſequentia aliquid manifeſtè indicant. item v.44.* Dies luctus patris mei] *Dies quibus lugendus erit ſolenniter pater meus ſepeliendusque. Genitivus adjuncti adhærentis in Voce* luctus: *& genitivus ſubjecti occupantis ſive objecti in Voce* patris.

45 Fuga te eripe] *Hebr.* Fuge tibi. *Pleonaſmus.*

46 Pauciſſimos] *Hebr.* unos. *Fortaſſe ſenſus eſt, annum unum. Sic infrà 29.20.*

48 Chitthæas] *Id eſt, uxores Eſavi: de quibus ſuprà 1. & 2. Fr. Jun. Synecd. gen. Hebr. filias Chethi.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVII.

EX v.1. Exemplum violati honoris parentibus debiti in ducenda uxore. *Conjugium.*

2 Ex verſ.2. Cor piorum impia proximorum facinora abſque cruciatu aſpicere non poteſt. Vide 2. Pet. 2. v.8. *Pietas.*

3 Ex v.3. Senectus varia ſecum fert incommoda. Quò meliùs juventus collocanda eſt. *Senectus.*

4 Item, exemplum infirmitatis in fidelibus, dum poſthabitâ patefactâ Dei voluntate, ex affectu humano aliquid divinæ voluntati contrarium moliuntur. Sciebat Iſaac, divino oraculo Rebeccæ dato minorem ſuum filium majori prælatum eſſe: interim dominatum attribuere vult majori. *Imperfectio fidelium.*

5 Ex v.4. Senes ſubinde ſeipſos commonefacere debent, ſe morti vicinos eſſe: ut ſeſe maturè ad illam comparent. *Senectus.*

6 Ex v 11. & 15. Fidei ſæpe actiones vitioſæ permiſcentur. Ex fide egit Rebecca, dum poſthabitâ offenſione mariti operam dedit ut dominatus Jacobo divinitus promiſſus ſup. cap. 25. v. 23. in illum conferretur: interim peccavit in eo, quòd huc adhibuit mendacium & dolum. Quum debuiſſet Iſaaco in memoriam revocare promiſſionem Dei, eumq; hortari ne quid contra illam ageret: ſimulque Deum orare ut animum illius flecteret ad locum dandum admonitioni ſuæ. *Fides.*

7 Ex v.18.21. & 22. Exemplum proximè-præcedenti ſimile. Etenim ex fide egit Jacob, quòd poſthabitâ offenſione patris ac fratris, operam dedit ut benedictionem primogenito debitam conſequeretur, atq; ita dominus fratris ex Dei promiſſo conſtitueretur: ſed interim peccavit in eo, quòd in dolum a matre ſuaſum conſenſit, Deique nomine abuſus eſt. *Fides.*

8 Ex v.22. Quum venatores feram aliquam ceperint, non debent hunc eventum adſcribere Fortunæ, nec ſuæ induſtriæ aut fortitudini: ſed providentiæ divinæ: ac proinde Deo gratias agere debent. *Venatio.*

9 Ex verſ.25. Quum homines aliquid ſuſcipiunt ac moliuntur contra decretum Dei, nihil proficiunt: ſed contra ſuam etiam ſententiam atque voluntatem efficiunt id quod Deus decrevit. *Decreta Dei.*

10 Ex v.29.30. Quum Deus per hominem exſequi vult decretum aliquod ſuum, per convenientia objecta ad hoc illum excitat. *Gubernatio Dei.*

11 Ex v.32. Deus tempora actionum humanarum ita diſpenſat, ut ſerviant exſequutioni decretorum ipſius. *Gubernatio Dei.*

12 Ex v.35. Fidei proprium eſt, obedire Deo: etiamſi obedientia illa carni valde adverſetur. *Fides.*

13 Item, quod miniſtri verbi Dei nobis in nomine Dei ſive ex mandato Dei annuntiant, id firmum ac ratum eſt. Vide Matth. 18. v. 18. Joh. 20. v. 23. *Verbum Dei.*

14 Ex v.36. & 37. Deus contemtores verbi ſui punit. Quare à profanitate iſta nobis caveamus. Vide Heb. 12. v. 16. 17. Eſa. 55. v. 6. item 2. Cor. 6. v. 1. *Verbum Dei.*

15 Ex v.41. Terrena bona etiam impiis Deus confert: ſed illa nihil eis conducunt ad vitam æternam. *Bona terrena.*

16 Ex v.41. Impii ſine cauſa juſta pios odio proſequuntur, illorúmque vitæ inſidiantur. Quod quum pii expendunt, conſolentur ſeſe exemplo Jacobi. *Impii.*

17 Item, hypocritæ dum impia conſilia animis alunt, interim pietatem piæ ſe ferunt. *Hypocriſis.*

18 Ex v.44. Deus providentiâ ſuâ conſilia impiorum mala detegit, ut pii ſaluti ſuæ proſpicere, ſibiq; ab illis cavere poſſint. Similia exempla vide in Davide 1. Sam. 19. v. 2. in Paulo Act. 9. v. 24. & cap. 23. v. 16. *Gubernatio Dei.*

19 Ex v.45. Fuga eſt medium licitum ad pericula declinanda: niſi quis officii ratione manere teneatur. *Fuga.*

20 Item, præſtat omnis generis incommoda ſubire, ut frui poſſimus benedictione ſpirituali: quam illâ poſthabitâ, cum impiis paciſci. *Impii.*

21 Ex verſ.46. Charitas benè ſperat etiam de impiis. Vide 1. Cor. 13. v. 7. *Charitas.*

22 Ex v.47. Etiamſi pii ſe non ulciſcantur de impiis à quibus læſi ſunt, tamen id facit Deus. Et quanquam Deus id non facit in hac vita, tamen pii conſortium illorum vitant. *Pii.*

23 Ex v.48. Exemplum prudentiæ muliebris in Rebecca: quatenus commodè eò adducit Iſaacum ut Jacobum dimittat: ut ille hoc modo inſidias Eſavi evadat: diſſimulatis interim Eſavi minis, ne mariti dolorem creet. *Prudentia.*

CAP. XXVIII.

CAPUT XXVIII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Iſaaci, Eſavi & Jacobi: narranturque tria. 1. Quomodo Iſaacus Jacobum ablegarit. 2. Quomodo Eſavus tertiam uxorem duxerit. 3. Quomodo Jehova Jacobo in itinere apparuerit. Secunda pars incipit v.6. tertia v.10.

T. & J.

I. *VOcans itaq; Jitzchak Jahakobum ut benediceret ei; præcepit ac dixit ei, Ne accipito uxorem de filiabus Cenahanæorum.*

2 Surge, abi in Padanem Syriæ in domum Bethuelis avi materni tui, & accipe tibi inde uxorem de filiabus Labanis avunculi tui.

3 Deus *autem fortis omnipotens benedicat tibi, fructuoſúmq; te reddat ac multiplicet te; ut* pater *ſis cœtui populorum.*

4 Détq; tibi benedictionem Abrahami, tibi, inquam, *& ſemini tuo tecum; ut hæreditario jure poſſideas terram peregrinationum tuarum, quam Deus dedit Abrahamo.*

5 Sic dimiſit Jitzchak Jahakobum ut abiret in Padanem Syriæ ad Labanem filium Bethuelis Syrum, fratrem Ribkæ matris Jahakobi & Heſavi.

II. *6 Videns autem Heſau Jitzchakum benedixiſſe Jahakobo, & dimiſiſſe eum in Padanem Syriæ ad accipiendum ſibi inde uxorem: quumq; ei benediceret: interdixiſſe ei dicendo; Ne accipias uxorem de filiabus Cenahanæorum:*

7 Jahakobum verò auſcultantem patri ſuo ac matri ſuæ, abiiſſe in Padanem Syriæ:

8 Videns quoque Heſau malas videri *filias Cenahanæorum in oculis Jitzchaki patris ſui:*

9 Abiit Heſau ad Jiſchmahelitas; & accepit Machalatham filiam Jiſchmahelis filii Abrahami, ſororem Nebajothi, præter ſuperiores *uxores ſuas, uxorem ſibi.*

III. *10 Verùm Jahakob profectus è Beer-ſchebah, ut iret Charanem.*

11 Incidit in quendam locum, ubi pernoctavit, quia occiderat Sol; & accipiens de lapidibus illius loci diſpoſuit cervical ſibi: ita cubavit in eo loco.

12 Eoq; ſomniante, ecce ſcalam conſtitutam in terra, cujus ſummitas pertingebat ad cœlum: & ecce Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes per eam.

13 Ecce autem Jehovam ſtantem ſupra eam, qui dixit, Ego ſum *Jehova Deus Abrahami patris tui, & Deus Jitzchaki: hanc ipſam terram in qua tu cubas, tibi dabo & ſemini tuo:*

14 Eritq; ſemen tuum numero *ſicut pulvis terræ, adeò ut erumpas* multitudine *in Occidentem, & in Orientem, & in Septentrionem, & in Meridiem: & benedicentur in te omnes familiæ terræ, id eſt, in ſemine tuo.*

15 Ecce autem ego ſum *tecum, ut ſervem te quocunq; iveris, & reducam te in hanc ipſam terram: non enim deſeram te uſque-dum perfecero quæ eloquutus ſum tibi.*

16 Quum itaq; evigilaret Jahakob à ſomno ſuo; dixit, Certè eſt *Jehova in hoc loco: attamen ego neſciveram.*

17 Poſtea ductus reverentiâ, dixit, Quàm reverendus eſt *hic locus! nihil* eſt *hic* locus *niſi domus Dei, & hæc porta cœli* eſt.

18 Et mane ſurgens Jahakob eodem matutino, accepit illos lapides quos diſpoſuerat pro cervicali ſibi, & diſpoſuit eos in ſtatuam, & fudit oleum in ſummitatem ejus.

19 Vocavitq; nomen loci illius illius Beth-elem: ſiquidem Luz erat nomen civitatis illius antè.

20 Præterea vovit Jahakob votum dicendo: Quum fuerit Deus mecum, & ſervaverit me in via iſta qua ego profecturus ſum, dederitque mihi panem ad comedendum, & veſtimentum ad induendum,

21 Reverſúsq; fuero proſperè ad domum patris mei, deniq; fuerit Jehova Deus;

22 Tum hæc ſtrues lapidum quam diſpoſui in ſtatuam, erit domus Dei: & quicquid dederis mihi, ejus decimas omnino ſum daturus tibi.

P.

VOcans itaque Iſaac Jacobum benedixit ei; præcepitque ac dixit ei, Ne accipito uxorem ex filiabus Cananæorum. I.

2 Surge, *a* abi in Padanem Syriæ in domum Bethuelis avi materni tui, & accipe tibi inde uxorem ex filiabus Labanis avunculi tui. *a* Oſe.12.12.

3 Deus autem omnipotens benedicat tibi, fructuoſúmque te reddat ac multiplicet te; ut evadas *in* cœtum populorum.

4 Détque tibi benedictionem Abrahami, tibi, *inquam*, & ſemini tuo tecum; ut hæreditario jure poſſideas terram peregrinationum tuarum, quam Deus dedit Abrahamo.

5 Sic dimiſit Iſaac Jacobum ut abiret in Padanem Syriæ ad Labanem filium Bethuelis Syrum, fratrem Rebeccæ matris Jacobi & Eſavi.

6 Videns autem Eſau Iſaacum benedixiſſe Jacobo, & dimiſiſſe eum in Padanem Syriæ ad accipiendum ſib*i* inde uxorem: quúmque ei benediceret, interdixiſſe ei dicendo; Ne accipito uxorem ex filiabus Cananæorum: II.

7 Jacobum verò auſcultantem patri ſuo ac matri ſuæ, abiiſſe in Padanem Syriæ:

8 Videns quoq; Eſau malas eſſe filias Cananæorum in oculis Iſaaci patris ſui:

9 Abivit Eſau ad Iſmaelitas; & accepit Mahalatham filiam Iſmaelis filii Abrahami, ſororem Nebajothi, præter uxores ſuas, ſibi in uxorem.

10 Verùm Jacob profectus è Berſaba, ibat Haranem. III.

11 Incidit autem *in* quendam locum, ubi pernoctavit, quia occiderat ſol; & accipiens *unum* ex lapidibus illius loci poſuit *illum* cervical ſibi: ita cubavit in eo loco.

12 Eóque ſomniante, ecce ſcala conſtituta *erat* in terra, cujus ſummitas pertingebat ad cælum: & ecce angeli Dei aſcendebant & deſcendebant per eam.

13 Ecce autem Jehova *b* ſtabat ſupra eam; qui dixit, Ego *ſum* Jehova deus Abrahami patris tui, & deus Iſaaci: Quod attinet ad terram in qua tu cubas, tibi dabo eam & ſemini tuo: *b* Inf.35.1. & 48.3.

14 Eritque ſemen tuum ſicut *c* pulvis terræ, adeò ut erumpas in Occidentem, & in Orientem, & in Septentrionem, & in Meridiem: & *d* benedicentur in te omnes familiæ terræ, & in ſemine tuo. *c* Deut.12. 20. & 19.8. *d* Sup.12.3. & 18.18. & 22.18. & 26.4.

15 Ecce autem ego *ſum* tecum, ut ſervem te quocunque iveris; & reducam te *in* hanc *ipſam* terram: non enim deſeram te uſque-dum perfecero quæ eloquutus ſum tibi.

16 Quùm itaque evigilaſſet Jacob à ſomno ſuo; dixit, Certè eſt Jehova in hoc loco: attamen ego neſciveram.

17 Nam extimuerat, dixeratque, Quàm terribilis *eſt* hic locus? Nihil *eſt* hic *locus* niſi domus Dei, & hic *locus* porta cæli *eſt*.

18 Et mane ſurgens Jacob eodem matutino, *e* accepit illum lapidem, quem poſuerat pro cervicali ſibi, & poſuit eum *in* ſtatuam; & *f* effudit oleum in ſummitatem ejus. *e* Inf.31.13. *f* Inf.35.14.

19 Vocavitque nomen loci illius *g* Beth-el: ſiquidem Lus *erat* nomen civitatis illius antè. *g* Sup.12.8.

20 Præterea vovit Jacob votum dicendo: S*i* fuerit Deus mecum, & cuſtodiverit me in via iſta qua ego proficiſcor, dederitque mihi panem ad comedendum, & veſtimentum ad induendum;

21 Reverſúsque fuero cum pace ad domum patris mei, denique *ſi* fuerit mihi Jehova in deum:

22 Tum lapis hic quem poſui in ſtatuam, erit domus Dei: & quicquid dederis mihi, ejus decimas certò dabo tibi.

ANALYSIS CAP. XXVIII.

PARS PRIMA.

De ablegatione Jacobi.

ABlegatio Jacobi illuſtratur ex loco in quem, & à perſonis ad quas ablegatus fuit, nec non à cauſa finali, v.2. Poſtremò ex adjuncto ablegantis, v.3. & 4.

PARS SECUNDA.

De novis nuptiis Eſavi.

Factum Eſavi ducentis tertiam uxorem illuſtratur primò ex occaſione, videlicet ablegatione Jacobi, verſ.6.7. Deinde ex cauſa finali, ut ſcilicet reconciliaret patrem ſibi offenſum propter uxores Chananæas, verſ.8. Poſtremò indicatione perſonæ quam duxit.v.9.

PARS TERTIA.

De apparitione Domini factâ Jacobo in itinere.

Apparitio Jehovæ, facta Jacobo, illuſtratur quinque modis.

1 Ex loco ubi facta eſt, v.11.

2 Ex tempore quo facta eſt, ibid.

3 Ex adjuncto ſtatu Jacobi cui facta eſt, ibid.

4 Ex forma, nempe ſomnio: quo continebantur

tum { imagines certarum rerum, v.12. & 13. / verba Jehovæ ad Jacobum, directa ad ipſum conſolandum, v.13.14. & 15. }

5 Ex eventis. Ea autem ſunt certa facta Jacobi.

Facta Jacob*i* quæ propter præcedentem Jehovæ apparitionem ſuſcepit ac peregit, narrantur quatuor.

1 Agnovit paternam providentiam Dei circa ſe, v.16. & 17.

2 Erexit monumentum iſtius apparitionis, v.18.

3 Nomen loco impoſuit, v.19.

4 Votum vovit de inſtituendo illic cultu Dei, v.20.21.22.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII.

BEnediceret] *Bene precaretur, dimiſſurus eum. Sic Joſ.22.9.* v.1.

2 In domum] *Malim,* ad domum. *id eſt familiam. Metonymia ſubjecti.* Avi materni tui] *Hebr.* patris matris tuæ. Avunculi tui] *Hebr* fratris matris tuæ. *Periphraſis.*

3 Deus autem fortis] *Malim ſimpliciter,* Deus autem. Ut pater ſis cœtui] *Vox* pater *non habet rationem ſupplementi, ſed ſenſum verborum exprimit. Hebr.* Ut ſis in cœtum. *Id eſt, ut evadas in cœtum, ſeu ut fiat ex te cœtus populorum.*

4 Benedictionem Abrahami] *Id eſt, Abrahamo promiſſam.*

Genitivus ſubjecti. Terram peregrinationum tuarum] *Id eſt, in qua tu peregrinatus es. Genitivus adjuncti.*

8 Videt] *Recluis ſuppletur,* eſſe. *Malum autem eſſe aliquid in oculis alicujus, phraſi Hebraica eſt idem quod, malum alicui videri.*

9 Jiſchmahelitas] *Hebr.* Jiſchmahhelem. *Sed is jam antea mortuus erat, ſuprà 25.17. Nomina autem propria pro gentilibus ſæpe uſurpantur. Fr. Jun. Metonymia efficientis.* Accepit] *Nempe ut hoc modo patris gratiam ſibi conciliaret, ut uxorem ducendo aliquam cognatam.* Nebajothi] *Primogeniti Iſmaelis, ſuprà 25.13. Fr. Jun.* Uxorem] *Hebr.* in uxorem.

11 Quia occiderat ſol] *Ideò non poterat pervenire Luzam, & in agro ſub dio cubare coactus eſt, Fr. Jun.* De lapidibus] *Videtur ſupplendum,* unum: *ex collatione v 18. & 22. Synecd. generis.* Diſpoſuit] *Verto,* poſuit. Cervical ſibi] *Hebr.* Cervicalia ſua.

12 Ecce ſcalam] *Viſiona hæc convenit cum promiſſionibus Dei. Nam ſcala Jacobi iter deſignat: Angeli aſcendentes, abeuntis ſunt cuſtodes, ſicut deſcendentes, redeuntis. Deus ſummitatem ſcalæ obtinet, quia eam totam moderatur cujus providentia Jacob à parentibus abſtrahitur, in itinere ducitur, apud ſocerum conſervatur, atque reducitur. Hanc interpretationem affert Deus ipſe v.15. Quum enim ſe Jacobo adfuturum, eumq; non deſerturum dicit; ſatis declarat, quorſum in ſummitate ſcalæ ſit, & Angelos adhibuerit. Fr. Jun. Sed præter hanc interpretationem altera quoq; ſeſe offert ex verbis Chriſti Joan 1. verſ ult. nempe per iſtam ſcalam ſignificatum fuiſſe Chriſtum, ut per quem ſolum in cælum aſcendere poſſimus. quod ipſum hic quoq; verbis Jehovæ Jacobum alloquentis innuitur, ubi ait, in ſemine ejus (nimirum Chriſto) benedictum iri omnes familias terræ.* Summitas] *Hebr* caput] *Metaph.*

14 Sicut pulvis] *Ut ſuprà 13 v.16.* In] *Malim* ad. *Sic deinceps.* Occidentem] *Hebr.* mare. *Metonymia adjuncti: quia mare mediterraneum ſitum eſt terræ Chanaan ad occidentem* Benedicentur] *Confer ſuprà 22.18.* Id eſt] *Hebr.* Et. Semine] *Nempe Chriſto, Gal 3.16.*

16 Evigilaret] *Verto,* evigilaſſet. Eſt] *Scil. per ſingularem gratiam erga me. Synecd gen.*

17 Hæc] *Malim,* hic *locus.*

18 Illos lapides &c.] *Verto,* illum lapidem quem poſuerat pro cervicali ſibi, & poſuit eum &c. Oleum] *Velut conſecrationis ſignum Confer Exod.29. Fr. Junius.* Summitatem] *Hebr. caput.* Ejus] *Nempe lapidis.*

19 Bethelem] *Id eſt, domum Dei. Ratio hujus nominis præceſſit v.17.*

20 Quum] *Hebr.* Si. *Sed non eſt hic particula conditionalis, ſed temporis adverbium: ut ſuprà v.15. & infrà 38.9. Nam de promiſſionibus ſibi factis minimè ambigit, quas propè ad verbum repetit: & adverbium certitudinis quo utitur ſuprà v.16. eum non dubitaſſe docet, Fr. Jun.*

21 Proſper] *Hebr.* In pace. *Id eſt, cum pace. Synecdoche membri.* Deus] *Hebr* In Deum] *id eſt pro Deo hoc eſt, ſalus qui deitatem ſuam, nempe divinam potentiam & bonitatem, in me felicitando demonſtraverit.*

22 Hæc itaque lapidum] *Hebr.* lapis hic. *id quod retinendum judico, ex collatione v.18.* Quam diſpoſui] *Verto,* Quem poſui. Erit domus Dei] *Id eſt, ex hoc lapide & aliis quibus opus erit, extruam altare apud quod Deum unà cum meis adorem, vel etiam templo aliquo. Metonymia adjuncti. Hujus promiſſionis complementum vide infra cap 35.v.1 3 & 7*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVIII.

Ex v.1. Deus promiſſiones ſuas apud fideles ſuos identidem repetit, ut fides eorum confirmetur. *Gubernatio Dei*

2 Ex eod. v. & 2. Parentum eſt curare & operam dare in liberis ipſorum cum perſonis piis matrimonium contrahant. *Parentum officium*

3 Ex v.3. & 4. Parentum eſt, filios ſuis benedicere. *Parentum officium.*

4 Ex verſ.9. In Eſavo proponitur ingenium hypocritarum: qui etſi Deum non timent, tamen ut terrenorum bonorum compotes ſint, operam dant interdum ut placeant hominibus illis a quibus ſe illa accepturos ſperant: quanquam interim à rectis mediis aberrant. *Hypocriſis.*

5 Ex verſ 10. Exemplum obedientiæ quam liberi parentibus debent. *Officium liberorum.*

6 Ex v.11. Si quando iter facientes, experimur adverſa: conſolemur nos exemplo Jacobi. *Iter.*

7 Ex v.12. Typus Chriſti: per quem tanquam ſcalam in cælum aſcendere nobis datur: quique & cælum attingit, propter deitatem, & terram, propter humanitatem: item terram cum cælo, id eſt, homines electos cum Deo conjungit: ſuper quem etiam angeli aſcenderunt ac deſcenderunt, miniſtrantes ſcilicet ei. Johan.1.v.ult. *Typus Chriſti.*

8 Ex v.13. Vide verſu primo. *Gubernatio Dei*

9 Ex v.14. Promiſſio de Chriſto Vide Gal.3 v.13 14. *Chriſtus.*

10 Ex v.15. Qui exemplo Jacobi Deo fideliter ſervit, is cum eodem ſibi poteſt conſolatione hac, quòd ipſum Deus in ignoto itinere protecturus atque ſervaturus ſit. *Iter. Putat.*

11 Ex v.16. Gratiæ Deo agendæ, quoties nos beneficio aliquo ab ipſo affectos intelligimus. *Gratiarum actio.*

12 Item ignorantia noſtra diffidentiàve ingenuè nobis agnoſcenda & confitenda. *Confeſſio.*

13 Ex v.17. Senſus præſentiæ Dei reverentiam in animis noſtris parere debet. *Reverentia erga Deum.*

14 Item, ubicunque locorum Deus nobis benevolentiam erga nos ſuam certo verbo declarat, ibi domus Dei eſt & porta cæli. *Domus Dei. Porta cæli.*

15 Ex v.18. & 19. Beneficia Dei ſingularia perpetuâ memoriâ recolenda atque celebranda ſunt. *Gratiarum actio*

16 Item, ſicut olim in populo Dei res terrenæ infuſione olei conſecrabantur, id eſt, ad cultum Dei externum deſtinabantur: ita ad cultum Dei internum requiritur ut corda perfundantur oleo illo lætitiæ quod eſt Spiritus ſanctus. *Cultus Dei.*

17 Ex v.20. Exemplum legitimi Deóque placentis voti: ubi primùm bonus eſt ſcopus, ut hic gratiarum actio erga Deum pro acceptis beneficiis: deinde nihil ſuſcipitur niſi quod ſerviat honori Dei, ut quòd Jacob Deo extruere vult domum, ubi eum ſacrificiis ab ipſo præſcriptis colat. Poſtremò non plus promittitur quam quis beneficio Dei poſſit præſtare: ſicut Jacob promittit decimas de bonis quæ ei dederit Deus. *Votum.*

CAPUT XXIX.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Jacobi & narrantur quatuor 1 Quomodo venerit Charanem, ibique moram, innotuerit Rachel conſobrinæ, & ipſe viciſſim illi. 2. Quomodo innotuerit Labani avunculo, hoſpitióque ab eo exceptus ſit. 3. Quomodo in uxores duxerit duas illius filias, Leam & Rachelem. 4. Quot filios ex Lea ſuſceperit. Secunda pars incipit v.13. tertia v.15. quarta v.31.

T. & J.

1 DEinde ſublatis Jahakob pedibus ſuis, perrexit in regionem orientalem.

2 *Quum autem circumſpiceret, ecce puteum in quodam agro, & ecce ibidem tres greges pecudum recubantes juxta illum, quia de illo puteo adaquabantur greges; & lapidem magnum ſuper os illius putei.*

3 *Congregari enim ſolebant illuc omnes greges, & devolventes* paſtores *lapidem illum ab ore illius putei, adaquabant pecudes: poſteà reponebant eundem lapidem ſuper os putei in locum ſuum.*

4 *Tum dicenti illis Jahakobo, Fratres mei, unde eſtis? dixerunt,* Ex Charane *ſumus.*

5 *Et ille eis, Noſtisne, inquit, Labanem filium Nachoris? qui dixerunt, Novimus.*

6 *Deinde dixit eis, An ei rectè eſt? qui dixerunt, Rectè, & ecce Rachelam filiam ejus advenientem cum pecudibus.*

7 *Tunc dixit, En adhuc dies multus eſt, nec tempus congregandi pecoris: adaquate pecudes, & abeuntes paſcite.*

8 *Illi autem dixerunt, Non poſſumus, uſque dum congregati fuerint omnes greges, & devolverint* paſtores *iſtum lapidem ab ore putei: tum adaquabimus pecudes.*

9 *Ipſo adhuc loquente cum illis: advênit Rachel cum pecudibus* quæ erant *patris ſui, nam paſcebat ea.*

10 *Factúmque quum videret Jahakob Rachelam filiam Labanis avunculi ſui, & pecudes Labanis avunculi ſui advenisse: ut accedens Jahakob devolveret lapidem illum ab ore putei, & adaquaret pecudes Labanis avunculi ſui.*

P.

1. DEinde ſublatis Jacob pedibus ſuis, perrexit in regionem orientalem.

2 Quum autem circumſpiceret, ecce puteus *erat* in quodam agro, & ecce ibidem tres greges pecudum recubabant juxta illum, quia ex illo puteo adaquabant greges; & lapis magnus *erat* ſuper ore illius putei.

3 Congregari enim ſolebant illuc omnes greges, & devolventes lapidem illum ab ore putei, adaquabant pecudes: poſteà reponebant eundem lapidem ſuper os putei in locum ſuum.

4 Tum dicenti illis Jacobo, Fratres mei, unde eſtis? dixerunt, Ex Harane ſumus.

5 Et ille eis, Noſtiſne, inquit, Labanem filium Nahoris? qui dixerunt, Novimus.

6 Deinde dixit eis, An ei rectè *eſt*? qui dixerunt, Rectè; & ecce Rahel filia ejus advenit cum ovibus.

7 Tunc dixit, En adhuc dies multus *eſt*, nec tempus *eſt* congregandi pecoris: adaquate oves, & abeuntes paſcite.

8 Illi autem dixerunt, Non poſſumus uſque dum congregati fuerint omnes greges, & devolverint *paſtores* iſtum lapidem ab ore putei: tum adaquabimus oves.

9 Ipſo adhuc loquente cum illis: advênit Rahel cum ovibus patris ſui; nam ipſa paſcebat.

10 Quum autem videret Jacob Rahelam filiam Labanis avunculi ſui, & oves Labanis avunculi ſui: accedens Jacob devolvit lapidem illum ab ore putei, & adaquavit oves Labanis avunculi ſui.

11 Quum-

11 [illegible] *oſculatus Jahakob Rachelam, ſublatâ voce ſuâ* [illegible].

12 [illegible] *Jahakob Rachelæ ſe cognatum eſſe patris ipſius, &* [illegible] *verò cucurrit, ut nunciaret patri ſuo.*

II 13 [illegible] *audiret Laban nuncium de Jahakobo filio* [illegible] *ſuæ, ut* [illegible] *obviam ei amplexaretur atque oſcularetur* [illegible]*, introduceretq́ eum in domum ſuam: tunc enarravit Labani* [illegible] *res iſtas.*

14 *Et dixit ei Laban, Profectò os meum & caro mea es: ſic manſit apud eum* [illegible] *integrum.*

III 15 [illegible] *Laban Jahakobo, An quia cognatus meus es,* [illegible] *ſerviturus eſſes? indica mihi quæ merces tua* [illegible].

16 *Erant autem Labani duæ filiæ; nomen majoris Lea, & nomen* [illegible] *Rachel.*

17 [illegible] *oculi Leæ teneri; ſed Rachel erat pulcra formâ, & pulcra aſpectu.*

18 *Amans itaq;* [illegible] *Rachelam, dixit, Serviam tibi ſeptem* [illegible] *pro Rachela* [illegible] *tua minore.*

19 *Cui dixit* [illegible] *Melius fuerit me tradere eam tibi, quàm ut* [illegible] *eam* [illegible]*: mane apud me.*

20 [illegible] *Jahakob pro Rachela ſeptem annos, qui viſi ſunt* [illegible] *dies pauciſſimi, propterea quòd amabat eam.*

21 [illegible] *Labani dixiſſet Jahakob, Cedo uxorem meam,* [illegible] *ſunt dies mei; ut congrediar cum ea:*

22 [illegible] *Labano omnibus viris illius loci, fecerat convivium.*

23 *Sed fuerat veſperè, ut accipiens Leam filiam ſuam, introduceret eam ad illum: qui congreſſus eſt cum ea:*

24 *De*[illegible] *autem illi Laban Zilpam ancillam ſuam, ut eſſet Leæ filiæ ſuæ ancilla.*

25 [illegible] *propter fuerat manè, quum ecce iſta agnoſceretur Lea; ut* [illegible] *Jahakob Labani, Quid hoc eſt quod feciſti mihi? nónne pro* [illegible] *ſervio apud te? quare igitur decepiſti me?*

26 *Cui dixit Laban, Non ita fieri ſolet in loco noſtro; ut detur* [illegible] *ante primogenitam.*

27 *Comple ſeptimanam hujus: tum dabimus tibi etiam illam* [illegible] *quâ ſervies apud me adhuc ſeptem annos alteros.*

28 [illegible] *itaq; ſic faciens Jahakob compleviſſet ſeptimanam hujus,* [illegible] *Laban ei Rachelam filiam ſuam, ut eſſet ei uxor.*

29 *De*[illegible] *Laban Rachelæ filiæ ſuæ Bilhâm ancillam ſuam, ut* [illegible] *ancilla.*

30 [illegible] *itaque & congreſſus eſt Jahakob cum Rachela, & amavit Rachelam præ Lea; ſervivitq́ apud illum, ſeptem annos præterea* [illegible].

IV 31 [illegible] *Videns autem Jehova exoſam eſſe Leam; aperuit vulvam* [illegible] *Rachel erat ſterilis.*

32 *Nam concepit Lea & peperit filium, cujus vocavit nomen* [illegible]*: dicebat enim, Sic vocandus eſt, eò quòd reſpexit Jehova* [illegible] *afflictionem meam, nunc enim me amabit vir meus.*

33 [illegible] *Poſtea iterum concepit peperitq́ filium, & dixit, Quia audi*[illegible] *me eſſe exoſam, ideò dedit mihi etiam hunc: itaq; voca*[illegible] *ejus Schimhonem.*

34 [illegible] *concepit rurſus, peperitq́ filium, & dixit, Nunc de*[illegible] *adjunget mihi vir meus, cùm filios treis ipſi pepererim: id*[illegible] *vocavit nomen ejus Levin.*

35 [illegible] *concepit denuò, pariensq́ filium, dixit, Celebrabo hac* [illegible]*, idcirco vocavit ejus nomen Jehudam: tum verò de*[illegible].

11 Quumque oſculatus Jacob Rahelam, ſublatâ voce ſuâ flevisset;

12 Indicavit Jacob Rahelæ ſe cognatum eſſe patris ipſius, & ſe eſſe Rebeccæ filiũ: illa verò cucurrit, & nunciavit patri ſuo.

13 Quum itaque audiret Laban nuncium de Jacobo filio ſororis ſuæ, cucurrit obviam ei, & amplexatus eſt eum atque oſculatus eſt eum, introduxitque eum in domum ſuam: tunc narravit Labani omnes res iſtas. II.

14 Et dixit ei Laban, Profectò os meum & caro mea *es*: ſic manſit apud eum menſem integrum.

15 Deinde dixit Laban Jacobo, An quia frater meus es, ideò gratis mihi ſerviturus eſſes? Indica mihi quæ merces tua eſſe debeat. III.

16 *Erant* autem Labani duæ filiæ; nomen majoris *erat* Lea, & nomen minoris Rahel.

17 *Erantq́* oculi Leæ debiles; ſed Rahel erat pulchra formâ, & pulchra aſpectu.

18 Amans itaq; Jacob Rahelam, dixit, Serviam tibi ſeptem annos pro Rahela filiâ tua minore.

19 Cui dixit Laban, Melius fuerit me dare eam tibi, quàm ut dem eam viro alteri: mane apud me.

20 Ita ſervivit Jacob pro Rahela ſeptem annos, qui viſi ſunt ei tanquam dies pauciſſimi, propterea quòd amabat eam.

21 Poſtea dixit Labani Jacob, Cedò uxorem meam, quoniam completi ſunt dies mei, ut ingrediar ad eam.

22 Itaque congregavit Laban omnes viros illius loci, fecitq; convivium.

23 Sed veſpere accepit Leam filiam ſuam, & introduxit eam ad illum: qui ingreſſus eſt ad eam.

24 Dedit autem illi Laban Silpam ancillam ſuam, *ut eſſet* Leæ filiæ ſuæ ancilla.

25 Sed orto mane, ecce iſta *erat* Lea; Itaque dixit *Jacob* Labani, Quare hoc feciſti mihi? Nónne pro Rahela ſervivi apud te? Quare igitur decepiſti me?

26 Cui dixit Laban, Non ita fieri ſolet in loco noſtro, ut detur minor ante primogenitam.

27 Comple ſeptimanã hujus: tum dabimus tibi etiam illam pro ſervitute quâ ſervies apud me adhuc ſeptem annos alteros.

28 Quum itaq; ſic faciens Jacob compleviſſet ſeptimanam hujus: dedit Laban ei Rahelam filiam ſuam, ut eſſet ei uxor.

29 Deditq; Laban Rahelæ filiæ ſuæ Bilham ancillam ſuam, ut eſſet ei ancilla.

30 Itaque ingreſſus eſt etiam ad Rahelam, & amavit etiam Rahelam præ Lea; ſervivitq; apud illum ſeptem annos præterea alteros.

31 Videns autem Jehova exoſam eſſe Leam, aperuit uterum ejus: at Rahel *erat* ſterilis. IV.

32 Concepit igitur Lea & peperit filium, cujus vocavit nomen Reüben: dicebat enim, *Sic vocandus eſt*, eò quòd reſpexit Jehova ad afflictionem meam; nunc enim me amabit vir meus.

33 Poſtea iterum concepit peperitque filium, & dixit, Quia audivit Jehova me eſſe exoſam, ideò dedit mihi etiam hunc: itaque vocavit nomen ejus Simeon.

34 Deinde concepit rurſus, peperitque filium, & dixit, Nunc hac vice ſe adjunget mihi vir meus, cùm filios tres ipſi pepererim: idcirco *ille* vocavit nomen ejus Levi.

35 Pòſt concepit denuò, pariensque filium, dixit, Celebrabo hac vice Jehovam; idcirco vocavit ejus nomen Juda: tum verò deſtitit parere.

[illegible]ALYSIS CAP. XXIX.

PARS PRIMA.

[illegible] contractâ inter Jacobum & Rachelem.

N[illegible] Rachel innotuit Jacobo, illuſtratur primùm [illegible] id accidit, nempe in agro ante Charanem [illegible] 2. & 3. Deinde ex occaſione gemina, videlicet [illegible] paſtores illic congregatos, v. 4. 5. 6. 7. 8. & ad[illegible] 9. Nomina verò quâ Jacob innotuit Racheli, decl[illegible] Jacobi: quæ narrantur quatuor: opera collata ad [illegible] volvendum ab ore putei, oſculatio Rachelis, fl[illegible]tus, & [illegible], v. 10. 11. 12.

[illegible] SECUNDA.

De noti[illegible] *inter Jacobum & Labanem.*

N[illegible] quâ Ja[illegible]tuit Labani, declaratur ex cauſis [illegible] Rachelis de ipſo, & ipſius apud [illegible] narratione. [illegible]o quâ Laban Jacobum hoſpitio [illegible] ex facti Labanis quinque. nam 1. occurrit [illegible], 2. amplexatus eſt eum, 3. oſculatus eſt, 4. intro[illegible] domum ſuam, 5. fidem habuit narrationi illius. Dein[illegible] illud, vel potius hoſpitatio declaratur ex quan[illegible].

PARS TERTIA.

De nuptiis Jacobi cum utraq; filia Labanis.

[illegible] nuptiarum quas Jacobus cum duabus Labanis fi[illegible], conſtat membris 17. Ea ſunt:

1 Occaſio Jacobo præbita à Labane, videl. pollicitatio mercedis, v. 15.

2 Cauſa impulſiva, quæ Jacobum movit ad petendum Rachelem, quamvis natu minorem: non autem Leam, ſororem illius: videlicet Leæ vitium oculorum, & Rachelis pulchritudo, v. 16. & 17.

3 Petitio deſponſationis Rachelis, v. 18.

4 Deſponſatio illius cum conditione ſeptennalis ſervitutis ab ipſo Jacobo oblatâ, v. 19.

5 Conditionis impletio, amplificata ex adjuncta jucunditate, v. 20.

6 Petitio traditionis ſponſæ, v. 21.

7 Convivium nuptiale, v. 22.

8 Traditio Leæ pro Rachele fraudulenta, v. 23.

9 Concubitus cum Lea, ibid.

10 Ancilla novæ nuptæ, v. 24.

11 Expoſtulatio Jacobi cum Labane de commiſſa fraude, verſ. 25.

12 Excuſatio Labanis, v. 26.

13 Promiſſio traditionis Rachelis cum conditione novæ ſeptennalis ſervitutis, v. 27

14 Traditio Rachelis, v. 28.

15 Ancilla novæ nuptæ, v. 29.

16 Concubitus cum Rachele, amplificatus ex adjuncto ſingulari amore, v. 30.

17 Impletio conditionis in ſponſalibus Rachelis poſtulatæ atque initæ, ibid

PARS QUARTA.

De [illegible] Jacobi ex Lea.

Filiorum quos Jac[o]b ex Lea ſuſcepit, nativitas illuſtratur primùm ex cauſa efficiente principali, quæ ſuit [J]ehova aperiens vulvam [ej]us ad concipiendum, v.31. [D]einde ex cauſa impulſiva [q]uæ Jehovam movit ad Leam hoc beneficio afficiendam, quæ [f]uit iniquus Jacobi erga illam affectus: quippe cui [il]la erat exoſa, id eſt, minùs chara quam Rachel. Ergo Jehova voluit eam Jacobo reddere charam & amabilem per fœcunditatem. Cæterùm illud Dei er[g]a Leam beneficium amplificatur a contrario, videlicet ſterilitate Rachelis, v.eodem. Poſtea ſingulorum filiorum nomina indicantur, cum ratione impoſitionis illorum: primi quidem, verſ.32. ſecundi verò, v.33. tertii, v.34. quarti, verſ.35.

SCHOLIA IN CAP. XXIX.

1 SUblatis Jahakob pedibus ſu[is] *Id eſt, non invitus ac pedes trahens, ſed alacris reliquum iter confecit, divino oraculo [co]nfirmatus, Fr. Jun.* In t[er]ram orientale[m] *[Id] eſt, in Meſopotamiam, quæ Canaanæ eſt orientalis, Fr. Jun.* Orientalem *Hebr.* Fi[li]orum Orientis. *id eſt, populorum orientalium, ſeu degentium in plaga orientali.*

2 Adaquabantur *Hebr.* Adaquabant. *Scil. incolæ. Locutio impersonalis.* Os *Foramen. Metaphora.*

6 Recte] *Heb.* Pax. *Id eſt, proſperitas. Synecd. membri.* Sic mox *etiam.* Pecudibus *Seu,* ovibus. *Quanquam nomen Hebræum* צאן *etiam capras comprehendit ut percipitur ex Levit. 1. 10.*

7 Multus] *[H]eb.* magnus. *Id e[ſt], adhuc multum de die ſupereſt.*

9 Paſcebat] *Gregem agebat & obſervabat in paſcuis [ut] ab ipſo ordinatum fuiſſe factum, ſive hoc tempore mandatum ipſi intellig[o], Fr. Jun. Ego prius veriſimilius put[o] [co]nſideratâ avaritia patr[is] [La]bani, de qua in ſequentibus & ipſo modo loquendi.* Ill[a] *Scil.* Rac[h]el.

10 Avunculi ſui] *Hebr.* fratris matris ſuæ. *Periphraſis. Sic deinceps.* Adveniſſe] *Hoc ſupplementum non videtur neceſſarium.* Devolveret] *Suam operam in devolvendo lapide cum paſtoribus conferret. Fr. Jun. Synecd. membri.*

11 Oſculatus] *Pro temporis & loci conſuetudine. Fr. Jun.* Flev[iſ]ſet] *Præ gaudio, quòd tam commodè cognatam nactus eſſet, Fr. Jun.*

12 Cognatum] *Hebr.* fratrem. *Synecd. ſpeciei.*

13 Nuncium de Jahakobo] *Hebr.* Auditionem [J]ahakobi. *Metonymia adjuncti.* Omnes res iſtas *Id eſt, quid inter fratrem & ipſum accidiſſet, cur profectionem hanc ſuſcepiſſet & quomodo in itinere oraculo confirmatus eſſet, Fr. Jun. Hebr.* Omnia verba iſta. *Metonymia adjuncti.*

14 Os meum & caro mea] *Id eſt, mihi conſanguineus, Fr. Jun. Metonymia materiæ. pro eo quod eſt, ex eodem oſſe & carne [i]isdem ortus, ex quibus ego, nempe ex Theracho patre Abrahami & Nachoris: ex quorum illo Jacob, ex iſto verò Laban ortus fuerat.* Menſem integrum] *Hebr.* menſem dierum. *Id eſt, quot dies requiruntur ad conſtituendum menſem. Hypallage, pro, dies menſis Fr. Jun.*

16 Majoris] *Scilicet natu. Synecd. generis. Hebr.* magnæ. τῆς μεγάλης Minoris *Scilicet natu. Hebr.* par[v]æ. τῆς μικρᾶς. *Synecd. generis.*

17 Teneri] *Malim, debiles* [illegible]: *ut vitium oculorum notetur.*

19 Tradere] *Malim,* dare. *Sic deinceps.*

20 Viſi ſunt in oculis ejus] *Hebr.* Fuerunt in oculis ejus: *id eſt, viſi ſunt ei.* Dies pauciſſimi *Hebr.* dies uni. *Videtur exponendum,* annus unus: *Confer ſuprà 27.44.* Amabat *Ac [p]roinde duritiem ſervitutis vincebat ſpe jucunda conv[ictus] [cum] Rachele frui[tu]ra ſuo tempore. Sicut fideles ſpe vitæ æternæ vincunt moleſtiam crucis: unde hæc à Paulo nominatur momentanea, 2. Cor. 4.17.*

21 Quum autem &c.] *Verto,* Poſtea dixit Labani Jacob &c. Itaque congregavit Laban omnes viros ill[ius] loci feci[t]que convivium. Sed veſperi accepit Leam, & introduxit eam ad illum &c. Dedit autem illi &c. Sed orto mane ecce iſta *erat* Lea. Itaque dixit Jahakob &[c]. Complet[i] ſunt dies m[ei]. *Id e[ſt], dies ſervitutis meæ, ſive tempus ſervitutis meæ, nempe [ſept]em il[li] anni, quibus tibi ſerviturus pro Rachele, ſuprà ver. 18. S[ynec]doche generis. Alii ſic: Uxori matrimonio ſum ſatis ſatis. agebat enim annum quaſi [...]o. quem pro uxore [...] [ſ]ed non placet hanc phraſin [...] [...] ratione [...] [...] Etenim quum [ſc]riptura loquitur de imple[tione] [...] intellig[it] dies deſtinatos homini, [...] ſive de [...] ipſo: natura, ut ſunt dies mulieris ad pariendum, ut [...] [ce]rtè ſtatuti ſunt ex certis cauſis, ut Act 4.2 Levit. [1]2.4. Verum autem nullum certum tempus in natura definitum eſt quo ducere debeant uxorem. Itaque puto, hic non eſſe [ſ]ermonem de ætate Jacobi.* Ut [in]grederer cum ea] *Heb.* Ut ingrediar ad eam. *Sic deinceps.* Omnibus] *Id eſt, ferè omnibus Synecd. integri.*

25 Quapr[o]pter &c.] *Malim ſic:* Orto autem mane ecce *erat* Lea: itaque dixit &c. *Erat Lea id eſt, agnoſcebatur à Jacobo Lea, non autem Rachel, ut ipſe putaverat. Similis ſententia [...] infrà 41.7. Metonymia ſubjecti.* Servio] *Verto,* ſervivi. *[...]*

27 Comple ſeptimanam hujus] *Id eſt, A[...] ſeptem dies [...] [...] propter nuptias hujus, nempe [...] [...] & jam cœptum. Genitivus ſubjecti. Simile exemplum [n]uptiarum con[...] de in nuptiis Samſonis, Judic. 14.12. & [...] ſecundum diſtinctionem recentiorum [...] & [...] [...] id ego, uxor & amores. Fr. Jun. Vel, [...] [...] etiam [...] Scil. amo[r]e.*

28 Ut eſſet ei [u]xor *Hebr.* Ei in u[xore]m.

29 Ut eſſet ei ancilla *Hebr.* Ei in an[ci]llam.

31 Exoſam eſſe *Id eſt, minus amatam, ut apparet ex præcedente verſu. [...] dictum, ut infrà [...] Deut. 21.[15]. Mal. [1]. 2, 4. & Luc. 14.26. Fr. Jun. Synecd. generis [...],* Vulvam *[...]* uterum.

32 R[u]benem *Id eſt, [...] reſpectus filium.* Afflictionem meam *[...] ut maritum. Synecd. generis.*

33 Schimhonem *[Id] eſt, auditionem.*

34 [...] [...] *Hebræa eſt generis maſculini. At v. 32.33 & [...] eſt gen. fœmini[ni] [...] eſt, [...].*

35 Jehudam *Id eſt Confeſſorem, prædicatorem, laudatorem.*

OBSERVATIONES E[X] CAP XXIX.

EX v.1. Promiſſiones Dei [e]lectos confirmant & alacres reddunt ad pe[rgen]dum in vocatione [ſ]ua. *P[r]omiſſiones D[ei]*

2 Ex v.4. Pe[regrin]is in quos incid[i]mus, humaniter ſalutare dec[et]. *Per[egrini]* *Humanitas*

3 Ex [...] In inquir[e]ndis [...] [...] neceſſariis ut[...] [...] Item [...] [...] bonum conſilium proximo ſug[gere]re [...] *Conſilium*

4 Ex v.[5] [...] 8. Inter[rogantibus] de rebus neceſſariis item amicum conſi[li]um ſu[...], humaniter ac amicè [reſ]pondend[um] eſt. *Humanitas*

5 [Ex v.] 6. Deus actione[s] [...] [...] pro[vid]en[tiâ] ſuâ gubernat, ut [...] [...] [...]orum. *Gubernatio*

6 Ex [...] [...] tam fil[ios], q[uam] filios, ad honeſtum [...] [...] [...] [...] [...] [...] non [...] [...] [...]

7 Ex v.1[1]. P[er]ſonata officio[ſa] [...] erga alios, ut eis pro vi[ri]bu[s] [...] *Opera*

8 Ex [...]. Amore[m] erga co[g]natos amicis geſtibus demonſtrare [dec]et. *Geſtus*

9 Ex [v.] 12 & 13. Cognati humaniter & alacriter hoſpitio excipien[di] [ſu]nt. *Cognatio*

10 Ex [v.] [...] 21 23. & 27. Exemplum hominis avari [...] injuſti & frau[dulen]ti. *[...]*

11 Ex v.20. Spe etiam vehementes affect[us] ſuperantu[r].

12 Ex v.22. Nuptias celebrare vetus ac lauda[bile] [...] tum eſt. *Nu[ptiæ]*

13 Ex v.23. Exemplum veteris pudoris in [...] ad cubile ſponſi. *S[...]*

14 Ex v.25. Exemplum pudicæ concubitus. Item exemplum juſtæ querelæ & expoſtulationis. *C[...]*

15 Ex [v.] 26. Exem[p]lum excuſationis hypocriticæ & inſufficientis.

16 Ex v.[31]. [Ex]emplum pate[rnæ] providentiæ De[i].

17 [...] [...] [ſ]unt donum [Dei].

18 Ex v. [32] [...] 4 & [35]. Exempla gratiarum actionis [...] Deum pro bene[ficiis] ipſiu[s].

CAPUT XXX.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Jacobi & duo narrantur. 1. [Q]u[os] pariter [li]beros ex uxoribus ſuis ſuſceperit. 2. Quomodo [...], ac [...] ſufficien[...] [...] pars incipit [...]

T & J.	P.
1 QUum autem videret Rachel, ſe non parere Jahakobo, æmulata eſt Rachel ſororem ſuam, dixitque Jahakobo, Cedo mihi liberos, ſin minus, morior.	QUum autem videret Rahel, [...] bo, [...] [...] [...] bat ſororem ſuam, dixitque Jacobo, [...] liberos, ſin minus, morior. 1
2 [...] [...] eſt ira Jahakobi in Rachelam: adeò ut diceret, An loco Dei ego? qui prohibuit a te fructum ventris.	2 Sed exarſit naſus Jacobi [...] [i]ra ad[eo] ut diceret, An loco Dei ſum ego qui pr[o]h[ibuit] [...] f[ruct]um ve[ntris].
3 Quapropter dixit Rachel, Ecce ancillam meam Bilham, ingredere cum ea, ut pariat ſuper genua mea, & liberos conſequar ego quoque ex ea.	3 Quapropter dixit Rahel, [...] ancillam meam Bilham, ingredere ad eam, ut pariat ſuper genua mea, & ædificetur ego quoque ex ea:

[illegible] ancillam ſuam pro uxore: & congreſſus eſt [illegible]

[illegible] peperit Jahakobo filium.

[illegible] Cauſam meam egit Deus, etiamq; exaudivit [illegible] dans mihi filium: ideirco vocavit nomen ejus [illegible]

[illegible] iterum, peperitq; Bilha, ancilla Rachela, fi[illegible]

[illegible] Luctationibus divinis luctata ſum cum ſo[illegible] quapropter vocavit nomen ejus Naph[illegible]

[illegible] deſtitiſſe parere; ſimiliter accepit Zilpam [illegible] Jahakobo pro uxore.

[illegible] Lea, Jahakobo filium.

[illegible] Venit turma: & vocavit nomen ejus [illegible]

[illegible] iterum pariente Zilpa ancilla Lea, filium ſecundum Jahakobo [illegible]

[illegible] mihi, nam beatam prædicabunt me mu[illegible] ejus Aſcherem.

14 [illegible] abiens Reuben temporibus meſſis triticea, [illegible] es in agro, eosq; attuliſſet ad Leam ma[illegible] Lea, Da quæſo mihi de floribus amabili[illegible]

[illegible] An parum videtur, inquit, te recepiſſe vi[illegible] am capias flores filii mei amabiles? cui dixit [illegible] ea cubet is tecum hac nocte pro amabilibus flori[illegible]

[illegible] Redeunte itaque Jahakobo ex agro veſpere, egrediens Lea [illegible], Congrediaris mecum, nam omnino mercede [illegible] amabilibus floribus filii mei. cubavitq; cum ea no[illegible]

[illegible] exaudivit Leam: concepit enim, peperitq; Jahakobo [illegible]um:

[illegible] Lea, Deus reddidit mercedem meam, poſtquam de[illegible] meam viro meo: ideoq; vocavit nomen ejus Jiſſacarem.

Deinde concepit rurſus Lea, peperitq; filium ſextum Jahakobo [illegible]

[illegible] dixit Lea, Donavit me Deus, me, inquam, donatione bo[illegible] andem cohabitabit mecum vir meus, quia peperi ei ſex fi[illegible] ocavit nomen illius Zebulunem.

[illegible]emò verò peperit filiam, & vocavit nomen ejus Dinam.

[illegible]ordatus autem eſt Rachela Deus [illegible] & exaudiens eam [illegible] vulvam ejus.

[illegible]cepit enim peperitq; filium. & dixit, Recepit Deus oppro[illegible]meum.

Vocavitq; nomen illius Joſephum, dicendo, Addat mihi Je[illegible] um alterum.

Fuit autem quum peperiſſet Rachel Joſephum; ut diceret [illegible] Labani, Dimitte me, ut abeam in locum, & ad regionem [illegible]

[illegible] uxores meas, pro quibus ſervivi tibi, & natos meos, ut [illegible] enim noſti qua ſervitute ſervivi tibi.

[illegible] vero ei Laban, Si nunc inveni gratiam in ocu[illegible] experimento didici, ut benedixerit mihi Jehova tuâ [illegible]

[illegible] igitur; Definitam mercedem tuam impone mihi, &

[illegible] Jahakob, Tu noviſti, inquit, quomodo ſervierim tibi, & [illegible] tuum apud me.

[illegible] quod erat tibi ante adventum meum, id eru[illegible] quia benedixit Jehova tibi ad [illegible] m pedem [illegible] quando rem facturus ſum ego ſimiliter pro fami[illegible]

[illegible] Labani, Quid dabo tibi? dixit Jahakob, Ne de[illegible] ; ſi facturus es mihi rem hanc, iterum paſcam [illegible] uſtodiam

[illegible] per univerſum gregem tuum h die, remove[illegible] pecudem punctulis reſperſam & latis macu[illegible] q; parvam pecudem fuſcam inter oves, & [illegible] m ac punctulis reſperſam inter capras: ut [illegible]

[illegible] uſtitia mea in poſterum coram te, quum [illegible] rcedem meam: quicquid non p[illegible] interſtin[illegible] tum aut præterea fuſcum in[illegible] tum eſto.

[illegible] utinam, ſit quemadmodum de[illegible]

[illegible] a. in eodem die hircos varios cru[illegible] interſtinctos omnesq; capras punctulis re[illegible] inctas, omne in quo erat alba nota, [illegible] oves, tradidit ea in manum filiorum [illegible]

[illegible] dierum inter ſe & Jahakobum. pa[illegible] reſiduas.

[illegible] baculos ex alba populo virentes, [illegible] in eis ſpatia decorticationis al[illegible] in baculis illis.

4 Deditque ei Bilham ancillam ſuam in uxorem & ingreſſus eſt ad [illegible]m Jacob.

5 Ita concepit Bilha, & peperit Jacobo filium.

6 Tunc dixit Rahel, Cauſam meam egit Deus, etiamque exaudivit vocem meam, dans mihi filium: ideirco vocavit nomen ejus Dan.

7 Deinde concepit iterum, peperitque Bilha, ancilla Rahelæ, filium ſecundum Jacobo:

8 Et dixit Rahel, Luctationibus divinis luctata ſum cum ſorore mea, etiamque prævalui; quapropter vocavit nomen ejus Naphthali.

9 Videns autem Lea ſe deſtitiſſe parere, accepit Silpam ancillam ſuam, & dedit eam Jacobo in uxorem.

10 Peperitque Silpa ancilla Leæ, Jacobo filium:

11 Ideoque dixit Lea, Venit turma: & vocavit nomen ejus Gad.

12 Poſtea peperit Silpa ancilla Leæ, filium ſecundum Jacobo:

13 Dixitq; Lea, Cum beatitate mea *natus eſt hic* nam beatam prædicabunt me mulieres: ideirco vocavit nomen ejus Aſer.

14 Quum autem abiens Ruben tempore meſſis triticeæ, inveniſſet amabiles flores in agro, eosque attuliſſet ad Leam matrem ſuam: dixit Rahel Leæ, Da quæſo mihi ex floribus amabilibus filii tui.

15 *Hæc* autem illi; An parum eſt, inquit, te abſtuliſſe virum meum? an etiam auferre vis flores amabiles filii mei? Cui dixit Rahel, Propterea cubet ille tecum hac nocte pro amabilibus floribus filii tui.

16 Veniente itaque Jacobo ex agro veſpere, egrediens Lea obviam ei, dixit, Ingredi debes ad me, nam omnino mercede conduxi te pro amabilibus floribus filii mei: Itaq; cubavit cum ea nocte illâ.

17 Deus verò exaudivit Leam: concepit enim, peperitque Jacobo filium quintum:

18 Et dixit Lea, Deus reddidit mercedem meam, quia dedi ancillam meam viro meo: ideoq; vocavit nomen ejus Iſaſchar.

19 Deinde concepit rurſus Lea, peperitque filium ſextum Jacobo.

20 Et dixit Lea, Donavit me Deus, me, *inquam*, donatione bona: nunc tandem cohabitabit mecum vir meus, quia peperi ei ſex filios: ideirco vocavit nomen illius Sebulon.

21 Poſtremò verò peperit filiã, & vocavit nomẽ ejus Dinam.

22 Recordatus autem eſt Rahelæ Deus: & exaudiens eam Deus [illegible] uterum ejus.

23 Concepit igitur peperitque filium: & dixit, Abſtulit Deus a opprobrium meum. a Luc. 1. 25.

24 Vocavitque nomen illius Joſephum, dicendo; Addat mihi Jehova filium alterum.

25 Accidit autem quum peperiſſet Rahel Joſephum; ut diceret Jacob Labani, Dimitte me, ut abeam in locum meum, & in regionem meam. II.

26 Da uxores meas pro quibus ſervivi tibi, & natos meos, ut abeam: tu enim noſti [illegible]a ſervitute ſervierim tibi.

27 Dixit verò ei Laban, Si nunc inveni gratiam in oculis tuis *audi me*. Experimento didici, quòd benedixerit mihi Jehova propter te.

28 Dixit ampliùs, Definitam mercedem tuam impone mihi, & dabo.

29 Cui *Jacob*, Tu noviſti, inquit, quomodo ſervierim tibi, & quale fuerit pecus tuum apud me.

30 Nam exiguum quod erat tibi ante adventum meum, id erupit in multitudinem, quia benedixit Jehova tibi ad pedem meum: jam verò quando laborabo ego quoque pro domo mea?

31 Dicenti verò *Labani*, Quid dabo tibi? dixit Jacob, Non debes dare mihi quicquam; ſed ſi facturus es mihi rem hanc, iterum paſcam oves tuas, *atq;* cuſtodiam.

32 Tranſibo per univerſum gregem tuum hodie, ad removendum inde omnem parvam pecudem punctulis reſperſam, & latis maculis interſtinctam, omnemque parvam pecudem fuſcam inter oves, & latis maculis interſtinctam ac punctulis reſperſam inter capras: ut *talium poſthac* ſit merces mea.

33 Sic atteſtabitur mihi juſtitia mea in poſterum coram te, quum accedes ad *inſpiciendum* mercedem [illegible]eam. Quicquid non punctulis reſperſum, & latis maculis interſtinctum inter capras aut fuſcum inter oves fuerit apud me, id furtivum *eſto*.

34 Cui dixit Laban, En, ô utinam, ſiet quemadmodum di[illegible].

35 Quum itaque removiſſet *Laban* eodem die hircos varios cruribus & latis maculis interſti[illegible], omnesque capras punctulis reſperſas, & latis macu[illegible]tinctas, omne in quo *erat* alba nota, præterea [illegible] mne [illegible] cum inter oves, tradidit ea in manum filiorum ſuorum.

36 Interpoſuitque iter trium dierum inter ſe & Jacobum: paſcitque [illegible]cob [illegible]es Labani reli[illegible]uas.

37 Accepit autem ſibi Jacob virgas ex alba populo virentes, corylóque, & platano: & decortica[illegible] in eis ſpatia decorticationis alba, denudando alburnum quod *erat* in virgis illis.

38 Poſtea baculos illos quos [illegible] decorticaverat, [illegible] in canalibus & [illegible] ubi [illegible] venirent pecudes ad bibendum e regione pecudum [illegible], ut incalefcerent [illegible] ad bibendum

39 [illegible] incaleſcebant pecudes ad baculos [illegible] pariebátque pecudes partus [illegible] punctulis reſperſos & latis maculis interſinctos.

[illegible] Deinde hos agnos ſeparabat Jahacob, obvertebátque ora pecudum, pecudum [illegible] Labanis, ad varias crinibus & ad omnem fuſc[illegible] autem [illegible] cabat greges ſeorſim, nec obvertebat eas verſus pecudes Laba[illegible].

41 Evenit autem, quandocunq; incaleſcebant pecudes compacto corpore; [illegible] Jahakob virgas illas ante oculos iſtarum pecudum in canalibus ut incaleſcerent ipſa ad baculos illo[illegible]

42 Sed quum [illegible] rò tenebant pecudes, non ponere[illegible] ſic erant ſerotina Laban[illegible], tempacta verò corpore *Jahakobi.*

43 Itaq; crepit vir ille in multitudinem *quàm plurimam* [illegible] *fuerúntque ei greges multi, ancillaq; & ſervi & cameli & aſini.*

[illegible] in [illegible]

[illegible]

42 Se[illegible] erant [illegible]

43 Itaque [illegible] eſſintque ei oves multæ, ancillæque & [illegible] & aſin[illegible]

ANALYSIS CAP. XXX.

PARS PRIMA.

De pluribus liberis Jacobo natis.

NArratio de [illegible] bo natis [illegible] conſtat [illegible] quatuor [illegible] quorum primum eſt de [illegible] quos [illegible] Bilha an[illegible] bel[illegible] de illis quos ſuſce[illegible] pa[illegible] ex Lea [illegible] de [illegible] Narrat[illegible] qu[illegible] Ja[illegible] ex B[illegible] ſtratur [illegible] ceſſione [illegible] poſtulatione [illegible] R[illegible] heli [illegible] li- beri [illegible] v.1 Quod [illegible] ſe non eſt [illegible] occaſione [illegible] factum eſt, [illegible] Rachel [illegible] lam ſuam, hoc fine ut quos liberos illa ex [illegible] conc[illegible] ac paritura eſſet [illegible] ipſius tanquam dominæ propri[illegible] v.2.3. Deinde narratur, quòd Bilha Jacobo peper[illegible] quorum nomina a Rachele impoſita, cum [illegible] impoſi[illegible] indicantur, [illegible] 4.5 [illegible] 8 Narratio de [illegible] iber[illegible] Z[illegible] luſtratur ex occaſione, videlicet quòd L[illegible] pàrere. qua occaſione ipſa quoq; ancil[illegible] ſuam Jacob[illegible] rem dedit, v.9. Deinde narratur quòd [illegible] pa Jacobo pep[illegible] duos filios: quorum nomina a Lea ipſi impoſita, una cum [illegible] poſitionis ratione indicantur, v.10.11.12.13. Narratio de [illegible] Leæ liberis ſimiliter illuſtratur ex occaſione: quæ fuit oſtenſio amabilium florum a Rubene facta apud matrem Leam: quæ [illegible] occaſionem præbuit Racheli, ut concubitum Jacobi pr[illegible] floribus venderet ſorori Leæ: atque ita illa [illegible] Jacobo conciperet filium quintum, v.14.15 [illegible] 17 [illegible] concep[illegible] ſtratur [illegible] adjuvante, [illegible] Leæ, eodem [illegible] Deinde indicatur nomen [illegible] filio [illegible] ea impoſitum, [illegible] impoſitionis [illegible] one [illegible] 18. Poſtea narratur de filio Leæ ſext[illegible] no[illegible], & nominis ratione, v. [illegible] & 20. Poſtremò narratur de filia ejus [illegible] 21.

N[illegible] ratio de filio Rache[illegible] luſtratur indicatione [illegible] fici[illegible] principalis. quæ [illegible] Jehova aperiens vu[illegible] verſu 22. Deinde in[illegible] catione [illegible] impulſivæ, quæ J[illegible] movit ad Rachelem hoc beneficio afficiendam, quæ preces, ibid. Deinde narrantur [illegible] ſunt hi eventa [illegible] de [illegible] cet, [illegible] actio matris, nominis impoſitio, & [illegible] nominatio, v.23. & 24.

PARS S[illegible]UNDA.

De divitiis Jac[illegible]

Narratio de divitiis Jacobi declarat[illegible] bus duab[illegible] pacto Jacobi [illegible] duſtria atque artificio. Pactum verò p[illegible] caſione ſeu cauſa procatarctica, q[illegible] tum illud cum Jacobo iceret [illegible] agendi. poſtremo ex effectu [illegible] huic pacto [illegible] bene, [illegible] 15.& 16. [illegible] Labanis [illegible] & Jacobi [illegible] maneret, [illegible] Deinde dedit Jacobo [illegible] cedem pro [illegible] ſignificavit, [illegible] quod ipſum [illegible] ſervitio quod [illegible] delicet ad[illegible] peteret oves [illegible] ex gregibu[illegible] ſepa[illegible] nem La[illegible] 14. [illegible] bat [illegible] oves [illegible]

nea[illegible] ocavit [illegible] & [illegible] v.37.38 39. [illegible] v.4[illegible] 42. alte[illegible] m, [illegible] diver[illegible] v.4[illegible] Jaco[illegible] per ſpeci[illegible] [illegible]

SCHOLIA IN CAP. XXX

M[illegible] *Ell*[illegible]

[illegible] *Poſſimne ego* [illegible] 19 [illegible]

[illegible] *Sara*, [illegible] p.16 2. Con[illegible] *Hebra* [illegible] *Id* [illegible] *ut partus ejus* [illegible] *habeam. Fr Jun.* [illegible] 2. Liber[illegible] conceu[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] *Tremel.* [illegible] 29 [illegible]

[illegible] meam [illegible] *mercedem* [illegible]

[illegible] ſervitutem [illegible]

[illegible] *tuam* [illegible] mercedem tuam [illegible]

[illegible]

[illegible] Heb. Secundùm

[illegible]

... ATIONES EX CAP. XXX

... quoque pravis affectibus, ut invidiæ & impa- ...

... Sterilitas mulierum à D...

... Ratio humana ſæpe adhibet media ...

... Exemplum abuſus nominis divini ...

5 ... v.6 ... 21 ... iberi donum Dei ſunt. *Liberi*

6 E... & ... Exemplum ſuperbiæ & inanis gloriationis. *Superbia. Gloriatio,*

7 Ex ... Exemplum invidiæ. *Invidia.*

8 Ex ... 16 Exemplum ſtudii in laboribus vocationis. *Labor*

9 Item, exemplum patientiæ ac ſapientiæ mariti qui non ... cum uxore jurgatur, ſed ei potius ubi æquum eſt, gratificatur *Patientia, Sapientia.*

10 Ex v.17. Exemplum bonitatis Dei erga ſuos: quippe quorum preces exaudit, etiamſi illæ interdum pravis affectibus permixtæ ſint. *Bonitas Dei. Preces.*

11 Ex v.18 Exemplum craſſi erroris, quo putant homines ſe beneficia Dei operibus ſuis, & quidem malis, quæ tamen ipſis bona videntur, promereri. *Merita operum*

12 Ex v. 2. Quum putamus Deum noſtri oblitum eſſe, tandem nos exaudit, dummodo in precibus ... veremus. *Preces.*

13 ... verſo 23. Exem... actionis pro beneficiis D... *Gratiarum actio.*

14 Ex v.24 Quum De... beneficio ... quo afficit, inde ... concipere ... poſthac ... beneficiorum: ac proinde or... *Spes*

1... Ex ... Exemplum honoris qui debe... parentibus. *Honor.*

1... Ex ... 28. & 34. Exemplum viri hypocritæ & avari ... tantum commoda ſpe... t, eorumque conſequendorum cau... a proximo blanditur, licet interim commoda illius impe... at *Hypocrita. Avaritia.*

1... Ex v.2 ... & ... Deus interdum benedicit domino propter piu... miniſtrum. Itaque pii miniſtri in pretio habendi. *Miniſtri.*

18 Ex v ... Paterfamilias eſt, familiæ ſuæ de neceſſaria ſuſtentatione proſpicere. *Paterfamilias*

19 Ex v 33 Qui ſibi conſcius eſt officii fideliter adminiſtrati, is ſpem concipere poteſt benedictionis Dei. *Conſcientia.*

20 Ex v. ... Hoc exemplum non valet ad excuſandum calliditatem in avertendis ad ſeſe proximi bonis. Etenim Jacobus calliditatis qua adverſus Labanem uſus fuit, mandatum a Deo habuit: ut percipitur ex cap.31.v.12. *Calliditas Benedictiones.*

21 Ex v.4 Deus quod promiſit, ſuo tempore præſtat. Promiſit Jacobo, ſe illum non deſerturum, ſupra 28.15. Illud hic præſtitit, quatenus eum ditavit. *Promiſſiones Dei.*

CAPUT XXXI.

ARGUMENTUM.

Co... & ... hic diſceſſus ejus a Labane ſocero.

T. J.

[illegible]

P.

SEd quum audiviſſet verba filiorum Labanis dicentium, Accepit Jacob quicquid *erat* patris noſtri, & ex eo quod *erat* patris noſtri, acquiſivit omnem iſtam gloriam:

2 V... ſetque vultum Labanis, quòd ecce non erat erga ipſum ſicut heri & nudius tertius:

3 Deniq; edixiſſet ei Jehova, Revertere in regionem patrum tuorum & ad cognationem tuam, & ero tecum.

4 Mittens Jacob ac... vit Rahelem & Leam, in agrum ad oves ſuas:

5 Et dixit eis, Video ego vultum patris veſtri non eſſe erga me ſicut heri & nudiuſtertius: tum deus patris mei ... apud me.

Atqui ... os noſtis, ex omnibus viribus meis *me* ſerviiſſe patri ...

...er autem veſter illuſit mihi, & mu... it merce... m... vetuntamen non permiſit ei ... eus ut damno afficeret me.

8 Quum ita diceret, Punctulis reſperſi *tum eſto* merces tua, tum pepererunt pecudes omnes punctulis reſperſos *fœtus*: quum vero ſic diceret, Variorum cruribus *eſto* merces tua, tum pepererunt omnes pecudes varios cruribus.

Ita eripuit Deus pecus patris veſtri & tradidit mihi.

10 Accidit enim quo tempore ... cunt pecudes, ut attollens oculos meos viderem per ſomnium; ecce autem hirci ... qui pecudes ineunt, *erant* varii cruribus, punctulis reſperſi, & *quaſi* grandine guttati.

11 Dixit autem mihi angelus Dei in ſomnio, Jacob; cui dixi, Ecce me.

12 Et *ille*, Attolle nunc, inquit, oculos tuos, & aſpice ... omnes ... qui ineunt pecudes *ſunt* cruribus var... noctulis reſ..., & *quaſi* grandine guttati: nam vi... quicquid Laban faciat tibi.

... *ſum* deus ille Beth-el, ubi unxiſti a ſtatuam ubi vo... m... nunc ſurge, exi ... regione hac, & redi in regionem ... nationis tuæ. *a Sup.28.18.*

14 Tunc reſpon... & ... ea, dixerunt ei, An adhuc nobis ... pars & hære... ... patris noſtri?

15 ... ne extraneæ reputatæ ſumus ab ipſo ... quum vendiderit nos? Edendo ... menter comederet pe...niam noſtram

16 Nam omnes hæ divitiæ quas eripuit Deus ... patre noſtro, noſtræ *ſunt* & ... orum noſtrorum: quare nunc quicquid Deus edixit tibi, fac.

17 *Surgens itaq; Jahakob, ſublatis filios ſuos, & uxores ſuas impoſuit camelis*

18 *Et abduxit univerſum pecus ſuum, omnesq; facultates ſuas quas comparaverat, pecus acquiſitionis ſuæ, quæ comparaverat in Padane Syriæ: ut proficiſceretur ad Jitzchakum patrem ſuum in regionem Cenahanis.*

19 *Laban autem abierat ad tondendum oves ſuas, itaq; furata eſt Rachel imagines quæ erant patris ſui.*

20 *Jahakob verò ſurripiens ſe furtim, feſellit animum Labanis Syri, eò quòd non indicaviſſet ei quiſquam ipſum aufugere.*

21 *Sic fugit ipſe cum omnibus quæ habebat, & ſurgens trajecit flumen ipſum: obverſaq; facie contendit ad montem Gilhadis.*

22 *Sed quum renunciatum eſſet Labani die tertio, fugere Jahakobum.*

23 *Aſſumens cognatos ſuos ſecum, perſequutus eſt eum itinere ſeptem dierum & aſſequutus eſt eum in monte Gilhadis,*

24 *Veniens autem Deus ad Labanem Syrum in ſomnio nocturno, dixerat ei, Cave tibi, ne loquaris cum Jahakobo ſive bonum ſive malum.*

25 *Itaq; aſſequutus Laban Jahakobum, prout Jahakob fixerat tentorium ſuum in monte illo, ſic Laban fixit cum cognatis ſuis in monte Gilhadis.*

26 *Tum dixit Laban Jahakobo, Quid feciſti, quòd ſurripuiſti te, feſelliſti animum meum & abduxiſti filias meas quaſi mancipia ac armis?*

27 *Cur clam fugiſti, & furtim ſurripuiſti te à me? neq; indicaſti mihi ut dimitterem te cum lætitia, & cum canticis, inſtructus tympano, & cithara.*

28 *Neq; permiſiſti mihi ut oſcularer filios meos & filias meas? nunc verò ſtulte feciſti.*

29 *Eſſet in poteſtate manus meæ malo vos afficere. ſed Deus patris veſtri heſternâ nocte alloquutus eſt me, dicendo, Cave tibi ne loquaris cum Jahakobo ſive bonum ſive malum*

30 *Nunc autem eſto, omnino abieris, quia ſummo deſiderio tenebaris cupidus in domum patris tui. quare furatus es deos meos?*

31 *Reſpondens verò Jahakob, dixit Labani, Clam fugi, quia timui, dicebam enim, Videndum eſſe mihi, ne tu abriperes filias tuas à me.*

32 *Apud quem inveneris deos tuos, non eſt victurus, coram cognatis noſtris recognoſce quod tuum ſit apud me, & recipe tibi. non enim ſciebat Jahakob, Rachelam furatam eſſe illos.*

33 *Ingreſſus itaq; Laban in tentorium Jahakobi, & in tentorium Leæ, & in tentorium duarum ancillarum, non invênit eos: egrediens autem è tentorio Leæ, venit in tentorium Rachelæ:*

34 *(Rachel verò acceptas imagines illas poſuerat in clitellis cameli ſui, ſedebatq; ſuper illas imagines:) & contrectavit Laban totum tentorium illius, at non invênit.*

35 *Dixit enim patri ſuo Rachel, Ne diſpliceat in oculis domini mei, quòd non poſſum aſſurgere tibi, quia ſecundùm conſuetudinem mulierum eſt mihi. perſcrutatus itaq; non invênit imagines ſuas.*

36 *Tunc accenſa eſt ira Jahakobi, adeò ut jurgaretur cum Labane: loquutus enim Jahakob Labani dixit, Quid eſt quod ego commiſerim? quod peccatum meum, quòd inſectatus es me fervidè?*

37 *Quandoquidem contrectaſti omnia ſupellectilia mea, quid inveniſti ex omnibus ſupellectilibus domus tuæ? pone [illegible] coram cognatis meis & cognatis tuis: ut dijudicent inter utrumq; noſtrûm.*

38 *Hic eſt vigeſimus annus ex quo ſum tecum, oves tuæ, [illegible] capræ tuæ non abortiverunt; & arietes gregis tui [illegible] comedi.*

39 *Diſcerptam pecudem non retuli ad te ego [illegible] de manu mea repoſcebas illam, furto mihi [illegible] mihi ſublatam noctu.*

40 *Fui quum interdiu abſumeret me æſtus, & gelu noctu, [illegible] gereturq; ſomnus meus ab oculis meis*

41 *Hic fuit mihi vigeſimus annus [illegible] domo tua [illegible] tibi quatuordecim annos pro duabus filiabus tuis, & ex [illegible] pro grege tuo. immutaſti autem mercedem meam decies*

42 *Niſi Deus patris mei Deus [illegible] brahami & pavor Jitzchaki adfuiſſet mihi, quòd [illegible] vacuum fuiſſes dimiſſurus me: mihi afflictionem meam & laborem manuum mearum reſpexiſſet Deus, quum reprehendit te heſternâ nocte*

43 *Reſpondens verò Laban, dixit Jahakobo, Hæ filiæ ſunt filiæ meæ, & hi [illegible] filii mei, & hoc pecus pecus meum, denique quicquid [illegible] eſt filiabus autem meis iſtis quid facturus eſſem hodie, aut [illegible] earum quos pepererunt?*

44 *[illegible] age, pangamus fœdus ego & tu quod ſit teſtimonio inter me & te.*

45 *Accepit [illegible] Jahakob lapidem, ut erigeret eum ſtatuam.*

46 *Et dixit Jahakob [illegible] cognatis ſuis, [illegible] & [illegible] lapidibus [illegible] runt cumulum, & [illegible] comederunt ſuper [illegible] cumulum.*

17 S[illegible] itaque Jacob [illegible] impoſuit ca[illegible]

18 Et abduxit univerſum [illegible] ſuas quas compara[illegible] pe[illegible] paraverat in [illegible] Syriæ ut [illegible] in regionem [illegible]

19 Laban autem abierat ad [illegible] dendum ov[illegible] furata [illegible] Rachel imagines [illegible]

20 Jacob vero [illegible] ſt [illegible] Labanis Syri, eò quòd non indicaverat [illegible] fugere

21 Sic [illegible] ipſe [illegible] omnibus quæ habebat, & [illegible] trajecit flumen [illegible] ad montem [illegible]

22 Sed quum renunciatum eſſet Labani die tertio, fugere Jacobum

23 Aſſumens ille fratres ſuos [illegible] um, perſequutus eſt eum itinere ſeptem dierum & aſſequutus eſt eum in monte [illegible] hadis,

24 Veniens autem Deus ad Labanem Syrum in ſomnio nocturno, dixit ei, Cave tibi, ne loquaris cum Jacobo ſive bonum ſive malum.

25 Itaque aſſequutus Laban [illegible] bum prout Jacob fixerat tentorium ſuum in monte [illegible] quoque fixit cum fratribus [illegible] in monte G[illegible]di.

26 Tum dixit Laban [illegible] Quid feciſti, quòd furatus es cor meum? & abduxiſti [illegible] as m[illegible] captivas gladii?

27 Cur clam fugiſti, & fu[illegible] ſurripuiſti te à me? neque indicaſti mihi ut dim[illegible] terem te cum lætitia & cum canticis, cum [illegible] mpano & cithara.

28 [illegible] que permiſiſti mihi ut oſcularer filios meos & filias meas. Nunc *ſanè* ſtulte feciſti

29 Eſſet in potentia manus meæ malo vos afficere ſed deus patris veſtri heſternâ nocte alloquutus eſt me, dicendo, Cave tibi ne loquaris cum Jacobo ſive [illegible] malum.

30 Nunc autem *eſto*, omnino abieris, qu[illegible] mo deſiderio tenebaris *eundi* ad domum patris tu[illegible] quare [illegible] ratus [illegible] deos meos?

31 Reſpondens verò Jac[illegible] fugi, quia timui; [illegible] bam enim, *videndum eſſe mihi* [illegible] filias tuas [illegible]

32 Apud quem *erò* [illegible] ſ tuo, non debet vivere. Coram fratribus noſtris [illegible] noſce quid *tuum ſit* apud me, & recipe tibi. non enim ſciebat Jacob, Rahelam furatam eſſe illos.

33 Ingreſſus itaque Laban in tentorium Jacob, & in tentorium Leæ, & in tentorium duarum ancillarum, non invênit eos: egrediens autem [illegible] tentorio Leæ, vênit in tentorium Rahelæ.

34 Rachel vero acceptas imagines illas poſ[illegible] t in clitellis cameli, [illegible] debatque [illegible] per illis. Et contr[illegible] Laban totum tentori[illegible] ſed non inven[illegible]

35 [illegible] enim patri [illegible] Rahel Ne diſpliceat in oculis domini [illegible] *ſecundum* con[illegible] ta: is itaque non invenit [illegible]

36 [illegible] *eſt* Jacobo, adeò ut jurgaretur cum Labane [illegible] Laban [illegible] *quæ eſt* tranſgreſſi[illegible] meum, quod perſecutus es me fer[illegible]

37 [illegible] ſtem [illegible] aſti omnia ſupellectilia mea, q[illegible] ſupellectilibus don[illegible] tuæ? P[illegible] hic co[illegible] fratribus meis & fratribus tuis: ut judicent inter nos duo

38 Hic *eſt* [illegible] ſimus annus *ex quo* ſui tecum oves tuæ, & capræ tuæ non abortiverunt, & arietes gregis tui non com[illegible]

39 Diſcerptam pecudem non [illegible] ad te ego illud luebam [illegible] manu mea *b* repoſcebas [illegible] ſublatam interdiu [illegible] que mihi ſublatam noctu.

40 [illegible] mihi ut interdiu a[illegible] umeret me æſtus, & gelu noctu, [illegible] meus [illegible] meis.

41 [illegible] *eſt* mihi vigeſimus [illegible] domo tua, [illegible] annos pro [illegible] labus tuis, & [illegible] pro o[illegible] immutaſti au[illegible] mercedem meam [illegible]

42 N[illegible] d[illegible] patris mei, d[illegible] Abrahami & pav[illegible] adfuiſſet [illegible] certe nunc vacuum fuiſſes dimiſſur[illegible] afflictionem meam & laborem manuum me[illegible] Deus, quum reprehendit *te* heſternâ nocte.

43 Reſpondens verò Laban, dixit J[illegible] Hæ [illegible] *ſunt* filiæ meæ, & [illegible] *ſunt* filii mei, & hoc [illegible] *eſt* [illegible] eum denique [illegible] quicquid vides meum eſt. fi[illegible] autem meis iſtis quid facere [illegible] hodie, aut filiis earum quos pepererunt?

44 Nunc itaque age, pan[illegible] fœdus ego & tu: quod [illegible] teſtis inter me & te.

45 Accepit ergo Jacob [illegible], & erexit eum in ſtatuam.

46 Deinde dixit Jacob [illegible] bus ſuis, Colligite [illegible] & illi acceperunt lapidibus fecerunt cumulum, poſtea [illegible] ederunt ſuper illo cumulo.

47 *Et vocavit*

[illegible] ,Jal[illegible] [illegible]ob verò [illegible]
[illegible] teſtis inter me & te [illegible] Galhedem:
[illegible] Laban, Speculetur Jehova [illegible] ab altero.
[illegible] mulieres præter filias [illegible] est inter nos: vide, Deus teſtis inter me & [illegible]
[illegible] Laban Jahakobo, Ecce cumulum hunc. & ecce ſtatuam [illegible] jeci inter me & t[illegible]
[illegible] teſtis ſtatua illa eſt: ſive ego prætergreſſurum ad te cumulum hunc, ſive tu prætergreſſurum ad me cumulum hunc, & ſtatuam [illegible] ad malum.
[illegible] Abrahami & [illegible] Nachoris judicent inter nos, dii patris [illegible] Jahakob per pavorem patris ſui Jitzchaki.
[illegible] animalia in monte illo, & invitavit [illegible] cibum: qui ubi comederunt cibum, [illegible] te.
[illegible] Laban poſtero matutino, & oſculatus [illegible] benedixit eis. Abiens que reverſus eſt Laban in [illegible]

47 Quem appellavit Laban Jegarem ſahadutha, Jacob verò app[illegible] eum [illegible]alhedin.
48 [illegible]ixerat enim Laban, Hic cumulus ſit teſtis inter me & te hodie: [illegible] vocavit Jahakob nomen ejus Galhedem:
49 [illegible]tramque Mitspam, quia dixerat Laban, Speculetur Jehova inter me & te, quando abſconditi erimus alter ab altero.
50 Si aff[illegible]xeris filias meas, & ſi acceperis uxores præter filias meas: Nullus quidem vir nobiſcum eſt qui ad petitum teſtetur Veruntamen vide, Deus eſt teſtis inter me & te.
51 Præterea dixit Laban Jacobo; Ecce cumulum hunc, & ecce ſtatuam iſtam, quam jeci inter me & te.
52 Teſtis ſit cumulus iſte, & teſtis ſit ſtatua iſta: ſive ego prætercam, me non prætergreſſurum ad te cumulum hunc: ſive tu prætereas, te non prætergreſſurum ad me cumulum hunc, & ſtatuam hanc, [illegible]d malum.
53 Dii Abraham & dii Nahoris judicent inter nos, dii patrum eorum: ſed juravit Jacob per [illegible] pavorem patris ſui Iſaac. [a]Sup. 27. 33.
54 Tunc mactavit Jacob animalia in monte illo, & invitavit [illegible]atres ſuos ad comedendum panem: qui ubi comederunt panem, pernoctaverunt in eodem monte.
55 Deinde mane ſurrexit Laban ipſo matutino, & oſculatus filios ſuos ac filias ſuas benedixit eis: abiens que reverſus eſt Laban in locum ſuum.

A[illegible]IS CAP. XXXI.

H[illegible] membra [illegible]rincipalia ſunt tria: videl. cau[illegible] diſceſſus, ipſa diſceſſus forma, & e[illegible] [illegible]ncipit v. 17. tertia v. 52.
[illegible] cauſæ diſceſſus Jacobi narrantur duplices, [illegible] [illegible]væ & adjuvans. Impulſivæ quæ Jacobum move[illegible] [illegible]oponeret diſcedere, indicantur duæ: primò invidia [illegible]n filiorum Labanis, & ipſius quoque Labanis, v. 1. [illegible] mandatum Dei cum adjuncto promiſſione, v. 3.
[illegible]ans indicatur una, videl. conſenſus uxorum. Ille declaratur ex cauſa procreante: quæ fuit ocatio Ja[illegible] qua eis indicavit propoſitum ſuum [illegible] eiſdemque [illegible] 7. 8. 9. [illegible] 11, 12. 13. Deinde idem conſenſus decla[illegible] cauſa impulſiva, quæ uxores Jacobi movit ut facilè [illegible] quæ fuit iniquitas patris erga ipſas, de qua con[illegible] 14. 15. 16.
[illegible] hæc de cauſis procreantibus.
[illegible] diſceſſus conſtat [illegible]eptem membris. Ea ſunt:
[illegible]ehta [illegible] quibus impoſuit filios & uxores, v. 17.
[illegible]bjectæ facultate quas ſecum ſumſit, v. 18.
[illegible] terminus quò tendebat, ibi.
[illegible]djunctum furtum a Rachele commiſſum in idolis pa[illegible] quod furtum declaratur ex occaſione, v. 19.
Adjuncta occultatio, v. 20.
Via per quam profectus eſt, v. 21.
[illegible]e minus primus ubi ſubſtitit ac tentoria fixit, ibid.
[illegible] hæc d[illegible] forma ſeu modo agendi.
[illegible] diſceſſ[illegible] Jacobi narrantur decem. Videlicet
[illegible] eſt [illegible] Jacobi Labani fuit renunciatus, v. 22.
[illegible] ac [illegible] bum perſecutus eſt, v. 23.
[illegible] aſſequutus eſt, ibid.
[illegible] eſt a Deo revocare Jacobum, v. 24.
[illegible] ntorium ſuum in eodem monte, v. 25.
[illegible] cum Jacobo partim de clandeſtina fuga, par[illegible] idolis, v. 26. 27. 2[illegible] 29. 30.
[illegible] e [illegible] endit de utroque crimine, factâ Labani pote[illegible] apud ipſum inquirendi v. 31. & 32.
[illegible] ola ſua inquiſivit, ſed non invenit: cujus eventus [illegible] videlicet fallacia Rachelis, v. 33 [illegible] 35.
[illegible] ſtu[illegible] cum [illegible]abane primùm de injuria falſi [illegible] nde [illegible] injuria mutatæ mercedis quam [illegible] fide [illegible] is ſuæ & moleſtiarum in ſua ſer[illegible] 41. Item antitheſi benedictionis divinæ,

[illegible] cum Jacobo fœdus de non nocendo. Hu[illegible] [illegible] narrantur ſeptem. Vid[illegible] cet
[illegible] ut fœdus ſecum pangat v. 44.
2 J[illegible] & [illegible] onumentum fœderis ſta[illegible] v. 45. 46.
3 R[illegible] terque m[illegible] imponit, v. 47
4 [illegible] n[illegible] ficatur, atque ita ipſæ fœderis [illegible] 48. 49. 5[illegible] 52.
[illegible] uterque [illegible] jurando confirmat, v. 53.
[illegible] plius [illegible] 54.
[illegible] Ja[illegible] que ejus [illegible] aledicit, & cum ſuis do[illegible]

[illegible]IA IN CAP. XXXI.

[illegible] divitiis, Metonymia effi[illegible]i. Quanquam vox [illegible] neq; potest gravitatem, ideq; ſigni [illegible] ratione [illegible] reſpectu erit metonymia ad[illegible] [illegible] [illegible] ant poſſeſſorem. [illegible] [illegible] ubi vox [illegible] conjugata [illegible] id eſt, divites.

1 Sicut antea] Videlicet amicus, humanus, blandus, ſerenus, ſed nubilus, triſtis, turbidus. Synecd. gen. Antea] Hebr. heri & nudius tertius. Synecd. ſpeciei. Sic v. 5.
3 Regionem patrum] [illegible]erram Chanaan, olim a me donatam. Patrum] Videlicet Abrahami & Iſaaci. Ero tecum] Id eſt, beneficus ero erga te: ut ipſe Jacob explicat infrà 32. 9. Fr. Jun.
4 In agrum] Ne greges curam relinqueres, & ut omnia liberiùs uxoribus exponeres. Fr. Junius. Deus patris mei] Quem colere pater meus, quiq; ſe illi ſingulariter patefecit. Fuit apud me] Id eſt, apparuit mihi, jubens me diſcedere. ut exprimitur infrà v. 13. Fr. Jun.
6 Omni facultate mea] Malim, omnibus viribus meis, auß allen meinen kreften / vel, auß allem meinem vermögen. Vox כח coahh ſignificat ſuccum illum nativum corporis animalis quo illud viget & robuſtum eſt: ut percipitur ex verbis Pſalmi 22. ubi habetur. Ar[illegible] ut te[illegible]ſta, vis mea ſeu vigor meus, ſeu denique vires meæ. Item ex verbis Jacobi ad Rubenem infra 49. v. 3. ubi dicit, Tu Ruben, primogenitus meus es, vis mea (ſeu vires meæ) & principium potentiæ meæ.
7 De[illegible]] Id eſt, ſæpius. Synecd. ſpec. Hebr. decadem vic[illegible]m, id eſt, decem vicibus. Quem [illegible] non permi[illegible] & Se[illegible]] Hebr. Et non dedit eum (id eſt, non ſivit eum [illegible]) malè agere mecum.
9 Tradidiſſe] Malim, dediſſe.
10 Fuit] Id eſt, accidit ſeu evenit: Qui pecudes ineunt] Verſo. inibant. Scil. in ſomnio. Hebr. Qui aſcendebant ſuper pecudes, id eſt, capras. Synecd. gen. Sic v. 12. Continetur tamen hic & altera ſynecdoche, videl. membri quia quod dicitur de hircis & capris, ſimul intelligitur de arietibus & ovibus. Nam vox quæ pecus, vox nomen Hebræum quo hic hirci ſignificantur, eſſe generale ad ſignificandum tum hircos tum arietes [illegible] ſicut non unum nomen quo hic ſignificantur pecudes, generale eſt ad oves & capras [illegible] locus Num. [illegible] ubi arietes & hirci diſtinctè nominantur. Variis crinibus] Id eſt, hirci illi erant variis crinibus.
11 Angelus Dei] Id eſt filius Dei: quippe Deus ipſe, ut patet ex v. 13. Ipſius] Ponitur pro articulo. Græc. [illegible]. Per ſomnium] Malim, in ſomnio.
12 Et reſpice hircos omnes iſtos &c.] Puto rectiùs diſtingui ſic: Et reſpice: Hirci omnes iſt. &c. Reſpice] Malim, Vide, vel, conſidera. Vidi] Ac proinde tui miſertus, damna per injuriam tibi illata compenſabo cum injuriantis detrimento, puniendi illum causâ. Synecdoche membri. Quicquid Laban facit tibi] Omnia damna qu[illegible] te afficit. Synecd. gen.
13 Deus ille fortis, Deus Bethelis] Puto ſimpliciter vertendum ſic. Deus ille Bethelis. Id eſt, qui illic tibi perpetuum præſidium redeundiq; in patriam promiſit, ſup. 28. 15. Fr. Jun. Cognationis tuæ] [illegible] habitat cognatio tua, id eſt, cognati tui. Genitivus adjuncti adhærentis.
14 An &c.] Interrogatio hæc innuit negationem.
15 Nónne] Interrogatio hæc innuit affirmationem. Ab ipſo] Hebr. Ipſi, vel, ei. Sic & Græci loquuntur. Etiamne] Interrogatio iſta innuit negationem, utrinque negationem permiſſionis q. d. Nequaquam permittere debemus ut [illegible] [illegible] veruntamen verba [illegible] alium ſenſum admi[illegible] videntur, aliamq; interpretationem poſtulare, in hunc Q[illegible]um [illegible]enderet [illegible] nos, atque etiam indeſinenter com[illegible] dere[illegible] p[illegible] m[illegible] m Id eſt, tibus temporibus pe[illegible] [illegible] pro qua [illegible] dedit. Metonymia effici[illegible]. Non quod Laban filias [illegible] pro pecunia: ſed quòd pecuniam con[illegible] [illegible] ex p[illegible] conditionis qua ei p[illegible] ſerviit in Jacobo pro quo filias vendiderat ex [illegible] a Diis nata fuerunt. E[illegible] indeſinent[illegible] Hebr. [illegible] medit comedendo. Pecuni[illegible] Hebr. argentum. Metonymia materiæ.
16 N[illegible] Si recipitur interpretatio p[illegible]d [illegible] verborum modo allata, tum iſta particula hic vertenda erit, [illegible] certè.

17 Sublatos impoſuit camelis] *Hebr.* Suſtulit ſuper camelos. *Id eſt, Suſtulit atq; poſuit ſuper camelos. Ellipſis.*

18 Quæ] *Malim,* quod. *Scil. pecus.*

19 Imagines] *Deos penates Labanis, ut ex v. 30. apparet. Fr. Jun.*

20 Jahakob verò ſurripiens ſe furtim feſellit animum Labanis] *Hebr.* Et furatus eſt Jacob à corde Labanis. *Sic infr. 26. & 27. Ellipſis de qua ſup. v. 8. (videl.* את *eth pro* מאת *meêth) Nam verbum eſt (hoc loco) actionis ἀμεταβατικῆς. Alioqui, activum hac conſtructione ſignificaret, Devinxit ſibi animum Labanis, ut 2 Sam. 15. v. 6. Fr. Jun. Senſus eſt,* **Er hat ſich weggeſtolen hinder Labans wiſſen.** *Furatus eſt, ſcil. ſeipſum hoc eſt furtim ſe ſurripuit.* A corde Labanis] *id eſt, ab ipſo Labane, ita ut cor ejus ignoraret diſceſſum Jacobi.* Indicaviſſet] *Malim,* indicaverat. Quicquam] *Supplementum hoc alienum puto: verbumq; indicandi referendum ad ipſum Jacobum nam etiamſi alius quiſpiam Labani indicaſſet Jacobum fugere, tamen interim verum fuiſſet quod præceſſit, Jacobum ſcil. furtim ſe ſurripuiſſe. Deinde confirmatur hæc expoſitio [illegible].* Ipſum aufugere] *Verto,* ſe fugere. *Pro eo quod eſt, ſe diſcedere. Synecd.* [illegible]

21 Trajecit] *Hebr.* Tranſiit. Flumen] *Euphratem, qui medius eſt inter Meſopotamiam & Canaanæam, Fr. Jun.* Ipſum] *Ponitur pro articulo. Græcè,* [illegible] Obverſaque facie contendit ad montem] *Hebr.* Et poſuit faciem ſuam *verſus* montem.

23 Cognatos] *Hebr.* fratres. *Synecd. ſpec.*

24 Dixerat] *Verto,* dixit. Ne loquaris cum Jacobo ſive bonum ſive malum] [illegible], *reſpectu finis propter quem Laban perſequebatur eum. q. d. Neq; blanditiis, neq; aſperitate & minis revocare eum niteris. Ideo Laban hujus rei nullam apud Jacobum mentionem facit ab omni tamen colloquio non abſtinet. Fr. Jun. Synecdoche generis.* Sive bonum ſive malum] *Hebr.* A bono ad malum uſque. *Sic infrà 29.*

26 Mancipatas armis] *Heb.* captivas gladio.

27 Clam fugiſti] *Hebr.* abſcondiſti te fugiendo. Indicaſti] *Scil. diſceſſum tuum.* Inſtructus tympano] *Malim ſimpliciter,* cum tympano.

28 Filios] *Nepotes.* Filias] *Tum propriè dictas, tum neptem Dinam.* Verò] *Malim,* ſanè. Stultè feciſti] *Hebr.* Stultè egiſti faciendo.

29 Poteſtate] *Malim,* potentiâ, *vel* robore. Malo vos afficere] *Heb.* Facere vobiſcum malum.

30 Omninò abieris &c.] *Heb.* Abeundo abiens, quia deſiderando deſiderabas. In] *Malim,* ad. Domum] *Familiam.* Quare] *Perſpicuitatis causâ malim.* Sed quare. Deos] *Imagines factas ad repræſentandum deos ſup. v. 19. Metonymia ſubjecti.*

31 Dicebam] *Scil. apud me id eſt, cogitabam.*

32 Apud quem] *Rurſum perſpicuitatis causâ malim,* Apud quem verò. Cognatis] *Heb.* fratribus. Recognoſce] *Heb.* Recognoſce tibi. *Pleonaſmus.*

33 Venit] *Vel,* ingreſſus eſt.

34 Imagines] *Hoc ſupplementum fuit addendum, ut conſuleretur perſpicuitati, ne ſcilicet relativum accommodaretur ad nomen cliteliarum: quam relationem Hebræa verba non patiuntur.* Tentorium illius] *Pronomen in Hebræo non extat ſed articulus, ac ſi Græcè dicas,* [illegible], *Germ.* **Die ſelbe.** Ac] *Malim* ſed.

35 Patri ſuo] *Hebr.* Ad patrem ſuum. *quod malim.* Diſpliceat] *Heb.* exardeſcat. *Scil. ira vel naſus. Sic (nempe pro eo quod eſt diſplicere) accipitur hæc locutio infrà 45 5. & 1. Sam. 15. 11. Franc. Jun. Latinè diceretur, Ne diſpliceat domino meo.* Domino meo] *Id eſt tuo Synecd. gen. honorandi causâ.* Aſſurgere tibi] *Heb.* Surgere a facie tua. *Id eſt, Surgere propter præſentiam tuam.* Conſuetudinem] *Heb.* Viam. *Metaph.* Secundum conſuetudinem mulierum eſt mihi] *Id eſt, patior fluxum menſtruum.* [illegible] *verecunda.*

36 Accenſa eſt ira Jabakobi] *Heb.* accenſum eſt Jab[illegible] *Puto ſupplendum* naſus: *ſic,* exarſit *naſus* Jacobo. [illegible] *Hebr.* Reſpondit. *pro eo quod eſt, ſermonem orſus eſt.* [illegible] *ſpeciei* [illegible]. Quid eſt quod ego amoverim] *Heb.* [illegible] eſt amotio mea. *Fr. Jun. Atq; in hunc ſenſum eandem* [illegible] *dum Exod. 22. 9. Metonymia adjuncti. Sed malim ſimpliciter,* [illegible] eſt tranſgreſſio mea? *Sicut & in illo loco Exodi retineri uſitata ſignificatio poteſt.* Inſectatus es me fervidè, *Malim,* Perſequutus es me. *Heb.* Exarſiſti poſt me.

37 Cognatis] *Heb.* Fratribus. [illegible] judicent] *Vel,* diſceptent. Inter utrumq; noſtrûm] *Malim.* inter nos duos.

38 Hic eſt vigeſimus annus] *Heb* Hoc *tempore ſunt* viginti anni. Gregis tui] *Vel,* ovium tuarum.

39 Diſceptum &c.] *Inſignia duritiæ Labanis argumenta, qui à genero ſuo contra jus & fas res ſine culpa ipſius interversas repetiverit: unde Exod. 2*[illegible] *& 13. Fr Jun.* Luebam] *Heb* Expiabam. *I. e. à culpa me liberabam reſtituendo rem perditam. Metaph.* [illegible]

40 A[illegible] *Heb.* comederet. *Metaphora* [illegible].

41 Hic fuit mihi vigeſimus annus] *Hebr.* Hoc *tempore* mihi ſunt [illegible]inti anni. Decie[illegible] *ſup. 5. 7.*

42 [illegible]h Deus &c.] *Hunc verſum ita reddendum cenſeo,* Niſi Deus patris mei, [illegible]eus Abraham & pavor [illegible] adf[illegible] mihi, certè nunc [illegible] [illegible] me. *Sed* [illegible]em meum & [illegible]rem manuum mearum [illegible] reprehendit te h[illegible] externo [illegible] [illegible] *Deum quem expavit I*[illegible] *Metonymia* [illegible] *Alludit enim ad pavorem illum, quo Deus quaſi* [illegible] *Laban* [illegible] *in* [illegible] *Jacobum invadit* [illegible] *aret, ut infr* [illegible] *Fr. Junius.* Vacuum [illegible] dimiſiſſes me] *Nempe auferendo mihi uxores meas, filios, itémq; facultates meas.* Reprehendit] *Suprà v. 24.*

44 Pangamus] *Heb.* Sciodamus. *Vide ſup cap. 21. v 18.*

45 Lapides &c.] *Verto,* lapidem: & erexit eum in ſtatuam. Deinde dixit &c.] *Vide infr v.* [illegible]

46 Cognatis] *Heb.* fratribus. Poſteà] *Quum jam fœdus inîſſent, infr. v. 44.*

47 Jegarsin ſahadutha] *Id eſt, cumulum teſtimonii, Syrâ appellatione.* Galhedem] *Id eſt, cumulum teſtimonii, Hebræa appellatione.*

49 Mizpam] *Id eſt, ſpeculam.* Quando abſcondemur alter ab altero] *Id eſt, abſcondemur alter ab alterius conſpectu, Fr. Jun.* Alter ab altero] *Hebr* Vir à proximo ſuo.

50 Acceperis mulieres] *Malim,* [illegible] eris uxores. *Puto autem totum hunc verſum ſic reddendum* [illegible] *tibi imprecare, ſi* afflixeris filias meas, & ſi acceperis uxores præter filias meas. Nullus *quidem* eſt nobiſcum eſt [illegible], Deus *eſt* teſtis inter me & te. *Similis ellipſis* [illegible] *26.* [illegible] *29. Illud autem,* Nullus quidem vir nobiſcum [illegible] *quiſ* [illegible] *ſit idoneus teſtis inter nos. nam qui aderant, erant d*[illegible] *& cognati. Synecdoche generis.*

51 Ecce cumulum, & ecce ſtatuam iſtam] *Hinc patet ſuprà v. 45 per ſtatuam non intelligi cumulum ex lapidibus* [illegible] *lapidem à cumulo diverſum.* [illegible] *Id eſt jactu circumcirca lapidibus firmavi. Meton effecti* [illegible]

52 Ad malum] *Scil. inferendum. id eſt, ad lædendum.*

53 Deus] *Verto,* dii. *Eſt enim eadem vox ter repetita & loquitur Laban ut idololatra, ſtatuens plures deos. Vocat autem deos Abrahami, quos ille coluerat Uræ Chaldæorum, vide Joſ 24 2.* Patris] *Theracbi, ſupra 11 27.* Pavorem] [illegible] *ſuprà v. 42.*

54 Mactavit animalia] *Vidi Lad*[illegible] *nam hæc ad ſacri*[illegible] *referre primum* [illegible] *dum eſt, quum bonâ fide Jacob Labanem ad* [illegible] *epulum c*[illegible] *omnibus cognatis invitare & admittere non potuerit. Nam et* [illegible] *ſocerum ſuum admiſit Exod 18 ſciri, quia jam converſum ad Deum eſſe, ex ſermonibus & rationi*[illegible] *intellexerat. He* [illegible] *autem vox* זבח *non habet ſ*[illegible] *ſa*[illegible]*ciendi ſed etiam mactandi ſignificationem, ut 1 Sam. 28. v. 24. & 1. Reg. 19 v. 21. & alibi paſſim. quemadmodum accipitur τὸ θύειν Græcorum, Matth* [illegible] *4. & Joan. 1* [illegible] *10.* [illegible] *d hoc ſignificatum generale eſt, illud* [illegible] *Fr. Jun.* Cognatos] [illegible] fratres.

55 Filios] *Jacobum & nepotes.* Filias] *Tum filias, tum neptem.* Benedixit] *Fauſta precatus eſt.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXI.

EX v. 1. & 2. Exacerbantur [illegible] cupi[illegible] f[illegible] [illegible]ationes, invidia, & [illegible]ſpectus inhumanus. *Avaritia.*

2 E[illegible] Deus fidelibus [illegible] opportuno tempore conſilia [illegible] ſuggerit. [illegible] negotiis intricatis pro [illegible] lutari [illegible] auxilio oremus, & [illegible] patienter exſpectemus. *Gubernatio Dei Pietas.*

3 Ex [illegible] eſt, bon[illegible] rationibus uxorem movere, ut ipſum, [illegible] non [illegible] cogatur, non invita ſequatur.

4 Ex [illegible]. S[illegible]um & famulorum eſt, ut omnibus viribus ſuis [illegible] mandatos [illegible] agant.

5 E[illegible] [illegible]at via perfido facit.

6 Item [illegible] absque permiſſu Dei nocere piis non poſſunt. Is vero ho[illegible] non ſemper permittit.

7 Ex v. [illegible] [illegible], tanquam creator & dominus bonorum [illegible] omnium, aufert [illegible] quibus vult, & dat quibus vult.

8 Ex [illegible]. Exemplum ſomnii divini.

9 Ex [illegible] Deus videt quid homines agant. Suoque tempore [illegible] [illegible] judicat.

10 Ex [illegible] 13. Is nobis pro vero Deo agnoſcendus eſt, q[illegible] nobis [illegible] verbo patefecit. *Cognitio Dei.*

11 Ex [illegible] 16 Uxorem marito in petitione honeſtâ promptè morem gerere decet. *Officium uxoris.*

12 Ex v. 19. Difficulter ab idololatria abdu[illegible] ea educati ſunt. Itaque liberi in vero Dei cultu [illegible]ent. *Idololatria.*

13 Ex [illegible] 22. Pii ſæpe coguntur adhibere [illegible] quæ eis coram mundo contemtum pariunt. *Media.*

14 Ex v. 23. Avaritia crudeles & violentos [illegible]

15 Ex v. 24. Deus ſuos in periculis protegit.

16 Ex v. 26. Hypocritæ contra pios iniquas querelas movent, affectantes integritatis atque [illegible] ocentiæ laudem. *Hypocriſis.*

17 Ex v. 29. Hy[illegible] excæcati ſunt, ut ſibi ipſis contrarii loquantur. *Hypocriſis.*

18 Ex v. 31. In cauſa [illegible] tendum veritate.

19 Ex v. 32. Temerarium [illegible] incerta pro certis affirmare.

20 Ex

Hypocriſis. [illegible] [illegible] [illegible] uam erga probos diffidentiam & [illegible] [illegible], miſſionem [illegible] ar t.

Aſtutia. 21 Ex [illegible] & 35. Exemplum aſtutiæ muliebris.

Expoſtulatio. [illegible] Exemplum iugenuæ expoſtulationis, veruntamen [illegible] permixtæ.

Gratiarum actio. [illegible] verſ.42. Deus à nobis laudandus eſt, quoties experti [illegible] protectionem ejus.

Miſericordia Dei. Juſtitia Dei. 24 Item exemplum miſericordiæ & juſtitiæ Dei, miſerentis [illegible] licet afflictorum, & mercedem eis procurantis pro fideli labore.

25 Ex v.43. Hypocritæ tandem ad blanditias ſe conferunt, quum vident ſe cauſam ſuam defendere non poſſe. *Hypocrita.*

26 Ex v 44. Impios mala conſcientia angit, ut ſolliciti reddantur de procuranda ſibi ſecuritate ab illis quos læſerunt, & a quorum vindicta ſibi metuunt. *Conſcientia.*

27 Ex verſu 45. Exemplum manſuetudinis & placabilitatis, quâ fit ut facilè in pacem conſentiamus cum iis qui nos læſerunt. *Manſuetudo. Placabilitas.*

28 Ex v.53. Per ſolum verum Deum jurandum eſt. *Juramentū.*

29 Ex v.54. Charitatis eſt, pro malo bonum rependere. *Charitas.*

CAPUT XXXII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Ja[illegible] Narratur autem hoc capite & ſequente (quod cum hoc propter identitatem argumenti conjungi debuit) quomodo Jacob ereptus ſit [illegible] nu fratris ſui Eſau.

[illegible] & J.

Jahakob verò [illegible] *itinere ſuo, veneruntq́; ei obviam Angeli Dei.*

2 Dixit [illegible] *quum videret eos, Acies Dei hæc eſt: quapropter vo*[illegible] *illius Machanajima.*

3 [illegible] *Jahakob miſit nuntios ante ſe ad Heſavum fratrem ſuum* [illegible] *em Sehiræ, agrum Edomæorum.*

4 [illegible] *davitq́; eis dicendo, Sic dicetis domino meo Heſavo: Sic* [illegible] *us tuus Jahakob, Apud Labanem peregrinus fui, & moratus ſum uſq́; adhuc.*

5 Sunt autem mihi boves, & aſini, greges, ſervíq́; & ancillæ: itaq́; miſi nuntiatum tibi domino meo, ut inveniam gratiam in oculis tuis.

6 Sed quum reverſi nuntii illi ad Jahakobum eſſent, dicendo; Venimus ad fratrem tuum, ad Heſavum, qui etiam procedit obviam tibi, [illegible] *quadringenti viri cum eo.*

[illegible] *imuit Jahakob valde, & fuit anxius: quamobrem diſtribuit populum illum qui erat ſecum, & greges & armenta, & camelos in duas acies.*

8 [illegible] *cebat enim, Si invaſerit Heſau aciem unam, & ceciderit eam, erit* [illegible] *altem acies illa quæ relicta fuerit, ſalva.*

[illegible] *Et dixit Jahakob, O Deus patris mei Abrahami, & Deus* [illegible] *mei Jitzchaki, Jehova qui edixiſti mihi, Revertere in re*[illegible] *uum, & ad cognationem tuam, & beneficus ſum futurus* [illegible]

[illegible] *Impar ſum omnibus his beneficiis, totiq́; illi fidei quam præ*[illegible] *ſervo tuo: etenim cum baculo meo* ſolùm *transiveram Jor*[illegible] *iſtum, nunc autem in duas acies dominus effectus ſum.*

[illegible] *ripe me quæſo e manu fratris mei, e manu Heſavi. nam ti*[illegible] *ipſo, ne veniens cædat me & matrem cum liberis.*

Tu autem dixiſti, Omnino beneficus ſum futurus erga te, [illegible] *ſemen tuum* numerolum *ut arenam maris quæ numerari* [illegible] *poteſt præ multitudine.*

Deinde pernoctans ibi nocte illâ, accepit ex eo quod veniebat ad manum, munus offerendum *Heſavo fratri ſuo,*

Capras ducentas, cum hircis viginti, oves ducentas cum a[illegible] *etes.*

[illegible] *fœminas, lactantes cum pullis earum triginta, vac*[illegible] *ginta cum juvencis decem, aſinas viginti cum aſellis* [illegible]

[illegible] *traderet in manum ſervorum ſuorum quemq́; gre*[illegible] *dixit ſervis ſuis, Tranſite* coram *ante me, &* [illegible] *rponite inter gregem unum & alterum.*

[illegible] *primo, dicendo, Quum occurrerit tibi Heſau fra*[illegible] *gaverit te dicendo, Cujus es? & quò abis? & cu*[illegible] *a antecedunt te?*

[illegible] *Sunt ſervi tui Jahakobi, hoc eſt, præmiſſum mu*[illegible] *meo Heſavo, ecce autem ipſum quoq́; ſubſequentem* [illegible]

[illegible] *cepit tum ſecundo, tum tertio, tum omnibus aliis* [illegible] *es illos, dicendo, In hanc ſententiam alloquimini* [illegible] *veneritis eum.*

[illegible] *tam. Ecce Jahakobum ſervum tuum ſubſequentem* [illegible] *Jahakob, Placabo vultum ejus hoc munere quod* [illegible] *me, ut poſtea aſpiciam vultum ejus, fortaſſis ſuſcipiet vultum* [illegible]

2 [illegible] *torrentem munus illud ante ipſum: ipſe verò* [illegible] *ctis ſuâ.*

[illegible] *ipſâ nocte, accepit duas uxores ſuas, cum* [illegible] *& undecim natos ſuos, & trajecit vadum* [illegible]

[illegible] *& tranſmiſſis trans torrentem illum, tranſmiſit* [illegible] *erat ipſi,*

[illegible] *reliquus eſſet Jahakob ſolus, quidam luctatus eſt* [illegible] *aſcenderet.*

[illegible] *quum videret ſe non prævalere ei, laſit acetabulum fe*[illegible] *ita* [illegible] *debat acetabulum femoris Jahakobi, quando lu*[illegible] *cum eo.*

[illegible] *Dimitte me, nam aſcendit aurora: cui Jahakob, Non* [illegible] *quam quum benedixeris mihi.*

P.

Jacob verò abiit itinere ſuo, veneruntque ei obviam *a* angeli Dei. *a Inf 48.16.*

2 Dixitque Jacob quum videret eos, Exercitus Dei hic *eſt*: quapropter vocavit nomen loci illius Mahanajim.

3 Poſtea Jacob miſit nuncios ante ſe ad Eſavum fratrem ſuum in regionem Sehiris, agrum Edomæorum.

4 Mandavitque eis dicendo, Sic dicitote domino meo Eſavo: Sic ait ſervus tuus Jacob, Apud Labanem peregrinatus ſum, & moratus ſum uſque adhuc.

5 Sunt autem mihi boves, & aſini, oves & capræ, ſervique & ancillæ: itaque miſi nonciatum domino meo, ut inveniam gratiam in oculis tuis.

6 Sed quum reverſi nuntii illi ad Jacobum eſſent, dicendo, Venimus ad fratrem tuum, ad Eſavum, qui etiam procedit obviam tibi, & quadringenti viri cum eo:

7 Timuit Jacob valde, & fuit anxius: quamobrem diſtribuit populum illum qui *erat* cum ipſo, & oves & boves, & camelos, in duos exercitus.

8 Dicebat enim, Si invaſerit Eſau exercitum unum, & occiderit eum, erit ſaltem exercitus ille qui relictus fuerit, ſalvus.

9 Præterea dixit Jacob, O deu[illegible] tris mei Abrahami, & deus patris mei Iſaaci; ô Jehova qui edixiſti mihi, *b* Revertere in regionem tuam, & ad cognationem tuam, & beneficus ſum futurus erga te? *b Sup 31.13.*

10 Impar ſum omnibus his beneficiis, totique illi fidei quam præſtitiſti ſervo tuo: etenim cum baculo meo tranſivi Jordanem iſtum, nunc autem in duos exercitus evaſi.

11 Eripe me quæſo è manu fratris mei, è manu Eſavi: nam timeo ab ipſo, ne veniens cædat me *&* matrem cum liberis.

12 Tu autem dixiſti, Omnino *c* beneficus ſum futurus erga te, reddamque ſemen tuum, ut *d* arenam maris, quæ numerari non poteſt præ multitudine. *c Sup.28.13. d Sup 28.17.*

13 Deinde pernoctans ibi nocte illâ, accepit ex eo quod veniebat ei ad manum, munus pro Eſavo fratre ſuo:

14 Capras ducentas, cum hircis viginti, oves ducentas cum arietibus viginti:

15 Camelos lactantes cum pullis earum triginta, vaccas quadraginta cum juvencis decem, aſinas viginti cum aſellis decem.

16 Quumque traderet in manum ſervorum ſuorum quemque gregem ſeorſim; edixit ſervis ſuis, Tranſite ante me, & ſpatium interponite inter gregem unum & alterum.

17 Præcepitque primo, dicendo, Quum occurrerit tibi Eſau frater meus, & interrogaverit te dicendo, Cujus es? & quò abis? & cujus *ſunt* iſta quæ antecedunt te?

18 Tum dicito, *Sunt* ſervi tui Jacobi, hoc *eſt* præmiſſum munus domino meo Eſavo; ecce autem ipſe quoque ſubſequitur nos.

19 Idem præcepit tum ſecundo, tum tertio, tum omnibus ſequentibus greges illos, dicendo, His verbis alloquimini Eſavum, quum incideritis in eum.

20 Præterea dicitote, Etiam ecce ſervus tuus Jacob, ſequitur nos. Cogitabat enim *Jacob*, Placabo faciem ejus hoc munere quod procedit ante me, poſtea demum aſpiciam faciem ejus; fortaſſis ſuſcipiet faciem meam.

21 Sic tranſivit munus illud ante ipſum: ipſe verò pernoctavit eâ nocte in exercitu.

22 Deinde ſurgens eâ ipsâ nocte, accepit duas uxores ſuas, cum duabus ancillis ſuis, & undecim natos ſuos & tranſivit vadum Jabboki;

23 Iiſque acceptis & tranſmiſſis trans torrentem illum, tranſmiſit etiam quicquid erat ipſi.

24 Sed quum reliquus eſſet Jacob ſolus; quidam luctatus eſt cum eo, donec aurora aſcenderet.

25 Qui quum videret ſe non prævalere ei, tetigit acetabulum femoris ejus: Ita pendebat acetabulum femoris Jacobi, quando luctabatur cum eo.

26 Deinde dixit, Dimitte me, nam aſcendit aurora: cui Jacob, Non dimittam, inquit, te, niſi benedixeris mihi.

27 *Quamobrem dixit ei, Quod eſt nomen tuum? qui dixit, Jahakob.*

28 *Tum dixit* Angelus, *Non Jahakob* ſolùm *dicetur ampliùs nomen tuum, ſed Jiſraël: nam ut principem te geris apud Angelos & apud homines, & potentiâ vales.*

29 *Roganti Jahakobo & dicenti, Indica quaſo nomen tuum, dixit, Quorſum verò rogas de nomine meo? & illic benedixit ei.*

30 *Quapropter vocavit Jahakob nomen illius loci Penielem: nam Deum,* inquit, *vidi hiſce oculis in os, & erepta eſt anima mea.*

31 *Exoriebatur autem Sol ipſi quando prætergreſſus eſt Penuëlem: & ipſe claudicab[at] ſuper femur ſuum.*

32 *Idcirco non c[omed]unt filii Jiſraëlis nervos mutuos qui* ſunt *ad acetabulum femoris, in diem uſque hunc, quia læſerat* Angelus *mutuos nervos ad acetabulum femoris Jahakobi.*

27 Quamobrem dixit ei, Quod eſt nomen tuum? qui dixit, Jacob.

28 Tum dixit *angelus*, Non Jacob dicetur ampliùs nomen tuum, ſed *e* Iſraël: nam ut principem te geſſiſti apud Deum & apud homines, & prævaluiſti. *e Inf. 35.10.*

29 Porrò interroganti Jacobo & dicenti, Indica quæſo nomen tuum, dixit, Quorſum verò interrogas de nomine meo? Et illic benedixit ei.

30 Quapropter vocavit Jacob nomen illius loci Peniel: nam Deum, *inquit*, vidi facie ad faciem, & *tamen* erepta eſt anima mea.

31 Exoriebatur autem ſol ipſi quando prætergreſſus eſt Penuëlem: & ipſe claudicabat ſuper femore ſuo.

32 Ideòque non comedunt filii Iſraëlis nervos mutuos qui *ſunt* ad acetabulum femoris, in diem uſque hunc, quia tetigit *angelus* mutuos nervos ad acetabulum femoris Jacobi.

ANALYSIS CAP. XXXII.

Iſtius narrationis membra ſunt duodecim: quorum quinque continentur hoc capite. Videlicet

1 Quomodo Jacob contra metum inſtantis periculi divinitus fuerit confirmatus, v. 1. & 2.

2 Quomodo periculum iſtud avertere conatus ſit, v. 3. 4. 5.

3 Quomodo de periculo imminenti certior ſit factus, v. 6.

4 Quæ media adhibuerit ad occurrendum periculo, ſalutemque ſibi ac ſuis (quoad poſſet) procurandam. Media autem narrantur hoc capite tria: videlicet

- 1 Diſtributio ſuorum hominum & pecudum, v. 7. 8.
- 2 Precatio ad Deum, v. 9. 10. 11. 12.
- 3 Miſſio munerum: quæ amplificatur ex diſtributione & teſtificatione demiſſionis ſui, verſ. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20.

5 Quomodo iterum fuerit confirmatus contra inſtantis periculi metum, videlicet per luctam cum angelo: quæ illuſtratur

- 1 Ex adjuncta circumſtantia temporis, v. 21. 22. 23. 24.
- 2 Ex ſubjecto loco, v. 22. 23. 24.
- 3 Ex adjuncta Jacobi ſolitudine, v. 24.
- 4 Ex adjuncta duratione, ibid.
- 5 Ex eventis: quæ narrantur quinque.
  - 1 Læſio Jacobi, v. 25.
  - 2 Benedictio impetrata ab angelo, v. 26. 27. 28. 29.
  - 3 Nomen loco impoſitum, v. 30.
  - 4 Claudicatio Jacobi, v. 31.
  - 5 Conſuetudo Iſraëlitarum circa coxam animalium veſcorum, v. 32.

SCHOLIA IN CAP. XXXII.

ỿ. 1. Itinere ſuo] *Hebr.* Secundùm viam ſuam. Veneruntque ei obviam] *Ut illorum adventu de divino præſidio & protectione ampliùs confirmaretur, Fr. Jun.*

2 Acies] *Sive*, exercitus. *Heb.* caſtra. *Sic deinceps. Metonymia ſubjecti.* Machanajima] *Id eſt, duæ acies, vel bina caſtra. nam ibi ipſius & Angelorum exercitus conjuncti erant, & eos contemplabatur Jacob, Fr. Jun.*

3 Agrum Edomæorum] *Edom enim, id eſt, Eſau jam eò migraverat, infrà 36. v. 6. & agrum occupaverat, Deut. 2. v. 22. Fr. Jun. Heb. Edom. Metonymia efficientis.*

4 Domino meo] *Hac demiſſione voluntum in ſe divinitus honorem dominiumque non rejecit: ſed patienter exſpectans divinæ voluntatis exſequutionem, intra naturæ fines ſe continet, & fratrem tanquam majorem reveretur. quod item erga Saulem fecit David, 1. Sam. 24. 9. & 9. & toto cap. 25. Fr. Jun.*

7 Fuit anxius] *Hebr.* Anguſtia fuit ei.

8 Dicebat] *Scil. apud ſe. Id eſt, cogitabat.* Ceciderit] *A verbo*, cædo. *Perſpicuitatis gratiâ malim hic dicere*, occiderit, *vel* interfecerit. *Hebr.* percuſſerit. *Synecd. gen.* Salva] *Hebr.* In evaſionem, *vel liberationem.*

9 Edixiſti] *Suprà 31. 13.*

10 Impar ſum omnibus his beneficiis] *Heb.* Parvu[s] ſum præ omnibus his beneficiis & omni illa fide &c. *Id eſt, minor atque indignior ut æquum fuerit illa beneficia in me conferri, illamque fidelitatem erga me exerceri. Q. d. Quanquam indignus ſum beneficiis tuis: tamen quia tibi beneficum in me eſſe placet, oro ut nunc quoque mihi benefacias.* Fidei] *Heb.* Veritati. *Id eſt, conſtantia in ſervandis promiſſis.* Præſtitiſti ſervo tuo] *Hebr.* Feciſti cum ſervo tuo. Dominus effectus ſum] *Malim*, Dominus evaſi. *Hebr.* Dominus factus ſum.

11 Cædat] *Hebr.* Percutiat. *Id eſt, occidat. Synecd. gen.*

12 Omnino beneficus ſum futurus] *Hebr.* Benefaciendo benefaciam tecum. Reddam] *Heb.* ponam.

13 Quod veniebat ſibi ad manum] *Quia nox & ſtudium antevertendi fratrem, habere delectum non permittebant, Fr. Jun.*

16 Quemque gregem] *Hebr.* gregem gregem. Spatium interponite] *Ut occaſione Eſavo datâ muneris recognoſcendi, ſervos interrogando, & Jacobi ſubmiſſionem audiendi, paulatim ejus ferocia mitigaretur. hoc enim conſilium fuiſſe, oſtendit Moſes infr. v. 20. Fr. Jun.* Inter gregem unum & alterum] *Hebr.* Inter gregem & inter gregem.

17 Primo] *Videl. caprario, ut v. 14.* Subſequentem nos] *Heb.* poſt nos. *ſcil. mittentem. Sic v. 20.*

18 Secundo] *Videl. opilioni, ex v. 14.* Tertio] *Videl. camelolata ſive camelario, ex v. 15. Fr. Jun.* Omnibus] *Bubulco & agaſoni.* Proſequentibus greges] *Heb.* Ambulantibus poſt greges. In hanc ſententiam] *Hebr.* Secundùm verbum hoc. Quum inveneritis eum] Quum incideritis in eum, quum occurretis ei.

20 Sed dicetis etiam, ecce &c.] *Puto ſic diſtinguendum textum & vertendum*: Præterea dicetis, Etiam ecce ſervus tuus Jacob ſequitur nos. *Q. d. Non ſolum tibi à Jacobo mittitur hoc munus: ſed etiam ipſemet ſequitur ut te ſalutet.* Dicebat] *cogitabat.* Placabo] *Sive propitiabo.* Vultum] *Iram, quæ proditur vultu meo. Fr. Jun.* Vultum meum] *Verto*, faciem meam. *De hac phraſi vide ſup. 19. 21.*

22 Trajecit] *Verto*, tranſivit.

23 Tranſmiſit] *Verto*, traduxit. *Id eſt, quum traduxiſſet.* Tranſmiſit] *Verto*, traduxit. *Intellige, Poſteaquam vir quidam cum ipſo luctatus eſſet, quum rediſſet in alteram ripam ad traducendum pecora ſua: ut percipitur ex collatione verſus ſequentis. ὑστερολογία.*

24 Quidam] *Chriſtus, fœderis angelus, ut ſequentia docent, & Heſeas cap. 12. v. 3. Formam autem humanam aſſumſit ad luctandum, Fr. Jun. Heb.* vir. Luctatus eſt cum eo] *Quo præexercitamento Deus voluit Jacobum metu liberare ab adventu fratris, & fidem ejus de præſidio divino confirmare, dum ei robur ſubminiſtrat etiam cum angelo luctandi, Fr. Jun.*

25 Læſit acetabulum] *Id eſt, commiſſuram, compagem, ſive juncturam oſſis ſacri atque extendens ita compreſſit graviter, ut ex contuſione quadam hebeſceret, ſynecdochicè. Hoc verò læſionis genus quum nullis humanorum lacertorum viribus inter luctandum fieri poſſit, optimè ſenſit Jacob divinum aliquid eſſe, Fr. Jun. Heb.* tetigit in curvatura femoris. *pro, tangendo læſit curvaturam: Synecd. metonymica.* Pendebat] *Id eſt, hac contuſione graviſſimè impediebatur Jacob, ut firmiter inſiſteret ſuo pedi, aut omne ſui corporis (quod per cotylas vel acetabula oſſis ſacri incumbit extendentibus & adhæret in compage ſuâ) in femur illud imponeret. ſed latus illud corporis quaſi pendens ſuſtinebat doloris gravioris metu. Quod itaque læſus eſt, documentum ſuit Dei præſentis & probantis ſervum ſuum: quòd autem læſus ſubſtitit in certamine, documentum fuit Dei perficientis virtutem ſuam in humana infirmitate illius, ut non ſuccumberet, aut in futurum animum abjiceret, Fr. Jun.*

27 Quum benedixeris mihi] *Hac petitio demonſtrat, Jacobum jam tum intellexiſſe, eum non hominem, ut formâ videbatur, ſed angelum eſſe: quum ab eo tanquam majore ſibi benedici petit. Fr. Jun.*

28 Quod eſt nomen tuum] *Interrogat de nomine, non quòd ignoraret ſed quia benedictionis roborisque ſuppeditati perpetuum documentum poſiturus erat mutato nomine, Fr. Jun.*

29 Solùm] *Ellipſis in hujuſmodi orationibus frequens qua τὸ μόνον vel [illegible] enunciantur, ut 1. Sam. 8. v. 7. & alibi ſæpe, Fr. Jun.* Jiſraël] *Id eſt, princeps Dei fortis, principalem potentiam à Deo omnipotente conſequutus, adeo ut cum angelis & hominibus committi poſſit. quod beneficium antehac cum Labane, nunc mecum in lucta expertus, mox cum Eſavo experturus es. prout oſtendunt ſequentia, Fr. Jun. Vel ſimpliciùs*, princeps Dei: *id eſt, princeps divinus.* Geris] *Verto*, geſſiſti. Angelos] *Vel*, Deum. *Hebr.* deos. *Sic v. 30.* Et potentiâ vales] *Verto*, Et prævaluiſti.

30 Penielem] *Sive Penuëlem, v. 31. Id eſt, aſpectus Dei.* Deum] *Heb.* Deos: *ut v. 28.* Hiſce oculis in os] *Heb.* facie ad faciem. Et erepta eſt] *Perſpicuitatis causâ malim*, Et tamen erepta eſt &c. *Gratulatur ſibi, quòd quum Deum viderit, tamen non ſit mortuus, ut ſuprà 16. 13. Fr. Jun.*

32 Mutuos] *Sive mutuatos: id eſt, quos cotyla vel acetabulum oſſis ſacri tranſmittit in coxam, tanquam ſi mutuos illi concederet. Fr. Jun. qui plura addit ad hos declarandum. Heb.* nervum mutuationis. *Enallage numeri.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXII.

Ex toto capite collato cum capite præcedente. Status pio- *Tſi.*
rum in hac vita, nempe quòd eos periculum unum poſt aliud

[illegible] vix [illegible] eum [illegible] Labanis. & ecce [illegible] in no[illegible] curſu Eſavi.
[illegible] ad [illegible] um contra imminentia peri[illegible]
[illegible] at.
[illegible] protegendis utitur miniſterio ſancto[illegible]
[illegible] rem 9. & ſe[illegible] uentib[illegible] uſque ad [illegible] Ad frangen[illegible] nos adhibenda ſunt verba de [illegible] R[illegible] mollis frangit iram.) Item pre[illegible] unctum.
Pruden[illegible] [illegible] m prud[illegible] tiæ in ſervanda parte, ſi to[illegible]
[illegible] lum l[illegible] gitimæ pro[illegible] coojun[illegible] Dei, p[illegible] one propriæ [illegible] beneficio tum Dei.

7 Ex v. 16. Exemplum prudentiæ in animo irato paulatim & ſæpius iterata ſui demiſſione ſuæque benevolentiæ ſignificatione placando. *Prudentia.*

8 Ex v. 24 & ſeqq. In luctâ Jacobi cum angelo ſeu filio Dei videtur proponi imago luctæ ſpiritualis quam experiuntur fideles ſub tempus mortis. Tunc enim Deus cum eis luctatur, apprehendendo conſcientias ipſorum per vocem Legis [illegible] maledictionem æternam minatur omnibus illius tranſgre[illegible] ribus. Huic apprehenſioni reſiſtunt fideles apprehendendo Deum per fidem Evangelii, certò ſtatuentes Chriſtum ipſos à maledictione Legis liberaſſe dum pro ipſis factus eſt maledictum in c[illegible] Hac ſui apprehenſione Deus ſe vinci patitur, ſed interim [illegible] tangit femur ipſorum facitq; [illegible] claudicent, dum eos morte cor[illegible] p[illegible] caſtigat. Hoc autem non impedit quominùs victores eis [illegible] ſol[illegible] æ æternæ, quum primum è corpore exceſſerunt. *Lucta ſpiritualis.*

CAPUT XXXIII.

ARGUMENTUM.

[illegible] nat [illegible] ſtoria ſuperiore capite inchoata, quam[illegible] ereptus ſit Jacob è manu fratris Eſau.

T. & J.

[illegible] Jaha[illegible] b [illegible] ſuis oculis ſuis reſpiceret, ecce Heſavum & quadringentos viros cum eo: quamobrem [illegible] ta [illegible] am & juxta Rahelam, & juxta duas an[illegible]

[illegible] & natos earum primo loco, deinde [illegible] poſteri[illegible], Rahelam vero & Joſephum po[illegible]

[illegible] ans[illegible] it ante eos, & incurvavit ſe in terram ſe[illegible] pten[illegible] es ad fratrem uſq; ſuum.

4 [illegible] accurrens Heſau obviam ei, amplexatus eſt eum, & ruens [illegible] de[illegible] culatus eſt eum: ita fleverunt.

[illegible] ſau ſublatis oculis ſuis videns mulieres illas & natos [illegible] ſunt iſti tibi? dixit verò Jahakob, Hi ſunt nati, quos [illegible] vo tuo gratioſè Deus.

[illegible] accedentes ancillæ, ipſæ cum natis ſuis, incurvaverunt ſe [illegible] ibentes.

[illegible] accedens etiam Lea, & nati ejus, incurvaverunt ſe: [illegible] juſſus accedere J[illegible] ſeph & Rachel incurvaverunt

[illegible] autem Heſau, Quæ [illegible] cus occur[illegible], Mi[illegible], inquit, inventurus gratiam in oculis domini

[illegible] ens verò Heſavo, Eſt mihi ſatis, mi frater, eſto tibi quod [illegible]

[illegible] ixit Jahakob, Ne quaſo. ſi nunc inveni gratiam in oculis [illegible] accepturus es munus meum de manu mea: quandoquidem [illegible] m tuam ac ſi faciem Dei aſpexiſſem, adeo placidè excepiſti [illegible] ſo receſſes.

[illegible] quaſo donum meum quod adductum eſt ad te, cum [illegible] e [illegible] is largitus Deus, cumq; ſit mihi ex omnibus: & ita [illegible] eum ut tandem acceperit.

[illegible] à dicente Heſavo, Proficiſcamur & pergamus; nam ego [illegible]

[illegible] akob Dominus meus novit, hos natos eſſe teneros, [illegible] armentaque lactantes feminas incumbere mihi, quas [illegible] gentes pecuarii vel diem unum, moriturum totum [illegible]

[illegible] dominus meus ante ſervum ſuum ego autem [illegible] leniter pro commoditate mea ducendis rebus iſtis [illegible] & ducendis his natis, uſquedum veniero ad do[illegible] m.

[illegible] Heſau Conſtituam quaſo tecum [illegible] q[illegible] ot [illegible] l [illegible] & [illegible] c. [illegible] hoc! inquit, inveniam [illegible] mei oc co[illegible] ſtituat q[illegible] temq[illegible] o.

[illegible] dem ipſo die Heſau itinere ſuo, Sehirem

[illegible] us eſt Succothas, ubi extruxit ſibi do[illegible] fecit tuguria, idcirco vocavit nomen illius [illegible]

[illegible] incolumis ad civitatem Schechemum, [illegible] quum veniret ex Padane Syria, & [illegible] is illius.

[illegible] agr[illegible] in quo tetenderat tentorium [illegible] centum nummis.

[illegible] ibi [illegible] appellavit altare [illegible], Dei

P.

Quum autem Jacob ſublatis oculis ſuis circumſpiceret, ecce [illegible] au veniebat & quadringenti viri cum eo: quamobrem diſtribuit natos juxta Leam & juxta Rahelam, & juxta duas ancillas ſuas:

2 Collocavitque ancillas & natos earum primo loco, deinde Leam & natos ejus poſteriores, Rahelam verò & Joſephum poſtremos.

3 Ipſe autem tranſivit ante eos, & incurvavit ſe terram verſus ſepties, donec accederet ad fratrem uſque ſuum.

4 [illegible] accurrens Eſau obviam ei, amplexatus eſt eum, & ruens in collum ejus deoſculatus eſt eum: ita fleverunt.

[illegible] Deinde Eſau ſublatis oculis ſuis videns mulieres illas & natos illos, dixit, Qui ſunt iſti? Dixit vero Jacob, Hi ſunt nati, quibus donavit Deus ſervum tuum.

6 Tum accedentes ancillæ, ipſæ cum natis ſuis, incurvaverunt ſe.

[illegible] Deinde accedens etiam Lea, & nati ejus, incurvaverunt ſe: poſtremò verò juſſus accedere Joſeph & Rahel incurvaverunt ſe.

8 Dixit autem Eſau Quis tibi eſt totus exercitus ille [illegible] quem inveni? & ille, Miſi, inquit, ut inveniam gratiam [illegible] oculis domini mei.

9 Dicenti verò Eſavo, [illegible] mihi ſatis, mi frater, eſto tibi quod tibi eſt.

10 Dixit Jacob, Ne quæſo id dic: ſed ſi nunc conſecutus ſum gratiam in oculis tuis, accipe munus meum è manu mea: nam propterea aſpexi faciem tuam ac ſi faciem Dei aſpexiſſem, adeò benevolè excepiſti me.

11 Accipe quæſo benedictionem meam quæ adducta eſt ad te, quum donavit eam mihi Deus, quumque ſit mihi ex omnibus: & ita inſtitit apud eum [illegible] t tandem acceperit.

12 Poſtea dicente Eſavo, Proficiſcamur & pergamus; nam eg[illegible] p[illegible] bo tibi.

[illegible] Dixit Jacob, Dominus meus novit, hos natos eſſe teneros; & [illegible] es atque capras, & boves lactantes apud me eſſe, quas ſi omnium impulerint vel diem unum, morituræ ſunt omnes illæ oves & capræ.

14 Tranſeat quæſo dominus meus ante ſervum ſuum ego autem progrediar leniter accommodans me ad greſſum pecoris quod antecedit me, & ad greſſum natorum, uſquedum venero ad dominum meum in Sehirem.

15 Et dixit Eſau, C[illegible] nſtituam quæſo tecum aliquos è populo hoc qui mecum eſt. & ille, Quorſum hoc? inquit, inveniam quæſo gratiam in oculis domini mei.

16 Revertit itaque eodem ipſo die Eſau itinere ſuo, Sehirem verſus.

17 Jacob verò profectus eſt Succothas, ubi extruxit ſibi domum, pecori autem ſuo fecit tuguria: idcirco vocavit nomen illius loci Succothas.

18 Deinde venit Jacob incolumis ad civitatem Sichemi quæ eſt in regione Canaanis, quum veniret ex Padane Syriæ, & caſtra poſuit ad aſpectum civitatis illius.

19 Emitque portionem illius agri in quo tetenderat tentorium ſ[illegible] um a filiis Hemoris patris Sichemi, centum nummis:

2[illegible] Et ſtatuit ibi altare, quod appellavit, Deus eſt deus Iſrae[illegible]

[illegible] S [illegible] AP XXXI[illegible]

A[illegible] narrat onis ſ[illegible] ore capite inchoa[illegible] n[illegible] ue npe [illegible] e duo media adhibuerit ad pericu[illegible] s avertendum: nempe [illegible] tribu[illegible] n, [illegible] 2 & demiſſio[illegible] v. 3 [illegible] m [illegible] eperit, v. 4. & [illegible]
8 [illegible] & filii Eſavum ſaluta[illegible]

9 Quomodo Eſau recuſarit accipere munera a Jacobo miſſa: [illegible] tandem illo inſtante [illegible] eperit, v. 8. 9 10. 11.

[illegible] Quomodo Eſau operam ſuam Jacobo contulerit in ipſo & famil[illegible] deducendis: ſed deprecante illo, omiſerit, domumque re[illegible] us ſit, [illegible]. 12. 13 14. 15. 16.

11 Quomodo Jacob venerit Soccothas, quidque ibi egerit. verſ. [illegible].

[illegible] 2 Quomodo venerit Schechemum (vulgò Sichem) quidq; ibi egerit, v. 18. 19. 20.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII.

¶ 1 Reſpiceret] *Verto*, proſpiceret. *Heb.* Et ſuſtulit Jacob oculos ſuos, & vidit.

3 Septies] *Heb.* Septem vicibus.

4 Ruens] *Hebr.* Et cecidit ſuper collum ejus. Deoſculatus eſt] *Dux maſoreng. ex animo: quod indicatur eum punctis Hebraea voci impoſitum, tum etiam ſequente ſigno, quem flevisſi utrūq; dicitur, Fr. Jun*

5 Largitus eſt gratioſe] *Heb.* חָנַן *hhanan. cui reſpondet Gr. ... id eſt, donavit.* Servo tuo] *Id eſt, mihi. Synecdoche generis honorifica, id eſt, honorandi causâ uſurpata.*

7 Illius accedere] *Parvulus enim ſex annorum erat ideo nihil niſi in matris ... ac quia praecedebat matre, nominatur prior. Fr. Jun.*

8 Quae ubi &c.] *Hoc quidem ex ſervis audiverat ... Jacobi reſponſione ... Jun.* Acies] *Hebr.* caſtra. *quanquam vox ... eſt ... ut apud nos, eta ... Metonymia ſubjecti, & metaphora ... quatuor enim de gregibus & armentis ...* occurri ... quam incidi. Inventurus] *Verto* ... ut ... inveniendum. In oculis domini mei] *Id eſt, apud te ... generis honorifica.*

9 Tuum] *Heb.* tibi.

10 Ne quaeſo] *Perſpicuitatis causâ malim ſic* Ne quaeſo ... *dic ſed ſi nunc conſequutus ſum gratiam in oculis tuis accipe munus meum &c. ... ſupplement in fin. adjecto, ut ... recuſes* Quandoquidem] *Vel,* Nam propterea; *ut ſit ... Nam propterea Deus hoc iter meum ita gubernavit, ut inciderem in te & viderem placatum atq; amicum facie tuam ... animi mei amici ſignum aliquod exhiberem. Similis locus ... 18. ... Adeò placide excepiſti me] *Vel,* Adeo benevolè excepiſti me: *vel,* adeò acceptaſti me.

11 Donum meum] *Heb.* Benedictionem meam. *Id eſt, rem à benedictione Dei (h.e. ex beneficentia Dei in me profectam. Metonymia efficientis. Sic 1. Sam. 25 27.* Cùm gratiosè mecum ... *Vel,* Quum gratia me ſit proſequutus. Ex omnibus] *ē* Omne. *Id eſt, omni genere facultatis Synecd. gen.*

13 Dominus meus] *Id eſt, tu, ut ſuprà 8. Sic deinceps.* Foetum habere mihi] *Heb.* Super me. *ſcil. eſſe. Malim,* penes me eſſe: *vel,* apud me eſſe. Pulſaverint] *Vel,* nimium impulerint. Totum gregem] *Id eſt, omnes oves & capras.*

14 Ego autem perducbo &c.] *Puto ... vertendum:* Ego autem progrediar lenitèr accommodans me ad greſſum ... quod me antecedit, & ad greſſum puerorum illorum &c. *Heb.* Et ego ducam me ſecundum lenitatem meam, ad pedem ſecundum pedem) operis quod ante me eſt, & ſecundùm pedem puerorum ... *Opus pro re circa quam aliquis operatur ſive occupatur ut hoc loco pecus. metonymia adjuncti.* Ita ea vox eſt מְלָאכָה *in qua ſignificatione reperitur etiam ...* מַעֲשֶׂה *1. Sam. ... Exod. 22 v. 8. & ... Quod tamen non habet in ... veneno] Quod ...*

15 Inveniam gratiam &c.] *Id eſt ... Metonymia efficientis ... infra 34 v. 11. & 47 ... Nec ... ut quemquam ... ſupplementum ... n ... ſignificat. Sunt exempla ... vide Ruth. 2 v. 13.*

17 Succotha] *Antiptoſis, ut ... ex fine verſus.* Succoth] *Id eſt, tuguria ... Eſt autem hoc locus ... Jordanem ſitus, non procul ... Judic. 8 v. 4. ... Fr. Jun.*

18 Schecemum] *Vulgo Sichem. Poteſt ... Ad ... urbem Schecemi. ... ad ... me ... mente ... Id eſt, tentoria fixit. Metaphora.* Ad aſpectum] *Hebr.* Cum facie

19 A filiis] *Hebr.* E manu filiorum. Num... *Signatis ... Latinis dicta. Vel,* pecudibus ... *Hebr.* קְשִׂיטָה *Legitur eadem vox Joſ. 24. v. 32. & Job. 42. v. 11.* ...

20 *Altare Dei fortis ... vel,* Deus eſt Deus Iſraëlis. *vel,* Deus, ... *ut ſit metonymia ſubjecti, qua res ſignata nomen ... ſigno.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXIII.

1 Ex v. 1. & 2. Prudentiae eſt, in periculoſis ... chominis charos quos ſub tua ... habes, ſervare ... operam dare ut ... charisſimus evaſi ... — *Prudentia.*

2 Item ex iſdem, absq; ... amicis, aliis alios chariores habere licitum non eſt. — *Charitas.*

3 Ex v. 3. Prudentis eſt, inimicum placare demisſione ſui. — *Prudentia.*

4 Ex v. 4. Deus corda hominum pro arbitrio flectit. — *Gubernatio Dei.*

5 Ex v. 5. L... agnoſcendi ... dono D... — *...*

6 Ex v. ... Honoratis perſonis demiſſo geſtu reverentiam exhibere eſt. — *Reverentia.*

7 Ex ... 11. Utrumq; ... berale atque civile eſt, oblata ... ſi grandia ſint: & eadem ab ... ant ... man ... er accept ... tare. — *Munera.*

8 Ex v. ... 14. & 16. Hoc quoque utrumque liberale & ci... vil ... ſuam ... adjuvando ... te. eandem ... que ... — *...*

9 Ex v. ... Ubicunque locorum ſedem ad tempus ... bis ... eſt, ibi Deum cultu ... ipſe ... , honorare debemus. — *Cultus ...*

CAPUT XXXIV.

ARGUMENTUM

Continuatur hiſtoria Jacobi & narratur, quae ... unum quod vitiata fuit ... ejus Dina; alterum, quòd periculum ... per ... eo quod ... as.

T. & J.

Egreſſa autem eſt Dina filia Leae, quam pepererat Jahakobo, ut ſpectaret puellas regionis illius.

2 Sed quum vidiſſet eam Schecem ... Chamoris ... principis in regione ... rapuit eam, & con... cum ... ſit eam.

3 Adhaeſitq; animus ejus ad Dinam ... Jaha... ut deamaret puellam, & loqueretur quae ...

4 Et alloquutus eſt Schecem Chamorem patrem ſuum, dicendo: Accipe mihi puellam hanc in uxorem

5 Interea Jahakob audiit ... nam ... ſuis tamen Jahakob, donec advenirent ...

6 Prodiit verò ... pater ... ad Jahakobum, ut ... queretur cum.

7 ... filii Jahakobi ex agro, quum audiviſſent, & dolore affecti ... adeò ... in Iſraële ... concumbendo cum ... Jahakobi ... non ſit faciendum.

8 Itaq; colloquutus eſt cum eis Chamor dicendo: Schecemus filius ... amore propendet in filiam veſtram, date ipſam quaeſo ...

9 Et ... nobiſcum, filias veſtras date nobis, filias ... vobis:

10 ... nobiſcum manete: nam haec regio expoſita vobis fuerit ... inhabitate & negotiamini ... in ea ...

11 Praeterea dixit Schecem patri puellae ... fratribus ejus, In-

P.

Egreſſa autem eſt Dina filia Leae, quam pepererat Jacobo, ut ſpectaret puellas regionis illius.

2 Sed cùm vidiſſet eam Sichem filius Hemoris Hevaei, princeps regionis illius, accepit eam, & concumbens cum ea compreſſit eam.

3 Adhaeſitque anima ejus ad Dinam filiam Jacobi, ſuſpicit amaret puellam, & loqueretur quae erant puellae cordi.

4 Et allo... eſt Sichem Hemorem patrem ſuum, dicendo: Accipe mihi puellam hanc in uxorem

5 Interea Jacob audivit ... filiam ſuam dum ipſius filii ... eſſent cum ... ejus ... Jacob. donec venirent.

6 Prod... Hemor pater Sichemi ad Jacob ... queretur cum.

7 Veneruntque filii Jacobi ex agro, ... & dolore affecti ſunt viri illi: adeò ... quòd flagitium fecerit contra Iſraëlem ... bendo cum filia Jacobi, nam ſic non erat faci...

8 Ita ... loquutus eſt cum eis ... dicendo: Quod attinet ... Sichemum filium ... propendet in filiam veſtram, date ... quaeſo ...

9 Et affi... tatem inite ... filias veſtras date nobis, filiasque no... accipite

10 ... nobiſcum ... tate: nam haec regio expoſita vobis fuerit ... in ea ... es ...

11 Praeterea dixit Sichem patri puellae & ... In-

veniam gratiam in oculis veſtris; & quod mihi indixeritis dabo.

12 *Quamvis magnam valde imponite mihi dotem ſolvendam & donum, & dabo prout indixeritis mihi; tantùm date mihi puellam ipſam in uxorem.*

13 *Reſponderunt verò filii Jahakobi per fraudem Schecemo & Chamori patri ejus, quum alloquerentur eos; quòd vitiaviſſet Dinam ſororem ipſorum.*

14 *Et dixerunt eis, Non poſſumus facere rem iſtam, dare ſororem noſtram viro cui eſt præputium: nam ipſum præputium eſt probro nobis.*

15 *Veruntamen hac lege acquieſcemus vobis, ſi eritis ſicut nos, & circumciſus fuerit vobis omnis mas,*

16 *Tunc dabimus filias noſtras vobis, & filias veſtras accipiemus nobis, habitabimusq; vobiſcum, & conveniemus in populum unum.*

17 *Quod ſi non auſcultabitis nobis ut circumcidamini, recipientes puellam noſtram abibimus.*

18 *Quum itaq; bona viderentur verba eorum in oculis Chamori & in oculis Schecemi filii Chamori:*

19 *Non diſtulit ipſe adoleſcens rem iſtam facere, quia devinciebat filiam Jahakobi (erat autem hic honoratiſſimus omnium domeſticorum patris ſui.)*

20 *Sed abiit Chamor & Schecem filius ejus ad portam civitatis ſuæ, & alloquuti ſunt cives ſuos, dicendo:*

21 *Homines iſti pacis colentes ſunt apud nos, ut habitent in hac regione, & negotientur eâ, atq; hæc regio (ecce ampla ſpatiis eſt) expoſita ſit eis, filias eorum accipiemus nobis uxores, & filias noſtras dabimus eis.*

22 *Veruntamen hac lege acquieſcent nobis homines iſti, ut habitent nobiſcum, ut conveniamus in populum unum: ſi circumciſus fuerit nobis omnis mas, quemadmodum ipſi circumciſi ſunt.*

23 *Pecus eorum & poſſeſſio eorum, & omnia jumenta eorum nónne noſtra futura ſunt? tantùm acquieſcamus eis, ut nobiſcum habitent.*

24 *Auſcultaverunt itaq; Chamori & Schecemo filio ejus omnes egredientes portâ civitatis ejus, & circumciſi ſunt omnes mares, omnes egredientes portâ civitatis ejus.*

25 *Evenit autem die tertio, quum eſſent in dolore illi, ut accipientes duo filii Jahakobi Schimhon & Levi fratres quoq; gladium ſuum, invaderent civitatem illam ſecurè: ubi marem quemq; occiderunt.*

26 *Chamorem quoq; & Schecemum filium ejus occiderunt acie gladii, & acceptâ Dinâ è domo Schecemi, abiverunt.*

27 *Deinde filii Jahakobi ſupervenientes confoſſis deprædati ſunt [illegible] ipſam, eò quòd vitiatam inde fuiſſet oblatam ſororem ipſorum.*

Greges eorum & armenta eorum, aſinosq; eorum, tam quod erat in civitate, quàm quod erat in agro acceperunt.

29 *Univerſas quoq; opes eorum, & omnes parvulos eorum, uxores eorum captivas abduxerunt & deprædati ſunt, denique quicquid [illegible] domo qualibet.*

Quamobrem dixit Jahakob Schimhoni & Levi, Perturbaſtis [illegible] qui feciſtis ut fœteam apud incolas regionis hujus, apud Cenahanæum & apud Perizzæum: nam cùm ego ſim hominibus paucis inſtructus, ſi congregaverint ſe adverſum me, caſuri ſunt me, & exſcindar ego & familia mea.

Illi verò dixerunt, An tanquam cum ſcorto ageret quiſquam cum ſorore noſtra?

veniam *quaſi* gratiam in oculis veſtris; & quod mihi indixeritis dabo.

12 Magnam valde imponite mihi dotem & donum, & dabo prout indixeritis mihi; tantùm date mihi puellam in uxorem.

13 Reſponderunt verò filii Jacobi doloſè Sichemo & Hemori patri ejus, quum alloquerentur eos; propterea quòd polluiſſet Dinam ſororem ipſorum.

14 Et dixerunt eis, Non poſſumus facere rem iſtam, ut demus ſororem noſtram viro cui *eſt* præputium: nam iſtud *eſſet* probroſum nobis.

15 Veruntamen cum hac conditione acquieſcemus vobis; ſi fietis ſicut nos, *nempe* ut circumcidatur vobis omnis mas.

16 Tunc dabimus filias noſtras vobis, & filias veſtras accipiemus nobis; habitabimusque vobiſcum, & erimus quaſi populus unus.

17 Quod ſi non auſcultabitis nobis ut circumcidamini, recipientes puellam noſtram abibimus.

18 Quum itaque bona eſſent verba eorum in oculis Hemoris & in oculis Sichemi filii Hemoris:

19 Non diſtulit adoleſcens rem iſtam facere, quia delectabatur filiâ Jacobi. *Erat* autem hic honoratiſſimus omnium domeſticorum patris ſui.

20 Poſtea abiit Hemor & Sichem filius ejus ad portam civitatis ſuæ, & alloquuti ſunt cives ſuos, dicendò:

21 Viri iſti pacifici ſunt apud nos, itaque habitent in hac regione, & negotientur in eâ, atque hæc regio (ecce ampla ſpatiis eſt) expoſita ſit eis; filias eorum accipiemus nobis in uxores, & filias noſtras dabimus eis.

22 Veruntamen cum hac conditione acquieſcent nobis viri iſti, ut habitent nobiſcum, ut ſimus quaſi populus unus: ſi circumciſus fuerit nobis omnis mas, quemadmodum ipſi circumciſi ſunt.

23 Pecus eorum, & poſſeſſio eorum, & omnia jumenta eorum nónne noſtra ſunt? tantùm acquieſcamus eis, ut nobiſcum habitent.

24 Auſcultaverunt itaque Hemori & Sichemo filio ejus omnes egredientes portâ civitatis ejus, & circumciſi ſunt omnes mares, omnes egredientes portâ civitatis ejus.

25 Die autem tertio, quum eſſent in dolore illi, acceperunt duo filii Jacobi, Simeon & Levi fratres Dinæ, quisque gladium ſuum, & ingreſſi ſunt civitatem illam confidenter: & mares omnes [a] occiderunt. [a] Inf. 49. 6.

26 Hemorem quoque & Sichemum filium ejus occiderunt acie gladii, & acceptâ Dinâ è domo Sichemi, exiverunt.

27 *Deinde* filii Jacobi ſupervenientes confoſſis deprædati ſunt civitatem, eò quòd polluiſſent ſororem ipſorum.

28 Oves eorum & boves eorum, aſinosque eorùm; denique id quod *erat* in civitate, & id quod *erat* in agro, acceperunt.

29 Univerſas quoque opes eorum; & omnes parvulos eorum, uxoresque eorum captivas abduxerunt & deprædati ſunt; denique quicquid *erat* in domo qualibet.

30 Quamobrem dixit Jacob Simeoni & Levi, Perturbaſtis me, faciendo ut fœteam apud incolas regionis hujus, apud Cananæos & apud Pheriſæos: nam cùm ego *ſim* hominibus paucis *inſtructus*, ſi congregaverint ſe adverſum me, cæſuri ſunt me, & exſcindar ego & domus mea.

31 Illi verò dixerunt, An tanquam cum ſcorto agere debuit cum ſorore noſtra?

ANALYSIS CAP. XXXIV.

Narrationis membra ſunt novem.

1 Dina [illegible] ſtrator a filio principis Sichemitarum, v. 1. 2.

2 [illegible] ut illam ſibi accipiat uxorem, v. 3. 4.

3 [illegible] nitâ filiæ, v. 5.

4 [illegible] Sichemitarum Dinam filio ſuo à Jacobo filiisq; illius [illegible] t, v. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

5 F[illegible] pondent illam ſub conditione fraudulenta, nempe ſi [illegible] Sichemitæ circumcidantur, v. 13. 14. 15. 16. 17.

6 Illi co[illegible] acceptant, effectamque dant, v. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24.

7 Die tertio [illegible] improviſo à Simeone & Levi occiduntur Sichemitæ [illegible] omnes, urbsq; diripitur, v. 25. 26. 27. 28. 29.

8 Jacob cum [illegible] illo facinore expoſtulat, deque ſuo periculo [illegible] queritur, v. 30.

9 [illegible] factum defend[illegible] v. 31.

SCHOLIA IN CAP. XXXIV.

1 Egreſſa eſt] *E tentorio matris.* Spectaret] *Vel inviſeret.* Puel[illegible] *Hebr. filias. Synecdoche generis.*

2 In regione illa] *Malim,* regionis illius. Rapuit] *Hebr.* accepit. Compreſſit] *Hebr.* afflixit, *ſive* humiliavit. *Synecdoche generis.*

3 Animus] *Hebr.* anima. Deamaret] *Hebr.* amaret. Loquereturque quæ erant puellæ cordi] *Id eſt, accommodaret ſermonem ſuum ad animum puellæ, & ad gratiam ejus diceret facerétq; omnia, ut eam conſolaretur & ad amorem ſui perduceret. Sic Eſa. 40. v. 1. & Oſe. 2. v. 13. Fr. Jun. Hebr.* Et loquutus eſt ſuper cor puellæ.

4 Puellam] *Heb.* natam.

5 Dinam filiam ſuam ab illo vitiatam eſſe] *Hebr.* quòd polluiſſet Dinam filiam ſuam. *Synecdoche generis.* Suo] *Verto,* ejus: *ſcil. Jacobi.*

7 Homines] *Vel,* viri. Accenſa fuerit ira ipſorum] *Malim,* exarſerit eis *naſus.* Flagitium] *Hebr.* ſtultitiam. *Metonymia efficientis. Sic Deut. 22. v. 21.* Contra Jiſraëlem] *Id eſt, contra domum ſeu familiam Iſraëlis. Metonymia efficientis.*

8 Schecemi filii illius mei animus amore propendet] *Malim,* Quod attinet ad Schecemum filium meum, animus illius &c. *Hebr.* Schecem filius meus, anima ejus &c. *Nominativus poſitus abſolutè.* Illius] *Non habetur in Hebræo.* Uxorem] *Hebr.* in uxorem.

10 Expoſita vobis futura eſt] *Hebr.* erit coram vobis. Eâ] *Verto,* in ea. *Terra enim non eſt id quo quis negotiatur, ſed ubi. Heb.* circuite eam, *ſcil. negotiandi causâ. Synecdoche generis.*

11 Puellæ] *Hebr.* ejus. *generis fœminini.* Inveniam gratiam in oculis veſtris] *Id eſt, ſinite exorem vos, ut detis mihi Dinam. Metonymia, qualis ſup. 33. v. 15.* Et] *Id eſt, tunc. Nota conſequentis in connexo.* Quod] *Dotem quam. Synecdoche generis.* Mihi indixeritis] *Hebr.* dixeritis ad me. *Sic v. ſeq. Id eſt, petiveritis à me. Synecdoche generis.*

12 Quamvis magnam valde &c.] *Hebr.* Multiplicate ſuper

me valde dotem. Tantùm] *Heb.* Et. Ipſam] *Ponitur pro articulo. Græcè, τὴν παιδίσκην.* das mädlein.

13 Per fraudem] *Malim*, doloſè. *Hebr.* in dolo: *id eſt, cum dolo.* Vitiaviſſet] *Hebr* polluiſſet. Ut v.5.

14 Rem iſtam] *Heb.* Verbum illud. *Meton. adjuncti.* Dare] *Malim*, ut demus. *Heb.* Ad dandum. Nam ipſum *propterea eſt*] *Malim*. Nam illud *eſſet*. Probroſum] *Heb.* probrum. *Meton. adjuncti, vel effecti.*

15 Hac lege] *Heb.* in hac. *Id eſt, cum hac conditione.* Acquieſcemus] *Conſentiemus.* Eritis] *Malim*, fictis. Sicut nos] *Similes nobis, nempe circumciſi.* Et circumciſus fuerit] *Verto. Nempe ut* circumcidatur vobis. *Heb.* Ad circumcidendum. *Paſſivè, ἀντὶ τοῦ ἀπερισπάστως.*

16 Tum] *Heb* Et. Conveniemus] *Heb.* Fiemus. Ut circumcidamini] *Heb.* Ad circumcidendum: *ut v. præcedente.*

18 Viderentur] *Non eſt ellipſis in Hebræo, ſed oratio perfecta, ad hunc modum.* Et bona fuerunt verba eorum in oculis Chamoris: *id eſt, bona viſa ſunt Chamori, ſeu placuerunt Chamori.*

19 Ipſe] *Ponitur pro articulo. Græcè, ὁ νεανίας.* Rem iſtam] *Heb.* Verbum. *Cum articulo habente vim relativi.* Deamabat filiam] *Heb.* Delectabatur filiâ. Honoratiſſimus omnium domeſticorum] *Heb.* honoratus præ omni in domo (*ſeu familia*) patris ſui.

20 Sed] *Malim*. Præterea. *Heb.* Et. Ad portam] *Quo ſolebant cives convenire, & ibi publica negotia transigere: vide ſup. 23.10. Fr. Jun.* Cives ſuos] *Heb.* Viros civitatis ſuæ. *Periphraſis.*

21 Eâ] *Verto*, in ea. *Vide ſuprà v.10.* Ampla] *Heb.* lata. Expoſita eſt eis] *Heb.* Coram eis *eſt*. Uxores] *Heb.* In uxores.

22 Hac lege] *Ut v.15.* Acquieſcent] *Conſentient. Sic verſu ſequente.*

24 Egredientes porta] *Periphraſis civium. qui item dicuntur ingredientes portam civitatis ſuæ, ſup. 23.10. Fr. Jun.*

25 Tertio] *Quo vulneratis ex ſententia medicorum eſt criticus: Fr. Jun.* In dolore] *Heb.* dolentes. Fratres] *Ex utroq; parente.* Securè] *Heb.* Cum fiducia, *id eſt, confidenter.*

26 Acie] *Hebr.* Secundùm os, *id eſt, per os, ſive ore. Metaphora.*

27 Filii] *Nempe reliqui. Synecdoche integri.* Ipſam] *Ponitur pro articulo. Græcè, τὴν πόλιν.* Eò quòd vitiom inde fuiſſet oblatum ſorori ipſorum] *Heb.* Eò quod polluiſſent ſororem ipſorum. *Synecdoche integri. nam unus Sichem polluerat illam. Item ſynecdoche generis.*

28 Tam, quam] *Heb.* Et, &.

30 Perturbaſtis me] *Metaphora qua Jacob queritur, ſe priùs tranquillè inter incolas agentem, jam filiorum ſcelere, tum in animo tum in rationibus ſuis perturbatum eſſe, & nova conſilia inire coactum, Fr. Jun. Eodem verbo uſus eſt Joſua ad Achanem, Joſ.7. v.5. Item Achab ad Eliam, 1.Reg.18. v.17.* Fœteam] *Id eſt, quod ſim odioſus & invíſus ac res fœtida hominibus. Metaphora frequens. ut Exod.5. v.21. Fr. Jun.* Cenahanæum] *Id eſt, Cenahanæos. Item, Perizæos. Enallage numeri, ſive ſynecdoche membri.* Hominibus paucis inſtructus] *Heb.* Cum hominibus numeri. *id eſt, numerabilibus, ſeu quos facilè poſſint numerari, nempe propter paucitatem. Genitivus adjuncti. & ſynecdoche generis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXIV.

EX v.1. & 2. Curioſa rerum alienarum inſpectio homines ſæpe in pericula conjicit. *Curioſitas.*

2 Ex v.3. & 4. Ad legitimas nuptias conſenſus parentum requiritur. *Conjugium.*

3 Ex v.5. Piis in hac vita varia adverſa accidunt. Item, exemplum prudentiæ ac patientiæ in diſſimulandæ injuriæ. *Pii. Prudentia. Patientia*

4 Ex v.6. & ſequentibus. Parentis eſt, liberis nuptias procurare. *Parentes.*

5 Ex v.13. & ſequentibus. Exemplum fraudulentæ promiſſionis, minimè imitandum. *Fraus. Dolus*

6 Ex v.18. & ſeqq. Vis amoris & ſpes commodorum homines etiam ad dura ſuſcipienda inducunt. *Amor. Spes.*

7 Ex v.25. & ſequentibus. Exemplum crudelitatis maximè deteſtandæ. *Crudelitas.*

8 Ex v.30. Vide ſuprà verſ.5. Item officium patris in liberis objurgandis. *Parentes. Objurgatio.*

9 Ex v.31. Tanta eſt ingenii humani perverſitas, ut homines facinora ſua quantumvis manifeſtè improba, defendere non vereantur. *Corrupta natura.*

CAPUT XXXV.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Jacobi: & narrantur reliqua ejus itinera, quæ Sichemo profectus confecit, donec pervenit Chebronem ad Iſaacum patrem ſuum.

T. & J.

EDixit autem Deus Jahakobo, Surge, aſcende Beth-elem, & conſide ibi: & fac ibi altare Deo illi forti qui apparuit tibi quum fugeres à facie Heſavi fratris tui.

2 Quapropter edixit Jahakob familiæ ſuæ & omnibus qui erant ſecum, Removete deos alienos populi qui ſunt inter vos, & mundate vos ac mutate veſtimenta veſtra.

3 Poſtea ſurgentes aſcendemus Beth-elem, ut faciam ibi altare Deo illi forti, qui exaudit me in die anguſtiæ meæ, & adfuit mihi in via illa quâ profectus ſum.

4 Afferentes itaq; dederunt Jahakobo omnes deos alieni populi qui erant in manu ſua, & inaures quæ erant in auribus ſuis, abſconditq; ea Jahakob ſub illa quercu quæ prope Schechemum eſt.

5 Deinde profecti ſunt (nam inerat terror Dei civitatibus illis quæ circumſtabant ipſos, adeò ut non perſequerentur abeuntes filios Jahakobi.)

6 Pervenitq; Jahakob Luzam (quæ civitas eſt in regione Cenahanis, eaq; jam dicitur Beth-el) ipſe & cunctus populus qui erat cum ipſo.

7 Et extruxit ibi altare Deo forti Beth elis: proinde vocaverat locum illum: eò quòd illic ſe ipſi revelaviſſet Deus, quum fugeret metu fratris ſui.

8 Mortua autem eſt Debora nutrix Ribkæ, ac ſepulta infra Beth-elem ſub quadam quercu, ideo vocavit Jahakob nomen illius Allon-bacuth.

9 Tum apparuit Deus Jahakobo rurſus in reditu ejus ex Padane Syriæ, & benedixit ei.

10 Nam dixit ei Deus, Nomen tuum eſt Jahakob: non vocabitur deinceps nomen tuum ſolùm Jahakob, ſed Jiſrael quoq; erit nomen tuum: ideò vocavit Jahakob nomen ſuum Jiſraelem.

11 Præterea dixit ei Deus, Ego ſum Deus fortis omnipotens, fructuoſus eſto & multiplicator: gens, imò cœtus gentium eſto ex te: etiam reges è lumbis tuis prodeunto.

12 Regionem verò hanc quam dedi Abrahamo & Jitzchako, tibi daturus ſum: id eſt, ſemini tuo poſt te dabo regionem hanc.

13 Poſtea aſcendit ab illo Deus, in ipſo loco ubi loquutus fuerat cum illo.

14 Statuit autem Jahakob ſtatuam in eodem loco ubi loquutus eſt Deus cum ipſo, ſtatuam lapideam, inſperſitq; eam liquore, & perfudit eam oleo.

15 Quamobrem vocavit Jahakob Beth-elem, nomen illius loci ubi loquutus eſt cum ipſo Deus.

16 Deinde quum profecti Beth-ele ſupereſſet adhuc exiguum

P.

DIxit autem Deus Jacobo, Surge, aſcende Beth-elem, & conſide ibi: & fac ibi altare deo illi forti qui *a* apparuit tibi quum fugeres propter Eſavum fratrem tuum. *a Sup.28.13*

2 Quapropter dixit Jacob domui ſuæ & omnibus qui *erant* cum ipſo, Removete deos alienı *populi* qui *ſunt* inter vos, & mundate vos ac mutate veſtimenta veſtra.

3 Poſtea ſurgentes aſcendemus Beth-elem, ut faciam ibi altare deo illi, qui exaudit me in die anguſtiæ meæ, & adfuit mihi in via illa quâ profectus ſum.

4 Afferentes itaque dederunt Jacobo omnes deos alieni *populi* qui *erant* in manu ipſorum, & inaures quæ *erant* in auribus ipſorum abſconditque ea Jacob ſub illa quercu quæ prope Sichemum *eſt*.

5 Deinde profecti ſunt: nam invaſerat *b* terror Dei civitates illas quæ *ſitæ erant* circa ipſos, adeò ut non perſequerentur abeuntes filios Jacobi. *b 2.Chron.29.*

6 Pervenitque Jacob Luſum (quæ *civitas eſt* in regione Canaanis, eaque *jam dicitur* Beth-el) ipſe & cunctus populus qui *erat* cum ipſo

7 Et extruxit ibi altare, [illegible]len: vocavitque locum illum El-bethel, eò quòd illic ſe ipſi revelaviſſet Deus, quum fugeret propter fratrem ſuum.

8 Mortua autem eſt Debora nutrix Rebeccæ, ac ſepulta eſt infra Beth-elem ſub quadam quercu; ideo vocavit *Jacob* nomen illius Allon-bachuth.

9 Tum apparuit Deus Jacobo rurſus quum veniret ex Padane Syriæ, & benedixit ei.

10 Nam dixit ei Deus, Nomen tuum *eſt* Jacob: non vocabitur deinceps nomen tuum Jacob, ſed *c* Iſraël erit nomen tuum: ideò vocavit *Jacob* nomen ſuum Iſraëlem. *c Sup.32.28.*

11 Præterea dixit ei Deus, Ego *ſum* deus omnipotens, fructuoſus eſto & multiplicator: gens, imò cœtus gentium oriatur ex te: etiam reges è lumbis tuis prodeunto.

12 Regionem verò hanc quam dedi Abrahamo & Iſaaco, tibi dabo: id eſt, ſemini tuo poſt te dabo regionem hanc.

13 Poſtea aſcendit ab illo Deus, in ipſo loco ubi loquutus fuerat cum illo.

14 Statuit autem Jacob ſtatuam in eodem loco ubi loquutus eſt *Deus* cum ipſo, *d* ſtatuam lapideam, infuditque ei liquorem, & perfudit eam oleo. *d Sup.28.18*

15 Quamobrem vocavit Jacob Beth-elem, nomen illius loci ubi loquutus eſt cum ipſo Deus.

16 Deinde quum profecti Beth-ele ſupereſſet adhoc exiguum

ſpatium itineris conficiendum *ut pervenirent Ephratam,pariens Rachel,difficiliore partu nitebatur.*

17 *Fuit verò quum difficili amplius partu uteretur,ut diceret ei obſtetrix, Ne timeto,nam etiam hic tibi filius* eſt.

18 *Exeunte itaq; animâ illius, quum moreretur, accidit ut vocaret nomen ejus Ben-oni. ſed pater ejus vocavit eum Binjaminem.*

19 *Sic mortua eſt Rachel,ſepultaq; in via* ſpectante *Ephratam,* *ea* jam eſt *Beth-lechem.*

20 *Statuitq; Jahakob ſtatuam ſuper ſepulcrum ejus:ea* dicitur *ſtatua ſepulcri Rachelæ in hunc uſq; diem.*

21 *Deinde profectus Jiſrael,tetendit tentorium ſuum ultra turrim Hederis.*

22 *Evênit autem quum habitaret Jiſraël in regione illa, ut abiens Reuben concumberet cum Bilha concubina uxore patris ſui: quod audivit Jiſraël: erant autem filii Jahakobi duodecim.*

23 *Filii Leæ, primogenitus Jahakobi, Reüben,poſteà Schimhon, & Levi,& Jehuda,& Jiſſacar,& Zebulon.*

24 *Filii Rachelæ, Joſeph,& Binjamin.*

25 *Filii autem Bilhæ quæ ancilla fuit Rachelæ, Dan,& Naphthali.*

26 *Filii verò Zilpæ,quæ fuit ancilla Leæ,Gad,& Aſcher: hi filii Jahakobi,qui editi ſunt ei in Padane Syriæ.*

27 *Tandem pervênit Jahakob ad Jitzchakum patrem ſuum Mamrem,in urbem Arbah,ea* jam eſt *Chebron,ubi peregrinus fuerat Abraham & Jitzchak:*

28 *Fuerunt autem dies Jitzchaki,centum octoginta annorum.*

29 *Quum itaq; exſpirans Jitzchak mortuus eſſet,aggregatusq; ad populos ſuos ſenex & ſatur diebus,ſepelierunt eum Heſau & Jahakob filii ejus.*

quum ſpatium itineris ut pervenirent Ephratham; pariens Rahel,difficiliore partu nitebatur.

17 Quumque difficili partu uteretur; dixit ei obſtetrix,Ne timeto,nam etiam nunc tibi filius *eſt*.

18 Exeunte autem animâ illius, (nam moriebatur,) vocavit nomen ejus Ben-oni: ſed pater ejus vocavit eum Benjaminem.

19 Sic *e* mortua eſt Rahel; ſepultaque in via Ephrathæ;ea *jam eſt* Beth-lehem: *e* Inf.48.7.

20 Statuitque Jacob ſtatuam ſuper ſepulchrum ejus:ea *eſt* ſtatua ſepulchri Rahelæ in hunc uſque diem.

21 Deinde profectus Iſraël,tetendit tentorium ſuum ultra turrim Ederis.

22 Evênit autem quum habitaret Iſraël in regione illa,ut abiens Ruben *f* concumberet cum Bilha concubina uxore patris ſui: quod audivit Iſraël. Erant autem filii Jacobi duodecim. *f* Inf.49.4.

23 Filii Leæ; *g* primogenitus Jacobi,Ruben;poſtea Simeon, & Levi,& Juda,& Iſaſchar,& Sebulon. *g* Sup.46.8. Exod.1.2.

24 Filii Rahelæ, Joſeph & Benjamin.

25 Filii autem Bilhæ, quæ ancilla fuit Rahelæ, Dan, & Naphthali.

26 Filii verò Silpæ,quæ fuit ancilla Leæ,Gad,& Aſer:hi *ſunt* filii Jacobi,qui nati ſunt ei in Padane Syriæ.

27 Tandem pervênit Jacob ad Iſaacum patrem ſuum Mamrem, in urbem Arbah;(ea *jam eſt* Hebron,) ubi peregrinatus fuerat Abraham & Iſaac.

28 Fuerunt autem dies Iſaaci,centum octoginta anni.

29 Quum itaque exſpirans Iſaac mortuus eſſet,aggregatusque ad populos ſuos ſenex & ſatur dierum,ſepeliverunt eum Eſau & Jacob filii ejus.

ANALYSIS CAP. XXXV.

Itinera Jahakobi hîc narrantur quatuor: primum Sichemo Bethelem, ſecundum Bethele Ephratam ſive Bethlehemum, tertium Bethlehemo ultra turrim Hederis,quartum a turri Hederis Chebronem.

Primi itineris narratio conſtat membris quinque. Ea ſunt,

1 Cauſa impulſiva, videlicet mandatum Dei, v.1.
2 Effecta deſtinata,numero quatuor:
  1 Mandatum Jacobi ad familiam de afferendis ad ſe idolis, v.2.
  2 Mandatum ejuſdem ad eandem de mundatione ſui, ibid.
  3 Indicatio ſui propoſiti, v.3.
  4 Idolorum allatorum abſconſio, v.4.
3 Remotio cauſæ corrumpentis ſive impedimenti, nempe terror a Deo immiſſus illius loci incolis, v.5.
4 Felix adventus Bethelem, v.6.
5 Eventa itineris confecti,numero quinque. Videlicet
  1 Exſtructio altaris, v.7.
  2 Mors & ſepultura nutricis Rebeccæ, v.8.
  3 Apparitio Dei,qua Jacobo benedixit, v.9.10.11.12.13.
  4 Erectio ſtatuæ, v.14.
  5 Nomen loco impoſitum, v.15.

Atque hæc de itinere primo.

Secundi itineris narratio conſtat ex membris duobus: Ea ſunt:

1 Caſus adverſus prope Ephratam ſive Bethlehemum, nempe mors Rahelis. Quæ declaratur ex cauſa efficiente, videlicet difficultate partus, v.16. & 18. Partus autem ille declaratur ex adjunctâ conſolatione obſtetricis, v.17. & ex eventu, videlicet nomine quod Rachel filio quem pariebat, impoſuit, v.18. Quod ipſum nomen illuſtratur ex eventu, videlicet mutatione adhibitâ a Jacobo, ibid.

2 Sepultura Rachelis, v.19. & 20.

Atque hæc de itinere ſecundo.

Tertii itineris narratio conſtat ex membris tribus. Ea ſunt:

1 Nomen loci ubi Jacob tentorium ſuum tetendit, v.21.
2 Caſus adverſus, videlicet concubitus Rubenis cum Bilha, verſ.22.
3 Nomina filiorum Jacobi omnium, v.23.24.25.26.

Atque hæc de itinere tertio.

Quarti itineris narratio conſtat ex membris item tribus. Ea ſunt:

1 Locus ubi Jacob ad Iſaacum pervênit, v.27.
2 Ætas Iſaaci, v.28.
3 Mors ejuſdem & ſepultura, v.29.

SCHOLIA IN CAP. XXXV.

v.1. Deo illi forti] *Malim ſimpliciter*, Deo illi. Metu Heſavi] *Hebr.* a facie Eſavi. *quod per ſe in genere valet, propter Eſavum. hîc autem in ſpecie, propter minas Eſavi, atq; ita metu Eſavi. Metonymia efficientis in voce Eſavi.*

2 Familiæ] *Id eſt, uxoribus & liberis. Hebr.* domui. *Metonymia ſubjecti.* Omnibus qui erant ſecum] *Servis & ancillis.* Inter vos] *Hebr.* in medio veſtri. Mundate vos] *Abſtinendo à concubitu conjugali. Synecdoche generis. Confer Exod.19.v.10.& 15. Scopus eſt, ſanctificatio ceremonialis, inſerviens ſanctificationi ſpirituali, nempe meditationi cultus divini propediem peragendi.* In die] *Tempore. Synecdoche ſpeciei. Sic Pſal.50 15.* Adfuit mihi] *Heb.* fuit mecum. *Scil. deducendo, reducendo, fratremq; ſocero, fratri, finitimisq; Sichemitis injiciendo, ne me ullo pacto læderent. Fr. Jun.*

4 Afferentes itaque dederunt] *Hebr.* Et dederunt *afferendo* ad Jahakobum. Qui erant in manu ſua] *Id eſt, quos penes ſe in ſua poteſtate habebant, Fr. Jun. Verto autem* ipſorum *pro* ſua: *quia prae dis erant. Similiter in membro ſeq. pro* ſuis. Inaures] *Vox Hebræa* נזמים *generalem habet ſignificationem, comprehendens inaures & ornamenta frontis. Vide ſup.24.22. Has autem removeri juſſit (ut Fr. Jun. annotat) tum ne poſthac eas ut ſuperſtitionis inſignia geſtarent, tum ne in poſterum ad novos deos conflandos materia eſſent ac irritamentum. Confer Exod 32 v.2.3. & 4.* Quercu] *Cujus mentio eſt Joſ.24.26. & Judic.9.6. Fr. Jun.*

5 Inerat terror Dei civitatibus] *Malim,* Invaſerat terror Dei civitates illas. *Heb.* Factus erat terror Dei ſuper civit. illas. Terror Dei] *à Deo immiſſus. Genitivus efficientis.* Civitatibus] *Sive urbibus, id eſt, incolis urbium. Metonymia ſubjecti.* Circumſtabant ipſos] *Hebr. erant in* circuitibus eorum. Abeuntes filios] *Hebr. eundo* poſt filios *&c.*

6 Luzum] *Confer ſup.28.19.*

7 Exſtruxit] *Ut mandaverat Deus ſup.1.* Deo forti] *Malim ſimpliciter,* Deo. *Eſt autem in verſione hic facta vocum trajectio: quæ mihi quidem duriuſcula videtur. Itaq; malo cum aliis retinere ordinem vocum, & ſic vertere:* Et exſtruxit ibi altare: vocavitque locum illum, El-Bethel. *Vocavit ſcil. iterùm, audiente univerſa familiâ. nam & antea ſic vocaverat ſup.28.19. Similis loquendi ratio occurrit infr.10.* Locum illum] *nempe qui erat ante Luzum ſive Bethelem, ut percipitur ex verbis ſeqq.* El-Bethel] *Id eſt, Deus Bethelis, hoc eſt, locus ubi Deus Jacobo apparuit, eiq; quaſi domum ſuam aperuit. Vide ſup.28.17. Metonymia adjuncti.* Revelaviſſet Deus] *Hebr.* Revelaviſſent dii. *Id eſt, tres perſonæ S. Trinitatis ut ſup.20. v.13. Alii interpretantur de angelis quos Jacob vidit in ſcala aſcendentes & deſcendentes. Sed verbum revelandi interpretationem iſtam reſpuit, alteramq; confirmat.* Metu] *Ut ſup.v.1.*

8 Nutrix Ribkæ] *Quæ ipſi adjuncta fuerat comes ſup 24.59.* Alloo bacuth] *Id eſt, quercum fletus, quod ibi defleviſſent Deboram.*

9 In reditu ejus] *Vel,* in adventu ejus. *Hebr.* In veniendo ipſum: *id eſt, quum veniret.*

10 Dixit] *Nempe iterum. nam & antea ad eum dixerat eadem verba ſup.32.28. Confer ſup.v 7.*

11 *Deus* fortis] *Malim ſimpliciter,* Deus omnipotens. *Vide ſup.17.1.* Eſto ex te] *Malim,* fiat ex te: *vel,* oriatur ex te.

12 Id eſt] *Hebr.* &.

14 Statuit] *Videtur vertendum,* ſtatuerat, *& ita deinceps,* inſperſerat, perfuderat, vocaverat. *Scil. ſuprà cap.28. v.18. & 19.* Lapideam] *Confer ſup.28.v.18. Hebr.* lapidis. *Genitivus materiæ.* Inſperſitque eam liquore] *Malim, infuditq; ei liquorem. Heb.* Fudit ſuper eam fuſionem. *Metonymia adjuncti. At fortaſſe verten-*

dum hic quoq; libamen: ſicut alibi paſſim. Perfudit eam oleo] *Heb.* fudit ſuper eam oleum.

16 Exiguum ſpatium itineris] *Ita exponendam eſſe vocem, convincitur ex 2. Reg. 5. v. 19. Fr. Jun.* Hebr. planum vel campus terræ. Difficiliore partu utebatur] *Heb.* dura fuit in pariendo ipſam *h. e. quum pareret.* Etiam hic] *Præter Joſephum.*

18 Accidit] *Heb.* factum eſt. Benoni] *Id eſt, filius doloris mei. Genitrix eum ita dixit quia parienti dolorem vehementem afferebat.* Binjaminem] *Id eſt, filium dexteræ, id eſt, aquè charum & dilectum ut hominis eſt dextera vel filium quem ad dexteram ſemper habiturus ſum, nec paſſurus inde amoveri, Fr. Jun.*

19 Spectante Ephratam] *Hebr. ſita* Ephratam verſus. *Ellipſis.*

22 Concubinâ uxore] *De voce Hebræa vide ſup. 25. 6.* Audivit] *Auditione accepit, nempe ex indicatione aliquorum. Hoc autem diſertè additur (ut obſervat Fr. Junius) ut planius intelligantur quæ Jacob Rubeni dicit infrà 49. v. 2. 3 & 4. & ut appareat quam juſtè primogeniti jure privatus ſit: ut expreſſe narratur 1. Chron. 5. 1.*

26 Qui editi ſunt] *Heb.* quod natum eſt. In Padane Syriæ] *Excepto Benjamine, ut qui natus ſit in itinere. Synecd. integri.*

27 Peregrinus fuerat] *Heb.* peregrinatus fuerat. *quod malim retinere.*

28 Annorum] *Malim, anni. nominativo plurali.*

29 Ad populos ſuos] *De hac phraſi vide ſuprà 25. v. 8. & 17.* Satur] *Metaphora.* Sepeliverunt] *Ut antea Abrahamum ſepelierunt Iſaac & Iſmael, ſup. 25. 9.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXV.

Gubernatio Dei EX verſu 1. Deus in rebus perplexis ſalutaria conſilia ſuis ſuggerit.

Paterfamilias. 2 Ex verſu 2. 3. & 4. Patrisfamiliâs eſt, curare ut familia ſua pura ſit a falſa religione, & contra verum Deum agnoſcat & colat.

Cultus Dei. 3 Ex verſu 2. Ad verum Dei cultum mundities cordis requiritur.

Domeſtici. 4 Ex v. 4. Domeſticos patrisfamiliâs recta jubenti promtè obedire decet.

Idololatria. 5 Item, inſtrumenta idololatriæ ex oculis hominum removenda ſunt.

Gubernatio Dei. 6 Ex v. 5. Deus quoties ei videtur, terrorem hominibus incutit, ne fideles ipſius ſervos perſequi audeant.

Obedientia. 7 Ex verſu 7. collato cum verſ. 1. Exemplum obedientiæ erga Deum.

Sepultura. 8 Ex v. 8. Mortui honeſtè ſepeliendi ſunt.

9 Item, monimenta defunctorum ſtatuere non eſt illicitum, ut Jacob monimentum Deboræ ſtatuit in nomine quercus ſub qua eam ſepelierat. *Monimenta defunctorū.*

10 Ex v. 9. & ſequentibus collatis cum v. 7. Obedientiam fidelium ſervorum ſuorum remuneratur Deus novâ confirmatione fidei ac ſpei ipſorum. *Obedientia.*

11 Ex v. 14. & 15. Exemplum gratiarum actionis erga Deum pro ſingulari beneficio. Vide ſupra 28. 18. *Gratiarum actio.*

12 Ex v. 16. 17. 18. Piis ſubinde varia adverſa accidunt: ut hîc Jacobo mors chariſſimæ uxoris. *Pii.*

13 Item, quæ nobis ſunt chariſſima in mundo, ſolet Deus plerumq; omnium primò auferre, ut Rachelem Jacobo. Ita corrigit nimium noſtrum erga creaturas amorem: & animum evagantem ad ſe attractum propiùs colligit. Diſcamus igitur quæ poſt Deum & filium ejus amamus, moderatè amare & temperantes uti donis Dei, quibus diu uti cupimus. *Gubernatio Dei.*

14 Item, Difficultas pariendi non eſt argumentum odii Dei: quia etiam ſanctis mulieribus accidit. *Partus*

15 Item, Mors non eſt inhoneſta, in partu obire: quia hoc eſt mulierem in ſua vocatione obire. *Partus.*

16 Ex v. 18. Anima hominis non moritur cum corpore: ſed homine moriente exit. *Anima humana.*

17 Ex v. 19 Omnibus ſtatutum eſt ſemel mori. *Mors*

18 Item, Mortui ſepeliendi ſunt. *Sepultura.*

19 Ex v. 20. Monimenta defunctorum ſtatuere non eſt illicitum. *Monimenta defunctorū.*

20 Ex v. 22. Piis ſubinde varia adverſa accidunt: ut hic Jacobo ſtuprum oblatum uxori a filio. Ideirco ſimus patientes: neque putemus nobis deberi vitam in hoc mundo tranquilliorem quam qua ſancti patres, ſingulares illi amici Dei, uſi fuerint. *Pii.*

21 Ex v. 23. & ſeqq. Exemplum veritatis Dei in præſtandis promiſſis. Promiſerat Jacobo multiplicationem ſeminis, & cœtum gentium ex ipſo oriturum, ſup. v. 11. Id præſtare cœpit, quum dedit ei duodecim filios, è quibus ſingulis ſingulæ gentes, tribus dictæ, ortæ ſunt: imò ex uno illorū, nempe Joſepho, gentes duæ. *Veracitas Dei Promiſſiones Dei.*

22 Ex v. 27. Deus fideles ſervos ſuos per vices nunc mœrore afficit, nunc lætitia. ut hic Iſaacum affecit lætitiâ ex reditu filii Jacobi cum familia numeroſa & opibus amplis: quum antea mœrore eum affeciſſet per conjugia Eſavi, & diuturnitatem tum illius tum Jacobi a ſeſe. *Gubernatio Dei.*

23 Ex v. 29. Omnibus ſtatutum eſt ſemel mori. *Mors.*

24 Item, animæ piorum poſt illorum mortem aggregantur ad cœtum aliarum piarum animarum. *Anima humana*

25 Item, parentes à liberis honeſtè ſepeliendi ſunt. *Sepultura. Liberi.*

CAPUT XXXVI.

ARGUMENTUM.

Digreſſio in hiſtoriam Eſavi: cujus uxores & filii atque poſteri recenſentur.

T. & J.

HÆ autem ſunt *generationes Heſavi, idem eſt Edom.*

2 *Heſau acceperat uxores ſuas è filiabus Cenahanæorum, Hadam filiam Elonis Chitthæi, & Aholibamam filiam Hanæ, filiam Tzibbonis Chivvæi:*

3 *Deinde Baſmatham filiam Jiſchmaelis; ſororem Nebajothi.*

4 *Peperit autem Hada Heſavo Eliphazum, Baſmatha verò peperit Rehuelem:*

5 *Et Aholibama peperit Jehuſchum, Jahlamum, & Koracbum: iſti* ſunt *filii Heſavi, qui editi ſunt ei in regione Cenahanis.*

6 *Aſſumſerat autem Heſau uxores ſuas & filios ſuos & filias ſuas, omnesq; domeſticos ſuos, pecus quoq; ſuum & omnia jumenta ſua, denique omnem poſſeſſionem ſuam quam acquiſiverat in regione Cenahanis: & abierat in regionem* Sehiris *ante adventum Jahakobi fratris ſui.*

7 *Erant enim earum facultates ampliores quàm ut habitarent ſimul, neq; poterat terra peregrinationum eorum ferre eos propter pecora eorum.*

8 *Habitabat ergo Heſau in monte Sehiris: Heſau is* eſt *Edom.*

9 *Hæ autem* ſunt *generationes Heſavi, patris Edomæorum in monte Sehiris.*

10 *Hæc nomina poſterorum Heſavi; Eliphaz filius Hadæ uxoris Heſavi, Rehuel filius Baſmathæ uxoris Heſavi.*

11 *Filii autem Eliphazi* ſunt, *Theman, Omar, Tzepho, & Gahtham, & Kenaz.*

12 *Thimnah verò* fuit *concubina uxor Eliphazi, filii Heſavi, quæ peperit Eliphazo Hamalekum: hi filii Hadæ uxoris Heſavi.*

13 *Hi verò filii Rehuelis, Nachath, & Zerach, Schamma, & Mizza. hi* ſunt *filii Baſmathæ uxoris Heſavi.*

14 *Hi denique filii Aholibamæ filiæ Hanæ, filiæ Tzibbonis uxoris Heſavi: peperit enim Heſavo Jehuſchum, & Jahlamum, & Koracbum.*

15 *Hi* ſunt *duces filiorum Heſavi, filiorum Eliphazi, qui fuit Heſavi primogenitus. dux Theman, dux Omar, dux Tzepho, dux Kenaz,*

P.

HÆc autem *ſunt* quæ acciderunt Eſavo: is *eſt* Edom.

2 Eſau accepit uxores ſuas è filiabus Canaanæorum, Adam filiam Elonis Hitthæi, & Oholibamam filiam Anæ, filiam Tſibeonis Hivvæi:

3 Deinde Baſematham filiam Iſmaëlis; ſororem Nebajothi.

4 Peperit autem *a* Ada Eſavo Eliphaſum, Baſematha verò peperit Rehuelem: *a 1. Chro. 1.*

5 Et Oholibama peperit Jehuſchum, Jahlamum, & Korahum: iſti *ſunt* filii Eſavi, qui nati ſunt ei in regione Canaanis.

6 Aſſumſit autem Eſau uxores ſuas & filios ſuos & filias ſuas, omnesque domeſticos ſuos; pecus quoque ſuum & omnia jumenta ſua, denique omnem poſſeſſionem ſuam quam acquiſiverat in regione Canaanis: & abiit in regionem *aliam* propter Jacobum fratrem ſuum.

7 Erant enim eorum *b* facultates ampliores quam ut habitarent ſimul, neque poterat terra peregrinationum eorum ferre eos propter pecora eorum. *b Sup. 13. 6.*

8 Habitavit ergo Eſau in monte *c* Sehiris: Eſau is *eſt* Edom. *c Joſ 24. 4.*

9 Hi autem *ſunt* poſteri Eſavi, patris Edomæorum, in monte Sehiris.

10 Hæc *ſunt* nomina filiorum Eſavi; Eliphas filius Adæ uxoris Eſavi, Rehuel filius Baſemathæ uxoris Eſavi.

11 Filii autem Eliphaſi *ſunt*; Theman, Omar, Tſepho, & Gahtham, & Kenas.

12 Thimnah verò *fuit* concubina uxor Eliphaſi, filii Eſavi, quæ peperit Eliphaſo Amalekum: hi filii *ſunt* filii Adæ uxoris Eſavi.

13 Hi verò *ſunt* filii Rehuëlis, Nahath, & Serah, Schamma, & Miſſa: hi *ſunt* filii Baſemathæ uxoris Eſavi.

14 Hi denique *ſunt* filii Oholibamæ filiæ Anæ, filiæ Tſibeonis, uxoris Eſavi: peperit enim Eſavo Jehuſchum, & Jahlamum, & Korahum.

15 Hi *ſunt* duces filiorum Eſavi, filiorum Eliphaſi, qui fuit Eſavi primogenitus: dux Theman, dux Omar, dux Tſepho, dux Kenas,

16 Dux

16 *Dux Korach, dux Cathom, dux Hamalek, hi duces Elipha-ziſi in regione Edomæa, hi filii Hada.*

17 *Hi autem* duces *filiorum Rehuelis filii Heſavi; dux Nachath, dux Zorach, dux Schamma, dux Mizza; hi duces Rehuele orti in regione Edomæa, hi filii Baſemathæ uxoris Heſavi.*

18 *Hi denique* duces *filiorum Aholibamæ uxoris Heſavi, dux Jehuſch, dux Jahlam, dux Korach: hi duces nati Aholibamâ filiâ Hanæ, uxore Heſavi.*

19 *Iſti* ſunt *filii Heſavi, & iſti duces ex eis; is* eſt *Edom.*

20 *Hi* ſunt *filii Sehîris Chorai, incolentes eam regionem; Lotan, & Schobal, & Tzibhon, & Hana.*

21 *Et Diſchon, & Etzer, & Diſchan: hi duces Choræorum filii Sehîris, in regione Edomæa.*

22 *Fuerunt autem filii Lotanis, Chori & Heman, ſororq; Lotanis Thimnah.*

23 *Hi verò filii Schobalis, Halvan, & Manachath, & Hebal, Schepho, & Onan.*

24 *Et hi filii Tzibhonis, cùm Aja, tum Hana: is* eſt *Hana qui invênit mulos in deſerto, quum paſceret aſinos Tzibhonis patris ſui.*

25 *Hi autem filii Hanæ, Diſchon; Aholibamâ quoque filia Hanæ.*

26 *Et hi filii Diſchanis, Chemdan, & Eſchban, & Jithran, & Cheran.*

27 *Hi* quoque *filii Etzeris, Bilhan, & Zahavan, & Hakan.*

28 *Item hi filii Diſchanis, Hutz, & Aran.*

29 *Hi duces Choræorum, dux Lotan, dux Schobal, dux Tzibhon, dux Hana:*

30 *Dux Diſchon, dux Etzer, dux Diſchan; hi duces Choræorum per ducatum eorum, in regione Sehîris.*

31 *Hi autem* ſunt *Reges qui regnaverunt in regione Edomæa, antequam regnaret Rex filiis Jiſraëlis.*

32 *Primùm regnavit in Edomæa Belah filius Behoris cujus civitas* fuit *nomine Dinhaba.*

33 *Mortuo autem Belah, regnavit pro eo Jobab filius Zerachi è Botzra.*

34 *Item mortuo Jobabo, regnavit pro eo Chuſcham ex regione Themanæorum.*

35 *Item mortuo Chuſchamo, regnavit pro eo Hadad filius Bedadi, qui cecidit Midjanitas in agro Moabitarum: cujus civitatis nomine* erat *Havith.*

36 *Item mortuo Hadado, regnavit pro eo Samla è Maſreka.*

37 *Item mortuo Samla, regnavit pro eo Schaulex Rethobothis ad flumen ſitis.*

38 *Item mortuo Schaule, regnavit pro eo Bahal-Chanan filius Hachoris.*

39 *Item mortuo Bahal-Chanane filio Hachoris, regnavit pro eo Hadar, cujus civitas nomine* erat *Pahu: nomen verò uxoris ejus Mehetabeel,* quæ erat *filia Matredis, Me-zahabenſis.*

40 *Atque hæc* ſunt *nomina ducum Heſavi ſecundùm familias ſuas per loca ſua, de nominibus illorum: dux Thimnah, dux Halva, dux Jetheth,*

41 *Dux Aholibama, dux Ela, dux Pinon,*

42 *Dux Kenaz, dux Theman, dux Mibtzar,*

43 *Dux Magdiel, dux Hiram: hi* fuerunt *duces Edomæ nati ſecundùm habitationes ſuas in regione poſſeſſionis ſua. hic* fuit *Heſau auctor Edomæorum.*

16 Dux Korah, dux Gatham, dux Amalek; hi *ſunt* duces Eliphaſi in regione Edomææ, hi *ſunt* filii Adæ.

17 Hi autem *ſunt duces* filiorum Rehuelis filii Eſavi; dux Nahath, dux Serah, dux Schamma, dux Miſſa; hi *ſunt* duces Rehuele orti in regione Edomææ, hi *ſunt* filii Baſemathæ uxoris Eſavi.

18 Hi denique *ſunt duces* filiorum Oholibamæ uxoris Eſavi; dux Jehuſch, dux Jahlam, dux Korah: hi *ſunt* duces nati ex Oholibama filiâ Anæ uxore Eſavi.

19 Iſti *ſunt* filii Eſavi, & iſti duces ex eis; is *eſt* Edom.

20 Hi *ſunt* filii *d* Sehiris Horæi, incolentes eam regionem; Lotan, & Schobal, & Tſibeon, & Ana. *d* 1.Chr.1.38.

21 Et Diſchon, & Eſer, & Diſchan: hi *ſunt* duces Horæorum, filii Sehiris, in regione Edomæa.

22 Fuerunt autem filii Lotanis, Hori & Hemam; ſororque Lotanis Thimnah.

23 Hi verò filii Schobalis, Halvan, & Manahath, & Hebal, Schepho, & Onam.

24 Et hi *ſunt* filii Tſibeonis, cùm Aja, tum Ana: is *eſt* Ana qui invenit mulos in deſerto, quum paſceret aſinos Tſibeonis patris ſui.

25 Hi autem *ſunt* filii Anæ, Diſchon; Oholibama verò *fuit* filia Anæ.

26 Et hi *ſunt* filii Diſchanis; Hemdan, & Eſchban, & Jithran, & Cheran.

27 Hi *ſunt* filii Eſeris; Bilhan, & Sahavan, & Akan.

28 Item hi *ſunt* filii Diſchanis, Utz, & Aran.

29 Hi *ſunt* duces Horæorum; dux Lotan, dux Schobal, dux Tſibeon, dux Ana:

30 Dux Diſchon, dux Eſer, dux Diſchan; hi *ſunt* duces Horæorum per ducatus eorum, in regione Sehiris.

31 Hi autem *ſunt e* reges qui regnaverunt in regione Edomæa, antequam regnaret rex inter filios Iſraelis. *e* 1.Chr.1.43.

32 Primùm regnavit in Edomæa Belah filius Behoris, cujus civitas *fuit* nomine Dinhaba.

33 Mortuo autem Belah, regnavit pro eo Jobab filius Seræ è Borſta.

34 Item mortuo Jobabo, regnavit pro eo Huſcham ex regione Themanæorum.

35 Item mortuo Huſchamo, regnavit pro eo Adad filius Bedadi, qui percuſſit Midjanitas in agro Moabitarum: cujus civitas nomine *erat* Avith.

36 Item mortuo Adado, regnavit pro eo Samla è Maſreka.

37 Item mortuo Samla, regnavit pro eo Schaül ex Rehobothis ad flumen ſitis.

38 Item mortuo Schaüle, regnavit pro eo Bahal-hanan filius Achboris.

39 Item mortuo Bahal-hanane filio Achboris, regnavit pro eo Adar, cujus civitas nomine *erat* Pahu: nomen verò uxoris ejus Mehetabeel, *quæ erat* filia Matredis, filia Me-ſahabi.

40 Atque hæc *ſunt* nomina *f* ducum Eſavi ſecundùm familias ipſorum per loca ipſorum, de nominibus illorum: dux Thimnah, dux Alva, dux Jetheth, *f* 1.Chr.1.51.

41 Dux Oholibama, dux Ela, dux Pinon,

42 Dux Kenas, dux Theman, dux Mibtſar,

43 Dux Magdiel, dux Hiram. hi *fuerunt* duces Edomæorum ſecundùm habitationes ipſorum in regione poſſeſſionis ipſorum. hic *fuit* Eſau pater Edomæorum.

ANALYSIS CAP. XXXVI.

Narrationis hujus membra ſunt octo.

1 Uxores Eſau, & filii qui nati ſunt in terra Chanaan, quinque primis verſibus.

2 Migratio ejus in regionem Sehiris: quæ migratio illuſtratur tribus modis, videl.

- 1 Ex adjuncto comitum & facultatibus, v.6.
- 2 Ex adjunctæ circumſtantia temporis, ibid.
- Ex cauſa impulſiva, v.7.

3 Nepotes Eſavi qui nati ſunt in terra Sehiris, a v.8. uſque ad v.15.

4 Duces orti ex filiis Eſavi, v.15.16 17 18.19.

5 Filii & poſteri Sehiris, a v.20. uſque ad v.29.

6 Duces orti ex Sehire, v.29. & 30.

7 Reges Edomææ uſque ad ætatem Moſis, à v.31. uſque ad v.40.

8 Alii duces orti ex Eſavo, v.40. & deinceps.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI.

ŷ.1. HÆ autem ſunt generationes Eſavi] *Verto*, Hæc autem ſunt quæ acciderunt Eſavo. *Vide ſup. v.9. c.6. in ſcholiis.* Edom] *Vide ſuprà 25.30.*

2 Cenahanæorum] *Hebr.* Cenahanis. *Meton. effic.* Filiam Tſibhonis] *Id eſt, neptem.*

6 Aſſumſerat] *Hoc pluſquamperfecto reddi oportere, oſtendit Moſes ſuprà 32.3. & 33. 14. & 16 Fr. Jun. Sed ſecundum narrari quidem hic quædam de Eſavo quæ geſta fuerunt ante hiſtoriam capitis præcedentis. ſed hinc non ſequitur, hîc in verſione utendum tempore pluſquamperfecto: quia hic non continuatur hiſtoria ſecundùm ordinem temporis ſed caput hoc per digreſſionem inſeritur: ut percipitur ex collatione capitis ſequentis.* Domeſticos ſuos] *Heb.* animas domus ſuæ. *hoc eſt, homines qui erant domus ejus. Synecd. membri, & generis ſubjecti.* Pecus] *Puta oves, capras, boves.* Jumenta] *Puta aſinos & camelos.* Sehiris] *Supplementi hujus veritas patet ex iis quæ dicta ſunt ſup. cap.33. v.14. & 16.* Ante adventum Jahakobi] *Verto,* propter Jahakobum. *Et expono, propterea quòd ſciebat, terram Chanaan eſſe ſuam Jacobo ex promiſſione Dei, factâ ei per patrem benedicentem: ut narratum eſt ſup. cap 27. Hebr.* a facie Jacobi: *ut ſup. 35.1. & infrà v 7. in fine. & Joſ.23 v 3. Quod puto non rectè verti,* ante adventum Jacobi. *Nec verè id probari poteſt per exempla quæ ad hoc allegantur, nempe ſuprà 30.30. & 32. v.3. & infrà 46. v.28. Etenim in illis omnibus habetur litera lamed præfixa, hic autem litera mem.*

7 Eorum] *Expono ſimpliciter. Jacobi & Eſavi. Etſi enim Jacob tunc nondum adierat hæreditatem, tamen poſt mortem patris aditurus erat.* Quam ut habitarent ſimul] *Ac proinde Eſau maturè quæſivit alium habitationis locum.* Propter pecora] *Id eſt, propter copiam ſeu multitudinem pecorum. Meton. adjuncti, vel ſynecd. generis. Hebr.* a facie pecorum eorum, *ut ſup. 6.*

9 Generationes] *Id eſt, filii ac nepotes. Metonymia efficientis.* Edomæorum] *Hebr.* Edomi. *Metonymia efficientis.*

10 Poſterorum] *Hebr.* filiorum. *Synecd. ſpec.*

12 Hamalekum] *Ex quo orti Amalekitæ, de quibus Exod.17. verſ.14.*

15 Filiorum] *Id eſt, ex filiis. Genitivus partitivus.*

16 Edomææ] *Hebr.* Edomi. *Id eſt, Edomæorum ſive Edo-*

mitarum Metonymia efficientis. Nam regio ſive terra Edomi eſt periphraſis nominis Edomæa, quæ vulgò Idumæa. Sic v.37.& 21.

17 Rehuelc orti] *Hebr.* Rehuelis. *Genitivus efficientis.*

18 Nati Aholibama] *Hebr.* Aholibamæ. *Genitivus efficientis, qualis modò præceſſit.*

19 Duces ex eis] *Hebr.* duces eorum.

24 Cum tum] *Hebr.* Et &. Invênit mulos] *Meſſ. artem excogitavit quâ ex admiſſura aſini & equæ muli procrearentur, Fr. Jun. Metonymia effecti.* Tzibhoni patri ſuo] *Vel,* Tzibhonis patris ſui. *Neq; enim huic ſyntaxi obſtat accentus Hebraicus.*

30 Per ducatus eorum] *Hebr.* ſecundùm duces eorum.

35 Cecidit] *Hebr.* percuſſit. *Synecd. gen.* Midjanitas] *Hebr.* Midjanem. *Meton. effic.* Moabitarum] *Hebr.* Moab. *Metonymia efficientis.*

37 Ad flumen ſitis] *Hebr.* Fluminis. *Genitivus ſubjecti.*

39 Mezahabenſis] *Hebr.* filia Mezahab.

40 Heſavi] *Ortorum ex Eſavo. Genitivus effic.*

43 Edomonan] *Hebr.* Edomi. *Genitivus efficientis.* Autor] *Hebr.* pater. *Synecd. ſpeciei.* Edomæorum] *Hebr.* Edomi. *Metonymia efficientis.*

OBSERVATIO EX CAP. XXXVI.

EX toto cap. In Eſavo & Jacobo proponitur exemplum con- *Impii.*
ditionis diverſæ impiorum & piorum in hoc ſeculo: quòd *Pii.*
ſcilicet impii opibus ac honoribus florent, pii verò incertis ſedibus oberrare coguntur. Quâ diverſitate ne pii offendantur, conſiderare debent utrorumq; eventum. nam impios æternum exitium, ipſos verò vita æterna manet: ad quod ſignificatum fuit per hoc, quòd Eſavus coactus eſt diſcedere è terra Chanaan, ſacramento vitæ æternæ: Jacob verò ad tempus inde exulans, tandem eò reverſus eſt, ibique habitavit.

CAPUT XXXVII.

ARGUMENTUM.

Reditur ad hiſtoriam Jacobi, ſimulque incipit hiſtoria Joſephi. Narratur autem, quanto mœrore affectus ſit Jacobus propter Joſephum & quantum odium quantaſque injurias expertus ſit Joſephus à fratribus.

T. & J.

ITaque habitavit Jahakob in regione peregrinationum patris ſui, in regione Cenahanis.

2 *Illa ſunt generationes Jahakobi; Joſeph natus ſeptendecim annos, degebat paſcens cum fratribus ſuis gregem (erat enim puer) cum filiis Bilha & cum filiis Zilpa uxorum patris ſui: referebatq; Joſeph famam eorum malam ad patrem ipſorum.*

3 *Jiſraël autem diligebat Joſephum præ omnibus filiis ſuis, eò quòd filius eſſet ipſi in ſenectute natus, feceratq; ei tunicam verſicolorem.*

4 *Videntes verò fratres ejus, à patre ſuo diligi eum præ omnibus fratribus ipſius, oderant eum; adeò ut non poſſent alloqui eum placidè.*

5 *Præterea quum ſomniaverat Joſeph* aliquod *ſomnium, narrabat* illud *fratribus ſuis: quamobrem magis adhuc oderant eum.*

6 *Nam dixit eis, Audite nunc ſomnium hoc, quod ſomniavi:*

7 *Ecce ergo nobis colligantibus ſegetum faſces in quodam agro, ecce inquam ſurgebat faſcis meus, etiamq; ſtabat: ecce autem circuibant faſces veſtri, & incurvabant ſe faſci meo* honorem exhibêtes.

8 *Tum dixerunt ei fratres ejus, Ergóne planè regnaturus es ſuper nos, aut planè dominaturus nobis? quare adhuc magis oderunt eum propter ſomnia ejus, & propter verba ejus.*

9 *Deinde quum ſomniaſſet adhuc ſomnium alterum, narravit illud fratribus ſuis, & dixit. Ecce ſomniavi adhuc ſomnium, ecce autem ipſe Sol & Luna ſtellæq; undecim incurvabant ſe* honorem habentes *mihi.*

10 *Narrabat autem patri ſuo, & fratribus ſuis: ſed increpans eum pater ejus, dicebat ei, Quodnam* eſt *hoc ſomnium quod ſomniaſti? an omnino venturi ſumus ego & mater tua & fratres tui, ut incurvemus nos in terram* habituri honorem *tibi?*

11 *Invidebant itaq; ei fratres ejus: pater verò ejus obſervabat rem ipſam.*

12 *Quum autem abiiſſent fratres ejus ad paſcendum gregem patris ſui apud Schecemum:*

13 *Dixit Jiſraël Joſepho, Nónne fratres tui paſcunt apud Schecemum? adeſdum ut mittam te ad eos: qui dixit ei, Ecce me.*

14 *Deinde dixit ei* Jahakob, *I nunc, cognoſce de incolumitate fratrum tuorum, & de incolumitate gregis, & refer ad me aliquid: ſic quum dimiſiſſet eum è valle Chebronis, abiit in Schecemum verſus.*

15 *Invênit autem eum vir quidam, quum ecce erraret per agrum; & interrogavit eum vir ille, dicendo, Quid quæris?*

16 *Qui dixit, Fratres meos quæro, indica quæſo mihi, ubinam illi paſcant.*

17 *Dixit verò vir ille, Profecti ſunt hinc. nam audivi dicentes, Eamus Dothajna: inſequutus igitur Joſeph fratres ſuos invênit eos Dothanis.*

18 *Illi autem viderunt eum è longinquo: quumq; nondum acceſſiſſet ad ipſos, machinati fuerunt contra eum ut morti traderent eum.*

19 *Dixerunt enim alter alteri, Ecce dominus ſomniorum iſte advenit.*

20 *Nunc igitur agite, interficiamus eum, & injiciamus eum in unam in ciſternis iſtis, poſtea dicemus, beſtia mala devoravit eum: tandem videbimus, quid futura ſint ſomnia ejus.*

21 *Sed quum audiret Reuben, eripuit eum è manibus illorum, dicens; Non percutiemus eum letaliter.*

22 *Nam dixit eis Reuben, Ne effundite ſanguinem; injicito eum in ciſternam iſtam, quæ eſt in hoc deſerto, & manum ne immittito in eum: ut eriperet eum è manu illorum, eumq; reduceret ad patrem ſuum.*

23 *Itaq; accidit, quum adveniſſet Joſeph ad fratres ſuos, ut Joſephum tunicam ſuam, tunicam illam verſicolorem, quâ erat indutus, juberent exuere:*

24 *Et aſſumentes eum projecerunt in ciſternam illam: ciſterna autem illa vacua erat, non erat aqua in ea.*

P.

ITaque habitavit Jacob in regione peregrinationum patris ſui, in regione Canaanis.

2 *Hæc ſunt* quæ acciderunt Jacobo. Joſeph natus ſeptendecim annos, paſcebat cum fratribus ſuis oves (erat enim puer) *nempe* cum filiis Bilhæ & cum filiis Silpæ uxorum patris ſui. deferebatque Joſeph famam eorum malam ad patrem ipſorum.

3 Iſraël autem diligebat Joſephum præ omnibus filiis ſuis, eò quòd filius eſſet ipſi in ſenectute natus, faciebatque ei tunicam verſicolorem.

4 Videntes verò fratres ejus, à patre ſuo diligi eum præ omnibus fratribus ipſius, oderant eum, adeò ut non poſſent alloqui eum amicè.

5 Præterea quum ſomniaſſet Joſeph ſomnium, narrabat *illud* fratribus ſuis: quamobrem magis adhuc oderant eum.

6 Nam dixit eis; Audite nunc ſomnium hoc, quod ſomniavi.

7 Ecce ergo nobis colligantibus ſegetum faſces in quodam agro, ecce inquam ſurgebat faſcis meus, etiamque ſtabat: ecce autem circuibant faſces veſtri, & incurvabant ſe faſci meo.

8 Tum dixerunt ei fratres ejus, Ergóne planè regnaturus es ſuper nos, aut planè dominaturus nobis? Quare adhuc magis oderant eum propter ſomnia ejus, & propter verba ejus.

9 Deinde quum ſomniaſſet adhuc ſomnium alterum, narravit illud fratribus ſuis, & dixit, Ecce ſomniavi adhuc ſomnium; ecce autem ſol & luna ſtellæque undecim incurvabant ſe mihi.

10 Narrabat autem *illud ſomnium* patri ſuo, & fratribus ſuis: ſed increpans eum pater ejus, dicebat ei, Quódnam *eſt* hoc ſomnium quod ſomniaſti? an omnino venturi ſumus ego & mater tua & fratres tui, ut incurvemus nos tibi terram verſus.

11 Invidebant itaque ei fratres ejus: pater verò ejus obſervabat rem.

12 Quum autem abiiſſent fratres ejus ad paſcendum oves patris ſui apud Sichemum:

13 Dixit Iſraël Joſepho, Nónne fratres tui paſcunt apud Sichemum? Adeſdum ut mittam te ad eos: qui dixit ei, Ecce me.

14 Deinde dixit ei *Jacob,* I nunc, cognoſce de incolumitate fratrum tuorum, & de incolumitate ovium, & refer ad me rem. Sic quum dimiſiſſet eum è valle Hebronis, abiit in Sichemum verſus.

15 Incidit autem in eum vir quidam, quum ecce erraret per agrum; & interrogavit eum vir ille, dicendo, Quid quæris?

16 Qui dixit, Fratres meos quæro, indica quæſo mihi, ubinam illi paſcant.

17 Dixit verò vir ille, Profecti ſunt hinc. nam audivi dicentes, Eamus Dothanem. Inſequutus igitur Joſeph fratres ſuos invênit eos Dothane.

18 Illi autem viderunt eum è longinquo: quumque nondum acceſſiſſet ad ipſos, machinati fuerunt contra eum ut occiderent eum.

19 Dixerunt enim alter alteri, Ecce ſomniator iſte advenit.

20 Nunc igitur agite, interficiamus eum, & conjiciamus eum in unam ex ciſternis iſtis; poſtea dicemus, Beſtia mala devoravit eum: tandem videbimus, quid futura ſint ſomnia ejus.

21 Sed quum audiret *hoc* Ruben, eripuit eum è manu illorum, nam cogitabat, *a* Non percutiemus eum letaliter. *a* Inf. 42. 22.

22 Dixit igitur eis Ruben, Ne effundite ſanguinem, conjicite eum in ciſternam iſtam, quæ *eſt* in hoc deſerto, & manum ne extendite in eum: *Hoc autem dicebat* ut eriperet eum è manu illorum, eumque reduceret ad patrem ipſius.

23 Quare, quum adveniſſet Joſeph ad fratres ſuos, exuerunt eum tunica ſua, tunica illa verſicolore, quâ erat indutus.

24 Et accipientes eum conjecerunt in ciſternam illam: ciſterna autem illa vacua *erat*, non *erat* aqua in ea.

25 *Deinde ſedebant ad comedendum cibum; quum ſublatis oculis ſuis viderunt: ecce autem cœtum commeantium Jiſchmaëlitarum venientem ex Gilhade: quorum cameli ferebant myxarin, & opobalſamum, & ladanum, pergentes ut deportarent ea in Ægyptum.*

26 *Dixitq; Jehuda fratribus ſuis, Quid lucri futurum eſt, quum interfecerimus fratrem noſtrum, & occultaverimus ſanguinem ejus?*

27 *Agite vendamus eum Jiſchmaëlitis iſtis, & manus noſtra ne ſit infeſta ei, quia frater noſter, caro noſtra eſt. cui auſcultaverunt fratres ejus.*

28 *Itaq; transeuntibus quibusdam Midianitis mercatoribus, extrahentes ſuſtulerunt Joſephum ex ipſa ciſterna, vendiderunt; Joſephum Jiſchmaëlitis viginti* ſiclis *argenteis. qui deduxerunt Joſephum in Ægyptum.*

29 *Reverſo autem Reübene ad ipſam ciſternam, ecce non* erat *Joſeph in ea ciſterna: & laceravit veſtimenta ſua.*

30 *Quamobrem reverſus ad fratres ſuos dixit, Puer ille non adeſt, ego verò, quorſum iturus ſum ego?*

31 *Tum acceperunt tunicam Joſephi: & jugulantes hircum lactentem intinxerunt tunicam illam ſanguine ejus.*

32 *Poſteà miſerunt tunicam illam verſicolorem, & curantes ut ferretur ad patrem ſuum, dixerunt, Hanc invenimus. agnoſce nunc, utrùm hæc tunica filii tui ſit néc ne.*

33 *Ille verò agnoſcens eam dixit, Tunica filii mei eſt, beſtia mala devoravit eum: omnino diſcerptus eſt Joſeph.*

34 *Lacerans; Jahakob veſtimenta ſua, impoſuit cilicium lumbis ſuis: luxitq; propter filium ſuum diebus multis.*

35 *Et quamvis ſurrexiſſent omnes filii ejus omnésque filiæ ejus ad conſolandum eum, renuit conſolationem admittere, dicens,* Non faciam: *nam deſcenſurus ſum ad filium meum lugens in ſepulcrum: flevit enim illum pater ejus.*

36 *Midianæi autem vendiderunt illum* abductum *in Ægyptum, Potiphari aulico Parhonis, præfecto ſatellitum.*

25 Deinde conſidebant ad comedendum panem; quumque ſublatis oculis ſuis circumſpicerent, ecce cœtus commeantium Iſmaëlitarum veniebat ex Gilkade: quorum cameli ferebant myxaria, & opobalſamum, & ladanum; pergentes ut deportarent *ea* in Ægyptum.

26 Dixitque Juda fratribus ſuis, Quid lucri futurum eſt, quum interfecerimus fratrem noſtrum, & occultaverimus ſanguinem ejus?

27 Agite vendamus eum Iſmaëlitis iſtis, & manus noſtra ne ſit infeſta ei; quia frater noſter, caro noſtra eſt: cui auſcultaverunt fratres ejus.

28 Itaque quum tranſirent viri illi Midjanitæ mercatores, extrahentes ſuſtulerunt Joſephum è ciſterna, vendiderúntque eum illis Iſmaëlitis viginti *ſiclis* argenteis: qui *b* deduxerunt eum in Ægyptum. *b* Pſal 105.8. Act.7.9.

29 Reverſo autem Rübene ad ciſternam, ecce non *erat* Joſeph in ea: Itaque laceravit veſtimenta ſua.

30 Et reverſus ad fratres ſuos dixit, Adoleſcens non adeſt: Ad me verò quod attinet, quorſum ire debeo?

31 Tum acceperunt tunicam Joſephi: & jugulantes hircum lactentem intinxerunt tunicam illam in ſanguinem ejus.

32 Poſtea miſerunt tunicam illam verſicolorem, & curantes ut ferretur ad patrem ſuum, dixerunt, Hanc invenimus: agnoſce nunc, utrùm hæc tunica filii tui *ſit* nécne.

33 Ille verò agnoſcens eam dixit, Tunica filii mei *eſt*, beſtia mala *c* devoravit eum: omnino diſcerptus eſt Joſeph. *c* Inf.44 28.

34 Laceransq; Jacob veſtimenta ſua, impoſuit ſaccum lumbis ſuis: luxitque propter filium ſuum diebus multis.

35 Et quamvis ſurrexiſſent omnes filii ejus, omnéſque filiæ ejus ad conſolandum eum, renuit conſolationem admittere, dicens, Certè deſcenſurus ſum ad filium meum lugens in ſepulchrum. Atque ita deflevit illum pater ejus.

36 Medanæi autem vendiderunt illum in Ægypto, Potiphári aulico Pharaonis, præfecto ſatellitum.

ANALYSIS CAP. XXXVII.

MEmbra hujus narrationis principalia ſunt tria.

1 Cauſæ procreantes odii fratrum Joſephi erga illum.

2 Injuriæ Joſepho a fratribus illatæ, v. 12. & deinceps.

3 Eventa injuriæ poſtremæ, v. 29. & deinceps.

Cauſæ procreantes odii fratrum Joſephi erga illum narrantur tres.

1 Delictorum ab illis admiſſorum delatio ad patrem; quæ illuſtratur ex occaſione quâ Joſepho delicta illa innoteſcebant, verſ. 2.

2 Patris amor ſingularis erga eum: qui amor illuſtratur partim ex cauſa procreante, partim ex effectu, v. 3. Odium verò fratrum ſimiliter declaratur atque amplificatur ex effectu, v. 4.

3 Somnia Joſephi de futuro ipſius principatu: v. 5. & ſeqq. quæ fuerunt duo; unum de faſcibus ſegetum, v. 6. 7. quod illuſtratur ex effectu, videl. expoſtulatione fratrum, v. 8. Alterum de ſole, luna & ſtellis, v. 9. Quod illuſtratur ex effectis tribus: videlicet increpatione patris, v. 10: invidiâ fratrum, v. 11. & obſervatione patris, ibid.

Atque hæc de odii cauſis.

Injuriæ Joſepho a fratribus illatæ, narrantur quatuor.

1 Conſilium de eo occidendo, v. 18. 19. 20.

2 Spoliatio tunicæ, v. 23.

3 Projectio in ciſternam, v. 24.

4 Venditio, v. 28.

Conſilium de eo occidendo illuſtratur primùm ex occaſione: quæ fuit adventus Joſephi ad illos in paſcuo, v. 18 qui ipſe adventus illuſtratur ex cauſis procreantibus duabus, videlicet mandato patris, v. 12. 13. 14. & indicatione cujuſdam viri obviam venientis erranti, v. 15. 16. 17. Deinde conſilium illud illuſtratur ex eventu, videl. impedimento allato per diverſum conſilium Rubenis: quod conſilium occaſionem præbuit injuriis ſequentibus, v. 21. 22.

Spoliatio tunicæ amplificatur ex tunicæ deſcriptione: quâ ipſa innuitur cauſa ſpoliationis finalis, nempe ut ſuſpicionem cædis fractis (quippe quem in ciſterna fame enecare cogitabant) apud patrem per illam a ſeſe amolirentur, v. 23.

Projectio in ciſternam declaratur ex ciſternæ adjuncto: quo innuitur cauſa projectionis finalis, nempe ut eum fame necarent, v. 24. Deinde amplificatur projectio illa ex adjuncta projicientium ſecuritate atque impœnitentia, quæ ſignificatur ex effecto, videl. facto ipſorum, in principio verſus 25.

Venditio illuſtratur quinque modis:

1 Ex occaſione. quæ fuit tranſitus mercatorum proficiſcentium in Ægyptum, v. 25.

2 Ex cauſa impulſiva: quæ fuit conſilium Judæ: quod confirmatur duobus argumentis, videl. ex effectu, v. 26. & ex cauſa corrumpente, v. 27.

3 Ex deſcriptione mercatorum, v. 28.

4 Ex indicatione pretii, ibid.

5 Ex eventis: quorum primum narratur in fine verſus 28. reliqua deinceps.

Atque hæc de injuriis Joſepho illatis a fratribus.

Eventa injuriæ poſtremæ (nempe venditionis) narrantur quinque.

1 Deductio Joſephi in Ægyptum, v. 28. in fine.

2 Luctus atq; lamentatio Rubenis propter Joſephum clam ipſo è ciſterna exemtum, v. 29. & 30.

3 Tunicæ Joſephi in ſanguinem hirci intinctio, & miſſio ad patrem, v. 31. & 32.

4 Patris luctus propter Joſephum: qui luctus declaratur ex effectis, videlicet lamentatione, verſ. 33. laceratione veſtimentorum, verſ. 34. impoſitione cilicii, ibidem: duratione ſeu quantitate temporis, ibidem: recuſatione conſolationis a liberis adhibitæ, v. 35.

5 Venditio Joſephi in Ægypto: quæ illuſtratur indicatione domini, cui venditus fuit, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. XXXVII.

ILlæ] *Verto*, hæ: *& refero ad ſequentia: prout hæc loquutio paſſim accipitur* Generationes Jahakobi *Id eſt, res quæ evenerunt Jacobo. Scil. habitanti jam in terra Canaan poſt mortem patris. Vide ſuprà 6. v. 9. item 25. 19.* Natus ſeptemdecim annos] *Hebr* filius ſeptemdecim annorum. Degebat paſcens] *Hebr.* fuit paſcens. *Id eſt, pavit.* Gregem] *Hebr.* in grege; *ſcil. ovium & caprarum.* Puer] *Id eſt. miniſter. Synecd ſpec. Sic Exod. 33. 11 & 2. Reg. 4. 12. Miniſtrabat enim patri fratribusque, & utriuſq; pro mediaſtino erat, Fr. Jun.* ✝ 2.

3 Eò quòd filius eſſet ipſi in ſenectute natus] *Hebr.* quia filius ſenectutis ipſe ei. Verſicolorem] *Hebr.* Particularum. *Id eſt, ex particulis diverſi coloris conſarcinatam. Genitivus materiæ. Particulæ autem illæ in Hebræo nomen ex eo accepiſſe videntur, quòd in veſte identidem deſinant ſeu deficiant, non autem continuentur per totam veſtem.*

4 A parte ſuo diligi eum] *Hebr.* quòd eum diligeret pater ipſorum. Placidè] *Vel*, amicè. *Hebr.* ſecundùm pacem.

5 Magis adhuc oderant eum] *Hebr.* addiderunt adhuc odiſſe eum. *Sic v. 8.*

7 In quodam agro] *Hebr.* in medio agri.

8 Planè regnaturus es] *Hebr.* regnando regnabis. *Et mox*, dominando dominaberis. Nobis] *Hebr.* in nos.

9 Ipſe] *Ponitur pro articulo. Græcè* ὁ ἥλιος *Germ.* die ſonn. *Sic in voce ſeq.* ἡ σελήνη, der mon.

10 Omnino venturi ſumus] *Hebr.* veniendo veniemus. In terram] *Verto*, terram verſus.

11 Obſervabat] *Ut maria Luc. 2. 19.* Rem] *Hebr.* Verbum] Ipſam] *Ponitur pro articulo. Gr.* τὸ πρᾶγμα *Germ.* den handel.

Apud Schecemum] *Hebr.* In Schecemo. Adesdum] *Heb.*

14 Cognoſce de incolumitate] *Hebr.* Vide pacem. *Synecd. membri.* Aliquid] *Malim*, rem. Die beſchaffenheit. *Hebr* verbum.

17 Inſequutus fratres ſuos] *Hebr.* Et ivit poſt fratres ſuos. Dothanis] *Puto rectiùs*, Dothane, *ablat. caſu.*

19 Alter alteri] *Heb.* Vir ad fratrem ſuum. Dominus ſomniorum] *Verto*, ſomniator. *Pro quo in Hebræo eſt periphraſis. Sic dominum cornuũ pro cornuto, Dan. 8. 6. dominum alæ pro alato, Prov. 1. 17.*

20 Injiciamus] *Vel*, projiciamus. *Sic deinceps.* Devoravit] *Hebr.*comêdit. Quid futura ſint] *Quem eventum habitura ſint.* 21 Audiret] *Suppleo*, hoc, *perſpicuitatis causâ.* Lethaliter] *Heb. in animâ. id eſt, ita ut adimamus ei vitam.*

22 Ut eriperet] *Supple:* hoc autem dicebat.

23 Verſicolorem] *Vide ſuprà v.3.* Qua erat indutus] *Hebr.* quæ *erat* ſuper eum.

25 Cibum] *Vel*, panem. *Synecd. membri.* Gilhade] *Ubi mercatorum emporium erat, Jer.8.22. & 22.6.* Myxaria] *De hac voce & duabus ſequentibus vide Junium.*

26 Sanguinem] *Id eſt, cædem. Meton. ſubjecti.*

27 Infeſta ei] *Hebr.* in eo, *vel*, in eum : *id eſt, contra eum.* Frater noſter] *Subaudi*, eſt. Caro noſtra] Ex *eadem nobiscum carne ortus. Meton. effecti.*

28 Quibusdam] *Hebr* viris. Midjanitis] *Genere, ſed habitatione Iſmaelitis. Vide Jun.* Ipſâ] *Ponitur pro articulo. Græcè ἐκ τοῦ λάκκου. Germ.* auß der grub. *Sic v.20.* Siclis argenteis] *Hebr.* argenti. *Genitivus materiæ. De valore ſicli vide ſuprà 23.13.*

29 Laceravit veſtimenta ſua] Ut *veteribus erat in more, quum triſte aliquid accidebat, ut infrà v.34. & Num.14.6. & Job.1.20. & Matth.26.65. Fr. Jun.*

30 Puer] *Vel*, adoleſcens. *Hebr.* natus. Ille] *Ponitur pro articulo.* der knab/ *vel* der jüngling. Ego verò] *Vel*, Ad me verò quod attinet. *Nominativus abſolutè poſitus.*

31 Lactentem] *Hebr.* captarum. Sanguine] *Malim*, in ſanguinem.

33 Devoravit] *Hebr.* comêdit. Omnino diſcerptus eſt] *Hebr.* diſcerpendo diſcerptus eſt.

34 Cilicium] *Hebr.* ſaccum. *id eſt, veſtem vilem atque lugubrem, figurâ ſacci præditam. Metaph.*

35 Filiæ] *Id eſt, filia, nurus & neptis. Synecd ſpec.* Non faciam, nam] *Vel ſine ellipſi*, Certè. *Hebr.* כִּי. Deſcenſurus ſum] *Id eſt, moriar. Metonymia adjuncti ſynecdochica, quia morte plerumque ſequitur ſepultura. neque enim putabat Joſephum eſſe in ſepulchro: quippe qui opinabatur à beſtia aliqua devoratum eſſe. Hinc autem clarè patet, nomen* שְׁאוֹל *Scheol non ſemper ſignificare infernum, id eſt, locum damnatorum.* Flevit etiam illum pater ejus] *Id eſt, Iſaac pater Jacobi, ut Junius. De quo* ἐπέχω. *Simplicius autem mihi videtur, hæc dici per epilogum in hunc modum:* Atque ita flevit eum pater ejus. *nempe Joſephum flevit Jacob.*

36 Aulico] *Vox Hebræa* סָרִיס *propriè ſignificat eunuchum, id eſt, virum cui virilia exſecta ſunt, ut Eſa 56.4. Deinde eunuchum quatenus ſignificat ea vox cuſtodem cubiculi (cubicularium vulgò dicimus) per ſynecd. generis, ut Eſth.4.4. Poſtremo quemlibet aulicum miniſtrum in officio aliquo honorifico conſtitutum (quales ſunt quos ſatrapas nominant) per ſynecd ſpeciei reſpectu ſecundæ ſignificationis: ut hic, & infrà 40.2. Sanè Potipharem hunc non fuiſſe eunuchum primâ ſignificatione, liquet ex eo quod habuit uxorem: non etiam ſecundâ, quia fuit præfectus ſatellitum.* Satellitum] *Hebræa vox* (טַבָּחִים *tabbachim*) *communis lanio, coco & ſatellitibus, ſignificat mactatores: quia illi animalia ad cibum, hi verò ſontes in ſupplicium mactabant. Hinc duo illi Pharaonis aulici huic cuſtodiendi traduntur, cujus erat damnatos plectere, infrà 40.3. Et rex Babylonis Jeroſolymâ captâ ac rege abducto, ſuum mactatorum ſive ſatellitum præfectum eò miſit, ut capitalem ſuam ſententiam in reliquias populi ipſamque civitatem exſequeretur, 2. Reg.ult. Fr Jun. Eſt igitur hic ſynecd. generis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXVII.

Ex verſu 2. Ingenui pueri in labore aliquo honeſto educandi ſunt. *Educatio.*

2 Item, filiorum officium eſt, ut peccata fratrum ad patrem deferant. *Liberi.*

3 Ex v.3. Unum ex filiis præ cæteris diligere, illicitum non eſt. *Amor liberorum.*

4 Ex v.4. & ſeqq. Ingenii humani tanta eſt pravitas, ut etiam fratres fratribus meliorem conditionem invideant. *Corruptio naturæ. Invidia.*

5 Ex v,7. & ſeqq. Exempla ſomniorum divinorum ſeu θεοπέμπτων, id eſt, divinitus immiſſorum atque propheticorum. *Somnia.*

6 Ex v.10. Prudentiæ eſt, in tempore & loco improbationem facti alieni ſimulare (quoad ejus citra mendacium fieri poteſt) ad minuendum aliorum invidiam. *Prudentia.*

7 Ex v.11. Quum Deus aliquid mirabile atque incredibile promittit, obſervandus eſt rei eventus. *Promiſſiones Dei.*

8 Ex v.13. Filii juſſis parentum (nempe congruentibus legi Dei) promptè & alacriter obſequi debent. *Liberi.*

9 Ex v.14. Parentes de incolumitate liberorum abſentium ſollicitos eſſe decet. *Parentes.*

10 Ex v.15.16. & 17. Deus errantes providentiâ ſuâ in viam reducit. *Error. Gubernatio Dei.*

11 Ex v.18.19. & 20. Exemplum ſcelerati conſilii, videl. de fratricidio perpetrando. *Conſilium ſceleratum.*

12 Item, peccatum unum ex alio naſcitur: ut hic fratres Joſephi homicidium tegere volunt mendacio. *Peccatum.*

13 Ex v.21. & ſeqq. Non valet conſilium contra Dominum. *Conſilia humana. Decreta Dei.* neque enim fratres Joſephi conſilio iſto ſuo impio impedire potuerunt principatum Joſephi quem ei Deus per ſomnia promiſerat: quia mox conſilium iſtud mutarunt: & quanquam ſequentia quoque duo conſilia, unum Rubenis, alterum Judæ, ad perniciem Joſephi a pleriſque ipſorum directa fuerunt: tamen nihil profecerunt, imò poſterius conſilium eventum planè contrarium ſortitum eſt. Etenim occaſione deductionis Joſephi in Ægyptum accidit, ut ille Ægyptiorum atque ipſorum quoque fratrum dominus fieret.

14 Ex v.25. Quum diabolus animos hominum ſcelere aliquo occupavit, proſus ſecuros de judicio Dei & quaſi ſtupidos reddit: ut ſcelere perpetrato ſecurè edant ac bibant, quaſi re benegeſtâ. ut hic videre eſt in fratribus Joſephi. & ſupra in Eſavo, quum vendidiſſet fratri jus primogeniti, cap 25.34. *Securitas carnalis.*

15 Ex v.25. & ſeqq. Deus ex improviſo occaſiones hominibus objicit, quibus allecti id agant præter animi ſui propoſitum, quod ſervit exſequutioni decretorum ipſius. Sicut hoc loco effecit ut mercatores in Ægyptum tendentes, illo ipſo tempore in fratres Joſephi inciderent, quo illi iſtum ad manum habebant ut poſſent vendere. quæ venditio ſervivit exſecutioni decreti Dei de Joſepho conſtituendo Ægyptiorum & fratrum domino. *Gubernatio Dei. Decreta Dei.*

16 Ex v.27. A cæde cujuslibet hominis vel hoc ipſo deterreri decet, quòd is homo eſt: ac proinde frater noſter, reſpectu ſcil. Dei creatoris, & caro noſtra, reſpectu primorum parentum. *Homicidium.*

17 Ex v.29 & 30. Exemplum amoris fraterni. *Amor fraternus.*

18 Ex v.31. & 32. Exemplum fallaciæ. *Fallacia.*

19 Ex v.34. & 35. Exemplum amoris paterni. *Amor paternus.*

20 Ex v.36. Exemplum ſapientis gubernationis Dei: quoniam Joſeph venditus eſt Potiphari: cujus ſervitutis occaſione conjectus eſt in carcerem, ibique innotuit præfecto pincernarum regio, cujus ſuaſu tandem e carcere exemtus & ad regem ſomniorum interpretandorum cauſa adductus eſt: unde factum ut dominus Ægyptiorum & fratrum, ſicut ei Deus per ſomnia promiſerat, conſtitueretur. *Gubernatio Dei. Sapientia Dei.*

CAPUT XXXVIII.

ARGUMENTUM.

Digreſſio in hiſtoriam ſingularem Judæ: quomodo ſcilicet ille concubuerit cum nuru ſua Thamara.

T. & J.

Evênit autem per illud tempus, quum deſcendiſſet Jehuda profectus à fratribus ſuis, ut diverteret ad quendam Hadullamæum, cujus nomen erat Chira.

2 *Et videns ibi Jehuda filiam cujusdam Cenahitæ cui nomen* erat *Schuah, duceret eam uxorem, & ingrederetur cum ea.*

3 *Itaque concipiens illa peperit filium: cujus nomen* Jehuda *vocavit Herum.*

4 *Deinde concipiens iterum, peperit* illa *filium, cujus nomen vocavit* Onanem.

5 *Poſt rurſus peperit præterea filium, cujus nomen* illa *vocavit Schelam: erat autem Jehuda Cezibi, quum hunc illa pareret.*

6 *Accepit autem Jehuda uxorem Hero primogenito ſuo, cujus nomen* fuit *Thamar.*

7 *Sed factum eſt, quum Her primogenitus Jehudæ malus viſus eſſet in oculis Jehovæ, ut morti traderet eum Jehova.*

8 *Tum edixit Jehuda Onani, Congredere cum uxore fratris tui, & fratris nomine duc eam: ſic exſuſcita ſemen fratri tuo.*

9 *Sciebat autem Onan non ſibi futurum ſemen illud: ideò evênit, ſi quando congreſſurus erat cum uxore fratris ſui, ut corrumperet* ſemen, effundens *in terram, ne ſuppeditaret ſemen fratri ſuo.*

IV.

Evênit autem per illud tempus, quum deſcendiſſet Judâ *profectus* a fratribus ſuis, ut diverteret ad quendam Adullamæum, cujus nomen *erat* Hira.

2 *a* Et videns ibi Juda filiam cujusdam Cananæi cui nomen *erat* Schuah, duxit eam *uxorem*, & ingreſſus eſt ad eam. *a 1. Chr.2.3.*

3 Itaque *b* concipiens illa peperit filium, cujus nomen *Juda* vocavit Gerum. *b Num 26. v.19.*

4 Deinde concipiens iterum, peperit *illa* filium, cujus nomen vocavit Onanem.

5 Pòſt rurſus peperit præterea filium, cujus nomen *illa* vocavit Schelam: erat autem Juda Cheſibi, quum hunc illa pareret.

6 Accepit autem Juda uxorem Gero primogenito ſuo, cujus nomen *fuit* Thamar.

7 Sed, quum *c* Ger primogenitus Judæ malus eſſet in oculis Jehovæ; occidit eum Jehova. *c Num.26 v.19.*

8 Tum edixit Juda Onani, Ingredere ad uxorem fratris tui, & fratris nomine duc eam: ſic exſuſcita ſemen fratri tuo.

9 Quum autem ſciret Onan non fore ſuum ſemen illud: ideo evênit, ſi quando ingrederetur ad uxorem fratris ſui, ut corrumperet *ſemen, effundens* in terram; ne ſuppeditaret ſemen fratri ſuo.

10 Sed

10 [illegible] *malum viſum eſt in oculis Jehovæ quod faciebat iſte; & [illegible] etiam illum.*

11 *Quamobrem dixit Jehuda Thamaræ nurui ſuæ, Mane vidua in domo patris tui donec adoleverit Schela filius meus: dicebat enim, Videndum, ne moriatur hic quoque, ſicut fratres ejus. ſic abiens Thamar manebat in domo patris ſui.*

12 *Quum autem dies multi elapſi eſſent, mortua eſt filia Schuhæ, uxor Jehudæ: & Jehuda ſe conſolaturus aſcendit ad tonſores gregis ſui, ipſe & Chira amicus ſuus Hadullamæus Thimnam.*

13 *Quod ut renunciatum eſt Thamaræ dicendo, Ecce ſocer tuus aſcendit Thimnam ad tondendum gregem ſuum:*

14 *Deponens illa veſtes viduitatis ſuæ à ſe, operuit ſe peplo & obtexit ſe, conſeditque in bivio quod eſt in via Thimnam verſus: videbat enim adoleviſſe Schelam, ſe verò non fuiſſe datam ei uxorem.*

15 *Videns autem eam Jehuda, exiſtimavit eam eſſe ſcortum; operuerat enim faciem ſuam.*

16 *Divertens itaque ad eam in viam illam, dixit, Age quæſo, congrediar tecum; non enim noverat nurum ſuam eſſe. quæ dixit, Quid dabis mihi ut congrediaris mecum?*

17 *Et ille, Ego, inquit, Miſſurus ſum hœdum lactentem è grege: cui dixit illa, Acquieſco ſi des pignus donec miſeris illum.*

18 *Tum dixit ille, Quodnam eſt pignus quod dem tibi? & illa, [illegible] tuum, inquit, ſudarium tuum, & ſcipio tuus qui eſt in manu tua. itaque dans ei, congreſſus eſt cum ea; & concepit ea [illegible].*

19 *Deinde ſurgens* Thamar *abiit, depoſuitque peplum ſuum à ſe; ac induit veſtes viduitatis ſuæ.*

20 *[illegible] autem Jehuda hœdum lactentem illum per amicum ſuum Hadullamæum illum, ut reciperet pignus ſuum è manu iſtius mulieris; [illegible] non invenit eam.*

21 *[illegible] unque rogaret viros loci ubi illa fuerat, dicendo, Ubinam [illegible] illa, quæ erat in iſto bivio ad hanc viam? dixerunt, Non fuit hic* ulla *meretrix.*

22 *Quamobrem reverſus ad Jehudam dixit, Non inveni eam: [illegible] homines illius loci dixerunt, Non fuit hic* ulla *meretrix.*

23 *Et dixit Jehuda, Acceptum retineat ſibi, ne ſimus contemtui: [illegible] miſeram hœdum iſtum, tu autem non inveniſti eam.*

24 *Accidit verò, quum menſis quaſi tertius ageretur, ut nuntiaretur [illegible] dicendo, Scortata eſt Thamar nurus tua, etiamque ecce [illegible] ex ſcortatione. quare dicebat Jehuda, Educite eam ut [illegible] ur.*

25 *[illegible] illa, quum* hominem *miſit ipſa ad ſocerum [illegible] diceret; Ex viro cujus hæc* ſunt, *ego ſum gravida: dicebatque, Recognoſce, quæſo, cujus* ſint *iſta, ſigillum, ſudariumque, & ſcipio [illegible].*

26 *Quæ agnoſcens Jehuda dixit, Juſtior eſt me, quandoquidem [illegible] non dedi eam Schelæ filio meo: neque ampliùs deinceps cognovit [illegible].*

27 *Fuit demum quo tempore pariebat illa (ecce autem gemellos [illegible] re ejus.)*

28 *Fuit, inquam, quum illa pareret, ut* eorum unus *exſeruerit [illegible] m & acceptum obſtetrix coccineum* filum *dibaphum alligavit [illegible] dicendo, Hic prodierit primum.*

29 *Sed fuit quum* hic *retraxiſſet manum ſuam, & ecce prodiret frater ejus, ut diceret illa, quàm perrupiſti! tua* eſt *eruptio: ideò vocavit [illegible] que nomen ejus Peretzum.*

30 *Poſteà verò prodiit frater ejus; ad cujus manum* erat *illud dibaphum. & vocavit* quisque *Zerachum nomen ejus.*

10 Sed malum viſum eſt in oculis Jehovæ quod faciebat iſte; ideo occidit etiam illum.

11 Quamobrem dixit Juda Thamaræ nurui ſuæ, Mane vidua in domo patris tui, donec adoleverit Sela filius meus: cogitabat enim, *Videndum* ne moriatur hic quoque, ſicut fratres ejus. Sic abiens Thamar manebat in domo patris ſui.

12 Quum autem dies multi elapſi eſſent, mortua eſt filia Schuhæ uxor Judæ: & Juda ſe conſolaturus aſcendit ad tonſores gregis ſui, ipſe & Hira amicus ejus Adullamæus, Thimnam.

13 Quod ut renunciatum eſt Thamaræ dicendo: Ecce ſocer tuus aſcendit Thimnam ad tondendum gregem ſuum:

14 Deponens *illa* veſtes viduitatis ſuæ à ſe, operuit ſe peplò & obtexit ſe, conſedit in bivio quod *eſt* in via Thimnam verſus: videbat enim adoleviſſe Selam, ſe verò non fuiſſe datam ei in uxorem.

15 Videns autem eam Juda, exiſtimavit eam eſſe ſcortum; operuerat enim faciem ſuam.

16 Divertens itaque ad eam in viam illam, dixit, Age quæſo, ingrediar ad te: non enim noverat nurum ſuam eſſe, quæ dixit, Quid dabis mihi ut ingrediaris ad me?

17 Et ille, Ego, inquit, miſſurus ſum hædum lactentem è grege: cui dixit illa, *Acquieſco*, ſi des pignus donec miſeris illum.

18 Tum dixit *ille*, Quódnam *eſt* pignus quod dem tibi? & illa, Sigillum tuum, inquit, ſudarium tuum, & ſcipio tuus qui *eſt* in manu tua. Itaque dans ei, ingreſſus eſt ad eam; & ipſa concepit ex illo.

19 Deinde ſurgens *Thamar* abiit, depoſuitque peplum ſuum à ſe, ac induit veſtes viduitatis ſuæ.

20 Miſit autem Juda hœdum lactentem illum per amicum ſuum Adullamæum illum, ut reciperet pignus ſuum è manu iſtius mulieris; ille non invenit eam.

21 Quúmque rogaret viros loci ubi illa fuerat, dicendo, Ubinam *eſt* meretrix illa, *quæ* erat in iſto bivio ad hanc viam? dixerunt, Non fuit hic meretrix.

22 Quamobrem reverſus ad Judam dixit, Non inveni eam: quinetiam homines illius loci dixerunt, Non fuit hic meretrix.

23 Et dixit Juda, Acceptum retineat ſibi; *Videndum* ne ſimus contemtui; ecce miſi hœdum iſtum, tu autem nō inveniſti eam.

24 Porrò, quum tertius circiter menſis elapſus eſſet, nunciatum eſt Judæ dicendo, Scortata eſt Thamar nurus tua, etiámque ecce gravida *eſt* ex ſcortatione: quare dicebat Juda, Educite eam ut *d* comburatur. *d* 2.Sam.12.v.5.

25 Quum autem ipſa educebatur, miſit *aliquem* ad ſocerum ſuum, qui diceret: Ex viro cujus hæc *ſunt*, ego ſum gravida: dicebatque, Recognoſce, quæſo, cujus *ſint* iſta, ſigillum, ſudariumque, & ſcipio iſte.

26 Quæ agnoſcens Juda dixit, Juſtior eſt me, quandoquidem non dedi eam Selæ filio meo: neque ampliùs deinceps cognovit eam.

27 Cæterum accidit quo tempore, pariebat illa (ecce autem *e* gemelli *erant* in ventre ejus.) *e* 1.Chr.2.4.

28 Accidit, inquam, quum illa páreret, ut *eorum unus* exſeruerit manum: & acceptum obſtetrix coccineum *filum* dibaphum alligavit manui ejus, dicendo, Hic prodierit primùm.

29 Sed quum *hic* retraxiſſet manum ſuam, & ecce prodiret frater ejus: dixit illa, Quàm perrupiſti! tua *eſt* eruptio: ideò vocavit *quiſq;* nomen ejus *f* Phares. *f* Matth.1.3.

30 Poſteà verò prodiit frater ejus; ad cujus manum *erat* illud dibaphum: & vocatum eſt nomen ejus Zara.

ANALYSIS CAP. XXXVIII.

Narrationis hujus ſcopus eſt, ut indicetur origo Peretzi, [illegible] progenitoribus Chriſti: qui ſcilicet factum ſit ut [illegible] conciperetur.

[illegible] autem ejus membra principalia duo: primùm enim [illegible] æ procreantes concubitus iſtius; deinde eventa.

[illegible] creantes iſtius concubitus narrantur tres:

1 [illegible]
2 S[illegible]
3 [illegible]

Remota [illegible] conjugium Judæ cum muliere Chananæa, ſuſceptio [illegible] filiorum ex illa: quorum cum Thamara partim conjugium, partim deſponſatio, occaſionem iſti concubitui præbuit [illegible] primis verſibus.

[illegible] alterius cauſa [illegible] injuria qua Judas Thamaram affecit, [illegible] dando ei filium ſuum tertium, ſicut promiſerat & alioquin [illegible] batur. Hæc [illegible] illuſtratur ex cauſa procreante, videlicet [illegible] iis illo [illegible] ſuus apud Thamaram moreretur [illegible] metu declaratur ex cauſa procreante, videl. me[illegible] orum filiorum. Quæ ipſa quoque mors [illegible] iubratur [illegible] fuit percuſſio Jehovæ. [illegible] tur ex cauſa impulſiva, videl. nequi[illegible] a v.12.

[illegible] deceptio Thamaræ, qua Judam in[illegible] ſuum pellexit. Deceptio autem illa declaratur [illegible]:

1 Ex [illegible].
2 Ex cauſa impulſiva.
3 Ex forma ſeu modo agendi.

Occaſionem Thamaræ ad hanc deceptionem præbuit profectio Judæ vidui ad tonſores greges ſui, ſolatii capiendi cauſâ, verſ.12.

Cauſa impulſiva quæ Thamaram ad concubitum Judæ per deceptionem ſibi procurandum movit, fuit injuria detenti à Juda ſui ſponſi, in fine v.14. ubi ſimul innuitur cauſa finalis: nempe ut ex Juda conciperet.

Forma ſeu modus agendi continet actiones ſex. Eæ ſunt:

1 Mutatio veſtitus, v.14.
2 Geſtus, nempe obtectio faciei, ibid.
3 Situs, nempe ſeſſio ad bivium, ibid.
4 Pactio mercedis, v.16.
5 Poſtulatio pignoris, v.17.
6 Acceptio ejuſdem, v.18.

Atque hæc de concubitu Judæ cum Thamara.

Eventa iſtius concubitus narrantur tredecim. Ea ſunt:

1 Conceptio Thamaræ, in fine v.18.
2 Reditus Thamaræ ad habitationem ſuam, v.19.
3 Receptio priſtini veſtitus, ibid.
4 Miſſio mercedis ad illam pro recipiendo pignore, v.20.
5 Fruſtratio miſſionis, v.20.21.22.
6 Omiſſio amplioris inquiſitionis: illuſtrata ex fine ſeu cauſa finali, & adjuncto ſolatio ſervatæ fidei, v.23.
7 Fama de utero Thamaræ: illuſtrata ex circumſtantia temporis & cauſa procreante impregnationis, v.24.

8 Accuſatio criminalis Thamaræ intentata à Juda, ibid.
9 [illegible] Thamaræ in jus adductio, v.25.
10 Ejusdem defenſio per exhibitionem pignoris à Juda accepti, v.25.
11 Judæ purgatio qua Thamaram à crimine intentato purgat, confeſſioque delictorum propriorum, v.26.
12 Ejusdem reſipiſcentia, ibid.
13 Partus Thamaræ [illegible] declaratur ex numero filiorum quos peperit, & inopinato naſcendi ordine, nominumque impoſitione, v.27. & deinceps.

SCHOLIA IN CAP. XXXVIII.

1 Quemdam] *Hebr.* virum. Cujusdam] *Hebr.* viri. [illegible] *Scil. viro Chananæo, ex collatione v.12.* Duceret] *Hebr.* acciperet. Congrederetur cum ea] *Hebr.* ingrederetur ad eam. *Sic deinceps.*
4 Vocavit] *Nempe ipſa. nam verbum eſt gen. fœm.*
7 Viſus eſſet] *Supplendum ſimpliciter*, eſſet. *Cæterùm malum eſſe in oculis alicujus, phraſi Hebræâ eſt di[illegible] alicui. Commodius ita verteretur hic verſus.* Sed quum [illegible] primogenitus Jehudæ diſpliceret Jehovæ, interfecit eum.
8 Fratris nomine duc eam] *Hic primùm legitur uxor fratris mortui ſine liberis mortui alteri tradita ad excitandum mortuo ſemen: quam conſuetudinem deinde lege confirmavit Deus. Deut.25.5 Fr. Jun.* Exſuſcita ſemen fratri tuo] *Id eſt, procrea filium qui cenſeatur eſſe fratris tui mortui. Semen pro filio, per metonymiam materiæ & ſynecd. generis. Sic verſu ſequente.*
9 Suppeditaret] *Hebr.* daret.
10 Malum viſum eſt] *Hebr.* malum fuit. *Vide v.7.* Morti tradidit] *Interfecit.*
11 Dicebat] *Scil. apud ſe. id eſt, cogitabat. Videndum ne moriatur &c.] Id eſt, Non eſt dandus [illegible] Thamaræ, quia periculum eſt ne moriatur. Interea illam lactabo vana ſpe. Synecd. membri meton[illegible].*
12 Multi elapſi eſſent] *Hebr.* multiplicati eſſent. *Subintellige, nec tamen Thamaræ datus eſſet Schela, ut erat promiſſum.*
14 Obtexit ſe] *Id eſt, faciem ſuam. Synecd. integri.* In bivio] *Hebr.* in porta oculorum. *Periphraſis bivii, quo oculis quodammodo aperitur janua, ut illorum intuitus hinc illuc ferri poſſit, Fr. Jun.* Adoleviſſe] *Heb.* magnum evaſiſſe.
15 Exiſtimavit eam eſſe ſcortum] *Eò quòd more impudicarum mulierum in bivio ſederet. Proverb.7.12. & 14. Ezech.16. v.24. & 25. Fr. Jun. Hebr.* reputavit eam in ſcortum. Operuerat enim faciem ſuam] *Ac proinde non agnoſcebat eſſe Thamaram nurum ſuam.*
17 Lactantem] *Hebr.* capreolum. *Sic v.20.*
21 Loci ubi illa fuerat] *Hebr.* loci illius. *Sed relativum eſt generis fœminini, & regitur à nomine præcedente, ut genitivus adjuncti. ut ſi Græcè dicat, [illegible]. Scil. τῆ γυναικός.* In iſto bivio] *Hebr.* in duobus oculis iſtis. *Vide ſuprà ad v.14.*

23 Acceptum retineat ſibi] *Hebr.* accipiat ſibi. *Synecdoche membri, vel metonymia effecti deſignati.* Ne ſimus [illegible] *certo, videndum ne ſimus &c. Ellipſis.* Ne ſimus contemtui] *Nempe propter commiſſam à me ſcortationem. id quod certè [illegible] dum mulierem de meretrice iſta inquirerem ad pignus meum recipiendum.* M[illegible] tam] *Malum mihi. Quaſi dicat: [illegible] promiſſi hoc mihi [illegible].*
24 Accidit verò &c.] *Malim ſic*, Porrò [illegible] tertius circiter menſis elapſus eſſet, nunciatum [illegible] dic[illegible] *Hebr.* [illegible] eſt quaſi *poſt* tres menſes, & nu[illegible] tum ei [illegible] ducite eam] *Scil. ad judices in portam.* Ut comburatur [illegible] *poſtquam ſcortationis fuerit convicta.*
26 N[illegible] ampliùs dem[illegible] eps cogn[illegible] *Hebr.* & non ad[illegible] cer[illegible] Cog[illegible] *rà 4.1*
[illegible] ruptio [illegible] *r.* [illegible] *pe* [illegible] *quaſi* [illegible] *eſt* rupeu[illegible] etrum] *Id eſt, ruptionem ſe* [illegible] *ruptionem.*
[illegible] Zerachum] [illegible] *tum, oriente. E[illegible] quod prior exortus eſſet.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXVIII.

1 Ex capite toto, collato cum genealogia Chriſti quæ habetur Luc.3. Quòd Chriſtus naſci voluit ex Peretzo [illegible] Pha[illegible] conceptus fuit ex concubitu inceſtuoſo, videlicet Judæ cum [illegible] Thamara: argumento eſt, eum veniſſe ut peccatores [illegible] ceret. *Chriſtus.*
2 Ex v.7.9 & 10. Deus flagitia hominum abominatur ſeverè [illegible] punit. *Flagitia.*
3 Ex v.[illegible] Exemplum v[illegible] in ducenda uxore fratris mortui. *Conjugium.*
4 Ex v.11. Exemplum falſæ promiſſionis. *Promiſſio.*
5 Ex v.1[illegible] & ſeq. Exemplum aſtutiæ muliebris. *Aſtutia.*
6 Ex verſ.15. & [illegible] Etiam ſancti graviter quandoque labuntur. *[illegible] lapſus.*
7 Ex v.21. Scortatio olim etiam inter homines ignorantes Dei infamis fuit. *Scortatio.*
8 Item, exemplum ſecuritatis de judicio Dei, poſt admiſſum peccatum. *Securitas carnalis.*
9 Ex v.24. Exemplum hypocriſeos, dum quis in alio damnat, cu[illegible] ipſe iſtius reus eſt. *Hypocriſis.*
[illegible] adulterium etiam cum ſponſa alterius, nondum ductâ, admiſſum [illegible] tale olim [illegible]. *Adulterium.*
[illegible] Ex [illegible] & 26. Flagitia [illegible] admiſſa, tandem in lucem proferuntur. *Flagitia.*
[illegible] Item, [illegible] confeſſionis peccati [illegible] & alienæ [illegible] exemplum [illegible], quum quis confitetur [illegible]. *Confeſſio.*
13 Item exem[illegible]. *Pœnitentia.*
[illegible] Ex v.27. & [illegible] peccata ſuorum ſæpe duris flagellis caſtigat. S[illegible] caſtigavit inceſtuum concubitum Thamaræ, partu admodum difficili. *Gubernatio Dei.*

CAPUT XXXIX.

ARGUMENTUM

Reditur ad hiſtoriam Joſephi: & narratur quæ adverſa ei acciderint in Ægypto. Primùm narratur, quid Joſepho acciderit domi domini ſui Potipharis, deinde quid in carcere, v.21. & deinceps.

T. & J.

Joſeph igitur deductus fuerat in Ægyptum: emeratque eum Potiphar aulicus Parhonis, præfectus ſatellitum, vir Ægyptius, manu Jiſchmaëlitarum illorum qui deduxerant eum illuc.

2 *Adfuit autem Jehova Joſepho, ut rebus ſecundis uteretur, dum ſuit in domo domini ſui Ægyptii.*

3 *Quum itaque videret dominus ejus, Jehovam adeſſe ei, & omnia quæ ipſe faciebat, Jehovam ſecundare in manu ejus.*

4 *Invenit Joſeph gratiam in oculis ejus, adeò ut mi[illegible] ſtraret ei. poſtremò præfecit eum domui ſuæ: & quicquid erat ſibi, tradidit in manum ejus.*

5 *Fuitque ex quo præfecerat eum domui ſuæ & omnibus quæ erant ſibi, ut benediceret Jehova domum illius Æ[illegible] Joſephum: ineratque benedictio Jehovæ omnibus [illegible] domi & ruri.*

6 *Quapropter relinquebat omnia quæ erant ſi[illegible] in manu Joſephi, neque cognoſcebat cum eo de re ulla præ[illegible] quam de cibo quo veſcebatur ipſe: erat autem Joſeph pulcher formâ & pulcher aſpectu.*

7 *Accidit itaque his rebus geſtis, ut attolleret uxor domini ejus oculos ſuos in Joſephum, & diceret, Concumbe mecum.*

8 *Quo renuente dicebat uxori domini ſui, En dominus meus non cognoſcit mecum quid fiat in hac domo, [illegible] quicquid eſt ipſi, tradidit in manum meam:*

9 *Ne ipſe quidem eſt me major in hac domo. non enim ſubtraxit à me quicquam præter te, quatenus uxor ejus es: quomodo ergo facerem malum hoc maximum, & peccarem in Deum?*

10 *Sic erat, quum alloqueretur [illegible] Joſephum quotidie: non acquieſcebat ei ut cubaret juxta eam, [illegible] ut eſſet cum ea.*

11 *Evenit autem die quodam ejuſmodi, quum veniſſet Joſeph domum ad faciendum opus ſuum, ut non [illegible] quiſquam ex domeſticis ibi intus.*

12 *Tum illa prehendit eum veſte ejus dicendo, Concumbe*

P.

Joſeph [illegible] deductus erat in Ægyptum: emitque eum Potiphar [illegible] Pharaonis, præfectus ſatellitum, [illegible] Ægyptius [illegible] qui deduxerant eum [illegible].

2 Adfuit autem [illegible] Joſepho, ut rebus ſecund[illegible] uteretur dum fuit [illegible] Ægypti. *a Inf v.21. Act 7.9.*

3 Qu[illegible] ejus Jehov[illegible] ei, & omni[illegible] Jehovam [illegible] ſecundare [illegible] ejus:

4 I[illegible] Joſeph [illegible] in oculis ejus, adeò ut miniſtraret ei: poſt[illegible] præfecit eum domui [illegible]: & quicquid *erat* ei, tradidit in manum ejus.

5 P[illegible] ex quo præfecerat eum domui [illegible] & omnibus quæ *erant* ei, benedixit Jehova domui [illegible] Ægyptii propter Joſephum: ineratque benedictio Jehovæ omnibus quæ *erant* domi & rure.

6 Quapropter relinquebat omnia quæ *erant* ei in manu Joſephi, neque cognoſcebat cum eo de re ulla præterquam [illegible] bo quo veſcebatur ipſe. erat autem Joſeph pulcher [illegible] & pulcher aſpectu.

7 Accidit itaque his rebus geſtis, ut attolleret [illegible] domini ejus oculos ſuos in Joſephum, & diceret, Concumbe mecum.

8 Qui [illegible] nuens di[illegible] uxori domini ſui, En [illegible] dominus m[illegible] non [illegible] cit mecum quid *fiat* in hac domo, ſed quicquid *eſt* ipſi [illegible] in manum meam.

9 [illegible] non [illegible] eſt major me in hac domo [illegible] enim ſubtraxit à me quicquam præter te, quatenus [illegible] ergo fa[illegible] malum hoc magnum, & [illegible] in [illegible]

10 [illegible] quumque alloqueretur [illegible] non acquie[illegible] ei ut cubaret juxta [illegible]

11 Evenit autem die [illegible], quum [illegible] ſet Joſeph in domum ad [illegible] op[illegible] quam ex domeſticis [illegible]

12 Tum illa prehendit eum veſte ejus, dic[illegible]

mecum: ſed is relicta veſte ſua in manu ejus, fugiens egreſſus eſt foras.

13 Fuit ergo quum illa videret eum reliquiſſe veſtem ſuam in manu ejus, & fugiſſe foras,

14 Ut inclamaret domeſticos ſuos, & loqueretur eis dicendo, Videte, adduxit nobis virum Hebræum ad illudendum nobis: acceſſerat ad me ut concumberet mecum, ſed inclamavi voce magna.

15 Itaque accidit quum audiret ille me ſublata voce mea inclamantem, ut relicta veſte ſua juxta me, fugerit & foras diſceſſerit.

16 Depoſuit autem veſtem illius penes ſe, donec veniret dominus illius domum ſuam.

17 Tunc alloquuta eſt eum hujuſmodi verbis, dicendo, Acceſſerat ad me ſervus iſte, Hebræus iſte quem adduxiſti nobis, ut illuderet mihi:

18 Accidit autem, quum ſublata voce mea inclamarem, ut relinquens veſtem ſuam juxta me, profugerit foras.

19 Fuit verò, quum audiret dominus illius verba uxoris ſuæ, quibus alloquebatur ipſum, dicendo, Omnino hæc fecit mihi ſervus tuus; ut accenderetur ira ejus.

20 Quamobrem rapiens dominus Joſephi eum, tradidit ipſum abducendum *in rotundam turrim, in locum ubi vincti Regis capti erant: ut eſſet ibi Joſeph in rotunda turri.*

21 Sed adfuit Jehova Joſepho, extendens in eum benignitatem, & effecit eum gratioſum in oculis præfecti turris.

22 Itaque præfectus turris tradidit Joſepho omnes vinctos qui erant in turri: & quicquid facere ſolent ibi, id faciebat ipſe.

23 Præfectus turris non inſpiciebat in rem ullam planè quæ eſſet *in manu Joſephi, eò quòd Jehova adeſſet ipſi: nam quæ faciebat ipſe Jehova ſecundabat.*

mecum: ſed is relicta veſte ſua in manu ejus, fugiens egreſſus eſt foras.

13 Quum ergo illa videret eum reliquiſſe veſtem ſuam in manu ipſius; & fugiſſe foras;

14 Inclamavit domeſticos ſuos, & loquuta eſt eis dicendo, Videte, adduxit nobis virum Hebræum ad illudendum nobis: acceſſit ad me ut concumberet mecum, ſed inclamavi voce magna.

15 Itaque quum audiret ille me ſublata voce mea inclamare, relicta veſte ſua juxta me, fugit & foras diſceſſit.

16 Depoſuit autem veſtem illius penes ſe, donec veniret dominus illius domum ſuam.

17 Tunc alloquuta eſt eum hujuſmodi verbis, dicendo, Acceſſit ad me ſervus iſte, Hebræus iſte quem adduxiſti nobis, ut illuderet mihi.

18 Quum autem ſublata voce mea inclamarem, relinquens veſtem ſuam juxta me, profugit foras.

19 Quum verò audiret dominus illius verba uxoris ſuæ, quibus alloquebatur ipſum, dicendo, Ad hunc modum fecit mihi ſervus tuus; exarſit naſus ejus.

20 Quamobrem accipiens dominus Joſephi eum, tradidit ipſum *abducendum* in rotundam *b* turrim, *in* locum ubi captivi regis vincti *erant* ut eſſet ibi Joſeph in rotunda turri. *b Pſal. 105. v. 18.*

21 Sed *c* adfuit Jehova Joſepho, extendens in eum benignitatem, & effecit eum gratioſum in oculis præfecti turri. *c Act. 7. 9.*

22 Itaque præfectus turri commiſit manui Joſephi omnes vinctos qui *erant* in turri: & quicquid facere ſolent ibi, id faciebat ipſe.

23 Præfectus turri non inſpiciebat in rem ullam planè *quæ eſſet* in manu ejus, eò quòd Jehova adeſſet ipſi: nam quæ faciebat ipſe, Jehova ſecundabat.

ANALYSIS CAP. XXXIX.

Quæ Joſepho acciderunt domi domini ſui, ſunt potiſſimùm duo:

1 Quòd venit in ſingularem domini gratiam.

2 Quòd incidit in ejuſdem offenſam.

Caſus prior declaratur ex cauſis & effectis. Cauſa quæ Joſepho gratiam domini conciliavit, fuit felicitas adminiſtrationis ſervilis: quæ ipſa illuſtratur è ſua cauſa procreante, quæ fuit benedictio Jehovæ, verſ. 2. & 3. Effecta verò illius gratiæ fuerunt tria:

1 Quòd factus eſt domini miniſter ſingularis ſive cubicularius, v. 4.

2 Quòd præfectus eſt domui & omnibus facultatibus domini ſui, ibid. Hoc autem effectum amplificatur è ſuo eventu, videlicet incremento facultatum Potipharis ex benedictione Dei propter Joſephum, v. 5.

3 Quòd immunis eſt factus à rationibus reddendis, v. 6.

Poſterior caſus ſimiliter declaratur ex cauſa & effectu. Cauſa illius offenſæ fuit accuſatio dominæ, id eſt, uxoris Potipharis, quæ Joſephum apud maritum falsò accuſavit attentatæ pudicitiæ ſuæ. Accuſatio autem illa declaratur & ipſa è ſua cauſa, videl. quòd Joſephus recuſarat cum ipſa concumbere: item ex factis deſtinatis ad accuſationem probabilem reddendam, videl. inclamatione domeſticorum, querelà apud illos de Joſepho, & depoſitione veſtis Joſephi. Porrò recuſatio Joſephi declaratur per gradus tres: quorum primus fuit ſermo ad dominam habitus, conſtans argumentis recuſationis duobus: beneficentiâ heri erga ſe, & interdicto divino. Secundus gradus fuit declinatio converſationis cum domina: tertius fuga rapientis dominæ. Ipſa etiam petitio concubitus declaratur è ſua cauſa procreante, videl. pulchritudine Joſephi. Hæc autem omnia narrantur hoc ordine:

1 Cauſa procreans quæ uxorem Potipharis impulit ad concubitum Joſephi petendum, in fine v. 6.

2 Petitio ipſa, v. 7.

3 Recuſatio Joſephi, v. 8. 9. 10. 11. 12.

4 Effecta deſtinata ad accuſandum Joſephum, v. 13. 14. 15. 16.

5 Accuſatio Joſephi, v. 17. & 18.

Atque hæc de offenſæ cauſa. Effectus fuit, conjectio Joſephi in carcerem, v. 19. & 20.

Porrò caſus qui Joſepho acciderunt in carcere, fuerunt tres: primus, quòd venit in gratiam præfecti carceris: ſecundus, quòd interpretatus eſt ſomnia duorum miniſtrorum regiorum ſive ſatraparum; tertius, quòd è carcere per regem evocatus atq; liberatus eſt. Horum caſuum primus narratur hic: ſecundus cap. ſeq. tertius cap. 41. Primus caſus declaratur ex cauſa procreante & effectu. Cauſa procreans illius gratiæ præfecti carceris erga Joſephum fuit gubernatio divina, v. 21. Effectus fuit præfectura vinctorum Joſepho mandata, v. 22. Quæ amplificatur è ſuo effectu, videl. ſecuritate præfecti carceris. quæ declaratur ex cauſa procreante per ſe, videl. felicitate adminiſtrationis Joſephi: quæ ipſa declaratur ex cauſa procreante, quæ fuit Jehova, v. 23.

SCHOLIA IN CAP. XXXIX.

v. 1. Fuerat] *Malim*, fuit. *Et ſic mox* erant.

2 Adfuit autem Jehova Joſepho] *Heb.* Et fuit Jehova cum Joſepho. *Sic v. 21.* Ut rebus ſecundis uteretur] *Hebr.* Et fuit vir proſperans *ſeu* proſperè agens. Domini ſui] *Heb.* dominorum ſuorum. *Enallage numeri. Sic deinceps.*

3 Secundare] *Sive proſperare, proſpera reddere. Sic verſu ult.*

4 Miniſtraret] *Tanquam cubicularius.*

5 Inerat omnibus] *Heb.* erat in omnibus.

7 His rebus geſtis] *Heb.* poſt verba hæc.

9 Quatenus] *Heb* in quo.

10 Quotidie] *Heb.* die die. Acquieſcebat] *Auſcultabat.*

11 Domeſticis] *Hebr.* viris domus, *vel*, hominibus domus. *Sic v. 14. Periphraſis, & genitivus ſubjecti recipientis ad ſe.*

14 Adduxit] *Vir meus.* Hebræum] *Scilicet Joſephum. Synecdoche generis ad odium augendum adhibita.* Acceſſerat] *Malim* acceſſit.

17 Acceſſerat] *Rurſus malim*, acceſſit.

19 Omnino hæc fecit] *Malim*, Ad hunc modum fecit. *Hebr.* Secundùm verba hæc fecit. Accenderetur ira] *Malim*, ut exardeſceret naſus. *Periphraſis iræ. Commodiùs autem ſic redderetur hic verſus:* Quum verò audiſſet dominus illius verba uxoris ſuæ, quibus alloquebatur ipſum, dicendo, Ad hunc modum fecit mihi ſervus tuus: exarſit naſus ejus.

20 Rapiens] *Hebr.* accepit. In rotundam turrim] *Heb.* in domum rotundi carceris: *Sic deinceps.*

21 Effecit eum gratioſum] *Hebr.* dedit gratiam ejus, *id eſt, conciliavit ei gratiam.*

22 Credidit] *Commiſit. Heb.* dedit in manum Joſephi.

23 Joſephi] *Hebr.* ejus.

OBSERVATIONES EX CAP. XXXIX.

Ex toto capite. In Joſepho proponitur exemplum variæ gubernationis Dei, quâ ſervos ſuos nunc rebus adverſis contriſtat, nunc ſecundis exhilarat. Sicut Joſephum contriſtavit per venditionem ipſius, ſed mox exhilaravit conciliando ei gratiam apud herum: tum rurſus contriſtavit per falſam heræ accuſationem, heri indignationem, conjectionemque ſui in carcerem: ibique rurſus exhilaravit, conciliando ei gratiam apud præfectum carceris. *Gubernatio Dei.*

2 Ex verſ. 2. 3. Succeſſus in re domeſtica adminiſtranda, & omnino in quavis re gerenda, a Deo eſt. *Succeſſus.*

3 Ex v. 4. Miniſtri qui miniſterio ſuo fideliter & feliciter funguntur, ad altiora promovendi ſunt. *Officium herorum.*

4 Ex v. 5. Deus propter pios etiam impiis benefacit. *Pietas*

5 Ex v. 6. & 7. Elegantia formæ inſidiis impudicorum obnoxia eſt. *Pulchritudo.*

6 Ex v. 7. Ad refrænandum libidinem oculi cohibendi, & à perſonis pulchris avertendi ſunt. *Oculi Continentia.*

7 Ex v. 8. & ſeqq. Exemplum caſtitatis omnibus juvenibus adimitandum propoſitum. *Caſtitas.*

8 Item, exemplum gratitudinis erga benefactores. *Gratitudo*

9 Ex verſ. 9. Adulterio peccatur non ſolùm in homines, ſed etiam in Deum. *Adulterium*

10 Ex v. 10. Ad evitandum peccatum, vitandæ ſunt occaſiones peccandi. *Peccatum.*

11 Ex v. 11. & 12. Solitudo occaſionem ad peccandum præbet: quia ſcil. homines ſperant peccata ſua clam fore: non conſi- *Solitudo Peccatum.*

derantes Deum videre etiam quæ in occulto geruntur, & ea aliquando in lucem proferre.

Accuſatio. 12 Ex v.13.& ſeqq. Exemplum falſæ accuſationis.

13 Ex verſ.19. & 20. Exemplum nimiæ credulitatis injuſtæ pœnæ. Credulitas. Injuſtitia.

14 Ex v.21.& ſeqq. Deus corda hominum flectit quò vult. Gubernatio Dei.

CAPUT XL.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi & narratur ſecundus caſus qui ei in carcere accidit: videlicet quòd ex revelatione divina interpretatus eſt ſomnia duorum miniſtrorum regiorum: quæ res occaſionem præbuit caſui tertio, videl. ipſius è carcere liberationi.

T. & J.

Fuit autem his rebus geſtis, quum peccaverunt à poculis regis & coquus, in dominum ſuum, in regem Ægypti.

2 Effervesſcens itaq; Pharho contra duos aulicos ſuos, contra præfectum à poculis, & contra præfectum coquis:

3 Tradidit eos in cuſtodiam abducendos, *in domum præfecti ſatellitum, in rotundam turrim, in locum ubi Joſeph vinctus erat.*

4 Et commiſit præfectus ſatellitum Joſephum cum eis, qui miniſtraret eis. fueruntq; in cuſtodia per multos *dies.*

5 Somniaverunt autem ſomnium uterq; illorum, quiſq; ſomnium ſuum nocte eâdem, conveniens interpretationi ſomnii quod ſomniavit quiſque, à poculis ille & coquus qui fuerant *Regis Ægypti, qui vincti* erant *in rotunda illa turri.*

6 Quum itaq; veniſſet ad eos Joſeph manè, reſpiciens eos, animadvertit quod ecce mœſti eſſent.

7 Et interrogavit ſatrapas Pharhonis qui ſecum erant *in cuſtodia, in domo domini ſui, dicendo, Quare vultus veſtri afflicti* ſunt *hodie?*

8 Qui dixerunt ei, Somnium ſomniavimus quiſq;, ſed nemo eſt *qui interpretetur illud. dixit verò eis Joſeph, An non Deo* ſunt *interpretationes? narrate quæſo mihi* illa.

9 Narravit ergo præfectus à poculis ſomnium ſuum Joſepho, & dixit ei, In ſomnio meo, quum ecce vitis coram me eſſet,

10 Quæ in vite tres erant *palmites: ea tum quaſi germinavit, erupit flos ejus, maturas botri ejus protulerunt uvas.*

11 Erat autem poculum Pharhonis in manu mea: accipiens itaq; illas maturas uvas exprimebam eas in poculum Pharhonis, & porrigebam poculum ipſum in Pharhonis manum.

12 Cui dixit Joſeph, Hæc eſt *interpretatio ejus: tres illi palmites tres dies ſunt.*

13 Quum adhuc tertius futurus eſt dies, recenſebit te Pharho, idq; reſtituendo te in ſtatum tuum, porrigeſq; poculum Pharhonis in manum ejus: ſecundùm rationem priſtinam, quum eſſes à poculis ejus.

14 Quod ſi memor eris mei apud te, quum bene erit tibi, tunc exerceas, quæſo, ergà me benignitatem: ut mentionem facias mei apud Pharhonem, & facias ut exeam ex iſta domo.

15 Etenim omnino per plagium ſurreptus ſum è terra Hebræorum: quin etiam hîc non feci quicquam cur poneret in iſta fovea.

16 Quum autem videret præfectus coquis eum bonam interpretationem attuliſſe; dixit Joſepho, Mihi quoque in ſomnio meo, quum ecce tria caniſtra crebris foraminibus ſuper caput meum eſſent,

17 In caniſtro autem ſupremo ſtrues eſſet è quolibet cibo Pharhonis opere coquinario; tum volucres comedebant ea è caniſtro illo quod erat *ſupra caput meum.*

18 Cui reſpondens Joſeph dixit, Hæc eſt *interpretatio ejus: tria caniſtra illa, tres dies ſunt.*

19 Quum adhuc tertius futurus eſt *dies, recenſens Pharho te, faciet ne ſis* deinceps recenſitus, *& ſuſpendet te de ligno comedentq; volucres carnem tuam* ablatam ex te.

20 Id autem factum eſt ipſo die tertio, quo die editus fuerat Pharho, quum faceret convivium omnibus ſervis ſuis. recenſuit enim præfectum à poculis & præfectum coquis inter ſervos ſuos.

21 Et reſtituit præfectum à poculis in ſuum poculi miniſtrandi munus; ut porrigeret poculum in manum Pharhonis:

22 Præfectum verò coquis ſuſpendit. quemadmodum interpretatus fuerat eis Joſeph.

23 Non eſt autem præfectus à poculis recordatus Joſephi, ſed oblivioni tradidit eum.

P.

Porrò his rebus geſtis peccaverunt *tum* pincerna regis Ægypti, tum piſtor, in dominum ſuum, in regem Ægypti.

2 Effervescens itaq; Pharao contra duos aulicos ſuos, contra præfectum pincernarum, & contra præfectum piſtorum:

3 Tradidit eos in cuſtodiam *abducendos*, in domum præfecti ſatellitum, in rotundam turrim, in locū ubi Joſeph vinctus erat.

4 Et præfecit *eis* præfectus ſatellitum Joſephum *ut eſſet* cum eis, & miniſtraret eis: fueruntq; in cuſtodia *per multos* dies.

5 Somniaverunt autem ſomnium uterque illorum, quiſque ſomnium ſuum nocte eâdem, conveniens interpretationi ſomnii quod ſomniavit quiſque; pincerna ille & piſtor regis Ægypti, qui vincti *erant* in rotunda illa turri.

6 Quum itaque veniſſet ad eos Joſeph manè, aſpiciens eos, animadvertit, quòd ecce mœſti eſſent.

7 Et interrogavit aulicos Pharaonis qui cum ipſo *erant* in cuſtodia, *in* domo domini ſui, dicendo, Quare vultus veſtri triſtes *ſunt* hodie?

8 Qui dixerunt ei, Somnium ſomniavimus quiſque, ſed nemo *eſt* qui interpretetur illud: dixit verò eis Joſeph, An non Deo *ſunt* interpretationes? narrate quæſo mihi *illa*.

9 Narravit ergo præfectus pincernarum ſomnium ſuum Joſepho, & dixit ei, In ſomnio meo, ecce vitis coram me *erat*.

10 Quæ in vite tres *erant* palmites: & ipſa quaſi germinabat, erumpebat flos ejus, maturas botri ejus proferebant uvas.

11 Erat autem poculum Pharaonis in manu mea: accipiens itaque illas maturas uvas exprimebam eas in poculum Pharaonis, & porrigebam poculum in Pharaonis manum.

12 Cui dixit Joſeph, Hæc *eſt* interpretatio ejus: tres illi palmites tres dies ſunt.

13 Quum adhuc fuerint tres dies, tollet caput tuum Pharao, & reſtituet te in ſtatum tuum, porrigeſque poculum Pharaonis in manum ejus: ſecundùm rationem priſtinam, quum eſſes pincerna ejus.

14 Quod ſi recordaberis mei apud te, quum bene erit tibi, tunc exerceto, quæſo, ergà me beneficentiam: mentionemque facito mei apud Pharaonem, atque educito me ex iſta domo.

15 Etenim omnino per plagium ſurreptus ſum è terra Hebræorum: quin etiam hîc non feci quicquam cur poneret in iſta fovea.

16 Quum autem videret præfectus piſtorum eum bonam interpretationem attuliſſe, dixit Joſepho, Ego quoque *vidi* in ſomnio meo, quòd ecce tria caniſtra crebris foraminibus prædita ſuper capite meo *eſſent*.

17 In caniſtro autem ſupremo *ſtrues erat* è quolibet cibo Pharaonis opere piſtorio; tum volucres comedebant ea à caniſtro illo à capite meo.

18 Cui reſpondens Joſeph dixit, Hæc *eſt* interpretatio ejus: tria caniſtra illa, tres dies ſunt.

19 Quum adhuc *fuerint* tres dies, tollet Pharao caput tuum, *removebitq;* à te, & ſuſpendet te de ligno: comedentque volucres carnem tuam ex te.

20 Accidit ergo die tertio, die illo quo natus fuerat Pharao, ut faceret convivium omnibus ſervis ſuis: tolleretq; caput præfecti pincernarum & præfecti piſtorum inter ſervos ſuos.

21 Et reſtituit præfectum pincernarum in ſuum poculi miniſtrandi munus; ut porrigeret poculum in manum Pharaonis:

22 Præfectum verò piſtorum ſuſpendit: quemadmodum interpretatus fuerat eis Joſeph.

23 Non eſt autem præfectus pincernarum recordatus Joſephi, ſed oblivioni tradidit eum.

ANALYSIS CAP. XL.

Interpretatio ſomniorum quam Joſephus attulit duobus miniſtris regiis, illuſtratur tribus modis.

1 Ex cauſis procreantibus.
2 Ex adjuncto adhærente.
3 Ex eventis.

Cauſarum procreantium quædam ſunt remotæ, aliæ propinquæ. Remotæ ſunt quatuor:

1 Peccatum ſatraparum in regem, v.1.
2 Ira regis adverſus illos, v.2.
3 Conjectio illorum in carcerem, v.3.
4 Converſatio cum Joſepho, v.4.

Propinquæ cauſæ ſunt octo:

1 Somnia ſatraparum, v.5.
2 Mœror inde ortus, v.6.
3 Inquiſitio Joſephi, v.7.
4 Indicatio cauſæ mœroris, v.8.
5 Pollicitatio interpretationis, ibid.
6 Petitio narrationis ſomniorum, ibid.
7 Narratio ſomnii primi, v.9.10.11. Cui ſubjicitur ſua interpretatio, v.12.& 13.
8 Narratio ſomnii ſecundi, illuſtrata ex cauſa narrandi impulſiva, v.16.& 17. Cui ſubjicitur ſua interpretatio, v.18.& 19.

Atque hæc de cauſis. Adjunctum adhærens pertinet propriè ad interpretationem ſomnii primi, eſtq; petitio Joſephi ad præfectum pincernarum, cujus ſomnium fuerat interpretatus: quâ petit ut in integrum reſtitutus, procuret apud regem liberationem ſui ex carcere: quam petitionem æquam eſſe, oſtendit expoſitione duarum cauſarum, v.14.& 15.

Eventa

Eventa narrantur duo.

1 Complementum ſomniorum ſecundùm interpretationem Joſephi in utroque illo ſatrapa, v.21. & 22. quod complementum illuſtratur ex occaſione temporis, v.20.

2 Oblivio Joſephi in principe pincernarum, v.23.

SCHOLIA IN CAP. XL.

1. FUit autem &c.] *Verto*, Porrò his rebus geſtis, peccaverunt *tum* is qui erat à poculis regis Ægypti, tum piſtor. *Hebr.* Et factum eſt poſt verba hæc, peccaverunt &c. A poculis] *Vulgò pincerna. Fortaſſe dici poteſt pocillator.* Coquus] *Malo cum aliis*, piſtor. *nam coquus Hebræis eſt* טַבָּח *tabbáhh, 1.Sam.9.23. & diſtinguuntur expreſſè* אוֹפּוֹת *ophóth, id eſt, piſtrices à coquabus, (ut ſic loquar) quæ Hebraicè nominantur* טַבָּחוֹת *tabbahhóth, 1.Sam.8.13. Sic deinceps in hoc capite.*

2 Aulicos] *De voce Hebraica* סָרִים *ſatis dixi ſuprà ad v.ult. c.37.* Præfectum à poculis] *Id eſt, præfectum iis qui erant à poculis. Sic deinceps. Heb.* Contra principem pincernarum & contra principem piſtorum.

3 Satellitum] *De hac voce dixi ſuprà cap.37.v.ult.* Rotundam turrim] *Heb.* domum rotundi carceris, *ut ſup.41.11.*

4 Commiſit cum eis] *Verto*, præfecit eis. *Heb.* viſitavit cum eis. *id eſt, fidei & curæ ipſius illos commiſit. Sed fortaſſe pro* וַיִּפְקֹד *vajiphkod, legendum* וַיְּפַקֵּד *vajaphkéd, quæ vox* יַפְקֵד *japhkéd legitur infrà 41.34. Ut ad verbum ſonet,* Et præfecit *eis* præfectus ſatellitum Joſephum, *ut eſſet* cum eis. *Sic erit gemina ellipſis.*

5 Eàdem] *Heb.* unâ. Conveniens interpretationi ſomnii quod ſomniavit quisque] *Heb.* quisque ſecundùm interpretationem ſomnii ſui.

6 Reſpiciens] *Malim*, aſpiciens. Mœſti] *Ut ſolent divinitus immiſſa ſomnia graviter eos afficere quibus immittuntur. Sic turbatus eſt Pharao infrà 41.8. & rex Babyloniæ Dan.2. Fr. Jun.*

7 Satrapas] *Eadem vox eſt in Hebræo quæ ſup.2. reddita eſt vocabulo aulicorum.* Vultus veſtri] *Heb.* facies veſtræ. Afflicti] *Heb.* mali. *Synecd. gen.*

9 Nemo eſt qui interpretetur] *Id eſt, neq; eſt hic ariolus, neq; captivis nobis adeundi illos copia conceditur pro Ægyptiorum conſuetudine, Fr. Jun.* Annon Deo ſunt interpretationes] *Ab ariolis animum eorum avocat, & ad exſpectandam à Deo interpretationem, ut ſomniorum authore, comparat: poſtremò quia ſe dono interpretandi divinitus inſtructum eſſe ſentit, ſpem illis interpretationis facit, Fr. Jun.*

10 Erupit] *Heb.* aſcendit. Protulerunt] *Heb.* coxerunt.

11 Ipſum] *Ponitur pro articulo. Græcè* τὸ ποτήριον.

12 Tres dies] *Id eſt, trium dierum ſignum ſive imago. Metonymia ſubjecti.*

13 Quum adhuc tertius futurus eſt dies] *Verto*, Quum adhuc *fuerint* tres dies. Recenſebit te &c] *Verto*, tollet caput tuum Pharao, & reſtituet te in baſin tuam. *Quæ verba ut rectè intelligantur, obſervandum eſt, quæ fuerit conſuetudo veterum, ut annotat Fr. Jun. his verbis. Olim, inquit, officiorum nomina in albo ſive abaco inſcripta erant. Secundùm ea fiebant foramina in abaco: quæ in foramina indebantur clavi capitati ſive paxilli, quibus ſolebat informari & ante oculos haberi expedita ratio dierum, menſium, annorum, officiorum, actionum, ſervitiorum, pecuniæ attributæ vel numeratæ, & ſimilium. Hæc ille. Ex quibus verba præſentis loci ſic expono: Pharao tollet caput tuum, id eſt, recenſiturus ſervos ſuos ut cognoſcat, quosnam in officiis demandatis velit relinquere, quos item illis privare, idq; per exemtionem clavorum ex abaco, tuum quoq; caput, hoc eſt, tuum clavum, in quo ſcil. tuum nomen inſcriptum eſt, è baſi ſua tollet ſeu eximet, ut nomen tuum illic ſcriptum legat. quumq; id legerit, reſtituet te, id eſt, clavum illum in quo ſcriptum eſt nomen tuum, in baſin tuam, hoc eſt, in foramen clavo tuo deſtinatum, ſeu cui clavus tuus fuit infixus: & hac reſtitutione teſtatum faciet, ſe relinquere te velle in officio tibi demandato. Alii exponunt, tollet caput tuum: id eſt, extollet ſeu efferet te in priſtinum honoris gradum: quo ſenſu Evilmerodach dicitur extuliſſe caput Jojachini, 2.Reg.ult.27. Sed iſtam expoſitionem non admittit v.20. ubi phraſis hæc uno eodemq; ſenſu accipitur de utroq; illo ſatrapa, quum tamen alter eorum, nempe piſtor, non ſit evectus in priſtinum honoris gradum.* Quod ſi memor eris &c] *Malo ſic:* Sed memento mei apud te quum bene erit tibi, & exerceto quæſo erga me beneficentiam: mentionémque mei facito apud Pharaonem, atque educito me ex domo iſta.

15 Omnino per plagium ereptus ſum] *Heb.* furando furto ablatus ſum. Poneret] *Heb.* ponerent me. *Imperſ.*

16 Eum bonam interpretationem attuliſſe] *Heb.* quòd bonum interpretatus eſſet. Mihi quoque] *Malim*, Ego quoque *vidi* in ſomnio meo. *Ellipſis.* Crebris foraminibus] *Heb.* foraminoſi *operis.* Coquinario] *Verto*, piſtorio. *Heb.* piſtoris. *hoc eſt, quale facit piſtor.*

17 Comedebant] *Roſtra foraminibus in caniſtrum immittentes, Fr. Jun.* Quod erat ſupra caput meum] *Verto*, à capite meo. *Heb.* à ſuper caput meum.

18 Tres dies] *Ut ſup. v.12.*

19 Quum adhuc tertius &c.] *Verto*, Quum adhuc *fuerint* tres dies. Recenſens Pharao te &c.] *Verto*, tollet Pharao caput tuum *removebitq; à te. Ellipſis. Senſum horum verborum pete ex expoſitione verſus decimitertii. Hoc tantùm addendum: Removebit Pharao caput tuum à te, id eſt, removebit paxillum tuum à nomine officii tui juxta quod in abaco erat impactus: atq; ita teſtatum faciet, ſe removere te ab officio quod hactenus tibi fuit commiſſum. Alii exponunt,* Tollet caput tuum à te: *id eſt, vitam tibi auferet. Sed hæc expoſitio non poteſt conſiſtere propter rationem indicatam v.13. & alteram indicandam v.ſeq.* Suspendet] *Mandabit ut te ſuſpendant. Sic v.22. Meton. ſubjecti.* Ligno] *Cruce, ſeu patibulo. Metonymia materiæ.* Ablatam] *Id eſt, auferendo eam. Quanquam iſtud ſupplementum non videtur neceſſarium.*

20 Id autem factum eſt &c.] *Malim ſic:* Accidit ergo die tertio, die illo quo natus fuerat Pharao, ut faceret convivium omnibus ſervis ſuis: tolleretque caput præfecti pocillatorum & caput præfecti piſtorum inter ſervos ſuos. *Intellige ut ſuprà v.13. & 19. in hanc ſententiam, quòd Pharao paxillos abaco officiorum aulicorum impactos exemerit, ut conſideraret quosnam retinere & quos item abdicare vellet. Quam expoſitionem confirmant illa verba,* Inter ſervos ſuos: *vel (ut ſonant Hebræa)* in medio ſervorum ſuorum. *Ex quibus nimirum perſpicitur,* Pharaonem omnium ſervorum ſuorum capita *tuliſſe, in eoq; numero etiam capita duorum iſtorum. Quod quum ita ſe habeat: perſpicitur hinc,* caput tollere *v.13. non idem valere quod ad honorem evehere: itemq; v.19. non ſignificare idem quod vitam auferre: quippe quum horum neutrum de reliquis Pharaonis ſervis affirmari poſſit.*

21 In ſuum poculi miniſtrandi munus] *Sicut ſcil. paxillum ejus reſtituerat in baſin ſive ſedem ſuam, ſup. v.13.*

23 Oblivioni tradidit eum] *Per biennium totum, infrà 41.1. Fr. Jun.*

OBSERVATIONES EX CAP. XL.

Providentia Dei. EX toto cap. Exemplum providentiæ Dei in Joſepho ad dominatum in Ægyptios & fratres promovendo. Quod ut Deus, ſicut decreverat, & Joſepho per ſomnia promiſerat, effectum daret: immiſit duobus regis ſatrapis, Joſephi concaptivis, ſomnia: & Joſepho facultatem dedit interpretandi illa: cujus interpretationis eventus occaſionem poſtea præbuit accerſendo Joſepho ad interpretandum ſomnia regis: quorum quidem interpretatione, & addito ſalutari conſilio, motus fuit rex ad Joſephum Ægypti dominum conſtituendum.

Promiſſiones Dei. Gubernatio Dei. 2 Item, etſi Deus complementum promiſſionum ſuarum fidelibus ſuis ſervis factarum differt: tamen interim eos ſuſtentat ſpe, ne animis deficiant. Sicut hoc loco Joſephum per aliquot * annos, certè ultra biennium, in carcere incluſum reliquit: ſed interim ei fecit ſpem eductionis per beneficium in principem pincernarum collatum, quippe quem interpretatione ſomnii ejus exhilaraverat.

* *Ut colligitur ex v.22. cap.39. & v.4. cap.40. & v.1. cap.41. inter ſeſe collatis.*

Somnia. 3 Ex v.5. & ſeqq. Exemplum ſomniorum divinorum ſive θεοπέμπτων, id eſt, divinitus immiſſorum.

Somnia. 4 Ex v.6.7. & 8. Somnia divina animos hominum mœſtos efficiunt. Confer infra 41.8.

Somnia. 5 Ex v.8. Solius Dei eſt, ſomniorum ſignificationem patefacere.

Signa. 6 Ex v.9.10.11. item 16. & 17. Deus pro ſua ſapientia talia ſigna hominibus proponit, quæ cum rebus ſignificatis pulchram analogiam habeant.

Loquutio metonymica. 7 Ex v.12. & 18. Notanda loquutio metonymica atque myſtica, quâ nomen rei ſignificatæ attribuitur ſigno, propter analogiam quæ inter illa intervenit, & propter ſignificationis certitudinem.

Sapientia. Occaſio. 8. Ex v.14. & 15. Sapientis eſt occaſione uti ad liberandum ſeſe ex miſeriis.

Providentia Dei. 9 Ex v.16. Exemplum providentiæ Dei in ordine quem duo illi miniſtri regii obſervarunt in narrandis Joſepho ſomniis ſuis: quòd ſcilicet pincerna cujus ſomnium promittebat ei bonum, ſomnium ſuum narravit prior: ut ita piſtor quoque allieeretur ad ſuum ſomnium narrandum, quo denuntiabatur ei malum. Quod ſi hic narraſſet prior, tum alter à narrando fuiſſet deterritus: & ita fructus interpretationis ad Joſephum rediturus intercidiſſet: quippe quòd pincerna Joſephi nullam rationem habuiſſet apud regem, metu ſcilicet infauſtæ interpretationis, vel certè incuriâ & negligentiâ illius. neque enim beneficio illo fuiſſet affectus à Joſepho, neque Joſephus habuiſſet occaſionem exponendi ſuam innocentiam, & petendi interceſſionem pro ſe apud regem.

Suſpenſio de ligno. 10 Ex v.19. Suſpenſio de ligno vetus ſupplicii genus eſt: ſed hoc diſcrimine, quòd gentes profanæ cadavera ſuſpenſa relinquebant, ut patet ex hoc loco: Iſraëlitæ verò eodem die ante occaſum ſolis deponebant ac ſepeliebant ex lege Dei, ut patet ex Deut.21.v.22. Joſ.8.29. & 10.26. Cujus legis quum videatur fuiſſe cauſa ſpecialis, nempe ut idipſum ſuo tempore obſervaretur in Chriſto: videtur hoc ipſo abrogata eſſe, quòd jam olim in Chriſto impleta eſt, atque ita finem ſuum obtinuit.

Veracitas Dei. 11 Ex v.20.21. & 22. Exemplum veritatis Dei.

Convivia. 12 Ex v.20. Convivia natalitia celebrare ad gratias agendum Deo pro noſtri creatione, non videtur illicitum.

13 Ex v.23. Exemplū ingratitudinis erga benemeritos. Quam ſi nos quoq; experiri cōtingat, conſolemur nos exēplo Joſephi. Ingratitudo.

CAPUT XLI.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi: & narratur hic primùm caſus tertius qui ei accidit in carcere, videlicet liberatio ex illo. Deinde caſus qui ei acciderunt apud regem. Tertio quomodo ſe geſſerit in principatu Ægypti primis ſeptem annis. Quarto quid ei acciderit domi ſuæ. Poſtremò quomodo ſe geſſerit in principatu tempore famis. Secunda pars incipit v.33. tertia v.46. quarta v.5 poſtremo v.53.

T. & J.

I. FUit autem exactio juſto biennii tempore, quum Parho ſomniaret, quòd ecce ſtabat juxta rivum quendam:

2 Ecce autem ex illo rivo aſcendentes ſeptem vaccas pulcras ſpecie, & pingues carne, quæ paſcebant in ulva:

3 Deinde ecce ſeptem vaccas alias aſcendentes poſt eas ex illo rivo, deformes ſpecie & tenues carne, quæ ſtabant juxta vaccas illas ad ripam ipſius rivi:

4 Sed devorarunt iſtæ vaccæ deformes ſpecie & tenues carne ſeptem illas vaccas pulcras ſpecie & pingues; tunc evigilavit Parho.

5 Redormiſcens verò ſomniavit ſecundò: ecce autem ſeptem ſpicas aſſurgentes culmo uno, pingues & bonâ forma.

6 Deinde ecce ſeptem ſpicas tenues & adustas Euro, provenientes poſt eas.

7 Sed deglutiverunt iſtæ ſpicæ tenues ſeptem illas ſpicas pingues & plenas: quumq; evigilavit Parho, ecce ſomnium.

8 Quamobrem factum eſt ipſo mane, quum conſternatus eſſet animus ejus, ut mittens accerſeret omnes magos Ægypti, & omnes ſapientes ejus: quibus enarravit Parho ſomnium ſuum utcunque, ſed nemo fuit qui interpretaretur ea Parhoni.

9 Tunc alloquutus eſt præfectus a poculis Parhonem, dicendo; Peccata mea ego recordatus ſum hodie.

10 Parho efferveſcens contra ſervos ſuos, tradiderat me in cuſtodiam in domo præfecti ſatellitum, me & præfectum coquus.

11 Somniaveramus autem ſomnium nocte eâdem ego & ille; convenienter interpretationi ſomnii quod habuit quiſque, ſomniaveramus.

12 Erat autem ibi nobiſcum puer Hebræus, ſervus præfecti ſatellitum, cui ut narravimus ſomnia noſtra, interpretatus eſt nobis: cuiq; convenienter ſomnio ſuo interpretatus eſt.

13 Evenit enim, ut ſicut interpretatus eſt nobis, ita eſſet. me reſtituit Parho in ſtatum meum, illum verò ſuſpendit.

14 Mittens itaq; Parho accerſivit Joſephum, qui celeriter eductus eſt ex illa fovea: poſtea quum abraſiſſet caput & mutaſſet veſtes ſuas, venit ad Parhonem.

II. 15 Tunc Parho dixit Joſepho, Somnium ſomniavi, & nemo eſt qui interpretetur illud, ego autem audivi de te dicentem, te eſſe intelligentem ſomnii ut interpreteris illud.

16 Reſpondit verò Joſeph Parhoni; dicendo, Non eſt penes me: Deus reſpondendo enunciabit proſperitatem Parhonis.

17 Dixit itaq; Parho Joſepho; In ſomnio meo, ecce me adſtante ripæ cujuſdam rivi,

18 Ecce, inquam, ex illo rivo aſcendentes ſeptem vaccas pingues carne & pulcras forma, quæ paſcebant in ulva.

19 Deinde ecce ſeptem vaccas alias aſcendentes poſt eas macilentas, & malâ forma admodum, & exhauſtas carne non vidi illis deformitate ſimiles in tota terrâ Ægypti.

20 Sed devorarunt hæ vaccæ exhauſtæ & malâ formâ, ſeptem illas vaccas priores pingues:

21 Et quamvis perveniſſent in ventrem iſtarum, non animadvertebatur illas veniſſe in ventrem iſtarum, adeo manebat ſpecies iſtarum mala ſicut antea: tum evigilavi.

22 Iterum videbam in ſomnio meo: ecce autem ſpicas ſeptem quæ aſſurgebant culmo uno, plenas & bonâ formâ:

23 Deinde ecce ſeptem ſpicas graciles, tenues, adustas Euro, provenientes poſt eas.

24 Sed deglutiverunt ſpicæ illæ tenues ſeptem illas ſpicas bonâ formâ: atq; hæc dixi Magis, ſed nemo fuit qui exponeret mihi.

25 Tunc dixit Joſeph Parhoni, Somnium Parhonis unum eſt. id quod Deus ille facturus eſt, expoſuit Parhoni.

26 Septem illæ vaccæ bonâ formâ, ſeptem anni ſunt, & ſeptem illæ ſpicæ bonâ formâ, ſeptem anni ſunt ſomnium unum eſt.

27 Septem verò vaccæ iſtæ exhauſtæ & malâ formâ, aſcendentes poſt illas, ſeptem anni erunt; & ſeptem ſpicæ exhauſtæ, aduſtæ Euro: hi erunt ſeptem anni famis.

28 Hoc eſt verbum quo alloquebar Parhonem: quod Deus ipſe facturus eſt, oſtendit Parhoni.

29 Ecce ſeptem anni venturi ſunt, ſaturitatis magnæ in tota terra Ægypti.

30 Sed exſurgent ſeptem anni famis poſt illos, quibus oblivioni tradetur tota iſta ſaturitas in terra Ægypti: conſumet enim fames iſta hanc terram.

31 Neq; animadvertetur ſaturitas illa in hac terra, propter ipſam famem eventuram poſtea: eo quod gravis futura ſit valde.

32 Quòd autem iteratum eſt ſomnium apud Parhonem bis; factum

P.

ACcidit autem exacto juſto biennii tempore, ut Pharao ſomniaret, quòd ecce ſtaret juxta rivum quendam. I.

2 Ecce autem ex illo rivo aſcendebant ſeptem vaccæ pulchræ ſpecie, & pingues carne; quæ paſcebant in ulva:

3 Deinde ecce ſeptem vaccæ aliæ aſcendebant poſt illas ex illo rivo, deformes ſpecie & tenues carne; quæ ſtabant juxta vaccas illas ad ripam rivi.

4 Et devorarunt iſtæ vaccæ deformes ſpecie & tenues carne ſeptem illas vaccas pulchras ſpecie & pingues; tunc evigilavit Pharao.

5 Redormiſcens verò ſomniavit ſecundò: ecce autem ſeptem ſpicæ oriebantur in culmo uno, pingues & pulchræ.

6 Deinde ecce ſeptem ſpicæ tenues & aduſtæ Euro, efflorescebant poſt illas.

7 Et deglutiverunt iſtæ ſpicæ tenues ſeptem illas ſpicas pingues & plenas: quumque evigilavit Pharao, ecce erat ſomnium.

8 Accidit autem mane, ut conſternaretur ſpiritus ejus: itaque mittit nuntios & accerſivit omnes magos Ægypti, & omnes ſapientes ejus: quibus narravit Pharao ſomnia ſua, ſed nemo fuit qui interpretaretur ea Pharaoni.

9 Tunc alloquutus eſt præfectus pincernarum Pharaonem, dicendo, Peccata mea ego recordor hodie.

10 Pharao efferveſcens contra ſervos ſuos, tradiderat me in cuſtodiam in domo præfecti ſatellitum, me & præfectum piſtorum.

11 Somniaveramus autem ſomnium nocte eâdem ego & ille; convenienter interpretationi ſomnii quod habuit quiſque, ſomniaveramus.

12 Erat autem ibi nobiſcum juvenis Hebræus, ſervus præfecti ſatellitum; cui ut narravimus ſomnia noſtra, interpretatus eſt ille nobis: cuique convenienter ſomnio ſuo interpretatus eſt.

13 Evenit enim, ut ſicut interpretatus eſt nobis, ita fieret: me reſtituit Pharao in ſtatum meum, illum verò ſuſpendit.

14 Mittens itaque Pharao a accerſivit Joſephum, qui celeriter eductus eſt è fovea: poſtea quum abraſiſſet caput & mutaſſet veſtes ſuas, venit ad Pharaonem. a Pſal. [illegible] v. [illegible]

15 Tunc Pharao dixit Joſepho, Somnium ſomniavi, & nemo eſt qui interpretetur illud, ego autem audivi de te dicentem, te ſolere audire ſomnia ut interpreteris illa. II.

16 Reſpondit verò Joſeph Pharaoni, dicendo, Non eſt penes me: Deus verò reſpondendo enunciabit proſperitatem Pharaonis.

17 Dixit itaque Pharao Joſepho; In ſomnio meo, ecce ſtabam juxta ripam cujuſdam rivi.

18 Ecce, autem, ex illo rivo aſcendebant ſeptem vaccæ pingues carne & pulchræ formâ; quæ paſcebant in ulva.

19 Deinde ecce ſeptem vaccæ aliæ aſcendebant poſt illas macilentæ, & malâ formâ admodum, & exhauſtæ carne: non vidi illis deformitate ſimiles in tota terra Ægypti.

20 Cæterum devorarunt hæ vaccæ exhauſtæ & deformes, ſeptem illas vaccas priores pingues:

21 Et quamvis perveniſſent illæ in ventrem iſtarum, non animadvertebatur tamen illas veniſſe in ventrem iſtarum; nam ſpecies iſtarum mala erat ſicut antea tum evigilavi.

22 Iterum videbam in ſomnio meo: ecce autem ſpicæ ſeptem exoriebantur in culmo uno, plenæ & pulchræ.

23 Deinde ecce ſeptem ſpicæ graciles, tenues, aduſtæ Euro, efflorescebant poſt illas.

24 Et deglutiverunt ſpicæ illæ tenues ſeptem illas ſpicas pulchras: atque hæc dixi magis, ſed nemo fuit qui exponeret mihi.

25 Tunc dixit Joſeph Pharaoni, Somnium Pharaonis unum eſt: id quod Deus facturus eſt, indicavit Pharaoni.

26 Septem illæ vaccæ pulchræ, ſeptem anni ſunt; & ſeptem illæ ſpicæ pulchræ, ſeptem anni ſunt. ſomnium unum eſt.

27 Septem verò vaccæ iſtæ exhauſtæ & deformes, quæ exoriebantur poſt illas, ſeptem anni ſunt; itemque ſeptem ſpicæ exhauſtæ, aduſtæ Euro: hi erunt ſeptem anni famis.

28 Hoc eſt verbum quo alloquebar Pharaonem: id quod Deus facturus eſt, oſtendit Pharaoni.

29 Ecce ſeptem anni venturi ſunt, ſaturitatis magnæ in tota terra Ægypti.

30 Sed exſurgent ſeptem anni famis poſt illos, quibus oblivioni tradetur tota iſta ſaturitas in terra Ægypti: conſumet enim fames iſta hanc terram.

31 Neque animadvertetur ſaturitas illa in hac terra, propter iſtam famem eventuram poſtea: eo quod gravis futura ſit valde.

32 Quòd autem iteratum eſt ſomnium apud Pharaonem bis

[illegible] *quia ſtata eſt hæc res à Deo ipſo, & feſtinanter facturus eſt [illegible] Deus.*

[illegible] *ergò provideat Parho de viro prudente & ſapiente, quem [illegible] ſuper terram Ægypti.*

[illegible] *Incumbat in hanc rem Parho, & præficiat præfectos huic ter[illegible] ut [illegible] quintam proventuum terræ Ægypti ſeptem illis annis [illegible].*

35 *Qui [illegible] omne cibarium iſtorum annorum bonorum qui adveniunt, & [illegible] commeatum ſub manum Parhonis, omne cibarium per [illegible], & aſſervent.*

36 *Ut ſit [illegible] cibarium in depoſitum pro incolis hujus terræ ad ſeptem annos [illegible] qui futuri ſunt in terra Ægypti, ut non exſcindatur terr[illegible] hac [illegible].*

37 *Quum autem [illegible] videretur hæc res in oculis Parhonis, & in oculis omnium ſervorum ejus:*

38 *Dixit Parho ſervis ſuis, An inveniri poſſimus huic parem virum, in quo ſpiritus Dei ſit?*

39 *Deinde Parho dixit Joſepho, Quandoquidem notâ fecit Deus tibi omnia hæc, nemo eſt prudens & ſapiens ſicut tu.*

40 *Tu præeris domui meæ, & ad os te oſculabitur univerſus populus meus: tantummodo hoc ſolio major te futurus ſum.*

41 *Amplius Joſepho dixit Parho: Conſtituo te ſuper univerſam terram Ægypti.*

42 *Detrahensque Parho annulum ſuum e manu ſua, indidit illum in manum Joſephi: juſſitque ipſum induere veſtes xylinas, & appoſuit torquem aureum collo ejus:*

43 *Et juſſit eum inſidere currui ſecundarii, qui* ſecundus *à ſe* futurus [illegible] *ut proclamarent* præcones *ante eum, flectenda eſſe* [illegible] *enim eum ſuper univerſam terram Ægypti.*

44 [illegible] *Parho Joſepho dixit,* Ego ſum *Parho. attamen ſine* [illegible] *quiſquam manum ſuam aut pedem ſuum in univer*[illegible] *terra Ægypti.*

45 *Vocavit autem Parho nomen Joſephi Tzophnathpahaneach, dedit [illegible] Aſenatham filiam Potipheræ Præſidis Onitarum uxorem, quando egreſſus eſt Joſeph ad* obeundam *terram Ægypti.*

[illegible] *Eratq; Joſeph natus triginta annos, quum ſtetit coram Parho[illegible] Ægypti, egreſſusq; Joſeph à conſpectu Parhonis, obivit uni[illegible] terram Ægypti.*

[illegible] *eduxit vero terra ſeptem illis annis ſaturitatis, mani*[illegible]

[illegible] *Legit itaq; ſeptem annis omne cibarium, quæcunq;* erant [illegible] *Ægypti, repoſuitq; per civitates cibarium: cibarium agri cu*[illegible] *quæ circumſtat ipſam, repoſuit in ea.*

[illegible] *congeſſit Joſeph commeatum multum valde, inſtar are*[illegible] *adeò ut ceſſerit numerare, eo quod* eſſet *innumerus.*

[illegible] *Joſepho autem nati ſunt duo filii, quum nondum adveniſſet annus famis, quos peperit ei Aſenath filia Potipheræ Præſi*[illegible]

[illegible] *Vocavitq; Joſeph nomen primogeniti Menaſſehem: Nam fe*[illegible] *inquit, ut obliviſcar omnem laborem meum, etiam* illius [illegible] *familia patris mei.*

[illegible] *Nomen autem [illegible] vocavit Ephrajimum, Quia me, in*quit, [illegible] *reddidit Deus in terra afflictionis meæ.*

V. [illegible] *abſoluti ſeptem illis annis ſaturitatis, quæ fuit in terra Ægypti,*

4 *Ubi cœperunt ſeptem illi anni famis venire, quemadmodum prædixerat Joſeph. fuit fames in omnibus regionibus* hominum, *in tota [illegible] terra Ægypti erat cibus.*

[illegible] *tandem vero quum tota terra Ægypti ex fame laboraret, inclamavit populus Parhonem cibi causâ: ſed dixit Parho omnibus Ægyptiis, ite ad Joſephum, quod indixerit vobis, facite.*

[illegible] *quia [illegible] illa erat in univerſa ſuperficie illius terræ, aperuit Joſeph omnia* promptuaria, *in quibus* commeatus erat, *vendiditque Ægyptiis, quum invaluiſſet fames in terra Ægypti.*

57 *Præterea cujuſque regionis* populi *veniebant in Ægyptum ad Joſephum, ut emerent, eo quod invaluiſſet fames in unaquaque regione.*

bis, *factum eſt*, quia ſtata eſt hæc res à Deo, & feſtinanter facturus eſt illam Deus.

33 Nunc ergo provideat *ſibi* Pharao virum prudentem & ſapientem, quem conſtituat ſuper terram Ægypti.

34 Faciat *hoc* Pharao, & præficiat præfectos huic terræ: ut recipiat quotam proventuum terræ Ægypti ſeptem illis annis ſaturitatis.

35 Et colligant *illi* omnem cibum iſtorum annorum bonorum qui venturi ſunt, congerantque commeatum ſub manum Pharaonis, cib[illegible] per civitates ſingulas, & aſſervent:

36 [illegible] in depoſitum pro [illegible] ac terra per [illegible]em annos illos [illegible], qui futuri ſunt in terra Ægypti, ac non exſcindatur terra h[illegible].

37 Quum autem bon[illegible] eſſet *hæc* res in oculis Pharaonis, & in oculis omnium ſervorum ejus:

38 Dixit Pharao ſervis ſ[illegible] An invenire poſſimus huic parem, virum *ſcil.* in quo ſpiritu[illegible] *ſit?*

39 Deinde Pharao dixit Joſepho, Quandoquidem nota fecit Deus tibi omnia hæc, nemo *eſt* prudens & ſapiens ſicut tu.

40 Tu *b* præeris domui meæ, & a[illegible] mandatum tuum oſculabitur *manum* univerſus populus meus: tantummodo hoc ſolio major te futurus ſum. *b Pſal.105. 21. Act.7.10.*

41 Amplius Joſepho dixit Pharao: Conſtituo te ſuper univerſam terram Ægypti.

42 Detrahensque Pharao annulum ſuum è manu ſua, indidit illum in manum Joſephi: juſſitque ipſum induere veſtes xylinas, & appoſuit torquem aureum collo ejus:

43 Et juſſit eum inſidere currui ſecundario, qui *erat* ei: & *c* proclamarunt *præcones* ante eum, flectenda eſſe genua: conſtituiſſe enim eum ſuper univerſam terram Ægypti. *c Eſth 6.9.*

44 Adhæc Pharao Joſepho dixit, Quàm verè ſum Pharao, tam verè ſine te non debet attollere quiſquam manum ſuam aut pedem ſuum in univerſa terra Ægypti.

45 Vocavit autem Pharao nomen Joſephi Tſophnathpahaneah, deditque ei Aſenatham filiam Potipheræ præſidis Onitarum in uxorem: & egreſſus eſt Joſeph in terram Ægypti.

46 Eratque Joſeph natus triginta annos, quum ſtetit coram Pharaone rege Ægypti, egreſſusq; Joſeph a conſpectu Pharaonis, obivit univerſam terram Ægypti. III.

47 Tulit verò terra ſeptem illis annis ſaturitatis, manipulatim.

48 Collegit itaq; è ſeptem annis omnem cibum, qui *erat* in terra Ægypti, poſuitque in civitatibus cibum: cibum agri cujuſque civitatis, qui *ſitus eſt* c[illegible] ipſam, poſuit in ea.

49 Sic congeſſit Joſeph commeatum multum [illegible], inſtar arenæ maris; adeò ut deſierit numerare, eò quòd *eſſet* innumerabilis.

50 Joſepho autem *d* nati ſunt duo filii, antequam veniret annus aliqui[illegible] famis, quos peperit ei Aſenath filia Potipheræ Præſidis Onitarum: IV. *d ſul.46.20. & 48.5.*

51 Vocavitque Joſeph nomen primogeniti Manaſſem: Nam fecit Deus, *inquiebat*, ut obliviſcerer omnem laborem meum, & totam domum patris mei.

52 Nomen autem ſecundi vocavit Ephraim, Quia me, *inquiebat*, fructuoſum reddidit Deus in terra afflictionis meæ.

53 Sed abſolutis ſeptem illis annis ſaturitatis, quæ fuit in terra Ægypti, V.

54 *e* Cœperunt ſeptem illi anni famis venire, quemadmodum prædixerat Joſeph; extititque fames in omnibus regionibus, in tota verò terra Ægypti erat panis. *e Pſal 105. 16.*

55 Tandem verò quum tota terra Ægypti ex fame laboraret, inclamavit populus Pharaonem pro pane: ſed dixit Pharao omnibus Ægyptiis. Ite ad Joſephum, quod edixerit vobis, facite.

56 Quum igitur fames illa extitiſſet in univerſa ſuperficie illius terræ, aperuit Joſeph omnia *promptuaria*, in quibus *commeatus erat*, vendiditque Ægyptiis, quum invaluiſſet fames in terra Ægypti.

57 Præterea omnes regiones veniebant in Ægyptum ad Joſephum, ut emerent; eò quod invaluiſſet fames in unaquaque regione.

ANALYSIS CAP. XLI.

PARS PRIMA.

De liberatione Joſephi è carcere.

Liberatio Joſephi è carcere illuſtratur ex cauſis procreantibus & [illegible]. Cauſæ procreantes fuerunt quatuor: [illegible] duæ priores fuerunt remotæ, reliquæ duæ propinquæ:

1 S[illegible] Pharaonis duo: unum de vaccis, alterum de ſpi[illegible].

[illegible] agorum in ſomniis illis interpretandis, v.8.

[illegible] princi[illegible] pincernarum de Joſepho, verſ.9. &

[illegible] ad[illegible] em, v.14.

[illegible] cauſis. Eventa fuerunt duo in Jo[illegible] & m[illegible] tio veſtium, v.eod.

PARS SECUNDA.

De honoribus Joſepho habitis à rege Ægypti.

Caſus, qui Joſepho acciderunt apud regem, fuerunt honores ei a rege habiti, beneficiaque in illum collata, videl.

1 Laudatio ſapientiæ illius, illuſtrata ex cauſa procreante, videl. approbatione conſilii a Joſepho dati, v.37.38.39.

2 Præfectura domus regis, v.40.

3 Principatus Ægypti, v 40.& 41.44.

4 Ornamenta ſummi principis, v.42.& 43.

5 Nomen honorificum, v.45.

6 Uxor magnifica, ibid.

Cæterùm hæc tota regis erga Joſephum beneficentia illuſtratur ex cauſis procreantibus duabus: videl. [illegible] one ſomniorum ipſius, & conſilio contra futuram famem. Porrò ſomniorum regis interpretatio per Joſephum facta, illuſtratur

ex cauſa impulſiva, videlicet petitione regis, & cauſa ſine qua non, nempe ipſa ſomniorum recitatione. Iſta autem narrantur hoc ordine.

1 Petitio regis, v.15. amplificata ex eventu, videl. modeſta Joſephi confeſſione de ſua impotentia, & pollicitatione revelationis divinæ, v.16.

2 Somniorum recitatio, a v.17. uſque ad v.25. amplificata querela, de defectu magorum in ſomnios iſtis interpretandis, in fine v.24.

3 Interpretatio ſomniorum, a v.25. uſque ad 33.

4 Conſilium Joſephi contra futuram famem, à verſu 33. uſque ad 37.

5 Approbatio conſilii, v.37.

6 Laudatio Joſephi, cæteriſque honores atque beneficia in eum a rege collata, v.38. & deinceps.

PARS TERTIA.

De gubernatione Joſephi tempore abundantiæ.

Summa eſt, Joſephum ſeptem primis annis ſui principatus obiviſſe totam Ægyptum, & procuraſſe ut frumentum quod illis annis maximâ copiâ naſcebatur, in horreis reponeretur ad neceſſitatem futuræ famis. Hæc Joſephi actio illuſtratur ex adjuncta ipſius ætate, in principio v.46.

PARS QUARTA.

De filiis Joſepho natis.

Summa eſt, Joſepho natos eſſe duos filios. Illorum nativitas illuſtratur tribus modis. Primùm a circumſtantia temporis, verſ.50. Deinde a cauſa procreante, videlicet matre, ibidem. Poſtremò ex eventu, videlicet impoſitione nominum, directorum ad gratias agendum Deo pro beneficiis in Ægypto in ipſum collatis, v.51. & 52.

PARS QUINTA.

De gubernatione Joſephi tempore famis.

Summa eſt, Joſephum tempore famis vendidiſſe frumentum tum Ægyptiis, tum exteris.

SCHOLIA IN CAP. XLI.

V.1. Fuit autem &c.] *Clarius ſic:* Accidit autem exacto juſto biennii tempore, ut Pharao ſomniaret &c. *Vel,* Porrò exacto juſto biennii tempore, ſomniavit Pharao, quòd ecce ſtaret &c. Exacto juſto biennii tempore] *Heb.* a fine biennii dierum. *Similem phraſin vide ſuprà 29.14.* Rivum] *Ex Nilo ductum: cui peculiare eſt hoc nomen* (יְאֹר) *inditum, eò quod irrigat alveo & mundat terram: quæ de cauſa etiam Tigridi fluvio uno in loco tribuitur, Dan.12.5. Fr. Junius. Eſt ergo ſynecd. integri.* Quendam] *In Hebræo eſt articulus, quo notatur fluvius certus, nempe Nilus: ut ex precedente annotatione intelligitur.*

2 Illo] *Hic rurſum eſt articulus, eodem ſenſu qui ver. 1 eſt indicatus. Sic deinceps.* Specie] *Heb.* aſpectu. *Sic deinceps.*

3 Deformes] *Hebr.* malas. *Sic deinceps. Synecd. generis.* Ipſius] *Ponitur pro articulo.*

4 Devorarunt] *Hebr.* comederunt.

5 Aſſurgentes culmo uno] *Heb:* aſcendentes in culmo uno. Bonâ formâ] *Hebr.* bonæ. *ſcilicet formâ: id eſt, pulchra, ſynecd. generis.*

6 Provenientes] *Hebr.* germinantes *ſive* efflorescentes. *quorum alterutrum retinere malim.*

9 Ecce ſomnium] *Verto,* Ecce *erat* ſomnium. *Ellipſis. Et accipio ſimpliciter in hunc ſenſum, quod animadverterit ſe non rem veram vidiſſe, ut ſibi videbatur videre inter ſomniandum, ſed fuiſſe ſomnium. Similis ſententia eſt ſuprà 29.25. Itaque. Erat ſomnium: pro, intelligebatur eſſe ſomnium. dicitur per metonymiam ſubjecti.*

8 Quamobrem &c.] *Malim.* Accidit autem mane ut conſternaretur ſpiritus ejus: itaque miſit *nuntios* & accerſivit &c. Animus] *Heb ſpiritus id eſt, anima rationalis.* Enarravit] *Male,* narravit. Utrumque] *Supplementi hoc ut veritatem oſtendit pronomen relativum pluralis numeri, quod ſequitur.*

9 Præfectus a poculis] *Exponendum ut ſuprà 40.2. Clarius,* præfectus pocillatoribus, *ſive* pocillatorum. *Alii,* princeps pincernarum. Recordaturus ſum] *Malim,* recordor.

10 Servos ſuos] *Nempe me & præfectum piſtorum. Synecd. integri.* Tradiderat] *Vide ſuprà cap.40.* Coquis] *Verto,* piſtoribus. *Vide ſuprà 40.1.*

11 Eâdem] *Hebr.* unâ. Convenienter interpretationi ſomnii quod habuit quiſque] *Hebr.* Vir ſecundùm interpretationem ſomnii ſui.

12 Puer] *Miniſter quiſpiam. Vel,* juvenis. Convenienter ſomnio ſuo] *Heb.* ſecundùm ſomnium ſuum.

13 Statum] *Verto,* baſin, *vel* ſedem. *Vide ſuprà 40.13.* Suſpendit] *Suſpendi curavit. Meton. ſubjecti.*

14 Qui celeriter eductus eſt] *Heb.* Et fecerunt ut curreret. Illa] *Ponitur pro articulo. Gr. ἐκ τοῦ λάκκου.* Abraſiſſet] *Nempe ut inculius & horrens ac veluti luctuoſus compareret coram rege: quod lege & more tenebatur: ut infrà 50.4 & Eſther 4.2. Fr. Jun.* Caput] *Sive, capillos. Meton. ſubjecti. Reperitur autem utraq; phraſis. prior 2.Sam.14.27. poſterior Levit.14.8.* Mutaſſet] *Induendo ſcil. veſtes mundas. Synecd. gen.*

15 Dicentem] *Heb.* dicendo.

16 Non eſt penes me &c.] *Verto,* Abſit à me: *veruntamen Deus &c. Abſit à me, ſcil. ut mihi ſtultam aut arrogem facultatem interpretandi ſomnia, quam tu mihi tribuis, tanquam in mea poteſtate poſitam. Similem loquendi formam vide ſuprà 14. v. ult.* Deus] *Modeſtè regis animum in ſe defixum ad Deum attollit: cujus ſolius ſapientia erat, præſtare quod rex petebat, ut Daniel cap. 2. Fr. Jun. Similiter idem Joſeph fecit ſup. 40.8.* Reſpondendo enuntiabit. *Heb.* reſpondebit. Proſperitatem] *Hebr.* pacem. *Synecd. membri.*

17 Cujuſdam] *In Hebræo eſt articulus. Vide ſup. v.1.*

18 Illo] *Rurſum articulus eſt in Hebræo.*

19 Malâ formâ] *Heb.* malas formâ. Non vidi illis deformitate ſimiles. *Heb.* Non vidi ſicut illas ſecundùm malitiam. *Malitia pro deformitate ſeu mala forma, per ſynecd. gen.*

20 Sed] *Malim,* porrò *vel:* cæterùm. Devorarunt] *Hebr.* comederunt. Malâ formâ] *Hebr.* malæ. *id eſt, deformes. Sic v.27. Synecd. gen.*

21 Species] *Heb.* aſpectus.

22 Aſſurgebant culmo uno] *Hebr.* aſcendebant in culmo uno. *Malim,* exoriebantur, *vel,* efflorescebant. Bonâ formâ] *Heb.* bonas. *id eſt, pulchras. Sic v.24 & 26. Synecd. gen.*

23 Provenientes] *Heb.* germinantes, *ſive* efflorescentes.

24 Sed] *Malim,* Et. Exponeret] *Heb.* indicaret. *ſcil. ſignificationem iſtorum ſomniorum.*

25 Unum] *Significatione, licet hic & ſub diverſis imaginibus oblatum ſit. Fr. Jun.* Ille] *In Hebræo eſt articulus. Gr. ὁ θεός. quo notatur Deus verus. Eſt autem nomen Hebræum num. plur. cui additur verbum num. ſing.* Facturus eſt] *Heb.* faciens, *ſcil. erit.* Expoſuit] *Heb.* indicavit. *quod malim.*

26 Septem anni] *Id eſt, ſeptem annorum ſigna ſive imagines: ut ſup. 40.12. Sic deinceps.*

27 Erunt] *Verto,* ſunt. *Heb.* ipſæ. *Sicut v. ſuperiore hi.* Hi] *Videlicet ſeptem anni qui per ſeptem illas vaccas & ſeptem illas ſpicas fuerunt ſignificati. Hic mutatur ſermo metonymicus in proprium.*

28 Ipſe] *Ponitur pro articulo ὁ θεός, ut ſup. 25.* Oſtendit Pharaoni] *Heb.* Videre fecit Pharaonem; *id eſt, fecit ut Pharao videret, nempe in ſomnio.*

29 Venturi ſunt] *Heb.* venientes. *ſcil. erunt.*

30 Oblivioni tradetur ſaturitas] *Id eſt, nullum ejus veſtigium apparebit, ſed ſuâ inopiâ fertilium annorum recordationem adimet, ut v. ſeq. Hoc deſignabant in ſomnio vaccæ & ſpicæ tenues, quæ pinguibus abſorptis nihilo pinguiores apparebant, v.21. Fr. Jun.* Iſta] *In Hebræo eſt articulus.* Hanc] *Similiter hic quoq; articulus eſt. Sic v. ſeq.* Propter] *Heb.* a facie famis. Ipſam] *Malim,* iſtam. Poſtea] *Heb.* poſt ſic.

32 Factum eſt] *Hujus ellipſis exempla paſſim occurrunt in N. Teſtamento.* Hæc] *In Hebræo eſt articulus.* Res] *Hebr.* verbum. Ipſo] *Ponitur pro articulo. Commodiùs omitteretur.* Feſtinanter facturus eſt] *Heb.* Feſtinat facere.

34 Incumbas in hanc rem] *Heb* faciat. *ſcil. hoc.* Hunc] *In Hebræo eſt articulus.* Ut recipiat quintam *proventuum* terræ] *Id eſt, juſto pretio compares. non enim conſulebat Joſeph ut in rem alienam rex injuſtè involaret: ſed ut eam juſtè emeret, quam juſto ſuo tempore vendituri eſſet. Nam quod reſtabat Ægyptiis, id erat ſatis unde & alimonia ſua & aliis difficultatibus rerum conſulerent, Fr. Jun. Heb.* Et quintet terram. *hoc eſt, quintam frugum partem poſcat ab incolis terræ. Meton. ſubjecti.*

35 Commeatum] *Hebr.* frumentum. Sub manu] *Id eſt, ſub poteſtate.*

36 Pro incolis hujus terræ] *Hebr.* terræ, *caſu dativo, cum articulo.* τῇ γῇ. *dem land. Id eſt, incolis terræ. Meton. ſubjecti.* Terra] *Id eſt, populus terræ. Metonymia qualis modò.* Hæc] *In Hebræo eſt articulus.*

37 Bona videretur] *Hebr.* bona eſſet. *Bonum autem eſſe in oculis alicujus, eſt placere illi.* Hæc res] *Hebr.* verbum. τὸ ῥῆμα.

38 Virum] *Perſpicuitatis causâ malim,* virum *ſcil.*

39 Omnia hæc] *Heb.* omnem hanc. *id eſt, omne hoc.*

40 Præeris domui] *Hebr.* Eris ſuper domum meam. Ad os te oſculabitur] *Verto,* Ad mandatum tuum oſculabitur *manum &c. Ellipſis. Hebr.* Secundùm os tuum applicabit (*ſeu admovebit*) *manum ori. hoc eſt, cum adoratione ſeu adhibitâ adoratione (nempe civili) juſſa tua capeſſet: Synecd. membri metonymica. Etenim adoratio tum civilis tum religioſa fiebat apud veteres admotione manus ad os: ut patet tum ex Job 31.27. tum ex profanis nonnullis authoribus quos allegat doctiſſimus vir J. Druſius obſervat. ſacrar. lib.1. c.20. Locus apud Jobum ita habet dicto cap. v.26 & 27.* Si vidi ſolem quum fulgeret, & lunam glorioſè incedentem: & deceptum fuit in occulto cor meum, & oſculata eſt manus mea os meum: *vel ad verbum,* & applicuit ſe manus meæ ori meo. *Quorum verborum ſententiam idem Druſius perſpicuè expreſſit his verbis, Si vidi ſolem & lunam, & manum meam admovi ad os meum, ac ſi diceret: Si, quum vidi ſolem & lunam adoravi ea, manu videl. ori admotâ, atq; ad oſculum relatâ. Hæc ille. Quibus addo ſubaudiendum verbum imprecantis ſibi,* diſperéam. *Loquitur enim iſta Jobus inter alia, quibus proteſtatur de innocentia ſua. Cæterùm loca ex profanis authoribus ſunt iſta. Minutius Felix in Octavio:* Cæcilius ſimulachro Serapidis denotato, ut vulgus ſuperſtitioſus ſo-

ſus [illegible] manum ori admovens, oſculum labiis preſſit. *Apuleius apol. [illegible] prima*, Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi [illegible] tâ manum labiis admovere. *Plinius lib. 28. c. 2.* In adorando [illegible] dextram ad oſculum referimus, totum corpus circumagimus, [illegible] quod in lævum feciſſe, Galliæ religioſius credunt. *Ex hoc more [illegible] ma eſt in Latina vetere (nempe 1. Reg. 19. v. 18.)* Omne os [illegible] od non adoravit eum, *ſcil. Bahalem*) oſculans manum. *Namq; illud*, Oſculans manum, *libris Ebraïs omnibus abeſt, neq; eſt apud interpretes Græcos. Hæc ex Druſio. Cæterùm verſio illa*, Ad os tuo oſculabitur univerſus populus meus, *duabus de cauſis mihi non probatur [illegible] quia non eſt pro abile, homines ac principes paſſos fuiſſe, ut ſubditi ipſos oſcularentur ad os: quum hic ſit geſtus æqualium & inter ſeſe familiariùs agentium. Deinde quod verbum Hebraicum oſculandi nuſquam regit nomen rei cui oſculum infigitur, cum præpoſitione* לְ *hhal qua hîc habetur ſed ſemper regit aut præpoſitionem* לְ, *aut articulum* אֶת *eth, aut nomen purum, id eſt, abſq; articuli præpoſitionisve additione. Noſtra autem interpretationis præter rem [illegible] , habet modum loquendi Hebræis uſitatiſſimum, quo verba hæc* עַל־פִּי *hhal p. ſecundùm os, ſive juxta os, idem valent quod juxta mandatum, ſive ex præſcripto: ut Exod. 38. verſ. 21. Num. [illegible] 10. & 39. Joſ. 20. v. 30 & alibi paſſim. Metonymia efficientis.* Hoc, *In Hebræo eſt articulus ut ſi Græcè dicas*, κατ᾽ γι᾽ θρόνον. *Germ.* den ſtuhl belangend. Solio] *Scil. regio.* Major te futurus ſum *He[illegible]r* Magnus ero præ te.

41 Vide *Id eſt, conſidera M[illegible]tapb.* Conſtituo] *Hebr.* dedi.

42 Indidit in manum] *Hebr.* dedit ſuper manum. Juſſit ipſum ind[illegible]ere *Hebr.* Veſtivit eum, *vel* indui fecit eum. *hoc eſt, curavit ut indueretur, nempe per miniſtros qui veſtes illas afferebant ex regia donatione. Metonymia ſubjecti.* Xylinas] *Hebr.* lini xy[illegible] *Genitivus materiæ. Vulgo byſſum vertunt. quod repudiat F. Junius annotatione ad Exod. 25. v. 4.* Appoſuit collo] *Hebr.* poſuit [illegible] per collum. Aureum] *Heb.* auri. *Genitivus materiæ.*

43 Juſſit inhidere currui] *Heb.* Fecit vehi in curru. Secundarii] הַמִּשְׁנֶה *hammiſchneh. Idem nomen eodem ſenſu habetur Eſther. 10. v. 3. de Mardochæo.* Qui ſecundus a ſe futurus eſſet] *Verte* Qui *nempe currus) erat ei.* Conſtituiſſe] *Hebr.* dediſſe.

44 Ego ſum Patho: attamen ſine te &c.] *Vel*, Ut ego ſum [illegible] ao, ita ſine te &c. *ut ſit formula jurisjurandi. q. d. Per majeſtatem meam regiam: vel*, Quam verè ego ſum Pharao, tam verè [illegible] infragabiliter te in hanc poteſtatem extollo, *Vatablus. [illegible] quidem expoſitionem eo minùs improbare poſſum, quod & [illegible] nam facit, & cum formulis jurandi divinis convenit: ut quum [illegible] dicat Deus*, Vivo ego, *pro eo quod eſt Quàm verè vivo. & [illegible] apparet morem fuiſſe apud Ægyptios ut per regem jurarent. Vide [illegible] 42. 15 & 16.* Non attollet quiſquam manum &c.] *Proverbiale dictum. id eſt, nihil aggredietur ſive tentabit quiſquam. Fr. Jun. Synecd membri metonymica.*

45 Tzophnath pahaneach] *Id eſt*, κρυπτῶν ἐξηγητὴν *ait Joſephus: vel, cui occulta revelantur, ut Onkelos: vel occultorum interpretem aut revelatorem, Fr. Jun.* Præſidis] *Vox Hebræa* (כֹּהֵן) *ſignat primarium miniſtrum in miniſterio honorabili: ut Job. 12. v. 19. Ideò Davidis quoq; filiis tribuitur 2 Sam. 8. v 4. quod exponitur 1. Chron 18. v. 17. Sacerdotibus autem deinde attributum eſt, quatenus Levitarum reſpectu fuerunt primarii miniſtri Dei. Cæterùm præſens interpretatio confirmatur paraphraſta Chaldæo auctoritate, Joſephi ab idololatrica communione alieniſſimi pietate, & ejuſdem exemp a quum ipſe ut mon ſter regis, familiaq; paterna, fuerit regius ſum [illegible] educata, infr. 47. v. 11. Fr. Jun.* Onorum] *Oppidum eſt Ægypti, præfectura Helíopolitana metropolis: Onu Ptolemæo. Fr. Jun.* Uxorem] *Heb.* in uxorem. Ad obeundam terram *Hebr* Super terram.

46 [illegible] atus triginta annos] *Heb.* filius triginta annorum. Obivit [illegible] ſam terram] *Heb* tranſivit per univerſam terram.

47 Produnt] *Heb.* fecit. Manipulatim] *Hyperbole, ad maximum proventum ſignificandum, ut verſ. 49. Q. d. Ex uno grano integer manipulus colligebatur, Fr. Jun. Heb.* ſecundùm manipulos.

48 Repoſuitque] *Hebr.* deditque. *Sic mox iterum.* Qui circumſtat ipſam] *Heb.* qui *eſt* in circuitibus ejus. In ea] *Heb.* in medio ejus.

49 Commeatum] *Frumentum.* Adeò ut deſierit] *Hebr.* uſque ad *tempus illud quum* deſiit. Innumerus] *Scil. commeatus. Vel*, innumerabile, *ſcil. frumentum. Heb.* nullitas numeri, *id eſt, nullus numerus*

[illegible] Nati ſunt] *Heb* natum eſt. *dageſmos.*

51 Menaſchem] *Id eſt, oblivisci faciens, ſeu oblivionem adferens.* Facit ut obliviſcar] *Heb* Fecit ut obliviſcerer. *quod retinendum puto.* Etiam illum &c.] *Malim*, & totam domum patris mei *Eſt autem* ἓν διὰ δυοῖν: *laborem & domum: hoc eſt, laborem [illegible] mihi creatum fuit à domo ſeu familia patris mei, hoc eſt, à meis [illegible] atribus.*

52 Ephrajimum] *Id eſt, geminus fructus, ſeu duplex fructus.* Terra afflictionis meæ] *Ubi ſuſtinui afflictionem. Genitivus adjuncti. Periphraſis Ægypti.*

54 Cibus] *Vel*, panis. *h. e. frumentum. Metonymia eff[illegible] cti.*

55 Cibi causâ] *Pro pane.*

56 Vendiditque] *Hebr.* Fregitque. *Meton. effecti. nam venditio facit ut venditor rem venditam de ſuo toto frangas ſeu dividas, amittitq; dec.*

57 Cujuſque regionis *populi*] *Hebr.* Quælibet terra veniebant. *hoc eſt, incola cujuslibet terræ. Metonymia ſubjecti* & *ſyntaxis figurata, ſyneſis quæ vulgo ſyntheſis.* Ut emerent] *Hebr.* ad frangendum: *ſive*, ut frangerent. *Idem verbum quod v. ſup. redditum eſt verbo vendendi. Metonymia effecti. nam emtio quoq; facit ut venditor rem venditam de ſuo toto frangat ſeu dividat, omittitq; dec. Has autem ſignificationes ratio confirmatur ex verbis Deut. 2. v. 6. ubi verbo hoc cum* ἀγοράζειν *tanquam ſynonymon ſeu æquipollens ſubjicitur verbum ſcindendi: & quidem utrumq; in emendi ſignificatione. Sic enim ibi habetur. Cibum frangetote ab eis* (*nempe Edomæis*) *pecuniâ quem comedatis & ſimiliter aquam ſcinditote ab eis pecuniâ quam bibatis. vel certè utraq; illa ſignificatio deducta eſt à nomine* שֶׁבֶר *ſcheber, quatenus frumentum ſignificat: ut* שָׁבַר *ſhabar in genere ſit quaſi dicas frumentari, id eſt, frumentum vendere vel emere. Et ſic nomine cibi in loco citato ex Deut. 2. per ſynecd gen intelligendum erit frumentum, vel panis. quæ quidem expoſitio valde probabilis eſt tum ex re ipſa, tum ex eo quòd adjungitur aqua.*

OBSERVATIONES EX CAP. XLI.

EX toto cap. Exemplum providentiæ Dei in exſequendis decretis ſuis. Deus decreverat Joſephum efficere principem ac dominum fratrum ſuorum. Ad hoc efficiendum immittit ſomnia regi Ægypti, & audaciam magorum ejus compeſcit, ut non auſint afferre illorum interpretationem: & hac occaſione principi pincernarum in memoriam revocat interpretationem ſomniorum in carcere factam a Joſepho, animumque ejus impellit ut hoc ipſum regi narret: eaque narratione regem movet, ut Joſephum acceſſat: a quo interpretatione probabili auditâ, atque etiam conſilio ſalutari ad occurrendum futuræ fami, movetur ad illum Ægypto præficiendum: quæ præfectura occaſionem poſtea præbuit Joſepho, vocandi in Ægyptum patrem ac fratres ſuos, in eoſque, ſicut & in Ægyptios, [illegible] minandi. *Providentia Dei. Decreta Dei.*

2 Ex v. 1. & ſeqq. Exemplum ſomnii divini. *Somnia.*

3 Ex verſ. 8. Somnia divina animum hominis conſternant. Confer ſup. 40. v. 7. *Somnia.*

4 Item, ſomnia divina interpretari, non eſt in hominis, ſed ſolius Dei facultate. Confer verſ. 16. Item Dan. 2. verſ. 27. & ſeqq. *Somnia.*

5 Ex v. 9. Prudentis eſt, peccata ſua coram principe quem quis offenderit, confiteri; ejusque clementiam in illis ignoſcendis laudare. *Prudentia. Confeſſio.*

6 Ex verſ. 14. Regum ac principum mandata celeriter expedienda ſunt. Quod quidem quum miniſtri illorum facere ſoleant: quanto ſtudioſiores nos eſſe decebat in exſequendis mandatis Dei, cujus nos ſervos profitemur. *Mandata.*

7 Item, civilitatis eſt, mundum & cultum in conſpectum principum prodire. *Civilitas.*

8 Ex v. 26. & 27. Exempla loquutionum metonymicarum myſticarum. Confer ſupra 40. 12. *Metonymicæ loquutiones.*

9 Ex verſ. 33. & ſequentib. Conſilium bonum conſultori optimum. *Conſilia.*

10 Item conſilium bonum, quum fert occaſio, etiam non rogati communicare cum proximo debemus. *Conſilia.*

11 Ex v. 38. & ſeqq. Dona Dei in aliis agnoſcenda ſunt, ipſiq; propter illa in honore ac pretio habendi. *Dona Dei.*

12 Item, Deus quum fideles ſervos ſuos diu multumque ærumnis exercuit, tandem eos exaltat atq; exhilarat. *Gubernatio Dei.*

13 Ex v. 42. & 43. Virum principem ſplendidè veſtiri & magnificè veh[illegible] net ſe cum pietate non pugnat. Confer exemplum Salomon[illegible] od allegatur a Chriſto Matth. 6. *Veſtitus.*

14 Ex v. 46. & ſeqq. Gubernatorem ſollicitè & maturè ſubditorum neceſſitatibus proſpicere decet. *Gubernatorum officium.*

15 Item, quum Deus copioſam largitus eſt meſſem aut vindemiam: dona illa Dei non ſunt luxu perdenda: ſed aliquid ex illis ad futuros uſus reponendum. *Meſſis. Vindemia.*

16 Ex v. 51. & 52. Quoties nos Deus beneficio aliquo afficit, gratias ei agere debemus. *Gratiarum actio.*

17 Ex v. 56. Tempore famis magiſtratus ſubditis annonam vendere debet. *Magiſtratus.*

18 Ex v. 57. Exteris quoq; penuria laborantibus, quoad poſſumus, ſuccurrere debemus. *Opitulatio.*

CAPUT XLII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi: & narratur, quomodo exceperit fratres ſuos emturos frumentum.

T. & J.

QUum itaq; videret Jahakob eſſe annonam in Ægypto, dixit Jahakob filiis ſuis, Quare aſpicitis alter in alterum?

2 *Ecce, inquit, audivi eſſe annonam in Ægypto. deſcendite illuc, & comparantes* apportate *nobis inde, ut vivamus ac non moriamur.*

3 *Deſcenderunt itaq; fratres Joſephi decem, ad comparandum commeatum &* apportandum *ex Ægypto.*

4 (*Binjaminem autem fratrem Joſephi non mittebat Jahakob cum fratribus ejus, quia dicebat,* videndum *ne obveniat ei exitium.*)

5 *Et venerunt filii Iſraelis ad comparandum* annonam *inter alios advenientes, quia erat eadem fames in terra Cenahanis.*

6 *Joſeph autem is qui imperium habebat in ea regione, idem* erat *qui curabat vendi* annonam *toti populo terræ: advenientes itaq; fratres Joſephi incurvaverunt ſe vultu* demiſſo *in terram, et* honorem exhibentes.

7 *Ac Joſeph* quidem *videns fratres ſuos, agnovit eos: ſed alienum ſe fingens eis, alloquutus eſt eos duriter. & dixit eis? Unde advenistis? cui dixerunt, E regione Cenahanis ad comparandum cibarium.*

8 *Agnovit ergo Joſeph fratres ſuos, licet ipſi non agnoſcerent eum.*

9 *Et recordatus Joſeph illorum ſomniorum quæ ſomniaverat de eis, dixit eis, Exploratores eſtis, ad inſpiciendum nudas partes hujus terræ veniſtis.*

10 *Qui dixerunt ei, Non, domine mi: & ſervi tui venerunt ad comparandum cibarium.*

11 *Nos omnes filii unius viri ſumus: probi ſumus, nunquam fuerunt ſervi tui exploratores.*

12 *Hic autem dixit illis, Nequaquam. nam ad inſpiciendum nudas partes hujus terræ veniſtis.*

13 *Tandem dicentibus, Duodecim fratres ſumus ſervi tui, filii viri unius in regione Cenahanis quorum ecce minimus* eſt *cum patre noſtro hodie, unus vero non ſupereſt.*

14 *Dixit illis Joſeph, Hoc illud* eſt *quo alloquutus ſum vos dicendo, Exploratores eſtis.*

15 *Hac re probabimini: ita vivat Parho, ut exibitis hinc, niſi quum advenerit huc frater veſter minimus.*

16 *Mittite ex vobis unum qui recipiens* adducat *fratrem veſtrum, vos autem vincti eſtote, ut probentur verba veſtra, an veritas ſit penes vos: ſin autem minus, ita vivat Parho,* ut probatum fuerit *vos exploratores eſſe.*

17 *Itaq; contraxit eos in cuſtodiam tribus diebus.*

18 *Poſteà dixit eis Joſeph die illorum tertio. Hoc facite & vivite, Deum illum ego timeo:*

19 *Si probi eſtis, frater unus ex vobis vinctus maneat in loco cuſtodiæ veſtræ: vos autem abite, exportate annonam, & ſi cujus res fame tenentur familiæ veſtræ.*

20 *Deinde fratrem veſtrum minimum adducite ad me, ut vere probentur verba veſtra, & non moriamini: & illi fecerunt ita.*

21 *Tum dicebant alter alteri, Imò rei ſumus de fratre noſtro, quia videbamus anguſtiam animæ ejus, quum deprecaretur nos, nec tamen auſcultavimus. idcirco anguſtia hæc obvenit nobis.*

22 *Et reſpondebat eis Reuben dicendo, Nónne alloquebar vos dicendo, Ne peccetis in iſtum adoleſcentem? ſed non auſcultaſtis: ideo etiam ſanguis ejus ecce repeſcitur.*

23 *Ipſi autem neſciebant Joſephum intelligere, eò quòd interpres* fuerat *inter eos.*

24 *Sed divertens* Joſeph *ab illis, flevit. deinde reverſus ad eos alloquutus eſt eos. & accipiens ex eis Simhhonem, vinxit eum ante oculos ipſorum.*

25 *Et præcepit Joſeph ut implerent* miniſtri *inſtrumenta eorum commeatu, reſtituendo inſuper pecuniam eorum cuique in ſaccum ſuum, & dando illis viaticum ad iter: curavit denique ergo cum illis rectè.*

26 *Imponentes itaque annonam ſuam aſinis ſuis, abierunt inde.*

27 *Aperiens autem illorum unus ſaccum ſuum, ut daret pabulum aſino ſuo in quodam diverſorio, quum videret pecuniam ſuam quæ ecce erat in ore manticæ ſuæ:*

28 *Dixit fratribus ſuis, Reſtituta eſt pecunia mea, etiamq; ecce* illam *in mantica mea. quamobrem defecit animus illorum, & exterriti ſunt, dicendo alter alteri, Quid hoc eſt* quod *fecit nobis Deus?*

29 *Sed ubi venerunt ad Jahakobum patrem ſuum in regionem Cenahanis, enunciarunt ei omnia quæ acciderant ſibi: dicendo.*

30 *Loquutus eſt vir ille, dominus ejus terræ, nobiſcum duriter, & excepit nos tanquam exploratores illius terræ.*

P.

QUum itaque videret Jacob eſſe annonam in Ægypto, dixit filiis ſuis, Quare aſpicitis vos inter vos?

2 Præterea dixit, Ecce, audivi eſſe annonam in Ægypto: deſcendite illuc, & emite nobis inde, ut vivamus ac non moriamur.

3 Deſcenderunt itaque fratres Joſephi decem, ad emendum frumentum ex Ægypto.

4 Binjaminem autem fratrem Joſephi non mittebat Jacob cum fratribus ejus; quia dicebat, *Videndum* ne obveniat ei exitium.

5 Et venerunt filii Iſraelis ad emendum *annonam* inter alios advenientes quia erat eadem fames in terra Canaanis.

6 Joſeph autem is *erat* qui imperium habebat in ea regione, ipſe vendebat annonam toti populo terræ. Advenientes itaque fratres Joſephi incurvaverunt ſe ei vultu *demiſſo* terram verſus.

7 Joſeph igitur videns fratres ſuos, agnovit eos: ſed alienum ſe fingens eis, alloquutus eſt eos duriter, & dixit eis, Unde venitis? Cui dixerunt, E regione Canaanis ad emendum cibum.

8 Agnovit ergo Joſeph fratres ſuos; illi verò non agnoſcebant ipſum.

9 Et recordatus Joſeph illorum ſomniorum quæ ſomniaverat de eis, dixit eis, Exploratores eſtis, ad inſpiciendum nudas partes hujus terræ veniſtis.

10 Qui dixerunt ei, Non, domine mi: ſed ſervi tui venerunt ad emendum cibum.

11 Nos omnes filii unius viri ſumus: probi ſumus, nunquam fuerunt ſervi tui exploratores.

12 Hic autem dixit illis, Nequaquam: ſed ad inſpiciendum nudas partes hujus terræ veniſtis.

13 Tandem dicentibus, Duodecim fratres ſumus ſervi tui, filii viri unius in regione Canaanis: quorum ecce minimus *eſt* cum patre noſtro hodie, unus verò non ſupereſt:

14 Dixit illis Joſeph, Hoc illud *eſt* quo alloquutus ſum vos dicendo, Exploratores eſtis.

15 Hac re probabimini: Quàm verè vivit Pharao, non exibitis hinc, niſi quum advenerit huc frater veſter minimus.

16 Mittite ex vobis unum qui adducat fratrem veſtrum, vos autem vincti eſtote, ut probentur verba veſtra, an veritas *ſit* penes vos: ſin autem minus, quam verè vivit Pharao, tam verum eſt vos exploratores eſſe.

17 Itaq; contraxit eos in cuſtodiam per triduum.

18 Poſtea dixit eis Joſeph die tertio, Hoc facite & vivetis; Deum ego timeo.

19 Si probi eſtis, frater unus ex vobis vinctus maneat in loco cuſtodiæ veſtræ: vos autem abite, exportate annonam, remedium famis familiarum veſtrarum.

20 Deinde fratrem veſtrum minimum *a* adducite ad me, *a Inf. 43. 5*
ut vera probentur verba veſtra, & non moriamini: & illi fecerunt ita.

21 Tum dicebant alter alteri, At rei ſumus propter fratrem noſtrum: quia videbamus anguſtiam animæ ejus quum deprecaretur nos, nec tamen auſcultavimus: ideò eo anguſtia hæc obvenit nobis.

22 Et reſpondebat eis Ruben dicendo, Nónne *b* alloquebar *b Sup 37. v.*
vos dicendo, Ne peccatote in adoleſcentem: ſed non auſcultaſtis: *21. 22.*
ideò etiam ſanguis ejus ecce repoſcitur.

23 Ipſi autem neſciebant Joſephum intelligere, eò quòd interpres *fuerat* inter eos.

24 Sed divertens *Joſeph* ab illis, flevit: deinde reverſus ad eos alloquutus eſt eos, & accipiens ex eis Simeonem, vinxit eum ante oculos ipſorum.

25 Et præcepit Joſeph ut implerent *miniſtri* vaſa eorum commeatu, reſtituendo inſuper pecuniam eorum cuique in ſaccum ſuum, & dando illis viaticum ad iter: fecit igitur illis ſic.

26 Imponentes itaque annonam ſuam aſinis ſuis, abierunt inde.

27 Aperiens autem illorum unus ſaccum ſuum, ut daret pabulum aſino ſuo, in quodam diverſorio; quum videret pecuniam ſuam quæ ecce *erat* in ore manticæ ejus:

28 Dixit fratribus ſuis, Reſtituta eſt pecunia mea, etiamque ecce *eſt* in mantica mea: quamobrem defecit cor illorum, & exterriti ſunt, dicendo alter alteri, Quare hoc fecit nobis Deus?

29 Porrò ubi venerunt ad Jacobum patrem ſuum in regionem Canaanis, indicarerunt ei omnia quæ acciderant ipſis, dicendo:

30 Loquutus eſt vir ille, dominus ejus terræ, nobiſcum duriter, & habuit nos pro exploratoribus illius terræ.

31 Quum

[31 Cùm] verò dixiſſemus ei, Probi ſumus, nunquam fuimus [explorat]ores.

[32] Duodecim fratres ſumus filii patris noſtri; unus non ſuperſt[es eſt], & minimus hodie eſt cum patre noſtro in regione Cenahan.

33 Dixit nobis vir ille, dominus ejus terræ, Hac te cognoſcam vos [eſſe] probos. fratrem ex vobis unum relinquite apud me, & id [quod] fame tenentur familiæ veſtræ accipite atq; abite.

34 Poſt[e]à adducite fratrem veſtrum minimum ad me, ut cognoſcam vos non exploratores, ſed probos eſſe: fratrem veſtrum reddam vobis, & hac terra negotiari poteritis.

35 Accidit autem ipſis evacuantibus ſaccos ſuos, ut ecce cuiq; faſciculus pecuniæ ſuæ in ſacco ſuo eſſet: quamobrem videntes faſciculos pecuniæ ſuæ, ipſi & pater ipſorum, timuerunt.

36 Dixitq; illis Jahakob pater ipſorum, Me orbatis; Joſeph non ſupereſt, & Schimhon non ſupereſt, & Benjaminem intercipietis? contra me ſunt hæc omnia.

37 Sed alloquutus eſt Reuben patrem ſuum, dicendo, hos duos filios meos morti tradito ſi non reduxero eum ad te: trade illum in manum meam, & ego reducam illum ad te.

38 Et ille, non deſcendet, inquit, filius meus vobiſcum: nam hujus frater mortuus eſt, atq; hic ſolus eſt relictus, cui ſi obvenerit exitium in hoc itinere quod iſtis obituri, ſic demiſeritis canitiem meam mœrore in ſepulcrum.

31 Quum verò dixiſſemus ei, Probi ſumus, nunquam fuimus exploratores:

32 Duodecim fratres ſumus filii patris noſtri, unus non ſupereſt, & minimus hodie eſt cum patre noſtro in regione Canaanis:

33 Dixit nobis vir ille, dominus ejus terræ, Hac te cognoſcam vos eſſe probos: fratrem ex vobis unum relinquite apud me, & remedium famis familiarum veſtrarum accipite, atque abite.

34 Poſtea adducite fratrem veſtrum minimum ad me, ut cognoſcam vos non exploratores, ſed probos eſſe: fratrem veſtrum reddam vobis, & in hac terra negotiari poteritis.

35 Accidit autem ipſis evacuantibus ſaccos ſuos, ut ecce cuique loculus pecuniæ ſuæ in ſacco ipſius eſſet: quamobrem videntes loculos pecuniæ ſuæ, ipſi & pater ipſorum, extimuerunt.

36 Dixitque illis Jacob pater ipſorum, Me orbatis, Joſeph non ſupereſt, & Simeon non ſupereſt, & Benjaminem abducere vultis. Contra me ſunt hæc omnia.

37 Sed alloquutus eſt Ruben patrem ſuum, dicendo, Duos filiorum meorum occidito, ſi non reduxero eum ad te: trade illum in manum meam, & ego reducam illum ad te.

38 Et ille, Non deſcendet, inquit, filius meus vobiſcum: nam ejus frater mortuus eſt, atque hic ſolus eſt relictus, cui ſi obvenerit exitium in via per quam eſtis ituri, deduxeritis canitiem meam mœrore in ſepulchrum.

ANALYSIS CAP. XLII.

Narrationis hujus membra principalia ſunt tria. Narratur enim primùm, quid Joſepho acciderit à fratribus in Ægypto: deinde quomodo ipſe eos tractaverit: poſtremò eventa illius tractationis.

Summa primi membri eſt, Joſephum à fratribus adoratum eſſe, nempe civiliter. Adoratio hæc illuſtratur ex cauſis quatuor: quarum tres ſunt remotæ, una propinqua. videlicet

1 Mandatum Jacobi ad fratres Joſephi de proficiſcendo in Ægyptum ad emendum frumentum, v.1. & 2.

2 Profectio illorum, illuſtrata antitheſi remanſionis Benjaminis, v.3.4.

3 Adventus eorum in Ægyptum, v.5.

4 Adventus eorundem ad Joſephum, tanquam dominum Ægypti, qui venditioni frumenti præerat, v.6.

Atque hæc de Joſephi adoratione à fratribus.

Summa ſecundi membri eſt, Joſephum tractaſſe fratres ſuos duriter.

Tractationis autem iſtius partes narrantur ſeptem, videl.

1 Comminatio, quòd ſint exploratores, v.9. illuſtrata ex eventu, videl. defenſione ſui, v.10. & 11.

[2] Rejectio defenſionis eorum, v.12: item illuſtrata ex eventu, videl. defenſione altera, v.13.

[3] Perſeveratio Joſephi in comminatione, poſtulatioque ut ſibi ſiſtant fratrem quem dixerant domi relictum, v.14.15. & 16.

4 Conclusio in cuſtodiam, v.17.

5 Poſtulatio unius ex ipſis ad vincula, donec ſtiterint fratrem relictum, v.18.19.20. Hæc poſtulatio illuſtratur ex eventu, videl. mutua illorum confeſſione ſceleris admiſſi in fratrem Joſephum, v.21. & 22. Quæ ipſa confeſſio illuſtratur ex ſuo eventu, videl. fletu Joſephi, v.23.24.

6 Conjectio Simeonis in vincula, eod. v. 24.

7 Reſtitutio occulta pecuniæ ad excitandum in eis terrorem illâ repertâ, v.25.

Hæ autem actiones omnes initio illuſtrantur ex cauſa impulſiva, videl. recordatione ſomniorum quæ Joſeph de fratribus ſomniaverat, v.9. Quâ innuitur cauſa finalis, nempe ut promoveret plenum ſomniorum illorum complementum.

Atque hæc de Joſephi erga fratres tractatione.

Eventa [tr]actationis Joſephi erga fratres narrantur novem.

1 Diſceſſus fratrum Joſephi, excepto Simeone, v.26.

2 Repertio pecuniæ in ſacco unius, v.27.

3 Terror omnium propter iſtam pecuniam, v.28.

4 Narratio apud patrem, de dura illa ſui tractatione à domino Ægypti [et] poſtulatione illius, a v.29. uſq; ad v.35.

5 Repertio pecuniæ in ſaccis ſingulis, v.35.

6 Timor & ipſorum & patris propter illam pecuniam, ibid.

7 Querela & lamentatio Jacobi cum denegatione Benjaminis, v.36.

8 Sponſio Rubenis de Benjamine reducendo, v.37.

9 Perſeveratio Jacobi in Benjamine denegando, v.38.

SCHOLIA IN CAP. XLII.

1 Videret] *Intelligeret. Metaph. Intellexit autem ex Cenahanæis apportantibus atq; narrantibus. Fr. Jun.* Annonam] *Sive frumentum.* Hebr. fractionem. *Metonymia adjuncti: quia ſcil. frumentum quod venditur, ex integro acervo quaſi frangitur. Vide ſup. 41. v. [illegible]. Niſi quis malit ſic dictum frumentum quia molâ frangitur.* Aſpicitis alter in alterum] *Ut inopes conſilii ſolent, cunctabundi, & qui res aliquas curam in alios rejiciunt, Fr. Jun. Hebr.* aſpicitis vos [illegible].

2 Comparantes apportate] *Hebr.* Frangite. *id eſt, emite. ut ſup. 41. v. 57.* Vivamus] *In vita conſervemur.* Moriamur] *Scil. fame.*

3 Decem] *Id eſt, omnes qui aderant, excepto Benjamine.* Comparandum] *Emendum. Hebr.* frangendum. *Sic deinceps.* Commeatum] *Frumentum.*

4 Dicebat] *Scil. apud ſe. id eſt, cogitabat.* Videndum] *Ellipſis qualis ſup. 3. 22.* Exitium] *Sicut nimirum obvenerat Joſepho ſecundum ipſius opinionem. Hunc autem poſt Joſephum habebat chariſſimum tanquam minimum & ſolum ſuperſtitem ex chariſſima conjuge, & ſenectutis filium. Confer v. 38. Fr. Jun.*

6 Curabat vendi] *Hebr.* faciebat frangere, *ſeu* frumentari: *id eſt, vendere frumentum.* Incurvaverunt ſe] *Ita cœperunt imprudentes implere quod ſomniis Joſephi prænuntiatum fuerat. ſup. 37. Fr. Jun.* Vultu] *Hebr.* naribus. *id eſt, facie. Synecdoche membri.* In terram] *Malim,* terram verſus. Honorem exhibentes] *Hoc ſupplementum non videtur neceſſarium: quia hoc ipſum ſignificatur per pronomen, ei. quod perinde eſt ac ſi dicatur, in honorem ejus.*

7 Duriter] *Ut hac veluti quæſtione extorqueret quod ab illis cupiebat cognoſcere, Fr. Jun. Heb.* dura: *ſive,* dura. *ſcil. verba.* Cibarium] *Hebr.* cibum. *id eſt, frumentum. Sic deinceps. Synecdoche gen. & meton. effecti.*

9 Exploratores eſtis] *Hac ſimulatâ accuſatione longioris cum fratribus colloquii occaſionem captat: ut quod cupit expiſcetur. Fr. Jun.* Nudas partes] *Hebr.* nuditatem. *id eſt, nuda à defenſione & munitione loca: metaph. Sic infr. v. 12. Fr. Jun.*

10 Et ſervi tui] *Malim*, Sed ſervi tui &c. Servi tui] *Id eſt, nos. Synecd. generis.*

11 Nos omnes &c.] *Quaſi dicant. Quum exploratio ſit capitalis, non fuiſſet pater eodem momento tot filios in tantum periculum conjecturus, Fr. Jun.* Probi] *Hebr.* Recti, *vel,* ſtabiles, aufrichtige leut.

13 Duodecim fratres &c.] *Hinc ab illis Joſeph de ſuperſtite patre & fratre, & quid de ſe putent, intelligit, Fr. Jun.* Non ſupereſt] *Id eſt, mortuus eſt ut eos intellexiſſe apparet ex verbis Rubenis infr. v. 22. & Judæ infr. 44 v. 20.*

14 Hoc illud eſt &c.] *Q. d. Confirmor in priore mea opinione de vobis, eò quòd prius vos decem eſſe dixiſtis, v. 11. nunc autem duorum aliorum mentionem facitis: itaq; vobis in reſpondendo minimè conſtatis, Fr. Jun.*

15 Hac te] *Quam mox dicam.* Ita vivat &c.] *Verto,* Quàm verè vivit Pharao, non exibitis hinc &c. *Hebr.* Vita Pharaonis. ſi exibitis hinc &c. *Ellipſis gemina, prior:* Ut vita Pharaonis eſt, ita eſt id quod dicturus ſum *poſterior:* Si exibitis hinc, *puniat me Deus. Simile exemplum vide Ezech. 33 v. 11. niſi quod ibi in poſteriore ſententia, ſupplementum paulo diverſum requiritur propter perſonam jurantis. Verba ejus loci ſunt: Vivo ego (dictum Domini Jehovæ) ſi delector morte impii. Integer ſermo eſſet ſic: Quàm verè vivo ego, tam verum eſt quod dicam. Si delector morte impii, ne ſim Deus. Prior formula ſimplicem aſſeverationem continet per collationem rei certæ atq; indubitatæ. poſterior verò jusjurandum. quod plerumq; priori annectitur, ut hic. & 1. Sam. 17. 55. & 2. Reg. 2. 2. & Ezech. 33. v. 11. interdum non item, ut 1. Sam 1. v. 26.* Exibitis] *Subaudi omnes, ut ex v. proximè ſeq. apparet, Fr. Jun.* Minimus] *Scil. natu. Hebr* parvus, *cum articulo.*

16 Penes vos] *Heb.* vobiſcum. Ita vivat &c.] *Verto,* Quàm verè vivit Pharao, tam verum eſt quòd exploratores eſtis. *Hebr.* vita Pharaonis. quòd exploratores eſtis.

17 Contraxit] *Heb.* collegit. In cuſtodiam] *In conclave aliquod ubi cuſtodiebantur atq; concludebantur. Subaudi,* & ibi eos

reliquit ſive continuit. *Ab hac enim ſententia pendent verba quæ ſequuntur, nempe,* tribus diebus.

18 Die illorum tertio] *Pronomen* illorum *elegantius omitteretur: expreſſum eſt autem ad reddendum articulum qui eſt in Hebræo. ut ſi Græcè dicas, τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ.* Hoc] *Quod dicam.* Et vivite] *Vel,* Et vivetis. *ut imperativus poſitus ſit pro futuro. Senſus enim eſt: Si hoc quod dicam facietis, vivetis: id eſt, vitæ veſtræ conſuletis, ne ſcil. illa vobis à me tanquam exploratoribus adimatur.* Illum] *Pronomen exprimit articulum.* τὸν Θεὸν. *nempe verum illum Deum.*

19 Probi] *Ut ſuprà 11.* Frater unus ex vobis] *Heb* Frater veſter unus. Vinctus maneat] *Heb.* vinciatur. Loco] *Heb.* domo. Exportate] *Verto,* apportate, *vel.* afferte. *Heb.* Venire facite. *Scil. veſtris familiis.* Annonam] *Heb.* fracturam. *Ut ſup* 2. Et ſi cujus rei fame tenentur familiæ veſtræ] *Verto,* remedium famis familiarum veſtrarum. *per appoſitionem. Heb* famem domuum veſtrarum. *Fames pro remedio famis, per metonymiam ſubjecti. Sic infr. v.33. Item domus pro familiis quæ in illis degunt, per metonymiam ejuſdem generis.*

20 Moriamini] *Scil. ſupplicio à me affecti, tanquam exploratores. Synecdoche generis.* Fecerunt ita] *Annonam deportarunt fratre uno relicto. ac progreſſu temporis Benjaminem adduxerunt.*

21 Dicebant] *Putantes Joſephum non intelligere quæ dicebant, infr. v.23.* Alter alteri] *Heb.* vir ad fratrem ſuum. Imò] *Malim,* at. *ſicut alibi iſtam particulam* (אֲבָל) *reddiderunt noſtri interpretes, ut 2.Sam.14.v.5. & 1.Reg.1.v.43. Sermo abruptus eſt, cui deeſt* ἀπόδοσις ἀνταπόδοτον, *nempe ſententia cui contradicitur. Senſus enim eſt (ut Fr.Jun. eruditè exponit) Videmus quidem nobis immeritò has anguſtias affici & innocentes opprimi: at non ita eſt. quinimo rei ſumus &c. Similis ellipſeos exemplum vide 2.Sam.14.5.* De fratre noſtro] *Vel,* propter fratrem noſtrum. *Heb.* Super fratre noſtro. *Joſephum autem intelligunt.* Qui] *Vel,* quando. *vel* quia. Deprecaretur nos] *Gratiam ſibi à nobis expoſceret. Heb.* gratiâ dignum ſeſe præberet apud nos. Auſcultavimus] *Gratificati ſumus. Metonymia effecti deſtinati. Sic v.ſeq.*

22 Alloquebar] *Sup.37.22.* Iſtum] *Ponitur pro articulo.* εἰς τὸ παιδίον, *ſive,* εἰς τὸν νεανίσκον. Adoleſcentem] *Hebr.* natum. Sanguis ejus] *Mors immatura veſtro crudeli facto accelerata. Eum enim jam mortuum eſſe putabant, Fr.Jun. Confer ſup.13.* Repoſcitur] *Nempe à nobis per hunc Ægypti dominum ex providentia juſta Dei. Dicitur autem ſanguis alicujus ab aliquo repoſci, quum is propter illum effuſum quem reddere non poteſt, ad meritum ſupplicium trahitur. Synecdoche membri metonymica, ſimulq; metaphorica. Propriè enim loquendo repoſcitur à fure res furto ablata.*

23 Intelligere] *Scil. verba ipſorum. Heb.* audire. *Metonymia ſubjecti. nam auditioni ſermonis intellectio adjungitur: quæ niſi adjungatur, perinde eſt ac ſi ſermo auditus non eſſet. Sic 1.Cor.14.2.*

24 Flevit] *Metu fratrum confeſſione, & Rubenis reprehenſione, Fr.Jun.* Vinxit] *Curavit vinciri. Meton. ſubjecti.*

25 Inſtrumenta] *Malim,* vaſa. *nempe ſaccos.* Commeatu] *Frumento.* Pecuniam] *Heb* argentum. *Metonymia materiæ. Sic deinceps.* Viaticum] *Puta carnes ſiccatas, panes & alios cibos. Heb.* venationem. *Metonymia adjuncti, & ſynecdoche membri.* Curavitq; agi cum illis rectè] *Malim,* Fecit igitur illis ſic. *Sive ad Joſephum referas, tanquam agens principale ſive ad aliquem ex miniſtris illius. Sed prius malo. tum quia miniſtrorum tractio modò enunciata fuit numero plurali, nempe,* ut implerent &c. *tum quia mox tanquam per antitheſin ſequitur, quid egerint fratres Joſephi.*

26 Imponentes itaque] *Hebr.* Et ſuſtulerunt annonam ſuam ſuper aſinos ſuos.

27 Illorum] *In Hebræo eſt articulus, ut ſi Græcè diceres,* ὁ εἷς. *Sed articulus hoc loco accipitur* ἀορίστως, *indefinitè. q. d. unus quiſpiam ex eis.* In quodam diverſorio] *Loco pronominis hic quoq; articulus eſt in Hebræo, ut q; vim habens indefinitam, ut modò.* Ore] *Summitate. Metaph.* Manticæ ſuæ] *Id eſt, ſacci ſui. ſive pabularis, ſive annonarii. Confer v.35. Et nomina iſta (manticarum & ſaccorum) promiſcuè hic uſurpari patet ex collatione v.35. hujus cap. cum v.12. cap ſeq.*

28 Defecit animus illorum] *Hebr.* exivit cor illorum. Alter alteri *Heb.* Vir ad fratrem ſuum. Quid hoc eſt &c.] *Non quærunt cauſam, ſed mirantur factum, cujus Deum authorem agnoſcunt, ut in rebus inſperatis ferè fit. Fr.Jun. Similem interrogationem vide ſup.3.13. & infr.44.15.*

29 Sed] *Malim,* porrò. Enunciaverunt] *Vel,* annunciaverunt. *Heb.* indicaverunt. Quæ acciderant] *Heb.* quæ occurrerant *ſeu* obviaverant. *Sic nos,* was ihnen begegnet war.

30 Duriter] *Heb.* dura, *ſcil. verba.* Excepit] *Malim,* habuit nos pro exploratoribus. *Heb.* dedit nos tanquam exploratores.

33 Fratrem ex vobis] *Heb* fratrem veſtrum. Et id cujus fame tenentur familiæ veſtræ] *Verto,* Et remedium famis familiarum veſtrarum. *Heb.* famem famil. &c. *Metonymia ſubjecti, ut ſup.19.*

34 Reddam] *Heb.* dabo. *Synecd. gen.* Hac terrâ] *Verto,* in hac terra. *Vide ſupr.34.10.*

35 Accidit] *Heb.* Factum eſt. Timuerunt] *Ne ſcil. accuſarentur furti.*

36 Orbatis] *Heb.* orbaviſtis. Joſeph non ſupereſt] *Id eſt, mortuus eſt. Conf. ſup.37.33.* Schimhon non ſupereſt] *Id eſt, perinde eſt ac ſi mortuus eſſet: quia detinetur captivus, & niſi vos quamprimum redieritis aſſumto Benjamine, ſupplicio afficietur.* Intercipietis] *Heb.* accipietis. *id eſt, accipere vultis, ut eum a me abducatis in Ægyptum.* Sunt] *Heb.* fuerunt.

37 Hos duos filios meos] *Heb.* duos filiorum meorum. *quod puto retinendum. nam (ut Fr.Jun. annotat) quatuor fuerunt. qui nominantur infr.46. Quanquam id in loquendi modus uſurpatur quoq; de duobus præcisè, id eſt, ubi plures non erant, vide l. de filiis Moſis, Exod.18.3.* Morti tradito] *Occidito.* Trade] *Heb.* da. In] *Heb.* Super.

38 Filius meus] *Id eſt, Benjamin. Synecd. gen.* Hujuſq; frater] *Malim,* frater ejus. *Scil. ex eadem matre, nempe Joſeph. ſynecd. gen.* Mortuus eſt] *Sic enim perſuaſus fuit, quum veſtem Joſephi videret, ſup 37.32. Fr.Jun.* Solus] *Scil. ex illa eadem matre, Fr.Jun.* In hoc itinere quod eſtis obituri] *Vel,* in via per quam eſtis ituri. Demiſeritis] *Heb.* deſcendere facietis. *hoc eſt, deducetis.* Canitiem meam] *Id eſt, me jam canum. Metonymia adjuncti.* Mœrore] *Vi mœroris.*

OBSERVATIONES EX CAP. XLII.

Ex toto capite. Exemplum providentiæ Dei in exſequendis decretis ſuis. Deus decreverat poſteros Abrahæ deducere in Ægyptum, & ibi multiplicare, duræq; ſervituti ſubjicere, ac tandem reducere opibus onuſtos in terram Chanaan. Ad hoc efficiendum miſit famem in terra Chanaan, eâq; impulit Jacobum ut filios mitteret in Ægyptum ad emendum frumentum: qua occaſione Joſepho tum Ægypti domino innotuit patris ſui & fratrum atq; adeò totius familiæ ſuæ neceſſitas: qua motus tandem fuit, ut illos in Ægyptum cum conſenſu regis vocaret. quò quum illi deſcendiſſent, hæſerunt ibi per multos annos, vehementerq; multiplicati ſunt: & tandem poſt Joſephi mortem ſervitute preſſi, donec per Moſen educerentur & ad terram Canaan reducerentur. *Providentia Dei. Decreta Dei.*

2 Ex v.1. & 2. Publica Dei flagella pios quoque attingunt: quippe qui & ipſi illa non minùs quam impii merentur. *Flagella publica.*

3 Item, patrisfamiliàs eſt, familiæ ſuæ de victu proſpicere. *Paterfamilias.*

4 Ex v.3. Filiorum eſt, mandatis parentum juſtis obedire. *Filiorum.*

5 Ex v.4. Exemplum φιλοστοργίας ſive amoris paterni. *Philoſtorgia.*

6 Item, filium unum præ alio diligere, non eſt peccatum. *Amor erga liberos*

7 Ex v.6. Exemplum veritatis Dei. Deus per ſomnia promiſerat Joſepho, fore ut fratres eum adorarent, nempe civiliter. Id hoc loco effectum dedit. *Veracitas Dei.*

8 Ex v.7. & ſeqq. Exemplum charitatis cum prudentia conjunctę. Joſeph ex charitate erga patrem & fratrem Benjaminem cupiebat cognoſcere ipſorum ſtatum cupiebat quoq; ex charitate erga fratres tum præſentes, adducere illos ad pœnitentiam ſceleris ab eis in ipſum admiſſi. Itaq; alienum ſe fingit, inſimulat eos exploratoriis, conjicit in cuſtodiam, Simeonem detinet in vinculis, donec adduxerint Benjaminem, terret eos occultâ pecuniæ reſtitutione. *Charitas. Prudentia.*

9 Item, quæri hic poteſt, an non peccaverit Joſeph, ſimulando ſeſe alienum apud fratres: quum ſimulatio ſpeciem habeat mendacii. Sed non omnem ſimulationem eſſe vitioſam, probari poteſt exemplo Chriſti: qui ſimulavit apud duos illos diſcipulos poſt reſurrectionem ipſius Emmaüntem iter facientes, ſe ulterius iturum. Id quod fecit ad bonum illorum: ut eò magis inſtarent ad ipſum ſecum retinendum, & eâ occaſione ipſum agnoſcerent in fractione panis. Sic & Joſephi ſimulatio non videtur reprehendenda, ut quæ fuerit directa ad bonum fratrum ſuorum, ſicut paulò antè eſt declaratum. *Simulatio.*

10 Ex v.15. Quæritur hic, an rectè fecerit Joſeph, jurando per vitam Pharaonis. Reſpondeo, Primùm non eſt certum, illum ſic juraſſe. Etſi enim Ægyptii verbis illis, *Vita Pharaonis,* videntur uſi ad jurandum: tamen fieri poteſt ut Joſeph illis uſus ſit non ad jurandum, ſed ſimpliciter ad obteſtandum: ſicut declaratum eſt in ſcholiis. Deinde poſito, quòd per illa verba jurant Joſeph, peccavit: quia per ſolum Deum jurandum eſt, Deut.6.13. & 10.20. *Juramentum.*

11 Ex v.18. Deus, quoties ædificatio proximi requirit, confeſſione noſtrâ honorandus eſt. *Confeſſio.*

12 Ex v.21.22. & 28. In rebus adverſis conſcientia, quæ in ſecundis quaſi ſecurè ſtertebat, evigilat: & hominem ſenſu judicii divini percellit. Quare ſtudeamus iis mediis per quæ poſſimus retinere bonam conſcientiam: id eſt, credamus in Deum, & ſanctè vivamus. *Conſcientia.*

13 Ex verſ.24. Exemplum φιλοστοργίας, nempe amoris fraterni. *Philoſtorgia.*

14 Item, pietas non reddit homines ἀστόργους, omni affectu humanitatis vacuos. *Pietas.*

15 Ex v.29. & ſeqq. Pii ſubinde variis adverſis exercentur: ut hoc loco Jacob cruciatur nuncio de neceſſitate abducendi Benjaminem in Ægyptum, niſi periculum vitæ cum ſuis ex fame adire velit. *Pii.*

16 Ex v.36. & ſequentibus. Exemplum φιλοστοργίας in amore paterno. *Philoſtorgia.*

CAP. XLIII.

CAPUT XLIII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi: & narratur, quomodo fratres ſuos tractarit, quum ſecundò in Ægyptum frumenti emendi cauſâ veniſſent, adducentes ſecum fratrem natu minimum, videlicet Benjaminem Joſephi germanum. Summa eſt, quòd tractaverit eos humaniter ac benignè.

T. & J.

Interea fames illa ingraveſcebat in terra.

2 Fuit ergo abſolventibus ipſis comedere annonam illam quam attulerant ex Ægypto, ut diceret eis pater ipſorum, Redite, comparate nobis paulum cibarii.

3 Jehuda verò allocutus eſt eum dicendo, Seriò conteſtatus eſt nos vir ille dicendo, Non eſtis viſuri faciem meam, niſi frater veſter adfuerit vobiſcum.

4 Si miſſurus es fratrem noſtrum nobiſcum, deſcendemus, & comparabimus tibi cibarium.

5 Quod ſi non miſſurus es, non deſcendemus: nam vir ille dixit nobis, Non eſtis viſuri faciem meam, niſi frater veſter adfuerit vobiſcum.

6 Tum dixit Jiſraël, Quare malo affeciſtis me? quòd indicaſtis viro illi an vobis adhuc eſſet frater.

7 Qui dixerunt, Diligenter percunctatus eſt vir ille de nobis & de cognatione noſtra, dicendo, An adhuc pater veſter vivit? an eſt vobis frater? & indicavimus ei pro ratione verborum iſtorum: poteramuſne ullo pacto cognoſcere dicturum illum fuiſſe, Facite ut deſcendat frater veſter?

8 Poſtea dixit Jehuda Jiſraëli patri ſuo, Mitte puerum hunc mecum, & ſurgentes abibimus: ut vivamus, ac non moriamur, & nos, & tu, & parvuli noſtri.

9 Ego ſpondeo pro eo, de manu mea repoſcito eum: ſi non reduxero eum ad te, & ſiſtero eum coram te, omnino peccavero in te omnibus diebus.

10 Etenim niſi cunctati fuiſſemus, jam reverſi fuiſſemus bis in hoc tempore.

11 Dixit ergo eis Jiſraël pater ipſorum, Si ita jam faciendum eſt, hoc facite, accipite de laudatiſſimis rebus hujus regionis in vaſis veſtris, & deferte ad virum illum munus, parum opobalſami, & parum mellis, myrrham & ladanum, nuces terebinthinas & amygdalas.

12 Pecuniam quoque duplum accipite in manu veſtra: pecuniam verò illam quæ reſtituta fuit in ore manticarum veſtrarum, acceptam referte in manu veſtra, fortaſſis error eſt.

13 Fratrem quoque veſtrum accipite, & ſurgite, redite ad virum illum.

14 Deus autem fortis omnipotens det vobis conſequi miſericordiam coram viro illo, ut dimittat vobis fratrem veſtrum alterum & Benjaminem: ego verò quum orbatus fuero, orbatus fuero.

15 Tum homines iſti accepto munere illo, duploque pecuniæ accepto in manu ſua cum Benjamine ſurgentes deſcenderunt in Ægyptum, ſteteruntque in conſpectu Joſephi.

16 Videns autem Joſeph cum eis Benjaminem, dixit ei qui præerat domui ſuæ, Duc homines iſtos intrò & macta animalia & para, mecum enim comedent homines iſti meridie.

17 Fecitque vir ille ſicut edixerat Joſeph: & introduxit vir ille homines iſtos in domum Joſephi.

18 Sed timuerunt homines iſti, quum ducerentur in Joſephi domum, quia dicebant, De cauſa illius pecuniæ quæ repoſita fuit in manticis noſtris priùs, nos introducimur: ut volutet ſe ſupra nos, & irruat in nos, mancipetque nos ſibi ſervos & aſinos noſtros.

19 Et accedentes ad virum illum qui præerat domui Joſephi, allocuti ſunt eum in oſtio domus ipſius,

20 Dixeruntque, Attende ad me domine mi: Tantummodo deſcenderamus antea ad comparandum cibarium.

21 Accidit autem quum veniſſemus in diverſorium quoddam, ut aperientibus nobis manticas noſtras, ecce pecunia cujuſque eſſet in ore manticæ ſuæ, pecunia noſtra ſecundum pondus ſuum: eam itaque retulimus in manibus noſtris.

22 Præterea pecuniam alteram deſcendentes attulimus in manibus noſtris ad comparandum cibarium: neſcimus quis repoſuerit pecuniam noſtram in manticis noſtris.

23 Et ille, Pax, inquit, ſit vobis, ne timeatis, Deus veſter, & Deus patris veſtri dedit vobis theſaurum in manticis veſtris, pecunia veſtra pervenit ad me: & eduxit ad eos Schimhonem.

24 Introduxit igitur vir ille homines iſtos in domum Joſephi: quumque dediſſet aquam ut lavarent pedes ſuos, dedit quoque pabulum aſinis ipſorum.

25 Interea parabant munus ſuum, dum veniret Joſeph ſub meridiem, nam audierant ſe ibi ſumturos cibum.

26 Quum verò Joſeph adveniſſet domum, attulerunt ad eum munus illud quod habebant in manu ſua intrò, & honorem exhibuerunt illi incurvantes ſe in terram.

27 Et ille rogans eos de proſperitate, dixit, An proſperè eſt patri veſtro, ſeni illi quem dicebatis? An adhuc vivit?

28 Qui dixerunt, Proſperè eſt ſervo tuo patri noſtro, is adhuc vivit: & inclinato vertice incurvaverunt ſe, honorem exhibentes.

P.

Interea fames illa ingraveſcebat in terra.

2 Quum ergo abſolviſſent comedere annonam illam quam attulerant ex Ægypto, edixit eis pater ipſorum, Revertimini, emite nobis paulum cibi.

3 Juda verò alloquutus eſt eum dicendo; Seriò conteſtatus eſt nos vir ille dicendo, Non poteritis videre faciem meam, niſi frater veſter fuerit vobiſcum.

4 Si miſſurus es fratrem noſtrum nobiſcum, deſcendemus, & ememus tibi cibum.

5 Quod ſi non miſſurus es, non deſcendemus; nam vir ille dixit nobis, Non poteritis videre faciem meam, niſi frater veſter fuerit vobiſcum.

6 Tum dixit Iſraël, Quare malo affeciſtis me? quòd indicaſtis viro illi an vobis adhuc eſſet frater.

7 Qui dixerunt, Diligenter percontatus eſt vir ille de nobis & de cognatione noſtra, dicendo, An adhuc pater veſter vivit? an eſt vobis frater? & indicavimus ei pro ratione verborum iſtorum: poteramuſne ullo pacto cognoſcere dicturum illum eſſe, Facite ut deſcendat frater veſter?

8 Poſtea dixit Juda Iſraëli patri ſuo, Mitte puerum mecum, & ſurgentes abibimus: ut vivamus, ac non moriamur, & nos, & tu, & parvoli noſtri.

9 Ego ſpondeo pro eo, de mano mea *a* repoſcito eum: ſi *a Inf. 44. 32.*
non reduxero eum ad te, & ſtitero eum coram te, peccavero in te omnibus diebus.

10 Etenim niſi cunctati fuiſſemus, certè jam reverſi fuiſſemus bis in hoc tempore.

11 Dixit ergo eis Iſraël pater ipſorum, Si ita jam *faciendum eſt*, hoc facite; accipite ex laudatiſſimis rebus hujus regionis in vaſa veſtra, & deferte ad virum illum munus: parum opobalſami & parum mellis, myrrham & ladanum, nuces terebinthinas, & amygdalas.

12 Pecuniæ quoque duplum accipite in manum veſtram: pecuniam verò illam quæ reſtituta fuit in os manticarum veſtrarum referte in mano veſtra, fortaſſis error eſt.

13 Fratrem quoque veſtrum accipite, & ſurgite, redite ad virum illum.

14 Deus autem omnipotens det vobis *conſequi* miſericordiam coram viro illo, ut dimittat vobis fratrem veſtrum alterum & Benjaminem: ad me verò quod attinet, quum orbatus fuero, orbatus fuero.

15 Tum viri iſti accepto munere illo, duploque pecuniæ accepto in manum ſuam, cum Benjamine, ſurgentes deſcenderunt in Ægyptum, ſteteruntque coram Joſepho.

16 Videns autem Joſeph cum eis Benjaminem, dixit ei qui præerat domui ſuæ, Duc viros iſtos intrò: & macta animalia & para; mecum enim comedent viri iſti in meridie.

17 Fecitque vir ille ſicut edixerat Joſeph: & introduxit vir ille viros iſtos in domum Joſephi.

18 Timuerunt autem viri iſti, quum ducerentur in Joſephi domum, quia dicebant, Propter illam pecuniam quæ repoſita fuit in manticis noſtris priùs, nos introducimur: ut volutetur ſupra nos, & irruat in nos, mancipetque nos *ſibi* ſervos, & aſinos noſtros.

19 Et accedentes ad virum illum qui præerat domui Joſephi, alloquuti ſunt eum *ante* oſtium domus:

20 Dixeruntque, *Attende* ad me domine mi: Tantummodo
b deſcenderamus antea ad emendum cibum. *b Sup. 42. 3.*

21 Accidit autem quum veniſſemus in diverſorium quoddam, ut aperientibus nobis manticas noſtras, ecce pecunia cujuſque *eſſet* in ore manticæ ejus, pecunia noſtra ſecundum pondus ſuum: eam itaque retulimus in manibus noſtris.

22 Præterea pecuniam alteram deſcendentes attulimus in manibus noſtris ad emendum cibum. neſcimus quis repoſuerit pecuniam noſtram in manticas noſtras.

23 Et *ille*, Pax, inquit, *ſit* vobis, ne timeote. Deus veſter, & deus patris veſtri dedit vobis theſaurum in manticas veſtras, pecunia veſtra pervênit ad me: & eduxit ad eos Simeonem.

24 Introduxit igitur vir ille viros iſtos in domum Joſephi: quumque dediſſet aquam ut lavarent pedes ſuos, dedit quoque pabulum aſinis ipſorum.

25 Interea parabant munus ſuum, dum veniret Joſeph ſub meridiem, ut audierunt ſe ibi ſumturos cibum.

26 Quum verò Joſeph adveniſſet domum, attulerunt ad eum munus illud quod *habebant* in manu ſua intrò: & incurvarunt ſe illi terram verſus.

27 Et ille interrogans eos de proſperitate, dixit, An proſperè eſt patri veſtro, ſeni illi quem dicebatis? An adhuc vivit?

28 Qui dixerunt, Proſperè eſt ſervo tuo patri noſtro, is adhuc vivit: & inclinato vertice incurvaverunt ſe.

29 Poſtea ſublatis oculis ſuis contemplatus Benjaminem fratrem ſuum, filium matris ſuæ, dixit, Hiccine eſt frater ille veſter minimus, quem dixeratis mihi? & dixit, Deus gratioſus eſto tibi, fili mi.

30 Joſeph autem, quia æſtuabant viſcera miſericordia ipſius erga fratrem ſuum, feſtinavit quærere ubi fleret, & ingreſſus quoddam cubiculum, flevit in eo.

31 Poſtea lotâ facie ſuâ egreſſus, continebat ſe, & dixit, Apponite cibum.

32 Itaq; appoſuerunt ei ſeorſim, & illis ſeorſim: Ægyptiis vero comedentibus apud eum ſeorſim. non enim poterant Ægyptii [...] cum Hebræis cibum, quia abominationi eſt ad Ægypto.

33 Sederunt autem coram eo, primogenitus ſecundùm primogenituram ſuam, & qui minor erat, *ſecundùm minorem ætatem ſuam; adeò ut mirabundi* reſpicerent *homines illi alter ad alterum.*

34 Et accipiens fercula de eo quod erat appoſitum *in conſpectu ſuo,* mittebat Joſeph *ad eos, majuſq; fuit ferculum Benjaminis, quàm fercula ſingulorum illorum quintuplo: ſic convivati ſunt & affatim biberunt cum eo.*

29 Poſtea ſublatis oculis ſuis contemplatus Benjaminem fratrem ſuum, filium matris ſuæ, dixit, Hiccine *eſt* frater ille veſter minimus, quem dixeratis mihi? & dixit, Deus gratioſus eſto tibi, fili mi.

30 Joſeph autem, quia æſtuabant viſcera ipſius erga fratrem ſuum, feſtinavit quærere ubi fleret, & ingreſſus quoddam cubiculum, flevit in eo.

31 Poſtea lotâ facie ſuâ egreſſus, continebat ſe, & dixit, Apponite cibum.

32 Itaque appoſuerunt ei ſeorſim, & illis ſeorſim: Ægyptiis etiam comedentibus apud eum ſeorſim. non enim poterant Ægyptii ſumere cum Hebræis cibum, quia abominationi *eſt* id Ægyptiis.

33 Sederunt autem coram eo, primogenitus ſecundùm primogenituram ſua, & qui minor *erat*, ſecundùm minorem ætatem ſuam; adeò ut mirabundi aſpicerent viri illi alter alterum.

34 Et accipiens fercula de eo quod *erat appoſitum* coram ipſo, *mittebat Joſeph* ad eos; majuſque fuit ferculum Benjaminis, quam fercula ſingulorum illorum quintuplo. Sic convivati ſunt, & inebriati ſunt cum eo.

ANALYSIS CAP. XLIII.

Duæ hujus narrationis partes principales ſunt duæ: videlicet profectiò fratrum Joſephi, & eorum a Joſepho exceptio atque tractatio.

Profectio fratrum Joſephi in Ægyptum ſecunda illuſtratur tribus modis:

1 Ex cauſis impulſivis.
2 Ex formâ ſeu modo agendi, v.11. &c.
3 Ex eventu, v.15.

Cauſæ impulſivæ narrantur quatuor:

1 Incrementum famis, v.1.
2 Conſumtio annonæ priùs allatæ, v.2.
3 Mandatum patris, videl. Jacobi, ibid.
4 Conſenſus ejuſdem in abductionem Benjaminis, v.3. & deinceps.

Cæterùm ille conſenſus illuſtratur ex cauſa impulſiva, videlicet petitione Judæ geminâ. Prior petitio primùm confirmatur, deinde amplificatur. Confirmatur duobus argumentis: primò ex cauſa impulſiva, videlicet conteſtatione principis Ægypti: ubi continetur argumentum a fine ſive effectu utili, nempe ut poſſint tutò venire in illius conſpectum, v.3. & 5. Secundò confirmatur eadem petitio ex effectis in utramque partem: videlicet tum effectu utili, ſi pater petitioni locum det, v.4. tum pernicioſo, ſi locum non det, v.5. Atque hæc de petitionis confirmatione: amplificatio ejuſdem fit ex eventis duobus, videl. Jacobi objurgatione, v.6. & filiorum defenſione, v.7. Altera petitio confirmatur item ex effectis in utramque partem, adhibitâ amplificatione ex diſtributione, v.8. Deinde amplificatur prolepſi, quâ Judas refutat metum Jacobi de Benjamine amittendo. Hunc metum refutat promiſſione reductionis, illamque promiſſionem confirmat ſponſione, quâ ſe reum fore ſpondet, v.9. Poſtremò annectitur amplificatio à circumſtantia temporis, v.10. Atque hæc de profectionis cauſis impulſivis.

Forma profectionis ſeu modus agendi conſiſtit in aſſumtione certarum rerum certæque perſonæ. Res ſunt duplices: munus ex fructibus laudatiſſimis terræ Chanaan pro principe Ægypti, & pecunia: eaque duplex, videlicet tum pecunia illa quam ſolemni retulerant, tum pecunia dupla pro emendo frumento. Perſona verò eſt Benjamin. Harum autem rerum omnium ad iter aſſumtio illuſtratur ex cauſa impulſiva, videl. ſermone Jacobi: cujus ſermonis membra ſunt quinque: videlicet

1 Mandatum de aſſumendo munere, v.11.
2 Mandatum de aſſumenda pecunia, v.12.
3 Mandatum de aſſumendo Benjamine, v.13.
4 Votum ſeu fauſta imprecatio, v.14.
5 Profeſſio patientiæ acquieſcentis in voluntate Dei, ibid.

Profectio verò ipſa narratur v.15.

Eventus ejuſdem fuit adventus ad Joſephum, v.eod. Atque hæc de ſecundo fratrum Joſephi in Ægyptum adventu.

Exceptio atque tractatio benigna fratrum Joſephi, quum ſecundò ad illum in Ægyptum veniſſent, continet actiones tres. Eæ ſunt:

1 Mandatum Joſephi ad præfectum domus ſuæ de illis hoſpitio excipiendis, v.16. Hoc mandatum illuſtratur ex eventis quinque. Ea ſunt:
   1 Introductio illorum in domum Joſephi, v.17.
   2 Timor illorum ne in vincula conjicerentur propter pecuniam relatam, v.18.
   3 Purgatio ſui apud præfectum domus Joſephi de illa pecunia, v.19.20.21.22.
   4. Conſolatio eis a præfecto domus adhibita, tum verbis, tum factis, videlicet eductione Simeonis, v.23. præbitioneq; aquæ & pabuli, v.24.
   5 Apparatio muneris Joſepho exhibendi, v.25.
2 Amicæ interrogationes de valetudine tum ipſorum, tum patris, deq; Benjamine, v.26.27.28.29. Quæ poſtrema interrogatio amplificatur ex eventis, videlicet commotione viſcerum Joſephi & fletu, v.30.
3 Convivium munificum: quod deſcribitur
   1 Ex efficiente.
   2 Ex forma.
   3 Ex effectu.

Efficiens cauſa convivii fuit mandatum Joſephi, v.31.

Forma deſcribitur partim ex ſeparato diſcubitu convivantium, v.32. partim ex ordinata collocatione hoſpitum, nempe fratrum Joſephi, v.33. partim denique ex miſſione ferculorum ad hoſpites, eâq; inæquali: quia ferculum Benjaminis quintuplo fercula cæterorum ſuperavit, v.34.

Effectus convivii fuit hilaritas ex liberaliore vini potu, ibid.

SCHOLIA IN CAP. XLIII.

Abſolventibus ipſis] *Verto*, quum abſolviſſent. Comparate] *Emite. Heb.* frangite, *vel. frumentamini. Vide ſup.41.57. Sic deinceps.* Cibarii] *Sive* cibi. *id eſt, frumenti. Metonymia effecti. Sic deinceps.* ℣.1.

3 Serió conteſtatus eſt] *Heb.* conteſtando conteſtatus eſt. Vir ille] *Scil. dominus Ægypti, ſup.42.33.* Niſi frater veſter fuerit vobiſcum] *Heb.* abſque fratre veſtro vobiſcum. *Sic deinceps.*

7 Diligenter percunctatus eſt] *Heb.* percunctando percunctatus eſt. Pro ratione verborum iſtorum] *Heb.* ſecundum verba iſta. Poteramuſne ullo pacto cognoſcere] *Heb.* an cognoſcendo cognituri eramus. Facite ut deſcendat] *Vel*, deducite fratrem veſtrum. *Sic autem loquitur propriè: quia Ægyptus reſpectu terræ Chanaan ſita eſt meridiem verſus, ac proinde loco depreſſiore, reſpectu poli arctici.*

8 Puerum hunc] *Loco pronominis in Hebræo eſt articulus. Græcè,* τὸ παιδίον. *Germ.* den knaben. *Puerum verò, id eſt, adoleſcentem vel juvenem ſicut hoc nomen accipitur 1 Sam.17.v.55 Erat enim Benjamin jam natus annos ad minimum triginta duos: quippe natus anno ſeptimo ætatis Joſephi, ſup.30 22. & deinceps, & 35.18. quo Joſephus jam ad minimum agebat annum ætatis trigeſimum octavum. quippe qui anno ætatis trigeſimo conſtitutus eſt dominus Ægypti, & poſt elapſos annos ſeptem cœpit vendere frumentum. ſup.41. v.46. & 56.* Moriamur] *Scil. fame Synecd. gen.*

9 Omnino] *Non habetur in Hebræo.* Peccavero in te] *Id eſt, reus apud te ſim fidei non præſtitæ, Fr. Jun. Metonymia efficientis.* Omnibus diebus] *Scil. vitæ meæ ac tuæ.*

10 Jam] *Malim,* certè. *Heb.* כי, *id eſt,* quòd, *pro eo quod eſt, Certum eſt quòd. Ellipſis.*

11 Id] *Malim,* hoc. *Scil. quod dicam.* De laudatiſſimis rebus] *Heb.* ex carmine *vel* melodia *vel* modulatione, *vel denique* pſalmo. *Id eſt, ex rebus illis quæ carmine laudari meruerint ac ſolent. Metonymia adjuncti.* Vaſis] *Id eſt, ſaccis. ut ſup.42.25. Synecd. gen.* Deferte] *Heb.* deſcendere facite. bringet hinab. *Vide ſup. v.7.* Opobalſami] *De hoc vide ſup.37.25. annotationes Fr. Jun.* Nuces terebinthinas] *Vide Fr. Jun.*

12 Duplum] *Invaluerat enim fames, v.1: ideoq; annona pretium auctum erat, Fr. Jun.* Acceptam referte] *Verto ſimpliciter,* referte. *Heb.* redire facite.

13 Fratrem] *Benjaminem.*

14 *Deus* autem fortis &c.] *Verto ſimpliciter,* Deus autem omnipotens. Miſericordiam] *Heb.* viſcera. *Metonymia ſubjecti.* Alterum] *Simeonem. ſup.42.24.* Quum orbatus fuero, orbatus fuero *Verba ſunt viri ſe & rerum ſuarum eventum committentis voluntati Dei. Similis phraſis eſt Eſther 4.16. Fr. Jun.*

15 Homines] *Vel, viri. nempe filii Jacobi.* Cum Benjamine] *Malim,* & Benjamine. *Heb.* Acceperunt munus &c. & Benjaminem.

16 Animalia] *Heb.* mactationem. *id eſt, animalia quæ mactari ſolent ad convivium, Fr. Jun. Metonymia adjuncti.*

18 Sed timuerunt] *Malim,* Timuerunt autem. *Non enim eſt antitheſis, ſed ſimplex tranſitio ab una parte narrationis ad aliam.* De cauſa] *Heb.* Super verbum. *id eſt, propter rem.* Volutetur]

Nempe

Nempe dominus terræ is autem erat Joſeph. Mancipet ſervos] *Hebr.* accipiat in ſervos.

20 Dixeruntque] *Per unum aliquem ex ipſis, ut mox ſequentia oſtendunt. Fr.Jun. Synecdoche integri.* Attende ad me] *Ellipſis pathetica, recepta in orationibus vehementiſſimis, ut infra 44.18. Fr.Jun.* Tantummodo deſcenderamus] *Heb.* deſcendendo deſcenderamus.

21 Quum veniſſemus &c.] *Quia compendio utuntur, non accuratè omnia ut contigerant, narrant: nam unus in diverſorio, reliqui domi pecuniam reſtitutam invenerant. ſup. 42.27. & 35. Fr.Jun.*

23 Pax ſit vobis] *Id eſt, tranquillo ſitis animo, Fr.Jun.*

24 Lavalent pedes] *Confer ſup. 18 4.*

26 Sumturos cibum] *Heb.* comeſturos panem. *Synecdoche membri.* *Honorem habuerunt* illi incurvantes ſe] *Malim ſine ſupplemento,* Et incurvaverunt ſe ei. *id eſt, in honorem ejus.* In terram] *Malim,* terram verſus.

27 Rogabat] *Interrogans.* De proſperitate] *Heb.* de pace. *Synecd. membri.* An proſperè eſt] *Heb.* an pax eſt. *Sic v. ſeq.*

30 Viſcera miſericordiæ] *Verto ſimpliciter,* viſcera. *Interim eſt hic periphraſis miſericordiæ. Sic 1. Reg. 3. v. 26.* Quoddam] *In Hebræo eſt articulus* ה *poſitus deixios.*

31 Continebat ſe] *A lachrymis, ut inf. 45.1. Fr.Jun.* Cibum] *Heb.* panem. *Synecd. ſpec.*

32 Et ſeorſim] *Prout ejus dignitas poſtulabat.* Verò] *Malim,* item. Abominationi id eſt] *Propterea quod Hebræi erant paſtores & mactare ſolebant boves & alias animantes quas Ægyptii pro diis colebant. Vide inf. 46.34. & Exod. 8. 26.*

33 Minorem ætatem] *Heb.* parvitatem. *Synecdoche generis.* Mirabundi reſpicerent] *Heb.* mirarentur alter ad alterum. *ſcil. reſpicientes. Ellipſis.* Alter ad alterum] *Hebr.* Vir ad proximum ſuum.

34 Convivati ſunt] *Hebr.* biberunt. *Synecdoche membri. Sic Eſther 3. v. 15. & 7. v. 1. Et ſic convivium à bibendo apud Hebræos nomen accepit, ut συμπόσιον apud Græcos.* Affatim biberunt] *Heb.* inebriati ſunt. *hoc eſt, cum vinis ſenſerunt, non ſolùm ſiti extinctâ, ſed etiam corde exhilarato. Sic accipitur inebriandi verbum Hagg. 1. v. 6. Johan. 2. v. 10.*

OBSERVATIONES EX CAP. XLIII.

Ex v. 1. & ſeqq. Exemplum φιλοστοργίας, nempe amoris parentis in Jacobo erga Benjaminem. *Philoſtorgia.*

2 Ex v. 11. 12. 13. Exemplum prudentiæ in Jacobo, in adhibendis idoneis mediis ad placandum dominum Ægypti, nempe miſſione ampliorum ac ſplendidiorum munerum, & reſtitutione pecuniæ per ignorantiam domum relatæ, & miſſione Benjaminis. *Prudentia. Media.*

3 Ex v. 14. Exemplum pietatis in eodem Jacobo: qui & precatur Deum ut Benjaminem ſibi incolumem reſtituat, & interim acquieſcit in bona Dei voluntate. *Pietas.*

4 Ex v. 16. & ſeqq. Exemplum prudentis & magnanimi viri in Joſepho: qui fratribus cum Benjamine, ut juſſi erant, reverſis, non ſtatim ſeſe illis patefacit: ſed patefactionem ſui differt, donec adhuc ſemel conſcientiam eorum, idque vehementiſſimè, percellat (ut narrabitur cap. ſeq.) & ita eos ad ſeriam pœnitentiam ſceleris in ipſum admiſſi adducat. *Prudentia. Magnanimitas.*

5 Ex v. 18. Conſcientia mala parit metum etiam ibi ubi nullum periculum ſubeſt, & in illis negotiis in quibus aliquis innocens eſt. *Conſcientia.*

6 Ex v. 19. & ſeqq. Exemplum ingenuæ purgationis ſui à ſuſpicione criminis. *Purgatio ſui.*

7 Ex v. 23. Exemplum humanitatis in perturbatis conſolandis. *Humanitas.*

8 Ex verſ. 24. 27. 29. 33. 34. Exempla humanitatis in hoſpitibus excipiendis, duorum unum in miniſtro Joſephi, alterum in ipſo Joſepho. *Humanitas.*

9 Ex v. 26. Exemplum veritatis Dei in ſervandis promiſſis. Promiſerat Deus Joſepho, fore ut fratres ipſum adorarent: id hic iterum effectum dat. *Veracitas Dei. Promiſſiones Dei.*

10 Ex v. 30. Exemplum amoris fraterni. *Amor fraternus.*

11 Ex verſu ultimo. Quæritur, an non peccarit Joſeph & fratres ejus, quòd inebriati ſunt? Reſpondeo, non peccarunt: quia inebriandi verbum hic non ſignificat vino ſeſe ingurgitare, ſed bibere liberaliùs ad hilaritatem: ſicut in ſcholiis declaratum eſt. *Ebrietas.*

CAPUT XLIV.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi & narratur, quomodo conſternaverit fratres graviſſimè criminatione ſimulatâ furti, tanquam commiſſi in ſcypho ipſius apud Benjaminem invento.

Tr. & J.

Deinde præcepit Joſeph *ei qui præerat domui ſuæ, dicendo: Imple manticas hominum iſtorum cibario, quantum poterunt ferre: & repone pecuniam cujuſque in ore manticæ ſuæ:*

2 *Scyphum verò meum, ſcyphum argenteum, ponito in ore manticæ minimi, & pecuniam annonæ ejus: itaque fecit ſecundum verbum Joſephi quod locutus fuerat.*

3 Poſtero *mane illuxerat, quando homines iſti dimiſſi ſunt, ipſi cum aſinis ſuis.*

4 *Ipſi egreſſi civitate illa non longè abſceſſerant, quum Joſephus dixit ei qui præerat domui ſuæ, Surge, perſequere homines iſtos: & ubi aſſequutus fueris eos, dices eis, Cur rependitis malum pro bono?*

5 *Nonne ille eſt in quo ſolet dominus meus bibere? & nonne ipſe experimento certò didicerit per illum* quales ſitis? *malè egiſtis quod feciſtis* illud.

6 *Aſſequutus itaque eſt eos, & alloquutus verbis ejuſmodi.*

7 *Ii verò dixerunt illi, Quare loquitur dominus meus talia verba? abſit ſervis tuis, ut faciant rem ejuſmodi.*

8 *En pecuniam quam inveneramus in ore manticarum noſtrarum, retulimus ad te è regione Cenahanæa: quomodo ergo furati eſſemus è domo domini tui argentum vel aurum?*

9 *Apud quem ex ſervis tuis repertum fuerit, is moriturus eſt: quin etiam nos erimus domino meo ſervi.*

10 *Qui dixit, Jam etiam prout loquuti eſtis, ſic eſto: apud quem repertum, is eſto mihi ſervus, vos autem eſtote innoxii.*

11 *Itaque feſtinaverunt demittere quiſque manticam ſuam in terram: & aperuerunt quiſque manticam ſuam.*

12 *Et ille ſcrutatus eſt, à maximo incipiens & in minimo deſinens: inventus autem eſt ſcyphus ille in mantica Benjaminis.*

13 *Tunc lacerarunt veſtimenta ſua; quumque impoſuiſſet onus quiſque aſino ſuo, reverſi ſunt in civitatem illam.*

14 *Venit itaque Jehuda cum fratribus ſuis in domum Joſephi, quum ipſe adhuc eſſet illic: & procidérunt ante faciem ejus in terram.*

15 *Dixit autem eis Joſeph, Quodnam eſt facinus iſtud quod feciſtis? an ignorabatis, virum, cujuſmodi ego* ſum, *certò poſſe experimento diſcere?*

16 *Tum dixit Jehuda, Quid dicemus domino meo? quid eloquemur? aut quo purgaremus nos? Deus ipſe deprehendit iniquitatem ſervorum tuorum, ecce nos ſervos domino meo, tum nos quam eum in cujus manu inventus eſt ſcyphus ille.*

P.

Deinde præcepit *Joſeph* ei qui præerat domui ipſius, dicendo: Imple manticas virorum iſtorum cibo, quantum poterunt ferre: & repone pecuniam cujuſque in ore manticæ ejus:

2 Scyphum verò meum, ſcyphum argenteum, ponito in ore manticæ minimi, & pecuniam annonæ ejus: itaque fecit ſecundùm verbum Joſephi quod locutus fuerat.

3 *Quum* mane illuceſceret, viri iſti dimiſſi ſunt, ipſi cum aſinis ſuis.

4 Quum verò ipſi egreſſi civitate non longè abſceſſiſſent, Joſeph dixit ei qui præerat domui ipſius, Surge, perſequere viros iſtos: & ubi aſſequutus fueris eos, dicito eis, Cur rependiſtis malum pro bono?

5 Nonne ille eſt ex quo ſolet dominus meus bibere? Itaque ipſe experimento certò diſcet per illum *quales ſitis*. Malè egiſtis in eo quod feciſtis.

6 Aſſequutus itaq; eſt eos, & alloquutus verbis ejuſmodi.

7 Ipſi verò dixerunt ei, Quare loquitur dominus meus talia verba? Abſit à ſervis tuis, ut faciant rem ejuſmodi.

8 En pecuniam quam inveneramus in ore manticarum noſtrarum, retulimus ad te è regione Canaanis: quomodo ergo furati eſſemus è domo domini tui argentum vel aurum?

9 Apud quem è ſervis tuis repertus fuerit, is moritor: quin etiam nos erimus domino meo ſervi.

10 Qui dixit, Jam etiam ſicut loquuti eſtis, ſic eſto: apud quem repertus, is eſto mihi ſervus; vos autem eſtote impunes.

11 Itaque feſtinaverunt demittere quiſque manticam ſuam in terram; & aperuerunt quiſque manticam ſuam.

12 Et ille ſcrutatus eſt, a maximo incipiens & in minimo deſinens: inventus autem eſt ſcyphus ille in mantica Benjaminis.

13 Tunc lacerarunt veſtimenta ſua; quumque impoſuiſſet onus quiſque aſino ſuo, reverſi ſunt in civitatem.

14 Venit itaque Juda cum fratribus ſuis in domum Joſephi, quum ipſe adhuc eſſet illic: & ceciderunt ante faciem ejus in terram.

15 Dixit autem eis Joſeph, Quale nam eſt facinus iſtud quod feciſtis? an ignorabatis, virum, cujuſmodi ego *ſum*, certò poſſe experimento diſcere?

16 Tum dixit Juda, Quid diceremus domino meo? quid eloqueremur? aut quo purgaremus nos? Deus deprehendit iniquitatem ſervorum tuorum, ecce nos ſervos domino meo, tam nos quàm eum in cujus manu inventus eſt ſcyphus ille.

17 Et ille, *Abſit mihi, inquit, Ut faciam hoc: vir ille in cujus manum inventus eſt ſcyphus, is eſto meus ſervus, vos autem aſcendite cum pace ad patrem veſtrum.*

18 *Sed accedens ad eum* Jehuda *dixit,* Attende *ad me domine mi: loquatur quaſo ſervus tuus verbum audiente domino meo, nec accendatur ira tua in ſervum tuum: nam tu es perinde ut Parho.*

19 *Dominus meus interrogaverat ſervos ſuos, dicendo; Eſtne vobis pater aut frater?*

20 *Diximus verò domino meo, Eſt nobis pater ſenex & natus ſenectutis* frater *minimus: frater autem ejus mortuus eſt, & relictus eſt ipſe ſolus ex matre ſua, ideò pater ejus diligit ipſum.*

21 *Dixiſti ſervis tuis, Facite ut deſcendat ad me; & oculis meis intuear illum.*

22 *Et quamvis diceremus domino meo, Non poterit puer ille relinquere patrem ſuum: ſimul ac reliquerit patrem ſuum, morietur pater:*

23 *Dixiſti ſervis tuis, Niſi deſcenderit frater veſter minimus vobiſcum, non amplius deinceps videbitis faciem meam.*

24 *Fuit que, quum aſcendiſſemus ad ſervum tuum patrem meum, ut nunciaremus ei verba domini mei.*

25 *Poſtea dicente patre noſtro, Revertimini, comparate nobis parum cibarii:*

26 *Diximus, Non poſſumus deſcendere ſed ſi fuerit frater noſter minimus nobiſcum, deſcendemus, quia non poſſumus videre faciem illius viri, ſi frater hic noſter minimus non fuerit nobiſcum.*

27 *Dixit autem ſervus tuus pater meus nobis, Vos noviſtis duos peperiſſe mihi uxorem meam;*

28 *Digreſſo autem priore à me, dixiſſe me, Profectò omnino diſcerptus fuerit: nec vidiſſe eum hactenus.*

29 *Quòd ſi abduxeritis hunc quoque à facie mea, & obvenerit ei exitium, deduxeritis canitiem meam in ſepulcrum malo.*

30 *Nunc igitur quum venero ad ſervum tuum patrem meum, ſi hic puer non fuerit nobiſcum, prout anima illius anima hujus devincta eſt:*

31 *Accidet ut moriatur, quum puerum hunc non adeſſe viderit: ſic deduxerint ſervi tui canitiem ſervi tui patris noſtri mœrore in ſepulcrum.*

32 *Cùm ſervus tuus ſpoponderit pro hoc puero* abducturus *à patre meo, dicendo, Niſi reduxero eum ad te, utique peccavero in patrem meum omnibus diebus:*

33 *Ideò nunc maneat quaſo ſervus tuus loco hujus pueri ſervus domino meo. hic autem puer aſcendat cum fratribus ſuis.*

34 *(Nam quomodo aſcenderem ad patrem meum, cùm hic puer non erit mecum?) ne videam illud malum quod deprehenſurum eſt patrem meum.*

17 Et *ille,* Abſit à me, inquit, ut faciam hoc. Vir ille in cujus manu inventus eſt ſcyphus, is *eſto* mihi ſervus, vos autem aſcendite cum pace ad patrem veſtrum.

18 Sed accedens ad eū Juda dixit, *Attende* ad me, domine mi: loquatur quæſo ſervus tuus verbum audiente domino meo, nec exardeſcat naſus tuus in ſervum tuum: nam tu *es* par Pharaoni.

19 Dominus meus interrogaverat ſervos ſuos, dicendo; Eſtne vobis pater aut frater?

20 Diximus verò domino meo, Eſt nobis pater ſenex & natus ſenectutis *frater* minimus: frater autem illius mortuus eſt, & relictus eſt ipſe ſolus ex matre ſua; ideò pater ejus amat ipſum.

21 Tum dixiſti ſervis tuis, Deducite eum ad me, ut oculis meis intuear illum.

22 Et quum diceremus domino meo, Non poterit adoleſcens relinquere patrem ſuum: ſimul ac reliquerit patrem ſuum, morietur pater:

23 a Tum dixiſti ſervis tuis, Niſi deſcenderit frater veſter minimus vobiſcum, non ampliùs deinceps videre debetis faciem meam. a Sup.42.20. & 43.3.

24 Quumq; aſcendiſſemus ad ſervum tuum patrem meum, indicavimus ei verba domini mei.

25 Poſtea dicente patre noſtro; Revertimini, emite nobis parum cibi:

26 Diximus, Non poſſumus deſcendere: *ſed* ſi fuerit frater noſter minimus nobiſcum, deſcendemus, quia non poterimus videre faciem illius viri, ſi frater noſter minimus non fuerit nobiſcum.

27 Dixit autem ſervus tuus pater meus nobis, Vos noviſtis duos peperiſſe mihi uxorem meam;

28 Digreſſo autem priore à me, dixiſſe me, Profectò omnino b diſcerptus eſt: nec vidi eum hactenus. b Sup.37.33.

29 Quòd ſi abduxeritis hunc quoque à facie mea, & obvenerit ei exitium; deduxeritis canitiem *meam* in ſepulchrum mœrore.

30 Nunc igitur quum venero ad ſervum tuum patrem meum, ſi hic adoleſcens non fuerit nobiſcum; prout anima illius animæ hujus devincta eſt:

31 Accidet ut moriatur, quum adoleſcentem hunc non adeſſe viderit: ſic deduxerint ſervi tui canitiem ſervi tui patris noſtri mœrore in ſepulchrum.

32 Quum *autem* ſervus tuus ſpoponderit pro hoc adoleſcente *abducturus eum* à patre meo, dicendo; c Niſi reduxero eum ad te, utiq; peccavero in patrem meum omnibus diebus: c Sup.43.9.

33 Ideò nunc maneat quæſo ſervus tuus loco hujus adoleſcentis ſervus domino meo: hic autem adoleſcens aſcendat cum fratribus ſuis.

34 Nam quomodo aſcenderem ad patrem meum, ſi hic adoleſcens non erit mecum? *Cavendum mihi eſt* ne videam illud malum quod deprehenſurum eſſet patrem meum.

ANALYSIS CAP. XLIV.

MEmbra hujus narrationis principalia ſunt tria:
1 Effecta deſtinata ad criminandum.
2 Criminatio prima per ſervum. v.6 & deinceps.
3 Criminatio ſecunda per ſeipſum, v.15. & deinceps.

Effecta deſtinata ad criminandum narrantur duo.
1 Occultatio ſcyphi in ſacco Benjaminis, v.1. & 2.
2 Dimiſſio præfecti domus ad perſequendum atque criminandum fratres, v.2. uſq; ad 6.

Criminatio prima narratur v.6: & deinceps amplificatur ex eventis quinque. Ea ſunt:
1 Defenſio contra crimen intentatum, v.7.8.9.
2 Inventio ſcyphi in ſacco Benjaminis, v.10.11.12.
3 Conſternatio fratrum Joſephi, v.13.
4 Reverſio ad Joſephum, v.13 & 14.
5 Proſtratio coram illo, eod. v.14.

Secunda criminatio narratur v.15: & deinceps ipſa quoque amplificatur ex eventis numero quatuor. Ea ſunt:
1 Confeſſio delicti, v.16.
2 Deditio ſui in ſervos. Ibid.
3 Poſtulatio ſolius Benjaminis, v.17.
4 Oratio Judæ, qua ſuppliciter petit, ut ipſe pro Benjamine in ſervitutem recipiatur, v.18. & deinceps.

Cæterùm oratio illa conſtat membris quatuor. Ea ſunt
1 Exordium comparatum ad conciliandum benevolentiam per humillimam petitionem audientiæ, v.18.
2 Narratio continens ſemina confirmationis, de Benjamine vix ægrè dimiſſo à patre, dimiſſo tamen ut ſatisfieret Joſepho, à v.19. uſque ad v.30.
3 Confirmatio continens utriuſque petitionis argumenta: ut ſcil. tum Benjamin dimittatur, tum ipſe pro illo detineatur. Prior petitio confirmatur ex effectu, ne ſcil. mœrore moriatur pater, ſi non redierit Benjamin, verſ.30. & 31. Poſterior petitio confirmatur ex cauſa procreante, videl. jure ſponſionis, verſ.32.
4 Concluſio continens ipſam petitionem, v.33. & annexum ... per repetitionem argumentatio principalis, v.34.

SCHOLIA IN CAP. XLIV.

MAnticas] *Saccos frumentarios.* Cibario] *Cibo. Id eſt, frumento* Metonym. *effecti.* ℣.1.

2 Scyphum] *Id eſt, profundum altumq; poculum, unde apud Hebræos nomen habet. Fr. Jun.*

5 Ille] *Scyphus* In quo] *Mahim, ex quo* Sicut dicimus, *Diliges Dominum Deum tuum* ex toto corde tuo &c. *quod Hebræi dicunt*, in toto corde tuo. Experimento certò didicerit] *Hebr.* Experiendo experiens diſcet. *Sic verſu 15. Id eſt, hoc demum facto innoteſcunt domino meo fraudes veſtræ quibus et hactenus conati eſtis illudere. Qui hæc ad divinationem referunt, Joſephum ſine cauſa magno crimine gravant, ac ſi donum cognoſcendi arcana à Deo acceptum obſcuraret, & gloriam in ſe transferret quod naturam Pharaonis quidem, quum rectus ex carcere venit, fecerat. ſup.41.16. Et vocabulo vim faciunt, cùm hic, tum ubi à Joſepho repetitur inf. v.15. Vide ſup.30.27. Fr. Jun.* Quòd feciſtis illud] *Heb. illud* quod feciſtis.

7 Dixerunt] *Unus omnium nomine dixit: ut oſtendunt verba ſequentia. Synecdoche integri.* Dominus meus] *Id eſt, tu.* Abſit ſervis tuis] *Id eſt, nobis.* Ut faciant] *Heb.* A faciendo. *id eſt, ut non faciant. Gemina negatio.* Rem ejuſmodi] *Heb.* ſecundùm verbum hoc.

9 Servis tuis] *Nobis.* Moriturus eſt] *Verto, moritor. id eſt, morte afficitor.* Domino meo, *Tibi.*

10 Prout loquuti eſtis] *Hebr.* ſecundùm verba veſtra. Reperietur] *Scyphus domini mei.* Inſontes] *Sive innocentes, ſive mundi, id eſt, impunes. Metonymia efficientis. Sic Exod.34.7 ubi verba in Hebræo ſonant, Innocentando non innocentabit. id eſt, nequaquam impunitum dimittet. Similiter Exod.20.7.*

12 Maximo] *Scil. natu. Synecd. generis. Sic mox, minimo. Hæc autem fecit ut diutius teneret in metu. ſciebat enim ſcyphum in minimi mantica eſſe: quippe cùm ipſe eum indiderat, ſup.2.*

13 Lace-

33 Laceraverunt] *Confer ſup. 37. verſu 29.* Illam] *In Hebræo eſt articulus.*

15 Quodnam eſt] *Interrogatio, qualis ſup. 42. v. 28. Q. d. quàm grave & atrox eſt.* Certò poſſe experimento diſcere] *Id eſt, rationes excogitare, quibus certò cognoſcat quod cognitu erat difficile: ut ſup. v. 5. Fr. Jun.*

16 Domino meo] *Tibi. Sic deinceps.* Servorum tuorum] *Noſtram.*

17 Ut faciam] *Heb.* à faciendo *ut ſup. 7.* Cum pace] *Sine ullo damno, Fr. Jun.*

18 Servus tuus] *Ego.* Audiente domino meo] *Hebr.* in auribus domini mei, *id eſt, tuis.* Accendatur ira tua] *Vel, exardeſcat naſus tuus. Periphraſis iræ ex effectu.* Tu es perinde ac Pharao] *Id eſt, par Pharaoni, ſcil. poteſtate. Heb.* ſic tu, ſicut Pharao.

20 Deamat] *Heb.* amat. *Sed unicè, ſeu præ cæteris filiis. Synecd. gen.* Oculis meis intuear illum] *Heb.* ponam oculum meum ſuper illum.

22 Puer] *Juvenis. Vide ſuprà 43. 8.* Ille] *In Hebræo eſt articulus.*

23 Non ampliùs deinceps videbitis] *Heb.* non addetis videre.

28 Omnino diſcerptus fuerit] *Heb.* diſcerpendo diſcerptus fuerit.

29 Malo] *Verto, mœrore, ex collatione verborum quæ habentur ſup. 42. 38. Heb.* malitiâ. *Synecd. gen. qualis ſup. 40. 7.*

30 Deuincta] *Erat alligata.*

32 Servus tuus] *Ego.* Spoponderit] *Vide ſup. 43. 9.*

34 Quomodo] *Qua fronte. Fr. Jun.* Ne videam] *Verto, Cavendum mihi eſt,* ne videam. *Ellipſis uſitata: qualis ſup. 3. 22.* Deprehenſurus eſt] *Heb.* inveniet. Eſt] *Malim, eſſet, nempe ſi me ei ſiſterem abſq; Benjamine.*

OBSERVATIONES EX CAP. XLIV.

Ex toto cap. Exemplum prudentiæ in Joſepho, terrente fratres ſuos extremè: ut eos probè humiliet, & ad ſeriam pœnitentiam ſceleris in ipſum admiſſi adducat. *Prudentia.*

2 Rurſum hic quæri poteſt de ſimulatione Joſephi: de quo vide ſupra, cap. 42. obſervat. 9. *Simulatio.*

3 Ex v. 7. 8. & 9. Qui ſibi in re aliqua benè conſcius eſt, ille intrepidè crimen ſibi falsò intentatum negat. Sicut ergo mala conſcientia trepidationem: ſic bona ſecuritatem parit. *Conſcientia.*

4 Ex v. 9. Exemplum temerariæ confidentiæ, & affirmationis rei incertæ & obligationis ſui ad pœnam. Simile exemplum in Jacobo vide ſupra cap. 31. v. 32. *Temeritas.*

5 Ex v. 11. & 12. Exemplum prudentiæ in miniſtro Joſephi: qui in ſcrutando ſcypho eum ordinem obſervat, qui fratres Joſephi diu ſuſpenſos teneat. hic enim erat iſtius actionis ſcopus, ut torquerentur metu. *Prudentia.*

6 Ex v. 14. Exemplum veritatis Dei, ut ſup. 43. 26. *Veracitas Dei.*

7 Ex v. 16. Conſcientia rebus adverſis excitatur ad ſentiendum juſtum judicium Dei. Confer ſup. 42. v. 21. *Conſcientia.*

8 Ex v. 18. & ſeqq. Exemplum ſapientis orationis. *Oratio ſapiens.*

CAPUT XLV.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi: & narratur, quomodo ſe fratribus ſuis patefecerit.

T. & J.

Quare quum non poſſet Joſeph ſe continere coram omnibus adſtantibus ſibi, exclamavit, Facite ut exeat quiſq; à me: ſic non remanſit quiſquam cum eo, quando ſe cognoſcendum præbuit Joſeph fratribus ſuis:

2 *Tunc edidit vocem ſuam cum fletu, adeò ut audierint Ægyptii, audierit etiam familia Pharaonis.*

3 *Et dixit Joſeph fratribus ſuis,* Ego ſum *Joſeph, an adhuc pater meus vivit? ſed non poterant fratres ejus reſpondere ei, quia perturbati erant ex conſpectu ejus.*

4 *Quapropter dixit Joſeph fratribus ſuis, Accedite quæſo ad me; & acceſſerunt. tum dixit,* Ego ſum *Joſeph frater veſter, quem vendidiſtis* deducendum *in Ægyptum.*

5 *Sed nunc ne vos dolore crucietis, neq; diſpliceat in oculis veſtris, quòd vendidiſtis me* adducendum *huc: nam victus cauſâ miſit me Deus ante vos.*

6 *Jam enim biennium fames* eſt *in terra: ſuperſunt autem adhuc quinq; anni, quibus non erit aratio aut meſſis.*

7 *Miſit itaq; me Deus ante vos, ut efficiat vos ſuperſtites in hac terra, & ut in vita conſervet vos, liberatione maximâ.*

8 *Nunc itaq; nequaquam vos* eſtis, qui *miſiſtis me huc, ſed Deus ipſe: qui conſtituit me patrem apud Pharaonem, & dominum toti familiæ ejus, præfectumq; in univerſa terra Ægypti.*

9 *Feſtinate, & aſcendite ad patrem meum: & dicite ei, Sic ait filius tuus Joſeph, Conſtituit me Deus dominum toti Ægypto: deſcende ad me, ne ſubſiſtito:*

10 *Ut habites in terra Goſchenis, & ſis vicinus mihi, tu & filii tui, & filii filiorum tuorum, greгesq; tui & armenta tua, & omnia quæ* ſunt *tibi:*

11 *Et te ſuſtentem ibi: quia adhuc quinq; annos* futura eſt *fames: ne pauperitate conſumaris tu, & familia tua, & omnia quæ* ſunt *tibi.*

12 *Ecce autem oculi veſtri vident, & oculi fratris mei Benjaminis, os meum* ipſum eſſe *quod alloquitur vos.*

13 *Nunciabitis igitur patri meo omnem gloriam meam in Ægypto, & quæcunq; vidiſtis: ac feſtinantes deducetis huc patrem meum.*

14 *Tum ruens in collum Benjaminis fratris ſui flebat: Benjamin quoq; flebat ad collum ejus.*

15 *Oſculatus eſt omnes fratres ſuos, flebatq; ſuper eos: poſteà demum loquuti ſunt fratres ejus cum eo.*

16 *Quum itaq; rumor iſte auditus eſſet in domo Pharaonis, dicendo, Venerunt fratres Joſephi, bonum viſum eſt in oculis Pharaonis, & in oculis ſervorum ejus.*

17 *Edixitq; Pharao Joſepho, Dic fratribus tuis, hoc facito: onerate jumenta veſtra, & abeuntes redite in regionem Canahanis.*

18 *Inde aſſumite patrem veſtrum, & familias veſtras, & redite ad me: & daturus ſum vobis quod eſt præſtantiſſimum in terra Ægypti: ita veſcimini pinguedine hujus terræ.*

19 *Tu autem Joſeph mandato inſtructus es,* hoc facito: *ſumite vobis è terra Ægypti plauſtra pro parvulis veſtris, & pro uxoribus veſtris, & deportantes patrem veſtrum redite.*

20 *At oculum veſtrum ne tædeat propter ſupellectilia veſtra: nam quod eſt præſtantiſſimum in univerſa terra Ægypti, veſtrum eſt.*

21 *Facientibus ergo ſic filiis Jiſraëlis, dedit eis Joſeph plauſtra ex mandato Pharaonis, dedit etiam eis viaticum ad iter.*

P.

Tum non potuit Joſeph ſe continere coram omnibus adſtantibus ſibi; itaque exclamavit, Facite ut exeat quiſque à me: ſic non remanſit quiſquam cum eo, quando ſe cognoſcendum præbuit Joſeph fratribus ſuis.

2 Tunc edidit vocem ſuam cum fletu; adeò ut audierint Ægyptii, audierit etiam familia Pharaonis.

3 Et dixit Joſeph fratribus ſuis, Ego *ſum* Joſeph, an adhuc pater meus vivit? Sed non poterant fratres ejus reſpondere ei, quia perturbati erant ex conſpectu ejus.

4 Quapropter dixit Joſeph fratribus ſuis, Accedite quæſo ad me, & acceſſerunt: tum dixit, *a* Ego *ſum* Joſeph frater veſter, quem vendidiſtis *deducendum* in Ægyptum. *a Act. 7. 13.*

5 Sed nunc *b* ne vos dolore crucietis, néve diſpliceat in oculis veſtris, quòd vendidiſtis me *adducendum* huc: nam victus cauſâ miſit me Deus ante vos. *b Inf. 50. 20. Pſal. 105.*

6 Jam enim per biennium fames *eſt* in terra: ſuperſunt autem adhuc quinque anni, quibus non erit aratio aut meſſis.

7 Sed miſit me Deus ante vos, ut efficiat vos ſuperſtites in terra; & ut in vita conſervet vos, liberatione maximâ.

8 Nunc itaque nequaquam vos miſiſtis me huc, ſed Deus: qui conſtituit me patrem Pharaoni, & dominum toti domui ejus, dominatoremque in univerſa terra Ægypti.

9 Feſtinate, & aſcendite ad patrem meum: & dicite ei, Sic ait filius tuus Joſeph, Conſtituit me Deus dominum toti Ægypto: deſcende ad me, ne ſubſiſtito.

10 Nam habitabis in terra Goſen, & eris vicinus mihi, tu & filii tui, & filii filiorum tuorum; oveſque tuæ & boves tui, & omnia quæ *ſunt* tibi:

11 Et ſuſtentabo te ibi: quia adhuc quinque annos *futura eſt* fames: ut ne paupertate conſumaris tu, & domus tua, & omnia quæ *ſunt* tibi.

12 Ecce autem oculi veſtri vident, & oculi fratris mei Benjaminis; os meum *ipſum eſſe* quod alloquitur vos.

13 Nunciate igitur patri meo omnem gloriam meam in Ægypto, & quæcunq; vidiſtis: ac feſtinantes *c* deducite huc patrem meum. *c Act. 7. 14.*

14 Tum ruens in collum Benjaminis fratris ſui flebat: Benjamin quoque flebat ſuper collo ejus.

15 Oſculatuſque omnes fratres ſuos, flebat ſuper eis: poſteà demum loquuti ſunt fratres ejus cum eo.

16 Quum itaque rumor iſte auditus eſſet in domo Pharaonis, dicendo, Venerunt fratres Joſephi, placuit hoc Pharaoni, & ſervis ejus.

17 Edixitq; Pharao Joſepho, Dic fratribus tuis, hoc facite: onerate jumenta veſtra, & abeuntes redite in regionem Canaanis.

18 Inde aſſumite patrem veſtrum, & familias veſtras, & venite ad me: nam daturus ſum vobis quod eſt præſtantiſſimum in terra Ægypti, ita veſcimini adipe hujus terræ.

19 Tu autem *Joſeph* mandato inſtructus es. *Quare dic eis,* Hoc facite: ſumite vobis è terra Ægypti plauſtra pro parvulis veſtris, & pro uxoribus veſtris, & deportantes patrem veſtrum venite.

20 At oculus veſter ne ægritudine afficiatur propter ſupellectilia veſtra: nam quod eſt præſtantiſſimum in univerſa terra Ægypti, veſtrum eſt.

21 Facientibus ergo ſic filiis Iſraëlis, dedit eis Joſeph plauſtra ex mandato Pharaonis; dedit etiam eis viaticum ad iter.

22 *At eis quidem omnibus donavit viritim mutandas veſtes, Benjamini verò dedit trecentos* ſiclos *argenteos, & quinq; veſtes mutandas*

23 *Patri autem ſuo miſit conſimiliter, decem aſinos portantes de rebus præſtantiſſimis Ægypti, & decem aſinas portantes commeatum, panẽq; & opſonium, patri ſuo ad iter illud.*

24 *Tandem verò quum dimitteret fratres ſuos ut abirent, edixit eis, Ne commoveamini in hoc itinere.*

25 *Sic aſcendentes ex Ægypto, venerunt in regionem Cenahanis ad Jahakobum patrem ſuum.*

26 *Cui quum renunciarent dicendo, Adhuc Joſeph vivit, & ipſum præeſſe univerſæ terræ Ægypti: defecit animus ejus, quia non credebat eis.*

27 *Sed quum eloquuti eſſent apud eum omnia verba Joſephi quibus erat alloquutus ipſos, vidiſſetq; plauſtra quæ miſerat Joſeph ad deportandum ipſum; revixit ſpiritus Jahakobi patris eorum:*

28 *Et dixit Jiſraël, Sufficit, adhuc Joſeph filius meus vivit: ibo & videbo eum antequam moriar.*

22 Ac eis quidem omnibus donavit viritim mutatorias veſtes; Benjamini verò dedit trecentos *ſiclos* argenteos, & quinque veſtes mutatorias.

23 Patri autem ſuo miſit iſta: decem aſinos portantes de rebus præſtantiſſimis Ægypti; & decem aſinas portantes commeatum, panem & opſonium, patri ipſius ad iter illud.

24 Quumque dimitteret fratres ſuos ut abirent, dixit eis, Ne iraſcimini in hoc itinere.

25 Sic aſcendentes ex Ægypto; venerunt in regionem Canaanis ad Jacobum patrem ſuum.

26 Cui quum indicarent dicendo, Adhuc Joſeph vivit, & ipſum dominatorem eſſe in univerſa terra Ægypti: diſſolutum ſuit cor ejus, quia non credebat eis.

27 Sed quum eloquuti eſſent apud eum omnia verba Joſephi quibus erat alloquutus ipſos, vidiſſetque plauſtra quæ miſerat Joſeph ad deportandum ipſum, revixit ſpiritus Jacobi patris eorum:

28 Et dixit Iſraël, Sufficit, adhuc Joſeph filius meus vivit: ibo & videbo eum antequam moriar.

ANALYSIS CAP. XLV.

Membra hujus narrationis principalia ſunt duo, videlicet:

1 Forma ſeu modus agendi.
2 Eventa.

Forma patefactionis conſiſtit in tribus actionibus, videl.

1 Remotione arbitrorum, v.1.
2 Fletu, v.2.
3 Apertâ ſui indicatione, v.5.

Eventa narrantur quatuordecim. Ea ſunt

1 Conſternatio fratrum, in fine verſus tertii.
2 Conſolatio eis adhibita a Joſepho, a v.4. uſq; ad 9.
3 Mandatum de patre adducendo cum familia, cum promiſſione alendi ipſos, a v.9. uſq; ad 14.
4 Oſculatio fratrum, v.14. & 15.
5 Pharaonis erga illos munificentia in duabus rebus poſita, pollicitatione habitationis, & commodatione plauſtrorum, à v.16. uſque ad 21.
6 Joſephi erga eos beneficentia, poſita in quinque rebus. Eæ ſunt:
 1 Prohibitio plauſtrorum, v.21.
 2 Præbitio viatici, ibid.
 3 Donatio veſtium, v.22.
 4 Munera ferenda patri, v.23.
 5 Admonitio de colenda inter ipſos pace, v.24.
7 Reditus ad Jacobum, v.25.
8 Nuntius de vita & dominatu Joſephi, v.26.
9 Deliquium animi in Jacobo, ibid.
10 Derogata nuntio fides, ibid.
11 Nuntii confirmatio, v.27.
12 Recreatio Jacobi & fides nuntio habita, ibid.
13 Gratulatio ejuſdem propter vitam Joſephi, v.28.
14 Teſtificatio de ſuo propoſito ad illum proficiſcendi, ibid.

SCHOLIA IN CAP. XLV.

v.1. Continere] *Quum ſe lachrymis & verbis fratribus declararet præ commoti animi vehementia. ſic ſup. 43. v. 31. Fr. Jun.* Quiſque] *Omnis vir nempe qui eſt ex domeſticis meis. Synecd. gen. Sic mox iterum.*

2 Ægyptii] *Juſſi exire, quum nondum abeſſent procul. Fr. Jun.* Audierit] *Ex ſermone aliorum, ut inf. v. 16 Fr. Jun.*

3 Ex conſpectu ejus] *Heb.* à facie ejus.

5 Diſpliceat] *Heb.* exardeſcat. Victus causâ] *Malim*, conſervationis causâ, *ſive*, ſuſtentationis causâ. *Heb.* vivificationis causâ: *id eſt, ut vos in vita conſervarem durante iſtâ fame. Quanquam & altera verſio conſtare poteſt, cujus ſimile exemplum reperitur Jud. 17. 10. Et ſic Græci βίος & βιοτὴν dicunt pro cibo quo vita ſuſtentatur. Meton. effecti.*

6 In terra] *Heb.* in medio terræ.

7 Ut efficiat vos ſuperſtites] *Heb.* ad ponendum vos reſiduum, ſive reliquias. *In voce* לָכֶם *præpoſitio* ל *valet articulum accuſativi caſus. Sic mox iterum.* In vita conſervet vos] *Heb.* vivificet vos. Maximâ] *Heb.* magnâ.

8 Vos eſtis qui miſiſtis] *Malim ſine ſupplemento:* Nequaquam vos miſiſtis me. *Sed pronomen* vos *pronuntiandum emphaticè, propter antitheſin.* Patrem] *Præcipuum conſiliarium quem ille veneratur ut patrem, Metaph.*

10 Goſchenis] *Regione paſcuâ, & fertiliſſimâ totius Ægypti, Cahanææ vicinâ, nec multum ab Oniu regiâ urbe & Joſephi domicilio diſſitâ, Fr. Jun. apud quem (ſi placet) vide hac de re plura.*

11 Ne paupertate] *Verto, Videndum tibi,* ne paupertate &c. *Ellipſis uſitata.*

13 Gloriam] *Magnificentiam, opulentiam, ſplendorem, honorem.*

16 Rumor iſte] *Heb.* vox iſta. *Synecdoche generis. Qualis etiam occurrit Act. 2. v. 6.* Bonum viſum eſt] *Hebr.* bonum fuit. *Cæterùm bonum eſſe aliquid in oculis alicujus, phraſi Hebræâ eſt aliquid alicui placere.* Servorum] *Conſiliariorum. Synecdoche generis.*

17 Jumenta veſtra] *Aſinos veſtros. ex collatione ſup. 44. v. 18. Synecd gen.* Abeuntes redite] *Heb.* ite intro ite.

18 Redite] *Heb.* Venite. Quod eſt præſtantiſſimum in terra Ægypti] *Heb.* Bonitatem terræ Ægypti. *hoc eſt, optimam illius partem.* Pinguedine] *Verto*, adipe. *quod vox Hebræa propriè ſignificat. Per adipem autem Hebræi metaphoricè ſignificare ſolent rei cujusq; præſtantiſſimam partem, quod adeps in cibo ſuaviſſimus ſit, ut percipitur ex Pſal. 63 v 6. Similiter exempla hujus metaphoræ vide Num. 18. v. 12. & Pſal. 147. v. 14. in quibus locis nominatur adeps olei, vini, & tritici, pro oleo, vino, tritico præſtantiſſimo. Ergo per adipem terræ intelligitur hic adeps fructuum terræ, id eſt ſelectiſſimi fructus terræ.*

19 Deportantes] *Heb.* Suſtollite. *nempe in plauſtrum ſive currum.*

20 Oculum veſtrum ne tædeat] *Verto*, oculus veſter ne ægritudine afficiatur. *Heb.* Oculus veſter ne parcat, *vel*, ne utatur clementiâ erga ſupellectilia veſtra *Metonymia effecti metaphorica. nam quum ægritudine afficimur propter alicujus miſeriam, movemur hinc ad clementiam erga illum exercendam eiq; parcendum. Germani hic propriè utuntur verbo* dauren. *ut*, Laſſet euch ewern hausrath nit dauren/ *ſcil.* daß jhr jhn müſſet dahinden laſſen. *Sic Jon. 4 v. penult. In parte re me, pro clementia mortis erga ricinum pro quo latinè decertur, Tu ægritudine afficeris propter ricinum, ſcil. per vermem corruptum. quod Germanicè dicitur commodiſſimè atq; elegantiſſime,* Es dauret dich des kürbes. Propter ſupellectilia veſtr*a*] *Quod ſcil cogemini ea relinquere.* Quod eſt præſtantiſſimum &c.] *Heb.* bonitas totius terræ, *ut v 18.*

21 Ex mandato] *Heb.* ſecundùm os. *Meton. effic & ſynecd. gen.* Viaticum] *Ut ſup. 42 25.*

22 Mutandas veſtes] *Malim*, mutatorias veſtes. *Heb* mutationes veſtium, *pro veſtes mutationum. hypallage.* Argenteos] *Heb.* argenti. *Genitivus materiæ.*

23 Conſimiliter] *Heb.* ſecundùm hanc. *id eſt, ſecundùm hoc,* κατὰ ταῦτα. De rebus præſtantiſſimis] *Heb* de bonitate. *ut ſup. 18. & 20.* Commeatum] *Frumentum.* Panis & opſonii] *Verto*, & panes & opſonium. *Heb* panem, *per ſynecd. membri.*

24 Commoveamini] *Scil. ira. Vel*, iraſcamini. *nempe alii aliis propter venditionem mei. quam alii ſuaſerunt, alii perſuaſeri ſibi paſſi ſunt, unus (nempe Ruben) ignoravit.*

26 Defecit animus ejus] *Heb.* diſſolutum fuit cor ejus. *Metaphora.*

27 Revixit] *Heb.* vixit.

OBSERVATIONES EX CAP. XLV.

Ex v.1. & 2. item v.14.15. Vis amoris fraterni. *Amor fraternus.*

2 Ex verſu 3. Vis malæ conſcientiæ. Confer ſupr. 42. verſu 18. *Conſcientia.*

3 Ex verſ.4. & ſeqq. Exemplum manſuetudinis in condonandis injuriis. *Manſuetudo. Placabilitas*

4 Ex verſ.5.7. & 8. Deus ſuâ providentiâ peccatis hominum bene utitur: & mala hominum conſilia ad bonum finem dirigit. *Providentia Dei.*

5 Item, quoties nobis inſperatum aliquod bonum accidit, id Deo authori, quoties occaſio fert, cum laude acceptum ferendum eſt. *Gratiarum actio.*

6 Ex v.9. & ſeqq. item ex v.21. & ſeqq. Exemplum pietatis erga parentes & propinquos. *Pietas.*

7 Ex v.16. & ſeqq. Cui Deus bene vult, ei animos potentiorum conciliat, ut ipſum omni ratione juvent ac beneficiis proſequantur. *Gubernatio Dei.*

8 Ex v.26. Vis ſemel conceptæ ac penitus infixæ opinionis: nempe quòd difficulter ſe patitur evelli. *Opinio.*

9 Ex v.27. & 28. Vis amoris paterni, item læti nuntii inſperati. *Amor paternus. Nuntium.*

CAPUT XLVI.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi, itemque Jacobi. & narratur, quomodo Jacob cum familia in Ægyptum profectus ſit, & quomodo eum Joſeph exceperit.

T. & J.

Profectus itaq; Jiſraël cum omnibus quæ erant ipſi, venit in Beer-ſchebah, ubi mactavit victimas Deo patris ſui Jitzchaki.

2 *Et alloquens Deus Jiſraëlem in viſionibus nocturnis, dixit, Jahakob, Jahakob.* [illegible] *dicente, Ecce me.*

3 *Dixit, Ego ſum Deus ille fortis, Deus patris tui: ne timeas à deſcenſu in Æ*[illegible]*tum: nam* [illegible] *magna efficiam te ibi.*

4 *Ego deſcendam tecum in Ægyptum, & ego faciam ut aſcendas, ſimiliter aſcendendo tecum: & Joſeph imponet manum ſuam oculis tuis.*

5 *Surrexit ergo Jahakob* profecturus *è Beer-ſchebah. deportaveruntq; filii Jiſraëlis Jahakobum patrem ſuum, parvulosq; ſuos, & uxores ſuas plauſtris, quæ miſerat Parhoh ad deportandum eum.*

6 *Aſſumſerunt quoq; pecora ſua, & facultates ſuas quas comparaverant in* [illegible]*ne Cenahanæ, & pervenerunt in Ægyptum; Jahakob & univerſum ſemen ejus cum eo:*

7 *Filios* [illegible] *& filios filiorum ſuorum ſecum, filias ſuas & filias filiorum ſuorum, denique totum ſemen ſuum, deduxit ſecum in Æ*[illegible]*tum.*

8 *Hæc autem* ſunt *nomina Jiſraëlitarum venientium in Ægyptum, Jahakob & filii ejus: primogenitus Jahakobi, Reuben.*

9 *Filii autem Reubenis, Chanoc, & Pallu, & Chetzron, & Carmi.*

10 [illegible] *filii* [illegible]*imhonis, Jemuel, & Jamin, & Ohad, & Jacin, &* [illegible] *quoq; filius cujuſdam Cenahanitidis.*

11 [illegible]*, Gerſchon, Kehath, & Merari.*

12 [illegible] *Jehuda, Her, & Onan, & Schela, & Peretz cum Ze*[illegible] *mortuus erat Her & Onan in regione Cenahanæ: ſed e*[illegible] *Peretzi, Chetzron, & Chamul.*

13 *Et filii Jiſſacaris, Tholah, & Puva, & Job, & Schimron.*

14 *Et* [illegible] *Zebulonis, Sered, & Elon, & Jachleel.*

15 *Hi ſunt filii Leæ, quos pepererat Jahakobo in Padane Syriæ,* [illegible] *Dina filia ejus, omnes animæ, ipſe, filii ejus, filiæq; ejus,* [illegible] *tres.*

16 *Et filii Gadis, Tzaphjon, & Chaggi, Schuni, & Etzbon, Heri* [illegible]*dis & Areli.*

17 *Et filii Aſcheris, Jimna, & Jiſchva, & Jiſchvi, & Beriha, &* [illegible]*ach ſoror eorum: filii autem Berihæ, Cheber, & Malchiel.*

18 [illegible] *ſunt filii Zilpæ, quam dederat Laban Leæ filiæ ſuæ: & illa* [illegible] *iſtos Jahakobo, ſexdecim animas.*

19 *Filii Rachelæ uxoris Jahakobi, Joſeph, & Benjamin.*

20 *Nati autem ſunt Joſepho in terra Ægypti, quos peperit ei Aſnath filia Potipherahi Præſidis Onitarum, Menaſche & Ephrajim.*

21 *Et filii Benjaminis, Belah, & Becer, & Aſchbel, Gera, & Nahaman, Echi & Roſch, Muppim, & Chuppim, & Ard.*

22 Hi ſunt *filii Rachelæ, qui editi ſunt Jahakobo, omnes animæ quatuordecim.*

23 [illegible] *autem Danis Chuſchim.*

24 *Et filii Naphthalis, Jachtzeel, & Guni, & Jetzer, & Schillem.*

25 *Hi* ſunt *filii Bilhæ, quam dederat Laban Rachelæ filiæ ſuæ: &* [illegible] *peperit iſtos Jahakobo, omnes animæ ſeptem.*

26 *Omnes animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Jahakobo in Ægy*[illegible] *è femore ejus, exceptis uxoribus filiorum Jahakobi, omnes* [illegible]*aginta ſex* erant.

27 [illegible] *autem Joſephi qui editi ſunt ei in Ægypto,* ſunt *animæ duæ.* [illegible] *animæ familiæ Jahakobi, quæ venit in Ægyptum,* ſunt [illegible]*a.*

28 *Jehudam autem miſerat ante ſe ad Joſephum, qui præmoneret* eum [illegible] *obviam ſibi in Goſchenem: ut convenirent in terram Goſchenis.*

29 *Jungens* [illegible]*oſeph currum ſuum aſcendit obviam Jiſraëli patri ſuo in* [illegible]*enem: quumq;* Joſeph *ſe aſpiciendum obtuliſſet ei, irruit Jahakob in collum ejus, flevitq; ad collum ejus diu.*

30 *Et dixit Jiſraël Joſeph, Moriar hac vice: quandoquidem vidi faciem tuam, quum tu adhuc vivis.*

31 *Deinde dixit Joſeph fratribus ſuis & familiæ patris ſui, Aſcendam ut renunciem Parhoni: & dicam ei, fratres mei & familia patris mei quæ* erat *in regione Cenahanis venerunt ad me.*

32 [illegible]unt *autem homines iſti paſtores gregis, nam homines pecua*[illegible] *regesq; ſuos & armenta ſua & quæcunq;* erant [illegible]

33 *Erit autem quum vocaverit vos Parhoh, ut dicat, quæ ſunt opera veſtra?*

34 [illegible] *dicetis, Homines pecuarii fuerunt ſervi tui ab adoleſcentia noſtra, tum nos tum majores noſtri, ut habitetis in terra Goſch*[illegible] *quia abominatio* eſt *Ægypto omnis paſtor gregis.*

P.

PRofectus itaque Iſraël cum omnibus quæ *erant* ipſi, venit Berſabam; ubi mactavit victimas deo patris ſui Iſaaci.

2 Et alloquens Deus Iſraëlem in viſionibus nocturnis, dixit, Jacob, Jacob: quo dicente, Ecce me.

3 Dixit, Ego *ſum* Deus, deus patris tui: ne metuto deſcendere in Ægyptum: nam gentem magnam efficiam te ibi.

4 Ego deſcendam tecum in Ægyptum, & ego reducam quoque te certiſſimè: & Joſeph imponet manum ſuam oculis tuis.

5 *a* Surrexit ergo Jacob è Berſaba: deportaveruntque filii Iſraëlis Jacobum patrem ſuum, parvulosque ſuos, & uxores ſuas plauſtris, quæ miſerat Pharao ad deportandum eum. *a* Act. 7.15.

6 Aſſumſerunt quoque pecora ſua, & facultates ſuas quas acquiſiverant in regione Canaanis, & *b* pervenerunt in Ægyptum; Jacob & univerſum ſemen ejus cum eo. *b* Joſ. 24.4. Pſal. 105.23. Eſa. 52.4.

7 Filios ſuos & filios filiorum ſuorum ſecum, filias ſuas & filias filiorum ſuorum, denique totum ſemen ſuum, deduxit ſecum in Ægyptum.

8 Hæc autem *ſunt* nomina Iſraëlitarum qui venerunt in Ægyptum; Jacobi & filiorum ejus. *c* Primogenitus Jacobi, Ruben. *c* Exod. 1.2. & 6.14. 1. Chr. 5.3.

9 Filii autem *d* Rubenis; Hanoch, & Pallu, & Hetsron, & Charmi. *d* Exod. 6.15. 1. Chr. 4.24.

10 Et filii *e* Simeonis, Jemuel, & Jamin, & Ohad, & Jachin, & Tſohar, Saul quoque filius cujusdam Canaanitidis. *e* Exod. 6.16. 1 Chr. 6.1. & 16.

11 Et filii *f* Levi. Gerſon, Kahath, & Merari. *f* 1. Chr. 2.3.

12 Et filii *g* Judæ, Ger, & Onan, & Sela. & Phares cum Zara: *h* (mortuus autem erat Ger & Onan in regione Canaanis.) Erant autem filii *i* Phares, Hetsron, & Hamul. *g* Sup. 38.3. 7. & 10. *h* 1. Chr. 2.5.

13 Et filii Iſſacharis, Tholah, & Puva, & Job, & Simron. *i* 1. Chr. 7.1.

14 Et filii Sebulonis, Sered, & Elon, & Jahleel.

15 Hi *ſunt* filii Leæ, quos pepererat Jacobo in Padane Syriæ, & una Dina filia ejus, omnes animæ, *ipſe*, filii ejus, filiæque ejus, triginta tres.

16 Et filii *k* Gadis, Tſiphjon, & Haggi, Schuni, & Etsbon: Heri & Arodi, & Areeli. *k* 1. Chr. 5.11.

17 Et filii *l* Aſeris, Jimna, & Jiſchva, & Jiſchvi, & Beriha, & Serah ſoror eorum: filii autem Berihæ, Heber, & Malchiel. *l* 1. Chr. 7.30.

18 Hi ſunt filii Silpæ, quam dederat Laban Leæ filiæ ſuæ: & illa pepererit iſtos Jacobo, ſedecim animas.

19 Filii Rahelæ uxoris Jacobi, Joſeph & Benjamin.

20 Nati autem ſunt *m* Joſepho in terra Ægypti, quos peperit ei Aſenath filia Poupheræ præſidis Oniorum, Manaſſes & Ephraim. *m* Sup. 41.50.

21 Et filii *n* Benjaminis, Belah, & Becher, & Aſchbel, Gera, & Nahaman, Ehi & Roſch, Muppim, & Huppim, & Ard. *n* 1. Chr. 7.6. & 8.1.

22 Hi *ſunt* filii Rahelæ, qui nati ſunt Jacobo; omnes animæ quatuordecim.

23 Filii autem Danis, Huſchim.

24 Et filii *o* Naphthalis; Jahtſeel, & Guni, & Jetſer, & Schillem. *o* 1. Chr. 7.13.

25 Hi *ſunt* filii Bilhæ, quam dederat Laban Rahelæ filiæ ſuæ: & *illa* peperit iſtos Jacobo; omnes animæ ſeptem.

26 *p* Omnes animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Jacobo in Ægyptum, egreſſi è femore ejus, exceptis uxoribus filiorum Jacobi, omnes animæ ſexaginta ſex *erant*. *p* Deut. 10.22.

27 Filii autem Joſephi qui nati ſunt ei in Ægypto, *ſunt* animæ duæ. *q* Sic omnes animæ domus Jacobi, quæ venerunt in Ægyptum, *ſunt* ſeptuaginta. *q* Act. 7.14.

28 Judam autem miſerat ante ſe ad Joſephum, qui præmoneret *eum* ut veniret obviam ſibi in Goſenem: deinde venerunt in terram Goſenis.

29 Jungens igitur Joſeph currum ſuum aſcendit obviam Iſraëli patri ſuo in Goſenem: quumque ſe aſpiciendum obtuliſſet ei, irruit ille in collum ejus, flevitque ſuper collo ejus diu.

30 Et dixit Iſraël Joſepho, Moriar hac vice: quandoquidem vidi faciem tuam, quum tu adhuc vivis.

31 Deinde dixit Joſeph fratribus ſuis & domui patris ſui, Aſcendam ut indicem Pharaoni: & dicam ei, Fratres mei & domus patris mei quæ *erat* in regione Canaan venerunt ad me:

32 *Sunt* autem homines iſti paſtores ovium, nam homines pecuarii *ſemper* fuerunt, oves ſuas & boves ſuos & quæcunque *ſunt* eis adduxerunt.

33 Quum igitur vocaverit vos Pharao, & dixerit, Quæ *ſunt* opera veſtra?

34 Tunc dicitote, Homines pecuarii fuerunt ſervi tui ab adoleſcentia noſtra, tum nos tum patres noſtri, ut habitetis in terra Goſen: quia abominationi *eſt* Ægyptiis omnis paſtor ovium.

ANALYSIS CAP. XLVI.

NArratio profectionis Jacobi in Ægyptum tria membra continet. Ea ſunt:

1 Initium profectionis Berſebahum uſque, v.1.

2 Confirmatio ipſius in propoſito per promiſſiones Dei, v.2. 3. & 4.

3 Continuatio itineris in Ægyptum uſque, v.5. & ſeqq. Hæc autem itineris continuatio illuſtratur ex adjuncto comitatu, v.5.6.7. item ex adjunctis facultatibus, v.6. Comitatus autem amplificatur atque illuſtratur recenſione ſpecierum, id eſt, filiorum nepotumque Jacobi, à verſ.8. uſque ad 17. ubi annectuntur illi qui jam antea erant in Ægypto. Atque hæc de profectione Jacobi in Ægyptum.

Narratio exceptionis Jacobi à Joſepho, continet membra quatuor. Ea ſunt:

1 Locus ubi eum Joſeph excepit, v.28.

2 Cauſa impulſiva quæ Joſephum movit ut in illum locum ſeſe conferret excipiendi patris cauſâ, videlicet petitio Jacobi per Judam, ibid.

3 Forma ſeu modus agendi, v.29.

4 Eventa numero tria: videlicet

1 Gratulatio Jacobi, v.30.

2 Pollicitatio Joſephi de aditu eis parando ad regem, v.31. & 32.

3 Conſilium de prudente reſponſo ad interrogata regis, ut optatam regionem conſequantur, verſ.33. & 34.

SCHOLIA IN CAP. XLVI.

v.1. BEerſchebah] *Sup.21.14. & 26.23. qua iter erat Chebrone proficiſcentis in Ægyptum, Fr.Jun.* Mactavit victimas] *Sive, ſacrificavit ſacrificia. id eſt, pecudes mactatas.* Deo patris ſui] *Qui ſe patri ejus patefecerat, & ab illo cultus fuerat. Genitivus ſubjecti vel adjuncti, diverſo reſpectu.*

2 Nocturnis] *Heb.* noctis. *Genitivus adjuncti. Eſt autem periphraſis ſomnii.*

3 *Deus* ille fortis] *Malim ſimpliciter*, Deus, ὁ Θεός. *Articulo notatur unitas Dei.*

3 Patrem gentis magnæ efficiam te] *Hebr.* in gentem magnam ponam te.

4 Deſcendam tecum] *Adero tibi deſcendenti gratioſâ protectione meâ.* *ἀνθρωποπάθεια* Et ego faciam ut aſcendas, ſimiliter aſcendendo tecum] *Malim*, Et ego faciam quoque ut certiſſimè aſcendas. *Vel*, & ego reducam quoque te certiſſimè. *Heb.* Et ego faciam aſcendere te, etiam aſcendendo. *Hoc vel per meton. effecti intelligendum eſt de poſteris Jacobi, quos Deus per Moſen ex Ægypto eduxit, & in terram Chanaan per Joſuam introduxit: vel per ſynecd. membri intelligendum eſt partim de ipſo Jacobo, quatenus cadaver ejus in terram Chanaan deportatum eſt, partim verò de poſteris illius.* Et Joſeph imponet manus] *Sic confirmatur Jacobo nuntius de Joſepho ſuperſtite, & mors quieta Joſepho adhuc vivente ac præſente promittitur, Fr.Jun.* Tuis] *Nempe quum exſpiraveris.*

6 Semen] *Filii ac nepotes: ſicut v.ſeq. declaratur.*

7 Filias ſuas & filias filiorum ſuorum] *Id eſt, filiam ſuam Dinam, v.15. & neptem ſuam Serach, v.17. Synecdoche integri qualis ſup.21. v.7. & inf. v.23.*

8 Jiſraëlitarum] *Heb.* Filiorum Jiſraëlis. *Id eſt, filiorum & nepotum, item filiæ & neptis. Synecd. membri.*

12 Mortuus erat] *Sup. cap.38. v.7. & ſeqq.*

15 Animæ] *Id eſt, homines. Synecd. membri, ſic deinceps.* Ipſe] *Hoc ſupplementum poſtulat ipſa ſumma quæ mox indicatur.* Filiæque] *Id eſt, filia Dina: ut v.7.* Triginta tres] *Excluſis numero duobus filiis Juda, Here & Onane: ut qui non venerint in Ægyptum: quippe mortui in terra Chanaan: annumerato autem ipſo Jacobo.*

19 Uxoris] *Hoc epitheton uni Rachelæ tribuitur, non item reliquis tribus Jacobi uxoribus: quia illa ſola erat legitima ejus uxor, ut liquet ex cap.29. v.18. & deinceps: item ex cap.30.*

20 Præſidis] *De hac voce vide ſup. cap.41. v.45.*

23 Filii] *Id eſt, filius. Synecd. integri, ut ſup. v.7.*

26 Egreſſi è femore ejus] *Id eſt, geniti ab eo. Periphraſis generationis è cauſa inſtrumentali & materiali.* Sexaginta ſex] *Detractis ſcil. de 70 (quæ ſumma indicatur verſu ſequenti) perſonis quinque (puta duob. filiis Juda, Her & Onan: itemque Joſepho & duob. filiis ejus) & ſumma 65 annumerato ipſo Jacobo, ut compleatur numerus 66.*

27 Editi] *Nati. Hebr.* natum eſt, *indefinitè.* Venit] *Nota, non dici.* Quæ (*ſcil. animæ*) venerunt: *hoc enim pugnaret cum verſu præcedente: ſed* Quæ (*ſcil. familia*) venit. Septuaginta] *Generalis ſumma, Jacobum, duos filios Juda, Her & Onan: Joſephum item & duos ejus filios comprehendens.*

28 Quæ præmoneret] *Heb.* ad docendum. Ut veniret obviam ſibi] *Heb.* ante faciem ſuam. Ut convenirent] *Malim*, deinde venerant, *ſcil. Jacob cum ſuis.*

29 Jungens] *Jungi curans Metonymia ſubjecti.*

30 Moriar] *Id eſt, lubens moriar. Synecd. gen.*

31 Sed] *Malim*, &.

32 Pecuarii] *Heb.* pecoris. *Genitivus adjuncti vel ſubjecti: pro diverſa conſideratione. Sic deinceps.*

33 Opera] *Actiones quotidianæ, quibus occupamini & vitam tranſigitis.*

34 Majores] *Heb.* patres. *Synecd. ſpec.* Abominationi] *Heb.* abominatio. *id eſt, res abominabilis. Metonymia effecti.* Ægypto] *Malim*, Ægyptus. *Heb.* Mitzrajim. *id eſt, poſteris Mitzrajimi. Metonymia efficientis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XLVI.

EX v.1. Longum iter ingreſſuri, Deum exemplo Jacobi, oremus, ut nos ſalvos atque incolumes deducat. *Iter.*

2 Ex v.3. & 4. In rebus perplexis Deus invocatus ſalutaria *Res perplexæ.* conſilia fidelibus ſuis ſervis ſuggerit, ut fecit hoc loco Jacobo, dubitanti an iter in Ægyptum ſuſceptum deberet continuare.

3 Ex v.5. & ſeqq. uſque ad 27. collatis cum cap.15. v.13. ſupra. *Veracitas* Exemplum veritatis Dei. Prædixerat Deus Abrahamo ſup. c.15. *Dei Promiſſiones Dei.* v.13. poſteros ipſius peregrinos fore in terra aliena: id hic effectum dare incipit.

4 Ex v.28. Exemplum prudentiæ in ſuſceptis negotiis com- *Prudentia.* modè peragendis.

5 Ex v.29. Exemplum honoris parentibus debiti. Item ex- *Honor.* emplum φιλοστοργίας geminum: unum in Jacobo, alterum in Jo- *Philoſtorgia.* ſepho.

6 Ex v.31. & ſeqq. Fratres bono conſilio juvandi ſunt. *Fratres.*

CAPUT XLVII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi & Jacobi narraturque, I Quomodo Jacobo cum ſuis contigerit poſſeſſio terræ Goſen. II. Quomodo Joſeph Ægyptios Pharaoni fecerit ſervos, v.13. &c. III Qui fuerit ſtatus Iſraëlitarum in Ægypto primis ſeptendecim annis, v.27. IV. Quomodo Jacob Joſephum ſibi obſtrinxerit jurejurando, ut ſe ſepeliret in terra Canaan, v.28. & deinceps.

T. & J.

1. V*Eniens ergo Joſeph nunciavit Parhoni, ac dixit, Pater meus & fratres mei cum gregibus ſuis & armentis ſuis, & omnibus quæ* ſunt *ipſorum, advenerunt ex regione Cenahanæa: ecce autem ipſi in terra Goſchenis.*

2 *Et partem fratrum ſuorum aſſumens, quinque,* videlicet *homines ſtatuit eos coram Parhone.*

3 *Tum dixit Parho fratribus ejus,* Quæ ſunt *opera veſtra? qui dixerunt Parhoni, Paſtor gregis* eſt quiſque *ſervorum tuorum, tum nos, tum majores noſtri.*

4 *Dixerunt inſuper Parhoni, Ad hoſpitandum in hac terra venimus, eò quòd non* eſſet *paſcuum gregibus quos* habent *ſervi tui. gravis enim* eſt *hæc fames in regione Cenahanæa: nunc itaque habitent quæſumus ſervi tui in terra Goſchenis.*

5 *Quamobrem alloquutus eſt Parho Joſephum, dicendo; Pater tuus & fratres tui venerunt ad te.*

6 *Terra Ægypti expoſita eſt tibi, in optimo* loco *hujus terræ colloca patrem tuum & fratres tuos, habitent in terra Goſchenis: quod ſi noveris, & ſint inter eos homines ſtrenui, hos conſtitues magiſtros pecuariæ ſuper* illos *qui* ſunt *mihi.*

7 *Adducens quoque Joſeph Jahakobum patrem ſuum, ſtatuit eum coram Parhone, & benedixit Jahakob Parhoni.*

8 *Tum dixit Parho Jahakobo,* Quot ſunt *dies annorum vitæ tuæ?*

P.

VEniens ergo Joſeph indicavit Pharaoni; ac dixit, Pater meus & fratres mei cum ovibus ſuis & bobus ſuis, & omnibus quæ *ſunt* ipſorum, advenerunt ex regione Canaanis: ecce autem ſunt in terra Goſenis. 1.

2 Et partem fratrum ſuorum aſſumens, quinque *videlicet* viros, ſtitit eos coram Pharaone.

3 Tum dixit Pharao fratribus ejus, Quæ *ſunt* opera veſtra? qui dixerunt Pharaoni, Paſtor ovium *eſt quiſque* ſervorum tuorum, tum nos, tum patres noſtri.

4 Dixerunt inſuper Pharaoni, Ad hoſpitandum in hac terra venimus, eò quòd non *eſſet* paſcuum ovibus quas *habent* ſervi tui. gravis enim *eſt* hæc fames in regione Canaanis: nunc itaque habitent quæſumus ſervi tui in terra Goſenis.

5 Quamobrem alloquutus eſt Pharao Joſephum, dicendo; Pater tuus & fratres tui venerunt ad te.

6 Terra Ægypti expoſita eſt tibi, in optimo loco hujus terræ colloca patrem tuum & fratres tuos. habitent in terra Goſenis. Quod ſi noveris, & ſint inter eos viri ſtrenui, hos conſtituito magiſtros pecuariæ ſuper *illos* qui *ſunt* mihi.

7 Adducens quoque Joſeph Jacobum patrem ſuum, ſtatuit eum coram Pharaone, & benedixit Jacob Pharaoni.

8 Tum dixit Pharao Jacobo, Quot *ſunt* dies annorum vitæ tuæ?

9 Dixit

9 *Dixit autem Jahakob Parhoni, Dies annorum peregrinationum mearum ſunt centum triginta annorum: pauci & mali fuerunt dies annorum vitæ meæ, neq; attigerunt dies annorum vitæ patrum meorum, quibus diebus illi peregrinati ſunt.*

10 *Quumq; benedixiſſet Jahakob Parhoni, egreſſus eſt à conſpectu Parhonis.*

11 *Collocans itaq; Joſeph patrem ſuum & fratres ſuos, dedit eis poſſeſſionem in terra Ægypti in optimo loco ejus terræ, in regione Rahmeſeſi quemadmodum præceperat Parho.*

12 *Suſtentavitq; Joſeph patrem ſuum, & fratres ſuos, & univerſam familiam patris ſui, cibo quaſi in os parvulorum indito.*

II. 13 *Quum autem cibus non eſſet in tota terra, eò quòd gravis erat fames illa valde, furebat terra Ægypti & regio Cenahanis propter famem iſtam.*

14 *Et collegit Joſeph totam pecuniam quæ inveniebatur in terra Ægypti & in regione Cenahanis pro annona quam illi comparaverant. intulitq; Joſeph pecuniam illam in domum Parhonis.*

15 *Abſumtâ itaq; pecuniâ ſuâ è terra Ægypti & è regione Cenahanis, conveniebant omnes Ægyptii ad Joſephum, dicendo, Dato nobis cibum, cur enim moreremur coram te? dato, nam defecit pecunia.*

16 *Dixit verò Joſeph, Date pecora veſtra, & dabo vobis cibum pro pecoribus veſtris, ſi defecit pecunia.*

17 *Adducentibus itaq; pecora ſua ad Joſephum, dedit eis Joſeph cibum pro equis, & pro poſſeſſo grege, & pro poſſeſſo armento, & pro aſinis: ita fecit ut tranſigerent cum cibo iſto pro omnibus pecoribus ſuis annum illum.*

18 *Sed quum abſolutus eſſet annus ille, redeuntes ad eum anno altero dixerunt ei, Celare non poſſumus dominum meum, ſed* neceſſe habemus dicere *abſumtam eſſe pecuniam, & poſſeſſionem pecoris ad dominum meum* perveniſſe: *non eſt reliquum quod exponamus domino meo, præter corpora noſtra & agros noſtros.*

19 *Quare moreremur ante oculos tuos? tum nos, tum agros noſtros* exponimus, *eme nos & agros noſtros pro cibo: & ſimus nos cum agris noſtris ſervi Parhoni, & dato ſemen, ut vivamus ac non moriamur, & agri ipſi non deſolentur.*

20 *Emit itaq; Joſeph totum agrum Ægypti Parhoni, quum venderent Ægyptii quiſq; agrum ſuum, eò quòd invaluiſſet ſupra eos hæc fames: ſic ceſſit terra ipſa Parhoni.*

21 *Ipſum verò populum tranſtulit in certas civitates, ab* una *extremitate limitis Ægypti uſq; ad* alteram *extremitatem ejus.*

22 *Tantummodo agros præſidum non emit: nam portio attributa erat præſidibus a Parhone, comedebantq; portionem ſuam quam attribuerat ipſis Parho, idcirco non vendiderunt agros ſuos.*

23 *Edixit autem Joſeph populo, En emi hodie vos & agros veſtros Parhoni: ecce vobis ſementem, ut ſeratis agros:*

24 *Sed quod erit in proventibus,* ejus *dabitis quintam Parhoni: quatuor autem partes erunt veſtra ad ſementem agri, & ad cibum veſtrum, & eorum quæ* pertinent *ad familias veſtras, & ad cibum parvulorum veſtrorum.*

25 *Qui dixerunt, Conſervaſti nobis vitam: inveniamus gratiam in oculis domini mei, ut ſimus ſervi Parhoni.*

26 *Itaq; ſancivit Joſeph illud in ſtatutum ad diem uſq; hunc de agris Ægypti, ut Parhoni tenerentur de quinta: tantummodo agri Præſidum ſolùm non ceſſerunt Parhoni.*

III. 27 *Habitantes verò Iſraëlitæ in terra Ægypti in regione Goſchenis, conſtituerunt ſe poſſeſſores in ea, fœtificaruntq; & aucti ſunt valde.*

IV 28 *Vixitq; Jahakob in terra Ægypti ſeptemdecim annos: ita fuerunt dies Jahakobi, anni vitæ ejus, centum quadraginta ſeptem anni.*

29 *Quum autem propè eſſent dies Jiſraëlis ut moreretur, accerſens filium ſuum Joſephum dixit ei, Si nunc inveni gratiam in oculis tuis pone quæſo manum tuam ſub femore meo: prout exercuiſti erga me benignitatem & fidem, ne quæſo ſepelito me in Ægypto.*

30 *Sed ubi accubuero cum patribus meis, reportabis me ex Ægypto, & ſepelies me in ſepulchro eorum: qui dixit, Ego faciam ſecundùm verbum tuum.*

31 *Dicente verò Jiſraële, Jura mihi, juravit ei. tunc incurvavit ſe Jiſraël ad cervical lecti ſui.*

9 Dixit verò Jacob Pharaoni, Dies annorum peregrinationum mearum *ſunt* centum triginta anni: pauci & mali fuerunt dies annorum vitæ meæ, neque attigerunt dies annorum vitæ patrum meorum, quibus diebus illi peregrinati ſunt.

10 Quumque benedixiſſet Jacob Pharaoni, egreſſus eſt à facie Pharaonis.

11 Collocans itaque Joſeph patrem ſuum & fratres ſuos, dedit eis poſſeſſionem in terra Ægypti in optimo loco ejus terræ, in regione Raemſes: quemadmodum præceperat Pharao.

12 Suſtentavitque Joſeph patrem ſuum, & fratres ſuos, & univerſam domum patris ſui, pane, pro ratione parvulorum.

13 Quum autem panis non eſſet in tota terra, eò quòd gravis *erat* fames illa valde, furebat terra Ægypti & regio Canaanis propter famem iſtam. II.

14 Nam collegerat Joſeph totam pecuniam quæ inveniebatur in terra Ægypti & in regione Canaanis pro annona quam illi emerant: intuleratque Joſeph pecuniam illam in domum Pharaonis.

15 Abſumtâ itaque pecuniâ è terra Ægypti & è regione Canaanis; veniebant omnes Ægyptii ad Joſephum, dicendo, Dato nobis panem; cur enim moreremur coram te propterea quòd defecit pecunia?

16 Dixit verò Joſeph, Date pecora veſtra, & dabo vobis *panem* pro pecoribus veſtris, ſi defecit pecunia.

17 Adducentibus itaque pecora ſua ad Joſephum, dedit eis Joſeph panem pro equis, & pro pecore ovium, & pro pecore boum, & pro aſinis: ita fecit ut tranſigerent cum pane iſto pro omnibus pecoribus ſuis annum illum.

18 Sed quum abſolutus eſſet annus ille, redeuntes ad eum anno ſequente dixerunt ei, Celare non poſſumus dominum meum, quòd poſtquam abſumta eſt pecunia, & jumenta quæ poſſedimus ad dominum meum *pervenerunt*: non ſit reliquum quod exponamus domino meo, præter corpora noſtra & agros noſtros.

19 Quare moreremur ante oculos tuos? tum nos, tum agros noſtros *exponimus*, eme nos & agros noſtros pro pane: & ſimus nos cum agris noſtris ſervi Pharaoni, & dato ſemen, ut vivamus ac non moriamur, & agri non deſolentur.

20 Emit itaq; Joſeph totum agrum Ægypti Pharaoni, quum venderent Ægyptii quisque agrum ſuum, eò quòd invaluiſſet ſupra eos hæc fames: ſic ceſſit terra illa Pharaoni.

21 Ipſum verò populum tranſtulit in civitates; ab *una* extremitate limitis Ægypti, uſque ad *alteram* extremitatem ejus.

22 Tantummodo agros præſidum non ėmit: nam demenſum attributum erat præſidibus a Pharaone, comedebantque demenſum ſuum quod attribuerat ipſis Pharao; idcirco non vendiderunt agros ſuos.

23 Edixit autem Joſeph populo, En ėmi hodie vos & agros veſtros Pharaoni: ecce vobis ſementem, ut ſeratis agros:

24 Sed quod erit in proventibus, *ejus* dabitis quintam Pharaoni: quatuor autem partes erunt veſtræ ad ſementem agri, & ad cibum veſtrum, & eorum qui *ſunt* in domibus veſtris, & ad cibum parvulorum veſtrorum.

25 Qui dixerunt, Conſervaſti nobis vitam: inveniamus gratiam in oculis domini mei, ut ſimus ſervi Pharaoni.

26 Itaque ſancivit Joſeph illud in ſtatutum ad diem uſque hunc de agris Ægypti, ut Pharaoni tenerentur de quinta: tantummodo agri præſidum ſolorum non ceſſerunt Pharaoni.

27 Habitantes verò Iſraëlitæ in terra Ægypti in regione Goſenis, conſtituerunt ſe poſſeſſores in ea, fœcundicaruntque & aucti ſunt valde. III.

28 Vixitque Jacob in terra Ægypti ſeptemdecim annos: ita fuerunt dies Jacobi, anni vitæ ejus, centum quadraginta ſeptem anni. IV.

29 Quum autem propè eſſent dies Iſraëlis ut moreretur, accerſens filium ſuum Joſephum dixit ei, Si nunc inveni gratiam in oculis tuis, pone quæſo manum tuam ſub femore meo: & exerceto erga me benignitatem & fidem, ne quæſo ſepelito me in Ægypto.

30 Sed ubi obdormiero cum patribus meis, reportato me ex Ægypto, & ſepelito me in ſepulchro eorum: qui dixit, Ego faciam ſecundùm verbum tuum.

31 Dicente verò *Iſraële*, Jura mihi; juravit ei. tunc incurvavit ſe Iſraël ad cervical lecti ſui.

ANALYSIS CAP. XLVII.

PARS PRIMA.

De terrâ Goſen traditâ Jacobo.

Summa eſt, poſſeſſionem terræ Goſen contigiſſe Jacobo & filiis ejus

1 Per conceſſionem regis, &

2 Immiſſionem Joſephi. Conceſſio regis declaratur

1 Ex cauſis procreantibus.

2 Ex forma ſeu modo agendi.

3 Et ex eventu. Cauſæ procreantes narrantur quatuor: quarum

Duæ ſunt remotæ, videlicet

1 Nuncius Joſephi apud Pharaonem de adventu patris ac fratrum, v.1.&

2 Adductio quorundam ex fratribus ad Pharaonem, verſ.2. Duæ verò ſunt propinquæ. videl.

1 Indicatio fratrum illorum Joſephi apud Pharaonem de ſuo vitæ genere, v.3.&

2 Petitio illius habitationis, verſ.4. Forma ſeu modus agendi conſiſtit in mandato Pharaonis quod dedit Joſepho, v.5. & 6. Eventus fuit adductio Jacobi ad Pharaonem: qui apud illum egit duo. nam & benedixit ei, & reſpondit de ſua ætate, v.7.8.9. & 10.

Atque hæc de regis conceſſione.

Immiſſio Jacobi & filiorum in terram Goſen per Joſephum

narratur v.11. Et amplificatur ex adjuncta conſequente beneficentia Joſephi in ipſis alendis, v.12.

PARS SECUNDA.

De Ægyptiis in ſervitutem redactis.

Redactio Ægyptiorum in ſervitutem Pharaonis declaratur ex cauſis: quarum una fuit generalis, reliquæ ſpeciales.

Generalis cauſa fuit fames ſeu penuria annonæ, v.13.

Speciales cauſæ diſtinguuntur per gradus tres. Ii ſunt

1. Expoſitio totius pecuniæ pro frumento, v.14.
2. Traditio pecorum, v.15.16.17.
3. Venditio corporum ſuorum & agrorum, v.18.19.20.21.

Cæterùm iſta agrorum venditio illuſtratur

1. Ex diverſis, videl. agris præſidum, v.22.
2. Ex eventis: quæ narrantur quatuor. Nam
   1. Joſeph Ægyptios in alias ſedes tranſtulit, v.21.
   2. Dedit eis ſemen ad ſerendum agros, v.23.
   3. Impoſuit eis penſionem quintæ, v.24.
   4. Ægyptii pro iſto beneficio gratias ei egerunt, v.25.

Cæterùm v.26. continetur hujus particulæ epilogus.

PARS TERTIA.

De primo Iſraelitarum ſtatu in Ægypto.

Summa eſt, ſtatum Iſraelitarum in Ægypto per annos ſeptemdecim (ut percipitur ex collatione verſus ſequentis) fuiſſe felicem. Partes autem felicitatis indicantur duæ: Uſusfructus agrorum atque paſcuorum, & multiplicatio ſobolis.

PARS QUARTA.

Juramentum Joſephi de ſepeliendo Jacobo.

Obſtrictio illa quâ Jacob Joſephum ſibi obſtrinxit de loco ſepulturæ ſuæ, illuſtratur ex argumentis quatuor, videlicet

1. Ex circumſtantia temporis, v.28.
2. Ex cauſa impulſiva, in principio v.29.
3. Ex effecto deſtinato, ibid.
4. Ex forma ſeu modo agendi: qui conſiſtit in tribus actionibus, videlicet
   1. Petitione Jacobi, v.29.30.31.
   2. Morigeratione Joſephi, v.30.& 31.
   3. Devotione Jacobi, nempe geſtu compoſito ad adorationem Dei, v.31.

SCHOLIA IN CAP. XLVII.

¥.2. ET partem &c.] *Hebr.* Et partem fratrum ſuorum, accepit quinq; viros. *Pro,* Et accepit partem fratrem ſuorum quinq; viros. *Trajectio.* Partem fratrū] *Heb.* extremitatem fratrū. *I.e. aliquos ex fratribus. Genitivus totius. Cæterùm extremitas* (מִקְצֵה) *pro parte dicitur per duplicem tropum: metonymiam ſcil. adjuncti, quatenus per extremitatem intelligitur pars rei diviſa altera: & ſynecdochen ſpeciei, quatenus intelligitur pars in genere. Sic Dan.1. v.2.* Homines] *ſeu viros.*

3 Opera] Ut *ſuprà 46.33.* Quisque] *Hæc vox non eſt ſcribenda ut ſupplementum: quia vis ejus continetur ipsâ formâ loquendi. nam ad verbum eſt,* Paſtor gregis *ſunt* ſervi tui. *ſcil. ſinguli, ſeu unusquisq; eorum. Syntaxis diſtributiva.* Majores] *Heb.* patres.

6 Expoſita eſt tibi] *Heb.* coram te ipſa. In optimo loco] *In Hebræo nulla hîc eſt ellipſis: ſed ad verbum eſt,* in bonitate terræ. *hoc autem valet; in optima parte terra, ſive in optimo loco terra. Meton. adjuncti. Sic verſ.11.* Homines ſtrenui] *Seu,* viri ſtrenui. *Heb.* viri ſtrenuitatis, *ſive* roboris. dapfere männer. Magiſtros pecuariæ] *Heb.* principes pecoris. *id eſt, præfectos pecori.*

7 Benedixit] *Gratiam Dei precatus eſt ſalutando. Sic 1.Sam.13. v.10.* Pathoni] *Heb.* Parhonem.

9 Peregrinationum meatum] *Id eſt, quibus annis mihi ſæpe fuit peregrinandum, Genitivus ſubjecti.* Annorum] *Malim,* anni, *in nominativo.* Quibus diebus illi peregrinati ſunt] *Heb.* in diebus peregrinationum illorum.

11 Rahmeſeſi] *Heliopoleos in terra Goſchenis, ubi Iſraëlitæ habitarunt, infrà 27. Fr. Jun.*

12 Cibo] *Heb.* pane. *Quod puto in vertendo retinendum: quia videtur intelligendū quod Joſeph tempore famis vendebat.* Cibo quaſi in os parvulorū *indito*] *Verto,* pane, pro ratione parvulorū. *Sicut noſtri vocem* לְפִי *verterunt Exod.12. v.4. Senſus eſt, pro numero parvulorum.* Nach dem einer kinder hatte.

13 Cibus] *Heb.* panis. *id eſt, frumentum. Synecd. ſpec. & metonymia effecti. Sic deinceps.* Furebat] *Id eſt, Ægyptii tumultuabantur anno quinto famis, mentem illis adimente fame, Fr. Jun.* Terra Ægypti &c.] *Id eſt, incolæ iſtarum regionum. Metonymia ſubjecti.*

14 Pecuniam] *Heb. argentum. Metonymia materiæ. Sic deinceps.*

15 Conveniebant] *Vel ſimpliciter,* veniebant. Cur enim &c.] *Puto vertendum ſic:* Cur enim moreremur coram te, propterea quòd defecit pecunia? *q.d. Non eſt æquum ut ſinas nos mori propter defectum pecuniæ.* Coram te] *Te inſpectante, qui potes nos in vita conſervare, ſi frumentum des ſine pecunia.*

17 Pro poſſeſſo grege & pro poſſeſſo armento] *Heb.* pro poſſeſſione gregis & pro poſſeſſione armēti, *ut v.18. Hypallage Rhetorum. Fr. Jun. Quanquam neſcio an non ſit rectius vertere,* Pro pecore ovium & pro pecore boum. *Sic ſup.26.14. Certè idem nomen mox in fine verſus manifeſtè pecus ſignificat ſicut & in verbis præcedentibus.* Fecit ut tranſigerent cum cibo iſto annum illum] *Heb.* deduxit eos pane illo per annum illum. *Id eſt, ſuſtentavit eos. Metaph. ab illis qui debiles ac feſſos leniter & commodè deducunt.*

18 Anno altero] *Nimirum ex quo poſt abſumtam omnem pecuniam ſuam cœperant Ægyptii pecora ſua annonâ commutare. Fuit autem hic annus ſeptimus iniens, quo ſementem Joſeph dedit Ægyptiis.* Altero] *Vel,* ſequente. *Heb.* ſecundo. Celare non poſſumus dominum meum] *Heb.* Non occultabimus à domino meo. *ſive,* non exſcindemus a domino meo. Sed neceſſe habemus &c] *Malim ſic:* quòd poſtquam abſumta eſt pecunia, & pecora atque jumenta ad dominum meum *pervenerunt:* non ſit reliquum &c. *Heb.* quòd ſi abſumta eſt pecunia, & pecus jumenti ad dominum meum *pervenit &c.* Poſſeſſum pecus] *Heb.* poſſeſſio jumenti, *hypallage ut v. præced. vel potius,* pecus & jumentum. *Ad verb.* pecus jumenti. Quod exponamus domino meo] *Heb.* coram domino meo. Præter corpora noſtra & agros noſtros] *Heb.* præter corpus noſtrum & humum noſtram.

19 Cibo] *Heb.* pane. *id eſt, frumento. Meton. materiæ.*

20 Agrum] *Heb.* humum. Ceſſit] *Heb.* facta eſt.

21 Tranſtulit] *Ut jus proprietatis ab illis Pharaoni plenè acquireretur, Fr. Jun.*

22 Agros] *Heb.* humum. Præſidum] *Id eſt, officialium eorum qui in aliquo munere erant apud regem: ſive politico, ſive divino. ne quis hoc reſtringat ad ſacerdotes, Fr. Jun. De voce Hebræa vide ſup.41.45.* Portio] *Malim,* demenſum. *Heb.* ſtatutum.

24 Quæ pertinent ad familias veſtras] *Vel,* qui *ſunt* in domibus veſtris. *hoc eſt, domeſticorum veſtrorum.*

25 Conſervaſti nobis vitam] *Heb.* vivificaſti nos. Inveniamus gratiam in oculis domini mei] *Q. d. Quod ad locationem agrorum quam proponis, oramus ut id noſtrâ cauſâ efficias apud Pharaonem, quò ejus emphyteutæ. id eſt, perpetuarii coloni eſſe poſſimus, Fr. Jun. Metonymia efficientis. qualis ſup.33.15.*

26 Sancivit] *Heb.* poſuit. Ut Parhoni tenerentur ad quintam] *Heb.* Parhoni ad quintam. Solum] *Heb.* ſolorum ipſorum. *vel,* ſecundùm ſolitudinem eorum.

29 Pone quæſo manum tuam ſub femore meo] *Id eſt, jura mihi, ſeu jurejurando mihi promitte. Meton. adjuncti ſynecdochica. Vide ſup.24.2.* Exercuiſti erga me &c.] *Heb.* feciſti mecum benignitatem & veritatem. Ne quæſo ſepelito me in Ægypto] *Hoc non ſuâ, ſed ſuorum cauſâ petit: ut etiam mortuus eos doceat, non eſſe animum eorum Ægypto affigendum, ſed intendendum ad promiſſam terram, ut cæleſtis hæreditatis ſymbolum: & ut patrum ſepulturam poſteris allectamentum & certum poſſeſſionis pignus eſſe confirmaret. Eodem ſpectaſſe Joſephum apparet infrà 50.21. & 25. & Act.7. Fr. Jun.*

30 Occubuero] *Malim,* obdormiero. *Heb.* cubavero. Reportabis] *Malim,* deportabis. Secundùm verbum tuum] *Id eſt, ſicut petiviſti.*

31 Incurvavit ſe] *Id eſt, adoravit Deum gratias ei agens pro confirmatione fidei ſuæ ex juramento Joſephi.* Ad cervical lecti ſui] *Scil. ſedens, quia præ infirmitate non poterat ſurgere ut oraret ſtando vel in genua procumbendo.* Cervical] *Heb.* caput. *Metaphora.* Ad cervical lecti ſui] *Pro his verbis habetur Heb.11.21.* ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ, ſuper ſummitatem baculi ſui, *ſcil. nixus. Ex quo apparet, Paulum, vel certè LXX interpretes (unde forſan Paulus locum illum citavit) hic pro* מִטָּה *mittah, id eſt,* lecti: *legiſſe* מַטֶּה *matteh, id eſt,* baculi: *quod ex punctorum omiſſione accidiſſe probabile eſt.*

OBSERVATIONES EX CAP. XLVII.

EX v.2.3.& 4. collatis cum v.33. & 34. cap. præced. Conſiliò bono parendum eſt, exemplo fratrum Joſephi. *Conſilium.*

2 Ex v.5.& 6. Qui bono conſilio paret, felicem ſortitur eventum, adipiſcendo quod exoptabat. *Conſilium.*

3 Ex v.7. Senes decet, ut junioribus, prout occaſio poſtulat, benedicant. id eſt, benedictionem Dei precentur. *Senes.*

4 Ex v.9. Pii experientiâ ipsâ edocentur; felicitatem ipſorum non conſiſtere in hac vitâ, quantumvis longâ. *Pii.*

5 Ex verſ.11. & 12. Exemplum pietatis erga parentes & fratres. *Pietas.*

6 Ex v.13. Fames homines ad furorem adigit. Quare caveamus ne luxu Deum provocemus ut nobis famem immittat. *Fames.*

7 Ex v.14. In œconomo requiritur ut fidelis reperiatur. Sicut Joſeph generalis ac ſummus œconomus Pharaonis, pecuniam pro regis frumento vendito acceptam, non ſibi ſervavit, aut in ſuos uſus convertit: ſed in ærarium regis intulit. *Oeconomus.*

8 Ex v.15.& ſeqq. Magiſtratus, quantumvis opulentus, non tenetur ſubditos ſuos, quantumvis pauperes, gratis alere: ſed illi pro victu obtinendo, ſi pecunia deſit, debent dare alias facultates: ſive mobiles, ut pecora: ſive immobiles, ut agros imò etiam ſua ipſorum corpora, ut colendis agris magiſtratus victum neceſſarium ſibi comparent. *Magiſtratus*

9 Ex verſ.21. Prudentis gubernatoris eſt, ſibi de jure ſuo ſalvo retinendo & litibus, cavendis maturè proſpicere. ut Joſeph *Gubernator.*

proſpexit

proſ... Pharaoni, transferendo ſubditos poſt venditos regi ipſorum agros: ne quando ſibi illos iterum poſſent vendicare, regi ... movere.

10 Ex v.22. Conſiliarios a principibus ſuis liberaliter ac honorifice haberi decet. *Conſiliarii.*

11 Ex v.27. collato cum v.3.cap.46. Exemplum veritatis Dei. Deus promiſerat Jacobo, ſe effecturum ex eo in Ægypto gentem magnam. illud hîc præſtitit. *Veracitas Dei. Promiſſionum Dei.*

12 Ex v.29.30.& 31. Exemplum pietatis in Jacobo: qui profeſſione ſuæ fidei de terra Chanaan ſuis poſteris tradenda, atque tanquam ſacramento vitæ æternæ per Chriſtum promerendæ, & Deum apud filios ſuos glorificavit, & ipſos ſuo exemplo ad eandem fidem imitandam excitavit: quatenus Joſephum adjuravit, ut ſe in terra illa ſepeliret. *Pietas.*

13 Item jurare in re gravi licet. *Juramentū.*

14 Item impetrato magno beneficio, Deo gratiæ agendæ. *Gratiarum actio.*

CAPUT XLVIII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Joſephi & Jacobi: narratúrque quid egerit Jacob quum ægrotans inviſeretur à Joſepho.

T. & J.

ACcidit autem his rebus geſtis, quum dixiſſet quiſpiam *Joſepho, Ecce pater tuus ægrotat, ut aſſumtis duobus filiis ſuis ſecum, Menaſche & Ephrajimo, adveniret.*

2 *Quod quum annunciaſſet* ille *Jahakobo, dicens, Ecce filius tuus Joſeph venit ad te: confirmavit ſe Jiſrael, ut ſederet ſuper lectum ſuum.*

3 *Et dixit Jahakob Joſepho,* Deus *fortis omnipotens apparuit mihi Luzæ in regione Cenahanæa. & benedixit mihi:*

4 *Dicens mihi, Ecce ego fœcundabo te & augebo te, patiémque efficiam te cœtum populorum. & dabo terram hanc ſemini tuo poſt te, poſſeſſionem perpetuam.*

5 *Nunc itaque duo filii tui qui nati ſunt tibi in terra Ægypti antequam venirem ad te in Ægyptum, mei ſunt: Ephrajim & Menaſche, tanquam Reuben & Schimhon ſunto mei.*

6 *Progenies autem tua, ſi quos genueris poſt eos, tui ſunto: de nomine fratrum ſuorum vocantor, in poſſeſſione ipſorum.*

7 *Ego verò quum redirem ex Padane, mortua eſt apud me Rachel in regione Cenahanæa in itinere, quum adhuc* ſupereſſet *exiguum ſpatium terræ ad perveniendum Ephratam: & ſepelivi eam ibi in via ad Ephratam, ea jam eſt Beth-lechem.*

8 *Sed videns Jiſraël filios Joſephi, dixit, Qui* ſunt *iſti?*

9 *Dicente verò Joſepho patri ſuo, Filii mei ſunt, quos dedit mihi Deus hîc: dixit, Aſſumens quæſo* admove *eos mihi, & benedicam eis.*

10 *Oculi enim Jiſraelis graves erant præ ſenio, non poterat cernere: ſic poſtquam eos admoviſſet illi, oſculatus eſt eos & amplexatus eos.*

11 *Tum dixit Jiſraël Joſepho, Me viſurum faciem tuam non judicaveram, ſed ecce fecit Deus ut viderem etiam ſemen tuum.*

12 *Deinde abducens illos Joſeph à genibus ejus, incurvavit ſe in faciem ſuam ad terram uſque,* honorem exhibens.

13 *Et aſſumens* diſpoſuit *Joſeph illos ambos, Ephrajimum ad dexteram ſuam a ſiniſtra Jiſraelis, Menaſchen verò ad ſiniſtram ſuam à dextera Jiſraelis ſic illos admovit ei.*

14 *Sed extendens Jiſrael dexteram ſuam, ut imponeret capiti Ephrajimi (quamvis eſſet* natu *minor) & ſiniſtram ſuam capiti Menaſchis (cognoſcebat* palpando *manibus ſuis Menaſchen eſſe primogenitum:*

15 *Benedicebátque Joſepho dicens, Deus ille, ante cujus conſpectum indeſinenter ambularunt patres mei Abraham & Jitzchak, Deus ille qui paſcit me, ex quo* die *ſum uſque in diem hunc,*

16 *Angelus ille qui vindicat me ab omni malo, benedicat pueris iſtis. & vocetur in eis nomen meum & nomen patrum meorum Abrahami & Jitzchaki. & tanquam piſces multiplicentur in hac terra.*

17 *Quum autem videret Joſeph patrem ſuum impoſiturum eſſe manum dexteram ſuam capiti Ephrajimi, malum viſum eſt illud in oculis ejus: quare ſuſtinuit manum patris ſui, ut averteret eam à capite Ephrajimi ad caput Menaſchis.*

18 *... Joſeph patri ſuo, Non ita pater mi. quum iſte ſit primogenitus, impone dexteram tuam capiti iſtius.*

19 *Renuit verò pater ejus dicens, Novi fili mi, novi, etiam iſte erit in populum, etiam magnus futurus eſt: veruntamen frater ejus minor major erit iſto, & ſemen illius erit magna multitudo gentium.*

20 *Itaque benedixit eis die illo, dicendo, Te propoſito benedicent Jiſraelitæ. dicendo, Conſtituat te Deus ſicut Ephrajimum & ſicut Menaſchen: ſic poſuit Ephrajimum ante Menaſchen.*

21 *Deinde Jiſraël dixit Joſepho, Ecce ego brevi moriturus ſum: eritque Deus vobiſcum, & reducet vos in regionem patrum veſtrorum.*

22 *Ego itaque dedi tibi partem unam ſupra fratres tuos; quam cepi è manu Emoræi gladio meo & arcu meo.*

P.

POrrò his rebus geſtis, quum dixiſſet *quiſpiam* Joſepho, Ecce pater tuus ægrotat, aſſumſit ille duos filios ſuos ſecum, Manaſſem & Ephraimum.

2 Quod quum indicaſſet *quiſpiam* Jacobo, dicens, Ecce filius tuus Joſeph venit ad te: confirmavit ſe Iſraël, & conſedit ſuper lecto ſuo.

3 Et dixit Jacob Joſepho, Deus omnipotens *a* apparuit mihi Luſi in regione Canaanis, & benedixit mihi: *a Sup.28.13.*

4 Dicens mihi, Ecce ego fœcundabo te & augebo te, efficiamque te cœtum populorum. & dabo terram hanc ſemini tuo poſt te, poſſeſſionem perpetuam.

5 Nunc itaque duo filii tui qui *b* nati ſunt tibi in terra Ægypti ante adventum meum ad te in Ægyptum, mei ſunt: Ephraim & Manaſſes, tanquam Ruben & Simeon ſunto mei. *b Sup.41.50. & 46.20.*

6 Liberi autem tui, quos genueris poſt eos, tui ſunto: de nomine fratrum ſuorum vocantor, in poſſeſſione ipſorum.

7 Nam ad me quod attinet, quum *c* redirem ex Padane, mortua eſt apud me Rahel in regione Canaan in itinere, quum adhuc *ſupereſſet* exiguum ſpatium terræ ad perveniendum Ephratam: & ſepelivi eam ibi in via quæ ducit ad Ephratam; ea *jam eſt* Beth-lehem. *c Sup.35.19.*

8 Sed videns Iſraël filios Joſephi, dixit, Qui *ſunt* iſti?

9 Dicente verò Joſepho patri ſuo, Filii mei ſunt, quos dedit mihi Deus hic: dixit, Aſſumens quæſo *admove* eos mihi, et benedicam eis.

10 Oculi enim Iſraëlis graves erant è ſenio, non poterat cernere: ſic poſtquam eos admoviſſet illi, oſculatus eſt eos & amplexatus eſt eos.

11 Tum dixit Iſraël Joſepho, Me viſurum faciem tuam non judicaveram: ſed ecce fecit Deus ut viderem etiam ſemen tuum.

12 Deinde abducens illos Joſeph a genibus ejus, incurvavit ſe facie ſua terram verſus.

13 Et aſſumtos *diſpoſuit* Joſeph illos ambos, Ephraimum ad dextram ſuam a ſiniſtra Iſraelis, Manaſſem verò ad ſiniſtram ſuam a dextera Iſraelis: ſic *illos* admovit ei.

14 Sed extendens Iſraël dexteram ſuam, impoſuit eam capiti Ephraimi (quamvis is eſſet minor) & ſiniſtram ſuam capiti Manaſſis, atque ſic prudenter dirigebat manus ſuas, quamvis Manaſſes eſſet primogenitus:

15 *d* Benedicebátque Joſepho dicens, Deus ille ante cujus faciem indeſinenter ambularunt patres mei Abraham & Iſaac. Deus ille qui paſcit me, ex quo *ſum* fui, uſque in diem hunc; *d Heb.11.21.*

16 *e* Angelus ille qui redimit me ab omni malo, benedicat pueris iſtis, & vocetur in eis nomen meum & nomen patrum meorum Abrahami & Iſaaci: & tanquam piſces multiplicentur in hac terra. *e Sup.31.11. 13.41.cap.*

17 Quum autem videret Joſeph patrem ſuum imponere manum dexteram ſuam capiti Ephraimi, diſplicuit hoc ei: quare ſuſtinuit manum patris ſui, ut averteret eam a capite Ephraimi ad caput Manaſſis:

18 Dixitque Joſeph patri ſuo, Non ita pater mi: nam iſte *eſt* primogenitus, impone dexteram tuam capiti iſtius.

19 Renuit verò pater ejus dicens, Novi fili mi, novi; Etiam iſte evadet in populum, atque etiam iſte magnus futurus eſt: veruntamen frater ejus minor major erit iſto, & ſemen illius erit magna multitudo gentium.

20 Itaque benedixit eis die illo, dicendo, Per te benedicent Iſraelitæ, dicendo, Conſtituat te Deus ſicut Ephraimum & ſicut Manaſſem. ſic poſuit Ephraimum ante Manaſſem.

21 Deinde Iſraël dixit Joſepho, Ecce ego brevi moriturus ſum: eritque Deus vobiſcum, & reducet vos in regionem patrum veſtrorum.

22 Ego itaque *f* dedi tibi partem unam ſupra fratres tuos; quam *g* cepi è manu Amorræorum gladio meo & arcu meo. *f Joſ.13.7. & 16.1. & 17.1. g Joſ.24.8.*

ANALYSIS CAP. XLVIII.

NArrationis hujus membra principalia ſunt tria. nam narratur

1 Quomodo Jacob duos Joſephi filios adoptarit, ſeptem prioribus verſibus.

2 Quomodo eoſdem benedixerit, v.8. & deinceps.

3 Quomodo jus primogenitorum quantum ad bona, à Rubene in Joſephum tranſtulerit, duob. verſib. ultimis.

Adoptatio filiorum Joſephi declaratur tribus argumentis. Ea ſunt

1 Cauſæ per accidens duæ, ſive occaſio duplex: videl.

1 Ægrotatio Jacobi, v.1.

2 Viſitatio ejus a Joſepho, aſſumtis filiis, ibid.

2 Effectum deſtinatum, videl. compoſitio corporis ſui ad habendum ſermonem ad Joſephum, v.2.

3 Forma ſeu modus agendi, videl. ſermo Jacobi. Ille autem ſermo conſtat membris quatuor. Ea ſunt

1 Narratio promiſſionum a Deo ſibi factarum: cujus ſcopus videtur fuiſſe, ut ſignificaret, ſe habere jus adoptandi filios Joſephi, v.3.& 4.

2 Adoptatio ipſa, v.5.

3 Antitheſis diverſorum, videl. juris diverſi filiorum Joſephi quos geniturus eſſet, v.6.

4 Legatio certæ partis terræ Chanaan poſteris Joſephi ceſſuræ ſupra fratres ejus, idque jure primogenitorum a Rubene to ipſum tranſlato, tanquam primogenitum ex juſta uxore, videl. Rachele, v.7. Sed iſta ſermonis pars hic abrumpitur ex caſu conſpectorum à Jacobo filiorum Joſephi: quibus mox benedicit: ac poſtea demum illam ſermonis partem abſolvit, duob. verſib. ult.

Atque hæc de adoptatione duorum filiorum Joſephi.

Benedictio filiorum Joſephi declaratur argumentis tribus. ea ſunt

1 Cauſæ per accidens duæ, ſive occaſio duplex: videl.

1 Conſpectus illorum ex improviſo, v.8.

2 Significatio Joſephi, quinam eſſent, v.9.

2 Effecta deſtinata, ſive actiones ad hanc benedictionem pronuntiandam deſtinatæ: quarum aliæ fuerunt ipſius Jacobi, aliæ verò Joſephi. Sunt autem in univerſum quinque, videl.

1 Mandatum Jacobi de illis ſibi admovendis, v.9.

2 Promiſſio de benedictione ſuper illos pronuntiandâ, ibid. Mandatum autem illud illuſtratur indicatione cauſæ impulſivæ, in principio v.10.

3 Oſculatio eorum & amplexatio, eod. v.10. Hæc autem utraq; amplificatur ex effectu, videl. gratiarum actione ad Deum per comparationem minoris, v.11.

4 Abductio illorum a genibus Jacobi, & reductio ad illa, collocatióque conveniens ordini naturæ, v.13.

5 Impoſitio manuum Jacobi decuſſatim extenſarum, v.14.

3 Forma, nempe ſermo benedicentis, v.15.& 16.

Cæterùm ſermonis hujus initium, ſimulq; illa manuum impoſitio illuſtratur ex eventis tribus. Ea ſunt:

1 Interpellatio Joſephi conatuſque mutandi illam decuſſationem, v.17.& 18.

2 Recuſatio Jacobi, v.19.

3 Continuatio inchoati ſermonis, v.20.

Atque hæc de benedictione filiorum Joſephi.

Poſtea verſibus duobus ultimis continuatur ſermo Jacobi prior quo filios Joſephi adoptavit: qui ſermo fuerat interruptus per improviſam animadverſionem præſentiæ illorum & mox conſequutam pronuntiationem benedictionis. Continet autem hæc ſermonis pars tria membra. Ea ſunt:

1 Prædictio ſui mortis, v.21.

2 Promiſſio reductionis filiorum in terram Chanaan, ibid.

3 Deſignatio partis terræ quam legabat Joſepho tanquam primogenito, v.22. Deſignatio autem illa fit tribus modis, videl.

1 Nomine ambiguo *κατ' ἐμφάσιν*.

2 Significatione modi acquirendi.

3 Deſcriptione ab adjunctis incolis.

SCHOLIA IN CAP. XLVIII.

℣.1. ACcidit autem his rebus geſtis] *Heb.* Et factum eſt poſt verba iſta.

2 Ille] *Malim*, quiſpiam, *ut v. praeced.*

3 *Deus* fortis] *Malim ſimpliciter*, Deus. Apparuit] *Sup.28. 19 & 35.6.*

4 Patremque efficiam te cœtus] *Heb.* dabo te in cœtum. Sēmini tuo] *Poſteris tuis. Metonymia materiæ.* Perpetuam] *Hebr.* ſeculi.

5 Ante] *Heb.* uſque ad. Mei] *Non ut nepotes ex filio, ſed ut meos ipſius filios, Fr. Jun.* Sunto mei] *In hæreditate hercíſcunda utrumq; cum reliquis filiis meis ex æquo partem accipere, Fr. Jun.*

6 Tui ſunto] *Filii tui, & nepotes mei cenſentor, Fr. Jun.* De nomine fratrum ſuorum vocantor] *Id eſt, horum alteri attenſentor: tribubusq; Ephrajimi & Menaſchis, quaſi appendices alterutrius populi, commiſcentor. Sic terræ jus primogenitorum à Rubene ad Joſephum transfert, quod ad hæreditatis multiplicationem, 1. Chron. 5.1. & 2 Cujus rei cauſam vide infra 49.3. & 4. Hinc autem apparet, jus primogenitorum de duplice portione hæreditatis (de qua lex habetur Deut. 21.17.) ante latam Legem obtinuiſſe: ſicut obtinuit ſabbathum, circumciſio, ſemenq; fraternis ſuſcitatio, Fr. Jun. Heb.* ſuper nomen, *id eſt*, ſecundùm nomen.

7 Ego verò] *Nominativus abſolutè poſitus. Malim*, Nam ad me quod attinet. *Vult enim his verbis (ut eruditè obſervavit Fr. Jun.) exponere cauſam duplæ hæreditatis in Joſephum collatæ, videl. quod primogenitus ex juſta uxore eſſet. Deinde vult etiam deſignare primariam hæreditatem ad Ephrajimum perventuram, quam deſignationem jam olim feciſſe Rachel morte & ſepultura ſua videbatur. Hæc autem oratio à Jacobo ſine & medio ferme capite interrupta fuit, quum adſtantes alios Joſepho ex improviſo animadvertit, quos eſſe Joſephi filios neſciebat. quamobrem ex abrupto Joſephum rogat, Qui ſunt iſti? ſeq. verſu. Sed poſtea demum quum filios benedixit per ſpiritum Dei, regreditur ad hæreditatis deſignationem, duobus verſibus ultimis.* Mortua eſt] *Sup 35.19.* Quum adhuc ſupereſſet &c.] *Hæc dicit, ut planè declaret, quàm religiosè caverit ne commiſceretur cum idololatris: quum non longè ab oppido exiſtens, uxorem in via potiùs quàm in oppido cum infidelibus ſepeliverit. quia non poterat ad majorum ſepulchrum deportare. Itaq; in ſeipſo ſtatuit exemplum Joſepho & filiis, pietatis conſervandæ, Fr. Jun* Ad Ephratham] *Heb.* Ephrathæ. *id eſt, quæ dicit Ephratham. Genetivus ſubjecti.*

8 Videns filios Joſephi *Nam præſentes non perceperat, & de ipſis tanquam abſentibus loquebatur, Fr Jun.*

9 Quos dedit mihi Deus] *Eodem ſermone utebatur Jacob ſup.33.5.* Benedicam eis] *Benedictiones divinas, ut propheta, ſuper eos pronuntiabo.*

11 Semen tuum] *Filios tuos. Metonymia materiæ.*

12 Abducens] *Ut eos mox benedicendos ordine Jacobo ſiſteret, Fr. Jun.* In faciem ſuam] *Heb.* in nares ſuas. *Synecd. membri.* Ad terram uſque] *Malim*, terram verſus.

14 Cognoſcebat &c] *Verto. atq; ſic* prudenter dirigebat manus ſuas, quamvis Menaſches eſſet primogenitus.

15 Joſepho] *Id eſt, filiis Joſephi. Meton. effic.*

16 Angelus] *Quum eadem ab hoc angelo petat quæ à Deo ipſo petiit, eúmq; pari honore dignetur: non poteſt angelus ſimpliciter, id eſt, creatus ſpiritus eſſe: neq; ad alium accommodari quàm ad Chriſtum, qui dicitur Malach.3.1. angelus fœderis: quemadmodum angelus Exod.14.19. idem dicitur Jehova Exod.13.21 & 14.24. ut ſup.31.11. Chriſti autem mentionem hic facit quia illius fœderis cum patribus ad noſtram cum Deo reconciliationem ille, Chriſtus, mediator eſt, Fr. Jun.* Vocetur in eis nomen meum &c] *Id eſt, mei & majorum meorum filii vocantor eodem gradu quo reliqui filii, Fr. Jun.* Tanquam piſces multiplicentur &c] *Heb.* Fiant ſicut piſces ſecundùm multitudinem in medio terræ. Hac] *Nempe Ægypto: ſecundùm promiſſionem ſuprà 46.3. Fr Jun.*

17 Malum viſum eſt] *Heb.* Malum fuit. *Id eſt, diſplicuit.*

19 Tuus pater &c] *Verto:* Etiam iſte evadet in populum, atque etiam iſte magnus futurus eſt. *Heb.* fiet in populum. Major erit iſto] *Heb.* magnus erit præ iſto. Semen] *Poſteri.* Magna multitudo] *Heb.* plenitudo.

20 Te propoſito] *Ex* propoſito *non eſt ſcribenda ut ſupplementum, quia vis ejus continetur in ipſa phraſi: Heb.* 10 te, *ἐν σοί. Sive,* per te. *hoc eſt propoſito, ſive allegato exemplo tuo. Vide tales benedicendi formulas Ruth.4.v.11.& 12. Puto autem Jacobum his verbis alloqui Ephrajimum. Id quod colligi poteſt partim ex ipſis verbis, partim ex principio v.21. ubi habetur te anteitio.* Benedicent Jiſraelitæ] *Heb.* benedicet Jiſraël. *Meton. effic.*

21 Brevi moriturus ſum] *Heb.* moriens. *ſcil ſum. id eſt, morior. Enallage temporis: qualis Johan.14.2 & 1.10.v 5.16.&c.*

22 Do] *Heb.* dedi. Partem] *Heb.* שְׁכֶם *ſchechem, id eſt, humerum vel dorſum. Metaphora. Eſt autem (ut Fr. Junius annotat) prophetica loquutio elegantiſſima, qua ex ambiguo ſic portionem hæreditatis aſſignat Jacob Ephrajimo & Manaſſi, Joſephi filiis, ut eâdem appellatione deſignet ſortis illius nomen. Nam Hebraicum Schechem & appellativum eſt, humerum, dorſum, vel metaphoricè montanum tractum ſignificans: & proprium Schechemi (vulgò Sichem) urbis regionisq; ad Joſephi poſteros pertinentis. κατ' ἐμφάσιν.* Cepi] *Fide & ſpe: capturus re ipſa per poſteros meos.* Gladio meo & arcu meo] *Id eſt, gladiis & arcubus poſterorum meorum. Meton. efficientis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XLVIII.

EX v.1. Officium propinquorum eſt, ut alii alios ægrotantes inviſant. *Propinqui. Cognati.*

2 Ex v.2. Quum eloquimur verbum Dei, geſtu convenienti noſtram erga Deum reverentiam ſignificare debemus: exemplo Jacobi, qui eloquuturus oracula de filiis atque poſteris Joſephi, quum propter virium imbecillitatem id ſtando facere non poſſet (quod tum moris erat) fecit quod potuit, & in lecto ſuo ſedens ſeſe erexit. *Verbum Dei. Reverentia.*

3 Ex v.3. & deinceps uſque ad finem capitis. Exemplum fidei in Jacobo: qui fretus promiſſionibus Dei, terram Chanaan poſteris ſuis poſſidendam addicit. *Fides.*

4 Item exemplum judicii divini in eo, quòd jus primogenitorum quod ad bona ſive hæreditatem, a Rubene in Joſephum transfertur: tum quòd Ruben ſuo ſcelere adverſus parentem admiſſo, nempe ſtupro uxoris illius Bilhæ, id eſſet commeritus: tum quòd Joſeph eo erat dignus, ut qui ex legitima uxore primogenitus eſſet, & parentem una cum fratribus per aliquot annos liberaliter tempore famis aluiſſet. *Judicium divinum. Gubernatio Dei.*

5 Item exemplum libertatis Dei in eo, quòd Ephrajimum natu minorem fratri Manaſſi prætulit. *Libertas Dei.*

CAP. XLIX.

CAPUT XLIX.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Jacobi, narraturque quomodo mortuus ſit.

T. & J.

DEinde convocavit Jahakob filios ſuos, & dixit, Colligimini, ut prænunciem vobis id quod eventurum eſt vobis ſequentibus temporibus.

2 *Congregamini & audite filii Jahakobi: attendite, inquam, ad Jiſraëlem patrem veſtrum.*

3 Tu *Rubben, primogenitus meus* fuiſti, *vis mea, & principium potentiæ meæ, excellentia dignitatis, & excellentia roboris:*

4 *Rapiditate, aquarum inſtar* ruens *ne excellas, quia aſcendiſti cubilia patris tui: tunc profanaſti ea, ſtratum meum aſcendit.*

5 *Schimhon & Levi, fratres: inſtrumenta violentiæ, conventionibus ipſorum.*

6 *In arcanum eorum ne ingreditor anima mea, in cœtum eorum ne adunator gloria mea: quia pro ira ſua occiderunt viros, & pro arbitrio ſuo avulſerunt boves.*

7 *Maledicta ira eorum, quia vehemens, & furor eorum, quia ſævus fuit: diſpertio eos per Jahakobi, & diſpergo eos per Jiſraëlis* poſteros.

8 *Jehuda, te, te* inquam *celebrabunt fratres tui manu tuâ impoſitâ cervici hoſtium tuorum: incurvabunt ſe tibi* honorem exhibentes *filii patris tui.*

9 *Catule leonis Jehuda; à præda fili mi aſcendiſti. in crura ſe demiſerit, cubuerit tanquam leo, & tanquam immanis leo, quis illum ſuſcitet?*

10 *Non deſiſtet tribus à Jehuda, neq; legislator è medio pedum ejus, uſquedum venturus erit filius ejus, &* erit *ei obedientia populorum.*

11 *Ligans ad vitem aſellum ſuum, & ad generoſam vitem pullum aſinæ ſuæ, lavat in vino veſtimentum ſuum, & in ſucco uvarum operimentum ſuum.*

12 *Rubicundus oculis ex vino, & albus dentibus ex lacte.*

13 *Zebulun ad portum marium habitabit, ipſe* inquam *ad portum navium, latusq; ejus verſus Tzidonem* erit.

14 *Jiſſacar aſinus oſſibus valens, cubans inter duas ſarcinas:*

15 *Quum videns quietem* rem *bonam eſſe & terram ſuam eſſe amœnam, inclinaverit humerum ſuum ad bajulandum, & factus fuerit tributarius.*

16 *Dan judicabit populum ſuum, tanquam una tribuum Jiſraëlis.*

17 *Erit Dan* ut *ſerpens juxta viam, aconitias juxta ſemitam: qui mordet calces equi, &* per quem *decidet ſeſſor ejus retrorſum.*

18 *In ſalutem tuam exſpecto Jehovam.*

19 *Gad, turma turmatim populabitur eum. ſed ipſe populabitur alios tandem.*

20 *Ex Aſchere pinguis* eſtabit *cibus ejus, & ipſe præbebit delicias regias.*

21 *Naphthali,* eſt *cerva emiſſa qui profert verba elegantia.*

22 *Ramus fœcundus Joſeph, ramus fœcundus ſecus fontem:* duobus *ramis ſuis procedit ultra murum.*

23 *Quamvis amaritudine affecerint eum & jaculati ſint, quamvis inteſtino odio proſequuti ſint eum ſagittarii:*

24 *Tamen permanſit in robore arcus ejus, roboratáq; ſunt brachia manuum ejus, à manibus robuſti Dei Jahakobi, unde* fuit *paſtor & lapis Jiſraëlis.*

25 *A forti* Deo *patris tui qui adjuturus eſt te: & ab omnipotente, qui benedicturus eſt tibi benedictionibus cœlorum supernè, benedictionibus abyſſi ſubjacentis, benedictionibus uberum & vulvæ.*

26 *Benedictiones patris tui, validæ ſunt cum benedictionibus progenitorum meorum, uſq; ad finem collium ſeculi, hæ adſunto capiti Joſephi, & vertici ſeparati inter fratres ſuos.*

27 *Benjamin, lupus* qui *discerpit; mane comedit prædam, & ad veſperam dividit ſpolium.*

28 *Omnes iſtæ* ſunt *tribus Jiſraëlis duodecim: & hoc* eſt *quod eloquutus eſt eis pater eorum quum benediceret eis. eorum unicuiq; prout benedictione ipſius conveniebat benedicens.*

29 *Deinde præcepit eis ac edixit eis, Me aggregatum ad populum meum, ſepelite me cum patribus meis* efferentes *in ſpeluncam illam quæ eſt in agro Hephronis Chitthæi.*

30 *In eam ſpeluncam quæ eſt in agro Macpela, quæ eſt è regione Mamræ in terra Cenahanæa: quam emit Abraham cum ipſo agro ab Hephrone Chitthæo in poſſeſſionem ſepulcri.*

31 *Ibi ſepelierunt* majores *Abrahamum & Saram uxorem ejus, ibi ſepelierunt Jitzchakum, & Ribkam uxorem ejus, ibiq; ſepelivi Leam.*

32 In *poſſeſſione agri illius & ſpelunca quæ eſt in eo,* emta *à filiis Chethi.*

33 *Quumque abſolviſſet Jahakob præcipere filiis ſuis, recepit pedes ſuos in lectum ſuum. ita exſpiravit, & aggregatus eſt ad populos ſuos.*

P.

DEinde convocavit Jacob filios ſuos, & dixit, Colligimini, ut prænunciem vobis id quod eventurum eſt vobis ſequentibus temporibus.

2 Congregamini & audite filii Jacobi: attendite, inquam, ad Iſraëlem patrem veſtrum.

3 Tu Ruben, primogenitus meus es, vires meæ, & principium roboris mei, excellentiá dignitatis, & excellentia roboris:

4 Rapiditate aquarũ inſtar *ruens*, ne excellas, quia *a* aſcendiſti cubile patris tui: tunc profanaſti *illud*, ſtratum meũ aſcendit. *a* Sup.35.22. 1.Chron.5.1.

5 Simeon & Levi, fratres *ſunt*: inſtrumenta violentiæ ſunt conventiones ipſorum.

6 In arcanum eorum ne ingreditor anima mea, in cœtum eorum ne adunator gloria mea: quia ex ira ſua *b* occiderunt virus, & ex placito ſuo avulſerunt boves. *b* Sup.34.25.

7 Maledicta *ſit* ira eorum, quia vehemens, & furor eorum, quia ſævus fuit: *c* diſpergam eos per Jacubum, & diſpergam eos per Iſraëlem. *c* Joſ.19.1. & 21.5. & deinceps.

8 Juda, te, te *inquam d* laudabunt fratres tui, manus tua imponetur cervici hoſtium tuorum: incurvabunt ſe tibi filii patris tui. *d* Sup.29.35.

9 *e* Catule leonis Juda; propter prædam fili mi aſcendiſti: in crura ſe demiſerit, cubuerit tanquam leo, & tanquam immanis leo, quis illum ſuſcitet? *e* 1.Chr.5.2.

10 Non recedet ſceptrum à Juda, neque legislator è medio pedum ejus, uſquedum venturus erit filius ejus, & *erit* illi obedientia populorum.

11 Ligabit ad vitem aſellum ſuum, & ad generoſam vitem pullum aſinæ ſuæ; lavabit in vino veſtimentum ſuum, & in ſanguine uvarum operimentum ſuum.

12 Rubicundus *erit* oculis ex vino, & albus dentibus ex lacte.

13 Sebulon ad portum marium habitabit, ipſe *inquam* ad portum navium *habitabit*: latúsq; ejus Tsidonem verſus *erit*.

14 Iſaſchar aſinus oſſeus *erit*, cubans inter duas ſarcinas.

15 Nam quia videbit quietem rem bonam eſſe & terram ſuam eſſe amœnam; Inclinabit humerum ſuum ad bajulandum, & fiet tributarius.

16 Dan judicabit populum ſuum, tanquam una tribuum Iſraëlis.

17 Erit Dan ſerpens juxta viam, aconitias juxta ſemitam: qui mordet calces equi, ut decidat ſeſſor ejus retrorſum.

18 In ſalutem tuam exſpecto Jehovam.

19 Ad Gadem quod attinet, turma turmatim populabitur eum: ſed ipſe populabitur *alios* tandem.

20 Quod attinet ad Aſerem, pingu[illegible]bus ejus, & ipſe præbebit delicias regias.

21 Naphthali, *eſt* cerva dimiſſa: & profert verba elegantia.

22 *f* Palmes fructiferæ *vitis* eſt Joſeph, palmes fructiferæ vitis *ſitæ juxta* fontem: *unà* palmites *duo* quorum quisque incedit juxta murum. *f* 1.Chr.5.1.

23 Quamvis amaritudine affecerint eum & jaculati ſint, quamvis inteſtino odio proſequuti ſint eum ſagittarii:

24 Tamen permanſit in robore arcus ejus, roboratáq; ſunt brachia manuum ejus, à manibus robuſti dei Jacobi; unde *fuit* paſtor & lapis Iſraëlis.

25 A deo patris tui qui adjuturus eſt te, & ab omnipotente, qui benedicturus eſt tibi benedictionibus cœlorum supernè, benedictionibus abyſſi ſubjacentis, benedictionibus uberum & uteri.

26 Benedictiones patris tui validiores ſunt benedictionibus progenitorum meorum, *pertingentes* uſque ad terminum collium perpetuorum; *hæ* adſunto capiti Joſephi, & vertici ſeparati inter fratres ſuos.

27 Benjamin *eſt* lupus *qui* diſcerpit; mane comedit prædam, & veſpere dividit ſpolium.

28 Omnes iſti *ſunt* tribus Iſraëlis duodecim: & hoc *eſt* quod eloquutus eſt eis pater eorum quum benediceret eis, eorum cuique prout benedictioni ipſius conveniebat benedicens.

29 Deinde præcepit eis ac edixit eis, Me aggregam ad populum meum, ſepelite me apud patres meos, in ſpeluncam illam quæ *eſt* in agro Ephronis Hitthæi.

30 In eam *g* ſpeluncam quæ *eſt* in agro Machpelæ, qui *eſt* è regione Mamræ in terra Canaanis: quam emit Abraham cum ipſo agro ab Ephrone Hitthæo in poſſeſſionem ſepulchri. *g* Sup.23.16.

31 Ibi ſepelierunt Abrahamum & Saram uxorem ejus, ibi ſepelierunt Iſaacum & Rebeccam uxorem ejus; ibique ſepelivi Leam:

32 *In* poſſeſſione agri illius & ſpeluncæ quæ *eſt* in eo, *emta* à filiis Hethi.

33 Quumque abſolviſſet Jacob præcipere filiis ſuis, recepit pedes ſuos in lectum ſuum: ita exſpiravit, & aggregatus eſt ad populos ſuos.

ANALYSIS CAP. XLIX.

MOrs Jacobi declaratur ex adjunctis adhærentibus proximè antegreſſis, numero duobus. Ea ſunt

1 Sermo ejus propheticus ad filios.

2 Receptio pedum in lectum poſt ſermonem illum abſolutum, v. ult.

Sermo Jacobi geminus eſt. Prior conſtat duobus membris, videlicet

1 Exordio.

2 Narratione.

Exordium conſtat item duobus membris, videl.

1 Propoſitione, v. 1.

2 Petitione attentionis, v. 2.

Narratio continet prophetiam de rebus, quæ ſingulorum filiorum poſteris erant eventuræ idque hoc ordine.

1 Ruben, v. 3. & 4.
2 Simeon, v. 5. 6. 7.
3 Levi, iisdem verſibus.
4 Juda, v. 8. 9. 10. 11. 12.
5 Zabulon, v. 13.
6 Iſſaſchar, v. 14. 15.
7 Dan, v. 17. 18.
8 Gad, v. 19.
9 Aſer, v. 20.
10 Naphthali, v. 21.
11 Joſeph, v. 22. 23. 24. 25. 26.
12 Benjamin, v. 27.

Deinde fit tranſitio ad ſermonem poſteriorem, v. 28. 29. Sermo autem ille côtinet mandatum de ſui ſepultura, v. 29. 30. 31. 32.

Poſtremò annectitur epilogus totius hujus narrationis, una cum narratione adjuncti alterius, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. XLIX.

℣. 1. COlligimini] *Congregamini.* Sequentibus temporibus] *Heb.* in poſteritate dierum.

2 Attendite] *Heb.* audite.

3 Fuiſti] *Verto,* es. *ſcil. natura ordine. Heb.* tu. *ſcil.* es. Vis mea] *Sive,* vires meæ. *ut loquitur Virgilius in illo,* Nate meæ vires. *Id eſt, effectum virium mearum, nempe ſoboles ſeu proles mea. Meton. efficientis.* Principium potentiæ meæ] *Malim,* principium roboris mei. *hoc eſt, primum effectum roboris mei. Meton. qualis modò.* Excellentia dignitatis & excellentia roboris] *Id eſt, excellens dignitate & robore. Meton. adjuncti. His verbis duas attingit (ut Fr. Jun. eruditè obſervavit) prærogativas, quæ ejus ut primogeniti fuiſſent futuræ, niſi ſe inceſtu commaculaſſet: una eſt dignitatis qua fratres ſibi ſubjectos habuiſſet, poſtea in Judam Chriſti progenitorem tranſlata. altera roboris ex dupla hæreditate, quam ſup. c. 48. in Joſephum tranſtulit* [illegible] *hiſtoria tota exponitur 1. Chron. 5.* Dignitatis] *Heb.* el[illegible] Roboris] *Id eſt, potentia.*

4 Rapiditate, [illegible]rum inſtar *ruens ne excellas*] *Hoc eſt, ut aquæ in ſublimi non conſiſtunt, ſed magnâ rapiditate ad inferiora feruntur & ſponte diffluunt. ſic tu ne in hac excellentia maneas, ſed illinc in communem cum reliquis filiis gradum deſcendas, Fr. Jun.* Aſcendiſti cubilia patris tui] *Concumbendo cum Bilha, ſup. 35. 22.* Stratum meum aſcendit] *Apoſtrophe ad reliquos filios.*

5 Fratres] *Sub.* ſunt. *Id eſt, ingenio ſimiles pradeti, ut fratres. Metaphora, & latens antanaclaſis q. d. Hi duo fratres ſunt verè fratres. Nam quantum attinet ad originem naſcendi, non hi duo ſoli fratres erant, ſed præter ipſos alii quatuor, nempe Ruben, Juda, Iſaſchar & Zabulon.* Inſtrumenta violentiæ &c.] *Verto,* inſtrumenta violentiæ *ſunt* conventiones ipſorum. *His verbis notat factum eorum quod narratur ſup. cap. 34. v. 13. & ſequentibus. quòd ſcil. cum Sichemitarum principe & filio ejus convenerint, ſe Dinam ſororem iis uxorem daturos, ſi tam ipſi tam reliqui Sichemitæ ſeſe circumciderent. quod quum illi feciſſent, inopinantes oppreſſerunt atq; contrucidarunt.*

6 Arcanum] *Id eſt, conſilium quod ſecretò iniri ſolet. Metonymia adjuncti.* Gloria] *Id eſt, lingua quæ me glorioſum reddit, ſermone ſcil. articulato diſcernens me à brutis animalib. Met. effecti. Vel, quâ Deum glorificare atq; laudare ſoleo. Meton. qualis modò. Sic Pſal. 16. 9. & 30. 13. Niſi potius eſt ut per gloriam intelligatur ipſa anima, ita ut hic eadem prorſus ſententia more prophetico repetatur. Id ſanè videtur doctiſſimo viro J. Druſio epiſt. 24.* Pro ira] *Malim,* ex ira. *Heb.* in ira. Viros] *Sichemitas. Heb.* Virum. *Synecd. membri. Sic mox,* bovem. Pro arbitrio ſuo] *Sive,* ex placito ſuo, *id eſt, ex libidine ſua. Heb.* in placito ſuo. Avulſerunt] *Abegerunt, vel, avulſerunt à præſepibus.* Boves] *Sichemitarum.*

7 Maledicta] *Supple* ſit. Vehemens] *Heb.* robuſta. Sævus] *Heb.* durus. Per Jahakobi &c.] *Verto,* per Jacobum. *item,* per Iſraelem. *Neq; enim eſt ellipſis in Hebræo: ſed tropus, metonymia ſcil. efficientis pro eo quod eſt, Per Jacobæos, & per Iſraelitas. Cæterùm his verbis (ut eruditè annotavit Fr. Junius) exemplum in eos ſtatuit, ipſis poſterisq; futurum ſalutare. Itaq; ſapienter cavet, ne poſteri exemplum progenitorum ſequuti, facile in ſcelus aliquod conſpirare poſſint, eâdem ratione quâ antè Deus mundo proſpexerat, ſup. 11. 7. Huc adde, quòd eorum noxa per pœnam inſtituitur. nam quia conſilio & viribus in perpetrando ſcelere ſeſe conjunxerant, ita hac divinum pœna ſeparantur, ut non tantùm hujus poſteri a poſteris alterius, ſed etiam unius poſteri alii ab aliis ſeparentur. Simeonis enim poſſeſſio non continua, ut reliquis fratribus, ſed poſſeſſioni Jehudæ intermixta aſſignata eſt, Joſ. 19. & quidem adeò anguſta, ut novas ſedes armis ſibi conſilio ſit quærere, 1. Chron. 4. Poſtea verò Levi habitatio per omnes tribus deſignata, Joſ. 21.*

8 Celebrabunt] *Sive* laudabunt. *Occaſione ipſius nominis de ejus dignitate vaticinatur, eumq; divino decreto immiſſum in poſſeſſionem prioris illius juris quod ad primogenitum pertinebat, de quo ſup. v. 3. Fr. Jun. Nam Jehudah ſignificat laudatorem, vel laudatum.* Manus tuâ impoſitâ cervici] *Heb.* manus tua *erit* in cervice hoſtium tuorum *Id eſt, in fugam ages proſternesq; hoſtes tuos.* Incurvabunt ſe tibi] *Hoc eſt, regia dignitas in populo Dei penes te erit, propter quam tibi reliquæ omnes tribus honorem delaturæ ſunt: ut Davidis & Salomonis temporibus factum eſt. Fr. Jun.* Tibi] *Id eſt, in honorem tui, ſive ad honorandum te. Quare ſupplementum, quod ſequitur non eſt neceſſarium.*

9 Catule leonis] *Similis catulo leonis. Metaph.* A præda] *Verto,* propter prædam. *Scil. capiendam. Prepoſitio* [illegible] *non raro valet* propter. Aſcendiſti] *Scil. in montes ubi feræ degunt.*

10 Deſiſtet] *Sive* recedet. Tribus] *Malim,* ſceptrum, *ex collatione membri proximè ſequentis. Sceptrum autem per metonymiam adjuncti, notat poteſtatem gubernandi. nam ſceptrum ſeu virgam geſtare ſolebant gubernatores, ſive reges, ſive alii: ut patet ex his Scripturæ locis. Eſth. 8. 4. Eſa. 9. 4. Amos 1. 5. Zach. 10. 11.* A Jehuda] *A poſteris Jehudæ. Metonym. effic.* Legiſlator] *Heb.* ſtatuta præſcribens. E medio pedum ejus] *Supple, ortus. Heb.* ex inter pedes ejus. *id eſt, ortus ex eo quod eſt inter pedes ejus. Periphraſis membri genitalis.* Uſque dum venturus erit] *Hoc bifariam poteſt intelligi. Vel,* uſque ad illud tempus quo paulò poſt venturus erat Chriſtus: *vel,* uſque ad illud tempus quo jam veniet Chriſtus. *Secundùm priorem expoſitionem oportuit gubernationem poſteris Judæ jam tum eſſe ademtam, quum Chriſtus venit: ſecundùm poſteriorem verò, oportuit nondùm eſſe ademtam, ſed adhuc vigere. Utraq; expoſitio conſtare poteſt pro diverſa gubernationis ratione. Etenim gubernatio plena, cujus princeps pars eſt poteſtas judiciorum capitalium, ademta fuit poſteris Juda per Pompeium qui Judæam in formam provinciæ redegit, imperioq; Romanorum ſubjecit. poſt quam gubernationis ademtionem paulò poſt natus eſt Chriſtus ſub Auguſto. Quòd autem poteſtas illa Judæis per Romanos fuerit ademta, fatentur ipſi Joh. 18. 31. Gubernatio verò imminuta, ademta ſcil. poteſtate judiciorum capitalium, relictâ verò poteſtate judiciorum civilium & religionis, duravit uſq; ad tempus illud quo natus eſt Chriſtus, imò etiam quo patefactus eſt in orbe terrarum per prædicationem Apoſtolorum. quippe Judæos adhuc tempore paſſionis Chriſti habuiſſe poteſtatem aliquam judiciorum, patet ex verbis Pilati ad illos, Joh. 18. v. 31.* Filius ejus] *Hebr.* ſecundæ ejus. *Id eſt, Chriſtus prodituros è ſecundis virginis orituræ ex Jehuda. Meton. ſubjecti in voce priore, & metonymia efficientis in voce poſteriore. Forma vocis Hebraicæ* [illegible] *eſt: habet enim in poſteriore ſyllaba literam, quâ notari ſolet pronomen generis fœminini: punctum verò vocale, quo ſignificatur pronomen generis maſculini. Fit igitur relatio ſimul ad Judam, tanquam efficientem ſuperiorem, & ad matrem Domini, tanquam efficientem proximam.* Ei, *Malim,* illi. *Scilicet filio Juda, Chriſto.* Obedientia] *Alii, aggregatio. Sed prior interpretatio confirmatur ex collatione Prov. 30. 17.* Populorum] *Electorum in variis populis. Synecd. integri.*

11 Ligans] *Scilicet Juda. Senſus eſt, Ejus regio futura eſt vitifera, adeò ut quemadmodum alibi ruſtici jumenta ſua ad vepres & arbuſta ligant, ſic poſteri Juda præ copia & fertilitate vitium, etiam ad præſtantiſſimas ea ligaturi ſint, Fr. Jun.* Lavat in vino] *Hoc eſt, vini copia tantâ abundabit, ut eo poſſit uti ad veſtes lavandas aquæ loco. hyperbolicæ ſunt locutiones. Fr. Jun. Hebr.* lavit. *Præteritum pro futuro, propter certitudinem eventus.* Succo] *Hebr.* ſanguine. *Metaphora, quæ videtur notare vinum rubrum.*

12 Rubicundus oculis ex vino] *Ejus vini præſtantiam deſcribit ab effectu. Solet enim præſtans vinum oculos bibentium rubicundos efficere, ut Prov. 23. 29. Cui eſt rubedo oculorum? &c. Fr. Jun. Alii,* Rubicundior oculis præ vino. *ut ſit comparatio imparium. Sed prior expoſitio mihi magis probatur. neq; enim commendatur rubedo oculorum.* Albus dentibus ex lacte] *Id eſt, abundabit quoq; bonis paſcuis, ac proinde copiâ lactis affluet, Fr. Jun. Metonymia effecti ſynecdochica.*

13 Ad portum marium habitabit] *Q. d. maritimam obtinebit regionem atq; portuoſam. Hujus rei complementum vide Joſ. 19. a v. 10. ad v. 15. Fr. Jun.* Marium] *Nempe maris Galilææ, quod nominatur mare Tiberiadis, & lacus Genezaret. item fluvius Jordanis ut percipitur ex Eſa. 9. 1. & Matth. 4. 15. Porrò nomen marium ita lato accipi ſolet apud Hebræos: vide ſuprà c. 1.*

14 Aſinus] *Supple,* erit. *Iſaſcharem aſino comparat robuſtiſſimo quidem, ſed naturâ ſegni: adeò ut ſarcinas graves ſibi impoſitas*

ſuæ ſpeciequadam ferat, & non excutiat, Fr. Jun. Oſſibus valens] Syr. oſſeus. Heb. oſſis. Genitivus materiæ.

15 Quum videns &c.] Malim, Nam videbit, quietem rem bonam eſſe, & terram ſuam eſſe amœnam: itaque inclinabit humerum ſuum ad bajulandum, & fiet tributarius. Senſus eſt (ut explanat Fr. Jun.) Quietis ſtudio & agri amœnitate captus, licet robuſtiſſimus ſit, nihil præclarè geret. ſed domi deſidens, ignaviter ſibi tributa indici patietur. Idem quoque vaticinatus eſt Moſes Deut. 33. 18. quum eum in tentoriis ſuis oblectari dixit. Vide Jud. 5. 16. Fr. Jun. Tributarius] Heb. tributo ſerviens. Vel, ſecundùm tributum (id eſt, quod ad tributum attinet) ſerviens.

16 Judicabit] Alludit ad nomen Danis, à judicando deſumtum, ut ſup. 30. 6. paulùm diverſâ ratione. Senſus eſt: Licet Dan filius ſit ancillæ, at proinde ex jure & lege conditione ſuâ inferior illis quos modo recordatus ſum: principatum tamen aliquem nihilominus obtinebit inter fratres ſuos, divinitus ſublato diſcrimine inter filios herarum atq; ancillarum. Quòd autem hic nominatim Dani attribuitur, quia primus inter filios ancillarum à Jacobo recenſetur, æquè per analogiam de unoquoq; ancillarum filio eſt accipiendum: quia omnes ſpiritu prophetico natalibus reſtitutos volebat. Quæ verò peculiariter ad tribum Danis pertinent, ſtatim ſubjungit Jacob, Fr. Jun.

17 Serpens] Poſteros Danis cum ſerpente comparat, qui furtim, aſtu & per inſidias hominibus nocet. Eos enim his rationibus fuiſſe uſos, teſtatur hiſtoria ſacra: quum aſtu Lajiſchum occuparunt, Jud. 18. & quum Simſon aſtu, ac nunquam aperto Marte, Philiſtæis nocuit, Judic. 14. uſq; ad cap. 17. Quamobrem etiam cum leonis catulo, qui repente exſilit è Baſane, comparatur per Moſen Deut. 33. 22. Fr. Jun. Acontias] Sive (ut Lucanus vocat) jaculus. Serpentis genus ſubiens arbores, & ex ramis earum ſe vi maximâ vibrans. Cujus meminit Plinius lib. 8. natural. hiſt. cap. 23. Nam inde apud Hebræos nomen habet. Fr. Jun. Mordet calces equi] Id eſt, Dan ab omni parte hoſtes fraudibus infeſtaturus eſt: ut ſerpens infernè calcem equi, jaculus supernè ſeſſorem petit, Fr. Jun.

18 In ſalutem tuam exſpecto Jehovam] Senſus eſt (ait Junius) Graviter opprimêris: adeòq; graviter, ut non niſi divinitus ab oppreſſionibus ſervari poſſis: quod futurum certâ ſpe amplector. Duobus autem nominibus ea tribus inprimis ſalute opus habuit: primùm quod ad terrenam hæreditatem attinet. nam ab Amorræis eam tribum valde fuiſſe preſſam legimus Judic. 1. 34. eamq; poſtremam inter tribus ad hæreditatem ſuam, ac petitæ habitationem magnis laboribus perveniſſe, Joſ. 19. v. 47. & Judic. 18. Deinde quod ad religionem: quia hæc prima à puritate cultus defeciſſe legitur, & idola publicè coluiſſe, Judic. ibid. Hactenus Fr. Jun. Alii vertunt, Salutem tuam exſpecto ô Jehova. Sed præterquam quòd hæc ſententia cum reliquo ſermone non cohæret, adverſarii ei videntur, tum diſtinctio Hebraica, tum loquendi modus.

19 Gad] Id eſt, Quod attinet ad Gadem. Nominativus abſolutè poſitus. Turma turmatim populabitur eum] Hic quoq; alludit ad nomen Gadis, ut ſuprà 30. v. 11. Senſus eſt: Principio hoſtes tibi erunt infeſti: ſed tandem victor evades, Dei protectione fretus, Deut. 33. v. 21. Ammonitas autem videtur intelligere, itemq; Hagarenos, Jeturæos, Naphiſihæos & alios quos hæc tribus habuit finitimos. De quibus, quantopere fuerint ei infeſti, & quomodo tandem Gad evaſerit victor, apparet ex Judic. 10. & 11. (nam ad illam hiſtoriam alludere videtur Jacob) & 1. Chron. 5. Fr. Jun.

20 Ex Aſchero] Malim, de Aſchero: id eſt, quod attinet ad Aſcherum. In hac ſignificatione & alibi reperitur præpoſitio מִן min: ut Joſ. 2. 27. 1. Reg. 4. 33. Eſa. 2. 3. Pinguis extabit cibus] Hoc eſt, regio Aſcheritana tribus copiam rerum præſtantiſſimarum feret & regibus dignarum. Eodem quoque ſpectat Moſes Deut. 33. 24. quum dicit eum pedem ſuum oleo intingere. Eventum autem vaticinio reſpondiſſe, apparet ex Joſ. 19. ubi regio Aſcheri attribuitur olei aliarumq; rerum optimarum feraciſſima, Fr. Jun. Regis] Heb. regis. id eſt, regum. Synecdoche membri. hoc eſt, qualibus fruuntur reges. Genitivus ſubjecti, vel adjuncti, pro diverſo reſpectu.

21 Naphthali eſt cerva] Videtur Jacob innuere id quod de hac tribu ſcribitur Judic. 4. cap. & tribus ſequentibus. q. d. Erit hæc tribus animi promtitudine & celeritate ad gerendum bellum quod ſibi Deus commiſerit, comparanda cum cerva à venatoribus dimiſſa, Fr. Jun. Qui profert verba elegantia] q. d. Neq; tamen hæc tribus temere bella ſuſceptura, ſed pacis & concordiæ ſermonibus erga omnes uſura eſt, ſorte ſuâ contenta. quò etiam Moſes ſpectavit in benedictione ejus, Deut. 33. 23. Fr. Jun. Heb. qui dat verba elegantiæ, vel, pulchritudinis. Genitivus adjuncti.

22 Ramus fœcundus] Joſephum (ex cujus poſteritate duæ tribus conſtitutæ, ut ſupra 48. 5.) cum bifido ramo comparat, id eſt, geminam ex ſe propaginem efferente, & velut perenni fonte benedictionibus irrigato. Heb. Filius fœcundæ, ſeu fructiferæ, ſcilicet vitis. Periphraſis palmitis. Unde totum hunc verſiculum malim ſic reddere: Palmes fructiferæ vitis eſt Joſeph, palmes fructiferæ vitis ſitæ juxta fontem: imò palmites bini quorum quiſque incedit juxta murum.] Id eſt, (ut exponit Junius) utraq; Joſephi tribus ſeſe longè lateq; diffundet. Cujus rei complementum vide Joſ. 16. 17.

23 Quamvis amaritudine affecerunt] Nunc primùm ſpeciatim de Joſepho agit, ſub metaphora jaculatorum & ſcopi. quaſi dicat, illi quidem Joſepho adverſantes (ut fratres, hera ejus, dominus, & tumultuantes præ fame Ægyptii) collimando ad eum velut ſcopum, perdere eum conati ſunt: ipſe verò arcu ſimiliter inſtructus, conatibus eorum reſtitit, & invictus manſit. Arcus autem & robur ejus fuit gratia Dei, providentia & immutabile decretum de amplificando Joſepho. Fr. Jun. Sagittarii] Heb. domini (ſeu poſſeſſores) ſagittarum. Periphraſis.

24 A manibus] ἀνθρωποπάθεια. Unde fuit paſtor &c.] Id eſt, à Deo ipſo evectus eſt eò uſque, ut victum Ægyptiis & aliis gentibus ſuppeditaverit, fueritq; Iſraëlitis lapis perfugii, Fr. Jun.

25 A forti Deo] Malim ſimpliciter, a Deo. Nunc docet quod ſuprà 48. 4. attigerat, nimirum à Joſepho in filios favorem illum Dei propagatum iri: eò quod regionem ſunt conſecuturi fœcunditate ſoli, roris pluviæq; abundantiâ & aëris clementiâ præſtantem, ubi & terra naſcentia feliciter proventura, & jam viventia proſperè actura ſint, Fr. Jun. Abyſſi] Id eſt fontium, rivorum & pinguedinis ſoli, Fr. Jun. Subjacentis] Heb. recubantis infernè, ſive ſubtus. Uberum & vulvæ] Id eſt, liberorum & pecudum copiâ, Fr. Jun. Periphraſis è ſubjectis.

26 Validæ ſunt cum benedictionibus] Verto: Validiores ſunt benedictionibus. Heb. Invaluerunt ſuper benedictiones &c. Hoc ita videtur explicandum. Etſi fuerunt eadem benedictiones, ſive eadem bona, quæ Abraham inſtinctu Dei exoptavit ac promiſit Iſaaco, itemq; Iſaacus Jacobo: tamen benedictiones Jacobi quas pronunciat hic in Joſephum, validiores dicuntur propter tres cauſas. Primùm, quia ex filiis Jacobi nullus à benedictione patris excluditur: quum ex filiis Abrahami excluſus fuerit Iſmael & filii Keturæ; itemq; Eſau ex filiis Iſaaci. Deinde quia hæc bona clariùs Jacobo patefacta ſunt, ita ſcilicet ut ſingulis ſuis filiis certam terræ Chanaan portionem aſſignaverit, atq; etiam indicaverit, ex quónam illorum oriturus eſſet Chriſtus. Poſtremò, quia non longè poſt mortem Jacobi impleri debuerunt hæ promiſſiones, quarum complementum Abrahamo & Iſaaco quaſi eminus oſtenſum fuit. Progenitorum meorum] Hebr. eorum qui conceperunt me. Metaphora ἀνθρωποπαθής. Uſque ad finem collium ſeculi] Verto, pertingentes uſque ad terminum collium perpetuorum. Id eſt, tam latè patentes quàm latè patet orbis terrarum. His verbis notantur benedictiones ſpirituales, quæ fuerant ſuo tempore cum aliis populis per orbem terrarum diſperſis communicandæ. Colles ſeculi pro collibus perpetuis ſive æternis, id eſt, qui loco non moventur, ſed firmi perſiſtunt ac durant, nominantur hic & Deut. 33. v. 15. item Abac. 3. v. 6. Adjuncto capiti] Id eſt, perfundunto Joſephum, ut abundè fiat earum particeps, Fr. Jun. Joſephi] Id eſt, poſterorum Joſephi. Met. effic. Separati] Id eſt, ejus quem Deus à numero fratrum ſeparans ad principatum evexit, ut populi ſui ſervator eſſet, & jure primogenitorum exornavit, Fr. Jun. Periphraſis Joſephi.

27 Lupus] Verto, eſt lupus. id eſt, ſimilis lupo. Metaph. Conditionem & ingenium Benjaminitarum præmonſtrat tale futurum, ut cum lupo prædam rapiente, lacerante, vorante, & ſuis catulis diſtribuente comparari poſſint. nam & hiſtoriæ, quæ de Benjaminitis leguntur Judic. 19. uſq; ad finem & 1. Sam. à cap. 9. uſq; ad 15. eos tales ingenio fuiſſe oſtendunt: & conditio eorum fuiſſe ejuſmodi eo demonſtratur, quòd finitimis bellis ſemper fuerunt occupati, ſive contra Cananæos incolas, Jud. 1. ſive contra Iſraëlitas ipſos, præſertim ex quo regnum temporibus Davidis & Salomonis diviſum eſt, ut libris Samuelis, Regum, Chronicorumq; exponitur, Fr. Jun. Dividit ſpolium] Complementum vide 1. Sam. 11. 14. & 15. capitib. ubi narratur, quomodo rex Saul (qui erat de tribu Benjamin) itemq; Jonathan filius ejus, Ammonitas, Philiſtæos & Amalekitas fuderint atq; oppreſſerint.

28 Iſtæ] Malim, iſti. Scilicet filii Jacobi, hactenus enumerati. Quæ verſio confirmatur tum ex ipſa ſententia, tum ex collatione verſiculi ſequentis. Tribus] Id eſt, authores tribuum, ſive progenitores. Meton. effecti. Heb. virgæ ſeu baculi. Metonymia duplex: una ſubjecti, quia nomina ſingularum tribuum inſcripta erant ſingulis virgis ſive baculis, Num. 17. deinde metonymia adjuncti, quatenus ex nomine virgæ inſcripto intelligitur res illo nomine ſignificata. Etſi autem loco citato non habetur nomen שֵׁבֶט ſchebet, ſed nomen מַטֶּה matthèh: tamen iſtud quoque nomen ad tribum ſignificandam uſurpatur Num. 33. v. 54. Eis] Duodecim illis viris. Earum] Verto, eorum: & refero ad filios Jacobi. Sic mox iterum. Prout benedictioni ipſius convenit] Pro, convenit, verto, conveniebat: quia refero ad filios Jacobi. Hebr. quemadmodum ſecundùm benedictionem ejus erat. id eſt, quemadmodum conveniebat benedictioni à Deo illi ſive poſteris ejus deſtinatæ.

29 Me] Id eſt, animâ meâ. Synecd. integri. Hæc autem expoſitio confirmatur ex collatione ſententiæ ſequentis, Sepelite me &c. Ad populum meum] Ad cœtum piarum animarum in cœlo degentium. Confer ſup. 25. 8. Cum patribus meis] Malim, apud patres meos. Heb. ad patres meos. Speluncam] Vide ſup. 23. 9.

31 Sepelierunt majores *Supplementum poteſt abeſſe. Oratio indefinita eſt q.d. Sepulti ſunt Abraham & Sara.*

33 Recepit pedes *Hinc apparet, eum quum Dei præconem benedictione filiis ageret, pedibus demiſſis in lecto conſediſſe. ut ſaltem ea ratione (quia ſtare præ imbecillitate non poterat) honorem Dei verbo quod pronuntiabat exhiberet. Confer ſupra 47. 31. Item Num 23. 18. & Judic.3.20 & 2.Reg 23. 2. & 2.Chron.34. 31. & Neh 8.6. Fr. Jun.* Aggregatus *ut ſupra 29.*

OBSERVATIONES EX CAP. XLIX.

Teſtamentū. EX toto capite 1. Io teſtamentum non eſſe propriè loquendum, ſunt qui dicunt. Illi Spiritum Dei in ordinem cogere volunt, & teſtamentum hoc Jacobi irritum dicere coguntur: quippe quod tropis refertum eſt.

Æquanimitas. 2 Videmus hîc, quâ animi æquitate parentes debeant acquieſcere in diſparibus caſibus & ſucceſſibus ſuorum liberorum. Etenim Jacobus hîc omnibus ſuis filiis eventus ipſorum, quaſi nihil ad ſe pertinerent iſta, alacriter prædixit.

Scripta Moſis. 3 Sermo propheticus quem patriarcha Jacobus ſub horam mortis ad filios ſuos habuit, ſcriptis Moſis authoritatem conciliat; quòd ſcilicet vera atque certa ſcripſerit: ſive hunc ſermonem habuerit ex traditione, ſive ex revelatione divina. Etenim quæcunque hoc ſermone Jacob de poſteris ſuis prædixit, ea poſtea ſuis quæque temporibus evenerunt: [illegible] facræ ſcripturæ libri teſtantur.

4 Ex v.3. Notentur hîc duæ prærogativæ primogenitorum in vetere teſtamento: una dignitatis, qua primogeniti fratres ſibi ſubjectos habuit: altera potentiæ ex dupla hæreditate. Quâ utrâque prærogativâ Chriſtus quoque fratres ſuos, id eſt, reliquos Dei filios, nempe omnes electos ex gratia adoptatos, antecellit in cæleſtibus. Vide Coloſ.1.18. *Jus primogenitorum.*

5 Ex v.4. Exemplum punitæ inceſtæ libidinis *Inceſtus.*

6 Ex v.5.6.&7. Exemplum punitæ crudelitatis. *Crudelitas.*

7 Ex verſ.8. Exemplum libertatis Dei in uno alteri præferendo. *[illegible] Dei.*

8 Ex verſ.10. Notetur argumentum ad convincendum errorem Judæorum, putantium Chriſtum nondum veniſſe [illegible] de ſchola. *Chriſtus.*

9 Ex v.11.&12. Vinifera regio ſingulare Dei donum eſt. *Vinea.*

10 Ex v.23 & 24 Exemplum protectionis divinæ piorum. *P[illegible]*

11 Ex v.24. Exemplum beneficentiæ erga propinquos. *Beneficentia.*

12 Ex verſ.26. Aliud exemplum libertatis Dei in uno alteri præferendo. *Libertas Dei.*

13 Ex v.29.30.31. & 32. Exemplum pietatis in Jacobo; de quo latiùs dictum ſupra cap.47.v.29. *Pietas.*

14 Ex v.33. Exemplum placidæ mortis. *Mors.*

CAPUT L.

ARGUMENTUM.

Continuatur hiſtoria Jacobi & Joſephi: narranturque tum eventa mortis Jacobi, uſque ad v.22. tum mors Joſephi.

T. & J.

1. *TUnc ruens Joſeph ſuper faciem patris ſui, flevit ſuper eum, & oſculatus eſt eum.*

2 Quumq; præcepiſſet Joſeph ſervis ſuis medicis, ut aromatibus condirent patrem ſuum, aromatibus condiverunt medici Jiſraelem.

3 Et impletis ei quadraginta diebus (nam ita impleri ſolent dies eorum qui aromatibus condiuntur,) fleverunt eum Ægyptii ſeptuaginta diebus.

4 Poſtquam autem præteriiſſent dies fletus ejus, alloquutus eſt Joſeph familiam Pharhonis, dicendo, Si nunc inveni gratiam in oculis veſtris, loquimini quæſo apud Pharhonem, dicendo,

5 Pater meus adjuravit me dicendo, Ecce ego brevi moriturus ſum; in ſepulcro meo quod fodi mihi in regione Cenahanæa, ibi ſepelito me: nunc itaq; aſcendam quæſo, ut ſepeliam patrem meum, deinde revertar.

6 Cui dixit Pharho, Aſcende & ſepeli patrem tuum; quemadmodum adjuravit te.

7 Aſcendit itaq; Joſeph ad ſepeliendum patrem ſuum: aſcenderúntque cum eo omnes ſervi Pharhonis, Seniores familiæ ejus, & Seniores omnes terræ Ægypti:

8 Præterea tota familia Joſephi, & fratres ejus, ac familia patris ejus. tantummodò parvulos ſuos & greges ſuos & armenta ſua reliquerunt in terra Goſchena.

9 Deniq; aſcenderunt cum eo tum currus, tum equites; adeò ut eſſet exercitus ille numeroſus valde.

10 Quum autem veniſſent uſq; ad aream quandam ſeptam cynosbatis, quæ eſt ad vadum Jardenis, planxerunt ibi planctu magno & gravi valde. inſtituit enim patri ſuo luctum ſeptem diebus.

11 Quapropter videns incola ejus regionis, populus *Cenahanæus, luctum illum in area illa ſepta cynosbatis, dicebant, Luctus gravis hic* eſt *Ægyptiis: idcirco vocavit nomen illius* atex*, aream lugentis Ægypti, quæ* eſt *ad vadum Jardenis.*

12 Facientes ergo filii ejus ei, prout quemadmodum præceperat eis,

13 Extulerunt eum filii ejus in regionem Cenahanæ, & ſepelierunt eum in ſpelunca agri Macpelæ, quem agrum emerat Abrahamus in poſſeſſionem ſepulcri ab Hephrone Chittæo è regione Mamræ.

14 Deinde reverſus eſt Joſeph in Ægyptum, ipſe & fratres ejus, & omnes qui aſcenderant cum eo ad ſepeliendum patrem ejus, poſtquam ſepeliviſſet patrem ſuum.

15 Videntes autem fratres Joſephi mortuum eſſe patrem ſuum, dicebant, Fortaſſis inteſtino odio proſequetur nos Joſephus, & omnino rependet nobis totum illud malum quod intulimus ipſi.

16 Ideoq; amandarunt aliquos *ad Joſephum, qui dicerent, Pater tuus præcepit ante mortem ſuam, dicendo,*

17 Ita dicetis Joſepho, O ſecro, condona nunc defectionem fratrum tuorum & peccatum eorum, quòd malum intulerunt tibi, nunc inquam, condona quæſo defectionem ſervorum Dei patris tui. ſed flebat Joſeph quum illi alloquerentur ſe.

18 Deinde adeuntes etiam fratres ejus procidebant ante faciem ejus, ac dixerunt, Ecce nos tibi ſervos.

19 Dixit

P.

TUnc ruens Joſeph ſuper faciem patris ſui, flevit ſuper eo, & oſculatus eſt eum. 1.

2 Quumque præcepiſſet Joſeph ſervis ſuis medicis, ut aromatibus condirent patrem ſuum; aromatibus condierunt medici I[illegible]elem.

3 Et impletis ei quadraginta diebus (nam ita impleri ſolent dies eorum qui aromatibus [illegible]diuntur) defleverunt eum Ægyptii ſeptuaginta dies.

4 Poſtquam autem præteriiſſent dies deflectionis ejus, alloquutus eſt Joſeph domum Pharaonis, dicendo, Si nunc inveni gratiam in oculis veſtris, loquimini quæſo ante aures Pharaonis, dicendo,

5 Pater meus *a* adjuravit me dicendo, Ecce ego brevi moriturus ſum: in ſepulchro meo quod fodi mihi in regione Canaanis, ibi ſepelito me: nunc itaque aſcendam quæſo, ut ſepeliam patrem meum, deinde revertar. *a Sup.47. v.29.*

6 Cui dixit Pharao, A[illegible]de & ſepeli patrem tuum; quemadmodum adjuravit te.

7 Aſcendit itaque Joſeph ad ſepeliendum patrem ſuum: aſcenderuntque cum eo omnes ſervi Pharaonis, ſeniores domus ejus, & ſeniores omnes terræ Ægypti:

8 Præterea tota domus Joſephi, & fratres ejus, ac domus patris ejus. tantummodo parvulos ſuos & oves ſuas & boves ſuos reliquerunt in terra G[illegible]ſen.

9 Deni[illegible]ue aſcenderunt cum eo tum currus, tum equites, adeò ut eſſet exercitus ille numeroſus valde.

10 Quum autem veniſſent uſque ad aream quandam ſeptam [illegible]batis, quæ *eſt* trans Jordanem, planxerunt ibi planctu magno & gravi valde: inſtituit enim patri ſuo luctum per ſeptem dies.

11 Quapropter videntes incolæ ejus regionis, Canaanæi, luctum il[illegible] in area [illegible] ſepta cynosbatis, dicebant, Luctus gravis hic *eſt* Ægyptiis: idcirco vocarunt nomen illius atex, Abel miſtraim, quæ *eſt* trans Jordanem.

12 Fecerunt [illegible]go filii ejus ei, ſic quemadmodum præceperat [illegible].

13 *b* Deportarunt enim eum in regionem Canaan, & ſepelierunt eum in ſpelunca agri Machpelæ, quem *c* emerat Abraham in poſſeſſionem ſepulchri ab Ephrone Hitthæo, è regione Mamræ. *b Act.7.16. c Supra 23.16.*

14 Deinde reverſus eſt Joſeph in Ægyptum, ipſe & fratres ejus & omnes qui aſcenderant cum eo ad ſepeliendum patrem ejus; poſtquam ſepeliiſſet patrem ſuum.

15 Videntes autem fratres Joſephi mortuum eſſe patrem ſuum, dicebant, Fortaſſis inteſtino odio proſequetur nos Joſeph, & omnino rependet nobis totum illud malum quod intulimus ipſi.

16 Ideoque amandarunt *aliquos* ad Joſephum, qui dicerent, Pater tuus præcepit ante mortem ſuam, dicendo,

17 Ita dicitote Joſepho, Obſecro condona nunc tranſgreſſionem fratrum tuorum & peccatum eorum, quod malum intulerunt tibi, nunc igitur, [illegible] quæſo tranſgreſſionem ſervorum dei patris tui: ſed flebat Joſeph quum illi alloquerentur ipſum.

18 Deinde adeuntes etiam fratres ejus procidebant ante faciem ejus, ac dixerunt, Ecce nos tibi ſervos.

19 Dixit

[illegible] *Ne timeatis: nam an loco Dei ſum* [illegible]

[illegible] *atis contra me malum. ſed Deus cogi-* [illegible] *tere, ut faceret ſicut eſt die hoc, con-* [illegible] *multum*

[illegible] *timeatis, ego ſuſtentabo vos & parvulos ve-* [illegible] *eos, & loquutus quæ erant eis cordi.*

II. [illegible] *habitavit Joſeph in Ægypto, ipſe cum familia patris ſui:* [illegible] *Joſeph centum decem annos.*

[illegible] *vidit* [illegible] *ab Ephrajimo natos abnepotes: etiam filii* *filii* [illegible] *nati ſunt, & educati ſuper genua Joſephi.*

24 *Tum dixit* [illegible] *ph fratribus ſuis, Ego brevi moriturus ſum:* [illegible] *autem omnino viſitabit vos, & faciet ut aſcendatis ex hac* [illegible] *quam juramento dedit Abrahamo, Jiz'hako,* [illegible]

[illegible] *Adjuravit* [illegible] *ph* [illegible] *Jiſraëlis, dicendo; Omnino viſitabit Deus* [illegible] *ut deportetis oſſa mea hinc.*

26 *De*[illegible] *mortuus e*[illegible] *Joſeph natus centum decem annos, & poſtquam* [illegible] *condivissent medici aromatibus, in quadam arca repoſitus* [illegible] *in Æ*[illegible]*o.*

19 Dixit verò eis Joſeph, *d* Ne timetote: nam an loco Dei *ſum* ego? *d Sup. 45. 5.*

20 Vos quidem cogitaveratis contra me malum: *ſed* Deus cogitavit il[illegible]d in bonum *convertere*, ut faceret ſicut *eſt* die hoc, conſer[illegible]ndo in vita populum multum.

21 Nunc itaq; ne timetote: ego ſuſtentabo vos & parvulos veſtros, [illegible] latus eſt eos, & loquutus quæ *erant* eis cordi.

22 Sic hab[illegible]t Joſeph in Ægypto, ipſe & domus patris ejus: vixitque Ju[illegible] centum & decem annos. II.

23 Et vid[illegible]b ex Ephraimo abnepotes: etiam filii *e* Machiris filii [illegible] nati ſunt ſuper genua Joſephi. *e Num. 32. v. 39.*

24 Tum dix[illegible]h fratribus ſuis, *f* ego brevi moriturus ſum: Deus autem omnino viſitabit vos, & faciet ut aſcendatis ex hac terra in regionem illam quam juramento dedit Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo. *f Heb. 11. 22.*

25 Adjuravitq; Joſeph filios Iſraëlis, dicendo, Omnino viſitabit Deus vos, tunc *g* deportatote oſſa mea hinc. *g Exod. 13. v. 19. Joſ. 24. 32.*

26 Deinde mortuus eſt Joſeph natus centum & decem annos, & poſtquam eum condivissent aromatibus, in quadam arca repoſitus eſt in Ægypto.

A[illegible]ALYSIS CAP. L.

PARS PRIMA.

De eventis mortis Jacobi.

E[illegible]entra morti Jacobi narrantur undecim, videlicet
[illegible] Joſephi.
2 [illegible] onditura cadaveris, v. 2. & 3.
3 [illegible] Ægyptiorum, v. 3.
4 [illegible] teſtatis ſepeliendi in terra Chanaan, v. 4. 5.
5 [illegible]o, v. 6.
6 [illegible] tatio, v. 7. 8. 9.
7 [illegible] ctus ad vadum Jordanis, v. 10. 11.
8 [illegible] v. 12. 13.
9 [illegible] Joſephi una cum comitatu, v. 14.
10 [illegible] atio fratrum Joſephi apud illum, v. 15. 16. 17. 18.
11 [illegible] conſolatorius Joſephi ad fratres, v. 19. 20. 21.

PARS SECUNDA.

De morte Joſephi.

[illegible] illuſtratur argumentis quinque. Ea ſunt:
[illegible], v. 22.
[illegible] ibid.
[illegible] ex nativitate nepotum, v. 23.
[illegible]. Cujus membra ſunt tria, videlicet
1 [illegible] mortis ſuæ, v. 24.
2 [illegible]o reductionis in terram Chanaan, v. 24.
3 [illegible] tio fratrum de oſſibus ſuis deportandis, v. 25.

E[illegible]ta duo { Conditura cadaveris, v. ult. / Conſervatio ejusdem, ibid.

[illegible]CHO[illegible]IA IN CAP. L.

1 O[illegible] eſt eum] *Et impoſuit manum ſuam oculis ejus, ſecundum promiſſionem Dei ſupra 46. 4. Synecd. membri.*

2 A[illegible] ondirent] *Ex regionis more, ut & ſequentia. de quo more apud Ægyptios vide Herodotum lib. 2. & Plinium lib. 11. natural. hiſt.* [illegible] *27. Hunc autem morem Iſraelitæ ſecutum in pro*[illegible] *in terram deſiderans, quo in regum illuſtriumq; virorum ta*[illegible] *poſt: ut 2 Chron. 16. v. 14. & 21. v. 16. & in Evangelica* [illegible] *tura Chriſti, Fr. Jun.* Patrem ſuum] *Cadaver pa*[illegible] *integri.*

[illegible] diebus] *Videlicet ut conditura vis ad omnes cadaveris* [illegible] *netraret, Fr. Jun.* Sept[illegible]ginta diebus] *Decies ſeptena* [illegible] *numero: quæ religioſus olim habebatur: ut infra* [illegible]

4 [illegible] honis] *Non quòd è gratia regis excidiſſet: ſed quia ſquallentes* [illegible] *& ſacatus in luctu, ipſe cum tota cognatione* [illegible] *in Ægypt*[illegible] *terceſſoribus. Non enim ſolebant ſqualles apparere coram rege* [illegible]*2. Fr. Jun.* Apud Parhonem] *Heb.* in aures [illegible] Parhonis [illegible] *audiens Pharaone*[illegible]

[illegible] evi moriturus [illegible] *Hebr.* moriens. *ſcilicet ſum, id eſt, moriturus: ut* [illegible] *pra 48* [illegible] fodi mihi] *Frequenter in uſu fuit, ut homi*[illegible] *dum viverent,* [illegible] *ſepulchra pararent: ut apparet ex* [illegible] *Eſa. 22. 14. Matth. 27. 60. Idem feciſſ*[illegible] *Jacobum, hîc* [illegible] *ut Joſeph, ne Jacob adeo regionis ſtudioſus, de ſe* [illegible] *do ſtatuiſſe Ægyptius videretur ſed potiùs quòd religione* [illegible] *teneretur quæ religio apud omnes jure gentium* [illegible] *quam diuturna. Se vero excuſat Joſeph propter* [illegible] *ramentum p*[illegible] *ri ſuo præſtitum: quam excuſationem probavit Pharao* [illegible] *Fr. Jun.*

[illegible] *Id eſt, auditorum bona pars ferè omnes* [illegible] *perbolica.* Seniores] *id eſt, primates. ut ſenat*[illegible] *r. Jun.*

[illegible] *gra*[illegible]

10 Septem cynosbatus] *Hebr.* cynosbati. *Sic v. 11. Genitivus adjuncti, & ſynecd. membri.* Ad vadum Jardenis] *Verto*, cis Jordanem, *reſpecta numerum ejus loci ubi Moſes hæc ſcribebat. Scripſit enim hæc Moſes extra Chananæam, quippe in quam non ipſe, ſed Joſua populum per Jordanem traduxit. At quæ hic narrantur de luctu Ægyptiorum, geſta ſunt in Chananæa. ut planum e vadis ex verſu 11. Sic Deut. 1. v. 1.* Inſtituit] *Hebr.* fecit. Septem diebus] *Qui numerus fere ſervatus eſt faciendis juſtis, Eccleſiaſt. 22. v. 13. Fr. Jun.*

11 Videns incola] *Id eſt,* videntes incolæ. *Synecd. membri.* Populus] *Nulla eſt in Hebræo ellipſis: ſed* Cananæus *dicitur pro eo quod eſt*, Cananæi *per ſynecd. membri.* Dicebant] *Verbum plurale conveniens cum nomine numeri ſingularis, per ſyneſin quam ſyntheſin vulgo nominant.* Ægypto] *Verto*, Ægyptus. *Heb.* Mitzrajimo. *hoc eſt, poſteris Mitzrajimi. Meton. efficientis.* Vocavit] *Subaudi*, unusquisque. *ut paſſim.* Aream lugenos Ægyptios] *Heb.* Abel Mitzrajim. *quæ verba hic puto retinenda tanquam nomen loci proprium: ut Lachai roi. ſup. 16. 14. & 24. 62. Significant autem illa verba*, Lugens Ægyptius, *vel*, luctus Ægyptiorum. Ad vadum] *Verto*, cis Jordanem. *ut ſup. 10.*

12 Præcisè] *Heb.* ſic.

13 Exſulerunt] *vel*, deportarunt.

15 Omnino rependet] *Heb.* rependendo rependet. Intulimus] *Heb.* retribuimus. *Synecd. ſpec.* [illegible]

16 Amandarunt] *Hebr.* præceperunt ad Joſephum. *id eſt, præcepta ſive mandatis inſtruxerunt* aliquos mittendo eos *ad Joſephum.* Præcepit] *Scil. nobis: ut liquet ex v. ſeq.*

17 Defectionem] *Malim*, transgreſſionem. *Sic mox iterum.* Intulerunt] *Heb.* retribuerunt, *ut v. 15.*

18 Servos] *Heb.* in ſervos.

19 An loco Dei ſum ego?] *Confer ſuprà 30. 2. Senſus eſt: Non eſt meum mutare divinum decretum, & vobis nocere, quibus Deus prodeſſe voluit, Fr. Jun.*

21 Quæ erant eis cordi] *Hebr.* ſuper cor eorum, *ut ſuprà 34. 3.*

23 Et vidit] *Hic incipit apparere quod Jacob prædixerat ſuprà 48. 19. Ephrajimum fore majorem fratre, Fr. Jun.* Abnepotes] *Heb.* filios tertiorum *ſive* tertianorum. *Periphraſis abnepotum: Tertii enim ſive tertiani filii, ſunt pronepotes.* Super genua] *Ut parentes & avi facere ſolent filiis nepotibusve parvulis, voluptatis causâ.*

24 Brevi moriturus ſum] *Hebr. moriens. ut ſuprà 5.* Deus autem] *Hoc affirmat, fretus promiſſionibus quas Deus fecerat patribus ipſius, Abrahamo, Iſaaco & Jacobo. Vide ſuprà 15. 14. & 26. 13. & 46. 5.* Omnino viſitabit] *Hebr.* viſitando viſitabit. *Sic verſ. 25. Nempe gratiosè. Vide ſuprà 21. 1.* Juramento dedit] *Malim*, juramento promiſit. *Heb.* juravit. *Synecd. generis.* Deportetis] *Heb.* aſcendere facietis. *Scil. in terram Chanaan. Germanicè*, hinauf führen. *Sic loquitur propriè reſpectu ſitus terrarum.*

26 Natus centum annos] *Hebr.* filius centum annorum. Quadam] *In Hebræo eſt articulus, habens vim demonſtrativi, indefinitum: ut paſſim.* In Ægypto] *Hebr.* in Mitzrajimo *id eſt, in terra Mitzrajimitarum. Metonymia duplex: una efficientis, altera adjuncti.*

OBSERVATIONES EX CAP. L.

EX v. 1. Exemplum φιλοστοργίας, nempe amoris filialis. *Philoſtorgia.*

2 Item exemplum veritatis Dei. Deus promiſerat Jacobo, fore ut Joſeph imponeret manum ſuam oculis ejus, ſup. 46. v. 4. Illud hic effectum dat. *Veritas in Dei promiſſionibus.*

3 Ex v. 2. & 3. item v. ult. Mos ungendi cadavera illuſtrium virorum perantiquus eſt. *Cadaverum unctio.*

4 Ex v. 4. & 5. Exemplum prudentiæ in petendo a potentiore aliquid quod eum offendere poſſit. *Prudentia.*

5 Ex v. 6. Exemplum reverentiæ numinis divini in homine ethnico. *Reverentia.*

6 Ex v. 8.& 9. Exemplum gratitudinis erga benemeritos.

Providentia Dei. 7 Ex v.1 .& 11. Exemplum providentiæ Dei qua procurâvit ut prope Jordanem monumentum extitiret Jacobi in terram Chanaan ex Ægypto deportati ſepulturæ causâ. quod nimirum ſerviret poſteris in fide confirmandis.

Liberi. 8 Ex v.12.& 13. Exemplum obedientiæ erga parentes.

Conſcientia. 9 Ex v.15. & ſequentibus. Conſcientia ſcelerum admiſſorum hominem ſollicitum & anxium reddit, quum animadvertit eum qui injuriâ affectus eſt opportunitatem habere ſeſe ulciſcendi.

Prudentia. Humilitas. 10 Item exemplum prudentiæ ac demiſſionis animi in culpa deprecanda veniaque petenda ab eo quem læſimus.

Placabilitas. 11 Ex v.17. Exemplum animi placabilis in Joſepho.

Veracitas Dei. Promiſſiones Dei. 12 Ex verſ.18. Exemplum veritatis Dei. Deus Joſepho per ſomnia promiſerat, fore ut a fratribus adoraretur: id hic rurſus effectum dat, ut antehac aliquoties.

Manſuetudo. 13 Ex v.19.20.21. Exemplum ſummæ manſuetudinis, humanitatis ac beneficentiæ erga eos qui nos offenderunt, de nobis mer ſunt.

14 Ex v.19.& 2 . Exemplum pietatis in confitenda potentia, prædicanda immobilitate decretorum divinorum & bonitate gubernationis divinæ.

15 Ex verſ.23. Exemplum veritatis Dei. Deus per Jacobum promiſerat Ephraimo, majorem poſterorum numerum ex ipſo orturum quam ex Manaſſe, ſupra 48.19: id hic effectum dare incepit. *Veritas Dei. Promiſſiones Dei.*

16 Item oblectatio avorum quam percipiunt ex nepotibus parvulis, ſingulare Dei donum eſt. *Avi.*

17 Ex verſ.24. & 25. Exemplum pietatis in Joſepho, pr fitente ſuam fidem apud fratres, & adjurante eos ut oſſa ſua ſuo tempore ſecum in terram Chanaan deportent, ibique ſepeliant. *Pietas.*

18 Ex verſu ultimo. Exemplum pietatis in ſervando jurejurando. *Pietas. Juramentũ.*

F I N I S.

COMMEN-

COMMENTARIUS
IN
EXODUM,
Id eſt,
LIBRUM SECUNDUM MOSIS:

In quo diſtinctè & ordine proponuntur

I. Analyſis Logica ſingulorum capitum.
II. Scholia.
III. Obſervationes locorum communium.

Addita eſt appendix meditationis, quâ explicatur quæſtio de abrogatione legum Moſis judicialium.

ILLUSTRI AC GENEROSO DOMINO, DOMINO HERMANNO-ADOLPHO,
Comiti in Solms, domino in Mintzenberg, Wildenfels & Sonnenwald &c. domino ſuo benigniſſimo,

Gratiam & pacem à Deo Patre per D.N. JESUM CHRISTUM *precatur*

JOHANNES PISCATOR.

Annus jam fere quartus elapſus eſt, illuſtris ac generoſe domine Comes: quum per Butzbachium iter faciens, Generoſitatem tuam ſalutavi, notitiæ familiaris contrahendæ causâ. Ad quod quidem audendum me tum animaverat clariſſimus vir, dominus Doctor Pincierus, collega & compater meus honorandus: quo medico G.T. uti conſuevit. Is enim humanitatem G.T. eximiam, amorem erga literatos ſingularem, pietatem denique & eruditionem non vulgarem apud me prædicabat. Et certè hasce virtutes & egregias animi dotes omnes ipſemet, quum G.T. ſalutarem, reipsâ ſum expertus. Nam illa me & humaniter excepit, & benignè atque honorificè tractavit, & eruditis atque piis de religione Chriſtiana, & Chriſtianæ reipub. ſtatu colloquiis plurimum oblectavit. Quæ quum ita ſint: interea temporis aliquoties de grato meo erga G.T. animo declarando, illamque pro dignitate ſua, quantum equidem poſſem, honoranda cogitavi. Quapropter quum hunc commentarium meum in lucem emittere vellem: rectè me facturum putavi, ſi illum illuſtri nominis G.T. inſcriberem, tuamque Generoſitatem hac mea [illegible] honorarem. Idcircò demiſsè oro G.T. ut hoc ſcriptum meum, tanquam meæ erga illam obſervantiæ teſtimonium, admittat, & hilari fronte accipiat. Quod equidem illam facturam, planè mihi perſuadeo: idque non ſolùm propter illas animi dotes quibus Deus opt. max. G.T. ornavit, ſed etiam propter ipſum argumentum. nam præterquam quòd hoc ſcriptum textu eſt divinum; egoque in eo interpretando, licet breviter more meo, religioſè tamen ſum verſatus: veſtro quoque ordini eſt accommodatum. Agit enim inter alia de legibus ſecundùm quas Deus judicum voluit formare conſcientias, & ad quas reipub. populi ſui gubernationem exigi præcepit. Non dubito igitur, quin G.T. hoc meum in iſta nominis ſui præſcriptione factum ſit probatura; & librum hunc meum, ut me ipſum aliquando, cum benevolentia ſit exceptura. Quod ſupereſt, Deum oro, ut Generoſitatem tuam quam-diutiſſimè ſalvam atque incolumem conſervet, & ſpiritu ſuo regere pergat ad agendum ea, quæ & ad gloriam ipſius & ad utilitatem publicam ſint factura. Herbornæ 30. Aug. 1605.

ARGUMENTUM LIBRI SECUNDI MOSIS.

Partes ſummæ ſunt duæ.

1 *Exitus Iſraëlitarum ex Ægypto, à principio uſque ad c.19.*
2 *Commoratio eorum ad montem Sinai, à c.19. uſque ad fin.*

I. De exitu.

Hiſtoriæ de exitu partes principales ſunt quinque.

1 *Cauſa impulſiva eductionis, id eſt, quæ Deum movit ad Iſraëlitas ex Ægypto educendos, nempe tyrannis Pharaonis, c.1.*

2 *Miniſter quo Deus uſus eſt in illis educendis, videlicet Moſes. Cujus narratur*
- *Præparatio, videlicet per adoptationem à filia Pharaonis, & educationem in aula, & viſitationem fratrum Iſraëlitarum, c.2.*
- *Vocatio, per apparitionem Dei in rubo, c.3. & 4.*

3 *Cauſæ impulſivæ dimiſſionis, id eſt, quæ regem Ægypti atq; Ægyptios moverunt ad Iſraëlitas dimittendos, videl. plagæ divinitus immiſſæ, à c.5. uſq; ad 12. Ubi & cauſa corrumpentes, id eſt, quæ dimiſſionem ad tempus impediverunt atq; remorata ſunt, videlicet*
- *Metus oppugnationis, c.5. v.5.*
- *Præſtigiæ magorum, c.7. v.12. & 22. item c.8. v.7.*
- *Induratio cordis Pharaonis, c.7. v.13. & 22. item c.8. v.15. 19. 32. item c.9. v.7. 12. 35. item c.10. v.1. 20. 27. item c.11. v.10.*

4 *Forma profectionis, ſive ipſa profectio ad mare rubrum, c.12. 13. & 14.*

5 *Eventa quinque*
- *1 Tranſitus Iſraëlitarum per mare rubrum, c.14.*
- *2 Submerſio Pharaonis in mari rubro, ibid.*
- *3 Canticum ἐπινίκιον Iſraëlitarum, c.15.*
- *4 Profectio ad montem Sinai, c.16. & 17.*
- *5 Adductio uxoris Moſis & liberorum, c.18.*

II. De commoratione ad montem Sinai.

Hiſtoriæ de commoratione partes principales ſunt duæ.

1 *Legiſlatio, à c.19. uſque ad 36.*
2 *Exſtructio tabernaculi, à c.36. uſque ad finem libri.*

In hiſtoria legiſlationis continentur tria.

1 *Promulgatio decalogi: ubi*
- *Præparatio populi ad audiendam promulgationem, c.19.*
- *Promulgatio ipſa, c.20.*

2 *Traditio legum tum*
- *Judicialium, c.21. & deinceps uſque ad v.10. c.23.*
- *Ceremonialium de*
  - *Ceremoniis variis, à v.10. c.23. uſque ad v.20. ubi habetur epilogus per repetitionem & amplificationem primi & ſecundi præcepti decalogi.*
  - *Conſtructione tabernaculi, veſtium ſacrarum confectione, & miniſterio ſacro, c.25. 26. 27. 28. 29. 30. 31.*

3 *Eventa quinque*
- *1 Pactio fœderis ſolennis, c.24.*
- *2 Violatio præcepti ſecundi per confectionem & adorationem vituli aurei, c.32.*
- *3 Reconciliatio populi cum Deo, c.33.*
- *4 Fœderis renovatio, c.34.*
- *5 Invitatio populi ad tabernaculi conſtructionem, unà cum illius obedientia, c.35.*

Atque hæc habentur in hiſtoria de legiſlatione. Hiſtoria verò de exſtructione tabernaculi membra principalia duo habet.

Ea ſunt
- *Confectio partium tabernaculi, à c.36. uſque ad 40.*
- *Compoſitio ſive erectio, c.40.*

CAPUT I.

T. & J.

1. Atque hæc quidem ſunt *nomina filiorum Jiſraëlis qui venerant in Ægyptum (venerant* autem *cum Jahakobo quiq; cum familia ſua.)*
2 *Ruben, Schimhon, Levi, & Jehuda.*
3 *Jiſſacar, Zebulun, & Benjamin.*
4 *Dan, & Naphthali, Gad, & Aſcher.*
5 *Erantq; omnes animæ, egreſſi è femore Jahakobi, ſeptuaginta animæ; cum Joſepho qui erat in Ægypto.*
6 *Mortuus autem eſt Joſeph, omneſq; fratres ejus. & tota ætas illa.*
7 *Et filii Jiſraëlis fructificaverunt, & abundè progenuerunt, atq; adaucti ſunt & corroborati quàm plurimùm; adeò ut terra illa impleretur ipſis.*

8 *Quo-*

P.

Atque hæc *ſunt* a nomina filiorum Iſraëlis qui venerant in Ægyptum (venerant *autem* cum Jahakobo quiſque cum domo ſua.) I. a Gen.46.
2 Ruben, Simeon, Levi, & Juda.
3 Iſſachar, Sebulon, & Benjamin.
4 Dan, & Naphthali, Gad, & Aſer.
5 Erantq; omnes animæ, *omnes inquam* egreſſi è femore Jacobi, ſeptuaginta animæ; veruntamẽ Joſeph jam fuerat in Ægypto.
6 b Mortuus autem eſt Joſeph, omneſque fratres ejus, & tota ætas illa: b Gen.50. v.26.
7 Et filii Iſraëlis c fructificaverunt, & abundè progenuerunt, atque adaucti ſunt & corroborati admodum valde, adeò ut terra illa impleretur ipſis. c Act.7.17.

8 Deinde

8 *Quapropter exſiſtens Rex novus ſuper Ægyptum, qui non agnoverat Joſephum,*

9 *Dixit populo ſuo; Ecce populus Jiſraëlitarum numeroſior & potentior* fit *nobis.*

10 *Age dum, ſapienter nos geramus adverſus illum; ne augeſcat, eveniatq; ſi quando inciderint* occaſiones *belli, ut adjungat ſe ipſe quoq; inimicis noſtris, vel pugnet contra nos, vel aſcendat ex hac terra.*

II. 11 *Conſtituerunt itaq; ſuper eum præfectos angariis, qui affligerent eum oneribus ſuis: & ædificavit* populus Jiſraëlis *urbes armamentariorum Parhonis, Pithonium & Rahamſeſum.*

12 *Sed prout affligebant eum, ita augeſcebat & ita erumpebat* in multitudinem; *adeò ut diſtæderet* Ægyptios *propter filios Jiſraëlis.*

13 *Coëgerunt itaq; Ægyptii filios Jiſraëlis ſervire per ſævitiam:*

14 *Et amaram effecerunt vitam eorum ſervitute durâ,* occupantes *in luto, & in lateribus, & in omni ſervitute ruſtica, præter omnem ſervitutem ipſorum quam exigebant ab iis per ſævitiam* domi.

15 *Præterea alloquens Rex Ægypti illas quæ obſtetricabantur Hebræis, quarum uni nomen* erat *Schiphra, nomen verò alteri Puha:*

16 *Edixit, obſtetricando* mulieribus *Hebræis, Quum inſpicietis in ſellas parturientium: ſi filius fuerit,* edico *ut enecetis illum; ſin filia fuerit, ut vivat.*

17 *Sed timuerunt obſtetrices illæ Deum ipſum, neq; fecerunt quemadmodum edixerat eis Rex Ægypti: nam vivos conſervabant natos.*

18 *Vocante autem Rege Ægypti obſtetrices illas, & dicente eis, Quare feciſtis rem hanc? nam vivos conſervaſtis natos:*

19 *Dixerunt obſtetrices illæ Parhoni, Quia Hebrææ non* ſunt *ſicut mulieres Ægyptiæ: ſunt enim vividæ, quum nondum venit ad ipſas ulla obſtetrix, jam pepererunt.*

20 *Idcirco benefecit Deus obſtetricibus illis; quum augeretur populus ille, & corroborarentur valde.*

21 *Deinde factum eſt, quia timebant illæ obſtetrices Deum; & domos* natis *illis ſtatuebat Deus:*

22 *Ut præciperet Parho toti populo ſuo, edicendo; Omnem horum filium qui naſcetur, in rivum ipſum projicite, omnem verò horum filiam vivam conſervate.*

8 Deinde exſtitit rex novus ſuper Ægyptum, qui non noverat Joſephum.

9 Is dixit populo ſuo; Ecce populus Iſraëlitarum numeroſior & potentior *eſt* nobis.

10 Age dum, ſapienter nos geramus adverſus illum; ne augeſcat, eveniatque, ſi quando inciderint *caſus* belli, ut adjungat ſe ipſe quoque inimicis noſtris, & pugnet contra nos, & aſcendat ex hac terra.

11 Conſtituerunt itaque ſuper eum præfectos angariis, qui affligerent eum oneribus ſuis: & ædificavit *populus Iſraëlis* urbes armamentariorum Pharaoni, Pithomum & Rahamſeſum. II.

12 Sed prout affligebant eum, ita augeſcebat & ita erumpebat *in multitudinem*; adeò ut diſtæderet *Ægyptios* propter filios Iſraëlis.

13 Coëgerunt itaque Ægyptii filios Iſraëlis ſervire per ſævitiam:

14 Et amaram effecerunt vitam eorum ſervitute dura, *occupantes eos* in luto, & in lateribus, & in omni ſervitute ruſtica; præter omnem *aliam* ſervitutem ipſorum quam exigebant ab iis per ſævitiam.

15 Præterea alloquens rex Ægypti illas quæ obſtetricabantur mulieribus Hebræis; quarum uni nomen *erat* Schiphra, nomen verò alteri Puha:

16 Edixit eis, Obſtetricando mulieribus Hebræis, quum inſpicietis in ſellas parturientium: ſi filius fuerit, necatote illum; ſin filia fuerit, ſinatis vivere.

17 Sed timuerunt obſtetrices illæ Deum, neque fecerunt quemadmodum edixerat eis rex Ægypti: nam vivos conſervabant puerulos.

18 Vocavit igitur rex Ægypti obſtetrices illas, & dixit eis, Quare feciſtis rem hanc, quòd vivos conſervaſtis puerulos?

19 Tum dixerunt obſtetrices illæ Pharaoni, Certè Hebrææ non *ſunt* ſicut mulieres Ægyptiæ: ſunt enim vividæ; quum nondum venit ad ipſas obſtetrix, jam pepererunt.

20 Idcirco benefecit Deus obſtetricibus illis; & augebatur populus ille, & corroborabatur valde.

21 Et quia timebant illæ obſtetrices Deum; fecit eis domos.

22 Deinde præcepit Pharao toti populo ſuo, dicendo; Omnem horum filium qui naſcetur, in rivum projicite, omnem verò horum filiam vivam conſervate.

ANALYSIS CAP. I.

EXponitur hîc eductionis Iſraëlitarum ex Ægypto cauſa impulſiva, quæ ſcilicet Deum movit ad illos educendum. Ea fuit tyrannis ſeu crudelitas regis erga illos.

Hæc tyrannis declaratur duobus modis.

1 E cauſis, uſque ad v.11.

2 E partibus, à v.11. uſque ad fin. cap.

I. De cauſis.

Cauſæ indicantur tres.

1 Procatarctica, ſeu impellens externa, videl. multiplicatio Iſraëlitarum, ſeptem primis verſibus.

2 Προηγουμένη ſeu antecedens, id eſt, impellens interna, nempe ignoratio Joſephi: id eſt, quòd rex ille ignoravit Joſephum, ac proinde Iſraëlitas cognatos illius non curavit, v.8.

3 Finis: ne ſcilicet ab Iſraëlitis aliquando oppugnaretur, néve illi regno excederent, v.9. & 10.

Cæterùm cauſa procatarctica, videlicet multiplicatio Iſraëlitarum, illuſtratur & amplificatur quatuor modis.

1 Antitheſi paucitatis patrum qui tempore Joſephi in Ægyptum venerunt habitatum, quinque primis verſibus.

2 A circumſtantia temporis quo tam vehementer multiplicati ſunt, nempe poſt mortem Joſephi cæterorumque patrum, v.6.

3 A forma ſeu modo, quòd ſcilicet abundè progenuerint in morem reptilium, v.7.

4 Ab eventu, quòd repleverint terram, ibid.

Finis verò quo ad tyrannidem motus fuit rex, illuſtratur ab adjuncta conſultatione, v.9. & 10.

II. De partibus.

Partes tyrannidis, ſeu ſpecies, narrantur item tres.

1 Afflictio per onera ſeu angarias, v.11.12.13. & 14.

2 Mandatum ad obſtetrices de necandis in partu maſculis, v.15.16.17.18.19.20.21.

3 Mandatum ad populum de maſculis recens natis in flumen projiciendis, v.22.

Afflictio per onera illuſtratur tribus modis

1 A cauſa adjuvante, videlicet miniſtris ἐργοδιώκταις, v.11.

2 Ab indicatione ſpecierum, ibid.

3 Ab eventu, videlicet fruſtratione. Quæ ipſa amplificatur à contrario, videlicet multiplicationis incremento, v.12. Illud autem incrementum amplificatur ex eventis duobus, videlicet odio Ægyptiorum & incremento tyrannidis, v.13. & 14.

Mandatum obſtetricibus datum narratur, v.15. & 16.

Idem illuſtratur ex eventu, videlicet fruſtratione ſeu inobedientia obſtetricum, v.17. Quæ inobedientia illuſtratur tribus modis.

1 E cauſa procreante, videlicet timore Dei, v.17.

2 Ex eventis tribus; videlicet

1 Expoſtulatione regis, v.18. Quæ expoſtulatio illuſtratur ipſa ex eventu, videlicet excuſatione obſtetricum: quæ conſtat mendacio quodam, v.19.

2 Beneficentiâ Dei erga ipſas, v.20.

3 Multiplicatione Iſraëlitarum, v.20. & 21.

Porrò mandatum ad populum priori annectitur, tanquam eventus inobedientiæ illius obſtetricum, v.22.

SCHOLIA IN CAP. I.

OMnes animæ] *Heb.* omnis anima. *Enallage numeri, ſeu ſynecdoche membri. Id eſt, omnes homines. Synecdoche membri.* v.5.
Egreſſi] *Perſpicuitatis cauſâ malim ſic, omnes inquam* egreſſi. *Eſt enim appoſitio.* Cum Joſepho *qui* erat] *Malim,* Veruntamen Joſeph *jam* fuerat in Ægypto. *Heb.* Et Joſeph fuit in Ægypto. *Hæc ſententia præcedenti additur per correctionem & exceptionem. Dixerat, omnes illas animas, ſeu omnes illos è femore Jacobi egreſſos, veniſſe cum Jacobo in Ægyptum. at nunc excipit Joſephum cum duobus filiis ejus. Hi enim per ſynecdochen ſimul intelligendi ſunt.*

6 Ætas illa] *Homines illius ætatis ſive ſeculi. Metonymia ſubjecti.*

7 Fœtificaverunt] *Hebr.* fructificaverunt. Abundè progenuerunt] *Vide ſcholia in Geneſ.1.20.* Quamplurimum] *Malim,* admodum valde. *Heb.* in valde valde.

8 Agnoſcebat] *Vel,* noverat. *quorum hoc notitiam mentis, illud animi benevolentiam declarat: qua dignus fuerat Joſeph, propter ſua in Ægyptios beneficia.*

9 Jiſraëlitarum] *Heb.* filiorum Jiſraëlis. Numeroſior & potentior ſit nobis] *Heb.* multus ſit & corroboratus præ nobis.

10 Occaſiones] *Vel, caſus. Ellipſis nominis conjugati: quanquam illud in plurali non reperitur.* Vel pugnet] *Heb.* & pugnet. *Sic mox.* & aſcendat. *Quæ conjunctiones copulativæ hoc loco videntur retinendæ. nam omnia iſta conjunctim metuebat rex, ut ex ipſa hypotheſi quam ſtatuit, colligi poteſt.* Aſcendat] *Migret. Scil. in terram Chanaan, unde majores ipſorum huc advenerunt. Itaq; ſignificanter utitur verbo* aſcendendi: *quia terra Chanaan ſita erat loco altiore, nempe Ægypto Septentrionem verſus.*

11 Præfectos angariis] *Heb.* principes tributorum. *Id eſt, exactores onerum civilium, quæ hic per tributa (Heb. מִסִּים) intelli-*

gantur: ſicut verba continenter ſequentia declarant. Affligerent] *Atq; ita vires eorum frangerent, fœcunditatemq; imminuerent.* Pithomum] *Fr. Junius Patumon opidum eſſe annotat, Arabiæ Petrææ attributum in finibus Ægypti, quò foſſa à Nilo ad rubrum mare ferens perducta eſt: & hanc foſſam opus eſſe Iſraëlitarum.* Rahamſeſum] *Id eſt, Peluſium, diverſum à Rahamſeſo de quo Geneſ. 47. v. 11. Fr.* In multitudinem] *Supplementi hujus veritatem colligere licet ex collatione Geneſ. 30. v. 30. & 43.*

14 Ruſtica] *Heb. quæ erat* in agro. Præter omnem ſervitutem ipſorum quam exigebant ab iis] *Heb.* cum omni ſervitute ipſorum qua ſerviebant *ſibi* in eis, id eſt, per eos.

15 Hebræis] *Scil. mulieribus. id quod vox Hebræa propriè notat.* Alteri] *Plures quidem fuiſſe in tanto populo, veriſimile eſt: ſed hæ duæ reliquis videntur fuiſſe præfectæ. Alioquin nihil potuiſſet rex hoc mandato efficere. Fr.*

16 Edico] *Hoc ſupplementum non eſt neceſſarium. Vertendum eſt;* Si filius fuerit, necatote illum: ſi verò filia fuerit, vivat. *Heb. pro,* necatote, *habetur,* & necabitis: *id eſt, tunc necabitis. Sic,* & vivet: *pro, tunc ſinatur vivere.*

17 Ipſum] *In Hebræo eſt articulus geminus. Græcè diceretur,* τὸν Θεόν.

18 Rem hanc] *Heb.* verbum hoc. *Metonymia adjuncti.*

19 Quia] *Verto* Certè. *In qua ſignificatione vocula* כִּי *paſſim reperitur. Significatio* Quia *huc non quadrat: ut patebit conſideranti: quia implicat contradictionem. Quippe partus qui fiebat ante adventum obſtetricum non potuit eas movere, ut in partu vivos ſervarent puerulos cæterùm.* Vividæ] *Heb.* viventes. *Participium pro nomine. Heteroſis.*

21 Deinde factum eſt &c.] *Verto:* Porrò quia timuerant obſtetrices illæ Deum, fecit eis familias. *Heb.* domos. *per metonymiam ſubjecti. Relativum* eis *in Hebræo maſculinum eſt: ſcil.* לָהֶם *ſed ponitur hic loco fœminini, per enallagen generis. Sic inf. 2. v. 17. item Jud. 19. v. 24. & cap. 21. v. 22. Ruth. 1. v. 13. 2. Chron. 20. v. 3. Junius refert iſtam vocem ad natos Iſraëlitarum: Sed illa expoſitio eſt coacta. Nam manifeſtum eſt narrari hic præmium pietatis obſtetricum illarum: & quidem præmium analogum facto ipſarum, quo tuebantur & propagabant familias Iſraëlitarum. Sicut à contrario Deus peccata punire ſolet per talionem.*

22 Ut præciperet] *Verto,* Deinde præcepit *&c.* Ipſum] *In Hebræo eſt articulus.*

OBSERVATIONES EX CAP. I.

EX v. 7. & 12. Deus eſt verax in promiſſionibus ſuis: Promiſerat Abrahamo, Geneſ. 12. v. 2. (ſive ſecundùm diſtinctionem novam, 11. v. 34.) ſe effecturum ex eo gentem magnam: item Geneſ. 15. v. 5. ſemen ejus ita numeroſum futurum ut ſtellas. Id hoc loco effectum dedit. *Veracitas Dei Promiſſiones Dei.*

2 Ex v. 8. Beneficiorum oblivio facilè hominibus obrepit. In Ægyptiòs maxima Joſephi merita exſtiterunt, quæ nulla delere debuerat oblivio. Sed tamen poſteri ejus, & totus populus Iſraëliticus, in ignorationem devênit. Quæ res ſervit conſolationi noſtræ, ſi fidei noſtræ atque beneficentiæ gratia hominum non reſpondeat. *Beneficia. Oblivio.*

3 Ex v. 9. & ſequentibus. Tyranni oderunt populum Dei, eumque omnibus modis opprimere moliuntur: ſed fruſtrà: quia non valet conſilium contra Deum. *Tyranni.*

4 Ex v. 17. Impiis magiſtratus mandatis obediendum non eſt. Confer Act. 4. v. 19. & 5. v. 29. *Magiſtratus. Obedientia.*

5 Ex v. 19. & 20. Deus pietatem remuneratur, etiamſi cum defectu aliquo ſit conjuncta, ut hoc loco benefecit obſtetricibus propter conſervatos pueros Hebræos, etiamſi illæ mendacio ſint uſæ in ſeſe excuſandis apud regem. *Pietas. Gubernatio Dei.*

CAPUT II.

T. & J.

I. *ABiens autem quidam ex familia Levi; duxerat filiam Levi.*

2 Concepitq; mulier illa, & peperit filium: & videns eum eſſe bonâ formâ, abſcondit eum tribus menſibus.

II. *3 Sed quum non poſſet ampliùs efficere ut eſſet abſconditus; accipiens ei arcam ſcirpeam, oblevit illam bitumine & pice: & poſitum in ea puerulum expoſuit in alga juxta ripam cujuſdam rivi.*

4 Stitit autem ſeſe illius ſoror procul, cognitura quid fieret illo.

5 Quum deſcendit filia Parhonis ut lavaret ſe ad rivum illum, puellis ejus deambulantibus ſecundùm rivum; & videns arcam illam in media alga, miſit ancillam ſuam, quæ accepit eam.

6 Aperiens itaque vidit ipſum puerulum, ecce autem puer flebat: & miſerta illius dixit. Ex natis Hebræorum iſtorum eſt hic.

7 Tunc dixit ſoror illius filiæ Parhonis: An ibo vocatum tibi mulierem nutricem ex Hebræis, quæ lactet tibi hunc puerulum?

8 Dicente verò filiâ Parhonis illi, I; abiens illa adoleſcentula, vocavit matrem ipſius puerulli.

9 Cui dixit filia Parhonis, Abduc puerulum hunc & lactato eum.

III. *10 Quum autem creviſſet ille puerulus, adduxit eum ad filiam Parhonis, cui erat filii loco: vocavitq; nomen ejus Moſchen, dicens, Ex aquis enim extraxi eum.*

IV. *11 Fuit autem diebus illis quum creviſſet Moſche, ut exiret ad fratres ſuos & aſpiceret onera eorum: & videret quemdam Ægyptium percutientem virum Hebræum è fratribus ſuis;*

12 Quapropter ut reſpiciens huc illuc vidit neminem adeſſe, cecidit Ægyptium illum, & abſcondit eum in arena.

13 Deinde exiens die poſtero, quum ecce duo viri Hebræi contenderent, dixit iniquo: Cur cædis proximum tuum?

14 Qui dixit, Quis conſtituit te virum principem & judicem ſuper nos? an me interfecturus loqueris, ut interfeciſti illum Ægyptium? Idcircò timuit Moſche, & dixit, Profectò innotuit res iſta.

V. *15 Audiens verò Parhò rem iſtam, quærebat ut interficeret Moſchen: ſed fugit Moſche metu Parhonis, ut habitaret in terra Midjanis, & ſedit ad quemdam puteum.*

VI. *16 Præſidi autem Midjanitarum ſeptem* erant *filiæ: quæ advenientes hauriebant* aquam *& implebant aqualiculos illius* putei, *ut adaquarent greges patris ſui.*

17 Supervenientibus verò paſtoribus quibuſdam & abigentibus eos; ſurgens Moſche defendit eas, & adaquavit greges eorum.

18 Quum itaq; rediiſſet ad Rehuelem patrem ſuum, dixit, Quare tam citò rediiſtis hodie?

19 Quæ dixerunt, Quidam Ægyptius eripuit nos è manu paſtorum: etiamq; abunde hauſit nobis & adaquavit greges.

20 Tum dixit filiabus ſuis, At ubi ille eſt? quamobrem jam reliquiſtis virum illum? vocate eum ut ſumat cibum.

21 *Acquie-*

P.

ABiens autem quidam ex domo Levi; accepit filiam Levi. I.

2 *a* Concepitque mulier illa, & peperit filium: & videns eum eſſe pulchrum, *b* abſcondit eum tres menſes. *a Inf. 6. 20. Num. 26. 59. 1. Chr. 23. 13. b Act. 7. 20. Heb. 11. 23.*

3 Sed quum non poſſet ampliùs efficere ut eſſet abſconditus; accipiens ei arcam ſcirpeam, oblevit illam bitumine & pice: & poſitum in ea puerulum expoſuit in alga juxta ripam alicujus rivi. II.

4 Stitit autem ſeſe illius ſoror procul, cognitura quid fieret illo.

5 Et *c* deſcendit filia Pharaonis ut lavaret ſe in rivo illo, puellæque ejus deambulabant ſecundùm rivum; quumque videret arcam illam in alga, miſit ancillam ſuam; quæ accepit eam. *c Act. 7. 21. Heb. 11. 23.*

6 Aperiens itaque *arcam* vidit puerulum illum, ecce autem puer flebat: & miſerta illius dixit, Ex natis Hebræorum *eſt* hic.

7 Tunc dixit ſoror illius filiæ Pharaonis; An ibo vocatum tibi mulierem nutricem ex mulieribus Hebræis, quæ lactet tibi hunc puerulum?

8 Dicente verò filiâ Pharaonis illi, I; abiens illa adoleſcentula, vocavit matrem puerulli.

9 Cui dixit filia Pharaonis, Aſporta puerulum hunc & lactato eum mihi, & ego dabo mercedem tuam: ſic accipiens mulier illa puerulum lactavit eum.

10 Quum autem creviſſet puerulus, adduxit eum ad filiam Pharaonis, & erat ei filii loco: vocavitque nomen ejus Moſen, dicens, *Sic vocandus eſt*, quia aquis extraxi eum. III.

11 Accidit autem diebus illis quum *d* creviſſet Moſes, ut exiret ad fratres ſuos & aſpiceret onera eorum: viditque quendam Ægyptium percutientem virum Hebræum è fratribus ejus. IV. *d Heb. 11. 24.*

12 Quapropter ut reſpiciens huc illuc vidit neminem adeſſe; occidit Ægyptium illum, & abſcondit eum in arena.

13 Deinde exiens die poſtero, quum ecce duo viri Hebræi inter ſe pugnarent; dixit iniquo: Cur cædis proximum tuum?

14 Qui dixit, Quis conſtituit te virum principem & judicem ſuper nos? an me interficere cogitas, ut interfeciſti illum Ægyptium? Idcircò timuit Moſes, & dixit, Profectò innotuit res iſta.

15 Audiens verò Pharao rem iſtam, ſtudebat interficere Moſen: ſed *e* fugit Moſes a facie Pharaonis, ut habitaret in terra Midjanis, & conſedit ad quendam puteum. V. *e Act. 7. 24.*

16 Præſidi autem Midjanitarum ſeptem *erant* filiæ: quæ advenientes hauriebant *aquam* & implebant aqualiculos illius *putei*, ut adaquarent oves patris ſui. VI.

17 Supervenientibus verò paſtoribus & abigentibus eas; ſurgens Moſes defendit eas, & adaquavit oves earum.

18 Quum itaque rediiſſent ad Rehuelem patrem ſuum, dixit, Quare tam citò rediiſtis hodie?

19 Quæ dixerunt, Quidam Ægyptius eripuit nos è manu paſtorum: etiamque abunde hauſit nobis & adaquavit oves.

20 Tum dixit filiabus ſuis, At ubi ille *eſt*? quamobrem jam reliquiſtis virum illum? vocate eum ut ſumat cibum.

21 Acquie-

A[illegible] tandem Moſcheh ut maneret cum [illegible] viro: qui de-
dit [illegible] filiam ſuam Moſchi uxorem.
[illegible], peperit filium, vocavit Moſche *nomen ejus Ger-*
ſ[illegible] dicebat enim, Peregrinus ſum, in terrâ alienâ.
VII. *[illegible] autem diebus illis qui multi* fuerunt*, quum mortuus*
[illegible] Ægypti, ut ſuſpirarent filii Jiſraelis præ ſervitute illa &
[illegible] & eorum clamor de ſervitute illa aſcendit ad Deum.
[illegible] inde ut audivit Deus gemitum eorum; recordatus
[illegible] cum Abrahamo, cum Jizchako, & cum Ja-
[illegible] Deus filios Jiſraelis, & cognovit Deus

21 Acquievit tandem Moſes ut maneret cum hoc viro: qui dedit Tſipporam filiam ſuam Moſi *uxorem*.
22 Quumque peperiſſet filium, *f* vocavit *Moſes* nomen e- *f* inf. 18. 3.
jus Gerſchom: dicebat enim, Peregrinus factus ſum in terra aliena.
VII. 23 Accidit autem diebus illis, qui multi *fuerunt*, ut moreretur rex Ægypti, & ingemiſcerent filii Iſraëlis propter ſervitutem illam, & vociferarentur: & eorum clamor propter ſervitutem illam aſcendit ad Deum.
24 Et audivit Deus gemitum eorum, recordatusque eſt fœderis ſui cum Abrahamo, cum Iſaaco, & cum Jacobo.
25 Reſpexitq; Deus filios Iſraëlis, & cognovit *dolores ejus*.

ANALYSIS CAP. II.

T[illegible] capitibus narratio continetur de edu- [illegible] miniſtro [illegible] fuit Moſes. De hoc nar- [illegible] præparatio ad illud munus.

C[illegible] membra principalia ſunt ſeptem.

1 [illegible] v. 2.
2 [illegible] bilis, a v. 2. uſque ad 10.
3 [illegible]
4 [illegible] duo, futuræ eductionis præludia, à v. 10 [illegible]
5 [illegible] Midjanitarum, v. 15.
6 [illegible], a v. 16 uſque ad 23.
7 [illegible] impulſivæ vocationis, quæ ſcilicet Deum moverunt [illegible] ipſum vocandum ad Iſraelitas ex Ægypto educe[illegible] ultimis verſibus.

I De nativitate.

[illegible] M[illegible] is deſcribitur indicatione familiæ ſeu gentis.

II De conſervatione.

Conſervatio M[illegible] recens nati declaratur è cauſis agentibus, quæ [illegible] morantur tres, videlicet { Mater / Soror / [illegible] lia regis

[illegible] ones [illegible] item iſtarum perſonarum, per quas ſervatus fuit [illegible] hoc ordine.

[illegible] narrantur primùm quatuor.

1 [illegible] tres menſes, v. 2.
2 [illegible] in fiſcella [illegible] ca, v. 3.
3 [illegible] catello, ibid.
4 [illegible] filiæ ad obſervandum, v. 4.

[illegible] cauſis impulſivis. Ac primæ qui[illegible] impulſiva fuit pulchritudo pueri, v. 2. Se[illegible] tus deprehenſionis, ne ſcilicet adultior ta[illegible] deretur cum ſuo & parentum periculo, v. 3.

[illegible] narrantur tres.

1 [illegible] lum expoſitum, v. 5.
2 [illegible] æ regis operam ſuam in adducendâ mu[illegible] quæ puerum lactaret, v. 7.
3 [illegible] uam, v. 8.

[illegible] narrantur ſex.

1 [illegible] vandi gratia, v. 5.
2 [illegible] ad afferendum ſibi arcam in qua jace[illegible] M[illegible] ibid.
3 Ap[illegible]
4 M[illegible] ta eſt pueruli in eo [illegible] entis, ibid.
5 A[illegible] alu[illegible] ore M[illegible] is ſibi oblatum, v. 8.
6 [illegible] edit man[illegible] ipſius, v. 9.

[illegible] prima illuſtratur ex adjuncto comitatu, [illegible] da e[illegible] ibid. Quarta ex cauſa impulſiva, [illegible] qui fletus i[illegible] ſtratur ex cauſa gubernan[illegible] Dei [illegible] quod notatur per adverbium, Ec[illegible] illuſtratur ex adjuncto promiſſione [illegible]

[illegible] narrantur adhuc duæ actiones matris, ad conſervan[illegible] ſpectant: nempe quinta, quod puerulum ſuſcep[illegible] dum, v. 9. [illegible] ta vero quod eum adultum tradidit filiæ [illegible]

[illegible] De educatione.

Educatio [illegible] ſtratur ex effectis deſtinatis duobus, [illegible] & [illegible] nominis, v. 1[illegible].

[illegible] bus bereitu.

Primum Moſis [illegible] factum fuit occiſio Ægyptii in[illegible] [illegible] u vindicatio Hebræi cujuſdam a [illegible] Ægyptio, v. 11. & 12. Iſta vindicatio illuſtra[illegible] one cauſæ impedientis, & adjunctâ [illegible]

Alterum [illegible] t objurgatio Hebræi facientis injuriam [illegible] quæ objurgatio illuſtratur ex eventu, vi[illegible] Ægypto, v. 14.

[illegible] De fuga.

Fuga M[illegible] duobus modis.

Ex ca[illegible] impu[illegible] delicet inquiſitione regis, v. 15.

2 Ex eventu, videlicet commoratione in terra Midjanitarum, ibid.

VI. De conjugio.

Conjugium Moſis illuſtratur tribus modis.

1 E cauſa impulſiva, quæ avum puellæ movit ut illam ei daret uxorem. Ea fuit beneficium in ſeptem ejus neptes collatum, opem illis ferendo in aquandis gregibus, v. 16 17. 18. & 19.
2 E cauſa impulſiva quæ movit Moſen ut illam duceret. Ea fuit humanitas avi puellæ, excipientis eum hoſpitio ac detinentis, v. 20. & 21.
3 Ex effectu læto, videlicet procreatione filii. Quæ & ipſa illuſtratur e ſuo effectu, videlicet gratiarum actione erga Deum, teſtatâ per nomen puero nato impoſitum, v. 22.

VII. De cauſis impulſivis vocationis.

Cauſæ impulſivæ vocationis Moſis (id eſt, quæ Deum moverunt ut Moſen vocaret & ad Iſraëlitas ex Ægypto educendos mitteret) *narrantur quatuor.*

1 Mors regis, qui Moſen quæſiverat ad necem, v. 23.
2 Suſpiria & vociferatio ſive clamor Iſraëlitarum, ibid.
3 Recordatio fœderis cum patribus, v. 25.
4 Propoſitum vindicandi, v. 25.

SCHOLIA IN CAP. II.

Quidam] *Nempe Hamram, infr. 6. v. 19.* Familia] *Heb.* domo. *Metonymia ſubjecti.* Duxerat] *Heb.* & accepit. *ſcilicet in uxorem.* Filiam Levi] *Nomine Jochebed, infr. 6. v. 19. Fuit autem ex ipſo Levi genita, Num 26. v. 59. Ideo infra cap. 6. v. 19. matris amita dicitur. Fuit enim Hamram Kehathi filius, & uxor ejus Jochebed, Kehathi ſoror, Num 26. v. 58. & 59. Quod matrimonii genus deinde interdictum eſt lege, Levit. 18. v. 12. Prius tum in ſanctâ generis paucitate, tum in confuſione publica toleratum, F.* ✠ 2.
2 Bona forma] *Heb* bonum. *id eſt, pulchrum. Synecdoche generis. Confer Act 7. v. 20. & Heb. 11. v. 23. Hæc autem venuſtas præter naturalem* στοργὴν *reddebat matrem diligentiorem ad vitam ejus procurandam: & filiam quoq; Pharaonis movit ut eum inventum curaret ſibi educandum, & pro filio haberet.*
3 Quum non poſſet &c.] *Tum propter diligentem inquiſitionem à rege inſtitutam, tum propter vicinos Ægyptios, mixti enim habitabant ut infr. 3. v. 22. F.* Arcam] *Sperabat enim, hac ratione ſine parentum periculo ſervatum iri. Hoc autem conſilium divinitus fuiſſe immiſſum, eventus ipſe declarat, & certiſſime confirmat Apoſtolus Heb. 11. v. 23. F.* Scirpeam] *Heb* ſcirpi, *vel junci. Genitivus materiæ.* In alga] *Ne nimiis undis & ventis agitaretur. F.* Juxta ripam] *Ut eò facilius ab aliquo reciperetur. F.* Ripam] *Heb.* Labium. *Metaphora.* Cujusdam] *In Hebræo eſt articulus* ה: *ſed capitur hic indefinitè.*
5 In media alga] *Heb.* in medio algæ.
6 Vidit ipſum puerulum] *Hebræum expreſſius:* Vidit eum, puerulum illum. Miſerta illius] *Heb.* Et pepercit ſuper eo: *vel,* & clementiâ uſa eſt erga eum.
Hebræis] *Scilicet, mulieribus. Id quod vox Hebr. propriè ſignificat.*
9 Abduc] *Pro* aufer, *ſive* aſporta. *Catachreſis: Nondum enim poterat ambulare puerulus: quippe tres tantùm menſes natus, ſup. v. 2.*
10 Filii loco] *ſive,* pro filio. *Heb.* in filium. Moſchen] *Id eſt, extractum.* Ex aquis enim] *Malim,* Quia ex aquis &c. *Subaudiatur, ſic vocari eum volo. Cæterùm diverſum & quidem ineptum ac falſum huius nominis etymon tradit Joſephus lib 2. Antiq. Jud. c. 5. Quem, ſi libet, adi.*
11 Quum creviſſet] *Natus ſcilicet jam annos quadraginta, Act. 7. v. 23.* Exiret] *Intellecta vocatione Dei, in dies revogreſſus ad fratres ſuos, & ad futuram liberationem ſe comparans, Act. 7. 22. F.* Fratres ſuos] *Iſraelitas, quorum genere erat. F.*
12 Cecidit] *Heb.* percuſſit: *hoc eſt, occidit ſive interfecit. Synecdoche metonymica: nam unà cum effecto deſignato intelligitur ſignum. Hoc autem fecit non temere ſed certò perſuaſus de vocatione ſua, Act. 7. 22.*
13 Iniquo] *Heb.* improbo. *id eſt, ei qui injuriam alteri inferebat, eum cædendo.* Cædis] *Heb.* percutis
14 Conſtituit] *Heb.* poſuit. Virum] *Heb.* in virum. *hoc eſt, ut*

ſit vir &c. An [illegible] interfecturus loqueris] *Poteſt vertendum*, An me interficere cogitas? *Heb.* An tu me interfice[illegible] dicis. *ſcilicet, apud te, ſeu in corde tuo. Sic ſæpè dicendi verbum uſurpatur.* Res iſta] *Heb.* Verbum iſtud, τὸ ῥῆμα. Der handel. *Sic v. ſeq*

15 Quærebat ut interficeret] *Malim*, ſtudebat interficere. Metu Pharaonis] *vel*, propter Pharaonem. *Heb* a facie Pharaonis. Ut habitaret] *Malim*, Et conſedit. Midjanis] *Id eſt, Midjanitarum. Metonymia efficientis.* Sedit] *Malim*, conſedit. ἐκάθισε. Er hat ſich geſezt. Quendam] *Articulus* ה *in Hebræo uſurpatur* δεικτικῶς

16 Præſidi] *De hac voce vide ſcholia in Geneſ. 41. v. 45.* Midjanitarum] *Heb.* Midjanis *Metonymia efficientis.*

17 Eos] *Malim*, eas. *ut referatur ad ipſas præſidis illius filias, ſitq; enallage generis, qualis ſuprà cap. 1. v. 21. Sic mox iterum pro* eorum, *malim*, earum. *Et ita Græci,* ἐξείλατο αὐτάς *& ſic deinceps. Junius refert ad miniſtros Jethronis. Sed hoc coactum eſt, quum illorum nulla facta ſit mentio.* Defendit] *Heb.* ſervavit.

18 Panem] *Id eſt, avum. ut apparet ex Num. 10. v. 29. Sic nepotes dicuntur filiæ v. 20 F. Synecd. gemina, una ſpeciei, Pater pro genitore altera generis, genitor pro avo.* Tam cito rediiſtis] *Hebr.* feſtinaſtis venire.

19 Quidam] *vel*, Vir. Abundè hauſit] *Hebr.* hauriendo hauſit.

20 Filiabus] *Id eſt, neptibus.* Jam] *Heb.* hoc *tempore* *Nempe* (*ut explicat Junius* quum ſerum ſit, *& advenerit veſpera.* Sumat cibum] *Heb.* edat panem. *Synecdoche membri.*

21 Filiam] *Neptem ſuam ex Jethrone filio, infr. 3. v. 1.*

22 Gerſchomum, *Id eſt, peregrinum expulſum vel ejectum: compoſitâ voce ex peregrini Hebræa appellatione, & verbo quod eſt ejicere, F. Et appellatio quidem illa eſt* גֵּר *ger. at quod verbum tuum* שׁמם *ſchamam? Illud verò non ſignificat ejicere, ſed deſolare. Significabit igitur Gerſchom*, peregrinum deſolatum. *An verò verbum illud eſt* גָּרַשׁ *garaſchi Saxè verbum illud ſignificat ejicere: ſed abſurdum eſt vocem* גֵּרְשׁוֹם *deducere ex* גר *&* גָּרַשׁ*: quum hoc modo litera* גר *ex duabus radicibus, velut ex duabus matribus, orta eſſent: id quod* ἄτοπον *eſt. Et hac ratione litera mem in fine, præcedente holem, eſſet ſervilis, præter morem linguæ.* In terram alienam *pulſus*] *Heb.* in terra aliena. *Quod puto retinendum. Unde & percipitur, ſupplementum (pulſus) huc non quadrare.*

23 Multi] *Quadraginta fere anni. tamdiu enim Moſen apud ſocerum manſiſſe, apparet ex collatione Act. 7. v. 23. cum Exod. 7. v. 9. quod diſertè exprimitur Actor. 7. v. 30. F.* Mortuus eſſet rex] *Ac proinde liber eſſe Moſi in Ægyptum reditus, infr. 4 v 19. F.* Præ ſervitute] *Malim*, propter ſervitutem illam. *Heb.* a, *vel*, ex ſervitute illa. De ſervitute illa] *Vel*, propter ſervitutem illam: *ut paulò antè.* Ad Deum ipſum] Ipſum, *ut Hebræo articulus eſt.* πρὸς τὸν Θεόν.

25 Cognovit] *De cauſa, & ſtatus quod proximo capite explicat. F.*

OBSERVATIONES EX CAP. II.

Gubernatio Dei. EX v. 2. & ſequentibus uſque ad 23. Hîc proponitur in Moſe illuſtre exemplum gubernationis divinæ rerum humanarum: in quo cernere eſt, Deum mirabiliter conſervare eos quorum operâ ad res magnas uti decrevit, itemque mirabiliter flectere voluntates hominum ad agendum [illegible] quæ inſtituto ipſius ſerviunt. Deus conſtituerat populum Iſraeliticum ex Ægypto educere per Moſen: itaque effecit ut & recens natus mirabiliter conſervaretur, & a filia regis Ægypti educaretur, & in exilio liberaliter ſuſtentaretur, donec decretum eductionis tempus adveniret. Igitur Moſi recens nato imminebat periculum [illegible] propter regis edictum quo juſſerat pueros mares Hebræorum recens natos projicere in fluvium Sed ne hoc eveniret Moſi, tribuit ei ſingularem pulchritudinem, v. 2. & Actor. 7 [illegible] ut mater eò magis ſollicita redderetur de illo conſervando. Deinde indidit matri voluntatem exponendi illum, ex ſpe [illegible] hoc modo ei eventuræ, ſi ab aliquo Ægyptio inveniretur: cui ſpei cauſam præbebat pueruli pulchritudo, verſ. 3. Sim[illegible]am indidit ei curam obſervandi eventus per filiam, v. 4. Præterea movit animum filiæ regis, ut illo ipſo tempore, quo Moſes juxta ripam cujuſdam rivi erat expoſitus, ibidem vellet lavare: ut ita puerulum illum inveniret, & pulchritudine ac fletu ejus mota, ejus miſereretur, v. 5. & 6. Adhæc indidit menti ſororis Moſis, ut diſſimulatâ cognatione, operam ſuam filiæ regis offerret in conducenda pro puero lactando nutrice Hebræa, v. 7. Atque ita effecit, ut puer ab ipſa ſua matre diſſimulanter lactaretur, & alia [illegible] filiæ regis [illegible] 8. 9. & 10. Tum effecit ut Mo[illegible] a filia regis adoptaretur, atque ita in omni ſapientia Ægyptiorum teſte Spiritu ſancto per Stephanum, Act [illegible] v. [illegible] ed[illegible]aretur, v. 10. Præterea quum Moſes jam in v[illegible] evaſiſſet, videlicet quadraginta annos natus, indidit cordi [illegible] ut exiret ad aſpiciendum onera popularium ſuorum, & pro[illegible] caſione oblata ſpem eis faceret liberationis per ipſum da[illegible] opportunitate efficiendæ, v. 11. & 12. Actor. 7. v. 23. 24. & 25. Poſtea quum propter cæſum Ægyptium, metu regis, fugere coge[illegible]tur effecit ut a præſide Midjanitarum hoſpitio quam hu[illegible]iſſimè exciperetur, & filiam illius, ſive neptem, [illegible] uxorem [illegible] tur: atque ita honeſtè & liberaliter in exilio ſo[illegible]etur, [illegible] & deinceps.

[illegible] 2 Ex v. 2. 3. & 4. In matre Moſis p[illegible]opon[illegible] exemp[illegible] fidei, ſed conjunctæ cum infirmitate. Fidei [illegible] quòd [illegible] ſecus ex ſe natum abſcondit tribus menſib[illegible] 1. & Heb. 11 verſ. 23. credens nimirum, Deum ſervaturum illum ne ex edicto regi[illegible] abriperetur, & in rivum projiceretur. Item q[illegible]od filiam puerulo expoſito adjunxit obſervatricem, v. 4. ſperans nimirum fore ut ex ipſa acciperet nuntium de puerulli conſervatione. Infirmit[illegible]s autem fuit, quòd puerulum expoſuit, v. 3: non credens ſ[illegible]licet, Deum ſervaturum ipſum, ſi eum ſecum retineret.

Vindicta. 3 Ex v 11. 12. 13. & 14. Factum Moſis, vindicantis Iſraë[illegible] iam cæde Ægyptii, non eſt perſonis privatis (hoc eſt, magiſtratum n[illegible] gerentibus temere imitandum. Quia etſi Moſes t[illegible] nondum geſſit magiſtratum, habuit tamen vocationem divi[illegible]m arcan[illegible]n ad exercendum officium magiſtratus popul[illegible] Dei ut teſtatur S St[illegible]phanus Act [illegible] 25.

4 Ex v. 11. & 12. Officium magiſtratus eſt, ſubdit[illegible] ab [illegible] preſſione aliorum vindicare, & oppreſſores pro delicti qualita[illegible] gladio plecter[illegible]. Vide Rom. 1[illegible]. *Magiſtratus.*

5 Ex v. 11 15. & 15 Exemp[illegible] Moſis innocemur, eos qui [illegible] Deum fide ſunt præditi, poſthabitis commodis [illegible] populo Dei aggregare, eandem cum ill[illegible] re[illegible] n[illegible] profi[illegible], & paratos eſſe probra & incommod[illegible] cum [illegible] Dei glo[illegible]riam ſubire ac perpeti Vide He[illegible] 11. [illegible] 24. *F[illegible] Y[illegible] ſione.*

6 Ex v. 1[illegible] & 14. In Moſe proponitur c[illegible] fidei: quatenus cæſurus Æ[illegible] cumſpexit ne quis [illegible] item quatenus facinore [illegible] a rege ad ſupplicium cap[illegible] *[illegible]*

7 Ex v. 13. & 1[illegible] Ex[illegible] Mo[illegible] [illegible] decet, quum videt proximum ab alio inj[illegible] afficii, [illegible] a propoſito deterrere & abſtrahere, quan[illegible] in impio eſt *Injuria.*

8 Ex [illegible] 14. In illo injuriam Hebræo pro[illegible]nitur exemp[illegible]um [illegible] pravitatis naturæ humanæ atque [illegible] verſitatis ingenii humani in rejiciendis piis monitionibus. *C[illegible]ptio natura.*

9 Ex co[illegible] verſu. Quum accidit ut pro piis monitis maledi[illegible] reponimus. con[illegible] ut nos exemplo Moſi, & aliorum [illegible] ctorum, quibus idem [illegible] venit. *T[illegible]*

[illegible] Ex [illegible] 17. 18. 19. 20. & 2[illegible] In Re[illegible] proponitur exemplum gratitudinis, [illegible] beneficio Mo[illegible] ipſi [illegible] llato, in ita [illegible] ad capiendum cibum, atq; e[illegible] dux[illegible] ſuum hoſpi[illegible] *Gratitu[illegible]*

1[illegible] Ex [illegible] 21 collato cum v. 1. cap ſeq. In deſponſatione Tzipporæ cum Moſe, [illegible]onitur exemplum juris antiqui in deſponſatio[illegible] [illegible]be[illegible], qu[illegible] penes parentes, ac [illegible] penes parentes ſuper[illegible]tes, puta avos aut proavos [illegible] loco Rehuel, avus Tzipporæ, dicitur illam dediſſe Moſi, quum tamen [illegible] habe[illegible] autem Jethronem. *Conjugi[illegible]*

13 Ex v 22 In M[illegible]e, imponente filio ſuo nomen [illegible] proponitur exemplum & ſanctæ prudentiæ & piæ [illegible] feſſionis. Prudentiæ, quatenus quotidianâ iſtius nominis pronuntiatione alere atque fovere voluit fidem ac ſpem ſuam [illegible] icet non acquieſcere in terra Midjanitarum ubi commodum hoſpitium habebat, ſed agnoſcere, ſe ibi eſſe pere[illegible] [illegible]num: interim autem credere & ſperare, fore aliquando ut per vocationem ac benedictionem Dei ab exilio revocetur, & populum ſuum ex Ægypto liberet, atque in terram ei a Deo promiſſam introducat. Confeſſionis verò exemplum [illegible] habetur, quatenus Moſes iſt[illegible] filii appellatione hanc ſuam fidem ac ſpem ad gloriam Dei [illegible] obſcure profeſſus eſt. *Gra[illegible] [illegible]*

15 Ex [illegible] 23. 24. & 25. In Iſraëlitis proponitur exemplum exauditionis precum. Ubi obſervandum, eas demum preces a Deo exaudiri, quæ profectæ fuerint ex fiducia fœderis illius quod Deus cum populo ſuo pepigit. *Preces.*

CAPUT III.

T. & J.

1 MOſche enim paſcebat gregem Jethronis ſoceri ſu[illegible] præſidis Midjanitarum, quum abducto grege illo poſt quoddam deſertum, venit ad montem ipſum Dei in Ch[illegible]re[illegible].

2 Tunc apparuit Angelus [illegible] ei [illegible] flamma ignis è medio cujuſdam rubi: quumq; aſpiceret, ecce rubus iſte arde[illegible] igne, nec tamen rubus conſumebatur

3 Itaq;

P

1 MOſes enim paſcebat oves Jithronis ſoceri ſui, præſi[illegible]is Midjanitarum; & abductis ovibus poſt deſertum, venit ad montem Dei ad Horeb[illegible]

2 Tunc a apparuit an[illegible] Johovæ ei [illegible] flamma ignis e medio cujuſdam rubi: quumque aſpiceret, ecce rubus ille ardebat igne, nec tamen rubus conſumebatur. a Act. [illegible] 30

3 Itaque

3 [illegible] *dicebat Moſcheh, Divertam nunc ut videam viſionem i-ſtam* [illegible] *nam, quare non comburatur rubus iſte.*

[illegible] *autem Jehova ipſum divertere ad aſpiciendum; in-* [illegible] *eum Deus è medio illius rubi, dicens, Moſcheh, qui dixit,* [illegible]

[illegible] *dixit Deus, Ne appropinques huc: extrahe calceamenta* [illegible] *tuo, nam locus in quo ſtas, terra ſancta eſt.*

Deinde dixit, Ego ſum Deus patris tui, Deus Abrahami, Deus [illegible] *Iſaaki, & Deus Jahacobi: abſcondit vero Moſcheh faciem* [illegible] *timebat* [illegible] *intueretur Deum.*

[illegible] *dixit Jehova, Probe vidi afflictionem populi mei qui eſt in Æ*[illegible] *clamorem eorum ab exactoribus ejus audivi, quia co-*[illegible]

[illegible] *eum è manu Ægyptiorum, & edu-*[illegible] *illa,* [illegible] *regionem bonam & amplam, in regionem affluentem* [illegible] *& melle in locum Cenahanæi, & Chitthæi, & E-moræi, & P*[illegible]*zæi, & Chivvæi, & Jebuſæi.*

9 *Nunc itaque,* [illegible] *clamor filiorum Jiſraëlis pervenit ad me: atque etiam vidi oppreſſionem, qua Ægyptii opprimunt eos.*

10 *Nunc itaque adeſdum, ut mittam te ad Parhonem: deinde edu*[illegible] *populum meum, filios Jiſraëlis, ex Ægypto.*

[illegible] *ſum ego, ut eam ad Parhonem; & ut* [illegible] *ex Ægypto?*

[illegible] *inquit, nam ero tecum, & hoc ipſum eſto tibi* [illegible] *quum eduxeris populum illum ex Æ-*[illegible] *Deo juxta hunc montem.*

[illegible] *autem Moſcheh Deo, Ecce, me veniente ad filios Jiſraë-lis* [illegible] *eis, Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos; ſi di-*[illegible] *eſt nomen ejus? quid dicerem illis?*

14 *Dixit itaq; Jehova Moſchi, Ehjeh, qui ſum. dixitq;, Ita dices filiis* [illegible]*, Ehjeh miſit me ad vos.*

[illegible] *dixitq; iterum Deus Moſchi, Sic dicito filiis Jiſraëlis, Jehova* [illegible] *ſtrorum. Deus Abrahami, Deus Jitzchaki, & Deus* [illegible] *me ad vos. hoc eſt nomen meum in ſeculum, & hoc* [illegible] *in omnem ætatem.*

[illegible] *Senioribus Jiſraëlis dices eis, Jehova Deus* [illegible] *apparuit mihi. Deus Abraham, Jitzchaki, &* [illegible]*, Omnino rationem habeo veſtri, & ejus quod fit* [illegible]

17 [illegible] *dico, Deducam vos ex afflictione Ægypti, in re-*[illegible] *Cenahanæi, & Chitthæi, & Emoræi, & Perizzæi, & Chiv-*[illegible] *in regionem affluentem lacte & melle.*

[illegible] *auſcultabunt voci tuæ: deinde accedens tu & Seniores Jiſ-*[illegible] *Regem Ægypti, dicito ei, Jehova Deus Hebræorum ob-*[illegible] *nobis. nunc itaq; abire nobis liceat quæſumus iti-*[illegible] *dierum in illud deſertum, ut ſacrificemus Jehovæ Deo* [illegible]

19 [illegible] *novi non eſſe vobis permiſſurum Regem Ægypti ut* [illegible] *quidem manu fortis preſſum.*

20 [illegible] *quum extendens manum meam percuſſero Ægyptum o-*[illegible] *mirabilibus meis quæ facturus ſum in ea, poſtea demum di-*[illegible]

21 *Reddam verò gratioſum populum illum in oculis Ægyptio-rum,* [illegible] *quum abibitis, ut non abeatis vacui.*

22 *Petet enim unaquæq; à vicina ſua & ab hoſpita domus ſua inſtrumenta argentea & inſtrumenta aurea & veſtimenta: quæ imponentes filiis veſtris & filiabus veſtris, ſpoliabitis Ægyptios.*

3 Itaque dicebat Moſes, Divertam nunc ut videam viſionem iſtam magnam, quare non comburatur rubus iſte.

4 Videns autem Jehova ipſum divertere ad aſpiciendum; inclamavit eum Deus è medio illius rubi, dicens, Moſe, Moſe; qui dixit, Ecce me.

5 Tum dixit *Deus*, Ne appropinquato huc: extrahe calceos tuos à pedibus tuis nam locus in quo ſtas, terra ſancta eſt.

6 Deinde dixit, Ego *ſum* deus patris tui, *b* deus Abrahami, deus Iſaaci, & deus Jacobi: abſcondit verò Moſes faciem ſuam (quia timebat) ne intueretur Deum. *b* Matth.22. 32 Marc.12. 26 Luc.20. [illegible] & 7.32.

7 Et dixit Jehova, Probè *c* vidi afflictionem populi mei qui *eſt* in Ægypto, & clamorem eorum audivi *quem exerunt* propter exactores ejus, quum cognovi dolores ejus. 11. *c* Act.7.34.

8 Ideò deſcendi ut liberem eum è manu Ægyptiorum, & educam eum è terra illa in regionem bonam & amplam, in regionem fluentem *d* lacte & melle. in locum Cananæorum, & Hitthæorum, & Amorræorum, & Periſſæorum, & Hivvæorum, & Jebuſæorum. *d* Inf.13.5. & 33.2. Lev.20. 24. Deut.8. 8 & 11 9. Job 20.17.

9 Nunc itaque, ecce clamor filiorum Iſraëlis pervenit ad me; atque etiam vidi oppreſſionem, qua Ægyptii opprimunt eos.

10 Nunc itaque adesdum, ut mittam te ad Pharaonem: deinde educito populum meum, filios Iſraëlis, ex Ægypto.

11 Sed dixit Moſes Deo, Quis *ſum* ego, ut eam ad Pharaonem; & ut educam filios Iſraëlis ex Ægypto?

12 *Cui ille, Vade*, inquit, nam ero tecum, & hoc *eſto* tibi ſignum, quòd ego miſerim te: Quum eduxeris populum illum ex Ægypto, colitis Deum juxta hunc montem.

13 Dixit autem Moſes Deo, Ecce, me veniente ad filios Iſraëlis, quum dixero eis, Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos: ſi dixerint mihi, Quod *eſt* nomen ejus? quid dicerem illis?

14 Dixit itaque Jehova Moſi, Ero qui eram. Præterea dixit, Ita dices filiis Iſraëlis, Ehjeh miſit me ad vos.

15 Edixitque iterum Deus Moſi, Sic dicito filiis Iſraëlis, Jehova deus patrum veſtrorum, deus Abrahami, deus Iſaaci, & deus Jacobi miſit me ad vos. hoc *eſt* nomen meum in ſeculum, & hoc *e* memoriale meum in omnem ætatem. *e* Oſe.12.6.

16 I, & congregatis ſenioribus Iſraëlis dicito eis, Jehova deus patrum veſtrorum apparuit mihi, deus Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, dicendo; Omnino viſitavi vos, & *vidi* id quod fit vobis in Ægypto.

17 Quapropter dixi, Deducam vos ex afflictione Ægypti, in regionem Cananæorum, & Hitthæorum, & Amorræorum, & Periſſæorum, & Hivvæorum, & Jebuſæorum: in regionem fluentem lacte & melle.

18 Sic auſcultabunt voci tuæ: deinde accedens tu & ſeniores Iſraëlis ad regem Ægypti, dicitote ei, Jehova deus Hebræorum obviam factus eſt nobis. nunc itaque abire nobis liceat quæſumus itinere trium dierum in illud deſertum, ut ſacrificemus Jehovæ deo noſtro.

19 Ego autem novi non eſſe vobis permiſſurum regem Ægypti ut abeatis, ne quidem per manum robuſtam.

20 Sed quum extendens manum meam percuſſero Ægyptum omnibus mirabilibus meis quæ facturus ſum in ea, poſtea demum dimittet vos.

21 Reddam verò gratioſum populum illum in oculis Ægyptiorum: ſic fiet quum abibitis, ut non abeatis vacui.

22 *f* Petere enim debet unaquæque à vicina ſua & ab hoſpita domus ſuæ vaſa argentea & vaſa aurea & veſtimenta: quæ imponere debetis filiis veſtris & filiabus veſtris. Ita ſpoliabitis Ægyptios. *f* Inf.11.2. & 12.35.

ANALYSIS CAP. III.

S[illegible] ite narrata fuit Moſis ad populum Iſraëliticum [illegible] educendum præparatio remota: duobus ſequen-[illegible] narratur ejuſdem ad illud munus præparatio [illegible] ocaoo. *Et in hoc quidem capite narrantur duo.*

1 Præ[illegible] inqua, ſeu effecta deſtinata, videlicet a-ction[illegible] Moſ[illegible], quibus illum ad hanc voca-tion[illegible] ſcipiendam præparavit, a. v2. uſq, a[illegible].

2 V[illegible]ocati[illegible] tionis forma, modusve agendi, à v[illegible]

H[illegible] e[illegible] tem utrique narrationi præmittitur illuſtratio à ſub-[illegible], ubi [illegible] peracta. Is fuit mons Horeb. Loci [illegible] in [illegible] narratione finis, cui ſ[illegible] Moſes [illegible] contulit, [illegible] ut ibi gregem paſceret, v.1.

I. De [illegible] *aparatione propinqua.*

A[illegible] one Dei erga M[illegible] en quibus [illegible] ad capeſſendam han[illegible] nem præpara[illegible], narrantur [illegible] tuor.

1 [illegible] en in rubo quo igne ambus non conſume-[illegible] v 2. Hæc [illegible] ſtratur ex effectu: qui fuit ac-ceſſ[illegible] Moſi[illegible] rubum conſiderandi miraculi cauſa, v 3.

2 [illegible] bo. quæ actio item illuſtratur ex ef-[illegible] Moſis, qua profeſſus eſt ſe para-[illegible] v.4.

3 Pronuntiavit, locum illum eſſe ſanctum, propter præſentiam ſcil. Dei: ac proinde imperavit, ne propiùs accederet, & ut calceos exueret, v.5. Hic relinquitur intelligendus actionis iſtius effectus in Moſe, nempe quòd calceos, ut juſſus erat, exuerit.

4 Patefecit ſe, ſeu declaravit quisnam eſſet: deſcribens ſeſe ab effectis, videlicet à patefactionibus ſuis erga patres, & fœdere cum illis inito. Hæc actio illuſtratur & ipſa ex effectu: qui fuit verecundia & reverentia Moſis; qua motus, abſcondit faciem, non audens Deum loquentem aſpicere, v.6.

II. De vocationis forma ſeu modo.

Modus vocationis Moſis ad hoc legationis munus in genere conſtat ex membris duobus, videlicet mandato Dei vocantis, & excuſatione varia Moſis vocati, [illegible] tandem obedientis. Hoc autem capite narrantur mandata D[illegible], excuſationes verò Moſis duæ: nam excuſatio tertia, [illegible] ſcil. Dei mandatum ſequuta, narratur demum cap. ſequente.

Primum mandatum illuſtratur duobus modis.

1 Expoſitione cauſæ impulſivæ procatarcticæ, videlicet afflictionis Iſraëlitarum, v 7. & 9.

2 Promiſſione ſucceſſus legationis, per ſignificationem propoſiti Dei de Iſraëlitis ex Ægypto educendis, & in terram Chanaan introducendis, v.8.

Cæterùm v.10. mandatum ipſum proponitur.

Excuſatio Moſis prima petitur ab adjunctâ ipſius tenuitate atq; infirmitate, quòd tantæ legationi non ſit par, v.11.

Mandatum Dei ſecundum continetur v.12. ubi refutatur excuſatio Moſis prima per promiſſionem præſentiæ Dei: quæ ipſa confirmatur ab adjuncto ſigno.

Secunda Moſis excuſatio continetur v.13. petita ab adjuncto metu fruſtrationis, quòd ſcil. populus Iſraëliticus non ſit ei fidem habiturus: quum non poſſit nomen ejus à quo mittatur, indicare.

Tertium Dei mandatum continetur v.14. & ſeqq. uſque ad finem capitis. Cujus ſermonis membra ſunt tria.

1 Refutatio ſecundæ excuſationis Moſis, quatenus illum edocet de nomine ſuo, v.14. & 15.
2 Inſtructio, quibus verbis alloqui debeat gubernatores populi Iſraëlitici, v.16. & 17. Quam inſtructionem amplificat promiſſione læti eventus, quòd ſcil. ei ſint auſcultaturi, in principio verſus 18.
3 Quo aſſumto comitatu, & quibus verbis alloqui debeat regem, reliquâ parte verſus 18. Hanc autem inſtructionem amplificat prædictione eventuum quatuor.
    1 Quòd rex dimiſſionem ſit recuſaturus, v.19.
    2 Quòd ipſe Ægyptios vehementibus plagis ſit affecturus, v.20.
    3 Quòd rex tandem eos ſit dimiſſurus, ibid.
    4 Quòd Ægyptios ſub ſpecie commodati ſint ſpoliaturi rebus pretioſis, v.21. & 22.

SCHOLIA IN CAP. III.

℣.1. MOſche enim] Heb. Et Moſcheh. *Sed copulativa hic rectè expreſſa eſt per rationalem, quia deinceps explicatur ſententia quæ proximè præceſſit. v.ult. cap. præced. nempe quomodo Deus reſpexerit filios Iſraëlis, videlicet mittendo ad eos Moſen qui ipſos ex Ægypto educeret.* Ithronis] *Sive Chobabi, Num.10. v.29. & Judic.4. v.11. filii Rehuelis, de quo ſup.2. v.18. F.* Præſidis] *De Hebræa voce* כֹּהֵן *cohén vide ſcholia in Geneſ.41. v.45. At cap. præcedente, v.16. & 18. præſes Midjanitarum dictus fuit Rehuel, qui fuit Jethronis pater. An igitur uterq; ſimul fuit præſes? Ad hoc videtur reſpondendum, Rehuelem illo tempore quo iſta quæ hic narrantur geſta ſunt, jam fuiſſe mortuum, Jethronemq; ei in iſta dignitate ſucceſſiſſe. Sunt enim hæc geſta quadrageſimo anno poſt hiſtoriam capitis præcedentis, ut patet ex cap.7. v.16. infrà (ſecundum diſtinctionem noſtram) collato cum Act.7. v.23. Atq; adeò expreſſè hoc tempus indicatur Act.7. v.30.* Midjanitarum] *Heb.* Midjanis. *Metonymia efficientis.* Quum] *Malim, &c.* Quoddam] *In Hebræo habetur articulus, qui videtur notare aliquid certi, nempe deſertum aliquod in regione aut certè prope regionem Midjanitarum.* Ipſum] *Ponitur pro articulo, ſed nimis ex uſu linguæ Latinæ. Quandoquidem hic in Hebræo articulus non habetur. Quare vertendum ſimpliciter,* Ad montem Dei. Montem Dei] *Ita dictum tum propter viſionem hanc, tum etiam quia in eum deſcendit Deus legem laturus populo, infrà cap.19. F. Eſt igitur genitivus adjuncti, & ſynecdoche generis.* In Chorebum] *Verto,* ad Chorebum. *Eſt enim appoſitio, quâ nomini generali ſubjicitur ſpeciale. ut ſi dicatur, Venit ad urbem, ad Romam. Vel, quâ definitioni ſubjicitur nomen definitum.* Chorebum] *Id eſt, ſiccum & aridum. Hoc autem nomine appellari certum montem, planum eſt ex 1.Reg.19. v.8. ubi dicitur, Eliam progreſſum eſſe uſq; ad montem Dei, Chorebum.*

2 Angelus Jehovæ] *Id eſt, Chriſtus, ut Geneſ.32.11. & 48.16. & infrà 14.19.* Cujuſdam] *In Hebræo eſt articulus, ſed intellectus [illegible], unde ſimiliter ſæpè* Rubus ille ardebat &c.] *Figura Eccleſiæ Iſraëlitarum, in Ægypto tanquam in fornace cauminis probata, ſed non conſumta. Confer Deut.4.20. F.*

3 Viſionem] *Malim,* apparitionem: *quam Græci nominant* ἐπιφάνειαν. *& nomen Hebræum* מַרְאֶה *mareh propriè ſignificare videtur. Viſionis autem vocabulum intelligi ſolet de interiore quadam certarum imaginum in hominis mente impreſſione, quæ Hebræis* חָזוֹן *chaſon, Græcis* ὅραμα *nominatur. Nomen alterum videtur non incommodè reddi poſſe* ſpectaculum. *Spectaculum enim dicitur in quo ſpectando oculi occupantur.*

4 Jehova] *Chriſtus, qui modò dictus eſt angelus Jehovæ v.2. F. Confer Gen.48.16.*

5 Extrahe calceamenta tua] *Idem mandatur Joſuæ, Joſ.5. v.15. Simpliciſſima hujus ceremoniæ ratio videtur eſſe, ut pedum nuditate religionem animi indicaret, & ſoli toſtatum faceret. vide Levit.10. v.2. F.* Terra ſancta] *Heb.* Humus ſanctitatis. *Genitivus ad inſti. Sancta autem dicitur ob præſentiam Dei ſanctificantem: quâ abeunte, loci ſanctitas abolebatur, F.*

6 Ego ſum Deus patris tui &c.] *Ita ſe à ſictitiis diis diſcernit, fœderiſq; cum patribus initi memoriam renovat: unde pendet populi, quæ hic agitur, liberatio. F.* Patris tui] *Et Iſraëlitarum omnium: quorum nomine compellat te, ut qui eorundem promiſſionum hæredes futuri ſint. F.* Quia timebat] *Hæc verba includenda videntur notis parentheſis, ut tollatur ambiguitas ſyntaxis.* Timebat] *Duæ ſunt hujus timoris cauſæ, conſcientia mali noſtri, exemplo Adami & Petri, Gen.3.10. & Luc.5.8. & majeſtatis Dei ſublimitas, ad cujus præſentiam angeli ipſi faciem obvelant. Jeſa.6.2. F.* Neturetur] *Hæc verba reguntur à verbis,* abſcondit faciem ſuam. *nam ſinis indicatur cujus gratiâ Moſes faciem abſcondebat.*

7 Probè vidi] *Heb.* videndo vidi. Ab exactoribus ejus] *Heb.* à facie exactorum ejus. *Id eſt, propter exactores ejus. Quare hic locus ita videtur reddendus,* Et clamorem ejus audivi, *qui exoritur* propter exactores ejus. *Ellipſis.* Dolores ei allatos] *Heb.* dolores ejus. *quod ut ſimplex & uſitatum, malim retinere. Eſt autem genitivus ſubjecti: dolores ejus, id eſt, quos ipſe ſentit.*

8 Idcò] *Heb. &c. Sed ſenſus benè eſt expreſſus.* Deſcendi] *E cælo huc. Id eſt, hic tibi appareo, meamq; præſentiam tibi patefacio hoc ſpectaculo ut dicitur rubi, & hoc ſermone meo. Metaphora* ἀνθρωποπαθὴς, *quæ uſitatè dicitur* ἀνθρωποπάθεια. Ut liberem eum] *Ut te mittam ad eos liberandos. Metonymia ſinis.* Bonam & amplam] *Ex promiſſione Geneſ.13.15. F.* Affluentem lacte & melle] *Id eſt, commendabilem copiâ præſtantiâq; proventuum hyperbolica ſynecdoche. F. Sed malim ſimpliciter* fluentem. *Sic enim loquuntur Latini. ut Virgilius de terra metallica loquens,* atq; auro plurima fluxit, 2.Georg. *Item Cicero 1. de divinatione.* Sanguine fluxit fluvius atratus. Cenahaoxi] *Id eſt, Cenahanæorum. Sic deinceps. Enallage numeri, ſive ſynecdoche membri. Pronuntiandum hic [illegible]e non ut vulgò, ſed tanquam Ke. Judico autem tum ex re ipſa, tum ex diſtinctione Hebræica, nomen iſtud hîc accipi non ſenſu generaliſſimo, ut ſequentia tanquam ſpecies ſubjiciantur (id quod volunt eſt F.) ſed propriè & ſenſu ſpeciali. nam ex aliis Scripturæ locis apparet peculiarem gentem & à cæteris quæ hic commemorantur, diſtinctam iſto nomine ſignificari. Sic Jabin dicitur rex Cenahanis, id eſt, Cenahanæorum. Judic.4.2. Sic Gen.15. v.ult. Cenahanæi octavo loco inter iſtas gentes enumerantur. In Hebræo autem ſex iſtarum gentium nomina ita diſtinguuntur, ut binæ conjungantur, & per tres [illegible] à ſe invicem diſtinguantur. Cæterum enumeratio hoc loco imperfecta eſt: nam Geneſ.15 tribus verſibus ultimis enumerantur decem. Quanquam & illa imperfecta videtur omittuntur enim ibi Chivvæi, qui hic enumerantur.*

10 Adeſdum] *Heb.* I. *id eſt, Accede ad me propiùs, ut te præceptis inſtruam, quid agere debeas apud Pharaonem, ad quem te mitto. Alias vocula Hebræa uſitatè ſignificat* Vade, *vel* Abi.

11 Sed] *Heb.* Et. *Sed ſenſus rectè eſt expreſſus.* Quis ſum ego &c.] *Quaſi Ego minimè ſum aptus aut idoneus ad hoc negotium.*

12 Ero tecum] *Id eſt, adjuvabo te efficiam, vires neceſſarias ſuppeditabo.* Hoc tibi ſum] *Verto ſimpliciter,* hoc. *Scilicet, quod mox dicam, in fine verſus.* Miſerim] *Ac proinde impleturus jam promiſſiones reliquas, ut [illegible] introducam populum meum in terram Chanaan: quemadmodum jam tum præſtitero promiſſionem de eo educendo ex Ægypto.* Servietis Deo] *Sive, [illegible] Deum quibus verbis Hebræa planè exprimuntur.* Deo] *Id eſt, mihi: idq; ex præſcripto meo. Impletionem hujus promiſſionis vide in Exodo c.19. & deinceps item in libris ſequentibus.*

13 Quid dicerem illis] *Quaſi Nihil haberem quod dicerem, cogerer obmuteſcere: atq; ita tanquam mendax & impoſtor rejicerer.*

14 Eheje, qui ſum] *Puto vertendum,* Ero qui eram. *Heb.* Ero qui ero. *Sed futurum non rarò uſurpatur pro præterito imperfecto. His verbis mandat autem Moſen de nomine quo ſe debeat apud Iſraëlitas nominare hoc enim poſtea demum facit in altero membro verſus ut manifeſtum eſt ex illis verbis,* Dixitque, Ita dices filiis Jiſraëlis. *Sed his verbis fundamentum ſternit illius præcepti, quod ſequitur, hoc eſt, rationem ſeu cauſam indicat cur iſto nomine velit nominari. Continetur autem his verbis promiſſio, cujus hic videtur eſſe ſenſus. Ego Iſraëlitis re ipſa demonſtrabo me conſtantem in veracem eſſe in promiſſis. Ero apud ipſos factis, qui eram promiſſis. Promiſi me eos ex Ægypto educturum & in terram Chanaan introducturum: id reipſa eis præſtabo. Ac proinde in promiſſione hac meâ fretus, ipſo vocabulo quo modò ſum uſus, me apud illos nominabis ut ita & tu & illi de meâ in promiſſis ſervandis conſtantia admoneantur.* Dixitque] *Malim,* Itaque dixit, *quia hic narratur effectum præcedentis dicti: ut patet ex ſcholio præcedente.* Dices] *Id eſt,* dicito *nam ſunt verba imperantis.* Eheje] *Sive,* Ero. *Id eſt, ille qui quum mihi appareret, modò ad vos me mittendo, dixit,* E R O *qui eram, hoc eſt, verus ille Deus qui conſtans eſt in promiſſis, ac proinde vobis præſtaturus eſt quæ Abrahamo patri veſtro promiſit Geneſ.15. v.14. itemq; Jacobo Gen.46.4.*

15 Dicito] *Heb.* dices. *Sed ſenſus rectè eſt expreſſus.* Jehova] *Hoc nomine nomen præcedens amplius declaratur: quo notatur æterna, infinita atq; immutabilis eſſentia. q.d. Sicut eſſentia mea eſt immutabilis, ita etiam immutabilis eſt voluntas mea ſive decretum. Decrevi autem populum meum educere ex Ægypto: quod meum decretum patribus illius per promiſſionem patefeci. Ero igitur re ipsâ apud populum meum qui eram promiſſione apud patres ejus. h.e. quod illis promiſi, id ei præſtabo.* Deus patrum veſtrorum] *Qui fœdus gratiæ pepigit cum patribus veſtris, in quo promiſit ſe ipſos ac poſteros ipſorum peculiari favore complexurum & proſecuturum.* Memoriale meum] *Videtur dicendum* memoriale mei: *id eſt, quo ego in memoriam revocor à populo meo ſive à cultoribus meis.* In omnem ætatem] *Heb.* in ætatem ætatem: *ſive,* in generationem generationem. *Pro* in generationem & generationem, *ut alibi plenè dicitur, Pſal.33.11. Ellipſis.*

16 Senioribus] *Officio, ut paſſim in ſcripturis accipitur hoc eſt, iis qui vel gubernatione vel doctrinâ reliquis præſunt. F. Metonymia ſubjecti*

Subjecti ſynecdochica,quia ſines poſſeſſionis ad gubernationem adhi entur. Dices] *Dicito.* Omnino rationem habeo veſtri] *He.* Viſitando viſitavi vos, & (*ſupple vidi ex v. ult. cap.ſeq.*) id quod [illegible] vobis. *Id eſt, Cognovi ſtatum rerum veſtrarum.* [illegible] *Senſus autem eſt,* Certò viſitabo vos. *ſcil. gratioſè. Præteritum pro futuro propter certitudinem eventus. Et ſynecdoche generis.*

17 Dico] *Verto*, dixi. *Id eſt, decrevi.* Deducam vos] *Heb.* faciam vos aſcendere. Afflictione Ægypti] *Quam ſuſtinetis in Ægypto. Vel, afflictione Ægyptiorum, id eſt, quam ſuſtinetis ab Ægyptiis. nam Hebræa vox,* Mitzrâjim, *utroq; modo exponi poteſt: nempe vel per metonymiam efficientis, vel per metonymiam adjuncti.* Cenahanæi] *Id eſt, Cenahanæorum. Et ita deinceps. Enallage numeri, vel ſynecd.membri.*

18 Diceris] *Dicitote.* Obviam factus eſt nobis] *Subintellige ex verbis proximè ſequentibus. Et mandavit nobis ut ſibi ſacrificaremus in deſerto Chorebi. Synecdoche membri.* Abire nobis liceat] *Heb.* abibimus. *vel,* abeamus. Deſertum] *Scil. Chorebi.*

19 Non eſſe vobis permiſſurum] *Hebr.* quòd non dabit (*id eſt, ſinet*) vos rex Ægypti abire. Ne quidem] *LXX.* ἐὰν μὴ. *Vertunt,* niſi. *non rectè. Neq; enim in Hebræo habetur* אִם לֹא *im lô, ſi non, ſed* וְלֹא *velo, Et non. At verſ. ſeq. dicitur, Pharaonem dimiſſurum Iſraëlitas, quum manu Dei fuerit percuſſus. Reſpondeo. hic ſermo eſt de maxima percuſſionis parte, videlicet nonâ cum primis plagis: verſu autem ſeq. de plaga decima & ultima. Sic iſta non pugnant.*

20 Ægyptum] *Ægyptios. Metonymia ſubjecti: vel potius efficientis, in Hebræo quidem, ubi habetur Mitzrajim: quod eſt nomen proprium viri, unde Ægyptii orti ſunt.* Omnibus mirabilibus meis] *Decem plagis, quæ ſequentibus capitibus explicantur. F. Eſt autem hæc emphaſis in nomine, Omnibus: quo notatur efficacia ſupremæ plagæ ultimæ: ut dictum eſt ad verſum præcedentem.* In ea] *Hebr.* in medio ejus: *Eſt autem pronomen relativum generis maſculini: unde apparet, per nomen* Mitzrâjim, *ad quod refertur, non notari regionem, ſed virum. verumtamen metonymicè: quomodo Iſrael pro Iſraëlitis crebérrimè dicitur.*

21 Reddam verò gratioſum populum illum] *Hebr.* Et dabo gratiam populi hujus. Ægyptiorum] *Hebr* Mitzrajimi, *id eſt, Mitzrajimæorum. Metonymia effic.* Vacui] *Heb.* Vacuè, *vel,* inanes

22 Petet enim] *Heb.* Et petet. *Sed ſenſus benè eſt expreſſus.* Unaquæque] *Heb.* mulier. Inſtrumenta] *Seu vaſa.* Argentea] *Heb.* argenti. *Et ſic mox, auri. Genitivi materiæ.* Ægyptum] *Idem, Ægyptios.*

OBSERVATIONES EX CAP. III.

Chriſtus. EX verſ.2 & 4. Obſervandum hic eſt teſtimonium de deitate Chriſti: qui hic intelligitur per Angelum Jehovæ, v.2: & idem nominatur Jehova atque Deus, v.4.

Mos Dei in erudiendo. Gubernatio Dei. 2 Ex v. 2. collato cum v.7. & ſeqq. In rubo illo ardente proponitur exemplum moris Dei in erudiendo per ſymbola ſive ſigna: quòd ſcil. adhibere ſoleat ejuſmodi ſymbola quæ cum re ſignificata aliquam habent ſimilitudinem. Etenim per rubum illum ſignificabatur Moſi populus Dei, qui tum erat contemtibilis propter ſervitutem qua preſſus erat: ſicut rubus eſt frutex contemtibilis. Per ignem verò, qui erat in iſto rubo, ſignificabatur afflictio atque oppreſſio Iſraëlitarum in Ægypto, qua facile poterant tanquam igne quodam conſumi, niſi Deus obſtitiſſet. Denique quòd rubus iſte ardebat quidem igne, verumtamen non conſumebatur: per hoc ſignificabatur mirabilis protectio divina Iſraëlitarum, & propoſitum liberandi eos ex illa ſervitute.

Myſteria divina. 3 Ex v.5. Ex eo quòd Moſes arcetur à propiore acceſſu ardentis rubi: quodque jubetur extrahere calceos, & ſubſiſtere, propter loci illius ſanctitatem, id eſt, propter Dei in illo loco apparitionem & ſingularem præſentiam: bine de duobus monemur. Unum, eſt, myſteria divina non eſſe curiosiùs ſcrutanda, ſed reverenter a tali ſcrutatione abſtinendum. Alterum, ad illa cognoſcenda opus eſſe ut extrahamus pravos affectus, tanquam impuros calceos: & ut patienter ſubſiſtamus atque exſpectemus revelationem illorum per verbum Dei. Etenim Moſi iſta faciens Deus myſterium illius rubi ardentis mox claro verbo expoſuit: ut ex ſequentibus apparet.

4 Ex eodem verſu. Loci alicujus ſanctitas æſtimanda eſt non ex inhærente aliqua qualitate per certas ceremonias quaſi impreſſa: ſed ex gratioſa præſentia atque patefactione Dei. ſicut locus in quo Moſes apud rubum ſtabat, terra ſancta propterea dicitur, quòd Deus illic Moſi appareret, ſeque ei verbo patefacere vellet. Ubicunque ergo Deus nobis ſe per verbum ſuum patefacere dignatur, ſive in templo, ſive in domo privata, ſive in agro, ſive alibi: ibi nos tanquam in loco ſancto reverenter verſari, & verbum Dei audire decet. Et ita ſtabulum quoque illud Bethlehemiticum, in quo Deus paſtoribus patefaciebat Chriſtum, pro illo tempore locus ſanctus fuit. *Sanctitas loci.*

5 Ex v.6. & ſeqq. Deus curam gerit Eccleſiæ, ſuoque tempore ſeſe comparat ad illam a perſecutione liberandam, & ad tranquillitatem ei procurandam: atque horum beneficiorum promiſſione eam conſolatur. Huc autem movetur tum conſideratione fœderis cum ea initi, v.6: tum conſideratione clamoris ſeu gemituum atque precum illius, v.9. *Eccleſia. Gubernatio Dei.*

6 Ex verſu 6. Non eſt hic ſilentio prætereunda doctrina, quam ex verbis hujus verſus obſervavit atque elicuit Chriſtus Matth.22. verſ.31. & 32: nempe fore reſurrectionem mortuorum. Quæ doctrina quomodo ex iſtis verbis eliciatur, vide in loci citati analyſi noſtra. *Reſurrectio mortuorum.*

7 Ex eodem verſu. Ex facto Moſis, præ timore abſcondentis faciem ſuam, ne intueretur Deum, duo diſcimus. Unum, hominem laborare conſcientiâ peccati: hinc enim fit quòd quum Deum præſentem ſentit, eum tanquam juſtum judicem timet. quod idem videre eſt in exemplo Adami, Geneſ.3. v.10. & Petri, Luc.5. verſ.8. Alterum, majeſtatem Dei maximam eſſe: quippe quam nec ſancti ferre poſſunt, imò ad cujus præſentiam Angeli ipſi faciem obvelant, Eſa.6. v.2. *Conſcientia Peccatorum. Majeſtas Dei.*

8 Ex verſu 11. In Moſe, excuſante ſuam infirmitatem in detrectanda legatione ad Pharaonem, proponitur exemplum modeſtiæ. *Modeſtia.*

9 Ex verſu 12. & ſeqq. adjunctis quoque 13. primis verſib. cap.ſeq. In Moſe toties recuſante injunctam legationem, idque poſt tot ac tam inſignes promiſſiones præſentiæ Dei, proponitur exemplum tum infirmitatis fidei, tum inobedientiæ etiam in ſanctis. *Imperfectio ſanctorum.*

10 Ex v.14. & 15. Ex eo quòd Deus apud Iſraëlitas ſeſe nominari vult Ehejeh, id eſt, Ero vel Sum, item Jehovah, id eſt, ὁ ὤν, Ens ille: duo diſcimus de Deo. Unum, Dei eſſentiam immutabilem ſive incorruptibilem & æternam eſſe. Alterum, Deum veracem & conſtantem eſſe in præſtandis promiſſionibus ſuis. *Immutabilitas Dei. Veracitas Dei.*

11 Ex v.19. & 20. Exemplum ſapientiæ Dei in gubernandis rebus humanis. Poterat omittere legationem Moſis ad Pharaonem, quum ſciret, Moſen repulſam paſſurum: & plagis ſuis eò adducere Pharaonem & Ægyptios, ut ab opprimendis Iſraëlitis ſponte deſinerent: ſed voluit dimiſſionem illorum a Pharaone peti, ut manifeſtum evaderet, illum una cum Ægyptiis juſtè plagis Dei affici, propter petitionem denegatam. Item poterat poſt primam ſtatim recuſationem plagâ illâ decimâ qua primogenita occidit, Ægyptios afficere: ſed alias plagas leviores præmittere voluit, ut juſtitia illius ultimæ eo magis conſpicua redderetur, propter contumaciam Ægyptiorum qui non fuerant prioribus plagis emendati. *Sapientia Dei. Gubernatio Dei.*

12 Ex v.21. Exemplum potentiæ Dei, qui corda hominum flectit quò vult: adeò ut etiam inimicorum animos ſervis ſuis benevolos reddat. *Potentia Dei.*

13 Ex v.22. Quæri hic poteſt, an peccaverint Iſraëlitæ, quòd ab Ægyptiis ſub ſpecie commodati petiverunt ea quæ ſibi volebant retinere? Reſpondeo, Non peccarunt, quia id facere à Deo juſſi ſunt. Sic non peccavit Abrahamus, quum vellet ex mandato Dei immolare filium, Geneſ.22. Adhæc per ſe quoque juſtum fuit, Ægyptios hoc modo ab Iſraëlitis ſpoliari: ſcilicet mercedem aliquam reportarent pro ſervitute illis præſtitâ. Poſtremò ſpecies quædam donationis huic ſpoliationi conjuncta fuit, quatenus Ægyptii, quum primogenita ipſorum occiderentur, exegerunt eos non repetitis rebus commodatis, atque ita tacito quodam conſenſu eas illis permiſerunt. *Commodatū. Spoliatio.*

CAPUT IV.

1. *TUnc reſpondens Moſche dixit, At ecce non credituri ſunt mihi, neque auſcultaturi voci meæ. nam dicent, Non apparuit tibi Jehova.*

2 Dixit autem ei Jehova, Quidnam eſt in manu tua? eoq; dicente, Baculus,

3 Dixit, Abjice eum in terram; quúmque abjeciſſet eum in terram, converſus eſt in ſerpentem: fugiebátque Moſche, metu ejus.

4 Poſteà dixit Jehova Moſchi, Extendens manum tuam prehende caudam ejus: quumq; extenſâ manu ſuâ prehendiſſet eum, converſus eſt in baculum in manu ejus.

TUnc reſpondens Moſes dixit, At ecce non credituri ſunt mihi, neque auſcultaturi voci meæ: ſed dicent, Non apparuit tibi Jehova. 1.

2 Dixit autem ei Jehova, Quidnam hoc eſt in manu tua? eoque dicente, Baculus;

3 Dixit, Abjice eum in terram; quumque abjeciſſet eum in terram, *a* converſus eſt in ſerpentem; fugiebatque Moſes, metu ejus. *a Inf.7.10.*

4 Sed dixit Jehova Moſi, Extendens manum tuam prehende caudam ejus. quumque extensâ manu ſuâ prehendiſſet eum, converſus eſt in baculum in manu ejus.

5 Ut credant, inquit, apparuiſſe tibi Jehovam Deum patrum ſuorum, Deum Abrahami, Deum Jiżchaki, & Deum Jahakobi.

6 Deinde rurſus dicente Jehova ei, Infer nunc manum tuam in ſinum tuum; intulit manum ſuam in ſinum ſuum: quumque eduxiſſet eam, ecce manus ejus leproſa erat, alba *ſicut nix.*

7 Dicente verò, Refer manum tuam in ſinum tuum; retulit manum ſuam in ſinum ſuum quumq; eduxit eam è ſinu ſuo, ecce reſtituta eſt ut reliqua *caro ejus.*

8 Hoc fiet, inquit, *ſi non crediderint tibi, neq; auſcultaverint voci et ſigno priori; ut credant voci et ſigno alteri.*

9 Erit quoque, ſi non crediderint etiam duobus ſignis iſtis & non auſcultaverint voci tuæ, ſi accipiens de aqua alicujus rivi effundas in aridam, ut convertantur aqua illa quas acceperis è rivo, convertantur inquam in ſanguinem in ipſa arida.

10 Dixit verò Moſche Jehovæ, Attende *ad me Domine; non ſum vir facundus, neq; unquam antea fui, ne quidem ex quo loquutus es cum ſervo tuo: ſed impedito ore & impeditâ linguâ ſum.*

11 Tum dixit Jehova illi. Quis ſtatuit os homini? aut quis ſtatuere poteſt mutum aut ſurdum, aut ſenſibus valentem, aut cæcum? nonne ego qui ſum *Jehova?*

12 Nunc itaq; i, & ego adero ori tuo, & docebo te quæ loquuturus es.

13 Dicente autem illo, Attende *ad me Domine, mitte quæſo per eum* quem *miſſurus es.*

14 Accenſus irâ Jehova contra Moſchen, dixit: Annon Aharonem Levitam, fratrem tuum, hunc ſcio omnino valere eloquio? adeoq; ecce ipſe prodit obviam tibi, & quando videbit te, lætabitur cum animo ſuo.

15 Quando alloquutus fueris eum, & inſerueris hæc verba in ore ejus, tum ego adero ori tuo & ori ejus, & docebo vos quæ facturi eſtis.

16 Nam alloquetur ipſe pro te populum. fietq; ut ipſe ſit tibi vice oris, tu verò ſis ei vice Dei.

17 Baculum autem iſtum accipito in manu tua, quo edas ſigna illa.

II. *18 Abiens igitur Moſche reverſus eſt ad Jetherum ſocerum ſuum, dixitq; ei, Eam quæſo, & revertar ad fratres meos qui* ſunt *in Ægypto, ut videam an adhuc vivant. & dixit Jithro Moſchi, Abi cum pace.*

19 Edixitq; Jehova Moſchi apud Midjanitas, I, revertere in Ægyptum, mortui enim ſunt omnes homines illi qui quærebant animam tuam.

20 Itaq; accipiens Moſche uxorem ſuam & filios ſuos, impoſuit eos aſino, ut reverteretur in terram Ægypti: accepitq; Moſche baculum Dei in manu ſua.

21 Tum edixit Jehova Moſchi, Quandoquidem proficiſceris ut revertaris in Ægyptum, vide ut omnia illa prodigia quæ poſuero in manu tua, facias coram Parhone: ſed ego obfirmabo cor ejus, ut nolit dimittere populum illum.

22 Tandem dices Parhoni: Sic dicit Jehova, Filius meus, primogenitus meus eſt Jiſraël.

23 Sed quum edicerem tibi, Dimitte filium meum ut ſerviat mihi, renuiſti dimittere eum: ecce ego interfecturus ſum filium tuum, primogenitum tuum.

III. *(24 Evenit autem in illo itinere, in diverſorio quodam, ut occurreret ipſi Moſchi Jehova, veluti quærens morte afficere eum.*

25 Sed accipiens Tsippora cultrum acutum, amputavit præputium filii ſui, & admovit pedibus illius: nam, inquit illa, ſponſus ſanguinum es mihi.

26 Sic deſtitit Jehova ab illo. dixerat autem tunc ſponſum ſanguinum, propter circumciſiones.)

IV. *27 Edixit item Jehova Aharoni, Abi obviam Moſchi in deſertum: qui abiens occurrit ei juxta montem Dei, & oſculatus eſt eum.*

28 Tum retulit Moſche Aharoni omnia negotia Jehovæ ad quæ *mittebat ſe, & omnia ſigna illa quæ præceperat ſibi.*

V. *29 Abiens itaq; Moſche & Aharon, congregaverunt omnes Seniores filiorum Jiſraëlis.*

30 Proloquente autem Aharone omnia verba illa quæ eloquutus fuerat Jehova Moſchi, & edente Moſche *ſigna illa ante oculos ipſius populi,*

31 Credidit populus: & poſtquam audiverunt Jehovam viſitaſſe filios Jiſraëlis, & vidiſſe afflictionem ipſorum, vertice inclinato incurvaverunt ſe adorantes eum.

5 Ut credant, *inquit*, apparuiſſe tibi Jehovam deum patrum ſuorum, deum Abrahami, deum Iſaaci, & deum Jacobi.

6 Deinde rurſus dicente Jehova ei, Infer nunc manum tuam in ſinum tuum; intulit manum ſuam in ſinum ſuum: quumque eduxiſſet eam, ecce manus ejus leproſa *erat*, *alba* ſicut nix.

7 Dicente verò, Refer manum tuam in ſinum tuum, retulit manum ſuam in ſinum ſuum: quumq; eduxit eam e ſinu ſuo, ecce reſtituta erat ut *reliqua* caro ejus.

8 Hic fiet, *inquit*, ſi non crediderint tibi, neque auſcultaverint voci ſigni prioris; ut credant voci ſigni alterius.

9 Porrò, ſi non crediderint etiam duobus ſignis iſtis, nec auſcultaverint voci tuæ, accipito de aqua alicujus rivi, & effunde *illam* in aridam; tum convertetur aqua illa quam acceperis è rivo, convertetur inquam in ſanguinem in arida.

10 Dixit verò Moſes Jehovæ, *Attende* ad me Domine; non ſum vir facundus, unquam antea fui, ne quidem ex quo loquutus es cum ſervo tuo: ſed impedito ore & impeditâ linguâ ſum.

11 Tum dixit Jehova illi, *b* Quis poſuit os homini? aut quis ponere poteſt mutum aut ſurdum, aut auditu viſuve valentem, aut cæcum? nonne ego Jehova? *b Pſal.94.9.*

12 Nunc itaque vade: nam ego adero ori tuo, & *c* docebo te quæ loqui debeas. *c Matt.10.19. Marc.13.11. Luc.12.12.*

13 Dicente autem *illo*, *Attende* ad me Domine; mitte quæſo per eum *per quem* mittere volueris:

14 Exarſit ira Jehovæ contra Moſen, & dixit: Annon Aharonem Levitam, fratrem tuum, hunc ſcio omnino valere eloquio? adeoque ecce ipſe prodibit obviam tibi, & quando videbit te, lætabitur in corde ſuo.

15 Alloquitor igitur eum, *d* & ponito verba in ore ejus, ego verò adero ori tuo & ori ejus, & docebo vos quæ facere debeatis. *d Inf.7.2.*

16 Nam alloquetur ipſe pro te populum: fietque ut ipſe ſis tibi vice oris, tu verò ſis ei vice Dei.

17 Baculum autem iſtum accipito in manum tuam, quo edas ſigna illa.

18 Abiens igitur Moſes reverſus eſt ad Jetherum ſocerum ſuum, dixitque ei, Eam quæſo, & revertar ad fratres meos qui *ſunt* in Ægypto, ut videam an adhuc vivant: & dixit Jithro Moſi, Abi cum pace. II.

19 Edixitque Jehova Moſi in Midjanitide, Vade, revertere in Ægyptum, mortui enim ſunt omnes homines illi qui quærebant animam tuam.

20 Itaque accipiens Moſes uxorem ſuam & filios ſuos, impoſuit eos aſino, ut reverteretur in terram Ægypti: accepitque baculum Dei in manum ſuam.

21 Tum edixit Jehova Moſi, Quandoquidem proficiſceris ut revertaris in Ægyptum, vide ut omnia illa prodigia quæ poſui in manum tuam, facias coram Pharaone: ego verò obfirmabo cor ejus, ut nolit dimittere populum.

22 Itaque dicito Pharaoni: Sic dicit Jehova, Filius meus, primogenitus meus *eſt* Iſraël:

23 Sed quum edicerem tibi, Dimitte filium meum ut ſerviat mihi, renuiſti dimittere eum: *Ideirco* ecce ego interfecturus ſum filium tuum, primogenitum tuum.

24 Evenit autem in illo itinere, in diverſorio quodam, ut occurreret ipſi Jehova, quærens occidere eum. III.

25 Sed accipiens Tſippora cultrum acutum, amputavit præputium filii ſui, & admovit pedibus illius: dixitque, Certe ſponſus ſanguinum es mihi.

26 Sic deſtitit *Jehova* ab illo, Dixerat *autem* illa tunc, Sponſus ſanguinum, propter circumciſiones.

27 Edixit item Jehova Aharoni, Abi obviam Moſi in deſertum: qui abiens occurrit ei juxta montem Dei, & oſculatus eſt eum. IV.

28 Tum indicavit Moſes Aharoni omnia verba Jehovæ quibus miſerat ipſum; & omnia ſigna illa quæ præceperat ei.

29 Abiens itaq; Moſes & Aharon, congregaverunt omnes ſeniores filiorum Iſraëlis. V.

30 Proloquente autem Aharone omnia verba illa quæ eloquutus fuerat Jehova Moſi, & edente ſigna illa ante oculos populi;

31 Credidit populus: & poſtquam audiverunt Jehovam viſitaſſe filios Iſraëlis, & vidiſſe afflictionem ipſorum, vertice inclinato incurvaverunt ſe.

ANALYSIS CAP. IV.

Hic continuatur narratio de vocatione Moſis. Sunt autem narrationis hujus membra principalia quinque.

1 Cæteræ excuſationes Moſis, unà cum oppoſitis refutationibus Dei & repetitione mandati, a v. 1. uſque ad 18.

2 Obedientia Moſis, a v. 18. uſque ad 24.

3 Caſus qui ei accidit in itinere, v. 24. 25. & 26.

4 Exceptio a fratre Aharone, v. 27. & 28.

5 Legationis functio apud populum Iſraëliticum, tribus verſibus ultimis

I. De

I. De cæteris excuſationibus.

Excuſationes Moſis, præter ſuperiores duas, narrantur adhuc tres.

1 Tertia iterum petita eſt à metu fruſtrationis, v.1.
Contra hanc confirmatur a Deo tribus ſignis ſeu miraculis: videlicet
1 Converſione virgæ in ſerpentem, & viciſſim, v.2.3.4.5.
2 Lepra manus & ejuſdem reſtitutione, v.6.7.8.
3 Converſione aquæ in ſanguinem, v.9.
2 Quarta deinde excuſatio ſumta eſt a defectu eloquentiæ, v.10. Contra hanc confirmatur commemoratione potentiæ Dei, v.11. & promiſſione doni eloquentiæ, v.12.
3 Quinta denique excuſatio fuit ſimplex & omnimoda atque præciſa recuſatio, v.13. Hæc amplificatur ab eventu, videlicet ira Dei, in principio, v.14. Contra eam autem confirmatur Moſes promiſſione interpretis ſeu oratoris ei addendi, videlicet Aharonis, v.15.16.17.

II. De obedientia.

Obedientia Moſis declaratur commemoratione partium: quæ ſunt duæ.
1 Petivit a ſocero veniam in Ægyptum proficiſcendi, v.18. Quæ petitio illuſtratur ex eventu, videlicet impetratione, ibid.
2 Iter ingreſſus eſt, v.20. Hæc autem profectio illuſtratur quatuor modis.
1 A cauſa impulſiva, videl. novo mandato Dei, v.19.
2 A remotione cauſæ corrumpentis ſeu obſtaculi quo poterat Moſes à profectione deterreri, ibid.
3 Ab adjunctis: videlicet comitatu & inſtrumento miraculorum in Ægypto edendorum, v.20.
4 Iterum a cauſa impulſiva, videlicet repetitione mandatorum de edendis apud Pharaonem oſtentis, & petenda populi Iſraelitici dimiſſione, v.21.22. & 23.

III. De caſu itineris.

Caſus qui Moſi in itinere accidit, fuit aggreſſio Dei tanquam interfectiuri: quæ aggreſſio illuſtratur indicatione loci, verſ.24. Cauſa autem percipitur ex eventu, videl. neglecta filii circumciſio. Deinde declaratur iſta aggreſſio ex eventis duobus. Ea ſunt
1 Circumciſio filii Moſis. Ea illuſtratur tribus modis.
1 A cauſa miniſtra, v.25.
2 Ab inſtrumento, ibid.
3 Ab eventu, videlicet expoſtulatione uxoris. ibid.
2 Omiſſio Moſis, v.26. Ubi additur declaratio verborum expoſtulationis.

IV. De exceptione à fratre.

Exceptio Moſis à fratre Aharone illuſtratur tribus modis.
1 A ſubjecto loco, ubi is illum excepit, v.27. Profectio autem Aharonis in illum locum illuſtratur a cauſa impulſiva, videlicet mandato Dei, ibid.
2 Ab adjuncto oſculo excipientis, ibid.
3 Ab adjuncta narratione Moſis de cauſa ſui adventus, verſu 28.

V. De functione legationis apud populum.

Functio legationis Moſis apud populum Iſraeliticum declaratur tribus modis.
1 Ab effecto deſtinato, videlicet congregatione ſeniorum, verſ.29.
2 A forma ſeu modo agendi: cujus partes ſunt duæ: relatio mandatorum Dei, & editio ſignorum, v.30.
3 Ab eventis duobus: videlicet fide populi, & gratiarum actione erga Deum, v.ult.

SCHOLIA IN CAP. IV.

v.3. CONverſus eſt] *Heb.* factus eſt. *Gr.* ἐγένετο. **Er iſt worden.** *Sic deinceps.* Metu ejus] *Vel,* propter eum. *Heb.* a facie ejus.
5 Ut credant] *Subaudi. Hæc ſigna edes apud Iſraelitas.*
7 Reſtituta eſt] *Malim,* reſtituta erat. *Hebr.* redierat, *vel,* reverſa fuerat.
8 Voci & ſigno priori] *Malim,* Voci ſigni prioris. *Id eſt, verbo confirmato per ſignum prius. Sic mox,* Voci ſigni alterius. *Synecdoche generis, & genitivus adjuncti. Et ſigna pro miraculo, alia ſynecdoche generis.*
9 Erit quoque &c.] *Planius ſic: Porrò, ſi non crediderint etiam duobus ſignis iſtis, nec auſcultaverint voci tuæ, accepto de aqua uſcujus erit, & effunde illam in aridam: tum convertetur aqua illa quam acceperis &c.* Alicujus] *In Hebræo eſt articulus, qui accipitur* ἀορίστως. Ipſa] *Pro articulo ponitur.*
10 Vir facundus] *Heb.* vir verborum. *Id eſt, qui verba facere ſcitè poſſit. Genitivus effecti.* Neque unquam antea fui, ne quidem &c.] *Heb.* etiam ab heri, etiam a nudiuſtertius, etiam à tunc loqui te ad ſervum tuum. *Id eſt, tam antehac, tum maximè ex eo tempore quo alloqueris me.* Servum tuum] *Id eſt, me. Syn*ecdoche gen*eris.* Impedito ore & impedita lingua] *Heb.* gravis ore & gravis lingua.

11 Statuit] *Hebr.* poſuit. *quod malim. Sic mox iterum.* Statuere poteſt] *Hebr.* ponet. Senſibus valentem] *Malim,* auditu viſuve valentem. *quia voci Hebrææ (ut Junius annotat) præcedens & ſequens privativè opponuntur. Vox Hebræa* (פִּקֵּחַ) *ſignificat in genere aperientem: ſed ſpecialiter uſurpatur de eo qui aperit vel oculos vel aures.* Qui ſum] *Hoc ſupplementum poteſt omitti. Eſt enim appoſitio. Nec puto tamen, appoſitioni obſtare accentum tiphcha.*
12 Adero ori tuo] *Heb.* ero cum ore tuo. *Id eſt, reddam te diſertum, ut promptè atq; expeditè loqui poſſis.*
13 Domine] *Hebr.* Adonai. Mitte quæſo per eum quem miſſurus es] *Sermo* ἀνανταπόδοτος, *pro eo quod eſt, Mitte quæſo alium quem mittere voles, & per quem alloqui voles populum & Pharaonem.* Per eum] *Heb.* Per manum illius: *id eſt, per miniſterium. Synecdoche membri* …… *nam hic propriè ſermo eſt de miniſterio oris, hoc eſt, de ſermone.*
14 Accenſus ira Jehova] *Heb.* Exarſit ira (*vel,* naſus) Jehovæ. Omnino valere eloquio] *Heb.* quòd eloquendo eloquetur. *h. e. poſſit eloqui. Sic futurum notabat potentiam ſuprà v.11. ibi,* Quis ponet mutum? Prodit] *Puto vertendum,* prodibit. *Heb.* Prodiens, *ſcilicet, erit.* Cum animo ſuo] *Heb.* in corde ſuo.
15 Quando &c.] *Malim ſic:* Alloquitor igitur eum, & ponito verba in ore ejus: ego verò adero &c.] *Prius membrum continet mandatum, poſterius promiſſionem.* Hæc verba] *In Hebræo non eſt pronomen; ſed articulus demonſtrativus: ut ſi Græcè dicas,* τὰ ῥήματα. *Intelliguntur autem verba quæ dicenda fuerant tum apud populum tum apud Pharaonem de populi exitu ex Ægypto.* Facturi eſtis] *Malim,* facere debeatis.
16 Vice oris] *Hebr.* in os, *vel,* pro ore. Vice Dei] *Hebr.* in deum, *vel* pro deo. *Quatenus ſcilicet ei mandabis quæ loqui debeat.*
17 Signa] *Miracula. Synecdoche generis.* Illa] *De quibus ſuprà v.3. & 4. Vel, quæcunq; edi neceſſitas poſtulabit. In Hebræo non eſt pronomen, ſed articulus demonſtrativus.*
18 Jetherum] *Aliàs Jithronem dictum.* Eam] *Sinc me ire, da mihi veniam eundi.* Fratres] *Populares. Iſraelitas. Synecd. ſpeciei.* Cum pace] *Heb.* in pacem, *vel* ſecundum pacem.
19 Apud Midjanitas] *Malim,* in Midjanitide. *ſcil: regione. Heb.* in Midjane. *hoc eſt, in terra Midjanis, id eſt, Midjanitarum: metonymia adjuncti, & efficientis. Sic paſſim nomina, Iſrael, Chanaan, Moab, Mitzrajim, uſurpantur ad ſignificandum regiones quas illorum virorum poſteri tenuerunt.* Omnes homines] *Videl. tum rex, qui Moſen quærebat ut eum interficeret, ſuprà 2. verſ.15. tum vindices hominis occiſi. F.* Qui quærebant animam tuam] *Scilicet ad auferendum eam: hoc eſt, ad adimendum tibi vitam.*
20 Itaque] *Hebr.* &. *Copulativa pro ratiocinativa ſeu illativa.* Impoſuit eos aſino] *Puta, animo deducendi in Ægyptum familiam ſuam: ſed interveniente illâ hiſtoriâ quæ poſtea refertur verſ.24. & ſequentibus, familia ſubſtitit: donec ad Moſen ex Ægypto redeuntem à Jithrone ſocero reducta eſt. infrà 18. verſ.2. & ſequentibus: F. Hebr.* Fecit vehi eos (*id eſt, ut veherentur*) ſuper aſinum. *Non autem incredibile videri debet, uxorem Moſis cum filiis (qui duo erant) uno aſino eſſe vectam: quia alter illorum adhuc parvulus erat, ut percipitur ex eo quòd nondum erat circumciſus, infrà v.25. Quare illum mater tenuit in gremio vel ulnis, alter ad latus illius ſedit.* Baculum Dei] *Id eſt, quem Deus edendis miraculis deſtinaverat, ſuprà v.17. & quem jam in ſerpentem converterat, ſup. v.3. Genitivus adjuncti.*
21 Poſueris] *Malim,* poſui. *Scilicet ſuprà à verſ.3. uſq; ad 10.* Sed ego] *Malim,* Ego verò: *vel.* ego autem. **Ich aber.** *q. d. Tu quidem prodigia editurus es, quibus ille meritò moveri debebit ut fidem tibi habeat & populum dimittat: ego autem obfirmabo cor ejus ut nolit dimittere. Conjunctio* ו *habet hic vim diſcretivam.* Obfirmabo] *Hebr.* Corroborabo. *Vetus,* indurabo. *LXX.* σκληρυνῶ. *Sed Aquila,* ἰσχυρῶ. Ut nolit dimittere] *Hebr.* Et non dimitteret. *Id eſt, Itaq; non dimittet.* Illum] *In Hebræo non eſt pronomen, ſed articulus, ut ſi Græcè dicas,* τὸν λαόν. *Germanicè,* **Das volck.** *Intelligitur autem populus Iſraeliticus.*
22 Filius meus] *Quaſi dicat, Eſt mihi jus paternum in populum hunc, ut non poſſis eum tuo tyrannicè detinere. F. Syntaxis eſt.* Jiſrael eſt filius meus. Primogenitus meus] *Summè mihi dilectus inſtar filii primogeniti. Metaphora.* Jiſraël] *Id eſt, populus Iſraeliticus. Metonymia efficientis.* Interfecturus ſum] *Hebr.* Interficiens. *ſcilicet, ero. hoc eſt, interficiam. Complementum vide infrà cap.12. v.29.* Primogenitum tuum] *Scil. filium. Et ſic LXX.* τὸν υἱόν σου τὸν πρωτότοκον. *quos vetus interpres ſecutus eſt. F. accepit genere neutro, referens ad omnia primogenita quæ in Ægypto occiſa fuerunt, infr.12. v.29. Sed alterum* …… *eſt, & antitheſi convenientius.*
24 Evenit] *Heb.* Fuit. *vel,* factum eſt. ἐγένετο. In illo itinere] *Heb.* in illa via. *quâ ſcil. Moſes proficiſcebatur in Ægyptum.* Quodam] *In Hebræo articulus eſt. ſed uſurpatus* ἀορίστως. Ut occurreret] *Hebr.* & occurrit. Morte afficere] *Propter omiſſam circumciſionem filii: quæ res ſcandalum fuiſſet datura Iſraëlitis in Ægypto degentibus. Brachylogia.*
25 Sed] *Hebr* &. *Copulativa pro adverſativa.* Tzippora]

Uxor *Moſis*. Cultrum acutum] *Heb. cultrum ſive gladiolum* petræ, *hoc eſt, acutum inſtar petræ. Ellipſis nominis* culter, *quod ſupplendum eſt ex collatione loci Joſ.5, verſ.2 ubi dicuntur gladii ſive gladioli petrarum, hoc eſt, acuti. Niſi dicendum, eſſe metonymiam adjuncti, Acies pro cultro acuto. Sic Pſal.89. verſu 44. dicitur petra gladii, pro acumine gladii, ſive acie gladii. Et enimvero vox Hebræa* צור *tſur videtur primò ſignificare acumen ſive aciem; deinde petram ſive rupem, per metonymiam adjuncti. Nam acumen eſt ubi corpus in anguſtum abit.* צור *autem verbum, eſt anguſtare. Et ſic gladiolus aciei, phraſi Hebræâ, idem valet quod gladiolus acutus.* Illius] *Scil. Moſis: in quem iratâ invehitur, & ægre ferens quòd ſibi neceſſe fuerit mariti causâ filiolo ſuo manu vulnus infligere.* F. Sponſus ſanguinum] *Id eſt, te ſponſum meum mihi ſanguine filii cogor redimere. adeo nunc demum ringueſco ſanguinariam iſtam legem & cruentam, qua aut tuus morte, aut filiorum tuorum ſanguis circumciſione fundendus eſt. Sic indignata Tzippora propter vulnus filii, non eſt virum ſuum ulterius proſequuta. & Moſes dimiſit eam ad parentem ipſius, infr. 18. v.2.* F. Circumciſiones] *Scil. utriuſq; filii. Hinc apparet, majorem natu filium fuiſſe jam antea circumciſum: Moſen vero indulſiſſe uxori ut negligeret circumciſionem minoris, eò quod expertus eſſet illam ægrè tuliſſe circumciſionem majoris.*

27 Montem Dei] *Chorebum, ut ſuprà 3. v.1.* F. Oſculatus eſt] *Pro more ſalutantium.*

28 Retulit] *Expoſuit, annuntiavit. Hebr.* indicavit. Negotia] *Hebr* Verba. *Metonymia adjuncti.* Signa] *Miracula. Synecdoche gen. Sic v.10*

29 Seniores] *Gubernatores, ut ſup 3.v.16.*

30 Proloquente autem Aharone] *Ut qui à Deo ordinatus fuerat in Moſis oratorem, ſup.4. verſ.16* Edente] *Hebr.* fecit. Moſche] *Hoc ſupplementum videtur removendum. nam etſi Deus mandaverat Moſi ut ederet ſigna coram populo: tamen id videtur effeciſſe per miniſterium Aharonis, imperando ei iſta ſigna: ſicut fecit poſtea coram Pharaone, infra cap.7. verſ 9. & 10.* Signa illa] *De quibus ſup. cap.4. verſ.2. & deinceps.* Ipſius populi] Ipſius *ponitur pro articulo.* ה *v.* Dem volcke.

31 Credidit populus] *Moſen à Deo ad ſe miſſum eſſe.* Viſitaſſe] *Scilicet gratioſè. Synecdoche generis. id eſt, jamjam viſitare velle, liberando ſcil. ipſos à tyrannide Ægyptiorum.* Vidiſſe] *Vel, conſideraſſe.*

OBSERVATIONES EX CAP. IV.

Imperfectio ſanctorum. EX v.1. & 10. & 13. Vide obſervationem 9. capitis præcedentis.

Miracula. 2 Ex verſ.2. & ſeqq. uſque ad 10. Miraculorum uſus eſt, ut per ea confirmetur doctrina ſervorum Dei. Sunt autem miracula opera totius naturæ creatæ vim excedentia, atque ita ſolius Dei propria: quæ Satanas præſtigiis ſuis imitari conatur, ſed ſæpe confunditur. Dijudicantur autem verè ſcriptis.

Infirmitas naturæ humanæ. 3 Ex v.3. Exemplo Moſis, fugientis ſerpentem, monemur de communi naturæ humanæ infirmitate, quæ orta eſt ex peccato. nam ante peccatum homo non fugiebat ſerpentem, vel ullum animal: ſed animalia omnia parebant ejus imperio. Vide Geneſ.1.v.28. & cap.2. v.19. & 20.

Obedientia. 4 Ex verſu 4. Exemplo Moſis prehendentis caudam ſerpentis, monemur, eos qui promptè obediunt mandatis Dei, quantumvis in ſpeciem cum periculo conjunctis, minimè iri læſi.

Incredulitas Clementia Dei. 5 Ex v.8. & 9. Quòd Deus Moſen pluribus miraculis inſtruit, argumentum eſt & incredulitatis hominum innatæ, & clementiæ Dei erga ſuos. Nam niſi à natura increduli eſſemus, pluribus miraculis non eſſet opus, ſed unico eſſemus contenti: & niſi Deus clemens eſſet, incredulitatem adverſus primum miraculum ſe exſerentem mox puniret, ac proinde plura non adderet ad incredulitatem tollendam.

Dona Dei. 6 Ex verſ.10. & 14. Exemplo infantiæ Moſis & eloquentiæ Aharonis monemur, Deum non dare uni omnia, ſed dona ſua variè inter homines diſtribuere: idque ut alii aliis opitulentur, ut colligitur ex v.16.

Dona Dei. 7 Ex v.11. Deus eâdem potentiâ dona ſua hominibus & dat & aufert. Quare qui donis Dei inſtructus eſt, caveat ne abuſu illorum Deum moveat ad illa ſibi auferendum: qui verò iis caret, confidat ſe illa poſſe à Deo impetrare, ſi id & gloria illius & ſalus ipſius aliorúmve poſtulet.

Amor fraternus. 8 Ex v.14. In Aharone lætante adventu atque aſpectu Moſis, proponitur exemplum fraterni amoris, quem Græci eleganter φιλαδελφίαν vocant.

Collegæ in miniſterio verbi Dei. 9 Ex v.16. Exemplo Aharonis loquentis pro Moſe, & Moſis informantis Aharonem de dicendis, monentur collegæ in miniſterio verbi Dei, ut mutuas ſibi operas fideliter tradant.

Modeſtia. Prudentia. 10 Ex v.18. In Moſe poſt injunctam ſibi à Deo legationem in Ægyptum, petente veniam à ſocero: proponitur exemplum modeſtiæ & prudentiæ, item pietatis in honorando ſuperiore, qui ei loco parentis erat.

Pietas. 11 Ex eod. verſu In Jithrone tam facilè dimittente generum Moſen, proponitur exemplum viri boni ac pii: quippe qui nihil ſiniſtri ſuſpicatur de genero filiam longè abducturo: ſed confidit, illum fidelis generi ac mariti officio etiam longè ab ipſius conſpectu poſitum, functurum eſſe. Quam honeſtam Jithronis de ſe opinionem Moſes haud dubiè per illos quadraginta annos, quibus apud eum vixit, integritate vitæ ſibi peperit. Unde porrò colligimus, integritatem vitæ faciliimam atque expeditiſſimam eſſe viam ad impetrandum ab aliis res magni momenti: ac proinde integritati huic ſtudendum eſſe.

Piorum vocatio. 12 Ex v.19 Exemplo Moſis, qui poſt ſuſceptum propoſitum proficiſcendi in Ægyptum, novum proficiſcendi mandatum à Deo accepit, adjectâ indicatione ſecuritatis ab inſidiatoribus: monemur, piis in vocatione ſuâ varia obſtacula occurrere, quibus fides eorum labefactatur: ſed Deum gratioſè efficere, ut obſtacula illa è medio tollantur.

Gubernatio Dei. 13 Ex v.21. Deus eſt mirabilis in operibus ſuis: quippe mandat interdum ea quæ fieri non vult. ut, Pharaoni per Moſen mandavit ut dimitteret populum Iſraëliticum; atque etiam recuſantem plagis miraculoſis affecit, quibus ille ad obediendum Dei mandato debuit adduci. & tamen fieri iſtud noluit: quippe quum obfirmaverit cor ejus ne dimittere vellet. Hæc Dei gubernatio quin juſta ſit, dubitare nefas eſt: utut rationi humanæ injuſta videri poſſit. Etenim quum Deus per naturam juſtus, atque adeò ipſa juſtitia ſit, injuſtè agere nihil poteſt: quumque ſit dominus omnium creaturarum, liberam habet de illis agendi poteſtatem, ac proinde nemini injuriam facit, quomodocunque eum tractet. Attamen, inquiat aliquis, quum obfirmatio illa cordis Pharaonis, qua mandato Dei obedire pertinaciter recuſavit, fuerit peccatum: videtur Deus ſtatui author peccati, ſi dicatur cor illius obfirmaviſſe. At hic ſi accuratè diſtinguatur, apparebit, Deum per hoc peccati authorem non conſtitui. Sic autem diſtinguendum. Obfirmatio illa cordis Pharaonis duplex fuit: una, fuit actio Dei, de qua hoc loco: altera, fuit actio Pharaonis, qua ipſemet obfirmavit ſeu aggravavit cor ſuum, de qua infra 7.v.17. & 8.v.15. Hæc poſterior fuit peccatum, quia fuit tranſgreſſio mandati divini: illa prior non item, quia fuit pœna divina antegreſſæ tyrannidis quam Pharao in Iſraëlitas exercuerat, & etiam nunc exercebat.

Antilogiæ conciliatio. 14 Ex v.22. Quæri hic poteſt, quomodo hoc pronuntiatum, quo Deus affirmat, Iſraëlem eſſe filium ſuum, & quidem primogenitum, conveniat cum reliqua hiſtoria tum hujus libri, tum ſequentium librorum, quæ teſtatur, plurimos in illo populo fuiſſe incredulos & inobedientes atque adeò reprobos? Reſpondeo, quod hic dicitur de Iſraële indefinitè, intelligendum eſt per ſynecdochen integri de electis qui in iſto populo continebantur. Quod autem electis proprium erat, communicatur quaſi cum reprobis κατὰ δόξαν, ſecundum opinionem, ex judicio charitatis; propter vocationem externam, quæ tam reprobis quam electis dilectio Dei in fœdere offerebatur.

Eccleſia. 15 Ex eod. verſu & v.23. Eccleſia Deo longè chariſſima eſt. Itaque non ſinet eam per tyrannos opprimi: ſed potenter ab illorum oppreſſione vindicaturus eſt: ſicut populum ſuum olim à tyrannide Pharaonis vindicavit.

Sacramenta. 16 Ex v.24. & 25. Neglectus ſacramentorum offendit Deum: (ut hic conſpicitur in Moſe, quem Deus propter neglectam filii circumciſionem voluit interficere) quantò igitur magis contemptus? Confer 1.Cor.11. v.20. & deinceps, exemplum Corinthiorum, quos Deus caſtigavit propter indignam ſeu irreverentem Cœnæ Dominicæ tractationem.

Imperfectio ſanctorum. 17 Ex iiſdem verſibus. In Moſe proponitur exemplum infirmitatis atque imperfectionis ſanctorum: quippe qui circumciſionem filii in gratiam uxoris (ut apparet) intermiſit.

Baptiſmus. 18 Ex v.25. Quæritur, an exemplo Tzipporæ circumcidentis filium, defendi poſſit mos ille, quo in caſu (quem vocant) neceſſitatis mulieres baptizant infantes recens natos. Reſpondeo. Non poteſt: quia non eſt par ratio. nam baptiſmus eſt pars miniſterii Eccleſiaſtici, eſtque expreſſè unà cum verbi prædicatione mandatus Eccleſiæ miniſtris, Matth.28.v.19. at circumciſio non fuit pars miniſterii Eccleſiaſtici, quippe mandata non Sacerdotibus aut Levitis, ſed ſingulis patribusfamiliâs, Gen.17. v.9. & ſeqq. Deinde Tzippora non circumcidit filium ſuum ut conſuleret ejus ſaluti æternæ propter caſum illum commentitium neceſſitatis: ſed ut conſuleret vitæ mariti, ne is à Deo occideretur.

Gubernatio Dei. 19 Ex v.25. & 26. Deus interdum pœnas temporales aufert etiam ab iis qui inviti mandata ejus exſequuntur. ut hoc loco pepercit Moſi, nec Tzipporæ illum per mortem eripuit: quia illa exſecuta fuit mandatum circumciſionis, licet id fecerit invita. Sic pepercit Achabo, quantumvis fictam pœnitentiam agenti, 1.Reg.21.v.29. Quantò magis parcet piis qui ex animo obediunt?

Gubernatio Dei. 20 Ex v.27.28.29. & 30. Ex eo quòd Deus voluit, Aharonem à Moſe de ratione liberandi populi inſtitui, eidemque in verbis ad populum (ſicut & poſtea ad Pharaonem) faciendis ſervire: diſcimus, Deum interdum eos qui jure naturæ inferiores ſunt, ſuperioribus præferre. quippe Moſes natu minor erat quam Aharon. Sic Jacobum prætulit Eſavo: Ephrajimum Manaſſi, Davidem fratribus ſuis. In hac Dei gubernatione, tanquam juſtâ & ſanctâ, illi qui ſibi inferiores di-

res durantes perferri videat, æquo animo acquieſcere debent, exemplo Aharonis.

Auditores verbi Dei. 21 Ex verſ. 30. & 31. Exemplo populi Iſraëlitici credentis Moſi legationem ſuam miraculis confirmanti, Deoque agentis gratias pro inſtituta liberatione è ſervitute Ægyptiorum monemur officii noſtri eſſe: ut credamus miniſtris verbi Dei qui doctrinam verbi Dei, miraculis abundè confirmatam, nobis proponunt: necnon ut gratias Deo agamus pro liberatione noſtri è ſervitute ſpirituali, nempe ſervitute peccati: eáque duplici, una perfecta, quatenus Deus propter Chriſtum peccata nobis remiſit: altera inchoata, quatenus per Spiritum ſanctum regenerare nos cœpit: quæ liberatio poſt hanc vitam perficietur.

CAPUT V.

T. & J.

POſteà verò accedentes Moſche & Aharon dixerunt Parhoni: Ita ait Jehova Deus Jiſraëlis, Dimitte populum meum ut feſtum celebrent mihi in deſerto.

2 Dicenti autem Parhone, Quis eſt Jehova, cujus voci auſcultem dimittendo Jiſraëlem? non novi Jehovam, adeo etiam Jiſraëlem non dimittam:

3 Dixerunt, Deus ipſe Hebræorum obviam factus eſt nobis: liceat quæſumus nobis abire itinere tridui in illud deſertum, ut ſacrificemus Jehovæ Deo noſtro, nec occurrens nos cædat peſte aut gladio.

4 Tum dixit eis rex Ægypti; Moſche & Aharon, quare abſtrahitis populum hunc ab operibus ſuis? abite ad onera veſtra.

5 Dicebat enim Parho, En multus nunc eſt populus hujus terræ: & ceſſare faceretis eos ab operibus ſuis?

6 Deinde præcepit Parho eodem die, illis qui exactores agebant in populum, & moderatoribus ejus, dicendo,

7 Ne pergatis dare huic populo ſtramen ad faciendos lateres ſuos, ſicut antea, ipſi eant ut conquirant ſibi ſtramen.

8 Summam verò laterum quam ipſi faciebant anteà, imponite eis, ne minuite ex ea: nam deſides ſunt, idcircò clamant ipſi dicendo, Abeamus, ſacrificemus Deo noſtro.

9 Aggravetur hæc ſervitus ſuper homines iſtos, & operentur in ea, neque attendant verbis falſis.

10 Egreſſi itaque exactores ipſi populi & moderatores ejus, alloquuti ſunt populum ipſum dicendo: Ita ait Parho, Ego non ſum daturus vobis ſtramen.

11 Vos ite, accipite vobis ſtramen, undecunque inveneritis: etſi non deminutum eſt de ſervitute veſtra quicquam.

12 Ita diſperſus eſt populus ipſe per totam terram Ægypti, ad conquirendum ſtipulam pro ſtramine.

13 Exactores autem urgebant dicendo; Perficite opera veſtra, penſum diei die ſuo, ut quum adeſſet ſtramen.

14 Et cædebantur moderatores filiorum Jiſraëlis, quos illis præfecerant exactores Parhonis, dicendo; Quare non perfeciſtis demenſum veſtrum faciendo lateres ſicut anteà, nec heri nec hodie?

15 Quamobrem accedentes moderatores filiorum Jiſraëlis, clamaverunt ad Parhonem, dicendo, Quare facis ita ſervis tuis?

16 Stramen non datur ſervis tuis, lateres autem, inquiunt nobis, perficite: ecce itaque cæduntur ſervi tui, culpa verò eſt populi tui.

17 Qui dixit: Deſides eſtis, deſides: idcirco vos dicitis, Abeamus, ſacrificemus Jehovæ.

18 Nunc itaque abite, ſervite, ſtramen autem non dabitur vobis: ſummam tamen laterum dabitis.

19 Quum autem moderatores filiorum Jiſraëlis viderent ſe loco *malo eſſe, dicente* Rege, *Ne deminuite de lateribus veſtris, demenſum diei die ſuo* date:

20 Incidentes in Moſchen & Aharonem, qui ſtabant e-regione ipſorum: quum exirent à Parhone:

21 Dixerunt illis, Cognoſcat Jehova de vobis, & judicet: qui feciſtis ut fœteat odor noſter ante oculos Parhonis & ante oculos ſervorum ejus, tradendo gladium in manum eorum ad interficiendum nos.

22 Reverſus itaque Moſche ad Jehovam dixit; Domine, quare malo affeciſti populum hunc? quamobrem jam miſiſti me?

23 Nam ex quo veni ad Parhonem ut loquerer ſuo nomine tuo, malo affecit populum hunc. & prorſus non liberaſti populum tuum.

24 Dixit verò Jehova Moſchi, Nunc videbis quid facturus ſim Parhoni. nam per manum fortem coactus *dimittet eos, & per manum fortem expellet eos è terra ſua.*

P.

POſteà verò venerunt Moſes & Aharon, dixeruntq́; Pharaoni: Ita ait Jehova deus Iſraëlis, Dimitte populum meum ut feſtum celebrent mihi in deſerto.

2 Dicenti autem Pharaoni, Quis *eſt* Jehova, ut voci ejus auſcultem dimittendo Iſraëlem? Non novi Jehovam, atque etiam Iſraëlem non dimittam:

3 Dixerunt, Deus Hebræorum obviam factus eſt nobis: liceat quæſumus nobis abire itinere tridui in illud deſertum, ut ſacrificemus Jehovæ deo noſtro, ne incurrat in nos peſte aut gladio.

4 Tum dixit eis rex Ægypti; Moſes & Aharon, quare abſtrahitis populum ab operibus ejus? Abite ad onera veſtra.

5 Præterea dixit Pharaó, En multus nunc *eſt* populus hujus terræ: & ceſſare faceretis eos ab operibus ipſorum?

6 Deinde præcepit Pharao eodem die; illis qui exactores agebant in populum, & moderatoribus ejus, dicendo,

7 Ne pergatis dare populo ſtramen ad faciendos lateres, ſicut anteà, ipſi eant ut colligant ſibi ſtramen.

8 Summam verò laterum quam ipſi faciebant anteà, imponite eis, ne minuite ex ea: nam deſides ſunt, idcircò clamant dicendo, Abeamus, ſacrificemus deo noſtro.

9 Aggravetur hæc ſervitus ſuper homines iſtos, & operentur in ea, neque attendant verbis falſis.

10 Egreſſi itaque exactores populi & moderatores ejus, alloquuti ſunt populum dicendo: Ita ait Pharao, Ego non dabo vobis ſtramen.

11 Vos ipſi ite, accipite vobis ſtramen, undecunque inveneritis: etſi non deminutum eſt de ſervitute veſtra quicquam.

12 Ita diſperſus eſt populus per totam terram Ægypti, ad colligendum ſtipulas pro ſtramine.

13 Exactores autem urgebant dicendo; Perficite opera veſtra, penſum diei die ſuo, ut quum adeſſet ſtramen.

14 Et cædebantur moderatores filiorum Iſraëlis, quos illis præfecerant exactores Pharaonis, dicendo; Quare non perfeciſtis demenſum veſtrum faciendo lateres ſicut anteà, nec heri nec hodie?

15 Quamobrem introeuntes moderatores filiorum Iſraëlis, clamaverunt ad Pharaonem, dicendo; Quare facis ita ſervis tuis?

16 Stramen non datur ſervis tuis; lateres autem, inquiunt nobis, perficite: ecce itaque cæduntur ſervi tui, & peccatum *imputatur* populo tuo.

17 Qui dixit: Deſides eſtis, deſides: idcirco dicitis, Abeamus, ſacrificemus Jehovæ.

18 Nunc itaque abite, ſervite; ſtramen autem non dabitur vobis: ſummam tamen laterum dabitis.

19 Quum autem moderatores filiorum Iſraëlis viderent eos in malo conſtitutos eſſe, dicente *rege*, Ne deminuite de lateribus veſtris, demenſum diei die ſuo *date*:

20 Incidentes in Moſen & Aharonem, qui ſtabant e-regione ipſorum: quum exirent a Pharaone:

21 Dixerunt illis, Intueatur Jehova vos, & judicet: quia feciſtis ut fœteat odor noſter ante oculos Pharaonis & ante oculos ſervorum ejus, tradendo gladium in manum eorum ad interficiendum nos.

22 Reverſus itaque Moſes ad Jehovam dixit; Domine, quare malo affeciſti populum hunc? quamobrem jam miſiſti me?

23 Nam ex quo introivi ad Pharaonem & loquutus ſum nomine tuo, malo affecit populum hunc: & prorſus non liberaſti populum tuum.

24 Dixit verò Jehova Moſi, Nunc videbis quid facturus ſim Pharaoni: nam per manum robuſtam dimittet eos, imò per manum robuſtam expellet eos è terra ſua.

ANALYSIS CAP. V.

HIc incipit Moſes commemorare cauſas tum impulſivas, tum corrumpentes dimiſſionis Iſraëlitarum: quæ ſcilicet Pharaonem impellere debuerunt, atque etiam tandem impulerunt ut populum Iſraëliticum dimitteret: & contra, quæ eandem diu impediverunt, ne illum dimitteret. Et hic exponit impulſivam quidem unam, mandatum ſcilicet Dei per Moſen & Aharonem Pharaoni annunciatum, verſ. 1. & 3. Corrumpentes verò duas: videlicet ſuperbiam Pharaonis, verſu 2. & ejuſdem metum quo metuit ne populus non aliquo recreatus augeretur numero, atque ita ipſum aliquando opprimeret, verſ. 4. & 5. Narratur ergo hic *prima actio Moſis & Aharonis, legatorum Dei, apud Pharaonem, cum eventis ſuis.*

1 Summa actionis fuit, quòd propoſuerunt regi mandatum Dei de populo dimittendo, v. 1. & 3.

2 Eventa fuerunt quinque.

1 Recuſatio regis, v. 2. 4. & 5.

2 Auctio angariarum, à v.6. uſque ad 19.
3 Expoſtulatio præfectorum Iſraëliticorum cum Moſe & Aharone, v.19.20. & 21.
4 Expoſtulatio Moſis cum Deo, v.22. & 23.
5 Conſolatio Dei ad Moſen per promiſſionem de plagis Pharaoni immittendis, v.24.

Ex his recuſatio illuſtratur expoſitione cauſæ, v.5.
Auctio verò angariarum declaratur per partes 4. Eæ ſunt
1 Mandatum regis de angariis augendis, v.6.7.8. & 9.
2 Exſequutio mandati, a v.10 uſque ad 15.
3 Deprecatio mandati, v.15. & 16.
4 Rejectio deprecationis, v.17. & 18.

Porrò mandatum amplificatur indicatione cauſarum duarum.
1 Cauſæ impulſivæ, v.8.
2 Cauſæ finalis, v.9.

Exſequutio verò mandati declaratur duobus modis.
1 Diſtributione perſonarum agentium & patientium. Eæ ſunt
1 Exactores Ægyptii.
2 Præfecti Iſraëlitici.
3 Populus Iſraëliticus.
2 Enumeratione graduum, numero quatuor.
1 Exactores & præfecti mandatum populo propoſuerunt, v.10. & 11.
2 Populus ſategit mandatum exſequi, v.12.
3 Exactores opus urſerunt, v.13.
4 Iidem verberarunt præfectos Iſraëliticos propter exſequutionis defectum, v.14.

SCHOLIA IN CAP. V.

¶ 1. Iſraëlis] *Populi Jiſraëlitici. Metonymia efficientis. Sic verſu ſequenti.*

2 Cujus voci auſcultem] *Vel,* ut auſcultem voci ejus. Ideò etiam] *vel,* atque etiam.

3 Ipſe] *Non habetur in Hebræo, & elegantius abeſſet: denique non videtur neceſſarium.* Obviam factus eſt nobis] *Vide ſup.3. verſu 18.* Liceat quæſumus nobis abire] *Heb.* Ibimus quæſumus. Iter triduì] *Heb.* Viam trium dierum. Ne] *Vel,* ut ne. Occurrens nos cædat] *Heb.* occurrat nobis. *Subaudi,* & cædat nos. *Vel potiùs vertendum,* Incurrat in nos, *vel* irruat in nos. *Et ſic non erit opus ſupplemento.* Gladio] *Bello. Metonym. adjuncti, & ſynecd. ſpeciei.*

4 Onera] *Operas ſerviles publicas* Frondienſte.

5 Multus] *Heb* multi *ſubaudi,* homines. *Vult dicere,* nimis multus ſeu magnus *eſt populus.* Et ceſſare facietis] *Q. d. Hos verò minimè convenit: quia ſic adhuc magis augerentur, nobiſque periculum crearent.*

6 Exactores] *Qui fuerunt Ægyptii, ut liquet ex v.14.* Moderatoribus] *Qui fuerunt Iſraëlitæ, ut patet ex eod. verſu.*

7 Ad faciendos lateres ſuos] *Heb.* ad laterificandum lateres. Suos] *Non habetur in Hebræo, ſed intelligitur ex articulo. Ut ſi Græcè dicatur* τοὺς πλίνθους, *Germanicè* die Ziegel. *Scil. qui ipſis præſcripti ſunt in opus diurnum.* Sicut antea] *Heb.* Sicut heri & nudiuſtertius, *Synecdoche ſpeciei. Sic v. ſeq. & v.14.* Conquirant] *vel,* Colligant.

8 Summam] *Heb.* מַתְכֹּנֶת *mathcóneth, id eſt, menſuram, certum & æquabile pondus.* Imponite eis] *Heb.* ponite ſuper eos. *h.e. mandate ut faciendam.*

9 Homines] *Sive viros.* Operentur] *Heb.* faciant; *vel* agant. Attendunto verbis] *Heb.* reſpiciunto ad verba. Falſis] *Heb.* falſitatis. *Genitivus adjuncti.*

10 Ipſi] *Non habetur in Hebræo.* Ipſum] *Ponitur pro articulo.* Sum daturus] *Heb* dans. *ſcil. ero. id eſt, dabo.*

11 Vos ite] *Malim,* Vos ipſi ite. *Heb.* Vos, ite, accipite &c. *Id eſt, Ad vos quod attinet, ite &c. Nominativum* Vos *ponitur abſolutè.* De ſervitute veſtra] *De diurno opere ſervili veſtro.* Quicquam] *Heb.* Verbum. *Meton. adjuncti.*

12 Ita] *Heb.* Et. *Copulativa pro illativa.* Populus ipſe] Ipſe *ponitur pro articulo.* ὁ λαὸς. Das volck. Conquirendum] *Colligendum.*

13 Penſum] *Heb.* verbum, *id eſt, rem.* Adeſſet] *Heb.* eſſet. *ſcil. vobis.*

14 Cædebantur] *Ab exactoribus.* Illis præfecerant] *Heb.* poſuerant ſuper eos. Nec heri, nec hodie] *vel,* tum heri, tum hodie. *Heb.* etiam heri, etiam hodie.

15 Quamobrem] *Hebr* Et. *Copulativa pro illativa.* Facis] *Heb* facies. *id eſt, facere inſtituiſti.* Servis tuis] *Id eſt, nobis. Synecdoche gen. Sic v. ſeq.*

16 Perficite] *Heb* facite. Culpa] *Heb.* peccatum. Populi tui.] *Id eſt, Ægyptiorum qui ſtramen non ſuppeditant, & priſtinum tamen laterum numerum à nobis in diem exigunt. F. Sed poteſt etiam verti,* Et peccatum *imputatur* populo tuo. *hoc eſt, nobis Iſraëlitis. Vel,* Et pœna *infertur* populo tuo. *Ut ſit metonymia efficientis.*

18 Summam] תֹּכֶן *thóchen: menſuram, ut v.8.*

19 Se] *Puto vertendum,* eos. *Scil. filios Iſraëlis quibus erant præfecti.* Loco malo] *Heb.* in malo, *id eſt, in miſeria. Synecd. gen.* Demenſum] *Heb.* verbum.

21 Cognoſcat Jehova de vobis] *Heb.* Videat Jehova ſuper vos. Qui] *Vel,* quia. Feciſtis ut fœteat odor noſter] *hoc eſt, exoſos nos reddidiſtis. Vide Geneſ.34.v.29.F. Metaphora.* Ante oculos] *Heb.* in oculis. Servorum] *Conſiliariorum & officiariorum. Synecd. gen.* Tradendo gladium &c.] *Id eſt, præbendo occaſionem. Synecd. ſpeciei.*

22 Domine] *Adonái.* Malo affeciſti populum hunc] *Heb.* malefeciſti populo huic. *quod poteſt retineri. Sic v. ſeq.*

23 Prorſus non liberaſti] *Heb.* liberando non liberaſti. *id eſt, nequaquam liberaſti ſicut ſcil. promiſiſti.*

24 Et] *Malim,* Imò *quia ſubjiciunt aliquid majus. q.d. non ſolùm dimittet, ſed (quod plus eſt) expellet eos.*

OBSERVATIONES EX CAP. V.

Ex v.2.4 5.6.7.8.9. 17. & 18. In exemplo Pharaonis perſpicitur ingenium reproborum. Fidem derogant miniſtris verbi Dei, v.2. & 9: ſuperciliosè detrectant imperium Dei, v.2: calumniantur verba & facta piorum, v.4. & 17: moniti de officio, obfirmant ſe in malitia, v.4. & 17: eandemque augent, v.6.7. 8.9. & 18: ſecuritati ſuæ proſpiciunt & conſulunt per oppreſſionem innocentium, v.5. Quare oremus Deum ut per Spiritum ſanctum nos ſemper regat, ne in talia vitia incidamus, atque ita de electione noſtra dubitare cogamur. *Reprob.*

2 Ex v.3. ex verbis, *Ut ſacrificemus* Jehovæ *Deo noſtro, ne occurrat nobis peſte aut gladio.* Neglectus cultus divini ſecum trahit pœnas ſeu caſtigationes Dei. Confer 1.Cor.11. verſ.30. & deinceps. *Cultus Dei.*

3 Ex v.15. & 16. Subditis querelas ſuas ad principem demiſsè deferre, & opem contra injurias implorare licet. *Subditi.*

4 Ex verſ.19.20. & 21. Peccant qui culpam alienam innocentibus imputant, & contra bene meritos murmurant: ut hoc loco fecerunt moderatores Iſraëlitarum contra Moſen & Aharonem. *Criminatio. Murmur.*

5 Ex v.22. & 23. Exemplo Moſis in difficultatibus confugiendum eſt ad Deum per preces, iſque orandus ut promiſſiones ſuas nobis præſtet. *Preces.*

6 Ex verſu 24. Deus preces ſuorum ex fide profectas exaudit. *Preces.*

7 Ex eodem verſu. Potentia Dei tanta eſt, ut etiam potentiſſimos tyrannos adigat, ut vel inviti faciant ea quæ Deus fieri decrevit. *Potentia Dei. Decreta Dei.*

CAPUT VI.

T. & J.

1\. Alloquens autem Deus Moſchen, dixit ei, Ego ſum Jehova.

2 *Apparueram quidem Abrahamo, Jizchako, & Jahakobo nomine* Dei *fortis omnipotentis: at nomine meo Jehova non cognitus ſum illis.*

3 *Itaque etiam prout ſtabiliveram fœdus meum cum illis, me daturum illis terram Cenahanæ, terram peregrinationum ipſorum, in qua peregrinabantur:*

4 *Etiam ego audivi gemitum filiorum Jiſraëlis quos Ægyptii ſervire cogunt: & recordor fœderis mei.*

5 *Idcircò dic filiis Jiſraëlis, Ego ſum Jehova: itaque eximam vos ne ſubjecti ſitis oneribus Ægyptiorum, & eripiam vos à ſervitute eorum: redimámque vos brachio exſerto & judiciis magnis.*

6 *Et aſſumens vos mihi in populum, ero vobis Deus: ſic experiemini me eſſe Jehovam Deum veſtrum, eximentem vos ne ſubjecti ſitis oneribus Ægyptiorum.*

9 Deniq;

P.

Alloquens autem Deus Moſen, dixit ei, Ego *ſum* Jehova. 1.

2 Apparui quidem Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo nomine Dei omnipotentis: at nomine meo Jehova non cognitus ſum illis.

3 Itaque prout ſtatui fœdus meum cum illis, me daturum eis terram Canaanis; terram peregrinationum ipſorum, in qua peregrinabantur.

4 Ita etiam ego audivi gemitum filiorum Iſraëlis quos Ægyptii ſervire cogunt. & recordor fœderis mei.

5 Idcircò dic filiis Iſraëlis, Ego *ſum* Jehova; itaque eximam vos ne ſubjecti ſitis oneribus Ægyptiorum, & eripiam vos à ſervitute eorum: redimamque vos brachio exſerto & judiciis magnis.

6 Et aſſumens vos mihi in populum, ero vobis in deum: ſic experiemini me eſſe Jehovam deum veſtrum, eximentem vos ne ſubjecti ſitis oneribus Ægyptiorum.

7 Denique

7 Deniq; introducam vos in eam terram quam ſublatâ manu meâ jura[vi] me daturum Abrahamo, Jizchako, & Jahakobo: & dabo eam vobis in hæreditatem, ego ſum Jehova.

8 Hæc ita eloquutus eſt Moſche filiis Jiſraëlis: ſed non attenderunt ad Moſchen præ anguſtia ſpiritus & præ ſervitute dura.

9 Alloquutus item eſt Jehova Moſchen, dicendo,

1[0] [Ingredere], alloquere Parhonem Regem Ægypti, ut dimittat filios Jiſraëlis [e] terra ſua.

11 Sed loquutus eſt Moſche coram Jehova, dicendo. En filii Jiſraëlis non attenderunt ad me, quomodo ergo attenderet ad me Par[h]o, qui ſum præputiatus labiis?

12 [T]amen alloquutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem, & mandata dedit eis ad filios Jiſraëlis & ad Parhonem Regem Ægypti: ad educendum filios Jiſraëlis è terra Ægypti.

II. *13 Hi ſunt primarii familiarum paternarum ipſorum: filii Reubenis, primogeniti Jiſraëlis, Chanoc, & Pallu, Chezron, & Carmi. hæ ſunt familiæ Reubenis.*

14 Et filii Schimhonis, Jemuel, & Jamin, & Ohad, & Jacin, & Tzochar, & Schaul filius cujuſdam Cenahanitidis: hæ ſunt familiæ Schimhonis.

15 Hæc autem ſunt nomina filiorum Levi per generationes ſuas, Gerſchon, & Kehath & Merari: anni vero vitæ Levi, fuerunt centum triginta [ſe]ptem anni.

16 F[ilii] Ger[ſcho]nis, Libni & Schimhi per familias ſuas.

1[7] [Fili]i vero [K]ehathi, Hamrami, & Jitzehar, & Chebron, & Huzziel: anni autem vitæ Kehathi, fuerunt centum triginta anni.

1[8] F[ilii] verò Merari, Machli & Muſchi: hæ ſunt familiæ Leviticæ [ip]ſius per generationes ſuas.

19 Accepit autem Hamram Jocebedam amitam ſuam ſibi in uxorem, quæ peperit ei Aharonem & Moſchen: anni verò vitæ Hamrami, fuerunt centum triginta ſeptem anni.

20 Filii verò Jitzeharis; Korach, & Nepheg, & Zicri.

21 Et filii Huzzielis, Miſchael, & Elizaphan, & Sithri.

22 Poſteà accepit Aharon Eliſchebah filiam Hamminadabi ſororem Nachaſchonis ſibi in uxorem: quæ peperit ei Nadabum, & Abihu & Elhazarem, & Ithamarem.

23 Filii autem Korachi, Aſſir, & Elkana, & Abiaſaph: hæ ſunt familiæ [Kor]achæa.

24 Elhazar quoq; filius Aharonis accepit ſibi unam de filiabus Putieli, ut eſſet ſibi uxor, quæ peperit ei Pinchaſum: hi ſunt primarii patres Levitarum per familias ſuas.

2[5] H[ic i]lle Aharon & Moſche; quibus edixit Jehova, Educite filios Jiſraëlis è terra Ægypti per exercitus ſuos.

26 Ipſi iidem ſunt qui alloquuti ſunt Parhonem Regem Ægypti, ad educendum filios Jiſraëlis ex Ægypto; hic ille eſt Moſche & Aharon.

7 Denique introducam vos in eam terram *de* qua ſuſtuli manum meam *me* daturum eam Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo: & dabo eam vobis *in* hæreditatem, ego *ſum* Jehovà.

8 Hæc ita eloquutus eſt Moſes filiis Iſraëlis: ſed non attenderunt ad eum propter decurtationem ſpiritus & propter ſervitutem duram.

9 Alloquutus item eſt Jehova Moſen, dicendo,

10 Ingredi, alloquere Pharaonem regem Ægypti, ut dimittat filios Iſraëlis è terra ſua.

11 Sed loquutus eſt Moſes coram Jehova, dicendo: En filii Iſraëlis non attenderunt ad me, quomodo ergo attenderet ad me Pharao, qui ſum præputiatus labiis?

12 Tamen alloquutus eſt Jehova Moſen & Aharonem, & mandata dedit eis ad filios Iſraëlis & ad Pharaonem regem Ægypti: ad educendum filios Iſraëlis è terra Ægypti.

13 Hi *ſunt* primarii familiarum paternarum ipſorum: filii *a* Rubenis, primogeniti Iſraëlis. Hanoch, & Pallu, Heſron, & Charmi hæ *ſunt* familiæ Rubenis. II. *a* Gen 46 9. Num. 26. 5. 1. Chr. 5. 3.

14 Et filii *b* Simeonis, Jemuel, & Jamin, & Obad, & Jachin, & Tſohar, & Schaül filius cujuſdam Canahanitidis: hæ *ſunt* familiæ Simeonis. *b* Gen. 46. v. 10. Num 26 12. 1 Chr 4. 24.

15 Hæc autem *ſunt* nomina filiorum *c* Levi per generationes ipſorum, Gerſchon, & Kahath, & Merari: anni verò vitæ Levi, *fuerunt* centum triginta ſeptem anni. *c* Gen. 46. 11. Num 3. 17. & 26 57.

16 Filii *d* Gerſchonis, Libni & Simei per familias ipſorum. 1. Chr. 6 v. 1. 16 & 23 6.

17 Filii verò *e* Kahathi, Amram, & Jitſehar, & Hebron, & Huſſiel: anni autem vitæ Kahathi, *fuerunt* centum triginta anni. *d* 1. Chr. 6 17. & 23 7.

18 Filii verò *f* Merari, Mahli & Moſchi: hæ *ſunt* familiæ Levitarum per generationes ipſorum. *e* 1. Chr. 6. 18. & 23. 12.

19 *g* Accepit autem Amram Jochebedam amitam ſuam ſibi in uxorem, quæ peperit ei Aharonem & Moſen: anni verò vitæ Amrami, *fuerunt* centum triginta ſeptem anni. *f* 1 Chr. 6 19. & 23. 21. *g* Sup 2. 1. Num. 26 59.

20 Filii verò Jitſeharis, Korah, & Nepheg, & Zicri.

21 Et filii Huſſielis, Miſchaël, & Eltſaphan, & Sithri.

22 Poſtea *h* accepit Aharon Eliſchebam filiam Amminadabi ſororem Nahaſonis ſibi in uxorem. quæ peperit ei Nadabum, & Abihu, & Eleazarem, & Ithamarem. *h* Num. 3. 2. & 26. 60. 1. Chr 6. 3. & 24. 1.

23 Filii autem Korhi, Aſſir, & Elkana, & Abiaſaph: hæ *ſunt* familiæ Korhitarum.

24 Eleazar quoque filius Aharonis accepit ſibi unam ex filiabus Putielis, ſibi in uxorem: quæ peperit ei Phineaſum. hi *ſunt* primarii patres Levitarum per familias ipſorum.

25 Hic *eſt ille* Aharon & Moſes; quibus edixit Jehova, Educite filios Iſraëlis è terra Ægypti per exercitus ipſorum.

26 Ipſi iidem *ſunt*, qui alloquuti ſunt Pharaonem regem Ægypti, ad educendum filios Iſraëlis ex Ægypto; hic *eſt ille* Moſes & Aharon.

ANALYSIS CAP. VI.

HOc caput cum præcedente cohæret. Narrantur enim hic [re]liqua eventa primæ actionis Moſis apud Pharaonem, uſque ad v. 13. Deinde per digreſſionem inſeritur origo ſeu genus Moſis & Aharonis.

I. *De reliquis eventis primæ actionis.*

Eventa reliqua primæ actionis Moſis apud Pharaonem narrantur hic tria.

1 Sextum, conſolatio amplior Moſis contra exacerbationem Pharaonis, per promiſſionem de liberatione Iſraëlitarum a tyrannide illius, primis 4. verſibus. Hanc autem liberationem

 1 Amplificat collatione patefactionis factæ patribus, tanquam beneficii minoris: quum illis tantùm dederit promiſſiones, nunc autem illas poſteris ipſorum velit effectas dare, v. 2.

 2 Confirmat commemoratione cauſarum impulſivarum, videlicet

  [1] Promiſſionis ſuæ jam olim factæ patribus, v. 3.

  2 Præſentis miſeriæ ipſorum, v. 4.

2 Septimum eventum, eſt conſolatio populi per promiſſionem duplicem, videlicet

 1 Liberationis a ſervitute Ægyptiorum, v. 5.

 2 Introductionis in terram Chanaan, v. 6. & 7. Cæterùm conſolatio iſta declaratur ab eventu, videlicet populi incredulitate: Cujus ſimul cauſa procreans per ſe indicatur, videlicet durities ſervitutis, v. 8.

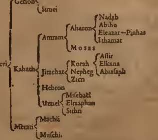
3 Octavum eventum, eſt novum mandatum de adeundo Pharaone, poſtulandaque populi dimiſſione, v. 9. & 10. Hoc mandatum ſimiliter illuſtratur ex eventis duobus, videlicet

1 Recuſatione Moſis: ubi ſimul exponitur recuſationis illius cauſa per ſe, videlicet inobedientia populi, per ratiocinationem a majori vel potiùs ἀπὸ τοῦ μᾶλλον, v. 11. Annectitur quoque altera cauſa, videlicet ineptitudo loquendi in Moſe, ibid.

2 Repetitione mandati, v. 12.

II. *De genere Moſis.*

Recenſionem generis ſui deducit Moſes à proavo ſuo, videlicet tertio filio Jacobi, cui nomen erat Levi. Hanc autem recenſionem amplificat antitheſi familiarum diverſarum: 1 earum quæ ortæ ſunt ex fratribus Levi, natu majoribus, [qui]bus primus Jacobi filius, videlicet Rubene, v. 13. & Simeone, v. 14: tum earum quæ ortæ ſunt ex reliquis duobus filiis ipſius Levi, videlicet Gerſone, v. 16: & Merari, v. 18: tum earum quæ ortæ fuerunt ex duobus patruis, videlicet Jitzehare, v. 20. & 23: & Huzziele, v. 21: tum denique earum quæ ortæ fuerunt ex fratre Aharone, v. 22. & 24.

SCHOLIA IN CAP. VI.

JEhova] *Verus ille & æternus Deus, creator & gubernator omnium rerum: ut immutabilis naturâ, ita conſtans in promiſſis. Sic v. 5. & 7.* ℣. 2.

a Nomine Dei fortis omnipotentis] *Q. d. Promiſſa amplexi ſunt fide, fretis majeſtatis meæ omnipotentiâ & omniſufficientia.* ℣.

Nomine meo Jehova non cognitus ſum illis] *Hoc eſt, non præ-*

bus me eis cognoſcendum promiſſionum complemento. Non quòd Jehovæ nomen ignoraverint, aut ipſe hoc nomine ſuas promiſſiones non obſignaverit: (nam diſertè ſe nominat Abrahamo & Jahacobo, Gen.15.7. & 28.13. & Iſaac invocat nomen Jehovæ, Gen.26.25.) Sed quia nondum fecerat ut promiſſa exſiſterent: quod deſignatur nomine Jehova. Significat enim exſiſtentem per ſe: ex quo, in quo, per quem, & propter quem ſunt quæcunq; ſunt, ut ſuprà 3.15.F.

4 Recordor] *Humanitus dictum, ut Gen.8.1.F. Heb.* recordatus ſum.

5 Eximam] *Vel,* educam *Heb.* exire faciam. Ne ſubjecti ſitis oneribus] *Heb.* de ſub oneribus. *Sic v.6.* Ægyptiorum] *Quæ Ægyptii vobis imponunt. Genitivus adjuncti.* Brachio exſerto] *Id eſt, potentiſſimè: humanitus dictum, quod proximè ſequentia explicant. F. Heb.* brachio extento. Judiciis] *Plagis, quibus judicia mea in Ægyptios exercebo. F. Meton. efficientis.*

6 Deus] *Heb.* in Deum. *id eſt, divinam meam potentiam pro vobis exſeram.*

7 Quam ſublatâ manu &c.] *vel, de qua ſuſtuli* manum meam, *me* daturum eam *&c. Dicitur autem hic,* tollere ſeu elevare manum, *pro eo quod eſt* jurare, *per metonymiam adjuncti ſynecdochicam & metaphoricam: quia homines jurantes tollunt manum cælum verſus, ut eo geſtu ſignificent ſe jurare per Deum. Vide Gen.14.22.*

8 Sed] *Heb.* Et. *Copulativa pro adverſativâ.* Anguſtiâ ſpiritus] *Heb.* decurtatione, *vel (ſi ita loqui liceat)* curtitate ſpiritus: *id eſt, quòd ſpiritu ſeu animo eſſent curto, decurtato ſcilicet per nimios labores ac moleſtias. Sic Num.21.4. Decurtata eſt anima populi propter viam illam. Item Jud.10.16. Decurtata eſt anima ejus propter laborem Iſraelis. Videtur eſſe metaphora à ſegetibus quæ demetuntur: (qua de re verbum Hebraicum uſitatiſſimum eſt) demeſſa verò ita ſunt viribus ſuis privata, ut ſeſe recolligere & refloreſcere aut regerminare non poſſint.*

12 Sed] *Heb.* Et. *Copulativa pro adverſativa.* Præputiatus labiis] *Id eſt, balbus. Balbis enim multæ ſuperfluæ ſyllabæ excidunt,* *quæ velut præputium eſſent amputandæ ut purus efficeretur ſermo. F Metaphora. Confer ſup.4.10.* Labiis] *Id eſt, ſermone. Metonymia efficientis.*

12 Tamen] *Heb* Et. *Copulativa pro diſcretiva.*

13 Primarii] *Heb.* capita. *Metaph.* Familiarum paternarum ipſorum] *Heb.* domus patrum ipſorum. *Metonymia ſubjecti.*

19 Amitam ſuam] *Id eſt, filiam Levi. ut ſup. 2.1.F.*

26 Filii verò Jitzharis] *Hic videretur finiſſe Moſi ſubſiſtendum: ſed tamen pergit recenſere Leviticum genus, quia aliorum quoque notitia ad ſequentes hiſtorias erat neceſſaria: ut Korachi, Num.16: Miſchaelis & Eltzaphanis, Levit.10.4: filiorum Korachi, Num.26.11. & in Pſalmis paſſim: Nadabi & Abihu, Lev.10. Eleazaris, Num.20. Ithamaris, 1 Reg.2. & Pinchaſi, Num 25.F.*

23 Filiam Hamminadabi] *E tribu Jehuda, ad quam pertinuit Hamminadab, Num.1.7. & alibi. F.*

24 Ut eſſet ſibi uxor] *Heb.* ſibi in uxorem. Primarii patres] *Heb.* capita patrum. *Metaphora.*

25 Hic ille] *Malim,* Hic eſt ille. Per exercitus ſuos] *Id eſt, catervatim, pro ratione locorum ubi habitaverunt & unde egrediebantur. Nondum enim conſtituta fuerat Reſpub. & in tribus diſtincta. F Metaphora.*

OBSERVATIONES EX CAP. VI.

EX v.1. & ſequentibus uſque ad 8. collatis cum v.21. capitis præcedentis. Deus ita bonus eſt, ut promiſſiones ſuas repetat apud illos, qui eas per incredulitatem rejecerunt. *Bonitas Dei.*

2 Ex v.4. & 5. Deus audit gemitus eorum qui injuſtè opprimuntur: & ſuo tempore opem eis fert. *Gemitus.*

3 Ex v.4. ex verbis, *Recordor fœderis mei:* collatis cum v.5.6. & 7. Quòd Deus benefaciat Eccleſiæ, facit motus promiſſionibus ſuis in fœdere comprehenſis. *Promiſſiones Dei.*

4 Ex v.8. & 12. In Iſraëlitis, & in Moſe, proponitur exemplum infirmitatis fidelium: quæ tanta eſt ut in anguſtiis & difficultatibus promiſſiones Dei non attendant. *Imperfectio fidelium.*

CAPUT VII.

T. & J.

I. F*Uit ergo, quo die alloquutus eſt Jehova Moſchen in terrâ Ægypti.*

2 Quum alloqueretur Jehova Moſchen dicendo, Ego ſum *Jehova: eloquere apud Parhonem Regem Ægypti omnia quæ ſum eloquuturus tibi:*

3 Ut diceret Moſche coram Jehova; En, ego ſum *præputiatus labiis, quomodo ergo attenderet ad me Parho?*

4 Tum dixit Jehova Moſchi, Vide, conſtitueram te vice Dei Parhoni, Aharonem verò fratrem tuum, ut eſſet interpres tuus.

5 Tu loquitor quæcunq; præcepero tibi: Aharon verò frater tuus alloquitor Parhonem, ut dimittat filios Jiſraelis è terra ſua.

6 Ego verò obdurabo cor Parhonis; ut multiplicem ſigna mea & prodigia mea in terra Ægypti:

7 Neq; auſcultabit vobis Parho, quum appoſuero manum meam Ægyptum: ſed educam exercitus meos, populum meum, filios Jiſraelis è terra Ægypti judiciis magnis.

8 Et experientur Ægyptii me eſſe Jehovam, quum extendero manum meam adverſus Ægyptum. nam educam filios Jiſraelis è medio ipſorum:

9 Fecit ergo Moſche & Aharon: quemadmodum præceperat Jehova eis, ſic fecerunt.

10 Moſche autem natus erat octoginta annos, & Aharon natus octoginta tres annos; quum alloquerentur Parhonem.

11 Alloquutus enim eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:

12 Quum alloquetur vos Parho dicendo, Edite vobis prodigium, tunc edixeris Aharoni, Accipe baculum tuum & projice coram Parhone, vertetur in draconem.

13 Venerunt itaque Moſche & Aharon ad Parhonem, feceruntq; ita ut præceperat Jehova: projecit enim Aharon baculum ſuum coram Parhone & coram ſervis ejus, & converſus eſt in draconem.

14 Tum vocavit etiam Parho ſapientes & præſtigiatores: ut fecerunt ipſi quoque magi Ægypti ſuis incantationibus ſimiliter.

15 Et projecerunt quiſque baculum ſuum, & converſi ſunt baculi in dracones: ſed deglutivit baculus Aharonis baculos eorum.

16 Attamen obfirmatum eſt cor Parhonis, ita ut non auſcultaret illis: quemadmodum prædixerat Jehova.

II. *17 Deinde edixit Jehova Moſchi, Aggravatum eſt cor Parhonis: renuit dimittere populum hunc:*

18 I ad Parhonem hoc mane, ecce egreditur ad aquam, ut conſiſtas è regione ejus ad ripam ipſius rivi: baculum verò qui verſus fuerat in ſerpentem, accipe in manum tua:

19 Et dices ei, Jehova Deus Hebræorum miſerat me ad te ut dicerem,

P.

POrro, quo die alloquutus eſt Jehova Moſen in terra Ægypti. I.

2 Alloquutus eſt Jehova Moſen dicendo, Ego *ſum* Jehova: eloquere apud Pharaonem regem Ægypti omnia quæ ſum eloquuturus tibi.

3 Sed dixit Moſes coram Jehova; En, egò *ſum* præputiatus labiis, quomodo ergo attenderet ad me Pharao?

4 Tùm dixit Jehova Moſi, Vide, conſtitui te *Aharoni* deum apud Pharaonem; Aharon verò frater tuus, erit interpres tuus.

5 Tu loquitor quæcunque præcepero tibi: *a* Aharon verò frater tuus alloquitor Pharaonem, ut dimittat filios Iſraëlis è terra ſua. *a Sup.4.14.*

6 Ego verò obdurabo cor Pharaonis; ut multiplicem ſigna mea & prodigia mea in terra Ægypto.

7 Quumque non auſcultabit vobis Pharao, imponam manum meam Ægyptiis: & educam exercitus meos, populum meum, filios Iſraëlis è terra Ægypti judiciis magnis.

8 Et experientur Ægyptii me eſſe Jehovam, quum extendero manum meam adverſus Ægyptios: Ita educam filios Iſraëlis è medio ipſorum.

9 Fecit ergo *ſic* Moſes & Aharon: quemadmodum præceperat Jehova eis, ſic fecerunt.

10 Moſes autem natus *erat* octoginta annos, & Aharon natus *erat* octoginta tres annos; quum alloquerentur Pharaonem.

11 Alloquutus etiam eſt Jehova Moſen & Aharonem, dicendo:

12 Quum alloquetur vos Pharao dicendo, Edite pro vobis prodigium, tum dicito Aharoni, Accipe baculum tuum & projice *eum* coram Pharaone, & convertetur in draconem.

13 Introiens itaque Moſes & Aharon ad Pharaonem, fecerunt ita ut præceperat Jehova: projecit enim Aharon baculum ſuum coram Pharaone & coram ſervis ejus, & converſus eſt in draconem.

14 Tunc vocavit etiam Pharao ſapientes & præſtigiatores: & *b* fecerunt ipſi quoque magi Ægyptiorum ſuis incantationibus ſimiliter. *b 2.Tim.3.8.*

15 Projecerunt enim quiſque baculum ſuum, & converſi ſunt *baculi* in dracones: ſed deglutivit baculus Aharonis baculos eorum.

16 Itaque obfirmatum eſt cor Pharaonis, ita ut non auſcultaret illis: quemadmodum prædixerat Jehova.

17 Deinde dixit Jehova Moſi, Aggravatum eſt cor Pharaonis: renuit dimittere populum. II.

18 Vade ad Pharaonem mane, ecce egreditur ad aquam, & ſiſtito te è regione ejus juxta ripam rivi: baculum verò qui converſus fuerat in ſerpentem, accipito in manum tuam:

19 Et dicito ei, Jehova deus Hebræorum miſerat me ad te dixerat-

dicerem, Dimitte populum meum ut ſerviat mihi in deſerto: ſed ecce non auſcultaviſti adhuc.

20 *Ita ait Jehova, Hac te experieris me eſſe Jehovam: ecce ego percuſſurus ſum baculo hoc qui eſt in manu mea, ſuperficiem aquæ* quæ eſt *in hoc rivo, & convertetur in ſanguinem:*

21 *Et piſces qui* ſunt in *quovis rivo morientur, adeo ut fœteat rivus quoque, & defatiſcentur Ægyptii aquam ex rivo quovis bibituri.*

22 *Dixit ergo Jehova Moſchi, Edic Aharoni, Accipe baculum tuum, & extende manum tuam* operatutam *in aquas Ægyptiorum, in flumina eorum, in rivos eorum, & in ſtagna eorum, denique in omnem congregationem aquarum illarum, ut convertantur in ſanguinem: eritq; ſanguis in tota terra Ægyptiorum, etiam in vaſis ligneis & in lapideis.*

23 *Fecerunt itaq; ſic Moſche & Aharon, ut præceperat Jehova, & ſublato baculo ſuo* Aharon *percuſſit aquam quæ* erat *in eo rivo ante oculos Parhohi & ante oculos ſervorum ejus: & converſæ ſunt omnes aquæ quæ* erant *in unoquoque rivo in ſanguinem:*

24 *Et piſcibus qui erant in unoquoque rivo mortuis, fœtuit unusquisque rivus adeo ut non potuerint Ægyptii bibere aquam ex ullo rivo, erat enim ſanguis ille per univerſam terram Ægyptiorum.*

25 *Sed fecerunt ſimiliter Magi Ægyptii incantationibus ſuis: quapropter obfirmatum eſt cor Parhohi, adeò ut non auſcultaret eis, quemadmodum prædixerat Jehova.*

26 *Avertens enim ſe Parho rediit domum ſuam; nec adjecit animum ſuum etiam ad iſtud.*

27 *Tum effodientes omnes Ægyptii* quærebant *circa rivum quemq; aquam ad bibendum: quia non poterant bibere ex aqua illius rivi.*

28 *Ita completum eſt ſeptiduum, poſtquam percuſſit Jehova rivum illum.*

dixerat, Dimitte populum meum ut ſerviat mihi in deſerto: ſed ecce non auſcultaviſti adhuc.

20 Ita ait Jehova, Hac te experieris me eſſe Jehovam: ecce ego percuſſurus ſum baculo hoc qui *eſt* in manu mea, ſuperficiem aquæ quæ *eſt* in rivo, & convertetur in ſanguinem:

21 Et piſces qui *ſunt* in rivo morientur, adeò ut fœteat rivus: & faſtidient Ægyptii bibere aquam ex rivo.

22 Dixit ergo Jehova Moſi, Edic Aharoni, Accipe baculum tuum, & extende manum tuam ſuper aquas Ægyptiorum, ſuper flumina eorum, ſuper rivos eorum, & ſuper ſtagna eorum, denique ſuper omnem congregationem aquarum illorum; & convertentur in ſanguinem: eritque ſanguis in tota terrâ Ægyptiorum, etiam in vaſis ligneis & lapideis.

23 Fecerunt itaque ſic Moſes & Aharon, ut præceperat Jehova, & ſublato baculo ſuo *Aharon* percuſſit aquam quæ *erat* in rivo, ante oculos Pharaonis & ante oculos ſervorum ejus: & c converſæ ſunt omnes aquæ quæ *erant* in unoquoque rivo in ſanguinem: c Pſal. 78.44. & 105.29.

24 Et piſcibus qui erant in unoquoque rivo mortuis, fœtuit unusquisq; rivus, adeò ut non potuerint Ægyptii bibere aquam ex ullo rivo; erat enim ſanguis ille per univerſam terram Ægyptiorum.

25 Sed fecerunt ſimiliter magi Ægyptiorum incantationibus ſuis: quapropter obfirmatum eſt cor Pharaonis, adeò ut non auſcultaret eis, quemadmodum prædixerat Jehova.

26 Avertens enim ſe Pharao rediit domum ſuam; nec adjecit cor ſuum etiam ad iſtud.

27 Tum fodiebant omnes Ægyptii circa rivum quemque ad aquam bibendum: quia non poterant bibere ex aqua illius rivi.

28 Ita completum eſt ſeptiduum, poſtquam percuſſit Jehova rivum illum.

ANALYSIS CAP. VII.

Continuatur narratio cauſarum impulſivarum & corrumpentium dimiſſionis populi.

Impulſivæ cauſæ, quæ ſcilicet Pharaonem ad dimittendum populum impellere debuerunt, narrantur quatuor.

1 Mandatum Dei, v.13.

2 Miraculum virgæ in ſerpentem converſæ, ibid.

3 Miraculum virgæ Aharonis virgas magorum Ægyptiorum devorantis, v.15.

4 Miraculoſa converſio aquarum in ſanguinem, v.23. & 24.

Corrumpentes verò cauſæ quæ Pharaonem impedierunt, ne populum dimitteret, narrantur tres.

1 Præſtigiæ magorum Ægyptiorum, imitantium miraculum virgæ in ſerpentem converſæ, v.14. & 15.

2 Induratio cordis Pharaonis, v.16.

3 Aliæ præſtigiæ Ægyptiorum magorum, imitantium miraculum aquarum verſarum in ſanguinem, v.25.

Atque hæc ita permixtim narrantur. Sunt autem duæ principales capitis partes.

1 Actio Moſis ſecunda apud Pharaonem, uſque ad v.17.

2 Actio tertia, ubi prima plaga, a v.17. uſque ad fin. cap.

I De ſecunda actione Moſis apud Pharaonem.

Narrationis hujus membra principalia tria ſunt.

1 Cauſa impulſiva actionis, videlicet mandatum Dei, uſque ad v.13.

2 Actio ipſa, ſeu mandati exſequutio, v.9. & 13.

3 Eventa, 14.15. & 16.

Mandatum Dei duplex narratur.

1 Ut Moſes ipſe Pharaonem alloquatur, v.1. & 2. Hoc mandatum amplificatur ex eventu, videl. excuſatione Moſis ab adjuncta ineptitudine loquendi, v.3.

2 Secundum verò mandatum tria membra continet. Ea ſunt

1 Ut utatur interprete ſive oratore Aharone, v.4.

2 Ut Pharaoni dimiſſionem populi imperet, v.5.

3 Ut per Aharonem edat miraculum converſionis virgæ, v.[illegible].

Ex his membrum ſecundum, videlicet imperium de populo dimittendo, amplificatur prædictione eventuum duorum:

1 Inobedientiæ Pharaonis: cujus ſimul cauſa per ſe indicatur, videlicet induratio cordis, v.6.

2 Punitionis inobedientiæ illius per plagas, v.6. & 7. Quæ punitio illuſtratur à fine, videl. agnitione potentiæ Dei in Ægyptiis, v.8.

Cæterùm v.10. inſeritur illuſtratio legationis hujus & actionum cum Pharaone, ab adjuncta ætate legatorum.

Actio ipſa amplificatur collatione ſimilium: qua exſequutio mandati confertur cum ipſo mandato.

Eventa narrantur quatuor.

1 Pharao vocavit ſuos magos, v.14.

2 Magi per ſuas præſtigias verterunt virgas ſuas in ſerpentes, v.[illegible].

3 Virga Aharonis virgas ipſorum devoravit, ibid.

4 Cor Pharaonis induratum eſt, ita ut non obediret mandato Dei, v.16.

II. De tertia actione.

Hujus narrationis ſimiliter ut præcedentis tria membra ſunt.

1 Cauſa actionis impulſiva, nempe mandatum Dei, a v.17. uſque ad 23.

2 Actio ipſa, ſeu mandati exſequutio, v.23.

3 Eventa, v.24. & ſeqq.

Mandatum narratur duplex.

1 Ut Pharaoni denunciet plagam primam, videlicet converſionem aquarum in ſanguinem, v.20. Hæc denuntiatio amplificatur duobus modis.

1 Ex cauſa impulſiva, videlicet inobedientiâ Pharaonis, v.19.

2 Ex eventis; quæ narrantur quatuor:

1 Experientia potentiæ Dei, v.20.

2 Mors piſcium, v.21.

3 Fœtor rivorum, ibid.

4 Tædium Ægyptiorum, ibid.

2 Ut Aharoni imperet editionem iſtius miraculi, v.22.

Cæterùm utrique huic mandato præmittitur illuſtratio quadruplex.

1 A cauſa impulſiva denuntiationis illius, v.17.

2 Ab adjuncto tempore, v.18.

3 A ſubjecto loco, ibid.

4 Ab adjuncto inſtrumento miraculi edendi, ibid.

Actio ipſa ſeu exſequutio mandati narratur v.23. & amplificatur collatione ſimilium, ut ſupra.

Eventa narrantur ſeptem.

1 Piſces mortui ſunt, v.24.

2 Rivi fœtuerunt, ibid.

3 Ægyptii non potuerunt bibere aquam, ibid.

4 Magi Ægyptiorum imitati ſunt iſtud miraculum, v.25.

5 Cor Pharaonis induratum eſt, ne dimitteret populum, ibid.

6 Rediit Pharao domum, v.26.

7 Ægyptii foderunt circa rivos, aquæ inveniendæ causâ, v.27.

Verſ. ult. amplificatur iſta plaga ab adjuncta duratione.

SCHOLIA IN CAP. VII.

Fuit ergo] *Regreſſio ad hiſtoriam intermiſſam ſuprà 6.13.*

2 Ego ſum Jehova] *Vide ſuprà 6.2.* Sum eloquuturus] *Heb.* loquens, *ſcil. ero.*

3 Præputiatus labiis] *Vide ſup. 6.12.*

4 Vide] *Conſidera quid ſim dicturus.* Conſtitueram &c.] *Hanc ſententiam aliter judico vertendam, nempe ad hunc modum:* Conſtitui te *Aharonis* Deum apud Pharaonem. *Hac verſio confirmatur partim ex collatione verſus 16. cap. 4. ubi Deus Moſen conſtituit Deum Aharoni apud populum Iſraeliticum, ut ſcil. ei apud illum imperet dicenda, atq; etiam miracula edenda: partim ex ipſa agendi ratione qua coram Aharone uſus fuit Moſes, quòd ſcilicet eo uſus eſt oratore, ſeu (ut Dominus hic loquitur) propheta, quodq; ei imperavit miracula edenda, idq; cum effectu: ut videre eſt infrà v.10.* ℣. 1.

& 13. item v.22. & 23. item cap.8. v.5. & 6. item v.16. & 17. Conſtitueram] *Verto*, Conſtituo. *Heb.* dedi. Vice Dei] *Heb.* Deum. *Vide ſuprà 4.16.* Aharonem verò &c.] *Verte*, Aharon verò frater tuus, erit interpres tuus. *Heb.* Et Aharon. Interpres] *Vel, orator. Heb.* propheta.

5 Loquitor] *Aharoni, ut ſup. 4.15. F.*

6 Ut multiplicem] *Heb.* & multiplicabo. Signa] *Miracula. Synecd. generis.*

7 Quum appoſuero manum meam ad Ægyptum] *Id eſt, quum inflixero plagas Ægyptiis. Metaphora, qua Deo tribuitur actio humana: & ſynecdoche generis, qua ex appoſitione manus intelligitur appoſitio manus ad percutiendum: & metonymia effectis deſtinati, qua ex tali appoſitione intelligitur percuſſio ipſa.* Ad Ægyptum] *Verte*, ad Ægyptios. *Vel*, quum impoſuero manum meam Ægyptiis. *Heb.* quum dedero manum meam in Ægyptiis. Sed] *Heb.* Et. *Copulativa pro adverſativa.* Exercitus] *Vide ſup. in 6.25:* Judiciis. *Vide ſup. in 6.5.*

8 Ægyptum] *Malim, Ægyptios.*

10 Natus erat octoginta annos] *Heb. erat* filius octoginta annorum. Natus octoginta tres annos] *Hebr.* filius trium & octoginta annorum.

12 Edite] *Heb.* date. Vobis] *Veſtrò bono. Videlicet ad probandum vos eſſe legatos à Jehova. Vel*, pro vobis. Ubi edixeris &c.] *Malim ſic: Tum dicito Aharoni. Accipe b. t. & p. c. Pharaone; & vertetur &c. Vertetur, ſcil. poſtquam ille baculum tuu projecerit.* Tuum] *Id eſt, quem tu in manu habes. nam alioquin erat Moſis baculus, ſup. 4.2. F.* Vertetur] *Heb.* erit, vel, fiet. *Sic deinceps.* Draconem] *Id eſt ſerpentem, ut v. 18.*

13 Baculum ſuum] *Id eſt, baculum Moſis ab illo ſibi traditum. Vide ſuprà cap. 4. v. 17. & 20. Sic v. ſeq.*

14 Ut facerent] *Verte*, & fecerunt. Magi Ægypti] *Verto*, magi Ægypti, *vel*, magi Ægyptiorum. Similiter] *Scil. in ſpeciem, ut non reipſa: nam oculos Ægyptiorum mentesq; præſtringebant. F.*

15 Et projecerunt] *Verto*. Nam projecerunt. *Vel*, projecerunt enim. *Declaratur enim verbum generale* fecerunt, *quod præceſſit.* Quisque] *Duos nominat Apoſtolus 2. Tim. 3.8. fortè præcipuos inter adverſarios Moſis: quorum etiam Hebræi meminerunt in Talmud, de oblationibus cap. 9. F.* Sed] *Heb.* Et. Deglutivit] *Atq; ita magi iſti pudefacti ſunt, Moſes verò & Aharon victores evaſerunt.* Baculus] *Id eſt, ſerpens qui ex baculo fuerat effectus. Sic mox iterum. Metonymia materiæ.*

16 Attamen] *Heb.* Et. *Quaſi dicat, Etſi videres baculos magorum à baculo Aharonis deglutiri, tamen &c. Poteſt etiam verti*, Itaque. *Quaſi dicatur, Quia vidit Pharao ſuos quoq; magos poſſe baculos in ſerpentes transformare, ut de ſuo baculo fecerat Aharon: ideò &c.* Prædixerat] *Heb.* loquutus fuerat.

17 Edixit] *Malim*, dixit. *Heb.* dixit ad Moſen. Aggravatum] *Heb.* grave eſt. *quod puto retinendum. q. d. Cor Pharaonis non poteſt ſe attollere ad obediendum mandato meo. Metaphora à pedibus vel manibus.* Hunc] *In Hebræo eſt articulus. Græcè*, τὸν λαόν. *Germ.* Das volck.

18 Hoc mane] *In Hebræo non eſt pronomen, ſed articulus. ut ſi Græcè dicatur*, τῷ πρωΐ. *Græci reddiderunt*, τὸ πρωΐ. *Germ.* am morgen/ *vel*, des morgens. Aquam] *Nempe rivum aliquem Nili. Synecd. gen. Eſtq; in Hebræo articulus demonſtrativus. ut ſi Græcè dicatur*, πρὸς τὸ ὕδωρ. *Germ.* ans waſſer. *Græci verterunt*, ἐπὶ τὸ ὕδωρ. Ut conſiſtas] *Malim*, & conſiſtito. *Vel*, & ſiſtito te. Ripam] *Heb.* labium. *Metaph.* Ipſius] *Ponitur pro articulo.* In manu tua] *Puto dicendum*, in manum tuam. *Secus dicitur, dare aliquid alicui in manum.*

19 Ut dicerem] *Malim*, dixeratque. *Scil. per me. Heb.* dicendo. *Quis infinitivus pendet à verbo*, Miſerat. *Eamq; verſionem poſtulant verba ſequentia.* Sed] *Heb.* Et.

20 Hac re] *Heb. in hac. id eſt, in hoc. Græc.* ἐν τούτῳ: *id eſt*, διὰ τούτου. *Fœmininum pronomen* זֹאת *abſolutè ſeu neutraliter poſitum.* Ego] *Moſes.* Percuſſurus ſum] *Scil. per Aharonem, ex collatione v. 22.*

21 Piſces &c.] *Heb. Piſcis qui eſt in rivo, morietur. Enallage numeri, vel ſynecd. membri.* In quovis rivo] *In Hebræo non habetur pronomen*, quovis, *ſed articulus. Græcè* ἐν τῷ ποταμῷ. *Germ.* Im bach. *Enallage numeri, vel ſynecdoche membri. Sic deinceps.* Defetiſcentur Ægyptii bibitum] *Puto vertendum*, faſtidient Ægyptii bibere: *vel*, tædebit Ægyptios bibere. *Luth.* Den Egyptern wirt ekeln zu trincken. *Vel certè*, defetiſcentur bibere. *ut apud Terent. Phormione, Neq; defetiſcar unquam ego experirier. Ut ſenſus ſit.* Sie werden müd werden/ in dem ſie ſich werden vnterſtehen zu trincken ꝛc. *Sed prius ſimplicius. In quem ſenſum & Græci verterunt*, καὶ οὐ δυνήσονται οἱ Αἰγύπτιοι πιεῖν. *& non poterunt Ægyptii bibere. Et ſignificatione faſtidiendi vel tædio afficiendi exſtat verbum Hebræum* נִלְאָה *Job 4. v. 2.*

22 Edic Aharoni] *Heb.* dic ad Aharonem. Tuum] *Vide ſuprà v. 12.* Extende manum tuam *operaturam* in aquas] *Verte*, Extende manum tuam contra aquas. *Et ita Græci*, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὰ ὕδατα. *Nam ſupplementum illud videtur inſolens, & alienum à præpoſitione Hebraica. Sic autem expono, Contra aquas Ægyptiorum: id eſt, contra hunc rivum, idq; in ſignum, quod effectus iſtius extenſionis tranſiturus ſit in omnes aquas Ægyptiorum, ſicut mox apparebit tranſiiſſe in hunc rivum: non ſecus ac ſi contra omnes aquas baculum extendiſſet. Metonymia ſubjecti nam ex re ſignificata intelligendum eſt ſignum. Et ſynecd. membri. Dixerat enim Moſes, ſe baculo percuſſurum rivum illum, v. 20.* Ut convertantur] *Vel*, & convertentur &c. *Hebr.* & fient ſanguis. Etiam in vaſis &c.] *Heb.* & in lignis, & in lapidibus. *Metonymia materiæ.*

23 In eo rivo] *In Hebr. eſt articulus. Græcè*, ἐν τῷ ποταμῷ. *Scilicet apud quem ſtabat rex.* Unoquoque] *Non habetur in Hebræo, ſed articulus, ut modo. Sic deinceps.*

24 Et piſcibus] *Hebr.* Et piſcis mortuus eſt *&c. ut ſuprà 21.* Erat enim] *Si in præcedentibus vertatur ſimpliciter* rivus, *non autem*, unusquisque rivus: *tum hic vertendum*, Erat autem. *Q. d. Sanguis erat non ſolum in iſto rivo, ſed in omnibus aquis Ægyptiorum:*

25 Fecerunt ſimiliter] *Ut ſuprà v. 14. Aquas autem ſumſerunt è foſſis quas cogebantur Ægyptii potus cauſâ fodere, de quibus v. 24. aut ex Iſraelitarum hic illic habitantium ſedibus: Vide infrà 8.22. Nam alioqui ſolus Nilus Ægypto potum præbet, teſte Plinio lib. 6. nat. hiſt. cap. 29. F.* Prædixerat] *Heb.* loquutus fuerat.

26 Adjecit animum] *Heb.* appoſuit cor. Etiam] *Ut neq; adjecerat animum ad baculum ſerpente communtum, v. 14. F.*

28 Ita completum eſt ſeptiduum] *Id eſt, Poſtquam ita percuſſæ ſunt aquæ, mutatæ in ſanguinem manſerunt totum ſeptiduum, quo duravit labor Ægyptiorum in effodiendis aquis. F.* Septiduum. *Heb.* ſeptimana dierum. ἑπτὰ ἡμερῶν. *Græci verterunt*, καὶ ἀνεπληρώθησαν ἑπτὰ ἡμέραι. *Et completi ſunt ſeptem dies.* Poſtquam percuſſit Jehova] *Heb.* poſt percutere Jehovam. Percuſſit] *Id eſt, Aharone percutiente in ſanguinem convertit. F. Synecd. membri metonymica.*

OBSERVATIONES EX CAP. VII.

EX v. 6. & 7. De mirabili gubernatione divina rerum humanarum vide ſuprà obſervationem ex cap. 4. v. 21. *Gubernatio Dei.*

2 Ex v. 9. In Moſe & Aharone proponitur exemplum obedientiæ erga mandata Dei. *Obedientia.*

3 Ex v. 12. & ſequentibus. Miraculis quæ faciunt ſervi Dei ad confirmandum veritatem cœleſtem, nihil proficitur apud reprobos. Item Deus permittit ſervis diaboli, ut falſis miraculis reprobos in errore confirment. Confer 2. Theſſ. 2. v. 9. & ſeqq. *Miracula.*

CAPUT VIII.

T. & J.

I DEinde edixit Jehova Moſchi, I ad Parhonem & dices ei, Ita ait Jehova, Dimitte populum meum, ut ſerviant mihi.

2 *Quòd ſi tu renues dimittere, ecce ego verberaturus ſum totam oram tuam ranis.*

3 *Nam abundè producet rivus quisq; ranas, quæ aſcendentes ingredientur domum tuam, & conclave cubilis tui, & in lectum tuum: in domos quoq; ſervorum tuorum, & in domos populi tui, etiam in furnos tuos & in mactras tuas.*

4 *Sic contra te, & contra populum tuum, & contra omnes ſervos tuos, hæ ranæ aſcenſuræ ſunt.*

5 *Dixitq; Jehova Moſchi, Edic Aharoni. Extende manum tuam cum baculo tuo* operaturam *in ipſa flumina, in rivos, & in ſtagna: ita fac ut aſcendant ranæ ſuper terram Ægyptiorum.*

6 *Itaque extendit Aharon manum ſuam* operaturam *in aquas Ægyptiorum; & aſcendentes ranæ operuerunt terram Ægyptiorum.*

7 *Sed fecerunt ſimiliter magi ipſi incantationibus ſuis: fecerunt enim ut aſcenderent ranæ ſuper terram Ægyptiorum.*

8 Acce-

P.

DEinde edixit Jehova Moſi, Ingredere ad Pharaonem: & dicito ei, Ita ait Jehova, Dimitte populum meum, ut ſerviant mihi. I

2 Quòd ſi tu renues *illum* dimittere, ecce ego verberaturus ſum totam oram tuam ranis.

3 Nam abundè producet rivus quisque ranas; quæ aſcendentes ingredientur domum tuam, & conclave cubilis tui, & in lectum tuum: in domos quoque ſervorum tuorum, & in domos populi tui, etiam in furnos tuos & in mactras tuas.

4 Quin ſuper te, & ſuper populum tuum, & ſuper omnes ſervos tuos, hæ ranæ aſcenſuræ ſunt.

5 Dixitque Jehova Moſi, Edic Aharoni, Extende manum tuam cum baculo tuo ſuper flumina, ſuper rivos, & ſuper ſtagna: ita fac ut aſcendant ranæ ſuper terram Ægyptiorum.

6 Itaque extendit Aharon manum ſuam ſuper aquas Ægyptiorum; & aſcendentes ranæ operuerunt terram Ægyptiorum:

7 Sed fecerunt ſimiliter magi incantationibus ſuis: fecerunt enim ut aſcenderent ranæ ſuper terram Ægyptiorum.

8 Acce-

8 *Accerſens autem Parho Moſchen & Aharonem dixit, Supplices orate Jehovam, ut amoveat ranas iſtas a me & a populo meo: & dimittam hunc populum ut ſacrificent Jehovæ.*

9 *Dixit vero Moſche Parhoni, Gloriam aſſume ſupra me: intra quod tempus ſupplex orabo ipſum pro te, & pro ſervis tuis, & pro populo tuo, ut exſcindat ranas iſtas à te & à domibus tuis? tantum in unoquoq; rivo relinquantur?*

10 *Quo dicente, Intra craſtinum: dixit Moſche, Secundum verbum tuum fiet, ut experiaris neminem eſſe parem Jehovæ Deo noſtro.*

11 *Tunc recedent iſtæ ranæ à te, & à domibus tuis, & à ſervis tuis, & à populo tuo, tantùm in unoquoq; rivo relinquentur.*

12 *Sic exivit Moſche & Aharon a Parhone: inclamavitq; Moſche Jehovam propter illas ranas quas impoſuerat Parhoni.*

13 *Fecit autem Jehova ſecundum ſermonem Moſchis, nam mortuæ ſunt ranæ è domibus, & ex atriis, & ex agris ipſis:*

14 *Quas colligebant Ægyptii acervatim, adeo ut fœteret ipſa terra.*

15 *Sed ubi vidit Parho aliquam eſſe reſpirationem, aggravans cor ſuum non auſcultavit eis, quemadmodum prædixerat Jehova.*

II. 16 *Quamobrem dixit Jehova Moſchi, Edic Aharoni, Extende baculum tuum, & percute pulverem terræ, ut convertatur in pediculos per totam terram Ægyptiorum.*

17 *Illi ſic faciebant ut, quum extendens Aharon manum ſuam cum baculo ſuo percuſſiſſet pulverem terræ, exſtitit pediculorum copia in hominibus & in jumentis: totus pulvis terræ erant pediculi in univerſa terra Ægyptiorum.*

18 *Laborantes vero ſimiliter magi incantationibus ſuis ut producerent pediculos, non potuerunt: ſic fuit illa pediculorum multitudo in hominibus & in jumentis.*

19 *Et quamvis dicerent Magi Parhoni, Digitus Dei hic eſt, obſtrmatum tamen eſt cor Parhonis ut non auſcultaret illis: quemadmodum prædixerat Jehova.*

III. 20 *Deinde edixit Jehova Moſchi, Maturè ſurge hoc mane, & te ſiſte coram Parhone, ecce egreditur ad aquam: ac dicito ei, Ita ait Jehova, Dimitte populum meum ut ſerviant mihi.*

21 *Nam niſi dimiſeris populum meum, ecce ego immiſſurus ſum in te & in ſervos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas quandam colluviem* animalium: *adeo ut impleantur domus Ægyptiorum illa colluvie* animalium, *atq; etiam tellus ipſa ſuper qua[illegible]*

22 *Sed excipiam in die illo terram Goſchenis, in qua populus me[illegible], ut non ſit ibi colluvies* animalium: *quo cognoſcas me Jehovam eſſe in medio hujus terræ.*

23 *Sic ponam redemtionem indicium inter populum meum & populum tuum: craſtinum futurum eſt ſignum hoc.*

24 *Sic igitur faciente Jehovâ, advenit colluvies* animalium *gravis in domum Parhonis & domum ſervorum eius, adeo ut in tota regione Ægyptiorum corrumperetur terra ab illa colluvie animalium.*

25 *Tunc accerſens Parho Moſchen & Aharonem, dixit, Ite, ſacrificate Deo veſtro in hac terra.*

26 *Dixit vero Moſche, Non conveniens ſit facere, quia quod abominationi eſt Ægyptiis* fortaſſis *ſacrificaturi ſumus Jehovæ Deo noſtro: ecce ſi ſacrificaremus id quod eſt abominationi Ægyptiis ante oculos eorum, nonne lapidaturi eſſent nos?*

27 *Iter trium dierum liceat nobis ire in deſertum, ut ſacrificemus Jehovæ Deo noſtro, quemadmodum edixerit nobis.*

28 *Dicenti autem Parhoni, Ego dimittam vos ut ſacrificetis Jehovæ Deo veſtro in deſerto, tantummodò ullo pacto ne longiùs abeatis: ſupplices orate pro me:*

29 *Dixit Moſche, Ecce ego mox egreſſus abs te ſupplex orabo Jehovam ut recedat hæc colluvies* animalium *à Parhone, à ſervis eius, & a populo eius cras: tantummodo ne pergat Parho illudere, non dimittendo populum iſtum ad ſacrificandum Jehovæ.*

30 *Egreſſus ergo Moſche à Parhone, ſupplex oravit Jehovam:*

31 *Fecitq; Jehova ſecundum verbum Moſchis, ut recederet colluvies iſta animalium à Parhone, à ſervis eius, & a populo eius ne unum quidem relictum eſt.*

32 *Attamen aggravavit Parho cor ſuum etiam hac vice, neq; dimiſit populum hunc.*

8 Accerſens autem Pharao Moſen & Aharonem dixit, Supplices orate Jehovam, ut amoveat ranas iſtas a me & a populo meo: & dimittam populum ut ſacrificent Jehovæ.

9 Dixit verò Moſes Pharaoni, Gloriare contra me: intra quod *tempus* ſupplex orabo ipſum pro te, & pro ſervis tuis, & pro populo tuo, ut exſcindat ranas iſtas a te & à domibus tuis, tantum in unoquoque rivo relinquantur?

10 Quo dicente, Intra craſtinum: dixit *Moſes*, Secundùm verbum tuum *fiet*, ut experiaris neminem eſſe parem Jehovæ deo noſtro.

11 Recedent enim iſtæ ranæ à te, & a domibus tuis, & a ſervis tuis, & a populo tuo, tantùm in unoquoq; rivo relinquentur.

12 Sic exivit Moſes & Aharon à Pharaone: inclamavitque Moſes Jehovam propter illas ranas quas impoſuerat Pharaoni.

13 Fecit autem Jehova ſecundùm ſermonem Moſis; nam mortuæ ſunt ranæ è domibus, ex atriis, & ex agris:

14 Quas colligebant *Ægyptii* acervatim, adeò ut fœteret terra.

15 Sed ubi vidit Pharao aliquam eſſe reſpirationem, aggravans cor ſuum non auſcultavit eis: quemadmodum prædixerat Jehova.

16 Quamobrem dixit Jehova Moſi, Edic Aharoni, Extende baculum tuum, & percute pulverem terræ: & convertetur in pediculos per totam terram Ægyptiorum. II.

17 Feceruntque ſic. Nam extendit Aharon manum ſuam cum baculo ſuo, percuſſitque pulverem terræ, tum extiterunt pediculi in hominibus & in jumentis. totus pulvis terræ converſus fuit in pediculos in univerſa terra Ægyptiorum.

18 Laborantes verò ſimiliter magi incantationibus ſuis ut producerent pediculos, non potuerunt. Sic fuerunt illi pediculi in hominibus & in jumentis.

19 Et quamvis dicerent magi Pharaoni, Digitus Dei hic *eſt*, obfirmatum tamen eſt cor Pharaonis ut non auſcultaret illis: quemadmodum prædixerat Jehova.

20 Deinde edixit Jehova Moſi, Maturè ſurge mane, & te ſiſte coram Pharaone; ecce egredietur ad aquam: dicitoque ei, Ita ait Jehova, Dimitte populum meum ut ſerviant mihi. III.

21 Nam niſi dimittas populum meum, ecce ego immiſſurus ſum in te & in ſervos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas quandam colluviem *animalculorum*: adeò ut impleantur domus Ægyptiorum illâ colluvie, atque etiam tellus ipſa ſuper qua illi degunt.

22 Sed excipiam in die illo terram Goſen, in qua populus meus moratur, ut non ſit ibi colluvies *animalculorum*: quò cognoſcas me Jehovam eſſe in medio hujus terræ.

23 Sic ponam redemtionem inter populum meum & populum tuum: cras futurum eſt ſignum hoc.

24 Sic igitur faciente Jehovâ, advenit colluvies *animalculorum* gravis in domum Pharaonis & domum ſervorum ejus, adeò ut in tota regione Ægyptiorum corrumperetur terra ab illa colluvie.

25 Tunc accerſens Pharao Moſen & Aharonem, dixit, Ite, ſacrificate Deo veſtro in hac terra.

26 Dixit verò Moſes, Non convenit ſic facere, quia quod abominationi eſt Ægyptiis ſacrificaturi eſſemus Jehovæ deo noſtro: ecce *ſi* ſacrificaremus id quod eſt abominationi Ægyptiis ante oculos eorum, nonne lapidaturi eſſent nos?

27 Itinere *a* trium dierum liceat nobis ire in deſertum, ut ſacrificemus Jehovæ Deo noſtro, quemadmodum edixerit nobis. *a* Sup. 3. v. 12. & 18.

28 Dicenti autem Pharaoni, Ego dimittam vos ut ſacrificetis Jehovæ deo veſtro in deſerto, tantummodò ullo pacto ne longiùs abeatis: ſupplices orate pro me:

29 Dixit Moſes, Ecce ego mox egreſſus abs te ſupplex orabo Jehovam ut recedat hæc colluvies *animalculorum* a Pharaone, a ſervis ejus, & a populo ejus cras: tantummodò ne pergat Pharao illudere, non dimittendo populum ad ſacrificandum Jehovæ.

30 Egreſſus ergo Moſes a Pharaone, ſupplex oravit Jehovam:

31 Fecitque Jehova ſecundùm verbum Moſis; nam receſſit colluvies iſta *animalculorum* a Pharaone, a ſervis ejus, & a populo ejus: ne unum quidem relictum eſt.

32 Attamen aggravavit Pharao cor ſuum etiam hac vice, neque dimiſit populum.

ANALYSIS CAP. VIII.

Continuatur narratio cauſarum impulſivarum & corrumpentium dimiſſionis populi. Impulſivæ quæ Pharaonem ad populum dimittendum impellere debuerunt, narrantur hic tres: videlicet mandatum Dei iteratum, denuntiatio trium plagarum, earundemque immiſſio. Corrumpentes verò narrantur duæ: videlicet imitatio unius ex illis plagis per magos, & induratio cordis Pharaonis. Narrantur ergo hic tres aliæ actiones Moſis cum Pharaone, videlicet quarta, quinta & ſexta: itemque tres aliæ plagæ, videlicet ſecunda, tertia & quarta. Ita ſunt tres c[illegible] partes

I. *De actione quarta.*

Quartæ actionis narratio conſtat ſimiliter, ut præcedentium, tribus membris. Ea ſunt

1 Cauſa impulſiva, videlicet mandatum Dei.
2 Actio ipſa, ſeu mandati exſequutio.
3 Eventa.

Mandatum duplex eſt.

1 De dimiſſione populi Pharaoni imperanda, v. 1.
2 De ranis producendis: quæ fuit plaga ſecunda, v. 5.

Prius mandatum amplificatur ex adjuncta denuntiatione plagæ ſecundæ, quæ fuit ranarum, v. 2. Denuntiatio verò illa amplificatur duobus modis.

1 Enumeratione locorum quæ ranæ iſtæ ſint perreptaturæ atque occupaturæ, v.3
2 Enumeratione perſonarum quas ranæ iſtæ ſint moleſtaturæ, v.4.

Exſequutio mandati narratur imperfectè, quòd ſcil. Aharon ranas produxerit, v.6. Reliquæ partes exſequutionis relinquuntur intelligendæ: nempe quòd Moſes dimiſſionem populi rurſus Pharaoni imperaverit, itemque Aharoni productionem ranarum.

Eventa narrantur decem.

1 Ranæ operuerunt terram Ægyptiorum, v.6.
2 Magi ipſi quoque ranas produxerunt, v.7.
3 Pharao rogavit Moſen & Aharonem, ut ſe à plaga iſta liberarent: & ut hoc ab eis impetraret, promiſit ſe populum dimiſſurum, v.8.
4 Moſes dedit Pharaoni poteſtatem præſtituendi ſibi certum tempus intra quod ranæ iſtæ removerentur, v.9.
5 Pharao tempus præſtituit, v.10.
6 Moſes liberationem ab iſta plaga intra illud tempus perficiendam promiſit, ibid. & v.11.
7 Idem Deum ſuper illa re oravit, v.12.
8 Deus preces Moſis exaudivit, & effecit ut ranæ morerentur, v.13.
9 Ægyptii ranas mortuas in acervos congeſſerunt, v.14.
10 Pharao aggravavit cor ſuum, ita ut non dimitteret populum, v.15.

II. De actione quinta.

Quintæ actionis narratio ſimiliter tria membra continet. Ea ſunt

1 Mandatum.
2 Exſequutio mandati.
3 Eventa.

Mandatum proponitur imperfectè, nempe de imperanda Aharoni productione pediculorum, v.16. Ubi κατ' ἐλλειψιν relinquuntur intelligendæ reliquæ partes: videl. poſtulatio dimiſſionis apud Pharaonem, & denuntiatio iſtius plagæ.

Exſequutio narratur v.17.

Eventa narrantur quinque.

1 Pediculi orti ſunt in hominibus & jumentis, v.17
2 Pulvis terræ verſus ſunt in pediculos, ibid.
3 Magi conati ſunt & ipſi pediculos facere, ſed non potuerunt, v.8.
4 Iidem confeſſi ſunt apud Pharaonem, hunc eſſe digitum Dei, id eſt, opus verè divinum, & humanæ induſtriæ diabolicæve arti inimitabile, v.19.
5 Pharao nihilominus induravit cor ſuum ut non dimitteret populum, ibid.

III. De actione ſexta.

Sextæ actionis narratio, ſimiliter ut præcedentes, tria membra continet. Ea ſunt

1 Mandatum.
2 Exſequutio.
3 Eventa.

Mandatum illuſtratur ab adjuncto tempore, & ſubjecto loco, v.20. Amplificaturque ab adjuncta denuntiatione plagæ quartæ, quæ fuit noxiorum animalculorum, v.21. Quæ ipſa denuntiatio illuſtratur antitheſi immunitatis Iſraelitarum, v.22. & 23. Item indicatione temporis, ibid.

Exſequutio uno verbo ſignificatur v.24.

Eventa narrantur novem.

1 Colluvies animalium occupavit Ægyptum, v.24.
2 Eadem corrupit terram, ibid.
3 Pharao populo fecit poteſtatem ſacrificandi Deo ſuo, ſed in ipſa regione, v.25.
4 Moſes conditionem illam repudiavit, & contra ut ſit dimiſſionem in deſertum, v.26. & 27. Quæ Moſis petitio confirmatur ab effectu.
5 Pharao dimiſſionem in deſertum promiſit, ſed ſub conditione duplici: una, ne longiùs abeant: altera, ut pro ſe orent, id eſt, ut precibus a Deo impetrent remotionem noxiorum iſtorum animalculorum, v.28.
6 Moſes Pharaoni promiſit, ſe pro ipſo oraturum. ſed ſimul rogavit, ne fidem iterum fallat, v.29.
7 Idem pro Pharaone oravit, v.30.
8 Deus preces Moſis exaudivit, & noxia illa animalcula ſuſtulit, v.31.
9 Pharao aggravavit cor ſuum, ut populum non dimitteret, v.32.

SCHOLIA IN CAP. VIII.

1 I] *Malim*, ingredere. *ſcil. in conclave illius, vel certè in regiam. Suprà 7.15. uſus fuit verbo* לֵךְ *lech, id eſt, i. quum Pharao alloquendus eſſet apud flumen. At hîc utitur verbo* בֹּא *bo, id eſt, ingredere.* Dices] *Malim*, dicito. Serviant] *Scilicet populus. Figura ſyntaxis quæ dicitur ſyntheſis, pro eo quod dicendum erat ſyneſis, id eſt, intelligentia: quia ſyntaxis refertur non ad vocem, sed ad ſenſum. Sic apud Virgil.* Turba ruunt.

3 Oram] *Sive, terminum, id eſt, regionem. Metonymia adiuncti. nam terminis ſuis regio quæq; circumſcribitur.*

5 Rivus quiſq.] *In Hebræo non eſt pronomen, ſed articulus, unde Græci reddiderunt, τοὺς ποταμούς. Verùm tamen articulum pronominis iſtius vim hîc habere, videtur rectè colligi ex ſententia præcedente & ex v.5. Sic ſup. cap.7.v.21. & 24. Niſi malimus dicere, in hoc eſſe enallagen numeri, quaſi dicatur* הַיְאֹרִים *hajeorim, οἱ ποταμοὶ, vel αἱ διώρυχες: id quod indefinitè de cunctis fluviis vel rivis intelligi poteſt. At tum erit ſimul ſynecdoche ſpeciei quia non ſolùm rivi, ſed etiam flumina & ſtagna ranas producturi erant, ut narratur v.5.* Domos] *Hebr.* domum. *Synecdoche membri.*

4 Sic] *Hebr.* Et. *Vel, Contra te utiquam.* Contra te &c. *Contra Iſraëlitas verò minimè: ut docet plagarum omnium analogia, infrà 21. & 22. & alibi. F.*

5 Dixitque] *Nempe poſtquam Moſes mandatum præcedens exſequutus eſſet, & rex parère illi recuſaſſet. Dixit autem, ſed per arcanam inſpirationem. nam ſecus coram rege non fuit commodum.* Tou] *Vide ſuprà 7.12.* Operatuiam in &c.] *Malim*, Extende manum tuam contra flumina &c *Vide ſuprà 7.22.* Ranæ] *In Hebræo præfixus eſt articulus & ſic Græci, ἀνάγαγε τοὺς βατράχους. qui articulus referri poteſt vel ad verba comminationis ſup v 2. vel ad receptacula ipſarum. quaſi dicatur, Educ cunctas ranas quæ in fluminibus, rivis & ſtagnis ſunt. Quanquam articulus poteſt hîc habere vim indefinitam, ut v.7.*

6 Operatuiam in aquas] *Malim*, Extendit manum contra aquas. Et aſcendentes &c. *Heb.* Et aſcendit rana, & operuit &c. *Enallage numeri, qualis ſup.7.21.*

7 Sed] *Heb* Et. Similiter] *Vide ſup 7.14.* Ipſi] *Pro vero pro articulo. ἐπαοιδοί.* Die Zauberer. *Græci verterunt. οἱ ἐπαοιδοί, id eſt, incantatores.* Terram Ægyptiorum] *Id eſt, eam Ægypti partem aliquam quæ nondum ranis fuerat infeſtata ut exempli cauſa, ſi Ægypti conceſſerunt in Iſraelitarum habitationem. Synecdoche F.*

8 Supplices orate Jehovam] *Hebr.* Supplicate ad Jehovam. Et dimittam] *Id eſt, tunc dimittam, ſi ſcilicet petitioni mea fuerit ſatisfactum.*

9 Gloriam aſſume ſupra me] *Verto, Gloriare contra me. quo ſenſu hæc eadem phraſis reperitur Judic 7.2. & Eſa 10 14. Quaſi dicat Moſes, Facio tibi poteſtatem glorandi contra me, dum tibi poteſtatem facio præſcribendi mihi tempus intra quod à ranis per me liberere.* Intra quod tempus] *Hebr.* ad quando.

10 Intra craſtinum] *Heb.* ad craſtinum. Parem Jehovæ] *Hebr.* ſicut Jehovam.

11 Tunc recedent] *Malim*, Recedent enim. *quia continetur his verbis declaratio ſpecialis illius ſententiæ generalis v. præced.* Secundùm verbum tuum fiet] *Hebr* Et recedent.

12 Inclamavitque Jehovam] *Heb* Clamavitq, ad Jehovam. Propter illas ranas] *Heb.* Super verbo ranarum. *hoc eſt*, ſuper negotio ranarum.

13 Nam] *Hebr.* Et. *Copulativa pro declarativa, ſicut v præcedente.* Vivarus] *Malim*, atriis: *id quod vox Hebræa* חֲצֵרוֹת *uſitatè ſignificat. Et ita Græci, ἐκ τῶν ἐπαύλεων.*

14 Acervatim] *Hebr.* acervos acervos. *Id eſt, per multos acervos. F.*

15 Aggravans cor ſuum &c.] *Id eſt, ſeipſum in pertinacia confirmans, ſtatuit ſe præbere inexorabilem. F.* Prædixerat] *Hebr.* locutus fuerat.

16 Convertatur] *Heb.* fiat. *Sic deinceps.*

17 Illis ſic facientibus &c.] *Malim ſic:* Feceruntque ſic. nam extendit Aharon manum ſuam cum baculo ſuo, percuſſitque pulverem terræ. tum extiterunt pediculi in hominibus &c. Erant pediculi] *Malim*, converſus fuit in pediculos. *Hebr.* factus eſt pediculus. *Vel*, factus eſt in pediculos.

18 Laborantes verò ſimiliter] *Hebr.* Feceruntque ſic. *Metonymia finis pro deſtinato.* Sic fuit illa pediculorum multitudo] *Malim ſimpliciter*, Sic fuerunt illi pediculi. *Heb.* Sic fuit illi pediculi. *Anomalia numeri, qualis Gen 1.v.14.* יְהִי מְאֹרֹת *jehi meoroth: ſiat luminaria. pro fiant. Has autem anomalia partitionem innuere videtur. quaſi dicatur, Fiat luminarium unumquodq;.*

19 Digitus Dei hic eſt] *Id eſt, Virtus Dei, non humana induſtria, facit hoc. Sic horum confeſſione Pharao fit inexcuſabilis. F. Metonymia efficientis metaphorica. nam ſenſus eſt: hi pediculi effecti ſunt à virtute ſeu potentia Dei.* Prædixerat] *Hebr.* loquutus fuerat.

20 Ut dicas] *Malim*, dicitoque. *Hebr.* dicesque.

21 Colluviem] *Hebr.* עָרֹב, *id eſt*, mixturam. *Græci, κυνόμυιαν id eſt, muſcam caninam; hoc eſt, muſcas caninas.* Animalium] *Malim*, animalculorum. *nam hoc videtur poſtulare nomen mixturæ & videntur intelligenda vel omnis generis inſecta, vel mures & glires aliaq; id genus animalcula, à quibus naſcentia terra ſuguntur depaſta & corrupta. Confer infrà v.24. & Pſal.78.45.*

22 Excipiam] *Hebr.* ſeparabo. *vel*, ſegregabo Moratur] *Vel*, conſiſtit. *Hebr.* ſtat.

23 Ponam redemtionis indicium] *Hebr.* Ponam redemtionem. *quod puto retinendum, & ſic exponendum. Redimam populum meum, ſeu præſervabo, ab iſta colluvie animalculorum, atq; ita ponam diſcrimen inter illum & populum tuum, ex quo appareat, illum mihi curæ eſſe. Synecdoche membri metonymica, qua unà cum cauſa* meras.

[illegible]

... ES EX ... VIII.

E [illegible]

... [illegible], quam magi ... pra ... sumitan ... ut.

2 ... cum praecedentibus: item ex v.15. & 19: item ... cum ... ed. & den quae ex ... a. In Pharaone ... stante obedire mandato Dei, proponitur ... exem ... nata hominum pravitatis quae tanta est, ut ... eius ... monitionibus vel plagis ... bene-fici ... mandata ad ... possit. *Corruptio* *Pravitas humana.*

3 Ex ... 9 & ... Mose prom ttente Pharaoni remotionem miraculi ranarum ad preces suas, proponitur exemplum illustris fidei ... Dominus Mosi promiserat ... p. 7. 6. ... sua & ... catur ... in Æ... *Fides.*

4 Ex ... ex ve bis, *Ut experiare* & ... Miraculorum finis seu scopus, ... cur contumaciae, ac- ... inexcusabile. *Miracula.*

5 ... & ... ex v. ... & 31. Exemplum exaudiitionis precum ex fide prof... atum. *Preces.*

6 Ex ... vers.18. Exemplo magorum qui in ... suis non ... unt producere pediculos ... quam tamen an ea potue-rant ... te ranas: monemur, diabolum ac ministros illius ... nihil ... gis suis nisi ex permissu Dei: eosdemque divi-... nes ita Deo visum est. *Diabolus.* *Ministri Diaboli.*

7 Ex ... exemplo eorundem magorum, confitentium pe-diculos a Mose per potentiam Dei productos esse: monemur, ... tatis caelestis interdum ita urgeri in conscientiis suis ... cognitione operum Dei, ut Deo vel inviti gloriam dent, confiteantur veritatem verbi ejus. *Verbũ Dei.*

8 Ex v.22. & 23. Exemplo exceptionis populi Israelitici a pla-ga colluviei animalculorum immissa Ægypto: monemur, Deum, quoties visum est, suos a communibus plagis, ne eis in-... tur, eximere. *Gubernatio.* *Plaga publica.*

CAPUT IX.

T. & J. | P.

D... [illegible] ... Hebraeorum, Dimitte populum meum ut ser-... [illegible]

DEinde dixit Jehova Mosi, Ingredere ad Pharaonem, & dicito ei, Ita ait Jehova deus Hebraeorum, Dimitte popu-lum meum ut serviant mihi. I.

Nam si renueris *eos* dimittere, & adhuc vi detinebis eos:

Ecce manus Jehovae ventura est in pecus tuum quod *erit* in agro, in equos, in asinos, in camelos, in boves, & in oves, *nempe* pestis gravis valde.

4 Discernet autem Jehova inter pecus Israelitarum & pecus Ægyptiorum: non enim morietur ex omnibus *quae sunt* filiorum Israelis quicquam.

5 Constituitq; Jehova certum tempus dicendo, Cras factu-rus est Jehova rem istam in hac terra.

6 Fecit itaq; Jehova rem istam postero die, adeò ut morere-tur omne pecus Ægyptiorum: de pecore verò filiorum Israelis ne unum quidem moriebatur.

Et quamvis mittens Pharao *cognosceret* quòd ecce non es-set mortuum è pecore Israelitarum vel unum, tamen aggrava-tum est cor ejus, neque dimisit populum.

Quapropter edixit Jehova Mosi & Aharoni: Sumite vo-bis plenos vestros pugnos favilla fornacis: quam spargat Moses caelum versus ante oculos Pharaonis. II.

9 Et convertetur in pulverem super tota terra Ægypti: qui convertetur super hominibus & super jumentis in ulcus ef-florescens pustulis in tota terra Ægyptiorum.

10 Acceptâ itaq; favillâ cujusdam fornacis steterunt coram Pharaone, sparsitq; illam Moses caelum versus ... exstitit ulcus pustulosum, efflorescens in hominibus & jumentis:

11 Adeò ut non possent magi consistere coram Mose prop-ter illud ulcus: erat enim ulcus illud ... ipsis magis, ut in omni-bus Ægyptiis.

12 Sed obfirmavit Jehova cor Pharaonis, ut non auscultaret eis, quemadmodum praedixerat Jehova Mosi.

13 Deinde edixit Jehova Mosi, Maturè surgens mane siste te coram Pharaone: dicitoq; ei, Ita ait Jehova deus Hebraeorum, Dimitte populum meum, ut serviant mihi. III.

14 Quoniam hac vice ego immissurus sum omnes plagas meas in cor tuum, & in servos tuos, & in populum tuum, ut ex-periaris non esse parem mihi in universa terra.

15 Modò enim *quum* extendi manum meam, percussissem etiam te & populum tuum peste illa: sic fuisses excisus de terra

16 Veruntamen *a* propterea feci ut subsisteres, ut ostenderem tibi potentiam meam: & ut enarretur nomen meum in tota terra. *a Rom. 9.17.*

17 Adhuc tu te ipsum extollis in populum meum, ut non di-mittas eos?

18 Ecce ego depluam sub hoc tempus cras grandinem gra-vem valde; cui par non fuit in Ægypto ex quo die fundata fuit usque adhuc.

19 Nunc itaque mitte congregatum pecus tuum & quicquid *est* tibi in agro: *nam* quicunq; homo aut jumentum invenietur in agro, neque receptus fuerit in domum, simul ac descendent super eos haec grando, morientur.

20 Quisquis *igitur* è servis Pharaonis timuit verbum Jeho-vae, fecit ut confugerent servi sui, & pecus suum in domos

21 *Quiſquis* [illegible] *animum ſuum ad* [illegible] *Je*[illegible] *inſuper* [illegible] *ſervos* [illegible] *& pec*[illegible] *ſuum in agro.*

22 [illegible] *ergo Jehova* [illegible], *Extende manum tuam verſus cœlum ut* [illegible] *grando* [illegible] *terra Æ*[illegible], *ſuper homine, & ſuper jumenta, & ſuper omnem* [illegible] *quæ ſunt in terra* [illegible].

23 *Itaque extendit Moſche virgam ſuam verſus cœlum, & Jehova dedit* [illegible] *& grandinem,* [illegible] *ignis per terram: & demiſit Jehova Deus pluviam* [illegible] *grandinis ſuper terram Ægyptiorum.*

24 *Fuitque grando, & ignis* [illegible] *accendebat* [illegible] *do gravis admodum: cui par non extitit in* [illegible] *terra* [illegible], *ex quo fuit gens illius.*

25 *Ceciditque illa grando in tota terra Ægypti* [illegible] *quid extabat in agro, tam homines quàm* [illegible] *quoque herbam agri læſit illa grando, & omnem arbo*[illegible] *in agro fregit.*

26 *Tantummodo in terra Goſchenus, ubi erant filii Jiſraelis,* [illegible] *fuit grando.*

27 *Quapropter quum miſiſſet Parho* [illegible] *fecit Moſchem & Aharonem,* [illegible] *dixit* [illegible] *Jehova juſtiſſimus, ego* [illegible] *& populus meus impii* [illegible].

28 *Supp*[illegible] *Jehovam* [illegible] *Dei & grandi*[illegible] *& non* [illegible] *nebitis.*

29 *Dixit* [illegible] *Moſche,* [illegible] *der manus* [illegible] *& grando* [illegible] *erit amplius* [illegible].

30 *Tu autem &* [illegible], *nondum* [illegible] *timebitis* [illegible] *ſententiam Jehovæ* [illegible].

31 *Linum autem & hordeum læſum erat, quia hordeo* [illegible] *matura, & lino culmus:*

32 *Triticum verò & Zea non erant læſa, quòd latentia erant* ſub te[illegible].

33 *Itaque Moſche à Parhone egreſſus urbe, expandit manus ſuas ad Jehovam, & ceſſaverunt, ſoni ſil*[illegible] *& grando, & pluvia non eſt effuſa in terram.*

34 *Parho autem videns ceſſaſſe pluviam illam & grandinem & ſonos, perrexit peccare* [illegible] *aggravavit enim cor ſuum ipſe &* [illegible] *ejus.*

35 *Adeò ut obfirmatus ſuo corde Parho non di*[illegible] *filios Jiſraelis: quemadmodum prædixerat Jehova per Moſchen.*

ANALYSIS CAP. IX.

ADhuc continuatur narratio cauſarum impulſivarum & contrapendium dimiſſionis. Narrantur [illegible] [illegible] mandati [illegible] ad Pharaonem de populo dimittendo, una cum plagarum denuntiatione atque immiſſione. Item Pharaonis obfirmatio ſeu induratio [illegible] impeditus fuit ne populum dimitteret.

Partes capitis tres ſunt.

1 A[illegible] Moſis apud Pharaonem [illegible], & plaga quinta, uſque [illegible] v.8.
2 Actio octava, & plaga ſexta, à v.8. uſque ad [illegible].
3 Actio nona, & plaga ſeptima, à v.[illegible] uſque ad fin.

I De actione ſeptima.

Duo narrantur

1 Mandatum [illegible].
2 [illegible]

Ipſ[illegible] narratio intelligenda [illegible]
[illegible] *duplex*
[illegible] dimiſſionis [illegible]
2 [illegible] plagæ quintæ [illegible] v.[illegible] & deinceps.

Illa denuntiatio amplificatur tribus modis.

1 Enumeratione [illegible]
2 Antitheſi, v.4
3 Determinatione [illegible]

Plaga deſcribitur ex [illegible] *narrantur tria.*

1 Mors pecor[illegible] Æ[illegible] .6.
2 In[illegible]
3 Aggra[illegible]

II De actione octava.

Tria narrantur.

1 Mandatum de mittenda plaga ſexta, videlicet ulcerum v.8 9.
2 [illegible] mandati [illegible]
3 Eventa, v[illegible].&c.

Hic [illegible] intelligenda mandatum [illegible] de miſſione [illegible]

[illegible] Moſi & A[illegible]

[illegible] & Aharoni, ſe peccaſſe, ſcil. [illegible] mittendo populum, v.27.
[illegible] m pro ſe oraret, v.28.
[illegible] tment populi [illegible] ſi plaga iſta tolla-
[illegible] promiſit, v.29. Promiſſio autem il-
[illegible] utheſi eventus, v.32.
[illegible] e oravit, v.33.
[illegible] vavit, v.34. & 35.
[illegible] declaratio eventi primi, quan-
[illegible] per antitheſin.

[illegible] IN CAP. IX.

M [illegible] & efficacitas judiciorum ejus [illegible] miniſterio humano immiſſa: ut [illegible] F. *Metaphora metonymica.* [illegible]
[illegible] abit Quicquam] *Heb.* Ver-
[illegible] m hoc. *Sic v. seq.* [illegible] *erat in agro, e collatione v. 3. Synec-* [illegible] *ma in univerſum mortua tunc fuiſſe,*
[illegible] uſque.
[illegible] *Heb.* plenitudinem pugnorum ve-
[illegible] ur. *Heb.* fiet. *ut ſup.* 8.16 Fietque ul- [illegible] creſcent in ulcus. *Heb.* Et net [illegible] *ſeil pulveſcu-* [illegible] pens *Heb.* efflorelcens: *vel*, pullulans. [illegible] multæ *Malim*, ulcus puſtuloſum. *Heb.* ul- [illegible] s erumpebat *Verto*, erumpens, *ſive* ef- [illegible] & [illegible] mentis] *Hebr.* In homine & ju-
[illegible] Æ [illegible] po [illegible] *Hebr.* in omni Mitzrajimo. *id eſt*, in [illegible] *eu poſteris Mitzrajimi. illi autem ſunt efficiendi.*
[illegible] loquutus fuerat.
[illegible] um [illegible] *S* [illegible] *ſi renues dimittere populum.* In cor [illegible] *gravatur & aliò, ut intimi ipſius cor tranſverbe-* [illegible] *ut velut extremam cutem. F.* Parem mihi]
[illegible] *volui* [illegible] *em.*
[illegible] bſiſteres. *ſeu remaneres. Heb.* [illegible] *Rom. 9.* [illegible] *Apoſtolus hoc verbum reddit* [illegible] ſtendam [illegible] *Hebr.* ut oſtendam ti- [illegible] e faciam te. *Sed quia Paulus Rom. 9.17.* [illegible] *Videtur in Hebræo eſſe ellipſis præpo-* [illegible] הַרְאֹתְךָ *hareotheclul*, pro הַרְאוֹת בְּךָ [illegible] יְגֻרְךָ *yegurecha*, pro יָגוּר עִמְּךָ [illegible] mo abſtur apud te. Virtutem] *Malim*, po- [illegible] *Rom. 9. v. 17. Vox He-* [illegible] *res corporis quæ conſiſtunt in ſucco* [illegible] *humidum radicale. in qua ſignificatione acci-* [illegible] *Areſcit ut teſta vis mea*, כֹּחִי [illegible] *ſive* [illegible] *Ut enarra-* [illegible] *ta prædicetur. Heb.* propter enarrare. *hoc* [illegible] *homines.* Daß man erzehle. *Loquens in-*
[illegible] & [illegible] randinem] *Hebr.* Pluam grandi- [illegible] *Senſus eſt, è nubibus demittam gran-* [illegible] *conjunctio copulativa non exſtat in He-* [illegible] *quia* [illegible] *ereret falſum ſenſum quaſi ſcili-* [illegible] *pluviam id eſt, guttam aquæ) &* [illegible] *unum dicatur, Deum demiſſurum* [illegible] *Deum ſimul demiſiſſe pluviam hoc* [illegible] *ud hic non indicatur. Verbum* [illegible] *Gen.* [illegible] *v. 24. Deus dicitur pluiſſe ſul-*
[illegible] *Hebr.* mitte congrega. [illegible] *Id* [illegible] *Hoc autem (ut F. ſum. annotat)* [illegible] *cum ut Pharaonem evincas, ſuâ bo-* [illegible] *cere certans, cum ut magnitudinem* [illegible] *d. Si unquam rebus tuis in agro me-* [illegible] inque *Id eſt, Nam quicung. El-* [illegible] ptus] *Heb.* collectus.
[illegible] *Quamquam igitur. Ellipſis conjunctionis ſyllo-* [illegible] *illam grandinis. Synecd. generis.*

21 Non adjecit animum ſuum] *Heb.* non poſuit cor ſuum. *Id eſt, non attendit, ſeu non advertit animum ſuum.* Reliquit quoq; que, *Malim abeſſe conjunctionem*, quoque. *Heb.* Et reliquit.

22 Manum] *Tenentem baculum, ut apparet ex ſeq. verſu. F. Synecd. membri.*

23 Sonos] *id eſt, tonitrua. Heb.* Voces. *Synecd. duæ una ſpeciei, altera generis.* Adeò ut obiret ignis per terram] *Malim*, Adeò ut mearet *Heb. ambularet* ignis terram verſus: alſo daß das feuer auf die erde ſchoß. Demiſit pluviam, cum grandine] *Heb.* pluit grandinem. *quod retinendum. Vide ſupra v. 18.*

24 In qua permiſtus ignis ſeſe accendebat] *Heb.* Et ignis accipiebat ſe in medio grandinis. Ex quo fuit gentis [illegible] *Non placet ſupplementum*, illius. *Malim indefinite*, Ex quo fuit gentis alicujus. *Niſi potius vertendum*, Ex quo [illegible] ſit in gentem. *ad verb.* Ex tunc *quum* facta eſt in gentem. *hoc eſt, quum habitari cœpit à gente aliqua.*

25 [illegible] ſtitque] *Malim*, percuſſit. Hat darnider geſchlagen. Tam homines quam jumenta] *Heb.* ab homine & uſq; ad jumentum. Ex[illegible]] *Heb.* percuſſit: *quod poteſt retineri.*

27 Qui o[illegible] ervarent] *Hoc ſupplementum incertum puto nec demonſtrari ex accentibus. Simplicius puto, hic dici, quòd miſerit Pharao ad Moſen & Aharonem. Interim non negavero, quin miſerit quoq; obſervatum in terram Goſen, ut fecit ſup. v. 7.* Juſtiſſimus] *Heb.* juſtus [illegible] *dicaiοs.* Improbiſſimi] *Heb.* improbi [illegible] *ſive* [illegible] *Articulus habet vim ſuperlativi. vel ſaltem excellentiam notat.*

28 Supplices orate Jehovam] *Heb.* Supplicate ad Jehovam. Nam] *Heb.* Et Satis] *Heb.* multum. Soni] *Heb.* Voces. *ut ſup. v. 23.* Soni [illegible] es] *Id eſt, ſoni tam vehementes. qua ratione dicuntur cedri Dei, montes Dei, civitas Dei.* Tum] *Heb.* Et. Non ultra manebitis] *Heb.* non adjicietis ſtare.

29 Hac civitate] *Non placet pronomen demonſtrativum. In Hebræo eſt articulus. ut ſi Græce dicas*, ἐκ τῆς πόλεως, *Germ.* auß der ſtatt. *Puto autem hanc ſententiam ſic reddendam:* Quum egreſſus fuero urbe, expandam manus meas ad Jehovam. *tum* ſoni [illegible] ceſſabunt &c.] *Hic autem in Hebræo deficit præpoſitio* מִן *min Dicitur enim* כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר *Kezethi eth habhir pro* כְּצֵאתִי מֵאֶת הָעִיר *Kezethi meeth-habhir. Sic rurſus infrà v. 33 Quæ exempla ellipſeos notanda ſunt propter ſententiam Gen. 4. v. 1. Acquiſivi virum à Jehova.* Terram hanc] *Neq; hic habetur pronomen in Hebræo ſed articulus nec videtur ſententia reſtringenda ad terram Ægypti, ſed ſimpliciter intelligenda de terrâ [illegible] ut quum Græcè dicitur,* ἡ γῆ. *Germanicè* Die erd. *Confer Pſal. 24. 1.*

30 Tu autem &c.] *Id eſt, Quod verò attinet ad te & ſe[illegible] tuos. Nominativi abſolutè poſiti, ex more Hebræorum.* Ob præſentiam Jehovæ] *Vel*, propter Jehovam. *id eſt, propter iſtam plagam à Jehova immiſſam. Heb.* a facie Jehovæ.

31 Læſum] *Heb.* percuſſum. Hordeo ſpica erat mutica & lino culmus] *Heb.* Hordeum erat culmus, & linum calamus. *F.*

32 Læſa] *Heb.* percuſſa. Latentia] *Heb.* obſcura. *id eſt, nondum prodierant. F.*

33 Expandit] *Supplicans. Synecdoche membri.* Effuſa] *Scilicet ampliùs.*

34 Perrexit] *Heb.* adjecit. Enim] *Heb.* Et *Copulativa pro declarativa.*

35 Adeò ut obfirmatus corde ſuo Pharao non dimiſerit *Puto vertendum*, Itaque obfirmatum fuit cor Pharaonis nec dimiſit &c *Heb. Et obfirmatum fuit.* Prædixerat] *Sup. v. 30. Heb.* loquutus fuerat. Per Moſchen] *Hebr. per manum Moſis. Catachreſis.*

OBSERVATIONES EX CAP. IX.

EX toto cap. Hic iterum in tribus plagis proponitur exemplum juſtæ, ſapientis ac potentis gubernationis Dei. Vide cap. præced. obſervationem primam. *Gubernatio Dei.*

2 Ex v. 7. 12. 34. & 35. In Pharaone rurſum proponitur exemplum innatæ hominis pravitatis. Vide cap. præced. obſervationem ſecundam. *Corruptio naturæ.*

3 Ex v. 12. Exemplum gubernationis Dei qua punit peccata peccatis. Item exemplum veracitatis Dei. *Gubernatio Dei Peccati. Veracitas Dei.*

4 Ex v. 16. Deus reprobos ad hoc creavit, ut per exitium illorum oſtendat potentiam ſuam. Vide Rom. 9. 17. *Reprobi.*

5 Ex v. 20. Interdum etiam reprobi minis Dei moventur, ut mandatis ejus pareant. *Reprobi.*

6 Ex v. 26. Vide cap. præced. obſervationem ultimam.

7 Ex v. 27. Vide cap. præced. obſervationem penultimam.

8 Ex v. 29. Vide cap. præced. obſervationem tertiam.

9 Ex v. 33. Vide cap. præced. obſervationem quintam.

CAPUT X.

T. & J.

D[illegible] Jehova Moſchi, I ad Pharaonem: [illegible] ego aggra- [illegible] *ſervorum ejus, ut edam ſigna mea hæc in medio* [illegible]

P.

1 DEinde edixit Jehova Moſi, Ingredere ad Pharaonem: quamvis ego aggravavi cor ejus & cor ſervorum ejus, ut edam ſigna mea hæc in medio eorum.

2 *Et ut enarres [illegible] & filio filii tui, qua præclarè geſſero in Ægyptiis, & ſigna mea quæ ediderò in eis: ita cognoſcatis me eſſe Jehovam.*

3 *Itaque venit Moſche & Aharon ad Parhonem, & dixerunt ei, Sic ait Jehova Deus Hebræorum, Quouſque renuis abjicere te ob præſentiam meam? dimitte populum meum, ut ſerviant mihi.*

4 *Nam ſi tu renuis dimittere populum meum, ecce ego inducturus ſum cras locuſtas in oram tuam.*

5 *Quæ operiens ſuperficiem terræ, ita ut non poſſit quiſquam videre terram: abſumentq; reſiduum quod evaſit, quod relictum eſt vobis à grandine, & abſument omnem arborem, quicquid oritur vobis ex agro.*

6 *Præterea implebunt domos tuas, domosq; omnium ſervorum tuorum, denique domos omnium Ægyptiorum, quales non viderunt patres tui, aut patres patrum tuorum, à die quo extiterunt per terram uſque in diem hunc. deinde avertens ſe exibat à Parhone.*

7 *Tum dixerunt ſervi Parhonis ei, Quouſq; erit ille nobis in laqueum? dimitte homines iſtos ut ſerviant Jehovæ Deo ſuo: an nondum cognoſcis periiſſe Ægyptum?*

8 *Itaq; reductus eſt Moſche & Aharon ad Parhonem, qui dixit eis, Ite ſervitum Jehovæ Deo veſtro: quinam [illegible] ſunt illi qui abituri ſunt?*

9 *Dicente verò Moſche, Cum pueris noſtris & cum ſenibus noſtris abeundum eſt nobis; cum filiis noſtris & cum filiabus noſtris, cum gregibus noſtris & cum armentis noſtris abeundum eſt nobis, quia feſtum Jehovæ nobis* in [illegible]tum eſt.

10 *Dixit eis, Ita ſit Jehova [illegible] cum, ut ſum dimiſſurus vos & parvulos veſtros. videte [illegible] malum ante faciem [illegible] ſtram.*

11 *Non ita* [illegible] *ite nunc qui* viri eſtis *& ſervite Jehovæ, nam id vos poſtulabatis. ſic expulit eos Parho à facie ſua.*

12 *Tunc edixit Jehova Moſche, Extende manum tuam contra terram Ægyptiorum pro locuſtis, ut aſcendant ſuper terram Ægyptiorum & abſumant omnem herbam [illegible] terræ, quicquid grando illa reliquum fecit.*

13 *Extendente ergo Moſche baculum ſuum contra terram Ægyptiorum, Jehova adduxit Eurum in eam terram toto die illo & tota illa nocte: mane erat [illegible] quum Eurus ille apportavit locuſtas.*

14 *Et aſcendentes locuſtæ illæ ſuper univerſam terram Ægyptiorum, reſederunt in ora tota Ægyptiorum: numeroſæ valdè, ante quas non fuerant ſic locuſtæ pares illis, & poſt quas non ſunt futuræ ſic.*

15 *Operiebant enim ſuperficiem totius terræ illorum, ita ut obſcuraretur terra; abſumebantq; omnem herbam terræ illorum, & omnem fructum cujusvis arboris, quicquid reſiduum fecerat grando illa: neq; reſidua facta eſt ulla viriditas in ulla arbore aut in herba agri per totam terram Ægyptiorum.*

16 *Quapropter feſtinavit Parho accerſere Moſchen & Aharonem, dixitque, Peccavi in Jehovam Deum veſtrum & in [illegible]*

17 *Sed nunc, condona quæſo peccatum meum tantùm hac [illegible] & ſupplices orate Jehovam Deum veſtrum, ut amoveat a me tantummodò mortem iſtam.*

18 *Quamobrem ille egreſſus à Parhone, quum ſupplex oraſſet Jehovam,*

19 *Immiſit ex adverſo Jehova ventum Occidentalem vehementem valde: qui expetans locuſtas illas defixit eas in mare algoſum: non relicta eſt locuſta una in ora tota Ægyptiorum.*

20 *Sed obfirmavit Jehova cor Parhonis, ita ut non dimitteret filios Jiſraelis.*

11 21 *Deinde edixit Jehova Moſche, Extende manum tuam verſus cælum, ut ſint tenebræ ſuper terram Ægyptiorum, & q[illegible] palpet tenebras.*

22 *Extendente itaque Moſche manum ſuam verſus cælum, extiterunt tenebræ caligmoſæ in terra tota Ægyptiorum tribus diebus.*

23 *Non videbant alter alterum, neque ſurgebant [illegible] a loco ſuo tribus diebus: at omnibus filiis Jiſraelis erat lux in habitationibus ipſorum.*

24 *Deinde accerſivit Parho Moſchen, ac dixit, Abite, ſervite Jehovæ, tantum greges veſtri & armenta veſtra [illegible] tantor etiam parvuli veſtri abeunto vobiſcum.*

25 *Sed dixit M[illegible] Cum tu permiſſurus [illegible] in manus noſtras victimas & holocauſta, quæ faciamus Jehovæ Deo noſtro.*

26 *Tum etiam pecora noſtra eant oportet nobiſcum, non relinquetur [illegible] ungula, quia ex eis accepturi ſumus ut ſerviamus Jehovæ Deo noſtro: nos autem ignoramus quo colere nos oportebit Jehovam, donec pervenerimus illuc.*

27 *Obfirmavit verò Jehova cor Parhonis, adeò ut nollet dimittere eos.*

28 *Nam dixit [illegible] Parho, Apage à me: cave tibi, ne deinceps intuear faciem [illegible] nam quo die intuitus fueris faciem meam, [illegible]*

[illegible] *M[illegible] rectè loquutus es, non amplius deinceps* [illegible]

2 Et [illegible] et ante [illegible] filiorum [illegible] & nepotum [illegible] quæ p[illegible] Æ[illegible], & ſigna mea quæ edidero in [illegible] & ut [illegible] me eſſe Jehovam.

3 Itaque [illegible] eſt Moſes & Aharon ad Pharaonem; & dixerunt [illegible] ait Jehova deus Hebræorum, Q[illegible] renuis humiliari propter me? Dimitte populum meum, ut ſerviant mihi.

4 Nam ſi tu [illegible] dimittere populum meum, ecce ego inducturus ſum cras locuſtas in oram tuam:

5 Quæ op[illegible] ſuperficiem ter[illegible] ita ut non poſſit *quiſquam* videre [illegible] ab[illegible] reſiduum [illegible] relictum eſt vobis a gran[illegible] illa & abſument omnem arborem, & quicquid orit[illegible] ex agro.

6 Præterea implebunt domos tuas, domosque omn[illegible] ſervorum tuorum, denique domos omnium Æ[illegible] quales non viderunt patres t[illegible] nec pat[illegible] tu[illegible] qu[illegible] extiterunt ſuper te[illegible] uſque in diem hunc: [illegible] ſe [illegible] exibat a Pharaone.

7 Tum dixerunt ſervi Pharaonis [illegible] Qu[illegible] erit [illegible] in laqueum? dimitte homines iſtos ut ſerviant Jehovæ deo [illegible] an nondum cognoſcis pe[illegible] Ægyptum?

8 It[illegible] eſt Moſe & Aharon ad Pharaonem, [illegible] dixit [illegible] ite ſervitum Jehovæ deo veſtro *ſed* [illegible] qui [illegible]

9 Dicente vero Moſe Cum pueris noſtris & [illegible] cum filiis noſtris & cum filiabus [illegible] & cum [illegible] noſtris [illegible] quia [illegible]

10 [illegible] Jehova [illegible] & parvulos [illegible]

11 [illegible] vos p[illegible]

12 Tunc [illegible] Moſi: Extende manum tuam contra terram Ægyptiorum [illegible] terram Æ[illegible] & ab[illegible] omnem [illegible] quicquid grando illa reliqu[illegible]

13 Extendente ergo Moſe baculum ſuum contra terram Ægyptiorum, Jeh[illegible] ad[illegible] Eurum in eam [illegible] toto die illo & tota illa nocte, quum ma[illegible] eſſet, Eurus ille apportaverat locuſtas.

14 Et a[illegible] locuſtæ [illegible] ſuper univerſam terram Ægyptiorum, [illegible] Ægyptiorum. numeroſæ valde, antequam non fuerant [illegible] pares iſtis, & poſt quas non ſunt futuræ ſic.

15 [illegible] enim ſuperficiem tot[illegible] terræ illorum, ita ut obſcuraretur terra, abſumebantque omnem herbam terræ illorum, & omnem fructum [illegible] arboris, quicquid reſiduum fecerat grando illa: neque reſidua facta eſt ulla viriditas [illegible] arbo[illegible] in herba agri per totam terram Ægyptiorum.

16 Quapropter feſtinavit Pharao accerſere Moſen & Aharonem, [illegible]que, Peccavi in Jehovam deum veſtrum & in [illegible]

17 Se[illegible] condona quæſo peccatum meum tantùm hac [illegible], & ſ[illegible] orate J[illegible] deum veſtrum, ut amoveat a me tantu[illegible]

18 [illegible] Pharaone, quum ſupplex oraſſet [illegible],

19 Immiſit [illegible] Jehova ventum Occidentalem vehementem [illegible] locuſtas illas defixit eas in mare a[illegible] una in ora tota Ægyptiorum

20 Se[illegible] Jehova cor Pharaonis, ita ut non dimitteret fili[illegible]

21 Deinde [illegible] Jehova Moſi, Extende manum tuam cælum verſus, ut exiſtant tenebræ ſuper terram Ægyptiorum, & *quivis* palpet tenebras. 11

22 Extendente itaque Moſe manum ſuam cælum verſus, extiterunt tenebræ caliginoſæ in terra tota Ægyptiorum p[illegible] triduum

23 Non videbant alter alterum, neque ſurgebat ullus a loco ſuo per triduum: at omnibus filiis Iſraelis erat lux in habitationibus ipſorum.

24 Deinde accerſivit Pharao Moſen, ac dixit, Abite, [illegible] Jehovæ tantùm oves veſtræ & boves veſtri ſiſtantur: etiam parv[illegible] veſtri abeunto vobiſcum

25 Sed dixit Moſes Quin tu daturus es in manum noſtram victimas & holocauſta, quæ facturi ſimus Jehovæ deo [illegible]

26 Itaque etiam pecora noſtra ibunt [illegible] cum non re[illegible]etur *vel* ungula, quia ex [illegible] ſumus ut colamus J[illegible] deum noſtrum: nos [illegible] quo colere nos [illegible] Jehovam, donec [illegible] illuc.

27 Obfirmavit verò J[illegible] Pharaonis, adeò ut nollet dimittere eos.

28 Itaque dixit ei Pharao, [illegible] à me: cave tibi, ne deinceps intuearis faciem meam: [illegible] quo die intuitus fueris faciem meam, [illegible]

29 Cui dixit M[illegible] loquutus es, non ampliùs deinceps intuebor faciem tuam.

[illegible] CAP. X.

C[illegible] um impul[illegible] arum & [illegible] Narrantur [illegible] plu- [illegible] lo dimittendo, una [illegible] novarum plagarum, videlicet

[illegible] *dua ſunt*.

[illegible] octava: quæ fuit locuſtarum, uſ-

[illegible] el arum: & pars actionis unde- [illegible] tur inter eventa plagæ. Reliqua [illegible] cap. ſ q.

[illegible] *decima. & plaga octava.*

[illegible] *principalia ſunt tria.*

[illegible] n, v. 1 & 2.

[illegible] & ſeqq.

[illegible] expleta eſt, ejus narra- [illegible] Antic[illegible] autem prolepſi [illegible] Moſe [illegible] Deus in- [illegible] Hujus porrò [illegible].

[illegible] v. 1. [illegible] us, v. 2. [illegible] ibid.

[illegible] *bra continet.* Ea ſunt [illegible] am, v. 3.

[illegible] locuſtarum, v. 4. & ſeqq. [illegible] tuor modis. [illegible] multitudine, v. 5. [illegible].

[illegible] *decem.* [illegible] on ex[illegible] [illegible] actitas dimitteret. v. [illegible] & A[illegible] permiſitque ut in [illegible] nt [illegible]

[illegible] ſtas, v. 12. [illegible] n extendere in [illegible] ad adducendum locu- [illegible] ut, [illegible] Æ[illegible] operierunt, v. 14. & 15. [illegible] fructus terræ, v. 15. [illegible] A[illegible] onem vocavit, v. 16. [illegible] ccatum, ibid. [illegible] pro ſe orari, v. 17.

[illegible] v. 19. (v. 20. [illegible] ut non dimitteret populum.

11 [illegible] *& actione decima.* [illegible] *membra continet.* Ea ſunt [illegible] utio n[illegible] 2. [illegible] ut [illegible] & ſeqq. [illegible] hactenus [illegible] aleem ex parte] actio Moſis [illegible] cima, eaque ultima. [illegible] *ant* x. [illegible] t in omnibus locis ubi degebant Ægy- [illegible] x autem [illegible] amplificantur trib. modis. [illegible] ne, v. 22. [illegible] v. 23

[illegible] [illegible] em acceſſivit, permiſitque ut [illegible] ecepto, v. 24.

[illegible] retere pecus, v. 27. [illegible] te in conſpe[illegible] um ſuum, addi- [illegible] um, v. 29.

[illegible] CAP. X.

[illegible] *quod [illegible] uto retinendum. ut refe-* [illegible] *aut* [illegible] *ſubintelligendum man* [illegible] *ex collatione verſus* [illegible]. Nam] [illegible] *dicas*: *Quoniam tu ne hæc quidem* [illegible] *ea quòd ego aggravavi cor ejus.* [illegible] *d. generis.* [illegible] *Hebr.* ponam. [illegible] *plagas Synecd. gen.* In medio Ægy- [illegible] *Heb.* in med[illegible] *Enallage numeri.* [illegible] *Heb.* in aure[illegible] *&* Edidero] [illegible] *Id eſt, annuntiet* [illegible] *in illum a aternum* [illegible] *effictus ut ſint quaeunq;* [illegible] [illegible] bperere [illegible] *Vel,* h[illegible] *præ-* [illegible] *Heb.* al[illegible] [illegible] *Enallage numeri ſive ſynecd.*

membri Sic deinceps. Oram] *Seu terminum. id eſt, regionem. Synecd. membri Vel metonymia adjuncti.*

5 Superficiem] *Heb.* oculum *Metonymia adjuncti.* Abſument] *Heb.* comedent. *Sic deinceps.* Reſiduum] *Triticum & zeam, de quibus ſuprà 9.32. & reliqua a grandine relicta. F.* A grandine] *Verto,* a [illegible] ndine illa.

6 Aut patres] *Vel,* nec patres. *Hebr* & patres. *Repetendum adverbium* [illegible] *andi* [illegible] *Prozeugma.* Per terram] *Malim,* Super ter[illegible] *Id.* ſuper humum.

7 [illegible] cum] *Id eſt, in perniciem. Metaphora ab aucupio.* Periit] *Id eſt, certè peritura eſt, niſi dimiſeris eos. Enallage temporis emphatica.*

8 It[illegible] v[illegible] ium] *Hebr.* ite ſervite. 'Ασύνδετον. Quinam ſunt] *Pro.* Sed [illegible] *Ellipſis conjunctionis adverſativa. Heb.* Quis & [illegible] qui ituri ſunt.

9 A[illegible] me[illegible] nobis] *Hebr.* ibimus. *quod puta retinendum. Sic mox iterum* ſuaſum eſt; *Malim ſimpliciter ſupplere,* eſt *Id eſt, hab*[illegible] *lum.*

10 Ita [illegible] hova vobiſcum, ut ſum [illegible] ſſurus vos &c.] *Id eſt, non ſum dimiſſurus vos cum parvulis. Perip*[illegible] *conſtans* [illegible] *connexo. q. d. Si ſum dimiſſurus vos cum par*[illegible] *tunc precor* [illegible] *ut Jehova ſit vobiſcum. At hoc non precor. quia* [illegible] *di vos. Non* [illegible] *tur ſum vos dimiſſurus cum parvulis. Veruntamen dum ita loquebatur Pharao, bene precabatur eis imprudens idq;* [illegible] *hujus ſyllogiſmi, Si dimiſſurus ſum vos cū parvulis, bene precor vobis. At ſum dimiſſurus. Ergo* Videte] *Conſiderate. Metaphora.* Veſtrum malum ante faciem veſtram] *Heb.* quod malum *ſit* ante f[illegible] eſtram. *Sententia ambigua: quippe quæ intelligi poteſt vel ut c*[illegible] *minatio mali ipſis a Pharaone inferendi, ſi in parvulis abire moliantur vel ut exprobratio fraudulentia ipſorum in f*[illegible] *endo Pharaone. Mihi prior expoſitio genuina videtur, propter verbū,* Videte: *quo monentur ut ſibi caveant à periculo. & propter ſcopū Pharaonis, qui erat, detinere illos.*

11 Hi vos poſtul[illegible] bati[illegible]] *At iſtud nunquam expreſſerant in petitione ſua. ſed indefinitè & abſq; ulla reſtrictione petierant dimitti populum Jehova.* Sic expulit eos Parho a facie ſua] *Vel, Itaq; expulit &c. Heb.* Et [illegible] pulit eos a facie Parhonis [illegible] *Antecedens nomen loco pronominis relativi, Hebraiſmus. Sic Gen 9.6. Et conjunctio copulativa notat* [illegible].

12 Pro locuſtis] *Heb.* pro locuſta. *Enallage numeri.*

13 Eurum] *In illis regionibus vehementiſſimum, adeò ut maximas naves diffringat. Pſal. 48. 8. Quamobrem eo mare rubrum Iſraelitis pervium reddidit Deus. infr. 14. 21. F. Heb* Ventum O[illegible] entalem. *Sic vento Eurinnes apportata ſunt Iſraelitis, Num 11.*[illegible] Manè erat, quum Eurus ille apportav[illegible] locuſtas] *Malim,* [illegible] um manè oriretur, Eurus apportavit locuſtas. *Heb.* manè factum eſt, & ventus orientalis tulit locuſtas.

14 Ora] *Termino. id eſt, regione. Synecd membri.* Numeroſæ] *Heb.* gravis. *Scil. locuſta Sic ſup. 8. 24.* Poſt quas non ſunt futuræ ſic] *Nam præterquam quòd fuerunt multæ ſimul ſpecies, ut percipitur ex Pſal. 78. 46 & 105. 34: tanta fuit earum copia & amplitudo, ut aſpectum terra adimeret. Quod autem deſcribitur Joel. 1. & 2. aliâ ratione fuit incomparabile. tum quòd alia ſpecies aliis ſucceſſerunt, tum quia per aliquot annos flagellum duravit. F.*

15 Superficiem] *Heb.* oculum, *ut v. 5.*

16 Peccavi] *Recuſando dimittere populum.*

17 Condona] *Hebr.* tolle. *id eſt, aufer.* Tantùm hac vice] *Id. Niſi promiſſum conſtanter præſtabo, ne deinceps parcas. F* Supp[illegible] ces orate Jehovam] *Heb.* Supplicate [illegible] chovæ. Mortem iſtam] *Id eſt, mortiferam hanc plagam. Metonymia effecti: qualis in illo, Mors eſt in olla, 2. Reg 4. 40.* (hovam.

18 Quum ſupplex oraſſet Jehovam] *Heb* & ſupplicavit ad Je-

19 Immiſit ex adverſo] *Hebr* convertit. Ventum Occidentalem] *Hebr.* ventum maris. *Hoc dicitur reſpectu terræ Canaan, cui mare mediterraneum ad Occidentem ſitum eſt. Synecd. integri. & metonymia ſubjecti.* Qui exportans] *Heb.* & tulit. *id eſt, ſuſtulit, ſive abſtulit.* Deſiait] *Magno impetu dejecit, ut ibi ſuffocarentur, ac non emergerent. F.* Mare algoſum] *Id eſt, erythræum ſive rubrum. Heb.* mare algæ. *hoc eſt, abundans algâ. Genitivus adjuncti.* Ora] *Termino. id eſt, regione.*

21 Palpet tenebras] *Id eſt, aerem condenſatum, ſuaq; denſitate lumen excludentem. Metonymia adjuncti. Sic denſæ nubes intercipiunt lumen ſolis ſaltem ſecundùm certum gradum.*

22 Tenebræ caliginoſæ] *Hebr.* tenebræ caliginis. *Genitivus adjuncti.*

23 Alter alterum] *Heb.* vir fratrem ſuum. At] *Heb.* &. *Copulativa pro adverſativa.*

24 Siſtuntor] *Scil. pignori, ut de veſtro reditu certiores ſimus. F. Synecd. generis.*

25 Cum tu permiſſurus es &c.] *Perſpicuitatis gratiâ ſic malim reddi hunc locum* Quin tu permiſſurus es &c. Itaq; etiam pecora noſtra ibunt nobiſcum] *Heb.* Etiam tu dabis &c Et etiam pecus noſtrum ibit nobiſcum. *Vocula,* Cùm, *(Hebr.* גם*) hic valet* Non ſolùm: *& refertur ad,* Tum etiam, *in principio verſus ſequentis* Victimas] זְבָחִים *ſebahhim. quaſi dicas, mactationes ſeu mactamina.* Schlachtopfer *à* זָבַח *ſabahh, mactavit.* Faciamus] *Sacrificemus. Synecd. generis.*

P

26 Pecora noſtra] *Heb.* pecus noſtrum. *Enallage numeri.* Ex eis] *Hebr.* ex eo. *ſcilicet pecore.* Ut ſerviamus J[e]hovæ] *Malim*, ut colamus Jehovam. *qua ſyntaxis obſervatur in Hebræo. Et ſic redditur mox hoc ipſo verſu.* Quo] *Id eſt, quibus generibus, & quo numero animalium. F.* Illuc] *In deſertum.*

28 Nam] *Malim*, Itaque. *Narratur enim effectum illius obfirmationis cujus proximè facta mentio.* Et *Moſi.* Apage] *Hebr.* vade. Ne deinceps intuearis] *Hebr.* ne addas intueri. Quo die intuitus fueris] *Hebr.* in die intueri te. ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ὁρᾶν σε. Morieris] *Nempe interfectus juſſu meo. Synecd. gen.*

29 Rectè loquutus es] *Non approbat quod Pharao dixit, ſed ei inſultat & id ipſum quod dicebat Pharao, eventurum quidem, at longè aliter quàm putabat, docens, tum extrema plaga (quam mox denunciaturus eſt) ei prænunciat. Atque huc ſpectat quod ait Apoſtolus, Moſen per fidem reliquiſſe Ægyptum, quum nihil timeret iram regis, Heb. 11.27 quia zelo Dei accenſus, internoq; divini Spiritus teſtimonio fretus, compellat pro autoritate regem. F.* Non amplius deinceps intuebor] *Hebr.* non addam amplius intueri. *Id eſt, non redibo ad te petenda dimiſſionis causâ. Metonymia effecti deſtinata.*

OBSERVATIONES EX CAP. X

Gubernatio Dei.

EX toto cap. Hic tertius in duabus plagis (locuſtarum & tenebrarum) proponitur exemplum juſtæ, ſapientis ac potentis gubernationis Dei. Vide obſervationem primam capitis octavi

Ex v[illegible] Gubernatio Dei.
De[illegible] mirabili[illegible] Dei [illegible]
rum, vi[illegible] [obſ]ervatio[illegible] ex [illegible]
[illegible] feu[illegible] [illegible]
tand[illegible] p[illegible] [illegible]
tur e[illegible] Jeh[ov]a, id e[ſt] [illegible]
tus Deus.

4 Ex [illegible] Pa[illegible] offi[illegible] eſt, opera Dei [illegible]
ſal[illegible] [illegible] ſi[illegible]ta, b[illegible] [illegible]
Deu[illegible] [illegible] ſi[illegible] cu[illegible]que [illegible]
ſuan[illegible] [illegible] &

Ex [illegible] C[illegible] [illegible] ut dom[illegible]
mali & re[illegible] p[illegible] [illegible] [illegible]

6 Ex [illegible] 24 & [illegible] [illegible]
qu[illegible] in pœnis [illegible] [illegible] [illegible]
non fac[illegible] & [illegible]
[illegible] tangat, pr[illegible] exac[illegible]

7 Ex v. 9. & [illegible] de obedientia [illegible]
ty[ra]nnorum [illegible] [illegible] minima
quæ [illegible] Deus p[illegible]

8 Ex ve[rſ]. 29. [illegible] In Mo[illegible]
lu[ſtre] exemplum [illegible] quatenus [illegible]
dim[iſſi]one populi [Iſ]raelitici non [illegible]
[illegible] reditum [illegible] [illegible]
He[b]. 11. 27.

CAPUT XI

T. & I.

I. 1 DIxerat enim Jehova Moſche, Adhuc plagam unam inducam ſuper Parhonem & ſuper Ægyptios, poſtmodum dimittet vos hinc: quum dimittet, adeo omnino celeriter expellet vos hinc.

2 Loquere nunc audiente hoc populo ut petant quisq; ab amico ſuo, & quæq; ab amica ſua, inſtrumenta argentea, & inſtrumenta aurea.

3 Reddideratq; Jehova gratioſum populum illum in oculis Ægyptiorum: etiam virum illum Moſchen, magnum valdè in terra Ægypti ante oculos ſervorum Parhonis & ante oculos ipſius populi.

II. 4 Præterea dixit Moſche, Ita ait Jehova, Circiter medium hujus noctis ego egreſſurus ſum per medium Ægyptiorum.

5 Et morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorum, tum primogenitum Parhonis qui ſeſſurus erat ſuper thronum eius, tum primogenitum ancillæ quæ eſt poſt molas: etiam omne primogenitum jumenti.

6 Itaq; erit clamor magnus in tota terra Ægyptiorum, cuiuſmodi non fuit editus, & cujuſmodi non deinceps erit.

7 At contra omnes filios Jſraelis non movebit canis linguam ſuam, contra ullum hominem aut jumentum: ut cognoſcatis quantum diſcrimen ponat Jehova inter Ægyptios & Jſraelitas.

8 Tunc deſcendent omnes ſervi tui iſti ad me, & incurvantes ſe honorem habebunt mihi dicendo, Exi tu & totus iſte populus qui tua veſtigia ſequitur, & poſtea exibo: ſic exivit à Parhone accenſus irâ.

III. 9 Dixerat autem Jehova Moſche, Non auſcultabit vobis Parhon, ut multiplicem prodigia mea in terra Ægypti.

10 Itaq; Moſche & Aharone edentibus illa ipſa prodigia omnia coram Parhone, obduravit Jehova cor Parhonis, adeo ut non dimiſerit filios Jſraelis è terra ſua.

I.

I. 1 DIxerat enim Jeho[va] Mo[ſi], Adhuc plagam un[am] in[du]cam [ſu]per Pha[ra]on[em] & [ſu]pe[r] Æ[gyptios] [illegible]
mittet vos [h]inc [illegible] quum [dimi]ttet [illegible] [illegible]
vos hin[c].

2 L[oqu]ere nu[nc] [illegible] [po]p[ulo] [u]t petant [illegible]
[illegible] & [illegible] [illegible] & [v]a[ſ]a
aurea.

3 R[edd]ideratque Jeh[ova] [gr]at[io]ſum [populum] [illegible]
ocul[is] [illegible] [illegible]
[illegible] Æ[gypti] ant[e] [oculos ſerv]orum [P]harao[nis], & ante
oculos [ipſius populi].

II. 4 Præterea dix[it] M[oſes], Ita ait Jehova, Circiter medium
hujus noctis [egr]eſſurus [ſum] per Æg[y]ptum.

5 Et morietur [omne] p[ri]mo[geni]tum in terra Æ[gy]pti, tum
primogenitus Pharaonis qui ſeſſurus erat ſupe[r] throno e[jus],
tum primogenitus ancillæ quæ [e]ſt poſt mol[as]: etiam omne [pri]mogenitum jumenti.

6 Itaque erit clamor magnus [i]n tota terra Ægypt[i], cu[jus]modi non fuit, & cujuſmodi non [d]einceps erit.

7 At contra omnes [filios] I[ſ]rae[lis] non m[o]ve[bi]t can[is] [li]nguam ſuam, contra [ullum] [hominem] [illegible] [illegible] ut c[ogno]ſcatis quantum diſcrimen [ponat] Jeh[ova] inter Æ[gyp]tio[s] [&]
Iſraelitas.

8 [T]unc deſcen[d]ent [illegible] [illegible] [ſer]vi tui iſti ad me, & inc[ur]vabunt ſ[e] [illegible] & [illegible] populu[s] quem tu d[u]c[is]
& p[oſ]tea exibo. Sic exi[vit] [à] Pharaone [cu]m exarſione
naſi.

III. 9 [Dixer]at autem Jehova Mo[ſi], Non auſcultabit vobis Pha-
[raoh] [illegible] [multiplicen]tur prodigia mea in terra Æg[y]p[ti].

10 [Itaque] Mo[ſ]e & Aharone edentibus [illegible] [o]mnia
co[ram] [P]hara[one], [o]bduravit Jehov[a] cor Phar[aonis], adeò [u]t
[non] d[imiſerit filios] I[ſ]rael[is] [è terr]a ſua.

ANALYSIS CAP. XI.

COntinuatur hic narratio actionis ultimæ Moſis apud [Pha]raonem. Membra narrationis ſunt [tr]ia.

1 Cauſa, cur dixerit Moſes, ſe non ampli[us] [illegible] [fu]tu[rum] [illegible] Pharaonis, id eſt, non rediturum ad ipſum dimiſſionis petendæ causa, v. 1. 2. & 3.

2 Continuatio ſermonis Moſis, cœpti v. ult. cap. præced. ubi habetur denuntiatio ultimæ plagæ, v. 4 & ſe[q].

3 Epilogus totius narrationis de plagis Pharaoni immiſſis, v. 9. & 10.

I. De cauſa verborum Moſis.

Cauſa quæ Moſen movit ut diceret Phara[oni], ſe ad ipſum non rediturum, fuit promiſſio jam antea à D[o]mino [illegible] facta de [di]mittenda Pharao[ni] [illegible] [illegible] ſequente pl[a]gâ u[l]tim[a], & movendo illo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] commodato [illegible] dis rebus pretioſis Æ[gy]pt[iorum] [illegible] [illegible] [illegible] ſecum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] D[omi]num [illegible] [illegible] [illegible] Æ[gypti]orum [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſpoliatio Æ[gyp]tiorum, declarat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] D[omi]n[u]m [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] favorem in[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipſa D[illegible] [illegible] inſtrum[ent]a [illegible] videlicet authoritate M[illegible]

II. De continuatione ſermonis Moſis & plaga ultima.

Continuationi ſermonis Moſis præmittitur expoſitio cauſæ, cur Moſes tam liberè auſus fu[er]it denuntiare Pharaoni tam moleſtos eventus: quia ſcil[ic]et erat v[ir] magnus coram conſi[liarii]s Pharaonis & toto populo Æ[gy]pt[i]orum, in fine v. [3]. Ipſa enim [d]enuntiatio plagæ ultimæ (quæ fuit cædes primogen[ito]rum) illuſtratur & amplificatur ſex modis.

1 Determinatione temporis, v. 4.
2 Expreſſione quantitatis [illegible]
3 Diſtributione duplici
4 I[ndi]catione eventus miſerabilis, v. 6
5 Antitheſi, v. 7
6 Indicatione eventorum quatuor.
   1 Deſcendent omnes ſervi tui iſti ad me, v. 8.
   2 Adorabunt me, ibid.
   3 Permittent exitum, ibid.
   4 Exibimus, ibid.

Poſt denuntiationi annectitur [illegible] videlicet diſceſſio Mo[ſis] [cum] ira, in fine v. 8.

III E[pilogus].

Epilogus huius narrationis [illegible] ra[r]e [re]petit, quæ omnia ad cauſas efficientes plagaru[m] h[a]ctenus narratarum pertinent. Ea ſunt

1 Prædictio obſtinationis [Ph]araonis, v. 9.
2 Obedientia M[oſis] & Aharonis in plagis [illegible] is immittendis, v. 10.

3 I[...]

[illegible] cauſæ duæ.
[illegible] as immittendum: ea fuit [illegible] is.
[illegible] ſeu [illegible] Moſes & Aharon.

[SCH]OLIA IN CAP. XI.

D[illegible] *quum Moſes poſtremo iret ad Phar[aone]m. Hanc* [illegible] *poſtulat* [illegible] *verſus ultimi* [illegible] *apte* [illegible] *non amplius* [illegible] *Pharaonis.* [illegible] *pro cauſali. Exponitur enim hic cauſa quod proxime præceſſit, quod ſcilicet tantâ* [illegible] *impellatur.* Adhuc plagam unam] *Nempe* [illegible] *ut declaratur verſ. 4. & deinceps.* [illegible] *mmatione idest, perfecte ſeu omnino.* Ce[illegible] *Heb.* ex[illegible] expellet. *Complementum vide* [illegible]

[illegible] *Heb.* in auribus populi. Amico] [illegible] Amica [illegible] *Ægyptia.* [illegible] ſ[?]umenta] *Ad* [illegible] *im* populum] *Heb.* dederat gratiam [illegible] um &. *Puto verte dum, Quemadm*[illegible] de &c. *Non enim* [illegible] *repeti* [illegible] *qu*[illegible] *lerat: quippe* [illegible] *ne. habetur* את האיש *eth. haiſch,* האיש [illegible] *Interim verum eſt, Moſen à* [illegible] *um redditum fuiſſe.* Ante oculo[s] [H]*eb.* in oculis. [illegible] *onſiliariorum. Synecd generis.* Popu[li] [Æ]*gypti.* [illegible] *Heb.* Et. Dixit] *Pharaoni* [illegible] *ſermo*[illegible] *v. ult. cap. præcedentis.* Egreſſurus] *Per angelum:* [illegible] *ex cap. ſeq. v. 23 in fine.* [illegible] *Interfectum ab angelo.* Tum primogenitus &c.] [illegible] ento Pharaonis &c. uſque ad primogenitum an[illegible]

cillæ. Poſt molas] *Traſmolas: quas qui circumagunt, non præcedunt ſed ſequuntur, brachiis & toto corpore obnixe trudentes. F.*

6 Non [illegible] ent *Heb.* non addet [illegible] *eſſe.*

7 Non [illegible] canis linguam [illegible] *Quaſi dicas, Tanta erit quies & tranquillitas, ut ne canis quidem* [illegible] *minimo aliquo ſtrepitu* [illegible] *ſolet ſit obstrepturus. Proverbiale dictum, ut Joſ. 10. 24. F.* [illegible] ullum hominem aut jumentum] *Heb.* Contra ab homine & uſque ad jumentum. Quantum diſcrimen ponat] *Heb.* Quantopere ſegreget. Inter Ægyptios & Jiſraelitas] *Heb.* in[ter] [Mi]tſraimum & inter Iſraelem. *hoc eſt, inter poſteros Mitzraimi & Iſraelis. Metonymia efficientis.*

8 Servi] *Conſiliarii.* Qui tua veſtigia ſequitur] *Heb.* qui eſt in pedibus tuis. *hoc eſt, ad pedes tuos. Metonymia efficientis.* Exibo] *Unà cum populo. Synecd membri.* Accenſus ira] *Heb.* cum accenſione iræ. *vel, cum exæſtione naſi.*

9 Prodigia] *Prodigioſas plagas Synecd. generis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XI.

Ex v. 2. Quòd Deus Iſraelitis mandat ut ab Ægyptiis petant [vaſ]a pretioſa ſub ſpecie mutui, quæ quidem illi non debeant reddere, ſed ſibi retinere. quum tamen in Lege & furto & falſo teſtimonio interdixerit: ſciendum eſt, cum tanquam ſupremum dominum & legiſlatorem ita agendi habere jus ac poteſtatem. Simile fuit mandatum quod dedit Abrahamo de immolando Iſaaco. *Mandata divina.* *Poteſtas Dei.*

[2] Ex verſu 3. Deus corda hominum flectit quocunque voluerit. *Gubernatio Dei. Potentia Dei.*

[3] Ex verſu 8. De fide Moſis, quæ eluxit in iſta confidente ad regem iratum reſponſione, vide cap. præced. obſervationem ultimam. *Fides.*

4 Ex verſu 9. & 10. Deus eſt verax in prædictionibus ſuis. *Veracitas Dei.*

5 Ex verſu 10. De mirabili gubernatione Dei, qua gubernat corda peccatorum, vide obſervationem ex verſu 21. capitis quarti. *Gubernatio Dei.*

CAPUT XII.

T. & J.

A[lloquutus autem fuerat] Jehova Moſchen & Aharonem, in [terra Ægypti] dicendo.

[illegible] *principium menſium, primus ille eſto vobis* [illegible] *anni.*

[illegible] *totam congregationem Jiſraelis dicendo, In ipſo* [illegible] *hujus, ut accipiant ſibi quisq; parvam pecudem* [illegible] *a aterna, parvam pecudem pro quaq; familia.*

[illegible] *minor fuerit aliqua familia, quàm ut ſit par edenda* [illegible] *ipſe paterfamilias & vicinus ejus qui proxi*[illegible] *eſt* [illegible] *parvam pecudem pro numero animarum:* [illegible] *cibi ſui numerabitis ad ipſam parvam pecudem* [illegible]

[illegible] *integra, maſcula, anniculа eſto vobis* eam ex ovi[illegible] *te.*

[illegible] *vos in cuſtodia uſq; ad decimumquartum diem hu*[illegible] *jugulabunt eam totus cœtus congregationis Jiſraelis* [illegible]

[illegible] *accipient ex ipſius ſanguine, imponent duobus po*[illegible] *& ſuperliminari, in domibus illis in quibus eſuri ſunt i*[pſam.]

[illegible] *dent* [illegible] *carnem illam eâ ipsâ nocte, eam aſſam igne, &* [illegible] *c*[um herbis] *amaris comedunto.*

[illegible] *ex ea crudum* quicquam, *aut co*[cti]*le coctum* [illegible] *aſſum igni* [illegible] *caput* [illegible] *cum cruribus ejus, & cum inte*[ſtinis ejus.]

[illegible] *faciatis* [illegible] quicquam *in matutinum* [illegible] *autem r*[eliq]*uum fuerit ex ea uſq; mane, igne com*[burite.]

[illegible] *modo* [illegible] *eam, lumbis veſtris ſuccinctis, calceamen*[ta] [illegible] *veſtro, baculo veſtro in manu veſtra: ſed comedi*[te] [illegible] *feſtinatione, Paſcha eſt Jehovæ.*

12 *Tranſiturus enim ſum per terram Ægypti eâ ipsâ nocte, & percuſſurus* [illegible] *primogenitum in terra Ægypti, tum homines, tum* [illegible] *in omnes deos Ægyptiorum exerciturus ju*[dici]*a ego Jehova.*

[13] *Erit autem ſanguis ille pro vobis in ſignum ſuper illas do*[mos] [illegible] *ut videns ſanguinem illum tranſeam præter vos: ſic* [non e]*rit in vobis plaga exitialis, quum cædam* primogenita in terra [Ægypti.]

[14 Q]*uamobrem erit dies iſte vobis in monimentum, ut cele*[bretis ip]*ſum feſtum Jehovæ per ætates veſtras ſtatuto perpetuo* [illegible]

[15] [illegible] *dies* [illegible] *azymos comeditote: veruntamen ipſo* [illegible] *amoveritis vetus fermentum e domibus veſtris:* [illegible] *comederit fermentatum à die illorum primo uſque ad* [illegible] *exſcindetur illa ipſa anima ex Jiſrael.*

16 [illegible] *autem* [illegible] *die convocatio ſancta, ſimiliter die*

P.

1. Alloquutus autem fuerat Jehova Moſen & Aharonem, in terra Ægypti, dicendo,

2 Hic menſis vobis *eſto* caput menſium, primus ille *eſto* vobis [inter] menſes anni.

3 Alloquimini totam congregationem Iſraelis: dicendo, Decimo *die* menſis hujus accipiunto ſibi quisque parvam pecudem ſecundum familias paternas, parvam pecudem pro quaque familia.

4 Si verò minor fuerit aliqua familia, quàm ut ſit par edendæ parvæ pecudi, tum accipito ipſe *paterfamilias* & vicinus ejus qui proximus *eſt* domui ejus *parvam pecudem* pro numero animarum: quisque pro ratione cibi ſui numerabitis ad parvam pecudem *comedendam.*

5 Parva pecus integra, maſcula, anniculа eſto vobis: *eam* ex ovibus aut ex capris accipitote.

6 Sitque apud vos in cuſtodia, uſque ad decimumquartum diem hujus menſis: tunc jugulanto eam, totus cœtus congregationis Iſraelis, inter duas veſperas.

7 Deinde accipiunto ex ipſius ſanguine, & imponunto duobus poſtibus & ſuperliminari, in domibus illis in quibus eſuri ſunt ipſam.

8 Tum comedunto carnem illius eâ ipsâ nocte: eam aſſam igne, & azymas *placentas* cum herbis amaris comedunto.

9 Ne comeditote ex ea crudum quicquam, aut coctile coctum in aqua, ſed aſſum igne; caput ejus cum cruribus ejus, & cum inteſtinis ejus.

10 Neque reliquum facitote ex ea *quicquam* in matutinum uſque: quod autem reliquum fuerit ex ea uſque mane, igne comburitote.

11 Ita verò comeditote eam; lumbi veſtri *ſunto* ſuccincti, calceamenta veſtra ad pedes veſtros, & baculus veſter in manu veſtra: comeditote autem eam cum feſtinatione, Paſcha eſt Jehovæ.

12 Tranſiturus enim ſum per terram Ægypti eâ ipsâ nocte, & *a* percuſſurus omne primogenitum in terra Ægypti, tum homines, tum etiam jumenta: & in omnes *b* deos Ægyptiorum exerciturus judicia, ego Jehova. *a Inf. 4 v. 29.* *b Num. 33. 4.*

13 Erit autem ſanguis ille vobis in ſignum ſuper illis domibus ubi eritis, ut videns ſanguinem illum tranſiliam vos: ſic non erit in vobis plaga exitialis, quum cædam *primogenita* in terra Ægypti.

14 Quamobrem erit dies iſte vobis in monimentum, ut feſtivè celebretis ipſum *in* feſtum Jehovæ: per ætates veſtras feſtivè celebrate ipſum ſtatuto perpetuo.

15 Septem dies *placentas* azymas comeditote; veruntamen ipſo die primo *jam* amoveritis vetus fermentum è domibus veſtris. nam quisquis comederit fermentatum à die illorum primo uſque ad ſeptimum diem, exſcindi debet illa anima ex Iſraele.

16 In primo autem illorum die convocatio ſancta, ſimiliter

ſeptimo convocatio ſancta eſto vobis: nullum opus fiat in eis, veruntamen quod comedendum erit unicuiq; animæ, illud ſolum parabitur vobis.

17 *Obſervabitis igitur* diem *ipſum azymorum; quum eodem ipſo die eduxero exercitus* [illegible] *terra Ægypti obſervabitis in-quam illum ipſum diem per ætates veſtras ſtatuto perpetuo.*

18 *Primo ipſo,* men*ſe, quartodecimo ejus menſis, veſpere comeditote azymos; uſq; ad diem vigeſimumprimum ejuſdem menſis veſpere.*

19 *Septem dies nullum fermentum ne reperitor in domibus veſtris: nam quiſquis comederit fermentatum, ut iq; exſcinditur* [illegible] *ipſa anima ex congregatione Jiſraelis, tam peregrinus, quàm indigena ipſius re*[illegible]*.*

20 *Nihil fermentati comeditote: in omnibus habitationibus veſtris comeditote* panes *azymos*

II. 21 *Convocavit itaq; Moſche omnibus Senioribus Jiſraelis, dixit eis, Extrahito, & accipite vobis parvam pecudem per familias veſtras, deinde ſingulate ipſum Paſcha.*

22 *Tum accipitote faſciculum h*[illegible]*ſopi intingite in ſanguinem ipſius qui* erit *in pelvi & admovebitis ſuperliminari* [illegible] *poſtibus de ſanguine illo qui* erit *in pelvi; vos autem ne exitote ullus oſtio domus ſuæ ad matutinum uſq;*

23 *Procedens enim Jehova ad percutien*[illegible] *Ægyptum, quum viderit ſanguinem illum in ſuperliminari & in duobus poſtibus tranſibit Jehova præter portam illam, nec ſinet inter*[illegible] *ipſum ingredi domos veſtras ad percutiendum.*

24 *Obſervato autem rem hanc pro ſtatuto tibi & f*[illegible] *tuis uſq; in ſeculum.*

25 *Erit itaq; quum veneritis in ter*[illegible] *illam quam* [illegible] *eſt Jehova vobis, quemadmodum dixit, ut obſervetis hunc ipſum cultum.*

26 *Et erit, quando dicent filii veſtri vobis, Quid hic cultus vobis* deſignat?

27 *Ut dicatis, Victima paſchatis eſt Jehovæ, qui tranſiens præter domos filiorum Jiſraelis in Ægypto quum cæderet Ægyptios, familias noſtras eripuit: tunc verticem inclinavit populus ipſe & incurvaverunt ſe* honorem exhibentes

28 *Abeuntes igitur* [illegible] *fecerunt f*[illegible]*, quemadmodum præceperat Jehova p*[illegible] *M*[illegible] *& Aharoni, ita fecerunt*

III. 29 *Fuit autem* [illegible] *mediam noctem, ut Jehova cæderet omnem primogenitum in terra Æ*[illegible] *tam primogenitum Par*[illegible] *qui ſeſſurus erat ſuper thronum e*[illegible]*, quàm primoge*[illegible] *captivi qui* erat *in ergaſtulo: & omne primogenitum jumentorum.*

30 *Quapropter ſurrexit Parho nocte, ipſe & omnes ſervi eius, omnes denique Ægyptii, & exſtitit clamor magnus in Ægypto, eò quod nulla e*[illegible] *domus ubi non* eſſet *mortuus*

31 *Inclamabatq; Moſchen & Aharonem noctu, dicens Surgite, exite è medio populi mei, tum vos, tum filii Jiſraelis, & abite, ſervite Jehovæ, ſicut loquuti eſtis.*

32 *Greges quoq; veſtros & armenta veſtra accipite, quemadmodum loquuti eſtis, a*[illegible] *abite, ut benedicatis etiam mihi.*

33 *Etiam Ægyptii vehementer inſtabant apud populum feſtinando dimittere eos è ſua regione, dicebant enim, Nos omnes jam-jam morituri ſumus.*

34 *Itaq; accepit ipſe populus maſſam ſuam, nondum fermentatam, mactras ſuas ſuper humerum ſuum* quisque *circumligatas ad veſtes ſuas.*

35 *Filii autem J*[illegible]*raelis fecerant ſecundùm edictum Moſchis petierant enim ab Ægyptiis inſtrumenta argentea, & inſtrumenta aurea, & v*[illegible]*ſtes.*

36 *Et Jehova reddiderat gratioſum populum hunc ante oculos Ægyptiorum, adeò ut dederint eis petentibus: ita ſpoliaverunt Ægyptios.*

[illegible] *Profectiq; ſunt filii Jiſraelis Rahmeſe* [illegible] *Succothas, ad ſ*[illegible] *centa millia peditum, virorum, præter parvulos.*

38 *Quin etiam miſcellanea turba mu*[illegible] *aſcendit cum e*[illegible] *greg*[illegible] *queq; & armenta, poſſe*[illegible] *gravis val*[illegible]

39 *I*[illegible] *coxerunt è maſſa illa, quam extuler*[illegible] *ex Æ*[illegible]*, placentas azymas, quòm nondum fermentata eſſe*[illegible] *nam e*[illegible] *ab Ægyptiis, non potuerant cunctari, etiamq; viaticum non comparaverant ſibi.*

40 *Incolatus autem Jiſraelitarum, quo commorati ſunt in Ægypto,* fuit *quadringentorum triginta annorum.*

41 *Fuit verò exactis quadringentis triginta annis, fuit, inquam, eodem ipſo die, ut egrederentur omnes exercitus Jehovæ è terra Ægypti.*

42 *Nox plurimùm obſervanda eſt Jehovæ, qua eduxit eos è terra Ægypti: hæc eſt* [illegible] *nox Jehovæ, plurimum obſervanda omnibus Jiſraelitis per ætate*[illegible]*.*

IV. 43 *Quamobrem edixit Jehova Mo*[illegible] *& Aharoni, Hoc eſto ſtatutum ipſius Paſchatis: nullus alienigena* [illegible] *tor illo.*

44 *Omnis ve*[illegible] *ervus cujusq; emtus p*[illegible] *iuniæ, quum circumcideris eum, tum ve*[illegible]*.*

45 *Inq*[illegible] *mercenarius, ne ve*[illegible]*.*

46 [illegible] *efferto* [illegible] *de carne illius fo*[illegible]

47 [illegible] *facitote* [illegible]

dic[illegible] convocatio ſan[illegible] eſto [illegible] tamen quod comedendum erit unicuique [illegible]

[illegible]

26 Quumque dicent filii veſtri vobis, Quid hic cultus bis *eſt*.

27 Tum dicitote V[illegible] paſch[illegible] eſt in honorem [illegible]

[illegible]

30 Qu[illegible] ejus, omnes denique [illegible] & ex[illegible] clamor magnus in Ægypto, eò quòd nulla erat [illegible] ub[illegible] non eſſet mortuus.

[illegible]

36 Et J[illegible] reddiderat [illegible] oculis Ægyptiorum, adeò ut [illegible]

[illegible]

48 Qu[illegible]

48 [illegible] *peregrinabitur apud te peregrinus, qui facere volue-* [illegible] *circumciditor ei omnis mas, tum demum accedito* [illegible] *ipsum, & esto sicut ipse indigena terra: at nullus præ-* [illegible]

49 [illegible] *esto indigenæ ipsi, & peregrino huic qui peregrina-* [illegible]

50 [illegible] *erunt omnes filii Iſraelis: quemadmodum præcepe-* [illegible] *per Moſchen & per Aharonem, sic fecerunt.*

51 [illegible] *autem hoc eodem ipso die, quo eduxit Jehova filios* [illegible] *terra Æ*[illegible]*pti per exercitus suos.*

48 Quòd ſi peregrinabitur apud te peregrinus, qui parare voluerit Paſcha Jehovæ, circumciditor ab eo omnis maſculum demum accedito ad parandum ipſum, & eſto ſicut indigena terræ: at nullus præputiatus veſcitor illo.

49 Lex eadem eſto indigenæ, & peregrino qui peregrinatur inter vos.

50 Et fecerunt *ita* omnes filii Iſraelis: quemadmodum præceperat Jehova Moſi & Aharoni, ſic fecerunt.

51 Atque ſic eodem ipſo die eduxit Jehova filios Iſraelis è terra Ægypti per exercitus ipſorum.

A[illegible]SIS CAP. XII.

N[illegible]or.
[illegible] paſchalis, ſeu mandatum Dei ad Mo[illegible] A[illegible]n[illegible] de novo Dei cultu circa agnum,
[illegible]
[illegible], ſeu prima agni paſchalis cele[illegible]
[illegible]
[illegible] Æ[illegible]o, & ibi plaga ultima, vide[illegible] v.29. uſque ad 43.
[illegible] a v.43. uſque ad 50.
[illegible] logus.

[illegible] *agni paſchalis.*

[illegible] ræmittitur lex de novo ordine [illegible] in ce[illegible]ratione feſtorum, v.2. [illegible] at, deinceps ſit primus. Cujus [illegible] atione rei tunc gerendæ, vide[illegible] ex Æ[illegible]pto, [illegible] memoriam [illegible] bat D[illegible] celebrari: ut percipi[illegible] [illegible] æ prima eſt de agno paſchali.
[illegible] *autem* [illegible] *in paſchali leges undecim.*
[illegible] paran[illegible]s, v.3.
[illegible] nun[illegible] us adhibendus ſit, v.4.
[illegible] eat agn[illegible]
[illegible] jugulandus, v.6
[illegible] m de a[illegible] aſpergitlati ſanguine, v.[illegible]
[illegible] edendæ, & quo tempore, & qualiter [illegible] quib[illegible] cibis, v.8. & 9.
[illegible]
[illegible] q[illegible] veſtu, & qua forma ſit e[illegible] H[illegible] lex [illegible] ex[illegible] ratione cauſæ [illegible] m[illegible] a de latat[illegible] promiſ[illegible] ult[illegible] primogen torum & [illegible] unde tutu[illegible] Iſrael[illegible] [illegible] exeun[illegible] ſum, v.12. Iſta autem pro[illegible] [illegible] promiſſione contracta incolumita[illegible] [illegible] m. ſed conditionali, nempe ſi ſanguine [illegible] ſ[illegible] unxerint ſuas fores, v.13.
[illegible] mdiu deinceps hic cultus iterandus ſit, & [illegible] v.14.
[illegible] zymorum (quod eſui agni conjun[illegible] um ſit, v.15. Hæc lex ſancitur de[illegible] tran[illegible] eſſorem, ibid.
[illegible] um in illo feſto obſervandum, & [illegible] ſificandi dies [illegible] univerſi, v.16.
[illegible] ratio [illegible] legis.
[illegible] decima, una cum ſua ſanctione, v.18.

[illegible] *De exſequutione mandati.*

Narrationis hujus membra ſumma ſunt tria.
[illegible]
[illegible] egum de agno.
[illegible] quòd Moſes convocavit ſeniores populi, [illegible] tur) populum ipſum, v.21.
[illegible] ima [illegible] recitatur. Neque enim repetun[illegible] [illegible] quæ, ſub quibus cæteræ lectori [illegible] dæ. Sunt autem hujus propoſitionis
[illegible] legem primam & quartam, verſ.21.
[illegible] endæ ſunt ſecunda, tertia, ſexta, [illegible] lava
[illegible] in quintam, v.22: itemque legis il[illegible]
[illegible] nonam, verſ.24. & 25: eamque [illegible] nem ſe in quem finem celebretur.
[illegible] apud populum propoſitionis narrantur
[illegible]

[illegible] *De exitu Iſraelitarum.*

[illegible] *membris conſtat.* Ea ſunt
[illegible] n, videlicet dm[illegible] ho, a v.29. uſq. ad 34.
[illegible] aratur duobus modis.
[illegible] iva.
[illegible] odo agendi.

Cauſa impulſiva fuit cædes primogenitorum. Ea illuſtratur duobus modis.
1 A circumſtantia temporis, v.29.
2 A diſtributione duplici, ibid.
Forma ſeu modus agendi conſtat tribus membris.
1 Æ[illegible]ptii ſurrexe[illegible] ut eum clamante, v.30.
2 Pharao Moſi & Aharoni plenam abeundi poteſtatem fecit, v.31. & 32.
3 Æ[illegible]ptii Iſraelitas urſerunt, v.33.
2 Adjuncta onera quæ proficiſcentes deportarunt.
Eorum duo fuerunt genera.
1 Eſculentum, videl. maſſa nondum fermentata. Hujus geſtatio illuſtratur duobus modis.
1 E ſubjectis vaſis, v.34
2 Ex forma ſeu modo agendi, ibid.
2 Ornatorium: nempe inſtrumenta argentea & aurea, tum veſtes. Harum rerum deportatio illuſtratur è cauſis.
1 Ex cauſa ſine qua non. Ea fuit commodatio Æ[illegible]ptiorum. quæ ipſa illuſtratur è cauſis impulſivis duabus.
1 Proxima: quæ fuit petitio Iſraelitarum, v.35.
2 Remota: quæ fuit inflexio cordium per Dominum, v.36.
2 Ex cauſa finali. Ea fuit ſpoliatio Ægyptiorum, eod. v.36.
3 Subjectus locus, nempe via per quam profecti ſunt primo itinere. Illa de[illegible] ibi[illegible] fuit terminus, v.[illegible]
4 Adjunctus numerus, v. eodem.
5 Adjunctus comitatus, [illegible].38.
6 Primi illius i[illegible]neris e[illegible]tus, nempe refectio corpor[illegible]s Quæ declaratur [illegible] ſpecie cibi quo ſeſe refecerunt, illiusque rei cauſa exponitur, [illegible]9.
7 Adjunctum tempus, quo ſcil. anno ſuæ in Ægypto commorationis exierint, v.40. & 41.
8 Alius eventus illius exitus, nempe celebratio illius ſolennis & anniverſaria, v.42.

IV. *Aliæ leges de agno paſchali.*

Superioribus de agno paſchali legibus adduntur hic aliæ, numero ſeptem: quarum tres primæ & ultima, ſunt de adjunctis occupatis, id eſt, de perſonis ad agnum illum edendum admittendis atque adhibendis, ab eove excludendis: tres autem intermediæ, ſunt de agni tum edendi tum apparandi forma ſeu modo.

1 Prima lege ab eſu agni paſchalis excluduntur alienigenæ, v.43. Hæc lex eſt intelligenda de alienigenis liberis, ſeu qui erant ſui juris, ut percipitur ex antitheſi legis ſecundæ: deinde cum hac conditione, Niſi ſponte ſeu volentes fuerint circumciſi, ut percipitur ex collatione legis ſeptimæ.

2 Secunda lege præcipitur de alienigenis ſervis, pecunia emtis. De his duo præcipiuntur: unum, ut circumcidantur antequam ad agnum paſchalem edendum admittantur, verſ.44: alterum, ut circumciſi agnum illum edant, ibid.

3 Tertia lege lex prima repetitur, & diſtributione amplificatur qua alienigenæ diſtribuuntur in ditiores & pauperes: quorum illi ſignificantur nomine inquilinorum, iſti verò nomine mercenariorum, v.45.

4 Quarta lege præcipitur, ut agnus paſchalis unusquiſque comedatur a cœtu aliquo uno in una domo: & contra vetatur, ne quid ex eo foras efferatur, v.46.

5 Quinta lege vetatur, ne quod os ex agno illo confringatur, ibid.

6 Sexta lege præcipitur, ut agnus jugulетur in cœtu ſeu congregatione, videlicet in loco ſancto: nempe primum in tabernaculo, deinde in templo. Prioris exemplum occurrit Joſ.5. verſ.10: poſterioris verò exempla narrantur 2.Chron.30. in hiſtoria regis Hiskijæ, & cap.35. in hiſtoria regis Joſiæ. Confer legem quæ exſtat Deut.16. v.2. & 5.

7 Septima lege declaratur lex prima & tertia. Præcipitur enim, qu[illegible] enus alienigenæ ad paſcha edendum ſint admittendi, nempe ſi prius fuerint circumciſi. v.48. & 49.

Verſu 50. eſt epilogus ſpecialis ad iſtam legislationem: ubi commendatur obedientia populi in l[illegible]bus illis obſervandis: atque ita illa legiſlatio illuſtratur ex eventu.

Verſu ult. [illegible] logus generalis ad totam hujus capitis narrationem de exitu Iſraelitarum ex Ægypto: qui exitus hîc illuſtratur a forma, quòd ſcil. exiverint per exercitus, id eſt, diſtributi in exercitus.

SCHOLIA IN CAP. XII.

ỹ. 1. Alloquutus fuerat] *Nempe ante triduanas tenebras, ut evincit verſus ſextus. nam Paſcha ex grege ſeligunt quatridno antequam macletur quod facere non potuiſſent, niſi inter hoc mandatum ſeponendi paſcha & paſchatis tempus infr. v. 28 quatriduum interceſſiſſet, triduum tenebrarum & dies ſequens quo Moſes cum Pharaone poſtremò loquutus. cædem primogenitorum proximâ nocte futuram denuntiavit. ſup. 11 v. 4. Id autem à Moſe conſilio certo factum eſt, ut materiæ potius quàm temporis ratio haberetur. Nam ſuperiore capite hiſtoriam plagarum abſolvit ferme: hoc verò capite hiſtoria Paſchatis uno contextu p. recurritur F*

2 Hic menſis] *Qui vocatur Abib, infr. 13 v. 4. & Martio noſtro maxima ex parte reſpondet. F.* Principium *Heb* caput *Metaphora.* Cujusque anni] *Sacri id licet, hoc eſt, ad redemtionem & rationem feſtorum pertinentis. Nam reſpectu jubilæi, intermiſſionis terræ atq; proventuum, hoc eſt, civilis anni, aliud erat initium, nimirum [illegible] ſeptimo menſe, ut apparet infrà 23. v. 11. & 16. & cap. 34. v. 22. & Levit. 2[illegible]. Erat autem uterq; annus, tam civilis quàm ſacer, caleſtis & æquinoctialis, vel diſtinctus per æquinoctia. nam civilis annus ab autumnali æquinoctio ducebat principium, quum ſol in libra ageret: ſacer verò ab æquinoctio verno, quod ſole tenente [illegible] octavam partem arietis incre[illegible] ut oſtendit Moſes infrà 34 v. 22. F. Quis hoc ipſum confirmat ex Joſepho rerum Judaicarum ſcriptore.*

3 Congregationem I[illegible] *Id eſt, congregationem Iſraelitarum, nempe conſta[illegible] tem [illegible] Iſraelitis. Genitivus materiæ* Parvam pecudem] *Heb.* שֶׂה *ſeh. Id eſt, agnum vel hædum: ut percipitur ex v. 5. Vulgo vertunt agnum, vocabulo anguſtiore.* Pro familia paterna] *Puto vertendum*, Secundùm familias paternas. *Id eſt, Unaquæq; familia accipiat parvam pecudem. Notatur diſtributio, nempe diſtributio populi in familias. Heb.* Secundùm familiam patrum. *Enallage numeri in voce familia, ut liquet ex addita voce* patrum. *nam unaquæq; familia à certo patre ſeu progenitore denominabatur: verbi gratiâ familia Kahathitarum [illegible] Kahatho, Gerſonitarum à Gerſone. Merarita·um à Merari. Et hæ ipſæ familiæ rurſum diſtributæ erant in minores. Vide Num. 3.* Pro quaque familia] *Nempe minore. & in una domo degente. ut percipitur ex verſ. ſeq.*

4 Quam ut ſit par edendæ parvæ pecudi] *Heb.* quàm ut ſit præ parva pecude. *hoc eſt ſuperior parvâ pecude. Loquutio metaphorica, quaſi is qui edit, pugnet cum cibo quem edit, & eum vincat abſumendo.* Accipiet] *Malim*, tum accipiat, *vel*, tum accipito *Sunt enim verba præcipientis. Heb.* Et accipiet. *Conjunctio copulativa pro relativa temporis, & futurum indicativi pro imperativo.* Pro numero animarum] *Id eſt, ut ſit numerus hominum tantus qui ſufficere videatur ad parvam pecudem unâ vice abſumendam.* Animarum] *Id eſt, hominum. Synecd. membri.* Quisque] *Scilicet, paterfamilias. Synecd. generis.* Pro ratione cibi ſui] *Heb.* Secundùm os cibi ſui. *Id eſt, prout poſtulat ratio cibi præbendi domeſticis. Os pro ſermone, per metonymiam efficientis: & ſermo pro mandato, per ſynecdochen generis: & mandatum pro neceſſitate per metaphoram. Simili metaphorâ diceremus nos,* Nachdem es ſeine ſpeiſung erfordert/ *vel* erhäiſchet. Numerabitis] *Scil. animas, h. e. perſonas.* Ipſam] *In Hebræo eſt articulus.*

5 Integra [illegible] *eſt. Vitii expers: puta quæ non ſit ſcab[illegible]ſa, clauda, cæca, morbida, ἄμωμος, 1. Pet. 1. v. 19. Heb.* תָּמִים Anniculi] *Quæ annum non exceſſerit, etiamſi præcisè annum minimè [illegible] impleviſſet nam apta incipiebat eſſe inde ab octivo die [illegible] infr. 23 v 19. F. Heb.* filius anni. *nam nomen* שֶׂה *[illegible] h, quæ ignificat [illegible] vam pecus, eſt generis maſculini* Eſto] *Heb.* Et [illegible]

6 Sitque apud vos in cuſtodia] *Seponitor a reliquo gr[illegible] penes vos. F.* Sitque] *Heb.* Et erit. Quo[illegible] *Scil. hic. Vel*, tunc [illegible]. Jugulabunt] *Verto*, jugulent, *vel* [illegible]lanto *nam* [illegible] *tum. Jugulanto autem, id eſt, jugulari curanto per ſa[illegible] pe[illegible] illa erat ſacrificanda, infrà v. 27. Metonymia effe[illegible] Vide [illegible] 35. Sacerdotio autem tunc temporis fungebantur primo[illegible] quorum locum poſtea ſuffecti ſunt Levitæ.* [illegible] *Ne[illegible] quisq; paterfamilias ſuam.* Inter [illegible] ve[illegible] *H. [illegible] ſpectans temporis extremitates: quarum prior ad [illegible] em dies [illegible] tu pertinet, ut apparet ex v. 18. poſterior ad principium [illegible], quæ ſequens dies inire dicitur, Geneſ. 1. v. 5. Hoc ut melius int[illegible] paucis habendum [illegible] Dies tam civiles quàm naturales Hebræi in quadrantes diſtribuebant. Civilis νυχθήμερος, habuit quatuor miſchmaroth ſive vigilias, veſperam, mane, & tzahorajim. id eſt claræ lucis vigilias duas [illegible] condentis & de cendentis ſolis. Naturalis verò ἡμέρα, vel lucis tempus (ut etiam noctis ſpatium) quatuor item partibus conſtitit [illegible] rimu ſuit ἠώς, diluculum & lux invenuſſecunda & tertia ſcho[illegible] tzahor[illegible] im, habens duo commata patentis lucis [illegible] m, alterum à ſexta ad n[illegible] nam quo [illegible], ut l[illegible] Debora Judic. 5. [illegible] a ora quæ oblatrones [illegible] ts [illegible] noctem [illegible] Atq; hæ duæ fuerunt veſpera, una, dies inclinantis à nona; altera, noctis incuntis, ab hora diei ultima. F.*

7 Deinde [illegible] entes &c imponent *Heb.* Et acci[illegible] & im[illegible]ent. *Verto. Deinde accipiunt [illegible] ex ipſius ſangu[illegible] imponunt &c. Nam ſunt verba præcipientis.* E[illegible] ſan[illegible] *Heb* מִן הַדָּם *min haddam.* [illegible] Von dem blut *Scilicet pecudis jugulatæ* Imponent] *Heb.* [illegible] bunt [illegible], *aſpergent ſive illinent, nempe faſciculo hyſſopi, infra* [illegible] Ca[illegible] am [illegible] *ntus) Zade* [illegible]. [illegible] *am temporaneum hoc mandatum* [illegible] *tantùm paſchatis quod ante redemtionem celebrarunt*

8 C[illegible] ent verò [illegible] ta tum come[illegible] *Heb.* אֶת־הַבָּשָׂר *eth-habb[illegible] ar.* τὰς σάρκας Das fleiſch. Eam aſſam &c.] *Heb* Aſſam i[illegible] ne &c. [illegible] ome[illegible] *Id* [illegible] *fermenti expertes. q. d. infermentatos* [illegible] *a* [illegible] *mac compoſita eſt* [illegible] *a precar* [illegible] *fermentum.* P[illegible] panes, *ſupplendum* placentas [illegible] *addi[illegible] infr v. 39.* Cum herbis amaris] *Heb* [illegible] an[illegible] bus. *Unde percipitur nomen* herbis *non habere* [illegible] *plementi id continere ip ſo nomine ubſtantivo* [illegible] *per metonymiam adjuncti. Significari autem iſta* [illegible] *judicari poteſt ex eo, quod et* [illegible] *ſubjicitur nomen* [illegible] *thi, quæ herba amara ſpecie* [illegible] *Satiat* [illegible] *dinibus.* בִּמְרֹרִים *bammerorim* [illegible] *abſcu*[illegible].

9 Crudum] *Aut crudum, aut non ſatis coctum nam utru[illegible] vox Hebræa ſignificat. F.* A[illegible] *Heb* Et. *Poteſt verti.* [illegible] *ζέγγμα.* Caput ejus &c] *Id eſt, integrum aſſatum, non autem per partes nam ne tum quidem quum aſſata erat, per partes foras efferri ſinebat, infr. v. 46 F*

10 Quod autem reliquum fuerit] *Item abſumendo non ſuerit pares.*

11 Ita verò comedite &c. *Q. d. Sic eſtote ad* [illegible] *comparati ut ſequentibus jubetur. hoc* [illegible] *quæ* [illegible] *ſtiba pertinent quod in Æ*[illegible] *anniverſarii ritus pa*[illegible] *infr 14* [illegible] *& deum* [illegible] *repetuntur. neq; ſanguinis aſper*[illegible] *di mandatum de quo* [illegible] *neq. egrediendi* [illegible] *interdictum q* [illegible] *ab tur uſq* [illegible] *A*[illegible] *Chriſtum in celebratione paſchatis diſcumbentem* [illegible] *in hortum exeuntem ut E*[illegible] *iſta tradunt* [illegible] *gem veniſſe cenſet. F.* [illegible] *Heb.* comed[illegible] Sc[illegible] *Et. neq; enim h*[illegible] *entetica* [illegible] *per antith*[illegible] *quum ut illi com*[illegible] *ntaneam* [illegible] *Ideò enim debe*[illegible] *mum illum agnum* [illegible] *medere* [illegible] *cincti, calceatis* [illegible] *pedes alligatis & baculo in* [illegible] *quos debebant* [illegible] *cum feſtinatione, quippe mo*[illegible] *tione]* Feſtinanter. *Heb* in [illegible] ſtinati[illegible] ne [illegible] ſacit Jehov[illegible] *Heb.* פֶּסַח הוּא לַיהֹוָה *peſahh hu la*[illegible] *hovah. id eſt* tranſitus [illegible] Jehova. [illegible] *parva* [illegible] *Hebr*[illegible] *maſculinus* [illegible] שֶׂה [illegible] Tran[illegible] *tionc, tran*[illegible] Der überſchritt/oder die uberhupfung. [illegible] *Ch*[illegible] *tranſitus* [illegible] *pa*[illegible] *prim*[illegible] *Ægypti* [illegible].

12 Ero [illegible] *H*[illegible] *E*[illegible] *pro cauſali. hæc enim cauſa exponitur cur a*[illegible] *tranſitus* [illegible] *tranſultio Jehovæ.* Tranſiturus [illegible] [illegible] Ha[illegible] *ratiò ad* [illegible] *Qua'*[illegible] Percuſſurus] *Id eſt, occiſurus* [illegible] *genitum* [illegible] Tum hominis tum etiam jumenti [illegible] ab homine & [illegible] ad jumentum. Et in omnes [illegible] Ægypti [illegible] rum ex[illegible] ecuturus judicia] *Judicia mea declarando quàm vani ſint, & iacet, & omni facultate opis ferendæ deſtituti Sic Num. 33. v. 4 F.* D[illegible] *Idola Synecdoche generis* [illegible]. Exercituros] *Heb.* [illegible] tus.

13 Sanguis ille] *Quo aſperſeritis poſtes & ſu. erliminare, ſup. v 7* Pro ſignis] *Malim*, vobis. In ſignum] *Ut vos premiſſi mei admon*[illegible] *in fide corrobo*[illegible] *& mihi* [illegible] *vos promiſſiones meas fide amplexos eſſe.* [illegible] Tranſilam] *Puto*, tranſiliam. *Scil. per* [illegible] *lum interfectorem, inf v* [illegible] *Synecdoche generis.* Exitiab[illegible] [illegible] nem. [illegible] plaga interfectoris [illegible] מַשְׁחִית *Vox chſchith ambigua eſt ſignificans & corrumpentem ſive perdentem. & corruptionem ſeu perditionem. Sed infrà v 23. in priore ſignificatione ponitur, & redditur eſt vocabulo interfectoris.*

14 Monimentum] *Redemtionis veſtræ à Deo acceptæ, & grati erga ipſum animi veſtri. F.* Ut celeb[illegible] [illegible] *m* [illegible] *latet ſupplementum,* [illegible] *vocabulum* [illegible] *in Hebræo* [illegible] *eſt adjectivum, ſed ſ*[illegible]. *Mali*[illegible] ve celebretis ipſum in feſtum] [illegible] *in Hebr*[illegible] *videtur* [illegible] *præpoſitio* ל. [illegible] *& notat finem* [illegible] *cauſam finalem.* Per ætates [illegible] *Heb.* Secundùm generationes veſtras. Statuto perpetuo] *Heb.* ſtatuto ſecu[illegible] *id eſt, in ſeculum ſeu multa ſecula duraturo nempe uſq; dum Chriſtus exhibeatur.*

15 Septem dies] *Id eſt, per ſeptem dies.* Panes] *Pro panes* [illegible] *plendum*

ſup. 8. [illegible] med[illegible] He comede[illegible] [illegible]mos ut ce[illegible] Ita anteri [illegible] [illegible] & 34. [illegible] F. [illegible] die [illegible] prim[illegible] [illegible] in Hebr. [illegible] ſunt [illegible] Et E[illegible] [illegible] [illegible] judiciales de [illegible] cum ex [illegible] [illegible] [illegible] 14. [illegible] Num. 9. [illegible] & 31 [illegible] [illegible] d eſt [illegible] membr[illegible] [illegible] membri [illegible] Expo[illegible] [illegible] Eſt [illegible] ex[illegible] [illegible] re ex[illegible] enditur, ut F [illegible] [illegible] caput & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quare [illegible] [illegible] item [illegible]

[illegible] eſt [illegible] quæ hujus [illegible] Heb [illegible] [illegible] A[illegible] hoc eſt homini [illegible]

[illegible]] Heb. Et [illegible] non eſt [illegible] habe[illegible] [illegible] placenta [illegible] [illegible] nam cauſa [illegible] azymorum. Et [illegible] [illegible] Et [illegible] veſtros [illegible] ter [illegible] Statuto perpetuo [illegible]

[illegible] Vide ſup. ad [illegible] Uſque [illegible] inclusive. Nam primus eorum [illegible]

[illegible] D[illegible] mibus] Habitationi[illegible] [illegible] ex conditos. Vide ſu[illegible] [illegible] Tam [illegible]

[illegible] Hebr. Om[illegible] [illegible] [illegible] Æg[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Item Deut. 26. v. 3. [illegible] ad v. 8.

[illegible] indiſcretim, ut ſupra [illegible] [illegible] Et abit[illegible] [illegible] pendent[illegible] [illegible] Pronomen [illegible] [illegible] Das paſſah. [illegible]

[illegible] in acceptum [illegible] [illegible] &c. Hebr. Et ac[illegible] [illegible] voce [illegible] [illegible] nominatur [illegible] [illegible] [illegible] ut videre eſt [illegible] [illegible] Num. 19. v. 18. Ad [illegible] [illegible] [illegible] Reg. 4. v. 17 [illegible] [illegible] [illegible] in terra [illegible] [illegible] [illegible] tradidit [illegible] [illegible] Matthæi cap. 27. v. 48. [illegible] [illegible] Heb. [illegible] in domib[illegible] [illegible] [illegible] ſie ſolt die [illegible] [illegible] [illegible] Ullus [illegible] Hebr. [illegible] quod puto retinendum. Matutinum]

[illegible] Procedens] Heb. tranſibit. quod puto retinendum [illegible] [illegible] fuit ſuprà [illegible] 12 Tranſibit autem, intellige, per angelum interfectorem [illegible] ut declaratur in fine verſus Ad percutiendum] He[illegible] [Hebrew] [illegible] Verbum Hebræum ſignificat percutiendo lædere atque proſternere. Inde [Hebrew] negeph [illegible] plaga, Gr. πληγή. Ægyptum] Malim. Ægyptios. Hebr. Mitzrajimum. hoc eſt, Mitzra [illegible] ſive Ægyptios. Metonymia efficient[illegible] ut Iſrael dici ſolet pro Iſraelitis. In [illegible] p[illegible] [illegible] &c. H[illegible] [illegible] ſuperliminare & in [illegible] poſtes. Auf der oberſchwell vnd auf den beiden pfoſten. Tranſib[illegible] [illegible] Er wirdt fürüber hupfen oder ſpringen [illegible] [illegible] [illegible] Nec [illegible] &c [illegible] geſti. Sinet Heb. d[illegible] [illegible] Nec dab[illegible] beneficium [illegible] videre corrupti[illegible] [illegible] [illegible] &c In Hebræo alia ſyntaxis eſt nam nomen [illegible] præceden[illegible] te ad hunc modum [illegible] [illegible] permittet intrare [illegible] ad ingredi[illegible] hoc [illegible] domos & [illegible] [illegible]

2[illegible] [illegible] hoc. Metony[illegible] ad [illegible] autem Er[illegible] [illegible] referendum [illegible] non ad ceremoni[illegible] [illegible] in Æ[illegible] [illegible] de quibus [illegible] 1 & 2. ſed ad [illegible] annuerſariam paſchatis atque azymorum. In [illegible] de ſuprà ad [illegible] 4.

25 F[illegible] &c] Malim, [illegible] venientis &c. tum obſervate cultum hunc. Heb. Et erit [illegible] & obſervabitis &c. Q[illegible] in terram &c] Nam in deſerto unum tantum pa[illegible] Deo celebraſſe leguntur. ann[illegible] ſecundo ab exitu ex Ægypto Num 9. F. In terram illam &c] Nempe in terram Chanaan. D[illegible] Promiſit Synecd. generis.

26 Erent &c.] Malim ſic Quumque dicent &c. tum dicitote &c [illegible] Synecd. ſpeciei, [illegible] membri. Qui[illegible] cultus [illegible] Senſus re[illegible] quod ad modum loquendi [illegible] deſt [illegible] ſupplendum. [illegible] exponendum per, Cujus [illegible] ſignum: per metonymiam ſubjecti. Confer Gen. 40. v. 12 [illegible] 41. v. 26.

2[illegible] Victima paſchatis eſt Jehovæ] Pro, eſt, habetur in Hebræo [Hebrew] hu, id eſt, ipſe [illegible] pronomen refertur ad nomen [Hebrew] ſe[illegible] id eſt, agnus ſive hœdus. de cujus ceremoniali [illegible] præceſſit quæſtio. Nam quo minus pronomen illud referri poſſit ad nomen cultus quod in quæſtione illa continetur, obſtat diverſitas generis Grammatici: nomen cultus in Hebræo eſt gen. fœm. nempe [Hebrew] habodah pronomen [illegible] [Hebrew] hu [illegible] culus [illegible] Deinde obſtat quod ipſa [illegible] neque enim cultus [illegible] diceretur victima [Hebrew] zebah, [illegible] nomine ſignificatur pecus mactatum in ſacrificium. Senſus igitur hujus pronunciati eſt Agnus [illegible] hœdus ille, quem ſolenniter ad cultum Dei edemus, eſt victima tranſiſtio[illegible] [illegible] ſingularis [illegible] moriam tranſiſitionis, quæ mox explicabitur [illegible] [illegible] in honorem Jehovæ. Nam quo minus nomen Jehovæ [illegible] capiatur genitivo caſu, tanquam pendens à nomine paſchatis [illegible] tranſ[illegible] obſtare videtur [illegible] [Hebrew] hu, inter utrumque [illegible] interjectum. Tranſiens [illegible] tranſiliens. Cæderet] [illegible] percuteret. In Hebræo idem eſt [illegible] quod in principio [illegible] 23. Æ[illegible] Heb. Mitzr[illegible] Vide ſupra ad v. 23. [illegible] Heb. d[illegible] Metonymia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſuam teſtificatus. F. Ipſe populus [illegible] pro articulo [illegible] Das volck.

28 Per Moſchen &c.] Verto. Moſi & Aharo[illegible] Heb. Moſen & Aharonem. Sed præcipere aliquem, Latinè non dicitur.

29 Fuit autem &c] Malim [illegible] orrò ſub mediam noctem [illegible] ho[illegible] percuſſit &c. Heb. Et factum eſt in medio noctis, & Jehova percuſſit. Percuſſit autem per angelum interfectorem, ſup. v. 2[illegible]. Tam primogenitum &c] Heb. à primogenito Phar. &c. uſque ad primogenitum &c. Qui ſeſſur[illegible] ſuper thronum ejus] Qui ei ſucceſſurus erat in regno. Synecd. metonymica, qua unà cum ſigno intelligitur res ſignificata. Ergaſtulo] Heb. domo foveæ. Periphraſis.

[illegible] Quapropter] He[illegible] Et [illegible] S[illegible] [illegible] conſiliarii. Synecd. gen. Omn[illegible] Æg[illegible] H[illegible] M[illegible] [illegible] id eſt, tota Ægyptus, hoc [illegible] omnes Æg[illegible] Meton. effic. Me[illegible] tuus] Aliquis, ſive primogenitus, ſive primarius [illegible] primogenitis. F

31 Inclamabatque] Verto, vo[illegible] atque. In[illegible] [illegible] præcedentium retinendum, illos vocantes [illegible] [illegible] regis coactos fuiſſe ad ipſos deſcendere. [illegible] cap. [illegible] & cap. 11. v. 8. Dicens] Nempe per ſe [illegible] ut loquit[illegible] ſcholio proximè [illegible] accedente. Tum [illegible] Etiam [illegible] [illegible] &c. Ser[illegible] Jeh[illegible] Malim, [illegible] Jehovam, ad quod ſermo Hebræus ad verbum [illegible]. Sicut loquuti eſtis] Heb. Secundùm loqui ve[illegible] id eſt, ſecundùm ſermonem veſtrum, hoc eſt, ſecundùm petitionem [illegible] Synecdoche generis.

32 Greges quoque &c.] Malim, [illegible] greges v[illegible] os, tum armenta veſtra. Hebr. [illegible] greges veſtro[illegible] armen[illegible] ſtra. Loquuti eſtis] Peri[illegible] ſup. 10. 26. Ut benedicat [illegible] Et benedicite. Heb. Et benedicetis Mihi] He[illegible] me [illegible] optate mihi benedictionem Dei, hoc eſt, benefi[illegible] Dei, ut ſol[illegible] beret à præſente plaga.

33 Etiam] Malim, Porrò. Hebr. Et [illegible] vehementer

inſtabant apud populum] *Heb.* Et invaluit Ægyptus contra populum. *Ægyptum pro Ægyptiis, per metonymiam* [illegible] *Invaluit autem, id eſt magno numero ſe congregarunt ad urgendum populum Iſraeliticum ut exiret.* Eo [illegible] *Refertur ad nomen populi per* [illegible]*ſin: quam vulgò ſyntheſin dicunt.* E ſua regione *Senſu expreſſo Hebr.* מִן־הָאָרֶץ *min-haáretz. Græcè* [illegible] *Germ.* aus dem Land. Dicebant] *Scilicet apud ſe, id eſt, cogitabant.* [illegible] mortui ſumus] *Heb.* mortui *ſumus. Enallage temporis*

34 Ipſe] *Pro articulo.* Populu[s] [illegible] [Iſrae]*liticus.* [illegible] [fer]mentatam] *Hebr. quum* nond[um] [illegible] [fer]mentare[tur] [illegible] *ſeu* fermentata eſſet. טֶרֶם *terem, pro* בְּטֶרֶם *betere*[m]. *Ellipſis præpoſitionis* ב *beth: quæ exprimitur Geneſ.37.v.18.* M[a]ctris ſuis ſuper hum[e]rum ſuum *quiſque* circum[l]igatis [a]d veſtes ſuas] *Hebr.* Mactræ eorum ligatæ *erant* veſtibus eorum ſuper humerum eorum.

35 Autem] *Heb.* Et. *Copulativum pro tranſitivo.* Edictum] *Heb.* verbum. *Synecdoche generis.* [illegible] *Heb.* Et. *Copulativa pro declarativa.* Inſtrume[n]t[a] [illegible]] *Ornamenta, ad ornandum ſcilicet corpus in feſto* [illegible] *d. generis.* Arg[enti] [illegible] *Hi*[c] *au*[ri]. *Sic mo*[x] [illegible] *argenti. Genitiv*[us] *materiæ*

36 Reddiderat gratioſum populum [illegible]] *Heb.* de[d]erat [illegible] tiam popul[i] in oculis Ægyptiorum. *Id eſt,* [illegible] *tiam ſeu favorem Ægyptiorum.* Adeò ut ded[er]int eis pe[tenti]bus] *Vel,* Adeò ut *illa* [c]ommoda eis dederint. *Hebr.* וַיַּשְׁאִלוּם *vajaſcheilum* *Pro,* וַיַּשְׁאִילוּ לָהֶם *vajaſcheilu lahem.* [illegible] *præpoſitionis* לְ. *Ad verb.* Et rem pet[i]tam dederunt eis. *hoc eſt, uſui dederunt eam, ſed inſtrumentum illa quo petiverant Sic 1.Sam.1. v.ult. Hanna de Samuele filio ait,* הִשְׁאִלְתִּיהוּ לַיהוָה *hiſcheiltihu lajehovah.* [illegible] *tuum dedi eum Jeh*[ov]*æ, ho*[c eſt] [illegible] *de, uſibus ejus conſecravi.* Ita] *Heb* Et. *Copulativa notas c*[onc]*luſionem.* Spoliaverunt Ægyptio[s] [illegible] *ſicut promiſerat Deus Mo*[ſi] *ſupra 3. v. 23. & diu antè Abrahamo, Geneſ. 15.* [illegible] *14. F.*

37 Rahmeſeſo] *De quo Geneſ. 47. v. 11.* Succothas *Prolepſis ſeu anticipatio hiſtorica, quia tunc quum Iſraelitæ* [illegible] *locus ille nomen iſtud* [illegible] *dum habuit. quippe quod inde, tus demum ſit ex eo quod ibi* [illegible] *profectionis* [illegible] *fuit: quod ſcil. ibi ceperint* [illegible] *tuguriolis ſeu* [illegible] *bus qua ut Fr. Junius annotat] Latini* [illegible] *& nun*[c] [illegible] *cant, vulgus tabernacula. Confer Levit 23.* [illegible] *43. Sunt autem hæ Succotha diverſa ab illis ubi habitare cœpit Jac*[o]*b quum* [illegible] *rediiſſet ex Meſopotamia, de quibus Geneſ* [illegible] *v. 17.* Ad ſexcenta millia &c] *Ut Jacobo promiſerat Deus Geneſ 46. v. 3. & narratur ſupra 1 v. 12. F.*

38 Miſcellanea turba] *Diverſarum gentium, quæ miraculis territa, ſ*[e] *Iſraelitis adjunxerant: de qua etiam Num. 11. v 4. F Heb.* [mix]*tura. Metonymia adjuncti.*

39 Tunc] *Quum perveniſſent Succothas, verſ 37. F. Heb.* Et. Coxerunt e maſſa illa placentas] *Heb.* coxerunt maſſam [illegible] in placentas. *hoc eſt ita ut inde fierent placenta. Ellipſis præpoſitionis* לְ *in hoc verbo uſitata. Porro verbum* אָפָה *quod hic redditum eſt verbo coquendi ſignificat propriem furno coquere, Germanicè* backen: *unde* אוֹפֶה *ophéh, piſtor,* ein Becker. *Et nomen* תַּנּוּר *thannur, id eſt, furnus.* [illegible] *ſuperfluo ad majorem perſpicuitatem nomine verbali adjunctum reperitur Levit. 2. v. 4. Quum offeres* [illegible] *nem muneris, cocturam furni, id eſt, aliquid in furno coctum.* Extulerant] *Suprà v 34.* Azymas] *Infermentatas, fermenti expertes.* Quum nondum fermentat[a e]ſſet] *Vel, quia non erat fermentata.* Viaticum] *Heb.* צֵדָה *zedah. Sic vocant Hebræi* [illegible] *quæ ſumitur ubi iis qui iter facturi ſunt, ut in via habeant quod edant* [illegible] *autem propriè ſignificat aliquid venando captum, a* [ve]*rbo* צוּד *zud, id eſt, venari.* Comparaverant] *Seu apparaverant. Heb.* fecerant *Synecd. generis.*

40 Incolatus] *Habitatio.* Commorati ſunt] [illegible] *habitaverunt.* Quadringentorum triginta annorum] [illegible] *annis ſint* [com]*putandi, expoſui ad Geneſ. 15. v.* [illegible] *Eo ſtudioſum lectorem remitto.*

41 Fuit] *Factum eſt, evenit.* Exactis quadringe[n]tis triginta annis] *Heb. à fine triginta annorum & quadringentorum annorum.* Fuit inquam] *Heb.* Et f[ui]t. *Copulativa* [illegible] *epanalepſi.* Eodem ipſo die] *Heb* [i]n oſſe o[mnium] iſtin[s.] Exercitus Jehovæ] *Id eſt, Iſraelitæ, populus Jehovæ in exercitus diſtributi.*

42 Nox plurimùm obſervanda] *Heb.* no[x ob]ſervati[o]nu[m] *Genitiv*[us] [illegible] *adjuncti. Item numer*[us] *pluralis notat ſuperlativum. Id eſt ſtudioſiſſimè obſervanda a filiis Iſrael.* Jeh[ov]æ] *Id eſt* [ad] *honorem Jehovæ: nempe per gratiarum actionem* [illegible] [illegible] *ab Ægypto,* [illegible] *agni paſchalis* [illegible] [qu]a eduxit] *Vel,* quum eduxit. *Heb.* ſecundum educendum [illegible] Plurimùm obſ[erv]anda] *Heb. nox* obſervationum. Sum[mè] [illegible] *erum.*

[illegible] Quam [illegible] Et Ipſius [illegible] *artem* [illegible] Statutum

p[a]ſchatis] *id eſt, ſtatutum de ritu edendi* [illegible], *hoc eſt, agnum* [illegible] *edum qui eſt monimentum tranſitus ſive tranſilitionis angeli tunc ſectoris in Ægypto. Vide ſupra v. 1* [illegible] *& 12. Genitivus* [illegible] Nullus alienigena vescitor ill[o] *Heb.* Omnis filius [alienigenæ] [illegible] non com[edi]t in eo. *Hoc autem intelligendum eſt cum exceptione, niſi fuerit circumciſus. ut patet ex v. 44. & 48. Præpoſitio* בְּ [illegible] *valet Ex vel De, & notat partem.*

44 O[m]nis ſer[vus]] *Malim,* Verumtamen omnis ſervus *Additur enim hic exceptio præcedenti præcepti.* Emptus pecunia *Heb.* [illegible] *Gen. 17.* [illegible] [ut]*i congenitus efficiatur.* [illegible] eum, [illegible] eum, [illegible] *& conſentientem in religionem Iſraelitarum.*

45 Inquilinus] [illegible] [illegible] *dum de*[illegible]

46 In [ea]dem domo] *He*[b.] in dom[o] [illegible] *Intell* [illegible] [illegible] *Con*[fr]*igat* [illegible] *Confer* [illegible]

[illegible]

48 [illegible] *Heb* [illegible] *dum judic*[illegible] *Jeh*[ovæ] יְהוָה. Dem[illegible]

[illegible]

49 Eſto] *Heb.* erit. Hunc *in Hebræo eſt art*[ic]*ulus.*

50 Qu[o]d fecerunt] *Heb.* Et fecerunt. [illegible] per M[oſen] & per [illegible] [illegible] at Moſ & [illegible] *Hebr* [illegible] *Latina lingua* [illegible] *præcept*[illegible] M[illegible]

[illegible] Hoc] *ſta*[illegible] *Hebræo.* Suos [illegible]

OBSER[V]A[T]IONES EX [CA]P. X[II]

EX maxima capitis parte. Qu[illegible] pa[illegible] Chriſti, ut [illegible] &c [illegible] conſiderandæ unt hu[illegible] oport [illegible]

[illegible]

[illegible] atque [illegible] ut pro nobis facti [illegible] mortem [illegible] æternam pro [illegible] vox [illegible] De[us m]eu[s, De]us meus, quare dereliquiſti me Mat[t]h. 27 [illegible] cum panibus [illegible] nos qui [illegible] Chriſtum, oportet [illegible] ac moro[illegible] 5. 7. & 8. [illegible] amaritudinem perſe[illegible] (7) Sicut [illegible] obſervatis, v. 9. & [illegible] nos [illegible] fide, [illegible] doctrinam [illegible] & [illegible] proinde oportet. Vide [illegible] & 4 [illegible] Sic [illegible] præputiatus [illegible] 43 & [illegible] Chriſti nullus infidelis particeps [illegible].

2 [Ex ver]ſ 26. & 27. Officium [illegible] divino.

3 Ex v [illegible] & ſeqq. item [illegible] in prom[illegible]

4 Ex iisdem verſibus [illegible] populum [illegible] ex tyrannide [illegible] per Chriſtum.

CAPUT XIII.

T. & J.

I A[illegible]loquutus quoq; eſt Jehova Moſchen, dicendo.

2 Conſ[illegible]a mihi omne primogenitum, quicquid aperit [illegible] ullam apud Iſraëlitas, ex hominibus & ex jumentis: [illegible] enim eſt.

II [illegible] itaq; Moſche populo, Mementote diei hujus, quo egreſ[illegible] e domo ſervorum, quòd robuſtâ manu eduxerit [illegible] ergo comeditor fermentatum.

4 H[illegible] in m[illegible]ſe Abib.

[illegible] eſt, quum introduxerit te Jehova in regio[illegible] Cnahanæ[illegible] & Emoræi, & Chivvæi, & Jebuſæi, [illegible] ma[illegible]oribus [illegible] ſe daturum tibi, terram affluentem [illegible] lle [illegible] iſtum hoc menſe.

[illegible] panes azymos: etiam die ſeptimo, [illegible] Jehova[illegible]

[illegible]duntor ſeptem illis diebus: neq; conſpicitor apud te [illegible]uam, neq; conſpicitor apud te vetus ferm[illegible]ino tuo.

8 [illegible]io tuo die illo, dicendo; Propter hoc fecit iſta J[illegible]rem ex Ægypto:

[illegible]um ad manum tuam, & in monimentum [illegible], ut ſit doctrina Jehovæ in ore tuo: quia manu forti [illegible] ex Ægypto.

[illegible] itaq; ſtatutum hoc, conſtituto tempore ſuo quot[illegible]

11 [illegible] quum introduxerit te Jehova in regionem Cena[illegible] quemadmodum juravit tibi ac majoribus tuis, dederitq; [illegible]

[illegible] emancipes quicquid aperit vulvam, Jehovæ; etiam qui[illegible] vulvam fœtus jumentorum eorum quæ tua erunt, [illegible] Jehova[illegible]

[illegible]m aſinum aperientem vulvam, parvâ pecude re[illegible] non redimes, decollabis ipſum; omnem verò primo[illegible]um ex filiis tuis redimito.

[illegible]uum interrogaverit te filius tuus in poſterum, di[illegible] vult? ut dicas ei, Robuſtâ manu eduxit nos Je[illegible], è domo ſervorum.

[illegible]quum durum ſe præbuiſſet Parho in dimittendis [illegible] Jehova omne primogenitum in terra Ægypti, [illegible] hominum, tum primogenitum jumentorum: [illegible] Jehovæ ex omni beſtia aperiente vulvam ma[illegible] primogenitum filiorum meorum redimo.

[illegible] erit pro ſigno ad manum tuam, & pro frontalibus [illegible] tuos, manu robuſtâ eduxiſſe nos Jehovam ex Æ[illegible]

III [illegible]em, quum dim[illegible]iſſet Parho populum, ut non duce[illegible] regi[illegible] Peli[illegible]thæorum, quòd propinqua eſſet: [illegible] Deus, Videndum ne pœniteat hunc populum, quum [illegible], & revertantur in Ægyptum;

[illegible]umduceret Deus populum viâ ipſâ deſerti, ad ma[illegible] militari autem ordine aſcendebant filii Jiſraëlis è terra [illegible]

[illegible] verò Moſche oſſa Joſephi ſecum: nam jurejuran[illegible] Jiſraëlis dicendo, Omnino viſitabit Deus vos, [illegible]ort[illegible] oſſa mea hinc vobiſcum.

[illegible] itaq; Succothis, caſtrametati ſunt Ethami, in fine [illegible]

[illegible]rò antecedebat eos interdiu in columna nubis, ad de[illegible] illâ, & noctu in columna ignis, ad afferendum e[illegible]entur interdiu ac noctu:

22 [illegible]lumnam illam nubis interdiu, aut columnam illam i[illegible]onſpectu ipſius populi.

P.

PRæterea alloquutus eſt Jehova Moſen, dicendo. I.

2 *a* Conſecra mihi omne primogenitum, quicquid ape- *a* Inf.22.29.
rit uterum apud Iſraëlitas, ex hominibus & ex jumentis: meum & 34.19.
enim eſt. Lev.27.26.
Num.3.13.

3 Edixit itaque Moſes populo, Mementote diei hujus, quo II. & 8.17.
egreſſi eſtis ex Ægypto, e domo ſervorum; quòd robuſtâ manu Luc 2.23.
eduxerit vos Jehova illinc: ne ergo comeditor fermentatum.

4 Hodie vos exitis, in menſe *b* Abib. *b* Inf.23.15.

5 Idcirco poſtquam introduxerit te Jehova in regionem Cananæorum, & Hitthæorum, & Amoræorum, & Hivvæorum, & Jebuſæorum, quam juravit patribus tuis ſe daturum tibi, terram fluentem lacte & melle: tum obito cultum iſtum hoc menſe.

6 Septem diebus comedito *placentas* azymas: die verò ſeptimo *agitatur* feſtum Jehovæ.

7 *Placenta* azymæ comeduntor ſeptem illis diebus: neque conſpicitor apud te fermentatum, neque conſpicitor apud te vetus fermentum in toto termino tuo.

8 Et annunciato filio tuo die illo, dicendo; Propter hoc *quod* fecit Jehova mihi, quum exirem ex Ægypto, *facio iſtud.*

9 Itaq; eſto *hoc* tibi in ſignum in manu tua, & in monimentum inter oculos tuos, ut ſit lex Jehovæ in ore tuo: quia manu robuſta eduxerit te Jehova ex Ægypto.

10 Obſervato itaque ſtatutum hoc, conſtituto tempore ſuo quotannis.

11 Præterea poſteaquam introduxerit te Jehova in regionem Cananæorum; quemadmodum juravit tibi ac patribus tuis; dederitque eam tibi:

12 Tum *c* emancipato Jehovæ quicquid aperit uterum; *c* Inf.22.20.
etiam quicquid aperuerit *uterum* ex fœtibus jumentorum quæ & 34.19. Le-
habueris, illos quidem qui fuerint maſculi, Jehovæ *emancipato.* vit 27.26.

13 Sed omnem aſinum aperientem *uterum*, parvâ pecude Num.8.17.
redimito; quòd ſi non redimes, decollato ipſum, omne verò pri- Ezech.44.
mogenitum hominis ex filiis tuis redimito. v.30.

14 Quumque interrogaverit te filius tuus in poſterum, dicendo, Quid hoc *eſt?* dicito ei, Robuſtâ manu eduxit nos Jehova ex Ægypto, è domo ſervorum.

15 Quum enim durum reddidiſſet *cor ſuum* Pharao ad dimittendum nos, occidit Jehova omne primogenitum in terra Ægypti, tum primogenitum hominum, tum primogenitum jumentorum: idcirco ego macto Jehovæ ex omni *beſtia* aperiente uterum maſculos, omne verò primogenitum filiorum meorum redimo.

16 Atque hoc erit pro ſigno in manu tua, & pro frontalibus inter oculos tuos, manu robuſta eduxiſſe nos Jehovam ex Ægypto.

17 Porrò, quum dimiſiſſet Pharao populum, non duxit eos III.
Deus via regionis Philiſchthæorum, quamvis propinqua eſſet: dicebat enim Deus; *Videndum* ne pœniteat populum, quum viderint bellum, & revertantur in Ægyptum;

18 Itaque circumduxit Deus populum viâ deſerti, *juxta* mare algoſum: militari autem ordine aſcendebant filii Iſraëlis è terra Ægypti.

19 Acceperat verò Moſes oſſa Joſephi ſecum: nam jurejurando obſtrinxerat filios Iſraëlis dicendo, Omnino *d* viſitabit *d* Gen.50.25.
Deus vos, itaque deportatote oſſa mea hinc vobiſcum. Joſ.24.32.

20 Profecti itaque *e* Succothis, caſtra metati ſunt Ethami, *e* Num.33.6.
in fine deſerti.

21 Jehova verò *f* antecedebat eos interdiu in columna nu- *f* Inf.40.38.
bis, ad deducendum eos *per* viam; & noctu in columna ignis, Num.14.14.
ad afferendum eis lucem, ut progrederentur interdiu ac noctu: Deut.1.33.

22 Non amovit columnam illam nubis interdiu, aut colu- Neh.9.v 12.
mnam illam ignis noctu; à conſpectu populi. & 19. Pſal.
78 v 14. & 105. v.39. 1.Cor.10.1.

ANALYSIS CAP. XIII.

TRia hic [illegible]
1 Manda[illegible] ad Moſen de primogenitis conſe[illegible]c[illegible]andi[illegible].
[illegible] poſitio Mo[illegible] populum: qua & mandatum de [illegible] mandatum de conſecratione pri[illegible] populo propoſuit. v.3. & ſeqq.
[illegible] ex pervenerint ad ſecundam ſtationem.
[illegible]
3 [illegible]um de primogenitis
[illegible]nitis conſecrandis.
1 [illegible]bitione.
[illegible] à cauſa procreante, videlicet jure domi[illegible] is cauſa fuit, quòd Deus illa conſerva[illegible] Ægypto, ne occiderentur cum primogenitis [illegible]: ut declaratur inf. v.15.
[illegible]tio mandati utriuſq;
[illegible] mandati, vid. de feſto azymorum, illuſtra*tur quinq; modis:* videlicet ex adjuncta temporis ſpecie, ſubjecto loco, adjunctâ temporis duratione, adjuncto dierum feſti diſcrimine, & causâ finali.

1 Tempus quo feſtum ſit inchoandum, indicatur v.3. & 4. nempe dies quo egreſſi ſunt Iſraëlitæ ex Ægypto: qui fuit decimusquintus menſis Abib, ut percipitur ex collatione v.6. & 8. & 29. & 42. cap. præcedentis.
2 Subjectus locus ubi feſtum ſit celebrandum, indicatur v.5. nempe terra Chanaan.
3 Adjuncta temporis duratio indicatur v.6. & 7. nempe ſeptiduum.
4 Diſcrimen dierum indicatur in fine v.6. nempe ut dies ſeptimus habeatur ſolennis. Confer ſup. cap. 12. v.16.
5 Cauſa finalis indicatur v.8. & 9. nempe gratiarum actio pro eductione ex Ægypto.

Altera propoſitio quæ eſt de conſecratione primogenitorum, tria principalia membra continet : mandatum, exceptionem, & expoſitionem cauſæ finalis.

Q

1 Mandatum proponitur v.1. Cujus ſententia eſt, Omne primogenitum maſculum Deo eſſe conſecrandum, id eſt ſacrificandum.

2 Exceptio additur v.13: eaq; gemina: una de beſtiis ineptis ad ſacrificium, altera de hominibus. De quorum illis præcipitur, ut aut redimatur unaquæque parvâ pecude, puta agno vel hœdo: aut decolletur. Ubi obſervandum, ſub nomine aſini per ſynecdochen ſpeciei notari omnem beſtiam ſacrificio ineptam. De hominibus verò præcipitur, ut redimantur pecuniâ, de qua vide Num.18.16.

3 Cauſa finalis exponitur v.14.15.& 16. nempe ut Deo gratiæ agantur pro primogenitorum in Ægypto conſervatione, atq; adeò pro eductione ipſorum omnium ex Ægypto, quæ eâdem operâ contigerat.

II. Profectio ad ſtationem ſecundam.

Quatuor hîc narrantur.

1 Locus ſubjectus ſeu via per quam Iſraelitæ à Deo ducti ſunt. & illius rei cauſa, v.17. & 18.

2 Adjunctum adhærens, videl. onus quoddam quod ſecum deportabant, nempe oſſa Joſephi: & illius rei cauſa, verſ.19.

3 Termini itineris, v.20.

4 Inſtrumenta ductionis, v.21. & 22.

SCHOLIA IN CAP. XIII.

v.2 CONſecra] *Mandato videlicet id eſt, jubeto mihi conſecrari, & meis ore deinceps pronuntiato, v.11.& ſeqq. F. Metonymia ſubjecti.* Quicquid aperit vulvam ullam] *Epexegeſis, ad declarandum nomen* בְּכוֹר *bechor, quo ſignificatur primogenitum. Heb.* aperturam omnis vulvæ, ſeu uteri. *Metonymia effecti: apertura, pro eo quod facit aperturam.* Aperit] *Scil. primo, nempe in primo partu, idq; erumpendo: quemadmodum è ſtagno erumpunt aquæ, obice ſeu cataracto aperto. de qua quidem apertione loquens Salomon hoc ipſum verbum (*פֹּטֵר*) uſurpavit, Prov.17 v.14. ubi ait,* Aperit aquas, *qui eſt* caput contentionis *Synecdoche generis.* Apud Iſraelitas] *Heb.* in filiis Jiſraelis. Ex hominibus & ex jumentis] *Heb.* in homine & in jumento. Meum enim eſt] *Cauſam vide infr. v.15.*

3 Mementote] *Heb.* Meminiſſe, *ſeu,* recordari. *Infinitivus pro imperativo.* E domo ſervorum] *Id eſt, ergaſtulo, ſive loco ſervili. ſuprà 12. v.29. Cui Ægyptus comparatur, quòd in ea Iſraelitæ durâ ſervitute exercebantur, ut ſervi in ergaſtulis ſolent. ſuprà 1. v.14. F. Periphraſis metaphorica.* Robuſta manu] *Heb.* in robore manus. Ne ergo] *Heb.* Et non. *Copulativa pro illativa.*

4 Abib] *id eſt, calamus cum ſpica: nam ibi hordeum jam ſpicas afferre ſolet. Vide Levit.23.v.10 & 15. F.*

5 Ideirco futurum eſt &c. *Clariùs ſic:* Idcirco poſtquam introduxerit te Jehova &c. tum obito cultum iſtum hoc menſe] *Heb.* Et fiet poſtquam introduxerit te Jehova &c. & coles cultum hunc. Cenahanæi] *Id eſt, Cenahanæorum. Sic deinceps. Enallage numeri, vel ſynecdoche membri. Eſt autem litera C in iſto nomine legenda ut K.* Et Jebuſæi] *Et aliorum, qui annumerantur Geneſ.15. verſib. tribus ultimis. Synecd. membri.* Majoribus] *Heb.* patribus. *Id eſt, progenitoribus. Synecdoche generis, ſi diſtinguatur pater in illum qui genuit immediatè, & illum qui mediantibus aliis.* Affluentem lacte & melle] *Id eſt, abundantem cibis ſuaviſſimis. Synecdoche ſpeciei, & metaphora hyperbolica.* Ut] *Hæc conjunctio pendet à verbo,* Futurum eſt, *in principio verſus.* Ut obeas cultum] *Heb.* Et coles cultum. *Sicut Latini dicunt, Servire ſervitutem: & Græci, χαίρειν χαρὰν.* Cultum] *Religionem, exercitium ſacrum.* Hunc] *Qui præcipitur in ſequentibus.*

6 Septem diebus] *Heb.* hebdomade dierum. Comedito] *Heb.* comedes. Panes] *Pro,* panes, *ſupplendum,* placentas. *Vide ſuprà ad 12. verſ.8.* Etiam die ſeptimo, die feſto Jehovæ] *Verte:* Die verò ſeptimo *agitator* feſtum Jehovæ. *Altera verſio tantùm logicam continet: & innuit unicum dicm feſtum; quum tamen fuerint duo, videlicet primus & ſeptimus, hoc eſt, ultimus. Vide ſuprà 12.v.16.* Jehovæ] *Dativo caſu.* [illegible] *In honorem Jehovæ.*

7 Panes] Placentæ. Termino] *Regione. Metonymia adjuncti, vel ſynecdoche membri.*

8 Annuntiabis] *Annuntiato. Heb.* indicabis. Filio tuo] *Filiis tuis & [illegible] tuis. Synecdoche duplex una membri, altera ſpeciei.* Propter hoc] [illegible] Jehova mihi [illegible] *Verto ſic:* Propter hoc, quod fecit Jehova mihi. Propter hoc, *ſubaudi,* facio hoc. *celebro hoc feſtum. Confer ſup. cap.12.v 26.& 27.*

9 Ut] *Verto,* Itaque eſto. *Heb.* Et erit. *Subaudi,* hoc, *nempe hic cultus* [illegible] *ritus edendi paſchatis.* Signum] [illegible] *memoriale ut declaratur membro ſequente.* Ad] *Heb.* ſuper. *quod puto extimendum, vel certè dicendum e* [illegible] *conſuetudine Latinorum,* In manu tua. *Continetur enim* [illegible] *verb* [illegible] *periphraſis certi ſigni memorialis: quale eſt,* [illegible] *annulum* [illegible] *digito* [illegible] *nomen* [illegible] *memoriam revocan-* [illegible] *manus* [illegible] *Ad quem* [illegible] *manibus* [illegible] *Do-* [illegible] *Legem. Sed vocabulum* [illegible] *illud in genere* [illegible]

10 Obſervabis] [illegible]*ervato.* Conſtituto tempore ſuo. *Heb.* Secundum ſtatum tempus ipſius. Quotannis] *Heb.* à dieb. ad dies.

11 Item erit &c.] *Duos verſus ſequentes ſic velim reddi:* Præterea poſteaquam introduxerit te Jehova &c. Tum emancipato &c. *Heb.* Et fiet, poſteaquam introduxerit te Jehova &c. Et tranſire facies &c. Cenahanæi] *Id eſt, Cenahanæorum & reliquorum illic numeratorum populorum in terra promiſſa. Synecdoche membri gemina.*

12 Emancipes] *Heb.* facias ut tranſeat. *Numerum è tua poteſtate, ut deinceps Domini ſit. F.* Quicquid aperit vulvam] *Heb.* omnem aperturam vulvæ. *Vide ſuprà ad v.2.* Jehovæ] *Dativus pendens à verbo,* emancipes. Etiam quicunque &c. *Puto ſic vertendum:* Etiam quicquid aperiens vulvam ex fœtibus jumentorum quæ habueris, illos quidem qui fuerint maſculi, Jehovæ *emancipato. Heb.* Et omnem aperturam fœtus jumenti, quod erit tibi, ipſos maſculos, Jehovæ. *Hoc membrum præcedenti ſubjicitur declarandi & amplificandi causâ: ne quis illud intelligat de ſolis hominibus.*

13 Omnem aſinum aperientem [vulvam] *Heb.* omnem aperturam aſini. *Hypallage.* Aſinum] *Id eſt, quodvis jumentum ineptum ſacrificiis, per analogiam. Hanc autem ſpeciem nominat, quia major ejus quàm aliorum copia illis regionibus erat* [illegible] *F. Confer Num.18.15.* Parva pecude] שֶׂה *ſeſeh Id eſt, agno vel hœdo. Vide ſuprà 12.3.* Decollabis] *Malim,* decollato. *Ne ſcil. quod Domini eſt, adhibeatur ad profanos uſus F. Verùm Heb.* עָרַף *hharaph propriè ſignificat, cervicem incidere ſeu diſſecare: inde enim derivatur nomen* עֹרֶף *hhoreph, quod cervicem ſignificat.* Omnem] *Malim,* omne. Primogenitum humanum] *Heb.* primogenitum hominis *hoc eſt, quod fuerit homo.* Ex] *Heb.* In. Redimito] *Quando & quanti, docetur Num.18.16 F.*

14 Ubique &c.] *Malim ſic.* Quumque interrogaverit te &c. dicito ei &c. *Heb.* Et dices ei. In poſterum] *Heb.* cras. *Synecdoche membri.* Sibi vult] *Senſu bene expreſſo. Sed ſimpliciter eſt ſupplere verbum eſt: & exponi ſic.* Cujus rei ſignum hoc eſt *Ut ſit metonymia ſubjecti in pronomine* Quid. *Sic ſuprà 12 v.26.* Robuſta manu] *Heb.* in robore manus. Domo ſervorum] *Vide ſup. ad v.3.*

15 Fuit enim] *Malim,* Factum eſt enim. *vel,* accidit enim. *Simpliciùs verò & planius ſic:* Quum enim durum ſe præbuiſſet Pharao in dimittendis nobis, occidit Jehova &c. *Heb.* Et factum eſt &c. & occidit &c. Tum primogenitum hominum, tum primogenitum jumentorum] *Heb.* à primogenito hominis (*ſcilicet incipiendo & ſcil. pergendo*) uſque ad primogenitum jumenti. Macto] *Vel, ſacrifico* Jehovæ] *In honorem Jehovæ.* Ex omni *beſtia* aperiente vulvam] *Heb.* omnem aperturam vulvæ. *Ellipſis præpoſitionis* מִן.

16 Quod] *Vel,* Atque *hoc.* Pro ſigno] *Sive,* [illegible] *ut ſuprà v.9.* Ad] Super. *Vide ibid.* Manu robuſta [illegible] *Heb.* quòd in robore manus eduxit. *Poteſt etiam verti,* Quia manu &c. *ut ſup. v.9.*

1[7] Fuit autem] *Malim,* Factum eſt autem *Vel potiùs ſic:* Porrò quum dimiſiſſet Pharao populum, non duxit eos Deus &c. *Heb.* Et factum eſt &c. & non duxit &c. Peliſchthæorum] *Vulgò Philiſtæi dicuntur, item Palæſtini.* Quòd] *Malim,* quam. *is.* Propinqua] *Profectionem ex Ægypto in terram Chanaan.* Dicebat] *Apud ſeſe. id eſt, cogitabat.* Videndum] *Ellipſis, qualis Geneſ.3.v.22.* Pœniteat] *Exitus ſui ex Ægypto.* Viderint] *Experti fuerint. Synecdoche membri.* Bellum] *Quod Philiſtæi illaturi ipſis eſſent, non dantes tranſitum.*

18 Sed circumduceret] *Malim,* Itaque circumduxit. Deſerti] *Nempe Ethamini appellatur infrà v.20. & Num.33.8. F. Synecdoche generis.* Ad mare algoſum] *De quo ſup.10.19. Nam ſi rectà ſuiſſent profecti, ad mare potiùs mediterraneum, quam ad rubrum declinaſſent. F. Heb.* mare algæ. *Genitivus adjuncti.* Militari ordine] *Heb.* quinti. *Nam plerumq; quini procedebant milites. Catachreſis. F. Eſt autem ſynecdoche ſpeciei.*

19 Oſſa Joſephi] *Et reliquorum patriarcharum, ut docet Stephanus Act.7.16. Horum verò nominatim meminit propter juramentum illud quo obſtricti fuerant F. Vide Gen.ult.v.penult.* Jurejurando obſtrinxerat] *Heb.* adjurando adjuraverat. Omnino viſitabit] *Heb.* viſitando viſitabit. Adjuro ut tunc deportetis] *Malim ſimpliciter* Itaque deportatote. *Heb.* Et deportabitis. *vel ad verb.* aſcendere facietis. *Quæ propria verbi ſignificatio hîc quadrat quum Ægyptus reſpectu terræ Chanaan ſita ſit loco depreſſiore, quippe meridiem verſus.*

2[0] Succothis] *Confer ſup.12.37.* Ethami] *Qui locus nomen deſerto dedit: quod eò uſq; etiam protendatur quò Iſraelitæ fecerunt iter à trajectu maris. Num.33.8. F.*

2[1] Jehova] *Chriſtus: qui & angelus Dei vocatur inf.14.v.19. Vide 1.Cor.10 F. Synecd. generis, quia nomen commune tribus perſonis intelligitur propriè de una.* In columna] [illegible] *per columnam: videl. tanquam ſymbolum præſentiæ ſingularis Dei.* Columna nubis] *Utrumq; columnæ commune erat ut populo dux itineris eſſet; peculiare autem columnæ nubis, ut ab æſtu & cæli injuria protegeret, Pſal.105.39. alterius verò, quod hîc deſcribitur. F.* Via illa] *Malim ſimpliciter, per* viam. *ſive,* in via. *ἐν τῇ ὁδῷ, ſive διὰ τῆς ὁδοῦ. Itaut ad totam viam referatur.*

OBSER-

OBSERVATIONES EX CAP. XIII.

Conſecratio fidelium. E[illegible] 2. & 12.13.14.15.16. Sicut olim primogenitos Iſraëlitarum conſecrari oportuit Deo, propterea quòd eorum prim[illegible] in Ægypto tutatus eſſet contra angelum interfectorem: [illegible] hic omnes fideles conſecrare ſe debent Deo, propterea [illegible] eos tuetur contra æternam damnationem, in quam eos [illegible] ſolus præcipitare conatur.

Cœna Domini. 2 Ex v.3. & ſeqq. uſque ad 11. Sicut Iſraelitas per ſolennem eſum agni Paſchalis in memoriam revocare ſibi oportuit beneficium redemtionis corporalis è ſervitute Ægyptiaca, proq; illo gratias Deo agere: nec non pro beneficio redemtionis ſpiritualis e ſervitute Diaboli per Chriſtum ſuo tempore peragendæ: Sic hodie Chriſtianos per celebrationem cœnæ Dominicæ (quæ agno paſchali ſucceſſit) in memoriam revocare ſibi oportet redemtionem a poteſtate Diaboli, per Chriſtum perfectam in cruce, proq; hac gratias Deo ſolennes agere. Vide 1. Cor 11. v.26.

3 Ex v.17. & 18. Deus habita ratione noſtræ infirmitatis, parcit nobis, ne nobis adhuc in fide infirmis immittat tentationem aliquam graviorem. Quòd ſi autem immittat, evidentibus [illegible] præſentiæ ſuæ nos erigit & in fide confirmat, potenterque tuetur. *Gubernatio Dei.*

4 Ex v.19. In Ioſepho, mandante fratribus, ut oſſa ſua aliquando ſecum deportent in terram Chanaan: proponitur illuſtre exemplum fidei quatenus voluit ſepeliri in typo vitæ æternæ. Quod ipſum ante eum fecerat Jacob, pater ejus, Geneſ.49. verſ.29. *Fides*

CAPUT XIV.

T. & J.

1. A*Lloquutus autem eſt Jehova Moſchen, dicendo,*

2 *A*[illegible]*quere filios Jiſraelis, ut divertant, & caſtra metentur ante fau*[illegible] *m*[illegible]*ntium Chirotharum, inter Migdolum & inter mare: ante Bahaltzephonem, è regione ejus caſtra metamini ad mare.*

3 *Dicet autem Parho de filiis Jiſraelis, Perplexi* ſunt *iſti in hac regione con*[illegible]*luſit eos deſertum illud.*

4 *Et obfirmabo cor Parhonis, ut perſequatur eos, quò glorificer in Par*[illegible] *& in omnibus copiis ejus, experianturq; Ægypti me eſſe Jehovam, & f*[illegible]*erunt ita.*

[illegible] *Nam quum nunciatum eſſet Regi Ægypti fugere populum hunc, mutatus eſt animus Parhonis & ſervorum ejus erga populum hunc, adeò ut dicerent, Quid hoc* eſt quod *fecimus quòd dimiſimus Jiſraelitas ne ſervirent nobis?*

6 *Junxit itaque currum ſuum, & populum ſuum aſſumſit ſecum,*

7 *Aſſumſit ſexcentos currus delectis* militis, *& omnes currus Ægypti quibus omnibus præerant duces.*

8 [illegible]*firmaverat enim Jehova cor Parhonis Regis Ægypti, ut perſequeretur filios Jiſraelis, quum filii Jiſraelis procederent ſublatâ ma*[illegible]*u.*

[illegible] *Ita* [illegible]*erſequentes eos Ægyptii, aſſequuti ſunt eos caſtra haben*[illegible] [illegible] *omnes equites curruum Parhonis, & equites ejus, & copia*[illegible] *ad fauces* montium *Chirotharum, ante Bahaltzephonem.*

[illegible] *Et admovit* caſtra *Parho: ſublatis verò filii Jiſraelis oculis ſuis* [illegible] *pi*[illegible]*ientes, ecce autem Ægyptium profectum poſt ipſos, timuerunt valde & clamaverunt filii Jiſraelis ad Jehovam.*

11 *Dixeruntq; Moſchi, An propterea quòd nulla prorſus* ſint *ſepulcra in Ægypto, abduxiſti nos ut moreremur in hoc deſerto? quid hoc* eſt [illegible] *eciſti nobis, educendo nos ex Ægypto?*

12 *An non hic ille ſermo* eſt, *quo alloquebamur te in Ægypto, dicendo. Deſi*[illegible]*e à nobis, ut ſerviamus Ægyptiis? nam melius fuiſſet nobis ſerv*[illegible]*e Ægyptiis, quam nos mori in hoc deſerto.*

13 *Ed*[illegible] *autem Moſche ipſi populo, Ne timeatis; conſiſtite & ſpectate* [illegible]*alutem Jehovæ, quam edet vobis hodie, nam quos vid*[illegible] *Ægypt*[illegible] *hodie, non pergetis videre eos poſthac uſq; in ſeculum.*

14 *Jehova* [illegible]*ugnabit pro vobis, vos ergo quieſcite.*

[illegible] *Dixit ver*[illegible] *Jehova Moſche, Quid clamas ad me? alloquere filios* [illegible]*aelis, ut proficiſcantur.*

[illegible] *tu attolle baculum tuum, & extenſâ manu tuâ verſus ipſum mar*[illegible] *ipſum ut ingrediantur filii Jiſraelis per medium mare* [illegible] *arida.*

17 [illegible] *autem, ecce ego obfirmo cor Ægyptiorum ut ingrediantur* [illegible] *& glorificabor in Parhone, & in omnibus copiis e*[illegible] [illegible] *us, & in equitibus ejus.*

18 *Et experientur Ægyptii, me eſſe Jehovam quum glorificabor in Parhone, in curribus ejus, & in equitibus ejus.*

19 *Tum prof*[illegible] *in Angelus ipſe Dei, qui antecedebat caſtra Jiſraelitarum, ivit a tergo eorum & profecta columna illa nubis à conſpectu eorum ſtabat à tergo eorum.*

20 *Procedenſq; inter caſtra Ægyptiorum, & caſtra Jiſraelitarum, illis quidem fuit tenebra nu*[illegible] *illa,* his *vero illuſtravit no*[illegible] [illegible] *: adeò ut non appropinquaverit alter ad alterum totâ illa* [illegible]

2[illegible] [illegible] *autem extendiſſet Moſche manum ſuam verſus illud mare* [illegible] *Jehova mare ipſum Euro vehemente totâ illâ nocte, redegit mar*[illegible] *in ſicc*[illegible] *& diffidit ſe aqua illius.*

22 *Sic* [illegible] *ediebant* [illegible] *Jiſraelis in medio maris per ipſam aridam, quum aqua eſſent eis murus à dextera eorum & à ſiniſtra earum.*

23 *Perſequentes quoq; Ægyptii procedebant poſt eos, totus equitatus Parhonis, currus ejus, & equites ejus, in medium illius maris.*

24 *Fuit autem in vigilia matutina, quum proſpectaret Jehova ad caſtra Ægypti in columna ignis & nubis, ut funderet caſtra Ægyptiorum.*

P.

A Lloquutus autem eſt Jehova Moſen, dicendo, 1.

2 Alloquere filios Iſraëlis, ut divertant, & caſtra metentur ante fauces *montium* Hirotharum, inter Migdolum & mare: ante Bahaltſephonem, è regione ejus caſtra metamini juxta mare.

3 Dicet autem Pharao de filiis Iſraëlis, Perplexi *ſunt* iſti in hac regione, concluſit eos deſertum illud.

4 Et obfirmabo cor Pharaonis, ut perſequatur eos; quò glorificer in Pharaone & in omnibus copiis ejus, experianturq; Ægyptii me eſſe Jehovam: & fecerunt ita.

5 Quum igitur nunciatum fuit regi Ægypti fugere populum, mutatum eſt cor Pharaonis & ſervorum ejus erga populum, adeò ut dicerent, Quare hoc fecimus? quòd dimiſimus Iſraëlitas ne ſervirent nobis?

6 Junxit itaque currum ſuum, & populum ſuum aſſumſit ſecum.

7 Aſſumſit autem ſexcentos currus ſelectos, & omnes currus Ægypti: quibus omnibus præerant duces.

8 Obfirmaverat enim Jehova cor Pharaonis regis Ægypti, ut perſequeretur filios Iſraëlis: filii autem Iſraëlis exiverant *a* ſublatâ manu. *a* Num 33.3.

9 Ita *b* perſequentes eos Ægyptii, aſſequuti ſunt eos caſtra habentes apud mare, omnes equites curruum Pharaonis, & equites ejus, denique copiæ ejus: ad fauces *montium* Hirotharum, ante Bahalſephonem. *b* Joſ 24.6.

10 Quumque Pharao *exercitum ſuum* propius adduxiſſet, ſuſtulerunt filii Iſraëlis oculos ſuos; & ecce Ægyptii proficiſcebantur poſt ipſos, itaque extimuerunt filii Iſraëlis valde & clamaverunt ad Jehovam.

11 Dixeruntque Moſi, An propterea quòd nulla prorſus *ſint* ſepulchra in Ægypto, abduxiſti nos ut moreremur in hoc deſerto? Quare hoc feciſti nobis, educendo nos ex Ægypto?

12 An non hic ille ſermo *eſt*, quo alloquebamur te in Ægypto, dicendo, Deſiſte a nobis, ut ſerviamus Ægyptiis? nam melius fuiſſet nobis ſervire Ægyptiis, quam nos mori in hoc deſerto.

13 Dixit autem Moſes populo, Ne timetote, conſiſtite & ſpectate ſalutem Jehovæ, quam effecturus eſt vobis hodie, nam quemadmodum vidiſtis Ægyptios hodie, non pergetis videre eos poſthac uſque in ſeculum.

14 Jehova pugnabit pro vobis, vos verò quieſcetis.

15 Tum dixit Jehova Moſi, Quid clamas ad me? alloquere filios Iſraëlis, ut proficiſcantur.

16 Tu verò attolle baculum tuum, & extenſâ manu tuâ verſus mare, finde ipſum, ut ingrediantur filii Iſraëlis in mare, in aridam.

17 Ad me verò quod attinet, ecce ego obfirmabo cor Ægyptiorum ut ingrediantur poſt illos, & glorificabor in Pharaone, & in omnibus copiis ejus, in curribus ejus, & in equitibus ejus.

18 Et experientur Ægyptii, me eſſe Jehovam: quum glorificatus fuero in Pharaone, in curribus ejus, & in equitibus ejus.

19 Tum profectus angelus Dei, qui antecedebat caſtra Iſraëlitarum, ivit poſt eos: itemque profecta columna illa nubis a conſpectu eorum, ſtabat a tergo eorum.

20 Et introgreſſa eſt inter caſtra Ægyptiorum, & caſtra Iſraëlitarum, Ita fuit ſimul nubes *c* & tenebræ: ac his quidem illuſtravit noctem: illi verò non appropinquaverunt ad iſtos totâ illa nocte. *c* Joſ 24.7.

21 Quum autem extendiſſet Moſes manum ſuam verſus mare, abigens Jehova mare Euro vehemente totâ illâ nocte, redegit ipſum in ſiccum: *d* quum diffidiſſet ſe aqua illius. *d* Joſ 4.23. Pſal.78.13. & 106.9 & 114 3.

22 Sic *e* ingrediebantur filii Iſraëlis in mare, in aridam; quum aquæ eſſent eis murus a dextera eorum & a ſiniſtra eorum. *e* 1.Cor.10. 1. Heb 11.29.

23 Perſequentes quoque Ægyptii ingrediebantur poſt eos, totus equitatus Pharaonis, currus ejus, & equites ejus; in mare.

24 Porrò in vigilia matutina proſpectavit Jehova ad caſtra Ægyptiorum in columna ignis & nubis, & fudit illa.

21 *Abſtuliſq́ue rotas curruum eius, duceret eum tardè: quamobrem dixerunt Ægyptii, Fugiam à conſpectu Jiſraelitarum, nam Jehova pugnat pro eis contra Ægyptios.*

26 *Tum dixit Jehova Moſchi, Extende manum tuam verſus ipſum mare, ut revertantur aquæ ipſius ſuper Ægyptium, ſuper currus ejus & ſuper equites ejus.*

27 *Extendente itaq; Moſche manum ſuam verſus ipſum mare, reverſum eſt mare ipſum appetente mane ad vim ſuam, Ægyptii autem fugerunt obviam mari. Sic excuſſit Jehova Ægyptium in medium maris.*

28 *Nam revertentibus aquis illis, & operientibus illorum currus & equites cum omnibus copiis Pharaonis, qui proceſſerant poſt eos in ipſum mare, non eſt relictus ex eis vel unus.*

29 *Interea filii Jiſraelis ibant per aridam in medio ipſius maris, & erant aquæ illæ eis murus à dextera eorum & à ſiniſtra eorum.*

II. 30 *Ita ſervavit Jehova in die illo Jiſraelitas è manu Ægyptiorum: videruntq; Jiſraelitæ Ægyptios morientes, in littore maris.*

31 *Quum autem vidiſſent Jiſraelitæ opus illud maximum, quod edidit Jehova contra Ægyptios, timuerunt populus ipſe Jehovam, crediderunťq; Jehovæ & Moſchi ſervo ejus.*

25 Abſtulitque rotas curruum eorum, duxit eos tardè: quamobrem dicebant Ægyptii, Fugiamus a conſpectu Iſraelitarum, nam Jehova pugnat pro eis contra Ægyptios.

26 Tum dixit Jehova Moſi, Extende manum tuam verſus mare, ut revertatur aqua ſuper Ægyptios, ſuper currus eorum, & ſuper equites eorum.

27 Extendente itaque Moſe manum ſuam verſus mare, reverſum eſt mare appetente mane ad robur ſuum, Ægyptii autem fugerunt obviam mari: Sic excuſſit Jehova Ægyptios in mare.

28 Nam *f* revertente aqua, & operiente currus & equites, deinque omnes copias Pharaonis, qui ingreſſi fuerant poſt eos in mare, non eſt relictus ex eis vel unus. *f Pſal.78.53. & 106.11.*

29 Interea filii Iſraelis ibant in arida per mare: nam erat aqua eis murus a dextera eorum & a ſiniſtra eorum.

30 Ita ſervavit Jehova die illo Iſraelitas e manu Ægyptiorum: videruntque Iſraelitæ Ægyptios mortuos *jacentes* in littore maris. II.

31 Quum autem vidiſſent Iſraelitæ opus illud maximum, quod edidit Jehova in Ægyptiis, timuit populus Jehovam, confiſique ſunt in Jehova & Moſe ſervo ejus.

ANALYSIS CAP. XIV.

Hic narrantur conjunctim tranſitus Iſraelitarum per mare rubrum, & ſubmerſio Pharaonis atque Ægyptiorum in eodem. Illuſtratur autem hæc narratio

1 E cauſis procreantibus.
2 Ex eventis.

Cauſæ procreantes fuerunt decem actiones, quarum aliæ ex aliis conſecutæ ſunt: videlicet

1 Profectio Iſraelitarum ad mare rubrum, v.1.2.3.& 4.
2 Perſecutio Pharaonis & Ægyptiorum, v.5.6.7.& 8.
3 Appropinquatio Ægyptiorum ad Iſraelitas, v.9.10.11.12.13.14.15.16.17.& 18.
4 Impeditio eorundem ne Iſraelitas penitus aſſequerentur, v.19. & 20.
5 Diviſio maris, v.21.
6 Ingreſſio Iſraelitarum in mare, v.22.
7 Ingreſſio Ægyptiorum in mare, v.23.
8 Fuga Ægyptiorum, v.24.& 25.
9 Collapſio aquarum ſuper Ægyptios, v.26.27. & 28.
10 Detentio aquarum donec tranſiiſſent Iſraelitæ, v.29.

Cæterùm narratio *profectionis* Iſraelitarum ad mare rubrum illuſtratur à cauſa impulſiva: quæ fuit duplex, videlicet mandatum Dei & promiſſio.

Mandatum narratur v.2.

Promiſſio annectitur mandato, tanquam illius ratio et eventis quæ Deus per illam profectionem effecturus erat: quæ eventa narrantur tria.

1 Falſa opinio Pharaonis de Iſraelitis, quaſi errarent in via, & incidiſſent in locum ubi poſſint a ſe concludi & in Ægyptum retrahi, v.3.
2 Perſecutio qua Pharao Iſraelitas ſpe retrahendi erat perſecuturus, v.4.
3 Glorificatio Domini, ex ſubmerſione ſcilicet Pharaonis & Ægyptiorum in mari rubro, ibid.

Perſecutio Pharaonis qua Iſraelitas perſecutus fuit, illuſtratur quinque argumentis.

1 A cauſa impulſiva externa, videlicet nuntio de fuga Iſraelitarum, v.5.
2 A cauſa impulſiva interna, videlicet pœnitentiâ dimiſſionis Iſraelitarum, & cupiditate retrahendi eos in ſervitutem, ibid.
3 A forma ſeu modo agendi, quòd profectus ſit curru, & aſſumto ſuo populo, v.6.& 7.
4 A cauſa procreante principali, videl. gubernatione Dei, indurantis cor Pharaonis, v.8.
5 A contrario, quòd ſcil. Iſraelitæ non ſint ad mare rubrum profecti tanquam fugientes, ut putabat Pharao: ſed manu ſublatâ ſive excelsâ, id eſt, intrepide & ordine militari, v.eod.

Appropinquatio exercitus Ægyptiorum ad exercitum Iſraelitarum illuſtratur duobus modis.

1 A ſubjecto loco ubi contigit, videl. prope caſtra illorum ad fauces montium Chirothorum, ante Bahaltzephonem, v.9.
2 Ex eventis. quæ narrantur ſex.
 1 Iſraelitæ Ægyptios appropinquantes viderunt, v.10.
 2 Timuerunt valde, ibid.
 3 Clamaverunt ad Dominum, ibid.
 4 Expoſtularunt cum Moſe, quòd ipſos eduxiſſet ex Ægypto, v.11. & 12.
 5 Moſes eos conſolatus eſt, promittens defenſionem Domini, & interitum Ægyptiorum, v.13. & 14.
 6 Dominus ſermonem habuit ad Moſen: cujus tria ſunt membra.
  1 Reprehendit eum, quòd cunctaretur in populo ducendo, v.15.
  2 Mandavit ut eos duceret verſus mare, & mare baculo divideret, & denique populum in mare diviſum introduceret, v.15.& 16.
  3 Promiſit ſe induraturum cor Ægyptiorum ut ipſos in mare uſque perſequantur, atque ibi illos ſubmerſurum, v.17.& 18.

Impeditio Ægyptiorum ne Iſraelitas penitus aſſequerentur, illuſtratur duobus modis.

1 A cauſa efficiente: qui fuit angelus Domini, id eſt, filius Dei, Chriſtus, qui Iſraelitas ducebat per columnam nubis, v.19.
2 A cauſa inſtrumentali: videl. quòd per columnam illam inter utrumque exercitum interceſſerit, idque ita ut illa Ægyptiis quidem tenebras, Iſraelitis verò lucem afferret, ut ſcil. illi in progreſſu retardarentur, iſti verò adjuvarentur, v.20.

Diviſio maris declaratur è cauſis procreantibus tribus.

1 Principali: quæ fuit Jehova, v.21.
2 Inſtrumentali miniſtra & voluntaria: quæ fuit Moſes extendens manum verſus mare, ibid.
3 Inſtrumentali naturali: quæ fuit ventus orientalis, exſiccans partem alvei, ibid.

Ingreſſio Iſraelitarum in mare illuſtratur a cauſa impulſiva, quòd ſcilicet videbant mare eſſe diviſum, fundum ejus aridum, & aquas utrinque ſtantes inſtar muri. v.22.

Ingreſſio Ægyptiorum illuſtratur diſtributione ingredientium, v.23.

Fuga Ægyptiorum illuſtratur tribus modis.

1 Ab adjuncto temporis: illud fuit vigilia matutina, v.24.
2 A cauſa efficiente. Ea fuit Jehova, ibid.
3 A cauſa impulſiva. Ea fuit duplex.
 1 Terror quem eis Jehova immiſit ex nube, v.24.
 2 Remotio rotarum de curribus, ex tenacitate fundi ſermentiſcentis ex immiſſione aquarum, v.25.

Collapſio aquarum ſuper Ægyptios illuſtratur tribus modis.

1 E cauſa inſtrumentali, videlicet extenſione manus Moſis verſus mare, v.27. quæ extenſio illuſtratur ex cauſa impulſiva, videl. mandato Jehovæ, v.26.
2 E cauſa principali, quod ſcil. Jehova excuſſit Ægyptios, verſ.27.
3 Ex effectu, videlicet interitu Ægyptiorum, v.28.

Detentio aquarum illuſtratur ſimilitudine muri, v.29.

Atq; hæc de cauſis procreantibus tranſitus Iſraelitarum per mare rubrum & ſubmerſionis Ægyptiorum in eodem. *Eventa utriuſq; narrantur quinq;.*

1 Iſraelitæ plene liberati fuerunt ab Ægyptiis, v.30.
2 Viderunt illos morientes, ibid.
3 Inde cognoverunt potentiam Dei, v.31.
4 Conceperunt inde timorem Dei, ibid.
5 Crediderunt tum Domino, tum Moſi, ibid.

SCHOLIA IN CAP. XIV.

Divertant] *Heb.* revertantur. *Cauſam oſtendit ſup.13.v.17 hic* ¶ 2. *autem prædicit, quomodo hanc aberrationem accepturi ſint Ægyptii, & quid inde eventurum ſit. F.* Ante fauces montium Chirothatum] *Q. d. in loco iniquo, in faucibus montium, inter duo munita loca, non procul à mari ut hac ſpecie allecti Ægyptii Iſraelitas aggrediantur, ſpe retrahendi eos ad priſtinam ſervitutem. F.* Fauces] *Heb. os. Metaphora Id eſt anguſtias.* Caſtra metamini] *Heb. Caſtra metabimini.*

3 Deſertum illud] *Eſbam de quo ſuprà 13.v.20. Quaſi dicat, Deſerti horriditate perterriti, huc illuc aberrando tandem montium anguſtiis ſe incluſerant F.*

4 Me eſſe Jehovam] *Heb.* quòd ego *ſim* Jehovah.

5 Nam

5 Nam quum nuntiatum eſſet &c.] *Malim ſic:* Interim nuntiatum fuit Regi Ægypti, fugere populum: itaque mutatum eſt cor Pharaonis &c. *Heb.* Et nuntiatum fuit *&c.* & mutatum eſt *&c.* Fugere populum] *Heb.* quòd fugeret populus. *Id eſt, quòd magnis itineribus pergeret: quod Ægyptii fugam interpretabantur, & ex metu fieri putabant. Metaphora* [illegible]. *Neq; enim fugiebant trepidi: ſed elatâ manu ordine militari incedebant.* Animus] *Heb.* cor: *quod retinendum puto.* Servorum] *Conſiliariorum. Synecdoche generis.* Jiſraëlitas] *Heb.* Jiſraëlem. *Metonymia efficientis.*

6 Junxit] *Heb.* Vinxit. *Id eſt, jungi precepit. Metonymia ſubjecti.*

7 Quibus omnibus præerant duces] *Heb.* Et duces *erant* ſuper omnem illum. *ſcil. currum.* Duces] *vox Hebræa* שָׁלִשִׁים *ſchaliſchim, propriè ſignificat tertios, vel q. d. tertiarios: quòd eſſent tertii à rege, ut quidam videtur.*

8 Perſequeretur filios Jiſraëlis] *Putans eos fugere.* Sublatâ manu] *Non ut fugientes trepidè manibus demiſſis, ſed ſecurè, intrepidè & ſtrenuè ut dimiſſi, ſup. 13. v. 18. Sic Num. 15. v. 30. F. Heb.* in manu celſa *ſive* alta.

9 Equites eſiam] *Heb.* equus, currus. *Ubi videtur* [illegible] *conjunctio copulativa. pro, equus & currus: id eſt, equi & currus, numero plurali.* Et equites] *Scil. qui equis inſidebant, non autem currus, ut alteri. Heb.* פָּרָשִׁים *pharaſchim: ſic dicti à verbo* הִפְרִישׁ *hiphriſch, id eſt, pupugit: quia calcaribus pungunt equos.* Et copiæ] *Puto vertendum,* denique copiæ eius. *nam membra ſubjiciuntur integrum: ut liquet ex collatione verſus 17. & 18. Neque puto, copiarum nomine intelligendas hic copias pedeſtres. Quas quidem nullas ſecum habuiſſe Pharaonem probabile eſt: tum quod in apparatu huius expeditionis nulla illarum fit mentio ſupra v. 6. & 7. tum quòd quàm celerrimè feſtinabat ut Iſraëlitas aſſequeretur. pedites verò cum equis incitatis progredi pariter non poſſunt.* Copiæ] *Hebraicè* חַיִל *hhájil, id eſt, potentia: quo modo & Græci exercitum δύναμιν appellant: quòd potentia imperatoris in exercitu conſiſtat, ſive quòd exercitus præditus ſit potentiâ pugnandi. Metonymia adjuncti.* Fauces] *Ut v. 2.*

10 Et admovit] *Verſiculum hunc ſic reddi malim:* Quomque Pharao exercitum ſuum propiùs adduxiſſet: *ſuſtulerunt filii Iſraëlis oculos ſuos, & ecce Ægyptii proficiſcebantur poſt ipſos, & timuerunt filii Iſraëlis valde, & clamaverunt ad Jehovam.* Admovit] *Heb.* appropinquare fecit. Ægyptium proficiſcens] *Heb.* Mitzrajim proficiſcens. *ſcil. erat. id eſt, proficiſcebatur. hoc eſt, Mitzrajimita proficiſcebantur: qui vulgo dicuntur Ægyptii. Metonymia efficientis: qua in hoc nomine, ſicut & in nomine* Iſraël *uſitatiſſima eſt.* Clamaverunt ad Jehovam] *Imploraverunt opem Jehovæ. non tamen ex fide, ut ex ſequentibus apparet.*

11 An propterea quòd nulla prorſus *ſint* ſepulcra] *Heb.* הַמִבְּלִי אֵין קְבָרִים *hamibbeli én-kebarim: id ſonat ad verbum, an à non eſſe nullitatem ſepulchrorum. Gemina negatio fortius negans: qui modus loquendi apud Græcos uſitatior eſt.* Abduxiſti] *Heb.* accepiſti. *Id eſt, aſſumpſiſti & abduxiſti. Synecdoche membri metonymica. qua ſcil. cum actione unâ intelligitur altera, ad quam* [illegible] *fuit deſtinata.*

12 Sermo] *Heb.* Verbum. Melius fuiſſet quàm] *Heb.* Bonum fuiſſet a, *vel,* pro. *Hebraiſmus.*

13 Edixit &c.] *Heb.* Dixit ad populum. *quod retinere malim.* Ne timeatis] *Malim,* ne timetote. *Ut magis appareat.* Ne [illegible] *vel dehortantis.* Conſiſtite] *Heb.* ſiſtite vos. *id eſt nolite fugere ſed firmo animo conſiſtite.* Salutem] *Victoriam & liberationem* [illegible]. *Sic 1 Sam. 14. 45. & 19. 5. F. Synecdoche generis.* Jehovæ] *Quam Jehova effecturus eſt. Genitivus efficientis. Sicut mox* [illegible] *declaratur.* Edet] *Malim,* effecturus eſt. *Heb.* Faciet. Quos vidi[illegible] Ægyptios] *Heb.* אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם *aſchér reith-em eth-mitzrajim. Quæ verba ſic puto reddenda,* Quemadmodum vidiſtis Ægyptios. *ut* אֲשֶׁר *aſchér poſitum ſit pro* כַּאֲשֶׁר *caaſcher, per ellipſin uſitatam literæ* כ *caph. Nam illud* [illegible] *ſermone Hebræo videtur inſolens: & omnino reſpuere eam videtur articulus* אֶת *eth poſt verbum* רְאִיתֶם *[illegible]. Aſſipulantur Græci, qui reddiderunt,* [illegible] *&c. Nam eranent quidem eos viſuri iterum, ſed alio modo: nempe non ut perſequentes, ſed ut mortuos, vel certè morientes, infrà v. 30. Cæterum pro Ægyptios in Hebræo habetur* Mitzrajimum, *per metonymiam de qua v. 10.* Non pergetis videre] *Heb.* non addetis videre *id eſt, non videbitis ampliùs.* Eos] *Refertur ad nomen Mitzrajim. quod eſt numeri ſingularis, per Syneſin: quia nomine illo intelliguntur Mitzrajimitæ.* In ſeculum] *Id eſt, in æternum, ſeu nunquam.*

14 [illegible] *Quietis animis exſpectate ſalutem Jehovæ. Heb.* ſilebitis [illegible] *eſt, ſiletote, in ſilentio vos continetote. Vel potius* quieſcetis [illegible] *pugnando. Quam verſionem poſtulat antitheſis.*

15 Quid [illegible] *Interrogatio reprehendentis q. d. Non debebas clamare* [illegible] *non eſt jam tempus clamandi, ſed aliud tibi agendum* [illegible], *nempe ut jubeas Iſraëlitas proficiſci.* Clamas] *Videtur autem clamaſſe non ore, ſed corde: id eſt, profunda ſuſpiria duxiſſe. Metaphora hyperbolica.* Proficiſcantur] *Nempe ordine militari, animoſi, intrepidi, verſus mare rubrum: ut patet ex v. ſequente.*

16 Sed tu] *Malim,* Tu verò. *Quaſi dicat: Dixi, quid agendum ſit populo: nunc attende quid tu agere debeas.* Finde] *Hoc mandato continetur promiſſio. quaſi dicat, Si tu manum tuam cum baculo extenderis verſus mare rubrum, ſicuti jubeo: tum ego findam aquas. Synecdoche metonymica. qua una cum cauſa inſtrumentali intelligitur efficiens principalis.* Per medium maris in ipſa arida] *Vel,* In medium maris, in aridam. **In das meer hinein/ auf das trockene.** *Appoſitio. Sed verte ſimpliciter* In mare. *neq; enim iſta phraſi propriè medium ſeu media pars eius ſignificatur. Et Iſraëlitæ mare rubrum tranſiverunt non in media illius parte, ſed in extrema, ut percipi poteſt ex verſu 2. huius capitis, & ex inſpectione tabulæ Geographicæ, nimirum terræ ſanctæ, ſive (ut vulgo appellant) Paleſtinæ. Temere igitur quidam conſtanter hic ait eculum finxit, quaſi Iſraëlitæ per aliquot milliaria brevi tempore ambularint.*

17 De me autem] *Id eſt, ad me verò quod attinet. Heb.* Ego autem. *Nominativus abſolutè poſitus, more Hebræorum.* Copiis] *Heb.* Potentia. *ut verſ. 9.* In curribus] *Integre ſubjiciuntur membra vel (ſi mavis) generi ſpecies.* Curribus] *Heb.* curru *Collectivè: quod in iſto nomine apud Hebræos uſitatum eſt. ut Geneſ. 50. v. 9. Suprà v. 7. 2. Reg. 19. v. 23. Iſa. 37. v. 24. Enallage numeri, ſive ſynecdoche membri.*

18 Me eſſe Jehovam] *Heb* quòd ego ſim Jehova. Curribus] *Heb.* curru. *ut modò v. 17. Per currus autem intelliguntur hic equites etiam, qui curribus inſidebant per metonymiam ſubjecti.*

19 Angelus] *Vide ſup. 13. v. 21.* Ipſe] *Non habetur in Hebræo.* Qui antecedebat caſtra] *Heb.* qui ambulabat *ſeu* ibat ante caſtra. *nempe in columna nubis, ſuprà 13. v. 21.* A tergo eorum] *Vel, poſt eos. Heb.* מֵאַחֲרֵיהֶם *meabbarehem. quod ſonat,* a poſteritatibus eorum. *Sic mox iterum in fine verſus.* Et profecta] *Malim,* itemq; profecta.

20 Procedensque] וַיָּבֹא *Vajabo. Malim,* Et introgreſſa eſt. *Nempe columna illa nubis.* Caſtra] *Exercitum. Sic mox iterum.* Ægyptiorum] *Heb.* Mitzrajimi. *Metonymia efficientis.* Jiſraëlitarum] *Heb* Jiſraëlis. *Metonymia efficientis.* Illis quidem, his verò] *Supplementa addita ad perſpicuitatem. Unde apparet, columnam illam nubis à parte anteriore qua ſpectabat Iſraëlitas fuiſſe lucidam & igneam: à parte verò poſteriore qua ſpectabat Ægyptios, fuiſſe caliginoſam.* Illis quidem fuit tenebræ nubes illa] *Heb.* Et fuit (*ſcil. columna illa*) nubes & tenebræ. *Id eſt, fuit denſa & caliginoſa.* Ipſam] *Pro articulo.* Alter ad alterum] *Heb.* hic ad iſtum. *nempe Mitzrajim ad Jiſraëlem. Itaq; vertendum,* Adeò ut non appropinquaverint hi ad illos. *nempe Ægyptii ad Iſraëlitas.*

21 Illud] *Pro articulo.* Mare] *Nempe mare rubrum.* Abigens] וַיּוֹלֶךְ *vajoloch:* & abire fecit. Ipſam] *Pro articulo.* Euro] *Heb.* in vento orientali. Redegit] *Heb* poſuit. Et diffidit ſe aqua illius] *Heb.* & diffiſſæ ſunt aquæ.

22 Procedebant &c.] *Vel,* ingrediebantur filii Iſraëlis in medium maris, in aridam: *ut ſuprà v. 17.* Murus] *Veluti murus. Metaphora.*

23 Procedebant] *Heb.* ingrediebantur. *Quod puto retinendum.* Totus equitatus] *Heb.* omnis equus. Cuſiam] *Iterum generi ſubjiciuntur ſpecies, ſive integro membra: ut ſuprà v. 17. Et hinc liquet, nullum fuiſſe in illo exercitu peditatum. Vide ſuprà ad v. 9. Heb.* currus, *numero ſingulari. Collectivè & metonymicè. ut ſuprà v. 17. & 18.* In medium illius maris] *Vel,* intrò in ipſum mare. *Neq; enim præciſè medium ſignificatur phraſi Hebræâ. Germanicè,* **ins meer hinein.** *Et ſanè Iſraëlitas non in medio maris rubri, ſed in parte extrema, tranſiiſſe, docent tabulæ Geographicæ. Sic Jer. 51. v. 63. jubetur Serajas projicere librum in Euphratem. Heb.* In medium Euphratis.

24 Fuit autem &c.] *Clariùs ſic:* Porrò in vigilia matutina, proſpectavit Jehova &c. & fudit caſtra Ægyptiorum. In vigilia matutina] *Vide ſuprà in 12. 6. Heb.* in vigilia diluculi: *vel,* in vigilia mane: *ut nomen mane à nomine* vigilia *regatur tanquam genitivus. Eſt autem genitivus adjuncti vel ſubjecti, diverſa conſideratione.* Proſpectaret] *Immiſſis contra eos tonitrua, fulgura, & procellas, infrà cap. 15. v. 10. & Pſal 77. v. 18. & 19. F. Metonymia effecti deſtinate metaphorica.* Jehova] *Chriſtus qui dictus fuit angelus Dei ſup. v. 19.* In columna ignis & nubis] *Id eſt, quæ & ignea erat, à parte ſcil. anteriore & denſa atq; obſcura, à parte poſteriore. Vide ſuprà ad v. 20.* Funderet] *Cum impetu dejiceret, ſeu proſterneret. Sic Judic. 4. v. 15. Verbum Hebraicum eſt* הָמַם.

25 Ablatoſque rotas] *Heb.* Et removit rotam. *Synecdoche membri.* Tardè] *Heb.* cum gravitate: *id eſt, graviter: ita ſcil. ut grave atq; difficile eſſet Ægyptiis progredi & fugere.* Ægyptius] *Heb.* Mitzrájim *id eſt, Mitzrajimita ſive Ægyptii. Metonymia efficientis. Itaq; malim,* Dicebant Ægyptii. Fugiamus *&c. Sic in fine verſus,* contra Ægyptios. *Interim fateor, alterum loquendi modum elegantem eſſe & à Latinis uſurpatum. tale enim eſt illud Virgilii Georg. 4.*

Haud ſecus ac patriis acer Romanus in armis.

Veruntamen in Hebræo non eſt talis ſynecdoche ſive ſpeciei ſive membri: ſed eſt (ut oſtendi) metonymia efficientis. Jiſraëlitarum] *Heb.* Jiſraëlis. *Metonymia qualis modo.*

26 Ipſum] *Pro articulo.* Ut revertantur] *Heb.* & revertentur. *quod retinendum puto: ſunt enim verba promittentis.* Aquæ ipſius] *Pro ipſius in Hebræo habetur articulus: Græcè τὸ ὕδωρ. Germanicè*, das waſſer. Ægyptium] *Heb.* Mitzrajimum, *ut verſu præcedente.* Currus] *Heb.* currum. *Synecd. membri. id eſt, eſſedarios, ut v.23. Metonymia ſubjecti.*

27 Ipſum] *Pro articulo. Sic mox iterum. Elegantiùs omitteretur.* Appetente mane] *Heb.* ſecundum aſpicere mane, *id eſt, quum aſpiceret ſeu proſpiceret mane ſeu diluculum.* Vim] *Heb.* robur ſeu fortitudinem. Ægyptii fugerunt] *Heb.* Mitzrájim fugerunt. *Syneſis, qualis in illo,* Turba ruunt. Obviam mari] *Heb.* in occurſum ejus. *ſcilicet maris.* Ægyptium] *Malim,* Ægyptios. *Heb.* Mitzrajimum. In medium maris] *Id eſt, intra mare.* Ins meer hinein.

28 Revertentibus] *Nempe à ſuis illis cumulis in quos ut murus fuerant aggeſtæ, ſup. v.22. Quaſi dicat, irrupit in Ægyptios aquarum pars, hoc v. & adhuc ſecundum filios Iſraëlis conſtitit altera, verſ. ſeq. Quæ res ad commendationem miraculi hujus pertinet non mediocriter. F.* Currus] *Heb.* currum. *ut v.23.* Cum omnibus copiis] *Verto,* denique omnes copias. *Heb.* ſecundum omnes copias. *Vide ſuprà ad v.9.* Processerant] *Heb.* ingreſſi fuerant. *quod malim.* Ipſum] *Pro articulo.* Ex eis] *Heb.* in eis. Vel unus] *Heb.* ad unum uſque.

29 Interea] *Heb.* Et. *Sed ſenſus bene eſt expreſſus. nam (ut Fr. Junius annotat) nondum omnes Iſraëlitæ tranſierant, quum ſubmergerentur Ægyptii: ut oſtenditur infrà 15. v.19.* In medio ipſius maris] *Id eſt, in mari ſive intra mare.* Ipſius *redundat.* Et erant] *Malim,* nam erant. *Indicatur enim ratio præcedentis dicti.* Murus] *Tanquam murus. Metaphora.*

30. Jiſraëlitas] *Heb.* Jiſraëlem. Ægyptiorum] *Heb.* Mitzrajimi. Videruntque Jiſraëlitæ Ægyptios] *Heb.* Viditque Jiſraël Mitzrajimum, mortuum. Morientes] *Puto vertendum,* mortuos: *& ſententiam pro ratione accentuum Hebraicorum ſic diſtinguendam, ut poſt nomen Ægyptios apponatur comma: participium autem* mortuos *conjungatur cum verbis ſequentibus. Sic,* Videruntque Jiſraëlitæ Ægyptios, mortuos *jacentes* in littore maris. *nam mare cadavera ejecit: & Iſraëlitas ſpectantes in littore ſtetiſſe, per ſe intelligi poteſt: itaq; id expreſſe indicare non fuit opus.* In littore] *Heb.* Super labium. *Metaphora.*

31 Quum autem vidiſſent Jiſraëlitæ] *Heb.* Et vidit Jiſraël. Opus illud maximum] *Heb.* manum illam magnam. *Metonymia efficientis metaphorica.* Edidit] *Malim,* ediderat. *Heb.* fecit. Contra Ægyptios] *Vel,* in Ægyptiis. *h. e. circa Ægyptios: ut notetur ſubjectum occupans. Germanicè,* an den Egyptern. Timuerunt populus] *Syneſis.* Ipſe] *Pro articulo.* Crediderunt que Jehovæ & Moſcheh] *Vel,* Confiſique ſunt in Jehova & Moſe. *Heb.* Crediderunt in Jehova & Moſe. *Sic infrà 19.9. Cæterùm confiſi ſunt in Jehova principaliter & per ſe, tanquam Deo omnipotente & favente patre: in Moſe autem, ſecundariò & per accidens, videlicet tanquam fideli ſervo Dei. Atq; hujuſmodi fiduciæ in hominibus exempla complura videre licet in Apoſtolo Paulo: ut 2. Cor. 2. v.3. & cap.7. v.16. Gal.5. v.10. 2. Theſſ.3. v.4. Porrò verbum* הֶאֱמִין *heemin quod hic habetur, quum ſignificat credere ſeu fidem habere, non regit præpoſitionem* ב *beth, ut hic & alibi paſſim: ſed præpoſitionem* ל *lámed. ut ſuprà cap.4. v.1.* לֹא יַאֲמִינוּ לִי *lo jaaminu li, non credunt mihi. Si quis pro præſente verſione confirmanda adducat ſimile exemplum quod habetur 2. Chron.20. verſ.20.* Firmiter credite Jehovæ Deo veſtro, & confirmabimini: firmiter credite prophetis ejus, & proſperabimini: *ubi in Hebræo verbum* הֶאֱמִין *heemin regit præpoſitionem* ב *béth in utroq; membro: reſpondeo, ibi quoq; confidendi verbo reddendum videri, ad hunc modum:* Confidite in Jehova Deo veſtro, & confirmabimini: confidite in prophetis ejus, & proſperabimini. *In prophetis autem confidere jubet, tanquam fidelibus ſervis Dei: ac proinde in promiſſionibus quas illi nomine Dei annuntiabant.*

OBSERVATIONES EX CAP. XIV.

Ex maxima capitis parte. Deus in tuenda Eccleſia contra perſecutionem tyrannorum, interdum auxilium ſuum differt, donec illa in extrema pericula inciderit: è contrario tyrannorum potentiam atque perſecutionem ad ſummum pervenire ſinit: ut ipſius potentia & veritas promiſſionum in mirabili atq; inopinata Eccleſiæ ereptione, ac tyrannorum deletione, eò magis eluceſcat & ab Eccleſia celebretur. *Eccleſia. Gubernatio Dei.*

2 Ex v.10.11.12. In Iſraëlitis conſternatis conſpectu Ægyptiorum, & cum Moſe de eductione ſui expoſtulantibus, proponitur exemplum incredulitatis & ingratitudinis. *Incredulitas. Ingratitudo.*

3 Ex v.13. & 14. In Moſe, diſſimulante injuriam expoſtulationis populi, & hortante ad credendum promiſſionibus divinis, beneque ſperandum: proponitur exemplum ducis manſueti, prudentis, ac pii. *Manſuetudo. Prudentia. Pietas. Gubernatio.*

4 Ex v.15. Gemitus piorum in neceſſitatibus conſtitutorum, ſunt inſtar clamoris quo auxilium Dei imploratur. Vide Eſa.65. v.24. Rom.8. v.26. *Gemitus.*

5 Ex v.15.16. & 22. Quum Deus nobis aliquid mandat, poſthabito apparente periculo, promtè obedire debemus, freti promiſſione divinâ protectionis noſtri. *Obedientia.*

CAPUT XV.

T. & J.

1. Tunc canens Moſcheh & filii Jiſraëlis canticum iſtud Jehovæ, loquuti ſunt dicendo, *Cantabo Jehovæ, eo quod admodum excelluit, equum & seſſorem ejus dejecit in mare.*

2 *Robur meum & carmen Jah, qui fuit mihi ſaluti: hic* eſt *Deus fortis meus, cui habitaculum decorum ponam, Deus patris mei quem exaltabo.*

3 *Jehova* eſt *bellicoſiſſimus, nomen ejus eſt Jehova.*

4 *Currus Parhonis & copias ejus præcipitavit in mare; delectusq; præfectorum ejus demerſi ſunt in mare algoſum.*

5 *Abyſſi operuerunt eos; deſcenderunt in profunda velut lapis.*

6 *Dextera tua, ô Jehova, magnificat ſe mihi virtute illâ: dexterâ tuâ, Jehova, confringis hoſtem:*

7 *Et magnitudine excellentiæ tuæ ſubvertis inſurgentes* contra *te: furorem tuum immittis, conſumit eos tanquam* ignis *ſtipulam.*

8 *Quum flatu narium tuarum coacervatæ ſunt aquæ, conſtiterunt velut cumulus fluida: concreverunt abyſſi in intima parte maris:*

9 *Dixerat hoſtis, Perſequar, aſſequar, dividam prædam: explebitur eis anima mea, exſeram gladium meum, aſſeret eos in hæreditatem manus mea.*

10 *Flaviſti vento tuo, operuit eos mare: profunda petierunt tamquam plumbum, in aquis validis.*

11 *Quis* eſt *ſicut tu inter fortiſſimos, Jehova? quis* eſt *ſicut tu, magnificus ſanctitate? reverendus laudibus? mirificus?*

12 *Extendiſti dexteram tuam, deglutivit eos terra.*

13 *Deducis benignitate tuâ populum quem redemiſti: commodè ducis robore tuo ad decorum habitaculum ſanctitatis tuæ.*

14 *Ut audierint populi, commovebuntur: dolor corripiet incolas Peliſchthææ.*

15 *Tunc turbabuntur duces Edomæorum, fortiſſimi Moabitarum, corripiet eos tremor: diffluent omnes incolæ Cenahanææ.*

16 *Irruet ſuper eos formido magna & pavor, magnitudine*

brachii

P.

1. Tunc canebat Moſes & filii Iſraëlis canticum hoc in honorem Jehovæ; loquebanturque dicendo, Cantabo Jehovæ, eò quòd admodum excelluit, equum & ſeſſorem ejus dejecit in mare.

2 a Robur meum & carmen *eſt* Jah, nam fuit mihi ſaluti: hic *eſt* deus meus, idcirco condecorabo eum, deus patris mei *eſt*, idcirco exaltabo eum. a Pſal.18.2. & 118.14. Eſa.12.2.

3 Jehova *eſt* bellator, nomen ejus eſt Jehova.

4 Currus Pharaonis & copias ejus præcipitavit in mare; ducesque ejus ſelecti demerſi ſunt in mari algoſo.

5 Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profunda velut lapis.

6 Dextera tua, ô Jehova, magnificam ſeſe præbuit viribus: dextera tua, Jehova, confregit hoſtem:

7 Et magnitudine excellentiæ tuæ ſubvertiſti inſurgentes *contra* te: æſtum tuum emiſiſti; conſumſit eos tanquam ſtipulam.

8 Flatu narium tuarum coacervabantur aquæ, ſtabant velut cumulus fluenta: congelabant abyſſi in intima parte maris.

9 Dixerat hoſtis, Perſequar, aſſequar, dividam prædam: explebitur eis animus meus, exſeram gladium meum, aſſeret eos in hæreditatem manus mea.

10 Flaviſti vento tuo, operuit eos mare: in profundum demerſi ſunt tamquam plumbum, in aquis validis.

11 Quis *eſt* ſicut tu inter potentes, Jehova? quis *eſt* ſicut tu, illuſtris ſanctitate? reverendus laudibus? mirificus?

12 Extendiſti dexteram tuam, deglutivit eos terra.

13 Deduxiſti benignitate tuâ populum quem redemiſti: commodè duxiſti *enim* robore tuo, *ut perveniat* ad habitaculum ſanctum tuum.

14 Quum audierint populi, commovebuntur: dolor corripiet incolas Philiſchthææ.

15 Tunc turbabuntur duces Edomæorum, potentes Moabitarum, corripiet eos tremor: colliqueſcent omnes incolæ Cananææ.

16 Irruet ſuper eos formido magna & pavor, magnitudine

brachii

brachii tui conticeſcent immoti *tanquam lapis; donec pertranſierit populus tuus* Jehova, *donec pertranſierit populus quem acquiſiviſti.*

17 *Introduces eos, & plantabis eos in monte poſſeſſionis tuæ, loco quem ad habitationem tuam operatus es* Jehova: *ſanctuario, ô Domine,* quod *ſtabiliverunt manus tuæ.*

18 *Jehova regnabit in omnia ſecula.*

19 *Quum procederet equitatus Parhonis in curribus ejus & equitibus ejus per ipſum mare, reduxit* Jehova *ſuper eos aquas illas maris, filii autem Jiſraëlis iverunt in arida per medium ejuſdem maris.*

20 *Accepit quoq; Prophetiſſa Mirjam ſoror Aharonis tympanum in manu ſua, & egreſſæ ſunt omnes fœminæ poſt eam cum tympanis & cum fiſtulis.*

21 *Sic illis autem reſpondebat Mirjam, Cantate* Jehovæ, *eò quod admodum excellens, equum & ſeſſorem ejus dejecit in mare.*

II. 22 *Deinde proficiſci juſſit Moſche* Jiſraëlitas *à mari algoſo, ut progrederentur in deſertum Schuris: euntesq; triduò per illud deſertum, non inveniebant aquam.*

23 *Inde pervenientes Maram, non potuerunt bibere aquas è Mara, eò quòd amara eſſent: idcirco* quiſque *vocat nomen ejus* loci *Maram.*

24 *Tunc murmuravit populus contra Moſchen, dicendo, Quid bibemus?*

25 *Sed quum inclamaſſet* Moſche *Jehovam, oſtendit* Jehova *ei lignum, quo injecto in aquas illas, dulces factæ ſunt aquæ. ibi impoſuit ei ſtatutum & judicium, poſtquam ibi tentavit ipſum* Deus:

26 *Dixit enim, Si ſedulò attendens ad vocem* Jehovæ *Dei tui, quod rectum videtur in oculis ejus, feceris, & ſi aurem accommodans ad præcepta ejus, obſervaveris omnia ſtatuta ejus; nullum morbum quem impoſui Ægypto, imponam tibi, ſed ego* Jehova *ero curator tuus.*

brachii tui reddentur attoniti tanquam lapis; donec pertranſierit populus tuus Jehova, donec pertranſierit populus quem acquiſiviſti.

17 Introduces eos, & *b* plantabis eos in monte hæreditatis tuæ, loco *quem* ad habitationem tuam paraſti, Jehova: *introduces eos ad* ſanctuarium, ô Domine, *quod* ſtabiliverunt manus tuæ. *b* Pſal.44.3.

18 Jehova *c* regnabit in omnia ſecula. *c* Pſal.145. v.10.

19 *Sic igitur* quum ingreſſus eſſet equitatus Pharaonis *poſitus* in curribus ejus & in equitibus ejus, in mare, reduxit Jehova ſuper eos aquas maris, filii autem Iſraëlis iverunt in arida per mare.

20 Accepit quoq; propheteſſa Mirjam ſoror Aharonis tympanum in manum ſuam, & egreſſæ ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & cum fiſtulis.

21 Sic autem illis reſpondebat Mirjam; Cantate Jehovæ, eò quòd admodum excelluit, equum & ſeſſorem ejus dejecit in mare.

22 Deinde proficiſci juſſit Moſes Iſraëlitas a mari algoſo; & progreſſi ſunt in deſertum Sur: euntesque triduo per deſertum, non inveniebant aquam. II.

23 Inde pervenientes *d* Maram, non potuerunt bibere aquam e Mara, eò quòd amara eſſet: ideirco vocarunt nomen ejus loci Maram. *d* Num.33. v.8.

24 Quum ergo murmuraret populus contra Moſen, dicendo, Quid bibemus?

25 Inclamavit ille Jehovam; & oſtendit Jehova ei lignum; quo injecto in aquam illam, dulcis facta eſt. Ibi impoſuit populo ſtatutum & jus, poſtquam ibi tentavit ipſum.

26 Dixit enim, Si ſedulò attendens ad vocem Jehovæ dei tui, quod rectum eſt in oculis ejus, feceris, ſique aurem adhibens ad præcepta ejus, obſervaveris omnia ſtatuta ejus, nullum morbum quem impoſui Ægyptiis, imponam tibi, ſed ego Jehova ero medicus tuus.

ANALYSIS CAP. XV.

Duo hic narrantur.

1 Canticum Moſis & Iſraelitarum quo gratias Domino egerunt pro liberatione ſui ab Ægyptiis, uſq; ad v.22.

2 Quid eis acciderit in Mara, quæ fuit ſtatio tertia.

I. Canticum Iſraelitarum.

Tria ſunt principalia membra hujus narrationis.

1 Ipſum canticum, uſque ad v.19.

2 Epilogus narrationis rei geſtæ quæ cantico celebratur, v.19.

3 Appendix de ſimili facto Mirjami ſororis Moſis & mulierum, v.20.& 21.

I. Canticum duobus principalibus membris conſtat: propoſitione & narratione.

1 Propoſitio eſt, Cantabo Jehovæ, v.1. Id eſt, Canticò laudabo Jehovam, gratiaſque illi agam pro præſtita modò liberatione ſui ab Ægyptiis.

2 Narratio eſt trimembris: videlicet beneficiorum proximè præteritorum, beneficii præſentis, & beneficiorum futurorum.

1 Præterita beneficia narrantur duo: ſubmerſio Ægyptiorum in mari rubro, & Iſraelitarum traductio, a v.1. uſque ad 13.

2 Præſens beneficium narratur unum, videl. deductio continuata, v.13.

3 Futura beneficia narrantur quatuor.

1 Terror populorum per quos & contra quos profecturi erant: quo detenti illi, non ſint auſuri ſe ipſis opponere, v.14.15.& 16.

2 Introductio ipſorum in terram Chanaan, v.17.

3 Plantatio ipſorum in illa, ibid.

4 Defenſio æterna, v.18.

II. *Epilogus continet duo membra*, interitum Ægyptiorum & ſalutem Iſraëlitarum, v.19.

III. *Factum Mirjamis* fuit cohortatio ad viros canentes. Factum hoc illuſtratur quatuor modis.

1 Ex cauſa impulſiva interiore: quæ fuit impulſus Spiritus ſancti, qui ſignificatur epitheto propheteſſæ, v.20.

2 Ex cauſa inſtrumentali, videl. tympano, ibid.

3 Ex cauſis ſociis adjuvantibus: quæ fuerunt fœminæ reliquæ: quod cauſæ genus illuſtratur ex adjunctis inſtrumentis, ibid.

4 Ex forma ſeu modo agendi: quòd ſcil. primum cantici verſum, mutata perſona aut tempore verbi, repetiverit *ἀμοιβαίως* ſeu alternis, poſt ſingulas cantici ſententias ſive pronunciata, v.21.

II. Res geſta in Mara.

Duo principaliter hic narrantur. calamitas quædam Iſraëlitarum, & liberatio ab illa.

I. *Calamitas* fuit defectus aquæ ad explendam ſitim. Ille defectus amplificatur duobus modis.

1 Ab ejus duratione, quòd ſcilicet duravit per triduum, v.22.

2 Ab eventu, videlicet fruſtratione ſpei, quòd aquam tandem repertam non potuerint bibere propter amaritudinem. Quæ deprehenſio amaritudinis illuſtratur ex eventu duplici, videlicet

1 Nomine impoſito iſti loco, v.23.

2 Murmure populi & expoſtulatione cum Moſe, v.24.

II. *Liberatio* ab iſta calamitate declaratur primùm è cauſis procreantibus, deinde ex eventu.

1 Cauſæ procreantes indicantur duæ:

1 Principalis, Deus, oſtendens Moſi lignum cujus injectu aquam corrigeret, v.25. Hæc oſtenſio illuſtratur ex cauſa impulſiva, videl. precibus Moſis, ibid.

2 Miniſtra, Moſes, lignum a Deo oſtenſum aquæ injiciens: unde illa dulcis ac potabilis ſuit reddita, v. eod.

2 Eventus fuit, quòd Dominus illa occaſione populo promiſit conſervationem valetudinis ac vitæ, cum conditione obedientiæ, v.25.& 26.

SCHOLIA IN CAP. XV.

Jehovæ] *Dativo caſu. id eſt, in laudem Jehovæ. Regitur enim à verbo*, canens *Sic mox iterum.* Admodum excelluit] *Heb.* excellendo excelluit. Equum & ſeſſorem ejus] *Id eſt, equos & ſeſſores eorum. Videl. equos Ægyptiorum qui nos perſecuti ſunt. Synecdoche duplex: una membri, altera generis.* In mare] *Videl. in mare rubrum. Synecdoche generis.* ✠.1.

2 Robur meum &c] *Syntaxis, Jah eſt robur meum &c.* Robur meum. *Is qui ſufficit ſeu ſuppeditat mihi robur. Metonymia effecti.* Carmen] *Scil. meum, quod repetendum* [illegible] *Id eſt, materia carminis mei, ſiue is de quo cano, quemq; canendo celebro. Metonymia adjuncti.* Jah] *Nomen Dei proprium, contractum ex Jehovah.* Saluti] *Sive, in ſalutem. Id eſt, ſervavit me: nempe à perſequentibus Ægyptiis.* Cui habitaculum decentum ponam] *Hebr.* וְאַנְוֵהוּ *veanvehu. quod puto vertendum.* Et decorabo *ſive* condecorabo [eum] *Vetus*, glorificabo: *ſenſu bene expreſſe ſi digniatione (ut apparet) Græcorum interpretum, qui reddiderunt, δοξάσω. Hæc autem expoſitio confirmatur ex collatione membri ſequentis, ubi pro eodem dicitur*, exaltabo *Verbum Hebraicum eſt* הִגְוִה. Patris mei] *Scilicet Jacobi ſive Iſraëlis.* Quem] *Scilicet Deum.*

3 Bellicoſiſſimus] *Malim*, bellator. *Heb.* vir belli. *Id eſt, vir qui gerit bellum, qui occupatur in bello. Genitivus ſubjecti. Metaphora.* Nomen ejus eſt] *Id eſt. Rem hoc nomine ſignificatam factis ipſis demonſtrare ſolet. Metonymia effecti.* Jehova] *Per ſe exiſtens: vide ſupra 3.14. & 6.2.F.*

4 Copias] *Scilicet militares: exercitum. Ad verb.* robur. *Græci eleganter, τὴν δύναμιν. Sic & Germani dicunt* die macht. Præcipitavit] *Heb* jecit. *id eſt*, dejecit. Mare] *Scilicet rubrum ſive algoſum, ut declaratur membro ſequente. Synecdoche generis.* Delectus præfectorum] *Verto*, duces ejus ſelecti. *Heb* electio ducum ejus. *Hypallage: qualis Gen.23.6. In electione ſepulchrorum noſtrorum ſepeli mortuum tuum. Id eſt, in ſelectis ſepulchris noſtris.* Mare algoſum *Hebr.* mare algæ: *id eſt, plenum algâ. Genitivus adjuncti. Vulgo mare rubrum ſive erythræum.*

5 Abyſſi] *Hoc eſt, dira illa aquarum congeries, quæ Iſraëlitis*

ceſſerant, & tantiſper conſtiterant dum omnes Ægyptii in mare deſcendiſſent. F. Deſcenderunt] *Nempe Ægyptii.* Velut lapis] *Q.d. Nihil eis profuit natandi peritia: ut altera ſimilitudine plumbi oſtenditur v.10.* F.

6 Magnificat ſe] *Malim,* magnificam (*vel,* illuſtrem) ſeſe præbuit. *Nempe in dejiciendis Ægyptiis.* Mihi] *Sic nimirum expreſſerunt affixum pronomen, tanquam* נֶאְדָּרִי *nedari, ſcriptum ſit pro* נֶאְדָּרָה לִי *nedaráh li. Sed puto jod illud finale poſitum eſſe pro he: analoga enim vox eſſet* נֶאְדָּרָה *nedarah. Itaq; iſtud pronomen hic otium agit.* Virtute illa] *Malim ſimpliciter,* virtute, *ſcilicet ſuâ.* Dextera tua confringis] *Vel,* dextera tua confringit. *nam verbum Hebræum ambiguum eſt ad ſignificandum perſonam ſecundam generis communis, vel tertiam gen. fœm. Cæterùm poſterior tranſlatio ſimplicior eſt quia prior poſtulat ſubaudiri præpoſitionem beth ante nomen dextera. quaſi ſit* בִּימִינְךָ *bimmincha: ad verb.* in dextera tua. Confringis] *Potiùs,* confregiſti. *vel,* confregit. *In Hebræo eſt futurum: ſed valet præteritum propter præcedentia præterita.*

7 Subvertis] *Verte,* ſubvertiſti. *Sic mox,* immiſiſti. *item,* conſumſit. *Ut referantur hæc ad recentem deletionem Ægyptiorum. In Hebræo ſunt verba futuri temporis: ſed poſita per enallagen.* Furorem] חֲרוֹן *hharon, ardorem ſive æſtum: ab* חָרָה *hharáh, arſit. Id eſt, iram.* Conſumit] *Conſumſit.* Heb. comedit. *Metaphora. Supple* אֲשֶׁר *aſcher: ut integrum ſit,* Quæ conſumſit.

8 Flatu] *Hebr.* ſpiritu. *Id eſt, Euro vehementi divinitus immiſſo, ſuprà 14.21. Quo eodem pulſæ velut diffractis obicibus erumpentes aquæ fuerunt profuſæ, v.10.* F. *Metaphora.* Fluida] *Malim,* fluenta. Concreverunt] *Ut aqua congelata conſtiterunt.* F. Abyſſi] *Ut v.5.* In intima parte maris] *Heb.* In corde maris. *Metaphora.*

9 Hoſtis] *Id eſt, hoſtes: nempe Ægyptii. Enallage numeri, ſive ſynecdoche membri, ſimulq; ſynecdoche generis.* Perſequar, aſſequar, dividam prædam] *ἀσυνδετον ſerviens τῷ ταχύτητι τοῦ λόγου, celeritati ſermonis: qualis eſſe ſolet iratorum ac feſtinantium. Elegans ἀσυνδετον. Perſequar, ſcilicet Iſraelitas ingredientes in alveum maris.* Anima mea] *Malim,* animus meus. *Virgil.* Animumque expleſſe juvabit. *Intelligitur autem deſiderium animi per metonymiam ſubjecti. Et ſic ſæpe* נֶפֶשׁ *nephesch pro deſiderio ponitur.* Exſeram] *Educam, evaginabo. Heb.* evacuabo. Aſſeret eos in hæreditatem] *Græci, κυριεύσει, id eſt, dominabitur. Vetus,* interficiet. *nam vox Hebræa* (הוֹרִישׁ) *eſt ambigua: ſignificans nunc hæreditario jure acquirere, nunc hæreditariâ poſſeſſione expellere atq; exterminare. Poſterior interpretatio magis quadrat verbis proximè præcedentibus. Priori verò confirmanda facit ſcopus illius perſecutionis: quærat ut Iſraelem reducerent, eiq; dominari pergerent.*

10 Flaviſti vento tuo, operuit eos mare &c. *Iterum ἀσυνδετον, quale modò præceſſit.* Aquis validis] *Periphraſis fluctuum, quæ explicatur Pſal 93.4.* F. Validis] *Heb.* illuſtribus.

11 Fortiſſimos] *Malim,* potentes. *Iſtos enim per* אֵלִים *elim ſignificari, percipitur ex Pſal.29 1. & Ezech.32.21.* Magnificus] *Sive* illuſtris. Mirificus] *Heb.* faciens mirabile. *hoc eſt,* mirabilia. *Enallage numeri, ſive ſynecdoche membri.*

12 Extendiſti dextram tuam] *Subaudi, Et dejeciſti atq; proſtraviſti eos. Synecdoche membri metonymica, quâ unâ cum deſtinato intelligitur finis.* Deglutivit eos terra] *Alveum maris quò deſcenderunt Ægyptii, faucibus terræ comparat, ut Jon.2.6.* F.

13 Deducis] *Ut paſtor gregem, Pſal.77.21. Id quod verbum Hebræum* (נָחִיתָ) *uſitatè ſignificat.* Decorum habitaculum ſanctitatis tuæ] *Id eſt, terram promiſſam.* F.

14 Populi] *Nempe qui degebant in terra Chanaan & in vicinia: ut percipitur ex ſequentibus. Synecdoche generis.* Dolor] *propriè qualis eſt parturientium. Metaphora ἀναλογική.* Incolas Peliſchthææ] *Habitatores Palæſtinæ.*

15 Edomæorum] *Heb.* Edomi. *Metonymia efficientis* Fortiſſimi] *Malim,* potentes: *ut v.11.* Moabitarum] *Heb.* Moabi *Metonymia, qualis modò.* Diffluent] *Ut Joſ 2 9. & ſequentibus: & 4 23. & 6.4.* F. *Metaphora. Verbum Heb.* (נָמֹגוּ) *ſignificat propriè liqueſcere ſeu diffluere inſtar ceræ,* zerſchmiltzen. *Diffluent autem, id eſt, cor eorum diffluet: nempe ex metu. Synecd. integri.* Cenahanææ] *Hebr.* Chenahanis. *Id eſt, terra Chananæorum. Ellipſis nominis* אֶרֶץ *éretz, id eſt, terra: & metonymia efficientis.*

16 Conticeſcent] *Chenahanæi. nam ita fuerunt conſternati, ut Iſraëlitis Jordanem tranſituris non auderent ſeſe objicere.* F. Acquiſiviſti] *Id eſt, vindicaviſti à ſervitute Ægyptiorum, ut tibi ſerviat, ſup v.13. & infra 19 4. & ſequentibus.* F.

17 Plantabis eos] *Id eſt, firmam eis habitationem concedes, ut Pſal.44. v.3. & 80 9.* F. *Metaphora à plantis quæ radices agunt in terra.* In monte poſſeſſionis tuæ] *Id eſt, in montoſa regione (videlicet Chananæa) quam in hæreditario jure poſſeſſuri eis, occupatam ſed jure belli. Synecdoche membri. & genitivus adjuncti.*

18 In omnia ſecula] *Heb.* in ſeculum & æternum.

19 Equitatus] *Heb.* equus. *Quod videtur retinendum, ut ſciret propriè intelligatur de equo quo vectus fuit Pharao. Et ſic Græci reddiderunt ἵππος. Atq; hæc interpretatio confirmari videtur ex verbis continenter ſequentibus Sicut commiſceretur ἀσυνδέτως.* In curribus &c.] *Vertendum,* cum curribus ejus & cum equitibus ejus. *Præpoſito Beth hic valet μετὰ, id eſt, cum. ut paſſim Vel potius vertendum,* Equitatus Pharaonis, *poſitus* in curribus ejus & in equitibus ejus. *ut nomen generale declaretur diſtributione. Quæ interpretatio confirmatur ex collatione cap.14. v.23. unde hæc ſententia repetitur.* Curribus] *Heb.* curru. *Enallage numeri, ſive ſynecdoche membri.* Per ipſum mare] Ipſum *hic poſitum eſt pro articulo.* Διὰ τῆς θαλάσσης: Durchs meer. *Videlicet per mare rubrum.* Aquas illas] *Scil. quæ antea immota ſteterant, ſup.14.22. In Hebræo tamen pronomen iſtud non habetur.* Per medium ejuſdem maris] *Malim,* per mare. *Neq; enim tranſiverunt filii Iſraelis per ipſam mediam partem maris rubri, ſed per partem ejus extremam: ut videre eſt in mappa Geographica. Et ſic paſſim,* In medio alicujus loci, *valet in genere idem quod,* In loco, *vel* intra locum. *ut Gen.18.26 Si invenerim Sodomæ quinquaginta juſtos in medio civitatis. id eſt, intra civitatem. Et cap.23. v.10. Hephron ſedebat in medio filiorum Heth, id eſt, inter filios Heth.*

20 Accepit tympanum] *Simile exemplum mulierum gratulantium vide 1.Sam.18. v.5. & 7.* Soror Aharonis] *Atqui erat illa Moſis quoq; ſoror. Cur ergo denominatur à ſolo Aharone? Nempe quia Aharon cum ipſa in Ægypto manſerat, populoq; notus erat quòd eſſet Mirjamis frater: Moſes verò innoteſcere demum familiariter eis cœpit, quum poſt exilium quadraginta annorum in Ægyptum rediiſſet.*

21 Illis] *Viris. ita ut alternis canerent, mulieribus eundem verſum qui primus eſt cantici, ἀμοιβαίως repetentibus, tantum mutata perſonâ numeroq; verbi* F.

22 Jiſraëlitas] *Heb.* Jiſraëlem. *Metonymia efficientis.* Per illud deſertum] *Etham, de quo ſup.13. v.20. ut probatur ex collatione Num.33 8. cum hoc verſu.* F.

23 Maram] *Prolepſis hiſtorica, quia tunc quum eò venirent Iſraëlitæ, nondum ſic nominabatur iſte locus: ut docent ſequentia.* Vocat] *Heb* vocavit *quod videtur retinendum.* Maram] *Id eſt, amarum. Eſt autem hic ipſe locus quem fontes amaros vocavit Plinius lib.6.natur.hiſt. cap.29. quo locus ad hujus profectionis intelligentiam maximè pertinet.* F.

25 Dulces factæ ſunt] *Ad præſentem neceſſitatem populi, non quòd poſtea dulces remanſerint.* F. *Atq; hæc annotatio confirmatur ex loco Plinii modò citato.* Impoſuit] *Scilicet, Deus. Quæ vox commodiùs hic ſuppletur quàm in fine verſus.* Ei] *Scilicet populo.* Tentavit ipſum] *Explorans ipſorum fidem & obedientiam, fecit ut ipſi proderent quales eſſent: ſic infrà 16.5. Deut.8.2. & 16. & 13 4* F.

26 Si ſedulò attendens ad vocem] *Heb.* ſi auſcultando auſcultabis voci. Quod rectum videtur] *Hebr.* הַיָּשָׁר *hajaſchár,* τὸ εὐθὺ: *id eſt, quod rectum eſt. Porrò rectum eſſe in oculis alicujus, phraſi Hebræâ, eſt rectum videri alicui.*

OBSERVATIONES EX CAP. XV.

EX v.1. & deinceps uſque ad 22. Quum Deus nos ex periculo aliquo eripuit: exemplo populi Iſraëlitici, lætis animis gratias ei agere, ipſiuſque bonitatem ac potentiam prædicare debemus. *Gratiarum actio. Pericula.*

2 Ex v.24. In populo Iſraëlitico contra Moſen murmurante propter defectum aquæ: proponitur exemplum incredulitatis & ingratitudinis. *Incredulitas. Ingratitudo.*

3 Ex v.25. Deus preces ex fide profectas exaudit. *Preces.*

4 Ex v.26. Qui ſanitatem corporis deſiderat, obſervationi mandatorum Dei ſtudeat. Talibus enim illam promiſit. *Sanitas corporis.*

5 Ex v.27. collato cum v.25. Deus filios ſuos nunc per inopiam tentat, nunc per copiam rerum neceſſariarum exhilarat. *Gubernatio Dei.*

CAPUT XVI.

T. & J.

I. DEinde venerunt Elima, ubi erant duodecim fontes aquarum & ſeptuaginta palmæ: & caſtra metati ſunt ibi ad aquas illas.

II. 2 Profecti verò Elimis, venerunt tota congregatio filiorum Jiſraëlis in deſertum Sinis, quod eſt inter Elima & inter Sinai, quintodecimo die menſis ſecundi ab exitu eorum ex Ægypto.

3 Tunc

P.

DEinde venerunt *a* Elima, ubi *erant* duodecim fontes aquarum & ſeptuaginta palmæ: & caſtra metati ſunt ibi ad aquas illas. I. *a* Num.33.9

2 Profecti verò Elimis, venerunt tota congregatio filiorum Iſraëlis in deſertum Sinis, quod *eſt* inter Elima & inter Sinai, quintodecimo die menſis ſecundi ab exitu eorum ex Ægypto. II.

3 Tunc

3 Tunc murmurarunt tota congregatio filiorum Jiſraëlis contra Moſchen & contra Aharonem, in deſerto illo:

4 Dixeruntq; eis filii Jiſraëlis, Utinam mortui fuiſſemus manu Jehovæ in terra Ægypti, quum aſſideremus ollæ carnis, comederemus panem ad ſaturitatem: nam eduxiſtis nos in deſertum iſtud, ut morte afficeretis totum hunc cœtum fame.

5 Dixit verò Jehova Moſchi, Ecce ego faciam ut pluat vobis panis e cœlo: quare egredietur hic populus, & colliget rationem diei quotidie, ut tentem eum, utrum ambulaturus ſit in lege mea, an non.

6 Erit autem unoquoq; die ſexto, ut parent quod intulerint: hoc verò futurum eſt duplum ſupra quàm collegerint quotidie.

7 Dixit ergo Moſche & Aharon omnibus filiis Jiſraëlis, Veſpere, jam enim cognoſcetis Jehovam eduxiſſe vos è terra Ægypti:

8 Mane quoque, quum videritis gloriam Jehovæ, quandoquidem audit murmurationes veſtras contra Jehovam: nos enim quid ſumus, ut murmuretis contra nos?

9 Dixitq; Moſche, Cognoſcetis, quum dederit vobis Jehova hoc veſpere carnem ad edendum, & panem ipſo mane ut ſaturemini, quandoquidem audit Jehova murmurationes veſtras, quibus murmuratis contra ſe: nos enim quid ſumus? non ſunt contra nos murmurationes veſtræ, ſed contra Jehovam.

10 Deinde dixit Moſche Aharoni, Dic toti congregationi filiorum Jiſraëlis, Appropinquate ante conſpectum Jehovæ: nam audivit murmurationes veſtras.

11 Fuitq; alloquuto Aharone totam congregationem filiorum Jiſraëlis, quum ſe convertiſſent ad ipſum deſertum, ut ecce gloria Jehovæ appareret in ipſa nube.

12 Et alloquutus eſt Jehova Moſchen dicendo:

13 Audivi murmurationes filiorum Jiſraëlis, alloquere eos dicendo, Inter has duas veſperas comedetis carnem, & ipſo mane ſaturabimini pane: ita cognoſcetis me eſſe Jehovam Deum veſtrum.

14 Fuit itaq; eodem veſpere, ut aſcendentes coturnices tegerent caſtra; manè verò fuit ſtratus ros circa ipſa caſtra.

15 Quumq; ſe elevaſſet ſtratus ille roris, ecce in ſuperficie ipſius deſerti tenue quiddam rotundum, tenue inquam ſicut ipſa pruina ſuper terram.

16 Quod videntes filii Jiſraëlis dicebant alter alteri, Man eſt, non enim ſciebant quid eſſet. dixit vero Moſche eis, Hic eſt panis ille quem dat vobis Jehova ad comedendum.

17 Hoc eſt verbum quod præcepit Jehova, Colligite ex eo quiſq; pro ratione cibi ſui, menſuram Homer in ſingula capita, pro numero animarum veſtrarum, quiſq; pro iis qui ſunt in tentorio ſuo accipite.

18 Et fecerunt ſic filii Jiſraëlis: collegerunt enim alii plus, alii minus.

19 Poſt metiebantur menſurâ Homer, ita ut non abundaret qui plus collegerat; & qui minus, non laboraret penuriâ: quiſq; pro ratione cibi ſui colligebant.

20 Sed quum Moſche edixiſſet eis, Nemo reliquum faciat ex eo uſq; in craſtinum:

21 Non auſcultantes Moſchi reliquum fecerunt quidam ex eo in craſtinum, quod produxit vermes, fœtuitq;: quapropter efferbuit contra eos Moſche.

22 Sic colligebant illum quovis mane, quiſq; pro ratione cibi ſui: nam incaleſcente Sole liqueſcebat.

23 Fuit autem ipſo die ſexto, quum colligerent cibum duplum, binas menſuras Homer in unumquemq;: & venientes omnes duces congregationis renunciarunt Moſchi.

24 Qui dixit eis, Illud eſt quod edixit Jehova, Quies, ſabbathum ſanctum Jehovæ cras: quod cocturi eſſetis, coquite hodie; & quod elixaturi eſſetis, elixate, quicquid autem abundat, deponite vobis aſſervandum uſq; in craſtinum.

25 Quum itaq; depoſuiſſent uſq; in craſtinum, ſicut præceperat Moſche, non fœtuit, nec ullus vermis in eo fuit.

26 Dixitq; Moſche, Comedite illud hodie, nam ſabbathum hujus diei eſt Jehovæ: hodie non invenietis illum cibum in agro.

27 Sex diebus colligetis eum; die verò ſeptimo, ſabbatho, non erit.

28 Fuit autem ipſo die ſeptimo, quum exiviſſent aliqui de populo ad colligendum, ſed non invenerunt.

29 Quamobrem dixit Jehova Moſchi, Quouſq; renuetis obſervare mandata mea, & leges meas?

30 Conſiderate, Quia Jehova dedit vobis ipſum ſabbathum, idcirco idem dat vobis quovis die ſexto cibum bidui: manete quiſq; in loco ſuo, ne exeat ullus à loco ſuo die ſeptimo.

31 Sic quieſcebant populus die ſeptimo.

32 Vocavit autem domus Jiſraëlis nomen ejus Man: quod erat quaſi ſemen coriandri, album, & ejus ſapor velut epithytes ex melle.

33 Dixit etiam Moſche, Hoc eſt verbum quod præcepit Jehova, Plena menſura Homer aſſervanda eſt ex eo per ætates veſtras: ut videant panem illum, quo vos cibaverim in hoc deſerto, poſtquam eduxi vos è terra Ægypti.

3 Tunc murmurarunt tota congregatio filiorum Iſraëlis contra Moſen & contra Aharonem, in deſerto illo:

4 Dixeruntque eis filii Iſraëlis, Utinam mortui fuiſſemus manu Jehovæ in terra Ægypti, quum aſſideremus ollis carnis, quum comederemus panem ad ſaturitatem: nam eduxiſtis nos in deſertum hoc, ut occidatis totum hunc cœtum fame.

5 Dixit verò Jehova Moſi, Ecce, ego pluam vobis panem è cælo: quare egreditor populus, & colligunto demenſum cujusque diei quondie; ut tentem eum, utrum ambulare velit in lege mea, necne.

6 Porrò unoquoque die ſexto, paranto quod intulerint: *hoc* verò erit duplum ſupra quam collegerint quotidie.

7 Dixit ergo Moſes & Aharon omnibus filiis Iſraëlis; Veſpere, jam tum cognoſcetis, Jehovam eduxiſſe vos è terra Ægypti:

8 Mane quoque, quum videritis gloriam Jehovæ, quandoquidem audit murmurationes veſtras contra Jehovam: nos enim quid *ſumus*, ut murmuretis contra nos?

9 Dixitque Moſes, *Cognoſcetis*, quum dederit vobis Jehova hoc veſpere carnem ad edendum, & panem mane ut ſaturemini, quandoquidem audit Jehova murmurationes veſtras, quibus murmuratis contra ipſum. nos enim quid *ſumus*? Non *ſunt* contra nos murmurationes veſtræ, ſed contra Jehovam.

10 Deinde dixit Moſes Aharoni, Dic toti congregationi filiorum Iſraëlis, Appropinquate ante faciem Jehovæ. nam audivit murmurationes veſtras.

11 Quumque alloquutus eſſet Aharon totam congregationem filiorum Iſraëlis, converterunt ſe ad deſertum: tum ecce gloria Jehovæ apparuit in nube.

12 Nam alloquutus fuerat Jehova Moſen dicendo:

13 Audivi murmurationes filiorum Iſraëlis; alloquere eos dicendo, Inter has duas veſperas comedetis carnem, & mane ſaturabimini pane: ita cognoſcetis me eſſe Jehovam deum veſtrum.

14 Accidit itaque eodem veſpere, ut aſcendentes coturnices tegerent caſtra, mane vero fuit ſtratus ros circa caſtra.

15 Quumque ſe elevaſſet ſtratus ille ros, ecce in ſuperficie deſerti *erat* b tenue *quiddam* rotundum, tenue ſicut pruina ſuper terra. b Num. 11. 7. Neh. 9. 15. Pſal. 78. 24. & 105. 40.

16 Quod videntes filii Iſraëlis dicebant alter alteri, Man hu, (*Quod valet*, *Quid eſt hoc?*) Non enim ſciebant quid eſſet: dixit verò Moſes eis, c Hic *eſt* panis ille quem dat vobis Jehova ad comedendum. c Joh. 6. 31. 1. Cor. 10. 3.

17 Hoc *eſt* illud quod præcepit Jehova, Colligite ex eo quisque pro ratione cibi ſui: *menſuram* Homer in ſingula capita, *pro* numero animarum veſtrarum, quisque pro iis qui *ſunt* in tentorio ipſius accipite.

18 Et fecerunt ſic filii Iſraëlis: collegerunt enim *tum* is qui multum colligebat, tum is qui parum.

19 Pòſt d metiebantur *menſura* Homer, ita ut non abundaret qui plus collegerat, & qui minus, non laboraret penuria: quisque pro ratione cibi ſui colligebant. d 2. Cor. 8. 15.

20 Dixitque Moſes eis, Nemo reliquum faciat ex eo uſque in craſtinum.

21 Sed non auſcultabant Moſi: verùm reliquum faciebant quidam ex eo in craſtinum; quod produxit vermes, fœtuitque: quapropter efferbuit contra eos Moſes.

22 Sic colligebant *panem* illum quovis mane, quisque pro ratione cibi ſui. nam incaleſcente ſole, liqueſcebat.

23 Cæterum die ſexto colligebant panem duplum, binas menſuras Homer in unumquemque: & venientes omnes duces congregationis, renuntiarunt illud Moſi.

24 Qui dixit eis, Illud *eſt* quod edixit Jehova, Quies, ſabbatum ſanctum *eſt* Jehovæ cras: quod in furno coquere vultis, coquite *hodie*; & quod elixare vultis, elixate: quicquid autem abundat, deponite vobis aſſervandum uſque in craſtinum.

25 Quum itaque depoſuiſſent uſque in craſtinum, ſicut præceperat Moſes, non fœtuit, nec vermis in eo fuit.

26 Dixitque Moſes, Comedite illud hodie, nam ſabbatum hodie *eſt* in honorem Jehovæ: hodie non invenietis illum *panem* in agro.

27 Sex diebus colligitote eum; die verò ſeptimo ſabbatum eſt, in illo non erit.

28 Porrò die ſeptimo exiverunt *aliqui* de populo ad colligendum, ſed non invenerunt.

29 Quamobrem dixit Jehova Moſi, Quouſque renuitis obſervare mandata mea, & leges meas?

30 Conſiderate *rem*, Quia Jehova dedit vobis ſabbatum, idcirco idem dat vobis quovis die ſexto panem bidui. Manete igitur quisque in loco ſuo, ne exito ullus e loco ſuo die ſeptimo.

31 Sic quieſcebat populus die ſeptimo.

32 Vocavit autem domus Iſraëlis nomen illius *panis* Man: quod erat quaſi ſemen e coriandri, album, & ejus ſapor velut placentulæ mellitæ. e Num. 11. 7.

33 Dixit etiam Moſes, Hoc *eſt* illud quod præcepit Jehova, Plena *menſura* Homer aſſervanda eſt ex eo per ætates veſtras, ut videant panem illum, quo vos cibavero in deſerto, poſtquam eduxi vos è terra Ægypti.

34 *Quare edixit Moſche Aharoni, Accipe urnam unam, & repone illic plenam* menſuram *Homer man: & colloca ipſam ante conſpectum Jehovæ aſſervandam per ætates veſtras.*

35 *Quemadmodum præcepit Jehova Moſchi, ſic collocavit eam Aharon coram teſtimonio ipſo aſſervandam.*

36 *Filii autem Jiſraëlis veſcebantur man iſto quadraginta annis, donec venirent in regionem habitabilem: hoc,* inquam, *man veſcebantur, donec pervenirent ad extremitatem regionis Cenahanææ.*

37 *Homer autem, decima eſt Epha.*

34 Quare edixit Moſes Aharoni, Accipe urnam aliquam, & repone illuc plenam menſuram Homer de man: & colloca ipſam ante faciem Jehovæ aſſervandam per ætates veſtras.

35 Quemadmodum *igitur* præcepit Jehova Moſi, ſic ſepoſuit eam Aharon coram teſtimonio aſſervandam.

36 Filii autem Iſraëlis *f* veſcebantur man iſto per quadra- *f Joſ.5.12.*
ginta annos, donec venirent in regionem inhabitatam: hoc, *inquam*, man veſcebantur, donec pervenirent ad extremitatem regionis Cananææ.

37 Homer autem, decima eſt ephæ.

ANALYSIS CAP. XVI.

Duo hîc principaliter narrantur: primum, quid Iſraëlitis acciderit in Elim, ſtatione quarta, v.1: deinde quid eis acciderit in deſerto Sin, ſtatione ſextâ. Nam ſtatio quinta (quæ fuit ad mare rubrum, Num.33.v.10.) hîc præteritur.

I. Res geſta in Elim.

Narrationis hujus membra ſunt duo: repertio loci commodi ad caſtra metandum, & ipſa caſtrorum metatio. Commoditas loci deſcribitur ex duobus adjunctis: caſtrorum metatio verò è ſubjecto loco, v.1.

II. Res geſta in deſerto Sin.

Summa eſt, quòd Deus Iſraëlitis dederit coturnices & panem cæleſtem. Hujus beneficii narratio illuſtratur ſex modis.

1 A circumſtantiis loci & temporis, v.2.
2 A cauſa impulſiva, v.3.& 4.
3 Ab adjunctis antecedentibus, v.5.& deinceps.
4 A forma ſeu modo agendi, v.14.& 15.
5 Ab eventis, v.16.& deinceps.
6 Ab adjunctis conſequentibus, v.33.& deinceps.

I. Locus ubi beneficium hoc in Iſraëlitas collatum eſt, fuit deſertum Sinis, v.2. Tempus quo id factum eſt, fuit dies decimusquintus menſis ſecundi ab exitu ex Ægypto, ibid.

II. Cauſa impulſiva quæ Deum movit ad beneficium hoc in Iſraëlitas conferendum, fuit murmur ipſorum, v.3.& 4. Ubi ſimul videtur intelligenda impulſiva altera, quæ prioris fuit eventus, nempe preces Moſis: ut videtur poſſe colligi ex eo quod narratur v.5. de ſermone quem Dominus ad Moſen habuit.

III. Adjuncta quæ beneficium antecеſſerunt, & ad populum præparandum ad beneficii acceptionem deſtinata fuerunt, narrantur quatuor.

1 Sermo Domini ad Moſen: qui duobus membris conſtat, promiſſione beneficii, v.5. & mandato de illius uſu, v.5.& 6.
2 Sermo Moſis & Aharonis ad populum: qui ſimiliter conſtat duobus membris, relatione promiſſionis divinæ, & reprehenſione propter murmur, v.7.8.& 9.
3 Apparitio gloriæ Jehovæ in nube. Hæc illuſtratur ex adjunctis antecedentibus ſive effectis deſtinatis duobus, videl. mandato comparendi coram nube, v.10. & mandati exſequutione ſeu ipſa comparitione, v.11.
4 Sermo alter Domini ad Moſen, quo repetitur promiſſio beneficii: amplificata à cauſa impulſiva, & effectu, v.12.& 13.

IV. Forma ſeu modus agendi illuſtratur diſtinctione temporum, & indicatione adjunctorum, v.14.& 15.

V. Eventa narrantur octo.

1 Admiratio panis illius cæleſtis, v.16. Quæ illuſtratur ex eventu duplici, videlicet verbis Iſraëlitarum, & inſtitutione Moſis, v.16.
2 Relatio mandati divini de pane illo colligendo, v.17.
3 Collectio illius, v.18.& 19. item 22.
4 Aſſervatio collecti, illuſtrata antitheſi interdicti, & eventu triplici, v.20.& 21.
5 Collectio dupli, facta die ſexto: illuſtrata ex eventis duobus, delatione ducum, v.23. & informatione Moſis, v.24.
6 Aſſervatio reſidui die ſexto, illuſtrata ſimiliter ex eventis duobus, integritate aſſervati, v.25. & informatione Moſis de illius uſu, v.26.& 27.
7 Conatus colligendi die ſeptimo, verſ.28. illuſtratus ex eventis 4.
   1 Fruſtratione, v.28.
   2 Expoſtulatione Jehovæ apud Moſen, v.29.& 30.
   3 Repetitione interdicti, v.30.
   4 Obedientia populi, v.31.
8 Nomen pani illi impoſitum: ubi ſimul panis ille deſcribitur ex adjunctis quatuor: videl. magnitudine, figurâ, colore & ſapore. Magnitudo & figura ſignificantur collatione rei ſimilis, nempe ſeminis coriandri: ſapor verò collatione placentulæ mellitæ, v.32.

VI. Adjuncta conſequentia narrantur duo, videl.

1 Aſſervatio certæ menſuræ de pane illo: illuſtrata ex fine, v.33: & ſubjecto loco, v.34.& 35: & menſuræ illius definitione, v.37.
2 Duratio illius beneficii, v.36.

SCHOLIA IN CAP. XVI.

In deſertum Sinis] *Stationem octavam: omittitur autem hîc* ℣.2.
ſeptima ad mare algoſum, ad ſinum Ælaniticum, de qua Num.33. v.10.F. Ubi obſervandum, ſtationem hanc tum demum rectè dici octavam, ſi inter ſtationes numeretur Raemſes ſive Rahmeſejum, unde filii Iſraël primùm profecti ſunt. Eâ autem excluſâ, erit hæc ſtatio ſeptima. Ordo nominum Num.33. hic eſt,

1 *Rahmeſeſum*
2 *Succotha*
3 *Ethamum*
4 *Chirotha*
5 *Mara*
6 *Elima*
7 *Mare algoſum*
8 *Deſertum Sinis.*

3 In deſerto illo] *Per quod deducendi erant, & cujus aſperitate terrebantur: nam & commeatus deerat, & aqua nulla erat in toto illo tractu &c.F.*

4 Utinam mortui fuiſſemus] *Hebr.* Quis dabit mori nos? Manu Jehovæ] *Qua Ægyptii cæſi ſunt.F.* Ut mortem afferretis toti huic cœtui] *Hebræo congruentius,* Ut morte afficeretis totum hunc cœtum.

5 Ego faciam ut pluat vobis panis] *Malim.* Ego pluam vobis panem. Ex ipſo cælo] *Nempe è cælo hoc infimo, quod aliàs aër nominatur. Pronomen* ipſo, *ponitur loco articuli. Græcè,* ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. *Germanicè,* auß dem himmel. Hic populus] *Loco pronominis in Hebræo eſt articulus. Gr.* ὁ λαός. *Germ.* das volck. Egredietur] *E caſtris. Malim,* Egrediitor, & colliguntо *&c. Sunt enim verba præcipientis.* Demenſum cujusque diei quotidie] *Heb.* verbum diei in die ejus. *Verbum, id eſt, rem: metonymia adjuncti. Intelligitur autem panis, per ſynecd. generis.* Tentem] *Vide ſuprà in 15.25.* Ambulaturus ſit in lege mea] *Id eſt, vitam tranſacturus ex præſcripto meo.F. Metaphora.*

6 Erit autem &c.] *Vertendum,* Porrò unoquoque die ſexto, paranto quod intulerint: hoc verò eſto duplum &c.] *Sunt enim verba præcipientis.* Parent quod intulerint] *Coquant illud totum quod collegerint, pro arbitrio ſuo, ad uſum hujus & ſequentis diei, ut explicatur infrà v.24. F.* Quotidie] *Heb.* die die. *Id eſt, unoquoque die.*

7 Cognoſcetis] *Complementum hujus promiſſionis vide infrà v.14.* Jehovam] *Non autem nos fuiſſe: quod exprobraſtis, ſup. v.4.F. Tacita antitheſis.*

8 Quum videritis] *Complementum vide infrà v.11.* Jehovæ] *Angeli fœderis, Chriſti, in columna & nube ambulantis: qui murmurationes audiit coràm, quas populus in Jehovam, id eſt, in Deum patrem effutiverat.F.* Contra Jehovam] *Id eſt, contra Deum patrem: ex expoſitione modò allata. Similem locum vide Gen.19.24. Jehova pluit à Jehova: id eſt, Filius à Patre.*

9 Cognoſcetis] *Scilicet Jehovam eduxiſſe vos ex Ægypto, ex v.7.*

10 Ante conſpectum Jehovæ] *Verſus columnam populo præeuntem in deſerto, præſentiæ divinæ ſymbolum, infrà v.11.F. Poteſt & verti,* Ante faciem Jehovæ. *Metaphora, & ſynecd. generis, & metonymia ſubjecti.*

11 Ad ipſum deſertum] *Pronomen* ipſum *uſurpatur hîc pro articulo, minùs eleganter. Gr.* εἰς τὴν ἔρημον, *pro,* πρὸς τὴν ἔρημον, zu der wüſte: oder/gegen der wüſte. *Id eſt, verſus columnam, quæ deſerto incumbebat, per ipſum deductura.F. Metonymia ſubjecti.* Gloriam] *Splendor aliquis, præſentiæ glorioſi Dei indicium. Metonymia ſubjecti.* In ipſa nube] *Rurſum* ipſa *pro articulo.* ἐν τῇ νεφέλῃ. In der wolcken. *Articulus refertur ad nubem illam cujus facta fuit mentio v.11. ſub nomine faciei Jehovæ.*

13 Inter has duas veſperas] *Id eſt, inter duas hujus veſperæ extremitates: quod nihil aliud eſt quàm hac ipſâ veſperâ, ut declaratur v. ſeq. Vide ſuprà 12.6.*

14 Eodem veſpere] *Hoc modò dixerat, inter has duas veſperas.* Aſcendentes coturnices] *Heb.* Et aſcendit coturnix. *Collectivè ſive ſynecdoche membri.* Stratus roris] *Heb.* ſtratum *ſive* cubatio roris. *Sic v. ſeq. Genitivus ſubjecti.*

15 Se elevaſſet] *Heb.* aſcendiſſet. *id eſt, calore ſolis reſolutus evanuiſſet.*

16 Alter alteri] *Heb.* vir ad fratrem ſuum. Man eſt] *Id eſt, cibus præparatus.F. Sed mihi magis probatur interpretatio veteris interpretis: Man hu? quod ſignificat, Quid eſt hoc? Ut* מָן *man ſit pro* מָה *máh, fortaſſe dialecto Ægyptiacâ. Hæc interpretatio*

confirma-

confirmatur ex continenter annexa ætiologia, Non enim ſciebant quid eſſet. *Hinc igitur factum eſt, ut admirabundi interrogarent, quidnam rei iſtud eſſet. Similiter & Græci, τί ἐστι τοῦτο; quid eſt hoc*

Hoc eſt verbum] *Malum*, Hoc eſt illud. *Verbum pro re, per metonymiam ſubjecti uſitatam apud Hebræos.* Pro ratione ci-b[illegible] Heb. ſecundum os cibi ſui. *Id eſt, prout cibum eius poſtulat. Os pro poſtulato ſeu juſſu. per metonymiam efficientis & poſtulatum cibi. per metaphoram* [illegible] *Sic v.19 & 22.* Cibi [illegible] *Id eſt, cibi neceſſarii ſibi ac familiæ ſuæ.* Menſuram homer] *Decimam partem ephæ, infrà v. 36.* In ſingula capita] *hoc eſt, in ſingulos homines, nempe domeſticos. Heb.* in cranium. *Synecdoche* [illegible] Animarum] *Id eſt, perſonarum ſive hominum. Synecdoche* [illegible]

1[illegible] A[illegible]lus, alius minùs] *Vatic.*, *Tum is qui multum colligebat* [illegible] *aum. Heb.* q[illegible] multiplicabat, & qui minuebat. *Sy*[illegible] *Cæterùm plus colligebat qui ampliorem habebat familiam,* [illegible] *minorem.* [illegible]

M[illegible] *Ab*[illegible] *collectum & in commune comportatum ali*[illegible] *homer diſtribuebant qui ad hoc erant conſtituti* [illegible] *Quia etſi plus acceperat, ſecundum proportionem arithmeticam. non tamen ſecundum proportionem Geometricam* [illegible] *ſingulis domeſticis ſuis acceperat homerem unum.* [illegible] *domeſticos undecim, ipſe duodecimus, verbi gratiâ, accep*[illegible] *homeres duodecim. qui verò domeſticos tantum quinq;* [illegible] *accipiebat homeres ſex. ubi duodecim* [illegible] *& tamen ille non abundabat, quia ſinguli domeſtici* [illegible] *homerem acceperant.* [illegible] *proportio Geometrica eſt* [illegible] *quemadmodum* [illegible] *habent ſex homeres ad ſex homines: ita duodecim homeres ſe habent ad homines duodecim.* Colligeba[illegible] *Nempe manna demenſum menſura homer. Hic igitur alia collectio intelligitur quàm v. præcedente.*

21 R[illegible] fecerunt] *vel ex curioſitate, vel ex diffidentia. F.* Qu[illegible] *Heb.* [illegible], vel homines.

22 Q[illegible] mane] *Heb.* in mane, in mane. Incaleſcente ſole] *Id eſt, ſolis calore augeſcente. Intellige calorem à ſole infuſum aeri ac terræ. Sive, incaleſcente aere à ſole. metonymia ſubjecti.*

23 [illegible] panem. *Heb.* לחם *lehhem.* Duces] *Malum*, principes. *Heb* נשיאים *neſiim. id eſt, elevati. ſcilicet, ſupra* [illegible] *Putantes nimirum, populum peccaſſe ut qui* [illegible] *homeres pro ſingulis capitibus collegerat. Hinc apparet.* [illegible] *præceptum illud Domini ſuprà v 6. nondum propoſuiſſe popu*[illegible] *ſed* [illegible] *qua ratione ducium colligiſſe du*[illegible] *ſabbatho obſervando: & tamen in*[illegible] *Dei nondum, ut die ſabbathi vel prorſus jejunarent, vel tantum demedio* [illegible] *præcedente die relicto veſcerentur. Re*[illegible] *tamen faciunt principes quòd cupiunt aliquid certi de hac re cogn*[illegible].

24 Sab[illegible]bathum ſanctum] *Heb.* ſabbathum ſanctitatis. *Genitivus adjuncti.* [illegible] *Scilicet* [illegible] *niſi obſtaret religio ſab*[illegible] *Coquendi aut* [illegible] *intelligendum eſt ſpecta*[illegible] *de* [illegible] *maſſa farin*[illegible] *coqu*[illegible] *per calorem ignis in furno aut ſuper prunas;* [illegible] *quod* [illegible] *Hebræis* אפה *aphah,* [illegible] *nempe* [illegible] *quod* [illegible] *mores, Germanis bachen* [illegible] *backen. unde* אופה *ophèh. piſtor, ein becker.* Abun-[illegible] *manna tam cocto aut elixato.* Aſſervandum] *Heb* [illegible], in cuſtodiam.

[illegible] *puta, memento ſabbathi F.* Sabbathum h[illegible] *Malum cum aliis*, Sabbathum hodie eſt [illegible] *trajecta. & vox* ליהוה *regitur à nomine* שבת *ſhabbath. vox autem* היום *hajom à verbo ſubſtanti*[illegible]

[illegible] *Heb.* non erit in eo. *ſcilicet die ſeptimo. Pleonaſmus*

2[illegible] &c.] *Malum*: Porrò die ſeptimo exiverunt aliqui [illegible] *alteram phraſin quæ noſtris Interpretibus familiaris* [illegible] Fuit autem ut exirent. *Pro eo quod eſt, Accidit ut* [illegible] Ipſo die ſeptimo] *Nempe quum illuxiſſet mane diei ſeptimi* [illegible] *integri.*

[illegible] Dixit Jeho[illegible] M[illegible]] *Et Moſes poſtea populo verbis Jeho*[illegible] *membra.*

[illegible] *Scilicet ad man colligendum. Alioquin mandatum erat ut exirent ad* [illegible] *tationem ſanctam. Eſt igitur ſynecdo*[illegible].

32 Domus] *Familia. Metonymia ſubjecti.* Man] *Ex eventu: quia evenerat ut eo primùm conſpecto, quum ignorarent, quidnam eſſet, dicerent, Man hu: ſuprà v.16.* Quaſi ſemen coriandri] *Magnitudine ſcilicet & figura.* Album] *Colore.* Ejus ſapor] *Nempe crudi, quod enim coquebatur, ſiebat ut tollerent diverſos ſapores acquireret, Sapient.16 22. F.* Epichyti ex melle] *Sive attanita. Sic enim iſtud placentæ genus appellari docet Athenæus lib.14 Dipnoſoph. F.* Ex melle] *Heb.* in melle.

33 Dixit etiam Moſche] *Hic & duo ſequentes verſus, dicuntur per prolepſin. ut 1.Sam.17 54. Facta enim ſunt jam erecto tabernaculo, exſtructáq; arcâ. antequam aſſervabantur man & virga Aharonis, de qua Num.17.10. hic enim voluit Moſes totam hiſtoriam de Man contexere, ut apparet infrà v.36 F* Hoc eſt verbum] *Malum*, Hoc eſt illud: *ut ſuprà v.17.* Plena menſura homer. *Heb.* plenitudo homeris *pro, homer plenitudinis, hoc eſt, plenus. hypallage.* Ein homer vol. *Sic v. ſeq.* Aſſervanda eſt] *Heb.* in aſſervationem. *ſupple, erit: id eſt, eſto. Sic deinceps.* Ætates] *Sive generationes, γενεάς. Heb. doroth.*

34 Urnam] *Auream, Heb. 9.4. quicquid Hebræi dicant de materia ejus F.* Ante conſpectum Jehovæ] *In adyto ſacrario, ubi ſupra arcam inter Cherubinos majeſtas Dei erat. F.*

35 Coram teſtimonio] *Id eſt, coram tabulis legis: quæ monumentum teſtimonium erat de voluntate Dei, quomodo ſcil. vellet a populo ſuo coli. Synecd generis. Et coram tabulis legis, id eſt, coram arca: in qua erant tabulæ legis. Metonymia adjuncti.*

36 Donec pervenirent ad extremitatem regionis Cenahanææ] *Nempe Gilgalem in campeſtribus Jerichuntis. Hoc autem non potuit narrare Moſes tanquam αὐτόπτης: quia ipſe jam antea fuerat mortuus, Deut.34.5. Quare ſcripſiſſe hoc dicendus eſt ex revelatione Spiritus ſancti. Atq; idem dici poteſt de iis quæ narrantur in fine Deuteronomii ſuper ipſius morte ac ſepulchro. Niſi potius ſtatuendum, utrumq; hoc a Jeſua, aut alio propheta, adjectum eſſe, poſt rem geſtam.*

37 Decimas] *Subaudi* pars. *Homer aridorum menſura capit cotylas ſeptem cum quinta parte, ſive chœnices duos cum dimidio, quintâ minus. Unde colligitur, quanta ſit capacitas ephæ, & quàm largiter Deus Iſraelitas aluerit tam longo tempore: nam ſingulis alimentum demenſum erat diurnum mancipiis attributum. F.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVI

Ex v 2. & 3. In populo Iſraëlitico, murmurante contra Moſen & Aharonem propter defectum cibi: proponitur exemplum incredulitatis & ingratitudinis. *Incredulitas. Ingratitudo.*

2 Ex v. 7.8.9.12. Qui murmurant contra ſervos Dei, fungentes officio ſuo: illi contra Deum ipſum murmurant. *Murmur.*

3 Ex v.8. Præſides atque gubernatores populi Dei, tum Eccleſiaſtici, tum Politici, exemplo Moſis & Aharonis modeſtè de ſeipſis ſentire & loqui debent. *Gubernatores.*

4 Ex v.13.14.& 15. Deus populo ſuo in neceſſitate mirabiliter de victu proſpicit. *Gubernatio Dei.*

5 Ex v.16. Quòd Deus Iſraëlitis certam menſuram præſcripſit mannæ in diem colligendæ: eo monemur, unumquenque noſtrûm illâ menſura rerum ad victum pertinentium contentum eſſe debere quam ex Dei benedictione poſſidet. *Victus.*

6 Ex eod. verſ. Conſiderandum quoque hic eſt, mannam fuiſſe typum Chriſti, tanquam panis verè cœleſtis: ut percipitur ex verbis Chriſti. Joh.6.v.32. & ſeqq. Item ex verbis Pauli 1.Cor.10.v.3. *Chriſtus.*

7 Ex verſ.20. & 27. In Iſraelitis aſſervantibus de manna in craſtinum, item quærentibus illam in ſabbatho: proponitur exemplum incredulitatis & inobedientiæ erga mandata Dei. *Incredulitas. Inobedientia.*

8 Ex iiſdem verſibus. Quòd manna in craſtinum aſſervata computruit, & in ſabbatho fruſtra quæſita fuit: eo monemur, avaros puderi. *Avaritia.*

9 Ex v.23. & ſeqq. Sabbatum ſtudioſè obſervandum eſt. *Sabbatum.*

10 Ex v.32.33.& 34. Deus beneficia ſua illuſtria quæ in populum ſuum confert, nulla oblivione deleri vult, ſed in perpetua memoria verſari. *Beneficia Dei.*

11 Ex verſ.35. Quum media ordinaria ad manum ſunt, extraordinaria expeti non debent. Extraordinarium alimentum populi Iſraelitici erat manna: ſed illud non duravit diutiùs, quàm perventum eſſet ad terminos terræ Chanaan: ubi jam erat copia alimenti ordinarii ex iſtius terræ frugibus. *Media.*

CAPUT XVII.

T & J.

1 D[illegible]nde profecti [illegible] *ta congregatio filiorum Jiſraëlis à de*[illegible] *itineribus ſuis ex præſtituto Jehovæ & caſtrametati ſunt Re*[illegible], *ubi non erat aqua quam populus* [illegible]

2 [illegible] *propter contendens populus cum Moſche, dicebant, Date* [illegible] *bibamus: quibus dixit Moſche, Quid contenditis mecum* [illegible] *tentatis* [illegible] *am?*

3 *Sed* [illegible] *ibi populus eſſet aqua, & murmuraret po-*

P.

Deinde profecti ſunt tota congregatio filiorum Iſraelis a deſerto Sinis itineribus ſuis ex mandato Jehovæ, & caſtrametati ſunt Rephidimus, ubi non erat aqua quam populus biberet. 1.

2 Quapropter contendens populus cum Moſe, dicebat, a Date nobis aquam ut bibamus, Quibus dixit Moſes, Quid contenditis mecum? quid tentatis Jeho[illegible]m? a Num.20.2.& 4.

3 Quum igitur ſitiens ibi populus eſſet aquæ, & murmuraret

pulus ipſe contra Moſchen, dixit, Quare jam feciſti ut aſcenderemus ex Ægypto? an ad mortem afferendum mihi, filios meos, & pecori meo, ſiti?

4 *Quamobrem inclamavit Moſche Jehovam dicendo, Quid faciam populo huic? adhuc pauliſper, cum eſſent lapidaturi me.*

5 *Edixit verò Jehova Moſchi, Tranſi ante populum hunc, & accipe tecum de Senioribus Jiſraëlis: baculumq́ tuum, quo percuſſeras rivum illum, accipe in manum tuam, quum eris abiturus.*

6 *Ecce me ſtante coram te ibi ſuper illam rupem in Chorebo: ubi percuſſeris rupem ipſam, procedent ex ea aquæ ut bibat hoc populus: fecitq́ ſic Moſche ante oculos Seniorum Jiſraëlis.*

7 *Vocavit autem nomen illius loci Maſſam & Meribam, propterea quòd contenderant filii Jiſraëlis, & propterea quòd tentaverant Jehovam, dicendo, Eſtne Jehova inter nos, an non?*

11. 8 *Sed venientibus Hamalekitis, ut pugnarent contra Jiſraëlitas, Rephidima,*

9 *Edixit Moſche Jehoſchuhæ, Delige nobis homines, & procede pugnatum contra Hamalekitas: cras, me conſiſtente in vertice iſtius collis cum baculo Dei in manu mea.*

10 *Fecit itaq́ Jehoſchuah quemadmodum dixerat ei Moſche, pugnando contra Hamalekitas: Moſche verò, Aharon, & Chur aſcenderunt verticem illius collis.*

11 *Eratq́, quum attollebat Moſche manum ſuam, ut prævalerent Jiſraëlitæ, quum verò quieti dabat manum ſuam, prævalerent Hamalekitæ.*

12 *Quamobrem* quum *manus Moſchis graves* eſſent, *acceptum lapidem ſuppoſuerunt ei, ut inſideret illi: Aharon verò & Chur ſuſtentabant manus ejus, hinc unus & illinc alter, ſuntq́ utraq́ manus ejus firma uſq́ ad occaſum Solis.*

13 *Sic fregit Jehoſchuah Hamalekum, & populũ ejus, acie gladii.*

14 *Poſtea edixit Jehova Moſchi, Inſcribe hoc monumentum libro, & infere ipſum in aures Jehoſchuhæ: me omnino deleturum eſſe memoriam Hamalekitarum è terra ſub cœlo.*

15 *Tunc extruxit Moſche altare, cujus vocavit nomen, Jehova vexillũ meũ,*

16 *Et dixit, Quia manus* Hamalcki fuit *contra ſolium Jah, bellum Jehovæ in Hamalekum* erit *de ætate in ætatem.*

contra Moſen, dixit, Quare jam feciſti ut aſcenderemus ex Ægypto, ad morte afficiendum me, filios meos, & pecus meum, ſiti?

4 Quamobrem inclamavit Moſes Jehovam dicendo, Quid faciam populo huic? Adhuc pauliſper, & tum lapidaturi ſunt me.

5 Edixit verò Jehova Moſi, Tranſi ante populum, & accipe tecum de ſenioribus Iſraëlis: baculumque tuum, quo *b* percuſſeras rivum, accipe in manum tuam, quum eris abiturus. *b Sup. 7. 20.*

6 Ecce *c* ſtabo coram te ibi ſuper illa rupe in Horebo: tum percutito rupem, & procedent ex ea aquæ ut bibat populus. fecitque ſic Moſes ante oculos ſeniorum Iſraëlis. *c Num. 20. 9. Pſal. 78. 1. Cor. 10. 4.*

7 Vocavit autem nomen illius loci Maſſam & Meribam, propterea quòd contenderant filii Iſraëlis, & propterea quòd tentaverant Jehovam, dicendo, Eſtne Jehova inter nos, an non?

8 Cæterùm veniebant *d* Amalekitæ, ut pugnarent contra Iſraëlitas, Rephidima;

9 Tum dixit Moſes Joſuæ, Delige nobis viros, & procede pugnatum contra Amalekitas: cras, me conſiſtente in vertice iſtius collis cum baculo Dei in manu mea.

10 Fecit itaque Joſua quemadmodum edixerat ei Moſes, pugnavitque contra Amalekitas. Moſes verò, Aharon, & Hur aſcenderunt verticem illius collis.

11 Quumque attollebat Moſes manum ſuam, prævalebant Iſraëlitæ, quum verò quieti dabat manum ſuam, prævalebant Amalekitæ.

12 Quamobrem *quum* manus Moſis graves *eſſent*, acceptum lapidem ſuppoſuerunt ei, ut inſideret illi: Aharon verò & Hur ſuſtentabant manus ejus, hinc unus & illinc alter: ita evaſit utraque manus ejus firma uſque ad occaſum ſolis.

13 Sic fregit Joſua Amalekum, & populum ejus, acie gladii.

14 Poſtea edixit Jehova Moſi, Inſcribe hoc in monumentum libro, & infere ipſum in aures Joſuæ: me omnino deleturum eſſe memoriam Amalekitarum è terra ſub cœlo.

15 Tunc exſtruxit Moſes altare, cujus vocavit nomen, Jehova *eſt* vexillum meum.

16 Et dixit, Quia manus *Amaleki fuit contra* ſolium Jah, *e* bellum Jehovæ in Amalekum *erit* de ætate *in* ætatem

ANALYSIS CAP. XVII.

Duo hic narrantur:

1 Miraculoſa datio aquæ ex rupe, uſque ad v. 8.
2 Conflictus Iſraëlitarũ cum Amalekitis, v. 8. & ſeqq.

I. Datio aquæ ex rupe.

Hæc illuſtratur quatuor modis.

1 A ſubjecto loco, v. 1.
2 A cauſis impulſivis duabus. Eæ fuerunt
   1 Murmur populi contra Moſen, v. 2. & 3.
   Quod illuſtratur ex eventu, videlicet reprehenſione Moſis.
   2 Querela Moſis apud Dominum, v. 4.
3 Ab adjuncto antecedente: quod idem fuit effectum deſtinatum ad Seniores præparandos ad miraculi illius ſpectaculum: nempe ſermo Dei ad Moſen, duo membra continens: mandatum de ratione miraculi adminiſtrandi, v. 5. & promiſſionem de aqua danda, v. 6.
   Hic autem ſimul intelligenda relinquuntur duo alia adjuncta antecedentia: nempe relatio ſermonis Domini ad Seniores, & Seniorum ad rupem acceſſio miraculi ſpectandi cauſa.
4 Ab eventu, videl. appellatione loci duplici: cujus utriuſque ratio exponitur, v. 7.

II. Conflictus Iſraëlitarum cum Amalekitis.

Tria ſunt narrationis hujus membra. Primùm enim indicantur cauſæ impulſivæ, deinde conflictus ipſe narratur, poſtremò narrantur eventa.

1 *Cauſæ impulſivæ* narrantur duæ.
   1 Adventus hoſtilis Amalekitarum, v. 8.
   2 Mandatum Moſis ad Joſuam de reſiſtendo, v. 9.
   Porrò illud mandatum amplificatur adjectâ promiſſione victoriæ, quatenus ait Moſes, ſe ſtaturum (durante ſcil. conflictu) in vertice collis cum baculo Dei: quo [illegible] promittit Joſuæ victoriam a Deo. nam baculi [illegible] ministerio multa jam Dei beneficia populo [illegible] lerat.
2 *Conflictus* ipſe narratur v. 10. 11. & 12.
   Summa eſt, gubernatum [illegible] um fuiſſe motu baculi Moſis: prout is illum vel in ſublime extollebat, vel demittebat. Ad quorum motuum priorem vincebant Iſraëlitæ, ad poſteriorem verò ſuccumbebant.
   Indicantur etiam motus prioris cauſæ adjuvantes, videlicet Aharon & Hur tenentes manus Moſis.
3 *Eventa* narrantur tria.
   1 Iſraëlitæ victoriam obtinuerunt, v. 13.
   2 Dominus promiſit, ſe Amalekitas deleturum, v. 14.
   3 Moſes caſtruxit altare in monumentum victoriæ, v. 15. & 16.

SCHOLIA IN CAP. XVII.

Itineribus ſuis] *Nam duas habuerunt ſtationes a deſerto Sinis Rephidima: de quibus Num. 33. v. 12. & 13. F.* Ex præſtituto] *Sive, ex mandato. Heb.* ſecundum os. *Metonymia efficientis, os pro ſermone & ſynecdoche generis, ſermo pro mandato. Sic paſſim in libris Moſis.* ✝. 1.

2 [illegible] ate] *Tu Moſes, & frater Aharon: qui nos adduxiſtis. Confer ſuprà 16. 4.* Quid tentatis Jehovam? *Id eſt Quare dubitatis, an Jehova inter nos ſit, ac proinde experiri vultis quaſi eum ex incredulitate petitis, ut præſentiam ſuam miraculoſâ [illegible] ne præbitione demonſtret. Hæc expoſitio ſumta eſt ex v. 7. F. autem [illegible] dochè generis, & metonymia effecti ſynecdochica, qua tum effe[ct]o intelligitur efficiens.*

3 Ad mortem afferendum mihi &c.] *Hebræo congruentius,* ad morte affi[cien]dum me &c.

4 Quid [facia]m populo huic] *Quomodo conſulam ejus ſiti? Synecd. generis.* [Tantum non] ſunt lapidaturi] *Vel,* lapidaturi ſunt. *ſcil. niſi tu ſiti eorum conſulueris.*

5 Tranſi ante populum hunc] *Id eſt, caſtra moveant Chorebum verſus: & in eos præcedas cum ſenioribus. F.* Accipe tecum de ſenioribus] *Ut & ſpectatores ſint miraculi, & idonei teſtes in populo. F.* Percuſſeras] *Per Aharonem: vide ſuprà 7. v. 20. & 22. F. Metonymia ſubjecti, nempe cauſa principalis pro miniſtra.*

6 Me ſtante] *Scil. in columna nubis: vel, columnâ nubis ſtante, ſigno præſentiæ meæ. Metonymia ſubjecti.* Chorebo] *Nomen montis.* Fecitq. *Etſi non omnia ſtatim: nam intercoſſit prælium in Hamalekitas, qui profectionis momento ſupervenerunt. Sunt ergo hæc per prolepſin dicta. F.*

7 Vocavit] *Moſes. F.* Maſſam & Meribam] *Id eſt, tentationem & contentionem. De altera Meriba ſeu contentione vide Num. 20. F.* Inter nos] *Heb.* in medio noſtri.

8 Venientibus Hamalekitis] *Quum Iſraëlitæ ſe ad profectionem accingerent in Chorebum. F.* Rephidima] *Ut eos à tergo adorirentur, Deut. 25. 17. & 18. F.*

9 Homines] *Sive* viros. Procede pugnatum] *Hebr.* Exi, pugna. *Aſyndeton.* Cum baculo Dei] *De quo vide ſuprà in 4. 20. & 7. 12. F.*

11 Quum attollebat manum] *Cum baculo ut ſolent vexilliferi F. Vulgo hoc referunt ad geſtum precantis: ſed altera expo[ſitio] propoſito negotio magis quadrat, confirmaturq́ ex [appe]llatione [altaris] ſui quinct. quo ipſo altera expoſitio evertitur: neq́ enim geſtus precantis eſt, baculum manu elevare.*

12 Manus] *Quibus alternis baculum tenebat. F. Et hoc quoq́ evertit alteram expoſitionem. nam qui precantur, utramq́ manum ſimul attollunt.* Firma] *Heb.* firmitas, *vel* fides. *vel potiùs, cum firmitate: ut ſit ellipſis propoſitionis beth.*

13 Fregit] חלש *jahhaloſch. Græci,* ἐτρέψατο, *vertit, ſcil. in fugam.*

fugam. Propriè, delaſſavit *ſeu* debilitavit. *nam* חַלָּשׁ *khallâſch, laſſus ſeu debilis,* Joël.3.10. Acie] *Heb.* ſecundùm os, *id eſt, per os, ſive ore. Metaphora* ὑπαλλαγεῖσα.

14 Libro] *Tuis commentariis de rebus iſtis: ut infrà* 34.27. & *Deut.*31.v.9. & 22. *F.* Inſere ipſum in aures Jehoſchuhæ] *Id eſt, de eo inſtrue Joſuam, qui tuus olim ſucceſſor futurus eſt. F. Heb.* pone in auribus &c. Me omnino deleturum eſſe] *Heb.* quòd delendo delebo. Hamalekitarum] *Heb.* Hamaleki. *Metonymia efficientis.* E terra ſub cælo] *Ubivis terrarum fuerint, quàm latè patet cælum. F.*

15 Jehovæ vexilli mei] *Malim,* Jehova *eſt* vexillum meum. *Id eſt, qui per me populo ſuo in conflictu iſto vexillum erexit, & in perpetuum erigit. F.*

16 Quia manus Hamaleki &c.] *Id eſt, Quia tam impiè protervèq́; ſe geſſit Hamalek; tanquam ſolium Dei ſubruiturus cum populo ejus, violentiâ ſuâ: & quamvis non provocatus, non potuit conquieſcere quin populum perſequeretur indigniſſimè, & aciem extremam infeſtaret ejus: & quidem eo tempore quo populus ad ſpectandum Dei gloriam erat convocatus. idcirco bellum* ἄσπονδον *huic genti denuntiat Deus, & populo ſuo inimicitias æternas imperat. Deut.*25. *v.*17. *F.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVII.

Ex v.1.& 8. Deus fidem ſuorum variis modis exercet & probat; ut hîc per defectum aquæ, & mox per irruptionem hoſtilem Amalekitarum. *Gubernatio Dei.*

2 Ex v.2.3.& 4. In populo Iſraëlitico murmurante adverſus Moſen, cumque eo jurgante propter defectum aquæ: proponitur exemplum incredulitatis & ingratitudinis. *Incredulitas. Ingratitudo*

3 Ex v.4. Exemplo Moſis, gubernatores populorum in difficultatibus conſilium & opem Dei implorare debent. *Gubernatores.*

4 Ex v.4.5.& 6. Deus preces ex fide profectas exaudit. *Preces.*

5 Ex v.5.& 6. Deus miracula ſua per idoneos teſtes teſtata reddit. *Miracula.*

6 Ex v.9.& 13. Armis ſe tueri, hoſtesque ingruentes cædere, populo Dei licitum eſt. *Bellum.*

7 Ex v.11. Sicut Moſe manum ſuam elevante, vincebant Iſraëlitæ: eandem verò demittente, vincebant Amalekitæ: ſic quum fideles corda ſua per fidem ac ſpem elevant ad Deum, vincunt ſpirituales hoſtes ſuos: quum verò illa per incredulitatem demittunt, vincuntur. Hinc ait Johannes, Fidem eſſe victoriam noſtram, quæ mundum vincit, 1.Joh.5.v.4. *Fideles.*

8 Ex v.15.& 16. Illuſtria Dei beneficia, in perpetuâ memoriâ conſervanda ſunt *Beneficia Dei.*

CAPUT XVIII.

T. & J.

I. Audiens autem Jithro, præſes Midjanitarum, ſocer Moſchis, quæcunq́; fecerat Deus Moſchi & Jiſraëli populo ſuo, eduxiſſe Jehovam Jiſraëlem ex Ægypto:

2 Aſſumſit Jithro ſocer Moſchis Tzipporam uxorem Moſis, poſtquam remiſit eam Moſche,

3 Duosq́; filios ejus: quorum unius nomen erat Gerſchóm, quia dixerat Moſche, Peregrinus ſum, in terram alienam pulſus:

4 Nomen vero alterius Elihezer, quia dixerat, Nam Deus patris mei auxilio fuit mihi, qui eripuit me è gladio Parhonis:

5 Et venit Jithro ſocer Moſchis cum filiis ejus & cum uxore ejus ad Moſchen: in deſertum illud, ubi is caſtra habebat, ad montem Dei:

6 Dixitq́; Moſchi, Ego ſocer tuus Jithro venio ad te, uxor quoq́; tua, & duo filii ejus cum ea.

7 Tunc preceſſit Moſche obviam ſocero ſuo, & incurvans ſe oſculatus eſt eum, rogaruntq́; alter alterum de proſperitate: poſtea ingreſſi ſunt in tentorium ipſius.

II. 8 Ubi enarravit Moſche ſocero ſuo quæcunq́; fecerat Jehova Parhoni & Ægyptiis propter Jiſraëlem, omnesq́; moleſtias quæ obvenerant ipſis in via illa, unde eripuerat eos Jehova.

9 Et lætatus Jithro ſuper omnibus illis beneficiis quibus affecerat Jehova Jiſraëlem: quòd eripuiſſet eum è manu Ægyptiorum.

10 Dixit Jithro; Benedictus ſit Jehova qui eripuit vos è manu Ægyptiorum, & è manu Parhonis: qui eripuit hunc populum ne ſubjectus eſſet manui Ægyptiorum.

11 Nunc agnoſco magnum eſſe Jehovam præ omnibus diis; eâ ipſa re quâ ſuperbiunt, ſuperiorem eſſe illis.

12 Acceptumq́; obtulit Jithro ſocer Moſchis holocauſtum & victimas Deo: & venit Aharon & omnes ſeniores Jiſraëlis ad comedendum cibum cum ſocero Moſchis coram Deo ipſo.

III. 13 Fuit autem poſtero die ſedente Moſche ad judicandum populum, quum adſtaret populus ipſe Moſchi, à mane illius diei uſq́; ad veſperam,

14 Ut aſpiciens ſocer Moſchis quicquid ipſe faciebat populo: diceret, Quid hoc eſt quod facis huic populo? cur ſedes tu ſolus, & totus hic populus ſiſtit ſe coram te à mane uſq́; ad veſperam?

15 Tum dixit Moſche ſocero ſuo, Nam venit ad me populus ad conſulendum Deum.

16 Quum eſt inter illos negotium, venit quisque ad me, ut judicem inter utrumque: & nota facio ſtatuta Dei & leges ejus.

17 Dixit vero ſocer Moſchis ei, Non eſt bona hæc res qualem tu facis.

18 Omnino decides cùm tu, tum populus hic qui eſt tecum: nam gravius eſt hæc res ſupra te, non poteris eam præſtare ſolus.

19 At nunc auſculta voci meæ, conſulam tibi, & erit Deus tecum: eſto tu pro hoc populo erga Deum ipſum, ut tu referas eorum res ad Deum;

20 Et commonefaciens eos de ſtatutis ac legibus ejus, notum facias ei viam ipſam per quam ambulaturi ſunt, & opus ipſum quod ſunt facturi.

21 Tu autem provideto ex toto hoc populo, & curato eligi viros ſtrenuos, timentes Dei, viros veraces, oſores turpis lucri: quos conſtituas ſuper eos, præfectos millenis, præfectos centenis, præfectos quinquagenis, & decuriones?

22 Ut judicent populum hunc omni tempore, ſitq́; ut omnem rem quæ magna erit referant ad te, omnem verò rem quæ parva erit judicent ipſi: ſic alleva te onere ut ferant tecum.

P.

Audiens autem Jethro, præſes Midjanitarum, ſocer Moſis, quæcunque fecerat Deus Moſi & Iſraëli populo ſuo, *nempe* eduxiſſe Jehovam Iſraëlem ex Ægypto: I.

2 Aſſumſit Jethro ſocer Moſis Tſipporam uxorem Moſis, poſtquam remiſit eam *Moſes*;

3 Duosque filios ejus: quorum unius nomen *erat* Gerſom, quia dixerat *Moſes*, *a* Peregrinus ſum, in terra aliena: *a Sup.* 2.22.

4 Nomen verò alterius Elieſer, *quia dixerat*, Nam Deus patris mei auxilio *fuit* mihi, qui eripuit me à gladio Pharaonis;

5 Et venit Jethro ſocer Moſis cum filiis ejus & cum uxore ejus ad Moſen: in deſertum illud, ubi is caſtra habebat, apud montem Dei:

6 Dixitque Moſi, Ego ſocer tuus Jethro venio ad te, uxor quoque tua, & duo filii ejus cum ea.

7 Tunc proceſſit Moſes obviam ſocero ſuo, & incurvans ſe oſculatus eſt eum, interrogaruntque alter alterum de proſperitate: poſtea ingreſſi ſunt in tentorium.

8 Ubi narravit Moſes ſocero ſuo quæcunque fecerat Jehova Pharaoni & Ægyptiis propter Iſraëlem, omnesque moleſtias quæ obvenerant ipſis in via, è quibus eripuerat eos Jehova. II.

9 Quapropter lætatus fuit Jethro ſuper omnibus illis beneficiis quibus affecerat Jehova Iſraëlem: quòd eripuiſſet eum è manu Ægyptiorum;

10 Dixitque Jethro; Benedictus *ſit* Jehova, qui eripuit vos è manu Ægyptiorum, & è manu Pharaonis: qui eripuit populum ne ſubjectus eſſet manui Ægyptiorum:

11 Nunc agnoſco magnum eſſe Jehovam præ omnibus diis, quia eâ ipsâ re quâ *b* ſuperbiunt, ſuperior *eſt* illis. *b Sup.*1.v.10. 16.22.& 5.

12 Acceptumque *obtulit* Jethro ſocer Moſis holocauſtum & victimas Deo: & venit Aharon & omnes ſeniores Iſraelis ad comedendum panem cum ſocero Moſis coram Deo. v.6.& deinceps.

13 Accidit autem poſtero die, ut ſederet Moſes ad judicandum populum, & populus ſtaret coram Moſe, à mane uſque ad veſperam. III.

14 Tum videns ſocer Moſis quicquid ipſe faciebat populo; dixit, Quid hoc *eſt quod* facis populo? Cur ſedes tu ſolus, & totus populus ſiſtit ſe coram te à mane uſque ad veſperam?

15 Moſes verò dixit ſocero ſuo, Venit ad me populus ad conſulendum Deum.

16 Quum eſt illis negotium, venit *quisq́;* ad me, ut judicem inter ipſum & proximum ejus: & nota facio *eis* ſtatuta Dei & leges ejus.

17 Dixit verò ſocer Moſis ei, Non eſt bona hæc res quam tu facis.

18 Omnino decides, cùm tu, tum populus hic qui *eſt* tecum: nam gravius *eſt* hoc negotium quam ut ferre poſſis: non poteris illud præſtare ſolus.

19 Quapropter auſculta *c* nunc voci meæ, conſulam tibi, & erit Deus tecum. Eſto tu pro populo erga Deum, tuque referto eorum res ad Deum; *c Deut.*1.9.

20 Et commonefaciens eos de ſtatutis ac legibus ejus, notum facito eis viam per quam ambulare debent, & opera quæ facere debent.

21 Tu autem diſpicito *atq́; eligito* ex toto populo viros ſtrenuos, timentes Dei, viros veraces, oſores avaritiæ: quos conſtituas ſuper eos, præfectos millenis, præfectos centenis, præfectos quinquagenis, & decuriones:

22 Ut judicent populum omni tempore, utque omnem rem quæ magna *erit* referant ad te, omnem verò rem quæ parva *erit* judicent ipſi: ſic alleva te ab *onere* quod tibi incumbit, ut ferant tecum.

23 *Quumque feceris hanc rem, & præceperit tibi Deus, poteris conſiſtere; etiamque totus populus hic ad locum ſuum redibit cum pace.*

24 *Auſcultans itaque Moſche voci ſoceri ſui, fecit quicquid dixerat.*

25 *Eligens enim Moſche viros ſtrenuos ex toto Iſraële, conſtituit eos primores in populo, præfectos millenis, præfectos centenis, præfectos quinquagenis, & decuriones:*

26 *Qui judicarunt populum ipſum omni tempore: rem quæ difficilis erat referebant ad Moſchen, rem verò quæ parva erat judicabant ipſi.*

27 *Poſteà deduxit Moſche ſocerum ſuum, qui rediit in regionem ſuam.*

23 Quumque feceris hanc rem, & præceperit tibi Deus, poteris conſiſtere; etiamque totus populus hic ad locum ſuum redibit cum pace.

24 Auſcultans itaque Moſes voci ſoceri ſui, fecit quicquid dixerat.

25 Eligens enim Moſes viros ſtrenuos ex toto Iſraële, conſtituit eos primores in populo, præfectos millenis, præfectos centenis, præfectos quinquagenis, & decuriones:

26 Qui judicarunt populum omni tempore: rem quæ difficilis *erat* referebant ad Moſen, omnem verò rem quæ parva *erat* judicabant ipſi.

27 Poſtea dimiſit Moſes ſocerum ſuum, qui abiit in regionem ſuam.

ANALYSIS CAP. XVIII.

HIc narratur quid cum Moſe egerit Jethro ſocer ejus.

Sunt autem facta illa numero tria.

1 Adduxit ei uxorem & liberos.
2 Gratulatus eſt ipſi & populo de beneficiis Dei.
3 Conſilium ei dedit de ratione exercendi judicia publica.

I. Adductio uxoris & liberorum Moſis.

Narrationis hujus membra ſunt quinque.

1 Cauſa impulſiva adductionis, v. 1.
2 Rationes nominum filiorum Moſis qui adducebantur, v. 3. & 4.
3 Locus quò adducti ſunt, v. 5.
4 Adjunctum adhærens, nempe ſignificatio adventus adducentis, v. 6.
5 Eventum, nempe exceptio advenientis, v. 7.

II. Gratulatio Jethronis.

Membra narrationis principalia duo ſunt.

1 Cauſa impulſiva gratulationis, v. 8.
2 Gratulatio ipſa: quæ conſtat partim { verbis. / factis.
Verborum gratulatio amplificatur à cauſa procreante, videl. lætitia, v. 9.
Verba ipſa recitantur v. 10. & 11.
Facta narrantur duo: ſacrificium & convivium ſacrum, v. 12.

III. Conſilium Jethronis.

Narrationis hujus membra principalia ſunt quinque.

1 Cauſa impulſiva conſilii, nempe actus judicialis à Moſe celebratus ſpectante Jethrone, v. 13.
2 Adjunctum antecedens, videl. præparatio Moſis ad conſilium admittendum, nempe reprehenſio moris ab ipſo obſervari ſoliti, v. 14. & deinceps. Argumentum reprehenſionis ductum eſt ab effectis noxiis duobus, videl. defatigatione Moſis & damno populi, v. 18.
3 Conſilium ipſum, v. 16. & deinceps.
4 Ratio conſilii ab effectis utilibus duobus, videl. valetudine Moſis, & expeditione negotiorum populi, v. 23.
5 Eventa duo: videlicet morigeratio Moſis, v. 24. & ſeqq. & dimiſſio Jethronis, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. XVIII.

℣. 1. PRæſes] *Heb.* כֹּהֵן *cohen. De hac voce vide ſcholia in Gen. 41. v. 45.* Midjanitarum] *Hebr.* Midjanis. *Metonymia efficientis.* Soceri] *Qua occaſione factum ſit ut Moſes illius Midjanitæ filiam in uxorem duceret, vide ſupra cap. 2. v. 15. & ſeqq.* Jiſraëli] *Id eſt, Iſraelitis. Metonymia efficientis. Sic deinceps.* Eduxiſſe] *Malim, nempe* eduxiſſe, *Eſt enim appoſitio. Hebr.* quòd eduxiſſet. Ex Ægypto] *Heb. Ex Mitzrajimo. Id eſt, ex terra Mitzrajimi, hoc eſt, Mitzrajimitarum, qui vulgo dicuntur Ægyptii. Ellipſis nominis* אֶרֶץ *éretz, id eſt, terra: & Metonymia efficientis*

2 Poſtquam remiſit eam] *Cauſam ob quam eam remiſit, vide ſuprà cap. 4. v. 20. 24. 25. nempe quod impatienter tuliſſet, quòd coacta eſſet circumcidere filium ſuum. Heb.* Poſt dimiſſiones ejus.

3 Duoſque filios ejus] *Repete* ἀπὸ κοινοῦ, aſſumſit, *ex v. præced.* Filios ejus] *Scilicet Tzippora. Eſt enim in Hebræo pronomen fem.* ſuum. Gerſchóm] *Vide ſuprà 2. 22.* In terram alienam] *paſſim Heb.* in terra aliena. *quod puto retinendum: ut ſubaudiatur,* ens. *id eſt, degens ſeu verſans. Cæterùm iſtud ſupplementum noſtri petiunt ex ipſo nominis etymo, quale ipſi quidem tradunt. de quo vide ſuprà in capitis ſecundi verſum 22. Sed nec etymon illud (meo quidem judicio) poteſt conſiſtere: nec exemplum afferre, ubi verbum* גָּרַשׁ *garaſch, id eſt, ejicere vel expellere (unde iſtud nomen noſtri deducunt) regat præpoſitionem béth, quæ hîc habetur.*

4 Elihézer] *Id eſt,* Deus meus *eſt* auxilium: *hoc eſt, auxiliator.* Auxilio fuit mihi] *Heb.* in auxilio meo, *ſive,* cum auxilio meo. *ſcil. fuit.* Qui] *Malim,* nam, vel quatenus. *Heb.* El. E gladio] *Malim,* a gladio.

5 Ad montem] *In Hebræo deficit præpoſitio* בְּ, *quæ hîc valet* prope, *ſive* juxta, *ſive* apud. *ut & alibi:* Montem Dei] *Chorebum, ſupra 3. 1. F.*

6 Dixitque] *Per nuncios quos præmiſit, dicendum curavit, F. Metonymia effe. Is nam dictionis ſive indicationis illius efficiens cauſa fuit mandatum Jethronis, quod hîc propriè intelligitur. Hæc autem expoſitio confirmatur ex collatione ſequentium.*

7 Rogaruntque] *Id eſt, interrogarunt.* Alter alterum] *Heb.* Vir proximum ſuum. De proſperitate] *Heb.* de pace. In tentorium ipſius] *In Hebræo non exprimitur relativum.* Ipſius: *ſed tamen innuitur per articulum, ut ſi Græcè dicatur,* εἰς τὴν σκηνὴν, *quo modo & reddiderunt Græci. Germ.* in die zelt.

8 Ægyptius] *Heb.* Mitzrajimo. *id eſt, Mitzrajimitis ſeu poſteris Mitzrajimi. Metonymia efficientis, paſſim obvia.* Jiſraëlem] *Id eſt, Iſraelitas.* Omneſque moleſtias] *Heb.* omnemque moleſtiam *ſive* defatigationem. *Metonymia effecti. Gr.* πάντα τὸν μόχθον. Quæ obvenerant ipſis] *Heb.* quæ (*ſcil. moleſtia*) invenerat eos.

9 Super omnibus illis beneficiis] *Heb.* ſuper omni illa bonitate, *ſive,* ſuper omni illo bono, von wegen alle des gutes. Quibus affecerat Jiſraëlem] *Heb.* quæ fecerat Iſraëli.

10 Ne ſubjectus eſſet manui] *Heb.* de ſub manu.

11 Diis] *Qui ſcilicet pro diis coluntur à gentibus, quamvis verè dii non ſint. Dictum* κατὰ δόξαν. *Metaph.* ἀνθρωποπάθεια. Eâ ipſâ re qua ſuperbiunt, ſuperiorem eſſe illis] *Malim,* quia ea ipſa re qua ſuperbiunt, ſuperior *eſt* illis. *Vocula* כִּי *chi ambigua eſt. ut accipi poſſit vel* αἰτιολογικῶς, *vel* αἰτιολογικῶς. Eâ ipſa re] *Heb.* in verbo. *Præpoſitio* בְּ *notat inſtrumentum. Verbum autem pro re, per metonymiam adjuncti Hebræis uſitatam.* Superior *eſt* illis] *Hebr.* ſupra eos. *ſcilicet* eſt. *Sed quænam eſt illa res qua Jehova ſuperat deos commentitios? Nempe defenſio: hac enim ſuperbire ſolent idololatræ, quatenus illam diis ſuis adſcribunt. at Jehova populum ſuum contra deos Ægyptiorum potentiſſime defendit: quatenus in illis quoque, non minus quàm in ipſis Ægyptiis, judicia exercuit. Vide ſuprà cap. 12. v. 12.*

12 Victimas] זְבָחִים *ſebachim. id eſt, pecudes mactatas. Videntur autem iſto nomine hîc per ſynecdochen generis ſignificari ſacrificia euchariſtica, ex quibus partes certæ reddebantur offerentibus, unde illi apparabant convivium ſacrum**: *quale à Jethrone inſtitutum hîc fuiſſe mox narratur. Alioquin nomen* זֶבַח *ſébach etiam holocauſtum comprehendit: item ſacrificia pro peccato, vel reatu.* Cibum] *Heb.* panem. *Synecdoche ſpeciei.* Coram Deo ipſo] *Ex his verbis intelligitur, convivium illud fuiſſe ſacrum, ac proinde ſacrificia illa Jethronis fuiſſe euchariſtica. talia enim convivia celebrari poſtea ex lege oportebat coram Jehova, id eſt, in loco ſacro, coram arca fœderis quæ tum erat præſentiæ Dei ſymbolum, Deut. 12. 7. & 27. 7. Hîc autem, coram Deo, idem valet, quod coram nube illa quæ Iſraelem ducebat quippe quæ tum præſentiæ Dei ſymbolum erat. Metonymia ſubjecti. Cæterùm in verſione pronomen* ipſo *uſurpatur loco articuli, minùs eleganter, Græci eleganter,* ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

* Levit. 7. & ſeqq. [illegible]

13 Ad judicandum populum] *Ad cognoſcendum cauſas popularium & jus eis dicendum.* Populus ipſe] *Rurſum* ipſe *pro articulo, Gr.* ὁ λαός. *Germ.* Das volck. A mane illius diei] *In Hebræo nulla hîc eſt ellipſis. & pronomen vel potiùs articulus nomini mane jungitur per ſyntaxin non rectionis, ſed convenientiæ, ut ſi Græcè diceretur,* ἀπὸ τοῦ πρωΐας. *Interim verum eſt per articulum reſpici ad illum diem cujus in principio verſus facta mentio.*

14 Ut aſpiciens &c.] *Conjunctio* ut *pendet à verbo* fuit *in principio verſus præcedentis. pro, accidit ut aſpiciens diceret. Sed contortum hoc ſyntaxeos genus mihi non arridet. Malim ſimpliciùs ſic:* Accidit autem poſtridie, ut ſederet Moſes &c. & populus aſtaret Moſi &c. Tum aſpiciens ſocer Moſis &c. dixit. A mane uſque ad veſperam] *Hic nulli adjecti ſunt articuli, ut in verſu præcedente: quia hoc dicitur indefinitè de die quolibet quo ſedebat Moſes ad judicandum.*

15 Nam] *Fortaſſe rectiùs,* Quia: *præceſſit enim,* cur. Venit] *Venire ſolet. Heb.* veniet. *Futurum notans actum conſuetum.* Ad conſulendum Deum] *De rebus publicis, tum ad religionem & cultum Dei, tum ad res civiles pertinentibus. Sic 1. Sam. 9. v. 9. F.*

16 Inter illos] *Hebr.* Illis. Negotium] *Heb.* verbum. *Metonymia adjuncti. Id eſt, lis ſeu controverſia: ut patet ex ſequentibus. Synecdoche generis.* Inter utrumque] *Hebr.* inter virum & proximum ejus. Statuta Dei & leges ejus] *At nullæ dum erant latæ à Deo leges aut ſtatuta de rebus civilibus. Ergo iſtud intelligendum videtur de ſpecialibus reſponſis Dei quæ dabat Moſi ipſum conſulenti pro populo. quod ipſum ſignificatur verbis illis verſu præcedente,* ad conſulendum Deum. *Synecd. generis.*

17 Hæc res] *Heb.* Verbum *Cum articulo,* τὸ πρᾶγμα. Der handel. Qualem] *Non enim rem, ſed rationem improbat quâ utebatur Moſes, ut ſequentia oſtendunt. F. His verbis rationem reddunt noſtri in-*

ſtri [illegible] ſcriptores. [illegible] אשר aſcher. reddiderint, qualem, non [illegible] tuam ſi reddas quam (id quod ſimplicius eſt) [illegible] agendi rationem [illegible] modum referri poteſt.

[illegible] decides] Hebr. decidendo decides: vel, marceſcendo [illegible] Metaphora à foliis arborum quæ quum marceſcunt. [illegible] tu, tum populus] Heb. etiam tu, et am populus. [illegible] Germ. Beide du vnd das volck. Gravis eſt [illegible] ſupra te] Hebr. grave eſt hoc verbum præ te. Id eſt, gravius eſt hoc neq; tuum quàm ut id ferre poſſis: ſuperat vires tuas. [illegible] Heb. facere.

[illegible] tecum] Id eſt, Deus efficiet ut bene tibi ſit, ſive [illegible] ut ſuccedant tibi negotia tua. Synecdoche [illegible] declaratur iſta phraſis Gen 39.2. Referas &c.] Puta, [illegible] quæ à te non poſſint explicari, niſi Deum [illegible] conſuluerit. F. Eorum res] Hebr. את הדברים eth haddebarim Id eſt, [illegible] Germanicè, Die ſachen oder händel. [illegible] die ſachen des volcks. Articulus [illegible] habens [illegible]. He [illegible]

D [illegible] us eius] Hic quoq; loco pronominis relativi [illegible] quam ambulat [illegible] Id eſt, opus quod [illegible] verbum declaratur. Vel potius, per quam ambulare [illegible] quod facere debeant: ut rectè ſenſum [illegible] Metaphora. Viam ipſam. Opus ipſum] [illegible] minus eleganter. Et] Pro, id eſt.

[illegible] Malim, [illegible] vitos: [illegible] vmb nach männern. Neq; enim videtur hoc loco ellipſis [illegible] ſi placuerit hic adhibere iſtam ellipſin [illegible] non ad verbum providendi ſeu diſpi- [illegible] ad [illegible] ex collatione [illegible] atq; eligito ex toto populo [illegible] Viros ſtrenuitatis, ſive roboris. [illegible] Dapffere männer. Viros veraces] Heb. Viros [illegible] amantes ac ſtudioſos, veritati deditos. [illegible] lucri] In Hebræo ſimpliciter habetur, lucri. [illegible] Veteres, qui [illegible] avaritiam. Quos [illegible] Et pones ſuper eos. Præfectos mille [illegible] centenis præfectos [illegible] duodecim mille, deinde ſexaginta mille. Hi [illegible] tum etiam munere diſtinguuntur ab illis [illegible] 16. Numero, quia hi longè plures [illegible] ſenatum [illegible] atq; autoritas [illegible] hos autem, [illegible] centum [illegible] iudiciorum fuit quemadmodum oſtendit [illegible] comparatio [illegible] Deut. 1 9. & ſeq. F. Heb. [illegible] nceps mille, ſed hominum. Sic deinceps: principes centum, principes quinquaginta. Decuriones] Heb. principes decem. ſcilicet hominum. Elli- [illegible]

22 Omni tempore] Id eſt, quotidie: excepto die ſabbati & aliis diebus feſtis. Suique] Id eſt, eſto ſeu ſint. Præcipientis verbum. Rem] Heb. Verbum. Sic deinceps. Alleva te onere] Heb. leva de ſuper te. Id eſt, de onere quod eſt ſuper te, ſeu quod incumbit tibi. Ferant] Illud onus. hoc eſt, illa negotia. Metaphora.

23 Præceperit] Scil. ut faciam hanc rem: poſtquam eum conſuluerit. Redibit cum pace] Non coactus expectare à mane uſq; ad veſperam, ut ſuprà v. 14. F. Cum pace] Compoſitis litibus. F.

25 Strenuos] Heb. ſtrenuitatis: ut ſuprà v. 21. Conſtituit eos primores in populo] Hebr. dedit eos capita ſuper populum. Metaphora.

26 Judicarunt populum] Jus dixerunt populo. Populum ipſum] Ipſum, pro articulo. τὸν λαόν. Difficilis] Heb. dura. Metaphora [illegible]. Rem verò] Omiſſa eſt vox, Omnem.

27 Deduxit] Heb. dimiſit. Rediit] Heb. abiit ſibi. Pleonaſmus.

OBSERVATIONES EX CAP. XVIII.

Ex v.6.9.14.17. & ſeqq. uſque ad 24. Exemplo Jethronis monentur parentes, officii ſui eſſe, ut liberorum ſuorum commodis proſpiciant, de incolumitate & felicitate eorum gaudeant, eoſque ſalutaribus conſiliis inſtruant. *Parentes.*

2 Ex v.2.5. & 6. Exemplo Tzipporæ monentur uxores, officii ſui eſſe, ut maritos ſuos extra patriam ſequantur. *Uxores.*

3 Ex v.7. & 24. Exemplo Moſis monentur liberi, etiam in honore conſtituti, officii ſui eſſe, parentes verbis & geſtu honorare, ſalutaribusque eorum conſiliis morem gerere. *Liberi.*

4 Ex v.9 10.11. & 12. In Jethrone propoſitum exemplum futuræ vocationis gentium. *Vocatio gentium.*

5 Ex iiſd. verſibus. Fidei veræ ingenium eſt, Deum propter ipſius in populum ſuum beneficia prædicare, ipſum ſolum pro vero Deo agnoſcere, & cultum externum ab ipſo præceptum ei exhibere. *Fides.*

6 Ex v.13. & ſeqq. uſque ad finem. De magiſtratu obſervanda hic ſunt iſta. (1) Officium magiſtratus multis gravibusque moleſtiis implicitum eſt, v.13.14.18. (2) Magiſtratus jus dicere debet ex legibus Dei, v.15.16 20. (3) Onus gubernationis dividendum eſt, ita ut partem ejus ſuſtineat magiſtratus ſuperior, partem inferior, v.19, 20. 21.22. 25. 26. (4) Magiſtratus præditi eſſe debent [illegible] virtutibus, ut ſint 1. ſtrenui ſeu magnanimi, 2. timentes Dei, 3. veraces, 4. & oſores turpis lucri, v.21 (5) Inferiores magiſtratus, ſi populi multitudo ita poſtulet, in certas claſſes atque ordines diſtribuendi ſunt, v.21. & 25. *Magiſtratus.*

CAPUT XIX.

T. & J.

1. In [illegible] tertio ex quo exiverunt filii Jiſraëlis è terra Ægypti, [illegible] pervenerunt in deſertum Sinai.

2 [illegible] profecti Re[illegible]idimis veniſſent in deſertum Sinai, [illegible] in [illegible] deſerto (caſtra autem fecerant ibi Jiſraëlitæ [illegible] montis)

3 [illegible] ad Deum [illegible] clamavitq; ad eum Jehova ex [illegible] dicit familiæ Jahakobi, & enuntiato filiis [illegible]

4 [illegible] quæ fecerim Ægyptiis; ut ſuſtulerim vos quaſi [illegible] adduxerim vos ad me

5 [illegible] attenditis voci meæ, & ſervabitis fœdus [illegible] mihi peculium præ omnibus aliis populis: nam [illegible] terra.

6 [illegible] mihi regnum ſacerdotale, & gens ſancta: hæc ſunt [illegible] filios Jiſraëlis.

7 [illegible] vocavit ſeniores populi, & propoſuit eis [illegible] præceperat ei Jehova.

8 [illegible] omnis ipſe populus unà, dixerunt, Quicquid [illegible] faciemus. retulitq; Moſcheh verba populi ad Jehovam.

9 [illegible] Moſchi, Ecce ego venturus ſum ad te in [illegible] audiat [illegible] populus quum alloquar te, etiamq; [illegible] quum renunciaſſet Moſcheh Jehovæ verba populi.

10 [illegible] Ito ad ipſum populum, ut ſanctifices [illegible] veſtimenta ſua:

11 [illegible] tertium. nam ipſo die tertio deſcenſurus [illegible] Jehova [illegible] oculos totius populi hujus ſuper montem [illegible]

12 [illegible] autem terminum huic populo circumquaq; , dicendo, [illegible] ne aſcendatis in hunc montem, attingatisve finem [illegible] quidquid [illegible] hunc montem, omnino morte afficitor.

13 [illegible] manus, ſed lapidibus obruitor, aut jaculando [illegible] ſive homo fuerit, ne vivito: [illegible] aſcendere poterunt in ipſum [illegible]

14 [illegible] monte illo ad populum ſanctificavitque [illegible] veſtimenta ſua;

P.

In novilunio tertio ex quo exiverant filii Iſraëlis è terra Ægypti, eo ipſo die pervenerunt in deſertum Sinai. L.

2 Quum itaque profecti Rephidimis veniſſent in deſertum Sinai, & caſtra haberent in illo deſerto: (caſtra autem fecerant ibi Iſraëlitæ è regione montis)

3 Moſes a aſcendit ad Deum: clamavitque ad eum Jehova è monte, dicendo, Sic dicito domui Jacobi, & enuntiato filiis Iſraëlis: *a Act. 7. 38.*

4 Vos b vidiſtis quæ fecerim Ægyptiis; & quomodo portaverim vos alis aquilarum, & adduxerim vos ad me. *b Deut. 29. 2.*

5 Nunc itaque, c ſi ſedulò auſcultabitis voci meæ, & ſervabitis fœdus meum, utique eritis mihi d peculium præ omnibus populis: quantivis e mea eſt tota terra: *c Deut. 4. 2. d Pſal. 135. 4. e Deut. 10. v. 14. & 15. Pſal. 24. 1.*

6 Vosque eritis mihi f regnum ſacerdotale, & gens ſancta: hæc ſunt verba illa quibus alloqui debes filios Iſraëlis. *f 1 Pet. 2. 9.*

7 Veniens itaq; Moſes vocavit ſeniores populi, & propoſuit eis omnia hæc verba quæ præceperat ei Jehova.

8 Cui reſpondentes totus populus unà, dixerunt, g Quicquid dixit Jehova faciemus: retulitque Moſes verba populi ad Jehovam. *g Inf. 24. 3.*

9 Tunc dixit Jehova Moſi, Ecce ego venturus ſum ad te in denſa nube, ut audiat hic populus quum alloquar te, etiamq; tibi fidant in ſeculum: poſtquam renunciaſſet Moſes Jehovæ verba populi.

10 Deinde edixit Jehova Moſi, Ito ad populum, & ſanctificato eos hodie & cras, & lavanto veſtimenta ſua:

11 Ut ſint parati in diem tertium. nam ipſo die tertio deſcenſurus eſt Jehova ante oculos totius populi ſuper montem Sinai.

12 Ponito autem terminum populo circumquaque, dicendo, Cavete vobis ne aſcendatis in montem, attingatisve finem ejus: quicquid tetigerit montem, omnino morte afficitor.

13 Ne attingito illud ulla manus, ſed lapidibus obruitor, aut jaculando conficitor: ſive jumentum ſive homo fuerit, ne vivito: quum tractim ſonuerit cornu, ipſi aſcendere poterunt in montem.

14 Deſcendit ergo Moſes ex monte ad populum: ſanctificavitque populum, & laverunt veſtimenta ſua.

15 *Edicens populo. Eſtote parati in diem ipſum tertium, ne accedite* ullus *ad uxorem.*

16 *Fuit verò die illo tertio, quum cœpiſſet mane, ut eſſent ſoni & fulgura & nubes denſa ſuper illum montem, ſonitusq; tubæ vehemens valde: Adeo ut trepidaret totus ipſe populus qui* erat *in caſtris.*

17 *Eduxit Moſche populum obviam Deo ipſi è caſtris ſuis, qui conſtiterunt ad imum illius montis.*

18 *Mons autem Sinai fumabat totus, propterea quòd deſcendebat ſuper eum Iehova in ipſo igne emittensq; fumum ſuum tamquam fumum fornacis, tremebat totus ille mons valde.*

19 *Quumq; ſonus ille tubæ pergeret & invaleſceret valde, Moſche loquebatur, Deus verò ipſe reſpondebat voce.*

20 *Tum deſcendit Jehova ſuper montem Sinai ad ipſum verticem montis: vocavitq; Jehova Moſchen ad ipſum verticem montis, & aſcendit Moſche*

21 *Edixitq; Jehova Moſchi. Deſcende, conteſtare hunc populum: ne perrumpant* terminum, aſcendendo *ad Jehovam videndi animo, ut* non *cadant ex eo multi.*

22 *Etiamq; ipſi ſacrorum adminiſtri, qui ad Jehovam appropinquant, ſeipſos ſanctificanto ut non irrumpat in eos Jehova.*

23 *Dixit autem Moſche Jehovæ, Non poterit* quiſquam *hujus populi aſcendere montem Sinai, quòd tu conteſtatus es nos dicendo, Terminum pone huic monti, ut ſanctificet illum.*

24 *Et reſpondit ei Jehova, Abi deſcende, ut aſcendas tu & Aharon tecum: ipſi verò ſacrorum adminiſtri & populus ne perrumpunto* terminum *aſcendendo ad Jehovam, ut non irrumpat in eos.*

25 *Deſcendit ergo Moſche ad populum, atque* hæc *retulit eis.*

15 Præterea edixit populo, Eſtote parati in diem tertium, ne accedite ullus ad uxorem.

16 Die verò tertio, exorto mane, extiterunt *b* ſoni & fulgura & nubes denſa ſuper monte, ſonitusque tubæ vehemens valde: adeò ut trepidaret totus populus qui *c erat* in caſtris. *b Heb. [illegible]* *c Deut. 4. [illegible]*

17 Et duxit Moſes populum obviam Deo è caſtris, qui conſtiterunt ad imum montis.

18 Mons autem Sinai *k* fumabat totus, propterea quòd deſcendebat ſuper eum Jehova in igne: emittensque fumum ſuum tamquam fumum fornacis, tremebat totus mons valde. *k Deut. 4. [illegible]*

19 Quumque ſonus ille *l* tubæ pergeret & invaleſceret valde, Moſes loquebatur, Deus vero reſpondebat voce. *l Hebr. [illegible]*

20 Quumque deſcendiſſet Jehova ſuper montem Sinai ad verticem montis: vocavit Jehova Moſen ad verticem montis, & aſcendit Moſes.

21 Edixitque Jehova Moſi, Deſcende, conteſtare populum: ut ne perrumpant *terminum, aſcendendo* ad Jehovam videndi animo, & *ut ne* cadant ex eo multi.

22 Etiamque ſacerdotes, qui ad Jehovam appropinquant, ſeipſos ſanctificanto: ut non irrumpat in eos Jehova.

23 Dixit autem Moſes Jehovæ, Non poterit populus aſcendere montem Sinai, quia tu conteſtatus es nos dicendo, *m* [illegible] terminum pone monti, [illegible] ſanctifices illum. *m Sup. [illegible]*

24 Et reſpondit ei Jehova, Abi deſcende; deinde aſcendito tu & Aharon tecum: ſacerdotes verò & populus ne perrumpunto *terminum* aſcendendo ad Jehovam, ut ne [illegible]umpat in eos.

25 Deſcendit ergo Moſes ad populum, atque *hæc* retulit eis.

ANALYSIS CAP. XIX.

HIc incipit altera libri pars, videl. narratio eorum quæ memorabilia acciderunt populo Iſraelitico ad montem Sinai: quæ fuit ſtatio decima. Narratur autem hoc capite, quomodo Iſraelitæ fuerint præparati ad audiendum legem Dei, ſecundum quam Deus cum ipſis pangebat fœdus. Et diſtinguitur illa præparatio temporibus: quæ fuerunt duo.

1 Biduo ante quam Lex ferretur.

2 Ipſo die quum Lex jamjam eſſet ferenda.

I. Præparatio bidui antè.

Huic præparationi duo præmittuntur: videl.

1 Tempus quo venerunt in deſertum Sinai, v. 1.

2 Locus ubi caſtrametati ſunt, v. 2.

Cæterum præparatio ipſa conſtat tribus membris. Ea ſunt

1 *Invitatio ad fœdus*, à v. 3. uſque ad 10.

Cujus narrationis membra ſunt quatuor, videl.

1 Mandatum Dei ad Moſen de populo ad fœdus invitando, v. 3 & ſeqq. Argumenta invitationis ducuntur ex effectis ſeu factis Dei duplicibus videlicet tum beneficiis præteritis & jam in populum collatis, v. 4: tum futuris & deinceps conferendis, v. 5. & 6.

2 Exſecutio illius mandati, ſeu propoſitio apud populum, v. 7.

3 Conſenſio populi in fœdus, v. 8.

4 Relatio illius conſenſionis ad Dominum per Moſen, v. 9.

2 *Sanctificatio populi*, v. 10. & deinceps.

Cujus narrationis membra duo ſunt, videl.

1 Mandatum Dei ad Moſen de populo ſanctificando, v. 10 & 11.

2 Exſequutio illius mandati, v. 14. & 15.

3 *Interdictum de monte non attingendo*, v. 12.

Hoc interdictum amplificatur ex [illegible] duobus, videl.

1 Sanctione ſeu ſupplicii denuntiatione, 12. & 13.

2 Duratione, v. 13.

II. Præparatio ipſo die.

Narrationis hujus membra principalia ſunt tria.

1 Signa terribilia præſentiæ Dei, v. 16. 18. & 19.

2 Adductio populi ad radices montis, v. 17.

3 Repetitio interdicti de monte non attingendo.

Ubi narrantur quatuor.

1 Repetitionis [illegible] mandatum ad Moſen, v. 20 & 21. Amplificatum collatione majorum, v. 22.

2 Reſponſio Moſis, v. 23.

3 Repetitio mandati, amplificata exceptione, v. 24.

4 Exſecutio mandati, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. XIX.

1 IN novilunio [illegible]] *Id eſt, die primo menſis tertii. Alii,* menſe tertio. *Sed prior expoſitio clarior. Et confirmatur duplici ratione: primùm quia non exprimitur hujus menſis dies certus, ut aliàs fieri ſolet: deinde quia in epanalepſi pro his verbis,* In novilunio [illegible], *dicitur,* eo ipſo die. *Fuit autem is dies à Paſchate quadrageſimus ſeptimus. nam dies Paſchatis fuit decimus quintus menſis Abib, qui inſtitutus eſt à Domino ut eſſet primus: inde ad finem ejus menſis fuerunt dies ſedecim (nam ſinguli menſes conſtabant diebus triginta) dies porrò ſecundi menſis fuerunt triginta. his autem annumeratur dies tertii menſis primus.*

	primi		16
Menſis	*ſecundi*	*dies*	30
	tertii		1
			47

Hoc ipſum confirmatur ex eo, quòd tertio die poſt lata fuit lex, infra v. 10. Is autem dies fuit quinquageſimus à Paſchate, qui inde dicitur Pentecoſte, πεντηκοστή, *ſcilicet,* ἡμέρα. *Nam à 50 ſi ſubtrahas 3, remanent 47.*

3 Ad Deum] *Ad columnam nubis conſiſtentem in monte. Metonymia ſubjecti.* Ex ipſo monte] *Scilicet ex nube.* Familiæ] *Heb.* domui. *Metonymia ſubjecti.* Enuntiato] *Heb.* indicato.

4 Suſtulerim] *Malim,* portaverim. Alis] *Heb.* ſuper alas. *Id eſt, breviſſimo tempore vos à duriſſima ſervitute liberans, vos incolumes extra omnem teli jactum ſummâ fide paternoq; ſtudio tranſtuli, ut aquila pullos. Sic Deut 32. 11. F. Metaphora.* Ad me] *Id eſt, in locum peculiarem ubi mihi ſerviatis.*

5 Sedulò attenderi[tis]] *Hebr.* attendendo attenderis: *vel,* auſcultando auſcultabitis. Servabitis] *Hebr.* cuſtodieris. Fœdus meum] *Promiſſiones mihi factas à vobis in fœdere quod vobiſcum pacturus ſum.* Nam &c.] *His verbis cauſam indicat, cur habeat poteſtatem ipſos eligendi.* Mea eſt tota terra] *Id eſt, mei ſunt omnes populi terræ. Metonymia ſubjecti. q. d. Etſi pro meo jure poſſum alium aliquem populum quem ſingulari ratione proſequar, ex omnibus deligere. vos tamen præ cæteris omnibus hac prærogativa ornabo. F.*

6 Regnum ſacerdotale] *Hebr.* regnum ſacerdotum. *Id eſt, conſtans è ſacerdotibus. Genitivus materiæ.*

7 [P]ropoſuit eis] *[H]eb.* Poſuit coram eis.

9 In denſa hac nube] *Heb.* in denſitate nubis. *pro, nube denſitatis, id eſt, denſa. hypallage.* Tibi fidant] *Heb.* in te credant. *Vide ſuprà in verſum ult. capitis 14.* In ſeculum] *In æternum, id eſt, per omnem vitam.* Renuntiaſſet] *Heb.* indicaſſet. Verba illa] Illa, *in Hebræo non habetur.*

10 Ipſum] *Pro articulo.* Ut ſanctifices] *Malim,* Et ſanctificato. *Heb.* Et ſanctificabis. *Id eſt, jubeto ut ſe ſanctificent, hoc eſt, comparent atque præparent ad audiendum legem. Metonymia ſubjecti, vel effecti. quia in ſanctificatione populi occupabatur mandatum Moſis: & ſanctificatio eadem per illud ipſum mandatum efficiebatur.* Et lavent] *Malim,* Et lavanto. *Hebr.* & lavabunt. *Deinceps declaratur ſanctificandi modus. quò etiam pertinet verſus 15.*

11 In diem tertium] *Id eſt, quinquageſimum à Paſchate, qui vulgo dicitur Pentecoſte: hoc enim die legem populo dedit Deus. F.* Deſcenſurus] *Nempe in nube, ſuprà v. 9. infra v. 16.*

12 Pones terminum] *Primùm ut rudis populus affectus ſenſu majeſtatis Dei legislatoris, amplius eum revereretur, ſtudioſiusq; caveret ne ejus mandata tranſgrederetur, infrà 20. 20. Deinde ut infirmitati populi conſuleretur, qui propius majeſtatem ejus ferre non potuiſſet, infrà 2[illegible]. & Heb. 12. 20. F.* Quicquid] *Sive* [illegible], *ſive jumentum: ex collatione verſus ſeq.* Omnino morte affi[ci]tor] *Heb.* mo-

[illegible] *Pro hoc habetur Heb 10 28.* [illegible] *abſq; miſerationibus mori.*

[illegible] attingere [illegible] c.] *Id eſt, Quicquid attigerit montem, adeò ut etiam nulla manus ipſum attingat: ſed jaculis vel lapidibus interimatur.F.* Illud [illegible] *d montem attigerit.* Lapidibus aut jaculando conficitor] *Heb.*lapidan[illegible] lapidabitur, [illegible] o jaculabitur. *paſſivè acceptâ voce.* Quum tractim cornu] *Id eſt, quum animitur* [illegible] *ſive continenti ſono ſonus. q.d. Erit hoc interdicto locus* [illegible] *illud audiaquod in extremum ferè cantionibus obſervatur* [illegible] *communi* [illegible] *cognoſci Deus à populo, quando religio loci illius eſſet de*[illegible]*, diſcedente Domino, & ſacram hanc actionem terminante per ſignum ejus modi.F.Heb* quum trahet cornu.*quum trahet, ſubaudi* [illegible] *Nomen autem cornu quod hic habetur, nempe* יבל *propriè arietem, deinde cornu arietinum per ſynecdochen integri ſignificat.* Ip [illegible] *Pro articulo.*

14 S [illegible] *Juſſit populum ut ſe ſanctificaret, ut* [illegible]

[illegible] accedite [illegible] *Concumbendi ſcil cauſà. Synecd.generis.*

16 [illegible] *Hebr.* quum fieret mane, *vel,* quum factum [illegible] et mane [illegible] Als der mergen anbrach. Ut eſſent [illegible] *à verbo. Fuit. Fuit ut eſſent id eſt, accidit ut eſſent. Simplicius* [illegible] *clarius vertas ſic:* Die verò tertio, exorto mane [illegible], &c. Soni [illegible] *Synecd generis.*Nubes denſa [illegible] *numero ſingulari: qui convenit cum promiſſo ſuprà* [illegible] *proinde non video cur numerus ſit mutandus.* [illegible] *Hel* [illegible] *ynecd ſpeciei* [illegible] Vehemens] *Sed tamen paulatim* [illegible] *infrà v* [illegible] *quo pacto confirmabatur populus ad vo* [illegible] *D* [illegible]*, qua aliòqui conſternatus fuiſſet, audiendam.* F [illegible] *procul à monte. caſtra enim metaverat ex adverſo montis,* [illegible]

1[illegible] *in eo ſuper verticem montis Sinai in nube.* Ad [illegible] *ſibi præcepto, ſuprà v.12.F.*

18 Ipſo [illegible] *articulo.* Tanquam fumum fornacis] *Denſum & altum: Ideo Deut.4.11. vocatur tenebra, nubes & caligo.F.*

Moſ[illegible] eloquebatur] *Nuſquam in veteri Teſtamento legitur* [illegible] *ſed Apoſt* [illegible] *ad Hebr.12.21. id exprimit,* [illegible] *tum quod apparebat, ut Moſes diceret. Ex*[illegible] *Voce] Id eſt, placidis verbis* [illegible] *nfirmavit.F.*

[illegible] *Metaphora.*

21 Ne [illegible] *larius ſic,* Ut ne perrumpant, & ne [illegible] *pen repetenda eſt* [illegible] *membro poſter* [illegible] Videndi animo] *Hebr.*ad videndum [illegible] ex eo [illegible] dat ex eo multus

22 Sacr[illegible] *Id eſt, primogeniti quos ſibi Dominus conſecraverat* [illegible] *Num.8 16. & ſeqq. Hi enim adminiſtrarunt* [illegible] *Levitæ in eorum locum aſſumerentur. Vide infrà 24* [illegible] *.F. He* [illegible] ſacerdotes Appropinquant] *Scil. aliàs, quum ut ſacrificant.* Seipſos ſanctificanto] *Id eſt, ſua ipſorum ſanctificatione conſidunto, à curioſis ſtudiis accedendi propius abſtinento. & caventone terminum prætergreſſi ſeſe contaminent. Sic interpretantur ex v 24.F. Eſt igitur metonymia duplex una ſubjecti, altera effecti. Sanctificanto ſe. id eſt, ſanctificationem ſuam conſervanto: & ſanctificationem ſuam conſervanto, id eſt, à contactu montis abſtinento.*

23 *Quinquam* hujus populi] *Nulla hic eſt in Hebræo ellipſis. itaq; vertendum ſimpliciter.* populus, ὁ λαὸς. Sanctifices illum] *Adeò ut nemo de populo eum auſit attingere.*

24 Reſpondit ei] *Heb.*dixit ad eum. Ut aſcendas] *Malim.* deinde aſcendito. *Heb.*Et aſcendes. Sacrorum adminiſtri] *Ut ſ.v.22.*

25 Retulit eis] *Hebr.*dixit ad eos.

OBSERVATIONES EX CAP. XIX.

EX v.5.6.7 & 8. Fedus Legale quod pepigit Deus cum populo Iſraelitico, conſtat ex parte Dei tum ſtipulatione perfectæ obedientiæ erga Legem, tum promiſſione gratiæ ſpecialis de populo glorificando: ex parte verò populi conſtat obedientiæ perfectæ promiſſione. Ubi præterea ſciendum, Iſraelitas fœdus illud non obſervaſſe: ac proinde Deum aliud fedus, nempe Evangelicum, cum populo ſuo electo pepigiſſe: in quo promiſit gratuitam remiſſionem peccatorum, & renovationem cordium per Spiritum ſanctum, Jerem.31.v.31.32.33.& 34. *Fedus legam.*

2 Ex v.5. Sicut Deus pro liberrima ſua poteſtate ex univerſis populis unicum Iſraeliticum ſibi elegit cui ſe certo verbo patefaceret, quemque mirabiliter gubernaret, tum defendendo contra hoſtes, tum caſtigando propter ipſorum delicta: ſic eâdem libertate ex toto genere humano certos aliquos elegit, quibus non ſolùm externe per verbum voluntatem ſuam patefaceret: verùm etiam intelligentiam illius & fidem atque obedientiam donaret, atque ita eos ad vitam æternam adduceret. *Electio divina.*

3 Ex v.5.& 6. Gloria fidelium in eo conſiſtit, quòd ſunt peculium Dei, ſacerdotes & reges ſpirituales (qui ſcil. ſua ipſorum corpora & animas Deo offerunt, & pravis ſuis affectibus imperant) deoque gens ſan[illegible]a. *Fideles.*

4 Ex v.8. In populo Iſraelitico tam promtè promittente Deo perfectam erga leges ipſius obedientiam, proponitur exemplum tum debitæ alacritatis in capeſſendis mandatis Dei: tum naturalis ignorantiæ ſuipſius & nullitatis virium ſuarum, atque inde ortæ temeritatis in promittendo. *Obedientia. Ignorantia. Temeritas.*

5 Ex v.9 & 19. Moſis doctrina authentica eſt: quia vocatio ejus prophetica illuſtribus ſignis a Deo eſt confirmata. *Moſis ſcripta.*

6 Ex v.10.14.& 15. Ad verbum Dei audiendum cum ſingulari reverentia & ſtudio ſanctitatis accedere oportet. *Verbū Dei.*

7 Ex v.12. 13.21. & ſeqq. Myſteria divina non ſunt curioſè ſcrutanda. *Myſteria divina.*

8 Ex v.16.18.19.20. Horribilibus illis adjunctis, a Deo in Lege promulganda adhibitis, monemur de Legis natura ſeu effectu: quòd ſcilicet (ut Apoſtolus loquitur) iram operetur. quod tamen ei accidit ex noſtra infirmitate, qua impediti præſtare eam non poſſumus. *Lex Dei.*

CAPUT XX.

T. & J.

T[illegible] *eſt Deus omnia hæc verba, dicendo,*
[illegible] *m Jehova Deus tuus, qui eduxi te è terra Ægypti,*
[illegible]
[illegible] *Deorum alienorum ante faciem meam.*
[illegible] *ſculptile* [illegible] *aut ullam imaginem eorum quæ* [illegible] *aut quæ in terra infra, aut quæ in aquis infrà*
[illegible]
[illegible] *te h* [illegible] *exhibeto eis, neq; colito ea: nam* [illegible] *ſunt* [illegible] *viſitans iniquita*[illegible] *in nepotes, & in abnepotes, in eis qui odio pro*[illegible]
[illegible] *itatem in milleſimos à patribus, qui di*[illegible]
ligunt [illegible] *mandata mea.*
[illegible] *Jeho*[illegible] *Dei tui in vanum: nam non* [illegible] *eum qui aſſumſerit nomen ipſius in* [illegible]
8 [illegible] *ut ſanctifices illum:*
[illegible] *&* [illegible] *omne opus tuum:*
[illegible] *Dies* [illegible] *atum eſt Jehovæ Deo tuo: ne fa*[illegible] *aut* [illegible] *aut filia tua, ſervus tuus, aut* [illegible] *jumentum tuum, aut peregrinus tuus qui eſt in*[illegible]
[illegible] *Jehova cœlum ipſum, & terram,* [illegible] *quievit verò die illo ſeptimo: idcirco be*[illegible] *& ſanctificavit illum.*
[illegible] *pa*[illegible] *m, & matrem tuam, ut prolongent dies* [illegible] *quam Jehova Deus tuus dat tibi.*
[illegible] *to*
[illegible] *ator*
[illegible] *ator*
[illegible] *tra proximum tuum teſtimonium fal*[illegible]
[illegible] *ito* [illegible] *um proximi tui. ne concupiſcito uxorem*

P.

TUm eloquutus eſt Deus omnia hæc verba, dicendo,
2 *a* Ego *ſum* Jehova deus tuus, qui eduxi te è terra Æ- *a Deut 5.6. Pſal.81.11.*
gypti, è domo ſervorum.
3 Ne tibi ſunto dii alii ante faciem meam.
4 Ne facito tibi *b* ſculptile, aut ullam imaginem *eorum* quæ *b Lev.26.1. Pſal 97 7.*
ſunt in cælo ſupra, aut quæ in terra infrà, aut quæ in aqua infra
terram:
5 Ne incurvato te eis, neque colito ea. nam ego Jehuva,
deus tuus, *ſum* deus zelotes, viſitans iniquitatem patrum in
filiis, in pronepotibus, & in abnepotibus, eorum qui odio pro-
ſequuntur me;
6 Exercens verò benignitatem in milleſimos, in milleſimos
eorum qui diligunt me & qui obſervant mandata mea.
7 Ne aſſumito *c* nomen Jehovæ dei tui in vanum: nam non *c Lev.19.12. Deut.5.11. Matth.5.33.*
relinquet impunem Jehova eum qui aſſumſerit nomen ipſius
in vanum.
8 *d* Recordare diei ſabbati, ut ſanctifices illum. *d Ezech.20. v.12.*
9 *e* Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: *e infr.23 12. & 34.21.*
10 Die verò ſeptimo ſabbatum *eſt* Jehovæ deo tuo: ne facito
ullum opus tu, aut filius tuus, aut filia tua, ſervus tuus, aut
ancilla tua, aut jumentum tuum, aut peregrinus tuus qui *eſt* intra
portas tuas.
11 Nam *f* ſex diebus fecit Jehova cælum, & terram, mare, & *f Gen.2.2.*
quicquid *eſt* in eis, quievit verò die ſeptimo. idcirco benedixit
Jehova diei ſabbati, & ſanctificavit illum.
12 Honora *g* patrem tuum, & matrem tuam, ut prolongen- *g Matth.15. v.4. Eph.6.2.*
tur dies tui ſuper terra illa. quam Jehova deus tuus dat tibi.
13 Ne *h* occidito. *h Matt.5.21.*
14 Ne *i* adulterium committito. *i Matt.5.27.*
15 Ne furator.
16 Ne profertо contra proximum tuum teſtimonium fal-
ſum.
17 Ne *k* concupiſcito domum proximi tui: ne concupiſcito *k Rom 7.7.*

proximi tui, aut ſervum ejus, aut ancillam ejus, aut bovem ejus, aut aſinum ejus, deniq; quicquid eſt proximi tui.

18 Ipſe autem populus totus percipiebant illos ſonos, & fulgetra & ſonitum tubæ, montemq; ipſum fumantem: percipiensq; populus, commoti ſunt loco, *& ſteterunt procul.*

19 Dixerunt itaq; Moſchi, Loquere tu nobiſcum, & audiemus: ſed ne loquatur nobiſcum Deus, ut non moriamur.

20 Edixit verò Moſche populo ipſi, Ne timeatis: nam ut tentaret vos vênit Deus ipſe, & ut ſit timor ejus ante faciem veſtram, ne peccetis.

21 Stabat ergo populus ipſe procul, Moſche verò acceſſit ad illam caliginem ubi erat *Deus.*

22 Tunc edixit Jehova *Moſchi, Sic dicito filiis* Jiſraëlis; *Vos vidiſtis, ex cœlis me loquutum eſſe vobiſcum.*

23 Ne facite Deos *mecum: Deos argenteos, aut Deos aureos ne facite vobis.*

24 Altare terreum facito mihi, ut ſacrifices ſuper ipſum holocauſta tua, eucharisteria tua, greges tuos, & armenta tua: quocunq; in loco jubebo celebrari memoriam nominis mei, & veniens ad te, benedicam tibi.

25 Quòd ſi altare ex lapidibus facies mihi, ne exſtruito ex *ie ceſis: nam quum primùm cœlum tuum extuleris ſuper ipſos, profanaveris ipſos.*

26 Neq; aſcendito per gradus ad altare meum; ut non detegantur pudenda tua ad illud.

uxorem proximi tui, aut ſervum ejus, aut ancillam ejus, aut bovem ejus, aut aſinum ejus, denique quicquid eſt proximi tui.

18 Totus autem populus videbat illos ſonos, & fulgetra, & ſonum tubæ, montemque ipſum fumantem: quumque viderent *iſta*, dimoti ſunt, & ſubſtiterunt procul.

19 Dixeruntque Moſi, *l* Loquere tu nobiſcum, & audiemus: ſed ne loquatur nobiſcum Deus, ut ne moriamur. *l* Heb.12.19.

20 Dixit verò Moſes populo, Ne timetote: nam ut tentaret vos vênit Deus, & ut ſit timor ejus ante faciem veſtram, ut ne peccetis.

21 Stabat ergo populus procul, Moſes verò acceſſit ad illam caliginem ubi *erat* Deus.

22 Tunc dixit Jehova Moſi, Sic dicito filiis Iſraëlis, Vos vidiſtis, è cælo me loquutum eſſe vobiſcum.

23 Ne facite *deos* mecum: deos argenteos, aut deos aureos ne facite vobis.

24 Altare *m* terreum facito mihi, ut ſacrifices ſuper ipſo holocauſta tua, & euchariſteria tua, oves tuas, & boves tuos. Quocunque in loco monimentum conſtituero nominis mei, veneróque ad te, & benedixero tibi. *m* Inf.27.5. & 31.1.

25 Quòd ſi altare ex *n* lapidibus facies mihi, ne exſtruito *ex* eis cæſis: nam quum primum cælum tuum extuleris ſuper ipſos, profanaveris ipſos. *n* Deut.27.5. Joſ.8.31.

26 Neque aſcendito per gradus ad altare meum; ut non detegantur pudenda tua apud illud.

ANALYSIS CAP. XX.

Continuatur narratio ſuperiore capite cœpta, de rebus cum populo Iſraëlitico geſtis ad montem Sinai: & narratur hic promulgatio decalogi: cujus narrationis duo ſunt membra,

1 Decalogus ipſe recitatur.
2 Effecta illius recitationis.

I. Decalogus.

Decalogus conſtat duobus membris:

1 Procemio.
2 Præceptis.

Procemium continet deſcriptionem legiſlatoris, à

1 Nomine proprio.
2 Effectis.

Nomen proprium legiſlatoris eſt Jehovah; quo notatur æterna atque immutabilis & deniq; perfectiſſima eſſentia: quòd ſcilicet Deus ſit à ſeipſo, id eſt, non aliunde, nullam cauſam ſui habens: & quòd omnia alia ſint ab ipſo, ſeu quòd ipſe ſit cauſa omnium.

Effecta ſeu facta legiſlatoris, ſunt beneficia erga populum Iſraëliticum: quæ commemorantur duo.

1 Pactio fœderis gratiæ, ubi ait, Ego ſum Deus tuus, v.2.
2 Eductio ex Ægypto: quæ amplificatur ex adjuncta ſervitute quam Iſraëlitæ ibi fuerant perpeſſi, ibid.

Cæterùm *ſcopus* hujus deſcriptionis eſt, proponere Iſraëlitis argumenta juris Dei in ipſos, ac proinde eis perſuadere ut legibus Dei promte obediant.

Præcepta diſtinguuntur in duas tabulas: quarum

1 Prior continet præcepta quatuor de officiis erga Deum immediatè.
2 Poſterior continet præcepta ſex de officiis erga proximum, ſeu erga Deum mediante proximo.

Primum præceptum continetur v.3. Interdicitur autem eo cultus deorum alienorum: ac proinde jubetur ut hic ſolus Deus qui ſe Iſraëlitis patefecerat certo verbo & ſtupendis miraculis, ab eis colatur: id eſt, pro tali qualem ſe patefecit, agnoſcatur, & ex illa agnitione conveniens ei honor tribuatur: videlicet honor adorationis, ſeu ſummæ humiliationis ac ſubmiſſionis ex agnitione majeſtatis ipſius: honor timoris, ex agnitione ſummæ juſtitiæ ac potentiæ: honor fiduciæ & invocationis cordis, ex agnitione ſummæ ſapientiæ, potentiæ ac bonitatis: denique honor dilectionis & gratiarum actionis cordis ex agnitione beneficiorum plurimorum & maximorum. Contra vetatur adoratio creaturarum, ſeu nimis humilis [illegible] erga illas: item nimius metus illarum, fiducia in illis, denique nimia dilectio illarum, & nimis præclara opinio de beneficiis illarum, quaſi ſcil. ab ipſis primò profecta eſſent.

Secundum præceptum continetur v.4.5. & 6. Eo vetantur duo: repræſentatio Dei per imagines, v.4. & cultus Dei per eaſdem, v.5. Contra jubemur in externo Dei cultu contenti eſſe ritibus ſive ceremoniis ab ipſo Deo præſcriptis: cujuſmodi erant in veteri Teſtamento ſacrificia, in novo eſt cœna Dominica. Hujus præcepti membrum prius amplificatur diſtributione, v.4: poſterius verò membrum ſancitur tum comminatione, v.5. tum promiſſione, v.6.

Tertium præceptum continetur v.7. Illo vetatur vana uſurpatio nominis Dei. Contrà igitur jubemur nomen Dei uſurpare ſanctè ac reverenter. Sancitur autem hoc præceptum addita comminatione.

Quartum præceptum continetur v.8.9.10.& 11. Eo præſcribitur certis diebus ſancta quies corporis, & meditationem operum ac verbi Dei, atque celebrationem ſacrarum ceremoniarum. Hoc præceptum amplificatur antitheſi permiſſionis operum ſervilium per reliquos hebdomadis dies. Item enumeratione perſonarum quibus eſt quieſcendum. Confirmatur autem ab exemplo ipſius Dei.

Quintum præceptum continetur v.12. Eo imperatur honos erga parentes, atque adeò omnes ſuperiores nobiſq; præfectos. Sancitur autem hoc præceptum promiſſione longævitatis.

Sextum præceptum continetur v.13. Eo vetatur homicidium, ac omnino omnis injuſta corporis proximi læſio: necnon animæ ſeductio. Contra igitur jubemur, corpus & vitam atq; animam proximi, quantum in nobis eſt, tueri ac juvare.

Septimum præceptum continetur v.14. Eo vetatur adulterium, ac omnino quævis corporis libidinoſa pollutio: & contra imperatur caſtitas & temperantia.

Octavum præceptum continetur v.15. Eo vetatur furtum, ac omnino quodvis damnum bonis proximi injuſtè allatum: & contra jubemur bona proximi, quantum in nobis eſt, tueri.

Nonum præceptum continetur v.16. Eo vetatur falſum teſtimonium contra proximum, ac omnino omne mendacium: & contra imperatur ut ſemper dicamus veritatem, & innocentiam proximi teſtimonio noſtro vindicemus.

Decimum præceptum continetur v.17. Eo vetatur omnis generis prava concupiſcentia adverſus proximum: & contra imperatur, ut omnes noſtri affectus puri ac ſancti ſint, & dilectione proximi imbuti.

II. Effecta promulgationis decalogi.

Promulgationis decalogi effecta narrantur ſex.

1 Populus perterrefactus eſt, v.18.
2 Retroceſſit, ibid.
3 Rogavit Moſen: ut ipſe pro Deo ſe alloqueretur, v.19.
4 Moſes populum conſolatus eſt, v.20.
5 Idem acceſſit ad Deum ut ab eo mandata acciperet ad populum, v.21.
6 Deus dedit Moſi mandata proponenda populo, numero quinque: quorum primum ad præceptum decalogi primum, reliqua ad ſecundum pertinent, v.22. & ſeqq.
   Primum ibi, *Ne facite*, v.23.
   Secundum ibi, *Deos argenteos.* ibid.
   Tertium ibi, *Altare de terra*, v.24.
   Quartum ibi, *Quod ſi altare.* v.25.
   Quintum ibi, *Neq; aſcendito.* v.26.

SCHOLIA IN CAP. XX.

Eloquutus eſt] *Scilicet, per angelos, ut declaratur Heb.2.2.* Dicendo] *Nimirum ut deinceps referuntur, & in tabulis poſt exarata ſunt. nam quòd aliter quædam à Moſe Deut.5. recitantur, id Moſes ut enarrator fecit & interpres legis.* v.1.

2 E domo ſervorum] *Ubi duram ſervitutem ſervivistis. Vide ſuprà 13.3.*

3 Ne eſto tibi *ullus* deorum alienorum] *Nomen* ullus *non habet hic rationem ſupplementi, quia continetur ipſa phraſi, quæ eſt diſtributiva. Hebr.* Non erit tibi dii alii. *pro, quiſquam deorum aliorum.* Deorum] *Puta qui putantur & vocantur dii. ſolet enim ſcriptura* [illegible] *loqui atq; humanitus. Vide Deut.32. v.21. & 1.Sam.12.21. & 1.Cor.8.v.4. & 5.F.* Ante faciem meam] *Q.d. me inſpectante. Inſpicit autem Deus etiam corda. Et notatur facinoris indignitas: ut ſi uxor inſpectante marito rem haberet cum alio viro.*

4 Sculptile] *Scil. ſive ad me, ſive ad falſos deos repræſentandos.* Eorum quæ ſunt in cælis] *Puta ſtellarum, quæ ſunt in cælo medio:*

item

[illegible] *um,quæ* [illegible] *in* [illegible] *Confer Deut.4.v.10 & ſeqq.* In [illegible] *ibus homines & beſtiæ quadrupedes, item vermes,* [illegible] In aquis. *Nempe piſces, & id genus alia.* Infra terram [illegible] *Nempe ea parte quæ ſunt in cavernis terræ.* [illegible] *curvato te* [illegible] *honorem exhibeto eis. Mihi quidem videtur in hac phraſi ellipſis ac proinde puto ſimpliciter vertendum* [illegible] vaio te eis *h.e. in honorem eorum ſive ad honorem* [illegible] *Latini hoc vocant adorare.* Nam [illegible] &c. *Duplic*[illegible] *verba conſtrui poſſunt: vel ſic,* Nam ego ſum Jehova deus [illegible] *vel ſic* [illegible] am [illegible] Jehova,deus tuus, ſum deus [illegible] *poſterior magis arridet.* Deus fortis. *Non placet ſupplementum ſimpliciter vertendum puto,* Deus. *nam* אֵל *el, quo* [illegible] *atur fortis, hic in ſpecie ſignificat Deum. Eſt igitur* [illegible] *paſſim.* Zelotes] *At proinde non poſſum* [illegible] *ut in* [illegible] *qui mihi pro uxore eſt, cum diis aliis ſcortetis.* [illegible] *idololatria* [illegible] *ſcripturis* [illegible] *comparatur: ut imprimis* [illegible] *10.* Viſitans [illegible] *id eſt, puniens. Synecdoche generis* [illegible] *quoque Deus ex gratia.* Iniquitatem] *Non quamvis iniquitatem* [illegible] *ua ſpirituali conjugium diſſolvitur:* [illegible] *conſilium eum* [illegible] *comprehendas qui il*[illegible] *in meretricios partus. Eam enim* [illegible] *ſuis excluſus eſt, excluſi quoque ſunt fi*[illegible] *filii ad ſedus pertinent. Vide Hoſ.* [illegible] *F. Eſt igitur ſynecdoche generis.* In filios] [illegible] *Heb.* ſuper filios. *Cæterum vocabulum* [illegible] *ſpecies* [illegible] *ſenſu generali pro* [illegible] *ſubjecta distributione.* In nepotes & in [illegible] tertianos & in quartanos. *primorum ab e*[illegible] *ordine F.* [illegible] *vertendum,* in pronepotes [illegible] *potes a ſtirpe diſtantes* [illegible] *gradu, ab*[illegible] odio proſequuntur me. *Judico ver*[illegible] proſequuntur me. *Neque enim his habetur* [illegible] עַל [illegible] *membris præcedentibus. ſed* ל *lamed,* [illegible] *quum regitur à nomine procedente.* Eſt [illegible] *duarum* [illegible] *cum* עַל בְּנֵי *hal-bene, id eſt, in fi*[illegible] *ſunt ex verbis præcedentibus. Ut ea ſic oratio* [illegible] tate in [illegible] in filios, in pronepotes & [illegible] *tanquam* [illegible] qui odio proſequuntur [illegible] *habetur de* [illegible] *iniquitatis* [illegible] *amplificatur ex conſervatione in* [illegible] *filios proprie dictos* [illegible] *etiam ab illis* [illegible] *in nepotes & abnepotes. Atque* [illegible] *de qua iniquitate patrum loquitur* [illegible] *eſt* [illegible] *odio Dei. Odiſſe autem* [illegible] *non amat amore caſto conjugali:* [illegible] *diis falſis, at nominatim cum ido*[illegible] *hac ſententia pugnare vel legem quæ* [illegible] *Deus* [illegible] *quod habetur Ezech.18.* [illegible] *Deum, ſed judicem. Et in*[illegible] *eſt, ut non eſt unus ejuſdem cri*[illegible] *Ezech 18. Quum autem* [illegible] *patres, cum illis idololatria pa*[illegible] *caſto Dei* [illegible] *in parvum* [illegible] *verbis nullam legem tulit,* [illegible] *placuerit etiam idololatrarum ſeu* [illegible] *dat gratiam, ut ſeſe convertant &* [illegible]

[illegible] *Heb.* mille, *ſcil. ætatæ.* Qui diligunt] *Verè* [illegible] *quam* [illegible] qui diligunt me. *Ellipſis qualis* [illegible] *autem hanc confirmat* [illegible] *ſeq ante*[illegible] *pœna apoſtatarum ex con*[illegible] *ver* [illegible] *ſpecatur præmium conſtan*[illegible] *marito ſpirituali adhærentium,* [illegible] *pridem* [illegible] *plures* Diligunt me] Ut [illegible] *genere.* Mandata] *Ac imprimis* [illegible]

[illegible] *os. ut integrâ locutione dicitur* [illegible] *menem in os tuum? Sic Job* [illegible] *te, & ægrè feres? Sic mox* [illegible] *in* [illegible] *Sem,* Vanè. שָׁוְא *laſchav.* [illegible] *vanitatem: at vel ſimiliter* [illegible] relinquet inopinem! *Heb non* [illegible] *hoc eſt, non habebit pro innocente.* [illegible] *pro* [illegible] *hoc eſt, punient. Metonymia* [illegible]

[illegible] *id eſt* [illegible] *qui à Deo deſtinatus eſt quieti, ut* [illegible] *adjunctis.* Sanctifices] *Ceteres, ha*[illegible] *cultui Dei. F.*

[illegible] *id eſt,* [illegible] *patres, operari debes licet. Neque* [illegible] *datum, ſed illuſtratio per antitheſin.* [illegible] *ſervi* [illegible] *ſecunda* [illegible] *præ*[illegible] *de, ſeu quod perficiatur manu & reli*[illegible] *doche generis* [illegible] *reſpondere, cum* [illegible] *non erat proprie* [illegible] *ſignum ſive ſymbo*[illegible]

lum illius. [illegible] *id ſunt vertendum erit,* eſt ſabbathum Jehovæ Dei tui. *non autem,* Jehovæ Deo tuo. *At planum eſt, vertendum eſſe,* eſt ſabbathum Jehovæ Deo tuo [illegible] *eſt celebrandum a te in honorem ſel*[illegible] *quapropter* [illegible] *at vertatur.* Die ſeptimo, *ſubaudiuá præpoſitione* ב *beth.* [illegible] *eadem ellipſis ſuit verſu præcedente in membro oppoſito,* [illegible] diebus. *Atque ſic Græci quoque reddiderunt,* [illegible] *ubi pro* [illegible] *videtur legendum* [illegible] *Et præpoſitio* ב *exprimitur Levit.23 v.3.* Jehovæ Deo tuo] *Vide ſcholion proximè præcedens.* Ne facito. *Nempe die ſeptimo.* Ullum opus] *Scil. ſervile & mechanicum, ut in meſſe quidem & vindemia, infrà 34. v.21. Levit 23.v 3 F. Synecdoche generis.* Tu, aut filius &c [illegible] tu & filius &c. *Id eſt neque tu, neque filius & ſic deinceps. In Hebræo* [illegible] *repetitur adverbium* [illegible] *in ſingulis* [illegible] *Proſo*[illegible] Intra portas tuas *id eſt, intra locum habitationis tuæ, ſive in urbe, ſive in page aut agro. Synecdoche duplex* [illegible] *membri quatenus ex portis intelliguntur urbes altera ſpecies, quatenus ex urbibus intelliguntur quævis habitationis loca.*

11 Sex diebus] *In Hebræo deſiit præpoſitio* ב *beth quam Græci expreſſerunt,* [illegible] Cælum ipſum &c. *Id eſt, univerſum mundum. Periphraſis ex grandioribus partibus.* Ipſum] *loco articuli. Græci articulis expreſſerunt* [illegible] *in terra,* [illegible] In eis. *Nempe in cælo, terra, & mari.* Die illo ſeptimo. Illo *poſitum eſt pro articulo. Gr.* τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. *Reſpicitur autem articulo ad diem ſeptimum à principio creationis.* Benedixit diei &c. *Heb* benedixit diem. *Et ſic Græci,* [illegible] *Vide ſcholion in Geneſ 2. v.3.* Sanctificavit] *Sanctum, id eſt, cultui divino, deſtinavit.*

12 Patrem tuum & matrem tuam] *Id eſt, omnes tibi præpoſitos, vel ſaltem conditione, dono divino, ætate ſuperiores. Synecdoche membri vel ſpeciei.* Ut prolongent dies tuos [illegible] ut prolongentur dies tui: *ut ſit locutio impersonalis. In quem ſenſum Græci verterunt,* [illegible] ut longævus ſias. *Sed hoc illi aliquid inſeruerunt,* [illegible] *ut bene tibi ſit. & ut longævus ſias vel* [illegible] *Quæ eadem clauſula repetitur Epheſ.6. v 3.* [illegible] *ex loco illo* [illegible] *hic inſerta* [illegible] *ex verſione Græca allegarit.* [illegible] *quod in verbis ſequentibus* [illegible] *verbum* [illegible] *ſubſtitutus* [illegible] *Secundum* [illegible] *interpretationem verbum* prolongent, *referendum* [illegible] *ad ipſos parentes, hoc ſenſu, quod parentes approbantes* [illegible] *mandato* [illegible] *liberis, id eſt,* [illegible] *precatione ſua impetrature* [illegible] *Metonymice, qua tum effectu intelligitur efficiens. quo ſenſu alii alios recipere dicuntur in æterna tabernacula, Luc 16 v 9. Et ſimili quadam ratione alii alios dicuntur ſervare miniſterio verbi. 1. Tim 4 v.16 Jac.5.v 20. Secundum poſteriorem interpretationem verbum* prolongent, *referendum erit ad tres* [illegible] *æternitatis* [illegible] *hominum prolongare Dei* [illegible] *eſt* [illegible] *conſimiles pluraſes* [illegible] *reperiuntur paſſim. Exempla annotata* [illegible] *in Luc 12.20* Terram. *Nempe terram Chanaan quatenus hoc dictum est Iſraelitis illis.* [illegible] *Id eſt* [illegible] *eſt.*

13 Ne [illegible] *Nec manu, nec geſtu, nec verbis, nec corde, ut Matth 5.22*

14 Ne ſcortator] *Verto cum aliis,* Ne adulterium committito *Et ſic Græci,* [illegible] *Quod etſi* [illegible] *in hoc præcepto uſurpatur. ubicunque allegatur in* [illegible] *teſtamento · ut Matth.5.27. & cap 19.v.18. Marc.10.v.19. Rom* [illegible] *hoc* [illegible] *vox Hebræa propriè ſignificat. neque diverſum probari poteſt ex Job.24. v 15. & Jer.3.* [illegible] *9. Nam apud Jobum nomine* נֹאֵף *noeph non intelligitur ſcortator, ſed adulter quippe ſcortator potest ſcorto, etiamſi non obſervet crepuſculum & reliqua agat quæ ibi narrantur. at adulter non item. Similiter apud Jeremiam tantum abeſt ut verbo* נָאַף *naaph ſignificetur ſcortatio in genere intellecta, ut contra ibidem nomine* זְנוּת *zenuth, quo propriè ſignificatur ſcortatio, intelligatur adulterium per ſynecdochen generis. Eſt enim ibi ſermo de idololatria Judæorum & Iſraelitarum, quos comparat uxori adulteræ,* [illegible] *libellum repudii. Nec vero hac interpretatione præceptum iſtud reſtringitur. nam ut cætera plurima, ita hoc quoque intelligendum eſt per ſynecdochen membri. Expreſsè enim nominatur ſcortationis ſeu pollutionis libidinoſæ ſpecies, & pollutio libidinoſa in genere intelligitur. Confer Matth.5 v 28.*

15 Ne furator] *Neque circumvenito in negotio fratrem tuum,* [illegible] *Theſſ.4 Synecd ſpeci*

16 Ne profertio] *Heb* [illegible] reſpondeto. *Sed. interrogatus à judice. Sed interim per ſynecdochen ſpeciei intelligitur quodvis falſum teſtimonium quo proximi fama læditur. nam ſi teſtimonio falſo læditur proximi vita, id pertinet ad præceptum ſextum ſi caſtitas, ad ſeptimum. ſi bona & facultates, ad octavum.* Teſtimonium falſum] *Pote vertendum, tanquam* teſtis falſus *Heb.* teſtis falſitatis. *Nam autem* עֵד *hed, uſitatè teſtem ſignificat* [illegible] *ullum (quod ſciam) exemplum afferri poteſt, ubi non poſſit commodè ſic exponi.*

17 Ne concupiſcito domum &c. [illegible] *in verbis continetur decimum præceptum, uno verſu comprehenſum. quod eſt declaratio præcedentium præceptorum tabulæ ſecundæ ut quæ ſecto illa more*

Phariſaice intelligat de ſola obedientia membrorum externorum & locomotiva. Hic enim docetur, etiam leviſſimos animi motus, cogitationes, ac deſideria quæ felicitati proximi adverſantur, à Deo prohiberi: quorum exempla quædam enumerantur. E quibus ſecundum ad declarationem præcepti ſeptimi: reliqua verò ad declarationem octavi pertinent. Itaq; Moſes Deut.5. decalogum repetens, exemplum de concupiſcentia alienæ uxoris cæteris præponit, ſicut ſeptimum præceptum præponitur octavo. Ex quâ ipſa exemplorum tranſpoſitione argumentum firmum deſumitur ad demonſtrandam præcepti hujus unitatem. quippe ſi in duo dividas, non poteris certò indicare, quodnam ſit nonum, quod verò decimum. Quo facit & illud, quod Paulus Rom.7.v.7. præceptum hoc uno verbo comprehendit, Ne concupiſcas. *ſub quo exempla quæ hîc recitantur, omnia continentur. Quare unitati hujus præcepti non obſtat, quòd Deut.5. in duos verſus diſtinctum eſt. Diſtinctio enim illa adhibetur propter diverſas ſpecies concupiſcentiæ. quarum prima ad ſeptimum, reliqua ad octavum præceptum pertinent.* Domum &c.] *In hac enumeratione primo loco ponitur exemplum domus, tanquam ſubjectum generale reliquorum exemplorum. At Deut.5. primo loco ponitur exemplum uxoris, tanquam pertinens ad præceptum ſeptimum: cui ſubjicitur domus & reliqua, quæ omnia pertinent ad præceptum octavum. Sic utriq; ordini ſua conſtat ratio.* Aut ſervum] *Heb.* Et. *Et ſic deinceps. Poteſt verò, nec repetendo* ἀπὸ κοινοῦ *verbum,* concupiſcito. *Sic in Hebræo ad ſingula membra* ἀπὸ κοινοῦ *repetitur,* Ne concupiſcito. *Prozeugma.*

18 Populus percipiebant] *Syntaxis qualis in illo,* Turba ruunt: *item,* Pars in fruſta ſecant: *nempe ſyneſin, quæ vulgo perperam ſynthesin.* Percipiebant] *Heb.* videntes. *ſcilicet, erant: id eſt, videbant. Synecdoche ſpeciei* κατ᾽ ἐξοχήν *reſpectu ejus quod proximè ſequitur,* ſonos. *Sic iterum in fine verſus.* Illos ſonos [illegible] *eſt, illa tonitrua Heb* illas voces. *Synecdoche ſpeciei* κατ᾽ ἐξοχήν. *Sic mox,* vocem tubæ. Commoti ſunt loco] *Longiùs à monte recedendo propter ſummam animi ſui conſternationem. acceſſerant enim ad imum montis, ſup.19 v.17 F. Itaq; malim uno verbo,* dimoti ſunt. *Hæc autem interpretatio confirmatur tum ex verbi* (נוע) *proprietate, tum ex collatione verbi ſequentis. Græci tamen retulerunt ad commotionem animi, per metaphoram, ut qui verterint* φοβηθέντες. *Et in hac ſignificatione reperitur hoc verbum Eſa.7.v.2.ſ. de attributione cordis* [illegible]. Steterunt] *Elegantius,* conſtiterunt: vel ſubſtiterunt. Sie haben ſich geſtellet, oder ſind ſtehen blieben. *Quæ verſio eò magis tenenda eſt, ſi verbum præcedens referatur ad motum animi, videlicet ad metum. ut ſenſus ſit, Extimuerunt, ac proinde conſtiterunt procul.*

19 Dixerunt] *Per tribunos & ſeniores ſuos, Deut.5.v.23.F Synecdoche integri.* Loquere tu nobiſcum, & audiemus] *Effectum ejus quod promiſerat Deus ſuprà 19. v.9. Hujus autem figuræ veritatem & uſum explicat Moſes Deut.18.F. Cæterùm promiſſio illa fuit, quòd Iſraelitæ confiſuri eſſent Moſi.* Ut non moriamur] *Seſcil. amplius audire cogamur terribilem illam vocem Dei.*

20 Tentaret] *Vide ſup.15.v.25.* Deus ipſe] Ipſe, *loco articuli.* ὁ Θεὸς. Timor ejus] *Quo ipſe à vobis timeatur. Genitivus ſub* [illegible] *ampliatus.* Ne peccetis] *Sed humiliati, ipſius legi vos ſubjiciatis F. Clarius,* ut ne peccetis. *Notatur enim finis. Græcè* μὴ ἁμαρτάνητε.

21 Stabat populus procul] *Reverſus ad ſua tabernacula, Deut.5.v.30.F.* Populus ipſe] ὁ λαός. Illam caliginem] *Fumum denſum & nubem, de quibus ſup.19.v.16. & 18.F.*

22 Vidiſtis] *Id eſt, ſenſu percepiſtis. Synecdoche ſpeciei* κατ᾽ ἐξοχήν *ex parte, videlicet ſermonis Dei: quem utiq; non viderunt* [illegible] *audiverunt: viderunt autem ignem in vertice montis, ſymbolum præſentiæ Dei loquentis.* Ex cælis] *Ita quidem ut* [illegible] *ex penetrarit per ignem in vertice montis poſitum: unde dicuntur Iſraelitæ* [illegible] *verba Dei audivisse è medio ignis, Deut.4.v.36. Nec tamen vocabulum cæli videtur hoc loco intelligendum de ſummo cælo, quod dicitur thronus Dei Jeſa.66.v 1. ſed de cælo infimo, quod propriè nominatur aer. Hîc probatur ex Nehem.9.v.13. ubi ait Nehemjas in* [illegible] *atione ſua, Super montem Sinai deſcendiſti, ut loquereris cum* [illegible] *è cælis. Hinc percipitur, Deum ex ea cæli parte locutum quæ erat in vertice montis Sinai. Nec obſtat quòd dicit Mo*[illegible] *le:* [illegible] *E cælo audiendam propoſuit tibi vocem ſuam, ut erudiret te. & in terra exhibuit tibi videndum ignem ſuum maximum, quum verba ejus audiviſti è medio ignis: quia ignis quidem ille erat in terra, nempe in vertice montis Sinai: at vox Dei ex illa cæli parte quæ erat proximè ſupra montis verticem audiebatur: quia audiebatur è medio ignis illius.*

23 Ne facite] *Id eſt, Ergo ne facite. nam infertur hoc præceptum ex ſententia proximè præcedente. Quaſi dicat Quia ego exhibui vobis verè divinam majeſtatem qualem nullus aliorum deorum quibuſvis unquam vel exhibere poteſt: conſequens eſt ut me ſolum pro vero Deo agnoſcatis, repudiatis cæteris omnibus. Ellipſis.* Deos] *Supplementi hujus veritas comprobatur ex cohærentia hujus ſententiæ cum proximè præcedente, modò indicatâ. Sed inſuper* [illegible] *axis alterum quoq; ſupplementum poſtulat: ut integra oratio* [illegible] *inſtituenda ſit, Ergo* ne facite deos *quos colatis* mecum. *Atq; eſt repetitio primi præcepti decalogi.* Deos argenteos &c.] *Hæc* [illegible] *repetitio ſecundi* [illegible] *ceptı. nam per deos argenteos & aureos in*[illegible] *untur idola* [illegible] *commentitii dii, vel etiam verus Deus, ſed* [illegible] *repræſentatus ac proinde dii* [illegible] *tur ſacramentaliter, & per metonymiam ſubjecti, eo quod habentur p*[illegible] *ſignis deorum. Vide infrà 32. v.4. Heb.* Deos argenti & deos auri. *Id eſt, ex argento auróve conſtantes. Genitivus materiæ.* Argenteos aut aureo] *Id eſt, ex quavis materia conſtantes. Synecdoche ſpeciei. nam ſi improbantur idola etiam ex pretioſiſſima materia facta, multò magis improbari judicandum eſt quæ facta ſunt ex materia vili, minúsve pretioſa. ut ſunt lapidea, lignea.*

24 Altare terreum facito mihi] *Hoc præceptum temporarium fuit: quippe quod tamdiu durare debuit, donec tabernaculum, & poſtea templum eſſet ædificatum. nam in tabernaculo ex Dei mandato habuerunt altare ligneum ære obductum, infrà 27.v.1: in templo verò æneum, 1.Reg 8. v.64. Quanquam præceptum hoc locum etiam habuit durante tabernaculo. ſed in ſacrificiis tantùm extraordinariis, propter ſingularem aliquam cauſam. cujuſmodi altaria exſtructa fuiſſe legimus a Samuele, 1 Sam 7.v.9. & v.17 & cap 9. v.12. Item à Saule, 1.Sam 10. v.8. & 13. v.9: quod quidem altare exſtruxit juſſu Samuelis: per ſe autem & proprio motu exſtruxit altare devictis Philiſtæis, 1 Sam 14 v.35. unde illud altare dicitur primum fuiſſe quod exſtruxerit. David quoq; altare exſtruxiſſe legitur 2.Sam. ult. v. ult.* Altare terreum] *Heb.* humi. *id eſt,* [illegible] *humo ſive terra. Genitivus materiæ. Cauſa autem cur talis materia imperaretur, fuit (annotante Fr. Junio* [illegible]*) ut poſt temporarium* [illegible] *altaris uſum, aut laberetur ipſum per ſe, aut deſtrueretur: & ne* [illegible] *gantia aut religionis nomine conſervatum poſteris offenſioni eſſet.* Euchariſteria] *Hîc omiſſa eſt præpoſitio, &c. Per euchariſteria intelliguntur hîc ſacrificia euchariſtica: quæ Hebraicè nominantur* שְׁלָמִים *ſchelamim, id eſt, retributiones: quo vocabulo per ſynecdochen generis intelligitur gratiarum actio. Quod ſi magis placet referre ad perſolutionem votorum, ut de quibus verbum* שִׁלֵּם *ſchillem frequenter uſurpatur: tunc erit ſynecdoche ſpeciei. nam ſacrificia quæ offerebantur ad perſolvendum vota, ſpecies erant* [illegible] *euchariſtiæ. Græci nominarunt* τὰ σωτήρια, *quaſi dicas ſervatoria. id eſt, ſacrificia quibus gratiæ Deo agebantur pro ſalute præſtita. quò pertinet illud Davidis Pſal.116 12.13 & 14. Quid rependerem Jehovæ? Omnia beneficia ejus ſuperant me. Poculum omnis ſalutis accipiam & exhibebo, & nomen Jehovæ prædicabo. Vota mea Jehovæ rependam &c. Quidam ſacrificia hæc pacifica vocant, tanquam ſic dicta à nomine* שָׁלוֹם, *ſchalom, id eſt, pax. non rectè.* Greges] *Vox Hebræa* צאן *Tzón comprehendit oves & capras.* Armenta] *Vox Hebræa* בָּקָר *bakar boves ſignificat. Intelliguntur autem hîc non toti greges aut armenta. ſed* [illegible] *udes inde ſumtæ. Synecdoche integri. Subjiciuntur autem hæ duæ voces ad declarandum duas præcedentes: quia holocauſta & ſacrificia cætera quælibet non aliſi ex pecorino illo genere (quantum ad quadrupedia quidem attinet) offerre licebat. Vide Levit.1.* Quocunque in loco &c.] *Puto vertendum ſic:* Quocunque in loco monimentum conſtituero nominis mei, veniero que ad te, & benedixero tibi. *Ellipſis conjunctionis copulativæ. Heb.* In omni loco ubi recordari faciam nomen meum: *ſeu,* ubi faciam ut recordemini nominis mei. *Id quod intelligendum puto de locis in iſto itinere, & de illuſtribus Dei patefactionibus ac beneficiis. ut fuerunt contractio fœderis, infrà cap.24. ubi altare exſtruxit Moſes & introductio populi in terram Chanaan per Jordanem, ante greſſià proclamatione benedictionum & maledictionum, Deut.27. & Joſ.8. ubi altare exſtruxit Joſua.* Ad te] *Populum alloquitur.*

25 Altare ex lapidibus] *Malim,* altare lapideum. *Heb.* altare lapidum. *Genitivus materiæ.* Ne exſtruito ex eis cæſis] *Heb.* non ædificabis eos ſectione. *Ante nomen* גָּזִית *gazith, id eſt, ſectio, deſit præpoſitio* ב *beth. Verbum ædificandi ſive exſtruendi in Hebræo non refertur ad altare, ſed ad lapides. Senſus tamen rectè eſt expreſſus.* Cæſis] *Seu figuratis, ſive affabrè factis & dolatis: quorum alterum ad ſuperſtitionem ſolum, alterum etiam ad ornatum, utrumq; verò ad durationem pertinet. quamobrem tumultuariâ ſtructura & tumultuarios incultosq; lapides & rudes ſibi comportari Deus F.* Nam quum primum &c.] *Heb.* Nam gladium tuum agitabis ſuper illum (*ſcilicet, lapidem*) & profanabis illum. *Enuntiatum copulatum, vim habens connexi. Gladius autem pro celo, id eſt, inſtrumento quo cælantur lapides, per metaphoram* [illegible] *naxlia. nam ſicut gladio ſecatur caro & lignum: ſic cælo lapides. Additur numerus ſingularis pro plurali: non enim ex uno lapide, ſed ex pluribus, altare conſtruitur. Enallage.* Profanaveris ipſos] *Non quòd cælum ſit ipſum per ſe vitioſum: ſed quòd utitur contra mandatum Dei, id affert vitium. F.*

26 Per gradus] *Aliàquin molli & acclivi aſcenſu accedebatur: ut ea quæ gerebantur, eſſent oculis omnium expoſita: ideóq; altare trium cubitorum fuit altitudine, infr.27.v.1. Salomonis verò altare, cubitorum decem, 2 Chron 4.v.1. Vide Levit 9. v.22. F.* Pudenda tua] *Heb.* nuditas tua. *Id eſt ea pars corporis quâ detectâ homo cenſetur nudus. Metonymia adjuncti, & ſynecdoche integri.* Ad illud] *Sive,* apud illud.

OBSERVATIONES EX CAP. XX.

Ex v.2. Notandæ hîc ſunt tres cauſæ quibus moveri debemus ad præſtan[illegible] decem Dei præceptis obedientiam. *Obedientia.* 1 quia is qui hæc [illegible] bis dedit, eſt Jehova: id eſt, verus ille Deus, conditor & con[illegible]ator noſter. 2. quia eſt Deus noſter, id

ſus [illegible] eſt, quia fœdus gratiæ nobiſcum pepigit. 3. quia nos redemit è [illegible] ſpirituali, id eſt, Diaboli & peccati.

Gubernatio Dei. 2 Ex [illegible]. Deus interdum impios parentes punit etiam in ipſorum [illegible] & poſteris: ita ut non det illis gratiam reſipiſcendi, [illegible] os ſinat veſtigiis impiorum parentum inſiſtere.

Judicium Dei.

Gubernatio Dei & miſericordia Dei. 3 Ex v. 6. Deus interdum pietatem parentum remuneratur beneficentia etiam erga liberos ac poſteros eorum.

Beneficentia Dei. 4 Ex v. [illegible] & 6. inter ſe collatis. Deus propenſior eſt ad benefaciendum quam ad puniendum.

Sabbatum. 5 Ex v. 10. Notandum hic, circumſtantiam diei ſeptimi in Sabbato celebrando abolitam eſſe per Chriſtum: ut qui pro illo inſtituerit diem hebdomadis primum, quem Dominicum appellamus: idque in memoriam reſurrectionis Domini, illo die peractæ. V. de Johan. 20. v. 19. & 26. Actor. 20. v. 7. 1. Cor. 16. v. 2. Apoc. 1. v. 10.

Diſtributio præcepti. 6 Ex v. 3. & ſeqq. uſque ad 18. Quum præcepta hæc ſint numero decem: (hinc enim decem verba nominantur) quumque diſtributa ſint in duas tabulas: quæritur, quotnam & quæ præcepta pertineant ad tabulam primam, quotitem & quæ ad ſecundam. Dico, ad primam pertinere hæc quatuor: 1. Non erunt tibi dii alii coram me. 2. Non facies tibi ſculptile &c. 3. Nomen Jehovæ Dei tui non ſumes vanè. 4. Memento diei ſabbati &c. Reliqua ſex pertinent ad tabulam ſecundam: ita ut decimum ſit, Ne concupiſcas domum proximi tui &c. Ratio hujus diſtributionis eſt: quia ex ſumma Legis quam Chriſtus indicat Matth. 22. conſtat, ad primam tabulam pertinere præcepta quæ agunt de dilectione Dei: ad ſecundam verò, quæ de dilectione proximi. Inter præcepta autem de dilectione proximi primum eſt, Honora patrem & matrem. Unde efficitur, decimum incipere ibi, Ne concupiſcas domum proximi tui. Errant igitur, qui ex illo præcepto faciunt nonum: & in prima tabula præceptum ſecundum quod eſt de imaginibus ſeu ſimulachris, aut prorſus expungunt, aut partem primi faciunt.

7 Ex v. 18. & 19. Vox Legis homini non regenerato intolerabilis eſt: id quod fit ex adjuncta maledictione in tranſgreſſores. *Lex.*

8 Ex verſ. 20. Timore Dei nobis opus eſt, ut peccata evitemus. *Timor Dei.*

9 Ex v. 23. Idololatria ſollicitè cavenda eſt. *Idololatria.*

10 Ex verſ. 26. In cultu Dei, verecundiæ quoque ratio habenda. *Cultus Dei. Verecundia.*

CAPUT XXI.

T. & J.

I. *HÆc autem ſunt judicia illa, quæ propones eis.*

2 Quum emeris ſervum Hebræum, ſex annis ſerviet: ſeptimo autem exibit in libertatem gratis.

3 Si ſolus corpore ſuo venerit, corpore ſuo exibit: ſi maritus uxoris eſt, exibit quoque uxor ejus cum eo.

4 Si dominus ejus dederit ei uxorem, pepereritque illi filios aut filias: uxor & [illegible] cum natis ſuis erit domini ipſius, ille verò exibit ſolus *corpore ſuo.*

5 Quod ſi ingenuè dixerit ille ſervus, Amo dominum meum, uxorem meam & filios meos; nolo exire liber:

6 Tum ſiſtet eum dominus ejus coram magiſtratibus ipſis, ſiſtet eum ad januam ſuam, aut ad alterutrum poſtem: ubi perforabit dominus [illegible] aurem ejus ſubulâ, ſic ſerviet ei in ſeculum.

7 [illegible] autem vendiderit quis filiam ſuam ut ſit ancillam, ne exeat ut [illegible] ſervi exeunt.

8 Si mala [illegible] in oculis domini ſui, ita ut non deſponſet eam ſibi, nec curet eam redimi: alicui è *populo extero ne jus habeto vendendi eam, per [illegible] cum ea.*

9 Quod ſi filio ſuo [illegible] eam, ſecundum jus ipſum puellarum facito ei.

10 Si alteram acceperit ſibi, alimentum ejus, operimentum ejus, & habitationem ejus ne diminuito.

11 Quòd ſi tria iſta non fecerit ei, tum exito gratis abſque pecunia.

II. *12 Qui percuſſit quemquam ita ut moriatur, omnino morte plectitor.*

13 Si quis tamen non quæſiverit, ſed Deus ipſe objecerit manui ejus, [illegible] unum tibi locum quo ille confugiat.

14 Quum autem quis arrogaverit contra proximum ſuum occidere eum aſtu, etiam ab altari meo rapito eum ad mortem.

15 Item qui percuſſit patrem ſuum, aut matrem ſuam, omnino morte plectitor.

16 Item plagiarius, ſive vendiderit hominem, ſive deprehenſus [illegible] in manu ejus, omnino morte plectitor.

[illegible] qui maledixit patri ſuo aut matri ſuæ, omnino morte [illegible]

[illegible] alterantibus hominibus percuſſerit unus alterum [illegible] pugno, ita ut non mortuus ſit, ſed decumbat in lecto:

19 [illegible] ambulaverit foras nixus ſcipione ſuo, tum impunis erit percuſſor [illegible] tantummodo ceſſationem ejus reddito, & plenam curationem [illegible] præſtato.

20 Item [illegible] percuſſerit quiſpiam ſervum ſuum aut ancillam ſuam virga, ita ut moriatur ſub manu ipſius, omnino vindicator:

21 Sed ſi diem unum aut biduum ſuperſtes fuerit, ne vindicator: nam pecunia ejus eſt.

22 Item certantibus hominibus, ſi percuſſerit unus *illorum mulierem gravidam, ita ut ejiciatur fœtus ejus, nec tamen ſit exitium: omnino mulctator prout impoſuerit ei maritus ipſe mulieris, & per judices dato.*

[illegible] Sin autem exitium ſit; tum reddes vitam pro vita.

24 Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede;

25 [illegible] pro uſtione, vulnus pro vulnere, tumicem pro tumore.

[illegible] percuſſerit quis oculum ſervi ſui aut oculum ancillæ [illegible] ita ut corruperit eum, in libertatem dimittito eum pro oculo ejus.

P.

HÆc autem *ſunt* jura illa, quæ propones eis. I.

2 Quum emeris ſervum *a* Hebræum, ſex annos ſerviet: ſeptimo autem exibit in libertatem gratis. *a* Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.

3 Si cum *ſolo* corpore ſuo venit, cum *ſolo* corpore ſuo exito: ſi maritus eſt, exito uxor ejus cum eo.

4 Si dominus ejus dederit ei uxorem, illaque pepererit ei filios aut filias: uxor cum natis ſuis eſto domini ejus, ille verò exito cum *ſolo* corpore ſuo.

5 Quòd ſi expreſsè dixerit ille ſervus, Amo dominum meum, uxorem meam, & filios meos; nolo exire liber:

6 Tum adducito eum dominus ejus ad *b* deos: deinde adducito eum ad januam aut ad poſtem: ibi perforato dominus ejus aurem ejus ſubulâ; ſic ſervire ei debebit in ſeculum. *b* Pſal. 82. v. 1. & 6.

7 Quum autem vendiderit quis filiam ſuam ut ſit ancilla; ne exito ut ſervi exeunt.

8 Si diſplicebit domino ſuo *ancilla illa*, poſtquam ſibi deſponſaverit eam, redimi eam ſinito: populo extraneo ne jus habeto vendendi eam, quippe quum perfidè egerit cum ea.

9 Quòd ſi filio ſuo deſponſet eam, ſecundum jus puellarum facito ei.

10 Si alteram acceperit ſibi, alimentum ejus, operimentum ejus, & concubitum ejus ne ſubtrahito.

11 Quòd ſi tria iſta non fecerit ei, tum exito gratis abſque pecunia.

12 Qui *c* percutit aliquem ita ut moriatur, omnino morte plectitor. II. *c* Lev. 24. 17. Num. 35. 16.

13 Si quis tamen non quæſiverit, ſed Deus *occiſum illum* objecerit manui ejus; conſtituam tibi *d* locum quò ille confugiat. *d* Num. 35. 11. Deut. 19. 2. Joſ. 20. 2.

14 Quum autem aliquis ſuperbè inſurrexerit contra proximum ſuum ad occidendum eum ex dolo, *etiam* ab altari meo rapito eum ad mortem.

15 Item qui percutit patrem ſuum, aut matrem ſuam, omnino morte plectitor.

16 Item plagiarius, ſive vendiderit hominem, ſive deprehenſus fuerit in manu ejus; omnino morte plectitor.

17 Item qui *e* maledicit patri ſuo aut matri ſuæ, omnino morte plectitor. *e* Lev. 20. 9. Prov. 20. 20. Matth. 15. 4. Marc. 7. 10.

18 Item quum rixantibus aliquibus percuſſerit unus alterum lapide aut pugno, ita ut non mortuus ſit, ſed decumbat in lecto:

19 Si ſurgens ambulaverit foras nixus ſcipione ſuo, tum impunis eſto percuſſor: tantummodo ceſſationem ejus reddito, & plenam curationem ejus præſtato.

20 Item quum percuſſerit quiſpiam ſervum ſuum aut ancillam ſuam virgâ, ità ut moriatur ſub manu ipſius, omnino vindicator:

21 Sed ſi diem unum aut biduum ſuperſtes fuerit, ne vindicator: nam pecunia ejus eſt.

22 Item pugnantibus viris, ſi percuſſerint mulierem gravidam, ita ut ejiciatur fœtus ejus, nec tamen ſit noxa: ſolummodo mulctator, prout impoſuerit ei maritus illius mulieris, & per judices dato.

23 Sin autem noxa ſit, tum reddito animam pro anima.

24 *f* Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede; *f* Lev. 24. 20. Deut. 19. 21. Matth. 5. 38.

25 Uſtionem pro uſtione, vulnus pro vulnere, vibicem pro vibice.

26 Item quum percuſſerit quis oculum ſervi ſui aut oculum ancillæ ſuæ, ita ut corruperit eum, in libertatem dimittito eum pro oculo ejus:

27 Et ſi dentem ſervi ſui aut dentem ancillæ ſuæ excuſſerit, in libertatem dimittito eum pro dente ejus.

28 Item quum cornu ferierit bos aliquis virum aut mulierem, ita ut moriatur: omnino lapidator bos ille, neq; comeditor caro ejus, dominus verò bovis illius erit innocens.

29 Quòd ſi bos petulcus fuerit antea, & quamvis denunciatum fuerit teſtibus adhibitis domino ejus, non aſſervaverit eum, itaq; interfecerit virum aut mulierem: bos ille lapidator, etiamq; dominus ejus morte plectitor.

30 Si redemtionis pretium impoſitum fuerit ei, tum dato pretium redemtionis vitæ ſuæ, omnino prout impoſitum fuerit ei.

31 Sive filium cornu petierit, ſive filiam cornu petierit, ſecundum hoc jus fiat ei.

32 Si ſervum cornu petierit bos ille aut ancillam, triginta argenteos ſiclos dato domino ejus, & bos ille lapidator.

III. *33 Item quum retexerit quis foveam, aut quum foderit quis foveam, deinde non operuerit illam, itaq; ceciderit illuc bos aut aſinus:*

34 Dominus illius foveæ rependito, pecuniam reſtituito domino illius, quod autem mortuum fuerit, ejus eſto.

35 Item ſi ferierit bos unius bovem alterius ita ut moriatur; tum vendito eo qui vivit, partiuntor pecuniam pretii ejus, & ſimiliter mortuum partiuntor.

36 Aut ſi indicatum eſt bovem petulcum fuiſſe antea, nec tamen aſſervaverit eum dominus ejus omnino rependito bovem pro illo bove, qui autem mortuus fuerit, ejus eſto.

27 Et ſi dentem ſervi ſui aut dentem ancillæ ſuæ excuſſerit, in libertatem dimittito eum pro dente ejus.

28 Item quum cornu ferierit bos aliquis virum aut mulierem, ita ut moriatur: omnino lapidator bos ille, neque comeditor caro ejus, dominus verò bovis illius eſto impunis.

29 Quòd ſi bos petulcus fuerit antea, & quamvis denunciatum fuerit teſtibus adhibitis domino ejus, non cuſtodiverit eum, itaque interfecerit virum aut mulierem: bos ille lapidator, etiamque dominus ejus morte plectitor.

30 Si redemtionis pretium impoſitum fuerit ei, tum dato pretium redemtionis vitæ ſuæ, omninò ut impoſitum fuerit ei.

31 Sive filium cornu petierit, ſive filiam cornu petierit, ſecundùm hoc jus fiat ei.

32 Si ſervum cornu petierit bos ille aut ancillam, triginta argenteos ſiclos dato domino ejus, & bos ille lapidator.

33 Item quum retexerit quis ciſternam, aut quum foderit quis ciſternam, deinde non operuerit illam, itaque ceciderit illuc bos aut aſinus: III.

34 Dominus ille ciſternæ rependito, pecuniam reſtituito domino illius, quod autem mortuum fuerit, ejus eſto.

35 Item ſi ferierit bos unius bovem alterius ita ut moriatur; tum vendunto eum qui vivit, partiuntorque pecuniam pretii ejus, & ſimiliter mortuum partiuntor.

36 Si verò indicatum eſt bovem petulcum fuiſſe antea, nec tamen cuſtodiverit eum dominus ejus: omnino rependito bovem pro illo bove, qui autem mortuus fuerit, ejus eſto.

ANALYSIS CAP. XXI.

HActenos fuit promulgatio decalogi ſeu legis moralis: ſequitur traditio legum judicialium & ceremonialium. Et judiciales quidem ſeu politicæ leges Moſi a Deo traduntur uſq; ad v. 20. capitis 23. Ceremoniales verò ſive Eccleſiaſticæ communes de feſtis & ſacrificiis, traduntur a v. 10. capitis 23. uſque ad 20. verſum ejusdem capitis: Speciales verò de ſacrificiis, & aliæ, traduntur in Levitico, id eſt, libro tertio.

Cæterùm in hoc capite traduntur leges judiciales ſeu civiles trium generum, nempe

1 De ſervitute & manumiſſione ſervorum Hebræorum ſervarumque Hebræarum, uſque ad v. 12.
2 De pœnis mulctiſve certorum maleficiorum, a v. 12. uſque ad verſ. 33.
3 De mulctis propter damnum in pecore datum ab alicujus fovea aut bove, a v. 33. uſque ad fin.

I. De ſervitute & manumiſſione.

De ſervis proponuntur leges quatuor.

1 Quamdiu debeat durare ſervitus, quandóve fieri manumiſſio, v. 2.
2 Qualis uxor ſimul manumitti debeat, v. 3.
3 Qualis uxor poſſit retineri in ſervitute, dum maritus manumittitur, v. 4.
4 Quid debeat fieri ſervo qui manumitti non cupit, ſed cupit in ſervitute manere, v. 5. & 6.

Atque hæc de ſervis: jam *de ancillis proponuntur leges quinq;.*

1 Qua conditione ſit domino vendenda, nempe ut is eam ducat uxorem, vel det filio ſuo, v. 7. & 8.

2 Quid fieri debeat ancillæ quam dominus volet repudiare, verſ. 8.

3 Quid eidem facere debeat, ſi deſponderit eam filio ſuo, verſ. 9.

4 Quæ jura præſtare ei debeat, ſi alteram uxorem ſuperduxerit, verſ. 10.

5 Quid eidem facere debeat, ſi jura illa præſtare ei [illegible]olit, verſ. 11.

II. De pœnis mulctiſve certorum maleficiorum

Maleficia de quorum pœnis leges hîc feruntur, ſunt novem, videlicet

1 Homicidium, v. 12. 13. & 14.
2 Percuſſio parentum, v. [illegible].
3 Plagium, v. 16.
4 Maledictio parentum, v. 17.
5 Læſio valetudinis proximi ex percuſſione, v. 18. & 19.
6 Occiſio ſervi aut ancillæ, v. 20. & 21.
7 Abortus mulieri allatus in rixa ex percuſſione involuntaria, v. 22. & ſeqq.
8 Oculus ſervo aut ancillæ corruptus, vel dens excuſſus, v. 26. & 27.
9 Homicidium per bovem. De hoc traduntur leges quatuor.
   Prima, v. 28.
   Secunda, v. 29.
   Tertia, v. 30.
   Quarta, v. 32.

Verſu autem 31. habetur declaratio trium legum præcedentium quæ eſt [illegible] ad legem quartam ex diſtinctione perſonarum liberarum & ſervarum, item Hebræorum & alienigenarum.

III. De damno in pecore.

Leges hîc habentur tres.

1 De damno ex fovea, v. 33. & 34.
2 De damno ex bove, cujus dominus ignoravit eum petulcum eſſe, v. 35.
3 De damno ex bove, cujus dominus ſcivit petulcum eſſe, verſ. ult.

SCHOLIA IN CAP. XXI.

JUdicia [illegible]. Propones eis *Heb.* pones coram eis v. 1.
2 Servum Hebræum *Se[illegible] a paupertate preſſus, ſe aut liberos venderet, ut infrà v. 7. & Deut. 15. v. 12. ſive ab aliis furti nomine, venderetur ex lege infra 22 3. F.* Sex annis] *Malim,* ſex annos *qua notatur temporis ſpatium.*

3 Si ſolus corpore ſuo venit] *Malim,* ſi cum *ſolo* corpore ſuo venit. *Id eſt, ſine uxore, ut percipitur ex antitheſi unde etiam ſupplementi illius veritas confirmatur.* Corpore ſuo] *Malim,* cum *ſolo* corpore ſuo. Si maritus] *Aut ſi pater liberorum eſt, quos nemo ſecum obliget, ſimiliter exeunto* [illegible] *che, quam partim analogia juris, partim ſequentes verſus oſtendunt F. Eſt autem ſynecdoche membri.* Maritus ux[illegible] *Malim ſimpliciter,* maritus. *Heb.* dominus mulieris. *Periphr[illegible] mariti.* Exibit quoq; *Malim,* tunc exibit: *vel ſimpliciter,* exibit. *Heb.* & exibit. *Conjunctio* [illegible] *hic notat, conſequentis enunciati connexi, nihil aliud. Et conjunctio* quoq; *ſi retinenda ad emphaſin, ex uſu Latinorum collocanda erit poſt nomen* uxor, *ſic:* Exi[illegible]t [illegible]xor quoque.

4 Dominus ej[illegible]] [illegible]*eb.* domini ejus. *Sic deinceps. Pluralis pro ſingulari, qua enallage in hoc nomine* (אדונים) *crebra eſt.* Uxorem] *Alienigenam videlicet, ut ſibi pararet ſervos. nam ancillam Iſr[illegible] dare non poterat dominus dare nuptiis jure dominii, ex lege [illegible]fra[illegible]. Hanc autem deſertaſ de permittit Deus, quia connubium illud Deo [illegible] ingratum, qui genus ſanctum cum profano nolebat commiſceri ut clariùs apparet ex lege Deut. 21. 10 F. Synecd. generis.* Eri domini] *Ac proinde non exibit cum marito.* Solus corpore ſuo] *Malim,* cum *ſolo* corpore ſuo.

5 [Ingenuè dixerit] *Malim,* rotunde dixerit, *vel,* expreſsè dixerit. *Heb.* dicendo dixerit. Nolo] *Pro, ac proinde nolo. Ellipſis conjunctionis illativæ.* Nolo exire] *Heb* non exibo *Quaſi dic[illegible], Paratus ſum renunciare juri meo, ſi dominus me ſecum retinere velit.*

6 Tum ſiſtens &c.] *Verto,* Tum adducet eum dominus ejus ad deos: deinde adducet eum ad januam, aut ad poſtem: tum perforabit &c. *Heb.* Et adducet *&c.* & perforabit *&c.* *Adducet, in Hebr.* accedere faciet. Coram magiſtratibus ipſis] *Hebr.* ad deos. *cum articulo,* πρὸς τοὺς θεούς. *Cui articulo ſubſtitutum eſt pronomen* ipſis, *non eleganter. Per deos autem intelliguntur magiſtratus ſive judices metaphoricè, quia divinum officium gerunt. Vide Pſal. 82. v. 1. & 6. Deut. 1. v. 17. & 2. Chron. 19. v. 6. Græci enſi[illegible] expreſſerunt ſic,* πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ θεοῦ, *ad judicium Dei. [illegible] terium hujus adductionis finis erat (ſicut recte annotat Junius) ut ſervus ille publicè profiteretur, ſe liberrima voluntate & certo conſilio ſuam libertatem ſibi abjudicare.* Ad januam ſuam] *In Hebræo non habetur pronomen, ſed articulus. Gr.* πρὸς τὴν θύραν. *Intelligitur autem janua domus domini non autem porta urbis: quippe qua non ſolet nominari* דלת *deleth, ſed* שער *ſhahar. Deinde ſic intelligi poſtulat ipſe uſus ceremoniæ hujus: qua ſcil. ſi[illegible]*

cibatur, ſervum illum deinceps domum domini ſui quaſi affixum fore, ut nunquam inde exeat in libertatem. Perforabit ſubulâ] *Atq; ita affiget januæ vel poſti. Synecdoche membri.* In ſeculum] *Id eſt, perpetuò, nempe per omnem vitam ſuam: excepto tamen jure anni Jubilæi: de quo vide Levit.25.v.39.& ſeqq. Synecd. ſpeciei. Seculum pro tempore longo, veruntamen certum habens terminum. Heb.* לְעֹלָם *Confer Exod.28.v.43. Sic 1.Sam.1.v.22.*

7 Ut ſit ancilla] *Heb.* in ancillam. *Id eſt, in hunc finem ut ſit ancilla.* Hi ſervi] *De quibus ſuperiore lege. Finis eſt, ut puellarum honeſtati conſulatur, & nunquam ſæpius vacent. F.*

8 Si mala *videbitur* in oculis domini ſui] *Pro,* videbitur, *ſuppleadum, erit. Eſſe autem malum in oculis alicujus, phraſi Hebræâ eſt diſplicere alicui. Itaq; ſenſus horum verborum eſt, Si diſplicebit domino ſuo, nempe ancilla de qua dictum. Cæterùm verſum hunc ſic vertendum judico:* Si diſplicebit domino ſuo *ancilla illa,* poſtquam ſibi deſponſaverit eam, redimi eam ſinito: *at* populo extraneo ne jus habeto vendendi eam, quippe quum perfidè egerit cum ea. *Quæ verba ſic expono.* Si diſplicebit domino ſuo: *Id eſt, ſi eam repudiet, nempe propter levem aliquam cauſam. Synecdoche membri metonymica, quæ unâ cum efficiente intelligitur effectum.* Poſtquam deſponſaverit eam ſibi] *Pro poſtquam in Hebræo legitur* אֲשֶׁר *quæ vox paſſim ponitur pro* כַּאֲשֶׁר. *Et* לֹא *ſcriptum eſt pro* לוֹ. *quod mendum manifeſtum evadit ex antitheſi ſequente.* Redimi eam ſinito] *Id eſt, poteſtatem facito cognatis ejus ut eam ſeptimo ſervitutis anno redimant.* Populo extraneo] *Id eſt, alicui è populo extraneo. Synecdoche integri.* Quippe quum perfidè egerit cum ea] *Scilicet violando fidem patri puellæ datam de illa in uxorem ducenda.*

9 Secundum jus ipſum puellarum facito ei] *Id eſt, ut ingenua puella nuptui datur, ſuppeditatâ veſte, dote conſtitutâ, & conjugali conſuetudine obſervatâ. F.* Secundum jus ipſum] Ipſum, *ponitur pro articulo Gr.* κατὰ τὸ δικαίωμα. Puellarum] *Heb.* filiarum. *Scil. Iſraëliticarum. Synecdoche generis duplex.*

10 Alteram] *Scil. præter ancillam illam, quò nimirum retentâ, non autem repudiatâ. Hunc ſenſum confirmat antitheſis verſus octavi.* Alimentum ejus] *Nempe ancillæ primum ductæ. Vox Hebraica* שְׁאֵר *hîc tantùm in illa ſignificatione reperitur. Aliàs ſignificat carnem, item propinquitatem ſeu conſanguinitatem.* Operimentum] *Id eſt, veſtes.* Habitationem] *Verto,* compreſſionem. *Id eſt, concubitum. Heb.* עֹנָתָהּ. *Græcis,* ὁμιλίαν *αὐτῆς quæ vox apud Græcos per ſynecdochen generis non rarò accipitur pro conſuetudine quæ intercedit marito cum uxore, atq; adeo pro ipſo concubitu.* Ne diminuito] *Verto,* ne ſubtrahito, *ſive,* ne adimito. *Et ſic Græci,* οὐκ ἀποστερήσει. *Neq; enim hîc de diminutione iſtarum rerum ſermo eſt, ſed de privatione: ut planum evadit ex collatione verſus ſequentis: ubi huic verbo opponitur verbum* faciendi. *Sanè verbum* גָּרַע *garah, in genere ſignificat* trahere: *in ſpecie verò plerumq;* ſubtrahere *ſive* detrahere, *interdum verò* attrahere *ſive* contrahere, *ut Job 15.v.8.*

11 Tria iſta] *Modò enumerata v.10.* Abſque pecunia] *Pleonaſmus adhibetur ad declarationem vocis præcedentis, quæ alioquin latius patet. nam* חִנָּם *hhinnam ſignificat non ſolum gratis, id eſt, ſine pretio, ſed & immeritò, ſive ſine cauſa culpáve: ut in illo, Oderunt me gratis, Pſal 35.19. Senſus eſt, Ne teneantor cognati pecuniam dare domino ancillæ ad redimendum eam: ſed citra pretii interventum eam in libertatem vindicanto.*

12 Qui percuſſit] *Scil. ſciens prudens, ſive ex propoſito: ut liquet ex collatione verſus ſequentis. Synecdoche generis.* Omnino morte plectitor] *Scil. à magiſtratu. Heb.* moriendo moriſſicator.

13 Si qui] *Malim,* ſi quis *perſpicuitatis causâ.* Non quæſiverit] *Non fuerit inſidiatus.* Sed] *Heb. Et.* Deus ipſe] *Scilicet, ſolus, abſq; concurſu voluntatis humanæ. Ellipſis, qualis ſuprà v.3. Vel ſynecdoche generis. Alioquin enim Deus gubernat ſingula, ac proinde ea quoq; quæ geruntur voluntate humanâ, atq; adeò ipſas gubernat omnium voluntates. Sed id minùs ab hominibus attenditur. Si quid autem præter voluntatem hominum evenit, tum demum cogitans id à cauſa ſuperiore, puta providentiâ divinâ, eſſe profectum.* Ipſe *autem ponitur loco articuli Gr.* ὁ θεὸς. Objecerit] *Eum quem percutitur; vel,* impulerit. *Sicut ſcil. navis impellitur. Heb.* אִנָּה. *Metaphora.* Locum] *Videtur, in deſerto fuiſſe tabernaculum perfugii locum, ubi altare Dei erat, ex verſu ſeq. Sed poſt adventum in terram civitates conſtitutæ ſunt, de quibus Num.35. Deut 19. Joſ.20: idq; duabus de cauſis una, ut eò ſe reciperent qui longè à magiſtratu aberant, donec de cauſa ſua cognoſceretur, ne à vindice opprimerentur. altera, ut ibi cognitâ cauſâ uſq; ad mortem ſummi ſacerdotis inibi habitarent. F.*

14 Quum autem quis arrogaverit &c.] *Malim,* Quum autem aliquis ſuperbè inſurrexerit contra proximum ſuum, ad occidendum eum ex dolo &c. *Heb.ſi* ſuperbiverit *(vel, ſuperbè egerit)* contra proximum ſuum. Ab altari meô rapito eum] *Hunc mandatum paruit Salomon in occidendo Joabo, 1. Reg.2.28.*

15 Qui percuſſit] *Etiamſi non occidat: ut percipitur ex collatione verſus 12.* Aut] *Heb.* Et. *Sed ſenſus non eſt copulativus, verum diſtributivus nempe ſi quis percuſſerit ſive patrem ſive matrem, ſive utrumq; ſive alterum tantùm.*

16 Plagiarius] *Heb.* Fur viri. *h.e. qui furatus eſt hominem. Periphraſis, & ſynecdoche ſpeciei.* Sive vendiderit, ſive deprehenſus fuerit] *Heb.* Et vendiderit, & inventus fuerit. *Rurſum copulativa pro diſtributiva.*

17 Aut] *Heb.* Et. *Sicut v.15.*

18 Unus alterum] *Heb.* vir proximum ſuum. Lapide] *Heb.* in lapide. *Sic mox,* in pugno. *Præpoſitio* ב *notat inſtrumentum.* Decumbat in lecto] *Heb.* ceciderit in cubile. *Metonymia efficientis.*

19 Nixus ſcipione ſuo] *Heb.* ſuper ſcipione ſuo. Tum] *Heb.* Et. Impunis erit] *Heb.* innocens erit, *ſeu,* mundus erit. *Id eſt, pro innocente habetor: ac proinde ne punitor tanquam homicida. Metonymia efficientis.* Ceſſationem ejus] *Id eſt, damnum quod accepit ceſſando ab opere ſuo. F. Metonymia efficientis. Heb.* ſedere ejus. Reddito] *Heb.* dabit. Plenam curationem ejus præſtato] *Heb.* curando curato, *ſive* ſanando ſanato.

20 Servum] *Scil. alienigenam. Cum fratribus enim lenius agendum erat, Levit.25.v.38. Synecdoche generis.* Virgâ] *Heb.* in virga. *ut verſ.18.* Sub manu ipſius] *Sub plagis, dum cæditur, ex antitheſi v 21. F. Metonymia efficientis.* Omnino vindicator] *Heb.* vindicando vindicator. *Id eſt, tanquam homicida capite plectitor.*

21 Superſtes fuerit] *Heb.* ſteterit. Pecunia ejus] *Id eſt, emtum pecuniâ. Metonymia. q.d. Ipſe ſatis grave de ſe ſupplicium ſumſit: pretium emtionis ſuæ perdendo. F. Eſt autem metonymia efficientis.*

22 Certantibus] *Pugnantibus inter ſe. Heb.* Quum rixabuntur viri. *Scil. alter in alterum dimicantes. Metaphora.* Hominibus] *Malim,* viris. Si percuſſerit unus illorum] *Heb.* ſi percuſſerint. *quod puta retinendum, & accipiendum indefinitè: ſcilicet ſive ambo ſive unus illorum.* Ita ut ejiciatur fœtus ejus] *Heb.* ita ut exeant nati ejus. Exitium] *Mulieris aut fœtus: perſonæ totius, aut alicujus partis in ea corruptio F. Hæc expoſitio confirmatur ex collatione v.23.24. & 25. Veruntamen ipſa verſio videtur non poſſe conſiſtere. Nam vocabulo exitii Latini ſignificant interitum ſeu vitæ privationem: at vox* אָסוֹן *tribuitur hîc etiam læſioni vel ademtioni unius alicujus membri, ſalvo interim vita hominis, verſ.24. Malim igitur vertere* noxam. Omnino mulctator] *Heb.* mulctando mulctator. Impoſuerit] *Mulctam.* Maritus ipſe mulieris] *Malim,* maritus illius mulieris. Ipſe, *non habetur in Hebræo.* Per judices] *De ſententia judicum. Quorum materiam contentionis & privato odio non procedatis, tum ut ſit unum ſit quod eorum interventu tranſactum fuerit. F.*

23 Reddes] *Apoſtrophe ad judicem, ut causâ cognitâ, de talionis aut compenſationis lege ſtatuat bonâ fide: quam rem à Phariſæis & Scribis non fuiſſe intellectam, demonſtrat Chriſtus Matth.5.38: ac proinde privato odio licentiam indigniſſimam apud Judæos exundaſſe. De talione autem quæſtionem eruditam vide apud Gell. lib.20.noct. Attic.cap.1. F.* Vitam pro vita] *Nam etſi imprudens matrem aut fœtum privarit vitâ, conſilii tamen & occaſionis ratio habenda eſt. Conſilium autem fuit, vitam proximi petere: quâ occaſione vita privavit illum. Eſt autem hîc talionis exemplum, de qua etiam Lev.24.20.& Deut.19.19. alia exempla habentur. F. Heb.* animam pro anima. *Metonymia efficientis.* Tumorem] *Id eſt, collectionem ſanguinis ex colliſione tumeſcentem, ut Geneſ.4.23.F.*

26 Servi] *Scil. alienigenæ, ut ſup. verſ.20. nam Hebræi non erant cædendi. alioquin illatum eis damnum retaliabatur, ex Levit.24. verſ.19 F.*

27 Excuſſerit] *Heb.* cadere fecerit, *ſeu dejecerit. Synecdoche membri metonymica.*

28 Quum cornu ferierit bos] *Si quadrupes pauperiem fecerit ſynecdochicè. F. Eſt autem ſynecdoche ſpeciei.* Omnino lapidator] *Heb.* lapidando lapidator. Neque comeditor caro ejus] *A vobis neq; edenda exteris propinator: ut alioqui morticina caro illis dari poterat in cibum, Deut.14.v.21. Sic commendatur vita hominis, & rei et adverſantes deſtationis ſunt, ut Geneſ 9 v 5. F.* Erit innocens] *Vertendum, eſto* impunis *ut ſuprà v.19. Metonymia efficientis. Intellige autem (ut Fr. Junius annotat) ſi vitium non proſciverat, ex collatione verſus ſequentis.*

29 Antea] *Heb.* ab heri nudiuſtertius. *Synecdoche ſpeciei.* Domino] *Heb.* dominis. *Enallage qualis ſupra v.4. quanquam in alio vocabulo: Vox Hebræa hîc eſt* בְּעָל. *Sic mox iterum.* Aſſervaverit] *Heb.* cuſtodiverit. Lapidator] *Nec enim caro comeditor, ex v. 28. F.* Morte plectitor] *Ut lata culpa reus: quum non caverit ne per ſuum bovem hoc damnum afferretur F.*

30 Si redemtionis pretium impoſitum fuerit ei] *Si tamen cognitâ, judicaverint non eſſe in ea latam culpam, ſed aliquâ occaſione levior eſſe videbitur mulcta irrogabitur ultimi ſupplicii loco. F.* Impoſitum] *De ſententia & autoritate judicum, qui cauſam cognoverint, ut ſupra in verſum 23. F.*

31 Cornu petierit] *Atq; ita occiderit. Sic v.ſeq. Synecdoche membri.* Fiat ei] *Id eſt, fiat de eo.*

32 Servum] *Alienigenam: ut ſuprà v.20. & 26.F. Synecdoche generis.* Triginta argenteos ſiclos] *Id eſt, ſeptem uncias argenti cum ſemuncia, ſive totidem thaleros: ſiclus enim communis quadrantem pendebat unciæ. F. Heb.* ex argento ſiclos triginta.

33 Bos aut aſinus] *Aut denique ullum animal domeſticum, quod erit proximi tui. F. Synecdoche ſpeciei?*

35 Bos unius bovem alterius] *Heb.* bos viri bovem proximi ejus.

36 Aut ſi indicatum eſt] *Verto, Si verò indicatum eſt. vocula* אִ *hic poſita eſt pro* אִם *ſicut 1.Sam.20.v.10.* Antea] Ut *v.29.* Aſſervaverit] *Cuſtodiverit.* Omnino rependito] *Heb.* rependendo rependito.

OBSERVATIONES EX CAP. XXI.

Leges Moſis judiciales. EX toto capite. Quoniam hoc capite, itemque duobus ſequentibus proponuntur multæ ac variæ leges judiciales, de officiis ſcil. judicum in procuranda juſtitia civili: quæritur, an iſtæ leges adhuc durent, ita ut magiſtratus Chriſtianus hodie non minùs ad eas ſit obligatus, ut ſcilicet judicium ſecundum eas, ſive ex earum præſcripto, exerceat: quam olim obligatus ad eas fuit magiſtratus Iſraeliticus? Explicationem hujus quæſtionis vide in appendice ſub finem hujus libri.

2 Ex v.6. Quòd magiſtratus nominantur dii, eo ſignificatur, officium ejus divinum eſſe ipſoſque ut miniſtros Dei in honore ac pretio habendos eſſe. Confer Deut.1.17. 2.Chron.19.6. Pſal.82.1.& 6. Johan.10.35. Magiſtratus.

3 Ex v.7. Pudicitiæ puellarum conſulendum eſt. Pudicitia.

4 Ex v.13. Homicidia involuntaria atque inopinata ſeu per imprudentiam commiſſa (quæ vulgo non rectè fortuita nominantur) reguntur à Deo, ita ut Deus illum qui ſic occiditur, in manum occiſoris impellat: non ſecus ac ventus navim impellit ut hoc vel illuc impingat. id quod Hebræa voce propriè ſignificatur. Homicidia: Gubernatio Dei.

CAPUT XXII.

T. & J.

I. SI quis furatus bovem aut parvam pecudem mactaverit aut vendiderit eam, quinque boves rependito pro uno bove, & quatuor pecudes gregis pro una pecude.

2 *Si in effoſſione deprehendatur fur* de nocte, *& percuſſus moriatur, reus cædis ne eſto* percuſſor.

3 *Si Sol ortus fuerit ei, cædis reus eſto:* fur verò *omnino rependito; ſi non* eſt ei, *vendetur pro furto ſuo.*

4 *Sin autem totum furtum deprehenſum fuerit in manu ejus, ſive bos, ſive aſinus, ſive parva pecus, viventes; duplum rependito.*

II. 5 *Si quis depaſcens agrum aut vineam immiſerit pecus ſuum quod paſcat in agro alterius, optimo agri ſui, & optimo vineæ ſuæ rependito.*

III. 6 *Si egreſſus ignis invenerit ſpinas, abſumaturque meta frumenti aut ipſa ſeges, aut aliquis ager; omnino rependito is qui fecit ut incendium eſſet.*

IV. 7 *Si quis dederit proximo pecuniam aut ſupellectilia ad ſervandum, & id furto ablatum fuerit è domo illius ſi deprehendetur fur ipſe, rependito duplum*

8 *Si non deprehendetur fur ille, tunc ſiſtetur dominus illius domus, coram ipſis magiſtratibus,* jureiurando ſeſe purgaturus, *ſi non extendit manum ſuam in rem proximi ſui.*

V. 9 *De omni negotio rerum amotarum, de bove, de aſino, de parva pecude, de veſtimento, de omni re amiſſa, quum dixerit* ejus dominus *illud ipſum eſſe, ad ipſos magiſtratus venito negotium amborum: quem condemnabunt magiſtratus, rependito duplum proximo ſuo.*

VI. 10 *Si dederit quiſpiam proximo ſuo* ex conducto *aſinum, aut bovem, aut parvam pecudem, aut ullum jumentum ad ſervandum; mortuum autem, vel fractum* aliquid, *vel vi abductum fuerit, nemine vidente.*

11 *Juramentum* Jehovæ *eſto inter utrumque,* quo ſe purget is apud eum, *ſi non extendit manum ſuam in rem proximi quod ubi acceperit dominus rei, ille ne rependito.*

12 *Quòd ſi furto ablatum fuerit illi, rependito domino ejus.*

13 *Si omnino diſcerptum eſt, afferto illius* aliquid, *in teſtimonium quod diſcerptum eſt, ne rependito.*

VII. 14 *Item quum quis quid à proximo ſuo acceperit* commodato, *quod corrumpatur aut moriatur,* ſi *dominus ejus rei non adfuerit ei, omnino rependito.*

15 *Si dominus ejus adfuerit ei, ne rependito: Si mercede conductum eſt, venerit pro mercede ſua.*

VIII. 16 *Item ſi quis pellexerit virginem quæ non eſt deſponſata, & cubuerit cum ea, omnino conſtituens ei dotem* accipiat eam in *uxorem.*

17 *Si planè renuet pater ejus eam dare illi, pecuniam pendito, prout* eſt *dos virginum.*

IX. 18 *Præſtigiatricem ne ſinito vivere.*

X. 19 *Quiſquis cubat cum jumento, omnino morte plectitor.*

XI. 20 *Qui ſacrificat diis aliis, ut anathema perditor: præterquam* qui ſacrificat *Jehovæ ſoli.*

XII. 21 *Item peregrino vim ne facito, nec opprimito eum: nam peregrini fuiſtis in terra Ægypti.*

22 *Nullam viduam aut orphanum affligitote.*

23 *Si quâ afflictione afflixeris eum: (nam ſi tantillum clamet ad me, utique exauditurus ſum clamorem ejus.)*

24 *Tum accensâ irâ meâ occidam vos gladio. ſic erunt uxores veſtræ viduæ, & liberi veſtri orphani.*

XIII. 25 *Si pecuniam mutuam dederis populo meo, pauperi ipſi qui* eſt *tecum; ne eſto ei tamquam fœnerator, ne imponito ei uſuram.*

XIV. 26 *Si pignore ullo acceperis veſtem proximi tui; dum inclinat Sol, reſtituito illam ei.*

27 *Nam id ſolum operimentum ejus* eſt, *illud* eſt *veſtimentum ejus ad cutem ejus* tegendam: *in quo cubaret? alioquin erit, quum inclamabit me ut exaudiam, quia clemens ſum.*

28 *Magi-*

P.

SI quis furatus bovem aut parvam pecudem mactaverit aut vendiderit eam, quinque boves rependito pro illo bove, & *a* quatuor oves capraſve pro illa parva pecude. I.

a 1.Sam.12.5.6.

2 Si in effoſſione deprehendatur fur, & percuſſus moriatur, reus cædis ne eſto *percuſſor.*

3 Si ſol ortus fuerit ſuper illum, cædis reus eſto: *fur verò* omnino rependito; ſi nihil *eſt* ei, venditor pro furto ſuo.

4 Sin autem planè deprehenſum fuerit furtum in manu ejus, ſive bos, ſive aſinus, ſive parva pecus, viventes; duplum rependito.

5 Si quis depaſcat agrum aut vineam, immittens pecus ſuum quod paſcat in agro alterius; optimo agri ſui, & optimo vineæ ſuæ rependito. II.

6 Si egreſſus ignis apprehenderit ſpinas, abſumaturque meta frumenti aut ſeges, aut aliquis ager, omnino rependito is qui fecit ut incendium eſſet. III.

7 Si quis dederit proximo pecuniam aut ſupellectilia ad cuſtodiendum, & id furto ablatum fuerit è domo illius, ſi deprehendetur fur, rependito duplum: IV.

8 Si non deprehenderit fur ille, tunc adducitor dominus illius domus ad deos, *ad cognoſcendum* annon extenderit manum ſuam in rem proximi ſui.

9 Quod attinet ad quodcunque negotium rerum amotarum, ad bovem, ad aſinum, ad parvam pecudem, ad veſtimentum, ad omnem rem amiſſam: de qua dixerit aliquis illum ipſum eſſe, ad deos venito negotium amborum: quem condemnabunt dii; is rependito duplum proximo ſuo. V.

10 Si dederit quiſpiam proximo ſuo aſinum, aut bovem, aut parvam pecudem, aut ullum jumentum ad cuſtodiendum; mortuum autem, vel fractum *aliquid,* vel vi abductum fuerit, nemine vidente: VI.

11 Juramentum Jehovæ eſto inter ambos illos, *ad cognoſcendum* an non extenderit manum ſuam in rem proximi ſui: & accipito *illud* dominus rei, nec rependito ille.

12 Quòd ſi *b* furto ablatum fuerit illi, rependito domino ejus. *b* Gen.31.39.

13 Si omnino diſcerptum eſt, afferto illud *in* teſtem: quod diſcerptum eſt, ne rependito.

14 Item quum quis a proximo ſuo uſui acceperit *jumentum,* quod lædatur aut moriatur, *ſi* dominus ejus *rei* non adfuerit ei, omnino rependito: VII.

15 Si dominus ejus adfuerit ei, ne rependito: Si mercede conductum eſt, venerit pro mercede ejus.

16 Item ſi quis *c* pellexerit virginem quæ non eſt deſponſata, & cubaverit cum ea, omnino conſtituens ei dotem *accipito eam* in uxorem. VIII. *c* Deut.22.v.28.

17 Si planè renuet pater ejus eam dare illi, pecuniam pendito, prout *eſt* dos virginum.

18 Præſtigiatricem ne ſinito vivere. IX.

19 Quiſquis cubat cum *d* jumento, omnino morte plectitor. X. *d* Levit.18.v.23 & 20.v.15.

20 Qui ſacrificat diis, ut anathema perditor: præterquam *qui ſacrificat* Jehovæ ſoli. XI.

21 Item *e* peregrino vim ne facito, nec opprimito eum: nam peregrini fuiſtis in terra Ægypti. XII. *e* Lev.19.33

22 Nullam *f* viduam aut orphanum affligitote. *f* Zach.7.10

23 Si quâ afflictione afflixeris eum: certè ſi vel tantillum clamet ad me, utique exauditurus ſum clamorem ejus.

24 Tum exardeſcet ira mea, & occidam vos gladio: ſic erunt uxores veſtræ viduæ, & liberi veſtri orphani.

25 Si pecuniam mutuam dederis populo meo, *ſcilicet* pauperi qui *eſt* tecum, ne eſto ei *g* tamquam fœnerator, ne imponite ei uſuram. XIII. *g* Lev.25.36. & deinceps.

26 Si pignori acceperis veſtem proximi tui, dum occidit ſol, reſtituito illam ei. XIV.

27 Nam id ſolum operimentum ejus *eſt,* illud *eſt* veſtimentum ejus ad cutem ejus *tegendam:* in quo cubaret? alioquin, quum inclamabit me, exaudiam eum, quia gratioſus ſum.

28 Das

XV. 28 *Magiſtratus ne exſecrator: & principem in populo tuo ne maledicito.*

XVI. 29 *Frugum tuarum maturarum, & liquoris tui primitias ne differto: d* [illegible] *primogenitum filiorum tuorum dato mihi.*

30 *Sic facito bove tuo & pecore tuo. ſeptem dies eſto cum matre ſua, die autem octavo dato illud mihi.*

XVII. 31 *Item homines ſancti eritis mihi: ideoq; carnem in agro diſcerptam ne comeditote, cani projicite illam.*

28 *h* Dis ne maledicito: & principem in populo tuo ne execrator. XV. *h* Act. 23.5.

29 *i* Fruges tuas maturas, & liquorem tuum ne differto dare: *k* primogenitum filiorum tuorum dato mihi. XVI. *i* Num. 18.12. *k* Sup. 13. v. 2. & 12.

30 Sic facito bove tuo & ovibus capriſque tuis. *l* Septem dies eſto cum matre ſua, die autem *m* octavo dato illud mihi. *l* Inf. 34.19. Ezech. 44. 30.

31 Denique homines ſancti eſtote mihi: ideoque carnem in agro *n* diſcerptam ne comeditote, cani projicitote illam. *m* Lev. 22.27. XVII. *n* Lev. 22.8. Ezech. 44. v. 31.

ANALYSIS CAP. XXII.

Recitantur hic plures leges civiles: eæque de ſeptemdecim rerum generibus, videlicet

1 De furto. De hoc proponuntur leges quinque.
- Prima, v. 1.
- Secunda, v. 2.
- Tertia, v. 3.
- Quarta, poſteriore membro v. 3.
- Quinta, v. 4.

2 De damno ex depaſtione. De hoc proponitur lex unica verſ. 5.

3 De damno ex incendio. Similiter lex unica, v. 6.

4 De depoſito leges duæ { prior v. 7. poſterior v. 8.

5 De rebus amoris lex unica, v. 9.

6 De conducto leges tres { prima v. 10. & 11. ſecunda v. 12. tertia v. 13.

7 De commodato leges duæ
- Prior v. 14.
- Poſterior v. 15.

8 De ſtupro virgini oblato leges duæ { Prior v. 16. poſterior v. 17.

9 De præſtigiatrice ſeu ſortilega proponitur lex unica v. 18.

10 De nefariam libidinem exercente, lex unica v. 19.

11 De idololatra lex unica v. 20.

12 De [illegible] oppreſſione leges duæ.
- Prior cavet advenis ſeu peregrinis, v. 21.
- Poſterior viduis & pupillis, v. 22. 23. & 24.

13 De mutuo lex unica, v. 25.

14 De pignore lex unica, v. 26. & 27.

15 De honore magiſtratui habendo lex unica, v. 28.

16 De primitiis & primogenitis lex unica, v. 29. & 30.

17 De carne diſcerpta lex unica, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. XXII.

v. 1. Parvam pecudem] *Ovem vel capram. nam vox Hebræa* שׂה *duas illas ſpecies comprehendit ut videre eſt ſuprà 12. verſ. 35.* Quinque boves &c.] *Nam in hoc damnum majus, & audacia* [illegible] *eſt, in ſequente verò minor ideoq; inæquales pœna. F.*

2 In effoſſione] *Scil. nocturna, ex antitheſi verſus 3. Nocturni enim effractores habentur pro homicidis, tanquam ſi inſidiarentur vitæ. F.* Reus cædis ne eſto] *Heb.* ne ſunto illi ſanguines. *Synecd.* [illegible] *De vocabulo ſanguinum vide ſcholia in Geneſ. 4. 10.*

3 Et] *Scil. fur, dum occiditur.* Cædis reus eſto] *Scil. percuſſor.* Omnino rependito] *Heb.* rependendo rependito. [illegible] *rependat.* Venditor] *Verto,* venditor. Pro furto ſuo] *Ut compenſetur furtum ejus.*

4 [illegible] furtum deprehenſum fuerit] *Malim,* planè deprehenſum fuerit. *Heb.* inveniendo inventum fuerit. In manu ejus] *Apud eum.* Sive bos &c.] *Heb.* à bove uſque ad aſinum, [illegible] parvam pecudem. Duplum] *Id eſt, alterum tantum; quam idem reddat quod furatus erat. Sic v. 7. F.*

6 Qui fecit ut incendium eſſet] *Heb.* qui incendit incendium.

7 Pecuniam] *Heb.* argentum. *Metonymia materiæ.* Supellectilia] *Heb.* vaſa *ſeu* inſtrumenta. *Synecdoche generis.* Servandum] *Heb.* cuſtodiendum.

8 Coram ipſis magiſtratibus] *Apud magiſtratus ſeu judices. Heb.* apud deos: *ut ſuprà v. 6.* Jurejurando ſe purgaturus] *Hoc ſupplementum videtur mihi* [illegible] *propter additionem verbi* [illegible] *nam quum de juramento ſermo habetur, tum non ſolet* [illegible] *illam phraſin,* Si fecit, ſi non &c. *quicquam ſubaudiri, quam imprecationem ſeu verba imprecantis. Puto autem commodius* [illegible] *hæc verba,* ad cognoſcendum *quo ſupplemento* [illegible] *ſic erit vertendus hic locus,* ad cognoſcendum an non extenderit &c. *Nam* [illegible] *Id eſt, ſi, non rarò uſurpatur pro* an *ut & εἰ apud Græcos. Atq;* [illegible] *ſupplementum verſu quoq; undecimo commodè adhiberi* [illegible]. Ad cognoſcendum *autem* [illegible] *per juramentum: ut declaratur v. 11.* Rem] *Heb.* opus. *Metonymia adjuncti.*

9 De omni negotio rerum amotarum] *Heb.* Super omni verbo [illegible] *ſive* tranſgreſſionis. Rerum amotarum] [illegible] *pacto* [illegible] *amota fuerint, ut* [illegible] *domino perierunt. Sic Geneſ. 31. 39. F.* Illum ipſum] *Scil. depoſitarium, ſeu apud quem res amiſſa depoſita fuit.* Eſſe] *Scil. reum amotarum rerum. F.* Magiſtratus] *Heb.* deos. Negotium] *Heb.* verbum.

10 Ex conducto] *Hoc additum evidentiæ causâ quia diverſam eſſe hanc legem à præcedente, oſtendit pœna, & factum Jacobi, Gen. 31. 39. F. Ellipſis vel ſynecdoche generis.*

11 Quo ſe purget redemtor, ſi non extendit] *Verto, ad cognoſcendum* an non extenderit. Quod ubi acceperit &c.] *Verto.* Et accipiet *illud* dominus rei, nec rependito *ille.* Rei] *Heb.* ejus.

13 Omnino diſcerptum] *Hebr.* diſcerpendo diſcerptum. Illius aliquid] *Verto,* illud, *ſive* ipſum. *Expono autem, partem aliquam per ſynecdochen integri. Vide Amos 3. v. 12.* In teſtimonium] *Puto vertendum,* in teſtem. *nam vox* עד *hîc inuſitatè id ſignificat, & ubiq; ſic exponi poteſt.*

14 Acceperit commodato] *Vox* commodato *non eſt ſcribenda ut ſupplementum. Hebr.* poſtulaverit. *Sed verto,* Quum quis a proximo ſuo uſui acceperit *jumentum. Quod ſupplementum confirmatur per membrum poſterius verſus ſequentis. Synecdoche membri metonymica, qua una cum effecto deſtinato intelligitur finis.* Corrumpatur] *Heb.* frangatur.

15 Veneri] *Nempe in uſum illum quo corruptum eſt aut mortuum.*

16 Omnino conſtituens ei dotem &c.] *Heb.* dotando dotet eam ſibi in uxorem. *Scil. ſi pater virginis conſentiat, ex collatione verſus ſequentis.*

17 Planè renuet] *Heb.* renuendo renuet. Pecuniam] *Hebr.* argentum. *Metonymia materiæ.* Prout eſt dos virginum] *Nempe ad minimum quinquaginta ſicli argentei, Deut. 22. 29. Id eſt, thaleri imperiales duodecim cum dimidio, & paulo plus: quia ſiclus valebat quadrantem thaleri Imperialis & paulo plus.*

18 Præſtigiatricem] *Et præſtigiatorem, & omnem artis nefariæ exercitorem, Levit. 19. 26. & Deut. 18. 10. Sed præſtigiatrix hîc potius nominatur ſynecdochicè, tum quia proclíviores ſunt ad hoc ſcelus ex infirmitate mulieres, tum quia ſic viſum eſt Deo oſtendere, ne infirmiori quidem ſexui in hac cauſa (ut cunq; ab hominibus extenuari ſoleat) parcendum eſſe. F.*

19 Quiſquis cubat cum jumento] *Hic quoq; ſynecdoche eſt. Omnes enim nefariæ libidines per analogiam prohibentur. Vide Levit. 18. 22. & 20. 15. F.* Omnino morte plectitor] *Heb.* moriendo mortificator.

20 Diis aliis] *In Hebræo non habetur* aliis: *ſed nomini Elohim, id eſt, diis, præfixus eſt articulus. Græcè,* τοῖς θεοῖς. Den göttern. *Scil. pluribus numero, quos commenti ſunt & colunt gentes. Synecdoche generis.* Ut anathema perditor] *Heb.* anathematiſator. *Vide Deut. 13. & 17.*

23 Si quâ afflictione afflixeris] *Heb.* ſi affligendo afflixeris. *Verſum autem hunc ſic malim reddere:* Si qua afflictione afflixeris eum: certè ſi vel tantillum clamet ad me, utique exauditurus ſum clamorem ejus. Et accendetur ira mea, & occidam vos &c. Certè] *Heb.* כִּי. Tantillum clamet] *Heb.* clamando clamet. Utique exauditurus ſum] *Heb.* exaudiendo exauditurus ſum.

24 Accenſa irâ meâ] *vel,* exardeſcet naſus meus *Metaphora & metonymia effecti.* Sic erunt &c.] *Q. d. Sic afficiemini pœnâ talionis, quæ citra controverſiam æquiſſima eſt.*

25 Pecuniam] *Heb.* argentum. *Metonymia materiæ.* Fœnerator] *Sive exactor. LXX.* [illegible] *id eſt, non urgebis eum. quod verbum Demoſthenes quoq; de creditoribus uſurpat.* Uſuram] *Heb.* morſum. *Metaphora. quia ſicut morſu damnum infertur & cruciatus corpori: ita uſurâ infertur damnum bonis ſeu facultatibus, & cruciatus animo debitoris.*

26 Si pignori ullo acceperis] *Heb.* ſi pignerando pignerabeſis. Dum inclinat] *Heb.* dum ingreditur *Scil. in thalamum quaſi ſuum: vide Pſal. 19. 6. Phraſis uſitata de occaſu ſolis.*

27 Clemens] חַנּוּן *hhannun, gratioſus.* gnedig.

28 Magiſtratus] *Heb.* deos. *Id eſt (ut explicat Fr. Junius) Dei ipſius agentes vicem, penes quos eſt adminiſtratio civilis vel eccleſiaſtica, teſte apoſtolo Act. 23. 5.*

29 Frugum tuarum maturarum & liquoris tui primitias] *Heb.* plenitudinem tuam & lacrymam tuam. *Per plenitudinem intelliguntur hîc fruges maturæ, quum ſpicæ repletæ ſunt granis: per ſynecdochen generis. Lacrymæ autem vocabulo metaphoricè intelliguntur liquores manantes ex uvis & olivis. Intelliguntur autem ſola tum frugum tum liquorum primitiæ, per ſynecdochen integri. Quare hoc loco tropus eſt, non autem ellipſis.* Date] *Scil. ſacerdoti.*

S

vel Domino per ſacerdotem ex collatione membri ſequentis. Datò] *Veruntamen ita ut damnum redimas certâ pecuniâ.*

30 Sic facito] *Sicut modo dictum eſt nempe dato illum mihi.* Pecore] *Id eſt, ove vel caprâ. Has enim ſpecies nomen* [שׂה] *propriè comprehendit.* Eſto cum matre ſua] *Ut ſugat ex ea lac, atq; ita alatur.*

31 Homines ſancti] *Heb.* homines ſanctitans. *id eſt, ſanctitate præditi. Gentrorus, adjunctis. Intelligitur autem hoc loco ſanctitas externa, in certis ritibus poſita, per quas ſeparabantur à cæteris populis.* Eritis] *Verto,* eſtote. *Eſt enim præceptum.* Ideoque] *Heb.* Et *Copulativa vim habens illativa.* Carnem in agro diſceptam] *Hebræa paulò aliter ſonant, nempe ad hunc modum:* Carnem in agro *jacentem, puta diſceptum aliquid. Ellipſis & Appoſitio.* Cani &c.] *Pro,* ſed cani &c. *Ellipſis conjunctionis adverſativæ.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXII.

Ex v.1.2.3.4.7.8.9.11.12. De pœna furo hodie uſitata vide in appendice poſt præfationem. *Furtum.*

2 Ex v.8 9.28. De nomine deorum attributo magiſtratibus, vide obſervationem ex v.6. cap. præcedentis. *Magiſtratus.*

3 Ex v.24. & 27. Deus gemitus iniquè oppreſſorum exaudit, eoſque vindicat. *Gemitus. Preces.*

CAPUT XXIII.

T. & J.

I. *NE efferto rumorem mendacii, ne apponito manum tuam cum improbo, agendo teſtem injurium.*

2 Ne inſiſtito veſtigiis potentiorum ad mala. neq; loquitor de lite, declinando poſt potentiores ad pervertendum eam.

3 Attamen pauperem ne honorato in lite ejus.

4 Si offenderis bovem inimici tui, aut aſinum ejus errantem, omnino reducito eum ad illum.

5 Si videris aſinum oſoris tui ſuccumbentem oneri ſuo, dum abſtines à deponendo onere *illius; omnino deponito cum eo* onus.

6 Ne pervertito judicium egentis tui, in lite ejus.

7 A verbo mendacii procul abeſto, & innocentem ac juſtum ne occidito. quia non abſolvam improbum.

8 Et munus ne accipito. nam munus ipſum excæcat oculatos, & pervertit verba juſtorum.

9 Et peregrinum ne opprimito: vos enim experti eſtis affectum peregrini. quum peregrini fuiſtis in terra Ægypti.

II. *10 Item ſex annis conſeres terram tuam, & colliges proventum ejus.*

11 Septimo autem quoq; intermittito eam & relinquito eam incultam, ut comedant egentes è populo tuo, reſiduum vero eorum comedant beſtiæ agreſtes: ſic facito vineæ tuæ & oliveto tuo.

12 Sex diebus facies opera tua, die autem ipſo ſeptimo ceſſato: ut quieſcat bos tuus & aſinus tuus, & recreetur filius ancillæ tuæ & peregrinus.

13 Et in omnibus quæ edixero vobis continetote vos: nomen autem deorum alienorum ne recordamini, ne audiatur in ore tuo.

14 Tribus vicibus feriator mihi quotannis,

15 Feſtum azymorum obſervato, ſeptem dies comedito azymos, quemadmodum præcepi tibi, conſtituto tempore, ipſo menſe Abib, quia in eo egreſſus es ex Ægypto: & ne ulli *comparento coram me vacui.*

16 Item feſtum anniverſarium *meſſis, primitiarum laborum tuorum quos ſeveris in agro tuo: feſtumq; collectionis in exitu cujuſq; anni, quum collegeris labores tuos ex agro.*

17 Tribus vicibus quotannis comparento omnis mas tuus in conſpectu domini Jehovæ.

18 Ne mactando fundito *ſanguinem ſacrificii mei cum fermentato. neq; pernoctato adeps ſacrificii feſti mei uſq; mane.*

19 Prima quæque, *primitiarum terræ tuæ afferto in domum Jehovæ Dei tui: ne coquito hœdum in lacte matris ſuæ.*

20 Ecce, ego mitto angelum ante te ad ſervandum te in hac via, & ad introducendum te in locum illum quem præparavi.

21 Cave tibi ob præſentiam ejus, & auſculta voci ejus, ne exacerbes eum: quia non feret defectionem veſtram, quia nomen meum eſt in eo.

22 Nam ſi ſedulò auſcultaveris voci ejus, & feceris omnia quæ edicam plane, inimicabor inimicos tuos, & hoſtiliter agam cum hoſtibus tuis.

23 Quum iverit angelus meus ante te, & introduxerit te in terram *Emoræi, & Chitthæi, & Perizzæi, & Canahanæi, & Chivvæi, & Jebuſæi: & excidero eum:*

24 Ne incurvando te honorem habeto *diis eorum, neq; colito eos, neq; facito ſecundum opera eorum ſed omnino demolitor eos, & omnino perfringito ſtatuas eorum.*

25 Sic colitoq; Jehovam Deum veſtrum, qui benedicet pani tuo & aquæ tuæ: & amovebo quemvis *morbum è medio tui:*

26 Non erit abortiens, aut ſterilis in terra tua: numerum dierum tuorum complebo.

27 Terrorem meum præmittam ante faciem tuam, & fundam quemlibet populum in quos venies: & omnium inimicorum tuorum exponam tibi cervicem:

28 Mittam inquam terrorem mei tanquam *crabronem ante te, qui expellet Chivvæum, Canahanæum, & Chitthæum à conſpectu tuo.*

29 Non expellam eum à conſpectu tuo anno uno, ne ſit terra ipſa deſolata, & potentior ſit beſtia agreſtis te:

P.

NE efferto rumorem vanum; ne apponito manum tuam cum improbo, agendo teſtem injurium. I.

2 Ne ſequitor multos ad mala: neque loquitor de lite, declinando poſt multos ad deflectendum *ius*.

3 Attamen *a* tenuem ne ornato in lite ejus. *a Lev.19.15.*

4 Si incideris in *b* bovem inimici tui, aut in aſinum ejus errantem, omnino reducito eum ad illum. *b Deut.22.1.*

5 Si videris aſinum oſoris tui ſuccumbentem oneri ſuo, an deſineres relinquere *negotium tuum* propter ipſum? Omnino relinquito illud & cum eo *aſinum erigito*.

6 Ne deflectito jus egeni tui in lite ejus.

7 A negotio falſo procul abeſto; & innocentem ac juſtum ne occidito: quia non abſolvam improbum.

8 Et *c* munus ne accipito: nam munus excæcat oculatos, & pervertit verba juſtorum. *c Deut.16. v.19.*

9 Et *d* peregrinum ne opprimito: vos enim experti eſtis affectum peregrini, quum *e* peregrini fuiſtis in terra Ægypti. *d Sup.22.21. Gen.42. e Lev.19.33. Deut.24.17.*

10 Item *f* ſex annis conſeres terram tuam, & colliges proventum ejus. II.

11 Septimo autem quoque intermittito eam, & relinquito eam incultam, ut comedant egeni è populo tuo, reſiduum verò eorum comedant beſtiæ agreſtes: ſic facito vineæ tuæ & oliveto tuo. *f Lev.25.3. & deinceps.*

12 *g* Sex diebus facito opera tua, die autem ſeptimo ceſſato: ut quieſcat bos tuus & aſinus tuus, & *h* recreetur filius ancillæ tuæ & peregrinus. *g Sup.20.8. h Inf.31.13.*

13 Et in omnibus quæ edixi vobis cautè agite: nomen autem deorum aliorum ne commemorate, ne audiatur *illud* in ore tuo.

14 *i* Tribus vicibus feſtum agitato mihi quotannis, *i Deut.*

15 Feſtum azymarum *placentarum* obſervato, ſeptem dies comedito azymas placentas, quemadmodum *k* præcepi tibi, conſtituto tempore, menſe Abib, quia in eo egreſſus es ex Ægypto: & ne *ulli* comparento coram me vacui. *k Sup.12.15.*

16 Item feſtum meſſis, primitiarum frugum tuarum quas ſeveris in agro tuo: feſtumque *m* collectionis in exitu anni, quum collegeris fruges tuas ex agro. *l Inf.34.18. Deut.16. m Num.28. 26. & deinc.*

17 *n* Tribus vicibus quotannis comparento omnis mas tuus in conſpectu domini Jehovæ. *n Inf.34.23.*

18 Ne ſacrificato ſanguinem ſacrificii mei cum fermentato: neque pernoctato adeps feſti mei uſque mane.

19 *o* Primitias, *nempe* primus fructus terræ tuæ afferto *in* domum Jehovæ dei tui. Ne coquito hœdum dum eſt in lacte matris ſuæ. *o Inf.34.26. Deut.14.21.*

20 Ecce, ego mitto *p* angelum ante te ad cuſtodiendum te in via, & ad introducendum te in locum illum quem præparavi. *p Inf.32.34.*

21 Cave tibi a facie ejus, & auſculta voci ejus; ne exacerbato eum: nam non remittet transgreſſionem veſtram, quia nomen meum *eſt* in eo.

22 Quod ſi ſedulò auſcultaveris voci ejus, & feceris omnia quæ loquar: *q* inimicum me exhibebo inimicis tuis, & angam eos qui angunt te. *q Gen.12.3.*

23 Quum iverit angelus meus ante te, & introduxerit te in terram Amorræorum, & Hitthæorum, & Perizzæorum, & Cananæorum, & Hivvæorum, & Jebuſæorum: & excidero illos.

24 Ne incurvato te diis eorum, neque colito eos, neque facito ſecundum opera eorum: ſed omnino demolitor eos, & omnino perfringito ſtatuas eorum.

25 At coletis Jehovam deum veſtrum, tum benedicet pani tuo & aquæ tuæ: & amovebo *r* morbos è medio tui. *r Sup.15.26.*

26 Non erit *ſ* abortiens, aut ſterilis in terra tua: numerum dierum tuorum complebo. *ſ Deut.7.14.*

27 *t* Terrorem meum præmittam ante faciem tuam, & conterebo omnes populos ad quos venturus es: & omnium inimicorum tuorum exponam tibi cervicem: *t Joſ.2.9.11.*

28 Mittam crabrones ante te; ut expellant Hivvæos, Cananæos, & Hittæos a facie tua.

29 Non expellam eos à facie tua anno uno: ut ne reddatur terra deſolata, & multiplicet ſe contra te beſtia agreſtis;

30 Pau-

30 *Paulatim expellam eum à conſpectu tuo;uſq; dum fructave-ris,ut ... deas terram illam.*

31 *... ponam terminum tuum à mari algoſo uſq; ad mare Pe-liſchthæorum, & à deſerto uſq; ad illud flumen* Euphratis: *nam dabo in manum veſtram habitatores illius terræ, ut expellas eos à facie tua.*

32 *Ne pangito cum eis,& cum diis eorum fœdus.*

33 *Ne habitanto in terra tua,ut non inducant te ad peccandum in me...: nam ſervituus eſſes diis illorum,nam id eſſet tibi in ſcandalum.*

30 Paulatim expellam eos à facie tua,uſque dum fructaveris,& poſſideas terram illam.

31 Et ponam terminum tuum à mari algoſo uſque ad mare Philiſchthæorum, & a deſerto uſque ad flumen:nam dabo in manum veſtram habitatores illius terræ, ut expellas eos à facie tua.

32 Ne pangito cum iis,& cum diis eorum *u* fœdus. *u* Inf.34. Deut.7. 2.

33 Ne habitanto in terra tua;ut ne inducant te ad peccandum contra me: nam *x* culturus eſſes deos illorum; & *id ceſſurum eſſet* tibi in *y* laqueum. *x* Deut.7. 3 & 4. *y* Inf.34.12.

ANALYSIS CAP. XXIII.

ADduntur hic primùm leges quædam morales, uſque ad vers.9. Quarum nonnullæ ſimul ſunt judiciales. Deinde ſubjunguntur leges quædam ceremoniales, admixtâ unâ morali, uſque ad vers.20. Poſtremò adduntur plures leges morales.

I. Leges morales in prima parte numero ſunt undecim.

Harum legum pertinent

Aliæ ad præceptum decalogi { ſextum / octavum / nonum.

Prima lex pertinet ad præceptum nonum, ibi, *Ne efferto*, vers.1

Secunda ad idem, ibi, *Ne apponito*, v.eod.

Tertia ad ſextum, octavum & nonum ſimul, v.2.

Quarta ad nonum, v.3.

Quinta ad octavum, v.4.

Sexta ad idem, v.5.

Septima ad nonum, v.6.

Octava ad idem, v.7.

Nona ad ſextum, v.eod. ibi, *Et innocentem.*

Decima ad nonum, v.8.

Undecima ad ſextum, v.9.

II. Leges ceremoniales numero ſex ſunt.

Prima lex eſt de ſabbatho annorum in agricultura, v.10.11.

Secunda de ſabbatho dierum in cultu Dei, v.12.

Tertia de tribus feſtis anniverſariis, v.14. & 17. Videl.

De Paſchate, v.15.

De Pentecoſte, v.16.

De feſto tabernaculorum, v.eod.

Quarta de ratione mactandi, edendique paſchatis, v.18.

Quinta de oblatione primitiarum, v.19.

Sexta de ætate hœdi coquendi, ibid. Quæ lex ex collatione præcedentis videtur intelligenda de ætate pecudum primogenitarum Deo offerendarum.

His inſeritur lex moralis una, pertinens ad præceptum decalogi primum & tertium, v.13.

III. Leges morales in tertia parte ſunt quatuor.

Prima lex pertinet ad præceptum decalogi primum, eſtque de reverentia erga ducem angelum, v.21. Hæc lex confirmatur partim promiſſionibus, partim comminatione. Promiſſiones ſunt duæ: prior v.20. poſterior v.22. Comminatio verò annectitur v.21.

Secunda lex pertinet ad præceptum decalogi ſecundum, v.24. amplificata antitheſi.

Tertia pertinet ad primum & ſecundum, v.25.

Porrò duæ iſtæ leges confirmantur promiſſionibus ſex.

... promiſſio habetur ibi, *Qui benedicet*, v.25.

Secunda ibi, *Et amovebo*, v.eod.

T... *Non erit*, v.26.

Quarta ..., *Numerum dierum*, v.eod.

Quinta ... *terrorem meum*, v.27.

Hæc promiſſio illuſtratur ſimili, v.28.

Item ... modo agendi, v.29. & 30.

Qui modus amplificatur ex cauſa finali, ibid.

Sexta promiſſ... ... v.31.

Lex quarta pertinet ad præceptum decalogi primum, v.32. Amplificatur autem à contrario, & à cauſa finali ſive eventu noxio, v.33.

SCHOLIA IN CAP. XXIII.

v.1 NE efferto] *Scil. ore. Heb.* non levabis. *ſive*, non ſumes. *ſcil. in ore ut ſuprà 20.7. Ellipſis. Id eſt, ut exponit Fr.Junius, ne ſis rumoris autor vel adjutor eſto. Sic Levit.19.16. LXX. tamen a-... ... οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν, ſequens interpres vetus*, Non ſuſcipies. *Item interpres Hiſpanus, No admitras falſo rumor: id eſt, non admittes falſum rumorem. Sed prior interpretatio probabilior videtur quia de falſitate rumoris non ita conſtat audienti, ut efferenti. Verbum Hebr... eſt* נָשָׂא. Rumorem mendacii] *Heb.* auditionem vani..., *id eſt, rumorem vanum, ſeu falſum. Genitivus adjuncti.* Ne apponito manum tuam cum improbo] *Id eſt, ne conſociator aut conferto operam cum illo, conſentiendo aut juvando eum ad malum ſynecdoche. F. Eſt autem ſynecdoche ſpeciei.* Agendo teſtem injurium] *Heb.* ad eſſendum teſtem violentiæ. *id eſt, ut ſis teſtis violentus ſeu injurius. Genitivus adjuncti.*

2 Ne inſiſtito veſtigiis] *Heb* Non eris poſt &c. Potentiorum] *Placeret hæc interpretatio, ſi vox* רַבִּים *rabbim præfixum haberet articulum. nunc abſq; illo videtur potius habere ſignificationem uſitatam, ut ſignificet* multos. *Et ſic* LXX. *οὐκ ἔσῃ μετὰ πλειόνων & vetus interpres*, Non ſequeris turbam: *id eſt, multitudinem. Item Hiſpanus, No ſeguiras à los muchos, Non ſequeris multos. Sic in membro ſequente. Nec vero prior interpretatio rectè confirmatur ex antitheſi ſequentis verſus. nam antitheſis eſt inter τὰ ἀντικείμενα, ea quæ ejuſdem ſunt generis. at hic diverſa genera ſunt: nam rabbim hoc verſu intelliguntur de judicibus, at pauper v.ſeq. de reo ſive illo cujus cauſa à judicibus cognoſcitur.* Ad mala] *Id eſt, ad peccata. Synecd. generis.* Loquitor] *Heb.* reſpondeto. Ad pervertendum eam] *Malim*, ad deflectendum *jus*. Das recht zu biegen. *Ellipſis. Et ſic* LXX. *ὥστε ἐκκλῖναι κρίσιν, ut declines id eſt, deflectas judicium. Sic enim Moſes plenè loquitur infr. v.6. & alibi.*

3 Attamen] *Heb.* Et. *Sed ſenſus bene eſt expreſſus. q.d. Etſi non debes damnare pauperem innocentem in gratiam multitudinis judicum: tamen nec debes eundem abſolvere, aut ſecundum eum pronuntiare, ſi nocentem judicaveris. Confer Levit.19.15.* Ne honorato] *Heb.* ne ornato. *quod magis quadrat. Metaph. ab ornatu corporis.*

4 Omnino reducito] *Heb.* reducendo reducito.

5 Si videns &c.] *Verſum hunc ſic reddendum puto:* Si videris aſinum oſoris tui ſuccumbentem oneri ſuo, an deſineres relinquere *negotium tuum* propter ipſum? Omnino relinquito illud, *& cum eo aſinum erigito.* Succumbentem oneri ſuo] *Heb.* recubantem ſub onere ſuo. *Cæterum verbum Hebræum* רָבַץ *rabatz, propriè dicitur de recubatione quadrupedum.*

6 Ne pervertito judicium] *Verto*, Ne deflectito jus.

7 A verbo mendacii] *Vel*, a negotio falſo, *Heb* à verbo falſitatis. Ne occidito] *Scil. per ſententiam tuam, ô judex. h. e. ne damnate ſupplicio capitis. Metonymia ſubjecti.* Quia non abſolvam improbum] *Id eſt, quia alioquin te ut judicem injuſtum damnabo ſupplicio æterno. Synecdoche generis.* Abſolvam] *Heb.* juſtificabo. *id eſt, juſtum pronuntiabo.*

8 Munus ne accipito *Scil. tu judex, judicis cauſa. Ne ſis δωροδοκῶν.* Laaß dich nie mit gelt oder ſonſt geſchencken beſtechen. Munus ipſum] *τὸ δῶρον*, Das geſchenck. Ipſum] *loco articuli.* Oculatos] *Viſu præditos. id eſt, ſapientes. Metaphora. Confer Deut 16.19.* Verba juſtorum] *Scil. judicum, ita ut falſam ſententiam dicant.*

9 Et peregrinum &c.] *Iſtud hic propriè magiſtratibus dicitur. Privatis verò idem præcipitur ſuprà 22.21. & Levit.19.33.* Affectum] *Heb.* animam. *Metonymia ſubjecti.*

11 Intermittito eam] *Id eſt, cultum ejus. Metonymia ſubjecti.* Comedant] *Nempe voluntarium fructum & inſitivum illius. F.* Egentes] *Sub. tecum & cum tuis, communi jure, Lev 25.6. & 7. F.* Comedant beſtiæ agreſtes] *Heb.* comedant beſtiæ agri. *Enallage numeri, ſive ſynecd. membri.* Sic] *Ut modo dictum eſt de agro.*

12 Facies] *Vertendum*, facito: *quia eſt præceptum.* Ipſo] *Ponitur pro articulo.* Recreetur] *Heb.* reſpiret. Daß er ſich erſchnauffe.

13 Quæ edixero] *Malim*, quæ edixi. Continetote vos] *Malim*, cavete vobis. *Scil. à transgreſſione. Heb.* cuſtodiemini. Alienorum] *Heb.* aliorum. Ne recordamini] *Puto vertendum*, ne commemorate: *ut ſequentia verba addita ſint per epexegeſin.* Ne auditor] *Scil nomen Dei alicujus alieni.* In ore tuo] *Heb.* ſuper os tuum. *Scil. (ut annotat Fr.Junius) in juramentis, ſive in ſermone familiari. Vide exemplum Pſal.16.4. & promiſſionem Oſe.2.17.*

14 Tribus vicibus] *Heb.* tribus pedibus. *Id eſt, triplici ſive ter repetitâ pedum motione, hoc eſt, profectione Hieroſolymam. Metonymia duplex: una efficientis, altera adjuncti.*

15 Azymorum] *Verto*, azymarum *placentarum. Sicut plenè loquitur Moſes ſuprà 12.39 Sic deinceps.* Abib] *Vide ſuprà c.13.v.4.* Vacui] *Sine munere ſive oblatione.*

16 Feſtum meſſis] *Pentecoſtes, quo incipiebat ſegetum meſſis. Deut.16.9. F. Genitivus ſubjecti.* Collectionis] *Sive tabernaculorum, Deut.16.13.* In exitu cujuſque anni] *Nempe anni civilis: qui incipiebat die 23 noſtri Septembris, in æquinoctio ſcil. autumnali. Collectio autem fructuum proximè antecedebat.* Labores tuos] *Id eſt, fructus tuos quorum cauſâ laboraſti in colenda terra, quoſq; labore tuo acquiſiviſti. Metonymia efficientis, ſive effecti deſtinati.*

17 Tribus vicibus] *Heb.* tribus ictibus, ſive tribus greſſibus. Omnis mas] *Videlicet eò uſq; adultus, ut iter facere & feſta cele-*

brare poſſit. Synecdoche integri. In conſpectu domini Jehovæ] *Id eſt, ante arcam fœderis, in tabernaculo primùm, deinde in templo. Metonymia ſubjecti.*

18 Ne mactando fundito] *Malim,* ne ſacrificato. Sacrificii mei] *Id eſt, agni paſchalis. Synecdoche generis.* Cum fermentato] *Habens adhuc fermentum apud te: ſed illud removeto ante paſcha: Vide infrà 34. v. 25. F.* Ne pernoctato] *Scil. vel apud offerentem, vel apud ſacerdotem: ſed mox jugulato agno eximitor, & Deo in altari igne conſumitor.* Sacrificii feſti mei] *Heb.* feſti mei. *quod poteſt retineri hoc ſenſu, Qui adeps in feſto meo (nempe feſto paſchæ) mihi offertur. Etenim omnis adeps Deo ſacer erat, Levit. 3. v. 16: de agno autem paſchali nihil præter adipem Deo offerebatur, quippe quum is totus (excepto adipe) ab offerentibus eſſet comedendus. Vide 2. Chron. 30. v. 12. & 14.*

19 Prima quæq; &c.] *Puto vertendum,* primitias, *nempe* primos fructus terræ tuæ. *Appoſitio. Vox prior eſt* רֵאשִׁית *reſchith: quæ ad fructus terræ referri ſolet: ad animalia nuſquam (quod ſciam) refertur. Poſterior vox eſt* בִּכּוּרִים *biccurim, qua ſignificantur primi fructus terræ: ſicut cognato nomine* בְּכוֹרִים *bechorim ſignificantur primogenita animalium. Atq; in eundem ſenſum reddiderunt hic interpretes LXX.* τὰς ἀπαρχὰς τῶν πρωτογενημάτων τῆς γῆς σου. Afferto in domum &c.] *Scil. ad ſacerdotem: idq; cum ſolenni gratiarum actione erga Deum, cujus formula præſcribitur Deut. 26. 3.* Coquito] *Sive elixando, ſive aſſando. nam verbum Hebræum* (בִּשֵּׁל) *ad utrumq; ſignificandum adhibetur.* In lacte matris ſuæ] *Id eſt, dum adhuc eſt in lacte matris ſuæ, dum ſcil. adhuc eget lacte matris ſuæ, ut ejus ſuctu corroboretur, & cibo idoneum reddatur: nempe primo ſeptiduo à partu, ſup. 22. 30.*

20 Angelum] *Nempe Chriſtum: quem ſuprà 13. 21. nominavit Jehovam. Angelus autem hic & alibi dicitur, quia à Patre miſſus fuit. Vide Gen. 48. 16.* Servandum] *Heb.* cuſtodiendum. In hac via] *In Hebræo non eſt pronomen, ſed articulus,* ἐν τῇ ὁδῷ, auf dem wege.

21 Ob præſentiam ejus] *Heb.* à facie ejus. Ne exacerbes eum] *Malim,* Ne exacerbato eum. *nam in Hebræo eſt* אַל *al, quod valet Ne prohibentis. In altera autem verſione poteſt intelligi Ne, pro, Ut ne,* ἵνα μὴ. Non feret defectionem veſtram] *Verto,* Non remittet transgreſſionem veſtram. *Heb.* Non tollet (*ſeu* auferet) transgreſſioni veſtræ: *ſubintellige,* reatum. *quæ phraſis paſſim occurrit: ut Gen. 50. 17. Exod. 34. 7. Num. 14. 19. Joſ. 24. 19. Pſal. 25. 18. &c. Quum autem verbum* נָשָׂא *naſa ſignificat* ferre, *tum non regit præpoſitionem* לְ *lamed, ſed articulum* אֵת *eth, vel nomen purum, id eſt, nulla voce aut literâ præcedente: ut videre eſt Gen. 36. 7. Deut. 1. 9. Eſa. 53. 4. & alibi.* Nomen meum eſt in eo] *Id eſt, nominatur Jehovah, ſicut ego: hoc eſt, eſt verus ille & æternus Deus.* In eo] *Heb.* in medio ejus. *Huc videtur reſpicere Chriſtus, quum ait Philippo, Non credis, me in Patre, & Patrem in me eſſe? Johan. 14. 10.*

22 Si ſedulò auſcultaveris voci ejus] *Heb.* Si audiendo audies in voce ejus. Edicam] *Heb.* loquar. *quod poteſt retineri. Eſt autem ſynecdoche generis, pro,* quæ tibi præcipiam. Plane inimicabor] *In Heb. non habetur,* plane: *ſed conjunctio copulativa, quæ ſimpliciter ſervit annectendo conſequenti enunciati connexi, ac poteſt exprimi per* tum. Inimicabor inimicos] *Ita ſanè ſonant verba Hebraica: ſed neſcio an ad eundem modum loquantur Latini. Reperitur quidem verbum* inimicantur *apud Ciceronem de petitione conſulatus, ſed nullo ſequente caſu. Verba hæc ſunt. Sin autem id neget, ſtatim abalienant ſe, & inimicantur. quod equidem puto dictum abſolutè, pro eo quod eſt, inimicitias exercent, ſeu inimicos ſeſe declarant. Quod ſi ſubaudiendus ſit aliquis caſus nominis, putârim potius ſubaudiendum caſum dativum: ut dicatur* inimicor tibi, *quemadmodum dicitur,* inimicus tibi. *Malim igitur,* Inimicitias exercebo cum inimicis tuis: *vel ſimplicius,* inimicus ero inimicis tuis. *LXX. reddiderunt,* ἐχθρεύσω τοῖς ἐχθροῖς σου. Hoſtiliter agam cum hoſtibus tuis] *Heb.* angam angentes te.

23 In *terram* Emoræi] *In Hebræo nulla eſt ellipſis: ſed habetur,* ad Emoræum. *Senſus tamen eſt, in terram Emoræi. Meton. adjuncti.* Emoræi] *Id eſt, Emoræorum. Et ſic conſequenter. Enallage numeri, ſive ſynecdoche membri.*

24 Ne incurvando te *honorem habeto* diis] *Malim ſimpliciter, ut habetur in Hebræo:* Ne incurvato te diis. *quæ phraſis non eſt ellipſtica: licet habeat hunc ſenſum,* diis, *id eſt, ad honorem habendum diis.* Secundum opera eorum] *Nempe Emoræorum, Chittæorum &c. Pronomen refertur ad nomen remotius.* Omnino demolitor] *Heb.* demoliendo demolitor. Eos] *Nempe deos commemoratorum populorum.* Omnino perfringito] *Heb.* perfringendo perfringito. Eorum] *Scil. populorum dictorum.*

25 Sic *Malim,* at. *nam eſt antitheſis. Heb.* Et. Qui benedicet] *Malim,* tum benedicet. *Heb.* Et benedicet.

26 Abortiens aut ſterilis] *Scil. fœmella, ſive homo, ſive pecus.* Dierum tuorum] *Id eſt, dierum vitæ tuæ præſentis atq; animalis quaſi deſtinatorum à natura: putà ut ubi ſenueris, tum demum viribus exhauſtus morte naturali moriaris. Itaq; per numerum dierum hominis hic intelligitur longævitas, per periphraſin. Alioquin quacunq; ætate aliquis moriatur, terminus ille vitæ à Deo præſtitutus fuit, Job. 14. 5.*

27 Terrorem mei] *Dubito an Latini ita loquantur,* terror mei: *idq; hoc ſenſu,* terror quo ego terreo. *Malim,* terrorem meum: *hoc tamen ſenſu, quo ego terrebo Chananæos. Genitivus efficientis.* Fundam] *Malim,* terrebo. *Et in hunc ſenſum LXX. verterunt,* ἐκστήσω. *Verbum Hebræum eſt* הָמַם. *Fundere autem hic valet Proſternere: ut fit in conflictu bellico.* Omnium inimicorum tuorum exponam tibi cervicem] *Id eſt, omnes inimicos tuos fugabo. Hebr.* Dabo omnes inimicos tuos ad te in cervice.

28 Mittam inquam *terrorem mei tanquam* crabronem] *In Hebræo nulla hic eſt ellipſis. Itaq; vertendum ſimpliciter:* Mittam crabronem. *Interim tamen exponi illud poteſt metaphoricè de aculeis terroris, quibus fodiendi ſint hoſtiles populi.* Crabronem] *Id eſt, crabrones. Enallage numeri, vel ſynecdoche membri* Chivvæum] *Id eſt, Chivvæos. Sic deinceps.* Et Chittæum] *Cæteroſq; memoratos ſuprà v. 23. F. Synecdoche membri.*

29 Potentior ſit te] *Malim,* Multiplicet *ſe* contra te. *Verbum Hebræum* רָבָה *ambiguum eſt. Secundum priorem interpretationem præpoſitio* עַל *hic valet* Supra: *Secundum poſteriorem* Contra. Beſtia agreſtis] *Heb.* beſtia agri. *id eſt, beſtia agreſtes ſeu feræ. Enallage numeri.*

30 Paulatim] *Heb.* parum parum. Fœtaveris] *Heb.* fructificaveris. *Id eſt, numero auctus fueris. Metaphora & metonymia efficientis.*

31 Ponam terminum &c.] *Hujus promiſſionis complementum ſub Davide & Salomone vide 2. Sam. 8. & 10. & 1. Reg. 4. 21. & 2. Chron. 9. 27. F.* Mari algoſo] *Heb.* mari algæ. *Genitivus adjuncti.* Deſerto] *Schuru, quod Ægyptum ſpectat. F. Synecdoche generis.* Euphratis] *Nulla hic eſt ellipſis: ſed tamen Euphrates per ſynecdochen generis intelligitur.*

32 Pangito] *Heb.* ſecato, *ſive* ſcindito. *Vide ſcholia in Geneſ. 15. v. 18.*

33 Inducant te ad peccandum] *Heb.* peccare faciant te. Serviturus eſſes diis] *Malim,* culturus eſſes deos. *quam verſionem poſtulat ſyntaxis Hebraica.* Id] *Si pangeres cum eis fœdus, ſiq; habitarent in terra tua.* Eſſet] *Verto,* futurum eſſet. In tendiculam] *Sive,* in laqueum. *Id eſt, in perniciem, ut quum laqueo capitur avicula. Metaphora.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIII.

Ex v. 20. & 21. Chriſtus eſt verus Deus; quia nomen Jehovæ in ipſo eſt: & eſt perſona a Deo Patre diſtincta, quia eſt angelus ejus. *Chriſtus.*

2 Ex v. 27. & 28. Deus hoſtibus populi ſui, quoties ei viſum eſt, terrorem incutit, eoſque in fugam agit. *Gubernatio Dei. Hoſtes populi Dei.*

3 Ex v. 33. Converſatio cum impiis periculoſa atque perniicioſa eſt: quia impietatem ſuam aliis affricant. *Impii. Converſatio.*

CAPUT XXIV.

T. & J.

I. EDixit autem Moſchi, Aſcende verſus Jehovam tu & Aharon, Nadab & Abihu, & ſeptuaginta è Senioribus Jiſraelis: & incurvantes vos è longinquo honorem exhibete.

2 Deinde accedito Moſche ſolus ad Jehovam, iſti verò ne accedunto: populus quoq; ne aſcendunto cum eo.

II. 3 Veniens ergo Moſche quum enarraviſſet populo omnia verba Jehovæ & omnia illa jura: reſpondit populus unâ voce, dixeruntq;, Omnia hæc verba quæ edixit Jehova faciemus.

4 Itaq; ſcripſit Moſche omnia verba Jehovæ, & ſurgens mane exſtruxit altare ſub ipſo monte, & duodecim ſtatuas pro duodecim tribubus Jiſraelis.

5 Poſteà miſit pueros filiorum Jiſraelis, qui obtulerunt holocauſta, & ſacrificaverunt ſacrificia euchariſtica Jehovæ, juvencos.

6 Et accipiens Moſche dimidium ſanguinis illorum, poſuit in crateribus: dimidium verò ſanguinis ſparſit ſuper altare illud.

7 Quumq;

P.

MOſi autem dixit, Aſcende ad Jehovam: tu & Aharon, Nadab & Abihu, & ſeptuaginta è ſenioribus Iſraelis: & incurvate vos è longinquo. I.

2 Deinde accedito Moſes ſolus ad Jehovam; iſti verò ne accedunto: populus autem ne aſcendito cum eo.

3 Veniens ergo Moſes quum narraviſſet populo omnia verba Jehovæ & omnia illa jura: reſpondit populus unâ voce, dixeruntque, a Omnia hæc verba quæ edixit Jehova faciemus. II.
a Sup. 19. 8.

4 Itaque ſcripſit Moſes omnia verba Jehovæ, & ſurgens mane exſtruxit altare ſub monte; & duodecim ſtatuas pro duodecim tribubus Iſraëlis.

5 Poſteà miſit pueros filiorum Iſraëlis, qui obtulerunt holocauſta; & ſacrificaverunt ſacrificia euchariſtica Jehovæ, juvencos.

6 Et accipiens Moſes dimidium ſanguinis, indidit crateribus: dimidium verò ſanguinis ſparſit ſuper altare.

7 Quum-

7 [illegible] *acceptum librum illum fœderis legiſſet audiente populo* [illegible] *illi, Quicquid edixerit Jehova, faciemus & auſcultabimus.*

8 *Ac*[illegible] *Moſche reliquum ſanguinem, ſparſit ſuper ipſum populum: ac dixit, Ecce ſanguis ille fœderis quod pepigit Jehova vobiscum ſecundum omnia verba hæc.*

III. 9 *Deinde aſcendit Moſche & Aharon, Nadab & Abihu, & ſeptuaginta è Senioribus Jiſraelis.*

10 *Aſpexeruntq; Deum Jiſraelis, & ſub pedibus ejus velut opus pavimentatum ſapphiri, & velut corpus ipſum cœli nitore.*

11 *Tamen in ſelectos filiorum Jiſraelis non extendit manum ſuam: ſed poſtquam intuiti eſſent Deum ipſum, comederunt & biberunt.*

IV. 12 [illegible] *edixit Jehova Moſchi, Aſcende ad me in hunc montem, & eſto ibi, & dabo tibi tabulas lapideas, id eſt, legem ac præcepta quæ* [illegible] *ad docendum eos.*

13 *Quare ſurrexit M*[illegible] *cum Jehoſchuha miniſtro ſuo, & aſcendit Moſche ad montem Dei:*

14 *Senioribus autem illis edixit, Sedentes nos exſpectate hic, uſq; dum revertamur ad vos: ecce autem Aharon & Chur vobiscum, qui habebit aliquid dicendum, accedat eos.*

15 *Et* [illegible] *Mo*[illegible] *montem illum (operiebat autem nubes montem illum,*

16 [illegible] *abitabat enim gloria Jehovæ in monte Sinai) & operuit eum nubes illa* [illegible] *ex diebus: poſteà inclamavit Moſchen die ſeptimo è medio* [illegible] *nubis.*

17 *Species autem gloriæ Jehovæ erat tanquam ignis conſumens in ſummitate illius montis, ante oculos filiorum Jiſraelis.*

18 *Ita ingreſſus Moſche in medium ipſius nubis aſcendit montem: fuitq; Moſche in ipſo monte quadraginta dies & quadraginta noctes.*

7 Quumque accepturn librum illum fœderis legiſſet ante aures po[illegible], & dixiſſent *illi*, Quicquid edixit Jehova, faciemus & auſcultabimus:

8 Accipiens Moſes ſanguinem illum, ſparſit *eum* ſuper populum: ac dixit, Ecce ſanguis illius *b* fœderis quod pepigit Jehova vobiscum, ſecundum omnia verba hæc. *b* Heb. [illegible]

9 Deinde aſcendit Moſes & Aharon, Nadab & Abihu, & ſeptuaginta è ſenioribus Iſraelis. III.

10 Aſpexeruntque deum Iſraelis, *erat* autem ſub pedibus ejus velut opus pavimentatum ſapphiri, & velut corpus cœli, quum ſerenum eſt.

11 Tamen in ſelectos filiorum Iſraëlis non extendit manum ſuam: ſed poſtquam intuiti eſſent Deum, comederunt & biberunt.

12 Tum edixit Jehova Moſi, Aſcende ad me in montem, & IV.
eſto ibi, & dabo tibi tabulas lapideas, nempe legem ac præcepta quæ ſcripſi ad docend[illegible] eos

13 Quare ſurrexit Moſes cum Joſua miniſtro ſuo, & aſcendit Moſes in montem Dei.

14 Senioribus autem illis edixit, Manete hîc, uſque dum revertamur ad vos: ecce autem Aharon & Hur vobiscum *ſunt*, qui habebit aliquid dicendum, accedat eos.

15 Quumque aſcendiſſet Moſes montem, operiebat nubes montem.

16 (Habitabat enim gloria Jehovæ in monte Sinai) operiebat autem eum nubes illa ſex diebus: poſtea inclamavit Moſen die ſeptimo e medio nubis.

17 Species autem gloriæ Jehovæ *erat* tanquam ignis conſumens in cacumine montis, ante oculos filiorum Iſraëlis.

18 Ita ingreſſus eſt Moſes intra nubem, poſtquam aſcendiſſet montem: manſitque Moſes in monte *c* quadraginta dies & quadraginta noctes. *c* Inf. 34. 28. Deut. 9. v. 9. & 18.

ANALYSIS CAP. XXIV.

QUatuor hic narrantur.

1 Alterum mandatum quod Dominus Moſi in monte [illegible] v. 1. 2.

2 Exſecutio mandati prioris, quod recitatum fuit per tria [illegible] pita præcedentia, nempe de legibus illis populo [illegible] ndis, a v. 3. uſque ad 9.

3 Exſec[illegible] mandati alterius, v. [illegible] & 11.

4 Novum mandatum Moſi datum a Domino de monte iterum conſcendendo, v. 12. & deinceps.

I. *Mandatum alterum.*

Sententia hujus mandati eſt, ut Moſes poſteaquam leges in monte ſibi a Domino datas, populo propoſuerit, & ſecundum illas nomine Dei fœdus cum illo pepigerit, iterum aſcendat in montem, comitatus ſelectis quibusdam perſonis.

S[illegible]pus ſeu fi[illegible] mandati [illegible] (quemadmodum ex eventis exſecutionis perſp[illegible] & 11.) ut per conſpectum Dei in monte confirmarentur illi in fide fœderis recens pacti, & poſtea [illegible] confirmarent: ne haberent cauſam dubitan[illegible], an M[illegible] mine Dei, ſive ex mandato Dei, fœdus illud cum ipſi[illegible] pepigiſſ[illegible]

II. *Exſecutio mandati prioris.*

Hæc exſecutio uno verbo eſt pactio fœderis inter Deum & populum per Moſen. Hæc pactio fœderis conſtat partim verbis, partim ceremoniis: idque utriuſque partis fœdus contrahentis, vi[illegible], tum Moſis tanquam legati Dei, tum populi.

[illegible] *autem a*[illegible] *tiones iſtæ federales in univerſum decem.*

1 M[illegible] leges a Domino acceptas, & hactenus per tria capita [illegible] populo proponit, & ab eo obedientiam erga illas ſtipulatur, [illegible]

2 P[illegible] obedientiam illam promittit, ibid.

3 Moſes [illegible] tai inſtrumen[illegible] ſervitura ſolenni pactioni: videl. tum [illegible] m[illegible]um, [illegible] altare ad repræſentandum Deum, tum duodecim ſtatuas ad repræſentandum populum, verſ. 4.

4 Idem mittit primogenitos Iſraëlitarum ad ſacrificandum, verſ. 5.

5 Illi ſacrifican[illegible]

[illegible] Moſes dimidium ſanguinis ſacrificiorum oblatorum ponit in [illegible] teres, [illegible]

[illegible] um dimidium ſpargit ſuper altare, ad obſignandum [illegible] miſſionem gratiæ Dei erga populum, ibid.

8 [illegible] rum [illegible] deris, atque ita obedientiam erga leges in illis [illegible] o iterum ſtipulatur, v. 7.

9 P[illegible] dientiam iterum promittit, ibid.

[illegible] M[illegible] um ſanguinem ſpargit ſuper populum, ad[illegible] ſignificationis, quod ſcil. eo ritu fœdus obſignetur, [illegible]

[illegible]I. *Exſecutio mandati alterius.*

Exſecutio mandati propoſiti verſ. 1. & 2. illuſtratur ex eventis tribus. E[illegible]nt

Qu[illegible]d comites illi Moſis, una cum ipſo, viderint Deum: ut nimirum per illum conſpectum confirmarentur in fide fœderis modò icti. Hic eventus illuſtratur deſcriptione, adjuncta formæ ſeu ſpeciei in qua Deus illis conſpectus fuit, v. 10.

2 Quòd ex illo conſpectu nihil eis accidit mali, v. 11.

3 Quòd comederunt & biberunt, ibid. Id quod intelligendum videtur de convivio ſacro, quale poſt oblata ſacrificia eucharistica celebrari ſolebat. Cujus rei exemplum habuimus ſupra cap. 18. v. 12. in ſocero Moſis. Quanquam noſtri interpretes hæc verba per epexegeſin præcedentibus adjecta judicant: ut nihil aliud iis ſignificetur, quam ſalvos atque incolumes manſiſſe.

IV. *Novum mandatum.*

Membra narrationis hujus principalia duo ſunt.

1 Mandatum amplificatum ratione a fine, v. 12.

2 Exſecutio mandati, amplificata tribus modis.

1 Ab adjuncto comite exſecutionis mandatum, v. 13.

2 Ab ejuſdem facto, vi[illegible] ſermone ad Seniores qui conſtat mandato duplici. prius ibi, *Sedentes.* poſterius ibi, *Ecce autem*, v. 14.

3 Ab eventis quinque. Ea ſunt:

1 Montem operuit nubes ignea, v. 15. 16. & 1[illegible].

2 Moſes coactus fuit exſpectare per ſex dies donec a Domino vocaretur in nubem, v. 16.

3 Vocatus fuit in nubem a Domino die ſeptimo, ibid.

4 Ingreſſus eſt in illam, v. ult.

5 Manſit ibi totos quadraginta dies, ibid.

Porrò quid ibi egerit, patet ex capitibus ſequentibus, nempe accepit mandata a Domino de exſtructione tabernaculi.

SCHOLIA IN CAP. XXIV.

EDixit autem Moſchi] *In Hebræo ordo verborum hic eſt.* Ad ✝. 1. Moſen autem dixit. *Quæ verborum collocatio majorem emphaſin habet. Quaſi dicat, Quæ hactenus recitata ſunt, ad totum populum pertinent: id autem quod ſequitur, ad Moſen in ſpecie.* Aſcende] *Subaudi, poſtquam ſuperiora jura populo propoſueris, & audito ejus conſenſu fœdus cum eo meo nomine pepigeris: quæ narrantur infra à v. 3. ad 9. nam idem mandatum repetitur infr. v. 12.* P[illegible] Verſus Jehovam] *Id eſt, verſus nubem in ſummitate montis, ſymbolum præſentiæ Jehovæ. Metonymia ſubjecti. Vide infr. à v. 15. & deinceps.* Et incurvantes vos honorem exhibete] *In Hebræo ſimpliciter,* Et incurvate vos. *ſcilicet verſus Jehovam.*

2 Populus quoque] *Certe,* populus autem.

3 Omnia verba Jehovæ] *Id eſt, decem præcepta. quæ recitata ſunt cap. 20.* Omnia illa jura] *Id eſt, leges politicas & ceremoniales, quæ recitata ſunt cap. 21. v. 22. & 23.* Faciemus] *Ut ſuprà 19. verſ. 8. & infra verſ. 7. Nondum enim noverant τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου. F.*

4 Altare] *Symbolum Jehovæ, tanquam unius partis contrahentium fœdus.* Pro duodecim tribubus] *Id eſt, ut eſſent ſymbolum duodecim tribuum, tanquam alterius partis contrahentium fœdus.*

5 Pueros] *Id eſt, adminiſtros, primogenitos Iſraëlitarum qui*

ante ſacerdotium inſtitutum fuerunt ſacrorum adminiſtri, & ad Deum peccemnerunt ſup.19 2. Vide ſupra in 19.22.F.

6 Sanguinis alios ... n] *Heb.* בַּאַגָּנֹת *baddam, id eſt,* τὸ αἷμα τὸ, **des bluts.** *Articulus eſt* ἀναφορικός. In crateribus] *Sic & LXX.* εἰς κρατῆρας. *Genevenſes, baſſins. id eſt, pelves,* **becken.** *Poſuit autem hic ex* [illegible] *dimidium ſanguinis in crateribus ſeu pelvibus, ut poſtea illum inſpergeret ſuper populum, v.8.* Super altare] *Quod Deum repræſentabat fedus cum populo ineuntem F.*

7 Librum illum federis] *In quo continebantur promiſſiones Dei, & ſtipulationes ſive leges per quas populus officii ſui erga Deum ex fodere monebatur. F.* Audiente populo] *Heb.* in auribus populi.

8 Reliquum ſanguinem] *Heb* אֶת הַדָּם *eth haddam. Id eſt,* τὸ αἷμα, **das bluts** *ſanguinem illum. Scilicet quem poſuerat in crateribus, ſuprà v.6. Articulus eſt* ἀναφορικός. Super ipſum populum] *Id eſt, ſuper duodecim illas ſtatuas repræſentantes duodecim tribus Iſraelis, de quibus ſupra v.4. F. Metonymia ſubjecti.* Ecce ſanguis illius federis] *Id eſt, hic ſanguis quo vos aſpergo, eſt ſanguis illius federis &c. hoc eſt, eſt ſanguis quo ſancitur illud fedus. Hic eſt ſermo proprius, & prædicatur genus de ſpecie: at in verbis Chriſti,* τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. Hoc eſt ſanguis meus, *ſermo improprius eſt, quo prædicatur ſubjectum de adjuncto, nempe res ſignata de ſigno, ſanguis Chriſti de vino ſacro.* Percuſſit] *Heb.* ſecidit, vel, ſecuit. *Vide ſcholia in Geneſ.15.v.10.* Hæc] *Quæ ſcripta ſunt in hoc libro, v.7.*

9 Aſcendit] *Ex Dei mandato ſuprà v.1.*

10 Deum Jiſraelis] *Id eſt, ſymbolum aliquod præſentiæ Dei. puta ſpeciem viri, ut colligitur ex verbis ſeqq.* Opus pavimentatum ſapphiri] *Heb.* opus [illegible] lapidis [illegible] *hoc eſt, opus conſtans è latere ſapphirino. Et ſi* [illegible] *Nomine lateris autem intelligitur hic exæquata latitudine tabula quæ erat baſis ſolii in quo inſidebat Deus. Metaphora.* Nitore] *Heb.* ſecundum puritatem. *LXX.* τῇ καθαριότητι. *Vetus ſenſum bene expreſſit his verbis,* Quum ſerenum eſt.

*A nomine lateris.

11 Tamen] *Heb* Et. *ſed ſenſus bene eſt expreſſus.* Selectos] *Quos Deus ſeorſim adducı juſſerat, ſup v 1.F.* Non extendit manum ſuam] *Non afficit eos ullo malo: quia non temere, ſed Dei juſſu acceſſerant. F. Metonymia effecti deſtinati ſynecdochica & metaphorica.* Deum ipſum] τὸν Θεόν. *Vide v.10.* Comederunt & biberunt] *Vivi & incolumes manſerunt, Synecdoche qualis Geneſ.26. vers. 13. F.*

12 Id eſt] *Heb.* Et. Præcepta] *Heb.* præceptum.

13 Ad montem Dei] *In quo Deus ſeſe manifeſtabat. Genitivus adjuncti.*

14 Senioribus autem illis] *Sed. ſeptuaginta illis, de quibus v.1.* Sedentes nos expectate hic] *Heb.* Sedete nobis hic. Revertamur [illegible] *ego & Jeſua, ex collatione verſus præcedentis.* Qui habebit aliquid dicendum] *Heb.* [illegible] qui dominus verborum *erit.*

16 Inclamavit Moſchen] *Jubens ut ingrederetur nubem, v.18. Synecdoche generis.*

17 Species] *Heb.* aſpectus. In ſummitate] *Heb.* in capite. *Metaphora.* Ante oculos filiorum Jiſraelis] *Qui in caſtris manſerant non enim videbant illam ſpeciem quam viſam fuiſſe legimus ab iis qui cum Moſe aſcenderant, ſuprà v. 10.F.*

18 Eratque] *Cibum non comedens, nec aquam bibens, Deut.9. verſ.9.F.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIV.

Ex verſ.1. & 2. Etſi Deus ſeſe omnibus electis ſuis patefacit, quantum ſingulis ad æternam ipſorum ſalutem ſufficit: paſtoribus tamen nonnullis ſeſe plus ac penitiùs patefacit, quàm aliis. Cujus rei exemplum & imago hîc proponitur in diſtincta admiſſione primum Moſis, deinde Aharonis una cum duobus filiis & [illegible] ſenioribus, poſtremò populi. Quare officii noſtri eſt, ut unuſquiſque noſtrum contentus ſit ea menſura [illegible] donis quâ ipſum Deus [illegible] neque [illegible] nec inſultet [illegible] nonbus, nec inferiores contemnat. Vide Rom.12 [illegible] & 6. item 1.Cor 12.15.16.&c. — *Patefactio Dei. Gubernatores Dei.*

2 Ex [illegible] 3.4. [illegible] 6.7.& [illegible]. De federe legali quod Deus cum populo Iſraelitico per Moſen pepigit, [illegible] ad ejus obſervationem primam ex c.19. Quod autem fedus illud antiquum fuit aſperſione ſanguinis pecudum [illegible] cium mactatarum, eo fuit ſignificatum, fedus illud novum nempe Evangelicum confirmatum in effuſione ſanguinis Chriſti in cruce, ejuſdemq; ad cor electorum aſperſione per fidem, Heb. [illegible] 18. & deinceps. 1.Pet.1.2. Actor 15.9. Item ſicut Moſes mediator fuit federis veteris, ita Chriſtus mediator eſt novi. Vide Gal 4 19. Heb.9.15. — *Fedus Dei legale.*

3 Ex v.10. Quòd Deus Moſi ac ſociis [illegible] dendum ſeſe præbuit ſub pedibus habens ſcabellum coloris ſapphirini & cœleſtis, eo ſignificavit, ſe ſummè gloriosum eſſe: quippe cui res in toto mundo pulcherrima, videl cœlum ſerenum atq; aureum, ſubjecta ſit. Huc pertinet quòd nominatur Deus gloriæ, id eſt, glorioſus. Act.7.2. Similem Dei patefactionem vide Ezech 1.26.2 [illegible] & 28. — *Majeſtas Dei.*

4 Ex v.11. Qui temere & citra vocationem divinam ſcrutari conantur arcana Dei, ii iram Dei promerentur — *Arcana Dei.*

5 Ex eod. v. Tanta eſt infirmitas naturæ humanæ, ut abſque confirmatione divina ſuſtinere non poſſit conſpectum [illegible] Dei. Vide exemplum in parente Samſon, Jud.13.22 in Ezechiele, Ezech.1.28: in Daniele, Dan.8. [illegible]. — *Infirmitas humana.*

6 Ex v.12. Quòd Deus legem ſcripſit in tabulis lapideis, eo ſignificavit, corda noſtra [illegible] natura lapidea eſſe, id eſt, dura, immorigera & inobſequentia. Vide Ezech.36. 26. — *Cor hominis* [illegible]

7 Ex v.14. [illegible] uum princeps à populo ſuo ad tempus abeſſe cogitur, debet interea [illegible] ſuas alios, qui ad illud idonei ſint, demandare, ne [illegible] ſubditis deſit neceſſaria gubernatio & defenſio. — *Gubernatorum officium.*

8 Ex v.15. & ſeqq. Doctrina Moſis authentica eſt, quia illuſtribus ſignis à Deo eſt confirmata. — [illegible] *Moſis.*

9 Ex v 18. collato cum capitib. ſequentib. uſque ad 32. Sicut Moſes in monte per dies quadraginta à Deo inſtitutus fuit de forma tabernaculi & rerum ad illud pertinentium: ita Chriſtus in deſerto per dies quadraginta à Deo inſtitutus fuit de rebus per tabernaculum & res ad illud pertinentes ſignificatis, videlicet de officio ſuo triplici, prophetico, ſacerdotali & regio, deque effectis [illegible] ſeu [illegible] ibus quos inde Eccleſia percipit. — *Chriſtus.*

CAPUT XXV.

T. & J.

I. TUm alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,

2 *Edic filiis Jiſraelis ut accipientes offerant mihi oblationem ab omni viro cujus animus moverit eum, accipite oblationem mihi.*

3 *Hæc autem eſt oblatio illa, quam accipietis ab eis: aurum, & argentum, & æs,*

4 *Et hyacinthinum, & purpuream, & coccinum dibaphum, & linum xylinum, & lana caprarum,*

5 *Pelles etiam arietum rubefacta, & pelles melium, & ligna cedrorum lectiſſimarum,*

6 *Oleum ad luminare, odoramenta ad oleum unctionis, & ad ſuffitum aromata.*

7 *Lapides ſardonyches & lapides* [illegible] *amiculo. & pro pectorali ſacro*

8 *Ut faciant mihi ſacrarium* [illegible] *inter eos.*

9 *Omnino prout oſtendo tibi* [illegible] *uram ipſius tabernaculi, & ſtructuram omnium inſtrumentorum* [illegible] *ſic ergo curate fieri.*

II. 10 *Primùm facturi ſunt arcam è lignis cedrorum lectiſſimarum, longitudine ſuâ* [illegible] *cubitorum cum dimidio, & ſeſquicubiti latitudine ſuâ, ſimulacque ſeſquicubiti altitudine ſuâ.*

11 *Et obduces eam auro puro, intrinſecus & extrinſecus obduces eam: facieſq; ſuper eam limbum aureum circumquaq;.*

12 *Et fundens ei quatuor annulos aureos, indes eos quatuor compagibus ejus, ut duo annuli ſint in latere ejus uno, & duo annuli in latere ejus altero.*

13 *Facies quoq; vectes è lignis cedrorum lectiſſimarum, & obduces eos auro:*

14 *Et induces vectes illos in annulos ad latera illius arcæ, ad ferendum eis arcam illam*

15 *In annulis iſtius arcæ ſunto vectes illi, ne amoventor inde.*

16 *Dein-*

P.

TUm alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo, I.

2 E[illegible] filiis Iſraelis, ut dent mihi oblationem: ab omni viro *a* cujus cor ſponte movent eum, accipite oblationem meam. — *a Inf.35.5.*

3 Hæc autem *eſt* oblatio illa, quam accipietis ab eis: aurum, & argentum, & æs.

4 Et hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, & linum xylinum, & lana caprarum,

5 Pelles etiam arietum rubefactæ, & pelles melium, & ligna cedrorum lectiſſimarum,

6 Oleum ad luminaria, odoramenta ad oleum unctionis, & ad ſuffitum aromata.

7 Lapides ſardonyches & lapides inſitivi pro amiculo, & pro pectorali:

8 Ut faciant mihi ſanctuarium, & habitem inter eos.

9 Omnino prout oſtendo [illegible] ſtructuram tabernaculi & ſtructuram omnium inſtrumentorum ejus. Sic autem [illegible] te illa.

10 Primùm faciunto arcam è lignis *b* cedrorum lectiſſimarum; longitudine ſua duum cubitorum cum dimidio & ſeſquicubiti latitudine ſuâ, ſimulque ſeſquicubiti altitudine ſuâ. — II. *b Inf.37.1.*

11 Et obducito eam auro puro, intrinſecus & extrinſecus obducito eam: facitoq; ſuper eam limbum aureum circumquaqi.

12 Et fundens ei quatuor annulos a[illegible] quatuor impagibus ejus, ut duo annuli ſint in latere ejus uno, & duo annuli in latere ejus altero.

13 Facito quoque vectes è lignis cedrorum lectiſſimarum, & obducito eos auro:

14 Et inducito vectes illos in annulos ad latera arcæ, ad portandum eis arcam.

15 In annulis arcæ manento vectes illi, ne amoventor inde.

16 Dein-

16 *Deinde collocabis in ea arca, teſtimonium ipſum quod daturus ſum tibi.*

17 *Facitoq; operculum propitiatorium ex auro puro, duorum cubitorum cum dimidio longitudine ſuâ, & ſeſquicubiti latitudine ſuâ.*

18 *Et facies duos Cerubinos aureos; continente opere facito eos, è duabus extremitatibus operculi ipſius propitiatorii.*

19 *Fac autem Cerubinum unum ex extremitate* una *hinc, & Cerubinum alterum ex* altera *extremitate inde: ex operculo propitiatorio facitote Cerubinos in duabus extremitatibus ejus.*

20 *Suntq; Cerubini illi paſſis alis ſuis ſurſum verſus, obtegentes alis ſuis operculum illud propitiatorium, & faciebus ſuis obverſis unus ad alterum: verſus ipſum operculum propitiatorium ſunto facies Cerubinorum.*

21 *Imponas autem operculum hoc propitiatorium arcæ ipſi ſuperne, poſtquam in arca poſueris teſtimonium illud quod daturus ſum tibi.*

22 *Ubi conveniam tecum; & loquar tecum è ſuperiore parte operculi propitiatorii, e medio duorum Cerubinorum qui erunt ſuper arcam illam teſtimonii: quæcunq; præcepero tibi* referenda *filiis Iſraelis.*

III. 23 *Item facito menſam è lignis cedrorum lectiſſimarum duûm cubitorum longitudine ſua, & unius cubiti latitudine ſuâ, & ſeſquicubiti altitudine ſuâ.*

24 *Et obduces eam auro puro, facieſq; ei limbum aureum circumquaque.*

25 *Facies quoq; ei tæniam palmarem circumquaque, & facies limbum aureum ad tæniam ejus circumquaque.*

26 *Tum facies ei quatuor annulos aureos; quos indes quatuor ejus angulis, qui erunt in quatuor pedibus ejus.*

27 *E regione illius tæniæ ſunto ipſi annuli, ut ſint ſedes vectibus ad portandum menſam.*

28 *Facies autem vectes iſtos è lignis cedrorum lectiſſimarum, quos obduces auro, ut portetur eis hæc menſa.*

29 *Præterea facies ſcutulas ejus, & acerras ejus, & ſcutellas ejus & ſcopulas ejus, quibus tegetur, ex auro,* inquam, *puro facies illa.*

30 *Et impones huic menſæ panem faciei, ante faciem meam jugiter.*

IV. 31 *Item facies lychnuchum* ex *auro puro: opere continente fiat lychnuchus ille, ſcapus ejus, & rami ejus, lances ejus, mala oblonga ejus, & calyculi ejus ex eo ſunto:*

32 *Sex autem rami egredientes* ſunto *è lateribus ejus, tres rami lychnuchi è latere ejus uno, & tres rami lychnuchi è latere ejus altero.*

33 *Tres lances, ſpeciem amygdalæ referentia in uno ramo* ſunto *malum oblongum & calyculus: & tres lances, ſpeciem amygdalæ referentia in uno ramo malum oblongum & calyculus: ſic* eſto *ſex illis ramis prodituris è lychnucho ipſo.*

34 *In ipſo verò lychnucho quatuor* ſunto *lances, amygdalæ ſpeciem referentes malis oblongis ejus, & calyculis ejus.*

35 *Malum autem oblongum ſub duobus ramis ex eo* prodeuntibus, *& malum oblongum ſub duobus ramis ex eo* prodeuntibus, *& malum oblongum ſub duobus ramis ex eo* prodeuntibus, nimirum *ſub ſex illis ramis prodituris ex lychnucho ipſo.*

36 *Mala oblonga ramorum, & rami eorum ex eo ſunto: totus* eſto *continentis operis ejuſdem, ex auro puro.*

37 *Facies item lucernas ejus ſeptem, ut accendat* ſacerdos *lucernas ejus, ad lucem præbendum ab omni parte ejus:*

38 *Et forcipes ejus, & trullas ejus* ex *auro puro.*

39 *Talento auri puri faciat illum, cum omnibus inſtrumentis iſtis.*

40 *Vide igitur, & fac ex ſtructura iſtorum, quæ tibi exhibita eſt videnda in monte.*

16 Deinde collocato in arca teſtimonium quod daturus ſum tibi.

17 Facitoque *c* operculum *ex* auro puro, duorum cubitorum cum dimidio longitudine ſua, & ſeſquicubiti latitudine ſua. *c* Inf.37.6.

18 Et facito duos Cherubos aureos; continente opere facito eos, *ita ut oriantur* è duabus extremitatibus operculi.

19 Fac autem Cherubum unum ex extremitate hinc, & Cherubum alterum ex extremitate inde: ex operculo propitiatorio facitote Cherubos, ita ut oriantur è duabus extremitatibus ejus.

20 Porrò Cherubi illi expandere debent alas supernè, obtegentes alis ſuis operculum; & facies eorum ſint obverſæ, unius ad alterum: operculum verſus diriguntor facies Cheruborum.

21 Imponito autem operculum hoc arcæ ſupernè, poſtquam in arca poſueris teſtimonium illud quod daturus ſum tibi.

22 Ibi conveniam tecum; & *d* loquar tecum è ſuperiore parte operculi, e medio duorum Cheruborum qui *erunt* ſuper arca teſtimonii: quæcunque præcepero tibi referenda filiis Iſraelis. *d* Num.7. v.89.

23 Item facito *e* menſam è lignis cedrorum lectiſſimarum: duum cubitorum longitudine ſua, & unius cubiti latitudine ſua, & ſeſquicubiti altitudine ſua. III. *e* Inf.37.10.

24 Et obducito eam auro puro, facitoque ei limbum aureum circumquaque.

25 Facito quoque ei tæniam palmarem circumquaque, & facito limbum aureum ad tæniam ejus circumquaque.

26 Tum facito ei quatuor annulos aureos: quos indes quatuor ejus angulis, qui *erunt* in quatuor pedibus ejus.

27 E regione illius tæniæ ſunto annuli, ut ſint ſedes vectibus ad portandum menſam.

28 Facito autem vectes iſtos è lignis cedrorum lectiſſimarum, eoſque obducito auro, ut portetur eis hæc menſa.

29 Præterea facito ſcutulas ejus, & acerras ejus, & ſcutellas ejus, & ſcopulas ejus, quibus *vaſis menſa* tegatur; ex auro puro facito illa.

30 Et imponito huic menſæ panem faciei, ante faciem meam, jugiter.

31 Item facito *f* lychnuchum *ex* auro puro: opere continente fiat lychnuchus ille; ſcapus ejus, & rami ejus, lances ejus, mala oblonga ejus, & calyculi ejus ex eo ſunto. IV. *f* Inf.37.17.

32 Sex autem rami egrediantur è lateribus ejus, tres rami lychnuchi è latere ejus uno, & tres rami lychnuchi è latere ejus altero.

33 Tres lances, ſpeciem amygdalæ referentes in uno ramo *ſunto*; *item* malum oblongum & calyculus; & *rurſum* tres lances, ſpeciem amygdalæ referentes in uno ramo; *item* malum oblongum & calyculus: ſic *eſto* ſex illis ramis prodituris è lychnucho.

34 In ipſo verò lychnucho quatuor *ſunto* lances, amygdalæ ſpeciem referentes: *item* mala oblonga ejus, & calyculi ejus.

35 Item malum oblongum *eſto* ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*, & *rurſus* malum oblongum *eſto* ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*, & *iterum* malum oblongum *eſto* ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*; *Sic eſto* in ſex illis ramis prodituris ex lychnucho.

36 Mala oblonga eorum, & rami ejus ex eo ſunto: totus *eſto* continentis operis ejuſdem, *ex* auro puro.

37 Facito item lucernas ejus ſeptem, ut accendat *ſacerdos* lucernas ejus, ad lucem præbendum ab omni parte ejus:

38 Et forcipes ejus, & trullas ejus, *ex* auro puro.

39 Ex talento auri puri facito illum, cum omnibus inſtrumentis iſtis.

40 Vide igitur, & fac *iſta*: *g* ſecundum ſtructuram ipſorum, quæ tibi exhibita eſt videnda in hoc monte. *g* Act.7.44. Heb.8.5.

ANALYSIS CAP. XXV.

Deinceps [illegible] capita, tribus exceptis, agitur de ſacro tabernaculo, & rebus atque perſonis ad illud pertinentibus. Cujus narrationis membra principalia ſunt quinque.

1 Mandata varia numero novem, videl.
- 1 De materia contribuenda, hoc cap.
- 2 De inſtrumentis ſacris conficiendis, ibid.
- 3 De conficiendis ſingulis tabernaculi partibus, c.26.
- 4 De conficiendis rebus tabernaculo adhærentibus, cap.27.
- 5 De conficiendis veſtibus ſacerdotum, cap.28.
- 6 De conſecrandis ſacerdotibus & altari, cap.29.
- 7 De conficiendis aliis inſtrumentis ſacris, v.30.
- 8 De adhibendis certis architectis, v.31.
- 9 De tempore operandi, eod.cap.

2 Relatio mandatorum illorum ad populum, cap.35.
3 Executio eorundem, a cap.36. uſque ad 40.
4 Mandatum de tabernaculo erigendo, cap.40.
5 Erectio tabernaculi, ibidem.

Cæterum capitibus 32. 33. & 34. inſeritur narratio de idololatria ab Iſraëlitis commiſſâ per abſentiam Moſis, & inde conſecuta pœnâ ac reconciliatione.

Hujus verò capitis partes ſunt quatuor.

1 Mandatum de materiis ad tabernaculi confectionem contribuendis, uſque ad v.10.
2 De ratione conficiendi arcam, a v.10. uſque ad 23.
3 De ratione conficiendi menſam, à v.23. uſque ad 31.
4 De ratione conficiendi lychnuchum ſeu candelabrum, à v.31. & deinceps.

I. *Materia ad tabernaculum.*

Materia illa pleraq; ſunt arida, una liquida.

Aridarum aliæ ſunt ſolidæ & graves: ut aurum, argentum, æs, ligna Sittim, & lapides pretioſi ſeu gemmæ. Aliæ raræ & leves: ut varii generis atque coloris lana, nempe hyacinthina, purpurea, coccinea, linum xylinum, item pili caprarum. Aliæ generis intermedii, videl. nec prorſus ſolidæ & graves, nec prorſus raræ & leves: nempe pelles arietum, & pelles melium: item odoramenta & aromata. Et hæ materiæ omnes aridæ. Liquida materia quæ hîc imperatur, eſt oleum.

Cæterùm poſt materiam ſignificatur in genere & forma, nempe per collationem cum exemplari ſeu archetypo, v. 9.

II. Arca.

Arcæ deſcriptio conſtat membris novem. Ea ſunt

1 Materia, v. 10.
2 Forma ſeu figura, ibid.
3 Adjuncta incruſtatio ſeu tectorium, v. 11.
4 Adjuncta corona ſeu limbus, ibid.
5 Adjuncti annuli, v. 12.
6 Adjuncti vectes, v. 13. 14. & 15.
7 Finis ſeu uſus, ſive adjunctum contentum, v. 16.
8 Adjunctum operculum. Quod ipſum deſcribitur quatuor membris, videlicet
   1 A materia, v. 17.
   2 A forma ſeu figura, ibid.
   3 Ab adjunctis Cherubis, v. 18. 19. & 20.
   4 Ab adjuncta applicatione ad arcam, v. 21. 9. Ab uſu ſi[illegible] ois ſeu uſus arcæ, v. 22.

III. Menſa.

Menſæ deſcriptio conſtat & ipſa membris novem. Ea ſunt

1 Materia, v. 23.
2 Forma ſive figura, ibid.
3 Adjuncta incruſtatio ſive tectorium, v. 24.
4 Adjunctus limbus, v. 25.
5 Adjuncta tænia, ibid.
6 Adjuncti annuli, v. 26. & 27.
7 Adjuncti vectes, v. 28.
8 Adjuncta vaſa quibus fuit ſternenda ſeu contegenda, v. 29.
9 Finis ſeu uſus, ſeu adjunctum contentum principale, v. 30.

IV. Lychnuchus ſeu candelabrum.

Candelabri deſcriptio conſtat membris quatuor. Ea ſunt

1 Materia, v. 31.
2 Forma, ibid. & deinceps uſque ad v. 37.
3 Adjuncta vaſa: eaque tum { principalia, v. 37. | acceſſoria, v. 38.
4 Adjunctum pondus, v. 39.
Verſu ult. forma illuſtratur per collationem.

SCHOLIA IN CAP. XXV.

v. 2. UT accipientes offerant mihi] *Hebr.* ut accipiant mihi. *Ellipſis verbi conjugati, quam peregrina conſtructio indicat. Sic infra 27. 20. & ſuprà 18. 12. & Gen 12. 12. & 43. 33. & 34. F. Quibus addo Pſal. 68. 19.* Oblationem] *Heb* elevationem. Animus] *Hebr.* cor. Accipite] *Tu, & quos nominavi tibi ſuprà 24. 1. F.* Oblationem mihi] *Heb.* oblationem meam, *id eſt, mihi offerendam.*

4 Et hyacinthina &c.] *Hebr.* Et hyacinthus, & purpura, & vermis dibaphus. *Metonymia materiæ.* Linum xylinum] *Vulgo byſſum. Sed alia eſt byſſi apud Hebræos appellatio. quamobrem nos ita vertimus, adducti verbis Herodoti lib. 1. & Plinii lib. 18. natur. hiſt. cap. 1. F. Hebr* שׁשׁ. Lana caprarum] *Verto,* lana caprina. *Sicut ipſi verterunt infrà 26. 7. Heb.* capræ. *Metonymia ſubjecti. Nulla hic eſt ellipſis.*

5 Cedrorum lectiſſimarum] *Genus cedri, fortaſſis proprium illius regionis. nam nuſquam alibi quàm in hac hiſtoria, & Deut. 10. v. 3. legitur. [illegible] vertit Epiphanius [illegible]. Semel ſingulare nomen legitur Jeſa. 41. 19. F. Heb.* שִׁטִּים.

6 Luminare] *Lychnuchi, de quo infrà v. 31. & 27. 20. F.* Oleum unctionis] *De quo infrà 30. 23. F.* Suffitum] *De quo infrà 30. 34.*

7 Sardonyches] *Vide Gen. 2. v. 12. F.* Lapides inſit[illegible]] *Gemmæ inſitivæ, de quib. infrà 28. 17. F.* [illegible]ro amiculo] *De quo infrà 28. 6.* Pectorali] *De quo infrà 28. 07.*

8 Sacrarium] *Tabernaculum Deo ſacrum F.*

9 Sic ergo] *Hebr. Et ſic.* Curate fieri] *Heb.* Facietis. *Scil. artifices quibus hoc mandaturus ſum. Synecdoche integri & futurum pro imperativo.*

10 Primùm factum ſunt] *Malim,* Igitur faciunto. *Hebr.* Et facient.

11 Obducens] *Malim,* obducito. *Id eſt, obduci curato. Sic deinceps.* Limbum aureum] *Ab exteriore parte, quo tegatur commiſſura operculi propitiatorii cum arca, ut apparet ex comparatione Verſus 17. F.*

15 Sunto] *Id eſt, manento. F* Amoventor] *Heb.* recedunto.

16 Teſtimonium ipſum] *Pronomen* ipſum *hic habet vim articuli.* Das zeugnus. *[illegible], ſive [illegible]. id eſt, tabulas lapideas quibus inſcri[pt]a ſunt decem præcepta: quæ teſtificantur quomodo velim à populo meo coli. Synecdoche generis, & metonymia adjuncti.*

17 Operculum propitiatorium] *Verbum primitivum duo ſignificat, expiare & illinere ſive linimento tegere: quare nos duas ſignificationes unà conjunximus F. Idem fecerunt LXX. reddentes [illegible]. Hebr.* כַּפֹּרֶת. *Sed quum à natura ſermonis alienum ſit, ut una eademque vox in uno eodemque enunciato duo ſignificet, malo ſimpliciter vertere* operculum, *quam ſignificationem periſ[illegible] ſinlac[illegible].*

18 C[illegible] *Malim,* Cherubinos, *vel potiùs* Cherubos *quia ſingulare* Cherub, *Latina terminatione* Cherubus. *hic nominantur imagines humanæ alatæ, per quas angeli repræſentabantur. Hebr.* כְּרֻבִים. E duabus extremitatibus operculi] *Id eſt, ita ut Cherubi illi ex operculi extremitatibus oriantur & quaſi naſcantur, ſicut ramus in hortis ex ipſo oritur atque naſcitur non autem operculi alio quovis modo affigantur. Sic declaratur vox* מִקְשָׁה: *quæ oritur à radice* קָשָׁה, *durum eſſe. quia tale opus durum (id eſt, difficilem) laborem in operando requirit Germanicè nominatur* Getribene arbeit/ was von eim gantzen ſtück gemacht iſt/ und nicht aneinander geſetzt. *Sic v. ſeq.*

20 Surſum verſus] *Verto* ſupernè, von oben her: *ita ut tegant operculum. ſicut verba ſequentia declarant.* Unius ad alterum] *Hebr.* vi[ri] ad fratrem ſuum.

21 Supernè] *Non ſuprà elatum (ait Fr. Junius) ſed indutum in os arcæ. Sic ille. Sed quum longitudo & latitudo operculi fuerit æqualis longitudini & latitudini arcæ, ut patet ex verſib. 10. & [illegible] ſuprà: non potuit operculum indui in os arcæ, ſed fuit neceſſario impoſitum ſupra arcæ oras.* Poſtquam in arca polueris] *Non enim licebat poſtea eam aperire: ideoque antequam operculum fieri juberet, teſtimonium in arca poni juſſit, ſup. v. 16. F.*

22 Loquar tecum] *Promiſſionis hujus complementum vide Num. 7. 89.*

29 Scutulas] *Formandis panibus, ut eſſent magnitudine formàque ſimiles, totidem numero quot panes: Vide Levit. 24. 5. F. Sed quid cum illis mihi videantur, ſcutulas iſtas formandis panibus fuiſſe adhibitas, moveor hac ratione, quòd panes in iſtis ſcutulis collocare fuerunt (ut oſtendetur paulò poſt) & in iiſdem relicti per totam hebdomadem, donec reponerentur panes recentes. Lev. 24. v. 8. Non potuerunt igitur adhiberi ad formandum panes illos recentes, in locum veterum reponendos. Uſum igitur hunc unicum fuiſſe puto ſcutularum illarum, ut in eis reponerentur panes.* Acetab[ula] *[illegible] conceptacula: ut cum thure panibus ſingulis imponeretur, Lev. 24. v. 7. F.* Scutellas] *Scutularum tegmina, quibus circumcludebantur panes: ut ſervarentur puri: unde Num. 4. 7. vocantur ſcutellæ tegminis. F. Hinc jam apparet, quis fuerit uſus ſcutularum, nempe ut panes in eis collocarentur.* Scopulas] *Repurgandæ menſæ inſtrumenta. F.* Quibus] *Hebr.* בָּהֵן, *quæ vox eſt generis fœminini & [refer]tur ad nomina utenſilium quæ præcedunt, quæ omnia [illegible] fœminini.* Tegetur] *Id eſt, inſternetur menſa. F Heb.* יֻסַּךְ *[illegible] vox hic eſt futurum hophal à radice* סָכַךְ, *texit. Interpretes L[X]X. reddiderunt hanc vocem verbo [illegible], id eſt, libare: & illos ſequuntus interpretes veteres Latinus vertit* Libamina offerre: *itemque hunc ſequutus Lutherus reddidit* Auß vnd ein ſchencken. *Secundum iſtas verſiones vox* יֻסַּךְ *deduceretur à radice* נָסַךְ, *id eſt, fudit. Sed hæc ſignificatio eſt ab hoc loco aliena, ubi de ſolis utenſilibus ad menſam pertinentibus ſermo habetur.*

30 Panem faciei] *Id eſt, qui ante faciem meam ſit propoſitus, ut declarant ſequentia. Evangeliſtæ nominarunt* τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως, *panes propoſitionis, eò quòd proponerentur ante faciem Dei. LXX. reddiderunt* ἄρτους ἐνωπίους, *id eſt, panes in conſpectu ponendos.* Jugiter] *Videlicet quovis ſabbatho recentes, Lev. 24. 8.*

31 Ex eo ſunto] *Id eſt, ex eo oriuntor. Ut ſuprà v. 18.*

33 E lychnucho] *Id eſt, è ſcapo lychnuchi Synecdoche integri. Intellige ut v. 31. de opere continente.*

36 Mala oblonga ramorum, & rami eorum] *Heb.* Mala oblonga eo[rum], & [ra]mi eorum. *Ubi omnino videtur eſſe mendum in voce* וּקְנֹתָם, *legendumque* וּקְנֹתָיו. *Id eſt,* Et rami ejus. *Scilicet l[ych]nuchi. nam rami lychnuchi ad ipſos ramos illius referri non [poſſunt].* Ex eo ſunto] *Intellige ut v. 31.*

37 Sac[erd]os] *Supplementi hujus veritas confirmatur ex cap. 27. v. 21. infrà. & Levit. 24. 3.* Ab omni parte ejus] *Heb.* ad tranſitum faciei ejus.

38 Forcipes] *Inſtrumenta ad emungendas lucernas. F.* Trullas] *Ad excipiendum ſordes lucernarum emunctarum.*

39 Talento] *Scil. ſacro. quod duplo majus erat communi. Continebat enim 120. libras. commune tantùm ſexaginta. Libram autem auri ſi æſtimes, ut ferè fit, coronatis aureis 100. erit ſumma lychnuchi & inſtrumentorum ejus, 12000. coronatorum. F.*

40 Quæ tibi exhibita eſt videnda] *Hebr.* quam tu videre factus es: *five,* quam ut videres factum eſt.

OBSERVATIONES EX CAP. XXV.

OBſervatio generalis ſeu communis ex hoc cap. & ſeqq. uſque ad 31: videlicet expoſitio typica, ſeu (ut alii loquuntur) anagogica, ſacri tabernaculi & rerum atque perſonarum ad illud pertinentium. *Tabernaculi ſacri caput [illegible] typus.*

(2) Tabernaculum illud ſacrum fuit typus Eccleſiæ. nam ut illud habitaculum fuit Dei ceremoniale. Exod 25. v. 8 & cap. 29. v. 45: ſic iſta habitaculum Dei ſpirituale eſt. Levit 26. 11. [Ez]ech. 37. v. 27. & 2. Cor. 6. v. 16. Et ut tabernaculum diſtin[ct]um [fuit] in duas partes, Sanctum & Sanctum ſanctorum: ſic Eccleſia diſtributa eſt in duas claſſes: [quar]um una degit in hoc mundo ſive in terra, altera in cælo. [E]pheſ. 1. v. 10. Coloſſ. 1. v. 20. Partium tabernaculi unio ſignificavit unitatem Eccleſiæ quæ eſt veluti unum corpus, Epheſ. 4. v. 4. Tegmina tabernaculi adumbrarunt providentiam & protectionem paternam Dei qua Eccleſiam defendit.

(3) Prior

(3) Prior tabernaculi pars, quæ dicebatur Sanctum, fuit quoque typus corporis Chriſti, Heb.9.v.11: quippe in quo tanquam templo omnis plenitudo deitatis inhabitat corporaliter, Joh.2.v.19 & 21. Coloſſ.1.v.19.& cap.2.v.9. Poſterior verò pars tabernaculi, quæ nominabatur Sanctum-ſanctorum, typus fuit cæli, Heb.9.v.12.& 24. Nam quemadmodum ſummus ſacerdos per Sanctum cum ſanguine victimæ expiatoriæ ingrediebatur in Sanctum-ſanctorum, Levit.16. v.3.& 14.& 15: ita Chriſtus per corpus ſuum & per proprium ſanguinem ingreſſus eſt in cælum, æternam redemtionem nactus, Heb.9.v.11.& 12.

(4) Velum ſuſpenſum ante Sanctum-ſanctorum, fuit ipſum quoque typus corporis Chriſti, Heb.10.v.20: quippe quo deitas ipſius velata fuit: ita ut pro Deo non agnoſceretur, quia in corpore humano conſpiciebatur.

(5) Arca fœderis tum illa videtur typus cordis fidelis. nam ut in arca incluſum erat verbum Dei, videl. tabulæ Legis: ita in corde fideli totum Dei verbum, tum lex tum Evangelium, per notitiam & fidem atque obedientiam incluſum eſt.

(6) Operculum arcæ videtur ſignificaſſe, verbum Dei ſeu doctrinam cæleſtem de ſalute Eccleſiæ, eſſe myſterium: de quo Paulus 1.Tim.3.v.16. Citra controverſiam magnum eſt pietatis myſterium.

(7) Item operculum videtur fuiſſe typus Chriſti. nam ſicut operculum tegebat tabulas Legis: ita Chriſtus tegit peccata noſtra contra legem admiſſa, ne in conſpectum Dei veniant. Huc videtur reſpexiſſe Paulus Rom.3.v.25. ubi ait, Deum propoſuiſſe nobis Chriſtum ἱλαστήριον: quo ipſo nomine operculum illud appellabatur. Item Hebr.4.v.ult. ubi hortatur, ut accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ. Fuit enim iſtud operculum quaſi thronus cui inſidebat Deus.

(8) Duo Cherubi, arcæ inſiſtentes, & faciem vertentes verſus operculum illius, videntur ſignificaſſe, quòd verbum Dei de ſalute Electorum ipſis quoque angelis myſterium ſit, in quod introſpicere cupiant, ut Petrus ait, 1.Pet.1.v.12: id eſt, perfectè ſapientiam Dei, in negotio ſalutis electorum lucentem, cognoſcere.

(9) Seſſio Dei ſuper arcam inter Cherubos, ſignificavit, Deum uti miniſterio angelorum in ſalute Eccleſiæ procuranda, Heb.1.v.ult.

(10) Panes propoſitionis fuerunt & ipſi typus Eccleſiæ. Erant enim panes duodecim, quorum ſinguli repræſentabant ſingulas tribus ex quibus totus Dei populus tum conſtabat. Et videtur per illos fuiſſe ſignificatum, populum fidelium eſſe Deo in deliciis: ſicut homini famelico in deliciis eſt bonus ac ſalubris panis. Item, ſingulos fideles Deo curæ eſſe, inque ejus conſpectu perpetuò verſari.

(11) Candelabrum quoque ſeu lychnuchus, Eccleſiæ typus fuiſſe videtur. Sic enim in Apocalypſi per ſeptem candelabra aurea ſignificabantur ſeptem Eccleſiæ Aſiæ quæ tum erant, Apoc.1.v.13.& 20. Videtur autem eo fuiſſe ſignificatum, Eccleſiam apud Deum in magno eſſe pretio, ſicut aurum eſt apud homines. Erat enim candelabrum illud totum aureum. Item, fideles in tenebris ignorantiæ Dei quæ occupat mundum infidelium, lucere luce cognitionis Dei & bonorum operum, Matth.5.v.16. Philip.2.v.15.

(12) Lucernæ in candelabro ardentes, ſignificarunt verbum Dei, quod eſt lucerna pedi noſtro, Pſal.119.v.105.

(13) Oleum lucibus infuſum ad fovendum ignem lucernarum, ſignificavit gratiam Spiritus ſancti, prædicationi verbi adjunctam.

(14) Altare thymiamatis fuit typus Chriſti: & ſuffitus ſuper illud accendi ſolitus: fuit typus precum quas ad Deum fundunt fideles. nam ut ſuffitus ille de altari ſurſum ferebatur, & gratum Deo odorem ſpargebat: ita preces fidelium in nomine Chriſti conceptæ, ſurſum feruntur in cælum, penetrando nubes, Deoque gratæ ſunt, ac proinde ab eo exaudiuntur, Johan.16.v.23. Porrò quòd die expiationum altare illud illini jubetur ſanguine ſacrificii pro peccato, eo fuit ſignificatum, preces noſtras Deo gratas effici per ſanguinem Chriſti, quo peccata noſtra expiata ſunt.

(15) Aqua labro, fuit typus ſanguinis Chriſti. Nam ſicut ſacerdotes ingreſſuros in tabernaculum & Deo miniſtraturos, priùs aqua illa lavari oportuit: ſic omnes fideles, qui ſunt ſacerdotes ſpirituales, (Apoc.5. v.10.) ſanguine Chriſti lavari priùs oportet (id quod fit per fidem. Act.15.v.9.) quam faciant opera Deo grata, quamque admittantur in cælum.

(16) Altare holocauſti, fuit typus crucis Chriſti. Nam ut in illo altari quotidie oblati fuerunt duo agni, unus mane, alter veſperi: uti & ſemel in anno hircus, in feſto ſcilicet expiationis (Levit.16.v.15.) ad expiandum peccata populi ceremonialiter: ſic in cruce ſemel oblatus fuit Chriſtus pro peccatis Eccleſiæ, eaq; vere ſacrificio illo expiavit, Heb.cap.9.& 10.

(17) Sacrificium juge, id eſt, agnus ille quotidie offerendus mane & veſperi, typus fuit Chriſti, agni illius immaculati, qui tollit peccatum mundi, 1.Pet.1. v.19. Joh.1.v.29: propter quem preces noſtræ a Deo exaudiuntur, Joh.16.v.23.

(18) Summus ſacerdos fuit typus Chriſti. Nam ut ille vocatus fuit divinitus ad ſacerdotium fungendum: ita & Chriſtus, Heb.5.v.4.5.& 6. Ut ille conſecratus fuit unctione ſacri olei: ita Chriſtus conſecratus fuit oleo lætitiæ, id eſt, Spiritu ſancto, Heb.1.v.9. Ut ille quotannis ſemel (in die ſcilicet expiationis) obtulit primò juvencum pro ſe, deinde hircum pro populo: & poſtea cum ſanguine victimarum illarum ingreſſus eſt in Sanctum-ſanctorum, ibique pro populo oravit, Levit.16: ita Chriſtus ſemel obtulit ſe ipſum pro Eccleſia. Hebr.9.v.26. & cap.10. v.12.& 14: (nam pro ſe ipſo non habuit opus ſe offerre, quum eſſet ſanctus) & cum victima ingreſſus eſt in ſanctuarium non manu-factum, nempe cælum: ibique pro Eccleſia interpellat, quatenus coram facie Patris perpetuò apparet, Heb.9. v.24.

(19) Veſtitus ille pretioſus atque elegans ſummi ſacerdotis, typus fuit ſanctitatis Chriſti: qua tanquam pretioſiſſima pulcherrimaque veſte indutus fuit, Heb.7.v.26.

(20) Tintinnabula de pallio dependentia videntur adumbraſſe officium Chriſti propheticum: quo functus quadriennium circiter, verbum Dei clariſſimè ſonuit.

(21) Cidaris cum affixa lamina aurea, cui inſcriptum erat, *Sanctitas Jehovæ*: ſignificavit dignitatem Chriſti regiam, & majeſtatem divinam.

(22) Nomina filiorum Iſraël, inſculpta duobus ſardonychibus ſuper humeralia amiculi, item duodecim gemmis affixis pectorali: ſignificarunt, Chriſtum fideles ſuos ſuper humeros & in pectore ſeu corde geſtare; id eſt, curam eorum gerere, & portare eos in conſpectum [illegible], id eſt, pro eis intercedere.

(23) Urim & Thummim, pectorali incluſa, ex quibus dabat Eccleſiæ reſponſa Deus: ſignificabant, Deum propter meritum Chriſti, ſummi noſtri ſacerdotis, communicare nobiſcum omnia quæ ad lucem veritatis, & perfectionem juſtitiæ & vitæ æternæ pertinent. Nam vox Urim luces, Thummim verò perfectiones ſignificat.

(24) Veſtes ſacræ inferiorum ſacerdotum ſignificarunt, omnes fideles ſanctitate vitæ ornatos eſſe oportere, atque etiam illa per Dei gratiam ornari: ſed longè minori, quam eſt ſanctitas Chriſti, tanquam ſummi ſacerdotis.

(25) Initiatio ſive conſecratio ſacerdotum videtur fuiſſe typus tum vocationis communis omnium Chriſtianorum, tanquam ſacerdotum ſpiritualium: tum vocationis ſpecialis miniſtrorum Eccleſiæ. Nam ſicut pro ſacerdotibus initiandis offerri oportuit primò ſacrificium pro peccato, deinde holocauſtum: ita pro omnibus Chriſtianis offerri oportuit corpus Chriſti, tanquam ſacrificium pro peccato ſeu expiatorium: itemque omnes Chriſtianos ſeipſos offerre oportet Deo totos, ut igne Spiritus ſancti conſumantur omnes pravi ipſorum affectus. Porrò ſicut pro ſacerdotibus initiandis offerri præterea oportuit arietem conſecrationis: ita miniſtros verbi habere oportet ſpecialem vocationem qua ad miniſterium Eccleſiæ conſecrentur. Quòd autem pars de ſanguine illius arietis auriculis ſacerdotum & pollicibus tum manuum tum pedum affricabatur, & ſacerdotibus veſtibuſque eorum aſpergebatur, poſtquam in altare effuſus eſſet: eo fuit ſignificatum, totam ἱκανότητα ſive ſufficientiam & aptitudinem miniſtrorum Eccleſiæ, à Chriſto eſſe: ut qui ſanguine ſuo eis promeruerit gratiam Spiritus ſancti, qua & aures ipſorum ſanctificantur ad verbum Dei percipiendum, & pollices manuum ac pedum ad ſingulas miniſterii ſui partes rectè obeundas ac perficiendas. Similiter agitatione pectoris, & elatione armi, ſignificatum fuit, miniſtros Eccleſiæ toto pectore & opere in miniſterium ſuum invigilare & actuoſos eſſe debere.

2 E ſeptem primis verſibus. Unuſquiſque fidelium ad conſtitutionem atque conſervationem ſacri miniſterii contribuere aliquid pro facultatibus ſuis debet. Vide 1.Cor.9. *Miniſterium ſacrum.*

3 Ex v.8. Sicut Deus olim in tabernaculo habitavit ceremonialiter: ſic in Eccleſia ſeu fidelibus habitat ſpiritualiter. Vide 2.Cor.6.v.16. *Eccleſia.*

4 Ex v.9. & 40. Externus Dei cultus præciſè ad ipſius Dei præſcriptum inſtituendus eſt. *Cultus Dei.*

5 Ex v.16. & ſeqq. uſque ad 17. item ex v.21. Sicut in arca fœderis reconditæ fuerunt tabulæ Legis: ſic in corde fideli reconditum eſt totum Dei verbum; idque per notitiam, & fidem, & obedientiam. *Verbũ Dei. Cor hominis fidelis.*

6 Ex v.17. Sicut operculo tectæ fuerunt tabulæ Legis: ita ſanguine Chriſti teguntur noſtra peccata contra Legem admiſſa, ne in conſpectum Dei veniant. Id quod ipſum nomen iſtius operculi, videlicet ἱλαστήριον (id eſt, propitiatorium) innuit. Vide Rom.3.v.25. Item quòd appellatur thronus gratiæ, Heb.4.v.ult. *Peccata. Sanguis Chriſti.*

7 Ex v.20. Quòd Cherubi arcæ fœderis inſiſtentes, facies ſuas ad operculum arcæ converſas habuerunt, eo fuit ſignificatum, ipſos quoque angelos deſiderare introſpicere in conſilium Dei de ſalute electorum, 1.Pet.1.v.12. *Angeli.*

8 Ex v.22. Quòd Deus alis Cherruborum inſidens, Moſi inde præcepta ad populum dedit: eo fuit ſignificatum, Deum in ſalute Eccleſiæ procuranda uti miniſterio angelorum; nec non miniſterio hominum, miniſtrorum ſcil. verbi: ut qui & ipſi angeli nominantur, Apoc.cap.1.& 2.& 3. *Angeli. Gubernatio Dei.*

Eccleſia. 9 Ex v.30. Sicut in ſacra menſa perpetuò ante faciem Dei propoſiti fuerunt duodecim panes, pro numero duodecim tribuum Iſraelis: ita Eccleſia (quæ eſt Iſrael ſpiritualis) & ſinguli fideles, perpetuò verſantur in conſpectu Dei, ita ut eorum curam gerat: ſuntque ei grati & accepti, ut panis homini famelico.

Eccleſia. 10 Ex v.31. & ſeqq. uſq; ad 40. Lychnuchus ille aureus, typus fuit Eccleſiæ. Vide Apoc.1. v.13. & 20. Auro illius fuit ſignificatum, Eccleſiam apud Deum in magno eſſe pretio, ut & apud homines eſt aurum. Et ſicut lychnuchus ille luxit lucernis ſuis: ita fideles verbo Dei illuminati lucent fide & bonis operibus. Item ſicut lucernas lychnuchi foveri oportuit infuſo oleo: ita ad verbi prædicationem neceſſe eſt accedere Spiritum ſanctum, qui illud ad illuminandum corda electorum efficax reddat.

CAPUT XXVI.

T. & J.

I. *Ipſum verò tabernaculum facito decem aulæorum è xylino intertexto, & hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, Cherubinis referta opere artificioſiſſimo facito ea.*

2 Longitudo aulæi uniuscujusq; vicenûm octonûm cubitorum, & latitudo quaternûm cubitorum, cujusq; aulæi: menſura eadem omnibus his aulæis eſto.

3 Quinq; aulæa ſunto conjuncta unum ad alterum, & quinque aulæa conjuncta unum ad alterum.

4 Facies itaq; loramenta hyacinthina in ora aulæi primi ad extremitatem in commiſſura: & ſimiliter facies in ora cujusvis aulæi ulteriore in commiſſura ſecunda.

5 Quinquaginta loramenta facito in aulæo primo; & quinquagena loramenta facito in extremitate cujusq; aulæi, quæ eſt *in commiſſura ſecunda: contingentia hæc loramenta unum* aulæum *cum altero.*

6 Et facies quinquaginta anſulas aureas: ut conjungas aulæa illa alterum alteri inditis loramentis *in anſulas illorum, & ſit ipſum tabernaculum unum.*

II. *7 Deinde facies aulæa* è lana *caprina*; ut ſint *pro tentorio ſuper tabernaculum: undecim aulæa facito iſta.*

8 Longitudo aulæi uniuscujusq; tricenûm cubitorum, & latitudo quaternûm cubitorum: aulæi uniuscujusq; menſura eadem eſto *undecim aulæis.*

9 Et conjunges quinq; horum aulæorum ſeorſim, & ſex horum aulæorum ſeorſim: conduplicabisq; aulæum ſextum e regione anterioris partis ipſius tentorii.

10 Facies itaq; quinquaginta loramenta ad oram aulæi primi ulteriorem in ipſa commiſſura: & quinquagena loramenta ad oram cujusvis aulæi commiſſuræ ſecundæ.

11 Facies quoq; anſulas æreas quinquagenas; ut inſeras anſulas in loramenta, conjungasq; ipſum tentorium, ut ſit unum.

12 Redundans autem, quod ſuperfluum erit *in aulæis tentorii: dimidium illud aulæi quod ſuperfluum erit, redundato verſus poſteriorem partem tabernaculi:*

13 Cubitus quoq; unus hinc, & cubitus unus inde, ex eo quod ſuperfluum erit in longitudinem aulæorum ipſius tentorii; eſto redundans ad latera ipſa tabernaculi hinc & inde, ad tegendum ipſum.

III. IV. *14 Facies præterea tegmen ipſi tentorio è pellibus arietum rubefactis; & operimentum è pellibus melium supernè.*

V. *15 Item facies aſſeres ipſi tabernaculo, è lignis lectiſſimarum cedrorum arrectarios.*

16 Decem cubitorum eſto *longitudo cujusq; aſſeris, ſesquicubiti verò latitudo aſſeris uniuscujusque.*

17 Duo cardines ſunto *aſſeri unicuique, ſcalari formâ compoſiti, unus cum altero: ſic facito omnibus aſſeribus iſtis tabernaculi.*

18 Facies autem aſſeres iſtos huic tabernaculo: viginti aſſeres ad plagam Auſtralem dextrorſum;

19 Quadraginta verò ſtylobatas argenteos facies ſub viginti aſſeribus illis ponendos; *duos ſtylobatas ſub aſſere uno ad duos cardines ejus, & duos ſtylobatas ſub aſſere altero ad duos cardines ejus.*

20 Item lateri tabernaculi ſecundo ad plagam Aquilonalem, viginti aſſeres.

21 Cum quadraginta ſtylobatis eorum argenteis; duobus ſtylobatis ſub aſſere uno, & duobus ſtylobatis ſub aſſere altero.

22 Angulis verò ipſis tabernaculi ad Occidentem, facito ſex aſſeres;

23 Præterea duos aſſeres facito in antas ipſas angulares tabernaculi, in utroq; angulo:

24 Qui ſint gemellipara infernè, pariterq; ſint gemellipara ad verticem illius, inditi annulo uno: ſic eſto duobus illis qui *pro duabus antis angularibus futuri ſunt.*

25 Sic erunt octo aſſeres cum ſtylobatis ſuis argenteis, ſexdecim ſtylobatis; duobus ſtylobatis ſub aſſere uno, & duobus ſtylobatis ſub aſſere altero.

26 Facies etiam tranſtilla è lignis cedrorum lectiſſimarum quinque pro aſſeribus unius lateris ipſius tabernaculi.

27 Et quinq; tranſtilla pro aſſeribus ſecundi lateris ipſius tabernaculi; & quinq; tranſtilla pro aſſeribus lateris ipſius tabernaculi ad utrumq; angulum pertingentia *Occidentem verſus:*

28 Ita ut tranſtillum medianum ſit *in medio ipſo aſſerum, tranſcurrens ab uno extremo ad alterum.*

29 Illos verò aſſeres obducito auro, annulosq; eorum facito ex auro, ut ſint *ſedes tranſtillis ipſis: obduces quoq; ipſa tranſtilla auro.*

30 Sic

P.

Ipſum verò *a* tabernaculum facito decem aulæorum: è xylino intertexto, & hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho; Cherubis referta opere artificioſiſſimo facito ea. I. *a* Inf.36.8.

2 Longitudo aulæi uniuscujusque *eſto* vicenûm octonûm cubitorum; latitudo verò quaternûm cubitorum, cujusque aulæi: menſura eadem omnibus his aulæis *eſto*.

3 Quinque aulæa ſunto conjuncta unum ad alterum, & *rurſus* quinque aulæa conjuncta *ſunto* unum ad alterum.

4 Facito itaque loramenta hyacinthina in ora aulæi primi ad extremitatem in commiſſura: & ſimiliter facito in ora cujusvis aulæi ulteriore in commiſſura ſecunda.

5 Quinquaginta loramenta facito in aulæo primo; & quinquagena loramenta facito in extremitate cujusque aulæi, quæ *eſt* in commiſſura ſecunda: obverſa *ſunto* hæc loramenta unum ad alterum.

6 Et facito quinquaginta anſulas aureas: ut conjungas aulæa illa alterum alteri anſulis illis, & ſit tabernaculum unum.

7 Deinde facito *b* aulæa è lana caprina; *ut ſint* pro tentorio ſuper tabernaculo: undecim aulæa facito iſta. II. *b* Inf.36.14.

8 Longitudo aulæi uniuscujusque *eſto* tricenûm cubitorum, latitudo verò *eſto* quaternûm cubitorum, aulæi uniuscujusque: menſura eadem *eſto* undecim illis aulæis.

9 Et conjungito quinque horum aulæorum ſeorſim, & ſex horum aulæorum ſeorſim: conduplicatoque aulæum ſextum e regione anterioris partis tentorii.

10 Facito itaq; quinquaginta loramenta ad oram aulæi primi ulteriorem in commiſſura: & quinquaginta loramenta ad oram aulæi in commiſſura ſecunda.

11 Facito quoq; anſulas æreas quinquagenas; ut inſeras anſulas in loramenta, conjungasque tentorium, ut ſit unum.

12 Quod autem attinet ad redundans illud, quod ſuperfluum *erit* in aulæis tentorii: dimidium illius redundantis in aulæo, quod ſuperfluum erit, redundato verſus poſteriorem partem tabernaculi.

13 Cubitus quoque unus hinc, & cubitus unus inde, ex eo quod ſuperfluum erit in longitudinem aulæorum tentorii; eſto redundans ad latera tabernaculi hinc & inde, ad tegendum ipſum.

14 Facito præterea *c* tegmen tentorio è pellibus arietum rubefactis; & tegmen è pellibus melium supernè. III. IV. *c* Inf.36.19.

15 Item facito *d* aſſeres tabernaculo, è lignis lectiſſimarum cedrorum, arrectarios. V. *d* Inf.36.20.

16 Decem cubitorum *eſto* longitudo cujusque aſſeris; ſesquicubiti verò *eſto* latitudo aſſeris uniuscujusque.

17 Duo cardines *ſunto* aſſeri unicuique, ſcalari forma compoſiti, unus cum altero: ſic facito omnibus aſſeribus iſtis tabernaculi.

18 Facito autem aſſeres iſtos tabernaculo: viginti aſſeres ad plagam Auſtralem dextrorſum;

19 Quadraginta verò baſes argenteas facito ſub viginti aſſeribus illis *ponendas*; duas baſes ſub aſſere uno ad duos cardines ejus, & duas baſes ſub aſſere altero ad duos cardines ejus.

20 Similiter lateri tabernaculi ſecundo ad plagam Aquilonarem, viginti aſſeres *facito*:

21 Cum quadraginta baſibus eorum argenteis; duabus baſibus ſub aſſere uno, & *rurſum* duabus baſibus ſub aſſere uno.

22 In latere verò tabernaculi ad Occidentem, facito ſex aſſeres;

23 Præterea duos aſſeres facito in antas angulares tabernaculi, in utroque angulo:

24 Qui copulent infernè; pariterque copulent in ſummitate illius, *inditi* in annulum unum: ſic fiat duobus illis *qui* pro duabus antis angularibus futuri ſunt.

25 Sic fiant octo aſſeres cum baſibus ſuis argenteis, ſexdecim baſibus; duabus baſibus ſub aſſere uno, & *rurſum* duabus baſibus ſub aſſere uno.

26 Facito etiam tranſtilla è lignis cedrorum lectiſſimarum: quinque pro aſſeribus unius lateris tabernaculi.

27 Et quinque tranſtilla pro aſſeribus ſecundi lateris tabernaculi; & quinque tranſtilla pro aſſeribus lateris tabernaculi in latere *ſpectante* Occidentem verſus:

28 Tranſtillum autem medianum *ſit* in medio aſſerum, tranſcurrens ab uno extremo ad alterum.

29 Illos verò aſſeres obducito auro, annulosque eorum facito *ex* auro, *ut ſint* ſedes tranſtillis: obducito quoque tranſtilla auro.

30 Sic

30 Sic eriges tabernaculum illud; ſecundùm juſtam conſtitutionem ejus, quæ tibi exhibita eſt videnda in hoc monte.

VI. *31 Deinde facies velum ex hyacinthino, & purpureo, & coccino dibapho, & xylino interne xo; opere artificioſiſſimo faciet illud Cherubim refertum artifex.*

32 Et appendes hoc ad quatuor columnas è cedris lectiſſimis obductas auro, uncis earum aureis; impoſitas quatuor ſtylobatis argenteis:

33 Et collocato hoc velo illarum anſularum loco; inferes illuc intra hoc velum arcam teſtimonii; ut diſtinctionem faciat vobis illud velum inter ſanctum & Sanctum-ſanctorum.

34 Indes autem operculum propitiatorium ipſi arcæ teſtimonii, in Sancto-ſanctorum.

35 Et pones menſam extra illud velum, & lychnuchum e-regione ipſius menſæ, ad latus unum tabernaculi verſus meridiem: menſam autem collocabis ad latus Aquilonale.

VII. *36 Facies quoq; tegumentum portæ hujus tentorii ex hyacinthino & purpureo, & coccino dibapho, & xylino interne xo, opere Phrygiano.*

37 Et facies pro hoc tegumento quinq; columnas è cedris lectiſſimis, quas obduces auro, uncis earum aureis: & fundes illis quinque ſtylobatas æneos.

30 Sic erigito tabernaculum illud; ſecundùm juſtam conſtitutionem ejus, quæ tibi *e* exhibita eſt videnda in monte. *e* Sup. 25.40.

31 Deinde facito *f* velum ex hyacinthino, & purpureo, & VI.
coccineo dibapho, & xylino interne xo; opere artificioſiſſimo *f* Inf. 36 35.
facito illud Cherubis refertum.

32 Et appendito hoc ad quatuor columnas è cedris lectiſſimis obductas auro, uncis earum aureis; impoſitas quatuor baſibus argenteis.

33 Et appenſo hoc velo in illarum anſularum loco; inferto illuc intra hoc velum arcam teſtimonii; ut diſtinctionem faciat vobis illud velum inter Sanctum & Sanctum-ſanctorum.

34 Imponito autem operculum propitiatorium arcæ teſtimonii, in Sancto-ſanctorum.

35 Et ponito menſam extra illud velum, & lychnuchum e-regione menſæ ad latus unum tabernaculi Meridiem verſus: menſam autem collocato ad latus Aquilonare.

36 Facito quoque *g* tegumentum oſtio tentorii ex hyacin- VII.
thino & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino interne xo; *g* Inf. 36.37.
opere Phrygiano.

37 Et facito pro hoc tegumento quinque columnas è cedris lectiſſimis; easque obducito auro; unci quoque earum ex auro ſint: & fundito illis quinque baſes æneas.

ANALYSIS CAP. XXVI.

Hic præſcribit Dominus Moſi rationem conficiendi ſingulas tabernaculi partes, numero ſeptem. Eæ ſunt

1 Aulæa primaria, v.1.&c.
2 Aulæa ſecundaria, v.7.&c.
3 Tegmen inferius, v.14.
4 Tegmen ſuperius, ibid.
5 Aſſeres, v.15.&c.
6 Velum interius, v.31.&c.
7 Velum exterius, v.36.& 37.

I. Aulæa primaria.

Horum deſcriptio conſtat membris quinque. Ea ſunt

1 Adjunctus numerus, v.1.
2 Materia, ibid.
3 Forma, v.2.& 3.
4 Adjuncta loramenta, v.4.& 5.
5 Adjunctæ anſulæ, v.6.

Cæterùm materia indicatur quadruplex, nempe quatuor genera lanarum aut filorum diverſis coloribus præditorum. Forma autem ſignificatur partim ex adjuncto artificio, opere ſcilicet Phrygiano: partim ex adjuncta menſura: partim denique ex aulæorum inter ſe diſpoſitione & compoſitione.

II. Aulæa ſecundaria.

Deſcriptio iſtorum conſtat membris octo. Ea ſunt

1 Materia, v.7.
2 Finis ſeu uſus, ibid.
3 Numerus, ibid.
4 Forma ſeu figura, v.8.& 9.
5 Magnitudo, ibid.
6 Loramenta, v.10.
7 Anſulæ, v.11.
8 Situs, v.12.& 13.

III. Tegmen inferius

Deſcribitur è ſola materia, v.14.

IV. Tegmen ſuperius

Similiter è ſola materia deſcribitur, eodem verſu.

V. Aſſeres.

Aſſeres ex quibus conſtabant tabernaculi parietes, deſcribuntur è membris duodecim. Ea ſunt

1 Materia, v.15.
2 Forma ſeu figura, v.16.
3 Magnitudo, ibid.
4 Adjuncti cardines, v.17.
5 Numerus auſtralium, v.18.
6 Stylobatæ illorum, v.19.
7 Numerus aquilonalium, v.20.
8 Stylobatæ eorum, v.21.
9 Numerus occidentalium, v.22.23.24.& 25.
10 Adjuncta tranſtilla, v.26.27.& 28.
11 Adjuncta incruſtatio ſive tectorium, v.29.
12 Adjuncti annuli, ibid.

VI. Velum interius.

Hujus deſcriptio conſtat membris octo. Ea ſunt

1 Materia, v.31.
2 Adjuncti Cherubi, ibid.
3 Subjectæ columnæ, v.32.
4 Subjectus locus, v.33.
5 Adjuncta arca, v.eod.
6 Finis ſeu uſus, ibid.
7 Adjuncta menſa, v.35.
8 Adjunctus lychnuchus, ibid.

Verſu autem 34. inſeritur mandatum de operculo.

Porrò columnæ deſcribuntur v.32. quinque argumentis. Ea ſunt

1 Numerus.
2 Materia.
3 Adjuncta incruſtatio.
4 Adjuncti unci.
5 Subjecti ſtylobatæ.

VII. Velum exterius.

Hujus deſcriptio conſtat membris quatuor. Ea ſunt

1 Finis ſeu uſus; qui ſignificatur appellatione hac, *Tegumentum portæ tentorii*, v.36.
2 Materia, ibid.
3 Adjunctum artificium, ibid.
4 Subjectæ columnæ, v.ult. Illæ autem deſcribuntur ex quinque argumentis, videlicet numero, materiâ, incruſtatione, uncis, & ſtylobatis.

DESCRIPTIO SACRI TABERNACULI EX EXODI CAP. XXVI.

Materia, ſeu partes ex quibus conſtabat.

1 Aulæa decem variata, acu picta è filis diverſi coloris: nempe
- lino xylino, weiß.
- hyacinthino, blaw.
- purpureo, ſcharlack oder braun.
- coccineo dibapho, roſinroot.

referta Cherubis.

Quorum quina conjuncta inter ſe erant loramentis hyacinthinis 50. & anſulis aureis totidem.

2 Aulæa undecim, è pilis caprarum, Schamloten.

Quorum quinque anteriora conjuncta erant loramentis 50. è pilis caprarum & æreis anſulis totidem.
Similiter & ſex poſteriora.

3 Tegmen è pellibus arietum rubefactis. Quod proximè imponebatur aulæis caprinis.

4 Tegmen è pellibus taxorum ſive melium. Quod imponebatur tegmini priori, ita ut ipſum eſſet ſupremum.

5 Aſſeres 48 ex lignis Schittim, obducti auro.
Viginti erecti ad meridiem.
Viginti ad ſeptentrionem.
Octo ad occidentem.
Singuli aſſeres per duos cardines infixi erant duobus ſtylobatis. Stylobatæ autem erant argentei: quorum quisque habebat cavum cui indebatur cardo alter aſſeris.
Ordines verò illorum aſſerum ſinguli continebantur inter ſe quinque tranſtillis: quorum unum erat in medio aſſerum ſecundum longitudinem ipſorum. Tranſtilla autem erant è lignis Schittim, & obducta auro: indita annulis aureis, qui infixi erant aſſeribus, unicuique quinque.

6 Velum interius, ſive ſancti ſanctorum, ſimile erat aulæis variatis, quod ad materiam & formam, Cherubis refertum.
Suſpenſum autem erat ad 4 columnas è lignis Schittim, obductas auro, cum uncis aureis, infixas ſtylobatis argenteis.

7 Velum exterius, ſive ſancti, ſimile erat priori velo.
Suſpenſum autem erat ad 5 columnas, ſimiles prioribus: præter ſtylobatas, qui erant ærei. Confer cap.36.v.ult.

Forma ſeu figura, quæ exſiſtit ex partium menſura & diſpoſitione.

Aſſeres ſinguli lati erant ſeſquicubitum. Ergo longitudo tabernaculi erat 30 cubitorum. Latitudo verò 12 cubitorum, paulò minus: propterea quòd duo aſſeres extremi occidentales (nempe antæ angulares) poſiti erant obliquè, ut ordines aſſerum inter ſe conjungerent. Longi autem erant aſſeres cubitos 10.

Aulæa variata aſſeribus erectis impoſita, longa erant 28 cubitos. Quorum 12 oportet fuiſſe in ſummitate tabernaculi: in utroque autem latere 8. Porrò aſſeres fuerunt longi 10 cubitos. Ergo duo cubiti aſſerum ex parte inferiore tranſierunt non tecti iſtis aulæis.

Aulæa è pilis caprarum, variatis illis ſuperimpoſita, longa erant 30 cubitos. Ergo ex utroque latere dependebant cubiti 9. Et ita cubitus infimus aſſerum manſit non tectus iſtis aulæis.

Jam ad latitudinem aulæorum quod attinet: utraque lata erant, ſingula 4 cubitos. Ergo decem variata inter ſe conjuncta, continebant 40 cubitos: quorum 30 tabernaculum tegebant ſupernè, octo verò dependebant a tergo (ita poſtulante proportione dependentiæ lateralis) tegebantque aſſeres ordinis poſtici: duo verò propendebant a parte anteriore.

Undecim verò aulæa è pilis caprarum, continebant cubitos 44: quorum triginta & * dimidius ſuperimpoſiti aulæis variatis, tegebant tabernaculum ſupernè: ex reliquis tredecim & dimidio dependebant tres a parte anteriore tabernaculi: decem verò & dimidius dependebant a parte poſtica, ita ut dimidius cubitus redundaret.

* *Hic dimidius cubitus erat in primo aulæo ordinis poſterioris, & impoſitus erat dimidio cubitui aulæi undecimi ordinis prioris, ut docetur v. 9.*

Porrò tegminis utriuſque menſura nulla indicatur. Sed ex ipſo illorum uſu colligitur, quòd habuerint longitudinem & latitudinem paulò majorem quàm habebant aulæa è pilis caprarum, quippe quibus tegendis imponebantur: quemadmodum eandem ob cauſam aulæa caprina variatis illis & longiora & latiora fuerunt.

Hinc liquet, tabernaculum habuiſſe figuram ἑτερομήκη. Fuit enim longum cubitos 30, latum 12, altum 10.

Aulæa variata occuparunt cubitos in tabernaculi	latitudine 28	Supernè	12.
		In latere meridionali	8.
		In latere ſeptentrionali	8.
	longitudine 40	Supernè	30.
		Ponè	8.
		Antè	2.

Aulæa caprina occuparunt cubitos in tabernaculi	latitudine 30	Supernè	12.
		In latere merid.	9.
		In latere ſeptentr.	9.
	longitudine 44	Supernè	30½.
		Ponè	10½.
		Antè	3.

SCHOLIA IN CAP. XXVI.

℣. 1. INtertexto] *Hebr.* contortuplicato, *ut loquitur Plautus: id eſt, duobus aut pluribus filis in modum cordæ contortis. F.* Cerubinis refertâ] *Hebr.* Cherubos. Opere artificioſiſſimo] *Id eſt, Barbaricario, ut Imperatores vocant: ſive (ut priſci Latini loquebantur) bifato. id eſt, διπρόσωπα & utrinq; eandem ſpeciem referente, quod colligitur ex medio velo, ſeparante Sanctum à Sancto-ſanctorum, de quo v. 31. F. Germani vocant* Heidniſch werck.

3 Conjuncta] *Loramentis & anſulis, de quibus verſ. ſeq. Nam exemtilia fuiſſe, ac non conſuta, oſtendit ſtatuendi ea deponendiq; commoditas, de qua in v. 21. In utrâq; autem compage primum aulæum aulæ habebat anſulas, ut poſtremum loramenta. Ita manebant quina aulæa conjuncta: quorum priora priorem, poſteriora poſteriorem tabernaculi partem efficiebant. Neq; anſulis & loramentis hæ duæ partes inter ſe continebantur. Sic autem diviſa eſſe oportuit inſtrumenta tabernaculi, ut conſarcinari commodè ac transportari poſſent: prout legitur Num. 3. & ampliùs obſervatum eſt infrà in v. 28. F.* Unum ad alterum] *Hebr.* fœmina ad ſororem ſuam. *Sic deinceps.*

4 In ora aulæi primi ad extremitatem in commiſſura] *Id eſt, in ora ſecunda aulæi, quæ cum ſecundo erat committendum. quapropter anſulas quibus indita fuerunt loramenta, in ora prima cujuſque aulæi fuiſſe factas, intelligimus ex analogia, in verſ. 6. F.*

5 Continentia hæc loramenta unum aulæum cum altero] *Verte,* Obverſa ſunto hæc loramenta unum ad alterum. *Vocem* aulæum *non rectè hic ſuppleri, percipi poteſt ex analogia verſus tertii & ſexti, & 17: ubi manifeſtum eſt,* Unum ad alterum, *referri ad vocem proximè præcedentem, ſcilicet* aulæa. *Pari ratione hic voces illæ referuntur ad vocem proximè præcedentem, ſcilicet* loramenta. *Verbum autem* הִקְבִּיל *ſignificat efficere ut aliquid fiat* קָבָל, *id eſt, è regione. Vide annotationem Merceri in Lexico Pagnini ad radicem* קבל.

6 Et ſit ipſum tabernaculum unum] *Hoc eſt, ita poſterior aulæorum ordo priori admoveantur, ut nullum ſit inter duos ordines ſpatium: quod ſpeciem redderet duorum tabernaculorum. F.*

7 E lana caprina] *Hebr.* è capris. *Vide ſuprà 25. 4. in ſcholiis.* Ut ſint pro tentorio] *Id eſt, ut præbeant uſum tentorii, tegendo ſcilicet tabernaculo. ſic verbis ſequentibus declaratur.*

9 Conjunges] *Loramentis & anſulis, ut verſ. ſequentibus. F.* Conduplicabiſque aulæum ſextum è regione anterioris partis ipſius tentorii] *Hoc eſt, ita imponito tabernaculo hoc ſecundarium aulæum, ut dimidio ejus (id eſt, duobus cubitis) quod ſecundo ordine primum eſt, contegatur dimidium quinti aulæi quod in prioribus ex duobus tentorii & tabernaculi eſt ultimum. F.* Anterioris partis] *Hebr.* faciei.

10 Loramenta] *Non xylina, ut aulæorum præcedentium, ſuprà v. 4. ſed è lana caprina: quemadmodum ex anſularum analogia, ſequente verſu, cum Auguſtino colligimus. F.* Ulteriorem] *Citerior enim, ſive prior, qua tabernaculum terminabatur, nullo opus habebat loramento: quia cum nullo erat committenda. Vide ſuprà in verſ. 3. F.*

11 Anſulas æreas] *Collocandas in priore ora cujuſq; aulæi, demto primo: ut cum proximè antecedente conjungeretur. F.*

12 Redundans] *Supra menſuram aulæorum tabernaculi in longitudinem & latitudinem ejus. Superabantur enim aulæa tabernaculi ab aulæis majoris quatuor cubitis ſuâ latitudine in longitudinem tabernaculi, & duobus cubitis ſuâ longitudine in latitudinem ejus. F.* Aulæi quod ſuperfluum erit] *Poſtremi omnium ad poſteriorem ſive occidentalem partem tabernaculi. F.*

13 Ad tegendum ipſum] *Nam denſitas aſſerum, tranſtillorum annulorumq; prominentia, & ſtylobata, poſtulabant ut tentorium quo tegebantur, latius eſſet: quamobrem aulæa ejus addita ſunt duobus cubitis in longitudinem. F.*

14 Et operimentum] *Malim,* Et tegmen. *quia in Hebræo idem eſt nomen cum præcedente.* Supernè] *Supra arietinum illud tegmen collocandum.*

15 Arrectarios] *Heb.* ſtantes.

17 Scalari forma compoſiti] *Id eſt, æqualiter diſtantes, ut ſcalarum gradus æqualibus ſpatiis inter ſe diſtant. F. Heb.* denticulati infernè.

19 Ad duos cardines ejus] *Scil. excipiendas. nam ſinguli ſubſtrata ſingula habuerunt cava, in quæ cardines aſſerum immittebantur F. Verbo,* lateri *Heb* lateribus: *ſive,* in lateribus. *Enallage numeri. Vox Hebraica non ſignificat angulos, ſed latera.*

22 Angulis] *Id eſt, lateri toti ab angulo uno ad alterum. ſynecdoche. F.*

24 Gemellipara] *Id eſt, quaſi matres tabulæ geminos ex ſe tabulatorum ordines tanſocianto, nempe in longitudinem latitudinemque tabernaculi. Continebant enim aſſeres arrectarios tabernaculi utrimque; ſummitate tranſtillorum in annulos ſuis tranſmiſſa: totumq; aulæorum pondus ſuſtinebant. F. Sed verto,* Qui copulent *Scil. aſſeres inter quos fuerant. Heb.* Et ſint (*vel ſiant*) gemini, *ſeu gemelli. Metaphora. Horat. in Arte*

——— non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.

Id eſt, copulentur. Illius] *Numerum anguli. F.* Indito annulo uno] *Uno infernè, & uno supernè. in quem inſertis ſuis denticulis tabulæ antariæ conſtringebantur. F.*

28 In medio ipſo aſſerum] *Id eſt, in media longitudine aſſerum, non autem in media aſſerum denſitate. alioqui aut ſpiſſos in infinitum aſſeres fuiſſe oportet: (quod minimè credibile eſt, quum geſtatorium & ambulatorium hoc tabernaculum fuerit, cujus tota compages ab octo bobus quatuor plauſtris vehebatur, Num. 3. v. 36. & 7. 8.) aut mirum in modum debilitatos, ac planè tanto oneri ferendo impares. Neq; verò iſtud tranſtillum opus fuiſſet muniri, ut v. 29. præcipitur. F.*

32 Appendes] *Heb.* dabis.

33 Illarum anſularum loco] *Id eſt, ubi quinq; poſteriora aulæa, ſi cum prioribus fuiſſent conjungenda, anſulas fuiſſent habitura. Ita apparet, ſanctum ſanctorum cœpiſſe ubi deſinebat anterioris tabernaculi longitudo, quæ erat viginti cubitorum.*

34 Indes] *Verto,* Impones, *ſeu,* imponito: *propter cauſam quam expoſui ſuprà cap. 25. v. 21. ad vocem,* Supernè. *Hebr.* Et dabis.

37 Quas] *Id eſt, epiſtylia & zonas earum. infrà 36. 38. Synecdoche. F.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVI.

DE ſignificatione ſacri tabernaculi & partium illius, vide ſupra obſervationem primam ex cap. 25.

CAPUT XXVII.

T. & J.

1\. I*Tem facies altare è lignis cedrorum lectiſſimarum: quinque cubitorum longitudine & quinque cubitorum latitudine: quadratum ſit altare illud, & trium cubitorum altitudine ſuâ.*

2 Facies autem illi cornua ſuper quatuor angulis ejus. ex ipſo ſunto cornua ejus & obduces illud ære.

3 Facies etiam lebetes ejus ad excipiendos cineres ejus, & palas ejus, & crateras ejus, & fuſcinulas ejus, & ſorcipes ejus: omnia inſtrumenta ejus facito ex ære.

4 Et fa-

P.

ITem facito altare è lignis cedrorum lectiſſimarum: quinque cubitorum longitudine & quinque cubitorum latitudine: quadratum ſit altare illud, & trium cubitorum altitudine ſua. 1. *a Infra 38. 1.*

2 Facito autem illi cornua ſuper quatuor angulis ejus, ex ipſo ſunto cornua ejus: & obducito illud ære.

3 Facito etiam lebetes ejus ad excipiendos cineres ejus & palas ejus, & pelves ſpatulas ejus, & fuſcinulas ejus, & forcipes ejus: omnia inſtrumenta ejus facito ex ære.

4 Et fa-

4 Et facies ei cribrum opus reticulatum æreum: faciesq; ſecundum illud reticulum quatuor annulos æreos, in quatuor extremitatibus ipſius altaris.

5 Et pones illud ſub ambitu ipſo altaris infernè, ita ut ſit reticulum ad medium illius altaris.

6 Facies etiam vectes huic altari, vectes è lignis cedrorum lectiſſimarum: & obduces eos ære.

7 Inducentur q; vectes hujus altaris *in annulos: ut ſint vectes iſti in duobus lateribus illius altaris, quum portabitur.*

8 Cavum è tabulis facito illud: quemadmodum oſtendit tibi Dominus *in hoc monte ſic faciunto.*

II. *9 Item facies atrium iſtius tabernaculi: ad plagam meridianam dextrorſum, tapetes ocellatos atrii è xylino interNexo, centum cubitorum longitudine, in latus unum,*

10 Columnasq; ejus viginti, & ſtylobatas earum viginti æreos, uncos columnarum & faſcias illarum argenteas:

11 Similiter, ad plagam Aquilonalem in longitudinem, tapetes ocellatos centum cubitorum *longitudine: columnas ejus viginti, & ſtylobatas earum viginti æreos, uncos columnarum & faſcias illarum argenteas:*

12 Latitudinem verò ipſius atrii ad plagam occidentalem, tapetes ocellatos quinquaginta cubitorum: columnas eorum decem, & ſtylobatas earum decem.

13 Similiter latitudo ejuſdem atrii ad plagam anteriorem Orientem verſus, erit quidem *quinquaginta cubitorum:*

14 Sed in quindecim cubitos tapetes ocellati in uno latere ſunto, *columnæ eorum tres, & ſtylobatæ illarum tres:*

15 Similiter in latere altero in quindecim cubitos *tapetes ocellati* ſunto, *columnæ eorum tres, & ſtylobatæ illarum tres.*

16 Denique in porta ipſa atrii tegumentum eſto *viginti cubitorum ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino interNexo; opere Phrygiano: columnæ eorum quatuor, & ſtylobatæ illarum quatuor.*

17 Omnes columnæ iſtæ atrii circumquaq; redimitæ faſciis argenteis, unci eorum argentei, illæ verò *& ſtylobatæ illarum ænei.*

18 Longitudo iſtius atrii centum cubitorum, & latitudo quinquaginta ex omni parte, altitudo verò quinq; cubitorum è xylino interNexo: columnæ verò, *& ſtylobatæ illarum ænei.*

19 Omnia inſtrumenta ipſius tabernaculi ad totum miniſterium ejus, tum omnes paxilli ejus, tum omnes paxilli ipſius atrii, ex ære ſunto.

III. *20 Item tu præcipito filiis Jiſraelis, ut accipientes* afferant ad te *oleum olivæ purum, tuſum, pro luminari, ad accendendum lucernam quotidie.*

21 In tentorio conventus extra illud velum, quod erit *verſus ipſum teſtimonium, aptato illam Aharon aut filii ejus,* ut luceat *à veſpera uſq; manè coram Jehova: ſtatutum perpetuum* eſto *generationibus eorum, à filiis Jiſraelis* obſervandum.

4 Et facito ei cribrum, opus reticulatum *ex ære*: facitoque in illo reticulo quatuor annulos æreos, juxta quatuor extremitates iſtius altaris.

5 Et ponito illud *in* locum prominentiæ altaris infernè, ita ut ſit reticulum ad medietatem illius.

6 Facito etiam vectes huic altari, vectes è lignis cedrorum lectiſſimarum. & obducito eos ære.

7 Inducuntorque vectes ejus in annulos: ut ſint vectes iſti in duobus lateribus illius altaris, quum portabitur.

8 Cavum è tabulis facito illud: quemadmodum oſtendit tibi *Dominus* in monte, ſic faciunto *illud*.

9 Item facito *b* atrium iſtius tabernaculi: in latere Meridiano dextrorſum, tapetes ocellatos, ad atrium, e xylino interNexo, II. *b* Inf.38.9.
centum cubitorum longitudine, in latere uno;

10 Columnasque ejus viginti, & baſes earum viginti æreas, uncos verò columnarum & faſcias illarum argenteas.

11 Similiter in latere Aquilonari in longitudinem, *facito* tapetes ocellatos centum *cubitorum* longitudine; columnas ejus viginti, & baſes earum viginti æreas, uncos verò columnarum & faſcias illarum argenteas:

12 In latitudinem verò atrii in latere Occidentali, *facito* tapetes ocellatos quinquaginta cubitorum, columnas eorum decem, & baſes illarum decem.

13 Similiter latitudo atrii in latere anteriore Orientem verſus, *eſto* quinquaginta cubitorum.

14 Quindecim cubiti tapetum ocellatorum in uno latere *portæ ſunto; item* columnæ eorum tres, & baſes illarum tres.

15 Similiter in latere altero quindecim *cubiti* tapetum ocellatorum *ſunto; item* columnæ eorum tres, & baſes illarum tres.

16 Ad portam verò atrii tegumentum *eſto* viginti cubitorum ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino interNexo; opere Phrygiano: columnæ eorum quatuor, & baſes illarum quatuor.

17 Omnes columnæ iſtæ atrii circumquaque redimitæ ſint faſciis argenteis, *item* unci illarum *ſint* argentei; baſes verò illarum *ſint* æneæ.

18 Longitudo iſtius atrii *eſto* centum cubitorum; & latitudo quinquaginta, ex omni parte; altitudo verò quinque cubitorum *eſto*, è xylino interNexo: baſes verò columnarum æneæ.

19 Omnia inſtrumenta tabernaculi ad totum *miniſterium* ejus; tum omnes paxilli ejus, tum omnes paxilli atrii, ex ære *ſunto*.

20 Item tu præcipito filiis Iſraëlis, ut afferant ad te *c* oleum III.
olivæ purum, tuſum, pro luminari, ad accendendum lucernas *c* Lev.24.2.
jugiter.

21 In tentorio conventus extra illud velum, quod *erit* ante teſtimonium, aptato illas Aharon & filii ejus, a veſpera uſque mane coram Jehova: ſtatutum perpetuum *eſto hoc* poſteris eorum, a filiis Iſraëlis *obſervandum*.

ANALYSIS CAP. XXVII.

Hic continentur mandata Domini tria.

1 De ratione conficiendi altaris, uſque ad v.9.
2 Quomodo conficiendum ſit atrium tabernaculi, à v.9. uſque ad 20.
3 De oleo ad lucernas lychnuchi, & illarum curatione, v.20. & deinceps.

I. Altare.

Altaris deſcriptio conſtat membris decem. Ea ſunt

1 Materia, v.1.
2 Forma ſeu figura, ibid.
3 Magnitudo, ibid.
4 Adjuncta cornua, v.2.
5 Incruſtatio ſeu tectorium, ibid.
6 Adjuncta inſtrumenta ſeu vaſa miniſtratoria, v.3.
7 Adjunctum cribrum, v.4. & 5.
8 Adjuncti annuli, v.4.
9 Adjuncti vectes, v.6. & 7.
10 Iterum forma ſeu figura, v.8.

II. Atrium.

Atrium deſcribitur è ſuis partibus ſeu membris, videlicet lateribus quatuor: puta

1 Meridionali, v.9. & 10.
2 Aquilonali, v.11.
3 Occidentali, v.12.
4 Orientali. v.13.14. & 15.

Materia ſingulorum illorum laterum indicatur duplex: tapetes ocellati & columnæ. Tapetes deſcribuntur ex materia & magnitudine. Columnæ verò ex adjuncto numero, è ſubjectis ſtylobatis, ex adjunctis uncis, & ex adjunctis faſciis.

Porrò latus orientale inſuper deſcribitur à tegumento portæ, v.16. Verſu autem 17. epilogus additur ſpecialis de columnis. Verſu autem 18. epilogus generalis de tota tabernaculi figura: itemque ſpecialis de materia tapetum. Adhæc v.19. annectitur appendix de inſtrumentis ad tabernaculum erigendum deponendumque deſtinatis.

III. Oleum ad lucernas.

Duo hic præcipiuntur.

1 De oleo, v.20.
2 De curatione lucernarum, v.21.

Oleum deſcribitur è quatuor argumentis, videlicet ex
- Cauſa procreante.
- Adjuncta puritate.
- Adjuncto modo exprimendi.
- Fine ſeu uſu.

Curatio lucernarum declaratur è tribus argumentis, videl.

Ea
- Subjecto loco.
- Cauſis procreantibus.
- Adjuncta duratione, tum quod ad
  - Singulos actus.
  - Actuum iterationem.

DESCRIPTIO ATRII TABERNACULI.

Materia ſeu partes ex quibus conſtabat.

1 Tapetes ocellati è xylino interNexo.
2 Columnæ æreæ: quorum & ſtylobatæ ærei; unci verò argentei, itemque faſciæ.
3 Tegumentum portæ ex hyacinthino & purpureo & coccineo dibapho & xylino interNexo, opere Phrygiano.

Forma, ex partium menſura & diſpoſitione.

Tapetes erant in univerſum quinque: quorum duo ſuſpenſi erant in utroque latere atrii, meridionali ſcilicet & ſeptentrionali: unum in parte poſtica, occidentem verſus: reliqua duo in utroque latere partis anterioris, orientem verſus; inter quos erat porta atrii.

Utriq; tapetes laterales longi erant centum cubitos, ſuſpenſi de columnis viginti.

Tapetes partis poſticæ longi erant cubitos quinquaginta, ſuſpenſi de columnis decem.

Anterioris verò partis tapetes utrique, longi erant cubitos quindecim, ſuſpenſi utrinque de columnis tribus.

Tegumentum portæ, longum erat cubitos viginti, ſuſpenſum de columnis quatuor.

Cæterùm tapetes omnes, itemq; tegumentum portæ, ipſæq; columnæ, altæ erant cubitos quinque.

Itaque atrium habuit figuram ἑτερομήκη: longum cubitos 100, latum 50, altum 5.

SCHOLIA IN CAP. XXVII.

℣.1. QUadratum] *Superiore ſuâ areâ: etſi altitudo aliis duabus menſuris non reſpondet. F.*

2 Facies autem illi cornua] *Hebr.* Facies autem cornua ejus, *id eſt, quæ debet habere.* Ex ipſo ſunto] *Id eſt, ipſi ſolidè hærento ſurſum verſus, ut oſtenditur Ezech. 43. 16. Nam ad ea beſtia ſacrificanda ligabantur, Pſal. 118. 27. F. Genuinus ſenſus eſt, quòd cornua illa debeant ex ipſo altari oriri, ut ſit opus continens non autem ei affigi. Itaq; non rectè dicitur, quod debeant ei hærere. Confer ſuprà 25. v. 18. 31. 36.* Obduces] *Extrinſecus & intrinſecus: ut nihil lignorum cernatur. F.*

3 Ad excipiendos cineres ejus] *Sive, ad purgandum illud à cineribus: vel, ad auferendum cinerem. Hanc ſignificationem verbum* דִּשֵּׁן *accepit à nomine* דֶּשֶׁן*, quatenus eo ſignificatur cinis. Et ſonat cinerare: ſignificat autem cinerem auferre: ſicut* חִטֵּא *ſignificat peccatum auferre, deductum à nomine* חֵטְא*, id eſt, peccatum. In iſta ſignificatione reperitur etiam Num. 4. v. 13.* Crateras ejus] *Verto.* pelves ſparſorias ejus. *Id quod vox Hebræa ſonat. Ne confundatur iſta vox cum voce* אַגָּנוֹת *Exod. 24. 6.*

4 Cribrum] *E lamina ærea pertuſa parvis foraminibus, quibus cinis & ſacrificiorum ſanguis ad imam altaris partem decideret. Quòd ſi ampliora fuiſſent foramina potuiſſent quoq; ligna, carbones, aut carnes, eò decidere F.* Reticulatum] *Foraminoſum ut rete. F. Metaphora.* Secundum illud reticulum *Hoc eſt, ad illam altaris altitudinem annulos extrinſecus infigito, ad quam cribrum oportet conſiſtere F.* Illius altaris] *In Hebræo nomen altaris non expreſſum: verumtamen notatur per pronomen affixum, quod eſt generis maſculini. ac proinde non poteſt referri ad reticulum cujus nomen Hebraicum gen fœmininum eſt.*

5 Pones] *In cavo altaris. F.* Sub ambitu] *Hoc eſt, infra quadratum illum altaris ambitum qui definitus eſt ſuprà v. 1. F Vel,* in loco prominentiæ. *id eſt, ubi inferior altaris pars intus prominebat, ut vehere poſſet cribrum: parte ſuperiore eò uſq; exciſâ. Huic expoſitioni favet origo nominis* כַּרְכֹּב *carcob: quod videtur ortum ex* כָּרַת *caráth, excidit, &* רָכַב *rachàb, vectus eſt. Niſi potius eſt ſtatuere, cribrum illud vectum ac ſuſtentatum fuiſſe ancoribus annulorum æreorum in altare inditis & per denſitatem laterum illius impactis: ut annotat Fr. Jun. ad v. 7.*

8 Cavum è tabulis] *Heb.* cavum tabularum. *id eſt, tabularum ſtructurâ vacuum. F.*

9 Tapetes ocellatos atrii] *Verto,* tapetes ocellatos ad atrium, *nam nomen porta in Hebræo non regitur à nomine* tapetum: *ſed à verbo* facito. *Et ſignificatur uſus iſtorum tapetum, nempe ut ſuo complexu efficiant atrium.* Ocellatos] *Textu, ac non picturâ tantum. F.*

10 Faſcias] *Id eſt, omnes orbes ac velut cingula quibus erant columnæ atrii velut redimitæ, ut tapetes alligabantur. F.*

16 Denique in porta] *Verto,* Ad portam verò. *Et expono de uſu illorum viginti tapetum. nempe ut conſtituant portam, id eſt, ut ſint loco portæ. Quippe porta propriè dicta non ſolent viginti cubitos lata eſſe. Nec fuiſſet opus tapetes ibi ſuſpendi ſi fuiſſet ibi porta. Tum ex collatione verſus 14. & 15. percipitur, hic ſermonem eſſe de ſpatio inter tapetes ibi indicatos intirjecto: ut compleatur numerus cubitorum quinquagenarius. Sic numerum:*

In ſpatio intermedio	*20.*	*v. 16.*
In latere uno	*15.*	*v. 14.*
In latere altero	*15.*	*v. 15.*
Summa	*50.*	

Similis locutio eſt illa, Ad atrium *ſuprà v. 9.*

18 Quinquaginta ex omni parte] *Heb.* quinquaginta in quinquaginta.

20 Tuſum] *Tudecula, ut ſit purum, non prelo expreſſum. nam ut prima unda prelo eſt laudatiſſima: ſic primam undam preli ſuperat ea quæ tudiculis ſolùm extunditur. F.* Lucernam] *Id eſt, lychnuchum inſtructum lucernis ſuis, F. Synecdoche.* Quotidie] *Heb.* jugiter. *quod indico retinendum. Jugiter autem, id eſt, ſtatis temporibus: videl ſingulis veſperis, ut declaratur infrà 30. 8. Neq; eſt hic (ut Fr. Jun. annotavit) catachreſis. quaſi ſcil. jugiter idem valeret quod* continue *ſeu* continenter, *ſeu* perpetuò *& abſq; ulla interruptione. Quippe etiam panes propoſitionis apponebantur jugiter ſuprà 25. v. 30: non tamen continenter Et quotidie offerebantur agni bini jugiter, infrà 29. 38: nec tamen continenter, ſed ſtatis temporibus, alter manè, alter veſperi. Heb.* תָּמִיד.

21 Ut luceat] *Dubito, an hoc ſupplementum genuinum ſit. Puto potius hæc verba,* a veſpera uſque manè, *pendere à verbo,* aptato. *nam per totam noctem debuerunt accupari in lucernis aptandis, ut rectè lucerent, cui uſui ſerviebant forcipes quibus lucernæ emungebantur, & trulla in quas ſordes emunctæ indebantur.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVII.

DE ſignificatione altaris holocauſti, & olei ad lychnuchum, vide obſervationes ex cap. 25.

2 Ex v. 20. & 21. Quòd Aharonē & filios ejus lucernas lychnuchi ſacri jugiter accendere oportuit, videlicet ſingulis veſperis: eo fuit ſignificatum, miniſtros verbi in verbo prædicando vigilantes & impigros eſſe debere. *Miniſtri verbi Dei.*

CAPUT XXVIII.

T. & J.

I. TU autem jube accedere ad te Aharonem fratrem tuum cum filiis ſuis ſecum, è medio filiorum Iſraelis, ut ſacerdotio fungatur mihi; Aharonem, Nadabum, & Abihu, Elhazarum, & Ithamarem filios Aharonis:

2 Ut facias veſtes ſacras Aharoni fratri tuo, ad gloriam & ad ornatum.

II. 3 Quapropter tu edicito omnibus induſtriis, quoſcunq; repleverò animum ſpiritu ſapientiæ, ut faciant veſtes Aharonis, ad conſecrandum eum quo ſacerdotio fungatur mihi.

4 Hæ autem ſunt illæ veſtes quas facturi ſunt, pectorale ſcilicet, & amiculum, & pallium, & tunica teſſellata, tiara, & baltheus: facturi ſunt, inquam, has veſtes ſacras Aharoni fratri tuo & filiis ejus ut quiſque eorum ſacerdotio fungatur mihi.

5 Ideoq; illi accipiunto aurum illud, & hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, & nervum illud xylinum

6 Primum facturi ſunt amiculum illud; ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino interneхo, opere artificioſiſſimo

7 Duo humeralia conjungentia ſunto illi ut duabus extremitatibus, quibus conjungatur.

8 Cingula quoq; amiculi ejus quæ in ipſo erit, prout opus ejus fuerit, ex ipſo eſto, ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino interneхo.

9 Tum accipiens duos lapides Sardonychas, inſculpes eis nomina filiorum Iſraelis.

10 Sex è nominibus eorum uno iſtorum lapidum, & nomina illa ſex quæ ſupererunt, iſtorum lapidum altero, prout illi nati ſunt.

11 Opere artificis lapidarii. ſculpturis tanquam ſigilli inſculpes duobus iſtis lapidibus nomina filiorum Iſraelis: circumcluſos fundis aureis aptato illos.

12 Et impones duos iſtos lapides humeralibus illius amiculi, lapides monumenti pro filiis Iſraelis; ut portet Aharon nomina eorum coram Jehova ſuper duos humeros ſuos in monumentum.

13 Facias itaq; fundas ex auro:

14 Et duas

P.

TU autem jube accedere ad te Aharonem fratrem tuum cum filiis ſuis ſecum, è medio filiorum Iſraelis, ut ſacerdotio fungatur mihi, Aharonem, Nadabum, & Abihu, Eleaſarem, & Ithamarem, filios Aharonis: I.

2 Poſtquam feceris veſtes ſacras Aharoni fratri tuo, ad gloriam & ad ornatum:

3 Quapropter tu edicito omnibus induſtriis, quemcunque replevero ſpiritu ſapientiæ, ut faciant veſtes Aharonis, ad conſecrandum eum, ut ſacerdotio fungatur mihi. II.

4 Hæ autem *ſunt* illæ veſtes quas facere debent: pectorale, & amiculum, & pallium, & tunica teſſellata, cidaris, & baltheus: facere debent, inquam, veſtes ſacras Aharoni fratri tuo & filiis ejus, ut *quiſq; eorum* ſacerdotio fungatur mihi.

5 Ideoque illi accipiunto aurum illud, & hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, & *nervum* illud xylinum.

6 Primùm faciunto amiculum, *ex* auro, *item ex* hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino interneхo, opere artificioſiſſimo. *alias 39. 2.*

7 Duo humeralia conjungentia ſunto illi in duabus extremitatibus, quibus conjungatur.

8 Cingulum verò quo amiciri debet, quod in ipſo *erit*, prout opus ejus fuerit, ex ipſo eſto; *ex* auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino interneхo.

9 Tum accipiens duos lapides ſardonychas, inſculpito eis nomina filiorum Iſraëlis.

10 Sex è nominibus eorum uni iſtorum lapidum; & nomina illa ſex quæ ſupererunt, iſtorum lapidum alteri, ſecundum nativitates illorum.

11 Opere artificis gemmarii; ſculpturis *tanquam* ſigilli inſculpito duobus iſtis lapidibus nomina filiorum Iſraëlis: circumcluſos fundis aureis aptato illos.

12 Et affigito duos iſtos lapides humeralibus illius amiculi, *ut ſint* lapides monimenti pro filiis Iſraëlis; nam portare debet Aharon nomina eorum coram Jehova ſuper duobus humeris ſuis *in* monimentum.

13 Facito itaque fundas ex auro:

14 Et duas

14 *Et duas catenas auri puri æquabiles facere curabis illas opere tortili: apponesq; illas catenas tortiles ad fundas.*

15 *Item facies ſacrum pectorale juris opere artificioſiſſimo, ſicut opus amiculi facito illud, ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino intertexto facito illud.*

16 *Quadratum eſto duplicatum: ſpithamæ unius longitudine ſuâ, & ſpithamæ unius latitudine ſuâ.*

17 *Et inſeres ei inſititios lapides, lapides ordinibus quatuor: Ordo pyropus, topazius, & ſmaragdus, hic ordo primus.*

18 *Hic autem ordo ſecundus; chryſopraſus, ſapphirus, & adamas.*

19 *Et hic ordo tertius; cyanus, & achates, & amethyſtus.*

20 *Hic denique quartus ordo, beryllus thalaſſius, & ſardius, & jaſpis: impacti fundis aureis ſunto inſitionibus ſuis.*

21 *Hi autem lapides ſunto cum nominibus filiorum Jiſraëlis duodecim, ſecundùm nomina eorum: ſculpturis tanquam ſigilli ſecundùm cujusq; nomen ſunto pro duodecim tribubus.*

22 *Et aptabis ad illud pectorale ſacrum catenas æquabiles, opere tortili, ex auro puro.*

23 *Facitoq; pro illo ſacro pectorali duobus annulis aureis; pones duos illos annulos in duabus extremitatibus pectoralis illius ſacri.*

24 *Tunc indes duas illas catenas tortiles aureas duobus iſtis annulis, in extremitatibus pectoralis illius ſacri.*

25 *Duas vero alias extremitates illarum duarum tortilium catenarum indes duabus illis fundis; apponesq; humeralibus ipſius amiculi, verſus anteriorem partem ejus.*

26 *Facies quoq; duos annulos aureos, & indes eos duabus extremitatibus illius ſacri pectoralis; intrinſecus, in ora ejus quæ erit ſecus amiculum.*

27 *Similiter facies duos annulos aureos; quos indes duobus humeralibus ipſius amiculi inferiùs, verſus anteriorem partem ejus, è regione alterius commiſſuræ ejus: a ſuperiore parte cinguli ipſius amiculi.*

28 *Ita adſtrictunto pectorale illud ſacrum annulis ſuis ad annulos illos amiculi vitta hyacinthinâ, ut incumbat ipſi cingulo amiculi; neq; ſeparetur pectorale hoc ſacrum ab illo amiculo:*

29 *Ut portet Aharon nomina filiorum Jiſraëlis in ſacro illo pectorali juris ſupra cor ſuum, quum ingredietur in ſanctum, in monimentum coram Jehovâ jugiter.*

30 *Deinde pones in ſacro illo pectorali juris Urim & Tummim, quæ ſint ſupra cor Aharonis quum ingredietur coram Jehovâ: ſic portabit Aharon jus filiorum Jiſraëlis ſupra cor ſuum coram Jehovâ jugiter.*

31 *Item facies pallium ipſius amiculi totum hyacinthinum:*

32 *In cujus medio ſit os transmittendo capiti ejus: limbus eſto ori illius circumquaq; opere textili, velut os loricæ eſto illi, ne laceretur.*

33 *Et facies in fimbriis ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, in fimbriis ejus circumquaq; & tintinnabula aurea inter illa circumquaq;*

34 *Tintinnabulum aureum, deinde malogranatum, tintinnabulum aureum, deinde malogranatum; in fimbriis illius pallii circumquaque.*

35 *Hoc erit ſuper Aharonem quum miniſtrabit: ut audiatur ſonus ejus, quum ingredietur ipſum Sanctum coram Jehovâ, & quum egredietur, neq; moriatur.*

36 *Item facies bracteam ex auro puro: & inſculpes ei ſculpturis tanquam ſigilli,* SANCTITAS JEHOVÆ.

37 *Quam appones cum vitta hyacinthina, ita ut ſit ſuper ipſam cidarim: è regione anterioris partis ipſius cidaris eſto.*

38 *Sic erit ſuper frontem Aharonis, ut auferat Aharon iniquitatem rerum ſacrarum quas conſecraverint filii Jiſraëlis, omnium donorum, rerum conſecratarum ab illis: erit enimquam ſuper frontem illius jugiter, ut ſit benevolentia erga illos coram Jehovâ.*

39 *Item [illegible] facies tunicam illam è xylino, faciesq; cidarim è xylino: [illegible] vero facito opere Phrygiano.*

40 *Filiis autem Aharonis facies tunicas, & facies eis baltheos: tiaras quoq; facies eis ad gloriam & ad ornatum.*

III. 41 *Deinde indues illis Aharonem fratrem tuum & filios ejus cum eo: & ungens eos conſecrabis miniſterium eorum, ac ſanctificabis eos, ut ſacerdotio fungantur mihi.*

42 *Fac quoq; eis femoralia linea ad tegendam carnem nudam: a lumbis uſq; ad ipſa femora ſunto.*

43 *Hæc erunt ſuper Aharonem & ſuper filios ejus, quum ingredientur tentorium conventus, aut quum accedent ipſum altare ad miniſtrandum in ſancto, ne ferentes iniquitatem pœnam moriantur. Statuto perpetuo ei & ſemini ejus poſt eum.*

14 Et duas catenas ex auro puro æquabiles facito illas opere tortili: apponitoque illas catenas tortiles ad fundas.

15 Item facito *b* pectorale juris opere artificioſiſſimo, ſicut opus amiculi facito illud; ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino intertexto facito illud. *b Inf.39.8.*

16 Quadratum eſto, & duplicatum: ſpithamæ unius longitudine ſua, & ſpithamæ unius latitudine ſua.

17 Et inſerito ei inſititios lapides; lapidum autem ordines *ſint* quatuor. Ordo, pyropus, topazius, & ſmaragdus, hic ordo primus.

18 Hic autem ordo ſecundus; chryſopraſus, ſapphirus, & adamas.

19 Et hic ordo tertius; cyanus, & achates, & amethyſtus.

20 Hic denique quartus ordo, beryllus thalaſſius, & ſardius, & jaſpis: impacti fundis aureis ſunto inſitionibus ſuis.

21 Hi autem lapides ſunto cum nominibus filiorum Iſraëlis duodecim, ſecundùm nomina eorum: ſculpturis ſigilli ſecundùm cujusque nomen ſculpto ſunto, pro duodecim tribubus.

22 Et aptato ad illud pectorale catenas æquabiles, opere tortili, ex auro puro.

23 Facito etiam pro illo pectorali duos annulos aureos, inditoque duos illos annulos duabus extremitatibus pectoralis illius.

24 Tunc indito duas illas *catenas* tortiles aureas duobus iſtis annulis, in extremitatibus pectoralis illius.

25 Duas verò extremitates illarum duarum tortilium *catenarum* indito duabus illis fundis; affigitoque *catenas* humeralibus amiculi, verſus anteriorem partem ejus.

26 Facito quoque duos annulos aureos, & indito eos duabus extremitatibus pectoralis; intrinſecus, in ora ejus quæ *erit* ad latus amiculi.

27 Similiter facito duos annulos aureos, eosque indito duobus humeralibus amiculi inferne, verſus anteriorem partem ejus, è regione *alterius* commiſſuræ ejus: a ſuperiore parte cinguli amiculi.

28 Ita annectunto pectorale illud annulis ſuis ad annulos amiculi funiculo hyacinthino, ut incumbat cingulo amiculi, ut non ſeparetur pectorale ab amiculo.

29 Ita geſtato Aharon nomina filiorum Iſraëlis in illo pectorali juris ſuper corde ſuo, quum ingredietur in Sanctum; in monimentum coram Jehova jugiter.

30 Deinde indito pectorali juris Urim & Thummim, ut ſint ſuper corde Aharonis quum ingredietur ante faciem Jehovæ: ſic geſtato Aharon jus filiorum Iſraëlis ſuper corde ſuo coram Jehova jugiter.

31 Item facito *c* pallium ſubdendum amiculo, totum hyacinthinum: *c Inf.39.22.*

32 Eſtoque os in ſummitate ejus, in medio ejus: *&* limbus eſto ori illius circumquaque, opere textili; velut os loricæ eſto illi, ne laceretur.

33 Et facito in fimbriis ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, in fimbriis ejus circumquaque; & tintinnabula aurea inter illa circumquaque:

34 Tintinnabulum aureum *eſto*, deinde malogranatum; *rurſus* tintinnabulum aureum, deinde malogranatum; in fimbriis illius pallii circumquaque.

35 Hoc *pallium* eſto ſuper Aharone quum miniſtrabit: ut audiatur ſonus ejus, quum ingredietur Sanctum ante faciem Jehovæ, & quum egredietur, ut ne moriatur.

36 Item facito *d* bracteam ex auro puro: & inſculpito ei ſculpturis ſigilli, SANCTITAS JEHOVÆ. *d Inf.39.30.*

37 Et annectito eam *cidari* funiculo hyacinthino: ita ut ſit ſuper cidari: è regione anterioris partis cidaris eſto.

38 Sic eſto ſuper fronte Aharonis; ut auferat Aharon iniquitatem rerum ſacrarum quas conſecraverint filii Iſraëlis, *nempe* omnium donorum, rerum conſecratarum ab illis: eſto inquam ſuper fronte illius jugiter, ut ſit benevolentia erga illos coram Jehova.

39 Item *e* teſſellatam facito tunicam è xylino; facitoque etiam cidarim è xylino: baltheum verò facito opere Phrygiono. *e Inf.39.27.*

40 Filiis autem Aharonis facito tunicas, & facito eis baltheos. tiaras quoque facito eis, ad gloriam & ad ornatum

41 Deinde induito illis Aharonem fratrem tuum & filios ejus cum eo: ungitoque eos, & impleto manus eorum, denique ſanctificato eos, ut ſacerdotio fungantur mihi. III.

42 Fac quoq; eis femoralia linea ad tegendam carnem pudendorum: a lumbis uſque ad femora pertingunto.

43 Hæc ſunto ſuper Aharone & ſuper filiis ejus, quum ingredientur tentorium conventus, aut quum accedent ad altare ad miniſtrandum in Sancto, ne ferentes iniquitatem moriantur. Statutum perpetuum *hoc eſto* ei & ſemini ejus poſt eum.

ANALYSIS CAP. XXVIII.

Tria hoc capite præcepta continentur.

1 De ornandis ſacerdotibus deſignandis, v.1.& 2.
2 De veſtibus eorum ſacris conficiendis, v.3.& deinceps.
3 De iiſdem eſſendis & conſecrandis, v.41.

I. Deſignatio ſacerdotum.

In deſignatione ſacerdotum exprimuntur nominatim perſonæ quinque, quas jubetur Moſes ad ſe vocare, v.1. Deinde indicatur finis tum vocationis illius, tum veſtium ſacrarum, v.2.

II. Veſtes ſacræ ſive ſacerdotales.

Præceptio de veſtibus eſt tum generalis, v.3.4.& 5: tum ſpecialis, v.6.& deinceps.

Generalis præceptio tria membra continet. Ea ſunt

1 Cauſæ efficientes, v.3.

2 Species veſtium ſummi ſacerdotis, numero ſex, v.4.
Species veſtium ſacerdotum inferiorum, v.40.
Indumentum utriſque commune, v.42.

3 Materia veſtium ſummi ſacerdotis, v.5.

Specialis præceptio quinq; partium eſt, videlicet de
- 1 amiculo, v.6.&c.
- 2 pectorali, v.15.&c.
- 3 pallio amiculi, v.31.&c.
- 4 bractea, v.36.&c.
- 5 tunica teſſellata & cidari & baltheo, v.39.

I. *Amiculum* deſcribitur ex
1 Materia, v.6.
2 Forma, ibid.
3 Adjunctis cingulis humeralibus, v.7.
4 Adjunctis cingulis inferioribus, v.8.
5 Adjunctis duobus lapidibus pretioſis, v.9.10.11.12.
6 Adjunctis fundis, v.13.14.

II. *Pectorale* deſcribitur ex
1 Forma, v.15.
2 Materia, ibid.
3 Iterum ex forma, v.16.
4 Magnitudine, ibid.
5 Adjunctis lapidibus pretioſis.

Qui
- diſtribuuntur in ordines quatuor. De quorum
  - primo, v.17.
  - ſecundo, v.18.
  - tertio, v.19.
  - quarto, v.20.
- declarantur ex
  - Subjectis fundis, v.20.
  - Adjuncta inſcriptione nominum, v.21.

6 Adjunctis catenis, v.22.
7 Adjunctis annulis extremitatum, v.23.& deinceps.
8 Fine ſeu uſu, v.29.
9 Adjunctis Urim & Thummim, v.30.

III. *Pallium* amiculi deſcribitur ex
1 Materia, v.31.
2 Forma, v.32.
3 Adjunctis malogranatis & tintinnabulis, v.33.& 34.
4 Fine ſeu uſu, v.35.

IV. *Bractea* deſcribitur ex
1 Materia, v.36.
2 Adjuncta inſcriptione, ibid.
3 Subjecta cidari, v.37.
4 Situ, v.38.
5 Fine ſeu uſu, ibid.

V. *Tunica* teſſellata, & cidaris, declarantur è ſola materia: baltheus verò etiam è forma, v.39.

Atque hæc de veſtibus ſummi ſacerdotis. *Species veſtium inferiorum ſacerdotum indicantur tres*, v.40.

Indumentum utrique commune erant femoralia. Ea deſcribuntur ex
- materia, v.42.
- fine ſeu uſu, ibid.
- magnitudine, ibid.
- iterum ex fine ſeu uſu, v.ult.

III. Conſecratio ſacerdotum.

Hæc declaratur ex actionibus duabus, tanquam effectis deſtinatis, videlicet indutione veſtium ſacerdotalium, & unctione, v.41.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII.

℣. 2. VEſtes ſacras] *Hebr.* Veſtes ſanctitatis. *Sic deinceps. Genitivus adjuncti.* Aharoni] *Et filiis ejus: ut patet ex collatione verſus 40.& 42. Synecdoche membri.*

3 Induſtriis] *Heb.* Sapientibus corde. Cujuſcunque repleveto animum ſpiritu ſapientiæ] *Verte*, quemcunque repleveto ſpiritu ſapientiæ. *Hebr. omnis* quem repleveto eum. *Ellipſis.*

4 Facturi ſunt] *Facere debent.* Tunica teſſellata] *Heb.* tunica teſſellæ. *Genitivus adjuncti.*

5 Illi] *Induſtrii artifices, de quibus v.3.F.* Aurum illud] *Id eſt, de auro illo, ſynecdochice: nempe ut hæc quoq; ſacerdotalia ornamenta ex eo, præter ſuperiora, faciant. F.*

6 Amiculum illud] *Ornamentum humerale, à lumbis ad ſummos humeros pertingens, ſummi ſacerdotis tantùm: quatuor alas in quatuor extremitatibus habens: quarum ſuperiores ſuper humeros flexæ, pectorale catenulis aureis ſuſtinebant: inferiores verò ad latera ſacerdotis flexæ, per annulos inferiori pectoralis parti conjungebantur. Confer hæc cum cap.39. infrà. F.*

7 Humeralia] *Id eſt, ſuperiores alæ ſive cingula. F.* In duabus extremitatibus. *Dextrâ & ſiniſtrâ.*

8 Cingula] *Id eſt, inferiores alæ. F.* Quæ in ipſo erit] *Diſcretionis causâ, ne hæc cingula pro baltheo accipiantur. Erat enim baltheus ſeparatus, iſta verò amiculo continentes F.* Ex ipſo eſto] *Id eſt, ex ipſo oriatur, non autem ei annectatur. ut ſit opus continens.*

10 Prout illi nati ſunt] *Id eſt, ſecundum ordinem ætatis illorum. Heb.* ſecundum nativitates illorum.

11 Sculpturis tanquàm ſigilli] *Id eſt, cujuſmodi cælaturæ ſignatorii annuli ſculpi ſolent. F.* Inſculpes duobus iſtis lapidibus nomina] *Heb.* inſculpes duos lapides illos ſuper nomina. *Hypallage. F.*

14 Facere curato illos] *Verto*, facito illas. *Scilicet catenas: quarum proximè facta mentio. Noſtri (ut apparet) pronomen* illos *referunt ad artifices qui veſtes illas conficere debebant, moti nimirum pronominis illius forma, quod ſcilicet eſt generis maſculini: unde putarunt non poſſe referri ad vocem* catenas, *quæ in Hebræo (ſicut & in Latino) generis fœminini eſt. At eſt enallage generis: qualis Exod.1. v.21. Verſionem verò propoſitam duæ rationes manifeſtè reſpuunt, una, quod verbum* תַּעֲשֶׂה *nuſquam uſurpatur in ſignificatione tranſitiva: altera, quòd nulla hic præcedit mentio artificum. Interim verum eſt, verbum illud* Facito *ad Moſen pronuntiatum idem valere quod* Fieri curato, *per metonymiam objecti. Sed hoc non juvat verſionem propoſitam.*

15 Pectorale juris] *Hæc veluti anterior pars amiculi, quæ ſacerdotis pectus tegebatur, quatuor annulis aureis ex quatuor ſuis angulis vitta hyacinthina alis amiculi de quibus ſuprà: alligabatur. Juris autem dicitur, quia eo induebatur ſummus ſacerdos, conſulentibus Deum de jure reſponſurus; Num.27. v.21. Ezr.2.62. & Nehem.7.65. F. Genitivus adjuncti vel ſubjecti diverſo reſpectu.*

17 Inſitivos lapides] *Heb.* implementum lapidum. *Hypallage.*

22 Catenas æquabiles] *Heb.* catenas æquabilitatis. *Genitivus adjuncti.*

30 Urim & Tummim] *Quæ & qualia fuerint, non conſtat. Certum autem eſt, non numerari inter ea quæ artificibus commiſſa ſunt facienda: ſed Moſi ſoli à Deo data, ut ea ſacro pectorali inderet: prout fecisse legimus Levit.8.v.8. Ac propterea fortaſſe ſuprà v.16. juſſit Deus pectorale fieri duplicatum, ut Urim & Tummim intus reponerentur, & ab utraq; parte laterent. F. Collega meus & charus frater, D. Matthias Martinius, putat intra duplicitatem pectoralis hæc ipſa verba* אוּרִים וְתֻמִּים *(Urim vethummim) interpoſita fuiſſe, ſive in lamella aurea, ſive alio ſubjecto: ut indicaretur, & lucem fidei & integritatem vitæ à ſacerdote ſummo Chriſto, cujus typus erat Aharon, petendam eſſe: unde 1.Cor.1.v.30. dicitur nobis factus ſapientia &c.*

31 Pallium ipſius amiculi] *Cui immediatè amiculum imponebatur. F.*

32 Os tranſmittendo capiti ejus] *Hebr.* os capitis ejus. *quod puto vertendum,* os ſummarum. *id eſt, foramen in ſummitate pallii. Genitivus ſubjecti. Item Metaphora tum in vocabulo oris, tum in vocabulo capitis. Altera verſio requirit, ut pronomen relativum* ejus, *referatur ad ſacerdotem: cujus tamen nulla hic facta mentio. Referri autem debet ad nomen pallii, cujus mentio habetur verſu præcedente.* Limbus] *Heb.* labium. *Metaphora.* Opere textili] *Heb.* opere textoris. *Genitivus efficientis.*

35 Ut audiatur ſonus ejus] *Pulſante ea crurum motu. nam eò uſq; protendebatur pallium. F.*

38 Auferat] *Sacramentaliter, tanquam typus ſacerdotii Chriſti.* Jugiter] *Id eſt, quoties ingredietur Sanctum, ut ibi fungatur ſacerdotio.* Ut ſit benevolentia] *Heb.* in benevolentiam.

41 Conſecrabis miniſterium eorum] *Hrb.* implebis manum eorum. *Synecdoche metonymica, quia unà cum deſtinato intelligitur finis. Nam ad conſecrandum miniſterium illorum implebantur manus rebus eo nomine ſacrificandis: ut habetur infrà cap.29. v.24.*

42 Carnem nudam] *Hebr.* carnem nuditatis. *Eſt periphraſis pudendorum. nam nuditas æſtimatur inprimis ex illa parte. unde primi noſtri parentes, quum ſe nudos animadverterent, illam corporis partem texerunt. Hinc & nuditas pro pudendis dicitur Lev.18. v.7. & deinceps. Item caro, Ezech.23.v.20. Ergo caro nuditatis, intelligitur caro ex qua æſtimatur nuditas. Genitivus adjuncti.*

43 Altare] *Scil. ſuffitus. Synecd. generis.* Iniquitatis pœnam] *Hrb.* iniquitatem. *Metonymia efficientis.* Statuto perpetuo] *Heb.* ſtatuto ſeculi. *Id eſt, quamdiu durabit cultus Leviticus. Genitivus adjuncti, & ſynecdoche ſpeciei. Seculum pro tempore longo, veruntamen certum habens terminum. Heb.* עוֹלָם.

OBSERVATIONES EX CAP. XXVIII.

DE veſtibus ſacerdotum, quid ſignificarint, vide in obſervationibus ex cap.25.

CAPUT XXIX.

T. & J.

1. HOc autem illud eſt quod facies eis, *ſanctificando eos ut ſacerdotio fungantur mihi: accipe juvencum unum ſubrumum & arietes duos integros.*

P.

HOc autem illud *eſt* quod facere debes eis, a ad ſanctificandum eos, ut ſacerdotio fungantur mihi. Accipe juvencum unum ſubrumum & arietes duos integros: 1.

a Lev.8.v.1. & deinceps.

2 Et pa-

2 Et pa-

2 Et panes azymos, collyrasque azymas miſtas oleo, & lagana azyma uncta oleo, è ſimila triticea facito ea.

3 Poſitaque ea in caniſtro uno, admovebis ea in ipſo caniſtro, cum juvenco & duobus arietibus.

4 Tum jubebis Aharonem & filios ejus accedere ad portam tentorii conventus, & lavabis eos aquâ.

5 Deinde accipiens veſtimenta illa, indues Aharonem tunicâ, & pallio amiculi, amiculoque, ac pectorali ſacro; quæ accinges per cingulum amiculi:

6 Et impoſitâ cidari capiti ejus, aptabis coronamentum ſanctum ſuper illam cidarim:

7 Acceptumque oleum unctionis fundes ſuper caput ejus. ſic unxeris eum.

8 Poſtea filios ejus jubens accedere, indues eos tunicis.

9 Et cingens eos baltheo, Aharonem & filios ejus, alligabis eis tiaras, ut ſit eis ſacerdotium decreto perpetuo: ſic conſecraveris miniſterium Aharonis & miniſterium filiorum ejus.

10 Tum admovebis juvencum illum ante tentorium conventus, nitente Aharone & filiis ejus manibus ſuis ſuper caput illius juvenci:

11 Et jugulabis juvencum illum coram Jehova, ad oſtium tentorii conventus.

12 Deinde accipiens de ſanguine illius juvenci, impones cornibus altaris digito tuo: totum autem reliquum ſanguinem effundito verſus fundamentum altaris.

13 Accipiens quoque totum adipem qui operit inteſtina, & reticulum quod eſt *ſuper jecur, ambosque renes ejus, & adipem qui* erit *ſuper illos, adolebis ſuper illud altare.*

14 Carnem vero illius juvenci, & pellem ejus, fimumque ejus igni comburito extra caſtra: oblatio eſt pro peccato.

15 Poſtea arietum illorum unum accipito, ſuper caput cujus arieti nitentur Aharon & filii ejus manibus ſuis:

16 Jugulatoque ariete iſto, accipiens ſanguinem ejus inſperges altari circumquaque.

17 Arietem vero ipſum divides in membra ſua, quumque laveris inteſtina ejus & crura ejus, appones membris ejus & capiti ejus.

18 Sic adolebis arietem iſtum totum in ipſo altari, holocauſtum eſt Jehovæ: odor gratus, igne abſumendum ſacrificium Jehovæ eſt.

19 Accipies quoque arietem illorum alterum, nitente Aharone & filiis ejus manibus ſuis ſuper caput illius arietis:

20 Jugulatoque ariete iſto, accipiens ſanguinem ejus impones infimæ auriculæ Aharonis & infimæ auriculæ filiorum ejus dexteræ, & pollici manus eorum dexteræ, pollicique pedis eorum dexteri: inſperges vero reliquum ſanguinem altari ipſi circumquaque.

21 Tum accipiens de illo ſanguine qui erit ſuper altare & de oleo illo unctionis, inſperges Aharonem & veſtimenta ejus, filiosque ejus & veſtimenta filiorum ejus cum eo: ita ſanctus erit ipſe veſtimentaque ejus, atque filii ejus & veſtimenta filiorum ejus cum eo.

22 Deinde accipiens ex iſto ariete adipem cum cauda, adipem quoque tegentem inteſtina, & reticulum jecoris, ambosque renes, & adipem qui erit *ſuper eos, & armum dexterum (nam aries conſecrationum eſt)*

23 Tractam quoque panis unam, & collyram panis oleoſi unam, laganumque unum, ex caniſtro illo azymorum quod erit coram Jehova.

24 Impones hæc omnia manibus Aharonis, manibusque filiorum ejus, & agitabis illa agitatione coram Jehova.

25 Poſteà accipiens illa è manu eorum, adolebis in ipſo altari ſuper holocauſtum, in odorem gratum coram Jehova: ſacrificium eſt igne abſumendum Jehovæ.

26 Accipiens verò pectus ipſum ex ariete conſecrationum qui erit *pro Aharone, quum agitaveris illud agitatione coram Jehova; tibi in partem ceſſurum eſt.*

27 Sic ubi ſanctificaveris pectus illud agitationis armumque elationis, quod agitatur, & quod elevatur ex ariete conſecrationum, ex eo qui fuerit *pro Aharone, & ex iis qui* fuerint *pro filiis ejus:*

28 Utrumque futurum eſt Aharonis & filiorum ejus ſtatuto perpetuo à filiis Jiſraelis, quia eſt elatio: quam erit elatio à filiis Jiſraelis ex ſacrificiis eucharisticis eorum, elatio eorum Jehovæ erit.

29 Veſtes autem ſacræ quæ fuerint *Aharonis, ſunto filiorum ejus poſt eum, ad ungendum induto eis, & ad conſecrandum in eis miniſterium illorum.*

30 Septem dies induito eas qui ſacerdos fuerit *pro eo ex filiis ejus, qui ingreſſurus erit in tentorium conventus ad miniſtrandum in ſancto.*

31 Arietem autem iſtum conſecrationum accipiens, coques carnem ejus in loco ſancto.

32 Et comedito Aharon & filii ejus carnem iſtius arietis, & panem illum qui erit in caniſtro, ad portam tentorii conventus:

33 Comedunto, inquam, iſta ii pro quibus expiatio facta fuerit, ad conſecrandum miniſterium eorum, ad ſanctificandum eos: extraneus autem ne comedito, nam res ſancta ſunt.

2 Et panes azymos, placentasque azymas miſtas oleo, & lagana azyma uncta oleo, è ſimila tritici facito ea.

3 Poſitusque iis in caniſtro uno, admoveto ea in caniſtro, itemque juvencum illum & duos illos arietes.

4 Tum jubeto Aharonem & filios ejus accedere ad oſtium tentorii conventus, & lavato eos aquâ illa ſanctâ.

5 Deinde accipiens veſtimenta illa, induito Aharonem tunicâ, & pallio amiculi, amiculoque, ac pectorali; eaque accingito eo cingulo amiculi.

6 Et impoſitâ cidari capiti ejus, aptato coronamentum ſanctum ſuper cidarin:

7 Acceptumque *b* oleum unctionis fundito ſuper caput ejus. Sic unxeris eum. *b* Inf. 30. 12.

8 Poſtea filios ejus jubens accedere, induito eos tunicis:

9 Et accingito eos baltheo, Aharonem & filios ejus, alligatoque his tiaras, ut ſit eis ſacerdotium decreto perpetuo. Sic implebo manum Aharonis & manum filiorum ejus.

10 Tum *c* admoveto juvencum illum ante tentorium conventus, nititorque Aharon & filii ejus manibus ſuis ſuper caput illius juvenci: *c* Lev. 1. 3.

11 Et jugulato juvencum illum coram Jehova, *ante* oſtium tentorii conventus.

12 Deinde accipiens de ſanguine illius juvenci, imponito cornibus altaris digito tuo. totum autem reliquum ſanguinem effundito in fundamentum altaris.

13 Accipiens quoque totum adipem qui operit inteſtina, & reticulum *quod eſt* ſuper jecore, ambosque renes ejus, & adipem qui *erit* ſuper illis, adoleto *illa ſuper* illo altari.

14 Carnem verò illius juvenci & pellem ejus, fimumque ejus igne comburito extra caſtra. Sacrificium pro peccato eſt.

15 Poſtea arietum illorum unum accipito, nititorque Aharon & filii ejus manibus ſuis ſuper caput illius arietis:

16 Jugulatoque ariete iſtum, & accipiens ſanguinem ejus inſpergito *illum* altari circumquaque.

17 Arietem verò ipſum divideto in membra ejus; quumque laveris inteſtina ejus & crura ejus, imponito *illa* membris ejus & capiti ejus.

18 Sic adoleto arietem iſtum totum in altari, holocauſtum eſt Jehovæ, *in* odorem gratum, igne abſumendum ſacrificium Jehovæ eſt.

19 Accipito quoque arietem alterum, nititorque Aharon & filii ejus manibus ſuis ſuper caput illius.

20 Jugulatoque ariete iſtum, & accipiens ſanguinem ejus imponito infimæ auriculæ Aharonis, & infimæ auriculæ filiorum ejus dexteræ, & pollici manus eorum dexteræ: pollicique pedis eorum dexteri: Inſperges verò reliquum ſanguinem altari circumquaque.

21 Tum accipiens de illo ſanguine qui *erit* ſuper altari & de oleo unctionis, conſpergito Aharonem & veſtimenta ejus, filiosque ejus & veſtimenta filiorum ejus cum eo. Ita ſanctus erit ipſe veſtimentaque ejus, atque filii ejus & veſtimenta filiorum ejus cum eo.

22 Deinde accipiens ex iſto ariete adipem cum cauda, adipem quoque tegentem inteſtina, & reticulum jecoris, ambosque renes, & adipem qui *erit* ſuper illis, & armum dextrum (nam aries impletionum eſt)

23 Tractam quoque panis unam, & placentam panis oleoſi unam; laganumque unum, ex caniſtro illo azymorum quod erit coram Jehova:

24 Imponito hæc omnia manibus Aharonis, manibusque filiorum ejus, & agitato illa agitatione coram Jehova.

25 Poſtea accipiens illa e manu eorum, adoleto *ea* in altari ſuper holocauſto, in odorem gratum coram Jehova: ſacrificium eſt igne abſumendum Jehovæ.

26 Accipiens verò pectus ex ariete impletionum qui *erit* pro Aharone, quum agitaveris illud agitatione coram Jehova; tibi in partem cedito.

27 Sic ubi ſanctificaveris pectus illud agitationis armumque elationis, quod agitatur & qui elevatur, ex ariete impletionum, *ex eo* qui *fuerit* pro Aharone, & ex *iis* qui *fuerint* pro filiis ejus:

28 Tum cedito *illud d* Aharoni & filiis ejus, ſtatuto perpetuo, a filiis Iſraelis, quia eſt ſacrificium elationis. Nam ſacrificium elationis a filiis Iſraelis, è ſacrificiis eucharisticis eorum, ſacrificium inquam elationis eorum Jehovæ *cedere debet*. *d* Lev. 7. 34. & 10. 14.

29 Veſtes autem ſacræ quæ *fuerint* Aharonis, *e* ſunto filiorum ejus poſt eum, ad ungendum *eos* in illis, & ad implendum in illis manum eorum. *e* Num. 20. v. 26. & deincep.

30 Per ſeptem dies induito illas qui ſacerdos *fuerit* pro illo ex filiis ejus, qui ingreſſurus erit in tentorium conventus ad miniſtrandum in Sancto.

31 Arietem autem iſtum impletionum accipiens, coquito carnem ejus in loco ſancto:

32 Et comedito Aharon & filii ejus carnem iſtius arietis, & *f* panem illum qui *erit* in caniſtro, *ante* oſtiû tentorii conventus: *f* Lev. 8. 31. & 24. 9.

33 Comedunto, *inquam*, iſta ii pro quibus expiatio facta fuerit, ad implendum manum eorum, ad ſanctificandum eos: extraneus autem ne comedito; nam res ſancta ſunt.

34 *Quòd ſi reliquum fiet de iſta carne conſecrationum, aut de pane iſto, uſq; mane, tum combures quod reliquum factum fuerit igne: ne comeditor, nam res ſancta eſt.*

35 *Facies itaq; Aharoni & filiis ejus ſic, ſecundùm omnia quæ præcepi tibi, ſeptem diebus conſecrato miniſterium eorum.*

II. 36 *Juvencum verò pro peccato parabis quolibet die ad expiationes & peccato inſperges altare expiationem faciendo in eo, poſtquam unxeris illud ad ſanctificandum illud.*

37 *Septem diebus expiato ſuper illo altari, ut ſanctifices illud: ſic erit illud altare res ſancta ſanctarum; quicquid tetigerit altare illud, ſanctum eſto.*

III. 38 *Hoc quoq; eſt quod offeres in iſto altari, agnos anniculos binos uno quoq; die jugiter.*

39 *Horum agnum unum offerto mane, & agnum alterum offerto inter duas veſperas.*

40 *Præterea decimam Epha ſimilæ, miſtæ quartâ hinu olei tuſi, & libamen quartam hinu vini, in priorem agnum.*

41 *Agnum vero alterum offerto inter duas veſperas; ſecundùm oblationem matutinam, & ſecundùm libamen ejus facito ei, in odorem gratum, ſacrificium igne abſumendum Jehovæ.*

42 *Holocauſtum juge eſto generationibus veſtris, ad oſtium tentorii conventus coram Jehova, ubi conveniam vobiſcum alloquendo te ibi.*

IV. 43 *Conveniam autem illuc cum filiis Jiſraëlis, ut ſanctificetur gloriâ meâ:*

44 *Et ſanctificabo tentorium conventus & altare ipſum, Aharonem etiam & filios ejus ſanctificabo, ut ſacerdotio fungantur mihi.*

45 *Et habitabo inter filios Jiſraëlis, ac ero illis Deus.*

46 *Experienturq; me eſſe Jehovam Deum ſuum, qui eduxi ipſos è terra Ægypti, ut habitem inter ipſos: ego ſum Jehova Deus ipſorum.*

34 Quòd ſi reliquum fiet de iſta carne impletionum, aut de pane iſto, uſque mane, tum comburito quod reliquum factum fuerit igne: ne comeditor, nam res ſancta eſt.

35 Facito itaque Aharoni & filiis ejus ſic, ſecundùm omnia quæ præcepi tibi, per ſeptem dies impleto manum eorum.

36 Juvencum verò ſacrifici pro peccato ſacrificato ſingulis illis diebus ad expiationes, & expiato ſuper altari, quum expiationem feceris pro eo, poſtquam g unxeris illud ad ſanctificandum ipſum. II.

g Lev. 8. v. 11. & 15.

37 Per ſeptem dies expiato ſuper illo altari, ut ſanctifices illud: ſic erit illud altare res ſanctiſſima, quicquid h tetigerit altare illud, pro ſancto habetor.

h Matth. 23. v. 19. Inf. 30. 29.

38 Hoc autem *eſt* quod offerre debes in iſto altari, i agnos anniculi bini uno quoque die jugiter. III.

i Num. 28. 2. & deinc.

39 Horum agnum unum offerto mane, agnum verò alterum offerto inter duas veſperas.

40 Præterea decimam ephæ ſimilæ, miſtæ quarta hinis olei tuſi, & *ad* libamen quartam hinis vini, in priorem agnum.

41 Agnum verò alterum offerto inter duas veſperas; ſecundùm munus matutinum, & ſecundum libamen ejus facito ei, in odorem gratum, ſacrificium igne abſumendum Jehovæ.

42 Holocauſtum juge *eſto hoc* apud poſteros veſtros, *ante* oſtium tentorii conventus coram Jehova; illuc conveniam vobiſcum alloquendo te ibi.

43 Conveniam inquam illuc cum filiis Iſraëlis, ut ſanctificentur gloria mea: IV.

44 Nam ſanctificabo tentorium conventus & altare; Aharonem quoque & filios ejus ſanctificabo, ut ſacerdotio fungantur mihi:

45 Et habitabo inter filios Iſraëlis, ac ero illis in Deum.

46 Experienturque me eſſe Jehovam deum ſuum, qui eduxi ipſos è terra Ægypti, ut habitem inter ipſos: ego *ſum* Jehova deus ipſorum.

ANALYSIS CAP. XXIX.

Quatuor ſunt hujus capitis partes.

1 Mandatum Domini ad Moſen de conſecrandis ad ſacerdotium Aharone & filiis ejus, uſque ad v. 36.

2 Mandatum de conſecrando altari holocauſtorum, v. 36. & 37.

3 Lex de ſacrificio jugi, a v. 38. uſque ad 43.

4 Promiſſio ad Iſraëlitas de gratioſa Domini præſentia in tabernaculo, v. 43 & deinceps.

I. Conſecratio ſacerdotum.

Hæc deſcribitur à tribus argumentis.

1 Ab effectis deſtinatis ſeu præparatione, uſque ad v. 5.

2 A partibus, a v. 5. uſque ad 31.

3 Ab adjuncta appendice, a v. 31. uſque ad 35.

I. *Præparationis* membra, ſive effecta deſtinata, duo ſunt.

1 Rerum offerendarum illatio in atrium tabernaculi, v. 2. 3.

2 Hominum conſecrandorum lotio, v. 4.

II. *Partes* conſecrationis ſunt tres.

1 Veſtitio tum { Aharonis, v. 5. 6. 7. / Filiorum ejus, v. 8. & 9. }

2 Unctio Aharonis, v. 7.

3 Sacrificiorum oblatio pro illis univerſis.

Sacrificia autem illa tria ſunt.

1 Juvenci in ſacrificium pro peccato, a v. 10. uſque ad 15.

2 Arietis in holocauſtum, a v. 15. uſque ad 19.

3 Arietis alterius in ſacrificium eucharisticum, à v. 19. uſque ad 2[illegible]

Cæterùm de ariete illo poſteriore præcipiuntur tria.

1 Ut ſanguine illius tingantur certæ corporis partes in Aharone & filiis ejus, v. 20.

2 Ut de eodem ſanguine, & ſimul de oleo unctionis, conſpergantur tum ipſi, tum veſtes eorum, v. 21.

3 Ut ſuper manus eorum ponantur, deque illis iterum accipiantur, certæ partes iſtius arietis cum muneribus triticeis, v. 22. & deinceps uſque ad 26.

Poſtea per digreſſionem traditur lex de jure ſacerdotum in ſacrificia eucharistica, v. 26. 27. & 28.

Item lex de conſecratione ſacerdotum futurorum, v. 29. & 30.

III. *Appendix* adjuncta fuit convivium ſacrum de partibus arietis oblati in ſacrificium eucharisticum, v. 31. uſq. ad 35. Quo verſu continetur epilogus præcedentium mandatorum.

II. Conſecratio altaris holocauſtorum.

Primùm deſcribitur hæc conſecratio è ſuis partibus, numero duabus, videl. ſacrificatione juvenci & unctione, v. 36.

Deinde ſanctitas altaris conſecrati commendatur ab effectu, v. 37.

III. Juge ſacrificium.

Hoc declaratur à quatuor argumentis videl.

1 Materia.
2 Tempore.
3 Fine.
4 Loco.

Materia fuit duplex: una rerum animatarum, videl. agnorum, v. 38. & 39. altera manuariarum, nempe ſimilæ, olei & vini, v. 40. Porrò materia illuſtratur a numero: ut offerantur agni duo, & res illæ manuariæ certâ menſura.

Tempus fuit duplex: unum commune utrique ſacrificio, nempe dies ſinguli, v. 38: alterum ſingulis proprium: nempe ut unum offeratur mane, alterum veſperi, v. 39.

Finis fuit conciliatio benevolentiæ Dei, ubi dicitur, *In odorem gratum*, v. 41. quod referendum eſt ad ſacrificium Chriſti per iſta ſacrificia adumbratum.

Locus fuit ante oſtium tentorii in atrio tabernaculi, v. 42. Ibi enim erat altare holocauſtorum, infra 40. v. 6.

IV. Promiſſio præſentiæ gratioſæ Domini.

Hæc primùm proponitur generaliter, illuſtrata ab effectu, videlicet ſanctificatione, v. 43. Deinde per partes exponitur, verſibus reliquis.

SCHOLIA IN CAP. XXIX.

Subrumum] *Hebr.* filium bovis: *id eſt, nondum depulſum à lacte. F. Periphraſis.* Integros] *Omni vitio carentes, ut ſuprà 12. 5. Lev. 22. 20 F. Hebr.* תְּמִימִם *Synecd. generis.* ℣. 1.

2 Panes azymos] *Placentas ſine oleo, infra v. 23. & Lev. 8. 26. F. Heb.* panem azymarum. *Sed placentarum Genitivus ſpeciei.*

4 Aqua] *Non quavis, ſed ex labro ſancto, infrà 30. 18. F. Id quod notat articulus* ה *hic per ſyncopen excluſus. Synecd. generis.*

5 Veſtimenta illa] *De quibus cap. 28.*

6 Coronam tentum] *Bracteam auream, de qua ſuprà 28. 36: ut explicat Moſes Levit. 8. 9. F.*

7 Oleum] *De quo infrà 30. 22. F.*

9 Eis] *Filiis Aharonis. nam pater loco tiaræ habebat cidarim, ut dictum eſt v. 6. Vide ſupra 28. 40. F.* Conſecraveris miniſterium] *Hebr.* impleveris manum. *Metonymia effecti deſtinati: nam ad miniſterium ſacerdotum conſecrabatur per impletionem manuum quæ narratur v. 24.*

14 Oblatio eſt pro peccato] *Ac proinde comburenda extra caſtra, Levit. 4. 12. F. Heb.* peccatum eſt *Metonymia ſubjecti.*

18 Odor gratus] *Hebr.* odor quietis, *i. e. in quo quis acquieſcat. Sed verto,* In odorem gratum. *Supplementum ſume ex v. 25. ubi exprimitur. Genitivus effecti.*

21 Inſperges Aharonem] *Puto dicendum,* Aſperges, *vel* conſperges Aharonem. *Heb.* ſparges ſuper Aharonem.

22 Nam aries conſecrationum eſt] *Et hoc ritus requiritur in iſto ſacrificiorum genere, Lev. 7. 18. F.* Conſecrationum] *Heb.* impletionum. *Synecdoche generis, & membri. & metonymia effecti deſtinati. Vide ſuprà cap. 28. v. 41. in ſcholiis.*

24 Agitabis illa] *A dextera in ſiniſtram, & contrà. F.*

26 Tibi in partem ceſſurum eſt] *Ut qui Aharonem & filios conſecrans, ſummi ſacerdotii munus obis. F. Confer Lev. 7. 31.*

28 Futurum eſt] *Sed poſthac, quum Aharon aut filii ejus fungentur ſummo ſacerdotio. Vide Lev. 7. 18. & 10. 14.*

29 Poſt eum] *Id eſt, poſt mortem ejus. Metonymia ſubjecti: qualis Gen. 24. v. ult.*

31 In loco ſancto] *Ante portam tentorii conventus. Lev. 8. 31.*

33 Expia-

33 Extraneus] *Qui ex familia Aharonis non eſt. F. Synecdoche generis*

36 Quolibet die] *Scil. ex illis ſeptem quorum modò facta mentio. Sed malim*, ſingulis diebus. *id eſt, uno quoq; die ex illis ſeptem. Hebraiſmus.* Peccato] *Sanguine ſacrificii pro peccato, Levit. 8. 15. Synecdoche. F. Videlicet ſynecdoche membri & metonymia ſubjecti. Sed iſta expoſitio nititur falſa verſione. Nam verbum* חטא *quod hic habetur, nuſquam ſignificat* Peccato impingere: *ſed ubiq; ſignificat*, A peccato purgare, **Entſündigen:** *quod uno verbo dicitur* Expiare. *Sic ergo verto*, Et expiato ſuper altari, quum expiationem feceris pro eo.

37 Res ſancta ſanctarum] *Id eſt, res ſanctiſſima. F.* Quicquid tetigerit altare illud, ſanctum eſto. *Hoc eſt, adeo ſanctum eſto altare illud, ut quidvis contactu ejus ſanctificetur. huc reſpicit Chriſtus Phariſæos redarguens. Matth. 23 v. 18 F. Synon eſt. Pro ſancto (id eſt, ad cultum Dei conſecrato) habetor. Synecdoche generis. Nam ſanctitas illa legalis ſeu ceremonialis ſunt quaſi ſpecies ſanctitatis ſimpliciter dictæ. Confer Levit. 6 v. 31. 2 & 21.*

38 Offeres] *Heb. facies Sic deinceps. Synecdoche generis.* Verto, offerre debes. *Scil. ordinariè. Hactenus enim dictum eſt de ſacrificio quaſi extraordinario, videl. pertinente ad conſecrationem ſacerdotum.*

39 Inter duas veſperas] *Vide ſup. in 12. 6.*

40 Hinis] *Menſura* [illegible]*rum, tantum capientis quantum 72. ovorum gallinaceorum teſtæ Eſt ergo quarta hinis quantum capiunt 18 ovorum teſta id eſt, dimidium congii. F.*

41 Secundum oblationem matutinam] *Verto*, Secundum munus matutinum. *nam per vocem Hebraicam hic ſignificatur ſacrificium cibarium. ut percipitur ex verbis proximè ſeqq. & ex collatione verſus præcedentis.*

42 Ante portam] *Vertendum eſt*, ante portam. *nam ibi poſitum fuit altare holocauſti, infrà 40. v. 29.* Ubi] *Videlicet in tentorio conventus, ſuper arcam teſtimonii ſ p. 25. v. 22.* Conventaio] *Hinc nomen accepit tentorium conventus.*

43 Ut ſanctificetur] *Iſraelitarum quoq;. F.*

45 Inter filios] *Heb.* in medio filiorum. Deus] *Heb* in Deum.

OBSERVATIONES EX CAP. XXIX.

De initiatione ſive conſecratione ſacerdotum, & de jugi ſacrificio, quid ſignificarint, vide obſervationes ex cap 25.

2 Ex verſ. 43. Deus præſentia ſuâ gratioſâ fideles ſuos ſanctificat. *Præſentia Dei Sanctificatio.*

CAPUT XXX.

T. & J.

I. Facies item altare, thymiaterium ſuffitui, è lignis cedrorum lectiſſimarum facito illud.

2 *Unius cubiti longitudine ſuâ, & cubiti latitudine ſuâ, quadratum eſto; & duorum cubitorum altitudine ſuâ: ex ipſo cornua ejus* ſunto.

3 *Et obduces illud auro puro, tectumq; ejus, & latera ſtructura ejus circumquaq;, & cornua ejus: facieſq; ei limbum aureum circumquaq;.*

4 *Deinde binos annulos aureos facies ei, infra limbum ejus juxta binos angulos ejus, aptato eos ad duo latera ejus, quod erit in ſedes vectibus, ad portandum illud eis.*

5 *Facies autem ipſos vectes è lignis cedrorum lectiſſimarum, & obduces eos auro.*

6 *Et pones illud ante velum quod* erit *ante arcam teſtimonii, è regione operculi propitiatorii illius quod* erit *ſupra teſtimonium, quò conveniturus ſum tecum:*

7 *Ut adoleat ſuper illud Aharon ſuffitum aromatum, uno quoq; mane, quum aptaverit lucernas, adoleat illum;*

8 *Similiter quum accenderit Aharon lucernas inter duas veſperas, adoleat illum: ſuffitus jugis coram Jehova per generationes veſtras* eſto.

9 *Ne offeratis in eo ſuffitum exterum, neq; holocauſtum, aut oblationem, neq; libamen libatote ſuper illud.*

10 *Tantum expiationem faciet Aaron ſuper cornua ejus ſemel quotannis: è ſanguine ſacrificii pro peccato diei expiationum ſemel quotannis expiationem faciet in eo per generationes veſtras, res ſancta ſanctarum eſt* Jehovæ.

II. 11 *Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

12 *Quum recenſebis ſummam filiorum Jiſraëlis per numerandos eorum, tum dabunt quiſq; redemturam vitæ ſuæ Jehovæ, numerando eos: ut non ſit in eis plaga quum numeraberis eos.*

13 *Hoc danto quiſquis tranſit in numeratos, dimidium ſicli pro ut eſt ſiclus ſacer, (viginti obolorum* eſt *hic ſiclus) dimidium ſicli oblationem* Jehovæ.

14 *Quiſquis tranſit in numeratos à nato viginti annos & ſuprà, dato oblationem Jehovæ.*

15 *Qui dives eſt, ne augeto, & qui tenuis eſt, ne diminuito de dimidio ſicli, dando oblationem Jehovæ, ad expiandum animas veſtras.*

16 *Accipiens autem pecuniam iſtam expiationum à filiis Jiſraëlis, repones eam ad miniſterium tentorii conventus: eritq; pro filiis Jiſraëlis in monumentum coram Jehova, ad expiandum animas veſtras.*

III. 17 *Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

18 *Facies etiam labrum æneum, & ſcapum ejus æneum ad lavandum: & pones illud inter tentorium conventus & ipſum altare, ac pones ibi aquam:*

19 *Ut lavent Aharon & filii ejus ex eo, manus ſuas & pedes ſuos.*

20 *Quum erunt ingreſſuri tentorium conventus, lavanto aquâ ut non moriantur, aut quum erunt acceſſuri ad ipſum altare ad miniſtrandum, ut adoleant ſacrificium igne abſumendum Jehovæ:*

21 *Lavabunt, inquam, manus ſuas & pedes ſuos ut non moriantur: hoc eſto illis ſtatutum perpetuum, ipſi* Aharoni *& ſemini ejus per generationes eorum.*

IV. 22 *Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

23 *Tu autem accipe tibi aromatum præſtantiſſimum, myrrhæ ingenuæ quingenta* pondo, *& cinnamomi odorati dimidium e-*

P.

Facito item altare, *a* thymiaterium ſuffitus, è lignis cedrorum lectiſſimarum facito illud. I. *a Inf 37. 25.*

2 Cubitus *eſto* longitudo ejus, cubitus *item eſto* latitudo ejus, quadratum eſto, duorum verò cubitorum *eſto* altitudo ejus: ex ipſo cornua ejus *oriuntor*.

3 Et obducito illud auro puro, *nempe* tectum ejus, & parietes ejus circumquaque, & cornua ejus: facitoque ei limbum aureum circumquaque.

4 Item binos annulos aureos facito ei, infra limbum ejus: juxta binos angulos ejus aptato eos ad duo latera ejus, ut *ſint* in ſedes vectibus, ad portandum illud eis.

5 Facito autem vectes illos è lignis cedrorum lectiſſimarum, & obducito eos auro.

6 Et ponito illud ante velum quod *erit* ante arcam teſtimonii, ante operculum quod *erit* ſuper teſtimonio, quò conventurus ſum tecum.

7 Et adoleto ſuper illo Aharon ſuffitum aromatum; uno quoque mane, quum aptaverit lucernas, adoleto illum.

8 Similiter quum accenderit Aharon lucernas inter duas veſperas, adoleto illum. Suffitus jugis *hic eſto* coram Jehova apud poſteros veſtros.

9 Ne offertote in eo ſuffitum exterum, aut holocauſtum, aut munus: neque libamen libatote ſuper illo.

10 Sed expiationem facito Aharon ſuper cornibus ejus ſemel in anno, ſanguine ſacrificii pro peccato ad expiationes adhibenti ſolùm: ſemel in anno expiationem facito in eo apud poſteros veſtros, res ſanctiſſima eſt Jehovæ.

11 Præterea alloquutus eſt Jehova Moſen, dicendo: II.

12 Quum recenſebis *b* ſummam filiorum Iſraelis per numerandos eorum, tum danto quiſque redemturam animæ ſuæ Jehovæ, quum numerabis eos: ut non ſit in eis plaga quum numerabis eos. *b Num. 1. 5.*

13 Hoc danto quiſquis tranſit in numeratos, *c* dimidium ſicli, prout eſt ſiclus ſacer. (viginti obolorum *eſt* hic ſiclus) dimidium ſicli oblationem Jehovæ. *c Inf 38. 2. 6.*

14 Quiſquis tranſit in numeratos à nato viginti annos & ſupra, dato oblationem Jehovæ.

15 Qui dives eſt, ne augeto, & qui tenuis eſt, ne diminuito de dimidio ſicli, quum dabis oblationem Jehovæ, ad expiandum animas veſtras.

16 Accipiens autem pecuniam iſtam expiationum à filiis Iſraelis, repoſito eam ad miniſterium tentorii conventus: eſtoque pro filiis Iſraelis in monumentum coram Jehova, ad expiandum animas veſtras.

17 Item alloquutus eſt Jehova Moſen, dicendo: III.

18 Facito etiam *d* labium æneum, & ſcapum ejus æneum, ad lavandum: & ponito illud inter tentorium conventus & altare, ac indito illuc aquam: *d inf. 38. 8.*

19 Ut lavent Aharon & filii ejus ex eo, manus ſuas & pedes ſuos.

20 Quum erunt ingreſſuri tentorium conventus, lavanto *ſe* aquâ, ut non moriantur, aut, quum erunt acceſſuri ad altare ad miniſtrandum, ut adoleant ſacrificium igne abſumendum Jehovæ.

21 Lavanto, inquam, manus ſuas & pedes ſuos, ut non moriantur. Hoc eſto illis ſtatutum perpetuum, ipſi *Aharoni* & ſemini ejus apud poſteros eorum.

22 Item alloquutus eſt Jehova Moſen, dicendo: IV.

23 Tu autem accipe tibi aromata præſtantiſſima, myrrhæ ingenuæ quingentos *ſiclos*, & cinnamomi odorati dimidium

ejus, ducenta quinquaginta: & calami odorati ducenta quinquaginta:

24 Et caſiæ quingenta, prout eſt pondus ſacrum, & olei olivarum hinnum:

25 Et parabis ex illo oleum unctionis ſacræ, unguentum, unguentariâ operâ unguentarii: oleum unctionis ſacræ eſto.

26 Eoque unges tentorium conventus; & arcam ipſam teſtimonii.

27 Menſamque illam cum omnibus inſtrumentis ejus, & lychnuchum ac inſtrumenta ejus, & altare ipſum ſuffitus.

28 Altare quoque holocauſti, & omnia inſtrumenta ejus, labrumque & ſcapum ejus:

29 Ut ſanctifices illa, ſintque res ſancta ſanctarum: quicquid tetigerit illa, ſanctum eſto.

30 Aharonem quoque & filios ejus ungito: ita ſanctificaveris eos, ut ſacerdotio fungantur mihi.

31 Filios verò Jiſraëlis alloquitor, dicendo, Oleum unctionis ſanctæ eſto hoc mihi per generationes veſtras.

32 Carnem hominis ne quiſquam *eo ungito, aut ſecundum confecturam ejus ne facitote ſimile ei: res ſancta eſt, res ſancta eſto vobis.*

33 Quiſquis confecerit ſimile ei, aut quiſquis impoſuerit ex eo rei exteræ, propterea exſcinditor è populis ſuis.

V. *34 Item edixit Jehova Moſchi, Accipe tibi aromata, ſtacten & onycham & galbanum, nardi folia cum ſpicis & thus purum:* unumquodque *ſolum cum* altero *ſolo eſto.*

35 Et parabis ex eo ſuffitum, pigmentum opus pigmentarii, ſalitum, purum, ſanctum.

36 Contundensque ex eo minutum, pones ex eo coram ipſo teſtimonio in tentorio conventus quò conventurus ſum tecum: res ſancta ſanctarum eſto vobis.

37 At ſecundum hujus ſuffitus quem feceris confecturam ne facitote vobis: res ſancta eſto tibi, Jehovæ eſt.

38 Quiſquis fecerit ei ſimilem ad odorandum eam, utique exſcinditor è populis ſuis.

ejus, ducentos quinquaginta: & calami odorati ducentos quinquaginta:

24 Et caſiæ quingentos, prout eſt ſiclus ſacer; & olei olivæ hinem:

25 Et facito ex illis aromatis oleum unctionis ſacræ, unguentum artis unguentariæ, opere unguentarii: oleum unctionis ſacræ *hoc* eſto.

26 Eoque ungito tentorium conventus; & arcam teſtimonii.

27 Menſamque cum omnibus inſtrumentis ejus, & lychnuchum ac inſtrumenta ejus, & altare ſuffitus.

28 Altare quoque holocauſti, & omnia inſtrumenta ejus; labrumque & ſcapum ejus.

29 Sic ſanctificato illa, ut ſint res ſanctiſſima: quicquid *e* tetigerit illa, pro ſancto habetor. e Sup. 29.

30 Aharonem quoque & filios ejus ungito: atque ita ſanctificato eos, ut ſacerdotio fungantur mihi.

31 Filios verò Iſraelis alloquitor, dicendo, Oleum unctionis ſanctæ eſto hoc mihi apud poſteros veſtros.

32 Carnem hominis ne *quiſquam eo* ungito, item ſecundum confecturam ejus ne facitote ſimile ei: res ſancta eſt, *ideoque* res ſancta eſto vobis.

33 Quiſquis conficiet ſimile ei, aut quiſquis ex eo imponet extraneo: exſcinditor è populis ſuis.

34 Præterea edixit Jehova Moſi, Accipe tibi aromata, ſtacten & onychen & galbanum, nardi folia cum ſpicis, & thus purum: *unumquodque* ſolum cum *altero* ſolo eſto. V.

35 Et parato ex eo ſuffitum, pigmentum, opere pigmentarii, ſalitum, purum, ſanctum.

36 Contundensque ex eo minutum, ponito ex eo coram teſtimonio in tentorio conventus quò conventurus ſum tecum: res ſanctiſſima eſto *hoc* vobis.

37 At ſecundum hujus ſuffitus quem feceris confecturam ne facitote vobis: res ſancta eſto tibi, pro Jehova.

38 Quiſquis fecerit ei ſimilem ad odorandum eam, exſcinditor è populis ſuis.

ANALYSIS CAP. XXX.

Hic Dominus Moſi de quinque rebus præcipit.

De
- 1 altari thymiamatis ſeu thymiaterio, uſque ad v.11.
- 2 contributione argenti ad exſtructionem tabernaculi, v.11. &c.
- 3 labro lotorio ſeu baptiſterio, v.17. &c.
- 4 oleo unctionis ſacræ, v.22. &c.
- 5 thymiamate ſeu ſuffimento, v.34. &c.

I. De altari ſuffitus.

Tria hic continentur: deſcriptio thymiaterii, locus, & uſus.

Deſcriptio conſtat argumentis octo. Ea ſunt

1 Materia, v.1.
2 Forma ſeu figura, v.2.
3 Magnitudo, ibid.
4 Adjuncta cornua, ibid.
5 Adjuncta incruſtatio ſive tectorium, v.3.
6 Adjunctus limbus, ibid.
7 Adjuncti annuli, v.4.
8 Adjuncti vectes, v.5.

Locus indicatur, v.6.

Uſus indicatur duplex.

1 Quotidianus, v.7. & 8.
Hic uſus illuſtratur antitheſi abuſuum, v.9.
2 Anniverſarius, v.10.

II. De contributione argenti.

Contributio hæc declaratur à quinque argumentis.

1 Ab effecto deſtinato, videl. recenſione ſeu numeratione filiorum Iſraël, v.12.

2 A fine, ut ſcil. fiat ad expiandum animam ſeu redimendum vitam, ibid.

3 A definitione, quid ſcil. & quantum ſinguli contribuere debeant, v.13.

4 A cauſis efficientibus, quinam ſcil. contribuere debeant, v.14. Iſta autem mandati pars per prolepſin amplificatur diſtributione, v.15.

5 Ruſus a fine. Indicantur autem hîc fines tres, quorum priores poſterioribus ſubordinati ſunt.

Primus finis, ut pecunia illa ſive argentum illud contribuatur ad ſtructuram tabernaculi, v.16.

Secundus, ut ita ad tabernaculum adhibita, certis nimirum tabernaculi partibus ex ea confectis, ſit in monimentum coram Domino, id eſt, Dominum commonefaciat de obedientia populi ſui, ibid.

Tertius, ut illa commonefactio cedat in expiationem ipſorum, ut ſcil. Dominus eis ſit propitius, ibid.

III. De labro.

Labrum deſcribitur ex argumentis quatuor. Ea ſunt

1 Materia, v.18.
2 Subjectus locus, ibid.
3 Adjunctum contentum, ibid.
4 Finis ſeu uſus, v.19.20. & 21.

Uſus autem ille amplificatur ex adjuncta duratione, in fine verſus 21.

IV. De oleo unctionis ſacræ.

Hoc deſcribitur ex argumentis tribus. Ea ſunt

1 Materia, illuſtrata ex adjuncto pondere, v.23. & 24.
2 Forma, v.25.
3 Finis ſeu uſus, v.26. & deinceps.

Uſus autem ille amplificatur ex
- Effectu v.29.
- Adjuncta duratione, v.31.
- Adjuncto interdicto, v.32.
- Quod ipſum confirmatur à pœna, v.33.

V. De thymiamate.

Thymiama ſeu ſuffimentum ſacrum, deſcribitur ex argumentis quatuor. Ea ſunt

1 Materia, v.34.
2 Forma, v.35.
3 Adjuncta, ibid.
4 Finis ſeu uſus, v.36.
Hic uſus amplificatur ex adjuncto interdicto, v.37.
Interdictum illud confirmatur a pœna, v.38.

SCHOLIA IN CAP. XXX.

EX ipſo] *Vide ſup.27.v.2.*

3 Tectum] *Aream, ſummam ejus partem. F.* ℣.2.

7 Unoquoque mane] *Heb.* mane mane. Aptaverit lucernas] *Nimirum poſtquam eas exſtinxerit. Vide 1.Sam.3.3.*

9 Exterum] *Id eſt, aliunde prolatum, aut quocunque modo diverſum ab eo quod imperatum eſt infrà v.34. & ſeq. F.*

10 Sacrificii pro peccato] *Heb.* peccati. *Metonymia ſubjecti.* Dici] *Hoc ſupplementum reſpuit ſyntaxis Hebræa, quæ nomen expiationem à nomine* peccati *regitur. Dicitur autem peccatum expiationum, ſacrificium oblatum pro peccato ad faciendam expiationem. Quare hic locus ſic reddendus, E ſanguine ſacrificii pro peccato quo fiunt expiationes, ſemel quotannis expiationem faciet &c.* Semel quotannis] *Die expiationum, decimo menſis ſeptimi, Lev.16, v.18. & 23.v.27. F.*

12 Quum recenſebis &c.] *De hoc loco accuratiſſimè diſſerit Fr. Junius his verbis: Hebræi ferè omnes hoc mandatum non temporarium, ſed perpetuum fuiſſe putant: ut ex collecta compararentur holocauſta quotidiana, ſacrificia in dies feſtos, & reliquæ oblationes pro toto cœtu. Sed quia nuſquam de anniverſaria collecta legitur, veriſimilius videtur mandatum fuiſſe Moſi ut ſemel tantùm fieret: primùm à fine, nam hæc capitatio ad expiationem populi recens ex Ægypto educti imperata eſt. Secundò a verbis exemploque Moſis: qui neque hoc ſtatutum perpetuum vocat, ut cætera omnia: neque deinceps repetiiſſe legitur, ac tum quidem quum ucrate & tertio po-*

tis populum, recenſuit, Num. 1 & 26. Tertio ab exemplo ſucceſſorum omnium, [illegible] nuſquam legimus hanc capitationem imperaſſe. Legimus [illegible] Joas [illegible] Chron. 24. exemplum Moſis adhibuiſſe, ut extra [illegible] neceſſitatis extraordinariæ collecta conſideres ſed quod [illegible], de anno in annum, &c. non ad penſitationem, ut vulgo putant, ſed ad aſſiduam templi inſtaurationem pertinet, ut quæ [illegible] unius anni opus. Ut illud taceamus quod diverſum ſuit collecta genus ut apparet ex eo quod cunctabatur Joiada eam colligere [illegible] quod deinde tanquam voluntaria oblatio in arcam ſive ingeſta [illegible] eſſe ab unoquoque pro arbitrio ſuo conjecta eſt.) Poſtremò ab hac [illegible] collecta uſu nam pecunia hac in monumentum ſtatuenda dicitur v. 16. hoc eſt, in miniſterium tabernaculi quod manebat, non autem in res quæ conſumuntur (qualia [illegible] criſicia erant) impendenda. Atque propterea Nehemias, legis ſtudioſiſſimus obſervator, Iſraelitis poſtliminio reverſis non Legis autoritate, ſed ipſa æquitate fretus, ad idem uſum trientem ſicli indixit, Nehem. 10. 32. Quod minime omnium facturus erat, ſi hac lege caveri intellexiſſet. F. Quum recenſe[illegible] numum *Heb.* [illegible] caput [illegible] *Id eſt, pretium quam offerri ab [illegible] necesse eſt, ſi vitam ſalvam eſſe velit. Ideo ſequitur, Ut non ſit in eis plaga. F.* Vitæ *Heb.* animæ. At [illegible] *offerentis.*

13 [illegible] *Dupla major communis. F. Communis autem valebat quadrantem thaleri [illegible] paulo plus.* Viginto [illegible] *tantum argenti quantum pendant* [illegible] *grana ordei. Itaque hic ſemiſiclus pendebat 160. integer verò ſiclus* [illegible] *grana ordei. F.*

16 A[illegible] ſterium tentorii conventus] *Id eſt, ad inſtrumenta quædam quæ [illegible] tentorii conventus. videlicet ad ſtylobatas & uncos* [illegible] *declaratur infrà cap. 38. v. 27. & 28.*

18 A[illegible] *holocauſti non autem ſuffitus, ut percipitur ex collatione v.* [illegible] *generis.*

23 Tibi] *Pleonaſmus frequens: ut ſup. 11. v. 33. & infr. v. 34. & 34. 1. F.* Aromatum excellentiſſimum] *Vel ſpeciem omnium præſtantiſſimam, hoc eſt, balſamum, omnibus (ut Plinius loquitur) odoribus prælatum: quod idem Arabibus dicitur Belſamin, quaſi dicas, dominum obtinens inter aromata: vel unumquodque generis quod ſubjungitur, quicquid eſt præſtantiſſimum. Harum prior interpretatio magis placeret, ſi hunc quoque aromati, ut ſequentibus, certum pondus adſcriptum eſſet, aut ſi in Cananæa fuiſſent Iſraelitæ. F.* Aromatum caput. *Metaphora Heb.* aromata caput. *Ubi puto eſſe ellipſin talem,* Aromata, *aromata capitis. h.* [illegible] *præſtantiſſima. Verſionem illam,* Aromatum præſtantiſſimum, *reſpuit collocatio vocum. Oporteret enim voces iſtas inverſas eſſe ſic,* caput aromatum. *Meam autem verſionem confirmat ſequens enumeratio.* Quingenta pondo] *Verte,* quingentos *ſiclos. quod nomen exprimitur v. ſeq. Et ita LXX.* πεντακοσίους σίκλους. *Sic deinceps. Quingentos autem ſiclos: id eſt, quantum pendunt quingenti ſicli. Metonymia ſubjecti.*

24 Quingenta] *Verte,* quingentos. *ſcil. ſiclos. ex v. præced.* Pondus ſacrum] *Verte,* ſiclus ſacer. Hinem] *Bicongium. Vide ſup. 29. 40. F.*

25 Ex illo] *Heb.* ipſum. *quod poteſt referri vel ad oleum, cujus proximè facta mentio, vel ad totum illud quod enumeratum eſt, videlicet aromata & oleum.*

29 Res ſancta ſanctarum] *Id eſt, res ſanctiſſima Hebraiſmus.* Sanctum eſto] *Id eſt, ſanctum redditor. ita ut non liceat illud adhibere ad profanos uſus.*

33 Exſcinditur] *Verte,* exſcinditor *Id eſt, morte plectitor. Vide ſcholia noſtra in Geneſ. 14. 17.*

34 Nardi folia] *Heb.* aromata. *Synecdoche generis, propter excellentiam odoris.* Solum cum ſolo] *Id eſt, odoramentum iſtud non ὑγρὸν, puta aqua, oleo, aut liquore ullo præterea conſperſum & maceratum eſto: ſed xerinum eſto ſive diapaſma, ut appellant medici. Quamobrem ut hæc odoramenta ſimul inter ſe coaleſcerent, ſtacten juſſit adhiberi Deus. F.*

35 Salitum] *Ex ſimplici vocis etymo: etſi alii exponunt commixtum, condenſatum, fermentatum, metaphoricè. F.* Sanctum] *Heb.* ſanctitatis. *Genitivus adjuncti.*

36 Coram ipſo teſtimonio] *Id eſt, in altari ſuffitus, ſive thymiaterio, de quo v. 1. F. Synecdoche generis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXX.

De altari thymiamatis, & de ſuffitu ſuper illud accendi ſolito: item de aqua in ſacro labro, quid illa ſignificarint, vide obſervationes ex cap. 25.

De contributione ad ſacrum miniſterium vide ibid.

CAPUT XXXI.

T. & J.

I. Deinde alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 [illegible], nominatim vocavi Bezaleelem filium Uri filii [illegible] e tribu Jehuda:

3 *Quem implevi Spiritu Dei, peritiâ, & intelligentiâ, notitiâque, & omni arte,*

4 *Excogitandi res induſtriâ inventas, & operandi in auro & in argento & in ære:*

[illegible] *Et artificio gemmario inferendi, & artificio lignario operandi opus quodlibet.*

6 *Præterea ego ecce addidi ei Aholiabum filium Achiſamaci è tribu Danis. & animo cujuſque induſtrii indidi peritiam ut faciant quæcunque præcepi tibi.*

7 *Tentorium conventus, & arcam pro teſtimonio ipſo, & operculum propitiatorium quod [illegible] ſuper eam, & omnia inſtrumenta ipſa tentorii.*

8 *Menſamque cum inſtrumentis ejus, & lychnuchum purum cum omnibus inſtrumentis e[illegible], & altare ſuffitus.*

9 *Et altare holocauſti cum omnibus inſtrumentis ejus, labrumque & capum ejus.*

1[illegible] *Et [illegible] miniſterii: & veſtes ſacras Aharonis ſacerdotis, ac veſtes filiorum ejus ad fungendum ſacerdotio.*

11 *D[illegible] oleum unctionis, & ſuffitum aromatum pro ſanctuario. ſecundum [illegible] quæ præcepi tibi facianto.*

II. 12 *Præterea [illegible] Jehova Moſchi, dicendo:*

13 *T[illegible] [illegible] Iſraelis dicendo, Veruntamen ſabbatha mea ſer[illegible] nam ſignum eſt inter me & vos per generationes veſtras ad cognoſcendum me Jehovam eſſe qui ſanctifico vos.*

14 *Obſervabitis ergo ſabbathum, quia res ſancta eſt vobis: profanantium illud quiſque omnino morti traditor. nam quicunque fecerit in eo opus, utique exſcinditor anima illa è medio populorum ſuorum.*

1[illegible] *Sex diebus fiet opus, at die quovis ſeptimo ſabbathum requietis eſt, res ſancta Jehovæ. quiſquis fecerit opus die illo ſabbathi, omnino morti traditor.*

1[illegible] [illegible] *ervabunt itaque filii Jiſraelis ſabbathum ipſum, celebrando per generationes [illegible] perpetuo.*

1[illegible] *[illegible] me & filios [illegible] ignum eſt in perpetuum quia ſex [illegible] fe[illegible] cælum & terram, die autem ſeptimo quievit & re[illegible]*

III. 1[illegible] [illegible] *quum abſolveret alloqui eum in monte Sinai, dedit Moſ[illegible] duas illas tabulas teſtimonii, tabulas lapideas ſcriptas digito Dei.*

P.

Deinde alloquutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

2 Vide, nominatim *a* vocavi Betſaleelem filium Uri filii Huris è tribu Judæ: *a Inf. 36. 30.*

3 Quem implevi ſpiritu Dei peritiâ, & intelligentiâ, notitiâque & omni arte,

4 Ad excogitandum res induſtriè inventas, ad operandum in auro & in argento & in ære;

5 Et ad ſculpendum gemmas quæ inferantur, & ad ſculpendum lignum *denique* ad operandum in opere quolibet.

6 Præterea ego ecce addidi ei Oholiabum filium Ahiſamachi è tribu Danis, & cordi cujuſque induſtrii indidi peritiam: ut faciant quæcunque præcepi tibi.

7 Tentorium conventus, & arcam pro teſtimonio, & operculum quod *erit* ſuper ea, & omnia inſtrumenta tentorii.

8 Nempe menſam cum inſtrumentis ejus, & lychnuchum purum, cum omnibus inſtrumentis ejus, & altare ſuffitus:

9 Et altare holocauſti cum omnibus inſtrumentis ejus, labrumque & ſcapum ejus:

10 Et veſtes miniſterii, & veſtes ſacras Aharonis ſacerdotis, ac veſtes filiorum ejus ad fungendum ſacerdotio:

11 Denique oleum unctionis, & ſuffitum aromatum pro re ſancta: ſecundùm omnia quæ præcepi tibi faciunto.

12 Præterea edixit Jehova Moſi, dicendo: II.

13 Tu autem alloquere filios Iſraelis dicendo, Veruntamen ſabbata mea ſervatote. nam *b* ſignum eſt inter me & vos apud poſteros veſtros, ad cognoſcendum me Jehovam eſſe qui ſanctificat vos. *b Ezech. 20. v. 12.*

14 Obſervatote ergo *c* ſabbatum, quia res ſancta eſt vobis: profanantium illud quiſque omnino morti traditor. nam quicunque fecerit in eo opus, utique exſcindi debet anima illa è medio populorum ſuorum. *c Sup. 20. 8.*

15 Sex diebus fieri debet opus; at die quovis ſeptimo ſabbatum requietis *eſt*, res ſancta Jehovæ: quiſquis fecerit opus die ullo ſabbati, omnino morti traditor.

16 Obſervanto itaque filii Iſraelis ſabbatum, celebrando *illud* apud poſteros ſuos, fœdere perpetuo.

17 Inter me & filios Iſraelis ſignum eſt in perpetuum: quia *d* ſex diebus fecit Jehova cælum & terram, die autem ſeptimo quievit & recreavit ſe. *d Sup. 20. 11. Gen. 2. 2.*

18 Porrò quum abſolviſſet *Jehova* alloqui Moſen in monte Sinai, dedit ei duas *e* tabulas teſtimonii, tabulas lapideas, ſcriptas digito Dei. III. *e Inf. 32. 16. Deut. 9. 10.*

ANALYSIS CAP. XXXI.

TRes ſunt hujus capitis partes.

1 Dominus Moſi nominatim indicat architectos tabernaculi.

2 Inculcat mandatum de obſervando ſabbatho, v.12. &c.

3 Dat Moſi tabulas legis, v.ult.

I. De architectis tabernaculi.

Architectos nominatim exprimit duos.

1 Unum principem ſeu ſummum, v.2.

Cujus facultatem architectonicam amplificat duobus modis.

1 Copiâ verborum idem ſignificantium, v.3.

2 Enumeratione ſubjectarum materiarum, v.4. & 5.

2 Alterum ſocium illius: cui ſine nomine adjungit alios complures, v.6.

Illorum autem officium declarat enumeratione operum quæ facere debeant, v.8. & deinceps.

II. De ſabbatho.

Præceptum de ſabbatho obſervando primùm confirmat duabus rationibus.

1 A fine, v.13.

2 Ab effectu noxio transgreſſionis, v.14. & 15.

Deinde repetit tum { ipſum præceptum, v.16. / rationem priorem, additâ declaratione, v.17. }

III. De tabulis legis.

Hæ declarantur quatuor argumentis, v.18. videlicet { Adjuncto numero. / Fine. / Materiâ. / Adjunctâ ſcripturâ. }

Porrò ſcriptura tabularum declaratur è cauſa procreante.

SCHOLIA IN CAP. XXXI.

v.3. SPiritu Dei] *Id eſt, donis Spiritus Dei. Metonymia efficientis. Nempe iis donis quæ mox enumerantur. Synecdoche generis.*

4 Res induſtriæ inventas] *Heb.* cogitationes. *Metonymia adjuncti.*

6 Aholiabum] *Potiùs*, Oholiabum. Achiſamaci] *P* ... Ahhiſamachi. Et animo cujusque induſtrii indidi peritiam] *Heb.* Et in corde omnis ſapientis corde dedi ſapientiam.

7 Pro teſtimonio ipſo] *Scil. continendo. Vide ſuprà 25. verſu 16. F.*

8 Purum] *Id eſt, ex auro puro, ſup.25. verſ.31. F. Synecdoche generis.*

10 Veſtes miniſterii] *Veſtes ſtragulas: hoc eſt, aulæa & vela tabernaculum veſtientia, ſuprà 26. & infrà 36: & involucra quibus tegebatur menſa, arca, altare, quum deportanda erant, Num.4. Sic infr.35.v.19.F.*

13 Veruntamen &c.] *Quaſi dicat, Tanti volo fieri ſabbata mea, ut ne hoc opus quidem, quamvis ſacrum, in eis fieri velim.F.*

14 Omnino morti traditor] *Heb.* moriendo mortificabitur. Exſcindetur anima illa è medio populorum ſuorum] *Verto*, Exſcinditor &c. *Id eſt, è medio tollitor per ſupplicium capitis, ex collatione membri præcedentis.* Anima illa] *Id eſt, homo ille. Synecdoche membri.*

15 Sabbathum requies] *Verto*, ſabbathum requietis. *quia vox præcedens habet formam conſtructam.* Res ſancta] *Heb.* ſanctitas. *Metonymia formæ.*

16 Federe perpetuo] *Heb.* federe ſeculi.

17 In perpetuum] *Heb.* in ſeculum. Recreavit ſe] *Heb.* reſpiravit. *Metonymia efficientis metaphorica.*

18 Digito Dei] *Opere Dei. ἀνθρωποπάθεια.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXI.

EX ſex primis verſibus. Ad ſacrum miniſterium opus eſt & vocatione divina, & donis Spiritus ſancti. *Miniſterium ſacrum.*

2 Ex iiſdem verſibus. Artificia manuaria, ipſa quoque dona Dei ſunt. *Artificia manuaria.*

3 Ex v.12. & ſeqq. uſque ad 18. Sicut olim violatores ſabbati, ſupplicio capitis affici oportuit: ſic violatores rei per ſabbatum ſignificatæ, videlicet cultus divini interioris ac ſpiritualis, æternâ morte afficientur. *Sabbatum. Cultus Dei.*

4 Ex v.18. Quòd Lex Dei inſcripta fuit tabulis lapideis, eo fuit ſignificatum, corda noſtra quibus Legem Dei inſcribi oportet, lapidea, id eſt, indocilia & immorigera eſſe. *Cor humanum.*

CAPUT XXXII.

T. & J.

I.
1 QUum autem videret populus admodum differre Moſchen deſcendere ex ipſo monte, congregatus populus ad Aharonem, dixerunt ei, Age, fac nobis deos, qui anteeant nobis: jam enim Moſche, viro illo qui eduxit nos è terra Ægypti, quid factum ſit ignoramus.

2 *Et dixit eis Aharon, Rumpentes detrahite inaures aureas quæ* ſunt *in auribus uxorum veſtrarum, filiorum veſtrorum, filiarumque veſtrarum; & afferte ad me.*

3 *Rumpentes ergo detraxerunt ſibi totus ille populus inaures aureas, quæ* erant *in auribus ſuis; & attulerunt ad Aharonem.*

4 *Qui acceptum è manu eorum formavit illud cælo, quum feciſſet ex eo vitulum fuſilem: tum dixerunt, Hi* ſunt *dii tui Jiſraël, qui eduxerunt te è terra Ægypti.*

5 *Quod videns Aharon, exſtruxit altare coram eo; proclamavitque Aharon dicendo, Feſtum* Jehovæ *cras* eſto.

6 *Surgentes itaque poſtridie mane, obtulerunt holocauſta, & applicarunt euchariſteria: ſeditque populus ad edendum & bibendum, deinde ſurrexerunt ad ludendum.*

II.
7 *Edixit verò Jehova Moſchi, Abi deſcende, nam corrupit* ſe *populus tuus, quem eduxiſti è terra Ægypti:*

8 *Receſſerunt celeriter ab ea via quam præcepi illis, fecerunt ſibi vitulum fuſilem: & incurvantes ſe ſacrificaverunt ei, ac dixerunt, Hi ſunt dii tui Jiſraël, qui eduxerunt te è terra Ægypti.*

9 *Dixit etiam Jehova Moſchi, Vidi populum iſtum, quod ecce populus durâ cervice eſt.*

10 *Nunc igitur ſine me ut accendatur ira mea & conſumam eos: efficiam verò te in gentem magnam.*

III.
11 *Quamobrem deprecatus eſt Moſche faciem* iratam Jehovæ *Dei ſui; & dixit, Quare Jehova accenderetur ira tua in populum tuum, quem eduxiſti è terra Ægypti, virtute magnâ & manu forti?*

12 *Quare loquerentur Ægyptii, dicendo, Malo* animo *eduxit eos, ut occideret eos in iſtis montibus, & conſumeret eos è ſuperficie terræ? converte te ne accendatur ira tua, & pœniteat te iſtius mali* quod propoſuiſti *contra populum tuum.*

13 *Recordare Abrahami, Jitzchaki, & Jiſraëlis ſervorum tuorum, te juraviſſe eis per te; & promiſiſſe eis, Multiplicabo ſemen veſtrum tamquam ſtellas cæli: & totam hanc terram quam promiſi dabo ſemini veſtro, ut poſſideant in ſeculum.*

14 *Tum pœnituit* Jehovam *iſtius mali quod facturum ſe dixerat populo ſuo:*

P.

1 QUum autem videret populus differre Moſen deſcendere è monte, congregati ad Aharonem, dixerunt ei, Age, *a* fac nobis deos, qui anteeant nobis: jam enim Moſe, viro illo qui eduxit nos è terra Ægypti, quid factum ſit ignoramus. I. *a Act.7.40.*

2 Et dixit eis Aharon, Rumpentes detrahite inaures aureas quæ *ſunt* in auribus uxorum veſtrarum, filiorum veſtrorum, filiarumque veſtrarum; & afferte ad me.

3 Rumpentes ergo detraxerunt ſibi totus ille populus inaures aureas, quæ *erant* in auribus ipſorum; & attulerunt ad Aharonem.

4 Qui accepit *illas* è manu eorum, formavitque illud *aurum* modulo, & fecit ex eo *b* vitulum fuſilem: tum dixerunt, Hi *ſunt* dii tui Iſraël, qui eduxerunt te è terra Ægypti. *b Pſal.106. v.19.*

5 Quod videns Aharon, extruxit altare coram eo; proclamavitque Aharon dicendo, Feſtum Jehovæ cras *eſto.*

6 Surgentes itaque poſtridie mane, obtulerunt holocauſta, & adduxerunt ſacrificia euchariſtica: *c* conſeditque populus ad edendum & bibendum, deinde ſurrexerunt ad ludendum. *c 1 Cor.10.7.*

7 Edixit verò Jehova Moſi; Abi deſcende, nam corrupit *ſe* populus tuus, quem eduxiſti è terra Ægypti. II.

8 Receſſerunt celeriter ab ea via quam præcepi illis; fecerunt ſibi vitulum fuſilem: & incurvarunt ſe ei, ſacrificaruntque ei, ac dixerunt, *d* Hi ſunt dii tui Iſraël, qui eduxerunt te è terra Ægypti. *d 1. Reg.12. v.28.*

9 Dixit etiam Jehova Moſi; Conſideravi populum iſtum, & ecce populus *e* durus cervice eſt. *e Inf.33.3. Deut.9.13.*

10 Nunc igitur ſine me ut exardeſcat ira mea contra eos, & conſumam eos: efficiam verò ex te gentem magnam.

11 Sed *f* deprecatus eſt Moſes faciem Jehovæ dei ſui; & dixit, Quare Jehova exardeſceret ira tua contra populum tuum, quem eduxiſti è terra Ægypti, viribus magnis & manu robuſta? III. *f Pſal.106. v.23.*

12 *g* Quare dicerent Ægyptii, Malo animo eduxit eos, ut occideret eos in iſtis montibus, & conſumeret eos è ſuperficie terræ? Converte te ab exarſione iræ tuæ, & pœniteat te iſtius mali *quod propoſuiſti* contra populum tuum. *g Num.14. v.13.*

13 Recordare Abrahami, Iſaaci, & Iſraëlis ſervorum tuorum, quibus *h* juraviſti per te; & allocutus es eos, *dicendo*, Multiplicabo ſemen veſtrum tamquam ſtellas cæli: & totam hanc terram de qua dixi, dabo ſemini veſtro, ut poſſideant *eam* in ſeculum. *h Gen.12.7. & 13.15. & 15.18. & 26.4. & 28.13. Deut.34.4.*

14 Tum pœnituit Jehovam iſtius mali quod facturum ſe dixerat populo ſuo.

IV. *15 Et Moſche revertens deſcendit de monte illo cum duabus tabulis teſtimonii in manu ſua, tabulis ſcriptis à binis paginis ſuis, hinc & inde ſcriptis.*

16 Eranteq; tabulæ iſtæ opus Dei, & ſcriptura ſcriptura Dei erat, inſculpta tabulis.

17 Audiens autem Jehoſchuah ſonum ipſum populi dum vociferaretur, dicebat Moſche, Sonum bellicum in caſtris audio:

18 Qui dixit, Non eſt *ſonus quo ſtrenui clamant, neq;* eſt *ſonus quo debiles clamant: ſonum cantantium ego audio.*

19 Fuitq; quum appropinquans ad caſtra videret vitulum illum & choros, ut accenderetur ira Moſchis, & abjiciens è manibus ſuis tabulas frangeret eas ſub ipſo monte.

20 Deinde accipiens vitulum illum quem fecerant exuſſit igne, commoluitq; donec minutus eſſet. diſpergensq; in ſuperficiem aquarum, juſſit bibere filios Jiſraëlis.

21 Dixitq; Moſche Aharoni, Quid fecit tibi populus iſte, quòd induxeris ſuper eum peccatum maximum?

22 Cui dixit Aharon, Ne accendatur ira domini mei; tu noſti populum hunc in malo jacère.

23 Nam dixerunt mihi, Fac nobis deos qui anteeant nobis: jam enim Moſche viro illo, qui eduxit nos è terra Ægypti, quid factum ſit ignoramus.

24 Et dixi eis, Cui eſt *aurum? rumpentes* itaq; *detraxerunt ſibi, & dederunt mihi. quod ubi conjeci in ignem, prodiit vitulus iſte.*

25 Quum ergo videret Moſche populum eſſe nudatum, quòd nudaſſet eum Aharon ad ignominiam ſubeundam ab inimicis *qui inſurrecturi fuiſſent in eos:*

26 Subſiſtens Moſche in porta caſtrorum, edixit, Quiſquis eſt *Jehovæ, ad me* aggregator: *ſic aggregati ſunt ad eum omnes filii Levi.*

27 Dixitq; illis, Sic ait Jehova Deus Jiſraëlis, Apponite quiſq; gladium ſuum femori ſuo: tranſite & redite per caſtra de porta in portam, & occidite quiſq; fratrem ſuum, & quiſq; amicum ſuum, & quiſq; propinquum ſuum.

28 Quod fecerunt filii Levi ſecundùm edictum Moſchis: & ceciderunt de populo illo, in ipſo die, ad tria millia virorum.

29 Dicebat enim Moſche, Conſecrate miniſterium veſtrum hodie Jehovæ, quum quiſq; filio ſuo, aut fratri ſuo aderat. & indulturus eſt vobis hodie benedictionem.

30 Fuit autem poſtridie, quum dixiſſet Moſche populo, Vos peccaſtis peccato maximo: nunc itaq; aſcendam ad Jehovam, fortè expiationem faciam pro peccato veſtro:

31 Ut reverſus Moſche ad Jehovam diceret, Obſecro, peccavit populus iſte peccato maximo, quod fecerunt ſibi deos aureos.

32 Attamen nunc an condonaturus es peccatum eorum? nam ſi non ita eſt, dele me nunc de libro tuo quem ſcripſiſti.

33 Dixit verò Jehova Moſchi, Eum qui peccaverit mihi, delerem de libro meo.

34 Sed nunc abi deduc populum iſtum quò dixi tibi, ecce angelus meus præibit tibi. & quo die viſitaturus ſum, utiq; viſitaturus ſum adverſus eos peccatum ipſorum.

35 Itaq; percuſſit Jehova populum iſtum, propter id quod fecerat illi vitulo quem fecit Aharon.

15 Et Moſes revertens deſcendit de monte cum duabus tabulis teſtimonii in manu ſua, tabulis ſcriptis a binis paginis ſuis, hinc & inde ſcriptis. IV.

16 Eranteque tabulæ iſtæ *i* opus Dei; & ſcriptura ſcriptura Dei erat, inſculpta tabulis iſtis. *i* Sup.31.18. Deut.9.10.

17 Audiens autem Joſua vocem populi dum vociferaretur; dicebat Moſi, Vox bellica in caſtris *eſt*.

18 Qui dixit, Non *eſt* vox qua fortes clamant, neque *eſt* vox qua debiles clamant: vocem cantantium ego audio.

19 Quumque appropinquans ad caſtra videret vitulum illum & choros; exarſit naſus ejus: itaque abjecit è manibus ſuis tabulas & fregit eas ſub monte.

20 Deinde accipiens vitulum illum quem fecerant exuſſit eum igne, commoluitq; donec *in pulverem* comminutus eſſet: diſpergensque *pulverem illum* in ſuperficiem aquarum, bibendum dedit filiis Iſraëlis.

21 Dixitque Moſes Aharoni, Quid fecit tibi populus iſte, quòd induxiſti ſuper eum peccatum magnum?

22 Cui dixit Aharon, Ne quæſo exardeſcat naſus domino meo; tu noſti populum hunc in malo jacère.

23 Dixerunt mihi, Fac nobis deos qui anteeant nobis: nam iſto Moſe, viro illo qui eduxit nos è terra Ægypti, quid factum ſit ignoramus.

24 Et dixi eis, Cui *eſt* aurum? Rumpentes detrahite *illud vobis*. Itaque dederunt *illud* mihi: quod ubi conjeci in ignem, prodiit vitulus iſte.

25 Quum ergo videret Moſes populum eſſe nudatum; (nam nudarat eum Aharon ad ignominiam quæ *evenire potuiſſet* per hoſtes eorum:)

26 Subſiſtens Moſes in porta caſtrorum, dixit, Quiſquis *eſt* Jehovæ, ad me *aggregator*. Sic aggregati ſunt ad eum omnes filii Levi.

27 Dixitque illis, Sic ait Jehova deus Iſraëlis, Apponite quiſque gladium ſuum femori ſuo: tranſite & redite per caſtra a porta ad portam, & occidite quiſque fratrem ſuum, & quiſq; amicum ſuum, & quiſque propinquum ſuum.

28 Quod fecerunt filii Levi ſecundùm mandatum Moſis; & ceciderunt de populo illo, die iſto, ad tria millia virorum.

29 Dixerat enim Moſes, Implete manum veſtram hodie Jehovæ, & quidem unuſquiſque in filio ſuo, & in fratre ſuo: idque ut imponat vobis hodie benedictionem.

30 Poſtridie autem dicebat Moſes populo, Vos peccaſtis peccato magno: nunc itaque aſcendam ad Jehovam, fortè expiationem faciam pro peccato veſtro.

31 Itaque reverſus Moſes ad Jehovam dixit, Obſecro, peccavit populus iſte peccato magno, quòd fecerunt ſibi deum aureum.

32 Attamen nunc an condonaturus es peccatum eorum? nam ſi non *ita eſt*, dele me nunc ex libro tuo quem ſcripſiſti.

33 Dixit verò Jehova Moſi, Eum qui peccavit adverſus me, delerem de libro meo.

34 Sed nunc abi deduc populum iſtum quò dixi tibi, ecce angelus meus præibit tibi: at quo die viſitaturus ſum, utique viſitaturus ſum adverſus eos peccatum ipſorum.

35 Ita percuſſit Jehova populum iſtum, propter *id* quod fecerat illi vitulo quem fecerat Aharon.

ANALYSIS CAP. XXXII.

Partes hujus capitis ſunt quinq;.

1 Peccatum populi Iſraëlitici in conficiendo & adorando vitulo aureo.
2 Querela Domini apud Moſen de iſto peccato, v. 7. &c.
3 Deprecatio Moſis apud Dominum pro populo, v. 11. &c.
4 Pœna qua Moſes populum afficit, v. 15. &c.
5 Altera Moſis apud Dominum deprecatio, v. 30. &c.

I. De vitulo aureo.

De hoc duo principaliter narrantur.

1 Confectio ejus, quatuor primis verſibus.
2 Adoratio, v. 5. & 6.

Confectio vituli declaratur è cauſis omnis generis.

Cauſa efficiens { principalis fuit populus, v. 1. / miniſtra, Aharon ibid.

Populus enim importuna ac vehemente petitione ab Aharone impetravit, ut vitulum conficeret. Petitionis autem hujus cauſa impulſiva fuit, quòd deſperabant de reditu Moſis ducis ſui. ubi ſimul finis ſignificatur: qui fuit, ut haberent ducem itineris qui finis poſtea expreſsè indicatur.

Aharonis obſequium narratur v. 2. 3. & 4.

Ubi ſimul indicatur vituli iſtius *materia* v. 2. & 3.

Deinde *inſtrumenta* ad materiam illam formandam adhibita: videlicet tum ignis quo aurum conflatum fuit, tum formula ſeu modulus in quem illud fuit infuſum, tum cælum quo vitulus fuſus expolitus fuit, v. 4.

Ipſa autem idoli *forma* ſignificatur nomine vituli, ibid.

Finis ſignificatur narratione *ἀνθυπείσεως* iſtius vituli, eodem verſu.

Atque hæc de vituli confectione.

Adoratio vituli declaratur duobus argumentorum generibus, videl. { effectis deſtinatis. / adjunctis adhærentibus.

Effecta deſtinata narrantur duo, nimirum duæ actiones Aharonis, videl. { Extructio altaris, v. 5. / Proclamatio feſti, ibid.

Porrò utraque illa Aharonis actio illuſtratur è cauſa impulſiva: quæ fuit *ἀνθυπείσεως* vituli per populum facta, in fine v. 4. & principio v. 5.

Adjuncta adhærentia narrantur, v. 6. numero quatuor, videl. { Tempus. / Sacrificia. / Convivium ſacrum. / Saltatio.

II. De querela Domini.

Querela hæc continet duo membra { Narrationem facti Iſraëlitarum, v. 7. & 8. / Significationem ultionis, v. 9. & 10.

Significatio autem illa ultionis ſive comminatio eſt conditionalis: ſi ſcil. Moſes in ultionem illam (nempe deletionem populi) conſentiat. Quæ condicio amplificatur per πρόληψιν, annexa promiſſione de novo Dei populo producendo ex Moſe.

III. De deprecatione Moſis.

Hæc { primùm confirmatur rationibus, v. 11. 12. & 13. / deinde illuſtratur ex eventu, v. 14.

Rationes ſunt tres.

1 Ab eventu moleſto, videl. privatione gloriæ reportandæ ex populi eductione ex Ægypto, v. 11.

2 Ab alio eventu moleſto, videlicet blaſphemus Ægyptiorum, v.12.

5 A cauſa impulſiva, videl. promiſſione factâ patribus, verſu 13.

IV. De pœna quâ Moſes populum affecit.

Hic duo principaliter narrantur.

1 Reditus Moſis in caſtra, v.15. & ſeqq.

2 Facta ab eo adhibita ad idololatras puniendos, v.20. &c.

I. Reditus illuſtratur duobus modis.

1 Ex adjunctis tabulis legis, v.15. & 16.

2 Ex adjuncta deprehenſione idololatriæ populi, idq; duobus modis.

1 Per auditum cantus illorum, v.17. & 18.

2 Per conſpectum ſaltantium, v.19.

Ille autem conſpectus amplificatur ex effectu, ibid.

II. Facta Moſis ad puniendum idololatras adhibita, narrantur quatuor.

1 Vitulum illum aureum combuſſit, v.20.

2 Pulverem combuſti potandum dedit idololatris, ibid.

3 Expoſtulavit cum Aharone, v.21.

Porrò expoſtulatio iſta amplificatur ex eventu, videl excuſatione Aharonis: qui culpam conjecit in populum, ut qui præfractâ poſtulatione neceſſitatem ſibi attulerit, v.22.23. & 24

4 Imperavit Levitis, ut idololatras iſtos occiderent gladio, verſ.27.

Iſtud autem mandatum primum illuſtratur, idque quatuor modis.

1 A cauſa impulſiva, v.25.

2 A ſubjecto loco, v.26.

3 Ab effecto deſtinato, ibid.

4 Ab effectu propriè dicto, videl. exſecutione, v.28.

Deinde confirmatur, idque ab effectu utili obedientiæ, v.29.

V. De altera Moſis deprecatione.

Tria hic continentur.

1 Adjunctum proximè antegreſſum, v.30.

2 Deprecatio ipſa, v.31. & 32.

3 Eventa, v.33 & ſeqq.

Adjunctum deprecationem hanc proximè antegreſſum eſt promiſſio Moſis ad populum de illa ſuſcipienda: quæ illuſtratur ex cauſa impulſiva, videlicet gravitate peccati admiſſi.

Deprecatio ipſa conſtat duobus membris, confeſſione peccati, & petitione veniæ. Petitio autem veniæ amplificatur antitheſi ſatisfactionis per ſuum exitium; nempe, ſi nolit ignoſcere gratis, ut ignoſcat & parcat populo per exitium Moſis.

Eventa narrantur quatuor.

1 Rejectio ſatisfactionis Moſis, v.33.

2 Mandatum de populo deducendo, v.34.

3 Promiſſio angeli ductoris, ibid.

4 Dilatio caſtigationis populi, ibid.

Verſu ult. additur epilogus hujus totius hiſtoriæ.

SCHOLIA IN CAP. XXXII.

℣.1. POpulus] *Magna pars populi. Synecdoche: nam illi quos Moſes in mavit contra idololatras, v.26. non ſunt in idololatris numerandi, teſte Apoſtolo 1.Cor.10. v.7.F.* Age] *Heb.* ſurge. Deos] *Id eſt, imaginem quæ repræſentet nobis Deum. Metonymia ſubjecti.*

3 Totus ille populus] *De quo v.1.F.*

4 Cælo] LXX. *ἐν τῷ γραφίδι. id eſt, ſtylo, ſeu graphio. Et ſanè vox Hebræa* (חֶרֶט) *id propriè ſignificat, ut patet ex Eſa.8.v.1. Genevenſes reddiderunt* burin, *id eſt, ſcalprum.* Quum feciſſet] *Heb. & fecit. Sed iſta verſio monet, hoc eſſe ordinem narrationis inverſum, ut intelligamus Aharonem ex auro illo primum fudiſſe vitulum, deinde vitulum illum formaviſſe cælo vel ſcalpro, reſecando ſcilicet redundantias, & expoliendo. Sed ſi retineamus propriam ſignificationem vocabuli* חֶרֶט *hîc etiam ſervato ordine narrationis recto, ſic poterit exponi hic locus. Formavit illud ſtylo, id eſt, imaginem ex illo auro faciendam, formavit ſeu deſcripſit ſtylo ut ſcilicet ad ſimilitudinem illius figuræ conficeretur modulus, in quem aurum igne liquefactum (v.24.) infunderetur. & ita fecit ex illo auro vitulum fuſilem. Poteſt verti,* Formavit illud modulo *Ut ſit metonymia efficientis. nam modulus ille per ſtylum ſeu graphium fuit formatus.* Ex eo] *Heb.* Illud. Vitulum fuſilem] *Heb.* vitulum fuſionis. *Genitivus efficientis.* Hi] *Scil. dii. Id eſt, hic vitulus repræſentans Deum.* Sunt dii tui] *Id eſt, ſunt ſignum ſeu ſymbolum deorum tuorum, ſive dei tui &c. Metonymia ſubjecti.*

6 Euchariſtica] *Sacrificia euchariſtica.* Ad ludendum] *Saltationes puta & choreas agitando totum vitulo cum cantu, infrà v.18. & 19. quamobrem παίζειν vertit Apoſtolus 1.Cor.10. v.7.F. Synecdoche generis.*

7 Corrupit ſe] *Idololatriâ ſuâ ſibi exitium compararunt, effecitq; ut non amplius habeatur pro populo meo. Sic Deut.32.5.F. Ellipſis, & ſynecdoche generis.*

8 Sacrificaverunt ei] *Non mihi: licet verbo aliter præ ſe ferant, ſup.v.5. F.*

9 Vidi] *Conſideravi.* Durâ cervice] *Metaphora à juvencis refractariis.F. Heb.* durus cervice.

10 Sine me] *Noli me impedire interceſſione tuâ. Humanitùs dictum.*

12 Malo animo] LXX. *μετὰ πονηρίας, id eſt, cum malitia, h.e. malitioſè. Vetus, callidè. Et ſic nomen Hebræum capitur ſubſtantivè: ut proinde non habeat locum ellipſis nominis ſubſtantivi, animo. Utcunque ſenſus bene ſic exprimitur,* malo animo. *Heb.* בְּרָעָה.

13 Promiſiſſe eis] *Heb.* loquutum eſſe ad eos. *Synecd generis.* Promiſi] *Heb.* dixi. *Synecdoche generis.*

14 Pœnituit Jehovam] *Ut Geneſ.6 v.6. Id eſt, non conſumſit (ut interminatus fuerat ſuprà v.10.) momento uno. F. ἀνθρωποπάθεια.*

15 Paginis] *Hebr.* tranſitibus. *Metonymia adjuncti. Hebr.* עֲבָרִים.

18 Non eſt ſonus quo ſtrenui clamant &c. *Hebr.* Non eſt vox clamandi fortitudinem, neque vox clamandi debilitatem: vocem cantandi ego audio. *Id eſt. Non eſt vox quâ clamant fortes (Heb. viri* fortitudinis) *neq; vox quâ clamant debiles. Heb. viri* debilitatis. *Ellipſis nominis regentis.*

19 Frangeret] *Zelo ſanctiſſimo, & duce ſpiritu Dei: Vide Deut. 9.v.17 F.*

20 Exuſſit] *Id eſt, liquefecit & in maſſam informem redegit. M taphora ἀπὸ χρηστοῦ.* Commoluit] *In pulverem redegit.* Diſpergenſque] *Pulverem illum.* Juſſit bibere] *Hieronymus ad Fabiolam ut diſceret, inquit, populus contemnere id quod confuſum videbat, comminuit: & in ſeceſſum projeci: adeòq; ut hoc velut ſymbolo palam agnoſceret, a ſe non immerito maledictionem ſuam epotandam & exhauriendam eſſe, niſi miſereretur Deus: ſecundum analogiā illius legis qua habetur Num.5.F. Nempe v.10. & deinceps.*

21 Maximum] *Heb* magnum

22 Ira *Vel,* naſus. In malo jacere] *Heb.* quòd in malo *ſit. Simile 1 Johan.5 19 F.*

24 Rumpentes *atq;* detraxerunt ſibi] *Vox Hebræa eſt ambigua. nam poteſt capi etiam in imperativo: & ſic reddiderunt* LXX. *ἀφέλεσθε. Quæ verſio videtur commodior. Quare hunc locum ſic reddo. Et dixi eis, Cui eſt aurum?* Rumpentes detrahite *illud vobis.* Itaque dederunt *illud* mihi &c.

25 Nudatum] *Gratiâ & præſidio Dei, quem adeò graviter offenderat F. Metaphora.* Nudaſſet] *Præſtando quod petebant, adeoq; in errore confirmando, v.4 & 5 F.* Ad ignominiam ſubeundam ab inimicis &c. *Verto.* Ad ignominiam quæ evenire potuiſſet per hoſtes eorum. *Ellipſis. Heb.* per inſurgentes in ipſos. *Alia ellipſis.* Ab inimicis] *Ut poſtea evenit ab Hamalekitis, Num.14. v.45.F.*

26 In porta caſtrorum] *Quum in tentorium extra caſtra ſe reciperet, infr 33.v.8.F.* Omnes] *Id eſt, ferè omnes. nam aliqui in idololatriam lapſi erant, ut apparet ex v.29. & Deut.33.v.9. Synecdoche integri*

29 Conſecrate miniſterium veſtrum] *Heb.* implete manum veſtram. *Vide ſuprà cap.28. v.41.S.* Quum quis filio ſuo, aut fratri ſuo aderat] *Verto,* Et quidem unusquiſque in filio ſuo & in fratre ſuo. Et inditurus eſt vobis benedictionem] *Verto,* Idque ut imponat vobis hodie benedictionem. *Ad verb.* Et ad dandum ſuper vos hodie benedictionem.

30 Fuit autem &c.] *Malim ſic.* Factum eſt autem poſtridie, ut diceret Moſes &c. *Et tum v.31.* Itaque reverſus Moſes ad Jehovam, dixit. Maximo] *Heb.* magno. *Sic v.31.*

32 Dele me nunc de libro tuo quem ſcripſiſti] *Ne habeas me in tuorum numero quos ad ſalutem prædeſtinaſti, metaphora. At ſecurus quidem hoc dixit, ait Auguſtinus: Veruntamen advertendum eſt, quantum malum in illo peccato Moſes perſpexerit, quod tantâ cæde credidit expiandum, ſuiq; ipſius (ſi potuiſſet fieri) excidio. & quantum deceſſurum de gloria Dei putaverit. q.d. Nullius ſum, nihili meipſum ſalutemq; meam facio præ gloria tua, quæ omnino cum hujus populi ſalute conjuncta eſt.F.* De libro tuo] *Videlicet de libro vitæ, ut nominatur Phil.4.v.3. Hoc eſt, in quo ſcripti ſunt qui ordinati ſunt à Deo ad vitam æternam. Synecd. generis & metaphora.*

33 Mihi] *Malim,* adverſus me. Delerem] *Si ſcilicet aliquem inde delere vellem.*

34 Quò dixi tibi] *Nempe in terram Chanaan.* Angelus meus] *De quo ſupra 23. v.20.F.* Et] *Malim,* At. *Eſt enim antitheſis diverſorum, ut patebit è ſcholio ſequente.* Quo die &c. *Q.d. Etſi nunc tuâ interceſſione manum retraho, alio tamen tempore vos propter hoc peccatum caſtigabo, quum me aliis peccatis irritaveritis.F.* Viſitaturus ſum] *Scil. populum, propter peccata quibus me offenſurus eſt. h.e. puniturum. Synecdoche generis* Peccatum] *Nempe hoc peccatum quo me nunc offenderunt Synecd. generis.*

35 Percuſſit] *Per Levitas, ſup. v.28.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXII

EX v.1 3 4 & 6 Exemplo populi Iſraelitici, petentis ſibi confici idolum, & ad illud conficiendum promtè contribuentis aurea ſua ornamenta, & vitulum ex illis confectum divinis honoribus afficientis: monemur quam proclive ſit cor hominis ad idololatriam. *Cor humanum. Corruptio naturæ.*

2 Ex v.2.4. & 5. Exemplo Aharonis, tam promtè gratificantis populo in re impia: monemur, etiam eos qui ſapientiæ & *Imperfectio ſanctorum.*

peccatis

[illegible] & divinâ vocati, ne alios antecellunt, errori- [illegible] mis obnoxios esse.

Idololatria. [illegible] homines sese corrumpunt: id est, [illegible] præcipitant.

Tot. atum. *Omni. turno* [illegible] [illegible] peccatum aliquod in terris com- [illegible] mootelen. Quare nemo peccet spe la- [illegible]

[illegible] populi Isr. eli[illegible] monemur de naturali [illegible] en[illegible] natu[illegible] il[illegible]s meliores sumus.

[illegible] [illegible]ensum Mosis requirit ad popu- [illegible] suppliciis afficiendum, argumentum [illegible] quas ac [illegible] erga nos.

[illegible] Exemplo Mosis pro populo apud Deum [illegible] de dubiis. primùm de intercessione [illegible]tenus Moses typus Christi fuit. Deinde [illegible] verbi, quòd & ipsi pro grege sibi com- [illegible]

8 Eodem exemplo docemur, quo argumento uti debeamus in precibus [illegible] ad impetrandum a Deo remissionem pecca- [illegible] & [illegible] bona, videlicet argumento ab eventu [illegible], est [illegible]. Etenim Moses orans Deum ut populo [illegible] condonet, cumque in terram Chanaan in[illegible] argumenta quæ ambo ad eventum illum gl[illegible] Dei spectant: [illegible]um, ne nomen Dei blasphemetur ab Æ[illegible], q[illegible] I[illegible] [illegible]tas dolosè ac fallaciter introduxerit in d[illegible] [illegible]. Iterum, [illegible] adipiscatur gloriam justitiæ & vera- ci[illegible] [illegible] [illegible]s promissis, 13.

[illegible] 9 Ex [illegible] 14. Deus preces ex fide profectas exaudit.

Zelus. 1[illegible] Ex v. 19.20.21.2[illegible] In Mose confringente tabulas Legis ad conspectum vituli aurei & cultus illius: item redigente illum vitulam in pulverem, & hunc spargendo in aquam: item gravissime obj[illegible] fratrem Aharonem propter vitulii illius confe- ctionem, [illegible]sque idololatriæ institutionem: denique mandante Levitis ut idololatras illos occidant: proponitur exemplum sanctæ [illegible] in vindicanda gloria Dei & recto ejus cultu, omnibus magistratibus, pro ratione quidem suæ vocationis & pro ra- tio[illegible] d[illegible]cti, imitandum.

Reprehensio & purgatio. 1[illegible] Ex vers. [illegible] & 27. Quum agitur gloria Dei, ne magnis quidem & charis personis parcendum est, quò minùs li- berè reprehendantur aut severiter pro ratione delicti puniantur.

Magistratus. 12 Ex eod. v. 21. Magistratus non excusatur, si importunâ flagitatione populi se vinci patiatur, ut ei gratificetur in re impia. Arguitur enim hîc a Mose Aharon gravissimè peccasse, quòd populo esse gratificatus in instituenda idololatria: cui debuit fortiter resistere, tanquam magistratus: quippe vices Mosis absentis fungens, sup. cap. 24 v. 14.

Modestia. Hon[illegible] 13 Ex v. 22. In Aharone reverenter indignationem Mosis deprecante, quum tamen ipse natu major esset: proponitur exemplum modestiæ, & honoris erga superiores. Superior enim erat Moses, ut summus magistratus.

Corruptio naturæ. Confessio [illegible] 14 Ex v. 22.23. & 24. In Aharone culpam facti sui transferente in populum, proponitur exemplum perversitatis nobis ingenitæ, qua impedimur quò minùs peccata nostra ingenuè confiteamur, sed ea quoquo modo palliemus.

Idololatria. 15 Ex vers. 25. Per idololatriam denudantur homines tutelâ Dei.

Obedientia. 16 Ex vers. 28. In Levitis ad mandatum Mosis occidentibus populares suos idololatras, proponitur exemplum sanctæ obedientiæ in exsequendis judiciis Dei.

Obedientia. 17 Ex v. 29. Deus obedientiam in exsequendis judiciis suis sibi præstitam remuneratur.

Christus. 18 Ex v. 30.31. & 32. In Mose intercedente apud Deum pro populo, oranteque ut eis condonet commissam idololatriam, proponitur typus Christi, tanquam mediatoris nostri: qui pro nobis apud Deum intercedit.

Charitas. 19 In eodem proponitur exemplum charitatis erga proximum, omnibus piis imitandum.

Electi. 20 Ex v. 32. Notetur testimonium de certo numero electorum. Id enim hîc significatur per librum in quo Deus eos scripsit quos decrevit servare. Is liber alibi vocatur liber vitæ, ut Philip. 4. v. 3: id est, in quo scripti sunt qui ordinati sunt ad vitam æternam, Act. 13. v. 48.

Decreta Dei. Electi 21 Ex v. 33 Decretum Dei de electis servandis est immutabile: quia Deus hîc significat, se neminem delere ex libro vitæ, nisi illud electi mereantur.

Gubernatio Dei 22 Ex v. 34. Deus castigationes suas interdum differt.

CAPUT XXXIII.

T. & J.

I. EDixit autem Jehova Mosche, Abi ascende hinc tu & populus [illegible] quem eduxisti [illegible] terra Ægypti in terram quam juramento promisi Abrahamo, Jitzchako, & Jahakobo, dicendo, Semini tuo dabo illam.

2 Et mittam ante te Angelum quo expellam Cenahanæum, Emoræum, & Chitthæum, & Perizzæum, & Chivvæum, & Jebusæum,

3 In terram affluentem lacte & melle: nam non ascendam in medio tui, quia populus duræ cervice es, ne consumam te in hoc itinere.

4 Et audiens populus verbum malum istud luctui se dederunt; & non imposuerunt ullus suum ornamentum sibi.

[illegible] Quia dixerat Jehova Mosche, Dic filiis Jisraelis, Vos estis populus duræ cervici, uno momento, si ascendero in medio tui, con[illegible] [illegible]te: nunc itaque depone ornamentum tuum à te, & cognoscam quid [illegible] m facturus [illegible]

II. [illegible]ed spoliaverunt se filii Jisraelis quisque ornamento suo, procul à [illegible] O[illegible]reb.

[illegible] ac [illegible] tentorium suum tetendit sibi extra castr[illegible] recedendo à castris, vocavitque illud tentorium conventus: [illegible] ut quisquis consulturus erat Jehovam, exiret versus tentor[illegible] [illegible] quod erat extra castra.

8 Fuit autem quum prodibat Mosche in tentorium illud, ut surgens t[illegible] populus staret quisque ad ostium tentorii sui: sic intuebantur terg[illegible] Moschis donec ingrederetur in tentorium illud.

9 Fuit ver[illegible], quum ingrederetur Mosche in tentorium illud, ut descendens columna illa nubis consisteret ad ostium illius tentorii, sic loqueretur cum Mosche.

[illegible] [illegible]uamobrem videns totus populus columnam illam nubis consi[illegible] [illegible]am ad ostium illius tentorii, surgebat totus populus ut in- curv[illegible] [illegible] ad ostium tentorii sui honorem exhiberent.

11 A[illegible]quebatur autem Jehova Moschen facie ad faciem, quemadmod[illegible] alloqui solet quis amicum suum: redeunte vero ad castra Mo[illegible] [illegible] ministro suo Jehoschuha filio Nunis puero, non recedeba[illegible] [illegible] [illegible].

III. [illegible] M[illegible] Jehovæ, Vide tu edicis mihi, Deduc popul[illegible] [illegible] indicasti mihi quem missurus fuisses me- cu[illegible] [illegible] Agn[illegible] te nominatim, atque etiam invenisse grat[illegible]

13 [illegible] [illegible]odo inveni gratiam in oculis tuis, indica mihi [illegible] [illegible], a[illegible] te ut inveniam gratiam in oculis tuis. considera etiam gentem hanc populum tuum esse.

P.

I. PRæterea alloquutus est Jehova Mosen, *dicendo*, Vade, ascende hinc, tu & populus iste quem eduxisti e terra Ægypti; in terram quam juramento promisi Abrahamo, Isaaco, & Jacobo, dicendo, *a* Semini tuo dabo illam.

a Gen. 12. 7. & 16.4. & 28.13; b Sup. 23.20. 23.27.28.

2 Et mittam ante te *b* angelum: expellamque Cananæos, Amorræos, & Hitthæos, & Pherisæos, & Hivvæos, & Jebusæos.

3 In terram fluentem lacte & melle. Sed non ascendam tecum, quia populus *c* durus cervice es; ne consumam te in via.

c Sup. 32. 9. Deut. 9. 13.

4 Audiens igitur populus verbum malum istud, luctui se dederunt; & non imposuerunt ullus suum ornatum sibi:

5 Quia dixerat Jehova Mosi, Dic filiis Israelis, Vos *estis* populus durus cervice; uno momento, si ascendero tecum, consumsero te. nunc itaque depone ornatum tuum a te, & cognoscam quid sim facturus te.

6 Igitur spoliaverunt se filii Israelis quisque ornatu suo, *procul* a monte Horeb. II.

7 Moses verò accepit tentorium & tetendit sibi extra castra, procul recedendo a castris, vocavitque illud tentorium conventus: itaque & quicunque consulturus erat Jehovam, exibat ad tentorium conventus quod *erat* extra castra.

8 Quumque prodibat Moses in tentorium illud, surgebat totus populus & consistebat quisque in ostio tentorii sui: sic intuebantur tergum Mosis donec ingressus esset in tentorium illud.

9 Quum autem ingressus esset Moses in tentorium illud, descendebat columna illa nubis & consistebat *ad* ostium tentorii; sic loquebatur Jehova cum Mose.

10 Quamobrem videns totus populus columnam illam nubis consistentem *ad* ostium illius tentorii, surgebat totus populus & incurvabant se quisque in ostio tentorii sui.

11 Alloquebatur autem Jehova Mosen facie ad faciem, quemadmodum alloqui solet quis amicum suum. Redeunte verò ad castra *Mose* minister ejus Josua filius Nunis puer, non recedebat è tentorio.

12 Tum dixit Moses Jehovæ, Vide tu edicis mihi, Deduc populum hunc, interea tu non notificas mihi quem mittebas mecum: tu tamen dixisti, Agnosco te nominatim, atque etiam invenisti gratiam in oculis meis. III.

13 Nunc ergo, si nunc inveni gratiam in oculis tuis, notifica mihi quæso vias tuas, ut agnoscam te, ut inveniam gratiam in oculis tuis: considera etiam, gentem hanc populum tuum esse.

Y

14 Quo dicente, Facies mea præcederet, ut quietem darem tibi?

15 Dixit ei Moſche, Si facies tua non præcedet, ne jubeto nos hinc diſcedere.

16 Nam quânam re cognoſcetur jam inveniſſe gratiam in oculis tuis me & populum tuum? nonne quum ibis nobiſcum? ita ſeparabimur ego & populus tuus ab omni populo qui eſt in ſuperficie terræ.

17 Dixit itaq; Jehova Moſchi, Etiam hanc rem quam dixiſti faciam: quia gratiam inveniſti in oculis meis, & agnovi te nominatim.

18 Amplius dicenti Moſchi, Fac quæſo videam gloriam tuam:

19 Dixit, Ego faciam ut transeat tota bonitas mea ante faciem tuam, & inclamabo nominatim, Jehova, ante faciam tuam: ſed gratioſus ero cui fuero gratioſus, & miſerebor cujus miſertus fuero:

20 At non poſſes, inquit, videre faciem meam; quia non poteſt me homo videre, & vivere.

21 Poſtea dixit Jehova, Ecce locum apud me: conſiſtes igitur ſuper iſtam rupem.

22 Erit autem quum tranſibit gloria mea, ut ponam te in cavitate ipſa rupis, & obtegam te manu meâ donec tranſiero.

23 Sed quum amovero manum meam, videbis poſteriora mea: facies autem mea videri non poteſt.

14 Quo dicente, Visne ut facies mea præcedat, ut quietem dem tibi?

15 Dixit ei *Moſes*, Si facies tua non præcedet, ne jubeto nos hinc aſcendere.

16 Nam quânam te cognoſcetur jam, inveniſſe gratiam in oculis tuis me & populum tuum? nonne quum ibis nobiſcum? Ita ſeparabimur ego & populus tuus ab omni populo qui *eſt* in ſuperficie terræ.

17 Dixit itaque Jehova Moſi, Etiam hanc rem quam dixiſti faciam: quia gratiam inveniſti in oculis meis, & agnoſco te nominatim.

18 Ampliùs dicenti *Moſi*, Fac quæſo videam gloriam tuam:

19 Dixit, Ego faciam ut tranſeat tota bonitas mea ante faciem tuam, & *d* inclamabo nominatim, Jehova, ante faciem tuam: ſed *e* gratia complectar eum quem gratia complexus fuero, & miſerebor cujus miſertus fuero. *d* Inf. 34. *e* Rom.

20 Præterea dixit, *f* Non poteris videre faciem meam: quia non poteſt me homo videre, & vivere. *f* 1. T. & 1. Joh. 4.

21 Poſtea dixit Jehova, Ecce locum apud me: conſiſtito igitur ſuper iſta rupe.

22 Quumque tranſibit gloria mea, ponam te in cavitate rupis; & obtegam te manu meâ donec tranſivero.

23 Sed quum amovero manum meam, videbis tergum meum; facies autem mea videri non poteſt.

ANALYSIS CAP. XXXIII.

Tria hic in ſumma narrantur.

1 Reliqua pars reſponſi Domini ad deprecationem Moſis pro populo, uſque ad v. 6.

2 Reſponſi illius effecta, a v. 6. uſque ad 12.

3 Petitiones Moſis duæ ad Dominum, v. 12. & deinceps.

I. *Reliqua pars reſponſi Domini.*

Sermonis hujus membra ſunt quatuor.

1. Mandatum ad Moſen de populo in terram promiſſam introducendo, v. 1.

2 Promiſſio angeli ductoris, v. 2.

3 Denegatio ductus per columnam nubis & ignis, v. 3.

4 Mandatum ad populum de lugendo, v. 5.

Porrò verſus quartus ad partem ſequentem pertinet.

II. *Effecta illius reſponſi.*

Hæc duorum fuerunt generum.

1 In populo: nempe luctus, v. 4. & 6.

2 In Moſe: videl. ſeparatio ſui a populo, quatenus tetendit tentorium ſuum extra caſtra, v. 7. & deinceps.

Iſta ſeparatio declaratur ex eventis quatuor. Ea ſunt

1 Qui volebant Dominum per Moſen conſulere, ad tentorium Moſis exibant, v. 7.

2 Quum Moſes in tentorium illud ingrediebatur, columna nubis ad oſtium illius conſiſtebat, v. 8. 9. & 10.

3 Dominus ex columna illa cum Moſe loquebatur familiariter, v. 9. & 11.

4 Moſe in caſtra redeunte, columna interim a tentorio non recedebat, v. 11.

III. *Petitiones Moſis.*

Prima petitio eſt, ut Dominus pergat populum præcedere in columna ignis & nubis, uſque ad v. 18.

Hæc petitio { primum confirmatur. / deinde declaratur. }

Confirmationis argumenta tria ſunt.

1 Quia Dominus jam cœperit ipſum complecti ſingulari favore, v. 12.

2 Quia gentem hanc receperit ut ſit ſuus populus, v. 13.

3 Ut cæteris populis innoteſcat, hunc ſolum populum eſſe Dei populum, v. 16.

Duo priora argumenta illuſtrantur ex eventu. videl. interrogatione Domini, verſ. 14. Ad quam reſpondet Moſes, verſ. 15. & 16. repetendo petitionem, & annectendo argumentum tertium.

Declaratur autem iſta petitio ex eventu, videl. exauditione, verſ. 17.

Altera petitio eſt, ut Dominus ſuam gloriam ſeu majeſtatem ſeu denique ſubſtantiam ipſi oſtendat, v. 18.

Iſta quoque petitio declaratur ex eventu: qui eſt duplex.

1 Denegatio, v. 19. Quæ illuſtratur a rei petitæ impoſſibilitate, v. 20. & 23.

2 Promiſſio patefactionis diverſæ, v. 19. 21. & ſeqq.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII.

1 Dixit igitur Jehova Moſchi] *Heb.* Et loquutus eſt Jehova ad Moſen. Juramento promiſi] *Heb.* juravi. Semini tuo] *Poſteris tuis Metonymia materiæ.*

2 Ante te] *Apoſtrophe ad populum, ut oſtendunt verba ſequentis verſûs.* Angelum] *Vide ſupra 23. v. 20.* Quo expellam] *Heb.* Et expellam. Cenahanæum] *Id eſt, Canaanæos: & ita deinceps. Synecdoche membri.*

3 Non aſcendam in medio tui] *Id eſt, nolo poſthac ſigno aſpectabili te ducere videlicet nube. Metonymia ſubjecti.* Duræ cervice] *Sic ſup. 32. 9.*

4 Verbum malum iſtud] *Vel,* rem malam iſtam. *hoc eſt, permenſam ſibi ſortem. quòd ſcilicet Deus nollet ipſos ducere per nubem, ut ſolebat.*

5 Et cognoſcam] *Dictum per* ἀνθρωποπάθειαν. *nam Deus omnia agit ex æternis decretis ſuis, Act. 15. 18.*

6 Sed] *Malim,* Igitur. *Heb.* Et. Procul à monte] *Quaſi publicè profitentes, ſe præſentiâ Dei indignos eſſe, ut Chorebo habitarent. F.*

7 Tentorium ſuum] *Senſu expreſſo. nam in Hebræo non habetur pronomen,* ſuum: *ſed articulus. Græcè,* τὴν σκηνὴν. *Germ.* Die zelt. *Intelligendum autem hoc eſſe non de tentorio ſacro, ſed Moſis, ex eo planum eſt, quia Deo (ut noſtri hic annotant) nullum adhuc erectum fuerat. Facit autem hoc Moſes (ut iidem addunt) ut populi peccatum ante oculos ejus exaggeret: & ne, ſi in populo maneat, colloquio Dei privetur, & lenæ reconciliationis actio interrumpatur: quandoquidem ſe Deus à caſtris ſubduxerat, ſuprà verſu 3. denique, ut cùm ſuaſio ipſius, ut ſervi fidelis in tota domo Dei, tum domini ſui indignationem, ſymbolo exprimeret.*

9 Sic loqueretur] *Malim,* Et loquebatur Jehova. *nempe ex columna nubis. Supplementum hoc petitur ex re ipſa, & ex collatione v. 11.*

11 Facie ad faciem] *Id eſt, admodum familiariter. F.* ἀνθρωποπάθεια. Redeunte verò &c.] *Alii vertunt,* Redeunte verò ad caſtra *Moſe,* miniſter ejus Jehoſua, filius Nunis, puer, non recedebat è tentorio. *Iſta verſio ad Joſuam refert, quod noſtra ad Jehovam. Et noſtra quidem videtur comprobari collatione verſûs ſequentis: veruntamen modus loquendi Hebraicus non videtur illam admittere. Imò ipſa ſententia illam reſpuit, quæ loquitur de receſſione ex ipſo tentorio. At Jehova (id eſt, nubes illa) non erat* IN *tentorio, ſed* APUD *oſtium tentorii, verſ. 9.* Puero] *Id eſt, famulo. ut Geneſ 37. v. 2. & 41. v. 12. Erat enim tum quaſi 33. annos natus. F. Synecdoche ſpeciei. Nam omnes ferè pueri ſunt famuli: ſed non omnes famuli ſunt pueri.*

12 Non indicaſti mihi quæ miſſurus ſis mecum] *Malim,* Non notificas mihi quæ mittebas mecum. *Id eſt, (ut benè exponit Junius) nihil dicis de columna ignis & nubis quibus hactenus duxeras nos: aut de tabernaculo ubi promiſeras habitaturam gloriam tuam; ſed quòd interminatus es ſuprà verſ. 3. jam re ipsâ præſtas, quòd hic conſiſtens, omnino à caſtris abſtines. v. 11.* Agnoſco te nominatim] *Approbo te, & habeo rationem tui: ut Deus infrà verſ. 17. repetit. F. Synecdoche generis.* Nominatim] *Heb.* in nomine.

13 Indica mihi quæſo vias tuas] *Id eſt, oſtende te fore ducem noſtrum. F.* Agnoſcam te] *Id eſt, re ipsâ experiar & ſentiam te præſentem eſſe F. Synecdoche generis.* Ut inveniam gratiam] *Id eſt, ut porrò quoties erit opus, te accedam, exercemq; curam, ut antè fecimus. F. Synecd. gen.*

14 Facies mea præcederet] *Aſpectabilis præſentia mea. q. d. Vis me ita ferri? ſtatui enim tibi gratificari. F. Metaphora.*

18 Gloriam tuam] *Ipſiſſimam majeſtatem tuam ab imaginibus nudam. F.*

19 Inclamabo nominatim, Jehova] *Complementum hujus promiſſionis vide inf. 34. v. 6.* Sed] *Heb.* Et. Gratioſus erò &c.]

Malim,

[illegible] *m* gra[illegible] complexus fue-[illegible]. *Porro his verbis ro-*[illegible] *Dei confirmare petve-*[illegible] *pulum.* [illegible] *at igitur se non sin-*[illegible]

[illegible] *talem* [illegible] *cetera* [illegible] *ixit,* Non pos-[illegible] *cere* [illegible] *contemplare. Scil. in hac* [illegible] *videbimus eum sicuti est.1.Joh.3.* [illegible] *13 . 12. Metaphora*

[illegible] *osteriora mea*] *Aliquam gloria mea notitia specularis vel ænigmatica cum* [illegible] *minem ex dorso, non autem de facie a-* [illegible] *ad finem usq. F.* Facies autem mea] *Ipsissi-* [illegible] *ma* [illegible] *ut* [illegible] *v.20.F.*

[illegible] E[illegible]AT[illegible]NES EX CAP. XXXIII.

F[illegible] F lius Dei nominatur Angelus: quia a Deo Pa-ca[illegible] ad populum ipsius defendendum & ducen-[illegible]

[illegible] commaciæ Israelitarum monemur de na[illegible]

3 Ex eod. versu. Si Deus pro meritis nostris nobiscum age-ret, consumeret nos. *Merita.*

4 Ex v.4.5.6. Quum sentimus, nos Deum peccatis nostris offendiſſe: debemus serió contristari, illamque tristitiam exter-nis signis testatam facere: exemplo Israelitarum hoc loco. *Tristitia.*

5 Ex versu 7. Sicut olim Israelitæ consulebant Deum per Mosen apud tentorium illius ubi se ei Deus patefaciebat: ita hodie consulere eum debemus per doctrinam Mosis scriptam, it[illegible]nque cæterorum Dei servorum, videlicet Prophetarum & Apostolorum. *Rat[illegible] consu-lendi Deum ho[illegible]*

6 Ex v.9.10.11 Quòd Deus spectante populo Israelitico in columna nubis ad Mosen acceſſit, familiariterque cum eo collocutus est, per id nobis doctrina Mosis summopere com-mendatur. *Scripta Mosis.*

7 Ex v 17. Causa quæ Deum movet ad benefaciendum no-bis, est ipsius erga nos gratia. *Beneficia Dei.*

8 Ex v 19. Deus pro liberrima sua potestate decrevit quorun-dam tantùm misereri, ut scil. eis peccata ipsorum ex misericor-dia ignoscat, vitamq; æternam donet. Vide Rom.9.15. *Potestas Dei* [illegible] *dia Dei*

9 Ex v.20. & seqq. Perfecta Dei notitia in hac vita in nemi-nem cadit. Confer 1.Cor.13.v.9.10.11.12. *Cognitio Dei.*

CAPUT XXXIV.

T. & J.

1. D[illegible] *J*[illegible] *a Moschi, Dola tibi duas tabulas lapideas* [illegible] *pr*[illegible] *ribus, ut inscribam istis tabulis eadem verba* [illegible] *in* [illegible] *prioribus quas fregisti:*

2 [illegible] *in crastinum mane, ut ascendas ipso mane in* [illegible] *mihi illic in vertice istius montis.*

3 [illegible] *ascendito tecum, etiamq; ne quisquam con-spi*[illegible] *monte etiam pecudes aut armenta ne pascunto è* [illegible] *montis.*

4 *Quum igitur dolaſſet duas tabulas lapideas similes illis priori-bus* [illegible] *Moshe ipso mane ascendit in montem Sinai, quemad-modum præceperat Jehova ei, & accepit in manu sua duabus tabu-lis lapideis.*

5 [illegible] *scendens Jehova in ipsa nube constitit cum eo ibi, in-*[illegible] *atus Jehova.*

6 [illegible] *enim Jehova ante faciem ejus, inclamavit, Jeho-*[illegible] *misericors, & gratiosus, longanimis &* [illegible] *fide:*

7 [illegible] *atem millibus, condonans iniquitatem &* [illegible] *peccatum: & qui ullo pacto non absolvit* [illegible] *em, atrum in filios, & in filios filiorum, in ne-*[illegible]

8 *Fe*[illegible] *Mo*[illegible] *inclinato vertice in terram, incurva-vit* [illegible]

9 [illegible] *gratiam in oculis tuis Domine, eat* [illegible] *in* [illegible] *nostri quia populus durus cervice est, adeo* [illegible] *nostram & peccatum nostrum, & compares* [illegible] *hæreditatem.*

10 [illegible] *dixit, Ecce ego pango fedus; coram toto populo tuo factu-rus sum mirabilia, quæ non fuerunt patrata in tota terra & in o-mnibus gentibus: adeò ut videat totus hic populus* [illegible] *opus Jehovæ reverendum esse, quod ego facturus sum te-cum.*

11 [illegible] *bserva id quod ego præcipio tibi hodie: ecce ego expulsurus* [illegible] *tua Emoræum, & Canahanæum, & Chittæum, & Perizzæum, & Chivvæum, & Jebusæum.*

12 [illegible] *tibi, ne pangas fedus cum habitatore illius terræ ad quam* [illegible] *es ut non* [illegible] *in laqueum in medio tui.*

13 [illegible] *eorum demolimini, & statuas eorum frangitote; a lucos* [illegible] *tote.*

14 *Nam* [illegible] *te incurvatum honorem exhibere Deo alii.* [illegible] *Jeh*[illegible] *est zelotes, Deus fortis zelotes est.*

15 [illegible] *ne pangas fedus cum habitatore illius ter-ræ* [illegible] *sectando deos suos & sacrificabit diis suis,* [illegible] *te, & com*[illegible] *sacrificio ejus*

16 *Et* [illegible] *de filiabus ejus pro filiis tuis; scortantesq; filiæ ejus* [illegible] *deos su*[illegible] *ant ut* [illegible] *scortentur filii tui sectando deos e-*[illegible]

17 [illegible] *fa* [illegible]

18 [illegible] *a*[illegible] *servato, septem dies vescitor azymis,* [illegible] *constituto tempore. Ipso mense Abib* [illegible] *egressus es ex Ægypto.*

19 [illegible] *aperiens vulvam meum est: quare totius* [illegible] *aperiens vulvam bovis aut parva* [illegible]

20 [illegible] *autem aperientem vulvam redimes parvâ pecude,* [illegible] *ipsum. decollabis: omnem primogenitum filio-rum tu*[illegible] *neq; comparento ulli coram me vacui.*

21 [illegible] *die autem septimo cessato in ipsa ara-*[illegible]

P.

Dixit autem Jehova Mosi, Dola tibi duas tabulas lapideas, similes illis prioribus, tum inscribam illis tabulis eadem verba quæ fuerant in tabulis illis prioribus quas fregisti: I.

2 Et esto paratus in crastinum mane, & ascendito ipso ma-ne in montem Sinai, & sistito te mihi illic in vertice montis.

3 Sed ne quisquam ascendito tecum, etiamque ne quis-quam conspicitor in toto isto monte: etiam oves capræque & boves ne pascunto e regione montis.

4 Igitur dolavit Moses duas tabulas lapideas similes illis prioribus; surrexitque ipso mane & ascendit in montem Sinai, quemadmodum præceperat Jehova ipsi: acceptis in manum suam duabus tabulis lapideis.

5 Tum descendens Jehova in nube constitit cum eo ibi, *a* inclamavitque nominatim, Jehova. *a Sup.33. 19.*

6 Transiens enim Jehova ante faciem ejus, inclamavit, Je-hova, Jehova, deus misericors, & gratiosus: longanimis & mul-tus benignitate ac fide:

7 *b* Custodiens benignitatem millibus, condonans iniqui-tatem & transgreſſionem & peccatum: & *qui* ullo pacto non habet pro innocente *sontem*, *c* visitans iniquitatem patrum in filiis, & in filiis filiorum, in pronepotibus & in abnepotibus. *b Sup.20 6. Num 14.8. Deut 10. Psal 86.15 & 103.8. & 145. v.8. Jer 32. v.18.*

8 Festinans autem Moses, inclinato vertice terram versus, incurvavit se:

9 Et dixit, Si nunc inveni gratiam in oculis tuis Domine, eat quæso Dominus in medio nostri: quamvis populus durus cer-vice est, tamen condona iniquitatem nostram & peccatum no-strum, & acquire nos in hæreditatem. *c Sup.20 5. Nehe. 9 3. Jer.32.18.*

10 Qui dixit, Ecce ego pango fedus; coram toto populo tuo facturus sum mirabilia, quæ non fuerunt patrata in tota terra & in omnibus gentibus: adeò ut videat totus hic popu-lus (in cujus medio es) opus Jehovæ terribile esse, quod ego fa-cturus sum tecum.

11 Observa id quod ego præcipio tibi hodie: ecce ego ex-pulsurus sum a facie tua Amoræos, & Cananæos, & Hitthæos, & Perissæos, & Hivvæos, & Jebusæos.

12 Cave tibi, ne pangas *d* fedus cum habitatoribus illius terræ in quam venturus es, ut non sint in *e* laqueum in me-dio tui: *d Sup.23.32. Deut 7 2. e Sup.23.33.*

13 Sed altaria eorum demolimini, & statuas eorum frangi-tote; ac lucos eorum succiditote.

14 Nam non debes adorare deum alium; quia Jehovæ no-men *est* zelotes, deus zelotes est.

15 *Vide igitur* ne pangas fedus cum habitatoribus illius ter-ræ. Nam scortabuntur sectando deos suos & sacrificabunt illis, & invitabunt te tum comederes de sacrificio eorum.

16 Et *f* acciperes *uxores* de filiabus eorum pro filiis tuis; scortantesque filiæ eorum sectando deos suos, efficerent ut scortarentur *quoq;* filii tui sectando deos ipsarum. *f 1.Reg.11 2.*

17 Deos fusiles ne facito tibi.

18 Festum azymorum observato; per septem dies vescitor azymis, quemadmodum *g* præcepi tibi, constituto tempore, mense Abib: quia in mense Abib egreſſus es ex Ægypto. *g Sup.12.15. & 23.15.*

19 Omne *h* aperiens uterum, meum *est nempe* omne pe-cus tuum masculum, aperiens uterum, seu bos sit, seu ov[illegible] capra ve. *h Sup 13.2. & 22.29. Ezech.44. 30.*

20 *i* Asinæ autem fœtum qui aperit uterum redimito ove capráve, quòd si non redimes ipsum, decollato. Omnem pri-mogenitum filiorum tuorum redimito, neque comparento *ulli* coram me *k* vacui. *i Sup.13.13.*

21 Sex diebus operator, die autem septimo quiescito: in ipsa aratione, & in messe quiescito. *k Sup.23.15. Deut.16.16.*

22 *Etiam feſtum ſeptimanarium ferato tibi, feſtum primitiarum meſſis triticea: & feſtum collectionis, revolutionem cujusq; anni.*

23 *Tribus vicibus quotannis, compareto omnis mas tuus ante conſpectum domini Jehova Dei Jiſraelis.*

24 *Nam ejiciam gentes à conſpectu tuo, & dilatabo terminum tuum: neq; concupiſcet quisquam terram tuam, quum aſcendes comparaturus ante conſpectum Jehova Dei tui ternis vicibus quotannis.*

25 *Ne jugulando* fundito *cum fermentato ſanguinem ſacrificii mei, neq; pernoctato usq; mane ſacrificium feſti Paſchatis.*

26 *Prima quaq; primitias terra tua afferto in domum Jehova Dei tui: ne coquito hœdum in lacte matris ſua.*

27 *Tum edixit Jehova Moſchi, Scribe tibi verba hac, quia ex præſcripto horum verborum pango tecum fœdus, & cum Jiſraele.*

28 *Itaq; fuit ibi cum Jehova quadraginta dies & quadraginta noctes, cibum non comedit, & aquam non bibit: inſcripſitq; Jehova tabulis verba fœderis hujus, decem illa verba.*

II. 29 *Fuit vero deſcendente Moſche è monte Sinai, quum eſſent dua illa tabula teſtimonii in manu Moſchis, deſcendendo ex monte illo, ut ignoraret Moſche ſplendidam eſſe factam cutem faciei ſua, quum ille loqueretur ſecum.*

30 *Videns autem Aharon & omnes filii Jiſraelis Moſchen, quòd ecce ſplendida facta eſſet cutis faciei ejus, timebant accedere ad eum:*

31 *Sed revocante eos Moſche, reverſi ſunt ad illum Aharon & omnes principes in eo cœtu & allocutus eſt eos Moſche.*

32 *Poſteà demum acceſſerunt omnes filii Jiſraelis, quibus præcepit omnia qua loquutus fuerat Jehova ſecum in monte Sinai.*

33 *Donec verò abſolviſſet Moſche loqui cum eis, impoſuit faciei ſua velamen.*

34 *Quum autem veniret Moſche in conſpectum Jehova ad loquendum cum eo, amovebat illud velamen donec exiret: egreſſus verò ſic eloquebatur filiis Jiſraelis id quod mandatum erat ſibi.*

35 *Reſpiciebant enim filii Jiſraelis in faciem Moſchis, quòd ſplendida facta eſſet cutis faciei Moſchis: quapropter reponebat Moſche velamen illud ſuper faciem ſuam, donec rediret loquutum cum eo.*

22 Etiam feſtum *l* hebdomadum celebrato tibi, *feſtum* primitiarum meſſis triticeæ: & feſtum collectionis, in revolutione anni. *l Sup. 23. 16.*

23 *m* Tribus vicibus quotannis; compareto omnis mas tuus ante faciem domini Jehovæ, dei Iſraëlis. *m Sup. 23. 17. Deut. 16.*

24 Nam ejiciam gentes a conſpectu tuo, & dilatabo terminum tuum: neq; concupiſcet quisquam terram tuam, quum aſcendes ad comparendum ante faciem Jehovæ dei tui, ternis vicibus quotannis

25 *n* Ne jugulando fundito cum fermentato ſanguinem ſacrificii mei: neque pernoctato uſque mane ſacrificium feſti Paſchatis. *n Sup.*

26 *o* Primitias, primos fructus terræ tuæ afferto in domum Jehovæ dei tui: *p* ne coquito hœdũ dum eſt in lacte matris ſuæ.

27 Poſtea edixit Jehova Moſi, Scribe tibi verba hæc: quia præſcripto horum verborũ pango tecum fœdus, & cum Iſraële.

28 Ita fuit ibi cum Jehova *q* quadraginta dies & quadraginta noctes, panem non comedit, & aquam non bibit: *r* inſcripſitq; *Jehova* tabulis verba fœderis hujus, decem illa verba.

29 Quum verò deſcenderet Moſes è monte Sinai (erant autem duæ illæ tabulæ teſtimonii in manu Moſis, deſcendente ipſo e monte) ignoravit Moſes ſplendidam eſſe factam cutem faciei ſuæ, quum *Jehova* loqueretur cum ipſo. II.

30 Intuebatur autem Aharon & omnes filii Iſraëlis Moſen, & ecce ſplendebat cutis faciei ejus, itaque timebant accedere ad eum.

31 Sed revocante eos Moſe, reverſi ſunt ad illum Aharon & omnes principes in eo cœtu: & alloquutus eſt eos Moſes.

32 Poſtea demũ acceſſerunt omnes filii Iſraëlis; quibus præcepit omnia quæ loquutus fuerat Jehova cum ipſo in monte Sinai.

33 Donec verò abſolveret Moſes loqui cum eis, *ſ* impoſuit faciei ſuæ velamen. *ſ 2. Cor. 3. 13.*

34 Quum autem veniret Moſes in conſpectum Jehovæ ad loquendum cum eo, amovebat illud velamen donec exiret: egreſſus verò eloquebatur filiis Iſraëlis id quod mandatũ erat ei.

35 Tunc aſpiciebant filii Iſraëlis faciem Moſis, quòd ſplenderet cutis faciei ejus: quapropter reponebat Moſes velamen illud ſuper faciem ſuam, donec rediret loquutum cum eo.

ANALYSIS CAP. XXXIV.

TOto hoc cap. narratur, quomodo Deus fœdus cum populo Iſraëlitico renovarit.

Duæ autem ſunt principales hujus capitis partes.

1 Actio Dei apud Moſen de fœdere renovando, uſq; ad v. 29.
2 Actio Moſis apud populum de re eadem, a v. 29. uſq; ad fin.

I. *Actio Dei apud Moſen.*

Actio Dei apud Moſen, ad fœderis renovationem ſpectans, fuit triplex.

1 Mandatum de novis tabulis dolandis, ſibique afferendis, v. 1. & deinceps.
2 Promiſſio de fœdere renovando, v. 10. & 11.
3 Stipulatio ſecundum certas leges, v. 12. & deinceps.

I. *Mandati* pars prior, quæ eſt de tabulis dolandis, illuſtratur partim collatione ſimilium, partim a fine, v. 1.

Poſterior mandati pars, quæ eſt de tabulis afferendis, illuſtratur quatuor modis.

1 A tempore, v. 2.
2 A loco, ibid.
3 A modo agendi, v. 3.
4 Ab eventis: quæ narrantur tria, alia ex aliis ſecuta.
   1 Executio mandati, v. 4.
   2 Patefactio Jehovæ qua ſe Moſi patefecit per deſcriptionem ſui, v. 5. 6. & 7. Quæ patefactio illuſtratur ab adjuncto ſigno præſentiæ Jehovæ, v. 5. & ſigni illius motu, v. 6.
   3 Petitio Moſis, quæ cauſam præbuit actioni Dei ſecundæ, v. 8. & 9. Illuſtratur autem illa petitio ab adjuncto geſtu petentis, v. 8.

Atque hæc de mandato.

II. *Promiſſio* eſt partim generalis, v. 10.
   partim ſpecialis, v. 11.

Illuſtratur autem ex adjuncta ſtipulatione, in principio v. 10. quâ Deus ſtipulatur a populo obedientiam ſecundum certas leges; quæ deinceps enumerantur.

III. *Leges* illæ ſecundum quas Deus fœdus cum populo renovare inſtituit, duorum ſunt generum.

1 Quædam a Deo pronunciatæ ad Moſen, ac poſtea ab illo conſcriptæ, v. 12. & deinceps.
2 Aliæ a Deo inſcriptæ novis tabulis, v. 28.

Leges pronunciatæ, ſunt duplices.

1 Morales.
2 Ceremoniales.

Morales ſunt de cavenda idololatria & familiaritate cum idololatris, numero ſex.

1 Prima, v. 12.
2 Secunda, v. 13.
3 Tertia, v. 14.
4 Quarta, v. 15.
5 Quinta, v. 16.
6 Sexta, v. 17.

Ceremonialium verò tres ſunt claſſes.

1 De feſtis anniverſariis & ſabbatho, v. 18. 21. & deinceps uſque ad 26.
2 De primogenitis, v. 19. & 20.
3 De primitiis frugum, v. 26.

Leges autem de primogenitis inſerit legibus de feſtis, ſubjungens eas legi de feſto azymorum quia illic facit mentionem eductionis ex Ægypto, quæ contigit ea nocte qua Dominus primogenita Ægyptiorum occidens, primogenitis Iſraëlitarum pepercerat: quod beneficium cauſam iſtis legibus præbuit.

Porrò harum omnium legum propoſitio apud Moſen facta, illuſtratur a duobus adjunctis,

1 Duratione temporis, v. 28.
2 Miraculoſa ſuſtentatione Moſis, ibid.

Atque hæc de legibus pronunciatis. Leges à Deo novis tabulis inſcriptæ, ſunt omnes morales, nempe decem præcepta.

II. *Actio Moſis apud populum.*

Actio Moſis fuit duplex.

1 Oſtenſio decem præceptorum in novis tabulis, v. 29.
2 Relatio ſermonis Domini ad ſe habiti in monte, v. 32.

Actio prior illuſtratur ex eventis tribus, videl.

1 Fuga principum, v. 30. Quæ ipſa declaratur ex cauſa procreante per ſe, videl. radiatione faciei Moſis, v. eod. Illa autem radiatio declaratur & ipſa è cauſa procreante, videlicet colloquio Dei, v. 29.
2 Revocatione eorum, v. 31.
3 Reverſione eorundem, ibid.

Actio poſterior illuſtratur ex adjuncto geſtu, videl. impoſitione velaminis in faciem, v. 33.

Qui geſtus illuſtratur duobus modis.

1 A contrario, v. 34.
2 A cauſa impulſiva, v. 35.

SCHOLIA IN CAP. XXXIV.

TIbi] *Pleonaſmus.* Tabulas lapideas] *Heb.* tabulas lapidum. *Genitivus materiæ.* Simil[] *Forma & amplitudine. F.* *℣. 1.*

2 In vertice illius montis] *In ea rupe, de qua ſup. 33. v. 21. & 22. F.* In vertice] *Heb.* ſuper caput. *Metaphora.*

5 Inclamavitque] *Ut promiſerat ſup. 33. v. 25.* Jehova] *Et reliqua, qua adduntur verſu ſeq.*

6 Inclamavit] *Sc. Ipſe Jehova. Errant igitur qui verba ſequentia ita interpretantur, ac ſi a Moſe pronunciata eſſent.* Jehova]

Gl. d. lege

Q. d. [illegible] ſum Jehovah. Gratioſus] LXX. ἐλεήμων. Longanimis] [illegible] narium. *id eſt, prolongans ſeu differens iram. Meton.* [illegible] μακρόθυμος, ὁ μακράς ἔχων τὸ θυμόν. Fide] *Heb.* veritate. *Seu veracitate.*

[illegible] Ullo pacto non abſolvit] *Heb.* inſontem habendo non habebit inſontem.

[illegible] Domine] *Heb.* Adonai. *Sic mox iterum.* Eat] *Scil. perco-lumnam nubis & ignis.* Quia populus durus cervice eſt, ideo condones. *Verto.* Quamvis populus durus cervice eſt, tamen [illegible] &c. [illegible] *accipitur conjunctio* כִּי *ki, etiam alibi: ut Exod.* [illegible] *v.21.* [illegible] *a.34.v.6. & alibi paſſim.*

[illegible] Pango] *Heb* ſcindo, *vel,* ſeco. *Vide Geneſ.15.v.18. in ſcho-*[illegible] *noſtr.* Opus Jehovæ] *Videlicet ejectionem Cananæorum.* [illegible] tecum] *Id eſt, adhibito miniſterio tuo. Sic 1.Cor.3.9. & 15.10.F.* [illegible] ge te.

11 Obſerva] *Heb.* obſerva tibi. *Pleonaſmus.* Emoræorum] *Id eſt, Emoræos. & ita deinceps. Enallage numeri: vel ſynecdoche membri.*

12 In laqueum] *In perniciem. Metaphora.*

15 Ne quum ſcortabitur &c.] *Verto:* Nam ſcortabitur &c. & [illegible] rab it tum comedes &c. *Sic v.16.* Et accipies &c.

16 Accipias] *Scil. in uxores.*

17 Deos ſutiles] *Heb.* deos fuſionis. *Genitivus efficientis.*

19 [illegible] pecudis] *Id eſt, ovis, vel capra. Heb.* שֶׂה.

20 Aſinæ] *Heb.* aſini. *genere epicœno. F.* Redimito] *Nempe pro [illegible] æſtimatione qua habetur Levit.27.6.F.*

22 [illegible] *Heb.* facito. Collectionis] *Scil. fructuum.* Revolutionem] *Verto,* in revolutione anni. *id eſt, quum annus revolvitur, anno vertente. Nempe in æquinoctio autumnali, menſe ſeptembri. quod erat initium anni civilis apud Hebræos. Vide ſcholia ſup. 12.v.2.*

23 Ante conſpectum &c.] *Nempe Hieroſolymæ in templo.*

24 Nam ejiciam gentes] *Id eſt, iis modis qui exponuntur hoc verſu, efficiam, ut ſecurius quoque mas è ſuis finibus adventare poſſit citra periculum habitationis ſuæ. F.* Neque concupiſcet &c.] *Q. d. Vicinos ita frangam corpore & animo, ut ne cogitare quidem auſint de tuis finibus invadendis. F. Synecdoche metonymica.*

26 In lacte matris ſuæ] *Dum adhuc ſugit lac matris ſuæ.*

27 Ex præſtituto] *Heb.* ſecundùm os. *Metonymia efficientis, & ſynecdoche generis, & metaphora.* Pango] *Heb.* ſcidi, *vel,* ſecui.

28 Inſcripſitque Jehova] *Supplemento hujus veritas confirmatur ex v.1.* Decem illa verba] *Id eſt, decem præcepta.*

29 Splendidam eſſe factam cutem faciei ſuæ] *Heb.* קָרַן. *Vetus,* quòd cornuta eſſet facies ſua. *Deceptus ſignificatione nominis conjugati,* קֶרֶן *quo ſignificatur cornu. Eſt autem dictum cornu apud Hebræos à ſplendendo, quia cornua è capitibus animalium tanquam radii è corpore lucido exeunt. Hinc factum ut Moſes pingatur cornutus. LXX. ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρώματος τοῦ προσώπου αὐτοῦ, quòd glorificatus eſſet aſpectus cutis faciei ipſius. ubi verbum δεδόξασθαι reſpondet nomini δόξα, prout illud uſurpatur ab Apoſtolo 1.Corinth.15.v.40. & 41. nempe pro ſplendore ſeu claritate.*

33 Donec verò abſolviſſet &c.] *Heb.* Et conſummavit Moſes à loquendo cum eis, & impoſuit ſuper faciem ſuam tegmen. *Sed ſenſus rectè eſt expreſſus: ut apparet ex ſequentibus.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXIV.

EX v.1 & 28. Decalogus eſt regula immota vitæ noſtræ, ſecundum quam Deus à nobis [illegible] vult.

2 Ex v.2. & 4. In expediendis Dei negotiis vigilantia & alacritas requiritur.

3 [illegible] 3 In cognoſcendis rebus divinis vitanda eſt curioſitas.

4 Ex v.5.6. & 7. Quòd Deus in cacumine montis ante oculos populi Iſraelitici in nube acceſſit ad Moſen, ſuamque naturam eis multis verbis deſcripſit clara voce, facit ad commendationem ſcriptorum Moſis. *Scripta Moſis.*

5 Ex v.6. & 7. Obſervanda eſt deſcriptio Dei, ipſiuſmet ore pronuntiata, ut inde Deum rectè cognoſcere diſcamus. *Cognitio Dei.*

6 Ex v.7. Deus propenſior eſt ad benefaciendum, quam ad puniendum: quia beneficentiam promittit multis millibus poſterorum, pœnam verò minatur ſolùm filiis, nepotibus, pronepotibus & abnepotibus. *Beneficentia Dei.*

7 Quærat hic aliquis, qui conveniat juſtitiæ Dei, quòd puniat filios propter iniquitatem parentum præſertim quum ipſe juſtitiam ſuam contra querelam populi Judaici aſſerat hoc pronuntiato, Filius non feret (ſcil. pœnam) propter iniquitatem patris, Ezech.18.verſ.20. Reſpondeo, Juſtitiæ hujus divinæ rationem & modum nos in hac vita perfectè cognoſcere non poſſumus. Sufficere autem nobis debet, quòd ex verbo Dei certò ſcimus, nullam eſſe injuſtitiam apud Deum, ſed juſtum ipſum eſſe in omnibus operibus ſuis, ac proinde neminem injuriam facere. Cujus rei cauſa in promtu eſt, quod ſcil. omnes peccaverunt. Pronuntiatum autem illud apud Ezechiëlem intelligendum eſt non ſimpliciter, ſed cum hac exceptione, Si filius fuerit innocens: ut patet ex toto illo ſermone. At quum Deus punit filios propter iniquitatem parentum, punit tales qui iniquitatem parentum imitantur. *Juſtitia Dei.*

8 Ex v.8. Deo debetur cultus adorationis. *Adoratio.*

9 Ex v.9. Moſes intercedens & orans pro populo, gerit typum Chriſti. *Chriſtus.*

10 Ex v.10. Sicut Deus exaudivit preces Moſis orantis pro populo Iſraelitico ita & Chriſti preces exaudivit, orantis pro Eccleſia. *Chriſtus.*

11 Ex v.12 15 & 16. Familiaritas idololatrarum fugienda eſt propter periculum contagii & ſeductionis. *Idololatra.*

12 Ex v.12. & 13. Idola & omnia inſtrumenta idololatriæ è medio removenda atque abolenda ſunt. *Idola.*

13 Ex verſu 16. Ingenium hominis ad idololatriam proclive eſt. *Corruptio naturæ.*

14 Ex v.18.19.20 22.23.26. Beneficia Dei erga Eccleſiam nullâ oblivione delenda ſunt, ſed ſubinde lætis animis celebranda. Etſi autem nobis certa feſta præſcripta non ſunt, ut populo veteri: tamen rectè facit Eccleſia, quum abſque opinione neceſſitatis, quotannis ſuis temporibus memoriam celebrat illuſtrium Dei beneficiorum per Chriſtum nobis præſtitorum. puta nativitatis, paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis in cælum, & miſſionis Spiritus ſancti ſuper Apoſtolos. *Gratiarum actio. Tempora Dei.*

15 Ex v.20. & 26. Eccleſia miniſtros verbi liberaliter ſuſtentare tenetur. Confer 1.Cor.9. *Miniſtri verbi Dei.*

16 Ex v.24. & 28. Deus mirabiliter à periculis tuetur & conſervat eos qui fideliter ei ſerviunt. *Tutorum protectio.*

17 Ex v.29. & ſeqq. Splendor in facie Moſis afferentis ad populum Legem Dei, ſignificavit verbum Legis eſſe glorioſum, ac proinde in pretio habendum, 2.Cor.3.v.7. Quòd autem Iſraelitæ ſplendorem illum extimuerunt, nec ferre potuerunt: ſignificavit infirmitatem, imò nullitatem, virium humanarum in Lege Dei præſtanda, Rom.8.v.3. Præterea quòd Moſes interim dum Legem proponeret, velum faciei ſuæ impoſuit: eo fuit ſignificatum, Judæos (ſaltem ex maxima parte) non potuiſſe intueri in finem ſeu ſcopum Legis (quòd ſcil. Lex ipſos ducebat ad Chriſtum, Rom.10.v.4. ac proinde occalluiſſe mentes ipſorum, ut ad Chriſtum non attendentes, hærerent ceremoniis Legis, quaſi per illarum obſervationem Deo placerent, vitamque æternam conſequerentur, 2.Corinth.3. v.13. 14.15.16. *Lex Dei.*

CAPUT XXXV.

T. & J.

1 COngregavit ergo Moſche totum cœtum filiorum Jiſraëlis, & dixit eis, Hæ ſunt illæ res quas præcepit Jehova ut faciatis.

2 Sex diebus fiet opus; die autem ſeptimo, eſto vobis dies ſanctus ſabbathum quietis, Jehovæ quiſquis fecerit in eo opus, morte plectitor.

3 Ne accenditote ignem in ullis habitationibus veſtris die ſabbathi.

4 Præterea alloquutus eſt Moſche totum cœtum filiorum Jiſraëlis dicendo, Hæc eſt [illegible] res quam præcepit Jehova, dicendo:

5 Accipite ex iis quæ penes vos ſunt oblationem Jehovæ, cujuſcunque [illegible] ſponte moverit eum, afferto hanc oblationem Jehovæ aurum, & [illegible] & æs,

6 Et [illegible], & purpurea, & coccinea dibapha, & linum [illegible] caprarum.

7 [illegible] arietum rubefactas pellesque melium, & ligna cedrorum le[illegible]imarum:

P.

COngregavit ergo Moſes totum cœtum filiorum Iſraëlis, & dixit eis, Hæ *ſunt* illæ res quas præcepit Jehova ut faciatis. 4.

2 Sex diebus fiat opus; die autem ſeptimo, eſto vobis dies ſanctus, ſabbathum quietis, in honorem Jehovæ: quiſquis fecerit in eo opus, morte plectitor.

3 Ne accenditote ignem in ullis habitationibus veſtris die ſabbathi.

4 Præterea alloquutus eſt Moſes totum cœtum filiorum Iſraëlis, dicendo, Hæc eſt illa res quam præcepit Jehova, dicendo:

5 Accipite ex *iis quæ* penes vos *ſunt* oblationem Jehovæ, cujuſcunque cor *a* ſponte moverit eum, afferto illam oblationem Jehovæ: aurum, & argentum, & æs; *a Sup. 25.2.*

6 Et hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha, & linum xylinum, & lanam caprarum:

7 Et pelles arietum rubefactas, pelleſque melium, & ligna cedrorum lectiſſimarum:

8 Et oleum ad luminare, odoramentaq; ad oleum unctionis, & ad ſuffitum aromata illa:

9 Et lapides ſardonychas, & lapides inſitivos, pro ipſo amiculo, & pectorali ſacro.

10 Induſtrius autem ex vobis quiſq; veniunto ut faciant quicquid præcepit Jehova:

11 Tabernaculum, tentorium ejus, tegmen ejus, anſulas ejus & aſſeres ejus, tranſtilla ejus, columnas ejus & ſtylobatas ejus:

12 Arcam ipſam, vectesq; ejus, cum operculo propitiatorio, & velum tegumenti:

13 Menſam, & vectes ejus, & omnia inſtrumenta ejus, & panis faciei inſtrumenta:

14 Lychnuchumq; luminaris, & inſtrumenta ejus, ac lucernas ejus, & oleum luminaris:

15 Item altare ſuffitus & vectes ejus, & oleum unctionis, & ſuffitum aromaticum & tegumentum portæ ad portam tabernaculi:

16 Altare holocauſti & cribrum æneum quod illi erit, vectes ejus, & omnia inſtrumenta ejus, labrum & ſcapum ejus:

17 Tapetes ocellatos atrii, columnas ejus, & ſtylobatas ejus, & tegumentum portæ atrii:

18 Paxillos tabernaculi, & paxillos atrii, cum funibus ſuis.

19 Veſtes miniſterii ad miniſtrandum in ſancto, veſtes ſanctas Aharoni ſacerdoti, & veſtes filiorum ejus ad fungendum ſacerdotio.

II. *20 Poſtea egreſſi ſunt totus cœtus filiorum Jiſraelis, à conſpectu Moſchis:*

21 Et reverſi ſunt quiſq; quem extulit animus ejus, & quemcunq; ſpiritus ejus ſponte movit: attulerunt oblationem Jehovæ ad opus tentorii conventus, & ad totum miniſterium ejus, & ad veſtes ſanctas.

22 Venerunt itaq; viri cum mulieribus: quemcunq; ſponte movit animus afferebant fibulas, & monilia, & annulos, cingulaq; pendulas, omnia inſtrumenta aurea; & quiſquis obtulit, offerebat *oblationem auri Jehovæ.*

23 Item unuſquiſq; quicquid præſto fuit *penes ſe, hyacinthinum, aut purpureum, aut coccineum dibaphum, & linum xylinum, & lanam caprarum, pellesq; arietum rubefactas, & pelles melinas afferebant.*

24 Quiſquis offerebat, oblationem argenti aut æris attulerunt in oblationem Jehovæ: & penes quoſcunq; præſto erant *ligna cedrorum lectiſſimarum pro toto opere illius miniſterii, attulerunt.*

25 Præterea ſingulæ mulieres induſtriæ neverunt manibus ſuis, attuleruntq; netum hyacinthinum, & purpureum, & coccineum dibaphum, & xylinum.

26 Omnes etiam mulieres quas extulit animus earum ad nendum *induſtriè, neverunt* lanam *caprarum.*

27 Principes verò attulerunt lapides ſardonychas & lapides inſitivos pro amiculo & pectorali ſacro

28 Et odoramentum & oleum, pro luminari & pro oleo unctionis, & pro ſuffitu aromata.

29 Omnes viri & mulieres, quos ſponte movit animus ipſorum, ad offerendum pro toto illo opere quod præceperat Jehova fieri, per Moſchen. attulerunt filii Jiſraelis voluntariam oblationem Jehovæ.

III. *30 Tum dixit Moſche filiis Jiſraelis, Videte, vocavit Jehova nominatim Betzaleelem filium Uri filii Churi, è tribu Jehuda:*

31 (Quem implevit ſpiritu Dei, peritiâ, intelligentiâ, & notitiâ, & omni arte,

32 Tum ut excogitet res induſtriè inventas, & operetur in auro, & in argento & in ære:

33 Et in artificio gemmario ad inferendum, & in artificio lignario, operando opus quodlibet ingenioſiſſimum.

34 Tum animo ejus indidit ut docere poſſit) vocavit, inquam, *ipſum & Aholiabum filium Achiſamachi è tribu Danis:*

35 Implevit eos induſtriâ animi, ad faciendum omne opus fabri, & opificis artificioſiſſimi, phrygioniſq;, & textoris, hyacinthinis, & purpureis, & coccineis dibaphis, & xylino, facturos omne opus, & excogitaturos res induſtriè inventas.

36 Faciet itaq; totum opus ad miniſterium ſanctuarii Betzaleel & Aholiab, & omnis vir induſtrius, quibus indidit Jehova peritiam, & intelligentiam ut ſciant facere, ſecundum omnia quæ præcepit Jehova.

8 Et oleum ad luminare, odoramentaq; ad oleum unctionis, & ad ſuffitum aromata illa:

9 Et lapides ſardonychas, & lapides inſitivos, pro amiculo, & pro pectorali.

10 Et omnes induſtrii ex vobis, veniunto ut faciant quicquid præcepit Jehova:

11 *Nempe* tabernaculum, tentorium ejus, & tegmen ejus, anſulas ejus & aſſeres ejus, tranſtilla ejus, columnas ejus & baſes ejus:

12 Arcam, vectesque ejus, & operculum, & velum tegumenti:

13 Menſam, & vectes ejus, & omnia inſtrumenta ejus, & panum faciei inſtrumenta:

14 Lychnuchumque luminaris, & inſtrumenta ejus, ac lucernas ejus, & oleum luminaris:

15 Item altare ſuffitus & vectes ejus, & oleum unctionis, & ſuffitum aromaticum, & tegmen oſtii *ad* oſtium tabernaculi:

16 Altare holocauſti, & cribrum æneum quod illi eſſe debet, vectes ejus, & omnia inſtrumenta ejus, labrum & ſcapum ejus:

17 Tapetes ocellatos atrii, columnas ejus, & baſes ejus, & tegmen portæ atrii:

18 Paxillos tabernaculi, & paxillos atrii, & funes eorum:

19 Veſtes miniſterii ad miniſtrandum in Sancto, veſtes ſanctas Aharonis ſacerdotis, & veſtes filiorum ejus ad fungendum ſacerdotio.

20 Tum egreſſi ſunt totus cœtus filiorum Iſraëlis, à conſpectu Moſis: II.

21 Deinde reverſi ſunt, unuſquiſque quem efferebat cor ejus, & quemcunque ſpiritus ejus ſponte movebat: attuleruntq; oblationem Jehovæ ad opus tentorii conventus, & ad totum miniſterium ejus, & ad veſtes ſanctas.

22 Venerunt itaque viri cum mulieribus: quemcunq; ſponte movit cor, & afferebant fibulas, & monilia, & annulos, cingulaque pendula, *denique* omnis generis inſtrumenta aurea, & quiſquis offerebat oblationem auri Jehovæ *offerebat*.

23 Item omnes apud quos præſto *fuit* hyacinthinum, & purpureum, & coccineum dibaphum, & linum xylinum, & lana caprarum, pellesque arietum rubefactæ, & pelles melinum, afferebant *illa*.

24 Quicunque offerebat oblationem argenti aut æris, afferebant *illam in* oblationem Jehovæ: & penes quoſcunque præſtò *erant* ligna cedrorum lectiſſimarum, pro toto opere illius miniſterii, afferebant *illa*.

25 Præterea ſingulæ mulieres induſtriæ neverunt manibus ſuis, attuleruntq; netum, *videlicet* hyacinthinum, & purpureum, & coccineum dibaphum, & xylinum.

26 Omnes etiam mulieres quas extulit cor earum *ad nendum* induſtriè, neverunt lanam caprarum.

27 Principes verò attulerunt lapides ſardonychas & lapides inſitivos, pro amiculo & pectorali:

28 Et odoramenta & oleum, pro luminari & pro oleo unctionis, & pro ſuffitu aromata.

29 Ita omnes filii Iſraelis, tum viri tum mulieres, quos ſponte movit cor ipſorum, ad afferendum pro toto illo opere quod præceperat Jehova fieri, per Moſen: attulerunt voluntariam oblationem Jehovæ.

30 Deinde dixit Moſes filiis Iſraelis, Videte, *b* vocavit Jehova nominatim Betſaleelem filium Uri filii Huris, è tribu Judæ: III. *b* Sup. 31.2

31 Et implevit eum ſpiritu Dei, peritia, intelligentiâ, & notitiâ, & omni arte;

32 Ut excogitet res induſtriè inventas, & operetur in auro, & in argento & in ære:

33 Et ut ſculpat gemmas quæ inſerantur, & ut ſculpat lignum *ad. neq*, ut operetur in opere quolibet ingenioſo.

34 Et corde ejus indidit ut *alios* docere poſſit: ipſi & Oholiabo filio Ahiſamachi è tribu Danis:

35 Implevit eos ſapientiâ cordis, ad faciendum omne opus fabri, & opificis artificioſi, phrygioniſq;, *operantium in* hyacinthinis, & purpureis, & coccineis dibaphis, & xylino, item textoris: *denique* eorum qui faciunt omne opus, & qui excogitant res induſtriè inventas.

36 Facito itaque totum opus *ad* miniſterium ſanctuarii Betſaleel & Oholiab, & omnis vir induſtrius, quibus indidit Jehova peritiam, & intelligentiam ut ſciant facere, ſecundùm omnia quæ præcepit Jehova.

ANALYSIS CAP. XXXV.

Tres ſunt principales partes.

1 Moſes proponit populo mandata Domini tria:
- 1 De ſabbatho in tabernaculi confectione obſervando, uſque ad v. 4.
- 2 De materia ad tabernaculi confectionem contribuenda, à v. 4. uſque ad 10.
- 3 De tabernaculo conficiendo, à v. 10. uſque ad 20.

2 Populus materiam illam contribuit, à v. 20. uſq; ad 30.

3 Moſes architectos operis indicat, verſibus reliquis.

I. Mandata.

1 Mandatum de ſabbatho { confirmatur. / amplificatur.

Confirmatur adjuncto mandato de pœna tranſgreſſoris, verſ. 2.

Amplificatur verò expreſſione certæ ſpeciei laboris omittendi, verſ. 3.

2 Mandatum de contribuenda materia ad tabernaculum illuſtratur duobus modis.
- 1 Ab adjuncto contribuentium affectu, v. 5.
- 2 Enumeratione ſpecierum, à v. 5. uſque ad 10.

3 Mandatum de tabernaculo conficiendo illuſtratur & ipſum duobus modis.
- 1 Ab adjuncta opificum facultate, v. 10.
- 2 Enumeratione ſpecierum, nempe rerum conficiendarum, v. 11. & deinceps.

II. Con-

II. Contributio materiæ.

Hæc illuſtratur ſex modis.

1 [illegible] tribuentium multitudine, v.20.
2 Ab eorundem promtitudine, v.21.
3 Ab eorundem diſtributione ex adjuncto ſexu, v.22.
4 Enumeratione ſpecierum, id eſt, rerum contributarum, v. 2. 23. & 24.
5 Indicatione ſpeciali contributionis mulierum induſtriarum, v. [illegible].26.
6 [illegible] catione ſpeciali contributionis principum, v.27. & 28.

Verſu autem 29. adjicitur iſtius narrationis epilogus.

III. Architecti.

Architectos operis nominatim indicat duos, Betzaleelem & Aholiabum.

Betzaleelem deſcribit duobus argumentis.

1 A cauſis procreantibus, nempe progenitoribus, v.30.
2 Ab adjuncta facultate. Quam ipſam illuſtrat tribus modis.
    1 A cauſa procreante, v.31.
    2 Copia verborum idem ſignificantium, ibid.
    3 Enumeratione objectorum, v.32. & 33.

Aholiabum ſimiliter deſcribit

1 A progenitoribus. [illegible] 34.
2 Ab adjuncta facultate. Quā ſimiliter illuſtrat tribus modis.
    1 A cauſa procreante, v.35.
    2 Enumeratione ſpecierum ſeu artificiorum, ibid.
    3 Enumeratione objectorum, ſeu materiarum efformandarum, ibid.

Verſu autem 36. adjicitur iſtius partis epilogus.

SCHOLIA IN CAP. XXXV.

3. NE accenditote ignem] *Id eſt, ne coquitote quicquam. Metonymia effecti definiti.*

4 Re[illegible] *Heb* verbum *Metonymia adjuncti.*

5 Oblationem] *Hebr.* elationem. Animus] *Heb.* cor. *Sic deinceps.*

9 Inſitivos] *Heb.* impletionum. *Genitivus finis.*

10 Induſtrius] *Heb* ſapiens corde

11 Tabernaculum *Inteſtina aulæa videlicet, de quibus ſup.* 26.

v.11 F. Tentorium ejus] *Aulæa è lana caprina, de quibus ſup.* 26.7.

F. Tegmen ejus] *Idq; geminum, unum arietinum, alterum meli[n]um. ſupra* 26 14.

12 Velum regumenti] *Quo obtegebatur ingreſſus in ſanctuarium.* F.

13 Panis faciei *inſtrumenta*] *Heb.* panem faciei. *Non eſt ellipſis: ſed metonymia ſubjecti. Intelliguntur enim ſcutula & ſcutella qua panis illi ſacro reponendo adhibebantur.*

19 Veſtes miniſterii] *Vide ſup.* 31.10.

21 Miniſterium] *Id eſt, vaſa & inſtrumenta ſacra.* F.

22 Quemcunque ſponte movit animus] *Heb.* omnis ſpontaneus corde. Obtulit *Heb.* agitavit. *Species pro genere, ſynecdoche, ut inf.* 38 24. & *Num* 8.11. F Oblationem] *Heb* agitationem.

24 Offerebat] *Heb.* elevabat. Oblationem] *Heb* elationem. *Ex metonym.*

25 Singulæ mulieres induſtriæ] *Heb.* omnis mulier ſapiens corde.

31 Quem implevit] *Non videtur [illegible] be[illegible] eſſe ſtatuere hic hyperbaton, ut ſcilicet verſu* 34. *opus ſit repetere ex v.30. [illegible] nam, vocavit. nam verſus* 34. *poteſt ſic reddi* Cum animo ejus indiderit ut docere poſſet ipſius, *inquam*, & Aholiabi &c.

33 Opus ingenioſiſſimum] *Heb* Opus cogitationis.

34 Aholiabum] *Scribendum, Oholiabum.*

35 Induſtria animi] *Heb.* ſapientia cordis.

OBSERVATIONES EX CAP. XXXV.

EX v.2. Quòd ſupplicio capitis affici oportuit eos qui violarent ſabbathum: eo fuit ſignificatum, mortem æternā affectum iri eos qui violant rem per ſabbathum ſignificatam, videlicet ſanctitatem cordis. *Sabbatum. Sanctitas cordis.*

2 Ex v.5. Hilarem datorem diligit Deus. *Cultus Dei.*

3 Ex v.20. & ſeqq. uſque ad 30. Exemplum liberalitatis in contribuendis facultatibus ad cultum Dei. *Cultus Dei.*

4 Ex v.30. & ſeqq. uſque ad finem. Ad ſacrum miniſterium requiruntur duo: Vocatio divina, & dona Spiritus ſancti ad illud neceſſaria. *Miniſterium ſacrum.*

5 Ex v.34. Quòd Deus Betzaleeli adjunxit Aholiabum: argumento eſt, placere ei ut eccleſia aliqua particularis non ab uno aliquo verbi miniſtro, ſed ad minimum a duobus inſtituatur & gubernetur, qui operas ſuas conferant. *Eccleſia. Miniſtri Eccleſiæ.*

CAPUT XXXVI.

T. & J.

I. 1 VOcavit ergo Moſche Betzaleelem & Aholiabum, & omnem virum induſtrium cujus animo indiderat Jehova peritiam: quemcunque extulerat animus ipſius, ut accederet ad opus illud, ad faciendum illud.

II. 2 Qui quum accepiſſent à conſpectu Moſchis omnem illam oblationem, quam attulerant filii Jiſraelis pro opere miniſtratorio ſanctuarii ad faciendum illud, tamen adhuc illi afferebant ad eum voluntariam oblationem, unoquoq; mane.

3 Quapropter venientes periti illi omnes qui faciebant totum opus ſanctuarii, quisq; ab opere ſuo quod ipſi faciebant:

4 Alloquuti ſunt Moſchen dicendo. Excedunt populus afferendo plus ſatis eſt (?) ad adminiſtrationis, pro illo opere quod præcepit Jehova faciendum.

5 Tum præcepit Moſche ut proclamaretur in caſtris, dicendo, Ullus aut ulla ne faciunto deinceps opus ad oblationem ſanctuarii: ſic cohibitus eſt populus ne afferret.

6 Nam illius rei erat ſatis illis pro toto hoc opere ad faciendum illud, adeoq; ſupererat.

III. 7 Fecerunt itaq; induſtrius quisq; inter facientes hoc opus, tabernaculum illud e decem aulæis, xylino intertexto, & hyacinthino, & purpureo, coccineo dibapho, Cerubimis referta, opere artificioſiſſimo fe[illegible]o.

8 Longitudo aulæi uniuscujusq; viginti octo cubitorum, & latitudo quatuor cubitorum cujusq; aulæi; menſura eadem fuit omnibus his aulæis.

9 Et conjunxit quinq; aulæa unum ad alterum; & quinq; aulæa conjunxit unum ad alterum.

10 Nam fecit loramenta hyacinthina in ora aulæi primi ad extremitatem in commiſſura: ſimiliter fecit in ora cujusvis aulæi ulterioris, in commiſſura ſecunda.

11 Quinquaginta loramenta fecit in aulæo primo, & quinquagena loramenta fecit in extremitate cujusq; aulæi quæ erat in commiſſura ſecunda. continuerunt hæc loramenta aulæa unum cum altero.

12 Fecitq; quinquagenas anſulas aureas, conjunxit iſta aulæa alterum alteri: inditis loramentis in ipſas anſulas, ut eſſet tabernaculum unum.

13 Item fecit aulæa e lana caprina, ad tentorium ſuper ipſum tabernaculum, undecim aulæa fecit illa.

14 Longitudo aulæi unius triginta cubitorum, & quatuor cubitorum latitudo aulæi uniuscujusq;, menſura eadem fuit undecim aulæis.

15 Conjunxitq; horum aulæorum quinq; ſeorſim, & ſex horum aulæorum ſeorſim.

P.

VOcavit ergo Moſes Betſaleelem & Oholiabum, & omnem virum induſtrium cujus cordi indiderat Jehova peritiam: quemcunque extulerat cor ipſius, ut accederet ad opus illud, ad faciendum illud. I.

2 Qui acceperunt à conſpectu Moſis omnem illam oblationem, quam attulerant filii Iſraelis pro opere miniſtratorio ſanctuarii ad faciendum illud; ſed illi adhuc afferebant ad eum voluntariam oblationem, unoquoque mane. II.

3 Quapropter venientes periti illi omnes qui faciebant omnis generis opera ſanctuarii, quisque ab opere ſuo quod ipſi faciebant:

4 Alloquuti ſunt Moſen dicendo, Excedit populus afferendo: *affert* plus quam ſufficit operationi, pro illo opere quod præcepit Jehova faciendum.

5 Tum præcepit Moſes ut proclamaretur in caſtris, dicendo, Ullus aut ulla ne faciunto deinceps opus ad oblationem ſanctuarii: ſic cohibitus eſt populus ne afferret.

6 Nam illius rei erat ſatis illis pro toto hoc opere ad faciendum illud, adeoque ſupererat.

7 Fecerunt itaque induſtrius quisque inter facientes hoc opus, *a* tabernaculum illud, *nempe* decem aulæa: è xylino intertexto, & hyacinthino, & purpureo, coccineo dibapho, Cherubis referta, opere artificioſiſſimo fecerunt ea. III. *a Sup* 26.1.

8 Longitudo aulæi uniuscujusque *fuit* viginti octo cubitorum, & latitudo quatuor cubitorum cujusque aulæi, menſura eadem *fuit* omnibus his aulæis.

9 Et conjunxit quinque aulæa unum ad alterum; & *rurſum* quinque aulæa conjunxit unum ad alterum.

10 Nam fecerat loramenta hyacinthina in ora aulæi primi ad extremitatem in commiſſura: ſimiliter fecerat in ora aulæi ulteriore, in commiſſura ſecunda.

11 Quinquaginta loramenta fecerat in aulæo primo, & quinquagena loramenta fecit in extremitate aulæi quæ *erat* in commiſſura ſecunda: continuerunt hæc loramenta *aulæa* unum cum altero.

12 Præterea fecerat quinquaginta anſulas aureas, conjunxitque iſta aulæa alterum alteri *inditis loramentis* in ipſas anſulas. Ita fiebat tabernaculum unum.

13 Item fecit *b* aulæa e lana caprina, ad tentorium ſuper ipſum tabernaculum, undecim aulæa fecit illa. *b Sup.* 26.7.

14 Longitudo aulæi unius *fuit* triginta cubitorum, & quatuor cubitorum latitudo aulæi uniuscujusque; menſura eadem *fuit* undecim illis aulæis.

15 Conjunxitque horum aulæorum quinque ſeorſim, & ſex horum aulæorum ſeorſim.

16 *Faciens enim loramenta quinquaginta* aptavit *ora aulæ ulteriori in commiſſura ſecunda, & quinquagena loramenta aptavit ora aulæ utriuſq; commiſſurâ ſecundâ.*

17 *Similiter fecit anſulas areas quinquagenas, ad conjungendum ipſum tentorium, ut eſſet unum.*

18 *Præterea fecit tegmen ipſi tentorio è pellibus arietum rubefactis; & tegmen è pellibus melium supernè.*

19 *Item fecit aſſeres huic tabernaculo è lignis cedrorum lectiſſimarum, arrectarios.*

20 *Denûm cubitorum longitudo aſſeris, ſeſquicubitus verò latitudo aſſeris uniuscujuſq;:*

21 *Binos cardines aſſeri unicuiq; ſcalari formâ compoſitos unum ad alterum: ſic fecit omnibus aſſeribus ipſius tabernaculi.*

22 *Fecit autem aſſeres iſtos huic tabernaculo: viginti aſſeres ad plagam Auſtralem dextrorſum:*

23 *Et quadraginta ſtylobatas argenteos fecit ſub viginti illis aſſeribus, duos ſtylobatas ſub aſſere uno ad duos cardines ejus & duos ſtylobatas ſub aſſere altero ad duos cardines ejus.*

24 *Similiter in latere tabernaculi ſecundo ad plagam Aquilonalem fecit viginti aſſeres:*

25 *Et quadraginta ſtylobatas eorum argenteos, duos ſtylobatas ſub aſſere uno, & duos ſtylobatas ſub aſſere alterô.*

26 *Angulis autem ipſius tabernaculi ad Occidentem, fecit ſex aſſeres:*

27 *Duos præterea aſſeres fecit ad antas angulares ipſi tabernaculo, in utroq; angulo:*

28 *Qui erant gemellipara infernè, pariterq; erant gemellipara ad verticem ſuum inditi annulo uno: ſic fecit utriq; illorum pro duabus antis illis angularibus.*

29 *Sic erant octo aſſeres, & ſtylobatæ eorum argentei ſexdecim ſtylobatæ. bini ſtylobatæ ſub aſſere unoquoq;.*

30 *Fecit etiam tranſtilla è lignis cedrorum lectiſſimarum, quinq; pro aſſeribus primi lateris ipſius tabernaculi.*

31 *Et quinq; tranſtilla pro aſſeribus ſecundi lateris tabernaculi, & quinq; tranſtilla pro aſſeribus tabernaculi, ad utrumq; angulum* pertinentia *Occidentem verſus.*

32 *Fecit autem tranſtillum horum medianum, quod tranſcurreret in medio ipſorum aſſerum, ab uno extremo ad alterum*

33 *Aſſeres verò ipſos obduxit auro, & annulos eorum fecit ex auro,* qui eſſent *ſedes ipſis tranſtillis, obduxit quoq; ipſa tranſtilla auro.*

34 *Item fecit velum illud ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino intertexto, opere artificioſiſſimo fecit illud Cherubinis* refertum.

35 *Et fecit ei quatuor columnis è cedris lectiſſimis obduxit eas auro, uncis earum aureis, fuditq; eis quatuor ſtylobatas argenteos.*

36 *Item fecit tegumentum portæ ipſius tentorii ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino intertexto, opere Phrygiano:*

37 *Et columnas ejus quinq; & uncos earum (obduxit tamen earum epiſtylia, horumq; faſcias auro) & ſtylobatas earum quinq; ex ære.*

16 Fecit enim loramenta quinquaginta in ora aulæi ulteriore, in commiſſura; & quinquaginta loramenta fecit in ora aulæi in commiſſurâ ſecundâ.

17 Similiter fecit anſulas æreas quinquaginta, ad conjungendum tentorium, ut eſſet unum.

18 Præterea fecit *c* tegmen tentorio è pellibus arietum rubefactis, & tegmen è pellibus melium supernè. *c* Sup. 26

19 Item fecit *d* aſſeres huic tabernaculo è lignis cedrorum lectiſſimarum, arrectarios. *d* Sup. 26

20 Denûm cubitorum *fuit* longitudo aſſeris; ſeſquicubiti verò latitudo aſſeris uniuscujusque.

21 *Item fecit* duos cardines aſſeri unicuique ſcalari formâ compoſitos unum ad alterum: ſic fecit omnibus aſſeribus tabernaculi.

22 Fecit autem aſſeres iſtos tabernaculo *ad hunc modum.* Viginti aſſeres ad latus Auſtrale dextrorſum:

23 Et quadraginta baſes argenteas fecit ſub viginti illis aſſeribus, duas baſes ſub aſſere uno ad duos cardines ejus: & duas baſes ſub aſſere altero ad duos cardines ejus.

24 Similiter in latere tabernaculi ſecundo ad latus Aquilonare fecit viginti aſſeres:

25 Et quadraginta baſes eorum argenteas, duas baſes ſub aſſere uno, & duas baſes ſub aſſere altero.

26 In latere autem tabernaculi ad Occidentem, fecit ſex aſſeres:

27 Duos præterea aſſeres fecit ad antas angulares tabernaculo, in utroque angulo:

28 Qui copulabant infernè, pariterque copulabant ad verticem ſuum indito annulo uno: ſic fecit utrique illorum *aſſerum, nempe* duabus antis illis angularibus.

29 Sic erant octo aſſeres, & baſes eorum argenteæ, ſedecim baſes: duæ baſes ſub aſſere unoquoque.

30 Fecit etiam tranſtilla è lignis cedrorum lectiſſimarum; quinque pro aſſeribus primi lateris tabernaculi,

31 Et quinque tranſtilla pro aſſeribus ſecundi lateris tabernaculi, & quinque tranſtilla pro aſſeribus tabernaculi, inter ambo latera, Occidentem verſus.

32 Fecit autem tranſtillum medianum, ut tranſcurreret in medio aſſerum, ab uno extremo ad alterum.

33 Aſſeres verò obduxit auro, & annulos eorum fecit ex auro, *qui eſſent* ſedes tranſtilis, obduxit quoque tranſtilla auro.

34 Item fecit *e* velum ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino intertexto; opere artificioſiſſimo fecit illud Cherubis refertum. *e* Sup. 26.

35 Et fecit ei quatuor columnas è cedris lectiſſimis: obduxitque eas auro, uncis earum aureis, fuditque eis quatuor baſes argenteas.

36 Item fecit *f* tegumentum oſtio tentorii ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino intertexto, opere Phrygiano: *f* Sup. 26.

37 Et columnas ejus quinque & uncos earum: obduxitque earum epiſtylia, horumque faſcias auro: ſedes vero earum quinque *fecit* ex ære.

ANALYSIS CAP. XXXVI.

DEinceps per quatuor capita narratur confectio ſingularum tabernaculi partium, item ſacrorum inſtrumentorum & veſtium ſacerdotalium.

Et in hoc quidem cap. narrantur principaliter tria.

1 Vocatio opificum, v.1.

2 Studium Iſraëlitarum in contribuenda materia, à v.2. uſque 7.

3 Confectio partium tabernaculi, v. .& deinceps.

I. Vocatio opificum.

Hæc illuſtratur ex adjuncta traditione materiæ, in principio verſus ſecundi.

II. Studium Iſraëlitarum.

Hoc illuſtratur duobus modis.

1 Ex adjuncta contribuendi continuatione. v.2.

2 Ex effectis duobus, videl.

1 Petitione opificum apud Moſen de ſtudio illo cohibendo, v. .& 4.

2 Prohibitione Moſis, v.5.& 6.

III. Partes tabernaculi.

Hæ ſunt numero ſex: earumq; confectio narratur hoc ordine.

1 Aulæorum primariorum, à v.7. uſque ad 13.

2 Aulæorum ſecundariorum, à v.13. uſque ad 18.

3 Tegminum duorum, v.18.

4 Aſſerum, à v.19. uſque ad 34.

5 Veli interioris, v.34.& 35.

6 Veli exterioris, v.36.& 37.

Porrò quæ ad ſingularum iſtarum partium analyſin pertinent, repetenda ſunt ex narratione mandati ſupra, cap.26.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI.

INduſtrium] *Hebr.* ſapientem corde. Animo] *Hebr.* cordi. *Sic* ꝟ.1. *deinceps.*

2 Oblationem] *Heb.* elanonem. Unoquoque mane] *Hebr.* manè mane.

3 Quisque] *Heb.* vir vir.

4 Excedunt] *Heb.* multiplicantes *ſunt. Id eſt, nimis multum afferunt.* Hujus adminiſtrationis] *Pro, hujus materiæ ſubminiſtratæ. Metonymia adjuncti.*

5 Ut proclamarent] *Heb.* Et tranſire fecerunt vocem. Oblationem] *Heb.* elanonem.

6 Rei] *Id eſt, materia. Heb.* operis *Metonymia effecti.* Adeoq; ſupererat] *Heb.* & reſiduum eſſe, *vel,* ſuperfluum eſſe.

7 Fecerunt] *Confer hæc omnia cum mandato Dei ſup.26.*

29 Bini ſtylobatæ] *Heb.* duo ſtylobatæ, duo ſtylobatæ.

37 Epiſtylia] *Heb.* capita *id eſt, capitella. F.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXVI.

EX v.2. De miniſtris verbi, vide cap. præced. obſervationem ex v.30.

Ex v.3. & ſeqq. uſque ad 8. De liberalitate circa cultum Dei, vide cap. præced. ex v.20.

Ex v.8.& ſeqq. uſq. ad finem. De ſignificatione ſacri tabernaculi & partium illius, vide ſupra obſervationes ex cap.25.

CAPUT XXXVII.

CAPUT XXXVII.

T. & J.

I[illegible] Betſaleel arcam illam è lignis cedrorum lectiſſimarum: [illegible] cubitorum cum dimidio longitudine ſuâ, ac ſeſquicu[illegible] ſuâ, & ſeſquicubito altitudine ſuâ.

[illegible] auro puro intrinſecus & extrinſecus; fecit ei limbum aureum circumquaque.

[illegible] Et fudit [illegible] quatuor annulos aureos ad quatuor impages ejus, [illegible] duo annuli [e]ſſent in latere ejus uno, & duo annuli in latere [illegible] altero.

4 [F]ecit quoque vectes è lignis cedrorum lectiſſimarum, quos obduxit au[ro].

[illegible] Et induxit vectes illos in annulos ad latera illius arcæ; ad fe[rendu]m arcam illam.

6 Deinde fecit operculum propitiatorium ex auro puro: duûm cubitorum cum dimidio longitudine ſuâ, & ſeſquicubito latitudine ſuâ.

7 Fecit etiam duos Cerubinos aureos, continente opere fecit eos, è duabus extremitatibus ipſius operculi propitiatorii:

8 Cerubinum unum ab extremitate una hinc, & Cerubinum alterum ab extremitate altera inde. ex operculo propitiatorio fecit Cerubinos [illegible] in duabus extremitatibus ejus:

9 Ita [illegible] Cerubini illi paſſis alis furſum, obtegentes alis ſuis [illegible] ipſum propitiatorium, & facie ſuâ obverſa unius ad alterum. [illegible] ipſum operculum propitiatorium facies Cerubinorum [illegible].

10 [illegible] fecit menſam illam è lignis cedrorum lectiſſimarum: duûm cubitorum longitudine ſuâ, & unius cubiti latitudine ſuâ, & ſeſquicubiti altitudine ſuâ:

11 Et obduxit eam auro puro; fecitque ei limbum aureum circumquaque.

[illegible] Facta quoque ei tæniâ palmari circumquaque, fecit limbum aureum tæniæ ejus circumquaque.

13 Et fudit ei quatuor annulos aureos, indiditque annulos ipſos in quatuor angulos qui erant in quatuor pedibus ejus.

14 E regione ipſius tæniæ fuerunt illi annuli, ſedes vectibus ad portandum me[nſ]am.

15 [F]ecitque vectes ipſos è lignis cedrorum lectiſſimarum, & obduxit eos aur[o ad] portandum menſam.

16 F[ecit quoque] inſtrumenta illa quæ imponerentur menſæ, ſcutulas ejus, [&] acerras ejus, & ſcopulas ejus, & ſcutellas quibus tegeretur; ex auro puro.

17 Item [f]ecit lychnuchum illum ex auro puro: continente opere fecit [l]ychnuchum [illegible], ſcapus ejus & quiſque ramus ejus, lances ejus, mala [o]b[long]a [eju]s, & calyculi [eju]s ex ipſo erant.

1[8] S[ex] autem rami egredientes [è] lateribus ejus; tres rami lychnuchi è later[e] ejus uno, & tres rami lychnuchi è latere ejus altero:

19 Tres lances, ſpeciem amygdalæ referentia in uno ramo malum oblongum, & cal[yc]ulus: & tres lances, ſpeciem amygdala refe[rentes] in uno ramo malum oblongum, & calyculus: ſimiliter ſex [ill]is ramis qui prodibant è lych[n]ucho illo.

20 In ipſo verò lychnuchi ſcapo quatuor lances, amygdalæ ſpeciem referentia mala oblonga ejus & calyculi ejus:

21 Nempe malum oblongum ſub duobus ramis ex eo prodeuntibus, & malum oblongum ſub duobus ramis ex eo prodeuntibus, & malum oblongum ſub duobus ramis ex eo prodeuntibus, ſex illis ramis prodeuntibus ex ipſo:

22 Mala oblonga eorum & rami eorum ex ipſo erant: totus ille [illegible] opere uno fuit ex auro puro.

[illegible] fecit lucernas ejus ſeptem, & forcipes ejus, & trullas ejus ex [illegible].

24 [illegible] auri puri fecit illum, & omnia inſtrumenta illius.

25 It[em fecit] altare ipſum ſuffitus è lignis cedrorum lectiſſimarum: unius cubiti l[on]gitudine ſuâ, & unius cubiti latitudine ſuâ, quadratum, & duum cubitorum altitudine ſuâ, ex ipſo erant cornua ejus.

26 Et obduxit [illu]d auro puro, tectum ejus, lateraque ejus circumquaque, & c[or]nua ejus, fecitque ei limbum aureum circumquaque.

27 Et binos annulos aureos fecit ei infra limbum ejus juxta bin[os] angulos e[ju]s, in duobus lateribus ejus, ut eſſent ſedes vectibus ad p[orta]ndum illud eis.

28 [F]ecit autem vectes ipſos è lignis cedrorum lectiſſimarum, quos obdu[xi]t auro.

29 F[eci]t quoque oleum ipſum unctionis ſanctum, & ſuffitum aromaticum purum, opere pigmentarii.

P.

Item fecit Beſaleel *a* arcam è lignis cedrorum lectiſſimarum: duum cubitorum cum dimidio longitudine ſuâ, ac ſeſquicubiti latitudine ſua, & ſeſquicubiti altitudine ſua. *a Sup.25.10.*

2 Eique obduxit auro puro intrinſecus & extrinſecus, fecit ei limbum aureum circumquaque.

3 Et fudit ei quatuor annulos aureos ad quatuor impages ejus, ita ut duo annuli *eſſent* in latere ejus uno, & duo annuli in latere ejus altero.

4 Fecit quoque vectes è lignis cedrorum lectiſſimarum, quos obduxit auro:

5 Et induxit vectes illos in annulos ad latera arcæ, ad portandum arcam.

6 Deinde fecit *b* operculum ex auro puro: duûm cubitorum cum dimidio longitudine ſuâ, & ſeſquicubiti latitudine ſua. *b Sup.25.17.*

7 Fecit etiam duos Cherubos *ex* auro; continente opere fecit eos, *ita ut orirentur* è duabus extremitatibus operculi:

8 Cherubum unum ab extremitate hinc, & Cherubum alterum ab extremitate inde: ex operculo fecit Cherubos iſtos, ita ut orirentur è duabus extremitatibus ejus:

9 Expandebant autem Cherubi illi alas ſupernè, obtegentes alis ſuis operculum; & facies eorum *obverſæ erant*, unius ad alterum, operculum verſus facies Cherubotum directæ erant.

10 Item fecit *c* menſam illam è lignis cedrorum lectiſſimarum: duûm cubitorum longitudine ſua, & cubito latitudine ſua, & ſeſquicubiti altitudine ſuâ: *c Sup.25.23.*

11 Et obduxit eam auro puro; fecitque ei limbum aureum circumquaque.

12 Fecit quoque ei tæniam palmarem circumquaque, fecitque limbum aureum tæniæ ejus circumquaque.

13 Et fudit ei quatuor annulos aureos; indiditque annulos illos in quatuor angulos qui *erant* in quatuor pedibus ejus.

14 E regione tæniæ fuerunt illi annuli, ſedes vectibus ad portandum menſam.

15 Fecitque vectes è lignis cedrorum lectiſſimarum, & obduxit eos auro, ad portandum menſam.

16 Fecit quoque inſtrumenta illa quæ imponenda erant menſæ, ſcutulas ejus, & acerras ejus, & ſcopulas ejus, & ſcutellas, quibus *vaſis menſa* tegeretur, *ex* auro puro.

17 Item fecit *d* lychnuchum ex auro puro: continente opere fecit lychnuchum illum, ſcapus ejus & rami ejus, lances ejus, mala oblonga ejus, & calyculi ejus ex ipſo oriebantur. *d Sup.25.31.*

18 Sex autem rami egrediebantur è lateribus ejus; tres rami lychnuchi è latere ejus uno, & tres rami lychnuchi è latere ejus altero.

19 Tres lances, ſpeciem amygdalæ referentia *erant* in ramo uno, *item* malum oblongum, & calyculus: & *rurſum* tres lances, ſpeciem amygdalæ referentes *erant* in ramo uno, *item* malum oblongum, & calyculus: Sic *erat* ſex illis ramis qui prodibant è lychnucho illo.

20 In ipſo verò lychnucho *erant* quatuor lances, amygdalæ ſpeciem referentes: *item* mala oblonga ejus & calyculi ejus:

21 Nempe malum oblongum ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*, & *rurſus* malum oblongum ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*, & *rurſus* malum oblongum ſub duobus ramis ex eo *prodeuntibus*, *ſub* ſex illis ramis qui prodibant ex ipſo.

22 Mala oblonga eorum & rami eorum ex ipſo oriebantur: totus ille continente opere uno erat, *ex* auro puro.

23 Fecit etiam lucernas ejus ſeptem, & forcipes ejus, & trullas ejus, *ex* auro puro.

24 Ex talento auri puri fecit illum, & omnia inſtrumenta illius.

25 Item fecit *e* altare ſuffitus è lignis cedrorum lectiſſimarum: cubiti longitudine ſua, & cubiti latitudine ſuâ, quadratum, & duûm cubitorum altitudine ſua, ex ipſo oriebantur cornua ejus. *e Sup.30.1.*

26 Et obduxit illud auro puro, *nempe* tectum ejus, lateraque ejus circumquaque, & cornua ejus, fecitque ei limbum aureum circumquaque.

27 Et binos annulos aureos fecit ei infra limbum ejus juxta binos angulos ejus, in duobus lateribus ejus, *ut eſſent* ſedes vectibus ad portandum illud eis.

28 Fecit autem vectes illos è lignis cedrorum lectiſſimarum, quos obduxit auro.

29 Fecit etiam *f* oleum unctionis ſanctum, & ſuffitum aromaticum purum, opere pigmentarii. *f Sup.30.24.*

ANALYSIS CAP. XXXVII.

H[illegible] [co]nfectio tum inſtrumentorum ſacrorum in [illegible] reponendorum, tum rerum quarundam ad [illegible] neceſſariarum. Sunt autem illa omnia in [illegible] quorumque confectio narratur hoc ordine.

1 Arcæ, v.1. & deinceps.
2 Operculi arcæ, v.6. & deinceps.
3 Menſæ, v.10. & deinceps.
4 Lychnuchi, v.17. & deinceps.
5 Altaris ſuffitus, v.25. & deinceps.

6 Olei unctionis, v. 29.
7 Suffimenti, ibid.
Cæterùm iſtorum ſingulorum, analyſis repetenda eſt ex cap. 25.

SCHOLIA IN CAP. XXXVII.

ỳ. 1. ITem fecit] *Confer hac cum mandato Dei ſuprà 25.*
16 Quibus vaſis menſa tegeretur] *Poſſet primâ fronte videri, ſermonem hic eſſe de tegendis panibus profanationis, eo quòd proximè præcedit nomen ſcutellarum ... collatione v. 29 cap. ... percipitur. exprimi ſic non poſſe ... proximè præcedit ... ſcopularum. Huc accedit quod verbum ... ferri ad panem faciei, cujus nulla hic fit ... Rectè ... tur ad nomen menſa, cum quo & genere & numero convenit.*
25 Item fecit altare] *Confer cum mandato ... ſuprà 3.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXVII.

Vide obſervationem ... rimam ex cap. 25.

CAPUT XXXVIII.

T. & J.

I. 1. ITem fecit altare holocauſti è lignis cedrorum lectiſſimarum quinq; cubitorum longitudine ſuâ, & quinq; cubitorum latitudine ſuâ, quadratum, & trium cubitorum altitudine ſuâ.

2 *Fecitq; cornibus ejus, ſuper quatuor angulos ejus (ex ipſo fuerunt cornua ejus) obduxit illud ære.*

3 *Fecit etiam omnia inſtrumenta ipſius altaris, lebetes, & palas, & crateras, & fuſcinulas, & forcipes, omnia inſtrumenta ipſius fecit ex ære.*

4 *Et fecit illi altari cribrum opere reticulato æreo; ſub ambitu illius ab una parte uſq; ad medium illius.*

5 *Et fundens quatuor annulos indidit quatuor extremitatibus illius ad cribrum æneum,* ut eſſent *ſedes vectibus illius.*

6 *Fecitq; vectes illos è lignis cedrorum lectiſſimarum, quos obduxit ære.*

7 *Et induxit illos vectes in annulos ipſos in lateribus illius altaris ad portandum illud eis. cavum ex tabulis fecit illud.*

8 *Item fecit labrum illud chalybeum, & ſcapum ejus chalybeum, è ſpeculis mulierum turmatim convenientium, quæ turmatim conveniebant* ad *portam tentorii conventus.*

II. 9 *Item fecit illud atrium. ad plagam meridianam dextrorſum, tapetes ocellatos illius atrii è xylino intertexto, centum cubitorum.*

10 *Columnas eorum viginti, & ſtylobatas earum viginti æneos; uncos illarum columnarum faſciasq; illarum argenteas:*

11 *Similiter ad plagam Aquilonalem, centum cubitorum, columnas eorum viginti & ſtylobatas earum viginti æneos, uncos columnarum faſciasq; illarum argenteas:*

12 *Ad plagam verò Occidentalem, tapetes ocellatos in quinquaginta cubitos, columnas eorum decem, & ſtylobatas illarum decem, uncos columnarum faſciasq; illarum argenteas.*

13 *Et ad plagam anteriorem Orientem verſus, quinquaginta cubitorum.*

14 *Tapetes ocellatos in quindecim cubitos ab uno latere; columnas eorum tres, & ſtylobatas illarum tres.*

15 *Et à latere altero, hinc & inde ad portam ipſius atrii, tapetes ocellatos in quindecim cubitos; columnas eorum tres, & ſtylobatas illarum tres.*

16 *Omnes tapetes ocellatos ipſius atrii circumquaq; è xylino intertexto.*

17 *Et ſtylobatas ad iſtas columnas æneos, uncos columnarum cum faſciis earum argenteos, & obductionem epiſtyliorum earum ex argento: erant enim omnes columnæ atrii redimitæ faſciis argenteis.*

18 *Tegumentum autem portæ ipſius atrii opere Phrygiano, ex hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino intertexto, cujus longitudo viginti cubitorum, altitudo vero in latitudine tegumenti quinq; cubitorum, è regione tapetium ocellatorum ejusq; atrii.*

19 *Et columnas eorum quatuor cum ſtylobatis earum quatuor æneis, uncos earum argenteos, & obductionem epiſtyliorum earum cum faſciis earum ex argento:*

20 *Omnes autem paxillos ad tabernaculum & ad atrium circumquaq; æneos.*

21 *Iſta* ſunt *numerata ipſius tabernaculi, tabernaculi teſtimonii, quæ numerata ſunt ex præſcripto Moſchis, ad miniſterium Levitarum operâ Ithamaris filii Aharonis ſacerdotis.*

22 *E quibus Betzaleel filius Uri filii Churis è tribu Jehuda, fecit omnia quæ præceperat Jehova Moſchi,*

23 *Et cum eo Aholiab filius Achiſamaci de tribu Danis, faber & ingenioſus artifex, phrygioq; in hyacinthino & in purpureo, & in coccineo dibapho, & in xylino.*

III. 24 *Totum illud aurum quod factum eſt ad iſtud opus in toto opere ſanctuarii fuit, inquam, aurum oblationis, viginti novem talenta, ſeptingenti triginta ſicli, prout eſt ſiclus ſacer.*

25 *Item argentum numeratorum è cœtu, centum talenta, cum mille ſeptingentis ſeptuaginta quinq; ſiclis, prout eſt ſiclus ſacer.*

26 *Didrachma in ſingula capita, dimidium ſicli, prout eſt ſiclus ſacer in quemq; tranſeuntem ad numeratos à nato viginti ... & deinceps, in ſexcentos ter mille quingentos quinquaginta.*

IV. 27 *Cujus argenti fuerunt centum talenta ad fundendum ſtylobatas*

P.

PRæterea fecit *a* altare holocauſti è lignis cedrorum lectiſſimarum: quinque cubitorum longitudine ſua, & quinque cubitorum latitudine ſua, quadratum, & trium cubitorum altitudine ſua. I. *a Sup. 27.*

2 Fecitque cornua ejus ſuper quatuor angulis ejus (ex ipſo oriebantur cornua ejus) & obduxit illud ære.

3 Fecit etiam omnia inſtrumenta altaris, lebetes, & palas, & pelves ſparſorias, & fuſcinulas, & forcipes; omnia inſtrumenta ipſius fecit ex ære.

4 Et fecit illi altari cribrum opere reticulato æreo, *in* loco prominentiæ illius, infernè ad medietatem illius.

5 Et fudit quatuor annulos indendos quatuor extremitatibus illius apud cribrum æreum, *ut eſſent* ſedes vectibus illius.

6 Fecitq; vectes illos è lignis cedrorum lectiſſimarum, quos obduxit ære.

7 Et induxit illos vectes in annulos in lateribus illius altaris ad portandum illud eis: cavum ex tabulis fecit illud.

8 Præterea fecit *b* labrum æneum, & ſcapum ejus æneum, ſpeculis mulierum ſeſe exercentium, quæ ſeſe exercebant *ante* oſtium tentorii conventus. *b Sup. ...*

9 Præterea fecit *c* atrium: *nempe* in latere Meridiano dextrorſum, tapetes ocellatos illius atrii è xylino intertexto, centum cubitorum. II. *c S...*

10 Columnas eorum viginti, & baſes illarum viginti *ex* ære; uncos verò illarum columnarum faſciasque illarum ex argento.

11 Similiter in latere Aquilonari, *fecit tapetes ocellatos* centum cubitorum, columnas eorum viginti & baſes illarum viginti *ex* ære, uncos verò columnarum faſciasq; illarum *ex* argento:

12 In latere verò Occidentali, *fecit* tapetes ocellatos quinquaginta cubitorum, columnas eorum decem, & baſes illarum decem *ex* ære, uncos verò columnarum faſciasque illarum *ex* argento.

13 Poſtremò in latere anteriore Orientem verſus *fecit tapetes* quinquaginta cubitorum.

14 *Nempe* tapetes ocellatos quindecim cubitorum ab uno latere, columnas eorum tres, & baſes illarum tres.

15 Similiter a latere altero, hinc & inde, ad portam atrii, *fecit* tapetes ocellatos quindecim cubitorum; columnas eorum tres, & baſes illarum tres.

16 Omnes tapetes ocellatos atrii circumquaque *fecit* è xylino intertexto.

17 Et baſes ad iſtas columnas *fecit ex* ære, uncos verò columnarum cum faſciis earum *ex* argento; item obductionem epiſtyliorum earum *ex* argento. erant enim omnes columnæ atrii redimitæ faſciis argenteis.

18 Tegumentum autem portæ atrii *fecit* opere Phrygiano, *ex* hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino intertexto; cujus longitudo *erat* viginti cubitorum, altitudo verò in latitudine *tegumenti erat* quinque cubitorum, è-regione tapetium ocellatorum atrii:

19 Et columnas eorum quatuor cum baſibus earum quatuor *fecit ex* ære; uncos verò earum *ex* argento, item obductionem epiſtyliorum earum cum faſciis earum *ex* argento.

20 Omnes autem paxillos ad tabernaculum & ad atrium circumquaque *fecit ex* ære.

21 Iſta *ſunt* numerata tabernaculi, tabernaculi teſtimonii, quæ numerata ſunt ex mandato Moſis; *ad* miniſterium Levitarum, per Ithamarem filium Aharonis ſacerdotis.

22 E quibus Betſaleël filius Uri filii Huris è tribu Judæ, fecit omnia quæ præceperat Jehova Moſi;

23 Et cum eo Oholiab filius Ahiſamachi è tribu Danis, faber & ingenioſus artifex, phrygioque in hyacinthino & in purpureo, & in coccineo dibapho, & in xylino.

24 Quod attinet ad totum illud aurum quod elaboratum eſt ad iſtud opus in toto opere ſanctuarii: nempe aurum oblationis, illud fuit viginti novem talenta, ſeptingenti triginta ſicli, prout *eſt* ſiclus ſacer. III.

25 Argentum verò numeratorum è cœtu, *fuit* centum talenta, cum mille ſeptingentis ſeptuaginta quinque ſiclis, prout *eſt* ſiclus ſacer.

26 *d* Didrachma in ſingula capita, dimidium ſicli, prout *eſt* ſiclus ſacer, in quemque tranſeuntem ad numeratos à nato viginti annos & deinceps, in *e* ſexcentos ter mille quingentos quinquaginta. *d Sup. 3...* *e Num. 1...*

27 Cujus argenti fuerunt centum talenta ad fundendum baſes IV.

baſes ſanctuarii & ſtylobatas veli; centum ſtylobata in centum talenta, talentum in ſtylobatam:

28 *Ex mille verò ſeptingentis ſeptuaginta quinq;* ſiclis, *fecit* uncos *columnis, & obduxit epiſtylia earum, redimivitq; eas fa*[illegible].

29 *Item æs oblationis ſeptuaginta talentorum, & bis mille quadringentorum ſiclorum* pondere.

30 *Ex quo fecit ſtylobatas portæ tentorii conventus, & altare aeneum, & cribrum aeneum quod ei eſt, & omnia inſtrumenta illius altaris.*

31 *Stylobatas quoq; ipſos atrii circumquaque, & ſtylobatas portæ atrii: omnes præterea paxillos tabernaculi, & omnes paxillos atrii circumquaque.*

ſes ſanctuarii & baſes veli; centum baſes in centum talenta, talentum in baſin:

28 Ex mille verò ſeptingentis ſeptuaginta quinque *ſiclis*, fecit uncos columnis, & obduxit epiſtylia earum, redimivitque eas faſciis.

29 Item æs oblationis *erat* ſeptuaginta talenta, & bis mille quadringenti ſicli.

30 Ex quo fecit baſes oſtii tentorii conventus, & altare æneum, & cribrum æneum quod ei *eſt*, & omnia inſtrumenta illius altaris.

31 Baſes quoque atrii circumquaque, & baſes portæ atrii: omnes præterea paxillos tabernaculi, & omnes paxillos atrii circumquaque.

ANALYSIS CAP. XXXVIII.

Quatuor hic principaliter narrantur.

1 Confectio inſtrumentorum ſacrorum reponendorum in tabernaculi, quæ ſunt numero duo, videl.

1 Altare holocauſti, v.1. & deinceps.

2 Labrum, v.8.

2 Confectio atrii, id eſt, tapetum quibus atrium erat ſepiendum, v.9. & deinceps

Summa metallorum, in opus tabernaculi inſumtorum: videlicet

1 Auri, v.24.

2 Argenti, v.25. & 26.

3 Æris, v.29.

4 Quæ tabernaculi partes atque inſtrumenta ex illis metallis confecta ſint: videl.

1 Ex argento, v.27. & 28.

2 Ex ære, v.30. & 31.

Accuratior verò iſtorum analyſis repetenda eſt ex cap.27.

cet jejunando & precando: quod militia genus commendatur in pia illa Hanna, Luc.2.v.37. הַצֹּבְאֹת *Sic verbum militandi uſurpatur de adminiſtratione cultus divini per Levitas, Num.4 v.23. Optimè huc quadrat* exercendi *verbum: à quo Latini copias militares exercitum vocarunt, eo quòd milites ſubinde ſeſe exerceant ad pugnandum.*

23 Ex præſtituto] *Heb.* ſecundum os. *Meton.effic.* Opera] *Heb.* per manum.

24 Oblationis] *Heb.* agitationis. Viginti novem talenta &c.] *Auri ſumma ſuperat pretium quinquies centies ſexagies mille quadringentorum thalerorum nam talentum fuit 3000. ſiclorum. F.*

25 Centum talenta &c.] *Argenti ſumma ſuperat pretium centies nonagiesa bis mille octingentorum octogintà ſeptem thalerorum cum dimidio. ſiquidem dimidius thalerus ſacrum ſiclum efficit, id eſt, argenti fermè ſemunciam. F.*

26 In ſingula capita] *Heb.* in cranium. *Synecd.membri duplex.* In ſexcentos &c.] *Qui numerus fuiſſe oſtenditur Num.1.46. F.*

SCHOLIA IN CAP. XXXVIII.

Tem fecit] *Confer cum mandato ſuprà 27.1.*

8 Turmatim convenientium] *Scilicet ad offerendum Deo. Sic 1.Sam.* [illegible] *22.F. Poteſt tamen verti*, militantium *ſeu ſeſe exercentium ad* [illegible] *exercentium militiam ſacram cultus divini, videli-*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXVIII.

Vide rurſum obſervationem primam ex cap.25.

2 Ex v.24. & ſeqq. uſque ad finem. Copia auri, argenti & æris, unde tactum tabernaculum confectum fuit: ſignificat, Eccleſiam apud Deum in pretio eſſe. *Eccleſia.*

CAPUT XXXIX.

T. & J.

1 *Tem ex illis hyacinthinis & purpureis & coccineis dibaphis fecerunt veſtes miniſterii, ad miniſtrandum in ſancto: fecerunt quoq; veſtes ſacras quæ eſſent Aharonis, ſicut præceperat Jehova Mosi.*

2 *Fecit itaq; amiculum illud, ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino internexo.*

3 *Ductis enim bracteis illius auri, ſciderat* artifex *filamenta, ad inſerendum inter hyacinthina ipſa, & inter purpurea, & inter coccinea dibapha, & inter illud xylinum; opere artificioſiſſimo.*

4 *Humeralia fecerunt ei conjungentia; ut duabus extremitatibus* [illegible] *conjungeretur.*

5 *Et cingulum amiculi eius quod in eo* erat, *prout* erat *opus ejus, ex ipſo fuit* [illegible] *auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino internexo quemadmodum præceperat Jehova Moſi.*

6 *Quumq; aptaſſent lapides illos ſardonychas circumcluſos fundis aureis, inſculptos ſculpturis* tanquam *ſigilli, de nominibus filiorum Iſraelis:*

7 *Impoſuit eos humeralibus hujus amiculi, ut eſſent lapides monumenti pro filiis Iſraelis; quemadmodum præceperat Jehova Moſi.*

8 *Deinde fecit ſacrum illud pectorale opere artificioſiſſimo, ſicut opus* [illegible] *ex auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, &* [illegible] *internexo.*

9 *Quadratum fuit duplicatum,* ſic *fecerunt pectorale illud ſacrum, ſpithama longitudine ſuâ, & ſpithama latitudine ſuâ, duplicatum.*

10 *Inſeruerunt ei quatuor ordines lapidum. Ordo: pyropum, topazium, & ſmaragdum, hunc ordinem primum:*

11 *Et hunc ordinem ſecundum; chryſopraſum, ſapphirum, & adamantem.*

12 *Hunc quoq; ordinem tertium, cyanum, achatem, & amethyſtum.*

13 *Hunc denique quartum ordinem, beryllum thalaſſium, ſardium & jaſpidem circumcluſos fundis aureis inſitionibus ſuis.*

14 *Hi ergo lapides cum nominibus filiorum Iſraelis erant duodecim de nominibus eorum & ſculpturæ* tamquam *ſigilli pro duodecim tribubus, unaquaq; de nomine ſuo.*

15 *Et fecerunt in iſto pectorali ſacro, catenas æquabiles opere textili, ex auro puro.*

16 *Fecitq; duobus fundis aureis, & duobus annulis aureis, poſuerunt duos* [illegible] *annulos in duabus extremitatibus pectoralis illius ſacri.*

17 *Indiderunt duas illas* catenas *textiles aureas duobus iſtis annulis in extremitatibus ipſius pectoralis ſacri.*

P.

Porrò ex illis hyacinthinis & purpureis & coccineis dibaphis fecerunt veſtes miniſterii, ad miniſtrandum in Sancto: fecerunt etiam veſtes ſacras quæ *cederent* Aharoni, ſicut præceperat Jehova Moſi. 1.

2 Fecit itaque *a* amiculum illud, *ex* auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino internexo. *a Sup.28.6.*

3 Ductis enim bracteis auri, ſciderat *artifex* filamenta; ad inſerendum inter hyacinthina, & inter purpurea, & inter coccinea dibapha, & inter xylinum; opere artificioſiſſimo.

4 Humeralia fecerunt ei conjungentia; ut duabus extremitatibus ejus conjungeretur.

5 Cingulum verò quo amiciebatur, quod in eo *erat*, ex ipſo oriebatur; eratque factum ſicut opus ejus: *ex* auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino internexo: quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

6 Quumque aptaſſent lapides illos ſardonychas circumcluſos fundis aureis, inſculptos ſculpturis ſigilli, de nominibus filiorum Iſraelis:

7 Impoſuit eos humeralibus amiculi, *ut eſſent* lapides monimenti pro filiis Iſraelis; quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

8 Præterea fecit ſacrum *b* pectorale opere artificioſiſſimo, ſicut opus amiculi; *ex* auro, hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, & xylino internexo. *b Sup.28.15*

9 Quadratum fuit, *&* duplicatum. *Sic* autem fecerunt pectorale illud; ſpithamæ longitudine, & ſpithamæ latitudine, duplicatum.

10 Inſeruerunt que ei quatuor ordines gemmarum. Ordo primus erat: pyropus, topazius, & ſmaragdus.

11 Ordo verò ſecundus; chryſopraſus, ſapphirus, & adamas.

12 Ordo verò tertius; cyanus, achates, & amethyſtus.

13 Ordo denique quartus, beryllus thalaſſius, ſardius, & jaſpis: circumcluſæ *erant hæ gemmæ* fundis aureis, ſecundum inſitiones ipſarum.

14 Hi ergo lapides cum nominibus filiorum Iſraelis erant duodecim de nominibus eorum, *ſculpti* ſculpturis ſigilli, unusquisque nomine ſuo, ſecundum duodecim tribus.

15 Fecerunt etiam in iſto pectorali, catenas æquabiles, opere tortili, *ex* auro puro.

16 Factiſque duabus fundis aureis, & duobus annulis aureis, indiderunt duos illos annulos duabus extremitatibus pectoralis.

17 Indiderunt que duas illas *catenas* tortiles aureas duobus iſtis annulis, in extremitatibus pectoralis.

18 Duas verò alias *extremitates iſtarum duarum tortilium catenarum apponentes duabus illis fundis, indiderunt humeralibus ipſius amiculi,* ut eſſet *ante faciem ejus.*

19 Fecerunt quoq; duos annulos aureos, quos appoſuerunt duabus extremitatibus pectoralis illius ſacri intrinſecus, in ora ejus quæ eſt *ad latus ipſius amiculi.*

20 Similiter fecerunt duos annulos aureos, quos appoſuerunt duobus humeralibus illius amiculi infernè ante faciem ejus, è regione alterius *commiſſuræ ejus; à ſuperiore parte cinguli ipſius amiculi.*

21 Ita ſuſtulerunt pectorale illud ſacrum annulis ſuis ad annulos illius amiculi vitta hyacinthina, ut eſſet ſuper cingulum ipſius amiculi, neq; ſepararetur pectorale illud ſacrum ab ipſo amiculo: quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

22 Item fecit pallium illud amiculi, opere textili; totum hyacinthinum:

23 Os verò illius pallii in medio ejus velut os loricæ; limbum ori ejus circumquaq; ne laceraretur.

24 Et fecerunt in fimbriis illius pallii malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha; filis *internexu.*

25 Factisq; tintinnabulis ex auro puro; poſuerunt tintinnabula hæc inter malogranata, in fimbriis ipſius pallii circumquaq; inter malogranata illa.

26 Tintinnabulum, deinde malogranatum; tintinnabulum, deinde malogranatum, in fimbriis illius pallii circumquaq; ad miniſtrandum, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

27 Item fecerunt tunicas illas è xylino, opere textili; Aharoni & filiis ejus:

28 Et cidarin illam è xylino, & tiaras illas ornamentorum è xylino; & femoralia linea è xylino internexo.

29 Et baltheum illum è xylino internexo, & hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, opere Phrygiano: quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

30 Item fecerunt bracteam coronamenti ſancti ex auro puro; cui inſcripſerunt inſcriptionem ſculpturis tanquam *ſigilli,* SANCTITAS JEHOVÆ.

31 Et indiderunt ei vittam hyacinthinam, imponendo eam cidari ipſi supernè: quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

II. *32 Abſoluto itaq; toto opere tabernaculi, tentorii conventus, quum facientes filii Jiſraelis, ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſchi, ſic feciſſent:*

33 Attulerunt tabernaculum illud ad Moſchen, tentorium ipſum, & omnia inſtrumenta ejus, anſulas ejus, aſſeres ejus, tranſtilla ejus, columnasq; ejus, & ſtylobatas ejus:

34 Et operimentum è pellibus arietum rubefactis, & operimentum è pellibus melium: & velum tegumenti:

35 Arcam ipſam teſtimonii, & vectes ejus, & operculum illius propitiatorium:

36 Menſam cum omnibus inſtrumentis ejus, & panis faciei inſtrumenta;

37 Lychnuchum illum purum, lucernas ejus lucernas aptandas, & omnia inſtrumenta ejus & oleum luminaris:

38 Et altare aureum, & oleum unctionis, & ſuffitum aromaticum: & tegumentum portæ ipſius tentorii.

39 Altare aheneum, & cribrum aheneum quod ei eſt, *vectes ejus, & omnia inſtrumenta ejus; labrum & ſcapum ejus:*

40 Tapetes ocellatos atrii, columnas ejus & ſtylobatas ejus, & tegumentum ad portam atrii, funes ejus & paxillos ejus, deniq; omnia inſtrumenta miniſtratoria ipſius tabernaculi, pro tentorio conventus.

41 Veſtes miniſterii ad miniſtrandum in ſanctuario, veſtes ſacras pro Aharone ſacerdote, & veſtes filiorum ejus ad fungendum ſacerdotio:

42 Secundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſchi, ſic fecerant filii Jiſraelis totum illud opus.

43 Quumq; videret Moſche totum illud opus, ecce fecerant illud; & *quemadmodum præceperat Jehova, ſic fecerant: quapropter benedixit eis Moſche.*

18 Duas verò extremitates iſtarum duarum tortilium catenarum apponentes duabus illis fundis, indiderunt humeralibus amiculi, *ut eſſet* ante faciem ejus.

19 Fecerunt etiam duos annulos aureos, quos appoſuerunt duabus extremitatibus pectoralis intrinſecus, in ora ejus quæ *eſt* ad latus amiculi.

20 Similiter fecerunt duos annulos aureos, quos appoſuerunt duobus humeralibus amiculi infernè ante faciem ejus, è regione commiſſuræ ejus: a ſuperiore parte cinguli amiculi.

21 Ita ſuſtulerunt pectorale illud annulis ſuis ad annulos amiculi funiculo hyacinthino, ut eſſet ſuper cingulo amiculi, neque ſepararetur pectorale ab amiculo: quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

22 Præterea fecit *c* pallium amiculi, opere textili, totum *ex* hyacintho. *c* [illegible]

23 Os verò illius pallii *fecit* in medio ejus, velut os loricæ, & limbum ori ejus circumquaque, ne laceraretur.

24 Item fecerunt in fimbriis illius pallii malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea dibapha; *filis* internexis.

25 Factisque tintinnabulis ex auro puro; poſuerunt tintinnabula illa inter malogranata, in fimbriis pallii circumquaque inter malogranata illa.

26 Tintinnabulum *erat*, deinde malogranatum; *rurſus* tintinnabulum, deinde malogranatum, in fimbriis illius pallii circumquaque, ad miniſtrandum, quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

27 Item fecerunt *d* tunicas è xylino, opere textili; Aharoni & filiis ejus: *d Sap.* [illegible]

28 Et cidarin è xylino, & ornamenta tiararum è xylino; & femoralia linea è xylino internexo.

29 Baltheum verò è xylino internexo, & hyacinthino, & purpureo, & coccineo dibapho, opere Phrygiano: quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

30 Præterea fecerunt *e* bracteam coronamenti ſancti *ex* auro puro; cui inſcripſerunt inſcriptionem ſculpturis ſigilli, SANCTITAS JEHOVÆ. *e* [illegible]

31 Et indiderunt ei funiculum hyacinthinum, imponendo eam cidari supernè: quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

32 Sic abſolutum fuit totum opus tabernaculi, tentorii conventus; feceruntque illud filii Iſraelis, ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſi, ſic fecerunt. II.

33 Pòſt attulerunt tabernaculum illud ad Moſen; tentorium ſcilicet, & omnia inſtrumenta ejus, anſulas ejus, aſſeres ejus, tranſtilla ejus, columnasque ejus, & baſes ejus:

34 Et operimentum è pellibus arietum rubefactis, & operimentum è pellibus melium: & velum tegumenti:

35 Arcam teſtimonii, & vectes ejus, & operculum:

36 Menſam cum omnibus inſtrumentis ejus, & panis faciei vaſa;

37 Lychnuchum purum, lucernas ejus, lucernas aptandas, & omnia inſtrumenta ejus, & oleum luminaris:

38 Et altare aureum, & oleum unctionis, & ſuffitum aromaticum: & tegumentum oſtii tentorii:

39 Altare æneum, & cribrum æneum quod ei *eſt*, vectes ejus, & omnia inſtrumenta ejus; labrum & ſcapum ejus:

40 Tapetes ocellatos atrii, columnas ejus & baſes ejus; & tegumentum ad portam atrii, funes ejus & paxillos ejus, denique omnia inſtrumenta miniſtratoria tabernaculi, pro tentorio conventus:

41 Veſtes miniſterii ad miniſtrandum in Sancto, *item* veſtes ſacras pro Aharone ſacerdote, & veſtes filiorum ejus ad fungendum ſacerdotio.

42 Secundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſi, ſic fecerant filii Iſraëlis totum illud opus.

43 Et vidit Moſes totum illud opus, & ecce fecerant illud; quemadmodum præceperat Jehova, ſic fecerant; quapropter benedixit eis Moſes.

ANALYSIS CAP. XXXIX.

Duo hic principaliter narrantur.

1 Confectio veſtium ſacerdotalium.
2 Confecti tabernaculi approbatio, v.32. & deinceps.

I. Veſtes ſacerdotales.

Iſtarum confectio narratur hoc ordine.

1 Amiculi, v.2. & deinceps.
2 Pectoralis, v.8. & deinceps.
3 Pallii, v.22. & deinceps.
4 Tunicarum, v.27.
5 Cidaris, v.28.
6 Tiararum, ibid.
7 Femoralium, ibid.
8 Balthei, v.29.
9 Bracteæ, v.30. & 31.

Cæterùm iſtorum analyſis repetenda eſt ex cap.28.

II. Approbatio tabernaculi.

Hæc illuſtratur tribus modis.

1. Ex effecto deſtinato, videlicet allatione rerum confectarum ad Moſen: quæ allatio illuſtratur enumeratione partium, v.33. & deinceps.

2 Ex cauſa impulſiva, videlicet convenientia operum confectorum cum mandato Dei, verſu penult.

3 Ex effectu, videlicet benedictione Moſis, v. ult.

SCHOLIA IN CAP. XXXIX.

Item ex illis] *Confer cum cap.28. ſuprà.*

3 Ad inſerendum inter hyacinthina &c.] *Heb.* ad faciendum in medio hyacinthinorum &c. ℣. 1.

28 Tiaras illas ornamentorum] *Heb.* ornamenta tiararum, *hypallage.*

[illegible] F. Sed malim hic retinere literam & ſic reſolvere, Ornamenta quæ nominantur tiaræ. qualis ſyntaxis eſt Rom. 4. 11. ubi d[illegible] ut Abrahami ſignum circumciſionis id eſt, ſignum illud [illegible] nominatur circumciſio. Genitivus ſpeciei.

[illegible] Id eſt, ex auro puro: ut ſuprà 31. v. 8 F. Lucernas aptan[illegible] Heb. lucernas aptationis. Genitivus adjuncti.

3 Aureum] Id eſt, deauratum Vide ſuprà cap. 37. v. 26. Synod.

41 Veſtes miniſterii] *Vide ſuprà 31. v. 10.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXIX.

QUid ſignificatum fuerit per veſtes ſacerdotum, vide ſupra cap. 25.

2 Ex v. 42. Exemplum obedientiæ erga mandata Dei. *Obedientia.*

3 Ex v. 43. Obedientia erga mandata Dei, ſecum fert benedictionem Dei. *Obedientia*

CAPUT XL.

T. & J.

I. *A[illegible]quutus autem fuerat Jehova Moſchen, dicendo,*

2 [T]empore menſis primi, primo die ejus menſis, eriges tabernaculum, t[e]ntorium conventus.

3 Et pones ibi arcam ipſam teſtimonii, & obteges tum arcam [illegible] velo.

4 Deinde inferes menſam, & ordinabis quæ ordinari oportet in ea [illegible] quoq; lychnuchum illum, & accendes lucernas ejus:

5 Et pones altare illud aureum ad ſuffitum, coram arca ipſa teſtimonii: tunc appones tegumentum portæ ipſi tabernaculo.

6 Poſtea pones altare holocauſti, ante portam tabernaculi tentor[ii] [illegible]

[illegible] labrum inter tentorium conventus & altare iſtud, [illegible] aquam.

8 Poſtremò pones atrium circumquaq;, & appones tegumentum portæ [illegible]

[T]unc accepto oleo unctionis unges tabernaculum ipſum & q[u]icquid [illegible] in eo: ſic ſanctificabis ipſum & omnia inſtrumenta e[j]us, ut [illegible] ſancta.

10 Unges quoque altare holocauſti & omnia inſtrumenta [illegible] ſic ſanctificabis ipſum altare, ut ſit altare illud res ſancta ſan[ctiſſima].

[11] Un[ges] etiam labrum ipſum, & ſcapum ejus, ſic ſanctifica[bis] [illegible]

[illegible] accedere Aharonem & filios ejus ad portam te[illegible] lavabis eos aquâ:

[illegible] Aharonem veſtibus ſacris, ungens eum ſanctificabis [illegible] fungatur mihi:

14 Filio[s] [illegible] jubebis accedere, indutisque eos tu[nicis].

[15] Et unges [illegible] quemadmodum unxeris patrem eorum, ut ſacer[dotio] [illegible] ſicut ut ſit illis hæc unctio eorum in ſacerdotium per[pet]uum, per generationes eorum.

II. *[16] [Quo]d fecit Moſche: ſecundùm omnia quæ præceperat ei Jehova, ſic f[ecit].*

17 Fuit enim ipſo menſe primo, anno ſecundo, primo die menſis, ut [erigere]tur tabernaculum.

18 Nam erexit Moſche tabernaculum, poſuitq; ſtylobatis ejus, impo[ſ]uit aſſeres ejus, & appoſuit tranſtilla ejus, ac erexit columnas ejus.

19 Deinde expandit tentorium in tabernaculo ipſo, cui impoſuit te[g]men [illegible] tentorii ſupernè, quemadmodum præceperat Jehova [illegible]

[20] Accepit [mo]d[ò] pos[uit] teſtimonium in arca illa, appoſuit vectes arcæ, & [im]poſuit operculum propitiatorium arcæ illi ſu[pernè].

[21] Poſtea intulit arcam in tabernaculum, & appoſuit velum [illegible] arcam ipſam teſtimonii. quemadmodum præce[perat] [illegible]

[22] [illegible] am in tentorio conventus, in latere tabernaculi [illegible] extra velum illud:

23 [illegible] inſtructione panis coram Jehova, quemadmodum præ[ceperat] [illegible] Moſchi.

24 [Simi]l[iter] [illegible] [lych]nuchum in tentorio conventus è regione illius [menſæ] [illegible] tabernaculi Meridiem verſus.

[25] Et accendit lucernas ejus coram Jehova, quemadmodum præ[ceperat] [illegible]

[26] [Po]ſuit etiam alta[re] aureum in tentorio conventus; ante velum:

[27] [Et] adolevit in eo ſuffitum aromaticum, quemadmodum præ[ceperat] J[ehov]a Moſchi.

28 Ap[poſuit] tegumentum portæ ipſi tabernaculo:

29 [illegible] auſti poſuit ad portam tabernaculi, tento[rii] [illegible] & [ob]tulit [illegible] holocauſtum & munus, quemadmodum præceperat Je[hov]a Moſchi.

[30] [Poſ]uit labrum inter tentorium conventus & altare iſtud, ubi [illegible] [aq]uam [a]d lavandum:

[31] [illegible] ex eo Moſche, deinde Aharon & filii ejus; manus ſuas [illegible] ſuos

[32] [illegible] ingreſſuri erant in tentorium conventus, & quum

P.

I. ALloquutus autem fuit Jehova Moſen, dicendo,

2 Tempore menſis primi, primo die ejus menſis, erigito tabernaculum, tentorium conventus.

3 Et ponito illuc arcam teſtimonii, & obtegito arcam velo.

4 Deinde inferto menſam, & ordinato quæ ordinari oportet in ea: inferto etiam lychnuchum, & accendito lucernas ejus:

5 Et ponito altare aureum ad ſuffitum, coram arca teſtimonii: tunc apponito tegumentum oſtii tabernaculo.

6 Póſtea ponito altare holocauſti; ante oſtium tabernaculi tentorii conventûs.

7 Ponito etiam labrum, inter tentorium conventus & altare, eique indito aquam.

8 Poſtremò ponito atrium circumquaque, & apponito tegumentum portæ atrii.

9 Tunc accepto oleo unctionis ungito tabernaculum & quicquid *erit* in eo; ſic ſanctificato ipſum & omnia inſtrumenta ejus, ut ſit res ſancta.

10 Ungito etiam altare holocauſti & omnia inſtrumenta ejus: ſic ſanctificato altare, ut ſit altare illud res ſanctiſſima.

11 Ungito etiam labrum, & ſcapum ejus, ſic ſanctificato ipſum.

12 Deinde jubens accedere Aharonem & filios ejus ad oſtium tentorii conventus, lavato eos aquâ illâ.

13 Et induito Aharone veſtibus ſacris, ungito eum & ſanctificato eum, ut ſacerdotio fungatur mihi:

14 Filios etiam ejus jubeto accedere, induitoque eis tunicis.

15 Et ungito eos quemadmodum unxeris patrem eorum, ut ſacerdotio fungantur mihi. Sic fieret ſit illis hæc unctio eorum in ſacerdotium perpetuum, apud poſteros eorum.

16 Quod fecit Moſes: ſecundùm omnia quæ præceperat ei Jehova, ſic fecit. II.

17 Factum eſt enim *a* menſe primo, anno ſecundo, primo die menſis, ut erigeretur tabernaculum. *a Num. 7. 1.*

18 Nam erexit Moſes tabernaculum, poſitiſque baſibus ejus, impoſuit aſſeres ejus, & appoſuit tranſtilla ejus, ac erexit columnas ejus.

19 Deinde expandit tentorium in tabernaculo, cui impoſuit tegmen tentorii supernè, quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

20 Accepitque *b* teſtimonium ac indidit ipſum arcæ; appoſuitque vectes arcæ, & impoſuit operculum arcæ ſupernè. *b Deut. 10. 5.*

21 Poſtea intulit arcam in tabernaculum, & appoſuit velum tegumenti, obtexitque arcam teſtimonii: quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

22 Item poſuit menſam in tentorium conventus, in latere tabernaculi Aquilonem verſus, extra velum:

23 Eamq; inſtruxit inſtructione panis coram Jehova, quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

24 Similiter poſuit lychnuchum in tentorium conventus è regione menſæ, in latere altero tabernaculi Meridiem verſus:

25 Et accendit lucernas ejus coram Jehova, quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

26 Poſuit etiam altare aureum in tentorium conventus; ante velum:

27 Et adolevit in eo ſuffitum aromaticum; quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

28 Appoſuitque tegumentum oſtii tabernaculo.

29 Item altare holocauſti poſuit *ante* oſtium tabernaculi tentorii conventus: & obtulit in eo holocauſtum & munus, quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

30 Et poſuit labrum inter tentorium conventus & altare iſtud, eique indidit aquam ad lavandum.

31 Laveruntque ex eo Moſes, deinde Aharon & filii ejus, manus ſuas & pedes ſuos.

32 Quum ingreſſuri erant in tentorium conventus, & quum

X

acceſſuri erant ad ipſum altare, lavaturi erant: quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

33 Denique erecto atrio ipſo circa tabernaculum & altare illud, appoſuit tegumentum portæ ipſius atrii: ſic abſolvit Moſche opus illud.

III. *34 Tunc operuit nubes illa tentorium conventus; & gloria Jehovæ implevit tabernaculum.*

35 Adeò ut non poſſet Moſche ingredi in tentorium conventus, quum incubuiſſet illi nubes: nam gloria Jehovæ implebat ipſum tabernaculum.

IV. *36 Quum autem ſuſtollebatur nubes illa à tabernaculo, proficiſcebantur filii Jiſraelis, in omnibus profectionibus ſuis.*

37 Sin autem non ſuſtollebatur nubes illa; neq; ipſi proficiſcebantur, uſq; ad diem quo ſuſtollebatur illa.

38 Nubes enim Jehovæ erat ſuper ipſum tabernaculum interdiu, ignis verò in ea noctu, in oculis totius domus Jiſraelis, omnibus profectionibus eorum.

acceſſuri erant ad altare, lavabant: quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

33 Poſtremò erexit atrium circa tabernaculum & altare, appoſuitque tegumentum portæ atrii. Sic abſolvit Moſes opus illud.

34 Tunc operuit *c* nubes illa tentorium conventus; & gloria Jehovæ implevit tabernaculum: III. *c Num. 9. 15. 1.Reg. 8.10.*

35 Adeò ut non poſſet Moſes ingredi in tentorium conventus, quia manebat ſuper ea nubes illa: nam gloria Jehovæ implebat tabernaculum.

36 Quumque ſuſtollebatur nubes illa è tabernaculo, proficiſcebantur filii Iſraëlis, in omnibus profectionibus ſuis. IV.

37 Sin autem non ſuſtollebatur nubes illa; non proficiſcebantur, uſque ad diem quo ſuſtollebatur illa.

38 *d* Nubes enim Jehovæ *erat* ſuper tabernaculo interdiu, ignis verò *erat* in eo noctu; ante oculos totius domus Iſraëlis, in omnibus profectionibus eorum.

ANALYSIS CAP. XL.

Quatuor hic narrantur.

1 Mandatum Domini de tabernaculo erigendo: nec non de conſecrando tum ipſo tum ſacerdotibus.

2 Tabernaculi erectio, v.16.& deinceps.

3 Tabernaculi erecti divina approbatio per apparitionem Domini in nube tabernaculum replente, v.34.& 35.

4 Ratio profectionum & manſionum ſive ſtationum, v.36. uſque ad finem.

SCHOLIA IN CAP. XL.

℣.2. Tempore] *Hebr.* die. *Synecdoche.F. Sed puto retinendam hic ſignificationem propriam, & ſtatuendum pleonaſmum, qualis fuit v.ult. cap.praced. ubi dicitur,* Ecce fecerant illud; quemadmodum præceperat Jehova,ſic fecerant *Ita hic,*Die menſis primi,die *inquam* primo ejus menſis.*Appoſitio.*

3 Illo velo] *Quo definitur ſanctum ſanctorum, intima pars tabernaculi. F.*

4 Quæ ordinari oportet in ea] *Heb.* ordinationem(*ſeu,*diſpoſitionem)ejus *Metonymia adjuncti.*

5 Aureum] *Vide ſupra cap.39.v.38.* Tegumentum portæ] *Velum quo ſanctum, altera tabernaculi pars,definitur.F.*

8 Tegumentum &c.] *Velum quo terminatur atrium Orientem verſus. F.*

15 In ſacerdotium perpetuum] *Videlicet ut non eſſet opus unctionem repetere ad conſecrandum eorum poſteros in ſacerdotes. Ungebantur enim poſtea ſummi ſacerdotes tantùm: quamobrem hi ſoli dicuntur uncti, Lev.4.3. Vide ſup 29.29.& 30.30. Atq; hoc ſenſu Ariſtobulus de gente ſacerdotum unctorum fuiſſe dicitur,2.Maccab. 1.10.F. Heb.* in ſacerdotium ſeculi.

17 Anno ſecundo] *Ab exitu ex Ægypto.F.*

32 Lavaturi erant] *Verto,* lavabant. *Futurum in ſignificatione præteriti imperfecti.*

34 Nubes illa] *De qua ſup.13 21. & alibi ſæpe.F.* Gloria Jehovæ] *Illa ipſa nubes, ſymbolum gloriæ Jehovæ, ſeu Jehovæ glorioſi. Metonymia ſubjecti.*

38 Nubes enim &c.] *Confer ſup.13.v.21.& 22.*

OBSERVATIONES EX CAP. XL.

Ex v.1 & ſeqq. uſque ad 16. In Eccleſia omnia debent fieri ac geri decenter & ordine,1.Cor.14.40. *Eccleſia.*

2 Ex v.9.item 13 & 15. Ut conſecremur Deo in templum, & in ſacerdotes ſpirituales: opus eſt nos ungi Spiritu ſancto. *Conſecratio noſtri.*

3 Ex v.16.& ſeqq uſque ad 14. Item ex v.36.& 37. Cultus Dei externus, omneſque vitæ noſtræ actiones, ad præſcriptum verbi Dei inſtituendæ ſunt. *Cultus Dei.*

4 Ex v 34.& 38. Deus Eccleſiæ ſuæ perpetuò adeſt: eamque replet donis Spiritus ſancti, tuetur q; ſua potentia contra æſtum perſecutionis, & denique illuminat verbo ac ſpiritu ſuo. *Eccleſia.*

FINIS.

APPEN-

APPENDIX

AD OBSERVATIONES
EX CAPPP. XXI. XXII. XXIII.
Videlicet

Explicatio quæſtionis controverſæ de abrogatione legum Moſis judicialium.

C[illegible]u in iſtis capitibus, candide lector, multæ ac [illegible] leges judiciales proponantur, & quædam [illegible]nius [illegible] illarum abrogatione diſſerenda fuerit [illegible] hanc de ea re meditationem a[illegible] [illegible]tationem ſeparatim proponere: ne [illegible]rum obſervationum filum hac interpoſitione nimium [illegible] ipetetur. Quæ autem hic diſputo, ea pi[illegible] conſideranda propono: rectiora monentibus [illegible] ſtianus tequim, facilè & libenter ceſſurus. A[illegible] op[illegible] dum hunc librum factum interpretor [illegible] quæſtionem hanc attingere: idque ea d[illegible] tendere, quo fundamento conſcientias [illegible] rteat. Et hac in re facio quod in præſ[illegible] M[illegible] ante me fecerunt clariſſimi Theologi, [illegible]s, & Franciſcus Junius. Nam ibi, licet [illegible]nen & ſapienter de hoc negotio diſſe[illegible] ipſam accedo. Quæritur, An leges Moſis ju[illegible] ſuerint ſeu vigeant, ita ut magiſtratus Chriſtianus h[illegible]c non minùs ad eas ſit obligatus, ut ſcilicet ju[illegible]undum eas, ſive ex earum præſcripto, exerceat, [illegible] o[illegible]gatus ad eas fuit magiſtratus Iſraëliticus. Ad [illegible] reſpondeo per diſtinctionem. Obligatus eſt [illegible] præcipiunt de rebus immutabilibus, & omnium g[illegible]bus: Non autem ad eas quæ præcipiunt d[illegible]bus, & Judaicæ ſive Iſraeliticæ gentis pro[illegible] cùm eorum adhuc politia ſtaret, propriis. Res [illegible] communes (id eſt, quæ in omnes cadunt) & [illegible] immutabiles, ſunt delicta [illegible] contra [illegible]logum admiſſa: ut homicidium, [illegible] a vero Deo, blaſphemia, percuſ[illegible], & Judæorum pro illo tempore p[illegible] mancipatio ſervorum ſervatumque Hebræorum a[illegible]no: conjugium cum vidua fratris cognative [illegible] prole maſcula: condonatio mutui in anno [illegible]um cum muliere ejuſdem tribus: & ſi quæ a[illegible]nt. Item delicta ceremonialia: ut contactus ca[illegible]ntactus [illegible] menſes patientis, & id genus [illegible] Chriſtianus obligatus ſit ad le[illegible] de[illegible]orum moralium, ſic pro[illegible] Chr[illegible] non obligatus ad illas leges, ita o[illegible] teneat omnes ac ſolos eos ſupplicio capitis a[illegible]ficere [illegible] leges ad eum modum puniri præcipiunt: ſequitur [illegible] hac re poteſtatem, ut ſcelera [illegible] puniendis ſententia, ipſe ea pu[illegible] alio pœnæ genere. Exempla [illegible]dulte[illegible] pœna capitali, ſed mulcta pecuniaria [illegible] reſtitutione, ſed ſupplicio capi[illegible] A[illegible] Chriſtianus non habet liberam de pœn[illegible] Rat[illegible]: quia *miniſter Dei eſt*, conſti[illegible] codum in ſontes, Rom. 13. v. 4. M[illegible] agere ex voluntate & præſcripto domini [illegible] Deus velit puniri d[illegible]: id per le[illegible] liber per Moſen traditas. [illegible] nec dubitari poteſt, quin eadem [illegible] eodemque pœnæ genere adhuc hodie puni[illegible] quippe cùm delicta tempori[illegible]ment: neque etiam naturam ſuam mutet [illegible]em delicta hodie non magis mi[illegible] quam olim. Ad idem confirman[illegible]atum M[illegible] Deut. 1. v. 1[illegible]. ubi ait, *Judicium* [illegible] pronunciatum non [illegible] liter verum eſt, abſque [illegible] temporum, vel locorum, vel perſonarum & p[illegible] certe hodie non minùs judicium Dei eſt, [illegible] & G[illegible] non minùs, quam in ter[illegible] Germanos & Gallos non minùs, quam apu[illegible]. Si [illegible] judicium Dei eſt, utique ex voluntate [illegible] atque adminiſtrandum eſt. Quod con[illegible] ex Joſaphatus, judices populi ſui his verbis affatur: *Videte quid ſitis facturi. Non enim pro homine judicaturi* [illegible] *Jehova: qui vobiscum futurus eſt in rebus judiciariis.* 2. [illegible] 19. 6. Huic argumento conſenit recepta atque [illegible] Theologorum Orthodoxorum ſententia, qu[illegible] magiſtratus [illegible] *utriuſque tabulæ*. Cuſtodis enim eſt, cuſtodire rem commiſſam eo modo quo cuſtodire eam juſſus eſt a domino. Exempli gratiâ: Eſt aliquis a magiſtratu conſtitutus cuſtos carcerum: & ſub cuſtodia ſua habet carceres diverſos, quoſdam horribiliores ac muniores, alios minùs horribiles, minuſque munitos. Jam accidit ut ei a magiſtratu tradantur ſontes duo, unus fur, alter adulter: jubeaturque adulterum conjicere in carcerem horribiliorem ac muniorem: furem verò in carcerem minùs horribilem, minúſque munitum. Hic certè tenetur cuſtos carcerum obedire iſti mandato: nec licet ei utrumque illum ſontem conjicere in carcerem unum: multò minùs negotio inverſo furem in carcerem horribiliorem; adulterum in minùs horribilem. Eâdem ratione cùm magiſtratus Chriſtianus à Deo conſtitutus ſit cuſtos utriuſque tabulæ, idque eatenus ut utriuſque tabulæ præcepta tueatur, puniendo illos qui contra illa delinquunt cum ſcandalo, id eſt, ita ut ſuo exemplo alios ad ſimiliter peccandum invitent: certè tenetur cuſtodire decalogum ex præſcripto Dei, tanquam domini ſui, a quo cuſtos conſtitutus eſt: ac proinde tenetur delinquentes contra decalogum ita punire, ut Deus in Lege ſua præſcripſit: furem quidem reſtitutione vel compenſatione rei furto ablatæ: adulterum vero pœna capitali. Non autem utrumque afficere debet pœna capitali. Multò minùs rem debet invertere, ut ſcilicet furem quidem puniat pœna capitali: adulterum verò mulcta pecuniaria. Huc facit etiam dictum Jacobi, quo pronunciat, *unum eſſe legiſlatorem, qui poſſit ſervare & perdere*, Jac. 4. v. 12. Certum eſt, Jacobum non ignoraſſe, legiſlatores tum olim in populo Iſraelitico, tum illa ætate in populis mundi variis fuiſſe multos. Cùm ergo de Deo loquens dicit, legiſlatorem eſſe unum: neceſſe eſt ut illud intelligat de legiſlatore ſummo, cui cæteri omnes ſunt ſubjecti. Quod ipſum ſignificat verbis illis adjunctis, ubi ait: legiſlatorem illum prædictum eſſe potentem (δυνάμενον) tum ſervandi (ſalute ſcilicet æternâ: ut percipitur ex collatione verſus præcedentis) tum perdendi, perditione ſcilicet æternâ; id quod præter ſummum legiſlatorem nemo poteſt. Nam qui ſummam habet poteſtatem, ſummam etiam potentiam habeat neceſſe eſt ſecus poteſtatem illam fruſtra haberet. Jam ſi omnes mundani legiſlatores Deo tanquam ſummo legiſlatori ſubjecti ſunt: certè tenentur ex illius præſcripto leges condere, ſicubi neceſſitas vel utilitas ſubditorum poſtulare videatur: item tenentur ſecundùm leges ſummi illius legiſlatoris judicia exercere: ſive ſecundùm legem naturæ, ut legiſlatores Ethnici, ſive ſecundùm leges Dei ſcriptas, ut legiſlatores populi Dei. Atque hæc prima ſententiæ meæ demonſtratio eſt.

Secundam peto ex verbis Domini ad diſcipulos: *Ne exiſtimate me veniſſe ut diſſolvam legem aut Prophetas, non veni ut diſſolvam, ſed ut impleam*. Matth. 5. v. 17. Si Chriſtus venit ut impleret Legem & Prophetas: venit ut impleret quoque leges Moſis judiciales. Ratio: quia illæ ſunt pars Legis, & quia Prophetæ ad illarum quoque obſervationem judices & gubernatores populi Dei exhortati ſunt. At verum prius. Ergo & poſterius. Jam quæritur, quo ſenſu dicatur Chriſtus impleviſſe leges Moſis judiciales. Et omnino ſe hîc offerunt duo implendi modi: videlicet ut dicatur eas impleviſſe aut faciendo quæ in illis præcipiuntur, aut docendo atque hortando alios ut illa facerent. Prior ille modus in Chriſto locum non habet: cùm non fuerit ex Dei vocatione judex, aut gubernator Politicus ſeu Civilis. Unde etiam noluit condemnare adulteram illam ad ſe à Scribis & Phariſæis adductam Joan. 8. v. 11. Et a ſe rejecit illum, qui petebat, ut imperaret fratri ſuo, ut partiretur cum ipſo hæreditatem. *Homo tu*, inquiebat, *quis me vobis judicem aut partitorem præfecit?* Luc 12 v. 13 14. Relinquitur ergo modus poſterior, ut dicamus, Chriſtum leges Moſes judiciales de pœnis impleviſſe docendo: quatenus ſcilicet & unam ex eis a falsâ Scribarum interpretatione vindicavit, nempe legem de pœna talionis, Matth. 5. v. 38. & ſeqq. & hoc ipſo docuit, leges Moſis judiciales (quæ de pœnis præcipiunt) omnes, in genuino ſuo ſenſu intellectas, a judicibus populi Dei in novo teſtamento obſervandas eſſe. Atque hæc demonſtratio mea ſecunda eſt.

Tertiam ſumo ex verbis Domini: *Audiſtis, dictum fuiſſe, Oculum pro oculo, dentem pro dente: ego vero dico vobis, Ne reſiſtatis malo, &c.* Matth. 5. v. 38 &c. Si Chriſtus in illo ſermone, cujus hæc particula eſt, docere voluit, decalogum pertinere ad Chriſtia-

hoc, quatenus leges quaſdam illo comprehenſas explicavit, earumque genuinum ſenſum a falſâ interpretatione Scribarum & Phariſæorum aſſeruit: ſequitur, voluiſſe etiam docere, quòd ad Chriſtianos pertineant leges Moſis judiciales eæ quæ ſunt de pœnis delictorum moralium. Ratio: quia illarum quoque unam in eodem ſermone explicavit, genuinumque ejus ſenſum a falſâ Scribarum & Phariſæorum interpretatione aſſeruit, videlicet legem de pœna talionis: quæ extat Exod.21. v.24. At verum prius. Ergo & poſterius. Aſſumtionis veritas percipitur ex illius quorundam decalogi præceptorum explicationis ſcopo: qui fuit, ut doceret, non eſſe ſatis, ſi Chriſtiani obſervent illa præcepta quatenus intelligebantur ſecundùm interpretationem Scribarum & Phariſæorum: ſed requiri ab eis majorem juſtitiam (ibidem v.20.) videlicet obſervationem illorum præceptorum ſecundum genuinum eorum ſenſum, quem ipſe ibi tradit v.21. & deinceps.

Probatio mea quarta hæc eſt: Si Deus voluit à populo Iſraëlitico ad populum Chriſtianum transferri leges ſuas morales: voluit etiam a magiſtratu populi Iſraëlitici ad magiſtratum populi Chriſtiani transferri leges judiciales eas, quæ ſunt de pœnis delictorum moralium. Ratio a pari: quia cauſa cur morales leges transferri voluerit, eſt, quòd illæ præcipiunt de rebus natura ſua immutabilibus, omniumque hominum communibus. Hæc autem cauſa tam habet locum in judicialibus iis quæ ſunt de pœnis delictorum moralium, quam in ipſis moralibus legibus: quum delicta quoque moralia res ſint natura ſua immutabiles, omniumque hominum communes. At verum prius, Ergo & poſterius. Quòd delicta ſint res natura ſuâ immutabiles, omniumque hominum communes, per ſe manifeſtum eſt. nam certè adulterium, verbi gratia, hodie non minus offendit Deum, quam olim: furtum non magis offendit eum hodie, quam olim. & ſcelera illa in omnes homines cadunt, cujuſcunque ſint gentis aut religionis Quòd autem Deus leges ſuas morales voluerit transferri ad populum Chriſtianum, conſtat ex praxi muneris Prophetici Chriſti Matth.5. ubi ait, ſe non veniſſe ut legem ſolvat, ſed ut impleat, nimirum inter alios modos etiam docendo ut Propheta. hoc eſt, declarando genuinum ejus ſenſum, & obedientiam erga illam nomine Dei poſtulando. Idem confirmat praxis muneris Apoſtolici: quippe Apoſtoli leges Dei morales paſſim Chriſtianis, tanquam regulam vitæ ipſorum, proponunt.

Probationem quintam deduco ex celebri illo dicto Apoſtoli, *Quæcunque præſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam præſcripta ſunt*, Rom.15.v.4. Id eſt, in hunc finem, ut nos inde diſcamus, quænam ſit tum natura, tum voluntas Dei: & hæc quidem duplex; tum ſcilicet quid velit à nobis fieri, quomodòve velit a nobis coli: tum quid ipſe velit de nobis facere, ſeu quomodo velit nos reddere beatos Ergo tam magiſtratus Chriſtianus, quam alius quilibet Chriſtianus, tenetur ex verbo Dei ſcripto cognoſcere voluntatem Dei de officiis ſuis. Voluntas autem Dei de officiis magiſtratus non ſolùm temporalibus, ſed etiam perpetuis, quin expreſſa ſit in legibus Moſis judicialibus, negari non poteſt. Neque dici poteſt, magiſtratum Chriſtianum ad legem Moſis judicialem obſtringi quidem, quantum attinet ad doctrinam, non autem quantum ad obedientiæ neceſſitatem. nam quum de obligatione quæritur, quâ quis obligatus ſit ad leges Dei, nihil aliud quam de obedientia erga illas quæritur. Nec commodè dicitur, aliquem obligari ad legem, quod attinet ad doctrinam. quæ locutio ſi admittatur: neceſſe erit eam ſic exponi; quaſi dicatur, obligari ad diſcendum ex lege officium ſuum. Unde porrò ſequitur, ſi magiſtratus Chriſtianus dicatur obſtrictus eſſe ad leges Moſis judiciales quantum attinet ad doctrinam: id perinde eſſe, ac ſi dicatur, illum obſtrictum eſſe ad diſcendum atque cognoſcendum ex legibus illis, qua ratione Deus judicia exerceri a judicibus populi ſui tùm olim voluerit, tum etiamnum hodiè velit. Cæterùm ſi quis hic quærat, qui fiat, quòd quum Apoſtoli aliorum ordinum hominibus (puta maritis & uxoribus, dominis & ſervis, parentibus & liberis, denique etiam ſubditis) officia præſcripſerint in epiſtolis ſuis, non etiam præſcripſerint magiſtratibus: ratio in promto eſt, quia tum temporis nulli erant magiſtratus Chriſtiani, ac proinde nulli etiam erant in numero eorum ad quos illi ſcribebant. At hinc non poteſt concludi, Apoſtolos voluiſſe magiſtratus Chriſtianos, ſi qui fidem Chriſtianam amplecterentur, eximi a [illegible] ſervitute omnium Chriſtianorum nempe a ſervitute [illegible], quâ tenentur omnes ac ſinguli Chriſtiani cognoſcere voluntatem Dei, tanquam domini ſui & legiſlatoris ſummi: & ex illâ cognitâ omnes actiones ſuas inſtituere. Atque hæc eſt probatio quinta.

Sexta fundata eſt in celebri illo dicto Apoſtoli, *Omnia ad gloriam Dei facite*, 1.Cor.10. v.31. Hinc enim ſequitur, magiſtratum Chriſtianum teneri omnes actiones gubernationis ſuæ dirigere ad gloriam Dei: id eſt, ad hunc ſcopum, ut Deus per illas glorificetur. Quod ipſe Chriſtus quoque diſcipulis, & ſub illorum perſona omnibus Chriſtianis præcepit, quum diceret: *Ita ſplendeat lux veſtra coram hominibus, ut videant veſtra bona opera, glorificentque patrem veſtrum, qui eſt in cælis*, Matth 5. v.16. Verè autem bona opera ea demum ſunt, quæ ſunt ſecundùm Legem Dei ſcriptam, tanquam certam & immotam vitæ filiorum Dei regulam: & pater ille cæleſtis tum demum glorificatur per opera filiorum ipſius, quum homines vident eos obedientiam præſtare legibus illius.

Septimam probationem mihi præbet ejuſdem Apoſtoli pronunciatum, ubi ad Romanos fideles ſcribens ait, *Quicquid non fit ex fide, peccatum eſt*, Rom 14.v.23. Cujus pronunciati ſenſus eſt, peccatum eſſe id omne, quod non fit ex certa ſcientia quòd placeat Deo, nempe vel tanquam ab eo præceptum ſive imperatum, vel certè, tanquam non interdictum, ſed liberum relictum. Cæterùm quicquid cum præceptis Dei pugnat, id etſi expreſſe interdictum non ſit, tamen pro interdicto habendum eſt: quum Deus non velit de una eademque re contraria. Ut ergo magiſtratus Chriſtianus in judicando evitet peccatum, neceſſe eſt ut judicet ex fide, hoc eſt, ex certâ ſcientiâ, quòd judicatio ſua placeat Deo. Hanc autem ſcientiam habere non poteſt, niſi agat ex præſcripto Dei: ac proinde ex legibus Moſis judicialibus; quippe in quibus Deus judicibus populi ſui præſcripſit, quibus pœnis diverſa delicta puniri velit. Si ſecus aget, & pro Lege Dei legem alicujus hominis tanquam judicii regulam propoſitam ſibi habebit judex Chriſtianus: de judicii ſui juſtitia certus eſſe non poterit, ac proinde nec lætam aut tranquillam poterit habere conſcientiam. Exempli gratia: Sedeat aliquis Chriſtianus judex in cauſa adulterii. Cognita cauſa, intelligat reum adulterium commiſiſſe. Damnet eum capite ex lege Julia, vel Cæſaris alicujus Chriſtiani. Quæſo, conſideretur, an conſcientia illius in tali damnatione nitatur ſolido fundamento. quod ut poſſit rectè judicari, & clarè perſpici, judicium iſtud illius concludatur ſyllogiſmo. Ille ſic erit: Quicquid præcepit de adulteris puniendis Julius, vel Cæſar ille Chriſtianus, id juſtum eſt. Atqui de adulteris puniendis præcepit ut afficiantur ſupplicio capitis. Hoc igitur juſtum eſt: ac proinde juſtè ego judico, quum hunc adulterum capite damno. Quis non videt quam lubrico fundamento talis damnatio nitatur? Contra verò damnet illum ex Lege Dei quæ extat Levit.20.v.10. Item Deut 22. v.22. tum juſtitia damnationis illius concludetur ſyllogiſmo tali: Quicquid de adulteris puniendis præcepit Deus, extra ullam controverſiam, omnemque dubitationem, juſtum eſt. At adulterum capite damnari & ſupplicio capitis affici Deus præcepit. Hoc igitur extra ullam controverſiam omnemque dubitationem juſtum eſt: ac proinde damnando hunc adulterum capite, ſcio me juſtè agere. Quis hic non videat, damnationem talem niti fundamento ſolidiſſimo atque firmiſſimo: ac proinde conſcientiam talis judicis tranquillam inde & lætam eſſe poſſe? Similis judicii ratio conſiderari poteſt in cauſa homicidii, ſi homicidam judex damnet vel ex lege Cornelia, aut lege Cæſaris alicujus Chriſtiani vel ex Lege Dei, quæ habetur Exod 21.v.12.

Poſtremò (ut locum hunc concludam) omnis Chriſtianus, cujuſcunque ſit ordinis, ipſo pietatis ſenſu ductus, intelligit officii ſui eſſe ut ſtudeat facere quæ placent Deo: idque conſideratione plurimorum ac maximorum, quæ ab illo accepit, beneficiorum: puta creationis, ſuſtentationis ſeu conſervationis, redemtionis per Chriſtum, & ſanctificationis per Spiritum ſanctum. Novit autem & hoc: quid placeat Deo, cognoſcendum eſſe ex ipſius verbo ſcripto. Novit item & hoc, Deum ſibi ſemper eſſe ſimilem, & voluntatem ejus de officiis noſtris moralibus eſſe immutabilem: ac proinde delicta hominum moralia omnibus temporibus æquè ei diſplicere: atque hinc etiam velle, ut pari ratione puniantur.

Hactenus argumentis quibuſdam meam de propoſita quæſtione ſententiam confirmavi: jam quæ in contrarium afferri ſolent, conſiderabo.

Primum argumentum eſto hoc: Lex Moſaica politica non cuique ex æquo convenit reip. ſed ei tantùm, cui ſpecialiter lata fuit. Reſpondeo. Id non eſt verum [illegible] & in univerſum, ſed de iis tantùm legibus quæ ſunt de rebus Iſraëliticæ reip. pro illo tempore propriis: quarum aliquas in principio hujus diſputationis commemoravi Nam ad res omnium gentium communes quod attinet, ut ſunt delicta: quid obſtat, quæſo, quò minùs leges Moſaicæ de illis latæ populo Iſraëlitico, unicuique ex æquo reipub. conveniant?

Secundum argumentum: Lex Moſaica politica eſt tantùm exemplar condendarum legum honeſtarum in quacunque republica. Reſpondeo. Hoc ipſum eſt, de quo controvertitur An lex Moſaica politica, quatenus de delictis puniendis præcipit, ſit tantùm exemplar, quod liberè ſibi in legibus condendis proponere poſſint legiſlatores Reip. Chriſtianæ, an verò ſit conſtans & immota puniendi regula, omnes Chriſtianos legiſlatores obſtringens.

Tertium argumentum: Lex Moſaica politica non impedit vel prohibet aliquid pro re nata in melius, vel in aliam atque aliam faciem mutare Reſpondeo. Imò verò Lex Moſaica politica hoc ipſo impedit & prohibet judices Chriſtianos in pœnis decernendis quicquam mutare, quòd illos ſibi tanquam regula obſtrictos habet. Nec homines poſſunt aliquid mutare in melius quod à Deo ſtatutum eſt. A Deo quidem ipſo mutari aliquid in melius dicimus, quum quod ſua authoritate ipſe per ho-

per homines immediatè vocatos conſtituit, tanquam ad tempus [illegible] ārum, et, poſtquam finem ſuum eſt conſecutum, aliud ſua [illegible] authoritate per homines immediatè vocatos ſufficit, p[illegible]us antiquando. Ita lex cæremonialis V.T. mutata eſt in melius, in clariores nempe ceremonias, quæ luci novi teſtament[illegible] conveniebant.

Quartum argumentum: Lex Moſaica politica permittit aliquid & jubet pro re nata mutare in melius, vel in aliam atque al[illegible] faciem mutare, Rom.13. Reſpondeo. Imò ne unus quidem apex in [illegible]lo capite oſtendi poteſt, quo poſſit id, quod hîc aſſ[illegible]atur, probari. Quin potiùs contrarium ex illo capite de[illegible]ri poteſt, quatenus ibi Paulus ait, magiſtratum eſſe De[illegible] miniſtrum. Hinc enim ſequitur, eum non habere liber[illegible]m de rebus judiciariis leges condendi, aut quicquam in legi[illegible] De[illegible] mutandi poteſtatem: ſed teneri omnia agere ex illarum præſcripto.

Quintum argumentum: Moſes non ita proponit regulas, ut omnes ex variis cauſarum figuris quotidie promanantes exceptiones repudiet. Illud enim inſtituto ejus non convenit: nec voluiſſe Deum oſtenditur. Reſpondeo. Omnis lex regula agendi eſt: & lex judicialis eſt regula exercendi judicium. Lex autem Dei omnis, ac proinde etiam judicialis, perfecta eſt: quia author ejus eſt perfectus, perfectè ſcilicet ſapiens, perfectè juſtus, & perfectè bonus. Ergo regulæ illæ quas proponit Moſes in lege judiciali, repudiant omnes omnino exceptiones, niſi quas Deus ipſe regulis illis adjecit. quæ quidem exceptiones jam aliæ regulæ ſunt, ad alium ſcilicet caſum aliamve facti ſpeciem pertinentes. Exempli gratiâ: Lex eſt Exod.21.v.12. *Qui percuſſit quemquam ita ut moriatur, omnino morte plectitor.* Sed mox v.13. annectitur hæc exceptio: *Si quis tamen non quæſiverit, ſed Deus objecerit manui ejus: conſtituam tibi locum, quo ille confugiat.* Etſi autem detur, legibus Moſis judicialibus non omnes caſus expreſsè definiri: tamen perfectio illarum requirit ut ſtatuamus nullum caſum accidere poſſe, qui non poſſit ex illis per analogiam (nam de ſimilibus [illegible] judicium eſt) definiri. Exempli gratiâ. Exod.21.v.33.& 34. h[illegible]etur hæc lex: *Quum retexerit quis foveam, aut quum foderit q[illegible] foveam, [illegible] inde non operuerit illam; itaq; ceciderit illuc bos aut a[illegible] d[illegible]minus ille foveæ rependito, pecuniam reſtituito domin[illegible] aut [illegible] mortuum fuerit, ejus eſto.* Hactenus verba [illegible] S[illegible] in foveam talem inciderit ovis, aut equus? Fa[illegible] ex ipſa analogia & ſimilitudine rerum, idem juris hic obſer[illegible].

Sextum [illegible]gumentum: Moralem quidem legem ad neceſſ[illegible]tem ob[illegible] nos obligare, omni caret dubio: quum lex Dei ſit, qu[illegible] naturæ eſt, &c. Politicam verò, etiam ex mo[illegible] promanantem, una cum politia Moſaica abrogatam eſſe, nec in [illegible] amplius nos obſtringere. niſi uſpiam in novo teſtamento parte aliquâ repetitam: ſed teſtari tantùm, Deo placere, ut conventiones licitæ ſerventur, ut judicia fiant, etiam in politicis & merè probabilibus, recta: ut delicta non ſi[illegible] im[illegible]nita, ſed pro adm[illegible]ſſi conditione graviùs vel leviùs puniantur, [illegible] nulli nocenti in punitas largiatur &c. docuerunt [illegible] tum Theologi, tum Juriſperiti, iique tum veteres, tum recentiores.

Reſpondeo. Argumentum hoc ἄπυχον eſt, ductum ab opinione atque judicio quorundam doctorum. Sed quicquid ill[illegible] judica[illegible]nt opinativè ſint: de re ipſa videamus. Dicitur, politicam Moſis legem nos (id eſt, judices noſtros) planè non [illegible]ngere, ne quidem quatenus ex morali promanat, ſed cum ipſa pol[illegible]a Moſaica eſſe abrogatam: attamen adduntur ex[illegible] hæc, illam non obſtringere nos, NISI uſpiam in novo [illegible]ento parte aliqua repetitam. Jam ego aſſumo: At[illegible] de pœna talionis in novo teſtamento repetita eſt: ſicut [illegible] feci ex capite 5. Matthæi v.38. Hinc jam neceſſa[illegible] erit, legem illam Dei de pœna talionis adhuc [illegible]re: aut certè demonſtrare oportebit, non eſſe [illegible] verò illam repetitam eſſe conſtat. hoc ipſo [illegible] de pœnis leges Moſaicas repetitas eſſe, ac proinde [illegible]tos obſtringere fatendum erit: quippe [illegible]um omni[illegible]um par ſit ratio. Poſtremò dicitur, Legem Moſis po[illegible] TANTUM teſtari, Deo placere ut ju[illegible] fiant recta, u[illegible] non ſint impunita, & id genus alia. [illegible] ò quum lex Mo[illegible] politica, quatenus de rebus omnium [illegible] communib[illegible] præcipit, ſit regula judicandi perpe[illegible]ra oſtendi [illegible]ur, eam NON TANTUM teſtari, [illegible] placere ut ju[illegible]cia fiant recta, ſed judiciorum exercen[illegible] rationem præſcribere: ut ea demum judicia pro re[illegible]da ſint, quæ ex illius legis præſcripto exercentur. Item N[illegible] TANTUM teſtari, placere Deo, ut delicta non ſint impunita: ſe[illegible] puniendi rationem præcipere: idque non minùs [illegible] populi Chriſtiani hodie, quam olim judicibus populi [illegible].

Se[illegible] argumentum: Si nos neceſſariò obligarent leges Moſ[illegible] judiciales in novo teſtamento: ſine prævaricatione [illegible] Apoſt[illegible]lus uſus non fuiſſet jure & civitate Romanâ. Re[illegible] P[illegible]ricator (ſi Ulpiano Juriſconſulto credimus) [illegible] quaſi varicator, qui diverſam partem adjuvat, proditâ cauſâ ſuâ. At Paulus utens jure & civitate Romanâ, nimirum quum juſſu tribuni loris aſtrictus, dixit centurioni, Num hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? Act.22.v.25. non adjuvit diverſam partem, proditâ cauſâ ſuâ. Imò cauſam ſuam, quæ tunc agebatur, ſtrenuè defendit. Cauſa enim ei tunc erat cum tribuno, qui juſſerat eum virgis cædi: itemque cum illius miniſtro centurione, qui mandatum iſtud volebat exſequi. Horum igitur inſtitutum quod contra ipſum faciebat, oſtendebat eſſe injuſtum: ac proinde ab eo eſſe diſcedendum, ſibique parcendum. Quid autem hoc Pauli factum attinet ad quæſtionem propoſitam, An magiſtratus Chriſtianus obligatus ſit ad aliquas leges Moſis judiciales? Nihil prorſus. Fac enim, Paulum provocando ad jus civitatis Romanæ, atque ita illud approbando, omnia Romanorum jura, totamque gubernationem eorum, tanquam legitimam, & Deo placentem approbaſſe: quod tamen minimè eſt conſequens: Num hinc poterit inferri, eum falſum eſſe, quòd magiſtratus Chriſtianus ad obedientiam legum Moſis judicialium de pœnis non ſit obligatus? Quaſi verò non ſit alia ratio magiſtratus Ethnici, & magiſtratus Chriſtiani! Ethnicus quidem magiſtratus non eſt obligatus (de ipſo quidem facto) ad leges Dei ſcriptas: quippe quas aut ignorat, aut ſaltem in eas non juravit, obligatus interim legi naturæ de facto: (nam de jure ad ſcriptas quoque Dei leges obligatus dici poteſt, quatenus illas, ſicut & totum Dei verbum inquirere tenetur) at magiſtratus Chriſtianus in Leges Dei ſcriptas juravit, quotquot de officiis ad ipſum pertinentibus præcipiunt. Si quis quærat, ubi & quando in illas juraverit? dico, juraſſe, dum in Baptiſmo ſanctè promiſit Deo obedientiam erga omnes ejus leges quotquot de officiis confœderatorum ipſius præcipiunt: videlicet tum erga eas quæ præcipiunt de officiis Chriſtianorum omnium communibus, tum erga eas quæ de propriis illorum qui in certa vocatione conſtituti ſunt.

Octavum argumentum: Si nos obligarent leges Moſis judiciales: Paulus non potuiſſet ſalvâ pietate dicere, PROPTER CONSCIENTIAM, ordinationi, id eſt, legi & conſtitutioni honeſtæ poteſtatum Romanarum, Impp. Conſulum, prætorum obtemperandum eſſe, Rom.13. Reſpondeo. Paulus ibi non dicit, obtemperandum eſſe ordinationi poteſtatum Romanarum: ſed dicit, *Quiſquis ſe opponit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit*, Rom.13. v.2. ac proinde vult obtemperandum eſſe ordinationi Dei: id eſt, poteſtatibus, ut quæ ſint à Deo ordinatæ, ſicut verſu præcedente dixit. Interim concedo, Apoſtolum ibi Chriſtianos hortari ad obedientiam erga leges & conſtitutiones honeſtas poteſtatum Romanarum. hoc enim ipſum vult, quum ait: *Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto*, ibid. v.1. & quidem *propter conſcientiam*, ibid. v.5. Sed nihil vetat quò minùs Paulus ſtatuens magiſtratus Chriſtianos obligatos eſſe ad leges Moſis judiciales de pœnis, interim tamen ſalvâ pietate potuerit dicere: ſubditos Chriſtianos obtemperare debere legibus poteſtatum Romanarum, idque propter conſcientiam. Nam illud PROPTER CONSCIENTIAM tantundem valet, ac ſi diceret: ideo Chriſtianos ad quos ſcribit, legibus Romanorum magiſtratuum, quibus ſubditi erant, obtemperare debere, ut retineant bonam conſcientiam: idque ea ratione, quòd Deus Chriſtianis obedientiam erga magiſtratus ipſorum præcepit in præcepto decalogi quinto: contra quod præceptum bonâ conſcientia homo Chriſtianus agere non poteſt. Sed hæc obedientia, eaque illam ob cauſam præſtita, nihil impedit: quò minùs magiſtratus Chriſtianus obſtrictus ſit ad obedientiam erga aliquas Moſis leges judiciales. Etſi enim ponamus, per hanc obedientiam leges Romanorum tanquam rectas & juſtas probari: tamen id magiſtratum Chriſtianum non liberat à ſua, quâ Deo, domino ſuo & legiſlatori ſummo, obſtrictus eſt, obligatione. Quo loco & hoc conſiderandum, Apoſtolum illam obedientiam non requirere ſimpliciter: ſed ita demum, ſi magiſtratus illi Romani nihil imperarent quod pugnaret cum verbo Dei. Neque enim diverſa fuit Pauli in hoc negotio ſententia a ſententia Petri, cæterorumque Apoſtolorum: qui quum magiſtratus Hieroſolymitanus eis vetaret prædicare Evangelium, id quod Chriſtus eis præceperat: exceperunt, *obedire oportere Deo potiùs quàm hominibus*, Act.5. v.29 Et ſicuti Paulus alibi præcipit liberis, ut *auſcultent parentibus ſuis*, ſed *in Domino*: Eph.6.v.1. ita ſubditis quoque præcipere judicandus eſt, ut obediant ſuis magiſtratibus, ſed in Domino.

Nonum argumentum ſic habet: Si leges judiciales Moſaicæ magiſtratum Chriſtianum ad obedientiam obligarent: Rempub. Chriſtianam oporteret eſſe Judaicam. Reſpondeo. Hoc verò tum demum ſequeretur: ſi leges illæ magiſtratum Chriſtianum obligarent omnes, atque ita etiam illæ quæ ſunt de rebus populi Judaici pro illo tempore propriis. Nunc verò illas obligare magiſtratum Chriſtianum non dico: ſed tantùm eas, quæ ſunt de rebus communibus ſuaque naturâ immutabilibus: ut ſupra fuſiùs declaravi.

Decimum argumentum: Si poſt Chriſti adventum nulla eſt neceſſitas obtemperandi legiſlatori ſeu Juriſperito Judææ: nulla etiam eſt neceſſitas obtemperādi legi illius legiſlatoris ſi-

ve juriſperiti. Sed verum prius. Ergo & poſterius. Aſſumtio probatur: quia legiſlator ſive Juriſperitus Judæ ſub Chriſti adventum debuit auferri, Gen.49. v.10. Reſpondeo. Primùm aberratur à quæſtione. Non enim eſt quæſtio de lege legiſlatoris ex tribu Judæ, hoc eſt, quam tulerit legiſlator aliquis ex tribu Judæ (quales leges de rebus quibuſdam ſpecialibus, legibus tamen a Moſe ſcriptis convenientes, à piis ac prudentibus Judæ legiſlatoribus, latas fuiſſe dubium non eſt) ſed quæſtio eſt de legibus latis ab ipſo Deo, ſcriptis autem à Moſe. Deinde nego illud connexum: quia non eſt neceſſe ut remoto legiſlatore vel legiſperito, removeatur ipſa lex quam ille tulit, & ſecundùm quam iſte reſponſa dedit aut judicavit. Et pari ratione poſſet concludi, remotam eſſe a Chriſtianis legem Dei moralem: quia ſcilicet remoti ſunt ejus interpretes & doctores, qui olim ſedebant in cathedra Moſis, & legem illam populo explicabant, nempe Scribæ & Phariſæi. Porrò ad probationem aſſumtionis quod attinet: ſciendum, vocem Hebræam in loco citato (nempe מְחוֹקֵק mehhokék) non ſignificare legiſperitum, ſed legiſlatorem, puta regem vel principem: id quod patet tum ex ipſa vi vocis, quæ delineandi & præſcribendi ſtatuendive ſignificationem in ſe continet: unde ſtatuta ſive jura civilia Hebræis חֻקִּים hhukkím dicuntur: tum verò ex collatione membri præcedentis, ubi fit mentio ſceptri, id eſt, regni. Dicitur enim, *Non auferetur ſceptrum à Juda, nec mehhokék à pedibus ejus.* Tum denique idem liquet ex collatione aliorum ſcripturæ locorum, ubi iſta vox Legiſlatorem ſignificat. ut Pſalm.108. v.9. *Meus Gilhad, meus Menaſche: & Ephraim robur capitis mei, Jehuda Legiſlator meus eſt.* Sunt verba Davidis, quibus ſuam de regno conſtituendo ſpem ſignificat. Item Proverb.8. v.15. ait æterna illa ſapientia, id eſt, filius Dei: *Per me reges regnant: & dominatores decernunt* (יְחוֹקְקוּ jehhokekú) *juſtitiam.* Sic Judic.5. v.9. Debora propheriſſa, laudans duces belli quo devictus erat Siſera, dux Jabinis, regis Chananæorum, nominat eos מְחוֹקְקִים *mehhokekim:* dicens, *Cor meum* (ſcilicet inclinat) *ad legulatores Iſraëlis.*

Undecimum argumentum. Jerem.31. v.31. & 32. Ecce, inquit Dominus, venient dies, & feriam domui Iſraëlis & domui Judæ pactum ſeu fedus novum: non ſecundum pactum quod pepigi patribus veſtris. Ergo Chriſtiani ad leges judiciales Moſaicas non ſunt obligati. Reſpondeo. Pari ratione poſſet inferri. Chriſtianos non eſſe obligatos ad leges Dei morales: quia certum eſt in illo dicto ſermonem de iſtis legibus eſſe: ut patet ex Exod.19. & 20. capitibus inter ſe collatis. Nam capite 19. Deus populo per Moſen ſignificat, ſe fedus cum eis renovate, eoſque ſibi legibus obſtringere velle: quibus annuentibus triduum indicit, quo ſe ad legem ipſius audiendam comparent: capite autem viceſimo, populo adſtante ad montem Sinai & audiente, decalogum promulgat. De hoc autem ipſo federe Dominus in citato ex Jeremia loco (ut ex ipſis verbis clarum eſt) loquitur. Porrò ad genuinum illius dicti ſenſum quod attinet: ſciendum, non eſſe ibi ſermonem de abrogatione legis, ſed de abrogatione FEDERIS legalis: quod pactum erat ſub conditione perfectæ obedientiæ Legi Dei ex propriis viribus præſtandæ. Fedus autem novum, quod ibi promittitur, eſt fedus Evangelicum, conſiſtens in gratuitâ peccatorum contra Legem admiſſorum remiſſione, & regeneratione per Spiritum ſanctum: quâ ille leges Dei cordibus confederatorum inſcribit; ut ibidem docetur v.33. & 34.

Duodecimum argumentum. Evangelium non abolet politias. Ergo permittit cuique Reipub. ſuas leges: & per conſequens non obligati ſunt gubernatores Reipub. Chriſtianæ ad leges Dei judiciales. Nego conſequentiam. nam etſi Evangelium politias non abolet, tamen earum vitia corrigit: quia omnis ordinis hominibus, Evangelicam doctrinam atque religionem amplexis, officia præſcribit ex Dei Lege. Id quod clarè conſpicitur in miniſterio primi præconis Evangelii, Johannis Baptiſtæ. Is enim cùm ad eum veniſſent publicani ut baptizarentur: interrogaſſentque quid ſibi faciendum eſſet: non quidem juſſit eos deſerere telonium, quaſi bona conſcientiâ vectigalia exigere non poſſent: Veruntamen vitium quo in vectigalibus exigendis laborabant, correxit; jubens *ne quid ampliùs exigerent quàm conſtitutum ipſis eſſet*, Luc.3. v.13. Item quum eum interrogaſſent milites, quid ipſos facere oporteat: non quidem juſſit eos deſerere militiam, quaſi bona conſcientiâ vacare illi non poſſent: Veruntamen correxit eorum vitia; jubens *ne quem concuterent aut calumniarentur, ſed ut ſtipendiis ſuis contenti eſſent*, ibid. v.14. Pari ratione ſi contingat populum aliquem Ethnicum amplecti religionem Chriſtianam: Evangelium quidem non abolebit politiam illius, ſed vitia corriget: in quorum numero eſt & hoc, quòd Ethnici magiſtratus ſibi perſuadent, ſe habere liberam leges condendi poteſtatem, nec ab ullo alio leges accipere debere. Hoc vitium corrigit Evangelium; monens, omnes Chriſtianos ad officia ſua ex Lege Dei diſcendum teneri.

Decimumtertium argumentum: Si Cæſar tempore Chriſti habuit poteſtatem præſcribendi leges ſuis legatis, ſecundùm quas illi jus dicerent, & gladii poteſtate uterentur: etiam magiſtratus Chriſtianus hodie talem habet poteſtatem. Sed verum prius. Ergo & poſterius. Aſſumtio probatur: quia Chriſtus juſſit Judæos dare Cæſari quæ ſunt Cæſaris. Ergo teſtatus eſt, Cæſarem habere talem poteſtatem præſcribendi leges de jure dicendo, & gladio utendo. Primùm nego connexum ſyllogiſmi principalis: quia non eſt par ratio Cæſaris Romani, qui fuit tempore Chriſti, & magiſtratus Chriſtiani, qui eſt hodie. nam Cæſar ille fuit Ethnicus, ac proinde non obligatus (nempe de facto, ut ſuprà declaravi) ad leges Dei ſcriptas; ſed tantùm ad Legem Dei non-ſcriptam, cordibus verò omnium hominum impreſſam. At magiſtratus Chriſtianus obligatus eſt ad leges Dei ſcriptas, quotquot earum de rebus immutabilibus & omnium hominum communibus præcipiunt: quippe in illas quum baptizaretur, juravit. Deinde nego & connexum quo nititur probatio aſſumtionis. Non enim ſequitur, ſi Chriſtus juſſit Cæſari dare quæ ſunt Cæſaris; id eſt, obedientiam præſtare Cæſari in pendendo cenſu, aliiſque ſimilibus oneribus ferendis: eum idcirco approbaſſe illam Cæſaris exactionem tanquam legitimam, aliaſve partes gubernationis illius. nam aliud eſt, præcipere de officio ſubditorum: aliud, de officio magiſtratus. Sicut aliud eſt, præcipere de officio famulorum: aliud, de officio dominorum. Nec ſequitur; ſi famuli à Petro obedire jubentur dominis etiam pravis; idcirco pravitatem dominorum à Petro probari.

Decimumquartum argumentum: Lex Dei judicialis poſita fuit, donec veniret ſemen benedictum: item ut hâc notâ diſcerneretur Judæorum reſpub. a cæteris gentibus ac rebuſpublicis. At ſemen benedictum jam venit, & diſcrimen Judæorum à cæteris gentibus ſublatum eſt. Ergo Lex Dei judicialis jam ceſſat. Ad probandam propoſitionem affertur oratio Stephani, quæ habetur Act.7.

Reſpondeo. Propoſitio tantùm eſt vera de illis legibus judicialibus, quæ præcipiunt de rebus Judaici populi propriis & mutabilibus. Oratio autem Stephani ad eam probandam nihil facit: quia non habetur ibi ſermo de Lege Dei judiciali; (ſicut nec de morali) ſed tantùm de ceremoniali. Hoc manifeſtum eſt tum ex cauſa dicendi, id eſt, ex crimine, contra quod Stephanus oratione illâ ſe defendit: tum ex ipſis orationis verbis. Crimen narratur cap.6. v.14. his verbis: *Audivimus* (inquiebant adverſarii Stephani per falſos teſtes ad concilium) *eum dicentem, Jeſum iſtum Nazarenum deſtructurum hunc locum* (nempe locum hunc ſanctum, ex verſu præcedente) & *mutaturum ritus quos tradidit nobis Moſes.* Quos verò ritus? Nempe circumciſionem, ſacrificia, & denique totum illum externum cultum, qui in loco illo ſancto, videlicet urbe Hieroſolymâ, & quidem propriè in templo, peragebatur. Nihil hîc eſt de Lege Dei judiciali: ſed tantùm de ceremoniali. Quippe controverſia fuerat Stephano cum iſtis quæ ibi nominatim recenſentur Judaicis ſectis, non de forma reipublicæ, ſed de religione, ſeu cultu Dei. Ferre enim iſti non poterant, quòd Stephanus traderet religionem Chriſtianam, eamque miraculis confirmaret: ut videre eſt Act.6. v.7.8.9. & 10. Jam ad verba ipſa orationis Stephani quod attinet, in illis ne uno quidem verbulo mentio fit Legis Dei judicialis: ſed mentio fit cultus ceremonialis, qui peragebatur in templo: ubi ait: *Salomonem ædificaſſe Deo domum: ſed Excelſum illum in manufactis templis non habitare.*

Decimumquintum argumentum: Paulus Epheſ.2. v.14. & 15. & Galat.3. v.28. & Coloſſ.3. v.11. diſputat de diverſis diverſorum locorum conſuetudinibus: ac (ut author eſt Iſidorus) Hebionitas, qui ex Libertinorum ſynagoga oriundi, reprehendit: dicens, non eſſe Judæum, neque Græcum: ſed omnes unum eſſe. Reſpondeo. Primùm illud enthymema nititur falſo connexo; quaſi ſi conceſſum fuerit, Chriſtianis diverſorum locorum permiſſas eſſe diverſas conſuetudines civiles; inde ſequatur, magiſtratum Chriſtianum liberam habere delicta puniendi poteſtatem; ac proinde ad leges Dei judiciales, quibus certæ delictorum pœnæ præcipiuntur, obligatum non eſſe. Deinde ad aſſumtionis probationem loca ex epiſtolis Pauli citata nihil faciunt; quia Paulus nihil prorſus ibi diſputat de conſuetudinibus civilibus, ſed tantùm de ritibus cultus divini: ut ex verbis ejus planum eſt. Verba in epiſtola ad Epheſios hæc ſunt: *Ipſe enim* (nempe Chriſtus) *eſt pax noſtra: qui utraq; fecit unum, & intergerini parietis ſeptum ſolvit: inimicitias, id eſt, lege mandatorum, quæ in ritibus poſita eſt, per carnem ſuam aboleus.* Hactenus verba Apoſtoli. Jam quæro, quænam ſit illa lex, quam Chriſtus abolevit per ſuam carnem? Certè illa eſt ſola lex ceremonialis; quippe quæ præcipiebat de ſacrificiis, tanquam typis ſacrificii Chriſti, quod hîc ſubindicat Apoſtolus. Eatenus enim per carnem Chriſti abolita eſt illa lex, quatenus caro illa ſacrificata fuit. Verba ad Galatas ſic habent: *Non eſt Judæus, neq; Græcus: non eſt ſervus, neq; liber: non eſt maſculus aut fœmina. Omnes enim vos unus eſtis in Chriſto Jeſu.* Quorum verborum ſenſus hic eſt: ad Chriſtianiſmum nihil facere diverſas hominum conditiones: puta, cujuſcunque aliquis ſit nationis, vel ſtatus, vel ſexus: ſed per fidem in Chriſtum omnes uno eodemque loco apud Deum eſſe, eique æquè charos eſſe. Sicut in

eadem

eâdem epiſtolâ cap 5. v. 6. dicit: *In Chriſto Jeſu neq; circumciſio quicquam valet:* (& hoc Apoſtolo in loco propoſito eſt, Eſſe Judæum) *neq; præputium:* (& hoc eſt, Eſſe Græcum) *ſed fides per charitatem agens.* Et hæc eſt illud vinculum, quo fideles omnes in Chriſto tanquam communi capite ac ſervatore unus ſunt. At quis ex illâ Apoſtoli ſententiâ inferat, magiſtratus Chriſtianos non eſſe obligatos ad ullas Dei leges judiciales? Imò verò etſi ad Chriſtianiſmum nihil facit, ſive quis Judæus ſit, ſive Græcus: ſive ſervus, ſive liber: ſive mas, ſive fœmina: tamen omnes Chriſtiani officia ſua ex legibus Dei diſcere, & legibus illis obedientiam præſtare tenentur: unusquisque ſuo loco & ordine, videlicet pro ratione ſuæ vocationis.

Jam verba ad Coloſſenſes hæc ſunt: *Ubi non eſt Græcus, & Judæus, circumciſio & præputium barbarus, Scytha, ſervus, liber: ſed omnia, & in omnibus Chriſtus.* Horum verborum idem eſt ſenſus (ut patet) cum illis ad Galatas: neque hic ulla mentio habetur abrogationis legum Dei judicialium, vel expreſſa, vel implicita.

Argumentum decimum ſextum. Matth. 11. v. 13. ait Chriſtus: Omnes Prophetæ, & ipſa Lex, uſque ad Johannem prophetarunt. Ergo tota Lex, non ſolùm ceremonialis, ſed & judicialis, abrogata eſt. Reſpondeo: Pari ratione concludendum eſſet, moralem quoque Dei Legem abrogatam eſſe: quia nulla ratio afferri poteſt, cur vocabulum LEGIS in illo Chriſti dicto, ſi propriè accipiatur, reſtringendum ſit ad legem ceremonialem & judicialem, excluſâ morali. Sed ſciendum, non loqui ibi Chriſtum de Legis abrogatione, quaſi dicere velit, Lex debuit durare uſque ad Johannem: alioquin oportuiſſet illam abrogari ſub adventum Johannis. Id autem factum non fuit. Quid ergo? Nempe loquitur ibi Chriſtus de præſtantia miniſterii Johannis Baptiſtæ ſuper miniſterium Moſis & Prophetarum: ſignificans, Moſen & Prophetas, quotquot uſque ad Johannem a Deo excitati fuerunt, de Chriſto tantummodò PROPHETASSE: Johannem verò eſſe Eliam illum qui futurus erat anteambulo Chriſti, quique illum præſentem digito oſtenſurus erat: ut patet ex collatione tum verſuum præcedentium, 9. 10. 11. 12. tum verſus ſequentis 14. Hinc jam percipitur, vocabulum LEGIS in illis Chriſti verbis accipi metonymicè de ipſo Moſe, quatenus in [illegible] de Chriſto docuit: quod ipſum liquet ex adjuncto vocabulo, PROPHETARUNT, ut ſenſus verborum ſit. Prophetæ prophetaverunt de Chriſto: & Lex (id eſt Moſes) prophetavit de eodem.

Decimum ſeptimum argumentum. Si Chriſtiani liberati ſunt ab obſervatione totius Legis Dei: ſequitur etiam liberatos eſſe ab obſervatione totius Legis Dei judicialis. Sed verum prius. Ergo & poſterius. Antecedens probandum affertur pro teſtimonio judicium atque decretum ſynodi Apoſtolicæ, quæ celebrata fuit Hieroſolymis, ut narratur Actor. 15. Ibi enim quæſtio fuit de obſervatione totius Legis: ut patet ex verbis verſus quinti, ubi dicitur, ſurrexiſſe quoſdam (nempe in Eccleſia Antiochena) e ſecta Phariſæorum, qui dicebant, oportere circumcidere eos (nempe diſcipulos) & præcipere ut obſervent Legem Moſis. Deinde Petrus in illa ſynodo ſenſit, non eſſe imponendum jugum cervici diſcipulorum, quod neque patres, neque ipſi portare potuerint. At lex ceremonialis non eſt tantum jugum, ſed imprimis etiam judicialis. Nego aſſumtionem, nempe Chriſtianos liberatos eſſe ab obſervatione totius legis: nec id poteſt probari è citato loco. Nam ſi in illa ſynodo quæſtio fuiſſet de neceſſitate obſervandi legem, & quidem totam, ſequeretur Chriſtianos ex Apoſtolorum ſententia non ſolùm ab obſervatione legis ceremonialis, ſed etiam moralis, liberatos eſſe. Id [illegible] eſt, & doctrinæ Apoſtolorum contrarium: quippe qui in Epiſtolis ſuis ad obſervationem legis moralis Chriſtianos [illegible]tur. Quid ergo? Nempe quæſtio ibi fuit, non an [illegible] obſervanda: ſed an ſit obſervanda hoc fine atque propoſito [illegible] obſervationem illam, ſeu vi ac merito obſervatio[illegible] venias. Id quod manifeſtè liquet ex verbis Petri: [illegible] go Legis opponit gratiam Chriſti, affirmans per [illegible] tum iri, quaſi dicat, non autem per portationem illi[illegible] obſervationem Legis.

Decimum [illegible] argumentum. Apoſtolus ad Galatas ſcribens ſtatuit, [illegible] cialem, quam ceremonialem Dei Legem abrogatam eſſe. Reſpondeo: Nihil tale ex epiſtola ad Galatas demonſtrari pot[illegible].

Decimumnonum argumentum. Paulus ad Romanos ſcribens jubet obedire magiſtratui etiam Ethnico: cujusmodi tum temporis Romanus fuit. Idem præcipit Petrus 1. Pet. 2. v. 13. & [illegible] Reſpondeo. Sed hinc non ſequitur, vel Paulum vel Petrum ſenſiſſe, quod magiſtratus Chriſtianus non ſit obligatus ad leges Dei judiciales de pœnis: imò ne illud quidem firmiter inde [illegible] illos gubernationem Romanam tanquam legitimam [illegible] eo placentem approbaſſe.

[illegible] tum vigeſimum. Leges quas quique legiſlatores [illegible] proponunt, & quæ judicia exercent, non tam [illegible] Dei ſunt. Nam meum, inquit æterna Patris ſapientia [illegible] eſt conſilium & æquitas: mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo. Per me leges regnant, & legum conditores juſta decernunt: per me principes imperant, & potentes decernunt juſtitiam. Reſpondeo. Non concluditur quæſtio ab initio propoſita. Quæſtio propoſita eſt de legibus Dei ſcriptis per Moſen: concluſio autem hæc eſt non de legibus per Moſen ſcriptis, ſed quæ dicuntur eſſe Dei aliquo modo, quatenus ſcilicet legiſlatores in illis ferendis gubernantur a Spiritu Dei. Deinde concluſio illa non ſequitur ex verbis dicti ex Proverbiis Salomonis pro teſtimonio citati. Senſus enim illius eſt: Quicquid recti conſilii, quicquid æquitatis, quicquid veræ prudentiæ, quicquid fortitudinis in legum conditoribus reperitur, ac proinde quicquid juſti illi decernunt, id totum a ſapientia illa æterna, id eſt, filio Dei, proficiſci. Sed hinc non ſequitur, omnes leges, quas quisque legiſlatores rebuspublicis ſuis proponunt, & ſecundùm quas judicia exerceri curant, ipſas Dei eſſe, hoc eſt, a Deo profectas eſſe.

Argumentum vigeſimum primum: Daniel, Nehemias, Mardochæus, inter Medos & Perſas judicantes, non ſui populi, ſed Medorum & Perſarum honeſtas leges etiam in plectendis delictis ſecuti ſunt. Quòd ſi hoc licitè ab eis factum eſt, durante adhuc Legis & reip. illius ſeculo: quanto minùs adſtricti ad illas judiciales erimus, Legis ac reipub. illius ſeculo jam finito? Licitè autem factum eſſe, pietas & candor tantorum virorum flagitat. Teſtantur hi ipſi etiam eo ipſo, non omni & cuique populo, ſed tantùm Iſraelitico latam hanc politicam fuiſſe.

Reſpondeo. Primùm hic pro certo affirmatur ac præſupponitur, quod certò demonſtrari poſſe haud videtur: nempe ſanctos illos viros in plectendis delictis leges Medorum & Perſarum per omnia ſecutos eſſe, & quidem tanquam judicii regulam. Interim tanquam probabile conceſſero, illos in delictis puniendis pronuntiaſſe ſententiam ſecundum leges Medorum & Perſarum: nam diverſum ut facerent non fuerant illi reges paſſuri: ſed hoc reſtringo ad leges, quæ legibus Dei erant conſentaneæ. Has enim demum pro honeſtis habere potuerunt. Deinde & hoc addo, ſanctos illos viros leges illas in judicando ſecutos eſſe non tanquam regulam, ſed tanquam conſentientes legibus divinis, tanquam regulæ unicæ. Quòd ſi verò lex aliqua Medorum & Perſarum fuit quæ legi alicui divinæ adverſaretur: æquum eſt opinari illos talem legem in judicando ſecutos non eſſe. Si tamen fecerunt, peccaſſe eos dico. neque hoc vel abſurdè vel cum illorum injuria dico. Habuerunt enim omnibus ætatibus etiam viri ſancti nævos ſuos, & quidem gubernatores ſapientiſſimi: ut videre eſt in Joſepho gubernatore Ægypti: qui non veritus fuit jurare per vitam Pharaonis, Geneſ. 42. v. 15. adulatoriæ Ægyptiorum conſuetudini (ut doctiſſimo interpreti videtur) ſeſe accommodans. Jam verò exemplis iſtis ſic declaratis, non poteſt inde inferri, judices noſtros non eſſe ad leges Dei ſcriptas adſtrictos: ſed hoc tantùm, licere eis in judicando de puniendis delictis ſequi leges honeſtas (hoc eſt, legibus divinis non contrarias) ſuorum principum, idque non tanquam judicii regulam, ſed tanquam regulæ legum divinarum conſentaneas.

Vigeſimumſecundum argumentum. Apoſtolus Paulus Roman. 9. v. 4. τὴν νομοθεσίαν, id eſt, Legis (nempe judicialis) conſtitutionem Iſraëlitis tanquam propriam attribuit: quippe quam inter illorum prærogativas, quibus antecellebant alias gentes, enumerat. Ergo leges illæ judiciales ad nos Germanos & alias gentes Europæas quæ Chriſtianum nomen profitentur, nihil attinent. Reſpondeo. Etſi vocabulum Legis generale eſt, & præter leges judiciales, etiam ceremoniales & morales comprehendit: tamen libenter do eo in loco intelligi ſpecialiter de legibus judicialibus: quia reliqua duo divinarum legum genera diverſis vocabulis ibidem ſignificantur: puta leges morales vocabulo αἱ διαθῆκαι, id eſt, fœdera: hoc eſt, duæ tabulæ fœderis in arca reconditæ: ceremoniales verò vocabulo ἡ λατρεία, id eſt, cultus: quippe præcipientes de cultu Dei externo quem Deus tum temporis exhiberi ſibi volebat. Deinde & hoc concedo, Apoſtolum ibi recenſere Iſraëlitarum prærogativas quibus alias gentes antecellebant. Sed nego hinc rectè inferri, leges Moſis judiciales nihil attinere ad populos Chriſtianos qui hodie Europam incolunt. nam iſtorum populorum longè diverſa eſt ratio quam fuit illorum qui vixerunt tempore Reipublicæ Iſraëliticæ. Illi enim *fuerunt abſq; Chriſto* (ut verbis ejusdem Apoſtoli utar Epheſ. 2. v. 12.) *alieni à repub. Iſraelis & extranei à pactis promiſſionis, ſpem non habentes, & Dei expertes in mundo:* at iſti populi Chriſtiani, nunc *ſunt* (ut ibidem v. 13. Apoſtolus loquitur) *in Chriſto Jeſu, & qui olim erant procul, nunc propinqui facti ſunt per ſanguinem Chriſti.* Quare excepto ceremoniali cultu, quem Chriſtus per carnem ſuam (ut ibidem v. 15. habetur) abolevit, & aliis id genus conſuetudinibus politicis Iſraeliticæ genti pro illo tempore propriè accommodatis, quæ una cum ipſa politia corruerunt, reliqua populo Chriſtiano cum populo veteri Iſraelitico communia ſunt. Quòd ſi dicamus Apoſtolum conſtitutionem Legis dicto loco ſimpliciter Iſraëlitis tanquam propriam tribuere, ac proinde ne cum Chriſtianis quidem communicandam: ſequetur pari ratione morales quoque Dei leges ad Chriſtianos nihil attinere: quippe quum & ipſæ inter illas Iſraelitarum prærogativas recenſeantur.

Atque hæc ſunt quæ de propoſitâ quæſtione ut diſſererem, Dominus hoc tempore dedit: ex quibus etſi facilè colligi po-

teſt, quid ſtatuendum ſit de pœna furti: videlicet fures ſimplices, id eſt, qui nullam in re aliena auferendâ vim adhibuerunt, non capite plectendos, ſed reſtitutione compenſationeve rei furto ablatæ mulctandos eſſe: tamen quia non ignoro quid nonnulli pro ſententiâ contrariâ in medium afferre ſoleant, non gravabor illorum argumenta coronidis vice conſiderare. Sunt autem argumenta, de quibus mihi quidem conſtat, numero tria.

Primum, Creſcentibus delictis, inquiunt, æquum eſt creſcere & pœnas. At hodie in populo Chriſtiano major eſt furum numerus, quam fuit tempore Moſis in populo Iſraëlitico. Ergo fures puniendi ſunt pœnâ capitali, & quidem ſuſpendio, aut ſaltem gladio. Sic illi. In qua argumentatione vitia multa obſervo. Primò, plus eſt in concluſione, quam in præmiſſis: quippe è quibus hoc tantùm inferri poſſet, furum pœnam hodie debere creſcere ſeu augeri. Deinde ambiguitas eſt in illa phraſi, cùm dicuntur DELICTA CRESCERE. Id enim intelligi poteſt vel per ſe & propriè loquendo: ut ſi quis primùm furetur ovem, deinde bovem: vel per accidens & metonymice loquendo, ut ſi intelligatur creſcere delinquentium numerus. Jam ſi propoſitio ſyllogiſmi intelligatur ſenſu priori, exiſtunt quatuor termini propter τὴν τοῦ μέσου [illegible]. Si verò intelligatur ſenſu poſteriore: tum eâdem facilitate negatur qua affirmatur. Etenim de pœnis delictorum non ex accidente ſtatuendum eſt, quale eſt delinquentium numerus: ſed ex ipſa delictorũ natura. Et certè Deus in delictorum pœnis ſtatuendis nullam iſtius accidentis rationem habuit: ſed pro diverſâ delictorum natura diverſas pœnas ſtatuit: verbi gratiâ, homicidii & adulterii capitalem, furti verò non item. Tum ambiguitas quoque eſt in illa phraſi, qua dicuntur creſcere pœnæ. Nam hoc intelligi poteſt vel de diverſo pœnarum genere, ita ſcilicet ut pœna non capitalis mutetur in capitalem: vel de diverſis pœnarum ſub eodem genere gradibus; verbi gratiâ, ſi plus reſtituere cogatur, qui furatus eſt bovem, quam qui ovem. Jam ſi propoſitio ſyllogiſmi intelligatur de mutatione pœnæ non capitalis in capitalem, ſimpliciter ut falſa rejicienda eſt: quia manente genere delicti, manere etiam debet genus pœnæ. Manet autem genus delicti, cùm vel gradu differt (quo modo differt furtum bovis a furto ovis) vel accidente, quo modo differt furum numerus major a minore. Quare utrovis modo antecedens propoſitionis pars intelligatur, ſi conſequens ſeu prædicatum intelligatur de mutatione pœnæ non-capitalis in capitalem, manifeſtè falſa eſt. Quòd ſi conſequens illud intelligatur de incremento pœnæ in eodem genere, ut ſi plus reſtituere cogatur qui furatus eſt bovem quam qui ovem: tum vera quidem eſt propoſitio, antecedente intellecto non de numero delinquentium, ſed de delicti gradu majore: ſed ex iſta propoſitione ſic intellectâ nullo modo concludi poterit propoſitum, nempe fures ſupplicio capitali puniendos eſſe. Concludendi iſtum modum ratio nulla admittit, ſi quis ita colligat: Quom eſt major furti gradus, tum debet & pœnæ furti major eſſe gradus. At hodie major eſt furum numerus. Ergo hodie pœna furti ex non-capitali debet ſtatui capitalis. Præterea ſi propter delinquentium numerum majorem pœna quæ olim non ſolùm apud populum Dei, ſed etiam apud populum Romanum non erat capitalis, rectè mutatur in capitalem: pari ratione propter delinquentium numerum minorem pœna quæ olim erat capitalis, rectè mutabitur in non-capitalem. Jam pono caſum, eumque poſſibilem & credibilem, hodie in aliquo cœtu populi Chriſtiani minorem eſſe numerum adulterorum, quam fuit olim in aliquo cœtu populi Romani, in quo adulterii pœna fuit capitalis, ut conſtat ex lege Julia. An igitur ſi de caſu illo numeri minoris nobis certò conſtaret: pœna adulterii ex capitali rectè mutaretur in non-capitalem? Hactenus de ſyllogiſmi objecti concluſione & propoſitione diſſerui. Jam ad aſſumtionem quod attinet, ea incerta eſt. Quis enim mortalium eſt cui certò conſtet, hodie majorem eſſe numerum furum in populo Chriſtiano, quam fuit olim in populo Iſraëlitico aut Romano? Imò quis nõ potiùs opinetur, fuiſſe apud Romanos, homines ſcilicet Ethnicos, majorem furum numerum, præſertim in tanta copia ſervorum: qui propter furandi conſuetudinem vocabulo furum a poëtarum illo principe in quadam Ecloga intelliguntur? Hic verò cogitetur, quanta ſit temeritas (ne quid gravius dicam) de capite hominis ſtatuere ex hypotheſi incerta, eâdemque minimè probabili? Syllogiſmus enim principalis ad concludendum quæſtionem propoſitam, hic erit. Si hodie major eſt furum numerus in populo Chriſtiano, quàm fuit olim in populo Iſraëlitico vel Romano: fures qui olim in iſtis populis mulctabantur reſtitutione rei furtivæ, hodie in populo Chriſtiano plectendi ſunt capite, & quidem ſuſpendio. Sed verum prius. Ergo & poſterius. At unde vobis, qui pro iſta opinione contenditis, de veritate aſſumtionis conſtat? Ne dicam nunc de falſitate connexi. Quomodo quæſo ex falſa propoſitione & incerta aſſumtione, vera certaque elici poterit concluſio? Atque hæc reſponſa ſint ad argumentum primum.

Secundum argumentum petitur a judicio Davidis: qui illum quem audierat furatum vicini agnam, capite damnavit, 2. Sam. 12. Ergo etiam Lege divina furtum quandoque capitale eſt: ac proinde hodie quoque capitale eſſe poteſt. Sed hic primùm aberratur a quæſtione, quæ non eſt de furto quolibet, ſed de furto quod vocant ſimplex. Deinde non æquipollent judicium Davidis & Lex divina. Fieri enim potuit ut judicaret David contra Legem divinam, abreptus ſcil. pravo aliquo affectu. Sicut certè et evênit, quum ex ira juraret, ſe deleturum familiam Nabalis: quod propoſitum iniquum fuiſſe, ipſe poſtea a Nabalis uxore ſapienter admonitus agnovit. Et in iſto quoque judicio ferendo David irâ accenſus fuiſſe ſcribitur in furem illum contra quem ſententiam ferebat. verumtamen non tali irâ, quali in cauſa Nabalis. Ibi enim erat vindicta privata, quòd ſe injuria affectum putabat: hîc autem publica, quòd ut judex ægrè ferebat injuriam uni è ſubditis illatam. Sed age judicium hoc Davidis paulò intentiùs intueamus. quod ut rectiùs facere poſſimus, non pigebit totum illum locum exſcribere. Sic ergo legimus 2 Sam mox in principio: *Quapropter miſit Jehovah Nathanem ad Davidem: qui ingreſſus ad eum, dixit ei: Duo homines erant in civitate quadam unus dives, alter verò pauper. Diviti erant greges, & armenta multa admodum: pauperi autem nihil quicquam, niſi agna una parva, quam emerat, quam alebat, ut educaretur ſecum & cum filiis ſuis pariter. De fruſto panis ejus comedebat, & de poculo ejus bibebat, & in ſinu ejus cubabat. denique erat ei tanquam filia. Sed advenente viatore ad virum illum divitem, pepercit accipere de grege ſuo, aut de armento ſuo, quod pararet viatori qui venerat ad ſe: accipiens verò agnam viri illius pauperis, paravit eam illi viro qui venerat ad ſe. Tunc David accenſus irâ in virum illum valde, dixit Nathani. Ut vivit Jehova, reus mortis eſt vir ille qui fecit hoc. Agnam quoque ipſam rependito quadruplam: eò quòd fecit rem hanc, & eò quòd non pepercit.* Hactenus verba Scripturæ. In quibus duo potiſſimùm conſideranda veniunt: delictum illius divitis, & pœna delicto illi ſtatuta a Davide tanquam judice. Delictum (ut ex verbis patet) fuit rapina: quo delicto continentur delicta duo, ablatio rei alienæ invito domino (quæ in genere furtum nominari ſolet) & vis. Pœna iſti delicto a Davide ſtatuitur item duplex: una pro furto, videlicet reſtitutio quadrupli; altera pro vi, videlicet ſupplicium capitis. Quæ duo pœnarum genera diſtinctè duplici illi delicto oppoſita a Davide fuiſſe, ex ipſis verbis patet, ubi ait, *Eò quòd fecit rem hanc* (nempe quòd agnam vicino abſtulit) *& eò quòd non pepercit*: id eſt, quòd in agna illa auferenda vim adhibuit, & quidem contra hominem pauperem, idque in auferenda re unicè cara. Jam ad hujus judicii qualitatẽ quod attinet: certum eſt, pœnam priorem fuiſſe legitimam, ut patet ex lege Exod. c. 22. v. 1. De poſteriore verò an legitima fuerit, etſi non ignoro quibuſdam ita videri: tamen fateor mihi non liquere. Interim ſatis eſt mihi demonſtraſſe, Davidem pœnam capitis ſtatuiſſe non in ipſum furtum, ſed in vim quæ furto fuerat adjuncta.

Tertium argumentum elicitur ex verbis quæ extant Exod. 22. v. 2. ubi ita legitur: Si in effoſſione deprehendatur fur de nocte, & percuſſus moriatur: reus cædis ne eſto percuſſor. Hinc colligitur, etiam Lege Dei furtum quoddam capitale fuiſſe: quia niſi effoſſor ille reus capitis eſſet, non haberetur pro innocente percuſſor illius. Sed hîc quoque a quæſtione aberratur: quæ eſt de furto ſimplici ſeu de furto quatenus furtum, non autem de furto cui adjungitur vis. Et quòd percuſſor effoſſoris nocturni habetur pro innocente, non fit eâ ratione quòd occidit furem, ſed quòd occidit eum qui vim vel intentavit, vel intentaturus fuiſſe probabiliter præſumitur, & quidem vim talem quam declinare percuſſor non potuit, propter tenebras nimirum nocturnas. Id planè liquet ex legis illius membro oppoſito, ubi ſic dicitur: *Si ſol ortus fuerit ei, cædis reus eſto.* Quid ita? Nimirum quia tum potuit vim declinare.

F I N I S.

COMMEN-

COMMENTARIUS IN LEVITICUM,

Id eſt,

LIBRUM TERTIUM MOSIS:

In quo diſtinctè & ordine proponuntur

I. Analyſis Logica ſingulorum capitum.
II. Scholia.
III. Obſervationes locorum communium.

NOBILISSIMO ET DOCTISSIMO VIRO, TOBIÆ FIſchero à Croſchvvitz, Philoſophiæ & Medicinæ doctori:

JOHANNES PISCATOR, PROFESSOR SACRARUM LITERATUM in illuſtri Schola Naſſovica Herbornenſi:

Gratiam & pacem à Deo Patre per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum precatur.

EN tibi, *nobiliſſime & doctiſſime domine Doctor Fiſchere, meum in tertium librum Moſis, qui vulgo Leviticus appellatur, commentarium: ad quem conſcribendum ultimis tuis ad me literis tam ſerio me es cohortatus. Quæ etiam cauſa me movit, ut illum non ſolùm conſcriberem, ſed etiam honeſtiſſimo tuo nomini inſcriberem atq; dedicarem. Quod quidem officium meum gratum & acceptum tibi fore confido. Et cur non confiderem? quum tuam erga me benevolentiam, & honorificum tuum de ſcriptis meis judicium, jam ab aliquot annis per complures epiſtolas, doctiſſimè atq; amantiſſimè ſcriptas, abunde teſtata mihi feceris. Etſi autem videri alicui poſſit, nihil aut parùm utilitatis ad eccleſiam hodiernam ex iſto libro pervenire poſſe, eò quòd ſacrificia illa de quibus leges in eo feruntur, per ſacrificium Chriſti ſint abolita: tamen ſemper in eccleſia locum habet illud Pauli,* Quæcunque antè ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam antè ſcripta ſunt: ut per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem illam teneamus, Rom.15. *Cæterùm inter alias hujus libri utilitates inſignis eſt hæc, quòd facit ad illuſtrandum ſacerdotium Chriſti, ac proinde ad noſtram in illum fidem confirmandum: quem uſum Paulus maximâ ex parte aperuit in epiſtola ad Hebræos. Cujus veſtigiis ego inſiſtens paulo pleniùs typum illum veteris ſacerdotii Levitici, quo ſacerdotium Chriſti fuit præfiguratum, exponere conabor. Videntur autem mihi in in typi illius explicatione quatuor potiſſimùm conſideranda: conditio ſingularis ſacerdotis Chriſti, ſacrificii illius forma, & effectus, & locus ubi illud fuit peractum. De hiſce ſingulis pauca in medium afferam.*

Ad conditionem igitur ſingularem ſacerdotis Chriſti quod attinet: oportuit illum eſſe perſonam ſanctam, ut aditum ad Deum habere & pro electis apud illum agere poſſet. De hac conditione ita loquitur Paulus Heb.7. v.26. & 27. Talis nos decebat pontifex, pius, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & ſublimior cælis factus: cui non ſit certò die neceſſe, quemadmodum illis (nempe Leviticis) pontificibus, priùs pro peccatis propriis victimas offerre, deinde pro peccatis populi. *Hæc Chriſti ſacerdotis ſanctitas præfigurata fuiſſe videtur per pretioſiſſimas atq; ſplendidiſſimas illas veſtes ſacerdotales Aharonis, quæ à Moſe deſcribuntur Exod.28: quas illum induere oportuit, quum ſacrificia pro ſe & populo in die expiationis oblaturus eſſet, Levit.16.v.4.*

Jam ad formam ſacrificii Chriſti quod attinet, ea poſita eſt partim in ſanguinis effuſione quam perpeſſus eſt in

cruce: partim in ingreſſu in cælum cum victima corporis ſui in terris oblatâ, ad interpellandum pro nobis: quarum illa præfigurata fuit per jugulationem hirci & juvenci: iſta vero per ingreſſum Aharonis in ſanctum ſanctorum cum ſanguine victimarum illarum, Levit.16. De utraq; ſic loquitur apoſtolus conjunctim, Hebr.9. verſ.12. Neque per ſanguinem hircorum & vitulorum: ſed per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in ſacrarium. *De effuſione autem ſanguinis ſeorſim ſic loquitur ejuſdem capitis verſu 26.* Nunc ſemel in conſummatione ſeculorum, ad abolendum peccatum per IMMOLATIONEM ſuiipſius, patefactus eſt. *Item cap.10. verſ.19.* Habemus libertatem ingrediendi ſacrarium per SANGUINEM Jeſu. *Tum de ingreſſu in cælum ſeorſim ſic loquitur apoſtolus cap.9. verſu 24.* Non enim in manufactum ſacrarium ingreſſus eſt Chriſtus, quod ſit exemplar vero reſpondens: ſed in ipſum cælum: ut appareat nunc in conſpectu Dei pro nobis.

Porrò effectus ſacrificii Chriſti eſt expiatio peccatorum noſtrorum, præfiguratus per expiationem illam ceremo-[niale]m ſummi ſacerdotis quotannis certo die factam, ut videre eſt Levit.16. Hanc expiationem Paulus in epiſtola illa [ad H]ebræos identidem inculcat: ut cap.9. verſ.12: & ſequentib. ubi ait, Per proprium ſanguinem ingreſſus eſt ſemel in ſacrarium, æternam REDEMTIONEM nactus. Nam ſi ſanguis taurorum & hircorum, & cinis juvencæ aſpergens inquinatos, ſanctificat ad carnis puritatem: quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum æternum ſeipſum obtulit inculpatum Deo, purgabit conſcientiam veſtram à mortuis operibus, ad ſerviendum deo vivo? *Et verſu 26.* Nunc ſemel in conſummatione ſeculorum, ad ABOLENDUM PECCATUM per immolationem ſuiipſius, patefactus eſt. *Item cap.10. verſu 10.* Quâ voluntate SANCTIFICATI ſumus per oblationem corporis Jeſu Chriſti ſemel factam. *Et verſu 14.* Unicâ oblatione conſecravit in perpetuum eos qui ſanctificantur. *Et verſu 19.* Quum igitur habeamus LIBERTATEM INGREDIENDI SACRARIUM per ſanguinem Jeſu &c.

Poſtremò ad locum ſacrificii Chriſti quod attinet, is quoque per ſacrificii illius anniverſarii locum præfiguratus fuit: ſicut docet Paulus ejuſdem epiſtolæ capite decimotertio, verſu 11. & 12. his verbis: Quorum animalium ſanguis infertur pro peccato in ſacrarium per pontificem, horum corpora exuruntur extra caſtra. Quapropter & Jeſus, ut ſanctificaret populum per proprium ſanguinem, paſſus eſt EXTRA PORTAM.

Atque ita typum ſacerdotii Chriſti, nempe ſacerdotium Leviticum ſeu Aharonicum, breviter expoſui. Porrò uſus hujus doctrinæ duplex ad nos redit: unus ut confirmemur in fide, quòd Jeſus ille Nazarenus, Hieroſolymis crucifixus, ſit ille eccleſiæ ſummus ſacerdos, ac proinde verus Meſſias; quippe in quo ille typus eſt impletus: quódque ſuo ſacrificio peccata noſtra expiarit, & etiamnum hodie pro nobis in cælo patrem interpellet: alter, ut confirmemur in ſtudio pietatis, exeuntes ad Chriſtum *(ut apoſtolus Hebr.13. verſu 13. loquitur)* extra caſtra, opprobrium ejus portantes: *item* ut aſſiduè per ipſum offeramus Deo ſacrificium laudis, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini ejus, *ibidem verſ.15.*

Atque hæc eſt inſignis illa & primaria libri hujus utilitas. ſed præter hanc etiam aliæ ſeſe offerunt: cujusmodi ſunt leges de nuptiis illegitimis, ac omninò de concubitu illicito, cap.18: lex illa generalis de dilectione proximi, cap.19. verſu 18: quam Chriſtus legi illi generaliſſimæ de dilectione Dei, tanquam illi ſimilem adjunxit. Item leges de ſupplicio capitali eorum qui ſe concubitu illicito. & ſuperioribus legibus interdicto, polluunt, cap.20. Poſtremò promiſſiones divinæ factæ illis qui mandata Dei obſervaverint, itémque comminationes factæ illis qui mandata ejus fuerint transgreſſi, cap.26.

Quod reſtat, Deum oro ut per Spiritum ſanctum in lectoribus hujus libri, ſicut & reliquarum ſcripturarum ſacrarum, efficiat: ut inde & in fide Chriſtiana & in ſtudiis veræ pietatis confirmentur: ad gloriam nominis ſui, & æternam ipſorum ſalutem; per D.N. Jeſum Chriſtum, Amen. Scripſi 25 Novemb. 1614.

ARGU-

ARGUMENTUM LIBRI TERTII MOSIS.

HIc liber continet tum recitationem legum, tum narrationem rerum geſtarum, tum etiam recitationem promiſſionum atq; comminationum divinarum. Ac leges quidem recitantur omnis generis: videl. morales, civiles & ceremoniales, ſed potiſſimùm ceremoniales. In illis autem recitandis obſervatur ordo temporum quibus illæ fuerunt à Deo ad Moſen pronunciata: ac primùm quidem ceremoniales capitibus ſeptem primis, item capite 11. & deinceps uſq; ad 18. Deinde morales cap. 18. & 19. Tum civiles cap. 20. Poſt iterum ceremoniales cap. 21. & deinceps uſq; ad 24. Tum permixtim leges partim ceremoniales, partim civiles, cap. 24. & 25. Poſtremò iterum leges ceremoniales cap. ult. Res geſta narrantur quatuor. Primùm conſecratio Aharonis & filiorum ejus in ſacerdotes, cap. 8. Deinde prima Aharonis oblatio, eaq; recta & divinitus approbata, cap. 9. Tum ſacerdotii adminiſtratio illegitima per filios Aharonis præcipuè, deinde ex parte per Aharonem ipſum, cap. 10. Poſtremò narratur ſupplicium capitum de quodam blaſphemo, cap. 24. v. 10. & deinceps. Promiſſiones verò & comminationes recitantur cap. 26. Sunt autem hæc omnia dicta & facta in deſerto Sinai ut colligitur ex Num. 1. v. 1. collato cum hujus libri verſ. 1. & Exod. 40. v. 17. Nam Num. 1. v. 1. dicitur, ſermonẽ Dei qui illic recitatur, pronuntiatum fuiſſe in deſerto Sinai in tentorio conventus, primo die menſis ſecundi, anno ſecundo ab exitu Iſraëlitarum ex Ægypto. At Exod. 40. v. 17. tabernaculum, ſive tentorium conventus, erectum eſſe dicitur primo die menſis primi, eod. anno: & principium hujus libri cum capite illo Exodi continuatur, diciturq; Dominum è tentorio conventus allocutum eſſe Moſen. Jam ad tempus quod attinet, iſta omnia acta ſunt ſpatio unius menſis, nempe ab initio anni ſecundi poſt exitum ex Ægypto (ut percipitur ex collatione principii hujus libri cum Exod. 40. v. 17.) uſq; ad primum diem ſecundi menſis ejusdem anni, ut percipitur ex Num. 1. v. 1. ubi dicitur, ſermonem Domini qui illic recitatur, eo ipſo die pronuntiatum fuiſſe.

Porrò Leviticus nominatus eſt hic liber à principali (ut apparet) argumenti parte: quia videl. in eo potiſſimùm agitur de ſacerdotio Levitico, id eſt, per Aharonem adminiſtrato, & per illius poſteros ac ſucceſſores adminiſtrando.

Cæterùm iſtius doctrinæ fructus inſignis eſt confirmatio noſtræ fidei: quæ naſcitur ex eo, quòd ſacerdotio Levitico ſacerdotium Chriſti præfiguratum, & tanquam viſibili prophetiâ promiſſum fuit. Quare quum iſte typus in Jeſu illo Nazareno Mariæ virginis filio, Hieroſolymis crucifixo, ſit impletus ſequatur, illum eſſe Chriſtum, ac proinde noſtram de eo fidem rectam eſſe. Demonſtratio ſic habet:

Is in quo implendus fuit typus ſacerdotii Levitici, eſt Chriſtus.

Atqui Jeſus Mariæ virginis filius eſt is in quo typus ille fuit implendus: quippe in quo revera fuit impletus, & adhuc ex parte impletur.

Ergo Jeſus ille eſt Chriſtus.

Propoſitio confirmatur teſtimonio Pauli Heb. 10. v. 1. & deinceps, ubi ait, legem habuiſſe umbram futurorum bonorum. *(videl. ſanctificationis ſeu expiationis peccatorum & libertatis ingrediendi ſacrarium cæleſte) quatenus ſingulis annis hoſtias taurorum & hircorum offerebant ſummi ſacerdotes. Cujus oblationis adminiſtratio narratur in hoc libro cap. 16. ubi typus ſacerdotii Chriſti pulcherrimus exprimitur. Recitatur enim ibi lex de ritu expiandi peccata populi per ſummum ſacerdotem in feſto anniverſario expiationis. Et jubetur ille primùm expiationem facere pro ſe & familia ſua, oblatione juvenci ut nimirum tanquam ſanctus offerre poſſet pro populo. Quo ipſo præfigurata fuit ſanctitas ſummi noſtri ſacerdotis Chriſti, quam Apoſtolus commemorat Heb. 7. v. 26. & deinceps. Deinde jubetur offerre hircum ad expiationem faciendam pro populo. Chriſtus verò pro populo Dei expiando obtulit ſuum ipſius corpus, ut Heb. 10. Apoſtolus enarrat. Item ſanguinem pecudum oblatarum inferre jubetur ſummus ſacerdos in ſanctum ſanctorum, id eſt, poſteriorem tabernaculi partem, velo diſtinctam à priore, ut ibi ſe ſiſteret coram Domino reſidente ſuper arcam fœderis inter Cherubos, & ſanguinem illum ibi ſpargeret. Ita noſter ſacerdos Chriſtus poſt oblatam à ſe victimam in terris, ingreſſus eſt cum illa in cælum, tanquam in ſanctum ſanctorum: ut ibi pro nobis appareat, & ſanguine ſuo pro nobis effuſo aſpergat corda noſtra per Spiritum ſanctum. Heb. 9. v. 24. Huc pertinet quoq; dictum ejusdem Apoſtoli Coloſſ. 2. v. 16. & 17. ubi ceremonias Leviticas* umbram fuiſſe *dicit* rerum futurarum: corpus autem, eſſe Chriſti. *Huc etiam facit dictum Johannis,* Lex per Moſen data eſt: gratia & veritas per Jeſum Chriſtum exiſtit. *Johan. 1. v. 17. Atq; hæc de ſyllogiſmi propoſiti propoſitione. Aſſumtionis veritas conſtat ex iis quæ modò allegata ſunt ex epiſtola ad Hebræos, itemq; ex plurimis teſtimoniis librorum N. Teſtamenti.*

CAPUT I.

T. & J.

1 *INclamavit autem Moſchen, deinde allocutus eſt Jehova eum è tentorio conventus [illegible] cendo,*

2 Alloquere [illegible] & edicito eis, quisq; quum offeret è [illegible] oblationem Je[illegible] jumentis, hoc eſt, *ex bobus, aut ex o[illegible] capris [illegible] nem veſtram.*

3 [illegible] holocauſtum erit [illegible] blatio ejus [illegible] bobus marem integrum offerto [illegible] am tentorii conventus offert[illegible] illam, pro voluntate ſua [illegible].

4 Et [illegible] manu ſua ſuper caput holocauſti ſui, ut ſit acceptum pro [illegible] ad expiandum ipſum.

5 [illegible] ugulabit Sacerdos ſub [illegible] illum juvencum coram [illegible], & [illegible] ferentes filii Aharonis ſacerdotes ſanguinem il[illegible] ſpargent ſanguinem illum circumquaq; ſuper illud altare quod eſt [illegible] tentorii conventus.

6 Deinde nudans pelle *illud holocauſtum, dividet illud in membra ſua.*

7 Tunc comp[illegible] nentes filii Aharonis ſacerdotis ignem ſuper altare, ſtruent [illegible] na ſuper ignem illum.

8 Poſt [illegible] diſponent filii Aharonis ſacerdotes membra illa cum

P.

INclamavit autem Jehova Moſen, & allocutus eſt eum è tentorio conventus, dicendo, I.

2 Alloquere filios Iſraëlis & dicito eis; Unusquisque quum offeret è vobis oblationem Jehovæ; ex jumentis, *hoc eſt*, ex bobus, aut ex ovibus ſive capris offertote oblationem veſtram.

3 Si holocauſtum *erit* oblatio ejus è bobus, marem integrum offerto illam: apud *a* oſtium tentorii conventus offerto illam, pro voluntate ſua, coram Jehova. *a* Exod 29. v. 10.

4 Et *b* imponito manu ſua capiti holocauſti ſui, ut ſit acceptum pro ipſo ad expiandum ipſum. *b* Inf. 3 2.

5 Cæterùm jugulato *Aharon* ſubtermum illum *juvencum* coram Jehova, & afferentes filii Aharonis ſacerdotes ſanguinem illius, ſparguntoq; ſanguinem illum circumquaque ſuper altare quod *eſt ante* oſtium tentorii conventus.

6 Deinde nudans pelle illud holocauſtum, dividito illud in membra ſua.

7 Tunc imponunto filii Aharonis ſacerdotis ignem ſuper altare, ſtruuntoque ligna ſuper ignem illum.

8 Poſtea diſponunto filii Aharonis ſacerdotes membra il-

capite & inteſtinis ſuper illa ligna quæ fuerint appoſita igni, qui eſt ſuper altare illud.

9 Quum exta ejus & crura ejus laverit aqua: ſic adolebit ſacerdos ea omnia in illo altari, holocauſtum, ſacrificium igne abſumtum, odoris grati Jehovæ.

II. *10 Quod ſi è grege oblationem ſuam, ex ovibus aut ex capris offeret in holocauſtum, marem integrum offeret eum.*

11 Jugulabitque illum ad latus illius altaris verſus Aquilonem coram Jehova: & ſpargent filii Aharonis ſacerdotes ſanguinem ejus ſuper altare illud circumquaque.

12 Dividetque illa in membra ſua cum capite ejus & inteſtinis ejus, & diſponet ea ſacerdos ſuper illa ligna quæ fuerint appoſita igni, quæ eſt ſuper illud altare.

13 Quum exta cruraque laverit aqua. ſic offerens ſacerdos ea omnia adolebit in ipſo altari: holocauſtum eſt, ſacrificium igne abſumtum, odoris grati Jehovæ.

III. *14 Sin autem ex aliqua volucri holocauſtum oblationem ſuam offerat Jehovæ; tum offeret è turturibus, aut è pullis columbæ oblationem ſuam.*

15 Quam admovens ſacerdos ad ipſum altare, ungue ſecabit caput ejus, adolebitque in illo altari; quum expreſſus fuerit ſanguis ejus ad parietem ipſius altaris.

16 Deinde amovens ingluviem ejus cum ſordibus ejus, projiciet eam juxta altare illud orientem verſus, ad locum cineris.

17 Findet autem ipſam cum alis, non ſeparabit eas, ſic adolebit eam ſacerdos in ipſo altari ſuper ea ligna quæ fuerint appoſita igni: holocauſtum eſt, ſacrificium igne abſumtum, odoris grati Jehovæ.

la, cum capite & adipe, ſuper illa ligna quæ *fuerint* appoſita igni, qui *eſt* ſuper altari.

9 Porrò inteſtina ejus & crura ejus lavato *ſacerdos* aqua illa. tunc adoleto ſacerdos ea omnia ſuper altari, *in* holocauſtum, ſacrificium igne abſumendum, odoris grati Jehovæ.

10 Quod ſi è grege *erit* oblatio ejus, ex ovibus aut ex capris in holocauſtum, marem integrum offerto eam. II.

11 Jugulatoque illam *ſacerdos* juxta latus altaris Aquilonem verſus coram Jehova: & ſpargunto filii Aharonis ſacerdotes ſanguinem ejus ſuper altare circumquaque.

12 Dividitoque ſacerdos illa in membra ſua cum capite ejus & adipe ejus, & diſponito ea ſuper illa ligna quæ *fuerint* appoſita igni, qui *eſt* ſuper altare.

13 Sed inteſtina cruraque lavato aqua illa. Sic offerens ſacerdos ea omnia, adoleto *ea* in altari: holocauſtum eſt, ſacrificium igne abſumendum, odoris grati Jehovæ.

14 Si verò ex aliqua volucri *erit in* holocauſtum oblatio ejus Jehovæ, tum offerto è turturibus, aut è pullis columbæ oblationem ſuam: III.

15 Quam admovens ſacerdos ad altare, ungue ſecato caput ejus, adoletoque *ſuper* altari. Sed *prius* exprimi debet ſanguis ejus juxta parietem altaris.

16 Deinde amovens ingluviem ejus cum ſordibus illius, projicito eam juxta altare Orientem verſus, ad locum cineris.

17 Findito autem ipſam in alis ejus, ne ſeparato *illas*. Sic adoleto eam ſacerdos in altari ſuper lignis quæ *fuerint* appoſita igni: holocauſtum eſt, ſacrificium igne abſumendum, odoris grati Jehovæ.

ANALYSIS CAP. I.

REcitatur lex de holocauſto voluntario: ex quibus generibus animalium, & quo ritu ſit offerendum. Animalia præſcribuntur trium generum: videl. juvencus, agnus vel hœdus, & turtur ſive pullus columbæ. Ubi apparet, habitam fuiſſe rationem facultatum populi: ut cujus non eſſent tantæ facultates ut offerret juvencum, is offerret agnum vel hœdum: aut ſi ne tantæ quidem eſſent quæ ſufficerent ad offerendum agnum vel hœdum, offerret turturem vel pullum columbæ, quorum uterque vili pretio comparari poterat. De iſtis ſingulis præcipitur ſeorſim: ac primum de juvenco, v. 3. & deinceps: deinde de agno vel hœdo, v. 10. & deinceps: poſtremò de turture aut pullo columbæ, v. 14. & deinceps.

Juvencus non quidem expreſsè nominatur, ſed per periphraſin ſignificatur v. 5. nempe per filium bovis ſeu filium armenti: quo ſignificatur juvencus ſubrumus ſeu lactens. Similiter agnus vel hœdus non expreſsè nominatur: ſed intelligitur ex analogia tum juvenci, tum pulli columbæ: tum etiam ex collatione legis de holocauſto puerperæ, infra 12. 6. ubi jubetur illa in holocauſtum offerre agnum anniculum.

Porrò holocauſtum Græco nomine appellatur ſacrificium quod totum igne conſumebatur. Hebraicè עֹלָה hholâh, ab aſcenſu, eò quòd per ignem ac fumum aſcendat.

SCHOLIA IN CAP. I.

V. 1. INclamavit autem Moſcheo] *Scil. Jehova. quod nomen demum exprimitur membro ſequente. Trajectio nominis antecedentis. Quæ ſyntaxis notanda eſt propter locum Oſe. 13. v. 9.* Perdidit te, ô Iſraël. *ubi non exprimitur, quis perdiderit. ſed iſtud indicatur demum verſu ſequente quòd perdiderit rex Iſraelis. Heb. Et vocavit ad Moſen.* Deinde] *Heb. Et.* Alloquutus eſt Jehova eum] *Heb. Loquutus eſt Jehova ad eum.* E tentorio conventus] *E ſacro tabernaculo: quod ſic nominatur, quia eò conveniendum erat Iſraelitis, quum volebant Dominum conſulere: ſicut ante illud tempus conveniebant ad tentorium Moſis. quod idcirco eodem nomine appellaverat, Exod. 33. v. 7.*

2 Quiſque] *Heb. Homo.* Oblationem] *Scil. voluntariam: ut percipitur ex fine verſus tertii.* Ex jumentis] *Heb. Ex jumento. Collectivè. Synecdoche membri.* Ex bobus] *Sive, ex armento. nam vox Hebraica* בָּקָר *bakar eſt numeri ſingularis, & abſolutè poſita accipitur collectivè. in ſyntaxi autem convenientia conſtruitur cum numero plurali.* Aut] *Heb. Et. Sed conjunctionem copulativam hic accipi diſtributivè, patet è ſequentibus, ubi de iſtis ſacrificiis diſtinctè leges traduntur.* Ex ovibus ſive capris] *In Hebræo eſt vox unica, nempe* צֹאן *tſon: quæ accipitur collectivè, & gregem ſive ovium ſive caprarum ſignificat ut declaratur infra v. 10.*

3 Marem integrum] *Id eſt, nullo laborantem vitio. Heb. Marem integrum. Per appoſitionem.* Ad portam] *Heb. Ad oſtium. Sic v. 5.* Ad portam tentorii conventus] *Ubi ſitum erat altare holocauſti, infra v. 5.* Coram Jehova] *Reſidente ſcil. in tentorio conventus ſuper arca fœderis, inter Cherubas, Exod. 25. v. 22. Sic v. 11.*

4 Acceptum] *Nempe Domino.* Ad expiandum ipſum] *Scil. ceremonialiter ſeu ſacramentaliter. Id eſt, ad teſtificandum ei expiationem ſuo tempore efficiendam per oblationem ſanguinis Chriſti. Metonymia ſubiecti.*

5 Jugulabit ſacerdos] *Hoc ſupplementum petitum eſt ex mandato Dei ad Moſen Exod. 29. ubi ille ſacerdotii munere fungi debuit. Cujus mandati exſequutio narratur infrà cap. 8. verſ. 15.*

Subrumum illum juvencum] *Heb. Filium bovis, ſeu armenti. Periphraſis vituli. Sic Geneſ. 18. v. 7. Subrumus autem dicitur, qui adhùc lactens.* Offerentes] *Malim*, afferentes. Sanguinem illius] *In Hebræo pronomen relativum non eſt expreſſum, ſed innuitur per articulum* ה. *Sic verſu 11.*

6 In membra ſua] *Videl. (ut Fr. Junius) caput, adipem, inteſtina & crura, ut diſtribuuntur poſtea v. 8. & ſeq. Sed quum in verſu allegato membra illa quorum hic fit mentio, à capite & inteſtinis diſtinguuntur: videtur hic per membra intelligi oportere femora & armos: quo modo vox illa* נְתָחִים *declaratur Ezech. 24. v. 4.*

7 Tunc] *Heb. Et.* Componentes ignem] *Heb. Dabunt ignem. Nempe ſufflando prunas illas quæ accendendæ erant, in primo Aharonis ſacrificio, ex igne cœlitus delapſo. Vide infrà cap. 9. v. 24. Qui ignis ex Dei mandato perpetuò alebatur, infrà cap. 6. v. 5.*

8 Poſtea] *Heb. Et.* Et inteſtinis] *Ab aliis vox* פֶּדֶר *quæ hic habetur, redditur adeps. Quidam (ut annotat Mercerus) hac voce putant ſignificari quod Latini truncum appellant, animalis corpus demto capite, inteſtinis, & cruribus.*

9 Exta ejus] *Vox* קֶרֶב *quæ hîc habetur, in genere ſignificat interiora: & per ſynecdochen generis ſæpe pro corde accipitur. Fr. Junius hic inteſtina ab hac voce excludit, quippe quæ intelligi putat voce* פֶּדֶר *Veruntamen hanc ipſam vocem reddidit inteſtina Exod. 12. v. 9.* Holocauſtum] *Vertendum puto, In holocauſtum. Ut notetur finis actionis propoſitæ. Vel certè, Holocauſtum eſt: ex collatione verſus 13. & 17.* Sacrificium igne abſumtum] *Malim, Igne abſumendum. In Hebræo eſt vox unica* אִשֶּׁה *quæ præcedenti annectitur per appoſitionem ad eam declarandam.* Odoris grati] *Heb. Odoris quietis. Id eſt, in quo acquieſcit is qui eum odoratur, reſocillatus nimirum illo. Genitivus effecti.* Jehovæ] *Vox iſta hîc eſt dativi caſus.*

10 E grege] *Heb.* צֹאן *quæ vox continenter declaratur. Poteſt verti, E pecudibus.* Von ſchafen vieh. Marem integrum] *Malim, Marem integrum. Vide ſuprà v. 3.*

11 Jugulabitque] *Scil. ſacerdos. ut ſuprà v. 5. Ellipſis.*

14 Offeret] *Rectiùs*, offerto. *Eſt enim lex. Sic deinceps futura ponuntur in ſignificatione imperativi.* E pullis] *Heb. E filiis. Metaphora ὁμωνυμικὴ.*

16 Deinde] *Heb. Et.* Cum ſordibus ejus] *Rectiùs, Cum ſordibus illius. Scil. ingluviei. Nam pronomen affixum, quod eſt generis fœminini, ad illam vocem refertur: non autem ad vocem volucris, quæ eſt generis maſculini.* Ad locum cineris] *In quem comportatur cinis ſacrificiorum, ut inde exportetur extra caſtra. Vide cap. 4. v. 12. & cap. 6. v. 3. & 4. Genitivus adjuncti.*

17 Cum alis] *In Hebræo additur*, ejus.

OBSERVATIONES EX CAP. I.

OBſervationes ex hoc capite conſiſtunt in expoſitione myſtica typorum, quæ ſic habet.

1 Animalia quæ jubentur offerri, ſunt ex genere cicurum, ad præfigurandum manſuetudinem Chriſti. *Chriſti manſuetudo.*

2 Mas offerri jubetur, ſortaſſe ad præfigurandum tum ſexum Chriſti, tum maſculum ejus animum in ærumnis tolerandis & ſupplicio perferendo. *Chriſti maſculus animus.*

3 Integrum, id eſt, vitii expers, eſſe jubetur pecus offerendum, ad præfigurandum ſanctitatem Chriſti: quem ideò Petrus nominat agnum immaculatum & incontaminatum, 1. Pet. 1. verſu 19. *Chriſti ſanctitas.*

4 Præterea jubetur offerri ad oſtium tentorii conventus, *Cultus Dei*

nempe

nempe in atrio tabernaculi: ad ſignificandum, in ſola Eccleſia (cujus typus erat tabernaculum) cultus Deo placentes præſtari.

Cultus Dei. Remiſſio peccatorum. 5 Præterea offerens jubetur niti manu ſua ſuper caput holocauſti ſui: ad ſignificandum quòd pecus illud Deo conſecraret, vel quòd illi peccata ſua imponeret, ex collatione legis de hirco in deſertum dimittendo in feſto expiationis, infra c.16.v.21 Quo typo ſignificabatur peccata credentium Chriſto impoſita & per ſacrificium ejus expiata eſſe.

Expiatio peccatorum. 6 Porrò effectus hujusmodi ſacrificii indicatur expiatio offerentis, ut ſcil. is expietur: id eſt, ut habeat divinum teſtimonium expiationis peccatorum ſuorum futuræ per Chriſtum: cujus un[illegible] ſacrificium verè expiatorium fuit, ut docet Apoſtolus Heb.9. & 10.

Chriſti occiſio. 7 Jugulatio pecudis in holocauſtum offerendæ præfiguravit occiſionem Chriſti.

Beneficia [illegible]. Evangelii prædicatio. 8 Sparſio ſanguinis in omnes partes altaris, videtur præfiguraſſe ſparſionem beneficiorum partorum ſanguine Chriſti in totum terrarum orbem per prædicationem Evangelii.

9 Nudatio holocauſti videtur præfiguraſſe nudationem Chriſti ſuſpenſi in cruce. *Chriſti nudatio*

10 Diviſio holocauſti in membra, videtur ſignificaſſe diſtributionem doctrinæ cæleſtis ad uſus auditorum. ut percipitur ex verbis Apoſtoli 2. Tim. 2. v.15. ubi Timotheum jubet ὀρθοτομεῖν, rectè ſecare, ſermonem veritatis. *Doctrina cæleſtis.*

11 Ignis quo holocauſtum combuſtum fuit, ſignificavit ardentem illum amorem Chriſti, cujus vi pro nobis ſeſe cruci figi paſſus eſt. Vel ignem iræ Dei, quam in cruce pro nobis ſenſit. *Chriſti amor erga eccleſiam. Ira Dei erga peccata electorum.*

12 Lotio extorum & crurum ſignificavit puritatem ſeu ſanctitatem Chriſti. *Chriſti ſanctitas*

13 Turtures & pulli columbarum ſimplicitatem Chriſti, ab omni dolo alieniſſimi, ſignificabant. *Chriſti ſimplicitas*

14 Remotio ingluviei & ſordium, ſignificabat puritatem Chriſti. *Chriſti puritas.*

15 Odor gratus ſignificabat, ſacrificium Chriſti Deo gratum fuiſſe, eoque illum eſſe placatum. *Chriſti ſacrificium.*

CAPUT II.

T. & J.

I. *CUm verò autem anima, quum offeret oblationem muneris Jehovæ, è ſimila eſto oblatio, cui ſuperfundet oleum & imponet thus.*

2 Sic afferet illud ad aliquem filiorum Aharonis, ſacerdotum; qui accipiet inde plenum pugillum ſuum è ſimila ejus muneris, *& ex oleo quæ cum toto thure ejus: adolebitq; ſacerdos ſuffimentum memoriale ejus in ipſo altari, munus igne abſumtum odoris grati Jehovæ.*

3 Quod autem remanſerit ex iſto munere, eſto *Aharonis & filiorum ejus, res ſancta ſanctarum* eſt *ex igne abſumtis Jehovæ.*

II. *4 Quod ſi offeres oblationem muneris,* coctum aliquid *furno,* ſunto *è ſimila collyra azyma mixta oleo, aut lagana azyma uncta oleo.*

5 Quòd ſi munus ad ſartaginem coctum ſit *oblatio tua, è ſimila azyma mixta oleo eſto*

6 Frangendo illam in fruſta, poſtquam effuderis ſuper eam oleum munus eſt.

7 Sin autem munus cacabi ſit *oblatio tua, è ſimila cum oleo conficitor.*

8 Tum afferes munus ipſum quod fuerit confectum ex iſtis Jehovæ, coq; oblato ſacerdoti, admovebit ſacerdos *illud ad altare.*

9 Et tollens ſacerdos de munere iſto ſuffimentum memoriale ejus, adolebit in altari illo, igne abſumtum munus odoris grati Jehovæ.

10 Quod autem remanſerit ex iſto munere, eſto *Aharonis aut filiorum ejus: res ſancta ſanctarum ex igne abſumtis Jehovæ.*

III. *11 Nullum munus quod offeretis Jehovæ conficitor fermentatum: nam ex nullo fermento, & ex nullo melle, adolebitis igne abſumendum munus Jehovæ.*

12 In *oblatione* quidem *primitiarum offeretis ea* fermentata *Jehovæ: ſed ad hoc altare ne efferuntor in odorem gratum.*

IV. *13 Omnem autem oblationem muneris tui ſale ſalito, neq; ceſſare ſinito ſalem foederis Dei tui à munere tuo: cum omni oblatione tua offert ſalem*

V. *14 Quòd ſi offeras munus primitiarum Jehovæ, ariſtas recentes toſtas igne: quod contuſum fuerit è ſpicis virentibus, offerto munus primitiarum tuarum*

15 Cui addes oleum, & impones thus: munus eſt.

16 Sic adolebit ſacerdos memoriale ſuffimentum ejus ex eo contuſo, & ex oleo ejus cum toto thure ejus: munus igne abſumtum eſt Jehovæ.

P.

QUum autem aliquis offeret oblationem muneris Jehovæ, è ſimila eſto oblatio ejus, eique ſuperfundito oleum & imponito thus. I.

2 Sic afferto illud ad aliquem filiorum Aharonis, ſacerdotum, is accipito inde plenum pugillum ſuum è ſimila ejus, & ex oleo ejus, cum toto thure ejus: adoletoque ſacerdos ille ſuffimentum ejus *in* altari, munus igne abſumendum, odoris grati Jehovæ.

3 Quod autem remanſerit ex iſto munere, *eſto* Aharonis & filiorum ejus: res ſanctiſſima *eſt* ex igne abſumendis Jehovæ.

4 Quòd ſi offeres oblationem muneris, coctum aliquid furno, *ſunto* è ſimila placentæ azymæ mixtæ oleo, aut lagana azyma uncta oleo. II.

5 Quòd ſi munus in ſartagine coctum erit oblatio tua, è ſimila azyma mixta oleo eſto.

6 Frangito illam *in* fruſta, poſtquam effuderis ſuper eam oleum: munus eſt.

7 Si verò munus cacabi *erit* oblatio tua, è ſimila cum oleo conficitor.

8 Tum afferto munus quod fuerit confectum ex iſtis, Jehovæ: offertoque illud ſacerdoti; is admoveto illud ad altare.

9 Et tollens ſacerdos de munere iſto ſuffimentum ejus, adoleto *illud* in altari: *in* ſacrificium igne abſumendum, odoris grati Jehovæ.

10 Quod autem remanſerit ex iſto munere, *eſto* Aharonis & filiorum ejus: res ſanctiſſima *eſt* è ſacrificiis igne abſumendis Jehovæ.

11 Nullum munus quod offeretis Jehovæ conficitor fermentatum: nam ex nullo fermento, & ex nullo melle, adolere debetis ſacrificium igne abſumendum Jehovæ. III.

12 *In* oblatione *quidem* primitiarum offerre poteritis ea Jehovæ: ſed in altare ne aſcenduntο in odorem gratum.

13 Omnem autem oblationem muneris tui ſale ſalito, neque ceſſare ſinito ſalem foederis dei tui a munere tuo: cum omni oblatione tua offerto ſalem. IV.

14 Quòd ſi offeres munus primorum fructuum Jehovæ: ariſtas recentes toſtas igne, quod contuſum fuerit è ſpicis virentibus, offerto munus primorum fructuum tuorum. V.

15 Eique addito oleum, & imponito thus: munus eſt.

16 Sic adoleto ſacerdos ſuffimentum ejus ex contuſo ejus, & ex oleo ejus, cum toto thure ejus: *in* ſacrificium igne abſumendum Jehovæ.

ANALYSIS CAP. II.

REcitatur lex de munere voluntario rerum inanimatarum crudarum, torrefactarum, friſarum, & elixarum; item primitiarum: cum interdicto miſcendi fermenti aut mellis, & mandato de adhibendo [illegible]e.

Munus hoc loco intelligitur ſacrificium cibarium ſeu oblatio cibaria, ex ſpecie oppoſita, id eſt, conſtans maxima ſui parte ex re[illegible]s eſculentis, ut ſimila, frugibus, oleo, ſale: addebatur tamen aliquid non eſculentum, videl. thus. Hebraicè מִנְחָה minhhâh, id eſt, munus ſive donum, per ſynecdochen generis. Iſtiusmodi munus erat aut crudum, aut coctum. De crudo præcipitur verſibus tribus primis. Coctum munus confectum erat aut è ſimila, aut è frugibus. Coctum è ſimila erat coctum aut in clibano ſeu furno, v.4. aut in ſartagine, v.5. & 6. aut in cacabo, v.7. De tota cocta iſta munera offerendi præcipitur v.8.9. & 10. Tum ſubjungitur lex de rebus muneri non adjungendis. v.11. quæ illuſtratur antitheſi diverſorum, v.12. Poſtea additur lex de re quadam muneri adjungenda, nempe de ſale quo munus eſt ſaliendum, v.1[illegible] Poſtremò præcipitur de munere cocto è frugibus, videlicet de munere primitiarum: quarum grana torrenda erant igni, v.14. & deinceps.

SCHOLIA IN CAP. II.

CUm verò autem animæ &c.] *Heb. Et anima, quum efferet &c. è ſimila eſto oblatio ejus. Nominativus abſolutè poſitus. Anima, id eſt, homo. Synecdoche membri.* Oblatio ejus] *Pronomen relativum eſt generis maſculini: quum tamen referatur ad vocem* animæ, *quæ eſt generis fœminini. Habetur enim ratio ſignificationis. Anomalia generis.* Oblationem muneris] *Id eſt, talem oblationem quæ appellatur munus, Hebraicè* מִנְחָה *minhhâh. Generum ſpecies. Cæterùm iſte nomine hic & alibi quum ſpeciem ſacrificii ſignificat, ſignificatur ſacrificium cibarium, (ex ſpecie oppoſita) conſtans è ſimila vel cruda vel cocta cui addebatur thus & oleum.* ℣.1.

2 Sic] *Heb. Et.* Ad aliquem filiorum] *Heb. Ad filios. Synecdoche integri.* Accipiet] *Vel, comprehendet. Heb. contrahet, ſeu colliget. Verbum hoc & nomen pugilli quod ſequitur, in Hebræo ſunt conjugata. Nempe* קָמַץ *&* קֹמֶץ. Suffimentum memoriale] *In Hebræo eſt vox unica* אַזְכָּרָה *azcarâh quæ propriè ſignificat memoriam ſeu recordationem: hîc autem, & alibi, ſuffimentum ſeu ſuffitum, per metonymiam effectus & ſynecdochen generis. eo quòd ſuffitus ille, quem ex præſcripto Dei faciebant*

Iſraelita in oblatione muneris, revocabat Deo in memoriam (ut loquuntur, ἀνθρωποπαθῶς loquendo) promiſſiones ejus quas fecerat ſinceris ſuis cultoribus. Vel certè quòd ſuffitus ille ſacer erat typus precationis, ſignificans, hanc in ſublime ad Deum uſq; aſcendere. Confer Sirach. 35. v. 18 Actor. 9. v. 4.

3 Res ſancta ſanctarum] *Id eſt, res ſanctiſſima. Heb. Sanctitas ſanctitatum.*

4 Coctum aliquid furno] *Heb. Coctionem (ſive cocturam,* ein gekochts oder gebackens) *furni. Genitivus ſubjecti.* Collyræ] *Sive placenta,* küchen. Azymæ] *Vox Hebræa* מַצּוֹת *mattsoth non eſt nomen adjectivum, ſed ſubſtantivum, & conſtruitur cum voce præcedente, non per ſyntaxin convenientiæ, ſed regiminis. ut perſpicuum evadit ex verbis proximè ſequentibus item ex Num. 6. verſ. 19. ubi ſimiliter in ſingulari conſtruitur cum voce* רְקִיק *rakik: quæ eſt generis maſculini. quum ipſa ſit generis fœminini. Sonat quaſi dicas Græcè ἀζυμιῶν, Latinè infermentezitatem.* Aut] *Heb. Et.* Lagana azyma] *Heb. Lagana infermentenitatum. Genitivus adjuncti.*

5 Ad ſartaginem] *Malim, In ſartagine.* E ſimila azyma] *Vox azyma in Hebræo eſt trajecta.*

6 Frangendo] *Malim, Frangito. Scil. tu ſacerdos. Heb. Frangere: vel, Infruſta partiri. Nam verbum Hebræum nomini eſt conjugatum: ut apud Græcos κλάειν & κλάσμα. Infinitivus pro imperativo, & apoſtrophe. Heb.* פָּתוֹת *&* פִּתִּים*.*

8 Tum] *Heb. Et.* Jehovæ] *Dativus pendens à verbo.* afferes. Eoque oblato ſacerdoti] *Heb. Et affer illud ad ſacerdotem. Legitur autem hic* וְהִקְרִיבָהּ *vehikribah cum chirik ſub* ה*, pro* וְהַקְרִיבָהּ *vehakribah cum patach.*

9 Suffimentum memoriale] *Vide ſuprà ad verſ. 2.* Abſumtum] *Rectius, abſumendum.*

10 Aut] *Heb. Et.* Res ſancta ſanctarum] *Supple,* eſt: *ut ſuprà v. 3. Ellipſis.*

11 Nullum munus &c. conficitor] *Heb. Omne munus &c. non conficitor. Talis eſt loquutio illa, Ex operibus non juſtificabitur omnis caro, Roman. 3. verſ. 20.* Fermentatum] *Hoc intelligendum de munere voluntario, nam (ut Fr. Junius hic annotat) in eucharisticis ſacrificiis collyra fermentata adhibebantur, infr. 7. verſ. 13. & in primitiarum oblatione duo panes fermentati offerebantur: de quibus infr. 23. verſ. 20 & proximè ſequente verſu.* Nam ex nullo fermento &c.] *Heb. Nam omne fermentum, & omne mel, non adolebitis ex eo &c. Id eſt, Quod attinet ad omne fermentum &c. Nominativi abſolutè poſiti.* Igne abſumendum munus] *Vox munus in Hebræo non habetur.*

12 Sed] *Heb. Et.* Ad hoc altare] *In Hebræo non habetur pronomen* hoc, *ſed articulus* ה*, quo tamen hic notatur altare holocauſti. Synecdoche generis.*

13 Salem fœderis dei tui] *Id eſt, ſalem qui te admoneat de fœdere quod ego deus tuus tecum pepigi: in quo mihi promiſiſti quod incorruptioni vitæ ſtudere velis. Genitivus ſubjecti.*

14 Primitiarum] *Rectius, primorum fructuum. nam vox primitiarum latiùs patet.* Ariſtas recentes toſtas] *Heb. Ariſtam recentem toſtam. Collectivè Synecdoche membri.* Quod contuſum fuerit è ſpicis virentibus] *Heb. Contuſionem ſpicæ virentis: id eſt (ut Fr. Junius) ex ariſtis grana torrefacta & tuſa. Metonymia formæ in voce contuſionis & ſynecdoche membri in voce ſpica.*

16 Sic] *Heb. Et.* Memoriale ſuffimentum] *Vide verſ. 2.* Ex eo contuſo] *Heb. Ex contuſione ejus. Metonymia qualis modò verſu 14.* Abſumtum] *Malim, abſumendum.*

OBSERVATIONES EX CAP. II.

Obſervationes ex hoc capite conſiſtunt in expoſitione myſtica typorum, quæ ſic habet.

1 Sunt qui putent per minháh ſeu oblationem cibariam ſignificatum fuiſſe Chriſtum, quatenus is eſt noſter cibus ut docetur Johan. 6. Eſt autem Chriſtus nobis factus cibus quatenus pro nobis mortuus eſt. juxta verba ipſius, *Panis quem ego dabo, caro mea eſt quam ego dabo* (id eſt, quatenus eam dabo. ſcil. in mortem) *pro mundi vita.*

2 Per oleum intelligitur Spiritus S. quo Chriſtus perfuſus fuit abundè, ultra conſortes ſuos, Joh. 3. v. 34. Heb. 1. v. 9.

3 Per thus intelliguntur preces Chriſti pro nobis, de quibus Heb. 5. v. 7. Nam ſicut thus incenſum in ſublime ferturr: ſic preces piorum aſcendunt in cælum ad Deum.

4 Per memoriale (quo nomine appellatur ſuffimentum) ſignificatur effectus precum Chriſti, quòd videl. impetrant ut Deus noſtri ſit memor, id eſt, curam noſtri gerat.

5 Quòd pars muneris ceſſit ſacerdotibus in cibum: eo fuit ſignificatum, Chriſtum eſſe cibum ſpiritualem omnium fidelium: quippe qui omnes ſacerdotes ſpirituales ſunt.

6 Quòd cibus ille nominatur res ſanctiſſima: eo fuit ſignificatum; Chriſtum, cibum illum cæleſtem, non pertinere ad impuros; ac proinde illos à ſacra cœna, ubi cibus ille proponitur, arcendos.

7 Fermentum abeſſe oportuit à munere: ut ſignificetur, Chriſtum omnis peccati expertem eſſe.

8 Mel autem ideò abeſſe oportuit, quia tandem fermenteſcit & amareſcit: Chriſtus autem edentibus illum ſemper dulcis eſt, nunquam amareſcit.

9 Sale condiri oportuit munus: ut ſignificaretur, nos per Chriſtum condiri, ut evadamus cibus Deo ſapidus. & ne computreſcamus in peccatis noſtris. Condimur autem tum per ſatisfactionem Chriſti, tum per ſanctificationem.

10 Per primitias quoque præfiguratus videtur Chriſtus, tanquam primitiæ reſurgentium ex mortuis, 1. Cor. 15.

11 Et ſicut ex granis contuſis primitiarum una quaſi placenta coaleſcebat: ſic ex Chriſto & fidelibus, itemque ex his inter ſeſe coaleſcit unus quaſi panis, unum corpus myſticum, quod eſt Eccleſia, 1. Cor. 10.

CAPUT III.

T. & J.

I. 1 *Quòd ſi ſacrificium eucharisticum oblatio ejus erit, quum ex bobus offert ſive marem ſive fœminam, integram offerto eam coram Jehova.*

2 *Et innitente illo manu ſuâ ſuper caput oblationis ſuæ, mactabit eam ſacerdos ad portam tentorii conventus fundentq; filii Aharonis ſacerdotes ſanguinem illius ſuper ipſum altare circumquaq;.*

3 *Poſteà offeret ſacerdos de ſacrificio hoc eucharistico igne abſumendum Jehovæ. adipem illum qui operit exta, & totum illum adipem qui adhæret extis.*

4 *Præterea ambos renes et* [illegible] *& adipem qui erit ſuper* [illegible] *& qui ad ilia, & reticulum quod erit ſuper jecur, cum renibus auferet illud:*

5 *Et adolebunt filii Aharonis in eo altari, pro ratione holocauſti, quum erit ſuper illa ligna quæ fuerint impoſita igni: igne abſumendum odoris gratâ Jehovæ.*

II. 6 *Quòd ſi è grege erit oblatio ejus in ſacrificium eucharisticum Jehovæ, marem aut fœminam, integram offerto eam.*

7 *Si ovem offert hic oblationem ſuam, tum offeret illam coram Jehova;*

8 *Et innitente illo manu ſuâ ſuper caput oblationis ſuæ, jugulabit eam coram tentorio conventus. ſpargentq; filii Aharonis ſanguinem ejus ſuper ipſum altare circumquaq;.*

9 *Poſteà offeret de ſacrificio hoc eucharistico igne abſumendum Jehovæ, adipem ejus, caudam ipſam integram, quam ad os coccygis auferet. & adipem illum qui operit exta, & totum illum adipem qui adhæret extis.*

10 *Præterea ambos renes ejus. & adipem qui erit ſuper illos &* [illegible] *reticulum quod erit ſuper jecur, cum renibus auferet* [illegible]

11 *Et adolebit ſacerdos in eo altari, cibum* [illegible] *igne abſumendum Jehovæ.*

12 Sin

P.

Quòd [illegible] ſacrificium eucharisticum oblatio ejus *erit*, quum ex bobus offeret ſive marem ſive fœminam, integram offerto eam coram Jehova.

2 Et *a* innititor manu ſuâ capiti oblationis ſuæ, jugulatoque eam *ſacerdos ante* oſtium tentorii conventus: fundunto que filii Aharonis ſacerdotes ſanguinem illius ſuper altare circumquaque. a Sup. 1. 4.

3 Poſteà *b* offerto *ſacerdos* de ſacrificio hoc eucharistico ſacrificium igne abſumendum Jehovæ, *nempe* adipem illum qui operit inteſtina, & totum illum adipem qui adhæret inteſtinis. b Exod. 29. v. 13.

4 Præterea ambos renes, & adipem qui *erit* ſuper illis & qui ſuper ilia, reticulum verò quod *erit* ſuper jecore, cum renibus auferto.

5 Et adolento illud filii Aharonis in *c* altari, ſuper holocauſto, quod *erit* ſuper illis lignis quæ *fuerint* impoſita igni, in ſacrificium igne abſumendum odoris grati Jehovæ. c Exod. 29. Inf. 6. 12.

6 Quòd ſi è grege *erit* oblatio ejus in ſacrificium eucharisticum Jehovæ, ſive mas ſit ſive fœmina, integram offerto eam. II.

7 Si ovem offert hic oblationem ſuam, tum adducito illam in conſpectum Jehovæ.

8 Et *d* innititor manu ſuâ capiti oblationis ſuæ, jugulato autem eam *ſacerdos* coram tentorio conventus; ſparguntoque filii Aharonis ſanguinem ejus ſuper altare circumquaque. d Sup. v. 2.

9 Poſteà offerto de ſacrificio hoc eucharistico ſacrificium igne abſumendum Jehovæ, *nempe* adipem ejus, caudam integram, quam è regione ſpinæ dorſi auferre debet. & adipem illum qui operit inteſtina, & totum illum adipem qui adhæret inteſtinis.

10 Præterea ambos renes, & adipem qui *erit* ſuper illis & qui ſuper ilia; reticulum verò *quod erit* ſuper jecore, cum renibus auferto.

11 Tum adoleto illud ſacerdos in altari in cibum e ſacrificii igne abſumendi Jehovæ. Inf. 21. v. 6.

12 Si

III. 12 *Sin autem capra erit oblatio ejus, tum offeret illam coram Jehova:*

13 *Et nitente* illo *manu ſua ſuper caput ejus, jugulabit eum coram tentorio conventus: ſpargentq; filii Aharonis ſanguinem ejus ſuper ipſum altare circumquaq;.*

14 *Poſteà offeret de ea oblationem ſuam, igne abſumendum Jehovæ, adipem illum qui operit inteſtina & totum adipem qui adhæret inteſtinis:*

15 *Præterea ambos renes ejus, & adipem qui* erit *ſuper illos & qui ad ilia, & reticulum* quod erit *ſuper jecur, cum renibus auferet illud.*

16 *Et adolebit ſacerdos* in eo *altari: cibus igne abſumtus in odorem gratum, omnis adeps Jehovæ* eſt.

17 *Statuto perpetuo per generationes veſtras, in omnibus habitationibus veſtris, nullum adipem & nullum ſanguinem comeditote.*

12 Si verò capra *erit* oblatio ejus, tum adducito illam in conſpectum Jehovæ: III.

13 Et innititor manu ſua capiti ejus; jugulato autem eam *ſacerdos* coram tentorio conventus: ſparguntoque filii Aharonis ſanguinem ejus ſuper altare circumquaque.

14 Poſtea offerto ex ea oblationem ſuam, ſacrificium igne abſumendum Jehovæ; *nempe* adipem illum qui operit inteſtina & totum adipem qui adhæret inteſtinis:

15 Præterea ambos renes, & adipem qui *erit* ſuper illis *&* qui ſuper illis; reticulum verò *quod erit* ſuper jecore, cum renibus auferto:

16 Et adoleto ea ſacerdos *in* altari: *in* cibum ſacrificii igne abſumendum: *eſt* in odorem gratum. Omnis adeps Jehovæ *eſto*.

17 Statuto perpetuo apud poſteros veſtros, in omnibus habitationibus veſtris, nullum adipem & nullum *f* ſanguinem comeditote. *f* Gen. 9. 4. Inf. 7. 26. & 17. 10.

ANALYSIS CAP. III.

RЕcitatur lex de ſacrificiis privatorum eucharisticis, ex tribus quadrupedum generibus: videl. bobus, ovibus & capris. De his ſingulis una eademque offerendi ratio præſcribitur: niſi quòd ex ovibus, præter cætera igne abſumenda, jubetur etiam addi cauda. Cujus præcepti ratio à nonnullis affertur hæc, quòd Syriæ ovibus (teſte Plinio lib. 8. nat. hiſt. c. 48.) caudæ ſint cubitales, quib. plurimum pinguis eſt. Cæterùm de iſtis ſingulis indicantur primùm requiſita quadrupedis offerendæ, quæ ſunt adjuncta inhærentia: deinde ratio ſeu ritus offerendi: quæ eſt oblationis ſeu ſacrificii hujus forma. Requiſita indicantur duo, ſexus & valetudo. Quod ad ſexum, liberum permittitur ut offeratur vel mas vel fœmina, v. 1. & 6. Quod ad valetudinem, præcipitur ut quadrupes ſit integra, id eſt, omnis vitii expers, ibid. Ratio offerendi conſiſtit in actione tum offerentis, tum ſacerdotis. Offerenti præſcribuntur actiones duæ: una, ut pecudem adducat in conſpectum Domini, id eſt, ante oſtium tabernaculi juxta altare holocauſti, v. 1. & 7. & 12. altera, ut manu nitatur ſuper caput ejus: ut nimirum hoc ritu illam Domino conſecret, v. 2. & 8. & 13. Sacerdoti verò præſcribuntur actiones quatuor. Prima, ut quadrupedem jugulet, v. 2. & 8. & 13. quæ actio illuſtratur è ſubjecto loco, videl. ante oſtium tabernaculi, juxta altare ſcil. holocauſti. Secunda, ut ſanguinem quadrupedis jugulatæ ſpargat ſuper altare circumquaque, ibid. Tertia, ut certas partes de quadrupede jugulata ſeparet igne abſumendas in altari, v. 3. 4. 9. 10. 14. 15. Quarta, ut partes illas adoleat ſive incendat atque comburat in altari: quæ actio illuſtratur ex effectu, videl. acceptatione Domini: quippe cui odor partium illarum combuſtarum ſuavis & gratus ſit futurus, v. 5. & 11. & 16. Poſtremò in fine capitis annectitur lex generalis de adipe, ut ille in omnibus victimarum generibus Deo ſit ſacer, ac proinde nec offerenti nec ſacerdoti cedat, v. 17. Quæ lex amplificatur lege ſimili de ſanguine non edendo, ibid. Ubi notandum, ſanguinis quidem eſu in univerſum interdici: adipis verò eſum prohiberi ex iis tantùm animalibus quæ legitimè poterant offerri: ut declaratur infra cap. 7. v. 23. & ſeqq.

SCHOLIA IN CAP. III.

℣. 1. SAcrificium eucharisticum] *Heb. Sacrificium retributionum.* Integram] *Vitii expertem.* Coram Jehova] *Vide cap. 1. v. 3.*

2 Mactabit] *Verto, jugulabit.*

3 Poſtea] *Heb. Et.*

4 Præterea] *Heb. Et.* Renes ejus] *Pronomen in Hebræo non eſt expreſſum: ſed innuitur per articulum* ה.

5 Pro ratione holocauſti] *Heb. Secundùm holocauſtum.* Abſumtum] *Rectius, abſumendum.*

6 E grege] *Heb.* מִן הַצֹּאן *min hatſon. Vide ſup. cap. 1. v. 2.* Eucharisticum] *Heb. Retributionum. Sic v. 9.* Integram] *Expertem vitii.* Tum] *Heb. Et. Sic v. 12.* Coram Jehova] *Vide ſuprà cap. 1. v. 3. Sic v. 12.*

8 Jugulabit] *Scil. ſacerdos. Sic v. 13.*

9 Poſtea] *Heb. Et.* Integram] *Id eſt, totam.* Ad orthopygium] *Per orthopygium intelligitur hic extremitas ſpinæ dorſi. Sed ſcribendum potius & pronuntiandum orropygium. Eſt enim vox Græca, ὀῤῥοπύγιον compoſita à duobus nominibus ὄῤῥος & πυγὴ ſignificans ultimam partem ſpinæ qua vertebræ deſinunt, nempe partem illam quæ eſt inter ὄῤῥον & πυγὴν: unde cauda enaſcitur. ὄῤῥος ſignificat ſacri oſſis (ut medici appellant) extremum, πυγαὶ verò nates ſive clunes. Senſus eſt,* vnden am rückgraat. *Heb. E regione ſpinæ dorſi. Nomen Hebræum* עָצֶה *hatſeh quo ſignificatur ſpina dorſi, videtur ortum à nomine* עֵץ *hets, id eſt, arbor: quòd arboris figuram referat, quatenus inde procedunt coſtæ.*

10 Præterea] *Heb. Et.*

11 Adolebit] *Addenda vox,* illud. *Nempe omne illud quod commemoratum eſt verſu præcedente.* In eo altari] *Pronomen* Eo *in Hebræo non eſt expreſſum: ſed innuitur per articulum* הַ: *& refertur ad altare holocauſti. Sic v. 16.* Abſumtus] *Malim, abſumendus. Sic v. 16.*

14 Poſtea] *Heb. Et.* Inteſtinis] *Hanc vocem ſuprà reddiderunt* Exta, *v. 3. 9. Item cap. 1. v. 9. ubi vide ſcholion.*

15 Præterea] *Heb. Et.*

16 Adolebit] *Addendum pronomen* ea. In odorem gratum] *Heb. In odorem quietis. Vide ſupr. cap. 1. v. 9.*

17 Statuto perpetuo] *Id eſt, quod debet durare quamdiu durabit politia veſtra: ut colligitur è verbis ſequentibus. Heb. Statuto ſeculi. Genitivus adjuncti, & ſynecdoche ſpeciei. In Hebræo autem ante vocem* חֻקַּת *bhukkath deficit præpoſitio* לְ. *quæ præfigitur infrà cap. 7. v. 24.* Nullum adipem &c.] *Heb. Omnem adipem, & omnem ſanguinem non comedetis.*

OBSERVATIONES EX CAP. III.

OBſervationes ex hoc cap. conſiſtunt in expoſitione myſtica typorum, quæ ſic habet.

1 Per ſacrificium eucharisticum adumbrata fuerunt ſacrificia eucharistica Christianorum ſpiritualia: id eſt, quæ Chriſtiani gratitudinis ergò ſpiritualiter Deo offerunt. Qualia ſunt: quando corpora noſtra ſiſtimus hoſtiam vivam, ſanctam, acceptam Deo, præſtantes cultum rationalem, Rom. 12. v. 1. Item quando parati ſumus pro Dei gloria etiam mortem ſubire, exemplo Pauli 2. Timoth. 4. v. 6. Item quando Deum laudibus celebramus, commemorando ipſius in nos collata, tum ſpiritualia, tum corporalia beneficia: ad quod ſacrificii genus adhortatur Apoſtolus Heb. 13. v. 15. ex Oſe. 14. v. 3. Item quando de noſtris facultatibus liberaliter contribuimus ad alendos miniſtros Eccleſiæ: id quod in Philippenſibus erga ſe præſtitum laudat Paulus Philip. 4. v. 18. vocans illorum munus ſibi miſſum, odorem bonæ fragrantiæ, hoſtiam Deo acceptam & gratam. Vel ad fovendos quosvis pauperes: ad quod exhortatur Apoſtolus Heb. 13. v. 16. ubi ait, *Beneficentiæ & communicationis ne obliviſcimini: talibus enim victimis delectatur Deus.* *Sacrificia ſpiritualia.*

2 Pecudes in ſacrificio Eucharistico offerendæ jubentur eſſe integræ ſeu vitii expertes: quo monemur, non rectè nos gratitudinem erga Deum declarare, ſi donemus quæ nullius ſunt pretii. nam hilarem datorem diligit Deus. *Cultus Dei.*

3 Manum tali ſacrificio imponere oportuit offerentem: quo admonemur, bona noſtra opera, quæ gratitudinis ergò Deo præſtamus, tum demum Deo placere, quum peccata noſtra per fidem impoſuimus Chriſto: id eſt, quum perſuaſi ſumus, illa per Chriſtum ut victimam eſſe expiata. *Bona opera.*

4 Sanguis jubetur ſpargi ſuper altare: ut ſignificetur, opera noſtra bona quæ Deo gratitudinis ergò præſtamus, placere illi propter ſanguinem Chriſti pro nobis effuſum. *Bona opera.*

5 Renes jubentur comburi: ut ſignificetur, concupiſcentias noſtras carnales, igne Spiritus ſancti comburendas & mortificandas eſſe. *Concupiſcentia.*

6 Adeps jubetur offerri: ut moneamur, Deo offerenda eſſe optima quæque. *Cultus Dei.*

7 Sacrificium dicitur eſſe ſuavis odoris Domino: ut intelligamus, Deo bona noſtra opera ex fide profecta & gratitudinis ergò, valdè placere. *Bona opera.*

CAPUT IV.

T. & J.

I. ITem alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,

2 *Alloquere filios Jiſraëlis, dicendo; Quiſq; quum peccaverit per errorem præter omnia mandata Dei* peccatis *quæ non ſunt facienda: & fecerit præter unum ex illis:*

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo, I.

2 Alloquere filios Iſraëlis, dicendo; Quum quis peccaverit per errorem *faciendo aliquid* ex ullis interdictis Jehovæ quæ non ſunt facienda: quum inquam fecerit *aliquid* ex ullo illorum:

3 Si ſacerdos ille qui unctus eſt, peccaverit in reatum populi: tum offeret propter peccatum ſuum quo peccavit, juvencum ſubrumum integrum Jehovæ, in peccatum.

4 Adductoq; juvenco illo ad portam tentorii conventus coram Jehova, innitetur manu ſua ſuper caput ipſius juvenci, & jugulabit juvencum illum coram Jehova:

5 Deinde accipiens ipſe ſacerdos unctus de ſanguine illius juvenci, inferet eum in tentorium conventus:

6 Et intinget ſacerdos ipſe digitum ſuum ſanguine illius, aſpergetq; de ſanguine illo ſeptem vicibus coram Jehova, ante velum ſanctuarii:

7 Ponet quoq; ſacerdos de ſanguine illo ſuper cornua altaris ſuffitus aromatici coram Jehova, quod eſt *in tentorio conventus, totum* verò reliquum *ſanguinem juvenci effundet verſus fundamentum altaris holocauſti, quod* eſt ad *portam tentorii conventus:*

8 Præterea totum adipem illius juvenci pro peccato auferet ab eo, adipem qui operit exta, & totum adipem qui adhæret extis.

9 Amboſq; renes, & adipem qui eſt ſuper illos & qui ad ilia; & reticulum quod eſt *ſuper jecur, cum renibus auferet illud.*

10 Sicut aufertur ex bove ſacrificii eucharistici. & adolebit ſacerdos in altari holocauſti.

11 Pellem verò juvenci illius, & totam carnem ejus cum capite ejus & cum cruribus ejus, extaq; ejus, & fimum ejus:

12 Denique totum illum juvencum efferet extra caſtra ad locum mundum, ad locum ubi effunditur cinis, & comburet eum ſuper ligna igne: eo loco ubi effunditur cinis comburetur.

II. *13 Quòd ſi totus cœtus filiorum Jiſraelis erraverint, & abdita ſit res ab oculis ipſius Eccleſiæ, feceruntq; aliquid præter ullum præceptorum Jehovæ, eorum quæ non ſunt facienda, ita ut rei ſint:*

14 Quum innotuerit peccatum quo peccaverint contra mandatum *illud, tunc offerent Eccleſia juvencum ſubrumum in peccatum, adducentq; eum ante tentorium conventus:*

15 Nitentibusq; ſenioribus ipſis cœtus manibus ſuis ſuper caput illius juvenci coram Jehova, jugulabit ſacerdos *juvencum illum coram Jehova.*

16 Deinde inferet ſacerdos ipſe unctus de ſanguine illius juvenci, in tentorium conventus:

17 Et intingendo ſacerdos ipſe digitum ſuum accipiet *de illo ſanguine, aſpergetq; ſeptem vicibus coram Jehova ante velum ipſum:*

18 De eodem verò ſanguine ponet ſuper cornua illius altaris quod eſt *coram Jehova, quod* eſt *in tentorio conventus, totum verò* reliquum *ſanguinem effundet verſus fundamentum altaris holocauſti, quod* eſt ad *portam tentorii conventus.*

19 Præterea totum adipem illius auferens ex illo, adolebit in iſto altari.

20 Denique faciet juvenco illi quemadmodum facit juvenco pro peccato ſuo, ſic faciet ei: ita expiabit eos ſacerdos ille, & remittetur eis.

21 Efferet verò juvencum illum extra caſtra, & comburet illum quemadmodum combuſſit juvencum illum priorem: peccatum Eccleſiæ eſt.

III. *22 Quum princeps peccaverit, & fecerit aliquid præter ullum mandatorum Jehovæ Dei ſui, eorum quæ non ſunt facienda, per errorem ita ut reus ſit:*

23 Ubi notum factum fuerit peccatum ejus quo peccavit contra illud; tunc adducet oblationem ſuam, hircum lactentem marem integrum.

24 Et nitente illo *manu ſua ſuper caput illius hirci, jugulabit* ſacerdos *illum in loco ubi jugulat holocauſtum ipſum coram Jehova: peccatum eſt.*

25 Deinde accipiens ſacerdos ipſe de ſanguine iſtius peccati digito ſuo, ponet ſuper cornua altaris holocauſti: reliquum *verò ſanguinem effundet, verſus fundamentum altaris holocauſti.*

26 Præterea totum adipem ejus adolebit in iſto altari, ſicut adipem ſacrificii eucharistici: ita expiabit eum ſacerdos à peccato ejus, & remittetur ei.

IV. *27 Quòd ſi unus quiſpiam peccaverit per errorem ex vulgo: faciendo aliquid præter mandata Jehovæ eorum quæ non ſunt facienda, ita ut ſit reus:*

28 Quum notum factum fuerit ei peccatum ejus quo peccavit; tum adducet oblationem ſuam capram lactentem integram, fœminam, pro peccato ſuo quo peccavit:

29 Et nitente illo *manu ſua ſuper caput iſtius peccati, jugulabit* ſacerdos *peccatum iſtud in loco holocauſti.*

30 Deinde accipiens ſacerdos de ſanguine ejus digito ſuo, ponet ſuper cornua altaris holocauſti, totum vero ſanguinem reliquum *effundet verſus fundamentum iſtius altaris.*

31 Præterea totum ejus adipem auferens, ſicut aufertur à ſacrificio eucharistico adeps, adolebit eum ſacerdos in ipſo altari, in odorem gratum Jehovæ: ſic expiabit eum ſacerdos, & remittetur ei.

3 Si ſacerdos ille qui unctus eſt, peccaverit in reatum populi: tum offerto pro peccato ſuo quo peccavit, juvencum ſubrumum integrum Jehovæ, in ſacrificium pro peccato.

4 Et adducito juvencum illum ad oſtium tentorii conventus in conſpectum Jehovæ, & a innititor manu ſua capiti juvenci; jugulatoque juvencum illum *ſacerdos aliquis* coram Jehova. a Sup. 1. 4. & 3. 2.

5 Deinde accipito ſacerdos unctus è ſanguine illius juvenci; infertoque eum in tentorium conventus:

6 Et intingito ſacerdos ille digitum ſuum in ſanguinem illius: aſpergitoque de ſanguine illo ſeptem vicibus coram Jehova, ante velum ſanctuarii.

7 Ponito etiam ſacerdos è ſanguine illo ſuper cornua altaris ſuffitus aromatici coram Jehova, quod *eſt* in tentorio conventus, totum verò *reliquum* ſanguinem juvenci effundito in fundamentum altaris holocauſti, quod *eſt ante* oſtium tentorii conventus:

8 Præterea totum adipem illius juvenci ſacrificii pro peccato auferto ab eo, *nempe* adipem qui operit inteſtina, & totum adipem qui adhæret inteſtinis.

9 Amboſque renes, & adipem qui *erit* ſuper illis & qui ſuper iliis; reticulum verò *quod erit* ſuper jecore, cum renibus auferto.

10 b Sicut aufertur ex bove ſacrificii eucharistici: & adoleto ea ſacerdos in altari holocauſti. b Sup. 3. 3.

11 Pellem verò juvenci illius, & totam carnem ejus, cum capite ejus & cum cruribus ejus, item inteſtina ejus, & fimum ejus:

12 Denique totum illum juvencum efferto extra caſtra in locum mundum, in locum ubi effunditur cinis, & comburito eum ſuper lignis igne: in loco ubi effunditur cinis comburitor.

13 Quòd ſi totus cœtus Iſraëlis erraverit, & abdita ſit res ab oculis ipſius, feceruntque aliquid ex ullis interdictis Jehovæ, quæ non ſunt facienda, ita ut rei ſint: II.

14 Quum innotuerit peccatum quo peccaverint contra *interdictum* illud, tunc offerto eccleſia juvencum ſubrumum in ſacrificium pro peccato, adducuntoque eum ante tentorium conventus.

15 Et innituntor c ſeniores cœtus manibus ſuis capiti illius juvenci coram Jehova; jugulatoque *ſacerdos aliquis* juvencum illum coram Jehova. c Sup.

16 Deinde inferto ſacerdos unctus è ſanguine illius juvenci, in tentorium conventus:

17 Et intingito ſacerdos ille digitum ſuum, *accipitoq;* ex illo ſanguine, & aſpergito ſeptem vicibus coram Jehova ante velum.

18 Item ex eodem ſanguine ponito ſuper cornua illius altaris quod *eſt* coram Jehova, quod *eſt* in tentorio conventus; totum verò *reliquum* ſanguinem effundito in fundamentum altaris holocauſti, quod *eſt ante* oſtium tentorii conventus.

19 Præterea totum adipem illius auferto ex illo, & adoleto *in* altari.

20 Denique facito juvenco illi quemadmodum fecit juvenco ſacrificii pro peccato, ſic facito ei. Ita expiabit eos ſacerdos, & remittetur eis.

21 Efferto verò juvencum illum extra caſtra, & comburito illum quemadmodum combuſſit juvencum illum priorem. Sacrificium pro peccato eſt eccleſiæ.

22 Quum *autem* princeps peccaverit, & fecerit aliquid ex ullis interdictis Jehovæ dei ſui, quæ non ſunt facienda, per errorem, ita ut reus ſit: III.

23 Ubi notum factum fuerit ei peccatum ejus quo peccavit contra *interdictum* illud, tunc adducito oblationem ſuam, hircum lactentem marem integrum.

24 Et innititor manu ſua capiti illius hirci, jugulatoque *ſacerdos* illum in d loco ubi jugulare ſolet holocauſtum coram Jehova: Sacrificium pro peccato eſt. d Exod. 29. 11. & deinc.

25 Deinde accipito ſacerdos de ſanguine iſtius ſacrificii pro peccato digito ſuo, ponitoque ſuper cornua altaris holocauſti: *reliquum* verò ſanguinem effundito, in fundamentum altaris holocauſti.

26 Totum verò adipem ejus adoleto in altari, ſicut adipem ſacrificii eucharistici. Ita expiabit eum ſacerdos à peccato ejus, & remittetur ei.

27 Quòd ſi unus quiſpiam peccaverit per errorem ex vulgo; faciendo aliquid ex interdictis Jehovæ quæ non ſunt facienda, ita ut ſit reus: IV.

28 Quum notum factum fuerit ei peccatum ejus quo peccavit; tum adducito oblationem ſuam capram lactentem integram, fœminam, pro peccato ſuo quo peccavit.

29 Et innititor manu ſua capiti iſtius ſacrificii pro peccato; jugulatoque *ſacerdos* ſacrificium illud pro peccato in loco holocauſti.

30 Deinde accipito ſacerdos è ſanguine ejus digito ſuo, ponitoque ſuper cornua altaris holocauſti, totum verò ſanguinem *reliquum* effundito in fundamentum altaris.

31 Totum verò e adipem ejus auferto, ſicut aufertur adeps è ſacrificio eucharistico, adoletoq; eum ſacerdos in altari, in odorem gratum Jehovæ. Sic expiabit eum ſacerdos, & remittetur ei. e Sup. 3. 14.

32 Si

[illegible] *em ovem adducet oblationem ſuam pro peccato, fœ-* [illegible] *m adducito eam.*

[illegible] *lo manum ſuam ſuper caput illius peccati, jugulabit* [illegible] *peccato in loco ubi jugulat holocauſtum ipſum:*

[illegible] *accipiet* [illegible] *acerdos de ſanguine illius peccati digito ſuo,* [illegible] *cornua altaris* [illegible] *; totum verò ſanguinem reli-* [illegible] *effundet* [illegible] *ſus fundamentum illius altaris.*

Prætereà [illegible] *ejus adipem auferens, ſicut auferetur adeps o-* [illegible] *ſacr-* [illegible] *hariſtico, adolebit eos ſacerdos in altari illo, prout* [illegible] *adolentur Jehovæ, & expiabit eum ſacerdos à pec-* [illegible] *quo peccavit, & remittetur ei.*

32 Si verò ovem adducet obla[illegible] ſuam in ſacrificium pro peccato, fœminam integram adducito eam.

33 Et imponito manu ſua capiti illius ſacrificii pro peccato; jugulatoque illam *ſacerdos* in ſacrificium pro peccato in loco ubi jugulare ſolet holocauſtum.

34 Deinde accipito ſacerdos è ſanguine illius ſacrificii pro peccato digito ſuo, ponitoque ſuper cornua altaris holocauſti; totum verò ſanguinem *reliquum* effundito in fundamentum altaris.

35 Totum verò adipem ejus auferto, ſicut auferetur adeps ovis è ſacrificio euchariſtico, adoletoque eum ſacerdos *in* altari, prout ſacrificia igne conſumenda adolentur Jehovæ. Ita expiabit eum ſacerdos a peccato ejus quo peccavit, & remittetur ei.

ANALYSIS CAP. IV.

Recitatur lex de ſa[illegible] pro peccatis errore commiſſis a ſummo ſa[illegible]do[illegible] Eccleſia, principe & privato è vulgo. Sunt [illegible] & [illegible] eccleſiæ imperatur juvěcus, v.3. & 14: prin- [illegible] capra vel ovis fœmina, v.28. Omnibus ver[illegible] [illegible]cit[illegible]ur, (1) ut offerant pecudě lactentem, v.[illegible] Integram [illegible] quam vetus interpres vocat immacula- [illegible] em, v.3.28. Atque hæc ſunt communia [illegible] communes præcipiuntur quinq;: 1 Ut [illegible] ante oſtium tabernaculi ad altare holocau- [illegible] (2) Ut pecudi ſacrificandæ imponant manum, v. [illegible] Ut eam [illegible] ulet ſacerdos coram Domino id eſt, [illegible] in quem [illegible] adducta, v.4.15.29.33. (4) Ut ſan- [illegible] ſundatur ad baſim ſeu fundamentum altaris holo- [illegible] .18 [illegible] 34. (5) Ut adipes & renes auferantur & com- [illegible] in altari holocauſti, ſicut in ſacrificiis euchariſti- [illegible] 19 [illegible] At [illegible] actiones quinq; ſunt omnibus illis ſacrificiis communes. Sacrificio autem ſummi ſacerdotis & Eccleſiæ p[illegible] ſunt hæ quinque. (1) Ut ſummus ſacerdos de ſanguine ho[illegible] in Sanctum, id eſt, anteriorem taberna- [illegible] (2) Ut ibi ex illo ſepties aſpergat ante velum [illegible] eſt, quo Sanctum ſanctorum a Sancto (po- [illegible] pars ab antica) diſtinguebantur. v.6.17. [illegible] Ut [illegible] th[illegible] amatus, v.7.18. (4) Ut juvencum [illegible] um, & quicquid ad eum pertinet, ef- [illegible] Ut in caſtris illum comburat in [illegible] Atque iſta propria ſunt ſacrificio ſummi [illegible] Eccl[illegible] Sacrificio verò principis & privati pro- [illegible] hæ [illegible] Ut adminiſtretur per ſacerdotem [illegible] percipitur ex eo, quòd in his non fit [illegible] eſſa menti[illegible] ſummi [illegible] ut in prioribus. (2) Ut ſan- [illegible] tur cornua altaris holocauſti, v.25.30.34. [illegible] um ſacrificium dat ſacerdoti. Id quod colligitur par- tim [illegible], quòd de his ſacrificiis non præcipitur, ut efferantur extra [illegible] & com[illegible] ſicut præceptum fuit de ſacrificiis ſu[illegible] ſacerdotis & Eccleſiæ: partim ex analogia ſacrificii pro de[illegible] reatu [illegible] illud expreſſe præcipitur cap.5. verſ.13. [illegible] dicitur O[illegible] e.4. v 8. *Peccatum populi* [illegible] tes, hoc eſt, ſacrificia pro peccato à [illegible] lata.

SCHOLIA IN CAP. IV.

Locutus [illegible] *Et* Alloquutus eſt Moſchen] *Heb. Loquutus eſt ad Moſchen. Sic* [illegible]

2 [illegible] *Anima. Synecdoche membri.* Præter omnia [illegible] *illis interdictis Jehovæ, quæ non* [illegible] *unquam ſ* [illegible] aliquid *ex ullo illorum. Hic de-* [illegible] *ſyſtemas conſequens, nempe ſententia hæc. Tunc offerto* [illegible] *præcipiunt. Cæterùm nomen* מִצְוָה *quod u-* [illegible] *præcepta, hic valet interdicta, per ſynecdochen gene-* [illegible] *enim præcepta quædam vetantia, quæ vul-* *go nominant* [illegible] *negativa. Et ſic, verbum* צִוָּה *efficiuah quod ſignifi-* *cat præcipere* [illegible] *ponitur pro vetare, Deut.4. verſ.23. Et ſanè* *nomen* [illegible] *hoc ipſo loco iam declaratur per verba pro-* *ximè ſequentia.*

3 Sacerdo[illegible] unctus eſt] *Periphraſis ſacerdotis ſummi.* [illegible] *temporibus ungebatur ut percipitur ex* [illegible] In [illegible] *pul*] *Id eſt, ita ut ex illius peccato* [illegible] *reatus* [illegible] *credentes falſæ illius doctrinæ, vel* [illegible] *illius.* Tum] *Hebr. Et.* Subrumum] *Hebr.* [illegible] *armenti. Periphraſis. Sic deinceps. Vide ſuprà ſcho-* [illegible] Integrum] *Expertem vitii.* In peccatum] *Id eſt,* *pro peccato. Metonymia ſubjecti. Sic infr. v.14.20.* [illegible] *Nempe ſacerdos aliquis è reliquo numero.* [illegible] *percipitur ex initio verſus ſequentis, ubi dicitur,* [illegible] *ſacerdos unctus &c. Ubi non opus fuiſſet verbis illis, Sa-* [illegible] *ſi idem hic quoq; intelligeretur. Ellipſis.*

[illegible]] *Verto, In ſanguinem.* Ante velum ſanctuarii] [illegible] *ſanctorum, partis ſcil. poſterioris ſanctuarii. Synecdo-*

[illegible] *Vert. Sacerdos ille, nempe unctus, ſeu ſummus.* [illegible] *In quo collocari & adoleri ſolet ſuffitus*

aromaticus. Genitivus adjuncti. Suffitus aromatici] *Heb. Suffitus aromatum. Genitivus materiæ.* In tentorio conventus] *In anteriore parte ſanctuarii.*

8 Præterea] *Heb. Et.* Juvenci pro peccato] *Heb. Juvenci peccati. Id eſt, juvenci ſacrificii pro peccato Metonymia ſubj*[illegible]*, & genitivus ſubjecti.* Ex bove ſacrificii] *Deſtinati ad ſacrificium. Genitivus finis.*

10 Sacrificii euchariſtici] *Heb. Sacrificii retributionum. Id eſt, quod huc deſtinatum eſt ut Deo retribuantur ſeu rependantur ſeu (ut Latini loquuntur) agantur gratiæ pro aliquo beneficio. Synecdoche generis, & Genitivus finis. Heb.* שְׁלָמִים*, à verbo* שִׁלֵּם*, quatenus ſignificat Rependere.*

12 Denique] *Hebr. Et.* Ad locum ubi effunditur cinis] *Heb. Ad effuſionem cineris: Metonymia adjuncti. Sic mox iterum.* Cinis] *Nempe cinis ſacrificiorum. Synecdoche generis.*

13 Filiorum Iſraëlis] *Vox,* filiorum, *in Hebræo non habetur: ſed ſimpliciter,* Iſraelis. *Interim ſenſus eſt, Filiorum Iſraelis, ſeu Iſraelitarum. Metonymia efficientis.* Erraverint] *Verbum plurale conſtruitur cum nomine ſingulari, per ſyneſin. qualis eſt in illis,* Turba ruunt: Pars in fruſta ſecant. Res] *Heb. Verbum. Metonymia adjuncti.* Aliquid] *Vel, quidquam Heb.Unum.* Præter ullum &c.] *Verto, Ex ullis interdictis Jehovæ, quæ non debent fieri. Vide ſuprà verſu 2.*

14 Contra *mandatum* illud] *Pro,* mandatum, *ſuppleo,* interdictum. Tunc] *Heb.Et.* Offerent eccleſia] *Syneſis qualis verſu præcedente.*

16 Deinde] *Heb Et.* Unctus] *Id eſt, ſummus. Vide ſuprà ad verſum 3.* Velum] *Scil. Sancti ſanctorum. Vide ſuprà verſ.5.* Illius altaris &c.] *Id eſt, altaris ſuffitus. Vide ſuprà v.7.*

19 Præterea] *Heb. Et.* Illo] *Nempe holocauſti: cujus proximè mentio præceſſit, quanquam in Hebræo pronomen hoc non extet, ſed articulus* ה.

20 Denique] *Heb. Et.* Faciet] *Scil. ſacerdos.* Juvenco illo] *Heb. Juvenco illi. Sed eleganter ablativo hic utuntur Latini, ut apud Terent.* Quid te futurum cenſes, quem aſſidue exedent? Juvenco pro peccato ſuo] *Senſu bene expreſſo: licet pronomen* ſuo *non habeatur in Hebræo, ſed tantùm innuatur per articulum* ה. *Hebr. Juvenco peccati, ut ſuprà verſu 8.* Ita] *Heb. Et.* Remittetur eis] *Condonabitur eis peccatum à Deo.*

21 Efferet verò] *Heb. Et efferet. Id eſt, efferri curabit. Metonymia ſubjecti.* Priorem] *Quem ſcil. obtulit pro ſuo ipſius peccato de quo fuit lex præcedens.* Peccatum] *Id eſt, Sacrificium pro peccato. Metonymia ſubjecti.*

22 Quum] *Heb.* אֲשֶׁר *aſchér: pro* כַּאֲשֶׁר *caaſchér.* Præter ullum mandatorum &c.] *Verto, Ex ullis interdictis. Vide ſuprà ad verſ 8.*

23 Contra illud] *Nempe contra interdictum illud.* Tunc] *Heb. Et.* Hircum lactentem] *Heb. Hircum caprarum. Id eſt, qui inter capras degit, & capro matri adhæret. Genitivus ſubjecti. Sic v.28.* Integrum] *Vitii expertem.* Peccatum] *Id eſt, Sacrificium pro peccato. Sic v.ſeq.*

25 Sanguinem] *Addendum,* ejus.

26 Præterea] *Heb. Et.* Ita] *Heb. Et.*

27 Unus quiſpiam] *Heb. Anima una. Synecdoche membri.* Ex vulgo] *Hebr. Ex populo terræ.* Aliquid] *Heb. Unum.* Præter mandata] *Verto, Ex interdictis. Vide ſuprà v.2.*

28 Quum] *Heb.* אוֹ *pro* אִם*. Sic 2 Sam.18.v.13.* Tum] *Heb. Et.* Capram lactentem] *Heb. Hircam (ſic enim ſonat vox Hebræa) caprarum.* Integram] *Expertem vitii. Sic v 32.*

29 Peccati] *Id eſt, ſacrificii pro peccato: nempe capræ illius. Sic mox iterum.*

30 Deinde] *Heb Et.*

31 Præterea] *Heb. Et.* Sic] *Heb. Et.*

32 Pro peccato] *Verto, In peccatum. Id eſt, in ſacrificium pro peccato. Sic v.ſeq.*

33 Jugulabit illam *ſacerdos*] *Vocem* ſacerdos, *quæ in aliis editionibus tranſpoſita eſt, in ſuum locum repoſui, & ut ſupplementum (ſicut reverà eſt) ſcripſi.* Pro peccato] *Iterum verto, In peccatum, ut verſu præcedente.*

34 Deinde] *Heb. Et.* Peccati] *Sacrificii pro peccato.*

35 Præterea] *Heb Et.* Eos] *Scil. adipes. Pronomen plurale refe-*

tur ad nomen ſingulare ratione ſenſus nam adeps ille erat variùs ut patet ex v.8. & 9. Prout igne conſumenda adolentur Jehovæ] *Heb. Secundùm igne conſumenda Jehovæ.* Ita] *Heb. Et.*

OBSERVATIONES EX CAP. IV.

Obſervationes ex hoc capite conſiſtunt in expoſitione myſtica typorum, quæ ſic habet.

Chriſti ſacrificium. 1 Sacrificium pro peccato adumbravit ſacrificium Chriſti, quod ille obtulit pro peccatis omnium electorum. Rom.8.v.3. Heb.9.& 10. paſſim.

Chriſti ſanctitas. 2 Immaculatam ſeu integram vitiive expertem eſſe oportebat pecudem pro peccato ſacrificandam, ad præfigurandum ſanctitatem Chriſti. 1.Pet.1.v.19. Heb.7.v.26.

Chriſti ſacrificium 3 Pecudem ſacrificandam adduci oportuit in conſpectum Domini. Ita Chriſtus ſe ipſum ſacrificaturus prodiit in conſpectum Patris, quum in horto oravit, & poſtea inſidiatoribus obviam prodiit.

Fides. 4 Pecudi ſacrificandæ oportuit offerentem imponere manum, atque ita illi imponere peccatum ſuum. Ita per fidem oportet nos peccata noſtra imponere Chriſto, hoc eſt, certò ſtatuere, quòd illa ei impoſita ſint a Deo, ut ea expiaret.

Chriſti crucifixio. 5 Jugulatio pecudis adumbravit crucifixionem Chriſti.

Sanguis. 6 Sanguis ad baſim effuſus videtur ſignificaſſe, nonnullos pedibus conculcaturos ſanguinē Chriſti, de quibus Heb[illegible].29.

Fides. 7 Adipum combuſtio, ſ[illegible] ſimilis ei quæ fiebat in ſacrificio eucharistico, videtur ſignificaſſe, quòd fides remiſſionis peccatorum propter ſacrificium expiatorium Chriſti, conjuncta eſſe debeat cum gratitudine erga Deum, quæ conſiſtit in ſtudio bonorum operum.

8 Aſperſio ſanguinis ſepties facta notabat perfectionem ſacrificii Chriſti, quòd ſcil. illo perfectè expiata ſint peccata omnium pro quibus obtulit.

9 Quòd cornua altaris thymiamatis uncta fuerunt ſan[illegible] ne ſacrificii, eo videtur ſignificatum fuiſſe, preces noſtras [illegible] ficari ſanguine Chriſti, ſeu propter illum pro peccatis noſtris [illegible] fuſum exaudiri.

10 Quòd oportuit juvencum efferre extra caſtra, ibiq; comburere: eo fuit præfiguratum, Chriſtum eductum iri extra portam urbis Hieroſolymæ, ibiq; crucifixum iri. Heb.13 v.12. Quo ip[illegible] monemur, officii noſtri eſſe ut cum illo exeamus, i. [illegible] patienter feramus perſecutionem propter ipſum, ibid. v.13.

CAPUT V.

T. & J.

I. 1 Item quum peccaverit quiſpiam, & audierit vocem blaſphemiæ, cujus ipſe teſtis ſit, ſive viderit ſive cognoverit, ſi non indicet, utiq; feret iniquitatem ejus.

2 Aut quum quiſpiam tetigerit rem ullam immundam, aut cadaver feræ immundæ, aut cadaver jumenti immundi, aut cadaver reptilis immundi, etſi abditum fuit ab eo, ipſe tamen immundus eſt & reus.

3 Aut quum tetigerit immunditiam hominis, ſecundùm omnem immunditiam ejus qua fit immundus, ſive abditum fuerit ab eo, ſive ipſe noverit, reus tamen eſt.

4 Aut quum quiſpiam juraverit effutiendo labiis ſuis ſe malè aut bene facturum, ſecundùm omnia quæ effutire ſolet homo juramento, & abditum fuerit ab eo; deinde cognoverit ſe reum eſſe unius ex iſtis:

5 Tum erit, quia reus eſt unius ex iſtis, ut id confiteatur in quo [peccava-]

6 Et adducet reatum ſuum Jehovæ propter peccatum ſuum quo peccavit, fœminam ſactentem ovem, aut capram lactentem in reatum, ita expiabit eum ſacerdos à peccato ſuo.

7 Quòd ſi non adſpiſcatur manus ejus quod ſatis erit pro parva pecude comparanda, tunc adferet reatum ſuum quo peccavit, duos turtures aut duos pullos columbæ Jehovæ, unum in peccatum, & alterum in holocauſtum.

8 Et afferet eos ad Sacerdotem, qui offeret eum qui eſt in peccatum priùs, & ungue ſecabit caput ejus è regione cervicis ejus ita ut non ſeparet.

9 Et aſperget de ſanguine illius peccati ſuper parietem altaris; quod verò remanſerit de illo ſanguine, exprimetur verſus fundamentum [illegible] altaris peccatum eſt.

10 Ex altero autem conficiet holocauſtum pro more: ita expiabit eum ſacerdos à peccato ejus quo peccavit, & remittetur ei.

11 Quòd ſi non aſſequatur manus ejus duos turtures aut duos pullos columbæ, tunc adferet oblationem ſuam qui peccavit, decimam Ephæ ſimilæ in peccatum: ne addito ei oleum, neq; imponito ei thus, quia peccatum eſt.

12 Quam ubi attulerit ad ſacerdotem, accipiet ex ea ſacerdos plenum pugillum ſuum in ſuffimentum memoriale ejus, & adolebit in ipſo altari pro ratione igne abſumendorum Jehovæ: peccatum eſt.

13 Ita expiabit eum ſacerdos à peccato ſuo quo peccavit de aliquo ex iſtis, & remittetur ei: erit autem reliquum ſacerdotis, ſicut muneris reliquum.

II. 14 Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo

15 Quum quiſpiam feſellerit falſitate, [illegible] qua & peccaverit per errorem minuens è rebus ſacris Jehovæ tunc afferet reatum ſuum Jehovæ, arietem integrum lactentem cum æſtimatione tua, ſiclis argenteis prout eſt ſiclus ſacer, pro reatu.

16 Sic quod peccavit minuens [illegible] e ſacra rependito, & quintam partem ejus ſuperaddito eiquam det ſacerdoti: ita ſacerdos expiabit eum per arietem illum reatus, & remittetur ei.

17 Quod ſi quiſpiam quando peccavit, fecit præter ullum mandatorum Jehovæ eorum quæ non ſunt facienda, & neſcivit ſe reum fieri, luitur utiq; iniquitatem ſuam:

18 Adducet arietem integrum lactentem cum æſtimatione tua pro reatu ad ſacerdotem: ita expiabit eum ſacerdos ab errore ſuo quo erravit quum ipſe neſciret, & remittetur ei.

19 Reatus eſt, omnino reum ſe fecit Jehovæ.

III. 20 Item [illegible] Jehova Moſchen, dicendo,

21 Quum [illegible] alſitate contra Jehovam [illegible] de depoſito, aut de ſocietate, aut de [illegible] fraudavit proximum ſuum:

P.

1 Itemque quum peccaverit quiſpiam, quatenus audivit vocem blaſphemiæ, cujus ipſe teſtis eſt, ſive viderit ſive cognoverit ſi non indicet, ferto iniquitatem ſuam. I.

2 Aut quum quiſpiam tetigerit rem ullam immundam, ſive ſit cadaver feræ immundæ, ſive cadaver jumenti immundi, ſive cadaver reptilis immundi, etſi abditum fuit ab eo, ipſe tamen immundus eſt & reus.

3 Aut quum tetigerit immunditiam hominis, ſecundùm omnem immunditiam ejus qua fit immundus, ſive abditum fuerit ab eo, ſive ipſe noverit, reus tamen eſt.

4 Aut quum quiſpiam juraverit effutiendo labiis ſuis ſe malè aut bene facturum, ſecundum omnia quæ effutire ſolet homo in juramento, ſive abditum fuerit ab eo, ſive noverit, reus tamen eſt unius ex iſtis. (peccavit:

5 Quia [illegible] reus eſt unius ex iſtis, confitetor id in quo

6 Et ad[illegible] to ſacrificium pro reatu ſuo [Je]hovæ pro peccato ſuo quo peccavit, fœmella ex grege, ovem, aut capram lactentem in ſacrificiu pro reatu: ita expiato eum ſacerdos a peccato ejus.

7 Quòd ſi non aſſequatur manus ejus quod ſatis eſt pro ove aut capra, tunc adferto ſacrificium pro reatu ſuo *pro eo* q[uo] peccavit, duos turtures aut duos pullos columbæ, Jehovæ: unum in ſacrificium pro peccato, & alterum in holocauſtum:

8 Et afferto eos ad ſacerdotem, is offerto eum qui *eſt* in ſacrificium pro peccato priùs; & ungue ſecato caput ejus è regione cervicis ejus ita ut non ſeparet

9 Et aſpergito [illegible] illius ſacrifi[cii] pro peccato ſuper parietem altaris quod [illegible] manſerit de [illegible] ſanguine, exprimitor in fundam[entum] al[taris: ſacri]ficium pro peccato eſt.

10 Ex altero autem conficito holocauſtum ſecundum *ri*tum. Ita expiabit eum ſacerdos [à] peccato ejus quo peccavit, & remittetur ei.

11 Q[uò]d ſi non aſſ[e]quatur manus ejus duos turtures aut duos [pull]os columbæ, tunc ad[ferto] oblationem ſuam *pro eo* quo peccavit, decimam ephæ ſimilæ in ſacrificium pro peccato: ne addito ei oleum, neq; imponito ei thus; quia ſacrificium pro peccato eſt.

12 Et afferto *illam* ad ſacerdotem; accipitoq; ex ea ſacerdos plenum pugillum ſuum *in* ſuffimentum ejus, & adoleto *in* al[ta]ri prout ſacrificia igne abſumenda adolentur Jehovæ: Sacrificium pro peccato eſt.

13 Ita expiabit eum ſacerdos à peccato ejus quo peccavit ſecundum aliquod ex iſtis, & remittetur ei. Eſto autem ſacerdotis, ſicut [e]t munus. [C]ap. 2.

14 [P]ræterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: II.

15 Quum quiſpiam prævaricatus fuerit prævaricatione, & peccaverit per errorem, *auferendo aliquid* è rebus ſacris [Je]hovæ, tunc afferto ſacrificium pro reatu ſuo Jehovæ [illegible] integrum lactentem, cum æſtimatione tua, ſiclis argenteis, prout eſt ſiclus ſacer, in ſacrificium pro reatu.

16 Sic quod peccando abſtulit è re ſacra rependito, & quintam partē ejus ſuperaddito ei datoq; ſacerdoti. Ita ſacerdos expiabit eum per arietem illū ſacrificii pro [illegible] remittetur ei.

17 Quod ſi quiſpiam peccaverit, fecerit[que] [illegible] id ex ullis interdictis Jehovæ quæ non ſunt facienda etſi non noverit, tamen reus erit, itaque portato iniquitatem [ſu]am

18 Adducito igitur arietem integrum [l]actentem cum æſtimatione tua in ſacrificium p[ro] reatu ad ſacerdotem Ita expiato eum ſacerdos ab errore ej[us] quo erravit quum ipſe neſciret, & remittetur ei.

19 Sacrificium pro reatu eſt, [o]mnino reum ſe fecit Jehovæ.

20 Præterea allocutus eſt [Je]hova Moſen, dicendo, III.

21 Quum quiſpiam peccaverit & prævaricatus fuerit [præ]varicatione contra Jehovam, mentitus contra proximum [illegible] de depoſito, aut de re ad [illegible] ndum tradita, aut de [illegible] quum fraude [illegible] proximum ſuum:

[illegible] erit de illa: aut juraverit de [illegible] aliqua re [illegible] quas facere poteſt homo peccans [illegible]

[illegible] erit quia peccavit & reus eſt, ut reſtituat rapinam [illegible] rapuit aut ipſam rem dolo interverſam, aut depoſitum quod apud ſe depoſitum fuerat aut ipſam rem amiſſam [illegible]

[illegible] de quocunque juraverit mendaciter, rependat illud [illegible] erit & quintam ejus ſuperaddito ei. ei cujus eſt dato illud [illegible] eſt

[illegible] uum afferto Jehovæ, arietem integrum lactentem [illegible] æſtimatione tua, in reatum, ad ſacerdotem.

[illegible] ſacerdos coram Jehova, & remittetur ei, [illegible] quæ fecerit, reatum obeundo in eo.

22 Sive invenêrit rem illam mentitus erit de illa: juraveritque de illa cum mendacio, de aliqua re ex omnibus aquas facere poteſt homo peccando in eis: a Num. 5. 6.

23 Tum quia peccavit & reus eſt, reſtituito rapinam quam rapuit, aut rem dolo interverſam, aut depoſitum quod apud eum depoſitum fuerat: aut rem amiſſam quam invênit:

24 Aut de quocunque juraverit mendaciter, rependito illud quanti fuerit, & quintam ejus ſuperaddito ei: ei cujus eſt dato illud quo die reus peractus eſt:

25 Deinde ſacrificium pro reatu ſuo afferto Jehovæ, arietem integrum lactentem cum æſtimatione tua, in ſacrificium pro reatu, ad ſacerdotem.

26 Ita expiato eum ſacerdos coram Jehova, & remittetur eis pro aliquo ex omnibus quæ fecerit, reatum obeundo in eo.

ANALYSIS CAP. V.

R[illegible] ſacrificio pro reatu. Quod ſacrificii genus hic [illegible] re offerenda distribuitur in quatuor ſpecies. [illegible] pro reatu oportebat aut ovem fœminam caprinamve, [illegible] turtures pullósve columbarum, v.7. aut [illegible] aut arietem, v.15 & 18. & 25. Hæ [illegible] diſtributione è cauſis impulſivis, [illegible] ud ſacrificii genus erant expianda: [illegible] tribus ſpeciebus prioribus, alia in [illegible] em propter quæ oportebat offerre u[illegible], enumerantur tria: diſſimula[illegible] contactus rei immundæ, v.2. & 3. & [illegible] m, v.4. Deli[illegible] verò propter quæ [illegible] mariam, enumerantur duo: defraudatio [illegible] a, [illegible]. & defraudatio proximi [illegible] profana. [illegible] cauſarum poſterior recitatur [illegible] & [illegible] quarta ſpecies iterum in duas di[illegible] m offerendi ſpeciem primam attinet, [illegible] unum, ut offerens delictum ſuum confitea[illegible] v. alterum, ut pecudem adducat Jehovæ, [illegible] v.6 Quod verò ad ritum ſacrificandi [illegible] nihil hic præcipitur: ſed præceptum repetendum [illegible] ex cap. præcedente: ovem ſcil. fœmi[illegible] eodem modo offerendam & ſacrificandam [illegible] des erant offerendæ & ſacrificandæ [illegible] a cap.4. v.29. & deinceps.

[illegible] latur primùm indicatione cauſæ [illegible] Deum impulit ad illam ferendam: Ea [illegible] quem Deus noluit gravare ſumtu: id[illegible] imperavit, v.7. Deinde eadem lex illu[illegible] oblatarum, è finibus: ut ſcilicet tur[illegible] ubæ alter offeratur in peccatum, id [illegible] alter verò in holocauſtum, ibid. [illegible] intelligendum) ut alter cedat [illegible] Domino. Tertiò ſacrificatio prioris tur[illegible], declaratur enumeratione [illegible] es, ut videre eſt v.8. & 9. Quar[illegible] offerebatur in holocauſtum, [illegible] holocauſti puri ſeu ordinarii [illegible] cauſæ effectus, videlicet expiatio [illegible] e ſpecie ſecunda. Tertia ſpecies [illegible] tur indicatione cauſæ impulſivæ, [illegible], videlicet paupertas offerentis, [illegible] & thuris, quo diſtinguitur [illegible] o cap.2. Tertiò ſacrificatio [illegible] us ſacerdotis: quæ ipſi ci[illegible] muneri ſeu ſacrificii cibarii, v.12. [illegible] videlicet expiatio offerentis, v.13. [illegible] delicet ut reliquum ſimilæ cedat [illegible] ratur exemplo ſimilis muneris ſeu [illegible] Atque hæc de ſpecie tertia. Quarta ſpecies [illegible] cauſa impulſiva, videlicet defraudatione [illegible] ſictis, v.15. Deinde ex adjuncta [illegible] rei ablatæ aut detentæ reſtitutione [illegible] pecuniæ ad damnum compenſandum [illegible] atur partim è cauſa procreante, [illegible] tis, partim è materia, nempe ſiclis [illegible] denique ex adjuncto additamento, [illegible] addenda juſto pretio, v.16. Tertiò [illegible] ratio offerentis, ibid. Quartò ani[illegible] impulſiva per prolepſin adjunctæ ignorantiæ [illegible] quis defraudant ſacerdotes per [illegible] ad ſacrificium illud & compenſationem [illegible] v.17. Quintò repetuntur quæ dicta fue[illegible] materia & adjuncta compenſatione [illegible] denique cauſa impulſiva, v. ult.

[illegible] notem quartæ ſpeciei ſpeciem attinet, [illegible] ificii cauſa impulſiva, videlicet de[illegible] profana quæ defraudatio primùm am[illegible] ter offendat Dominum, v.21 [illegible] ratione quatuor ſpecierum: quæ ſunt, (1) negatio depoſiti, (2) rapina, (3) circumventio, (4) detentio rei inventæ, ibid. Tum amplificatur ex adjunctis peccatis aliis duobus, nempe mendacio & perjurio, v.22. Poſtremò amplificatur indicatione generali ſpecierum defraudationis aliarum, ibid. Atque ſic explicatur cauſa ſacrificii impulſiva. Secundò imperatur furti iſtiuſmodi reſtitutio: quæ primùm illuſtratur repetitione quatuor dictarum ſpecierum, v.23. itemque indicationis illius generalis, v.24. Deinde definitur è ſubjecto occupante duplici: videlicet tum re quæ eſt reſtituenda, tum perſona cui eſt reſtituenda: quarum illa declaratur ex adjuncto additamento, v.24. Atque ſic explicatur furti reſtitutio. Tertiò imperatur ipſum ſacrificium: quod declaratur ex ritu offerentis, ex materia, ex materiæ adjunctis, ex adjuncto pretio furti reſtituendi, v.25. & denique ex effectu, v.26.

SCHOLIA IN CAP. V.

1 Item] *Heb. Et.* Quiſpiam] *Heb. Anima. Synecdoche membri. Sic* ✝.2. *deinceps.* Blaſphemiæ] Gotteslesterung. *Heb.* אָלָה, *id eſt, exſecratio ſeu maledictio, item imprecatio. Metonymia ſubjecti. nam qui alteri ex cupiditate vindictæ mala imprecatur, nomen Dei profanat, eoq; abutitur atq; ita Deum blaſphemat. Exemplum vide infrà cap.24. v.10. & ſeqq.* Viderit] *Id eſt, ipſemet audierit blaſphemantem, aut vidit dum eum aſpiceret. Metonymia adjuncti* [illegible]. Cognoverit] *Scil. ex alio.* Indicet] *Scilicet judici. ut cognita cauſa blaſphemum capite damnet.* Utique] *Heb. Et.* Feret] *Vertendum, Feret. nam eſt lex. Et ſic rectè vertemus infrà cap. 19. v.8. & cap.20. v.17.* Iniquitatem ejus] *Verto, Iniquitatem ſuam. nam in hac loquutione pronomen relativum uſitatè vim habet reciprocum: ut videre eſt infrà cap.19. v.8. & cap. 20. v.17.19.20. Cæterùm Ferre iniquitatem ſuam, ſive peccatum ſuum: eſt ferre pœnam iniquitatis ſuæ ſive peccati ſui, per metonymiam efficientis: & quidem pœnam capitis, illatam à magiſtratu ſeu judice: ut hæc phraſis declaratur infrà cap.19. v.8. & cap.20. v.17. collata cum ejuſdem capitis verſibus plerisq;, ubi ſtatuuntur pœnæ capitales in tranſgreſſores legum divinarum ut v.2.9.10.11 12.13 14.15.16.18.20.21.*

2 Quum] *Hebr.* אֲשֶׁר *aſcher pro* כַּאֲשֶׁר *caaſcher: ut ſuprà cap.4. v.22.* Rem] *Heb. Verbum.* Immundam] *Vide infrà cap.11. & ſeqq. item Deut.14.*

3 Immunditiam hominis] *De qua vide infrà cap.11. 12. 13. 15. & 17.*

4 Se malè aut benefacturum] *Scil. proximo: id eſt, ſe leſurum proximum aut beneficio affecturum. Exemplum juramenti de malefaciendo vide in Davide 1. Sam.25. v.22.* Et abditum fuerit &c.] *Verto, Sive abditum fuerit ab eo, ſive noverit, reus tamen eſt unone ex iſtis. Hæc verſio conformis eſt verſioni alterius membri in verſu præcedente, ubi eadem habentur verba.*

5 Tum erit &c.] *Verto, Cæterùm quum reus eſt uno ex iſtis: confitebitur id in quo peccavit. Nempe coram Deo, in domo Dei. Heb. Et fiet &c. & confitebitur.*

6 Reatum ſuum] *Id eſt, ſacrificium ſuum pro reatu. Metonymia ſubjecti. Sic verſu 7.* Fœminam lactentem &c.] *Verto, Fœmellam ex grege ovium aut caprarum, nempe aut fœmellam ovem, aut capram lactentem, in peccatum. Capram lactentem. Heb. Hircam caprarum. In peccatum: id eſt, in ſacrificium pro peccato. Ponitur autem hic peccatum pro reatu. Sic deinceps.*

7 Adipiſcatur] *Sive, aſſequatur. Heb. attingat. Sic v.11.* Quod ſatis erit &c. *Heb. Sufficientiam parvæ pecudis. Ex hoc loco, collato cum Exod.12. v.5. colligitur, nomen* שֶׂה *ſeh ſignificare ovem, ſive marem, ſive fœmellam, item hœdum vel capram.* Tunc] *Heb. Et.* Adferet] *Verto, adferto. Sic deinceps. Sunt enim leges.* Jehovæ] *Dativus pendens à verbo Adferet.* Reatum ſuum] *Id eſt, ſacrificium ſuum pro reatu.* Quo peccavit] *Verto, in eo quod peccavit.* In peccatum] *Id eſt, in ſacrificium pro peccato. Sic verſu ſeq. & v.11.12.* Et alterum] *Heb. unum.*

10 Ex altero autem conſ[illegible] *Heb. Et ſecundum faciet.* Pro more] *Vel, pro ritu. Nomen* מִשְׁפָּט *miſchpat hoc loco ſignificat rationem ſeu modum agendi [illegible] præſcriptum. Sic alibi paſſim ut Exod.21. [illegible] 9. Num.9. v.14. & cap.29. v.18. [illegible] Reg [illegible] v.34.*

11 Qui peccavit] *Verto, Pro eo quod [illegible]* Decimam ephæ] *quod menſuræ genus nominatur homer Exod.16. [illegible] Ubi*

vide annot. Fr. Junii. Ne addito ei] *Heb. Non ponet ſuper eam.* Neque imponito ei] *Heb. Et non dabit ſuper eam.*

12 Accipiet] *Heb. Contrahet, colliget.* Plenum pugillum ſuum] *Heb. Plenitudinem pugilli ſui. Dicitur autem pugillus* קֹמֶץ *kometſ, id eſt, contractio: à contractione ſcil. digitorum.* In ſuffimentum memoriale] *Verto ſimpliciter ſuffimentum, ſive ſuffitum. Vide ſupſchol ad v. 2. cap. 2.* Pro ratione igne abſumendorum] *Heb. Secundùm igne abſumenda.*

13 Ita] *Heb. Et.*

15 Quiſpiam] *Heb. Anima. Synecd. membri. Sic v. 17.* Fefellerit falſitate] *Verto cum aliis. Prævaricatus fuerit prævaricatione. Et ſic ipſimet noſtri vertunt Joſ. 22. v. 19.* E rebus ſacris Jehovæ] *E rebus ſanctificatis ſeu conſecratis Jehovæ. Heb. E ſanctitatibus Jehovæ. Metonymia formæ.* Reatum ſuum] *Sacrificium ſuum pro reatu. Et in Hebræo affixum pronomen eſt gen. maſc.* אֲשָׁמוֹ *aſchamó, quòd tamen refertur ad nomen* נֶפֶשׁ *néphesch, quod eſt generis fœminini: quia hic per* נֶפֶשׁ *néphesch intelligitur homo. Anomalia gen.* Integrum] *Vitii expertem.* Lactentem] *Hebr. E grege ovium.* Cum æſtimatione tua] *Id eſt, Cum tantâ pecunia quanti tu ſacerdos æſtimaveris rem ſacram interverſam. Metonymia adjuncti: & apoſtrophe.* Siclis argenteis] *Appoſitio. Heb. Argento ſiclorum. Hypallage.* Prout eſt ſiclus ſacer] *Qui valebat dimidium thaleri Imperialis, duplo ſcil. plus quàm vulgaris. Heb. Secundum ſiclum ſanctitatis. Genitivus adjuncti. Videtur autem præpoſitio* בְ *hoc loco ſcripta pro præpoſitione* כְ. Pro reatu] *Verto, In reatum. Id eſt, in ſacrificium pro reatu.*

16 Sic] *Heb. Et.* Quod peccavit minuens] *Id eſt, Quod peccando minuit. Ellipſis.* Quam det ſacerdoti] *Heb. Et det eam ſacerdoti. In Hebræo eſt anomalia generis. nam pronomen relativum eſt generis maſculini: nomen verò ad quod refertur, fœminini.* Ita] *Heb. Et.*

17 Quòd ſi quiſpiam &c.] *Hunc verſum ſic reddo: Quod ſi quiſpiam peccaverit, feceritque aliquid ex ullis interdictis Jehovæ, quæ non debent fieri: etſi non noverit, tamen reus erit, portabitque iniquitatem ſuam. Redundat in Hebræo particularum altera: vel* אִם *im vel* כִּי *ki. Hæc verſio (quantum attinet ad membrum poſterius) conformis eſt verſioni noſtrorum interpretum quam attulerunt ſuprà verſu 2. Quantum verò attinet ad verba illa,* Ex ullis totei dictis, *in membro priore: conformis eſt verſioni meæ quam attuli ſuprà cap. 4. v. 2. ubi vide ſcholion.*

18 Adducet] *Verto, Et adducet.* Integrum] *Expertem vitii.* Lactentem] *Hebr. E grege ovium.* Cum æſtimatione tua] *Vide verſ. 15.* Pro reatu] *Verto, In reatum. Id eſt, in ſacrificium pro reatu.* Ita] *Heb. Et.*

19 Reatus] *Id eſt, ſacrificium pro reatu.* Omninò reum ſe fecit] *Heb. Reum faciendo reum ſe fecit.*

20 Item] *Heb. Et.*

21 Quiſpiam] *Heb. Anima. Synecd. membri.* Fefellerit falſitate] *Verto, prævaricatus fuerit prævaricatione.* Contra proximum ſuum] *Præpoſitio* בְּ *hic valet contra.* De depoſito] *Præpoſitio* בְּ *hic valet De, circa, notans objectum. Id eſt, quod attinet ad depoſitum: negando ſcilicet apud ſe depoſitum fuiſſe id quod tanquam depoſitum repetitur. Sic deinceps.* De ſocietate] *Verto, De re ad curandum tradita. Heb. De poſitione manus. Id eſt, de re quæ quaſi in manum illius fuit poſita ut eam curaret. Sicut Laban greges ſuos ſelectos tradidiſſe dicitur in manum filiorum ſuorum. Gen. 30. v. 35. Metonymia formæ in vocabulo* poſitionis: *& genitivus ſubjecti in vocabulo* manus. Aut de dolo &c.] *Verto, Aut [illegible] fraudaverit: repetendo particulam* כִּי *ki ex principio verſus. Cæterùm hunc verſum & ſequentes duos ita verto. Quum quiſpiam peccaverit, & prævaricatus fuerit prævaricatione aliqua contra Jehovam: dum mentitus fuerit contra proximum ſuum de depoſito, aut de re ad curandum tradita, aut de rapto, aut [illegible] fraudaverit proximum ſuum: Aut invenerit rem perditam, [illegible] fuerit de illa, & juraverit fa[illegible] de aliqua re ex omnibus quæ [illegible] potest homo peccando in eis. Quum inquam ita peccaverit, [illegible] factus fuerit: reſtituet &c.*

22 Falsò] *Heb. Cum falſitate.* עַל־שֶׁקֶר: *ubi præpoſitio* עַל *valet Cum, ut percipitur ex collatione verſus 24. ubi pro hoc dicitur* לַשֶּׁקֶר *laſchéker.*

23 Rem dolo interverſam] *Hebr. Fraudem quam fraudavit. Metonymia adjuncti.* Apud [illegible]] *Puto Latinitatem poſtulare ut dicatur, Apud eum.*

24 Quanti fuerit] *Heb. Secundum caput ejus: id eſt, (ait Fr. Junius) ſummam vel ſortem.* Nach ſeiner hauptſumm. *Metaphora. Videtur autem* בְ *hic ſcriptum pro* כְ. Quo die reus peractus eſt] *Heb. Die reatus ſui. Ubi alii intelligunt ſacrificium pro reatu. Sed hoc loco legitur non* אָשָׁם *aſcham, quæ vox per hanc metonymiam uſitatè accipitur: Sed* אַשְׁמָה *aſchmah, quam in illa ſignificatione reperiri non puto. Metonymia ſubjecti, & genitivus adjuncti.*

25 Deinde] *Heb. Et.* Reatum ſuum] *Sacrificium ſuum pro reatu.* Integrum] *Expertem vitii.* Lactentem] *Heb. E grege ovium.* In reatum] *[illegible] eſt, in ſacrificium pro reatu.*

26 Ita] *Heb. Et.* Coram Jehova] *Ante oſtium tentorii conventus. Vide ſuprà cap. 1. [illegible] 3.* Reatum obeundo [illegible] eo] *Heb. Cum reatu in eo. Hic rurſum in Hebræo habetur vox* אַשְׁמָה *aſchmâ.*

OBSERVATIONES EX CAP. V.

Obſervationes ex hoc capite conſiſtunt in expoſitione myſtica typorum, quæ hic habet.

1 Sacrificium pro reatu ſive delicto, ſimiliter ut ſacrificium pro peccato (de quo cap. præcedente) adumbravit ſacrificium Chriſti: ſignificans illo etiam graviora peccata electorum expiatum iri. 5 6

2 Quod autem ejuſmodi peccatori imperatur confeſſio publica coram ſacerdote & Eccleſia, v. 5. typus fuit diſciplinæ Eccleſiaſticæ a Chriſto inſtitutæ Matth. 18. & ab Apoſtolis traditæ Eccleſiis: ut videre eſt 1 Cor. 5. item 2. Theſſ. 3. v. 14. item 1. Tim. 5. v. 20.

Reliqua eandem habuerunt ſignificationem, cum ſacrificio pro peccato: de quo cap. præcedente.

CAPUT VI.

T. & J.

I. *Item alloquutus eſt Jehova Moſchen dicendo,*

2 Præcipe Aharoni & filiis ejus dicendo, Hæc eſto lex ipſius holocauſti: ipſum offertur in adustionem quæ ſit in altari tota nocte uſque mane, ubi ignis ipſe altaris accenſus eſt.

3 Indutus verò ſacerdos veſtimento ſuo lineo, & femoralibus lineis ſuperindutis carni ſuæ; tollet cinerem ubi conſumpſerit ignis holocauſtum in iſto altari, & ponet illum ſecus ipſum altare:

4 Deinde nudans ſe veſtibus ſuis induet veſtes alias; efferetque cinerem ipſum extra caſtra in locum mundum.

5 Ignis autem qui eſt ſuper altare, alitor in eo, ne exſtinguitor, ſed facito ſacerdos ut ardeant ligna ſuper illud quolibet mane: ut diſponat ſuper illud unumquodque holocauſtum, & adoleat ſuper illud adipes euchariſticorum.

6 Ignis jugiter alitor in eo altari, ne exſtinguitor.

II. *7 Hæc autem eſto lex ipſius muneris. offerto illud aliquis filiorum Aharonis coram Jehova ante idem altare.*

8 Et tollens ex eo pugillo ſuo, de ſimila illius muneris & de oleo ejus, totumque thus illud quod erit in eo munere, adolebit in altari, odor gratus eſt ſuffimentum memoriale ejus Jehovæ.

9 Quod autem remanſerit ex eo, comedent Aharon & filii ejus: azymis factis comeditor in loco ſancto, in atrio tentorii conventus comedunto illud.

10 Ne coquitor fermentatum, dedi illud ut ſit pars eorum ex meis igne abſumptis: res ſanctiſſima eſt, ſicut peccatum & ſicut reatus [illegible].

11 Omnis mas ex filiis Aharonis comedet illud, ſtatuto perpetuo per generationes veſtras de igne abſumptis Jehovæ: quicquid tetigerit ea, ſacrum eſto.

III. *12 Item alloquutus eſt Jehova Moſchen dicendo,*

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen dicendo,

2 Præcipe Aharoni & filiis ejus dicendo, Hæc *eſt* lex holocauſti: ipſum *eſt* id quod aſcendit per combuſtionem *quæ ſit* in altari tota nocte uſque mane, poſtquam ignis altaris in eo accenſus eſt.

3 Induito ſacerdos veſtimentum ſuum lineum, & femoralia linea ſuperinduito carni ſuæ; tollitoque cinerem poſtquam conſumpſerit ignis holocauſtum in altari; & ponito illum juxta altare.

4 Deinde exuito veſtes ſuas, induitoque veſtes alias, efferetoque cinerem iſtum extra caſtra in locum mundum.

5 Ignis autem *qui eſt* ſuper altari, alitor in eo, ne extinguitor, ſed facito ſacerdos ut ardeant ligna ſuper illo quolibet mane: diſponitoque ſuper illo holocauſtum, & adoleto ſuper illo adipes euchariſticorum.

6 Ignis jugiter alitor in eo altari, ne extinguitor.

7 Hæc autem *eſt* lex muneris: afferto illud [illegible] filiorum Aharonis in conſpectum Jehovæ ante altare. II

8 Et tollito ex eo pugillo ſuo, è ſimila illius muneris & ex oleo ejus, totumque thus illud quod *erit* ſuper munere, adoletoque in altari ſuffimentum ejus, *in* odorem gratum Jehovæ.

9 Quod autem remanſerit ex eo, comedent Aharon & filii ejus: azymis factis comeditor in loco ſancto, in atrio tentorii conventus comedunto illud.

10 Ne coquitor fermentatum. Dedi illud *ut ſit* pars eorum ex meis ſacrificiis igne abſumendis: Res ſanctiſſima eſt, ſicut ſacrificium pro peccato & ſicut ſacrificium pro reatu.

11 Omnis mas ex filiis Aharonis comedere poterit illud, ſtatuto perpetuo apud poſteros veſtros, è ſacrificiis igne abſ[illegible]dis Jehovæ. Quicquid tetigerit ea, pro ſacro habetor.

12 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen [illegible]o,

13 Hæc

13 *Hæc eſto oblatio Aharonis & filiorum ejus, quam offerent Jehovæ ſemper, quo tempore ungetur eorum aliquis, decima Epha ſimilæ munus, dimidium ejus mane, & dimidium ejus veſperi.*

14 *In ſartagine cum oleo parator, bullatum offerto illud, coctæ muneris fruſta, offerto odorem gratum Jehovæ.*

15 *Similiter ſacerdos ille è filiis ejus, qui unctus fuerit pro eo, facito idem, ſtatuto perpetuo, Jehovæ prorſus adoletor.*

16 *Sic eſto omni munere integro ſacerdotis, ne comeditor.*

17 *Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

18 *Alloquere Aharonem & filios ejus, dicendo, Hæc eſto lex peccati: in loco ubi jugulari ſolet holocauſtum, jugulator peccatum coram Jehova, res ſancta ſanctarum eſt.*

19 *Sacerdos ille qui offert peccatum illud, comedet ipſum: in loco ſacro comeditor, in atrio tentorii conventus.*

20 *Quicquid tetigerit carnem illius, ſanctum eſto: & quum quis aſperſerit de ſanguine illius ſuper ullum veſtimentum, illud veſtimentum ſuper quod aſperſerit, lavato in loco ſancto.*

21 *Et vas teſtaceum in quo coctum fuerit frangitor: quòd ſi in vaſe æneo coctum fuerit, tum defricabitur & immergetur in aquam.*

22 *Omnis mas in ſacerdotibus comedere poterit illud: res ſancta ſanctarum eſt.*

23 *Sed omne peccatum, de cujus ſanguine aliquid illatum fuerit in tentorium conventus ad expiandum in ſancto, ne comeditor: igne comburitor.*

24 *Item hæc eſto lex ipſius reatus, res ſancta ſanctarum eſt.*

25 *In loco in quo jugulare ſolent holocauſtum ipſum, jugulanto reatum: ſanguinem autem ejus ſpargito ſuper altare circumquaque.*

26 *Totum verò adipem ejus offerto ex eo, caudam & adipem illum qui operit exta:*

27 *Amboſque renes & adipem qui erit ſuper illos, & qui ad ilia, & reticulum quod erit ſuper jecur, cum renibus auferet illud:*

28 *Et adolebit illa ſacerdos in ipſo altari igne abſumendum Jehovæ, reatus eſt.*

29 *Omnis mas in ſacerdotibus comedere poteſt illum: in loco ſancto comeditor, res ſancta ſanctarum eſt.*

30 *Sicut ſicut peccato, ſic reatus, lex eadem eſto utrique, ſacerdotis illius qui eo expiationem fecerit, ipſius eſto.*

31 *Sacerdotis autem qui offert holocauſtum alicujus; pellis holocauſti quod obtulerit, illius ſacerdotis eſto.*

32 *Item omne munus quod coquitur in furno, & quicquid paratur in cacabo aut in ſartagine, ſacerdotis qui offert illud, illius eſto.*

33 *Similiter omne munus mixtum oleo, vel aridum, omnium filiorum Aharonis eſto, unius ſicut alterius.*

13 Hæc *eſto* oblatio Aharonis & filiorum ejus, quam offerre Jehovæ debent, quo die ungetur eorum aliquis, decima ephæ ſimilæ *in* munus jugiter, dimidium ejus mane, & dimidium ejus veſperè.

14 In ſartagine cum oleo parator, bullatum afferto illud; coctâ muneris fruſta offerto *in* odorem gratum Jehovæ.

15 Similiter ſacerdos ille è filiis ejus, qui unctus fuerit pro eo, facito idem, ſtatuto perpetuo Jehovæ prorſus adoletor.

16 Sic omne munus ſacerdotis prorſus adoletor, ne comeditor.

17 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: IV.

18 Alloquere Aharonem & filios ejus, dicendo, Hæc *eſt* lex ſacrificii pro peccato: In loco ubi jugulari ſolet holocauſtum, jugulator ſacrificium pro peccato coram Jehova; res ſanctiſſima eſt.

19 Sacerdos ille qui offert ſacrificium pro peccato, comedito ipſum: in loco ſancto comeditor, in atrio tentorii conventus.

20 Quicquid tetigerit carnem illius, pro ſancto habetor: & qui aſperſerit è ſanguine illius ſuper aliquod veſtimentum, illud veſtimentum ſuper quod aſperſerit, lavato in loco ſancto.

21 Et vas teſtaceum in quo coctum fuerit frangitor: quòd ſi in vaſe æneo coctum fuerit, tum defricator & immergitor in aquam.

22 Omnis mas inter ſacerdotes comedere poterit illud: res ſanctiſſima eſt.

23 Sed nullum ſacrificium pro peccato, è cujus ſanguine aliquod *a* illatum fuerit in tentorium conventus ad expiandum in Sancto, comeditor: igne comburitor. a Sup.4.5. Heb.13.11.

24 Item hæc *eſt* lex ſacrificii pro reatu; res ſanctiſſima eſt. V.

25 In loco in quo jugulare ſolent holocauſtum, jugulanto ſacrificium pro reatu: ſanguinem autem ejus ſpargito ſuper altare circumquaque.

26 Totum verò adipem ejus offerto ex eo; caudam & adipem illum qui operit inteſtina:

27 Amboſque renes & adipem qui *erit* ſuper illis, & qui ſuper ilia, reticulum verò *quod erit* ſuper jecore, cum renibus auferto.

28 Et adoleto illa ſacerdos in altari, *in* ſacrificium igne abſumendum Jehovæ. Sacrificium pro reatu eſt.

29 Omnis mas inter ſacerdotes comedere poteſt illud: in loco ſancto comeditor; res ſanctiſſima eſt.

30 Sicut ſacrificio pro peccato, ſic ſacrificio pro reatu *fieri debet*: lex eadem *eſto* illis: ſacerdotis illius qui eo expiationem fecerit, eſto.

31 Quod autem attinet ad ſacerdotem qui offert holocauſtum alicujus, pellis holocauſti quod obtulerit, illius ſacerdotis eſto.

32 Item omne munus quod coquitur in furno, & quicquid paratur in cacabo aut in ſartagine, ſacerdotis qui offert illud, eſto:

33 Similiter omne munus mixtum oleo, vel aridum, omnium filiorum Aharonis eſto, unius ſicut alterius.

ANALYSIS CAP. VI.

IN hoc capite [illegible] explicatur ritus ſuperiorum ſacrificiorum [illegible] holocauſti, a v.8. uſque ad 7. deinde munerum omnium [illegible] uſque ad 12. tum muneris ſacerdotum [illegible] uſque ad 17. poſtea ſacrificii pro peccato, a v. [illegible] uſque ad 24. Poſtremò ſacrificii pro reatu ſeu delicto, a v. 24. uſque ad finem.

In parte prima, ubi lex habetur de ſacrificio holocauſti, primò holocauſtum definitur, v.2. Deinde actiones ſacerdotis enumerantur quinque. Prima, ut ſe induat veſtibus ſacris, v.3. Secunda, ut cineres ſacrificii ponat juxta altare, ibid. Tertia, ut ſe [illegible] induat veſtibus quotidianis, v.4. Quarta, ut cineres efferat extra [illegible] in locum mundum, ibid. Quinta, ut ignis in altari perpetuò [illegible]tur, v.5 & 6. Ubi ſimul modus alendi iſtius ignis declaratur [illegible] conſtantia temporis.

In parte ſecunda munus commune declaratur primùm ex actionibus ſacerdotibus: quarum prima eſt, ut de munere [illegible] quod adolendum Domino, v.8. Secunda, ut illud ad[illegible] Tertia, ut reliquam partem comedat, v.9. & dein[illegible] comedendi autem [illegible] conſtat partibus: quarum [illegible] eſt [illegible] ſimila in munus oblata coquantur panes azymi, [illegible] Secunda, ut panes illi comedantur in atrio tabernaculi [illegible] ut comedantur a ſolis maribus, v.11. Deinde de[illegible] tum muneris ſacrificium, tum ſacrificia pro peccato & [illegible] ex eventu: de quo fertur lex, ut quicquid aliquid ex illis [illegible] pro ſancto habeatur: id eſt, non adhibeatur ad uſus [illegible] vel confringatur, vel prius lavetur, ut percipitur ex [illegible] vat.

[illegible] parte munus offerendum a ſacerdote ſummo quum [illegible] declaratur ex quinque illius actionibus. Quarum prima [illegible], ut offerat decumam ephæ ſimilæ, v.13. Secunda, ut dimidium illius offerat mane, dimidium veſpere, ibid. Tertia, ut ſimilam illam coquat in ſartagine, v.14. Quarta, ut efficiat bullatam & [illegible] fruſta diviſam, ibid. Quinta, ut totam comburat, v.15.

In quarta parte ſacrificium pro peccato declaratur primùm ex loco ubi erat jugulandum, v.18. Secundò ex loco ubi erat edendum, v.19. Tertiò ex eventu ſanctificationis, per contactum, v.20. Quartò ex eventu aſperſionis è ſanguine, ibid. Quintò ex eventu vaſorum per contactum ſanctificatorum, v.21. Sextò ex perſonis comedentibus, v.22. Septimò a comeſtione excipitur certum ſacrificii iſtius genus, v.ult.

In quinta parte declaratur ritus ſacrificii pro delicto ſeu reatu: cujus declarationis partes ſunt quinque. Prima, ubi pecus ſit jugulanda, v.25. Secunda, ubi & quomodo ſanguis ſpargendus, ibid. Tertia, quæ partes auferendæ ut comburantur, v.26. & 27. Quarta, ubi illæ partes adolendæ, v.28. Quinta, quibus jus ſit veſci carne illius pecudis, v.29. Jus illud declaratur primùm exemplo ſimili, v.30. Deinde appendice juris ſimilis in ſacrificiis aliis: videl. holocauſti, v.31. & muneris, v.32. & 33.

SCHOLIA IN CAP. VI.

ITem] *Heb. Et.* v.2.

2 Lex holocauſti] *De holocauſto ſacrificando. Genitivus ſubjecti.* Ipſum offertur &c.] *Verto. Ipſum eſt id quod aſcendit per combuſtionem. Aſcendit ſcil. in fumum redactum. Hoc verbo continetur notatio nominis* עֹלָה*, quo ſignificatur holocauſtum.* Alendus eſt] *Heb. Fiet ut uratur.*

3 Indutus verò &c. tollet] *Heb. Et induetur &c. & tollet.* Veſtimento ſuo lineo] *Id eſt, ſacerdotali. quod confectum erat ex lino Ægyptiaco. Exod.28.v.39. Periphraſis. Heb. Veſtimento ſuo lini. Genitivus materiæ. Sic mox iterum. Porrò nomen* בַּד *bád ſignificat linum pretioſum:* פִּשְׁתָּה *piſchtháh autem vulgare.* Carni] *Membro genitali. Synecdoche generis: qualis Ezech.23 v.20.* Ubi] *Malim, Poſtea quam.* אֲשֶׁר *aſchér pro* כַּאֲשֶׁר *caaſchér.* Conſumſerit] *Heb. Comederit.* Secus] *Juxta.*

4 Deinde nudans ſe veſtibus ſuis] *Scil. ſacerdotalibus. Heb. Et exuet veſtes ſuas.*

5 Alitor] *Heb. Fiat ut uratur. Sic v.6.* Sed] *Heb. Et.* Quolibet

mane] *Heb. In mane, in mane.* Euchariſticorum] *Heb. Retributionum.*

7 Muneris] *Sacrificii cibarii. Vide ſcholium ad v.1.cap.2.* Offerto] *Heb. Offerre. Poteſt verti, Offerunto illud filii Aharonis: & exponi per ſynecdochen integri, Aliquis ex illis: quia verſu ſeq. habetur verbum numeri ſingularis. Ellipſis non videtur hic habere locum.* Suffimentum memoriale] *Verto ſimpliciter, ſuffimentum. Vide ſuprà cap.2 v.2.*

10 Ne coquitor] *Scil. munus de quo hac lex eſt. Hoc manifeſtius eſt in Hebræo, ubi verbum eſt generis fœminini, ſicut adjunctum nomen muneris.* Res ſancta ſanctarum] *Res ſanctiſſima. Heb. Sanctitum ſanctitatum.* Peccatum] *Id eſt, Sacrificium pro peccato.* Reatus] *Id eſt, ſacrificium pro reatu.*

11 Statuto perpetuo] *Heb. Statuto ſeculi. Vide ſchol. ad v.17. cap.3.* Quicquid tetigerit ea] *Omne vas quod adhibitum fuerit ad res illas ſanctiſſimas.* Sacrum eſto] *Ne adhibetor ad uſus profanos: ſed aut frangitor, aut antè lavator: infrà v 20. & 21.*

13 Semper] *Heb. Jugiter. Eſt autem hæc vox in Hebræo trajecta ad finem hujus membri.* Quo tempore ungetur eorum aliquis] *Heb. Die ungendi (paſſivè) ipſum: Id eſt, die quo ungetur ipſe: hoc eſt, aliquis ex ipſis: ſive Aharon, ſive aliquis ex filiis poſt mortem illius. Confer verſum 15.* Ungetur] *Scil. in ſummum ſacerdotem.* Decimam ephæ] *Vide ſuprà cap.5. v.11.* Munus] *Malim, In munus* Zum ſpeißopfer.

14 Bullatum] *Ita coctum ut inter coquendum bullas nactum ſit. Alii frixum reddunt.* geröſtet. Afferto] *In quo ungeris in ſummum ſacerdotem. Apoſtrophe. Sic mox iterum.* Cocta muneris fruſta] *Heb. Coctarum muneris fruſtorum.* Odorem gratum] *Verto, In odorem gratum.* Zum lieblichen geruch.

15 Similiter] *Heb. Et.* Pro eo] *Loco illius: ut ei ſuccedat poſt ipſius mortem.* Statuto perpetuo] *Heb. Statuto ſeculi. Vide ſup. c.3. v.17.* Prorſus] *Heb. Totum. Sic vox iſta* כָּלִיל *calil uſurpatur adverbialiter Eſa.2 v.18.*

16 Sic eſto &c.] *Verto, Sic omne munus ſacerdotis prorſus adoletor. Heb. Prorſus eſto incenſum. Ellipſis* Sic] *Heb. Et.*

18 Peccati] *Id eſt, ſacrificium pro peccato. Sic deinceps.*

19 Qui offert peccatum illud] *Heb. Qui peccatificat illud.*

20 Sanctum eſto] *Sive, ſacrum eſto: ut v.11.*

21 Vas teſtaceum] *Heb. Vas teſtæ. Genitivus materiæ.* Vaſe æneo] *Heb. Vaſe æris. Genitivus qualis modò.*

22 In ſacerdotibus] *Inter ſacerdotes.* Comedere poterit] *Heb. Comedet. Sic Exod.20.v.9. Sex diebus operaberis &c.*

23 Sed] *Heb. Et.* Peccatum] *Sacrificium pro peccato.* De cujus ſanguine illatum fuerit &c.] *Cujuſmodi erant ſacrificia pro peccatis errore commiſſis à ſummo ſacerdote vel eccleſia, de quibus ſuprà cap.4. Item ſacrificia anniverſaria in die expiationum, de quibus infrà cap.16.*

24 Reatus] *Id eſt, ſacrificii pro reatu. Sic deinceps.* Res ſancta ſanctarum] *Res ſanctiſſima.*

25 Jugulare ſolent] *Heb. Jugulabunt.* Spargito] *Scilicet ſacerdos.*

29 E ſacerdotibus] *Sive, Inter ſacerdotes: id eſt, qui eſt è numero ſacerdotum. Heb. In ſacerdotibus.* Comedere poteſt] *Heb. Comedet.*

30 Utraſque] *Heb. Eas.*

32 Paratur] *Heb. Fit, vel efficitur.*

33 Similiter] *Heb. Et.* Vel] *Heb. Et.* Unius ſicut alterius] *Heb. Viri ſicut fratris ejus.*

OBSERVATIONES EX CAP. VI.

EXpoſitio myſtica holocauſti tradita eſt ad caput I. Muneris, ad cap. II. Sacrificii pro peccato, ad cap. IV. Sacrificii pro reatu ſeu delicto, ad cap. V.

Inſuper ex iſto capite obſervanda ſunt hæc:

1 Ex v.12. & 13. Quòd ignem altaris (qui è cælo delapſus, primum Aharonis ſacrificium in cineres redegerat, infrà cap.9. v.24) perpetuò ali oportebat, documento fuit, cultum a Deo ſemel inſtitutum, præciſè ac perpetuò obſervandum eſſe, donec ipſe aliud præcipiat. Item, cultum qui ex præcepto Dei exercetur, ei placere.

2 Ex v.9.10. & 11. Sicut pars muneris (id eſt, ſacrificii cibarii) ſacerdoti & familiæ ejus in cibum ordinata fuit: ita ordinatio Dei eſt, ut qui evangelium prædicant, ex evangelio vivant, 1.Cor.9.v.14.

CAPUT VII.

T. & J.

I. ITem hæc eſto lex ſacrificii euchariſtici, quod quis offeret Jehovæ.

2 *Si pro gratiarum actione offeret ipſum, tunc offeret cum ipſo ſacrificio gratiarum actionis collyras azymas mixtas oleo, & lagana azyma uncta oleo: ſunto autem hæ collyræ mixtæ oleo ex ſimila bullata.*

3 *Præter collyras panem fermentatum offerto in oblationem ſuam, cum ſacrificio gratiarum actionis, euchariſtico ſuo.*

4 *Et offeret ex eo panem unum ex tota oblatione, Jehovæ in elationem: ſacerdotis qui ſparget ſanguinem euchariſticorum, ipſius eſto.*

5 *Caro autem ſacrificii gratiarum actionis euchariſtici ejus, die oblationis ejus comeditor; nemo relinquito ex illa quicquam uſque manè.*

6 *Si verò votivum, aut voluntarium erit ſacrificium oblationis ejus, quo die offeret ſacrificium ſuum, comeditor: & poſtero die ſimiliter quod remanſerit ex eo, comeditor.*

7 *Quod autem* diutius *remanebit è carne illius ſacrificii; ipſo die tertio igne comburitor.*

8 *Nam ſi quicquam comedetur de carne ſacrificii euchariſtici ejus die tertio, non erit acceptum, ei qui obtulit illud, non imputabitur, res abominabilis eſto: quamobrem is qui comederit ex ea, iniquitatem ſuam ferto.*

9 *Et horum caro quæ tetigerit ullam rem immundam ne comeditor, igne comburitor: quod autem ad carnem* reliquam*, quiſquis mundus eſt, comedere poterit illam.*

10 *Quiſquis autem comederit carnem è ſacrificio euchariſtico quod eſt Jehovæ, cum immunditia ſua in ſe, mox exſcindetor homo ille è populis ſuis.*

11 *Quum autem quis tetigerit ullam rem immundam, ſive immundum hominem, ſive jumentum immundum, ſive quicquid eſt abominatio immunda, deinde comederit de carne ſacrificii euchariſtici quod eſt Jehovæ, mox exſcindetor homo ille è populis ſuis.*

II. 12 *Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

13 *Alloquere filios Jiſraëlis dicendo; nullum adipem bovis, aut ovis, aut capræ comeditote.*

14 *Adeps quidem cadaveris, & adeps diſcerpti adhiberi poterit ad omne opus, ſed omnino ne comeditote eum.*

15 *Nam quicunque comederit adipem ex iis jumentis è quibus offert* homo *igne abſumendum, mox exſcindetur homo ille qui comederit è populis ſuis.*

16 *Similiter nullum ſanguinem comedito in ullis habitationibus veſtris ullius volucris, aut ullius beſtiæ.*

17 *Quiſquis homo comederit ullum ſanguinem, mox exſcindetur homo ille è populis ſuis.*

18 Præ-

P.

HÆc autem *eſt* lex ſacrificii euchariſtici, quod *quis* offeret Jehovæ. I.

2 Si pro gratiarum actione offeret ipſum; tunc offerto cum ipſo ſacrificio gratiarum actionis placentas azymas miſtas oleo, & lagana azyma uncta oleo: *ſunto* autem hæ placentæ miſtæ oleo, è ſimila bullata.

3 Præter placentas *autem* panes fermentatos offerto *in* oblationem ſuam, cum ſacrificio gratiarum actionis, euchariſtico ſuo.

4 Et offerto ex illis *panem* unum ex tota oblatione, Jehovæ *in* elationem: ſacerdotis qui ſparget ſanguinem ſacrificii euchariſtici, ille eſto.

5 Caro autem ſacrificii gratiarum actionis euchariſtici ejus, die oblationis ejus comeditor, ne relinquito ex illa quicquam uſque manè.

6 Si verò votivum, aut voluntarium *erit* ſacrificium oblationis ejus, quo die offeret ſacrificium ſuum, comeditor: & poſtero die etiam quod remanſerit ex eo, comeditor.

7 Quod autem ampliùs remanebit è carne illius ſacrificii, die tertio igne comburitor.

8 Nam ſi quicquam comedetur è carne ſacrificii euchariſtici ejus die tertio, non erit acceptum, ei qui obtulit illud, non imputabitur; *ſed* res abominabilis erit; quamobrem is qui comederit ex ea, iniquitatem ſuam ferto.

9 Et caro illa quæ tetigerit ullam rem immundam ne comeditor, igne comburitor: quod autem ad carnem *reliquam* attinet, quiſquis mundus eſt, comedere poterit illam.

10 Quiſquis autem comederit carnem è ſacrificio euchariſtico quod *eſt* Jehovæ, dum immunditia ejus in *ipſo* eſt; utique exſcinditor homo ille è populis ſuis.

11 Itaque quum quis tetigerit ullam rem immundam, *ſive* immundum hominem, ſive jumentum immundum, ſive quicquid *eſt* abominatio immunda, deinde comederit de carne ſacrificii euchariſtici quod *eſt* Jehovæ; utique exſcinditor homo ille è populis ſuis.

12 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: II.

13 *a* Alloquere filios Iſraëlis dicendo; Nullum adipem bovis, aut ovis, aut capræ comeditote. *a Sup.* [illegible]

14 Adeps quidem cadaveris, & adeps diſcerpti adhiberi poterit ad omnis generis opus; ſed nequaquam comeditote eum.

15 Nam quiſquis comederit adipem ex iis jumentis è quibus offerre ſolet *homo* ſacrificium igne abſumendum; utique exſcinditor homo ille qui comederit è populis ſuis. *b Gen.* [illegible]

16 Similiter nullum *b* ſanguinem comedite in ullis habitationibus veſtris ullius volucris, aut ullius beſtiæ. *Sup. 3. 17. Inf.* [illegible] *& 19. 16. D*[illegible]

17 Quiſquis homo comederit ullum ſanguinem, utique exſcinditor homo ille è populis ſuis. *& 23.*

18 Præ-

III. 18 *Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,*

19 *Alloquere* [illegible] *Jiſraëlis, dicendo: Qui offert ſacrificium ſuum euchariſticum Jehovæ, afferto oblationem ſuam Jehovæ de ſacrificio ſuo euchariſtico.*

20 *Manus ejus adferunto igne abſumenda Jehovæ: ipſum adipem impoſitum pectori adferto, & pectus ad agitandum ipſum agitatione coram Jehova.*

21 *Tum adolebit ſacerdos adipem illum in ipſo altari, pectus verò* [illegible] *erit Aharonis & filiorum ejus.*

22 *Armum etiam dextrum date in elationem ſacerdoti, ex veſtris* [illegible] *euchariſticis.*

23 [illegible] *Aharonis qui obtulerit ſanguinem & adipem* [illegible] *euchariſticorum; ipſius eſto armus hic dexter in partem.*

24 *Nam pectus ipſum agitationis, armumque elationis accepi à* [illegible] *Jiſraëlis è ſacrificiis euchariſticis eorum, & dedi ea Aharoni ſacerdoti & filiis ejus ſtatuto perpetuo, à filiis Jiſraëlis accipienda in partem.*

25 *Hæc eſt pars unctionis Aharonis & unctionis filiorum ejus ex igne abſumendis Jehovæ, quo die juſſit eos accedere ad ſacerdotio fungendum Jehovæ.*

26 *Quam præcepit Jehova dari eis, quo die unxit eos, à filiis Jiſraëlis, ſtatuto perpetuo per generationes eorum.*

27 *Hæc eſt lex de holocauſto ipſo, de munere, & de peccato, & de reatu* [illegible] *item de conſecrationibus, ac de ſacrificio euchariſtico.*

28 *Quam præcepit Jehova Moſchi in monte Sinai, quo die præcepit* [illegible] *Jehova filiis Jiſraëlis ut offerant ſacrificia ſua ipſi, in deſerto Sinai.*

18 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo, III.

19 Alloquere filios Iſraëlis, dicendo: Qui offert ſacrificium ſuum euchariſticum Jehovæ, afferto oblationem ſuam Jehovæ de ſacrificio ſuo euchariſtico.

20 Manus ejus adferunto ſacrificia igne abſumenda Jehovæ. adipem impoſitum pectori adferto, & pectus ad agitandum ipſum agitatione coram Jehova.

21 Tum adoleto ſacerdos adipem illum in altari; pectus verò eſto Aharonis & filiorum ejus.

22 Armum etiam dextrum date in elationem ſacerdoti, ex veſtris ſacrificiis euchariſticis.

23 Illius è filiis Aharonis qui obtulerit ſanguinem & adipem illum ſacrificii *inquam* euchariſtici, illius eſto armus hic dexter in partem.

24 Nam [c] pectus agitationis, armumque elationis accepi à filiis Iſraëlis è ſacrificiis euchariſticis eorum, & dedi ea Aharoni ſacerdoti & filiis ejus ſtatuto perpetuo, à filiis Iſraëlis. [c] Exod. 29. 27. & deinc.

25 Hæc *eſt pars* unctionis Aharonis & unctionis filiorum ejus è ſacrificiis igne abſumendis Jehovæ, quo die juſſit eos accedere ad ſacerdotio fungendum Jehovæ.

26 Quam præcepit Jehova dari eis, quo die unxit eos, à filiis Iſraëlis, ſtatuto perpetuo apud poſteros eorum.

27 Hæc *eſt* lex de holocauſto, de munere, & de ſacrificio pro peccato, & de ſacrificio pro reatu; item de ſacrificio conſecrationis, ac de ſacrificio euchariſtico:

28 Quam præcepit Jehova Moſi in monte Sinai, quo die præcepit filiis Iſraëlis ut offerant ſacrificia ſua Jehovæ, in deſerto Sinai.

ANALYSIS CAP. VII.

Hic primùm traditur lex de ſacrificio euchariſtico, à v. 1. uſque ad 11. Deinde ex occaſione inſeritur lex de abſtinentia [illegible] cibis, à v. 12. uſque ad 18. Tum reditur ad expoſitionem [illegible] euchariſtici, ubi de jure ſacerdotum in illa præcipitur, à [illegible] uſque ad 27 ubi annectitur epilogus omnium legum iode a [illegible] pio libri recitatarum. Ita ſunt tres principales capitis partes.

[illegible] parte. Ad ſacrificium euchariſticum quod attinet: [illegible] tres ſpecies, [illegible] ibus, id eſt cauſis finalib [illegible] gendi cauſâ pro certo beneficio [illegible] impetrandi cauſa, aut in genere & [illegible] beneficiis acceptis ſive pro impetrandis. [illegible] genenum [illegible] nominatur ſacrificium gratiarum [illegible] onis, Hebr [illegible], id eſt, confeſſionis, per ſynecdochen generis quod alii interpretantur laudem: ut Lotherus qui vertit *Lobopfer*. Secundum genus nominatur ſacrificium [illegible], id eſt, voti, ſeu votivum, Gelübdopfer. Tertium dicitur ſacrificium [illegible] quaſi dicas, ſpontaneitatis ſeu munificentiæ, id eſt, ſpontaneum ſeu munificum. Freiwillig opfer, vel Freygebigopfer. Hæ tres ſacrificii Euchariſtici ſpecies poſſunt revocari [illegible] hoc modo. Sacrificium Euchariſticum offerebatur aut beneficiorum divinorum cauſâ in genere, ſive acceptorum [illegible] accipiendorum impetrandorúmve, & hoc nominatur Spontaneum ſeu Voluntarium: aut certi alicujus beneficii cauſa. Et hoc iterum duplex. Vel enim offerebatur beneficii accepti [illegible] & dicebatur Gratiarumactionum: aut accipien [illegible] impetra [illegible], & nominabatur Votivum. Cæterùm ipſum genus hujus [illegible] quod Euchariſticum nominari ſolet, videtur potiùs diſtincto vocabulo appellandum Re [illegible], Germanicè Vergeltopfer. Id enim valet vox Hebræa שְׁלָמִים, id eſt, retributiones.

Sacrificium retributionum
- Spontaneum ſeu voluntarium
- Lege imperatum
  - Euchariſticum
  - Votivum

[illegible] his omnibus præcipiuntur hic quædam omnibus communia, quædam prop [illegible] gratiarumactionis, & quædam [illegible] ſacrificii votivo & ſpontaneo. Communia omnium [illegible] & 4: partim ſubjunguntur, v. 9. 10. [illegible] præceptum [illegible] munere (id eſt, ſacrificio cibario) [illegible] & [illegible] de parte quæ ex illo munere cedere debeat [illegible] & [illegible] Deinde additur quod gratiarumactioni ſa [illegible] eſt, nempe de tempore carnes illius edendi, [illegible] pitur de tempore edendi carnes ſacrificii votivi [illegible] & 8. Quæ lex edendi ſancitur ſupplicio capi [illegible] tio κατ᾽ ἀναλογίαν videtur quoque pertinere [illegible] di carnes ſacrificii gratiarumactioni: ſi ille [illegible] præſcriptum tempus, puta die poſtero vel, [illegible] enim iterum communia præcipiuntur de [illegible] quod attinet ad perſonas edentes, ut ſcil. ille [illegible] & 11. Atque illa legis pars ſimiliter ſupplicio [illegible].

In [illegible] capitis parte ex occaſione interdicti de eſu ſacrificiorum euchariſticorum, inſeritur interdictum generale de duobus rerum generibus non edendis, videl. adipe & ſanguine, v. 23. Quorum interdictorum prius reſtringitur ad animalia ſacrificiis apta, v. 25. & ad morticina atque diſcerpta, v. 24. poſterius verò generale ſeu univerſale eſt, v. 26. Utrumque ſancitur ſupplicio capitis, v. 25. & 27. Et præterea interdictum adipis morticinorum atq; diſcerptorum declaratur antitheſi diverſorum, quà iſtius adipis uſus alius præmittitur, nempe ad ungendum aut alio modo utendum quam ad eſum, v. 24.

In tertia parte reditur ad ſacrificium euchariſticum. Et primùm ritus quidam præcipitur offerenti, nempe ut ipſe ſuis manibus ſacerdoti afferat partes Domino comburendas, aut à ſacerdote retinendas. v. 29. & 30. Deinde præcipiuntur quidam ritus ſacerdoti, videl. ut pectus ſacrificii agitet, v. 30. deinde ut adipem adoleat, v. 31. tum ut armum dextrum elevet, v. 32. Tum indicatur, quæ partes cedere debeant ſacerdoti, nempe pectus v. 31. & armus dexter, v. 32. & deinceps. Cujus juris ratio duplex affertur: voluntas Dei, v. 34. & 36. & labor ſacerdotis, v. 35. Poſtremò annectitur epilogus capitum præcedentium omnium, v. 37. & 38.

SCHOLIA IN CAP. VII.

Sacrificii euchariſtici] *Heb. Sacrificii retributionum. Sic deinceps.* ✝. 1.

2 Pro gratiarum actione] *Hebr. Pro confeſſione. Synecdoche generis. nam qui gratias Deo agit, & beneficia ejus celebrat, is hoc ipſo confitetur, ſe beneficia ab illo accepiſſe. Sic deinceps.* Cum ipſo ſacrificio] *Vox Hebræa* זֶבַח *ſebahh ſignificat propriè animal mactatum in ſacrificium. Germanicè poteſt nominari* ein ſchlachtopfer. *Sic deinceps.* Bullatæ] *Pro* bullatæ *videtur legendum* bullata. *nam vox Hebraica eſt numeri ſingularis, & cohæret cum nomine ſimila. Alii frixam vertunt.*

3 Præter collyras] *Sive, Cum collyris.* Panem fermentatum] *Verto, Panes fermentatos: quia verſu ſequente ex illis unus jubetur offerri in elationem. Enallage numeri: ſeu nomen uſurpatum collectivè. Et ſic nomen* לֶחֶם *lèhhem, quod eſt numeri ſingularis, jungitur cum nomine numeri pluralis, infrà cap. 23. v. 17. ubi jubentur offerri panes agitationis duo.*

4 Ex ea] *Verto, Ex illis. Scil. panibus. Heb. Ex eo. Scil. pane.* Panem unum] *Sic reſtitui ex Hebræo: quum in aliis exemplaribus legatur, panem unum. quaſi nomen panis in Hebræo legatur nomen autem* unum *ſubintelligatur: quum contrà ſit.* Jehovæ] *Dativus pendens à verbo* offeret. In elationem] *Id eſt, in ſacrificium quod elevatur. Meton. adjuncti. Confer Exod. 29. v. 27 & 28. Hebraicè* תְּרוּמָה *thrumâh. Fuit & ſacrificium agitationis, quod agitabatur antrorſum, retrorſum, dextrorſum, ſiniſtrorſum: Hebraicè* תְּנוּפָה *thnuphah: de quo vide Exod. 29. v. 24.*

5 Nemo relinquito] *Heb. Non relinquet. Id eſt, Ne relinquito. Scil. is qui offert.*

6 Votivum aut voluntarium] *Heb. Sacrificium voti aut ſpontaneitatis, ſeu liberalitatis. Ellipſis, & genitivus adjuncti.* Poſtero die] *Heb. A craſtino.*

8 Nam] *Heb. Et.* Quicquam comederit] *Heb. Comedendo comederit.* Non erit acceptum] *Scil. Domino.* Non imputabitur] *Scil. à Domino in cultum ei placentem.* Eſto] *Verto, Erit. Hoc enim membrum præcedenti opponitur.* Quamobrem] *Heb. Et.* Is qui

comederit] *Heb. Anima quæ comederit. Synecd. membri.* Ex ea] *Scil. carne.* Iniquitatem ſuam ferto] *Vide ſup. cap. 5. v. 1.*

9 Horum cato] *Scil. ſacrificiorum euchariſticorum. In Hebræo non exprimitur pronomen, ſed intelligitur per articulum* ה. Quod autem ad carnem] *Heb. Et caro. Nominativus abſolutè poſitus.* Comedere poterit] *Habebit jus comedendi. Heb. Comedet. Ut ſup. cap. 6. v. 22.* Illam] *Hebr. Carnem. Antecedens repetitum loco pronominis relativi.*

10 Quiſquis autem comederit] *Heb. Et anima quæ comederit. Synecd. membri.* Cum immunditia ſua in ſe] *Heb. Et immunditia ejus in ipſo. Id eſt, Dum immunditia ejus in ipſo eſt. Hic pronomina relativa generis maſculini referuntur ad nomen anima* נֶפֶשׁ*, quod eſt generis fœminini, ratione ſenſus: quia per animam intelligitur homo.* Uſque exſcinderetur] *Verto, Uſq; exſcinditor. Eſt enim lex: & his verbis declarantur verba illa in fine verſus 8. Iniquitatem ſuam ferto.* Homo ille] *Hebr. Anima illa. Sic deinceps.*

11 Immundum hominem] *Heb. Immunditiam hominis. Hypallage.* Quicquid eſt abominatio immunda] *Vel, Ullam abominationem immundam. Id eſt, rem abominabilem. Metonymia formæ.* Deinde] *Heb. Et.* Utique exſcinderetur] *Rurſum verto, Uſq; exſcinditor: ut verſu præcedente. Sic deinceps.*

13 Nullum adipem &c. comeditote] *Hebr. Omnem adipem &c. non comedetis.* Aut] *Heb. Et.*

14 Adeps quidem] *Heb. Et adeps.* Adhiberi poterit] *Heb. Fiet: ſeu (quaſi dicas) facietur.* Opus] *Id eſt, inſtrumentum quod adhibetur ad opus faciendum. Ita enim hoc loco nomen* מְלָאכָה *melachâh exponendum videtur, per metonymiam ſcil. effecti.* Sed] *Hebr. Et.* Omnino ne comeditote] *Hebr. Comedendo non comedetis.*

15 Ex iis jumentis è quibus] *Hebr. Ex eo jumento ex quo. Collectivè.*

16 Similiter nullum ſanguinem comedite] *Heb. Et omnem ſanguinem non comedetis.* Aut] *Heb. Et.* Beſtiæ] *Heb. Jumenti.*

18 Præterea] *Heb. Et.*

19 Afferto] *Scil. ipſemet, in propria (ut loquuntur) perſona, non autem per alium. Sic declaratur hoc verbum verſu ſequente.*

20 Impoſitum pectori] *Heb.* Qui eſt *ſuper pectore.* Ad agitandum] *Vide ſuprà ad v. 4.*

21 Tum] *Heb. Et.* Adolebit] *Adoleto. Eſt enim lex. Sic mox, Eſto: pro, Erit.*

22 Date] *Heb. Dabunt.*

23 Illius è filiis &c.] *Heb. Is qui obtulerit ſanguinem ſacrificii euchariſtici, & adipem, è filiis Aharonis: ejus erit &c. Nominativus abſolutè poſitus.* In partem] *In portionem, loco portionis.*

24 Agitationis, elationis] *Vide ſuprà ad verſ. 4.* Excepi] *Heb. Accepi.* Statuto perpetuo] *Vide ſuprà cap. 3. v. 17.*

25 Hæc *eſt pars* unctionis Aharonis &c.] *Hæc ellipſis tametſi videatur duriuſcula, tamen omnino poſtulare eam videntur verba illa,* Ex igne abſumendis: *item verba verſus ſequentis,* Quam præcepit dari. Qua die] *Malim, Quo die: ut verſu ſeq.* Juſſit eos accedere] *Vel, admovit eos: nempe conſecrando eos in ſacerdotes, quæ conſecratio deſcribitur cap. ſeq.*

26 Dari] *Heb. Dare: ſive ad dandum: id eſt, ut darent Iſraëlitæ.* Unxit] *Nempe per Moſen, ut declaratur cap. ſeq.* Statuto perpetuo] *Vide ſuprà cap. 3. v. 17.*

27 De conſecrationibus] *Malim, De conſecratione. Heb. De impletionibus. Metonymia effecti deſtinati, & ſynecdoche generis, nam quum conſecrabantur Aharon & filii ejus, implebantur eorum manus rebus ſacrificandis ad conſecrandum ipſos. Vide infrà cap. 8. v. 27. Etſi autem Moſes hanc legem (de conſecratione ſcil. ſacerdotum) in præcedentibus cum cæteris hic commemoratis non tradidit, tamen quia illam cum iſtis in monte Sinai à Deo accepit, inde cum ipſis eam commemorat. Quænam autem ipſa ſit, declarat per ipſam ejus exſecutionem capite ſequente, v. 6. & deinceps. Et ipſam quoq; legem jam antea tradidit, licet non in hoc libro, ſed in Exodo, cap. 29. ab initio uſq; ad v. 38.*

28 In deſerto Sinai] *Hæc verba pendent à verbo,* præcepit. *Trajectio.*

OBSERVATIONES EX CAP. VII.

Sacrificium euchariſticum præfiguravit ſacrificia euchariſtica ſpiritualia Chriſtianorum, de quibus Paulus Rom. 12. v. 1. & Heb. 13. v. 15. *Sacrificia Chriſtianorum.*

2 Quòd jubetur iſtud ſacrificium edi eodem die quo fuit oblatum, per id monemur, gratiarum actionem quam Deo debemus, non eſſe procraſtinandam. *Cultus Dei.*

3 Quòd immundi ab eſu illius prohibentur: ſignificat, opera hypocritarum Deo ingrata eſſe. *Hypocriſis.*

4 Quòd interdicitur eſu adipis, tanquam ſacri Deo: monemur, bona Eccleſiaſtica non eſſe ad uſus profanos transferenda.

5 Interdictum eſus ſanguinis monet fugiendam crudelitatem. *Crudelitas.*

6 Armi elevatio monet omnia bona Deo accepta ferenda. *Bona.*

7 Pectoris agitatio monet, bona noſtra opera in mundo univerſo, ubicunque verſemur, lucere debere. *Bona opera.*

8 Aſſignatio certarum partium pro ſacerdotibus, monet, miniſtris Eccleſiæ deberi ab Eccleſia alimenta.

CAPUT VIII.

T. & J.

Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,

2 *Accipe Aharonem & filios ejus cum eo, veſteſq; illas, & oleum ipſum unctionis, juvencum quoq; ipſum peccati, ac duos arietes, caniſtrumq; illud azymorum:*

3 *Et totum hunc cœtum convoca ad portam tentorii conventus.*

4 *Qua fecit Moſche ſicut præceperat Jehova ei; & congregatus eſt cœtus ipſe ad portam tentorii conventus.*

5 *Tunc dixit Moſche cœtui, hæc eſt res illa, quam præcepit Jehova facere.*

6 *Jubens ergo Moſche accedere Aharonem & filios ejus; lavit eos aqua.*

7 *Deinde imponens ei tunicam accinxit eum baltheo, induitq; ei pallio impoſuit ei amiculum: & accingens illud cingulo amiculi, eum amicivit illo:*

8 *Et appoſuit ei pectorale ſacrum: indiditq; pectorali ſacro Urim & Tummim.*

9 *Poſtea impoſita cidari capiti ejus, impoſuit cidari è regione faciei ejus bracteam auream, coronamentum ſacrum, ſicut præceperat Jehova Moſchi.*

10 *Quumq; acciperet Moſche oleum unctionis unxiſſet tabernaculum ipſum, & quicquid in eo erat, ut ſanctificaret illa,*

11 *Et aſpergens eo altare ipſum ſeptem vicibus, unxiſſet ipſum altare, & omnia inſtrumenta ejus, & labrum, & ſcapum ejus, ad ſanctificandum ea:*

12 *Effundens de illo oleo unctionis ſuper caput Aharonis, unxit eum ad ſanctificandum eum.*

13 *Similiter juſſit Moſche accedere filios Aharonis, & induens eos tunicis cinxit eos baltheo, alligavitq; eis tiaras, ſicut præceperat Jehova Moſchi.*

14 *Deinde admovit juvencum illum peccati, nitente Aharone & filiis ejus manibus ſuis ſuper caput illius juvenci peccati:*

15 *Quem quum jugulaſſet, accepturn Moſche ſanguinem illius poſuit ſuper cornua altaris circumquaq; digito ſuo, & expiavit altare: reliquum verò ſanguinem effudit verſus fundamentum altaris, & ſanctificavit ipſum ad expiandum in eo.*

16 *Poſtea accipiens totum illum adipem qui eſt ſuper exta, & reticulum jecoris, amboſq; renes & adipem eorum, adolevit Moſche in ipſo altari*

17 Reli-

P.

Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo,

2 *a* Accipe Aharonem & filios ejus cum eo, veſteſque illas, & oleum unctionis; juvencum quoque ſacrificii pro peccato, ac duos arietes, caniſtrumque azymatum *placentarum:* *a Exodi 29.*

3 Et totum cœtum convoca ad oſtium tentorii conventus.

4 Hoc fecit Moſes, ſicut præceperat Jehova ei, & congregatus eſt cœtus ad oſtium tentorii conventus.

5 Tunc dixit Moſes cœtui, Hæc *eſt* res illa, quam præcepit Jehova facere.

6 Jubens ergo Moſes accedere Aharonem & filios ejus; lavit eos aqua illa.

7 Deinde imponens ei tunicam accinxit eum baltheo, inductoque ei pallio impoſuit ei amiculum: & accingens illud cingulo amiculi, eum amicivit illo:

8 Et appoſuit ei pectorale: indiditque pectorali Urim & Thummim:

9 Poſteà impoſita cidari capiti ejus; impoſuit cidari è regione faciei ejus bracteam auream, coronamentum ſacrum; ſicut præceperat Jehova Moſi.

10 Poſt accepit Moſes oleum unctionis, unxitque tabernaculum, & quicquid in eo erat; & ſanctificavit illa;

11 Et ſparſit ex eo ſuper altare ſepties; *b* unxitque altare, & omnia inſtrumenta ejus, & labrum, & ſcapum ejus, ad ſanctificandum ea: *b Exodi 30. v. 26.*

12 Deinde effundens ex illo oleo unctionis ſuper caput Aharonis, unxit eum ad ſanctificandum eum.

13 Similiter juſſit Moſes accedere filios Aharonis, & induens eos tunicis cinxit eos balteo, alligavitque eis tiaras; ſicut præceperat Jehova Moſi.

14 Deinde juſſit adduci juvencum ſacrificii pro peccato, & innitebantur Aharon & filii ejus manib. ſuis capiti illius juvenci.

15 Quem quum jugulaſſet *aliquis*, acceptum Moſes ſanguinem illius poſuit ſuper cornua altaris circumquaque digito ſuo, & expiavit altare: *reliquum* verò ſanguinem effudit in fundamentum altaris, & ſanctificavit illud expiationem faciendo pro eo. *c Exodi 29. v. 16.*

16 Poſteà accipiens Moſes totum illum adipem qui *eſt* ſuper inteſtinis, & reticulum jecoris, amboſque renes & adipem eorum, adolevit *ea* in altari:

17 Juven-

17 *Reliquum verò juvencum, id eſt, pellem ejus, & carnem ejus, & fimum ejus combuſſit igne extra caſtra, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.*

18 *Deinde admovit arietem holocauſti, nitentibus Aharone & filiis ejus manibus ſuis ſuper caput illius arietis.*

19 *Quem quum jugulaſſet, ſparſit Moſche ſanguinem ejus ſuper altare circumquaque.*

20 *Et diviſo ariete in membra ſua, adolevit Moſche caput, & membra, & inteſtina;*

21 *Poſtquam exta & crura ejus laviſſet aqua: ſic adolevit Moſche totum arietem hunc in eo altari, holocauſtum fuit in odorem gratum, igne abſumtum Jehovæ, quemadmodum præcepit Jehova Moſchi.*

22 *Deinde admovit arietem illorum alterum, arietem conſecrationum, nitentibus Aharone & filiis ejus manibus ſuis ſuper caput illius arietis:*

23 *Quem quum jugulaſſet, accipiens Moſche de ſanguine ejus impoſuit infimæ auriculæ Aharonis dexteræ, & pollici manus ejus dexteræ, & pollici pedis ejus dexteri.*

24 *Similiter jubens accedere filios Aharonis impoſuit Moſche de illo ſanguine infimæ auriculæ eorum dexteræ, & pollici manus eorum dexteræ, ac pollici pedis eorum dexteri, deinde ſparſit Moſche reliquum ſanguinem ſuper illud altare circumquaque.*

25 *Quumque accepiſſet illius adipem & caudam totumque adipem qui erat ſuper exta, & reticulum jecoris, ambosque renes & adipem eorum, armumque dextrum;*

26 *De caniſtro verò illo azymorum quod erat coram Jehova, accepiſſet collyram unam azymam, & collyram panis cum oleo unam, & laganum unum, appoſuit adipibus illis armoque dextro;*

27 *Et imponens hæc omnia manibus Aharonis, & manibus filiorum ejus, agitavit illa agitatione coram Jehova.*

28 *Poſtea accepta Moſche illa è manibus eorum, adolevit in illo altari ſuper illum holocauſtum, conſecrationes fuerunt in odorem gratum, igne abſumta fuerunt Jehovæ.*

29 *Accepit autem Moſche pectus illius, quod agitavit agitatione coram Jehova, ex illo ariete conſecrationum Moſchi ceſſit in partem, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.*

30 *Tunc accipiens Moſche de illo oleo unctionis, & de ſanguine iſto qui erat ſuper altare, aſperſit Aharonem, veſtes ejus, & filios ejus, & veſtes filiorum ejus cum eo, ſic ſanctificavit Aharonem & veſtes ejus filiosque ejus & veſtes filiorum ejus cum eo.*

31 *Poſteà edixit Moſche Aharoni & filiis ejus, Coquite iſtam carnem ad portam tentorii conventus; & ibi comedite eam, panemque iſtum qui eſt in caniſtro conſecrationum: quemadmodum præcepi dicendo, Aharon & filii ejus comedunto illud.*

32 *Quod autem reliquum fit de iſta carne, aut de iſto pane, igne comburito.*

33 *Sed extra portam tentorii conventus ne exite ſeptem diebus, uſque ad diem complementi, dierum conſecrationum veſtrarum: nam ſeptem diebus conſecrabit Jehova miniſterium veſtrum.*

34 *Sicut fecit die hoc, præceperat Jehova facere ad expiandum vos.*

35 *Quapropter ad portam tentorii conventus manete interdiu & noctu ſeptem diebus, ut obſervetis obſervationem Jehovæ, ac non moriamini: ſic enim juſſus ſum.*

36 *Quod fecit Aharon & filii ejus, ſecundùm omnia verba quæ præceperat Jehova per Moſchen.*

17 Juvencum verò, nempe pellem ejus, & carnem ejus, & fimum ejus combuſſit igne extra caſtra, quemadmodum *d* præceperat Jehova Moſi. *d* Exod. 29. v. 14.

18 Deinde adduci juſſit arietem holocauſti; & innitebantur Aharon & filii ejus manibus ſuis capiti illius arietis:

19 Quem quum jugulaſſet *aliquis*; ſparſit Moſes ſanguinem ejus ſuper altare circumquaque:

20 Et diviſit arietem in membra ejus; adolevitque Moſes caput, & membra, & adipem;

21 Inteſtina verò & crura lavit aqua illa: Sic adolevit Moſes totum arietem illum *in* ſacrificium altari. Holocauſtum fuit in odorem gratum, igne abſumendum Jehovæ; quemadmodum *e* præceperat Jehova Moſi. *e* Exod. 29. v. 18.

22 Deinde adduci juſſit arietem alterum, arietem ſacrificii conſecrationis, & innitebantur Aharon & filii ejus manibus ſuis capiti illius arietis.

23 Quem quum jugulaſſet *aliquis*, accipiens Moſes è ſanguine ejus impoſuit infimæ auriculæ Aharonis dexteræ, & pollici manus ejus dexteræ, & pollici pedis ejus dexteri.

24 Similiter jubens accedere filios Aharonis, impoſuit Moſes ex illo ſanguine infimæ auriculæ eorum dexteræ, & pollici manus eorum dexteræ, ac pollici pedis eorum dexteri, deinde ſparſit Moſes ſanguinem illum ſuper altare circumquaque.

25 Deinde accepit illius arietis adipem & caudam totumque adipem qui *erat* ſuper inteſtinis; & reticulum jecoris, ambosque renes & adipem eorum, armumque dexterum;

26 De caniſtro verò illo azymarum *placentarum* quod *erat* coram Jehova, accepit placentam unam azymam, & placentam panis oleo uncti unam, & laganum unum, appoſuitque adipibus illis armoque dextero.

27 Et impoſuit hæc omnia manibus Aharonis, & manibus filiorum ejus, agitavitque illa agitatione coram Jehova.

28 Poſtea accepta Moſes illa è manibus eorum, adolevit in altari ſuper holocauſto: Sacrificium conſecrationis fuit in odorem gratum, ſacrificium igne abſumendum fuit Jehovæ.

29 Deinde accepit Moſes pectus *arietis* illius, quod agitavit agitatione coram Jehova: ex illo ariete ſacrificii conſecrationis Moſi ceſſit illud in partem; quemadmodum *f* præceperat Jehova Moſi. *f* Exod. 29. v. 26. Sup. 7. 35.

30 Deinde accepit Moſes ex oleo unctionis, & è ſanguine qui *erat* ſuper altari, aſperſitque Aharonem, veſtes ejus, & filios ejus, & veſtes filiorum ejus cum eo. Sic ſanctificavit Aharonem & veſtes ejus, filiosque ejus & veſtes filiorum ejus cum eo.

31 Poſteà dixit Moſes Aharoni & filiis ejus, Coquite iſtam carnem *ante g* oſtium tentorii conventus; & ibi comedite eam, *h* panemque iſtum qui *eſt* in caniſtro ſacrificii conſecrationis: quemadmodum præcepi dicendo, Aharon & filii ejus comedunto illud. *g* Exod. 29. v. 32. *h* Exod. 29. v. 32. Inf. 24. 9.

32 Quod autem reliquum fiet ex iſta carne, aut ex iſto pane; igne comburite.

33 Cæterùm ab oſtio tentorii conventus ne exite per ſeptem dies, uſque ad diem quo dies ſacrificii conſecrationis veſtræ complebuntur: nam per ſeptem dies implebit *Jehova* manum veſtram.

34 Sicut fecit die hoc, *ita* præcepit Jehova facere ad expiationem faciendam pro vobis.

35 Quapropter *ante* oſtium tentorii conventus manete interdiu & noctu per ſeptem dies, & obſervate obſervationem Jehovæ, ut non moriamini: ſic enim juſſus ſum.

36 Et fecit Aharon ac filii ejus omnia illa quæ præceperat Jehova per Moſen.

ANALYSIS CAP. VIII.

NArrant hic quomodo Moſes conſecrarit Aharonem & filios ejus in ſace[illegible]: necnon tabernaculum & res ad illud pertinentes.

Primùm autem recitatur mandatum Dei, tanquam conſecrationis iſtius cauſa impulſiva, tribus primis verſibus. Deinde mandati exſequutio primùm in genere, v. 4. deinde in ſpecie, v. 5. & deinceps. ubi deſcribitur ipſa conſecrationis forma; quæ conſiſtit in actionibus tum Moſis conſecrantis, tum Aharonis & filiorum ejus qui conſecrabantur. Actiones Moſis ſunt iſtæ duodecim:

1 Lavit Aharonem & filios ejus, v. 6.
2 Induit Aharonem veſtibus ſacris ſummi ſacerdotis, v. 7. 8. & 9.
3 Unxit oleo ſacro tabernaculum & altare & labrum, v. 10. & 11.
4 Unxit Aharonem, v. 12.
5 Induit filios Aharonis veſtibus ſacris, v. 13.
6 Obtulit pro univerſis juvencum in ſacrificium pro peccato, à v. 14. uſque ad 18.
7 Obtulit pro eis arietem in holocauſtum, à v. 18. uſque ad 22.
8 Obtulit pro eis alterum arietem, in ſacrificium conſecratorium, idemque euchariſticum, id eſt, gratiarum actionem ſcil. pro illo ipſo beneficio conſecrationis, v. 22. & 25.
9 Sanguine illius arietis illevit certas partes corporis in Aharone & filiis ejus, v. 23. & 24.
10 Obtulit pro eis munus ſeu ſacrificium cibarium, à v. 26. uſque ad 30.
11 Oleo ſacro & ſanguine arietis conſecratorii aſperſit illos, & veſtes ſacras quibus induti erant, v. 30.
12 Præcepit eis duo: primùm rationem coquendi & edendi carnem ſacrificii euchariſtici, v. 31. & 32. Deinde manſionem in atrio tabernaculi per 7 dies ad continuandum conſecrationem, v. 33. 34. & 35.

Atque hæ ſunt actiones Moſis conſecrantis. Aharonis verò & filiorum ejus qui conſecrabantur, actiones ſunt iſtæ: quòd præbuerunt ſe Moſi obſequentes in ceremoniis illis ſuſcipiendis: ac nominatim, quòd manus ſuas impoſuerunt ſuper caput juvenci pro peccato, v. 14. itemque arietis holocauſti, v. 18. & denique arietis conſecratorii ſive euchariſtici, v. 22. Deinde quòd manibus ſuſceperunt atque ſuſtinuerunt partem muneris ſeu ſacrificii cibarii, itemque partem ſacrificii euchariſtici, v. 27. Poſtremò quòd carnes, ut juſſi erant, coxerunt atque comederunt, quodque per ſeptem dies in atrio tabernaculi remanſerunt, ſuique conſecrationi operam dederunt: id quod indicatur verbo generali v. ult. Atque in iſtis actionibus conſiſtit conſecrationis hujus forma. Porrò circumſtantiæ indicantur tres: loci, perſonarum & temporis. Locus ubi res hæc geſta eſt, eſt atrium tabernaculi,

& quidem ante oſtium illius, v.3.4.33. Perſonæ quæ rem hanc geri ſpectarunt, ſunt omnes Iſraëlitæ congregati, v.3.& 4. Tempus quo actus iſte ſolennis duravit, eſt ſeptiduum, v.33.

SCHOLIA IN CAP. VIII.

¶ 2. VEſteſque illas] *Nempe veſtes ſacras ſive ſacerdotales: de quibus conficiendis habetur lex Exod.28. confectio autem earundem narratur Exod.39.* Oleum unctionis] *De cujus confectura habetur lex Exod.30. v.23.24. & 25: confectio autem ipſa narratur Exod.37.v.ult.* Juvencum peccati] *Offerendum pro peccato. De quo habetur lex Exod.29.v 1. Sicut & de arietibus & azymis. Genitivus ſubjecti.* Portam] *Heb. Oſtium. Sic verſ.ſeq.* Tentorii conventus] *Tabernaculi ſacri. Vide cap.3.v.2.*

4 Quæ fecit] *Heb. Et fecit.*

5 Tunc] *Heb. Et.* Hæc eſt res illa] *Heb. Hoc eſt verbum illud. Metonymia adjuncti Hebraica.* Quam præcepit] *Scil. Exod.29. & 30.* Jubent ergo accedere] *Heb. Et admovit. Ad verb. Appropinquare fecit. Synecd. generis.*

6 Aqua] *Puta aqua labri ſacri: de quo Exod.40.v.30. Synecdoche generis.*

7 Tunicam] *Nempe ſacerdotalem: quod in Hebræo innuit articulus* ה*. Et ita deinceps ubi mentio fit cæterorum ornamentorum, articulus ille* ה *ſingulis præponitur. quo ipſo reſpicitur ad legem Dei de illis conficiendis in hunc uſum.* Cingula] *Sive cingulo.*

8 Urim & Thummim] *Vide ſcholia mea in Exod.28.v 30.*

9 Bracteam auream] *Heb. Florem auri. Metaphora, & genitivus materiæ.* Coronamentum ſacrum] *Per appoſitionem. Heb. Coronamentum ſanctitatis. Genitivus adjuncti.* Præceperat] *Exod.29.v.6.*

10 Tabernaculum] *Heb. Habitaculum. Nempe habitaculum illud ſacrum, ubi habitabat Deus, inſidens arcæ fœderis inter duos Cherubos Synecd generis.* Sanctificaret] *Conſecraret, deſtinaret ad cultum Dei. Sic deinceps.*

11 Altare] *Nempe altare holocauſti: ut percipitur è ſequentibus. Synecd. generis.*

13 Similiter] *Heb. Et.* Præceperat] *Exod.29.v 9.*

14 Deinde] *Hebr. Et.* Juvencum illum peccati] *De quo verſu 2.*

15 Expiavit] *Verbum Hebraicum* חטא *ſignificat peccato liberare: cui reſpondet verbum Germanicum* Entſündigen. Sanctificavit] *Conſecravit.* Ad expiandum in eo] *Verto. Expiando illud. Sicut hanc phraſin in præcedentibus conſtanter reddiderunt: ut videre eſt cap.4. v.26.31 35. & cap.5. v.10.13. 16. 18.26. Sonat autem iſta phraſis,* Operire ſive oblinere pro aliquo: *nempe operire ſive oblinere peccatum alicujus, ne in conſpectum Dei veniat & iram ejus accendat: id eſt, impetrare ei peccati remiſſionem ſive condonationem. quomodo etiam David de peccati remiſſione loquitur Pſal.32.v.1.ubi dicit, Beatus cujus tectum eſt peccatum. Verbum Hebraicum eſt* כפר.

16 Poſtea] *Heb. Et.* Eſt] *Rectius,* erat.

17 Præceperat] *Exod.29.v.14.*

18 Deinde] *Heb. Et.*

20 Diviſo in membra] *Voces Hebraicæ ſunt conjugatæ: q.d. Demembravit in membra ſua.* Er hat jhn in ſeine ſtück zerſtücket. *Verbum Hebraicum eſt* נִתַּח. Integrum] *De voce* פֶּדֶר *vide ſchol.in cap.1.v 8.*

21 Poſtquam laviſſet] *Heb. Et lavit.* Aquâ] *Nempe aquâ labri ſacri: id quod in Hebræo innuit articulus* ה. Sic] *Heb. Et.* Præcepit] *Verto.* præceperat: *convenienter verſui 9.13.& 17 Præceperat autem Exod 29 v.18.*

22 Deinde] *Heb. Et.* Illorum] *Loco hujus pronominis in Hebræo eſt articulus* ה. Conſecrationum] *Malim, Conſecrationis. Heb. Impletionum Sic deinceps Vide ſuprà cap.7.v 37. Dicitur autem aries conſecrationis, aut ſacrificii conſecrationis: id eſt, qui ſacrificandus erat ad conſecrandum Aharonem & filios ejus. Genitivus ſinis, vel ſubjecti, diverſo reſpectu.*

23 Infimæ auriculæ] *Heb. Super molliciem, ſive mollitudinem auris id eſt, partem mollem.* Auff das ohrläpplin. *Sic verſu ſeq.*

24 Similiter] *Heb. Et.* Deinde] *Heb Et.*

25 Illius] *Scil. arietis, de quo verſu 22. In Hebræo loco pronominis habetur articulus* ה.

26 Coram Jehova] *Ante oſtium tabernaculi ſacri. Vide ſuprà cap 1.v.3.* Panis cum oleo] *Verto, Panis oleo imbuti, vel perfuſi. Heb. Panis olei q.d. oleati,* Geölet broot. *Genitivus adjuncti.*

27 Agitavit] *Vide ſuprà ſchol. cap.7.v.4.*

28 Poſtea] *Hebr. Et.* Conſecrationes] *Id eſt, ſacrificia conſecrationis. Metonymia adjuncti. Hebr. Impletiones. Vide ſuprà cap.7. v.37.in ſcholiis.* Igne abſumta fuerunt] *Verto, Res igne abſumenda fuit.*

29 Accepit autem] *Heb. Et accepit.* Pectus illius] *Nempe illius arietis de quo verſu 22. In Hebræo loco pronominis eſt articulus* ה. Agitavit] *Ut verſu 27.* Ceſſit] *Nempe pectus illud. Heb. Fuit: i. e. factum eſt.* Præceperat] *Exod.29.v.26.*

30 Tunc] *Heb. Et.* Oleo unctionis] *Vide ſuprà verſu 2.* Super altare] *Verto, Super altari, cum ablativo ſcil. quia ſignificatur hic quies in loco. Cum accuſativo verò ſignificatur motus ad locum.*

Cicero de legibus. Demetrius ſuper terræ tumulum noluit quid ſtatui, niſi columellam. *Virgilius ecloga 1.*

Hic tamen hac mecum poteris requieſcere nocte
Fronde ſuper viridi.

Idem lib.6. Æneid. ——gemina ſuper arbore ſidunt.

Cum eo] *Nempe Aharone.* Sic] *Heb. Et.*

31 Poſtea] *Heb Et.* Iſtam carnem] *Nempe carnem arietis conſecrationis. In Hebræo loco pronominis eſt articulus* ה. Portam] *Heb. Oſtium* Præcepi] *Scil Ego Jehova. Pro, præcepit. Mutatio perſonæ. Præcepit autem Exod.29 v.32.*

32 De iſta carne] *Præpoſitio* ב *hic valet De vel Ex, ita ut notet partem rei. Loco pronominis autem in Hebræo eſt articulus* ה. *Sic in ſequentibus.* Aut] *Heb. Et.*

33 Sed] *Heb. Et.* Extra portam] *Heb. Ex oſtio.* Uſque ad diem complementi &c.] *Verto, Uſq; ad diem quo complebuntur dies &c. Heb. Uſq; ad diem complere dies,* ἕως τοῦ πληρωθῆναι τὰς ἡμέρας. *Eodem loquutionis genere infrà cap 12 v.4. & Dan.10.v.3.* Conſecrabit miniſterium veſtrum] *Heb. Implebit manum veſtram. Vide ſuprà cap.7.v.37.*

34 Facit] *Verto, Fecit. Scil. per me.* Præceperat Jehova] *Antecedens trajectum & poſtpoſitum. Rectus verborum ordo ſic habet; Sicut fecit Jehova die hoc, ita præceperat facere. Præceperat autem Exod.29.v.1.& deinceps.*

35 Quapropter] *Heb. Et.* Portam] *Heb. Oſtium.* Manete] *Heb. Sedebitis. Synecd. ſpeciei & futurum pro imperativo.* Ut obſervetis] *Heb. Et obſervabitis.* Obſervationem Jehovæ] *Id quod Jehova obſervandum mandavit. Metonymia adjuncti: itemq; genitivus adjuncti.*

36 Quod fecit &c.] *Verto. Et fecit Aharon, ac filii ejus, omnia illa quæ præceperat Jehova per Moſen.* Omnia illa] *Heb. Omnia verba. Metonymia adjuncti Hebraica.* Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis. id eſt, per miniſterium. Metonymia efficientis.*

OBSERVATIONES EX CAP. VIII.

CONſecratio Aharonis præfiguravit vocationem Chriſti ad ſacerdotium ſuum, teſte Apoſtolo Heb 5.v.4.5.& 6. *Chriſti vocatio ad ſacerdotium.*

2 Conſecratio filiorum Aharonis videtur præfiguraſſe vocationem Apoſtolorum aliorumque Eccleſiæ N.T. paſtorum ad prædicandum ſacrificium Chriſti. Per prædicationem enim Evangelii Chriſtus quaſi crucifigitur, atque ita quodammodo ſacrificatur, Gal.3.v.1. Quod ipſum quoque fit per ſacramenta, & in primis per cœnam Domini: quippe quæ peculiariter inſtituta eſt ad mortem Domini annunciandam, 1.Cor.11. *Paſtorum vocatio.*

3 Lotio Aharonis præfiguravit puritatem Chriſti. Talis enim nos decebat pontifex, ſanctus, innocens, impollutus &c. Heb.7.v.26. *Chriſti puritas.*

4 Lotio filiorum Aharonis monet, paſtores Eccleſiæ N.T. debere Chriſtum annunciare purè, ἁγνῶς, Philip.1.v.16. Item debere ſanctè vivere, ut qui ſint exemplaria gregis, 1.Pet.5.v.3. Item 1.Tim.3.v.2.& deinceps. Tit.1 v.6.& deinceps. *Paſtorum ſanctificatio.*

5 Splendidus veſtitus Aharonis præfiguravit authoritatem Chriſti, quam ei conciliavit tum vitæ ſanctitas, tum divina eloquentia & παῤῥησία. Matth.7.v.29. & cap.23.toto. Luc.4. v.22. Joh.8.v.12. & deinceps: & cap.7.v.46. *Chriſti authoritas.*

6 Unctio Aharonis qua oleum ſacrum infuſum eſt capiti ejus, quum filii ejus eodem oleo tantum ſint aſperſi, ſignificavit fore ut Chriſtus donis Spiritus ſancti abundè inſtrueretur, & longè excellentiùs quam ullus alius Eccleſiæ doctor. Quò pertinent hæc dicta: Joh.1.v.14. *Commoratus eſt inter nos plenus gratia & veritate.* Et v.16. *Ex plenitudine ipſius omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Et cap.3.v.34. *Is quem miſit Deus, verba Dei loquitur non enim huic admetitur Deus ſpiritum* Heb.1.v.9. *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis ultra conſortes tuos.* Sic Luc 4. v.16. & deinceps ipſe Dominus Evangelium prædicans, ait in ſe impletam eſſe Scripturam illam Eſa.61. v.1. *Spiritus Domini ſuper me, propterea quòd unxit me ut evangelizem pauperibus miſit me &c.* Cæterùm unctio illa Chriſti ſolenniter facta eſt per viſibilem deſcenſum Spiritus ſancti in ſpecie columbæ, quum ipſe baptizaretur a Johanne, Matth.3.v 16. *Dona ... Chriſti.*

7 Veſtes ſacræ filiorum Aharonis ſignificarunt, miniſtros verbi Dei puritate vitæ ornatos eſſe oportere. Nec non omnes Chriſtianos: ut qui ſint ſpirituales ſacerdotes. *Miniſtrorum verbi officium.*

8 Oblatio juvenci pro peccato ſignificavit, nullius opera Deo eſſe grata, niſi priùs peccatorum expiationem adeptus ſit ex ſacrificio Chriſti. *Bona opera.*

9 Oblatio arietis in holocauſtum ſignificavit, Chriſtianos debere ſeſe totos Deo offerre, & vitioſos ſuos affectus igni Spiritus S. comburendos præbere. *Sacrificium Chriſtianorum.*

10 Oblatio arietis in ſacrificium eucharisticum & conſecrationum ſignificavit, ſingulos Chriſtianos debere gratias Deo agere pro vocatione ſui ad communionem cum Deo, atq; inſuper miniſtros verbi pro vocatione ad tam ſanctum miniſterium. *Gratiarum actio.*

11 Quòd infima auricula dextra, pollex item manus dextræ, & pollex pedis dextri, in Aharone & filiis ſanguine arietis illita fuerunt: videtur ſignificaſſe, nullius fidelis bona opera, quantumvis dextrè, id eſt, ſincerè audiat verbum Dei, & factis exprimere conetur, Deo grata eſſe: niſi imperfectio quæ illis adhæret, ſublata fuerit per ſanguinem Chriſti. *Bona opera.*

12 Oblatio

[illegible] muneris ſeu ſacr[illegible] videtur ſignificaſſe, [illegible] ſuavis c bi. [illegible] oleo [illegible] rieus aſperſi fuerant tum [illegible] tum [illegible] ſignificaſſe, duabus [illegible] opus eſſe ut [illegible] ad ſerviendum Deo: [illegible] peccatorum [illegible] effuſum ſanguinem Chriſti [illegible] Spiritus ſanct[illegible] ſacrificii reliquias in loco ſancto edi oportuit: ſignificaſſe videtur, in ſola Eccleſia contingere hominibus veram conſolationem ex ſacrificio Chriſti.

Bona opera. *Bona opera. Cultus Dei.* *Eccleſia.*

15 Quòd conſecratio ſacerdotum continuata fuit per totos ſeptem dies, & ſeptimo demum die fuit perfecta: ſignificaſſe videtur, convenienter nobis per totam vitam ſtudendum ſanctitati, nec tamen perfectionem adepturos niſi die ſeptimo, videlicet in ſabbatho illo vitæ æternæ.

Studium pietatis. Imperfectio ſanctorum.

CAPUT IX.

T. & J.

1. F[illegible] *autem die octavo, quo convocavit Moſche Aharonem & [illegible] ac ſeniores Iſraelis.*

[illegible] et Aharoni, Accipe tibi vitulum ſubrumum in [illegible] & arietem in holocauſtum integros, & offer coram Jehova.

[illegible] verò Iſraëlis alloquitor dicendo, Accipite hircum la[illegible] in [illegible] peccatum, vitulumq; & agnum anniculos integros in [illegible]

[illegible] arietem in eucharistica, ad ſacrificandum coram Jehova, munusq; mixtum oleo: nam hodie Jehova appariturus [illegible]

[illegible] quæ præceperat Moſche, adduxerunt ante [illegible], & accedentes totus cœtus ſteterunt coram Jehova.

[illegible] Moſche, Hanc rem quam præcepit Jehova facietis & ap[illegible] gloria Jehovæ.

[illegible] Moſche [illegible] Aharoni, Accede ad hoc altare, & para peccatum tuum, & [illegible] ſtum tuum, expiationem facturus pro te & pro [illegible] oblationem ipſius populi, & expiationem fac pro [illegible] quemadmodum præcepit Jehova.

8 Accedens itaq; Aharon ad altare, jugulavit illum vitulum peccati qui erat pro ſe.

[illegible] admo[illegible] tibus filiis Aharonis ſanguinem illius ad eum, intingens digitum ſuum in illo ſanguine, poſuit ſuper cornua altaris [illegible] vero ſanguinem effudit verſus fundamentum [illegible]

[illegible] & renes, & reticulum jecoris ex peccato [illegible] altari, quemadmodum præceperat Jehova [illegible]

[illegible] pellem eius combuſſit igne extra caſtra.

[illegible] ſuum holocauſtum, cum porrigentibus filiis Aharonis [illegible] ſparſit eum in illo altari circumquaq;

[illegible] porrigentibus ei per membra illius, & caput illius [illegible] altari.

14 [illegible] lavit [illegible] & ambo crura illius, adolevit ea cum [illegible] altari.

II. *[illegible] oblationem populi: primùm accepit hircum peccati qui [illegible] populo, quo jugulato paravit eum pro peccato, [illegible] prioris.*

[illegible] obtulit holocauſtum ipſum, & paravit illud pro [illegible]

17 [illegible] quoq; munus illius, & implens manum ſuam illo, adolevit [illegible] altari [illegible] holocauſtum matutinum.

[illegible] bovem, & arietem, in ſacrificium eucharisticum quod [illegible] pro populo: porrigentibus ei filiis Aharonis ſanguinem [illegible], ſparſit eum in ipſo altari circumquaq;

[illegible] deinde adipes ex illo bove; & ex illo ariete [illegible] & [illegible] operientem exta & renes, & reticulum [illegible]

[illegible] runt illos adipes ad ipſa pectora: & adolevit adipes [illegible]

21 [illegible] & armum illorum dexterum agitavit Aharon [illegible] Jehova, quemadmodum præceperat Moſche.

III. *22 Tum [illegible] Aharon manus ſuas verſus populum benedixit eis, ac [illegible] parato illo peccato, holocauſtoq; & eucharistico.*

Poſtea [illegible] cum Aharone in tentorium conventus, [illegible] benedixer[illegible] populo, quum appariiſſet gloria Jehovæ to[illegible]

[illegible] Exiens enim ignis à conſpectu Jehovæ, conſumſit in illo altari holocauſtum ipſum, & adipes: quod videns totus populus, ac[illegible], & prociderunt ſuper faciem ſuam.

P.

POrrò die octavo vocavit Moſes Aharonem & filios ejus; ac ſeniores Iſraelis: 1.

2 Et dixit Aharoni, Accipe tibi vitulum ſubrumum in ſacrificium pro peccato, & arietem in holocauſtum integros, & adduc *eos* in conſpectum Jehovæ.

3 Filios verò Iſraelis alloquitor dicendo, Accipite hircum lactentem in ſacrificium pro peccato, vitulumque & agnum anniculos integros in holocauſtum:

4 Et bovem, & arietem in ſacrificium eucharisticum, ad mactandum coram Jehova, munusque mixtum oleo: nam hodie Jehova appariturus eſt vobis

5 Accipientes ergo quæ præceperat Moſes, *adduxerunt ea* ante tentorium conventus, & accedentes totus cœtus ſteterunt coram Jehova.

6 Tum dixit Moſes, Hanc rem quam præcepit Jehova facitote, & apparebit vobis gloria Jehovæ.

7 Et dixit Moſes Aharoni, Accede ad altare, & ſacrifica ſacrificium tuum pro peccato, & holocauſtum tuum, expiationemque fac pro te & pro populo: deinde ſacrifica oblationem populi, & expiationem fac pro eis; quemadmodum præcepit Jehova.

8 Accedens itaque Aharon ad altare, jugulavit illum vitulum ſacrificii pro peccato qui *erat* pro ipſo:

9 Et afferentibus filiis Aharonis ſanguinem illius ad eum, intingens ille digitum ſuum in illum ſanguinem, poſuit *illum* ſuper cornua altaris. *reliquum* verò ſanguinem effudit in fundamentum altaris.

10 Adipem autem, & renes, & reticulum jecoris è ſacrificio pro peccato adolevit in altari, quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

11 Carnem verò, & pellem combuſſit igne extra caſtra.

12 Deinde jugulavit holocauſtum, & porrigentibus ei filiis Aharonis ſanguinem illius, ſparſit eum in altari circumquaque.

13 Similiter holocauſtum porrigentibus ei per membra illius, & caput illius, adolevit illa in altari.

14 Et lavit inteſtina, & crura illius; adolevitque *ea* ſuper holocauſto in altari.

15 Poſtea obtulit oblationem populi: primùm accepit hircum ſacrificii pro peccato qui *erat* pro populo; quo jugulato ſacrificavit eum pro peccato, ritu *a* prioris. II.

a Sup v.8.

16 Deinde obtulit holocauſtum, & ſacrificavit illud pro ritu.

17 Obtulit etiam munus illius, & implens manum ſuam illo, adolevit ipſum in altari, præter holocauſtum matutinum.

18 Deinde jugulavit bovem, & arietem, *in* ſacrificium eucharisticum qui *erant* pro populo: & porrigentibus ei filiis Aharonis ſanguinem illorum, ſparſit eum in altari circumquaque.

19 *Porrigentes* deinde adipes ex illo bove; & ex illo ariete caudam, & *adipem* operientem inteſtina & renes, & reticulum jecoris:

20 Poſuerunt illos adipes ad pectora: & adolevit adipes in altari.

21 Pectora verò & armum illorum dexterum agitavit Aharon agitatione coram Jehova; quemadmodum præceperat Moſes.

22 Tum attollens Aharon manus ſuas populum verſus benedixit eis; ac deſcendit poſtquam ſacrificaſſet illud ſacrificium pro peccato, holocauſtumque, & ſacrificium eucharisticum. III.

23 Poſtea ingreſſus eſt Moſes cum Aharone in tentorium conventus; egreſſique benedixerunt populo, & apparuit gloria Jehovæ toti populo.

24 Exiens enim ignis à conſpectu Jehovæ, *b* conſumſit in altari holocauſtum, & adipes: quod videns totus populus, vociferati ſunt, & prociderunt ſuper faciem ſuam.

b 1. Reg 18. v 38. 2 Chr. 7.

ANALYSIS CAP. IX.

H[illegible] te narratur prima ſacrificatio Aharonis. Hæc ſa[illegible] declaratur ſex modis: (1) ab adjunct[illegible] tempo[illegible] impulſiva, (3) à ſubjecto loco, (4) ab adjun[illegible] bus, [illegible] a ſpeciebus, (6) ab eventu. I. Tempus [illegible] iſta peracta eſt, fuit dies octavus inde à primo [illegible] Aharonis & filiorum ejus in ſacerdotes, [illegible] quæ Aharonem ad ſacrificationem hanc [illegible] mandatum Moſis: id eſt, mandatum Dei per Moſen: verſ. 2.3.4.5.6.7. Hoc mandatum fuit duplex: unum de ſacrificiorum materia, alterum de ſacrificandi forma ſeu modo agendi. Sacrificia autem imperantur duplicia, pro diverſitate objectorum, nempe perſonarum pro quibus fuerunt offerenda eæ fuerunt tum ipſe Aharon, tum populus. Materia ſacrificiorum Aharonis indicatur duplex, pro diverſitate finium ad quos illa erant deſtinata, v.2. Populi verò ſacrificiorum materia indicatur triplex, item pro diverſitate finium, v.3. & 4. Confirmatur autem prius hoc mandatum ab [illegible] quatenus pro-

nuntitur apparitio Jehovæ, in fine verſus quarti. Mandatum de forma ſeu modo agendi, ſeu denique de ipſa ſacrificiorum illorum oblatione, proponitur duobus modis: primùm in genere, v.6: confirmatum ab eventu utili, ſicut mandatum prius, ibidem: deinde in ſpecie, v.7. Ubi modus agendi ſignificatur partim ex adjuncto ordine, partim ex comparatione cum mandato Dei, tanquam ſimili. Atque ſic tractatur cauſa impulſiva. III. Locus ubi ſacrificia illa fuerunt oblata, indicatur tum communis, tum proprius. Communis locus fuit pars atrii ante oſtium tabernaculi ſacri, v.2.4.5. Proprius locus fuit iterum duplex, pro diverſitate partium comburendarum: nempe altare holocauſti, v.7.10.13.14.17.20. & locus certus extra caſtra, v.11. IV. Adjuncti ſpectatores fuerunt Iſraelitæ congregati, v.5. V. Species iſtius ſacrificationis, reſpectu objectorum (id eſt, perſonarum pro quibus ſacrificatum fuit) indicantur duæ: oblatio ſcil. ſacrificiorum pro Aharone, & oblatio ſacrificiorum pro populo. Oblatio ſacrificiorum pro Aharone fuit iterum duplex, pro diverſitate finium: una ſcil. ſacrificii pro peccato, v.8.9.10.11: declarata comparatione cum mandato divino, tanquam ſimili, in fine v.10. altera holocauſti, v.12.13.14. Oblatio ſacrificiorum pro populo fuit triplex, pro diverſitate finium: prima ſacrificii pro peccato, v.15: ſecunda holocauſti, v.16.& 17. Hæc oblatio illuſtratur comparatione holocauſti matutini, tanquam ſimilis, in fine verſus 17. Tertia denique pro populi ſacrificio fuit oblatio ſacrificii euchariſtici, v.18.19.20.21. Hæc declaratur collatione mandati divini, tanquam ſimilis, in fine verſus 21. Atque ſic tractantur ſacrificationis illius ſpecies. VI. Eventa indicantur ſeptem: (1) dimiſſio populi per benedictionem Aharonis, v.22. (2) deſcenſio Aharonis de clivulo altaris, ibidem. (3) ingreſſio Moſis & Aharonis in tabernaculum ſacrum, v.23. (4) dimiſſio populi altera per benedictionem tum Moſis tum Aharonis, ibidem. (5) apparitio gloriæ Domini per ignem immiſſum in holocauſtum quo illud fuit conſumtum, v.23.& 24. (6) populi læta acclamatio, v.24. (7) ejuſdem prolapſio in faciem, ibidem.

SCHOLIA IN CAP. IX.

ỿ.1. Fuit autem &c.] *Verto, Porrò die octavo vocavit Moſes &c. Heb. Et factum eſt die octavo, vocavit Moſes. Aſyndeton & appoſitio, qua verbum generale declaratur per ſpeciale.* Die octavo] *Scil. proximè ſequente ſeptem dies conſecrationis: ex collatione verſus 35. cap. præcedentis. Quò etiam facit collatio verborum Ezech. 43. v.27.*

2 Ut ediceret] *Verto, Et dixit.* Accipe tibi] *Pleonaſmus.* Subrumum] *Sive, lactentem. Heb. Filium bovis, ſeu armenti. Id eſt, qui verſans in armento matri ſuæ adhæret. Genitivus ſubjecti.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato. Sic v. ſeq. & 7.* Integros] *Expertes vitii. Sic v. ſeq.* Coram Jehovâ] *Vide ſuprà cap. 1. verſu 3.*

3 Hircum lactentem] *Heb. Hircum caprarum. Vide ſup. cap. 4. v.23. in ſcholiis.* Anniculos] *Heb. Filios anni.*

4 In euchariſtica] *In ſacrificium euchariſticum. Heb. In retributiones.* Ad ſacrificandum] *Ut ſacrificet ea Aharon: ex collatione verſus 7.* Munus] *Sacrificium cibarium è ſimila. Vide ſup. cap. 2. verſ. 1.* Appariturus eſt] *Scil. per ignem, quo holocauſtum veſtrum conſumet: infrà verſu ultimo. Heb. apparuit. Præteritum pro futuro, propter certitudinem eventus. Confirmatur autem hæc expoſitio ex collatione verſus ſexti.*

5 Accipientes ergò] *Heb. Et acceperunt.*

6 Tum] *Heb. Et.* Hanc rem] *Heb. Hoc verbum. Metonymia adjuncti.* Gloria Jehovæ] *Glorioſum & magnificum opus, quum igne immiſſo conſumet holocauſtum veſtrum. Sic exponitur infrà duob. ult. verſibus. Metonymia effecti.*

7 Para] *Verto, Sacrifica. Sic iterum in membro poſteriore. Heb. Fac. Synecd. generis.* Peccatum tuum] *Sacrificium tuum pro peccato.* Deinde] *Heb. Et.* Præcepit] *Suprà verſu 3. & 4.*

8 Accedens itaque] *Heb. Et acceſſit.* Peccati] *Id eſt, qui offerendus erat pro peccato, ſeu ad expiandum peccatum. Genitivus ſubjecti. Hanc vocem hic reſtituo, quæ aliis exemplaribus deeſt.* Pro ſe] *Latinitas dici poſtulat, Pro ipſo.* Sanguinem illius] *In Hebræo loco pronominis habetur articulus* ה. In illo] *Malim, In illum.* Poſuit] *Scil. ſanguinem illum. Heb. Dedit*

10 Jecoris] *Heb. E jecore.* Ex peccato] *E ſacrificio illo pro peccato.* Adolevit] *Incendit. Id eſt, præparavit ad incenſionem atque combuſtionem. nam quicquid tum altari impoſitum fuit, incenſum demum atque combuſtum fuit igne illo quem Dominus poſtea immiſit, infrà v.24. Sic deinceps. Metonymia finis.*

11 Pellem ejus] *In Hebræo loco pronominis eſt articulus* ה. Extra caſtra] *In loco ubi effundebatur cinis ſacrificiorum, ſuprà cap. 4. v.12.*

12 Deinde] *Heb. Et.* Suum holocauſtum] *Pronomen* Suum *in Hebræo non eſt expreſſum, ſed indicatur per articulum* ה*: ex collatione verſus 7.* Cui porrigentibus] *Heb. Et venire fecerunt ad eum. Id eſt, attulerunt ad eum ut ei præſtò eſſet. Sic verſu ſeq.* Sanguinem illius] *In Hebræo loco pronominis eſt articulus* ה.

13 Similiter] *Heb. Et.* Caput illius] *Loco pronominis in Hebræo eſt articulus* ה. Quæ adoleret] *Heb. Et adolevit illa.* In ipſo altari] *Elegantiùs abeſſet* ipſo. *Eſt autem poſitum ad exprimendum articulum* ה. *Sic paſſim in hac verſione.*

14 Poſtquam] *Heb. Et.* Illius] *Loco pronominis in Hebræo eſt articulus* ה.

15 Poſtea] *Heb. Et.* Primùm] *Heb. Et.* Hircum peccati] *Offerendum pro peccato. Genitivus ſubjecti.* Paravit eum pro peccato.] *Heb. Peccatificavit eum. Id eſt, Fecit ex eo peccatum, hoc eſt, ſacrificium pro peccato. Verto, Sacrificavit eum pro peccato.* Ritu ſui prioris] *Pronomen* Sui *non habetur in Hebræo: ſed loco illius articulus* ה. *Reſpicitur autem ad verſum 8. & ſeqq. ubi narratur quomodo Aharon obtulerit vitulum ſuum pro peccato. Heb. Secundum primum. κατὰ τὸ πρῶτον.*

16 Deinde] *Heb. Et.* Holocauſtum ipſum] *Elegantiùs abeſſet* Ipſum. *In Hebræo eſt articulus, quo innuitur holocauſtum populi cujus mentio facta verſu præcedente, ſed implicitè, in voce oblationis.* Paravit] *Verto, ſacrificavit. Heb. Fecit.* Pro ritu] *Heb. Secundum ritum. Nomen* מִשְׁפָּט *miſchpât, quod aliàs uſitatè ſignificat judicium, hic valet ritum ſeu rationem agendi legitimam & rectam.*

17 Munus illius] *Nempe holocauſti populi. nam omni holocauſto addebatur munus. In Hebræo loco pronominis eſt articulus* ה. Præter holocauſtum matutinum] *Id eſt, præter munus quod jam obtulerat cum holocauſto matutino. Vide Exod. 29. v.38. 39. & 40. Heb. Præter holocauſtum mane (genitivo caſu) id eſt, matutini temporis. Genitivus ſubjecti. nam tempori illi adjungebatur holocauſtum. Itaque tempus non ſemper rationem adjuncti habet.*

18 Porrigentibus &c.] *Ut ſuprà verſu 12.* Illorum] *Loco pronominis in Hebræo eſt articulus* ה.

20 Impoſuerunt] *Malim, poſuerunt.*

21 Illorum] *Loco pronominis in Hebræo eſt articulus* ה.

22 Tum] *Heb. Et.* Benedixit eis] *Exoptavit eis benedictionem Dei, adhibitâ formulâ quæ præſcribitur Num. 6. v.24. & ſeqq.* Deſcendit] *De clivulo quo altare circumdatum erat. Vide Fr. Junii annot. ad verſ. ult. cap. 20. Exodi.* Parato illo peccato] *Verto, Poſtquam ſacrificaſſet illud peccatum &c. Heb. A faciendo &c. Per peccatum autem intelligitur ſacrificium pro peccato.*

23 Poſtea] *Heb. Et.* Cum Aharone] *Heb. Et Aharon.* Benedixerunt populo] *Dimiſerunt populum præmiſsâ benedictione. Heb. benedixerunt populum.* Quum apparuiſſet] *Heb. Et viſa eſt.* Gloria] *Majeſtas.*

24 Exiens enim] *Heb. Et exivit.* A conſpectu Jehovæ] *Hebr. A coram Jehova: vel ad verbum, A ſecundum faciem Jehovæ. Id quod intelligi poteſt vel de ſancto ſanctorum, ubi reſidebat Dominus ſuper arca fœderis: vel de cælo, quod alibi dicitur ſolium ejus. Poſterius mihi probabilius videtur, ex collatione ſacrificii Eliæ, 1. Reg. 18. v.38. item ex eo quod iſtud accidit ſub dio, extra tabernaculum.* Conſumſit] *Heb. Comedit. Et hoc miraculo Dominus ſacrificationem illam approbavit.* Acclamaverunt] *Læta ſcil. voce: id quod verbum Hebræum* רנן *uſitatè ſignificat.* Procideſunt ſuper faciem ſuam] *Humiliter Deum venerantes.*

OBSERVATIONES EX CAP. IX.

Ex v.1. ex verbis, *Fuit autem die octavo &c.* Qui ad miniſterium ſacrum à Deo vocatus eſt, non debet in illo fungendo cunctari moramve nectere: ſed alacriter illud capeſſere & quamprimùm operam ei dare. Hujus alacritatis exemplum proponitur in apoſtolis Marc. ult. verſ. ult. Actor. 9. verſ. 20. & cap. 16. verſ. 10. *Minist…*

2 Ex v.2. & ſeqq. uſque ad 22. Quòd Aharonem priùs oportuit ſacrificium expiatorium offerre pro ſeipſo, quam pro populo: per id fuit ſignificatum, Chriſtum (cujus typum Aharon geſſit) oportuiſſe eſſe ſanctum, ut ſacrificium expiatorium pro populo Dei offerre poſſet. Interim diſſimilitudo eſt in hoc, quòd Aharon pro populo ſacrificaturus, ſanctitatem habuit imputatam: Chriſtus autem naturalem, jam inde a conceptione in utero matris ei inhærentem. Vide Heb. 7. v.26. *Christi…*

3 Ex v.22. Quòd Aharon peractis ſacrificiis populo benedixit, per id ſignificatum fuit; benedictionem, id eſt, veram felicitatem, populo Dei contingere per ſacrificium Chriſti, cujus typum Aharon geſſit. *Felicitatis origo.*

4 Ex v.23. & 24. Quum Deus juxta præſcriptum ipſius colitur, placet ei talis cultus. *Cultus Dei.*

5 Ex iiſdem verſib. Gloria Dei eluceſcit ex miraculis. *Miracula.*

6 Ex v.24. ex verbis, *Prociderunt ſuper faciem ſuam.* In populo Iſraëlitico proponitur exemplum adorationis Deo debitæ, nempe humilimæ venerationis. *Adoratio Dei.*

T. & J. CAPUT X. P.

1 *Sed accipientes filii Aharonis Nadab & Abihu quiſque thuribulum ſuum, indito eis igni impoſuerunt ſuffitum ei, ut offerrent coram Jehova ignem alienum, quod non præceperat eis.*

Porrò accipientes filii Aharonis Nadab & Abihu quiſque thuribulum ſuum, indito eis igni impoſuerunt ſuffitum: atque ita attulerunt in conſpectum Jehovæ ignem alienum; quod non præceperat eis. 1.

2 Qua-

2 Qua-

2 Quapropter exiens ignis à conſpectu Jehovæ, exanimavit eos: [illegible] coram Jehova.

3 [illegible] Moſche Aharoni. Illud eſt quod loquutus erat Jehova [illegible], In propinquis meis ſanctificabor, & ante conſpectum totius populi glorificabor. ſed conticuit Aharon.

4 Et vocavit Moſche Miſch[illegible]lem & Elizaphanem filios Huz[illegible] patrui Aharo[illegible], edixitq; eis, Accedite, ſublatos deportate fratres [illegible] à conſpectu ſanctuarii extra caſtra.

5 [illegible] acce[illegible]erunt, ſublatosq; tunicis eorum deportaverunt eos extra [illegible], ſicut edixerat Moſche.

6 Edixit ver[illegible] Moſche Aharoni, & Elhazaro, & Ithamari, filiis [illegible], [illegible]pita veſtra ne nudate, neq; veſtimenta veſtra diſcindite, ne [illegible]riamini, & contra totum hunc cœtum efferveſcat Jehova: ſed fr[illegible] veſtri tota familia Jiſraelis deſlebunt hoc incendium quod [illegible]dit Jehova.

7 Neq; a porta tentorii conventus exite, ne moriamini; nam oleum [illegible] Jehovæ ſuper vos eſt. qui fecerunt ſecundùm verbum M[illegible].

8 Et alloquutus eſt Jehova Aharonem, dicendo,

9 Vinum aut potum inebriantem ne bibito tu aut filii tui tecum, quando ingreſſuri eſtis tentorium conventus, ne moriamini: ſtatuto [illegible] per generationes veſtras:

10 Cum ad diſcernendum inter ſacrum & profanum, atq; inter mundum & [illegible]dum.

11 Tum ad [illegible]endum filios Jiſraelis omnia illa ſtatuta, quæ edixerit Je[illegible] per M[illegible]ſchen.

II. *12 Edixit autem Moſche Aharoni, & Elhazaro & Ithamari filiis [illegible] qui reliqui erant, Accepite munus iſtud quod reliquum eſt ex igne a[illegible] Jehovæ, & comedite illud cum azymis prope hoc altare quia r[illegible] eſt.*

13 Id[illegible] comedetis illud in loco ſacro, quia demenſum tuum & demenſum [illegible] tuorum eſt ex igne abſumendis Jehovæ: ſic enim juſſus ſum.

14 Pe[illegible] autem agitationis & armum elationis comedetis in [illegible] mundo, tu, [illegible] filii tui. & filiæ tuæ tecum. quia in demenſum [illegible] & demenſum filiorum tuorum data ſunt ex ſacrificiis eucha[illegible]

[illegible] & pectus agitationis, cum igne abſumendis adip[illegible] agitandum agitatione coram Jehova: eritq; ti[illegible] in demenſum perpetuum, quemadmodum præ[illegible]

III. *[illegible] peccati accuratè perquiſivit Moſche, ſed ec[illegible] quapropter efferbuit contra Elhazarem & contra Ithamarem [illegible] Aharonis qui reliqui erant, dicendo,*

17 Quamobrem n[illegible] comediſtis peccatum hoc in loco ſancto? nam res ſan[illegible] illud dederat vobis Jehova ad ferendum iniquitatem hujus cœtus, expiationem faciendo pro eis coram Jeh[illegible].

18 En non eſt illatus ſanguis ejus in ſanctuarium interius: omnino comedere illud tenemini in loco ſancto, ſicut præ[illegible]peram.

19 [illegible] dixit Aharon M[illegible]ſchi, Ecce, hodie obtulerunt peccatum ſuum & [illegible] cauſtum [illegible] coram Jehova. acciderunt autem mihi [illegible] comed[illegible] peccatum hodie, an bonum videretur in oculis [illegible]

20 [illegible] audivit Moſche, bonum viſum eſt in oculis ejus.

2 Quapropter exiens ignis à facie Jehovæ, conſumſit eos: ita [a] mortui ſunt coram Jehova.

3 Tum dixit Moſes Aharoni, Illud *eſt* quod locutus erat Jehova dicendo, In iis qui ad me appropinquant ſanctificabor, & ante faciem totius populi glorificabor. Sed conticuit Aharon.

4 Tum vocavit Moſes Miſchaelem & Elſaphanem filios Hielis patrui Aharonis, edixitque eis, Accedite, ſublatos deportate fratres veſtros a conſpectu ſanctuarii extra caſtra.

5 Qui acceſſerunt, ſublatosque tunicis eorum deportaverunt eos extra caſtra, ſicut edixerat Moſes.

6 Tum edixit Moſes Aharoni, & Eleaſari, & Ithamari, filiis ejus, Capita veſtra ne nudate, neque veſtimenta veſtra diſcindite, ut non moriamini, & contra totum cœtum efferveſcat *Jehova:* ſed fratres veſtri, tota familia Iſraelis, defleanto hoc incendium quod incendit Jehova.

7 Neque ex oſtio tentorii conventus exite, ut ne moriamini, nam oleum unctionis Jehovæ ſuper vobis *eſt:* & fecerunt ſecundùm verbum Moſis.

8 Et allocutus eſt Jehova Aharonem, dicendo,

9 Vinum aut potum inebriantem ne bibito tu & filii tui tecum, quando ingreſſuri eſtis tentorium conventus, ut non moriamini: ſtatuto perpetuo apud poſteros veſtros:

10 Cùm ad diſcernendum inter ſacrum & profanum, atque inter mundum & immundum,

11 Tum ad docendum filios Iſraelis omnia illa ſtatuta, quæ edixit Jehova eis per Moſen.

12 Allocutus eſt autem Moſes Aharonem, & Eleaſarem & Ithamarem filios ejus qui reliqui erant, *dicendo* Accipite munus iſtud quod reliquum eſt è ſacrificiis igne abſumendis Jehovæ, & comedite illud *cum* azymis prope altare, quia res ſanctiſſima eſt. II.

13 Sed comeditote illud in loco ſacro, quia demenſum tuum & demenſum filiorum tuorum eſt è ſacrificiis igne abſumendis Jehovæ: ſic enim [b] juſſus ſum.

14 Similiter pectus agitationis & armum elationis comeditote in loco mundo, tu & filii tui, & filiæ tuæ tecum: quia *in* demenſum tuum & demenſum filiorum tuorum data ſunt è ſacrificiis euchariſticis filiorum Iſraelis

15 Armum elationis & pectus agitationis, cum igne abſumendis adipibus afferunto ad agitandum agitatione coram Jehova: eſtoque tuum & filiorum tuorum tecum, ſtatuto perpetuo, quemadmodum præcepit Jehova.

16 Hircum autem ſacrificii pro peccato accuratè perquiſivit Moſes, ſed ecce exuſtus erat: quapropter efferbuit contra Eleaſarem & contra Ithamarem filios Aharonis qui reliqui erant, dicendo, III.

17 Quamobrem non comediſtis ſacrificium pro peccato in loco ſancto? nam res ſanctiſſima eſt. & illud dedit vobis *Jehova* ad auferendum iniquitatem cœtus, expiationem faciendo pro eis coram Jehova.

18 En non eſt illatus ſanguis ejus in ſanctuarium interiore: omnino comedere illud debebatis prope ſanctuarium, ſicut [c] præceperam.

19 Tum dixit Aharon Moſi, Ecce, hodie attulerunt ſacrificium ſuum pro peccato & holocauſtum ſuum in conſpectum Jehovæ, acciderunt autem mihi res ejusmodi: ſi comederem ſacrificium pro peccato hodie, an placeret Jehovæ?

20 Quod quum audivit Moſes, placuit ei.

[a] Num. 3. 4. & 26. 61. 1 Chr. 24. 2.

[b] Supr. 2. 3. & 6. 16.

[c] Sup. 6. 26.

A[illegible]A[illegible]YSIS CAP. X.

T[illegible] hoc ca[illegible]ite continentur: primùm narratio de interitu [illegible] filiorum Aharonis, Nadabi ſcil. & Abihui, uſque a[illegible] lex de edendis ſacrificiis, a verſu 12. uſque ad 16: p[illegible] poſt[illegible]tio Moſis cum ſuperſtitibus filiis Aharonis, Eleaſar[illegible] [illegible]mare, propter hircum peccati, a verſu 16. uſque ad finem.

De [illegible] Interitus Nadabi & Abihui declaratur quatuor mo[illegible] [illegible]a procatarctica, (2) a forma, (3) ab efficiente, (4) ab [illegible] Cauſa procatarctica quæ Deum movit [illegible] interitum illi[illegible] [illegible]cendum, fuit transgreſſio mandati divi[illegible] circa ignem adh[illegible] in adolendo ſuffitu ſacro, verſ. 1. [illegible]rma illius [illegible] fuit ſuffocatio per ignem, v. 2. III. Ef[illegible] fuit Jehov[illegible] [illegible]gnem illum immiſſos immiſit, ibidem. [illegible] [illegible]enta narrantur novem: (1) admonitio Moſis ad Aharo[illegible] [illegible]ira Dei in illa vindicta, v. 3. (2) ſilentium Aharonis, ib[illegible] mandatum Moſis de defunctis illis ſepeliendis, v. 4. [illegible]ouno illius mandati, v. 5. (5) mandatum Moſis ad Aha[illegible]em & [illegible]ios ejus ſuperſtites de defunctis illis non lugendis, [illegible] [illegible]andatum ejusdem ad reliquos Iſraëlitas de eisdem [illegible]d[illegible] mandatum ejusdem ad Aharonem & filios [illegible]o in atrio tabernaculi ſacri, v. 7. (8) exſequutio il[illegible]an, ibid. (9) lex de abſtinentia vini tempore functio[illegible] [illegible]dotalis, v. [illegible] 9 10. Quæ lex confirmatur ab eventu noxio, [illegible] [illegible].9. illuſtratur autem a finib. duobus: quorum prior [illegible] poſterior [illegible]1.

[illegible]n[illegible] parte. Lex de edendis ſacrificiis declaratur quatuor modis: [illegible] à ſpeciebus perſonarum edentium, (2) a ſpeciebus rerum edendarum, (3) a forma ſeu modo edendi, (4) a ſubjecto loco. I. Perſonæ edentes indicantur duplices, pro diverſitate rerum edendarum: nempe tum ſacerdotes ſoli, v. 12: tum ſacerdotes cum familia, v. 14. II. Res edendæ indicantur triplices: (1) reliquiæ muneris ſeu ſacrificii ſimilaginei, v. 12. (2) pectus agitationis, v. 14. & 15. ( ) armus elationis, ibidem. III. Forma ſeu modus edendi indicatur in ſolo munere, ut ſcil. edatur cum azymis, v. 12. IV. Locus ubi res illæ edi debebant, indicatur duplex, pro diverſitate rerum edendarum: nempe ut munus quidem edatur in loco ſancto, id eſt, in atrio tabernaculi, prope altare holocauſti, v. 12. & 13. Quæ pars legis confirmatur duabus rationibus: quia ſcil. munus illud ſit res ſanctiſſima, v. 12: & quia ſacerdotibus a Deo datum ſit pro demenſo, v. 13. De pectore verò agitationis & armo elevationis præcipitur ut edantur in loco mundo, nempe intra caſtra, v. 14.

De tertia parte. Expoſtulatio Moſis cum filiis Aharonis declaratur quinque modis: (1) ab occaſione, (2) à cauſa procatarctica, (3) a cauſa impulſiva antecedente, (4) a forma ſeu modo agendi, (5) ab eventu. I. Occaſionem huic expoſtulationi præbuit, perquiſitio hirci pro peccato populi oblati: quem Moſes reperire non potuit, v. 16. II. Cauſa procatarctica quæ Moſen ad expoſtulandum commovit, fuit exuſtio illius hirci: quum enim pars illius debuiſſet reſervari in uſum ſacerdotum, totus combuſtus fuit, ibidem. III. Cauſa impulſiva antecedens unde expoſtulatio illa manavit, fuit ira Moſis, iraſcentis [illegible], quòd circa hircum illum actum eſſet contra legem Dei, ibidem. IV. Forma ſeu modus agendi conſiſtit in verbis (ut loquuntur) formalibus expoſtulationis, quæ recitantur v. 17.

& 18. Ubi indicantur cauſæ duæ, cur debuerint Aharon & filii earnes illius hirci edere: (1) quia fuerint res ſanctiſſima, v.17. (2) quia jus habuerint illas edendi, ibidem. Hæc cauſa declaratur remotione cauſæ corrumpentis, quæ potuiſſet juri illi obſtare: nempe ſi ſanguis illius hirci illatus fuiſſet in tabernaculum, v.18. Tale enim ſacrificium pro peccato oportuit totum comburi: ut videre eſt ſupra cap.4.v.5.& 12.inter ſe collatis:item v.16. & 21. V. Eventa illius expoſtulationis indicantur duo: (1) excuſatio Aharonis, v.19. (2) acceptatio ſeu approbatio illius excuſationis, verſ.20.

SCHOLIA IN CAP. X.

v.1. SEd] *Malim, Caterùm: vel, Porrò. Heb. Et.* Igni] *Nempe igni ſalutno, non accepto ex igne altaris: de quo ſuprà cap.9.v.24. Item cap.1 v.7. & cap.6. v.5.* Ei] *Scil. igni. Sic exſtitum ex Hebræo. quamvis in aliis exemplaribus mendosè legatur eis.* Ut offerrent] *Verto, Atq; ita obtulerunt. Heb. Et obtulerunt. Intelligo, quantum in ipſis fuit. Id eſt, Offerre voluerunt. Meton. ſubjecti. nam mox in ingreſſu tabernaculi exſtincti fuerunt: ut percipitur ex v.2. & 4.*

2 Quapropter] *Heb. Et.* A conſpectu Jehovæ] *Id eſt, ab arca fœderis: quia ignis accidit in ſancto (id eſt, priore tabernaculi parte) ubi ſitum erat altare thymiamatis.* Exanimavit eos] *Heb. Comedit, ſeu devoravit, eos. Synecdoche ſpeciei* συνεκδοχή*. nam corpora eorum & veſtes manſerunt integra: ut percipitur ex v 4. & 5* Ita] *Heb. Et.* Coram Jehova] *Ante oſtium, vel in ipſo oſtio, tabernaculi.*

3 Tum] *Heb. Et.* Illud eſt] *Id eſt, Illo caſu impletum eſt.* Quod loquutus erat] *Scil. ſuprà cap.8. v 35. Etſi enim ibi non leguntur iſta verba quæ hic recitantur: tamen ibi continetur comminatio propter delictum ſimile. Fieri etiam poteſt ut Moſes comminationem quæ hic recitatur, Aharoni & filiis ejus, vel etiam populo, annuntiaverit: licet eam non ſcripſerit in præcedentibus.* In propinquis meis] *Verto,* In iis qui ad me appropinquant. *ut loquitur Ezechiel, cap.42. v.13. Periphraſis ſacerdotum. Et nomen ponitur loco participii per heteroſin. Præpoſitio* ב *hic notat objectum: Germanicè* Ahn. Sanctificabor] *Sanctitatem meam demonſtrabo, puniendo illos propter tranſgreſſiones legum mearum: nec parcendo iis propterea quòd eos digner propiore ad me acceſſu. Synecd generis.* Ante conſpectum] *Malim, In conſpectu. Heb. Juxta faciem.* Glorificabor] *Gloriam meam patefaciam, eo ſcil. modo qui jam eſt indicatus. Synecd.generis.* Sed] *Heb. Et.* Conticuit] *Non eſt queſtus de nimia Dei ſeveritate in puniendis filiis ſuis. agnoſcens nimirum juſtam Dei vindictam.*

4 Et] *Malim, Tunc.* Patrui Aharonis] *Huſſiel enim fuerat frater Amrami, patris Aharonis, Exod.6. v.18. & 20. Num 3. v.19.* Sublatos deportate] *Heb. Tollite, ſeu, auferte.* Fratres] *Id eſt, conſanguineos ſeu agnatos. Erant enim filii patruelium. Synecdoche ſpeciei.* Sanctuarii] *Sacri tabernaculi. Heb. Sanctitatis. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.* Extra caſtra] *Ut ibi ſepeliantur.*

5 Sublatos deportaverunt] *Heb. Suſtulerunt, ſeu abſtulerunt.* Edixerat] *Heb. Loquutus fuerat.*

6 Capita veſtra ne nudate &c.] *Id eſt, Ne lugete Nadabum & Abihum. Erant enim hæc ſigna luctus: ut videre eſt infra cap.13.v.45.* Ut non moriamini] *Id eſt, Secus enim fiet ut Dominus vos quoq; occidat, tanquam arguentes ipſum injuſtitiæ in puniendis conſanguineis veſtris. Heb. Et non moriemini.* Contra totum hunc cœtum] *Ut qui veſtro exemplo ipſe quoq; Dominum de injuſtitia ſuſpectum habiturus ſit.* Sed] *Heb Et.* Fratres] *Id eſt, populares, orti ex eodem patre Iſraele. Synecd. ſpeciei.* Tota familia] *Appoſitio.* Familia] *Heb. Domus. Metonymia ſubjecti.* Iſraelis] *Orta ex Iſraële. Genitivus efficientis.* Deflebunt] *Deflere debent.* Hoc incendium] *Quo incenſi perierunt Nadab & Abihu.*

7 A porta] *Heb. Ex oſtio.* Ne] *Ut ne.* Oleum unctionis Jehovæ] *Quo ex mandato Jehovæ uncti atq; conſecrati eſtis ad ſacrum miniſterium.* Super vos] *Verto, Super vobis. Vide ſuprà ſchol.cap.8. v 30.* Qui fecerunt] *Heb. Et fecerunt.* Secundum verbum Moſchis] *Ut juſſi erant à Moſe. Synecd generis.*

9 Vinum &c.] *Hæc lex lata videtur occaſione delicti duorum filiorum Aharonis, Nadabi & Abihu: juxta illud, Ex malis moribus bonæ leges natæ ſunt.* Aut] *Heb. Et.* Potum inebriantem] *Qualis eſt potus confectus è dactylis, aut melle, aut hordeo. Hebraicè* שֵׁכָר *ſchechar. quam vocem parumper mutatam retinuerunt interpretes Græci, nominantes* σίκερα *indeclinabiliter: & Latinus interpres vetus paſſim, appellans ſiceram. Imò & Evangeliſta Lucas vocem* σίκερα *in recitandis verbis angeli Gabrielis uſurpavit, Luc.1. v.15.* Aut] *Heb. Et.* Quando ingreſſuri eſtis tentorium conventus] *Ad offerendum illic ſuffitum in altari ſuffitus. Id eſt, quando fungemini ſacerdotio. ut percipitur e duob. verſibus ſequentibus. Synecd membri.* Ut non moriamini] *Quaſi dicat, Secus enim futurum eſt ut moriamini, à me ſcil. occiſi, exemplo Nadabi & Abihu. Heb. Et non moriemini.* Statuto perpetuo] *Vide cap 3.v.17. in ſcholiis.*

Cùm] *Heb. Et. Quæ particula hic ponitur relativè: refertur enim ad particulam eandem in principio verſus ſequentis. Sic & Latinus minister vocula Et et: Græcus verò vocula* τὸ *καί. Hic autem commodiores ſunt voculæ* Cum tum. Inter ſacrum & profanum] *Hebr. Inter ſacrum & inter profanum. Sic mox iterum.*

11 Edixerit eis] *Heb. Loquutus fuit ad eos.* Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis. Id eſt, per miniſterium Moſis Metonymia efficientis* ὀργανικοῦ*.*

12 Qui reliqui erant] *Duobus ſcil. igne occiſis.* Munus] *Sacrificium ciborum.* Prope] *Juxta.* Hoc altare] *Nempe altare holocauſti, quod ſitum erat in atrio tabernaculi ante oſtium tentorii conventus.* Res ſancta ſanctarum] *Res ſanctiſſima ac proinde in loco ſancto edenda. Heb. Sanctitas ſanctitatum. Metonymia formæ.*

13 Ideo] *Heb. Et.* Sacro] *Sive ſancto.*

14 Pectus agitationis &c.] *Vide ſuprà cap.7. v 4. in ſcholiis.* Comedetis] *Verto, Comeditote. Eſt enim lex.* In loco mundo] *Nempe mundo legaliter: Synecd. generis. In caſtris nimirum extra atrium tabernaculi. Dicuntur enim hæc per antitheſin ejus quod dictum eſt verſu præcedente de loco ſacro.*

15 Cum igne abſumendis adipibus] *Hebr. Cum igne abſumendis adipum. Genitivus ſpeciei. nam non ſoli adipes, ſed alia quoq; igne abſumenda erant.* Afferent] *Verto, Afferunto. Eſt enim lex. Afferunto autem, ſcil. Iſraelitæ.* Eritque tibi &c.] *Verto,* Eſtoque tuum & filiorum tuorum tecum, ſtatuto perpetuo. *Hac enim ſignificatione nomen* חֹק *legibus iſtis adjici ſolet: quod tamen verſu præcedente rectè redditum eſt demenſum. Confer cap 6. v.15.*

16 Hircum autem illum peccati] *Qui oblatus fuerat pro peccato populi. Id eſt, partem ex illo quæ cedebat ſacerdotibus Synecdoche integri.* Accuratè perquiſivit] *Heb. Perquirendo perquiſivit.* Sed] *Heb. Et.* Quapropter] *Heb Et.*

17 Peccatum hoc] *Partem de hoc ſacrificio pro peccato quæ vobis debebatur. Metonymia ſubjecti, & ſynecdoche integri.* In loco ſancto] *Juxta altare holocauſti. Suprà verſ 12. & 13.* Res ſancta ſanctarum] *Ut ſupra v.12.* At] *Hebr. Et.* Dederat] *Malim,* dedit. *nam loquitur in genere de jure ſacerdotum.* Ad ferendum iniquitatem hujus cœtus] *Videtur vertendum,* Ad auferendum &c. *Sic enim poſtulare videtur annexa declaratio. Aliàs iſta phraſis longè aliud ſignificat Vide ſuprà cap 5.v 1. in ſcholiis.*

18 En non eſt illatus ſanguis ejus in ſanctuarium] *Quaſi dicat, Si iſtud factum fuiſſet, tum demum licuiſſet hircum illum totum comburi, quanquam non in altari, ſed extra caſtra. Vide ſuprà cap.4.v.5.& 16. inter ſe collatis.* In ſanctuarium] *Hebr. in ſanctitatem. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.* Omnino edere illud tenemini] *Verto, Omnino edere illud debebatis Heb. Comedendo comedetis illud.* In loco ſancto] *Verto, In ſanctuario: id eſt, prope ſanctuarium.* Præpoſitio ב *hic valet Prope. Heb in ſanctitate. Metonymia formæ.*

19 Tum] *Heb. Et.* Dixit Moſchi] *Heb. Loquutus eſt ad Moſen.* Peccatum] *Sacrificium pro peccato. Meton. ſubjecti. Sic iterum paulo poſt.* Acciderunt] *Heb. Occurrerunt. Sic nos,* Es iſt mir begegnet. Res ejuſmodi] *Heb Secundùm illa.* An bonum videretur in oculis &c.] *Heb. An bonum eſſet in oculis Jehovæ? Id eſt, An bonum videretur Jehovæ? An placeret Jehovæ. Sic verſu ſequente.*

OBSERVATIONES EX CAP. X.

EX v.1. & 16. Exemplo filiorum Aharonis, alienum ignem in domum Dei afferentium, item hircum peccati comburentium, monemur de infirmitate atque imperfectione ſanctorum in hac vita unde fit, ut facilè aliquid per negligentiam atque incogitantiam contra legem Dei committant. Quare opus nobis eſt vigilantia, & precibus pro gubernatione Spiritus ſancti. *Imperfectio ſanctorum.*

2 Ex v.2. Exemplo eorundem, propter erratum in externo Dei cultu commiſſum à Deo interfectorum, monemur: cultum Dei externum præcisè ex Dei præſcripto exercendum eſſe. Itaque non habet hic locum bona hominum intentio. Confer Eſa.29.v.13. Matth.15.v.3.& ſeqq. *Cultus Dei.*

3 Ex v.3. Ex pœnis divinis eluceſcit Dei gloria: nempe tum ſanctitas ejus, quâ peccata averſatur: tum juſtitia, quâ peccatores punit: tum potentia, quâ contemptum ſui vindicat facillimè. *Pœna divina.*

4 Ex v.4. & 5. Defuncti noſtri honeſtè à nobis ſepeliendi ſunt. *Cura mortuorum.*

5 Ex v.6.& 7. Officia charitatis erga proximum, cedunt officiis immediatè præſtandis Deo: & quibus omiſſis minueretur honor Dei. Confer exemplum Chriſti Matth.12. 46. Luc.2. v.49. *Officia charitatis.*

6 Ex v.9.10.11.12.13.14.15.16.17.& 18. Ad officium miniſtri eccleſiæ pertinent, inter alia, hæc quinque (1) ut operam det ſobrietati, ex v.9. Confer 1. Tim.3.v.2.& 3. Tit.1 v.7 & 8. (2) ut diſcernat inter veram & falſam doctrinam: ſicut ſacerdotes Leviticos diſcernere oportuit inter ſacrum & profanum, v.10. Confer Tit.1.v.9. (3) ut diſcernat inter eos qui dignè Evangelio vivunt, & eos qui ſcandala dant, ſicut ſacerdotes Leviticos diſcernere oportuit inter mundum & immundum, eod. verſ. Confer Matth.18.v.17.& 18. 1. Cor.5. per totum. 2. Theſſ.3.v.14. (4) ut auditores ſuos doceat totum conſilium Dei de ſalute ipſorum: ſicut ſacerdotes Leviticos docere oportuit Iſraelitas omnia ſtatuta Dei, per Moſen propoſita, v.11. Confer exemplum Pauli Actor.20. *Miniſter eccleſiæ.*

Actor.20. verſ.27. (5) ut ſacramenta adminiſtret ex præſcripto v... ſicut ſacerdotes Leviticos adminiſtrare oportuit ſacrificia, v.22. & ſeqq.

Magiſtratum ... Ex ... & ſeqq. Exemplo Moſis, increpantis filios Aharonis propter hircum exuſtum, & acceptantis excuſationem Aharonis, monentur magiſtratus Chriſtiani, ut obſervent an miniſtri eccleſiæ rectè fungantur ſuo miniſterio, & in eo delinquentes reprehendant: interim tamen excuſationes probabiles & æquas humaniter admittant.

CAPUT XI.

T. & J.

I..m alloquutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo eis.

2 Alloquimini filios Jiſraëlis, dicendo: Hæc ſunt animalia quæ vos comedetis, ex omnibus beſtiis quæ ſunt ſuper terram.

II *3 Quicquid habet ungulam ſciſſam & biſidatum eſt fiſſura ungularum, revocans ruminis* cibum *ex quavis beſtia, illud comedetis.*

4 Veruntamen hoc ne comeditote, ex revocantibus cibum *ruminis, aut ex habentibus ſciſſam ungulam* ſolùm: *camelum, quia revocat* quidem cibum *ruminis, ſed ſciſſam ungulam non habet, immundus eſt vobis.*

5 Et murem montanum, quia revocat quidem cibum *ruminis, ſed ungulam ſciſſam non habet, immundus eſt vobis.*

6 Et leporem, quia revocat quidem cibum *ruminis, ſed ungulam ſciſſam non habet, immundus eſt vobis.*

7 Et ſuem, quia habet quidem *ſciſſam ungulam, & biſidata eſt fiſſura ungula, ſed ruminis* cibum *non ruminat, immunda eſt vobis.*

8 De carne iſtorum ne comedite, & cadaver eorum ne tangite, immunda ſunt *vob..*

9 Hoc comedetis ex omnibus quæ ſunt *in aquis: omne quod habet pinnas & ſquamas in aquis, tum per maria, tum in fluminibus, illa comedetis.*

10 Quicquid verò non habet pinnas aut ſquamas tum per maria tum in fluminibus, ex omni reptili aquatico, denique ex omni animante quæ eſt *in aquis, abominationi ſunt vobis.*

11 Itaque abominationi ſunto vobis: de carne eorum ne comedatis, ſed cadaver eorum abominemini.

12 Quicquid non habet pinnas aut ſquamas in aquis, abominationi eſto vobis.

13 Iſta autem abominamini ex volatilibus, ne comedantor, abominationi ſunt: aquilam, & oſſifragam, & haliæetum.

14 Et milvum, & picam ſecundum ſpeciem ſuam.

15 Omnem corvum ſecundum ſpeciem ſuam.

16 Et ululam, & hirundinem, & æſalonem, & accipitrem ſecundum ſpeciem ſuam.

17 Et bubonem, & mergum & noctuam:

18 Et monedulam, & plateam, & meropem:

19 Et ciconiam, ardeam ſecundum ſpeciem ſuam, & attagenem, & veſpertilionem.

20 Omne reptile volucre ambulans quatuor pedibus, *abominationi e... vobis.*

21 ...ùmtamen hoc comedetis ex omni reptili volucri quod ambulat ...uatuor pedibus, *quod non habet crura ſupra pedes ſuos, quibus ſaliat ...uper ...rram.*

22 Ex ... ...edetis iſta, locuſtam ſecundum ſpeciem ſuam, & bombycem ...ecundum ſpeciem ſuam, & cantharum ſecundum ſpeciem ...am & cicadam ſecundum ſpeciem ſuam.

23 Omne ...ero reptile volatile quatuor habens pedes, abominationi eſto v..bis.

24 His autem polluemini quiſquis tetigerit cadaver horum, immundus erit uſque ad veſperam.

25 Et quiſquis portaverit de cadavere horum, lavabit veſtimenta ..., & immundus erit uſque ad veſperam.

26 ... vera omnis beſtia quæ ſciſſam quidem *habet ungulam, ſed fiſſura ..on* eſt *biſidata, aut* cibum *ruminis non revocat, immunda ſunt vobis: quicunque tetigerit ea, immundus erit.*

27 Similiter o... ...cedentia ſuper marculos ſuos ex omni animante quadrupede ...munda ſunt vobis: quiſquis tetigerit cadaver eorum, immundus ... uſque ad veſperam.

28 Quare qui portaverit cadavera eorum, lavabit veſtimenta ſua, & immundus erit uſque ad veſperam: immunda ſunt vobis.

29 Item hoc vobis immundum eſt *ex reptilibus quæ reptant ... terram: muſtela, & mus, & teſtudo ſecundum ſpeciem ...uam.*

30 Et attelabus, & lacerta, & ſtellio, & chamæleon, & glis.

31 Iſta immunda ſunt vobis ex omnibus reptilibus: quiſquis tetigerit illa poſt mortem illorum, immundus erit, uſque ad veſperam.

32 Et res omnis ſuper quam aliquid *eorum poſt mortem ſuam ceciderit, immunda erit, ex quocunque* ſit genere *inſtrumentorum, ligni, aut veſte, aut pelle, aut ſacco,* denique *inſtrumento quolibet eorum quibus fit aliquid opus: in aquam inferetur, & immundum erit uſque ad veſperam, deinde mundum futurum eſt.*

33 In quodcunque autem vas teſtaceum aliquid illorum ceci-

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen & Aharonem, dicendo eis: I.

2 Alloquimini filios Iſraëlis, dicendo: Hæc *ſunt* a animalia quæ comedere poteritis ex omnibus beſtiis quæ *ſunt* ſuper terrà. aDeut.14.4. & deinc.

3 Quicquid habet ungulam ſciſſam & biſidatum eſt fiſſura ungularum, ruminans ex quavis beſtia; illud comedere poteritis. II.

4 Veruntamen hoc ne comeditote, ex ruminantibus, aut ex habentibus ſciſſam ungulam: camelum, quia ruminat *quidem*, ſed ſciſſam ungulam non habet; immundus eſt vobis:

5 Et cuniculum: quia ruminat *quidem*, ſed ungulam ſciſſam non habet; immundus eſt vobis:

6 Et leporem; quia ruminat *quidem*, ſed ungulam ſciſſam non habet; immundus eſto vobis:

7 Et ſuem; quia habet *quidem* ſciſſam ungulam, & biſidata eſt fiſſura ungulæ, ſed non ruminat, immunda eſto vobis.

8 E carne iſtorum ne comedite, & cadaver eorum ne tangite; immunda *ſunt* vobis.

9 Hoc comedere poteritis ex omnibus quæ *ſunt* in aquis: omne quod habet pinnas & ſquamas in aquis, tum in maribus, tum in fluminibus, illa comedere poteritis.

10 Quicquid verò non habet pinnas aut ſquamas tum in maribus tum in fluminibus, ex omni reptili aquatico, denique ex omni animante quæ *eſt* in aquis; abominationi ſunto vobis.

11 Abominationi inquam ſunto vobis: è carne eorum ne comeditote, & cadaver eorum abominamini.

12 Quicquid non habet pinnas aut ſquamas in aquis, abominationi eſto vobis.

13 Iſta autem abominamini ex volatilibus, ne comedantor, abominationi ſunto: aquilam, & oſſifragam, & haliæetum:

14 Et milvum, & picam ſecundùm ſpecies ejus:

15 Omnem corvum ſecundùm ſpecies ejus:

16 Et ululam, & hirundinem, & æſalonem, & accipitrem ſecundùm ſpecies ejus.

17 Et bubonem, & mergum & noctuam:

18 Et monedulam, & plateam, & meropem:

19 Et ciconiam, ardeam ſecundùm ſpecies ejus; & attagenem, & veſpertilionem:

20 Omne reptile volucre ambulans quatuor *pedibus*, abominationi eſto vobis.

21 Veruntamen hoc comedere poteritis ex omni reptili volucri quod ambulat quatuor *pedibus*, quod habet crura ſupra pedes ſuos, quibus ſaliat ſuper terra.

22 Ex illis comedere poteritis iſta, locuſtam ſecundùm ſpecies ejus, & bombycem ſecundùm ſpecies ejus, & cantharum ſecundùm ſpecies ejus; & cicadam ſecundùm ſpecies ejus.

23 Omne verò reptile volatile quatuor habens pedes, abominationi eſto vobis.

24 His autem polluemini: quiſqu[is te]tigerit cadaver horum, immundus eſto uſque ad veſperam:

25 Et quiſquis portaverit è cadavere horum, lavato veſtimenta ſua, & immundus eſto uſque ad veſperam.

26 Omnes beſtiæ quæ ſciſſam *quidem* habent ungulam, ſed fiſſura non *eſt* biſidata, aut non ruminat, immundæ ſunt vobis: quicunque tetigerit eas, immundus eſto.

27 Similiter omnia quæ incedunt ſuper marculis ſuis ex omni animante quadrupede, immunda ſunt vobis: quiſquis tetigerit cadaver eorum, immundus eſto uſque ad veſperam.

28 Quare qui portaverit cadavera eorum, lavato veſtimenta ſua, & immundus eſto uſque ad veſperam: immunda ſunt vobis.

29 Item hoc vobis immundum *eſto* ex reptilibus quæ reptant ſuper terra: muſtela, & mus, & teſtudo ſecundùm ſpecies ejus:

30 Et attelabus, & lacerta, & ſtellio; & chamæleon, & glis.

31 Iſta immunda ſunt vobis ex omnibus reptilibus: quiſquis tetigerit illa poſt mortem illorum, immundus eſto uſque ad veſperam.

32 Et res omnis ſuper quam *aliquod* eorum poſt mortem ſuam ceciderit, immunda eſto ex omnis generis inſtrumento ligneo, aut veſte, aut pelle, aut ſacco, *denique* inſtrumento quolibet eorum quibus fit aliquod opus: in aquam inferior, & immundum eſto uſque ad veſperam, deinde mundum eſto.

33 In quodcunque autem vas teſtaceum aliquid illorum

derit, omne quod intra ipſum fuerit, immundum erit, ipſum verò frangite.

34 *Cuicunq; cibo qui comeditur ſupervenerit aqua, immundus eſto & omnis potus qui bibi ſolet, in quocunq; vaſe, immundus eſto.*

35 *Similiter ſuper quodcunq; ceciderit de cadavere illorum, immundum eſto, furnus & teſtus minuitor, immundi ſunt ideò immundi ſunto vobis.*

36 *Veruntamen fons aut ciſterna, congregatio aquarum, erit munda: ſed quod tetigit cadaver eorum, immundum eſto.*

37 *Quòd ſi ciciderit de cadavere eorum ſuper aliquod ſemen ſativum quod ſeminari ſolet, mundum erit.*

38 *Sed ſi impoſita aqua ſemini, ciciderit de cadavere illorum ſuper ipſum: immundum eſto vobis.*

39 *Item ſi moriatur ex beſtiis* aliqua *quæ vobis* eſt *cibo, qui tetigerit cadaver ejus, immundus eſto uſq; ad veſperam.*

40 *Qui autem comederit de cadavere ejus, lavabit veſtimenta ſua, & immundus erit uſq; ad veſperam. ſimiliter qui aſportaverit cadaver ejus, lavabit veſtimenta ſua, & immundus erit uſq; ad veſperam.*

41 *Item omne reptile quod reptat ſuper terram; abominationi eſto, ne comeditor.*

42 *Quicquid it ſuper ventrem, & quicquid it quatuor* pedibus, *& quicquid numeroſius* eſt *pedibus ex omni reptili quod reptat ſuper terram, ne comeditote ea, nam abominationi ſunt.*

43 *Ne abominabiles redditote vos ipſos ullo reptili quod reptat, neq; polluitote vos illis, ut ſitis polluti illis.*

44 *Nam ego* Jehova ſum *Deus veſter, ut ſanctificetis vos, & ſitis ſancti, quia ego ſanctus* ſum: *ne ergo polluite vos ipſos ullo reptili, quod reptat ſuper terram.*

45 *Nam ego* ſum Jehova *qui educo vos è terra Ægypti, ut ſim vobis Deus ut ſitis ſancti, quia ſanctus ego* ſum.

III. 46 *Hæc* eſt *lex de beſtiis & volatilibus & omni animante quæ repit in aquis, denique de omni anima quæ reptat ſuper terram:*

47 *Ad diſcernendum inter immundum & mundum, atq; inter animal quod comeditur, & animal quod non comeditur.*

ceciderit, omne quod intra ipſum fuerit, immundum eſto, ipſum verò frangite.

34 Cuicunque cibo qui comeditur ſupervenerit aqua *illa*, immundus eſto: & omnis potus qui bibi ſolet, ex quocunque vaſe, immundus eſto.

35 Similiter ſuper quodcunque ceciderit è cadavere illorum, immundum eſto, furnus & teſtus confringitor, immundi ſunt; ideò immundi ſunto vobis.

36 Veruntamen fons aut ciſterna, *aut alia* congregatio aquarum eſto munda: ſed quod tetigit cadaver eorum, immundum eſto.

37 Quòd ſi ceciderit è cadavere eorum ſuper aliquod ſemen ſativum quod ſeminari ſolet; mundum eſto.

38 Sed ſi impoſita aqua ſemini, ceciderit è cadavere illorum ſuper ipſum, immundum eſto vobis.

39 *Item ſi moriatur *aliqua* ex beſtiis quæ vobis *ſunt* cibo; qui tetigerit cadaver ejus, immundus eſto uſque ad veſperam.

40 Qui autem comederit è *b* cadavere ejus, lavato veſtimenta ſua, & immundus eſto uſque ad veſperam: ſimiliter qui portaverit cadaver ejus, lavato veſtimenta ſua, & immundus eſto uſque ad veſperam. *b Infr.*

41 Item omne reptile quod reptat ſuper terra, abominationi eſto, ne comeditor.

42 Quicquid it ſuper ventre, & quicquid it quatuor *pedibus*, & quicquid numeroſius *eſt* pedibus ex omni reptili quod reptat ſuper terra, ne comedite ea, ſed abominationi ſunto.

43 Ne abominabiles redditote vos ipſos ullo reptili quod reptat, neque polluitote vos illis, nam pollueremini.

44 Nam ego *ſum* Jehova deus veſter, itaque *c* ſanctificate vos, & eſtote ſancti, quia ego ſanctus *ſum*: ne ergo polluite vos ipſos ullo reptili, quod reptat ſuper terra.

45 Nam ego *ſum* Jehova qui eduxi vos è terra Ægypti, ut ſim vobis in deum. itaque eſtote ſancti, quia ſanctus ego *ſum*.

46 Hæc *eſt* lex *de* beſtiis & volatilibus & omni animante quæ repit in aquis: denique de omni animali quod reptat ſuper terra:

47 Ad diſcernendum inter immundum & mundum; atque inter animal quod comedi poteſt, & animal quod non poteſt comedi.

ANALYSIS CAP. XI.

HOc capite traduntur leges de diſcernendis animalibus mundis ab immundis, ratione cibi vel contactus. Partes principales ſunt tres: proœmium, leges ipſæ, & epilogus. I. Proœmio continentur quatuor: (1) author harum legum, (2) miniſtri, (3) adjunctum occupatum, (4) propoſitio. Author harum legum eſt Jehova, verſu 1. Miniſtri, per quos Jehova has leges tulit, ſunt Moſes & Aharon, ibidem. Adjunctum occupatum, id eſt, perſonæ quibus hæ leges latæ ſunt ut in illis obſervandis occuparentur, ſunt filii Iſraëlis, verſu 2. Propoſitio continetur illis verbis, *Hæc ſunt animalia &c.* ibidem. II. Leges ſunt duplices: (1) quædam de animalibus mundis & immundis ratione cibi, (2) quædam de animalibus immundis ratione contactus cadaveris ipſorum. Leges de animalibus mundis vel immundis ratione cibi, ſunt quinque generum: (1) quædam de quadrupedibus grandioribus, (2) quædam de piſcibus, (3) quædam de avibus, (4) quædam de terreſtribus minoribus, (5) quædam denique de reptilibus. Lex de quadrupedibus mundis & in cibum conceſſis deſcribit illa a requiſitis duobus, ut ſcil. habeant ungulam fiſſam biſidatam, & ruminent, v.3. Leges de quadrupedibus immundis & in cibo prohibitis, ſunt duæ: una de illis quibus deeſt requiſitum primum, v.4.5. & 6: altera de illis quibus deeſt requiſitum ſecundum, v. . His duabus legibus ſubjicitur epilogus, v.8. Lex de piſcibus deſcribit piſces mundos a requiſitis duobus, ut ſcil. & pinnas & ſquamas habeant, v 9. Lex de piſcibus immundis deſcribit illos a defectu requiſiti alterutrius, v.10.11. & 12. Lex de avibus primum indicat ſpecies avium immundarum, id eſt, in cibo vetitarum, à v.13. uſque ad 24. Deinde indicat ſpecies mundas, per exceptionem ad ſpeciem immundarum ultimam, v.21. & 22. Lex de terreſtribus animalibus minoribus indicat ſpecies immundorum. verſ.29. & 30. Lex de reptilibus immunda pronuntiat reptilia omnia: idque primùm in genere, v.41. & 43. deinde in ſpecie, v.42. Confirmatur autem hæc lex ratione additâ, v 44. & 45. Atq; hæ ſunt primi generis leges de animalibus mundis an immundis ratione cibi. Leges de animalibus immundis ratione contactus cadaveris ipſorum, ſunt duplices: (1) quædã de grandioribus, (2) quædã de minoribus. De grandioribus agitur v.26. 27. & 28: de minoribus v.31. & deinceps uſq; ad 39. ubi additur lex de immunditie ex contactu cadaveris animalis mũdi, v.39. & 40. Lex de grandioribus animalibus immundis reſtringitur ad contactum hominum: & definit immunditiem ex illorum cadavere contractam tum durationem, tum curationem: ut ſcil. immundities illa duret uſque ad veſperam, v. . & . & ut curetur atque auferatur per lotionem veſtium, v.28 Lex de contactu cadaveris minorum animalium indicat immunditiem duplicem: unam hominum, v.31. alteram utenſilium, v.32. & ſeqq. Prior immundities declaratur ex duratione, ut ſcil. duret uſque ad veſperam, v.31. Poſterior, tum ex duratione, v.32. tum ex curatione: eâque duplici, nempe vel vaſis in aquam illatione, verſu eodem: vel ejuſdem confractione, v.33. & 35. Huic legi ulteritur exceptio duplex: una verſu 36. de aqua collecta: altera v.37. de ſemine ſativo. Lex de immunditie ex contactu cadaveris animalis mundi definit illius immunditiei tum durationem, ut ſcil. duret uſque ad veſperam, v.39. & 40. tum curationem ut ſcil. auferatur per lotionem veſtium, v.40. Atque hæc de legibus. III. Epilogus continetur duobus verſibus ultimis, nempe 46. & 47.

SCHOLIA IN CAP. XI.

ITem] *Heb. Et.* Alloquutus eſt Moſchen] *Heb. Loquutus ad Moſchen. Sic verſu ſeq.*

2 Hæc *ſunt* animalia] *Heb. Hæc eſt beſtia. Collectivè.* Quæ vos comedetis] *Pronomen* vos *redundat: nec habetur in Hebræo.* Comedetis] *Id eſt, comedere poteritis, comedere vobis licebit. Sic deinceps, v.3. & 9. & 21. & 22.* Ex omnibus beſtiis] *Heb. Ex omni jumento. Collectivè.* Super terram] *Puto dicendum, Super terrâ. Sic v.29.41.42.44.46 Vide ſup. cap.8.v.30. in ſcholiis.*

3 Revocans ruminis cibum] *Uno verbo,* ruminans *Sic deinceps. Ruminare autem dicuntur animalia, quum rumine (id eſt, ea parte gulæ qua cibum deglutiunt) cibum in os revocant, ut eum amplius mandant. Germanicè* widerkewen. *Heb. Aſcendere faciens (id eſt, ſubvehens) ruminationem: id eſt, cibum ruminandum. Metonymia adjuncti. Itaq; ſupplementum illud nominis* cibum *non videtur germanum: quum nulla hic ſit ellipſis, ſed tropus. Porrò nomen* גֵּרָה *geráh, id eſt, ruminatio, cognatum eſt nomini* גָּרוֹן *garón: quo ſignificatur guttur. Gutture enim fit ruminatio.* Ex quavis beſtia] *Heb. In jumento: cum articulo* הַ. *Collectivè.*

4 Ne comeditote] *Heb. Non comedetis. Sed rectè redditum eſt per imperativum, quia lex eſt. Sic v.8. & 11.* Aut] *Heb. Et.* Solùm] *Hæc vox non habetur in Hebræo: itaq; curavi eam imprimi ut ſupplementum. Idem feci in vocula ſequente,* quidem. *Sic deinceps.* Sed] *Heb. Et. Sic deinceps.*

5 Murem montanum] *Alii, cuniculum. Heb.* שָׁפָן *ſchaphán. Vide annot. Fr. Junii.*

10 Reptili aquatico] *Heb. Reptili aquarum. Genitivus ſubjecti.* Animante] *Heb. Anima vivente.* Abominationi] *Heb. Abominatio Id eſt, res abominabilis. Metonymia formæ. Sic verſu ſequente & v.13.*

11 Itaque] *Heb. Et.* Sunto] *Heb. Erunt.*

12 Eſto] *Heb. Eſt Sic v.23.*

14 Secundùm ſpeciem ſuam] *Pro, ſuam, puto dicendum, ejus. Sic deinceps.*

21 Quod non habet crura] *Verto, Quod habet crura. Ita*

ut

[illegible] pro [illegible] *Hanc* [illegible] *em confirmat tum ipſo* [illegible] *templa qua* [illegible] *ubi* [illegible] *untur. Et ſic le-* [illegible] *ſt, horum* [illegible] *ratim: ſicut ſequentem de-* [illegible]

[illegible] be [illegible] &c. *In Hebræa nulla eſt ellipſis.* [illegible] *be lia qua ſciſſam quidem habent &* [illegible] *imm* [illegible] *umentum &c. immunda ſunt vo-* [illegible] *ulare* [illegible] *liectivè poſitum conſtruitur cum ad-* [illegible] *ſis.*

[illegible] *Heb.Et.* Omnis incedentis] *Supple cadavera* [illegible] *Sed vero,ut ſit ,Omnia quæ incedunt &c.* [illegible] *ut maxis qualis verſu præcedente.* Super [illegible] *per mar.ulis .Vide ſupra cap.8.v.30 in ſcho-* [illegible] *pedum ſuis. Metaphora. Nam per marculos* [illegible] *ans animalium quadrupedum Niſi* [illegible] [illegible] *ale, quæ à curvatura* [illegible] *catur tum* [illegible] *tum p* [illegible] *um marculus quadrupedis, tum pes avis.* [illegible] *tribuitur pedis* [illegible] *cap. 8. v. 9.*

28 [illegible] *davera*] *Heb.Cadaver.*

29 Item [illegible] *ſt* [illegible] *tilibus &c. Heb. In reptili quod repit* [illegible]

[illegible] m] *Heb. In moriendo illos. id eſt, quum m*[illegible]

[illegible] *is genere* inſtrumentorum] *Vox genere* [illegible] *mentum quia non deficit in Hebræo:* [illegible] *x* [illegible] *inſtrumento, ubi vocula* Omnis [illegible] *ne* [illegible] *ut alibi paſſim in ſcriptura.* Li- [illegible] *ho* [illegible] *endet à præcedente per ſyntaxin re-* [illegible] *um, Ex omnis generis inſtrumento ligneo.* [illegible] *emtruus materia.* Opus] *Nempe opus* [illegible] *quarti præcepti de ſabbato.* Sex die- [illegible] *m e opus* [illegible] *uum, Exod.20. v. 9. ubi ea-* [illegible] *generis* Deinde] *Heb.Et.*

[illegible] m *Heb. Vas teſta. Genitivus materia.*

[illegible] *go, aqua illa in quam illatum fuerit inſtru-* [illegible] *ſupra ver* [illegible] *Synecdoche generis* Bibi ſo- [illegible] *oc* [illegible] *quæ* [illegible] *ale* [illegible] *l, Ex quocunq; vaſe.* [illegible] *Hæ res immunda. Synecdoche qualis modò.*

[illegible] *Et* [illegible] *ſtus. Nomen Hebræum eſt numeri* [illegible] *tamen conſtruitur cum verbo ſingulari* [illegible] *comminuitur. Malim, confringetor.* [illegible] Sunt] *Heb Erunt.*

[illegible] *il quo ciderit cadaver anima-* [illegible] *membro ſ quente.* Quod te- [illegible] *rit Scil. extrahendo cadaver ex* [illegible]

[illegible] *S*[illegible] *Sic mirabitur. Ut ſuprà v.34.*

[illegible] *ua &c Heb Quum dabitur* [illegible] *El* [illegible] *Heb.*[illegible] *id eſt, Ipſe: pro quo* [illegible]

[illegible] *S*[illegible] *Heb Quum morietur.* Ex be- [illegible]

[illegible] *Heb.* [illegible]

41 Item] *Heb.Et.* Eſto] *Heb. Eſt,* Ne comeditor] *Heb Non comedetur.*

42 Super ventrem] *Puto dicendum, Super ventre. Vide ſuprà cap.8 v.30. in ſcholiis* Quicq; ad numeroſius eſt pedibus] *Vel, Quicquid multos habet pedes. Heb Omne multiplicans pedes.*

43 Vos ipſos] *Heb. Animas veſtras. Synecdoche membri. Sic verſ. ſeq.*

44 Ut ſanctificetis &c] *Verto, Itaq; ſanctificate vos, & eſtote ſancti. Heb Et ſanctificabitis vos, & eritis ſancti.* Ne ergo polluite] *Heb. Et non polluetis.*

45 Educo] *Heb. Aſcendere facio.* Deus] *Hebr. In Deum.* Ut ſitis] *Verto, Itaq; eſtote. Heb. Et eritis.*

46 Lex de beſtiis &c.] *Heb. Lex jumenti & volatilis. & omnis animæ viventis. Genitivi notantes, objectum, ſive ob ectum.* Denique] *Heb.Et.* Anima] *Id eſt, animalis Synecdoche membri.*

47 Comeditur] *Quod licitè comedi poteſt* Quod non comeditur] *Heb. Quod non comedetur. Id eſt, quod non debet comedi.*

OBSERVATIONES EX CAP. XI.

EX toto capite. Diſcrimen inter cibos mundos & immundos non fuit hoc fine a Deo Iſraelitis traditum, ut doceret, cibos aliquos per ſe & natura ſuâ immundos atque illicitos eſſe: quippe quum omnis creatura Dei bona ſit, nec ulla rejicienda, ſi cum gratiarum actione ſumatur, Geneſ.1 v 31. 1.Tim.4. v. 3. & 4. Neque etiam hoc fine ut perpetuò in eccleſia duraret; ita ut etiamnum hodie obſervandum ſit: quippe quum diverſum apud apoſtolum Petrum teſtatus ſit Chriſtus Actor 10.v.12. 14. & 15. Sed cauſas has habuit. Primò ut Deus populum Iſraeliticum, tanquam populum ſuum electum & peculiarem, ab impiis gentibus diſcerneret, & tanquam pariete intergerino ſecluderet, Eph.2.v.14 Deinde ut à familiari cum illis converſatione eos averteret, idque ne per illas ſeducerentur ad idololatriam, Actor.10.v.28. Quam etiam ob cauſam affinitatem cum illis contrahere eis interdixit, Exod.34 v.15. & 16. Tum ut moneret eos, quòd ſtudere debeant ſanctitati, idque exemplo ipſius, v 44. & 45: ac [illegible] omnium quòd diſcernere debeant verum à [illegible] ſicut in animalibus mundis eſt ungula biſida verſ.3. Item quòd debeant ſub[illegible] de [illegible] memoriam ſi revocare atque conſiderare leges Dei ſanctas, ſicut animalia munda ruminant, id eſt, cibum ingeſtum in o[illegible] revocant, ut eum amplius mandant, atque ita nutriendis ſibi aptiorem reddant, ibi[illegible]em.

Diſcrimen ciborum.

Ex [illegible] 25 28. & 40. Sicut immunditiès illa legalis per lotionem veſtium ſublata fuit, ſic immunditiès noſtra ſpiritualis, quæ conſiſtit in peccat[illegible] tum inhærente, tum actu[illegible], auferunt per lotionem ſanguinis Chriſti, id eſt, tum per remiſſionem partam ſanguinis Chriſti effuſione, tum per ſanctificationem ſeu renovationem Spiritus ſancti, eâdem ſanguinis Chriſti effuſione nobis impetratam, 1.Johan.1. verſ.7. Apoc.7. verſ.14. Tit.3. verſ [illegible]. & 6.

Immunditia ablutio.

Ex v.36. & 3[illegible]. Quòd Deus ſanxit ut fons, aut ciſterna, aut alia congregatio aquarum: item ſemen ſativum, munda maneret: etiamſi in illa cadaver animalis immundi illapſum eſſet: argumentum eſt ſapientiæ ac bonitatis illius qua neceſſarius vitæ humanæ benignè proſpicit. Si enim illa per talem contactum reddita fuiſſent immunda, neceſſariis Iſraelitarum uſibus multum deceſſiſſet.

Dei ſapientia & bonitas.

CAPUT XII.

[illegible] & J.

A[illegible] *aquutus* [illegible] *eſt* [illegible] *a Moſchen, dicendo:*

2 *A*[illegible] *dicendo, Mulier quum edit* [illegible] *ut immunda eſſe ſolet ſeptem dies ſe-* [illegible] *paratur languore ſuo, immunda eſto.*

3 [illegible] *avo, circumciditor caro præputii ejus.*

4 [illegible] *dies maneto in ſanguinis purgatione:* *nullam* [illegible] *ſanctuarium ne venito, donec impleti* [illegible] *ionis ſua.*

[illegible] *Quod* [illegible] *pepererit, tunc impura erit duabus hebdomadibus* [illegible] *itatem ſeparationis ſua: deinde ſexaginta dies manet* [illegible] *ſanguinis.*

[illegible] *aut* [illegible] *fuerint dies purgationis ejus, à filio* [illegible] *Agnum anniculum in holocauſtum, & pullum* [illegible] *que turturem in peccatum ad portam tentorii conventus,*

[illegible] *eos illum coram Jehova expiationem faciet pro ea,* [illegible] *erit a p*[illegible] *fluvio ſanguinis ſui hæc eſto lex puerpera a ma-* [illegible] *ſcemina.*

[illegible] *ſi non aſſequatur manus ejus quantum ſatis eſt pro* [illegible] *tum* [illegible] *duos turtures aut duos pullos columba,* [illegible] *holocauſtum, & alterum in peccatum: & expiationem faciet* [illegible] *ſacerdos, ſic munda erit.*

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Alloquere filios Iſraelis dicendo, *a* Mulier quum conceperit ſemen, ſi pepererit maſculum, immunda eſto ſeptem dies, ſicut diebus quibus ſeparatur ob languorem ſuum, ſic immunda eſto.

a Luc.2.22.

3 *b* Die autem octavo, circumciditor caro præputii ejus.

4 Deinde triginta tres dies maneto in ſanguinis purgatione: nullam rem ſacram tangito, & ad ſanctuarium ne venito, donec completi fuerint dies purgationis ejus.

b Gen.17.12. Luc 1.59. & 2.21. Joh 7.22.

5 Quòd ſi fœminam pepererit, tunc impura eſto duabus hebdomadibus, ſicut in ſeparatione ejus: deinde ſexaginta ſex dies maneto in purgatione ſanguinis.

6 Quum autem impleti fuerint dies purgationis, quod attinet ad filium aut filiam, afferto agnum anniculum in holocauſtum, & pullum columbæ, aut turturem in ſacrificium pro peccato, ad oſtium tentorii conventus, ſacerdoti. II.

7 Is offe[illegible]o [illegible] c[illegible]ram Jehova & expiationem facito pro ea, ſic purgata erit a profluvio ſanguinis ſui: hæc *eſt* lex puerperæ quod attinet ad marem aut fœmellam.

8 Quod ſi non *c* aſſequatur manus ejus quantum ſat eſt pro agno vel hœdo, tum accipito *d* duos turtures aut duos pullos columbæ, unum in holocauſtum, & alterum in ſacrificium pro peccato: & expiationem facito pro ea ſacerdos, ſic munda erit.

c Supr.5.7.
d Luc.2.24.

ANALYSIS CAP. XII.

H[illegible] te traditur lex de muliere puerpera: quæ lex dua[illegible] conſtat partibus principalibus: quarũ una eſt de mulieris illius immunditia, altera de ejuſdem purgatione, ſeu (ut vulgo appellant) purificatione I. Lex de immunditia rurſum eſt bimembris: quorum membrorum prius eſt de immunditia

ex partu maſculi, v. 2 & 4. cui inſeritur lex de maſculi recens nati circumciſione, v. 3. Alterum membrum eſt de immunditia ex partu fœmellæ, v. 5. Immunditia illa utraque declaratur partim à immunditia ſimili, partim à duratione: quæ in partu fœmellæ dupla præcipitur. II. Lex de puerperæ purgatione ipſa quoque bimembris eſt: præcipit enim primùm oblationem faciendam à ditioribus, v. 6. & 7: deinde oblationem faciendam à tenuioribus, v. 8.

SCHOLIA IN CAP. XII.

v. 1. ALloquutus etiam eſt &c.] *Heb. Et loquutus eſt Johova ad Moſen. Sic verſ. ſeq.*

2 Quum edit ſemen] *Verto, Quum conceperit ſemen. Id eſt, quum fuerit impregnata ſeu gravida facta. Hebr. Quum ſeminificaverit. Synecdoche generis. Nam verbum hoc aliàs ſignificat ſemen producere, ut videre eſt Geneſ. 1. verſ. 11. & 12.* Ut immunda eſſe ſolet &c.] *Verto,* Immunda eſto (*id eſt, pro immunda habetor*) ſeptem dies: ſicut diebus quibus ſeparatur ob languorem ſuum. (*Hebr. ſecundum dies ſeparationis languoris ejus* ſit immunda eſto. *Dies ſeparationis, id eſt, dies quibus accidit ſeparatio: genitivus adjuncti. Separatio languoris id eſt, ſeparatio ob languorem. genitivus efficientis. Intelligitur autem hîc ſeparatio ab aliis hominibus: ita ut nemini liceat cum tali muliere cubare, aut eam attingere ſicut declaratur infrà cap. 1[illegible]. verſ. 19. & 24. Per languorem autem intelligitur languor qui oritur ex profluvio ſanguinis menſtrui, per ſynecdochen generis. Simili ratione nos languorem illum appellamus* Der weiber kranckheit.

3 Caro præputii] *Id eſt, præputium carnis. Hypallage. Per carnem autem hîc intelligitur membrum genitale, per ſynecdochen generis, qualis etiam occurrit Ezech. 23. v. 20. Eſt autem præputium pellicula quæ tegit glandem membri genitalis.*

4 Deinde] *Heb. Et.* Maneto in ſanguinis purgatione *Heb. Sedeto in ſanguinibus purgationis. Hypallage, & [illegible] necd. ſ[illegible] in verbo Sedendi. Id eſt, domi deſideto propter ſangu[illegible] menſtruum, donec ille fuerit purgatus.* Rem ſacram] *Puta cibum à ſacrificiis reſiduum, aut aliam rem ſanctificatam. Hebr. Sanctitatem Metonymia formæ, & ſynecdoche generis* Sanctuarium] *Tabernaculum ſacrum, ſive templum.* Su[illegible]] *Dicendum puto, Ejus.*

5 Secundum impuritatem ſeparationis ſuæ] *Nulla hîc eſt ellipſis in Hebræo. Itaque ſic verto,* Sicut in ſeparatione ejus *Heb. Secundum ſeparationem ejus. Id eſt, ea ratione erit immunda, qua ratione habetur impura illo tempore quo ſeparatur ab aliis hominibus propter profluvium ſanguinis menſtrui.* Deinde *Heb. Et.* Maneto &c.] *Heb. Sedeto propter ſanguines purgationis ejus. Vide ſcholion in verſum præcedentem.*

6 Purgationis ejus] *Vox Ejus in Hebræo non exſtat. Itaque curavi eam imprimi ut ſupplementum.* A filio aut à filia] *Id eſt, à partu filii aut filiæ. Metonymia ſubjecti. Poteſt etiam verti, Quod attinet ad filium aut ad filiam. Heb. Ad filium &c. vel, Pro filio &c.* Anniculum] *Heb. Filium anni ſui.* Pullum] *Heb. Filium. Metaphora [illegible].* In peccatum] *In ſa[illegible] tum pro peccato. Metonymia ſubjecti.* Portam] *Heb. O[illegible]ium.* Sacerdo[illegible] [illegible] *ſacerdotem.*

7 Faciet] *Verto, Facito quia eſt lex* [illegible] *ſanguinis ſu[illegible]. Heb. A vena ſeu fonte ſ[illegible] ſuorum. Metonymia efficientis metaphorica.* A[illegible] na] *Verto, Quod attinet ad marem aut ad fœmellam.*

8 Aſſequatur] *Heb. Invenìat.* Quan tum ſatis eſt pro [illegible] va pecude] *Scil. emendâ. Heb. Sufficientiam parvæ pecudis. Nomine autem* שֶׂה, *id eſt parva pecudis, intelligitur hîc agnus anniculus ex collatione verſus ſexti. Synecdoche generis.* P[illegible] *Heb. Filios, ut v. 6.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato.* Faci[illegible] *Verto, Facito, ut ſuprà v. 7.* Sic] *Heb. Et.*

OBSERVATIONES EX CAP. XII.

EX v. [illegible] & 4: Lege de immunditia puerperæ [illegible] hominem concipi & naſci cum peccato, quippe q[illegible] [illegible] mundicia ſpiritualis. Vide Pſal. [illegible].

2 Ex v. 3. Quum circumciſione quoque [illegible] tacitè, hominem concipi & naſci cum peccato: [illegible] fuit ſignum foederis in quo Deus remiſſionem pecca[illegible] naturæ renovationem confederatis promiſit, Jerem [illegible] & 34. quæri poteſt, qui factum ſit quòd circumciſ[illegible] eſt [illegible] ſtus, ut tamen peccati fuit expers. Reſpondeo: Q[illegible] jure [illegible] deris, tanquam Iſraelita, oblig[illegible] tus fuit ad obedientiam legis [illegible] vinæ non ſolùm mor[illegible] etiam cæremonialis. Lex a[illegible] cæremonia circumciſionis univerſalis eſt, reſpectu Iſra[illegible] tarum, ita ut nullus ab ea fuerit exceptus, ut videre eſt Geneſ. 1[illegible]. v. 1[illegible] *Natus dies octo vobis [illegible] circumcidit[illegible] omnis mas.*

3 Ex v. 6. & 8. [illegible] puerpera [illegible] immunditia ſua p[illegible] ta fuit per obl[illegible] [illegible] [illegible] ſacrificii, [illegible] holocau[illegible] & ſa[illegible] crificii pro peccat[illegible] per h[illegible] fuit [illegible] [illegible] a peccati purgati[illegible] [illegible]: idest. tum pe[illegible] [illegible]ationem [illegible] per ſacrificium Chri[illegible], Heb. 9. v. 1[illegible] & 1[illegible] [illegible] per operationem gratioſam Spiritus ſancti, qua in nobis efficit ut noſtra corpora ſiſtamus Deo ho[illegible]tiam vivam, ſanctam, ac[illegible]ceptam, rationalem ſcil. cultum n[illegible] [illegible], Rom 12 v. 1.

4 Ex [illegible] [illegible] Chriſtus conceptus ſit è Spiritu ſancto, ac [illegible] [illegible] per pa[illegible] nullius immund[illegible] reddita non ſit [illegible] factum [illegible] us, [illegible] illa hanc l[illegible] de purificatione [illegible] Reſpondeo: Ideo fecit quia [illegible] obedientiam legis divinæ, *præcipue* quæ hîc nullam puerperam excepit. Hanc cauſam expreſſe indicat Lucas cap. 2. v. 22. 23. & 24. ubi & alteram legem huc pertinentem citat ex Exod 13 v. 2.

5 Ex v. 8. ex eo quòd Dominus tenuioribus viliora ſeu minùs ſumtuoſa ſacrificia præſcripſit, perſpi[illegible] tus ejus bonitas qua cultores ſuos non gravat ultra ipſorum facultates. Deinde & hinc inde diſcimus, quòd cultus D[illegible] ternus non placeat Deo pr[illegible] ſumtuum & in pœnas.

CAPUT XIII.

T. & J.

I. PRæterea alloquutus eſt Johova Moſchen & Abaronem, dicendo.

II. 2 *Homo, quum erit in cute carnis ejus tumor, aut abſceſſus, aut papula, quorum aliquid erit in cute carnis ejus vergens ad plagam lepræ: tum adducetur ad Abaronem ſacerdotem, aut ad unum e filiis ejus ſacerdotibus.*

3 *Quumque inſpexerit ſacerdos ipſe plagam illam in cute carnis ejus, ſi pilus in plaga illa mutatus fuerit [illegible] album, & ſpecies illius plagæ profundior fuerit cute carnis ejus, pl[illegible] le[illegible] [illegible] quum ergo eam ille viderit ſacerdos, immundum [illegible] pr[illegible].*

4 *Quod ſi papula alba erit in cute carnis illius, & profundior non erit ſpecies ejus ipſa cute, neq[illegible] [illegible] mutatus erit in album: tunc recludet ſacerdos plagâ illa[illegible] [illegible] ſeptem diebus.*

5 *Poſteà inſpiciet eam idem [illegible]erdos die ſeptimo; ſi ecce plaga illa conſtiterit judicio ejus, nec diffuderit ſe plaga illa in ipſam cutem: tunc recludet eum ipſe ſacerdos ſeptem diebus ſecundò.*

6 *Deinde inſpiciet eum idem ſacerdos ſeptimo die ſecundò; ſi ecce contracta eſt plaga illa, neq; diffudit ſe plaga illa in ipſa cute, tum mundum pronunciabit eum ſacerdos, abſceſſus eſt. itaq; lavabit veſtimenta ſua, & mundus erit.*

7 *Sin autem omnino diffuderit ſe abſceſſus ille in cute ejus, poſtquam oſtenſus fuerit ſacerdoti ipſi ad purgationem ſui, & oſtenſus fuerit ſecundò ſacerdoti:*

8 *Si videbit ſacerdos, quòd ecce diffudit ſe abſceſſus ille in cute ejus; tunc pronunciabit illum immundum ſacerdos ipſe, lepra eſt.*

9 *Plaga lepræ ſi erit in homine, adducetur ille ad ſacerdotem.*

10 *Si autem viderit ſacerdos ille, quòd [illegible] tumor albus eſt in cute, & ipſa mutavit pilum in album, etiam ſi aliqua ſanitas carnis vivæ ſit in tumore illo:*

11 *Lepra*

P.

PRæterea allocutus eſt J[illegible]hova Moſen & Abaronem, dicendo, I.

2 Homo, quum erit in cute carnis ejus tumor, aut abſceſſus aut papula, quorum aliquid erit in cute carnis ej[illegible] *vergens* plagam lepræ: tum adducitor ad Abaronem ſacerdotem, aut unum è filiis ejus ſacerdotibus.

3 Quumque inſpexerit ſacerdos plagam illam in cute carnis ejus, ſi pilus in plaga illa mutatus fuerit *in* album, & ſpecies illius plagæ profundior fuerit cute carnis ejus, plaga lepræ eſt: quum ergo eam inſpexerit ſacerdos, immundum illum pronunciato.

4 Quod ſi papula alba erit in cute carnis illius, & profundior non erit ſpecies ejus ipſa cute, neque pilus ejus mutatus erit *in* album: tum recludito ſacerdos plaga illa affectum per ſeptem dies.

5 Poſteà inſpiciet eum ſacerdos die ſeptimo: ſi ecce plaga illa ſubſtiterit judicio ejus, nec diffuderit ſe plaga illa in cutem: tunc recludito eum ſacerdos per ſeptem dies [illegible].

6 Deinde inſpicito eum ſacerdos ſeptimo d[illegible] ſecundò, [illegible] ecce contracta eſt plaga illa, neque diffu[illegible] [illegible] illa in cute, tum mundum pronunciato eum ſacerdos, [illegible]us eſt, itaque lavato veſtimenta ſua, & mundus erit.

7 Sin autem latè diffuderit ſe abſceſſus ille in cute ejus poſtquam oſtentus fuerit ſacerdoti ad purgationem ſui, tum oſtenditor ſecundò ſacerdoti:

8 Et inſpicito *eum* ſacerdos, & ecce ſi diffudit ſe abſceſſus ille in cute ejus, tunc pronunciato illum immundum ſacerdos, lepra eſt.

9 Plaga lepræ ſi erit in homine, adducitor ille ad ſacerdotem:

10 Et inſpicito *eum* ſacerdos, & ecce ſi tumor albus *eſt in cute*, & i[illegible] [illegible] [illegible]avit pilum in album, etiam ſi *aliqua* ſanitas carnis vivæ [illegible] illo:

11 Lepra

11 Lepra inveterata eſt in cute carnis ejus, ideò immundum pronunciabit eum ſacerdos ille: ne igitur recludito eum, immundus enim eſt.

12 Quòd ſi omnino effloreſcet illa lepra in cute ejus, teget q; illa lepra totam cutem plaga affecti à capite ejus uſq; ad pedes ejus, quacunq; inſpiciunt oculi ſacerdotis:

13 Si viderit ſacerdos ipſe, quòd ecce texit lepra illa totam carnem ejus: tum mundum declarabit plaga illa affectum: tota mutata eſt in album, mundus eſt igitur.

14 Sed quo die apparebit in eo caro viva, immunda erit.

15 Quum itaq; inſpexerit ille ſacerdos carnem iſtam vivam, immundum pronunciabit illum: caro illa viva immunda eſt, lepra eſt.

16 Aut quum verſa fuerit caro illa viva & mutata in album, tum veniet ad ſacerdotem.

17 Si autem inſpiciens eum ſacerdos ille videbit, quòd ecce verſa fuerit plaga illa in album, tum pronunciabit mundum ſacerdos illum plaga affectum, mundus eſt.

18 Item caro, quum fuerit in ipſa cute ejus ulcus, ſi ſanata eſt,

19 Deinde oborietur in loco ipſius ulceris tumor albus, aut papula alba ſubrubida, tum oſtendetur ſacerdoti.

20 Si autem viderit ſacerdos ille, quòd ecce ſpecies ejus eſt depreſſior ipſa cute, & pilus ejus mutatus in album, tum immundum pronunciabit eum ſacerdos, plaga lepra eſt, ulcere effloruit.

21 Quòd ſi quum inſpiciet eam ſacerdos, ecce non eſt in ea pilus albus, neq; depreſſior eſt ipſa cute, ſed eſt contracta, tunc recludet eum ſacerdos ſeptem diebus.

22 Poſtea ſi omnino diffuderit ſe per ipſam cutem, tum ſacerdos pronunciabit eum immundum, plaga eſt.

23 Sin autem in loco ſuo conſtiterit papula illa, nec ſe diffuderit, cicatrix illius ulceris eſt: ideò mundum pronunciabit eum ſacerdos.

24 Item caro, quum fuerit in cute ejus aduſtio ignis, ſi erit pars ſanata ab illa aduſtione, papula alba, ſubrubida, aut alba tantùm:

25 Quum inſpexerit eam ſacerdos, ſi ecce mutatus eſt pilus in album in papula, & ſpecies ejus eſt profundior ipſa cute, lepra eſt, in aduſtione [illegible] quapropter immundum pronunciabit eum ſacerdos, plaga lepræ eſt.

26 Quòd ſi quum aſpiciet eam ſacerdos, ecce non erit in papula pilus albus, neq; depreſſior erit ipſa cute, ſed ipſa contracta erit; tunc recludet eum ſacerdos ſeptem diebus.

27 Deinde aſpiciet eum ſacerdos die ſeptimo: ſi omnino ſe diffuderit per cutem, tum ſacerdos pronunciabit eum immundum, plaga lepra eſt.

28 Sin autem in loco ſuo conſtiterit papula illa, nec diffuderit ſe per cutem, ſed contracta fuerit, tumor illius aduſtionis eſt: quapropter mundum pronunciabit eum ſacerdos, nam cicatrix illius aduſtionis eſt.

29 Item quum in viro aut muliere erit plaga, in capite, vel in barba;

30 Inſpiciente ſacerdote plagam illam, ſi ecce ſpecies ejus profundior eſt ipſa cute, & in ea eſt pilus fulvus tenuis: tum immundum pronunciabit eum ſacerdos, porrigo eſt, lepra capitis aut barbæ eſt.

31 Inſpiciente verò ſacerdote plagam illam porriginis, ſi ecce ſpecies ejus profundior non erit ipſa cute, & pilus nigricans non erit in ea: tunc recludet ſacerdos affectum plaga porriginis ſeptem diebus.

32 Deinde inſpiciet ſacerdos plagam illam die ſeptimo; ſi ecce non diffudit ſe porrigo illa, neq; factus eſt in ea pilus fulvus, neq; ſpecies ipſa porriginis profundior eſt ipſa cute:

33 Tunc radet ille ſe, porriginem verò ipſam ne radito: & recludet ſacerdos porrigine illa affectum ſeptem diebus ſecundò.

34 Inſpiciente autem ſacerdote porriginem illam die ſeptimo, ſi ecce non diffudit ſe porrigo illa per cutem, & ſpecies ejus non eſt profundior ipſa cute: tunc mundum pronunciabit eum ſacerdos: & quum laverit veſtimenta ſua, mundus erit.

35 Sin omnino diffudit ſe porrigo illa per ipſam cutem poſt mundationem ejus:

36 Tunc inſpiciente eum ſacerdote, ſi ecce diffudit ſe porrigo illa per ipſam cutem: ne inquirito ſacerdos de pilo illo fulvo, immundus eſt.

Quòd ſi judicio ejus conſtiterit porrigo illa, & pilus nigricans effloruit in ea, ſanata eſt porrigo illa, mundus eſt: quapropter mundum pronunciabit eum ſacerdos.

38 Item quum erunt in cute carnis viri aut mulieris papula, papula albæ.

39 Tunc inſpiciet ſacerdos, ſi ecce in cute carnis eorum papulæ [illegible] albæ, phlyctænum eſt, quod effloruit in cute, mundus eſt.

40 Item quum alicujus caput glabrum fiet, calvus eſt, mundus eſt.

41 Et ſi tantùm ex parte faciei ejus glabreſcet caput ejus, recalvaſter eſt, mundus eſt.

42 Quum autem erit in ipſo loco calvo aut in recalvo plaga alba ſubrubida; lepra effloreſcens eſt in loco calvo aut recalvo ejus.

11 Lepra *tamen* inveterata eſt in cute carnis ejus; ideò immundum pronunciato eum ſacerdos: ne recludito eum, immundus enim eſt.

12 Quod ſi vehementer effloreſcet illa lepra in cute ejus, tegetque illa lepra totam cutem plaga affecti a capite ejus uſque ad pedes ejus; quacunque inſpicere poterant oculi ſacerdotis:

13 Inſpicito *eum* ſacerdos: & ecce ſi texit lepra illa totam carnem ejus, tum mundum declarato plaga illa affectum: *plaga* tota mutata eſt in albam, mundus eſt.

14 Sed quo die apparebit in ea caro viva, immundus eſto.

15 Quum itaque inſpexerit ſacerdos carnem iſtam vivam, immundum pronunciato illum: caro illa *viva* immunda eſt, lepra eſt.

16 Aut quum verſa fuerit caro illa viva & mutata in albam, tum venito ad ſacerdotem:

17 Et inſpicito eum ſacerdos: & ecce ſi verſa fuerit plaga illa in albam, tum pronunciato mundum ſacerdos illum plaga affectum, mundus eſt.

18 Item caro, quum fuerit in cute ejus ulcus, ſi ſanata eſt;

19 Deinde verò oborietur in loco ulceris tumor albus, aut papula alba ſubrubida, tum oſtenditor ſacerdoti.

20 Et inſpicito *eum* ſacerdos: & ecce ſi ſpecies ejus *eſt* depreſſior cute, & pilus ejus mutatus *in* album: tum immundum pronunciato eum ſacerdos; plaga lepræ eſt, per ulcus effloruit.

21 Quòd ſi quum inſpiciet eam ſacerdos, ecce non *eſt* in ea pilus albus, neque depreſſior eſt cute, ſed eſt contracta, tunc recludito eum ſacerdos per ſeptem dies.

22 Poſtea ſi latè diffudens ſe per cutem, tum ſacerdos pronunciato eum immundum, plaga lepræ eſt.

23 Si verò in loco ſuo ſubſtiterit papula illa, nec ſe diffuderit, cicatrix illius ulceris eſt. ideò mundum pronunciato eum ſacerdos.

24 Item caro, quum fuerit in cute ejus aduſtio ignis; ſi erit pars ſanata ab illa aduſtione, papula alba, ſubrubida, aut alba *tantùm*:

25 Inſpicito eam ſacerdos, & ecce ſi mutatus eſt pilus *in* album in papula, & ſpecies ejus eſt profundior cute, lepra eſt, per aduſtionem effloruit: quapropter immundum pronunciato eum ſacerdos, plaga lepræ eſt.

26 Quòd ſi quum inſpiciet eam ſacerdos, ecce non erit in papula pilus albus, neque depreſſior erit cute, ſed contracta *erit*; tunc recludito eum ſacerdos per ſeptem dies.

27 Deinde inſpicito eam ſacerdos die ſeptimo: ſi tùnc latè ſe diffudent in cute, tum ſacerdos pronunciato eum immundum, plaga lepræ eſt.

28 Si verò in loco ſuo ſubſtiterit papula illa, nec diffuderit ſe in cute, ſed contracta fuerit, tumor illius aduſtionis eſt: quapropter mundum pronunciato eum ſacerdos, nam cicatrix illius aduſtionis eſt.

29 Item quum in viro aut muliere erit plaga, in capite, vel in barba,

30 Inſpicito ſacerdos plagam illam, & ecce ſi ſpecies ejus profundior *eſt* cute, & in ea *eſt* pilus fulvus tenuis: tum immundum pronunciato eum ſacerdos; porrigo eſt, lepra capitis aut barbæ eſt.

31 Inſpiciente verò ſacerdote plagam illam porriginis, ſi ecce ſpecies ejus profundior non *erit* cute, & pilus nigricans non *erit* in ea: tum recludito ſacerdos affectum plaga porriginis per ſeptem dies.

32 Deinde inſpicito ſacerdos plagam illam die ſeptimo: ſi ecce non diffudit ſe porrigo illa, neque factus eſt in ea pilus fulvus, neque ſpecies ipſa porriginis profundior *eſt* cute:

33 Tunc radito ille ſe, porriginem verò ne radito: & recludito ſacerdos porrigine illa affectum per ſeptem dies ſecundò.

34 Deinde inſpicito ſacerdos porriginem illam die ſeptimo, & ecce ſi non diffudit ſe porrigo illa in cute, & ſpecies ejus non *eſt* profundior cute: tunc mundum pronunciato eum ſacerdos: & quum laverit veſtimenta ſua, mundus erit.

35 Si verò latè diffudit ſe porrigo illa in cute, poſt mundationem ejus:

36 Tunc inſpicito eum ſacerdos; & ecce ſi diffudit ſe porrigo illa in cute: ne inquirito ſacerdos de pilo illo fulvo, immundus eſt.

37 Quòd ſi judicio ejus ſubſtitit porrigo illa, & pilus nigricans effloruit in ea; ſanata eſt porrigo illa, mundus eſt: quapropter mundum pronunciato eum ſacerdos.

38 Item quum erunt in cute carnis viri aut mulieris papulæ, papulæ albæ:

39 Tunc inſpicito *illos* ſacerdos: & ecce ſi in cute carnis eorum papulæ eorum contractæ albæ, phlyctacium eſt, *quod* effloruit per cutem: mundus eſt.

40 Item quum alicujus caput pilis privabitur, calvus eſt, mundus eſt.

41 Et ſi *tantùm* ex parte faciei ejus pilis privabitur caput ejus; recalvaſter eſt, mundus eſt.

42 Quum autem erit in loco calvo aut in recalvo plaga alba ſubrubida; lepra effloreſcens eſt in loco calvo aut recalvo ejus.

43 Quare inſpiciente eum ſacerdote, ſi ecce tumor illius plagæ albus ſubrubidus erit in loco calvo aut recalvo ejus, ſecundum ſpeciem lepræ in cute carnis:

44 Homo leproſus eſt, immundus eſt: omnino immundum pronunciabit eum ſacerdos, in capite ejus eſt lepra ejus.

45 Leproſi autem in quo plaga iſta eſt, veſtimenta ſunto ſciſſa, & caput ejus eſto retectum, & myſtacem obvelato, & immundus immundus clamato.

46 Omnibus diebus quibus ea plaga in ipſo fuerit, immundus habetor, immundus eſt; ſolus habitato, extra caſtra habitatio ejus eſto.

47 Item quum erit in aliqua veſte plaga lepræ, in veſte lanea, aut in veſte linea:

48 Aut in tramâ, aut in licio lineis laneiſve, aut in pelle, aut in quovis opere pelliceo:

49 Eritque plaga illa ſubviridis aut ſubrubida in aliqua veſte, aut in pelle, aut in tramâ, aut in licio, aut in ullo inſtrumento pelliceo, plaga lepræ eſt: oſtenditor itaque ſacerdoti.

50 Quumque inſpexerit ſacerdos plagam illam, recludet illud affectum plaga ſeptem diebus.

51 Deinde inſpiciente eo plagam illam die ſeptimo, quum diffuderit ſe plaga illa in ea veſte, aut in tramâ, aut in licio, aut in pelle, ad quodcunque opus aptata ſit pellis illa, lepra doloriſica eſt plaga illa, res immunda eſt.

52 Quamobrem comburet veſtem illam, aut tramam, aut licium è lana ſive è lino, aut omne illud inſtrumentum pelliceum in quo erit plaga iſta: nam lepra doloriſica eſt, igne comburitor.

53 Quòd ſi inſpiciente ſacerdote, ecce non diffudit ſe plaga illa in ea veſte, aut in tramâ, aut in licio, aut in ullo inſtrumento pelliceo:

54 Tunc præcipiet ſacerdos, ut lavent id in quo eſt plaga illa, deinde recludet id ſeptem diebus ſecundò.

55 Inſpiciente autem ſacerdote ubi ablutum fuerit illud plaga affectum, ſi ecce non mutaverit plaga illa colorem ſuum, etiamſi plaga illa non diffuderit ſe, res immunda eſt, igne comburito eam: res eſt diminuens, exteriore aut interiore parte ejus.

56 Quòd ſi inſpiciente ſacerdote, ecce contracta eſt plaga illa poſtquam id lavatum eſt, tum rumpet illud ab ea veſte, aut ab ea pelle, aut à tramâ, aut à licio.

57 Sin apparebit adhuc in ea veſte, aut in tramâ, aut in licio, aut in quocunque inſtrumento pelliceo, refloreſcens eſt lepra: *igne comburito illud, in quocunque eſt plaga iſta.*

58 Illa autem veſtis, aut trama, aut licium, aut quodcunque inſtrumentum pelliceum, quum laveris ſi receſſerit ab ea plaga iſta, tunc lavabitur ſecundò, & mundum erit.

59 Hæc eſto lex plagæ lepræ, veſtis laneæ, aut lineæ, aut tramæ, aut licii, aut cujuſcunque inſtrumenti pellicei ad pronunciandum illud mundum aut immundum.

43 Quare inſpicito eum ſacerdos: & ecce ſi tumor illius plagæ albus ſubrubidus *erit* in loco calvo aut recalvo ejus, ſecundùm ſpeciem lepræ in cute carnis:

44 Homo leproſus eſt, immundus eſt: omnino immundum pronunciato eum ſacerdos, in capite ejus eſt plaga ejus.

45 Leproſi autem in quo plaga iſta eſt, veſtimenta ſunto ſciſſa, & caput ejus eſto retectum, & ſuperius labium obvelato; & *a* Immundus immundus clamato. *a* Lam. 4.

46 Omnibus diebus quibus ea plaga in ipſo fuerit, immundus habetor, immundus eſt: *b* ſolus habitato, extra caſtra habitatio ejus *eſto*. *b* 2.Chr.26. v.21.

47 Item quum erit in aliqua veſte plaga lepræ, in veſte lanea, aut in veſte linea:

48 Aut in licio, aut in trama lineis laneiſve; aut in pelle, aut in quovis opere pelliceo:

49 Si erit plaga illa ſubviridis aut ſubrubida in aliqua veſte, aut in pelle, aut in licio, aut in trama, aut in ullo inſtrumento pelliceo, plaga lepræ eſt: oſtenditor itaque ſacerdoti.

50 Quumque inſpexerit ſacerdos plagam illam, recludito illud affectum plaga per ſeptem dies.

51 Deinde inſpicito plagam illam die ſeptimo; quumque diffuderit ſe plaga illa in ea veſte, aut in licio, aut in trama, aut in pelle, ad quodcunque opus aptata ſit pellis illa, lepra corrodens *eſt* plaga illa, res immunda eſt.

52 Quamobrem comburito veſtem illam, aut licium, aut tramam è lana ſive è lino, aut omne illud inſtrumentum pelliceum in quo erit plaga iſta: nam lepra corrodens eſt, igne comburitor.

53 Quòd ſi inſpexerit ſacerdos, & ecce non diffudit ſe plaga illa in ea veſte, aut in licio, aut in trama, aut in ullo inſtrumento pelliceo:

54 Tunc præcipito ſacerdos, ut lavent id in quo *eſt* plaga illa, deinde recludito id per ſeptem dies ſecundò.

55 Deinde inſpicito ſacerdos, ubi ablutum fuerit illud plaga affectum; & ecce ſi non mutaverit plaga illa colorem ſuum, etiamſi plaga illa non diffudit ſe, res immunda eſt, igne comburito eam: res eſt corrodens, exteriore aut interiore parte ejus.

56 Quòd ſi inſpiciente ſacerdote, ecce contracta eſt plaga illa poſtquam id lavatum eſt, tum rumpito illud ab ea veſte, aut ab ea pelle, aut à licio, aut à trama.

57 Si apparebit adhuc in ea veſte, aut in licio, aut in trama, aut in quocunque inſtrumento pelliceo, refloreſcens eſt *lepra*: igne comburito illud, in quocunque eſt plaga iſta.

58 Illa autem veſtis, aut licium, aut trama, aut quodcunque inſtrumentum pelliceum, quum laveris, ſi receſſerit ab eis plaga iſta, tunc lavator ſecundò, & mundum erit.

59 Hæc *eſt* lex de plaga lepræ, veſtis laneæ, aut lineæ, aut licii, aut tramæ, aut cujuſcunque inſtrumenti pellicei: ad pronunciandum illud mundum aut immundum.

ANALYSIS CAP. XIII.

HOc capite continentur leges de lepra. Partes principales ſunt duæ: proœmium, & leges ipſæ. I. Proœmio indicantur duo: author iſtarum legum, & miniſtri, v.1. II. Leges ipſæ ſunt duplices: aliæ de lepra in hominibus, aliæ de lepra in rebus inanimis. Leges de lepra in hominibus rurſum ſunt duplices: quædam de illius judicio, una de officio ejus qui leproſus fuerit judicatus. Leges de lepræ in hominibus judicio ſunt ſeptem: quarum prima agit de ſignis ad lepram, v.2. & ſeqq. Secunda de lepra per ſe, v.9. & ſeqq. Tertia de lepra ex ulcere, v.18. & ſeqq. Quarta de lepra ex aduſtione, v.24. & ſeqq. Quinta de porrigine, v.29. & ſeqq. Sexta de phlyzacio ſeu variolis, v.38. & 39. Septima de calvitio, v.40. & ſeqq. Lex de leproſi judicati officio præcipit quinque: (1) ut veſtimenta ejus ſint ſciſſa, v.45. (2) ut caput ejus ſit retectum, ibid. (3) ut velet myſtacem, ibid. (4) ut proclamet, Immundus, immundus, ibid. (5) ut habitet ſeorſim, v.46. Atque hæc de lepra in hominibus. Leges de lepra rerum inanimarum proponuntur v.47. & ſeqq. uſque ad ultimum. Indicantur autem rerum inanimarum quæ lepræ capaces ſunt, ſpecies quatuor: (1) veſtis: eaque ſive lanea, ſive linea, verſ.47. (2) materia veſtis unde illa confici ſolet: nempe tum licium ſive ſtamen, tum trama ſive ſubtegmen, verſ.48. (3) pellis, ibid. (4) opus pelliceum, ibidem. Cæterùm omnium iſtarum de lepra judicanda legum communia indicantur duo: judex & judicandi ratio. Judex conſtituitur ſummus ſacerdos, verſ.2. Judicandi ratio in ipſis legibus per varios actus deſcribitur. Porrò Epilogus ſpecialis eſt ad leges de lepra rerum inanimarum, verſ.ult.

SCHOLIA IN CAP. XIII.

v.1. PRæterea] *Heb. Et.* Alloquutus eſt Moſchen] *Heb. Loquutus eſt ad Moſen.* Ad plagam lepræ] *Id eſt, ad lepram, quæ una eſt ex plagis Dei quibus homines percutere ſolet. Genitivus ſpeciei qualis in illo, Accepit Abraham ſignum circumciſionis, Rom 4. v.11* Tum] *Heb. Et.* Aut ad unum è filiis ejus] *Scil. qui patri defuncto in ſummo ſacerdotio ſucceſſerit.*

3 Sacerdos ipſe] *Pronomen ipſe elegantiùs abeſſet. Sed ita noſtri interpretes exprimendum ſibi putaverunt articulum ה. Græci pari elegantia dicunt, ὁ ἱερεύς: & nos Germani,* Der prieſter: *itemque Galli, le ſacrificateur.* Species] *Heb. Aſpectus. Metonymia adjuncti. Sic deinceps.* Quum ergo eam eſſe &c.] *Verto. Quum ergo illum inſpexerit ſacerdos, immundum eum pronunciato. Heb. Et videbit eum ſacerdos, & impurabit eum. Metonymia ſubjecti. Noſtri pronomen relativum quod affixum eſt verbo videndi, retulerunt ad lepram. Ad quam quidem ratione generis referri poteſt, quum nomen lepra in Hebræo ſit generis maſculini: ſed altera ſyntaxis ſimplicior eſt, & commodiùs cohæret cum verbis ſeqq.*

4 Plaga illà affectum] *Heb. Plagam illam. Quod poteſt bifariam exponi, in eundem tamen ſenſum: nempe vel per ellipſin, ut plenum ſit,* Virum *plaga, id eſt, plagâ affectum: vel per metonymiam formæ.*

5 Poſtea] *Heb. Et.* Idem ſacerdos] *In Hebræo non eſt expreſſum pronomen* Idem: *ſed pro eo habetur articulus ה.* Conſtiterit] *Vel, Subſtiterit. ſcil. ut non ſit profundior facta.* Judicio ejus] *Heb. In oculis ejus. Sic v.37. Metonymia ſubjecti.*

6 Deinde] *Heb. Et.* Mundum pronunciabit] *Verto, Mundum pronunciato. Eſt enim lex. Heb. Mundato. Metonymia ſubjecti. Sic deinceps.* Itaque] *Heb. Et.* Lavabit] *Verto, Lavato.*

7 Omnino diffuderit ſe] *Heb. Diffundendo diffuderit ſe. Sic v.22.27. & 35.*

9 Adducetur] *Verto, Adducitor.*

11 Idem] *Heb. Et.* Pronunciabit] *Verto, Pronunciato.* Ne recludito] *Heb. Non recludes.*

12 Omnino effloreſcet] *Heb. Effloreſcendo effloreſcet.* Plagâ affectis] *Heb. Plaga illius. Vide ſuprà ſcholion ad v.4.* A capite ejus &c.] *Ex his verbis manifeſtum evadit, per nomen lepræ hic intelligi ipſum leproſum.* Quacunque inſpicient &c.] *Heb. Ad omnem aſpectum oculorum ſacerdotis.*

14 Sed] *Heb. Et.* Et immunda erit] *Verto, Immundus erit. Scil. leproſus ille.*

15 Quum itaque inſpexerit &c.] *Heb. Et inſpiciet &c. & immundum pronunciabit.*

16 Veniet] *Venito.*

18 Item] *Heb. Et.*

19 Dein-

19 [illegible] Heb. Et. Obortus] *Heb. Erit.*
[illegible] Et.
[illegible]
[illegible] ab illa aduſtione] *Heb. Sanitas illius aduſtionis.*
[illegible]
[illegible] pect] *Heb. Et.*
[illegible] *Malum, inſpiciet.* Sed] *Heb. Et.*
[illegible] *Heb. Et.* Aſpiciet] *Rurſus malum, inſpiciet.*
[illegible] *Heb. Et. Sic deinceps.*
[illegible] *Heb. Et.*
Tunc] *Heb. Et.* Radet] *Radito. Id eſt, radi ſe curato. Me-* [illegible] *a ſubjecti.*
34 Tunc] *Heb. Et. Sic deinceps.*
36 Ne inquirito] *Heb. Non inquiret.*
43 Quare] *Heb. Et.* Lepræ in cute] *Heb. Lepra cutis. Genitivus ſubjecti.*
44 Homo] *Heb. Vir.* Omnino immundum pronuntiabit] *Heb. Impurando impurabit.*
45 Myſtacem] [illegible] *labrum ſuperius.* Clamato] *Scil. quum viderit aliquem ſibi obviam venientem Synecdoche generis.*
46 Extra caſtra] *Et politiâ conſtitutâ, extra urbem aut pagum, in* [illegible] *paraja.*
47 Ve[illegible] *panno.* Veſte lanea] *Heb. Veſte lanæ. Genitivus materiæ.* [illegible] *In veſte linorum. Sic eterum verſ. ſeq. Item v. 59* Opere [illegible]ceo] *Heb. Opere pellis. Sic v. ſeq.* Oſtendetur] *C.* [illegible]
48 Aut in trama, aut in licio] *Inverto,* Aut in licio aut in trama. *Nam prior vox* שְׁתִי *ſchethi ſignificat licium ſeu ſtamen,* **den ketten:** *poſterior* עֵרֶב *hereb tramam ſive ſubtegmen,* **den eintrag.** *Prioris vocis ratio videtur ducta ex eo, vel quod ſtamen quaſi imbibat ſubtegmen, à verbo* שָׁתָה *ſchathah, bibit: vel quod circumponitur liciatorio, à verbo* שׁוּת *ſchuth ponere.* עֵרֶב *hereb verò, id eſt, miſtura, dicitur ſubtegmen, quia cum ſtamine permiſcetur.*
[illegible] affectum plaga] *Hic in Hebræo ſupplendum fuerit nomen* דָּבָר *dabar.*

51 Lepra doloriſica] *Id eſt, corrodens Metaphora* [illegible]. *nam certè res inanimæ, de quarum lepra hic agitur, dolorem non ſentiunt. Sic verſ. ſeq.*
52 Quamobrem] *Heb. Et.* E lana ſive è lino] *Præpoſitio* ב *hic valet Ex, & notat materiam.*
55 Colorem] *Heb. Oculum. Metonymia adjuncti.* Res diminuens] *Heb. Effoſſio, ſeu corroſio. Id eſt, res corrodens. Metonymia formæ.* Exteriore aut interiore parte ejus] *Heb. In loco calvo ejus, aut in loco recalvo ejus. Metaphora.*

OBSERVATIONES EX CAP. XIII.

Ex verſ. 2. & ſeqq. Quòd judicium de lepra attributum fuit ſummo ſacerdoti: per id videtur ſignificatum fuiſſe, Chriſtum (qui per ſummum ſacerdotem præfiguratus fuit) de lepra noſtra ſpirituali, id eſt, de noſtris peccatis, rectè cognoſcere atque judicare: ita ſcil. ut pœnitentes quidem mundos pronunciet, impœnitentes verò immundos, ac proinde e ſocietate pœnitentium excludendos. *Chriſti judicium de noſtro peccato.*

2 Ex v. 45. & 46. Qui morbo contagioſo laborant, cavere debent ne ſanos converſatione ſuâ inficiant. *Morbo contagioſus.*

3 Ex v. 46. Quòd leproſum ſeorſim habitare oportuit, extra caſtra: per id videtur ſignificatum fuiſſe, impios e civitate illa cœleſti excluſum iri. Vide Apoc. 22. v. 15. Item impœnitentes eſſe excommunicandos. *Excommunicatio.*

4 Ex verſ. 52. 55. & 57. Quòd veſtis vel utenſile leprâ infectum jubetur comburi: per id videtur fuiſſe ſignificatum, abſtinendum nobis eſſe ab omni re cujus familiari uſu in peccatum induci poſſemus. *Contagio peccati.*

5 Ex verſ. 56. Quòd pars veſtis vel utenſilis in qua lepra fuerit contracta, ita ut non videatur ſeſe diffuſura, jubetur abrumpi: per id videtur fuiſſe ſignificatum, vitia proximi quæ ſanabilia videntur, ſedulis monitionibus exſtirpanda eſſe. *Monitiones fraternæ.*

CAPUT XIV.

T. & J.

1. Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:
2 Hæc e[illegible] leproſi, die purgationis ejus: ut adducatur ſacerdotem [illegible]
3 Exibit autem ſacerdos ipſe extra caſtra: inſpicietq; ſacerdos, ſi ecce ſanata e[illegible] pla[illegible] lepræ à leproſo:
4 Tunc [illegible] ut accipiat quispiam pro eo qui purgandus erit duas avi[illegible] vivas mundas, & lignum cedrinum, & dibaphum coccin[illegible] hyſſopum.
5 Deinde præcipiet ſacerdos ut jugulet aviculam unam, ſanguinem fundens in vas teſtaceum ſuper aquam vivam.
6 Aviculam v[illegible] vivam accipiet, lignumq; cedrinum, & dibaphum [illegible] cineum, [illegible]pum: & intinget illa ſimul cum avicula viva in aviculæ ſanguinem jugulatæ ſuper aquam vivam.
7 Ita aſp[illegible] e[illegible] qui purgandus erit à lepra ſeptem vicibus: & pro[illegible] eum mundum, dimittet aviculam vivam in ſuperficiem [illegible]
8 [illegible] qui purgandus eſt, abluens veſtimenta ſua, & radens totum pilum [illegible], lavabitur aqua ut mundus ſit. & poſteà veniet in caſtra, ſe[illegible] manebit [illegible] tentorium ſuum ſeptem dies.
9 Eritq; die ſeptimo ut radat totum pilum ſuum, caput ſuum, & barbam [illegible], ſuperciliaq; oculorum ſuorum, denique totum pilum ſuum abradet: & abluens veſtimenta ſua lavabit carnem ſuam aqua, ut [illegible] mundus.
10 [illegible] autem [illegible] octavo accipito duos agnos integros, & agnam unam anniculam integram, & tres decimas ephæ ſimilæ in munus miſta [illegible] xtarium unum olei.
11 Sacer[illegible] autem ille qui purgat, ſtatuet virum iſtum qui purgatur, unà cum iſtis, coram Jehova, ad oſtium tentorii conventus.
12 Et accipiens ſacerdos ille agnum unum offeret in reatum ſimul cum illo ſextario olei, & agitabit illa agitatione coram Jehova.
13 Deinde jugulabit agnum illum in loco ubi jugulare ſolet peccatum & holocauſtum, in loco ſancto, nam ſicut peccatum, ſic reatus ipſe eſt ſacerdotis, res ſancta ſanctarum eſt.
14 Tum accipiens ſacerdos de illo ſanguine reatus, imponet ſacerdos infimæ auriculæ dextræ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dextræ, ac pollici pedis ejus dextri.
[illegible] Similiter accipiens ſacerdos de ſextario illo olei, infundet unus ſacerdos manui ſiniſtræ alterius:
16 Et intincto ſacerdos digito ſuo dextero, accipiens de oleo illo quod erit in manu ſua ſiniſtra, aſperget de illo oleo digito ſuo ſeptem vicibus coram Jehova.
[illegible] De reſiduo autem illius olei quod erit in manu ſua, imponet ſacerdos infimæ auriculæ dexteræ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri, ſuper ipſum ſanguinem reatus:

P.

Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.
2 Hæc eſto lex leproſi, die purgationis ejus. Adducitor ad ſacerdotem.
3 a Exito autem ſacerdos extra caſtra: inſpicitoque *eum* ſacerdos, & ecce ſi ſanata eſt plaga illa lepræ a leproſo: *a Matth. 8. 4. Marc. 1. 44. Luc. 5. 14. & 17. 14.*
4 Tunc præcipito ſacerdos ut accipiat *quiſpiam* pro eo qui purgandus erit duas aviculas vivas mundas, & lignum cedrinum, & *filum* dibaphum coccineum, & hyſſopum.
5 Deinde præcipito ſacerdos ut jugulet aviculam unam, *ſanguinem fundens* in vas teſtaceum ſuper aqua viva.
6 Aviculam *verò* vivam accipito, lignumque cedrinum, & filum dibaphum coccineum, & hyſſopum: & intingito illa ſimul cum avicula viva in ſanguinē aviculæ jugulatæ ſuper aqua viva.
7 Et aſpergito eum qui purgandus erit a lepra ſepties: & pronunciato eum mundum, dimittitoque aviculam illam vivam in ſuperficiem agri.
8 Tum qui purgandus eſt, abluito veſtimenta ſua, & radito omnes pilos ſuos, lavatoque aquâ, & mundus erit: & poſtea veniito in caſtra: ſed maneto extra tentoriū ſuum per ſeptem dies.
9 Die verò ſeptimo radito omnes pilos ſuos, pilos capitis ſui, & barbæ ſuæ, & ſupercilia oculorum ſuorum; deniq; omnes pilos ſuos abradito: & abluito veſtimenta ſua, lavatoque carnem ſuam aquâ, tum erit mundus.
10 Die autem octavo accipito duos agnos integros, & agnam unam anniculam integram; & tres decimas *ephæ* ſimilæ in munus, miſtæ oleo, & ſextarium unum olei.
11 Sacerdos autem ille qui purgat, ſtatuito virum iſtum qui purgatur, unà cum iſtis; in conſpectum Jehovæ, *ante* oſtium tentorii conventus.
12 Et accipito ſacerdos ille agnum unum, offertoq; eum in ſacrificium pro reatu, ſimul cum illo ſextario olei, & agitato illa agitatione coram Jehova.
13 Jugulato autem agnum illum in loco ubi jugulare ſolet peccatum & holocauſtum, in loco ſancto, nam ſicut ſacrificium pro peccato, *ſic* ſacrificium pro reatu *eſt* ſacerdotis; res ſanctiſſima eſt.
14 Tum accipito ſacerdos è ſanguine ſacrificii pro reatu, imponitoque ſacerdos infimæ auriculæ dextræ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri.
15 Similiter accipito ſacerdos è ſextario illo olei, infundito volæ ſuæ ſiniſtræ:
16 Et intincto ſacerdos digito ſuo dextero, *accipito* ex oleo illo quod *erit* in vola ejus ſiniſtra, ſpargitoque ex illo oleo digito ſuo ſepties coram Jehova.
17 Ex reſiduo autem illius olei quod *erit* in manu ejus, imponito ſacerdos infimæ auriculæ dexteræ ejus qui purgatur, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri, ſuper ſanguinem peccati pro reatu:

18 Quod autem remanſerit de illo oleo quod erit *ſuper manum ſacerdotis, imponet capiti ejus qui purgatur: ſic expiationem faciet pro eo ſacerdos coram Jehova.*

19 Tum parans ſacerdos peccatum expiationem faciet pro eo qui purgatur ab immunditia ſua; poſtremò autem jugulabit holocauſtum:

20 Et offeret ſacerdos holocauſtum illud & munus ejus in altari: ſic quum expiationem fecerit pro eo ſacerdos, mundus erit.

21 Quòd ſi tenuis ſit, neq; aſſequatur iſta *manus ejus, tum accipiet agnum unum* in *reatum ad agitationem, quo expiationem faciat* ſacerdos *pro eo: & decimam* ephæ *unam ſimilæ miſtæ oleo in munus, atq; ſextarium olei:*

22 Et duos turtures aut duos pullos columbæ, quæ aſſequi poterit manus ejus, ut ſit unum in *peccatum, & alterum in holocauſtum.*

23 Quæ afferet die octavo purgationis ſuæ ſacerdoti, ad portam tentorii conventus coram Jehova.

24 Tunc accipiet ſacerdos agnum reatus, & ſextarium olei, agitabitq; illa ſacerdos agitatione coram Jehova.

25 Deinde jugulabit agnum reatus, & accipiens ſacerdos de ſanguine illius reatus, imponet infimæ auriculæ dexteræ ejus qui purgatur: & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri.

26 De oleo quoq; effundet ſacerdos ſuper manum ſuam ſiniſtram:

27 Et aſperget ſacerdos digito ſuo dextero de illo oleo quod erit *in manu ſua ſiniſtra, ſeptem vicibus coram Jehova.*

28 Poſteà imponet ſacerdos de illo oleo quod erit *in manu ſua, infimæ auriculæ ejus qui purgatur dexteræ, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri; in loco ſanguinis reatus ipſius.*

29 Quod autem remanſerit ex illo, quod erit *in manu ſacerdotis, imponet capiti ejus qui purgatur, ad expiationem faciendam pro eo coram Jehova.*

30 Deinde parabit unum ex turturibus illis aut è pullis columbæ, ex eis quæ aſſequi potuerit manus ejus,

31 Prout aſſequuta fuerit manus ejus, unum in *peccatum & alterum* in *holocauſtum, cum ſuo munere: ſic expiationem faciet ſacerdos pro eo qui purgatur, coram Jehova.*

32 Iſta eſto *lex ejus in quo* erit *plaga lepræ; cujus manus aſſequi* illa *non potuerit in purgatione ſui.*

II. *33 Alloquutus quoq; eſt Jehova Moſchen & Aharonê, dicendo:*

34 Quum perveneritis in terram Cenahanis, quam ego daturus ſum vobis in poſſeſſionem; ſi indidero plagam lepræ alicui *domui regionis quam poſſidebitis:*

35 Tunc veniens is cujus eſt *domus illa, indicabit ſacerdoti, dicendo, Velut plaga* eſſe *mihi videtur domi.*

36 Et præcipiet ſacerdos ut expediant domum illam, ante quàm veniat ſacerdos ad aſpiciendum plagam illam, ut non polluatur quicquid eſt *in ea domo: poſtmodum verò adveniet ſacerdos ad aſpiciendum domum illam.*

37 Inſpiciens autem plagam illam, ſi ecce plaga illa in parietibus illius domus conſtat *foſſulis ſubviridibus aut ſubrubidis, quarum ſpecies* ſit *depreſſior ipſo pariete:*

38 Egredietur ſacerdos illa domo ad januam ipſius domus, & recludet eam ſeptem diebus.

39 Poſteà redibit ſacerdos die ſeptimo: ſi autem viderit, quòd ecce diffudit ſe plaga illa per parietes illius domus:

40 Tunc præcipiet ſacerdos, ut eruant lapides illos in quibus erit *plaga iſta: & projicient eos extra civitatem in locum immundum.*

41 Domum autem nudabit tectorio intrinſecus circumquaq; & effundent pulverem illum quem detraxerint, extra civitatem in locum immundum.

42 Deinde acceptos lapides alios inducent in locum illorum lapidum; ſimiliter pulvere alio accepto ipſam domum inducturus eſt.

43 Quòd ſi rediens eadem plaga efflorescet in iſta domo, poſtquam eruit lapides illius, & poſtquam detraxit pulverem *ex ea domo, & poſtquam induxit:*

44 Tunc adveniens ſacerdos ſi videat quòd ecce diffuderit ſe plaga hæc per domum illam; lepra dolorifica eſt in ea domo, immunda eſt.

45 Quapropter deſtruet domum illam, lapides ejus, & ligna ejus, omnemq; pulverem illius domus, & educet extra ipſam civitatem in locum immundum.

46 Qui autem ingreſſus fuerit domum illam ullo dierum quibus *recluſit eam, immundus erit uſq; ad veſperam.*

47 Et qui cubaverit in ea domo, lavato veſtimenta ſua: ſimiliter qui comederit in ea domo, lavato veſtimenta ſua.

48 Sin autem omnino ingreſſus ſacerdos viderit, quòd ecce non diffudit ſe plaga illa per domum poſtquam inducta eſt domus illa: tunc mundam pronunciabit ſacerdos domum illam, quia ſanata eſt plaga.

49 Itaq; accipiet ad expurgandum domum illam duas aviculas, item lignum cedrinum, & dibaphum coccineum, & hyſſopum:

50 Et

18 Quod autem remanſerit ex illo oleo quod *erit* ſuper manu ſacerdotis, imponito capiti ejus qui purgatur. Sic expiationem faciet pro eo ſacerdos coram Jehova.

19 Deinde ſacrificato ſacerdos ſacrificium pro peccato, & expiationem facito pro eo qui purgatur ab immunditia ſua; poſtea autem jugulato holocauſtum:

20 Et offerto ſacerdos holocauſtum illud & munus ejus in altari. Sic expiationem facito pro eo ſacerdos; & mundus erit.

21 Quòd ſi tenuis ſit, neque aſſequatur *iſta* manus ejus; tum accipito agnum unum *in* ſacrificium pro reatu ad agitationem, quo expiationem faciat *ſacerdos* pro eo: & decimam *ephæ* unam ſimilæ miſtæ oleo in munus, atque ſextarium olei:

22 Et duos turtures aut duos pullos columbæ, quæ aſſequi poterit manus ejus: eſtoque unus *in* ſacrificium pro peccato, & alter *in* holocauſtum.

23 Eaque afferto die octavo purgationis ſuæ ſacerdoti, ante oſtium tentorii conventus in conſpectum Jehovæ.

24 Tunc accipito ſacerdos agnum ſacrificii pro reatu, & ſextarium olei, agitatoque illa ſacerdos agitatione coram Jehova.

25 Deinde jugulato agnum ſacrificii pro reatu, & accipito ſacerdos è ſanguine illius ſacrificii pro reatu, imponitoque infimæ auriculæ dexteræ ejus qui purgatur: & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri.

26 Ex oleo autem effundito ſacerdos ſuper manum ſuam ſiniſtram:

27 Et ſpargito ſacerdos digito ſuo dextero ex illo oleo quod *erit* in manu ejus ſiniſtra, ſepties coram Jehova.

28 Poſtea imponito ſacerdos ex illo oleo quod *erit* in manu ejus, infimæ auriculæ ejus qui purgatur dexteræ, & pollici manus ejus dexteræ, ac pollici pedis ejus dexteri; in locum ſanguinis ſacrificii pro reatu.

29 Quod autem remanſerit ex oleo illo quod *erit* in manu ſacerdotis, imponito capiti ejus qui purgatur; ad expiationem faciendam pro eo coram Jehova.

30 Deinde ſacrificato unum ex turturibus illis aut è pullis columbæ, ex *iis* quæ aſſecuta fuerit manus ejus,

31 Ex *iis inquam* quæ aſſecuta fuerit manus ejus *ſacrificato* unum *in* ſacrificium pro peccato & alterum *in* holocauſtum, cum munere ejus: Sic expiationem facito ſacerdos pro eo qui purgatur, coram Jehova.

32 Iſta *eſt* lex *de illo* in quo *erit* plaga lepræ; cujus manus aſſequi *illa* non potuerit in purgatione ejus. (cendo:

33 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen & Aharonem di- II.

34 Quum perveneritis in terram Canaan, quam ego do vobis in poſſeſſionem. ſi indidero plagam lepræ *alicui* domui regionis quam poſſidebitis:

35 Tunc venito is cujus *eſt* domus illa, indicatoque ſacerdoti, dicendo, Velut plaga ſe mihi oſtendit in domo mea.

36 Et præcipito ſacerdos ut expurgent domum illam, antequam veniat ſacerdos ad inſpiciendum plagam illam, ut non polluatur quicquid *eſt* in ea domo: poſtea demum venito ſacerdos ad inſpiciendum domum illam.

37 Quumque inſpiciet plagam illam, ſi ecce plaga illa in parietibus illius domus *conſtat* foſſulis ſubviridibus aut ſubrubidis; quarum ſpecies *ſit* depreſſior pariete:

38 Egreditor ſacerdos ex illa domo ad januam domus, & recludito eam per ſeptem dies.

39 Poſteà redito ſacerdos die ſeptimo: ſique viderit, quòd ecce diffudit ſe plaga illa in parietibus illius domus:

40 Tunc præcipito ſacerdos, ut eruant lapides illos in quibus *erit* plaga iſta: & projiciunto eos extra civitatem in locum immundum.

41 Domum autem nudato tectorio intrinſecus circumquaque; & effundunto pulverem illum quem detraxerint, extra civitatem in locum immundum.

42 Deinde accipiunto lapides alios, & inducunto *eos* in locum illorum lapidum; ſimiliter pulverem alium accipito, domum incruſtato.

43 Quod ſi redeat eadem plaga & effloreſcat in iſta domo, poſtquam eruit lapides illius, & poſtquam detraxit tectorium ex ea domo, & poſtquam incruſtata fuit.

44 Tunc venito ſacerdos, & inſpicito: & ecce ſi diffuderit ſe plaga illa in domo; lepra corrodens eſt in ea domo; immunda eſt.

45 Quapropter deſtruito domum illam, lapides ejus, & ligna ejus, omnemque pulverem illius domus, & efferto extra civitatem in locum immundum.

46 Qui autem ingreſſus fuerit domum illam ullo dierum *quibus* recluſit eam, immundus eſto uſque ad veſperam.

47 Et qui cubaverit in ea domo, lavato veſtimenta ſua: ſimiliter qui comederit in ea domo, lavato veſtimenta ſua.

48 Si verò iterum ingreſſus fuerit ſacerdos, inſpicito *eam*: & ecce ſi nõ diffudit ſe plaga illa in domo, poſtquàm incruſtata eſt domus illa: tunc mundam pronunciato ſacerdos domum illam, quia ſanata eſt plaga.

49 Itaque accipito ad expiandum domum illam duas aviculas; item lignum cedrinum, & *filum* dibaphum coccineum, & hyſſopum:

50 Et

[illegible] *gulans aviculam unam, ſanguinemque infundens vaſi* [illegible] *aquam vivam.*

[illegible] *lignum illud cedrinum, & hyſſopum, & dibaphum coccineum* [illegible] *que alteram vivam, & intinget in ſanguine aviculæ jugulatæ, & in aqua viva aſperget domum illam ſeptem vicibus.*

[illegible] *quum mundaverit domum illam ſanguine illius aviculæ, & aqua viva, aviculâ quoque altera viva, lignoque cedrino, & hyſſopo & dibapho coccineo:*

Dimittet alteram aviculam vivam extra civitatem in ſuperficiem agri: ſic expiationem fecerit pro domo illa, & erit munda.

54 *Iſta eſt lex, de omni plaga lepræ, & de porrigine,*

[illegible] *De lepra quoque veſtimenti, & de lepra domus,*

56 *Item de tumore, & de abſceſſu, & de papula:*

57 *Ad docendum qua die quis immundus ſit, & qua die quis ſit mundus. iſta eſt lex lepræ.*

50 Et jugulato aviculam unam, *ſanguinemq;* infundito vaſi fictili ſuper aqua viva.

51 Deinde accipito lignum illud cedrinum, & hyſſopum, & *filum* dibaphum coccineum, aviculamque alteram vivam, & intingito *illa* in ſanguinem aviculæ jugulatæ, & in aquam vivam: aſpergitoque domum illam ſepties.

52 Sic mundato domum illam ſanguine illius aviculæ, & aqua illa viva, aviculâ quoque alterâ vivâ, lignoque cedrino, & hyſſopo, & *filo* dibapho coccineo:

53 Pòſt dimittito aviculam vivam extra civitatem in ſuperficiem agri. Sic expiationem facito pro domo illa, & erit munda.

54 Iſta *eſt* lex de omni plaga lepræ, & de porrigine:

55 Item de lepra veſtimenti, & de *lepra* domus,

56 Item de tumore, & de abſceſſu, & de papula:

57 Ad docendum quo die quis immundus ſit, & quo die quis ſit mundus: iſta *eſt* lex de lepra.

ANALYSIS CAP. XIV.

PArtes hujus capitis principales ſunt duæ: leges de mundatione leproſorum, uſque ad verſum 33. & leges de lepra domorum, à 33. uſq. ad [illegible] 4. I. Prioribus legibus præmittitur proœmium: quo [illegible] indicantur: (1) author iſtarum legum, verſ. 1. [illegible] ibidem. [illegible] propoſitio, membro priore verſus ſe[illegible] A[illegible] quæ legib. illis imperantur, aliæ pertinent ad [illegible] mundandum, aliæ ad ſacerdotem mundaturum. Re[illegible] autem actiones illæ promiſcuè, prout ipſe rerum agendarum o[illegible] ferebat: inde a membro poſteriore verſus 2. uſq; ad [illegible] ſuntque in univerſum 42. quæ numeris ſuis in textu d[illegible] ab attento lectore facilè poſſunt: ita ut ſuperfluum videa[illegible] aſſius numeris notatas transſcribere. II. Poſte[illegible] oribus legibus ſimiliter præmittitur proœmium: quo continentur tria [illegible] author harum legum, v. 33. (2) miniſtri, ibidem. [illegible] topo [illegible] qua circumſcribitur tempus quo hæ leges ſint obſervandæ, [illegible] que tum in genere, tum in ſpecie: item locus ubi ſint obſervandæ, 4 Actionum porrò quæ legibus iſtis imperantur, aliæ pertinent ad dominum domus leprâ infectæ, aliæ ad [illegible] lotem d[illegible] cogniturum. Recitantur autem illæ a[illegible] cedentes, promiſcuè: prout ipſe rerum agen[illegible] ſuntque 22. quæ ſuis numeris in textu di[illegible] V[illegible] ſu autem 54. & ſeqq. adjicitur epilogus univ[illegible] cap tum præcedentium.

SCHOLIA IN CAP. XIV.

℣. 1 PRæterea] Heb. Et. Alloquutus &c.] *Heb. Loquutus eſt ad Moſen.*

2 E[illegible] *Heb Erit.* D[illegible] purgationis ejus] *Quo declarandus eſt mundus* [illegible] *tra.* U[illegible] adhuc [illegible] tur] *Verto, Adducetur. Heb. Et adducetur. Conjunctio hic tantummodò vertit præteritum in futurum.*

3 Exibit &c.] [illegible] *Exit* [illegible] *& ſic deinceps: quia hic traditur lex,* [illegible] *aveſſet. Sic alibi paſſim in hac verſione, ubi adhibetur ad* [illegible] *endum articulum* ה.

4 [illegible] *Mundus declarandus. Sic deinceps.* Lignum c[illegible] *Heb Lignum cedri. Genitivus materiæ. Lignum pro bac*[illegible] *Metonymia materiæ.* Dibaphum coccineum] *Heb Dibaphum ve*[illegible] *vermiculi. Genitivus materiæ. Eſt autem* [illegible] *in voce* [illegible] *tropus duplex ſynecdoche generis, nam* [illegible] *gitur certa vermiculi ſpecies qui naſcitur ex certo grano &* [illegible] *materia, nam intelligitur color ruber è vermiculo illo* [illegible] *ſſus. Gr*[illegible] *atur* κόκκος *βαφική, id eſt, granum tin*[illegible] *Latine coc*[illegible] *unde color coccinus ſive coccineus dicitur.* [illegible] *He*[illegible] אזוב *eſob: qua voce puto intelligendum fruticem illum qui* [illegible] *aliàs libanotis) nominatur. quippe qui aptus ſit* [illegible] *aſpergillo. Plura de hac voce ſcripſi in ſcholiis ad Exod. 12. v. 22.* [illegible] *autem ex tribus iſtis quæ hîc commemorantur, aſpergillum fuiſ*[illegible] *confectum hoc modo, ut bacillo ligni cedrini alligaretur hyſſopus* [illegible] *iner.*

5 Vas teſta[illegible] *Heb. Vas teſtæ. Genitivus materiæ.* Aquam vivam] *Fontanam* [illegible] *aut fluvialem. Metaphora. nam dum aqua è fonte ſcaturit, aut in alveo fluit, vivere videtur. Sic deinceps.*

Et pronunciabit eum mundum] *Heb. Et mundabit eum. Metonymia ſubjecti.*

8 T[illegible] tum pilum] *Omnes pilos.* Sed] *Heb. Et.* Manebit] *Heb. Sedebit Synecd. ſpeciei.*

1[illegible] Integros] *Vitii expertes.* Anniculam] *Heb. Filiam anni.*

1[illegible] In reatum] *Id eſt, in ſacrificium pro reatu. Sic deinceps. Metonymia* [illegible]

1[illegible] Jugulare ſolet] *Heb. Jugulabit.* Peccatum] *Sacrificium pro peccat*[illegible] *deinceps.* In loco ſancto] *Heb. In loco ſanctitatis. Genitivus ad*[illegible] Res ſancta ſanctarum] *Malim, Res ſanctiſſima. Heb Sanctitas ſanctitatum.*

14 Infimæ auriculæ] *Heb. Super mollitudinem auris.*

15 Infundet unus &c.] *Verto, Infundet vola ſua ſiniſtra. Heb. Fundet ſuper volam ſacerdotis ſiniſtram. Nomen antecedens locò pronominis relativi. Confirmatur autem hæc interpretatio ex collatione verſus ſequentis.*

16 In manu ſua] *Verto, In vola ejus. Sic verſu ſeq.*

18 Sic] *Heb. Et.*

19 Parans] *Verto, ſacrificans. Heb. Et faciet.* Poſtremò autem] *Heb. Et poſtea.*

20 Offeret] *Vel, comburet. Heb. Aſcendere faciet. Scil. per fumum.* Sic] *Heb. Et.*

21 Tenuis] *Pauper, cui tenues ſunt facultates.* Aſſequatur] *Comparare poſſit, ex defectu pecuniæ.*

23 Portam] *Heb. Oſtium.*

26 Super manum ſuam] *Heb. Super manum ſacerdotis. Loquutio qualis ſuprà verſ. 15. Pro manu autem rectiùs hic vertitur vola.*

27 In manu ſua] *Verto, In vola ejus. Sic verſu ſeq.*

28 In loco ſanguinis reatus] *Ubi antea eum impoſuerat ſanguinem reatus, ſuprà v. 14.*

29 In manu] *In vola.*

30 Parabit] *Verto, ſacrificabit. Heb. Faciet.*

31 Cum ſuo munere] *Verto, Cum munere ejus. Nempe holocauſti.* Sic] *Heb Et.*

32 Sui] *Puto dicendum, Ejus.*

34 Cenahanis] *Id eſt, Cananæorum. Metonymia efficientis. Cæterum litera C in voce Cenahan pronuncianda eſt ut a Græcum.* Daturus ſum] *Vel, do. Heb. Dans. Scil. ſum, vel ero.* Regionis quam poſſidebitis] *Heb terra poſſeſſionis veſtræ.* Domi] *Verto, In domo mea.* Au meinem hauſe. *Pronomen relativum ſignificatur per articulum* ה.

36 Expediant] *Efferendo ſcil. ſupellectilem. Vox Hebræa* פִּנָּה *ſignificat E conſpectu removere.* Ad aſpiciendum] *Malim, inſpiciendum. Sic deinceps.*

37 Species] *Heb. Aſpectus. Metonymia adjuncti.*

38 Januam] *Heb. Oſtium.* Ipſius domus] *Vox* Ipſius *elegantiùs abeſſet. Et omnino elegantiùs hæc verteretur, Egrediens ex illa domo ad oſtium ejus nam nomen domus repetitur per Hebraiſmum, ubi Latini utuntur pronomine relativo.* Eam] *Heb. Domum illam. Repetitio qualis modò.*

39 Poſtea] *Heb. Et.*

41 Nudabit tectorio] *Heb. Faciet radi. id eſt, jubebit radi. Synecdoche gen.* Detraxerint] *Seu abraſerint.*

42 Similiter] *Heb. Et.* Inducturus eſt] *Verto, Incruſtato. Scil. dominus illius domus. Heb. Et linet.*

43 Eruit] *Nempe dominus domus.* Poſtquam induxit] *Verto, Poſtquam incruſtata fuit. Heb. Poſt linire.*

44 Lepra dolorifica] *Vide ſuprà cap. 13. v. 51.*

45 Quapropter] *Heb. Et.* Educet] *Verto, efferet. nam ducendi verbum non videtur rectè tribui rebus inanimis. In Hebræo tamen eſt* וְהוֹצִיא *vehotsi, & exire faciet. per catachreſin.* Ipſam] *Elegantius abeſſet.*

46 Ullo dierum *quibus* recluſit eam] *Heb. Omnibus diebus recludendi eam. Vox* quibus *non rectè ſcribitur ut ſupplementum: quia in Hebræo non deficit pronomen* אֲשֶׁר *aſcher.*

47 Similiter] *Heb. Et.*

48 Omnino ingreſſus] *Heb. Ingrediendo ingreſſus.* Inducta] *Verto, incruſtata. Heb. Lita.*

49 Itaque] *Heb. Et.* Expurgandum] *Malim, purgandum: vel, mundandum. Et ſic verterunt ipſimet noſtri interpretes v. 52. Heb. A peccato liberandum. Sed vox Hebræa unica eſt ſcil.* חַטֵּא, *cui reſpondet noſtra Germanica* Entſundigen. Lignum cedrinum &c.] *Vide ſuprà v. 4.* Vaſi fictili] *Seu, vaſi teſtaceo. Heb. Vaſi teſtæ. Genitivus materiæ.* Aquam vivam] *Vide ſuprà v 5.*

52 Sic quum mundaverit] *Heb. Et à peccato liberabit ut ſuprà v. 49.* Sic] *Heb. Et.*

57 Ad docendum] *Id eſt, Secundum quam docere debet ſacerdos.* Qua die quis immundus ſit &c.] *Heb. De die immundi, & de die mundi. Id eſt, de die quo quis declarandus eſt immundus vel*

mundus. Metonymia ſubiecti, & genitivus adjuncti. Præpoſitio autem ב *hic valet De, ἀπὸ.*

OBSERVATIONES EX CAP. XIV.

Mundatio ſpiritualis. EX toto cap. Quoniam omnes lepra ſpirituali, id eſt, peccato, infecti ſumus: opus nobis eſt ut mundationem, id eſt, tum remiſſionem peccatorum, tum realem eorum expurgationem quæramus in Chriſti ſanguine & unctione Spiritus ſancti: quibus & aures noſtræ aptæ redduntur ad obſequium Deo præſtandum, & manus ad recta agenda, & pedes ad ambulandum in viis Domini.

Excommunicatorum receptio. 2 Item ſicut is qui a lepra convaluerat, interveniente cognitione ſacerdotis mundus pronuntiabatur, ac proinde in cœtum Iſraelitarum denuo recipiebatur: ita qui propter ſcandala ab eccleſia excommunicati ſunt, interveniente cognitione presbyterii, quum reſipuiſſe deprehenduntur, in communionem eccleſiæ denuò recipiendi ſunt. Vide 2. Corinth. 2. verſ. 6. & ſeqq.

CAPUT XV.

T. & J.

I. *ITem alloquutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo.*

II. 2 *Alloquimini filios Jiſraelis, edicentes eis, Unusquiſq; quum eſt gonorrhæa affectus à carne ſua, profluvio ſuo immundus eſt.*

3 *Hæc autem eſto immunditia ejus in profluvio ejus: ſi ſalivaverit caro ejus profluvium ejus, aut obſtruxerit ſe caro ejus à profluvio ejus, immunditia ejus eſt.*

4 *Omne cubile cui incubuerit gonorrhæa affectus, immundum eſto: & omne inſtrumentum cui inſederit, immundum eſto.*

5 *Et quiſquis tetigerit cubile ejus, ablutis veſtimentis ſuis lavabitur aqua, & immundus erit uſq; ad veſperam.*

6 *Item qui inſederit inſtrumento ulli cui inſedit gonorrhæa affectus, ablutis veſtimentis ſuis lavabitur aqua, & immundus erit uſq; ad veſperam.*

7 *Item qui tetigerit carnem gonorrhæa affecti; ablutis veſtimentis ſuis lavabitur aqua, & immundus erit uſq; ad veſperam.*

8 *Item quum deſpuerit gonorrhæa affectus in aliquem mundum, is ablutis veſtimentis ſuis lavabitur aqua, & immundus erit uſq; ad veſperam.*

9 *Item omne ſedile, cui inſidens vehetur gonorrhæa affectus, immundum eſto.*

10 *Item quiſquis tetigerit rem ullam quæ ſubſtrata fuerit ei, immundus eſto uſq; ad veſperam: qui itaq; portaverit illa, ablutis veſtimentis ſuis lavabitur aqua, & immundus erit uſq; ad veſperam.*

11 *Item quemcunq; tetigerit gonorrhæa affectus, manibus ſuis non immerſis in aquam, is ablutis veſtimentis ſuis lavabitur aqua, & immundus erit uſq; ad veſperam.*

12 *Item vas teſtaceum quod tetigerit affectus gonorrhæâ, frangitor: omne verò vas ligneum immergitor in aquam.*

13 *Quum autem mundabitur affectus gonorrhæâ à profluvio ſuo, primum numerabit ſibi ſeptem dies ad purgationem ſui, & abluet veſtimenta ſua, deinde lavabit carnem ſuam aqua viva, ut ſit mundus:*

14 *Deniq; die octavo accipiet ſibi duos turtures, aut duos pullos columbæ. veniensq; coram Jehova ad portam tentorii conventus, dabit illos ſacerdoti.*

15 *Quorum parabit ſacerdos unum in peccatum, & alterum in holocauſtum. ſic expiationem faciet pro eo ſacerdos coram Jehova à profluvio ejus.*

16 *Item quiſq; quum exibit ex eo concubitus ſemen, is lavabit aqua totam carnem ſuam, & immundus erit uſq; ad veſperam:*

17 *Et ſuper quocunq; panno, aut quacunq; pelle fuerit concubitus ſemen, id abluitur aqua, & immundum erit uſque ad veſperam:*

18 *Mulier etiam, quum vir concubuerit cum ea concubitus ſeminis, ambo lavabuntur aqua, & immundi erunt uſq; ad veſperam.*

19 *Mulier autem quum erit affecta profluvio, quum profluvium ſanguinis ejus erit in carne ejus, ſeptem dies eſto in ſeparatione ſua, & quiſquis tetigerit eam, immundus eſto uſq; ad veſperam.*

20 *Et ſuper quodcunq; cubaverit tempore ſeparationis ſuæ, immundum eſto: ſimiliter cuicunq; inſederit, immundum eſto.*

21 *Et quiſquis tetigerit cubile ejus, ablutis veſtimentis ſuis lavabitur aqua, ac immundus erit uſq; ad veſperam.*

22 *Quiſquis etiam tanget ullum inſtrumentum cui illa inſederit, ablutis veſtimentis ſuis lavabitur aqua, & immundus erit uſq; ad veſperam,*

23 *Etiamſi illud* quod quis *tanget erit ſuper cubile aut ſuper inſtrumentum illud, cui illa inſidebat quum is tangeret illud, immundus eſto uſq; ad veſperam.*

24 *Quòd ſi omnino concubuerit quis cum ea, ita ut id cujus causâ ſeparatur ea ſit ſuper ipſum, is immundus erit ſeptem diebus: ſimiliter omne cubile in quo cubaverit, immundum eſto.*

25 *Item mulier quum profluet profluvio ſanguinis diebus multis præter tempus ſeparationis ſuæ, aut quum profluet ultra ſeparationem ſuam: omnibus diebus profluvii immunditia ſua ſicut diebus ſeparationis ſuæ immunda ipſa futura eſt.*

26 *Omne cubile in quo cubaverit omnibus diebus profluvii ſui, ut cubile ſeparationis ſuæ eſto ei: & omne inſtrumentum cui inſederit, immundum eſto, ſecundum immunditiam ſeparationis ejus.*

27 *Et*

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen & Aharonem, dicendo. I.

2 Alloquimini filios Iſraëlis, & dicite eis, Unuſquiſque quum patietur fluxum è carne ſua, profluvio ſuo immundus eſt. II.

3 Hæc autem erit immunditia ejus in profluvio ejus: *ſi* tanquam ſalivam ejecerit caro ejus profluvium ejus, aut obſtruxerit ſe caro ejus a profluvio ejus, hæc immunditia ejus *eſt*.

4 Omne cubile cui incubuerit is qui profluvio illo laborat, immundum eſto: & omne inſtrumentum cui inſederit, immundum eſto.

5 Et quiſquis tetigerit cubile ejus, ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus *eſto* uſque ad veſperam.

6 Item qui inſederit inſtrumento ulli cui inſedit is qui profluvio illo laborat, ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus *eſto* uſque ad veſperam.

7 Item qui tetigerit carnem ejus qui profluvio illo laborat, ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus *eſto* uſque ad veſperam.

8 Item quū deſpuerit is qui profluvio illo laborat in aliquem mundum, is ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus *eſto* uſque ad veſperam.

9 Item omne ſedile, ſuper quo vehetur is qui profluvio illo laborat, immundum eſto.

10 Item quiſquis tetigerit rem ullam quæ ſubſtrata fuerit ei, immundus eſto uſque ad veſperam: item qui portaverit illa, abluto veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus *eſto* uſque ad veſperam.

11 Item quemcunque tetigerit is qui profluvio illo laborat, manibus ſuis non immerſis in aquam, is ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus *eſto* uſque ad veſperam.

12 Item vas teſtaceum quod tetigerit is qui profluvio illo laborat, frangitor: omne verò vas ligneum immergitor in aquam.

13 Quum autem mundabitur is qui profluvio illo laborat à profluvio ſuo, numerato ſibi ſeptem dies ad purgationem ſui, & abluito veſtimenta ſua, deinde lavato carnem ſuam aqua viva, ut ſit mundus:

14 Die verò octavo accipito ſibi duos turtures, aut duos pullos columbæ: venitoque in conſpectum Jehovæ ad oſtium tentorii conventus, & dato illos ſacerdoti.

15 Et ſacrificato illos ſacerdos: unum *in* ſacrificium pro peccato, & alterum *in* holocauſtum. Sic expiationem facito pro eo, ſacerdos coram Jehova propter profluvium ejus.

16 Item vir, quum exibit ex eo ſemen concubitus, is lavato aqua totam carnem ſuam, & immundus *eſto* uſque ad veſperam:

17 Et ſuper quocunq; panno, aut quacunque pelle fuerit ſemen concubitus, id abluitor aqua, & immundum *eſto* uſque ad veſperam.

18 Mulier etiam quum vir concubuerit cum ea concubitu ſeminis, *ambo* lavantor aqua, & immundi ſunto uſque ad veſperam.

19 Mulier autem quum erit affecta profluvio, *quum* profluvium ſanguinis erit in carne ejus, ſeptem dies eſto in ſeparatione ſua, & quiſquis tetigerit eam, immundus eſto uſq; ad veſperam.

20 Et ſuper quocunq; cubaverit tempore ſeparationis ſuæ, immundum eſto: ſimiliter cuicunq; inſederit, immundum eſto.

21 Et quiſquis tetigerit cubile ejus, ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua, ac immundus eſto uſque ad veſperam.

22 Quiſquis etiam tanget ullum inſtrumentum cui illa inſederit, abluitis veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus eſto uſque ad veſperam.

23 Etiamſi illud erit ſuper cubili aut ſuper inſtrumento illo, cui illa inſidebat quum is tangeret illud, immundus eſto uſque ad veſperam.

24 Quòd ſi omnino concubuerit quis cum ea, ita ut id cujus causâ ſeparatur ea inficiat ipſum, is immundus eſto ſeptem dies: ſimiliter omne cubile in quo cubaverit, immundum eſto.

25 Item mulier quum profluet profluvium ſanguinis ejus diebus multis extra tempus ſeparationis ſuæ, aut quum profluet ultra ſeparationem ſuam: omnibus diebus profluvii immunditiæ ſuæ, ſicut diebus ſeparationis ſuæ eſto: immunda *eſt*.

26 Omne cubile in quo cubaverit omnibus diebus profluvii ſui, ut cubile ſeparationis ejus eſto ei: & omne inſtrumentum cui inſederit immundum eſto, ſecundùm immunditiam ſeparationis ejus.

27 Et

[illegible] propter ablutis [illegible] & immundus erit uſq; ad veſperam.

[illegible] a profluvio ſuo, numerato ſibi [illegible]

[illegible] turtures, aut duos pullos co[illegible] ostium tentorii conventus:

[illegible] ſacerdos unum in peccatum, & alterum in holo[illegible] expiationem faciet pro ea ſacerdos coram Jehova a pro[illegible] ejus.

[illegible] ut ſe[illegible] filii Jiſraëlis ab immunditia ſua, [illegible] in immunditia ſua, quum impuraverint taber[illegible] inter ipſos.

[illegible] gonorrhœa, ejusq; ex quo exit concubitus [illegible]

[illegible] in ſeparatione ſua, & cujuſque [illegible] tam maris quam fœminæ: de viro quoq; [illegible] cum [illegible]

17 Et quisquis [illegible] gerit illa, immundus eſto: quapropter ablutis veſtimentis ſuis lavator aqua, & immundus eſto uſque ad veſperam.

18 Quum autem mundabitur a profluvio ſuo; numerato ſibi ſeptem dies, poſtea pro munda habetor.

29 Itaque die octavo accipito ſibi duos turtures, aut duos pullos columbæ, afferto que eos ſacerdoti ad oſtium tentorii conventus:

30 Et ſacrificato ſacerdos unum in ſacrificium pro peccato, & alterum in holocauſtum; ita expiationem facito pro ea ſacerdos coram Jehova propter profluvium immunditiæ ejus.

31 Ita ſeparare debetis filios Iſraëlis ab immunditia ipſorum, ut non moriantur ob immunditiam ſuam, quum impuraverint tabernaculum meum quod *eſt* inter ipſos. III.

32 Iſta *eſt* lex de eo qui laborat profluvio; item de eo ex quo exit ſemen concubitus, ita ut inde fiat immundus.

33 Item de languente muliere in ſeparatione ejus, denique de eo qui patitur profluvium ſuum tum mare tum fœmina: de viro quoque qui concubuerit cum immunda.

[illegible]ALYSIS CAP. XV.

T[illegible] hujus capitis partes: procemium, le[illegible] patientium fluxum è mem[illegible] patientium profluvium ſanguinis. & [illegible] duo: author iſtarum legum, [illegible] ipſæ [illegible] ſunt generum: quædam [illegible] genitalis, a v. 2. uſque ad 19: [illegible] fluxum ſanguinis menſtrui, a v. [illegible] de immunditia triplici: videl. [illegible] ſeminis in ſomno. & (3) ex fluxu [illegible] etc. De gonorrhœa indican[illegible] v. 3. [illegible] quæ per conta[illegible] bantur immundæ, a v. 4. uſ[illegible] hominum qui ex contactu [illegible] 9. [illegible] 11: tum inſtrumento[illegible] a gonorrhœa convaluiſſet, v. [illegible] omno indicantur duo: (1) mun[illegible] ſingulari fluxu illo in[illegible] indicantur item duo: [illegible] quæ concu[illegible] Jam leges [illegible] quædam agunt de [illegible] naturalem, aliæ de [illegible] De fluxu naturali [illegible] mulieris. verſ. 19. [illegible] contactu contra[illegible] illius contactum [illegible] eorum qui ex [illegible] contactu pollu[illegible] De fluxu præternatu[illegible] immunditiæ ex [illegible] mulieris ibidem: [illegible] immundæ reddebantur, verſ. 26. [illegible] mundatio ipſius mulieris, [illegible] III. Epilogi membra duo [illegible] eventus duobus, verſ. 31. & [illegible]

[S]CHOLIA IN CAP. XV.

U[illegible] Gonorrhœa affectus] *Heb.* [illegible] *ſeminis. Synecdoche generis.* [illegible] *Latino redundans, ſi ad*[illegible] affectus. *Phraſis autem He*[illegible] um patietur fluxum e carne [illegible] *membrum genitale, per ſynecdochen generis* [illegible] *deinceps.* Profluvio ſuo] *Id eſt,* [illegible] *In Hebræo deficit præpoſitio* ב.

3 Et [illegible] *Metonymia ſubjecti. Heb. Erit.* Sa[illegible] *ſalivam ejecerit. Metaphora* [illegible]

Quis [illegible] *is qui.*

In [illegible] *In Hebræo nulla eſt ellipſis; ſed antece*[illegible] *men illud indefinitum.*

[illegible]] *Heb. Super quo vehitur.* [illegible] Darauff er wirdt reiten oder fahren.

[illegible] רכב [illegible] *ſignificatur.*

[illegible] fuerit ei] *Heb. Quæ fuerit ſub eo.*

[illegible]] *Heb. Vas teſta. Genitivus materiæ.* Vas li[illegible] *ligni. Genitivus qualis modo.*

[illegible] *Heb. Et. Id eſt, tunc.* Deinde] *Heb. Et.* Aquà vi[illegible] *ſup. cap. 14.* [illegible]

[illegible] *Heb. Et* Accipiet ſibi] *Pronomen* Sibi [illegible] *ſine emphaſi. quaſi diceretur. Suo bono ſive in uſum ſuum* [illegible] *Heb. Filios. Metaph.* [illegible] Venientque co[illegible] *Ante Jehovam: vel, In conſpectum Jehovæ.* Fur dem Herrn. *Alterum vero ſonat,* Fur dem Herren: *id eſt,* *notat quietem in loco, non autem motum ad locum.* Portam] *Heb. Oſtium.*

15 Quorum parabit &c.] *Heb. Et faciet (id eſt, ſacrificabit) eos ſacerdos: unum &c.* Peccatum] *Sacrificium pro peccato.* Et alterum] *Heb. Et unum. Sed cum articulo* ה. Sic] *Heb. Et.*

16 Exibit *Scil. extra concubitum, in ſomno ex imaginatione libidinoſa. ex collatione v. 3. & 18. in quorum illo ſermo eſt de fluxu ſeminis ex morbo: in iſto autem de fluxu ſeminis in vigilante qui cum muliere concumbit ſciens volens. Et de tali ſeminis fluxu ſermonem hic eſſe, ipſum verbum exeundi innuit. Et niſi ſic exponas, hoc genus pollutionis hic fuerit neglectum: id quod abſurdum eſt.* Concubitus ſemen] *Malim, Semen concubitus. Id eſt, ſemen genitale quod in viri cum muliere concubitu effluit. Heb. Concubitus (ſive cubatus) ſeminis. Hypallage. Sic deinceps.*

18 Quum] *Heb.* אֲשֶׁר *aſcher: pro* כַּאֲשֶׁר *caaſcher.*

19 Quum erit affecta profluvio] *Quum patietur fluxum. Scil. ſanguinis menſtrui, ut ſequentia declarant. Synecd. gen. Heb. Quum erit fluens.* Quum profluvium ſanguinis ejus erit] *Heb. Quum ſanguis erit profluvium ejus.* In ſeparatione ſua] *Vide ſup. c. 12 v. 2.*

2 Tempore ſeparationis ſuæ] *Heb. In ſeparatione ſua.* Similiter] *Heb. Et.*

24 Omnino concubuerit] *Heb. Concumbendo concumbet.* Ita ut id cujus cauſa ſeparatur ea, ſit ſuper ipſum] *Id eſt, ut ex concubitu polluatur ſanguine menſtruo. Heb. Et erit ſeparatio ejus ſuper ipſo. Per ſeparationem mulieris hic intelligitur ſanguis menſtruus, per metonymiam effecti. Eſt autem hic ſermo de concubitu cum menſtruata qui accidit ex ignorantia. Nam qui ſciens prudens cum tali concumbebat, ei ſupplicium capitis ſtatutum erat: infra cap. 20. v. 18.* Similiter] *Heb. Et.*

25 Sanguinis] *Addendum,* ſui: *nempe ſanguinis menſtrui.* Præter tempus] *Vel, extra tempus. Heb. In non tempore. Id eſt, quum non erit tempus.* Ultra ſeparationem ſuam] *Id eſt, ultra tempus ſeparationis ſuæ.* Sicut diebus] *Heb. Secundum dies.* Futura eſt] *Verto, Eſto. nam eſt lex.*

27 Quapropter] *Heb. Et.*

28 Quum] *Heb. Si.* Mundabitur] *Verto, mundatur. Id eſt, pro munda habetur. Metonymia efficientis.*

29 Itaque] *Heb. Et.* Sibi] *Vide ſupra v. 14.*

31 Sic *Heb. Et.* Curabitis ut ſe ſeparent] *Heb. Separabitis. Metonymia ſubjecti.* In immunditia ſua] *Verto, Ob immunditiam ſuam. Hanc verſionem comprobant verba proximè ſequentia. Hic præpoſitio* ב *valet* בַּעֲבוּר, *id eſt, propter.* Tabernaculum] *Heb. Habitaculum. Synecd. generis.* Inter ipſos] *Heb. In medio ipſorum. Hebraiſmus.*

33 Tam maris quàm fœminæ] *Verto, Tum maris, tum fœminæ. Vel, Sive maris ſive fœminæ. Eſt enim hic collatio partium ſimpliciter non autem talium quarum prima minus valere poſſit. Heb. Maris (ſive maſculi) & fœminæ.*

OBSERVATIONES EX CAP. XV.

EX toto capite. Quòd viri Iſraëlitici propter fluxum ſeminis genitalis judicati ſunt immundi, ita ut non liceret eis ingredi in locum ſacrum: item quòd mulieres propter fluxum ſanguinis menſtrui ſimiliter immundæ judicatæ fuerunt. per id fuit ſignificatum, hominem inde ab origine conceptionis ſuæ in utero materno pollutum eſſe peccato, eoque ab ingreſſu cæli, niſi mundetur, arceri. Vide Pſal. 51. v *Hominis natura*[illegible]

2 Quòd autem mundatio legalis perfecta fuit partim lotione aquæ, partim ſacrificio duplici, uno pro peccato, altero holocauſto: per id fuit ſignificatum, hominem a peccato mundari ſanguine Chriſti, per ſacrificium ejus in cruce effuſo: quippe qui credentes purgat ab omni peccato, quum per ſacrificium illud peccata credentium ſint expiata: & ita purgatos debere ſe Deo, gratitudinis ergo, totos conſecrare in ſacrificium ſpirituale Vide 1. Johan 1. v. 7. Rom. 12. v. 1. *Mundatio a peccato.*

CAPUT XVI.

T. & J.

I. QUamobrem alloquutus eſt Jehova Moſchen, poſtquam mortui ſunt duo filii Aharonis (mortui autem ſunt, quum appropinquaſſent ante conſpectum Jehovæ:)

2 Edixitq; Jehova Moſchi, Alloquere Aharonem fratrem tuum ut ne ingrediatur quovis tempore in locum ſanctum intra velum: ante illud operculum propitiatorium quod eſt ſuper arcam conſiſtat, ut non moriatur, quia in nube appareo ſuper operculum illud propitiatorium.

II. 3 Cum hoc ingredietur Aharon locum hunc ſanctum, cum juvenco ſubrumo in peccatum, & ariete in holocauſtum.

4 Tunicam lineam ſanctam induito, & femoralia linea ſunto ſuper carnem ejus, baltheoq; lineo accingitor, & cidari linea tegitor. veſtes ſacræ ſunt, ideo lavabit aqua carnem ſuam quum induet eas.

5 A cœtu verò filiorum Jiſraelis, accipiet duos hircos è capris in peccatum, & arietem unum in holocauſtum.

6 Et offeret Aharon juvencum illum peccati qui fuerit pro ſe, & expiationem faciet pro ſe & pro familia ſua.

7 Deinde accipiens duos illos hircos, ſiſtet illos coram Jehova ad portam tentorii conventus.

8 Et imponet Aharon his duobus hircis ſortes, ſortem unam Jehovæ, ſortem verò alteram Hazazeli.

9 Tunc offerens Aharon hircum cui obvenerit ſors pro Jehova, parabit illum in peccatum:

10 Hircus vero ille cui obvenerit ſors Hazazeli, ſiſtitor vivus coram Jehova ad faciendum expiationem ſuper eum, ut dimittant eum qui Hazazelis eſt in deſertum.

11 Quum autem offerens Aharon juvencum illum peccati qui erit pro ſe, expiationem faciet pro ſe & familia ſua, jugulabit juvencum illum peccati qui erit pro ſe.

12 Et accipiens plenum thuribulum prunis ardentibus ex ipſo altari à conſpectu Jehovæ, plenosq; pugillos ſuos ſuffitu aromatum comminuto, inferet ea intra velum ipſum:

13 Et imponet ſuffitum illum igni coram Jehova, ut tegat nubes illa ſuffitus ipſum operculum propitiatorium quod eſt ſuper teſtimonium, & non moriatur.

14 Poſtea accipiens de ſanguine illius juvenci inſperget digito ſuo ſuperficiem ipſius operculi propitiatorii Orientem verſus: ante illud autem operculum propitiatorium inſperget ſeptem vicibus de illo ſanguine digito ſuo.

15 Jugulato vero hirco illo peccati qui erit pro populo, inferet ſanguinem ejus intra ipſum velū: & faciet ſanguini ejus ſicut fecit ſanguini illius juvenci, inſpergens eo ipſum operculum propitiatorium, & ante operculum propitiatorium.

16 Sic expiationem faciet pro loco ſancto ab immunditiis filiorum Jiſraelis, & à defectionibus eorum ex quibusvis peccatis eorum; ſimiliterq; faciet tentorio conventus, manenti apud eos inter immunditias eorum.

17 (Nullus autem homo eſto in tentorio conventus quum ille ingredietur ad expiationem faciendam in loco ſancto uſq; dum egrediatur. quum expiationem faciet pro ſe & pro familia ſua, & pro tota congregatione Jiſraelis.)

18 Poſteà exibit ad ipſum altare quod eſt coram Jehova, ut expiationem faciat pro eo, accipiensq; de ſanguine illius juvenci, & de ſanguine illius hirci, imponet cornibus ipſius altaris circumquaq;:

19 Et inſperget ipſum ex illo ſanguine digito ſuo ſeptem vicibus: ſic mundabit ipſum, & ſanctificabit ipſum ab immunditiis filiorum Jiſraelis.

20 Quumq; finem fecerit expiandi locum ſanctum, & tentorium conventus, atq; altare ipſum, admovebit hircum illum qui vivus erit.

21 Nitensq; Aharon ambabus manibus ſuis ſuper caput illius hirci qui vivus erit, confitebitur ſuper ipſum omnes iniquitates filiorum Jiſraelis, & omnes defectiones eorum ex quibusq; peccatis eorum, & poſtquam impoſuerit illa capiti ipſius hirci, emittet eum per hominem commodum in deſertum.

22 Nam portabit hircus ille ſuper ſe omnes iniquitates eorum in regionem inhabitabilem. quamobrem dimiſſurus eſt hircum illum in deſertum.

23 Poſteà veniens Aharon in tentorium conventus exuet veſtes lineas quas induerat quum venturus eſſet in locum ſanctum: & relinquet eas ibi.

24 Deinde ubi laverit carnem ſuam aqua in loco ſancto, & induerit veſtimenta ſua, exiens parabit holocauſtum ſuum & holocauſtum populi, & expiationem faciet pro ſe & pro populo.

25 Adipem verò tum eq; peccati adolebit in ipſo altari.

26 Qui autem dimiſerit hircum illum Hazazelis, ablutis veſtimentis ſuis lavabit carnem ſuam aqua, & poſteà ingredi poterit in caſtra.

27 Juvencum verò illum peccati & hircum peccati, quorum ſanguis illatus fuit ad expiationem faciendam in ſancto, efferto extra

P.

I. PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen, poſtquam a [illegible] ſunt duo filii Aharonis: quum appropinquaſſent ante conſpectum Jehovæ ac morerentur.

2 Edixitque Jehova Moſi, Alloquere Aharonem fratrem tuum, *b* ne ingrediatur quovis tempore in ſanctuarium intra velum, ante illud operculum quod *eſt* ſuper arca, ut non moriatur; quia in nube appareo ſuper operculo illo. *b* [illegible]

3 Cum hoc ingreditor Aharon ſanctuarium, cum juvenco ſubrumo in ſacrificium pro peccato, & ariete in holocauſt[illegible]

4 Tunicam lineam ſanctam induito, & femoralia lin[illegible] induto ſuper carne ejus, baltheoque lineo accingitor, & cidari linea tegitor: veſtes ſacræ ſunt, ideò lavato aqua carnem ſuam quum induet eas.

5 A cœtu verò filiorū Iſraelis accipito duos hircos lactentes in ſacrificium pro peccato, & arietem unum in holocauſtum.

6 Et adducito Aharon juvencum illum ſacrificii pro peccato qui *fuerit* pro ipſo, & expiationē facito pro ſe & pro domo [illegible]

7 Deinde accipito duos illos hircos, & ſiſtito illos in conſpectum Jehovæ *ante* oſtium tentorii conventus.

8 Et jacito Aharon ſuper duos illos hircos ſortes, ſortem unam pro Jehova, & ſortem unam pro Aſalele.

9 Tunc adducito Aharon hircum ſuper quem aſcenderit ſors pro Jehova, & ſacrificato illum in ſacrificium pro peccato.

10 Hircus vero ille ſuper quem aſcenderit [illegible]lis, ſiſtitor vivus in conſpectum Jehovæ ad faciendum expi[illegible]nem pro eo, ut dimittant eum Aſaſeli in deſertum.

11 Adducito igitur Aharon juvencum illum ſacrific[illegible] pro peccato qui *erit* pro ipſo, & expiationem facito pro ſe & [illegible]lia ſua, jugulatoque juvencum illum ſacrificii pro peccato qui *erit* pro ipſo.

12 Et accipiens acerram plenam prunis ar[illegible]bus ex altari à conſpectu Jehovæ, pugillosq. ſuos [illegible]enos ſuffitu aromatum comminuto, infetto *ea* intra velum:

13 Et imponito ſuffitum illum igni coram Jehova, ut tegat nubes illa ſuffitus operculum quod *eſt* ſuper teſtimonium, & non moriatur.

14 Poſtea *c* accipiens de ſanguine illius juvenci ſpargito digito ſuo ſuper operculum Orientem verſus: ante autem operculum ſpargito ſepties ex illo ſanguine digito ſuo. *c* [illegible]

15 Poſtea jugulato hircum illum ſacrificii pro peccato qui *erat* pro populo, infertoque ſanguinem ejus intra velum & facito ſanguini ejus ſicut fecit ſanguini illius juvenci, ſpargens eum ſuper operculum, & ante oper[illegible]lum.

16 Sic expiationem facito pro ſanctuario ab immunditiis filiorum Iſraelis, & a tranſgreſſionibus eorum ex quibusvis peccatis eorum. ſimiliterque [illegible]cito tentorio conventus, quod habitat apud eos inter immunditias eorum.

17 *d* Nullus autem homo eſto in tentorio conventus quum ille ingreditur ad expiationem faciendam in ſanctuario, uſq[illegible] dum [illegible]rediatur: quum expiationem faciet pro ſe & pro domo ſua, & pro tota congregatione Iſraelis.

18 Po[illegible]ea exito ad altare quod *eſt* coram Jehova, ut expiationem faciat pro eo; accipiensque de ſanguine illius juvenci, & de ſanguine illius hirci, imponito cornibus altaris circumquaque:

19 Et inſpergito ipſum ex illo ſanguine digito ſuo ſepties. ſic mundabit ipſum, & ſanctificabit ipſum ab immunditiis filiorum Iſraelis.

20 Quumque finem fecerit expiandi ſanctuarium, & tentorium conventus, atque altare: adducito hircum illum qui vivus erit.

21 Et innititor Aharon ambabus manibus ſuis capiti illius hirci qui vivus erit; confitetorque ſuper ipſo omnes iniquitates filiorum Iſraelis, & omnes tranſgreſſiones eorum ex quibusque peccatis eorum, & imponito illa capiti illius hirci, emittitoque *eum* per hominem commodum in deſertum.

22 Et portabit hircus ille ſuper ſe omnes iniquitates eorum in regionem ſeparatam: porrò dimittere debet hircum illum in deſerto.

23 Poſteà ingrediens Aharon in tentorium conventus, exuito veſtes lineas quas induerat quum ingreſſurus eſſet in ſanctuarium. & relinquito eas ibi.

24 Deinde lavato carnem ſuam aqua illa in loco ſancto, & induito veſtimenta ſua, exitoque & ſacrificato holocauſtum ſuum & holocauſtum populi, & expiationem facito pro ſe & pro populo.

25 Adipem verò ſacrificii pro peccato adoleto in altari.

26 Qui autem dimiſerit hircum illum Aſaſelis, ablutis veſtimentis ſuis lavato carnem ſuam aqua, & poſtea ingredi poterit in caſtra

27 Juvencum verò illum ſacrificii pro peccato & hircum ſacrificii pro peccato, quorum ſanguis illatus fuit ad expiationem facien-

[illegible] & comburent igne pelles eorum, & carnem eorum, [illegible]

28 [illegible] combusserit ista, abluito vestimentis suis la[illegible] suam aqua: postea demum ingredi poterit in castra.

29 Atque hoc *erit vobis in statutum perpetuum: mense septimo [illegible] decimo illius mensis affligitote animas vestras, & nullum [illegible] facitote, indigena, aut peregrinus qui peregrinatur in[illegible]*

30 [illegible] isto die expiationem faciet pro vobis, ad mundandum [illegible] ab omnibus peccatis vestris, coram Jehova *mundabi[illegible].*

31 C[illegible], [illegible]quies esto vobis. qua affligatis animas vestras, sta[illegible] perp[illegible].

32 Expiabit autem Sacerdos ille quem Deus *unxerit, & cujus [illegible]traverit ministerium ad fungendum sacerdotio loco patris sui, [illegible]cum induerit ve[illegible]enta [illegible]ea, vestimenta sacra.*

33 Expia[illegible] inquam [illegible]ctuarium sacrum, tentorium quoq; con[illegible]tus, & altare e[illegible]piabit: etiam Sacerdotes ipsos, & totum populu[illegible] hujus congregationis [illegible]bit.

III. *34 Est itaque futurum hoc vobis in statutum perpetuum, ad expiationem fa[illegible] pro filiis Jisraëlis ab omnibus peccatis eorum seme[illegible] q[illegible] anno. quod fecit* Aharon, *quemadmodum præceperat* J[illegible] *Mosi.*

faciendam in sanctuario, *e* effecto extra castra: & comburunto igne pelles eorum, & carnem eorum, fimumque eorum. *e* Sup.6.30. Heb.13.11.

28 Qui autem combusserit ista, ablutis vestimentis suis lavato carnem suam aqua: postea demum ingredi poterit in castra.

29 Atque *hoc* erit vobis in *f* statutum perpetuum: mense *f* Inf.23.27.
septimo, *die* decimo ibus mensis, affligitote animas vestras, &
nullum opus facitote, indigena & peregrinus qui peregrinatur inter vos:

30 Quia isto die expiationem faciet pro vobis, ad mundandum vos ab omnibus peccatis vestris; coram Jehova mundabimini.

31 Cessatio, requies esto vobis, & affligitote animas vestras, statuto perpetuo.

32 Expiato autem sacerdos ille quem *Deus* unxerit, & cujus manum impleverit ad fungendum sacerdotio loco patris sui; induitoque vestimenta linea, vestimenta sacra:

33 Expiato inquam sanctuarium sacrum; tentorium quoque conventus, & altare expiato: etiam sacerdotes ipsos & totum populum hujus congregationis expiato.

34 Esto itaque hoc vobis in statutum perpetuum, ad expia- III.
tionem faciendam pro filiis Israelis ab omnibus peccatis eorum, semel quotannis. Et fecit Moses, quemadmodum præceperat Jehova ipsi.

ANALYSIS CAP. XVI.

Hoc [illegible] continetur lex de expiatione anniversaria: cui [illegible] p[illegible] procemium v.1.& 2. & annectitur epilo[illegible] u[illegible] I. In procemio indicantur duo: occasio legis hujus la[illegible], & [illegible] finalis. Occasionem legi huic ferendæ p[illegible] [illegible] filiorum Aharonis propter illegi[illegible]mam sacerdotii administrationem, v.1. Finis legis est, ut non [illegible]ter mo[illegible] Aharon & successores illius, si similiter de[illegible]quant, v.2. II Summa legis est, Quid facere debeat Aharon, [illegible] deinceps [illegible] sacerdos, quum ingredietur sanctum [illegible] ad expiationem faciendam. Lex ipsa continet pri[illegible] [illegible]ter directa ad Aharonem, à vers.2. usque [illegible] d[illegible] proponitur universaliter, v.29. & seqq. Mandata [illegible] la[illegible]fferunt sese duodecim. Primo indicatur [illegible] e debeat pro se & familia, v.3. Secundo, [illegible]duere, v.4. Tertio, quæ sacrificia accipere d[illegible] [illegible] Quarto, quo ordine sacrificia illa debeat o[illegible] [illegible] ficia pro peccato, v.6.& seqq. usque a[illegible] 21: de[illegible], v.2[illegible].24 & 25. Quinto, quo ordine offer[illegible] de[illegible] [illegible]ato: nempe quod debeat offerre pri[illegible] [illegible]a, v.6: deinde hircum pro populo, v.[illegible]. [illegible] & [illegible], quomodo debeat cognoscere, utrum [illegible]re, & utrum vivum dimittere: nempe [illegible] debeat facere sanguine juvenci: n[illegible] [illegible]re in sanctum sanctorum, una cum [illegible] [illegible]at & suffitum adolere, & sanguine [illegible], v.1[illegible] & 14. Septimo, quid debeat facere san[illegible] [illegible] fecerat sanguine juvenci, v.15: at[illegible] [illegible] illum debeat etiam in sancto, v.16. [illegible] debeat es[illegible] constitutio sancti, nempe quòd [illegible]um [illegible] ibi debeat versari, v.17. No[illegible], [illegible] debeat expiare altare holocausti, vers.18. & 19. [illegible] debeat dimittere hircum reliquum. nempe [illegible] illum admovere, sive jubere ut adducatur [illegible] (2) ambabus manibus niti super caput illius, v [illegible] [illegible]cata populi, ibid. (4) mandare homini [illegible] in desertum, ibidem. Hæc autem de[illegible] a [illegible] causa finali, nempe ut hircus ille [illegible]et, v.21. Indicatur etiam officium [illegible] hircum [illegible] in deserto dimittat, ibidem. Cui p[illegible] [illegible] lavetur antequam in castra red[illegible] quomodo debeat se præparare ad offerendu[illegible] [illegible] adipem sacrificiorum pro peccato, v.23. 24.& 25 [illegible], quid debeat facere juvenco & hirco, oblatis pro p[illegible] [illegible] ubi simul indicatur officium combusto[illegible], v.28. Atq[illegible] [illegible] mandatis specialiter directis ad Aharonem. Lex un[illegible] [illegible]nitur v.29. & seqq. Ubi anniversaria [illegible] expiatio decla[illegible] modis: (1) ab adjuncta duratione, (3) a specie temp[illegible] destinatis, (4) ab effectu, (5) a nu[illegible], (6) ab objectis. Durare debuit ista expiatio perpetuò: id e[illegible] durare debuit sacerdotium Leviticum, v.29. Fie[illegible] d[illegible] quotannis die decimo mensis septimi, ibid. De[illegible] duo, jejunium & intermissio operum servilium, [illegible] v.31 Effectus fuit mundatio a peccatis, v.30. Mini[illegible] [illegible] sacerdos qui describitur ab adjuncta vocatio[illegible] [illegible]one, v.32. Objecta, seu res expiandæ, indican[illegible] [illegible] primum inanimæ, tum homines, v.33. Atque sic [illegible] ipsa lex. III Epilogus duo continet: summam legis istius propositionem, & laudem Mosis in illa proponenda, v.34.

SCHOLIA IN CAP. XVI.

Quamobrem] *Malim, Præterea. Neque enim video, quomodo conjunctio illativa cum præcedentibus cohæreat. Heb. Et. Neq; hîc agitur de quæstione Mosi ab Aharone proposita suprà cap.10.v.19: sed prorsus nova lex traditur ad officium summi sacerdotis pertinens.* Duo filii Aharonis] *Nadab & Abihu: sup.cap.10. v.1.& 2.* Quum appropinquassent] *Scil. cum igne alieno, suprà 10. v.1. Synecd. generis.* ✠.1.

2 In *locum* sanctum] *Id est, in sanctum sanctorum: ut sequentia declarant. Heb. In sanctitatem. Metonymia formæ, & synecd. generis. Nostri autem hîc statuunt ellipsin, quasi in Hebræo subaudiendum sit nomen* מָקוֹם *makom, id est, locus: ut integra oratio sit, Locus sanctitatis. Res eodem redit. Sic deinceps: excepto v.24. ubi plenè dicitur* locus sanctus: *idq; adhibito nomine ad[illegible].* Intra velum] *Intra velum illud quo sanctum sanctorum distinguebatur à sancto. Id quod in Hebræo notat articulus* ה. *Synecd. generis.* Operculum propitiatorium] *In Hebræo est vox unica,* כַּפֹּרֶת *capporeth, orta à verbo* כִּפֵּר *cippér: quod nunc operire, nunc propitiare significat.* Consistat] *Hanc vocem suppleri non est opus.*

3 Cum juvenco] *Id est, Cum sanguine juvenci, ex collatione versus 14. Synecd. integri.* Subrumo] *Sive lactente. Heb. Filio bovis, sive armenti.* In peccatum] *Id est, in sacrificium pro peccato. Sic deinceps.*

4 Tunicam lineam sanctam] *Heb. Tunicam lini sanctitatis. Prior genitivus notat materiam, posterior adjunctum. Cæterùm vocabulo* בַּד *bád significatur linum non vulgare, sed pretiosum & splendidum, è quo vestes regum conficiebantur. Cæterùm cum vestibus quæ hîc commemorantur, intelligendæ simul sunt reliquæ, quæ enumerantur Exod.28.* Femoralia linea] *Heb. Femoralia lini. Eadem voce* בַּד *bad repetitâ. Sic deinceps.* Carnem] *Membrum genitale. Synecdoche generis. Sic mox iterum.* Vestes sacræ] *Heb. Vestes sanctitatis. Genitivus adjuncti.* Ideo] *Heb. Et.* Lavabit] *Verto, Lavato. nam est lex. Sic deinceps, Accipito, offerto, &c.*

5 Hircos è capris] *Heb. Hircos caprarum. Genitivus totius.*

6 Juvencum illum peccati] *Qui offerendus est pro peccato. Sic v.11, Genitivus subjecti.* Qui fuerit pro se] *Puto dicendum, Pro ipso.* Familia] *Heb. Domo. Metonymia subjecti. Sic v.11.*

7 Deinde] *Heb. Et.* Portam] *Heb. Ostium.*

8 Imponet hircis] *Heb. Dabit super hircos.* Jehovæ] *Verto, Pro Jehova. Sic mox, Pro Hazazelè. Id est, pro hirco abeunte: hoc est, pro loco in quem hircus ille abiturus est. Metonymia adjuncti. Vox* עֲזָאזֵל *hazasél: composita est ex nomine* עֵז *id est, capra: & verbo* אָזַל *abut.* Alteram] *Heb. Unam.*

9 Tunc] *Heb. Et.* Cui obvenerit] *Heb. Super quem ascenderit. Sic versu seq.* Parabit] *Verto, sacrificabit: vel potius, sacrificato. Heb. Faciet. Synecd. generis.*

10 Sors Hazazelis] *Verto, Sors pro Hazazele.* Super eum] *Verto, per eum.* Ut dimittant] *Verto, dimittendo.* Qui Hazazelis est] *Verto, Hazazeli. Id est, loco in quem, ut dictum fuerit, abeuntus est. Metonymia adjuncti.*

11 Qui erit pro se] *Dicerem, Pro ipso. Sic iterum in fine versûs.*

12 Plenum thuribulum &c.] *Malim, Thuribulum plenum (sive, acerram plenam) prunis. Et mox, Pugillosq; suos plenos suffitu. Hebr. Plenitudinem thuribuli. item, Plenitudinem pugillorum suorum.* Prunis ardentibus] *Vel, ignitis. Heb. Prunis ignis. Genitivus adjuncti.* Ex ipso altari] *Pronomen* Ipso *aequanimus abesset.*

Expreſſum eſt autem ad repræſentandum articulum ה *quo hic notatur altare holocauſti. Synecd. generis.* Inficiet eo] *Scil. cum ſanguine juvenci: ex collatione verſus 14. & 15.* Velum ipſum] *Rurſum eleganter abeſſet pronomen* Ipſum: *quod expreſſum eſt ad repræſentandum articulum* ה, *quo hic notatur velum illud quo ſanctum ſanctorum diſtinguebatur à ſancto. Synecd. generis.*

13 Imponet igni] *Heb. Dabit ſuper ignem. Per ignem autem intelliguntur hic carbones illi ignitis quorum mentio præceſſit ... quod in Hebræo innuit articulus* ה. [illegible] quod eſt ſuper teſtimonium] *Dicendum puto, Super teſtimonio. Vide ſuprà cap. 8. v. 30. Per teſtimonium hic intelliguntur duæ tabulæ legis, arcæ fœderis incluſæ quibus teſtabatur Deus, quomodo a populo ſuo coli vellet. Metonymia adjuncti, & ſynecdoche generis.*

14 Poſtea] *Heb. Et.* Orientem verſus] *Ex ea parte quæ ſpectat Orientem.*

15 Hirco illo peccati] *Qui offerendus eſt pro peccato. Genitivus ſubjecti.*

16 Sic] *Heb. Et.* Defectionibus] *Malim, tranſgreſſionibus. Sic v. 8.* Manente] *Heb. Habitante. Metaphor.* [illegible]

17 Nullus autem homo eſto] *Heb. Et omnis homo non erit.*

18 Poſtea] *Heb. Et.* Exibit] *Nempe è tentorio conventus, ſeu parte tabernaculi anteriore, ex collatione verſus 16.* Altare quod eſt coram Jehova] *Id eſt, altare holocauſti: ut percipitur ex verbo proximè præcedente.* Imponet cornibus] *Heb. Dabit ſuper cornuo. Sic v. 21.*

19 Sic] *Heb. Et.*

20 Quumque finem fecerit expiandi] *Heb. Et conſummabit ab expiando &c. Enunciatum copulativum valet relativum temporis.*

21 Confitebitur ſuper ipſum] *Dicerem, Super ipſo. Vide ſuprà cap. 8. v. 30.* Per hominem commodum] *Heb. Per manum hominis tempeſtivi ſeu opportuni.*

22 Nam] *Heb. Et.* In regionem inhabitabilem] *Vel, ſeparatam. Heb. In terram deciſam.* Quamobrem] *Heb. Et.* Dimiſſurus eſt] *Verte, Dimittere debet. Scil. homo ille qui hircum eduxerit.* In deſertum] *Verte, In deſerto. In Hebræo eſt præpoſitio* ב *non autem* ה *locale, ut in præcedentibus.*

23 Poſtea] *Heb. Et.*

24 Deinde] *Heb. Et.* Aqua] *In Hebræo præfixus eſt articulus* ה, *qui hic refertur ad aquam labri facti.* In loco ſancto] *Id eſt, in atrio prope altare holocauſti, ubi ſitum erat labrum. Exod. 40. v. 7.* Parabit] *Verte, ſacrificabit, vel potius, ſacrificato. Hebr. Facito.*

25 Cujuſque peccati] *Utriuſq; ſacrificii pro peccato. In Hebræo non habetur,* Cujuſque: *ſed tantum articulus* ה.

26 Hazazelis] *Malim, Pro Hazazele.* Ingredi poterit] *Heb. Ingredietur. Sic v. 28.*

27 In ſancto] *Malim, In ſanctuario. Intelligitur autem hic ſanctum ſanctorum, id eſt, adytum ſacri tabernaculi, ex collatione verſus 15. Hebr. In ſanctitate. Meton. forma, & ſynecd. generis.*

29 In ſtatutum perpetuum] *Heb. In ſtatutum ſeculi. Vide ſuprà cap. 3. v. 17. Sic v. 31. & 34.* Menſe ſeptimo] *Qui incipiebat die 13 noſtri Septembris.* Die decimo] *Qui erat noſtri Septembris vigeſimus ſecundus.* Affligitote] *Scil. jejunio. Sic v. 31. Synecd. generis.* Animas veſtras] *Id eſt, vos ipſos: ſynecdoche membri. Et, vos ipſos: id eſt, corpora veſtra: ſynecdoche integri. Simile exemplum vide Pſal. 26. v. 10.* Nullum opus facitote] *Heb. Omne opus non facietis.* Opus ſcil. ſervile: quale voce Hebraica מְלָאכָה *melachah paſſim ſignificari ſolet: ut perſpicitur* [illegible] *v. 7. & 8. Suprà cap. 2. v. 32.* Aut] *Heb. Et. quod puto hîc vertendum* [illegible]. *Senſus enim eſt copulativus: quaſi dicatur, Non ſolum* [illegible] *eſt Iſraëlita ſed etiam peregrinus, id eſt, proſelytus.* Inter vos] *Heb. In medio veſtri.*

30 Expiationem faciet] *Scil. ſummus ſacerdos.*

32 Sacerdos ille quem Deus unxerit] *Id eſt, ſummus ſacerdos. Periphraſis à proprio adjuncto. Sic ſuprà cap. 4. v. 3. Confer infra cap. 21. v. 10.* Conſecraverit miniſterium] *Heb. Impleverit manum. Vide ſuprà cap. 7. v. 37.*

33 Sanctuarium ſacrum] *Heb. Sanctuarium ſanctitatis. Genitivus adjuncti. Intelligitur autem ſanctum ſanctorum, quia ſanctum ex mentione fit ſeorſum ſub nomine tentorii conventus. Synecd. generis.* Altare] *Nempe altare ſuffitus, quod ſitum erat in tentorio conventus. Confer ſuprà v. 18. Synecd. generis.*

34 Eſt itaque futurum] *Verte, Eſto igitur.* Semel] *Heb. Una vice. Ellipſis.* Quolibet anno] *Heb. In anno. Sed præfixus eſt articulus* ה. *Sic nos dicimus,* Eens maal 's jaar: *vel,* des jaars. Quod fecit Aharon &c.] *Verte, Et fecit Moſes quemadmodum præceperat Jehova ipſi. Id eſt, retulit ad Aharonem & populum mandata illa & legem Dei ex collatione verſus 2 & 29. Heb. Et fecit quemadmodum præceperat Jehova Moſi. Trajectio vocis* Moſes.

OBSERVATIONES EX CAP. XVI.

Quòd non licuit ſummo ſacerdoti in ſanctum ſanctorum, ubi Deus reſidebat ſuper arca fœderis, ingredi, niſi interveniente mundatione, v. 3. & ſequentibus: per id docemur non patere nobis acceſſum ad Deum, niſi interveniente mundatione. Confer Heb. 10. v. 19.

2 Mundatio autem illa conſiſtit partim in non-imputatione, partim in ſerio ſtudio pietatis. Quarum illa ſignificata fuit per confeſſionem peccatorum ſuper caput hirci emiſſarii, v. 21 & 22. Nam ſicut hirco illi peccata populi fuerunt impoſita, & ab illo in terram inhabitabilem aſportata: ita Chriſto imputata fuerunt peccata noſtra, & per illum a conſpectu Dei ablata. Confer 2. Cor. 5. v. 21. Studium verò pietatis ſignificatum fuit per holocauſta, v. 24. Confer Rom. 12. v. 1.

3 Porrò mundatio illa utraque pendet ab expiatione: ut percipitur ex v. 6. 11. & 30.

4 Expiatio autem illa perfecta eſt tum ſacrificio tum interceſſione Chriſti. Etenim utrumque hoc peregit ſacerdos Leviticus tanquam typus Chriſti: interprete apoſtolo in epiſtola ad Hebræos, cap. 5 & ſeqq. uſque ad 11. De ſacrificio habetur v. 6. 9. & 11. Confer Heb. 10. v. 12. De interceſſione habetur v. 12. 13. 14. & 15. Confer Heb. 9. v. 12. & 24.

5 Cæterùm ad illam expiationem perficiendam opus fuit ut Chriſtus eſſet ſanctus: id quod ſignificatum fuiſſe videtur tum per ſanctas veſtes quibus ſummum ſacerdotem, quum expiationem facturus eſſet, indui oportuit, v. 4. tum per ordinem in expiando obſervandum, quatenus ſummum ſacerdotem oportuit priùs expiationem facere pro ſeipſo, ut ita idoneus eſſet ad expiationem faciendam pro populo. Alioqui in hoc diſſimilis ei fuit Chriſtus, quod ad ſanctitatem ipſam attinet. Vide Heb. 7. v. 26 & 27.

6 Porrò ad mundationem illam a Deo impetrandam opus eſt pœnitentia: id quod ſignificatum fuit per jejunium diei expiationis obſervandum, v. 29. & 31.

CAPUT XVII.

T. & J.

I. PRæterea allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 *Alloquere Aharonem & filios ejus omneſq; filios Jiſraëlis, dicens eis, Hoc illud eſt verbum quod præcepit Jehova, dicendo:*

II. 3 *Quicunq; è familia Jiſraëlis jugulaverit bovem, aut agnum, aut capram in caſtris; aut quiſquis jugulaverit extra caſtra,*

4 *Si ad portam tentorii conventus non adduxerit illam; oblaturus oblationem Jehovæ, ante tabernaculum Jehovæ: ſanguis imputator viro illi, ſanguinem effudit, quapropter exſcindetur vir ille è medio populi ſui.*

5 *Ut, quum adducent filii Jiſraëlis ſacrificia ſua, quæ ſacrificant in ſuperficie cujuſvis agri; adducant illa Jehovæ verſus portam tentorii conventus ad ſacerdotem, & ſacrificent ſacrificia ipſa euchariſtica Jehovæ.*

6 *Et aſperget ſacerdos ipſe ſanguinem illorum ſuper altare Jehovæ ad portam tentorii conventus, adolebitq; illorum adipem in odorem gratum Jehovæ.*

7 *Neq; ſacrificanto deinceps ſacrificia ſua dæmonibus, quos ſectantur iſti ſcortando: ſtatutum perpetuum hoc eſto eis per generationes eorum.*

8 *Quapropter eis edicito, quicunq; è familia Jiſraëlis aut è peregrina gente qui peregrinatur inter eos, offeret holocauſtum aut aliud ſacrificium,*

9 *Ac ad portam tentorii conventus non adducet illud, ut paret illud Jehovæ, omnino exſcindetur vir* [illegible] *populis* [illegible]

10 *Et quicunq; è familia Jiſraëlis aut è peregrina gente qui habitat*

P.

PRæterea allocutus eſt eſt Jehova Moſen, dicendo: L

2 Alloquere Aharonem & filios ejus omneſque filios Iſraëlis, dicens eis, Hæc eſt res illa quam præcepit Jehova, dicendo:

3 Quicunq; è domo Iſraëlis jugulaverit bovem, aut agnum, aut capram in caſtris, aut quiſquis jugulaverit extra caſtra,

4 Si ad oſtium tentorii conventus non adduxerit illam, ut offerat oblationem Jehovæ ante tabernaculum Jehovæ: ſanguis imputator viro illi, ſanguinem effudit, quapropter exſcinditor vir ille è medio populi ſui.

5 Ut adducant filii Iſraëlis ſacrificia ſua, quæ ſacrificant in ſuperficie cujuſvis agri, adducant inquam illa Jehovæ ad oſtium tentorii conventus, ad ſacerdotem, & ſacrificent illa in ſacrificia euchariſtica Jehovæ.

6 Et ſpargito ſacerdos ſanguinem illorum ſuper altare Jehovæ ante oſtium tentorii conventus; adoletoque illorum adipem in odorem gratum Jehovæ.

7 Neque ſacrificanto deinceps ſacrificia ſua dæmonibus, quos ſectantur iſti ſcortando: ſtatutum perpetuum hoc eſto eis apud poſteros eorum.

8 Quapropter eis dicito: Quicunque è domo Iſraëlis aut è peregrinis qui peregrinantur inter eos, offeret holocauſtum aut aliud ſacrificium;

9 Ac ad oſtium tentorii conventus non adducet illud, ut ſacrificet illud Jehovæ: exſcinditor vir ille è populis ſuis.

10 Et quicunque è domo Iſraëlis aut è peregrinis qui habitant

[illegible] vescetur ullo ſanguine, utique illi ipſi opponam vultum [illegible] qui comederit ullum ſanguinem, & exſcindam illum [illegible] mei.

[illegible] anima cujusque carnis in ſanguine eſt, ego verò deſtinavi [illegible] in altari ad expiationem faciendam pro animis veſtris: [illegible] eſt qui pro anima expiationem faciet.

Idcircò edico filiis Jiſraëlis, nulla anima ex vobis comedito [ſan]guinem: etiam peregrinus qui peregrinatur inter vos ne comedito ſanguinem.

13 *Et quicunque è filiis Jiſraëlis aut è peregrina gente qui pere[grina]tur inter eos, venando ceperit capturam beſtiæ aut avis quæ comeditur, primùm effundet ſanguinem ejus, & teget eum pul[vere].*

14 *Eſt enim anima cujusque carnis, ſanguis ejus pro anima ejus [eſt], ideo edico filiis Jiſraëlis, ſanguinem ullius carnis ne comeditote, nam cujusque carnis anima ſanguis ejus eſt, comedentium eum quisque [exſci]nditor.*

15 *[Q]uicunque autem comederit morticinum, aut diſcerptum, ſive indigena ſive peregrinus, is abluito veſtimenta ſua lavabitur aqua, & immundus erit usque ad veſperam, poſt mundus erit.*

16 *Quòd [ſi] non abluerit illa, & carnem ſuam non laverit; feret iniquitatem ſuam.*

[...]bitant inter eos veſcetur ullo *a* ſanguine; utique illi opponam faciem meam qui comederit ullum ſanguinem, & exſcindam illum è medio populi ejus. *a Sup. 7. 27. Inf. 19. 26. Deut. 12. v. 16. & 23. 1. Sam. 14. 33.*

11 Nam anima cujusque carnis in ſanguine eſt, & ego dedi eum vobis ſuper altare, ad expiationem faciendam pro animabus veſtris: nam ſanguis ille *utiquam* pro anima expiationem faciet.

12 Idcircò edixi filiis Iſraëlis, Nullus ex vobis comedito ſanguinem: etiam peregrinus qui peregrinatur inter vos ne comedito ſanguinem.

13 Et quicunque è filiis Iſraëlis aut è peregrinis qui peregrinantur inter eos, venando ceperit capturam beſtiæ aut avis quæ comeditur; effundito ſanguinem ejus, & tegito eum pulvere.

14 *b Eſt* enim anima cujusque carnis; ſanguis ejus pro anima ejus eſt; ideò dixi filiis Iſraëlis, Sanguinem ullius carnis ne comeditote, nam cujusque carnis anima ſanguis ejus eſt; comedentium eum quisque *c* exſcinditor. *b Gen. 9. 4.*

15 Quicunque autem comederit morticinum, aut diſcerptum, ſive indigena ſive peregrinus; is abluito veſtimenta ſua & lavator aqua, & immundus eſto uſque ad veſperam, poſt mundus erit. *c Exod. 22. v. 31. Ezech. 44. v. 31.*

16 Quòd ſi non abluerit *illa*, & carnem ſuam non laverit; ferto iniquitatem ſuam.

ANALYSIS CAP. XVII.

HOc cap. [illegible] continentur leges quatuor: prima de loco ſa[cri]ficiorum, ſecunda de perſonis cui ſacrificandum, tertia [de ſangui]ne non edendo, quarta de non edendo morticino aut [illegible]. [Hi]s legibus præmittitur proœmium, quo indican[tur (1)] [illegible] m harum author, v. 1. (2) earundem miniſter [illegible] in illis promulgandis, ibidem. (3) obje[ct]a [illegible] perſonæ quibus hæ leges latæ ſunt, v. 2. Lex prima [illegible] membris: (1) præfatione, ut ſunt verba ſecun[di] [illegible] ne a ſpeciebus ſacrificiorum, v. 3. & 8. (3) de [illegible] ubi ſacrificia debeant offerri, v. 4. 5. 6. 9. (4) ſan[ctione illegible] poenæ, 4. & 9. (5) illuſtratione ab ad[illegible] [illegible] v. 6. Secunda lex eſt, Ne ſacrificia [illegible] v. 7. Hæc lex confirmatur ab effectu [illegible] contentur: atque ita Dei zeloty[pia illegible] ibidem. Tertia lex cuiusque modi [illegible] diſtributione objectorum, id eſt, perſonarum [illegible] eſt, [illegible] 12. & 13. Secundo ſancitur de[inde] ratione poenæ [illegible] [illegible] confirmatur ratione du[illegible] [illegible] dualibus ſpeciebus, v. 13. Quinto ſancitur co[illegible] per magiſtratum inferendæ, v. 14. Quarta lex [illegible] mo[illegible]. Primo amplificatur diſtri[b]utione [illegible] perſonarum quibus lata eſt, v. 15. Secundo præ[illegible] em mundationis, ſi quis contra egerit, [illegible]. Tertio [ſanc]it [illegible] lam præſcriptionem denunciatione poenæ divinæ, [illegible] eam fuerit tranſgreſſus, v. 16.

SCHOLIA IN CAP. XVII.

v. 1. P[illegible] *He[b]. Et.* Alloquutus &c.] *Heb. Loquutus eſt ad Mo[ſchen]. Sic v. ſeq.*

2 Edicens [illegible] *Heb. D[ic] q; ad eos.* Hoc illud eſt verbum &c.] *Verto, Hæc eſt res illa quam præcepit. Verbum pro re, per metonymiam adjuncti Hebraicam.*

3 [Q]uicunque] *Heb. Vir vir.* E familia] *Heb. E domo. Metonymia ſubjecti.*

[illegible] Si] *Heb. Et.* Portam] *Heb. Oſtium.* Oblaturus] *Heb. Ad offerendum.* [Ta]bernaculum] *Heb. Habitaculum. Synecd. generis.* Sa[illegible] *Id eſt, habetor pro eo qui ſanguinem [illegible] effuderit. ut declarant verba ſequentia.* Sanguinem eſt [illegible] *[illegible] eſt ac [ſi] ſanguinem innocentem effudiſſet. Metaphora.* [illegible] 4. Quapropter] *Heb. Et.* Exſcinderetur] *Verto, ex[illegible] eſt lex. Exſcinditor autem id eſt, ſupplicio capitis afficitor. Met[aph]ora ab arboribus. Sic Gen. 17. v. 14. Infra 20. v. 33. 36. & cap. [illegible] Num. 9. v. 13. & cap. 15 v. 30. 31*

Ut [illegible] *autem hanc: lio fero, ut &c. Ellipſis.* Quum [illegible] אֲשֶׁר *aſcher pro* כַּאֲשֶׁר *caaſchér.* Vetus por[illegible] *Verto. Ad oſtium.* Et ſacrificent ſacrificia ipſa &c.] *Verto, Et [illegible] ſacr[ificia] eucharistica Jehovæ. Pronomen* Illa *in Hebræo trajectum eſt ad finem.* Sacrificia euchariſtica] *Heb. Sacrificia retributionum. Synecd generis*

6 Ipſa] *Elegantius abeſſet. In Hebræo eſt articulus* ה. Sanguinem [illegible] *Loco pronominis* Illorum *in Hebræo eſt articulus* ה *Ad* portam] Ante *oſtium.* Illorum adipem] *Rurſus loco pronominis in Hebræo eſt articulus.* Odorem gratum] *Heb. Odorem quietis. Id eſt, in quo acquieſcat. Genitivus effecti.*

7 Dæmonibus] *Heb. Horrentibus ſeu piloſis. quales ſunt hirci: qui alias hac voce* שְׂעִירִם *nominantur. In tali enim forma dæmones dicuntur apparere. Apud profanos authores nominantur Fauni & Satyri. Synecd. generis.* Quos ſectantur iſti ſcortando] *Heb. Poſt quos ipſi ſcortantur. Per ſcortationem autem intelligitur idololatria metaphoricè.* Statutū perpetuum] *Heb. Statutum ſeculi.*

8 Quapropter] *Heb. Et.* Quicunque] *Heb. Vir vir. Sic deinceps.* Familia] *Hebr. Domo. Sic deinceps. Metonymia ſubjecti.* E peregrina gente] *Verto, E peregrinis. Heb. E peregrino. Collectivè. Sic deinceps.* Inter eos] *Heb. In medio eorum. Sic deinceps.*

9 Portam] *Oſtium.* Paret] *Verto, ſacrificet. Heb. Faciat. Synecd. generis.* Omnino exſcindetur] *Verto, Exſcinditor. nam eſt lex. Vox autem* Omnino *non habetur in Hebræo*

10 Aut] *Heb. Et.* Utique illi ipſi opponam &c.] *Heb. Dabo faciem meam contra animam illam quæ ederit ſanguinem. Anima pro homine per ſynecdochen membri Hebraicam*

11 Carnis] *Animalis Synecd. membri* Ego verò] *Heb. Et ego.* Deſtinavi] *Heb. Dedi.* In altari] *Scil. holocauſti.* Animis] *Heb. Animabus.* Nam ſanguis eſt qui &c.] *Verto, Nam ſanguis ille pro anima expiationem faciet.*

12 Nulla anima &c.] *Heb. Omnis anima non comedet. Rurſus anima pro homine.*

13 Venando ceperit capturam] *Heb. Venatus fuerit venationem.* Primùm] *In Hebræo non habetur.* Effundet] *Verto, Effundito. nam eſt lex. Sic mox, Tegito.*

14 *Eſt* enim] *Scil. ſanguis.* Ideo] *Heb: Et.* Comedentium eum quisque] *Heb. Omnes comedentes eum. Pluralis poſitus diſtributivè.* Exſcinditor] *Vide verſu 4.*

15 Quicunque autem comederit] *Heb. Et omnis anima quæ comederit.* Aut] *Heb. Et.* Sive indigena, ſive peregrinus] *Heb. In indigena & in peregrino: id eſt, inter indigenas & inter peregrinos. Singularis poſitus collectivè.* Abluet veſtimentis ſuis lavabitur] *Heb. Abluet veſtimenta ſua & lavabitur. Quod equidem in vertendo retinere malim.* Poſt] *Heb. Et.*

16 Feret iniquitatem ſuam] *Vide ſuprà cap. 5 v. 1. in ſcholiis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVII.

EX lege prima. Deus ſimpliciter è præſcripto ſuo colendus eſt. *Cultus Dei.*

2 Ex lege ſecunda. Deus graviſſimè offenditur idololatria. Fugienda igitur. *Idololatria.*

3 Ex lege tertia. Etſi ſanguinis eſus olim populo Dei fuit illicitus, propter interdictum Dei: tamen hodie licitus eſt, quia lex illa fuit ceremonialis, (ut percipitur ex poſteriore ejus ratione) ac proinde per Chriſtum abolita. Quòd autem Apoſtoli Act. 15. fidelibus ethnicis illius temporis abſtinentiam ſanguinis, inter alia quædam, præceperunt: id fecerunt, non ut docerent adhuc durare iſtam legem: ſed ut caverent offenſionem fidelium Judæorum, qui abrogationem legum Moſis ceremonialium nondum intelligebant. *Sanguinis eſus.*

4 Ex lege quarta. Mundatio per aquam præfiguravit mundationem per ſanguinem Chriſti. *Mundatio ſpiritualis.*

CAPUT XVIII.

T. & J.

I. ITem alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:
2 *Alloquere filios Jiſraëlis, edicens eis, Ego ſum Jehova Deus veſter.*

II. 3 *Secundùm opera terræ Ægypti in qua habitaſtis ne facitote:*

P.

ITem allocutus eſt Jehova Moſeo, dicendo: I.
2 Alloquere filios Iſraëlis, & dicito eis; Ego *ſum* Jehova deus veſter.

3 Secundùm opera terræ Ægyptiorum in qua habitaſtis ne II.

ſimiliter ſecundùm opera terræ Conahanæi, in quam duco vos, ne facitote, & in ſtatutis eorum ne ambulatote:

4 Sed *judicia mea exercetote, & ſtatuta mea obſervatote ambulando in eis.* ego ſum *Jehova Deus veſter.*

5 *Si obſervabitis ſtatuta mea & judicia mea, homo qui fecerit ea vivet in eis:* ego ſum *Jehova.*

6 *Nemo homo ad ullum propinquum carnis ſuæ accedito, ad retegendum nuditatem:* ego ſum *Jehova.*

7 *Nuditatem patris tui, aut nuditatem matris tuæ ne retegito: mater tua eſt, ne retegito nuditatem ejus.*

8 *Nuditatem novercæ tuæ ne retegito: nuditas patris tui eſt.*

9 *Nuditatem ſororis tuæ, filiæ patris tui aut filiæ matris tuæ, cognationis domeſticæ aut externæ cognationis; harum ne retegito nuditatem.*

10 *Nuditatem neptis tuæ ex filio filiâve, harum ne retegito nuditatem: nam nuditas tua ſunt.*

11 *Nuditatem filiæ* natæ *ex noverca tua, cognata patris tui, ſoror tua eſt: hujus ne retegito nuditatem.*

12 *Nuditatem amitæ tuæ ne retegito, propinqua patris tui eſt.*

13 *Nuditatem materteræ tuæ ne retegito, nam propinqua matris tuæ eſt.*

14 *Nuditatem patrui tui ne retegito: ad uxorem ejus ne appropinquato, amita tua eſt.*

15 *Nuditatem nurus tuæ ne retegito: uxor filii tui eſt, ne retegito nuditatem ejus.*

16 *Nuditatem fratriæ tuæ ne retegito: nuditas fratris tui eſt.*

17 *Nuditatem mulieris & filiæ ejus ne retegito: filiam filii ejus, aut filiam filiæ ejus ne accipito ad retegendam nuditatem ejus, proxima ejus ſunt, ſcelus eſt.*

18 *Item mulierem* unam *ad alteram ne aſſumito; anguſtiâ afficiendo* hanc, *retegendo turpitudinem illius* ductæ *ſuper hanc in vita ipſius.*

19 *Item ad mulierem in ſeparatione immunditiei ſuæ; ne accedito, ut retegas nuditatem ejus.*

20 *Item cum uxore proximi tui ne committito ut concumbas ad ſemen; polluendo te cum ea.*

21 *Item de ſemine tuo ne permittito traducendum Moleco: neq; profanato nomen Dei tui,* ego ſum Jehova.

22 *Cum mare ne concumbito concubitu muliebri: abominatio eſt.*

23 *Item cum ulla beſtia ne committito ut concumbas, polluendo te cum ea: mulier quoq; ne conſiſtito coram beſtia ut incubet ſibi, confuſio eſt.*

24 *Ne polluitote vos ullo horum, quia omnibus hìs pollutæ ſunt gentes iſtæ quas ego dimitto à facie veſtra:*

25 *Nam quia polluta eſt terra, in ipſius iniquitatem animadverto in ea: evomitq; terra habitatores ſuos.*

26 *Sed vos obſervatote iſtis ſtatuta mea & judicia mea, neq; facitote* ullam *ex omnibus iſtis abominationibus, indigena aut peregrinus qui peregrinatur inter vos.*

27 (*Nam omnes abominationes iſtas fecerunt homines iſtius terræ, quæ vobis expoſita eſt; unde polluta eſt ipſa terra.*)

28 *Ut non evomat eadem terra vos quum pollueritis eam, quemadmodum evomuerit gentem illam quæ vobis eſt expoſita.*

29 *Nam quiſquis fecerit* aliquam *ex omnibus abominationibus iſtis: utiq; exſcindentur animæ quæ* illud *fecerint è medio populi ſui.*

III. 30 *Obſervabitis igitur obſervationem meam, ut non faciatis ex iſtis inſtitutis abominandis quæ facta fuerunt ante vos, neq; polluatis vos illis.* ego ſum *Jehova Deus veſter.*

facitote: ſimiliter ſecundùm opera terræ Cananæorum, in quam introduco vos, ne facitote, & in ſtatutis eorum ne ambulatote:

4 *Sed* jura mea exercetote, & ſtatuta mea obſervatote ambulando in eis: ego *ſum* deus veſter.

5 Obſervatote inquam ſtatuta mea & jura mea; quæ ſi fecerit homo *a* vivet per ea: ego *ſum* Jehova. *a* Ezech. 20. 11. Roman. 10. 5. Galat. 3. 12.

6 Nemo veſtrûm ad ullam propinquam carnis ſuæ accedito, ad retegendum pudenda: ego *ſum* Jehova.

7 Pudenda patris tui, id eſt, pudenda matris tuæ ne retegito: mater tua eſt, ne retegito pudenda ejus.

8 Pudenda *b* novercæ tuæ ne retegito: pudenda patris tui ſunt. *b* Inf. 20. 11.

9 Pudenda *c* ſororis tuæ, filiæ patris tui aut filiæ matris tuæ, cognationis domeſticæ aut externæ cognationis; harum ne retegito pudenda. *c* Inf. 20. 17.

10 Pudenda neptis tuæ ex filio filiâve, harum ne retegito pudenda: nam pudenda tua ſunt.

11 Pudenda filiæ natæ ex noverca tua, cognatæ patris tui, ſoror tua eſt: hujus ne retegito pudenda.

12 Pudenda *d* amitæ tuæ ne retegito, propinqua patris tui eſt. *d* Inf. 20.

13 Pudenda materteræ tuæ ne retegito, nam propinqua matris tuæ eſt.

14 Pudenda *e* patrui tui ne retegito: ad uxorem ejus ne appropinquato, amita tua eſt. *e* Inf. 20.

15 Pudenda *f* nurus tuæ ne retegito: uxor filii tui eſt, ne retegito pudenda ejus. *f* Inf.

16 Pudenda *g* fratriæ tuæ ne retegito, pudenda fratris tui ſunt. *g*

17 Pudenda *h* mulieris & filiæ ejus ne retegito: filiam filii ejus, aut filiam filiæ ejus ne accipito ad retegendum pudenda ejus, proximæ ejus ſunt, ſcelus eſt. *h*

18 Item mulierem ad ſororem ejus ne aſſumito; anguſtia afficiendo *hanc*, retegendo pudenda illius contra hanc in vita ipſius.

19 Item ad mulierem in *i* ſeparatione immunditiei ejus; ne accedito, ut retegas pudenda ejus. *i*

20 Item *k* uxori proximi tui ne dato concubitum tuum ad ſemen; polluendo *te* in ea. *k*

21 Item è ſemine tuo ne permittito traducendum *l* Molech: neque profanato nomen dei tui; ego *ſum* Jehova. *l*

22 Cum *m* mare ne concumbito concubitu muliebri: abominatio eſt. *m* Inf.

23 Item in ullam *n* beſtiam ne indito concubitum tuum, polluendo *te* in ea. mulier quoque ne conſiſtito coram beſtia ut ineat eam, confuſio eſt. *n*

24 Ne polluitote vos ullo horum; quia omnibus his pollutæ ſunt gentes iſtæ quas ego expello à facie veſtra.

25 Nam quia polluta eſt terra illa, viſitabo iniquitatem ejus contra ipſam: evometque terra illa habitatores ſuos.

26 Vos autem obſervatote ſtatuta mea & jura mea, neque facitote *ullam* ex omnibus iſtis *o* abominationibus, tum indigena tum peregrinus qui peregrinatur inter vos. *o*

27 (Nam omnes abominationes iſtas fecerunt homines iſtius terræ, qui *ibi* fuerunt ante vos; unde polluta eſt iſta terra.)

28 Ut non evomat eadem terra vos quum pollueritis eam, quemadmodum evomuerit gentem illam quæ *ibi fuit* ante vos.

29 Nam quiſquis fecerit *aliquam* ex omnibus abominationibus iſtis: exſcinduntor iſti qui *illud* fecerint è medio populi ſui.

30 Obſervatote igitur obſervationem meam, ut non faciatis ex iſtis inſtitutis abominandis quæ facta fuerunt ante vos, neque polluatis vos illis: ego *ſum* Jehova deus veſter. III.

ANALYSIS CAP. XVIII.

Hoc capite continentur leges de illicito concubitu: quibus præmittitur procemium, & annectitur epilogus. I. Procemio continentur quatuor. (1) author harum legum, Jehova, *v.* 1. (2) miniſter, Moſes, ibidem. (3) objecta: id eſt, perſonæ quibus hæ leges latæ ſunt, nempe filii Iſraëlis, v. 2. (4) hortatio ad obedientiam, ibi, *Ego* ſum *Jehova deus veſter*. quibus verbis ſignificat, Iſraëlitas obedientiam ſibi debere tum jure creationis, tum jure federis. II. Leges ipſæ primùm proponuntur, a v. 3. uſque ad 24: deinde ſanciuntur, v. 24. & ſeqq. Eſt autem legum illarum prima generalis, v. 3. 4. 5: reliquæ ſunt ſpeciales, v. 6. & deinceps. Lex generalis conſtat negatione & affirmatione. Negatione indicantur ſcelera duorum populorum (Ægyptiorum ſcilicet & Chananæorum) quæ ſint vitanda, v. 3. Affirmatione præcipitur obſervatio mandatorum Dei, v. 4. Eaque obſervatio confirmatur partim ab adjuncta juſtitia, v. 4: partim ab effectu vitali, v. 5. Cujus promiſſio confirmatur ab authoritate promittentis, ibid. Legum ſpecialium aliæ agunt de illicito concubitu naturali, aliæ de illicito concubitu præternaturali ſeu pugnante cum natura. Quæ agunt de illicito concubitu naturali, puta viri cum muliere: earum aliæ agunt de illegitimis nuptiis, una de illicito concubitu etiam in conjugio, & una de illicito concubitu extra conjugium. De illegitimis nuptiis proponuntur leges 13. Prima, quæ eſt generalis, proponitur v. 6; ſecunda v. 7: tertia v. 8: quarta v. 9: quinta v. 10: ſexta v. 11: ſeptima v. 12: octava v. 13: nona v. 14: decima v. 15: undecima v. 16: duodecima v. 17: decimatertia v. 18. Lex de illicito concubitu etiam in conjugio, proponitur v. 19. Lex de illicito concubitu extra conjugium, proponitur v. 20. Ibi autem per digreſſionem inſeritur lex de liberis non offerendis Molecho, v. 21. Atque hæ ſunt leges de concubitu naturali. De concubitu præternaturali ſunt leges duæ: una de concubitu maſculi cum maſculo, v. 22: altera de concubitu ſive viri, ſive mulieris, cum animali bruto ſeu quadrupede, v. 23. Jam ad ſanctionem iſtarum legum quod attinet, ea duplex eſt: una a comminatione pœnæ divinæ, verſu 24. 25. 26. 27. & 28: altera a conſtitutione ſupplicii capitalis, v. 29. Cæterùm pœna illa divina illuſtratur exemplo Chananæorum. III. Epilogus annectitur v. 30.

SCHOLIA IN CAP. XVIII.

Item] *Heb. Et.* Alloquutus eſt &c.] *Heb. Loquutus eſt ad &c. Sic v. ſeq.* ✝. 1.

2 Edicens eis] *Heb. Dicitóq; ad eos.*

3 Opera] *Heb. Opus. Collectivè. Sic mox iterum.* Ægypti] *Malim, Ægyptiorum. Ex collatione membri ſequentis. Heb. Miſrájim. Metonymia efficientis.* Similiter] *Heb. Et.* Cenahanæi] *Verto, Chananæorum. Heb. Chanaanæ. Metonymia efficientis.* Duco] *Verto, Introduco. Ingredi facio.*

4 Judicia] *Verto, Jura.* Exercetote] *Heb. Facitote.*

5 Si obſervabitis &c.] *Verto,* Obſervatote inquam ſtatuta mea & jura mea: quæ ſi fecerit homo, vivet per ea. *Heb. Quæ faciet homo*

[illegible]no, & vivet per ea. Copulativum enunciatum habet vim con[illegible]xivi.

6 Nemo homo acceditote] Verto, Nemo veſtrûm accedito. H[illegible]. Vir vir non accedetis. Ad ullum propinquum carnis ſuæ] Verto, Ad ullam propinquam carnis ſuæ: quia ſermo habetur de viro. Interim propinquus ſimul intelligitur, per ſynecdochen membri. quia eſt par ratio. nam ſicut non licet viro concumbere cum propinqua; ita nec mulieri cum propinquo. Sicut mox ſequente verſu declaratur. Nomen autem Hebræum שְׁאֵר utriusq; generis eſt; nunc propinquum, nunc propinquam ſignificans. Quàm arcta autem propinquitas ſeu conſanguinitas hîc intelligatur, ſequentes le[illegible] declarant. Ad retegendum nuditatem] Scil. propinquæ illius. Id eſt, ad concumbendum cum ea. Metonymia effecti deſtinati. Nu[illegible]tem] Id eſt, verenda, ſeu pudenda, ſeu deniq; membrum genitale. Metonymia adjuncti. nam nuditas æſtimatur ex aſpectu membri genitalis: ut patet ex eo, quòd primi noſtri parentes ad tegendum ſuam nuditatem fecerunt ſibi ſubligacula.

7 Nuditatem patris tui &c.] Id eſt, Cum matre tua ne concumbito. Meton. effecti deſtinati. Sic deinceps. Cæterum per nuditatem patris intelligitur hîc nuditas quæ eſt in poteſtate patris ad retegendum eam: ſicut verſu ſequente. Hæc expoſitio confirmatur partim ex eo quod ſermo hîc dirigitur ad viros, ut patet ex verſu præcedente: partim ex ratione annexa, ubi ſolius matris mentio fit. Itaq; conjunctio copulativa quæ continenter ſequitur, eſt exegetica. Id eſt] Heb. Et.

8 Novercæ tuæ] Heb. Uxoris patris tui. Periphraſis. Sic 1. Cor. 5. v. 1. Hoc ſcelus commiſit Ruben, Gen. 35. v. 22. Nuditas patris tui e[illegible]] Id eſt, Nuditas illa in poteſtate patris tui eſt: patri tuo, non tibi, licet illam retegere. Genitivus adjuncti.

9 Cognationis domeſticæ] Id eſt, quæ nata ſit ex eodem patre, licet non ex eâdem matre. Hebr. Cognationis domi. Ex[illegible]æ cognationis] Id eſt, quæ nata ſit ex eâdem quidem matre, ſed ex alio patre. Heb. Cognationis foris. Hinc percipitur, multo magis interdici concubitu cum ſorore germana, id eſt, eodem patre eâdemq; matre nata.

1[illegible] Neptis tuæ ex filio fi[illegible]ve] Heb. Filia filii tui, aut filia filia tuæ. Periphraſis. Hinc autem percipitur, pari ratione interdici concubitu cum filia. Nuditas tua ſunt] Id eſt, ex nuditate tua ortæ ſunt. [illegible] efficientis.

11 F[illegible] natæ [illegible] noverca tua] Heb. Filia uxoris patris tui. Periphraſ[illegible]. V[illegible] non rectè hîc ſcribitur ut ſupplementum: quum nulla hîc ſit ellipſ[illegible] ſed tantùm ſenſus paulo diverſis verbis redda[illegible]tur. Cognata patris tui] Heb. Cognatio patris tui. Metonymia formæ. Id eſt [illegible] quæ ſit cognata ſeu conſanguinea patris tui. Cujuſmodi con[illegible] pii ante illud tempus contrahebant: ut conſtat ex conjug[illegible] Abrahami cum Sara, Gen. 20. v. 12. Item Iſaaci cum Rebe[illegible] Gen. 24. v. 4. & deinceps. Item Amrami cum Jochebeda amita ſua. Exod. 6. v. 19. Soror tua eſt] Id eſt cognata, ſeu conſanguinea: quippe quum mater ejus ſit cognata ſeu conſanguinea patris tui. Synecdoche ſpeciei: qualis Gen. 20. v. 12. Item Gen. 26. [illegible]

12 A[illegible] tuæ] Heb. Sororis patris tui. Periphraſis.

13 Mat[illegible]teræ] Heb. Sororis matris tuæ. Periphraſis.

14 Pat[illegible] tui] Id eſt, uxoris patrui tui: ut verba ſequentia declarant. Ita erit genitivus adjuncti: nuditas patrui, id eſt, quæ ſubjecta eſt poteſtati patrui. Simile exemplum fuit ſuprà verſu 8. Niſi dicendum, hîc excidiſſe vocem אִשָּׁה. Patrui tui] Heb. Fratris patris tui. Periphraſis. Ne appropinquato] Scil. concumbendi causâ. Synecd. generis. Amita tua eſt] Id eſt, loco amitæ tibi eſſe debet. Metaphora.

15 Nurus] Vox Hebræa כַּלָּה propriè ſignificat ſponſam, dictaq; eſt à perfectione: eò quòd ſponſæ perfectè, quoad ejus fieri poteſt, [illegible] ſolent ornari. Nurum autem ſignificat per metonymiam efficientis: nam quia virgo aliqua filii mei ſponſa ſit, nurus mea ſit.

16 Fratriæ tuæ] Heb. Uxoris fratris tui. Periphraſis. Ab hac lege excipitur fratria, cujus maritus mortuus eſt abſq; prole maſcula. Illam enim tenebatur ducere proximus agnatus, Deut. 25. v. 5. Nuditas fratris tui eſt] Id eſt, Nuditas illa in poteſtate fratris tui eſt, non tua. Similis loquutio fuit ſuprà v. 8.

17 Aut] Heb. Et.

18 Item] Heb. Et. Mulierem unam ad alteram ne aſſumito] Id eſt, Ne ſimul ducito uxores duas. Heb. Mulierem ad ſororem ejus non accipies. Synecd. ſpeciei. Phraſis Hebraica: cujus exempla Fr. Junius hîc annotat iſta: Gen. 26. v. 31. Exod. 26. v. 3. &c. Ezech. 1. v. 9. & 23. & 3. v. 13. Joel 2. v. 8. Non eſſe autem hîc ſermonem de duabus ſororibus propriè dictis, ſed in genere de duabus mulieribus: judicari poteſt ex ratione addita: Ne ſcil. aliquis uxorem ſuam anguſtia afficiat inſuper ducendo alteram. Hæc enim ratio non propriè pertinet ad ſorores, ſed in genere ad quaslibet mulieres. Anguſtia affecturus] Malim, Anguſtiâ afficiendo. Exempla hujus rei vide in uxoribus Jacobi Gen. 30. & in uxoribus Elkanæ 1. Sam. 1.

19 Item] Heb. Et. Sic deinceps. In ſeparatione immunditiei ſuæ] Id eſt, eo tempore quo ſeparatur ab aliis hominibus propter fluxum ſanguinis menſtrui, quo immunda redditur. Vide ſup. cap. 15. v. 25. Cæterùm pro ſuæ dicendum puto ejus.

20 Cum uxore &c.] Heb. Ad uxorem proximi tui non dabis concubitum tuum ad ſemen.

21 De ſemine tuo] Id eſt, de liberis tuis. Metonymia materiæ. Ne permittito] Heb. Ne dato. quod puto in vertendo retinendum. Traducendum] Scil. per ignem. Synecd. gen. Vide 2. Reg. 23. v. 10. Moleco] Idolo Ammonitarum: quod aliàs dicebatur Milcom, 1. Reg. 11. v. 5.

22 Concubitu muliebri] Quomodo vir concumbere ſolet cum muliere. Heb. Cubationibus mulieris. Genitivus ſubjecti.

23 Ne committito ut concumbas] Heb. Non dabis concubitum tuum. Ut incubet ſibi] Verto, Ut ineat eam. Verbum Hebræum רָבַע ſonat quaternare: & uſurpatur propriè de coitu quadrupedum maſculorum, qui perficitur operâ quatuor pedum. Duobus enim prioribus fœmellam comprehendunt, duobus verò poſterioribus inſiſtunt. Idem verbum reperitur infrà cap. 20. v. 16. Et in hiphil cap. 19. v. 19.

24 Ullo horum] Heb. Omnibus his. Dimitto] Id eſt, ejicio.

25 Nam quia &c.] Verto, Nam quia polluta eſt terra illa, viſitabo iniquitatem ejus contra ipſam: evométa; terra illa habitatores ſuos. Heb. Et polluta eſt terra illa, & viſitavi &c. Copulativum enunciatum valet hîc relativum cauſæ. Et præteritum ponitur pro futuro propter certitudinem eventus. Terra illa: nempe terra Chanaan.

26 Et vos obſervaturi eſtis &c.] Verto, Vos autem obſervatote &c. neq; facitote &c. Judicia] Verto, jura. Aut]. Heb. Et. Inter vos] Heb. In medio veſtri.

27 Quæ vobis expoſita eſt] Vel, Qui ibi fuerunt ante vos. Sic in fine verſus ſequentis. Vox לִפְנֵי ambigua eſt & ad locum & ad tempus ſignificandum. Unde] Heb. Et.

28 Quæ vobis eſt expoſita] Vel, Quæ ibi fuit ante vos.

29 Utique] Heb. Et. Exſcindentur] Verto, Exſcinduntor. nam eſt lex. Animæ] Homines. Synecd. membri.

30 Obſervabitis] Malim, Obſervatote. Igitur] Heb. Et. Obſervationem meam] Id eſt, præcepta mea. Metonymia adjuncti. Inſtitutis abominandis] Heb. Statutis abominationum. Genitivus adjuncti. Ante vos] Sic reſtitui: quum in aliis exemplaribus legatur, Inter vos.

OBSERVATIONES EX CAP. XVIII.

EX toto capite. Qui in populo Dei cenſeri vult, ſtudere debet caſtitati, & fugere concubitum illicitum: quia Deus illos qui illicito concubitu ſe polluunt, graviter punire ſolet: ut teſtatur exemplum Chananæorum. Caſtitas.

2 Quæri poteſt, an hæ leges Chriſtianos quoque obligent. Reſpondeo, Omnino. Ratio: quia fundatæ ſunt in jure naturæ: non minùs quam lex illa decalogi, Non committes adulterium. Quæſtio.

3 Ex v. 5. ex verbis, Homo qui fecerit ea, vivet per ea. Qui per Legem juſtificari vitamque æternam adipiſci volunt, eos neceſſe eſt Legem perfectè facere, ſeu perfectam ei obedientiam præſtare. Id quod nemo hominum, ſolo Chriſto excepto, præſtare potuit aut poteſt. Juſtificatio.

4 Ex iiſdem verbis. Quia Chriſtus perfectam Legi obedientiam præſtitit: ſequitur eum per illam obedientiam vitam æternam adeptum eſſe. Chriſtus quo jure adeptus ſit vitam æternam.

CAPUT XIX.

T. & J.

P[illegible]reà alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:
2 A[illegible]quere totum cœtum filiorum Jiſraëlis edicens eis, Sancti eſtote: quia ſanctus ſum, ego Jehova Deus veſter.
3 Qu[illegible]q; matrem ſuam & patrem ſuum timetote, & ſabbatha [illegible] ſervat[illegible]te: ego ſum Jehova Deus veſter.
4 Ne [illegible] vertatis vos ad idola, & Deos fuſiles ne facitote vobis: ego [illegible] Jehova Deus veſter.
5 Quum autem ſacrificabitis ſacrificium euchariſticum Jehovæ: pro vo[illegible] quidem veſtra ſacrificabitis illud:
6 Sed quo die ſacrificabitis illud, comeditor, & poſtridie; quod autem remanſerit uſq; ad diem tertium, igne comburitor.
7 Qu[illegible] ſi ejus quicquam comedetur die tertio; res abominanda eſt, non erit acceptum.

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:
2 Alloquere totum cœtum filiorum Iſraëlis dicens eis,
a Sancti eſtote: quia ſanctus ſum, ego Jehova deus veſter. a Sup. 11. 44.
3 Quiſque b matrem ſuam & patrem ſuum timetote, & Inf. 20. v. 7.
c ſabbatha mea ſervatote: ego ſum Jehova deus veſter. & 26.
4 Ne convertitote vos ad idola, & deos d fuſiles ne facitote 1. Pet. 1. 16.
vobis: ego ſum Jehova deus veſter. b Exo. 20. 12.
c Exo. 31. 13.
5 Quum autem ſacrificabitis ſacrificium euchariſticum Je- Inf. 26. 2.
hovæ: pro voluntate quidem veſtra ſacrificare poteritis illud: d Exo. 34. 17.
6 Sed e quo die ſacrificabitis illud, comeditor, & poſtridie: e Sup. 7. 16.
quod autem remanſerit uſq; ad diem tertium, igne comburitor.
7 Quòd ſi ejus quicquam comedetur die tertio; res abominanda eſt, non erit acceptum.

8 Ideò comedentium illud quisque iniquitatem ſuam ferto, quia rem ſanctam Jehovæ profanavit : ideò exſcindetur anima illa è populis ſuis.

9 Item quum metetis meſſem terræ veſtræ, ne prorſus demetito latus agri tui: neq; ſpicilegium meſſis tuæ facito.

10 Similiter vineam tuam ne racemato, & deciduos acinos vineæ tuæ ne relegito: ipſi pauperi & peregrino relinquito iſta, ego ſum Jehova Deus veſter.

11 Ne furamini; & ne mentimini, neq; fallacia utimini ullus in proximum ſuum.

12 Neq; jurate per nomen meum ad fallaciam ullam : ſic profanaveris nomen Dei tui, ego ſum Jehova.

13 Ne fraudem facito proximo tuo, neq; rapito : ne pernoctare ſinito mercedem mercenarii apud te ad matutinum uſq;.

14 Ne maledicito ſurdo, & ante cæcum ne ponito offendiculum: ſed timebis à Deo tuo, ego ſum Jehova.

15 Ne exercetote perverſitatem in judicio, ne accipito perſonam tenuis, neq; honorem exhibeto perſonæ magni : juſtè judicato proximum tuum.

16 Ne ambulato cum detractione per populares tuos, ne inſtato contra ſanguinem proximi tui : ego ſum Jehova.

17 Ne odio habeto fratrem tuum in corde tuo: liberè corripito proximum tuum, neq; ferto in eo peccatum.

18 Ne ulciſcitor, neq; iram aſſervato in populares tuos, ſed diliges proximum tuum ſicut te; ego ſum Jehova.

19 Statuta mea obſervatote; jumentorum tuorum ne ſinito coire duo genera, in agro tuo ne ſerito duo ſeminum genera, & veſtimentum duorum generum variè commixtum ne obtegito te.

20 Item quum quis cubaverit cum ulla feminis concubitu, quæ ſit ancilla deſpecta cuiq;, ut quæ omnino non redimitur, aut libertas non datur ei : flagellatio adhibetor, ne morte afficiuntor, quia non fuit libertate donata.

21 Poſteà afferet vir reatum ſuum Jehovæ, ad portam tentorii conventus, arietem reatus:

22 Et expiationem faciet pro eo ſacerdos illo ariete reatus coram Jehova, pro peccato ejus quo peccavit, & condonabitur ei liberando eum à peccato ejus quo peccavit.

23 Item quum veneritis in iſtam terram & plantaveritis quamvis arborem eſculenti fructus, omnino putabitis præputium ejus, præputium fructus ejus : tribus annis ſunto ſingulæ vobis præputiata, nihil earum comeditor.

24 Anno verò quarto eſto omnis fructus ejus, ſancta res laudationum Jehovæ.

25 Anno demum quinto comedetis fructum ejus, & augebit vobis proventum ejus: ego ſum Jehova Deus veſter.

26 Ne comeditote quicquam cum ſanguine, ne utimini conjectationibus, neq; præſtigiis.

27 Ne circumcidite pilos ad latus capitis veſtri : neq; corrumpito latus barbæ tuæ :

28 Neq; cæſuram pro ullo mortuo inditote carni veſtræ, & inſcriptionem ſtigmatis ne imponitote vobis : ego ſum Jehova.

29 Ne profanato filiam tuam proſtituendo eam : ut non ſcortetur terra illa, & impleatur illa terra ſcelere.

30 Sabbatha mea obſervatote, & ſanctuarium meum reveremini: ego ſum Jehova.

31 Ne vos convertite ad pythones, & ariolos ne conſulitote polluendo vos eis: ego ſum Jehova Deus veſter.

32 Coram canitie aſſurgito, ut honorem habeas faciei ſenis : & timebis à Deo tuo, ego ſum Jehova.

33 Item ſi peregrinatur apud te peregrinus in terra veſtra; ne injuria afficitote illum.

34 Tamquam indigena ex vobis, eſto vobis peregrinus qui peregrinatur apud vos, & diliges eum ſicut te, quia peregrini fuiſtis in terra Ægypti: ego ſum Jehova Deus veſter.

35 Ne exercetote perverſitatem in ullo munere; in dimenſione, in pondere, aut in menſura.

36 Trutina juſta, pondera juſta, epha juſtum, & hin juſtus eſto vobis : ego ſum Jehova Deus veſter, qui eduxi vos è terra Ægypti.

37 Obſervabitis itaq; omnia ſtatuta mea, omniaq; judicia mea, facientes ea : ego ſum Jehova.

8 Ideò comedentium illud quisque iniquitatem ſuam ferto, quia rem ſanctam Jehovæ profanavit : ideò exſcinditor anima illa è populis ſuis.

9 *f* Item quum metetis meſſem terræ veſtræ, ne prorſus demetito latus agri tui : neque ſpicilegium meſſis tuæ facito. *f* Inf. 23.22. Deut. 24.19.

10 Similiter vineam tuam ne racemato, & deciduos acinos vineæ tuæ ne relegito : pauperi & peregrino relinquito iſta, ego *ſum* Jehova deus veſter.

11 *g* Ne furamini; & ne mentimini, neque fallacia utimini quisque in proximum ſuum. *g* Exo. ...

12 Neque *h* jurate per nomen meum ad fallaciam ullam: ſic profanaveris nomen dei tui; ego *ſum* Jehova. *h* Exo 20. Deut. 5.

13 Ne fraudem facito proximo tuo, neque diripito : ne pernoctare ſinito mercedem mercenarii apud te ad matutinum uſque.

14 Ne maledicito ſurdo, & ante *i* cæcum ne ponito offendiculum: ſed timeto à Deo tuo; ego *ſum* Jehova. *i* Deut. 27. v. 18.

15 Ne exercetote perverſitatem in judicio, ne ſuſcipito faciem *k* tenuis, neque honorato faciem magni : juſtè judicato proximum tuum. *k* D... & ... 16. Prov. 24.

16 Ne ambulato *cum l* detractione in populis tuis, ne ſtato contra ſanguinem proximi tui: ego *ſum* Jehova. *l* Exod. ...

17 Ne *m* odio habeto fratrem tuum in corde tuo : liberè *n* corripito proximum tuum, ut non feras propter eum peccatum. *m* ... 10 & ... *n* Matt. ...

18 Ne ulciſcitor te, neque *iram* aſſervato in populares tuos, ſed *o* diligito proximum tuum ſicut te ipſum; ego *ſum* Jehova. v. ... Luc. ... Ro... 1. Cor. ... 1. T... 1. Pet. ...

19 Statuta mea obſervatote; jumentorum tuorum ne ſinito coire duo genera; in agro tuo ne ſerito *p* duo ſeminum genera; & veſtimentum duorum generum variè commixtum ne obtegito te. *o* In... A... 4. & ... Gal. 14. *p* Deut. 22.

20 Item quum quis cubaverit concubitu ſeminis cum muliere, quæ ſit ancilla deſpecta cuique, quippe quæ nequaquam redempta eſt, nec libertas data eſt ei : flagellatio adhibetor; ne morte afficiuntor, quia non fuit libertate donata.

21 Poſteà afferto Jehovæ ſacrificium ſuum pro reatu, ad oſtium tentorii conventus; arietem ſacrificii pro reatu :

22 Et expiationem facito pro eo ſacerdos illo ariete ſacrificii pro reatu coram Jehova, pro peccato ejus quo peccavit; & condonabitur ei, quod attinet ad peccatum ejus quo peccavit.

23 Item quum veneritis in iſtam terram, & plantaveritis quamvis arborem eſculenti fructus, amputatote præputium ejus, *nempe* fructum ejus : tribus annis ſunto ſingulæ vobis præputiatæ, ne comeditor *fructus earum*.

24 Anno verò quarto eſto omnis fructus ejus, ſancta res laudationum Jehovæ.

25 Anno demum quinto comedere poteritis fructum ejus, ut augeat vobis proventum ſuum: ego *ſum* Jehova deus veſter.

26 Ne comeditote *quicquam* cum ſanguine; ne utimini conjectationibus, neque præſtigiis.

27 Ne *q* circumtondete angulos capitis veſtri : neque corrumpito angulos barbæ tuæ : *q* Inf. ...

28 Neque *r* cæſuram pro ullo mortuo inditote carni veſtræ, & inſcriptionem ſtigmatis ne imponitote vobis : ego *ſum* Jehova. *r* Deut. 14.

29 Ne profanato filiam tuam proſtituendo eam: ut non ſcortetur terra, & impleatur ſcelere.

30 *ſ* Sabbatha mea obſervatote, & *t* ſanctuarium meum reveremini: ego *ſum* Jehova. *ſ* S... Inf. ... *t* Inf. ...

31 Ne vos convertite ad *u* pythones & ariolos: ne conſulitote eos polluendo vos in eis: ego *ſum* Jehova deus veſter. *u* Inf. ...

32 Coram canitie aſſurgito, honoremque habeto faciei ſenis: & timeto à deo tuo; ego *ſum* Jehova.

33 Item quum peregrinatur apud te peregrinus in terra veſtra; ne opprimitote illum.

34 Tanquam *x* indigena ex vobis, eſto vobis peregrinus qui peregrinatur apud vos; itaque *y* diligito eum ſicut teipſum, quia peregrini fuiſtis in terra Ægypti : ego *ſum* Jehova deus veſter. *x* Exo. 22. *y* Sup. ...

35 Ne exercetote perverſitatem in judicio; *item* in regula, in pondere, & in menſura.

36 Bilanx juſta, pondera juſta, epha juſtum, & hin juſtus eſto vobis: ego *ſum* Jehova deus veſter, qui eduxi vos è terra Ægypti.

37 Obſervatote itaque omnia ſtatuta mea, omniaque jura mea, facientes ea: ego *ſum* Jehova.

ANALYSIS CAP. XIX.

Capite hoc continentur leges variæ : quarum aliæ ſunt morales, pertinentes vel ad primam vel ad ſecundam decalogi tabulam: aliæ cærimoniales de certis ritibus, quibus interior ſanctitas figurabatur, aut ſaltem Iſraëlitæ à cæteris populis diſcernebantur. Sunt autem illæ leges numero viginti novem: è quibus nonnullæ plura membra continent. Prima ibi, *Sancti eſtote*, v. 2. Secunda ibi, *Quisque matrem*, v. 3. Tertia ibi, *Et ſabbatha*, ibidem. Quarta ibi, *Ne convertatis*, v. 4. Quinta ibi, *Quum autem*, v. 5. 6. 7. & 8. Sexta ibi, *Item quum*, v. 9. Septima ibi, *Similiter vineam*, v. 10. Octava ibi, *Ne furamini*, v. 11. Nona ibi, *Et ne mentimini*, ibidem. Decima ibi, *Neque jurate*, v. 12. Undecima ibi, *Ne fraudem*, v. 13. Duodecima ibi, *Ne maledicito*, v. 14. Decimatertia ibi, *Ne exercetote*, v. 15. Decimaquarta ibi, *Ne ambulato*, v. 16. Decimaquinta ibi, *Ne odio habeto*, v. 17. Decimaſexta ibi, *Ne ulciſcitor*, v. 18. Decimaſeptima ibi, *Statuta mea*, v. 19. Decimaoctava ibi, *Item quum quis*, v. 20. 21. & 22. Decimanona ibi, *Item quum veneritis*, v. 23. 24. & 25. Vigeſima ibi, *Ne comeditote*, v. 26. Vigeſima prima ibi, *Ne utimini*, v. eodem. Vigeſima ſecunda ibi, *Ne circumcidite*, v. 27. Vigeſima tertia ibi, *Neq; caſuram*, v. 28. Vigeſimaquarta ibi, *Ne profanato*, v. 29. Vigeſima quinta ibi, *Sabbatha mea*, v. 30. Vigeſima ſexta ibi, *Ne vos convertite*, v. 31. Vi-

v.31. Vigeſima ſeptima ibi, *Coram canitie*, v.32. Vigeſimaoctava ibi, *Item ſi peregrinatur*. v.33. & 34. Vigeſimanona ibi, *Ne exercetote*, v.35. & 36. Hiſce legibus præmittitur procemium verſ.1. & initio verſus ſecundi: annectiturque epilogus verſ. ultimo. Cæterùm inter iſtas leges excellunt duæ propter generalitatem: nempe prima, *Sancti eſtote*: & membrum illud decimæſextæ, *Diliges proximum tuum ſicut te*.

SCHOLIA IN CAP. XIX.

5.1. PRæterea] *Heb. Et.* Alloquutus eſt &c.] *Heb. Loquutus eſt ad &c. Sic v.ſeq.*

2 Edicens eis] *Heb. Dicitoq; ad eos.*

3 Quiſque] *Heb. Vir.*

4 Deos fuſiles] *Heb. Deos fuſura ſeu fuſionis. Genitivus efficientis.*

5 Sacrificium euchariſticum] *Hebr. Sacrificium retributionum.*

6 Quod remanſerit] *Quod reliquum factum fuerit.*

7 Si ejus quicquam comedetur] *Hebr. Si comedendo comedetur.*

8 Ideo] *Heb. Et.* Comedentium illud *quiſq;*] *Heb. Comedentes illud. Vocula* Quiſque *non rectè ſcribitur ut ſupplementum: quia nulla hic eſt ellipſis: ſed ſyntaxis diſtributiva.* Iniquitatem ſuam ferto] *Vide ſuprà cap.5.v.1. in ſcholiis.* Rem ſanctam] *Vocula* rem *non rectè ſcribitur ut ſupplementum: quia nulla eſt in Hebræo ellipſis: ſed eſt tropus, nempe metonymia formæ. Sanctitatem: id eſt, rem ſanctam.* Exſcindetur] *Verto, exſcinditor. quia eſt lex.* Anima illa] *Homo ille. Synecd. membri.*

9 Item] *Heb. Et.* Ne prorſus demetito] *Heb. Ne abſolvito metere.* Facito] *Heb. Legito: ſeu colligito.*

10 Similiter] *Heb. Et.* Deciduos acinos] *Heb. Deciduum acinum. Collectivè.* Ipſi] *Elegantiùs abeſſet.*

11 Ullus] *Vel, quiſquam. Heb. vir.*

12 Fallaciam ullam] *In Hebræo loco nominis eſt articulus.* Sic] *Heb. Et.*

13 Mercedem] *Heb. Opus. Metonymia efficientis.*

14 Sed] *Heb. Et.* Timebis] *Verto, timeto.*

15 Exercetote] *Heb. Facitote.* Ne accipito perſonam] *Verto, Ne ſuſcipito faciem. Suſcipere faciem alicujus, phraſi Hebraica eſt facere aliquid in gratiam alicujus, conſideratis rebus externis quæ favorem ei conciliant.* Perſonæ] *Verto, faciei. Et ſic ipſimet vertêrunt infrà v.32.* Juſtè] *Heb. Cum juſtitia.*

16 Per populareis tuos] *Heb. In populis tuis. Per populos videntur hic intelligenda tribus, per ſynecdochen generis.* Inſtato] *Malim ſtato. Scil. teſtis falſus.*

17 Fratrem tuum] *Id eſt, popularem tuum: vel in genere, proximum tuum: ut ſequentia declarant. Synecd. ſpeciei.* Liberè corripito] *Heb. Corripiendo corripito.* Neque ferto in eo peccatum] *Vel, Ut non feras propter eum peccatum. Id eſt, propterea quòd eum non corripuiſti, atq; ita per te non ſtetit quò minùs ille ſe perditum iret.*

18 In populareis tuos] *Heb. Cum filiis populi tui. Periphraſis Hebraica.* Sed] *Heb. Et.* Diliges] *Diligito.*

19 Jumentorum tuorum ne ſinito coire duo genera] *Heb. Jumentum tuum ne facito coire duobus generibus.* In agro tuo ne ſerito duo ſeminum genera] *Heb. Agrum tuum ne ſerito duobus generibus.* Ne obtegito te] *Heb. Non aſcendet ſuper te.*

20 Item] *Heb. Et.* Cum ulla] *Verto, Cum muliere.* Seminis concubitu] *Heb. Concubitu ſeminis. Id eſt, tali concubitu quo infundis ei ſemen ſuum genitale. Genitivus ſubjecti.* Omnino non redimitur] *Hebr. Redimendo non redimitur.* Adhibetor] *Heb. Erit.*

21 Poſtea] *Heb. Et.* Reatum ſuum] *Id eſt, ſacrificium ſuum pro reatu. Metonymia ſubjecti.* Portam] *Oſtium.* Arietem reatus] *Id eſt, arietem ſacrificandum pro reatu. Genitivus ſubjecti.*

23 Item] *Heb. Et.* In iſtam terram] *Nempe terram Chanaan.* Omnino putabitis] *In Hebræo deeſt vox* Omnino. *Præputium* fructus ejus] *Verto,* Nempe *fructum ejus. Appoſitio.* Sunto ſingulæ] *Heb. Erit. Syntaxis diſtributiva. Vox autem* ſingulæ *non rectè ſcribitur ut ſupplementum.* Nihil *earum* comeditor] *Heb. Ne comeditor. Scil. fructus earum. Sed abjicitor tanquam immundus, inſtar præputii.*

24 Sancta res laudationum] *Id eſt, conſecretur Deo in ſignum gratiarumactionis, ac proinde donator ſacerdotibus. Heb. Sanctitas laudationum. Metonymia formæ: & genitivus finis ſeu cauſæ finalis.*

25 Deinum] *Heb. Et.* Fructum ejus] *Scil. arboris. Id eſt, arborum Collectivè.* Et augebit &c.] *Verto, Ut augeat vobis proventum ſuum. Nempe arbor.*

26 Neque præſtigiis] *Alii, (ait Fr. Junius) Neq; ex nubibus conjicite: vel, Ne temporis obſervationi plus æquo tribuite: ſed illud magis placet ex aliorum locorum comparatione. Hæc ille. Loca autem ubi verbum* עוֹנֵן *honén præſtigiis uti ſignificat, ſunt hæc: Deut.18.v.10. 2.Reg.21.v.6. 2.Chron.33.v.6. Eſa.2.v.6. & cap.57. v.3. aliàs 7. Jerem.27.v.9. Itaq; verbum iſtud videtur deductum à nomine* עַיִן*, id eſt, oculus: quòd præſtigiatores oculos ſpectantium teneant & præſtinguant: qua ratione à Latinis præſtigiatores dicti ſunt. Qui vertunt, Ex nubibus conjicere, deducunt à nomine* עָנָן *hanán, id eſt, nubes: qui Tempora obſervare, derivant à nomine* עוֹנָה*, id eſt, tempus.*

27 Ne circumcidite *pilos ad* latus] *Puto vertendum, Ne circumtondete angulos. Heb. Ne circumdate angulum. Ne circumdate: ſcil. novaculâ vel forfice, adhibitâ ad tondendum. Synecd. generis. Omnino non videtur eſſe ellipſis in Hebræo.* Corrumpito] *Scil. per caſuram vel raſuram: ut declaratur infrà 21. v.5.* Latus] *Verto, angulos. Heb. Angulum.*

28 Pro ullo mortuo] *Heb. Pro anima. Anima pro corpore exanimato, ſeu cadavere: per ironiam ſive ἀντίφρασιν.* Inditote carni veſtræ] *Heb. Datote in carne veſtra.* Ne imponitote vobis] *Heb. Ne datote in vobis.*

29 Proſtituendo eam] *Heb. Faciendo ſcortari eam, ſeu faciendo ut ſcortetur: hoc eſt adhibendo ad ſcortationem.* Terra illa] *Nempe in quam proficiſceris. Id eſt, incolæ ſeu habitatores terræ. Metonymia ſubjecti.* Sanctuarium] *Sacrum tabernaculum, & poſteà templum.*

32 Coram canitie] *Id eſt, coram viro cano. Metonymia formæ.*

33 Item] *Heb. Et.* Si] *Heb. Quum.* Diliges] *Diligito.*

35 Exercetote] *Heb. Facitote.* In ullo munere] *Verto ſimpliciter, In judicio: ut eadem hic contineatur ſententia, quæ ſuprà in principio verſus 15.* In dimenſione &c.] *Verto,* Item *in dimenſione &c. Neq; enim quæ ſequuntur, ſeſe habent ut ſpecies ad id quod anteceſſit: ſed ut diverſa. Quod anteceſſit, pertinet ad actionem publicam: quæ ſequuntur, pertinent ad actiones privatas. Itaq; nomini* מִשְׁפָּט *miſchpát non fuit hic attribuenda nova ſignificatio. Neq; uſquam (quod ſciam) vox illa munus ſive officium ſignificat.* In dimenſione] *Vetus, In regula. Quod magis probo. nam ex collatione ſequentium percipitur, non ſignificari hic ipſum actum dimetiendi: ſed regulam qua metimur aliquid, ut agrum vel pannum. Heb.* מִדָּה. In menſura] *Intellige aridorum vel liquidorum: nempe vaſculum quo metimur arida vel liquida. Vox Hebræa* מְשׂוּרָה *meſuráh, alludit ad Latinam.*

36 Trutinæ juſtæ] *Heb. Trutinæ juſtitiæ. Et ſic deinceps. Genitivus adjuncti.* Pondera] *Hebr. Lapides. Metonymia materiæ.* Epha] *Erat menſura aridorum: de qua vide annot. Fr. Jun. ad Exod.16.v.ult.* Hin] *Erat menſura liquidorum. Fr. Junio bicongius, ann. ad Exod.30.24. Vide ejuſdem ann. ad Exod.29.40.*

37 Obſervabitis] *Obſervatote.* Itaque] *Heb. Et.* Judicia] *Verto, jura.*

OBSERVATIONES EX CAP. XIX.

EX hoc capite declarari atque illuſtrari poſſunt præcepta decalogi. Ad primum præceptum pertinet lex prima, qua præcipitur ſtudium ſanctitatis, v.2: item quarta, quâ vetatur cultus idolorum, v.4. Item lex decima ſeptima, qua imperatur ſtudium obſervandi ſtatuta Dei, v.19. Item lex vigeſima prima, quâ interdicitur conjectationibus & præſtigiis, v.26. Item lex vigeſima ſexta, quæ vetat conſulere pythones & ariolos, verſ.31. Ad ſecundum præceptum pertinet lex quarta, quatenus eâ interdicitur confectio idolorum. Ad tertium præceptum pertinet lex decima, quâ vetatur abuſus juramenti, v.12. Ad quartum præceptum pertinet lex tertia, quâ præcipitur obſervatio ſabbathorum, v.3. Item lex vigeſima quinta, v.30. ubi lex illa repetitur, & inſuper reverentia ſanctuarii imperatur. Ad quintum præceptum pertinet lex ſecunda, quâ imperatur timor parentum, v.3. Item lex vigeſima ſeptima, quâ imperatur honor ſenum, v.32. Ad ſextum præceptum pertinet lex duodecima, quâ interdicuntur maledicta in ſurdum, & offendiculi poſitio ante cæcum, v.14. Item lex decimatertia, quâ interdicitur injuſtitia judiciorum publicorum, v.15. Item lex decimaquarta, quâ interdicitur tum detractio, tum falſum teſtimonium contra ſanguinem proximi, v.16. Item lex decimaquinta, quâ vetatur odium proximi, & contrà imperatur libera illius correptio, v.17. Item lex decimaſexta, qua vetatur vindicta privata, & aſſervatio iræ: & contrà imperatur proximi dilectio, v.18. Ad ſeptimum præceptum pertinet lex vigeſimaquarta, quâ interdicitur parentibus ne filias ſuas proſtituant, v.29. Ad octavum præceptum pertinet lex ſexta de parte aliqua meſſis pauperibus relinquenda, v.9. Item lex ſeptima de parte aliqua vindemiæ pauperibus relinquenda, v.10. Item lex octava, *Ne furamini*, v.11. Item lex nona, quâ interdicuntur mendacia & fallaciæ ad proximum defraudandum directæ, v.eodem. Item lex decima, quatenus eâ interdicitur juramentum ad proximum fallendum adhibitum, v.12. Item lex undecima, quâ interdicuntur fraudes & rapinæ, item detentio mercedis, v.13. Item lex vigeſima octava, quâ interdicitur oppreſſio peregrinorum, v.33. & 34. Item lex vigeſima nona, quâ vetantur falſæ menſuræ & falſa pondera, v.35. & 36. Ad nonum præceptum pertinet lex nona, *Ne mentimini*, v.11: & lex decimaquarta, *Ne ambulato cum detractione*, v.16. *Præceptorū decalogi declaratio.*

2 Ex v.27. In cultu corporis habenda eſt ratio honeſtatis & decôri. *Cultus corporis.*

3 Ex v.28. In mortuis lugendis tenendus eſt modus. *Luctus mortuorum.*

CAPUT XX.

T. & J.

1. *PRæterea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

2 Item filiis Jiſraëlis edicito, quiſquis è filiis Jiſraëlis, aut è peregrina gente qui peregrinatur in Jiſraële, dederit de ſemine ſuo Moleco, omnino morte afficitor: populus ipſe terræ obruunto eum lapidibus:

3 Atque ego opponens iratam faciem meam viro illi, exſcindam illum è medio populi ſui, quia de ſemine ſuo dedit Moleco, ut pollueret ſanctuarium meum, & ut profanaret nomen ſanctum meum.

4 Quòd ſi omnino occultaverint populus illius terræ oculos ſuos à viro iſto, quum dederit de ſemine ſuo Moleco, ut non afficerent eum morte:

5 Tunc opponam ego iratam faciem meam viro illi & familiæ ejus; & exſcindam eum, omneſque qui ſcortando ſectantur ipſum, ut ſcortentur ſectantes Molecum, è medio populi ſui.

6 Animam item quæ converterit ſe ad Pythones & ad ariolos, ut ſcortando ſectetur eos; utique opponens iratam faciem meam animæ illi, exſcindam illam è medio populi ſui:

7 Ut ſanctificetis vos, & ſitis ſancti, quia ego Jehova ſum Deus veſter.

8 Et obſervetis ſtatuta mea, & faciatis illa: ego Jehova ſum ſanctificator veſter.

9 Nam quicunque maledixerit patri ſuo aut matri ſuæ, omnino morte afficiendus eſt: patri ſuo aut matri ſuæ maledixit, cædis ſuæ cauſa eſt in ipſo.

10 Similiter vir qui adulterabit cum uxore alicujus, qui adulterabit uxorem proximi ſui, omnino morte plectitor adulter ipſe & adultera.

11 Item is qui cubaverit cum uxore patris ſui, nuditatem patris ſui retexerit, omnino morte afficiuntor ambo, cædis ipſorum cauſa eſt in ipſis.

12 Item is qui cubaverit cum nuru ſua, omnino morte afficiuntor ambo: confuſionem fecerunt, cædis ipſorum cauſa eſt in ipſis.

13 Item is qui cubaverit cum mare concubitu muliebri, rem abominandam fecerunt ambo: omnino morte afficiuntor, cædis ipſorum cauſa eſt in ipſis.

14 Item is qui duxerit mulierem & matrem ejus, ſcelus eſt: igne comburunto eum & eas, ut non ſit ſcelus in medio veſtri.

15 Item is qui ſibi arrogaverit cubare cum jumento, omnino morte afficitor: jumentum quoque ipſum occiditote.

16 Item mulier quum acceſſerit ad ullum jumentum ut incubet ſibi, occides mulierem & jumentum ipſum: omnino morte afficiuntor, cædis ipſorum cauſa eſt in ipſis.

17 Item is qui accipiens ſororem ſuam filiam patris ſui aut filiam matris ſuæ viderit nuditatem ejus, vicissim illa viderit nuditatem ipſius, probrum eſt, quapropter exſcinduntor in oculis popularium ſuorum: nuditatem ſororis ſuæ retexit, iniquitatem ſuam ferto.

18 Item is qui cubaverit cum muliere languente è fluxu, & retegens nuditatem ejus profluvium ejus nudaverit, ipſaque retexerit profluvium ſanguinis ſui: exſcinduntor ambo è medio populi ſui.

19 Item nuditatem materteræ tuæ, aut amitæ tuæ ne retegito: quia proximam ſuam nudaverit, iniquitatem ſuam ferunto.

20 Item quiſquis cubaverit cum amita ſua, nuditatem patrui ſui retexit, peccatum ſuum ferunto, ſine liberis moriuntor.

21 Item quiſquis acceperit uxorem fratris ſui, res exterminanda eſt: nuditatem fratris ſui retexit, ſine liberis ſunto.

22 Denique obſervabitis omnia ſtatuta mea & omnia judicia mea, & facietis illa, ut non evomat vos terra illa, ad quam ego deduco vos ut habitetis in ea.

23 Neque ambuletis in ſtatutis iſtius gentis quam ego ejecturus ſum à facie veſtra: quia omnia iſta fecerunt, ideo tædet me eorum:

24 Et dixi vobis, Vos hæreditario jure poſſidebitis terram iſtorum, & ego daturus ſum illam vobis ut hæreditario jure poſſideatis eam, terram affluentem lacte & melle: ego ſum Jehova Deus veſter, qui diſcrevi vos à reliquis populis.

25 Vos igitur diſcernitote inter beſtiam mundam & immundam, & inter avem immundam & mundam: neque abominandas efficiatis animas veſtras ulla beſtia, aut ulla ave, aut ullo quod reptat terram, quæ diſcrevi vobis ut immunda habeatis:

26 Sed eritis mihi ſancti, quia ſanctus ego ſum Jehova; qui diſcrevi vos à reliquis populis, ut ſitis mei.

27 Viri autem aut mulieres, ſi erit ex eis pytho aut ariolus, omnino morte afficiuntor: lapidibus obruunto, cædis eorum cauſa eſt in eis.

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: 1.

2 Filiis Iſraëlis dicito; Quiſquis è filiis Iſraëlis, aut è peregrinis qui peregrinantur in Iſraële, dederit è ſemine ſuo *a* Molecho, omnino morte afficitor: populus terræ obruito eum lapidibus. *a* Sup. 18. 21.

3 Et ego opponam faciem meam viro illi, exſcindamque illum è populo ſuo, quia è ſemine ſuo dedit Molecho, ut pollueret ſanctuarium meum, & ut profanaret nomen ſanctum meum.

4 Quòd ſi omnino occultaverit populus illius terræ oculos ſuos a viro iſto, quum dedit è ſemine ſuo Molecho, ita ut non afficiat eum morte:

5 Tunc opponam ego faciem meam viro illi & familiæ ejus; & exſcindam eum, omneſque qui ſcortando ſectantur ipſum, ut ſcortentur ſectantes Molechum, è populo ſuo.

6 Item quod attinet ad illum qui converterit ſe ad *b* Pythones & ad ariolos, ut ſcortando ſectetur eos; utique opponam faciem meam homini illi, exſcindamque illum è populo ſuo. *b* Sup. 19. 31.

7 Itaque ſanctificatote vos, & *c* eſtote ſancti, quia ego *ſum* Jehova deus veſter, *c* Sup. 11. 44. & 19. 2. 1. Pet. 1. 16.

8 Obſervatote igitur ſtatuta mea, & facitote illa: ego *ſum* Jehova ſanctificator veſter.

9 Nam quicunque *d* maledixerit patri ſuo aut matri ſuæ, omnino morte afficitor: patri ſuo aut matri ſuæ maledixit, ſanguis ejus incumbit ei. *d* Exo. 21. 17. Prov. 20. 20. Matth. 15. 4.

10 Similiter vir qui *e* adulterium committet cum uxore alicujus, qui adulterium committet cum uxore proximi ſui, omnino morte plectitor adulter & adultera. *e* Sup. 18. 20. Deut. 22. 22. Joh. 8. 5.

11 Item is qui cubaverit cum *f* uxore patris ſui, *qui* pudenda patris ſui retexerit, omnino morte afficiuntor ambo, ſanguis eorum incumbit eis. *f* Sup. 18. 8.

12 Item is qui cubaverit cum *g* nuru ſua, omnino morte afficiuntor ambo: confuſionem fecerunt; ſanguis eorum incumbit eis. *g* Sup. 18. 15.

13 Item is qui cubaverit cum *h* mare concubitu muliebri, rem abominandam fecerunt ambo: omnino morte afficiuntor, ſanguis eorum incumbit eis. *h* Sup. 18. 22.

14 Item ſi quis duxerit mulierem *i* & matrem ejus, ſcelus eſt: igne comburunto eum & illas, ut non ſit ſcelus in medio veſtri. *i* Sup. 18. 17.

15 Item is qui indiderit concubitum ſuum in *k* jumentum, omnino morte afficitor: jumentum quoque occiditote. *k* Sup. 18. 23.

16 Item quum mulier acceſſerit ad ullum jumentum ut ineat eam, occidito mulierem & jumentum: omnino morte afficiuntor, ſanguis eorum incumbit eis.

17 Item ſi quis acceperit *l* ſororem ſuam, filiam patris ſui aut filiam matris ſuæ, videritque pudenda ejus, & viciſſim illa viderit pudenda ipſius, probrum eſt, quapropter exſcinduntor ante oculos popularium ſuorum: pudenda ſororis ſuæ retexit, iniquitatem ſuam ferto. *l* Sup. 18. 9.

18 Item ſi quis cubaverit cum muliere *m* languente è fluxu, & retegens pudenda ejus, fontem ejus nudaverit, & ipſa quoque retexerit fontem ſanguinis ſui: exſcinduntor ambo è populo ſuo. *m* Sup. 18. 19.

19 Item pudenda *n* materteræ tuæ, aut amitæ tuæ ne retegito: quia conſanguineam ſuam nudaverit, iniquitatem ſuam ferunto. *n* Sup. 18. v. 12. & 13.

20 Item ſi quis cubaverit cum *o* amita ſua, pudenda patrui ſui retexit, peccatum ſuum ferunto, ſine liberis moriuntor. *o* Sup. 18. 14.

21 Item ſi quis acceperit *p* uxorem fratris ſui, immunditia *p* eſt: pudenda fratris ſui retexit, ſine liberis ſunto. Sup. 18. 16.

22 Obſervatote igitur *q* omnia ſtatuta mea & omnia jura mea, & facitote illa; ut non evomat vos terra illa, in quam ego introduco vos ut habitetis in ea. *q* Sup. 18. 26.

23 Neque ambulatote in ſtatutis iſtius gentis quam ego ejecturus ſum a facie veſtra: quia omnia iſta fecerunt, ideò faſtidio affectus ſum in eis:

24 Et dixi vobis, Vos hæreditario jure poſſidebitis terram iſtorum, (quam ego daturus ſum illam vobis ut hæreditario jure poſſideatis eam) terram fluentem lacte & melle: ego *ſum* Jehova deus veſter, qui diſcrevi vos a populis.

25 Diſcernitote *r* igitur inter beſtiam mundam & immundam, & inter avem immundam & mundam: neque abominandas efficitote animas veſtras in ulla beſtia, aut in ulla ave, aut in ullo quod reptat ſuper terra, quæ diſcrevi vobis ut pro immundis habeatis: *r* Sup. 11. 2. Deut. 14. 4.

26 Quare eſtote mihi ſancti, quia ſanctus *ſum* ego Jehova, & diſcrevi vos a populis, ut ſitis mei.

27 Viri autem aut mulieres, ſi erit inter eos *ſ* pytho aut ariolus, omnino morte afficiuntor: lapidibus obruuntor, ſanguis eorum incumbit eis. *ſ* Deut. 18. 11. 1. Sam. 28. 7.

ANALYSIS CAP. XX.

HOc capite continentur leges de pœnis quibus afficiendi ſunt transgreſſores legum quæ duobus ſuperioribus capitibus ſunt propoſitæ. Quarum maximæ parti annectitur hortatio ad obſervationem legum divinarum, v.22. & ſeqq. Pœna autem ſingulis iſtis legibus ſtatuitur capitalis: idque nunc in genere atque indefinitè: ut v.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21. nunc in ſpecie: eaque aut lapidatio, ut v.2.& 27: aut combuſtio, ut v.14. Cæterùm leges iſtæ ſunt numero ſedecim. Prima eſt de illis qui liberos ſuos traducebant per ignem idolo Molecho, v.2.3.4.5. Secunda de illis qui conſulunt pythones aut ariolos, v.6.7.8. Tertia de illis qui maledicunt parentibus, v.9. Quarta de adulteris, v.10. Quinta de inceſto cum noverca, v.11. Sexta de inceſto cum nuru, v.12. Septima de concubitu maſculi cum maſculo, v.13. Octava de nuptiis cum matre & filia, v.14. Nona de concubitu maſculi cum jumento, v.15. Decima de concubitu mulieris cum jumento, v.16. Undecima de nuptiis cum ſorore, v.17. Duodecima de concubitu cum menſtruata, v.18. Decimatertia de nuptiis cum matertera vel amita, v.19. Decimaquarta de nuptiis cum uxore patrui, v.20. Decimaquinta de nuptiis cum fratria, v.21. Decimaſexta de pythonibus & ariolis, v.27. Atque hæc de legibus. Hortatio ad obſervationem legum divinarum eſt partim generalis, v.22: partim ſpecialis ad abſtinentiam ab eſu animalium immundorum, v.25. Confirmatur autem quatuor argumentis: (1) ab eventu noxio, niſi leges Dei obſervarint, ibi: *Ut non evomat vos terra illa*, v.22. Quod argumentum illuſtratur exemplo ſimili Chananæorum, v.23. (2) a cauſa procatarctica quæ ipſos ad obſervandum leges Dei meritò debuit movere. Ea fuit beneficium Dei in donanda illis terra Chanaan longè optima, v.24. (3) ab exemplo ipſius Dei: cujus ſanctitatem debeant imitari, v.26. (4) ab alia cauſa procatarctica, nempe alio beneficio, quòd eos ſibi ex omnibus populis delegerat in peculium, v.eodem.

SCHOLIA IN CAP. XX.

v.1. PRæterea] *Heb. Et.* Alloquutus eſt &c.] *Hebr. Loquutus eſt ad &c.*

2 Item] *Heb. Et.* Filiis Jiſraëlis edicito] *Heb. Ad filios Iſraëlis dicito.* Quiſquis] *Hebr. Vir vir qui.* E peregrina gente] *Verto, E peregrinis. Hebr. E peregrino. Collectivè, ſeu enallage numeri, ſeu deniq; ſynecd. membri.* Dediderit] *Malim, Dederit.* De ſemine ſuo] *De liberis ſuis. Metonymia materiæ.* Moleco] *Vide ſuprà cap.18.v.21.* Omnino morte afficitor] *Heb. Moriendo morte afficitor.* Ipſe] *Non habetur in Hebræo.*

3 Aut] *Hebr. Et.* Opponens &c.] *Heb. Ponam faciem meam contra virum illum.* Ut pollueret ſanctuarium meum] *Nempe ingrediendo in illud, quum ipſe ſit pollutus homicidio.* Nomen ſanctum] *Heb. Nomen ſanctitatis. Genitivus adjuncti.*

4 Omnino occultaverint] *Heb. Occultando occultaverint.* Dediderit] *Malim, dederit.*

5 Tunc] *Heb. Et.* Opponam &c.] *Heb. Ponam faciem meam contra virum illum, & contra familiam ejus.* Qui ſcortando ſectantur ipſum] *Heb. Qui ſcortantur poſt ipſum, ſcortando poſt Molechum.*

6 Animam item &c.] *Verto, Item quod attinet ad animam quæ &c. ponam faciem meam contra animam illam. Heb. Et anima &c. Nominativus abſolutè poſitus. Anima autem dicitur pro homine, per ſynecdochen membri.*

7 Ut ſanctificetis &c.] *Verto, Itaq; ſanctificatote vos, & eſtote ſancti. Heb. Et ſanctificabitis vos, & eritis ſancti.*

8 Ut obſervetis] *Verto, Et obſervatote ſtatuta mea, & facitote illa. Heb. Et obſervabitis, & facietis.* Veſter] *Hæc vox in aliis exemplaribus mendosè omiſſa eſt.*

9 Quicunque] *Hebr. Vir vir qui.* Aut] *Heb. Et. Sic mox iterum. Et ita reddita eſt hæc vocula Matth.15.v.4.* Omnino morte afficiendus eſt] *Heb. Moriendo morte afficitor.* Cædis ſuæ cauſa eſt in ipſo] *Verto, Sanguis ejus incumbit ei. Id eſt, cauſa cur ſanguis ejus effundendus ſit, incumbit ei. Metonymia duplex: una ſubjecti, ſanguis pro effuſione ſanguinis: altera efficientis, effuſio ſanguinis pro culpa contracta ex effuſione ſanguinis. Heb. Sanguines ejus in eo* ſunt. *Numero plurali notatur cædes: quia fit ut ſanguis in complures guttas diſpergatur. Sic deinceps.*

10 Similiter] *Heb. Et.* Qui adulterabit cum uxore] *Neſcio an Latini ſic loquantur. Verto,* Qui adulterabit uxorem. *quomodo ipſimet conſtanter verterunt: ubi pro,* adulteravit, *repoſui* adulterabit: *quum in Hebræo eadem vox repetatur. Poteſt etiam verti,* Qui adulterium committet cum uxore &c. *Ita ut vocula* אֵת *non notet articulum accuſativi caſus, ſed præpoſitionem Cum. Confer ſuprà 18.v.20.* Alicujus] *Heb. Viri.* Omnino morte plectitor] *Heb. Moriendo morte afficitor.*

11 Item] *Hebr. Et. Sic deinceps.* Cum uxore patris ſui] *Id eſt, cum noverca ſua. Periphraſis. Confer ſup.18.v.8.* Nuditatem patris ſui] *Id eſt, pudendum mulieris quæ eſt in poteſtate patris. Metonymia adjuncti, & Genitivus adjuncti.* Omnino morte afficiuntor] *Heb. Moriendo morte afficiuntor. Sic deinceps.*

12 Cum nuru] *Confer ſup.18.v.15.*

13 Concubitu muliebri] *Heb. Cubationibus mulieris. Genitivus ſubjecti. Confer ſup.18.22.*

14 Duxerit] *Scil. uxorem. Heb. Acceperit.* Mulierem & matrem ejus] *Confer ſup.18.17.*

15 Qui ſibi arrogaverit cubare] *Heb. Qui dederit concubitum ſuum. Confer ſup.18.23.*

16 Quum acceſſerit ad ullum jumentum] *Confer ſup.18.23.* Ut incubet ſibi] *Verto, Ut ineat eam. Vide ſcholia ad locum modò citatum.* Occides] *Verto, Occidito. quia eſt lex. Eſt autem apoſtrophe ad judicem.*

17 Qui acceperit ſororem ſuam] *Confer ſuprà 18.v.9.* Viciſſim] *Heb. Et.* Quapropter] *Heb. Et.* Exſcindentur] *Verto, Exſcinduntor. quia eſt lex.* In oculis] *Ante oculos.* Popularium ſuorum] *Heb. Filiorum populi ſui. Periphraſis Hebraica.* Iniquitatem ſuam ferto] *Vide ſchol. ad cap.5.v.1.*

18 Qui cubaverit cum muliere languente] *Confer ſuprà 18.v.19.* Cubaverit] *Scil. ſciens. Synecd. generis.* E fluxu] *Scil. ſanguinis menſtrui.* Profluvium] *Heb. Venam, ſeu fontem, ſeu ſcaturiginem. Meton. efficientis. Sic mox iterum.* Sanguinis ſui] *Heb. Sanguinum ſuorum. Id eſt ſanguinis menſtrui.* Exſcindentur] *Verto, Exſcinduntor. quia eſt lex.*

19 Nuditatem materteræ &c.] *Confer ſup.18.v.12. & 13.* Materteræ] *Heb. Sororis matris. Periphraſis.* Amitæ] *Heb. Sororis patris. Periphraſis.* Proximum ſuum] *Verto, Propinquam ſuam. Sicut locis modò citatis rectè verterunt.*

20 Cum amita ſua] *Id eſt, cum uxore patrui ſui, quam habere debet pro amita. Heb.* דּוֹדָה. *Metaphora* [illegible]. *Confer ſup.18.v.14.* Nuditatem patrui ſui] *Id eſt, in quam patruus ejus poteſtatem habet. Genitivus adjuncti.* Peccatum ſuum] *Id eſt, pœnam peccati ſui. Metonymia efficientis.* Sine liberis moriuntor] *Id eſt, ſupplicio capitis afficiuntor. Metonymia effecti, eaq; non in unica voce, ſed in phraſi.*

21 Quiſquis acceperit uxorem fratris ſui] *Confer ſup.18.v.16.* Res exterminanda eſt] *Heb. Separatio eſt. Id eſt, (ait Fr. Junius) res ſeparatione digna. At mihi iſta verſio videtur aliena ab uſu nominis* נִדָּה *niddáh: quo ſignificatur quidem ſeparatio, ſed tantùm talis, quâ mulier profluvium ſanguinis menſtrui patiens ſeparatur à contactu aliorum hominum. Itaq; verto,* Immunditia eſt: *ut ſit metonymia effecti. nam propter immunditiam ſanguinis menſtrui mulier ſeparatur.* Nuditatem fratris] *Id eſt, in quam habuit poteſtatem frater ejus. Genitivus adjuncti.* Sine liberis ſunto] *Ut verſu præcedente.*

22 Denique] *Heb. Et.* Obſervabitis] *Obſervatote.* Judicia] *Verto, jura.* Ad] *Verto, In. Heb. Quò. Id eſt, In quam.* Deduco] *Verto, Introduco. Heb. Ingredi facio.*

23 Ambuletis] *Ambulatote.* Ejecturus] *Heb. Dimiſſurus.* Ideo] *Heb. Et.* Tæduit me eorum] *Malim, Faſtidio affectus ſum in eis.* **Jch hab ein ekel ab jhnen bekommen.**

24 Affluentem lacte & melle] *Id eſt, abundantem cibis dulciſſimis atque ſuaviſſimis. Synecdoche ſpeciei, & metaphora hyperbolica.*

25 Vos] *Vox hæc in Hebræo non eſt expreſſa.* Igitur] *Heb. Et.* Diſcernetis] *Diſcernitote.* Efficietis] *Efficitote.* Aut] *Heb. Et. Sic mox iterum.* Quod premit terram] *Verto, Quod repsat ſuper terram. Sicut noſtri verterunt Gen.1.v.30. & cap.7.v.8. Deficit autem hic præpoſitio* עַל *hál.*

26 Sed] *Heb. Et.* Eritis] *Eſtote. Ut ſup.9.v.2.* Mei] *Heb. Mihi.*

27 Viri autem aut mulieres] *Heb. Et vir aut mulier.* Ex eis] *Vel, Inter eos. Hebr. In eis.* Lapidibus] *Heb. Lapide. Collectivè.* Obruuntor] *Heb. Obruunto eos. Loquutio impersonalis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XX.

EX prima parte. A ſceleribus perpetrandis deterreri debemus conſideratione pœnarum graviſſimarum, quas Deus in perpetratores ſcelerum ſanxit. *Scelerum fuga.*

2 Ex altera parte. Ad obſervationem legum divinarum moveri debemus conſideratione tum pœnarum quibus transgreſſores earum afficere ſolet, tum beneficiorum quibus nos affecit & quotidie afficit, tum denique ſanctitatis Dei quam nos imitari decet. *Legum divinarum obſervatio.*

CAPUT XXI.

T. & J.

1 PRæterea edixit Jehova Moſchi, *alloquere ſacerdotes filios Aharonis; edicens eis, pro mortuo ne polluito ſe* ſacerdos *in populis ſuis:*

P.

PRæterea dixit Jehova Moſi. Alloquere ſacerdotes filios Aharonis; edicens eis, Propter mortuum ne polluito ſe *ſacerdos* in populis ſuis: 1.

2 *Niſi pro proximo ſuo propinquo ſibi; pro matre ſua, aut pro patre ſuo, aut pro filio ſuo, aut pro filia ſua, aut pro fratre ſuo:*

3 *Aut pro ſorore ſua virgine propinqua ſibi, quæ non eſt* juncta *viro, pro ea polluet ſe.*

4 *Ne polluito ſe maritus* pro uxore ducta *in populis ſuis, ita ut profanet ſeſe.*

5 *Ne capillos evellendo calvitium capiti ſuo inducunto, neq; latus barba ſuæ radunto: neq; in carne ſua caſuram* ullam *incidunto.*

6 *Sancti ſunto Deo ſuo, neq; profananto nomen Dei ſui: quia igne abſumenda Jehovæ, cibum Dei ſui ipſi offerunt, ideoq; ſancti futuri ſunt.*

7 *Mulierem meretricem aut profanatam ne accipiunto, & mulierem repudiatam à viro ſuo ne accipiunto. nam ſanctus eſt eorum* quiſque *Deo ſuo.*

8 *Itaq; ſanctificabis illum, quia cibum Dei tui cui ipſe offert: ſanctus eſto tibi, quia ſanctus* eſt, *ego Jehova* ſum *ſanctificator veſter.*

9 *Filia autem alicujus ſacerdotis quum profanaverit ſe ſcortando, patrem ſuum profanat, igne comburitor.*

10 *Sacerdos autem ille qui maximus eſt fratrum ſuorum, cujus capiti infuſum eſt oleum illud unctionis & conſecravit miniſterium ſuum ut induat veſtes illas; caput ſuum ne retegito, & veſtimenta ſua ne diſcindito:*

11 *Neq; ad ulla cadavera mortui venito: ne pro patre quidem ſuo, aut pro matre ſua ſe polluito:*

12 *Neq; è loco ſancto exito, ut non profanet ſanctuarium Dei ſui: nam coronamentum & oleum unctionis Dei ſui ſuper ipſum* eſt, *ego* ſum *Jehova.*

13 *Hic autem, uxorem in virginitate ejus ducito:*

14 *Viduam, aut repudiatam, aut profanatam meretricem, iſtiuſmodi ne ducito. ſed virginem è populis ſuis ducito uxorem.*

15 *Neq; profanato ſemen ſuum in populis ſuis, quia ego Jehova* ſum *ſanctificator ejus.*

II. 16 *Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

17 *Alloquere Aharonem, dicendo: In quocunq; è ſemine tuo per generationes eorum fuerit corporis vitium, ne accedito ad offerendum cibum Dei ſui.*

18 *Nam nullus vir in quo eſt corporis vitium, acceſſurus eſt: vir cæcus, aut claudus, aut curtus, aut prælongus membra.*

19 *Aut vir in quo eſt fractura pedis, vel fractura manus;*

20 *Aut gibboſus, aut gracilis, aut in cujus oculo eſt ſuffuſio; aut* in quo eſt *pſora, aut ſanioſa ſcabies, aut thlibias teſte.*

21 *In quocunq; fuerit aliquod corporis vitium è ſemine Aharonis ſacerdotis, ne appropinquato ad offerendum igne abſumenda Jehovæ: corporis vitium* eſt *in eo, cibum Dei ſui ut offerat ne appropinquato.*

22 *Cibum* quidem *Dei ſui è rebus ſanctis ſanctiſſimis, & è rebus ſanctis comedet.*

23 *Veruntamen ad ipſum velū ne venito, & ad altare ne appropinquato. quia corporis vitium* eſt *in eo: non profanabit ergo loca mea, nam ego Jehova* ſum *ſanctificator eorum.*

24 *Quæ retulit Moſche ad Aharonem filioſq; ejus, & ad omnes filios Jiſraelis.*

2 Niſi propter conſanguineum ſuum propinquum ſibi, propter matrem ſuam, & propter patrem ſuum, & propter filium ſuum, & propter filiam ſuam, & propter fratrem ſuum:

3 Et propter ſororem ſuam virginem propinquam ſibi, quæ non fuit juncta viro; propter illam polluere ſe poterit.

4 Ne polluito ſe *propter* dominum in populis ſuis, ita ne profanet ſeſe.

5 Ne *a* calvitium capiti ſuo inducunto, neque angulos barbæ ſuæ radunto: neque in carne ſua cæſuram incidunto. *a Sup. 19.27.*

6 Sancti ſunto deo ſuo, neque profananto nomen dei ſui: quia ſacrificia igne abſumenda Jehovæ, panem dei ſui offerunt; ideo ſancti ſunto.

7 Mulierem *b* meretricem aut profanatam ne accipiunto; item mulierem repudiatam a viro ſuo ne accipiunto: nam ſanctus eſt eorum quiſque deo ſuo. *b Inf. v. 14.*

8 Itaque ſanctificato illum, quia panem dei tui offert: ſanctus eſto tibi, quia ſanctus *ſum c* ego Jehova ſanctificator veſter. *c Sup. 20.8. Inf. 22. v. 9. 16. 32.*

9 Filia autem alicujus ſacerdotis quum profanaverit ſe ſcortando, patrem ſuum profanat, igne comburitor.

10 Sacerdos autem ille qui maximus eſt fratrum ſuorum, cujus capiti infuſum eſt oleum illud unctionis & cujus manum conſecravit *Jehova,* ut induat veſtes illas; caput ſuum ne retegito; & veſtimenta ſua ne diſcindito:

11 Neque ad ulla cadavera mortui venito: ne propter patrem quidem ſuum, aut propter matrem ſuam ſe polluito:

12 Neque è ſanctuario exito, ut non profanet ſanctuarium dei ſui: nam coronamentum & oleum unctionis dei ſui ſuper ipſo *eſt,* ego *ſum* Jehova.

13 Cæterum, uxorem in *d* virginitate ejus accipito. *d Ezech. 44. v. 22.*

14 Viduam, aut *e* repudiatam, aut profanatam meretricem, iſtas ne accipito: ſed virginem è populis ſuis accipito uxorem. *e Sup. 7.*

15 Neque profanato ſemen ſuum in populis ſuis; quia ego *ſum* Jehova ſanctificator ejus.

16 Item allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: II.

17 Alloquere Aharonem, dicendo: In quocunque è ſemine tuo apud poſteros eorum fuerit corporis vitium, ne accedito ad offerendum panem dei ſui.

18 Nam nullus vir in quo *eſt* corporis vitium, accedere debet: vir cæcus, aut claudus, aut curtus, aut prælongus membra:

19 Aut vir in quo eſt fractura pedis, vel fractura manus;

20 Aut gibboſus, aut gracilis, aut in cujus oculo *eſt* ſuffuſio; aut *in quo eſt* pſora, aut ſanioſa ſcabies, aut thlibias teſte.

21 In quocunque fuerit aliquod corporis vitium è ſemine Aharonis ſacerdotis, ne appropinquato ad offerendum ſacrificia igne abſumenda Jehovæ: corporis vitium *eſt* in eo, panem dei ſui ut offerat ne appropinquato.

22 Panem *quidem* dei ſui è rebus ſanctiſſimis; & è rebus ſanctis comedere poterit:

23 Veruntamen ad velum ne venito, & ad altare ne appropinquato, quia corporis vitium *eſt* in eo: nec profanato ſanctuaria mea, nam ego Jehova *ſum* ſanctificator eorum.

24 Hæc retulit Moſes ad Aharonem filioſque ejus; *&* ad omnes filios Iſraelis.

ANALYSIS CAP. XXI.

Hoc capite continentur leges de ſacerdotibus: eæque duplices, complures aliquot de ſacerdotum puritate, uſque ad v. 16: & una de illis qui a functione ſacerdotii ſint arcendi, v. 16. & ſeqq. Leges de puritate ſacerdotum ruſum duplices ſunt: aliæ enim agunt de ſacerdotibus inferioribus, uſque ad v. 10: aliæ de ſacerdote ſummo, v. 10. & ſeqq. De inferioribus ſacerdotibus proponuntur leges tres: quarum prima eſt de puritate à cadaveribus, v. 1. 2. 3. 4: ſecunda de puritate à raſura pilorum, v. 5. & 6: tertia de puritate a conjugio certarum mulierum, v. 7. His legibus annectuntur corollaria duo: unum de ſacerdotibus honorandis, v. 8: alterum de filia ſacerdotis ſcortante comburenda, v. 9. De ſummo ſacerdote leges item tres proponuntur: prima de puritate a ſignis luctus, v. 10: ſecunda de puritate a cadaveribus, v. 11. & 12: tertia de puritate a conjugio certarum mulierum, v. 13. 14. 15. Atque hæc de legibus puritatis. Lex de arcendis a ſacerdotio eſt, ut arceantur in quibus eſt vitium aliquod corporis, v. 17. 18. 21. 23. Vitia autem illa in ſpecie enumerantur v. 18. 19. & 20. Porrò illuſtratur hæc lex a diverſis: quatenus illis permittitur veſci cibis ſacris, v. 22. Hiſce legibus omnibus præmittitur proœmium v. 1: annectitur epilogus v. ult.

SCHOLIA IN CAP. XXI.

℣. 1. Præterea] *Heb. Et.* Edixit Jehova Moſchi] *Heb. Dixit Jehova ad Moſen.* Alloquere ſacerdotes] *Heb. Dic ad ſacerdotes.* Edicens eis] *Heb. Dicitoq; ad eos.* Pro mortuo] *Heb. Pro anima. Vide ſchol. ſup. 19 v. 28.* Ne polluito ſe] *Nempe ducendo funus. Sic deinceps. Synecd. generis.*

2 Pro proximo] *Malim, Pro conſanguineo. Nempe, pro conſanguineo arcta propinquitate conjuncto. Iſtud enim vox Hebræa* שְׁאֵר *ſcheêr proprie ſignificat: ut percipitur ex cap. 18. v. 6. collato cum ſequentibus.* Aut] *Heb. Et. Sic deinceps.* Quæ non eſt *juncta* viro] *Verto,* Quæ non fuit juncta viro. *quia ſermo eſt de mortua. Vox autem* juncta *non habet rationem ſupplementi: quia in Hebræo nulla eſt talis ellipſis: ubi ad verbum habetur,* Quæ non fuit viro. Polluet ſe] *Id eſt, poterit ſe polluere, licebit ei polluere ſe.*

4 Ne polluito ſe maritus &c.] *Verto, Ne polluito ſe pro domino in populis ſuis. Id eſt, pro principe populi ſui. Nam etſi nomen* בַּעַל *báhal etiam maritum ſignificat: tamen illa ſignificatio hic non habet locum: quia Dominus Ezechieli (qui ſacerdos erat) imperavit tanquam rem inſolitam, ut omitteret luctum uxoris ſuæ, Ezech. 24. 16. & ſeqq. Nomen autem* בַּעַל *báhal ad ſignificandum principem adhibetur etiam ab Eſaia, cap. 16. v. 8.*

5 Ne capillos evellendo &c.] *Verto ſimpliciter, Ne calvitium capiti ſuo inducunto. Nam verbum Hebræum non connotat evulſionem capillorum. Et poteſt calvitium induci etiam per raſuram. In Hebræo verbum & nomen ſunt conjugata, quaſi dicas, Ne decalvanto calvitium in capite ſuo.* Latus] *Sive angulum. Id eſt, latera ſive angulos. Enallage numeri.*

6 Cibum] *Heb. Panem. Synecd. ſpeciei. Sic v. 8. & 17.* Sancti] *Heb. Sanctitas. Metonymia formæ.* Futuri ſunt] *Verto, Sunto.*

7 Profanatam] *Vitiatam, compreſſam. Synecd. gen.* Eorum quiſq;] *Heb. Ipſe. Vox* Quiſq; *non rectè ſcribitur in ſupplementum.*

8 Itaque] *Heb. Et.* Sanctificabis] *Sanctificate. Id eſt, pro ſancto habete: ut mox declaratur. Synecd. gen. Apoſtrophe ad populum Iſraeliticum.* Illum] *Sacerdotem.*

9 Filia autem] *Heb. Et filia.*

10 Autem] *Hebr. Et.* Qui maximus eſt fratrum ſuorum] *Heb. Magnus ille è fratribus ejus.* Et conſecravit miniſterium ſuum] *Verto, Et cujus miniſterium* Jehova *conſecravit. Heb. Et implevit manum ejus. Eandem vocem ſuppleverunt noſtri cap. 8. v. 33.*

Vide ſchol. ad v. 2°. cap. 7. Veſtes illas] *Nempe veſtes ſacras, in uſum ſummi ſacerdotis conſectas: de quibus vide Exod. 28. v. 4. & deinceps.* Diſcindito] *Sive dirumpito.*

11 Neque ad ulla cadavera mortui venito] *Heb. Et ad omnes animas mortuas non venito.*

13 Ducito] *Heb. Accipito. Sic deinceps.*

14 Aut] *Heb. Et. Sic mox iterum.* Aut profanatam meretricem] *Videtur legendum, Aut profanatam, aut meretricem. Ita ut ante nomen meretricis deficiat conjunctio copulativa ו. Suprà in v. 7. duo iſta nomina diſtinctè proponuntur.* Iſtiuſmodi] *Heb. Illas.*

16 Item] *Heb. Et.* Alloquutus eſt Moſchen] *Heb. Loquutus eſt ad Moſen. Sic initio verſus ſequentis.*

17 Io quocunque fuerit] *Heb. Vir in quo erit.* E ſemine tuo] *E filiis tuis. Metonymia materiæ. Sic v. 21.*

18 Nullus vir acceſſurus eſt] *Verto,* accedere debet. *Heb. Omnis vir non accedat.* Curtus] *Scil. membra.* κολοβός. *Id eſt, qui curta habet membra, puta brachium vel crura vel digitos.* Prælongus membra] *Id eſt, habens prælonga membra. Qualis fuit Darius ille μακρόχειρ, id eſt, Longimanus, dictus. Hebraica voces hic ſunt* חָרֻם *&* שָׂרוּעַ. *Quas alii aliter exponunt. Sed præſenti interpretationi favet ſignificatio verbi* שָׂרַע *quod ſignificat excreſcere, ſeu ſuperfluere.*

20 Teſte] *Teſticulis. Enallage numeri.*

22 E rebus ſanctis ſanctarum] *Verto, E rebus ſanctiſſimis. Heb. E ſanctitatibus ſanctitatum. Per res ſanctiſſimas intelliguntur (annotante Fr. Junio) panes propoſitionis, ſacrificia pro reatu & ſacrificia pro peccato. Per res ſanctas vero ſacrificia euchariſtica, primitiæ & decimæ.* E rebus ſanctis] *Heb. E ſanctitatibus. Metonymia formæ.*

23 Ad ipſum velum ne venito &c.] *Id eſt, munere ſummi ſacerdotis ne fungitor. Periphraſis.* Velum] *Nempe velum illud quo ſanctum ſanctorum diſtinguebatur à ſancto. Synecd. gen. Poteſt etiam verti, Intra velum ne introito. Confer ſuprà 16. v. 2.* Non profanabit] *Verto, Ne profanato* Ergo] *Heb. Et.* Loca mea] *Verto,* Sanctuaria mea: *ſicut verterunt noſtri in editione prima. Unde ſuſpicor hic per mendum deeſſe nomen* ſancta: *ita ut legendum ſit,* Loca ſancta mea.

24 Quæ retulit] *Heb. Et loquutus eſt.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXI.

EX priore parte. Miniſtros eccleſiæ præ cæteris ſanctitati atque honeſtati ſtudere oportet: quia debent eſſe typi ſeu exemplaria gregis. Vide 1. Tim. 3. v. 2. & ſeqq. Tit. 1. v. 6. & ſeqq. 1. Pet. 5. v. 2. & 3. *Miniſtri eccleſiæ.*

2 Ex poſteriore parte. Ad miniſterium eccleſiæ non ſunt adhibendi niſi donis neceſſariis inſtructi: quæ quidem dona in novo teſtamento ex qualitatibus potiùs animi quàm corporis, æſtimanda ſunt. *Miniſtri eccleſiæ.*

CAPUT XXII.

T. & J.

I. *ITem alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

2 Alloquere Aharonem & filios ejus, ut ſeparent ſe inepti à rebus ſanctis filiorum Jiſraëlis, ut non profanent nomen ſanctum meum, rebus *quas illi ſanctificant mihi,* ego ſum *Jehova.*

3 Edic eis, quicunque è toto ſemine veſtro per generationes veſtras acceſſerit ad res illas ſacras, quas ſanctificaverint filii Jiſraëlis Jehovæ, dum immunditia ejus in ipſo eſt, mox exſcinditor ille ipſe à facie mea, ego ſum *Jehova.*

4 Quisquis è ſemine Aharonis eſt leproſus, aut gonorrhœâ laborans, de rebus ſacris ne comedito uſque dum mundus fuerit: ſimiliter qui tangit ullum immundum à mortuo, aut eum ex quo exiit concubitus ſemen:

5 Aut quicunque tetigerit ullum reptile quo quis *impuratur; aut hominem quo* quis *impuratur, ſecundùm omnem immunditiam ejus.*

6 Anima quæ tetigerit illud, immunda quoque erit uſque ad veſperam: ne itaque comedito de illis rebus ſacris, niſi laverit carnem ſuam aqua.

7 Poſtquam autem occubuerit Sol, mundus erit: & poſteà comedere poterit de rebus illis ſanctis, quia cibus ejus eſt.

8 Morticinum aut dicerptum ne comedito, ut impuretur eo: ego ſum *Jehova.*

9 Sic obſervabunt obſervationem meam, ut non importent in illam rem ſanctam *peccatum, ac moriantur in eo, quia profanaverint illam.* ego *Jehova* ſum *ſanctificator eorum.*

10 Nullus quoque alienus comedito rem ſanctam: inquilinus ſacerdotis, & mercenarius ne comedito rem ſanctam.

11 Quum autem ſacerdos emerit quempiam emtione pecuniæ ſuæ, is comedat eam: ſimiliter verna ejus, iſti comedent de cibo ejus.

12 Sed filia ſacerdotis quum fuerit nupta *viro alieno, ipſa de oblatione illarum rerum ſanctarum ne comedito:*

13 Filia verò ſacerdotis quum erit vidua aut repudiata, ſi ſemen non ſit ei, revertaturque ad domum patris ſui ſicuti erat *in adoleſcentia ſua, de cibo patris ſui comedet: at nullus alienus comedito de illo.*

14 Quod ſi quis comederit rem ſanctam per errorem, is addet ei quintam ejus, reddetque ſacerdoti rem ſanctam:

15 Ut non profanent res ſanctas filiorum Jiſraëlis, quas obtulerunt Jehovæ.

16 Neque ſinant eos ferre pœnam reatus, comedendo res ſanctas ipſorum, quia ego Jehova ſum *ſanctificator illarum.*

II. *17 Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

18 Alloquere Aharonem filioſque ejus & omnes filios Jiſraëlis, dicens eis: Quicunque è domo Jiſraëlis aut ex peregrino qui erit *in Jiſraële oblaturus erit oblationem ſuam ſecundùm omnia vota ſua & ſecundùm omnia voluntaria munera ſua, quæ offerunt Jehovæ in holocauſtum:*

19 Pro voluntate veſtra integrum marem ex bobus, ex agnis, aut ex capris.

20 Nullum in quo ſit *corporis vitium, offertote: non enim acceptum eſſet pro vobis.*

21 Etiam quum quis oblaturus erit ſacrificium euchariſticum Jehovæ, ſegregando votivum aut voluntarium munus ex bubus aut ex grege; integrum eſto, ut ſit acceptum, nullum corporis vitium eſto in eo.

22 Cæcum, aut fractum, aut mutilum, aut fluxu, aut pſorâ, aut ſanioſâ ſcabie affectum, *ne offerte hujuſmodi Jehovæ: & igne abſumendum ne imponite ex iſtis altari Jehovæ.*

P.

ITem allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Alloquere Aharonem & filios ejus, ut ſeparent ſe à rebus ſanctis filiorum Iſraëlis, ut non profanent nomen ſanctum meum; à *rebus* quas illi ſanctificant mihi, ego *ſum* Jehova.

3 Dic igitur eis, Quicunque è toto ſemine veſtro apud poſteros veſtros acceſſerit ad res illas ſanctas, quas ſanctificaverint filii Iſraëlis Jehovæ, dum immunditia ejus in ipſo eſt, exſcinditor ille à facie mea, ego *ſum* Jehova.

4 Quiſquis è ſemine Aharonis eſt leproſus, aut gonorrhœâ laborans, de rebus ſacris ne comedito uſque dum mundus fuerit: ſimiliter qui tangit ullum immundum à mortuo, aut eum ex quo exiit ſemen concubitus:

5 Aut quicunque tetigerit ullum reptile quo *quis* impuratur; aut hominem quo *quis* impuratur, ſecundùm omnem immunditiam ejus:

6 Is qui tetigerit illud, immundus eſto uſque ad veſperam: ne itaque comedito de illis rebus ſanctis, niſi laverit carnem ſuam aqua.

7 Poſtquam autem occubuerit ſol, mundus erit: & poſteà comedere poterit de rebus illis ſanctis, quia cibus ejus eſt.

8 *a* Morticinum aut diſcerptum ne comedito, ut impuretur eo: ego *ſum* Jehova. *a Exo. 22. 31. ..p 17. 15. Inf. 22. 8 Deut. 14. 21. Ezech. 44. v. 31*

9 Sed obſervanto obſervationem meam, ut non ſuſcipiant propter rem ſanctam peccatum, ac moriantur propter eam, quia profanaverint illam: ego *ſum* Jehova ſanctificator eorum.

10 Nullus alienus comedito rem ſanctam. inquilinus ſacerdotis, & mercenarius ne comedito rem ſanctam.

11 Quum autem ſacerdos emerit quempiam emtione pecuniæ ſuæ, is comedere poterit eam: ſimiliter verna ejus: iſti comedere poterunt è cibo ejus.

12 Sed filia ſacerdotis quum fuerit nupta viro alieno, tum ex oblatione illarum rerum ſanctarum ne comedito.

13 Filia verò ſacerdotis quum erit vidua aut repudiata, ſi ſemen non ſit ei, revertatur que in domum patris ſui, è cibo patris ſui comedere poterit, ſicut in adoleſcentia ſua: at nullus alienus comedito ex illo.

14 Quòd ſi quis comederit rem ſanctam per errorem; is addito ei quintam ejus, redditoque ſacerdoti rem ſanctam:

15 Ut non profanent res ſanctas filiorum Iſraëlis, *nempe* ea quæ obtulerint Jehovæ:

16 Atque ita ferendam ſibi imponant iniquitatem reatus, comedendo res ſanctas ipſorum; quia ego Jehova *ſum* ſanctificator eorum.

17 Item allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: II.

18 Alloquere Aharonem filioſque ejus & omnes filios Iſraëlis, dicens eis: Quicunque è domo Iſraëlis aut ex peregrinis *qui erunt* in Iſraële offerre volet oblationem ſuam ſecundùm omnia vota ipſorum & ſecundùm omnia voluntaria munera ipſorum, quæ offerre volunt Jehovæ in holocauſtum:

19 *Offertote* pro voluntate veſtra integrum marem ex bobus, ex agnis, aut ex capris.

20 Nullum autem in quo *ſit* corporis vitium, offertote: non enim acceptum eſſet pro vobis.

21 Sic etiam quum quis offerre volet ſacrificium euchariſticum Jehovæ, ſegregando votivum aut voluntarium munus è bobus aut ex ovibus capriſve; integrum eſto, ut ſit acceptum, nullum corporis vitium eſto in eo.

22 *b* Cæcum, aut fractum, aut mutilum, aut fluxu, aut pſorâ, aut ſanioſâ ſcabie affectum, ne offerte illa Jehovæ: & ſacrificium igne abſumendum ne imponite ex iſtis altari Jehovæ. *b Deut. 15. 21. & 17. 1.*

23 *Sed bovem aut pecudem prælongam curtámve membra; in voluntarium* quidem *munus parabis eam, pro voto autem non erit accepta.*

24 *Compreſſum verò aut contuſum, aut avulſum, aut exciſum ne offertote Jehovæ: & in regione veſtra ne fiere ſinate iſtud:*

25 *Ne quidem è manu alienigenæ offertote cibum Dei veſtri ex ullis hujuſmodi: quia corruptio eorum in eis, in his corporis vitium eſt, non erunt accepta vobis.*

26 *Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo.*

27 *Bos aut agnus, aut capra quum nata fuerit, fueritq; ſeptem dies ſub matre ſua; poſtmodùm à die octavo & deinceps accepta erit in oblationem igne abſumendam Jehovæ.*

28 *Bovem verò, aut pecudem; ipſam cum fœtu ſuo ne jugulate eodem die.*

29 *Quumq; ſacrificabitis ſacrificium laudis Jehovæ, pro voluntate veſtra ſacrificate.*

30 *Die eodem comeditor, ne reliquum facite ex eo* quicquam *uſq; mane: ego* ſum *Jehova.*

31 *Obſervabitis itaq; mandata mea & facietis illa: ego* ſum *Jehova:*

32 *Neq; profanabitis nomen ſanctum meum, ut ſanctificem me inter filios Jiſraelis, ego Jehova* ſum *ſanctificator veſter:*

33 *Qui deduco vos è terra Ægypti, ut ſim vobis Deus: ego* ſum *Jehova.*

23 Sed bovem aut ovem captámve prælongam curtámve membra, *in* voluntarium *quidem* munus ſacrificare potetis, pro voto autem non erunt accepta.

24 Compreſſum verò aut contuſum, aut avulſum, aut exciſum ne offertote Jehovæ: & in regione veſtra ne ſacrificatote *iſta:*

25 Item è manu alienigenæ ne offertote panem dei veſtri ex ullis hujuſmodi: quia corruptio eorum in eis, in his corpore vitium *eſt*, non erunt accepta pro vobis.

26 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo.

27 Bos aut agnus, aut capra quum nata fuerit, per ſeptem dies eſto ſub matre ſua: poſtea a die octavo & deinceps accepta erit in oblationem igne abſumendam Jehovæ.

28 Porrò quod attinet ad bovem, aut ovem caprámve, ipſam cum fœtu ejus ne jugulate eodem die.

29 Quumque ſacrificabitis ſacrificium laudis Jehovæ, pro voluntate veſtra ſacrificate.

30 Die eodem comeditor, ne reliquum facite ex eo *quicquam* uſque mane. ego *ſum* Jehova.

31 Obſervatote itaque mandata mea & facitote illa: ego *ſum* Jehova:

32 Neque profanate nomen ſanctum meum, ut ſanctificer inter filios Iſraelis; ego *ſum* Jehova ſanctificator veſter:

33 Qui educo vos è terra Ægypti, ut ſim vobis Deus: ego *ſum* Jehova.

ANALYSIS CAP. XXII.

HOc capite continentur leges duplices: quarum prioribus docetur, quinam à cibis ſacris ſint arcendi, & contrà quinam ſint ad illos admittendi, uſque ad v.17. Poſterioribus verò præcipitur, quænam animalia Deo offerenda atque ſacrificanda ſint, & quæ non, v.17. & deinceps. Prioribus legibus præmittitur prooemium v.1. & initio ſecundi. Prioris generis leges proponuntur octo. Prima, *Sacerdotibus non licet edere cibos ſacros, quamdiu ſunt immundi*, v.2.3.4.5.6. Hæc lex partim confirmatur, partim illuſtratur. Confirmatur rationibus tribus. (1) ut non profanent nomen Dei, v.2. (2) quia legiſlator ſit Jehova, ibidem. (3) quia contravenientes exſcindendi ſint, verſ.3. Illuſtratur verò hæc lex enumeratione ſex ſpecierum immunditiei, v.4.5.& 6. Secunda lex, *Quum ſacerdos ab immunditia ſua fuerit liberatus, iterum licebit ei cibos ſacros comedere*, v.6.& 7. Hic ſimul præcipitur mundandi ratio & tempus: nempe quod attinet ad immunditiam ortam è contactu. Ratio mundandi eſt ut aquâ lavetur caro, in fine v.6. Tempus mundationis illius eſt, poſtquam occubuerit ſol, v.7. Tertia lex, *Ne comedito ſacerdos morticinum aut diſcerptum*, v.8. Hæc lex confirmatur quinque rationibus. (1) ne ſacerdos impuretur, ibid. (2) quia legiſlator ſit Jehova, ibid. (3) ne ſacerdos moriatur, v.9. (4) ne profanet rem ſanctam, ibidem. (5) quia Jehova ſit ſanctificator ipſorum, ibid. Quarta lex, *De rebus ſacris nullus comedito alienus, id eſt, qui non ſit è genere ſacerdotali* v.10. Hæc lex illuſtratur indicatione duarum ſpecierum, atque ita amplificatur a cauſa corrumpente, in hanc ſententiam. At ſi alienus ille fuerit ſacerdotis vel inquilinus vel mercenarius: æquum videtur ut talis ad cibum ſacerdotis admittatur. Reſpondetur, Imo ne iſti quidem ſunt admittendi. Quinta lex, *Servus ſacerdotis, ſive emtitius, ſive vernus, de cibo ejus comedere licet.* v.11. Hæc lex eſt proximè præcedentis exceptio: quippe quum tales ſervi in numero alienorum ſint. Sexta lex, *Filia ſacerdotis dum nupta eſt viro alieno, de cibis ſacris comedere non licet*, v.12. Septima lex, *Filia ſacerdotis, quum erit vidua aut repudiata, & liberis carens: ſi in domum patris revertatur, de cibo patris ſui comedere licet.* v.13. Octava lex, *Si quis rem ſanctam ederit per errorem, reddat eam (id eſt, ejuſdem generis æquipollentem) ſacerdoti cum additamento quinta*, v.14. Hæc lex confirmatur rationibus tribus. (1) Ut non profanent res ſanctas, v.15. (2) Ne ſibi accerſant pœnam reatus, v.16. (3) quia Jehova ſit ſanctificator eorum, ibid. Hactenus de eſu ciborum ſacrorum. Jam ad animalia ſacrificanda quod attinet, præmiſſo novo procemin v.17. & initio octavi, primùm indicatur de quibus ſacrificiis hîc ſit ſermo, deinde de ipſis animalibus ſacrificandis leges feruntur. Sacrificia de quibus hic eſt ſermo, declarantur diſtributione duplici, quarum priore diſtinguuntur in votiva & voluntaria, v.18. poſteriore in holocauſta & euchariſtica, in fine verſus 18. & initio verſus 21. De animalibus ſacrificandis præcipiuntur tria: (1) cujus generis eſſe debeant, (2) qualiter affecta, (3) quâ ætate. De primo præcipitur ut ſint mares ex bobus, aut agnis, aut capris, v.19. De ſecundo præcipitur, ut ſint integra, id eſt, omnis vitii experta, verſu eodem, & initio ſequentis, & 21. Hæc lex partim confirmatur, partim illuſtratur, partim amplificatur. Confirmatur ratione hac, quòd ſecus ſacrificium non eſſet Deo acceptum, v.20. Illuſtratur enumeratione ſpecierum, id eſt, vitiorum corporis quæ animal ineptum reddunt ad ſacrificium, v.22.23.& 24. Amplificatur autem hæc lex exceptione duplici: quarum priore permittitur ut tanquam voluntarium ſacrificium offeratur bos aut pecus habens membrum aliquod longius aut curtius, v.23. poſteriore rejiciuntur animalia vitii experta quæ offeruntur ab alienigenis ad populum Dei non pertinentibus, v.25. De tertio præcipitur ut animalia ſacrificanda nata ſint ad minimum octo dies, v.27. Et huic legi præmittitur ſuum prooemium v.26. Cæterum iſtis legibus tanquam corollarium adjiciuntur duæ leges ſimiles: una de non ſacrificandis ſimul matre & fœtu, v.28. altera, de ratione edendi ſacrificia laudis, v.29.& 30. Poſtremò ſubjicitur epilogus: ubi rationes iſtarum legum commemorantur ſex: (1) quia legiſlator ſit Jehova, v.31. & 33. (2) ne profanent nomen Dei, 32. (3) ut ſanctificetur inter ipſos Deus, ibid. (4) quia ipſe ſit ſanctificator eorum, ibid (5) quia eduxit eos ex Ægypto: v.33. (6) quia velit eſſe ipſorum deus, ibidem.

SCHOLIA IN CAP. XXII.

ITem] *Heb. Et.* Alloquutus eſt &c.] *Heb. Loquutus eſt ad Moſ. ✝. v. ſen. Sic initio verſus ſeq.*

2 Inepti] *Hoc ſupplementum alienum eſt, quia in Hebræo nulla eſt ellipſis. Eſt autem ſynecdoche integri: quatenus intelligitur ſeparatio quæ debet fieri certo tempore, nempe quum ſunt immundi: ut declaratur verſu 3.* Ut ſeparent ſe à rebus ſanctis] *Id eſt, ne comedant res ſanctas ut declaratur verſu 4. Synecdoche generis. Per res ſanctas autem intelliguntur res Deo ſanctificata. puta ſacrificia: ut mox declaratur, Heb. A ſanctitatibus. Metonymia formæ Sic deincepſ.* Sanctificant] *Conſecrant, offerunt.* Ego *ſum* Jehova] *Id eſt, Ego, tanquam creator omnium hominum, poteſtatem habeo rebus mandandi, & potentiam puniendi tranſgreſſores mandatorum meorum. Sic deinceps. Meton. ſubjecti.*

3 Edic eis] *Heb. Dic ad eos.* Quicunque &c.] *In Hebræo verba ſunt trajecta.* Quicunque] *Heb. Omnis vir qui.* E toto ſemine veſtro] *Ex omnibus poſteris veſtris Metonymia materia. Sic v.4.* Acceſſerit ad res illas ſacras] *Id eſt, comederit eas illas ſacras. Metonymia deſtinati, & ſynecdoche generis.* Immunditia] *Quæ per ſpecies declaratur v.4.5.& 6.* Unque] *Heb. Et.* Exſcinditur *Verto, Exſcinditor. quia eſt lex. Id eſt, ita ut non poſſit ampliùs comparere coram facie mea, fungendo ſcil. officio ſacerdotii Eſt amplificatio ab adjuncto, videl privatione ſummæ dignitatis.* Ille ipſe] *Heb. Anima illa Synecdoche membri.*

4 De rebus ſacris] *Præpoſitio* ב *hic valet De vel Ex. & notat partem.* Similiter] *Heb. Et.* Immundum a mortuo] *Id eſt, à cadavere. Heb. Immundum anima. Vide ſchol. ſup. 19. v. 28.* Eum] *Heb. Virum.* Concubitus ſemen] *Malim, Semen concubitus. Heb. Concubitus ſeminis. Hypallage.*

5 Quicunque] *Heb. Vir qui.*

6 Anima] *Id eſt, homo. Synecd. membri.* Ne itaque] *Heb. Et non.*

7 Poſtquam autem &c.] *Heb. Et ingredietur ſol, & mundus erit. Enunciativum copulativum hic valet relativum temporis. Dicitur autem ſol ingredi, quum occumbit ſeu occidit quòd quaſi ingrediatur in cubiculum ſive thalamum ſuum Metaphora. Vide Pſal. 19. v. 5. & 6.* Comedere poterit] *Heb. Comedat.* Cibus ejus] *Cibus ei à Deo ordinatus. Meton finis Vide ſuprà cap. 21. v. 22.*

8 Aut] *Heb. Et.* Ne comedito] *Scil. ſacerdos.*

9 Sic] *Vel, Sed. Heb. Et.* Obſervabunt] *Scil. ſacerdotes.* Obſervationem meam] *A me præſcriptam. Genus cum adjuncti.* Ut non importent &c.] *Verto,* Ut non ſuſcipiant propter rem ſanctam peccatum, ac moriantur propter eam, quia profanaverint eam. *Propter rem ſanctam: Heb. Propter illam Pronomen affixum eſt generis maſculini, & refertur ad nomen* קֹדֶשׁ *kódeſch, id eſt, ſanctitas ſeu res ſancta· cujus plurale præceſſit in fine verſus ſeptimi.* Earum] *Verto,* eorum: *ſcil ſacerdotum. Noſtri referunt ad res ſanctas ſive ſacras. Sed hoc mihi videtur alienum. Confer ſuprà cap. 20. v. 8. & cap. 21. v. 8. 15. & 23. Et infrà v. 32.*

10 Nullus quoque alienus comedito] *Heb. Et omnis alienus non come-*

non comedet. Alienus] *Id eſt, qui non eſt ex genere ſacerdotali. Synecdoche generis. Sic deinceps.* Rem ſanctam] *Heb. Sanctitatem. Metonymia formæ. Sic v.14.*

11 Quempiam] *Heb. Animam. Synecd. membri.* Comedet] *Id eſt, comedere poterit, comedere ei licebit. Sic mox iterum.* Eam] *Verto, De ea: vel, Ex ea. Præpoſitio* ב *hîc notat partem, ut ſuprà verſ.4. Sic iterum in fine verſus. Item verſ.12.13.* Similiter] *Heb. Et.* Verna] *Heb. Natus domi. Periphraſis.*

12 Sed] *Heb. Et.* Viro alieno] *Ut v.10. Nempe Levitæ alicui. Nam uxorem ducere oportuit è ſua tribu.*

13 Filia verò] *Heb. Et filia.* Aut] *Heb. Et.* Semen] *Liberi. Metonymia materiæ.* Comedet] *Comedere poterit.* At] *Heb. Et.*

14 Addet] *Addito. nam eſt lex. Sic mox, Reddito. Heb. Dabit.*

15 Quas] *Verto,* Nempe *ea quæ. Nam eſt appoſitio. Et poſt articulum* אֶת *eth deficit nomen* דְּבָרִים *debarim.*

16 Neque ſinant &c.] *Heb. Et ſinant &c. Sed* ἀπὸ κοινοῦ *repetere ex præcedente verſu oportet adverbium negandi* לֹא *lò. Prozeugma. Similem ſyntaxin vide Pſal.1.v.5.* Pœnam] *Heb. Iniquitatem. Metonymia efficientis.* Illarum] *Verto, Eorum. Vide ſup. verſ.9.*

17 Item] *Heb. Et.* Alloquutus eſt] *Heb. Loquutus eſt ad Moſen. Sic verſu ſeq.*

18 Quicunque] *Heb. Vir vir qui.* Aut] *Heb. Et.* Peregrino] *Id eſt, Peregrinis. Collectivè.* Voluntaria munera] *Heb. Spontaneitates. Meton. formæ, & ſynecd. generis.*

19 Pro voluntate veſtra] *Suppleo,* Offertote. Integrum] *Vitii expertem.* Ex bobus] *Præpoſitio* ב *hîc notat partem.* Aut] *Heb. Et.*

20 Nullum &c. offertote] *Heb. Omne &c. non offeretis.* Acceptum] *Scil. Deo. Heb. Ad benevolentiam. Sic verſ. ſeq.*

21 Etiam] *Heb. Et.* Sacrificium euchariſticum] *Heb. Sacrificium retributionum. Synecdoche generis.* Votivum] *Heb. Votum. Metonymia adjuncti.* Voluntarium munus] *Hebr. Spontaneitatem. Sic v.23.* Ex bubili] *Ex bobus: ſive, ex armento. Præpoſitio* ב *rurſum notat partem.* Ex grege] *Scil. ovium caprarúmve. Nam nomen* צֹאן *utrumq; genus comprehendit.* Nullum &c. eſto] *Heb. Omne &c. non eſto.*

22 Hujuſmodi] *Heb. Illa.* Ne imponite altari] *Heb. Ne date ſuper altare.*

23 Sed] *Heb. Et.* Aut] *Heb. Et.* Pecudem] *Id eſt, ovem caprámve. nam nomen* שֶׂה *ſeh utrumq; complectitur.* Parabis] *Verto, Sacrificabis. Id eſt, Sacrificare poteris. Heb. Facies. Synecdoche generis.* Pro voto autem] *Hebr. Et pro voto. Id eſt, pro ſacrificio votivo. Metonymia adjuncti.*

24 Aut] *Heb. Et. Sic deinceps.* Ne fieri ſinatis iſtud] *Verto, Ne ſacrificatote* iſta. *Heb. Ne facitote.*

25 Ne quidem &c.] *Heb. Et è manu alienigenæ non offertote. Senſus eſt, Non ſolum nolite offerre animal in quo ſit aliquod corporis vitium: ſed ne integrum quidem quod acceperitis ab incircumciſo aliquo.* Alienigenæ] *Heb. Filii alieni* populi. *Scil. qui non eſt proſelytus, ex collatione verſus 18.* Cibum dei veſtri] *Id eſt, animal aliquod in honorem dei veſtri igne conſumendum.* Ex ullis hujuſmodi] *Scil. animalib. integris ſuprà indicatis v.19.* In his corporis vitium eſt] *Id eſt, habetur eo loco ac ſi animalia quæ offerunt, vitio aliquo corporis laborarent.* Accepta] *Scil. Deo.* Vobis] *Verto, Pro vobis. Sicut & noſtri rectè verterunt ſup. v.20. Ex his verbis percipitur non agi hîc de oblatione alienigenarum incircumciſorum, ſed Iſraëlitarum. Et ſanè illi ab offerendo lege Dei arcebantur: ut percipitur ex collatione verſus 18.*

26 Præterea] *Heb. Et.* Alloquutus eſt &c.] *Heb. Loquutus eſt ad.*

27 Poſtmodum] *Heb. Et.* Et deinceps] *Heb. Et ultra.*

28 Bovem autem] *Heb. Et bovem.* Pecudem] *Vide verſu 23.* Ipſam cum fœtu ſuo] *Heb. Ipſam & filium ejus.*

31 Obſervabitis itaque] *Heb. Et obſervabitis.*

32 Nomen ſanctum] *Heb. Nomen ſanctitatis. Genitivus adjuncti.* Ut ſanctificem me] *Vel, Ut ſanctificer.* Inter filios Jiſraëlis] *Heb. In medio filiorum Iſraëlis.*

33 Deduco] *Verto, Educo. Heb. Exire facio.* Ut ſim vobis deus] *Heb. Ad eſſendum vobis in deum.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXII.

EX prima parte, de eſu ciborum ſacrorum. Qui cibum illum cœleſtem, Chriſtum crucifixum, comedere cupiunt: eos oportet eſſe ſacerdotes ſpirituales, & quidem puros: purificatos ſcil. tum ſanguine tum ſpiritu Chriſti. *Cibus ſpiritualis. Chriſtus.*

2 Ex altera parte. Ut bona noſtra opera Deo placeant, oportet eſſe integra, id eſt, omnis vitii expertia: ac proinde neceſſe eſt ut imperfectio eorum nobis non imputetur. *Bona opera.*

3 Ex v.25. Utut opera infidelium ſpecioſa ſunt, tamen Deo non placent: quia ipſimet Deo non placent. *Opera infidelium.*

4 Ex verſ.28. Abſtinendum nobis eſt etiam à ſpecie crudelitatis. *Crudelitas.*

5 Ex v.31.32. & 33. notentur cauſæ quibus moveri debemus ad diligentem obſervationem mandatorum Dei. *Obſervatio mandatorum Dei.*

CAPUT XXIII.

T. & J.

I. ITem alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 Alloquere filios Jiſraëlis, ut indicas eis ſolemnitates Jehovæ quibus eſtis convocaturi eos, convocationes ſanctas: hæ ſunto ſolemnitates meæ.

3 Sex diebus fiet opus: die verò ſeptimo ſabbathum ceſſationis, convocatio ſancta eſt, nullum opus facite: ſabbathum eſt Jehovæ in omnibus habitationibus veſtris.

II. *4 Hæ ſunt ſolemnitates Jehovæ, convocationes ſanctæ; quibus convocabitis eos ſtatuto tempore ſuo.*

5 Primo menſe, die quartodecimo illius menſis, inter duas veſperas, Paſcha eſt Jehovæ.

6 Quintodecimo autem die ejuſdem menſis, feſtum azymorum eſt Jehovæ: ſeptem diebus panes azymos comeditote.

7 Die horum primo convocatio ſancta eſto vobis: nullum opus ſervile facitote.

8 Offeretis autem igne abſumenda Jehovæ ſeptem diebus: die illorum ſeptimo convocatio ſancta eſto, nullum opus ſervile facitote.

III. *9 Item alloquutus eſt Jehova Moſchen dicendo:*

10 Alloquere filios Jiſraëlis, edicens eis, quum ingreſſi in terram illam quam ego daturus ſum vobis meſſuri eritis meſſem ejus: tunc afferetis manipulum frugum, primitias meſſis veſtræ ad ſacerdotem:

11 Qui agitabit manipulum iſtum frugum coram Jehova ad acceptionem veſtri; poſtridie illius ceſſationis agitabit eum ſacerdos.

12 Parabitis autem, quo die agitabitis manipulum illum frugum, *agnum anniculum integrum in holocauſtum Jehovæ:*

13 Et munus ejus, duas decimas ephæ *ſimilam miſtam oleo, igne abſumenda Jehovæ in odorem gratum: libamenq; ejus vinum, quartam hinis.*

14 Panem autem toſtáve ariſtas, aut ſpicas virentes ne comeditote uſq; ad illum ipſum diem, uſq; dum attuleritis oblationem Dei veſtri: ſtatuto perpetuo per generationes veſtras, in omnibus habitationibus veſtris.

15 Deinde numerabitis vobis à poſtero die iſtius ceſſationis, ex quo attuleritis manipulum iſtum frugum *agitationis: ſeptem ſeptimanæ integræ ſunto.*

P.

ITem allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Alloquere filios Iſraëlis, dicitoque eis, Quod attinet ad ſolennitates Jehovæ quas proclamabitis *tanquam* congregationes ſanctas: hæ ſunt ſolennitates meæ.

3 *a* Sex diebus fiat opus: die verò ſeptimo ſabbathum ceſſationis, convocatio ſancta *eſt*, nullum opus facite: ſabbathum eſt Jehovæ in omnibus habitationibus veſtris. *a* Exod.20.9. & 23.14.

4 Hæ *ſunt* ſolennitates Jehovæ, congregationes ſanctæ; II.
quas proclamabitis tempore ſtatuto ipſarum.

5 *b* Primo menſe, *die* quartodecimo illius menſis, inter duas veſperas; Paſcha *eſt* Jehovæ. *b* Exod.23.v.14. Num.28.v.16. Deut 16.1.

6 Quintodecimo autem die ejuſdem menſis, feſtum azymarum placentarum *eſt* Jehovæ: per ſeptem dies *placentas* azymas comeditote.

7 Die horum primo convocatio ſancta eſto vobis: nullum opus ſervile facitote.

8 Offertote autem ſacrificia igne abſumenda Jehovæ per ſeptem dies: die illorum ſeptimo convocatio ſancta *eſto*, nullum opus ſervile facitote.

9 Item allocutus eſt Jehova Moſen dicendo: III.

10 Alloquere filios Iſraëlis, dicens eis, Quum ingreſſi in terram illam quam ego daturus ſum vobis meſſuri eritis meſſem ejus: tunc affertote manipulum frugum, primitias meſſis veſtræ, ad ſacerdotem:

11 Et *ille* agitato manipulum iſtum frugum coram Jehova ad acceptionem veſtri: poſtridie illius ceſſationis agitato eum ſacerdos.

12 Sacrificatote autem, quo die agitabitis manipulum illum *frugum*; agnum anniculum integrum in holocauſtum Jehovæ:

13 Et munus ejus, duas decimas *ephæ*, ſimilam miſtam oleo, *in* ſacrificium igne abſumendum Jehovæ, *in* odorem gratum: libamenque ejus vinum, quartam hinis.

14 Panem autem toſtáſve ariſtas, aut ſpicas virentes ne comeditote uſque ad illum diem, uſque dum attuleritis oblationem dei veſtri: ſtatuto perpetuo apud poſteros veſtros, in omnibus habitationibus veſtris.

15 Deinde *c* numeratote vobis à poſtero die iſtius ceſſationis, à die quo attuleritis manipulum iſtum agitationis: ſeptem hebdomades integræ ſunto: *c* Deut.16.9.

16 Uſq; ad poſterum diem ſeptimanæ ſeptimæ numeratote quinquaginta dies,tunc offeretis munus novum Jehovæ.
17 Ex habitationibus veſtris afferetote panes agitationis duos, duarum decimarum ephæ è ſimila ſunto, fermentati coquuntor: primitiæ ſunt Jehovæ.
18 Offeretis autem cum illo pane ſeptem agnos anniculos integros,& juvencum unum ſubrumum,atq; arietes duos: ſunto holocauſtum pro Jehova cum munere ſuo & libaminibus ſuis igne abſumenda odoris grati Jehovæ.

19 Parabitis quoq; hircum caprarum unum in peccatum, & duos agnos anniculos in ſacrificium euchariſticum:

20 Quæ agitabit ſacerdos cum pane primitiarum agitatione coram Jehova cum duobus agnis: res ſancta ſunto Jehovæ pro ſacerdote.
21 Et convocabitis omneis eo ipſo die, convocatio ſancta eſto vobis,nullum opus ſervile facitote:ſtatuto perpetuo in omnibus habitationibus veſtris per generationes veſtras.
22 Quum autem metetis meſſem terræ veſtræ,ne prorſus demetito latus agri tui,& ſpicilegium meſſis tuæ ne facito.ipſi pauperi & peregrino relinquito iſta,ego ſum Jehova Deus veſter.
IV. 23 Item alloquutus eſt Jehova Moſchen,dicendo,
24 Alloquere filios Jiſraëlis dicendo. Menſe quoq; ſeptimo,primo die ejus menſis eſto vobis ceſſatio,monumentum clangoris,convocatio ſancta.
25 Nullum opus ſervile facitote ; ſed offeretis igne abſumenda Jehovæ.
V. 26 Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen,dicendo:
27 Sed die decimo menſis hujus ſeptimi dies expiationum eſt, convocatio ſancta eſto vobis,ut affligatis animas veſtras:tum offeretis igne abſumenda Jehovæ.
28 Quare nullum opus ſervile facitote illo ipſo die:quia dies expiationum eſt,ad expiationem faciendam pro vobis coram Jehova Deo veſtro.
29 Omnis enim anima quæ non fuerit afflicta eo ipſo die,omnino exſcinditor è populis ſuis:
30 Et omnem animam quæ fecerit ullum opus eo ipſo die,omnino perdam animam iſtam è medio populi ſui.
31 Nullum opus facitote,ſtatuto perpetuo per generationes veſtras in omnibus habitationibus veſtris.
32 Sabbathum ceſſationis eſto vobis quo affligatis animas veſtras:quum nonus dies ejus menſis fuerit veſpere,à veſpera uſq; ad veſperam celebratote ceſſationem veſtram.

VI. 33 Item alloquutus eſt Jehova Moſchen,dicendo:
34 Alloquere filios Jiſraëlis dicendo: decimo quinto die menſis hujus ſeptimi feſtum tabernaculorum ſeptem diebus eſt Jehovæ.
35 Die primo convocatio ſancta eſto , nullum opus ſervile facitote.
36 Septem diebus offertote igne abſumenda Jehovæ: die octavo convocatio ſancta eſto vobis quo offeratis igne abſumenda Jehovæ; dies interdicti eſt,nullum opus ſervile facitote.

37 Iſtæ ſunt ſolennitates Jehovæ quibus convocabitis eos,convocationes ſanctæ: ad offerendum igne abſumenda Jehovæ , holocauſtum & munus,ſacrificium, & libamina , rem diei cujusque die ſuo.
38 Præter ſabbatha Jehovæ; & præter dona veſtra,& præter omnia vota veſtra,& præter omnes voluntarias oblationes veſtras, quas dabitis Jehovæ.
39 Veruntamen quintodecimo die hujus menſis ſeptimi,quum collegeritis proventum terræ, celebratote feſtum Jehovæ ſeptem diebus : horum dierum primo ceſſatio itemq; die octavo ceſſatio eſto.
40 Sumite itaq; pro vobis ipſo die primo termitibus arborum ſpecioſarum, ſpathas palmarum, & ramos arborum denſarum cum ſalicibus torrentis; lætaminis coram Jehova Deo veſtro ſeptem diebus.
41 Et celebrabitis illud feſtum Jehovæ ſeptem dies uno quoq; anno:ſtatuto perpetuo per generationes veſtras,quolibet menſe ſeptimo celebratote illud.
42 In illis tabernaculis manetote ſeptem diebus,quiſquis indigena eſt in Jiſraële,maneto in tabernaculis:
43 Ut cognoſcant generationes veſtræ; me feciſſe ut in tabernaculis habitarent filii Jiſraëlis, quum educerem eos è terra Ægypti: ego ſum Jehova Deus veſter.
44 Ita edixit Moſche ſolennitates Jehovæ filiis Jiſraëlis.

16 Uſque ad poſterum diem hebdomadis ſeptimæ numeratote quinquaginta dies;tunc offertote munus novum Jehovæ.
17 Ex habitationibus veſtris affertote panes agitationis duos,duarum decimarum *epha* è ſimila ſunto, fermentati coquuntor:primitiæ *ſunt* Jehovæ.
18 Affertote etiam cum illo pane ſeptem agnos anniculos integros, & juvencum unum ſubrumum, atque arietes duos: *Illi* ſunto holocauſtum pro Jehova & munus eorum & libamina eorum,ſacrificium igne abſumendum *in* odorem gratum Jehovæ.
19 Sacrificatote etiam hircum lactentem unum in ſacrificium pro peccato, & duos agnos anniculos in ſacrificium euchariſticum :
20 Et agitato ea ſacerdos cum pane primitiarum agitatione coram Jehova,cum duobus agnis: res ſancta ſunto Jehovæ pro ſacerdote.
21 Et proclamatote *ſolennitatem* eo ipſo die; congregatio ſancta eſto vobis, nullum opus ſervile facitote:ſtatuto perpetuo in omnibus habitationibus veſtris apud poſteros veſtros.
22 Quum autem *d* meteris meſſem terræ veſtræ,ne prorſus demetito latus agri tui,& ſpicilegium meſſis tuæ ne facito.pauperi & peregrino relinquito iſta;ego *ſum* Jehova deus veſter. *d Sup. 19. 9. Deut. 24. 19.*
IV. 23 Item allocutus eſt Jehova Moſen,dicendo,
24 Alloquere filios Iſraëlis dicendo. *e* Menſe quoque ſeptimo , primo *die* ejus menſis eſto vobis ceſſatio, monimentum clangoris,congregatio ſancta. *e Num. 29. 1.*
25 Nullum opus ſervile facitote;ſed offertote ſacrificia igne abſumenda Jehovæ.
V. 26 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen,dicendo:
27 Unque *die* decimo menſis hujus ſeptimi dies *f* expiationum eſt, congregatio ſancta eſto vobis,ut affligatis animas veſtras:tum offertote ſacrificia igne abſumenda Jehovæ. *f Sup. 16. 29. Num. 29. 7.*
28 Nullumque opus ſervile facitote illo die: quia dies expiationum eſt,ad expiationem faciendam pro vobis coram Jehova deo veſtro.
29 Omnis enim homo qui non fuerit afflictus illo die, exſcindi debet è populis ſuis :
30 Et omnem hominem qui fecerit ullum opus illo die, perdam hominem iſtum è populo ejus.
31 Nullum opus facitote ; ſtatuto perpetuo apud poſteros veſtros in omnibus habitationibus veſtris.
32 Sabbathum ceſſationis *eſto* vobis iſte *dies*,quo affligatis animas veſtras: quum nonus dies ejus menſis fuerit veſpere,à veſpera uſque ad veſperam celebratote *hanc* ceſſationem veſtram.
VI. 33 Item allocutus eſt Jehova Moſen,dicendo:
34 Alloquere filios Iſraëlis dicendo: Decimo quinto die menſis hujus ſeptimi feſtum *g* tabernaculorum ſeptem diebus *eſt* Jehovæ. *g Exod. 23. 16. Ibid. 29. v. 12. & deinc. Deut. 16. 13.*
35 Die primo congregatio ſancta *eſto*; nullum opus ſervile facitote.
36 Per ſeptem dies offertote ſacrificia igne abſumenda Jehovæ: die *h* octavo congregatio ſancta eſto vobis,tum offertote ſacrificia igne abſumenda Jehovæ; dies interdicti eſt,nullum opus ſervile facitote. *h Joh. 7. 37.*
37 Iſtæ *ſunt* ſolennitates Jehovæ quas proclamare debetis *tanquam* congregationes ſanctas: ad offerendum ſacrificia igne abſumenda Jehovæ, holocauſtum & munus,ſacrificium, & libamina,rem diei die ſuo.
38 Præter ſabbatha Jehovæ; & præter dona veſtra, & præter omnia vota veſtra,& præter omnes voluntarias oblationes veſtras,quas dabitis Jehovæ.
39 Utique quintodecimo die hujus menſis ſeptimi, quum collegeritis proventum terræ , celebratote feſtum Jehovæ per ſeptem dies: horum dierum primo ceſſatio,itemque die octavo ceſſatio *eſto*.
40 Accipitote igitur vobis die primo *i* termites arborum ſpecioſarum , ſpathas palmarum , & ramos arborum denſarum & ſalices torrentis; & *k* lætamini coram Jehova deo veſtro per ſeptem dies. *i Nehe. 8. 15. k Deut. 12. 7. & 14. 26.*
41 Et celebratote illud feſtum Jehovæ per ſeptem dies uno quoque anno:ſtatuto perpetuo apud poſteros veſtros,quolibet menſe ſeptimo celebratote illud.
42 In illis tabernaculis habitatote ſeptem dies; quiſquis indigena eſt in Iſraële,habitato in tabernaculis:
43 Ut cognoſcant poſteri veſtri me feciſſe ut in tabernaculis habitarent filii Iſraëlis,quum educerem eos è terra Ægypti: ego *ſum* Jehova deus veſter.
44 Ita edixit Moſes ſolennitates Jehovæ filiis Iſraëlis.

ANALYSIS CAP. XXIII.

HOc capite continentur leges de feſtis. Præter legem autem de ſabbatho,quæ habetur verſu tertio,proponuntur leges de feſtis quinque: (1) de feſto paſchatis & azymorum,v.5. & ſeqq. (2) de feſto hebdomadum ſive pentecoſtes,v.15. & ſeqq. (3) de feſto clangoris,v.23. & ſeqq. (4) de feſto expiationis,v.27. & ſeqq. (5) de feſto tabernaculorum,v.34. & ſeqq. Hiſce omnibus præmittitur procemium,v.1.2.& 4. I. Lex de feſto paſchatis & azymorum ſex conſtat membris. Indicatur enim (1) tempus quo agnus paſchalis debeat apparari,v.5. (2) tempus quo debeant edi panes azymi,verſ.6. (3) tempus quo debeant feriari, v.7. & 8. (4) ſacrificia quæ per totum illius feſti tempus offerenda ſint,v.8. (5) ſacrificia quæ offerenda ſint die azymorum primo,v.9. & ſeq. (6) adjunctum quoddam ſacrificiorum illorum.

rum, nempe abſtinentia ab eſu recentium frugum ante oblationem illorum, v.14. Cæterùm ſacrificia die azymorum primò offerenda indicantur quatuor: (1) manipulus frugum, v.10 & 11. (2) agnus anniculus, verſ.12. (3) munus, verſ.13. (4) libamen, ibid. II. Lex de feſto hebdomadum ſeu pentecoſtes membris conſtat quinque. Indicatur enim (1) tempus quo feſtum illud debeat celebrari, v.15. & 16. (2) ſacrificia quæ tunc debeant offerri, v.17. & ſeqq. (3) adjunctum quoddam ſacrificiorum illorum, nempe agitatio, v.20. (4) aliud adjunctum, nempe feriatio, v.21. (5) lex de modo metendi, per digreſſionem annexa ex occaſione, v.22. Cæterùm ſacrificia in feſto illo offerenda, indicantur ſex: (1) panes è primitiis frugum, v.17. (2) animalia in holocauſtum, v.18. (3) munera, ibidem. (4) libamina, ibidem. (5) ſacrificium pro peccato, v.19. (6) ſacrificium eucharisticum, ibidem. Cæterum v.22. inſeritur lex de ratione metendi. III. Lex de feſto clangoris duobus conſtat membris. Indicatur enim primò tempus quo ſit celebrandum, v.24. deinde cultus tunc obeundus. Is autem conſiſtit partim in feriatione, partim in ſacrificatione, v.25. IV. Lex de feſto expiationis tribus conſtat membris. Indicatur enim primò tempus quo debeat celebrari, v.27. & 32. Deinde cultus qui tunc debeat obiri, v.27. & ſeqq. Poſtremò ſanctio legis. Et cultus quidem indicatur triplex: videl. (1) jejunium, v.27. & 32. (2) ſacrificiorum oblatio, v.27. (3) feriatio, v.28. 31. & 32. Sanctio verò legis proponitur duplex: una, mandatum de ſupplicio capitis contravenientibus irrogando, v.29: altera, comminatio exitii a Deo infligendi, v.30. V. Lex de feſto tabernaculorum membris conſtat quatuor. Indicatur enim (1) tempus quo feſtum illud celebrandum ſit, v.34. 39. 41. & 42. (2) cultus qui tunc ſit obeundus: qui indicatur quadruplex, (1) feriatio, v.35. 36. 39. (2) ſacrificiorum oblatio, v.36 (3) lætitia, v.40. (4) habitatio in tabernaculis, v.42. Tertiò indicatur tabernaculorum materia, nempe termites ſeu frondes è quibus concinnanda ſint, v.40. Quartò indicatur finis ſeu cauſa finalis feſti illius, v.43. Cæterùm inter verſum 36. & 39. interſeritur epilogus plenus, nempe v.37. & 38. Verſu autem ultimo annectitur epilogus brevis & ſummarius.

SCHOLIA IN CAP. XXIII.

1. ITem] *Heb. Et.* Alloquutus eſt] *Heb. Loquutus eſt ad. Sic initio verſ. ſequentis.*

2 Ut indicas eis ſolennitates] *Verto*, Dicitoque eis, Quod attinet ad ſolennitates Jehovæ, quas proclamabitis *tanquam* congregationes ſanctas. hæ ſunt ſolennitates meæ. *Heb. Solennitates Jehovæ quibus, &c. Nominativus abſolutè poſitus.* Proclamabitis] *Scil. vos ſacerdotes. Apoſtrophe. Vide Num. 10. verſ. 10. Confirmatur autem hæc interpretatio ex collatione verſus quarti. Et in hac ſignificatione exponitur verbum* קָרָא *infrà verſu 4. & cap. 25. v. 10.* Eis] *Filiis Iſraelis.* Congregationes ſanctas] *Heb. Convocationes ſanctitatis. Genitivus adjuncti. Sic deinceps.*

3 Nullum opus facite] *Heb. Omne opus non facietis. Sic v. 7.*

4 Convocationes] *Id eſt, congregationes. Metonymia efficientis.* Quibus convocabitis &c.] *Verto*, *Quas proclamabitis tempore ſtatuto ipſarum.*

5 Primo menſe] *Scil. anni ſacri: qui menſis partim Martio, partim Aprili noſtro reſpondet.* Inter duas veſperas] *Id eſt, inter duas veſperæ extremitates, intra ſpatium ſcil. trium horarum diei ultimarum.* Paſcha] *Id eſt, tempus quo jugulandus & aſſandus eſt agnus, & mox ſub initium noctis edendus, in memoriam tranſitus illius, quo Dominus noctu percutiens primogenita Ægyptiorum, tranſivit domos Iſraelitarum quarum limen & poſtes conſperſerant ſanguine agni jugulati. Vide Exod. 12. In nomine Paſcha (quod Hebraicè ſcribitur* פֶּסַח *peſahh) eſt ſynecdoche generis & metonymia ſubjecti, ſignificat enim propriè tranſitum: hic autem intelligitur primò tranſitus ille Domini in Ægypto: deinde tempus quo tranſitus ille in memoriam rei agendæ erat deſtinatum.*

6 Azymorum] *Panum fermenti expertium. De voce Hebraica* מַצּוֹת *matſoth vide ſup. ſchol. in cap. 2. v. 4.*

7 Die horum] *In Hebræo loco pronominis eſt articulus* ה. *Sic verſu ſeq.* Opus ſervile] *Heb. Opus ſervitutis, ſeu culturæ, ſeu (ut ita dicam) laborationis. Genitivus adjuncti. Sic verſ. ſeq.*

8 Offeretis] *Offertote.* Igne abſumenda] *Vox Hebræa eſt numeri ſingularis, & ponitur collectivè. Porrò ſacrificia illa indicantur nominatim Num. 28. v. 19. & ſeqq.*

10 Quum meſſuri eritis] *Quum incipietis falcem mittere in ſegetem, ut loquitur Deut. 16. v. 9.* Manipulum frugum] *In Hebræo eſt vox una* עֹמֶר *homer: quæ alias ſignificat decimam partem menſuræ quæ nominatur epha: fortaſſis ex eo quòd ex manipulo frugum tot circiter grana poſſint excuti, quot ad menſuram illam requirantur.*

11 Qui] *Heb. Et.* Agitabit] *Vide ſchol. ſup. cap. 7. v. 4.* Ad acceptionem veſtri] *Ut Domino accepti reddamini.* Illius ceſſationis] *Nempe Paſchatis, ex collatione verſus quinti. Sic v. 15.*

12 Parabitis] *Verto, Sacrificatote. Heb. Facietis. Synecd. generis.* Anniculum] *Heb. Filium anni ſui. Sic deinceps.* Integrum] *Vitii expertem.*

13 Munus] *Sacrificium ex farina. Hebr.* מִנְחָה *minhhah.* Igne abſumenda] *Verto, Igne abſumendam.* Odorem gratum] *Heb. Odorem quietis. Genitivus effecti. Sic v. 18.*

14 Panem] *Scil. factum ex recentib. frugibus. Synecdoche generis.* Toſtáſve ariſtas] *Heb. Et toſtas ariſtas.* Aut] *Heb. Et.* Uſque ad illum ipſum diem] *Heb. Uſq; ad os (ſeu, uſq; ad eſſentiam) diei illius.* Statuto perpetuo] *Heb. Statuto ſeculi.*

15 Deinde] *Heb. Et.* Numerabitis vobis] *Elegans pleonaſmus. Numerabitis autem, ſcil. ſeptem ſeptimanas: ut declaratur in fine verſus.* A poſtero die] *Heb. A cras.*

16 Uſque ad poſterum diem] *Heb. Uſq; à cras. Id eſt, uſq; ad diem primam ſeptimanæ octavæ, incluſivè.* Tunc] *Heb. Et.* Munus] *Sacrificium ex farina.*

17 Panes] *Heb.* לֶחֶם. *quæ vox eſt numeri ſingularis. Sed hic ei jungitur nomen numeri dualis* שְׁתַּיִם *item duo verba numeri pluralis*, ſunto, coquuntor. *Eſt enim anomalia numeri.* Panes agitationis] *Qui à ſacerdote ſunt agitandi.* Fermentati] *Vox Hebræa eſt numeri ſingularis. Itaq; hic eſt altera anomalia numeri.* Coquuntor] *Vox Hebræa* אָפָה *aphah propriè ſignificat coquere panem in furno: Germanicè* backen. *unde* אֹפֶה *ophéh piſtor, ein* becker.

18 Anniculos] *Heb. Filios anni. Sic verſ. ſeq.* Integros] *Vitii expertes.* Subrumum] *Sive, lactentem. Heb. Filium bovis, ſeu armenti.* Cum munere ſuo, &c.] *Heb. Et munus eorum & libamina eorum.*

19 Parabitis] *Verto, Sacrificatote. Heb. Facietis.* Hircum caprarum] *Id eſt, hircum lactentem.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato. Metonymia ſubjecti.* Eucharisticum] *Heb. Retributionum.*

20 Quæ agitabit] *Heb. Et agitabit ea.* Res ſancta] *Heb. Sanctitas Metonymia forma.*

21 Convocabitis] *Vos ſacerdotes: ut ſupra v. 2.* Omneis] *Sive cœtum.* Eo ipſo die] *Heb. In oſſe (ſive eſſentia) diei iſtius.* Convocatio] *Malim congregatio.* Sancta] *Heb. Sanctitas a. Genitivus adjuncti.* Nullum opus ſervile facitote] *Heb. Omne opus ſervitii non facietis.* Statuto perpetuo] *Heb Statuto ſeculi.*

22 Ne prorſus demetito, &c.] *Ne abſolvito latus agri tui dum metis.* Facito] *Heb. Linquito.* Ipſi] *Elegantius abeſſet. In Hebræo eſt articulus: quo innuimur & nos, dicentes,* Dem armen.

24 Menſe ſeptimo] *Qui incipit decimotertio die noſtri Septembris, quum ſol ingreditur libram.* Monimentum clangoris] *Id eſt, tempus quo tubis clangent ſacerdotes ad populum monendum. De quibus autem rebus monendum fuerit, vide annot. Fr. Junii.* Convocatio] *Malim, congregatio.*

25 Sed] *Heb. Et.*

27 Sed] *Verto, Utiq;. Particula* אַךְ *ach hic eſt aſſeverantis: & additur ad populum ſingulariter commonefaciendum, ne hujus feſti obliviſcantur. Qualis commonefactio eſt in quarto præcepto decalogi, ubi dicitur,* Memento &c. Die decimo] *Confer infrà v. 32.* Ut affligatis animas veſtras] *Scil. jejunio. Simili ratione Latini dicunt, Fraudare genium.*

28 Quare] *Heb. Et.*

29 Anima] *Homo. Nempe Iſraelita proſelytúsve. Synecdoche gemina: una membri, altera generis. Sic deinceps.* Omnino] *Non habetur in Hebræo.* Exſcindetur] *Verto, Exſcinditor quia eſt lex.*

30 Omnino] *Neq; hic iſta vox in Hebræo habetur.* Sui] *Puto dicendum, Ejus Scil. animæ.*

31 Opus] *Scil. ſervile.*

32 Quum nonus dies fuerit] *Heb. In nono die. At v. 27. præcipitur dies decimus. Hinc colligo, & nono die & decimo jejunandum fuiſſe: ſed diſſimiliter: nono quidem per diem totum, ut declaratur in textu: decimo verò per aliquam tantùm partem.* A veſpera] *Hinc enim diem ordiebantur Hebræi. Confer Geneſ. 1. v. 5.* A veſpera uſque ad veſperam] *Id eſt, A ſolis occaſu uſq; ad ſolis occaſum. Synecdoche integri. nam in ſolis occaſu deſinit veſpera.* Celebratote ceſſationem] *Heb. Ceſſate ceſſatione.*

35 Convocatio] *Congregatio.*

36 Dies interdicti] *Heb. Interdictum. In Hebræo nulla eſt ellipſis, ſed tropus: nempe metonymia adjuncti. Adjungebatur enim iſti diei interdictum, ne quis opus aliquod ſervile faceret. Sic Deut. 16. v. 8. Nomen* עֲצֶרֶת *hatſereth ſignificat propriè cohibitionem.*

37 Quibus convocabitis eos &c.] *Verto, quas proclamabitis* tanquam *congregationes ſanctas, ut ſup. v. 2. Ellipſis.* Sacrificium] *Scil. ex pecudibus mactatis. Iſtud enim vox Hebræa propriè ſignificat.* Rem] *Heb. Verbum.*

38 Vota] *Id eſt, votiva ſacrificia. Metonymia efficientis* Voluntarias oblationes] *Heb. Spontaneitates. Metonymia formæ.*

39 Veruntamen] *Verto, Utiq;: ſicut verſ. 27.* Celebratote feſtum] *In Hebræo ſunt voces conjugatæ: ut ſi Græcè dicatur, ἑορτάζειν ἑορτήν: Germanicè* feyeret den feyertag. *Sic verſ. 41.* Horum dierum primo] *Heb. Die primo. Sed cum articulo* ה.

40 Sumetis itaque pro vobis &c. lætabimini] *Verto, Accipitote igitur vobis &c. & lætaminor.* Termitibus] *Heb. Fructum.* Arborum ſpecioſarum] *Heb. Arboris ſpecioſæ. Collectivè. Sic mox, Arboris denſæ.*

41 Unoquoque anno] *Heb. In anno Sed cum articulo* ה. Quolibet menſe] *Heb. In menſe. Sed rurſus cum articulo* ה.

42 In illis tabernaculis] *Quæ ſcil. ſtruxeritis ex ramis arborum illis quæ commemorata ſunt verſu 40. In Hebræo loco pronominis eſt articulus* ה. *Tabernaculum Hebraicè dicitur* סֻכָּה *ſyccáh à protegendo, quod protegat contra æſtum ſolis. Aliàs tugurium redditur.* Quisquis indigena eſt] *Heb. Omnis indigena, quod ut vertendo poteſt retineri.*

43 Generationes veſtræ] *Poſteri veſtri. Metonymia efficientis.*

44 Ita] *Heb. Et.* Edixit filiis] *Heb. Loquutus eſt ad filios.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIII.

Sabbatum. EX v.3. De ſabbato obſervandum eſt, quatenus ſit abrogatum, & quatenus adhuc duret. Abrogatum eſt partim reſpectu diei ſeptimi, partim reſpectu præciſæ intermiſſionis operum ſervilium. Durat adhuc, quatenus per Chriſtum translatum eſt in diem hebdomadis primum: ut percipitur ex Johan. 20. v. 19. & ſeqq. Item ex v. 26. & ſeqq. Item ex Actor. 2. v. 7. 1. Cor 16. v. 2. Apoc. 1. v. 10. Deinde quatenus a Chriſto deſtinatum eſt ſacris conventibus ad audiendum verbum Dei & utendum ſacramentis: quod ipſum quoque ex locis allegatis percipitur.

Agnus paſchalis. 2 Ex v.5. Agnus paſchalis fuit typus Chriſti: ut percipitur ex 1. Cor. 5. v. 7. & Johan. 19. v. 36.

Feſtum azymorum. 3 Ex v.6. Feſtum azymorum fuit typus ſinceritatis fidelium, ut docet apoſtolus 1. Cor. 5. v. 7. & 8.

Meſſis. 4 Ex v.10. & ſeqq. Quum Deus nobis meſſem dedit, gratis animis hoc ejus beneficium celebrare debemus.

Dies Pentecoſtes. 5 Ex v.16. Conſiderandum hic, cujus rei nos admonere debeat dies Pentecoſtes: nempe miſſionis Spiritus ſancti in apoſtolos ad prædicandum evangelium in toto mundo. Vide Act. 2. v. 1 & deinceps.

6 Ex v.22. Divites non debent eſſe tenaces aut avari erga pauperes: ſed liberaliter eis de bonis ſuis impertiri. Divites.

7 Ex v.24. Æquum & utile eſt, ut in principio anni nos ipſi veluti tubæ clangore excitemus tum ad deprecandum peccata exacto anno commiſſa, tum ad exorandum Dei gratiam ad peccata anno ſequente vitanda. Initium anni.

8 Ex verſ.27. & ſeqq. Expiationem peccatorum noſtrorum quærere debemus in ſacrificio Chriſti: quod per ſacrificia in feſto expiationis offerri ſolita, fuit præfiguratum: ut docet apoſtolus in epiſtola ad Hebræos. Expiatio peccatorum.

9 Ex eod. v.27. ex verbis, *Ut affligatis animas veſtras.* Qui expiationis peccatorum ſuorum participes eſſe cupiunt, eos oportet operam dare pœnitentiæ. Pœnitentia.

10 Ex v.34. & ſeqq. Sicut Deus populum Iſraëliticum per annos quadraginta mirabiliter ſuſtentavit in deſerto: ita confidere ei debemus, eum nos quoque ſuſtentaturum, etiamſi interdum ordinaria victus media nobis deſint. Suſtentatio noſtri.

11 Ex v.40. ex verbo, *Lætabimini.* Sicut populus Iſraëliticus lætari debuit in feſto tabernaculorum, propter recordationem ſuſtentationis ſui in deſerto per manna & aquam petræ: ita nos in celebratione cœnæ Domini lætari debemus, quòd Deus nos alit ſpiritualiter pane illo verè cœleſti, & potu illo verè cœleſti: nempe Chriſto pro nobis crucifixo. Cœna Domini.

CAPUT XXIV.

T. & J.

I. ITem alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 *Præcipe filiis Jiſraëlis, ut accipientes* adferant *ad te oleum olivæ purum tuſum pro luminari, ad accendendum lucernas quotidie.*

II. *3 Extra velum ipſum teſtimonii in tentorio conventus aptabit unamquamque illarum Aharon,* ut luceant *a veſpere uſque mane coram Jehova quotidie ſtatuto perpetuo per generationes veſtras.*

4 Super ipſum lychnuchum purum aptabit lucernas illas, coram Jehova quotidie.

III. *5 Item accipiens ſimilam coques ex ea duodecim collyras, duarum decimarum* ephæ *eſto unaquæque collyra:*

6 Quas diſpones duobus ordinibus, ſenas in *ordinem quemque, ſuper menſam puram coram* Jehova.

7 Et impones cuique ordini thus purum; ut ſit unicuique pani in memoriale ſuffimentum, igne abſumendum Jehovæ.

8 Quolibet die ſabbathi aptato eum ſacerdos *coram Jehova jugiter,* acceptum *à filiis Jiſraëlis ſœdere perpetuo.*

9 Poſtea erit Aharonis & filiorum ejus, qui comedent illum in loco ſancto. quia res ſancta ſanctarum eſt pro eo, ex abſumtis igni Jehovæ, ſtatuto perpetuo eximenda.

IV. *10 Egreſſus autem eſt filius cujuſdam Jiſraëlitidis, qui erat filius viri Ægyptii, inter filios Jiſraëlis: & concertaverunt in caſtris filius hic Jiſraëlitidis, & Jiſraëlita quidam.*

11 Tunc exſecrans filius ille Jiſraëlitidis mulieris nomen illud Dei *blaſphemavit. quapropter adduxerunt illum* judices *ad Moſchen (nomen autem matris ejus* erat *Schelomith filia Dibri de tribu Danis)*

12 Poſueruntque illum in cuſtodia, ut exponeretur eis Moſche, quid faciendum *ex præſtituto Jehovæ.*

13 Alloquutus itaque eſt Jehova Moſchen, dicendo:

14 Educito blaſphemum iſtum extra caſtra, ut nitantur quicunque audiverunt manibus ſuis ſuper caput ejus. deinde lapidabunt eum totus cœtus.

15 Filios verò Jiſraëlis alloquitor dicendo, ullus quum blaſphemaverit Deum ſuum, omnino laturus eſt peccatum ſuum.

16 Itaque qui exſecratur nomen Jehovæ, omnino afficitor morte, omnino lapides conjiciunto in eum totus cœtus tam peregrinus quàm indigena, quum exſecratus fuerit nomen Dei, *morte afficitor.*

V. VI. VII. *17 Item quum quis percuſſerit ullam animam hominis, omnino morte afficitor:*

18 Qui autem percuſſerit animam jumenti, rependito illam, animam pro anima.

19 Quod ſi quis intulerit corporis vitium proximo ſuo; quemadmodum fecit, ſic fiat ei.

20 Fractura eſto *pro fractura, oculus pro oculo, dens pro dente: prout intulerit corporis vitium homini, ita inferetor ei.*

21 Denique qui occiderit jumentum, rependito illud, ſed qui occiderit hominem, morte afficitor.

22 Jus idem eſto vobis, ut peregrino, ita indigenæ jus eſto: nam ego Jehova ſum Deus veſter.

23 Quæ eloquutus eſt Moſche filiis Jiſraëlis, duxerunt itaque blaſphemum illum extra caſtra, & obruerunt eum lapidibus. ſic filii Jiſraëlis fecerunt quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

P.

ITem allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Præcipe filiis Iſraëlis, ut accipientes *adferant* ad te *a* oleum olivæ purum tuſum pro luminari, ad accendendum lucernas jugiter. *a* Exod. 25. 6. & 27. 20.

3 Extra velum teſtimonii in tentorio conventus aptato illas Aharon, a veſpere uſque mane coram Jehova jugiter: ſtatuto perpetuo apud poſteros veſtros. II.

4 Super lychnucho illo puro aptato lucernas illas, coram Jehova jugiter.

5 Item accipiens ſimilam coquito ex ea duodecim placentas, duarum decimarum *epha* eſto unaquæque placenta. III.

6 Et ponito *eas* duobus ordinibus, ſenas *in* ordinem quemque, ſuper menſa illa pura coram Jehova.

7 Et imponito cuique ordini thus purum, ut ſit unicuique pani in ſuffimentum, *in* ſacrificium igne abſumendum Jehovæ.

8 Quolibet die ſabbathi aptato *panem* illum *ſacerdos* coram Jehova jugiter; *acceptum* a filiis Iſraëlis fœdere perpetuo.

9 Poſtea eſto *b* Aharonis & filiorum ejus, qui comedere debent illum in loco ſancto: quia res ſanctiſſima eſt pro eo, è ſacrificiis igne abſumendis Jehovæ, ſtatuto perpetuo. *b* Exod. 29. v. 33. Sup. 8. v. 31 1. Sam. 21. v. 6 Matth. 12. 4.

10 Egreſſus autem eſt filius cujuſdam Iſraëlitidis, qui erat filius viri Ægyptii, inter filios Iſraëlis: & concertaverunt in caſtris filius hic Iſraëlitidis, & Iſraëlita quidam. IV.

11 Tunc exſecrans filius ille Iſraëlitidis mulieris nomen illud blaſphemavit; quapropter adduxerunt illum ad Moſen (nomen autem matris ejus *erat* Schelomith filia Dibri de tribu Danis)

12 Poſueruntque illum in cuſtodiam, ut exponeret eis *Moſes, quid faciendum eſſet* ex mandato Jehovæ.

13 Allocutus itaque eſt Jehova Moſen, dicendo:

14 Educito blaſphemum iſtum extra caſtra, innituntorque quicunque audiverunt manibus ſuis capiti ejus: deinde lapidanto eum totus cœtus.

15 Filios verò Iſraëlis alloquitor dicendo; Unusquisque quum blaſphemaverit deum ſuum, ferto peccatum ſuum.

16 Id eſt, Qui exſecratur nomen Jehovæ, omnino afficitor morte, omnino lapides jaciunto in eum totus cœtus: ſic peregrinus ſicut indigena, quum exſecratus fuerit *illud* nomen, morte afficitor.

17 Item quum quis occiderit ullum hominem, omnino morte afficitor: V. VI. VII.

18 Qui autem occiderit jumentum, rependito illud, animam pro anima.

19 Quod ſi quis intulerit corporis vitium proximo ſuo; quemadmodum fecit, ſic fiat ei.

20 Fractura *eſto* pro fractura, *c* oculus pro oculo, dens pro dente: prout intulerit corporis vitium homini, ita infertor ei. *c* Exod. 21. v. 24. Deut. 19. 21. Matth. 5. 38.

21 Denique qui occiderit jumentum, rependito illud, ſed qui occiderit hominem, morte afficitor.

22 Jus idem eſto vobis: ſic peregrinus, ſicut indigena eſto: nam ego *ſum* Jehova deus veſter.

23 Et eloquutus eſt Moſes *iſta* filiis Iſraëlis, duxerunt itaque blaſphemum illum extra caſtra, & obruerunt eum lapidibus: ſic filii Iſraëlis fecerunt quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

ANALYSIS CAP. XXIV.

HOc capite continentur leges ſeptem: prima de oleo ad lucernas ſacras, v.2: ſecunda de lucernis illis aptandis, v.3. & 4. tertia de panibus propoſitionis, v.5.6.7.8. & 9: quarta de ſupplicio blaſphemorum, v.15. & 16: quinta de ſupplicio homicidarum, v.17. & 21: ſexta de mulcta occidentium alterius jumentum, v.18. & 21: ſeptima de mulcta inferentium alteri vitium corporis, v.19. & 20. Lex prima conſtat membris tribus: (1) a quibus oleum illud debeat conferri, nempe a filiis Jiſraëlis: (2) quale eſſe debeat, nempe oleum olivæ purum tuſum: (3) in quem uſum debeat conferri, nempe pro luminari, ſeu ad accendendum lucernas ſacras, v.2. Lex ſecunda conſtat membris quinque: (1) ubi lucernæ illæ ſint aptandæ, nempe extra velum ſancti ſanctorum in ipſo ſancto, ubi ſcil. ſtabat lychnuchus ille aureus, v.3. & 4. (2) a quo ſint aptandæ, nempe ab Aharone, verſ.3. (3) quando ſint aptandæ, nempe veſpere, ibidem. (4) quamdiu debeant lucere, nempe a veſpera uſque mane, v.3. (5) quamdiu hic ritus debeat durare, nempe quamdiu duraturum erat ſacerdotium Leviticum, v.3. Lex tertia conſtat membris novem. (1) ex qua materia panes illi ſint pinſendi, nempe è ſimila, verſ.5. (2) quo numero ſint coquendi, nempe duodecim, ibidem. (3) quo pondere ſive qua quantitate ſinguli ſint pinſendi, nempe quantum pondus ſeu quantitatem faciunt duæ decimæ ephæ, ibidem. (4) quomodo diſponendi ſint in menſa ſacra, nempe duobus ordinibus, ita ut uterque ordo contineat panes ſex, verſ.6. (5) quid ſingulis illis panibus imponendum, nempe thus purum: & in quem uſum, nempe in ſuffitum, verſ.7. (6) Quando panes illi ſint à menſa removendi, & recentes ſubſtituendi: nempe quolibet die ſabbathi, v.8. (7) a quibus materia illorum panum ſit conferenda, nempe a filiis Iſraelis, ibidem. (8) a quibus illi qui a menſa fuerint ſublati, ſint comedendi, nempe ab Aharone & filiis ejus, verſ.9. (9) in quo loco ſint edendi, nempe in loco ſancto, ibid. Huic membro annectitur ratio, ibid. *Quia res ſancta*, &c. Lex quarta illuſtratur ex occaſione. Occaſionem ei præbuit blaſphemia cujuſdam è popularibus: de quo in univerſum narrantur quatuor. (1) quis fuerit, nempe natus matre Iſraëlitide, cui nomen Schelomith, &c. patre autem Ægyptio, v.10. & 11. (2) qua occaſione blaſphemarit, nempe occaſione concertationis ſive jurgii, verſ.10. (3) ubi blaſphemarit, nempe in caſtris, ibid. (4) quomodo cum eo ſit proceſſum. Proceſſus ille conſtat membris quinque. (1) adduxerunt eum ad Moſen, v.11. (2) poſuerunt eum in cuſtodia, v.12. (3) Moſes conſuluit Dominum, quid eo eſſet faciendum, ibidem. (4) Dominus mandavit, ut præmiſſa publica & ſolenni teſtificatione lapidaretur, v.14. (5) mandatum illud exſequuti ſunt, v.23. Porro leges illæ poſteriores de pœnis illuſtrantur à diſtributione & comparatione: quatenus populares diſtribuuntur in indigenas & peregrinos, & mandatur ut utrique pari jure, quod ad pœnas illas attinet, tractentur, v.22. Quod mandatum confirmatur adjecta ratione, ibi, *Nam ego* &c.

SCHOLIA IN CAP. XXIV.

ỹ.1. LUcernas] *Heb. Lucernam. Synecdoche membri. nam erant lucernæ ſeptem, Exod.25.v.37.* Quotidie] *Heb. Jugiter. Quam vocem puto in vertendo retinendam. Neq; enim iſta voces æquipollent. Sic deinceps.*

3 Ipſum] *Elegantiùs abeſſet. Nec ejus veſtigium habetur in Hebræo.* Velum teſtimonii] *Quod ſuſpenſum eſt ante arcam fœderis, in qua ſitum eſt teſtimonium. hoc eſt, tabula legis. quæ teſtantur, quomodo Deus velit à populo ſuo coli. Genitivus ſubjecti: & ſynecdoche generis, & metonymia adjuncti duplex.* In tentorio conventus] *Quod uſitatè nominatur ſanctum, nempe tabernaculi ſacri pars anterior.* Unamquamque illarum] *Verto ſimpliciter, Illas. Heb. Illam. quæ vox refertur ad nomen lucernæ, in fine verſus præcedentis.* Statuto perpetuo] *Quamdiu durabit ſacerdotium Leviticum. Heb. Statuto ſeculi.*

4 Super ipſum lychnuchum] *Elegantiùs abeſſet pronomen* ipſum. *In Hebræo eſt articulus. Verto autem, Super lychnucho &c. Vide ſchol. in cap.8. v.30.* Purum] *Id eſt, ex puro auro conflatum. Synecdoche generis. Vide Exod.25.v.31.*

5 Coques ex ea] *Heb. Coques eam. Cæterùm verbum coquendi* אָפָה *aphah ſignificat propriè coquere panem in furno.* Backen. Collyras] *Seu placentas. Hæ placentæ nominantur Exod.39. verſu 36.* לֶחֶם הַפָּנִים *lechem happanim, panes faciei: à Græcis interpretibus dicti* ἄρτοι τῆς προθέσεως, *panes propoſitionis (per genitivum adjuncti id eſt, propoſiti) quia ante faciem Jehovæ, ſedentis ſuper arcam fœderis, proponebantur in ſacra menſa.*

6 Diſpones] *Heb. Pones.* Senas] *Heb. Sex.* Super menſam] *Vel, Super menſa.* Puram] *Id eſt, auro puro obductam, Exod.25. v.24. Nam alioquin menſa illa conſtabat è lignis cedrinis, loco citato v.23. Synecdoche duplex: una integri, altera generis.*

7 Impones] *Heb. Dabis ſuper.* Ut ſit unicuique pani &c.] *Hinc perſpicitur, panes illos non ſupra ſe invicem (ut vulgo pingunt) ſed juxta ſe invicem poſitos fuiſſe. Sic enim non potuiſſet ſingulis thus imponi. Id quod confirmatur etiam ex eo, quòd à duodecim principibus tribuum inter alia inſtrumenta ad ſacrum miniſterium pertinentia oblata fuerunt ſingula acerræ, plena ſuffitu quæ ſcil. panibus propoſitionis imponerentur. Vide Num.7.* In memoriale ſuffimentum] *Verto ſimpliciter, In ſuffimentum. Heb. In memoriam. Vide ſuprà ſchol. in cap.2. v.2.*

8 Quolibet die ſabbathi] *Heb. In die ſabbathi, in die ſabbathi.* Eum] *Verto, Panem illum. Id eſt, duodecim illos panes quorum mentio facta verſu 5. Pronomen affixum refertur ad nomen* לֶחֶם *cujus æquipollens præmiſſit v.5.* Acceptum] *Non quidem ipſum panem ſed farinam aut certè fruges, unde panis ille pinſebatur. Metonymia effecti.*

9 Poſtea] *Heb. Et.* Erit] *Scil. ille panis. Vox Hebræa eſt generis fœminini ſive quòd nomen* לֶחֶם *generis communis eſt, quippe quod genere fœminino reperitur Geneſ.49. verſu 20. ſive quod genus fœmininum hic uſurpatur neutraliter & abſolutè: Erit, ſcil. illud de quo modò dictum eſt.* In loco ſancto] *Nempe in atrio ſacri tabernaculi. Heb. In loco ſanctitatis. Genitivus adjuncti.* Res ſancta ſanctarum] *Verto, Res ſanctiſſima. Heb. Sanctitas ſanctitatum. Metonymia formæ.* Ex abſumtis igne] *Hoc videtur dici reſpectu thuris panibus illis impoſiti: quippe quod adolebatur.* Statuto perpetuo] *Heb. Statuto ſeculi.* Eximenda] *Hoc ſupplementum non videtur neceſſarium.*

10 Inter filios Iſraelis] *Heb. In medio filiorum Jiſraëlis.*

11 Tum] *Heb. Et.* Execrans] *Heb. Defixit vel transfixit. nam blaſphemus (ut hic annotat Fr. Junius) eum quodammodo transfigit in quem provertitur, blaſphemiam. Metaphora.* Dei] *Malim, Jehovæ: quæ vox exprimitur verſu 16.* Quapropter] *Heb. Et.*

12 Ex præſtituto] *Sive, ex præcepto. Heb. Secundum os. Metonymia efficientis.*

13 Alloquutus itaque eſt] *Heb. Et loquutus eſt ad.*

14 Quicunque audiverunt] *Scil. illum blaſphemantem.* Ut nitantur manibus ſuis ſuper caput ejus] *Hoc ritu imponentes illi peccatum iſtud blaſphemiæ: id eſt, teſtificantes illud peccatum eſſe ab eo commiſſum. Confer ſuprà cap.16. verſu 21.* Deinde] *Heb. Et.*

15 Ullus] *Malim, Unusquiſq; Heb. Vir vir.* Omnino laturus eſt] *Verto, Ferto: quia eſt lex. Vox* Omnino *in Hebræo non habetur.* Peccatum ſuum] *Id eſt, pœnam peccati ſui. Metonymia efficientis. Nempe lapidationem. ſynecdoche generis. Hæc interpretatio neq; expoſitio confirmatur collatione verſus ſequentis.*

16 Itaque qui execratur] *Verto, Qui exſecratur nequam. Heb. Et qui exſecratur.* Omnino afficitor morte] *Heb. Moriendo mortificator. Sic mox, Lapidando lapidanto. Sic verſu ſeq.* Tam peregrinus quam indigena] *Heb. Sic peregrinus, ſicut indigena. Vel, Sicut peregrinus, ſic indigena. Nam duo capita ſic poſita utramq; expoſitionem admittunt.*

17 Percuſſerit] *Id eſt, occiderit. Synecdoche generis.* Animam hominis] *Id eſt, hominem. Confer Exod.21. v.12. Num.35. v.16. & ſeqq.*

18 Animam jumenti] *Id eſt, jumentum: puta bovem aut aſinum.* Animam pro anima] *Id eſt, animal pro animali, bovem pro bove, aſinum pro aſino.*

19 Sic fiat ei] *Scil. à judice ſeu magiſtratu. Hæc uſitatè nominatur pœna talionis. quum ſcil. aliquis taliter punitur, qualiter peccavit.*

21 Denique] *Heb. Et.* Occidens] *Heb. Percuſſerit. Synecdoche generis.* Sed] *Heb. Et.* Ut peregrini &c.] *Verto, Ut peregrinus, ita indigena eſto. In Hebræo nulla eſt ellipſis: ſed eſt ſynecdoche generis in verbo,* Eſto: *ſcilicet vobis: id eſt, tractator à vobis.*

22 Jus] *Heb.* מִשְׁפָּט, *quæ vox uſitatè ſignificat judicium. Metonymia adjuncti.*

23 Quæ eloquutus eſt] *Heb. Et loquutus eſt* illa *Moſes ad filios Jiſraëlis.* Eduxerunt itaque] *Heb. Et eduxerunt.* Lapidibus] *Heb. Lapide. Collectivè.* Sic] *Heb. Et.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIV.

EX verſ.2.3. & 4. Sicut Aharon oleum purum infudit ſacris lucernis, ut lucerent per totam noctem: ita Chriſtus mentibus noſtris per Spiritum ſanctum infundit verbum Dei, ut pellantur ex illis tenebræ ignorantiæ Dei, luceat verò ſalvifica notitia Dei. *Lux ſpiritualis.*

2 Ex verſ.5.6. & 7. Singuli fideles Deo accepti ſunt, ſicut komioi ſimilagineus panis: & oculis (id eſt, curæ) Dei expoſiti ſunt, ſicut panes iſti ſacri proponebantur ante faciem Dei: & denique preces eorum a Deo exaudiuntur, ſicut thus, panibus illis impoſitum, quum incenderetur, cælum verſus per fumum ferebatur. *Fidelium conditio.*

3 Ex v.8. & 9. Miniſtris ſacrorum debentur alimenta ab eccleſia. Vide 1. Cor.9. v.7. & deinceps. *Miniſtri eccleſiæ.*

4 Ex v.10. & 11. Ex ira & rixis oriri ſolent blaſphemiæ. Itaque iræ reſiſtendum, eaque reprimenda. *Ira. Rixa.*

5 Ex v.12. In cauſis ſive negotiis obſcuris & difficilibus conſulendus eſt Deus in verbo ipſius. *Cauſæ difficiles.*

Ira. 6 Ex v. 14. collato cum v. 10. Scelera malè excuſantur per iram. Quippe blaſphemus iſte lapidationi à Deo adjudicatus eſt, quantumvis ex ira blaſphemaſſet.

7 Ex verſu 22. In judiciis publicis vitanda eſt proſopolepſia. *Judicia publica.*

8 Ex verſu 23. Mandata divina alacriter exſequenda ſunt. *Mandata divina.*

CAPUT XXV.

T. & J.

I. *ITem alloquutus eſt Jehova Moſchen ad montem Sinai, dicendo:*

2 Alloquere filios Jiſraelis, edicens eis, quum ingreſſi fueritis in eam terram quam ego do vobis; tum quieſcet terra, ſabbatho Jehovæ.

3 Sex annis ſeminabis agrum tuum, & ſex annis putabis vineam tuam, & colliges proventum illius.

4 Anno verò ſeptimo ſabbathum ceſſationis eſto ipſi terræ, ſabbathum Jehovæ. agrum tuum ne ſeminato, & vineam tuam ne putato.

5 Sponte natum ex meſſe tua ne metito, & uvas intermiſſæ tuæ vineæ ne vindemiato; annus ceſſationis eſto ipſi terræ.

6 Sed erit fructus *ſabbathi ipſius terræ vobis ad comedendum, tibi, & ſervo tuo, & ancillæ tuæ, mercenario etiam tuo, & inquilino tuo, qui peregrinantur apud te.*

7 Jumento etiam tuo, & cuique beſtiæ quæ eſt *in terra tua, eſto totus proventus illius ad comedendum.*

II. *8 Præterea numerabis tibi ſeptem ſeptimanas annorum, ſeptem annos ſeptem vicibus, ita ut tempus ſeptem ſeptimanarum annorum ſint tibi quadraginta novem anni.*

9 Tunc facies ut ubique perſonet clangor tubæ menſe ſeptimo die *decimo ejus menſis, die expiationum facitote ut perſonet tuba in tota terra veſtra:*

10 Ut ſanctificetis annum quinquageſimum, & proclametis libertatem in ipſa terra omnibus habitatoribus ejus: Jubilæus annus *ille eſto vobis, ut revertamini quiſque ad poſſeſſionem ſuam, & quiſque ad familiam ſuam revertamini.*

11 Jubilæus hic eſt, *annus quinquageſimus eſto vobis: ne ſeminate neque metito ſponte naſcentia ejus* anni, *neque vindemiate uvas intermiſſarum* vinearum *ejus* vobis.

12 Quum jubilæus ſit, ſanctus eſto vobis. ex quovis agro comedetis proventum ejus.

13 Anno jubilæi iſto quiſque redibitis in poſſeſſionem ſuam.

14 Quare quum rem venalem vendideris quiſque proximo tuo, aut emeris è manu proximi tui, ne fraudem facitote alter alteri.

15 Secundum numerum annorum à jubilæo emito à proximo tuo: ſecundum numerum annorum proventuum vendito ille tibi.

16 Pro multitudine annorum augebis pretium emtionis ejus, & pro paucitate annorum minues pretium emtionis ejus. nam numerum proventuum ille vendit tibi.

17 Ne igitur fraudem facitote alter alteri, ſed timebis à Deo tuo: quia ego Jehova ſum *Deus veſter.*

18 Quod ſi feceritis ſtatuta mea, & judicia mea obſervaveritis facientes ea, habitabitis in ea terra ſecurè:

19 Et terra illa edet fructum ſuum, quem comedetis ad ſaturitatem, ut habitetis ſecurè in ea.

20 Sin autem dicatis, Quid comederimus anno illo ſeptimo? Ecce non ſumus ſeminaturi, neque collecturi proventum noſtrum.

21 At amandabo benedictionem meam vobis anno ſexto, ita ut proferat in annos ternos proventum ſuum.

22 Nam ſeminabitis anno octavo, & comedetis de illo proventu veterem fructum, *uſque ad nonum annum, uſque dum provenerit proventus ejus, comedetis veterem.*

III. *23 Terra autem ne venditor lege mancipii, mea enim* eſt *illa terra: nam peregrini & inquilini vos* eſtis *apud me.*

24 Itaque in tota terra poſſeſſionis veſtræ, redemtura legem *relinquito ipſi terræ.*

25 Quum facultatibus *attenuatus erit frater tuus, ita ut vendat de poſſeſſione ſua, tunc accedens vindex ejus qui propinquus* eſt *ei, redimet rem venditam à fratre ſuo.*

26 Quod ſi cui non erit vindex, ſed conſequuta fuerit manus ejus & adepta quantum ſatis eſt redemturæ ſuæ:

27 Tunc ſupputatis annis venditionis ſuæ reſtituet quod ſupereſt viro cui vendiderat: ſic revertetur in poſſeſſionem ſuam.

28 Sin verò non adeſt manus ejus quantum ſatis erit ad reſtituendum ei, tunc erit res ejus vendita in manu illius qui emit ipſam, uſque ad annum jubilæi: deinde diſcedet emtor *in ipſo jubilæo, & revertetur* venditor *in poſſeſſionem ſuam.*

29 Item quum quis vendet domum habitabilem in *civitate muro* cincta, *tum erit jus redemturæ ejus uſque ad complementum anni venditionis ejus:* anno *pleno eſto jus redemturæ ejus.*

30 Quod ſi non fuerit redemta interea dum completur ei annus

P.

ITem allocutus eſt Jehova Moſen apud montem Sinai, dicendo: I.

2 Alloquere filios Iſraëlis, edicens eis, *a* Quum ingreſſi fueritis in eam terram quam ego daturus ſum vobis, tum quieſcito terra ſabbatho Jehovæ. *a Exod. 23. v. 10.*

3 Sex annis conſerito agrum tuum, & ſex annis putato vineam tuam, & colligito proventum illius.

4 Anno verò ſeptimo ſabbathum ceſſationis eſto terræ, ſabbathum Jehovæ: *tunc* agrum tuum ne conſerito, & vineam tuam ne putato.

5 Sponte natum ex meſſe tua ne metito, & uvas intermiſſæ tuæ *vineæ* ne vindemiato, annus ceſſationis eſto terræ.

6 Sed eſto ſabbathum terræ vobis ad comedendum, tibi, & ſervo tuo, & ancillæ tuæ; mercenario etiam tuo, & inquilino tuo, qui peregrinantur apud te.

7 Jumento etiam tuo, & cujusque beſtiæ quæ *eſt* in terra tua, eſto totus proventus illius ad comedendum.

8 Præterea numerato tibi ſeptem hebdomades annorum, ſeptem annos ſepties, ita ut dies ſeptem hebdomadum annorum ſint tibi quadraginta novem anni. II.

9 Tunc facito ut perſonet clangor buccinæ menſe ſeptimo *die* decimo ejus menſis; die expiationum facitote ut perſonet buccina in tota terra veſtra.

10 Et ſanctificatote annum quinquageſimum, & proclamatote libertatem in terra omnibus habitatoribus ejus: Jubilæus annus ille eſto vobis, ut revertamini quiſque ad poſſeſſionem ſuam, & quiſque ad familiam ſuam revertamini.

11 Jubilæus hic, annus quinquageſimus eſto vobis: ne ſeminate, neque metite ſponte naſcentia ejus *anni*, neque vindemiate uvas intermiſſarum *vinearum* ejus *vobis*.

12 Quia jubilæus eſt, ſanctus eſto vobis: ex quovis agro comedere poteritis proventum ejus.

13 Anno jubilæi iſto quiſque redire poteritis in poſſeſſionem ſuam.

14 Quare quum rem venalem vendideris proximo tuo, aut emeris è manu proximi tui, ne opprimitote alter alterum.

15 Secundùm numerum annorum à jubilæo emito à proximo tuo: ſecundum numerum annorum proventuum vendito ille tibi.

16 Pro multitudine annorum augeto pretium emtionis ejus, & pro paucitate annorum minuito pretium emtionis ejus: nam numerum proventuum ille vendit tibi.

17 Ne igitur opprimitote alter alterum, ſed timeto à deo tuo: quia ego *ſum* Jehova deus veſter.

18 Quod ſi feceritis ſtatuta mea, & jura mea obſervaveritis facientes ea; habitabitis in ea terra ſecurè:

19 Et terra illa dabit *vobis* fructum ſuum, quem comedetis ad ſaturitatem: & habitabitis ſecurè in ea.

20 Sin autem dicatis, Quid comedemus anno illo ſeptimo? ecce non ſumus ſeminaturi, neque collecturi proventum noſtrum:

21 At præcipiam benedictioni meæ pro vobis anno ſexto, ita ut proferat in annos tres proventum ſuum.

22 Nam ſeminabitis anno octavo, & comedetis de illo proventu veterem *fructum*, uſque ad nonum annum: uſque dum provenerit proventus ejus, comedetis veterem.

23 Terra autem ne venditor cum præciſione *redemturæ*, meæ enim *eſt* illa terra: nam peregrini & inquilini vos *eſtis* apud me. III.

24 Itaque in tota terra poſſeſſionis veſtræ, redemturam relinquite terræ.

25 Quum facultatibus attenuatus erit frater tuus, ita ut vendat ex poſſeſſione ſua; tunc accedens redemtor ejus qui propinquus *eſt* ei, redimere poterit rem venditam à fratre ſuo.

26 Quod ſi cui non erit redemtor; ſed conſequuta fuerit manus ejus, & adepta fuerit quantum ſatis eſt redemturæ ejus:

27 Tunc ſupputatis annis venditionis ſuæ reſtituat quod ſupereſt viro cui vendiderat: ſic revertetur in poſſeſſionem ſuam.

28 Si verò non adepta fuerit manus ejus quantum ſatis erit ad reſtituendum ei; tunc eſto res ejus vendita in manu illius qui emit ipſam, uſque ad annum jubilæi: deinde diſcedito *emtor* in ipſo jubilæo, ut revertatur *venditor* in poſſeſſionem ſuam.

29 Item quum quis vendet domum habitabilem *in* civitate muro cincta, tum eſto jus redemturæ ejus uſque ad complementum anni venditionis ejus: per annum integrum eſto jus redemturæ ejus.

30 Quod ſi non fuerit redemta interea dum completur ei annus

annus integer, tunc ejus domus illa quæ eſt in civitate muro cincta, in mancipium illi qui emit eam per generationes illius, non diſcedet in ipſo jubilæo.

31 *Domorum autem in villis quibus non* ſunt *muri circumquaque, ſecundùm agrum terræ ſiat ſupputatio: redemturæ* jus *eſto ipſi* venditori, *aut in jubilæo* emtor *diſcedito.*

32 *Quod autem ad civitates Levitarum, domos civitatum poſſeſſionis eorum;* jus *perpetuum redemturæ eſto Levitis.*

33 *Sed qui redimet, eſto ex Levitis, aut diſcedito* emtor *à vendita domo & civitate poſſeſſionis illius in jubilæo: nam domus civitatum Levitarum* ſunt *poſſeſſio eorum inter filios Iſraelis.*

34 *Ager verò ſuburbanus civitatum illorum ne venditor: quia poſſeſſio perpetua eſt eis.*

IV. 35 *Item, quum* facultatibus *attenuato fratre tuo apud te, vacillabit manus ejus, tunc confirmabis illum,* etiam *peregrinum aut inquilinum, ut vivat tecum.*

36 *Non accipies ab eo uſuram aut fœnus, ſed timebis à Deo tuo; ut vivat frater tuus tecum.*

37 *Pecuniam tuam ne dato ei in uſuram, nec in fœnus dato cibum tuum.*

38 *Ego* ſum *Jehova Deus veſter qui eduxi vos è terra Ægypti, ut dem vobis regionem Cenahanæi, & ſim vobis Deus.*

V. 39 *Item quum* facultatibus *attenuatus frater tuus ſe vendiderit tibi, ne exerceto eum ſervitute ſervili.*

40 *Tanquam mercenarius, tanquam inquilinus eſto apud te; uſque ad annum jubilæi ſerviet apud te.*

41 *Tunc egredietur à te ipſe & filii ejus cum eo; ut revertatur ad familiam ſuam, & in poſſeſſionem patrum ſuorum revertatur.*

42 *Quia ſervi mei ſunt quos eduxi è terra Ægypti, ne venduntor venditione ſervili.*

43 *Ne dominator in eum per ſævitiam ſed timebis à Deo tuo.*

44 *Servum autem tuum aut ancillam tuam quæ ſint tui, ex illis gentibus quæ* erunt *circa vos, ex illis acquiretis ſervum & ancillam.*

45 *E filiis quoque inquilinorum qui peregrinantur apud vos, ex iis acquiretis, & ex familia eorum qui* erunt *apud vos, quos gignent in terra veſtra, cedentque vobis in poſſeſſionem:*

46 *Itaque conſtituetis vos poſſeſſores illorum, cum filiis veſtris poſt vos, obtinendo hæreditario jure poſſeſſionem* eorum, *in perpetuum eorum ſervitute utemini: at in fratres veſtros filios Iſraelis, nemo in fratrem ſuum dominator per ſævitiam.*

47 *Imò quum aſſequuta* facultates *manus peregrini aut inquilini apud te, ut attenuatus erit frater tuus apud eum adeò ut vendiderit ſe peregrino habitanti apud te, aut indigenæ è familia peregrini:*

48 *Poſtquam vendidit ſe, redemturæ jus eſto ei; unus è fratribus ejus redimet eum:*

49 *Aut patruus ejus, aut filius patrui ejus redimet eum, aut aliquis è propinquis carnis ejus ex familia ejus redimet eum; aut ſi aſſequuta erit* facultates *manus ejus, redimet ſeſe.*

50 *Supputabit autem cum emtore ſuo ab anno quo vendidit ſe ei uſque ad annum jubilæi, ut ſit pecunia venditionis ejus pro numero annorum, ſit* inquam *penes eum tanquam* pecunia *dierum mercenarii.*

51 *Si adhuc multi* ſuperſunt *ex iſtis annis* ante jubilæum, *pro numero illorum reſtituito redemturam ſuam de pecunia emtionis ſuæ:*

52 *Sin autem parum ſupereſt ex illis annis uſque ad annum jubilæi, ubi ſupputaverit cum eo, pro numero annorum ipſius* jubilæi *reſtituito redemturam ſuam.*

53 *Tanquam mercenarius annuus eſto apud eum: ne dominator in eum per ſævitiam* ante *oculos tuos.*

54 *Quòd ſi non redemtus fuerit* uno *ex his, attamen diſcedet anno jubilæi, ipſe & filii ejus cum eo.*

55 *Nam mihi* ſunt *filii Iſraelis ſervi, ſervi mei ſunt quos eduxi è terra Ægypti: ego* ſum *Jehova Deus veſter.*

annus integer tunc cedito domus illa quæ *eſt* in civitate muro cincta, in mancipium illi qui emit eam, apud poſteros illius: non cogetur exire in jubilæo.

31 Domorum autem in villis quibus non *ſunt* muri circumquaque, ſecundùm agrum terræ fiat ſupputatio: redemtura eſto ipſi *venditori*, & in jubilæo *emtor* diſcedito.

32 Quòd autem ad civitates Levitarum, domos civitatum poſſeſſionis eorum, jus perpetuum redemturæ eſto Levitis.

33 Sed qui redimit, *eſto* ex Levitis, & diſcedito *emtor* è vendita domo & civitate poſſeſſionis illius in jubilæo: nam domus civitatum Levitarum *ſunt* poſſeſſio eorum inter filios Iſraelis.

34 Ager verò ſuburbanus civitatum illorum ne venditor: quia poſſeſſio perpetua eſt eis.

35 Item quum facultatibus attenuato fratre tuo apud te, vacillabit manus ejus, tunc tenero illum, *etiam* peregrinum aut inquilinum, ut vivat tecum. IV.

36 Ne accipito ab eo uſuram aut fœnus, ſed timeto à deo tuo, ut vivat frater tuus tecum.

37 Pecuniam tuam ne dato ei in uſuram; nec in fœnus dato cibum tuum.

38 Ego *ſum* Jehova deus veſter qui eduxi vos è terra Ægypti, ut dem vobis regionem Cananæorum; & ſim vobis Deus.

39 Item quum facultatibus attenuatus frater tuus apud te ſe b vendiderit tibi, ne exerceto eum ſervitute ſervili. V.

b Exod 21.2. & deinc.

40 Sed tanquam mercenarius, tanquam inquilinus eſto apud te: uſque ad annum jubilæi ſervito apud te.

41 Tunc egredi poterit a te, ipſe & filii ejus cum eo, ut revertatur ad familiam ſuam, & in poſſeſſionem patrum ſuorum revertatur.

42 Quia ſervi mei ſunt, quos eduxi è terra Ægypti, ne venduntor venditione ſervili.

43 Ne dominator in eum per ſævitiam: ſed timeto à deo tuo.

44 Quod autem attinet ad ſervum tuum aut ancillam tuam qui ſint tui, ex illis gentibus quæ *erunt* circa vos ex illis emere poteritis ſervum & ancillam.

45 E filiis quoque inquilinorum qui peregrinantur apud vos, ex illis emere poteritis, ex familia ſcilicet eorum qui *erunt* apud vos, quos genuerint in terra veſtra; cedentque vobis in poſſeſſionem.

46 Itaque conſtituite vos poſſeſſores illorum, cum filiis veſtris poſt vos, obtinendo hæreditario jure poſſeſſionem *eorum*, in perpetuum ſervis eis utemini: at quod attinet fratres veſtros filios Iſraelis, nemo in fratrem ſuum dominator per ſævitiam.

47 Imò quum aſſequuta fuerit facultates manus peregrini aut inquilini apud te, & attenuatus erit frater tuus apud eum; adeò ut vendiderit ſe peregrino habitanti apud te, aut orto è familia peregrini:

48 Poſtquam vendidit ſe, redemturæ jus eſto ei; unus è fratribus ejus redimere poterit eum:

49 Aut patruus ejus, aut filius patrui ejus redimere poterit eum, aut aliquis è propinquis carnis ejus ex familia ejus redimere poterit eum; aut ſi aſſequuta erit facultates manus ejus, redimere poterit ſeſe.

50 Supputare autem debet cum emtore ſuo ab anno quo vendidit ſe ei uſque ad annum jubilæi, ut ſit pecunia venditionis ejus pro numero annorum, ſit *inquam* penes eum, tanquam dies mercenarii.

51 Si adhuc multi *ſuperſunt* ex iſtis annis *uſque ad jubilæum*, pro numero illorum reſtituito redemturam ſuam de pecunia emtionis ſuæ:

52 Si verò parum ſupereſt ex illis annis uſque ad annum jubilæi, ubi ſupputaverit cum eo, pro numero annorum ipſius *jubilæi* reſtituito redemturam ſuam.

53 Tanquam mercenarius annuus, eſto apud eum, ne dominator in eum per ſævitiam ante oculos tuos.

54 Quòd ſi non redemtus fuerit uno ex his, attamen exire è *ſervitute* poterit anno jubilæi, ipſe & filii ejus cum eo.

55 Nam mihi *ſunt* filii Iſraelis ſervi, ſervi mei ſunt quos eduxi è terra Ægypti: ego *ſum* Jehova deus veſter.

ANALYSIS CAP. XXV.

Hoc capite continentur leges quinque: prima de intermiſſione agriculturæ, ſeu de anno ſabbatico, v. 2. & ſeqq. Secunda de anno jubilæo, v. 8. & ſeqq. Tertia de redemtura bonorum venditorum, verſu 23. & ſeqq. Quarta de liberalitate erga pauperes Hebræos, v. 35. & ſeqq. Quinta de juribus ſervorum Hebræorum, v. 39. & ſeqq.

De prima lege. Lex hæc quinque conſtat membris. Primo proponitur in genere, ut terra ſinatur quieſcere: cum indicatione finis, nempe in honorem Jehovæ, v. 2. Secundò illuſtratur hæc lex antitheſi, ubi tres laboris circa terram ſpecies indicantur, ſatio, putatio vinearum, & collectio fructuum, v. 3. Tertio proponitur in ſpecie pars legis prima, de intermittenda ſatione & vinearum putatione, per indicationem temporis, quando & quamdiu: nempe anno ſeptimo quoque, eoque toto, v. 4. Quarto proponitur altera legis pars, de intermittenda meſſe & vindemia, v. 5. Quinto additur pars legis tertia, de fructu ſponte nato fruendo; quæ fruitio illuſtratur enumeratione adjunctorum fruentium, tum hominum, v. 6: tum brutorum, v. 7.

De ſecunda lege. Hæc lex ſex membris conſtat. Primo indicatur, quoto anno celebrandus ſit jubilæus, nempe quinquageſimo quoque, v. 8. & 10. Secundo, quo modo publicandus, nempe per clangorem tubæ, v. 9. Tertio, quo die publicandus, nempe die decimo menſis ſeptimi, ibidem. Quarto quæ ſint illius jura: nempe in genere libertas, v. 10. In ſpecie verò recenſentur jura quinque: primum, reverſio in poſſeſſionem venditam, ibidem, & v. 13. Secundum, reverſio ad familiam ſuam è ſervitute, verſ. 10. Tertium, intermiſſio ſationis, meſſis, & vindemiæ, v. 11. Quartum, fruitio fructuum ſponte natorum, v. 12. Quintum, venditio & emtio bonorum reſpectu jubilæi: ubi præcipitur integritas ſeu ſinceritas & æquitas, v. 14. 15. & 16. Quinto additur confirmatio legis a rationibus quinque: quarum prima habetur ibi, *Quia ego*, v. 17. Secunda ibi, *Quod ſi feceritis*, v. 18. Tertia ibi, *Et terra*, v. 19. Quarta ibi, *Quem comedetis*, ibidem. Quinta ibi, *Ut habitetis*, ibidem. Sexto additur prolepſis de victu anni ſepti-

mr. Objectio: Si non ſeremus, neque colligemus, anno ſeptimo: non habebimus quod edamus anno illo & ſequente, v. 20. Ad hanc objectionem Dominus reſpondet per promiſſionem ſingularis benedictionis, id eſt, abundantiæ fructuum naſciturorum anno ſexto, v. 21. & 22.

De tertia lege. Hæc lex membris conſtat ſeptem. Primo proponitur prima legis pars, quæ eſt de venditione agrorum, ut ſcil. venditori relinquatur jus redemturæ, v. 23. & 24. Secundo indicantur duæ redemturæ ſpecies: una per cognatum, v. 25. altera per ipſum venditorem, v. 26. & 27. Tertio indicatur jus aliud recuperandi agrum venditum, nempe jus jubilæi, verſ. 28. Quarto proponitur ſecunda pars legis, quæ eſt de venditione domus in civitate muro cincta, v. 29. & 30. Quinto proponitur tertia pars legis, quæ eſt de venditione domus in villa pagóve ſitæ, verſ. 31. Sexto proponitur quarta pars legis, quæ eſt de venditione domorum Levitarum, v. 32. & 33. Septimo proponitur quinta pars legis, quæ eſt de agris ſuburbanis Levitarum, v. 34.

De quarta lege. Lex hæc membris conſtat quatuor. Primo lex ipſa proponitur, ut pauperi ſuccurratur: amplificata distributione & comparatis, Succurrendum etiam peregrino & inquilino: item illuſtrata a fine, ut pauper ille in vita conſervetur, v. 35. Secundo illuſtratur lex ſpeciali interdicto uſuræ & fenoris: quod interdictum confirmatur duabus rationibus: quarum prior habetur ibi, *Sed timebis*: poſterior ibi, *Ut vivat*, v. 36. Tertio repetitur interdictum, illuſtratum distributione ex objectis mutui: quæ duo hic indicantur, pecunia & cibus, v. 37. Quarto additur ratio legis quinq. conſtans membris: primum ibi, *Ego ſum Jehovah*: ſecundum ibi, *Deus veſter*: tertium ibi, *Qui eduxi*. quartum ibi, *Ut dem vobis*: quintum ibi, *Et ſim vobis*.

De quinta lege. Jura ſervorum Hebræorum indicantur tria: membra autem legis ſunt quatuor. Primo indicatur jus primum ſervorum Hebræorum, ne ſcil. tractentur ſerviliter, v. 39. 40. 43. 48. & 53. Secundo indicatur ſecundum jus ſervorum Hebræorum, ut ſcil. dimittantur in jubilæo, v. 40. 41. & 54. Hoc jus confirmatur adjecta ratione, v. 42. & 55. Tertio indicatur jus in ſervos alienigenas, v. 44. 45. & 46. Quarto indicatur tertium jus ſervorum Hebræorum, nempe ut redimatur talis ſervus vel per cognatum, vel per ipſummet, v. 48. 49. 50. 51. 52. & 53.

SCHOLIA IN CAP. XXV.

℣. 1. AD montem] *Apud montem, ſeu juxta montem. Præpoſitio* ב *hic valet Apud.*

2 Tum] *Hebr. Et.* Quieſcet] *Quieſcito, ſinito quieſcere: id eſt, ne colitor quotannis, ut antea: ſicut ſequentia declarant.* Sabbatho Jehovæ] *Sabbatum celebrato terra in honorem* Jehovæ. *Genitivus ſubjecti. Sic deinceps.*

3 Seminabis] *Id eſt, ſeminare poteris, ſeminare tibi licebit.*

5 Intermiſſæ] *Heb. Separatæ. Id eſt, (ut hic annotat Fr. Junius) à qua te ſeparas, intermittens cultum ejus ex lege mea. Sic deinceps.*

6 Sed] *Heb. Et.* Erit] *Eſto. Fructus:* Sabbathi] *Verto, Sabbatum. Id eſt, fructus qui in ſabbato illo natus fuerit. Metonymia ſubjecti. Ellipſis in Hebræo nulla eſt.*

8 Illius] *Scil. terræ tuæ.* Præterea] *Heb. Et.* Numerabis] *Numerato. Scil. incipiendo à primo anno ſabbatico (de quo lex præceſſit) eumq. numerando per ſe. Hac enim demum ratione ſabbaticus annus incidit in annum quinquageſimum, qui celebrandus fuit jubilæus, & agricultura intermittenda. Confer verſum 10. & 11.* Tibi] *Pleonaſmus.* Septimanas] *Heb. Sabbata. Synecdoche membri. nam ſabbatum eſt ſeptimus ſeptimanæ dies.* Tempus] *Heb. Dies: plurali numero. Synecdoche membri, vel ſpeciei.*

9 Tunc] *Heb. Et* Facies] *Facito.* Facies ut ubique perſonet clangor tubæ] *Heb. Facies ut tranſeat buccina clangoris. Cæterum nomen* שׁוֹפָר *ſchophar verto buccinam: ſicut & noſtri verterunt Joſ. 6. v. 5. aliàs 4. Tuba autem nominatur* חֲצֹצְרָה *hhatſotſeràh. Hypallage.* Perſonet] *Heb. Tranſeat.*

10 Ut ſanctificetis] *Vel. Et ſanctificatote. Heb. Et ſanctificabitis.* Annum quinquageſimum] *Hebr. Annum quinquagintà annorum. Sed in Hebræo habetur numerus ſingularis, per manifeſtam anomaliam, ut nominibus numeralibus uſitatam.* In ipſa terra] *Pronomen* Ipſa *eleganter abeſſet. In Hebræo eſt articulus.* Jubilæus annus] *Heb.* Arietis *annus. nam vocem* יוֹבֵל *jobel ſignificare arietem, patet ex Joſ. 6. verſu 4. ubi nominantur* שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים *ſchopheroth hajobelim, buccinæ arietum, id eſt, arietinæ. Sic autem vocatur ille annus, quòd in principio illius, clangore buccinæ arietinæ proclamarent libertatem. Genitivus adjuncti: ſynecdoche integri, aries pro cornu arietino: & metonymia materiæ, cornu arietinum pro buccina è cornu arietino: & metonymia efficientis, buccina cornu arietini pro clangore illius buccinæ. Quoniam autem clangor ille rem lætam, nempe libertatem & remiſſionem debitorum, ſignificabat: factum hinc opinor ut Latini lætam exclamationem appellarent jubilum & jubilationem, vocibus ab Hebræo* יוֹבֵל *jobel deductis.* Ad poſſeſſionem ſuam] *Quam alteri vendiderat ex paupertate; ex collatione verſ. 25.* Ad familiam ſuam] *Unde exiverat, quatenus ſe ex paupertate alteri vendiderat ut ei ſerviret, atq. ita in aliam familiam tranſierat: ex collatione v. 39. & 41.*

11 Jubilæus hic eſt, annus &c.] *Verto, Jubilæus hic, annus, &c.*

12 Ex quovis agro] *Verto ſimpliciter. Ex agro. nam hoc dicitur emphaticè per tacitam antitheſin: quaſi dicat, Ex agro, non autem ex horreo quia tunc non licebat fruges vehere in horrea.*

13 Redibitis] *Redire poteritis, redire vobis licebit.*

14 Quare] *Heb. Et.* Vendideris quisque] *Heb. Vendideritis.* Ne fraudem facitote] *Malim, Ne vim facitote. Sicut vocem Hebræam reddiderunt noſtri Exod. 22. v. 21. Poteſt etiam verti, Ne opprimitote. Verbum Hebraicum eſt* הוֹנָה*. Sane à verbo* יָנָה *janáh ortum eſt nomen* יוֹנָה *jonah, id eſt, columba. quæ ſic dicta eſt, quòd omnium oppreſſioni & prædæ pateat. Sic verſ. 17.* Alter alteri] *Heb. Vir fratri ſuo. Sic v. 17.*

15 Secundum numerum] *Præpoſitio* בְּ *hic idem valet quod* כְּ. Annorum proventuum] *Id eſt, annorum quibus agri ferunt ſuos proventus. His verbis ſignificatur, vendi oportere non ipſum agrum, ſed tantùm proventus ejus annuos id eſt, uſumfructum agri. Genitivus adjuncti.*

16 Pro multitudine] *Heb. Secundum os multitudinis. q. d. Ex præſcripto multitudinis. Metonymia efficientis, & metaphora ἀνθρωποπαθής.* Ejus] *Scil. rei venalis: ex collatione verſ. 14. Id eſt, agri: ut percipitur ex fine verſus.* Proventuum] *Q. d. Non autem ipſius agri Tacita antitheſis.*

17 Ne igitur] *Heb. Et non.* Sed] *Heb. Et.* Timebis] *Timeto.*

18 Quod ſi feceritis &c. habitabitis] *Heb. Et facietis &c. & habitabitis. Enuntiatum copulativum vim habet connexivi.* Judicia] *Verto, jura.* Securè] *Heb. Cum fiducia. Sic v. ſeq.*

19 Edet] *Dabit.* Quem comedetis] *Heb. Et comedetis eum.* Ut habitetis] *Verto, Et habitabitis.*

21 At] *Heb. Et.* Amandabo benedictionem meam vobis] *Verto, Præcipiam benedictioni meæ pro vobis, ſeu, veſtrà cauſà. Metaphora ἀνθρωποπαθής.* Proferat] *Heb. Faciat.* Ternos] *Heb. Tres.*

23 Lege mancipii] *Verto, Cum præciſione* redemturæ. *Supplementum petitum eſt ex v. ſeq.*

24 Itaque] *Heb. Et.* Redemturæ legem] *Verto, Redemturam. Id eſt, jus redemturæ. Meton. ſubjecti. Nulla in Hebræo eſt ellipſis.* Relinquite] *Heb. Dato.* Ipſi terræ] *Pronomen* Ipſi *eleganter omitteretur. In Hebræo eſt articulus.*

25 Tunc accedens] *Heb. Et veniet.* Vindex] *Sive redemtor. Heb.* גֹאֵל*. Qui habet jus redimendi rem venditam.* Propinquus] *Conſanguineus proximus.* Rem venditam a fratre ſuo] *Heb. Venditionem fratris ſui. Genitivus efficientis.*

26 Sed] *Heb. Et.* Conſequuta fuerit manus ejus] *Nempe potentiam.* Et aderit ei] *Vertq. Et adeptus fuerit. Heb. Et invenerit.* Quantum ſatis eſt redemturæ ſuæ] *Heb. Secundum ſufficientiam redemturæ ſuæ.*

27 Tunc] *Heb. Et.* Supputatis annis reſtituet] *Heb. Supputabit annos & reſtituet.* Sic] *Heb. Et.*

28 Sin verò non adeſt manui ejus] *Verto, Sin verò non adepta fuerit manus ejus. Heb. Non invenerit.* Quantum ſatis eſt ad reſtituendum] *Heb. Sufficientiam reſtituendi.* Tunc *Heb. Et.* Res ejus vendita] *Heb. Venditio ejus. Metonymia adjuncti.* In manu] *In poteſtate.* Deinde] *Heb. Et.* Diſcedet] *Heb. Exibit. Nempe ex poſſeſſione quam emerat.*

29 Domum habitabilem] *Heb. Domum habitationis. Genitivus adjuncti vel effecti deſtinati, diverſo reſpectu.* Civitate muro cincta] *Vox* cincta *non rectè ſcribitur ut ſupplementum: quia in Hebræo nulla eſt ellipſis: ibi habetur,* In *civitate muri. Genitivus adjuncti.* Tum] *Heb. Et.* Jus redemturæ] *Heb. Redemtura. Metonymia ſubjecti. Sic mox iterum.* Anno pleno] *Heb. Anno dierum. Sicut 1. Sam. 27. verſu 7. & Exod. 13. verſu 10. Nulla hic eſt ellipſis. Et certè ellipſis quæ hic ſtatuitur eſt nimis inſolens. Eſt autem tropus nempe ſynecdoche generis. nam omnis quidem annus eſt ſpatium dierum, at non omne ſpatium dierum eſt annus. Itaque ſimpliciter hic vertendum,* Per annum: *Germanicè,* ein jaar lang.

30 Tunc] *Heb. Et.* Cedet] *Heb. Surget. Metaph. Hebraica.* In civitate muro *cincta*] *Rurſum vox* cincta *non rectè ſcribitur ut ſupplementum: quia in Hebræo nulla eſt ellipſis. ſed plenè legetur ſic. In civitate cui murus eſt. Ubi notandum, in Hebræo legi* לֹא *pro* לוֹ. In mancipium] *Heb. In præciſionem* redemturæ. Non diſcedet] *Heb. Non exibit. Id eſt, non cogetur exire.* In ipſo jubilæo] *Pronomen* Ipſo *eleganter abeſſet. In Hebræo eſt articulus.*

31 Domorum &c. fiat ſupputatio] *Heb. Domus &c. ſupputentur.* Domorum in villis] *Heb. Domus villarum. Genitivus ſubjecti.* Quibus non *ſunt* muri] *Heb. Quibus non eſt murus. Quod in vertendo puto retinendum.* Redemturæ jus] *Heb. Redemtura. Id eſt, jus redemturæ. Metonymia ſubjecti. Nulla eſt ellipſis. Sic verſu ſeq.* Aut] *Si ſcil. domus talis non fuerit redemta. Heb. Et.* Diſcedito] *Heb. Exito.*

32 Quod autem ad civitates] *Heb. Et civitates. Nominativus* absolutè

[illegible] ſim perpetuum redemturæ] *Heb. Redemtura ſe-* [illegible] *ſ.itemq. genitivus ſubjectis.* [illegible] *Heb. Et.* Aut] *Heb. Et.* Diſcedet] *Diſcedito. Heb.* A vendita domo] *Malim, E vendita domo. Heb. Ex ven-* [illegible] *Hypallage* Sunt] *He* [illegible] *Ipſa.pro,eſt.* Inter filios Iſ- [illegible] *In medio filiorum Jiſraelis.*

[illegible] ſuburbanus] *Heb. Ager eveſtionis: id eſt, ſuburbis: id* [illegible] *eſt in ſul urbio. Genitivus ſubjecti.* Iſtorum] *Scil. Le-* [illegible] Poſſeſſio perpetua] *Heb. Poſſeſſio ſeculi.*

Apud te] *Vox Hebræa poſita eſt in fine hujus membri.* Tunc] Aut] *Et.*

Ne accipi[illegible]] *Verto, Ne accipito. Sicut & Hebræa ſonant.* [illegible]] *Heb.* נֶשֶׁךְ, *à verbo* נָשַׁךְ *momordit: quia uſura quaſi* [illegible] Aut] *Heb. Et.* Fenus] *Scrib.* fœnus *per æ: quia eſt qua-* [illegible] *nummorum. Et eadem ratione à Græcis nominatur* [illegible]*, à verbo* [illegible]*, id eſt, parere. Hebraicè* תַּרְבִּית *thar-* [illegible] *quæ vox ſonat multiplicationem, à verbo* רָבָה *rabah, mul-* *tiplicatus fuit: quoniam qui pro pauco multa accipit.* Sed] *Heb. Et.* Ut [illegible] frater tuus tecum] *Heb. Ut vita fratris tui ſit apud te.*

37 Pecuniam tuam] *Heb. Argentum tuum. Metonymia ma-teriæ.* [illegible] fenus dato] *Heb. Et in fœnus non dabis.*

38 Cen[illegible]anæi] *Verto, Chananæorum. Heb. Canahanis. Me-* *to*[illegible] *Chenahan autem fuit filius Hami, nepos Noachi,* *Gen.* [illegible]*.* Et [illegible] bis Deus] *Heb. Ad oſſendum vobis in deum.*

[illegible] um [illegible] attenuatus frater tuus] *Addendum ex* *Heb.* [illegible]*, Apud* [illegible]*c exerceto cum ſervitute ſervib*] *Heb. Ne ſer-* *vito* [illegible] *Genitivus ſubjecti.*

41 [illegible]un[illegible]] *Heb. Et.*

42 Vendi[illegible]ne ſervili] *Heb. Venditione ſervi.*

43 Ne d[illegible]ium exerceto in eum] *Verto, Ne dominator in* *eum. Aliud eſt d*[illegible]*, aliud dominatus ſeu dominatio.* Sed] *Heb. Et.* Timebis] *Verto, Timeto. Senſus eſt, Ac proinde abſtineto* *à ſæ*[illegible] *in ſervum illum dominatione. Synecdoche membri in ipſa* *intentio.*

44 Servum autem tuum &c.] *Verto, Quod autem attinet ad* *ſe*[illegible] *tuum &c. Heb. Et ſervus tuus, & ancilla tua. Nominativa* *abſ*[illegible] *ſiti.* Qui ſint tui] *Nempe mancipia. Non autem mei,* *ut* [illegible] *de quibus v. 44. Tacita antitheſis. Itaq. vox* Tui *hic* *emphati*[illegible] *id eſt, Dein digen.* Acquiretis] *Emetis. Id eſt,* [illegible] *vobis licebit. Sic verſu ſeq.*

[illegible] *genuerint.* Cedentque] *Heb. Erunt&q.*

4[illegible] It[illegible] Eorum ſervitute utemini] *Vel, ſervis eis* *ut*[illegible] *In eis ſervietis.* At] *Heb. Et.* Nemo dominator] [illegible] *dom nabitur.*

4[illegible] [illegible] At] *Heb. Et.* Indigenæ] *Verto,* Orto. *Heb.* [illegible] לַ *Radici. id eſt, orto ex radice. Metonymia efficientis, &* *metaphora.*

4[illegible] Re[illegible] erit ei [illegible]] *Heb. Redemtura. Metonymia ſubjecti.* Fra[illegible]us] *Id eſt, conſanguineus ſeu cognatus. Synecdoche ſpeciei.* Redimet] *Verto, Redimito: quia eſt lex. Sic verſu ſeq.*

49 Aut ſi aſſequuta eſt &c. redimet] *Heb. Aut aſſequuta* *fuit, & redimet. Copulativum enuntiatum vim habet connexivi.*

5[illegible] Pecunia] *Heb. Argentum. Meton. materiæ. Sic deinceps.* Sit inquam penes eum tanquam [illegible] dierum mercenarii] *Id eſt,* *Ad* [illegible] *redimendum numeret domino ſuo tantum pecuniæ quantum* *ei per id tempus dare coactus fuiſſet mercenario.*

5[illegible] [illegible] annis] *Præpoſitio* ב *hic notat partem. Sic verſu ſeq.* Ante j[illegible]læum] *Hoc ſupplementum petitum eſt ex verſu ſequente.* *Rectius tamen ſuppleretur, uſque ad jubilæum: quia ſic legitur ver-* *ſu ſeq.* Pro numero illorum] *Heb. Secundum os illorum. ut ſuprà* *v. 16. Sic verſu ſeq.*

53 Mercenarius annuus] *Id eſt, qui per integrum annum pro* *mercede laborat. Heb. Mercenarius anni pro anno.* Ante oculos tuos] *Te inſpectante aut conniventæ.*

54 Uno ex his] *Vox* uno *non extat ſcribitur ut ſupplementum.* *Heb. His. Id eſt, uno aliquo ex his, nempe vel per cognatum, vel per* *ſeipſum. Synecdoche integri.* Attamen] *Heb. Et.* Diſcedet] *Heb.* *Exibit. Id eſt, liberabitur exire à ſervitute.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXV.

EX lege prima de anno ſabbathico, & membro ſexto legis ſecundæ de anno jubilæo. Quòd terra à nobis colta fructum fert, id non debemus adſcribere noſtræ culturæ: quia Deus agros Hebræorum in anno ſabbathico etiam abſque cultura feraces reddidit: item in anno ſexto, ſabbathicum proximè præcedente, uſitata tantùm culturâ adhibitâ, triplo feraciores reddidit, quàm annis cæteris. Ergo feracitatem ſeu fertilitatem agrorum noſtrorum benedictioni divinæ acceptam feramus; proque illa Deum & oremus & gratias agamus. Interim tamen agros colamus, & hoc tanquam medio acquirendi fruges divinitus præſcripto utamur. *Terra fertilitas.*

2 Ex v. 9. Sicut die expiationis proclamatus fuit annus jubilæus clangore buccinæ: ita propter expiationem peccatorum noſtrorum per ſacrificium Chriſti proclamatur nobis per buccinam prædicationis evangelii vita æterna, cujus typus annus jubilæus fuit. *Jubilæi myſterium Expiatio peccatorum.*

3 Ex v. 10. 11. 12. & 13. Sicut annus jubilæus lætiſſimus erat pauperibus Hebræis, qui ex paupertate vel agros ſuos, vel ſeipſos vendiderant: quia tunc redire eis licebat in poſſeſſiones venditas, & in familiam ſuam: ſic vita æterna fidelibus, qui ſpiritu pauperes ſunt, jucundiſſima erit: quia tunc poſſeſſionem cæli, quam per peccatum amiſerant, recuperabunt: necnon a ſervitute peccati liberati, in familia Dei apud filios illius perpetuò vivent. Item ſicut in jubilæo Hebræi requieſcebant ab agricultura: ſic fideles in vita æterna requieſcent a laboribus ſuis quos in hac vita pertulerunt. Item ſicut in jubilæo Hebræi comederunt ex agris fructus abſque ipſorum labore ſua ſponte natos: ſic fideles in vita æterna fruentur gaudiis cæleſtibus nullo ipſorum labore partis, ſed ex gratia Dei communicatis. *Jubilæi myſterium. Vita æterna.*

4 Ex v. 14. & 17. In venditionibus, emtionibus, & denique omnibus contractibus cavenda eſt fraus & oppreſſio: adhibenda autem ſinceritas & æquitas. *Contractus.*

5 Ex v. 17. 18. & 19. Notentur cauſæ quæ nos debent movere ut juſtitiæ in contractibus operam demus, & omnino ut mandata Dei ſtudioſè obſervemus. *Contractus.*

6 Ex v. 23. Sicut Hebræi non poſſidebant terram Chanaan ut domini proprietarii, ſed ut coloni & emphyteutæ Dei: ſic unusquisque noſtrûm ſtatuere debet, ſe bona ſua poſſidere tanquam a Deo ſibi elocata: ac proinde uti frui illis debet ex Dei voluntate & præſcripto. *Bonorum terrenorum poſſeſſio.*

7 Ex v. 35. 36. & 37. Ad officium fidelium divitum pertinet, ut egenis fratribus (id eſt, fidei profeſſione conjunctis) liberaliter ſuccurrant & opem ferant. *Divites.*

8 Ex v. 39. & ſeqq. Sicut Hebræis nominatim præceptum fuit ut ſervos ſuæ gentis tractarent humaniter: ſic ad officium Chriſtianorum pertinet, ut erga omnes quidem benefici ſint, maximè verò erga domeſticos fidei: ut præcipit apoſtolus Galat. 4. verſ. 10. *Humanitas. Beneficentia.*

CAPUT XXVI.

T. & J.

1 NE facitis vobis idola, & ſculptile aut ſtatuam ne erigitote vo[illegible]*neq. lapidem figuratum ponito in terra veſtra ut incurve-tis vos* [illegible] *nam Jehova ſum Deus veſter.*

2 *Sab*[illegible]*a mea obſervatote, & ſanctuarium meum reveremi-ni: ego ſum Jehova.*

3 *Si ambulaveritis in ſtatutis meis, & mandata mea ſervantes feceritis ea;*

4 *Utiq. dabo pluvias veſtras tempore ſuo: dabitq. terra proven-tum ſ*[illegible]*arbor agri dabit fructum ſuum:*

Et a[illegible]*tinget vobis tritura vindemiam, & vindemia attinget* [illegible] *comedetisq. cibum veſtrum ad ſaturitatem, & habitabi-*[illegible]*curè in terra veſtra.*

6 *Dabo enim pacem in illa terra, ita ut cubetis & non ſit qui exterreat* [illegible] *faciam ut ceſſet beſtia mala ex illa terra, & gladius non tranſib*[illegible] *per terram veſtram.*

[illegible] *Sed perſequemini inimicos veſtros, & cadent ante vos gla-*[illegible]

8 *Et quinq. ex vobis perſequentur centenos, & centum ex vo-bis* [illegible]*quentur myriadas; ita cadent inimici veſtri ante vos gladio.*

[illegible] *Reſpicieníq. ad vos faciam ut fructificetis atq. augebo vos, & ſtabiliam* [illegible] *dus meum vobiscum:*

1[illegible] [illegible] *comedetis* cibarium *vetus, valde vetus, & vetus propter novum deponetis.*

P.

NE facite vobis *a* idola, & ſculptile aut ſtatuam ne erigitote vobis; neque lapidem figuratum ponite in terra veſtra, ut incurvetis vos ante eum: nam ego *ſum* Jehova deus veſter. I. *a Exod. 20. 4. Deut. 5. 8. Pſal. 97. 7.*

2 *b* Sabbatha mea obſervatote, & *c* ſanctuarium meum reveremini: ego *ſum* Jehova. *b Sup. 19. 30. c Ibid.*

3 *d* Si ambulaveritis in ſtatutis meis, & mandata mea ſervantes feceritis ea; II. *d Deut. 28. 1. & deinc.*

4 Utique dabo pluvias veſtras tempore ſuo: dabitque terra proventum ſuum, & arbor agri dabit fructum ſuum:

5 Et attinget vobis tritura vindemiam, & vindemia attinget ſementem: comedetisque panem veſtrum ad ſaturitatem, & habitabitis ſecurè in terra veſtra.

6 Dabo enim pacem in illa terra, ita ut cubetis & non *ſit* qui *e* exterreat: & faciam ut ceſſet beſtia mala ex illa terra, & gladius non tranſibit per terram veſtram: *e Job 11. v. 18. & 19.*

7 Sed perſequemini inimicos veſtros, & cadent ante vos gladio:

8 Et quinque ex vobis perſequentur centum, & centum ex vobis perſequentur myriadem; ita cadent inimici veſtri ante vos gladio.

9 Reſpiciensque ad vos faciam ut fructificetis atque augebo vos, & ſtabiliam fedus meum vobiscum:

10 Et comedetis *cibarium* vetus, valde vetus, & vetus propter novum deponetis.

11 Et ponam tabernaculum meum inter vos, neq; faſtidiet anima mea vos:

12 Deniq; indeſinenter ambulabo inter vos, ac ero vobis Deus; vos quoq; eritis mihi populus.

13 Ego ſum Jehova Deus veſter, qui eduxi vos è terra Ægyptiorum ne eſſetis illis ſervi, & frangens temones jugi veſtri feci ut ambuletis erecti.

III. 14 Quòd ſi non auſcultabitis mihi neq; facietis omnia mandata iſta:

15 Si inquam ſtatuta mea ſpernetis, & ſi judicia mea faſtidiet anima veſtra, ut non faciatis omnia mandata mea, ſed faciatis irritum fœdus meum.

16 Etiam ego hoc faciam vobis, præficiam vobis terrorem cum tabe & cum æſtuante morbo, conficientes oculos & cruciantes animam: & ſeminabitis fruſtra ſemen veſtrum, comedentq; illud inimici veſtri.

17 Et opponam faciem meam iratam vobis, ut cadatis coram inimicis veſtris, dominenturq; exerceantque in vos oſores veſtri, & fugiatis nemine perſequente vos.

18 Quòd ſi adhuc non auſcultaveritis mihi; tunc addam caſtigando vos ſeptuplum propter peccata veſtra.

19 Frangam enim excellentiam roboris veſtri, & reddam cœlum veſtrum tanquam ferrum, terramq; veſtram ſicut æs.

20 Deficietq; fruſtrà vires veſtræ, non enim edet terra veſtra proventum ſuum, & arbores ipſa terra non edent fructum ſuum.

21 Quod ſi ambulaveritis mecum temere, & non acquieveritis ut auſcultetis mihi, tunc addam contra vos plagam ſeptuplam ſecundùm peccata veſtra:

22 Nam immittam in vos beſtias agri, ut orbent vos exſcindentes jumenta veſtra, & diminuentes vos, adeò ut deſolatæ reddantur viæ veſtræ.

23 Quòd ſi iſtis non erudiemini ut redeatis ad me, ſed ambulabitis mecum temere:

24 Utiq; ambulabo etiam ego vobiscum temere: & percutiam ego vos quoq; ſeptuplo propter peccata veſtra.

25 Nam inducam contra vos gladium ulciſcentem ultionem fœderis; ita ut congregetis vos in civitates veſtras: tum immittam peſtem inter vos, & trademini in manum inimici.

26 Quum fregero vobis ſcipionem panis, & coquentes decem mulieres panem veſtrum in furno uno reddiderint panem veſtrum diſtribuendum certo pondere: ſi comederitis, non tamen ſaturabimini.

27 Quòd ſi hac ratione non auſcultaveritis mihi, ſed ambulaveritis mecum temere,

28 Utiq; ambulabo vobiscum excandeſcens temere, & caſtigabo vos ego quoq; ſeptuplo propter peccata veſtra:

29 Nam comedetis carnem filiorum veſtrorum, & carnem filiarum veſtrarum comedetis:

30 Et perdam excelſa veſtra, & ſuccidam ſubdiales ſtatuas veſtras, ponamq; cadavera veſtra cum cadaveribus ſtercoreorum deorum veſtrorum, adeò faſtidiet anima mea vos:

31 Et redigens civitates veſtras in vaſtitatem deſolabo ſanctuaria veſtra; neq; odorabo odorem gratum à vobis.

32 Deſolabo inquam ego iſtam terram, adeò ut obſtupeſcant de ea inimici veſtri, qui habitabunt in ea.

33 Vos autem ventilans diſpergam in gentes, faciamq; ut perſequantur vos gladio ſtricto: ut ſit terra veſtra deſolata, & civitates veſtræ ſint in vaſtitate.

34 Tum in ſabbathis ſuis acquieſcet terra omnibus diebus quibus deſolata manebit, quum eritis in terra inimicorum veſtrorum; tum quieſcens terra ipſa in ſabbathis ſuis acquieſcet.

35 Omnibus diebus quieſcet quibus deſolata manebit, quia non quieverit ſeptimanis veſtris, quum habitaretis in ea.

36 Quòd autem ad eos qui remanſerint è vobis, inducam mollitiem in animum eorum in regionibus inimicorum ipſorum, ita ut perſequente eos ſtrepitu folii agitati fugiant fuga tanquam à gladio, cadantq; nemine perſequente.

37 Et impingent alter in alterum tanquam à gladio, nemine perſequente: nec erit vobis conſiſtendi facultas adverſus inimicos veſtros:

38 Sed peribitis in ipſis gentibus, & abſumet vos terra inimicorum veſtrorum

39 Qui autem reliqui fuerint è vobis, tabeſcent propter iniquitatem ſuam in regionibus inimicorum veſtrorum, etiamq; propter iniquitates patrum ſuorum cum ipſis tabeſcent.

IV. 40 Sin autem confitebuntur iniquitatem ſuam, & iniquitatem patrum ſuorum, cum prævaricatione ſua quâ prævaricati ſunt in me, & etiam ſe ambulaſſe mecum temere:

41 Tum me quoq; ambulantem cum ipſis temere, induxiſſe ipſos in terram inimicorum ſuorum, ſi tunc abjicietur cor iſtud eorum præputiatum, & tunc acquieſcant in pœna iniquitatis ſuæ:

42 Utiq; recordabor fœderis mei cum Jahakobo, adeoq; fœderis mei cum Jiſchako, atq; fœderis mei cum Abrahamo recordabor, ac terræ ipſius recordabor:

43 Quum terra deſerta ab illis acquieverit in ſabbathis ſuis dum eſſet deſolata ab illis, & illi acquieverint in pœna iniquitatis ſuæ: quia

11 Et ponam tabernaculum meum inter vos, neque [illegible] anima mea vos:

12 Denique indeſinenter f ambulabo inter vos, ac ero vobis deus; vos quoque eritis mihi populus.

13 Ego ſum Jehova deus veſter, qui eduxi vos è terra Ægyptiorum ne eſſetis illis ſervi, & frangens temones jugi veſtri feci ut ambuletis erecti.

14 Quòd ſi g non auſcultabitis mihi, neque facietis omnia mandata iſta:

15 Si ſtatuta mea ſpernetis, & ſi jura mea faſtidiet anima veſtra, ita ut non faciatis omnia mandata mea, ſed faciatis irritum fœdus meum:

16 Etiam ego hoc faciam vobis; præficiam vobis terrorem, & tabem & febrim: qui morbi, conficiunt oculos & cruciant animam: & ſeminabitis fruſtra ſemen veſtrum, comedentque illud inimici veſtri.

17 Et opponam faciem meam vobis, ut cædamini coram inimicis veſtris, dominenturque in vos oſores veſtri, & fugiatis nemine perſequente vos.

18 Quòd ſi adhuc non auſcultaveritis mihi; tunc addam caſtigando vos ſeptuplum propter peccata veſtra.

19 Frangam enim excellentiam roboris veſtri; & reddam cœlum veſtrum, tanquam h ferrum, terramq. veſtram ſicut [illegible]

20 Deficientque fruſtrà vires veſtræ; non enim dabit terra veſtra proventum ſuum, & arbores terræ non dabunt fructum ſuum.

21 Quod ſi ambulaveritis mecum ex adverſo, & non acquieveritis ut auſcultetis mihi, tunc addam contra vos plagam ſeptuplam ſecundùm peccata veſtra:

22 Nam immittam in vos beſtias agri, quæ orbent vos, & exſcindent jumenta veſtra, & diminuent vos; adeò ut deſolatæ reddantur viæ veſtræ.

23 Quòd ſi iſtis non erudiemini a me, ſed ambulabitis mecum ex adverſo:

24 Utique ambulabo etiam ego vobiscum ex adverſo: & percutiam ego quoque vos ſeptuplo propter peccata veſtra.

25 Nam inducam contra vos gladium ulciſcentem ultionem fœderis, ita ut congregetis vos in civitates veſtras: tum immittam peſtem inter vos, & trademini in manum inimici.

26 Quum fregero vobis i ſcipionem panis, & coquentes decem mulieres panem veſtrum in furno uno retulerint panem veſtrum ad appendendum pondere: ſi comederitis, k non tamen ſaturabimini.

27 Quòd ſi hac ratione non auſcultaveritis mihi, ſed ambulaveritis mecum ex adverſo,

28 Utique ambulabo vobiscum per occurſum æſtuantem, & caſtigabo vos ego quoque ſeptuplo propter peccata veſtra.

29 Nam comedetis l carnem filiorum veſtrorum, & carnem quoque filiarum veſtrarum comedetis:

30 Et perdam excelſa veſtra, & ſuccidam ſubdiales ſtatuas veſtras, ponamque cadavera veſtra juxta cadavera ſtercoreorum deorum veſtrorum: adeò faſtidiet anima mea vos.

31 Et redigens civitates veſtras in vaſtitatem deſolabo ſanctuaria veſtra: neque odorabo odorem gratum à vobis.

32 Deſolabo inquam ego iſtam terram, adeò ut obſtupeſcant ob eam inimici veſtri, qui habitabunt in ea.

33 Vos autem ventilans diſpergam in gentes, & evaginabo poſt vos gladium: ita ut ſit terra veſtra deſolata, & civitates veſtræ ſint vaſtiſſimæ.

34 Tum in ſabbathis ſuis acquieſcet terra omnibus diebus quibus deſolata manebit, quum eritis in terra inimicorum veſtrorum; tum quieſcens terra in ſabbathis ſuis acquieſcet.

35 Omnibus diebus quieſcet quibus deſolata manebit; quia non quieverit in ſabbathis veſtris, quum habitaretis in ea.

36 Quòd autem ad eos qui remanſerint è vobis, inducam mollitiem in cor eorum in regionibus inimicorum ipſorum ita ut perſequente eos ſtrepitu folii agitati fugiant tanquam fuga à gladio, cadantque nemine perſequente.

37 Et impingent alter in alterum tanquam fugerent à gladio, nemine perſequente: nec erit vobis conſiſtendi facultas adverſus inimicos veſtros:

38 Sed peribitis in gentibus; & abſumet vos terra inimicorum veſtrorum.

39 Qui autem reliqui fuerint è vobis, tabeſcent propter iniquitatem ſuam in regionibus inimicorum veſtrorum, etiamque propter iniquitates patrum ſuorum cum ipſis tabeſcent.

40 Si verò confitebuntur iniquitatem ſuam, & iniquitatem patrum ſuorum, cum prævaricatione ſua quâ prævaricati fuerint in me; atque etiam quòd ambularint mecum ex adverſo: IV.

41 (Unde etiam ego ambulavi cum ipſis ex adverſo, induxique ipſos in terram inimicorum eorum) ſi tunc humiliabitur cor eorum præputiatum, ſique tunc acceptam habebunt pœnam ſuam.

42 Unque recordabor fœderis mei cum Jacobo; & fœderis mei cum Iſaaco, atque etiam fœderis mei cum Abrahamo recordabor, ac terræ ipſius recordabor:

43 Terra quidem deſeretur ab illis, & accepta habebit ſabbata ſua dum deſolata relinquetur ab illis, dum etiam ipſi acceptam

[illegible] mea [illegible], & ſtatuta mea faſtidi-[illegible]

[illegible] ſuper hujus etiam [illegible]dabor, quum erunt in terra [illegible]orum, me non [illegible] eos, neq; faſtidiviſſe eos ad [illegible] eos irritum [illegible]endo fœdus meum cum eis, quia ego [illegible] Deus ipſorum.

[illegible]abor inquam, erga illos fœderis pri[illegible]orum, quos eduxe-[illegible] Ægypti ante o[illegible] gentium, ut eſſem ipſis Deus, ego [illegible].

[illegible] ſtatuta [illegible] judiciaq; & leges, quas dedit Jehova [illegible] Iſrael[illegible] in montem Sinai per Moſchen.

piam habebunt pœnam ſuam: propterea quod multis modis jura mea ſpreverunt, & ſtatuta mea faſtidient anima eorum:

44 Veruntamen etiam hujus *recordabor*, quum eſſent in [illegible] inimicorum ſuorum, me non ſpreviſſe eos, neque faſtidiviſſe eos ad conſumendum eos, irritum faciendo fœdus meum cum eis, quia ego *ſum* Jehova deus ipſorum:

45 Recordabor inquam erga illos fœderis priſcorum, quos eduxi è terra Ægypti ante oculos gentium, ut eſſem ipſis deus, ego Jehova.

46 Iſta *ſunt* ſtatuta illa juraque & leges, quas dedit Jehova inter ipſum & filios Iſraelis, apud montem Sinai per Moſen.

[illegible]ALYSIS CAP. XXVI.

P[illegible]e de cultu Dei. Dominus primùm promittit [illegible]s mandatorum ſuorum omnis generis bene-[illegible], [illegible] tranſgreſſoribus comminatur omnis ge-[illegible] poſtremò autem pœnitentibus promittit [illegible]atuor capitis partes, quarum ſecunda inci-pi[illegible]tarta v.4[illegible].

I [illegible] Lex de cultu Dei tribus conſtat membris: [illegible]r adoratio idolorum, v.1. Secundo præ-[illegible]bbathorum, v.2. Tertio præcipitur reve-[illegible], ibidem. Confirmatur autem [illegible]e lex ad-[illegible]iusque verſus.

[illegible] Benedictiones obſervatoribus manda-[illegible]orū quinque [illegible] abundantia victus ſeu [illegible] 4.5. & 10. [illegible]2) ſecura habitatio, verſ.5. & 6. [illegible]us, v.7. & [illegible]. (4) πολυτεκνία ſeu copia libe-[illegible]erttus promiſſi[illegible] generalis. (5) cohabitatio [illegible] & [illegible]. Hæ promiſſiones confirmantur adjecta [illegible]

[illegible] Maledictiones tranſgreſſoribus mandato-[illegible]ntur [illegible] terror, v.16. (2) tabes, [illegible]rbos æſtuans, ibi[illegible]. (4) ſegetum ademtio per ho-[illegible] clades ſeu cædes ab hoſtibus, v.17. (6) domina-[illegible], ibid. [illegible] fuga temeraria, ibidem. (8) fruſtraneus [illegible]n his agris, illuſtratus ſuis cauſis, v. 19. & 20. (9) de-[illegible]n arborcorum. erſ.20. (1[illegible] excidium jumento-[illegible]um [illegible] feras beſtias, verſ.22. ([illegible] bellum, verſ.25. [illegible] fames, [illegible].26. ([illegible] fames horrenda, cujus vi [illegible] verſ 29. ([illegible]) cædes apud idola, verſ.30. [illegible]mpli[illegible].31.32 33. Verſu autem 31. inſe-[illegible]minus neg[illegible] ſe placatum iri ſacrificiis, [illegible] & [illegible]4. Hæc amplificatur a fine, nempe ut [illegible]tar in ſabbathis ſuis, v 34. & 35. (18) mol-[illegible] 36. & [illegible]. (19) interitus in captivi-ta[illegible] & [illegible] in captivitate, v.39. Cæterum i-ſta[illegible] [illegible]cedam amplificantur collatione mi-nor[illegible]es prioribus graviores ſint futuræ: [illegible].18.21[illegible] & [illegible]

De [illegible]na ſignificantur ex effectis tribus: vi-d[illegible] co[illegible] m. [illegible].40. (2) humiliatione ſui, v.41. [illegible]ob[illegible] de[illegible]e 10 puniendo, ibidem. Venia, q[illegible] Dom[illegible] promittit, fundatur in fœdere [illegible]nx iuit[illegible]s, [illegible].42. Illuſtratur autem hæc p[illegible] a[illegible] [illegible]ilæ pœnæ, v.43. Item confirmatur [illegible] Jeh[illegible] 44. & rurſum ibi, *Quos eduxerim*, & [illegible] quæ eſt ultimus, conſtruetur epilogus præceden[illegible] m c[illegible] de a cap.16.

[illegible]HO[illegible]IA[illegible] CAP. XXVI.

I[illegible] אֱלִילִים *elilim, voce affinis voci* אֱלֹהִים [illegible] *aint* [illegible] *identur ergo ſic dicti quaſi de-*a[illegible] *Germanica affines voces ſunt* Gott *&* götz. *Vel potius* [illegible]*nt* [illegible]*aſi* אַל אֱלֹהִים *al-elohim, id eſt, non dii: licet p*[illegible] *ur* A[illegible]] *Heb. Et.* Statuam] *Scil. quæ reprę*[illegible] *ynecdoche generis. nam alioqui licitum eſt erigere ſtatuas* [illegible] *memoriam beneficii alicujus divini ut judicari poteſt ex ſtatua poſita ha Jacobi Geneſ.28. verſ.18. & ſtatuis a Joſua erectis in Jordane Joſ.4. item ſtatua erecta à Samuele, 1.Sam.* [illegible] *ver, 12.* Lapidem figuratum] *Heb. Lapidem figuræ. Genitivus adjuncti.*

[illegible]nctuarium meum] *Sacrum tabernaculum: & poſtea templum.*

[illegible]tes feceritis] *Heb. Servaveritis & feceritis.*

[illegible]ue] *Heb. Et.* Tempore ſuo] *Heb. Tempore ipſarum.* [illegible] *a Deo deſtinatum eſt ad terram humectandam &* [illegible]. *Genitivus ſubjecti.* Edetique] *Heb. Dabitq; Sic* [illegible]*num.*

[illegible] *Heb. Panem.* Securè] *Heb. Cum fiducia.*

[illegible] *eb. Et dabo.*

[illegible] *Et.* Ante vos] *Coram vobis.*

[illegible] *Heb Quinq;.* Centenos] *Heb. Centum.* Myriadas] *He*[illegible] [illegible]ita *Heb Et.*

[illegible]e.] *Heb. Fructificetis.*

[illegible]e us] *Hebr. inveteratum.* Vetus propter novum depr[illegible] *novum in locum veteris reponatis.*

11 Ponam] *Heb. Dabo.* Tabernaculum] *Heb. Habitaculum.* Inter vos] *Heb. In medio veſtri. Sic verſ. ſeq.*

12 Denique] *Heb. Et.* Deus] *Heb. In deum.* Populus] *Heb. In populum.*

13 Ægyptiorum] *Heb. Mitſrajimi Id eſt, poſterorum Mitſrajimi. Metonymia efficientis, & ſynecdoche generis nam præter Ægyptios alii quoq; populi ex Mitſrajimo orti fuerunt: vide Geneſ.* [illegible] *v. 13. Fuit autem Mitſrájim filius Chami ſecundus, Geneſ.10.* [illegible] *6.* Erecti] *Heb.* Cum *erectione.*

15 Siquam] *Heb. Et ſi.* Judicia] *Heb. Jura.*

16 Præficiam] *Metaphora illuſtris: quâ terror & morbi comparantur præfectis & exactoribus.* Cum tabe &c.] *Verto,* Et *tabem & æſtuantem morbum. Sic enim commodiùs cohæret vox ſequens,* Conficientes: *quæ per ſyllepſin convenit cum tribus præcedentibus accuſativis.* Conficientes &c.] *Id eſt, Qui terror & morbi conficiunt oculos & cruciant animum.* Cruciantes] *Vox* מְדִיבוֹת *medibot eſt anomala pro* מַדְאִיבוֹת *madribot à verbo* דָּאַב *daab, dolore affectus eſt.* Animum] *Heb. Animam.*

17 Opponam &c.] *Heb. Dabo faciem meam contra vos.* Cædamini] *Vulneremini, plagas accipiatis. Id enim vox Hebræa propriè ſignificat.* Dominiumque exerceant] *Verto, Dominentur. Ut ſupra cap.21. v 43.*

18 Adhuc] *Heb. Uſq; ad hæc. Id eſt; (ut bene Junius declarat) mihi eò uſq; in vobis flagellandis progreſſo.* Tunc] *Heb. Et.* Septuplum] *Heb. Septem.*

19 Frangam enim] *Heb. Et frangam.* Reddam] *Efficiam. Heb. Dabo.*

20 Deficiet] *Vel. Conſumetur.* Virtus veſtra] *Vires veſtræ.* Euere leibeskrefften. *Id enim vox* כֹּחַ *cóahh propriè ſignificat: ut percipitur ex Pſal.22 verſu 16. ubi Chriſtus ait,* Aruit ut teſta vis mea. *Nempe ſuccus ille vitalis: quem medici humidum radicale vocant, adjuncto calore nativo. Nam ſermonem hic eſſe de viribus corporis, percipitur ex verbis ſequentibus,* Non enim edet terra veſtra proventuum ſuum: *neutſed. totis viribus eam colatis.* Non enim] *Heb. Et non.* Edet] *Dabit.* Arbores ipſæ] *Pronomen ipſæ rectiùs abeſſet: nec habetur in Hebræo. Heb. Arbor terræ non dabit fructum ſuum. Collectivè.*

21 Ambulaveritis mecum] *Id eſt, geſſeritis vos erga me Sic deinceps.* Temere] *Heb. Caſu. Vel, cum occurſu. Alii reddunt, Ex adverſo. quam ſignificationem vox Hebræa admittit, quæq; hoc loco videtur genuina. Et confirmari poteſt hæc expoſitio ex collatione verſus 8. ubi pro voce illa* בְּקֶרִי *adhibentur hæ duæ voces* בַּחֲמַת קֶרִי *id eſt, cum æſtu occurſus. Quæ verba non poſſunt exponi de caſu vel actione temeraria: quia notant actionem voluntariam. In Hebræo ante nomen* קֶרִי *hîc deficit præpoſitio* בְּ *quæ exprimitur verſu 24. & 27.* Tunc] *Heb. Et.* Plagam ſeptuplam] *Verto, Plagam, in ſeptuplum. Heb. Plagam, ſeptem: intervenientia ſcilicet accentu diſtinguente.*

22 Nam] *Heb. Et.* Beſtias] *Heb. Beſtiam. Collectivè.*

23 Non erudiemini *ut redeatis* ad me] *Iſtud ſupplementum videtur mihi audacius. Itaq; malim ſic, Non erudiemini à me: ad verbum, Non erudiemini mihi.*

24 Unque] *Heb. Et.* Percutiam ego vos quoque] *Verba ſic ſunt ordinanda, Percutiam vos ego quoq; vel, etiam ego.*

25 Nam] *Heb. Et.* Gladium] *Bellum Metonymia effecti deſignati, & ſynecdoche membri.* Ultionem fœderis] *Id eſt, ultionem quæ ulciſcar vos propter fœdus violatum. Metonymia ſubjecti, & genitivus efficientis. Confer vers.* Tum] *Heb. Et.* Inter vos] *Heb. In medium veſtri.*

26 Quum fregero vobis ſcipionem panis] *Id eſt, quum ademero vobis panem qui vim habet ſuſtentandi vitam hominis: ſicut ſcipio vim habet ſuſtentandi corpus hominis. Metaphora & genitivus ſpeciei nam ſcipio quaſi genus dividitur in panem & alia ſuſtentacula. Vulgo per ſcipionem panis intelligunt vim alendi quæ eſt in pane. Sed intellige panem ipſum, ut colligitur è ſequentibus, quibus paucitas panum notatur. Secundum illam expoſitionem eſſet hic genitivus ſubjecti.* Et coquentes &c.] *Heb. Et quum coquent decem mulieres &c. & referent. Ante verbum* אָפוּ *aphú ſubauditur particula* בְּ *notans tempus, quia præceſſit vox* בְּשִׁבְרִי *beſchibri. ubi præpoſitio* בְּ *ſimiliter notat tempus. Verbum autem coquendi in Hebræo ſpecialem ſignificationem habet ſignificat enim coquere in furno. Germanicè* Bachen. *Unde* אֹפֶה *piſtor,* ein becker. Panem ve-

ſtrum *diſtribuendum certo* pondere] *Videtur potiùs ſupplendum verbum nomini ponderis* מִשְׁקָל *conjugatum, nempe* לִשְׁקוֹל, *ac proinde vertendum. Quum retulerint panem veſtrum* ad appendendum *pondero. nempe à patrefamiliâs diſtribuente domeſticis ſingulis particulam exiguæ ponderis.* Si comederitis &c.] *Heb. Et comedetis, nec ſaturabimini. Copulativum enunciatum hic vim habet discretivi. nam* Si *hic valet* Etſi.

27 Hac ratione] *In Hebræo nulla eſt ellipſis: ſed pronomen fœmininum* זאת *ſolùm ponitur neutraliter ſeu abſolutè.* Sed] *Heb. Et.*

28 Utique] *Heb. Et.* Excandeſcens, temere] *Heb. Cum æſtu (ſeu æſtuatione, occaſus. Id eſt, cum occaſu æſtuante. Hypallage.*

29 Nam] *Heb. Et.*

30 Subdiales ſtatuas] *Heb. Sole affectos. Id eſt, (ut Junius exponit) ſtatuas quæ ſoli expoſita colorem adustum habent: ut 2. Chron. 14. 5.* Stercoreorum deorum] *Id eſt, Idolorum. Heb. Stercorum.* Adeò] *Heb. Et.*

31 Et redigens &c.] *Heb. Et dabo civitates veſtras vaſtitatem.* Deſolabo] *Iſta comminatio impleta eſt primùm per Chaldæos ſeu Babylonios: deinde per Antiochum Epiphanem, poſtremò per Romanos.* Sanctuaria veſtra] *Templum quod conſtabat è duobus ſanctuariis, ſancto & ſancto ſanctorum. Periphraſis.* Odorabo] *Malim, Odorabor.* Gratum] *Heb. Quietis.* A vobis] *Heb. Veſtrum. Id eſt, à vobis mihi oblatum.*

32 Deſolabo inquam] *Heb. Et deſolabo.* De ea] *Heb. Super ea. Quod in vertendo poteſt retineri.*

33 Vos autem] *Heb. Et vos.* Ventilans diſpergam] *In Hebræo eſt vox unica.* Faciamque ut perſequantur &c.] *Heb. Faciam ut evacuent (id eſt, educant) poſt vos gladium.* Ipſa vaſtitas] *Id eſt, vaſtiſſima. Metonymia formæ & auxeſis. Pronomen* Ipſa *non habetur in Hebræo.*

34 In ſabbatiis ſuis acquieſcet] *Heb. Sabbatha ſua accepta habebit. Id eſt, delectabitur illis. Metaphora hyperbolica. Sic iterum in fine verſus.* Diebus quibus deſolata manebit] *Heb. Diebus deſolationis. Sic verſu ſeq.* Terra ipſa] *Pronomen* Ipſa *elegantiùs abeſſet. In Hebræo eſt articulus.* Quia] *Heb.* אֵת אֲשֶׁר. *Ubi particula* אֵת *videtur redundare.* אֲשֶׁר *autem ſignificat* Quia: *ut alibi ſæpè.*

36 Quod autem &c.] *Heb. Et illis qui remanſerint. Nominativus abſolutè poſitus.* In animum] *Heb. In cor. Quod in vertendo malim retinere.* Strepitu] *Heb. Voce. Metaphora ἀνθρωποπαθής.* Fugâ tanquam a gladio] *Heb. Fugâ gladii. Genitivus efficientis.*

37 Alter in alterum] *Heb. Vir in fratrem ſuum.* A gladio] *Heb. A facie gladii.* Conſiſtendi facultas] *Heb. Statio.*

38 Sed] *Heb. Et.* In ipſis gentibus] *Pronomen* ipſis *elegantiùs abeſſet. In Hebræo eſt articulus.* In *autem hic valet* Inter. Abſumet] *Heb. Comedet.*

39 E vobis] *Præpoſitio* ב *hic notat partem.* Propter] *Præpoſitio* ב *hic valet* Propter.

40 Sin autem confitebuntur &c.] *Sequentes tres verſus inter ſe cohærent per enunciatum connexivum, cujus duo ſunt antecedentia: prius hic,* Sin autem &c. *poſterius verſu ſequente, ibi,* Si tunc. *Puto autem primum membrum verſus ſequentis includendum parentheſi, ac proinde ſic vertendum:* Sin autem confitebuntur iniquitatem ſuam, & iniquitatem pa[...] cum prævaricatione ſua qua prævaricati fuerunt in me: atque e[...], quòd ambularint mecum temere. (*Unde* etiam ego ambu[la]b[o] cum eis temere, induxique eos in terram inimicorum eorum) tunc humiliabit ſe cor eorum præputiatum, ſique tunc acceptam habebunt pœnam ſuam: Utique recordabor fœderis mei &c. *Heb. Et confitebuntur &c. aut tunc humiliabit ſe &c. & recordabor &c. Copulativum enunciatum vim habet connexivi.*

41 Abjiciatur] *Heb. Humiliabit ſe (ſive, ſubmittet ſe). Verbum niphal ponitur reciprocè.* Præputiatum] *Peccato atq; malitia quaſi circumſeptum. Metaphora.* In pœna iniquitatis [ſuæ] *Sive, In pœna ſua. Heb. In iniquitate ſua. Metonymia efficientis. Sic verſu ſeq.*

42 Adeoque] *Verte, Atq; etiam.* Atque] *Verte, Atq; etiam.*

43 Quum terra &c.] *Sequentes duos verſus ſic reddo.* [T]erra quidem deſeretur ab illis, & accepta habebit ſabbatha ſua, dum deſolata relinquetur ab illis, *dum* etiam ipſi acceptam [ha]bebunt pœnam ſuam: propterea quòd multis modis jura mea ſpreverint, & ſtatuta mea faſtidierit anima eorum: Veruntamen etiam hujus *recordabor*, quum eſſent in terra &c. Quia multis modis] *Heb. Quia & quia.*

45 Recordabor inquam] *Heb. Et recordabor.* Erga illos] *Heb. Illis.* Fœderis priſcorum] *Quod pepigi cum priſcis. nempe cum pa[tri]bus ipſorum quos eduxi ex Ægypto ut ſequentia declarant. Genitivus ſubjecti.* Deus] *Heb. In deum.*

46 Judiciaque] *Verte, Juraq;.* Inter ipſum & filios] *Heb. Inter ipſum & inter filios.* Ad montem] *Heb. apud. Præpoſitio* ב *hic valet* Apud, *vel* Juxta. Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſchis. Id eſt, per miniſterium Moſis. Metonymia efficientis ὀργανικοῦ, ſaltem ex parte: quatenus ſcil. Moſes iſtas leges apud Iſraelitas pronunciavit. nam quatenus eaſdem ſcripſit, manus quoq; miniſterium adhibuit.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVI.

Ex v. 1 & 2. Notentur duæ cauſæ quæ nos ad Deum ex ipſi[us] præſcripto colendum movere debent. Una eſt, quia eſt J[e]hova: id eſt, creator noſter ac dominus ſummus, qui jus [habet] nobis præſcribendi quomodo coli a nobis velit: altera, quia Deus noſter: qui obſervantibus nobis mandata ejus ex p[romiſ]ſione fœderis benefacit.

2 Ex v. 3. & ſeqq. Ad obedientiam erga mandata Dei moveri debemus promiſſionibus divinis variorum beneficiorum. Etſi autem non poſſimus præſtare obedientiam p[erfect]am propter reliquias peccati nobis inhærentes, tamen Deus illam imperfectionem nobis non imputat propter Chriſtum: & obſequia noſtra, dummodò ſincera ſint, accepta habet.

3 Ex verſ. 14. & ſeqq. A tranſgreſſione mandatorum divinorum deterreri debemus comminationibus divinis variarum maledictionum.

4 Ex v. 40. & ſeqq. [Q]uum nos peccatorum noſtrorum [ſe]ram Deo pœnitet: conſ[ola]ri nos debemus prom[iſſ]ione re[miſſio]nis peccatorum propter Chriſtum, omnibus pœnitent[ibus &] in Chriſtum credentibus in fœdere gratiæ a Deo promiſſæ.

CAPUT XXVII.

T. & J.

I. *Alloquutus quoq; eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

2 Alloquere filios Jiſraelis dicens eis, Quum quis nuncupaverit votum pro æſtimatione tua perſona ſunto *Jehovæ.*

3 Erit autem æſtimatio tua maris, à nato viginti annos uſq; ad ſexagenarium, erit inquam æſtimatio tua quinquaginta ſicli argentei, prout eſt ſiclus ſacer.

4 Quod ſi fœmina erit, tunc erit tua æſtimatio triginta ſicli.

5 Sin autem à nato quinq; annos uſq; ad natum viginti annos, tunc erit æſtimatio tua in marem viginti ſicli, in fœminam autem decem ſicli.

6 Quod ſi erit *à nato uno menſe uſq; ad natum quinq; annos, tunc erit æſtimatio tua in marem quinq; ſicli argentei. in fœminam verò erit æſtimatio tua tres ſicli argentei.*

7 Quum autem à ſexagenario & deinceps ſi erit *mas, tunc erit æſtimatio tua quindecim ſicli. in fœminam verò decem ſicli.*

8 Quòd ſi tenuior ſit facultatibus *quàm pro æſtimatione tua, tunc ſiſtet eum coram ſacerdote, ut æſtimet eum ſacerdos prout aſſequetur manus illius qui vovit æſtimato eum ſacerdos.*

II. *9 Sed ſi beſtiam* vovit *ex cujus genere oblationem offerre ſolent Jehovæ: quicquid ex eo dederit Jehovæ, eſto ſanctum.*

10 Ne aliam ſufficito pro ea, neq; commutato illam ſubſtituens *bonum pro malo, aut malum pro bono: quod ſi ullo pacto commutet beſtiam beſtia, tunc erit illa & quæ ſubjecta eſt pro illa, erit inquam ſancta.*

11 Si autem ullam beſtiam immundam vovit, ex cujus genere Jiſraelitæ non poſſunt offerre oblationem Jehovæ, tunc ſiſtet beſtiam illam coram ſacerdote.

12 Et æſtimabit ſacerdos eam ſive bonam ſive malam: prout æſtimaveris, o ſacerdos, ſic eſto.

P.

Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Alloquere filios Iſraelis dicens eis. Quum q[uis] ſepa[ra]verit *aliquid* per votum, pro æſtimatione tua perſonæ *ſunto* Jehovæ.

3 Eſto autem æſtimatio tua maris, à nato viginti annos uſque ad ſexagenarium, eſto inquam æſtimatio tua quinquaginta ſicli argentei, prout *eſt* ſiclus ſacer.

4 Quòd ſi fœmina erit, tunc eſto tua æſtimatio triginta ſicli.

5 Si verò à nato quinque annos uſque ad natum viginti annos, tunc eſto æſtimatio tua in marem viginti ſicli, in fœminam autem decem ſicli.

6 Quòd ſi *erit* a nato unum menſem uſque ad natum quinque annos, tunc eſto æſtimatio tua in marem quinque ſicli argentei: in fœminam verò eſto æſtimatio tua tres ſicli argentei.

7 Quum autem à ſexagenario & deinceps, ſi *erit* mas, tunc eſto æſtimatio tua quindecim ſicli: in fœminam verò decē ſicli.

8 Quòd ſi tenuior ſit quàm pro æſtimatione tua, tunc ſiſtito ſe coram ſacerdote, ut æſtimet eum ſacerdos: prout aſſequi poterit manus illius qui vovit, æſtimato eum ſacerdos.

9 Sed ſi beſtiam *voverit* ex cujus genere oblationem offerre ſolent Jehovæ, quicquid ex eo dederit Jehovæ, eſto ſanctum. II.

10 Ne aliam ſufficito pro ea, neque commutato illam *ſubſtituens* bonum pro malo, aut malum pro bono: quod ſi ullo pacto commutet beſtiam beſtia, tunc eſto illa & quæ ſubjecta eſt pro illa, eſto *inquam* ſancta.

11 Si autem ullam beſtiam immundam *voverit*, ex cujus genere *Iſraelitæ* non poſſunt offerre oblationem Jehovæ, tunc ſiſtito beſtiam illam coram ſacerdote:

12 Et æſtimato ſacerdos eam, diſcernens inter bonam & malam: prout æſtimaveris, ô ſacerdos, ſic eſto.

13 At 13 At

[illegible] illum, addes quintam ejus ſupra [illegible]

[illegible] quis ſanctificaverit domum ſuam ut ſit ſan[illegible] [illegible] ſacerdos [illegible] ſive [illegible] ſive malam: [illegible] ſtatum eſt.

[illegible] ſanctificavit, redimere volet domum ſuam, ſi[illegible] pecuniæ æſtimationis tuæ ſupra eam, erit [illegible]

[illegible] agro [illegible] ſuæ ſanctificaverit quis Jehovæ, [illegible] tua [illegible] dum ſementem ejus: [illegible] ſementis [illegible] quinquaginta ſ[illegible].

[illegible] ab anno jubilæi ſanctificaverit agrum ſuum, ſecundum [illegible] tuam ſtatum [illegible].

[illegible] poſt jubilæum ſanctificavit agrum ſuum, tunc ſupputa[illegible] pecuniam illius pro numero annorum qui reliqui ſunt [illegible] jubilæi, & diminuetur de æſtimatione tua.

[illegible] ſi planè volet redimere agrum illum is qui ſanctificavit [illegible] addita quinta pecuniæ æſtimationis tuæ ſupra eam, [illegible]

[illegible] non redimet agrum illum, aut ſi vendet agrum il[illegible] redimitor amplius.

[illegible] poſtquam exit à jure ejus, in jubilæo, res [illegible] devotum penes ſacerdotem eſto poſſeſſio illius [illegible] agrum emptum ſibi, qui non eſt ex agris poſſeſſionis [illegible]

[illegible] putabit illi ſacerdos ſummam ipſam æſtimationis [illegible] die, & dabit illam æſtimationem tuam eo [illegible] Jehova.

[illegible] revertetur ager ille ad eum à quo emerat illum; [illegible] eſt [illegible] fundi.

[illegible] æſtimatio tua eſto per ſiclum ſacrum: viginti [illegible] ſiclus.

[illegible] primogenitum quod primum gignitur Jehovæ [illegible] ne quis ſanctificato illud: ſive bos, ſive parva pecus, Je[illegible]

[illegible] beſtiis immundis erit, tunc redimet pro æſtimatione [illegible] quintam ejus ſuper eam. quòd ſi non redimetur, vende[illegible] tione tua.

[illegible] res devota quam devoverit quis Jehovæ, ex [illegible] hominibus aut beſtiis, aut ex agris poſſeſſio[illegible] neque redimitor: omnis res devota ſancta ſan[illegible]

[illegible] devota quia devovetur ab homine, ne redimi[illegible] morti [illegible].

[illegible] decima illius terræ, ex ſemine terræ, ex fructu [illegible] Jehovæ.

[illegible] redimere [illegible] quis de decimis ſuis, quintam [illegible]

[illegible] decimarum boum aut gregum, rerum quæ tranſeunt [illegible] decimum quodque eſto ſanctum Jehovæ.

[illegible] bonum & malum, neque commutet ipſum [illegible] ullo [illegible] ipſum, tum erit illud & quod ſuffe[illegible] eſt [illegible] ne redimitor.

[illegible] illa, quæ mandavit Jehova Moſchi ad [illegible] ad montem [illegible].

13 At ſi planè volet redimere illam; addere debet quintam ejus ſupra æſtimationem tuam.

14 Quum autem quis ſanctificaverit domum ſuam *ut ſit* ſancta Jehovæ, & æſtimaverit eam ſacerdos, *diſcernendo* inter bonum & malum: prout æſtimabit eam ſacerdos, ſic ſtatũ eſto. III.

15 Quòd ſi qui ſanctificavit, redimere volet domum ſuam, ſimiliter addito quintam pecuniæ æſtimationis tuæ ſupra eam; tum cedito illi.

16 Si verò ex agro poſſeſſionis ſuæ ſanctificaverit quis Jehovæ, tunc eſto æſtimatio tua ſecundum ſementem ejus: Corus ſementis hordeaceæ *æſtimator* quinquaginta ſiclis argenteis. IV.

17 Si ab anno jubilæi ſanctificaverit agrum ſuum, ſecundum æſtimationem tuam ſtatum eſto.

18 Sin poſt jubilæum ſanctificaverit agrum ſuum, tunc ſupputato ei ſacerdos pecuniam illius pro numero annorum qui reliqui *ſunt* uſque ad annum jubilæi, & diminuitor de æſtimatione tua.

19 At ſi planè volet redimere agrum illum is qui ſanctificavit eum, ſimiliter addito quintam pecuniæ æſtimationis tuæ ſupra eam, tum cedito illi.

20 Quòd ſi non redimet agrum illum, aut ſi vendet agrum illum viro alteri; ne redimitor amplius.

21 Sed eſto ager ille, poſtquam exierit iſte in jubilæo, res ſancta Jehovæ, ſicut ager devotus: ſacerdotis eſto poſſeſſio illius.

22 Si autem agrum emptum à ſe, qui non *eſt* ex agris poſſeſſionis ejus, ſanctificavit Jehovæ;

23 Tunc ſupputato illi ſacerdos ſummam æſtimationis tuæ uſque ad annum jubilæi; & dato illam æſtimationem tuam eo die, rem ſanctam pro Jehova.

24 Anno jubilæi revertitor ager ille ad eum à quo emerat illum, ad eum cujus *eſt* poſſeſſio fundi.

25 Omnis *a* autem æſtimatio tua eſto per ſiclum ſacrum: viginti obolorum eſto ſiclus ille. *a* Exo 30.13. Num 3.47. Ezech. 45.12.

26 Quod attinet ad primogenitum quod primum gignitur Jehovæ ex beſtia, ne quis ſanctificato illud: ſive bos, ſive ovis capræve ſit, Jehovæ eſt. V.

27 Sed ſi ex beſtiis immundis *erit*, tunc redimito pro æſtimatione tua, addens quintam ejus ſupra eam: quòd ſi non redimetur, venditor ſecundum æſtimationem tuam.

28 Veruntamen ulla res *b* devota quam devoverit quis Jehovæ, ex omnibus quæ *ſunt* ei, ex hominibus aut beſtiis, aut ex agris poſſeſſionis ſuæ, ne venditor neque redimitor: omnis res devota ſanctiſſima eſt Jehovæ. *b* Joſ. 6.19. & cap. 7 v. 11. & deinceps.

29 Nullum devotum quod devotum fuerit ex hominibus redimitor: omnino morte afficitor.

30 Omnes quoque decimæ illius terræ, ex ſemine terræ, ex fructu arborum, Jehovæ ſunt: res ſancta Jehovæ. VI.

31 Quòd ſi planè redimere volet quis è decimis ſuis; quintam illarum ſuperaddito illis.

32 Quod verò attinet ad omnes decimas boum aut ovium caprarumve, quicquid tranſit ſub virgam; decimum quodque eſto ſanctum Jehovæ.

33 Ne diſquirito inter bonum & malum, neque commutato ipſum: quòd ſi ullo pacto commutabit ipſum, tum & illud & quod ſuffectum eſt pro eo, res ſancta eſto, ne redimitor.

34 Iſta *ſunt* mandata illa, [illegible] mandavit Jehova Moſi ad filios Iſraelis *referenda*, apud montem Sinai.

A[illegible]ALYSIS CAP. XXVII.

H[illegible] capite continentur [illegible] leges de redemtione rerum voti[illegible] [illegible] lex de redemtione decimarum. Le[illegible] [illegible] primа de redemtione votiva[illegible] [illegible] Secunda de redemtione beſtia[illegible] [illegible] Tertia de redemtione domorum, v.14. & 15. Q[illegible] agrorum, v.16. & ſeqq. Quinta, quas [illegible] & quas res votivas redimere liceat, [illegible] 26 [illegible] Sexta, de redemtione decimarum, v.30. & ſeq.

De [illegible]. Hæc lex tribus conſtat membris. Primo præ[illegible] ut [illegible] votivarum perſonarum fiat ex æſtimatione ſacerdotis, [illegible] Secun[illegible] æſtimatio illa diſtinguitur ex gradi[illegible] ætatis & ſexu, v. [illegible] 5 6 7. Gradus autem [illegible] indicantur quatuor. primus v. [illegible] & 4: ſecundus v. 5: tertius v.6: quar[illegible] Tertio add[illegible] exceptio de æſtimatione pauperum, [illegible]

[illegible] ſecunda lege. Lex hæc duobus conſtat membris. quo[illegible] [illegible] eſt de jure beſtiarum mundarum, poſterius de jure [illegible] immundarum. Jus beſtiarum mundarum indicatur [illegible] ut Deo [illegible], v.9. alterum, ut dentur abſque [illegible] v.10. Jus beſtiarum immundarum item duplex [illegible] ut dentur Deo, v.11: alterum, ut redimantur ex [illegible] ſacerdotis, v.12 & 13.

[illegible] Hic indicatur jus domorum votivarum du[illegible] [illegible] domus detur ſacerdoti, v.14. alterum, ut redi[illegible] [illegible] ſacerdotis, v.15.

[illegible] duobus principalibus membris conſtat [illegible] eſt de jure agrorum poſſeſſionis, v.16. & ſeqq. poſterius de jure agrorum emtorum, v.23. & 24. Jus agrorum poſſeſſionis indicatur quadruplex: primum, ut æſtimetur talis ager ſecundum ſementem, v.16. Secundum, ut æſtimetur vel ab anno jubilæi, v.17. vel poſt jubilæum, v.18. Tertium, ut liceat redimere ex æſtimatione ſacerdotis, v.19. Quartum, ut in certis caſibus non liceat redimere, v.20. Hoc jus illuſtratur ſimili exemplo, v.21. Porrò jus agrorum emtorum indicatur triplex: primum, ut redemtio fiat ex æſtimatione ſacerdotis, v.23. Secundum, ut æſtimatio illa eodem die detur, ibidem. Tertium, ut in jubilæo ager priori domino reſtituatur. v.24. Cæterum hic per digreſſionem repetitur præceptum de ratione æſtimationis, v.25.

De quinta lege. Hæc lex tribus conſtat membris. Primo docetur, quaſnam ex beſtiis non liceat vovere, v.26. Secundo, quidnam faciendum beſtiis votivis quas vovere licet: nempe aut redimendas, aut vendendas: & quanti utrumque, v.27. Tertio docetur, quidnam faciendum rebus devotis, id eſt, exitio deſtinatis. Hic indicantur duo: unum, quòd non liceat tales res vel vendere vel redimere, v.28. Alterum, ſi homo devotus ſit, occidendum eſſe, v.29.

De ſexta lege. Hæc lex tribus conſtat membris. Primo indicantur decimæ duplices aliæ frugum, aliæ fructuum arborentum, v.30. Secundo indicatur jus utrarumque duplex: unum, ut dentur Deo, ibidem: alterum, ut redimantur addita quinta, v.31. Tertio membro indicatur jus decimandarum pecudum triplex: primum, ut decima quæque, prout è ſtabulo prodierit, per tactum virgæ Deo conſecretur, v.32. Secundum, ut illa ipſa pecus quæ tacta fuerit, Deo detur: non autem alia pro illa, v.33. Hæc pars legis ſancitur mulctâ, ibid. Tertiũ denique jus eſt, ne li-

ceat talem pecudem te mere, ibidem. Verſu ult. additur epilogus univerſalis hujus libri.

SCHOLIA IN CAP. XXVII.

Ÿ 1. Quum quis nuncupaverit votum] *Verto, Quum quis ſeparaverit aliquid per votum. Separaverit: nempe à ſuis rebus vel perſonis in quas habet poteſtatem: ut ſcil. illam rem vel perſonam denet Domino: id quod infrà verſ.14. & ſeqq. ſignificatur verbo ſanctificandi. Ellipſis.* Pro æſtimatione tua] *Apoſtrophe ad ſacerdotem: ut percipitur ex v.12.* Pro æſtimatione tua perſonæ *ſunto* Jehovæ] *Id eſt, Quantâ pecuniâ æſtimaveris perſonam devotam ſeu voto conſecratam Domino, tantâ pecuniâ perſona illa redimitor.* Perſonæ] *Heb. Animæ. Synecd. membri.*

3 A nato viginti annis, &c.] *Heb. A filio viginti annorum & uſq; ad filium ſexaginta annorum. Sic deinceps.* Erit inquam] *Heb. Et erit.* Argentei] *Heb. Argenti. Genitivus materiæ. Sic deinceps.* Prout eſt ſiclus ſacer] *Duplo ſcil. major vulgari. Vulgaris autem ſiclus pendebat quadrantem thaleri noſtratis Imperialis. Heb. Secundum ſiclum ſanctitatis. Ubi* ב *idem valet quod* כ*: & Genitivus notat adjunctum.*

5 Sin autem] *Scil. æſtimanda erit perſona aliqua: vel, ſanctificata fuerit perſona aliqua. Sic deinceps.*

6 Nato uno menſe] *Verto, Nato unum menſem. Heb. Filio menſis.*

8 Tenuior quam pro æſtimatione tua] *Heb. Tenuis pro æſtimatione tua.* Sit] *Nempe is qui perſonam aliquam vovit.* Siſtet eum] *Verto, Siſtito ſe. Hæc verſio confirmatur ex fine verſus.* Aſſequetur] *Id eſt, aſſequi poterit* (honeſta ſcil. ratione) *pecuniam. Synecd. generis.*

9 Sed] *Heb. Et.* Beſtiam] *Heb. Jumentum.* Ex cujus genere] *Heb. Ex qua. Sic v.11.* Offerre ſolent] *Heb. Offerent.* Dederit] *Nempe per votum.* Erit ſanctum] *Id eſt, Domino dato, ac redemitio.* Sanctum] *Hebr. Sanctitas. Metonymia formæ. Sic verſ. ſeq. & v.14.*

10 Ne aliam ſufficito pro ea] *Hebr. Ne permutato eam. Puta avem pro capra, juvencum pro vacca.* Ullo pacto commutet] *Hebr. Commutando commutet.* Quæ ſubjecta eſt pro illa] *Hebr. Commutatio illius. Metonymia formæ.*

11 Non poſſunt offerre] *Id eſt, non licet eis offerre. Heb. Non offerent.*

12 Sive bonam ſive malam] *Verto,* Diſcernendo *inter bonum & malum. Ellipſis.* Prout æſtimaveris] *Heb. Secundum æſtimationem tuam.*

13 Planè volet redimere] *Hebr. Redimendo redimet. Sic deinceps.*

14 Sanctificaverit] *Id eſt, voverit. Sic deinceps.* Sive bonam ſive malam] *Verto,* Diſcernendo *inter bonum & malum. Ellipſis.* Statum eſto] *Heb. Surgito. Sic v.17. Metaphora ἀνθρωποπαθής.*

15 Redimere volet] *Heb. Redimet.* Similiter] *Heb. Et.* Pecuniæ] *Heb. Argenti. Metonymia materiæ.*

16 Tunc] *Heb. Et.* Secundum ſementem] *Heb. Ad os ſeminis. Id eſt, ex præſcripto ſeminis. Metaphora ἀνθρωποπαθής, & metonymia efficientis.* Quinquaginta ſiclis argenteis] *Supple, Æſtimandus eſt.*

17 Jubilæi] *Vide cap.25.v.10 in ſcholiis.*

18 Diminuetur] *Subtrahetur.* Tua] *Apoſtrophe ad ſacerdotem.*

19 At] *Heb. Et.* Cedet] *Heb. Surget. Metaphora.*

21 Eſt enim &c.] *Verto, Sed eſto ager ille, poſtquam exierit in jubilæo, res ſancta Jehovæ. Sed eſto. Heb. Et erit.* Poſtquam exierit] *Nempe ex agro illo, ſeu ex poſſeſſione agri illius. Confer cap. v.28.30.& 31.* Iſte] *Nempe emtor. cujus facta mentio verſu præcedente.* Res ſancta] *Hebr. Sanctitas. Metonymia formæ. Sic v.23.* Devotus] *Heb. Devotionis, ſive anathematis. Vide infrà v.28.* Penes ſacerdotem] *Sive, ſacerdotis.*

22 Emtum ſibi] *Vel, Emtum à ſe. Heb. Emtionis ſuæ. Genitivus adjuncti.* Ex agris] *Heb. Ex agro. Collectivè.* Suæ] *Verto, Ejus.*

23 Tunc] *Heb. Et.* Et dabit] *Nempe à quo agrum emtitium ſanctificavit.* Illam æſtimationem tuam] *Id eſt, illam pecuniam quâ tu æſtimaviſti agrum illum. Metonymia adjuncti.*

24 Fundi] *Heb. Terra. Synecd generis, vel integri.*

25 Tua] *Apoſtrophe ad ſacerdotem. Sic deinceps.* Per ſiclum ſacrum] *Heb. Per ſiclum ſanctitatis. Genitivus adjuncti. Vide ſuprà v.3.* Siclus] *Verto, Siclus ille.*

26 Primogenitum] *Verto, Quod attinet ad primogenitum. Nominativus abſolutè poſitus.* Ex beſtiis] *Heb. Ex jumento. Prepoſitio* ב *hic notat partem: & numerus ſingularis ponitur collectivè. Sic verſ. ſeq.* Parva pecus] *Puta ovis vel capra. Hæ enim pecudes voce Hebræa propriè ſignificantur.*

27 Sed] *Heb. Et.* Redimet] *Redimere poterit is qui vovit.*

28 Ulla autem] *Verto, Veruntamen alla.* Res devota] *Hebr. Devotamentum. Uſitatè anathema.* Sancta ſanctarum] *Verto, ſanctiſſima. Heb. Sanctitas ſanctitatum. Metonymia formæ.*

29 Omnis beſtia &c.] *Verto, Nullum devotum quod devotum fuerit ex hominibus, redimetur. Heb. Omne devotamentum quod &c. non redimetur. Prepoſitio* מִן *hic non notat cauſam efficientem, ſed partem. Et hanc verſionem approbavit ipſe Junius in ſua Explicatione analytica hujus libri. Vide Num.21.v.2. & 3. Joſ. v.20.aliàs 17. 1.Sam.15.v.3.& 33.*

30 Arborum] *Heb. Arboris. Collectivè.* Res ſancta] *Heb. Sanctitas, Sic v.33. Meton. formæ.*

32 Eorum quæ tranſeunt ſub virgam] *Inmiſs, animalium illorum è ſtabulo promiſcuè prodeuntium decimum quodq; tangendum virgâ, ut conſecretur Domino.* Sanctum] *Heb. Sanctitas. Meton. formæ.*

33 Ullo pacto commutabit] *Heb. commutando commutabit.* Quod ſuffectum eſt pro eo] *Heb. Commutatio ejus. Metonymia formæ: ut ſuprà v.10.*

34 Ad montem] *Prepoſitio* ב *hic valet Apud vel juxta.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVII.

Ex legibus de votis. Etſi leges illæ de votis, tanquam Iſraëlitis veteris teſtamenti propriè latæ, ad nos Chriſtianos non pertinent: tamen recta ratio dictat, officii noſtri eſſe, ut ſi quid cum verbo Dei non pugnans voverimus, id præſtemus.

2 Ex lege de decimis. Sicut in vetere teſtamento decimæ à Deo ordinatæ erant ad ſuſtentationem miniſtrorum ſacrorum, ſacerdotum ſcilicet & Levitarum: ſic in novo teſtamento ipſa æquitas poſtulat, ut miniſtri verbi & ſacramentorum ab eccleſia quique ſua alantur. Vide 1.Cor.9. v.7.& deinceps.

FINIS.

COMMEN-

COMMENTARIUS IN NUMEROS,

Id eſt,

LIBRUM QUARTUM MOSIS:

In quo diſtinctè & ordine proponuntur

I. Analyſis Logica ſingulorum capitum.
II. Scholia.
III. Obſervationes locorum communium.

ILLUSTRI AC GENEROSO DOMINO, DOMINO CAROLO BARONI à Zerotin ſeniori: domino Roſſicii, Prerovia, Drzevvohoſtieu &c. promarchioni Moraviæ: S. C. M. conſiliario & cubiculario: domino benigniſſimo:

Gratiam & pacem à Deo patre Domini noſtri Jeſu Chriſti precatur

JOHANNES PISCATOR, Profeſſor ſacrarum literarum in illuſtri Schola Naſſovica Herbornenſi.

ILLUSTRIS AC GENEROSE DOMINE BARO,

CUum *nuper ornatiſſimus juvenis, M. Juſtus Rhodius Herbornenſis Marpurgo excurrens parentes ſuos, atq; etiam me, tanquam affinitate ſibi junctum, veteremq; ſuum præceptorem, inviſeret: ſermone ita ferente perhonorificam ille Generoſitatis tuæ mentionem fecit: eaq; occaſione ego quoq; Generoſitatis tuæ erga me favorem, quem illa dum Heidelbergæ bonis literis operam daret, per ſalutationes in epiſtolis D. Amandi Polani ſemel atq; iterum erga me declaravit, collaudavi: ſimulq; in mentem mihi venit, me rem Generoſitati tuæ gratam facturum, ſi quod ex opuſculis meis, quæ ſubinde in lucem edo, laudatiſſimo Generoſitatis tuæ nomini inſcriberem. Quumq; illo tempore Commentarium ſcriberem in quartum librum Moſis, quem Numeros vulgo nominant, confectum illum Corvino noſtro imprimendum dedi, eundemq; Generoſitatis tuæ nomini inſcripſi: bona ſpe fretus, factum hoc meum Generoſitati tuæ probatum iri, idq; eo magis, quòd & rerum Theologicarum ſcientiam eximiam es adeptus, & in ſacris Bibliis ſcriptisq; Theologicis legendis aſſiduus eſſe ſoles.*

Cæterùm ad librum Numerorum, quem hoc commentario explicare ſtudui, quod attinet: quum in illo inter alia narretur, quem ordinem Deus populo Iſraëlitico præſcripſerit, tum in caſtris tum in profectionibus obſervandum: viſum mihi eſt hoc loco occaſione illius exempli nonnihil de ordine diſſerere.

Ac primùm de ordinis pulchritudine tritum vulgo proverbium continetur illo verſu, Omnibus in rebus ordo eſt pulcherrima virtus. *De ejuſdem verò utilitate circumfertur illa gnoma Græcorum,*

Οὐδὲν οὕτως εὔχρηστον ὡς ἡ τάξις.

Nihil ita utile eſt ut ordo.

Quin ipſæ quoq; ſacræ literæ ordinis tum pulchritudinem, tum utilitatem commendant. Etenim apoſtolus Paulus quum doctores eccleſiæ Corinthiacæ multis verbis ad ordinem in donis ſpiritualibus exercendis cohortatus eſſet, eundemq; illis præſcripſiſſet: tandem concludit ſententia hac univerſali, Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω: *Omnia decenter & ordine fiant. 1. Corinth. 14. v. ult. Et in epiſtola ad Coloſſenſes ait ſe gaudere, quòd etſi corpore ſit abſens, ſpiritu tamen præſens, cernat ordinem ipſorum, Coloſſ. 2. v. 5. Item hunc in rebus agendis ordinem Deo placere, teſtatur his verbis: Non eſt, inquit, incompoſiti ſtatus (ἀκαταστασίας) author Deus: ſed pacis, 1. Corinth. 14. v. 33. Hujus autem rei exemplum pulcherrimum ſeſe offert in ordine caſtrorum populi Iſraelitici, quem ei Deus præſcripſit capite ſecundo & tertio hujus libri.*

Præcepit enim ut ſacrum tabernaculum collocaretur in caſtrorum medio: circa illud autem tum Levitæ in propinquo, tum reliquæ tribus è longinquo. Et proximè quidem ante tabernaculum Orientem verſus locum ſuum habere voluit ſummos populi duces: unum politicum, Moſen: alterum eccleſiaſticum, Aharonem, ſummum ſacerdotem, unà cum reliquis ſacerdotibus, filiis illius. Ad reliqua verò tria tabernaculi latera collocari in propinquo voluit tres familias Levitarum: Gerſonitas verſus Occidentem, Kohathitas verſus Meridiem: Merarit as verſus Aquilonem. E longinquo autem circa tabernaculum caſtra metari debuerunt duodecim tribus reliquæ, in quatuor triadas diſtributæ: ita ut ad ſingula latera ſingulæ triades ſitæ eſſent: quarum ſingulæ è tribus tribubus conſtabant: quæ ipſæ ita erant diſtributæ, ut una tanquam principalis conſiſteret in medio, reliquæ duæ tanquam acceſſoriæ clauderent utrumque illius latus. Ante tabernaculum igitur, Orientem verſus, caſtra habere debuit tribus Juda, unà cum tribubus duabus, Jiſſacharis & Zabulonis: ad latus dextrum, Meridiem verſus, caſtra habere debuit tribus Rubenis, unà cum duabus tribubus, Simeonis & Gadis: ad Occidentem, pone tabernaculum, caſtra habere debuit tribus Ephrajimi, unà cum duabus tribubus, Manaſſis & Benjaminis: denique ad latus ſiniſtrum, Aquilonem verſus, caſtra habere debuit tribus Danis, una cum duabus tribubus, Aſeris & Naphthali. Hæc certe fuit pulcherrima caſtrorum illorum diſpoſitio, à Deo ipſo inſtituta.

Sed operæ pretium eſt ut conſideremus quoque ordinem quem Deus obſervavit in ipſa mundi & rerum eo contentarum creatione. Mundus a Deo compactus eſt ex quinque, in univerſum partibus: terra, aqua, aere, cœlo ſtellifero, & cœlo beatorum. Hæ partes prout ordine inter ſeſe collocatæ ſunt, ita aliæ aliis ſubtiliores ac nobiliores ſunt. Ad res verò his mundi partibus contentas quod attinet: quatuor in univerſum earum genera reperiuntur, quæ ordine & gradibus inter ſe differunt. Quædam enim tantummodo SUNT, *ut lapides, metalla, ſtellæ: quædam &* SUNT *&* VIVUNT, *ut plantæ: quædam &* SUNT, *&* VIVUNT *&* SENTIUNT, *ut animalia bruta: quædam denique* SUNT, VIVUNT, SENTIUNT, *&* INTELLIGUNT; *ut homines & angeli. Porrò in his quoque ſingulis reperitur ſua varietas & ordo. Etenim lapidibus vulgaribus antecellunt lapides pretioſi, qui gemmæ nominantur: in metallis aurum antecellit argento, argentum æri, æs ferro, & ita deinceps. Quod ipſum ſtatua illa viriliis Danielica regi Babyloniorum Nebucadnetſari in ſomnio oblata indicat: quippe cujus caput fuit aureum, pectus argenteum, venter æneus, pedes denique ferrei, Dan. 2. In ſtellis varietas & ordo eſt tum magnitudinis, tum lucis atque ſplendoris. Stella enim à ſtella differt claritate, ut apoſtolus ait 1. Cor. 15. v. 41. Jam plantarum quoque magna eſt varietas & ordo: aliæ enim aliis ſunt altiores; ut herbis frutices, fruticibus arbores: & herbarum aliæ aliis ſunt nobiliores tum ratione cibi, tum ratione medicinæ. arborum item aliæ ſunt ſteriles, aliæ fructiferæ: & hæ ipſæ fructuum nobilitate multum differunt. Jam animalium quoque brutorum magna eſt varietas: quippe alia manſueta ſunt, alia fera: alia parva, alia magna: alia timida, alia animoſa: alia ſimplicia, alia prudentia & circumſpecta. Quid nunc dicam de hominibus & angelis? Experientia teſtatur, hominum alios aliis antecellere variis modis: puta ingenii perſpicacitate, animoſitate, valetudine, robore, agilitate. Ad angelos verò quod attinet, illorum quoque alios aliis antecellere, ex eo judicari poteſt, quòd quidam ex illis archangeli nominantur 1. Theſſ. 4. v. 16. & in epiſtola Judæ verſ. 9. Item ex eo quòd variæ excellentiæ atque dignitatis eorum nomina ab apoſtolo Paulo commemorantur: nempe throni, dominatus, principatus, poteſtates & potentiæ, Epheſ. 1. v. 21. Coloſ. 1. v. 16. Tum ex eo, quòd archangelus Michael nominatur unus principum, Dan. 10. v. 13. Quæ omnia quum ita ſint: perſpicitur, Deum varii ordinis in rebus creatis authorem eſſe.*

Cæterùm ordinis in hominibus aptè pro re nata diſponendis exempla plura in ſacris literis reperiuntur. Dominus noſter Jeſus Chriſtus in deſerto quinquies mille viros miraculoſâ quinque panum & duorum piſcium multiplicatione paſturus, juſſit eos diſcumbere per areolas centenos & quinquagenos, Marc. 6. centenos ſcilicet in longitudinem, in latitudinem verò quinquagenos. Unde nimirum diſcubitus ille figuram illam quam Græci Geometræ ἑτερόμηκες nominant, habuit. David rex populi Iſraëlitici, ſub vitæ ſuæ finem regem deſignans filium Salomonem: congregavit omnes principes Iſraëlitarum & ſacerdotes ac Levitas: & perſonas tum eccleſiaſticas, tum politicas, ad diverſa officia pulcro ordine diſtribuit. Et ex Levitis quidem conſtituit aliquos qui præeſſent operi domus Jehovæ, id eſt, templi: alios qui eſſent moderatores ac judices: alios janitores; alios muſicos, qui inſtrumentis muſicis laudarent Jehovam, 1. Chron. 23. Deinde diſtribuit etiam ſacerdotes ad miniſteria ipſorum, cap. 24. Tum muſicos ſacros diſtribuit in ordines viginti quatuor: quorum alii cithara, alii nablio, alii cymbalis Deum laudarent, cap. 25. Poſtea janitores quoque diſtribuit: quorum aliqui portas templi cuſtodirent ad Orientem, alii ad Septentrionem, alii ad Meridiem, cap. 26. Atque ſic diſtribuit David perſonas eccleſiaſticas: ad politicas verò perſonas quod attinet, diſtribuit viros militares in duodecim claſſes, quarum ſingulæ ſingulis menſibus regi miniſtrarent: deinde conſtituit præfectos facultatibus regis varios: quorum alii præeſſent regis theſauris, alii agricolis, alii vinitoribus, alii cultoribus olearum & ſycomororum, alii armentis; alii camelis, alii aſinis, alii denique ovibus & capris: tum conſtituit etiam conſiliarios & educatores filiorum ſuorum, cap. 27. Atque hic eſt ordo in republica Iſraëlitica inſtitutus à rege Davide. Legitur etiam ordinis prudenter inſtituti exemplum in ſummo ſacerdote Jojada. Is enim quum puerum ſeptennem Joaſum, quem ſexennio tyrannidis Athaliæ clam educaverat, producturus & regem renunciaturus eſſet: milites convenienter ordine in templo diſpoſuit, ne ſi Athalia re cognita, auferre illum vellet, effectum id dare poſſet, 2. Reg. 11.

Hactenus propoſui exempla ordinis tum in rebus naturalibus, tum in actionibus humanis: nunc uno verbo monebo de ordine in tradendis diſciplinis; quem methodum vulgo nominant. Hic ordo conſiſtit in eo ut præmittantur præcepta generalia, ſpecialia ſubjungantur: cujus ordinis manifeſta ratio eſt hæc, quòd notitia generalium ordine naturæ notitiam ſpecialium antecedit: quippe quum illa ſine his cognoſci atque intelligi poſſint, hæc autem ſine illis non item.

Atque hæc habui quæ hoc tempore de ordine diſſererem: quod reſtat, Deum oro ut Generoſitatem tuam quàm diutiſſimè valentem ac florentem conſervet: ut defendendæ ac promovendæ orthodoxæ religioni in iſtis regionibus amplius operam dare poſſis: idque ad divini nominis gloriam & ſolatium piorum. Oro etiam Generoſitatem tuam, ut Juſtum Rhodium, affinem meum (cujus frater Johannes, verbi Dei miniſter, filiam meam natu tertiam in matrimonio habet) ſolitâ benevolentiâ atque beneficentiâ proſequi pergat: quem ſpero ut nunc Generoſitatis tuæ in ſe collata beneficia grato animo agnoſcit & prædicat; ita in poſterum quoque agniturum, & data occaſione gratum animum pro viribus declaraturum. Herbornæ, die 27. Decembr. anno Domini 1614.

ARGUMENTUM LIBRI QUARTI MOSIS.

HOc libro narrantur ea quæ acta ſunt à populo Iſraëlitico, eiq; acciderunt, in deſerto, per annos triginta octo & menſes novem: nempe à primo die menſis ſecundi, anni ſecundi poſt exitum ex Ægypto, uſq; ad diem primum menſis undecimi, anni quadrageſimi: utpote recenſio Iſraëlitarum qui apti erant ad militiam, ordo caſtrorum, recenſio primogenitorum & Levitarum, officia Levitarum & jura: variæ rebelliones, & rebellium triſtes exitus: victoriæ de hoſtibus: defenſio divina contra hoſtile inſtitutum regis Moabitarum, Balaki, & falſi prophetæ Bileami: itinera ſeu profectiones: Item admiranda prudentia, patientia, & conſtantia Moſis in tam periculoſis caſibus Inſerta etiam ſunt leges tum ceremoniales, tum politicæ ſeu forenſes. Item deſcriptio diſtributionis terræ Chanaan inter duodecim tribus populi Iſraëlitici. Appellatur hic liber Numeri, à Græcis ἀριθμοὶ: quia in principio narratur, quomodo numerati fuerint Iſraëlitæ.

CAPUT I.

T. & J.

I. *ALloquutus autem eſt* Jehova *Moſchen in deſerto Sinai in tentorio conventus primo* die *menſis ſecundi, anno ſecundo ab egreſſu eorum è terra Ægypti, dicendo:*

2 *Recenſete capita univerſi cœtus filiorum* Jiſraëlis *per familias ipſorum ſecundùm domos paternas eorum, per enumerationem nominum, omnem marem in ſingula capita eorum:*

3 *A nato viginti annos & deinceps, omnes aptos ad egrediendum in militiam in Jiſraële: recenſebitis eos per exercitus ipſorum tu & Aharon.*

4 *Sunto autem vobiscum vir unus ex unaquaq; tribu; vir primarius in domo majorum ſuorum eſto.*

5 *Hæc itaq;* ſunt *nomina virorum illorum qui adſtabunt vobis: ex Reubene, Elitzur filius Schedeuris:*

6 *Ex Schimhone, Schelumiel filius Tzurischaddai:*

7 *Ex Jehuda Nachſchon filius Hamminadabi.*

8 *Ex Jiſſacare, Nethaneel filius Tzuharis:*

9 *Ex Zebulone, Eliab filius Chelonis:*

10 *De filiis Joſephi, ex Ephrajimo Eliſchamah filius Hammihudis: ex Menaſche, Gamliel filius Pedah-tzuris.*

11 *Ex Benjamine, Abidan filius Gidhonis:*

12 *Ex Dane, Achihezer filius Hammiſchaddai:*

13 *Ex Aſchere, Paghiel filius Hochranis.*

14 *Ex Gade, Eljaſaph filius Dehuelis:*

15 *Ex Naphthali, Achirah filius Henanis.*

16 *Hi* ſunto, *convocati è cœtu, principes tribuum paternarum ſuarum; primarii ducum Jiſraëlis ſunto.*

II. 17 *Aſſumſit itaq; Moſche & Aharon, viros iſtos, qui expreſſi nominatim fuerant:*

18 *Et totum cœtum congregaverunt primo* die *menſis ſecundi, qui profeſſi ſunt natales ſuos per familias ſuas ſecundùm domum majorum ſuorum; per enumerationem nominum ſuorum à nato viginti annos & deinceps, in ſingula capita ipſorum.*

19 *Sicut præceperat Jehova Moſchi: ſic recenſuit eos in deſerto Sinai.*

20 *Fuerunt itaq; filii Reubenis primogeniti Jiſraëlis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum, in enumeratione nominum* facta *per* ſingula *capita eorum, omnis maris à nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus* erat *ad egrediendum in militiam:*

21 *Numerati eorum ex tribu Reubenis, quadragies ſexies mille quingenti.*

22 *Ex filiis Schimhonis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum numerati ejus in enumeratione nominum* facta *per* ſingula *capita eorum, omnis maris à nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus* erat *ad egrediendum in militiam:*

23 *Numerati eorum ex tribu Schimhonis, quinquagies novies mille trecenti.*

24 *Ex filiis Gadis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum; in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus* erat *ad egrediendum in militiam:*

25 *Numerati eorum ex tribu Gadis, quadragies quinquies mille ſexcenti quinquaginta.*

26 *Ex filiis Jehudæ, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum, in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus* erat *ad egrediendum in militiam:*

27 *Numerati eorum ex tribu Jehudæ, ſeptuagies quater mille ſexcenti.*

28 *Ex filiis Jiſſacaris generationes eorũ per familias eorũ ſecun-*

P.

ALlocutus autem eſt Jehova Moſen in deſerto Sinai, in tentorio conventus, primo *die* menſis ſecundi, anno ſecundo ab egreſſu eorum è terra Ægypti, dicendo: I.

2 a Sumite ſummam univerſi cœtus filiorum Iſraëlis per familias ipſorum, ſecundùm domos paternas eorum, per enumerationem nominum, omnem marem, in ſingula capita eorum: a Exo 30.12.

3 A nato viginti annos & deinceps, omnes aptos ad egrediendum *in* militiam in Iſraële: recenſetote eos per exercitus ipſorum, tu & Aharon.

4 Sumto autem vobiscum vir unus ex unaquaque tribu; vir primarius in domo patrum ſuorum eſto.

5 Hæc autem *ſunt* nomina virorum illorum qui adſtare debent vobis: ex Rubene, Elitſur filius Schedeuris:

6 Ex Simeone, Schelummiel filius Tſurischaddai:

7 Ex Juda Nahſchon filius Amminadabi.

8 Ex Iſaſchare, Nethaneel filius Tſuharis:

9 Ex Zebulone, Eliab filius Helonis:

10 De filiis Joſephi, ex Ephraimo Eliſchamah filius Ammihudis: ex Manaſſe, Gamliel filius Pedah-tſuris.

11 Ex Benjamine, Abidan filius Gideoni:

12 Ex Dane, Ahiheſer filius Ammiſchaddai:

13 Ex Aſere, Paghiel filius Ochranis:

14 Ex Gade, Eljaſaph filius Dehuelis:

15 Ex Naphthali, Ahirah filius Enanis.

16 Hi *ſunto*, convocati è cœtu, principes tribuum paternarum ſuarum; capita millium Iſraëlis ſunto.

17 Aſſumſit itaque Moſes & Aharon viros iſtos, qui expreſſi nominatim fuerant: II.

18 Et totum cœtum congregaverunt primo *die* menſis ſecundi; qui profeſſi ſunt natales ſuos per familias ſuas, ſecundùm domum patrum ſuorum; per enumerationem nominum ſuorum a nato viginti annos & deinceps, in ſingula capita ipſorum.

19 Sicut præceperat Jehova Moſi: ſic recenſuit eos in deſerto Sinai.

20 Fuerunt itaque filii Rubenis primogeniti Iſraëlis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum; in enumeratione nominum *facta* per ſingula capita eorum, omnis maris a nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

21 Numerati eorum ex tribu Rubenis, quadragies ſexies mille quingenti.

22 Ex filiis Simeonis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum, numerati ejus in enumeratione nominũ *facta* per ſingula capita eorum, omnis maris a nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

23 Numerati eorum ex tribu Simeonis, quinquagies novies mille trecenti.

24 Ex filiis Gadis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam.

25 Numerati eorum ex tribu Gadis, quadragies quinquies mille ſexcenti quinquaginta.

26 Ex filiis Judæ, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum; in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quisquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

27 Numerati eorum ex tribu Judæ, ſeptuagies quater mille ſexcenti.

28 Ex filiis Iſaſcharis, generationes eorum per familias eo-

dum domum majorum ipſorum; in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

29 Numerati eorum ex tribu Jiſſacaris, quinquagies quater mille quadringenti.

30 Ex filiis Zebulunis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum, in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

31 Numerati eorum ex tribu Zebulunis, quinquagies ſepties mille quadringenti.

32 De filiis Joſephi, ex filiis Ephrajimi, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum, in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

33 Numerati eorum ex tribu Ephrajimi, quadragies mille quingenti.

34 Ex filiis Menaſchis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum, in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus erat ad egrediendum in militiam.

35 Numerati eorum ex tribu Menaſchis, tricies bis mille ducenti.

36 Ex filiis Binjaminis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum, in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

37 Numerati eorum ex tribu Binjaminis, tricies quinquies mille quadringenti.

38 Ex filiis Danis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum, in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps; quiſquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

39 Numerati eorum ex tribu Danis, ſexagies bis mille ſeptingenti.

40 Ex filiis Aſcheris, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum, in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quiſquis erat aptus ad egrediendum in militiam.

41 Numerati eorum ex tribu Aſcheris, ſemel & quadragies mille quingenti.

42 Filiorum Naphthali, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum majorum ipſorum in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus erat ad egrediendum in militiam:

43 Numerati eorum ex tribu Naphthali, quinquagies ter mille quadringenti.

44 Iſti ſunt numerati illi, quos recenſuit Moſcheh & Aharon cum ducibus Jiſraelis duodecim viris: vir unus pro unaquaque domo majorum ſuorum erant.

45 Ita fuerunt omnes numerati filiorum Jiſraelis ſecundùm domum majorum ſuorum; à nato viginti annos & deinceps, quiſquis in Jiſraele aptus erat ad egrediendum in militiam.

46 Fuerunt inquam omnes iſti numerati, ſexcenties ter mille, cum quingentis quinquaginta.

III. *47 At Levitæ per tribum majorum ſuorum, non fuerunt recenſiti inter illos.*

48 Alloquutus enim fuerat Jehova Moſcheh, dicendo:

49 Veruntamen tribum Levi ne numerato, & capita eorum ne recenſeto, inter filios Jiſraelis:

50 Sed tu præfice Levitas tabernaculo teſtimonii, & omnibus inſtrumentis ejus, ac omnibus quæ ſunt ejus, ipſi ferunto tabernaculum & omnia inſtrumenta ejus, & ipſi miniſtranto ei: ac circa tabernaculum caſtra habento.

51 Ut quum profecturum erit tabernaculum, deponant illud Levitæ, & quum caſtrametaturum erit tabernaculum, erigant ipſum Levitæ: ſed quicunq; extraneus acceſſerit, afficietur morte.

52 Quare caſtra habebant filii Jiſraelis, quiſq; in caſtris ſuis, & quiſq; ad vexillum ſuum per exercitus ſuos:

53 Levitæ autem caſtra habebunt circa tabernaculum teſtimonii, ut non ſit ira fervens contra cœtum filiorum Jiſraelis, & obſervabunt Levitæ obſervationem tabernaculi teſtimonii.

54 Quod fecerunt filii Jiſraelis. ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſchi, ſic fecerunt.

rum ſecundùm domum patrum ipſorum; in enumeratione hominum a nato viginti annos & deinceps; quiſquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

29 Numerati eorum ex tribu Iſaſcharis, quinquagies quater mille quadringenti.

30 Ex filiis Sebulunis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum; in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

31 Numerati eorum ex tribu Sebulunis, quinquagies ſepties mille quadringenti.

32 Ex filiis Joſephi; ex filiis Ephraimi, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum, in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

33 Numerati eorum ex tribu Ephraimi, quadragies mille quingenti.

34 Ex filiis Manaſſis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum; in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

35 Numerati eorum ex tribu Manaſſis, tricies bis mille ducenti.

36 Ex filiis Benjaminis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum; in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps; quiſquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

37 Numerati eorum ex tribu Benjaminis, tricies quinquies mille quadringenti.

38 Ex filiis Danis, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum, in enumeratione nominum à nato viginti annos & deinceps; quiſquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

39 Numerati eorum ex tribu Danis, ſexagies bis mille ſeptingenti.

40 Ex filiis Aſeris, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum; in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quiſquis *erat* aptus ad egrediendum *in* militiam:

41 Numerati eorum ex tribu Aſeris, ſemel & quadragies mille quingenti:

42 Ex filiis Naphthali, generationes eorum per familias eorum ſecundùm domum patrum ipſorum: in enumeratione nominum a nato viginti annos & deinceps, quiſquis aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

43 Numerati eorum ex tribu Naphthali, quinquagies ter mille quadringenti.

44 Iſti *ſunt* numerati illi, quos recenſuit Moſes & Aharon & principes Iſraelis duodecim viri: vir unus pro *unaquaq;* domo patrum ſuorum erant.

45 Ita fuerunt omnes numerati filiorum Iſraelis ſecundùm domum patrum ſuorum, a nato viginti annos & deinceps, quiſquis in Iſraele aptus *erat* ad egrediendum *in* militiam:

46 Fuerunt inquam omnes iſti numerati, *b* ſexcenties ter *b* Exod. mille; & quingenti quinquaginta.

47 At Levitæ per tribum patrum ſuorum; non fuerunt recenſiti inter illos. III.

48 Allocutus enim fuerat Jehova Moſen, dicendo:

49 Veruntamen tribum Levi ne numerato, & ſummam eorum ne ſumito, inter filios Iſraelis:

50 Sed tu præfice Levitas tabernaculo teſtimonii, & omnibus inſtrumentis ejus, ac omnibus quæ *ſunt* ejus, ipſi portanto tabernaculum & omnia inſtrumenta ejus, & ipſi miniſtranto ei: ac circa tabernaculum caſtra habento:

51 Quumque profecturum erit tabernaculum, deponunto illud Levitæ, & quum caſtra-metaturum erit tabernaculum, erigunto ipſum Levitæ: ſed extraneus qui acceſſerit, afficitor morte.

52 Itaque caſtra habento filii Iſraelis, quiſque in caſtris ſuis, & quiſque apud vexillum ſuum per exercitus ipſorum.

53 Levitæ autem caſtra habento circa tabernaculum teſtimonii, ut non ſit ira fervens contra cœtum filiorum Iſraelis; & obſervanto Levitæ obſervationem tabernaculi teſtimonii.

54 Quod fecerunt filii Iſraelis: ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſi, ſic fecerunt.

ANALYSIS CAP. I.

NArratur hoc capite numeratio ſive recenſio Iſraëlitarum qui apti erant ad militiam. Hæc recenſio illuſtratur ſeptem modis: (1) è cauſis procreantibus, (2) ſubjecto loco, (3) ex adjuncto tempore, (4) ex forma ſeu modo agendi, (5) ex eventu, (6) ex antitheſi diverſorum. I. Cauſæ procreantes indicantur duplices: una principalis, nempe Jehova mandans, v. 1. & 2: altera miniſtra. Miniſtri autem hujus recenſionis indicantur duplices: uni principales, Moſes & Aharon, v. 3. alteri aſſiſtentes, videlicet principes duodecim tribuum, v. 4. & 5. Hi principes nominatim recenſentur, a v. 5. uſque ad 16. II. Locus indicatur duplex: generalis, nempe deſertum Sinai, v. 1. & v. 19. & ſpecialis, tentorium conventus, ibidem. III. Tempus quo hæc recenſio facta eſt, indicatur in fine verſus primi & v. 18. IV. Forma ſeu modus agendi præſcribitur v. 2. V. Adjunctum numerandis inhærens, indicatur v. 3. nempe certa ætas. VI. Eventus recenſionis fuit deprehenſio ſive inventio numeri illorum qui in ſingulis tribubus ad militiam apti erant. Numerus ille indicatur primùm ſpecialiter de ſingulis tribubus, v. 20. & deinceps: deinde generaliter ſeu tota ſumma, v. 46. VII. Antitheſis diverſorum eſt lex diverſa de Levitis: de quibus tria præcipiuntur. Primùm, ne recenſeantur, v. 47. 48. & 49. Deinde ut miniſtrent ſa-

[illegible] [illegible] 50. [illegible] Poſtremò ut caſtra habeant circa [illegible] tabernaculum. v. [illegible] & [illegible]. Cui præcepto ratio additur, [illegible], Ut [illegible] ſit ira fervens &c. [illegible] caput diſtribui poteſt in tres partes. [illegible] [illegible] præmiſſis Dei mandatis, omnium recenſetur ſ[illegible] nepes duodecim tribuum Iſraëlitarum. [illegible] ead v. [illegible]. In [illegible] narratur recenſio Iſraëlitarum [illegible] erant admiſſi [illegible] a v.17. uſque ad [illegible] tertia præcipitur d[illegible] tis, a v. [illegible]7. uſque [illegible] finem. Veſtitu [illegible] continetur epilogus, continens laudem ob[illegible]entiæ.

SCHOLIA IN CAP. I.

℣.1. Alloquutus autem eſt] *Heb. Et loquutus eſt ad.* In tentorio [illegible] entus] *In anteriore parte ſacri tabernaculi, quod uſitatè nominabatur ſanctum.* Menſis ſecundi] *Qui incipiebat decimo circiter die [illegible] ri Aprilis: ſiquidem primus menſis incipiebat die decimo noſtri Martii.* Ab egreſſu eorum] *Sive, poſt egreſſum eorum. Heb.* [illegible] *ſt egrediendo. Præpoſitio* ל *hic valet Poſt.*

2 Recenſere capita] *Heb. Sumite caput. Ubi per caput alii intelligunt ſummam.* Secundum domos paternas] *Heb. Secundum domum patrum.* Enumerationem] *Heb. Numerum.* In ſingula capita] *Heb. Secundum calvarias ſive crania. Synecdoche membri geminæ: cranium pro capite & caput pro toto homine.*

3 A nato viginti annos] *Heb. A filio viginti annorum.* Deinceps] *Heb. Surſum.* Omnes aptos ad egrediendum] *Heb. Omnem egredientem.* In Iſra[illegible]] *In populo Iſraëlitico. Metonymia efficientis.* Recenſebitis] *Heb. Viſitabitis.*

4 Vir unus ex unaquaque tribu] *Heb. Vir vir ſecundum tribum.* Vir primarius] *Heb. Vir capitis: vel, vir caput. Metaphora.* Majorum] *Heb. Patrum.*

5 Hæc itaque] *Malim, Hæc autem.* Adſtabunt vobis] *Heb. Stabunt vobiſcum.* Ex Reubene] *Id eſt, ex tribu Rubenis. Metonymia efficientis. Sic deinceps.*

10 De fi[illegible]] *Malim, Ex filiis.*

16 Convocati è cœtu] *Heb. Vocati (nam plurali) cœtus: genitivo ſingulari, Convocati cœtus.* Tribuum paternarum] *Heb. Tribuum patrum. Genitivus efficientis.* Principes] *Heb. Capita. Metaphora.* Ducum] *Verto, millium. Erant enim diſtributi in millia ſeu chiliades, quibus præerant chiliarchæ, ut videre eſt 1.Sam.10.20. Vox* אלף *nuſquam in ſcriptura ducem ſignificat: licet noſtri paſſim ſic reddant in his, & Jud.6.v.15. & Mich.5.v.1. Dux vero nominatur* אלוף*, ut videre eſt Pſal.55.14. Prov.2.v.17. Jer.13.v.21.* Iſra[illegible]] *Populi I[illegible]aelitici.* Suoto] *Heb. Ipſi.*

17 A[illegible]pſit itaque] *Heb. Et accepit.* Expreſſi nominatim fuerant] *Heb. Confixi fuerant nominibus.*

18 Qui] *Heb. Et.* [illegible] profeſſi ſunt natales ſuos] *In Hebræa vox unica eſt.* Majorum] *Heb. Patrum. Synecd. ſpeciei.* Enumerationem] *Heb. Numerum.*

19 Sic] *Heb. Et.*

20 Fuerunt itaque] *Malim, Fuerunt autem. Heb. Et fuerunt.* Majorum] *Heb. Patrum. Sic deinceps.* Enumeratione] *Heb. Numero. Sic deinceps.*

21 Numerati] *Heb. viſitati. Sic deinceps.*

32 De filiis] *Malim, Ex filiis.*

42 Filiorum] *Malim, Filii: vel certè, Ex filiis.*

46 Fuerunt inquam] *Heb. Et fuerunt.*

47 At] *Heb. Et.* Recenſiti] *Heb. Viſitati.* Inter illos] *Heb. In medio illorum.*

48 Enim] *Heb. Et.*

49 Numerato] *Heb. Viſitato.* Capita eorum ne recenſeto] *Alii, Summam eorum ne ſumito: ut ſuprà v.2.* Inter filios] *Heb. In medio filiorum.*

50 Tabernaculo teſtimonii] *Id eſt, tabernaculo ſacro: in quo ſitum eſt teſtimonium, hoc eſt, duæ tabulæ legis, in arca fœderis recondita. Genitivus adjuncti, & metonymia ſigni, & ſynecdoche generis.* Tabernaculo] *Hebr. Habitaculo. Sic deinceps.* Ferunto] *Geſtanto.*

51 Deponant] *Scilicet reſolventes illud in ſua membra. Vide cap.3. partium tabernaculi diſtributionem inter Levitas. Heb. Deſcendere faciant.* Sed] *Heb. Et.* Quicunque extraneus acceſſerit] *Heb. Extraneus qui acceſſerit. Extraneum autem, id eſt, qui non eſt ex tribu Levi.* Acceſſerit] *Ad contrectandum tabernaculum & inſtrumenta illius.* Afficietur morte] *Verto, Afficitor morte.*

52 Quare] *Heb. Et.*

53 Levitæ autem] *Heb. Et Levitæ.* Ira fervens] *Scil. Jehovæ. In Hebræo eſt vox unica.*

54 Quod] *Heb. Et.*

OBSERVATIONES EX CAP. I.

Ex maxima parte capitis. Etſi recenſio ſubditorum ad militiam aptorum, ſi ex ſuperbia ſuſcipiatur, damnabilis eſt, ut teſtatur hiſtoria Davidis: 2.Sam.24. tamen non eſſe ſimpliciter damnabilem, perſpicitur ex eo, quòd Deus ipſe talem recenſionem Iſraëlitis imperavit. Sicut autem hanc recenſionem inſtituit Deus, ut Iſraëlitæ apto ordine diſpoſiti commodiùs & in caſtris degerent, & ex uno loco in alium proficiſcerentur: ita fieri poteſt ut magiſtratus quoque Chriſtianus idoneas talis recenſionis cauſas habeat. *Subditorum recenſio.*

2 Ex v.3. & 4. In magnis negotiis expediendis uti decet magiſtratum ſapientum in operâ inferiorum. *Magiſtratus.*

3 Ex v.46. Numerus Iſraëlitarum qui tunc degebant in deſerto, & recens ex Ægypto educti erant, admonet nos de veracitate Dei. Promiſerat enim Deus Abrahamo, ſe ipſius ſemen tam numeroſum redditurum quam numeroſæ ſunt ſtellæ cœli. Gen.15.v.5. *Dei veracitas.*

4 Ex v.47. & ſeqq. Rectæ rationi conſentaneum eſt ut miniſtri verbi Dei ſruantur immunitate ab oneribus civilibus: ut eò meliùs vacare poſſint miniſterio ſuo. *Miniſtri verbi Dei.*

CAPUT II.

T. & J.

I. Deinde alloquutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem dicendo: 2 Filii Iſraëlis, quiſque juxta vexillum ſuum cum ſignis, ſecundum domum majorum ſuorum, caſtra habento: ex adverſo procul circa tentorium conventus caſtra habento.

3 Caſtra habentium autem ab anteriore parte Orientem verſus, vexillum eſto caſtrorum Jehudæ per exercitus ſuos, cum principe filiorum Jehudæ Nachſchone filio Hamminadabi,

4 [illegible] exercitus, id eſt, numerati illorum, ſeptuagies quater mille ſexcenti.

5 [illegible] autem caſtra habebunt juxta eum, ſunto tribus Jiſſacharis, [illegible] principe filiorum Jiſſacharis Nathaneele filio Tsuharis,

6 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus, quinquagies quater mille quadringenti:

7 Ex tribus Zebuloni, cum principe filiorum Zebulonis, Eliabo filio Chelonis;

8 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus; quinquagies ſepties mille quadringenti.

9 Omnes numerati in caſtris Jehudæ centies octogies ſexies mille quadringenti per exercitus ſuos in prima acie proficiſcuntor.

II. 10 Vexillum caſtrorum Reubenis eſto Meridiem verſus per exercitus ſuos: cum principe filiorum Reubenis Elitzure filio Schedeuris,

11 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus; quadragies ſexies mille quingenti.

12 Qui autem caſtra habebunt juxta eum, ſunto tribus Schimhonis, cum principe filiorum Schimhonis Schelumiele filio Tsurischaddai;

13 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; quinquagies novies mille trecenti.

14 Et tribus Gadis, cum principe filiorum Gadis Eljaſapho filio Rehuelis;

15 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; quadragies quinquies mille ſexcenti quinquaginta.

P.

Deinde allocutus eſt Jehova Moſen & Aharonem dicendo: I.
2 Filii Iſraëlis, quiſque juxta vexillum ſuum, apud ſigna domuum patrum ſuorum, caſtra habento: ex adverſo circa tentorium conventus caſtra habento.

3 Cæterùm qui caſtra habere debent ab anteriore parte Orientem verſus, vexillum *eſto* caſtrorum Judæ per exercitus ſuos, cum principe filiorum Judæ Nahſone filio Amminadabi;

4 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, *ſunt* ſeptuagies quater mille ſexcenti.

5 Qui verò caſtra habere debent juxta eum, *ſunto* tribus Iſſachari, & princeps filiorum Iſſacharis Nathanael filius Tſuharis;

6 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus, *ſunt* quinquagies quater mille quadringenti:

7 Et tribus Sebulonis, & princeps filiorum Sebulonis, Eliab filius Helonis;

8 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus; *ſunt* quinquagies ſepties mille quadringenti.

9 Omnes numerati in caſtris Judæ *ſunt* centies octogies ſexies mille quadringenti per exercitus ſuos: *Iſti* in prima acie proficiſcuntor.

10 Vexillum caſtrorum Rubenis *eſto* Meridiem verſus per exercitus ſuos: & princeps filiorum Rubenis Elitzur filius Schedeuris, II.

11 Cujus exercitus, id eſt, numerati ejus; *ſunt* quadragies ſexies mille quingenti.

12 Qui autem caſtra habere debent juxta eum; *ſunto* tribus Simeonis, & princeps filiorum Simeonis Schelumiel filius Tſuriſchaddai;

13 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; *ſunt* quinquagies novies mille trecenti:

14 Et tribus Gadis, & princeps filiorum Gadis Eljaſaph filius Rehuelis,

15 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; *ſunt* quadragies quinquies mille ſexcenti quinquaginta.

16 *Omnes numerati in caſtris Reübenis, centies quinquagies ſemel mille quadringenti quinquaginta per exercitus ſuos: atq; hi ſecundam proficiſcuntor.*

17 *Tum proficiſcetur tentorium conventûs* cum *caſtris Levitarum in medio* reliquorum *caſtrorum: ſicut ſolent caſtrametari, ſic proficiſcuntor, quiſq; ad latus illius ad vexilla ſua.*

III. 18 *Vexillum caſtrorum Ephrajimi per exercitus ſuos* eſto *Occidentem verſus cum principe filiorum Ephrajimi Eliſchamabo filio Hammihudis:*

19 *Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, quadragies mille quingenti:*

20 *Et juxta eum tribus Menaſchis; cum principe filiorum Menaſchis Gamlıele filio Pedah-tzuris;*

21 *Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, tricies bis mille ducenti:*

22 *Et tribus Binjaminis; cum principe filiorum Benjaminis Abidane filio Gidhoni;*

23 *Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, tricies quinquies mille quadringenti.*

24 *Omnes numerati in caſtris Ephrajimi, centies octies mille centum per exercitus ſuos: atq;* hi *tertiam proficiſcuntor.*

IV. 25 *Vexillum caſtrorum Danis* eſto *Aquilonem verſus per exercitus ſuos cum principe filiorum Danis Achihezare filio Hammiſchaddai.*

26 *Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, ſexagies bis mille ſeptingenti.*

27 *Qui autem caſtra habebunt juxta eum,* ſunto *tribus Aſcheris: cum principe filiorum Aſcheris Paghiele filio Hocrani,*

28 *Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, ſemel & quadragies mille quingenti:*

29 *Et tribus Naphthali, cum principe filiorum Naphthalı Achirahi filio Henanis.*

30 *Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; quinquagies ter mille quadringenti.*

31 *Omnes numerati in caſtris Danis, centies quinquagies ſepties mille ſexcenti: in poſtrema* acie *proficiſcuntor, per vexilla ſua.*

32 *Iſti* ſunt *numerati filiorum Jiſraëlis ſecundùm domum majorum ſuorum: omnes numerati caſtrorum per exercitus ſuos, ſexcenti ter mille quingenti quinquaginta.*

33 *Levitæ autem non ſunt numerati inter filios Jiſraëlis, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.*

34 *Quod fecerunt filii Jiſraëlis: ſecundum omnia quæ præceperat Jehova Moſchi, ita caſtrametabantur per vexilla ſua, & ita proficiſcebantur, quiſq; per familias ſuas, ſecundùm domum majorum ſuorum.*

16 Omnes numerati in caſtris Rubenis, *ſunt* centies quinquagies ſemel mille quadringenti quinquaginta per exercitus ſuos: atque *hi* in ſecunda acie proficiſcuntor.

17. Tum proficiſcitor tentorium conventus *cum* caſtris Levitarum, in medio caſtrorum: *porrò* ſicut ſolent caſtra metari, ſic proficiſcuntor, quiſque ſuo loco, apud vexilla ſua.

18 Vexillum caſtrorum Ephraimi per exercitus ſuos *eſto* Occidentem verſus, & princeps filiorum Ephraimi Eliſchamah filius Ammihudis: III.

19 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; *ſunt* quadragies mille quingenti.

20 Et juxta eum tribus Manaſſis; & princeps filiorum Manaſſis Gamliel filius Pedah-tzuris;

21 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; *ſunt* tricies bis mille ducenti.

22 Et tribus Benjaminis; & princeps filiorum Benjaminis Abidan filius Gideoni;

23 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum, *ſunt* tricies quinquies mille quadringenti.

24 Omnes numerati in caſtris Ephraim, *ſunt* centies octies mille centum per exercitus ſuos: atque *hi* in tertia acie proficiſcuntor.

25 Vexillum caſtrorum Danis *eſto* Aquilonem verſus per exercitus ſuos, & princeps filiorum Danis Ahihezer filius Ammiſchaddai. IV.

26 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; *ſunt* ſexagies bis mille ſeptingenti.

27 Qui autem caſtra habere debent juxta eum, *ſunto* tribus Aſeris: & princeps filiorum Aſeris Paghiel filius Ocrani;

28 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; *ſunt* ſemel & quadragies mille quingenti.

29 Et tribus Naphthali; & princeps filiorum Naphthali Ahirah filius Enanis.

30 Cujus exercitus, id eſt, numerati illorum; *ſunt* quinquagies ter mille quadringenti.

31 Omnes numerati in caſtris Danis, *ſunt* centies quinquagies ſepties mille ſexcenti: *hi* in poſtrema acie proficiſcuntor per vexilla ſua.

32 Iſti *ſunt* numerati filiorum Iſraelis ſecundùm domum patrum ſuorum: omnes numerati caſtrorum per exercitus ſuos, *a erant* ſexcenti ter mille quingenti quinquaginta. a Exo.38.26.

33 Levitæ autem non ſunt numerati inter filios Iſraelis, quemadmodum præceperat Jehova Moſi. Sup.1.46.

34 Quod fecerunt filii Iſraelis: ſecundum omnia quæ præceperat Jehova Moſi, ita caſtra metabantur per vexilla ſua, & ita proficiſcebantur, quiſque per familias ſuas, ſecundùm domum patrum ſuorum.

ANALYSIS CAP. II.

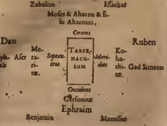
HOc capite continetur lex de ordine obſervando ab Iſraëlitis tum in caſtris, tum in profectionibus ipſorum: quinam ſcilicet debeant caſtra habere Orientem verſus, v.3.& ſeqq. qui Meridiem verſus, v.10. & ſeqq. qui Occidentem verſus, v.18. & ſeqq. & denique qui Aquilonem verſus, v.25.& ſeqq. Item ubi caſtra habere debeant Levitæ, v.17. Verſu 2. lex iſta proponitur in genere. Verſu 33. indicatur cauſa quare inter illos Iſraëlitas non fuerint numerati Levitæ. Verſ. ult. narratur legis illius exſequutio.

SCHOLIA IN CAP. II.

v.1. DEinde] *Heb. Et.* Alloquutus eſt &c.] *Heb. Loquutus eſt ad &c.*

2 Filii Jiſraelis] *Hæc verba in Hebræo trajecta ſunt ad finem hujus membri.* Majorum] *Heb. Patrum. Synecd. ſpeciei.* Procul] *Nam propè caſtra habebant Levitæ: cap. præcedente v.53. & infrà v.17.*

3 Caſtra habentium] *Iſta caſtrorum diſpoſitio oculis ſubjicitur in ſequente tabella.*

Suos] *Decerem. Ipſorum. Sic deinceps.* Cum principe] *Heb. Et princeps. Sic deinceps.*

4 Id eſt] *Heb. Et. Sic deinceps.* Numerati illorum] *Supple, ſunt. Sic deinceps. Heb. Viſitati eorum. Sic deinceps.*

14 Rehuelis] *Hic ſuprà cap.1.v.14. dictus eſt Dehuel. In Hebræorum [illegible] videtur eſſe mendum: quod quidem ortum eſt ex affinitate figuræ literarum* ר *&* ד.

16 Secundani] *Heb. Secundi.*

17 Tum] *Heb. Et.* Illius] *Scil. tentorii conventus.*

18 Occidentem verſus] *Hebr. Mare verſus. Metonymia ſubjecti.*

24 Tertiani] *Heb. Tertii.*

32 Majorum] *Heb. Patrum.*

33 Inter filios] *Heb. In medio filiorum.*

34 Quod] *Heb. Et.* Majorum] *Heb. Patrum.*

OBSERVATIONES EX CAP. II.

EX toto capite. In republ. Chriſtiana & eccleſia omnia ordine & decenter fieri debent. 1.Cor.14.v.40. atque adeò per totum caput. *Ordo.*

2 Ex verſ.17. Quòd Deus ſacrum tabernaculum unà cum Levitis in medio caſtrorum degere voluit: argumento eſt, quòd eccleſiam tuen velit, atque adeò in medio illius habitare. Vide Pſal.46. verſ.6. Matth.16. verſ.18. & cap.18. verſ.19. 20. & cap.28.v.ult. *Eccleſia. Gubernatio Dei.*

3 Ex verſ.2. Sicut Iſraëlitas, unumquenque circa vexillum ſuum degere oportuit: ſic in eccleſia unumquenque in ſua vocatione Deo militare ac ſervire oportet. *Ordo.*

4 Ex verſ.34. In Iſraëlitis proponitur nobis exemplum obedientiæ in expediendis mandatis Dei. *Obedientia.*

CAPUT III.

CAPUT III.

T. & J.

I. *Hæc autem ſunt generationum Aharonis & Moſchis; quo die loquutus eſt Jehova cum Moſche ad montem Sinai.*

2 Et hæc nomina filiorum Aharonis: primogenitus Nadab, deinde Abihu, Elhazar & Ithamar:

3 Hæc inquam nomina filiorum Aharonis ſacerdotum qui uncti fuerunt; quorum conſecraverat miniſterium Moſche ad fungendum ſacerdotio.

4 Sed mortuus eſt Nadab & Abihu coram Jehova, quum offerrent ignem extraneum coram Jehova, in deſerto Sinai, & filii non eſſent illis: quapropter ſacerdotio functus eſt Elhazar & Ithamar in conſpectu Aharonis patris ſui.

II. *5 Alloquutus autem eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

6 Jube appropinquare tribum Levi, ſiſtas eam coram Aharone ſacerdote, ut miniſtrent ei;

7 Obſerventque obſervationem ejus, & obſervationem totius cœtus coram tentorio conventus; exercendo miniſterium tabernaculi.

8 Et cuſtodiant omnia inſtrumenta tentorii conventus, nempe cuſtodiam filiorum Jiſraëlis; exercendo miniſterium tabernaculi.

9 Dabis itaque Levitas Aharoni ac filiis ejus: hi omnino donati ſunt ei è filiis Jiſraëlis.

10 Aharonem verò & filios ejus præficito ut obſervent ſacerdotium ſuum: nam quicunque extraneus acceſſerit, morte plectitor.

11 Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

12 Ego enim, ecce aſſumpſi Levitas è medio filiorum Jiſraëlis loco omnis primogeniti aperientis vulvam ex filiis Jiſraëlis, ut ſint mei Levitæ.

13 Nam meum eſt omne primogenitum; quo die percuſſi omne primogenitum in terra Ægypti, ſanctificavi mihi omne primogenitum in Jiſraële tam hominum quàm jumentorum: mea ſunto; ego Jehova.

III. *14 Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen in deſerto Sinai, dicendo:*

15 Recenſeto filios Levi ſecundùm domum majorum ſuorum per familias ſuas: omnem marem à nato uno menſe & deinceps numerato.

16 Numeravit ergo eos Moſche ex præſtituto Jehovæ; quemadmodum præceptum fuerat ipſi.

17 Erant autem hi filii Levi nominibus ſuis; Gerſchon, & Kohath, & Merari.

18 Et hæc nomina filiorum Gerſchonis per familias eorum; Libni, & Schimhi:

19 Filii verò Kohathi per familias ipſorum; Hamram, & Jitsehar, Chebron, & Huzziel.

20 Filii autem Merari per familias eorum, Mahli & Muſchi: iſtæ ſunt familiæ Levitarum, ſecundùm domum majorum ipſorum.

21 Gerſchoni eſt familia Libnitica & familia Schimhitica; hæ familiæ Gerſchonitarum.

22 Numerati eorum in enumeratione cujuſque maris à nato uno menſe & deinceps; numerati inquam eorum, ſepties mille quingenti.

23 Familiæ Gerſchonitarum; poſt tabernaculum caſtrametabantur, Occidentem verſus.

24 Princeps autem paternæ domus Gerſchonitarum, Eljaſaph, filius Laëlis.

25 Cuſtodia verò filiorum Gerſchonis in tentorio conventus eſt tabernaculi, & ipſius tentorii, operimenti ejus cum tegmento portæ tentorii conventus,

26 Et tapetum ocellatorum atrii, cum tegmento portæ ipſius atrii, quæ ſunt ante ipſum tabernaculum & ante altare circumquaque; & funium illius pro toto miniſterio ejus.

27 Kohatho autem familia Hamramæa, & familia Jitseharitica, & familia Chebronitica, & familia Huzzielitica: iſtæ ſunt familiæ Kohathitarum.

28 In enumeratione cujuſque maris à nato uno menſe & deinceps, erant octies mille ſexcenti, cuſtodientes cuſtodiam ſanctuarii:

29 Familiæ filiorum Kohathi caſtrametabantur, ad latus tabernaculi, Meridiem verſus:

30 Princeps autem domus paternæ in familiis Kohathitarum Eliſaphan filius Huzzielis.

31 Cuſtodia verò horum eſt arca & menſa, & lychnuchi, & altarium, inſtrumentorumque ſanctuarii, quibus miniſtrant, & ipſum tegumentum, totumque miniſterium ejus.

32 At princeps principum ordinis Levitici, Elhazar filius Aharonis ſacerdotis: hæc præfectura cuſtodientium cuſtodiam ſanctuarii.

33 Merari eſt familia Machlitica & familia Muſchitica: iſtæ ſunt familiæ Merari.

34 Et numerati eorum in enumeratione cujuſque maris, à nato uno menſe & deinceps; erant ſexies mille ducenti.

P.

Hæc autem *ſunt* quæ acciderunt Aharoni & Moſi; quo die loquutus eſt Jehova cum Moſe apud montem Sinai. I.

2 Et hæc *ſunt* nomina filiorum Aharonis: *a* primogenitus Nadab, deinde Abihu, Eleaſar, & Ithamar: *a* Exod.6.23.

3 Hæc *inquam ſunt* nomina filiorum Aharonis ſacerdotum qui uncti fuerunt; quorum manum impleverat *Jehova* ad fungendum ſacerdotio.

4 Sed *b* mortuus eſt Nadab & Abihu coram Jehova, quum *b* Lev.10.2.
offerrent ignem extraneum coram Jehova, in deſerto Sinai, & Inf.26.61.
filii non erant illis: quapropter ſacerdotio functus eſt Eleaſar & 1.Chr.24.2.
Ithamar in conſpectu Aharonis patris ipſorum.

5 Allocutus autem eſt Jehova Moſen, dicendo: II.

6 Jube appropinquare tribum Levi, & ſiſte eam coram Aharone ſacerdote, ut miniſtrent ei;

7 Obſerventque obſervationem ejus, & obſervationem totius cœtus coram tentorio conventus; exercendo miniſterium tabernaculi.

8 Et cuſtodiant omnia inſtrumenta tentorii conventus, item cuſtodiam filiorum Iſraëlis; exercendo miniſterium tabernaculi.

9 Dato itaque Levitas Aharoni ac filiis ejus: hi omnino donati ſunt ei è filiis Iſraëlis.

10 Aharonem verò & filios ejus præficito ut obſervent ſacerdotium ſuum: extraneus verò qui acceſſerit, morte plectitor.

11 Item allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

12 Ad me quod attinet, ecce aſſumſi Levitas è medio filiorum Iſraëlis loco omnis primogeniti aperientis uterum ex filiis Iſraëlis, ut ſint mei Levitæ.

13 Nam meum *eſt* omne primogenitum; quo die percuſſi
omne primogenitum in terra Ægypti, *c* ſanctificavi mihi omne *c* Exod.13.2.
primogenitum in Iſraële, tum hominum tum jumentorum: & 22.29.
mea ſunto; ego *ſum* Jehova. & 34.19

14 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen in deſerto Sinai, III.
dicendo: Lev.27.26.

15 Recenſeto filios Levi ſecundùm domum patrum ipſorum Inf.8.16.
per familias ipſorum: omnes mares à nato menſem & deinceps Luc.2.23.
numerato.

16 Numeravit ergo eos Moſes ex mandato Jehovæ; quemadmodum præceptum fuerat ipſi.

17 Erant autem hi *d* filii Levi nominibus ſuis; Gerſon, & *d* Exod.6.
Kahat, & Merari. v.16.& 17.

18 Et hæc nomina filiorum Gerſonis per familias eorum; Inf.26.57.
Libni, & Simei: 1.Chr.6.1.

19 Filii verò Kahathi per familias ipſorum; Hamram, & & 23.6.
Jitſear, Hebron, & Huſſiel:

20 Filii autem Merari per familias eorum, Mahi & Muſchi: iſtæ *ſunt* familiæ Levitarum, ſecundùm domum patrum ipſorum.

21 E Gerſchone *eſt* familia Libnitica & familia Schibnitica; hæ *ſunt* familiæ Gerſonitarum.

22 Numerati eorum in enumeratione cujusque maris à nato menſem & deinceps; numerati inquam eorum, *ſunt* ſepties mille quingenti.

23 Familiæ Gerſonitarum; poſt tabernaculum caſtra-metabantur, Occidentem verſus.

24 Princeps autem paternæ domus Gerſonitarum, *fuit* Eljaſaph, filius Laelis.

25 Cuſtodia verò filiorum Gerſonis in tentorio conventus *eſt* tabernaculi, & tentorii, item operimenti ejus cum tegumento oſtii tentorii conventus;

26 Et tapetum ocellatorum atrii, cum tegumento oſtii atrii, qui *ſunt* ante tabernaculum & ante altare circumquaque, & funium illius pro toto miniſterio ejus.

27 E Kahatho autem *eſt* familia Amramæa, & familia Jitſcharitis, & familia Hebronitis, & familia Huſſielitica: iſtæ *ſunt* familiæ Kohathitarum.

28 In enumeratione cujusque maris à nato menſem & deinceps, *erant* octies mille ſexcenti, cuſtodientes cuſtodiam ſanctuarii.

29 Familiæ filiorum Kahathi caſtra metabantur, ad latus tabernaculi, Meridiem verſus:

30 Princeps autem domus paternæ in familiis Kahathitarum *eſt* Eliſaphan filius Huſſielis.

31 Cuſtodia verò horum *eſt* arcæ & menſæ, & lychnuchi, & altarium, inſtrumentorumque ſanctuarii, quibus miniſtrant; & tegumenti, totiusque miniſterii ejus.

32 At princeps principum ordinis Levitici, *eſt* Eleaſar filius Aharonis ſacerdotis: *hæc eſt* præfectura cuſtodientium cuſtodiam ſanctuarii.

33 Ex Merari *eſt* familia Mahlitica & familia Muſchitica: iſtæ *ſunt* familiæ Merari.

34 Et numerati eorum in enumeratione cujusque maris, à nato menſem & deinceps, *erant* ſexies mille ducenti.

35 Princeps autem domus paternæ in familiis Merari, Tzuriel filius Abichajilis. ad latus tabernaculi, caſtrametabantur aquilonem verſus.

36 Præfectura verò cuſtodiæ filiorum Merari; eſt *aſſerum ipſorum tabernaculi, & tranſtillorum ejus, & columnarum ejus, ac ſtylobatarum ejus: & omnium inſtrumentorum ejus, ac totius miniſterii ejus.*

37 Item columnarum ipſius atrii circumquaq; & ſtylobatarum illarum, & paxillorum, funiumq; illarum.

38 Qui autem caſtrametantur ante tabernaculum ab anteriore parte ante tentorium conventus Orientem verſum, ſunt *Moſche & Aharon cum filiis ipſius, cuſtodientes cuſtodiam ſanctuarii pro cuſtodia Jiſraelitarum. extraneus verò qui acceſſerit, morte plectendus eſt.*

39 Omnes numerati Levitarum, quos recenſuit Moſche & Aharon ex præſtituto Jehovæ per familias ipſorum, omnes mares à nato uno *menſe & deinceps, viceni bis mille.*

IV. *40 Deinde edixit Jehova Moſchi, Recenſeto omnem primogenitum marem ex filiis Jiſraelis à nato* uno *menſe & deinceps, & collige numerum nominum illorum:*

41 Et accipies Levitas mihi (ego ſum *Jehova) loco omnis primogeniti in filiis Jiſraelis, & jumenta Levitarum loco omnis primogeniti in jumentis filiorum Jiſraelis:*

42 Recenſuit itaq; Moſche, quemadmodum præceperat ei Jehova, omnem primogenitum in filiis Jiſraelis.

43 Fuerunt omnes primogeniti mares in enumeratione nominum à nato uno *menſe & deinceps per numeratos illorum, viceni bis mille ducenti ſeptuaginta tres.*

44 Quapropter allocutus eſt *Jehova Moſchen, dicendo:*

45 Accipe Levitas iſtos loco omnium primogenitorum in filiis Jiſraelis, & jumenta Levitarum loco jumentorum illorum, ut ſint mei Levitæ; ego ſum *Jehova.*

46 Quod autem ad redimendos illos, ducentos ſeptuaginta tres; qui redundant ſupra Levitas ex primogenitis filiorum Jiſraelis;

47 Accipies quinos ſiclos pro quoq; capite: prout eſt *ſiclus ſacer accipito, viginti obolorum* eſt *ſiclus ille:*

48 Et dabis pecuniam illam Aharoni & filiis ejus; pecuniam *redemtorum qui redundaverint inter illos.*

49 Accepit itaq; Moſche pecuniam illam redemtionis, ab iis qui redundabant, præter redemtos per Levitas.

50 Accepitq; à primogenitis filiorum Jiſraelis hæc pecunia, mille trecenti ſexaginta quinq; ſicli, prout eſt *ſiclus ſacer:*

51 Dedit Moſche pecuniam redemtorum iſtorum Aharoni & filiis ejus ex præſtituto Jehovæ, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

35 Princeps autem domus paternæ in familiis Merari, *eſt* Tſuriel filius Abihajilis: *his* ad latus tabernaculi caſtra-metabantur Aquilonem verſus.

36 Præfectura verò cuſtodiæ filiorum Merari, *eſt* aſſerum tabernaculi, & tranſtillorum ejus, & columnarum ejus, ac baſium ejus: & omnium inſtrumentorum ejus, ac totius miniſterii ejus:

37 Item columnarum atrii circumquaque, & baſium illarum; & paxillorum, funiumque illarum.

38 Qui autem caſtra-metabantur ante tabernaculum ab anteriore parte ante tentorium conventus, Orientem verſus, *ſunt* Moſes & Aharon & filii ejus, cuſtodientes cuſtodiam ſanctuarii pro cuſtodia Iſraëlitarum: extraneus verò qui acceſſerit, morte plectitor.

39 Omnes numerati Levitarum, quos recenſuit Moſes & Aharon ex mandato Jehovæ per familias ipſorum; omnes mares a nato menſem & deinceps, *fuerunt* vicies bis mille.

40 Deinde edixit Jehova Moſi, Recenſeto omnes primogenitos mares ex filiis Iſraelis, a nato menſem & deinceps, & ſume numerum nominum illorum: IV,

41 Et accipito Levitas mihi (ego *ſum* Jehova) loco omnis primogeniti in filiis Iſraelis, & jumenta Levitarum loco omnis primogeniti in jumentis filiorum Iſraelis:

42 Recenſuit itaque Moſes, quemadmodum præceperat ei Jehova, omnem primogenitum in filiis Iſraelis;

43 Fueruntque omnes primogeniti mares in enumeratione nominum a nato menſem & deinceps per numeratos illorum; vicies bis mille ducenti ſeptuaginta tres.

44 Quapropter allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

45 Accipe Levitas loco omnium primogenitorum in filiis Iſraelis, & jumenta Levitarum loco jumentorum illorum, ut ſint mei Levitæ, ego *ſum* Jehova.

46 Quod autem ad redimendos illos, ducentos ſeptuaginta tres; qui redundant ſupra Levitas ex primogenitis filiorum Iſraëlis;

47 Accipito quinos ſiclos pro quoque capite: prout *eſt* ſiclus ſacer accipito, e viginti obolorum *eſt* ſiclus ille: e Exo.30.13. Levit.27.25. Num.18.16. Ezech.45. v.12.

48 Et dato pecuniam illam Aharoni & filiis ejus; *pecuniam* redemtorum qui redundaverint inter illos.

49 Accepit itaque Moſes pecuniam illam redemtionis; ab iis qui redundabant, ultra redemtos per Levitas.

50 A primogenitis filiorum Iſraelis accipiebat iſtam pecuniam, mille trecentos ſexaginta quinque ſiclos, prout *eſt* ſiclus ſacer.

51 Deditque Moſes pecuniam redemtorum iſtorum Aharoni & filiis ejus ex mandato Jehovæ; quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

ANALYSIS CAP. III.

HOc capite & ſequente narrantur ea quæ acciderunt Aharoni & Moſi in eorum filiis & cognatis: ut percipitur ex propoſitione v.1. Sunt autem capitis partes quatuor: quarum prima eſt de filiis Aharonis, v.2.3.& 4. Secunda de Levitarum officiis in genere, v.5. & ſeqq. Tertia de illorum numeratione & officiis in ſpecie, v.14.& ſeqq. Quarta de numeratione primogenitorum, in quorum locum Levitæ ſuccedebant, v.40.& ſeqq. Porrò tertiæ parti per digreſſionem inſeruntur duo: unum, quisnam debeat eſſe princeps principum ordinis Levitici, v 32. alterum, quemnam locum in caſtris occupare debeant Moſes & Aharon cum filiis, v.38.

De prima parte. De filiis Aharonis narrantur tria. (1) nomina, v.2. (2) officium, v.3. (3) caſus, illuſtratus ſuo eventu, v.4.

De ſecunda parte. Lex de officiis Levitarum conſtat membris quinque. Primo præcipitur effectum deſtinatum, ut ſcilicet ſiſtantur coram Aharone, v.6. Secundo officia illa in genere indicantur, v.7.& 8. Tertio indicatur aliud effectum deſtinatum, ut ſcilicet Aharoni & filiis ejus donentur, v.9. Quarto illuſtrantur officia illa antitheſi diverſorum, v.10. Quinto illuſtrantur exemplo ſimili, v.12.& 13.

De tertia parte. Lex de numeratione & officiis ſpecialibus Levitarum conſtat membris octo. Primo proponitur mandatum de Levitis numerandis, v.15. Secundo narratur exſequutio mandati, v.16. Tertio indicantur nomina filiorum Levi, v.17. Quarto indicantur nomina nepotum Levi, v.18.19.& 20. Quinto indicantur Gerſonitarum (1) familiæ, v.21. (2) numerati, v.22. (3) locus in caſtris, v.23. (4) princeps, v.24. (5) officia, v.25.& 26. Sexto indicantur Kohathitarum (1) familiæ, v.27. (2) numerati, v.28. (3) locus in caſtris, v.29. (4) princeps, v.30. (5) officia, v.31. Septimo indicantur Meraritarum (1) familiæ, v.33. (2) numerati, v.34. (3) princeps, v.35. (4) locus in caſtris, ibidem. (5) officia, v.36.& 37. Octavo indicatur ſumma Levitarum numeratorum, v.39.

De quarta parte. Hæc pars ſeptem membris conſtat. Primo proponitur mandatum de numerandis primogenitis, v.40. Secundo additur illius mandati ratio, v.41. Tertio narratur ejusdem exſequutio, v.42. Quarto indicatur ſumma numeratorum primogenitorum, v.43. Quinto proponitur mandatum de ſurrogandis Levitis in locum primogenitorum, v.45. Sexto proponitur mandatum de redimendis primogenitis ſuperfluis, v.46. 47.& 48. Septimo narratur illius mandati exſequutio, v.49.50. & 51.

SCHOLIA IN CAP. III.

HÆc autem *ſunt* generationum, &c.] *Verto, Hæc autem ſunt quæ acciderunt Aharoni & Moſi. Heb. Et hæ* ſunt *generationes Aharonis & Moſis. Sic Gen 6.v 9. & cap.37.v.2. Iſta interpretatio confirmatur ex collatione verborum ſequentium. Miror autem cur noſtri hic verterint,* Hæc *ſunt* generationum: *quum tamen eaſdem voces alibi reddiderint,* Hæ *ſunt* generationes: *puta locis modò allegatis ex Geneſi. Per generationes igitur hîc intelliguntur caſus & eventa, per metaphoram. quia quaſi generantur per gubernationem Dei. Heb.* תּוֹלְדוֹת. Quo die] *Heb. Die* quo. *Die autem, id eſt, tempore. Synecd. ſpeciei.* ℣.1.

2 Et hæc] *Supple, ſunt.* Deinde] *Heb. Et.*

3 Conſecraverat miniſterium] *Heb. Impleverat manum: ut Exod.28.v.41. Metonymia effecti deſtinati. nam ad conſecrandum miniſterium ſacerdotum partes quædam pecudum ſacrificandarum imponebantur manibus eorum, Exod.29.v.24.*

4 Sed] *Heb. Et.* Mortuus eſt Nadab, &c.] *Vide Levit.10.v.1. & 2.* Quapropter] *Heb. Et.*

7 Obſervationem ejus] *Quam is eis imperabit ſecundum legem. Genitivus adjuncti.* Obſervationem totius cœtus] *Quam totus cœtus debebat obſervare. Genitivum qualis modò.* Exercendo miniſterium] *Heb. Serviendo ſervitium. Sic verſ.ſeq.* Tabernaculi] *Heb. Habitaculi.*

8 Nempe] *Verto, Item. Heb. Et. Cæterum vocula* nempe *non rectè ſcribitur ut ſupplementum.*

9 Dabis itaque] *Heb. Et dabis.* Omnino donati] *Heb. Donati donati: vel dati dati.*

10 Nam] *Heb Et.* Quicunque extraneus] *Heb. Extraneus ille qui.* Extraneus] *Qui non eſt ex genere Aharonis.* Acceſſerit] *Ad fungendum ſacerdotio.* Plectetur] *Verto, Plectitor.*

12 Ego enim] *Verto, Ad me quod attinet. Heb. Et ego. Nominativum abſolutè poſitus.* Aperientis] *Scil. in primo partu. Synecdoche generis.* Vulvam] *Uterum.*

13 Quo die percuſſi] *Heb. Die percutere me.* In Jiſraele] *In populo Iſraelitico. Metonymia efficientis.* Tam hominum quam jumento-

mentorum]. *Malim, Tum hominum tum jumentorum. Heb. Ab homine uſq; ad jumentum.* Ego] *Supple*, ſum.

14 Præterea] *Heb. Et.*

15 Recenſeto] *Heb. Viſita.* Majorum] *Heb. Patrum.* Omneis mares] *Heb. Omnem marem. Enallage numeri.* A nato uno menſe] *Verto, A nato unum menſem. Heb. A filio menſis. Sic deinceps.* Deinceps] *Heb. Surſum.* Numerato] *In Hebræo additur, Eos. Heb. Viſitato.*

16 Numeravit] *Heb. Viſitavit.* Ergo] *Heb. Et.* Ex præſtituto Jehovæ] *Heb. Secundum os Jehova. Metonymia efficientis metaphorica. Sic v. 39. & 51.* Præceptum fuerat ipſi] *Heb. Præceptus fuerat: vel, præcepto imbutus fuerat.*

20 Majorum] *Heb. Patrum.*

21 Libnitica] *Heb. Libni: genitivo caſu. Sic deinceps.* Gerſchonitarum] *Heb. Gerſchonita: genitivo ſingulari. Sic deinceps. Collectivè.*

22 Numerati] *Heb. Viſitati.* Enumeratione] *Heb. Numero. Sic deinceps* Cujusque maris] *Heb. Omnis maris.*

23 Occidentem verſus] *Heb. Mare verſus. ut ſuprà cap. 2. v. 18.*

24 Paternæ domus] *Heb. Domus patris. Sic deinceps.*

25 Portæ] *Verto, Oſtii. Sic verſu ſeq.*

27 Kohathitarum] *Heb. Kohathita: genitivo ſingulari. Sic deinceps.*

28 Sanctuarii] *Heb. Sanctitatis. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis. Sic deinceps.*

29 Meridiem] *Vox Hebræa* תֵּימָן *nomen habet à dextera: quia faciem vertenti verſus orientem meridies eſt ad dexteram.*

31 At] *Heb. Et.* Ordinis Levitici] *Heb. Levi: genitivo caſu: id eſt, Levitarum. Sed hæc vox attuliſſet in Latino obſcuritatem ex ambiguitate ſyntaxeos. Meton. efficientis.*

35 Meriti] *Dativo caſu: quod in Hebræo clarum: propter præfixam literam* ל.

38 Cum filiis ipſius] *Heb. Et filii ejus.* Jiſraëlitarum] *Heb. Filiorum Jiſraëlis.*

39 Recenſuit] *Heb. Viſitavit.*

40 Deinde] *Heb. Et.* Edixit Moſchi] *Heb. Dixit ad Moſen.* Recenſeto] *Heb. Viſita.* Collige] *Heb. Sume.*

41 Jumenta] *Heb. Jumentum. Collectivè. Sic mox iterum.*

42 Recenſente itaque &c. fuerunt] *Heb. Et viſitavit &c. & fuerunt.*

43 Fuerunt omnes primogeniti mares] *Heb. Fuit omnis primogenitus mas.*

44 Quapropter] *Heb. Et.*

45 Omnium primogenitorum] *Heb. Omnis primogeniti.* Jumenta] *Heb. Jumentum. Collectivè. Sic mox iterum.*

46 Redimendos] *Heb. Redemptos.* Ex primogenitis] *Heb. Ex primogenito. Sic v. 50. Collectivè.*

47 Quinos ſiclos pro quoq; capite] *Heb. Quinq; quinq; ſiclos in calvariam ſeu cranium.* Prout eſt ſiclus ſacer] *Hebr. Secundum ſiclum ſanctitatis. Genitivus adjuncti. Et litera* ב *hîc idem valet quod* כ.

48 Pecuniam illam] *Heb. Argentum illud. Metonymia materiæ. Sic deinceps.*

49 Accepit itaque] *Hebr. Et accepit.* Redemptos per Levitas] *Heb. Redemptos Levitarum. Genitivus efficientis.*

OBSERVATIONES EX CAP. III.

Ex toto capite. In eccleſia omnia debent fieri ordine & decenter 1. Cor. 14. v. ult. *Ordo.*

2 Ex v. 13. Sicut primogeniti Iſraëlitarum, propter liberationem corporalem, obligati erant Deo ad exercendum cultum externum: ita fideles propter liberationem ſpiritualem obligati ſunt Deo ad cultum internum. *Fidelium officium. Cultus Dei.*

3 Ex v. 47. Quæritur a quibus Moſes accipere debuerit pecuniam illam qua redimendi erant ſuperflui primogeniti: an ab illis ipſis ſuperfluis, an verò a tota primogenitorum multitudine? Hoc poſterius probabilius eſt, ſic poſtulante æquitate. *Quæſtio Redemtio primogenitorum propter defectum Levitarum.*

CAPUT IV.

T. & J.

1\. *Alloquutus etiam eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:*

2 Recenſeto capita filiorum Kohathi inter filios Levi, ſecundum familias eorum per domum majorum ipſorum.

3 A nato triginta annos & deinceps uſq; ad natum quinquaginta annos, omnem aptum ad obeundum hanc militiam, ad faciendum opus in tentorio conventus.

4 Hoc eſto miniſterium filiorum Kohathi in tentorio conventus: res ſancta ſanctarum.

5 Prius accedat Aharon & filii ejus quum profectura ſunt caſtra, & deponent velum tegumenti; quo obtegent arcam teſtimonii.

6 Deinde imponentes ei tegmen è pellibus melium, poſtquam expanderint veſtem totam hyacinthinam supernè, apponent demum vectes ejus.

7 Similiter ſuper menſam panum *faciei expandunto veſtem hyacinthinam; impoſitis ei ſcutulis ejus, & acerris, ſcopulisq; & ſcutellis tegumenti, & panis jugis ſuper eam eſto.*

8 Deinde expandentes ſuper hæc veſtem coccineam dibaphum, tegent illam tegumento è pellibus melium: apponentq; demum vectes ejus.

9 Accipientes quoq; veſtem hyacinthinam tegent lychnuchum luminaris, & lucernas ejus, & forcipes ejus, & trullas ejus; & omnia vaſa olearia ejus quibus miniſtrare ſolent in eo:

10 Eoq; repoſito & omnibus inſtrumentis ejus in tegumento è pellibus melium, imponent eum palangæ.

11 Item ſuper altare aureum expanſa veſte hyacinthina; tegent illud tegumento è pellibus melium; deinde apponent vectes ejus.

12 Accipient quoq; omnia inſtrumenta miniſterii quibus miniſtrare ſolent in ſanctuario, poſitaq; in veſte hyacinthina tegent illa tegumento è pellibus melium: ſic imponent palangæ.

13 Præterea exceptis cineribus ex altari expandent ſuper illud veſtem purpuream:

14 Et imponent ei omnia inſtrumenta ejus quibus miniſtrare ſolent in eo, forcipes, fuſcinulas, & palas, & crateras, omnia inſtrumenta altaris: expanſoq; ſuper illud tegumento è pellibus melium, apponent vectes ejus.

15 Denique, quum abſolverit Aharon & filii ejus tegere ſanctuarium & omnia inſtrumenta ſanctuarii, quando profectura erunt caſtra; poſtmodum accedunto filii Kohathi ad deportandum ea, ſed ne attingunto ullam rem ſanctam ne moriantur; iſta ſunto onus filiorum Kohathi in tentorio conventus.

16 Præfectura autem Elhazaris filii Aharonis ſacerdotis eſto *oleum luminaris, & ſuffitus aromaticus, & munus ipſum jugis ſacrificii, oleumq; unctionis:* hæc *præfectura totius tabernaculi & omnium quæ* ſunt *in eo, tum ſanctuarii, tum inſtrumentorum ejus.*

17 Alloquutus verò eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:

P.

Allocutus etiam eſt Jehova Moſen & Aharonem, dicendo: I.

2 Sume ſummam filiorum Kahathi inter filios Levi, ſecundùm familias eorum per domum patrum ipſorum,

3 A nato triginta annos & deinceps uſque ad natum quinquaginta annos, omnem aptum ad obeundum hanc militiam, ad faciendum opus in tentorio conventus.

4 Hoc *eſto* miniſterium filiorum Kahathi in tentorio conventus: res ſanctiſſimæ.

5 Ingreditor Aharon & filii ejus, quum profectura ſint caſtra; & deponunto velum tegumenti; & obtegunto illo arcam teſtimonii.

6 Et imponunto ei tegmen è pellibus melium, & expandunto *priùs* pannum totum hyacinthinum supernè; tum apponunto vectes ejus.

7 Similiter ſuper menſam panum faciei expandunto pannum hyacinthinum; impoſitis ei ſcutulis ejus, & acerris, ſcopulisque & ſcutellis tegumenti; & panis jugis ſuper ea eſto.

8 Deinde expandentes ſuper hæc pannum coccineum dibaphum, tegunto illum tegumento è pellibus melium: apponuntoq; vectes ejus.

9 Accipiunto etiam pannum hyacinthinum teguntoque lychnuchum luminaris, & lucernas ejus, & forcipes ejus, & trullas ejus; & omnia vaſa olearia ejus quibus miniſtrare ſolent in eo:

10 Et indunto eum & omnia inſtrumenta ejus tegumento è pellibus melium; imponuntoque eum palangæ.

11 Item ſuper altare aureum expandunto pannum hyacinthinum; teguntoque illum tegumento è pellibus melium; deinde apponunto vectes ejus.

12 Accipiunto etiam omnia inſtrumenta miniſterii quibus miniſtrare ſolent in ſanctuario, & indunto *da* panno hyacinthino: teguntoque ea tegumento è pellibus melium: ſic imponunto *illa* palangæ.

13 Præterea excipiunto cineres ex altari, & expandunto ſuper illud pannum purpureum:

14 Et imponunto ei omnia inſtrumenta ejus, quibus miniſtrare ſolent in eo: forcipes, fuſcinulas, & palas, & pelves ſparſorias, *denique* omnia inſtrumenta altaris: expanduntoque ſuper illud tegumentum è pellibus melium; & apponunto vectes ejus.

15 Cæterùm quum abſolverint Aharon & filii ejus tegere ſanctuarium & omnia inſtrumenta ſanctuarii, quando profectura erunt caſtra; poſtea accedunto filii Kahathi ad portandum ea; ſed ne attingunto ullam rem ſanctam, nam morituri eſſent: Iſta *ſunto* onus filiorum Kahathi in tentorio conventus.

16 Præfectura autem Eleaſaris filii Aharonis ſacerdotis *eſto* oleum luminans, & ſuffitus aromaticus, & munus jugis *ſacrificii*, oleumque unctionis. *Hæc eſt* præfectura totius tabernaculi & omnium quæ *ſunt* in eo, tum ſanctuarii, tum inſtrumentorum ejus.

17 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen & Aharonem dicendo:

18 Ne committite ut exſcindatur tribus, aut ulla familiarum Kohathitarum, è medio Levitarum:

19 Sed hoc facite eis, ut vivant ac non moriantur, quum accedent ad res ſanctas ſanctarum, Aharon & filii ejus advenientes collocent eos, quemq; in miniſterio ſuo & in onere ſuo:

20 Ut non inſpiciant veniendo, quum tegunt ſacerdotes rem ſanctam, & moriantur.

21 Alloquutus quoq; eſt Jehova Moſchen, dicendo:

22 Recenſe capita etiam ipſorum filiorum Gerſchonis, per domum majorum ipſorum ſecundum familias ipſorum:

23 A nato triginta annos & deinceps uſq; ad natum quinquaginta annos recenſeto illos: omnem aptum ad obeundum militiam, ad exercendum miniſterium in tentorio conventus.

24 Hoc eſto miniſterium familiarum Gerſchonitarum; miniſtrandi, & oneris portandi:

25 Ut portent aulæa tabernaculi, & tentorium conventus, tegumentum ejus, & tegumentum melium quod imponitur ei ſupernè, & tegmen portæ tentorii conventus:

26 Et tapetes ocellatos atrii, & tegmentum in janua portæ atrii quod eſt ante tabernaculum & ante altare circumquaq;, & funes eorum, & omnia inſtrumenta miniſterii eorum; & quæcunq; ſiunt ad illa ut ſubſerviant illis.

27 Ex præſtituto Aharonis & filiorum ejus eſto miniſterium totum filiorum Gerſchonitarum in toto eorum onere, & in toto miniſterio eorum: committitote autem eis in cuſtodiam omnia onera ipſorum.

28 Hoc eſt miniſterium familiarum filiorum Gerſchonitarum in tentorio conventus: quorum obſervatio eſto in manu Ithamaris filii Aharonis ſacerdotis.

29 Filios Merari; ſecundùm familias ipſorum, per domum majorum ipſorum recenſeto.

30 A nato triginta annos & deinceps uſq; ad natum quinquaginta annos recenſeto eos; quemq; aptum ad obeundum hanc militiam, ad exercendum miniſterium tentorii conventus.

31 Hæc autem eſto obſervatio oneris eorum, præter omne miniſterium eorum in tentorio conventus, ut portent aſſeres tabernaculi, & transtilla ejus, columnasq; ejus, & ſtylobatas ejus:

32 Columnas quoq; atrii circumquaq; & ſtylobatas earum, & paxillos earum, ac funes earum, cum omnibus inſtrumentis illorum, & cum omni miniſterio eorum: nominatim autem recenſetote omnia inſtrumenta obſervationis oneris eorum.

33 Hoc miniſterium familiarum filiorum Merari, præter omne miniſterium eorum in tentorio conventus: eſto in manu Ithamaris filii Aharonis ſacerdotis.

II. 34 Recenſuit itaq; Moſche cum Aharone & principibus cœtus filios Kohathitarum, ſecundùm familias ipſorum, per domum majorum ipſorum;

35 A nato triginta annos & deinceps uſq; ad natum quinquaginta annos; quemq; aptum ad obeundum illam militiam, ad miniſterium in tentorio conventus.

36 Fueruntq; numerati eorum ſecundùm familias eorum; bis mille ſeptingenti quinquaginta.

37 Hi ſunt numerati familiarum Kohathitarum, quisq; aptus ad miniſtrandum in tentorio conventus: quos recenſuit Moſche cum Aharone ex præſtituto Jehovæ per Moſchen.

38 Numerati autem filiorum Gerſchonis, ſecundùm familias ſuas per domum majorum ſuorum:

39 A nato triginta annos & deinceps uſq; ad natum quinquaginta annos; quisq; aptus ad obeundum illam militiam, ad miniſterium in tentorio conventus:

40 Numerati inquam eorum ſecundùm familias ſuas per domum majorum ſuorum fuerunt, bis mille ſexcenti triginta.

41 Hi ſunt numerati familiarum filiorum Gerſchonis, quisq; aptus ad miniſtrandum in tentorio conventus: quos recenſuit Moſche & Aharon ex præſtituto Jehovæ.

42 Numerati verò familiarum filiorum Merari, ſecundùm familias ſuas per domum majorum ſuorum:

43 A nato triginta annos & deinceps uſq; ad natum quinquaginta annos, quisq; aptus ad obeundum militiam illam, ad miniſterium in tentorio conventus.

44 Numerati inquam eorum ſecundùm familias ſuas fuerunt ter mille ducenti.

45 Hi ſunt numerati familiarum filiorum Merari, quos recenſuit Moſche & Aharon, ex præſtituto Jehovæ per Moſchen.

46 Levitæ omnes numerati, quos recenſuit Moſche cum Aharone & principibus Jiſraëlis; ſecundùm familias ſuas & per domum majorum ſuorum.

47 A nato triginta annos & deinceps uſq; ad natum quinquaginta annos; quisq; aptus ad obeundum militiam illam, ad exercendum miniſterium cultus, & miniſterium oneris in tentorio conventus:

48 Numerati inquam eorum fuerunt; octies mille quingenti octoginta.

49 Ex præſtituto Jehovæ per Moſchen recenſuit eos, unumquemque ad miniſterium ſuum, & ad onus ſuum: & numerati ab eo fuerunt quos præceperat Jehova Moſchi.

18 Ne committite ut exſcindatur tribus, familiæ *ſcilicet* Kahathitarum; è medio Levitarum:

19 Sed hoc facite eis, ut vivant ac non moriantur, quum accedent ad res ſanctiſſimas; Aharon & filii ejus advenientes collocanto eos, quemque in miniſterio ſuo & in onere ſuo:

20 Ut non veniant inſpiciendi causâ, quum tegunt *ſacerdotes* rem ſanctam, & moriantur.

21 Allocutus etiam eſt Jehova Moſen, dicendo:

22 Sume ſummam filiorum Gerſonis etiam ipſorum; per domum patrum ipſorum, ſecundùm familias ipſorum:

23 A nato triginta annos & deinceps uſque ad natum quinquaginta annos recenſeto illos: omnem aptum ad obeundum militiam, ad exercendum miniſterium in tentorio conventus.

24 Hoc *eſto* miniſterium familiarum Gerſonitarum; ut miniſtrent, & onus *portent*.

25 Ut portent aulæa tabernaculi, & tentorium conventus, tegumentum ejus, & tegumentum melium quod imponitur ei ſupernè, & tegmen oſtii tentorii conventus:

26 Et tapetes occellatos atrii, & tegumentum *in* oſtio portæ atrii quod *eſt* ante tabernaculum & ante altare circumquaque, & funes eorum, & omnia inſtrumenta miniſterii eorum; denique quæcunque apparabuntur eis, *in illis* miniſtranto.

27 Ex mandato Aharonis & filiorum ejus eſto miniſterium totum filiorum Gerſonitarum in toto eorum onere, & in toto miniſterio eorum: committitote igitur eis in cuſtodiam omnia onera ipſorum.

28 Hoc *eſto* miniſterium familiarum filiorum Gerſonitarum in tentorio conventus: quorum obſervatio *eſto* ſub manu Ithamaris filii Aharonis ſacerdotis.

29 Quod attinet ad filios Merari, ſecundùm familias ipſorum, per domum patrum ipſorum recenſeto eos.

30 A nato triginta annos & deinceps uſque ad natum quinquaginta annos recenſeto eos; quemque aptum ad obeundum militiam, ad exercendum miniſterium tentorii conventus.

31 Hæc autem *eſto* obſervatio oneris eorum, ſecundum omne miniſterium eorum in tentorio conventus, *ut portent* aſſeres tabernaculi, & transtilla ejus, columnasque ejus, & baſes ejus:

32 Columnas quoq; atrii circumquaque, & baſes earum, & paxillos earum, ac funes earum, cum omnibus inſtrumentis illorum, & cum omni miniſterio eorum: nominatim autem recenſetote omnia inſtrumenta obſervationis oneris eorum.

33 Hoc *eſto* miniſterium familiarum filiorum Merari, ſecundum omne miniſterium eorum in tentorio conventus: ſub manu Ithamaris filii Aharonis ſacerdotis.

34 Recenſuit itaque Moſes & Aharon & principes cœtus filios Kahathitarum; ſecundùm familias ipſorum, per domum patrum ipſorum, II.

35 A nato triginta annos & deinceps uſque ad natum quinquaginta annos; quemque aptum ad obeundum illam militiam, ad exercendum miniſterium in tentorio conventus.

36 Fueruntque numerati eorum ſecundùm familias eorum; bis mille ſeptingenti quinquaginta.

37 Hi *ſunt* numerati familiarum Kahathitarum, quisque aptus ad miniſtrandum in tentorio conventus: quos recenſuit Moſes & Aharon ex mandato Jehovæ per Moſen.

38 Numerati autem filiorum Gerſonis, ſecundùm familias ipſorum per domum patrum ſuorum:

39 A nato triginta annos & deinceps uſque ad natum quinquaginta annos, quisque aptus ad obeundum illam militiam, ad miniſterium in tentorio conventus:

40 Numerati inquam eorum ſecundùm familias ipſorum per domum patrum ipſorum, fuerunt bis mille ſexcenti triginta.

41 Hi *ſunt* numerati familiarum filiorum Gerſonis, quisque aptus ad miniſtrandum in tentorio conventus: quos recenſuit Moſes & Aharon ex mandato Jehovæ.

42 Numerati verò familiarum filiorum Merari; ſecundùm familias ipſorum per domum patrum ipſorum,

43 A nato triginta annos & deinceps uſque ad natum quinquaginta annos; quisque aptus ad obeundum militiam illam, ad miniſterium in tentorio conventus:

44 Numerati inquam eorum ſecundùm familias ipſorum, fuerunt ter mille ducenti.

45 Hi *ſunt* numerati familiarum filiorum Merari; quos recenſuit Moſes & Aharon, ex mandato Jehovæ per Moſen.

46 Levitæ omnes numerati, quos recenſuit Moſes & Aharon & principes Iſraelis; ſecundùm familias ipſorum & per domum patrum ipſorum:

47 A nato triginta annos & deinceps uſque ad natum quinquaginta annos, quisque aptus ad obeundum militiam, ad exercendum miniſterium cultus, & miniſterium oneris in tentorio conventus:

48 Numerati inquam eorum fuerunt; octies mille quingenti octoginta.

49 Ex mandato Jehovæ per Moſen recenſuit eos, unumquemque ad miniſterium ejus, & ad onus ejus: & numerati ejus *fuerunt* de quibus præceperat Jehova Moſi.

ANALY-

ANALYSIS CAP. IV.

Duæ ſunt principales hujus capitis partes: in priore proponuntur mandata Dei de officiis Levitarum: in poſteriore indicatur Levitarum ad officia delectorum numerus. Poſterior pars incipit v.34.

De parte priore. Mandata Dei de officiis Levitarum diſtribuuntur ſecundum tres illorum familias: nempe Kahathitas, Gerſonitas & Meraritas. De Kahathitis proponuntur ſex membra: (1) mandatum de illis recenſendis, v.1.2.3. (2) officium illorum in genere, v.4. (3) præparatio ad officium illud fungendum, à v.5. uſque ad 15. (4) officium illorum in ſpecie, illuſtratum antitheſi, v.15. (5) officia Eleazaris, v.16. cujus hic videtur fieri mentio tanquam præfecti Kahathitarum: id quod colligitur ex analogia de præfecto Gerſonitarum, v.28. & de præfecto Meraritarum, v.33. (6) repetitio præparationis, illuſtrata è cauſa finali, v.17.18.19. & 20. De Gerſonitis ſimiliter ſex membra proponuntur. (1) mandatum de illis recenſendis, v.21.22.23. (2) officium illorum in genere, v.24. (3) officia illorum in ſpecie, v.25.26. (4) à quibus officia illa eis ſint præſcribenda, v.27. (5) epilogus, v.28. (6) quis illorum eſſe debeat præfectus, ibid. De Meraritis proponuntur quatuor membra. (1) mandatum de illis recenſendis, v.29. & 30. (2) officia eorum, verſ.31. & 32. (3) epilogus, verſ.33. (4) quis illorum eſſe debeat præfectus, ibidem.

De poſteriore parte. Hæc pars membris conſtat quatuor. Primo indicatur numerus Kahathitarum, v.34.35.36. & 37. Secundo numerus Gerſonitarum, v.38.39.40. & 41. Tertio numerus Meraritarum, v.42.43.44. & 45. Quarto indicatur ſumma numeratorum Levitarum omnium, v.46. & ſeqq.

SCHOLIA IN CAP. IV.

v.1. Alloquutus etiam eſt] *Heb. Et loquutus eſt ad.*

2 Recenſeto capita] *Verto, Sume ſummam. Heb. Sumere caput. Infinitivus pro imperativo: & metaphora.* Inter filios] *Heb. E medio filiorum.* Majorum] *Heb. Patrum.*

3 A nato triginta annos &c.] *Heb. A filio triginta annorum & ſurſum, & uſq; ad filium quinquaginta annorum. Sic deinceps.* Omnem aptum ad obeundum hanc militiam] *Nempe militiam ſacram id eſt, miniſterium ſacrum in tabernaculo. Metaphora. Heb. Omnem venientem ad hanc militiam. Sic deinceps.* Ad faciendum opus, *Epexegeſis.* In tentorio] *Id eſt, circa tentorium. Non enim notatur locus, ſed objectum: ut percipitur è ſequentibus, ubi narratur quomodo Levitæ partes tabernaculi geſtare debeant.*

4 Miniſterium] *Heb. Servitium.* Res ſanctæ ſanctarum] *Verto, Res ſanctiſſima: puta arca fœderis, menſa, lychnuchus, altare ſuffitus, vaſa ſanctuarii, & altare holocauſti, quæ res deinceps commemorantur. Senſus autem eſt, Rerum illarum geſtatio: ut declaratur v.15. Metonymia ſubjecti.*

5 Patris] *Heb. Et.* Velum tegmenti] *Quo tegebatur arca fœderis, quatenus ſuſpenſum erat ante illam. Vide Exod.40. v.3. & 21.* Arcam teſtimonii] *Arcam fœderis, in qua ſitum erat teſtimonium, hoc eſt, duæ tabulæ legis. Genitivus adjuncti. Synecdoche generis, & metonymia adjuncti.*

6 Deinde] *Heb. Et.* Poſtquam expanderint] *Heb. Et expandent. Sed verſio propoſita confirmari poteſt ex collatione verſus octavi, & ex re ipſa. Nam non eſt probabile pannum hyacinthinum ſuperpoſitum fuiſſe pellibus melium, utpote tegumentum pretioſius viliori. Quod ipſum percipi poteſt ex collatione operimentorum tentu, Exod.26.7.* Veſtem] *Sive pannum.*

7 Similiter] *Heb. Et.* Scutulis] *In quibus ponebantur panes.* Acerris] *Quæ cum thure imponebantur panibus.* Scopulis] *Quibus purgabatur menſa.* Scutellis regminis] *Quibus tegebantur panes.* Panis jugis] *Qui menſæ imponebatur recens ſingulis ſabbatis, Levit.24. verſu 8.* Super eam] *Puto dicendum, Super ea. Scil. menſa.*

8 Deinde] *Heb. Et.* Tegumento è pellibus melium] *Heb. Tegumento pellis melis. Prior genitivus notat materiam, poſterior cauſam. Sic deinceps.*

9 Olearia] *Heb. Olei. Genitivus adjuncti.*

11 Item] *Heb. Et.* Altare aureum] *Id eſt, deauratum: Exod.30. v.3. Synecdoche integri. Heb. Altare auri. Genitivus materiæ.*

12 In ſanctuario] *Id eſt, in ſancto. Synecdoche integri. Heb. In ſanctitate. Metonymia formæ & ſynecdoche generis. Sic v.16.*

13 Præterea] *Heb. Et.* Exceptis cineribus ex altari] *Heb. Cinerabunt altare.*

15 Denique] *Heb. Et.* Quum abſolverit &c. poſtmodum accedunto] *Heb. Abſolvet &c. & poſtea venient &c. Copulativum enuntiatum vim habet relativi temporis.* Sanctuarium] *Heb. Sanctitatem. Sic mox iterum.* Deportandum] *Malim, portandum.* Sed] *Heb. Et.* Ne attinguntо] *Heb. Non attingent.* Ullam rem ſanctam] *Heb. Sanctitatem. Metonymia formæ.* Ne moriantur] *Verto, Ham moriturі eſſent. Heb. Et morientur.*

16 Præfecturæ &c.] *Heb. Præfectura Eleazaris eſto oleum &c. Id eſt, Præfectura ſeu officium Eleazaris eſto tractatio ſeu adminiſtratio olei &c. Metonymia ſubjecti.* Aromaticus] *Heb. Aromatum. Genitivus materiæ.* Munus] *De quo vide Exod.29. v.40.* Præfectura totius tabernaculi] *Quæ adminiſtrari atq; exerceri debet circa tabernaculum. Genitivus objecti.*

18 Ne committite ut exſcindatur] *Nempe à me vindicante illegitimam tractationem rerum ſanctarum, ut ſequentia declarant. Talis excidii exemplum jam propoſuerat in duobus filiis Aharonis, Levit.10. v.1. & 2. Heb. Ne facitote exſcindere.*

19 Sed] *Heb. Et.* Ad res ſanctas ſanctarum] *Vide ſuprà v.4.* Quemque] *Heb. Virum virum.* Miniſterio] *Heb. Servitio.*

20 Ut non inſpiciant veniendo] *Verto, Ut non veniant inſpiciendi cauſâ. Non videtur hic eſſe hypallage.* Rem ſanctam] *Malim, Res ſanctas. Heb. Sanctitatem. Metonymia formæ.*

22 Recenſe capita] *Verto, Sume ſummam. Heb. Sume caput.* Majorum] *Heb. Patrum.*

23 Omnem aptum &c.] *Heb. Omnem venientem ad militandum militiam.* Ad exercendum &c.] *Epexegeſis. Heb. Ad ſerviendum ſervitium.*

24 Hoc eſto miniſterium] *Heb. Hæc eſto ſervitus: vel, Hoc eſto ſervitium.*

25 Et tentorium] *Verto, Id eſt tentorium. Nam ex aulæis tabernaculi conſtabat tentorium conventus. Itaq; utriuſq; appellatione ſignificatur una eademq; res.* Portæ] *Verto, Oſtii.*

26 In janua] *Verto, In oſtio.* Ante altare] *Scil. holocauſti.* Miniſterii] *Heb. Servitii. Sic deinceps.*

27 Ex præſtituto] *Heb. Secundum os. Et ſic deinceps.* Omnia onera] *Heb. Omne onus.*

29 Filios Merari &c.] *Verto, Quod ad filios Merari attinet: ſecundum familias ipſorum &c. recenſeto eos. Heb. Filii Merari &c. Nominativus abſolutè poſitus. Itaq; pronomen* Eos *non* παρέλκει.

32 Illarum] *Verto, illarum. Scil. columnarum. Pronomen Hebraicum eſt illud quidem generis maſculini, ſed refertur ad nomen columnarum quod ipſum quoq; in Hebræo generis maſculini eſt.* Earum] *Verto, earum. Scil. columnarum: ut modo.* Nominatim] *Heb. Nominibus.*

33 In manu] *Sub poteſtate.*

34 Recenſuit itaque] *Heb. Et recenſuit.* Cum Aharone &c.] *Heb. Et Aharon, & principes. Prozeugma. Sic v.46.* Majorum] *Heb. Patrum. Sic deinceps.*

37 Cum Aharone] *Heb. Et Aharon.* Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis. Sic v.ult.*

47 Ad exercendum &c.] *Heb. Ad ſerviendum ſervitium ſervitiis & ſervitium oneris.* Cultus] *Nempe cultus divini per ſacrificia. Heb. Servitii. Synecdoche generis.*

49 Unumquemque] *Heb. Virum virum.* Et numerati ab eo] *Verto, Cæterùm numerati ſunt.*

OBSERVATIONES EX CAP. IV.

Ex v.3.23.35. & 47. Sicut ad onera ſacri tabernaculi geſtanda delecti fuerunt Levitæ qui ad illa geſtanda per ætatem erant idonei: ſic ad munus docendi in eccleſia deligendi ſunt, qui ad illam rem ſunt idonei. *Miniſtri eccleſiæ.*

2 Ex v.3.23.30.35.39.43. & 47. Quum miniſterium ſacrum appelletur militia: ad officium miniſtrorum eccleſiæ pertinet, ut in miniſterio ſuo obeundo ſtrenuè laborent & moleſtias cum eo conjunctas fortiter tolerent. Vide 1. Tim.1.v.18. Item 2. Tim. 2.v.3.& 4. *Miniſtri eccleſiæ.*

3 Ex v.18 19. & 20. Quorum fidei & curæ alii ſunt commiſſi, iſti ſedulò operam dare debent ut illos ſolicitè officii ſui admoneant: ne per ipſorum negligentiam ſeſe perditum eant. *Cura proximo.*

CAPUT V.

T. & J.

1 Alloquutus quoq; eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 Præcipe filiis Jiſraelis, ut ejiciant è caſtris omnem leproſum, & omnem gonorrhoeâ laborantem; & omnem immundum ex cadavere.

3 Tum marem ſive fœminam ejicito, extra caſtra ejicito eos; ut non polluant caſtra ſua, in quorum medio ego habito.

4 Facientes ergo ſic filii Jiſraelis, ejecerunt eos extra caſtra: quemadmodum edixerat Jehova Moſchi, ſic fecerunt filii Jiſraelis.

P.

Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: 1.

2 Præcipe filiis Iſraelis, ut ejiciant è caſtris omnem leproſum, & omnem gonorrhoeâ laborantem; & omnem immundum ex cadavere.

3 Tum marem tum fœminam ejicite, extra caſtra ejicite eos; ut non polluant caſtra ſua, in quorum medio ego habito.

4 Facientes ergo ſic filii Iſraelis, ejecerunt eos extra caſtra: quemadmodum edixerat Jehova Moſi, ſic fecerunt filii Iſraelis.

II. 5 Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen dicendo:

6 Edic filiis Jiſraëlis, quum vir aut mulier fecerint ullum ex peccatis humanis fallendo falſitate, contra Jehovam, ita ut rea ſit anima illa:

7 Primùm confitebuntur quiſq; peccatum ſuum quod fecerunt; deinde reſtituens reatum ſuum quantus eſt quintam ejus ſuperaddet ei, dabitq; illi in quem reus eſt.

8 Quòd ſi non erit iſti viro vindex ad reſtituendum ei reatum, reatus qui reſtituitur Jehovæ, ſacerdotis eſto, præter arietem expiationum, quo expiationem faciet pro eo.

9 Similiter omnis oblatio omnium rerum ſanctificatarum à filiis Jiſraëlis, quas attulerint ad aliquem ſacerdotem, illius eſto:

10 Et cujuſq; res ſanctificatæ, illius ſunto: quod quis illi ſacerdoti dederit, illius eſto.

III. 11 Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

12 Alloquere filios Jiſraëlis ut dicas eis; quum ullius uxor declinans ab eo omnino fefellerit in eum peccans,

13 Et concumbente aliquo cum ea concubitu feminis, abſconditum ſit ab oculis mariti ejus, eaq; diſſimulaverit ſe, quum tamen immunda facta ſit, & nemo teſtis fuerit contra eam, neq; fuerit deprehenſa:

14 Si invaſerit eum affectus zelotypiæ, ita ut ſit zelotypus uxoris ſuæ, quæ immunda facta ſit, aut invaſerit eum affectus zelotypiæ ita ut zelotypus ſit uxoris ſuæ, quamvis ipſa non ſit facta immunda:

15 Tunc adducet vir ille uxorem ſuam ad ſacerdotem: & afferet oblationem ejus pro ea, decimam ephæ farinæ hordeaceæ non ſuperfundito ei oleum, neq; imponito ei thus, quia oblatio zelotypiarum eſt, munus monumenti revocans in memoriam iniquitatem.

16 Eamq; jubens accedere ſacerdos, ſiſtet eam coram Jehova.

17 Et accipiet ſacerdos aquam ſanctam in vaſe fictili, & de pulvere qui erit in ſolo tabernaculi accipiens ſacerdos indet in aquam illam:

18 Siſtensq; ſacerdos mulierem illam coram Jehova reteget caput illius mulieris, & imponet manibus illius munus monumenti, quod munus zelotypiarum eſt. in manu verò ſacerdotis eſto aqua illa amaritudinis quæ maledictionem importat.

19 Et adjurans eam ſacerdos dicet mulieri, Si non concubuit ullus tecum, & ſi non declinaſti ad eum immunditie loco mariti tui, inſons eſto ab aqua iſta amaritudinis quæ maledictionem importat.

20 Sin autem tu ſic declinaſti loco mariti tui & immunda facta es, ſi indiderit in te aliquis ſemen concubitus ſui præter maritum tuum:

21 Adjurans inquam ſacerdos mulierem illam adjuratione dirarum, dicet ſacerdos mulieri illi, Ponat te Jehova in formulam dirarum & juramenti in medio populi tui. quum reddiderit Jehova femur tuum cadivum, & ventrem tuum tumidum:

22 Ingreditur itaq; hæc ipſa aqua maledictionem importatura in viſcera tua, ad tumidum reddendum ventrem & ad efficiendum femur cadivum. & dicet mulier ipſa, amen amen.

23 Deinde ſcribet ſacerdos diras iſtas in quodam libro, & delebit eas aqua illa amaritudinis:

24 Curabitq; ut bibat mulier illa aquam iſtam amaritudinis quæ maledictionem importat: ut ingrediatur in eam aqua iſta quæ maledictionem importat, ad amaritudinem.

25 Accipiens autem ſacerdos è manu mulieris illius munus zelotypiarum, agitabit munus illud coram Jehova, & offeret illud ſuper altare:

26 Et pugillo accipiens ſacerdos de munere illo ſuffimentum memoriale ejus adolebit in altari, & poſtea curabit ut mulier illa bibat aquam iſtam.

27 Quum enim curaverit eam bibere aquam iſtam, erit ſi immunda facta fuerit, ſidemque omnino fefellerit in virum ſuum, ut intrante in eam aqua illa quæ maledictionem importat in amaritudinem, intumeſcat venter ejus, & cadat femur ejus: ſic erit mulier illa in dirarum formam apud populares ſuos.

28 Quod ſi non immunda facta fuerit mulier illa, ſed fuerit munda; tum inſons erit, & conſequetur ſemen.

29 Hæc eſt lex zelotypiarum: quum declinaverit mulier ad ullum loco viri ſui, ita ut immunda facta ſit;

30 Aut quum invaſerit aliquem affectus zelotypiæ ita ut zelotypus ſit uxoris ſuæ: ut ſiſtat mulierem ipſam coram Jehova, & exſequatur erga eam ſacerdos totam legem hanc.

31 Sic inſons erit vir ille ab iniquitate, mulier verò illa feret iniquitatem ſuam.

5 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen dicendo: II.

6 Edic filiis Iſraëlis, a Quum vir aut mulier fecerint ullum ex peccatis humanis committendo prævaricationem, contra Jehovam; tum rea erit anima illa: a Lev.5.20.

7 Itaque confiteri debent quiſque peccatum ſuum quod fecerunt; deinde reſtituito reatum ſuum quanti eſt, & quintam ejus ſuperaddito ei; datoque illi in quem reus eſt.

8 Quòd ſi non erit iſti viro vindex ad reſtituendum ei reatum, reatus qui reſtituitur Jehovæ, ſacerdotis eſto, præter arietem expiationum, quo expiationem faciet pro eo.

9 Similiter omnis oblatio omnium rerum ſanctificatarum à filiis Iſraëlis, quas attulerint ad ſacerdotem, illius eſto:

10 Et cujuſque res ſanctificatæ, illius ſunto: quod quis ſacerdoti dederit, illius eſto.

11 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: III.

12 Alloquere filios Iſraëlis & dicito eis, Quum ullius uxor declinans ab eo commiſerit in eum prævaricationem,

13 Et concubuerit aliquis cum ea concubitu feminis; abſconditum autem ſit ab oculis mariti ejus, eaque diſſimulaverit ſe, quum tamen immunda facta ſit: & nemo teſtis fuerit contra eam, quippe quum non fuerit deprehenſa:

14 Si invaſerit eum affectus zelotypiæ, ita ut ſit zelotypus uxoris ſuæ, ut quæ immunda facta ſit; aut invaſerit eum affectus zelotypiæ ita ut zelotypus ſit uxoris ſuæ, quamvis ipſa non ſit facta immunda:

15 Tunc adducito vir ille uxorem ſuam ad ſacerdotem: & afferto oblationem ejus pro ea, decimam ephæ farinæ hordeaceæ: ne ſuperfundito ei oleum, neque imponito ei thus; quia munus zelotypiæ eſt, munus monimenti revocans in memoriam iniquitatem.

16 Eamque jubens accedere ſacerdos, ſiſtito eam in conſpectum Jehovæ.

17 Tum accipito ſacerdos aquam ſanctam in vaſe fictili; item è pulvere qui erit in ſolo tabernaculi, accipiens ſacerdos indito in aquam illam:

18 Siſtensque ſacerdos mulierem illam in conſpectum Jehovæ, retegito caput illius, & imponito manibus illius munus monimenti, quod munus zelotypiæ eſt in manu verò ſacerdotis eſto aqua illa amaritudinis quæ maledictionem importat.

19 Et adjurans eam ſacerdos dicito mulieri, Si non concubuit ullus tecum, & ſi non declinaſti ad aliquem per immunditiem loco mariti tui, illæſa maneto ab aqua iſta amaritudinis quæ maledictionem importat.

20 Si verò tu ad aliquem declinaſti loco mariti tui & immunda facta es; ſi indiderit in te aliquis ſemen ſuum præter maritum tuum:

21 Adjurans inquam ſacerdos mulierem illam adjuratione dirarum, dicito ſacerdos mulieri illi, Ponat te Jehova in formulam dirarum & juramenti in medio populi tui: quum reddiderit Jehova femur tuum cadivum, & ventrem tuum tumidum.

22 Ingreditur itaque hæc aqua maledictionem importatura in viſcera tua, ad tumidum reddendum ventrem & ad efficiendum femur tuum cadivum: & dicito mulier, Amen amen.

23 Deinde ſcribito ſacerdos diras iſtas in aliquo libro, & deleto eas aqua illa amaritudinis:

24 Curatoque ut bibat mulier illa aquam iſtam amaritudinis quæ maledictionem importat: ut ingrediatur in eam aqua iſta quæ maledictionem importat, ad amaritudinem.

25 Accipiens autem ſacerdos è manu mulieris illius munus zelotypiæ, agitato munus illud coram Jehova, & offerto illud ſuper altari:

26 Et pugillo accipito ſacerdos è munere illo ſuffimentum ejus, adoletoque in altari, & poſtea curato ut mulier illa bibat aquam iſtam.

27 Quum enim curaverit eam bibere aquam iſtam; fiet, ſi immunda facta fuerit, commiſeritque prævaricationem in virum ſuum, ut quum intraverit in eam aqua illa quæ maledictionem importat in amaritudinem, intumeſcat venter ejus, & cadat femur ejus: ſic evadet mulier illa in exſecrationem apud populum ſuum.

28 Quod ſi non immunda facta fuerit mulier illa, ſed fuerit munda; tum illæſa manebit & conſeretur ſemine.

29 Hæc eſt lex zelotypiæ: quum declinaverit mulier ad ullum loco viri ſui, ita ut immunda facta ſit;

30 Aut quum invaſerit aliquem affectus zelotypiæ, ita ut zelotypus ſit uxoris ſuæ: ut ſiſtat mulierem illam in conſpectum Jehovæ, & exſequatur erga eam ſacerdos totam legem hanc.

31 Sic inſons eſto vir ille ab iniquitate; mulier verò illa ferto iniquitatem ſuam.

ANALYSIS CAP. V.

HOc capite tres continentur leges: prima de ejectione immundorum è caſtris, v.1. & deinceps: ſecunda de reſtitutione rei interverſæ ſeu per furtum ablatæ, v.5. & deinceps: tertia de judicanda muliere cujus maritus zelotypus eſt, v.11. & deinceps.

De prima lege. Lex hæc membris conſtat quinque. Primo proponitur mandatum Dei de immundis è caſtris ejiciendis, v.1.2. & 3. Secundo indicantur ſpecies immundorum tres, v.2. Tertio additur illuſtratio ex adjuncto ſexu ejiciendorum, v.3. Quarto indicatur cauſa legis, in ejuſdem verſus fine. Quinto narratur exſequutio mandati, v.4.

De ſe-

De ſecunda lege. Hæc quoque lex quinque membris conſtat. Primo connectitur illuſtratio per diſtributionem ab adjuncto ſexu, v.6. Secundo præcipitur forma ſeu modus agendi: ubi indicantur actiones duæ: una confeſſio peccati: altera, reſtitutio rei interverſæ cum addita quinta, v.7. Tertio indicatur quidam caſus: ſi ſcil. nemo ſit qui reſtitutionem petat, cui tunc fieri debeat reſtitutio, nempe ſacerdoti, verſ.8. Quarto additur appendix, ut ſcil. ſacerdoti inſuper detur aries expiatorius, eodem verſu. Quinto ex occaſione annectitur alia appendix, ut ſcilicet ſacerdoti cedant res ab Iſraelitis ſanctificatæ, id eſt, Deo conſecratæ, v.9. & 10.

De tertia lege. Hæc lex membris principalibus tribus conſtat. Primo indicatur author legis, nempe Jehova, v.15. Secundo miniſter per quem lex fuit propoſita, nempe Moſes: ibidem. Tertio proponitur lex ipſa, v.12. & ſeqq. Cujus membra ſunt quatuordecim. Primum, ut zelotypus uxorem adducat ad ſacerdotem, v.15. Secundum, ut afferat oblationem pro illa, ibidem. Tertium, ut ſacerdos eam ſiſtat coram Jehova, verſ.16. Quartum, ut accipiat aquam ſanctam in vaſe fictili, eique indat de pulvere qui erit in ſolo tabernaculi, verſ.17. Quintum, ut retegat mulieris caput, v.18. Sextum, ut manibus ejus imponat munus zelotypiæ, ibidem. Septimum, ut aquam illam ſanctam in manu teneat, ibidem. Octavum, ut mulierem adjuret, v.19.20.21. & 22. Nonum, ut adjurationem illam ſcribat in libro & aquâ illâ deleat, verſ.23. Decimum, ut cogat mulierem aquam illam bibere, v.24. & 26. Undecimum, ut accipiat è manu mulieris munus zelotypiæ, illudque agitet, & offerat, v.25. Duodecimum, ut pugillam de farina illius muneris adoleat, v.26. Decimotertio membro indicatur bibitionis illius eventus, in quo conſiſtebat judicium de mulieris vel noxa vel innocentia, v.27. & 28. Decimoquarto membro continetur legis hujus epilogus, v.29.30. & 31.

SCHOLIA IN CAP. V.

v.2. Ejiciant] *Heb. Dimittant. Sic deinceps.* Ex cadavere] *Heb. Propter animam. Vide ſchol. Levit.21 v.1.*

3 Sive marem ſive fœminam] *Heb. A mare uſq; ad fœminam.*

4 Facientes ergo &c. ejecerunt] *Heb. Et fecerunt &c. & ejecerunt.*

6 Fecerint ullum ex peccatis humanis] *Heb. Fecerint* aliquod *ex omnibus peccatis hominis.* Fallendo falſitate] *Verto, Committendo prævaricationem. Heb. Prævaricando prævaricationem.* Ita ut rea ſit] *Verto, Tum rea erit. Ita ut hic abſolvatur ſententia. Initium autem ſequentis verſus ſic reddo: Itaq; confitebuntur.* Anima illa] *Homo ille. Synecd. membri.*

7 Primùm] *Non habetur in Hebræo. Sed conjunctio copulativa hic valet illativam.* Confitebuntur] *Confiteri debent. Scilicet coram ſacerdote.* Quiſque] *Non habetur in Hebræo. Verumtamen ſenſus ſic bene exprimitur, quia ſequitur nomen numero ſingularis.* Deinde] *Heb. Et.* Reſtituens] *Is qui peccatum admiſit.* Reatum ſuum] *Rem illam in qua reatum admiſit proximum defraudando. Metonymia effecti. Sic verſu ſequenti.* Quanti eſt] *Heb. In capite ejus. Id eſt, ſecundum ſummam ejus:* Nach der haupt-ſumm. *Metaphora.*

8 Iſti viro] *Scil. in quem reatus admiſſus eſt. Intellige autem, jam mortuo.* Vindex] *Aliquis ex cognatis, qui habet jus hæreditatis. Heb.* גאל. Expiationem faciet] *Nempe ſacerdos, ſacrificando arietem illum.*

9 Similiter] *Heb. Et.* Oblatio] *Heb. Elatio.* Rerum ſanctificatarum a filiis Jiſraëlis] *Heb. Sanctitatum filiorum Iſraëlis. Metonymia formæ: & genitivus adjuncti. Sic verſu ſeq.* Ad aliquem ſacerdotem] *Vox* aliquem *poteſt abeſſe: ſi autem retineatur, non eſt ſcribenda ut ſupplementum: quia in Hebræo correſpondentem habet articulum* ה. *Qui hic valet pronomen indefinitum.*

10 Ulli] *Non habetur in Hebræo: & poteſt abeſſe. In Hebræo autem habetur articulus* ה.

12 Quum ullius uxor, &c.] *Heb. Vir vir quum declinaverit uxor ejus. Hebraiſmus.* Omnino fefellerit, &c.] *Verto, Commiſerit in eum prævaricationem. Heb. Prævaricata fuerit in eum prævaricatione.*

13 Et concumbente, &c.] *Verto, Et concubuerit aliquis, &c. abſconditum autem ſit &c.* Abſconditum ſit ab oculis] *Remotum ſit a notitia. Synecdoche ſpeciei* ... *Rarò enim fieri ſolet ut concubitus mulieris cum adultero in oculos mariti incurrat.* Diſſimulaverit] *Heb. Occultaverit.*

14 Invaſerit eum] *Heb. Tranſierit ſuper eum.* Affectus] *Heb. Spiritus.*

15 Hordeaceæ] *Heb. Hordeorum. Genitivus materiæ.*

16 Coram Jehova] *Ante ſanctuarium, in quo habitabat Jehova.*

17 Aquam ſanctam] *Contentam ſcil. in labro ſacro, de qua Exod.30.v.18.* In vaſe fictili] *Sive, teſtaceo. Heb. In vaſe teſtæ. Genitivus materiæ.*

18 Manibus] *Heb. Volis.* Aqua illa amaritudinis] *Quæ mulieri illi, ſi nocens ſit, amarum dolorem allatura eſt. Genitivus effecti. Heb. Amaritudinum.* Quæ maledictionem importat] *Epexegeſis.*

19 Ullus] *Heb. Vir. Scil. alius præter maritum tuum. Synecdoche generis.* Inſons eſto] *Verto, Illæſa maneto. Metonymia efficientis.*

21 Dirarum] *Heb. Exſecrationis.* In *formulam* dirarum & juramenti] *Heb. In exſecrationem & in juramentum. Id eſt, In formulam exſecrationis &c. Non eſt ellipſis: ſed tropus, nempe metonymia ſubjecti. nam exſecrationi adjungebatur iſta formula.*

22 Ingredietur itaque] *Heb. Et ingredietur.* Amen, amen] *Id eſt, Fiat fiat.*

23 Deinde] *Heb. Et.* Diras] *Heb. Exſecrationes.* In quodam libro] *Malim, In aliquo libro. Articulus* ה *rurſum valet pronomen indefinitum, ut ſuprà v.9.*

24 Ad amaritudinem] *Scil. efficiendam.*

25 Super altare] *Verto, Super altari:* auff dem altar.

26 Suffimentum memoriale] *Verto ſimpliciter ſuffimentum.*

27 Erit] *Verto, Fiet.* Fideméque omnino fefellerit] *Verto, Commiſeritq; prævaricationem. Heb. Et prævaricata fuerit prævaricatione. Nulla hic in Hebræo ellipſis eſt.* Sic] *Heb. Et.* In diratum *formam*] *Heb. In exſecrationem. Nulla hic ellipſis.* Apud populares ſuos] *Heb. In medio populi ſui.*

28 Sed] *Heb. Et.* Inſons erit] *Verto, Illæſa manebit. Ut ſuprà v.19* Conſequetur ſemen] *Concipiet à marito ſuo, & pariet liberos. Heb. Seretur ſemine. Itaq; videtur vertendum, Gravida reddetur.*

29 Quum] *Heb.* אֲשֶׁר *pro* כַּאֲשֶׁר *Aſchér pro Caaſchér.*

30 Exſequatur erga eam] *Heb. Faciat ei.*

31 Sic] *Heb. Et.* Iniquitatem ſuam] *Id eſt, pœnam iniquitatis ſuæ. Metonymia efficientis.*

OBSERVATIONES EX CAP. V.

Ex lege prima. Sicut immundi legaliter ejiciendi fuerunt è caſtris Iſraëlitarum: ſic immundi ſpiritualiter, id eſt, qui manifeſtis peccatis offendunt eccleſiam, excommunicandi ſunt. *Excommunicatio.*

2 Ex verſ.6. Qui fraudulenter damno afficiunt proximum, contra Deum ipſum prævaricantur: quippe qui tali fraude interdixit. *Fraus.*

3 Ex verſ.7. Qui facultates proximi intervertit, tenetur illas proximo reddere aut certè valorem illarum. *Damnum datum.*

4 Ex v.8. Si nemo ſuperſit ad quem bona interverſa pertineant: tunc illa ad bona eccleſiaſtica conferenda ſunt. *Bona interverſa.*

5 Ex tertia lege. Etſi hodie lex illa de uxoribus adulterii ſuſpectis Chriſtianos non obligat: quippe quæ cum aliis ceremonialibus legibus eſt abolita: tamen uxoribus Chriſtianis cogitandum eſt, Deo arcana adulteria probè nota eſſe, eumque illorum pœnam inflicturum. *Adulterium.*

CAPUT VI.

T. & J.

1 Tum allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo.

2 *Alloquere filios Jiſraëlis, & edicito eis: Quum vir aut mulier nuncupaverit* votum, *vovendo votum Naziræi, ſe Naziræum fore Jehovæ:*

3 *A vino aut* alio *potu inebriante abſtineto, acetum vini & acetum ullius potus inebriantis ne bibito: & nullum potum è maceratis uvis bibito, nec ullas uvas recentes aut ſiccas comedito.*

4 *Omnibus diebus Naziræatus ſui, de nulla re quæ ſit ex vite vinifera, vel ipſis nucleis acinorum & cute comedito.*

5 *Omnibus diebus voti Naziræatus ſui novacula ne tranſito ſuper caput ejus, uſq; dum compleantur dies illi quibus voverit ſe Jehovæ Naziræum fore, ſanctus eſto, ſinendo creſcere comam, capillos capitis ſui.*

6 *Omnibus diebus quibus ſe Jehovæ Naziræum fore voverit, ad cadaver mortui ne accedito.*

7 *Propter patrem ſuum aut propter matrem ſuam, propter*

P.

1 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo.

2 Alloquere filios Iſraëlis, & dicito eis: Quum vir aut mulier ſeparaverit ſe, vovendo votum Naſiræi, ſe ſeparare ſe velle Jehovæ:

3 A vino & quovis potu inebriante ſeparato ſe, acetum vini & acetum ullius potus inebriantis ne bibito: & nullum potum è maceratis uvis bibito, nec ullas uvas recentes aut ſiccas comedito.

4 Omnibus diebus Naſiræatus ſui, è nulla re quæ ſit ex vite vinifera, tum è nucleis acinorum tum è cute, comedito.

5 Omnibus diebus voti Naſiræatus ejus *a* novacula ne tranſito ſuper caput ejus; uſque dum compleantur dies illi quibus ſeparaverit ſe Jehovæ, ſanctus eſto, ſinendo creſcere comam, pilos capitis ſui. *a* Jud.13.5.

6 Omnibus diebus quibus ſe Jehovæ ſeparaverit, ad cadaver mortui ne accedito.

7 Propter patrem ſuum aut propter matrem ſuam, propter

fratrem ſuum aut propter ſororem ſuam, ne ſe polluito propter illos, quum mortui ſunt: quia Naziraatum Dei ſui geſtit in capite ſuo.

8 Omnibus diebus Naziraatus ſui, ſanctus eſt Jehovæ.

9 Quod ſi is qui mortuus eſt mortuus fuerit juxta eum repentino caſu, itaq; polluerit Naziraatum capitis ejus, tunc radet caput ſuum die purgationis ſuæ, die ſeptimo radito illud:

10 Die autem octavo afferet duos turtures aut duos pullos columbæ, ſacerdoti, ad portam tentorii conventus:

11 Quorum parans ſacerdos, unum in peccatum & alterum in holocauſtum, expiationem faciet pro eo, ab eo quod peccavit circa illud cadaver: ſic ſanctificabit caput illius eo die.

12 Deinde ſeparans Jehovæ dies Naziraatus ſui adducet agnum anniculum in reatum: dies autem illi priores irriti ſunto, quia pollutus fuit Naziraatus ejus.

13 Hæc autem eſto lex Nazirai, quo tempore complentur dies Naziraatus ejus, afferto iſtud ad portam tentorii conventus.

14 Offeret ergo oblationem ſuam Jehovæ, agnum anniculum integrum unum in holocauſtum, & agnam unam anniculam integram in peccatum; arietemq; unum integrum in ſacrificium euchariſticum:

15 Præterea caniſtrum azymorum, collyras è ſimila miſtas oleo, & lagana azyma uncta oleo, cum munere eorum & libaminibus eorum:

16 Quæ offerens ſacerdos coram Jehovâ, parabit peccatum ejus & holocauſtum ejus.

17 Arietem autem ipſum parabit in ſacrificium euchariſticum Jehovæ cum caniſtro azymorum: ſimiliter parabit ſacerdos munus ejus & libamen ejus.

18 Tunc radet Naziræus in porta tentorii conventus Naziraatum capitis ſui, & acceptos capillos Naziraatus ſui imponet igni, qui ſubeſt ſacrificio euchariſtico.

19 Deinde accipiens ſacerdos armum coctum ex illo ariete; & collyram azymam unam ex illo caniſtro cum lagano azymo uno, imponet ea manibus Nazirai, poſtquam ſibi raſerit Naziraatum ſuum:

20 Et agitabit ea ſacerdos agitatione coram Jehova, res ſancta eſt pro ſacerdote, præter pectus agitationis & armum elationis: & poſtmodum bibet Naziræus ille vinum.

21 Hæc eſt lex Nazirai qui voverit, oblatio Jehovæ pro Naziraatu ſuo, præter id quod aſſequetur manus ejus: prout fuerit votum ejus quod vovit, ſic facito, præter legem Naziraatus ſui.

II. *22 Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen dicendo:*

23 Alloquere Aharonem & filios ejus, dicendo, Sic benedicitote filiis Jiſraëlis, dicendo eis:

24 Benedicat tibi Jehova, & cuſtodiat te.

25 Faciat Jehova, ut luceat facies ſua tibi, & gratiam faciat tibi;

26 Attollat Jehova faciem ſuam erga te, & apponat tibi pacem.

27 Et imponentes nomen filiis Jiſraëlis invocabunt nomen meum; & ego benedicam eis.

fratrem ſuum aut propter ſororem ſuam, ne ſe polluito propter illos, quum mortui ſunt: quia Naſiræatus dei ejus *eſt* in capite ejus.

8 Omnibus diebus Naſiræatus ſui, ſanctus eſt Jehovæ.

9 Quòd ſi is qui mortuus eſt mortuus fuerit juxta eum repentino caſu, itaque polluerit Naſiræatum capitis ejus; tunc radito caput ſuum die purgationis ſuæ, die ſeptimo radito illud.

10 Die autem octavo afferto duos turtures aut duos pullos columbæ, ſacerdoti, ad oſtium tentorii conventus:

11 Et ſacrificato ſacerdos unum *illorum* in ſacrificium pro peccato & alterum in holocauſtum, atque ita expiationem facito pro eo, ab *eo* quod peccavit circa illud cadaver: ſic ſanctificato caput illius eo die.

12 Deinde ſeparato Jehovæ dies Naſiræatus ſui, & adducito agnum anniculum in ſacrificium pro reatu: dies autem illi priores irriti ſunto, quia pollutus fuit Naſiræatus ejus.

13 Hæc autem *eſt* lex Naſiræi, Quo die complentur dies Naſiræatus ejus, afferto iſtud ad oſtium tentorii conventus.

14 Offerto ergo oblationem ſuam Jehovæ, agnum anniculum integrum unum in holocauſtum, & agnam unam anniculam integram in ſacrificium pro peccato, arietemque unum integrum in ſacrificium euchariſticum:

15 Præterea caniſtrum azymarum *placentarum*, placentas *b* è ſimila miſtas oleo, & lagana azyma uncta oleo; & munus eorum & libamina eorum: *b Lev. 3.*

16 Et offerto *illa* ſacerdos coram Jehova; ſacrificatoque ſacrificium ejus pro peccato & holocauſtum ejus.

17 Arietem autem ſacrificato*m* ſacrificium euchariſticum Jehovæ cum caniſtro azymarum *placentarum*. ſimiliter ſacrificato ſacerdos munus ejus & libamen ejus.

18 Tunc *c* radito Naſiræus *ante* oſtium tentorii conventus caput Naſiræatus ſui, & acceptos capillos Naſiræatus ſui imponito igni, qui *eſt* ſub ſacrificio euchariſtico. *c Act. 21. 24.*

19 Deinde accipiens ſacerdos armum coctum ex illo ariete, & placentam azymam unam ex illo caniſtro, & laganum azymum unum, imponito ea manibus Naſiræi, poſtquam ſibi radi curaverit Naſiræatum ſuum:

20 Et agitato ea ſacerdos agitatione coram Jehova; res ſancta eſt pro ſacerdote, præter pectus agitationis & armum elationis: & poſtea bibere poterit Naſiræus ille vinum.

21 Hæc *eſt* lex de Naſiræo qui voverit, de oblatione Jehovæ pro Naſiræatu ejus, præter id quod aſſequetur manus ejus: prout fuerit votum ejus quod vovit, ſic facito, præter legem Naſiræatus ſui.

22 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen dicendo: II.

23 Alloquere Aharonem & filios ejus, dicendo, Sic benedicitote filiis Iſraëlis, dicendo eis:

24 Benedicat tibi Jehova, & cuſtodiat te.

25 Lucidam reddat Jehova faciem ſuam erga te, & gratiâ proſequatur te.

26 Attollat Jehova faciem ſuam erga te, & apponat tibi pacem.

27 Sic ponunto nomen meum ſuper filios Iſraëlis, ego verò benedicam eis.

ANALYSIS CAP. VI.

Duæ leges hoc capite continentur: prima de Naziræis, ſecunda de formula benedictionis ſacerdotalis.

De prima lege. Lex hæc ſex conſtat membris principalibus. Primo præcipitur ut Naziræi abſtineant a rebus inebriantibus, v. 3. & 4. Secundo, ne ſinant radi caput, ſed comam alant, v. 5. Tertio, ut abſtineant a cadavere & luctu, v. 6. 7. & 8. Quarto, ut ſi ex inopinato polluantur a cadavere, Naziræatum renovent: idque duobus modis. primùm radendo caput, v. 9. deinde offerendo ſacrificia trium generum, verſ. 10. 11. & 12. Quinto, ut completo Naziræatu, agant hæc quatuor: primùm ut offerant certa ſacrificia, v. 14. 15. 16. & 17. deinde, ut radant caput, v. 18: tum, ut capillos imponant igni qui ſubeſt ſacrificio euchariſtico, ibidem: poſtremò, ut ſacerdos certas ſacrificiorum partes ab illis acceptas agitet, ſibique retineat, v. 19. & 20. Sexto adjicitur epilogus, verſ. 21.

De ſecunda lege. Membra hujus legis ſunt tria. Primo præſcribitur ſacerdotibus formula quâ benedicant populo, quum illum è ſacra congregatione ſunt dimiſſuri, v. 22. 23. 24. 25. & 26. Hæc formula tribus ſententiis conſtat: quarum primâ optatur populo Dei ut eum Deus cuſtodiat a malo, v. 24. Secundâ, ut eum proſequatur ſuâ gratiâ & favore, v. 25. Tertiâ, ut ei communicet gratiæ ſuæ effectum, nempe pacem ſeu felicitatem, verſ. 26. Secundo præſcribitur illis certus geſtus inter pronuntiandum benedictionem adhibendus, v. 27. Poſtremo annectitur promiſſio, in fine verſus 27.

SCHOLIA IN CAP. VI.

V. 2. Nuncupaverit *votum*] *Verto, Separaverit ſe. Scil. ab uſitata vivendi ratione. Synecdoche generis.* Naziræi] *Id eſt, ſeparati. Pro Naziræo vulgo ſcribunt Nazaræum, non rectè.* Se Naziræum fore] *Verto, Se ſeparare ſe velle.*

3 Aut] *Heb. Et.* *Alio* potu inebriante] *In Hebræo eſt vox ſimi-*

ca שכר *Schechár: quam Græci transformarunt in* σίκερα *vocem indeclinabilem: vetus autem interpres ſiceram docet declinabiliter.* Abſtineto] *Heb. Separato* ſe. Et nullum potum è maceratis uvis bibito] *Heb. Et omnem macerationem uvarum ne bibito. Metonymia efficientis.* Nec ullas uvas &c.] *Heb. Et uvas &c. non comedito.* Aut] *Heb. Et.*

4 Naziræatus] *Id eſt, ſeparationis Sic deinceps.* De nulla re &c. comedito] *Heb. Ex omni re &c. ne comedito.* Fit] *Fieri ſolet. Heb. Fiet.* Vite viniſera] *Heb. Vite vini. Genitivus effecti.* Vel ipſis nucleis &c.] *Heb. A nucleis acinorum & uſq; ad cutem.*

5 Quibus voverit ſe Jehovæ Naziræum fore] *Verto, Quibus ſeparaverit ſe Jehovæ. Sic verſu ſeq.* Sanctus] *Deo conſecratus: ita ut non curet corpus, ſed tantummodo cultum Dei. Sic v. 8.* Sinendo creſcere] *Heb. Magnificando.* Capillos] *Heb. Pilum.* Cadaver] *Heb. Animam. Metonymia adjuncti* ... .

7 Propter patrem &c.] *Præpoſitio* ל *hic valet Propter.* Aut] *Heb. Et. Sic mox iterum.* Ne ſe polluito] *Scil. ducendo funus eorum. Synecdoche generis.* Quia Naziræatum &c.] *Malim, Quia Naziræatus Dei ejus eſt in capite ejus.*

9 Repentino caſu] *Heb. Repente ſubitò.* Itaque] *Heb. Et.* Naziræatum capitis] *Heb. Caput Naziræatus. Hypallage.*

10 Afferet] *Afferto.* Pullos] *Heb. Filios.* Portam] *Oſtium.*

11 Quorum parans] *Verto, Et ſacrificato ſacerdos unum illorum. Heb. Et facito. Synecdoche generis.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato. Metonymia ſubjecti.* Alterum] *Heb. Unum.* Circa illud cadaver] *Heb. Circa illam animam.* Sic] *Heb. Et.*

12 Deinde] *Heb. Et.* Separans] *Scil. de novo.* Dies Naziræatus ſui] *Tot dies quot antea voverat.* Adducet] *Verto, Adducito.* Anniculum] *Heb. Filium anni ſui. Sic v. 14.* In reatum] *In ſacrificium pro reatu. Metonymia ſubjecti.* Irriti ſunto] *Heb Cadant.*

13 Lex Naziræi] *Id eſt, oblationis Naziræi. ſeu de oblatione Naziræi: ut ſequentia declarant. Metonymia adjuncti.* Iſtud] *Illam oblationem. Quod ipſum innuit genus pronominis: quippe*

quid

quod eſt generis maſculini, & refertur ad nomen [קָרְבָּן. Portam] *Oſtium.*

14 Offeret ergo] *Verto, Offerto ergo. Heb. Et offeret.* Agnum] *Heb.* כֶּבֶשׂ *: id eſt, ovem maſculam.* Integrum] *Vitii expertem. Sic mox iterum.* Agnam] *Heb.* כִּבְשָׂה *: id eſt, ovem fœmellam.* Anniculam] *Heb. Filiam anni ſui.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato.* Euchariſticum] *Heb. Retributionum. Sic v.13.*

15 Præterea] *Heb. Et.* Collyras è ſimila] *Heb. Simulam collyrarum. Hypallage.* Collyras] *Sive placentas.* Cum munere &c.] *Heb. Et munus eorum, & libamina eorum.*

16 Quæ offerens] *Heb. Et offeret illa.* Parabit] *Verto, Sacrificato. Heb. Faciet.* Peccatum] *Sacrificium pro peccato.*

17 Ipſum] *Eleganter abeſſet. In Hebræo eſt articulus* ה. Parabit] *Sacrificato. Sic mox iterum.* Similiter] *Heb. Et.*

18 Tuſe] *Heb. Et.* Radet] *Radito.* In porta] *Verto,* Ad *oſtium. id eſt, ante oſtium. Præpoſitio* ב *hic valet Apud.* Nazaræatum capitis ſui] *Id eſt, capillos quos durante Nazaræatu nutrivit. Heb. Caput Nazaræatus ſui. Hypallage. Sic verſ. ſeqq.* Capillos] *Heb. Pilum capitis.* Imponet] *Imponito.* Qui ſubeſt] *Heb. Qui eſt ſub.*

19 Cum lagano] *Heb. Et laganum.* Imponet] *Imponito.* Manibus] *Heb. Super volas.* Sibi raſerit] *Verb. Sibi radi curaverit. Heb. Seipſum raſerit. Metonymia ſubjecti.*

20 Agitabit] *Agitato.* Res ſancta] *Heb. Sanctitas. Metonymia formæ.* Præter pectus] *Heb. Cum pectore.* Bibet] *Bibere poterit, bibere ei licebit.*

21 Oblatio Jehovæ pro Naziræatu ſuo] *Verto, Oblatio offerenda Jehovæ pro Naziræatu ejus.* Prout fuerit votum ejus] *Heb. Secundùm os voti ejus.* Præter legem] *Item ut interim nihilominus obſervet legem. Vocula* עַל *hîc valet* Præter *vel* Cum.

22 Præterea] *Heb. Et.*

24 Benedicat] *Id eſt, benefaciat.* Tibi] *O popule: ex collatione verſus præcedentis, ubi præcipitur, ut benedicant filiis Iſraelis. Hallucinantur igitur qui putant, pronomen numeri ſingularis dirigi ad ſingulos qui adſunt. Id quod ipſa res to ratio reſpuit. Si enim benedictio dirigeretur ad unum aliquem, hoc ipſo cæteri excluderentur. Interim nihil decedit privatæ applicationi. Quod enim ad totum cœtum dicitur, id ſinguli ſibi applicare debent.*

25 Faciat ut luceat facies ſua tibi] *Lucida facie te aſpiciat. Id eſt, benevolentiæ ſigna tibi oſtendat. Synecdoche ſpeciei metaphorica.* Gratiam faciat tibi] *Verto, Gratiâ (ſeu favore) proſequatur te.*

26 Pacem] *Proſperitatem. Synecdoche membri.*

27 Et imponentes manus &c.] *Verto, Sic ponant nomen meum ſuper filios Iſraelis: Id eſt, Dum nomen meum in benedictione pronuntiant, attollant verſus populum manus ſuas, non ſecus ac ſi illas ei imponere vellent.* Benedicam] *Benefaciam: beneficia illa præſtabo quæ vos illis exoptaveritis.*

OBSERVATIONES EX CAP. VI.

Ex lege prima. Vota quæ non pugnant cum verbo Dei, quæque faciunt ad voventis ædificationem, licita ſunt: ſuntque ſolvenda. *Vota.*

2 Ex lege ſecunda. Omnis noſtra felicitas pendet a benedictione Dei. Itaque hanc ſeriis precibus a Deo nos exorare oportet. *Felicitas.*

CAPUT VII.

T. & J.

I. *Fuit autem quo die abſolverat Moſche erigere tabernaculum, & ungens illud ſanctificaverat illud cum omnibus inſtrumentis ejus, & altare cum omnibus inſtrumentis ejus, quum, inquam unxiſſet iſta & ſanctificaſſet iſta:*

2 *Ut offerrent principes Iſraelis primarii domus majorum ſuorum (hi erant principes tribuum, qui iidem præerant numeratis.)*

3 *Et adducerent oblationem ſuam coram Jehova ſex plauſtra camerata, & duodecim boves, plauſtrum unum in binos principes, & bovem unum in unumquemque: & offerrent illa ante tabernaculum.*

4 *Alloquutus autem eſt Jehova Moſchen dicendo,*

5 *Accipe iſta ab illis, ut ſint ad exercendum miniſterium tentorii conventus: & dabis ea Levitis, cuique prout eſt miniſterium ejus.*

6 *Accipiens itaque Moſche plauſtra illa & boves, dedit ea Levitis.*

7 *Duo plauſtra & quatuor boves dedit filiis Gerſchonis, prout erat miniſterium eorum.*

8 *Quatuor verò reliqua plauſtra & octo boves dedit filiis Merari, prout erat miniſterium eorum penes Ithamarem filium Aharonis ſacerdotem.*

9 *Sed filiis Kohathi non dedit, quia miniſterium rei ſanctæ incumbebat illis, humero lat... erant.*

10 *Afferebant ergo principes illi cum dedicatione altaris, quo die illud ungebatur, afferebant inquam principes illi oblationem ſuam ante ipſum altare.*

11 *Edixit autem Jehova Moſchi, principes ſinguli in ſingulos dies oblationem ſuam afferunto, in dedicatione altaris.*

12 *Itaq; fuit qui obtulit die primo oblationem ſuam Nachſchon filius Hamminadabi pro tribu Jehudæ.*

13 *Oblatio autem ejus, ſcutella argentea una, centum triginta* ſiclorum *pondere, crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer: ambo plena ſimila miſta oleo in munus.*

14 *Acerra una decem* ſiclorum *aureorum plena ſuffitu:*

15 *Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:*

16 *Hircus è capris unus in peccatum:*

17 *In ſacrificium verò euchariſticum boves duo; arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;: hæc fuit oblatio Nachſchonis filii Hamminadabi.*

18 *Die ſecundo obtulit Nethaneel filius Tzuharis, princeps Jiſſacaris:*

19 *Obtulit oblationem ſuam, ſcutellam argenteam unam centum triginta* ſiclorum *pondere, craterem unum argenteum ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer: ambos plenos ſimila miſta oleo in munus:*

20 *Acerram unam decem* ſiclorum *aureorum plenam ſuffitu.*

21 *Juvencum unum ſubrumum, arietem unum, agnum unum anniculum in holocauſtum.*

22 *Hircum è capris unum in peccatum:*

23 *In ſacrificium verò euchariſticum boves duos: arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;: hæc fuit oblatio Nethaneelis filii Tzuharis.*

P.

Porrò quo die abſolverat Moſes erigere tabernaculum, & a ungens illud ſanctificaverat illud cum omnibus inſtrumentis ejus, & altare cum omnibus inſtrumentis ejus; quum inquam unxiſſet iſta & ſanctificaſſet iſta: I. a Exo.40.18.

2 Obtulerunt principes Iſraelis, primarii domus patrum ſuorum (hi *erant* principes tribuum, qui iidem præerant numeratis.)

3 Et attulerunt oblationem ſuam in conſpectum Jehovæ; ſex plauſtra camerata, & duodecim boves; plauſtrum unum in binos principes, & bovem unum in unumquemque: & attulerunt illa ante tabernaculum.

4 Allocutus autem eſt Jehova Moſen dicendo,

5 Accipe *iſta* ab illis, ut ſint ad exercendum miniſterium tentorii conventus, & dato ea Levitis, cuique prout eſt miniſterium ejus.

6 Accipiens itaque Moſes plauſtra illa & boves, dedit ea Levitis.

7 Duo plauſtra & quatuor boves dedit filiis Gerſonis, prout erat miniſterium eorum.

8 Quatuor verò plauſtra & octo boves dedit filiis Merari, prout erat miniſterium eorum, ſub manu Ithamaris filii Aharonis ſacerdotis.

9 Sed filiis Kahathi non dedit, quia miniſterium rerum ſanctarum incumbebat illis, humero ferre debebant.

10 Afferebant ergo principes illi quum dedicaretur altare, quo die illud ungebatur, afferebant inquam principes illi oblationem ſuam ante altare.

11 Edixerat autem Jehova Moſi, Principes ſinguli in ſingulos dies oblationem ſuam afferunto, in dedicatione altaris.

12 Itaque fuit qui obtulit die primo oblationem ſuam, Nahſchon filius Amminadabi pro tribu Judæ.

13 Oblatio autem ejus *fuit*, ſcutula argentea una, centum triginta *ſiclorum* pondere; pelvis aſperſoria una argentea ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer, ambæ plenæ ſimila miſta oleo, in munus.

14 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum, plena ſuffitu:

15 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:

16 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:

17 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo; arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Nahſchonis filii Amminadabi.

18 Die ſecundo obtulit Nethaneel filius Tſuharis, princeps Iſſacharis:

19 Obtulit *autem* oblationem ſuam, ſcutulam argenteam unam centum triginta *ſiclorum* pondere, pelvem ſparſoriam unam argenteam ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer: ambas plenas ſimila miſta oleo, in munus:

20 Acerram unam decem *ſiclorum* aureorum, plenam ſuffitu.

21 Juvencum unum ſubrumum, arietem unum, agnum unum anniculum in holocauſtum.

22 Hircum lactentem unum in ſacrificium pro peccato:

23 In ſacrificium verò euchariſticum boves duos: arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc *fuit* oblatio Nethaneelis filii Tſuharis.

24 Die tertio princeps filiorum Zebulunis, Eliab filius Chelonis.
25 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere; crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer; ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
26 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu.
27 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
28 Hircus è capris unus in peccatum.
29 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eliabi filii Chelonis.
30 Die quarto princeps filiorum Reubenis, Eletzur filius Schede-ûris.
31 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere, crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimilâ miſtâ oleo in munus:
32 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu:
33 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus anniculus in holocauſtum:
34 Hircus è capris unus in peccatum:
35 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eletzuris filii Schede-ûris.
36 Die quinto princeps filiorum Schimhonis, Schelummiel filius Tzurîſchaddai.
37 Oblatio ejus, ſcutula una argentea centum triginta ſiclorum pondere; crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer: ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
38 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu:
39 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
40 Hircus è capris unus in peccatum:
41 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Schelummielis filii Tzurîſchaddai.
42 Die ſexto princeps filiorum Gadis, Eljaſaph filius Dehuelis.
43 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere, crater argenteus unus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer: ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
44 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu:
45 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum.
46 Hircus è capris unus in peccatum.
47 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eljaſaphi filii Dehuelis.
48 Die ſeptimo princeps filiorum Ephrajimi, Eliſchamah filius Hammihudis.
49 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere, crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer: ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
50 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu:
51 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
52 Hircus è capris unus in peccatum:
53 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eliſchamahi filii Hammihudis.
54 Die octavo princeps filiorum Menaſchis, Gamliel filius Pedah-tzuris.
55 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere, crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
56 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu:
57 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
58 Hircus è capris unus in peccatum.
59 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Gamlielis filii Pedah-tzuris.
60 Die nono princeps filiorum Binjaminis, Abidan filius Gidhoni.
61 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere, crater argenteus unus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer, ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:
62 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu:
63 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum:
64 Hircus è capris unus in peccatum:
65 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Abidanis filii Gidhoni.

66 Die

24 Die tertio obtulit princeps filiorum Sebulunis, Eliab filius Helonis.
25 Oblatio ejus fuit, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere; pelvis ſparſoria una argentea ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer; ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus:
26 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu.
27 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
28 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato.
29 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eliabi filii Helonis.
30 Die quarto obtulit princeps filiorum Rubenis, Eliſur filius Schede-uris.
31 Oblatio ejus fuit, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere, pelvis ſparſoria una argentea ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer: ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus:
32 Acerra una decem ſiclorum aureorum, plena ſuffitu:
33 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus anniculus in holocauſtum:
34 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:
35 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eliſuris filii Schede-uris.
36 Die quinto obtulit princeps filiorum Simeonis, Schelummiel filius Tſuriſchaddai.
37 Oblatio ejus fuit, ſcutula una argentea centum triginta ſiclorum pondere; pelvis ſparſoria una argentea ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer: ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus:
38 Acerra una decem ſiclorum aureorum, plena ſuffitu:
39 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
40 Hircus lactens unus in peccatum:
41 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Schelummielis filii Tſuriſchaddai.
42 Die ſexto obtulit princeps filiorum Gadis, Eljaſaph filius Dehuelis:
43 Oblatio ejus fuit, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere, pelvis ſparſoria argentea una ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer: ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus:
44 Acerra una decem ſiclorum aureorum, plena ſuffitu:
45 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum.
46 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:
47 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo; arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eljaſaphi filii Dehuelis.
48 Die ſeptimo obtulit princeps filiorum Ephraimi, Eliſchamah filius Ammihudis.
49 Oblatio ejus fuit, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum pondere, pelvis ſparſoria una argentea ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer: ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus:
50 Acerra una decem ſiclorum aureorum, plena ſuffitu:
51 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
52 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:
53 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo; arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Eliſchamahi filii Ammihudis.
54 Die octavo obtulit princeps filiorum Manaſſis, Gamliel filius Pedah-tſuris.
55 Oblatio ejus fuit, ſcutula argentea una centũ triginta ſiclorũ pondere, pelvis ſparſoria una argentea ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer: ambæ plenæ ſimila miſtæ oleo in munus:
56 Acerra una decem ſiclorum aureorum, plena ſuffitu:
57 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:
58 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:
59 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Gamlielis filii Pedah-tſuris.
60 Die nono obtulit princeps filiorum Benjaminis, Abidan filius Gideoni.
61 Oblatio ejus fuit, ſcutula argentea una centũ triginta ſiclorũ pondere, pelvis ſparſoria argentea una ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer; ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus;
62 Acerra una decem ſiclorum aureorum plena ſuffitu:
63 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum:
64 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:
65 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc fuit oblatio Abidanis filii Gideoni.

66 Die

66 Die decimo princeps filiorum Dani: Achihezer filius Hammiſchaddai.

67 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum *pondere, crater argenteus unus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer: ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:*

68 Acerra una decem ſiclorum *aureorum plena ſuffitu:*

69 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:

70 Hircus è capris unus in peccatum:

71 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;: hæc fuit *oblatio Achihezeris filii Hammiſchaddai.*

72 Die undecimo princeps filiorum Aſcheris, Paghiel filius Hochrani.

73 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum *pondere, crater unus argenteus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer: ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:*

74 Acerra una decem ſiclorum *aureorum plena ſuffitu:*

75 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum.

76 Hircus è capris unus in peccatum:

77 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;: hæc fuit *oblatio Paghielis filii Hochrani.*

78 Die duodecimo princeps filiorum Naphthali, Achirah filius Henani.

79 Oblatio ejus, ſcutula argentea una centum triginta ſiclorum *pondere, crater argenteus unus ſeptuaginta ſiclorum prout eſt ſiclus ſacer: ambo pleni ſimila miſta oleo in munus:*

80 Acerra una decem ſiclorum *aureorum plena ſuffitu:*

81 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum:

82 Hircus è capris unus in peccatum:

83 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;: hæc fuit *oblatio Achirahi filii Henani.*

84 Hæc eſt oblatio *dedicationis altaris, poſt diem quo illud unctum fuit,* oblata *à principibus Jiſraëlis: ſcutulæ argenteæ duodecim, crateres argentei duodecim, acerræ aureæ duodecim:*

85 Centenûm tricenûm ſiclorum *ſcutula argentea unaquæq;, & ſeptuagenûm crater unuſquiſq;: totum argentum horum vaſorum, bis mille quadringenti* ſicli *prout eſt ſiclus ſacer:*

86 Acerræ aureæ duodecim plenæ ſuffitu, denûm ſiclorum *unaquæq; acerra prout eſt ſiclus ſacer, totum aurum illarum acerrarum, centum viginti* ſicli.

87 Omnium boum in holocauſtum numerus, *duodecim juvenci, arietes duodecim, agni anniculi duodecim cum munere ſuo: & hirci è capris duodecim in peccatum:*

88 Omnium verò boum ſacrificii euchariſtici numerus *vigintiquatuor juvenci, arietes ſexaginta, hirci ſexaginta, agni anniculi ſexaginta. hæc* fuit oblatio *dedicationis altaris, poſtquam illud unctum fuerat.*

11. *89 Deinde quum ingrederetur Moſche in tentorium conventus ut loqueretur cum Deo ipſo, tunc audiebat vocem ſermocinantem ſecum è ſuperiore parte illius operculi propitiatorii quod erat ſuper arcam teſtimonii, è medio duorum Cerubinorum. ſic alloquebatur eum.*

66 Die decimo *obtulit* princeps filiorum Danis, Ahiezer filius Ammiſchaddai.

67 Oblatio ejus *fuit*, ſcutula argentea una centum triginta *ſiclorũ* pondere; pelvis ſparſoria argentea una ſeptuaginta ſiclorũ, prout eſt ſiclus ſacer: ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus:

68 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum, plena ſuffitu:

69 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:

70 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:

71 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo; arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Ahiezeris filii Ammiſchaddai.

72 Die undecimo *obtulit* princeps filiorum Aſeris, Paghiel filius Ochrani.

73 Oblatio ejus *fuit*, ſcutula argentea una centum triginta *ſiclorũ* pondere, pelvis ſparſoria una argentea ſeptuaginta ſiclorũ, prout eſt ſiclus ſacer: ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus:

74 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum, plena ſuffitu.

75 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus unus anniculus in holocauſtum:

76 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:

77 In ſacrificium verò euchariſticum boves duo; arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Paghielis filii Ochrani.

78 Die duodecimo *obtulit* princeps filiorum Naphthali, Ahirah filius Enanis.

79 Oblatio ejus *fuit*, ſcutula argentea una centum triginta *ſiclorum* pondere; pelvis ſparſoria argentea una ſeptuaginta ſiclorum, prout eſt ſiclus ſacer: ambæ plenæ ſimila miſta oleo in munus:

80 Acerra una decem *ſiclorum* aureorum plena ſuffitu:

81 Juvencus unus ſubrumus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum:

82 Hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato:

83 In ſacrificium verò euchariſticum, boves duo; arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque: hæc *fuit* oblatio Ahirahi filii Enanis.

84 Hæc *eſt* oblatio dedicationis altaris, die quo illud unctum fuit, *oblata* à principibus Iſraelis: ſcutulæ argenteæ duodecim, pelves ſparſoriæ argenteæ duodecim, acerræ aureæ duodecim:

85 Centum triginta *ſiclorum erat* ſcutula argentea unaquæque, & ſeptuaginta pelvis ſparſoria unaquæque; totum argentum horum vaſorum *fuit*, bis mille quadringenti *ſicli*, prout eſt ſiclus ſacer.

86 Acerræ aureæ duodecim plenæ ſuffitu, decem *ſiclorum erat* unaquæque acerra prout eſt ſiclus ſacer; totum aurum illarum acerrarum, *fuit* centum viginti *ſicli*.

87 Omnes boves in holocauſtum *erant* duodecim juvenci, arietes duodecim, agni anniculi duodecim cum munere ſuo: & hirci lactentes duodecim in ſacrificium pro peccato:

88 Omnes verò boves ſacrificii euchariſtici *erant* vigintiquatuor juvenci, arietes ſexaginta, hirci ſexaginta, agni anniculi ſexaginta: hæc *fuit* oblatio dedicationis altaris, poſtquam illud unctum fuerat.

89 Deinde quum ingrederetur Moſes in tentorium conventus ut loqueretur cum ipſo; tunc audiebat vocem ſermocinantem ſecum è ſuperiore parte operculi quod *erat* ſuper arca teſtimonii, è medio duorum Cherubinorum: inde alloquebatur eum. 11.

ANALYSIS CAP. VII.

Duo in univerſum hoc capite narrantur: primùm quid principes tribuum obtulerint ad cultum Dei: deinde quomodo Dominus ſermocinatus ſit cum Moſe, v. ult.

De primo. Narratio de oblatione principum tribus conſtat membris. Primo narratur, quid obtulerint ad vecturam ſacri tabernaculi, verſ. 1. & deinceps. Secundo, quæ utenſilia ſacra, quæque ſacrificia obtulerint quum dedicatum eſſet altare holocauſti, verſ. 10. & deinceps. Tertio indicatur ſumma rerum oblatarum, verſ. 84. & deinceps.

De ſecundo. Sermocinatio Domini cum Moſe illuſtratur è ſubjecto loco, eoque duplici: uno in quo ſtetit Moſes, quum ſermocinantem audiret: is fuit tentorium conventus ſeu ſanctum: altero ubi ſedit Dominus ſermocinans: is fuit ſpatium operculi propitiatorii quod interjectum erat duobus Cherubis: v. ult.

SCHOLIA IN CAP. VII.

℣. 1. Fuit autem &c.] *Verſum hunc cum ſequente ſic connecto: Porrò quo die abſolverat &c. Obtulerunt principes &c. Heb. Et factum eſt, quo die &c. & obtulerunt &c. In verſione noſtrorum, Fuit autem &c. ut offerrent: & ipſa phraſis & diviſio vocum inſolens eſt.*

2. Majorum] *Heb. Patrum.* Qui iidem præerant numeratis.] *Heb. Hi ſtabant ſuper viſitatos.* Numeratis] *Suprà cap. 1.*

3. Coram Jehova] *Verto, Ante Jehovam: vel, in conſpectum Jehovæ* Fiir den Herren: *quia hæc pendent à verbo Adducendi; ac proinde ſignificatur motus ad locum.* Plauſtra camerata] *Heb. Plauſtra teſtudinis, ſeu cochleæ: id eſt, habentia figuram teſtudinis. Genitivus adjuncti.* Duodecim boves] *Quorum bini jungebantur ſingulis plauſtris.* Plauſtrum unum &c.] *Heb. Plauſtrum in duos principes. & bovem in unum.*

5 Ad exercendum miniſterium] *Heb. Ad ſerviendum ſervitium.* Dabis] *Dato.* Prout eſt miniſterium ejus] *Servi. Pro ratione miniſterii ejus. Heb. Secundum os ſervitii ejus. Sic deinceps. Metonymia efficientis metaphorica in vocabulo oris: per quod primò intelligitur mandatum, deinde ratio agendi ex mandato.*

8 Reliqua] *Non habetur in Hebræo: nec neceſſe eſt addi.* Penes Ithamarem] *Puto vertendum, Sub Ithamare. Heb. In manu Ithamaris.*

9 Sed] *Heb. Et.* Miniſterium rei ſanctæ] *Verto, Miniſterium rerum ſanctarum. Vide ſup. cap. 4. v. 4. Heb. Servitium ſanctitatis. Genitivus ſubjecti, & metonymia formæ* Incumbebat illis] *Heb. Super illis erat.*

10 Afferebant ergo] *Verto, Offerebant ergo. Sic mox iterum.* Ante ipſum altare] *Pronomen Ipſum eleganter abeſſet. In Hebræo eſt articulus: qui refertur ad altare cujus mentio proximè præceſſit, nempe ad altare holocauſti.*

11 Edunt] *Verto, Ederent.* Principes ſinguli in ſingulos dies] *Heb. Princeps unus in diem, princeps unus in diem.* Afferunto] *Verto, Offerunto.*

12 Itaque] *Heb. Et.*

13 Oblatio autem ejus] *Supple, fuit. Sic deinceps.* Argentea] *Heb. Argenti. Genitivus materiæ. Sic deinceps.* Centum triginta

ſiclorum pondere] *Heb. Triginta & centum* ſicli *pondus illius. Sic deinceps.* Prout eſt ſiclus ſacer] *Heb. Secundum ſiclum ſanctitatis. Genitivus adjuncti. Ubi* ב *ponitur pro* כ. *Sic deincep.*

15 Subrumus] *Heb. Filium bovis, vel armenti. Sic deinceps.* Anniculus] *Heb. Filium anni ſui. Sic deinceps.*

16 E capris] *Heb. Caprarum. Sic deinceps.* In peccatum] *Id ſacrificium pro peccato. Sic deinceps.*

17 Eucharisticum] *Heb Retributionum. Sic deinceps.* Anniculi] *Heb. Filios anni. Sic deinceps.*

18 Jiſſacaris] *Id eſt, eorum* Jiſſacharis. *Metonymia efficientis.*

72 Die undecimo] *Heb. Die undecimo dierum.*

78 Die duodecimo] *Heb. Die duodecimo dierum.*

84 *Oblatio* dedicationis] *Verto, Dedicatio. Non eſt ellipſis: ſed metonymia finis. Nam dedicationis ergo fiebat iſta oblatio.* Poſt diem] *Heb. Die. Qua vox cur aliter hic vertenda ſit, non video. Imò ſic vertendum eſſe, evincit collatio capitis hujus v. 1. & 2.*

87 Omnium boum &c.] *Verto, Omnes boves in holocauſtum, erant duodecim juvenci. Nulla hic ellipſis eſt, præterquam verbi ſubſtantivi.*

88 Omnium verò &c.] *Verto, Omnes verò boves ſacrificii eucharistici,* erant *viginti &c. Hic quoq; nulla vit ellipſis, præterquam, verbi ſubſtantivi.*

89 Deinde] *Heb. Et.* Cum *Deo* ipſo] *Pronomen* Deo *non rectè hic ſuppletur quia nulla eſt in Hebræo ellipſis. Et inſuper vim hoc loco aliquam tribuit pronomini* Ipſo: *quaſi ponatur emphaticè. At in Hebræo ſimpliciter habetur.* Cum eo: *& intelligitur,* Cum Jehova: *ut percipitur tum ex antecedente mentione tentorii conventus, tum ex verbis ſequentibus.*

OBSERVATIONES EX CAP. VII.

Ex prima parte capitis. In oblatione duodecim principum proponitur nobis exemplum liberalis contributionis ad ſacrum miniſterium: quod exemplum inprimis imitari debent principes & divites. *Suſtentatio miniſtrorum verbi.*

2 Ex v. 11. Exemplo hoc dedicationis altaris non poſſunt Papiſtæ defendere dedicationes ſuas altarium & templorum. nam hæc dedicatio ex mandato Dei facta eſt: quo dedicationes Papiſticæ carent. Imò talis dedicatio una cum reliquis Leviticis cærimoniis per Chriſti exhibitionem abolita eſt. *Dedicatio altarium & templorum.*

3 Ex verſ. ult. Sicut Deus ex operculo arcæ federis Moſi indicavit, quid a populo ſuo fieri vellet: ita in novo Teſtamento per Chriſtum, qui per operculum illud præfiguratus fuit, docuit & docet, quid a fidelibus fieri velit. Hic igitur nobis, in ſcriptis apoſtolicis adhuc loquens, audiendus eſt. *Chriſtus.*

CAPUT VIII.

T. & J.

I. Alloquutus autem eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 *Alloquere Aharonem ut edicas ei. Quando accendes lucernas, è regione faciei lychnuchi lucem præbento ſeptem illa lucerna.*

3 *Fecitq; ſic Aharon, è regione faciei lychnuchi* lucem præbituras *accendit lucernas ejus quemadmodũ præceperat Jehova Moſchi.*

4 *Hoc autem opus lychnuchi erat, continens ex auro uſq; ad ſcapum ejus, uſq; ad calyculum ejus opus erat continens, ſecundùm ſpeciem illam quam oſtenderat Jehova Moſchi ſic fecerat lychnuchum illum.*

II. 5 *Alloquutus etiam eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

6 *Aſſume Levitas è medio filiorum Jiſraelis, ut purifices eos.*

7 *Sic autẽ facito eis ad purificandum eos, ſparge ſuper eos aquam expiationis: & novaculam ducentes ſuper totam carnem ſuam lavabunt veſtimenta ſua, & purificabunt ſe.*

8 *Poſteà accipiunt juvencum ſubrumum cum munere ejus, ſimila mista oleo: & juvencum alterum ſubrumum accipito in peccatum.*

9 *Jubensq; Levitas accedere ante tentorium conventus, & congregari totum cœtum filiorum Jiſraëlis:*

10 *Admovebis Levitas coram Jehova, & nitentur filii Jiſraelis manibus ſuper ipſos Levitas:*

11 *Ita offeret Aharon Levitas oblatione coram Jehova oblatos à filiis Jiſraelis; ut ſint ad exercendum miniſterium Jehova.*

12 *Quum autem Levitæ nixi fuerint manibus ſuis ſuper caput illorum juvencorum: para eorum unum* in *peccatum, & alterum* in *holocauſtum* Jehovæ, *ad expiationem faciendam pro ipſis Levitis.*

13 *Sic ſiſtes Levitas coram Aharone & coram filiis ejus, offerens eos oblatione Jehovæ:*

14 *Et ſeparabis Levitas ipſos è medio filiorum Jiſraelis, ut ſint mei Levitæ.*

15 *Poſtmodum, verò veniunto Levitæ ad miniſtrandum tentorio conventus; quum purgaveris eos & obtuleris eos oblatione.*

16 *Nam omnino donati* ſunt *mihi è medio filiorum Jiſraëlis; pro omni aperiente vulvam, primogenito cujuſq; è filiis Jiſraelis, aſſumſi eos mihi.*

17 *Meum enim* eſt *omne primogenitum in filiis Jiſraëlis ex homine & jumento: qua die percuſſi omne primogenitum in terra Ægypti, ſanctificavi illa mihi.*

18 *Aſſumſi autem Levitas, pro omni primogenito, in filiis Jiſraëlis;*

19 *Et dedi Levitas ipſos dono Aharoni & filiis ejus è medio filiorum Jiſraelis, ut exerceant miniſterium filiorum Jiſraelis in tentorio conventus, & ut ſint pretium redemtionis pro filiis Jiſraelis: ſic non erit in filiis Jiſraëlis plaga quum accedent filii Jiſraëlis ad ſanctuarium.*

20 *Quod fecit Moſche, & Aharon, & totus cœtus filiorum Jiſraelis Levitis: ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſchi* ſuper *Levitis, ſic fecerunt eis filii Jiſraëlis.*

21 *Purificantes enim ſe Levitæ quum laviſſent veſtimenta ſua, obtulit eos Aharon oblatione coram Jehova, & expiationem fecit pro eis Aharon ad purgandum eos.*

22 *Poſteà demum acceſſerunt Levitæ ad exercendum miniſterium ſuum in tentorio conventus coram Aharone & coram filiis ejus: quemadmodum præceperat Jehova Moſchi de Levitis, ſic fecerunt eis.*

III. 23 *Alloquutus quoq; eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

24 *Hoc eſt quod ad Levitas* pertinet: *à nato viginti quinq; annos & deinceps, venito* Levita *ad militandum militiam in miniſterio tentorii conventus:*

P.

I. Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

2 Alloquere Aharonem & edicito ei: Quandò accendes lucernas, è regione faciei lychnuchi lucem præbento ſeptem illæ lucernæ.

3 Fecitque ſic Aharon, è regione faciei lychnuchi accendit lucernas ejus: quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

4 Hoc autem opus lychnuchi erat continens *ex* auro: uſque ad ſcapum ejus, uſque ad calyculos ejus opus *erat* continens: ſecundùm ſpeciem illam quam oſtenderat Jehova Moſi, ſic fecerat *artifex* lychnuchum illum

II. 5 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

6 Aſſume Levitas è medio filiorum Iſraelis, & purificato eos.

7 Sic autem facito eis ad purificandum eos, Sparge ſuper eos aquam peccati: & *illi* novaculam ducentes ſuper totam carnem ſuam lavanto veſtimenta ſua, & purificanto ſe.

8 Poſtea accipiunto juvencum ſubrumum & munus ejus, ſimilam miſtam oleo: & juvencum alterum ſubrumum accipito in ſacrificium pro peccato.

9 Et adducito Levitas ante tentorium conventus, congregatoque totum cœtum filiorum Iſraelis.

10 Quumque adduxeris Levitas in conſpectum Jehovæ, innituntor illis filii Iſraelis manibus ſuis:

11 Et agitato Aharon Levitas agitatione coram Jehova, *oblatos* à filiis Iſraelis, ut ſint ad exercendum miniſterium Jehovæ.

12 Levitæ autem manibus ſuis innituntor capiti illorum juvencorum: tum ſacrifica eorum unum *in* ſacrificium pro peccato, & alterum *in* holocauſtum Jehovæ, ad expiationem faciendam pro Levitis.

13 Sic ſiſtito Levitas in conſpectum Aharonis & in conſpectum filiorum ejus, & agitato eos agitatione Jehovæ:

14 Atque ita ſeparato Levitas è medio filiorum Iſraelis, ut ſint mei.

15 Poſtea demum ingrediuntor Levitæ ad miniſtrandum tentorio conventus, quum purgaveris eos & agitaveris eos agitatione.

16 Nam omnino donati *ſunt* mihi è medio filiorum Iſraëlis, pro omni aperiente uterum, primogenito cujuſque è filiis Iſraëlis, aſſumſi eos mihi.

17 Meum enim *eſt* omne *primogenitum* inter filios Iſraëlis, ex homine & jumento; quo die percuſſi omne primogenitum in terra Ægypti, ſanctificavi illa mihi. *Infra cap. 3.13. Exod. 13.2. & 22.29. & cap. 34.19. Levit. 27.26. Luc. 2.23.*

18 Aſſumſi autem Levitas, pro omni primogenito, inter filios Iſraëlis;

19 Et dedi Levitas dono Aharoni & filiis ejus è medio filiorum Iſraëlis, ut exerceant miniſterium filiorum Iſraëlis in tentorio conventus, & ut expiationem faciant pro filiis Iſraëlis: ut non ſit in filiis Iſraëlis plaga quum accedent filii Iſraëlis ad res ſanctas.

20 Hoc fecit Moſes, & Aharon, & totus cœtus filiorum Iſraëlis Levitis: ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſi de Levitis, ſic fecerunt eis filii Iſraëlis.

21 Quum enim Levitæ ſe purificaſſent & laviſſent veſtimenta ſua, agitavit eos Aharon agitatione coram Jehova, & expiationem fecit pro eis Aharon ad purgandum eos.

22 Poſtea demum introierunt Levitæ ad exercendum miniſterium ſuum in tentorio conventus coram Aharone & coram filiis ejus: quemadmodum præceperat Jehova Moſi de Levitis, ſic fecerunt eis.

III. 23 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

24 Hoc *eſt* quod ad Levitas *pertinet*: à nato viginti quinque annos & deinceps, venito *Levita* ad militandum militiam in miniſterio tentorii conventus:

25 Ex quo verò natus fuerit quinquaginta annos, revertetur à militia hujus miniſterii, ut non miniſtret amplius.

26 Attamen ſerviet fratribus ſuis obeuntibus militiam in tentorio conventus obſervando obſervationem, quamvis miniſterium ipſi non exerceant: ſic facito Levitis in obſervationibus eorum.

25 Ex quo verò natus fuerit quinquaginta annos, reverti poterit à militia hujus miniſterii, ita ut non miniſtret amplius.

26 Attamen ſervito fratribus ſuis in tentorio conventus, obſervando obſervationem, ſed miniſterium ne teneantor exercere: ſic facito Levitis in obſervationibus eorum.

ANALYSIS CAP. VIII.

HOc capite tres continentur leges: prima de accendendis lucernis ſacris, v.1. & deinceps: ſecunda de purificandis Levitis, v.5. & deinceps: tertia de ætate Levitarum quâ miniſterium eorum incipere & deſinere debeat, v.23. & deinceps.

De prima lege. Hæc lex tribus conſtat membris. Primo proponitur mandatum Dei de lucernis accendendis, verſu 1. & 2. Secundo narratur mandati illius exſequutio, verſu 3. Tertio per digreſſionem indicatur forma & materia lychnuchi ſacri, verſu 4.

De ſecunda lege. Hæc lex membris principalibus duobus conſtat: mandato, v.5. & deinceps uſque ad 20: & exſequutione, verſ.20. & ſeqq. Mandati membra in univerſum duo ſunt. Primo enim proponitur in genere, v.6: deinde in ſpecie ſeu per ſpecies, verſ.7. & deinceps: ubi continentur membra undecim. Primum ibi, *Sparge*, v.7. Secundum ibi, *Et novaculam*, ibidem. Tertium ibi, *Lavabunt*, ibidem. Quartum ibi, *Poſtea accipient*, verſ.8. Quintum ibi, *Jubensq;*, verſ.9. Sextum ibi, *Admovebis*, verſ.10. Septimum ibi, *Ita offeret*, v.11. Octavum ibi, *Quum autem*, verſ.12. Nonum ibi, *Para*, ibidem. Decimum ibi. *Sic ſiſtes*, verſ.13.14. & 15. Undecimum (quo continetur ratio illius legis) v.16.17.18. & 19. Atque hæc de purificandi mandato. Exſequutionis mandati membra tria ſunt. Primo narratur illa in genere, v.20. Secundo in ſpecie, v.21. Tertio narratur eventus illius exſequutionis, v.22.

De tertia lege. Membra hujus legis, tria ſunt. Primo indicatur miniſterii Levitarum initium, verſu 24. Secundo finis, verſu 25. Tertio additur appendix de ſolutis à miniſterio illo, verſu 26.

SCHOLIA IN CAP. VIII.

V.4. CAlyculum] *Verto, Caliculos: ſicut habetur Exod 25. verſu 31. Enallage numeri.* Speciem] *Heb. Aſpectum. Metonymia adjuncti.*

7 Aquam expiationis] *Heb. Aquam peccati. quam vocem puto in vertendo retinendam. Nominatur autem aqua peccati, quia adhibebatur ad purgandum à peccato. Genitivus ſubjecti. Infrà cap.19. v.9. appellatur aqua ſeparationis.* Ducentes] *Heb. Tranſire facientes.* Carnem] *Corpus.* Lavabunt] *Nempe aquâ illâ peccati. Vide infrà cap.19. v.12.*

8 Subrumum] *Heb. Filium armenti.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato.*

10 Manibus] *Adde, Suis.* Super ipſos Levitas] *Pronomen* ipſos *elegantiùs abeſſet. In Hebræo eſt articulus* ה.

11 Offerebat oblatione] *Heb. Agitabit agitationē. Synecdoche ſpeciei: cujus exempla plura vide Exod.35. verſ.22. & cap.38. verſ.24. & 29. Sic verſ.13. & 15. & 21.* Ut ſint] *Id eſt, ut conſtituti ſint.* Ad exercendum miniſterium] *Heb. Ad ſerviendum ſervitium.*

12 Quum autem illi fuerint, para] *Heb. Et nitentur. & para. Copulativum enunciatum valet relativum temporis.* Para] *Verto ſacrifica. Heb. Fac. Synecdoche generis.* In peccatum] *Id eſt, in ſacrificium pro peccato.* Pro ipſis Levitis] *Pronomen* ipſis *elegantiùs abeſſet.*

13 Sic] *Heb. Et.* Siſtes] *Siſtito.* Jehovæ] *Dativo caſu: pendet enim à verbo* Offerens.

14 Et] *Malim, Atq; ita.* Separabis] *Separato.* Levitas ipſos] *Pronomen* Ipſos *elegantiùs abeſſet.* Ut ſint mei Levitæ] *Conſtrue ſic, Ut Levitæ ſint mei.*

15 Ad miniſtrandum] *Heb. Ad ſerviendum.*

16 Omnino donati] *Heb. Dati dati.* Pro omni aperiente vulvam] *Heb. Pro apertura omnis vulvæ, ſive uteri. Metonymia effecti.* Aperiente] *Scil. in primo partu: ut ſequentia declarant. Synecdoche generis.*

17 In filiis] *Id eſt, Inter filios. Sic deinceps.* Ex homine & jumento] *Præpoſitio* ב *hic notat partem. Ponitur autem in Hebræo bis.* Quo die percuſſi] *Heb. Die percutere me.*

19 Levitas ipſos] *Pronomen* Ipſos *elegantiùs abeſſet.* Dono] *Heb. Datos.* Ut exerceant miniſterium] *Heb. Ad ſerviendum ſervitium.* Miniſterium filiorum Jiſraëlis] *Quod aliàs obire & adminiſtrare debebant filii Iſraelis omnium tribuum, per primogenitos ſcilicet ſuos: qui quidem ſacro miniſterio functi fuerunt, antequam Levitæ aſſumerentur. Vide Exod.19. verſ.22. & ſuprà cap.3. v.6.7.8. Genitivus adjuncti.* Et ut ſint pretium redemptionis] *Verto, Et ut expiationem faciant. Sicut verbum Hebræum* כִּפֵּר *in iſta phraſi uſitatè accipitur. Senſum autem hunc puto eſſe: Ut obſtent quò minùs filii Iſraelis culpam contrahant, ſi ad res ſanctas acceſſerint. Hunc ſenſum accipio è verbis ſequentibus. Eſt metaphora ἀπὸ χρηστικῶν: nam utrobiq; liberatio eſt à peccato: ſive quis liberetur à peccato perpetrato, ſive à perpetrando. Verbum autem* כִּפֵּר *pro pretium redemptionis eſſe, non puto uſpiam reperiri: etſi verum eſt, nomine* כּוֹפֶר *tale pretium interdum ſignificari. Nam aliàs (& quidem propriè) ſignificatur eo pix ut percipitur ex Geneſ.6. verſ.14.* Sic non erit] *Verto, Ut non ſit. Heb. Et non erit.* Plaga] *Confer ſuprà cap.1. v.53.* Ad ſanctuarium] *Verto, Ad res ſanctas Scil. adminiſtrandas. Nempe ad tractanda ſacrificia. Hæc expoſitio confirmatur ex collatione verſus 22. Heb. Ad ſanctitatem. Metonymia adjuncti.*

20 Quod fecit] *Heb. Et fecit iſta.* Fieri Levitis] *Malim, De Levitis: ut præpoſitio* ל *valeat De, id eſt, notans objectum: nec opus ſit iſtâ ellipſi. In iſtâ autem ſignificatione præpoſitio* ל *etiam alibi reperitur: ut videre eſt Exod.14. v.3. & cap.18. v.9. Jud.9. verſ.54. 1.Sam.29 v.3.*

21 Purificantes enim ſe] *Heb. Et purificarunt ſe, & laverunt &c. & obtulit &c. Verbum purificandi hic in Hebræo propriè eſt, Seſe liberare à peccato,* Sich entſündigen.

22 Acceſſerunt] *Heb. Venerunt.* Ad exercendum miniſterium ſuum] *Heb. Ad ſerviendum ſervitium ſuum.* De] *Heb.* עַל, *id eſt, Super. In qua ſignificatione Latini quoq; iſtâ præpoſitione utuntur: ut Virgil.*

Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa.

24 A nato viginti quinque annos] *Heb. A filio quinq; & viginti annorum.* Deinceps] *Heb. Surſum.* In miniſterio] *Heb. In ſervitio. Sic deinceps.*

25 Ex quo verò natus fuerit quinquaginta annos] *Heb. Et à filio quinquaginta annorum.* Miniſtret] *Heb. Serviat.*

26 Attamen] *Heb. Et.* Servito] *Heb. Miniſtrato.* Fratribus ſuis] *Sacerdotibus. Synecdoche duplex: una ſpeciei, Fratres pro cognatis: altera generis, Cognati Levitarum pro ſacerdotibus.* Quamvis miniſterium ipſi non exerceant] *Verto, Sed miniſterium ne exerceto. Heb. Et ſervitium non ſerviet. Scil. Levita qui natus fuerit annos quinquaginta, ex v. præcedente.*

OBSERVATIONES EX CAP. VIII.

EX prima lege. Sicut Aharon ſummus ſacerdos, accendit lucernas ſacras ut in tenebris nocturnis lucem præberent in ſancto: ſic ſummus noſter ſacerdos, Chriſtus, accendit lucernam prædicationis evangelii, ut è mentibus electorum tenebræ ignorantiæ Dei depellantur. *Chriſtus.*

2 Ex lege ſecunda. Sicut Levitas purificari cærimonialiter per lotionem & ſacrificia oportuit, antequam ad ſacrum miniſterium admitterentur: ſic omnes fideles ſeipſis à peccatis ſuis purgari oportet per ſanguinem Chriſti, antequam ſervitia eorum Deo placeant. *Fidelium ſervitia apud Deum.*

3 Ex tertia lege. Sicut Levitis certa ætatis tempora præſcripta fuerunt, quibus miniſterium ſuum inirent & ex eo exirent: ſic etiamnum hodie in eccleſia ordine omnia agenda ſunt. *Ordo in Eccleſia.*

CAPUT IX.

T. & J.

I. ALloquutus autem fuerat Jehova Moſchen in deſerto Sinai, anno ſecundo ab exitu eorum è terra Ægypti, menſe primo, dicendo:

2 Ut celebrarent filii Jiſraëlis, Paſcha ipſum ſtato ſuo tempore.

3 Quartodecimo die, menſe iſto, inter duas veſperas, eum celebrato ſtato tempore ſuo, ſecundùm omnia ſtatuta ejus, & ſecundùm omnes rationes ejus celebrato eum.

4 Edixit itaq; Moſche filiis Jiſraëlis, ut celebrarent Paſcha:

5 Et celebrarunt Paſcha primo menſe, quartodecimo die ejus menſis, inter duas veſperas, in deſerto Sinai, ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſchi, ſic fecerant filii Jiſraëlis.

II. *6 Fuerunt autem quidam qui immundi eſſent ex cadavere*

P.

ALlocutus autem fuerat Jehova Moſen in deſerto Sinai, anno ſecundo ab exitu eorum è terra Ægypti, menſe primo, dicendo: I.

2 Paranto filii Iſraëlis Paſcha ſtato ſuo tempore.

3 Quartodecimo die, menſe iſto, inter duas veſperas, paratote illud ſtato tempore ſuo, ſecundùm omnia ſtatuta ejus, & ſecundùm omnia jura ejus paratote illud.

4 Edixit itaque Moſes filiis Iſraëlis, ut pararent Paſcha:

5 Quare pararunt Paſcha primo *menſe*, quartodecimo die ejus menſis, inter duas veſperas, in deſerto Sinai; ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſi, ſic fecerunt filii Iſraëlis.

6 Fuerunt autem quidam qui immundi erant ex cadavere II.

vere hominis, non poterant celebrare Paſcha die illo: quapropter appropinquarunt ante Moſchen & ante Aharonem in ipſo die.

7 Dixeruntq́; homines illi ei, Nos immundi ſumus ex cadavere hominis quare ſubtraheremur ne offeramus oblationem Jehovæ ſtatuto tempore ſuo inter filios Jiſraëlis?

8 Quibus dixit Moſche, conſiſtite, dum audiam quid præceperit Jehova vobis.

9 Alloquutus autem eſt Jehova Moſchen, dicendo:

10 Alloquere filios Jiſraëlis, dicendo, Si ullus è vobis erit immundus propter cadaver, aut ullus *è vobis aut ex generationibus veſtris in via remota fuerit: tamen celebrabit Jehovæ Paſcha.*

11 Menſe ſecundo, decimoquarto die inter duas veſperas celebranto illud, cum azymis & herbis amaris comedunto illud.

12 Ne relinquunto quicquam *ex eo uſq; mane, & os ne frangunto in eo: ſecundum totum ſtatutum Paſchatis celebranto illud.*

13 Sed vir ille qui eſt mundus, aut in itinere non eſt, ſi deſierit celebrare Paſcha, omnino exſcindetur anima illa è populis ſuis. quia oblationem Jehovæ non obtulit ſtato tempore ejus, pœnam peccati ſui ferto vir ille.

14 Et ſi habitet vobiſcum peregrinus, qui celebret paſcha Jehovæ, ſecundum ſtatutum ipſius Paſchatis & ſecundum rationem ejus ſic celebrato ſtatutum idem eſto vobis, tam peregrino quàm indigenæ ipſi regionis.

III. *15 Quo autem die erectum eſt tabernaculum, operuit nubes ipſa tabernaculum* interdiu *verſus tentorium teſtimonii: veſpere autem erat ſuper tabernaculum quaſi ſpecies ignis uſq; mane.*

16 Sic erat jugiter, nubes tegebat illud, ſed ſpecies ignis noctu.

17 Prout autem efferens ſe nubes illa ſupra tentorium illud proficiſcebatur, *ita poſtmodum proficiſcebantur filii Jiſraëlis: & in loco ubi reſidebat eadem nubes, ibi caſtrametabantur filii Jiſraëlis.*

18 Ex præſtituto Jehovæ proficiſcebantur filii Jiſraëlis, & ex præſtituto Jehovæ caſtrametabantur omnibus diebus quibus reſidebat illa nubes ſuper tabernaculum, caſtra habebant:

19 Quumq́; continuabat nubes illa reſidere *ſuper tabernaculum diebus multis; tum obſervabant filii Jiſraëlis obſervationem Jehovæ, & non proficiſcebantur:*

20 Sive accideret ut eſſet illa nubes diebus paucis ſuper tabernaculum, ex præſtituto Jehovæ caſtra habebant, & ex præſtituto Jehovæ proficiſcebantur:

21 Sive accideret ut eſſet illa nubes à veſpere uſq; mane, poſtea efferens ſe proficiſceretur nubes illa mane, tum proficiſcebantur: ſive per diem & noctem, quum efferens ſe proficiſcebatur nubes illa, tum proficiſcebantur:

22 Sive biduo, ſive menſe, ſive anno, prout continuabat nubes illa reſidere ſuper ipſum tabernaculum, caſtra habebant filii Jiſraëlis, & non proficiſcebantur: & prout efferens ſe proficiſcebatur illa, proficiſcebantur:

23 Ex præſtituto Jehovæ caſtra habebant, & ex præſtituto Jehovæ proficiſcebantur: obſervationem Jehovæ obſervabant ex præſtituto Jehovæ per Moſchen.

hominis, ita ut non potuerint parare Paſcha die illo: quapropter appropinquarunt ante Moſen & ante Aharonem eo ipſo die.

7 Dixeruntque viri illi ei, Nos immundi *ſumus* ex cadavere hominis: quare ſubtraheremur ne offeramus oblationem Jehovæ ſtatuto tempore ſuo inter filios Iſraëlis?

8 Quibus dixit Moſes, Conſiſtite, dum audiam quid præceperit Jehova vobis.

9 Allocutus autem eſt Jehova Moſen, dicendo:

10 Alloquere filios Iſraëlis, dicendo, Etſi aliquis erit immundus ex cadavere, aut in via longinqua, *ſive* è vobis ſive è poſteris veſtris: tamen paranto Jehovæ Paſcha.

11 Menſe ſecundo, decimoquarto die, inter duas veſperas paranto illud; cum azymis *placentis* & herbis amaris comedunto illud.

12 Ne relinquunto *quicquam* ex eo uſque mane, & *a* os ne frangunto in eo: ſecundum totum ſtatutum Paſchatis celebranto illud. *a Exo.12.46. Joh.19.36.*

13 Sed vir ille qui eſt mundus, aut in itinere non eſt: ſi deſierit parare Paſcha, exſcinditor anima illa è populis ſuis: quia oblationem Jehovæ non obtulit ſtato tempore ejus, peccatum ſuum ferto vir ille.

14 Item ſi habitet vobiſcum peregrinus, is quoque parato paſcha Jehovæ; ſecundùm ſtatutum Paſchatis & ſecundùm jus ejus, ſic parato ipſum: ſtatutum idem eſto vobis, tam peregrino quàm indigenæ regionis.

15 Quo autem die erexit *Moſes* tabernaculum, *b* operuit nubes tabernaculum ſuper tentorio teſtimonii: veſpere autem erat ſuper tabernaculo quaſi ſpecies ignis uſque mane. III. *b Exo.40.34.*

16 Sic fiebat jugiter; nubes tegebat illud; & ſpecies ignis noctu.

17 Prout autem ſeſe extollebat nubes illa à tentorio, ita poſtea proficiſcebantur filii Iſraëlis: & in loco ubi reſidebat eadem nubes, ibi caſtra metabantur filii Iſraëlis.

18 Ex mandato Jehovæ proficiſcebantur filii Iſraëlis, & ex mandato Jehovæ caſtra metabantur: omnibus diebus quibus reſidebat illa nubes ſuper tabernaculo, in caſtris degebant.

19 Quumque morabatur nubes ſuper tabernaculo diebus multis; tum obſervabant filii Iſraëlis obſervationem Jehovæ, & non proficiſcebantur:

20 Sive verò accideret ut eſſet nubes diebus paucis ſuper tabernaculo, ex mãdato Jehovæ in caſtris degebant, & ex mandato Jehovæ proficiſcebantur:

21 Si verò accideret ut eſſet nubes à veſpere uſque mané, poſtea verò efferens ſe proficiſceretur nubes illa mane, tum proficiſcebantur: ſive per diem & noctem, quum efferens ſe proficiſcebatur nubes illa, tum proficiſcebantur:

22 Sive biduo, ſive menſe, ſive anno, prout morabatur nubes illa ſuper tabernaculo, reſidendo ſuper illo in caſtris degebant filii Iſraëlis, & non proficiſcebantur: quum verò efferens ſe proficiſcebatur illa, proficiſcebantur:

23 Ex mandato Jehovæ in caſtris degebant, & ex mandato Jehovæ proficiſcebantur: obſervationem Jehovæ obſervabant ex mandato Jehovæ per Moſen.

ANALYSIS CAP. IX.

TRia aguntur in hoc capite. Primùm narratur celebratio paſchatis in deſerto, v.1. & deinceps. Deinde fertur lex de paſchate celebrando ab illis qui tempore ordinario celebrationis erant legaliter immundi, aut in via longinqua, v.6. & deinceps. Poſtremò narratur modus profectionum & ſtationum Iſraëlitarum in deſerto, v.15. & deinceps.

De primo. Narratio hæc duobus membris conſtat: mandato Dei, v.1.2.3.4: & executione mandati, v.5. Utrumque autem membrum illuſtratur indicatione temporis, quo ſcil. mandatum illud fuit propoſitum, v.1. & quo paſcha debuit celebrari, v.3. & denique quo celebratum fuit, v.5.

De ſecundo. Lex de paſchate celebrando ab immundis & à peregrinantibus primùm illuſtratur ab occaſione, deinde proponitur per membra. Occaſionem huic legi præbuit, quòd quum paſcha illud celebraretur, immundi quidam ex cadavere a Moſe petiverunt ut & ipſis liceret paſcha celebrare, verſ.6. & 7: quodque Moſes Dominum, quid facto opus eſſet, conſuluit, v.8. Membra autem hujus legis ſunt quatuor. Primo in genere jubentur illi paſcha celebrare, v.10. Secundo in ſpecie eis præcipitur, quomodo debeant celebrare, v.11. & ſeqq. Tertio ſupplicium capitis ſtatuitur in mundos qui celebrationem paſchatis omitterent, v.13. Quarto additur appendix de peregrino proſelyto, v.14. Cæterùm de ſpeciali paſchatis celebratione præcipiuntur duo: tempus, verſ.11. & adjuncta adhærentia quatuor. Primum, ut agnũ illum comedant cum azymis, v.11. Secundum, ut eum comedant cum herbis amaris, ibid. Tertium, ut nihil ex eo uſque mãne relinquant, v.12. Quartum, ut os in eo non frangant, ibid.

De tertio. Summa hujus narrationis eſt, Iſraëlitas profectos eſſe quum nubes quæ ſuper ſacro tabernaculo ſtabat, proficiſceretur: itemque requieviſſe caſtraque metatos eſſe, quum illa reſideret. Nubes autem illa primò omnium deſcribitur, v.15.16.

SCHOLIA IN CAP. IX.

UT celebrarent] *Verto, Celebranto. Heb. Et faciant. Sic deinceps. Conjunctio redundat.* Paſcha ipſum] *Pronomen ipſum elegantius abeſſet. In Hebræo eſt articulus.* *ŷ.2.*

3 Eum celebrate] *Verto, Celebratote illud. Scil. Paſcha. Sic etiam in fine verſiculi.* Rationes] *Vel, jura.*

6 Qui quum immundi eſſent &c. non poterant &c.] *Heb. Qui immundi fuerant &c. & non po erant &c. Copulativum enuntiatum valet relativum cauſæ.* Cadavere] *Heb. Anima: ut Levit.21.v.1. Sic deinceps.* Quapropter] *Heb. Et.*

7 Oblationem Jehovæ] *Sic nominatur agnus paſchalis (ſicut & victima appellatur Exod.12.v.27.) non quod aliquid ex eo ſacrificarent atq; comburerent, ſed quòd illum in honorem Dei & jugulabant & edebant. Jugulabant autem per ſacerdotes & Levitas, 2. Chron.30.v.16. & 17.* Inter filios] *Heb. In medio filiorum.*

8 Quibus dixit] *Heb. Et dixit ad eos.*

10 Si ullus è vobis fuerit] *Verto, Etſi aliquis erit immundus ex cadavere, aut in via longinqua, ſive ex vobis, ſive ex generationibus veſtris: tamen celebrato paſcha Jehovæ. Conjunctio* כִּי *hic valet Etſi, vel Quamvis: ut & alibi. Loco pronominis* Aliquis *in Hebræo legitur* איש vir. *Ubi dicitur,* Ex cadavere, *poteſt etiam verti,* propter cadaver: *præpoſitione* ל *notante cauſam procreantem. Ubi dicitur, Ex vobis ſive ex generationibus veſtris: præpoſitio* ל *notat partem. Ubi dicitur,* Tamen, *in Hebræo eſt conjunctio copulativa. Denique, nomen* Jehovæ *dativi caſus eſt: quippe quod regitur à verbo* Celebrato.

11 Herbis amaris] *Heb. Amaritudinibus, ſeu amaroribus. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.* Comedunto illud] *Scil. paſcha.*

ſcha. Id eſt, agnum paſchalem Metonymia ſubjecti. nam agni ille adjunctum erat tranſeuntis illis angeli interſoſtetis ſignificando, qui tranſitus vocabulo paſcha hic intelligitur.

13 Sed] *Heb. Et.* In itinere] *Heb. In via.* Omnino] *Non habetur in Hebræo.* Exſcindetur] *Verto, Exſcindetur.* Anima illa] *Homo ille.* Pœnam peccati ſui] *Heb. Peccatum ſuum. Metonymia efficientis.*

14 Habitet] *Heb. Peregrinetur: id eſt, commoretur.* Rationem] *Sive jus. Heb.* טְפָּשְׁמִ. Sic] *Hoc adverbium adjicitur per appoſitionem quaſi dicatur, Sic inquam. Itaq; ante vocula m* Sic *ponenda eſt nota commatis. Vel eſt appoſitio pleonaſtica.* Tam peregrino &c.] *Heb. Et peregrino & indigenæ. Quæ verba in vertendo poſſunt retineri: quum etiam Latinis conjunctione illa ſic geminata utantur. Germani dicerent,* Bäide dem frembdling vnd dem landtkind. Indigenæ ipſi] *Pronomen* Ipſi *elegantius abeſſet. nec in Hebræo quicquam ei reſpondet.*

15 Quo autem die erectum eſt] *Verto,* erexit *Moſes. Ellipſis. Vide Exod. 40. Heb. Die erigere.* Nubes ipſa] *Pronomen* Ipſa *elegantius abeſſet. Reponi autem poſſet,* Illa. *Reſpicitur enim ad nubem illam cujus mentio facta fuit Exod. 13. verſ. vigeſimoprimo.* Interdiu] *Hoc ſupplementum poteſt ſtatui per ellipſin contrarii. Veruntamen non videtur eſſe neceſſarium, quum mentio fiat diei quo tabernaculum erectum eſt.* Verſus tentorium] *Ita ut rectà immineret tentorio. Quaſi dicat. Non autem atrio quod erat ante tentorium.* Species] *Heb. Aſpectus. Metonymia adjuncti.*

16 Sed] *Heb. Et.*

17 Prout autem &c.] *Verto, Prout autem ſeſe extollebat nubes illa à tentorio. Heb. Secundum os extollendi ſe. Nulla hic eſt in Hebræo ellipſis. Cæterùm pro* offerens *reſtitue* efferens: *idq; tum ex collatione verſus 21 tum ex annotata Francisci Junii expoſitione.* Reſidebat] *Heb. Habitabat. Sic deinceps.*

18 Ex præſtituto Jehovæ] *Heb. Secundum os Jehovæ. Os pro mandato per metonymiam efficientis & mandatum pro motione & requietione illa nubis, per metaphoram* [illegible]*. Sic deinceps.* Super tabernaculum] *Potius dicendum,* Super tabernaculo: *quia ſermo habetur de quieto.* Vber der wohnung. *Sic deinceps.*

19 Quumque continuabat *reſidere*] *Verto, Quumq; morabatur. Heb. Quum prolongabat* tempus. *Non deficit hic verbum* Reſidere: *quod etſi exprimitur v. 22. tamen non regitur immediatè à verbo* prolongandi: *ſicut eſt hic manebitur.* Obſervabant &c.] *Id eſt, operam dabant cultui divino, à Deo ipſis præſcripto.*

20 Diebus paucis] *Heb. Diebus numeri. Id eſt facilè numerabilibus, ſeu quorum numerus facilè poterat obſervari propter paucitatem ſcilicet. Genitivus adjuncti, & ſynecdoche generis.*

22 Pro ut continuabat &c.] *Verto. Prout morabatur nubes illa ſuper tabernaculo, reſidendo ſuper illo. Hic planum eſt verbum* reſidendi *à verbo* prolongandi *non regi immediatè: quia ante illud verbum* [לִשְׁכֹּן] *ſenſus jam plenus habetur. ut percipitur è voce ſequente* עָלָיו.

23 Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis.*

OBSERVATIONES EX CAP. IX.

Ex parte prima. Quæri poteſt, cur Deus hic ſpecialiter filiis Iſraël mandaverit ut celebrarent paſcha, quum tamen illud jam antea in Ægypto ſub exitum illorum inſtituerit? Sunt qui putent cauſam hanc fuiſſe, ne populus illud celebrare oblivisceretur. At hoc non videtur firmo argumento poſſe comprobari. Ego autem puto hanc fuiſſe cauſam, quia filiis Iſraël non conſtabat, an in ipſo etiam itinere paſcha celebrare deberent: quum in inſtitutione illius non fuerit facta ejus rei mentio: ſed tantùm habitationis in terra promiſſa. Sic enim dicitur Exod. 12. verſ. 25. *Erit itaq; quum veneritis in terram illam quam daturus eſt Jehova vobis, quemadmodum dixit. ut obſervetis hunc ipſum cultum.* *Quæſtio de celebratione paſchatis.*

2 Ex parte ſecunda. In immundis illis qui conſuluerunt Moſen de paſchate celebrando, proponitur nobis exemplum piæ ſolicitudinis in percipiendis ſacramentis. *Sacramentorum perceptio.*

3 Ex v. 8. In Moſe conſulente Dominum in re dubia, proponitur nobis exemplum piæ prudentiæ, & modeſtiæ atque humilitatis. *Pia prudentia & modeſtia*

4 Ex parte tertia. Sicuti Deus per ſymbolum nubis populo Iſraëlitico cohabitavit, eundemque proficiſcentem duxit: ita eccleſiæ Chriſtianæ cohabitat per ſymbola baptiſmi & ſacræ cœnæ, perque illa eam ducit in Chanaan cæleſtem, id eſt, in cælum per terram Chanaan præfiguratum. *Sacramenta N. Teſtamenti*

5 Ex eadem parte. Sicut Iſraëlitas ad motum & quietem nubis illius vel proficiſci vel caſtra metari oportuit: ita nos Chriſtianos omnes actiones noſtras ad præſcriptum verbi Dei inſtituere oportet. *Actionum noſtrarum regula.*

CAPUT X.

T. & J.

I. PRæterea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 *Fac tibi duas tubas argenteas, opere continente facito illas, ut ſint tibi ad convocandum cœtum, & ad imperandum profectionem caſtrorum.*

3 *Quum clangent* ſacerdotes *illis tunc congregabunt ſe ad te universus cœtus ad portam tentorii conventus:*

4 *Quum autem una clanxerint; tunc congregabunt ſe ad te principes, primarii millium Jſraelis:*

5 *Quum autem clangetis fracto ſono, tunc proficiſcentur caſtra illa quæ metantur verſus Orientem:*

6 *Quumq; fracto ſono clangetis ſecundo, tunc proficiſcentur caſtra quæ metantur meridiem verſus: fracto ſono clangunto in profectionibus eorum:*

7 *Quum verò congregabitis congregationem; clangetis quidem, ſed non edetis fractum ſonum.*

8 *Et filii Aharonis ſacerdotes clangunto tubis: hæ erunt vobis in ſtatutum perpetuum per generationes veſtras*

9 *Quum autem procedetis ad bellum in regione veſtra, contra oppugnatorem oppugnantem vos, ſimiliter fracto ſono clangetis tubis: & fiet veſtri memoria coram Jehova Deo veſtro, ac ſervabimini ab hoſtibus veſtris.*

10 *In die quoq; lætitiæ veſtræ, & in ſolemnitatibus veſtris, & in principiis menſium veſtrorum, ſimiliter clangetis tubis illis ad holocauſta veſtra, & ad ſacrificia eucharistica veſtra. eruntq; vobis in monimentum coram Deo veſtro, ego* ſum *Jehova Deus veſter.*

II. 11 *Fuit autem anno ſecundo, menſe ſecundo vigeſimo* die *menſis, ut efferens ſe nubes illa à tabernaculo teſtimonii* proficiſceretur.

12 *Itaq; profecti ſunt filii Jſraelis profectionibus ſuis à deſerto Sinai, reſeditq; nubes illa in deſerto Paranis.*

13 *Sic profecti ſunt primùm, ex præſtituto Jehovæ per Moſchen;*

14 *Nam profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Jehudæ primùm per exercitus ſuos: cujus exercitui præerat Nachſchon filius Amminadabi.*

15 *Et exercitui tribus filiorum Jiſſacharis, Nethaneel filius Tsuharis:*

16 *Exercitui verò tribus filiorum Zebulunis Eliab filius Chelonis.*

17 *Tum depoſito tabernaculo: profecti ſunt filii Gerſchonis & filii Merari ferentes tabernaculum.*

18 *Poſtea profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Reubenis per exercitus ſuos; cujus exercitui præerat Elitzur filius Schedeuris:*

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Fac tibi duas tubas argenteas, opere continente facito illas, ut ſint tibi ad convocandum cœtum, & ad imperandum profectionem caſtris.

3 Quum clangent *ſacerdotes* illis: tunc congreganto ſe ad te univerſus cœtus ad oſtium tentorii conventus:

4 Quum autem unâ clanxerint; tunc congreganto ſe ad te principes, capita millium Iſraelis:

5 Quum autem clangetis fracto ſono; tunc proficiſcuntor caſtra illa quæ ſita ſunt Orientem verſus:

6 Quumque fracto ſono clangetis ſecundò, tunc proficiſcuntor caſtra quæ ſita ſunt Meridiem verſus: fracto ſono clangunto in profectionibus eorum:

7 Quum verò congregare volens congregationem, clangitote quidem, ſed ne editote fractum ſonum.

8 Et filii Aharonis ſacerdotes clangunto tubis illis: hæc ſunto vobis in ſtatutum perpetuum apud poſteros veſtros.

9 Quum autem procedetis *ad* bellum in regione veſtra, contra hoſtem qui oppugnat vos, ſimiliter fracto ſono clangitote tubis illis: & ſic in memoriam revocabimini coram Jehova deo veſtro, ac ſervabimini ab hoſtibus veſtris.

10 In die quoque lætitiæ veſtræ, nempe in ſolennitatibus veſtris, & in principiis menſium veſtrorum, ſimiliter clangitote tubis illis apud holocauſta veſtra, & apud ſacrificia eucharistica veſtra: ſuntoque vobis in monimentum coram deo veſtro, ego *ſum* Jehova deus veſter.

11 Porrò anno ſecundo, menſe ſecundo, vigeſimo *die* menſis; extulit ſe nubes illa à tabernaculo teſtimonii. II.

12 Itaque profecti ſunt filii Iſraelis profectionibus ſuis à deſerto Sinai, reſeditque nubes in deſerto Paranis.

13 Sic profecti ſunt primùm, ex mandato Jehovæ per Moſen.

14 Nam profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Judæ primùm per exercitus ſuos: cujus exercitui præerat Nahſchon filius Amminadabi.

15 Et exercitui tribus filiorum Iſſacharis, Nethaneel filius Tſuharis:

16 Exercitui verò tribus filiorum Sebulunis Eliab filius Helonis.

17 Tum depoſito tabernaculo profecti ſunt filii Gerſonis & filii Merari portantes tabernaculum.

18 Poſtea profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Rubenis per exercitus ſuos; cujus exercitui præerat Eliſur filius Schedeuris:

19 Et exercitui tribui filiorum Schimhonis, Schelumiel filius Tzuriſchaddai:

20 Exercitui verò tribus filiorum Gadis, Eljaſaph filius Dehuelis.

21 Tunc profecti ſunt Kohathitæ ferentes ſanctuarium: ut erigerent illi *tabernaculum, dum hi veniebant.*

22 Poſteà profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Ephrajimi per exercitus ſuos; cujus exercitui præerat Eliſchamah filius Hammihudis.

23 Et exercitui tribui filiorum Menaſchis, Gamliel filius Pedatzuris.

24 Exercitui verò tribus filiorum Benjaminis, Abidan filius Gidhonis.

25 Poſtremò profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Danis, extrema inter omnium illorum caſtrorum per exercitus ſuos; cujus exercitui præerat Achihezer filius Hammiſchaddai:

26 Et exercitui tribus filiorum Aſcheris, Paghiel filius Hocranis:

27 Exercitui verò tribus filiorum Naphthalis, Achirach filius Henanis.

28 Hæ erant *profectiones filiorum Jiſraelis per exercitus eorum, quando proficiſcebantur.*

III. *29 Dixerat autem Moſche Chobabo filio Rehuelis Midjanitæ ſocero Moſchis, profecturi ſumus ad locum de quo dixerat Jehova, illum dabo vobis: veni nobiscum, & benefaciemus tibi, quia Jehova promiſit bona Jiſraëli.*

30 Qui dixit ei, non jam *ibo ſed quum ad terram meam & ad cognationem meam ivero.*

31 Dixit verò Moſche, ne quæſo deſeras nos; quandoquidem noviſti metationes noſtras in hoc deſerto, eriſq; nobis oculorum loco.

32 Eritq; ſi iveris nobiscum, quum fuerit bonum illud quo benefacturus eſt nobis Jehova, ut benefaciamus tibi.

IV. *33 Profecti itaq; ſunt à monte Jehovæ itinere tridui. & arca federis Jehovæ profecta eſt in conſpectu illorum, itinere tridui explorando eis locum quietis:*

34 Et nubes Jehovæ ſupra eos fuit *quotidie, quum proficiſcerentur ex caſtris.*

35 Erat autem, quum profectura eſſet arca, ut diceret Moſche, Surge Jehova, & diſpergantur inimici tui, fugiantq; oſores tui à facie tua:

36 Quum verò conſiſteret illa, diceret, Da quietem Jehova myriadibus, millibus Jiſraelis.

19 Et exercitui tribus filiorum Simeonis, *præerat* Schelamiel filius Tzuriſchaddai:

20 Exercitui verò tribus filiorum Gadis, Eljaſaph filius Dehuelis.

21 Tunc profecti ſunt Kahathitæ portantes ſanctuarium: ut engerent *illi* tabernaculum, dum hi veniebant.

22 Poſtea profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Ephraimi per exercitus ſuos, cujus exercitui præerat Eliſchamah filius Ammihudis.

23 Et exercitui tribus filiorum Manaſſis, *præerat* Gamliel filius Peda-tſuris.

24 Exercitui verò tribus filiorum Benjaminis, Abidan filius Gideoni.

25 Poſtea profectum eſt vexillum caſtrorum filiorum Danis, poſtrema acies omnium illorum caſtrorum per exercitus ſuos, cujus exercitui præerat Ahiezer filius Ammiſchaddai.

26 Et exercitui tribus filiorum Aſeris, *præerat* Paghiel filius Ochranis:

27 Exercitui verò tribus filiorum Naphthali, Ahirah filius Eoanis.

28 Hæ *erant* profectiones filiorum Iſraëlis per exercitus eorum, quando proficiſcebantur.

29 Dixerat autem Moſes Hobabo filio Rehuelis Midjanitæ ſocero ſuo, Proficiſcimur in locum de quo dixit Jehova, Illum dabo vobis: veni nobiscum, & benefaciemus tibi, quia Jehova promiſit bona Iſraëli. III

30 Qui dixit ei, Non ibo: ſed ad terram meam & ad cognationem meam ibo.

31 Dixit verò *Moſes*, Ne quæſo deſeras nos, quandoquidem noviſti metationes noſtras in hoc deſerto, eriſque nobis oculorum loco.

32 Quod ſi iveris nobiscum; quum extiterit bonum illud quo benefacturus eſt nobis Jehova, tunc benefaciemus tibi.

33 Profecti itaque ſunt à monte Jehovæ itinere tridui: & IV.
arca federis Jehovæ profecta eſt ante ipſos itinere tridui, [a] ex- [a] Deut. 1. 33.
plorando eis locum quietis:

34 Et nubes Jehovæ incubuit eis interdiu, quum proficiſcerentur ex caſtris.

35 Porrò quum profectura erat arca, dicebat Moſes, [b] Surge Jehova, & diſpergantur inimici tui, fugiantque oſores tui à facie tua. [b] Pſal. 68.

36 Quum verò quieſceret illa, dicebat, Revertere Jehova ad myriadas, *ad* millia Iſraëlis.

ANALYSIS CAP. X.

QUatuor ſunt hujus capitis partes principales. Primâ parte continetur mandatum Dei de conficiendis tubis. Secundâ narratio de motione caſtrorum Iſraëliticorum prima, verſ. 11. & ſeqq. Tertiâ parte per digreſſionem indicatur cauſa quæ Iſraëlitas movit ut caſtra ad illum modum moverent, v. 29. & ſeqq. Quartâ denique parte continetur narrationis illius epilogus alter, v. 33. & ſeqq.

De prima parte. Mandatum Dei de conficiendis tubis conſtat membris octo. Primo indicatur numerus, ut ſcil. conficiantur tubæ duæ, verſ. 2. Secundo materia, ut conficiantur ex argento, ibid. Tertio forma, ut conficiantur opere continente ſeu ductili. Quarto finis duplex: unus, ut clangore illarum tubarum convocetur cœtus: alter, ut caſtris imperetur motio ſeu profectio, ibidem. Quinto indicatur & præſcribitur modus utendi, id eſt, tubis illis clangendi, quintuplex: & unius cujusque finis ſeu uſus. Quorum primus habetur verſ. 3: ſecundus verſ. 4: tertius verſ. 5: quartus verſ. 6: quintus verſ. 7. Sexto indicantur tubarum illarum adminiſtri ſeu tubicines: ut illis clangant filii Aharonis, ſacerdotes, verſ. 8. Septimo indicatur, quamdiu conſuetudo hæc debeat durare, nempe perpetuò, id eſt, quamdiu duratura ſit politia Iſraëlitica, ibid. Octavo indicatur & imperatur tubarum illarum uſus in futurum, iſq; duplex: unus tempore belli, v. 9: alter tempore pacis, v. 10. Utrumq; autem illud præceptum confirmatur ab eventu uno.

De ſecunda parte. Narratio de prima caſtrorum Iſraëliticorum motione ſeu profectione conſtat membris ſex. Primo indicatur, quando illa facta ſit, v. 11. Secundo, cur ſeu quâ nam re moti profectionem illam ſuſceperint, v. 11. & 12. Tertio, quouſque profecti ſint, v. 12. Quarto indicatur in genere, quomodo profectionem illam inſtituerint, v. 13. Quinto, quomodo in ſpecie, ſeu quo ordine profecti ſint, a verſ. 14. uſque ad 28. Octavo additur epilogus, v. 28.

De tertia parte. Cauſa narratæ profectionis, quod ad modum proficiſcendi attinet, inſeritur per digreſſionem. Ea fuit, quòd deſtituebantur ope humana, nempe ductore locorum illorum perito & viarum gnaro: quia Hobab ſive Jethro, ſocer Moſis, recuſaverat cum ipſis manere, v. 29. & ſeqq. Hæc narratiuncula tribus conſtat membris. Primo narratur petitio Moſis, quâ petit a ſocero Hobabo ut cum ipſis maneat, & metationes ipſis indicet, v. 29. Secundo recuſatio Hobabi, v. 30. Tertio, petitionis repetitio, v. 31. & 32.

De quarta parte. Epilogus hic alter quoque conſtat membris. Primo indicatur profectionis illius longinquitas, v. 33. Secundo itineris dux, ibidem. Tertio, quotidianæ profectionis in iſto itinere initium, v. 34. Quarto, acclamatio Moſis quum arca eſſet profectura, v. 35. Quinto, ejuſdem acclamatio, quum arca conſiſteret, v. 36.

SCHOLIA IN CAP. X.

ARgenteas] *Heb. Argenti. Genitivus materiæ.* Opere continente] *Id eſt, Ex una argenti maſſa malleo ductili.* Ad imperandum profectionem caſtrorum] *Heb. Ad proficiſci faciendum caſtra.* [Vers. 2.]

3 Quum clangent, tunc &c.] *Heb. Et clangent, & &c. Copulativum enuntiatum valet relativum temporis. Sic verſ. 5. & v. 6.* Portam] *Heb. Oſtium.*

4 Tum] *Heb. Et.* Primarii] *Heb. Capita. Metaphora.*

5 Fracto ſono] *Heb. Fractione ſive contritione. Metonymia formæ. & ſynecdoche generis. nam nomen* תְּרוּעָה *etiam de voce fracto ſono dicitur: ut videre eſt 1 Sam. 4. v. 5.* Caſtra] *Id eſt, qui in caſtris degunt. Metonymia ſubjecti.* Metantur] *Verto, Sita ſunt. In Hebræo ſunt voces conjugatæ. Sic verſ. ſeq.*

7 Sed] *Heb. Et.*

8 Tubis] *Verto, Tubis illis. Nempe de quibus dictum verſ. 2. In Hebræo eſt articulus* ה. Hæc erunt] *Heb. Et erunt* hæc. Perpetuum] *Heb. Seculi.*

9 Similiter] *Heb. Et.* Tubis] *Verto, Tubis illis ut v. præcedenti.* Fiet veſtri memoria] *Vel, In memoriam revocabimini, quæ verſio magis quadrat voci Hebraicæ.*

10 Principiis] *Heb. Capitibus. Metaphora.* Similiter] *Heb. Et.* Eucharisticа] *Heb. Retributionum.*

11 Fuit autem &c.] *Verto, Porrò anno ſecundo &c. extulit ſe nubes illa à tabernaculo teſtimonii. Heb. Et factum eſt &c. & extulit ſe. Nulla hîc eſt in Hebræo ellipſis.* Nubes illa] *De qua dictum cap. præced. v. 15.*

12 Itaq;] *Heb. Et.* In deſerto Paranis] *Veruntamen antequam eò pervenirent, commorati ſunt ad tempus Tabbera & Kibroth hattaava & Hatſerothi: ut videre eſt infra cap. 11. v. 3. & 35. & cap. 13. v. 1. vel c. 12. v ult.*

13 Sic] *Heb. Et.* Primùm] *Prima vice.* Zum erſten maal. Ex præſtituto] *Heb. Secundum os.* Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis.*

14 Nam] *Heb. Et.* Primùm] *Primo loco.* Cujus exercitui præerat] *Heb. Et ſuper exercitum ejus erat. Sic deinceps.*

15 Exer-

15 Exercitui tribui] *Verto, Exercitui tribus. Sic deinceps. Nam vox* צְבָא *poſita eſt in regimine: ac proinde non habet hic locum appoſitio. Mirum eſt autem, huic voci impoſitum eſſe accentum diſtinguentem zaképh katon: qui ſolet valere comma ſeu inciſum. Sic deinceps. Supplendum autem hic verbum* præerat. *Sic deinceps. Heb. Et ſuper exercitum: Scil. erat.*

17 Tum] *Heb. Et.*

18 Poſtea] *Heb. Et.*

25 Sanctuarium] *Verto, res ſanctas. Confer ſuprà cap. 4. v. 4. & 15. Heb. ſanctitatem. Metonymia adjuncti, & ſynecdoche generis.* Poſtremò] *Heb. Et.* Extrema acies omnium illorum caſtrorum] *Heb. Colligens omnia illa caſtra. Sic Joſ. 6. v. 12. & 18.*

29 Dixerat] *Nempe quum Hobab ad Moſen primùm veniſſet, Exod. 18. ubi iſte Hobab nominatur* Jethro. Rehuelis] *Vide Exod. 2. v. 18. & deinceps.* Dixerat] *Verto, Dixit.* Promiſit bona Jiſraeli] *Heb. Dixit bonum ſuper Iſraële. Sic Gen. 18. v. 19. Synecdoche generis. Per Iſraëlem autem intelligitur hîc populus Iſraëliticus, per metonymiam efficientis.*

30 Non jam ibo] *Vocula* Jam *à noſtris interpretibus inſerta eſt ad perſpicuitatem. nam quòd poſtea ſeſe ad populum Iſraëliticum contulerit, colligi poſſe putarunt ex eo quòd poſteri ejus in illo populo habitarunt: ut videre eſt Jud. 1. v. 16. & cap. 4. v. 11. Item 1. Sam. 15. v. 6. & 2. Reg. 10. v. 15. & 1. Chron. 2. v. 55.* Jerem. 35. *Sed iſtud argumentum infirmum eſt. nam fieri poteſt, ut ipſe quidem Hobab ſeu Jethro non redierit, ſed aliqui ex poſteris ejus ad Iſraëlitas ſe contulerint: idq; quum illi jam terram Chanaan poſſiderent. Et poſterius membrum hujus verſus planè violenter verſum eſt. Sic igitur verto: Non ibo: ſed ad terram meam & ad cognationem meam ibo. Incertum verum eſt, illum poſtea cum Iſraëlitis profectum eſſe. Hoc enim expreſsè affirmatur* Jud. 1. v. 16, *ubi hic Hebabus nominatur Kenæus.*

31 Dixit verò &c.] *Sed tamen non perſuaſit ſocero: quippe illum redeuntem in regionem ſuam deduxit, ut narratur* Exod. 18. *verſ. ult.*

32 Eritque] *Verto, Fietq;.* Quum fuerit] *Verto, Quum exſtiterit: vel, Quum evenerit.* Ut benefaciamus] *Hæc verba pendent à verbo Erit vel Fiet.*

33 Profecti itaque ſunt] *Heb. Et profecti ſunt.* A monte Jehovæ] *A monte Sinai, ubi Jehova legem eis tulerat. Genitivus adjuncti.* Itinere tridui] *Heb. Via trium dierum.* Profecta eſt] *Nempe portata à ſacerdotibus, Deut. 31. v. 9.* Locum quietis] *Heb. Quietem. Metonymia adjuncti. Sic Gen. 8. v. 9.*

34 Supra eos *fuit*] *Scil. ad protegendum eos contra æſtum ſolis. Confer Pſal. 121. v. 6.* Quotidie] *Verto, Interdiu.*

35 Erant autem &c. ut diceret] *Verto, Porrò quum profectura erat arca, dicebat Moſes. Heb. Et factum eſt &c. & dixit Moſes.*

36 Conſiſteret] *Heb. Quieſceret.* Diceret] *Dicebat.* Da quietem &c.] *Verto, Revertere, Jehova, ad myriadas, millia Iſraëlis.*

OBSERVATIONES EX CAP. X.

Ex verſu 9. & 10. Sicut Deus olim populo Iſraëlitico promi- *Preces.*
ſit ſuam opem & beneficentiam, ſi tubis illis clangerent
in bello & in feſtis atque ſacrificiis: ita fidelibus omnibus pro-
miſit ſuam opem atque beneficentiam, ſi ipſum in neceſſitati-
bus & in defectu rerum neceſſariarum invocent. Vide Pſal. 50.
v. 15. Matth. 18. v. 19.

2 Ex v. 13. Quicquid inſtituimus & agimus, ex præſtituto ſeu *Actionum*
præſcripto Dei in ſacris literis contento inſtituere & agere de- *noſtrarum*
bemus. *regula.*

3 Ex v. 29. & ſeqq. Quum ad res agendas media idonea & li- *Media.*
cita ſunt ad manum, uti illis debemus: ſicut hoc loco Moſes uti
volebat opera ſoceri ſui in profectionibus Iſraëlitarum per de-
ſertum, ut ſcil. eis tanquam illorum locorum peritus & viarum
gnarus metationes oſtenderet.

4 Ex iiſdem verſibus collatis cum narratione præcedente. *Guberna-*
Quum fideles media humana deficiunt, Deus ipſe neceſſitati- *tio Dei.*
bus eorum proſpicit.

5 Ex v. 35. & 36. Exemplo Moſis monemur, omnes noſtras *Preces.*
actiones à precibus inchoandas & eiſdem finiendas eſſe.

6 Ex v. 35. Quum Deus ſurgit ad populum ſuum defenden- *Gubernatio*
dum: tum oportet inimicos illius diſpergi. Vult autem ſurgere, *Dei. Preces.*
quum ex fide invocatur.

CAPUT XI.

T. & J.

I. Quum autem populus planè querибundi eſſent, malum viſum eſt audiente Jehova: quapropter audiens Jehova accenſus eſt ira, & exardeſcens in eos ignis Jehovæ conſumebat* cos qui erant *in extremitate caſtrorum.*

2 *Sed clamante populo ad Moſchen, ſupplicavit Moſche Jehovam, & compreſſus eſt ignis ille.*

3 *Idcircò vocavit* quiſque *nomen illius loci Thabheram, quia exarſerat in eos ignis Jehovæ.*

II. 4 *Convenarum quoq; turba quæ in medio ejus erat graviter concupiverunt: quare rurſus fleverunt etiam filii Jiſraëlis dicentes:* O ſi *quis daret nobis comedendam carnem!*

5 *Recordamur piſcium quos edebamus in Ægypto gratis, cucumerum, & peponum, & porrorum, & caparum, & alliorum.*

6 *Et nunc anima noſtra arida* eſt, *nihil quicquam* eſt, *tantùm man ob oculos noſtros.*

7 (*Man autem ut ſemen coriandri erat, & color ejus ut color bdellii.*

8 *Ibantes populus colligebant ac molebant molis, aut tundebant tudicula, coquebantq; in cacabo, aut conficiebant ex eo placentas ſubcinericias: eratq; ſapor ejus tanquam ſapor humoris præſtantiſſimi ex oleo.*

9 *Et quum deſcenderet ros ſuper caſtra noctu, deſcendebat man cum eo.*)

10 *Audivit ergo Moſche populum ipſum flentem per familias ſuas, quemq; ad portam tentorii ipſius: quare accenſa eſt ira Jehovæ valde, & in oculis Moſchis malum* viſum eſt.

11 *Dixit itaq; Moſche Jehovæ, Quare malo affeciſti ſervum tuum? & quare non inveni gratiam in oculis tuis: quòd impoſuiſti onus hujus populi totius mihi?*

12 *An ego concepi totum populum hunc? an ego peperi illum? quòd dicis mihi, Exporta eum in ſinu tuo, quemadmodum portat nutricius lactentem, ad illam terram quam juramento promiſiſti majoribus ejus?*

13 *Unde mihi* eſſet *caro quam dem toti populo huic? nam flent adverſum me dicendo, da nobis carnem ut comedamus.*

14 *Non poſſum ego ſolus ferre* onus *totius populi hujus, nam grave hoc* eſt *ſupra me.*

15 *Quòd ſi tu ſic facturus es mihi, occide me jam, occide, ſi inveni gratiam in oculis tuis: & ne videam malum meum.*

16 *Dixit ergo Jehova Moſchi, Congrega mihi ſeptuaginta viros è ſenioribus Jiſraëlis; quos noſti eſſe ſeniores populi & moderatores ejus: & aſſumtos* adducito *eos ad tentorium conventus, ut ſiſtant ſe ibi tecum.*

17 *Tum deſcendens loquar tecum ibi; & ſeponam de ſpiritu qui* eſt *ſuper te ponamq; in eis: ſic portabunt tecum onus populi, neq; portabis tu ſolus.*

18 *Populo autem edicito, parate vos in craſtinum, ut comedatis carnem; quia fleviſtis audiente Jehova dicendo, O ſi quis daret*

P.

Quum autem populus quiritaretur, diſplicuit in auribus Je- I.
hovæ: Quum enim audiſſet Jehova *quiritationem illam*,
exarſit ira ejus, & accenſus eſt inter eos ignis Jehovæ, conſum-
ſitque *eos qui erant* in extremitate caſtrorum.

2 Tunc clamavit populus ad Moſen, & ſupplicavit Moſes
Jehovæ; compreſſusque eſt ignis ille.

3 Idcirco vocatum eſt nomen illius loci Thabhera, quia ex-
arſerat inter eos ignis Jehovæ.

4 Præterea convenæ qui in medio ejus *erant* graviter con- II.
cupiverunt: quare rurſus fleverunt etiam filii Iſraëlis dicentes:
Utinam aliquis daret nobis comedendam carnem!

5 Recordamur *a* piſcium quos edebamus in Ægypto gratis; *a* 1. Cor. 10. 6.
cucumerum, & peponum, & porroru, & cæparum, & alliorum.

6 Nunc verò anima noſtra *b* arida *eſt*, nihil quicquam *adeſt*; *b* Inf. 21. 5.
tantùm ad man oculi noſtri *reſpiciunt*.

7 *c* Man autem ut ſemen coriandri erat, & color ejus ut co- *c* Exo 16. 14.
lor bdellii. Pſal 78. 24.

8 Circuibat populus & colligebat, ac molebant molis, aut Joh 6. 31.
tundebant tudicula, coquebantque in cacabo, aut conficiebant
ex eo placentas ſubcinericias: eratque ſapor ejus tanquam ſa-
por humoris præſtantiſſimi ex oleo.

9 Et quum deſcenderet ros ſuper caſtra noctu, deſcendebat
man cum eo.

10 Quum ergò audiret Moſes populum flentem per fami-
lias ſuas, quemque in oſtio tentorii ſui: & exarſiſſet ira Jeho-
væ valde, & *illud* Moſi diſpliceret:

11 Dixit Moſes Jehovæ, Quare malo affeciſti ſervum tuum?
&, quare non inveni gratiam in oculis tuis: quòd impoſuiſti
onus hujus populi totius mihi?

12 An ego concepi totum populum hunc? an ego peperi il-
lum? quòd dicis mihi, Porta eum in ſinu tuo, quemadmodum
portat nutricius lactentem, in illam terram quam juramento
promiſiſti patribus ejus?

13 Unde mihi *eſſet* caro quam dem toti populo huic? nam
flent adverſum me, dicendo, Da nobis carnem ut comedamus.

14 Non poſſum ego ſolus ferre totum populum hunc, nam
gravior eſt quàm ut feram.

15 Quòd ſi tu ſic facere vis mihi, occide me jam, occide, ſi
inveni gratiam in oculis tuis: & fac ne videam malum meum.

16 Dixit ergo Jehova Moſi, Congrega mihi ſeptuaginta vi-
ros è ſenioribus Iſraëlis; quos noſti eſſe ſeniores populi, & mo-
deratores ejus: & aſſumtos *adducito* eos ad tentorium conven-
tus, ut ſiſtant ſe ibi tecum.

17 Tum deſcendens loquar tecum ibi; & ſeponam de ſpiri-
tu qui *eſt* ſuper te, ponamque in eis: ſic portabunt tecum onus
populi, neque portabis tu ſolus.

18 Populo autem edicito, Parate vos in craſtinum, ut come-
datis carnem; quia fleviſtis ante aures Jehovæ dicendo, Uti-

nobis comedendam carnem? nam bene erat nobis in Ægypto: dabit igitur vobis Jehova carnem & comedetis.

19 *Non uno die comedetis, neq; biduo; imò non quinq; diebus neq; decem diebus, neq; viginti diebus.*

20 *Uſq; ad plenum menſem* comedetis, *uſq; dum exeat è naſo veſtro, & ſit vobis in ejectamentum: propterea quòd ſprevistis Jehovam, qui* eſt *in medio veſtri; & flevistis coram illo, dicendo, Quare jam exivimus ex Ægypto?*

21 *Dicente verò Moſche; Sexcenties mille peditum* eſt *populus hic in cujus medio ego* ſum: *& tu dicis, Carnem daturus ſum eis ut comedant menſem plenum?*

22 *An greges & armenta jugulabuntur eis; ut ſatis ſit eis? an omnes piſces maris congregabuntur eis ut* ſatis *ſit eis?*

23 *Dixit Jehova Moſchi, An manus Jehovæ curta eſſet? jam videbis utrum eventurum ſit tibi verbum meum, néc ne.*

24 *Egreſſus itaq; Moſche eloquutus eſt ad populum verba Jehovæ; & congregavit ſeptuaginta viros è ſenioribus populi, quos ſtatuit circa tentorium* conventus.

25 *Tum deſcendens Jehova in nube illa alloquutus eſt eum; & ſeponens de illo ſpiritu qui* erat *ſuper eum, indidit ſeptuaginta illis viris ſenioribus: ſiquidem quum reſideret ſuper eos ſpiritus ille, ut* tum *prophetarunt, & non amplius.*

26 *Remanſerant autem duo viri in caſtris, quorum uni nomen* erat *Eldad, nomen verò alteri Medad, ſuper quos reſedit quoq; ſpiritus ille, quia ipſi* erant *inter conſcriptos, quamvis non prodiiſſent ad tentorium: ſic prophetarunt in caſtris.*

27 *Quare excurrit puer & renunciavit Moſchi dicens, Eldad & Medad prophetant in caſtris.*

28 *Reſpondens verò Jehoſchuah filius Nunis miniſter Moſchis à juventute ſua, dixit; Domine mi Moſche, cohibe eos.*

29 *Cui dixit Moſche, An invides tu meâ causâ? atque utinam totus populus Jehovæ* eſſent *prophetæ, indente Jehova ſpiritum ſuum illis.*

30 *Poſteà recepit ſe Moſche ad caſtra, cum ſenioribus Jiſraelis.*

31 *Tum ventus profectus à Jehova abripuit coturnices à mari, & diſſevit ad caſtra, quaſi itinere unius diei hinc, & quaſi itinere unius diei illinc circa caſtra: idq; ad duos cubitos in ſuperficie terræ.*

32 *Surgensq; populus toto die illo, & tota nocte illa, & toto die poſtero collegerunt coturnices; qui minimum, decem acervos collegit. & compoſitè expanderunt* eas *ſibi circa caſtra.*

33 *Earum caro erat adhuc inter dentes illorum, nondum exeſa erat, quum ira Jehovæ accenſa eſt in populum, & percuſſit Jehova populum plagâ magnâ valde.*

34 *Quamobrem vocavit* quiſque *nomen loci illius Kibrothai thaava, quia ibi ſepeliverunt populum, eos qui concupierant.*

35 *Kibrothi thaava profecti ſunt populus Chatzerothas; & ſubſtiterunt Chatzerothi.*

nam aliquis daret nobis comedendam carnem? nam bene *erat* nobis in Ægypto: Dabit igitur vobis Jehova carnē, & comedetis.

19 Non uno tantùm die comedetis, neque biduo; imò non quinque diebus neque decem diebus, neque viginti diebus.

20 Sed uſque ad plenum menſem *comedetis*, uſq; dum exeat è naſo veſtro, & ſit vobis in ejectamentum: propterea quòd ſprevistis Jehovam, qui *eſt* in medio veſtri; & flevistis coram illo, dicendo, Quare jam exivimus ex Ægypto?

21 Dixit verò Moſes, Sexcenties mille peditum *eſt* populus hic in cujus medio ego *ſum*: & tu dicis, Carnem daturus ſum eis ut comedant per menſem plenum?

22 *d* An greges & armenta jugulabuntur eis, ut ſatis ſit eis? an omnes piſces maris congregabuntur eis ut ſatis ſit eis? *d* Joh. 6. 7.

23 Tum dixit Jehova Moſi, An manus Jehovæ *e* curta eſſet? jam videbis utrum eventurum ſit tibi verbum meum, néc ne. *e* Eſa. 50. 2. & 59. 1.

24 Egreſſus itaque Moſes eloquutus eſt ad populum verba Jehovæ; & congregavit ſeptuaginta viros è ſenioribus populi, quos ſtituit circa tentorium.

25 Tum deſcendens Jehova in nube illa allocutus eſt eum; & ſeponens de illo ſpiritu qui *erat* ſuper eo, indidit ſeptuaginta illis viris ſenioribus: quumque reſidebat ſuper eis ſpiritus ille, prophetabant, & non ampliùs.

26 Remanſerant autem duo viri in caſtris, quorum uni nomen *erat* Eldad, nomen verò alteri Medad; & requievit ſuper illis ſpiritus ille, quia ipſi *erant* inter conſcriptos, quamvis non prodierant ad tentorium: itaque prophetarunt in caſtris.

27 Quare excurrit puer quidam & renunciavit Moſi dicens, Eldad & Medad prophetant in caſtris.

28 Reſpondens verò Joſua filius Nunis miniſter Moſis à juventute ſua, dixit; Domine mi Moſes, cohibe eos.

29 Cui dixit Moſes, An invides tu meâ causâ? atque utinam totus populus Jehovæ *eſſent* prophetæ, indente Jehova ſpiritum ſuum illis.

30 Poſtea recepit ſe Moſes in caſtra, & ſeniores Iſraelis.

31 Tum *f* ventus profectus à Jehova abripuit coturnices à mari, & proſtravit eos juxta caſtra, quaſi itinere unius diei hinc, & quaſi itinere unius diei illinc circa caſtra: idque ad duos cubitos in ſuperficie terræ. *f* Exod. 16. 13. Pſal. 78. 26.

32 Surgensque populus toto die illo, & tota nocte illa, & toto die poſtero, collegerunt coturnices illas; qui minimum, decem acervos collegit: & compoſitè expanderunt *eas* ſibi circa caſtra.

33 Earum caro erat adhuc inter dentes illorum, nondum conciſa erat; quum ita Jehovæ exarſit in populum, & percuſſit Jehova populum plagâ magnâ valde.

34 Quamobrem vocatum eſt nomen loci illius Kibroth thaava; quia ibi ſepeliverunt populum, eos qui concupierant.

35 Kibrothis thaavæ profecti ſunt Hatſerothas; & manſerunt ibi.

ANALYSIS CAP. XI.

DUo in hoc capite principaliter narrantur: unum, quòd quidam ex populo igne divinitus immiſſo abſumti ſint, tribus primis verſibus: alterum, quòd quidam affecti ſint morte ſubitaneâ, reliqua parte capitis.

De prima parte. Narratio de plaga illa ignis conſtat membris quinque. Primo indicatur illius cauſa procatarctica: ſecundo cauſa antecedens: tertiò ſubjectum recipiens: quartò cauſa corrumpens: quintò eventus. Cauſa procatarctica quæ Deum movit ad ignem illum immittendum, fuit querimonia populi, verſu 1. Cauſa antecedens fuit juſtitia Dei vindicatrix, quæ ſignificatur nomine iræ, ibid. Subjectum recipiens illius ignis fuerunt illi qui erant in caſtrorum extremitate, eod. v. Cauſa corrumpens per quam ignis ille fuit compreſſus, indicatur duplex: una, preces populi ad Moſen, v. 2. altera, preces Moſis ad Deum, ibidem. Eventus iſtius plagæ fuit, quòd loco iſti ubi illa acciderat, nomen Thabheræ inditum eſt, v. 3.

De ſecunda parte. Narratio de immiſſa divinitus quibusdam morte ſubitaneâ, ſimiliter quinque membris principalibus conſtat. Primò indicatur illius plagæ cauſa procatarctica: ſecundo per digreſſionem inſeritur deſcriptio mannæ: tertiò indicatur cauſa illius plagæ antecedens: quartò narrantur cauſæ ſine quibus non: quintò & poſtremo eventus. I. Cauſa procatarctica quæ Deum ad plagam iſtam immittendam movit, fuit fletus & murmur populi ob defectum carnium, v. 4. Quod murmur exornatur proſopopœia, v. 4. 5. & 6. II. Manna, cujus in iſto murmure facta fuerat mentio, deſcribitur à quinque argumentis: (1) à quantitate & figura, v. 7. (2) à colore, ibidem. (3) à tractatione & uſu, v. 8. (4) à ſapore, ibidem. (5) à generatione ſeu ortu, v. 9. III. Cauſa antecedens quæ Deum ad plagam iſtam immittendam movit, fuit juſtitia ejus vindicatrix, quæ ſignificatur nomine iræ, v. 10. IV. Cauſæ ſine quibus non, quæ fuerunt quaſi præparationes ad plagam iſtam, narrantur ſex: (1) querela Moſis, (2) promiſſio coturnicum, (3) immiſſio coturnicum, (4) collectio earundem, (5) præparatio earundem, (6) eſus denique illarum. Hiſce cauſis ex occaſione inſeruntur alia duo: nempe mandatum Domini de 70. ſenioribus ad gubernationem cum Moſe partiendum vocandis, & ipſa illorum vocatio: quorum illud conſtituit narrationis hujus membrum ſecundum, iſta verò quartum. Poſtremo autem narratur ipſa plaga. Atque ita narrationis hujus membra exiſtunt novem. Primo igitur membro narratur querela Moſis apud Deum de iſto populi murmure, v. 11. & deinceps. Queritur autem de oneris gubernandi hunc populum gravitate, v. 11. Querelæ hujus juſtitiam confirmat ex eo, quòd ipſe non ſit hujus populi mater, ut teneatur tantam ejus curam gerere, eique de omnibus neceſſariis providere, v. 12. Deinde à ſua impotentia, quòd non poſſit populi deſiderio ſatisfacere, v. 13. Poſtea querelam repetit, quòd non poſſit ſolus hoc onus ferre, v. 14. Poſtremo annectit petitionem: ut potiùs à Deo occidatur, quàm diutiùs ſub iſto onere ſolus relinquatur, v. 15. Atque ſic tractatur membrum narrationis hujus primum, nempe querela Moſis. Secundo membro, quod ex occaſione præcedentis ortum eſt, eſt mandatum Dei ad Moſen de convocandis atque ſiſtendis 70. ſenioribus, quibus velit gubernationis partem imponere, v. 16. & 17. Tertio membro continetur promiſſio coturnicum. Hujus promiſſionis narratio conſtat membris principalibus quinque. Primo recitatur mandatum Dei ad Moſen de promiſſione illa populo proponenda, v. 18. Secundo indicatur, quando carnes populo dare velit, ibidem. Tertiò, quamdiu illas dare velit, v. 19. & 20. Quarto additur comminatio plagæ, v. 20. Quinto narrantur illius ſermonis Domini ad Moſen eventa, eáque numero quatuor. Ea ſunt: (1) contradictio Moſis, v. 21. & 22. (2) refutatio iſtius contradictionis, v. 23. (3) aſſeveratio promiſſionis factæ, ibid. (4) obſequium Moſis in promiſſione populo proponenda, v. 24. Atque ſic tractatur membrum narrationis cauſarum ſine quibus non, tertium. Quarto membro narratur vocatio ſeptuaginta ſeniorum ad ſuſcipiendum partem gubernationis populi. Hæc narratio membris principalibus tribus conſtat. Primo narratur illorum congregatio coram Domino, v. 24. Secundo vocationis eorum obſignatio per prophetationem, v. 25. Tertio caſus ſingularis de duobus qui prophetabant in caſtris, v. 26. Hic caſus illuſtratur è ſuis eventis, numero tribus. (1) Puer id Moſi nunciavit, v. 27. (2) Joſua petiit à Moſe ut illos à prophetan-

Phetando cohiberet, v.28. (3) Moſes id recuſavit, v.29. Atque ſic tractatur membrum narrationis cauſarum ſine quibus non, quartum. Quinto membro narratur ipſa immiſſio coturnicum. Hæc pars narrationis membris conſtat quinque. Primo indicatur tempus quo immiſſio illa facta eſt, nempe poſteaquam Moſes cum ſenioribus ſeſe in caſtra recepiſſet, v.30. Secundo indicatur cauſa inſtrumentalis qua Deus uſus eſt in coturnicibus adducendis: ea fuit ventus, v.31. Tertia indicatur locus unde coturnices illæ adductæ ſunt, nempe a mari, eodem verſu. Quarto indicatur locus in quem dejectæ ſunt, nempe circa caſtra, ibid. Quinto indicatur coturnicum illarum copia ſeu multitudo; quæ ſignificatur partim a latitudine ſpatii quod coturnices occuparunt: partim ab altitudine ſitus ipſarum, eodem verſu. Atque hæc de coturnicum immiſſione. Sexto membro narratur coturnicum collectio, v.32. Septimo præparatio, ibid. Octavo eſus, v.33. Nono ipſa plaga, ibidem. Atque ſic tractantur cauſæ ſine quibus non accidit iſta plaga: quod ſecundæ partis capitis membrum principale quartum eſt. Quintum reſtat membrum, nempe iſtius plagæ eventus. Is indicatur duplex: unus, quòd ex illa plaga nomen illi loco fuit impoſitum, v.34: alterum, quòd ex illo loco profecti ſunt, v.35.

SCHOLIA IN CAP. XI.

℣.1. Quum autem &c.] *Verto, Populus autem quum querit arctur, diſplicuit in auribus Jehovæ: quum enim audiſſet Jehova querimoniam* illam, *accenſa fuit ira ejus, & exarſit in eos ignis Jehovæ, conſumſitq; &c. Heb. Et fuit populus, quum eſſent querit antes, malus in auribus* Jehovæ: *& audivit Jehova, & exarſit &c. Querit abantur autem haud dubie propter moleſtiam eam diuturni itineris per deſertum ex collatione capitis præcedentis. Sunt qui querit ationem hanc referunt ad defectum carnium: ut quo potent, verſu quarto & deinceps copioſius & pluribus à Moſe explicari ea qua hic ſummatim dicat: & putant hoc ipſum teſtari pſalmum 78. ac proinde approbant verſionem veterem principii verſus quarti,* Vulgus quippe promiſcuum &c. *Sed querit ationem hanc a ſequente diverſam eſſe, perſpicuum evadit ex verbis illis v.4* Quare rurſus fleverunt. *Pſalmo autem allegato à verſ.26. uſq; ad 32. hiſtoria iſtius poſterioris querit ationis ita narratur, ut identitatis illius cum ea quæ hic narratur, ne minimum quidem indicium appareat. Quare principium verſ. quarti à vetere interprete non rectè eſt verſum.*

2 Sed] *Heb. Et.* Supplicavit Jehovam] *Ego puto Latinitatem poſtulare ut dicatur, Supplicavit* Jehovæ.

3 Ideirco] *Heb. Et.* Tabheram] *Nomen* תַּבְעֵרָה *ſignificat incendium à verbo* בָּעַר*, exarſit.* Ignis Jehovæ] *Ignis à Jehova immiſſus. Genitivus adjuncti.*

4 Convenarum quoque &c.] *Verto, Præterea convenæ qui in medio ejus erant &c. Heb. Et collectio: id eſt, turba collectanea: qua Exod.12. v.38 nominatur* עֵרֶב רַב*, mixtio magna: id eſt, turba miſcellanea magna.* Graviter concupiverunt] *Heb. Concupiverunt concupiſcentiâ. Nempe expetentes carnem: ut ſequentia declarant.* Quare] *Heb. Et.* Rurſus fleverunt] *Heb. Redierunt & fleverunt.* Dicentes] *Heb. Et dixerunt.* O ſi quis daret nobis comedendam] *Heb. Quis faciet ut comedamus? Interrogatio optantis. Itaq; ſenſus verſione propoſitâ rectè eſt expreſſus: ſed vocula,* O ſi *non rectè ſcribenda ut ſupplementum, quum nulla ſit in Hebræo ellipſis.*

5 Piſcium] *Heb. Piſcis. Enallage numeri.* Porrorum] *Heb. Fœni ſeu graminis. Metaphora: vel ſynecdoche generis.*

6 Anima noſtra arida eſt] *Id eſt, Contabeſcimus ex defectu boni cibi. Metaphora* Nihil quicquam eſt] *Scil. nobis, quod edamus.* Tantùm man ob oculos noſtros] *Verto, Tantùm ad man oculi noſtri reſpiciunt* *Ellipſis verbi relati.*

7 Color ejus ut color] *Heb. Oculus ejus ſicut oculus. Metonymia adjuncti.* Bdellii] *I... (aut Fr. Junius) gummi arboris bdellii, quod eſt tranſlucidum, ſi... cera, teſte Plin. lib.12. nat hiſt. cap.9.*

8 Ibantes populus &c.] *Verto, Circuibat populus & colligebat &c. In Hebræo tamen verba ſunt numeri pluralis. Syntaxis qualis in illo,* Turba ruunt. Atq; conficiebant ex eo] *Heb. Et faciebant ipſum.* Sapor] *Heb. Guſtus. Metonymia adjuncti.* Ex oleo] *Heb. Olei. Genitivus ſub-olei.*

10 Audivit ergo &c.] *Sequentes duos verſus ſic potiùs connectendos puto: Quum ergo audiret Moſes populum flentem per familias ſuas, quemq; ad oſtium tentorii ejus: & exarſiſſet ira Jehovæ valde, & illud in oculis Moſis diſpliceret: Dixit Moſes Jehovæ &c.* Populum ipſum] *Pronomen* Ipſum *elegantiùs abeſſet.* Suos] *Dicendum, Ejus.* Portam] *Heb. Oſtium.* Quare] *Heb. Et.* Accenſa eſt ira] *Vel, Exarſit naſus. Per ſynecdochen membri metonymicam, quâ unà cum effecto intelligitur efficiens: itemq; per metaphoram, quæ hic ſpecialis nominatio proſopopœia dicitur. Nomen* אַף *propriè ſignificat naſum: iram verò ſignificat per metonymiam ſubjecti: quia in naſo conſpicitur ſignum iræ, nempe flatus.*

11 Servum tuum] *Id eſt, me. Synecd generis.*

12 Exporta] *Malim ſimpliciter, Porta vel geſta.* Terram] *Heb. Humum.* Juramento promiſiſti] *Heb. Juraſti. Synecd. generis,* Majoribus] *Heb. Patribus. Synecd. ſpeciei.*

14 Onus totius populi hujus] *Verto, Totum populum hunc. Non eſt ellipſis in Hebræo: ſed eſt tropus metaphora, quâ populus oneri comparatur.* Nam grave hoc eſt ſupra me] *Verto, Nam gravior eſt quàm ut feram. Heb. Nam gravis eſt præ me. Germanicè eleganter,* Es iſt mir zu ſchwer.

15 Occide me jam, occide] *Heb. Occide me jam occidendo.* Erwürge mich nur. Ne videam] *Fac ne videam, nam in Hebræo eſt particula* אַל *quæ eſt prohibentis.*

16 Dixit ergo] *Heb. Et dixit.*

17 Tum] *Heb. Et.* De ſpiritu] *De donis Spiritus ſancti. Synecdoche generis, & metonymia efficientis.* Sic] *Heb. Et.*

18 Parate vos] *Heb. Sanctificate vos. Confer Exod.19 v.10* Audiente Jehova] *Heb. Auribus Jehovæ.* O ſi quis daret] *Ut ſuprà v.4.* Dabit igitur] *Heb. Et dabit.*

20 Plenum menſem] *Heb. Menſem dierum. Genitivus partis, & ſynecd. generis. Sic v ſeq.* Jam] *Heb. Hoc* tempore.

21 Peditum] *Heb. Peditis. Enallage numeri.*

22 Greges] *Scil. ovium & caprarum. Hoc enim vox Hebræa* צֹאן *propriè ſignificat. Voces Hebraicæ ſunt numeri ſingularis.* Armenta] *Boves & vaccæ. Id enim vox Hebræa* בָּקָר *propriè ſignificat.* Ut ſatis ſit eis] *Verbum Hebraicum* מָצָא *aliàs uſitatè ſignificat* invenire: *ſed pro* ſufficere *manifeſtè ponitur hic: itemq; Joſ.17. v.16. Jud.21. v.14. Quæ loca hic annotat Fr. Junius. Nam locus 1. Reg.4. v.13 quem præter illos allegat, huc non quadrat: ut patebit conſideranti. Videtur eſſe phraſis ellipſica: quaſi dicatur hic,* Ut inveniat *(hoc eſt, obtineat)* ſibi *id quod expetit, nempe carnem ad ſaturitatem. Ubi in Hebræo pronomen reciprocum numeri pluralis eſt* לָהֶם*. Itaq; vertendum,* Ut ſinguli inveniant ſibi. *Sic Jud.21. v.14.* Sed non invenerunt ſibi *(id eſt, non obtinuerunt) ſic. id quod petebant: nempe ut ſinguli nanciſcerentur uxores.*

23 Curta eſſet] *Ita ut ſe non poſſet eò uſq; extendere. Id eſt, An potentia mea minor eſſet quam ut poſſit iſtud quod promitto effectum dare?* ... *Interrogatio vim habet negandi.* Verbum meum] *Res illa quam promiſi. Synecdoche generis, & metonymia adjuncti.*

24 Egreſſus itaque] *Heb. Et egreſſus eſt.* Verba Jehovæ] *Scil. de danda carne ſuprà v 18.19 20.*

25 Tum] *Heb. Et.* De illo ſpiritu] *Ut verſ.17.* Qui erat ſuper eum] *Puto dicendum, Super eo: vel, In eo. Poteſt verti, Qui inerat ei.* Indidit] *Heb. Dedit ſuper.* Fuitque] *Verto, Et factum eſt: vel, accidit.* Reſideret] *Heb. Quieſceret.* Super eos] *Puto dicendum, Super eis.* Prophetarent] *Id eſt, dictante Spiritu ſancto laudes Dei divinis verbis enuntiarent. Verbum Hebraicum eſt* הִתְנַבֵּא*. Sic 1.Sam.10. v.5. & deinceps.* Et non ampliùs] *Heb. Et non addiderunt. Quia ſatis fuit, eos hoc viſibili ſigno ſemel populo commendari. Simile exemplum vide in Saule 1.Sam.10. v.6.*

27 Puer] *Puer quidam. Articulus* ה *hic valet pronomen indefinitum.* Dicens] *Heb. Et dixit.*

29 Meâ cauſa] *Heb. Pro me.* An invides] *Interrogatio reprehendentis, quaſi dicat, Non debebas invidere.* Atqui] *Heb. Et.* Utinam &c.] *Heb. Quis dabit omnem populum Jehovæ prophetas? Interrogatio optantis.*

30 Poſtea] *Heb. Et.* Recepit ſe] *Heb. Collegit ſe. Niphàl reciprocum.* Cum ſenioribus] *Heb. Ipſe & ſeniores.*

31 Tum] *Heb. Et.* Disjecit] *Heb. Expandit: vel, proſtravit.* Ad caſtra] *Juxta caſtra. Præpoſitio* עַל *hic valet* Juxta.

32 Coturnices] *Adde,* illas *Heb. Coturnicem illam. Collectivè.* Qui minimum] *Scil. collegit. Heb. Qui parviſicavit.* Decem acervos] *In hac ſignificatione accipitur vox* חֳמָרִים *etiam Exod.8. v.14. Alii interpretantur coros: corus autem continet triginta modios. Non eſt autem probabile ſingulos tantum numerum coturnicum collegiſſe.* Compoſitè expanderunt] *Ut ſcilicet vento durarentur & contra putredinem præſervarentur. Heb. Expanderunt expandendo.*

33 Earum caro] *Pronomen* Earum *in Hebræo non eſt expreſſum, ſed ſignificatur per articulum* ה. Excîſa] *Malim, Conciſa. Scilicet dentibus.*

34 Quamobrem] *Heb. Et.* Kibrothas thaavæ] *Id eſt, Sepulchra concupiſcentiæ.*

35 Subſtiterunt] *Vel, manſerunt. Heb. Fuerunt. Sic Dan.1. v.ult.*

OBSERVATIONES EX CAP. XI.

Ex v.1. In populo Iſraelitico querit ante de itineris ſui moleſtiis proponitur exemplum impatientiæ & infirmitatis humanæ: quæ unicuique noſtrûm eſt agnoſcenda & deploranda, Deusque pro ſpiritu patientiæ orandus. *Impatientia.*

2 Ex eodem verſu. Ex iſta plaga populo Iſraelitico à Deo immiſſa diſcimus, Deum murmure noſtro contra ipſius gubernationem graviter offendi: ac proinde illud cavendum, contràque in gubernatione Dei placidè acquieſcendum eſſe. *Murmur.*

3 Ex v.2. In periculis & neceſſitatibus confugiendum eſt ad preces. *Preces.*

4 Ex eodem verſu. Deus preces piorum exaudit. *Preces.*

5 Ex v.3. Rectum eſt ut inſignium judiciorum Dei quæ in inobedientes exercuit, monumenta ſtatuantur. *Monimenta.*

6 Ex v.4. Quòd Iſraelitæ per convenarum querelas de defectu carnium ipſi quoque ad querit andum & murmurandum *Improborum familiaritas.*

excitati fuerant, hinc diſcimus, improborum hominum conſuetudinem atque familiaritatem noxiam, ac proinde fugiendam eſſe.

Impatientia
7 Ex v.4.5.6.& 8. In populo Iſraelitico murmurante ob defectum carnium & ſpernente atque faſtidiente mannam, rurſum proponitur exemplum impatientiæ & infirmitatis humanæ, atque inſuper magnæ ingratitudinis erga Deum: qui illis mannam, cibum ſuaviſſimum, abundè ad veſcendum dabat.

Magiſtratus.
8 Ex v.10. In Moſe proponitur exemplum juſtæ iræ erga ſubditos delinquentes.

Dei bonitas & clementia.
9 Ex v.11.12.13.14.& 15. collatis cum iis quæ deinceps narrantur. Quòd Deus preces Moſis cum inſigni duplici infirmitate (impatientia ſcilicet & oblivione potentiæ Dei) conjunctas, nihilominus exaudivit: argumentum eſt bonitatis & clementiæ Dei.

Vocatio divina.
10 Ex v.17. Cui Deus magnum onus imponit, ei vires quoque magnas ad illud ferendum largitur.

Gubernatio populi.
11 Ex eodem verſu. Ad rectam & felicem populi gubernationem opus eſt donis Spiritus ſancti: puta prudentia, magnanimitate & patientiâ.

Gubernatio Dei.
12 Ex v.18.19.& 20. Quum non ſumus contenti præſentibus quæ neceſſitatibus noſtris ſufficiunt, ſed inſuper expetimus plura quibus carere poteramus: Deus interdum illa nobis dat, ſed ſæpe addita juſtâ & severâ caſtigatione. Sicut hoc loco carnes dedit Iſraelitis, ſed addita plagâ mortis ſubitaneæ inter edendum illas. Sic dedit eis regem, ſed ſimul denuntiavit moleſtias & incommoda quæ ab illo percepturi eſſent, 1.Sam.8. Quare diſcamus moderari importunis deſideriis noſtris, & contenti ſimus præſentibus.

Imperfectio ſanctorum.
13 Ex v.21.& 22. In Moſe dubitante de potentiâ Dei in procurandis carnibus, proponitur exemplum imperfectionis ſanctorum.

Dei omnipotentia.
14 Ex v.23. notetur teſtimonium de omnipotentia Dei.

Fides. Obedientia.
15 Ex v.24. In Moſe proponitur exemplum tum fidei in credendis promiſſionibus Dei, tum obedientiæ in expediendis mandatis illius.

Dei veracitas.
16 Ex v.23. collato cum v.17. Quæ Deus promittit, ea etiam (præſtat.

Vocatio divina.
17 Ex v.26. Quum Deus aliquem ad munus publicum fungendum adhibere conſtituit, tum nihil eum juvant ſubterfugia. Sic iſti duo qui cum reliquis ſenioribus ad capeſſendam partem gubernationis Moſis vocati, in caſtris remanſerant, hauddubiè ſubterfugere conantes illud onus; in lucem protracti fuerunt per ſignum miraculoſum, atque ita ad munus illud vocati atque conſtituti ſunt. Sic Saul eo tempore quo Samuel regem ſorte eligebat, ad impedimenta latitans, in medium productus eſt, & rex renuntiatus, 1.Sam.10. Sic Moſes & Jeremias in ſimilibus negotiis fruſtra ſubterfugia quæſiverunt & excuſationes in medium attulerunt: ut videre eſt Exod.3. & Jer.1. v.6.& ſeqq.

Invidia.
18 Ex v.28. In Joſua proponitur exemplum invidiæ ortæ ex nimio amore heri ipſius, nempe Moſis. Simile exemplum proponitur in diſcipulis Johannis Baptiſtæ, Joh.3.v.26.

Dona ſpiritualia.
19 Ex v.29. Exemplo Moſis gaudere debemus, quum videmus dona Dei ſpiritualia in alios collata eſſe: atque eadem aliis quoque exoptare.

Gubernatio Dei.
20 Ex v.31. Illuſtre exemplum potentiæ Dei in gubernandis cauſis ſecundis.

Caſtigationes divinæ.
21 Ex v.33. Exemplum juſtæ caſtigationis Dei.

Monumenta.
22 Ex v.34. Inſignium Dei judiciorum monimenta ſtatuenda ſunt.

CAPUT XII.

T. & J.

I. *NAm obloquuta eſt Mirjam cum Aharone contra Moſchen, propter uxorem illam Cuſchidem quam duxerat; quod uxorem Cuſchidem duxiſſet:*

2 Ac dixerunt, An tantummodo per Moſchen loquutus eſt Jehova, nonne etiam per nos loquutus eſt? quod audivit Jehova.

3 Vir autem ille Moſche manſuetus erat valde, præ omnibus hominibus qui erant in ſuperficie terræ.

II. *4 Quapropter edixit Jehova repente Moſchi, & Aharoni, & Mirjamo, Prodite vos tres ad tentorium conventus, & prodierunt ipſi tres.*

5 Tum deſcendens Jehova in columna nubis, ſubſtitit ad portam ipſius tentorii: Quumq; vocaſſet Aharonem & Mirjamum, prodierunt ambo.

6 Quibus dixit, Audite nunc verba mea; ſi eſt propheta ex vobis, per viſionem meipſum Jehovam notum facio ei, aut per ſomnium alloquor eum:

7 Non ſic ſervus meus Moſche; qui eſt in tota domo mea fidelis:

8 In os alloquor eum, adeò ut ſpeciem, ſimilitudinemq; Jehovæ intueatur, ac non per ænigmata: quare igitur non timuiſtis obloqui contra ſervum meum, contra Moſchen?

9 Accenſa itaq; eſt in eos ira Jehovæ, & abiit.

III. *10 Simulac verò nubes illa receſſit à ſuperiore parte tentorii, ecce Mirjam leproſa erat, alba ſicut nix: quumq; reſpexiſſet Aharon ad Mirjamum, ecce leproſa erat.*

IV. *11 Quamobrem dixit Aharon Moſchi: attende ad me domine mi, ne quæſo imponas nobis peccati pœnam, quo ſtultè egimus, & quo peccavimus:*

12 Ne quæſo ſit Mirjam ſimilis mortuo: cujus dimidiata caro exeſa eſt quum egreditur ex utero matris ſuæ.

13 Inclamante ergo Moſche Jehovam, dicendo, Deus fortis quæſo ſana nunc eam:

14 Edixit Jehova Moſchi, Si pater ejus ſputum inſpuiſſet in faciem ejus, annon rubore ſuffuſa eſſet ſeptem dies? ſecluditor ſeptem dies extra caſtra, & poſtmodum aggregabitur.

15 Secluſa eſt itaq; Mirjam extra caſtra ſeptem dies, ideo populus non eſt profectus donec aggregaretur Mirjam.

P.

NAm obloquuta eſt Mirjam & Aharon contra Moſen, propter uxorem illam Cuſchidem quam acceperat; quòd uxorem Cuſchidem accepiſſet: I.

2 Ac dixerunt, An tantummodo per Moſen loquutus eſt Jehova, nónne etiam per nos loquutus eſt? Hoc audivit Jehova.

3 Vir autem ille Moſes manſuetus erat valde; præ omnibus hominibus qui *erant* in ſuperficie terræ.

4 Quapropter edixit Jehova repente Moſi, & Aharoni, & Mirjamo, Prodite vos tres ad tentorium conventus; & prodierunt ipſi tres. II.

5 Tum deſcendens Jehova in columna nubis, ſubſtitit ſupra oſtium tentorii: Quumque vocaſſet Aharonem & Mirjamum, prodierunt ambo.

6 Quibus dixit, Audite nunc verba mea; Si erit propheta ex vobis, *propheta* Jehovæ, per viſionem me ei notum faciam ei, *aut* per ſomnium alloquar eum:

7 *Sed* non ſic ſervus meus Moſes; *qui* eſt in tota domo mea fidelis.

8 Ore ad os loquor cum eo, idque per aſpectum, ac non per ænigmata; ſimilitudinemq; Jehovæ intuetur. Quare igitur non timuiſtis obloqui contra ſervum meum, contra Moſen?

9 Exarſit itaque in eos ira Jehovæ, & abiit.

10 Simulac verò nubes illa receſſit a ſuperiore parte tentorii, ecce Mirjam leproſa *erat*, *erat* ſicut nix: quumque reſpexiſſet Aharon ad Mirjamum, ecce leproſa *erat*. III.

11 Quamobrem dixit Aharon Moſi: *Attende* ad me domine mi, ne quæſo imponas nobis peccatum, quo ſtultè egimus, & quo peccavimus: IV.

12 Ne quæſo ſit iſta ſimilis mortuo: cujus dimidiata caro exeſa eſt quum egreditur ex utero matris ſuæ.

13 Inclamante ergo Moſe Jehovam, dicendo, O Deus, quæſo ſana nunc eam:

14 Dixit Jehova Moſi, Si pater ejus iratus ſpuiſſet in faciem ejus, annon rubore ſuffunderetur ſeptem dies? Secluditor ſeptem dies extra caſtra, & poſtea aggregatur.

15 Secluſa eſt itaque Mirjam extra caſtra ſeptem dies; ideo populus non eſt profectus donec aggregaretur Mirjam.

16 Poſtea verò profectus eſt populus Haſerothis, & caſtrametatus eſt in deſerto Paranis.

ANALYSIS CAP. XII.

HOc capite narratur, quo modo Mirjam, ſoror Moſis leprâ percuſſa ſit à Deo. Narrationis hujus partes principales ſunt quatuor. Indicantur enim (1) cauſa procatarctica illius plagæ, (2) effecta deſtinata, (3) ipſa immiſſio, (4) eventa. Cauſa procatarctica quæ Deum movit ad plagam hanc Mirjamo inferendam, fuit illius murmur propter excellentiam Moſis. Hos murmur illuſtratur duobus modis: primùm ab adjuncto ſocio, nempe Aharone, v.1.& 2: deinde ab eventu, puta Moſis patientia in murmure illo & contumelia ſibi per illud illata ferenda. Quæ patientia ſignificatur ex cauſa procreante, videlicet Moſis manſuetudine, v.3. Effecta deſtinata ad hanc plagam Mirjamo inferendam narrantur duo: citatio illius ad tribunal Dei. v 4. & accuſatio ejuſdem, nec non Aharonis, ubi Moſis excellentia ſupra alios prophetas declaratur ex divinæ patefactionis modis, v.5.6.7.& 8. Ipſa plagæ illius immiſſio narratur v.9.10. & illuſtratur ex cauſa antecedente, videlicet juſtitia Dei vindicatrice, quæ ſignificatur per iram Dei, v.9. Et à ſimili: quo lepra Mirjami comparatur nivi, v.10. Eventa iſtius plagæ narrantur ſex: (1) obſervatio illius ab Aharone, v.10. (2) interceſſio Aharonis pro ſorore apud Moſen, v.11.& 12. (3) interceſſio Moſis apud Deum, v.13. (4) mandatum Dei de illa ſecludenda, conjunctum promiſſione ſanationis, v.14. (5) exſequutio mandati illius, v.15. (6) interruptio profectionis Iſraelitarum, ibidem.

SCHOLIA IN CAP. XII.

NAm] *Heb. Et. Sed ſenſus bene eſt redditus: quia hic indicatur cauſa cur ſubſtiterint Haſerothis, ut narratum eſt in fine capitis præcedentis. Confer v.ult.* Obloquuta eſt] *Heb. Loquuta eſt.* v.1.

Mirjam]

Mirjam] *Soror Moſis.* Cum Aharone] *Heb. Et Aharon. Prozeugma. Mirjam autem nominatur primo loco, ut quæ fuerit author iſtius murmurationis: unde & ipſa punita fuit, infrà v.10.* Propter uxorem] *Heb. Propter occaſiones (ſive rationes) uxoris.* Cuſchidem] *Id eſt, Midianitidem: nempe Tſipporam, Exod.2. v.21. Vocantur autem Midjanitæ Cuſchitæ (ut hic annotat Fr. Junius) non quòd ex Cuſcho progeniti eſſent, ſed quia obtinebant partem regionis Cuſchi.* Duxerat] *Heb. Acceperat. Sic nos dicimus,* Ein weib nemen. Quod audivit] *Heb. Et audivit* illud. *Subintellige, Et ſermone illo offenſus eſt. Synecdoche membri metonymica, quâ unà cum efficiente intelligitur effectum.*

2 Per nos] *Nam Mirjam erat prophetiſſa, Exod.15. v.20. De Aharone autem nihil (quod ſciam) tale legitur.*

3 Manſuetus erat] *Q.d. Ac proinde contumeliam illam à ſorore & fratre ſibi illatam æquo animo ferebat. Lutherus,* Moſe war ein ſehr geplagter menſch. *quaſi in Hebræo legatur* עָנִי*, id eſt, afflictus: at legitur* עָנָיו*, id eſt, manſuetus.* Præ omnibus hominibus] *Magis quàm omnes homines. Heb. Præ omni homine. Collectivè.*

4 Quapropter] *Hebr. Et.* Prodite] *Hebr. Exite. Sic mox, Exierunt.*

5 Tum] *Heb. Et.* Portam] *Heb. Oſtium.* Ad portam] *Verto, ſupra* oſtium. *Hoc ſupplementum confirmatur ex v.10. ubi nubes illa dicitur receſſiſſe à ſuperiore parte tentorii.* Ipſius tentorii] *Pronomen* Ipſius *elegantiùs abeſſet.* Quumque vocaſſet &c.] *Heb. Et vocavit &c. & prodierunt. Copulativùm enuntiatum valet relativum temporis.*

6 Quibus dixit] *Heb. Et dixit* eis. Si eſt &c.] *Verto, Si erit propheta ex vobis,* propheta Jehovæ: *per viſionem me ei notum faciam,* aut *per ſomnium loquar cum eo.* Cum eo] *Præpoſitio* ב *hic valet Cum. Sic verſ. ſeq.* Per viſionem] *Quum quis extra ſe rapitur: quæ* ἔκστασις *nominatur Act.10. v.10. Vel etiam quum Deus apparet vigilanti, eumque alloquitur: ut 1.Sam 3. v.15. Hebr.* מַרְאָה*:*

8 In os] *Heb. Os ad os.* Alloquor eum] *Heb. Loquor cum eo: quod puto retinendum.* Adeò ut ſpeciem, &c.] *Verto,* Idque per *aſpectum, et non per ænigmata: & ſimilitudinem Jehovæ intuetur.* Speciem] *Heb.* מַרְאֶה*. Aſpectum. Metonymia adjuncti.* Quare igitur] *Heb. Et quare* Obloqui] *Heb. Loqui.*

9 Accenſa itaque eſt] *Heb. Et accenſa eſt.* Ira] *Sive, naſus: per* ἀνθρωποπάθειαν. Abiit] *Id eſt, nubes illa, quæ ſymbolum erat præſentiæ ejus, & ex qua illis fuerat alloquutus, receſſit: ut declarat verſus ſequens. Metonymia ſubjecti.*

10 Simulac verò &c.] *Heb. Et nubes illa receſſit, & ecce Mirjam leproſa erat. Copulativum enuntiatum valet relativum temporis.* A ſuperiore parte tentorii] *Heb. A ſuper tentorio.* Quumque reſpexiſſet, &c.] *Heb. Et reſpexiſſet, & leproſa erat. Enantioſis quodammodo.*

11 Quamobrem] *Heb. Et.* Imponas nobis] *Heb. Ponas ſuper nos.* Peccati pœnam] *Heb. Peccatum. Metonymia efficientis.*

12 Sit Mirjam] *Malim, Sit iſta. nam etſi pronomen demonſtrativum non eſt expreſſum in Hebræo: tamen ſignificatur ipſa formâ verbi, quod eſt generis fœminini.* Similis mortuo] *Heb. Sicut mortuus.* Cujus dimidiata caro &c.] *Heb. Qui quum egreditur ex utero matris ſuæ, jam exeſum eſt dimidium carnis ejus.*

13 Deus fortis] *Verto ſimpliciter, O Deus. Nullam hic agnoſco ellipſin. nam nomen* אֵל *hic (ſicut & alibi paſſim) ſubſtantivum eſt, Deum ſignificans. Interim verum eſt, Deum ſic dictum à potentia.*

14 Sputum inſpuiſſet] *Verto, Iratus ſpuiſſet. Heb. Spuendo ſpuiſſet.* Rubore ſuffuſa eſſet] *Verto, Rubore ſuffunderetur. Ac proinde in conſpectum ejus non prodiret, ſed ſeſe ſubduceret ac lateret. Synecdoche membri metonymica, quâ unà cum efficiente intelligitur effectum. Quaſi dicat, quanto magis ſubducere ſeſe debet à conſpectu meo? Altera ſynecdoche ſimilis præcedenti.* Secludito] *Quaſi dicat, Secluditor igitur, ne veniat in conſpectum meum. Ellipſis conjunctionis illativæ. Item* ἀσύνδετον. *nam conſpectum Dei nemo effugere poteſt, aut ab illo ſe ſubducere.* Aggregabitur] *Malim, Aggregator.*

15 Ideò *Heb. Et.*

16 Profecti populus] *Syntaxis qualis illa,* Turbarunt. *Syntheſis ſive Syneſis. Sed quum iſta ſyntaxis apud Latinos ſit inſolens in proſa, verto hic, Profectus eſt populus, & caſtrametatus eſt.*

OBSERVATIONES EX CAP. XII.

Ex verſ.1. & 2. In Mirjamo & Aharone proponitur exemplum invidiæ & ambitionis, ac proinde imperfectionis ſanctorum. *Invidia. Ambitio. Imperfectio ſanctorum*

2 Ex v.3. In Moſe proponitur exemplum manſuetudinis & patientiæ in ferendis injuriis. *Manſuetudo. Patientia*

3 Ex verſ.4. & ſeqq. In hoc facto Dei citantis & accuſantis Mirjamum & Aharonem, proponitur judicibus exemplum proceſſus judicialis. Simile exemplum habetur Gen.3. *Proceſſus judicialis.*

4 Ex v.6.7. & 8. Deus pro liberrima ſua poteſtate in alios plura & majora, in alios pauciora & minora, dona atque beneficia ſua confert. Confer 1.Cor.12. *Poteſtas Dei.*

5 Ex v.9. & 10. In lepra Mirjami proponitur exemplum juſtitiæ divinæ in punienda invidia & ambitione. *Juſtitia Dei vindicatrix.*

6 Ex v.11. & 12. In Aharone intercedente apud Moſen pro ſorore proponitur exemplum charitatis Chriſtianæ, item demiſſionis animi: quatenus honorat eum quem antea contempſerat. Item agnitionis peccati admiſſi, ingenuæque confeſſionis. *Charitas Chriſtiana. Demiſſio animi.*

7 Ex v.13. In Moſe proponitur rurſus exemplum manſuetudinis & charitatis eximiæ, quòd promptiſſimè intercedit pro ſorore à qua recens fuerat contemtus. *Manſuetudo.*

8 Ex v.14. Deus precibus piorum in bonis corporalibus impetrandis ita locum dat, ut tamen, quum opus eſt, adhibeat aliquam caſtigationem. *Preces.*

9 Ex eod.v. Qui lepra ſpirituali ſcandalorum infecti ſunt, tantiſper excommunicandi ſunt, donec ab illa fuerint liberati. *Excommunicatio.*

CAPUT XIII.

T. & J.

Poſtea allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 Mitte tibi viros qui explorent terram Cenahanæam, quam ego daturus ſum filiis Jiſraëlis: virum unum pro unaquaque tribu majorum ſuorum mittito, quemque principem inter eos.

3 Miſit itaque illos Moſche, à deſerto Parane ex præſcripto Jehovæ: omnes viri illi, primarii filiorum Jiſraëlis erant.

4 Hæc autem ſunt *nomina illorum, pro tribu Reubenis, Schammuah filius Zaccuri:*

5 Pro tribu Schimhonis, Schaphat filius Chori:

6 Pro tribu Jehudæ, Caleb filius Jephunnæ:

7 Pro tribu Jiſſacaris, Jigal filius Joſephi:

8 Pro tribu Ephrajimi, Hoſchehah filius Nunis:

9 Pro tribu Binjaminis, Palti filius Raphui:

10 Pro tribu Zebulunis, Gaddiël filius Sodi:

11 De tribu Joſephi, pro tribu Menaſchis, Gaddi filius Suſi:

12 Pro tribu Danis, Hammiël filius Gemalli:

13 Pro tribu Aſcheris, Sethur filius Michaëlis:

14 Pro tribu Naphthali, Nachbi filius Vaphſi:

15 Pro tribu Gadis, Gehuël filius Machi.

16 Hæc ſunt *nomina virorum illorum quos miſit Moſche ad explorandum terram illam: appellabat autem Moſche Hoſcheham filium Nunis, Jehoſchuham.*

17 Mittens ergo eos Moſche ad explorandum terram Cenahanæam, dixit eis, aſcendite hac meridiana plaga, & conſcendite iſtum montem:

18 Ut conſideretis terram illam qualis ſit: tum populum qui habitat in ea, utrùm fortis ſit, an debilis; utrùm paucus ſit, an multus:

19 Tum qualis ſit ea terra in qua habitat, utrùm bona ſit, an mala: id eſt, quales civitates illæ in quibus habitat, utrùm in caſtris, an in munitis locis:

20 Rurſus qualis ſit *ipſa terra, utrùm pinguis ſit, an macilenta, utrùm ſint in ea arbores, nécne: confirmetiſque vos ut accipiatis de fructu illius terræ: dies autem illi dies erant præcoquarum uvarum.*

P.

Poſtea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

2 Mitte viros qui explorent terram Canaan, quam ego daturus ſum filiis Iſraëlis; virum unum pro unaquaque tribu patrum ſuorum mittite, quemque principem inter eos.

3 Miſit itaque illos Moſes, à deſerto Paranis, ex mandato Jehovæ: omnes viri illi, primarii filiorum Iſraëlis erant.

4 Hæc autem *ſunt* nomina illorum: pro tribu Rubenis, Schammuah filius Zaccuris:

5 Pro tribu Simeonis, Schaphat filius Hori:

6 Pro tribu Judæ, Caleb filius Jephunnæ:

7 Pro tribu Iſſacharis, Jigeal filius Joſephi:

8 Pro tribu Ephraimi, Hoſeas filius Nunis:

9 Pro tribu Benjaminis, Palti filius Raphu:

10 Pro tribu Zebulunis, Gaddiel filius Sodi:

11 De tribu Joſephi, pro tribu Manaſſis, Gaddi filius Suſi:

12 Pro tribu Danis, Hammiel filius Gemalli:

13 Pro tribu Aſeris, Sethur filius Michaelis:

14 Pro tribu Naphthali, Nahbi filius Vophſi:

15 Pro tribu Gadis, Geuel filius Machi.

16 Hæc *ſunt* nomina virorum illorum quos miſit Moſes ad explorandum terram illam: appellabat autem Moſes Hoſeam filium Nunis, Joſuam.

17 Mittens ergo eos Moſes ad explorandum terram Canaan, edixit ei, Aſcendite hac Meridiana plaga, & conſcendito iſtum montem:

18 Et conſideratote terram illam qualis ſit: tum populum qui habitat in ea; utrùm fortis ſit, an debilis; utrùm paucus ſit, an multus:

19 Tum qualis ſit ea terra in qua habitat, utrùm bona ſit, an mala: item, quales *ſint* civitates illæ in quibus habitat, utrùm in caſtris, an in munitis locis *habitet*:

20 Rurſus qualis *ſit* ipſa terra, utrùm pinguis ſit, an macilenta; utrùm ſint in ea arbores, nécne: & confirmatote vos ut accipiatis è fructu illius terræ: dies autem illi *erant* dies præcoquarum uvarum.

21 *Aſcendentes igitur exploraverunt terram illam, à deſerto Sinis Rechobum uſq;, qua venis Chamathum.*

22 *Aſcenderunt enim per meridianam plagam, & venit Caleb Chebronem uſq;, ubi erant Achiman, Scheſchai, & Thalmai, nati ex Hanako: Chebron autem exſtructa fuerat ſeptem annis ante Tzohanem Ægypti.*

23 *Deinde pervenerunt uſq; ad vallem Eſchcolis, unde exciſo uno palmite cum botro uvarum, deportaverunt eum palanga duobus* hominibus: *ſimiliter ex malogranatis & ficubus ejus* terræ.

24 *Locum illum vocavit* quisque *vallem Eſchcolis: propter botrum illum quem exſciderunt inde filii Jiſraelis.*

25 *Reverſi autem ſunt ab exploratione illius terræ, exactis quadraginta diebus.*

26 *Et abeuntes pervenerunt ad Moſchen, & ad Aharonem, & ad totum cœtum filiorum Jiſraelis, verſus deſertum Paranis in Kadeſchum: & relato illis ac toti cœtui negotio, oſtenderunt eis fructum illius terræ.*

27 *Narrantes itaq; ei dixerunt; Pervenimus ad terram illam quò miſeras nos: & certè affluens* eſt *lacte & melle, atq; hic* eſt *fructus ejus.*

28 *Niſi quòd robuſtus* eſt *populus qui habitat in ea terra, & civitates ipſas munitas magnas valde, etiamq; natos ex Hanako vidimus ibi.*

29 *Hamalek habitat in regione Auſtrali; Chitthæus verò & Jebuſæus & Emoræus habitat in ipſo monte; & Cenahanæus habitat ad mare & ad ripam Jardenis.*

30 *Et quamvis compeſceret Caleb populum* venientem *ad Moſchen (dicebat enim, Imò aſcendamus ut hæreditario jure poſſideamus eam: omnino prævalebimus adverſus eam.)*

31 *Tamen alii viri qui aſcenderant cum eo dicebant, Non prævalebimus aſcendendo ad iſtum populum; nam fortior eſt nobis:*

32 *Et induxerunt famam malam de terra illa quam exploraverant, in filios Jiſraelis, dicendo: Terra illa per quam tranſivimus ad explorandum eam; terra eſt quæ conſumit habitatores ſuos, & totus ille populus quem vidimus in ea, homines* ſunt *proceri.*

33 *Præterea ibi vidimus gigantes filios Hanaki, qui ſuperant reliquos gigantes; ita ut* videremur *in oculis noſtris* eſſe *ut cicadæ, & ſic eſſemus in oculis eorum.*

21 Aſcendentes igitur exploraverunt terram illam, à deſerto Sinis Rechobum uſque, ad introitum Hamathæ.

22 Aſcenderunt enim per Meridianam plagam, & venerunt Hebronem uſque, ubi *erant* Ahiman, Scheshai, & Thalma, nati ex Anako: Hebron autem exſtructa fuerat ſeptem annis ante Tſohanem Ægypti.

23 Deinde pervenerunt uſque ad vallem *a* Eſchcolis, unde exciſo uno palmite cum botro uvarum, portaverunt eum palanga per duos *viros*: ſimiliter ex malogranatis & ficubus ejus. *a Deut. 1.24.*

24 Locum illum vocarunt vallem Eſchcolis: propter botrum illum quem abſciderant inde filii Iſraelis.

25 Poſtea reverſi ſunt ab exploratione illius terræ, exactis quadraginta diebus.

26 Et abeuntes venerunt ad Moſen, & ad Aharonem, & ad totum cœtum filiorum Iſraelis, in deſertum Paranis, in Kadeſch & relato illis ac toti cœtui negotio, oſtenderunt eis fructum illius terræ.

27 Narrantes itaque ei dixerunt, Pervenimus in terram illam quò miſeras nos: & certè fluit lacte & melle, atque hic *eſt* fructus ejus.

28 Niſi quòd robuſtus *eſt* populus qui habitat in ea terra; & civitates munitas magnas valde, etiamque natos ex Anako vidimus ibi.

29 Amalek habitat in regione Auſtrali; Hitthæus verò & Jebuſæus & Amorræus habitat in ipſo monte, & Cananæus habitat juxta mare & juxta ripam Jordanis.

30 Et compeſcebat *quidem* Caleb populum apud Moſen (dicebat enim, Imò aſcendamus et hæreditario jure poſſideamus eam: nam omnino prævalebimus adverſus eam.)

31 Sed viri illi qui aſcenderant cum eo dicebant, Non poterimus aſcendere ad iſtum populum; nam robuſtior eſt nobis:

32 Sic protulerunt famam malam de terra illa quam exploraverant, apud filios Iſraelis, dicendo: Terra illa per quam tranſivimus ad explorandum eam, terra eſt quæ conſumit habitatores ſuos, & totus ille populus quem vidimus in ea, homines *ſunt* proceri.

33 Præterea ibi vidimus gigantes, filios Anaki, ex gigantibus *ortos*. & fuimus in oculis noſtris ut cicadæ, & ſic fuimus *quoq;* in oculis illorum.

ANALYSIS CAP. XIII.

HOc capite narratur, quomodo a Moſe miſſi ſint exploratores in terram Chanaan. Hujus narrationis membra ſeſe offerunt decem: (1) cauſa procatarctica, (2) locus unde miſſi fuerunt, (3) quales miſſi fuerint, (4) nomina illorum, (5) mutatio nominis Joſuæ, (6) iter ſeu via, (7) conſideratio terræ explorandæ, (8) profectio exploratorum, (9) reditus illorum, (10) relatio factæ explorationis. I. Cauſa procatarctica quæ Moſen movit ad exploratores mittendos, fuit mandatum Dei, v.1.& 2. II. Locus unde miſſi fuerunt, fuit deſertum Paranis, v.3. III. Quales miſſi fuerint, indicatur eod. verſu, nempe primarii Iſraelitarum. IV. Nomina illorum recitantur a v.4. uſque ad 16: ubi recenſionis illius habetur epilogus. V. Mutatio nominis Joſuæ indicatur, in fine ejuſdem verſus. VI. Iter ſeu via qua proficiſci debebant, indicatur. v.17. VII. Quænam in terra exploranda conſiderare atque obſervare debeant, narratur v.18.19.& 20. VIII. Profectio ipſa exploratorum narratur per partes v.21.22.23.& 24. IX. Reditus eorum narratur v.25. illuſtratus indicatione temporis. X. Relatio rei geſtæ conſtat membris ſeptem. Primo indicatur, apud quos relationem iſtam fecerint, nempe principaliter apud Moſen, ſed præſente Aharone, & toto cœtu populi; v.26. Secundo indicatur locus ubi relationem iſtam fecerint, nempe Kadeſch, ibidem. Tertio narratur oſtenſio fructus, ibidem. Quarto; laudant terram Chanaan a bonitate, v.27. Quinto narrant terribilia tria, v.28. Sexto indicant ſedes incolarum, v.29. Septimo narrantur iſtius relationis eventa, numero tria: (1) populi averſio ſeu recuſatio introeundi in terram Chanaan: quæ ſignificatur verbo *compeſcendi*, v.30. (2) Calebi revocatio, quâ populum averſum atque deterritum revocat & introitum terræ Chanaan ſuadet, ibidem. (3) reliquorum exploratorum contradictio, & diſſuaſio introitus, per repetitionem rerum terribilium, earundemque amplificationem, v.31.32.&33.

SCHOLIA IN CAP. XIII.

℣.1. POſtea] *Heb. Et.*

2 Mitte tibi] *Pronomen* Tibi *eleganter* πλεονάζει. Cenahanis] *Id eſt, Chananæorum. Metonymia efficientis. Cæterùm litera* Ç *hîc eſt pronuncianda ut K.* Daturus ſum] *Heb. Dans* ego. Virum unum pro unaquaque tribu] *Heb. Virum unum virum unum pro tribu.* Majorum] *Heb. Patrum.* Quemque] *Heb. Omnem.* Inter eos] *Heb. In eis.*

3 Miſit itaque] *Heb. Et miſit.* Ex præſtituto] *Heb. Secundum os. Meton. efficientis metaphorica.* Primarii] *Heb. Capita. Metaphora.*

17 Mittens ergo] *Heb. Et miſit.* Conſcendetis] *Verte, Conſcenditote.*

18 Ut conſideretis] *Vel, Et conſideratote. Heb. Et videbitis: Metaphora.*

19 Habitat] *Addo ex Hebræo,* ille. *Scil. populus. Sic iterum in fine verſus.* Id eſt] *Verte, Item Heb. Et.* Utrùm in caſtris] *Scil. habitet ille populus.*

20 Rurſus] *Heb. Et.* Utrum ſint in ea arbores] *Heb. Utrùm ſit in ea arbor. Collectivè.* Nec ne] *Vel,* an verò nullæ. Confirmemini que] *Vel, Et confirmatote.* Dies autem illi] *Heb. Et dies illi.* Præcocium uvarum] *Heb. Primitivarum uvarum. Vox* בִּכּוּרִים *ſignificat fructus qui primi naſcuntur: ſive ſint fructus arborei, ſive fruges. Latini primitias nominant. Sed vox Hebræa eſt ſpecialior, quæ connotat generationem. Sic vox cognata* בְּכוֹר *primogenitum.*

21 Aſcendentes igitur] *Heb. Et aſcenderunt.* Qua venis Chamatham] *Verte, Ad introitum Chamathæ. Heb.* לְבוֹא, *ubi* בוֹא *nomen eſt. nam ſi eſſet verbum, tum diceretur* לָבֹא. *Iſtud nomen reperitur etiam 2. Reg. 23 v.11. ubi dicitur introitus domus.*

22 Aſcenderunt enim] *Heb. Et aſcenderunt.* Per meridianam plagam] *Heb. Per meridiem. Metonymia adjuncti.* Venit Chaleb] *Non video juſtam cauſam hujus ſupplementi. Interpretes noſtri videntur reſpexiſſe ad id quod de Calebo narratur Joſ. 15. v.13. nempe quòd Joſua ei urbem Hebronem, cujus hîc fit mentio, dederit. Sed hæc ratio mihi admodum infirma videtur ad ſtabiliendum hoc ſupplementum. Omnino apparet ſermonem hîc eſſe de exploratoribus illis, omnibus. quare puto literam unam, eamq; parvam, nempe* ו, *hîc excidiſſe: & pro* וַיָּבֹא *legendum* וַיָּבֹאוּ. *Græci quidem certè hanc vocem reddiderunt* ἀπῆλθον, *alii* ἦλθον, *numero ſcil. plurali.* Ubi] *Heb. Et ibi.* Nati ex Hanako] *Heb. Nati Hanaki. Genitivus efficientis.* Tzohanem] *Id eſt (ut Fr. Jun. declarat) Tanim, quæ Tanitico ſecundo Nili oſtio nomen dedit.*

23 Deinde] *Heb. Et.* Eſchcolis] *Id eſt, botri. Ratio nominis indicatur verſu ſequente.* Unde exciſo] *Heb. Et exciderunt inde.* Similiter] *Heb. Et.* Ejus terra] *In Hebræo nulla eſt ellipſis: ſed ſunt articuli, qui referuntur ad terram de qua ſermo eſt. Germanicè,* Von den granatepfeln vnd von den feigen.

24 Exſciderunt] *Vel, exciderunt: à verbo* excido: *cujus participio uſi ſunt verſu præcedente.*

25 Reverſi autem ſunt] *Malim, Poſtea reverſi ſunt.* Exactis quadraginta diebus] *Heb. A fine quadraginta dierum.*

26 Et abeuntes] *Heb. Et iverunt.* Kadeſchum] *Nomen urbis, ſita in finibus Edomæorum, infrà c.20.v.16.* Relato negotio] *Heb. Retulerunt verbum.*

27 Narrantes itaque] *Heb. Et narraverunt.* Ei] *Moſi: præſente tamen Aharone & toto cœtu Iſraelitarum, verſ. præced.* Certè] *Heb. Etiam.* Affluens eſt] *Heb. Fluit.*

29 Hamalek] *Id eſt, Hamalekita. Metonymia efficientis.* Auſtrali]

ſtrali] *Heb. Auſtri, ſeu meridiei.* Chitthæus] *Id eſt, Chitthai. Collectivè. Sic deinceps.* Ripam] *Heb.* [illegible]*, ſive labium. Metaphora.* Jardenis] *Vulgo Jordanis.*

30 Et quamvis &c.] *Sequentes duos verſus ſic connecto: Et compeſcebat* quidem *Caleb populum apud Moſen: dicebat enim &c. Sed viri illi qui aſcenderant &c.* Imò aſcendamus] *Heb. Aſcendendo aſcendemus.* Omnino prævalebimus] *Heb. Prævalendo prævalebimus.*

31 Alii] *Suſpicor*, alii *irrepſiſſe pro* illi. *In Hebræo quidem* certè *non habetur: ſed articulus.* Non prævalebimus aſcendendo] *Verto, Non poterimus aſcendere. Eſt quidem in Hebræo idem verbum quod in fine verſus præcedentis redditum eſt verbo* prævaleſcendi: *ſed ibi eſt diverſa ſyntaxis: regit enim ibi pronomen, hic autem verbum infinitivi modi.* Fortior] *Sive robuſtior.* Fortior eſt nobis] *Heb. Fortis eſt præ nobis.*

32 Et] *Malim, Sic.* Induxerunt &c.] *Verto, Protulerunt, &c. apud filios Iſraëlis.* Conſumit] *Heb. Comedit. Metaphora.* In ea] *Hebr. In medio ejus.* Proceri] *Hebr. Menſurarum. Genitivus adjuncti.*

33 Præterea] *Heb. Et.* Qui ſuperant reliquos gigantes] *Heb.* Qui ſunt *præ aliis gigantibus. Sed malo, Ex gigantibus* ortos. *De gigantibus antiquis vide Gen. 6. v. 4. De illis autem hic locus intelligi non poteſt, quippe qui in diluvio perierunt. Itaq; intelligendum erit de antiquis gigantibus qui vixerunt poſt diluvium. Poteſt tamen verti*, qui ſunt ex *gigantibus. Id eſt, ex numero gigantum: ut ſignificetur, præter filios Anakı fuiſſe tunc etiam alios gigantes. Atq; ſic ſtatuenda hic erit ellipſis pronominis* אֲשֶׁר*: quæ melior eſt quidem altera. Hebraicè nominantur* נְפִלִים *ab effectu, voce deducta à verbo* נָפַל *cecidit: quòd homines vulgares ad conſpectum eorum contremiſcerent atq; concidant.* Ita ut videremur] *Verto, Et fuimus in oculis noſtris ut cicadæ, & ſic fuimus in oculis eorum. Id eſt, Viſi fuimus nobis ſimiles eſſe cicadis, & tales viſi quoq; fuimus illis. Nulla eſt hîc in Hebræo ellipſis: ſed eſt phraſis Hebraica. Eſſe in oculis alicujus tale: pro, videri alicui eſſe tale.* Ut cicadæ] *Id eſt, ita parvi ut cicadæ. Synecd. generis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XIII.

EX v. 1. & 2. Etſi Deus ea quæ populo ſuo promiſit, etiam ſine mediis humanis dare eis poteſt: tamen ad illa conſequenda ſolet eis ſuggerere atque ſuppeditare media. Poterat populum Iſraëliticum in terram Chanaan introducere etiam abſque antegreſſa exploratione, attamen hanc ſuſcipi ab illo voluit. *Media.*

2 Ex v. 3. collato cum verſu 32. Nihil novi eſt, ſi viri authoritate præditi, qui popularibus ſuis bono exemplo præire, & recta atque ſalutaria ſuadere eis debebant, ex diffidentia erga Deum illa ipſa diſſuadeant, ab eiſque dehortentur. *Authoritatis abuſus.*

3 Ex v. 17. & ſeqq. Exemplo Moſis principes legatos ſuos mandatis ad negotium exſequendum pertinentibus accuratè inſtruere debent. *Principes.*

4 Ex v. 21. & ſeqq. Exemplo iſtorum exploratorum, legati quæ a principe ſuo in mandatis acceperunt, fideliter debent exſequi. *Legati*

5 Ex v. 26. & ſeqq. In iſtis exploratoribus proponitur exemplum diffidentiæ erga Deum & inobedientiæ. Diffidentiæ, quòd diffiſi ſunt ſe ſuperare poſſe Chananæos propter illorum robur & civitates munitas: quaſi hæc Deo potuiſſent obſtare in terra illa occupanda. Inobedientiæ, quòd relationem ſuam dirigunt ad populum a proficiſcendo in terram Chanaan dehortandum ac deterrendum, quam tamen profectionem Deus eis imperaverat. *Diffidentia. Inobedientia.*

6 Ex v. 30. In Calebo proponitur exemplum viri pii & magnanimi, quatenus ſe exploratoribus illis & populo, obedientiam Deo recuſantibus, opponit. Quo nomine etiam a Deo laudatus eſt, & promiſſionem ſingularem accepit. inf. c. 14. v. 24. *Pietas. Magnanimitas.*

CAPUT XIV.

T. & J.

I. QUa fama *accepta totus cœtus ediderunt vocem ſuam, fleverunt que populus nocte illa.*

2 *Et murmurarunt contra Moſchen & contra Aharonem omnes filii Jiſraëlis: dicebant enim eis totus cœtus, Utinam mortui eſſemus in terra Ægypti, aut in deſerto hoc utinam moreremur.*

3 *Nam quorſum Jehova adducit* nos in *terram iſtam? ut cadamus gladio?* quorſum *uxores noſtræ & parvuli noſtri ſint prædæ? an non melius* eſſet *nobis redire in Ægyptum?*

4 *Dicebantq; alter alteri; Conſtituamus ducem, & revertamur in Ægyptum.*

5 *Tum procidebant Moſche & Aharon ſuper faciem ſuam: coram tota congregatione cœtus filiorum Jiſraëlis.*

II. 6 *Jehoſchuah verò filius Nuni & Caleb filius Jephunnæ, ex illis qui exploraverant terram, lacerarunt veſtimenta ſua:*

7 *Et allocuti ſunt totum cœtum filiorum Jiſraëlis, dicendo, Terra per quam tranſivimus ad explorandum eam, terra* eſt *perquàm optima.*

8 *Si delectatur nobis Jehova, introducet quoq; nos in terram iſtam & dabit eam nobis; terram quæ* eſt *affluens lacte & melle.*

9 *Tantummodò contra Jehovam ne rebellate; præterea vos ne timete populum iſtius terræ, nam cibus noſter ſunt: receſſit umbraculum eorum ab eis, & Jehova* eſt *nobiſcum, ne timete eos.*

10 *Tunc colloquebantur totus cœtus, ut obruerent eos lapidibus: ſed gloria Jehovæ apparuit in tentorio conventus, omnibus filiis Jiſraëlis:*

III. 11 *Dixitq; Jehova Moſchi, Quouſq; contemtim provocabunt me populus hic? Et quouſq; non credent in me, ad omnia illa ſigna quæ feci in medio ejus?*

12 *Percutiam eum peſte & diſpellam eum; te autem efficiam in gentem magnam & robuſtiorem hac.*

IV. 13 *Dixit verò Moſche Jehovæ; Atqui audient Ægyptii, è quorum medio feciſti virtute tua ut aſcenderet hic populus;*

14 *At dicerent, cum habitatore iſtius terræ (audiverunt* enim *te Jehovam eſſe in medio populi hujus; quia tu Jehova oculo conſpiciendus appares, quòd nubes tua reſidet ſuper eos, ac in columna nubis antecedis eos interdiu, & in columna ignis noctu.)*

15 *Si inquam morte affeceris populum hunc omnino ad unum; loquerentur gentes iſtæ quæ audiverunt famam tuam, dicendo,*

16 *Propterea quòd non poterat Jehova introducere populum hunc in terram illam, quam juramento promiſerat eis; ideo jugulavit eos in hoc deſerto.*

17 *Nunc igitur magnificetur quæſo virtus Domini, quemadmodum pronunciaſti dicendo,*

18 *Jehova eſt longanimis & multus benignitate, condonans iniquitatem & defectionem; qui prorſus non abſol-*

P.

TUm ſuſtulit *vocem ſuam* totus cœtus, & ediderunt vocem ſuam, flevitque populus nocte illa. I.

2 Et murmurarunt contra Moſen & contra Aharonem omnes filii Iſraëlis: dicebatque eis totus cœtus, Utinam mortui eſſemus in terra Ægypti, aut in deſerto hoc utinam moreremur.

3 Nam quorſum Jehova adducit nos in terram iſtam, ut cadamus gladio: *atque* uxores noſtræ & parvuli noſtri ſint prædæ? An non melius *eſſet* nobis redire in Ægyptum?

4 Dicebantque alter alteri, Conſtituamus caput, & revertamur in Ægyptum.

5 Tum *a* prociderunt Moſes & Aharon ſuper faciem ſuam: coram tota congregatione cœtus filiorum Iſraëlis. *a* Inf. 16. v. 4. 22. 45. Item 20. 6.

6 Joſua verò filius Nunis; & Caleb filius Jephunnæ, ex illis II.
qui exploraverant terram; lacerarunt veſtimenta ſua:

7 Et allocuti ſunt totum cœtum filiorum Iſraëlis, dicendo; Terra per quam tranſivimus ad explorandum eam, terra *eſt* perquam optima.

8 Si delectatur nobis Jehova, introducet nos in terram iſtam & dabit eam nobis, terram quæ fluit lacte & melle.

9 Tantummodò contra Jehovam ne rebellate; ad vos verò quod attinet, ne timete populum iſtius terræ, nam panis noſter ſunt: receſſit umbraculum eorum ab eis, & Jehova *eſt* nobiſcum, ne timete eos.

10 Tunc cogitabat totus cœtus obruere eos lapidibus: *ſed* gloria Jehovæ apparuit apud tentorium conventus, omnibus filiis Iſraëlis.

11 Dixitque Jehova Moſi, Quouſque contemtim provocabit me populus hic? Et quouſque non credent in me, propter omnia illa ſigna quæ feci in medio ejus? III.

12 Percutiam eum peſte & diſpellam eum; ex te autem efficiam gentem magnam & robuſtiorem hac.

13 Dixit verò Moſes Jehovæ; Atqui *b* audituri eſſent Ægyptii; (Nam feciſti virtute tua ut aſcenderet hic populus è medio illorum.) IV. *b* Exo. 32. 12.

14 Dicturique eſſent, cum habitatore iſtius terræ (audiverunt *enim*, te Jehovam *eſſe* in medio populi hujus; quia tu Jehova oculo conſpiciendus appares, eò quòd *c* nubes tua ſtat ſuper eis, ac in columna nubis antecedis eos interdiu, & in columna ignis noctu.) *c* Exo 13. 21.

15 Si inquam morte afficeres populum hunc tanquam virum unum; dicturæ eſſent gentes iſtæ quæ audiverunt famam tuam, dicturæ inquam eſſent,

16 *d* Propterea quòd non poterat Jehova introducere populum hunc in terram illam, quam juramento promiſerat eis; ideò jugulavit eos in iſto deſerto. *d* Deut. 9. 28.

17 Nunc igitur magnificetur quæſo virtus Domini, quemadmodum pronunciaſti dicendo,

18 Jehova *eſt e* longanimis & multus benignitate, condonans iniquitatem & tranſgreſſionem; qui nequaquam pro in- *e* Exo. 14. 6. Pſal. 86. 15. & 103. 8. & 145. 8.

vit ſontem, viſitans iniquitatem patrum in filios, in nepotes & in abnepotes.

19 *Condona quæſo iniquitatem populi hujus pro magnitudine benignitatis tuæ; & prout condonaſti populo huic ab Ægypto huc uſque.*

V. 20 *Cui dixit Jehova, Condono ſecundum verbum tuum:*

21 *Veruntamen ne vivam ego, ant impleatur gloria Jehovæ tota terra:*

22 *Quia omnes iſti homines qui viderunt gloriam meam & ſigna mea quæ feci in Ægypto, & in deſerto hoc; tentarunt me jam decies, & non auſcultarunt voci meæ.*

23 *Si viderint terram illam quam juramento promiſi patribus eorum: nulli inquam qui provocaverunt me videbunt eam.*

24 *At ſervum meum Calebum, quia fuit ſpiritus alius cum eo, & plenè ſequutus eſt me; adeò inducam ipſum in terram in quam venerat, & ſemen ejus hæreditario jure poſſidebit eam.*

25 *Sed Hamalekita & Cenahanæus conſiſtit in iſta valle: cras revertimini, & veſtro bono proficiſcimini in deſertum: via ad mare algoſum.*

26 *Deinde allocutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:*

27 *Quouſque feram iſtum malum cœtum qui ſunt murmuratores adverſum me? obmurmurationes filiorum Jiſraelis quibus obmurmurant contra me, audivero?*

28 *Dicito eis, Ne vivam ego, dictum Jehovæ, niſi quemadmodum loquuti eſtis audiente me, ita fecero vobis:*

29 *Niſi in deſerto hoc ceciderint cadavera veſtra, & omnes numerati veſtri in toto numero veſtro, à nato viginti annos & deinceps, qui murmuraſtis adverſum me:*

30 *Si vos ingreſſuri eſtis in terram, in qua juravi tollens manum meam me collocaturum vos; præter Calebum filium Jephunnæ, & Jehoſchuham filium Nunis.*

31 *Parvulos autem veſtros, de quibus dixiſtis, Præda erunt, atque introducam ipſos ut fruantur eâ terrâ quam ſprevistis.*

32 *Cadavera ergò veſtra, veſtra, inquam, cadent in hoc deſerto:*

33 *Filii verò veſtri paſcentes in deſerto quadraginta annos, ferent pœnam ſcortationum veſtrarum, donec deficiant cadavera veſtra in deſerto.*

34 *Pro numero dierum quibus exploraſtis terram, quadraginta dierum; unoquoque die in annum verſo, feretis pœnam iniquitatum veſtrarum quadraginta annos: ut cognoſcatis abruptionem meam.*

35 *Ego Jehova loquutus ſum; mentiar niſi hoc fecero toti cœtui malo iſti, qui congregati fuerunt contra me: in deſerto iſto deficient, & ibidem morientur.*

36 *Quamobrem viri illi quos miſerat Moſche ad explorandum terram, propterea quòd reverſi, ad murmurandum incitarunt contra eum totum cœtum, inducendo famam malam de terra illa:*

37 *Viri inquam illi qui induxerunt famam de terra illa malam, mortui ſunt plaga illa coram Jehova.*

38 *Jehoſchuah verò filius Nunis & Caleb filius Jephunnæ, vivi remanſerunt ex viris illis, qui iverant ad explorandum terram illam.*

VI. 39 *Quum itaque eloqueretur Moſche omnia verba illa apud omnes filios Jiſraelis, luxerunt populus valde.*

40 *Deinde mane ſurrexerunt ut aſcenderent verticem illius montis, dicendo, Præſto ſumus ut aſcendamus in locum illum de quo dixerat Jehova, nam peccavimus.*

41 *Sed dixit Moſche, Quare jam tranſgredimini os præſtitutum Jehovæ? atqui hoc non ſuccedet.*

42 *Ne aſcenditote, nam non erit Jehova in medio veſtri, ut non afficiamini plaga coram hoſtibus veſtris.*

43 *Hamalekita enim & Cenahanæus ibi eſt ante vos, itaque gladio cadetis: quandoquidem averſi eſtis à ſequendo Jehova, neque futurus eſt Jehova vobiſcum.*

44 *Nihilominus contenderunt in altum, ut aſcenderent verticem illius montis: ſed arca fœderis Jehovæ & Moſche non diſceſſerunt è medio caſtrorum.*

45 *Quapropter deſcendit Hamalekita & Cenahanæus qui conſiſtebat in monte illo, & percutientes eos contuderunt eos Chormam uſque.*

nocente habet *ſontem*, *f* viſitans iniquitatem patrum in filios, in pronepotes & in abnepotes. *f Exod. 34. 7. Deut. 5. 9.*

19 Condona quæſo iniquitatem populi hujus pro magnitudine benignitatis tuæ, & prout condonaſti populo huic ab Ægypto huc uſque.

20 Cui dixit Jehova, Condonavi ſecundùm verbum tuum: V.

21 Veruntamen ut vivo ego, ita implebitur gloria Jehovæ tota terra.

22 Nam quod attinet ad omnes iſtos viros qui viderunt gloriam meam & ſigna mea quæ feci in Ægypto, & in deſerto hoc, & tentarunt me jam decies, & non auſcultarunt voci meæ;

23 Si videbunt terram illam quam juramento promiſi patribus eorum, *non ero Deus*: nulli inquam qui contemtim provocaverunt me videbunt eam.

24 Quod verò attinet ad ſervum meum *g* Calebum; quia fuit ſpiritus alius cum eo, & plenè ſequutus eſt me; ideò introducam ipſum in terram in quam venerat, & ſemen ejus hæreditario jure poſſidebit eam. *g Joſ. 14. v. 8. & 9.*

25 Sed Amalekitæ & Cananæi degunt in iſta valle: *quare* cras revertimini, & proficiſcimini *in* deſertum: via juxta mare algoſum.

26 Deinde allocutus eſt Jehova Moſen & Aharonem, dicendo:

27 *h* Quouſque cœtui iſti malo *condonabo*, eorum qui murmurant adverſum me? *Nam* murmurationes filiorum Iſraelis quibus murmurant contra me, audivi. *h Pſal. 106. 26. Hebr. 3.*

28 Dicito eis, *i* Ut vivo ego (dictum Jehovæ) niſi quemadmodum loquuti eſtis ante aures meas, ita fecero vobis, *non ero Deus*. *i Inf. 32.10. & 32.11.*

29 In deſerto hoc cadent cadavera veſtra, nempe *k* omnes numerati veſtri in toto numero veſtro, à nato viginti annos & deinceps, qui murmuraſtis adverſum me. *k Deut. 1. Heb. 3.*

30 Si vos ingreſſuri eſtis in terram, de qua ſuſtuli manum meam me collocaturum vos in ea, præter *l* Calebum filium Jephunnæ, & Joſuam filium Nunis, *non ero Deus*. *l Joſ. 14. 6.*

31 Quod verò attinet ad parvulos veſtros, *de* quibus dixiſtis, Prædæ erunt, utique introducam ipſos ut cognoſcant terram illam quam ſprevistis.

32 Cadavera ergò veſtra, veſtra, *inquam*, cadent in hoc deſerto.

33 Filii verò veſtri paſcent in deſerto per quadraginta annos, & portabunt ſcortationes veſtras; donec conſumantur cadavera veſtra in deſerto.

34 Pro numero dierum quibus exploraſtis terram, quadraginta dierum; unoquoque die in annum *verſo*, portabitis iniquitates veſtras per quadraginta annos: ita cognoſcetis abruptionem meam.

35 Ego Jehova loquutus ſum *iſtud*; Niſi hoc fecero toti cœtui malo iſti, qui congregati fuerunt contra me, *non ero Deus*: In deſerto iſto conſumentur, & ibidem morientur.

36 Viri igitur illi quos miſerat Moſes ad explorandum terram; reverſi fuerunt, & ad murmurandum incitarunt contra eum totum cœtum, proferendo famam malam de terra illa:

37 *m* Mortuique ſunt viri illi qui protulerunt famam de terra illa malam, plagâ illâ coram Jehova. *m 1. Cor. 10. v. 10. Jud. v. 5.*

38 Joſua verò filius Nunis & Caleb filius Jephunnæ, vivi remanſerunt ex viris illis, qui iverant ad explorandum terram.

39 Quum itaque eloqueretur Moſes omnia verba illa apud omnes filios Iſraelis, luxit populus valde. VI.

40 Deinde mane ſurrexerunt ut aſcenderent verticem illius montis, dicendo, Præſto ſumus ut aſcendamus in locum illum de quo dixit Jehova; nam peccavimus.

41 Sed dixit Moſes, *n* Quare jam tranſgredimini mandatum Jehovæ? Atqui hoc non ſuccedet. *n Deut. 1. 42.*

42 Ne aſcenditote, (nam non *erit* Jehova in medio veſtri) ut non afficiamini plaga coràm hoſtibus veſtris.

43 Amalekitæ enim & Cananæi ibi *ſunt* ante vos; itaque gladio cadetis: quandoquidem avertiſtis vos a ſequendo Jehova, ideò non eſt futurus Jehova vobiſcum.

44 Nihilominus contenderunt in altum, ut aſcenderent in verticem illius montis: ſed arca fœderis Jehovæ & Moſes non diſceſſerunt è caſtris.

45 Quapropter deſcenderunt Amalekitæ & Cananæi qui degebant in monte illo, & percutientes eos contuderunt eos Hormam uſque.

ANALYSIS CAP. XIV.

Hoc capite narratur rebellio populi contra Moſen & Aharonem. Hæc rebellio illuſtratur tribus modis: (1) ab adjuncto antegreſſo, (2) a forma, (3) ab eventis. Adjunctum quod rebellionem illam proxime anteceſſit, fuit luctus populi; qui ortus fuerat ex relatione exploratorum de conditione terræ Chanaan & incolarum illius, v. 1. Forma iſtius rebellionis indicatur per tria membra: quorum primum eſt optatio duplex, v. 2: ſecundum querela de eventu malo duplici, v. 3: tertium hortatio mutua ad revertendum in Ægyptum, v. 3. & 4.

Eventa iſtius rebellionis, quorum alia ex aliis conſequuta ſunt, narrantur viginti unum.

1 Moſes & Aharon populi rebellanti ſupplicarunt, v. 5.

2 Joſua & Caleb lacerarunt veſtes ſuas, v. 6.

3 Iidem revocarunt rebelles ab inſtituto: cujus revocationis membra ſunt tria. nam primò hortati ſunt eos ad pergendum in terram promiſſam, v. 7. & 8. Deinde dehortati eos ſunt a rebellione, v. 9. Poſtremò dehortati eos ſunt a metu Chananæorum, ibid.

4 Rebelles iſti hortati ſunt ſe mutuò ad lapidandum illos, v. 10.

5 Domi-

5 Dominus in nube apparens inſtituto illi interceſſit, ibid.
6 Jehova apud Moſen queſtus eſt de populi rebellione, v.11.
7 Idem minatus eſt rebellibus iſtis exitium ſubitaneum, v.12.
8 E contrario promiſit Moſi, ſe ex ipſo producturum amplam gentem, ibidem.
9 Moſes pro populo apud Dominum interceſſit, orans ne rebelles illos ſubitò deleret, ſed in terram promiſſam introduceret: adhibitis argumentis quatuor. (1) ab eventu noxio niſi id fecerit, nempe imminutione gloriæ ipſius ex falſa gloriatione inimicorum, tum Ægyptiorum, tum Chananæorum, v.13.14.15.16. (2) a cauſa procatarctica, videl. promiſſione Domini, v.17.& 18. (3) a cauſa antecedente, nempe benignitate Domini, v.19. (4) a pari, videl. exemplis condonationum præcedentium, ibidem.
10 Dominus Moſi promiſit, ſe ſubitaneam illam populi rebellis deletionem omiſſurum, v.20.
11 Idem denuntiavit rebellibus iſtis pœnam aliam, nempe excluſionem è terra promiſſa & mortem in deſerto. Quæ quidem denuntiatio quatuor modis illuſtratur: (1) a cauſa finali, (2) a cauſa procatarctica, (3) ab adjuncto, (4) a contrario. Cauſa finalis fuit gloria Dei, v.21. Procatarctica, ingratitudo rebellium iſtorum multiplex, v.22. Adjunctum fuit juramentum Domini, v.23. Contraria illi denuntiationi fuit promiſſio facta Calebo, v.24.
12 Mandavit Dominus populo ut reverteretur in deſertum, additâ ratione ab eventu noxio, ni fecerint, v.25.
13 Iterum queſtus eſt, idque apud Moſen & Aharonem, de populi rebellione, v.26.
14 Iterum denuntiavit rebellibus iſtis pœnam. Quæ denuntiatio ſex membris conſtat. (1) juramento confirmat denuntiationem, v.28.30.& 35. (2) oſtendit illius pœnæ juſtitiam, quòd ſcilicet ipſimet eam exoptarint, v.28. (3) indicat pœnæ ſpeciem, nempe quòd morituri ſint in deſerto, v.29.32.33.35. (4) indicat ſubjectum illius pœnæ, id eſt, quibusnam ſit infligenda, nempe rebellibus, non autem Calebo & Joſuæ, v.29 & 30. ([illegible]) promittit ſe parvulos eorum in terram Chanaan introducturum, v.31. ([illegible]) minatur & filiis ipſorum pœnam, nempe vagationem ſeu oberrationem diuturnam in deſerto: ubi tempus illius pœnæ in ſpecie indicat, nempe 40 annos: ejusdemque monumentum ſignificat, nempe explorationem terræ Chanaan 40 dierum ſpatio peractam, v.[illegible] & [illegible].
15 Iſti rebelles in deſerto mortui ſunt, v.36.& 37.
16 Joſua & Caleb vi[illegible] permanſerunt, v.38.
17 Populus ex antegreſſa pœnæ denuntiatione luctui indul[illegible]t, v.39.
18 Pœnitentia ducti inſtituerunt profectionem ad montem, ingreſſuri terram Chanaan, v.40.
19 Moſes eos ab inſtituto dehortatus eſt, idque argumentis tribus. (1) à cauſa procatarctica, interdicto ſcil. Dei, v.41. (2) ab evento triſti, quòd ſcil. negotium iſtud non ſit ſucceſſurum, ibid. (3) à cauſa cooperante, videl. deſtitutione opis divinæ, v.42.& 43. (4) ab eventu noxio, videl. clade, ut in eiſdem verſ.
20 [illegible] nihilominus perrexerunt: quod factum illuſtratur antithesi remanſionis arcæ fœderis & Moſis, v.44.
21 Fuſi fugatique ſunt, v.45.

Cæterum diſtribui poteſt hoc caput in partes ſex.

1 Populus molitur reditum in Ægyptum, v.1.& ſeqq.
2 Joſua & Caleb dehortantur eos, v.6.& ſeqq.
3 Dominus minatur eis ſubitaneum exitium, v.11.& 12.
4 Moſes pro eis intercedit, v.13.& ſeqq.
5 Dominus interceſſioni Moſis dat locum: ſed interim denuntiat, rebelles iſtos morituros in deſerto: ac proinde jubet eos in deſertum regredi, v.20.& ſeqq.
6 Illi proficiſcentes in montem funduntur fugantu rque, verſu 39.& ſeqq.

SCHOLIA IN CAP. XIV.

v.1. QUa *fama accepta &c.*] *Verto, Tum ſuſtulit* vocem ſuam *totus cœtus, & ediderunt &c. Supplementum hoc meum peto ex iis locis ubi phraſis hæc integra ſeu plena reperitur: ut Gen.21. v.16. & cap.29. v.11. Jud.2.v.4. & alibi paſſim. Ut autem vocabulum* Fama *hic ſuppleatur, non videtur ferre uſus verbi* נָשָׂא: *Quippe quod nuſquam (quod ego quidem ſciam) pro* Accipere auribus *ſive* audire *reperitur.*

2 Dicebant enim] *Heb. Et dicebant.*

3 Nam] *Heb. Et.* Ut cadamus gladio &c.] *Non placet iſta membrorum diſtinctio. Itaq; ſic connecto, Quorſum Jehova adducit nos in terram iſtam ut cadamus gladio,* utque *uxores noſtræ & parvuli noſtri ſint prædæ?* Utque] *In Hebræo deſicit vox* לְמַעַן. *Solet enim vox* לְמַעַן *ſubjungi infinitivo cum præfixum eſt* ל *notans cauſam finalem.* Melius] *Vel, Bonum. ut eſt in Hebræo.*

4 Alter alteri] *Heb. Vir ad fratrem ſuum.* Conſtituamus] *Heb. Demus.* Ducem] *Heb. Caput. Metaphora.* Tum] *Heb. Et.* Prociderunt] *Heb. Cecidit. Prozeugma.*

5 Prociderunt ſuper faciem ſuam coram tota congregatione &c] *Nempe ſupplicantes illi ut deſiſteret à propoſito. Vel, ſupplicantes Deo ut populum à propoſito iſto averteret, & ipſos à præſenti periculo eriperet. Confer infra cap.16.v.22. Sed prioremn expoſitionem poſtulare videntur verba illa, Coram tota congregatione &c.*

6 Jehoſchuah verò] *Heb. Et Jehoſchuah.* Ex illis &c.] *Illorum nomina recenſentur ſuprà cap 13. v 4. Ibi autem Joſua nominatur Hoſeas, v 7. collato cum v.16.* Laceraerunt veſtimenta ſua] *Hoc ſigno teſtificantes dolorem animi quem percipiebant ex iſta populi rebellione. Simile exemplum vide Gen 37.v.29.& 34.*

7 Tranſivimus] *Nos duo, & reliqui exploratores.* Per quam optima] *Heb. Bona valde valde.* Affluens] *Heb. Fluens.*

9 Præterea] *Heb. Et.* Cibus] *Seu, panis. Id eſt, Tam facilè à nobis conſumentur, quàm facilè conſumitur panis. Metaphora.* Umbraculum] *Heb. Umbra. Metonymia effecti, & metaphora. nam per umbraculum intelligitur protector, nempe Deus: ubi jam accedit ſynecdoche generis.* Jehova eſt nobiscum] *Adeſt nobis ſuo favore & protectione.*

10 Tunc] *Heb. Et.* Colloquebantur] *Heb. Dicebant. Id eſt, Se ſe mutuo cohortabantur.* Sed] *Heb. Et.* Gloria Jehovæ] *Nubes illa in qua Jehova glorioſè apparere Iſraelitis ſolebat. Metonymia ſubjecti.*

11 Contemtim provocabunt] *In Hebræo vox unica eſt.* Non credent in me] *Id eſt, non confidunt mihi.* Ad] *Verto, Propter. Præpoſitio* ב *hic valet Propter, vel Per.* Signa] *Id eſt, miracula. Synecdoche generis.*

12 Dispellam] *Heb. Expellam, ſive ejiciam. Scil. ex terra promiſſa. Id eſt, non ſinam eos ingredi in illam terram. Metaphora* [illegible]. Efficiam in gentem] *Reddam gentem.* Robuſtiorem hac] *Heb. Robuſtam præ hac.*

13 Dixit verò] *Heb. Et dixit.* Atqui] *Heb. Et.* Audirent] *Vel, Audiverunt eſſe.* Ægyptii] *Heb. Miſrajim: id eſt, poſteri Miſrajimi. Metonymia efficientis. Fuit autem Miſrajim filius Chami ſecundus, Gen.10.v.6.* E quorum medio &c.] *Verto, Nam fecisti virtute tua ut aſcenderet hic populus è medio illorum. Et hæc verba includenda ſunt parentheſi. Indicatur autem his verbis cauſa illius exſultationis quæ verſu 16. narratur. Et ſimilis eſt parentheſis verſu ſequente.* Virtute tua] *Id eſt, viribus tuis.* Durch deine kraft.

14 Cum habitatore] *Vel, præter habitatorem* Samt dem einwohner / oder beneben dem einwohner. אֶל. Quia] *Heb.* אֲשֶׁר. Oculo conſpiciendus] *Heb. Oculo cum oculo. Hoc mox declaratur.* Quòd] *Heb. Et.* Nubes tua &c.] *Epexegeſis.* Reſidet] *Heb. Stat.* Super eos] *Puto dicendum, Super eis.* Antecedis eos] *Heb. Ambulas coram eis.*

15 Si inquam morte afficeres &c. loquerentur &c.] *Heb. Et morte afficies &c. & loquentur. Copulativum enuntiatum vim habet connexivi.* Omnes ad unum] *Heb. Tanquam virum unum.* Famam tuam] *Heb. Auditum tuum. Metonymia adjuncti.*

16 Propterea quòd non poterat] *Heb. Propter non poſſe. Præpoſitio* מ *hic valet Propter. Sic Deut.9.v.28.* Juramento promiſerat] *Heb. Juraverat. Synecd. generis.* Ideo] *Heb. Et.* In hoc deſerto] *Potius, In iſto deſerto. Loquentes enim hic introducuntur illi qui erant extra illud deſertum. In Hebræo non exſtat pronomen, ſed articulus,* In der wüſte.

17 Nunc igitur] *Heb. Et nunc.* Magnificetur] *Magnificum ſeſe demonſtret. Metonymia ſubjecti.* Virtus] *Ut ſup. v. 13.* Domini] *Id eſt, tua, ô Domine. Heb. Adonai.* Pronunciaſti] *Heb. Loquutus es. Scil. Exod.34.v.6.& 7.*

18 Longanimis] *Græcè μακρόθυμος. Germanicè* Langmütig. *Heb. Longus irarum: id eſt, tardus ad iram. Cui opponitur Curtus (ſive brevis) irarum, Proverb.14. v.17. id eſt, velox ad iram. In quibus locis vox* אַפַּיִם *iras ſignificat per metonymiam duplicem: unam ſubjecti, alteram effecti. nam propriè ſignificat nares: ut percipitur ex Gen.3.v.19. In ſudore vultus tui &c. Heb. narium tuarum. In naribus autem recipitur flatus iratorum: qui flatus ex ira naſcitur.* Condonans] *Verto, Auferens.* Defectionem] *Sive tranſgreſſionem.* Qui] *Heb. Et.* Prorſus non abſolvit] *Vel, Nequaquam abſolvit. Heb. Innocentando non innocentat. id eſt, innocentem pronunciando innocentem non pronuntiat. Metonymia ſubjecti.* Sontem] *Ellipſis contrarii.* Viſitans iniquitatem &c] *Id eſt, Puniens filios propter iniquitatem patrum.* Nepotes] *Heb. Tertios. Scil. à ſtirpe. Sic mox, Quartos.*

19 Pro magnitudine] *Heb. Secundum magnitudinem.* Condonaſti] *Heb. Abſtuliſti. Scil. peccata: per remiſſionem ſeu non-imputationem.*

20 Cui dixit] *Heb. Et dixit ei.* Condono] *Heb. Condonavi.* Secundum verbum tuum] *Sicut petiviſti.*

21 Ne vivam ego, aut &c.] *Verto, Ut vivo ego, ita implebitur &c. Heb. Vivo ego, & implebitur. Id eſt, Quàm certum eſt me vivere, tam certum quoq; eſt terram impletum iri gloriâ meâ. Formula jurandi Deo propria. Enuntiatum copulativum, vim habet comparativi. Terra implebitur gloriâ Jehovæ: id eſt, Juſtitiam & potentiam Jehovæ in terra apud homines innoteſcent ad gloriam ipſius. Metonymia effecti.*

22 Quia omnes &c.] *Sequentes duos verſus ſic connecto & verto:* Nam quod attinet ad omnes iſtos viros qui viderunt gloriam

meam & ſigna mea quæ feci in Ægypto & in deſerto hoc, & tentarunt me jam decies, & non auſcultarunt voci meæ. Si videbunt terram illam quam juramento promiſi patribus eorum, *non ero Deus*: nulli inquam qui provocaverunt me, videbunt eam. *Hanc verſionem ſic declaro.* Quod attinet ad omnes iſtos viros] *Heb. Omnes iſti viri. Nominativus abſolutè poſitus.* Gloriam meam] *Id eſt, miracula profecta à mea potentia & juſtitia, atq; ſic facienda ad meam gloriam. Metonymia effecti vel finis, diverſo reſpectu.* Et ſigna mea] *Id eſt, miracula mea. Epexegeſis & ſynecdoche generis.* Jam] Heb. זֶה. *Pro* בָּזֶה הָעֵת, *id eſt, In hoc tempore. Ellipſis gemina: qualis infrà cap.24.v.10.* Decies] *Id eſt, Sæpe, ſeu multoties. Synecd. ſpeciei. Heb. Decem vicibus.*

23 Si viderint] *Verto*, Si videbunt &c. *non ero Deus*] *Formula jurandi elliptica: ubi reticetur conſequens quo continetur imprecatio. Hujus formulæ exempla paſſim occurrunt.* Nulli inquam &c. videbunt] *Heb. Et omnes &c. non videbunt.*

24 At ſervum meum &c.] *Verto, Quod verò attinet ad ſervum meum &c. introducam ipſum &c. Heb. Et ſervum meum &c. & introducam. Nominativus abſolutè poſitus. Conjunctio autem copulativa tantummodò ſervit annectendo conſequenti enuntiati.* Quia] *Heb.* עֵקֶב. *Quæ vox aliàs ſignificat mercedem: quia ſit appellatur, quòd ſit finis operis. nam calcaneus, qui eſt finis ſeu extremum hominis, cognatâ voce nominatur* עָקֵב. *Videtur ergo hîc eſſe ellipſis gemina: una præpoſitionis* ל *ante nomen* עֵקֶב. *altera pronominis relativi* אֲשֶׁר *poſt illud: quod pronomen expreſſum reperitur in ſimili locutione atq; ſententia Gen.22.v.18. Ut plenus ſermo ſic ſonet,* לְעֵקֶב אֲשֶׁר הָיְתָה. *id eſt, In mercedem quæ fuit.* Spiritus] *Id eſt, animus ſeu affectus.* Alius] *Quàm in reliquis exploratoribus. Vide cap præced. v.30 & ſeqq.* Et plenè ſequutus eſt me] *Epexegeſis. Heb. Implevit* ambulare *poſt me. Ellipſis verbi geluti.* In terram in quam venerat] *Nempe in terram Chanaan. Vide cap. præced. v.21. & ſeqq.* Semen] *Poſteri, Metonymia materiæ.*

25 Sed] *Heb. Et.* Hamalekita & Cenahanæus] *Id eſt, Amalekita & Chananæi. Collectivè. Sic v.43. & 45.* Conſiſtit] *Heb. Sedet. Quod poteſt verti, Habitat. Sic v.45.* Veſtro bono proficiſcimini] *Heb. Proficiſcimini vobis. Pronomen* Vobis *meo judicio ſimpliciter πλεονάζει, ut alibi paſſim: ſed non ſine elegantia. Confer infrà cap.16. v.6.* Via ad mare algoſum] *Heb. Viâ maris algæ. Genitivus prior notat ſubjectum, poſterior adjunctum. Nulla eſt in Hebræo ellipſis: itaq; præpoſitio* Ad *non rectè hic ſcribitur ut ſupplementum.* Algoſum] *Heb. Algæ. Genitivus adjuncti.*

26 Deinde] *Heb. Et.*

27 Quouſque cœtum &c.] *Verto*, Quouſque cœtui malo huic *condonabo*, qui murmurant contra me? *Nam* murmurationes filiorum Iſraëlis, qui murmurant contra me, audivi. *Verbum* Condonabo, *id eſt*, אֶסְלַח *peto ex v.19. ſuprà.*

28 *Ne vivam &c.*] *Verto, Ut vivo ego (dictum Jehovæ) Niſi quemadmodum loquuti eſtis ante aures meas, ſic fecero vobis*: non ero Deus. *Juramentum geminum. ſed utrumq; conſequente ſuo defectum. Talia exempla paſſim occurrunt.* Loquuti eſtis] *Dicentes, Utinam in deſerto moreremur, ſuprà v.2.*

29 *Niſi* in deſerto hôc ceciderint] *Verto. In deſerto hoc cadent Nulla hic eſt ellipſis.* Cadent] *Scil. mortui peſte, percuſſi ab exterminatore angelo. ſicut hunc locum declarat Paulus 1.Cor.10. v.10.* Et omnes] *Verto, Nempe omnes. Nam eſt epexegeſis.* Numerati veſtri] *Vide ſup. cap.1.* A nato &c.] *Heb. A filio viginti annorum & ſurſum.*

30 Si vos ingreſſuri eſtis &c.] *In fine hujus verſus ſupplenda ſunt hæc verba*, Non ero Deus. *Eſt enim juramentum quale ſuprà v.23. & 28.* In qua &c.] *Verto, De qua ſuſtuli manum meam, me collocaturum vos in ea. Nulla eſt ellipſis: ſed eſt metonymia adjuncti in phraſi illa, Attollere manum ſuam, id eſt, jurare. Cujus exemplum vide Gen.14.v.22.* Præter Calebum] *Heb. Sed Calebus. Senſus benè eſt expreſſus.*

31 Parvulos autem &c.] *Verto, Quod verò attinet ad parvulos veſtros. Heb. Parvuli veſtri. Nominativus abſolutè poſitus.* Ut fruantur eâ terrâ] *Ut agnoſcant eam terram. Metonymia efficientis, vel ſynecd. generis.*

32 Cadavera ergo] *Heb. Et cadavera.*

33 Filii verò] *Heb. Et filii.* Paſcentes ferent] *Heb. Erunt paſcentes & ferent. Id eſt, Inſtar pecudum oberrabunt, & ita ferent.* Ferent pœnam ſcortationum veſtrarum] *Verto, Ferent ſcortationes veſtras. Id eſt, pœnam ſcortationum. Metonymia efficientis. Per ſcortationes autem intelligitur idololatria ſæpe iterata, per metaphoram.* Deficiant] *Vel, Conſumantur.*

34 Pro numero] *In Hebræo* ב *videtur poſitum pro* כ. Unoquoque die &c.] *Heb. Die in annum, die in annum.* Feretis pœnam iniquitatum veſtrarum] *Verto. Feretis iniquitates veſtras. Sicut verſu præcedente.* Abruptionem meam] *Bifariam poteſt exponi: vel ſic, Ut cognoſcatis quantum malum ſit, quum quis ſe abrumpit à me: vel ſic, Ut cognoſcatis quantum malum ſit, quum ego me abrumpo ab aliquo. Prior expoſitio videtur genuina. nam abruperant ſe à Deo, excutientes jugum obedientiæ. Itaq; vertendum, Abruptionem à me.*

35 Loquutus ſum] *Supple*, iſtud. *Mentiar* niſi &c.] *Verto, Niſi hoc fecero toti cœtui malo iſti, qui congregati fuerunt contra me,* non ero Deus. *Ellipſis, qualis ſuprà aliquoties.* Deficient] *Vel Conſumentur.* Et ibidem] *Epexegeſis.*

36 Quamobrem] *Heb. Et viri.* Induxerunt] *Verto, Protulerunt.* Mortui ſunt] *Hoc verbum in Hebræo poſitum eſt in principio verſus. Unde videtur verſum 36. & 37. paulo aliter vertendos & connectendos, nempe ſic. Viri igitur illi quos miſerat Moſes ad explorandam terram, reverſi fuerunt, & ad murmurandum moverunt contra eum totum cœtum, proferendo famam malam de terra illa. Mortuiq; ſunt viri illi, qui protulerunt famam de terra illa malam plagâ illâ, coram Jehova.*

38 Vivi remanſerunt] *Heb. Vixerunt.*

39 Quum itaque &c.] *Heb. Et loquutus eſt Moſes &c. & luxerunt. Copulativum enuntiatum valet relativum temporis.*

40 Deinde] *Heb. Et.* Præſtò ſumus] *Heb. Ecce nos.* Peccavimus] *Id eſt, agnoſcimus & fatemur nos peccaviſſe quod recuſaverimus aſcendere. Metonymia ſubjecti.*

41 Sed] *Heb. Et.* Jam] *Heb. Hoc* tempore. Præſtitutum] *Heb. Os. Metonymia efficientis & metaphora.* Atqui] *Heb. Et.* Succedet] *Proſperabitur.*

42 Non *erit* in medio veſtri] *Non aderit vobis ſua ope.* Cujus gladio] *In Hebræo non eſt pronomen relativum. ſed tantùm articulus.* Cadetis] *Verto, Cadetis.* Averſi eſtis] *Heb. Receſſiſtis.* A ſequendo Jehova] *Heb. poſt Jehovam.* Neque futurus eſt] *Verto, Ideò non eſt futurus* Jehova *vobiſcum.*

44 Nihilominus] *Heb. Et.* Contenderunt in altum] *Alii, Roboraverunt, ſive contenderunt. Verbum Hebræum deductum eſt à nomine* עֹפֶל *quo ſignificatur locus altus & munitus.* Verticem] *Heb. Caput. Metaphora.*

45 Quapropter] *Heb. Et.* Chormam uſque] *Locus ille videtur hoc nomen adeptus ab eventu, quòd ibi Iſraëlitæ aliqui occiſi eſſent, tanquam devoti. nam* חֵרֶם *anathema, id eſt, rem devotam ſignificat. Confer infrà cap.21.v.3.*

OBSERVATIONES EX CAP. XIV.

Ex v.1 collato cum fine capitis præcedentis. Viri authoritate præditi, etſi falſa narrent, tamen plebi facilè perſuadent.

2 Ex v.2.3 & 4. In Iſraëlitis proponitur exemplum rebellionis: unde naturæ humanæ pravitas perſpicitur.

3 Ex v.5. In Moſe & Aharone populo rebelli ſupplicantibus proponitur exemplum humilitatis ſeu demiſſionis animi.

4 Ex v.6 .8.& 9. In Joſua & Calebo veſtes ſuas lacerantibus & populum rebellem ab inſtituto revocantibus proponitur exemplum pietatis & magnanimitatis.

5 Ex v.10. In populo rebelli proponitur exemplum inſignis contumaciæ & perverſitatis: unde rurſum humanæ naturæ pravitas perſpicitur.

6 Ex eod. verſu. Quum pii in ſummum periculum adducti ſunt, Deus ſuâ ope apparet. Ergo officium conſtanter faciendum, Deique protectioni confidendum.

7 Ex v.11.& 12. Deus rebellione graviſſimè offenditur. Fugienda igitur.

8 Ex v.12. ex verbis, *Te autem efficiam in gentem magnam &c.* Deus promiſſiones ſuas præſtare novit, etiamſi illæ apud incredulos atque impios irritæ redduntur.

9 Ex v.13. & ſeqq. In Moſe pro populo rebelli intercedente, proponitur exemplum ſingularis manſuetudinis & animi vindictæ minimè cupidi: quin potiùs de iis qui læſerunt, benemereri cupientis.

10 Ex iiſdem verſib. notentur argumenta quibus utendum eſt in deprecanda apud Deum comminata caſtigatione.

11 Ex v.18. notetur deſcriptio Dei ex attributis quibuſdam.

12 Ex v.20. Exemplum exauditionis precum.

13 Ex v.21. & ſeqq. Item v.26 & ſeqq. Deus pro ſua ſapientia & bonitate caſtigationes graviores interdum minoribus permutat. Meriti fuerant rebelles iſti ut ſubitò delerentur: ſed ad interceſſionem Moſis Deus illis ad tempus parcit.

14 Ex v.24.& 30.& 38. In Calebo & Joſua proponitur exemplum remunerationis pietatis, juxta illud Pauli, Pietas ad omnia utilis eſt, &c. 1. Tim.4.

15 Ex v.33.& 34. Deus pro occulta ſua juſtitia filios interdum punit propter peccata parentum. Confer decalogi præceptum ſecundum.

16 Ex v.36.37.& 38. Deus in ſuis tum comminationibus tum promiſſionibus verax eſt.

17 Ex v.29. collato cum ſeqq. Lugendum quidem eſt quum Deus nobis pœnam aliquam denuntiat: ſed interim perverſa pœnitentia eſt, quum aliquid contra Dei interdictum inſtituimus.

18 Ex v.40.& ſeqq. In Iſraëlitis, contra Dei interdictum & Moſis dehortationem proficiſcentibus in montem ad introeundum in terram promiſſam, proponitur exemplum perverſitatis ingenii humani.

19 Ex v.44. ex verbis, *Sed arca fœderis* &c. Non debemus committere ut multitudine peccantium in ſocietatem peccati illorum abripiamur.

20 Ex v.45. In Iſraëlitis iſtis proponitur exemplum juſtæ vindictæ Dei in contumaces.

CAPUT XV.

CAPUT XV.

T. & J.

I. Poſtea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 Alloquere filios Jiſraelis, edicens eis; quum perveneritis in terram habitationum veſtrarum, quam ego daturus ſum vobis:

3 Et facietis igne abſumendum Jehovæ holocauſtum, aut ſacrificium, nuncupando votum, aut in voluntaria oblatione, aut in ſolemnitatibus veſtris; parando odorem gratum Jehovæ ex armento aut ex grege:

4 Tunc qui offert oblationem ſuam, afferet Jehovæ in munus decimam ephæ ſimilæ commiſtam olei quartâ hinis;

5 Et vini in libamen quartam hinis, parabis in holocauſto aut in ſacrificio, pro unoquoque agno.

6 Aut pro ariete parabis munus, ſimilæ duas decimas, miſtæ olei tertiâ hinis;

7 Et vini in libamen tertiam hinis, offeres odorem gratum Jehovæ.

8 Quòd ſi parabis juvencum ſubrumum in holocauſtum aut ſacrificium, nuncupando votum aut eucharisticum Jehovæ;

9 Tunc offeret cum juvenco ſubrumo munus, tres decimas ephæ ſimilæ; miſtæ olei dimidio hine.

10 Et vini offeres in libamen dimidium hinem: igne abſumendum odoris grati Jehovæ.

11 Sic fiat in bovem unumquemque, aut in arietem unumquemque, aut in parvam pecudem ex ovibus aut ex capris.

12 Pro numero quem parabitis, ſic facitote in unumquemque, pro numero eorum.

13 Omnis indigena ſic parato iſta, offerendo igne abſumendum odoris grati Jehovæ.

14 Similiter ſi peregrinetur apud vos peregrinus aut inquilinus in generationibus veſtris, qui paret igne abſumendum odoris grati Jehovæ; quemadmodum facturi eſtis, ita facito.

15 O congregatio, vobis & peregrino qui peregrinatur apud vos, ſtatutum idem eſto: ſtatuto perpetuo per generationes veſtras, ut vos, ita peregrinus erit coram Jehova.

16 Lex eadem & ratio eadem eſto vobis, & peregrino qui peregrinatur apud vos.

II. 17 Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

18 Alloquere filios Jiſraelis edicens eis; quum perveneritis in terram illam, quò ego ſum introducturus vos:

19 Tum erit comedentibus vobis de pane illius terræ; ut offeratis oblationem Jehovæ.

20 Primitias cujusque maſſæ veſtræ collyram offerte in oblationem: ſicut oblationem ex area, ſic offerte illam.

21 Ex primitiis cujusque maſſæ veſtræ dato oblationem Jehovæ: per generationes veſtras.

III. 22 Quum autem errabitis, non facientes omnia mandata iſta, quæ eloquutus eſt Jehova Moſchi;

23 Omnia inquam quæ præcepit vobis Jehova per Moſchen, ex quo die præcepit illa Jehova & deinceps per generationes veſtras:

24 Tum erit, ſi non animadvertente ipſo cœtu commiſſum eſt illud per errorem; ut paret totus ille cœtus juvencum ſubrumum unum in holocauſtum, in odorem gratum Jehovæ, & munus libaménque ejus pro ratione ejus: præterea hircum lactentem unum in peccatum:

25 Et expiationem faciet, ſacerdos pro unoquoque cœtu filiorum Jiſraelis, ut condonetur eis: quia error eſt, & ipſi oblationem ſuam igne abſumendam Jehovæ, peccatumque ſuum adduxerunt coram Jehova pro errore ſuo:

26 Hoc condonabitur cuique cœtui filiorum Jiſraelis, & peregrino qui peregrinatur inter eos; quia toti illi populo accidit per errorem:

27 Quòd ſi anima una peccaverit per errorem, ea offeret capram anniculam in peccatum:

28 Et expiationem faciet ſacerdos pro anima quæ erravit peccato per errorem, coram Jehova, expiando pro ea, ſic condonabitur ei.

29 Indigenæ ex filiis Jiſraelis, & peregrino qui peregrinatur inter eos: lex eadem eſto vobis, pro committente peccatum per errorem.

IV. 30 Anima verò illa quæ commiſerit elatâ manu, ſive ex indigenis ſive ex peregrinis, Jehovam afficit eſſe probro: omnino exſcindetur anima illa è medio populi ſui.

31 Quia verbum Jehovæ ſprevit, & mandatum ejus irritum fecit, omnino exſcindetor anima illa, iniquitas ejus in ea eſt.

V. 32 Quum autem eſſent filii Jiſraelis in deſerto illo, invenerunt quendam colligentem ligna in die ſabbathi.

33 Quem adducentes qui invenerant illum colligentem ligna, ad Moſchen, & ad Aharonem, & ad totum cœtum;

34 Poſuerunt eum in cuſtodia; quia non fuerat declaratum quid faciendum eſſet ei.

P.

Poſtea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Alloquere filios Iſraelis, edicens eis; Quum perveneritis in terram habitationum veſtrarum, quam ego daturus ſum vobis:

3 Si ſacrificabitis *ſacrificium* igne abſumendum Jehovæ: *ſive* holocauſtum, ſive victimam, ſecundum ſeparationem voti, aut in oblatione voluntaria, aut in ſolennitatibus veſtris; parando odorem gratum Jehovæ è bobus aut ex ovibus capriſve:

4 Tunc is qui offert oblationem ſuam, afferto Jehovæ in munus decimam *epha* ſimilæ miſtam quartâ hinis olei.

5 Vini autem libamen quartam hinis parato in holocauſtum aut in victimam; pro unoquoque agno.

6 At pro ariete, parato munus, ſimilæ duas decimas, miſtæ tertiâ hinis olei;

7 Vini autem in libamen tertiam hinis, offerto *in* odorem gratum Jehovæ.

8 Quòd ſi ſacrificabis juvencum ſubrumum *in* holocauſtum aut victimam; ſecundum ſeparationem voti aut *ſacrificii* eucharistici Jehovæ;

9 Tunc afferto cum juvenco ſubrumo munus, tres decimas *epha* ſimilæ; miſtæ olei dimidiato hine.

10 Vini autem offerto in libamen dimidium hinem: in ſacrificium igne abſumendum *in* odorem gratum Jehovæ.

11 Sic fiat in bovem unumquemque, aut in arietem unumquemque, aut in parvam pecudem ex ovibus aut ex capris.

12 Pro numero quem ſacrificabitis, ſic facitote in unumquemque pro numero eorum.

13 Omnis indigena ſic parato iſta, offerendo ſacrificium igne abſumendum *in* odorem gratum Jehovæ.

14 Similiter ſi peregrinetur apud vos peregrinus, aut inquilinus, apud poſteros veſtros, qui paret ſacrificium igne abſumendum *in* odorem gratum Jehovæ; quemadmodum facere debetis, ita facito.

15 Quod attinet ad congregationem, vobis & peregrino qui peregrinatur *apud vos*, ſtatutum idem *eſto*: ſtatutum perpetuum apud poſteros veſtros, ut vobis, ita peregrino eſto corā Jehova.

16 Lex eadem & jus idem eſto vobis, & peregrino qui peregrinatur apud vos.

17 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: II.

18 Alloquere filios Iſraelis & edicito eis; Quum perveneritis in terram illam, quò ego introduco vos:

19 Tum ſi ederitis de pane illius terræ, offertote oblationem Jehovæ.

20 Primitias cujusque maſſæ veſtræ, *nempe* placentam, offerte *in* oblationem: ſicut oblationem ex area, ſic offerte illam.

21 Ex primitiis cujusque maſſæ veſtræ date oblationem Jehovæ: apud poſteros veſtros.

22 Quum autem errabitis, non facientes omnia mandata iſta, quæ elocutus eſt Jehova Moſi; III.

23 Omnia *inquam* quæ præcepit vobis Jehova per Moſen; ex quo die præcepit *illa* Jehova & deinceps apud poſteros veſtros:

24 Tum, ſi non animadvertente cœtu commiſſum eſt *peccatum* per errorem; ſacrificato totus cœtus juvencum ſubrumum unum in holocauſtum, in odorem gratum Jehovæ, & munus libamenque ejus pro ritu ejus: præterea hircum lactentem unum in ſacrificium pro peccato:

25 Et expiationem facito ſacerdos pro toto cœtu filiorum Iſraelis, ut condonetur eis: quia error eſt; idcirco ipſi oblationem ſuam, ſacrificium igne abſumendum Jehovæ, & ſacrificium ſuum pro peccato adduxerunt in conſpectum Jehovæ pro errore ſuo:

26 Et condonabitur toti cœtui filiorum Iſraelis, & peregrino qui peregrinatur inter eos; quia toti populo *accidit peccatum* per errorem.

27 Quòd ſi unus aliquis peccaverit per errorem, is afferto capram anniculam in ſacrificium pro peccato:

28 Et expiationem facito ſacerdos pro illo qui erravit peccato per errorem, coram Jehova; expiationem faciendo pro illo: ſic condonabitur ei.

29 Quod attinet ad indigenam ex filiis Iſraelis, & peregrinum qui peregrinatur inter eos, lex eadem eſto vobis, quod attinet ad eum qui committit *peccatum* per errorem.

30 Homo verò ille qui commiſerit *peccatum* elatâ manu, *ſive* ex indigenis ſive ex peregrinis, Jehovam afficit iſte probro: itaque exſcinditor homo ille è medio populi ſui. IV.

31 Quia verbum Jehovæ ſprevit, & mandatum ejus irritum fecit, omnino exſcinditor homo ille: iniquitas ejus in ipſo eſto.

32 Porrò quum eſſent filii Iſraelis in deſerto; invenerunt quendam colligentem ligna in die ſabbathi. V.

33 Quem adducentes qui invenerant illum colligentem ligna; ad Moſen, & ad Aharonem, & ad totum cœtum;

34 Poſuerunt eum in cuſtodia; quia non fuerat declaratum quid faciendum eſſet ei.

35 *Edixit autem Jehova Moſchi, Omnino morte afficitor vir ille; obruito eum lapidibus totus cœtus extra caſtra.*

36 *Educentes itaq; totus cœtus illum extra caſtra, obruerunt illum lapidibus ita ut moreretur, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.*

VI. 37 *Item alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

38 *Alloquere filios Jiſraëlis & edicito eis, Ut faciant ſibi peniculamentum in oris veſtimentorum ſuorum per generationes ſuas; & adhibeant peniculamento ipſius ora filum hyacinthinum.*

39 *Erit autem vobis peniculamentum, ut videntes illud recordemini omnium mandatorum Jehovæ & faciatis ea; ut non attenta obſervatione ſequamini animum veſtrum & oculos veſtros, quæ vos ſequentes ſcortamini.*

40 *Ut inquam recordemini & faciatis omnia mandata mea, & ſitis ſancti Deo veſtro.*

41 *Ego Jehova Deus veſter, qui eduxi vos è terra Ægypti, ut ſim vobis Deus, ſum Jehova Deus veſter.*

35 Dixit autem Jehova Moſi, Omnino morte afficitor vir ille, obruito eum lapidibus totus cœtus extra caſtra.

36 Educentes itaque totus cœtus illum extra caſtra, obruerunt illum lapidibus ita ut moreretur; quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

37 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: VI.

38 Alloquere filios Iſraëlis & edicito eis, Ut faciant ſibi *a* peniculamentum in oris veſtimentorum ſuorum apud poſteros ipſorum, & adhibeant peniculamento oræ funiculum hyacinthinum. *a Deut. 22. 12. Matth. 23. 5.*

39 Eſto autem illud vobis in peniculamento, ut videntes illud recordemini omnium mandatorum Jehovæ & faciatis ea; ac non exploretis *deos* ſequendo cor veſtrum & oculos veſtros quæ vos ſequentes ſcortamini:

40 Ut *inquam* recordemini & faciatis omnia mandata mea; & ſitis ſancti deo veſtro.

41 Ego *ſum* Jehova deus veſter, qui eduxi vos è terra Ægypti, ut ſim vobis deus, Ego *ſum* Jehova deus veſter.

ANALYSIS CAP. XV.

SEx ſunt hujus capitis partes: quarum primâ continetur lex de ſacrificiis igne abſumendis, *v.1.* & ſeqq. Secundâ lex de primitiis maſſarum, v.17. & ſeqq. Tertiâ lex de peccantibus per errorem, *v.22.* & ſeqq. Quartâ lex de peccante per ſuperbiam, v.30. & 31. Quinta hiſtoria de colligente ligna in die ſabbathi, v.32. & ſeqq. Sextâ lex de peniculamentis veſtium. *v.37.* & ſeqq.

De prima parte. Lex de ſacrificiis igne abſumendis conſtat membris decem. Primo indicatur locus ubi lex hæc ſit obſervanda, v.2. Secundo diſtributio ſacrificiorum igne abſumendorum duplex: una a fine, altera à materia, *v.3.* Tertio munus addendum ſacrificio agni, v.4. Quarto libamen addendum ſacrificio agni, v.5. Quinto munus addendum ſacrificio arietis, v.6. Sexto libamen addendum ſacrificio arietis, v.7. Septimo munus addendum ſacrificio juvenci, v.8. & 9. Sacrificium autem iſtud illuſtratur diſtributione v.8. Octavo libamen addendum ſacrificio juvenci, v.10. Nono additur epilogus, v.11.12. & 13. Decimo annectitur admonitio ſpecialis de proſelytis, ut ſcil. illi quoque huic legi obligati ſint, v.14.15. & 16.

De ſecunda parte. Lex de primitiis maſſarum Deo offerendis conſtat membris tribus. Primo indicatur locus ubi lex hæc obſervanda ſit, v.18. Secundo lex ipſa proponitur in genere, v.19. Tertio proponitur in ſpecie, illuſtrata à ſimili, v.20. & 21.

De tertia parte. Lex de peccantibus per errorem duobus conſtat membris pro diverſitate peccantium. Primo membro traditur lex de cœtu aliquo per errorem peccante, à *v.22.* uſque ad 27. Secundo traditur lex de perſona aliqua per errorem peccante, v.27.28. & 29.

De quarta parte. Lex de peccante per ſuperbiam proponitur, v.30. & 31. Et confirmatur additâ ratione, v.31.

De quinta parte. Hiſtoria de colligente ligna in die ſabbathi duobus principalibus membris conſtat. Primo indicantur locus ubi ille ligna collegit, v.32. Secundo indicantur illius collectionis eventa, numero quinque, (1) deprehenſus eſt ille inter colligendum ligna, *v.32.* (2) ab illis qui eum deprehenderant, adductus eſt ad Moſen & Aharonem & ad totum cœtum, *v.33.* (3) poſitus eſt in cuſtodia, *v.34.* (4) Dominus mandavit ut lapidaretur, v.35. (5) lapidatus eſt, v.36.

De ſexta parte. Lex de peniculamentis veſtium illuſtratur duobus modis: (1) a finibus. (2) à cauſis procatarcticis. Fines iſtius ornatus indicantur quatuor. Primus ibi, *Ut videntes* &c. v.39. Secundus ibi, *At non* &c. ibid. Tertius ibi, *Et faciatis* &c. v.40. Quartus ibi, *Et ſitis* &c. ibidem. Cauſæ procatarcticæ quæ Iſraëlitas ad obedientiam huic legi præſtandam movere debuerunt, indicantur tres: prima eſt authoritas Dei mandantis, ibi, *Ego Jehova* &c. v.41. Secunda beneficium ſingulare, ibi, *Qui eduxi*, &c. ibid. Tertia, promiſſio gratiæ, ibi, *Ut ſim* &c. ibid.

SCHOLIA IN CAP. XV.

v.1. POſtea] *Heb. Et.*

2 Daturus ſum] *Heb. Dans ſum: id eſt, Do.*

3 Si facietis &c.] *Verte. Si ſacrificabitis* ſacrificium *igne abſumendum* Jehovæ, ſive *holocauſtum, ſive victimam, ſecundum ſeparationem voti aut ex oblatione voluntaria, aut in ſolennitatibus veſtris. parando &c.* Sacrificabitis] *Heb. Facietis. Synecd. generis.* Victimam] *Heb.* זבח *qua voce ſignificatur pecus mactata. Sic deinceps.* Secundum ſeparationem voti] *Prout ſeparaveritis rem aliquam votivam.* Oblatione voluntaria] *Heb. Spontaneitate. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.* Odorem gratum] *Heb. Odorem quietis. Genitivus effecti. Sic deinceps.* Ex armento] *Ex bobus.* Ex grege] *Scil. ovium aut caprarum. nam vox Hebraica* צאן *utrumq; pecoris genus comprehendit.*

4 Tunc] *Heb. Et.* Afferet] *Verte, Offerto. nam eſt lex.* Decimam ephæ ſimilæ] *Heb. Similam decimam. Ellipſis, & genitivus ſubjecti vel adjuncti, diverſo reſpectu.* Commiſtam olei &c.] *Heb. Miſtam quartâ hinis olei. Ellipſis, & genitivus prior totius. poſterior ſubjecti vel adjuncti, diverſo reſpectu.*

5 Et vini] *Malim, Vini autem. Sic deinceps.* Parabis] *Verto, Parato. Heb. Facies. Sic v. ſeq.* In ſacrificio] *In victima: ut verſu precedente.* Pro unoquoque agno] *Heb. Pro agno uno.*

6 Similæ] *Heb. Similam. Per appoſitionem.* Olei] *Heb. Oleo. Per appoſitionem.*

8 Parabis] *Verto, Sacrificabis. Heb. Facies. Synecdoche generis.* Subrumum] *Sive lactentem. Hebr. Filium armenti. Sic v. ſeq. & 24.* Nuncupando &c.] *Verto, Secundum ſeparationem voti, aut* ſacrificium *eucharisticum. Vide v.3.* Eucharisticum] *Heb. Retributionum.*

9 Tunc] *Heb. Et.* Offeret] *Verto, Offerto nam eſt lex. Mutatur autem hic perſona: nam ſermo cœpit à perſona ſecunda: hic autem ſubſtituitur tertia. Enallage.* Dimidio hinc] *Puto dicendum, Dimidiato hine. Heb. Dimidio hinis. Sic verſ. ſeq. Vide, ſi placet, A. Gell. lib.3. cap.14.*

11 Unumquemque] *Heb. Unum ſed cum articulo* ה. *Sic v. ſeq.* Parvam pecudem] *Heb.* בשה *Sic Exod.12. v.3.*

12 Pro numero] *Heb. Secundum numerum. Sic iterum in fine verſus. Pro numero: ſcil. pecudum.* Parabitis] *Verto, Sacrificabitis. Heb. Facietis. Sic deinceps.*

14 Similiter] *Heb. Et.* Inquilinus] *Heb. Qui eſt in medio veſtro. Periphraſis. Intelliguntur autem proſelyti.*

15 O congregatio] *Vel,* Quod attinet ad congregationem *ut ſit nominativus abſolutè poſitus: & ſenſus ſit, Quod attinet ad quemvis veſtrum in ſacris congregationibus.* Perpetuo] *Heb. Seculi.* Ut vos] *Scil. eſtis. Id eſt, quo jure vos utimini aut fruimini.* Erit] *Eſto.* Coram Jehova] *Id eſt, in cultu Dei. nam in rebus civilibus non gaudebant peregrini iiſdem privilegiis, quibus Iſraëlitæ: ut apparet ex Levit.25.*

16 Ratio eadem] *Verto, Jus idem. Heb.* כמשפט.

18 Sum introducturus] *Heb. Introduco. Enallage temporis.*

19 Tum erit &c.] *Verto, Tum ſi ederitis de pane illius terræ, offertote &c. Heb. Et fiet &c. & offeretis.* Offeratis oblationem] *Heb. Elevabitis elevationem. Sic deinceps.* Jehovæ] *Dativo caſu nam pendet à verbo* offeretis.

20 Primitias cujusque maſſæ veſtræ] *Heb. Principium maſſarum veſtrarum. Sic verſu ſeq.* Collyram] *Sive placentam.* Oblationem ex area] *Id eſt, oblationem ex frugibus quæ in area excutiuntur: puta ex tritico, aut ſiligine, aut hordeo. Metonymia ſubjecti. Heb. Oblationem areæ. Genitivus materiæ. Præpoſitio Ex non eſt ſcribenda ut ſupplementum quia nulla eſt in Hebræo ellipſis. De hoc autem genere oblationis vide Levit.2 v 14.*

23 Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis.* Deinceps] *Hebr. Ulterius.*

24 Tum erit &c.] *Verto, Tum ſi non animadvertente cœtu commiſſum eſt* peccatum *per errorem, ſacrificato totus cœtus &c. Heb. Et fiet, ſi non &c. ſacrificabit &c.* Non animadvertente cœtu] *Heb. Ab oculis cœtus. Id eſt; ita ut res remota ſit ab oculis cœtus, hoc eſt, à notitia cœtus. Metonymia efficientis, & ſynecdoche ſpeciei.* Ipſo cœtu] *Pronomen* Ipſo *eleganter abeſſet.* Pro ratione ejus] *Verto, Pro jure. Heb. Secundum jus. Pronomen* Ejus *non eſt expreſſum in Hebræo: ſed innuitur per articulum.* Lactentem] *Heb. Caprarum.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato. Metonymia ſubjecti.*

25 Faciet] *Verto, Facito. nam eſt lex.* Pro unoquoque cœtu] *Ex hoc verbo intelligitur, ſermonem hic eſſe de cœtibus particularibus, quales futuri erant in terra Chenaan, diſtracti ſcil. habitationibus per oppida & pagos: & in hoc differt iſta lex à lege Levit.4. v.13. ubi agitur de toto cœtu Heb. Pro omni cœtû.* Peccatumque] *Id eſt, Sacrificium pro peccato.* Adduxerunt] *Hoc verbum in Hebræo textu antecedit.* Coram Jehova] *Malim, Ante Jehovam, ſeu in conſpectum Jehovæ.* Für den Herrn. Pro errore ſuo] *Ad expiandum errorem ſuum.*

26 Hoc] *Heb. Et.* Cuique] *Heb. Omni.* Inter eos] *Heb. In medio eorum.* Accidit] *Addenda vox* peccatum *è ſententia verſuum 22 & 23.*

27 Anima una] *Homo unus. Synecdoche membri. Sic deinceps.* Offeret] *Offerto.* Anniculam] *Heb. Filiam anni ſui.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato.*

28 Faciet]

18 Faciet] *Facito.* Coram Jehova] *Hæc verba pendent ab illis, Expiationem faciet. Quibus verbis ſignificatur alibi quã peragetur in loco.* Sic] *Heb. Et:*

29 Committente] *Heb. Facienti.*

30 Anima] *Homo. Synecdoche membri.* Commiſerit] *Heb. Fecerit.* Elata manu] *Id eſt, Superbè, abſq; ullo metu. Heb. Manu excelſa. Metonymia effecti, & ſynecdoche generis. Nam phraſis hæc etiam de iis uſurpatur qui magnanimiter agunt: ut de Iſraëlitis proficiſcentibus ex Ægypto, Exod. 14. v. 8. Num. 33. v. 3.* Ex indigenis *Heb. Ex indigena. Sic mox, Ex peregrino. Singularis poſitus collectivè.* Iſte] *Pronomen maſculinum refertur ad nomen fœmininum, habitâ ratione ſenſus. Anomalia generis.* Omnino] *Verto, Itaq; Heb. Et.* Excindetur] *Verto, Exſcinditor: nam eſt lex.*

31 Verbum] *Mandatum. Synecdoche generis.* Et mandatum] *Epexegeſis.* Irritum fecit] *Nempe quantum in ipſo eſt.* Omnino exſcinditor] *Heb. Exſcindendo exſcindetur.* Eſt] *Pro* Eſt *ſuppleo* Sit, *vel* Eſto. *Continuatur enim lex de ſupplicio: & per iniquitatem intelligitur pœna iniquitatis.*

32 Quum autem eſſent &c.] *Heb. Et fuerunt filii Iſraëlis in deſerto, & invenerunt &c. Copulativum innuitur valet relationem temporis.* Quendam] *Heb. virum.*

33 Quem adducentes &c. poſuerunt eum] *Verto,* Et adduxerunt eum qui invenerant illum colligentem ligna, ad Moſen &c. Et poſuerunt eum &c. *Hac verſione non ſtatuitur, quòd illi ipſi in cuſtodia poſuerint illum qui eum adduxerant: id quod fit per verſionem alteram. Fieri autem poteſt, ut ad mandatum Moſis alii aliqui illum in cuſtodia poſuerint: Ita ut ſit loquutio impersonalis.*

34 Poſuerunt in cuſtodia] *Simile exemplum vide Levit. 24. v. 12.* Declaratum] *Scil. per legem aliquam.* Quid faciendum eſſet eo] *Id eſt, quo genere ſupplicii afficiendus eſſet. nam alioqui lex jam lata erat, ut qui in ſabbatho opus faceret, morte plecteretur, Exod. 31 v. 2. Synecd. generis.* Eo] *Vel, ei.*

35 Omnino morte afficitor] *Heb. Moriendo morte afficitor.* Obruito] *Heb. Obruere. Infinitivus pro imperativo. Enallage modi.*

38 Peniculamentum] *Germani voce à Gallis accepta nominant* Franſen. *Vatab. reddit fimbrias. Vox* ציצת *Ezech. 8. v. 3. uſurpatur de cincinno capitis: unde videtur in veſte ſignificare nodulos illos quos vocamus* Draſen. In oris] *Heb. In alis. Metaphora. Sic mox iterum.* Adhibeant peniculamento] *Heb. Dent ſuper peniculamentum.* Filum hyacinthinum] *Sive funiculum hyacinthinum:* ein blaw ſchnürlein. *De voce Hebræa* תְּכֵלֶת *interrogatus à me aliquando Immanuel Tremellius, verſionis hujus unà cum Franciſ. Junio author: quænam color in voce ſignificaretur, reſpondebat voce Germanica* Himmelblaw.

39 Erit autem &c.] *Verto, Eſto autem* illud *vobis in peniculamento. Illud: nempe, filum illud hyacinthinum.* Attentâ obſervatione ſchnarum &c.] *Heb. Exploretis poſt cor veſtrum, & poſt oculos veſtros, poſt quæ ſcortamini.* Scortamini] *Scil. per idololatriam. Metaphora.*

41 Ego] *Suppleo,* ſum. Ut ſim vobis Deus] *Heb. In Deum.* Sum] *Verto, Ego* ſum.

OBSERVATIONES EX CAP. XV.

EX prima parte. Quòd Deus ſacrificiis addi voluit ſimilam oleo miſtam, & libamen vini: per id videtur ſignificare voluiſſe, hominem qui Deum rectè colit gratum & acceptum ei eſſe: ſicut hominum gratus in cibo eſt ſimila oleo miſta, item quæ in potu gratum eſt vinum. *Cultus Dei.*

2 Ex parte ſecunda. Sicut Iſraëlitæ per oblationem primitiarum profeſſi ſunt ſe fruges fructuſque ſuos ex larga Dei manu accepiſſe: ſimiliter nos quoque id ipſum agnoſcere ac profiteri debemus: quin etiam de bonis noſtris libenter aliquid contribuere ad alendum miniſtros verbi. *Bona terrena.*

3 Ex tertia & quarta parte. Peccatorum eſſe gradus, ex eo conſtat, quod Deus peccantibus per ſuperbiam ſupplicium capitis conſtituit, per errorem autem peccantibus tantummodò confeſſionem coram eccleſia. *Peccatorum gradus.*

4 Ex quinta parte. Quòd Deus illum qui ſabbathum violaverat collectione lignorum ſupplicio capitis affici voluit, per id videtur ſignificare voluiſſe, æterno exitio damnatum iri quicunque verum Dei cultum negligunt aut ſpernunt. *Cultus Dei.*

5 Ex parte ſexta. Mandatorum Dei nunquam obliviſci debemus: ſed illa in recenti ſemper tenere memoria eiſque implendis operam dare. Confer Deut. 6. v. 6. & deinceps. *Mandata Dei.*

6 Ex verſ. ult. notentur cauſæ quæ nos movere debent ad alacriter obediendum mandatis Dei: nempe mandantis authoritas atque poteſtas, beneficia illius in nos collata plurima & maxima, & denique promiſſio gratiæ. *Obedientia.*

CAPUT XVI.

T. & J.

I. ASſumpſit autem homines Korach filius Jitzeharis filii Kohathi filii Levi, ſimulatque Datan & Abiram filii Eliabi, & On filius Pelethi, filii Reubenis.

II. 2 Et inſurgentes ſtiterunt ſeſe coram Moſche, Korach & homines ex filiis Jiſraëlis ducenti quinquaginta, principes cœtus, convocati è cœtu, homines celebres.

3 Et congregantes ſe adverſus Moſchen & adverſus Aharonem dixerunt eis, Satis eſto vobis; nam totus hic cœtus, hi omnes ſunt ſancti, & inter eos eſt Jehova: quare ergo effertis vos ſuper congregationem Jehovæ?

III. 4 Quo audito Moſche, procidit in faciem ſuam:

5 Deinde alloquutus eſt Korachum & totum cœtum ejus, dicendo, Mane quum illuxerit, planè notum faciet Jehova eum qui ipſius eſt, & qui ſanctus eſt, & quem admovet ad ſe: nam eum quem elegerit, admovebit ad ſe:

6 Hoc facite, ſumite vobis thuribula, Korach cum toto cœtu ſuo.

7 Et indite eis ignem, & imponite eis thus coram Jehova cras, eritq; is quem elegerit Jehova, ille ipſe ſanctus. ſatis eſto vobis, filii Levi.

8 Dixit verò Moſche Korachi, Audite nunc filii Levi:

9 An parva res eſt præ vobis, quod ſeparavit Deus Jiſraëlis vos à cœtu Jiſraëlis admovendo vos ad ſe, ut exerceretis miniſterium tabernaculi Jehovæ, ſtantes coram hoc cœtu pro miniſterio eorum?

10 Poſtquàm admovit te & omnes fratres tuos filios Levi tecum, & quæritis etiam ſacerdotium?

11 Idcircò tu & totus cœtus tuus ii eſtis qui congregatis vos adverſus Jehovam. Aharon verò quid eſt quòd murmuratis contra eum?

12 Quum autem miſiſſet Moſche vocatum Dathanem & Abiramum filios Eliabi, dixerunt, Non aſcendemus:

13 An parum eſt quòd feciſti ut aſcenderemus è terra affluente lacte & melle, ad morte afficiendum nos in iſto deſerto, quod & indeſinenter imperium tibi uſurpes in nos?

14 Et non introduxiſti nos in terram affluentem lacte & melle, nec dediſti nobis poſſeſſionem agri aut vineæ. an oculos iſtorum hominum fodies? non aſcendemus.

15 Tum accenſus ira Moſche valdè, dixit Jehovæ, Ne reſpicito ad munus eorum: ne aſinum quidem ullum ex eis uſurpavi, neq; malo affeci ullum ex eis.

16 Edixitq; Moſche Korachi, Tu & totus cœtus tuus ſiſtite coram Jehova, tu inquam, & illi cum Aharone cras:

P.

ASſumſit autem a Kora filius Jitſeharis filii Kahathi filii Levi, Dathanem & Abiramum filios Eliabi, & Onem filium Pelethi, filios Rubenis. *I. a Inf. 26. 9. & 27. 3. Jud. v. 11.*

2 Et inſurrexerunt contra Moſen, *Kora* & viri ex filiis Iſraëlis ducenti quinquaginta, principes cœtus, convocati è cœtu, viri celebres. *II.*

3 Et congregantes ſe adverſus Moſen & adverſus Aharonem dixerunt eis, Satis *eſto* vobis; nam totus hic cœtus, hi omnes *ſunt* ſancti, & inter eos *eſt* Jehova: quare ergo effertis vos ſuper congregationem Jehovæ?

4 Quo audito Moſes, *b* procidit in faciem ſuam. *III.*

5 Deinde allocutus eſt Koram & totum cœtum ejus, dicendo, Mane notum faciet Jehova eum qui ipſius *eſt*, & qui ſanctus *eſt*, & *quem* admovit ad ſe: nam eum quem elegerit, admovebit ad ſe. *b Sup. 14. 5. Inf. v. 22. 45. Item 20. 6.*

6 Hoc facite, ſumite vobis thuribula, Kora & totus cœtus ejus.

7 Et indite eis ignem, & imponite eis thus coram Jehovà cras; tum vir ille quem elegerit Jehova, is eſto ſanctus ille: ſatis *eſto* vobis, filii Levi.

8 Adhæc dixit Moſes Koræ, Audite nunc filii Levi:

9 An parva res *eſt præ* vobis, quòd ſeparavit deus Iſraëlis vos a cœtu Iſraëlis admovendo vos ad ſe, ut exerceatis miniſterium tabernaculi Jehovæ, ſtantes coram cœtu pro miniſterio eorum?

10 Nam *ad ſe* admovit te & omnes fratres tuos filios Levi tecum, & quæritis etiam ſacerdotium?

11 Idcircò tu & totus cœtus tuus *ii eſtis* qui congregatis vos adverſus Jehovam: Aharon verò quid eſt quòd murmuratis contra eum?

12 Porrò miſit Moſes vocatum Dathanem & Abiramum filios Eliabi; ſed dixerunt, Non aſcendemus.

13 An parum eſt quòd feciſti ut aſcenderemus è terra fluente lacte & melle, ad morte afficiendum nos in iſto deſerto, quòd & indeſinenter imperium tibi aſſumis in nos?

14 Quin etiam non introduxiſti nos in terram fluentem lacte & melle, nec dediſti nobis poſſeſſionem agri aut vineæ. An oculos iſtorum virorum effodies? Non aſcendemus.

15 Tum exarſit *ira* Moſi valde, & dixit Jehovæ, Ne reſpicito ad munus eorum: ne *c* aſinum quidem ullius ex eis abſtuli, neque malo affeci ullum ex eis. *c 1. Sam. 12. 3.*

16 Edixit igitur Moſes Koræ, Tu & totus cœtus tuus ſiſtite vos coram Jehova, tu *inquam*, & illi & Aharon cras:

17 Et accipite quisq; thuribulum ſuum, ut indito illis ſuffitu admoveatis coram Jehova quisq; thuribulum ſuum, ducenta quinquaginta thuribula; tu quoq; & Aharon quisq; thuribulum ſuum.

18 Acceperunt igitur quisq; thuribulum ſuum, & indito eis igne impoſuerunt eis ſuffitum: conſtiteruntq; ad *portam tentorii conventus cum Moſche & Aharone.*

19 Ut autem congregavit contra eos Korach totum cœtum ſuum ad portam tentorii conventus; apparuit gloria Jehovæ toti cœtui.

20 Et alloquutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:

21 Separate vos è medio cœtus hujus; ut conſumam eos momento.

22 Qui procidentes in faciem ſuam dixerunt, Deus *fortis Deus ſpirituum,* Deus *omnis carnis: hic vir unus peccaverit, & contra totum hunc cœtum efferveſces?*

23 Iterum alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,

24 Alloquere cœtum dicendo; Recedite à circuitu tabernaculi Korachi, Dathanis & Abirami.

25 Surgens itaq; Moſche ivit Dathanem & Abiramum verſus: ſequentibus eum ſenioribus Jiſraëlis.

26 Et alloquutus eſt cœtum, dicendo, Recedite nunc à tentoriis iſtorum improborum hominum, & ne attingite quicquam quod illorum ſit: *ne conſumamini in omnibus pœnis eorum.*

27 Itaq; receperunt ſe filii Jiſraëlis *à tabernaculo Korachi, Dathanis, & Abirami circumquaq;; Dathan verò & Abiram egreſſi ſtabant quisq;* in *oſtio tentorii ſui cum uxoribus ſuis, filiisq; ſuis, & parvulis ſuis.*

28 Quibus dixit Moſche; Hac re cognoſcetis Jehovam miſiſſe me ad faciendum omnia opera iſta: non autem ex me facere ea.

29 Si ut moriuntur omnes reliqui *homines morientur iſti, & animadverſione omnium* reliquorum *hominum animadvertetur in eos; ne Jehova miſerit me:*

30 Sin autem aliquid novi patrabit Jehova, & aperiens humus os ſuum abſorbebit eos cum omnibus quæ eorum ſunt, *deſcendensq; vivi in ſepulcrum, tunc cognoſcetis homines iſtos contemtim provocaſſe Jehovam.*

31 Fuit ergo quum abſolveret eloqui omnia verba hæc, ut finderetur humus quæ ſuberat illis,

32 Et aperiens terra os ſuum abſorberit eos & domos eorum; omnes etiam homines qui erant *Korachi, & omnes facultates ejus.*

33 Ita deſcenderunt illi cum omnibus quæ ipſorum erant, *vivi vivi in ſepulcrum: & operiente eos terra perierunt è medio congregationis.*

34 Omnes verò Jiſraëlitæ qui erant *circa illos, fugerunt ad vocem illorum: dicebant enim,* Videndum, *ne abſorbeat nos terra.*

35 Præterea ignis egreſſus eſt à Jehova; & abſumſit ducentos quinquaginta illos viros qui offerebant ſuffitum.

17 Et accipite quisque thuribulum ſuum, & indito illis ſuffitu afferte in conſpectum Jehovæ quisque thuribulum ſuum, ducenta quinquaginta thuribula; tu quoque & Aharon quisque thuribulum ſuum.

18 Acceperunt igitur quisque thuribulum ſuum, & indito eis igne impoſuerunt eis ſuffitum: conſtiteruntque *ante* oſtium tentorii conventus, itemque Moſes & Aharon.

19 Ut autem congregavit contra eos Kora totum cœtum ſuum ad oſtium tentorii conventus; apparuit gloria Jehovæ toti cœtui.

20 Et alloquutus eſt Jehova Moſen & Aharonem, dicendo:

21 Separate vos à cœtu iſto; nam conſumam eos momento.

22 Tum *d* procidentes in faciem ſuam dixerunt, O Deus, deus *e* ſpirituum omnis carnis: hic vir unus peccaverit, & contra totum hunc cœtum efferveſces? *d* Sup.14.5. Sup.v.4 Inf.v.45. Inf.20.6. *e* Inf.27.16. Heb.12.9.

23 Iterum allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo,

24 Alloquere cœtum dicendo; Recedite à circuitu tabernaculi Koræ, Dathanis & Abirami.

25 Surgens itaque Moſes ivit Dathanem & Abiramum verſus: ſequentibus eum ſenioribus Iſraëlis.

26 Et alloquutus eſt cœtum, dicendo, Recedite nunc à tentoriis iſtorum improborum virorum, & ne attingite quicquam quod illorum *ſit*: ut ne conſumamini in omnibus pœnis eorum.

27 Itaque receperunt ſe à tabernaculo Koræ, Dathanis, & Abirami circumquaque; Dathan verò & Abiram egreſſi ſtabant quisque *in* oſtio tentorii ſui, & uxores eorum, filiique eorum, & parvuli eorum.

28 Tum dixit Moſes; Hac re cognoſcetis Jehovam miſiſſe me ad faciendum omnia opera iſta: meque non ex me feciſſe *ea*.

29 Si ut moriuntur omnes alii homines morientur iſti, & animadverſione omnium aliorum hominum animadvertetur in eos; non miſit me Jehova:

30 Si verò aliquid novi creabit Jehova, ſique aperiens humus os ſuum abſorbebit eos & omnia quæ eorum *ſunt*, ita ut deſcendant vivi in ſepulchrum, tunc cognoſcetis viros iſtos contemtim provocaſſe Jehovam.

31 Factum igitur eſt, quum abſolviſſet eloqui omnia verba hæc, ut finderetur humus quæ ſuberat illis;

32 Et aperuit terra os ſuum *f* abſorpſitque eos & domos eorum; omnes etiam homines qui *erant* Koræ, & omnes facultates ejus. *f* Inf.26.10. & 27.3. Deut.11.6. Pſal.106.17.

33 Ita deſcenderunt illi cum omnibus quæ ipſorum *erant*, vivi in ſepulchrum: & operiente eos terra perierunt è medio congregationis.

34 Omnes verò Iſraëlitæ qui *erant* circa illos, fugerunt ad vocem illorum: dicebant enim, *Videndum*, ne abſorbeat nos terra.

35 Præterea ignis egreſſus eſt à Jehova; & abſumſit ducentos quinquaginta illos viros qui attulerant ſuffitum.

ANALYSIS CAP. XVI.

HOc capite narratur ſeditio quæ contra Moſen & Aharonem mota fuit à Koracho, uno ex Levitis. Hæc ſeditio declaratur tribus modis: (1) ab adjunctis ſociis, (2) a forma, (3) ab eventis. Socii ſeditionis ſeu conjurati indicantur verſ. 1. & 2: illi quidem principales, iſti autem ſecundarii. Forma ſeu modus agendi quo ſeſe Korachus cum ſuis Moſi & Aharoni oppoſuit, narratur v. 2. & 3. Eventa iſtius ſeditionis quorum alia ex aliis ſequuta ſunt, narrantur viginti.

1 Moſes procidit in faciem, v.4.
2 Promiſit Koracho ſignum unde cogniturus eſſet, an Dominus ipſum & ſocios vocare velit ad ſacerdotium, v.5.6. & 7.
3 Reprehendit illum cum ſociis propter iſtam ſeditionem, v.8.9.10. & 11.
4 Acceſſivit Dathanem & Abiramum, duos ex principalibus conjuratis, v.12.
5 Iſti recuſarunt venire, v.12.13. & 14.
6 Moſes contra conjuratos oravit, v.15.
7 Queſtus eſt apud Dominum de injuria, quæ ab illis ſibi fiat, ibidem.
8 Indicavit Koracho & ſociis ſignum illud, & juſſit experiri, v.16. & 17.
9 Illi, juſſui parentes, cum ſuffitu venerunt ante Dominum, verſ.18.
10 Dominus in nube illis apparuit, v.19.
11 Minatus eſt ſe illos conſumturum in momento, verſ.20. & 21.
12 Moſes & Aharon pro eis interceſſerunt, v.22.
13 Dominus præcepit Moſi ut juberet cœtum recedere à tentoriis trium principalium conjuratorum, verſ.23, & 24.
14 Moſes, comitatus ſenioribus, adivit Dathanem & Abiramum, v.25.
15 Juſſit cœtum recedere a tentoriis illorum, v.26.
16 Illi paruerunt, v.27. Ibidem obiter narratur, in quo loco tum ſteterunt Dathan & Abiram cum ſuis.
17 Moſes indicavit populo, illos hiatu terræ abſorptum iri, v.28.29. & 30.
18 Illi hiatu terræ abſorpti ſunt, v.31.32. & 33.
19 Reliqui qui propè aſtabant, fugerunt, v.34.
20 Ignis à Domino egreſſus abſumſit reliquos conjuratos, verſ.35.

SCHOLIA IN CAP. XVI.

ASſumſit autem *homines*] *Verto, Aſſumſit autem Korach, filius Jitſeharis, filii Kohathi, filii Levi: & Dathanem & Abiramum, filios Eliabi, & Onem filium Pelethi, filios Rubenis. Hac verſio comprobatur ex collatione verſus 22. ubi ſeditio iſta Koracho tanquam unico authori adſcribitur. Idem percipitur ex v.5.8. & 11. Poteſt autem conjunctio copulativa ante nomen Dathanis in vertendo omitti: ut quæ in Hebræo ex uſu linguæ tantummodo ſerviat annexioni conſequentis in enuntiato: ut oſtendit proximè præcedens accentus athnach: Perſpicuitatis causâ conjunctio illa poteſt hic reddi per* inquam, *repetito verbo: ſic,* Aſſumſit *inquam:* Filios Rubenis] *Hoc referendum eſt ad tres proximè præcedentes: & vocabulo filiorum intelligendi nepotes vel pronepotes &c. ut judicari poteſt ex analogia membri præcedentis. Synecd. ſpeciei.* ℣.1.

2 Et inſurgentes *ſtiterunt ſeſe* coram Moſe] *Poteſt abſq; ſupplemento verti, Inſurrexerunt contra Moſen. Heb. Surrexerunt coram Moſe.* Korach] *Iſtud nomen hic ſupplendum eſſe: percipitur partim ex verſu 5. ubi Moſes ſolum Korachum alloquitur: partim ex verſu 12. ubi dicitur accerſiviſſe Dathanem & Abiramum. At niſi ſuppleas hic nomen* Korach, *tum verbum hoc* Surrexerunt, *ut conſequentia ſermonis, referendum erit ad quatuor illos verſu præcedente nominatos, inter quos ſunt Dathan & Abiram. Hoc autem cum verſu 12. pugnat. Si enim à Moſe accerſiti ſunt, non ſtiterunt ſe cum Koracho coram Moſe.* Homines] *Verto, viri. Sic iterum in fine verſus.* Ducenti quinquaginta] *Heb. Quinquaginta & ducenti.*

cœtui. Convocati è cœtu] *Qui ſolebant è cœtu convocari quum deliberandum eſſet de republ. Heb. Vocati (nominativo plurali) cœtus: genitivo ſingulari. Eſt genitivus totius, id eſt, qui vocat totum.* Celebres] *Heb. Nominis. Id eſt, ὀνομαστοὶ: nominati. quorum magnum erat nomen. Genitivus adjuncti. Sic Geneſ.6.v.4.*

3 Dixerunt] *Id eſt, Korah, dux eorum, dixit. Synecdoche integri.* Satis eſto vobis] *Id eſt, Satis diu jam gubernaſtis rempublicam, alter politicam, alter eccleſiaſticam: deſinite nunc, & alios quoque ad gubernationem admiſſis locum concedite. Hunc eſſe ſenſum iſtorum verborum, percipi poteſt tum ex periſtaſi hujus loci, tum ex collatione cum verbis quæ leguntur Deut.3. v.26. ubi Dominus ait Moſi, Satis eſto tibi, ne ultra me alloquitor de hac re. Heb. Multum vobis.* Inter eos] *Heb. In medio eorum.* Quare ergo] *Heb. Et quare.* Effertis vos] *Scil. uſurpando perpetuam reipub. gubernationem.*

4 Quo audito &c.] *Heb. Et audivit illud Moſes, & cecidit &c. Copulativum enunciatum valet relativum temporis.* Procidit in faciem ſuam] *Haud dubiè ſupplicans Domino, ut ſeditionem hanc ſedaret.*

5 Deinde] *Heb. Et.* Mâne] *Scil. Cras mâne. Synecdoche generis. Confer v.7. Heb.* בֹקֶר *pro* בַּבֹּקֶר*. Ellipſis.* Quum illuxerit] *Supplementum hoc non eſt neceſſarium.* Planè] *Hæc vox non extat in Hebræo. ſed conjunctio copulativa ſimpliciter annectit conſequens antecedenti in enuntiato: quaſi dicat, Quum erit mâne, tum notum faciet.* Eum] *Articulus* אֵת *hic habet vim pronominis. Sic alibi paſſim. Sic iterum in fine verſus.* Qui ipſius eſt] *Id eſt, qui ab ipſo delectus & vocatus eſt in ſummum ſacerdotem hujus populi. Synecdoche generis.* Et qui ſanctus eſt] *Epexegeſis. Id eſt, ſanctificatum ſeu ſegregatum ad hoc officium ſummi ſacerdotis. Synecdoche generis.* Et quem admovit] *Altera epexegeſis.* Admovit ad ſe] *Scil. ad fungendum officio ſummi ſacerdotis: Confer infrà cap.17. v.16. & ſeqq.*

6 Sumite vobis] *Pronomen vobis redundat, ſed eleganter. Hinc autem apparet, vocem hanc ſuprà cap.14. v.25. non rectè redditam eſſe,* Veſtro bono*: nam certè ſumtio iſta thuribulorum non accidit bono iſtorum ſeditioſorum.* Thuribula] *Sive acerras.* Cum toto cœtu ſuo] *[illegible]. Et totum cœtum ejus.*

7 Indite eis] *Heb. Date in ea.* Imponite eis] *Heb. Ponite ſuper ea.* Coram Jehova] *Coram tentorio conventus. Metonymia ſubjecti.* Cras] *Scil. mâne. Confer ſuprà v.5.* Is] *Heb. Vir ille.* Elegerit] *Id eſt, ſigno viſibili demonſtraverit ſe elegiſſe. Metonymia ſubjecti. Elegiſſe autem, ſcil. ad fungendum ſummum ſacerdotium. Synecdoche generis.* Ille ipſe ſanctus] *Reſpicit ad verba Korachi,* Hi omnes *ſunt* ſancti, *v.3.* Satis eſto vobis] *Scil. hactenus progreſſos eſſe in rebellione veſtra. q. d. Deſinite. Heb. Multum vobis. Vide ſuprà v.3.*

8 Dixit verò] *Rectius, Præterea dixit: vel, Inſuper dixit: ex collatione verſus quinti. Heb. Et dixit.*

9 An parva res eſt præ vobis] *Heb. An parum eſt præ vobis? Id eſt, An minus eſt quàm ut vobis ſatisfaciat?* Iſts euch zu gering? Ut exerceatis miniſterium] *Heb. Ut ſerviatis ſervitium.* Tabernaculi] *Heb. Habitaculi.* Stantes] *Heb. Et ut ſtetis.*

10 Poſteaquam] *Verto, Nam. Heb. Et.* Quæratis] *Vel, Quæritis. Interrogatio vim habet reprehendendi ac dehortandi. q. d. An non pudet vos, non eſſe contentos tanta Dei dignatione, ſed inſuper petere dignationem majorem, nempe ſacerdotii?*

11 Qui congregatis vos] *Verbum Hebraicum ſignificat congregari ſeu convenire ex condicto. Sic Pſalm.48.5.* Aharon verò] *Heb. Et Aharon.*

12 Quum autem &c.] *Malim ſic,* Porrò miſit Moſes &c. ſed dixerunt. *Heb. Et miſit Moſes &c. & dixerunt.* Miſiſſet vocatum] *Aliquem vel aliquos qui vocaret vocarentve. Ellipſis. Heb. ad vocandum.* Dathanem & Abiramum] *Quia hic omittitur On, qui inter ſeditioſos numeratus fuit ſuprà v.1. ſimiliter infrà ubi narratur ſeditioſorum illorum pœna: probabiliter hinc colligitur, illum pœnitentia ductum à malo inſtituto deſtitiſſe.* Non aſcendemus] *Id eſt, Dic, vel, dicito, Moſi: nos nolle coram ipſo comparere ad ipſius mandatum.*

13 Affluente] *Vel fluente. Sic v.14. Loquuntur autem de terra Ægypti: & reſpiciunt ad verba promiſſionis divinæ per Moſen propoſita de terra Chanaan, Exod.13.v.5. Levit.20.v.24.* Quòd & indeſinenter &c.] *Heb. Quòd facis te principem ſuper nos etiam te principem faciendo.*

14 Et] *Verto, Quin etiam. Heb. Etiam.* אַף. Aut vineæ] *Hic pro ſigno interrogationis repoſui punctum perfectum. quia interrogatio huic ſententiæ minimè quadrat, ut cuilibet loquendi perito patet.* Non introduxiſti nos] *Scil. Sicut promiſiſti.* Nec] *Heb. Et. Sed adverbium negandi ex membro præcedente* ἀπὸ κοινοῦ *repetendum eſt per prozeugma. Sic Pſal.1.v.5.* An oculos iſtorum hominum fodies?] *Verto, An oculos iſtorum virorum effodies? Id eſt, An putas, illos non videre fraudem tuam? Metonymia efficientis, ſynecdoche generis, & metaphora.* Non aſcendemus] *Ut v.12.*

15 Tum accenſus irâ &c.] *Heb. Et exarſit naſus Moſi, & dixit. Ellipſis nominis volati: & periphraſis iræ ex effectu. Germanis dicitur,* Das würmlin iſt jhm in die naſe gekrochen. Ne reſpicito ad munus eorum] *Id eſt, ne accepta eo. Synecdoche generis. Confer Geneſ.4. v.4.* Ad munus] *Ad illud quod incenſuri ſunt. Confer ſuprà verſ.7. & infrà verſ.17.* Uſurpavi] *Verto, abſtuli. Scil. per vim vel fraudem.* Ullius] *Heb. Unius. Sic mox iterum.*

16 Eſte] *Siſtite vos. Hæc expoſitio confirmatur ex collatione v.18. Synecdoche generis.* Cum Aharone] *Heb. Et Aharon.* Cras] *Nempe cras mâne: ex v.5.*

17 Quisque] *Heb. Vir.* Ut indito &c.] *Vel, Et indito illis ſuffitu admovete &c.*

18 Acceperunt igitur] *Heb. Et acceperunt.* Portam] *Heb. Oſtium. Sic verſ.ſeq.* Cum Moſche &c.] *Heb. Et Moſes & Aharon.*

19 Ut autem congregavit &c. apparuit] *Heb. Et congregavit &c. & apparuit. Copulativum enuntiatum valet relativum temporis.* Gloria] *Id eſt, nubes illa in qua Dominus eis apparere ſolebat. Metonymia ſubjecti. Ut ſuprà cap.14.v.10.*

21 Momento] *Heb. Quaſi momento: vel, ſecundum momentum. Id eſt (ut Junius) tempore admodum exiguo. Sic erit ſynecdoche ſpeciei hyperbolica.*

22 Qui procidentes] *Heb. Et ceciderunt.* Deus fortis] *Verto ſimpliciter, Deus. Id eſt, O Deus. Non agnoſco hic ellipſin: quia nomen* אֵל *uſurpatur ſubſtantivè, etſi verum eſt à potentia Deum ſic appellari.* Deus ſpirituum] *Id eſt, animarum. Qui creaſti animas. Genitivus effecti. Sic nominatur pater ſpirituum, Heb.12.v.9.* Deus omnis carnis] *Hoc ſupplementum puto omittendum, & verba illa,* Omnis carnis, *conſtruenda cum voce proximè præcedente,* Spirituum. *Per omnem carnem intelliguntur hic omnes homines, per ſynecdochen membri: ſicut & illo,* Omnis caro fœnum, *Eſa.40. verſu 6.*

23 Iterum] *Heb. Et.*

24 Recedite] *Heb. Elevate vos: Vel, facite vos aſcendere. Sic nos dicimus,* Heb dich von dannen. *Sic deinceps.* Tabernaculi] *Heb. Habitaculi.*

25 Surgens itaque ivit] *Heb. Et ſurrexit, & ivit.* Sequentibus eum] *Heb. Et iverunt poſt eum.*

26 Hominum] *Verto, Virorum.* Ne] *Verto, Ut ne.* Conſumamini] *Heb. Deficere efficiamini. Eſt enim vox* תִּסָּפוּ *futurum niphal à verbo* סָפָה *quod deficere ſignificat.* Pœnis] *Heb. Peccatis. Metonymia efficientis, in hac phraſi paſſim obvia.*

27 Receperunt ſe] *Receſſerunt. In Hebræo eſt idem verbum quod verſu 24. reddiderunt verbo recedendi.* Egreſſi ſtabant] *Heb. Egreſſi ſunt ſtantes.* Quisque in oſtio tentorii ſui] *Heb. In oſtio tentoriorum ſuorum.* Cum uxoribus ſuis &c.] *Heb. Et uxores eorum &c.*

28 Quibus dixit] *Heb. Et dixit.* Non autem ex me] *Verto, Meque non ex me. Heb. Et quòd non ex corde meo. Scil. faciam ea, quæ præceſſit.* Quòd Jehova miſerit me ad faciendum, &c.

29 Ut moriuntur] *Heb.* כְּמוֹת*. Ubi* כ *videtur poſitum pro* ב*.* Animadverſione &c.] *Heb. Viſitatione omnium hominum viſitabitur ſuper eos.* Ne Jehova miſerit me] *Verto, Non miſit me Jehova. Id eſt, Tum apparebit quòd non miſerit me Jehova. Metonymia ſubjecti.*

30 Aliquid novi patrabit] *Pro* patrabit *malim* creabit. *Heb. Creationem creabit. Creare autem apud Hebræos eſt ſubitò & magnificè aliquid efficere.* Et aperiens &c.] *Epexegeſis.* Cum omnibus] *Heb. Et omnia.* In ſepulcrum] *In hiatum illum terræ quem illa effecerit aperiendo os ſuum.* Tunc] *Heb. Et.*

31 Fuit ergo] *Verto, Factum igitur eſt.* Ut finderetur] *Heb. Et fiſſa eſt.* Quæ ſuberat illis] *Heb. Quæ erat ſub illis.*

32 Omnes etiam homines] *Exceptis filiis Korachi ut habetur infrà cap.26.v.11. Cujus rei cauſa fortaſſis eſt, quod illi tunc miniſtrarent in ſacro tabernaculo, nec conjurationis paternæ ſocii eſſent.* Facultates ejus] *Pronomen* ejus *non extat in Hebræo, ſed innuitur per articulum* הָ*.*

33 Ita] *Heb. Et.* Cum omnibus] *Heb. Et omnia.* Et operiente eos terrâ] *Heb. Et texit ſuper eos terra.*

34 Omnes verò] *Heb. Et omnes.* Videndum] *Ellipſis qualis Geneſ.3.v.22.*

35 Præterea] *Heb. Et.* Abſumſit] *Heb. Comedit. Metaphora.* Ducentos quinquaginta] *Heb. Quinquaginta & ducentos.* Illos] *De quibus ſuprà verſu 2.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVI.

EX tribus primis verſibus. In Koracho & conjuratis illius proponitur exemplum ſeditionis ortæ ex ambitione & invidia. Quare hæ peſtes fugiendæ ſunt. *Seditio. Ambitio. Invidia.*

2 Ex v.4. In Moſe ad ſeditionem Korachi procidente in faciem, proponitur exemplum pietatis, in periculis implorantis opem Dei. *Pietas. Preces.*

3 Ex v.5.6.& 7. Item ex v.16.17. & 18. In eodem proponitur exemplum bonæ conſcientiæ & inde ortæ fiduciæ in Deo. Quia enim Moſes contra Korachi criminationem bene ſibi conſcius fuit, non dubitavit eis ſignum innocentiæ ſuæ proponere factum aliquod ſingulare, quo Deus illam teſtatam facturus eſſet, eâdemque opera repreſſurus ambitioſum inſtitutum Korachi & ſociorum. Simile exemplum proponitur in Elia, certante cum ſacerdotibus Baalitis de cultu veri Dei, 1. Reg.18. *Conſcientia.*

4 Ex v.8.9,10.11.12. & 25. In eodem proponitur exemplum magnanimitatis, quatenus tam liberè & graviter Korachum cum ſociis illius ob motam ſeditionem reprehendit. Item qua- *Magnanimitas.*

tenus, tanquam imperator, Dathanem & Abiramum conjuratos ad ſe accerſivit. Item quòd eoſdem adiit.

Contumacia. 5 Ex v.12.13. & 14. In Dathane & Abiramo proponitur exemplum inſignis contumaciæ in detrectanda juſta erga magiſtratum obedientia.

Zelus. 6 Ex v.15. In Moſe iraſcente propter inobedientiam illam Dathanis & Abirami, itemque orantis contra conjuratos ſuffitum afferentes, & conquerentis de illorum erga ſe injuria, proponitur exemplum juſtæ iræ & zeli pro gloria Dei.

Gubernatio Dei. 7 Ex v.19.20. & 21. Quum homines perverſi mala ſua inſtituta ad ſummum perduxerunt, Deus intercedit, ſeſeque illis opponit & ab inſtituto avertit.

Manſuetudo. 8 Ex v.22. In Moſe & Aharone proponitur exemplum inſignis manſuetudinis: ut qui pro adverſariis ſuis apud Dominum intercesserint.

Gubernatio Dei. 9 Ex v.23. & 24. Deus inſontibus maturè conſulit, ne cum ſontibus eadem pœna involvantur. Sic Lothum eduxit ex incendio urbis Sodomæ.

10 Ex v.26. & 27. collato cum verſu 24. Exemplum obedientiæ geminum erga mandata Dei. *Obedientia.*

11 Ex v.27. In Dathane & Abiramo conſiſtentibus ante tentoria ſua, quaſi de omni periculo ſecuti eſſent, quum tamen ex accerſitione Moſis intellexiſſent, ſe graviter peccaſſe: proponitur exemplum inſignis contumaciæ atque impudentiæ. *Contumacia. Impudentia.*

12 Ex v.28.29. & 30. collatis cum v.31. & ſeqq. Ex eo quòd Moſes imminentem conjuratorum plagam tam aſſeveranter prædicit, quodque eadem mox conſequuta ſit, perſpicitur illum verum prophetam fuiſſe. Quare libri ejus, tanquam certum atque infallibile Dei verbum, a nobis cognoſcendi ſunt. *Libri Moſis.*

13 Ex v.31.32.33. & 35. In conjuratis iſtis proponitur exemplum juſtæ Dei vindictæ in punienda ſeditione & ἀλλοτριοεπισκοπίᾳ, quum quis ſe alieno muneri ingerit. Quare ſeditionem & ἀλλοτριοεπισκοπίαν fugiamus. *Juſtitia Dei.*

1.Pet.4.v.15

CAPUT XVII.

T. & J.

1\. TUm alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

2 Edic Elhazari filio Aharonis ſacerdotis, ut tollat thuribula iſta è medio incendii, ignem verò eorum diſperge illuc, ſancta enim ſunt.

3 Ex thuribulis iſtorum qui peccatores fuerunt in animas ſuas, ut faciant ductiles laminas obducendis altari, quia admoverunt illa coram Jehova, ut ſancta eſſent. & ſunto Jiſraelitis ſigno.

4 Aſſumſit itaq; Elhazar ſacerdos thuribula illa ærea quæ admoverant ii qui fuerunt exuſti; diduxeruntq; ea obducenda altari:

5 In monumentum filiis Jiſraelis, ne accedat quiſquam extraneus qui ex ſemine Aharonis non eſt, ad adolendum ſuffitum coram Jehova: ut non ſit ſicut Korach, & ſicut cœtus ejus, quemadmodum edixerat Jehova ipſi per Moſchen.

II\. 6 Sed murmuraverunt totus cœtus filiorum Jiſraelis poſtridie contra Moſchen & contra Aharonem, dicendo, Vos morte affeciſtis populum Jehovæ.

7 Fuitq; congregato cœtu contra Moſchen & contra Aharonem, ac reſpicientibus ad tentorium conventus, ut ecce operuit illud nubes ipſa: apparebat enim gloria Jehovæ.

8 Venit ergo Moſche & Aharon ante tentorium conventus.

9 Et alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,

10 Recedite è medio hujus cœtus, ut abſumam eos momento: hi verò prociderunt in facies ſuas.

11 Edixitq; Moſche Aharoni, Accipe thuribulum: inditoq; ei igne ex altari & impoſito thure, fac ut citò percurras cœtum, & expiationem fac pro eis: exivit enim fervens ira à facie Jehovæ, jam incepit ipſa plaga.

12 Quo accepto Aharon, quemadmodum edixerat Moſche, quum occurreret in medium cœtus, ecce inceperat plaga illa in populo: quamobrem indidit Aharon ſuffitum, & expiationem fecit pro populo.

13 Stetitq; inter mortuos & vivos: ſic cohibita eſt plaga illa.

14 Fuerunt autem qui mortui ſunt iſtâ plagâ, quatuordecim mille ſeptingenti, præter mortuos ob negotium Korachi.

III\. 15 Deinde reverſo Aharone ad Moſchen verſus portam tentorii conventus, quum plaga jam cohibita eſſet.

16 Alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:

17 Alloquere filios Jiſraelis, & accipe ab eis ſingulas virgas pro paterna familia, ab omnibus ducibus eorum ſecundum paternam familiam ſuam, duodecim virgas; cujusq; nomen inſcribito virgæ ejus.

18 Nomen verò Aharonis inſcribito virgæ Levi: nam virga una eſt in quemque primarium familiæ paternæ ſuæ.

19 Et relinques illas in tentorio conventus, coram teſtimonio ubi convenire ſoleo vos.

20 Eritq; ut ejus quem elegero, virga floreat ſit ſedando avertam à me murmura filiorum Jiſraelis, quibus murmurant contra vos.

21 Quæ quum eloquutus eſſet Moſche filiis Jiſraelis, dederunt ei omnes duces eorum virgas ſingulas in duces ſingulos domus paternæ ſuæ, duodecim virgas: eratq; virga Aharonis inter virgas illorum.

22 Reliquit autem Moſche virgas illas coram Jehova, in tentorio teſtimonii.

23 Et fuit poſtridie, ingreſſo Moſche in tentorium teſtimonii, ut ecce floruiſſet virga Aharonis pro familia Levi, producens enim germen emiſerat florem, & educabat amygdala.

24 Protulitq; Moſche omnes virgas illas à conſpectu Jehovæ ad omnes filios Jiſraelis, quas inſpexerunt, & receperunt quisq; virgam ſuam

25 Edixit autem Jehova Moſchi, Refer virgam Aharonis ante teſtimo-

P.

POſtea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Edic Eleaſari filio Aharonis ſacerdotis, ut tollat thuribula iſta è medio incendii, (ignem verò eorum diſperge illuc,) ſancta enim ſunt.

3 Thuribula *inquam* peccatorum iſtorum qui *peccaverunt* contra animas ſuas, & faciunto *ex illis* ductiles laminas obducendas altari, quia attulerunt illa in conſpectum Jehovæ, unde ſancta evaſerunt. & ſunto Iſraelitis in ſignum.

4 Accepit itaque Eleaſar ſacerdos thuribula illa ærea quæ attulerant ii qui fuerant exuſti, diduxeruntque ea in laminas obducendas altari.

5 *In* monimentum filiis Iſraelis, ut ne accedat quiſquam extraneus qui ex ſemine Aharonis non *eſt*, ad adolendum ſuffitum coram Jehova: ut non fiat ſicut Kora, & ſicut cœtus ejus, quemadmodum loquutus fuerat Jehova per Moſen de illo.

6 Sed murmurarunt, totus cœtus filiorum Iſraelis, poſtridie contra Moſen & contra Aharonem, dicendo, Vos morte affeciſtis populum Jehovæ. II.

7 Factum eſt autem congregato cœtu contra Moſen & contra Aharonem, ac reſpicientibus ad tentorium conventus, ut ecce operiret illud nubes: apparebat enim gloria Jehovæ.

8 Venit ergo Moſes & Aharon ante tentorium conventus.

9 Et allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo,

10 Recedite è medio hujus cœtus, ut abſumam eos momento. *hi* verò *a* prociderunt in faciem ſuam. *a Supra 14.5*

11 Edixitque Moſes Aharoni, Accipe thuribulum et indito que ei igne ex altari & impoſito thure, fac ut citò percurras cœtum, & expiationem fac pro eis: exivit enim fervens ira a facie Jehovæ, *jam* incepit plaga. *Supra 16. & 22 infra 20.6*

12 Accepit igitur Aharon, quemadmodum edixerat Moſes, & cucurrit in medium cœtus, & ecce inceperat plaga illa in populo: quamobrem indidit ſuffitum, & expiationem fecit pro populo.

13 Stetitque inter mortuos, & vivos: ſic cohibita eſt plaga illa.

14 Fuerunt autem qui mortui ſunt iſtâ plagâ, quatuordecies mille ſeptingenti, præter illos qui mortui fuerant ob negotium Korahi.

15 Deinde reverſo Aharone ad Moſen ad oſtium tentorii conventus, quum plaga jam cohibita eſſet. III.

16 Allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

17 Alloquere filios Iſraelis, & accipe ab eis ſingulas virgas pro paterna familia, ab omnibus principibus eorum ſecundum paternam familiam eorum, duodecim virgas; cujusque nomen inſcribito virgæ ejus.

18 Nomen verò Aharonis inſcribito virgæ Levi: nam virga una *eſt* in *quemq;* primarium familiæ paternæ eorum.

19 Et collocato illas in tentorio conventus, coram teſtimonio ubi convenire ſoleo vos:

20 Fietque ut ejus quem elegero, virga floreat: ſic ſedando *avertam* a me murmura filiorum Iſraelis, quibus murmurant contra vos.

21 Quæ quum eloquutus eſſet Moſes filiis Iſraelis, dederunt ei omnes principes eorum virgas ſingulas in principes ſingulos domus paternæ ipſorum, duodecim virgas: *erat*que virga Aharonis inter virgas illorum.

22 Collocavit autem Moſes virgas illas ante Jehovam, in tentorio teſtimonii.

23 Poſtridie verò, ingreſſo Moſe in tentorium teſtimonii, ecce floruerat virga Aharonis pro familia Levi; producens enim germen emiſerat florem, & educabat amygdala.

24 Protulitque Moſes omnes virgas illas à conſpectu Jehovæ ad omnes filios Iſraelis, quas inſpexerunt, & receperunt quisque virgam ſuam

25 Edixit autem Jehova Moſi, Refer *b* virgam Aharonis *b Hebr.* ante

teſtimonium, obſervandum in ſignum contra deditos rebellioni: ut auferas à me murmura eorum, ac non moriantur.

26 Quod fecit Moſche, quemadmodum præceperat ipſi Jehova, ſic fecit.

IV. *27 Tunc alloquuti ſunt filii Jiſraëlis Moſchen, dicendo, En exſpiramus, perimus, omnes perimus.*

28 Quicunque ſe temere ingerit acceſſurus ad tabernaculum Jehovæ, moriturus eſt: an verò omnes ad unum exſpirabimus?

ante teſtimonium, cuſtodiendam in ſignum contra deditos rebellioni: ut auferas à me murmura eorum, ac non moriantur.

26 Quod fecit Moſes, quemadmodum præceperat ipſi Jehova, ſic fecit.

27 Tunc allocuti ſunt filii Iſraëlis Moſen, dicendo, En exſpiramus, perimus, omnes perimus. IV.

28 Quicunque ſe temere ingerit acceſſurus ad tabernaculum Jehovæ, moriturus eſt: an verò omnes ad unum expirabimus?

ANALYSIS CAP. XVII.

HOc capite narrantur plura eventa ſeditionis narratæ cap. præcedente, numero quatuor. Quorum primum eſt de thuribulis exuſtorum, ſecundum de murmure populi ob illam exuſtionem, tertium de confirmatione ſacerdotii Aharonis, quartum denique de querela populi. I. Narratio de thuribulis exuſtorum conſtat membris quatuor: quorum primum eſt mandatum Domini de illis colligendis, v. 1. & 2. Secundum de conficiendis laminis ex illis, v. 3. Tertium de obducendo illis laminis altari, ibidem. Quartum membrum eſt exſequutio mandatorum illorum, v. 4. & 5. II. Narratio de murmure populi conſtat membris principalibus duobus, indicatione formæ ſeu modi agendi & narratione eventorum. Forma iſtius murmuris indicatur verſ. 6. Eventa ejuſdem narrantur ſeptem. (1) ſeditio, verſu 7. (2) cohibitio ſeditionis, ibidem. (3) comminatio vindictæ divinæ ſeu plagæ, v. 8. 9. 10. (4) interceſſio Moſis & Aharonis, verſ. 10. (5) mandatum Moſis ad Aharonem de plaga illa cohibenda, verſu 11. (6) exſequutio illius mandati, v. 12. & 13. (7) numerus plagâ illâ extinctorum, v. 14. III. Narrationis de confirmatione ſacerdotii Aharonis ſumma eſt, quòd illud confirmatum fuerit miraculo, puta miraculoſa germinatione virgæ ejus. Partes hujus narrationis ſunt novem. (1) Mandatum Dei ad Moſen de virgis ſingulis accipiendis à ſingulis ducibus tribuum, v. 16. 17. (2) De nomine cujuſque tribus inſcribendo virgæ ejus, v. 17. (3) De nomine Aharonis inſcribendo virgæ Levi, v. 18. (4) De virgis illis collocandis in ſacro tabernaculo coram arca fœderis, v. 19. (5) Indicatio miraculi futuri, nempe unam ex illis virgis florituram, v. 20. (6) Declaratio voluntatis Dei de ſacerdotio, nempe ut illud ſit penes eum cujus virga floritura ſit, ibidem. (7) Indicatio eventus futuri, nempe fore ut murmur Iſraëlitarum contra Moſen & Aharonem ceſſet, ibidem. (8) Exſequutio mandati divini, tum per Moſen, tum per duces tribuum, v. 21. & 22. (9) Eventa, numero ſex. (1) Germinatio virgæ Aharonis: quæ declaratur in ſpecie, quòd ſcilicet produxerit amygdala, verſ. 23. (2) Prolatio virgarum per Moſen ad Iſraëlitas, v. 24. (3) Inſpectio illarum, ibidem. (4) Receptio earundem, ibidem. (5) Mandatum Domini de virga Aharonis collocanda ante arcam fœderis, verſ. 25. Quod mandatum illuſtratur a fine: nempe ut ſit in ſignum contra rebelles, eoſque à rebellione cohibeat, ac proinde plagam ab eis avertat, ibidem. (6) Exſequutio illius mandati per Moſen, v. 26. IV. Querela populi eſt de metu interitus propter acceſſum ad ſacrum tabernaculum, v. 27. & 28.

SCHOLIA IN CAP. XVII.

v. 2. TUm] *Heb.* Et. Incendii] *Incendii illius de quo cap. præcedente verſ. ult. Id eſt, corporum incendio illo combuſtorum. Metonymia efficientis.* Ignem verò eorum] *Id eſt, cinerem quo repleta ſunt. Metonymia qualis modo. In Hebræo non eſt expreſſum pronomen: ſed innuitur per articulum* ה. Diſperge.] *Id eſt, jube diſpergere. Metonymia ſubjecti.* Illuc] *Id eſt, (ut declarat Fr. Junius) procul à ſanctuario, quò res immundæ abjiciebantur extra caſtra.* Sancta enim ſunt] *Id eſt, ad uſum ſanctum adhibenda ſunt.*

3 Ex thuribulis &c.] *Verto,* Porrò *ex thuribulis peccatorum* iſtorum, qui peccaverunt *contra animas ſuas, facientoque &c. Heb. Thuribula (accuſativo caſu) peccatorum &c. & facito ea.* Ductiles laminas obducendas altari] *Heb. Deductiones laminarum in tectorium altaris. Hypallage, & ellipſis præpoſitionis* ל. Ut ſancta eſſent] *Verto, Unde ſancta evaſerunt. Heb. Et ſancta facta ſunt.* Jiſraelitis] *Heb. Filiis Iſraëlis.* Signo] *Heb. In ſignum. Nempe in ſignum memorabile quo admoneantur de vindicta Dei in illos arrogantes temerarios & ſeditioſos, ac proinde ab iſtis peccatis ſibi caveant. Synecdoche generis. Confirmatur autem hæc expoſitio ex verſu quinto.*

4 Aſſumpſit] *Malim, Accepit.* Itaque] *Heb.* Et. Ærea] *Heb. Æris Genitivus materiæ.* Obducenda altari] *Heb.* In *tectorium altaris.*

5 Ne] *Verto,* Ut ne. Quiſque] *Heb. Vir.* Qui ex ſemine &c.] *Epexegeſis. Verba autem ex Hebræo ſic colloco, Qui non eſt ex ſemine Aharonis.* Semine] *Id eſt, poſteris. Metonymia materiæ.* Sic] *Verto, Fiat. Ut non fiat ſicut Korach: Id eſt, ut non exponatur ſimilem pœnam. Synecdoche generis.* Quemadmodum edixerat Jehova ipſi] *Scil. Elhaſaro, in principio verſus quarti: ita ut his verbis laudetur obedientia illius in accipiendis thuribulis. Sed quia hæc ſententia ab illa minus remota eſt in contextu: puto ſic potiùs interpretandum & exponendum:* Quemadmodum loquutus fuerat Jehova per Moſen de illo. *Scil. Koracho, cujus proximè facta mentio. Ita ut præpoſitio* ל *notet objectum, & valeat De, ut: &*

his verbis indicetur veritas comminationis divinæ. Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis.*

6 Sed] *Heb.* Et. Poſtridie] *Heb. A craſtino.*

7 Fuitque] *Verto, Factum eſt autem: vel, Accidit autem.* Reſpicientibus] *Vel, Convertentibus ſe.* Ipſa] *Malim, illa. Nempe in qua apparere ſolebat Dominus.* Apparebat enim] *Heb. Et apparebat: vel, conſpiciebatur.*

8 Venit ergò] *Heb. Et venit.* Ante tentorium] *Heb. Ad faciem tentorii.*

10 Recedite] *Heb. Efferte vos, ſive, tollite vos. Sic nos dicimus,* Hebe euch. Ut abſumam eos] *Scil. per ignem. Suprà cap. 16. v. 35.* Momento] *Heb. Secundum momentum.* Hi verò prociderunt] *Heb. Et ceciderunt. Nempe orantes pro cœtu.* Fac ut citò percurrat] *Nempe thus illud, id eſt, ſuffitus ille. Sed malim ſic, Fac ut citò percurras. Heb.* הֹלֵךְ *fac ire.* Citò] *Heb.* Cum *celeritate. Ellipſis præpoſitionis.*

11 Plaga] *Illa ſeditioſorum abſumtio per ignem à Jehova immiſſum, ex collatione verſus præcedentis. Sic deinceps.*

12 Quo accepto] *Scil. igne illo. Heb. Et accepit.* Edixerat] *Heb. Loquutus fuerat.* Quum accurreret &c. ecce] *Heb. Et cucurrit &c. & ecce. Copulativum enuntiatum valet relativum temporis.* Quamobrem] *Heb.* Et. Indidit] *Heb. Dedit.*

13 Et vivos] *Heb. Et inter vivos.* Sic] *Heb.* Et.

14 Fuerunt autem] *Heb. Et fuerunt.* Negotium] *Heb. Verbum. Metonymia adjuncti.*

15 Deinde] *Heb.* Et. Reverſus &c.] *Heb. Reverſus eſt.* Verſus portam] *Verto, Ad oſtium.* Quum plaga &c.] *Heb. Et plaga illa cohibita erat.*

17 Singulas virgas] *Heb. Virgam virgam. Sive, baculum baculum.* Pro paterna familia] *Heb. Pro domo patris.* Ducibus] *Principibus.* Secundum paternam familiam ſuam] *Pro* ſuam *puto dicendum* eorum. *Heb. Secundum domum patrum eorum.*

18 Primarium] *Heb. Caput. Metaphora.* Familiæ paternæ ſuæ] *Pro* ſuæ *puto dicendum* eorum. *Heb. Domus (genitivo caſu) patrum eorum.*

19 Relinques] *Verto, Collocato.* Coram teſtimonio] *Id eſt, coram arca fœderis in qua ſitum eſt teſtimonium, hoc eſt, tabulæ legis quibus inſcriptum eſt teſtimonium de voluntate mea, quomodo ſcil. velim à vobis coli. Tropus triplex: ſynecdoche generis, teſtimonium pro teſtimonio Dei &c. Et teſtimonium Dei pro tabulis quibus inſcriptum erat, per metonymiam adjuncti: & denique tabulæ pro arca in qua erant poſitæ, per alteram metonymiam adjuncti.* Ubi convenire ſoleo vos] *His verbis indicatur ratio appellationis iſtius,* Tentorium conventus. *Vide Exod. 25. v. 22.* Convenire ſoleo] *Heb. Conveniam.*

20 Eritque] *Verto, Fietque.* Ut ejus &c.] *Heb. Vir ille quem elegero, virga ejus florebit.* Quem elegero] *Scil. ad fungendum ſacerdotio. Synecdoche generis.* Sic] *Heb,* Et. Sedando avertam] *Heb. Quieſcere faciam.*

21 Quæ quum eloquutus eſſet &c. dederunt] *Heb. Et loquutus eſt &c. & dederunt. Copulativum enuntiatum valet relativum temporis.* Duces] *Principes.* Virgas ſingulas &c.] *Heb. Virgam in principem unum, virgam in principem unum.* Paternæ] *Heb. Patrum.* Inter virgas] *Heb. In medio virgarum.*

22 Reliquit] *Verto, Collocavit.* In tentorio teſtimonii] *In ſancto ſanctorum ubi ſita eſt arca teſtimonii ſeu fœderis. Genitivus adjuncti.*

23 Fuit] *Verto, factum eſt.* Floruiſſet] *Malim, Floruerat.* Familiæ] *Heb. Domo. Metonymia ſubjecti.* Educabat] *Alii,* Maturaverat. *Id eſt, ad maturitatem perduxerat.*

24 Quas] *Heb.* Et. Receperunt] *Heb. Acceperunt.*

25 Ante teſtimonium] *Ut ſuprà v. 19.* Obſervandam] *Verte, Cuſtodiendam. Heb. In cuſtodiam.* Contra deditos rebellioni] *Heb. Filios rebellionis.* Auferas] *Heb. Abſumas.* Ac non moriantur] *Scil. plagâ à me affecti propter murmur. Synecdoche generis.*

26 Quod] *Heb.* Et.

27 Tunc] *Heb.* Et. Periimus] *Malim, Perimus.* Omnes] *Vel, Cuncti. Heb. Omnes nos.*

28 Quicunque ſe temere ingerit acceſſurus] *Heb. Omnis qui accedit qui accedit.* Tabernaculum] *Heb. Habitaculum.* Omnes ad unum exſpirabimus?] *Heb. Abſolvemus (ſeu perficiemus) exſpirare.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVII.

EX parte prima. Judicia Dei illuſtria quæ in eccleſia exercet, perpetua memoriâ recolenda ſunt: ut ſimiles plagas evitaturi, ſimilia peccata vitemus. *Judicia Dei.*

Calumnia. 2 Ex parte ſecunda, ex v. 6. In iſto murmure populi Iſraëlitici ob exuſtos ſeditioſos proponitur exemplum perverſi judicii & manifeſtæ calumniæ: quum ex re geſta conſtet, illos a Deo plaga iſtâ affectos eſſe, Moſen verò pro illis interceſſiſſe.

Gubernatio Dei. 3 Ex verſ. 7. Deus fideles ſervos ſuos ex periculis liberare ſolet.

Manſuetudo. 4 Ex v. 10. In Moſe & Aharone intercedentibus pro ſeditioſis proponitur exemplum inſignis manſuetudinis.

Expiatio. 5 Ex v. 11. Sicut Moſes ad avertendum plagam populi corporalem confugit ad expiationem ceremonialem: ita nos ad avertendum plagam ſpiritualem, nempe mortem æternam, confugere debemus ad expiationem ſpiritualem, nempe illam quam peregit Chriſtus ſacrificio mortis ſuæ.

Expiatio. 6 Ex v. 12. & 13. Sicut Deus interveniente expiatione ceremoniali avertit plagam a populo: ſic interveniente expiatione ſpirituali, quæ nimirum facta eſt per ſacrificium mortis Chriſti, avertit a credentibus mortem æternam.

7 Ex v. 14. In iſta plaga populi proponitur exemplum juſtæ ac ſeveræ vindictæ Dei in puniendis illis qui adverſus legitimum ſuum magiſtratum & miniſtros verbi a Deo ipſis præfectos murmurant abſque culpa illorum. *Juſtitia Dei vindicatrix.*

8 Ex tertia parte, ex v. 15. & ſeq. Intereſt tum eccleſiæ, tum miniſtrorum verbi, ut illorum vocatio extra omne dubium ſit poſita. Hanc enim ob cauſam Dominus vocationem Aharonis, quum res ita poſtularet, inſigni miraculo confirmavit. *Vocatio miniſtrorum verbi Dei.*

9 Ex v. 23. Per germinationem virgæ Aharonis videtur Dominus ſignificare voluiſſe, ſe gratia ſpiritus ſancti miniſtris verbi a ſe vocatis adeſſe velle, ut miniſterio ſuo amœnos fructus proferant. *Miniſteria verbi Dei efficacia.*

10 Ex v. 25. Miraculorum in uſum eccleſiæ factorum perpetua memoria retinenda ac fovenda eſt. *Miracula.*

11 Ex v. 26. Exemplum obedientiæ erga mandata Dei. *Obedientia.*

12 Ex v. 27. & 28. Exemplum injuſtæ querelæ de judiciis divinis. *Querela injuſta.*

CAPUT XVIII.

T. & J.

I. Q*Uapropter edixit* Jehova *Aharoni, Tu & filii tui & familia patris tui tecum portabitis pœnam iniquitatis in ſanctuarium; tuque & filii tui tecum portabitis pœnam iniquitatis in ſacerdotio veſtro* commiſſæ.

2 *Ideoque etiam fratres tuos tribum Levi tribum paternam tuam admove tecum, ut adjuncti tibi miniſtrent tibi: tu autem & filii tui tecum* miniſtrabitis *ante tentorium teſtimonii:*

3 *Ut obſervent obſervationem tui & obſervationem totius tentorii: veruntamen ad vaſa ſanctuarii & ad altare ne accedunto, ut non moriantur tum ipſi tum vos.*

4 *Adjungantur ergo tibi, ut obſervent obſervationem tentorii conventus in toto miniſterio tentorii: ut nullus extraneus accedat vobiſcum.*

5 *Vos autem obſervabitis obſervationem ſanctuarii & obſervationem altaris: ſic non erit deinceps fervens ira contra filios Jiſraëlis.*

6 *Etenim ego, ecce, deſumpſi fratres veſtros Levitas è medio filiorum Jiſraëlis: vobis dono dantur pro Jehova ad miniſtrandum miniſterium tentorii conventus:*

7 *Tu verò & filii tui tecum obſervate ſacerdotium veſtrum in omni negotio altaris, & eorum quæ ſunt intra ipſum velum, ut miniſtretis: datum miniſterium dono ſacerdotium veſtrum, ideò extraneus qui prope acceſſerit, morte plectetur.*

II. 8 *Præterea dixit Jehova Aharoni, ecce inſuper ego do tibi ad obſervationem oblationes meas; ex omnibus rebus ſanctis filiorum Jiſraëlis tibi do eas propter unctionem, & filiis tuis in ſtatutum perpetuum.*

9 *Hoc eſto tuum, è rebus ſanctis ſanctarum ſervatis ab igne: omnis oblatio eorum ex omni munere eorum, & ex omni peccato eorum, & ex omni reatu eorum, quæ reſtituent mihi; res ſancta ſanctarum, tua eſto & filiorum tuorum.*

10 *In ſanctiore loco comedito illud: omnis mas comedet illud, res ſancta eſto tibi.*

11 *Hoc quoque tuum eſto, elatio doni eorum cum omnibus donis filiorum Jiſraëlis quæ agitantur, tibi do illa, & filiis tuis, filiabuſque tuis tecum ſtatuto perpetuo: quiſquis mundus erit in familia tua, comedet illud.*

12 *Quodvis optimum oleum, & quodvis optimum muſti ac frumenti, primitias eorum quas dederint Jehovæ, do tibi.*

13 *Primitiæ omnium quæ fuerint in terra illorum, quas attulerint Jehovæ, ſunto tua: quiſquis mundus erit in familia tua, comedet ex eis.*

14 *Omne devotum in Jiſraële, tuum eſto.*

15 *Quicquid aperit vulvam ex omni carne quam oblaturi ſunt Jehovæ, tam ex homine quàm ex jumentis tuum eſto: ſed omnino redimi jubeto primogenitum hominis, primogenitumque quoque jumenti immundi redimi jubeto.*

16 *Redimendos autem illorum à nato uno menſe redimi jubeto ſecundum æſtimationem tuam, argenti quinque ſiclis prout eſt ſiclus ſanctuarii: viginti obolorum eſt.*

17 *Primogenitum verò bovis, aut primogenitum ovis, aut primogenitum capræ, ne ſinito redimi, res ſancta ſunt: ſanguinem eorum ſpargito ſuper altare, & adipem illorum adoleto, ut ſit igne abſumendum in odorem gratum Jehovæ.*

18 *Et caro earum tua eſto, ſicut pectus agitationis, & ſicut armus dexter, tua eſto.*

19 *Omnes oblationes rerum ſanctarum quas offerent filii Jiſraëlis Jehovæ, do tibi, & filiis tuis, ac filiabus tuis tecum, in ſtatutum perpetuum: fœdus ſalis perpetuum eſt coram Jehova, pro te & pro ſemine tuo tecum.*

20 *Edixit etenim Jehova Aharoni, In terra illorum ne habeto poſſeſſionem, & pars ne eſto tibi inter eos: ego ſum pars tua & poſſeſſio tua inter filios Jiſraëlis.*

21 *Filiis autem Levi ecce do omnes decimas ex Jiſraële in poſſeſſionem, pro miniſterio ipſorum quo ipſi miniſtrant, miniſterio tentorii conventus:*

22 Ut

P.

QUapropter edixit Jehova Aharoni, Tu & filii tui & domus patris tui tecum portabitis iniquitatem ſanctuarii; tuque & filii tui tecum portabitis iniquitatem ſacerdotii veſtri. I.

2 Ideòque etiam fratres tuos tribum Levi tribum paternam tuam admove tecum, ut adjuncti tibi miniſtrent tibi: (tu autem & filii tui tecum *miniſtratote* ante tentorium teſtimonii:)

3 Ut obſervent obſervationem tui & obſervationem totius tentorii: veruntamen ad vaſa ſanctuarii & ad altare ne accedunto, ut non moriantur tum ipſi tum vos.

4 Sed adjunguntor tibi, ut obſervent obſervationem tentorii conventus in toto miniſterio tentorii: at nullus extraneus acceditо ad vos.

5 Obſervatote igitur obſervationem ſanctuarii & obſervationem altaris: ſic non erit deinceps fervens ira contra filios Iſraëlis.

6 Etenim ad me quod attinet, ecce deſumpſi fratres veſtros Levitas è medio filiorum Iſraëlis: veſtrum donum *ſunt*, donati Jehovæ, ad adminiſtrandum miniſterium tentorii conventus:

7 Tu igitur & filii tui tecum obſervate ſacerdotium veſtrum in omni negotio altaris, & *eorum* quæ *ſunt* intra velum, ut miniſtretis: miniſterium donatitium reddo ſacerdotium veſtrum; ideò extraneus qui prope acceſſerit, morte plectitor.

8 Præterea allocutus eſt Jehova Aharonem, *dicens*, Ad me verò quod attinet, ecce dedi tibi ad obſervandum oblationes meas; ex omnibus rebus ſanctis filiorum Iſraëlis tibi dedi eas, propter unctionem, & filiis tuis, ſtatuto perpetuo. II.

9 Hoc eſto tuum, è rebus ſanctiſſimis è ſacrificiis igne abſumendis. Omnis oblatio eorum ex omni munere eorum, & ex omni eorum ſacrificio pro peccato, & ex omni eorum ſacrificio pro reatu, quæ afferent mihi, res ſanctiſſima, tua eſto & filiorum tuorum.

10 In ſanctiſſimo loco comedito illud: omnis mas comedere poterit illud, res ſancta eſto tibi.

11 Hoc quoque tuum *eſto*, Donum eorum quod elevandum eſt cum omnibus donis filiorum Iſraëlis quæ agitantur; tibi dedi illa, & filiis tuis, filiabuſque tuis tecum ſtatuto perpetuo: quiſquis mundus *erit* in domo tua, comedere poterit illud.

12 Quodvis optimum oleum, & quodvis optimum muſti ac frumenti, *a* primitias eorum quas dederint Jehovæ, dedi tibi. *a Exo. 23. 19. & 34. 26. Deut. 18. 4.*

13 Primi fructus omnium quæ fuerint in terra illorum, quos attulerint Jehovæ, ſunto tui: quiſquis mundus erit in domo tua, comedere poterit ex eis.

14 Omne devotum in Iſraële, tuum eſto.

15 Quicquid aperit uterum ex omni carne quam oblaturi ſunt Jehovæ ex homine & ex jumentis tuum eſto: veruntamen omnino *b* redimi jubeto primogenitum hominis, primogenitum quoque jumenti immundi redimi jubeto. *b Lev. 27. & deinc.*

16 Redimendos autem illorum a nato menſem redimi jubeto, ſecundum æſtimationem tuam, argenti quinque ſiclis, prout eſt ſiclus ſacer *c* viginti obolorum eſt. *c Exo. 30. Lev. 27.*

17 Veruntamen primogenitum bovis, aut primogenitum ovis, aut primogenitum capræ, ne ſinito redimi, res ſancta ſunt: ſanguinem eorum ſpargito ſuper altare, & adipem illorum adoleto, in ſacrificium igne abſumendum in odorem gratũ Jehovæ. *Sup. 3. Ezech. v. 12.*

18 Caro autem eorum tua eſto; ſicut pectus agitationis, & ſicut armus dexter, tua eſto.

19 Omnes oblationes rerum ſanctarum quas offerent filii Iſraëlis Jehovæ, dedi tibi, & filiis tuis, ac filiabus tuis tecum, ſtatuto perpetuo: fœdus *d* ſalis, perpetuum *eſt* hoc coram Jehova, pro te & pro ſemine tuo tecum. *d 2. Chr.*

20 Præterea dixit Jehova Aharoni, In terra illorum ne habeto poſſeſſionem, & pars ne eſto tibi inter eos: *e* ego *ſum* pars tua & poſſeſſio tua inter filios Iſraëlis. *e Deut. 10. & 18. Ezech. v. 28.*

21 Filiis autem Levi ecce dedi omnes decimas ex Iſraële in poſſeſſionem, pro miniſterio ipſorum, quia adminiſtrant miniſterium tentorii conventus:

22 Ut

22 *Ut non accedant deinceps filii Jiſraëlis ad tentorium conventus portaturi peccatum* atque *morituri.*

23 *Sed miniſtrent Levitæ ipſi miniſterium tentorii conventus, & ipſi ferant iniquitatem ſuam: ſtatuto perpetuo per generationes veſtras, ut inter filios Jiſraëlis non poſſideant poſſeſſionem.*

24 *Nam decimas filiorum Jiſraëlis quas afferent Jehovæ in oblationem, do Levitis in poſſeſſionem: idcirco edico de illis, inter filios Jiſraëlis ne poſſidento poſſeſſionem.*

25 *Alloquutus quoq; eſt Jehova Moſchen dicendo:*

26 *Levitas item alloquere & edicens eis; Quum acceperitis à filiis Jiſraëlis decimas quas do vobis ab illis pro poſſeſſione veſtra: tunc offeretis ex eis oblationem Jehovæ, decimas ex illis decimis:*

27 *Ut imputetur vobis oblatio veſtra, ſicut frumentum ex area, & ſicut maturus liquor ex torcularis lacu.*

28 *Sic offertote vos quoq; oblationem Jehovæ de omnibus decimis veſtris quas acceperitis à filiis Jiſraëlis. ut detis ex illis ſingulis oblationem Jehovæ, Aharoni ſacerdoti.*

29 *Ex ſingulis quæ dabuntur vobis offertote omnem oblationem Jehovæ, ex ſingulorum optimo, ex eo offerte ſacram partem ejus.*

30 *Dices etiam eis, Quum offeretis ex eo optimum ejus, tum imputabitur Levitis tanquam proventus à lacu torcularis.*

31 *Tum comedetis ipſas* decimas *quovis in loco, vos & familia veſtra: nam merces eſt vobis pro miniſterio veſtro in tentorio conventus.*

32 *Sic non portabitis illarum nomine peccatum, offerentes ex eis optimum earum, & res ſacras filiorum Jiſraëlis non profanabitis, neq; moriemini.*

22 Ut non accedant deinceps filii Iſraëlis ad tentorium conventus; portaturi peccatum *atq;* mortuì.

23 Sed adminiſtranto Levitæ miniſterium tentorii conventus; & portanto iniquitatem ſuam: ſtatutum perpetuum *eſto* apud poſteros veſtros, ut inter filios Iſraëlis non poſſideant poſſeſſionem.

24 Nam decimas filiorum Iſraëlis quas afferent Jehovæ in oblationem, dedi Levitis in poſſeſſionem: idcirco dixi de illis, Inter filios Iſraëlis ne poſſidento poſſeſſionem.

25 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen dicendo:

26 Levitas alloquitor & edicito eis, Quum acceperitis à filiis Iſraëlis decimas quas dedi vobis ab illis pro poſſeſſione veſtra: tunc offertote ex eis oblationem Jehovæ, decimas ex illis decimis:

27 Ut imputetur vobis oblatio veſtra; ſicut frumentum ex area, & ſicut maturus liquor ex torcularis lacu.

28 Sic offertote vos quoque oblationem Jehovæ ex omnibus decimis veſtris quas acceperitis a filiis Iſraëlis: & datote ex illis ſingulis oblationem Jehovæ, Aharoni ſacerdoti.

29 Ex ſingulis quæ dabuntur vobis offertote omnis generis oblationem Jehovæ, ex ſingulorum optimo, ex eo *offerte* ſacram partem ejus.

30 Dicito etiam eis, Quum offeretis ex eo optimum ejus, tum imputabitur Levitis tanquam proventus ex area, tanquam proventus è lacu torcularis.

31 Tum comedere poteritis ipſas quovis in loco, vos & domus veſtra: nam merces eſt veſtra pro miniſterio veſtro in tentorio conventus.

32 Sic non portabitis illarum nomine peccatum, quum offeretis ex eis optimum earum; & res ſacras filiorum Iſraëlis non profanabitis, neque moriemini.

ANALYSIS CAP. XVIII.

DUplices in hoc capite leges continentur: una de officiis ſacerdotum & Levitarum, altera de alimentis eorundem. Ita ſunt duæ principales capitis partes.

De prima parte. Summa eſt, ut ſacerdotes miniſtrent in ſanctuario, & in altari: Levitæ autem miniſtrent ſacerdotibus. Hæc duo proponuntur promiſcuè, & identidem iterantur, a v.1. uſque ad 8. Lex autem de officio Levitarum illuſtratur a contrario, ne ſcil. invadant aut uſurpent munus ſacerdotum, verſ.3. Quod interdictum confirmatur ab eventu duplici: uno utili, ſi paruerint, in fine verſus quinti: altero noxio, ſi contravenerint, in fine verſus ſeptimi.

De ſecunda parte. Propoſitio iſtarum legum tribus conſtat membris. Primo proponuntur leges de alimentis ſacerdotum: ſecundo lex de alimentis Levitarum; tertio rurſum lex de alimentis ſacerdotum. Propoſitio legum de alimentis ſacerdotum conſtat membris undecim.

1 Proponitur lex generalis: ut ſacerdotes alantur ex rebus conſecratis, id eſt, partibus ſacrificiorum, v.8.

2 Indicantur ſpecies alimentorum tres: prima ex muneribus, ſecunda è ſacrificiis pro peccato, tertia è ſacrificiis pro reatu, v.9.

3 Indicatur locus ubi res illæ ſacræ ſint comedendæ, v.10.

4 Indicantur perſonæ quib. licet illas comedere, ibi.

5 Indicantur aliæ duæ alimentorum ſpecies: una è ſacrificiis elevandis: altera è ſacrificiis agitandis, v.11.

6 Indicantur perſonæ quib. licet proximè dictas carnes comedere, ibid.

7 Indicantur aliæ alimentorum ſpecies: numero tres: oleum, muſtum & frumentum: & quidem primitiæ, optimumq; ex illis, v.12.13.

8 Indicantur perſonæ quibus licet primitias illas comedere, verſu 13.

9 Indicatur alia ſpecies ad ſuſtentationem ſacerdotum pertinens, videl. res devotæ, v.14.

10. Rurſum alia ſpecies indicatur, nempe primogenita: quæ let illuſtratur diſtributione: indicatur enim alia ex primogenitis eſſe redimenda, alia non item. Redimenda rurſum ſunt duplicia: videl. primogenita ex hominibus, & primogenita ex jumentis immundis, verſ.15. Indicatur etiam redemtionis modus, v.16. Non redimenda ſunt primogenita ex jumentis mundis, ad ſacrificia deſtinata, v.17. Hæc pars de non redimendis illuſtratur partim exceptione, ut ſcil. adeps illorum adoleatur, v.17. partim a ſimili, ut caro illorum ſit ſacerdotum, ſicut pectus agitationis & armus dexter, v.18.

11. Poſtremò adjicitur epilogus: cui duo inſeruntur, (1) legis hujus duratio, v.19. (2) ratio illius, v.20.

Atque hæc de primo membro iſtarum legum. Secundi membri ſumma eſt, Levitis in alimenta dari decimas, v.21. & 24. Hæc lex partim confirmatur, partim illuſtratur. Confirmatur ratione duplici: quarum una eſt, ut miniſtrent ſacerdotibus, v.21. & 23; altera, ut abſtineant a ſacerdotio, v.22. Illuſtratur autem hæc lex a contrario, quatenus Levitis interdicitur, ne poſſideant partem terræ, v.23. & 24.

Tertium membrum iſtius propoſitionis legum rurſus conſtat membris quinque. Primo præcipitur Levitis, ut ſacerdotibus dent decimas de ſuis decimis, v.26.28. & 29. Secundo indicatur legis hujus ratio, ut ſcil. imputetur eis oblatio, v.27. Tertio illuſtratur hæc lex a comparatis, ut ſcil. dent optimum quodque, v.29 30. & 32. Quæ pars legis confirmatur rationibus tribus: quarum prima eſt, ut oblatio eis imputetur, verſ.30: ſecunda, ut non portent peccatum ſeu moriantur, v.32. tertia, ut non profanent res ſacras, ibidem. Quarto membro iſtius legis indicatur locus, ubi Levitæ cum ſuis comedere poſſint decimas, verſ.31. Quinto & poſtremo indicatur ratio cur Levitis dentur decimæ: nempe, ut ſit merces eorum, v.31.

SCHOLIA IN CAP. XVIII.

QUapropter] *Ut ſcil. eximeres populo metum illum de quo ſuerant queſti in fine cap. præcedentis. Heb. Et.* Familia] *Heb. Domus. Meton. ſubjecti.* Portabitis pœnam &c.] *Verto, ut eſt in Hebræo: Portabitis iniquitatem ſanctuarii. Et paulo pòſt, Iniquitatem ſacerdotii veſtri. Id eſt, portabitis pœnam &c. Metonymia ſubjecti. Iniquitatem ſanctuarii: id eſt, admiſſam ſeu commiſſam in ſanctuarium. Genitivus objecti. Sic, Iniquitatem ſacerdotii.* ¶.1.

2 Idcirco] *Heb. Et.* Fratres] *Conſanguineos, tribules. Synecd. ſpeciei.* Tribum Levi, tribum paternam] *Hic in Hebræo duæ diverſa voces ſunt ad ſignificandam tribum, videl.* שֵׁבֶט & מַטֶּה; *quarum prior ſceptrum, poſterior virgam propriè ſignificat. Iſtis autem vocabulis appellatur tribus per metaphoram. nam ſicut ex una arbore multæ virgæ enaſcuntur. ſic ex uno Iſraële ſeu Jacobo duodecim filii nati ſunt, quorum ſingulorum poſteri tribum peculiarem conſtituerunt. Niſi quòd poſteri Joſephi in duas tribus diſtributi fuerunt, quarum altera ex Ephrajimo, altera ex Manaſſe ortum duxit.* Miniſtrabunt] *Verto, Miniſtratote.* Teſtimonii] *Vide cap. præced. v.19.*

3 Sanctuarii] *Heb. Sanctitatis. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis. Sic verſ.1.* Ut non moriantur] *Scil. plagâ à me affecti propter illam à morte ſe mancipium. Synecdoche generis.* Tum, tum] *Heb. Etiam, etiam.* גַּם גַּם. Vos] *Si ſcil. illis à morte ſe mancipium iſtam permittatis.*

4 Adjungentur] *Verto, Adjunguntor.* Ergo] *Heb. Et.* In toto miniſterio] *Vel, In omni miniſterio: Heb. In omni ſervitio.* At] *Heb. Et.* Nullus extraneus accedito] *Heb. Extraneus non accedito.* Vobiſcum] *Verto, Ad vos: ſcil. ut vobis miniſtret. Eſt enim hoc loco ſermo de miniſterio Levitarum. Itaq; per extraneum hic intelligitur qui non eſt ex gente Levitica.*

5 Sic] *Heb. Et.* Deinceps] *Vel, ampliùs.*

6 Ecce] *Heb. Et.* Deſumſi] *Heb. Accepi.* Ad miniſtrandum miniſterium] *Heb. Ad ſerviendum ſervitium.*

7 Tu verò] *Heb. Et tu.* Negotio] *Heb. Verbo.* Intra ipſum velum] *Nempe velum tentorii anterius. Synecdoche generis. Pronomen* ipſum *elegantiùs abeſſet: in Hebræo eſt articulus* הַ. Miniſtretis] *Heb. Serviatis.* Dativo miniſterio] *Heb. Servitio dationis, ſive doni. Genitivus adjuncti. Sic dativos tutores & curatores (ut hoc loco Fr. Jun.) Juriſconſulti vocant. Cæterùm pro verbis illis,* Dativo miniſterio dono ſacerdotium veſtrum, *verto,* Miniſterium donatum reddo ſacerdotium veſtrum. *Verbum*

אֹתוֹ reſpuit ſyntaxin illam, Donare aliquem re aliqua: præſertim quum hîc donatio non ad hominem cui aliquid donatur, ſed ad rem quæ donatur, refertur. Nec verò Jureconſulti tutores & curatores hoc ſenſu vocant, nempe tanquam rem donatam: ſed ita vocant, quòd deficientibus tutoribus teſtamentariis & legitimis, dentur atque conſtituantur à magiſtratu. Ideo] Heb. Et. Extraneus] Qui non eſt ex poſteris Aharonis. Prope acceſſerit] Scil. Ad altare & ſacrum tabernaculum. Plectetur] Verto, Plectitor.

8 Præterea] Heb. Et. Do tibi ad obſervationem oblationes meas] Verto, Do tibi oblationes meas obſervandas, ſive ad obſervandum, ſeu denique, quas obſerves. Heb. Dedi tibi obſervationem elevationis meæ. Hypallage, & numerus ſingularis poſitus collectivè, & ſynecdoche ſpeciei in voce elevationis, quâ aliàs propriè ſignificatur ſacrificium elevandum, ein hebopffer. Rebus ſanctis] Heb. Sanctitatibus. Metonymia formæ. Propter unctionem] Propterea quòd uncti eſtis ſacro oleo in ſacerdotes. In ſtatutum perpetuum] Vel, Statuto perpetuo. Heb. Secundum ſtatutum ſeculi.

9 E rebus ſanctis ſanctarum] Verto, E rebus ſanctiſſimis. Heb. E ſanctitate ſanctitatum. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis. Sic burſum in fine verſus. Servata ab igne] Quæ non comburuntur igne altaris. Munere] Heb. מִנְחָה. Quæ oblatio conſtabat è ſimila. Peccato] Sacrificio pro peccato. Reatu] Sacrificio pro reatu.

10 In ſanctiore loco] Nempe in atrio ſacri tabernaculi ante oſtium ſancti. Vide Levit. 8. v. 31. Heb. In ſanctitate ſanctitatum. Omnis mas] Scil. qui eſt ex genere ſacerdotali. Synecdoche generis. Res ſancta] Heb. Sanctitas. Metonymia formæ.

11 Elatio doni eorum] Verto, Donum eorum quod elevandum eſt. Scil. à ſacerdote. Hypallage. Cum omnibus donis &c.] Vocula donis non rectè hîc ſcribitur in ſupplementum. Etſi enim non exſtat in Hebræo tamen nulla eſt ellipſis, ſed eſt tropus, nempe metonymia formæ. In Hebræo, enim habetur, Cum omnibus agitationibus. Perpetuo] Heb. Seculi. Quiſquis mundus erit] Heb. Omnis mundus. Familia] Heb. Domo. Metonymia ſubjecti.

12 Optimum oleum &c.] Heb. Omnem adipem olei, & omnem adipem muſti ac frumenti. Metaphora ἀνθρωποπαθής. Do] (Heb. Dedi.

13 Familia] Heb. Domo. Metonymia ſubjecti.

14 Devotum] Heb. חֵרֶם. Vulgo anathema. Etwas verbannets. Vide Levit. 27. v. 28. In Jiſraele] In populo Iſraelitico. Metonymia efficientis.

15 Quicquid aperit vulvam] Scil. in primo partu. Synecdoche generis; & periphraſis primogeniti. Heb. Omnis apertura uteri. Carne] Id eſt, animali. Synecdoche membri. Ex homine] Verto, Ex hominibus. Tam quàm] In Hebræo ſimpliciter habetur, In homine & jumento. Ubi ſingularis numerus ponitur collectivè, & præpoſitio בְּ notat partem. Sed] Verto, Veruntamen. Omnino redimi jubeto] Heb. Redimendo redimito. Metonymia ſubjecti. Sic deinceps.

16 Redimendos] Heb. Redemtos. Ut ſuprà cap. 3. verſ. 46. A nato uno menſe] Verto, à nato unum menſem. Heb. A filio menſis. Prout eſt ſiclus] Heb. Secundum ſiclum, ubi præpoſitio בְּ idem valet quod כְּ. Sanctuarii] Heb. Sanctitatis. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.

17 Primogenitum verò] Verto, Veruntamen primogenitum. Ne ſinito redimi] Heb. Ne redimito. Metonymia ſubjecti. Res ſancta] Conſecrata Deo. Heb. Sanctitas. Metonymia formæ. Ut ſit igne abſumtus] Heb. In ſacrificium igne abſumendum. Eſt autem in Hebræo vox unica אִשֶּׁה: ante quam deficit præpoſitio לְ notans cauſam finalem: ſicut apud Græcos præpoſitio εἰς. Gratum] Heb. Quietis. Genitivus effecti.

18 Et caro earum] Verto, Caro autem eorum. Scil. illorum jumentorum, quorum facta mentio verſu præcedente, ſcil. bovis, ovis & capræ. Itaque puto, mendosè legi earum pro eorum. Niſi fortaſſe interpretes noſtri reſpexerint ad ovem & capram. Sed ſic omitteretur bos, non rectè. Sanè verſu præcedente eandem vocem reddiderunt eorum: & ſic legitur in Hebræo. Pectus agitationis] Vide Levit. 7. v. 24.

19 Oblationes] Heb. Elationes. Synecdoche ſpeciei, ut ſuprà verſu 8. Sic verſ. 24. Rerum ſanctarum] Heb. Sanctitatum. Metonymia formæ. Offerent] Heb. Elevabunt. Do] Heb. Dedi. In ſtatutum] Verto, Statuto. Heb. Secundum ſtatutum. Perpetuum] Heb. Seculi. Sic deinceps. Fedus ſalis] Id eſt, incorruptibile: quaſi ſale conditum. Metaphora & genitivus adjuncti. Semine] Poſteris. Metonymia materiæ.

20 Educit erenim] Malim, Præterea educit. Pars] Sive portio: ſcil. terræ. Inter eos] Heb. In medio eorum. Sic deinceps. Ego] Id eſt, Ea quæ mihi offeruntur. Metonymia ſubjecti.

21 Do] Heb. Dedi. In Jiſraële] In populo Iſraëlitico. Metonymia efficientis. Pro miniſterio] Heb. In permutationem (ſive compenſationem) ſervitii. Miniſtrant] Heb. Serviunt. Miniſterio tentorii] Id eſt, In tentorio. Genitivus ſubjecti.

22 Deinceps] Vel, Amplius. Sicut ſcil. fecerunt in ſeditione Korachi, ſuprà cap. 16. Portatum] Heb. Ad portandum. Peccatum] Pœnam peccati. Metonymia effecti. Atque mortui] Scil. plagâ afflicti a Deo. Synecdoche generis. Heb. Ad moriendum. Appoſitio & epexegeſis.

23 Sed] Heb. Et. Miniſtrent] Verto, Miniſtranto. Heb. Serviunto. Miniſtranto Levitæ] Heb. Serviat Levi. Metonymia efficientis: & ſynecdoche generis. nam & Aharon cum filiis ſuis erat ex tribu Levi. Iniquitatem ſuam] Pœnam iniquitatis ſuæ. Metonymia efficientis. De illis] Præpoſitio לְ hîc valet De, &c.

26 Tunc] Heb. Et.

27 Sicut frumentum &c.] Id eſt, Sicut reliquæ tribus vobis decimas dant ex area & lacu torcularis: ita vos date decimas ex illis decimis, nempe optimum, quodque ex collatione verſus duodecimi. Maturus liquor] Scil. uvarum. Heb. Plenitudo ſeu repletio. Repletio pro re quæ replet, per metonymiam adjuncti. Et res quæ replet, pro liquore qui replet ib vas, per ſynecd. generis.

28 Ex illis ſingulis] Heb. Ex eo.

29 Ex ſingulis quæ dabuntur vobis] Heb. Ex omnibus donis veſtris. Omnem] Id eſt, omnis generis. Ex ſingulorum optimo] Heb. Ex omni adipe ejus ut ſuprà verſu 12. Sacram partem] In Hebræo eſt vox unica מִקְדָּשׁ, quæ aliàs ſignificat ſanctuarium, id eſt, locum ſacrum.

30 Dices] Dicito. Optimum] Heb. Adipem. Tum] Heb. Et. Proventus ex area] Heb. Proventus areæ. Genitivus ſubjecti. Sic mox, Proventus lacus torcularis.

31 Tum] Heb. Et. Comedetis] Comedere poteritis, comedere vobis licebit. Ipſas decimas] Heb. אֹתוֹ: id eſt ipſum ſeu illum. Refertur per anomaliam ad nomen מַעֲשֵׂרוֹת (id eſt, decimæ) verſ. 26. Supplementum eſt adjectum perſpicuitatis cauſa: quia nomen ad quod reſpicitur, longius remotum eſt. Veruntamen eſt irregularis: quia nulla eſt in Hebræo ellipſis. Hanc autem relationem & ſyntaxin eſſe genuinam, percipitur ex collatione v. 26. 28. 29. & 32. Familiæ] Heb. Domus. Metonymia ſubjecti. Pro] Heb. In permutationem: ut ſuprà v. 21.

32 Sic] Heb. Et. Illarum nomine] Propter illas. Heb. עָלָיו: ubi particula עַל valet Propter: pronomen autem affixum maſculini generis, numeri ſingularis, refertur ad nomen מַעֲשֵׂר, quod itidem generis maſculini eſt. Vel potiùs ad nomen מַעֲשֵׂרוֹת v. 26. per anomaliam: Sicut pronomen אֹתוֹ v præcedente. Peccatum] Pœnam peccati. Metonymia efficientis. Offerentes] Verto, Quum offeretis. Optimum] Heb. Adipem. Metaphora. Res ſacras] Heb. Sanctitates. Metonymia formæ. Moriemini] Scil. per plagam aliquam à me immiſſam. Synecdoche generis.

OBSERVATIONES EX CAP. XVIII.

EX verſu 1. Miniſtros verbi Dei qui in munere ſuo fungendo negligenter verſantur, manet vindicta Dei. Unde Paulus de ſe ſcriptum reliquit, Væ mihi niſi evangelizem. 1. Cor. 9. verſu 16. *Miniſtri verbi Dei.*

2 Ex v. 3. 5. & 7. Qui non contenti ſua vocatione, alienam invadunt atque uſurpant, eos manet vindicta Dei. Caveamus igitur ne ſimus πολυπράγμονες & ἀλλοτριοεπίσκοποι. Vide 1. Petri 4. v. 15. *Aliena functione abſtine.*

3 Ex v. 8. & ſeqq. Miniſtris eccleſiæ debentur ab illâ alimenta. Vide 1. Cor. 9. v. 4. & ſeqq. *Miniſtri eccleſiæ.*

CAPUT XIX.

T. & J.

1 ITem allocutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem, dicendo:

2 Hoc eſt ſtatutum legale, quod præcipit Jehova dicendo; Edic filiis Jiſraëlis, ut accipientes adducant ad te juvencam rufam integram, in qua non ſit vitium, cui jugum nondum impoſitum ſit:

3 Et dabitis eam Elhazari ſacerdoti, qui jubebit eam educi extra caſtra, ut jugulet eam quis coram ipſo.

4 Tum accipiens Elhazar de ſanguine ejus digito ſuo, aſperget verſus anteriorem partem tentorii conventus de ſanguine ejus ſepties.

5 Et jubebit comburi juvencam illam ante oculos ſuos; pellem ejus, & carnem ejus, & ſanguinem ejus cum fimo ejus comburet.

6 Aſſumenſque ſacerdos lignum cedrinum, & hyſſopum, & dibaphum coccineum; projiciet in medium rogum illius juvencæ.

7 Dein-

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen & Aharonem, dicendo: I.

2 Hoc eſt ſtatutum legale, quod præcepit Jehova dicendo; Edic filiis Iſraëlis, ut accipientes adducant ad te juvencam rufam integram, in qua non ſit vitium, cui jugum nondum impoſitum ſit:

3 Et datote eam Eleaſari ſacerdoti, is educito eam extra caſtra, & jugulato eam aliquis coram ipſo.

4 Tum accipito Eleaſar a è ſanguine ejus digito ſuo, & aſpergito verſus anteriorem partem tentorii conventus è ſanguine ejus ſepties. *a Hebr. 9.*

5 Et comburito juvencam illam ante oculos ſuos: pellem ejus, & carnem ejus, & ſanguinem ejus cum fimo ejus comburito.

6 Et accipiens ſacerdos lignum b cedrinum, & hyſſopum, & filum dibaphum coccineum; projicito ea intra rogum illius juvencæ. *b Lev. 14.*

7 Dein-

7 [illegible] *veſtimenta ſua ſacerdos: abluet carnem ſuam a-* [illegible] *veniet in caſtra, & immundus erit ſacerdos* [illegible] *am.*

8 [illegible] *et qui combuſſerit eam, lavabit veſtimenta ſua aqua,* [illegible] *carnem ſuam aqua: & immundus erit uſq; ad veſpe-* [illegible]

9 [illegible] *colliget quiſpiam mundus cinerem iſtius juvencæ, & re-* [illegible] *extra caſtra in loco mundo, ut cœtui filiorum Iſraelis aſſer-* [illegible] *aquam ſeparationis,* [illegible] *pro peccato eſt.*

10 [illegible] *qui collegit cinerem illius juvencæ veſtimenta* [illegible] *immundus erit uſq; ad veſperam: hoc erit filiis Iſraelis &* [illegible] *peregrinanti inter eos ſtatutum perpetuum.*

11 *Qui tetigerit mortuum, quodcunq; cadaver hominis, is erit* [illegible] *ſeptem dies.*

12 [illegible] *purgaverit ſe aqua illa die tertio & die ſeptimo,* [illegible] *quod ſi non purgabit ſe die tertio & die ſeptimo, non e-* [illegible] *mundus.*

13 [illegible] *tacto mortuo, cadavere hominis qui mortuus eſt,* [illegible] *tabernaculum Jehovæ polluit, ideo exſcindetur a-* [illegible] *quia aqua ſeparationis non fuerit aſperſa ſuper* *eum, immundus eſto, deinceps immunditia ejus in eo eſt.*

14 [illegible] *quum homo mortuus fuerit in tentorio: quiſ-* [illegible] *tentorium ipſum, & quiſquis eſt in ipſo tentorio, im-* *mundus* [illegible] *ſeptem dies.*

15 [illegible] *vas apertum ſuper quo non fuerit pannus cu-* [illegible] *eſt.*

16 *Et* [illegible] *tetigerit in ſuperficie agri confoſſum gladio, aut* [illegible] *hominis, aut ſepulchrum, immundus eſto ſeptem* [illegible]

17 [illegible] *pro illo immundo de pulvere iſtius exuſtæ ju-* [illegible] *aquam vivam in vas.*

18 *Et acci*[illegible] *intinget aqua illa vir mundus, & a-* [illegible] *& omnia illa vaſa, & animas quæ ibi* [illegible] *eum qui tetigerit aliquod os, aut confoſſum, aut* [illegible] *aut ſepulcrum illum:*

19 [illegible] *inquam mundus illi immundum iſtum die tertio &* [illegible] *purgaverit eum die ſeptimo, lotis veſtimentis* *ſuis* [illegible] *aqua ſic mundus erit veſpere.*

20 [illegible] *autem immundus fuerit & non purgaverit ſe, e-* [illegible] *exſcindetur anima illa è medio hujus congregationis. nam* *ſanctuarium* [illegible] *polluit, aqua ſeparationis non fuit inſperſa illi,* *immundus eſt.*

21 *Hoc erit illis in ſtatutum perpetuum: tum qui ſpargit aquam* [illegible] *lavato veſtimenta ſua, tum qui tangit aquam ſepara-* *tionis, immundus erit uſ*[illegible] *ad veſperam.*

22 *Quicquid autem tetigerit is qui immundus eſt, immun-* *dum* [illegible] *& anima quæ tetigerit illud immunda eſto uſq; ad ve-* *ſperam.*

7 Deinde loti [illegible] veſtimentis ſuis [illegible] ablutoque carne ſua aqua, ac poſtea venito in caſtra; & immundus eſto ſacerdos uſque ad veſperam.

8 Similiter qui combuſſerit eam, lavato veſtimenta ſua aqua, & abluito carnem ſuam aqua: & immundus eſto uſque ad veſperam.

9 Tum colligito quiſpiam mundus cinerem iſtius juvencæ, & collocato *eum* extra caſtra in loco mundo, ut cœtui filiorum Iſraelis aſſervetur in aquam ſeparationis, aqua peccati eſt.

10 Deinde lavato qui collegit cinerem illius juvencæ veſtimenta ſua, & immundus eſto uſque ad veſperam: hoc eſto filiis Iſraelis & peregrino peregrinanti inter eos ſtatutum perpetuum.

11 Qui tetigerit mortuum, quodcunque cadaver hominis, is eſto immundus ſeptem dies. II.

12 Is purgato ſe aqua illa die [c] tertio & die ſeptimo, & mundus erit: quod ſi non purgabit ſe die tertio & die ſeptimo, non erit mundus. c Inf. 31. 23.

13 Quiſquis tacto mortuo, cadavere hominis qui mortuus eſt, non purgaverit ſe, tabernaculum Jehovæ polluit, ideo exſcinditor homo ille ex Iſraële: quia aqua ſeparationis non fuerit aſperſa ſuper eum, immundus eſto, adhuc immunditia ejus in eo *eſt.*

14 Hæc *eſto* lex, quum homo mortuus fuerit in tentorio: Quiſquis accedit ad tentorium illud, & quiſquis eſt in illo tentorio, immundus eſto ſeptem dies.

15 Etiam omne vas apertum ſuper quo non fuerit alligatum fruſtum panni, immundum *eſto.*

16 Et quicunque tetigerit in ſuperficie agri confoſſum gladio, aut mortuum, aut os hominis, aut ſepulchrum; immundus eſto ſeptem dies.

17 Accipito itaque aliquis pro illo immundo ex pulvere iſtius exuſtæ *juvencæ* peccati. & imponito ei aquam vivam in vaſe:

18 Et accipiens hyſſopum intingito in aquam illam vir mundus, & aſpergito ea tentorium illud, & omnia illa [d] vaſa, & homines qui ibi fuerint: ſimiliter eum qui tetigerit aliquod os, aut confoſſum, aut mortuum, aut ſepulchrum: d Inf. 31. 23.

19 Aſpergito inquam mundus i[illegible] immundum iſtum die tertio & die ſeptimo: quum [illegible] purgaverit eum die ſeptimo, lotis veſtimentis [illegible] abluito [illegible] ſe aqua, ſic mundus erit veſperi.

20 Quiſquis autem immundus fuerit & non purgaverit ſe, exſcinditor homo ille è medio hujus congregationis. nam ſanctuarium Jehovæ polluit; aqua ſeparationis non fuit inſperſa illi, immundus eſt.

21 Hoc eſto illis in ſtatutum perpetuum: tum qui ſpargit aquam ſeparationis lavato veſtimenta ſua, tum qui tangit aquam ſeparationis, immundus eſto uſque ad veſperam.

22 Quicquid autem tetigerit is qui immundus eſt, immundum eſto: & homo qui tetigerit *illud* immundus eſto uſque ad veſperam.

ANALYSIS CAP. XIX.

HOc capite continetur lex de aqua luſtrali, qua ſcil. debuerunt mundari qui legaliter immundi evaſiſſent. Lex hæc duas habet partes principales: quarum prima præſcribitur ratio [illegible] illius conficiendæ: altera verò uſus illius, ſeu ratio utendi.

De [illegible] parte. Lex de conficienda aqua luſtrali conſtat membris principalibus quinque. Indicatur enim [illegible] materia remota, [illegible] effecta deſtinata ad materiam propinquam, (3) ipſa ma[illegible] propinqua, [illegible] effecta deſtinata ad illam formandam [illegible] I. Materia remota unde aqua luſtralis [illegible] fuit junix: quæ deſcribitur ex ad[illegible] II. Effecta deſtinata ad materiam pro[illegible] narrantur ſeptem. (1) Junix illa danda [illegible] verſu 3. (2) Eleaſar debuit jubere ut [illegible] extra caſtra, ibidem. (3) Idem debuit jubere ut [illegible] mactetur ante oculos ipſius, ibidem. (4) Debuit d[illegible] illius ſanguine, verſu 4. (5) Debuit [illegible] verſus ſacrum tabernaculum, ibidem. [illegible] Deb[illegible] junix combureretur, verſu 5. (7) De[illegible] quædam, verſu 6. Cæterùm [illegible] mundandi ſunt tum ſacerdos, tum [illegible] circa junicem illam peregerint, & [illegible] Atque [illegible] de membro ſecundo. III. Materia propinqua [illegible] de [illegible] luſtralis confici debuit, fuit cinis illius [illegible] 9. IV. Effecta deſtinata ad cinerem illum formandum [illegible] eo fieret aqua luſtralis, narrantur tria: (1) collectio [illegible] 9. (2) collocatio illius in certo loco, ibidem. [illegible] illius in illo loco, ibidem. Hic annectitur mundatio [illegible] circa cinerem illum ita fuit occupatus, verſu 10. [illegible] ritus indicatur verſu eodem.

[illegible] da parte. Lex de uſu aquæ luſtralis conſtat membris [illegible] decem. Primo indicatur perſona luſtranda ſeu mundanda [illegible] indicantur tempora mundandi, v. 12. Tertio [illegible] pœna mundationem illam omittentis, quæ declaratur [illegible] Quarto indicantur aliæ perſonæ mundandæ, v. 14. [illegible] indicatur alia ſpecies immunditiæ, v. 15. Sexto indicatur ratio conficiendi aquam illam, v. 17. Septimo indicatur ratio mundandi per illam aquam, v. 18. & 19. Octavo rurſum indicatur pœna mundationem illam omittentis, v. 20. Nono indicatur iſtius ritus duratio, verſ. 21. Decimo indicatur mundatio miniſtri qui mundationem illam peregerit, itemque illius qui aquam illam attigerit, v. eodem. Undecimo indicatur alia ſpecies immunditiæ, ejuſque mundationis ratio, v. 22.

SCHOLIA IN CAP. XIX.

ITem] *Heb. Et.*

2 Legale] *Heb. Legis. Genitivus ſpeciei.* Ut accipientes *adducant* ad te] *Heb. Ut accipiant ad te. Ellipſis verbi relati.* Juncem] *Vaccam juvenem.* Integram] *Id eſt, vitii expertem.* In qua &c.] *Epexegeſis.* Cui jugum nondum impoſitum ſit] *Heb. Super quam non aſcenderit jugum. Id eſt (ait Fr. Junius) injugem: ut o-lim in ſacrificiis dicebatur.* ℣. 2.

3 Dabitis] *Datote.* Qui] *Heb. Et.* Jubebit educi] *Heb. Educet. Metonymia ſubjecti.*

4 Tum] *Heb. Et.* Verſus anteriorem partem tentorii] *Heb. In directum faciei tentorii.* Septies] *Heb. Septem vicibus*

5 Jubebit comburi] *Verte, Jubeto comburi. Heb. Comburito. Sub. per alium, ut percipitur ex v. 8. Metonymia ſubjecti. Sic rurſum in fine verſus.* Ante oculos ſuos] *Præpoſitio* ל *hîc valet Ante.*

6 Aſſumenſque] *Moſim, Accipiens.* Cedrinum] *Heb. Cedri. Genitivus materiæ.* Projiciet] *Projicito.* Intra rogum] *Heb. In medium combuſtionis. Hoc eſt, ignis illius quo comburitur junix. Metonymia effecti. Cæterùm vocabulum* rogus *apud linguæ Latinæ authores non niſi de hominum cadaverib. cremandis (quod ſciam) uſurpatur. Itaq; hîc non quadrat, ubi ſermo eſt de comburenda juvenca. Verte igitur.* Projicito ea in ignem illius juvencæ. *Id eſt, quo juvenca illa comburitur. Genitivus ſubjecti.*

7 Deinde] *Heb. Et* Abluet] *Abluito. Sic deinceps.* Venito, eſto. Carnem] *Corpus. Sic deinceps.*

8 Similiter] *Heb. Et.* Lavabit] *Lavato. Sic mox,* abluito, eſto.

[illegible] Tum] *Heb. Et.* Colliget] *Coll*[illegible]*o. Et mox,* relin[illegible]*to. Sed ibi verto, Collocato.* Aſſ[illegible]tur] *Heb.* S[illegible] *aſſervationem.*

In aquam ſeparationi [illegible] *In hunc* [illegible] *ut inde fiat aqua ſeparationis: id eſt, aqua qua aſpergendi ſunt qui propter immunditiam legalem ſeparati ſunt a ſacro tabernaculo. Genitivus ſubjecti. Et* ל *hic notat cauſam finalem. Conſirmatur autem hæc* [illegible] *poſitio è ſequentibus.* Aqua peccati eſt] *Vel, Peccatum eſt. Ita ut non ſit ellipſis, ſed metonymia ſubjecti. peccatum pro aqua quæ ad peccatum auferendum adhibetur. Sicut alias per peccatum intelligitur ſacrificium pro peccato, id eſt, quod ad peccatum auferendum adhibetur. Simile exemplum vide infrà verſu 17.*

10 Deinde] *Heb. Et.* Lavabit] *Lavato. Sic mox, eſt pro erit.* Peregrino] *Nempe proſelyto ut percipitur e* [illegible] *verbis ſequentibus.* Inter eos] *Heb. In medio eorum.* Statutum] *Heb. In ſtatutum.* Perpetuum] *Heb Seculi.*

11 Quodcunque cadaver] *Heb Ullam animam. Ut Levit.19. verſu 28. Sic verſu 13. Metonymia adjuncti* [illegible]*. Erit] Eſto. Id eſt, habetor.*

12 Ubi autem &c. *Heb. Is purgabit ſe &c. mundus erit. Aſyndeton & copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Purgabit] *Purgato. Hebraicum verbum ſignificat Liberare ſe à peccato.* Sich entſündigen. *Sic verſu 13.* Aquâ illa] *Pronomen relativum affixum eſt generis maſculini & numeri ſingularis: & refertur ad nomen* מַיִם *quod eſt generis quidem maſculini, ſed numeri dualis. Reſpicitur ergo non ad formam vocis, ſed ad ſignificationem. Significatur enim nomine* מַיִם *res ſingularis & unica, nempe aqua. Anomalia numeri. Cujus ſyntaxis exempla plura videre eſt Levit.11.v.38. & mox verſu ſeq. in fine.* Erit] *Eſto. Sic mox iterum.*

13 Polluit] *Nempe ſuo in atrium illius ingreſſu atq; in illo commoratione.* Ideo] *Heb. Et.* Exſcindetur] *Exſcinditor.* Anima illa] *Homo ille. Synecdoche membri.* E [illegible] raele] *E populo Iſraelitico. Metonymia efficientis.* Aqua ſeparationis] *Vide ſuprà ſchol ad verſ 9.* Non fuerit aſperſa] *Verbum hebraicum eſt numeri ſingularis, & tamen jungitur cum nomine numeri dualis. Anomalia numeri. Vide ſchol. ad verſum præcedentem.* Deinceps] *Verte, Adhuc.*

14 Ad tentorium ipſum] *Pro ipſum dicei em* illud. *Sic mox iterum. In Hebræo eſt articulus* ה. Quiſquis accedit &c.] *Verte, Quiſquis ingreditur in tentorium illud.*

15 Etiam] *Heb Et.* Omne vas apertum] *Nempe quod eſt in illo tentorio. Synecdoche generis.* Pannus circumtortus] *Verte,* alligata faſcia. *Adjectivum nomen antecedit quod in Hebræa lingua rarum eſt. Cæterum nomen* פְּתִיל *ſignificat faſciam: ut percipitur ex Geneſ.38.verſ.18. Vox autem* צָמִיד *ſignificat alligatum quid, quippe deductum à verbo* צָמַד *: quod in Piel ſignificat alligare. Uſitatè verò ſignificat armillam, per ſynecdochen generis: quia armilla alligatur brachio.*

16 Superficie] *Heb. Facie. Synecdoche ſpeciei* [illegible]*.* Mortuum] *Scil morte naturali. Synecdoche generis.*

17 Accipient itaque] *Pro, Accipito itaq; aliquis. Nempe vir mundus. ex verſu ſequente. Synecdoche integri in verbo numeri pluralis. & ſynecdoche generis in voce* aliquis *quæ hic intelligitur.* Itaque] *Heb. Et.* Pro illo immundo] *Ad illum ſcil emundandum, ſeu ut illum mundens.* Pulvere] *Cinere. Synecdoche generis.* Illius exuſtæ juvencæ peccati] *Heb* Combuſtionis peccati. *Id eſt, peccati combuſti Hypallage. Per peccatum autem intelligitur hic juvenca adhibita ad peccatum auferendum, id eſt, ad mundandum. Metonymia ſubjecti, qualis ſuprà v.9. in fine. Nulla hic eſt ellipſis.* Cui imponit [illegible] *Mittit. Et imponito ei. Nempe is qui de pulvere juvencæ acceperit.* [illegible] vivam] [illegible] *depromtam ex* [illegible] *propter m*[illegible] *vivam videtur Metaphora*

[illegible] aquâ Fo[illegible], Inti[illegible] quam A[illegible] *gito. Hic* [illegible] *hyſſopum* [illegible] *aſpergillum unde non videtur vox Hebræa* אזוב *ſignificare herbam illam quæ nominatur hyſſopus. quippe quæ propter ſolutionem interna ad aſpergillum non* [illegible] *apta, ſed potius videtur* [illegible] *dus frutex ille qui nominatur libanotis, vulgo rosmarinus. Plura hac de re ſcripſi in Exod.12 v.22.* Animas] *Homines. Synecdoche membri.* Sin[illegible] *Heb. Et.*

19 Aſperget] *Aſpergito.* Inquam] *Heb Et.* Quumq; pu[illegible] verit &c.] *Heb. Et purgabit &c. & lavabit. Copulativum en*[illegible]*tum pro relativo temporis.* [illegible] gaverit] *Verbum Hebraeum* [illegible] *gnificat Liberare à peccato.* Entſündigen. *Sic verſ ſeq.* Lo[illegible] *Heb Lavato veſtimenta ſua, & abluito ſe.* Sic] *Heb Et.*

20 Quiſquis autem] *Heb Et vir qui. Synecd. ſpeci*[illegible] [illegible]nni] *Hæc vox non habetur in Hebræo* [illegible] *ejus conjunctio* [illegible] *lativa, quæ hic tantummodo ſervit annectendo conſequenti* [illegible] *tatis* Exſcindetur] *Exſcinditor.* Anima [illegible] *Homo ille* [illegible] *membri.* Polluit] *Vide ſuprà in verſum 13.* Aqua ſeparationis] *Vide ſuprà in verſ 9.*

21 Hoc erit] *Heb. Et erit. Sed verbum Hebraicum eſt generis fœminini, & uſurpatur pro Latinorum neutro: quia ſic a*[illegible] *pronomen* זֹאת *quod ſimiliter uſurpatur. Itaq; pronomen ſcribendum hic erat ut ſupplementum.* Erit] *Eſto. Sic rurſus in fine* [illegible] Perpetuum *Heb. Seculi.* T[illegible]m] *Heb. Et. Sic mox iterum Conjunctiones duæ copulativæ ad ſe invicem referuntur, id quod crebrius eſt apud Latinos.*

22 Q[illegible]quid] *Heb. Omne quod.* Anima] *Homo* [illegible] *ynecdoche membri.* Illud [illegible] m.

OBSERV[illegible]T[illegible]ES EX CAP. X[illegible]X.

EX toto capite. Sanguine Chriſti jugulati in cruce, mundamur à peccatis noſtris: quatenus [illegible] aſpergiuntur corda noſtra per fidem [illegible] de [illegible] Heb. [illegible].14 Heb.10,22. 1.Pet.1.

2 Ex v. [illegible]. Per juvencam [illegible] præfiguratus fuit C[illegible] quidem in ſpecie hæc [illegible] humana ejus nat[illegible]ra per [illegible] illius colorem rubrum: nam homo ex illo nomen acc[illegible] ſcil. אָדָם D[illegible]nde nativa ejus ſanctitas per juvencis a [illegible] munitatem [illegible] æternò libertas reſpectu obligationis [illegible] tam [illegible]tendam pro noſtris peccatis, per id quòd junix illa fuit injugis [illegible]re abjuga.

3 Ex v.3. Sicut juvencam illam educi oportuit extra caſtra, & ibi jugulari: ita Chriſtum educi oportuit extra urbem Hieroſolymam, & ibi crucifigi. Vide Heb 13.v.11. & 12.

4 Ex v. [illegible]. Sicut juvencam illam oportuit comburi, ut ex ea fieret cinis ad conficiendum aquam luſtralem: ita oportuit Chriſtum occidi: ut ex ſanguine ejus fieret aqua luſtralis, id eſt, mundans nos a noſtris peccatis. Vide Heb. [illegible].v.11. & 19.

5 Ex v. 6. Per dibaphum coccineum videtur præfiguratus fuiſſe ſanguis Chriſti: per hyſſopum aſperſio illius ad corda electorum per lignum denique cedrinum duratio expiationis peccatorum noſtrorum per ſanguinem Chriſti in cruce effuſum. De qua duratione vide Heb.9 [illegible].12 & cap.10 v 12.& 14.

6 Ex v 12.& 20. Qui contemſerit mundationem ſui per ſanguinem Chriſti, eum mors æterna manet.

7 Ex v [illegible], ex verbis, *Aſperget mundus.* Ut Chriſtus aſperſione cordium noſtrorum per ſanguinem ſuum mundare nos p[illegible]ſet, opus fuit ut ipſemet eſſet mundus, id eſt, omnis peccati expers. Vide Heb.7.v.26. & 27.

CAPUT XX.

T. & J.

I. VEniebant autem filii Jiſraëlis tota cœtus illorum in deſertum Tzinis novilunio primo, conſedit populus ad Kadeſchum ubi mortua eſt Mirjam, & ſepulta ibi.

II. 2 *Quumq; non eſſet aqua illi cœtui, congregati ſunt adverſus Moſchen & adverſus Aharonem.*

3 *Et contendit populus cum Moſche, loquebantur enim dicendo, At utinam exſpiraſſemus, quum exſpirarunt fratres noſtri coram Jehova.*

4 *Nam cur adduxiſtis congregationem Jehovæ in deſertum iſtud ut moriamur ibi nos & jumenta noſtra?*

5 *Et quare feciſtis ut aſcenderemus ex Ægypto ad adducendum nos in locum malum iſtum? Non eſt locus ſementis, aut ficuum, aut vitium, aut malogranatorum, ac ne aqua* quidem adeſt *ad bibendum.*

6 [illegible]*enientes itaq; Moſche & Aharon metu illius congregationis ad portam tentorii conventus, prociderunt in faciem ſuam. & apparuit eis gloria Jehovæ.*

7 *Et alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

8 *Accipe virgam hanc, & congregate cœtum hunc tu & Aharon frater tuus, ut alloquamini petram iſtam ante oculos eorum, & edat aquam ſuam, ita proferens eis aquam ex iſta petra, dabis bibendum iſti cœtui & jumentis eorum.*

9 Quum

P.

QUum autem veniſſent filii Iſraelis, totus cœtus illorum in deſertum Tſinis novilunio primo, conſedit populus ad Kades: ibi mortua eſt Miriam, & ſepulta ibi.

2 Quumque non eſſet aqu[illegible] cœtui, congregati ſunt adverſus Moſen & adverſus Aharonem:

3 Et rixatus eſt populus cum Moſe: loquebantur enim dicendo, At utinam exſpiraſſemus, quum exſpirarent [illegible] tres noſtri coram Jehova.

4 Nam [illegible] cur adduxiſtis congregationem Jehovæ in deſertum iſtud, ut moriamur ibi nos & pecus noſtrum?

5 Et quare feciſtis ut aſcenderemus ex Æ[illegible]pto, a[illegible]ducendo nos in locum malum iſtum? Non *eſt* locus ſementis, aut [illegible] cuum aut vitium, aut malogranatorum, ac ne aqua *quidem adeſt* ad bibendum.

6 Venientes itaque Moſes & Aharon propter illam congregationem ad oſtium tentorii con[illegible]nius, [illegible] prociderunt in faciem ſuam. & apparuit eis gloria Jehovæ.

[illegible] Et allocutus eſt Jehova M[illegible]n, dicendo:

8 Accipe virgam [illegible], [illegible] congregato cœtum tu & [illegible] ron frater tuus, & alloquimini petram iſtam ante ocul[illegible] rum, tunc da[illegible] aquam ſuam; [illegible] proferens eis [illegible] q[illegible] petra, dato [illegible] bendum cœtui & jumentis eorum.

Q[illegible]

[illegible] itaq. [illegible] virgam illam à conſpectu Jeho-
[illegible] madum [illegible]
[illegible] egaverunt [illegible] & Aharon congregationem iſtam
[illegible] am, dixitq. eis, [illegible] udite nunc ô rebelles, an ex petra
[illegible] bis aquam?
[illegible] Moſche attollens manum ſuam percuſſit petram il-
[illegible] ſua bis: tunc prodiit aqua multa, & bibit cœtus ille &
[illegible] illorum.
[illegible] Quamobrem dixit Jehova Moſchi & Aharoni, Quia non
[illegible] ſtis mihi, ut ſanctificaretis me ante oculos filiorum Jiſraëlis:
[illegible] non introducetis congregationem iſtam in terram quam ego
[illegible]
Illa eſt aqua contentionis, ubi contenderunt filii Jiſraëlis con-
[illegible] vam, & ſanctificavit ſeſe inter illos.
[illegible] um miſit Moſche nuntios à Kadeſcho ad Regem Edomæo-
[illegible] ui [illegible] erent, Sic ait frater tuus Jiſraël, tu noſti omnem mole-
[illegible] rant nobis:
[illegible] cenderunt patres noſtri in Ægyptum, manſimusq. in
[illegible] ribus multis; ac malo affecerunt nos Ægyptii, ſicut
[illegible]
[illegible] mq. clamaviſſemus ad Jehovam, ut exaudivit Jehova
[illegible] ram, miſitq. angelum qui eduxit nos ex Ægypto & ecce
[illegible] nunc ad Kadeſchum, civitatem ad finem termini tui ſi-
tam
[illegible] tranſeamus quæſumus per terram tuam, non tranſibimus
[illegible] um aut per vineam ullius: neq. bibemus aquam ullius pu-
[illegible] imus, non declinabimus ad dextram aut ſiniſtram,
[illegible] erimus terminum tuum.
[illegible] dit Edomæus, Ne tranſito per regionem meam, ne
[illegible] am gladio obviam tibi.
[illegible] ntibus ei filiis Jiſraëlis, tritâ viâ aſcendamus, &
[illegible] & pecora mea, ſimul dabo pretium ven-
[illegible] tantum [illegible] nihil aliud pedibus meis tranſeam.
[illegible] dit, Non tranſibis, prodiitq. Edomæus obviam ei cum
[illegible] & manu forte.
[illegible] enuit itaq. Edomæus permittere Jiſraëli ut tranſiret per
[illegible] num, deflexit Jiſraël ab eo.
[illegible] ecti ſunt autem à Kadeſcho, & venerunt filii Jiſraëlis, to-
[illegible] m, ad Horem montem
IV. [illegible] oquutus eſt Jehova Moſchen & Aharonem ad mon-
[illegible] terminum terræ Edomæorum, dicendo:
24 [illegible] egabitur Aharon ad populos ſuos, non enim ingre-
dietur [illegible] terram quam do filiis Jiſraëlis: eo quod rebellaſtis contra
[illegible] ad aquam contentionis.
[illegible] ume Aharonem [illegible] hazarem filium ejus, eosq. jube a-
[illegible] ntem Horem:
Et exue Aharonem veſtibus ſuis, et indues eis Elhazarem fi-
[illegible] deinde Aharon aggre[illegible] tur & morietur ibi.
[illegible] ergo M[illegible] quemadmodum præceperat Jehova: nam
aſcenderunt in montem Horem ante oculos totius cœtus
28 Et exuens M[illegible] he Aharonem veſtibus ipſius, induit eis El-
hazarem filium ipſius [illegible] mortuus eſt Aharon ibi in vertice mon-
tis: poſteà deſcendit Mo[illegible] cum Elhazare de monte illo.
[illegible] umq. viderent [illegible] ille cœtus exſpiraſſe Aharonem, fle-
[illegible] eum triginta diebus tota domus Jiſraëlis.

9 Quum itaque accepiſſet Moſes virgam illam à conſpectu
Jehovæ, quemadmodum præceperat [illegible]:
10 Congregaverunt Moſes & Aharon congregationem ad
petram illam, dixitque eis *Moſes*, Audite nunc ô rebelles, c an c Exod. 17.6.
ex petra hac proferemus [illegible] bis aquam? Deut. 8.15.
11 Deinde Moſes attollens manum ſuam percuſſit petram Pſ. 78.15.
illam virga ſua bis: tunc prodiit aqua multa, & bibit cœtus & & 105.41.
jumenta illorum. 1.Cor.10.4.
12 Quamobrem dixit Jehova Moſi & Aharoni; Quia non
credidiſtis in me, ut d ſanctificaretis me ante oculos filiorum d Inf. 27.14.
Iſraëlis, idcirco non introducetis congregationem iſtam in ter- Deut 1.37.
ram quam ego do eis.
13 Hæc *eſt* aqua rixæ, quum rixati ſunt filii Iſraëlis cum
Jehova, & *is* ſanctificavit ſeſe in illis
14 Tum miſit Moſes nuntios è Kades ad regem Edomæo- III.
rum, *qui dicerent*, Sic ait frater tuus Iſraël, Tu noſti omnes mo-
leſtias quæ obvenerunt nobis:
15 Nam deſcenderunt patres noſtri in Ægyptum, manſi-
musque in Ægypto diebus multis, ac malo affecerunt nos Æ-
gyptii, ſicut patres noſtros:
16 Quumque clamaviſſemus ad Jehovam, exaudivit Jeho-
va vocem noſtram, miſitque angelum qui eduxit nos ex Ægy-
pto: & ecce *jam* ſumus apud Kades, civitatem, ad finem termini
tui ſitam.
17 Tranſeamus quæſumus per terram tuam, non tranſibi-
mus per agrum aut per vineam: neque bibemus aquam putei:
viâ regiâ ibimus, non declinabimus *ad* dextram aut ſiniſtram,
uſque dum tranſiverimus terminum tuum.
18 Cui reſpondit Edomæus, Ne tranſito per me: ut nè prod-
eam cum gladio obviam tibi.
19 Rurſus dicentibus ei filiis Iſraëlis, Tritâ viâ aſcendemus,
& ſi aquam tuam bibemus ego & pecora mea, dabo pretium
ejus: tantummodò *iſtuc peto*, nihil *aliud*, pedibus meis tranſibo.
20 Reſpondit, Ne tranſito; prodiitque Edomæus obviam
ei cum populo numeroſo & manu robuſta.
21 Itaque renuebat Edomæus permittere Iſraëli ut tranſiret
per terminum ipſius, quare deflexit Iſraël ab eo.
22 e Profecti ſunt autem à Kades, & venerunt filii Iſraëlis, to- e Inf. 33.37.
tus cœtus illorum, *ad* Horem montem.
23 Tum allocutus eſt Jehova Moſen & Aharonem apud IV.
montem Horem, juxta terminum terræ Edomæorum, dicendo:
24 Aggregabitur Aharon ad populos ſuos; non enim ingre-
dietur in terram quam dedi filiis Iſraëlis: eò quòd rebellaſtis
ori meo apud aquam rixæ.
25 f Aſſume Aharonem & Eleaſarem filium ejus, eosque ju- f Inf. 33.38.
be aſcendere *in* montem Horem: Deut. 32.50.
26 Et exue Aharonem veſtibus ipſius, & indue eis Eleaſa-
rem filium ejus: deinde Aharon aggregabitur, & morietur ibi.
27 Fecit ergo Moſes quemadmodum præceperat Jehova:
nam aſcenderunt in montem Horem ante oculos totius cœtus:
28 Et exuens Moſes Aharonem veſtibus ipſius, induit eis
Eleazarem filium ejus, & mortuus eſt Aharon ibi in vertice
montis: poſtea deſcendit Moſes cum Eleaſare è monte illo.
29 Quumque videret totus ille cœtus exſpiraſſe Aharo-
nem; g defleverunt eum per triginta dies, tota domus Iſraëlis. g Deut 34.8.

ANALYSIS CAP. XX.

HOc capite continentur hiſtoriæ quatuor: prima de mor-
te [illegible] m: ſecunda de productione aquæ ex petra: ter-
[illegible] Iſraëlitarum è civitate Kades ad montem
[illegible] rte Aharonis. Ita ſunt quatuor hujus capitis
[illegible]

[illegible] te. Mors Mirjami deſcribitur tribus argumen-
[illegible] e, & a connexo, v.1.
[illegible] Narratio de productione aquæ ex petra
[illegible] o Primo indicatur illius occaſio, nempe
[illegible] ob defectum aquæ, v.2.3.4.& 5. Se-
cundo [illegible] catarctica quæ Deum movit ad illud
[illegible] nempe ſupplicatio Moſis & Aharonis a-
[illegible] indicatur efficiens principalis, nem-
[illegible] indicatur cauſa miniſtra, nempe Moſes
[illegible] o indicatur inſtrumentum quod debuit
[illegible] A[illegible] ibidem. Sexto præcipiunt mo-
[illegible] uantur petram, eod. verſu. Cui man-
[illegible] om [illegible] ibid. Septimo indicatur mo-
[illegible] a Mo[illegible] fuit adhibitus, non autem a Domino
[illegible] l. alloquutus ſit populum cum ſignificatio-
[illegible] eventu, v.10. quodque petram virga illa per-
[illegible] avo narratur miraculum ipſum, ampli-
[illegible] quæ profluentis multitudine, verſu eo-
[illegible] eventa duo: unum, quòd populus ex a-
[illegible] ique [illegible] menta, eodem verſu. alterum, quòd
[illegible] & Aharoni mandatus ſit, fore ut non introdu-
cant [illegible] am promiſſam, v.12. Decimo attexitur
ep[illegible]
D[illegible] Narratio de profectione Iſraëlitarum à civi-
tate K[illegible] ntem Horem declaratur è cauſa procreante: ea

fuit denegatio tranſitus per regionem Edomæorum. Hæc de-
negatio narratur per membra quinque.

1 Moſes per nuntios tranſitum petiit, allans rationibus quatuor. (1) quod ſint fratres, id eſt, conſanguinei, v.14. (2) quòd Iſraëlitæ multas moleſtias pertulerint, verſ.14. & 15. (3) quòd divinitus a moleſtiis illis liberati ſint, verſ.16. Et ibi inſeritur profectionis terminus à quo. (4) quòd abſtinere velint ab omni noxa & damno, v.17.
2 Rex Edomæorum recuſavit tranſitum, cum comminatione, v.18.
3 Iſraëlitæ inſtiterunt, repetita ratione ultima, v.19.
4 Iterum recuſavit tranſitum Edomæus, v.20.
5 Obviam Iſraëlitis proceſſit armata manu, ibidem. His ſubjungitur profectio ipſa, v.21.& 22.

De quarta parte. Mors Aharonis deſcribitur a ſex argumentis. nam primo indicatur locus ubi accidit, nempe mons Hor, v.23. Secundo cauſa procatarctica, quæ Deum movit ut ei mortem inferret, nempe ipſius rebellio, verſ.24. Quæ illuſtratur a cauſa ſocia Tertio indicantur teſtes & ſpectatores duo, nempe Moſes & Eleaſar, verſ.25. Quarto narratur adjunctum conuexum antegreſſum, nempe vocatio Eleaſaris ad ſacerdotium ſummum loco Aharonis: quæ vocatio teſtata reddebatur per veſtium ſacerdotalium exutionem & indutionem, verſ.26.27. & 28. Quinto indicantur teſtes complures, nempe totus populus, v.27.& 29. Sexto narratur eventus, quòd ſcil. populus Aharonem mortuum defleverit: qui fletus illuſtratur ab adjuncta duratione, v.29.

SCHOLIA IN CAP. XX.

VEnientibus autem &c] *Verto, Venerunt autem &c. & con-* ✝.1.
ſedit populus. Illorum] *Non exſtat in Hebræo: ſed manu-*

tur per articulum. Noviſunio primo] *Verto, Menſe primo. Scil. anni quadrageſimi poſt exitum ex Ægypto: ut percipitur ex c. itinerum infr. c.33. v.37.38. ubi narratur, anno illo mortuum eſſe Aharonem menſe quinto, poſteaquam Kadeſcho profecti veniſſent ad montem Hor, atq; ibi conſediſſent.* Ad Kadeſchum] *Civitatem ſitam ad fine Edomæa, infr. v.16. Cæterum præpoſitio* ב *hic valet Apud* Ubi mortua eſt &c.] *Heb. Et mortua eſt ibi Mirjam, & ſepulta eſt ibi.*

2 Quumque non eſſet &c.] *Heb. Et non fuit aqua cœtui, & congregati ſunt &c. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.*

3 Contendit] *Rixatus eſt.* Loquebantur enim] *Heb. Et dicebant.* At] *Heb. Et. Quum exſpirarent, &c. Vide ſuprà c.16. v.26. & deinceps.*

4 Nam] *Heb. Et.* Jumenta noſtra] *Vel, Pecus noſtrum. Heb. Brutum noſtrum pro, bruta noſtra. Collectivè. Sic v.8. & 11. Heb.* בְּעִיר *à verbo* בָּעַר *depaſcere. quia pecus depaſcit agros. Vide Exod. 22. v.5.*

5 Adducendum] *Vel, Adducendo. Ut hoc comma cohæreat cum proximè præcedente.* Sementis] *Heb. Seminis. Id eſt, frumentis. Metonymia materiæ, & genitivus adjuncti. Sic deinceps* Ficuum *&c.*

6 Veniens itaque] *Heb. Et venit.* Metu] *Heb. A facie. Poteſt verti, Propter. In qua ſignificatione vox iſta* מִפְּנֵי *accipitur Exod. 9. v.11. & cap.19. v.18.* Portam] *Oſtium.* Prociderunt] *Supplicantes Domino ut averteret illam ſeditionem.* Apparuit] *Heb. Conſpecta fuit.* Gloria Jehovæ] *Nubes illa in qua Jehova glorioſam ſuam præſentiam populo Iſraëlitico exhibebat. Metonymia adjuncti. Sic ſuprà c.14. v.10. & c.16. v.19.*

8 Accipe virgam hanc] *Pro,* Hanc, *malim* Illam. *Loquitur enim de virga Aharonis: quæ tum non erat Moſi in conſpectu: quippe poſita in ſancto ante velum ſancti ſanctorum: ſuprà cap.17. v.25. Eſſe autem hic ſermonem de virga Aharonis, percipitur ex verſu ſequente, ubi Moſes dicitur virgam illam accepiſſe à conſpectu Jehovæ. id eſt, ex illo loco ubi poſita erat in conſpectu Jehovæ. De baculo autem Moſis quo is miracula fecit in Ægypto, ſermonem hic eſſe non videtur nam illum haud dubiè ordinariè geſtavit: ac proinde non eſſet juſſus illum accipere. Nec uſquam legitur, baculum illum repoſitum fuiſſe in conſpectum Jehovæ.* Congregato] *Nempe ad petram ut percipitur è ſequentibus.* Ante oculos] *Præpoſitio* ל *hic valet Ante. Sic v.12. & 27.* Edat] *Heb. Det.* Ita] *Heb. Et.*

9 Quum itaque accepiſſet &c.] *Heb. Et accepit &c. & congregaverunt. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.* A conſpectu Jehovæ] *E ſacro tabernaculo, ubi poſita erat ante arcam fœderis ſuprà cap.17. v.25. Metonymia adjuncti.*

10 Verſus petram] *Heb. Ad faciem petræ.* Dixitque] *Scil. Moſes.*

11 Deinde] *Heb. Et.* Virgâ ſuâ] *Baculo illo quem acceperat è ſacro tabernaculo.* Bis] *Heb. Duabus vicibus.* Tunc] *Heb. Et.*

12 Quamobrem] *Heb. Et.* Mihi] *Heb. In me. Hoc bifariam poteſt exponi: vel ſic, Non credidiſtis mihi, ſcil. promittenti aquam producturum ex petra ad veſtrum juſſum: vel ſic, Non ſtis confiſi me, tanquam ſatis potente ad efficiendum quod promiſeram. Res eadem redit.* Ut ſanctificaretis me] *Tribuendo mihi gloriam veracitatis & potentiæ. Synecdoche generis.* Ego do] *Heb. Dedi. Enallage temporis.*

13 Contentiones] *Seu rixæ.* Ubi] *Malim, Quum. Heb.* אֲשֶׁר *pro* בַּאֲשֶׁר. Contenderunt] *Sive rixati ſunt.* Contra Jehovam] *Verto, Cum Jehova. Rixati quidem fuiſſe dicuntur cum Moſe & Aharone, ſed ignominia iſta redundavit in ipſum Dominum, cujus mandato illi populum gubernabant.* Sanctificavit ſeſe] *Demonſtrando ſuam potentiam & benignitatem per miraculoſam largitionem aquæ. Synecdoche generis. Verbum Hebræum niphal accipitur in ſignificatione reciproca.* Inter illos] *Heb. In illis. Poteſt hæc ſententia etiam aliter exponi, ita ſcil. ut referatur ad Moſen & Aharonem. & dicatur, Deum ſe in illis ſanctificaſſe, quatenus irrogatur eſt illis pœnam propter incredulitatem. Et huic expoſitioni favet phraſis: nam quum verbum* נִקְדַּשׁ *regit præpoſitionem* ב, *ſolet ſignificare talem ſanctificationem quâ Deus ſe in aliquo ſanctificat per puniſionem illius. ut videre eſt Ezech.28 v.21. Et ſic præpoſitio* ב *notat objectum.*

14 Tum] *Heb. Et.* Edomæorum] *Heb. Edom. Metonymia efficientis.* Frater tuus] *Conſanguineus tuus. nempe patrueles. nam orti erant ex duobus fratribus Iſraelitæ ex Jacobo, Edomæi verò ex Eſavo. Synecd ſpeciei.* Jiſrael] *Populus Iſraeliticus. Metonymia efficientis.* Noſti] *Nempe ex fama.* Omnes moleſtias &c.] *Heb. Omnem moleſtiam quæ invenit nos.*

15 Ut] *Malim, Nam. Heb. Et.* Temporibus] *Heb. Diebus. Synecdoche ſpeciei.* Malo affecerunt nos] *Hebr. Male fecerunt nobis.* Ægyptii] *Hebr. Miſrajim. Metonymia efficientis.* Sicut] *Hebr. Et.*

16 Quumque clamaviſſemus &c.] *Heb. Et clamavimus &c. & exaudivit. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.* Ut exaudivit] *Vocula Ut redundat.* Angelum] *Vide Exod.14 v.19.* Sumus] *Heb. Nos.* Ad Kadeſchum] *Præpoſitio* ב *hic valet Apud.*

17 Tranſeamus] *Liceat nobis tranſire.* N[illegible] bib[illegible] quam] *Scil. gratis: ut declaratur verſu 19. Synecdoche generis.* [illegible] giam] *Heb. Regis. Id eſt, per quam rex iter facere ſolet.* [illegible] *adjuncti.* Aut] *Heb. Et.*

18 Cui reſpondit] *Heb. Et dixit ad eum.* Edomæus] *Heb. Edom. Metonymia efficientis. Sic verſ.20. & 21.* Ne tranſito] *Heb. Non tranſibis.* Per regionem meam] *Heb. Per me. Metonymia adjuncti. Sic Deut.2. v.30. Rom.15. v.28.* Ut non] *Malim, Ut ne. Hoc enim propriè valet vocula* פֶּן. Obviam tibi] *Heb. In occurſum tuum.*

19 Rurſus dicentibus ei] *Heb. Et dixerunt ad eum.* Aſcendamus] *Malim, aſcendemus.* Trita viâ] *Heb. Per aggerem: id eſt, viam è lapidibus aggeſtam. Meton. materiæ.* Simul dabo] *Vox ſimul poteſt omitti. In Hebræo eſt conjunctio copulativa, quâ ſervit annectendo conſequenti enunciati.* Pretium venditionis] *Vox venditionis redundat. Heb. Ve- ditionem. Metonymia effecti.* Tantummodo aliud] *Scil. petimus.* Nihil] *Heb. Nullum verbum. Id eſt, nullam rem. Metonymia adjuncti.* Tranſeam] *Liceat mihi tranſire. Vel, tranſibo. Si ſcil. permiſeris.*

20 Reſpondit] *Heb. Et dixit. Scil. Edomæus.* Non tranſibis] *Vel, Ne tranſito. ut verterunt v.18.* Numeroſo] *Heb. Gravi. Metonymia effecti.* Et manu] *Heb. Et cum manu.* Forti] *Vel, robuſta.*

21 Renuente &c.] *Heb. Et renuit Edom &c. & deflexit Iſrael. Copulativum enunciatum pro relativo cauſa.* Permittere] *Heb. Dare. Synecdoche generis.* Jiſraeli] *Populo Iſraelitico. Metonymia efficientis.* Ut tranſiret] *Heb. Tranſire.*

22 Profecti ſunt enim] *Heb. Et profecti ſunt.* Illorum] *Non eſt expreſſum in Hebræo, ſed innuitur per articulum.*

23 Tum] *Heb. Et.* Ad montem] *Id eſt, apud montem. Præpoſitio* ב *hic valet Apud.* Edomæorum] *Heb. Edom. Metonymia efficientis.*

24 Aggregandus eſt] *Heb. Colligetur.* Aggregandus eſt ad populos ſuos] *Id eſt, anima ejus aggreganda eſt ad populos id eſt, ad animas defunctorum piorum. Hoc eſt, moriendum eſt ei. Periphraſis mortis, & ſynecdoche integri.* Do] *Heb. Dedi. Enallage temporis.* Præſtitutum] *Mandatum. Heb. Os. Metonymia efficientis, & ſynecdoche generis.* Ad aquam] *Id eſt, Apud aquam. Hoc eſt, apud petram illam ubi filii Iſrael contenderunt mecum propter defectum aquæ. Vide ſupra verſu 8. Præpoſitio* ל *hic valet Apud.*

25 Aſſume] *Heb. Accipe.* In montem ipſum Horem] *Pronomen* Ipſum *elegantius abeſſet. Heb. In Horem montem.*

26 Veſtibus ſuis] *Nempe ſacerdotalibus. Synecdoche generis.* Deinde] *Heb. Et.* Aggregabitur] *Scil. ad populos ſuos, ex v. 24. Heb. Colligetur.* Et morietur] *Epexegeſis.*

27 Fecit ergo] *Heb. Et fecit.* Nam] *Heb. Et.* In montem Horem] *Heb. In Horem montem.*

28 Vertice] *Seu cacumine. Heb. Capite. Metaphora.* Poſtea] *Heb. Et.* Cum Elhazare] *Heb. Et Eleaſar.* Illo] *In Hebræo eſt articulus.*

29 Quumque viderent &c.] *Heb. Et viderunt &c. & fleverunt. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.* Exſpiraſſe] *Heb. Quod exſpiraſſet.* Fleverunt] *Defleverunt.* Triginta diebus] *Vel, triginta dies.* Domus] *Familia. Metonymia ſubjecti.*

OBSERVATIONES EX CAP. XX.

Ex verſ.1. & penultimo. In Mirjamo & Aharone proponitur exemplum noſtræ mortalitatis: & quidem tam ſapientibus quam ſtultis, tam piis quam impiis, tam authoritate præditos quam obſcuris, moriendum eſſe. *Mortalitas*

2 Ex v.1. & ultimo, Mortui noſtri honeſtè ſepeliendi & lugendi ſunt. *Mortuorum cura*

3 Ex v.2.3.4.& 5. In populo Iſraëlitico rixante cum Moſe ob defectum aquæ proponitur exemplum perverſitatis ingenii humani, in neceſſitatibus non implorantis opem Dei, ſed murmurantis & culpam tribuentis innocentibus.

4 Ex v.6. Exemplo Moſis & Aharonis in neceſſitatibus confugiendum eſt per pias preces ad opem Dei.

5 Ex eodem v.& ſeqq. Deus opem ejus implorantes non deſtituit: ſed neceſſitatibus eorum proſpicit.

6 Ex v 8. ex verbis, *Accipe virgam hanc.* Deus ad voluntatem ſuam populo ſuo declarandam adhibere ſolet ſigna viſibilia. Sicut hoc loco in conſpectum populi afferri voluit virgam Aharonis, ut illum admoneret, ſibi diſplicere illam contentionem, ſeque ſatis potentem eſſe tum ad puniendum ipſos, tum ad juvandum.

7 Ex v.9.& 10. collatis cum v.8. In Moſe accipiente virgam Aharonis, & una cum illo convocante populum ad petram proponitur exemplum obedientiæ erga mandata Dei. *Obedientia*

8 Ex v.10. & 11. In Moſe & Aharone non alloquentibus (ut juſſi erant) petram, ſed populum, item in Moſe citra Dei juſſum percutiente petram, & ſubdubitante de eventu miraculi a Deo promiſſi, proponitur exemplum imperfectionis ſanctorum.

9 Ex v 11. In productione aquæ ex petra proponitur exemplum illuſtris miraculi. *Miracula*

10 Ex

10 Ex eod. verſu. Sicut ex petra baculo a Moſe percuſſa ef-[illegible] a[illegible] qua potum præbui[illegible] I[illegible]aelitis: ſic ex Chriſto a Judæis [illegible] effluxit ſanguis, qui potum ſpiritualem præbet omnibus in ipſum credentibus. Vide 1. Cor. 10. v. 4.

11 Ex v. 12. Deus graviter iraſcitur filiis ſuis, quum non credunt promiſſionibus ipſius, neque confidunt ejus potentia.

12 Ex v. 13. Deus per miracula ſeſe ſanctificat, quatenus gloriam ſuæ potentiæ & beneficentiæ demonſtrat.

13 Ex v. 14. 15. 16. 17. & 19. notentur argumenta quibus moveri debemus ad benefaciendum proximo, præſertim Chriſtiano beneficium a nobis petenti: nempe (1) quia eſt frater noſter, v. 14. (2) Si moleſtias pertulit propter confeſſionem veræ religionis, v. 14. 15. (3) Si a moleſtiis illis mirabiliter liberatus eſt, verſ. 16. (4) Si poſſimus ei benefacere abſque noſtro damno, v[illegible]. 19.

14 Ex v. 18. & 20. In Edomæis denegantibus tranſitum Iſraëlitis & armata manu eos arcentibus, proponitur exemplum inhumanitatis & odii iniqui. *Inhumanitas. Odium iniquum.*

15 Ex v. 19. Quū honeſta petitio nobis denegatur, iteranda eſt. *Petitio.*

16 Ex v. 21. & 22. Quum petitione honeſta nihil impetramus, æquo animo id ferre nos decet: & alia honeſta media ſuſcipere. *Petitio.*

17 Ex v. 23. & ſeqq. In morte Aharonis proponitur exemplum veracitatis Dei: quippe qui talem mortem ei fuerat minatus. *Veracitas.*

18 Ex v. 24. Quum pii moriuntur, animæ eorum aggregantur ad reliquas animas piorum defunctorum. *Animæ piorum.*

19 Ex v. 25. & ſeqq. Sicut Eleaſar juſſu Dei ſuffectus eſt in ſacerdotio in locum Aharonis defuncti: ſic nemo ad miniſterium verbi Dei accedere debet admittendusve eſt, niſi qui legitimè ad illud vocatur. *Miniſtri verbi Dei.*

CAPUT XXI.

T. & J.

I. *QUum autem audiviſſet Cenahanæus rex Haradi inhabitans Auſtralem partem, adventare Jiſraelitas via ipſa exploratorum; pugnavit contra Jiſraelem, & captivam fecit ex eo captivorum multitudinem.*

2 *Quapropter vovens Jiſraël votum Jehovæ, dixit; Quum omnino tradideris populum iſtum in manum meam, tunc devotas efficiam civitates eorum.*

3 *Auſcultans ergo Jehova voci Jiſraëlis tradidit Cenahanæum illi, qui devotos effecit eos & civitates eorum: quamobrem vocavit nomen illius loci Chormam.*

II. 4 *Deinde profecti ſunt ex illo monte Hore viâ* ad *mare algoſum, ut circumirent terram Edomæorum: ſed imminutus eſt animus populi propter viam illam.*

5 *D[illegible] enim populus contra Deum & contra Moſchen; quare [illegible] ut aſcenderemus ex Ægypto? ad moriendum in hoc deſerto? [illegible] non* adeſt *panis, nec* adeſt *aqua, & animam noſtram tædet hujus panis viliſſimi.*

6 *Tum immiſit Jehova in populum illum ſerpentes præſteres, qui morderent populum: ita moriebatur populus multus ex Jiſraële.*

7 *Veniens itaq; populus ad Moſchen dixerunt, Peccavimus, quòd loquuti ſumus contra Jehovam & contra te, ora Jehovam ut amoveat à nobis hos ſerpentes: oravitq; ſupplex Moſche pro populo.*

8 *Edixit verò Jehova Moſchi, Fac tibi præſterem, & impone eum perticæ: eritq; ut quiſquis morſus fuerit, quum aſpexerit eum, ſanitatem recipiat.*

9 *Et faciens Moſche ſerpentem æneum impoſuit eum perticæ: erat[illegible] quum momordiſſet ſerpens aliquem, ut intuens in ſerpentem illum æneum ſanitatem reciperet.*

III. 10 *Profecti autem filii Jiſraëlis, caſtrametati ſunt Obothi.*

11 *Deinde profecti Obothi, caſtrametati ſunt ad cumulos* mon[illegible] *Habarimorum, in illo deſerto quod* eſt *ante conſpectum Moabitarum ab ortu ſolis.*

12 *Inde profecti, caſtrametati ſunt in valle Zeredi.*

13 *Inde profecti, caſtrametati ſunt ad vadum Arnonis, quod* eſt *in ipſo deſerto, procedens à termino Emoræi: nam Arnon terminus Moabitarum inter Moabitas & Emoræos* eſt.

14 *Idcirco dici ſolet in recenſione bellorum Jehovæ; Contra Vahebum in* regione *Suph, & contra* flumina *Arnonis.*

15 *Decurſus enim iſtorum fluminum qui divertit ad ſitum Haræ, innititur termino Moabitarum.*

16 *Et inde* profecti *ſunt Beerum: is* eſt *ille puteus de quo edixerat Jehova Moſchi, Congrega populum, & dabo eis aquam.*

17 *Tum cecinit Jiſraël canticum hoc, Aſcende putee, acclamate ei:*

18 *Puteus* autem *fodiunt principes, quem effodiunt ingenui è populo, cum legiſlatore ſcipionibus ſuis. A deſerto verò Matthanam* ſunt profecti.

19 *Et Matthana [illegible]achaliëlem, & Nachaliële Bamothas:*

20 *Bamothis verò* ad *illam vallem quæ* eſt *in agro Moabitarum ad initium collium; & reſpicit verſus ipſam ſolitudinem.*

IV. 21 *Tum miſit Jiſraël nuncios ad Sichonem regem Emoræorum, qui dicerent,*

22 *Tranſeam per terram tuam, non divertemus in* ullum *agrum aut vineam, neq; bibemus aquam* ullius *putei: viâ regiâ ibimus uſq; dum tranſiverimus terminum tuum.*

23 *Non permiſit autem Sichon Jiſraëli tranſire per terminum ſuum: ſed congregato Sichon toto populo ſuo proceſſit obviam Jiſraëli in ipſum deſertum, & venit ad Jahatzam: ubi pugnavit contra J[illegible]m.*

24 *Percuſſit verò eum Jiſraël acie gladii: & hæreditario jure acquiſivit terram ejus ab Arnone Jabbokum uſq; uſq; ad Hammonitas: nam munitus erat terminus Hammonitarum.*

25 *Occupavit ergo Jiſraël omnes civitates illas: ideo habitat Jiſraël in omnibus civitatibus Emoræi, Cheſchbone, & in omnibus oppidis ejus.*

P.

QUum autem audiviſſet Cananæus rex Haradi inhabitans Auſtralem partem, adventare Iſraëlitas viâ exploratorum; pugnavit contra Iſraëlem, & captivam fecit ex eo captivorum multitudinem. I.

2 Quapropter vovens Iſraël votum Jehovæ, dixit; Si omnino tradideris populum iſtum in manum meam, tunc devotas efficiam civitates eorum.

3 Auſcultans ergo Jehova voci Iſraëlis tradidit Cananæos *illi*; qui devotos effecit eos & civitates eorum: quamobrem vocarunt nomen illius loci Hormam.

4 Deinde profecti ſunt a monte Hore viâ ſitâ juxta mare algoſum, ut circumirent terram Edomæorum: ſed decurtata eſt anima populi propter viam illam. II.

5 Idcircò loquebatur populus contra Deum & contra Moſen *dicens*; Quare feciſtis ut aſcenderemus ex Ægypto ad moriendum in hoc deſerto? Nam nullus *adeſt* panis, nullaque *adeſt* aqua, & animam noſtram *a* tædet hujus panis viliſſimi. *a* Sup. 11. 6.

6 Tum immiſit Jehova in populum ſerpentes *b* urentes, qui momorderunt populum: ita moriebatur populus multus ex Iſraële. *b* 1. Cor. 10. 9.

7 Veniens itaque populus ad Moſen dixit, Peccavimus, quòd loquuti ſumus contra Jehovam & contra te, ſupplica Jehovæ ut amoveat a nobis hos ſerpentes: itaque ſupplicavit Moſes pro populo.

8 Tum edixit Jehova Moſi, Fac *ſerpentem* urentem, & impone eum *c* perticæ; fietque ut quiſquis morſus fuerit, quum aſpexerit eum, vivus maneat. *c* Joh. 3. 14.

9 Et fecit Moſes ſerpentem æneum, & impoſuit eum perticæ: fiebatque quum momordiſſet ſerpens aliquem, ut intuens in ſerpentem illum æneum, vivus maneret.

10 Poſtea *d* profecti ſunt filii Iſraëlis, & caſtra-metati ſunt Obothis. III. *d* Inf. 31. v. 43 & deinceps.

11 Deinde profecti Obothis; caſtra-metati ſunt ad colles *montium* Abarimorum, in illo deſerto quod *eſt* ante conſpectum Moabitarum ab ortu ſolis.

12 Inde profecti, caſtra-metati ſunt in valle Seredi.

13 Inde profecti, caſtra-metati ſunt juxta vadum Arnonis, quod *eſt* in deſerto, procedens à termino Amoræorum: nam *e* Arnon *eſt* terminus Moabitarum inter Moabitas & Amoræos. *e* Jud. 11. 18.

14 Idcirco dici ſolet in recenſione bellorum Jehovæ, Cum Vahebo in turbine: & cum fluminibus, *fluminibus* Arnonis *pugnavit Jehova.*

15 Decurſus enim iſtorum fluminum qui divertit ad ſitum Haræ; is nititur termino Moabitarum.

16 Et inde *profecti ſunt* Beërum: is *eſt* ille puteus de quo dixerat Jehova Moſi, congrega populum, & dabo eis aquam.

17 Tum canebat Iſraël canticum hoc, Aſcende putee, canite alternis de eo.

18 Putee *quem* fodiunt principes, quem effodiunt ingenui è populo, cum legiſlatore, ſcipionibus ſuis. A deſerto verò Matthanam *ſunt profecti.*

19 Et Matthana Nahaliëlem, & Nahaliële Bamothas:

20 Bamothis verò *ad* illam vallem quæ *eſt* in agro Moabitarum *apud* initium collium; & reſpicit verſus ſolitudinem.

21 Tum miſit Iſraël nuntios ad *f* Sihonem regem Amoræorum, qui dicerent, IV. *f* Deut. 2. 26. Jud. 11. 19.

22 Tranſeam per terram tuam; non divertemus in agros aut vineas, neque bibemus aquam puteorum: viâ regiâ ibimus uſque dum tranſiverimus terminum tuum.

23 Non permiſit autem Sihon Iſraëli tranſire per terminum ſuum: ſed congregato Sihon toto populo ſuo proceſſit obviam Iſraëli in deſertum, & venit ad Jahatſam: ibi pugnavit contra Iſraëlem.

24 Percuſſit verò eum Iſraël acie gladii: & hæreditario jure acquiſivit terram ejus ab Arnone Jabbokum uſque, uſque ad Ammonitas: quamvis munitus erat terminus Ammonitarum. *g* Deut. 2. 32. & 29. 7. Joſ. 24. 8. Pſal. 136. 19. Amos 2. 9.

25 *g* Occupavit ergo Iſraël omnes civitates illas: ideò habitat Iſraël in omnibus civitatibus Amoræorum, Heſbone *ſcilicet*, & in omnibus oppidis ad illam pertinentibus.

26 Cheſchbon enim civitas erat Sichonis regis Emoræi, qui pugnans contra regem Moabitarum priorem, ademerat totam regionem ejus è manu ejus Arnonem uſq;.

27 Idcirco dicere ſolent qui proverbiis utuntur, Adite Cheſchbonem, ædificetur & firmetur civitas Sichonis.

28 Quum ignis egreſſus eſt Cheſchbone, flamma ex civitate Sichonis; abſumſit Haram Moabitarum, incolas excelſorum Arnonis.

29 Væ tibi Moab, periiſti popule Cemoſchi: tradidit filios ejus qui evadebant & filias ejus in captivitatem, regi Emoræo Sichoni.

30 Sed jaculis confecimus eos, pereunte Cheſchbone. Dibonem uſq; : & deſolavimus Nophachum uſq;, deſolatione pertingente Medebam uſq;.

31 Itaq; habitavit Jiſraël in terra Emoræi.

32 Deinde miſit Moſche ad explorandum Jahzerem, quam ceperunt cum oppidis ejus: ſic expulit Emoræum qui erat illic.

V. *33 Poſteà converſi quum aſcenderent via ad Baſchanem, proceſſit Hog rex Baſchanis obviam eis, ipſe cum toto populo ſuo in prælium Edrehim.*

34 Edixit autem Jehova Moſchi, Ne timeto eum, nam in manum tuam trado eum, totumq; populum ejus, ac regionem ejus: ſed facies ei quemadmodum feciſti Sichoni regi Emoræorum qui habitabat Cheſchbone.

35 Percuſſerunt itaq; eum, filioſq; ejus & totum populum ejus, adeò ut non relinquerent ei ſuperſtitem, ſic hæreditario jure conſequuti ſunt terram ejus.

26 Heſbon enim *erat* civitas Sihonis regis Amoræo[rum], qui pugnans contra regem Moabitarum priorem, ademerat [totam] regionem ejus è manu ejus Arnonem uſque.

27 Idcircò dicere ſolent qui proverbiis utuntur, Ite Heſ[bo]nem, ædificetur & firmetur civitas Sihonis.

28 Quum ignis egreſſus eſt Heſbone, flamma è ci[vitate] Sihonis, abſumſit Harain Moabitarum, poſſeſſores ex[celſorum] Arnonis.

29 Væ tibi Moab, periiſti popule Camoſi: reddidit filios ſuos fugientes, & filias ſuas captivas, regi Amorræorum Sihoni.

30 Nam jaculis confecimus eos, *quum* periit Heſbon, Dibonem uſque: & deſolavimus *eos* Nophaam uſque, *deſolatione* pertingente Medebam uſque.

31 Ita habitavit Iſraël in terra Amorræorum.

32 Deinde miſit Moſes ad explorandum Jahſerem, quam ceperunt cum oppidis ad eam pertinentibus: ſic expulit Amorræos qui *erant* illic.

33 Poſtea *b* converſi aſcenderunt via ad Baſanem, tum proceſſit Og rex Baſanis obviam eis, ipſe & totus populus ej[us in] prælium, Edrehin.

34 Dixit autem Jehova Moſi, Ne timeto eum, nam in manum tuam tradidi eum, totumque populum ejus, ac regione[m] ejus: ſed facito ei quemadmodum feciſti *s* Sihoni regi Amorræorum qui habitabat Heſbone.

35 Percuſſerunt itaque eum, filioſque ejus & totum populum ejus, adeò ut non relinquerent ei ſuperſtitem. Sic hæreditario jure acquiſiverunt terram ejus.

ANALYSIS CAP. XXI.

Quinque hoc capite continentur hiſtoriæ: quarum prima eſt de victoria quam Iſraëlitæ reportarunt a rege Chananæorum: ſecunda de immiſſis in populum ſerpentibus: tertia de puteo ab Iſraëlitis effoſſo in deſerto: quarta de victoria quam Iſraëlitæ reportarunt a Sihone rege Amorræorum: quinta de victoria quam reportarunt ab Ogo rege Baſanis. Ita ſunt quinque hujus capitis partes.

De prima parte. Hiſtoria de devicto ab Iſraëlitis rege Chananæorum conſtat membris quatuor. Primo indicatur illius occaſio: quæ fuit, quòd rex ille Chananæorum bello aggreſſus eſt Iſraëlitas, & aliquos ex eis cepit, v. 1. Secundo indicat[ur] cauſa procatarctica quæ Deum movit ut Iſraëlitis victoriam illam daret: ea fuit promiſſio populi de devictis devovendis, v. 2. Tertio indicatur cauſa efficiens principalis, quæ fuit Jehova, v. 3. Quarto indicantur victoriæ illius eventa duo: unum, quòd devictos devoverunt, id eſt, internecione deleverunt, & civitates eorum deſtruxerunt, ibid. alterum quòd ex illo eventu nomen loco illi indiderunt, ibidem.

De ſecunda parte. Hiſtoria de immiſſione ſerpentum in populum Iſraëliticum conſtat item membris quatuor. Primo indicatur illius occaſio, nempe tædium populi ex itinere. v. 4. Secundo cauſa procatarctica quæ Deum movit ad ſerpentes illos immittendos, nempe murmur contra Deum & Moſen, v. 5. Tertio narratur immiſſio ipſa, illuſtrata a ſpecie: nempe quòd immiſerit preſteres, v. 6. Quarto narrantur immiſſionis illius ſerpentum eventa, numero ſex: (1) mors multorum, v. 6. (2) petitio interceſſionis Moſis, v. 7. (3) interceſſio Moſis apud Dominum, ibid. (4) mandatum Domini de faciendo atque è pertica ſuſpendendo preſtere æneo, cum promiſſione ſanationis conditionalis, v. 8. Quinto exſequutio illius mandati, v. 9. Sexto ſanatio intuentium ſerpentum illum ſuſpenſum, ibid.

De tertia parte. Hiſtoria de effoſſo puteo conſtat membris ſeptem. Primo indicatur cauſa ſine qua non, videlicet profectio Iſraëlitarum in illum locum ubi puteum effoderunt: quæ profectio narratur per partes quinque, a v. 10. uſque ad 16. incluſivè. Secundo per digreſſionem narratur, quomodo regio Amorræorum, quam olim obtinebant Moabitæ, occupata fuerit a Sihone, v. 14. & 15. Tertio indicatur effoſſionis illius cauſa efficiens principalis, nempe Jehovæ tum mandatum, tum promiſſio, v. 16. Quarto narratur adjunctum effoſſioni illi adhærens ſeu connexum, nempe canticum populi, v. 17. Quinto indicantur cauſæ miniſtræ, nempe Moſes & principes populi, v. 18. Sexto indicatur cauſa inſtrumentalis, nempe ſcipiones, ibid. Septimo narratur aliud adjunctum adhærens, nempe continuatio profectionis, v. 18. 19. & 2[0].

De quarta parte. Hiſtoria de devicto Sihone conſtat membris quinque. Primo indicatur occaſio iſtius cladis, nempe quòd Iſraëlitæ ab illo petiverunt tranſitum per regionem ipſius, v. 21. & 22. Secundo indicatur cauſa procatarctica quæ Iſraëlitas movit, ut Sihonem cum ſuis cæderent: ea fuit, quod ipſe hoſtiliter eos aggreſſus fuit v. 23. Tertio narratur victoria Iſraëlitarum quam ab illo reportarunt. v. 24. Quarto indicatur eventus victoriæ illius, nempe occupatio regionis Amorræorum, a v. 24. uſq; ad 33. Quinto per digreſſionem narratur, quomodo Sihon regionem illam occupaverit, v. 26. 27. 28. 29. & 30. Quæ narratio confirmatur teſtimonio poëmatis cujuſdam, v. 27. & ſeq.

De quinta parte. Hiſtoria de devicto ab Iſraëlitis Ogo conſtat membris quatuor. Primo indicatur cauſa procatarctica quæ Iſraëlitas movit ad Ogum cum ſuis cædendum, nempe quòd is ipſos hoſtiliter ag[greſſus fu]erit, v. 3[3]. Secundo indicatur efficiens principalis, nempe Deus promittens Iſraëlitis victo[ri]am, v. 34. Tertio narratur victoria ipſa, v. 35. Quarto narratur victoriæ illius eventus, nempe occupatio regionis Baſan. v. 35.

SCHOLIA IN CAP. XXI.

Quum autem audiviſſet &c.] *Heb. Et audivit &c. & pugnavit* C[…] *pulatorum* […] *proelatur temporis vel* […] *ſa.* Auſtralem partem] *Scil. terræ Chanaan.* Adventare Iſraël] *Heb. Quòd veniret Iſraël. Met*[onymia] […] *efficientis. Sic deinceps.* ipſâ] *Pronomen* Ipſa *non habetur in Heb. nec eleganter inſeritur.* Via exploratorum] *Quâ exploratores à Moſe miſſi iverant in terram Chanaan. Genitivus* […]

2 Quapropter] *Heb. Et* Quum] *Heb. Si quod pure in vertendo retinendum.* Omnino tradideris] *Heb. Dando dabis.* Tunc] *Heb. Et.* Devotas efficiam] *Conſecrabo eas tibi, & in honorem tuum deſtruam non autem ad meos uſus reſervabo. Heb. Devovebo. Verbum Hebraicum eſt* הֶחֱרַמְתִּי. *Sic verſ. ſeq.*

3 Auſcultans ergo &c.] *Heb. Et auſcultavit &c. & dedit.* Qui] *Heb. Et.* Quamobrem] *Heb. Et.* Chormam] *Id eſt, Devotionem, ſeu anathema.*

4 Deinde] *Heb. Et.* Via ad mare] *Heb. Viâ maris. Genitivus ſubjecti. Vocula* Ad *non rect*[e] […] *ſtatur ut ſupplementum quia nulla hic eſt ellipſis.* Algoſum] *Heb. Al*[g]*æ, ſive carectum. Genitivus adjuncti.* Edomæorum] *H*[eb.] *Ed*[om.] *Met*[onymia] *efficientis.* Scil.] *Heb. Et.* Immutatus eſt ani[mus] […] *He*[b.] […] *curtata eſt anima. Metaphora.* Propter viam […]

[5] Dicebat enim] *H*[eb.] […] *et loquebatur.* Contra Deum] *Prepoſitio* ב *hic valet* Contra. Ad moriendum] *Hæc verba videntur potius jungenda cum præcedentibus.* Non adeſt panis] *Malim, Nullus panis, nullaq; aqua adeſt.* Panis viliſſimi] [H]*eb. panis ſummæ vilitatis. Iſtam excellentiam vilitatis notat geminatio duarum radicalium literarum in voce* קְלֹקֵל. *Eſtq; genetivus adjuncti.*

6 Tum] *Heb. Et.* Preſteres] *Heb. Urentes.* Morderent] *Malim, Momorderunt.* Ita] *Heb. Et.*

7 Veniens itaque &c.] *Heb. Et venit &c. & dixerunt.* Ora Jehovam] *Heb. Supplica ad Jehovam.* Hos ſerpentes] *Heb. Hunc ſerpentem. Enallage numeri. In Hebræo autem non eſt pronomen, ſed articulus.* Oravitque ſupplex] *Heb. Et ſupplicavit.*

8 Edixit verò &c.] *Heb. Et dixit Jehova ad Moſen.* Fac tibi] *Scil. ex ære. v. 9. Pronomen* tibi *eleganter* […] Impone eum perticæ] *Heb. Pone eum ſuper perticam.* Eritque] *Verto, Fietq;.* Sanitatem recipiat] *Vel. In vita conſervetur. Heb. Vivet. Metonymia ſubjecti. Sic verſ. ſeqq.*

9 Et faciens &c.] *Heb. Et fecit &c. & poſuit.* Æneum] *Heb. Æris. Genitivus materiæ.* Eratque] *Verto, Fiebatq;.* Aliquem] *Heb. Virum. Synecd. ſpeciei.*

10 [Pro]fecti autem &c.] *Heb. Et profecti ſunt &c. & caſtrametati ſunt. Sic deinceps.*

11 Deinde] *Heb. Et.* Cumulos] *Colles.*

13 Ad vadum] *Heb. A tranſitu.* Emoræi] *Amorræorum. Collectivè.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Id eſt, regionis Moabitarum. Metonymia duplex: una efficientis, altera adjuncti.* Et Emoræos] *Heb. Et inter Emoræum.*

14 Dici ſolet] *Heb. Dicetur. Futurum hic notat conſuetudinem, ut paſſim ſic Sic verſ. 27.* In receſſione] *Alii, In libro* […] *ſionis eſt ſtare videtur verbū proximè præcedens.* Bellorum] […] *Quæ a Jehova geſta ſunt ad utilitatē populi ſui. Genit*[ivus] […]

ad-

[illegible] *Vahebo.* [illegible] *pugnavit* [illegible] *nunc ellipſin confirmat tum* [illegible] *quia verbum* [illegible] *id eſt,* [illegible] *ſignificantem Cum, ut vide-* [illegible] *autem Vahebus rex Moabi-* [illegible] *ut percipiunt ex ver-* [illegible] *Alii hoc nomine* [illegible] *Alii, Cum turbine. Id* [illegible] *voces ſunt* [illegible] *autem* [illegible] *percipi poteſt ex collatio-* [illegible] *Arnon.* [illegible] *Rivos qui fluunt ex Arnone. Cum* [illegible] *Cum flumine* [illegible] *flumenibus Arno-* [illegible]

[illegible] *Heb. Et decurſus.* Ad [illegible] *Heb. Ad ſede-* [illegible] Hara] *Urbis Moabitarum: infra* [illegible] *hic ſervit annectendo conſe-* [illegible] Moabitarum *Heb. Moabo Id eſt, regione Moa-* [illegible] *Metonymia duplex.*

[illegible] *Ad puteum Denominatio loci ab adjuncto.* [illegible] *id eſt, canebat. Enallage temporis.* [illegible] *Acclamatores, A* [illegible] *intus conſtitu-* [illegible] *eis de eo* [illegible] *valeat De.* [illegible] *in iſta ſignificatione reperitur Exod.32.v.18.*

[illegible] *Heb. Munifici populi: voce* populi [illegible] *Eſt autem genitivus* [illegible] Cum legiſlatore]

[illegible] *Heb. Moabo. Meton.* [illegible] Inicium] [illegible] Collium *Heb Collis* [illegible] *pronominis* Ipſa in *Hebraeo* [illegible] *ſolitudinem.*

[illegible] *Heb. Emoreo. Enallage nu-* [illegible] *Heb. Dicendo.*

[illegible] *Heb. Et* [illegible] *Ut ſupra cap.20.v.17.* Regia [illegible] *hol cap. 20.v.17.*

[illegible] *Heb.* [illegible] Sed *Heb. Et* [illegible] *&c.* [illegible] In ipſum [illegible] *Sed. quid* [illegible] *ſitum eſt. In* [illegible] *Urbem* [illegible]

[illegible] *Heb Ore. Metapho-* [illegible] Uſq; ad [illegible] *Ammonitarū* [illegible] *ut ſequen-* [illegible] Ammonitas] *Heb. Filios Ham-* [illegible] *&c.* [illegible] *ab Ham-* [illegible] *judicari poteſt ex eo quod* [illegible] *Ammonita-* [illegible] *cum* [illegible] *quia per eum ſit* [illegible] *modum, Sehon ex-* [illegible] *Nam* [illegible] *Nempe torrens Jabbok,*

[illegible] Ideo *Heb. Et Emoræi*] [illegible] Cheſchbon] *Heb. In Cheſchbone.* [illegible] *Et in pagunetas &c. accipi.*

[illegible] *Ut ſupra v.14.* Qui prover- [illegible] *ſonat q.d.* Proverbian- [illegible] *Metaphora.* Moabitarum] *Heb.* [illegible] Populi Cemoſchi] *Quod* [illegible] *Genitivus ſubjecti. Vulgo Camos.*

[illegible] 1.Reg.11.v.7. Trad[illegible]] *Nempe Chamos.* Ejus] *Scil. Moabi, vel,* [illegible] *ut referatur ad Chamoſum.*

[illegible] *Heb. Et* Jac[illegible] confecimus eos *Ego Sehon cum* [illegible] *ubi confecit Moabitas.* [illegible] Cheſ[illegible]on *Heb. Periit Cheſchbon. Secundum hanc ver[illegible] vox* נִירָם *eſt futurum Kal à verbo* נָרָה *cum pronomine affixo. Poteſt etiam verti, Lucerna eorum periit, nempe Cheſchbon: ita ut vocula* נִיר *nomen, idem valens quod* [illegible] *Lucerna autem nomine intelligitur hic metrop[illegible] ſeu urbs regia, per metaphoram. Sic idem nomen uſurpatur pro regno 1.Reg.11.v.36. Et huic verſioni favet forma verbi* אָבַר*, id eſt, periit. quod eſt generis maſculini, ac proinde convenit cum nomine* נִיר*. Nomen autem* חֶשְׁבּוֹן *quum ſit nomen urbis, poſtulat verbum generis fœminini. & ſic dicendum hoc loco eſſet* אָבְדָה*. Sed priori verſioni favet* [illegible] *ſequens,* [illegible] *ducitur.* Et deſolavimus eos *&c.* Deſolavimus *Supple,* eos. *Vox* נַשִּׁים *ponitur pro voce* נַשֵּׁם*: quæ eſt futurum hiphil à verbo* שָׁמֵם*, contractè* שָׁם*. Ubi cernitur duplex anomalia prior, ubi pathach dageſch ponitur pro kametz poſterior. ubi cherik gadol ponitur pro tſere.* Pertingente] *Heb. Quæ ad.*

31 Itaque] *Heb. Et. Hucuſq; recitata ſunt verba poematis de terra Moabitarum occupata per Sihonem.* Emoræi] *Emoræorum.*

32 Deinde] *Heb Et.* Miſit] *Scil. aliquos.* Jahzerem] *Urbem.* Quam ceperunt *Heb. Et ceperunt eam.* Cum opidis ejus] *Heb. Et filias ejus. Metaphora.* Sic] Et. Emoræum] *Id eſt, Emoræos.*

33 Poſtea converſi quum [illegible] *Poſtea quum converſi. Heb. Et converſi ſunt (vel, converterunt ſe) & aſcenderunt &c. & proceſſit. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.* Viâ ad Baſchanem *Heb Viâ Baſchanis. Genitivus ſubjecti. Vocula Ad non videtur hic ſcribatur, ſupplemen*[illegible] *quia nulla hic ellipſis eſt. Eſt autem Baſan nomen montis, cui propinqua paſcua erant* [illegible] *Hic fuit unus ex gigantibus Vide Deut 3.v.11.* Obviam eis *Heb. In occurſum eorum.* [illegible] *cum* toto populo ſuo] *Heb Et totus populus ejus,* Edrehin *Nomen civitatis in regione iſtius Hogi, Deut* [illegible] 10.

34 Trado *Heb. Dedi. Id eſt, dabo. Præteritum pro futuro, propter certitudinem eventus* Sed] *Heb Et.* Emoræorum] *Heb. Em*[illegible]

3[illegible] Percuſſ[illegible] *Heb. Et percuſſerunt.* Adeò ut non rel[illegible] *ad non relinquere, ſeu reliquum facere.* S[illegible] *Heb. Le.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXI.

EX v.1.2.& 3. Etſi Deus interdum permittit hoſtibus eccleſiæ, ut victoriam ab illa reportent: tamen ad pias preces populo ſuo rurſum victoriam dare ſolet. *Pr[illegible] Gubernatio Dei.*

2 Ex v.4. & 5. In populo Iſraelitico murmurante ob moleſtiam itineris & defectum panis & aquæ, item faſtidiente man nam proponitur exemplum pravitatis naturæ humanæ, unde fit ut homines promiſſionibus divinis fidem derogent, & ſorte ſua contenti non ſint. *N[illegible] humana pravitas.*

3 Ex v.6. In Deo immittente ſerpentes lenferos in populum Iſraeliticum, proponitur exemplum juſtitiæ vindicatricis Dei. *Juſtitia Dei.*

4 Ex v.7 In neceſſitatibus confugiendum eſt ad opem Dei. *P[illegible]*

5 Ex v.8. Deus preces ex fide profectas exaudit. *Preces.*

6 Ex v 9. Sicut morſi a ſerpentibus ſanitatem receperunt per intuitum ſerpentis ænei ſuſpenſi. ita morſi à ſerpente illo antiquo, diabolo, per admiſſionem peccati, ſanantur ſpiritualiter, id eſt, peccatorum remiſſionem & vitam æternam adipiſcuntur per fidem in Chriſtum in cruce ſuſpenſum: quippe qui peccata ipſorum expiavit. Vide Johan.3.v.14.&15. *Fides in Chriſtum.*

Ex v.16.17.collatis cum v 4.& 5. Deus populum ſuum nunc affligit, nunc viciſſim exhilarat. Ergo quum affligimur, ſpem re creationis non abjiciamus. *Gubernatio Dei [illegible] Eccleſia.*

8 Ex v.17. Quum Deus in nos confert inſigne aliquod beneficium, lætis animis bonitatem ejus celebrare [illegible]emus. *Laus Dei. Gratitudo.*

9 Ex parte quarta & quinta. Exemplo devictorum ab Iſraelitis Sihonis & Ogi monemur, eos qui populum Dei in obtinendo ſuo jure impedire conantur, nihil proficere. *[illegible] E[illegible]*

CAPUT XXII.

[illegible] T & J.

P[illegible] *& caſtra poſuerunt in campe-* [illegible] *in* [illegible] *Jardenis.* [illegible] *Balak* [illegible] *Tzipporis* [illegible] *face-* [illegible]

[illegible] *propter iſtum populum valdè, eo quod mul-* [illegible] *ab præſentiam filiorum Iſraelis* [illegible] *Moabita ſenioribus Midjanitarum* [illegible] *delin-* [illegible] *omnia quæ circum nos ſunt, ſicut delingit bos* [illegible] *autem Balak filius Tzipporis rex Moa-* [illegible]

[illegible] *ad Bilheamum filium Behoris Petoram, quia* [illegible] *populorum ejus, accerſitum* [illegible] *Ægypto, ecce operit aſpe-* [illegible] *terram* [illegible]

P.

1 POſtea profecti ſunt filii Iſraelis; & caſtra poſuerunt in campeſtribus Moabitarum cis Jordanem *apud* Jerichuntem.

2 Quum autem conſideraret Balak filius Tſipporis omnia quæ fecerat Iſrael Amorræis:

3 Timuerunt Moabitæ propter iſtum populum valde, eò quòd multus eſſet: tædioque aff[illegible] ſunt propter filios Iſraelis

4 Quapropter dixerunt Moabitæ ſenioribus Midjanitarum, Nunc delinget hæc congregatio omnia quæ circum nos *ſunt*, ſicut delingit bos viridem herbam agri. Erat autem Balak filius Tſipporis rex Moabitarum tempore illo.

5 Et miſit *a* nuntios ad Bileamum filium Behoris Petoram, quæ *ſita eſt* juxta flumen, *in* regionem popul[illegible] ejus, accerſ[illegible] eum dicendo. Ecce populus egreſſus eſt ex Ægypto. ecce oper[illegible] terram, & is conſid[illegible] regione mihi *a Joſ.24.9.*

6 Nunc itaq; veni quæſo, maledic meâ causâ populo huic, quia robuſtior eſt me, fortaſſe prævalebo, percutiemus eum, aut expellam eum ex hac terra. novi enim benedictum fore eum cui benedixeris, & cui maledixeris fore maledictum.

7 Iverunt ergo ſeniores Moabitarum & ſeniores Midjanitarum cum divinationum honorariis in manibus ſuis: quumq; perveniſſent ad Bilhamum, retulerunt ei verba Balaki.

8 Qui dixit eis, Pernoctate hic nocte iſta, & reddam vobis reſponſum quemadmodum edixerit Jehova mihi: ſic manſerunt principes Moabitarum cum Bilhamo.

9 Venit autem Deus ad Bilhamum; & dixit, Qui ſunt *viri iſti apud te?*

10 Et dixit Bilham Deo, Balak filius Tzipporis rex Moabitarum miſit eos *ad me.*

11 Dicens, Ecce populus egreſſus ex Ægypto jam tegit aſpectum hujus terræ: nunc veni, exſecrare meâ causâ illum, fortaſſe prævalebo pugnando adverſus eum, aut expellam eum.

12 Sed dixit Deus Bilhamo, Ne ito cum illis: ne maledicito populo illi, nam benedictus eſt.

13 Quare ſurgens Bilham eo mane dixit principibus Balaki, Redite in terram veſtram; quia renuit permittere Jehova ut eam vobiſcum.

II. *14 Et ſurgentes principes Moabitarum venerunt ad Balakum; dixeruntq; ei, Renuit Bilham ire nobiſcum.*

15 Sed perrexit ulterius Balak; mittendo principes plures & honoratiores iſtis.

16 Qui quum veniſſent ad Bilhamum, dixerunt ei, Sic ait Balak filius Tzipporis, ne quæſo excuſes te interdicto, quominus venias ad me:

17 Nam valde cumulabo te honore, & quicquid edixeris mihi efficiam: quare veni quæſo, exſecrare populum hunc meâ causâ.

18 Reſpondens autem Bilham dixit ſervis Balaki, Si daret mihi Balak domum ſuam plenam argento & auro, non poſſem tranſgredi præſtitutum Jehovæ Dei mei, faciendo aliquid parvum aut magnum.

19 Nunc tamen manete quæſo hic vos quoq; hac nocte, ut cognoſcam quid perrecturus ſit Jehova loqui mecum.

20 Veniens autem Deus ad Bilhamum noctu, dixit ei, Quandoquidem accerſitum te venerunt viri iſti, ſurge, abi cum eis; veruntamen rem quam edixero tibi, illam facito.

III. *21 Surgens itaq; Bilham ipſo mane ſtravit aſinam ſuam, abiitq; cum principibus Moabitarum.*

22 Sed accenſa eſt ira Dei quòd ipſe abiret: & oppoſuit ſe Angelus Jehovæ in via ut eſſet adverſarius ei: is autem inſidebat aſinæ ſuæ, habens duos pueros ſuos ſecum.

23 Quum autem videret aſina illa Angelum Jehovæ ſtantem in via illa & gladium eius eductum in manu eius, declinavit aſina ab illa via ut iret in agrum: ſed percuſſit eam Bilham ut cogeret eam reflectere ad viam illam.

24 Tum ſtetit Angelus Jehovæ in tramite quodam *vinearum maceriam utrinq; habente.*

25 Quumq; videns aſina Angelum Jehovæ ſtantem *comprimeret ſe ad alteram maceriem, compreſſit pedem Bilhami ad maceriem illam. quare denuo percuſſit eam.*

26 Poſtea Angelus Jehovæ perrexit tranſire: ſtetitq; in loco anguſto, ubi nulla erat via ad declinandum dextrorſum aut ſiniſtrorſum.

27 Itaq; videns aſina ſtantem *Angelum Jehovæ ſuccubuit ſub Bilhamo: & accenſus ira Bilham percutiebat aſinam baculo ſuo.*

28 Aperuit autem Jehova os aſinæ, quæ dixit Bilhamo, Quid feci tibi, quòd percuſſiſti me jam ter?

29 Dicente vero Bilhamo aſinæ, Quia ludificata es me: utinam eſſet gladius in manu mea, jam enim occiderem te.

30 Dixit aſina Bilhamo, Nonne aſina tua ſum, quâ vehi ſoles ex quo tua ſui uſq; in diem hunc? an ſolita ſui unquam tibi ita facere? qui dixit, Non.

31 Tum detexit Jehova oculos Bilhami, qui vidit Angelũ Jehovæ conſiſtentem in ipſa via, & gladium ejus eductum in manu ejus: quare inclinans verticem incurvavit ſe in faciem ſuam honorẽ exhibens.

32 Et dixit ei Angelus Jehovæ, Quamobrem percuſſiſti aſinam tuam jam ter? ecce ego egreſſus ſum ut ſim adverſarius, quia declinat hæc via in conſpectu meo.

33 Quum vidit me aſina, tum divertit à conſpectu meo jam ter: fortaſſe divertit à conſpectu meo, quia jam etiam te occidiſſem, & illam vivam conſervaſſem.

34 Dicens itaq; Bilhamo ad Angelum Jehovæ, Peccavi, quia neſciebam te conſiſtere obviam mihi in hac via: quare nunc ſi malum videtur in oculis tuis, revertar:

35 Dixit Angelus Jehovæ Bilhamo, Abi cum iſtis viris ſed tantùm verbum quod edixero tibi illud loquitor: ivitq; Bilhamus cum principibus Balaki.

IV. *36 Quum autem audiret Balak advenire Bilhamum, proceſſit obviam ei ad urbem Moabitarum quæ erat in termino Arnonis, qui eſt in extremitate ipſius termini.*

37 Et dixit Balak [illegible] *an non ſedulò miſeram ad te ad accerſendum te? quare non veniebas ad me? an verò non poſſum honore afficere te?*

6 Nunc itaque veni quæſo, maledic meâ causâ populo huic, quia robuſtior eſt me, fortaſſe potero percutere [illegible] expellam eum ex hac terra: novi enim benedictum *fore* cum benedixeris, & cui maledixeris fore maledictum.

7 Iverunt ergo ſeniores Moabitarum & ſeniores Midjanitarum cum divinationum honorariis in manibus ſuis: quumque perveniſſent ad Bileamum, retulerunt ei verba Balaki.

8 Qui dixit eis, Pernoctate hic nocte iſta, & reddam vobis reſponſum, quemadmodum edixerit Jehova mihi: ſic manſerunt principes Moabitarum cum Bileamo.

9 Venit autem Deus ad Bileamum; & dixit, Qui *ſunt* viri iſti apud te?

10 Et dixit Bileam Deo, Balak filius Tſipporis rex Moabitarum miſit *eos* ad me:

11 *Dicens*, Ecce populus egreſſus ex Ægypto jam te[git] hanc terram: nunc veni, exſecrare meâ causâ illum, fortaſſe potero pugnare adverſus eum, aut expellam eum.

12 Sed dixit Deus Bileamo, Ne ito cum illis: ne maledicito populo illi, nam benedictus eſt.

13 Quare ſurgens Bileam mane, dixit principibus Balaki, Redite in terram veſtram; quia renuit permittere Jehova ut eam vobiſcum.

14 Et ſurgentes principes Moabitarum venerunt ad Balakum, dixeruntque *ei*, Renuit Bileam ire nobiſcum. II

15 Sed perrexit ulteriùs Balak mittere principes, plures & honoratiores iſtis.

16 Qui quum veniſſent ad Bileamum, dixerunt ei, Sic ait Balak filius Tſipporis, Ne quæſo ſinas te prohiberi, quo minùs venias ad me.

17 Nam valde cumulabo te honore, & quicquid edixeris mihi faciam: quare veni quæſo, exſecrare populum hunc meâ causâ.

18 Reſpondens autem Bileam dixit ſervis Balaki, *b* Si daret mihi Balak domum ſuam plenam argento & auro, non poſſem tamen tranſgredi mandatum Jehovæ dei mei, faciendo *aliquid* parvum aut magnum.

19 Nunc igitur manete quæſo hic vos quoque hac nocte, cognoſcam quid perrecturus ſit Jehova loqui mecum.

20 Veniens autem Deus ad Bileamum noctu, dixit ei, Quandoquidem accerſitum te venerunt viri iſti, ſurge, abi cum eis: veruntamen rem quam edixero tibi, illam facito.

21 Surgens itaque Bileam mane, ſtravit aſinam ſuam, abiitq; cum principibus Moabitarum. III

22 Sed exarſit ira Dei quòd is abiret; ideò oppoſuit ſe angelus Jehovæ in via ut eſſet adverſarius ei. ipſe autem vehebatur aſina ſua, habens duos pueros ſuos ſecum.

23 Vidit autem aſina illa angelum Jehovæ ſtantem in via illa & gladium ejus eductum in manu ejus, & declinavit aſina ab illa via & ivit in agrum: ſed percuſſit eam Bileam ut cogeret eam reflectere in viam.

24 Tum ſtetit angelus Jehovæ in tramite vinearum maceriam utrinque habente.

25 Quumque videret aſina angelum Jehovæ compreſſit ſe ad parietem, & compreſſit pedem Bileami ad parietem: quare perrexit percutere eam.

26 Poſtea angelus Jehovæ perrexit tranſire: ſtetitque in loco anguſto, ubi nulla erat via ad declinandum dextrorſum aut ſiniſtrorſum.

27 Itaque videns aſina angelum Jehovæ, ſuccubuit ſub Bileamo: itaque exarſit ira Bileami & percuſſit aſinam baculo ſuo.

28 *c* Aperuit autem Jehova os aſinæ, quæ dixit Bileamo, Quid feci tibi, quòd percuſſiſti me jam ter.

29 Dicente verò Bileamo aſinæ, Quia ludificata es me. Utinam eſſet gladius in manu mea, jam enim occiderem te

30 Dixit aſina Bileamo, Nónne aſina tua ſum, qua v[ehi ſo]les ex quo tua fui uſque in diem hunc? an ſolita fui unquam obi ita facere? qui dixit, Non.

31 Tum detexit Jehova oculos Bileami, qui vidit angelum Jehovæ conſiſtentem in via, & gladium ejus eductum in manu ejus: quare inclinans verticem incurvavit ſe in faciem ſuam.

32 Et dixit ei angelus Jehovæ, Quamobrem percuſſiſti aſinam tuam jam ter? ecce ego egreſſus ſum ut ſim *tibi* adverſarius; quia declinat hæc via coram me.

33 Quum vidit me aſina, tum divertit coram me jam ter: niſi divertiſſet coram me, certè jam etiam occidiſſem te, & illam vivam conſervaſſem.

34 Dicens itaque Bileamo ad angelum Jehovæ, Peccavi, certè neſciebam te conſiſtere obviam mihi in via: quare nunc ſi diſplicet *hoc iter* tibi, revertar:

35 Dixit angelus Jehovæ Bileamo, Abi cum iſtis viris, ſed tantùm verbum quod edixero tibi illud loquitor: ivitque Bileam cum principibus Balaki.

36 Quum autem audiret [B]alak [a]dventare Bileamum; proceſſit obviam ei ad urbem M[oa]bitarum quæ *erat* in termino Arnonis, qui *ſitus eſt* in ext[rem]itate illius termini. IV

37 Et dixit Bal[a]k Bileam[o], An non ſedulo miſeram ad te ad accerſendum te [qu]are [n]o[n] veniebas ad me? an verò non poſſum honore afficere te?

ANALYSIS CAP. XXII.

TRibus capitibus ſequentibus continetur hiſtoria de Bileamo: quem Balaamum alii nominant. Partes principales hujus hiſtoriæ ſunt duæ: prior de illius profectione ad Balakum, regem Moabitarum, hoc capite: poſterior de benedictione quâ benedixit Iſraëlitis, duobus capitibus ſequentibus. Narratio de profectione declaratur ex cauſa procatarctica, quæ Bileamum movit ut ad Balakum proficiſceretur: ea fuit acceſſitus Balaki. Hic autem acceſſitus declaratur ex novem argumentis. (1) è cauſa quadam procatarctica, (2) ex alia cauſa procatarctica, (3) è cauſa antecedente, (4) ex effecto quodam deſtinato, (5) ex alio effecto deſtinato, (6) ex fine, (7) ex alio effecto deſtinato, (8) iterum ex alio, (9) ex eventis. Cauſa procatarctica prima acceſſitus illius fuit, quòd Iſraëlitæ caſtra poſuerant in campeſtribus Moabitarum, verſu 1. Altera, quòd deletis Amoræis, occupaſſent regionem ipſorum, verſu 2. Cauſa antecedens in mente Balaki, fuit timor cladis ab Iſraëlitis ſibi inferendæ, & tædium ex aſpectu illorum, verſu 3. Effectum huic acceſſitui deſtinatum primum, fuit conſultatio Balaki cum ſenioribus Midjanitarum, verſu 4. Cujus conſultationis finis ſeu ſcopus erat, ut Iſraelitæ averterentur à vaſtanda ipſorum regione: qui finis ſolus hic indicatur: media autem ad illum finem conſequendum, fuerunt effecta deſtinata reliqua, ac inprimis finis illius acceſſitus, nempe ut Bileam Iſraëlitis malediceret, verſu 6. Secundum effectum deſtinatum fuit miſſio legatorum ad Bileamum, verſu 5. Finis illius acceſſitus fuit, ut Bileam Iſraëlitis malediceret, verſu 6. Tertium effectum deſtinatum fuit profectio legatorum, verſ. 7. Quartum, mercedis ſeu honorarii oblatio, ibidem. Eventa iſtius acceſſitus narrantur ſex: (1) Bileam diſtulit reſponſum in diem poſterum, verſ. 8. (2) Dominus profectione eum interdixit, v. 9. 10. 11. 12. (3) Bileam profectionem recuſavit, v. 13. (4) Legati reverſi ſunt, v. 14. (5) Retulerunt Balako recuſationem Bileami, ibidem. (6) Balak inſtituit acceſſitum Bileami alterum, verſu 15. & ſeqq. Hic alter acceſſitus declaratur duobus modis: (1) a forma ſeu modo agendi, (2) ab eventis. Modus agendi poſitus fuit partim in eo quòd miſit principes plures & honoratiores prioribus, verſu 15: partim in eo quòd Bileamo promiſit hæc duo: quòd vellet eum cumulare honore, quodque vellet facere quicquid ille præceperit, verſu 17. Eventa illius acceſſitus narrantur novem: (1) Bileam ſe excuſavit de exſecrando Iſraëlitis, verſu 18. (2) Diſtulit reſponſum de profectione in diem poſterum, verſu 19. (3) Deus ei permiſit proficiſci, ſed cum certa conditione, ut ſcilicet ubi ad Balakum venerit, id tantùm faciat quod ipſe juſſerit, verſu 20. (4) Bileam profectus eſt, verſu 21. (5) Angelus Domini ei in via eſt adverſatus, v. 22. & deinceps uſque ad 34. (6) Poſt illam adverſationem Bileam iter ad Balakum continuavit, v. 35. (7) Balak obviam ei proceſſit, verſu 36. (8) Expoſtulavit cum eo quòd non veniſſet ad acceſſitum primum, verſ. 37. (9) Bileam apud Balakum proteſtatus eſt, ſe nihil de Iſraëlitis loquuturum, niſi quod præceperit Jehova, verſu 1. cap. ſeq. Cæterùm adverſatio illa angeli fuit triplex, & in tribus locis ſuſcepta: prima in viâ regiâ, ſecunda inter vineas, tertia in loco anguſto. Adverſatio in via narratur verſu 23: & declaratur partim ex forma ſeu modo agendi, partim ex eventis. Modus agendi fuit, quòd ſtetit in viâ, gladium eductum manu tenens. Eventa fuerunt tria: primum, quòd aſina à viâ in agrum declinavit: ſecundum, quòd Bileam aſinam percuſſit: tertium, quòd eam in viam reflectere coëgit. Adverſatio inter vineas narratur verſu 24. & 25: & declaratur ſimiliter ex modo agendi & ex eventis. Modus agendi fuit, quòd angelus ſtetit in tramite quodam vinearum utrinque habente maceriam, v. 24. Eventa narrantur tria: (1) Aſina compreſſit ſe ad alteram maceriem, v. 25: (2) Compreſſit pedem Bileami ad maceriem illam: ibid. (3) Bileam denuo percuſſit eam, ibidem. Adverſatio in loco anguſto narratur verſu 26. & ſeqq. declaraturque ſimiliter partim ex modo agendi, partim ex eventis. Modus agendi fuit, quòd angelus in loco illo anguſto ſtetit, verſ. 26. Eventa autem iſtius adverſationis narrantur ſeptem. (1) Aſina ſuccubuit, verſu 27. (2) Bileam eam percuſſit, ibidem. (3) Aſina cum eo expoſtulavit de injuria: ubi ratiocinatio ejus cum Bileamo narratur, verſu 28. 29. & 30. (4) Bileam vidit angelum, & honorem ei exhibuit, verſu 31. (5) Angelus eum reprehendit, quòd percuſſiſſet aſinam, quodq; ſibi propoſuiſſet gratificari Balako in exſecrando populum Iſraëliticum, v. 32. & 33. (6) Bileam confeſſus eſt peccatum, protestſque ſe domum reverſurum, ſi angelo ita placeat, v. 34. (7) Angelus juſſit eum pergere: ſed addito mandato ut id tantùm de Iſraëlitis loquatur quod ipſe juſſurus ſit, v. 35.

SCHOLIA IN CAP. XXII.

℣. 1. POſtea] *Heb. Et.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Enallage numeri. Sic deinceps.* Cis vadum &c.] *Heb. A tranſitu Jordanis apud Jerichuntem. Heb.* מֵעֵבֶר *Vox* עֵבֶר *ſignificat latus: ut percipitur ex 1 Sam 14. v. 4. vel 5. per metonymiam adjuncti: quia à latere uno tranſitur ad latus alterum. Quum de flumine dicitur, interdum notat ripam citeriorem, & exponitur per adverbium cis: interdum ulteriorem, & exponitur per adverbium trans. Prioris ſignificationis exempla vide hic, et Deut. 1. v. 1. Poſterioris Deut. 30. v. 13. Joſ. 24. v. 14. & 1. Chron. 6. v. 78.*

2 Quod videns &c.] *Verto, Quum autem conſideraret Balak omnia quæ fecerat Iſrael Amoræis: timuerunt Moabitæ &c. Heb. Et vidit Balak &c. & timuit Moab. Videre pro conſiderare per metaphoram. Ubi autem dicitur, Quum conſideraret Balak: ſimul intelligendum eſt,* Et Moabitæ: *per ſynecdochen membri: ſecus verſus ſequens non bene cum hoc cohæreret.*

3 Timuit Moabita] *Heb. Timuit Moab: id eſt, timuerunt Moabitæ. Sic deinceps.* A præſentia] *Heb. A facie. Poteſt etiam verti, Propter iſtum populum. Sic iterum in fine verſus. Quæ ſignificatio vocis* מִפְּנֵי *creberrimè occurrit: ut videre eſt Exod. 9. 11. & c. 19. v. 18. Gen. 36. v. 6. & 7. Job. 15. 12. & cap. 37. v. 18. vel 19. Eſa. 10. v. 27. 2. Chron. 5. v. 14.* Tæduit Moabitam] *Heb. Tædio affectus fuit Moab.*

4 Quapropter] *Heb. Et.* Midjanis] *Id eſt, Midjanitarum. Sic deinceps. Hos autem in conſilium advocarunt tanquam vicinos.* Delingent] *Id eſt, depaſcent. Synecdoche membri metonymica, quâ unà cum effecto deſtinato intelligitur finis. Ideò enim germina lambunt ſeu lingunt boves ut ea depaſcant.* Omnia quæ circa nos ſunt] *Omnes noſtras fruges & fructus. Synecd. generis.*

5 Petoram] *Urbem.* Quæ eſt impoſita ipſi flumini] *Pronomen* Ipſi *elegantiùs abeſſet: in Hebræo eſt articulus. Heb. Quæ eſt ſuper flumen. Per flumen autem intelligitur hoc loco Euphrates, per ſynecdochen generis,* κατ᾽ ἐξοχὴν. *nam magnitudine alios fluvios iſtarum regionum antecellit.* Popularium ejus] *Heb. Filiorum populi ejus. Id eſt, Meſopotamenſium. Erat enim Meſopotamienſis: ut ipſe affirmat infrà cap. 23. v. 28. ubi ait ſe è Syria accerſitum eſſe.* Acceſſitum eum] *Heb. ad vocandum ei.* Aſpectum] *Vel, ſuperficiem. Heb. Oculum. Metonymia adjuncti. Sic v. 11.* Ipſe] *Molem, 15.*

6 Nunc itaque] *Hebr. Et nunc.* Veni] *Hebr. Vade, vel, abi. Catachreſis.* Meâ cauſa] *Heb. Mihi. Sic & nos loquimur,* Verfluch mir dis volck. *Sic v. 11. & 17.* Robuſtior me] *Heb. Robuſtus præ me.* Prævalebo] *Scil. pugnando adverſus eum: ut planè dicitur infrà v. 11.* Aut] *Heb. Et.*

7 Iverunt ergo] *Heb. Et iverunt.* Cum divinationum honorariis] *Heb. Et divinationes eorum. Metonymia ſubjecti, vel finis.* Quumque perveniſſent &c.] *Heb. Et pervenerunt &c. & retulerunt. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.* Retulerunt ei] *Heb. Loquuti ſunt ad eum.*

8 Qui] *Heb. Et.* Reſponſum] *Heb. Verbum. Synecd gen.* Edixerit mihi] *Heb. Loquutus fuerit ad me.* Sic] *Heb. Et.* Manſerunt] *Heb. Sederunt. Synecd. ſpeciei.*

9 Vênit autem] *Heb. Et venit.*

11 Exſecrare] *Heb. Defige. Metaphora. Sic Levit. 24. v. 11. & infrà v. 17.* Aut] *Heb. Et.*

12 Sed] *Heb. Et.* Ne ito] *Heb. Non ibis. Sic mox, Non maledices.*

13 Quare ſurgens &c.] *Heb. Et ſurrexit, & dixit.* Eo mane] *Malim ſimpliciter,* mane. Redite] *Heb. Ite, ſeu abite.* Permittere] *Adde,* mihi: *ex Hebræo. Heb. Dare me. Synecd. gen.*

14 Et ſurgentes &c.] *Heb. Et ſurrexerunt &c. & venerunt.* Renuit] *Tempore præterito: recuſavit.*

15 Sed perrexit ulterius] *Heb. Et adjecit adhuc.* Plures & honoratiores iſtis] *Heb. Multos & honoratos præ iſtis.*

16 Qui quum veniſſent &c.] *Heb. Et venerunt &c. & dixerunt. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.* Excuſes te interdicto] *Malim, Sinas te prohiberi. Scil. interdicto Dei. Heb. Ne prohibearis.* Quò minùs venias] *Heb. Ab eundo.*

17 Valde cumulabo te honore] *Heb. Honorando honorabo te valde.* Quicquid] *Heb. Omne quod.* Efficiam] *Heb. Faciam. quod hic in vertendo puto retinendum.* Quare veni] *Heb. Et i, vel abi. Catachreſis.*

18 Reſpondens autem dixit] *Heb. Et reſpondit, & dixit.* Domum ſuam plenam argento & auro] *Heb. Plenitudinem domus ſuæ, argentum & aurum.* Præſtitutum] *Mandatum. Heb. Os. Meton. efficientis, & ſynecd. generis.*

19 Nunc tamen] *Heb. Et nunc.* Manere] *Heb. Sedete.* Hîc] *Heb. In hoc loco.* Perrecturus ſit] *Heb. Adjecturus ſit.*

20 Veniens autem dixit] *Heb. Et venit, & dixit.* Quandoquidem] *Heb.* אִם, *id eſt, Si. Heteroſis. Sic Job 14. v. 5. vel 6.* Acceſſitum te] *Heb. Ad vocandum tibi.* Veniunt] *Verto, Venerunt.* Rem] *Heb. Verbum. Meton. adjuncti.* Facies] *Facito.*

21 Surgens itaque &c.] *Heb. Et ſurrexit, & ſtravit.* Ipſo mâne] *Vel ſimpliciter,* mâne. Stravit] *Sterni curavit per famulos. Metonymia ſubjecti.* Abiit] *Scil. cum propoſito gratificandi Balako: ut percipitur ex collatione verſus 35.*

22 Sed] *Heb. Et.* Accenſus eſt ira] *Vel, Exarſit naſus. Metonymia effecti, & metaphora quæ ſpeciali nomine appellatur* ἀνθρωποπάθεια. *Accenſus eſt autem ira, quòd Bileam abiret cum propoſito gratificandi Balako, ſecus quàm ipſe ei mandaverat.* Quòd ipſe abiret] *Pronomen* Ipſe *elegantiùs abeſſet: nec eſt in Hebræo.* Oppoſuit ſe] *Verto, Stitit ſe: vel, conſtitit.* Hat ſich geſtellet. Angelus Jehovæ] *Filius Dei: ut percipitur ex collatione verſus 32. & 35.* Ut eſſet adverſarius] *Heb. In adverſarium. Hic præpoſitio* ל *notat cauſam finalem. Eſt autem hic in Hebræo vox* שָׂטָן *Satan.* Inſidebat aſi-

næ ſuæ] *Heb. Vehebatur ſuper aſina ſua:* Er ritte auf ſeiner eſelinne. Habens duos &c.] *Heb. Et duo puerorum ejus cum ipſo* erant.

23 Quum autem videret &c.] *Heb. Et vidit &c. & declinavit. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis, vel cauſæ.* Ut iret] *Verto, Et ivit:* Sed] *Heb. Et.* Et percuſſit eam] *Heb. Percuſſit aſinam illam. Antecedens nomen repetitum loco pronominis relativi.*

24 Tum] *Heb. Et.* In tramite] *Vox Hebraica* מִשְׁעוֹל *cognata eſt voci* שֹׁעַל *& voci* שׁוּעָל *: quarum illa ſignificat pugnum ſeu pugillum, quaſi foſſam manus: hæc vulpem, tanquam degentem in foſſis ſeu foveis. Itaq; trames inter vineas ſic dictus videtur. ſive quòd via inter vineas arcta ſit; ſive quòd vulpes talibus viis gaudeant, ibiq; foveas ſuas habeant.* Maceriam utrinque habente] *Heb. Maceria hinc & maceria illinc* erat.

25 Quumque videns &c.] *Verto, Quumq; videret aſina angelum Jehovæ, compreſſit ſe ad parietem, & compreſſit pedem Bilhami ad parietem: quare perrexit percutere illam.* Stantem] *Non opus eſt hoc ſupplemento.* Quare] *Heb. Et.* Denuo percuſſit] *Heb. Adjecit percutere.*

26 Poſtea] *Heb. Et.* Perrexit] *Heb. Adjecit.* Dextrorſum aut ſiniſtrorſum] *Heb.* Ad *dextram &* ad *ſiniſtram.*

27 Itaque videns &c.] *Heb. Et vidit &c. & ſuccubuit. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis vel cauſæ.* Stantem] *Rurſum non eſt opus iſto ſupplemento.* Succubuit] *Vox Heb. ſignificat propriè cubatum quadrupedum.* Et accenſus ira &c.] *Heb. Et accenſa eſt ira (vel, exarſit naſus) Bileami, & percuſſit, &c. Copulativum enuntiatum pro relativo cauſæ.* Baculo ſuo] *Pronomen* Suo *non habetur in Hebræo, ſed notatur per articulum.*

28 Aperuit autem] *Heb. Et aperuit.* Quæ dixit] *Heb. Et dixit. Verbum autem Hebraicum eſt generis fœminini.* Jam] *Heb. Hoc* tempore. Ter] *Heb. Tribus vicibus. Sic deinceps.*

29 Dicente verò, &c.] *Heb. Et dixit Bileam &c. & dixit aſina.*

30 Sum] *Heb. Ego.* Qua vehi ſoles] *Heb. Super qua vectus es:* Auf deren du geritten biſt. Ex quo tua fui] *Heb. Ex adhuc tua.* An ſolita fui unquam] *Heb. An ſolendo ſolita fui.* Qui] *Heb. Et.*

31 Tum] *Heb. Et.* Qui] *Heb. Et.* Conſiſtentem] *Heb. Statutum:* geſtellet. In ipſa via] *Pro* Ipſa *malim* Illa*: ſed utrumq; elegantiùs abeſt.* Quare inclinans &c.] *Heb. Et inclinavit verticem & incurvavit ſe.* In faciem ſuam] *Heb. In nares ſuas. Synecdoche membri.* Honorem exhibens] *Hoc ſupplementum non eſt neceſſarium: etſi verum eſt ſententiam hanc per illud declarari.*

32 In conſpectu meo] *Heb. E regione mei.*

33 Quum vidit &c.] *Heb. Et vidit me aſina, & divertit. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* A conſpectu meo] *Heb. Ante faciem meam.* Fortaſſe divertit] *Hanc verſionem periſtaſis hujus loci reſpuit. Quomodo enim potuit dubitare angelus de re comperta? Itaq; prorſus ſentio, vocem* אוּלַי *poſitam pro voce* לוּלֵי*, id eſt: Niſi: ac proinde hunc locum ſic reddendum, Niſi divertiſſet à conſpectu meo, certè jam etiam te occidiſſem. Ubi particula* כִּי *eſt aſſeverantis, & valet adverbiũ Certè, vel Profectò: idq; (ut videtur) per ellipſin: ita ut plenus ſermo ſit,* אָמַרְתְּ הִיא כִּי*, id eſt, Veritas eſt quòd. Hujus ſignificationis exempla complura occurrunt in libro Jobi: ut videre eſt Job.8.v.6. & cap.19. v.28. & cap.31.v.34. & cap.36.v.18.*

34 Dicenti itaque] *Heb. Et dixit Bileam &c. & dixit angelus.* Quia] *Vel, Certè, ut verſu præcedente.* Quare] *Heb. Et.* Si malum *videtur* in oculis tuis] *Genuinum ſupplementum hic eſt verbum* eſt. *Phraſi autem Hebraica dicitur; Aliquid malum eſſe in oculis alicujus, pro eo quod Latini dicerent, Aliquid alicui malum videri ſeu diſplicere. Sententia igitur hujus loci eſt, Si tibi diſplicet hoc meum iter.* Revertar] *Heb. Revertar mihi. Pronomen* mihi *πλεονάζει.*

35 Sed] *Heb. Et.* Edixero tibi] *Heb. Loquutus fuero ad te.*

36 Quum autem audiret &c.] *Heb. Et audivit Balak &c. & proceſſit obviam. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis vel cauſæ.* Adventare Bilhamum] *Heb. Quòd veniret Bileam.* Proceſſit obviam ei] *Heb. Exivit in occurſum ejus.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Meton. effic.* Arnonis] *Fluvii.* Ipſius] *Malim.* Illius.

37 Sedulò miſeram] *Heb. Mittendo miſeram.* Ad accerſendum te] *Heb. Ad vocandum tibi.* An verò] *Heb. An verè, vel certò.* Honore afficere] *Honorare. In Hebræo eſt vox unica.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXII.

Ex primis verſibus. In Balako proponitur exemplum perverſitatis ingenii humani: puta quòd homines non regenerati in periculis non confugiunt ad opem Dei, ſed ad media illicita, in quo numero ſunt præſtigiæ. *Perverſitas ingenii humani.*

2 Ex v.8. & ſeqq. In Bileamo proponitur exemplum hypocritæ: quatenus, quum cuperet gratificari Balako in maledicendo Iſraëlitis (ut eventus poſtea docuit:) tamen præ ſe tulit pietatem in conſulendo Deo, atque etiam in exſequendo interdicto illius. *Hypocriſis.*

3 Ex v.12. Deus pro populo ſuo excubat, & noxios inimicorum conatus ab illo avertit. *Eccleſiæ tutela.*

4 Ex v.15. & ſeqq. In Balako alios legatos ad Bileamum mittente proponitur exemplum conſtantiæ in propoſito malo. Quanto magis conſtantes eſſe debemus in propoſito bono? *Conſtantia.*

5 Ex v.18. & 19. In Bileamo rurſum proponitur exemplum hypocritæ: quatenus proteſtatus eſt apud legatos Balaki, ſe in negotio propoſito id tantùm facturum quod Deus juſſerit, quodque illum denuò conſulit de profectione ad Balakum. *Hypocriſis.*

6 Ex v.22. Quæri hîc poteſt, cur Deus iratus fuerit Bileamo ob profectionem ejus ad Balakum, quum tamen illam ei permiſerit? Nempe iratus ei fuit, quòd videret malum ejus propoſitum, nempe ut malediceret Iſraëlitis. *Gubernatio Dei.*

7 Ex verſu eodem & ſeqq. Quum per angelum cujus hîc fit mentio, intelligatur filius Dei; ſicut in ſcholiis demonſtravi: diſcimus hinc, Filium Dei olim etiam impiis hominibus apparere, illóſque officii ſui admonere dignatum eſſe. Sic legimus Deum apparuiſſe Labani, ſocero Jacobi, Gen.31.24. *Filii Dei apparitio.*

8 Ex v.28. & ſeqq. notetur inſigne miraculum, quòd ſcilicet aſina loquuta eſt. *Miraculum.*

9 Ex v.31. collato cum v.23. 25. & 27. Mirabilis eſt Deus in actionibus ſuis: ut hoc loco angelus Domini in forma hominis apparens, & tam Bileami quam aſinæ ejus oculis objectus, a ſola tamen aſina conſpectus fuit: donec Bileamo quoque oculos aperiret. Similia exempla vide Dan.10.v.7. Act.9.v.7. *Gubernatio Dei.*

CAPUT XXIII.

T. & J.

I. *Dixit verò Bilham Balako, Ecce veni ad te, jam poſſimne ullo pacto aliquid loqui? Illud ipſum verbum quod indiderit* Jehova *ori meo, eloquar.*

2 *Ivitq; Bilham cum Balako, & venerunt* in *urbem, finibus* adjacentem.

3 *Ubi mactans Balak boves & pecudes; miſit ad Bilhamum, & ad principes qui cum eo* erant.

4 *Fuit autem ipſo mane, ut aſſumens Balak Bilhamum deduceret eum* ad *excelſa Bahalis: unde videbat extremam partem populi.*

5 *Tum dixit Bilham Balako, Exſtrue mihi hic ſeptem altaria; & prapara his mihi ſeptem juvencos, & ſeptem arietes.*

6 *Et fecit Balak quemadmodum loquutus erat Bilham, obtulitque Balak cum Bilhamo juvencum & arietem in unoquoq; altari.*

7 *Dixit autem Bilham Balako, Conſiſte juxta holocauſtum tuum, dum abeo; fortaſſe obviam fiet* Jehova *mihi, & quamcunq; rem oſtenderit mihi indicabo tibi: & abiit* in *clivum.*

8 *Quumq; obviam factus eſſet Deus Bilhamo; dixit ei* Bilham, *Septem altaria diſpoſui, & obtuli juvencum atq; arietem in unoquoque altari.*

9 *Indenti verò* Jehova *verbum ori Bilhami; dixit, Revertere ad Balakum, & ſic loquitor.*

10 *Eſt itaq; reverſus ad illum, quum ecce conſiſteret juxta holocauſtum ſuum: ipſe cum omnibus principibus Moabitarum.*

11 *Protulitque ſententiam ſuam dicens; E Syria juſſit me adduci Balak rex Moabitarum, è montibus orientalibus,* dicendo, *Veni maledic meâ causâ Jahakobo; veni, deteſtare Jiſraëlem.*

12 Quid

P.

I. Dixit verò Bileam Balako, Ecce veni ad te, jam verò poteróne ullo pacto aliquid loqui? Illud ipſum verbum quod indiderit Jehova ori meo, eloquar.

2 Ivitque Bileam cum Balako, & venerunt Kirjathchutſothas.

3 Ibi mactans Balak boves & oves; miſit ad Bileamum, & ad principes qui cum eo *erant*.

4 Mane autem aſſumſit Balak Bileamum & deduxit eum *ad* excelſa Bahalis: unde videbat extremam partem populi.

5 Tum dixit Bileam Balako, Exſtrue mihi hic ſeptem altaria; & præpara hîc mihi ſeptem juvencos, & ſeptem arietes.

6 Et fecit Balak quemadmodum locutus erat Bileam; & ſacrificavit Balak & Bileam juvencum & arietem in unoquoque altari.

7 Dixit autem Bileam Balako, Conſiſte juxta holocauſtum tuum, dum abeo; fortaſſe obviam fiet Jehova mihi; & quamcunque rem oſtenderit mihi indicabo tibi: & abiit *in* clivum.

8 Quumque obviam factus eſſet Deus Bileamo; dixit ei *Bileam*, Septem altaria diſpoſui, & ſacrificavi juvencum atq; arietem in unoquoque altari.

9 Indens verò Jehova verbum ori Bileami; dixit, Revertere ad Balakum, & ſic loquitor.

10 Eſt itaque reverſus ad illum, quum ecce conſiſteret juxta holocauſtum ſuum: ipſe & omnes principes Moabitarum.

11 Extulitque *vocem cum* parabola ſua dicens; E Syria curavit me deduci Balak rex Moabitarum, è montibus Orientalibus, *dicendo*, Veni exſecrare mea causâ Jacobum; veni, deteſtare Iſraelem.

12 *Quare*

12 *Quid exſecrarer? non exſecratur* Deus *fortis illum. aut quid deteſtarer? non deteſtatur Jehova.*

13 *Quum è ſummitate rupium illum aſpicio, & è collibus contemplor illum, en populus* qui *ſolus habitat, & aliis gentibus ſeipſum non annumerat.*

14 *Quis numeret pulverem Jahakobi? &* quis *numerum? quis quartam partem Jiſraëlis? moriar ego morte juſtorum, & ſit finis meus ſicut illius.*

15 *Tum dixit Balak Bilhamo, Quid facis mihi? ad exſecrandum inimicos meos aſſumpſi te, ecce autem indeſinenter benedicis.*

16 *Qui reſpondens dixit, Annon quod indidit Jehova ori meo, ipſum cum obſervantia eloquerer?*

II. 17 *Deinde dixit ei Balak, Veni quæſo mecum ad locum alterum ex quo videas eum; tantùm extremitatem ejus vides, eum verò totum non vides: & exſecrare eum meâ causâ inde.*

18 *Sic aſſumens eum* deduxit in *agrum Tzophim ad initium collium; ubi exſtructis ſeptem altaribus obtulit juvencum & arietem in unoquoq; altari:*

19 *Dixitq; Balako, Conſiſte hic juxta holocauſtum tuum, ego verò obvius fiam illic* Jehovæ.

20 *Obviam itaq; factus Jehova Bilhamo indidit verbum ori ejus, ac dixit, Revertere ad Balakum, & ſic loquitor.*

21 *Venit itaq; ad illum, ecce autem conſiſtebat juxta holocauſtum ſuum & principes Moabitarum cum eo: & dixit Balak, Quid loquutus eſt Jehova?*

22 *Tum protulit ſententiam ſuam, dicens, Surge Balak & audi, aures attende ad me fili Tzipporis.*

23 Deus *fortis non* eſt *homo qui mentiatur, aut filius hominis quem pœniteat: an ipſe dixerit & non faciet? an loquutus fuerit, & non præſtabit illud?*

24 *Ecce recipi benedicendi onus: benedixit enim, nec revocabo illud.*

25 *Non intuetur iniquitatem in Jahakobo, nec aſpicit perverſitatem in Jiſraële: Jehova Deus ejus cum eo* eſt, *& clangor regius* eſt *in eo:*

26 Deus *fortis eductor eorum ex Ægypto,* eſt *ei ut vires monocerotis.*

27 *Nam non* eſt *incantatio contra Jahakobum, neq; divinatio contra Jiſraëlem: jam hoc tempore dicendum eſt de Jahakobo & de Jiſraële, quid operetur* Deus *fortis,*

28 *En populus* qui *tamquam immanis leo aſſurget, & tamquam leo ſeipſum attollet: non cubabit donec comederit prædam, & ſanguinem confoſſorum biberit.*

29 *Tum dixit Balak Bilhamo, nec* ullâ *exſecratione exſecrator eum; nec benedictione benedicito ei.*

30 *Reſpondens verò Bilham dixit Balako; An non alloquutus tecum ſum dicendo, Quicquid loquutus fuerit Jehova, illud faciam?*

31 *Deinde dixit Balak Bilhamo, Age quæſo, aſſumens te* ducam *in locum alium; forſitan rectum videbitur in oculis Dei illum, ut iſtum inde meâ causâ exſecreris.*

32 *Et aſſumens Balak Bilhamum* duxit in *verticem Pehoris, qui reſpicit ſolitudinem verſus.*

33 *Ubi dixit Bilham Balako, Exſtrue mihi hic ſeptem altaria, & præpara hic mihi ſeptem juvencos & ſeptem arietes.*

34 *Et fecit Balak quemadmodum dixerat Bilham, obtulitq; juvencum & arietem in unoquoq; altari.*

12 Quare exſecrabor *quem* non exſecratus Deus? aut quare deteſtabor *quem* non deteſtatur Jehova?

13 Quum è cacumine rupium illum aſpicio, & è collibus contemplor illum; en *eſt* populus *qui* ſolus habitabit, & gentibus ſeipſum non annumerabit.

14 Quis numeret pulverem Jacobi? & *quis* numerum? *quis* quartam partem Iſraëlis? Utinam moriar morte juſtorum, & ſit finis meus ſicut illius.

15 Tum dixit Balak Bileamo, Quid facis mihi? Ad exſecrandum inimicos meos aſſumſi te, ecce autem indeſinenter benedicis.

16 Qui reſpondens dixit, Annon quod indidit Jehova ori meo, ipſum cum obſervantia eloquerer?

17 Deinde dixit ei Balak, Vade quæſo mecum ad locum II.
alium ex quo videas eum (tantùm extremitatem ejus videbas, eum verò totum non videbas) & exſecrare eum meâ causâ inde.

18 Sic aſſumens eum *deduxit in* agrum Tſophim in cacumen alicujus collis; ubi exſtructis ſeptem altaribus ſacrificavit juvencum & arietem in unoquoque altari:

19 Dixitque Balako, Conſiſte hic juxta holocauſtum tuum, ego verò obvius fiam illic *Jehovæ.*

20 Obviam itaque factus Jehova Bileamo indidit verbum ori ejus; ac dixit, Revertere ad Balakum, & ſic loquitor.

21 Venit itaque ad illum; ecce autem conſiſtebat juxta holocauſtum ſuum, & principes Moabitarum cum eo: & dixit Balak, Quid loquutus eſt Jehova?

22 Tum extulit *vocem* cum parabola ſua, dicens, Surge Balak & audi, aures attende ad me fili Tſipporis.

23 Deus non *eſt* homo qui *a* mentiatur, aut filius hominis *a 1.Sam.15.*
quem pœniteat: an ipſe dixerit *aliquid* & non faciet? an loqu- *v.29.*
tus fuerit *aliquid*, & non præſtabit illud?

24 Ecce ſuſcepi benedicendi onus: benedixit enim *Deus*, idcirco non revocabo illud.

25 Non intuetur iniquitatem in Jacobo, nec aſpicit perverſitatem in Iſraële: Jehova deus ejus cum eo *eſt*, & clangor regis *eſt* apud eum:

26 Deus eductor eorum ex Ægypto, *eſt* ei ut vires *b* mono- *b Inf.24.8.*
cerotis.

27 Nam non *eſt* incantatio contra Jacobum, neque divinatio contra Iſraëlem: jam hoc tempore dicendum eſt de Jacobo & de Iſraële, quid operetur Deus.

28 En populus *qui* tamquam immanis leo exſurget, & tamquam *c* leo ſeipſum attollet: non cubabit donec comederit præ- *c Inf.24.9.*
dam, & ſanguinem confoſſorum biberit.

29 Tum dixit Balak Bileamo, Nec exſecratione exſecrator eum, nec benedictione benedicito ei.

30 Reſpondens verò Bileam dixit Balako; An non allocutus ſum te dicendo, Quicquid locutus fuerit Jehova, illud faciam?

31 Deinde dixit Balak Bileamo, Age quæſo, aſſumens te *ducam* in locum alium; fortaſſe rectum erit in oculis Dei, ut iſtum inde meâ causâ exſecreris.

32 Et aſſumens Balak Bileamum *duxit in* verticem Pehoris, qui reſpicit ſolitudinem verſus.

33 Ubi dixit Bileam Balako, Exſtrue mihi hic ſeptem altaria; & præpara hic mihi ſeptem juvencos & ſeptem arietes.

34 Et fecit Balak quemadmodum dixerat Bileam, & ſacrificavit juvencum & arietem in unoquoque altari.

ANALYSIS CAP. XXIII.

Hic incipit altera principalis pars hiſtoriæ de Bileamo: quæ eſt de benedictione quâ benedixit Iſraëlitis. Narrantur autem hoc capite benedictiones duæ: id eſt, duo ſermones prophetici, ſolenniter coram Balako & principibus Moabitarum pronuntiati. Atque ita ſunt duæ capitis partes, quarum poſterior incipit v.17.

De prima parte. Narratio de benedictione Bileami prima conſtat tribus membris principalibus. Primùm enim narrantur effecta deſtinata: deinde ſermo benedictorius ipſe: poſtremò eventa. Effecta deſtinata, quibus Bileam ad ſermonem illum præparatus fuit, narrantur duplicia: quædam enim deſtinata fuerunt à Balako & Bileamo ad maledicendum Iſraëlitis: quædam verò à Deo & Bileamo ad eiſdem benedicendum. Sunt autem effecta illa in univerſum tredecim.

1 Bileam cum Balako ivit in certam urbem, v.2.
2 Balak ibi Bileamum excepit convivio, v.3.
3 Poſtridie mane Balak Bileamum deduxit ad excelſa Bahalis, v.4.
4 Bileam inde aſpexit extremam partem populi, ibid.
5 Juſſit Balakum ibi exſtruere ſeptem altaria, & ad ſacrificium præparare ſeptem juvencos totidemq; arietes, v.5.
6 Balak id fecit, v.6.
7 Obtulerunt ambo ſacrificia, ibid.
8 Bileam juſſit Balakum ibi conſiſtere donec ipſe Dominum conſultum iret, v.7.
9 Ivit conſultum Dominum, v.8.
10 Dominus ei obviam venit, ibid.
11 Bileam narravit ei de ſacrificiis à ſe oblatis, ibid.
12 Dominus ei præcepit dicenda, v.9.
13 Bileam reverſus eſt ad Balakum, v.10.

Atque hæc de effectis deſtinatis quibus Bileam ad ſermonem propheticum habendum præparatus fuit. Sermo ipſe conſtat tribus partibus. Primùm narrat, in quem finem ſit à Balako accerſitus & adductus; nempe ut maledicat populo Iſraëlitico, v.11. Deinde profitetur ſe finem illum non poſſe effectum dare; ejuſque rei cauſam indicat, v.12. Poſtremò Iſraëlitis benedicit: quæ benedictio tria membra continet. Primò prædicit eorum excellentiam, v.13. Deinde multiplicationem, v.14. Poſtremò felicitatem morientium piorum Iſraëlitarum, ibid.

Porrò ſermonis hujus eventa narrantur duo: unum, quòd Balak Bileamum reprehendit, quaſi ſecum ageret malâ fide, v.15: alterum, quòd Bileam ſe excuſat per officium majori, nempe Deo, à ſe debitum, v.16.

De ſecunda parte. Narratio de benedictione Bileami ſecunda ſimiliter tribus membris principalibus conſtat: effectis deſtinatis, ſermone ipſo, & eventis.

Effecta deſtinata narrantur ſeptem.
1 Balak duxit Bileamum in locum alium, v.17. & 18.
2 Obtulit ibi ſacrificia, v.18.
3 Bileam abiit ad conſulendum Deum, v.19.
4 Deus ei obviam factus eſt, v.20.
5 Præcepit ei dicenda, ibid.
6 Bileam rediit ad Balakum, v.21.
7 Balak invitavit eum ad prophetandum, ibid.

Sermo Bileami ſecundus conſtat membris ſex.
1 Hortatur Balakum ad attentionem, v.22.
2 Significat, Deum Iſraëlitas introducturum in terram Chanaan, v.23.
3 Profitetur ſe illis benedicturum, v.24.

4 Prædicat ſingularem Dei erga illos benevolentiam, v.25.
5 Significat, eos maledictione lædi non poſſe, v.26.27.
6 Prædicit eorum victorias, v.28.
Eventa narrantur item ſex.
1 Balak prohibuit Bileamum in ſermone ſuo pergere, v.29.
2 Bileam ſe excuſavit per officium Deo debitum, v.30.
3 Balak duxit eum in locum alium, v.31.& 32.
4 Bileam juſſit eum præparare ſacrificia, v.33.
5 Balak id fecit, v.34.
6 Idem ſacrificia illa obtulit, ibid.

Ex his eventa quatuor poſteriora fuerunt effecta deſtinata ad ſermonem Bileami tertium, qui recitatur capite ſequente.

SCHOLIA IN CAP. XXIII.

v.1. Dixit verò] *Heb. Et dixit.* Veni ad te &c.] *Q. d. Veni quidem ad te, & quantum in me eſt, cupio tibi gratificari in maledicendo Iſraelitis: veruntamen id efficere non potero, niſi Deus permiſerit: ſed ea de illis loqui cogar, quæ Deus juſſerit.* Poſſemne] *Malim, Poteróne.* Poſſemne ullo pacto] *Heb. An poſſendo poterô?* Aliquid] *Vel, Quicquam. Scil. quod ego velim, Deus autem nolit. Synecd. generis.* Indiderit ori meo] *Heb. Poſuerit in ore meo.*

2 *In* urbem finibus *adjacentem*] *Heb.* In *urbem locorum ſorte jacentium: vel, plateatum. Puto eſſe nomen proprium urbis, ac proinde vertendum, Venerunt Kirjathchutſoras. Vocabulum autem* adjacentem *non eſt ſcribendum ut ſupplementum: quia nulla eſt in Heb. ellipſis: ſed genitivus adjuncti.*

3 Ubi mactans &c.] *Heb. Et mactavit Balak &c. & miſit.* *Mactavit autem id eſt, mactari juſſit, ſcil. ad ſolenne convivium: ut ſequentia declarant. Metonymia ſubjecti. Verbum* זָבַח *alias uſurpatur pro ſacrificare.* Pecudes] *Nempe oves & capras. nam vox Hebraica* צֹאן *de illis propriè intelligitur.* Miſit] *Scil. carnes de mactatis illis pecudibus.*

4 Fuit autem] *Verto, Factum eſt autem.* Ipſo mane] *Pronomen* ipſo *elegantius omitteretur. In Heb. eſt articulus.* Ut aſſumens &c.] *Heb. Et accepit Balak Bileamum, & aſcendere fecit eum.* Bahalis] *Idoli ita dicti.* Unde videbat] *Heb. Et vidit inde. Ut ſcil. ex aſpectu Iſraelitarum incitaretur ad maledicendum eis. Confer infrà v.17.* Extremam partem] *Heb. Extremitatem ſeu finem.* Populi] *Scil. Iſraelitici.*

5 Tum] *Heb. Et.* Hic] *Heb. In hoc loco.* בָּזֶה, *Scil.* הַמָּקוֹם. *Ellipſis. Confer infrà cap.24.v.10. Sic mox iterum.* Præpara] *Nempe ad ſacrificium.*

6 Obtulitque] *Malim, Et ſacrificavit. Heb. Aſcendere fecit. Scil. per fumum nam ſacrificium hoc erat holocauſtum: ut declaratur verſu ſequente. Verbum Hebraicum eſt* הֶעֱלָה. Cum Bilhamo] *Heb. Et Bileam.* In unoquoque altari] *Vox* unoquoque *non eſt expreſſa in Hebræo: ſed innuitur per articulum.*

7 Dixit autem] *Heb. Et dixit.* Conſiſte] *Heb. Siſte te.* Dum abeo] *Heb. Et abibo. Scil. ad conſulendum Deum: ſed hoc faciebat per incantationes: ut declaratur infrà cap ſeq. v.1.* Obviam fiet guſti] *Heb. Occurret in occurſum meum.* Quamcunque rem] *Heb. Verbum* ejus *quod.* Indicabo] *Heb. Et indicabo. Ubi conjunctio copulativa tantummodò ſervit annectendo prædicato enunciati.*

8 Quumque obviam factus eſſet &c.] *Heb. Et obviam factus eſt Deus Bileamo, & dixit. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.* Obtuli] *Heb. Aſcendere feci. ut v.6.* In unoquoque] *Ut verſ.6.*

9 Indens verò &c.] *Heb. Et poſuit Jehova verbum in ore Bileami, & dixit.*

10 Eſt itaque reverſus] *Heb. Et reverſus eſt.* Quum ecce &c.] *Hebr. Et ecce ſtatutus erat.* Cum omnibus &c.] *Hebr. Et omnes principes.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Meton. effic.*

11 Protulitque ſententiam ſuam] *Hebr. Extulit ſententiam ſuam. id eſt, elata voce pronunciavit. Synecd. membri metonymica: quia unà cum ſubjecto intelligitur adjunctum: nempe cum ſententia quæ pronunciatur, vox pronuncians. Iſtius phraſeos exempla plura videre eſt 2.Reg.9. v 25. & cap 19. v.4. Eſa 14. v.4. Ezech.26. v.17. Porrò verbum* נָשָׂא *regens vocem* קוֹל *in ſignificatione efferendi ſeu attollendi expreſſè reperitur Gen.21. v.16. & c.29. v.11. Jud.2. v.4 & c.9. v.7. & c.21. v.2. & alibi paſſim* Sententiam] *Vox Hebraica* מָשָׁל *aliàs redditur parabola (ab hoc nomine inſcribitur liber Proverbiorũ Salomonis) deductum à* נִמְשַׁל, *aſſimilatus eſt: quæ vox eſt niphal verbi* מָשַׁל. *Significari autem ſolet hac voce per ſynecd. ſpeciei qualibet ſententia gravis & ſapiens: hoc autem loco per ſynecd. membri ſignificat ſermonem è talibus ſententiis conſtantem. Dici etiam poteſt, ſententiam gravem vel ſermonem talibus ſententiis conſtantem nominari* מָשָׁל *à dominatu ſeu principatu in ſermone: ſignificatione deducta à verbo* מָשַׁל *dominatus eſt.* Dicens] *Heb. Et dixit.* E Syria] *Id eſt, Meſopotamia, Syriæ parte: ut declaratur Deut.23. v.4. Synecdoche integri. Et hoc ſenſu Jacobus patriarcha nominatur Syrus, Deut.26. v.5. quia per aliquot annos vixerat in Meſopotamia apud Labanem ſocerum ſuum. Heb. Aram. Per metonymiam geminam: unam efficientis, Aram pro Aramæis, id eſt, Syris: alteram adjuncti, Syri pro Syria.* Juſſit me adduci] *Malim, juſſit me deduci. Nam verbum* נָחָה, *cujus hiphil hic habetur: ſignificat ducere ſenſim & placidè: ſicut paſtor ducit oves.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Metonymia effic.* Orientalibus] *Heb. Orientis. Id eſt, ſitis verſus Orientem. Genitivus adjuncti vel ſubjecti, diverſo reſpectu.* Veni] *Heb. Abi. Catachreſis.* Maledic Jahakobo] *Vel, Execrare Jacobum.* Mea causâ] *Heb. Mihi.* Jahakobo] *Id eſt, poſteris Jacobi. Meton. effic. Sic mox Iſraelem.* Deteſtare Iſraelem] *Heb. Indignare* contra *Iſraelem. Metonymia efficientis. Hanc autem eſſe propriam verbi* זָעַם *ſignificationem, percipitur ex Dan.11. v.30.*

12 Quid exſecrarer &c.] *Malim,* Quomodo exſecrabor *quem* non exſecratur Deus? Aut quomodo deteſtabor *quem* non deteſtatur Jehova? *Ita ut ſubaudiatur pronomen relativum* אֲשֶׁר. Exſecrarer] *Heb. Defigerem. Ut ſuprà cap.22. v.11 Sic infrà v.25. Metaphora. Vide Levit 24. v.11. in ſcholiis.*

13 E ſummitate] *Vel, cacumine. Heb. Capite. Metaphora.* En populus &c.] *Id eſt, Tum in mentem mihi venit eſſe populum &c.* Habitat] *Heb. Habitabit. Quod puto in vertendo retinendum. Tunc enim, quum hæc diceret Bileam, Iſraelitæ nondum habitabant: quippe adhuc verſantes in itinere. Sic mox, Annumerabit.* Et aliis gentibus &c.] *Heb. Et in gentibus (id eſt, inter gentes) non computabit ſe. Innuit, Iſraelitas ab aliis gentibus ſeparatos peculiaribus ritibus & legibus.*

14 Pulverem Jacobi] *Id eſt, pulverem quem hic populus, quum ingreditur, excitat. Genitivus adjuncti. Niſi potiùs ita exponendum eſt, Quis numerat Jacobum tanquam pulverem: id eſt, qui ſimilis eſt pulveri terræ, hoc eſt, innumerabilis. Sicut alibi comparatur arenæ maris Sic erit genitivus ſpeciei. Et huic expoſitioni favent quæ proximè ſequuntur.* Iſraelis] *Populi Iſraelitici. Meton. effic.* Moriar ego] *Sunt verba optantis. q d. Utinam moriar. Heb. Moriatur anima mea. Synecd gemina: una membri, Anima mea, id eſt, ego: altera integri, ego, id eſt, corpus meum. Sic Jud.16. v.30. Pſal 69 v.10.* Morte juſtorum] *Tali morte quali moriuntur juſti in hoc populo: nempe ut anima mea deferatur ad animas beatas aliorum aſſumptorum. Genitivus ſubjecti.* Juſtorum] *Heb. Rectorum.* Finis meus] *Id eſt, finis vitæ meæ. Synecd gen.* Illius] *Scil. Jacobi. ex principio verſus. Id eſt, Juſtorum in hoc populo. Synecdoche integri.*

15 Tum] *Heb. Et.* Aſſumſi] *Heb. Accepi. Id eſt, curavi adduci.* Ecce autem] *Heb. Et ecce.* Indeſinenter benedicis] *Heb. Benedixiſti benedicendo.*

16 Qui reſpondens &c.] *Heb. Et reſpondit & dixit.* Quod indidit &c.] *Heb. Id quod poſuit Jehova in ore meo. Ubi articulus* אֵת *valet pronomen* Id. Ipſum] *Malim, Illud.* Cum obſervatione eloquerer] *Heb Cuſtodiam loqui.*

17 Deinde] *Heb. Et.* Veni] *Heb. Abi.* Ex quo videas eum] *Vide ſuprà ſchol. ad v.4. & infra c.24. v.1.* Vides] *Verto, Videbas. Heb. Videbis. Sic mox iterum. Enallage temporis.* Mea causâ] *Heb. Mihi.*

18 Sic aſſumens &c.] *Heb. Et accepit eum &c. & extruxit ſeptem altaria, & obtulit &c.* Trophim] *Id eſt, ſpeculatorum.* Initium] *Heb. Caput. Metaph. Sed puto vertendum, In cacumen. In qua ſignificatione poſita fuit hæc vox ſuprà v.13 & verè paſſim ponitur.* Collium] *Heb. Collis. Quæ vox hic in vertendo videtur retinenda.* Ubi] *Heb. Et.* Obtulit] *Heb Aſcendere fecit. Vide ſup. ſchol. in v.6.* Unoquoque] *Ut ſuprà verſu modò citato.*

19 Conſiſte] *Heb. Siſte te.* Obvius fiam] *Heb. Occurram. Scil. ad conſulendum Jehovam. Vide ſuprà ad v.7.*

20 Obviam itaque &c.] *Heb. Et occurrit Jehova Bileamo, & poſuit verbum in ore ejus.*

21 Venit itaque] *Heb. Et venit.* Ecce autem] *Heb. Et ecce.* Conſiſtebat] *Heb. Statutus* erat. Moabitarum] *Hebr. Moabi. Meton. effic.* Et dixit] *Adde, ei: ex Heb.*

22 Tum] *Heb. Et.* Protulit ſententiam ſuam] *Vide ſuprà ad v.11.* Dicens] *Heb. Et dixit* Fili Tzipporis] *Heb. Fili ejus, Tſipporis. Pleonaſmus pronominis affixi. qui in lingua Syriaca perpetuus eſt.*

23 *Deus* fortis] *Verto ſimpliciter* Deus, *quia nomen* אֵל *non eſt hic adjectivum, nec ulla eſt in Hebræo ellipſis: neq; habetur nomen Dei apud Hebræos quod ad ullum modum ſuppleri poſſit.* Homo] *Heb. Vir. Synecd. ſpeciei.* Non eſt homo qui mentiatur &c.] *Quaſi dicat, Deus huic populo promiſit, ſe introducturum eum in terram Chanaan: quare id præſtabit: ac proinde ego non potero ei maledicere, atq; ita efficere ut tu Balak prævaleas.* Præſtabit] *Heb Excitabit.*

24 Accepi] *Heb. Accepi* Benedicendi onus] *Heb. Benedicere. Scil. huic populo. Infinitivus hic habet vim nominis.* Benedixit enim] *Scil. Deus. Heb. Et benedixit.*

25 Non intuetur iniquitatem in Jacobo] *Id eſt, condonat iniquitatem huic populo: ac proinde non patitur eum delere, utut aliud commereatur. Metonymia efficientis. nam intuitus iniquitatum acuit ad vindicandum. Quare qui iniquitatem condonare vult, ab intuitu ſuo eam removet.* Nec aſpicit &c.] *Eadem ſententia repetitur aliis verbis. ut moris eſt in ſermone prophetico.* Perverſitatem] *Heb. Laborem ſeu moleſtiam. Meton. effecti. Nam perverſitas moleſtiam Deo creat.* Clangor regius] *Heb. Clangor regis. Quod puto in vertendo retinendum, & exponendum de*

dum de clangore tubarum, quo ex Dei mandato populus Iſraëliticus convocabatur tum ad profectiones, tum ad conventus ſacros in feſtis. Vide ſuprà cap.10. Levit.23. & 24. Ita vocabulo regis intelligitur hoc loco Deus, qui clangorem illum imperaverat: eſtq; genetivus efficientis: quia Deus clangorem illum efficiebat.

26 Deus fortis] Verto ſimpliciter Deus. Vide ſuprà ad v.23. Eſt ei ut vires monocerotis] Suggerit ei vires invictas ad pugnandum. Eſt enim monoceros invictus atq; indomabilis: ut teſtatur ipſe Deus Job 39. v.12. & ſeqq. Quanquam adhiberi poteſt & alia expoſitio: quòd ut venena contra monocerotem nihil valent, ita nec artes diabolica contra populum Iſraeliticum. Quam expoſitionem placuiſſe noſtris interpretibus, apparet ex vocula Nam in principio verſus ſequentis. Veruntamen prior expoſitio, ut ſimplicior, mihi magis probatur. Quæ quidem confirmatur ex verſu 8. cap. ſequentis.

27 Non eſt] Id eſt, Non valet, non juvat. Contra Jahakobum] Præpoſitio ב hîc valet Contra. Jam hoc tempore] Heb. Secundum hoc tempus. In Hebræo loco pronominis eſt articulus ה: qui tamen latet in puncto hamétz. Dicendum eſt] Heb. Dicetur. De Jahakobo] Præpoſitio ל hîc valet De, ut & ſic mox iterum. Deus fortis] Simpliciter, Deus.

28 Immanis leo] Heb. לָבִיא. Sunt complura apud Hebræos nomina leonum. Aſſurget] Malim, Exſurget. Scil. ad invadendam prædam. Leo] Heb. אֲרִי: aliàs אַרְיֵה: commune nomen leonum. Prædam] Heb. טֶרֶף: qua voce propriè ſignificatur pecus quæ rapitur & diſcerpitur: à verbo טָרַף, rapuit, diſcerpſit.

29 Tum] Heb. Et. Nec ullà &c.] Heb. Etiam configendo non configes eum, etiam benedicendo non benedices ei. Ubi duæ voculæ גַּם ſibi è regione reſpondent, & ſunt nota partium: ſicut apud Latinos vocula Tum tum.

30 Reſpondens verò &c.] Heb. Et reſpondit Bileam, & dixit. Quicquid] Heb. Omne quod.

31 Deinde] Heb. Et. Age quæſo] Heb. I nunc. Aſſumens te ducam] Heb. Accipiam te. Ellipſis verbi relati. Rectum videbitur in oculis Dei illius] Malim ſimpliciter, Dei. Heb. Rectum erit in oculis. Id eſt, placebit ei. Mea cauſa] Heb. Mihi. Exſecreris] Heb. Configes Vide ſuprà v.22.

32 Et aſſumens &c. duxit in verticem] Heb. & accepit &c. in verticem. In verticem] Seu, in cacumen. Heb. In caput: ut ſuprà v.13. & 18. Pehoris] Montis.

33 Ubi] Heb. Et. Hîc] Heb. In hoc loco.

34 Obtulit] Heb. Aſcendere fecit: ut ſuprà v.6. Unoquoque] Ut loco modò citato.

OBSERVATIONES EX CAP. XXIII.

Ex toto capite. Impii ad mala ſua propoſita perficienda multas & varias ſibi ipſi moleſtias creant: ſed Deo impediente nihil proficiunt. *Impiorum conatus. Gubernatio Dei.*

2 Item Deus populum ſuum contra perniciosos conatus impiorum protegit, quoties lubet. Quare illius protectioni nos commendemus. *Eccleſia conditio.*

3 Ex v.13. Eccleſia eſt populus Dei peculiaris, à profanis gentibus ſeparatus. *Eccleſia.*

4 Ex v.14. Πολυπαιδία ſeu multitudo liberorum eſt inſigne beneficium Dei. *Liberi.*

5 Ex eodem verſu. Mors juſtorum exoptanda eſt: hoc eſt, optandum eſt ut tali morte moriamur quali moriuntur pii: quippe quorum animæ transferuntur in cælum, Luc.16. v.22. Philip 1.v.23. 2.Cor.5.v.1. *Mors juſtorum.*

6 Ex v.16. & 30. Mandatis Dei reverenter obediendum eſt. *Obedientia.*

7 Ex v.6. & 18. & 34. collatis cum v.13. 14. 23. 24. 25. 26. 27. & 28. Hypocritæ confidunt cultu Dei externo, ſed ſine fructu. Confer Eſa.1. *Hypocriſis.*

8 Ex v.23. notetur teſtimonium de veracitate Dei. Etſi enim impius hypocrita Bileam iſtud pronuntiavit, tamen eſt teſtimonium divinum, quia illud pronuntiavit ex mandato & inſtinctu Dei. *Veracitas Dei.*

9 Ex v.25. Remiſſio peccatorum contingit ſolis electis: eſtque eximium Dei beneficium. *Remiſſio peccatorum.*

10 Ex eod. v. Gratioſa Dei præſentia apud cœtum fidelium, certis ſymbolis teſtata, eſt eximium beneficium Dei. *Signa gratiæ Dei.*

11 Ex v.26. & 27. Quem Deus protegere conſtituit, eum nulla incantatio aut præſtigiæ lædere poſſunt. Quare nos contra præſtigiatores (quos magos vulgo nominant) protectioni Dei commendemus. *Protectio divina.*

12 Ex v.28. Victoria de hoſtibus, populum Dei oppugnantibus, eximium Dei beneficium eſt. *Victoria.*

CAPUT XXIV.

T. & J.

I. Videns autem Bilham bonum videri in oculis Jehovæ ut benediceret Jiſraëli, hac vice, ut antea non ivit ad captandas incantationes: ſed convertit faciem ſuam verſus deſertum.

2 Quumq; ſublatis oculis ſuis videret Bilham Jiſraëlem commorantem per tribus ſuas, adfuit ei ſpiritus Jehovæ:

3 Et protulit ſententiam ſuam dicens, Dictum Bilhami filii Behoris, & dictum viri aperti oculis:

4 Dictum audientis ſermones Dei fortis; qui viſionem omnipotentis videt, excidens, ſed retectus oculis.

5 Quam ſunt bona tentoria tua: ô Jahakob! tabernacula tua, ô Jiſraël!

6 Ut valles extenduntur, ut horti juxta flumen; ut ſantalos plantavit eos Jehova, ut cedros juxta aquas.

7 Fundet aquam è ſitulis ſuis, ut ſemen ejus ſit in aquis multis: ſic aſſurget ſupra Agagum rex ejus, & attollet ſe regnum ejus.

8 Deus fortis eductor ejus ex Ægypto. ut vires monocerotis erit ei: conſumet gentes inimicas ſibi, & oſſa eorum detrahet, aut ſagittis ſuis franget.

9 Incurvavit ſe, jacet tanquam leo & tanquam immanis leo; quis excitet eum? benedicentium tibi quisque eſt benedictus, & maledicentium maledictus.

10 Tum accenſus ira Balak adverſus Bilhamum complosit manibus ſuis: dixitq; Balak Bilhamo, Ad exſecrandum inimicos meos vocaveram te, & ecce benedixiſti indeſinenter tribus jam vicibus.

11 Nunc ergo effuge in locum tuum: dixeram, Honore cumulabo te, ſed ecce avertit te Jehova ab honore.

12 Sed dixit Bilham Balako, Nónne etiam nuncios tuos quos miſeras ad me allocutus eram dicendo?

13 Si daret mihi Balak plenam domum ſuam argento & auro, non poſſem tranſgredi præſtitutum Jehovæ, faciendo rem bonam aut malam ex me, quod loquetur Jehova, illud eloquar.

14 Nunc itaq; ecce ego abiturus ſum ad populum meum: age, conſulam tibi res qualeis facturus eſt hic populus populo tuo extremis temporibus.

II. 15 Deinde proferens ſententiam ſuam dixit; Dictum Bilhami filii Behoris, dictum viri aperti oculis:

16 Dictum audientis ſermones Dei fortis, & noſcentis notionem excelſi, qui viſionem omnipotentis videt, excidens, ſed retectus oculis.

17 Video illud, non tamen nunc; contemplor illud, ſed non propinquum: procedit ſtella ex Jahakobo, & exſurgit ſceptrum ex Jiſraële, quod franget latera Moabitarum, & deſtruet omnes eos qui ponè ſunt.

P.

Videns autem Bileam bonum eſſe in oculis Jehovæ ut benediceret Iſraëli, hac vice, ut antea, non ivit ad captandas incantationes: ſed convertit faciem ſuam verſus deſertum. I.

2 Quumque ſublatis oculis ſuis videret Bileam Iſraëlem commorantem per tribus ſuas, inceſſit eum ſpiritus Dei.

3 Et extulit vocem cum parabola ſua dicens; Dictum Bileami filii Behoris, & dictum viri cujus aperti ſunt oculi:

4 Dictum audientis ſermones Dei; qui viſionem omnipotentis videt, excidens, ſed retectus oculis.

5 Quàm pulchra ſunt tentoria tua, ô Jacob! tabernacula tua, ô Iſraël!

6 Ut valles extenduntur, ut horti juxta fluvios; ut ſantalos plantavit eos Jehova, ut cedros juxta aquas.

7 Fundet aquam è ſitulis ſuis, & ſemen ejus erit in aquis multis: ſic altior erit Agago rex ejus, & attollet ſe regnum ejus.

8 Deus eductor ejus ex Ægypto, ut vires a monocerotis erit ei: conſumet gentes inimicas ſibi, & oſſa eorum exoſſabit, & ſagittis ſuis vulnerabit. *a Sup.23.22.*

9 Incurvavit ſe, jacet tanquam b leo & tanquam immanis leo; quis excitet eum? Benedicentium tibi quisque eſt benedictus, & maledicentium tibi quisque eſt maledictus. *b Sup.23.24.*

10 Tunc exarſit ira Balaki adverſus Bileamum, ita ut comploderat manus ſuas: dixitque Balak Bileamo, Ad exſecrandum inimicos meos vocavi te, & ecce benedixiſti indeſinenter tribus jam vicibus.

11 Nunc ergo fuge in locum tuum: dixeram, Honore cumulabo te, ſed ecce prohibuit tibi Jehova honorem.

12 Sed dixit Bileam Balako, Nónne etiam nuntios tuos quos miſeras ad me allocutus eram dicendo,

13 Si c daret mihi Balak plenam domum ſuam argento & auro, non potero tamen tranſgredi mandatum Jehovæ, faciendo rem bonam aut malam ex corde meo; quod loquetur Jehova, illud eloquar? *c Sup.22.18.*

14 Nunc itaque ecce ego abiturus ſum ad populum meum: age, conſulam tibi: veruntamen prius indicabo quidnam facturus ſit populus hic populo tuo conſequentibus temporibus.

15 Deinde extulit vocem cum parabola ſua, & dixit; Dictum Bileami filii Behoris, dictum viri cujus aperti ſunt oculi: II.

16 Dictum audientis ſermones Dei, & noſcentis notionem excelſi, qui viſionem omnipotentis videt, excidens, ſed retectus oculis.

17 Video illud, non tamen nunc; contemplor illud, ſed non propinquum: incedet ſtella ex Jacobo, & exſurget ſceptrum ex Iſraële; quod vulnerabit latera Moabitarum, & deſtruet omnes eos qui ponè ſunt.

18 *Et erit Edom poſſeſſio, erit inquam Sehir poſſeſſio hoſtibus ſuis, nam Jiſrael faciet ſtrenuè:*

19 *Dominiumq; obtinebit ex Jahakobo* natus, *qui perdet ſuperſtitem è civitate* quaque.

20 *Quumq; aſpiceret Hamalekum, proferens ſententiam ſuam dixit: Ut principio gentium Hamalek, ita fine ſuo ad percuntem* pertinet.

21 *Quum verò aſpiceret Kenæum, proferens ſententiam ſuam dixit: Forte* eſt *habitaculum tuum, & ponere in petra nidum tuum:*

22 *Attamen erit quum depaſcetur Kajin, tantiſper dum Aſſyrius captivum tenebit te.*

23 *Deniq; proferens ſententiam ſuam dixit; Eheu, quis vivet ex quo diſpoſuerit hoc* Deus *fortis!*

24 *Sed quum naves à litore Cittheorum* ſolventes *afflixerint Aſſyrios, & afflixerint Hebræos: tum etiam* populus *ille in perpetuum peribit.*

25 *Poſteà ſurgens Bilham abiit ut reverteretur in locum ſuum: atq; etiam Balak abiit itinere ſuo.*

18 Et erit Edom poſſeſſio, erit inquam Sehir poſſeſſio hoſtibus ſuis, nam Iſrael aget ſtrenuè:

19 Et dominabitur *aliquis* ex Jacobo, qui perdet ſuperſtitem è civitate *quaq;*.

20 Quumque aſpiceret Amalekitas, extulit *vocem cum* parabola ſua & dixit: Primitiæ gentium *eſt* Amalek, ſed finis ejus *erit* uſque ad interitum.

21 Quum verò aſpiceret Kenæos, extulit *vocem cum* parabola ſua & dixit: Robuſta *eſt* habitatio tua, nam poſuiſti in petra nidum tuum.

22 Attamen erit *aliquis* qui depaſcat Kajinum; tantiſper dum Aſſyrius captivum abducet te.

23 Poſtremò extulit *vocem cum* parabola ſua & dixit; Eheu, quis vivet ex quo diſpoſuerit hoc Deus?

24 Nam naves *venient* a litore Cilicum quæ affligent Aſſyrios, & affligent *etiam* Hebræos: ſed ille quoque *populus* uſque ad interitum *adducetur*.

25 Poſtea ſurgens Bileam abiit, & reverſus eſt in locum ſuum: atque etiam Balak abiit itinere ſuo.

ANALYSIS CAP. XXIV.

HOc capite narrantur adhuc duo ſermones Bileami quibus benedixit populo Iſraelitico, tertius ſcilicet & quartus. Atque ita ſunt duæ capitis partes: quarum poſterior incipit verſu 15.

De prima parte. Narratio ſermonis tertii conſtat membris quatuor. (1) effectis deſtinatis, (2) efficiente principali, (3) recitatione ſermonis, & (4) eventis. Primo igitur narrantur effecta deſtinata, quæ ſcil. a Bileamo deſtinata fuerunt ad maledicendum populo Iſraëlitico. Ea narrantur duo: omiſſio incantationis, v.1: & intuitus populi, v.1. & 2. Deinde indicatur efficiens principalis illius ſermonis benedictorii, qui fuit ſpiritus Dei revelans Bileamo futura, v.2. Tum recitatur ſermo ipſe: cujus duæ ſunt partes principales, prooemium & narratio. Prooemio captat attentionem ab authore ſermonis à ſe mox pronuntiandi, v.4. Narratione prædicit bona populo Iſraelitico eventura, numero novem. Ea ſunt: (1) Habitationis amœnitas, illuſtrata ſimili horti juxta flumen ſiti, v.5. & 6. (2) Amplitudo ejusdem, indicata per ſimile vallium extenſarum, v.6. (3) Fama excellens, ſignificata per ſimile ſantalorum, ibid. (4) Magnificentia, ſignificata per ſimile cedrorum, ibid. (5) Fertilitas agri, ſignificata a cauſa procreante, nempe irrigatione per pluvias: quæ hic ſignificantur per ſimile aquæ effuſæ è ſitulis, v.7. (6) Regnum excellens: quæ excellentia illuſtratur à minori, ibid. (7) Fortitudo & potentia, ſignificata per ſimile virium monocerotis, v.8. (8) Victoriæ de populis inimicis, illuſtratæ per ſimile leonis inſidiantis pecudi, & illam raptam exoſſantis, v.8. & 9. (9) Benevolentia Dei ſingularis, ſignificata ex effectis: quòd ſcil. benedicturus ſit illis qui benedicunt huic populo, & contra maledicturus illis qui eidem maledicunt, ibid. Atque hæc de ſermone Bileami tertio. Eventa iſtius ſermonis narrantur ſeptem. (1) Balak irâ commotus fuit, v.10. (2) Expoſtulavit cum Bileamo, ibid. (3) Juſſit eum abſque mora redire domum, v.11. (4) Profeſſus eſt, ſe nolle ei dare honorarium, ibidem. (5) Bileam factum ſuum defendit, v.13 & 14. (6) Promiſit ſe domum rediturum, v.14. (7 Item promiſit, ſe Balako daturum conſilium contra Iſraëlitas, ibid.

De ſecunda parte. Narratio ſermonis quarti ejusque ultimi, quo Bileamus Iſraëlitis benedixit, conſtat membris quatuor: prooemio, narratione bonorum, appendice, & eventis. Prooemium hujus ſermonis ſimile eſt prooemio ſermonis præcedentis, v.15. & 16. Bona quæ hic narrantur, & populo Iſraëlitico prædicuntur, ſunt duo: (1) regnum excellens, ſignificatum per ſimile ſtellæ, v.17. (2) ſubjugatio vicinorum populorum, qui indicantur partim expreſsè ac nominatim, nempe Moabitæ, v.17. & Edomæi, v.18. & 19: partim implicitè & indefinitè, nimirum populorum quos Bileam tunc habebat a tergo, v.17. Appendix iſtius ſermonis benedictorii continet tres prophetias alias: quarum prima eſt de Amalekitis, v.20: ſecunda de Kenæis, qui erant Midjanitæ, v.21. & 22: tertia de Aſſyriis, Hebræis, & Seleucidis, v.23. & 24. Eventa iſtius ſermonis narrantur duo: (1) Bileam abiit ut reverteretur domum, (2) Balak etiam abiit itinere ſuo, v.25.

SCHOLIA IN CAP. XXIV.

v.1. VIdens autem &c.] *Heb. Et vidit Bileam, quod bonum eſſet in oculis Jehovæ benedicere Iſraeli, & non ivit ſecundum vicem ut vice in occurſum incantationum.* Bonum videri in oculis Jehovæ] *Id eſt, placere Jehovæ.* Jiſraëli] *Populo Iſraëlitico. Meton. effic. Sic deinceps.* Sed] *Heb. Et.* Convertit] *Heb. Poſuit.* Verſus deſertum] *Ubi caſtra habebant Iſraelitæ: ut ſcil. ex aſpectu illorum incitaretur ad maledicendum eis. Confer ſuprà cap.23. v.4. & 17.*

2 Quumque &c.] *Heb. Et ſuſtulit (ſive, extulit) Bileam oculos ſuos, & vidit Iſraelem habitantem ſecundum tribus ſuas, & factus eſt ſuper eum ſpiritus Dei. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis. Eſt autem catachreſis in voce* שֹׁכֵן, *quia Iſraelitæ in illo loco non habitabant, ſed commorabantur caſtraq; habebant.* Jehovæ] *In Hebræo habetur Elohim, id eſt, Dei.*

3 Protulit ſententiam ſuam] *Vide ſchol. cap. præced. verſu 18.*

Dictum] *Id eſt, ſermo. Quaſi dicat, Habebo ſermonem propheticum, ac proinde dignum qui attentè audiatur.* Apero oculis] *Cujus oculi aperti ſunt. Nempe oculi mentis. Metaphora.* Oculis] *Heb. Oculo. Enallage numeri.*

4 Dei fortis] *Verto ſimpliciter*, Dei. *Sic v.8.16. & 23.* Excidens] *Id eſt, Extra ſe raptus. Heb. Cadens. Metaphora. Sic 1.Sam.19. v.24.* Sed] *Heb. Et.* Retectus oculis] *Qui nihilominus cernit quæ extra ſe ſunt: id quod aliquis non accidit iis qui in ecſtaſin rapiuntur.*

5 Bona] *Pulchra, jucunda. Synecd.gen.* Tabernacula] *Heb. Habitacula. Synecd. generis.*

6 Ut valles extenduntur] *Conſtrue ſic, Extenduntur ut valles.* Valles] *Vel, torrentes. nam vox Hebræa eſt ambigua.* Extenduntur] *Malim, Extendentur. nam eſt prophetia. Heb. Extenſi ſunt. Præteritum pro futuro propter certitudinem eventus. Enallage numeri.* Santali] *Arbores odoratiſſimæ. Hebr.* אֲהָלִים. *Vulgo aloes. Alibi reperitur in genere fœminino* אֲהָלוֹת: *nempe Pſal.45. v.9. & Cant.4. v.14. Quidam exponunt tentoria, tanquam à ſingulari* אֹהֶל: *& dicunt non obſtare huic ſignificationi verbum plantandi quod hic cum iſto nomine jungitur: quia eadem phraſis de tentoriis reperitur Dan.11. v.45. Sed non attendunt, illic dici, Plantabit tentoria* (אָהֳלֵי) *palatii ſui: hic autem, Plantavit ut ſantalos: & mox ſequi, ut cedros. Unde planum evadit, hoc loco per nomen iſtud non tentoria, ſed ſpeciem aliquam arboris intelligendam eſſe. Cæterùm per ſantalos videtur notari excellens fama populi Iſraelitici, quæ inſtar ſuavis odoris longè lateq; ſparſa fuit: per cedros verò altitudo & magnificentia ejus: quæ maximè eluxit in regno Salomonis.*

7 Fundet aquam] *Scil. Deus ſuper hunc populum, tanquam hortum. Alii, Fluet aqua è ſitulis ejus. nam verbum* נָזַל *tam intranſitivè, quàm tranſitivè reperitur. Nec obſtat hic quod vox ſingularis hujus verbi jungitur cum nomine duali* מַיִם: *quia habetur ratio ſenſus ſive ſignificationis, quatenus per nomen illud dualis res una ſignificatur. Et ſic alibi quoq; nomen illud conſtruitur: ut videre eſt ſuprà cap.19. v.13. & Levit.11. v.38.* Sic] *Heb. Et.* Aſſurget ſupra Agagum] *Malim, Altior (ſive celſior) erit Agago. Heb. Altus erit præ Agago. Agagi autem nomine intelligitur rex Amalekitarum: & videtur hoc nomen commune fuiſſe illius gentis regibus, ſicut nomen Pharaonis regibus Ægypti. Confer 1.Sam.15. v.8. Apparet autem ex hoc loco, regnum Amalekitarum tunc celebre fuiſſe.*

8 *Deus* fortis] *Simpliciter* Deus. Ut vires monocerotis] *Vide cap. præced. v.26.* Conſumet] *Heb. Comedet.* Inimicas ſibi] *Heb. Hoſtes ſuos.* Detrahet] *Heb. Exoſſabit. Metaphora à feris edentibus aliquam pecudem.* Aut] *Hebr. Et.* Franget] *Malim, Transfiget.*

9 Benedicentium tibi *quiſq;*] *Heb. Benedicentes tibi. Pluralis poſitus diſtributivè. Non eſt ellipſis in Hebræo: itaq; vocula* Quiſque *non eſt ſcribenda ut ſupplementum. Sic mox, Maledicentes tibi.*

10 Tunc] *Heb. Et.* Accenſus ira &c.] *Heb. Exarſit ira (ſive naſus) Balaki, & comploſit &c.* Complosit manibus ſuis] *Puto dicendum, Complosit manus ſuas. Sic enim loquitur Quintilianus lib.11. cap.3. Et eadem eſt ſyntaxis Hebraica. Heb. Complosit volas ſuas.* Ad exſecrandum] *Heb. Ad configendum. Ut ſuprà cap.22. v.11.* Indeſinenter] *Heb. Benedicendo.* Jam] *Heb. Hoc* tempore. זֶה *pro* בְּזֶה הָעֵת. *Ellipſis gemina: una præpoſitionis, altera nominis. Simile exemplum vide Num.14. v.22. Item cap.23. v.5.* בָּזֶה *idem valet quod* בָּזֶה הַמָּקוֹם.

11 Nunc ergo] *Heb. Et nunc.* Effuge] *Id eſt, Abi quàm celerrimè. Metaphora hyperbolica.* Pack dich nur bald hinweg. *Heb. Fuge tibi. Pleonaſmus.* Honore cumulabo te] *Heb. Honorando honorabo te.* Sed] *Heb. Et.* Avertit te &c.] *Malim, Prohibuit tibi honorem.*

honorem. Heb. Prohibuit te ab honore. Hypallage, pro: Prohibuit honorem a [illegible].

11 [illegible]] *Heb. Et.*

13 Plenam domum ſuam] *Heb. Plenitudinem domus ſuæ.* Præſtituturum] *Mandatum. Heb. Os. Meton. effic. & ſynecd generis.* Ex [illegible]] *Heb. Ex corde meo.*

14 Nunc itaque] *Heb. Et nunc.* Q. d. *Quoniam hoc non ſucceſſit, aliâ aggrediamur viâ.* Age] *Heb. I. Sic Græci dicunt* δεῦρο. Res quales futurus eſt &c.] *Id eſt, res perniciofas huic populo: quales ille facturus eſt aliquando populo tuo. In hunc ſenſum exponit iſtum locum Fr. Junius. Et ſanè conſilium Bileami tale fuit: ut narratur cap. eq. collatâ cum cap. 31. v. 16. Sed noſtro quomodo interpretatio iſ[illegible] inſolens mihi videtur. Itaq; puto, unum atq; alterum verbum hic deeſſe: ut plenus ſermo ſit,* Age, conſulam tibi: *veruntamen prius indicabo,* quidnam facturus ſit populus hic populo tuo conſequentibus temporibus. *Hanc interpretationem* [illegible] *duo faciunt: unum, ut ſit commoda tranſitio ad ſequentia: alterum, quòd in ſermone ſequente expreſſè prædixit Bileam, quid* [illegible] *Moabitis facturi ſint, nempe quod eos ſint ſubacturi,* [illegible] *Hanc ellipſin poſtulat iſte modus loquendi: ut patebit conſideranti.* Extremis temporibus] *Verto, Conſequentibus temporibus. Heb. In conſequentia dierum. Sicut vocem* אחרית *in hac phraſi interpretantur noſtri Dan. 2. v. 28. & cap. 10. 14. Item Gen. 49. 1. Nam quod hic narratur de ſubactione Moabitarum per Iſraelitas, accidit non ita longè poſt, puta temporibus Davidis: ut narratur 2. Sam. 8. 2.*

15 Deinde] *Heb. Et.* Proferens ſententiam ſuam] *Vide ſchol. ſuprà cap. 23. 18.* Aperti oculis] *Id eſt, Cui ſunt aperte ſunt oculi: nempe oculis mentis. ut ſuprà v. 3.* Dei fortis] *Simpliciter* Dei. Excidens] *Ut ſuprà v. 4.*

17 Illud] *Scil. quod mox dicturus ſum. nempe regnum illud & excellentiam populi Iſraelitici. Alii vertunt,* illum: *& referunt ad Chriſtum. Sed conſequentia ſermonis alteram interpretationem poſtulare videtur.* Non tamen] *Heb. Et non.* Nunc] *Id eſt, tanquam propinquum: ut mox declaratur.* Sed] *Heb. Et.* Stella] *Id eſt, regnum: ut verbis ſequentibus declaratur. Metaphora.* Sceptrum] *Id eſt, regnum. Metonymia adjuncti: qualis Gen. 49. v. 10.* Franget] *Heb. Transfiget. Confer 2. Sam. 8. 2.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Meton. effic.* [illegible]] *Heb.* וְקַרְקַר. *Q. d. Exparietabit à nomine* קִיר, *id est, paries.* Eos qui ponè ſunt] *Id eſt, populos qui undiq; ſunt à tergo* [illegible], *puta Ammonitas, Madjanitas, & Orientales cæteros ad Euphratem uſque pertingentes. nam Bileam tunc faciem converterat verſus* [illegible], *ſuprà v. 1. Vide plura apud Fr. Junium. Heb. Filios ſedis nomine* [illegible] *de ſedibus. Alii, Filios Sethi: nomine* שֵׁת *accepto tanquam proprio. Sed hanc expoſitionem non videtur admittere rerum pronuntiatarum, Deſtruet omnes filios Sethi. quippe omnes populi qui tunc erant, & adhuc ſunt, erant & ſunt filii (hoc eſt,* [illegible]. *Iſraelitæ autem non deſtruxerunt omnes populos. Alteri* [illegible] *interpretationi atq; expoſitioni favet, quòd proximè præceſſit mentio certi populi quem Iſraelitæ ſubacturi erant, nempe Moabitarum.*

18 [illegible]] *Id eſt, Edomæi. Meton. effic.* Sehir] *Idem Edomæi, habitantes in monte Sehir. Meton. ſubjecti.* Hoſtibus ſuis] *Iſraelitis. Synecd. generis. Heb. Inimicis ſuis.* Nam] *Heb. Et.* Jiſraël] *Populus Iſraeliticus. Meton. effic.* Faciet ſtrenuè] *Puto dicendum, Aget ſtrenuè. Heb. Faciet ſtrenuitatem.*

19 Dominatumque obtinebit &c.] *Verto, Et dominabitur aliquis ex Jacobo. Id eſt, ex populo Iſraelitico. Nempe David. Ellipſis.* Qui] *Heb. Et.* Perdet ſuperſtitem] *Vide 2. Sam. 8. v. 14.* E civitate] *Scil. Edomæorum, ex collatione verſus præcedentis. Synecd. generis.*

20 Quumque aſpiceret &c.] *Heb. Et vidit Amalekum, & protulit &c. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Hamalekum] *Regionem Amalekitarum. Meton. duplex: una efficientis, altera adjuncti.* Ut principio &c.] *Verto, Primitiæ gentium eſt Amalek: ſed finis ejus erit uſq; ad interitum. Heb. Uſq; ad pereuntem. Senſum puto eſſe hunc: Amalekitarum regnum antecellit quidem nunc cæteris regnis: ſed tandem interibit. Complementum vide 1. Sam. 15.*

21 Quum verò aſpiceret &c.] *Heb. Et vidit Kenæum, & protulit &c. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Kenæum] *Id eſt, Kenæos. Enallage numeri. Fuerunt autem hi ortiſ ex Jethrone Midjanita. Confer Jud. 1. v. 16 & 1. Sam. 15 v. 6.* Forte] *Malim, Robuſtum.* Habitaculum tuum] *Heb. Sedes tua.* [illegible] *vertendo videtur retinendum.* Ponere] *Verto, Poſuiſti. Infinitivum loco præteriti. Enallage temporis.*

22 Quum depaſcerit] *Heb. Ad depaſcendum.* Kajin] *Id eſt, Kenæos ortos ex Kaino quodam. Meton. effic.* Aſſyrius] *Id eſt, Aſſyrii. Heb. Aſſur. Meton. efficientis.*

23 Denique] *Heb. Et.* Hoc] *Scil. quod dicam: ut ſuprà v. 17.* Deus fortis] *Simpliciter* Deus.

24 Sed quum &c.] *Verto, Nam naves venient à littore Cittim, quæ affligent Aſſyrios, & affligent Hebræos: ſed ille quoq;* populus *uſq; ad interitum* adducetur. *Ellipſes tres.* A littore] *Heb. A manu. Meton. ſubjecti, & metaphora. Manus pro latere cui adhæret manus: & latus pro littore. Sic Jud. 11. v. 26 vel 28. Civitates quæ ſunt ad manus id eſt ad ripas, Arnonis* Citium] *Heb. Chittim. Id eſt, poſterorum Chitthimi. Meton. eff. Fuit autem is filius Javani: Gen. 10. v. 4. Intelligit autem (ut annotat Fr. Junius) Græcorum Seleucidarumq; copias quibus Hebræi & Aſſyrii domiti ſunt.* Peribit] *Vide complementum 1. Mach. 1. v. 1.*

25 Poſtea] *Heb. Et.* Ut receptaretur in locum ſuum] *Heb. Et reverſus eſt. Id eſt, animo revertendi abiit. Attamen apud Midjanitas ſubſtitit, & illic interfectus eſt infrà c. 31. v. 8. Meton. ſubjecti.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIV.

Ex v. 1. In Bileamo iterum conante Iſraëlitas maledicere proponitur exemplum impiæ pertinaciæ. *Pertinacia.*

2 Ex v. 2. Spiritus prophetiæ contingit etiam impiis. Quare non eſt ut qui illo eſt præditus, hoc nomine ſe Deo charum eſſe putet. Sic prophetavit impius Cajaphas, Joh. 11 v. 49. & ſeqq. Et Chriſtus profeſſus eſt, in die judicii multos rejectum iri qui in nomine ipſius prophetarunt, Matth. 7. v. 22. & 23. *Spiritus Prophetiæ.*

3 Ex v. 14. In Bileamo conſilium dante Balako contra populum Dei, rurſus proponitur exemplum diabolicæ pertinaciæ, & avaritiæ. Hauddubiè enim iſto conſilio captavit honorarium a Balako. Vide 2. Pet. 2. v. 15. Item in epiſtola Judæ v. 11. *Pertinacia. Avaritia.*

CAPUT XXV.

T. & J.

Tum manebat Jiſraël Schittimi, ubi cœpit populus ſcortari cum filiabus Moabitarum.

2 Nam invitaverunt populum ad ſacrificia deorum ſuorum; comedebatq; populus, ac incurvabat ſe diis illarū honorē exhibens.

3 [illegible] copulato Jiſraële cum idolo Pehoris, accenſa eſt ira Jehovæ in Jiſraë[illegible].

4 Et edixit Jehova Moſchi, Sume omnes primarios iſtius populi, & ſuſpende eos Jehovæ coram iſto ſole: ut avertatur furor iræ Jehovæ ab Jiſraële.

5 Deinde edixit Moſche judicibus Jiſraëlis; Occidito quiſq; homines ſuos qui copularunt ſe idolo Pehoris.

6 Ecce autem quidam è filiis Jiſraëlis veniens adduxit verſus fratres ſuos Madjanitidem quandam, ante oculos Moſchis & ante oculos totius cœtus filiorum Jiſraëlis; ipſis flentibus ad portam tentorii conventus.

7 Quod quum videret Pinchas filius Elhazaris filii Aharonis ſacerdotis, ſurgens è medio illius cœtus arripuit ſpiculum manu ſua:

8 Veniensq; poſt illum Jiſraëlitam in lupanar ipſum, transfixit ipſos ambos, virum Jiſraëlitam & mulierem illam in lupanari d. [illegible]: tum coercita eſt plaga illa ne pergeret in filios Jiſraëlis.

9 Fuerunt autem qui mortui ſunt plagâ illâ, vicies quater mille.

10 [illegible] eſt Jehova Moſchen, dicendo,

11 [illegible] filius Elhazaris filii Aharonis ſacerdotis avertit excandeſcentiam meam à filiis Jiſraëlis, quum ageret zelotypiâ mei [illegible] eos; ita ut non conſumpſerim filios Jiſraëlis zelotypiâ meâ.

12 Idcircò dicito, Ecce do ei meum fœdus, fœdus pacis.

P.

Tum manebat Iſraël Schittimis; ubi cœpit populus ſcortari cum filiabus Moabitarum.

2 Nam invitaverunt populum ad ſacrificia dei ſui; comedebatque populus, ac incurvabat ſe deo illorum.

3 Sic copulato Iſraële cum idolo Pehoris, exarſit ira Jehovæ in Iſraëlem.

4 Et edixit Jehova Moſi, a Sume omnes primarios iſtius populi, & ſuſpende eos Jehovæ coram iſto ſole: ut avertatur furor iræ Jehovæ ab Iſraële. *a Deut. 4. 3. Joſ. 22.*

5 Deinde edixit Moſes judicibus Iſraëlis; occidite quiſque viros ſuos qui copularunt ſe idolo Pehoris.

6 Ecce autem quidam è filiis Iſraëlis veniens adduxit ad fratres ſuos Midjanitidem quandam, ante oculos Moſis & ante oculos totius cœtus filiorum Iſraëlis, ipſis flentibus *ante* oſtium tentorii conventus.

7 Quod quum videret b Phineas filius Eleaſaris filii Aharonis ſacerdotis, ſurgens è medio illius cœtus arripuit ſpiculum manu ſua: *b Pſ. 106. 30.*

8 Veniensque poſt illum Iſraëlitam in cavernam aliquam, transfixit ipſos ambos, virum Iſraëlitam & mulierem illam, per ventrem illius: tum coërcita eſt plaga illa *ita ut deſineret* a filiis Iſraëlis.

9 Fuerunt autem qui mortui ſunt plaga illa, c vicies quater mille. *c 1. Cor. 10. 8.*

10 Et allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo,

11 Phineas filius Eleaſaris filii Aharonis ſacerdotis avertit excandeſcentiam meam a filiis Iſraëlis, quum affectus fuit zelotypiâ propter me inter eos, ita ut non conſumſerim filios Iſraëlis zelotypia mea.

12 Idcircò dicito, Ecce d do ei meum fœdus, *fœdus pacis.* *d Pſ. 106. 31.*

13 *Erit enim ei ac ſemini ejus poſt eum fœdere ſacerdotium perpetuum, eo quòd zelotypus fuit pro Deo ſuo, & expiationem fecit pro filiis Jiſraëlis.*

14 *Nomen autem viri Jiſraëlitæ illius percuſſi, qui percuſſus fuit cum illa Midjanitide, erat Zimri filius Salu; princeps paternæ familiæ ex Schimhonitis:*

15 *Nomen verò illius mulieris Midjanitidis percuſſæ, Cozbi filia Tſuris; qui primatum nationum paternæ familiæ inter Midjanitas erat.*

16 *Deinde allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

17 *Hoſtiliter agite cum Midjanitis iſtis, ut cædatis eos.*

18 *Nam ipſi hoſtiliter agunt contra vos machinationibus ſuis; quas machinati ſunt contra vos in negotio Pehoris, & in negotio Cozbi filiæ principis Midjanitarum gentilis ſuæ, quæ percuſſa fuit die ipſo plagæ ob negotium Pehoris impoſitæ.*

13 Erit enim ei ac ſemini ejus poſt eum fœdere ſacerdotium perpetuum; eo quòd zelotypia affectus fuit pro deo ſuo, & expiationem fecit pro filiis Iſraelis.

14 Nomen autem viri Iſraëlitæ illius percuſſi, qui percuſſus fuit cum illa Midjanitide, erat Simri filius Salu; princeps paternæ familiæ Simeonitarum.

15 Nomen verò illius mulieris Midjanitidis percuſſæ, Cosbi filia Tſuris; qui princeps familiarum in paterna domo inter Midjanitas erat.

16 Deinde allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo:

17 ᵃ Hoſtiliter agite cum Midjanitis iſtis, & percutite eos. ᵃ Inf. 31.2.

18 Nam ipſi hoſtiliter agunt contra vos machinationibus ſuis; quas machinati ſunt contra vos in negotio Pehoris, & in negotio Cosbi filiæ principis Midjanitarum gentilis ſuæ, quæ percuſſa fuit die ipſo plagæ ob negotium Pehoris impoſitæ.

ANALYSIS CAP. XXV.

Hoc capite continetur hiſtoria de ſcortatione populi Iſraelitici cum filiabus Moabitarum & Midjanitarum, deque idololatria unà cum illis commiſſa. Hæc hiſtoria conſtat membris principalibus novem. Primo indicatur locus ubi ſcortatio illa & idololatria accidit, verſu 1. videl. Sittim. Secundo indicatur occaſio quâ Iſraëlitæ ad utramque illam fuerunt ſeducti, nempe invitatio puellarum ad ſacrum convivium, v. 2. Tertio narrantur illius ſcortationis atque idololatriæ eventa, numero tria: (1) Plaga in populum Iſraeliticum immiſſa a Domino, v. 3. (2) Suſpendium primariorum, v. 4. (3) Occiſio aliorum, v. 5. Quarto narratur exemplum ſcortationis ſpecialis, v. 6. Et illud declaratur ex eventis duobus, nempe vindicta de pari illo ſcortantium ſumta per Pinehaſum, v. 7 & 8. & plagæ cohibitione, v. 8. Quinto indicatur numerus eorum qui plagâ illâ mortui ſunt, v. 9. Sexto narratur effectum vindictæ Pinehaſi, nempe confirmatio ſacerdotii, v. 10. 11. 12. & 13. Septimo indicatur nomen illius ſcortatoris quem Pineas confoderat, v. 14. Octavo indicatur nomen illius Midjanitidis cum qua iſte ſcortatus fuerat, v. 15. Nono narratur aliud eventum ſcortationis illius Iſraelitarum, nempe mandatum Dei de Midjanitis hoſtiliter perſequendis, verſu 17. & 18.

SCHOLIA IN CAP. XXV.

Tum] *Heb. Et.* Manebat] *Heb. Sedebat. Synecd. ſpeciei.* Jiſraël] *Populus Iſraeliticus. Meton. effic.* Schittimis] *Nomen loci, cujus etiam mentio fit infrà cap. 33. v. 49. & Joſ. 2. v. 1. item c. 3. v. 1. & Mich. 6. v. 5.* Ubi] *Heb. Et.* Populus] *Pars populi Iſraëlitici. Synecdoche integri.* Moabitarum] *Heb. Moab. Meton effic. Et Midjanitarum: ut percipitur ex v. 6. & 17. 18. Synecd. membri.*

2 Nam] *Heb. Et.* Invitaverunt] *Nempe filiæ Moabitarum. Verbum enim Hebraicum eſt generis fœminini.* Populum] *Scil. Iſraeliticum.* Deorum ſuorum] *Verto, Dei ſui: nempe Pehoris, ut declaratur verſu ſeq. & verſu 18. Et ſic nomen plurale Elohim etiam alibi de uno aliquo idolo uſurpatur: ut de vitulo aureo Iſraelitarum, Exod. 32. v. 31. de Dagone idolo Philiſtæorum, Jud. 16. v. 23: de Chamoſo, idolo Moabitarum, 1. Reg. 11. v. 33. Item de Milcomo, idolo Ammonitarum, ibid.* Populus] *Pars populi Iſraelitici. Synecd. integri.* Diis] *Verto, deo: ut paulo antè.* Honorem exhibens] *Hoc ſupplementum non eſt neceſſarium: quia honor ille ſignificatur ipſa phraſi, per dativum caſum.*

3 Sic copulato &c.] *Heb. Et copulatus eſt &c. & accenſa eſt &c. Verbum* צָמַד *videtur propriè ſignificare copulationem duorum animalium ſub unum jugum. etenim nomen* צֶמֶד *inde deductum ſignificat tale par animalium. Et huc videtur reſpexiſſe Paulus 2. Cor. 6. v. 14. ubi ait, Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. Ne jugo copulamini cum infidelibus: ſive, Ne ex altera parte jugum trahite cum infidelibus.* Cum idolo] *Heb. Cum bahale. Nomen* בַּעַל *ſignificat dominum, item maritum. Metaphora. Nam ſicut maritus amatur ab uxore, & honoratur tanquam dominus ejus: ita idola amantur ac honorantur à cultoribus ipſorum. Qui amor quoniam illegitimus ſit, idcirco idololatria ſcortatio nominari ſolet.* Accenſa eſt ira Jehovæ] *Ac proinde immiſit populo plagam, ex collatione verſ. 8. Synecdoche membri metonymica, quâ unà cum cauſa intelligitur effectum. Hanc expoſitionem confirmat ſitus verſus ſequentis.* Ira] *Sive naſus.*

4 Primarios] *Heb. Capita. Metaphora.* Iſtius populi] *Qui ſcil. ſcortatur cum puellis Moabiticis. Articulus* ה *hic habet vim pronominis demonſtrativi.* Jehovæ] *In honorem Jehovæ.* Coram iſto ſole] *Adhuc hodie. ſole iſto lucente.* Ut avertatur furor &c.] *Id eſt, Ne per plagam immiſſam deleam totum populum.*

5 Deinde] *Heb. Et.* Suos] *Suæ gubernationi commiſſos ex ordinatione Dei, Exod. 18. v. 25.*

6 Ecce autem] *Heb. Et ecce.* Adduxit] *Heb. Appropinquare fecit.* Fratres] *Id eſt, populares. Synecd ſpeciei.* Midjanitidem quandam] *Articulus* ה *hic valet pronomen indefinitum.* Ante] *expoſitio* ל *hic valet Ante.* Ipſis flentibus] *Scil. propter occiſos ob ſcortationem, v. 4 & 5. Heb Et ipſi flentes erant.* Portam] *Heb. Oſtium.*

7 Quod quum videret &c.] *Heb. Et vidit &c. & ſurrexit &c. & accepit &c. Copulativum enuntiatum valet relativum temporis.*

8 Veniensque &c.] *Heb. Et venit &c. & transfixit &c.* Illum Jiſraëlitam] *Heb. Virum Iſraelit.* In lupanar] *Verto, In cavernam aliquam ut nomen* קֻבָּה *deductum ſit à verbo* נָקַב *cavare, excavare. Nomen* lupanar *non quadrat huc: quum ſignificet domum in qua degunt lupæ, id eſt, meretrices: qualem domum in caſtris Iſraelitarum fuiſſe quis dicat?* In lupanari illius] *Verto, Per ventrem illius. Nempe mulieris illius, ut percipitur ex forma pronominis affixi, quod eſt generis fœminini. Dicitur autem hoc loco venter* קֵבָה, *propter concavitatem nomine ſimiliter deducto à verbo* נָקַב, *excavare. Altera expoſitio prorſus aliena eſt. Quis enim putet, mulierem illam Midjanitidem habuiſſe lupanar in caſtris Iſraëlitarum?* Tum] *Heb. Et.* Plaga illa] *Cujus mentio (ſaltem implicitè) facta fuit verſ. 3. Noſtri hoc referunt ad cædem cujus mentio facta eſt verſ. 4. & 5. Sed nomen* מַגֵּפָה, *ſicut &* נֶגֶף, *ſolet intelligi de plaga ex improviſo à Deo immiſſa: ut videre eſt ſuprà c. 17. v. 11. & cap. 14. v. 37. Exod. 12. v. 13. & cap. 30. v. 12. Et idem innuunt verba v. 11.* Ne pergeret in filios Jiſraëlis] *Heb. A filiis Iſraelis. Ita ut averteretur ab illis, nec ampliùs in eos ſæviret. Nulla eſt in Hebræo ellipſis.*

9 Vicies quater mille] *Heb. Quatuor & viginti millia. At Paulus 1. Cor. 10. v. 8 hanc hiſtoriam allegans, commemorat tantùm viginti tria millia. Sed nulla eſt contradictio. nam minor numerus in majore continetur.*

11 Quum ageret zelotypiâ mei] *Heb. Quum zelaret zelotypiam meam* Inter eos] *Heb. In medio eorum.* Zelotypia mea] *Nam ſicut honeſtus maritus ferre non poteſt ut uxor ipſius ſcortetur: ita nec Deus ferre poteſt ut populus ipſius operam det idololatriæ. Metaphora, quæ ſpeciali nomine dicitur ἀνθρωποπάθεια.*

12 Fœdus pacis] *Quo promitto ei pacem, id eſt, proſperitatem. Genitivus ſubjecti: & ſynecdoche membri.*

13 Erit enim] *Heb. Et erit.* Semini] *Poſteris. Metonymia materiæ.* Perpetuum] *Heb. Seculi.* Eò quòd] *Vel, quia. Heb.* אֲשֶׁר. Zelotypus fuit] *Heb. Zelavit.* Nomen autem] *Heb. Et nomen.* Viri Jiſraëlitæ] *Heb. Viri Iſraelit.* Percuſſi] *Occiſi à Pinchaſo. Synecd generis.* Paternæ familiæ] *Heb. Domini patris.* Ex Schimhonitis] *Malim, Simeonitarum. Heb. Simeonitæ. caſu genitivo, numeri ſingularis Enallage numeri.* Nomen verò] *Heb. Et nomen.* Percuſſæ] *Interfectæ. Synecd. gen.* Primarius] *Heb. Caput. Metaphora. Infrà cap. 31. v. 8. enumeratur hic Tſur inter reges Midjanitarum.* Paternæ familiæ] *Heb. Domus patris.* Inter Midjanitas] *Heb. In Midjane. Meton. effic.*

16 Deinde] *Heb. Et.* Hoſtiliter agite] *Heb. Hoſtiliter agere: vel, anguſtare. Infinitivus pro imperativo.* Ut cædatis] *Vel, Et percutite: id eſt, interficite.* Negotio] *Heb. Verbo. Meton. Adjuncti Hebraica.* Gentilis] *Heb. Sororis. Synecd. ſpeciei.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXV.

Ex v. 2. Cavendum a blanditiis impudicarum mulierum: quia periculum eſt, ne ſi illis locum demus in gravia ſcelera incidamus. Vitare peccatum (ut dici ſolet) eſt vitare occaſionem peccandi. Et Sapiens ille ait, Qui picem attrectat, inquinabitur eâ. Sirach. 13. v. 1. Joſeph ut evaderet blanditias heræ ſuæ, ſollicitantis eum ad concubitum, vitavit occaſiones: Gen. 39. v. 10. Vide etiam Prov. 7. v. 5. & ſeqq. *Blanditiæ impudicarum mulierum.*

2 Ex v. 3. & ſeqq. Deus graviter iraſcitur ſcortatoribus & idololatris; graviterque eos caſtigat. Quare ſcelera iſta fugienda ſunt. *Scortatio. Idololatria.*

3 Ex v. 4. Ex eo quòd Deus ipſos principes populi ſcortantis ſuſpendi juſſit, monemur ipſum non eſſe προσωπολήπτην. *Juſtitia Dei.*

4 Ex v. 6. In iſto ſcortatore proponitur exemplum inſignis impudentiæ. *Impudentia.*

5 Ex v. 7. 8. Qui ſuperbè & impudenter peccant, illis Deus gravem vindictam immittere ſolet. *Superbia.*

6 Ex v. 10. & ſeqq. Zelus pro gloria Dei vehementer ei placet, eumque eximiè remunerari ſolet. *Zelus.*

7 Ex v. 17. & 18. Homines impii & idololatræ, qui pios blanditiis ſuis decipiunt, & ad ſcelera perpetranda adducunt, juſto Dei judicio tandem pereunt. *Deceptio.*

CAPUT XXVI.

CAPUT XXVI.

T. & J.

1\. *Fuit autem poſt illam plagam, ut ediceret Jehova Moſcheh & Eleazaro filio Aharonis ſacerdoti, dicendo:*

2 Recenſete capita totius cœtus filiorum Jiſraëlis à nato viginti annos & deinceps, per familias paternas eorum: omnem aptum ad egrediendum in militiam inter Jiſraëlitas.

3 Itaque allocutus eſt eos Moſcheh & Eleazar ſacerdos in campeſtribus Moabitarum, ſecundum Jardenem ex adverſo Jerichuntis, dicendo:

4 Recenſete à nato viginti annos & deinceps: quemadmodum præceperat Jehova Moſcheh & filiis Jiſraëlis, qui egreſſi fuerant è terra Ægypti.

5 Reuben, primogenitus Jiſraëlis: filiorum Reubenis, Chanoch familia Chanochæa, Palluis familia Palluitis.

6 Chetzronis familia Chetzronitis; Carmi familia Charmitis.

7 Hi ſunt è familiis Reubenitarum, quorum fuerunt numerati quadragies ter mille ſeptingenti triginta.

8 Nati autem Pallu, Eliab:

9 Et filii Eliabi, Nemuel & Dathan & Abiram: hi ſunt Dathan & Abiram convocati è cœtu, qui moverunt rixas contra Moſchen & contra Aharonem per cœtum Korachi, quando mota ſunt rixa contra Jehovam.

10 Quare aperiens terra os ſuum abſorpſit eos & quæ erant Korachi, moriente cœtu illo, quum abſumſiſſet ignis ducentos quinquaginta viros, fuerúntque omnes in ſignum:

11 Filii verò Korachi non ſunt mortui.

12 Filiorum Schimhonis per familias ſuas; Nemuelis familia Nemuelitica, Jaminis familia Jaminitica: Jachinis familia Jachinitica;

13 Zerachi familia Zarchæa; Schaulis familia Schaulitica:

14 Hi ſunt è familiis Schimhonitarum, viginti bis mille ducenti.

15 Filiorum Gadis per familias ſuas; Tzephonis familia Tzephonitis, Chaggi familia Chaggitica: Schuni familia Schunitica:

16 Ozni familia Oznitica; Heri familia Heritica:

17 Arodi familia Aroditica; Areli familia Arelitis:

18 Hi ſunt è familiis filiorum Gadis per numeratos eorum, quadragies mille quingenti.

19 Filii Jehudæ fuerant Her & Onan, ſed mortuus eſt Her & Onan in terra Cenahanæa.

20 Fuerunt autem filiorum Jehudæ per familias ſuas; Schelæ familia Schelanitæ, Peretzi familia Peretzæa: Zarachi familia Zarachæa.

21 Fueruntque filiorum Peretzi, Chetzronis familia Chetzronitis, Chamulis familia Chamulitæ.

22 Hi ſunt è familiis Jehudæ per numeratos eorum, ſeptuagies ſexies mille quingenti.

23 Filiorum Jiſſacari per familias ſuas, Tholahi familia Tholahæa. Puvæ familia Puvæa,

24 Jaſchubi familia Jaſchubæa, Schimronis familia Schimronitæ.

25 Hi ſunt è familiis Jiſſacari per numeratos eorum, ſexagies quater mille trecenti.

26 Filiorum Zebuluni per familias ſuas, Seredi familia Seredæa, Elonis familia Elonitis: Jachleelis familia Jachleelitæ:

27 Hi ſunt è familiis Zebulunitarum per numeratos eorum, ſexagies mille quingenti.

28 Filii Joſephi per familias ſuas, Menaſcheh, & Ephrajim.

29 Filiorum Menaſcheh, Machiris familia Machiritis, Machir autem genuit Gilhadem Gilhadis familia Gilhaditis:

30 Hi filii Gilhadis, Ihezeris familia Ihezeritis Cheleki familia Chelekæa;

31 Et Aſrielis familia Aſrielitis, & Schechemi familia Schechemæa;

32 Et Schemidahi familia Schemidahæa, & Chepheris familia Chepheritis

33 Tzelophchado autem ipſi filio Chepheris non fuerunt filii, ſed filiæ: & nomen filiarum Tzelophchadi fuit Machla, & Noha, Chogla, Milca, & Thirtza.

34 Hi ſunt è familiis Menaſchis, quorum numerati quinquagies bis mille ſeptingenti.

35 Hi ſunt filii Ephrajimi per familias ſuas: Schuthelachi familia Schuthelachæa, Becri familia Becræa: Tachanis familia Tachanitis.

36 Atque hi ſunt filii Schuthelachi, Heranis familia Heranitis.

37 Hi ſunt è familiis filiorum Ephrajimi per numeratos eorum, triginta bis mille quingenti: hi ſunt filii Joſephi per familias ſuas.

P.

Factum eſt autem poſt illam plagā, ut ediceret Jehova Moſi & Eleaſari filio Aharonis ſacerdoti, dicendo: I.

2 Capite ſummam totius cœtus filiorum Iſraëlis à nato viginti annos & deinceps, per familias paternas eorum: omnem aptum ad egrediendum in militiam inter Iſraelitas.

3 Itaque allocutus eſt eos Moſes & Eleaſar ſacerdos in campeſtribus Moabitarum, juxta Jordanem ex adverſo Jerichuntis, dicendo:

4 *Recenſete* à nato viginti annos & deinceps: quemadmodum *a* præcepit Jehova Moſi & filiis Iſraelis, qui egreſſi fuerant è terra Ægypti. *a* Sup. 1. v. 2. & 3.

5 Ruben *b fuerat* primogenitus Iſraëlis: E filiis Rubenis, ex Hanocho, erat familia Hanochæorum, ex Pallu familia Palluitarum. *b* Gen. 46. 9. Exod. 6. 14.

6 Ex Hetsrone familia Hetsronitarum; è Charmi familia Charmitarum.

7 Hæ *ſunt* familiæ Rubenitarum; quorum fuerunt numerati quadragies ter mille ſeptingenti triginta.

8 Nati autem Pallu, Eliab.

9 Et filii Eliabi, Nemuel & Dathan & Abiram: hic *c eſt* Dathan & Abiram, qui convocabantur è cœtu, qui moverunt rixam contra Moſen & contra Aharonem per cœtum Koræ, quum moverunt rixam contra Jehovam. *c* Sup. 16. 1.

10 Quare aperiens terra os ſuum abſorpſit eos & Koram: quum moreretur cœtus ille; quum abſumſit ignis ducentos quinquaginta viros, unde illi evaſerunt in ſignum:

11 Filii verò Koræ non ſunt mortui.

12 E filiis Simeonis per familias ipſorum; è Nemuele *erat* familia Nemuelitica, è Jamine familia Jaminitica: è Jachine familia Jachinitica;

13 E Sera familia Seræa, è Schaule familia Schaulitica:

14 Hæ *ſunt* familiæ Simeonitarum, vicies bis mille ducenti.

15 E filiis Gadis per familias ipſorum; è Tſephone *erat* familia Tſephonitarum, ex Haggi familia Haggitarum: è Schuni familia Schunitarum.

16 Ex Oſni familia Oſnitarum; ex Eri familia Eritarum.

17 Ex Arode *erat* familia Aroditarum; ex Areele familia Areelitarum.

18 Hæ *ſunt* familiæ filiorum Gadis per numeratos eorum; quadragies mille quingenti.

19 Filii Judæ *fuerant* Ger & Onan, ſed *d* mortuus eſt Her & Onan in terra Canaan. *d* Gen. 38. v. 7. & 8.

20 Fuerunt autem è filiis Judæ, per familias ipſorum, è Schela familia Schelanitis, è Peretſo familia Peretſæorum: è Sera familia Seræorum.

21 Fueruntque è filiis Peretſi; ex Hetſrone familia Hetſronitarum; ex Hamule familia Hamulitarum.

22 Hæ *ſunt* familiæ Judæ per numeratos eorum, ſeptuagies ſexies mille quingenti.

23 E filiis Iſachar per familias eorum, ex Thola *erat* familia Tholæa: ex Puva familia Puvæa;

24 Ex Jaſchubo familia Jaſchubæorum, è Schimrone familia Schimronitarum.

25 Hæ *ſunt* familiæ Iſacharis per numeratos eorum, ſexagies quater mille trecenti.

26 E filiis Sebulunis per familias eorum: è Seredo *erat* familia Seredæa, ex Elone familia Elonitis: ex Jahleele familia Jahleelitis:

27 Hæ *ſunt* familiæ Sebulunitarum per numeratos eorum, ſexagies mille quingenti.

28 Filii Joſephi per familias ipſorum; *erant* Manaſſes, & Ephraim.

29 E filiis Manaſſis; è Machire *erat* familia Machiritis, Machir autem genuit Gileadem: è Gileade *erat* familia Gileaditis:

30 Hi *verò ſunt* filii Gileadis, ex Iheſere *erat* familia Iheſeritis: ex Helcko familia Helckæa,

31 Ex Aſriele familia Aſrielitis, è Schechemo familia Schechemæa,

32 E Schemida familia Schemidæa; ex Hephero familia Hepheritis.

33 *e* Tſelophhado autem filio Hepheris non fuerunt filii, ſed filiæ: & nomina filiarum Tſelophhadi *erant* Mahla, & Noha, Hogla, Milca, & Thirtſa. *e* Inf. 27. 1.

34 Hæ *ſunt* familiæ Manaſſis; quorum numerati *fuerunt* quinquagies bis mille ſeptingenti.

35 Hi *verò ſunt* filii Ephraimi per familias ipſorum è Schuthela *erat* familia Schuthelæa, è Bechero familia Becheræa: è Tahane familia Tahanitis.

36 Hi verò *ſunt* filii Schuthelæ; ex Erane *erat* familia Eranitis.

37 Hæ *ſunt* familiæ filiorum Ephraimi per numeratos eorum, tricies bis mille quingenti: hi *ſunt* filii Joſephi per familias ipſorum.

38 *Filiorum Benjaminis per familias ſuas; Belahi familia Belahæa, Aſchbelis familia Aſchbelitæ. Achirami familia Achiramæa,*

39 *Schephuphami familia Schephuphamæa, Chuphami familia Chuphamæa:*

40 *Fueruntq; filii Belahi Ardi & Nahamo, illi familia Arditæ, Nahami familia Nahamitæ.*

41 *Hi ſunt filii Benjaminis per familias ſuas, quorum numerati quadragies quinquies mille ſexcenti.*

42 *Hi ſunt filii Danis per familias ſuas, Schuchami familia Schuchamæa. hi ſunt è familiis Danis per familias ſuas.*

43 *Omnes familiæ Schuchamæorum per numeratos eorum, ſexagies quater mille quadringenti.*

44 *Filiorum Aſcheris per familias ſuas, Jimnæ familia Jimnæa, Jiſchvi familia Jiſchvitæ: Berihæ familia Berihæa,*

45 *Filiorum Berihæ, Cheberi familia Cheberæa, Malchielis familia Malchielitæ:*

46 *Nomen vero filiæ Aſcheris, Serach.*

47 *Hi ſunt è familiis filiorum Aſcheris per numeratos eorum, quinquagies ter mille quadringenti.*

48 *Filiorum Naphthali per familias ſuas, Jachtzeelis familia Jachtzeelitæ: Guni familia Gunitæ.*

49 *Jetzeri familia Jetzeritæ, Schillemi familia Schillemæa.*

50 *Hi ſunt è familiis Naphthalitarum per familias eorum, quorum numerati quadragies quinquies mille quadringenti.*

51 *Hi ſunt numerati filiorum Jiſraëlis, ſexcenties mille cum mille uno & ſeptingenti triginta.*

II. 52 *Tum allocutus eſt Jehova Moſchen dicendo,*

53 *Iſtis dividitor terra in poſſeſſionem, pro numero nominum.*

54 *Ei qui multus eſt multiplicato poſſeſſionem ſuam, ei verò qui paucus eſt pauciorem aſſignato poſſeſſionem ſuam. cuiq; ſecundum numeratos ſuos attribuitor poſſeſſio ſua.*

55 *Veruntamen ſorte dividitor terra: pro nominibus tribuum paternarum ſuarum poſſidento.*

56 *Per ſortem dividitor poſſeſſio ejus, inter multum & paucum.*

III. 57 *Hi autem ſunt numerati Levitarum per familias ſuas, Gerſchonis familia Gerſchunnitæ, Kehathi familia Kehathæa, Merari familia Meraritæ.*

58 *Hæ ſunt familiæ Levi, familia Libnitæ, familia Chebronitæ, familia Machlitæ, familia Muſchitæ, familia Korachæa: Kehath autem genuit Hamramum.*

59 *Et nomen uxoris Hamrami Jocebed filia Levi, quam peperit uxor Levi in Ægypto peperitq; Hamramo Aharonem & Moſchen atq; Mirjam ſororem eorum.*

60 *Natus autem eſt Aharoni, Nadab & Abihu; Elhazar & Ithamar.*

61 *Sed mortuus eſt Nadab & Abihu, quum admoverunt ignem extraneum coram Jehova.*

62 *Fueruntq; numerati illorum vicies ter mille, omnis mas à nato uno menſe & deinceps: non enim recenſiti ſunt inter filios Jiſraëlis, quia non dabatur illis poſſeſſio inter filios Jiſraëlis.*

63 *Hi ſunt numerati à Moſche & Elhazare Sacerdote, quum numerarunt filios Jiſraëlis in campeſtribus Moabitarum, ſecundùm Jardenem ex adverſo Jerichuntis.*

64 *In iſtis autem non erat quiſquam ex numeratis à Moſche & Aharone ſacerdote, quum numerarent filios Jiſraëlis in deſerto Sinai,*

65 *(Dixerat enim Jehova de illis, Omnino morientur in illo deſerto) neq; relictus erat ex illis quiſquam, niſi tantum Caleb filius Jephunnæ, & Jehoſchuah filius Nunis.*

38 E filiis Binjaminis per familias eorum: ex Bela *erat* familia Belæa, ex Aſchbele familia Aſchbelitis: ex Ahiramo familia Ahiramæa,

39 E Schephuphamo familia Schephuphamæa; ex Hupbamo familia Hupbamæa:

40 Fueruntque filii Belæ, Ard & Naham, ex *illo erat* familia Arditis, ex Nahamo familia Nahamitis.

41 Hi *ſunt* filii Benjaminis per familias eorum, quorum numerati *fuerunt*, quadragies quinquies mille ſexcenti.

42 Hi *vero ſunt* filii Danis per familias ipſorum: e Schuhamo *erat* familia Schuhamæa: hæ *ſunt* familiæ Danis per familias ipſorum.

43 Omnes familiæ Schuhamæorum per numeratos eorum, *fuerunt* ſexagies quater mille quadringenti.

44 E filiis Aſeris per familias eorum, è Jimna *erat* familia Jimnæa, e Jiſchvi familia Jiſchvitis: è Beriha familia Berihæa;

45 E filiis Berihæ, ex Hebero *erat* familia Heberæa, ex Malchiele familia Malchielitis:

46 Nomen vero filiæ Aſeris; *fuit* Serah.

47 Hæ *ſunt* familiæ filiorum Aſeris per numeratos eorum, quinquagies ter mille quadringenti.

48 E filiis Naphthali per familias eorum è Jahſeele *erat* familia Jahſeelitis: è Guni familia Gunitis.

49 E Jeſere familia Jeſeritis; è Schillemo familia Schillemæa.

50 Hæ *ſunt* familiæ Naphthalitarum per familias eorum, quorum numerati *fuerunt* quadragies quinquies mille quadringenti.

51 Hi *ſunt* numerati filiorum Iſraëlis, ſexcenties mille cum mille uno, & ſeptingenti triginta.

52 Deinde allocutus eſt Jehova Moſen dicendo, II.

53 Iſtis dividitor terra in poſſeſſionem, pro numero nominum.

54 Ei qui *f* multus eſt, multiplicato poſſeſſionem ejus: ei verò qui paucus eſt pauciorem aſſignato poſſeſſionem ejus: cuique ſecundùm numeratos ipſius attribuitor poſſeſſio ejus. *f* Infra 33. 54.

55 Veruntamen *g* ſorte dividitor terra: ſecundum nomina tribuum paternarum ſuarum poſſidento. *g* Infr. 34.

56 Per ſortem dividitor poſſeſſio eorum, inter multum & paucum.

57 Hi autem *ſunt* numerati Levitarum per familias ipſorum, *h* E Gerſone *erat* familia Gerſonitis, ex Kahatho familia Kahathæa; ex Merari familia Meraritis. III. *h* Exod. 6.

58 Hæ *ſunt* familiæ Levi, familia Libnitis, familia Hebronitis, familia Mahlitis, familia Muſchitis, familia Korea: Kahath autem genuit Amramum.

59 Et nomen uxoris *i* Amrami *fuit* Jochebed filia Levi, quam peperit Levi *uxor ejus* in Ægypto: peperitque illa Amramo Aharonem & Moſen atque Mirjamum ſororem eorum. *i* Exod. 2. & 6. 20.

60 Natus autem eſt Aharoni, Nadab & Abihu, Eleaſar & Ithamar.

61 Sed *k* mortuus eſt Nadab & Abihu, quum attulerunt ignem extraneum in conſpectum Jehovæ. *k* Lev. 10. 2. Sup. 3. 4. 1 Chr. 24. 2.

62 Fueruntque numerati illorum vicies ter mille, omnes masculi a nato menſem & deinceps: non enim recenſiti ſunt inter filios Iſraëlis, quia non dabatur illis poſſeſſio inter filios Iſraëlis.

63 Hi *ſunt* numerati a Moſe & Eleaſare ſacerdote, qui numerarunt filios Iſraëlis in campeſtribus Moabitarum, ſecundùm Jordanem *ex adverſo* Jerichuntis.

64 In iſtis autem non erat quiſquam ex numeratis à Moſe & Aharone ſacerdote, qui *l* numerarunt filios Iſraëlis in deſerto Sinai. *l* Sup. 1.

65 (Dixerat enim Jehova de illis, *m* Omnino morientur in illo deſerto) neque reliquus erat ex illis quiſquam, niſi tantum Caleb filius Jephunnæ, & Joſua filius Nunis. *m* Sup. 14. 28. 1 Cor. 10. 5.

ANALYSIS CAP. XXVI.

TRes ſunt hujus capitis partes. In prima continetur numeratio ſecunda Iſraëlitarum illorum qui deſtinati erant ad militiam ſive ad bella gerenda: In ſecunda mandatum Dei de terra Chanaan inter Iſraëlitas iſtos dividenda, v. 52. & deinceps: In tertia numeratio Levitarum, qui deſtinati erant ad militiam ſacram, id eſt, ad cultum Dei in tabernaculo peragendum, v. 57. & deinceps.

De prima parte. Narratio numerationis hujus Iſraëlitarum ad bellum deſtinatorum conſtat duobus membris principalibus: mandato Dei, & mandati exſequutione. Mandatum illuſtratur tribus modis. (1) indicatione temporis, v. 1. (2) indicatione perſonarum quibus mandatum illud fuit datum, ibid. (3) deſcriptione perſonarum numerandarum, ex adjunctis duobus, ætate & facultate militandi, v. 2. Exſequutio mandati illuſtratur ſimiliter tribus modis: (1) indicatione loci ubi numeratio illa peracta fuit, v. 3. (2) collatione ſimilis exempli, verſ. 4. (3) eventu, videl. inventione numeri in ſingulis tribubus, exceptâ tribu Levi, verſ. 5. & deinceps. Porrò in recenſione poſterorum Rubenis de interitu Dathanis & Abirami cum Koracho Levita, verſ. 8. 9. & 10. Summa autem numeratorum indicatur verſu 51.

De ſecunda parte. Mandatum de terra dividenda declaratur per formam ſeu modum agendi, poſitum in diſtributione duplici: prima per ſortem inter ipſas tribus, v. 53. & 55. & 56: altera per judicium diſtribuentium in familias tribuum: idque habitâ ratione multitudinis & paucitatis, v. 53. 54. 55. 56.

De tertia parte. Narratio numerationis Levitarum conſtat membris octo. Primo indicantur tres familiæ principes Levitarum, ortæ ex tribus filiis Levi, v. 57. Secundo indicantur familiæ inferiores, ex tribus illis principalibus ortæ, v. 58. Tertio per digreſſionem indicantur parentes Aharonis & Moſis, itemque Mirjami, v. 59. Quarto indicantur filii Aharonis, verſ. 60. Quinto narratur interitus duorum ex illis, v. 61. Sexto indicatur numerationis forma ſeu ratio, ex ætate eorum qui numerabantur, verſ. 62. Septimo indicatur cauſa cur illi non ſint numerati cum reliquis tribubus, ſed ſeorſim, eodem verſu. Octavo additur epilogus hujus capitis ubi numeratio illa utraque illuſtratur indicatione (1) loci verſu 63. (2) perſonarum quæ fuerunt numeratæ, quæ deſcribuntur antitheſi illorum qui nume-

numerati fuerant primo, verſ.46: ejusque rei cauſa indicatur, verſ.65. (3) perſonarum duarum quæ numeratæ fuerant in numeratione prima, ibidem.

SCHOLIA IN CAP. XXVI.

1. FUit autem] *Verto, Factum eſt autem: vel, Accidit autem. Heb. Et factum eſt.* Poſt illam plagam] *De qua narratum fuit cap. præced. quâ interierunt viciis quater mille propter idololatriam & ſcortationem cum mulieri in Moabiticis. Noſtri exponunt de abſumtione Iſraelitarum quam eis minatus fuerat Dominus ſuprà cap 14. Sed hæc expoſitio videtur non poſſe conſiſtere: quia nomine plaga, præfixo articulo, ſignificatur una aliqua certa plaga, uno certo tempore inflicta. at comminatio illa loquitur de morte Iſraelitis illis inferenda in deſerto per ſpatium quadraginta annorum. Deinde vocabulo plaga ſignificatur mors violenta, divinitus immiſſa. verbi gratiâ quum quis ab angelo aliquo percuſſus ſubitaneâ morte extinguitur. at comminatio illa non definit ejusmodi plagam, ſed indefinitè denuntiat conſumtionem & mortem: quo vocabulo naturalis quoq; mors continetur. Denique, illi ad quos pertinebat iſta comminatio, non unicâ tantùm plagâ, ſed pluribus ac diverſis interierunt: nempe ipſi exploratores, qui terram promiſſam infamaverant, ſubitaneâ morte, ſuprà cap.14. v.37: Korah cum aſſeclis, igne à Jehova egreſſo, cap.16. v.ult. Dathan & Abiram cum familiis, hiatu terræ à Jehova effecto, cap. eodem, verſ.32. Præterea Iſraelitæ quatuordecim mille ſeptingenti, ſubitanea morte, cap.17. v.14. Poſtremo Iſraelitæ viceni quater mille, partim ſuſpenſi, partim gladio occiſi, partim ſubitaneâ morte extincti: ut narratur cap. præcedente.*

2. Recenſete capita] *Heb. Tollite caput. Quod videtur exponendum & ſi diceretur,* Capite ſummam, Nemmet die hauptſumm. *Et ſic Græci dicunt ἀνακεφαλαιοῦν, ad ſumma capita revocare. Metaphora. Nam ut reliqua corporis membra ſub capite continentur: ita ſummæ minores continentur in ſumma ſumptarum.* A nato viginti annos] *Talis numeratio facta quoq; fuerat anno ſecundo poſt exitum ex Ægypto, in deſerto Sinai, ſuprà cap 1. Heb. A filio viginti annorum. Sic verſ 4.* Et deinceps] *Heb. Et ſurſum.* Per familias paternas] *Heb. Secundum domum patrum.* Aptum ad egrediendum] *Heb. Egredientem.* Inter Iſraelitas] *Heb. In Iſraele. Metonymia efficientis.*

3 Itaque] *Heb Et.* Jardenem] *Vulgo Jordanes dicitur.*

4 Præceperat] *Suprà c.1.*

5 Chanocæi *Vel, Chanocæorum. Heb. Chanocai: genitivo caſu. Enallage numeri. Sic deinceps.*

7 Reubenitarum] *Heb. Reubenitæ: genitivo ſingulari.*

8 Nati] *Heb Filii.*

9 Moverunt rixas] *Suprà cap.16.* Quando motæ ſunt rixæ] *Quum moverunt rixas.*

10 Quare aperiens] *Heb. Et aperuit &c. & abſorpſit. Aperuit terra os ſuum id eſt, hiatum fecit. Metaphora ἀνθρωποπαθῶς.* Et qua erant Korachi] *Heb. Et Korachum. Ubi videtur eſſe ellipſis verbi* נָגַף*, id eſt, percuſſit. Scil. Jehova. Quæ ellipſis confirmatur per verba ſequentia.* Moriente cœtu illo] *Heb.* Quum moreretur cœtus ille. *Nempe aſſeclæ Korachi: ut mox declaratur. Vide ſuprà c 16.* In ſignum] *Heb. In vexillum. Id eſt, in exemplum omnium oculis propoſitum, ut eſt erectum ſignum. Intelligitur autem ſignum iræ Dei. Metaphora.*

11 Filii verò Korachi non ſunt mortui] *Nempe vel igne illo, vel hiatu illo terræ. Synecdoche generis. Veruntamen cæteri domeſtici Korachi hiatu illo terræ abſorpti ſunt: ſuprà cap.16. v.32. Quòd autem filii Korachi non ſunt eâdem plagâ involuti: duæ cauſæ afferri poſſunt una, quòd non conſenſerunt in ſeditionem patris: altera, quod tunc in ſacro tabernaculo functi ſunt officio ſuo.*

19 Mortuus eſt Her &c.] *Vide Gen.38. v.7. & ſeq.*

27 Zebulunitarum] *Heb. Zebulonitæ. Enallage numeri.*

33 Ipſi] *Elegantius abeſſet.*

53 Iſtis] *Nempe iſtis familiis tribuum.* Dividitor] *Judicio ducis & ſummi ſacerdotis.* Pro numero nominum] *Id eſt, hominum ad familiam quamq; pertinentium: quorum nomina in catalogo deſcripta fuerunt. Metonymia adjuncti.*

54 Qui multus eſt] *Id eſt, qui multos habet homines in ſua familia: qui amplam habet familiam. Synecdoche generis.*

55 Dividitor] *Scil. in tribus. Synecdoche generis.* Pro nominibus &c.] *Id eſt, Deinde dividitor, judicio ducis & ſummi ſacerdotis, in familias.*

59 Uxor] *Ellipſis nominis relati.* Levi] *Caſu dativo.* Pepéritque] *Nempe Jochebed.*

61 Sed] *Heb. Et.* Mortuus eſt Nadab &c.] *Vide Levit.10.*

62 A nato uno menſe] *Dicendum, A nato unum menſem. Heb. A filio menſis.* Inter filios] *Heb. In medio filiorum*

63 Numerati à Moſche &c.] *Heb. Numerati Moſis & Eleaſari. Genitivus adjuncti. Sic verſu ſeq.*

64 Quum numerarent] *Suprà c.1.*

65 Dixerat] *Suprà c.14.* Omnino morientur] *Scil. propter rebellionem: quòd nollent pergere in terram promiſſam, ſed redire in Ægyptum. Heb. Moriendo morientur.* Quiſquam] *Heb. Vir.* Caleb & Joſua] *Qui hortati fuerunt populum ad pergendum in terram Chanaan. Suprà c.14. v.6. & ſeqq.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVI.

EX toto capite. Per iſtam Iſraëlitarum numerationem ſive recenſionem monemur, Deo placere ordinem in actionibus noſtris: ac proinde hunc ſtudioſè eſſe adhibendum atque obſervandum. Vide 1.Cor.14. v.ult. *Ordo.*

2 Ex v.9. & 10. Item 61. Per narrationem de interitu Dathanis & Abirami, item Nadabi & Abihu monemur: illorum qui aliquid ſceleratè aut temerariè admiſerunt, quo Deum populumque Dei offenderunt, memoriam perpetuò ignominioſam ac dedecoroſam eſſe: ac proinde ſceleratas & temerarias atque ambitioſas actiones eſſe fugiendas. *Memoria ſceleratorum.*

3 Ex v.56. Per illam loquendi formulam, *Secundum os ſortis dividitor poſſeſſio terræ*, monemur: ſortem gubernari providentia Dei, & Deum per ſortem veluti loqui, & patefacere quid fieri velit: quod & Salomon docet, Prov.16. v.ult. Ac proinde ſorte non eſſe ludendum, ſeu ſortem non eſſe adhibendam ad luſum: quia ſic profanatur ſanctum Dei nomen: ſed tantùm in rebus ſeriis & negotiis gravibus, idque cum reverentia numinis, adhibendam. Sicut ex Dei mandato adhibita fuit a Joſua ad deprehendendum ſontem, propter cujus maleficium Deus clade affecerat populum, Joſ.7. Item ab Iſraelitis ad dividendum inter ipſos terram promiſſam, Joſ.14. & deinceps. Item à nautis cum quibus vectus fuit Jonas, ad deprehendendum ſontem propter quem immiſſa eis erat grandis tempeſtas, Jon.1. Sic in novo teſtamento ſortem adhibuerant apoſtoli in vocatione Matthiæ ad apoſtolatum, idque ardentibus precibus adhibitis. Actor.cap.1. Peccant igitur qui pecuniam conferunt in illam, quam a Fortuna impio vocabulo Glückhafen denominant: ut inde per ſortem plus recipiant. *Sortes.*

4 Ex v.51. & ex duobus verſibus ultimis. Per iſtam indicationem numeri Iſraëlitarum, itemque per iſtam narratiunculam de interitu Iſraëlitarum in deſerto, monemur: Deum eſſe veracem in ſuis tum promiſſionibus, tum comminationibus. Nam Abrahamo promiſerat, ſe ipſius ſemen valde multiplicaturum, Geneſ.15. v.5. & iſtis Iſraelitis interitum illum fuerat minatus, ſuprà cap.14. v.35. Quare comminationibus divinis a peccando deterreamur: promiſſionibus autem ad fidem & pietatem excitemur. *Veracitas Dei.*

CAPUT XXVII.

T. & J.

1 A*Cceſſerunt etiam filiæ Tzelophchadi filii Chepheris filii Gileadis filii Machiris filii Menaſcheh ad familias Menaſcheh filii Joſephi, quarum filiarum hæc* ſunt *nomina, Machla, Noha, & Chogla, & Milca, & Thirtza:*

2 *Steteruntq; coram Moſche & coram Elhazare ſacerdote, & coram principibus ac toto cœtu, ad portam tentorii conventus, dicentes:*

3 *Pater noſter mortuus eſt in deſerto: ipſe tamen non fuit inter cœtum eorum qui convenerant contra Jehovam in cœtu Korachi: ſed in peccato ſuo mortuus eſt, quum filii non eſſent ei.*

4 *Quare ſubtraheretur nomen patris noſtri è medio familiæ ſuæ, eo quòd non ſit ei filius? da nobis jus poſſeſſionis inter fratres patris noſtri.*

5 *Retulit itaq; Moſche cauſam earum coram Jehova:*

6 *Et allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,*

7 *Rectè filiæ Tzelophchadi loquuntur, omnino dato illis jus poſſeſſionis hæreditariæ inter fratres patris earum: ut transferas poſſeſſionem patris earum in ipſas.*

8 *Ad filios autem Iſraelis loquere, dicendo, Quum quis moritur & filius non erit ei, tunc transferetis poſſeſſionem ejus ad filiam ejus:*

P.

ACceſſerunt etiam filiæ Tſelophhadi filii Hepheris, filii Gileadis filii Machiris, filii Manaſſis, inter familias Manaſſis filii Joſephi, cujus filiarum hæc *ſunt* nomina, *a* Mahla, Noha, & Hogla, & Milca, & Thirtſa. 1. *a Sup 26.33. Joſ.17.3.*

2 Steteruntque coram Moſe & coram Eleaſare ſacerdote, & coram principibus ac toto cœtu, *ante* oſtium tentorii conventus, dicentes:

3 Pater noſter mortuus eſt in deſerto: ipſe tamen non fuit inter eorum *b* cœtum qui convenerant contra Jehovam in cœtu Koræ: ſed propter peccatum ſuum mortuus eſt; & filii non fuerunt ei. *b Sup 16. v. 1. & deinc.*

4 Quare ſubtraheretur nomen patris noſtri è familia ſua, eò quòd non *ſit* ei filius? Da nobis *quoq;* poſſeſſionem inter fratres patris noſtri.

5 Retulit itaque Moſes cauſam earum ad Jehovam.

6 Et allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo,

7 Rectè filiæ Tſelophhadi loquuntur, omnino *c* dato illis poſſeſſionem hæreditariam inter fratres patris earum: ut transferas poſſeſſionem patris earum in ipſas. *c Inf 36.2.*

8 Ad filios autem Iſraëlis loquere, dicendo, Quum quis morietur, ſi filius non erit ei, tunc transfertote poſſeſſionem ejus ad filiam ejus:

9 Quòd ſi filia non erit ei, tunc tradetis poſſeſſionem ejus fratribus ejus:

10 Quòd ſi non erunt ei fratres, tunc tradetis poſſeſſionem ejus fratribus patris ejus.

11 Sin autem non ſupererunt *fratres patris ejus, tunc tradetis poſſeſſionem ejus neceſſario ejus, propinquiori ei ex familia ejus, ut hæreditario jure poſſideat eam: atq; hoc erit filiis Jiſraëlis in ſtatutum judiciale, quemadmodum præcepit Jehova Moſchi.*

12 Deinde edixit Jehova Moſchi, Aſcende iſtum montem Habarimorum, & aſpice terram quam do filiis Jiſraëlis:

13 Ut quum aſpexeris eam, aggregeris ad populos tuos tuque; quemadmodum aggregatus eſt Aharon frater tuus:

14 Quandoquidem rebellaſtis in deſerto Tsinis in contentione cœtus contra præſtitutum meum, quod erat *ut ſanctificaretis me ad aquas illas ante oculos eorum. iſta* ſunt *aqua contentionis Kadeſchi, in deſerto Tsinis*

15 Alloquutus autem eſt Moſche Jehovam, dicendo,

16 Præficiat Jehova Deus ſpirituum Deus *omnis carnis, virum huic cœtui:*

17 Qui prodeat ante eos & qui veniat ante eos, quiq; educat eos & qui reducat eos: ut non ſit cœtus Jehovæ ſicut pecudes quibus non eſt *paſtor.*

18 Edixit verò Jehova Moſchi, Sume tecum Jehoſchuham filium Nuni, virum in quo eſt *ſpiritus* meus: *ut imponas manum tuam illi:*

19 Siſtenſq; illum coram Elhazare ſacerdote & coram toto cœtu, mandatis inſtruas illum ante oculos eorum:

20 Et impertiaris ei de gloria tua, ut auſcultent ei totus cœtus filiorum Jiſraëlis.

21 Is coram Elhazare ſacerdote ſtato, ut eum conſulat de judicio Urim coram Jehova ad ejus præſtitutum exeunto, & ad ejus præſtitutum redeunto ipſe & omnes filii Jiſraëlis cum eo, denique totus cœtus.

22 Fecit ergo Moſche quemadmodum præceperat Jehova ipſi: aſſumens enim Jehoſchuham ſtitit eum coram Elhazare ſacerdote & coram toto cœtu:

23 Et imponens manus ſuas illi mandatis inſtruxit illum, quemadmodum edixerat Jehova fieri per Moſchen.

9 Quòd ſi filia non erit ei, tunc traditote poſſeſſionem ejus fratribus ejus:

10 Quòd ſi non erunt ei fratres, tunc traditote poſſeſſionem ejus fratribus patris ejus.

11 Si verò non *erunt* fratres patris ejus, tunc traditote poſſeſſionem ejus conſanguineo ejus, propinquiori ei ex familia ejus, ut hæreditario jure poſſideat eam. Atque hoc eſto filiis Iſraëlis in ſtatutum judiciale, quemadmodum præcepit Jehova Moſi.

12 Deinde dixit Jehova Moſi, *d* Aſcende iſtum montem Abarimorum, & aſpice terram quam dedi filiis Iſraëlis: II.

d Deut.32. v.49.

13 Quumque aſpexeris eam, aggregaberis ad populos tuos tu quoque, quemadmodum *e* aggregatus eſt Aharon frater tuus:

e Sup.20. 2. & 28.

14 Quandoquidem *f* rebellaſtis in deſerto Tſinis in contentione cœtus contra mandatum meum, *quod erat* ut ſanctificaretis me per aquam illam ante oculos eorum: iſta *eſt* aqua contentionis apud Kades, *in* deſerto Tſinis.

f Sup.20.12.

15 Allocutus autem eſt Moſes Jehovam, dicendo,

16 Præficiat Jehova deus *g* ſpirituum omnis carnis, virum huic cœtui:

g Sup.16.22. Heb.12.9

17 Qui exeat coram eis & qui introeat coram eis, quique educat eos & qui introducat eos: ut non ſit cœtus Jehovæ ſicut *h* oves quibus non *eſt* paſtor.

h Matt 9.36. Marc.6.34.

18 Edixit verò Jehova Moſi, Sume tecum Joſuam filium Nunis, virum in quo *eſt* ſpiritus: & imponito illi manum tuâ.

19 Siſtenſque illum coram Eleaſare ſacerdote & coram toto cœtu mandatis inſtruito illum ante oculos eorum.

20 Et imponito ei de majeſtate tua, ut auſcultet *ei* totus cœtus filiorum Iſraëlis.

21 Et coram Eleaſare ſacerdote ſtato, ut *is* pro ipſo *Deum* conſulat per ritum Urim coram Jehova: ad ejus mandatum exeunto, & ad ejus mandatum introeunto ipſe & omnes filii Iſraëlis cum eo, denique totus cœtus.

22 Fecit ergo Moſes quemadmodum præceperat Jehova ipſi: aſſumens enim Joſuam *i* ſtitit eum coram Eleaſare ſacerdote & coram toto cœtu:

i Deut.31.14.

23 Et *k* innixus illi manibus ſuis mandatis inſtruxit eum, quemadmodum edixerat Jehova per Moſen.

k Deut.34.9.

ANALYSIS CAP. XXVII.

Duo hoc capite continentur: primùm lex de jure ſucceſſionis, deinde narratio de deſignatione Joſuæ in ſucceſſorem Moſis. Secunda pars incipit verſu 12.

De prima parte. Recitatio iſtius legis conſtat quatuor membris: occaſione, cauſa procatarctica, mandato ſpeciali, & ipſa legis propoſitione. Occaſionem iſti legi præbuit petitio filiarum Tſelophcadi, quâ petiverunt hæreditatem in terra Chanaan. Hæc petitio illuſtratur tribus modis: deſcriptione petentium, circumſtantiis & membris. Deſcriptio conſtat ex cauſis procreantibus, & ex adjunctis nominibus, verſ. 1. Circumſtantiæ indicantur duæ: una perſonarum coram quibus petitionem ſuam propoſuerunt, verſ. 2: altera loci ubi eam propoſuerunt, ibidem. Membra ſermonis illius petitorii ſunt tria: narratio, cauſa petitionis, & petitio ipſa. Narratio eſt de patris ipſarum morte, innocentia in conjuratione Korachi, & conditione quod ad liberos attinet, verſ. 3. Scopus autem illius narrationis eſt, ut tollant obſtacula ſeu impedimenta ad impetrandum quod petebant, & ſimul jus ſuum ad rem quam petebant. Cauſa petitionis, nempe finalis, indicatur verſ. 4: nempe ne nomen patris defuncti deleatur. Petitio ipſa proponitur eodem verſu. Cauſa procatarctica quæ Deum movit ad legem hanc dandam, fuit relatio Moſis ad illum, quâ conſuluit eum quid facto opus eſſet ad petitionem puellarum iſtarum, verſ. 5. Mandatum ſpeciale fuit, ut Moſes puellis illis daret hæreditatem, ſicut petiverant, verſ. 6. 7. Lex ipſa conſtat membris quatuor: quorum primum proponitur verſu 8: ſecundum nono: tertium decimo: quartum undecimo: ubi etiam adjicitur epilogus iſtius legis.

De ſecunda parte. Narratio de deſignatione Joſuæ in ſucceſſorem Moſis conſtat membris octo. Ea ſunt: (1) occaſio, (2) cauſa procatarctica, (3) efficiens principalis, (4) miniſter, (5) alia cauſa procatarctica, (6) forma ſeu modus agendi, (7) teſtes, (8) finis ſeu cauſa finalis. Occaſionem huic vocationi Joſuæ præbuit denuntiatio Domini de inſtante morte Moſis: quæ denuntiatio tribus conſtat membris: (1) mandato Domini de terra promiſsâ priùs aſpicienda, v. 12: (2) commemoratione exempli ſimilis, v. 13: (3) expoſitione cauſæ impulſivæ, verſ. 14. Cauſa procatarctica quæ Deum movit ad Joſuam Moſi ſucceſſorem dandum, fuit precatio Moſis, v. 15. 16. & 17. Quæ precatio conſtat duobus membris: petitione, verſ. 16. & 17. & argumento ſeu ratione petitionis a fine ſeu cauſa finali, v. 17. Efficiens principalis hujus vocationis fuit Dominus illam mandans Moſi, v. 18. Miniſter ejuſdem fuit Moſes, mandatum illud exſequens, ibidem & verſu 22. Alia cauſa procatarctica fuit, quòd ſpiritus Domini erat in Joſua, ita ut idoneus eſſet ad officium illud ducis adminiſtrandum, verſ. 18. Forma ſeu modus agendi qui in deſignando Joſua adhibitus fuit, tribus conſtat membris: impoſitione manuum, verſ. 18: præſentatione, v. 19. & mandatis, ibidem. Hic modus agendi commemoratur bis: primùm in mandato, verſ. 18. & ſeqq. deinde in exſequutione, verſ. 22. & 23. Teſtes & ſpectatores huic deſignationi adjuncti, fuerunt tum Eleaſar ſacerdos, tum totus cœtus Iſraëlitarum, verſ. 19. Finis ſeu cauſa finalis hujus deſignationis indicatur duplex: primus ut Joſuæ concilietur authoritas apud populum, alter ut populus ei obediat: quorum finium prior poſteriori ſubordinatus eſt, verſu 20. Eâdem autem operâ indicatur officium tum populi, verſ. 20. & 21: tum ipſius Joſuæ, verſ. 21. Cæterùm Joſuæ officium indicatur ſynecdochicè ex una parte, nempe quomodo ſe gerere debeat in rebus obſcuris.

SCHOLIA IN CAP. XXVII.

§ 1.

Acceſſerunt etiam] *Heb. Et appropinquarunt.* Ad familias] *Vel,* inter familias. *Ita ut verbum* Acceſſerunt *referatur ad Moſen.*

2 *Ad* portam] *Verto,* Ante *oſtium. Ellipſis.*

3 Ipſe tamen] *Heb. Et ipſe.* Inter cœtum] *Heb. In medio cœtus.* Convenerant] *Nimirum ex condicto & conſpiratione. Hæc enim eſt emphaſis verbi Hebraici* נועד*. Vide ſup. cap. 16.* Sed] *Heb.* כִּי*: pro* כִּי אִם. In peccato ſuo] *Verte, Propter peccatum ſuum. Id eſt, Propterea quòd peccator erat, ut alii omnes homines. Innuunt, eum mortuum eſſe morte naturali.* Quum filii non eſſent] *Heb. Et filii non fuerunt.*

4 Jus poſſeſſionis] *Heb. Poſſeſſionem.* Inter fratres] *Heb. In medio fratrum.*

5 Retulit itaque &c.] *Heb. Et appropinquare fecit &c. ante Jehovam, ſeu in conſpectum Jehovæ.* Cauſam] *Heb. Judicium. Metonymia adjuncti.* Coram Jehova] *Verbum* Retulit *poſtulat dici,* Ad Jehovam.

7 Rectè] *Vel, Rectum.* Omnino dato] *Heb. Dando dabis.* Illis] *Hic in Hebræo pronomen affixum eſt generis maſculini* לָהֶם*: pro* לָהֶן*: eſt igitur anomalia ſive enallage generis: qualis etiam habetur Exod. 1. v. 21.* Jus poſſeſſionis hæreditariæ] *Heb. Poſſeſſionem hæreditatis.* Inter fratres] *Heb. In medio fratrum.* Earum] *Hic rurſus in Hebræo pronomen affixum generis maſculini eſt.* Poſſeſſionem] *Heb. Hæreditatem. Sic verſ. ſeq. & verſ. 9. 10. 11.* Poſſeſſionem patris] *Id eſt, quam pater accepturus fuerat ſi eò uſq; vixiſſet.*

8 Tunc] *Heb Et.* Transferetis] *Verte, Transfertote. nam eſt lex. Sic deinceps,* Traditote: *v. 9. 10. 11.*

11 Neceſſario] *Verto, Conſanguineo. Heb.* שְׁאֵר*. Vide Levit. 18.* Judiciale] *Heb. Judicii ſive juris. Genitivus ſubjecti.*

12 Dein-

12 Deinde] *Heb. Et.* Do] *Heb. Dedi. Enallage temporis.*

13 Ut quam aſpexeris &c.] *Heb. Et aſpicies eam, & aggregaberis. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Aggregeris ad populus tuos] *Ut ſuprà cap. 20. v. 24.*

14 Quandoquidem] *Heb.* כַּאֲשֶׁר *id eſt, Poſtquam. Sic & nos utimur vocalo* Nachdem *vel* Demnach *pro vocula* Dieweil. Contra præſtitutum meum] *Hebr. Os meo. Metonymia efficientis metaphorica, & ſynecdoche generis.* Ad aquas illas] *Verto, Per aquas illas. Nempe quas debuiſtis è rupe educere mandato veſtro. Vide ſuprà cap. 20. Malim autem hic uti numero ſingulari.* Per aquam illam. *Præpoſitio* בְּ *hic valet Per, notans cauſam inſtrumentalem. Et mox, Iſta eſt aqua &c.* Kadeſchi] *Id eſt, quæ accidit apud Kadeſchum. Genetivus ſubjecti.*

16 Præficiat] *Heb. Viſitet.* Deus ſpirituum *dans* omnis carnis] *Malim, Deus ſpirituum omnis carnis. Id eſt, creator animarum omnium hominum. Quod ſi propter accentum repetenda eſt vox regens ex commate præcedente, repetenda potiùs erit vox Spirituum. Altera repetitio poſtularet articulum* ה *pro articulo* לְ *in voce* לְכָל*: ut patebit conſideranti.*

17 Qui procedat & qui veniat] *Verto, Qui exeat & qui introeat. Scil. ſicut paſtor ante oves. Periphraſis gubernationis.* Reducat] *Heb. Introducat. Nempe in caſtra, poſt commiſſum aliquod prælium.* Pecudes] *Heb* צֹאן*: id eſt grex ovium vel caprarum.*

18 Spiritus *meus*] *Id eſt, Sapientia gubernandi atq; fortitudo, à ſpiritu meo profecta. Metonymia efficientis & ſynecdoche generis.* Ut imponas &c.] *Verto, Ut niteris manu tua ſuper illum.* Steure dich mit deiner hand auf jhn. *Ut nimirum hoc ritu illum mihi conſecres ſicut aliàs moris eſt in ſacrificiis.*

19 Ante oculos] *Præpoſitio* לְ *hic valet Ante.*

20 Impertiaris ei] *Verto, Imponas ei. Heb. Des ſuper eum.* De gloria tua] *Malim, De majeſtate tua: vel, de magnificentia tua:* Von deiner herrlichkeit. Ut auſculent ei] *Vel, Ut audiant. Scil. mandata illa quibus eum inſtrues.*

21 Is] *Heb. Et.* De judicio Urim] *Vide Exod. 28. v. 30. Levit. 8. v. 8.* Ejus] *Nempe Jehovæ.* Præſcriptum] *Hebr. Os. Metonymia efficientis & ſynecdoche generis.* Ipſe] *Joſua.*

22 Fecit ergo] *Heb. Et fecit.* Aſſumens enim] *Heb. Et aſſumſit & ſtatuit.*

23 Et imponens &c.] *Verto, Et nixus manibus ſuis ſuper illum.* Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis. Metonymia efficientis & ſynecdoche generis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVII.

Fides. EX primis quatuor verſibus. In filiabus Tſelophcadi proponitur nobis exemplum fidei. Niſi enim credidiſſent promiſſioni Dei de occupanda ab Iſraelitis terra Chanaan: non petiviſſent tam ſeriò ſibi quoque portionem aliquam illius jure ſucceſſionis dari.

Honor parentum. 2 In iiſdem proponitur nobis exemplum honorationis parentum: quatenus operam dederunt, ne nomen patris ipſarum æterna oblivione in populo Dei ſepeliretur, ſed potiùs ut honorifica ejus memoria conſervaretur.

Judicum officium. 3 Ex v. 5. & 6. In Moſe proponitur judicibus exemplum circumſpectionis, benignitatis, & pietatis. Circumſpectionis: quòd non rejecit petitionem iſtarum puellarum, tanquam diſcrepantem a mandato Dei quod acceperat de terra dividenda inter maſculos. Benignitatis, quòd quantum in ipſo fuit, operam dedit ut petitioni illarum puellarum, quæ per ſe æqua videbatur, ſatisfaceret. Pietatis denique, quòd de re incerta & perplexa Deum conſuluit.

Feuda. 4 Ex v. 7. & ſeqq. Etſi hoc mandatum Dei & ei ſubjuncta lex ad puellas Iſraëliticas propriè pertinet: tamen videtur politicos Chriſtianos hinc poſſe doctrinam ſumere de jure feudorum, ut ſcil. deficientibus maſculis feuda transferantur in fœminas.

Bonitas Dei. 5 Ex v. 12. 13. & 14. In denuntiatione mortis factâ Moſi, habemus exemplum bonitatis Dei: quippe qui caſtigationes filiorum ſuorum conſolationibus temperat. nam quòd Deus privatione ingreſſus in terram Chanaan (ſicut minatus fuerat ſuprà cap. 20. v. 12.) Moſen caſtigaturus, ac proinde ante ingreſſum populi per mortem è medio ſublaturus, priùs ei oſtendit terram illam, conſolandi ejus gratia fecit.

Animæ piorum. 6 Ex v. 13. ex verbis, *Aggregeris ad populos tuos.* Hac periphraſi mortis docemur, animas piorum per mortem emigrare è corporibus, & colligi certo aliquo in loco. Is autem locus eſt ipſum cælum beatorum: quod Luc. 16. appellatur ſinus Abrahæ: in quem anima pii Lazari per angelos deportata fuit.

Gubernatio Dei. 7 Ex v. 13. & 14. Deus etiam fideliſſimos ſervos ſuos propter peccata caſtigat: ut oſtendit exemplum Moſis & Aharonis: quos privavit ingreſſu terræ Chanaan, propterea quòd non alacriter obtemperaſſent ipſius mandato in producenda aqua ex petra: nec ſatis firmiter promiſſioni ejus de aqua inde producenda credidiſſent. Hinc diſcimus juſtitiam ac ſeveritatem Dei.

Principum officium. 8 Ex v. 15. 16. & 17. In Moſe proponitur principibus exemplum piæ ſollicitudinis: quippe qui perceptâ Dei ſententiâ de ſua morte, ſolicitus eſt de idoneo ſucceſſore qui populum regat: eumque à Deo precibus petit.

Animarum origo. 9 Ex v. 16. notetur teſtimonium de origine animarum, quòd ſcil. immediatè creentur a Deo. Hinc enim eſt quòd Deus dicitur deus ſpirituum omnis carnis. Confer Heb. 12. verſ. 9. Eccleſ. 12. v. 9.

Magiſtratus. 10 Ex verſ. 17. ex verbis, *Ut non ſit cœtus Jehovæ ſicut pecudes quibus non eſt paſtor.* Hinc diſcimus, pium & ſapientem magiſtratum eſſe magnum Dei beneficium: quia abſque illo populus obnoxius eſt direptioni hoſtium, ſicut oves quæ carent paſtore, expoſitæ ſunt direptioni luporum.

Magiſtratus. 11 Ex v. 18. Ex mandato Dei de Joſua duce populi deſignando diſcimus, in gubernatione requiri ſpiritum Dei: id eſt, dona Spiritus ſancti: ut ſapientiam gubernandi, fortitudinem & ſimiles virtutes.

Principes populi Dei. 12 Ex eodem verſu. Impoſitione manuum quâ jubetur Moſes Joſuam ducem deſignare, monemur, principes populi Dei conſecratos illi atque addictos eſſe debere tanquam ſervos: at proinde nihil eis in gubernatione agere licere, niſi ex præſcripto Dei. Sicut & hoc loco Joſua certis mandatis Dei inſtructus fuit, verſ. 19.

Magiſtratus. 13 Ex verſu 20. Quòd Moſes juſſus eſt impertiri Joſuæ de gloria ſua, deſignando ſcil. eum ducem populi Dei: hinc monemur, magiſtratum divinâ quadam authoritate à Deo donari, ut ſubditi illum revereantur. Hinc appellantur dii & filii Excelſi, Pſal. 82. v. 6.

Principes populi Dei. 14 Ex v. 21. Quòd Joſua jubetur in rebus perplexis conſulere Dominum per Eleazarum ſacerdotem: hinc diſcunt principes populi Chriſtiani, ſe quoque Deum per miniſtros verbi ex Dei verbo conſulere debere.

CAPUT XXVIII.

T. & J.

I. *ITem alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

2 Præcipe filiis Jiſraëlis edicens eis: Oblationem meam cibi mei, in igne abſumenda mihi, odorem gratum meum obſervatote ut offeratis mihi ſtato tempore ſuo.

3 Itaq; dices illis, Hoc eſt igne abſumendum quod offeretis Jehovæ: agni anniculi integri bini unoquoq; die in holocauſtum jugiter.

4 Agnum illorum unum parato mane, agnúmq; alterum parato inter duas veſperas:

5 Et decimam ephæ ſimilæ in munus, miſtæ oleo contuſi quartâ hinis.

6 Holocauſtum juge, quod paratum fuerat in monte Sinai in odorem gratum, igne abſumendum Jehovæ:

7 Et libamen ejus quartam hinis in agnum unumquemq; in loco ſancto libato libamen generoſi vini Jehovæ.

8 Agnum verò alterum parato inter duas veſperas, ut munus matutinum, & ut libamen ejus parato, igne abſumendum odorem gratum Jehovæ.

II. *9 Die autem ſabbathi bini agni anniculi integri, & bina decima ſimilæ in munus miſtæ oleo cum libamine ſuo.*

10 Holocauſtum ſabbathi eſto ſabbatho ſuo, præter ipſum holocauſtum juge cum libamine ſuo.

III. *11 Item in initiis menſium veſtrorum offertote holocauſtum Je-*

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: I.

2 Præcipe filiis Iſraëlis edicens eis: *a* Oblationem meam cibi mei, ſacrificiorum meorum igne abſumendorum, odorem gratum meum, obſervatote ut offeratis mihi, ſtato tempore ſuo. *a Exod. 29. v. 38. & deincep.*

3 Itaque dicito illis, Hoc *eſt* ſacrificium igne abſumendum quod offerre debetis Jehovæ: *b* agni anniculi integri duo unoquoque die *in* holocauſtum jugiter. *b Exod. 29. v. 38.*

4 Agnum illorum unum ſacrificato mane, agnumque alterum ſacrificato inter duas veſperas:

5 Et decimam ephæ ſimilæ in munus, miſtæ olei contuſi quartâ hinis.

6 *Hoc eſt* holocauſtum juge, quod ſacrificatum fuerat in monte Sinai in odorem gratum *in* ſacrificium igne abſumendum Jehovæ.

7 Et libamen ejus quartam hinis in agnum unumquemque: in loco ſancto libato libamen potus inebriantis Jehovæ.

8 Agnum verò alterum ſacrificato inter duas veſperas; cum munere matutino, & cum libamine ejus ſacrificato *illum*, ſacrificium igne abſumendum odoris grati Jehovæ.

9 Die autem ſabbathi duo agni anniculi integri, & duæ decimæ ſimilæ *in* munus miſtæ oleo, & libamen ejus. II.

10 *Hoc eſt* holocauſtum ſabbathi in ſabbatho ejus præter holocauſtum juge & libamen ejus.

11 In initiis autem menſium veſtrorum offertote holocau- III.

hovæ, juvencos ſubrumos binos, & arietem unum, agnos anniculos ſeptenos integros:

12 Et ternas decimas ſimilæ in munus miſtæ oleo, in juvencum unumquemque, binasque decimas ſimilæ in munus miſtæ oleo, in arietem unumquemque:

13 Singulas verò decimas ſimilæ in munus miſtæ oleo in arietem unumquemque: holocauſtum, odorem gratum, igne abſumendum Jehovæ.

14 De libaminibus autem eorum, dimidium hinus eſto in juvencum, tertiaque hinus in arietem, & quarta hinus vini in agnum: hoc holocauſtum menſis ineuntis eſto *in initio ſuo, per ſingulos menſes anni.*

15 Præterea hircus è capris unus in peccatum Jehovæ præter holocauſtum juge, parator cum libamine ſuo.

IV. *16 Item menſe primo, decimoquarto die illius menſis, Paſcha* eſto *Jehovæ.*

17 Quintodecimo autem die ejus menſis feſtum: ſeptem diebus azyma comeduntor.

18 Horum dierum primo convocatio ſancta eſto: *nullum opus ſervile facitote:*

19 Sed offeretis igne abſumendum holocauſtum Jehovæ, juvencos ſubrumos binos & arietem unum, præterea ſeptenos agnos anniculos, integri ſunto vobis:

20 Munus verò illorum, ſimilam miſtam oleo; nempe *ternas decimas in juvencum, & binas decimas in arietem paratote:*

21 Singulas decimas parato in unumquemque agnum, ex ſeptem illis agnis:

22 Præterea hircum peccati unum, ad expiationem faciendam pro vobis:

23 Præter holocauſtum illud matutinum quod eſt *pro holocauſto jugi, paratote iſta.*

24 Qualia hæc ſunt *facitote in quemque diem ſeptem diebus,* in *cibum igne abſumendum odoris grati Jehovæ: præter holocauſtum juge parator cum libamine ſuo.*

25 At die horum ſeptimo convocatio ſancta eſto vobis: opus ſervile nullum facitote.

V. *26 Item die primitiarum, quum offeretis munus novum Jehovæ poſt ſeptimanas veſtras, convocatio ſancta eſto vobis, nullum ſervile opus facitote.*

27 Sed offeretis holocauſtum, odorem gratum Jehovæ, juvencos ſubrumos binos, arietem unum, ſeptenos agnos anniculos:

28 Et munus illorum, ſimilam miſtam oleo; nempe *ternas decimas in juvencum, binas decimas in arietem.*

29 Singulas decimas in agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis:

30 Hircum lactentem unum, ad expiationem faciendam pro vobis:

31 Præter holocauſtum juge & munus ejus facitote iſta, *integra ſunto vobis cum libaminibus ſuis.*

ſtum Jehovæ, juvencos ſubrumos duos, & arietem unum, agnos anniculos ſeptenos integros:

12 Et tres decimas ſimilæ *in* munus miſtæ oleo, in juvencum unumquemque; binasque decimas ſimilæ *in* munus miſtæ oleo, in arietem unumquemque:

13 Singulas verò decimas ſimilæ *in* munus miſtæ oleo in agnum unumquemque: *in* holocauſtum, odorem gratum, ſacrificium igne abſumendum Jehovæ.

14 Quod attinet ad libamina eorum, dimidium hinis eſto in juvencum, tertiaque hinis in arietem, & quarta hinis vini in agnum: hoc holocauſtum novæ lunæ *eſto* in novitate ejus, per ſingulos menſes anni.

15 Præterea hircus lactens unus in ſacrificium pro peccato Jehovæ præter holocauſtum juge, ſacrificator & libamen ejus.

16 Menſe autem primo, decimoquarto die illius menſis, Paſcha mactator Jehovæ. IV.

17 c Quintodecimo autem die ejus menſis, feſtum *eſto* per ſeptem dies azymæ *placentæ* comeduntor. c Exod.12.18. Levi.23.5.

18 Horum dierum primo convocatio ſancta *eſto*: nullum opus ſervile facitote:

19 Sed offertote ſacrificium igne abſumendum, *nempe* holocauſtum, Jehovæ, juvencos ſubrumos duos & arietem unum: præterea ſeptenos agnos anniculos, integri ſunto vobis.

20 Munus verò illorum, ſimilam miſtam oleo, *nempe* tres decimas in juvencum, & binas decimas in arietem paratote:

21 Singulas decimas parato in unumquemque agnum, è ſeptem illis agnis:

22 Præterea hircum unum in ſacrificium pro peccato, ad expiationem faciendam pro vobis:

23 Præter holocauſtum illud matutinum quod *eſt* pro holocauſto jugi, paratote iſta.

24 Qualia hæc *ſunt* paratote quotidie per ſeptem dies, cibum ſacrificii igne abſumendi *in* odorem gratum Jehovæ præter holocauſtum juge parator cum libamine ſuo.

25 At die horum ſeptimo convocatio ſancta eſto vobis: opus ſervile nullum facitote.

26 d Item die primitiarum, quum offeretis munus novum Jehovæ poſt hebdomades veſtras, convocatio ſancta eſto vobis, nullum opus ſervile facitote. V. d Levi.23.16. Deut.16.9.

27 Sed offertote holocauſtum; in odorem gratum Jehovæ; juvencos ſubrumos duos, arietem unum, ſeptenos agnos anniculos:

28 Et munus illorum, ſimilam miſtam oleo, *nempe* tres decimas in juvencum, duas decimas in arietem.

29 Singulas decimas in agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis:

30 Hircum lactentem unum, ad expiationem faciendam pro vobis:

31 Præter holocauſtum juge & munus ejus paratote *iſta*, integra ſunto vobis, & libamina eorum.

ANALYSIS CAP. XXVIII.

Duobus ſequentibus capitibus recitantur aliquot leges cæremoniales, quæ ſunt de ſacrificiis per ſtata tempora offerendis. Et hoc quidem capite continentur leges ſex: quarum prima eſt de ſacrificio jugi, verſ.3. & ſeqq. ſecunda de ſacrificio ſabbathi, v.9. & 10: tertia de ſacrificiis neomeniæ, v.11. & ſeqq. quarta de ſacrificio paſchatis, v.16. quinta de ſacrificiis azymorum, v.17. & ſeqq. ſexta de ſacrificiis pentecoſtes ſive diei primitiarum, v.26. & ſeqq.

De lege prima. Initio præmittitur lex generalis de ſacrificiis illis ordinariis ſtato tempore offerendis, v.1. & 2. Deinde proponitur lex ſpecialis prima, quæ eſt de ſacrificio jugi. Hæc lex conſtat membris octo. Primo indicatur ejus materia, verſ.3. Secundo genus, ibidem. Tertio adjunctum tempus, v.4. Quarto adjunctum munus, verſ.5. Quinto illuſtratio à pari, v.6. Sexto finis, idemque effectus, ibidem. Septimo adjuncta libamina, v.7. Octavo repetitio dictorum & accommodatio ad agnum alterum, v.8.

De lege ſecunda. Lex de ſacrificio ſabbathi conſtat membris quatuor. Primo indicatur ejus materia, verſ.9. Secundo adjunctum munus, ibidem. Tertio genus, verſu 10. Quarto diverſa, ibidem.

De lege tertia. Lex de ſacrificiis neomeniæ conſtat membris ſex. Primo indicatur genus unum illorum ſacrificiorum, verſ.11. Secundo indicatur illius materia, ibidem. Tertio adjunctum munus, v.12. & 13. Quarto finis, verſ.13. Quinto adjuncta libamina, verſ.14. Sexto genus alterum: quod declaratur tribus argumentis: nempe ex materia, diverſis, & adjuncto libamine, verſ.15.

De lege quarta. Lex de ſacrificio paſchatis conſtat membris duobus: primo indicatur adjunctum tempus: ſecundo finis qui ſignificatur ipſo nomine, v.16.

De lege quinta. Lex de ſacrificiis azymorum conſtat membris quatuor. Primo deſcribitur illud feſtum partim ex adjuncto tempore: partim ex forma, ubi primus & ultimus dies ſolennitate cæteris anteponuntur, verſ.18. & 25. Secundo indicatur primum genus ſacrificii: quod deſcribitur ex fine verſ.19: & materiâ, ibidem: & adjuncto munere, v.20. & 21. Tertio indicatur alterum genus ſacrificii: quod deſcribitur ex materia, v.22. & fine, ibid. & diverſis, v.23. Quarto repetitur prius ſacrificii genus: quod declaratur ex adjuncto tempore, & ex fine, & ex diverſis, v.24.

De lege ſexta. Lex de ſacrificiis pentecoſtes conſtat tribus membris. Primo feſtum ipſum deſcribitur: idque partim ex adjuncto munere, id eſt, oblatione cibaria: partim ex adjuncto tempore: partim denique ex forma, verſu 26. Deinde imperatur unum ſacrificii genus, nempe holocauſtum: quod deſcribitur ex fine, verſ.27. & materiâ, ibidem: & adjuncto munere, v.28. & 29. Poſtremo imperatur alterum ſacrificii genus, nempe pro peccato: quod deſcribitur ex materia, v.30. & fine, ibidem: & diverſis, v.31.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII.

Item] *Heb. Et.* 2

2 Cibi mei] *Heb. Panis mei Synecdoche ſpeciei, & metaphora ἀνθρωποπαθής.* In igne abſumenda mihi] *Heb. In ignita mea vel, In ignienda mea.* Gratum] *Heb. Quietis. Genitivus effecti, & metaphora.* Ut offeratis] *Heb. Ad offerendum.*

3 Itaque] *Heb. Et.* Dices] *Verte, Dicito. nam eſt mandatum.* Anniculi] *Heb. Filii anniculi. id eſt, nati annum. Sic verſu 9.* Integri] *Id eſt, vitii expertes. Sic verſ 9.* Bini] *Heb. Duo.* Unoquoque die] *Loco nominis* Unoquoque *in Hebræo eſt articulus.*

4 Illorum] *Loco hujus pronominis in Hebræo eſt articulus.* Parato] *Verte, Sacrificato. Heb. Facito. Synecdoche generis.* Inter duas veſperas] *Id eſt, inter duas veſpertinas temporis extremitates. Synecdoche integri. Tempus autem illud conſtabat tribus ultimis horis diei: incipiebat enim ab hora diei nona, ut percipitur ex Actor.3. verſu 1.*

6 Holocauſtum juge] *Heb. Holocauſtum jugitatis. Genitivus adjuncti.*

adjuncti. Sic verſ.10. Paratum] *Verto, Sacrificatum. Heb. Factum.* Gratum] *Heb. Quietis.*

7 Unumquemque] *Heb. Unum. ſed cum articulo.* In loco ſancto] *Nempe in atrio ſacri tabernaculi, in altari holocauſti. Heb. In ſanctitate. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.* Generoſi vini] *Heb.* שֵׁכָר *quo vocabulo ſignificatur potus inebrians. Synecdoche generis. Vocem autem illam Græci interpretes retinuerunt, appellantes σίκερα: & hos ſequutus interpres Latinus, nominans ſiceram.*

8 Parato] *Verto, Sacrificato. Heb. Facies. Futurum pro imperativo, & ſynecdoche generis.* Ut munus &c.] *Verto, Cum munere ejus & cum libamine ejus ſacrificato* illum. *Præpoſitio* ב *hic valet Cum. In Hebræo non legitur* בְּמִנְחַת, *ſed* בְּמִנְחָה. *Legitur tamen* כְּנִסְכּוֹ *: ſed legendum eſſe* בְּנִסְכּוֹ, *patet ex ipſa ſententia, quæ eſt de ipſo agno ſacrificando. Dicere autem, agnum eſſe ſacrificandum ut munus & ut libamen, eſt inepte loqui.* Gratum] *Heb. Quietis.* Cum libamine ſuo] *Heb. Et libamen ejus.*

10 Sabbatho ſuo] *Verto,* in ſabbatho ejus *Scil. Jehovæ. Nam ut pronomen affixum ad holocauſtum referatur, nec res ipſa patitur, quum non dicatur* ſabbathum holocauſti, *ſed holocauſtum ſabbathi: nec phraſis: quia pronomen affixum eſt generis maſculini, nomen verò holocauſti* עֹלָה *in Hebræo eſt gen. fœm.*

11 Initiis] *Heb. Capitibus. Metaphora.* Subrumos] *Sive lactentes. Heb Filios armenti.*

13 Singulas verò decimas] *Heb. Decimam decimam. Sic verſu 21. & 29.*

14 De libaminibus] *Verto, Quod attinet ad libamina. Heb. Libamina. Nominativus abſolutè poſitus.* Menſis ineuntis in initio ſuo] *Verto, Novæ lunæ in novitate ejus. In Hebræo eſt unum & idem nomen* חֹדֶשׁ. *quod propriè ſignificat novitatem: uſurpari autem ſolet per ſynecdochen generis de nova luna ſeu novilunio: item per ſynecdochen membri pro menſe, qui incipit à novilunio.*

15 Præterea] *Heb. Et.* Hircus è capris] *Id eſt, hircus lactens. Heb. Hircus caprarum.* In peccatum] *In ſacrificium pro peccato.* Parator] *Sacrificator.* Cum libamine ſuo] *Heb. Et libamen ejus.*

16 Paſcha] *Id eſt, tranſitus. Hoc eſt, eſus agni in memoriam tranſitus angeli in Ægypto, tranſeuntis ſcil. domos Iſraelitarum ea nocte, qua occidebat primogenita Ægyptiorum. Synecdoche generis, & metonymia ſubjecti.*

17 Azyma] *Panes fermenti expertes.*

18 Horum dierum] *Heb. Die. ſed cum articulo.* Sancta] *Heb. Sanctitatis. Genitivus adjuncti.* Nullum opus &c.] *Heb. Omne opus ſervitii non facietis.*

19 Sed] *Heb. Et.* Offeretis] *Verto, Offertote.* Jehovæ] *Dativus, pendens à verbo offertote.* Præterea] *Heb. Et.*

20 Paratote] *Heb. Facitote. Synecdoche generis. Sic verſu ſequente.*

22 Præterea] *Heb. Et.* Hircum peccati] *Offerendum pro peccato, nempe ad expiandum peccatum, ut mox declaratur. Genitivus ſubjecti.*

23 Holocauſtum matutinum] *Heb. Holocauſtum mane, Genitivo caſu: & eſt genitivus ſubjecti.* Pro holocauſto] *Sive, In holocauſtum.* Paratote] *Heb. Facitote.*

25 At] *Heb. Et.* Horum] *In Hebræo eſt articulus.*

26 Poſt] *Præpoſitio* ב *hic valet poſt. Sic Eccleſ. 11. v. 1.*

27 Sed] *Heb. Et.* Offeretis] *Verto, Offertote.*

30 Lactentem] *Heb. Caprarum.*

Obſervationes vide ad finem capitis ſequentis.

CAPUT XXIX.

T. & J.

I. *MEnſe verò ſeptimo, primo* die *menſis, convocatio ſancta eſto vobis, opus ſervile nullum facitote: dies clangoris eſto vobis.*

2 *Quo parabitis holocauſtum in odorem gratum Jehovæ juvencum ſubrumum unum, arietem unum, agnos anniculos ſeptenos integros.*

3 *Munus verò eorum ſimilam miſtam oleo; ternas decimas in juvencum, & binas decimas in arietem.*

4 *Et decimam unam in agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis.*

5 *Præterea hircum lactentem unum in peccatum, ad faciendum expiationem pro vobis.*

6 *Præter holocauſtum menſis illius ineuntis cum munere ſuo, & holocauſtum juge cum munere ſuo, & libaminibus ſuis pro ratione eorum, in odorem gratum igne abſumendum Jehovæ.*

II. 7 *Item decimo* die *menſis hujus ſeptimi convocatio ſancta eſto vobis, ut affligatis animas veſtras. nullum opus facitote.*

8 *Sed offeretis holocauſtum Jehovæ* in *odorem gratum, juvencum ſubrumum unum, arietem unum, agnos anniculos ſeptenos, integri ſunto vobis.*

9 *Et munus eorum ſimilam miſtam oleo: ternas decimas in juvencum, binas decimas in arietem unumquemque.*

10 *Singulas decimas in agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis:*

11 *Hircum lactentem unum* in *peccatum: præter peccatum expiationum, & holocauſtum juge cum munere ſuo ac libaminibus ſuis.*

III. 12 *Item decimo quinto die hujus menſis ſeptimi convocatio ſancta eſto vobis, opus ſervile nullum facitote: ut celebretis feſtum Jehovæ ſeptem diebus.*

13 *Offeretis igitur holocauſtum igne abſumendum odorem gratum Jehovæ, juvencos ſubrumos ternos denos, arietes binos; agnos anniculos quatuor denos, integri ſunto:*

14 *Et munus eorum ſimilam miſtam oleo; ternas decimas in juvencum unumquemque ex tredecim juvencis, binas decimas in arietem unumquemque ex duobus illis arietibus.*

15 *Et ſingulas decimas in agnum unumquemque, ex quatuordecim agnis:*

16 *Præterea hircum lactentem unum, peccati: præter holocauſtum juge, munus ejus & libamen ejus.*

17 *Deinde die illorum ſecundo juvencos ſubrumos duodenos, arietes binos, agnos anniculos quatuor denos integros.*

18 *Et munus eorum, ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoque ex numero eorum, pro eadem ratione.*

19 *Præterea hircum lactentem unum peccati: præter holocauſtum juge & munus ejus, ac libamina eorum.*

20 *Die autem illorum tertio juvencos undenos, arietes binos, agnos anniculos quatuordenos integros,*

21 *Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoque, ex numero eorum, pro eadem ratione.*

P.

ITem menſe *a* ſeptimo, primo *die* menſis, convocatio ſancta eſto vobis, opus ſervile nullum facitote: dies clangoris eſto vobis. I.

a Lev. 23. 24.

2 Tum ſacrificatote holocauſtum in odorem gratum Jehovæ, juvencum ſubrumum unum, arietem unum, agnos anniculos ſeptenos integros.

3 Munus verò eorum ſimilam miſtam oleo; tres decimas in juvencum, & duas decimas in arietem.

4 Et decimam unam in agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis.

5 Præterea hircum lactentem unum *in* ſacrificium pro peccato, ad faciendum expiationem pro vobis.

6 Præter holocauſtum novilunii, & munus ejus, & holocauſtum juge & munus ejus, & libamina eorum pro jure eorum; in odorem gratum, *in* ſacrificium igne abſumendum Jehovæ.

7 Item *b* decimo *die* menſis hujus ſeptimi convocatio ſancta eſto vobis, ut affligatis animas veſtras: nullum opus facitote. II.

b Lev. 16. 31. & 23. 28.

8 Sed offertote holocauſtum Jehovæ *in* odorem gratum, juvencum ſubrumum unum, arietem unum; agnos anniculos ſeptenos, integri ſunto vobis.

9 Et munus eorum ſimilam miſtam oleo; tres decimas in juvencum; duas decimas in arietem unumquemque:

10 Singulas decimas in agnum unumquemque, ex ſeptem illis agnis:

11 Hircum lactentem unum *in* ſacrificium pro peccato: præter ſacrificium pro peccato quod ad expiationes pertinet, & holocauſtum juge & munus ejus ac libamina eorum.

12 Item *c* decimo quinto die menſis ſeptimi convocatio ſancta eſto vobis, opus ſervile nullum facitote: ſed celebratote feſtum Jehovæ per ſeptem dies. III.

c Exo. 23. 16. Lev. 23 34. Sup. 29 12. Deut. 16. 13. Neh. 8 14.

13 Offertote igitur holocauſtum *in* ſacrificium igne abſumendum, in odorem gratum Jehovæ, juvencos ſubrumos tredecim, arietes duos; agnos anniculos quatuordecim, integri ſunto:

14 Et munus eorum ſimilam miſtam oleo; tres decimas in juvencum unumquemque ex tredecim illis juvencis, duas decimas in arietem unumquemque ex duobus illis arietibus.

15 Et ſingulas decimas in agnum unumquemque, ex quatuordecim illis agnis:

16 Præterea hircum lactentem unum in ſacrificium pro peccato: præter holocauſtum juge, munus ejus & libamen ejus.

17 Deinde die illorum ſecundo juvencos ſubrumos duodecim, arietes duos, agnos anniculos quatuordecim integros.

18 Et munus eorum, ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoſque ex numero eorum, ſecundum rationem præſcriptam.

19 Præterea hircum lactentem unum in ſacrificium pro peccato: præter holocauſtũ juge, & munus ejus, ac libamina eorum.

20 Die autem illorum tertio juvencos undecim, arietes duos; agnos anniculos quatuordecim integros;

21 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoſque ex numero eorum, ſecundum rationem præſcriptam.

22 *Præterea hircum peccati unum: præter holocauſtum juge & munus ejus ac libamen ejus.*

23 *Die autem illorum quarto juvencos denos, arietes binos; agnos anniculos quatuordenos integros.*

24 *Munus eorum, ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoque ex numero eorum, pro eadem ratione.*

25 *Præterea hircum lactentem unum peccati: præter holocauſtum juge, munus ejus & libamen ejus.*

26 *Die autem illorum quinto juvencos novenos, arietes binos; agnos anniculos quatuordenos integros.*

27 *Et munus eorum, ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoque ex numero eorum, pro eadem ratione.*

28 *Præterea hircum peccati unum: præter holocauſtum juge, & munus ejus, ac libamen ejus.*

29 *Die autem illorum ſexto juvencos octonos, arietes binos; agnos anniculos quatuordenos integros,*

30 *Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quoque ex numero eorum, pro eadem ratione,*

31 *Præterea hircum peccati unum præter holocauſtum ejus, munus ejus, ac libamen ejus.*

32 *Die autem illorum ſeptimo juvencos ſeptenos, arietes binos; agnos anniculos quatuordenos integros,*

33 *Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes & in agnos quoque ex numero eorum pro ratione eorum,*

34 *Præterea hircum peccati unum: præter holocauſtum juge, munus ejus, ac libamen ejus.*

35 *Die ipſe octavo, interdicti dies eſto vobis: opus nullum ſervile facitote.*

36 *Sed offeretis holocauſtum igne abſumendum odorem gratum Jehovæ, juvencum unum, arietem unum; agnos anniculos ſeptenos integros.*

37 *Munus eorum cum libaminibus eorum in juvencum, in arietem, & in agnos quoque, ex numero eorum pro eadem ratione.*

38 *Præterea hircum peccati unum præter holocauſtum juge, & munus ejus ac libamen ejus.*

39 *Hæc paratote Jehovæ in ſolennitatibus veſtris: præter votiva veſtra & voluntarias oblationes veſtras, cum holocauſtis veſtris, & cum muneribus veſtris & cum libaminibus veſtris, & cum eucharisticis veſtris.*

40 *Quæ retulit Moſche ad filios Jiſraelis; ſecundum omnia quæ præceperat Jehova Moſchi.*

22 Præterea hircum unum in ſacrificium pro peccato: præter holocauſtum juge & munus ejus ac libamen ejus.

23 Die autem illorum quarto juvencos decem, arietes duos, agnos anniculos quatuordecim integros.

24 Munus eorum, ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quosque ex numero eorum, ſecundum rationem præſcriptam.

25 Præterea hircum lactentem unum in ſacrificium pro peccato: præter holocauſtum juge, munus ejus & libamen ejus.

26 Die autem illorum quinto juvencos novem, arietes duos agnos anniculos quatuordecim integros.

27 Et munus eorum, ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quosque ex numero eorum, ſecundum rationem præſcriptam.

28 Præterea hircum unum in ſacrificium pro peccato: præter holocauſtum juge, & munus ejus, ac libamen ejus.

29 Die autem illorum ſexto juvencos octo, arietes duos, agnos anniculos quatuordecim integros,

30 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes, & in agnos quosque ex numero eorum, ſecundum rationem præſcriptam.

31 Præterea hircum unum in ſacrificium pro peccato: præter holocauſtum ejus, munus ejus, ac libamen ejus.

32 Die autem illorum ſeptimo juvencos ſeptem, arietes duos; agnos anniculos quatuordecim integros,

33 Et munus eorum ac libamina eorum in juvencos, in arietes & in agnos quosque ex numero eorum, ſecundum rationem de illis præſcriptam.

34 Præterea hircum unum in ſacrificium pro peccato: præter holocauſtum juge, munus ejus, ac libamen ejus.

35 Die octavo, dies interdicti eſto vobis: opus nullum ſervile facitote.

36 Sed offertote holocauſtum, ſacrificium igne abſumendum in odorem gratum Jehovæ, juvencum unum, arietem unum; agnos anniculos ſeptem integros;

37 Munus eorum & libamina eorum in juvencum, in arietem, & in agnos quosque, ex numero eorum ſecundum rationem præſcriptam.

38 Præterea hircum unum in ſacrificium pro peccato: præter holocauſtum juge, & munus ejus ac libamen ejus.

39 Hæc ſacrificatote Jehovæ in ſolennitatibus veſtris: præter votiva veſtra & voluntarias oblationes veſtras, cum holocauſtis veſtris, & cum muneribus veſtris & cum libaminibus veſtris, & cum ſacrificiis eucharisticis veſtris.

40 Quæ retulit Moſes ad filios Iſraelis, ſecundùm omnia quæ præceperat Jehova Moſi.

ANALYSIS CAP. XXIX.

Hoc capite continuantur leges de ſacrificiis ſtatorum temporum, & recitantur leges tres: quæ omnes ſunt de ſacrificiis feſtorum menſis ſeptimi. Prima lex eſt de ſacrificiis diei buccinarum, v. 1: ſecunda de ſacrificiis diei expiationum, v. 7. tertia de ſacrificiis feſti tabernaculorum, v. 12.

De lege prima. Sacrificia die buccinarum offerenda imperantur duo, holocauſtum & ſacrificium pro peccato. Ipſa autem legis hujus recitatio conſtat membris tribus. Primo deſcribitur ipſum feſtum ex adjuncto tempore, ex forma, & ex adjuncto clangore, v. 1. Secundo deſcribitur holocauſtum: idque primum ex fine, v. 2: deinde ex materia, ibidem: tum ex adjuncto numero, v. 3. & 4. Tertio deſcribitur ſacrificium pro peccato: idque primùm ex materia, v. 5: deinde ex fine, ibidem: tum ex diverſis, verſ. 6.

De lege ſecunda. Sacrificia offerenda die expiationum præcipiuntur item duo, holocauſtum & ſacrificium pro peccato. Ipſa autem legis recitatio conſtat membris item tribus. Primo feſtum ipſum deſcribitur: idque partim ex adjuncto tempore, partim ex forma, partim ex adjuncto jejunio, v. 7. Secundo deſcribitur holocauſtum, idq; primùm ex fine, v. 8. deinde ex materia, ibid. tum ex adjuncto munere, v. 9 & 10. Tertio deſcribitur ſacrificium pro peccato. idque partim ex materia, partim ex diverſis, verſ. 11.

De lege tertia. Sacrificia offerenda in feſto tabernaculorum imperantur duplicia, holocauſta & ſacrificia pro peccato. Ipſa autem legis recitatio conſtat membris ſeptem. Primo feſtum ipſum deſcribitur: idque ab adjuncto tempore, à forma, & ab adjuncta duratione, v. 12. Secundo deſcribitur holocauſtum: idque ex fine, materia, & adjuncto munere, v. 13. 14. & 15. Tertio deſcribitur ſacrificium pro peccato: idque ex materia & diverſis, v. 16. Quarto præcipitur, quidnam in holocauſtum mutandum ſit in ſex diebus reliquis, nempe ut ſingulis diebus detrahatur juvencus unus: id quod de ſingulis illis diebus ſeorſim præcipitur, à verſ. 17. uſque ad 35. Quinto præceptum datur de die octavo ſervando, verſu 35. Sexto deſcribitur holocauſtum illo die offerendum: idque ex fine, materiâ & adjuncto munere, verſu 36. & 37. Septimo deſcribitur ſacrificium pro peccato offerendum eodem die: idque ex materia & diverſis, verſu 38.

Atque hæc de legibus quæ duobus iſtis capitibus continentur. His omnibus annectitur primùm epilogus, illuſtratus collatione diverſorum, v. 39. & narratio executionis mandati divini de legibus illis populo proponendis, v. 40.

SCHOLIA IN CAP. XXIX.

1 Convocatio] *Congregatio. Synecdoche membri metonymica, quâ unà cum efficiente intelligitur effectum: ſeu cœtus effecto deſtinato ſuus.* Sancta] *Heb. Sanctitatis. Genitivus adjuncti.* Opus ſervile &c.] *Heb. Omne opus ſervitii non facietis.*

2 Quo] *Heb. Et.* Parabitis] *Verto, Sacrificatote. Heb. Facitote. Synecdoche generis.* Gratum] *Heb. Quietis.* Subrumum] *Sive lactentem. Heb. Filium armenti.* Anniculos] *Heb. Filios anni: id eſt, natos annum.* Septenos] *Heb. Septem.* Integros] *Vitii expertes.*

3 Ternas] *Heb. Tres.* Binas] *Heb. Duas.*

4 Unumquemque] *Heb. Unum: ſed cum articulo.*

5 Præterea] *Heb. Et.* Lactentem] *Heb. Caprarum.* Peccatum] *Id eſt, ſacrificium pro peccato.*

6 Menſis illius menſtrua] *Vel, novilunii. De voce* חדש *vide ſuprà cap. præced. ad verſum 14.* Cum munere ſuo] *Heb. Et munus ejus. Sic deinceps.* Pro ratione eorum] *Sive, pro jure eorum.*

7 Item] *Heb. Et.* Convocatio ſancta] *Ut v. 1.* Ut affligatis animas veſtras] *Scil. jejunio. Synecdoche generis.* Opus] *Scil. ſervile: ut verſu 1. Synecdoche generis.*

8 Sed] *Heb. Et.* Offeretis] *Verto, Offertote.*

10 Singulas decimas] *Heb. Decimam decimam.*

13 Offeretis] *Verto, Offertote.* Igitur] *Heb. Et.* Ternos denos] *Heb. Tres & decem.* Quatuor denos] *Ex analogia membri præcedentis dicendum Quaternos denos. Hebr. Quatuor & decem.*

15 Singulas decimas] *Heb. Decimam decimam.*

16 Præterea] *Heb. Et.* Peccati] *Malum.* In peccatum *Id eſt, In ſacrificium pro peccato.*

17 Deinde] *Heb. Et.* Illorum] *In Hebræo eſt articulus.* Duodenos] *Heb. Duos & decem.* Binos] *Heb. Duos.* Quatuor denos] *Vide ad verſum 13.*

18 Pro eâdem ratione] *Vel, Pro jure. Id eſt, prout jus poſtulat.*

19 Præterea] *Heb. Et.* Peccati] *Malum, In peccatum.*

20 Illorum] *In Hebræo eſt articulus.* Undenos] *Heb. Undecim.* Binos] *Heb. Duos.* Quatuor denos] *Vide ſuprà ad verſ. 13.*

35 Interdicti dies] *Vide ſchol. in Levit. 23. v. 36.*

39 Paratote] *Verto, Sacrificatote.* Votiva] *Scil. ſacrificia. Heb. Vota. Metonymia ſubjecti.* Voluntarias oblationes] *Heb. Spontaneitates. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.* Euchariſticus] *Sive euchariſtias. Heb. Retributionibus. Synecdoche generis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVIII. & XXIX.

Iterum *mandat Deus* *cultum Dei*

EX toto capite utroque. Quum hæ eædem leges, quæ duobus iſtis capitibus continentur, jam olim fuerint populo propoſitæ, ante annos ſcil. triginta novem, quibus ille in deſerto vagatus eſt, (ut percipitur ex collatione eorum quæ narrantur Exod. 27. v. 38. & deinceps, & Levit. 23. per totum) cur voluit Dominus iſtas leges iterum proponi? Reſpondeo: Cauſa iſtius repetitionis percipitur ex ipſa ſerie hiſtoriæ nempe, quia propediem introducendi erant in terram promiſſam: quippe ad cujus fines jam pervenerant, ut percipitur ex capitis præcedentis verſu duodecimo: voluit Dominus eos admonere officii ſui: ut ſcil. terram ingreſſi, ante omnia rectè conſtituerent cultum ipſius: atque eò magis quòd pauci tunc ſupererant qui primam illam iſtarum legum propoſitionem vel audierant, vel meminiſſe poterant: quippe quòd adultiores illi omnes (duobus tantùm, Joſua & Calebo, exceptis) qui ante annos 39 numerati erant, & propoſitionem illam legum audiverant, in deſerto jam eſſent extincti, ut videre eſt ſupra in fine capitis 26.

Methodi conceptum.

2 Item ex toto capite utroque. In recitatione iſtarum legum obſervata eſt methodus naturalis atque artificialis: progreſſione ſcil. facta a generalioribus atque communioribus ad ſpecialiora minuſque communia. Etenim prima lex eſt de ſacrificiis maximè communibus, omniumque crebettimis, videl. de ſacrificiis quotidianis: ſecunda de minus crebris, videl. menſtruis: reliquæ de omnium minimè crebris, videl. annuis ſeu annis ſacris. Ac in his quoque ordo naturalis ipſorum temporum obſervatus eſt. Prima enim ex iſtis legibus eſt de ſacrificiis offerendis circa finem menſis Martii, ut percipitur ex collatione hujus legis cum Exod. 12. v. 2. & c. 13. v. 4. Secunda verò eſt de ſacrificiis offerendis quinquageſima pòſt die in menſe ſcil. Majo. Tertia eſt de offerendis primo die menſis ſeptimi, qui maxima parte reſpondet noſtro Septembri. Quarta de offerendis ejuſdem menſis die decimo. Quinta de offerendis die ejuſdem menſis decimo quinto. Poſtrema de offerendis ejuſdem menſis die vigeſimo ſecundo. Adhæc in lege de ſacrificiis feſti tabernaculorum ſimilis ordo temporum obſervatus eſt. Quum enim per octo dies ſacrificia fuerint in illo feſto offerenda inter ſeſe nonnihil diverſa: ordine præcipitur, cujuſmodi ſacrificium offerendum ſit die primo, deinde ſecundo, & ita deinceps.

Diſcrimen inter vetus & novum Teſtamentum.

3 Item ex toto capite utroque. Conſiderandum hîc eſt diſcrimen inter vetus & novum teſtamentum. Videmus enim leges illas hodie a populo Chriſtiano non obſervari: quæ tamen obſervatæ fuerunt, & obſervari debuerunt a populo Dei vetere, id eſt, eo qui ante Chriſtum mundo exhibitum vixit. Etenim in locum omnium iſtorũ ſacrificiorum quę multa & varia fuerunt, ſucceſſit ceremonia unica, videl. ſacra Domini cœna. Dico hanc ſucceſſiſſe ſacrificiis iſtis omnibus: quia certum eſt ex ratione temporis quo illa eſt à Domino inſtituta, eam ſucceſſiſſe ſacrificio agni paſchalis. At ſacrificiorum cæterorum eadem fuit ratio: quum omnia præfiguraſſent ſacrificium Chriſti: quod ipſum cœna Dominica in memoriam nobis revocat. Hinc ergo jam diſcrimen apparet inter vetus & novum teſtamentum: quòd in illo populus Dei oneratus fuit multis ac variis cærimoniis, iiſque cum ſumtu & moleſtiâ conjunctis: at in hoc præſcriptæ ſunt cærimoniæ paucæ: videlicet duæ tantùm: baptiſmus ſemel percipiendus, qui ſucceſſit circumciſioni item ſemel percipiendæ, & purificationibus crebrò iterandis: & cœna Dominica quæ ſucceſſit ſacrificiis. Sed quærat aliquis, cur Deus iſtam cultus ſui mutationem inſtituerit, curve ſacrificia abrogarit? Nempe quia inſtituerat illa ut ſacrificium Chriſti præfigurarent & adumbrarent. Vide Heb. 10. verſu 1. & deinceps. Fuerunt igitur ſacrificia teſtimonia divina, quòd Chriſtus eſſet venturus & ſeſe ipſe ſacrificaturus ad expiandum peccata populi Dei, ut Paulus copioſè oſtendit in epiſtola ad Hebræos. Quare ſacrificio Chriſti peracto, debuerunt ſacrificia illa ceſſare. Si enim adhuc durarent, falſum teſtimonium dicerent. Dicerent enim Chriſtum moriturum: qui ſemel mortuus, non ampliùs morietur, Rom. 6. verſ. 9. Sed rurſum quærat aliquis, cur Deus veteres fideles tot ac tam laborioſis cærimoniis occupare voluit? nos verò non item? Reſpondeo, Quia ei placuit illos tractare ut pueros & ſervos, nos verò ut adultos & liberos. Hoc tradit apoſtolus Galat. 3. verſu 24. ubi ait, Lex pædagogus noſter fuit in Chriſtum. Quò etiam ſpectant quæ dicit in cap. quarto, in principio.

CAPUT XXX.

T. & J.

I. ITerum alloquutus eſt Moſche primarios tribuum, ut filiis Jiſraëlis dicerent, hoc eſt verbum quod præcepit Jehova.

2 Vir quum voverit votum Jehovæ, aut juraverit juramento, obligatione obligando ſe ipſum, ne profanato verbum ſuum, ſecundùm omne verbum quod prodierit ex ore ſuo facito:

II. 3 Fœmina verò quum voverit votum Jehovæ, aut obligavit ſe obligatione, domi patris ſui in adoleſcentia ſua:

4 Si quum audit pater ejus votum ejus aut obligationem quâ obligavit ſeipſam, tacebit apud eam pater ejus, tunc ſtata erunt omnia vota ejus, & omnis obligatio quâ obligavit ſeipſam ſtata erit.

5 Sin autem efficiet pater ejus ut ea infringat illud quo die audiverit; nullum ex votis ejus aut obligationibus ejus quibus obligavit ſeipſam, ſtatum eſto: & Jehova condonabit ei, quia pater ejus effecit ut ea infringeret illud.

III. 6 Sed ſi omnino nubet viro, votis ei incumbentibus, aut pronuntiato labiorum ſuorum quo obligavit ſeipſam,

7 Audiensque maritus ejus, quo die audiverit illud tacebit apud eam tum ſtata erunt vota ejus, & obligationes ejus quibus obligavit ſe ipſam, ſtata futura ſunt.

8 Sin quo die audivit maritus ejus, effecit ut ea infringeret, irritumque fecit votum ejus quod incumbebat ei, aut pronuntiatum labiorum ejus quo obligaverat ſeipſam: ſimiliter Jehova condonabit illi.

VI. 9 Quod autem ad votum viduæ aut repudiatæ; quicquid erit quo obligaverit ſeipſam, ſtatum incumbet ei.

10 Sed ſi in domo viri ſui vovit, aut obligavit obligatione ſeipſam per juramentum;

11 Audiensque maritus ejus tacuerit apud eam, nec fecerit ut ea infringeret illud: tunc ſtata erunt omnia vota ejus, omniſque obligatio quâ obligavit ſeipſam, ſtata futura eſt.

12 Sin verò omnino irrita fecerit illa vir ejus quo die audiverit; nihil prolatum labiis ejus, ex votis ejus aut ex obligatione ſui ipſius, ſtatum eſto: vir ejus irrita fecit illa, quapropter Jehova condonabit ei.

13 Omne votum, & omnem obligationem juramento confirmatam de ſeipſa affligenda, vir ejus ſtabilito illam, aut vir ejus irritam facito illam.

14 Quod ſi omnino taceat apud eam vir ejus de die in diem, tunc ſtabilierit omnia vota ejus, aut omnes obligationes ejus quæ

P.

PRæterea allocutus eſt Moſes primarios tribuum filiorum I.
Iſraëlis, dicendo, hæc *eſt* res quam præcepit Jehova.

2 Vir quum voverit votum Jehovæ, aut juraverit juramentum, obligatione obligando ſe ipſum; ne profanato verbum ſuum, ſecundùm omne id quod prodierit ex ore ejus facito:

3 Mulier verò quum vovit votum Jehovæ, aut obligavit *ſe* II.
obligatione, domi patris ſui in adoleſcentia ſua:

4 Si audiet pater ejus votum ejus aut obligationem quâ obligavit ſeipſam, & tacebit apud eam, tunc ſtata ſunto omnia vota ejus, & omnis obligatio quâ obligavit ſeipſam ſtata eſto.

5 Si verò efficiet pater ejus ut ea infringat *illud*, quo die audiverit, nullum ex votis ejus aut obligationibus ejus quibus obligavit ſeipſam, ſtatum eſto: & Jehova condonabit ei, quia pater ejus effecit ut ea infringeret illud.

6 Sed ſi omnino nubet viro, dum vota ejus incumbunt ei, III.
aut pronuntiatum labiorum ejus quo obligavit ſeipſam;

7 Si audiet maritus ejus, & quo die audiverit illud tacebit apud eam: tum ſtata erunt vota ejus, & obligationes ejus quibus obligavit ſe ipſam, ſtatæ ſunto.

8 Si verò quo die audivit maritus ejus, effecit ut ea infringeret, irritumque fecit votum ejus quod incumbebat ei, aut pronuntiatum labiorum ejus quo obligaverat ſeipſam: Jehova condonabit ei.

9 Quod autem ad votum viduæ aut repudiatæ attinet, quic- IV.
quid *erit* quo obligaverit ſeipſam, ſtatum incumbet ei.

10 Sed ſi in domo viri ſui vovit, aut obligavit obligatione ſeipſam per juramentum;

11 Si audiens maritus ejus tacuerit apud eam, nec fecerit ut ea infringeret *illud*: tunc ſtata ſunto omnia vota ejus, omniſque obligatio qua obligavit ſeipſam, ſtata eſto.

12 Si verò omnino irrita fecerit illa vir ejus quo die audiverit, nihil prolatum labiis ejus, ex votis ejus aut ex obligatione ſui ipſius, ſtatum eſto: vir ejus irrita fecit illa, quapropter Jehova condonabit illi.

13 Omne votum, & omnem obligationem juramento confirmatam de anima affligenda, vir ejus ſtabilito illam, aut vir ejus irritam facito illam.

14 Quòd ſi omnino taceat apud eam vir ejus de die in diem; tunc ſtabilierit omnia vota ejus, aut omnes obligationes ejus

incumbunt ei: ſtabiliverit, inquam, ea cùm tacuerit apud eam quo die audivit illud.

15 Sin omnino irrita fecit illa poſtquam audiverit; tunc ipſe ſuſtulerit iniquitatem ejus.

16 Hæc ſunt *ſtatuta quæ præcepit* Jehova *Moſchi inter virum & uxorem ejus* ſervanda; *inter patrem & filiam ejus in adoleſcentia ipſius, dum* eſt *in domo patris ſui.*

quæ incumbunt ei: ſtabiliverit, *inquam*, ea cùm tacuerit *apud* eam quo die audivit *illud*.

15 Si verò omnino irrita fecit illa poſtquam audiverit, tunc ipſe ſuſtulerit iniquitatem ejus.

16 Hæc *ſunt* ſtatuta quæ præcepit Jehova Moſi inter virum & uxorem ejus *ſervanda*; inter patrem & filiam ejus in adoleſcentia ipſius, dum *eſt* in domo patris ſui.

ANALYSIS CAP. XXX.

HOc capite continentur leges de votis ſeu votivis promiſſis, quatenus rata aut irrita habenda ſint. Sunt autem leges quatuor: prima de voto viri, verſ. 2. ſecunda de voto filiæ familiâs, v. 3. tertia de voto uxoris, v. 6: quarta de voto viduæ aut repudiatæ, v. 9.

De lege prima. Huic legi cæteriſque præmittitur indicatio cauſæ inſtrumentalis, nempe miniſtrorum per quos iſtæ leges fuerunt Iſraëlitis proponendæ. Ipſa autem lex illuſtratur partim diſtributione voti ex adjuncto juramento: partim antitheſi adverſorum in exponenda voti præſtatione.

De lege ſecunda. Hæc lex duobus conſtat membris: quorum priore indicatur, quando iſtud genus voti debeat eſſe ratum, v. 4: poſteriore, quando irritum, v. 5. Cæterùm poſterius membrum amplificatur ex adjuncta condonatione divina: quæ ipſa condonatio illuſtratur ex cauſa, ibidem.

De lege tertia. Hæc lex ſimiliter duobus membris conſtat: quorum priore indicatur, quando iſtud genus voti debeat haberi ratum, v. 6 & 7: poſteriore, quando irritum, v. 8. Et poſterius membrum ſimiliter illuſtratur ex adjuncta condonatione divina, ibidem. Porrò iſta lex poſt interjectam v. 9. legem quartam, repetitur: idque per duo illa membra, verſ. 10. 11. & 12. Deinde illuſtratur per ſpeciem, videl. votum de anima affligenda, id eſt, de jejunando, verſ. 13: & rurſum duo illa legis membra proponuntur: quando ſcil. illud votum debeat eſſe ratum, verſ. 14. & quando irritum, v. 15.

De lege quarta. Iſta lex proponitur verſ. 9. & unico membro conſtat, ut patet.

Poſtremò adjicitur epilogus v. ult. qui ſpecialiter refertur ad legem ſecundam & tertiam, idque ordine inverſo.

SCHOLIA IN CAP. XXX.

℣. 1. ITem] *Heb. Et.* Primarios] *Heb. Capita. Metaphora.* Ut filiis Jiſraëlis dicerent] *Verte, Filiorum Iſraëlis, dicendo. Ita ut verba illa* filiorum Iſraëlis, *regantur à proximo-præcedentibus: non autem à verbo* לֵאמֹר *in fine membri: quæ ſyntaxis prorſus inſolens eſt.* Hoc eſt verbum] *Malim, Hæc* eſt *res. Metonymia adjuncti Hebraica.*

2 Jehovæ] *Dativus pendens à verbo* Vovent. Obligando ſeipſum] *Hebr. Ligando ſuper animam ſuam. Sic deinceps.* Seipſum] *Heb. Animam ſuam. Synecdoche membri. Sic deinceps.* Ne profanato verbum ſuum] *Ne irritam reddito promiſſionem ſuam. Metonymia effecti in verbo* profanandi: *& ſynecdoche generis in nomine* verbum. Ex ore ſuo] *Dicendum puto, Ex ore ejus.* Aut] *Heb. Et.*

4 Si quum audiet &c. tacebit] *Heb. Et audiet &c. & tacebit.* Aut] *Heb. Et.* Tunc] *Heb. Et.* Stata erunt] *Heb. Surgent, vel, ſtabunt. Sic rurſum in fine verſus: & deinceps. Metaphora.*

5 Nullum ex votis ejus &c. ſtatum eſto] *Heb. Omnia vota ejus &c. non ſurgent.* Aut] *Heb. Et.*

6 Sed] *Heb. Et.* Omnino nubet] *Heb. Fiendo fiet. Synecdoche generis.* Votis ei incumbentibus] *Heb. Et vota ejus ſuper eam erunt. Sic deinceps.* Labiorum ſuorum] *Puto dicendum, Labiorum ejus.*

8 Aut] *Heb. Et.* Similiter] *Heb. Et.*

9 Quod autem ad votum] *Scil. attinet. Heb. Et votum. Nominativus abſolutè poſitus. In Hebræo nulla eſt ellipſis: itaq; voces* Quod ad *non ſunt ſcribenda ut ſupplementum.* Aut] *Heb. Et.* Quicquid] *Heb. Omne quod.* Statum incumbet ei] *Heb. Surget ſuper eam.*

10 Sed] *Heb. Et.*

12 Omnino irrita fecerit] *Heb. Irrita faciendo irrita fecerit. Sic verſ. 15.* Nihil prolatum &c. ſtatum eſto] *Heb. Omne prolatum &c. non ſurget.* Quapropter] *Heb. Et.*

13 Obligationem juramento confirmatam] *Heb. Juramentum obligationis. Id eſt, quo quis ſe obligavit. Genitivus effecti.* De ſeipſa affligenda] *Scil. per jejunium. Synecdoche generis. Heb. Ad affligendum animam.* Aut] *Heb. Et.*

14 Omnino taceat] *Heb. Tacendo tacebit.* Tunc] *Heb. Et.*

15 Suſtulerit iniquitatem ejus] *Verbum* נָשָׂא *hic in iſta phraſi ſignificat auferre: aliàs, idq; uſitatè, ſignificat ferre ſeu portare: ſed tum demum quum quis dicitur ferre ſeu portare iniquitatem ſuam. Hic autem ſermo eſt de iniquitate alterius. Senſus eſt, Dominus condonabit iſti mulieri quòd non ſolvit votum ſuum: ut percipitur ex collatione verſ. 5. 6. & 12.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXX.

DE votis tenenda ſunt hæc quatuor. (1) Vota adhuc hodie eſſe licita, quia non ſunt prohibita in novo teſtamento. (2) Vota non temerè eſſe facienda. (3) Vota quæ non pugnant cum verbo Dei, eſſe præſtanda: quæ verò pugnant, reſcindenda. (4) Subinde nobis cogitandum votum quod fecimus in baptiſmo: ut perpetuò pietati ſtudeamus. Vota.

CAPUT XXXI.

T. & J.

I. A *Lloquutus autem eſt* Jehova *Moſchen dicendo,*

2 Sume ultionem Jiſraëlitarum de Midjanitis iſtis; poſtmodùm aggregaberis ad populos tuos.

3 Alloquutus itaq; eſt Moſche populum dicendo, expedite ex vobis aliquos ad hanc militiam, ut ſint contra Midjanitas, ad edendum ultionem Jehovæ contra Midjanitas.

4 Millenos in ſingulas tribus, ex omnibus tribubus Jiſraëlis mittite ad hanc militiam.

5 Traditis itaq; millenis è millibus Jiſraëlis in ſingulas tribus, duodecies mille expeditis ad militiam:

6 Miſit Moſche hos millenos in ſingulas tribus delectos *ad hanc militiam, eos* inquam, *& Pinchaſum filium Elhazaris ſacerdotis in hanc militiam, cum vaſis ſacris tubiſq; clangoris in manu ejus.*

II. *7 Qui militantes contra Midjanitas, quemadmodum præceperat* Jehova *Moſchi, occiderunt omnes mares.*

8 Reges quoq; Midjanitarum occiderunt præter confoſſos copias *eorum, Evim, & Rekemum, & Tzurem, & Churem, & Rebahum, quinq; reges Midjanitarum: etiam Bilhamum filium Behoris occiderunt gladio:*

9 Et captivas fecerunt filii Jiſraëlis mulieres Midjanitarum ac parvulos eorum; omnia etiam jumenta eorum, & omnia pecora eorum, omneſq; facultates eorum prædati ſunt:

10 Omnes verò civitates eorum per habitationes eorum, & omnes arces eorum, combuſſerunt igne.

III. *11 Deinde acceptis omnibus illis ſpoliis & omni captura, tam hominum quàm jumentorum:*

12 Adducebant ad Moſchen, & ad Elhazarem ſacerdotem, & ad cœtum Jiſraëlitarum, captivos, & reliquam capturam, ſpoliaq; ad caſtra, in campeſtria Moabitarum, quæ ſunt *ſecundùm Jardenem ex adverſo Jerechuntis.*

13 Sed

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen dicendo,

2 Sume *a* ultionem Iſraëlitarum de Midjanitis iſtis; poſtea aggregaberis ad populos tuos. I. *a Supra 17.*

3 Allocutus itaque eſt Moſes populum dicendo, Expedite ex vobis aliquos ad militiam, ut ſint contra Midjanitas, ad edendum ultionem Jehovæ contra Midjanitas.

4 Millenos è ſingulis tribubus, ex omnibus tribubus Iſraëlis mittite ad hanc militiam.

5 Traditi itaque ſunt milleni è millibus Iſraëlis è ſingulis tribubus, duodecies mille expediti ad militiam:

6 Et miſit Moſes hos millenos è ſingulis tribubus ad hanc militiam; eos *inquam*, & Pineaſum filium Eleaſaris ſacerdotis in hanc militiam, & vaſa ſacra, tubæque clangoris *erant* in manu ejus.

7 Militarunt igitur contra Midjanitas, quemadmodum præceperat Jehova Moſi; occideruntque omnes mares. II.

8 *b* Reges quoque Midjanitarum occiderunt præter confoſſos eorum, Evim, & Rekemum, & Tſurem, & Hurem, & Rebahum, quinque reges Midjanitarum: etiam Bileamum filium Behoris occiderunt gladio: *b Joſ. 13. 22.*

9 Et captivas fecerunt filii Iſraëlis, mulieres Midjanitarum ac parvulos eorum, omnia etiam jumenta eorum, & omnia pecora eorum, omneſque facultates eorum prædati ſunt:

10 Omnes verò civitates eorum per habitationes eorum, & omnes arces eorum, combuſſerunt igne.

11 Deinde acceperunt omnia illa ſpolia & omnem capturam, tum hominum tum jumentorum: III.

12 Et adduxerunt ad Moſen, & ad Eleaſarem ſacerdotem, & ad cœtum Iſraëlitarum, captivos, & reliquam capturam, ſpoliaque ad caſtra, in campeſtria Moabitarum, quæ *ſunt* ſecundùm Jordanem ex adverſo Jerichuntis.

13 Nam

13 Sed egreſſi ſunt Moſche, & Elhazar ſacerdos, omnesq; principes cœtus obviam eis, extra caſtra.

14 Efferveſcensq; Moſche contra profectos illarum copiarum; chiliarchos & centuriones, qui redibant ab illo militari prælio:

15 Dixit eis Moſche, An conſervaſtis vivas omnes fœminas?

16 En ipſæ fuerunt filiis Jiſraëlis ex ſermone Bilhami, quæ ſuppeditarunt prævaricationem contra Jehovam in negotio Pehoris: unde fuit plaga illa in cœtu Jehovæ:

17 Nunc itaq; occidite omnes mares ex parvulis; omnem quoq; mulierem quæ cognovit virum concubitu maris occidite:

18 Omnes verò parvulos ex fœminis quæ non cognoverunt concubitum maris, vivos conſervate vobis.

19 Vos autem caſtrametamini extra hæc caſtra ſeptem dies: etiam quisquis occidit horum aliquem & quisquis tetigit cæſum, purgatote vos die illorum tertio & die ſeptimo, vos inquam & captivos veſtros:

20 Cum omni veſtimento, & omni inſtrumento pelliceo, omniq; opere è pellibus caprarum, & omni inſtrumento ligneo; purgatote vos.

21 Edixit quoq; Elhazar ſacerdos omnibus viris illis militaribus, qui iverant in illud prælium, Hoc eſt illud ſtatutum legale, quod præcepit Jehova Moſchi.

22 Tantummodò aurum & argentum; æs, ferrum, ſtannum, & plumbum:

23 Quicquid fert ignem, tranſmittite per ignem ut mundum ſit, veruntamen aquâ ſeparationis purgator: quicquid autem non fert ignem, tranſmittite per aquam.

24 Et lavabitis veſtimenta die horum ſeptimo, ut mundi ſitis, ac poſtmodum venietis in caſtra.

IV. 25 Præterea allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,

26 Recenſe caput capturæ captivorum, tam hominum quàm jumentorum, tu & Elhazar ſacerdos, & primarii paternarum familiarum cœtus.

27 Ut dividas capturam ipſam inter geſtores hujus prælii, qui egreſſi ſunt in militiam; & totum cœtum.

28 Deinde auferens portionem pro Jehova ab iſtis præliatoribus qui egreſſi ſunt in hanc militiam, animam unam è quingentenis, ex hominibus, & ex bobus, & ex aſinis, & ex gregibus;

29 E media parte ad iſtos pertinente accipito; ut des Elhazari ſacerdoti oblationem Jehovæ.

30 At è media parte ad filios Jiſraëlis pertinente, accipe unum captum è quinquagenis, ex hominibus, ex bobus, ex aſinis, & ex gregibus, ex quibuscunq; jumentis, quæ des Levitis obſervantibus obſervationem tabernaculi Jehovæ.

31 Quod fecit Moſche & Elhazar ſacerdos, quemadmodum præceperat Jehova Moſchi.

32 Fuit autem captura illa, reſiduum prædæ quam prædati erant populus ille militaris, pecudum ſexcenta ſeptuaginta quinq; millia.

33 Item boum ſeptuaginta duo millia;

34 Item aſinorum unum & ſexaginta millia;

35 Item animæ humanæ ex fœminis quæ non cognoverant concubitum maris, univerſæ animæ triginta bis mille:

36 Fuit autem hujus dimidium, pars eorum qui prodierant in hanc militiam: numerus pecudum, ter centies tricies ſepties mille quingento.

37 Fuitq; portio pro Jehova ex pecudibus ſexcenta ſeptuaginta quinq;:

38 Item boum triginta ſexies mille, portio eorum pro Jehova ſeptuaginta duo

39 Item aſinorum tricies mille quingentorum, portio eorum pro Jehova ſexaginta unus:

40 Item animarum humanarum ſexdecies mille, portio earum pro Jehova triginta duæ animæ.

41 Quam dedit Moſche portionem oblationis Jehovæ, Elhazari ſacerdoti: ſicut præceperat Jehova Moſchi.

42 De dimidio autem ad filios Jiſraëlis pertinente, quod partitus Moſche receperat ab hominibus illis qui militaverant.

43 Erat autem dimidium ad cœtum pertinens ex pecudibus, tercenties tricies ſepties mille quingento;

44 Et ex bobus tricies ſexies mille;

45 Et ex aſinis tricies mille quingenti;

46 Et ex animis humanis ſexdecies mille.)

47 Sumens, inquam, Moſche de dimidio ad filios Jiſraëlis pertinente unum captum ex quinquagenis quibusq;, ex hominibus & ex jumentis, dedit ea Levitis obſervantibus obſervationem tabernaculi Jehovæ ſicut præceperat Jehova Moſchi.

48 Tum accedentes ad Moſchen, ii qui præfecti erant millibus illius militiæ, chiliarchi & centuriones,

49 Dixerunt Moſchi, Servi tui recenſuerunt capita virorum hujus prælii qui fuerunt in manu noſtra: & non deeſt ex nobis quiſquam.

13 Nam egreſſi erant Moſes, & Eleaſar ſacerdos, omnesque principes cœtus, obviam eis, extra caſtra.

14 Efferbuit autem Moſes contra præfectos illarum copiarum, chiliarchos & centuriones, qui redibant à militia illius belli.

15 Dixitque eis Moſes, An conſervaſtis vivas omnes fœminas?

16 En ipſæ fuerunt filiis Iſraëlis ex *c* ſermone Bileami, quæ ſuppeditarunt prævaricationem contra Jehovam in negotio Pehoris: unde fuit plaga illa in cœtu Jehovæ. *c Sup.25.2.*

17 Nunc itaque occidite omnes mares ex parvulis; omnem quoque mulierem quæ cognovit virum concubitu maris occidite:

18 Omnes verò parvulos ex fœminis qui non cognoverunt concubitum maris, vivos conſervate vobis.

19 Vos autem caſtra metamini extra caſtra ſeptem dies: quisquis occidit aliquam & quisquis tetigit cæſum, purgatote vos die illorum *d* tertio & die ſeptimo, vos *inquam* & captivi veſtri. *d Sup.19.11.*

20 Cum omni veſtimento, & omni inſtrumento pelliceo, omnique opere è pellibus caprarum, & omni inſtrumento ligneo; purgatote vos.

21 Edixit etiam Eleaſar ſacerdos viris illis militantibus, qui iverant in illud prælium, Hoc *eſt* illud ſtatutum legale, quod *e* præcepit Jehova Moſi. *e Sup.19.12*

22 Tantummodò aurum & argentum; æs, ferrum, ſtannum, & plumbum:

23 Quicquid fert ignem, traducite per ignem ut mundum fiat; veruntamen *f* aquâ ſeparationis purgator: quicquid autem non fert ignem, traducite per aquam. *f Sup.19.18.*

24 Et lavatote veſtimenta veſtra die horum ſeptimo, ut mundi ſiatis, ac poſtea venire poteritis in caſtra.

25 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo, IV.

26 Cape ſummam capturæ captivorum, tum hominum tum jumentorum, tu & Eleaſar ſacerdos, & primarii paternarum familiarum cœtus.

27 Et dividito capturam inter geſtores hujus prælii, qui egreſſi ſunt in militiam, & totum cœtum.

28 Deinde auferens portionem pro Jehova ab iſtis præliatoribus qui egreſſi ſunt in hanc militiam, animam unam è quingentenis; ex hominibus, & ex bobus, & ex aſinis, & ex ovibus:

29 (E dimidia parte ad iſtos pertinente accipitote) datoque Eleaſari ſacerdoti in oblationem Jehovæ.

30 At è dimidia parte ad filios Iſraëlis pertinente, accipe unum captum è quinquagenis, ex hominibus, ex bobus, ex aſinis, & ex gregibus, ex quibuscunque jumentis; & dato eos Levitis obſervantibus obſervationem tabernaculi Jehovæ.

31 Quod fecit Moſes & Eleaſar ſacerdos, quemadmodum præceperat Jehova Moſi.

32 Fuit autem captura illa, reſiduum prædæ quam prædatus erat populus ille militaris; ovium ſexcenta ſeptuaginta quinque millia;

33 Item boum ſeptuaginta duo millia;

34 Item aſinorum unum & ſexaginta millia;

35 Item animæ humanæ ex mulieribus quæ non cognoverant concubitum maris; univerſæ illæ animæ *erant* triceſies bis mille:

36 Fuit autem dimidium illud, pars eorum qui prodierant in hanc militiam: numerus ovium, ter centies tricies ſepties mille quingentæ.

37 Fuitque portio pro Jehova ex ovibus, ſexcentæ ſeptuaginta quinque:

38 Item boum trigeſies ſexies mille, portio eorum pro Jehova ſeptuaginta duo:

39 Item aſinorum tricies mille quingenti, portio eorum pro Jehova ſexaginta unus:

40 Item animarum humanarum ſexdecies mille, portio earum pro Jehova triginta duæ animæ.

41 Et dedit Moſes portionem oblationis Jehovæ, Eleaſari ſacerdoti: ſicut præceperat Jehova Moſi.

42 Ex dimidio autem ad filios Iſraëlis pertinente, quod partitus Moſes *receperat* à viris illis qui militaverant:

43 (Erat autem dimidium ad cœtum pertinens ex ovibus, tercenties tricies ſepties mille quingentæ;

44 Et *ex* bobus tricies ſexies mille;

45 Et *ex* aſinis tricies mille quingenti;

46 Et ex animabus humanis ſexdecies mille)

47 Ex dimidio, inquam, ad filios Iſraëlis pertinente ſumens Moſes unum captum ex quinquagenis quibusque, ex hominibus & ex jumentis, dedit ea Levitis obſervantibus obſervationem tabernaculi Jehovæ; ſicut præceperat Jehova Moſi.

48 Tum accedentes ad Moſen, ii qui præfecti *erant* millibus illius militiæ, chiliarchi & centuriones,

49 Dixerunt Moſi, Servi tui acceperunt ſummam militum qui fuerunt ſub manu noſtra: & non deſideratur ex nobis quiſquam.

50 Quapropter offerimus oblationem Jehovæ quisq; quod nactus eſt inſtrumentum aureum, periſcelidem, aut armillam, annulum, inaurem aut cingulum pendulum, ad faciendum expiationem pro animabus noſtris coram Jehova.

51 Accepit ergo Moſche & Elhazar ſacerdos aurum ab illis, totum in inſtrumentis affabrè factis.

52 (Erat autem totum illud aurum elationis quod obtulerunt Jehovæ, ſedecies mille ſeptingentorum quinquaginta ſiclorum) à chiliarchis & centurionibus.

53 Quod ad viros militares, prædam habuerunt quisque ſibi.

54 Quumq; accepiſſet Moſche & Elhazar ſacerdos aurum illud à chiliarchis & centurionibus, intulerunt illud in tentorium conventus, monumentum pro filiis Jiſraelis coram Jehova.

50 Quapropter offerimus oblationem Jehovæ quisque quod nactus eſt, inſtrumentum aureum, periſcelidem, aut armillam, annulum, inaurem, aut cingulum pendulum, ad faciendum expiationem pro animabus noſtris coram Jehova.

51 Accepit ergo Moſes & Eleaſar ſacerdos aurum iſtud ab illis, totum in inſtrumentis affabrè factis,

52 (Erat autem totum illud aurum oblationis quod obtulerunt Jehovæ, ſedecies mille ſeptingentorum quinquaginta ſiclorum) a chiliarchis & centurionibus.

53 Quod ad viros militares attinet, prædam fecerunt quisque ſibi.

54 Quumque accepiſſet Moſes & Eleaſar ſacerdos aurum illud a chiliarchis & centurionibus, intulerunt illud in tentorium conventus, in monimentum pro filiis Iſraelis coram Jehova.

ANALYSIS CAP. XXXI.

HOc capite continetur hiſtoria belli ab Iſraëlitis geſti contra Midjanitas. Partes ejus principales ſunt tres: prima de cauſis iſtius belli procreantibus, ſecunda de forma ſeu modo agendi, tertia de eventis.

De parte prima. Indicatio cauſarum procreantium duo membra principalia continet: mandatum Dei de bello gerendo, & apparatum belli. In mandato indicantur cauſæ duæ: efficiens principalis, Deus: & finis, gloria Dei ex ultione ſeu vindicta, verſ.1. & 2. In apparatu indicantur cauſæ miniſtræ: puta Moſes qui milites emiſit: populus qui delectum militum habuit: milites ipſi è ſingulis tribubus delecti, & Pincas cum tubis: v.3.4.5. & 6.

De parte ſecunda. Forma ſeu modus agendi conſtat membris quatuor. ea ſunt, (1) cædes, verſ.7. & 8. (2) captivitas, verſu 9. (3) præda, ibidem: (4) incendia, verſu 10.

De parte tertia. Eventa iſtius belli narrantur duplicia: primùm quæ evenerunt illius belli geſtoribus ante reditum in caſtra: deinde quæ eis evenerunt in caſtris. Quæ extra caſtra eis evenerunt, narrantur quatuor. Primùm objurgatio ducum per Moſen, quòd vivas conſervaſſent omnes fœminas, a verſu 11. uſque ad 17. Deinde mandatum Moſis de captorum nonnullis occidendis, aliis in vita conſervandis, verſo 17. & 18. Tum mandatum ejusdem de illorum poſt cædem iſtam facta purificatione, verſ.19. & 20. Poſtremò mandatum Eleaſari ſacerdotis de purificandis inſtrumentis metallicis & veſtimentis quæ fuerant prædati, v.21.22.23. & 24. Cæterùm objurgatio ducum per Moſen illuſtratur quatuor modis: (1) ab occaſione, (2) ab adjunctis teſtibus, (3) a cauſa impulſiva antecedente, (4) a cauſa impulſiva procatarctica. Occaſionem huic objurgationi præbuit, quòd fœminæ Midjanitæ inter captivos adductæ fuerunt in conſpectum Moſis, v.11. & 12. Teſtes fuerunt Eleaſar ſacerdos & omnes principes, verſ.13. Cauſa antecedens fuit ira Moſis, v.14. Procatarctica, factum illarum fœminarum quo ad ſcortationem & idololatriam adduxerant Iſraëlitas, verſ.16. Atque hæc evenerunt extra caſtra. Quæ verò evenerunt in caſtris narrantur duo: diſtributio prædæ, & oblatio ducum. Diſtributionis narratio continet membra duo: mandatum Dei, à v.26 uſque ad 31. & mandati exſequutionem, à v.31. uſque ad 48. Cæterùm exſequutio mandati illuſtratur è ſuo eventu, videl. deprehenſo numero partium in quas facta fuerat diſtributio prædæ, v.32. & deinceps. Oblatio verò ducum declaratur ex fine, materiâ, & eventu. Finis indicatur duplex: gratiarum actio erga Deum pro protectione in prælio, v.48. & 49. & expiatio peccati ab ipſis admiſſi in conſervandis fœminis, v.50. Materia autem oblationis enumeratur verſu eodem, amplificatur autem partim a forma, v.51. partim ab adjuncto pretio, v.52. Eventus fuit, rerum oblatarum acceptatio, v.51. & repoſitio in loco ſacro, illuſtrata a fine, v.54. Verſu autem 53 inſeritur mentio prædæ obtentæ a militibus.

SCHOLIA IN CAP. XXXI.

v.2 SUme ultionem] *Heb. Ulciſcere ultionem.* Jiſraëlitarum] *Heb. Filiorum Iſraelis.* Aggregaberis] *Heb. Colligeris. Ut ſuprà cap. 20. verſu 24.*

3 Itaque] *Heb. Et.* Expedite ex vobis aliquos] *Verto, Expeditmini ex vobis aliqui.* Midjanitas] *Heb. Midjanem. Metonymia efficientis. Sic deinceps.* Ederidem] *Heb. Dandum.*

4 Millenos in ſingulas tribus] *Heb. Mille in tribum, mille in tribum.*

5 Expeditus ad militiam] *Heb. Expeditis militia. Genitivus ſubjecti.*

6 Cum vaſis] *Heb. Et vaſa.* Sacris] *Heb. Sanctitatis. Genitivus adjuncti. Per vaſa autem ſacra quidam hic intelligunt arcam fœderis ſed hanc expoſitionem videtur everſere numerus pluralis: item quòd probabile eſt ſi de arca eſſet ſermo, eam ſuo nomine expreſſam fuiſſe. Itaq; probabilior videtur expoſitio eorum, qui per vaſa ſacra, ſeu inſtrumenta ſacra, intelligunt tubas quarum mox fit mentio. ita ut conjunctio copulativa hic accipiatur ἐξηγητικῶς, ac proinde reddenda ſit per Nempe. Niſi potiùs, per vaſa ſacra intelligenda ſunt veſtes ſacræ, nempe ſacerdotales, per ſynecdochen generis: in qua ſignificatione reperitur vox* כְּלִי *Deut.22.v.5.* Tubisque clangoris] *De his tubis vide ſuprà cap.10.*

8 Confoſſas copias] *Verto ſimpliciter,* Confoſſos. *Nulla eſt hic elliſis.* Etiam] *Heb. Et.*

9 Omnia etiam jumenta] *Heb. Et omne jumentum. Sic mox, Omne pecus. Collectivè.*

11 Deinde] *Heb. Et.* Tam hominum quàm jumentorum] *Heb. In homine & in jumento. Præpoſitio* ב *hîc notat objectum.*

12 Jiſraëlitarum] *Heb. Filiorum Jiſraelis.* Jardenem] *Vulgo Jordanem.*

13 Sed] *Heb. Et.* Sed egreſſi ſunt] *Verto, Nam egreſſi erant. Quia his verbis indicatur cauſa cur illi qui à Midjanitis victores redibant, non rectà in caſtra ingreſſi ſint.* Obviam eis] *Heb. In occurſum eorum.*

14 Qui redibant ab illo militari prælio] *Heb. Qui veniebant à militia illius belli.*

15 Omnes fœminas] *Heb. Omnem fœminam. Collectivè.*

16 Quæ ſuppeditarunt] *Heb. Ad ſuppeditandum.* Sermone] *Conſilio. De quo ſup.24. v.14. Synecdoche generis.* Negotio] *Heb. Verbo. Metonymia adjuncti Hebraica.* Unde] *Heb. Et.* Plaga illa] *De qua ſuprà cap.25. v.9.*

17 Nunc itaque] *Heb. Et nunc:* Omnes mares] *Heb. Omnem marem Collectivè.* Ex parvulis] *Præpoſitio* ב *hic notat partem. Sic v.ſeq. Ex fœminis.*

18 Omnes verò parvulos] *Nomen* טַף*, quòd hic habetur, eſt collectivum, notans multitudinem aliquam minorum utriusq; ſexus. Hic autem refertur ad minores ſexus fœminini. Itaq; non ſatis commodè redditur vocabulo* parvulos.

19 Illorum] *In Hebræo eſt articulus.*

20 Cum omni veſtimento] *Heb. Et omne veſtimentum &c.* Pelliceo] *Heb. Pellis. Genitivus materiæ.* Ligneo] *Heb. Ligni. Genitivus qualis modo.*

21 Edixit quoque] *Heb. Et edixit.* Militaribus] *Heb. Militia. Genitivus efficiti.* Iverant] *Heb. Venerant.* Prælium] *Heb. Bellum.* Legale] *Heb. Legis. Genitivus ſpeciei.*

22 Tantummodò] *Hic puto perſpicuitatis causâ ſupplenda hæc verba,* Hoc facite: *ſed quod dicam.*

23 Quicquid fert ignem] *Heb. Omnem rem quæ venit in ignem. Scil. ita ut ab non conſumatur. Synecdoche generis.* Transmutote] *Traducite.* Sit] *Fiat.* Aqua ſeparationis] *De qua ſuprà cap.19.*

24 Lavabitis] *Lavatote.* Horum] *In Hebræo eſt articulus.* Sitis] *Fiatis.*

25 Præterea] *Heb. Et.*

26 Recenſe capita] *Verto, Cape ſummam. Heb. Sume caput. Metaphora.* Tam hominum quàm jumentorum] *Heb. In homine & in jumento. Ut ſuprà v.11.* Primarii] *Heb. Capita. Metaphora.* Paterorum *familiarum*] *Heb. Patrum.*

27 Ut dividas] *Malim, Et dividito.* Geſtores hujus prælii] *Heb. Apprehenſores belli.* Et totum] *Heb. Et inter totum.*

28 Deinde] *Heb. Et.* Auferens] *Heb. Attollito.* Pro Jehova] *Pro ſacerdotibus, qui miniſtrant Jehovæ. Metonymia ſubjecti.* Præliatoribus] *Heb. Viris belli. Genitivus ſubjecti.* Animam unam] *Id eſt, unum hominem. In Hebræo eſt anomalia generis. quia ſyntaxis refertur ad ſenſum, id eſt, ad rem quæ nomine animæ hic ſignificatur. Dicitur enim,* Unos anima. *Quanquam nomen* נֶפֶשׁ *hic ad bruta quoq; animalia extenditur, ut liquet è ſequente diſtributione.* E quingentis] *Heb. E quingentis.* Ex hominibus] *Heb. Ex homine. Collectivè.* Ex bobus] *Vox Hebræa eſt numeri ſingularis,* בָּקָר *bakár: & accipitur collectivè.* Ex gregibus] *Hic quoq; vox Hebræa ſingularis numeri eſt, nempe* צֹאן *tsón: & capitur collectivè ad ſignificandum gregem ovium vel caprarum.*

29 Ad iſtos pertinente] *Heb. Iſtorum. Genitivus ſubjecti. Nulla eſt ellipſis. Itaq; vox* pertinente *non eſt ſcribenda ut ſupplementum.* Oblationem] *Heb. Elationem, ſive elevationem. Synecdoche ſpeciei. Nam* תְּרוּמָה*, id eſt, elatio erat ſpecies oblationum, cum è*

regione

regione opponitur חְנוּפָה, *id eſt, agitatio. Vide Exod.29. v.24. 37.28. Sic v.41.& 52.*

30 At] *Heb. Et.* Ad filios Jiſraëlis *pertinente*] *Heb. Filiorum Iſraëlis Genitivus ſubjecti. Sic v.42.& 47.* E quinquagenis] *Heb. E quinquaginta. Sic v.47.* Ex quibuscunque jumentis] *Heb. Ex omni jumento. Hic ad perſpicuitatem ſupplendum Denique, dicendumque.* Denique *ex quibuscunque jumentis. Eſt enim hic præciſio, qua inſtituta enumeratio ſpecierum præciditur & abrumpitur per indicationem generis. Et vocula Omne hic idem valet quod Omnis generis* Quos des] *Heb. Et dato eos.* Tabernaculi] *Heb. Habitaculi. Synecd generis.*

31 Quod] *Heb. Et.*

32 Fuit autem] *Heb. Et fuit.* Populus ille militans] *Heb. Populus militia. Genitivus effecti.* Pecudum] *Id eſt, ovium & caprarum. Hoc enim utrumque pecudis genus voce* צאן *tsón ſignificatur. Sic v.36.& 37.& 43.*

35 Animæ humanæ] *Id eſt, homines. Heb. Anima hominis. Collectivè. Sic v.40.& 46.* Univerſæ animæ] *Heb. Omnis anima. Collectivè.*

36 Fuit autem] *Heb. Et fuit.*

40 Animæ] *Id eſt, homines.*

41 Quam] *Heb. Et.*

43 Dimidium ad cœtum *pertinens*] *Heb. Dimidium cœtus. Genitivus ſubjecti.*

47 Sumens inquam] *Heb. Et ſumſit.*

49 Recenſuerunt capita] *Verto, Acceperunt ſummam: ut ſuprà v.26.* Virorum hujus prælii] *Verto ſimpliciter,* militum. *Heb. Virorum belli. Genitivus ſubjecti.* In manu] *Id eſt, ſub poteſtate. Meton. ſubjecti, & ſynecdoche ſpeciei.* Deeſt] *Heb. Viſitatus eſt. Id eſt, inter viſitandum deſideratus eſt.* **Es iſt fein gemiſt worden.** *Metonymia adjuncti.*

50 Quapropter] *Heb. Et.* Nactus eſt] *Heb. Invenit.* Aureum] *Heb. Auri. Genitivus materiæ.* Ant] *Heb. Et. Sic mox iterum.* Animis] *Heb. Animabus.*

51 Accepit ergo] *Hebr. Et accepit.* Totum in inſtrumentis] *Verto, Omnis generis inſtrumenta.* In inſtrumentis affabrè factis] *Heb. Inſtrumentum operis: id eſt, opere effectum. Genitivus efficientis. Et enallage numeri.*

52 Erat autem] *Heb. Et fuit.* Obtulerunt] *Heb. Elevarunt.*

53 *Quod ad* viros militares] Scil. attinet. *Heb. Viri militia. Nominativus abſolutè poſitus: & genitivus ſubjecti, vel effecti.* Prædam habuerant] *Heb. Prædati fuerunt.*

54 Quumque accepiſſet &c. intulerunt] *Heb. Et accepit &c. & intulerunt. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Monimentum] *Malim, In monumentum.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXI.

EX v.2.& 3. Bellum eſt res licita, ſi ſubſit juſta cauſa. *Bellum.*

2 Ex v.7.8. & 17. In puniendis ſceleratis locum habet ſeveritas. *Severitas.*

3 Ex v.27.& ſeqq. Præda in juſto bello capta, diſtribuenda eſt æquabiliter. *Præda.*

4 Ex v.28.29.30. item 48.& ſeqq. De præda in juſto bello reportata conferendum eſt aliquid ad uſus ſacros. *Præda.*

5 Ex v.48. & ſeqq. In ducibus illis populi Iſraëlitici proponitur ducibus bellicis exemplum piæ gratitudinis erga Deum: quatenus agnoverunt & profeſſi ſunt, ſe à Deo in prælio protectos eſſe; eoque nomine pretioſa vaſa, quæ hoſti detraxerant, Deo obtulerunt. *Duces belli. Gratitudo*

6 Ex verſ.49. ex verbis, *Et non deeſt ex nobis quisquam.* Hic proponitur exemplum inſignis victoriæ, profectæ ex juſtitia cauſæ. *Victoria.*

CAPUT XXXII.

T. & J.

1 *ERat autem filiis Reubenis & filiis Gadis pecus multum, numeroſum admodum; ecce autem videbant terram Jahazeris & terram Gilhadis, locum illum eſſe locum pecuariæ.*

2 *Quapropter acceſſerunt filii* [illegible] *filii Reubenis; & alloquuti* [illegible] *Moſcheh, Elhazare*[illegible] *rdotem, ac principes cœtus, dicendo.*

3 *Hatarotho, & Dibon, & Jahzer, & Nimra, & Cheſchbon, & Elhale, cum Schebamo, & Nebunte, & Bebone.*

4 *Horum regio quam percuſſit Jehova coram cœtu Jiſraëlis, regio pecuariæ eſt & ſervis tuis* ſunt *pecora.*

5 *Si invenimus, ajebant illi, gratiam in oculis tuis, detur regio iſta ſervis tuis in poſſeſſionem: ne nos ducas trans Jardenem.*

6 *Sed dixit Moſcheh filiis Gadis & filiis Reubenis, An fratres veſtri procederent in bellum, & vos inſiſteretis hic?*

7 *Imò quare rumpitis animum filiorum Jiſraëlis; ne tranſeant in terram illam quam dat eis Jehova?*

8 *Sic fecerunt patres veſtri, quum miſiſſem eos Kadeſcho barneha ad conſiderandum illam terram.*

9 *Nam quum aſcendiſſent ad vallem Eſchcolis, conſiderantes illam terram ruperunt animum filiorum Jiſraëlis, ne venirent in eam terram quam dabat eis Jehova.*

10 *Ideircò accenſus irâ Jehova die illo, juravit dicendo,*

11 *Ne vivam, ſi viderint homines iſti qui aſcenderunt ex Ægypto à nato viginti annos & deinceps, terram illam quam juramento promiſi Abrahamo, Jitzchako, & Jahakobo: eo quòd non ſunt plenè ſequuti me:*

12 *Præter Calebum filium Jephunnæ Kenizzæum, & Jehoſchuham filium Nunis, quia plenè ſequuti ſunt Jehovam.*

13 *Et accenſus irâ Jehova in Jiſraëlem, agitavit eos per hoc deſertum quadraginta annos; donec conſumeretur tota illa ætas quæ fecerat malum* [illegible] *in oculis Jehovæ.*

14 *Ecce autem ſurrexiſtis loco patrum veſtrorum, turba hominum peccatis deditorum, ut addatis adhuc ad æſtum iræ Jehovæ contra Jiſraëlem.*

15 *Si vos averteritis ab obſequio ejus, omnino perget adhuc relinquere eum in hoc deſerto, ſic perdetis totum populum hunc.*

16 *Accedentes autem rurſus ad eum dixerunt, Septa gregum ſtruemus hic pro pecore noſtro, & civitates pro parvulis noſtris.*

17 *Nos autem expediti erimus, celeres* ad procedendum *ante filios Jiſraëlis, uſquedum introduxerimus eos in locum ſuum: intereà* [illegible] *bunt parvuli noſtri in civitatibus iſtis munitis, metu habita*[illegible] *iſtius terræ.*

18 *Non redibimus in domos noſtras donec adierint filii Jiſraëlis quisque poſſeſſionem ſuam.*

19 *Quia non erimus poſſeſſores cum illis trans vadum Jardenis; quum obvenerit poſſeſſio noſtra nobis cis vadum Jardenis Orientem verſus.*

20 *Tum dixit eis Moſcheh, Si feceritis rem hanc; ſi expediti eritis ante Jehovam ad bellum:*

P.

ERat autem filiis Rubenis & filiis Gadis pecus multum, numeroſum admodum: & conſiderabant terram Jaſiſeris & terram Gilhadis; & ecce locus ille erat locus commodus pecuariæ. 1

2 Quapropter acceſſerunt filii Gadis & filii Rubenis; & allocuti ſunt Moſen, Eleaſaremque ſacerdotem, ac principes cœtus, dicendo:

3 Atarothæ, & Dibon, & Jabſer, & Nimra, & Hesbon, & Eleale, & Schebam, & Nebote, & Behon:

4 Hæc regio quam percuſſit Jehova coram cœtu Iſraëlis, regio pecuariæ eſt: & ſervis tuis *ſunt* pecora.

5 Præterea dixerunt, Si invenimus gratiam in oculis tuis, detur regio iſta ſervis tuis in poſſeſſionem: ne nos ducito trans Jordanem.

6 Sed dixit Moſes filiis Gadis & filiis Rubenis; An fratres veſtri procederent in bellum, & vos maneretis hic?

7 Imò quare frangitis cor filiorum Iſraëlis; ne tranſeant in terram illam quam dedit eis Jehova?

8 Sic fecerunt patres veſtri; quum *a* miſiſſem eos à Kades barnea ad conſiderandum terram. *a* Sup.13.3. Deut.1.22.

9 Nam quum aſcendiſſent ad vallem Eſcholis, conſideraſſentque illam terram, fregerunt cor filiorum Iſraëlis; ne venirent in eam terram quam dedit eis Jehova.

10 Unde exarſit ira Jehovæ die illo; & juravit dicendo,

11 *b* Si viderint homines iſti qui aſcenderunt ex Ægypto à nato viginti annos & deinceps, terram illam quam juramento promiſi Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo: *non ero Deus.* eò quòd non ſunt plenè ſequuti me: *b* Sup.14.28.

12 Præter Calebum filium Jephunnæ Keniſſæum, & Joſuam filium Nunis: quia plenè ſequuti ſunt Jehovam.

13 Exarſit igitur ira Jehovæ in Iſraëlem, & agitavit eos per hoc deſertum *c* quadraginta annos; donec conſumeretur tota illa ætas quæ fecerat quod *d* malum erat in oculis Jehovæ. *c* Sup.14.34. *d* Sup.14. v.2.& deinc.

14 Ecce autem ſurrexiſtis loco patrum veſtrorum, turba hominum peccatis deditorum; ut addatis adhuc ad exarſionem iræ Jehovæ contra Iſraëlem.

15 Si vos averteritis ab obſequio ejus, omnino perget adhuc relinquere eum in hoc deſerto; ſic perdetis totum populum hunc.

16 Accedentes autem *rurſus* ad eum dixerunt, Septa gregum ſtruemus hic pro pecore noſtro; civitates verò *erunt* pro parvulis noſtris.

17 Nos autem expediti erimus, celeres *ad procedendum* ante filios Iſraëlis, uſquedum introduxerimus eos in locum eorum: intereà manebunt parvuli noſtri in civitatibus iſtis munitis, propter habitatores iſtius terræ.

18 Non redibimus in domos noſtras donec adierint filii Iſraëlis quisque poſſeſſionem ſuam.

19 Nam non erimus poſſeſſores cum illis trans Jordanem; quum obvenerit poſſeſſio noſtra nobis cis Jordanem Orientem verſus.

20 Tum dixit eis Moſes, Si feceritis rem hanc; ſi expediti eritis ante Jehovam ad bellum:

21 *Si tranſibit quiſq; expeditus è vobis Jardenem ipſum coram Jehova, donec expulerit inimicos ſuos à facie ſua.*

22 *Quum domita fuerit terra illa coram Jehova, poſteà demum revertemini, eritisq; inſontes apud Jehovam & apud Jiſraëlem: ſic cedet terra hæc vobis in poſſeſſionem coram Jehova.*

23 *Quòd ſi non ſic feceritis, ecce peccaveritis Jehovæ: agnoſcite jam peccatum veſtrum, quod eſt obventurum vobis.*

24 *Ædificate vobis civitates pro parvulis veſtris & ſepta pro gregibus veſtris: ſed quod prodiit ex ore veſtro facitote.*

25 *Tum allocuta eſt tribus filiorum Gadis & filiorum Reübenis Moſchen, dicendo; Servi tui facient, quemadmodum dominus meus præcipit.*

26 *Parvuli noſtri, uxores noſtræ, pecus noſtrum, & omnia jumenta noſtra, ibi erunt in civitatibus Gilhadis:*

27 *Servi autem tui tranſibunt quiſque expeditus ad militiam coram Jehova in bellum; quemadmodum dominus meus loquitur.*

28 *Quapropter præcipiens Moſche de eis Elhazari ſacerdoti, & Jehoſchuhæ filio Nunis, primariis etiam paternarum familiarum in filiis Jiſraëlis,*

29 *Edixit Moſche illis, Si tranſierint filii Gadis & filii Reübenis vobiſcum Jardenem, quiſq; expeditus ad bellum coram Jehova, & domita fuerit terra illa coram vobis: tum dabitis illis hanc terram Gilhadis in poſſeſſionem.*

30 *Sin autem non tranſierint expediti vobiſcum; tunc poſſeſſores ſunto inter vos in terra Cenahanis.*

31 *Reſponderuntq; filii Gadis & filii Reübenis dicendo, Quod edixit Jehova ſervis tuis, ſic faciemus:*

32 *Nos tranſibimus expediti coram Jehova in terram Cenahanis, & penes nos* manebit *jus poſſeſſionis noſtræ cis Jardenem.*

33 *Dedit itaq; Moſche filiis Gadis & filiis Reübenis, ac dimidiatæ tribui Menaſchis filii Joſephi, regnum Sichonis regis Emoræorum, & regnum Hogi regis Baſchanis: & regionem ipſam cum civitatibus per terminos ejus, civitates illius terræ circumquaq;.*

34 *Et ædificarunt filii Gadis Dibonem, & Hatarothas; & Haroherem;*

35 *Item Hatrothas Schophanis & Jahzerem, & Jogbeham,*

36 *Et Beth-nimram, & Beth-haranem, civitates munitas cum ſeptis gregum.*

37 *Filii verò Reübenis ædificarunt Cheſchbonem, & Elhalen, & Kirjathajima.*

38 *Item Nebunem, & Bahalmehonem mutatis nominibus, atq; Sibmam: quibus indiderunt nomina, mutatis nominibus illis civitatum quas ædificarunt.*

II. 39 *Profecti autem filii Maciris filii Menaſchis in Gilhadem quum cepiſſent illam; expuliſſentq; Emoræos qui habitabant in eo:*

40 *Dedit Moſche Gilhadem Maciri filio Menaſchis; qui inhabitavit eum.*

41 *Jair enim filius Menaſchis profectus ceperat villas ipſorum* Gilhaditarum, *quas vocavit villas Jairis:*

42 *Similiter Nobach profectus ceperat Kenathem cum pagis ejus, quam vocavit Nobachum de nomine ſuo.*

21 Si tranſibit quiſque expeditus è vobis Jordanem coram Jehova; donec expulerit inimicos ſuos a facie ſua:

22 *Sitq;* quum domita fuerit terra illa coram Jehova, poſteà demum revertemini, tum eritis inſontes apud Jehovam & apud Iſraëlem: & ſic cedet terra hæc vobis in poſſeſſionem coram Jehova.

23 Quòd ſi non faciens ſic, ecce peccaveritis contra Jehovam: Scitote autem quod peccatū veſtrum inventurum ſit vos.

24 Ædificate igitur vobis civitates pro parvulis veſtris & ſepta pro gregibus veſtris: ſed quod prodiit ex ore veſtro facitote.

25 Tum allocuti ſunt filii Gadis & filii Rubenis Moſen, dicendo; Servi tui facient, quemadmodum dominus meus præcipit.

26 Parvuli noſtri, uxores noſtræ, pecus noſtrum, & omnia jumenta noſtra, ibi erunt in civitatibus Gilhadis:

27 Servi autem tui tranſibunt quiſque expeditus ad militiam coram Jehova in bellum; quemadmodum dominus meus loquitur.

28 Quapropter *e* præcipiens Moſes de eis Eleaſari ſacerdoti, & Joſuæ filio Nunis, primariis etiam paternarum tribuum in filiis Iſraëlis, *e Joſ.1.12. & 4.12.*

29 Edixit Moſes illis. Si tranſierint filii Gadis & filii Rubenis vobiſcum Jordanem, quiſque expeditus ad bellum coram Jehova, & domita fuerit terra illa coram vobis: tum datote illis terram Gilhadis in poſſeſſionem.

30 Si verò non tranſierint expeditò vobiſcum, tunc poſſeſſores fiant inter vos in terra Canaanis.

31 Reſponderuntque filii Gadis & filii Rubenis dicendo, Quod locutus eſt Jehova de ſervis tuis, ſic faciemus:

32 Nos tranſibimus expediti coram Jehova *in* terram Canaanis, ut penes nos *maneat* jus poſſeſſionis noſtræ cis Jordanē.

33 *f* Dedit itaque Moſes filiis Gadis & filiis Rubenis, ac dimidiatæ tribui Manaſſis filii Joſephi, *r*egnum Sihonis regis Amoræorum, & regni *r* Ogi *r*egis Baſanis: regionem ipſam cum civitatibus per terminos ejus, civitates illius *t*erræ circumquaq;. *f Deut.3.12. Joſ.13.1. & 12.4.*

34 Et ædificarunt filii Gadis Dibonem, & Ata*r*othas, & Atoherem;

35 Item Atrothas Schophanis, & Jahſerem, & Jogbeham,

36 Et Beth-nimram, & Beth-baranem; civitates munitas, cum ſeptis gregum.

37 Filii verò Ruben[illegible]ficarunt Heſbonem, & Elealen, & Kirjathajim:

38 Item Nebuntem, & Bahalmehonem mutatis nominibus, atque Sibmam: & vocarunt nominibus aliis nomina civitatum quas ædificarunt.

39 Profecti autem filii *g* Machiris filii Manaſſis in terram Gilhadis ceperunt illam; expuleruntque Amoræos qui habitabant in ea. II. *g Gen.50.*

40 Itaque dedit Moſes *h* Gilhadem Machiri filio Manaſſis; qui inhabitavit eam. *h Joſ.13.*

41 Jair etiam filius Manaſſis profectus cepit villas eorum; quas vocavit villas Jairis.

42 Similiter Noba profectus cepit Kenatham & pagos ejus; quam vocavit Nobam de nomine ſuo.

ANALYSIS CAP. XXXII.

HOc capite continetur hiſtoria de regione cis Jordanem in poſſeſſionem hæreditariam tradita tribui Rubenis & Gadis, nec non dimidiatæ tribui Manaſſis. Ita duæ ſunt capitis partes.

De prima parte. Narratio de attributa poſſeſſione Rubenitis & Gaditis, conſtat membris novem. Ea ſunt: (1) poſtulatum ſeu petitio illorum apud Moſen, (2) recuſatio Moſis, (3) repetitio poſtulati, una cum promiſſione officii quod Moſes requiſiverat, (4) promiſſio poſſeſſionis poſtulatæ, (5) repetitio promiſſionis officii poſtulati, (6) mandatum Moſis ſuper illa re ad ſummos gubernatores, (7) altera repetitio promiſſionis officii, (8) deſcriptio poſſeſſionis traditæ, (9) eventus attributionis factæ. Quæ ſingula ſic tractantur. I. Poſtulatum Rubenitarum & Gaditarum illuſtratur tribus modis: (1) indicatione cauſæ impulſivæ procatarcticæ, v.1. (2) indicatione relatorum, id eſt, perſonarum apud quas poſtulatum ſuum propoſuerunt, v.2. (3) enumeratione partium ejus rei quam poſtulabant, v.3. II. Recuſatio Moſis confirmatur tribus argumentis: (1) a pari, v.6. (2) ab effectu pernicioſo, v.7. (3) ab alio effectu pernicioſo, qui illuſtratur exemplo ſimili patrum, v.8 & deinceps. III. Repetitio poſtulati, una cum promiſſione officii fratribus præſtandi, narratur v.16. & deinceps. Promiſſio autem continet tres partes: (1) ſe fratres in terram trans Jordanem occupandam introducturos, v.17. (2) ſe manſuros cum illis donec poſſeſſionem quiſque ſuam adierit, v.18. (3) ſe derelicturos terram illam ut tota fratribus cedat, v.19. IV. Promiſſio poſſeſſionis poſtulatæ, eſt conditionalis: ſi ſcilicet præſtent illi officia iſta quæ promiſerunt, à v.20. uſque ad 25. V. Repetitio promiſſionis officii poſtulati recitatur, v.25. 26.27. VI. Mandatum Moſis de poſſeſſione poſtulata illis tradenda recitatur, v.28.29.& 30. VII. Altera repetitio promiſſionis officii recitatur, v.31.& 32. VIII. Deſcriptio terræ illis attributæ continetur v.33. IX. Eventus illius attributionis ſuit reparatio urbis in illa regione, verſ.33. & deinceps.

De parte ſecunda. Attributio poſſeſſionis facta dimidiatæ tribui Manaſſis, declaratur expultione cauſæ impulſivæ procatarcticæ, quod ſcil. Manaſſitæ illi ex iſta regione expuliſſent Emoræos, v.39. Quæ expulſio illuſtratur duobus exemplis ſpecialibus: uno Jairis, v.41. altero Nobachi, v.ult.

SCHOLIA IN CAP. XXXII.

ECce autem] *Heb. Et. Vocula Ecce hic non habetur in Hebræo.* ✝.1.

2 Quapropter] *Heb. Et.* Acceſſerunt] *Heb. Venerunt.*

3 Cum Schebamo] *Heb. Et Schebam.*

4 Horum regio] *Vel, hæc regio. In Hebræo eſt articulus.* Quam percuſſit] *Cujus incolas percuſſit, id eſt, occidit. nempe per nos. Meton. ſubjecti. & ſynecd. generis, & meton. ſubjecti altera.* Pecuariæ] *Heb. Pecoris. quam vocem puto in vertendo retinendam. Dicitur autem regio pecoris quæ pecori alendo apta eſt. Genitivus adjuncti, vel ſubjecti. diverſo reſpectu.* Servis tuis] *Id eſt, nobis. Synecd. generis, & metaph. Sic deinceps.* Sunt pecora] *Heb.* Eſt *pecus. quæ vox in vertendo poteſt retineri. Etenim vocem* pecus *collectivè etiam Vergil. uſurpavit: ut notum eſt ex illo,* Tityre coge pecus.

5 Si invenimus, ajebant illi] *Verto, Præterea dixerunt, Si invenimus &c.* Ducas] *Verto,* ducito: *ut perſpicuum evadat, voculam* Ne *hîc eſſe prohibentis non autem ponis* ut ne. Jardenem] *Vulgo Jordanem.*

6 Sed] *Heb. Et.* Fratres veſtri] *Reliqui Iſraëlitæ.* Conſiſteretis] *Heb. Sederetis. Eſt autem hic interrogatio reprehenſiva: q.d. Non eſt æquum quod petitis.*

7 Imò] *Heb. Et.* Rumpitis] *Vel, Frangitis: vel, avertitis. Sic deinceps.* Animum] *Heb. Cor. Quæ vox an non ſit retinenda in vertendo, juſtam cauſam non video: quum apud Latinos in metony-*

mica hac ſignificatione ſumi non ſit. Sic deinceps. Dat] *Heb. Dedit. Id eſt, donavit. Synecd. generis.*

8 Conſiderandum] *Heb. Videndum. Metaphora.*

9 Nam] *Heb. Et.* Quum aſcendiſſent &c.] *Heb. Aſcenderunt, & conſideraverunt, & repererunt. Copulativum enuntiatum loco relativi temporis.* Eſchcolis] *Vide ſuprà c.13.v.8.* Dabat] *Heb. Dedit, id eſt, donavit.*

10 Ideòque] *Heb. Et.* Accenſus irâ Jehova juravit] *Heb. Accenſa ſunt ira Jehovæ* (*ſive, exarſit naſus Jehovæ*) *& juravit. Sic v.13.*

11 *Ne vivam ſi viderint &c.*] *Verte, Si viderint &c. non ero Deus. Formula jurandi elliptica paſſim obvia.* A nato viginti annos & deinceps] *Heb. A filio viginti annorum & ſurſum.* Juramento promiſi] *Heb. Juravi. Synecd. gen.* Non ſunt plenè ſequuti me] *Non impleverunt poſt me. Id eſt, Non plenè obedierunt mihi. Synecd. gen. Sic verſu ſequente.*

13 In Iſraelem] *In populum Iſraëliticum. Meton. effic. Sic v.14.* Agitavit eos] *Malim, Fecit ut vagarentur.* Ætas] *Multitudo illa hominum. Heb. Generatio. Meton. effic.* Malum iſtud] *Verte, Quod malum erat in oculis Jehovæ. Id eſt, quod diſplicebat Jehovæ. Hebraiſmus.*

14 Ecce autem] *Heb. Et ecce.* Turba] *Heb. Multitudo.* Peccatis deditorum] *Heb. Peccatorum.* Ad æſtum iræ] *Vel, Ad exarſionem naſi.* Contra] *Prapoſitio* אֶל *hic valet Contra.*

15 Si vos averteris ab obſequio ejus] *Hebr. Quum revertemini à poſt eum. Id eſt, ab eundo poſt eum. Particula* כִּי *hic ponitur pro* אִם *per heteroſin. Sic Gen.4.v.24. Ruth 1.v.12.* Omnino] *Malim, Tum. Conjunctio copulativa hic ſervit annectendo conſequenti enuntiati connexivi. Hebr. Et.* Perget] *Heb. Adjiciet.* Eum] *Nempe Iſraelem: cujus facta mentio in fine verſus præcedentis.* Sic] *Heb. Et.*

16 Accedentes autem] *Hebr. Et acceſſerunt.* Gregum] *Heb.* צֹאן *: quæ vox ſignificat gregem ovium vel caprarum.*

17 Nos autem] *Heb. Et nos.* Expediti] *Armis accincti.* Celeres] *Heb. Feſtinantes.* Suum] *Puto dicendum, Eorum.* Interea] *Heb. Et.* Manebunt] *Heb. Sedebunt. Synecd. ſpeciei.* Munitos] *Heb. Munitionis. Genitivus adjuncti.* Metu] *Heb.* מִפְּנֵי*, à facie. Poteſt reddi, Propter: ut alibi paſſim.*

18 Donec adierint &c.] *Heb. Donec conſtituerint ſe hæredes filii Iſraelis quiſq; hæreditatem ſuam.*

19 Quia] *Vel, Nam.* Erimus poſſeſſores] *Heb. Hæreditabimus.* Trans vadum] *Heb. A tranſitu.*

20 Tum] *Heb. Et.* Rem] *Heb. Verbum. Meton. adjuncti.*

21 Si] *Heb. Et.* Tranſibit quiſque expeditus è vobis] *Hebr. Tranſibit vobis omnis expeditus.*

22 Quum] *Heb. Et. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Domita] *Subjecta. Sic v.29.* Apud Jehovam &c.] *Hebr. A Jehova & ab Iſraele. Id eſt, ita ut ab illis non ſit metuenda vobis vindicta.* Sic] *Heb. Et.* Cedet] *Heb. Fiet.*

23 Sic] *Hæc particula in Hebræo poſita eſt poſt verbum* facietis*: poſt quod etiam in Latino rectius collocatur.* Agnoſcite jam &c.] *Verto, Scitote autem quòd peccatum veſtrum inventurum ſit vos. Heb. Et ſcitote peccatum veſtrum, quòd inveniet vos. Id eſt, quod pœna peccati vobis eventura ſit. Metonymia efficientis.* Sed] *Heb. Et.*

25 Tum] *Heb. Et.* Alloquuta eſt tribus] *Verto, Alloquuti ſunt. Puto enim mendosè ſcriptum eſſe* וַיֹּאמֶר *pro* וַיֹּאמְרוּ*. Ellipſis autem iſta inſolens & durinſcula videtur.* Servi tui facient] *Id eſt, Nos faciemus: ut ſuprà v.5.* Dominus meus] *Id eſt, tu. Pronomen eſt numeri ſingularis: quia unus nomine omnium loquutus eſt. Sic v.27.*

28 Quapropter] *Heb. Et.* Præcipiens &c.] *Heb. Præcepit & dixit.* De eis] *Prapoſitio* לְ *hic valet De, Græcè* περί. Primarios etiam paternarum familiarum] *Pro familiarum ex Hebræo reponendum eſt tribuum. Heb. Capitibus patrum tribuum.* Tam] *Heb. Et. Sic verſu ſeq.* Inter vos] *Heb. In medio veſtri.* Cenahanis] *Id eſt, Chananæorum. Meton. effic. Sic v.32.*

31 Quod] *Heb. Id quod. Ubi articulus* אֵת *valet pronomen.* Quod edixit Jehova &c.] *Ex his verbis colligitur, quòd Jehova Moſen de iſta permiſſione informarit.* Edixit] *Heb. Loquutus eſt ad ſervos tuos: vel, de ſervis tuis.*

32 Penes nos] *Heb. Nobiſcum.* Jus poſſeſſionis noſtræ] *Heb. Poſſeſſio hæreditatis noſtra.* Cis] *Heb. A tranſitu.*

33 Dedit itaque] *Heb. Et dedit.* Dimidiatæ tribus] *Heb. Dimidio tribus. Genitivus totius.* Emoræorum] *Heb. Emoræi. Enallage numeri. Sic v.39.*

34 Et ædificarunt] *Non quidem de novo: quia jam erant ædificata, ut liquet ex v.16. & 17: ſed inſtaurarunt & refecerunt collapſa aut ruinam minantia. Synecd. generis.*

36 Munitas] *Heb. Munitionis. Genitivus adjuncti.* Cum ſeptis gregem] *Heb. Et ſepta gregis.*

38 Mutatis nominibus] *Heb. Verſas nomine. Hujus mutationis cauſa haud dubiè fuit, quod nomina antiqua eſſent idololatrica. Vide Fr. Jun.* Quibus indiderunt &c.] *Verte, Et vocarunt nominibus* alius *nomina urbium illarum.*

39 Macirs] *Scribo, Machiris. Eſt enim in Hebræo* כ *raphatum.* Quum cepiſſent illum] *Verto, Ceperunt illam. Nempe illam regionem quæ nominatur Gilead à monte ejuſdem nominis. Noſtri ipſi ſunt genere maſculino, haud dubiè reſpicientes ad nomen montis. Sed affixum pronomen generis fœminini eſt, ut proinde ad nomen* הַר*, quod eſt generis maſculini, referri nequit.* Expuliſſetque] *Verto, Et expulit Machir. Hoc eſt, filii ſeu poſteri Machiris. Meton. effic.* In eo] *Verto, In eâ. Vide ſcholion præcedens ad illa verba, Quum cepiſſent illum. Sic verſu ſequente.*

40 Dedit] *Verto, Itaq; dedit. Heb. Et dedit.*

41 Jair enim] *Heb. Et Jair.* Quas vocavit] *Heb. Et vocavit eas.*

42 Similiter] *Heb. Et.* Cum pagis ejus] *Heb. Et filias ejus. Metaphora.* Quam vocavit] *Heb. Et vocavit eam.* De nomine ſuo] *Prapoſitio* ב *videtur hic poſita pro* כ.

OBSERVATIONES EX CAP. XXXII.

EX v.2. & ſeqq. Jura dominiorum a magiſtratu definienda ſunt, eorumque definitio ab illo petenda. *Magiſtratus.*

2 Ex v.4. ex verbis, *Quam percuſſit Jehova*: item ex v.21. ex verbis, *Donec expulerit* (*Jehova*) *inimicos ſuos à facie ſua*, Victoriæ laus Deo tribuenda eſt. *Victoria.*

3 Ex v.6. & ſeqq. Ad officium magiſtratus pertinet, ſubditos iniqua poſtulantes reprehendere: & nequid iniqui à ſubditis committatur, præcavere. *Magiſtratus.*

4 Ex v.6.17.27.32. Fratrum eſt, ſeſe mutuò adjuvare: & propter ſe mutuò, quum neceſſitas poſtulat, pro viribus pericula ſuſcipere & adire. *Fratrum officium.*

5 Ex v.8. Filiis exempla pœnæ parentum & majorum proponenda ſunt, ut a ſimilibus peccatis deterreantur. *Exempla pœna parentum.*

6 Ex v.17. ex verbis, *Interea manebunt parvuli noſtri in urbibus illis munitis.* Parentum eſt, ſecuritati liberorum, maximè tenerorum, ſolicitè proſpicere. *Parentum officium.*

7 Ex v.20. & ſeq. Excuſationes ingenuæ ſunt admittendæ, & opinio falſa deponenda. *Excuſationes*

8 Ex v.23. Quos putamus aliquid mali habere propoſitum, eos debemus ab illo propoſito deterrere commemoratione pœnæ divinæ. *Propoſitum malum.*

9 Ex v.38. ex verbis, *Mutatis nominibus.* Abhorrere debemus ab omni eo quod idololatriam quoquo modo ſapit. Vide Exod.23.v.13. Oſe.2.v.16.17. Sic hodie abhorrere debemus à nomine Sacramenti altaris. *Idololatria.*

CAPUT XXXIII.

T. & J.

1 HÆ ſunt profectiones filiorum Jiſraelis, quum egreſſi ſunt è terra Ægypti per exercitus ſuos; miniſterio Moſchis & Aharonis.

2 *Scripſit autem Moſche progreſſus eorum in profectiones eorum ex præſcripto Jehovæ: hæ igitur ſunt profectiones eorum in progreſſibus eorum.*

3 *Primùm proficiſcentes Rahmeſeſo, menſe primo, decimoquinto die menſis ipſius primi, poſtridie ipſo Paſchatis egreſſi ſunt Jiſraelitæ manu ſublata ante oculos omnium Ægyptiorum.*

4 *Ægyptiis ſepelientibus omnes primogenitos, quos percuſſerat Jehova in eis: quum in deos etiam illorum exercuiſſet Jehova judicia.*

5 *Profecti autem filii Jiſraelis Rahmeſeſo, caſtra poſuerunt Succothis.*

6 *Deinde profecti Succothis, caſtrametati ſunt in Ethamo quod eſt in extremitate deſerti.*

7 *Deinde profecti ex Ethamo reverſi ſunt ad fauces Chirotharum quæ ſunt ante Bahal tzephonem, & caſtrametati ſunt ante Migdolum.*

8 *Deinde profecti ex adverſo Chirotharum tranſiverunt per*

P.

HÆ *ſunt* profectiones filiorum Iſraëlis, quum egreſſi ſunt è terra Ægypti ſecundum exercitus ſuos; miniſterio Moſis & Aharonis. 1

2 Scripſit autem Moſes progreſſiones eorum ſecundum profectiones eorum ex mandato Jehovæ. Hæ igitur ſunt profectiones eorum in progreſſionibus eorum.

3 Primùm proficiſcentes *a* Rahmeſeſo, menſe primo, decimoquinto die menſis primi, poſtridie Paſchatos, egreſſi ſunt Iſraëlitæ manu ſublata ante oculos omnium Ægyptiorum: *a Exo.12.37.*

4 Ægyptiis ſepelientibus omnes primogenitos, quos percuſſerat Jehova ex eis: quum in *b* deos etiam illorum exercuiſſet Jehova judicia. *b Exo.12.12.*

5 Profecti autem filii Iſraëlis Rahmeſeſo, caſtra poſuerunt Succothis.

6 Deinde profecti *c* Succothis, caſtra-metati ſunt in Ethamo, quod eſt in extremitate deſerti. *c Exo.13.20.*

7 Deinde profecti ex *d* Ethamo reverſi ſunt ad fauces Hirotharum quæ ſunt ante Bahal tſephonem, & caſtra-metati ſunt ante Migdolum. *d Exo.14.2.*

8 Deinde profecti a faucibus Hirotharum tranſiverunt per

medium ipſius maris in deſertum, pergentesq; itinere tridui per deſertum Ethami, caſtrametati ſunt Mara.

9 Deinde profecti Mara pervenerunt Elima: erant autem Elimæ duodecim fontes aquæ & ſeptuaginta palmæ, & caſtrametati ſunt ibi.

10 Deinde profecti Elimn, caſtrametati ſunt ad mare algoſum.

11 Deinde profecti à mari algoſo, caſtrametati ſunt in deſerto Sinis.

12 Deinde profecti à deſerto Sinis caſtrametati ſunt Dophka.

13 Deinde profecti Dophka, caſtrametati ſunt Aluſchi.

14 Deinde profecti Aluſcho, caſtrametati ſunt Rephidimis, ubi non erat aqua populo quam biberet.

15 Deinde profecti Rephidimis, caſtrametati ſunt in deſerto Sinai.

16 Deinde profecti à deſerto Sinai, caſtrametati ſunt Kibrothis-thaava.

17 Deinde profecti Kibrothis-thaava, caſtrametati ſunt Chatzerothis.

18 Deinde profecti Chatzerothis, caſtrametati ſunt Rithma.

19 Deinde profecti Rithma, caſtrametati ſunt Rimmone-peretzi.

20 Deinde profecti Rimmone-peretzi, caſtrametati ſunt Libna.

21 Deinde profecti Libna, caſtrametati ſunt Riſſa.

22 Deinde profecti Riſſa, caſtrametati ſunt ad Kehelam.

23 Deinde profecti à Kehela, caſtrametati ſunt ad montem Schepheris.

24 Deinde profecti à monte Schepheris, caſtrametati ſunt Charada.

25 Deinde profecti Charada, caſtrametati ſunt Makehelothis.

26 Deinde profecti Makehelothis, caſtrametati ſunt Thachathi.

27 Deinde profecti Thachatho, caſtrametati ſunt Therache.

28 Deinde profecti Theracho, caſtrametati ſunt Mithka.

29 Deinde profecti Mithka caſtrametati ſunt Chaſchmona.

30 Deinde profecti Chaſchmona, caſtrametati ſunt Moſerothis.

31 Deinde profecti Moſerothis, caſtrametati ſunt apud filios Jahacanis.

32 Deinde profecti à filiis Jahacanis, caſtrametati ſunt Chore-gidgadis.

33 Deinde profecti Chore-gidgadis, caſtrametati ſunt ad Jotbatham.

34 Deinde profecti à Jotbatha, caſtrametati ſunt Habrona.

35 Deinde profecti Habrona, caſtrametati ſunt Hetzjone-geberi.

36 Deinde profecti Hetzjone geberi, caſtrametati ſunt in deſerto Tzinis, quod eſt Kadeſch.

37 Deinde profecti Kadeſcho, caſtrametati ſunt ad Horem montem juxta fines terræ Idumæorum.

38 Aſcenditq; Aharon ſacerdos Horem montem ex præſcripto Jehovæ, & mortuus eſt ibi, anno quadrageſimo ab exitu Iſraelitarum è terra Ægypti, menſe quinto, primo die illius menſis.

39 Erat autem Aharon natus centum viginti tres annos, quum moreretur in Hore monte.

40 Tunc audivit Cenahanæus rex Haradi, qui inhabitabat Auſtralem partem in regione Cenahanis, quum adventarent filii Jiſraelis.

41 Deinde profecti ab Hore monte, caſtrametati ſunt Tzalmona.

42 Deinde profecti Tzalmona, caſtrametati ſunt Punone.

43 Deinde profecti Punone, caſtrametati ſunt Obothis.

44 Deinde profecti Obothis, caſtrametati ſunt ad cumulos Habarimorum montium *ad terminum Moabitarum.*

45 Deinde profecti è cumulis, caſtrametati ſunt Dibone-Gadis.

46 Deinde profecti Dibone-Gadis, caſtrametati ſunt Halmone ad Diblathajima.

47 Deinde profecti Halmone ad Diblathajima, caſtrametati ſunt ad montes Habarimorum ante Nebunem.

48 Deinde profecti à montibus Habarimorum, caſtrametati ſunt in campeſtribus Moabitarum ſecundùm Jardenem ex adverſo Jerechuntis.

49 Et caſtra habuerunt ſecundùm Jardenem à Beth-jeſchimothis uſq; Abelſchittimos, in campeſtribus Moabitarum.

II. *50 Allocutus autem eſt Jehova Moſchen in campeſtribus Moabitarum, ſecundùm Jardenem ex adverſo Jerechuntis, dicendo:*

51 Alloquere filios Jiſraelis edicens eis; quandoquidem vos mox tranſituri eſtis Jardenem in terram Cenahanis:

52 Ejicietis igitur omnes habitatores ejus terræ à facie veſtra, & perdetis omnes effigies eorum, & omnes imagines fuſas eorum perdetis, omniaq; excelſa eorum deſtruetis.

53 Quumq; expulſeritis è terra illa habitabitis in ea: nam vobis trado terram illam ut hæreditario jure poſſideatis eam.

54 Tunc adibitis poſſeſſionem illius terræ ſorte per familias veſtras, ei qui multus eſt multiplicatote poſſeſſionem ejus, ei vero qui paucus eſt pauciorem aſſignato poſſeſſionem ejus, in quemcunq; locum exierit cuiq; ſors ſua, ibi illius eſto: per tribus paternas veſtras poſſeſſiones adito.

55 Quòd

mare in deſertum; pergentesque itinere tridui per deſertum Ethami, caſtra-metati ſunt e Maræ. e Exod.

9 Deinde profecti Mara pervenerunt f Elima: erant autem Elimis duodecim fontes aquæ & ſeptuaginta palmæ, & caſtra-metati ſunt ibi. f Exod.

10 Deinde profecti Elimis, caſtra-metati ſunt juxta mare algoſum.

11 Deinde profecti à mari algoſo, caſtra-metati ſunt in deſerto g Sinis. g Exod.

12 Deinde profecti a deſerto Sinis caſtra-metati ſunt Dophkæ.

13 Deinde profecti Dophka, caſtra-metati ſunt Aluſchi.

14 Deinde profecti Aluſcho, caſtra-metati ſunt h Rephidimis, ubi non erat aqua populo quam biberet. h Exod.

15 Deinde profecti Rephidimis, caſtra-metati ſunt in deſerto i Sinai. i Exod.

16 Deinde profecti a deſerto Sinai, caſtra metati ſunt k Kibrothis thaavæ. k Sup. 11. v. 34.

17 Deinde profecti Kibrothis-thaavæ, caſtra-metati ſunt Hatſerothis.

18 Deinde profecti Hatſerothis; caſtra-metati ſunt Rithmæ.

19 Deinde profecti Rithma, caſtra-metati ſunt Rimmone-peretſi.

20 Deinde profecti Rimmone peretſi, caſtra-metati ſunt Libnæ.

21 Deinde profecti Libna, caſtra metati ſunt Riſſæ.

22 Deinde profecti Riſſa, caſtra-metati ſunt ad Kehelam.

23 Deinde profecti a Kehela, caſtra metati ſunt ad montem Schepheris.

24 Deinde profecti a monte Schepheris, caſtra-metati ſunt Haradæ.

25 Deinde profecti Harada, caſtra metati ſunt Makehelothis.

26 Deinde profecti Makehelothis, caſtra metati ſunt Thahathi.

27 Deinde profecti Thahatho, caſtra metati ſunt Therahi.

28 Deinde profecti Theraho, caſtra metati ſunt Mithkæ.

29 Deinde profecti Mithka, caſtra metati ſunt Haſchmonæ.

30 Deinde profecti l Haſchmona, caſtra metati ſunt Moſerothis. l Deut. 10. 6

31 Deinde profecti Moſerothis, caſtra-metati ſunt apud Bne-Jahakan.

32 Deinde profecti è Bne Jahakan, caſtrametati ſunt Hore-gidgadis.

33 Deinde profecti Hore-gidgadis, caſtra-metati ſunt ad Jotbatham.

34 Deinde profecti à Jotbatha, caſtra-metati ſunt Abronæ.

35 Deinde profecti Abrona, caſtra metati ſunt Etſjone geberi.

36 Deinde profecti Etſjone geberi, caſtra-metati ſunt in deſerto m Tſinis, quod eſt Kades. m Sup. 20.

37 Deinde profecti a Kades, caſtra metati ſunt ad n Horem montem juxta fines terræ Edomæorum. n Sup. 20. 22.

38 o Aſcenditq; Aharon ſacerdos Horem montē ex mandato Jehovæ, & mortuus eſt ibi, anno quadrageſimo ab exitu Iſraelitarum è terra Ægypti, menſe quinto, primo die illius menſis. o Sup. 20. 25. Deut. 32. 50.

39 *Erat* autem Aharon natus centum viginti tres annos, quum moreretur in Hore monte.

40 Tunc p audivit Cananæus rex Aradi, qui inhabitabat Auſtralem partem in regione Canaanis, quòd adventarent filii Iſraëlis. p Sup. 21. 1.

41 Deinde profecti ab Hore monte, caſtra-metati ſunt Tſalmonæ.

42 Deinde profecti Tſalmona, caſtra metati ſunt Punone.

43 Deinde profecti Punone, caſtra-metati ſunt q Obothis. q Sup. 21. 10.

44 Deinde profecti Obothis, caſtrametati ſunt ad cumulos Abarimorum *montium* ad terminum Moabitarum.

45 Deinde profecti è cumulis, caſtra-metati ſunt Dibone-Gadis.

46 Deinde profecti Dibone-Gadis, caſtra-metati ſunt Almone ad Diablathajima.

47 Deinde profecti Almone ad Diblathajima, caſtra-metati ſunt ad montes Abarimorum ante Nebuntem.

48 Deinde profecti a montibus Abarimorum, caſtra-metati ſunt in campeſtribus Moabitarum ſecundùm Jordanem ex adverſo Jerichuntis.

49 Et caſtra habuerunt ſecundùm Jordanem a Beth jeſchimothis uſque Abelſchittimos, in campeſtribus Moabitarum.

50 Allocutus autem eſt Jehova Moſen in campeſtribus Moabitarum; ſecundùm Jordanem ex adverſo Jerichuntis, dicendo: II.

51 Alloquere filios Iſraelis & dicito eis, Quandoquidem vos mox tranſituri eſtis Jordanem in terram Canaanis:

52 Ejicitote omnes habitatores ejus terræ a facie veſtra, & perditote omnes r effigies eorum, & omnes imagines fuſas eorum perditote, omniaque excelſa eorum deſtruitote. r Deut. 7. 5.

53 Sic hæreditario jure occupate terrā illā & habitate in ea: nam vobis dedi terrā illam ut hæreditario jure poſſideatis eam.

54 Cæterū hæredes vos conſtituito te illius terræ ſ ſorte per familias veſtras; et qui multus eſt multiplicatote poſſeſſionem ejus, et verò qui paucus eſt pauciorem aſſignatote poſſeſſionem ejus; in quemcunque locum exierit cuique ſors ipſius, is illius eſto: per tribus paternas veſtras poſſeſſiones aditote. ſ Sup. 26. 54.

55 Quòd

55 Quòd ſi non expuleritis habitatores iſtius terræ à facie veſtra: utiq; erit quicquid reliquum feceritis ex eis in ſpinas oculis veſtris & in aculeos lateribus veſtris: & hoſtiliter agent vobiſcum in illa terra in qua habitaturi eſtis:

56 Eritq; ut quemadmodum cogitavi facere illis: faciam vobis.

55 Quòd ſi non expuleritis habitatores iſtius terræ à facie veſtra; utique erit quicquid reliquum feceritis ex eis in ſpinas in oculis veſtris & in aculeos in lateribus veſtris: & angent vos in illa terra in qua habitaturi eſtis:

56 Fietq; ut quemadmodū cogitavi facere illis: faciam vobis.

ANALYSIS CAP. XXXIII.

HOc capite primùm recenſentur profectiones & ſtationes Iſraelitarum ab Ægypto uſque ad terram Chanaan. Deinde mandatur eis, quomodo ſe gerere debeant erga Chananæos, item quomodo terram eorum inter ſe debeant dividere. Ita ſunt duæ principales partes.

De prima parte. Profectiones & ſtationes Iſraelitarum enumerantur quadraginta una. Illuſtrantur autem primò omnes in univerſum, deinde quædam in ſpecie. In univerſum illuſtrantur hæ profectiones & ſtationes quatuor modis: a forma ſeu modo agendi, a cauſis miniſtris, & ab adjuncto teſtimonio, & ab efficiente principali, v.1 & 2. In ſpecie autem illuſtrantur profectiones ſtationésve quatuor: prima, quinta, trigeſima tertia, & quadrageſima prima: quæ fuit ultima. Prima profectio illuſtratur indicatione partim temporis, partim formæ ſeu modi agendi, v.3. Modus autem ille agendi amplificatur antitheſi diverſorum, in quibus latent adverſa, nempe lætitia & triſtitia, v.4. Quinta ſtatio illuſtratur ex adjunctis jucundis, v.9. Decima ex adjuncto moleſto, v.14. Trigeſima tertia ex adjunctis moleſtis duobus, ſcilicet morte Aharonis. v.37. & reſiſtentia regis Aradi, v.40. Mors autem Aharonis declaratur ex adjuncto tempore, eoque duplici, v.38. & 39. Ultima ſtatio declaratur ex adjunctis tribus nempe fluvio & duabus urbibus. v.48. & 49.

De ſecunda parte. Mandatum Iſraelitis datum illuſtratur è ſubjecto loco, v.50. Prior autem ejus pars conſtat membris duobus: ſcilicet ut ejiciant Chananæos, & inſtrumenta eorum idololatrica corrumpant, v.52.53. Confirmatur autem comminatione eventuum noxiorum, v.55. & 56.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII.

v.1. MIniſterio] *Heb. Manu: ſive, per manum. Meton. effic. & ſynecd. ſpeciei.*

2 Scripſit autem] *Heb. Et ſcripſit.* Progreſſus] *Heb. Exitus. Sic mox iterum.* Præſtituto] *Mandato. Heb. Ore. Meton. efficientis, & metaphora.*

3 Primo proficiſcentes &c.] *Heb. Et profecti ſunt.* Menſe primo] *Nempe anni ſacri. Vide Exod.12.v.2. & 1.13 v.4.* Manu ſublata] *Alacres & intrepidi: ut Exod.14.v.8. Meton. effic.* Omnium Ægyptiorum] *Heb. Omnium Mitſrajimi. Meton. effic. Sic deinceps.*

4 In eis] *Id eſt, inter eos: ſive ex eis.* Deos] *Id eſt, idola. Meton. ſubjecti, & metaphora κατὰ χρῆσιν.* Exercuiſſet] *Heb. Feciſſet.* Exercuiſſet judicia] *Id eſt, puniviſſet. Synecd. gen.*

6 Deinde] *Heb. Et. Et ſic deinceps.*

8 Per medium ipſius maris] *Verte, Per mare. Hebraiſmus. Ne quis putet illos proceſſiſſe per medium maris, ubi latiſſimum erat, iviſſe. Iverunt enim per illius extremitatem: ut percipitur ex periſtaſi textus & è tabulis geographicis.*

10 Algoſum] *Heb. Alga. Genitivus adjuncti.*

14 Quam biberet] *Heb. Ad bibendum.*

31 Apud filios Jahakanis] *Fortaſſe rectius, Apud Bnejahakan.*

37 Edomæorum] *Heb. Edomi. Meton. effic.*

38 Ex præſtituto] *Heb. Juxta os. Meton. effic. & ſynecd. gen.* Ab exitu] *Heb. Poſt exire: præpoſitio* ל *hic valet Poſt.* Iſraelitarum] *Heb. Filiorum Iſraelis.*

39 Natus centum viginti tres annos] *Heb. Filius trium & viginti & centum annorum.*

40 Tunc] *Heb. Et.* Auſtralem partem] *Heb. Auſtrum ſive meridiem. Meton. adjuncti.* Cenahanis] *Chananæorum. Meton. effic.* Quum adventarent] *Heb. Quum venirent.*

44 Moabitarum] *Heb. Moabi. Meton. effic. Sic v.49. & 50.*

51 Mox tranſituri eſtis] *Heb. Tranſeuntes* eſtis *vel* eritis.

52 Ejicietis igitur] *Verte, Ejicitote. Conjunctio* Igitur *hic non quadrat: notat enim deductionem conſequentis ex antecedente in ſyllogiſmo vel enthymemate: at hic conjunctio copulativa notat annexionem conſequentis in enuntiato.* Perdetis] *Verte, Perditote. Sic mox iterum.* Fuſas] *Heb. Fuſionum. Genitivus efficientis.* Deſtruetis] *Exſcindetis, delebitis. Sed vertendum deſtruitote.*

53 Quumque expulſis &c.] *Verto, Sic hæreditario jure occupate terram illam, & habitate in ea: nam vobis dedi.*

54 Tunc adibitis &c.] *Verto, Cæterum hæredes vos conſtituetis terra illius ſorte &c.* Ei qui multus eſt] *Qui amplam habet familiam. Synecd. generis.* Poſſeſſionem] *Heb. Hæreditatem. Sic deinceps.* Qui paucus eſt] *Qui exiguam habet familiam.* Pauciorem aſſignato] *Heb. Diminuito. Mutatio numeri. Nam præceſſit pluralis.* Paternas] *Heb. Patrum.* Poſſeſſiones adeptote] *Heb. Hæreditatote.*

55 Uti que] *Heb. Et, Conjunctio copulativa hic ſervit annectendo conſequenti enuntiati.* Oculis] *Heb. In oculis. Sic mox, In lateribus Præpoſitio* ב *hic notat objectum.* Hoſtiliter agent vobiſcum] *Vel, Angent vos.*

56 Eritque] *Verte, Fietque.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXIII.

EX parte prima. In itineribus Iſraelitarum ex Ægypto in terram promiſſam proponitur nobis typus & exemplum moleſtiarum quas exantlare coguntur pii in hoc ſeculo, antequam in cæleſtem illam Chanaan introducantur. Vide Act.14.v.22. *Piorum conditio in hac vita.*

2 Ex v.9.14.38. & 40. Loca in quibus eximium aliquod Dei beneficium vel judicium experti ſumus, diligenter annotanda & memoriâ recolenda ſunt. *Monimentum.*

3 Ex v.52.55. & 56. Idololatrarum, aliorumque impiorum, conſuetudo & familiaritas fugienda eſt: quia pernicioſa. *Idololatria.*

4 Ex v.52. Idola perdenda, & ex oculis removenda ſunt. *Idola.*

CAPUT XXXIV.

T. & J.

1. *PRæterea allocutus eſt Jehova Moſchen, dicendo:*

2 Præcipe filiis Jiſraëlis & dicito eis, Quandoquidem vos mox adituri eſtis terram quæ eſt Cenahanis: hæc eſto terra quæ accidet vobis in poſſeſſionem, terra Cenahanis per terminos ſuos.

3 Primum erit vobis plaga Auſtralis à deſerto Tzinis ſecundum ſedes Edomæorum, eritq; vobis terminus Auſtralis, extremitas maris ſalſi ad Orientem.

4 Et divertens vobis terminus hic ab Auſtro ad aſcenſum Hakrabbimorum pertranſibit Tzinem, eruntq; exitus ejus ab Auſtrali plaga per Kadeſchum-barneha: unde procedet Chatzar-Adarem, & tranſibit Hatzmonem.

5 Poſteà divertet hic terminus Hatzmone ad vallem Ægypti, ubi ſunt ejus exitus ad ipſum Occidentem.

6 Terminus verò Occidentalis ut eſt vobis ipſum mare magnum ita terminus eſto: hic eſto vobis terminus Occidentalis.

7 Hic vero eſto vobis terminus Aquilonalis: à mari magno deſignatote vobis Horem montem.

8 Ab Hore monte deſignatote quà itur Chamathum, eruntq; exitus illius termini, Tzedadi.

9 Et procedente eodem termino Ziphronem erunt exitus ejus Chatzer-henanum: hic eſto vobis terminus Aquilonalis.

10 Item deſignetis vobis in terminum Orientalem, à Chatzer-henane Schephamum:

11 Et deſcendens hic terminus Schephamo Riblam verſus ab Oriente Hajinis, deſcendere perget terminus, donec attingat littus maris Cinnereth Orientem verſus.

12 Et deſcendente termino ad ipſum Jardenem, erunt exitus ejus ad mare ſalſum: iſta eſt vobis terra per terminos ſuos circumquaque.

13 Quæ præcepit Moſche filiis Jiſraëlis dicendo: Hæc eſto terra,

P.

PRæterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo: 1.

2 *a* Præcipe filiis Iſraelis & dicito eis, Quandoquidem vos mox ingreſſuri eſtis terram Canaanis: hæc *eſto* terra quæ cadet vobis in poſſeſſionem, terra Canaanis per terminos ejus. *a* Joſ.c. 1.

3 Igitur erit vobis *b* plaga Auſtralis a deſerto Tſinis ſecundùm ſedes Edomæorum; eritque vobis terminus Auſtralis, extremitas maris ſalſi ad Orientem. *b* Joſ.15.1.

4 Et divertens vobis terminus hic ab Auſtro ad aſcenſum Akrabbimorum pertranſibit Tſinem, eruntque exitus ejus ab Auſtrali plaga per Kades-barneha: unde procedet Haſar-Adarem, & tranſibit Aſmonem.

5 Poſtea divertet hic terminus Aſmone ad vallem Ægypti; ubi ſunt ejus exitus ad Occidentem.

6 Terminus verò Occidentalis ut eſt vobis mare magnum, ita terminus *eſto*: hic eſto vobis terminus Occidentalis.

7 Hic verò eſto vobis terminus Aquilonaris: a mari magno deſignatote vobis Horem montem.

8 Ab Hore monte deſignatote quà itur Hamatham; eruntque exitus illius termini, Tſedadi.

9 Et procedente eodem termino Siphronem, erunt exitus ejus Haſer-henane: hic eſto vobis terminus Aquilonaris.

10 Item deſignatote vobis in terminum Orientalem, a Haſerhenane Schephamum:

11 Et deſcendens hic terminus Schephamo Riblam verſus ab Oriente Ajini; deſcendere perget terminus, donec attingat litus maris Kinnereth Orientem verſus.

12 Et deſcendente termino ad Jordanem; erunt exitus ejus juxta mare ſalſum. Iſta eſto vobis terra per terminos ſuos circumquaque.

13 Quæ præcepit Moſes filiis Iſraëlis dicendo: Hæc *eſto* ter-

cujus poſſeſſionem adibitis per ſortem, quæ præcepit Jehova dari novem tribubus & dimidiatæ tribui.

14 Nam acceperunt tribus filiorum Reubenitarum per familias paternas ſuas, & tribus filiorum Gaditarum per familias paternas ſuas; dimidiataq; tribus Menaſchis acceperunt poſſeſſionem ſuam.

15 Duæ hæ tribus cum dimidiata tribu, acceperunt poſſeſſionem ſuam cis vadum Jardenis Jerichuntinum ab anteriore parte Orientem verſus.

II. *16 Præterea alloquutus eſt Jehova Moſchen, dicendo,*

17 Hæc ſunt nomina virorum qui poſſidendam vobis diſtribuent iſtam terram; Elhazar ſacerdos, & Jehoſchuah filius Nunis.

18 Et principem unum ex unaquaq; tribu; adhibetote ad diſtribuendam poſſeſſionem illius terræ.

19 Hæc autem nomina horum virorum ſunt: tribus Jehudæ, Caleb filius Jephunnæ:

20 Et tribus filiorum Schimhonis, Schemuel filius Hammihudis:

21 Tribus Binjaminis, Elidad filius Cislonis;

22 Et tribus filiorum Danis princeps, Bukki filius Jogli:

23 E filiis Joſephi, tribus filiorum Menaſchis princeps; Channiel filius Ephodi:

24 Et tribus filiorum Ephrajimi princeps, Kemuel filius Schiphtanis:

25 Et tribus filiorum Zebulunis princeps, Elitzaphan filius Parnaci:

26 Et tribus filiorum Jiſſacaris princeps, Paltihel filius Hazzanis:

27 Et tribus filiorum Aſcheris princeps, Achihud filius Schelomi:

28 Denique tribus filiorum Naphthali princeps, Pedah el filius Hammihudis.

29 Hi ſunt quibus præcepit Jehova, ut poſſeſſionem diſtribuerent filiis Jiſraëlis, in terra Cenahanis.

ra, cujos poſſeſſionem adibitis per ſortem, quam præcepit Jehova dari novem tribubus & dimidiatæ tribui.

14 Nam acceperunt tribus filiorum Rubenis per familias paternas ſuas, & tribus filiorum Gadis per familias paternas ſuas, dimidiataque tribus Manaſſis acceperunt poſſeſſionem ſuam.

15 Duæ hæ tribus cum dimidiata tribu, acceperunt poſſeſſionem ſuam cis Jordanem ex adverſo Jerichuntis ab anteriore parte, Orientem verſus.

16 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo, II.

17 Hæc *ſunt* nomina virorum qui poſſidendam vobis diſtribuere debent iſtam terram; Eleaſar ſacerdos, & Joſua filius Nunis.

18 Et principem unum ex unaquaque tribu; adhibetote ad diſtribuendam poſſeſſionem terræ.

19 Hæc autem nomina illorum virorum *ſunt*: ex tribu Judæ, Caleb filius Jephunnæ:

20 Ex tribu filiorum Simeonis, Schemuel filius Ammihudis:

21 Ex tribu Benjaminis, Elidad filius Chislonis;

22 Ex tribu filiorum Danis princeps, Bukki filius Jogli:

23 E filiis Joſephi, ex tribu filiorum Manaſſis princeps, Hanniel filius Ephodis:

24 Ex tribu filiorum Ephraimi princeps, Kemuel filius Schiphtanis:

25 Ex tribu filiorum Zebulunis princeps, Eliſaphan filius Parnachi:

26 Ex tribu filiorum Iſſacharis princeps, Paltiel filius Haſſanis:

27 Ex tribu filiorũ Aſeris princeps, Ahihud filius Schelomi:

28 Denique ex tribu filiorum Naphthali princeps, Pedahel filius Ammihudis.

29 Hi *ſunt* quibus præcepit Jehova, ut poſſeſſionem diſtribuant filiis Iſraelis, in terra Canaan.

ANALYSIS CAP. XXXIV.

Duæ ſunt hujus capitis partes. In prima Deus terminos definit terræ Chanaan in poſſeſſionem tradendæ novem tribubus cum dimidiata: in altera perſonas nominat per quas illa ſit diſtribuenda. Prima pars conſtat membris principalibus duobus, mandato Dei, & exſequutione mandati. Mandatum continetur duodecim primis verſibus: illuſtratum ab adjuncto tempore, v.2. Ipſa autem definitio terminorum terræ conſtat quatuor membris ſecundum quatuor plagas mundi, hoc ordine. Primùm definitur terminus Auſtralis, v.3.4.5. Deinde Occidentalis, v.6. Tum Aquilonaris, v.7.8.9. Poſtremò Orientalis, v.10.11.12. Exſequutio mandati narratur v.13.14.& 15: amplificata expoſitione cauſæ, cur terra novem tantùm tribubus & dimidiatæ diſtribuenda ſit. In ſecunda parte perſonæ quæ terram debebant diſtribuere indicantur duplices: primariæ duæ, ſummus ſacerdos & dux: ſecundariæ decem, nempe principes decem tribuum, exceptis ſcilicet duabus tribubus, Rubenis & Gadis. Iſti omnes nominatim exprimuntur: primarii v.17: ſecundarii v.19.& ſeqq.

SCHOLIA IN CAP. XXXIV.

v.1. Præterea] *Heb. Et.*

2 Mox adituri eſtis] *Malim, Ingreſſuri. Heb. Ingredientes eſtis vel eritis.* Terram *quæ eſt* Cenahanis] *Verto ſimpliciter, Terram Chanaanis. In Hebræo nulla eſt ellipſis. Chanaanis autem, id eſt, Chananæorum. Meton. effic.* Accidet] *Verto, Cadet: id eſt, per caſum ſortis cedet. Metonymia ſubjecti.* In poſſeſſionem] *Heb. In hæreditatem.*

3 Primùm] *Malim, Igitur. Heb. Et.* Plaga Auſtralis] *Heb. Latus meridiei. Id eſt, quod ſitum eſt meridiem verſus. Genitivus adjuncti.* Sedes] *Heb. Manus ſive latera. Meton. adjuncti metaphorica.* Edomæorum] *Heb. Edomi. Meton. effic.* Auſtralis] *Heb. Meridiei.* Salſi] *Heb. Salis. Sic v.12. Genitivus adjuncti. Aliàs dicitur mare mortuum. Vide Gen.14.v.3.*

4 Ab Auſtrali plaga] *Heb. Ab Auſtro ſeu meridie. Meton. adjuncti.*

5 Poſtea] *Heb. Et.* Vallem] *Verto,* torrentem, *qui torrens nominatur Sihor, Joſ.13.v.3.* Occidentem] *Heb. Mare. Metonymia ſubjecti. Sic deinceps.*

6 Occidentalis] *Heb. Maris. Sic iterum in fine verſus.* Mare magnum] *Vulgo mediterraneum: hic dictum magnum reſpectu aliorum marium & fluminum iſtius regionis.*

7 Aquilonalis] *Puto dicendum, Aquilonaris. Heb. Aquilonis.*

Sic v.9. Genitivus adjuncti. Definitote] *Heb. Signatote. Sic deinceps.* Quatuor] *Heb. Ad introire (id eſt, ad introitum) Chamathæ.*

10 Orientalem] *Heb. Orientem verſus.*

11 Maris Cinnereth] *Aliàs nominatur lacus Genneſareth, Luc.5.v.1.*

13 Quæ] *Heb. Et.* Cujus poſſeſſionem adibitis] *Pro* poſſeſſionem *repono* hæreditatem] *Heb. Quam hæreditare facietis vos.* Dari] *Heb. Dare.* Novem tribubus] *Heb. Enneadi tribuum.* Dimidiatæ tribui] *Heb. Dimidio tribus.*

14 Filiorum Reubenitarum] *Pro, Filiorum Reubenis. Vel redundat vox* Filiorum. *Sic mox ſimilis loquutio.* Per familias paternas] *Heb. Per domum patrum.* Poſſeſſionem] *Heb. Hæreditatem. Sic verſu ſeq.*

15 Cis vadum Jardenis] *Vel ſimpliciter, Cis Jordanem. Heb.* מֵעֵבֶר *mehéber: quæ vox nunc valet Cis, nunc Trans. Trans valet Deut.30.v.13. Item 1.Chron.6 v.78.* Jerichuntinum] *Heb. Jerichuntis. Id eſt, ex adverſo Jerichuntis. Genitivus adjuncti.*

16 Præterea] *Heb. Et.* Poſſidendam vobis diſtribuent] *Heb. Hæreditare facient vos.*

18 Principem unum ex unaquaque tribu] *Heb. Principem unum, principem unum è tribu.* Adhibetote] *Heb. Accipietote.* Ad diſtribuendam poſſeſſionem illius terræ] *Heb. Ad hæreditandum illam terram. Sed videtur ſcriptum eſſe* לִנְחֹל *pro* לְנַחֵל*: quæ vox in eâdem ſententia legitur v.29.*

19 Tribus Jehudæ] *Verto, Ex tribu Jehudæ. Sic deinceps. Et ſic ipſimet reddunt præpoſitionem* ל *verſu 23.*

28 Denique] *Heb. Et.*

29 Ut poſſeſſionem diſtribuerent &c.] *Heb. Ut hæreditare facerent filios Iſraelis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXIV.

Ex prima parte. Diſtinctio dominiorũ eſt juris divini. Quippe Deus terram quam populo ſuo poſſidendam dedit, certis limitibus ſive terminis definivit, & à vicinis regionibus diſtinxit. Uſus hujus doctrinæ duplex eſt: unus, ut unuſquiſque particulâ terræ quæ ei bono titulo contigit, tranquillâ conſcientiâ fruatur: alter, ut unuſquiſque poſſeſſione ſua contentus ſit. *Dominiorũ diſtinctio.*

2 Ex altera parte. Deus eſt deus ordinis. Itaque ad evitandum confuſionem, è ſingulis tribubus ſingulos principes ſummis populi gubernatoribus adjungi voluit: quorum quiſque ſuæ tribus curam gereret, ne in diſtributione terræ ſuo jure defraudaretur. Uſus doctrinæ hujus eſt, ut & nos in rebus gerendis convenientem ordinem obſervemus. *Ordo.*

CAPUT XXXV.

T. & J.

Tum alloquutus eſt Jehova Moſchen in campeſtribus Moabitarum, ſecundùm Jardenem ex adverſo Jerichuntis, dicendo,

Præcipe filiis Jiſraëlis, ut dent Levitis de poſſeſſione juris ſui urva-

P.

Præterea allocutus eſt Jehova Moſen in campeſtribus Moabitarum, ſecundùm Jordanem *ex adverſo* Jerichuntis, dicendo; I.

2 a Præcipe filiis Iſraelis, ut dent Levitis de poſſeſſione ſua hæredi- *a Joſ.*

civitates ad habitandum: ſuburbanum quoque prædium ut ſingulas civitates circa ipſas datote Levitis.

3 Ut ſint illis civitates ad habitandum; ſuburbana verò prædia illarum ſint pro jumentis eorum, & pro facultatibus eorum, & pro omnibus animalibus eorum.

4 Suburbana autem prædia illarum civitatum quas daturi eſtis Levitis, ſunto a muro civitatis cujusque extrinſecus mille cubitorum circumquaque.

5 Ideoque metimini extra civitatem quamque ad plagam Orientalem bis mille cubitos, & ad plagam Auſtralem bis mille cubitos, & ad plagam Occidentalem bis mille cubitos, & ad plagam Aquilonalem bis mille cubitos, ita ut quæque civitas ſit in medio eorum: hæc eſto illis menſura prædiorum ſuburbanorum ſingularum civitatum.

6 Civitatibus autem quas dabitis Levitis, ſex civitatibus receptus, quas dabitis ut confugiat illuc qui hominem occidit, his igitur addetote quadraginta duas civitates.

7 Omnes civitates quas dabitis Levitis, ſunto quadraginta octo civitates: ipſæ cum prædiis ſuburbanis ſuis.

8 Iſtas autem civitates quas dabitis de poſſeſſione filiorum Jiſraelis, de ejus poſſeſſione qui multus eſt multas datote, de ejus verò poſſeſſione qui paucus eſt datote pauciores: quisque prout erit poſſeſſio ſua quam poſſeſſuri ſunt, dato de ſuis civitatibus Levitis.

9 Alloquutus quoque eſt Jehova Moſchen, dicendo,

10 Alloquere filios Jiſraelis edicens eis; Quandoquidem mox tranſituri eſtis Jardenem & venturi in terram Cenahanis:

11 Poſtquam ſortiti eritis civitates obventuras vobis, civitates receptus ſunto vobis; ut eo fugiat illuc occiſor qui aliquem percuſſit per errorem.

12 Erunt autem vobis civitates iſtæ in receptum à vindice occiſi; ut non moriatur qui occidit, tantisper dum ſtat coram cœtu in judicium.

13 Civitates autem illæ quas dabitis, ſex civitates receptus ſunto vobis.

14 Tres harum civitatum datote cis Jardenem, & tres reliquas civitates datote in terra Cenahanis: civitates receptus ſunto.

15 Filiis Jiſraelis, peregrinoque, & inquilino inter eos ſunto ſex civitates iſtæ in receptum, ut fugiat illuc quisquis percuſſit aliquem per errorem.

II. *16 Sed ſi inſtrumento ferreo percuſſit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt, omnino morti traditor occiſor ille:*

17 Similiter ſi lapide manuali, quo quis mori poteſt, percuſſerit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt, omnino morti traditor occiſor ille:

18 Aut ſi ligneo inſtrumento manuali, quo quis mori poteſt, percuſſerit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt, omnino morti traditor occiſor ille.

19 Vindex ipſe illius ſanguinis morti tradet occiſorem illum: quum incidet in eum, ipſe morti tradet eum.

20 Quòd ſi ex ſimultate depulerit eum, aut projecerit aliquid in eum ex induſtria ita ut mortuus ſit,

21 Aut per inimicitiam percuſſerit eum manu ſua ita ut mortuus ſit, omnino morti traditor percuſſor ille, occiſor eſt: vindex ipſe ſanguinis morti tradet occiſorem illum quum incidet in eum.

22 Quòd ſi de repente ſine inimicitia depulit eum; aut projecit in eum ullum inſtrumentum non de induſtria,

23 Aut percuſſit eum inconſideratè ullo lapide quo quis mori poteſt, faciens ut decidat in eum ita ut moriatur, quum ipſe non ſit inimicus ei, nec quærat malum ejus:

24 Tunc jus dicens cœtus inter ipſum percuſſorem & vindicem illius ſanguinis, ſecundum judicia iſta.

25 Sic eripientes cœtus occiſorem iſtum e manu vindicis illius ſanguinis, remittunto eum cœtus ad civitatem receptus ſui quò confugerat: in qua manebit uſque ad mortem ſacerdotis maximi, quem unxit Deus oleo ſacro.

26 Quòd ſi ullo pacto exibit occiſor iſte, termino civitatis receptus ſui, quò confugerat,

27 Et invenerit eum vindex ille ſanguinis extra terminum civitatis receptus ejus: quum occiderit vindex ille ſanguinis occiſorem iſtum, non eſt reus ſanguinis.

28 Nam in civitate receptus ſui manere debet uſque ad mortem ſacerdotis maximi: poſt mortem verò ſacerdotis maximi revertetur occiſor in terram poſſeſſionis ſuæ.

III. *29 Erunt autem hæc vobis in ſtatutum judiciale per generationes veſtras, in omnibus habitationibus veſtris.*

30 Quicunque percuſſurus eſt aliquem, ex ſermone teſtium occidet occiſorem: ſed teſtis unus non poterit teſtari contra aliquem, ut moriatur.

31 At ne accipitote redemtionis pretium pro ullo occiſore qui ſons ſit dignus morte: ſed omnino morti traditor.

32 Ne quidem accipitote pretium redemtionis ab eo qui effugit in civitatem receptus ſui, ut revertatur ad habitandum in ſuam terram, donec mortuus erit ſacerdos ille.

33 Ut non contaminetis terram ipſam in qua eritis, quia ſanguis iſte contaminaturus eſſet hanc terram. pro ea autem terra fieri

hæreditatis civitates ad habitandum: ſuburbanum quoque prædium in ſingulas civitates circa ipſas datote Levitis:

3 Ut ſint illis civitates ad habitandum; ſuburbana verò prædia illarum ſint pro jumentis eorum, & pro facultatibus eorum, & pro omnibus animalibus eorum.

4 Suburbana autem prædia illarum civitatum quæ daturi eſtis Levitis; ſunto a muro civitatis cujusque extrinſecus mille cubitorum circumquaque.

5 Ideoque metimini extra civitatem quamque ad plagam Orientalem bis mille cubitos, & ad plagam Auſtralem bis mille cubitos, & ad plagam Occidentalem bis mille cubitos, & ad plagam Aquilonarem bis mille cubitos, ita ut quæque civitas ſit in medio eorum: hæc ſunto illis prædia ſuburbana illarum civitatum.

6 *b* Civitates autem quas dare debetis Levitis, *ſunto* ſex civitates refugii, quas dare debetis ut fugiat illuc occiſor. Ultra illas autem datote quadraginta duas civitates. — *b* Joſ.21.21.

7 Omnes civitates quas dabitis Levitis, *ſunto* quadraginta octo civitates: ipſæ cum prædiis ſuburbanis earum.

8 Iſtas autem civitates quas dabitis de poſſeſſione filiorum Iſraelis, de ejus *poſſeſſione* qui multus eſt multas datote, de ejus verò *poſſeſſione* qui paucus eſt datote pauciores: quisque prout erit poſſeſſio ejus quam poſſeſſuri ſunt, dato de ſuis civitatibus Levitis.

9 Præterea allocutus eſt Jehova Moſen, dicendo,

10 Alloquere filios Iſraelis & dicito eis, *c* Quandoquidem vos tranſituri eſtis Jordanem in terram Canaan: — *c* Deut.12.2. Joſ.20.2.

11 Admovetote vobis civitates *quæ* ſint vobis civitates refugii; ut confugiat illuc occiſor qui aliquem percuſſit per errorem.

12 Sunto igitur vobis civitates iſtæ in refugium a vindice; ut non moriatur occiſor, uſque dum ſtet coram cœtu in judicium.

13 Civitates autem illæ quas dare debetis, ſex civitates refugii ſunto vobis.

14 Tres harum civitatum datote cis Jordanem, & tres civitates datote in terra Canaan: civitates refugii ſunto.

15 Filiis Iſraëlis, peregrinoque, & inquilino inter eos ſunto ſex civitates iſtæ in refugium; ut fugiat illuc quisquis percuſſit aliquem per errorem.

16 Sed ſi inſtrumento ferreo percuſſit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt. omnino *d* morti traditor occiſor ille. — II. *d* Exo.21.12. Lev.24.17.

17 Similiter ſi lapide manuali, quo *quis* mori poteſt, percuſſerit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt; omnino morti traditor occiſor ille.

18 Aut *ſi* ligneo inſtrumento manuali, quo *quis* mori poteſt, percuſſerit eum ita ut mortuus ſit, occiſor eſt, omnino morti traditor occiſor ille.

19 Vindex ſanguinis ipſemet occidere poterit occiſorem illum: quum incidet in eum, ipſemet occidere poterit eum.

20 Quòd ſi ex *e* odio depulerit eum, aut projecerit *aliquid* in eum ex inſidiis ita ut mortuus ſit, — *e* Deut.19.11.

21 Similiter ſi per inimicitiam percuſſerit eum manu ſua ita ut mortuus ſit, omnino morti traditor percuſſor ille, occiſor eſt: vindex ſanguinis occidere poterit occiſorem illum quum incidet in eum.

22 Quòd ſi de repente ſine inimicitia depulit eum; aut projecit in eum ullum inſtrumentum non ex inſidiis:

23 Aut ſi *percuſſit eum* ex improviſo ullo lapide quo *quis* mori poteſt, jaciendo illum in eum ita ut moreretur, quum ipſe non *ſit* inimicus ei, nec quærat malum ejus:

24 Tunc jus dicito cœtus inter percuſſorem & vindicem ſanguinis, ſecundùm jura iſta.

25 Et eripito cœtus occiſorem iſtum è manu vindicis ſanguinis, remittitoque eum ad civitatem refugii ſuam quò confugerat: in qua manere debet uſque ad mortem ſacerdotis ſummi, quem unxit *Deus* oleo ſacro.

26 Quòd ſi ullo pacto exibit occiſor iſte; è termino civitatis refugii ſuæ, quò confugerat,

27 Et invenerit eum vindex ſanguinis extra terminum civitatis refugii ejus; quum occiderit vindex ſanguinis occiſorem illum, non eſto reus ſanguinis.

28 Nam in civitate refugii ſua manere debet uſque ad mortem ſacerdotis ſummi: poſt mortem verò ſacerdotis ſummi reverti poterit occiſor ille in terram poſſeſſionis ſuæ.

29 Sunto autem hæc vobis in ſtatutum judiciale apud poſteros veſtros, in omnibus habitationibus veſtris. — III.

30 Quicunque percutere volet aliquem, ex ore *f* teſtium occidito occiſorem: ſed teſtis unus non poterit teſtari contra aliquem, ut moriatur. — *f* Deut.17.6. & 19.15.

31 At ne accipitote redemtionis pretium pro ullo occiſore qui ſons ſit, dignus morte: ſed omnino morti traditor.

32 Nec accipitote pretium redemtionis ut liceat fugere in civitatem refugii ſuam, ut revertatur ad habitandum in ſuam terram, donec mortuus erit ſacerdos ille:

33 Ut non contaminetis terram in qua eritis; quia ſanguis iſte contaminaturus eſſet terram; pro ea autem terra fieri non

non poſſet expiatio à ſanguine qui effuſus eſſet in ea, niſi per ſanguinem effundentis eum.

34 Neque polluito terram ipſam in qua reſidebitis, in cujus medio habitaturus ſum: nam ego Jehova habito in medio filiorum Jiſraelis.

poſſet expiatio à ſanguine qui effuſus eſſet in ea, niſi per ſanguinem ejus qui effudiſſet eum.

34 Ne polluitote igitur terram in qua ſedebitis, in qua ego habitaturus ſum: nam ego Jehova habito inter filios Iſraëlis.

ANALYSIS CAP. XXXV.

Duæ ſunt principales hujus capitis partes: in quarum priore traditur mandatum de civitatibus & prædiis Levitarum, ac præcipuè de civitatibus receptus ſive aſylis: in poſteriore verò lex de juribus homicidarum. Cæterùm poſterioris partis particula quædam inſerta eſt parti priori, v.11. & 15. Reliquæ verò particulæ continentur v.16. & deinceps.

De priore parte. Mandati hujus recitatio conſtat tribus membris. Primo indicatur locus ubi ſuit datum, verſ.1. Secundo mandatum ipſum proponitur in genere, verſ.2. & 3. illuſtratum ex finibus. Tertio explicatur iſtud mandatum per membra ſex. Quorum primò deſcribitur menſura & capacitas illorum prædiorum quæ Levitis danda erant, verſ.4. & 5. Secundo diſtribuuntur civitates illis dandæ in duas ſpecies ex adjuncto uſu: & utraque ſpecies illuſtratur ab adjuncto numero: tum corollarium inde deducitur, verſ.6 & 7. Tertio diſtribuuntur illæ civitates in alias duas ſpecies, ex adjuncta numeri inæqualitate in diverſis ſubjectis, verſ.8. Quarto traditur lex de uſu civitatum receptus, eadémque operâ de jure homicidæ involuntarii, v.9. 10. 11. & 12. Quinto civitates receptus diſtribuuntur è ſubjectis locis, verſ.13. & 14. Sexto uſus civitatum receptus declaratur è ſubjectis recipientibus ad ſe, nempe perſonis capacibus illius uſus, v.15. Eadémque operâ repetitur jus homicidæ involuntarii.

De poſteriore parte. Lex de juribus homicidarum tribus principalibus membris conſtat: quorum primum eſt de homicida voluntario, ſecundum de involuntario: tertium de officio judicum circa homicidas. Lex de homicida voluntario tribus conſtat membris: (1) diſtributione è cauſis inſtrumentalibus, quæ enumerantur tres: v.16.17. & 18. (2) adjuncto occupato juris illius: videlicet perſona cui jus ſit talem homicidam occidere: ſed jus illud definitur è ſubjecto loco ubi liceat occidere, v.19. (3) diſtributione è modis agendi, qui enumerantur tres, v.20. & 21: ibique adjunctum juris occupatum repetitur. Atque hæc de homicida voluntario. Lex de jure homicidæ involuntarii conſtat membris quinque. Primo homicidium illud declaratur partim ex modo agendi, partim ex inſtrumentis, verſ.22. & 23. Secundo ex occaſione traditur lex de officio judicum circa talem homicidam, v.24. & 25. Tertio de officio illius homicidæ, ſi a vindice tutus eſſe velit, v.25. Quarto annectitur lex de jure vindicis circa illum, ſi officium iſtud non fecerit, v.26. 27. & 28 Quinto leges iſtæ clauſula generali, velut epilogo concluduntur, v.29. Atque hæc de homicida involuntario. Lex de officio judicum circa homicidas duobus membris conſtat. Primo jus occidendi homicidam limitatur ex adjuncto numero teſtium, verſ.30. Secundo tollitur cauſa corrumpens judicium illius, quatenus interdicitur judicibus accipere redemtionis pretium a reis cædis, verſ.31. & 32. Iſtud autem interdictum confirmatur a finibus duobus: quorum prior exprimitur, poſterior innuitur: & prior poſteriori ſubordinatus eſt: ne ſcilicet terra polluatur ſanguine innoxio, aut ſaltem polluta non expietur, & ita Deus (quippe in terra illa habitans) offendatur, verſ.33. & 34.

SCHOLIA IN CAP. XXXV.

℣.1. Item] *Heb. Et.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Meton. effic.* Secundum Jardenem] *Juxta Jordanem.*

2 De poſſeſſione juris ſui] *Heb. De hæreditate poſſeſſionis ſuæ. Id eſt, de poſſeſſione ſua hæreditaria. Hypallage.* Suburbanum prædium] *Heb* מִגְרָשׁ *migráſch: quæ vox propriè ſignificat ejectionem ſive expulſionem. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis, & metaphora.*

3 Jumentis] *Heb. Jumento. Enallage numeri.* Animalibus] *Heb. Animali: vel, beſtiæ. Enallage numeri.*

5 Ideoque] *Heb. Et.* Ad plagam Orientalem] *Heb. Ad latus Orientem verſus. Sic mox, Ad latus Auſtri, ſeu meridiei: item, Ad latus maris: item, Ad latus Aquilonis. Genitivus adjuncti.* Eorum] *In Hebræo eſt articulus.* Singularum] *Rectius, illarum. In Hebræo eſt articulus.*

6 Civitatibus autem &c.] *Verto, Civitates autem quas dabitis Levitis, ſunto ſex civitates receptus, quas dabitis ut confugiat illuc occiſor: ultra illas autem datote quadraginta duas civitates.* Civitates receptus] *Sive refugii. Heb. Collectionis. Sic deinceps. Genitivus adjuncti. Latini aſyla, quanquam voce Græca, nominant.*

7 Suis] *Puto dicendum, Earum.*

8 Qui multus eſt] *Qui amplam habet familiam. Synecdoche generis.* Multas datote] *Heb. Multiplicatote dare.* Qui paucus eſt] *Qui exiguam habet familiam. Synecdoche qualis modò.* Datote pauciores] *Heb. Minuitote* dare. Prout erit poſſeſſio ſua &c.] *Heb. Secundum os hæreditatis ſuæ quam hæreditabunt. Id eſt, Secundum rationem ſeu quantitatem &c. Metonymia adjuncti metaphorica.*

10 Mox tranſituri eſtis] *Ut ſuprà cap.34.v.2.* Et venturi] *Hoc ſupplementum non eſt neceſſarium neq; eſt ellipſis in Hebræo: nam præpoſitio* In *regitur à verbo* Tranſituri eſtis.

11 Poſtquam ſortiti &c.] *Verto, Admovetote vobis civitates, quæ ſint vobis civitates receptus. In Hebræo nulla fit mentio ſortitionis, nec obventionis.* Aliquem] *Heb. Animam. Synecd membri. Sic verſu 15. & 30.*

12 Qui occidit] *Vel, occiſor.* Tantiſper dum ſtat] *Verto, Uſq; dum ſtet* In judicium] *In hunc finem ut judicetur ejus cauſa. Præpoſitio* ל *hic notat cauſam finalem.*

14 Harum] *In Hebræo eſt articulus.* Cis] *Heb.* מֵעֵבֶר. *Vide ſchol. cap. præced. v.15.* Reliquas] *In Hebræo eſt articulus.*

15 Inter eos] *Heb. In medio eorum.*

16 Sed] *Heb. Et.* Ferreo] *Heb Ferri. Genitivus materiæ.* Percuſſit] *Scilicet ſciens prudens. Sic duobus verſibus ſequentibus. Synecdoche generis. Hæc expoſitio probatur ex antitheſi: præceſſit enim, Quiſquis percuſſit aliquem per errorem.* Occiſor] *Nempe voluntarius, ac proinde capitis reus. Synecdoche generis. Sic deinceps.* Omnino morti traditor] *Heb. Moriendo morte afficitor. Sic deinceps.*

17 Similiter] *Heb. Et.* Manuali] *Heb. Manus. Genitivus adjuncti. Sic verſ.ſeq.* Mori poteſt] *Heb. Morietur. Sic verſ.ſeq.*

18 Ligneo] *Heb. Ligni. Genitivus materiæ.*

19 Vindex ipſe &c.] *Verto, Vindex ſanguinis ipſemet occidere poterit &c. Sic rurſum in fine verſus. Heb. Occidet.*

20 Ex ſimultate] *Heb. Ex odio. Hic præpoſitio* ב *notat cauſam procreantem.* De induſtria] *Verto, Ex inſidiis. Sic v.22.*

21 Ipſe] *Iſtud pronomen hic non habetur in Hebræo.*

23 Inconſideratè] *Vel, ex improviſo. Heb. in non videndo. id eſt, quum non videret.*

24 Tunc] *Heb. Et.* Jus dicent] *Heb. Judicabunt.* Et vindicem] *Heb. Et inter vindicem.* Judicia] *Verto, jura.*

25 Sic eripientes &c.] *Heb. Et eripient &c. & remittent.* Remittent] *Heb Reverti facient.* In qua manebit] *Verto, manere debet. Et ſic ipſimet verterunt infrà v.28. Heb. Et ſedebit in ea. Synecd ſpeciei.* Maximi] *Heb. Magni. Sic v.28.* Sacro] *Heb. Sanctitatis. Genitivus adjuncti.*

26 Ullo pacto exibit] *Heb. Exeundo exibit.* Termino] *Verto, Ex termino. Deficit hic præpoſitio* מִן. *Ponitur enim* אֵת *pro* מֵאֵת.

27 Non eſt reus ſanguinis] *Heb.* Non eſt *ei ſanguis. Id eſt, reatus ſanguinis effuſi. Metonymia ſubjecti.*

28 Manere debet] *Heb. Sedebit.* Occiſor] *Verto, Occiſor ille.* In terram poſſeſſionis ſuæ] *Quam ipſe poſſidet: id eſt, cujus partem poſſidet, ſeu in qua poſſeſſionem habet. Genitivus adjuncti.*

29 Judiciale] *Heb. Judicii. Id eſt, de judicio exigendo. Genitivus ſubjecti.*

30 Percuſſurus] *Id eſt, ſupplicio capitis affecturus. Synecdoche generis. Confirmatur autem hæc expoſitio ex collatione ſequentium.* Ex ſermone] *Heb. Ex ore. Quod poteſt in vertendo retineri. Metonymia efficientis.* Sed non poterit teſtari] *Heb. Non reſpondebit. Synecdoche generis.*

31 At] *Heb. Et.* Redemtionis pretium] *Heb. Expiationem. Metonymia effecti.* Pro ullo occiſore] *Heb. Pro anima occiſoris. Synecd. membri.* Sons] *Heb. Improbus. Metonymia efficientis.* Dignus morte] *Heb. Ad moriendum. Scil. comparatus ſeu aptus. Ellipſis.* Sed] *Heb.* כִּי *pro* כִּי־אִם.

32 Ne quidem] *Heb. Et non.* Ab eo qui effugit] *Verto, Ut liceat fugere. Heb. Ad fugiendum.* Ille] *Nempe maximus: cujus ſuprà facta mentio. In Hebræo eſt articulus.*

33 Ipſam] *Eleganter abeſſet. In Hebræo eſt articulus. Sic verſ. ſeq.* Non fieri poſſet expiatio] *Heb. Non fiet expiatio.*

34 Neque] *Verto, Ne igitur. Heb. Et non.* Polluito] *Tu Iſraëlita, quiſquis es. Apoſtrophe.* Reſidebitis] *Habitabitis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXV.

Ex v.2. & 3. Quum Deus olim fuerit ſolicitus de habitatione & victu Levitarum: miniſtri eccleſiæ etiamnum hodie ſeſe conſideratione illius gubernationis Dei conſolentur, & quum egent, patienter egeſtatem ferant, opemque Dei implorent: quum verò victus abundè eis ſuppetit, & habitatio commoda contigit, gratias Deo agant. *Miniſtri eccleſiæ.*

2 Ex iiſdem verſibus. Auditores debent ſuis paſtoribus commodam habitationem & ſufficientem victum. Confer 1. Cor. 9. Gal. 6. v. 6. *Auditorum officium.*

3 Ex v. 6.

Peccatorum gradus. 3 Ex v.6.11.15.16.&c. Quum homicidia involuntaria minùs fuerint a Deo punita, quàm voluntaria: ſequitur, peccata non eſſe æqualia, ut Stoici olim docuerunt. Uſus hujus doctrinæ eſt, ne inæqualia delicta æquè gravibus pœnis puniantur. Pœna enim non debet eſſe major delicto.

Exilium [illegible]. 4 Ex v.25. Hic occurrit typus iſte. Sicut involuntarius homicida coactus fuit in civitate receptus permanere, atque ita ex patria ſua exulare, uſque ad mortem ſummi ſacerdotis: ita quilibet peccator extra patriam cœleſtem exulari cogitur, donec morte ſummi ſacerdotis Chriſti veniam peccatorum fuerit adeptus.

Media ſalutis. 5 Ex v.26.27.& 28. Similis præcedenti typus. Qui media ſalutis a Deo præſcripta negligit aut contemnit, is morti æternæ obnoxius eſt.

Aſyla. 6 Ex v.11.12.15.& 25. Quum Deus aſyla involuntariis tantùm homicidis deſtinaverit: ſequitur peccare hodie pontificios, qui aſyla etiam voluntariis homicidis permittunt.

Auditorum officium. 7 Ex v.8. Ad ſuſtentationem miniſtrorum eccleſiæ quilibet auditorum conferre debet pro modo ſuarum facultatum.

Miniſtri verbi Dei. 8 Ex eodem verſu. Sicut olim Levitæ per duodecim tribus diſtributi erant, ut ſcilicet ſinguli cœtus in verbo Dei erudirentur: ita & hodie miniſtri verbi Dei per cœtus populi Chriſtiani diſtribuendi ſunt.

Inquilini. 9 Ex v.15. Peregrinos ſive inquilinos iiſdem juribus cum indigenis gaudere ac frui æquum eſt. Intelligo de inquilinis qui purum Dei cultum cum populo Chriſtiano ſunt amplexi & exercent. Nam de talibus in textu habetur ſermo.

10 Ex v.16.17.18.& 21. Magiſtratus ſeveritatem adhibere debet in puniendis homicidis voluntariis. Vide Rom.13.v.4. *Magiſtratus.*

11 Ex v.20.& 21. Quum ex odio & inimicitia naſci ſoleat homicidium: officii noſtri eſt, pravos iſtos affectus ſtudioſe cavere & frænare. *Odium Inimicitia.*

12 Ex v.24.& 30. Nemo à magiſtratu, niſi cauſa probè cognitâ, & teſtibus auditis, ſupplicio capitis afficiendus eſt. *Magiſtratus.*

13 Ex v.30. notetur, in cauſis criminalibus, aliiſque gravibus negotiis, teſtem unum non ſufficere, ſed plures requiri. Unde illud vulgo jactatum, Kein zeug / kein zeug. Confer Deut.19.v.15. Matth.18.v.16. 2.Cor.13.v.1. *Judicia capitalia.*

14 Ex verſ.33.& 34. notetur, quam grave peccatum ſit, effundere ſanguinem innoxium, itemque effuſum non expiare per juſtum ſupplicium: quod ſcilicet terra hoc modo polluitur, & Deus graviſſimè offenditur. Caveamus igitur ab homicidio perpetrando. *Sanguinis innocentis effuſio.*

15 Ex verſ.33. Magiſtratus ſupplicio capitis afficiens ſontes homicidas, terram a ſanguine innoxio expiat, atque ita gratum Deo ſacrificium offert. Ergo magiſtratus in hac parte ſint ſeduli: & contra moleſtiam illam & calumnias hac cogitatione ſeſe conſolentur. *Magiſtratus.*

16 Ex verſ.34. Quum Deus habitet in medio eorum qui ipſum ex præſcripto ejus colunt: pii ſeſe hac cogitatione conſolentur contra metum tyrannorum: itemque ſeſe excitent ad reverentiam numinis divini, ne majeſtatem divinam ullo pacto offendant. *Dei habitatio inter pios.*

CAPUT XXXVI.

T. & J.

I. *TUnc accedentes primores patrum ex familiis filiorum Joſephi, cum familia filiorum Gilhadis filii Machiris filii Menaſchis, loquuti ſunt coram Moſche, & coram principibus primoribus patrum inter filios Jiſraëlis:*

2 Ac dixerunt, Domino meo præcepit Jehova, ut det iſtam terram in poſſeſſionem ſorte filiis Jiſraëlis. & dominus meus preceptum habet à Jehova, ut det poſſeſſionem Tzelophchadi fratris noſtri filiabus ejus.

3 Si nubent alicui è tribubus aliis filiorum Jiſraëlis, tum detrahetur poſſeſſio earum de poſſeſſione paterna noſtra, & adjicietur ad poſſeſſionem tribus eorum quibus nupſerunt, itaq; de ſorte poſſeſſionis noſtra detrahetur.

4 Etiam quum erit jubilæus filiis Jiſraëlis, tamen adjecta manebit poſſeſſio earum ad poſſeſſionem tribus illorum quibus nuptæ ſunt, ita ut de poſſeſſione tribus paternæ noſtræ detracta maneat poſſeſſio earum.

II. *5 Præcepit itaq; Moſche filiis Jiſraëlis ex præſtituto Jehovæ dicendo, Rectè tribules filiorum Joſephi loquuntur.*

III. *6 Hoc eſt verbum quod præcepit Jehova de filiabus Tſelophchadi, dicendo, Cui bonum videbitur in oculis ſuis nubant: veruntamen in familia tribus paternæ ſuæ nubunto.*

7 Nam non avertetur poſſeſſio in filiis Jiſraëlis à tribu in tribum: quum filii Jiſraëlis adhærebunt quiq; poſſeſſioni tribus paternæ ſuæ.

IV. *8 Quapropter quæcunq; filia è tribubus filiorum Jiſraëlis hæres eſt poſſeſſionis, alicui è familia tribus paternæ ſuæ nubito; ut filii Jiſraëlis hæreditario jure poſſideant quiq; poſſeſſionem paternam ſuam.*

9 Sic non avertetur poſſeſſio à tribu una in tribum alteram, quando quiq; poſſeſſioni ſuæ adhærebunt tribulium filiorum Jiſraëlis.

V. *10 Quemadmodum præceperat Jehova Moſchi, ſic fecerunt filiæ Tzelophchadi.*

11 Nupſerunt enim Machla, Thirtza, & Chogla, & Milca, & Noha filiæ Tzelophchadi, filiis patruorum ſuorum:

12 Viris è familiis filiorum Menaſchis filii Joſephi nupſerunt: fuitq; poſſeſſio earum conjuncta tribui ac familiæ paternæ earum.

13 Hæc ſunt illa præcepta & judicia quæ præcepit Jehova per Moſchen filiis Jiſraëlis in campeſtribus Moabitarum ſecundum Jardenem ex adverſo Jerichuntis.

P.

TUnc accedentes primores patrum ex familiis filiorum Joſephi, cum familia filiorum Gilhadis filii Machiris filii Manaſſis; locuti ſunt coram Moſe, & coram principibus, primoribus patrum inter filios Iſraëlis: I.

2 Ac dixerunt, Domino meo præcepit Jehova, ut det iſtam terram in hæreditatem ſorte filiis Iſraëlis: & dominus meus præceptum habet a Jehova, ut det hæreditatem Tſelophhadi fratris noſtri filiabus ejus.

3 Si nubent alicui è tribulibus filiorum Iſraëlis, tum detrahetur hæreditas earum de hæreditate paterna noſtra, & adjicietur ad hæreditatem tribus eorum quibus nupſerint, atque ita de ſorte hæreditatis noſtræ detrahetur.

4 Etiam quum erit jubilæus filiis Iſraëlis, tamen adjecta manebit hæreditas earum ad hæreditatem tribus *illorum* quibus nupturæ ſunt, ita ut de hæreditate tribus paternæ noſtræ detracta maneat hæreditas earum.

5 Præcepit itaque Moſes filiis Iſraëlis ex mandato Jehovæ dicendo; Rectè tribules filiorum Joſephi loquuntur. II.

6 Hæc *eſt* res quam præcepit Jehova de filiabus Tſelophhadi, dicendo, Ei qui placuerit ipſis nubere, poterunt: verumtamen in familia tribus paternæ ſuæ nubunto. III.

7 Nam non debet averti hæreditas inter filios Iſraëlis a tribu in tribum: ſed filii Iſraëlis adhærere debent quiſque hæreditati tribus paternæ ſuæ.

8 Quapropter quæcunque filia è tribubus filiorum Iſraëlis hæres eſt hæreditatis, alicui è familia tribus paternæ ſuæ nubito; ut filii Iſraëlis hæreditario jure poſſideant quiſque hæreditatem paternam ſuam: IV.

9 Non enim debet averti hæreditas à tribu una in tribum alteram; ſed ſinguli hæreditati ſuæ adhærere debent in tribubus filiorum Iſraëlis.

10 Quemadmodum præceperat Jehova Moſi, ſic fecerunt filiæ Tſelophhadi: V.

11 Nupſerunt enim Mahla, Thirtſa, & Hogla, & Milca, & Noha filiæ Tſelophhadi, filiis patruorum ſuorum:

12 *Viris* è familiis filiorum Manaſſis filii Joſephi nupſerunt: Ita manſit hæreditas earum conjuncta tribui ac familiæ paternæ earum.

13 Hæc *ſunt* illa præcepta & jura quæ præcepit Jehova per Moſen filiis Iſraëlis; in campeſtribus Moabitarum juxta Jordanem ex *adverſo* Jerichuntis.

ANALYSIS CAP. XXXVI.

HOc capite continetur lex de nuptiis filiarumfamiliâs quæ poſſeſſionem aliquam ſive prædia obtenturæ erunt. Cæterum narratio de hujus legis latione conſtat membris quinque: (1) occaſione, (2) cauſâ procatarcticâ, (3) mandato ſpeciali, (4) recitatione ipſius legis, (5) exſequutione mandati ſpecialis. I Occaſionem huic legi ferendæ præbuit querela Manaſſitarum apud Moſen & principes, de damno ſuæ tribui oborituro ex nuptiis filiarum Tſelophchadi, ſi illæ nupſerint in aliam tribum: diminutione ſcilicet ſuorum prædiorum, v.1.2.3. Hæc querela amplificatur prolepſi de jure anni jubilæi, v.4. II. Cauſa procatarctica quæ Deum movit ut legem hanc ferret, fuit juſtitia querelæ Manaſſitarum, atque ita totius iſtius negotii, v.5. III. Mandatum ſpeciale eſt, ut filiæ Tſelophchadi nubant in ſuam tribum, verſ.6. Quod mandatum illuſtratur ratione a fine: ne poſſeſſio aliqua a tribu una in alteram avertatur, v.7. IV. Lex ipſa recitatur verſu 8: confirmata ratione a fine, eâdem quæ ad dicta fuit mandato ſpeciali, verſ 9. V. Exſequutio mandati ſpecialis narratur, verſ 10.11.& 12: illuſtrata commemoratione nominum filiarum Tſelophchadi, verſ.11: & indicatione eventus, verſ.12. Porrò verſu 13. qui eſt ultimus, adjicitur epilogus generalis legum hoc libro traditarum inde a cap.33.v.50.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI.

℣.1. TUnc] *Heb. Et.* Accedentes &c. loquuti ſunt] *Heb. Appropinquarunt &c. & loquuti ſunt.* Primores] *Heb. Capita. Metaphora. Sic iterum in fine verſus.* Maciris] *Scribe, Machiris. Vide ſup ſchol.c.32. v.39.*

2 Dixerunt] *Id eſt, Dixit unus aliquis nomine ſuo & cæterorum. Synecdoche integri.* In poſſeſſionem] *Heb. In hæreditatem. Sic iterum in fine verſus: & deinceps.* Præceptum habet] *Heb. Præceptus eſt. q.d. Præcepto imbutus eſt.* A Jehova] *Præpoſitio* ב, *quæ aliàs valet Per, notans cauſam inſtrumentalem, hic notat cauſam efficientem principalem.* Fratris] *Tribulis. Synecdoche ſpeciei.*

3 Si] *Heb. Et.* Nubent] *Heb. Fient in uxores.* Alicui] *Heb. Uni.* E tribulibus] *Heb. E filiis tribuum.* Tum] *Heb. Et. Copulativum enunciativum pro connexivo.* Paternæ] *Heb. Patrum.* Nupſerint] *Hebr. Factæ fuerint.* Utique] *Verto, Atque ita. Heb. Et.*

4 Etiam] *Heb. Et.* Quum] *Heb. Si.* אם *pro* כי *per heteroſin.* Tamen] *Heb. Et.* Adjecta manebit] *Heb. Adjicietur.* Nuptitæ] *Heb. Futura.* Ita ut] *Heb. Et.* Detracta maneat] *Heb. Detrahetur.*

5 Præcepit itaque] *Heb. Et præcepit.* Ex præſtituto] *Heb. Juxta os. Meton. effic. & ſynecd. gen.* Rectè] *Vel, Rectum.* Tribules] *Heb. Tribus. Meton. forma.*

6 Hoc *eſt* verbum quod] *Vel, Hæc* eſt *res quam.* Cui bonum videbitur in oculis ſuis] *Verto, Et qui placuerit ipſis, nubere poterunt. Heb. Bono in oculis ipſarum, fient in uxores. Ubi viriſius pronomen relativum generis maſculini eſt ἀνωμάλως, ſicut ſuprà cap.27.v.7.* Paternæ] *Heb. Patris ſui.* Nubunto] *Heb. Fiant in uxores.*

7 Nam non avertetur &c.] *Verto, Nam non debet averti hæreditas inter filios Iſraelis à tribu in tribum. ſed filii Iſraelis adhærere debent quiſq; hæreditati tribus paternæ ſuæ.* Nam] *Heb. Et.* Debet averti] *Heb. Avertetur.* Adhærere debent] *Heb. Adhærebunt.*

8 Quapropter] *Heb. Et.* Alicui] *Heb. Uni.* Paternæ] *Heb. Patris ſui.* Nubito] *Heb. Fiat in uxorem.* Paternam] *Heb. Patrum ſuorum.*

9 Sic non avertetur] *Verto, Non enim debet averti &c. ſed quiſq; &c. Sicut verſu 7.* Tribulium] *Verto, In tribubus.*

11 Nupſerunt enim] *Heb. Et factæ ſunt in uxores. Sic verſ. ſeq.* Conjuncta tribui] *Heb. Cum tribu.* Paternæ] *Heb. Patris.*

12 Fuitque] *Verto, Ita manſit.*

13 Judicia] *Verto, Jura.* Per Moſchen] *Heb. Per manum Moſis.* Filiis] *Heb. Ad filios.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Meton. effic.* Secundum Jardenem] *Juxta Jordanem.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXVI.

EX v.1. Nemo judex eſſe debet in propria cauſa: ſed petere & exſpectare ſententiam magiſtratus. *Judicium.*

2 Ex v.2. ex verbis, *Domino meo.* Subditi debent magiſtratui honorem & reverentiam. *Subditorum officium.*

3 Ex eodem verſu, ex verbis, *Præceptum habet à Jehova.* Leges civiles debent acceptæ eſſe a Jehova: ſi non expreſsè, ut hæc: at ſaltem implicitè: ita ſcilicet ut ex Dei legibus expreſſis bonâ conſequentia ſint deductæ, aut ſaltem illis non adverſentur. *Leges civiles.*

4 Ex verſ.3. Parentum eſt, ſolicitè præcavere damna quæ liberis ipſorum poſt eorum mortem evenire poſſent, item lites de bonis. *Parentum officium.*

5 Ex v.6. ex verbis, *Et qui placuerit ipſis, nubere poterunt.* Liberi non ſunt a parentibus cogendi ad matrimonium contrahendum cum perſonis à quibus abhorrent. *Parentum officium.*

6 Ex v.10. ex verbis, *Sic fecerunt.* Mandatis divinis promtè & alacriter obediendum eſt. *Mandata divina.*

F I N I S.

COMMEN-

COMMENTARIUS
IN
DEUTERONOMIUM:

Id eſt,

LIBRUM QUINTUM MOSIS:

In quo diſtinctè & ordine proponuntur

I. Analyſis Logica ſingulorum capitum.
II. Scholia.
III. Obſervationes locorum communium.

NOBILISSIMIS ET AMPLISSIMIS VIRIS:

BREIDONI RANTZOVIO de Rantzowholm: regni Daniæ Senatori, & R. M. in urbe Hafnienſi vicario:

ITEMQ.

STHENONI BILLE, domino de Billesholm:

Gratiam & pacem à Deo patre Domini noſtri Jeſu Chriſti precatur

JOHANNES PISCATOR, Profeſſor ſacrarum literarum in illuſtri Schola Naſſovica Herbornenſi.

NOBILISSIMI ET AMPLISSIMI DOMINI:

OCCASIONEM *commentarii hujus hoc tempore ſcribendi mihi præbuit amicus quidam ſingularis, isque doctrinæ cœleſtis cognoſcendæ cumprimis cupidus, & facultate de talibus ſcriptis judicandi præditus: qui ante aliquot menſes per literas me eſt hortatus, ut telam quam in libris Moſis explicandis ante aliquot annos orſus ſui pertexerem, & commentariis in duos illius libros primos jam tum in lucem editis commentarios in tres reliquos adjungerem. Itaque ex illo tempore in illos libros ſum commentatus, & Deo benedicente omnes illos abſolvi: qui etiam omnes à* CHRISTOPHORO CORVINO *impreſſi, hisce nundinis Francofurtenſibus in lucem prodibunt. Opinor autem hosce meos commentarios ſtudioſis ſacrarum literarum non ingratos, neque infructuoſos futuros: idque imprimis propter librorum Moſis, in quos illi confecti ſunt, tum authoritatem tum utilitatem. De qua quidem utraque paucis hoc loco diſſerere conſtitui.*

Ad authoritatem igitur librorum Moſis quod attinet, ea eſt divina, ac proinde doctrina ejus eſt αὐτόπιστος, quæ per ſeipſam fidem meretur. Scripſit enim Moſes ut propheta: prophetica autem ſcriptura tota, teſte Paulo, eſt a θεόπνευστος, divinitus inſpirata: & ſancti illi homines, teſte b Petro, à Spiritu ſancto (qui eſt ſpiritus c veritatis) acti, loquuti ſunt. Atque adeò Chriſtus ipſe, princeps ille veritatis cœleſtis doctor, doctrinam ſuam teſtimoniis Moſis d confirmavit. Quin Deus jam olim doctrinam Moſis ſtabilivit ſtupendis miraculis per manum illius e editis. Atque hæc de authoritate.

a 2.Tim.3.v.16. b 2.Pet.1.v.21. c Johan.16.v.13. d Marc.12.v.26. Luc.24.v.27.& 44. Johan.3.v.14.45.& 46. Johan.7.v.19.22.& 23. e Exod.7.8.9.& 10.capitibus. Item c.14. Num.20.v.11.

Jam ad utilitatem librorum Moſis quod attinet, ea ſeſe multa & magna offert. Primùm enim libri illi continent hiſtoriam rerum plurimarum & cognitu digniſſimarum, quæ in libris authorum profanorum non reperiuntur: cujusmodi eſt hiſtoria de originibus rerum: puta f mundi, g generis humani, h corruptionis naturæ humanæ, multitudinis & varietatis i linguarum ſeu dialectorum, denique k eccleſiæ cujus etiam continuatio deſcribitur per annos à mundo condito bis

mille quingentos & amplius. Item hiſtoria de l *promulgatione legis in monte Sinai: ubi à populo Iſraëlitico conſpectus eſt ignis in montis cacumine fumans: audita tonitrua, & ſonus tubæ, & (quod maximum eſt) vox angeli ex igne illo decem præcepta nomine Dei pronuntiantis. Item hiſtoria de pœnis divinis graviſſimis in homines impios immiſſis: puta de* m *diluvio univerſali temporibus Noachi: de deletis* n *incendio cæleſti quatuor urbibus, è quarum numero erant Sodoma & Gomorra, de* o *plagis graviſſimis quibus per Moſen affecti fuerunt Ægyptii: de* p *ſubmerſo Pharaone, rege Ægypti, unà cum toto ejus equitatu, in mari rubro: de immiſſis in deſerto in murmurantem populum Iſraëliticum* q *ſerpentibus preſteribus, quorum morſu enecabantur: necnon de immiſſo* r *igne qui multos ex illis depopulabatur. Adhæc hiſtoria de ſtupendis* ſ *miraculis per Moſen in Ægypto, & in mari rubro, editis: de admiranda populi Iſraëlitici ſuſtentatione in deſerto per annos quadraginta: ubi & pane* t *cælitus delapſo (quem man vocabant) veſcebantur, &* u *aquam ex rupe, baculo Moſis percuſſâ, profluentem bibebant: de admirandâ eorum qui letali ſerpentum morſu icti fuerant, ſanatione per* x *intuitum ſerpentis ænei in pertica à Moſe ſuſpenſi: item de victoriis populi Iſraëlitici contra hoſtes* y *Amalekitas &* z *Amoræos: denique de mirabili gubernatione divina* aa *Bileami: qui quum populo Iſraëlitico maledicere inſtituiſſet, eidem benedixit. Hæ tot ac tantæ res cognitu digniſſimæ ſunt: nec alibi reperiuntur quàm in libris Moſis & in aliis libris divinis ubi ex Moſe repetuntur. Atque hæc eſt una, eaque inſignis, librorum Moſis utilitas. Altera, eaque hac excellentior, eſt, quòd libri Moſis continent prophetias de Chriſto: puta de illius tum perſona, tum officio: eum ſcilicet contriturum* bb *caput ſerpentis: id eſt, diabolo ademturum ſuam in electos homines, ex peccato illorum adeptam poteſtatem: quam ad rem divinâ potentiâ, ac proinde tali perſonâ quæ & homo & Deus eſſet, opus erat. Item illum oriturum ex tribu* cc *Juda, & fore regem ad quem ſeſe populi aggregaturi ſint. Item in ſemine* dd *Abrahami (qui teſte Apoſtolo Paulo eſt* ee *Chriſtus) benedictum iri omnes gentes. Item ſacerdotium ejus præfiguratum fuit, teſte apoſtolo in* ff *epiſtola ad Hebræos, per ſummum ſacerdotem Leviticum, qui quotannis peccata populi certis ſacrificiis* gg *expiabat. Denique expreſſè prædixit Moſes, illum fore* hh *prophetam ſimilem ipſi: qui ab omnibus audiendus ſit, niſi jacturam ſalutis æternæ facere velint. Hæc certè excellens eſt librorum Moſis utilitas: quum in recta Chriſti cognitione* ii *vita æterna conſiſtat.*

f Gen.1. *g* Ibid.v.26. *h* Gen.3. *i* Gen.11. *k* Gen.3.v.15. *l* Exod.19. & 20. *m* Gen.6. & 7. *n* Gen.19. *o* Exod.7.8.9. & 10. capitibus. *p* Exod.14. *q* Num.21. *r* Num.11. *ſ* Exod.7.8.9. & 10.cap. *t* cap.14. *t* Exod.16. *u* Num.20.v.11. *x* Num.21. *y* Exod.17. *z* Num.21. *aa* Num.23. & 24. *bb* Gen.3.v.15. *cc* Gen.49.v.10. *dd* Gen.22.v.18. *ee* Gal.3.v.16. *ff* Heb.9. *gg* Levit.16. *hh* Deut.18. *ii* Johan.17.

Huc accedit & tertia utilitas: quòd libri Moſis continent kk *leges divinas, eaſque ſanctiſſimas: tum de cultu Dei & ſpirituali & ceremoniali: tum de exercendis judiciis publicis, ſive de judicandis tum civilibus tum criminalibus cauſis. Etſi autem leges ceremoniales in univerſum; judiciales autem, quatenus ad populum Iſraëliticum propriè attinebant, jam in novo teſtamento ſint abolitæ: manet tamen lex moralis de cultu Dei ſpirituali, deque dilectione tum Dei tum proximi: nec non leges judiciales de pœnis capitalibus, quippe quarum ratio communiter ad omnes homines capitalium criminum reos attinet. Atque hæc habui hoc tempore quæ de librorum Moſis tum authoritate tum utilitate differerem. Quæ quum magni momenti ſint, ſpero laborem meum quem in his libris explicandis adhibui, omnibus bonis gratum acceptumq́ue fore.*

kk In Exodo, Levitico, Numeris, & Deuteronomio.

Cæterùm ut hunc meum commentarium vobis, nobiliſſimi & ampliſſimi domini, inſcriberem: adductus ſui bonâ ſpe, rem hanc vobis gratam futuram. Quam quidem ſpem in me genuit conſideratio tum honorifica veſtræ de me opinionis, tum ſingularis erga me benevolentiæ: quam utramque per epiſtolam ad me ſcriptam abunde teſtatam feciſtis: idq́ue inprimis hac re, quòd chariſſimos veſtros filios, Henricum Rantzovium & Johannem Bille, quos ſtudiorum causâ ad ſcholam noſtram miſiſtis, una cum ornatiſſimo viro, M. Nicolao Foſſio, præceptore eorum domeſtico (qui fideliſſimam ipſorum curam gerit) mihi privatim commendaſtis. Quæ quum ita ſint, ſpero vos hoc factum meum gratum habituros. Quod reſtat: vos, nobiliſſimi & ampliſſimi domini, omnipotentis tutelæ & paternæ gubernationi Dei commendo. Herbornæ 12. Februarii 1613.

ARGU-

ARGUMENTUM LIBRI QUINTI MOSIS.

Hoc libro Moſes res apud populum Iſraëliticum in deſerto geſtas, & ſuperiore proximo libro fuſè narratas, paucis repetit tribus primis capitibus: deinde cap. 4. & deinceps populum hortatur ad legis divinæ obſequium; illamq; ſimul diligenter repetit atq; explicat; novas etiam leges paſſim addit: poſtremò cap. 29. & deinceps narrat actiones ſuas erga populum ſusceptas & peractas paulò ante mortem ipſius: quæ mors ultimo capite (quod ab alio quodam adjectum eſſe oportet) narratur.

CAPUT I.

T. & J.

I. Iſta ſunt verba quæ eloquutus eſt Moſche univerſo Jiſraëli cis Jardenem; in deſerto, in campeſtribus quæ ſunt è regione Suph, inter Paranem & Thophelem, & Labanum, & Chatzerothas, ac Dizahabum:

2 Diſtantia undecim dierum à Chorebo, facto itinere per montana Sehiris, ad Kadeſchum barnehæ uſq;.

3 Fuit igitur quadrageſimo anno, undecimo menſe, primo die menſis; ut alloqueretur Moſche filios Jiſraëlis ſecundùm omnia quæ præceperat ei Jehova referenda ad illos;

4 Poſtquam percuſſit Sichonem regem Emoræorum, qui habitabat Cheſchbone: & Hogum regem Baſchanis qui habitabat Haſchtherothis, percuſſit in Edrehi.

5 Cis Jardenem in terra Moabitarum, placuit Moſchi declarare legem iſtam, dicendo:

6 Jehova Deus noſter alloquutus erat nos in Chorebo, dicendo; Satis habitaſtis in monte iſto.

7 Convertite vos, & proficiſcentes ingredimini in montem Emoræorum & in omnia vicina ejus, in campeſtria, in montana, & in humilia loca, & in Auſtralem plagam, & in portus maris: in terram Cenahanæi & Libanum, uſq; ad flumen maximum, flumen Euphratem.

8 Vide, expono vobis terram illam: ingredimini & hereditario jure poſſidete illam terram, quam juramento promiſit Jehova majoribus veſtris, Abrahamo, Jitzchako, & Jahakobo, daturum ſe illis, id eſt, ſemini eorum poſt eos.

9 Et alloquutus fueram vos tempore illo, dicendo; Non poſſem ſolus ferre onus veſtri.

10 Jehova Deus veſter auxit vos; & ecce vos hodie ſicut ſtellas cœli multitudine.

11 Jehova Deus majorum veſtrorum augeat vos ſuprà quàm eſtis millecuplo, & benedicat vobis, quemadmodum dixit vobis.

12 Quomodo ferrem ego ſolus moleſtias à vobis, onera à vobis, & contentiones veſtras?

13 Exhibete homines ſapientes, & prudentes, & cognitos per tribus veſtras, ut conſtituam illos primores veſtros.

14 Tum reſpondiſtis mihi, dicentes, Bonum eſt eam rem de qua dixiſti facere.

15 Accipiens itaq; primores tribuum veſtrarum, homines ſapientes & cognitos, conſtitui iſtos primores vobis; chiliarchos, & centuriones, & præfectos quinquagenis, & decuriones, & moderatores per tribus veſtras:

16 Et præcepi judicibus veſtris tempore illo, dicendo, Audiendo cauſas inter fratres veſtros, judicate juſtè inter virum & fratrem ejus, etiamq; peregrinum ejus.

17 Ne ſuſcipite perſonam in judicio, æquè parvum atq; magnum audiotote, ne metuitote à quoquam, nam judicium ipſum Dei eſt: rem autem quæ difficilis erit præ vobis, refertote ad me ut audiam eam.

18 Præcepi etiam vobis illo tempore, res illas omneis quas facturi eſtis.

II. 19 Deinde quum profecti Chorebo obiiſſemus totum illud deſertum magnum & formidabile quod vidiſtis, viâ ad montem Emoræorum, quemadmodum præceperat Jehova Deus noſter nobis; & veniſſemus Kadeſchum barnehæ uſq;:

20 Edixi vobis; Veniſtis uſq; ad montem Emoræorum quem Jehova Deus noſter dat nobis:

21 Vide, exponit Jehova Deus tuus iſtam terram tibi: aſcendens hereditario jure poſſide, quemadmodum dixit Jehova Deus patrum tuorum tibi, ne timeto, neq; conſternator.

22 Accedentes verò ad me vos omnes; dixiſtis, Mittamus homines ante nos qui nobis perveſtigent illam terram: & referant nobis aliquid de via per quam aſcenſuri ſumus, & de civitatibus in quas perventuri ſumus.

23 Quæ res quum bona videretur in oculis meis; accepi è vobis duodecim homines, hominem unum in quamq; tribum:

P.

Iſta ſunt verba quæ eloquutus eſt Moſes univerſo Iſraëli cis Jordanem; in deſerto, in campeſtribus quæ ſunt è regione Suph, inter Paranem & Thophelem, & Labanum, & Haſerothas, ac Diſahabum. I.

2 Sunt autem undecim dies ab Horebo, per viam montanorum Sehiris, uſque ad Kades barnehæ.

3 Accidit igitur quadrageſimo anno, undecimo menſe, primo die menſis; ut alloqueretur Moſes filios Iſraëlis ſecundùm omnia quæ præceperat ei Jehova referenda ad illos;

4 Poſtquam percuſſiſſet a Sihonem regem Amoræorum, qui habitabat Heſbone: & Ogum regem Baſanis qui habitabat Aſeltherothis, quem percuſſerat in Edrehi. a Num. 21. v. 24. & 33.

5 Cis Jordanem in terra Moabitarum, placuit Moſi declarare legem iſtam, dicendo:

6 Jehova deus noſter alloquutus erat nos apud Horebum, dicendo; Satis commorati eſtis apud montem iſtum.

7 Convertite vos, & proficiſcentes pergite ad montem Amoræorum & ad omnes vicinos ejus, qui degunt in campeſtribus, in montanis, & in humilibus locis, & in Auſtrali plaga, & in portu maris: in terra Cananæorum & Libano, uſque ad flumen illud magnum, flumen Euphratis.

8 Vide, expono vobis terram illam: ingredimini & hæreditario jure poſſidete illam terram, quam juramento promiſit Jehova patribus veſtris, Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo, daturum ſe illis, id eſt, ſemini eorum poſt eos.

9 Et allocutus fueram vos tempore illo, dicendo; b Non potero ſolus ferre vos. b Exod. 18. v. 19.

10 Jehova deus veſter auxit vos; & ecce vos hodie eſtis ſicut ſtellæ cœli multitudine. Num. 11. 14.

11 Jehova deus patrum veſtrorum augeat vos ſuprà quàm eſtis milleeuplo, & benedicat vobis, quemadmodum locutus eſt vobis.

12 Quomodo ferrem ego ſolus moleſtias veſtras, onera veſtra, & contentiones veſtras?

13 Exhibete viros ſapientes, & prudentes, & peritos è tribubus veſtris; ut conſtituam illos primores veſtros.

14 Tum reſpondiſtis mihi, dicentes, Bonum eſt eam rem de qua dixiſti facere.

15 Accipiens itaque primores tribuum veſtrarum, viros ſapientes & peritos, conſtitui eos primores vobis; chiliarchos, & centuriones, & præfectos quinquagenis, & decuriones, & moderatores, per tribus veſtras.

16 Et præcepi judicibus veſtris tempore illo, dicendo; Quum audietis cauſas inter fratres veſtros, judicate c juſtè inter unumquenque & fratrem ejus, etiamque peregrinum ejus. c Joh. 7. 24.

17 d Ne agnoſcite faciem in judicio; æquè parvum atque magnum auditote; ne metuitote a quoquam; nam e judicium Dei eſt: rem autem quæ difficilior erit quam ut judicare eam poſſitis, refertote ad me ut audiam eam. d Lev. 19. 15. e 2. Chr. 19. 6.

18 Præcepi etiam vobis illo tempore, res illas omnes quas facere debetis.

19 Deinde quum profecti Horebo ivimus per totum illud deſertum magnum & formidabile quod vidiſtis, viâ quæ ducit ad montem Amoræorum, quemadmodum præceperat Jehova deus noſter nobis, venimus Kades barnehæ uſque: II.

20 Tum dixi vobis, Veniſtis uſque ad montem Amoræorum quem Jehova deus noſter daturus eſt nobis:

21 Vide, exponit Jehova deus tuus iſtam terram tibi: aſcende & hæreditario jure illam acquire: quemadmodum locutus eſt Jehova deus patrum tuorum tibi; ne timeto, neque conſternator.

22 Accedentes verò ad me vos omnes; dixiſtis, f Mittamus aliquos ante nos qui nobis perveſtigent illam terram: & referant nobis aliquid de via per quam aſcendere debeamus, & de civitatibus in quas perventuri ſumus. f Num. 13. 3.

23 Quæ res quum mihi placeret, accepi è vobis duodecim viros, virum unum in quamque tribum:

24 Qui convertentes ſe & aſcendentes montem iſtum, venerunt uſq; ad vallem Eſchcolis: ita exploraverunt illam,

25 Et accipientes in manu ſua de fructu illius terra deportarunt ad nos, retuleruntq́; nobis aliquid, dicentes, Bona eſt *illa terra quam Jehova Deus noſter dat nobis.*

26 Noluiſtis tamen aſcendere; ſed maximo opere rebellaviſtis praſtituto Jehova Dei veſtri.

27 Muſſitaſtis enim in tentoriis veſtris, dicentes, Eò quòd Jehova odio proſequitur nos, eduxit nos è terra Ægypti, ut tradat nos in manum Emoraeorum ad perdendum nos.

28 Quò aſcenderemus? fratres noſtri diſſolverunt animum noſtrum dicendo, Populus eſt *major & excelſior nobis, civitates magna & munita* aſſurgentes *in coelum uſq;: quinetiam filios Hanakitarum vidimus illic.*

29 Me autem dicente vobis, Ne expaveſcite, neq; timete ab illis:

30 Jehova Deus veſter qui anteit vos, is pugnaturus eſt pro vobis, ſecundùm omnia qua exercuit pro vobis contra Ægyptios ante oculos veſtros:

31 Et qua vidiſtis in deſerto, Jehovam Deum tuum portaſſe te quemadmodum portat quis filium ſuum, in tota via per quam ivistis donec perveniretis ad locum hunc:

32 Tamen propter hunc ſermonem; non credidiſtis Jehova Deo veſtro:

33 Qui anteit vobis in hac via ad explorandum vobis locum pro caſtrorum metatione veſtra, igne noctu, ut lucem vobis praebeat in via per quam ituri eſtis, & nube interdiu.

34 Quamobrem quum audiſſet Jehova vocem ſermonum veſtrorum, efferveſcens juravit, dicendo:

35 Ne vivam ſi quis ex hominibus iſtis, ſi generatio prava iſta viſura eſt terram illam optimam, quam juramento promiſi me daturum patribus veſtris:

36 Solummodo Caleb filius Jephunna, ipſe videbit eam, & ei tradam illam terram quam calcavit ac filiis ejus, eo quod plenè ſecutus eſt Jehovam.

37 (Etiam contra me irâ percitus eſt Jehova occaſione veſtri, dicendo, Neq; tu ingredieris illuc:

38 Sed Jehoſchuah filius Nunis, qui adſtat in conſpectu tuo, ipſe ingredietur illuc: eum confirma, quia ipſe poſſidendam dividet eam Jiſraelitis.)

39 Parvuli autem veſtri de quibus dixiſtis, Prada erunt, & filii veſtri, qui non cognoſcunt hodie bonum aut malum, ipſi ingredientur illuc: nam eis tradam eam, & ipſi hareditario jure poſſidebunt eam.

40 Vos igitur revertimini, & proficiſcimini in deſertum ipſum, viâ ad mare algoſum.

41 Tum reſpondentes dixiſtis mihi, Peccavimus Jehova, nos aſcendemus, & pugnabimus ſecundùm omnia qua praeceperat nobis Jehova Deus noſter: & accingentes vos quiſq; armis bellicis ſuis, obtuliſtis vos ad aſcendendum montem illum.

42 Edixit autem Jehova mihi, dicito eis, Ne aſcenditote, neq; pugnatote, quia non ſum in medio veſtri, ut non afficiamini plagâ coram inimicis veſtris:

43 Et quamvis edixiſſem vobis, tamen non auſcultaſtis; ſed maximo opere rebellaviſtis praſtituto Jehova, quum arroganter aſcenderetis ipſum montem.

44 Egreſſi enim Emoraei qui inhabitant montem illum, obviam vobis, perſequuti ſunt vos ut facere ſolent apes: & contriverunt vos in Sehiro Chormam uſq;.

45 Reverſi itaq; flevistis coram Jehova: at non auſcultavit Jehova voci veſtra, nec aurem prabuit vobis:

46 Sed conſediſtis Kadeſche dies multos, ut multi fuerunt dies quibus conſediſtis ibi.

24 Qui vertentes ſe & *g* aſcendentes montem iſtum, vene- *g Num.13. v.24.*
runt uſque ad vallem Eſchcolis: ita exploraverunt illam.

25 Et accipientes in manum ſuam è fructu illius terræ deportarunt *illum* ad nos: retuleruntque nobis aliquid, dicentes, Bona *eſt* illa terra quam Jehova deus noſter dat nobis.

26 *h* Noluiſtis tamen aſcendere, ſed rebellaviſtis ori Jeho- *h Num.14.1.*
væ dei veſtri.

27 Murmuraſtis enim in tentoriis veſtris, dicentes, Eò quòd Jehova odio proſequitur nos, eduxit nos è terra Ægypti: ut tradat nos in manum Amoræorum ad perdendum nos.

28 Quorſum aſcenderemus? Fratres noſtri liquefecerunt cor noſtrum dicendo, Populus *eſt* major & altior nobis, civitates magnæ & munitæ *ibi ſunt aſſurgentes* in cœlum uſque: quinetiam filios Anakitarum vidimus illic.

29 Tum dixi vobis, Ne expaveſcite, néve timete ab illis:

30 Jehova deus veſter qui anteit vobis, *is* pugnaturus eſt pro vobis, ſecundùm omnia quæ fecit vobiſcum in Ægypto ante oculos veſtros:

31 Et in deſerto, ubi vidiſti Jehovam deum tuum portaſſe te quemadmodum portat quis filium ſuum, in tota via per quam iviſtis donec perveniretis ad locum hunc.

32 Tamen propter hanc rem, non credidiſtis Jehovæ deo veſtro:

33 Qui *i* anteibat vobis in hac via ad *k* explorandum vo- *i Exod.13.*
bis locum pro caſtrorum metatione veſtra, igne noctu, ut o- *k Num.*
ſtenderet vobis viam per quam iretis, & nube interdiu. *v.33.*

34 Quum autem audiſſet Jehova vocem ſermonum veſtrorum, efferveſcens juravit, dicendo:

35 Si quis ex viris iſtis, generatione prava iſta, viſurus eſt ter-
ram illam *l* bonam, quam juramento promiſi me daturum pa- *l Num.14.23. Psal.95.11.*
tribus veſtris: *non ero Deus.*

36 Solummodo Caleb filius Jephunnæ; ipſe viſurus eſt eam, & ei tradam illam terram quam calcavit, ac filiis ejus, eo quòd plenè ſequutus eſt Jehovam.

37 (Etiam contra me irâ percitus fuit Jehova propter vos,
dicendo, *m* Etiam tu non ingredieris illuc: *m Num.20.*
38 *Sed* Joſua filius Nunis, qui ſtare ſolet ante faciem tuam, *12. & 27.14.*
ipſe ingredietur illuc: Illum confirma, quia ipſe poſſidendam *& 32.&c.*
daturus eſt eam Iſraëlitis.) *21 & 34.4.*

39 Parvuli autem veſtri, de quibus dixiſtis, Prædæ erunt, & filii veſtri, qui non cognoſcunt hodie bonum aut malum, ipſi ingredientur illuc: nam eis tradam eam, & ipſi hæreditario jure poſſidebunt eam.

40 Vos verò vertite vos, & proficiſcimini in deſertum, viâ quæ ducit ad mare algoſum.

41 Tum reſpondentes dixiſtis mihi, *n* Peccavimus in Je- *n Num.14.*
hovam; nos aſcendemus, & pugnabimus ſecundùm omnia *v.40.*
quæ præcepit nobis Jehova deus noſter: & accingentes vos quiſque armis bellicis ſuis, conati eſtis aſcendere montem illum.

42 Edixit autem Jehova mihi, dicito eis, Ne aſcenditote, néve pugnatote; quia non ſum in medio veſtri; ut non afficiamini plagâ coram inimicis veſtris.

43 Et quamvis *iſtud* dixiſſem vobis, tamen non auſcultaſtis: ſed rebellaviſtis ori Jehovæ, & ſuperbè aſcendiſtis montem illum.

44 Egreſſi autem Amoræi qui inhabitabant montem illum, obviam vobis, perſequuti ſunt vos ut facere ſolent apes: & contriverunt vos in Sebire Hormam uſque.

45 Reverſi itaque fleviſtis coram Jehova: ſed non auſcultavit Jehova voci veſtræ, nec aurem præbuit vobis.

46 Sic manſiſtis in Kades dies multos, ut *fuerunt* dies quibus manſiſtis *ibi.*

ANALYSIS CAP. I.

Hic inchoatur ſermo Moſis, quem habuit ad populum anno quadrageſimo ab exitu ex Ægypto: in quo ſermone primum breviter repetit quæ acta fuerunt in monte Horebo, uſque ad v.19. Deinde repetit, & fuſiùs exponit, hiſtoriam de miſſis exploratoribus, & quæ inde evenerunt. Ita duæ ſunt capitis partes.

De prima parte. Sermoni huic Moſis præmittitur propoſitio: eaque primùm generalis, verſibus quatuor primis; deinde ſpecialis, verſ.5. Propoſitio generalis amplificatur & illuſtratur duobus modis: primùm accuratâ deſcriptione loci, ubi hic ſermo eſt habitus, verſ.1. & 2: deinde temporis, verſ.3. & 4. Propoſitio ſpecialis ſimiliter illuſtratur indicatione loci, verſ.5. Cæterùm narratio actorum in monte Horebo tria membra continet: (1) mandatum Dei de ingrediendo in terram promiſſam, v.6.7.8. (2) conſtitutionem principum qui Moſen in gubernatione adjuvarent, verſ.9. & deinceps: (3) præcepta populo data, verſ.18. Ex his membrum ſecundum de conſtitutione principum illuſtratur tribus modis. Primùm narrantur cauſæ efficientes duæ: (1) petitio Moſis, illuſtrata expoſitione cauſæ impulſivæ, v.9.10.11.12.13. (2) conſenſus populi, verſ.14. Deinde principes illi deſcribuntur ex adjunctis, & diſtribuuntur in certos ordines, verſ.15. Poſtremò recitantur officia eis a Moſe præcepta, v.16. & 17.

De ſecunda parte. Hiſtoria de miſſis exploratoribus continet membra ſedecim. Indicatur enim

1 Locus unde fuerunt emiſſi, v.19.
2 Occaſio quâ factum eſt ut mitterentur: videl. hortatio Moſis ad ingrediendum terram promiſſam, v.20. & 21.
3 Cauſa impulſiva quæ Moſen ad mittendum exploratores impulit, videlicet petitio populi, v.22.
4 Cauſa procreans miſſionis, videlicet approbatio Moſis, verſu 23.
5 Numerus & deſcriptio eorum qui ſunt miſſi, ibidem.
6 Ipſa exploratio, v.24.
7 Relatio explorationis, teſtimonio viſibili confirmata, verſu 25.
8 Rebellio populi, v.26.27.28.
9 Exhortatio Moſis ad ingrediendum in terram exploratam, v.29.30.31.
10 Contumacia populi in recuſando ingreſſu, v.32.33.
11 Denuntiatio pœnæ, v.34.35. Illuſtrata antitheſi diſparatorum gemina: quarum priore à pœna excipitur unus exploratorum, v.36: poſteriore liberis iſtorum promittitur introductio in terram, v.39. Verſus autem 37. & 38 continet digreſſionculam de pœna denuntiata Moſi: quæ illuſtratur antitheſi diſparatorum.
12 Mandatum Dei de revertendo, v.40.

13 Inobedientia populi erga illud mandatum, v.41.
14 Repetitio mandati, v.42.
15 Contumacia populi, v.43.
16 Pœna divina illius contumaciæ, v.44.45.46.

SCHOLIA IN CAP. I.

v.1. Iſraëli] Id eſt, populo Iſraëlitico. Metonymia efficientis. Cis Jardenem] Heb. In tranſitu (ſive, in latere) Jardenis. Vox Hebraica בְּעֵבֶר behhéber interdum ſignificat Cis, interdum Trans. In campeſtribus] Scil. Moabitarum: infrà cap.34. v.5. Suph] Nomen regionis. Vide Fr. Junium. Inter Paranem & Thophelem] Duos ſummos terminos terræ Moabitarum. Vide eundem. Et Labanum &c.] Vide eundem.

2 Diſtantiâ undecim dierum &c.] Et tamen Iſraëlitæ triginta octo annos conſumſerunt in itinere: eò quòd propter rebellionem coacti eſſent reverti in deſertum. Vide Num.14. v.33. Infrà 2. v.14. Facto itinere per montana Sehiris] Heb. Viâ montis Sehiris. Genitivus ſubjecti. In Hebræo nulla eſt ellipſis, niſi præpoſitionis ב ante nomen דֶּרֶךְ derech. Mons autem pro montanis ſeu montoſa regione, per ſynecdochen membri.

3 Fuit igitur] Heb. Et factum eſt. Id eſt, accidit. Quadrageſimo anno] Scil. ab exitu ex Ægypto.

4 Emoræorum] Heb. Emoræi. Singularis pro plurali, collectivè: ſeu per ſynecdochen membri. Sic v.7.19. Baſchanis] Montis paſcuis. Edrechi] Vide Num.21. v.33.

5 Moabitarum] Heb. Moabi. Metonymia efficientis. Declarare] Hæc declaratio incipit demum capite quarto. Præmittitur enim ei narratio de rebus geſtis in deſerto: unde declaratio & exhortatio ad legem obſervandam deducitur: ut videre eſt in principio capitis quarti. Legem iſtam] Id eſt, leges iſtas quas in proximè præcedentibus tribus libris propoſuerat. Synecdoche membri.

6 Chorebo] Monte: qui aliàs nominatur Sinai. Sed vertendum, Apud Chorebum. Am berg. Sic mox iterum. Præpoſitio ב hic valet Apud ſeu Juxta: ut alibi paſſim. Satis habitaſtis] Multum vobis eſt habitare. Sed verto, commorati eſtis. Neq; enim ibi habitarunt, ſed in caſtris degerunt. Heb. Multum eſt vobis ſedere. Synecdoche membri. Proficiſcentes ingredimini in montem] Verto, Proficiſcentes pergite ad montem. Heb. Proficiſcimini vobis &c. Pleonaſmus. Pergite. Heb. Venite. Montem] Id eſt, montana: ut ſuprà v.2. Sic v. ſeq. Et in omnia vicina ejus] Verto, Et ad omnes vicinos ejus. In campeſtria &c.] Verto: Qui degunt in campeſtribus, in montanis, & in humilibus locis, & in Auſtrali plaga, & in portu maris. Cenahanæi] Id eſt, Chananæorum. Synecdoche membri. Uſque ad flumen maximum] Vel, Uſq; ad flumen illud magnum. Periphraſis Euphratis.

8 Expono vobis] Heb. Dedi coram vobis. Id eſt, trado vobis. Juramento promiſit] Heb. Juravit. Synecdoche generis. Majoribus] Heb. Patribus. Synecdoche ſpeciei. Sic verſ.11. Daturum ſe] Heb. Ad dandum. Id eſt] Heb. Et. Semini] Poſteris. Metonymia materiæ.

9 Alloquutus fueram vos] Heb. Dixeram ad vos. Tempore] Heb. In tempore. Sic v.16.18. Non poſſem ſolus ferre onus veſtri] Verto, Non potero ſolus ferre vos. Metaphora, qua populus comparatur oneri.

10 Ecce vos hodie ſicut ſtellas] Verto, Ecce vos hodie eſtis ſicut ſtellæ. Multitudine] Heb. Secundùm multitudinem.

11 Augeat vos &c.] Heb. Addat ſuper vos, ſicut vos eſtis, mille vicibus. Dixit] Heb. Loquutus eſt. Id eſt, promiſit. Synecdoche generis.

12 Moleſtias à vobis] Heb. Moleſtiam veſtram. Græci, τὸν κόπον ὑμῶν: id eſt, ὃν ὑμεῖς παρέχετε ἐμοί. Genitivus efficientis. Sic mox, Onus veſtrum: id eſt, quod mihi incumbit à vobis: nempe gubernatio veſtri. Et contentiones veſtras] Quas ſcil. ad me defertis ut eas dijudicem. Epexegeſis. Heb. Contentionem, ſive litem. Synecdoche membri.

13 Exhibete] Heb. Date vobis. Pleonaſmus. Homines] Malim, viros. Sic v.15. Cognitos] Vel peritos. Sic v. ſeq. Primores veſtros] Heb. In capita veſtra. Metaphora. Sic v. ſeq.

14 Tum] Heb. Et. Bonum eſt &c.] Heb. Bonum eſt verbum illud quod loquutus es, ad faciendum. Verbum pro re per metonymiam adjuncti.

15 Accipiens itaque &c.] Heb. Et accepi &c. & dedi eos. Chiliarchos &c.] Heb. Principes mille. (Genitivo caſu: ſic deinceps) & principes centum, & principes quinquaginta, & principes decem. Genitivus ſubjecti.

16 Audiendo] Vel, Quum audietis. In Hebræo deficit ב bachlám. Cauſas] Sive lites. Inter fratres veſtros] Quæ exortæ fuerint inter fratres veſtros. Id eſt, Iſraëlitas: populares veſtros. Synecdoche ſpeciei. Judicate] Heb. Et judicabitis. Conjunctio copulativa duobus hic fungitur officiis: primò mutat præteritum in futurum, deinde annectit conſequens enunciati. Juſtè] Heb. Cum juſtitia. Deficiente præpoſitione ב. Inter virum] Verto, Inter unumquemq;. Et fratrem ejus] Heb. Et inter fratrem ejus. Etiamque peregrinum ei] Heb. Et inter peregrinum ejus.

17 Ne ſuſcipite perſonam] Verto, Ne agnoſcitote faciem. Agnoſcere faciem alicujus, phraſi Hebræâ eſt aliquid facere in gratiam alicujus, conſideratis rebus externis quæ illum nobis commendant. Vide plura in Scholiis meis ad Geneſ.19. v.21. Æquè parvum &c.] Epexegeſis. Heb. Sic parvum, ſicut magnum. So wol den kleinen als den grooſſen. In Hebræo ſunt duo Caph: quorum prius hic notat ἀπόδοσιν ſimilitudinis, poſterius πρότασιν. Interdum contrà ſit. Per parvum intelligitur hic homo tenuis, pauper & obſcurus: per magnum dives & authoritate præditus. Synecdoche generis. A quoquam] Heb. A facie viri. Judicium ipſum] Pronomen Ipſum ponitur loco articuli ה. Das gericht. Nempe judicium publicum, quo cognoſcuntur cauſæ tum civiles, tum criminales: & causâ cognitâ jus adminiſtratur. Dei eſt] Id eſt, à Deo inſtitutum eſt & conſtitutum legibus, ſecundùm quas judices ſententiam pronunciare oportet. Genitivus efficientis. Rem autem &c.] Heb. Et verbum illud quod durum erit præ vobis. Verbum pro re per metonymiam adjuncti: & durum pro difficili per metaphoram. Verto autem: Rem quæ difficilior erit quàm ut eam poſſitis dijudicare. Refertote] Heb. Appropinquare facitote.

18 Præcepi etiam] Heb. Et præcepi. Res] Heb. Verba. Facturi eſtis] Verto, Facere debetis.

19 Deinde] Heb. Et. Quum profecti &c.] Noſtri cum hoc verſu connectunt ſequentem per enunciatum relativum temporis. In Hebræo eſt enunciatum copulativum: ſit, Profecti ſumus &c. & dixi. Viâ] In Hebræo ante nomen דֶּרֶךְ derech, deficit præpoſitio ב. Viâ ad montem] Plenè ſic, Via quæ ducit ad montem. Heb. Viâ montis. Genitivum ſubjecti. Montem] Montana: ut ſuprà v.2. & 6. Sic verſu ſequente.

21 Exponit tibi] Heb. Dedit coram te. Ut ſuprà v.8. Aſcendens &c.] Heb. Aſcende, poſſide. Aſyndeton. Dixit] Heb. Loquutus eſt. Id eſt, promiſit. Synecdoche generis.

22 Accedentes verò &c.] Heb. Et appropinquaſtis &c. & dixiſtis. Homines] Malim, viros. Referant nobis aliquid] Heb. Reverti faciant ad nos verbum. De via] Particula אֶת eth hic valet De, περί. Id quod inſolens eſt.

23 Quæ res quum bona videretur &c. accepi] Heb. Et bonum fuit in oculis meis verbum iſtud: & accepi &c. Copulativum enunciatum valet relativum cauſæ. Cæterùm aliquid bonum eſſe in oculis alicujus, phraſi Hebræa idem eſt quod Placere alicui, ſeu, Bonum videri. Homines] Malim, viros. Sic mox, virum.

24 Qui convertentes &c.] Heb. Et converterunt ſe, & aſcenderunt montem iſtum, & venerunt &c. Eſcholis] Id eſt, botri ſeu uvæ. Sic dicta fuit iſta vallis, quòd exploratores inde amputaverant botrum, quem in palanga ſecum portabant. Vide Num.13. verſu 23. aliàs 24.

25 Et accipientes] Heb. Et acceperunt &c. & deportarunt. Deportarunt] Heb. Deſcendere fecerunt. Retuleruntque &c.] Ut ſuprà verſu 22.

26 Noluiſtis tamen] Heb. Et non voluiſtis. Sed] Heb. Et. Maximo opere rebellaviſtis præſtituto] Verto ſimpliciter, Rebellaviſtis ori. Id eſt, mandato: per metonymiam efficientis & ſynecdochen generis. Non puto voce Hebræâ contineri iſtas voces emphaticas Maximo opere. Hebræa ad verbum ita ſonant, Muſaviſtis os Jehovæ. ubi puto eſſe metonymiam effecti metaphoricam. Quum enim mandato non obeditur, perinde eſt ac ſi illud mutaretur, id eſt, aboleretur. Fr. Junius ad verbum ſic exponit, Mutare feciſtis os Jehovæ: & hoc ipſum ſic declarat. Feciſtis ut Deus aliud conſilium vobis proponeret &c. Sed iſtud mihi videtur argutum magis quàm ſolidum: quia verbum hiphil quod hic habetur, nempe הִמְרָה himráh, in uſu loquendi idem valet quod kál, nempe מָרָה maráh: ſicut in exemplis manifeſtum eſt.

27 Muſſitaſtis enim] Vel, Murmuraſtis enim. Hebr. Et murmuraſtis. Eò quòd Jehova odio proſequitur nos] Heb. Propter odium (ſive, ex odio) Jehovæ quo odit nos. Ellipſis verbi conjugatis & præpoſitio ב hic valet Propter, notans cauſam procreantem. Emoræorum] Heb. Emoræi. Synecdoche membri.

28 Quò] Vel, Quorſum. Fratres noſtri] Exploratores: de quibus v.22. & deinceps. Diſſolverunt animum noſtrum] Heb. Liqueſecerunt cor noſtrum. Metaphora à cera. Populus] Id eſt, Emoræi. Synecdoche generis. Major & excelſior nobis] Heb. Magnus & altus præ nobis: id eſt, magis quàm nos ſumus. Id eſt, Emoræi ſunt grandiores & altioris ſtaturæ quàm nos. In cælum uſque] Præpoſitio ב hic notat motum ad locum. Quin] Heb. Et.

29 Me autem dicente &c.] Cum hoc verſu connectuntur tres ſequentes per enunciatum relativum temporis, cujus conſequens habetur v.32. In Hebræo eſt enunciatum copulativum, ad hunc modum: Et dixi vobis &c. & propter hunc ſermonem &c. Ne expaveſcite &c.] Heb. Non expaveſcetis, neq; timebitis. Neque] Quia præceſſit Ne prohibitivus, hic vertendum erat Neve.

30 Qui antecit vos] Heb. Qui it ante vos. Pro vobis] ל hic valet Pro, notans defenſionem. Exercuit pro vobis] Heb. Fecit vobiscum. Contra Ægyptios] Vel, In Ægypto, quod tanquam ſimplicius malim. Vox Hebraica בְּמִצְרַיִם bemiſrájim utramq; verſionem admittit. Ante oculos veſtros] Præpoſitio ל hic valet Ante, notans locum.

31 Et quæ vidiſti in deſerto] In Hebræo verba hæc trajecta ſunt. Quæ vidiſti] Nempe mirabilem tui ſuſtentationem per manna, & præbitionem potus per aquam fluentem ex petra: ut ſequentia declarant. Jehovam &c.] Heb. Quòd portaverit te Jehova &c. Vocabulum אֲשֶׁר hic valet conjunctionem en, quòd. Portat] Heb.

Portabit. Id eſt, portare ſolet. Quis] *Heb. Vir.* Filium ſuum] *Nempe infantem Synecdoche generis.* Per quam] *In Hebræo deficit vox* בָּהּ *bah poſt verbum* הֲלַכְתֶּם *halachtém.*

32 Propter hunc ſermonem] *Scil. quo vos hortatus ſum ad pergendum in terram à Domino promiſſam. Vel, Propter hanc rem: nempe propter mirificam veſtri ſuſtentationem in deſerto quam vobis ad mentem revocavi. Heb. Propter verbum hoc. Præpoſitio* ב *hìc valet Propter. Senſus eſt, Non moti eſtis ſermone illo meo & divinâ illa veſtri ſuſtentatione, ut crederetis &c.* Non credidiſtis Jehovæ] *Vel, Non eſtis confiſi in Jehova. Heb. Non credidiſtis in Jehovam.*

33 Qui anteit vobis] *Heb. Qui it ante vos.* Pro caſtrorum metatione veſtra] *Heb. Ut caſtra metemini.* Ituri eſtis] *Vel, ire debetis.*

34 Quamobrem] *Heb. Et.* Quum audiſſet &c.] *Heb. Audivit &c. & efferbuit, & juravit. Copulativum enunciatum pro relativo temporis.*

35 Ne virum ſi quis &c.] *Verto, Si videbit quis ex viris iſtis, generatione prava iſtâ, terram illam bonam &c.* non ero Deus. Optimam] *Heb. Bonam illam.* Juramento promiſi] *Heb. Juravi. Synecdoche generis.* Me daturum] *Heb. Ad dandum. Sic nos,* Ich habe verhäiſſen zu geben.

36 Solummodo Caleb] *Et Joſua. Infrà v.38.* Illam terram] *Id eſt, partem illius terræ. Synecdoche integri.* Eò quòd plenè ſecutus eſt Jehovam] *Heb. Eo quod implevit ire poſt Jehovam.*

37 Irâ percitus eſt] *Malim, Ira percitus fuit. Voci Hebrææ reſpondet noſtra,* Hat ſich erzürnt. Occaſione veſtri] *Vel, Propter vos. Id eſt, Propter murmur veſtrum ob defectum aquæ. cujus occaſione ego ira commotus non rectè expedivi mandatum Domini in aqua è petra eliciendo. Vide Num.20. Heb.* בִּגְלַלְכֶם *biglalchém id eſt, propter revolutionem veſtri.* Neque tu ingrediens] *Hebr. Etiam tu non ingredieris.* Illuc] *Heb. Illic.* שָׁם *ſchâm, pro* שָׁמָּה *ſchâmmah. Heteroſis.*

38 Qui adſtat in conſpectu tuo] *Id eſt, qui tibi miniſtrat. Metonymia effecti deſtinati. Heb Qui ſtat ante faciem tuam.* Poſſidendam dividet] *Heb. Hæreditare faciet.*

39 Parvuli autem] *Heb. Et parvuli.* De quibus dixiſtis] *In Hebræo deficit vox* אֲלֵיהֶם *alehém poſt vocem* אֲמַרְתֶּם *amarthém.* Aut] *Heb. Et.* Nam] *Heb. Et.*

40 Vos igitur] *Heb. Et vos.* Revertimini] *Heb. Reſpicite (vel, convertite vos) vobis. Pleonaſmus* Via ad mare] *In Hebræo nulla eſt ellipſis, ſed habetur, Viâ maris: id eſt, quæ ducit ad mare. Genitivus ſubjecti. In Hebræo deficit præpoſitio* ב *ante nomen* דֶּרֶךְ *derech.* Mare algoſum] *Heb. Mare algæ. Genitivus adjuncti. Vulgò mare rubrum dicitur.*

41 Tum] *Heb. Et.* Reſpondentes dixiſtis mihi] *Heb. Reſpondiſtis & dixiſtis ad me.* Peccavimus] *Scil. detrectando profectionem in terram promiſſam.* Jehovæ] *Verto, Contra Jehovam. Præpoſitio* ל *hìc valet Contra.* Præceperat] *Malim, præcepit.* Et accingentes &c.] *Heb. Et accinxiſtis vos &c. & obtuliſtis vos.* Armis bellicis] *Heb. Armis belli Genitivum ſubjecti.* Obtuliſtis vos] *Vel, conati eſtis. Vox Hebræa* תָּהִינוּ *thahinu eſt ἅπαξ λεγόμενον.* Montem illum] *In quo habitant Emoræi ſuprà v.7.*

42 Edixit autem] *Heb. Et dixit.* Dicito] *Heb. Dic.* Ne aſcenditote &c.] *Heb. Non aſcendetis, neq; pugnabitis.* Neque] *Quia præcedit Ne prohibentis, vertendum hic fuerat, Néve.* Non ſum in medio veſtri] *Scil. gratiâ meâ & ope meâ. Synecdoche generis.* Ut non afficiamini plaga] *Heb. Et non afficiemini plaga. vel, percutiemini*

43 Et quamvis &c.] *Heb. Et loquutus ſum ad vos (ſcil. mandatum illud Domini) & (id eſt, ſed) non audiviſtis. Copulativum enunciatum habet vim diſcretivi.* Auſcultaſtis] *Heb. Audiviſtis. Synecdoche generis: vel metonymia effecti deſtinati.* Sed] *Heb. Et.* Maximo opere &c.] *Ut ſupra v.26.* Quum arroganter aſcenderetis] *Pro arroganter malim ſuperbè. Heb. Et ſuperbè egiſtis, & aſcendiſtis.* Ipſum montem] *Malim, montem illum. In Hebræo eſt articulus* ה.

44 Egreſſi enim] *Verto, Egreſſi autem. Heb. Et egreſſus eſt Emoræus &c. Singularis pro plurali per ſynecdochen numeri.* Qui inhabitant montem illum] *Heb. Qui habitat in monte illo.* Obviam vobis] *Heb. In occurſum veſtrum.* Facere ſolent] *Heb. Faciunt.* Apes] *Quæ agminatim involant in eos à quibus exacerbantur.*

45 Reverſi itaque &c.] *Heb. Et reverſi eſtis & flevistis.* Ac] *Verto, Sed.* Non auſcultavit voci veſtræ] *Non exaudivit preces veſtras. Heb. Non audivit in voce veſtra.* Nec autem præbuit] *Ἀπεκρύνατο.*

46 Sed] *Heb. Et. Malim, Sic.* Conſediſtis] *Manſiſtis. Synecdoche ſpeciei.* Ut multi fuerunt dies] *Heb. Secundum dies.*

OBSERVATIONES EX CAP. I.

Hiſtoriæ Moſaicæ certitudo.

EX v.1.2.3. & 4. Tam diligens notatio circumſtantiarum, puta loci & temporis, monet nos de certitudine hiſtoriæ Moſaicæ. Uſus hujus doctrinæ eſt, ut ſcriptis Moſaicis fidem habeamus.

Rebellio.

2 Ex v.2. ex verbis, *Diſtantiâ undecim dierum.* Quòd Iſraëlitæ tam breve iter non potuerunt ante trigeſimumoctavum annum abſolvere, fecit rebellio ipſorum poſt auditos exploratores. Quare à rebellione nobis caveamus.

Dei beneficia & judicia.

3 Ex v.4 Exempla inſignium beneficiorum Dei erga populum ſuum, & judiciorum quæ exercuit in illius hoſtes, ſubinde commemoranda ſunt: ut excitetur in piis gratiarum actio & fides confirmetur.

Doctorum eccleſiæ officium.

4 Ex v.5. ex verbis, *Placuit Moſi declarare legem iſtam.* Doctores eccleſiæ debent populo ſibi commiſſo explicare verbum Dei ſcriptum, non autem novam doctrinam proponere.

Dei bonitas.

5 Ex v.8. ex verbis, *Quam juramento promiſi.* Bonitas Dei elucet inter alia ex eo, quòd ut terram Chanaan, ita etiam vitam æternam (cujus illa typus fuit) juramento promiſit populo ſuo. Quare promiſſioni iſti firmiter credendum. Vide Heb.6.v.13. & deinceps.

Gubernatio reipub.

6 Ex v.9. ex verbis, *Non poſſem ſolus ferre vos.* Nemo plus oneris ſibi imponi patiatur in gubernatione reipub. quam ſit ferendo. Confer Exod.18.v.17. & ſeqq.

Gubernatio reipub.

7 Ex eod. v. ex verbo *Ferre:* item ex v.12. Gubernatio populi eſt onus: ac proinde non temere expetenda, multò minùs affectanda, aut in eam ſeſe ingerendum intrudendúmve eſt.

Eccleſia.

8 Ex v.11. Populo Dei, ſive eccleſiæ, exoptanda eſt multiplicatio & benedictio divina.

Magiſtratus.

9 Ex v.13. notetur, Quales homines eligendi ſint ad gerendum magiſtratum. Confer Exod.18.v.21.

Politiæ conſtitutio.

10 Ex verſu 14. Sapiens conſtitutio politiæ, magnum bonum eſt.

Magiſtratus.

11 Ex v.15.16.17. Summus magiſtratus poteſtatem habet ordinandi ſeu conſtituendi magiſtratus inferiores: eoſque certis præceptis, dummodo legi divinæ conſentaneis, inſtruendi.

Magiſtratus.

12 Ex v.15. ex verbis, *Chiliarchos & centuriones &c.* In magno populo complures ac diverſi magiſtratus requiruntur: quorum alii aliis ſubſint.

Magiſtratus.

13 Ex v.16. & 17. notentur officia præcipua magiſtratuum ſivè judicum.

Judicium.

14 Ex v.17. ex verbis, *Nam judicium Dei eſt.* Judices ſunt vicarii Dei: ac proinde ſanctè ſuo munere fungi debent, ut Deo poſſint rationem reddere.

Anabaptiſtarum error.

15 Ex iiſdem verbis. Quum judicium ſit Dei, id eſt, actio à Deo inſtituta: valde errant Anabaptiſtæ, qui putant, hominem Chriſtianum non poſſe bonâ conſcientiâ officio judicis fungi.

Judicium.

16 Ex eod. verſu ex verbis, *Rem autem quæ difficilis erit præ vobis, referetis ad me.* Cavenda temeritas, ne quis audeat judicare de negotiis quæ non intelligit.

Via ad vitam æternam.

17 Ex v.19. ex verbis, *Deſertum illud magnum & formidabile.* Hoc deſertum fuit typus viæ quæ ducit ad vitam æternam, quòd ſcil. ſit difficilis & laborioſa: unde vocatur à Domino anguſta ſeu ſtricta, Matth.7.v.14.

Via ad vitam æternam.

18 Ex eodem verſu, ex verbis, *Quemadmodum præceperat Jehova.* Qui in patriam cæleſtem (per terram Chanaan præfiguratam) pervenire cupiunt, illos ea via incedere oportet, quam Deus ſuo verbo præſcripſit: nempe per fidem in Chriſtum, & per ſtudium bonorum operum.

Exploratores.

19 Ex v.22. & 23. Exploratorum operâ ſeu miniſterio contra hoſtes populi Dei uti licitum eſt.

Natura humana prava.

20 Ex v.26.27.28. Exemplo rebellionis & diffidentiæ Iſraëlitarum monemur de naturæ noſtræ pravitate.

Fides.

21 Ex v.29.30.31. Qui in fide robuſti ſunt, debent infirmos confirmare. Vide Gal.6.v.1.

Fides.

22 Ex iiſdem verſibus. Quum in periculis conſtituti, ſentimus labaſcere noſtram fidem: debemus eam excitare & confirmare recordatione admirandarum conſervationum divinarum: quæ vel nobis ipſis, vel aliis, contigerunt.

Eccleſia.

23 Ex verſu 33. Deus adeſt eccleſiæ ſuæ, eamque regit ac protegit.

Diffidentia.

24 Ex verſ.34. & 37. Deus graviſſimè offenditur diffidentiâ. Quare oremus Deum ut augeat nobis fidem.

Incredulitas.

25 Ex verſu 35. Incredulitas excludit homines ab ingreſſu cæleſtis Chanaan. Vide Hebr.4.v.6. Quare caveamus nobis ab incredulitate.

Via ad vitam æternam.

26 Ex verſu 36. Cæleſtem Chanaan ingrediuntur quicunque promiſſionibus divinis credunt, & mandatis Dei obſequuntur.

Pietas.

27 Ex eodem verſu. Pietas ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens & præſentis vitæ & futuræ: 1.Tim.4.v.8.

Typus Chriſti.

28 Ex v.38. Joſua fuit typus Chriſti: qui populum Dei introducit in Chanaan cæleſtem, & hæreditatem cæleſtem inter eos dividit.

Inobedientia.

29 Ex verſu 40. Deus inobedientiam ſuorum caſtigat moleſtiis hujus vitæ.

Ingenium humanum.

30 Ex v.41. Ingenii humani ea eſt perverſitas, ut ſemper nitatur in vetitum.

Dei præſentia.

31 Ex v.42. & 44. Quum Deus non eſt in medio noſtri, tum injuriis hoſtium expoſiti ſumus. Tunc autem in medio noſtri eſſe vult, quum mandatis ipſius paremus.

Preces.

32 Ex v.45. Deus peccatores impœnitentes non exaudit. Vide Johan.9.v.31.

CAPUT II.

CAPUT II.

T. & J.

I. DEinde convertimus nos & profecti ſumus in ipſum deſertum
viâ ad mare algoſum, quemadmodum edixerat Jehova mihi:
& circumivimus montana Sehiris diebus multis.

2 Tandem alloquutus eſt me Jehova, dicendo:

3 Satis circumiiſtis montem iſtum, convertite vos Aquilonem
verſus.

4 Item populo præcipe dicendo; Vos mox pertranſituri eſtis ter-
minum fratrum veſtrorum, filiorum Heſavi inhabitantium Se-
hirem: quanquam metuant à vobis, tamen cavete vobis
valde.

5 Ne bellum miſcete cum illis, non enim daturus ſum vobis
de terra eorum vel veſtigium plantæ pedis: nam hæreditarium dedi
Heſavo montem Sehiris.

6 Cibum comparate ab eis pecuniâ quem comedatis, & simili-
ter aquam emitote ab eis pecuniâ quam bibatis.

7 Nam Jehova Deus tuus benedixit tibi in omni opere manus
tuæ, agnovit iter tuum in deſerto maximo iſto, jam quadraginta an-
nos Jehova Deus tuus tecum fuit, non eguiſti ulla re.

II. 8 Prætergreſſi atque fratres noſtros, filios Heſavi inhabitantes Se-
hirem à via campeſtrium, quæ ſunt ab Elatha & à Hetz-jone-ge-
beri, convertimus nos ut tranſiremus viâ deſerti Moabitarum.

9 Tum edixit Jehova mihi, Ne hoſtiliter age cum Moabita,
neque miſceto cum eis bellum: quia non ſum daturus tibi de terra ejus
hæreditatem, nam filiis Loti dedi Harem in hæreditatem.

10 (Emai anteà inhabitabant eam, populus magnus, multusque,
& excelſus ut Hanakitæ:

11 Gigantes reputabantur etiam illi, ſicut Hanakitæ, ſed Moa-
bitæ vocabant eos Emaos.

12 Sehirem inhabitabant quoque Chorai anteà; in quorum hæ-
reditatem filii Heſavi ſucceſſerunt quum perdidiſſent eos à facie ſua,
& inhabitant loco eorum: quemadmodum faciunt Jiſraëlitæ terrâ
hæreditatis ſuæ quam dedit Jehova eis.)

13 Nunc ſurgentes tranſite vallem Zeredi: quare tranſivimus
vallem Zeredi.

14 Dies autem quibus iter fecimus, conſumti à Kadeſcho-bar-
nehâ uſque dum tranſivimus vallem Zeredi, fuerunt triginta octo
annorum: donec confecta eſſet tota ætas illa, viri illi militares, è me-
dio caſtrorum, ſicut juraverat Jehova de eis.

15 Nam etiam manus Jehovæ erat contra eos ad quaſſandum
eos è medio caſtrorum, donec conficerentur.

16 Fuit itaque, quum omnes viri illi militares moriendo conſecti
eſſent è medio populi,

III. 17 Ut alloqueretur me Jehova dicendo:

18 Tu tranſiturus es hodie terminum Moabitarum, Harem,

19 Et appropinquaturus è regione Hammonitarum, ne hoſtiliter
agito adverſus eos, neque bellum miſceto cum eis: quia non ſum datu-
rus tibi de terra Hammonitarum hæreditatem, nam filiis Loti dedi
eam in hæreditatem.

20 (Terra Gigantum reputatur ipſa quoque: Gigantes inhabi-
tabant eam anteà, quos Hammonitæ vocabant Zamzummæos:

21 Populus magnus multusque & excelſus, ſicut Hanakitæ: ſed
perdidit eos Jehova à facie iſtorum, ut ſuccedentes in hæreditatem
eorum inhabitarent iſti loco eorum:

22 Quemadmodum fecit filiis Heſavi inhabitantibus Sehirem,
à quorum facie perdidit Choraos, ut ſuccedentes in hæreditatem eo-
rum inhabitarent loco illorum uſque in hunc diem:

23 Havvæos quoque, qui inhabitabant Chatzerima Hatzam
uſque, Caphthoræi qui prodierunt è Caphthore, perdiderunt illos, &
inhabitant loco illorum.)

IV. 24 Surgite proficiſcimini & tranſite flumen Arnonis; vide,
trado in manum tuam Sichonem regem Cheſchbonis Emoræum &
terram ejus, incipe adire hæreditatem. & miſce cum eo bellum.

25 Die hoc incipiam imponere pavorem tui & timorem tui po-
pulis ſub univerſo cælo, qui audierint famam tuam, ii trepidabunt,
& langueſcent à facie tua.

26 Itaque miſi nuncios è deſerto Kedemotharum, ad Sichonem re-
gem Cheſchbonis, ad dicendum verbis pacis:

27 Tranſeam per terram tuam, indeſinenter procedam eâdem
viâ, non recedam dextrorſum aut ſiniſtrorſum.

28 Sine me comparare cibum pecuniâ ut comedam, & aquam
pecuniâ dato mihi ut bibam, tantùm tranſibo pedibus meis:

29 Quemadmodum fecerunt mihi filii Heſavi inhabitantes Se-
hirem, aut Moabitæ inhabitantes Harem: uſque dum tranſeam Jar-
denem, veniam in eam terram quam Jehova Deus noſter dat
nobis.

30 Sed noluit Sichon rex Cheſchbonis ſinere ut tranſiremus
per agrum ſuum: quia obduraverat Jehova Deus tuus ſpiritum ejus,
& obfirmaverat animum ejus, ut traderet illum in manum tuam,
ſicut eſt hoc tempore.

31 Et dixit Jehova mihi, Vide, cœpi exponere tibi Sichonem &

P.

DEinde vertimus nos & profecti ſumus in deſertum viâ I.
quæ ducit ad mare algoſum, quemadmodum edixerat Je-
hova mihi: & circumivimus montana Sehiris diebus multis.

2 Tandem allocutus eſt me Jehova, dicendo:

3 Satis circumiiſtis montem iſtum: vertite vos Aquilonem
verſus.

4 Item populo præcipe dicendo; Vos *a* mox pertranſituri *a* Num.20.
eſtis terminum fratrum veſtrorum, filiorum Eſavi, inhabitan- v.14.
tium Sehirem; & metuent a vobis, veruntamen cavete vobis
valde.

5 Ne immiſcete vos *in prælium* cum illis, non enim daturus
ſum vobis de terra eorum vel veſtigium plantæ pedis: nam in
hæreditariam poſſeſſionem dedi Eſavo montem Sehiris.

6 Cibum emitote ab eis pecunia, quem comedatis; & simi-
liter aquam emitote ab eis pecunia, quam bibatis.

7 Nam Jehova deus tuus benedixit tibi in omni opere ma-
nus tuæ, agnovit iter tuum in deſerto magno iſto: jam quadra-
ginta annos Jehova deus tuus tecum *fuit*, non eguiſti ulla re.

8 Prætergreſſi itaque fratres noſtros, filios Eſavi inhabitan- II.
tes Sehirem à via campeſtrium, ab Elatha & ab Etsjone-geben,
vertimus nos ut tranſiremus viâ deſerti Moabitarum.

9 Tum edixit Jehova mihi, Ne angito Moabitas, néve im-
miſceto te cum eis *in* prælium: quia non ſum daturus tibi de
terra eorum hæreditatem; nam filiis Loti dedi Arem *in* hære-
ditatem.

10 (Emæi anteà inhabitarunt eam; populus magnus, mul-
tusque, & altus ut Anakitæ:

11 Gigantes reputabantur etiam illi, ſicut Anakitæ, ſed Moa-
bitæ vocabant eos Emæos.

12 Sehirem inhabitabant Horæi anteà; ſed in hæreditatem
eorum filii Eſavi ſucceſſerunt, & exſtirparunt eos a facie ſua, &
inhabitant loco eorum: quemadmodum facturi ſunt Iſraëlitæ
terrâ hæreditatis ſuæ quam dedit Jehova eis.)

13 Nunc igitur ſurgentes tranſite vallem Seredi: quare tranſ-
ivimus vallem Seredi.

14 Dies autem quibus iter fecimus, à Kades-barneha uſque-
dum tranſivimus vallem Seredi, *ſunt* triginta octo anni: donec
conſumta eſſet tota ætas illa, viri illi militares, è medio caſtro-
rum; ſicut *b* juraverat Jehova eis. *b* Num.14.

15 Atque etiam manus Jehovæ erat contra eos ad *c* ejicien- v.21.
dum eos cum impetu è caſtris, donec conſumerentur. *c* Num.14. v.12.& 37.

16 Porrò poſteaquam omnes viri illi militares moriendo
conſumti eſſent è populo,

17 Allocutus eſt me Jehova dicendo: III.

18 Tu tranſiturus es hodie terminum Moabitarum, Arem,

19 Et appropinquaturus es è regione Ammonitarum, ne
angito eos, néve immiſceto te *in prælium* cum eis: quia non
ſum daturus tibi de terra Ammonitarum hæreditatem; nam fi-
liis Loti dedi eam *in* hæreditatem.

20 (Terra gigantum reputatur *ipſa* quoque: Gigantes in-
habitabant eam antea, quos Ammonitæ vocabant Sam-
ſummæos.

21 Populus magnus multusque & procerus, ſicut Anakitæ:
ſed exſtirpavit eos Jehova a facie iſtorum, nam occuparunt
hæreditatem eorum & habitant loco ipſorum.

22 Quemadmodum fecit filiis Eſavi inhabitantibus Sehi-
rem; a quorum facie exſtirpavit Horæos, nam occuparunt hæ-
reditatem eorum & habitant loco ipſorum uſque in hunc diem:

23 Item ad Havvæos quod attinet qui inhabitabant Ha-
ſerim Gazam uſque, Caphthoræi qui prodierunt è Caphthore,
exſtirparunt illos, & habitant loco illorum.)

24 *Deinde dixit Jehova:* Surgite proficiſcimini & tranſite IV.
torrentem Arnonis, *d* vide, tradidi in manum tuam Sihonem *d* Amos 2.9.
regem Heſbonis Amorræum & terram ejus, incipe adire hære-
ditatem: & immiſce te cum eo *in* prælium.

25 Die hoc incipiam indere pavorem tui & timorem tui po-
pulis ſub univerſo cælo: qui audientes famam tuam, trepida-
bunt, & langueſcent propter te.

26 Itaque *e* miſi nuncios è deſerto Kedemotharum, ad *e* Num.21.21.
Sihonem regem Heſbonis, *cum* verbis pacis, dicendo: Jud.11.19.

27 Tranſeam per terram tuam, indeſinenter procedam per
viam; non recedam dextrorſum aut ſiniſtrorſum.

28 Cibum pecuniâ vendito mihi ut comedam, & aquam pe-
cuniâ dato mihi ut bibam; tantùm tranſibo pedibus meis:

29 Quemadmodum fecerunt mihi filii Eſavi qui inhabitant
Sehirem, & Moabitæ qui inhabitant Arem: uſque dum tranſ-
iens Jordanem, in eam terram quam Jehova deus noſter datu-
rus eſt nobis.

30 Sed noluit Sihon rex Heſbonis ſinere ut tranſiremus
per ipſum: quia obduraverat Jehova deus tuus ſpiritum ejus, &
obfirmabat cor ejus, ut traderet illum in manum tuam; ſicut
eſt hoc tempore.

31 Nam dixerat Jehova mihi, *f* Vide, cœpi exponere tibi *f* Amos 2.9.

terram ejus: incipe adire hæreditatem, ut hæreditario jure poſſideas terram ejus.

32 Quum egreſſus eſt Sichon obviam nobis, ipſe cum toto populo ſuo in prælium ad Jahazam.

33 Et expoſuit eum Jehova Deus noſter nobis: itaq; percuſſimus eum, & filios ejus, & totum populum ejus:

34 Et cepimus omnes civitates ejus eodem tempore, devovimusq; internecioni homines cujusq; civitatis, etiam fœminas & parvulos, non reliquimus fecimus ſuperſtitem.

35 Tantummodo jumenta prædati fuimus nobis, & ſpolia civitatum illarum quas cepimus.

36 A Harohere quæ eſt in ripa fluminis Arnonis, & civitate ipſa quæ eſt in flumine, uſq; ad Gilhadem, nulla fuit urbs quæ ſuperior eſſet nobis: omnia hæc expoſuit Jehova Deus noſter nobis.

37 Cæterùm ad terram Hammonitarum non acceſſiſti, totum tractum torrentis Jabboki, & civitates ipſius montis, denique omnia quibus interdixerat Jehova Deus noſter.

Sihonem & terram ejus: incipe adire hæreditatem, ut hæreditario jure poſſideas terram ejus:

32 Itaque egreſſus eſt Sihon obviam nobis, ipſe & totus populus ejus in prælium ad Jahatſam.

33 Sed g expoſuit eum Jehova deus noſter nobis. Itaque percuſſimus eum, & filios ejus, & totum populum ejus: g *Inſra*.

34 Et cepimus omnes civitates ejus eodem tempore, devovimusque internecioni ex omni civitate viros, etiam mulieres & parvulos; non reliquum fecimus ſuperſtitem.

35 Tantummodò jumenta prædati ſumus nobis, & ſpolia civitatum illarum quas cepimus.

36 A Harohere quæ *eſt* in ripa torrentis Amonis, & à civitate quæ *eſt* in flumine; uſque ad Gilhadem, nulla fuit urbs quæ munitior eſſet quam ut eam occupare poſſemus: omnia hæc expoſuit Jehova deus noſter nobis.

37 Cæterùm ad terram Ammonitarum non acceſſiſti; totum tractum torrentis Jabboki, & civitates montis, denique omnia quibus interdixerat Jehova deus noſter.

ANALYSIS CAP. II.

SErmonem ſuperiore capite inſtitutum continuat hîc Moſes, & narrat quatuor res geſtas: primò iter Iſraelitarum per terram Edomæorum, deinde iter per terram Moabitarum, tum iter per terram Ammonitarum, poſtremò victoriam reportatam a Sihone rege Amorræorum. Ita ſunt quatuor partes.

De parte I. Narratio itineris per terram Edomæorum quatuor conſtat membris: (1) indicatione durationis, v.1. (2) mandato Dei de illo deſerendo, v.2. & 3. (3) mandato Dei de hoſtilibus actionibus erga Edomæos omittendis, & amicè agendo cum illis, v.4.5.6. (4) tacinne illius mandati, v.7.

De parte II. Narratio itineris per terram Moabitarum quinque conſtat membris: (1) indicatione termini a quo, & termini ad quem, v.8. (2) mandato Dei de omittendis hoſtilibus actionibus erga Moabitas, verſ.9. (3) digreſſione in commemorationem de vetuſtis incolis iſtorum regionum, Moabitidis ſcil. & Idumææ, v.10. & deinceps. (4) mandato proficiſcendi per vallem Sered, verſ.13. (5) digreſſione in narrationem de duratione itineris inde a Cades Barnea: quæ duratio declaratur è cauſa finali, videl. morte rebellium Iſraelitarum in deſerto.

De parte III. Narratio itineris per terram Ammonitarum conſtat membris duobus. mandato Dei de Ammonitis non lædendis, v.17.18.19. & digreſſione in commemorationem de vetuſtis incolis iſtarum regionum, puta Ammonitidis & Palæſtinæ, v.20. & deinceps.

De parte IV. Narratio victoriæ reportatæ à Sihone conſtat membris octo: (1) mandato de itinere in regionem illius ſuſcipiendo, verſu 24. (2) promiſſione de illo ſubigendo, ibidem. (3) mandato de bello ei inferendo, ibidem. (4) amplificatione promiſſionis ex eventis, v.25. (5) exſequutione mandati primi: ubi primùm amica petitio tranſitus, v.26.27.28.29: deinde denegatio petitionis, illuſtrata è principali cauſa procreante, v.30. (6) repetitione promiſſionis & mandati, v.31. (7) exſequutione mandati ſecundi, nempe belli illatione, verſu 32. (8) impletione promiſſionis, nempe ſubjectione Sihonis: ubi membra tria: primùm victoria, v.33. deinde eventa victoriæ, v.34.35.36: poſtremò antitheſis diſſimilium de terra Ammonitarum, v.ult.

SCHOLIA IN CAP. II.

℣.1. DEinde] *Heb. Et.* Ipſum] *In Hebræo eſt articulus* ה. Viâ ad mare algoſum] *Ut cap. præced. verſu 40.* Dixerat mihi] *Heb. Loquutus fuerat ad me.* Montana] *Heb. Montem. Ut cap. præced. verſu 2.*

2 Tandem] *Heb Et.* Alloquutus eſt] *Heb dixit.*

3 Satis circuiviſtis] *Heb. Sat vobis eſt circuire.* Montem iſtum] *Montana iſta.* Convertite vos] *In Hebræo additur* Vobis, *per pleonaſmum.*

4 Item] *Hebr. Et.* Mox pertranſituri eſtis &c.] *Hebr. Tranſeuntes estis per terminum.* Inhabitantium Sehirem] *Heb. Habitantium in Sehire.* Quanquam metuant &c] *Heb. Et metuent a vobis, & cavebitis vobis. Copulativum enuntiatum habet hic vim discretivi.*

5 Ne *bellum* miſcete] *Verto, Ne immiſcete vos* in prælium. *Supplementum hoc petitum eſt ex verſu 24.* Vel veſtigium] *Heb. Uſq; ad veſtigium.* Hæreditarium] *Heb.* In *hæreditatem. Deficiente præpoſitione* ל.

6 Comparate] *Vel, emite. Heb. Frangetis. Metonymia effecti.* Pecuniâ] *Heb. Argento. Metonymia materiæ.* Quem comedatis] *Hebr. Et comedetis.* Similiter] *Hebr. Etiam.* Emitote] *Heb. Emetis.* Quam bibatis] *Heb. Et bibetis.*

7 Benedixit tibi] *Ditavit te. Synecdoche generis.* Agnovit iter tuum] *Curavit iter tuum, ſuſtentando te in illo mirabiliter. Metonymia efficientis, & ſynecdoche generis.* Iter tuum] *Heb Ire tuum.* In deſerto] *Vocula* אֵת *ibi hic valet In, quod inſolens eſt.* Maximo] *Heb. Magno: cum articulo* ה. Jam] *Heb. Hoc tempore.* Re] *Heb. Verbo*

8 Prætergreſſi itaque &c.] *Heb. Et tranſivimus à fratribus noſtris &c. & convertimus nos & tranſivimus.* Viâ deſerti] *In Hebræo deficit præpoſitio* ב *ante nomen* דֶּרֶךְ *derech.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Metonymia efficientis.*

9 Tum] *Heb Et.* Edixit mihi] *Heb. Dixit ad me.* Ne hoſtiliter age cum Moabitis] *Heb. Ne angito Moabum: vel, Ne obſideto Moabum.* Neque] *Vertendum, Neve: quia in Hebræo eſt Ne prohibentis,* אַל *al.* Miſceto cum eis bellum] *Verto, Immiſceto te cum eis in prælium.* Harem] *Har metropolis erat Moabitarum. Vide Num.21.v.28.*

10 Emæi] *Heb.* אֵימִים *emim. Id eſt, terrores. hoc eſt, formidabiles ſeu terribiles. Confer Geneſ.14.v.5.* Excelſus] *Sive altus, alto ſtaturo.* Sed] *Heb. Et.*

12 Sehirem inhabitabant quoque] *Sic potius collocanda verba, Sehirem quoq; inhabitabant. Heb. Et in Sehire habitabant.* In quorum hæreditatem &c.] *Heb. Et filii Eſau exterminabant eos, & perdiderunt eos à facie ſua, & habitarunt loco eorum.* Faciunt Iſraëlitæ terrâ] *Heb. Fecit Iſrael terræ. Id eſt, facturus eſt. Præteritum pro futuro propter certitudinem eventus. Enallage temporis.*

13 Surgentes tranſite] *Heb. Surgite & tranſite vobis. Vox vobis annectitur per pleonaſmum.* Quare] *Heb Et.*

14 Dies autem] *Heb. Et dies.* Continui] *Hoc ſupplementum non videtur neceſſarium.* Confecta] *Conſumta, mortua.* Ætas] *Hominum multitudo unà viventium. Metaphora* [illegible] *& metonymia ſubjecti. Nam ætas propriè ſignificat certum numerum annorum vitæ hominis. deinde per catachreſin transfertur ad ſignificandum certos annos mundi: tum per metonymiam ſubjecti ſignificat homines qui certis mundi annis unà vivunt.* Viri illi militares] *Heb Viri belli: genitivo caſu: id eſt, ad bellum apti & deſtinati: genitivus ſubjecti.* Juraverat de eis] *Verto, Juraverat eis: id eſt, Juramento minatus fuerat eis. Synecdoche generis. Vide Num.14.v.21. & ſeqq.*

15 Nam] *Heb. Et.* Manus Jehovæ] *Id eſt, plaga inflicta manu Jehovæ, nempe peſtis. Vide Num 14.v.12. & 37. Metonymia efficientis metaphorica, & ſynecdoche generis.* Conſicerentur] *Seu conſumerentur.*

16 Fuit itaque &c.] *Verto, Porrò poſteaquam confecti eſſent &c. alloquutus eſt me Jehova. Heb. Et factum eſt &c. & loquutus eſt ad me. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.*

18 Tranſiturus es] *Heb. Tranſiens es.* Moabitarum] *Heb. Moabi. Metonymia.*

19 Hammonitarum] *Heb. Filiorum Hammonis. Sic mox iterum.* Ne hoſtiliter agito adverſus eos] *Ne angito eos: vel, Ne obſideto eos.* Neque] *Verto, Neve.* *Bellum* miſceto cum eis] *Verto, Immiſceto te* in prælium *cum eis: ut ſupra verſu 9.*

20 Reputatur] *Hebr. Reputabitur, id eſt, reputari ſolet.* Quos &c.] *Hebr. Et Hammonitæ vocabant eos.* Zamzummæos] *Id eſt, ſceleratiſſimos: à nomine* זִמָּה *ſimmah, quo ſignificatur ſcelus.*

21 Excelſus] *Altus, magno ſtaturo.* Sed] *Heb. Et.* Ut ſuccedentes &c.] *Verto, Itaq; expulerunt eos & habitarunt &c.*

22 Fecit] *Scil. Jehova.* Choræos] *Heb. Choræum. Synecdoche membri.* Ut ſuccedentes &c.] *Verto, Itaq; expulerunt eos & habitarunt &c.*

23 Havvæos quoque] *Verto, Item ad Havvæos quod attinet. Heb. Et Havvæi. Nominativus abſolutè poſitus.*

24 Surgite proficiſcimini] *Aſyndeton, ſerviens τῷ* [illegible]*, id eſt, celeritati ſermonis.* Flumen] *Heb.* נַחַל *nâhhal: id eſt, torrentem.* Flumen Arnonis] *Id eſt, flumen quod vocatur Arnon. Genitivus ſpeciei.* Trado] *Verto,* Tradam. *nam eſt promiſſio. Heb. Dedi. Enallage temporis. Præteritum pro futuro propter certitudinem eventus.* Incipe adire hæreditatem] *Heb. Incipe ad hæreditatem. Aſyndeton, quale in principio verſus.* Miſce cum eo bellum] *Verto, Immiſce te cum eo in prælium*

25 Impo-

25 Imponere populis] *Hebr. Dare ſuper faciem populorum. Quod videtur vertendum, Indere faciei populorum. Nam in ſa ie ſigna pavoris atq; timoris conſpiciuntur.* Famam tuam] *Vel, rumorem de te.* A facie tua] *Vel, propter te: id eſt, metu tui.*

26 Itaque] *Hebr. Et.* Ad dicendum verbis pacis] *Verto, Cum verbis pacis, dicendo. Verba pacis dicuntur quæ offerunt pacem: vel quæ nuntiant proſperitatem ſeu (ut Latini loquuntur) ſalutem. Genitivus ſubjecti, & ſynecd. membri.*

27 Tranſeam] *Liceat mihi, quæſo, tranſire.* Indeſinenter procedam] *Vel, tantummodo procedam, ſive pergam. Heb. Per viam, per viam, ibo.* Dextrorſum] *Heb. Ad dexteram. Deficiente præpoſitione* עַל *: quæ exprimitur Gen. 24. v. 49. Sic mox in voce Siniſtrorſum.* Aut] *Heb. Et.*

28 Sine me comparare &c.] *Heb. Cibum pecuniâ vendes mihi, & comedam: & aquam pecuniâ dabis mihi, & bibam.* Pecunia] *Heb. Argento. Metonymia materiæ.*

29 Inhabitantes] *Malim, Qui inhabitant. Sic mox iterum.* Aut] *Verto, Et.* Uſque dum tranſiens &c.] *Heb. Uſq; dum tranſeam Jordanem in terram &c.*

30 Sed] *Heb. Et.* Noluit] *Heb. Non voluit, non acquievit.* Per agrum ſuum] *Heb. Per ſe. Metonymia ſubjecti, vel adjuncti, diverſo reſpectu. Sic apud Terent. Eamus ad me. Id eſt, domum meam.* Spiritum] *Animum.* Animum] *Heb. Cor.* Sicut eſt hoc tempore] *Heb. Secundùm diem hunc.*

31 Exponere tibi] *Heb. Dare coram te.* Incipe adire hæreditatem] *Heb. Incipe adi hæreditatem: ut ſuprà v. 24.*

32 Quum] *Malim, Itaque. Heb. Et.* Obviam nobis] *Heb. In occurſum noſtrum.* Cum toto populo ſuo] *Heb. Et totus populus ejus.*

33 Expoſuit nobis] *Heb. Dedit coram nobis.* Itaque] *Heb. Et.*

34 Homines cujusque civitatis] *Verto, Ex omni civitate viros. Ante præpoſitionem* אֵת *êth deficit præpoſitio* מִן *: ita ut vox integra ſit* מֵאֵת*. Sic nulla hic eſt hypallage.*

35 Jumenta] *Heb. Jumentum. Synecdoche membri.* Spolia] *Heb. Spolium.*

36 In ripa] *Hebr. Juxta labium. Metaphora.* Fluminis] *Heb. Torrentis. Sic mox iterum.* Civitate] *Cui nomen Har, Num. 21. verſu 15.* In flumine] *Verto, Ad flumen. Præpoſitio* ב *hîc valet Juxta.* Gilhadem] *Montem.* Quæ ſuperior eſſet nobis] *Hebr. Quæ alta eſſet præ nobis.* Expoſuit nobis] *Hebr. Dedit coram nobis.*

37 Cæterum] *Heb. Tantummodo.* Hammonitarum] *Heb. Filiorum Hammonis.* Acceſſiſti] *Heb. Appropinquaſti.* Tractum] *Heb. Manum, ſive latus. Metonymia adjuncti, & metaphora.* Ipſius] *Ponitur pro articulo.* Interdixerat] *Heb. Mandaverat. Synecdoche generis. Sic Geneſ. 2. v. 16. & c. 3. v. 12.*

OBSERVATIONES EX CAP. II.

Ex v. 1. ex verbis, *Circumivimus montana Sehiris diebus multis.* Deus interdum differt complementum promiſſionum ſuarum: ſed tandem eas præſtat. Patienter ergo complementum exſpectemus. *Gubernatio divina.*

2 Ex v. 4. Conſideratione nominis fraterni retineri debemus ne proximum lædamus. Confer Geneſ. 13. v. 8. Sunt autem inter ſe fratres omnes homines, reſpectu primorum parentum: arctiùs verò omnes fideles, reſpectu Dei adoptantis in Chriſto & regenerantis per Spiritum ſanctum. *Fraternitas fidelium.*

3 Ex v. 5. In gratiam piorum progenitorum Deus interdum etiam impiis poſteris benefacit. Ergo pietati ſtudeamus. *Pietas.*

4 Ex eodem verſu. Deus diſtribuit regiones inter populos. Ergò injuſtè agunt qui ex avaritia & libidine dominandi regiones alienas invadunt & occupant. *Regionum diſtributio.*

5 Ex verſ. 6. Militibus non licet deprædari eos qui extra hoſtium numerum ſunt: ſed ab illis redimendus eſt victus. Confer Luc. 3. v. 14. *Milites.*

6 Ex v. 7. Opes contingunt hominibus ex benedictione Dei. Hinc Salomon, Benedictio Domini divites facit. *Opes.*

7 Ex eodem verſu. Sicut Deus quadraginta annos populum ſuum aluit in deſerto: ita omnes ſuos cultores alet, quamvis ſæpe media nulla ſint ad manum. Confer Pſal. 37. v. 25. Sic Chriſtus in deſerto ſemel atque iterum pavit aliquot hominum millia paucis panibus. *Gubernatio divina.*

8 Ex v. 14. ex verbis, *Sicut juraverat.* Deus eſt verax in comminationibus ſuis. Ergo ne contemnamus illas. *Veracitas Dei.*

9 Ex v. 15. Contra quos manus Jehovæ eſt: eos nullum robur, quantumvis magnum, defendere poteſt. Ergò ſtudeamus Deum nobis reddere & retinere propitium: id quod fit ſerio ſtudio pietatis. *Manus Jehovæ.*

10 Ex v. 20. & 21. Tyrannorum exitus infelix eſſe conſuevit. Ergò potentes tyrannidem fugiant. *Tyrannis.*

11 Ex v. 24. Quum Deus ipſe populo ſuo mandaverit bella gerere: conſequens eſt, errare Anabaptiſtas: qui putant belligerare homini Chriſtiano eſſe illicitum. *Anabaptiſtarum error. Bellum.*

12 Ex eod. verſu, ex verbis, *Trado in manum tuam Sihonem:* item ex verſu 25. & 33. Victoria à Deo eſt. Ergo laus illius Deo tribuenda. *Victoria.*

13 Ex v. 25. Deus corda hominum flectit pro arbitrio. Ergò ne nimium metuamus tyrannos. *Gubernatio divina.*

14 Ex v. 26. Bellum non niſi urgente extrema neceſſitate ſuſcipiendum eſt. *Bellum.*

15 Ex verſu 30. Inhumanum eſt denegare tranſitum pacificis. *Tranſitus.*

16 Ex eodem verſu. Multi ſuâ inhumanitate pericula ſibi accerſunt. *Inhumanitas.*

17 Ex eod. verſu. Deus, puniturus tyrannos, indurat animos eorum, ut audacter pericula audeant, atque ita pereant. Confer exemplum Pharaonis in Exodo. *Gubernatio divina.*

18 Ex verſ. 33. & 34. Strages quæ eduntur in conflictu bellico, moneant nos de gravitate iræ Dei adverſus hominum peccata. *Strages bellica.*

19 Ex verſu 37. Bona aliena non ſunt invadenda. *Bona aliena.*

CAPUT III.

T. & J.

1. *INde nos convertentes aſcendebamus viâ ad Baſchanem: quum proceſſit Hog rex Baſchanis obviam nobis, ipſe cum toto populo ſuo in prælium ad Edrehin.*

2 Et edixit Jehova mihi, Ne timeto eum, nam in manum tuam trado eum, cum toto populo ejus, ac terra ejus: ut facias eo, quemadmodum feciſti Sichone rege Emoræorum qui habitabat Cheſchbone.

3 Tradidit itaq; Jehova Deus noſter in manum noſtram Hogum quoq; regem Baſchanis cum toto populo ejus, quem percuſſimus adeò ut non fecerimus ei reliquum ſuperſtitem.

4 Et cepimus omneis civitates illius tempore eodem; nulla eſt urbs quam non ceperimus ab eis, ſexaginta civitates, totum tractum Argobi, regnum Hogi in Baſchane:

5 Omneis iſtas civitates munitas muro alto, portis, & vectibus; præter civitates paganorum multas admodum:

6 Devovimusq; internecioni eos, quemadmodum feceramus Sichone rege Cheſchbonis; devovendo internecioni cujusq; civitatis homines, fœminas & parvulos:

7 Omnia verò jumenta & ſpolia ſingularum civitatum prædati ſumus nobis.

8 Ita cepimus tempore illo terram hanc è manu duorum regum Emoræorum, quæ eſt cis Jardenem; à flumine Arnonis uſq; ad montem Chermonis:

9 (Tzidonii Chermonem vocant Schirjonem, Emoræi verò illum vocant Schenirem.)

10 Omneis civitates planitiei, totumq; Gilhadem & totum Baſchanem, Salcam & Edrehin uſq; civitates regni Hogi in Baſchane.

P.

INde convertentes nos *a* aſcendebamus viâ quæ ducit ad Baſanem: tum proceſſit Og rex Baſanis obviam nobis, ipſe & totus populus ejus in prælium *ad* Edrehin. I. *a Num. 21. 33. Inf. 29. 7.*

2 Et edixit Jehova mihi, Ne timeto eum; nam in manum tuam tradidi eum, & totum populum ejus, ac terram ejus: facitóque ei, *b* quemadmodum feciſti Sihoni regi Amorræorum qui habitabat Heſbone. *b Num. 21. v. 34.*

3 Tradidit itaque Jehova deus noſter in manum noſtram Ogum quoque regem Baſanis & totum populum ejus; quem percuſſimus adeò ut non fecerimus ei reliquum ſuperſtitem.

4 Et cepimus omnes civitates illius tempore illo; nulla *eſt* urbs quam non ceperimus ab eis, ſexaginta civitates, totum tractum Argobi, regnum Ogi in Baſane:

5 Omnes iſtas civitates munitas muro alto, portis, & vectibus; præter civitates paganorum multas admodum:

6 Devovimusque internecioni eos, quemadmodum feceramus Sihoni regi Heſbonis; devovendo internecioni ex omni civitate viros, mulieres & parvulos:

7 Omnia verò jumenta & ſpolia illarum civitatum prædati ſumus nobis.

8 Ita cepimus tempore illo terram hanc è manu duorum regum Amorræorum, quæ *eſt* cis Jordanem, à torrente Arnonis uſque ad montem Hermonis:

9 (Sidonii Hermonem vocant Schirjonem, Amoræi verò illum vocant *c* Schenirem.) *c Cant. 4. 8.*

10 Omnes civitates planitiei, totumque Gilhadem & totum Baſanem, Salcam & Edrehin uſque; civitates regni Ogi in Baſane.

11 Nam tantùm Hog rex Baſchanis ſe reliquum ſervarat ex reſiduo Gigantum, ecce ſponda ejus ſponda ferrea, nimìs eſt Rabbatha Hammonitarum? Novem cubitorum eſt longitudo ejus, & quatuor cubitorum latitudo ejus cubito virili.

II. *12 Quum itaq; terram hanc hæreditario jure conſequuti eſſemus tempore illo, à Harohero quæ eſt ad flumen Arnonis, & dimidium montis Gilhadis cum civitatibus ejus, dedi Reubenitis & Gaditis:*

13 Reſiduum autem Gilhadis cum toto Baſchane, regnum Hogi dedi dimidiatæ tribui Menaſchis (totus tractus Argobi per totum Baſchanem, is ipſe vocari ſolebat terra gigantum.

14 Jair filius Menaſchis ceperat totum tractum Argobi uſq; ad terminum Geſchuritarum & Mahacathitarum: ideò vocavit eas cum Baſchane de nomine ſuo, villas Jairis, uſq; in diem hunc)

15 Machiri autem dedi reliquum *illud Gilhadis.*

16 Sed Reubenitis & Gaditis dedi à Gilhade uſq; ad fluvium Arnonis, interamnem agrum *cum termino, ad Jabbokum torrentem uſq;, qui terminus* eſt *Hammonitarum:*

17 Præterea campeſtria hæc & Jardenem cum termino, à Cinnereth uſq; ad mare campeſtrium, mare ſalſum ſub decurſibus ipſius collis verſus Orientem.

18 Quamobrem præcepi vobis tempore illo, dicendo, Jehova Deus veſter dat vobis terram hanc quam hæreditario jure poſſideatis, expediti tranſite ante fratres veſtros filios Jiſraëlis, viri militares omnes.

19 Sed fœminæ veſtræ, parvuliq; veſtri, & pecora veſtra (novi pecora multa eſſe vobis) maneto in civitatibus veſtris quas dedi vobis.

20 Tranſite *igitur, uſq; dum quietem largiatur Jehova fratribus veſtris ut vobis; & poſſideant hæreditario jure ipſi quoq; terram illam quam Jehova Deus veſter dat eis trans Jardenem: tunc revertemini quiſq; ad hæreditatem ſuam quam dedi vobis.*

III. *21 Jehoſchuhæ autem præcepi tempore illo, dicendo: Oculi tui* ſunt, *qui vident omnia quæ fecit Jehova Deus veſter duobus regibus iſtis, ſic facturus eſt Jehova omnibus regnis quò tu tranſiturus es.*

22 Ne timetote illos: nam Jehova Deus veſter, is eſt qui pugnabit pro vobis.

VI. *23 Quumq; deprecarer Jehovam, tempore illo dicendo,*

24 Domine Jehova, tu cœpiſti oſtendere ſervo tuo magnitudinem tuam; & manum tuam robuſtiſſimam; quià quis eſt Deus *fortis in cælo aut in terra, qui faciat ſecundum opera tua & ſecundum virtutes tuas?*

25 Tranſeam quæſo ut videam terram iſtam optimam, quæ eſt trans Jardenem, montem iſtum optimum, & Libanum:

26 Prout excanduerat Jehova contra me propter vos, ſic non auſcultavit mihi, ſed edixit Jehova mihi, Satis eſto *tibi, ne ultra deinceps alloquitor me de hac re.*

27 Aſcende verticem iſtius collis, & attollens oculos tuos Occidentem, & Aquilonem, & Auſtrum, & Orientem verſus, proſpice oculis tuis: quia non es tranſiturus Jardenem hunc.

28 Mandatis verò inſtrue Jehoſchuham, & confirma eum atq; corrobora eum: is enim tranſiturus eſt ante populum hunc, & idem poſſidendam diſtributurus eſt eis terram, quam proſpexeris.

29 Sic conſedimus in hac valle è regione Beth-pehoris.

11 Nam tantùm Og rex Baſanis reliquus erat ex Gigantum, ecce ſponda ejus ſponda ferrea, obtine eſt [...] thæ Ammonitarum? Novem cubitorum *eſt* longitudo [...] quatuor cubitorum latitudo ejus, cubito virili.

12 Itaque terram hanc hæreditario jure *d* acquiſivimus II
tempore illo; à Harohere quæ *eſt* ad torrentem Arnonis, tunc *d Num.*
dimidium montis Gilhadis cum civitatibus ejus, dedi Rubeni- *32.41.*
tis & Gaditis:

13 Reſiduum autem Gilbadis & totum Baſanem, regnum Ogi dedi dimidiatæ tribui Manaſſis, totum tractum Argobi per totum Baſanem, is vocari ſolebat terra gigantum.

14 Jair filius Manaſſis cepit totum tractum Argobi uſque ad terminum Geſchuritarum & Mahachathitarum: ideò vocavit eas cum Baſane de nomine ſuo, villas Jairis, uſque in diem hunc.

15 Machiri autem dedi Gilhadem.

16 Sed Rubenitis & Gaditis dedi à Gilhade uſque ad torrentem Arnonis, *terram* interjacentem inter torrentem *illum* & terminum, ad Jabbokum torrentem uſque, qui terminus *eſt* Ammonitarum:

17 Præterea campeſtria hæc & Jordanem & terminum à Kinnéreth uſque ad mare campeſtrium, mare ſalſum, ſub Aſchdod-piſga Orientem verſus.

18 Quamobrem *e* præcepi vobis tempore illo, dicendo, *e Num.*
Jehova deus veſter dedit vobis terram hanc ut hæreditario ju- *32.20.*
re poſſideatis eam, Expediti igitur tranſite ante fratres veſtros filios Iſraëlis, viri militares omnes.

19 Veruntamen mulieres veſtræ, parvuliqe veſtri, & pecora veſtra (novi pecora multa eſſe vobis) manento in civitatibus veſtris quas dedi vobis.

20 *Tranſite igitur*, uſque dum quietem largiatur Jehova fratribus veſtris ut vobis; & poſſideant hæreditario jure ipſi quoque terram illam quam Jehova deus veſter daturus eſt eis trans Jordanem: tunc revertemini quiſque ad hæreditatem ſuam quam dedi vobis.

21 *f* Joſuæ autem præcepi tempore illo, dicendo: Oculi tui III
ſunt, qui viderunt omnia quæ fecit Jehova deus veſter duo-
bus regibus iſtis, ſic facturus eſt Jehova omnibus regnis quò tu
tranſiturus es.

22 Ne timetote illos: nam Jehova deus veſter, is eſt qui pugnabit pro vobis.

23 Ceterùm ſupplicabam Jehovæ, tempore illo dicendo, IV
24 Domine Jehova, tu cœpiſti oſtendere ſervo tuo magnitudinem tuam, & manum tuam robuſtam; Nam *g* quis *eſt* Deus in cælo aut in terra, qui faciat ſecundùm opera tua & ſecundùm multiplicem potentiam tuam?

25 Tranſeam quæſo ut videam terram iſtam bonam, quæ *eſt* trans Jordanem, montem iſtum bonum, & Libanum.

26 Sed *h* excanduerat Jehova contra me propter vos; ſic non auſcultavit mihi, ſed edixit mihi, Satis *eſto* tibi, ne ultra deinceps alloquitor me de hac re.

27 Aſcende verticem iſtius collis, & attollens oculos tuos Occidentem, & Aquilonem, & Auſtrum, & Orientem verſus, aſpice *illam* oculis tuis: quia non es tranſiturus Jordanem hunc.

28 Mandatis verò inſtrue Joſuam, & confirma eum atque corrobora eum: is enim tranſiturus eſt coram populo hoc, & idem poſſidendam diſtributurus eſt eis terram, quam aſpexeris.

29 Sic manſimus in hac valle è regione Beth-pehoris.

ANALYSIS CAP. III.

COntinuatur adhuc ſermo Moſis: & hic narrat primùm victoriam reportatam ab Ogo, v. 1. &c. deinde diſtributionem terræ cis Jardenem inter duas tribus & dimidiatam, v. 12. &c. Tum conſtitutionem Joſuæ in ſucceſſorem, verſ. 21. & 22. Poſtremò repulſam quam à Domino paſſus eſt, quum peteret ingreſſum in terram Chanaan, verſu 23. &c. Ita ſunt quatuor partes.

De parte I. Narratio victoriæ reportatæ ab Ogo membra habet quinque. Primùm narrantur cauſæ impulſivæ belli contra illum ſuſcepti, numero quatuor: (1) hoſtilis proceſſio Ogi, verſu 1. (2) Domini mandatum, verſu 2. (3) Promiſſio victoriæ, illuſtrata exemplo ſimili Sihonis, ibid. Deinde narratur victoria ipſa, illuſtrata indicatione cauſæ procreantis, & amplificata ab adjuncta multitudine occiſorum, verſu 3. Tum narrantur victoriæ eventa, numero tria: (1) occupatio civitatum, verſ. 4. 5. (2) internecio incolarum, verſ. 6. (3) ſpolia, v. 7. Poſtea annectitur epilogus duarum præcedentium hiſtoriarum, de Sihone ſcilicet & Ogo, ubi regio utriuſque deſcribitur, v. 8. 9. 10. Poſtremò annectitur per digreſſiunculam deſcriptio Ogi ex adjunctis duobus, videl. conſtitutione ſeu ſtatura corporis & ſpondâ, verſu 11.

De parte II. Narratio diſtributionis terræ cis Jardenem duobus conſtat membris. Primùm indicatur diſtributionis illius forma, quam ſcil. terræ illius partem ſingulis illis attribuerit, verſ. 12. & deinceps. Deinde narratur ſermo Moſis, quo indicatur, quib. conditionibus illas regiones iſtis attribuerit, v. 18. & ſequentibus.

De parte III. Narratio conſtitutionis Joſuæ in ſucceſſorem Moſis duobus item membris conſtat: promiſſione victoriarum, illuſtratâ & confirmatâ duobus exemplis, & exhortatione ad terram Chanaan fortiter occupandam, v. 21. & 22.

De parte IV. Narratio repulſæ Moſis duobus membris principalibus conſtat: precatione Moſis, & repulſa ipſâ. Precatio conſtat duobus membris: petitione & confirmatione: quæ ponuntur ordine inverſo. Confirmatio ducitur partim à cauſa impulſiva, videl. natura Dei benefica, ubi ait, Tu cœpiſti oſtendere ſervo tuo &c. verſ. 24. partim ab effectu ejus, videl. celebratione nominis divini per Moſen, quatenus petit ſibi ampliùs oſtendi magnitudinem Jehovæ & manum robuſtiſſimam, verſ. eodem: & denique terram illam optimam, verſ. 25. Porrò potentiam Dei in rebus gerendis amplificat antitheſi diſſimilium, verſ. 24. Narratio repulſæ conſtat tribus membris. (1) expoſitione cauſæ impulſivæ, quæ fuit ira Jehovæ, verſu 26. (2) Mandato facti diverſi, videl. terram Chanaan è vertice collis proſpiciendi, v. 27. (3) Mandato facti diſparati, videl. conſtituendi Joſuam ſucceſſorem, v. 28. Verſu ultimo continetur epilogus totius præcedentis narrationis.

SCHOLIA IN CAP. III.

INde] *Verto, Deinde. Heb. Et.* Nos convertentes &c.] *Heb.* ✝ 1.
Convertimus nos & aſcendimus Viâ ad Baſchanem *Scil. ducente. Heb. Viâ Baſanis. Genitivum ſubjecti. Et ante nomen* דֶּרֶךְ *dérech*

Articulo deficit præpoſitio ב. Quum] *Malim, Tum. Heb. Et.* Obviam nobis] *Heb. In occurſum noſtrum.* Cum toto populo ſuo] *Heb. Et totus populus ejus.* Edrehin] *Nomen urbis.*

2 Trado] *Verto, Tradam. nam eſt promiſſio. Heb. Dedi. Enallage temporis.* Cum toto populo ejus &c.] *Hebr. Et totum populum ejus, & terram ejus.* Ut facias] *Heb. Et facies.* Eo] *Heb. Ei. Sic mox, Sehoni regi. Sed altera phraſis Terentiana eſt, juxta illud, Quid te futurum cenſes, quem aſſiduè exedent?* Emoræorum] *Heb. Emoræi. Synecdoche membri.*

3 Tradidit itaque] *Heb. Et dedit.* Cum toto populo ejus] *Heb. Et totum populum ejus.* Quem percuſſimus] *Heb. Et percuſſimus eum.* Adeò ut non fecerimus ei reliquum] *Heb. Uſq; ad non facere reliquum ei.*

4 Nulla eſt urbs] *Heb. Non fuit urbs.* Tractum] *Heb. Funem. Metonymia adjuncti. nam funiculis metiebantur agros.*

5 Muris] *Id eſt, muro. Synecdoche membri.* Portis] *Hebr. Januis, ſeu foribus.* Vectibus] *Heb. Vecte. Synecdoche membri.* Paganorum] *Heb. Pagani. Id eſt, degentis in pago. Synecd. membri.*

6 Sichone rege] *Heb. Sihoni regi.* Cujusque civitatis homines] *Verto, Ex omni civitate viros. Ut cap. proced. verſu 34.*

7 Omnia verò &c.] *Heb. Et omne jumentum & ſpolium.* Singularum] *Verto, illarum. In Hebræo eſt articulus* ה.

8 Ita cepimus] *Heb. Et accepimus.* Emoræorum] *Hæc vox regitur à proxime præcedente. Hebr. Emoræi. Synecdoche membri.* Cis Jardenem] *Ut ſuprà cap. 1. verſu 1.* Flumine] *Heb. Torrente.*

9 Emoræi vocant] *Heb. Emoræus vocant. Syneſis: qualis in illo, Turba ruunt.* Vocant] *Verto, Vocabant. Sic mox iterum. Vox Hebraica eſt temporis futuri. Sed in narrando utuntur Hebræi futuro pro præterito imperfecto. Quanquam futurum interdum etiam notat tempus conſuetum: quod Grammatici Hebræi vocant continuum. Sed huic ſignificationi obſtare hic videtur, quòd quum Moſes hoc ſcriberet, Amoræi erant deleti. ſuprà cap. 2. v. 33. & 34.*

10 Gilhadem] *Montem.* Baſchanem] *Item montem.* Salcam & Edrehin] *Nomina urbium.*

11 Se reliquum ſervarat] *In Hebræo eſt vox niphal, ſignificatione reciprocâ.* Ferrea] *Heb. Ferri. Genitivus materiæ.* Nonne eſt] *Interrogatio Hebræis familiaris, vim habens affirmandi vero vulgo notam.* Rabbathæ] *Sic nominabatur metropolis Ammonitarum. 2. Sam. 12. verſ. 26. Vertendum eſt autem, Rabbæ: ſicut verterunt noſtri interpretes loco modo allegato. nam vox* רַבַּת *Rabbáth hic poſita eſt in regimine: extra regimen autem ſcribitur* רַבָּה *Rabbah.* Longitudo ejus] *Nempe ſpondæ illius.* Viri] *Heb. Viri. Genitivus ſubjecti.*

12 Quum itaque &c.] *Verto, Quum itaq; terram hanc hæreditario jure conſequuti eſſemus tempore illo, à Haroëre quæ eſt ad flumen Arnonis: tunc dimidium montis Gilhadis, & civitates ejus, dedi &c. Heb. Et terram hanc hæreditario jure conſequuti ſumus &c. & dimidium &c. Copulativum enuntiatum vim habet relativi temporis.* Reubenitis & Gaditis] *Heb. Rubenitæ & Gaditæ. Singularis pro plurali, per ſynecdochen membri.*

13 Reſiduum autem] *Heb. Et reſiduum.* Cum toto Baſchane] *Heb. Et totum Baſanem.* Dimidiatæ tribui] *Heb. Dimidio tribus. Genitivo caſu.* Totus tractus &c.] *Verto, Totum tractum &c. Ita ut hæc verba cum præcedentibus cohæreant per appoſitionem: nec opus ſit parentheſi. Pro tractu in Hebræo habetur* חֶבֶל *hhébel, id eſt, funis. Sic verſu ſeq. Vide ſuprà verſu 4.* Vocari ſolebat] *Heb. Vocabitur: id eſt, vocabatur. Enallage temporis. Vel, Vocari ſolet.*

14 Ceperat] *Malim, Cepit. Heb. Accepit.* Geſchuritarum & Mahacathitarum] *Heb. Geſchuritæ & Mahacathitæ. Synecdoche membri.* Ideò] *Heb. Et.* Uſque in diem hunc] *Id eſt, Quod nomen durat uſq; in diem hunc. Ellipſis Hebræis uſitata.*

15 Macir] *Scribendum judico* Machiri. *nam in Hebræo eſt* כ *raphatum.* Macir autem] *Heb. Et Machiri. Fuit autem hic Machir filius Manaſſis, Num. 32. verſ. 39.* Reliquum illud Gilhadis] *Heb. Gilhadem. Synecdoche integri: quæ percipitur ex collatione verſus 13. In Hebræo autem nulla eſt ellipſis.*

16 Sed] *Heb. Et.* Reubenitis & Gaditis] *Heb. Rubenitæ & Gaditæ. Dativo caſu.* Fluvium] *Heb. Torrentem.* Intercamnem agrum cum termino] *Puto vertendum, terram interjacentem inter fluvium illum & terminum. Heb.* Terram quæ eſt in *medio illius torrentis & termini.* Qui terminus eſt] *Heb. Terminum. Per appoſitionem.* Hammonitarum] *Heb. Filiorum Hammonis.*

17 Præterea] *Heb. Et.* Jardenem] *Vulgo Jordanem vocant.* Cum termino] *Heb. Et terminum.* Cinnèreth] *Scribendum judico Kinnéreth: quia in Hebræo eſt* כ *dageſſatum, quod valet Græcorum κάππα. Et litera C ante vocalem I hodie vitioſè pronuntiatur. Eſt nomen lacus qui aliàs vocatur Genneſaret, Luc. 5. v. 1.* Salſum] *Heb. Salis. Genitivus adjuncti. Alias mare mortuum: item lacus Aſphaltites.* Sub decurſibus ipſius collis] *Puto retinendas voces Hebraicas, ac proinde vertendum, Sub Aſchdod Piſga. nam ... fuiſſe nomen urbis in illa regione, perſpicitur ex Joſ. 13. v. 20. ... noſtri interpretes voces Hebræas retinuerunt.*

18 Quamobrem] *Heb. Et.* Dat] *Verto, dabit. nam eſt promiſſio. Heb. Dedit.* Quam hæreditario jure poſſideatis] *Heb. Ad hæreditandum eam.* Expediti] *Id eſt, armati. Hebr.* חֲלוּצִים *hhalutſim, id eſt, accincti gladiis ad lumbos, ſignificatione deducta à nomine* חֲלָצַיִם *hhalatsim, id eſt, lumbi.* Viri militares] *Heb. Viri exercitus. Genitivus ſubjecti. Vel, viri ſtrenuitatis: id eſt, ſtrenui. Genitivus adjuncti.*

19 Sed] *Heb. Tantummodò: vel, Veruntamen.* Fœminæ] *Heb. Mulieres.* Pecora] *Heb. Pecus. Collectivè. Sic mox iterum.* Pecora multa eſſe vobis] *Heb. Quod pecus multum vobis ſit.* Maneto] *Heb. Sedebunt. Synecdoche ſpeciei.*

20 Trans] *Heb.* בְּעֵבֶר. *Quæ vox ſuprà ſignificabat Cis: cap. 1. v. 1.* Tunc] *Heb. Et.*

21 Jehoſchuæ autem] *Heb. Et Joſuæ.* Duobus regibus iſtis] *Regi Sihoni & regi Ogo.*

23 Quumque deprecarer &c.] *Cum hoc verſu connectunt noſtri interpretes verſum 26. per enuntiatum relativum temporis. In Hebræo eſt enuntiatum copulativum, ſic: Et deprecatus ſum &c. & excanduerat &c.*

24 Domine] *Heb. Adonái.* Jehovi] *Verto, Jehova. Nomen Hebræum habet puncta nominis Elohim, quia præcedit nomen Adonái. Quia autem Hebræi pro nomine Jehováh legunt Adonái: ne cogantur ingeminare vocem Adonái, ob illum concurſum pro Jehováh legunt Elohim. Quod argumento eſt, puncta vocalia poſterioribus demum temporibus, quum illa legendi ratio jam invaluiſſet, conſonantibus addita eſſe. Grammatica enim talem punctationem in voce* יֱהוִה *prorſus reſpuit. Quod ſi Moſes & Prophetæ ſcripſiſſent* יְהוָה, *quæ legitima iſtius vocis punctatio eſt: non eſt credibile auſuros fuiſſe doctores punctationem illam mutare.* Servo tuo] *Id eſt, mihi Moſi. Synecdoche generis, accommodata τῇ σεμνότητι, gravitati atque honeſtati ſermonis.* Magnitudinem] *Potentiam. ut ſequentia declarant. Synecdoche generis.* Et manum &c.] *Epexegeſis.* Manum robuſtiſſimam] *Id eſt, potentiam. Ἀνθρωποπάθεια.* Robuſtiſſimam] *In Hebræo eſt poſitivus cum articulo.* Qua] *Verto, Nam. Hebr.* אֲשֶׁר *aſchér. In qua ſignificatione iſta vox etiam alibi reperitur.* Deus fortis] *Verto ſimpliciter* Deus. *nam nomen* אֵל *él quum de Deo accipitur, ſubſtantivum eſt. Itaq; nulla hic eſt ellipſis. Interim vox ipſa ſonat fortem ſeu potentem.* Quis eſt] *Quaſi dicat, Nullus eſt.* Aut] *Heb. Et.* Virtutes] *Heb. Potentias, vel robora.*

25 Tranſeam] *Per te mihi liceat tranſire.* Ut videam] *Heb. Et videbo.* Optimam] *In Hebræo eſt poſitivus cum articulo. Sic mox iterum.* Trans] *Ut verſ. 20.* Montem] *Montana. Synecdoche membri.*

26 Prout excanduerat] *Hic incipit conſequens enuntiati quod incipit verſu 23. Hoc ipſum autem conſequens eſt enuntiatum compoſitum, nempe relativum comparationis vel cauſæ. nam poteſt verti, Quia excanduerat &c. ideò non auſcultavit &c.* Propter vos] *Id eſt, propter veſtrum murmur quod mihi occaſionem præbuit non rectè expediendi mandatum Dei de aqua elicienda ex petra. Metonymia efficientis. Vide Num. 20.* Non auſcultavit mihi] *Non exaudivit preces meas.* Sed] *Heb. Et.* Satis eſto tibi] *Quaſi dicat, Satis me precatus es de hac re: deſine precari: ut ſequentia declarant. Sententia eſt, Nolo te introire in terram Chanaan. Metonymia effecti deſtinati. nam petitio introitus deſtinata erat ad introitum impetrandum. Heb. Multum tibi.* Ne ultra &c.] *Heb. Ne adjicito loqui ad me amplius.* De hac re] *Heb. De verbo hoc: vel, Propter verbum hoc. In Hebræo eſt præpoſitio* ב.

27 Verticem] *Heb. Caput. Metaphora.* Attollens &c.] *Hebr. Attolle &c. & proſpice.* Occidentem verſus] *Heb. Mare verſus. Metonymia ſubjecti. nam mare mediterraneum terræ Chanaan ſitum eſt Occidentem verſus.*

28 Ante populum hunc] *Vel, Coram populo hoc.* Poſſidendam diſtributurus eſt eis] *Heb. Hæreditare faciet eos.*

29 Sic] *Heb. Et.*

OBSERVATIONES EX CAP. III.

EX verſu 1. ex verbis, *Quum proceſſit Og.* Homines impii ac *Superbia.*
ſuperbi, freti potentiâ ſuâ, bella non neceſſaria cient, atque *Confidentia.*
ita ſibi ipſis periculum creant. Ergo principes ſuperbiam & confidentiam talem fugiant.

2 Ex verſ. 2. In metu periculorum duarum rerum conſideratione *Pericula.*
erigere nos atque animare debemus: primùm promiſſionis divinæ, qua Deus opem ſuam nobis promiſit: deinde exemplorum præteritarum liberationum.

3 Ex eod. verſu, ex verbis, *In manum tuam trado eum.* Victoria *Victoria.*
a Deo eſt. Ergò pro illa Deo gratiæ agendæ.

4 Ex v. 5. & 11. Nulla potentia humana coram Deo conſi- *Potentia*
ſtere poteſt: ſed ipſe puniturus, omnia, quantumvis robuſta, de- *humana.*
jicit. Ergò quum Deum nobis faventem habemus, ne metuamus nimium potentiam hoſtium.

5 Ex verſ. 6. Internecio populorum moneat nos de gravitate *Internecio*
iræ Dei adverſus peccata: & proinde peccata fugiamus. *populorum.*

6 Ex verſ. 18. ex verbis, *Tranſite ante fratres.* Fratres, ac inpri- *Fratrum of-*
mis fratres in Chriſto, ſeſe mutuò adjuvare oportet. *ficium.*

7 Ex verſ. 21. Quum periculum imminet ab hoſtibus, fidem *Periculum*
noſtram confirmare debemus exemplis judiciorum Dei quæ *ab hoſtibus.*
vel noſtrâ memoriâ, vel jam olim, in hoſtes populi ſui exercuit.

Preces. 8 Ex v.24. In precibus fidem noſtram erigere debemus conſideratione bonitatis Dei, item potentiæ.

Vita æterna. 9 Ex verſu 25. Quum Moſes tantopere deſideratit ingredi in terram Chanaan; multò magis nos debemus tangi deſiderio ingrediendi in cælum. Ac proinde non debemus affixi eſſe rebus terrenis.

Preces. 10 Ex verſu 26. Oratio quæ non fit ſecundum voluntatem Dei, non exauditur. Vide 1. Johan. 5. verſu 14.

11 Ex verſ. 27. Deus caſtigationes filiorum ſuorum mitigare ſolet. Ut hìc Moſi permittit aſpectum terræ Chanaan, quum deneget ingreſſum. *Caſtigationes divinæ.*

12 Ex verſu 28. Principes decet, ut quum ſentiunt inſtare finem vitæ ſuæ, idoneum aliquem ſucceſſorem ſubditis præficiant. *Principum officium.*

CAPUT IV.

T. & J.

1. *NUnc ergo Jiſraël, attende ad ſtatuta judiciaq; illa quæ ego doceo vos facere; ut vivatis & ingreſſi hæreditario jure poſſideatis terram iſtam quam Jehova Deus majorum veſtrorum dat vobis.*

2 Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neq; detrahite de eo, ut ſervetis præcepta Jehovæ Dei veſtri quæ ego præcipio vobis.

3 Oculi veſtri ſunt, *qui viderunt quæ fecit Jehova propter Bahal-pehorem: nam omnem virum qui ſequutus eſt Bahal-pehorem perdidit Jehova Deus tuus è medio tui:*

4 Vos autem qui adhæſiſtis Jehovæ Deo veſtro, vos inquam *omnes vivitis hodie.*

5 Vide, docui vos ſtatuta & judicia, quemadmodum præcepit mihi Jehova Deus meus: ut ſic faciatis in medio illius terræ quò mox ingreſſuri eſtis ad poſſidendum eam jure hæreditario.

6 Obſervabitis ergo atq; facietis; nam hæc eſt *ſapientia veſtra & prudentia veſtra ante oculos populorum: qui audientes omnia ſtatuta iſta dicent, Tantùm gens iſta maxima populus ſapiens eſt & prudens.*

7 Nam quæ gens maxima futura eſt? cui eſt *Deus propinquus ei; ſicut Jehova Deus noſter* eſt *quotieſcunq; invocamus eum.*

8 Rurſus quæ gens maxima futura eſt? *cui* ſunt *ſtatuta & judicia juſta, ſicut* eſt *tota hæc lex quam ego propono vobis hodie.*

9 Tantùm cave tibi, & ſerva teipſum valde, ne obliviſcaris rerum illarum quas viderunt oculi tui, neq; recedant ab animo tuo ullo dierum vitæ tuæ, ut notas eas facias filiis tuis & nepotibus tuis:

10 Die nimirum *quo ſtetiſti coram Jehova Deo tuo in Chorebo; quum edixiſſet Jehova mihi, Congrega mihi iſtum populum, ut audienda proponam eis verba mea: quibus diſcant timere me quibuscunq; diebus victuri ſunt ſuper terram, & filios ſuos doceant:*

11 Quò accedentes ſtabatis ſub illo monte; quum mons ille arderet igne uſq; ad ſummum cælum, cum *tenebris, nube, & caligine;*

12 Tunc alloquutum eſſe vos Jehovam è medio illius ignis: vocem verborum vos audiviſſe, at ſimilitudinem nullam vos animadvertiſſe, præter vocem:

13 Et ipſum indicaſſe vobis fœdus ſuum, quo præcipiebat vos obſervare decem illa verba; & inſcripſiſſe ea duabus tabulis lapideis.

14 Me autem præcepit Jehova tempore illo docere vos ſtatuta & judicia; ut exerceatis ea in iſta terra, quò mox tranſituri eſtis ad poſſidendam eam jure hæreditario.

15 Quamobrem cavebitis vobis ipſis valde: nam non animadvertiſtis ullam ſimilitudinem, quo die alloquutus eſt Jehova vos in Chorebo è medio illius ignis:

16 Ut non corrumpatis vos, & faciatis vobis ſculptile, ſimilitudinem ullius ſimulacri; formam maris aut fœminæ;

17 Formam ullius animalis quod ſit *in terra; formam ullius avis alatæ quæ volat verſus cælum:*

18 Formam ullius repentis in terra, formam ullius piſcis qui ſit *in aqua ſub terra:*

19 Et ne ſublatis oculis tuis verſus cælum, quum aſpexeris ſolem aut lunam aut ſtellas, ullam rem exercitus cæleſtis, tum impellaris & incurvans te eis colas ea; quæ impertitus eſt Jehova Deus tuus reliquis omnibus populis ſub univerſo cælo.

20 Vos enim aſſumſit Jehova & eduxit vos è catino ferri ex Ægypto; ut eſſetis ei populus hæreditarius, ſicut eſtis *hodierno die.*

21 Ac Jehova quidem *percitus fuit irâ contra me propter verba veſtra; & juravit me non tranſiturum Jardenem, nec ingreſſurum terram illam optimam quam Jehova Deus tuus dat tibi in poſſeſſionem.*

22 Itaq; moriturus ſum in hac terra, non ſum tranſiturus Jardenem: vos autem eſtis tranſituri, & poſſeſſuri terram illam optimam jure hæreditario.

23 Cavete vobis, ne obliviſcamini fœderis Jehovæ Dei veſtri, quod pepigit vobiſcum; aut faciatis vobis ſculptile, ſimilitudinem ullius rei, quâ interdixit tibi Jehova Deus tuus:

24 Nam Jehova Deus tuus ignis conſumens eſt: Deus *fortis zelotes.*

25 Quum genueris filios & nepotes, & habitatores veteres facti fueritis in ea terra; ſi corrumpetis vos, & facietis ſculptile ſimilitudinem ullius rei, vel feceris aliquod malum in oculis Jehovæ Dei tui provocando eum:

26 Conteſtor contra vos hodie cælum & terram; fore ut omnino per-

P.

1. NUnc ergo Iſraël, *a* attende ad ſtatuta juraque illa quæ ego doceo vos facere; ut vivatis & ingreſſi hæreditario jure poſſideatis terram iſtam quam Jehova deus patrum veſtrorum dat vobis. *a Levit. 18. 5. & 20. 8. & 22. 31.*

2 Ne *b* addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, néve detrahite de eo; ut ſervetis præcepta Jehovæ dei veſtri quæ ego præcipio vobis. *b Inf. 12. 32. Prov. 30. 6. Apoc. 22. 18.*

3 Oculi veſtri *ſunt*, qui *c* viderunt ea quæ fecit Jehova propter Bahal-pehorem: nam omnem virum qui ſequutus eſt Bahal-pehorem exſtirpavit Jehova deus tuus ex te: *c Num. 25. 4. Joſ. 22. 17.*

4 Vos autem qui adhæſiſtis Jehovæ deo veſtro, vos *inquam* omnes vivitis hodie.

5 Vide, docui vos ſtatuta & jura, quemadmodum præcepit mihi Jehova deus meus: ut ſic faciatis in illa terra quò mox ingreſſuri eſtis ad poſſidendum eam jure hæreditario.

6 Obſervatote ergo atque facitote *illa*; nam hæc *eſt* ſapientia veſtra & prudentia veſtra ante oculos populorum: qui quum audient omnia ſtatuta iſta dicent, Tantùm gens iſta magna populus ſapiens eſt & prudens.

7 Nam *d* quæ gens magna *eſt*, ad quam Deus appropinquet; ſicut Jehova deus noſter *eſt* quotieſcunque invocamus eum? *d Inf. 28. 10.*

8 Item quæ gens magna *eſt*, cui *ſunt* ſtatuta & jura juſta, ſicut *eſt* tota hæc lex quam ego propono vobis hodie?

9 Tantùm cave tibi, & cuſtodi teipſum valde, ne obliviſcaris rerum illarum quas viderunt oculi tui, & ne recedant à corde tuo ullo dierum vitæ tuæ, ut *e* notas eas facias filiis tuis & nepotibus tuis: *e Inf. 6. 7. & 11. 19.*

10 Die *nimirum* quo ſteuſti coram Jehova deo tuo apud Horebum; quum edixiſſet Jehova mihi, Congrega mihi populum, ut audienda proponam eis verba mea: ut diſcant timere me quibuscunque diebus victuri ſunt ſuper terra, & filios ſuos doceant.

11 Et accedentes *f* ſtabatis ſub illo monte; mons verò ille ardebat igne uſque ad intimum cæli, *cum* tenebris, nube, & caligine. *f Exo. 19. 17.*

12 Tunc allocutus eſt vos Jehova ex illo igne: vocem verborum audiviſtis, at ſimilitudinem nullam vidiſtis, *nihil percepiſtis* præter vocem:

13 Et indicavit vobis fœdus ſuum, quod præcipiebat vobis obſervandum, *nempe* decem illa verba; & *g* inſcripſit ea duabus tabulis lapideis. *g Inf. 10. 4.*

14 Mihi autem præcepit Jehova tempore illo docere vos ſtatuta & jura; ut exerceatis ea in iſta terra, quò mox tranſituri eſtis ad poſſidendam eam jure hæreditario.

15 Quamobrem cuſtodite vos ipſos valde: (nam non vidiſtis ullam ſimilitudinem, quo die allocutus eſt Jehova vos in Horebo illo igne.)

16 Ut ne corrumpatis *vos*, & faciatis vobis ſculptile, ſimilitudinem ullius ſimulacri; formam maris aut fœminæ;

17 Formam ullius animalis quod *eſt* in terra, formam ullius avis alatæ quæ volat in cælo:

18 Formam ullius repentis in terra, formam ullius piſcis qui *eſt* in aqua ſub terra:

19 Et ne ſublatis oculis tuis cælum verſus, quum aſpexeris ſolem aut lunam aut ſtellas, totum exercitum cæli, tum impellaris & incurvans te eis colas ea; quæ diſpertivit Jehova deus tuus omnibus populis ſub univerſo cælo.

20 Vos autem aſſumſit Jehova, & eduxit vos è *h* camino ferri ex Ægypto; ut eſſetis ei populus *i* hæreditarius, ſicut *eſtis* hodierno die. *h 1. Reg. 8. 51. i Exod. 19. 5.*

21 Ac Jehova *k* percitus fuit irâ contra me propter verba veſtra; & juravit me non tranſiturum Jordanem, nec ingreſſurum terram illam bonam quam Jehova deus tuus dat tibi *in* hæreditatem. *k Sup. 1. 37. & 3. 26. Inf. 32. 2. & 34. 4.*

22 Sed moriturus ſum in hac terra, non ſum tranſiturus Jordanem: vos autem eſtis tranſituri, & poſſeſſuri terram illam bonam jure hæreditario.

23 Cavete igitur vobis, ne obliviſcamini fœderis Jehovæ dei veſtri, quod pepigit vobiſcum, & faciatis vobis ſculptile, ſimilitudinem ullius rei, quâ interdixit tibi Jehova deus tuus:

24 Nam Jehova deus tuus ignis *l* conſumens eſt: Deus zelotes. *l Inf. 9. 3. Heb. 12. 29.*

25 Quum genueris filios & nepotes, & habitatores veteres facti fueritis in ea terra; ſi corrumpetis *vos*, & facietis ſculptile, ſimilitudinem ullius rei, atque ita feceritis *id* quod malum eſt in oculis Jehovæ dei tui provocando eum ad indignationem:

26 Conteſtor contra vos hodie cælum & terram; fore ut

omnino

ne pereatis quàm celerrimè, è terra illa quò vos venitis transituri eſtis Jardenem ad poſſidendum eam jure hæreditario: non prolongabitis dies in ea, ſed omnino perdemini.

27 Aut diſperget Jehova vos in alios populos; & reliqui fietis homines pauci in gentibus, quò Jehova vos abduxerit:

28 Et ſervietis illic diis, operi manuum hominis, ligno aut lapidi, qui non vident, neq; audiunt, neq; comedunt neq; odorantur.

29 Quòd ſi exquiretis inde quiſque *Jehovam Deum tuum, invenies; quum quæſiveris eum ex toto corde tuo & ex toto animo tuo.*

30 Quum anguſtia fuerit tibi, & obvenerint tibi omnes res iſtæ, in extremitate dierum, ſi converſus uſq; ad Jehovam deum tuum, auſcultaveris voci ejus:

31 Quandoquidem Jehova deus tuus eſt Deus *fortis, miſericors, non deſeret te, neq; perdet te: nam non obliviſcetur fœderis majorum tuorum, quod juramento ſancivit illis.*

32 Nam interroga nunc, à temporibus priſcis quæ fuerunt ante te, inde ab eo die quo creavit Deus hominem ſuper terram, ab una *extremitate cœli uſq; ad* alteram *extremitatem cœli: num facta fuerit res cujuſmodi hæc maxima, aut num audita fuerit ſimilis ei?*

33 Num audierit ullus *populus vocem Dei loquentis è medio ignis ut tu audiſti, & vixerit?*

34 Aut num tentaverit ullus *deus veniens aſſumere ſibi gentem* aliquam *è medio* alterius *gentis probationibus, ſignis ac prodigiis, belloq; & manu forti & brachio extenſo, denique terroribus maximis qualia* ſunt *omnia quæ fecit pro vobis Jehova deus veſter in Ægypto ante oculos tuos?*

35 Tibi exhibita ſunt videnda, ut cognoſcas Jehovam eſſe Deum ipſum, nullum amplius eſſe *præter eum.*

36 E cœlo audiendam propoſuit tibi vocem ſuam, ut erudiret te: & in terra exhibuit tibi videndum ignem ſuum maximum, quum verba ejus audiſti è medio ignis.

37 Et propterea quod dilexit majores tuos, elegitq; ſemen cujuſque *eorum poſt eum, ideo eduxit te præſens virtute ſua maxima ex Ægypto:*

38 Ut expellat gentes majores & robuſtiores te à conſpectu tuo; ut introducens te det tibi terram eorum in poſſeſſionem, ſicut eſt *hodie.*

39 Agnoſcas igitur hodie, & revoces in animum tuum; Jehovam Deum ipſum eſſe in cœlis supernè & in terra infernè, nullum amplius eſſe.

40 Et obſerves ſtatuta ejus & præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie, quibus bene ſit tibi & filiis tuis poſt te: ut prolonges ſemper dies ſuper terram illam quam Jehova deus tuus dat tibi.

II. *41 Tunc ſelegit Moſche tres civitates cis Jardenem, ad ortum Solis:*

42 Ut confugeret illuc occiſor qui occidiſſet proximum ſuum per imprudentiam, quum ipſe non odiſſet eum anteà, & fugiens in unam ex illis civitatibus, viveret:

43 Betzerem in ipſo deſerto, in terra plana, Rubenitarum, & Ramothas in Gilhade Gaditarum, atq; Golanem in Baſchane Manaſſitarum.

omnino pereatis quàm celerrimè, è terra illa quò tranſituri eſtis Jordanem ad poſſidendum eam jure hæreditario: non prolongabitis dies in ea, ſed omnino extirpabimini.

27 Et m diſperget Jehova vos in populos, & reliqui fietis homines pauci inter gentes, quò Jehova vos duxerit, m Inf.28. v. 62 & 64.

28 Et ſervietis illic diis, operi manuum hominis, ligno & lapidi, qui non vident, neque audiunt, neque comedunt, neque odorantur.

29 Quòd ſi requires inde Jehovam deum tuum, invenies *eum*, quum quæſiveris eum ex toto corde tuo & ex tota anima tua.

30 Quum anguſtia fuerit tibi, & apprehenderint te omnes res iſtæ, in diebus ſecuturis; ſi converſus ad Jehovam deum tuum, auſcultaveris voci ejus:

31 Quandoquidem Jehova deus tuus *eſt* Deus miſericors, non deſeret te, neque perdet te: nec obliviſcetur fœderis patrum tuorum, quod juramento ſancivit illis.

32 Nam interroga nunc de temporibus priſcis quæ fuerunt ante te, inde ab eo die quo creavit Deus hominem ſuper terram, *item* ab una extremitate cœli uſque ad alteram an facta fuerit res cujuſmodi hæc magna, aut an audita fuerit ſimilis ei?

33 An audierit populus vocem Dei loquentis ex igne, ut audiſti tu, & vivus permanſerit?

34 Aut an tentaverit aliquis deus venire ad aſſumendum ſibi gentem è gente; tentationibus, ſignis ac prodigiis, belloque & manu valida & brachio extento, denique terroribus magnis: qualia *ſunt* omnia quæ fecit pro vobis Jehova deus veſter in Ægypto ante oculos tuos?

35 Tibi autem exhibita ſunt videnda, ut cognoſcas Jehovam eſſe Deum; n nullum amplius *eſſe* præter eum. n Inf.32.39. Eſa 45.v.5.

36 E cœlo audiendam propoſuit tibi vocem ſuam, ut erudiret te: & in terra exhibuit tibi videndum ignem ſuum magnum, nam verba ejus audiſti ex igne illo. 18 21. Matt. 12.v 29.30.

37 Et propterea quòd dilexit patres tuos, elegitque ſemen cujuſque eorum poſt eum; ideò o eduxit te facie ſua, per potentiam ſuam magnam ex Ægypto: o Exod.13. v.3.9.14.

38 Ut expellat gentes majores & robuſtiores te à conſpectu tuo, ut introducens te det tibi terram eorum *in* hæreditatem, ſicut *eſt* hodie.

39 Agnoſcito igitur hodie, & revocato cor tuum; Jehovam Deum eſſe, in cœlis supernè & in terra infernè; nullum amplius *eſſe*.

40 Ideircò obſervato ſtatuta ejus & præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene ſit tibi & filiis tuis poſt te: ut prolonges ſemper dies ſuper terra illa quam Jehova deus tuus dat tibi.

41 Tunc ſelegit Moſes tres p civitates cis Jordanem, ad ortum ſolis: II. p Num.35. v.6.14.

42 Ut confugeret illuc occiſor qui occidiſſet proximum ſuum per ignorantiam, quum ipſe non odiſſet eum antea, & fugiens in unam ex illis civitatibus, vivus maneret:

43 q Betſerem in deſerto, in terra plana, Rubenitarum; & Ramothas in Gilhade Gaditarum, atque Golanem in Baſane Manaſſitarum. q Joſ.20.8.

ANALYSIS CAP. IV.

DUæ ſunt principales hujus capitis partes: (1) continuatio ſermonis Moſis, uſque ad verſum 41. (2) narratio de civitatibus receptus ſeu refugii cis Jordanem ab eo deſignatis.

De parte prima. In continuatione ſermonis Moſis præcedenti narrationi ſubjicitur exhortatio, quâ populum hortatur ad obſervationem præceptorum Dei, ac imprimis ad purum Dei cultum, & nominatim ut ſibi caveant a figurando Deo, & ab adoratione creaturarum. Argumenta hortationis affert decem: (1) ab effectu utili obſervationis præceptorum Dei, nempe vita & poſſeſſione terræ Chanaan, verſ.2. & 4. (2) ab effectu pernicioſo violationis præceptorum Dei, nempe interitu, verſu 3. (3) a cauſa impulſiva, nempe authore iſtorum præceptorum, Jehova, verſ.3. (4) ab alio effectu utili, nempe laude ſingularis ſapientiæ, verſ.6. (5) à forma ſeu modo legiſlationis, verſ.11. 12.13.14.15. (6) ab alia cauſa impulſiva, videl. beneficio redemtionis ex Ægypto, verſu 20. (Cæterùm verſu 21. & 22. inſeritur prolepſis: quâ monet, ſe non fruſtra uti hac exhortatione: quia certò ingreſſuri ſint in terram Chanaan, licet ipſe non ſit ingreſſurus.) (7) ab alia cauſa impulſiva, videl. fœdere Dei cum ipſis, verſ.23. (8) iterum ab effectu pernicioſo idololatriæ, videl. vindictâ divinâ, verſ.24. & variis pœnis: ut (1) interitu in ipſa terra, verſ.26. (2) exilio, verſ.27. (3) diminutione populi, ibidem: (4) turpi idololatria apud ethnicos, verſ.28. Cui argumento per digreſſiunculam ſubjicitur conſolatio pro reſipiſcentibus, verſ.29.30. & 31. Deinde annectitur argumentum inſtitutæ hortationis nonum, ab alia cauſa impulſiva, videl. inſignibus ac peculiaribus Dei beneficiis populo Iſraelitico exhibitis, verſu 32. & deinceps. Poſtremò ſubjicitur concluſio, verſ.39. & 40: eique annectitur argumentum, ab effectu utili, videl. prolongatione vitæ.

De parte ſecunda. Civitates illæ receptus ſeu refugii declarantur quatuor modis: (1) à numero, verſu 42. (2) a fine ſeu uſu, ibid. (3) a nominibus propriis, verſu 43. (4) a ſubjectis locis, ibid.

SCHOLIA IN CAP. IV.

NUnc ergò] *Heb. Et nunc.* Jiſrael] *O populo Iſraelitice. Metonymia efficientis.* Judiciaque] *Verto, Jura &.* Et ingreſſi &c.] *Heb. Et ingrediamini, & hæreditario &c.* Majorum] *Heb. Patrum. Synecdoche ſpeciei, vel membri: diverſo reſpectu.* ✝ 2.

2 Ne addite] *Hebr. Non addetis.* Neque] *Vertendum, Neve: quia præceſſit Ne prohibentis.* Ne ſervetis] *Heb. Ad cuſtodiendum.*

3 Quæ fecit] *Verto, Ea quæ fecit. In Hebræo articulus* אֵת *ibi valet pronomen.* Quæ fecit] *Nempe Iſraelitis: ut ſequentia declarant.* Propter] *Præpoſitio* ב *hic valet Propter.* Propter Bahalpehorem] *Propter cultum Bahal pehoris Metonymia ſubjecti. Vide Num.25.* Sequutus eſt] *Heb. Ivit poſt.*

4 Vos autem] *Heb. Et vos.*

5 Judicia] *Verto, jura.* Mox ingreſſuri eſtis] *Heb. Ingredientes eſtis: id eſt, ingrediemini. Enallage temporis.*

6 Obſervabitis ergò] *Verto, Obſervatote ergo & facitote. Heb. Et obſervabitis.* Faciens] *Scil. ſtatuta & jura illa, verſu præcedente.* Ante] *Præpoſitio* ל *hic valet Ante.* Audientes &c.] *Heb. Audient, & dicent. Id eſt, Quum audient, tum dicent. Copulativum enuntiatum valet relativum temporis.* Gens iſta maxima] *In Hebræo voces hæ ſunt trajectæ.* Maxima] *In Hebræo habetur poſitivus cum articulo. Sic verſu ſeq.*

7 Nam quæ &c.] *Verto, Nam quæ alia gens magna eſt, ad quam Deus appropinquet &c. Senſus eſt, Nulla alia gens eſt ita magna &c. Heb. Ad quam dii appropinquent. Sub vocibus plura-*

lis numeri intelligitur res ſingularis. Sic Joſ.24.verſ.19. Item infrà cap.5. verſu 32. Quotieſcunque invocamus eum] Heb. In omni invocare nos eum.

8 Rurſus &c.] Verto, Item quæ alia gens magna eſt, cui ſint ſtatuta & jura juſta &c. Senſus eſt, qualis verſu præcedente. Rurſus] Heb. Et. Sicut eſt tota hæc lex] Heb. Secundum totam legem hanc. Propono vobis] Heb. De coram vobis.

9 Serva teipſum] Heb. Cuſtodi animam tuam. Rerum] Heb. Verborum. Neque] Verto, Et ne. Ubi Ne valet Ut ne. Animo] Heb. Corde. Ullo dierum] Verto, Ullis diebus. Ut notas facias] Heb. Et notas facias. Nepotibus tuis] Heb. Filiis filiorum tuorum. Sic nos, kindskinder.

10 In Chorebo] Verto, Ad Horebum: ſive, apud Horebum. Scil. montem: qui aliàs nominatur Sinai. Præpoſitio ב hic valet Apud ſeu Juxta. Vide Exod.19. v.12. & 17. Ut audienda proponam eis] Heb. Et audire faciam eos. Quibus diſcant] Malim, Ut diſcant. In qua ſignificatione vox אֲשֶׁר aſcher etiam alibi reperitur. Quibuſcunque diebus] Hebr. Omnibus diebus quibus. Super terram] Dicerem, Super terrâ: quia non ſignificatur motus ad locum, ſed quies in loco. Heb. Super humo.

11 Quò accedentes &c.] Heb. Et appropinquabatis & ſtabatis. Quum mons ille arderet] Heb. Et mons ille ardebat. Uſque ad ſummum cælum] Verto, Uſq; ad medium cæli: vel, uſq; ad intimum cæli. Heb. Uſq; ad cor cæli. Metaphora. Sic alibi, Cor maris. Per cælum autem hic intelligitur cælum infimum. nempe aër per ſynecdochen generis.

12 Tunc alloquutum eſſe vos] Hic infinitivus regitur à verbis, Ne obliviſcaris, in principio verſus 9. Sed quia tale hyperbaton inſitatum eſt in ſermone Hebræo: vertenda hæc judico per indicativum, hoc modo: Tunc alloquutus ſum vos: & ſic conſequenter. Heb. Et loquutus eſt ad vos. At] Heb. Et. Similitudinem] Imaginem. Scil. Dei: id eſt, quâ repræſentaretur Deus. Animadvertiſſe] Verto, Vidiſtis. Præter vocem] Id eſt, nihil quo Deus præſentiam ſuam ſignificaret, ſenſiſtis præter vocem Dei.

13 Quo præcipiebat &c.] Verto, Quod præcipiebat vobis ad obſervandum, nempe decem illa verba. Appoſitio. Heb. Ad faciendum. Verba] Id eſt, ſententias ſive pronunciata. Meton. materia. Inſcripſiſſe ea duabus tabulis] Heb. Scripſit ea ſuper duas tabulas. Lapideis] Heb. Lapidum. Genitivus materia.

14 Me autem] Heb. Et me. Judicia] Verto, jura. Ut exerceatis ea] Heb. Ad faciendum ea. Mox tranſituri eſtis] Heb. Tranſeuntes eſtis, vel eritis.

15 Quamobrem] Heb. Et. Ipſis] Elegantiùs abeſſet. Animadvertiſtis] Verto, vidiſtis. Similitudinem] Ut verſu 12.

16 Ut non] Malim, Ut ne. Hoc enim propriè valet vocula פֶּן pên. Faciatis] Scil. ad repræſentandum Deum.

17 Animalis] Sive beſtiæ. Heb. Jumenti. Synecdoche ſpeciei. Avis] Heb. Aviculæ. Alatæ] Heb. Alæ. Genitivus adjuncti. Verſus cælum] Verto, In cælo. Nempe in infimo cælo, id eſt, aëre. Hinc aves nominantur volatilia cæli.

18 In terra] Heb. In humo. Sub terra] Nam aqua continetur non tantùm in alveis terræ, ſed etiam in cavernis ſubterraneis.

19 Et ne ſublatis &c.] Heb. Et ne ſuſtollas oculos tuos cælum verſus, & videas ſolem &c. & impellaris, & incurves te eis, & colas ea. Aut] Heb. Et. Ullam rem exercitus cæleſtis] Verto, totum exercitum cæli. Sic nominantur ſtellæ, quatenus certo ordine ſunt diſpoſitæ. Metaphora. Impertitus eſt] Verto, diſpertivit. Reliquis] Hæc vox non habetur in Hebræo. Neq; rectè ſuppletur: Sic enim à ſtellarum uſu excluderetur populus Iſraëliticus.

20 Vos enim] Heb. Et vos. Aſſumſit] Heb. Accepit. E catino ferri] Id eſt, è catino in quo liquatur ferrum. Genitivus adjuncti. Ein ſchmeltzofen oder ſchmeltzkeſſel darinnen man eyſen ſchmeltzt. Non rectè redditur Fornax ferrea, ein eyſener ofen. Id eſt, ex loco ubi graviter afflicti fuiſtis. Metaphora. Ex Ægypto] Appoſitio. Ut eſſetis &c.] Heb. Ad eſſendum ei in populum hæreditatis. Genitivus adjuncti. Sicut eſtis hodierno die] Heb. Secundum diem hunc.

21 Propter verba veſtra] Nempe quibus murmuraſtis contra me & Aharonem, Num.20. Synecdoche generis. Id eſt, propter malam meam exſequutionem mandati Jehovæ, occaſione illorum verborum inobediens de elicienda aqua ex petra. Metonymia efficientis. Optimam] In Hebræo eſt poſitivus cum articulo. Sic verſu ſeq. Poſſeſſionem] Sive, hæreditatem.

22 Itaque] Verto, Certè. In qua ſignificatione vocula כִּי ki crebrò occurrit in libro Jobi: pro Itaque autem uſurpari uſpiam non memini. Moriturus ſum] Heb. Moriens ero. Vos autem] Heb. Et vos.

23 Ne] Ut ne. Pepigit] Heb. Scidit, vel, ſecuit. Rationem hujus phraſis, Scindere vel cædere fœdus, expoſui in ſcholiis ad Geneſ.15. verſu 18. Aut] Heb. Et. Quod jure in vertendo retinendum. Eſt enim hæc epexegeſis qua declaratur illa oblivio fœderis. Quâ] Sic repoſui pro quia: ex collatione editionis primæ, ubi legitur, quo: & refertur ad ſculptile. Hic autem refertur ad ſimilitudinem. Et ipſum verbum interdicendi verſionem hanc poſtulat. Quâ interdixit tibi] Heb. Quam præcepit tibi. Scil. ne faceres. Synecdoche generis. cujus exempla & alibi occurrunt. Deus fortis] Verto ſimpliciter, Deus. Vide ſup. cap.3. v.24.

25 Nepotes] Heb. Filios filiorum. Habitatores veteres facti fueritis] Heb. Habitare facti fueritis. Si] Heb. Et. Vel] Heb. Et. Feceris] Heb. Feceritis. Aliquod malum] Malim, Id quod malum eſt. In Hebræo eſt articulus ה: ut ſi Græcè diceretur τὸ πονηρόν. Quod malum eſt in oculis Jehovæ] Id eſt, quod malum videtur Jehovæ, ſeu quod diſplicet Jehovæ. Ne quis putet illas voces In oculis pendere & regi à verbo Feceris. Provocando] Addo, ad indignationem. Hæc enim eſt emphaſis verbi Hebraici לְהַכְעִיס. Id eſt, uno verbo, irritando.

26 Fore &c.] Heb. Quòd pereundo peribitis. Quàm celerrimè] Heb. accelerando. E terra] Heb. E ſuper terra. Id eſt, è terra ſuper qua habitabitis. Ut veniatis] Hoc ſupplemento non videtur mihi eſſe opus, quum integer ſermo ſit, Tranſire aliquò. Dies] Nempe dies vitæ veſtræ. In ea] Heb. Super ea. Omnino perdemini] Heb. Perdendo (paſſivè) perdemini.

27 Aut] Heb. Et. In alios populos] In Hebræo non exprimitur nomen alios: ſed pro eo habetur articulus: ut ſi Græcè diceretur, εἰς τοὺς λαούς, under die völcker. Synecdoche generis. Homines pauci] Heb. Homines numeri: id eſt, facilè numerabiles, ſive faciles numeratu, leicht zu zehlen. Genitivus adjuncti, & ſynecdoche generis. Sic Geneſ.34. verſ.30. In gentibus] id eſt, inter gentes. Abduxerit] Heb. Duxerit.

28 Deis] Malim, diis. Operi] Appoſitio. Talibus diis qui ſunt opus manuum humanarum, nempe idolis. Aut] Heb. Et. Vident] Heb. Videbunt. Id eſt, videre poſſunt. Sic deinceps.

29 Quod ſi &c.] Heb. Et inquiretis &c. & invenies. Copulativum enunciatum pro connexivo. Ex toto corde tuo] Præpoſitio ב hic valet Ex. Animo] Heb. Animâ quod malim.

30 Quum anguſtia fuerit tibi] Heb. In anguſtia quæ fuerit tibi. Obvenerint tibi] Heb. Invenerint te. Id eſt, invaſerint te: vel, apprehenderint te. Res iſtæ] Calamitates iſtæ, quæ indicatæ ſunt verſu 26. & 27. Heb. verba iſta. In extremitate dierum] Hæc verba pertinent ad ſententiam præcedentem: quanquam in Hebræo junguntur cum ſequente. Trajectio. Si converſus &c.] Heb. Et reverteris &c. & auſcultabis.

31 Jehova deus tuus &c.] In Hebræo voces hæ ſunt trajectæ, ſic: Quandoquidem Deus miſericors eſt Jehova deus tuus. Deus fortis] Simpliciter vertendum Deus. Nam non] Hebr. Neq;. Fœderis majorum] Quod pepigit cum majoribus. Genitivus ſubjecti. Majorum] Heb. Patrum. Juramento ſancivit] Heb. Juravit.

32 Interroga] Scilicet de rebus quæ acciderunt. A temporibus priſcis] Heb. Secundùm dies primos, vel priores. Deficit autem præpoſitio מִן min poſt literam ל: ut percipitur ex collatione membri ſequentis. Super terram] Puto dicendum, Super terrâ. Ab] Verto, Item ab. Heb. Et ab. Res cujuſmodi hæc maxima] Heb. Secundùm verbum magnum hoc. Sed mox Magnum in Hebræo præfixum habet articulum. Similis ei] Hebr. Sicut illa.

33 Ut tu audiviſti] Heb. Sicut audiviſti tu. quod malim, tanquam ἐμφατικώτερον. Sic enim vox elevanda eſt in voce Tu. Vixerit] Id eſt, Vivus permanſerit: non autem ex terrore exanimatus ſit. Metonymia ſubjecti.

34 Veniens aſſumere] Verto, Venire ad aſſumendum. Probationibus] Heb. Tentationibus. quam vocem puto in vertendo retinendam. Intelliguntur enim hic (ut ſequentia declarant) miracula illa quæ Moſes coram Pharaone edidit, ut experiretur an vellet poſitione ſua de populo dimittendo locum dare. Synecdoche generis. Signis] Epexegeſis Id eſt, miraculis. Synecdoche generis. Denique] Heb. Et. Maximis] Heb. Magnis. Qualia ſunt omnia] Heb. Secundùm omnia. Ante] Præpoſitio ל hic valet Ante.

35 Tibi exhibita ſunt videnda] Vel, Tibi oſtenſa ſunt. Heb. Tu factus es videre. Jehovam eſſe Deum ipſum] Heb. Quòd Jehova eſt Deus. Sed voci Deus in Hebræo præfixus eſt articulus: ut ſi Græcè diceretur ὁ θεός: nempe Deus ille verus, qui unicus eſt: der waare Gott: Articulus ה hic valet pronomen demonſtrativum. Nullum ampliùs eſſe] Heb. Quòd nullus amplius ſit.

36 E cælis] Malim, E cælo. Nempe è cælo infimo, id eſt, aëre: nempe è monte Sinai. Audiendam propoſuit tibi] Heb. Audire fecit te. Ut erudiret te] Heb. Ad erudiendum te. In terra] Nempe in monte Sinai. Heb. Super terrâ. Exhibuit tibi videndum] Vel, oſtendit tibi. Heb. Videre fecit te: id eſt, fecit ut videres. Maximum] In Hebræo eſt poſitivus cum articulo. Quum] Heb. Et. Ignis] Verto, Ignis illius.

37 Propterea quòd] Heb. Pro eo quòd: vel, Loco ejus quòd. Ex hac loquendi formula videtur orta illa ἀνθ᾽ ὧν, 2.Theſſ.2. v.10. Quanquam & Græci profani hac loquutione utuntur. Majores] Hebr. Patres. Semen] Id eſt, poſteros. Metonymia materiæ. Cujusq; eorum] Heb. Ejus. Singularis numerus poſitus diſtributivè. Itaq; vox cujuſque non eſt ſcribenda ut ſupplementum. quia in Hebræo nulla eſt ellipſis. Idem] Heb. Et. Præſens virtute ſua] Verto, Facie & potentiâ ſuâ. Per faciem Dei videntur hîc intelligenda ſigna illa præſentiæ Dei, puta nubes & columna ignis. Metaphora. Confer Exod.13. v.21. & cap.14. v.19.20. Maxima] In Hebræo eſt poſitivus cum articulo.

38 Ut

38 Ut expellat] *Heb. Ad expellendum.* Majores & robuſtiores te] *Heb. Magnas & robuſtas præ te: id eſt, magis quàm tu es.* Ut introducens &c.] *Heb. Ad introducendum te, ad dandum tibi &c.* Sicut eſt hodie] *Heb. Secundùm diem hunc.*

39 Agnoſcas igitur] *Heb. Et agnoſces.* In animum tuum] *Heb. Ad cor tuum.* Jehovam Deum ipſum eſſe] *Heb. Quòd Jehova ſit Deus ille. Nempe Deus verus.* In terra] *Heb. Super terrâ.* Nullum amplius eſſe] *Heb.* Quòd *nullus amplius* ſit.

40 Obſerves] *Heb. Cuſtodias.* Quibus] *Malim, Ut. ut ſup. v. 10.* Ut prolonges ſemper dies] *In Hebræo vox Semper poſita eſt in fine, ſonatq; Hebraicè Omnibus diebus. Item in principio additur conjunctio copulativa Et.* Super terram] *Verto, Super terra. Heb. Super humo illa.*

41 Selegit] *Heb. Diſtinxit, vel ſeparavit.*

42 Ut confugeret] *Heb. Ad fugiendum.* Per imprudentiam] *Sive per ignorantiam. Heb. Per non ſcientiam.* Quum] *Heb. Et.* Antea] *Heb. Ab heri & nudiuſtertium. Synecd. ſpeciei.* Et fugiens &c.] *Heb. Et fugeret &c. & viveret.*

43 Planæ] *Heb. Planitiei. Genitivus adjuncti.* Reubenitarum] *Malim, Apud Rubenitas. Et ſic mox, Apud Gaditas: item, Apud Manaſſitas. Quæ tres voces in Hebræo numeri ſingularis ſunt per ſynecdochen membri. Eiſq; præfixa eſt particula* ל.

OBSERVATIONES EX CAP. IV.

Lex Dei. EX v. 1. ex verbis, *Attende ad ſtatuta judiciaq; illa quæ ego doceo vos facere.* Non eſt ſatis legem Dei audire atque cognoſcere: ſed oportet etiam facere, & vitam ex illius præſcripto inſtituere. Vide Rom. 2. v. 13. Jac. 1. v. 22. Ubi ſimul notentur cauſæ quæ nos movere debent ad ſtudioſam legis divinæ obſervationem: quæ in analyſi ſunt indicatæ: quarũ etſi nonnullæ Iſraelitis fuerunt propriæ, tamen pro illis reperiemus in nobis alias illis pares, atque etiam majores. Eæ ſunt: (1) adeptio præmii, nempe vitæ tum præſentis tum futuræ, v. 1. 4. 40. (2) adeptio veræ laudis, v. 6. (3) evitatio pœnarum, v. 3. 26. 27. 28. (4) Beneficia Dei ſingularia: ut ſunt (1) patefactio voluntatis ipſius per certum verbum, v. 12. 13. 14. 35. 36. Quæ quidem patefactio eſt verbi legis: quã longè præſtat patefactio verbi evangelii, quæ per Chriſtum nobis contigit. (2) fœdus Dei, v. 13. Ubi rurſum excellit fœdus novum, ſeu fœderis renovatio & illuſtrior adminiſtratio, quæ demum cœpit poſt adventum Chriſti. (3) redemtio non ex Ægypto aut ſervitute corporali, de qua v. 20. & 34: ſed è ſervitute ſpirituali, poteſtate ſcilicet diaboli. Sed hîc ſimul conſiderandum, quo modo legem Dei implere poſſimus: nempe per fidem in Chriſtum, qua fit ut tranſgreſſiones legis nobis non imputentur, & ſeria obſervatio legis à nobis inchoëtur.

Scriptura ſacra. 2 Ex v. 2. Verbum Dei ſcriptum continet doctrinam ſalutis perfectam, cui nihil addendum: & ſacroſanctam atque inviolabilem, cui nihil detrahendum. Quod ut hîc affirmatur de verbo Legis, ita verum etiam eſt de verbo Evangelii: quippe quum utriuſque author ſit Deus. Vide Pſal. 19. v. 9. 10. 11. 12. Apoc. 22. v. 18. 19. Item 2. Tim. 3. v. 15. 16. 17. Ergo peccant Papiſtæ: qui non contenti verbo Dei ſcripto, requirunt inſuper traditiones Eccleſiæ. Et rurſus graviſſimè peccant, quum detrahunt mandatis Domini de adminiſtranda ſacra cœna, auferendo ſcilicet poculum, ſive (ut loquuntur) calicem laicis. Sed quærat hîc aliquis, an non liceat addere verbo Dei gloſſas ſive declarationes? Reſpondeo, Licet: dummodo illæ ſint conſentaneæ verbo Dei ſcripto, & genuinum ſcripturæ ſenſum ex ipſa ſententiarum cohærentia, & collatione ſimilium ſcripturæ locorum aperiant: neque in tanto pretio habeantur, in quanto habendum eſt ipſum Dei verbum.

3 Ex v. 3. Doctores verbi Dei exempla pœnarum divinarum auditoribus ſuis proponere debent, ut eos a peccatis deterreant. Deus enim ſibi ſemper ſimilis eſt. Itaque hodie non minùs iraſcitur peccatis, quam olim. Vide 1. Cor. 10. *Doctores verbi Dei.*

4 Ex v. 5. Doctor Eccleſiæ nihil aliud proponere illi debet quam quod Deus ei præcepit. Vide Matth. 28. v. 20. 1. Cor. 4. v. 1. 2. & c. 11. v. 23. 2. Pet. 1. v. 16. *Doctores verbi.*

5 Ex v. 6. 7. 8. Gloria Eccleſiæ in hoc mundo conſiſtit in poſſeſſione doctrinæ cæleſtis, unde diſcit veram ſapientiam: & in opitulatione gratioſa Dei, quoties illum ex fide invocat. *Eccleſia.*

6 Ex v. 9. Mirifica Dei opera quæ ad bonum Eccleſiæ effecit, non ſunt oblivioni tradenda: ſed potiùs memoria eorum ad poſteros propaganda. Vide Gen. 18. v. 19. *Opera Dei.*

7 Ex v. 12. 15. 16. 17. 18. 23. 24. Deus nulla ſimilitudine ſive imagine repræſentandus eſt: quia ſeriò id interdixit, & graviter puniturus eſt. *Imagines.*

8 Ex v. 24. Quum Deus ſit ignis conſumens: caveamus ne hunc ignem peccatis noſtris in nos accendamus. *Timor Dei.*

9 Ex verſ. 28. Deus punit peccata peccatis. Vide Rom. 1. verſ. 24. *Gubernatio Dei.*

10 Ex v. 29. 30. 31. Seriò reſipiſcentibus & ad Deum ſeſe convertentibus venia apud Deum parata eſt. Ubi ſimul cogitandum, reſipiſcentiam non eſſe differendam atque procraſtinandam: ſed hodie quum audierimus vocem Dei ad reſipiſcentiam nos invitantis, abſque mora auſcultandum. *Pœnitentia.*

11 Ex v. 30. Caſtigationum divinarum finis ſeu ſcopus eſt, ut per eas ad pœnitentiam, atque ita ad ſalutem æternam, adducamur. Vide 1. Cor. 11. v. 32. *Caſtigationes divinæ.*

12 Ex v. 31. oritur teſtimonium de miſericordia Dei, item de veracitate Dei. *Dei attributa.*

13 Ex v. 35. & 39. Finis ſeu ſcopus miraculoſorum Dei operum eſt, ut ex illis Deum cognoſcamus. *Miranda.*

14 Ex v. 37. & 38. Beneficia Dei erga electos manant ex gratuita electione ipſius. *Beneficia Dei.*

15 Ex v. 41. 42. 43. De aſylis vide Num. 35. Obſerv. 6. *Aſyla.*

CAPUT V.

T. & J.

I. HÆc autem illa eſt lex, quam propoſuit Moſche filiis Jiſraëlis:

2 *Hæ teſtificationes illæ, ſtatutaq;, & judicia; quæ eloquutus eſt Moſche apud filios Jiſraëlis, quum exiviſſent ex Ægypto:*

3 *Cis Jardenem in ipſa valle è-regione Bethpehoris, in terra Sichonis regis Emoræorum habitantis Cheſchbone; quem percuſſerat Moſche & filii Jiſraëlis quum abirent ex Ægypto.*

4 *Quum jam hæreditario jure poſſiderent terram ejus & terram Hogi regis Baſchanis amborum regum Emoræorum, quæ eſt cis Jardenem, ab ortu Solis;*

5 *A Haroëre quæ eſt ad ripam fluminis Arnonis, uſq; ad montem Sionis qui eſt Chermon:*

6 *Et omnia ipſa campeſtria cis Jardenem Orientem verſus uſq; ad mare campeſtrium, ſub ipſis decurſibus collis.*

II. 7 *Nam Moſche advocatis omnibus Jiſraëlitis, edixit eis, Audi Jiſraël ſtatuta & judicia illa quæ ego loquuturus ſum hodie vobis audientibus ut diſcatis illa, & obſervantes faciatis illa.*

8 *Jehova Deus noſter pepigit nobiſcum fœdus in Chorebo.*

9 *Non cum patribus noſtris pepigit Jehova fœdus iſtud, ſed nobiſcum. nobis*, inquam, *ut qui hic* ſumus *hodie, omnibus nobis qui vivimus.*

10 *In os loquutus eſt Jehova vobiſcum in monte illo è medio ignis,*

11 *Me ſtante inter Jehovam & vos tempore illo, ad referendum vobis ſermonem Jehovæ (timebatis enim propter ignem illum, neq; aſcendiſtis montem illum) dicendo:*

III. 12 *Ego ſum Jehova Deus tuus, qui eduxi te è terra Ægypti è domo ſervorum.*

13 *Ne ſit tibi* ullus *deorum alienorum ante faciem meam;*

14 *Ne facias tibi ſculptile, ullam imaginem* eorum *quæ* ſunt *in cælis ſuprà, aut quæ* ſunt *in terra infrà, aut quæ* ſunt *in aquis infrà terram:*

15 *Ne incurvans te* honorem exhibeto *illis, neq; colas ea, nam ego Jehova Deus tuus* ſum Deus *fortis zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in nepotes, & in abnepotes, in eos qui odio proſequuntur me;*

P.

HÆc autem *eſt* illa lex, quam propoſuit Moſes filiis Iſraëlis: I.

2 Hæ *ſunt* teſtificationes illæ, ſtatutaque, & jura; quæ eloquutus eſt Moſes apud filios Iſraëlis, quum exiviſſent ex Ægypto:

3 Cis Jordanem in valle è-regione Bethpehoris, in terra Sihonis regis Amorræorum qui habitaverat Heſbone; quem percuſſerat Moſes & filii Iſraëlis quum exiviſſent ex Ægypto.

4 Quum jam hæreditario jure poſſiderent terram ejus & terram Ogi regis Baſanis amborum regum Amoræorum, quæ *eſt* cis Jordanem, ab ortu ſolis;

5 A Harohere quæ *eſt* ad ripam torrentis Arnonis, uſq; ad montem Sionis qui *eſt* Hermon:

6 Et omnia campeſtria cis Jordanem Orientem verſus uſque ad mare campeſtrium, ſub Aſdod-piſga.

7 Nam Moſes advocatis omnibus Iſraëlitis, edixit eis, Audi Iſraël ſtatuta & jura illa quæ ego locuturus ſum hodie vobis ante aures veſtras: ut diſcatis illa, & obſervantes faciatis illa. II.

8 Jehova deus noſter pepigit nobiſcum *a* fœdus in Horebo. *a Exod. 19. 5.*

9 Non cum patribus noſtris pepigit Jehova fœdus iſtud; ſed nobiſcum; nos *ſumus* illi, qui hîc *ſumus* hodie, cuncti nos qui vivimus.

10 Facie ad faciem locutus eſt Jehova vobiſcum in monte illo, è medio ignis,

11 Me ſtante inter Jehovam & vos tempore illo, ad referendum vobis ſermonem Jehovæ (*b* timebatis enim propter ignem illum, neque aſcendiſtis montem illum) dicendo: *b Exo. 19. 16. & 20. 18.*

12 *c* Ego *ſum* Jehova deus tuus, qui eduxi te è terra Ægypti, è domo ſervorum; III. *c Exo. 20. 2. Pſal. 81. 11.*

13 Ne ſit tibi ullus deorum aliorum ante faciem meam;

14 Ne facies tibi *d* ſculptile, ullam imaginem *eorum* quæ *ſunt* in cælis ſupra, aut quæ *ſunt* in terra infra; aut quæ *ſunt* in aquis infra terram: *d Lev. 26. 1.*

15 Ne incurves te illis, neque colas ea; nam ego Jehova deus tuus *ſum* deus *e* zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filiis, in pronepotibus, & in abnepotibus, eorum qui odio proſequuntur me: *e Exo. 34. 7. Jer. 32. 18.*

16 Exercens verò benignitatem in milleſimos a patribus, eos qui diligunt me, id eſt, qui obſervant mandata ejus.

17 Ne aſſumas nomen Jehovæ Dei tui in vanum: nam non relinquet impunem Jehova eum, qui aſſumſerit nomen ipſius in vanum.

18 Obſerva diem ſabbathi, ut ſanctifices illum, quemadmodum præcepit tibi Jehova Deus tuus.

19 Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum;

20 Dies verò ſeptimus ſabbathum eſt Jehovæ Deo tuo: ne facias ullum opus, tu, aut filius tuus, aut filia tua, aut ſervus tuus, aut ancilla tua, aut bos tuus, aut aſinus tuus, aut ullum jumentum tuum, aut peregrinus tuus qui eſt intra portas tuas, ut quieſcat ſervus tuus, & ancilla tua ſicut tu;

21 Et memineris te ſervum fuiſſe in terra Ægypti, Jehovam verò Deum tuum eduxiſſe te inde manu forti & brachio extento: ideircò præcepit tibi Jehova Deus tuus, ut obſerves diem ipſum ſabbathi.

22 Honora patrem tuum & matrem tuam, quemadmodum præcepit tibi Jehova Deus tuus: ut prolongentur dies tui, & bene ſit tibi ſuper illam terram quam Jehova Deus tuus dat tibi.

23 Ne occidas:

24 Neq; ſcorteris:

25 Neq; fureris:

26 Neq; proferas contra proximum tuum teſtimonium falſum.

27 Neq; concupiſcas uxorem proximi tui; neq; expetas domum proximi tui, agrum ejus, aut ſervum ejus, aut ancillam ejus, bovem ejus, aut aſinum ejus, denique rem ullam quæ ſit proximi tui.

IV. *28 Hæc verba edixit Jehova toti congregationi veſtræ in ipſo monte, è medio ignis nubis & caliginis, voce magnâ, neq; ulterius perrexit: ſed inſcripſit illa duabus tabulis lapideis quas dedit mihi.*

29 Fuit enim quum audiſſetis vocem illam è medio tenebrarum illarum & montis ardentis igne; ut accederetis ad me, omnes primores tribuum veſtrarum & ſeniores veſtri:

30 Et dixiſtis, En, oſtendit nobis Jehova Deus noſter gloriam ſuam & magnitudinem ſuam, & vocem ejus audivimus è medio ignis: hodierno die vidimus quando Deus cum homine loquutus eſt, hominem etiam vivere.

31 Nunc itaq; quare moreremur? nam abſumeret nos ignis ille maximus: ſi pergeremus deinceps audire vocem dei noſtri, utique moreremur.

32 Nam quæ eſt ulla caro, quæ auditâ voce Dei viventis loquentis è medio ignis ſicut nos, deinde vixerit?

33 Accede tu & audi quæcunq; dicturus eſt Jehova deus noſter: deinde tu eloquitor nobis quæcunq; edixerit Jehova deus noſter tibi, ut audiamus faciamusq;

34 Audiens itaq; Jehova vocem verborum veſtrorum quum alloqueremini me: dixit Jehova mihi, Audivi vocem verborum populi hujus quibus alloquuti ſunt te, quæcunq; loquuti ſunt, bene ſunt loquuti.

35 O ſi eſſet hic eorum animus illis, ad timendum me & obſervandum omnia præcepta mea omnibus diebus; ut bene eſſet eis & filiis eorum in ſeculum!

36 I, edic illis, revertimini ad tentoria veſtra.

37 Tu autem hic conſiſte apud me: & edicam tibi omnia præcepta ſtatutaq; & judicia illa quæ docebis eos: ut exerceant illa in ea terra quam ego do eis poſſidendam hæreditario jure.

V. *38 Obſervabitis igitur ut faciatis, quemadmodum præcepit Jehova deus veſter vobis. ne recedatis dextrorſum aut ſiniſtrorſum.*

39 Totâ illâ viâ quam præcepit Jehova deus veſter vobis, ite, ut vivatis, & bene ſit vobis, & prolongetis dies in ea terra quam hæreditario jure poſſeſſuri eſtis.

16 Exercens verò benignitatem in milleſimos eorum, qui diligunt me, & qui obſervant mandata mea.

17 Ne uſurpato nomen Jehovæ dei tui *f* vanè: nam non habebit pro innocente Jehova eum, qui uſurpaverit nomen ipſius vanè. *f Lev. 19.12. Matth. 5.33.*

18 Obſerva diem *g* ſabbathi, ut ſanctifices illum; quemadmodum præcepit tibi Jehova deus tuus. *g Exod. 20. v. 12.*

19 *h* Sex diebus operaberis: & facies omne opus tuum; *h Exo. 23.12. & 31.12.*

20 Die verò *i* ſeptimo ſabbathum *eſt* Jehovæ deo tuo: ne facias ullum opus, nec tu, nec filius tuus, nec filia tua, nec ſervus tuus, nec ancilla tua, nec bos tuus, nec aſinus tuus, nec ullum jumentum tuum, nec peregrinus tuus qui *eſt* intra portas tuas; ut quieſcat ſervus tuus, & ancilla tua ſicut tu; *& 35.2. Lev. 23.3. i Gen. 2. 2.*

21 Et memento te ſervum fuiſſe in terra Ægypto, Jehovam verò deum tuum eduxiſſe te inde manu valida & brachio extento: ideircò præcepit tibi Jehova deus tuus, ut obſerves diem ſabbathi.

22 *k* Honora patrem tuum & matrem tuam, quemadmodum præcepit tibi Jehova deus tuus: ut prolongentur dies tui, & bene ſit tibi ſuper illa terra quam Jehova deus tuus dat tibi. *k Lev. 19.3. Matth. 15.4. Eph. 6.2.*

23 Ne *l* occidas: *l Matth. 5.21.*

24 Neque adulterium committas:

25 Neque fureris:

26 Neq; proferas contra proximũ tuum teſtimoniũ falſum.

27 Neque *m* concupiſcas uxorem proximi tui; neque expetas domum proximi tui, agrum ejus, aut ſervum ejus, aut ancillam ejus, bovem ejus, aut aſinum ejus, denique rem ullam quæ *ſit* proximi tui. *m Rom. 7.7.*

28 Hæc verba locutus eſt Jehova ad totam congregationem veſtram in illo monte, è medio ignis nubis & caliginis, voce magnâ, neque perrexit: ſed inſcripſit illa duabus tabulis lapideis quas dedit mihi. IV.

29 Quum enim audiſſetis vocem illam è tenebris quum mons arderet igne, acceſſiſtis ad me, omnes primores tribuum veſtrarum & ſeniores veſtri:

30 Et dixiſtis, En, oſtendit nobis Jehova deus noſter gloriam ſuam & magnitudinem ſuam; & vocem ejus audivimus ex igne: hodierno die vidimus quando Deus cum homine loquitur, *hominem* etiam *n* vivere. *n Jud. 13.22.*

31 Nunc itaque quare moreremur? nam abſumeret nos ignis iſte magnus: ſi pergeremus deinceps audire vocem dei noſtri, utique moreremur.

32 Nam quæ *eſt* ulla caro, quæ auditâ voce Dei viventis loquentis ex igne ſicut nos, tamen vivat?

33 Accede tu & audi quæcunque dicturus eſt Jehova deus noſter: deinde tu eloquitor nobis quæcunque edixerit Jehova deus noſter tibi; tum audiemus faciemusque.

34 Audiens itaq; Jehova vocem verborum veſtrorum quum alloqueremini me: dixit Jehova mihi, Audivi vocem verborum populi hujus quibus allocuti ſunt te; quæcunque locuti ſunt, bene ſunt locuti.

35 Utinam eſſet cor eorum tale illis, ad timendum me & obſervandum omnia præcepta mea omnibus diebus; ut bene eſſet eis & filiis eorum in ſeculum!

36 I, edic illis, revertimini ad tentoria veſtra.

37 Tu autem hic conſiſte apud me: & edicam tibi omnia præcepta ſtatutaque & jura quæ docebis eos: ut exerceant *illa* in ea terra quam ego do eis poſſidendam jure hæreditario.

38 Obſervatote igitur ut faciatis, quemadmodum præcepit Jehova deus veſter vobis: ne recedito dextrorſum aut ſiniſtrorſum. V.

39 In totâ illâ via quam præcepit Jehova deus veſter vobis, itote; ut vivatis, & bene *ſit* vobis, & prolongetis dies in ea terra quam hæreditario jure poſſeſſuri eſtis.

ANALYSIS CAP. V.

HOc capite continetur alius ſermo Moſis ad populum Iſraeliticum: cui præmittitur titulus ſive inſcriptio, ſex primis verſibus. Sermo autem ipſe conſtat quatuor partibus: (1) præfatione, (2) recitatione decem præceptorum, (3) narratione eventorum quæ promulgationem decem præceptorum continenter fuerunt ſequuta, & (4) hortatione ad illorum obſervationem. Ita ſunt quinque capitis partes.

De parte I. Inſcriptio illuſtratur indicatione loci ubi Moſes hunc ſermonem habuit, v. 3: necnon temporis quo illum habuit, v. 2. & 4. 5. 6.

De parte II. Præfatio hujus ſermonis conſtat duobus membris: propoſitione, v. 7. 8. 9: & narratione formæ ſeu modi agendi quo tum decem præcepta a Deo fuerunt pronuntiata, & reliquæ legis traditio, v. 10. & 11.

De parte III. Decalogus conſtat duobus membris principalibus, procemio & propoſitione decem præceptorum. Procemium comparatum eſt ad conciliandum decalogo authoritatem, & ad ſuadendum populo obedientiam: à cauſis impulſivis, videlicet beneficiis Dei erga illum: quæ commemorantur tria: (1) creatio, quæ notatur nomine *Jehovæ*, v. 12. (2) pactio fœderis, quæ ſignificatur his verbis, *Sum deus tuus*, ibidem: (3) eductio ex Ægypto, ibidem. Ad præcepta ipſa quod attinet, eorum alia ſunt imperativa, ut quartum, verſ. 18. & quintum, verſ. 22: alia prohibitiva, ut reliqua. Deinde alia confirmantur adjecta certa ratione: ut ſecundum, v. 15. tertium, v. 17. & quintum, verſ. 22. & unum quoddam membrum præcepti quarti: quod eſt de quiete ſervorum & ancillarum, v. 21: alia nudè proponuntur, ut reliqua. Præterea ſecundum præceptum duo membra continet: unum de idolis non faciendis, v. 14. alterum de non adorandis, v. 15. Adhæc quartum præceptum (verſ. 18.) amplificatum eſt antitheſi adverſorum, quia opera ſervilia ſex primis hebdomadis diebus permittuntur, die verò ſeptimo interdicuntur, v. 19. & 20. Quæ ipſa interdictio amplificatur enumeratione objectorum, nempe tum perſonarum tum jumentorum quæ in una aliqua familia eſſe ſolent, verſ. 20. Denique decimum præceptum amplificatur enumeratione objectorum, verſ. 27: quorum duo prima alio ordine hic proponuntur quàm in Exodo. Hic enim præcedit uxor, ſequitur domus: in Exodo contrà. Eſt autem ordo qui hic obſervatur, naturalis: quia concupiſcentia uxoris pertinet ad declarandum præceptum ſeptimum: concupiſcentia verò domus & cæterarum rerum quæ hic enumerantur, pertinet ad declarandum præceptum octavum.

vum. Porrò recitationi decem præceptorum ſubjicitur epilogus, quo continetur admonitio de loco & modo, ubi & quo Dominus illa pronuntiavit, initio verſus 28.

De parte IV. Eventa quæ promulgationem decem præceptorum continentes ſequuta ſunt, narrantur novem. (1) Dominus deſiit populum ampliùs alloqui, v.28. (2) decem illa præcepta inſcripſit duabus tabulis lapideis, ibidem. (3) tabulas illas dedit Moſi, ibidem. (4) populus petivit a Moſe ut a Deo impetraret, ne ampliùs ipſos alloqueretur, ſed per ipſum cum eis ageret in legibus ferendis: quæ petitio illuſtratur indicatione cauſæ impulſivæ, nempe infirmitatis ſuæ in audienda voce Dei, v.29.30.31.32.33. (5) Deus in illam populi petitionem conſenſit, verſ.34. (6) Promtitudinem obediendi in illo laudavit, verſ.35. (7) mandavit ut in tentoria ſua reverterentur, v.36. (8) mandavit Moſi ut ſecum in monte permaneret, v.37. (9) promiſit, ſe plures leges ei dictaturum, ibidem.

De parte V. Hortatio ad obſervationem præceptorum Dei partim amplificatur, partim confirmatur. Amplificatur ab adjuncta perfectione: quæ ipſa ſignificatur per metaphoram proverbialem, v.38. Confirmatur autem ab effectu uſu, v.39.

SCHOLIA IN CAP. V.

℣.1. Hæc autem] *Heb. Et hæc.* Propoſuit filiis] *Heb. Poſuit ante filios, ſive coram filiis.*

2 Judicia] *Verto, jura.*

3 Emoræorum] *Heb. Emoræi. Singularis pro plurali per ſynecdochen membri. Sic verſu ſeq.* Habitantis] *Heb. Qui habitans erat vel fuerat. Sed vertendum, Qui habitaverat. quia tunc non ampliùs habitabat quippe interemptus cum populo ſuo, ſuprà cap 2.* Percuſſerat] *Occiderat in prælio.* Quum abirent] *Verto, Quum exiviſſent. Sicut in fine verſus præcedentis.*

4 Quum jam &c.] *Heb. Et poſſederunt &c.*

5 Ripam] *Heb. Labium. Metaphora.* Fluminis] *Heb. torrentis. Metaphora* [illegible]. Qui] *Heb. Is.*

6 Decurſibus collis] *Vide ſuprà cap.3.v.17.*

7 Nam] *Heb. Et.* Moſche advocans &c.] *Heb. Vocavit Moſes ad totum Iſraelem, & dixit ad eos. Pronomen plurale conſtruitur cum nomine ſingulari per ſyneſin.* Audi Iſraël] *Id eſt, Audite Iſraelitæ.* Judicia] *Heb. Jura.* Vobis audientibus] *Heb. In auribus veſtris. Videtur vertendum, Apud aures veſtras: ex qua ſignificatione præpoſitio* ב *paſſim occurrit.* Ut diſcatis] *Heb. Ad diſcendum.* Obſervantes faciatis] *Heb. Cuſtodiatis ad faciendum illa.*

8 Pepigit] *Heb. Scidit, vel ſecuit. Vide ſcholia Gen.15.v.18.* In Chorebo] *Verto, Apud Horebum.*

9 Sed] *Heb.* כִּי *ki, pro* כִּי־אִם *ki im.* Nobis, inquam &c.] *Puto vertendum, Nos ſumus illi* qui *hic* ſumus *hodie, cuncti nos qui vivimus.*

10 In os] *Heb. Facie ad faciem. Scil. verſâ. Ubi præpoſitio* ב *valet Ad. Sic enim Græcè Paulus,* [illegible]*, 1.Cor.13.v.12.*

11 Me ſtante] *Heb. Ego ſtabam.* Et vos] *Heb. Et inter vos.* Referendum] *Heb. Indicandum.* Sermonem] *Heb. verbum. Synecdoche membri.* Propter ignem] *Hebr. A facie ignis. Vox* מִפְּנֵי *mippenéh valet hic Propter. In qua ſignificatione etiam alibi reperitur.*

12 E domo ſervorum] *Sive, è loco ſervorum: hoc eſt, ubi ſerviveratis Pharaoni, ad ſervitia ab illo coacti. Genitivus adjuncti.*

13 Ne ſit] *Heb. Non erit. Futurum pro imperativo. nam eſt præceptum. Sic deinceps.* Ullus deorum alienorum] *Heb. Dii alii. Pluralis poſitus diſtributivè. Itaq; vox* ullus *non eſt ſcribenda ut ſupplementum. quia nulla eſt in Hebræo ellipſis. Vel ſimpliciter eſt anomalia numeri, pro, Ne ſint tibi dii alii. Qualis Gen.1.v.14.* יְהִי מְארֹת *jehi meoróth:* ſit luminaria: *pro,* ſint luminaria. Ante] *Præpoſitio* עַל *hhál hic valet ante.*

14 Ne facias] *Heb. Non facies.* Sculptile] *Ad repræſentandum Deum. Synecd. generis. Sic deinceps.* Aut] *Heb. Et. Sic mox iterum.*

15 Ne incurvans &c.] *Heb. Non incurvabis te illis.* Honorem exhibeto] *Hoc ſupplementum non videtur neceſſarium quum nulla ſit in Hebræo ellipſis, & ſententia illius ſupplementi contineatur ex pronomine dativi caſus. Ne incurvato te illis, id eſt, in honorem illorum, ſive ad honorandum illas imagines, tanquam deos aut ſimulacra Dei.* Deus fortis] *Verto ſimpliciter,* Deus. In filios] *Vertendum puto, In filios,* An den kindern. *Sic deinceps. Heb. Super filios. Præpoſitio* עַל *hic notat objectum.* In nepotes] *Heb. Et in tertios, ſive tertianos. Synecd. generis.* Abnepotes] *Heb. Quartos, ſive quartanos.* In eos] *Verto, Eorum. nam ut hoc referatur ad patres, ipſa ſententia planè poſtulat. Indicatur enim pœna qua Deus afficere velit patres idololatras. Et idem indicat modus loquendi. quia hic non repetitur præpoſitio* עַל*, ſicut in præcedentibus membris: ſed præfigitur litera* לְ*, valens articulum genitivi caſus.*

16 Exercens verò &c.] *Heb. Et faciens benignitatem mille. Scil. filiis.* A patribus] *Iſtud ſupplementum hic reſpuit modus loquendi Hebraicus. Non enim hic habetur nomen numeri ordinale* Milleſimus. *ſed numerale* Mille. *Itaq; vertendum, Exercens benignitatem erga mille.* Eos] *Neq; iſtud ſupplementum huc quadrat: ſed ſimpliciter vertendum.* Eorum qui diligunt me] *litera* לְ *valente articulum genitivi caſus. Ita ut vox* Eorum *referatur ad patres. Idq; ex analogia membri præcedentis, & ex re ipſa.* Id eſt] *Heb. Et.* Mandata ejus] *Verto. Mandata mea. Etſi enim in Hebræo legatur* מִצְוֹתָו *mitſvotháu: tamen legendum eſſe* מִצְוֹתָי *mitſvotbái, tum ex ipſa ſerie atq; conſequentia ſententiarum, tum ex collatione Exod.20.v.6. planum evadit. Et facilis fuit lapſus ut ſcriberetur* ו *pro* י*. Denique ſi legendum eſſet,* Mandata ejus: *oporteret in Hebræo ante* ו *finale inſeri literam* י*: & ſic legi,* מִצְוֹתָיו*. Denique, inſolens eſt talis enallage perſonæ.*

17 Ne aſſumas] *Heb. Non ſumes. Videtur autem hic eſſe ellipſis, & ſupplendum eſſe,* In os tuum. עֲלֵי־פִיךָ *hhale-phicha: ſicut plenè legitur Pſal.50 v.16. Actum pro* In vanum *commodiùs vertitur* vanè*. Hebr. Secundum vanitatem.* Relinquet impunem] *Heb. Innocentabit: id eſt, pro innocente habebit. Metonymia efficientis.*

18 Sabbathi] *Latinè ceſſationis.* Ut ſanctifices] *Heb. Ad ſanctificandum.*

19 Operaberis] *Id eſt, Operari poteris. Facere poteris: ſeu, Operari tibi licebit, Facere tibi licebit. Futurum hic notat licentiam ſeu jus: ut paſſim. Hunc autem eſſe ſenſum, percipi poteſt ex eo, quòd præceptum de operibus ſervilibus faciendis continetur præcepto octavo.*

20 Dies verò ſeptimus] *Vel, Die verò ſeptimo. Ut ſuppleatur præpoſitio* ב *ante nomen* יוֹם *jom.* Jehovæ deo tuo] *Celebrandum in honorem Jehovæ dei tui.* Aut] *Heb. Et. Sic deinceps.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis. Id eſt, qui inter Iſraelitas ſolet commorari in portis ſeu apud portas, tanquam civis. nam apud portas exercebantur judicia publica. Eſt periphraſis inquilini à ſubjecto loco, vel ab adjuncta conſuetudine.*

21 Memineris] *Id eſt, memento.* Te ſervum fuiſſe] *Heb. Quòd ſervus fuiſti.* Ægypti] *Sive Ægyptiorum. Hebr. Mitzrajimi. Meton. efficientis ſimul & adjuncti, vel efficientis tantùm.* Jehovam verò &c.] *Heb. Et (id eſt, ſed) eduxit te Jehova.* Præcipit] *Heb. Præcepit. Quod in vertendo poteſt retineri: ut referatur hoc verbum ad promulgationem legis in monte Sinai.* Ut obſerves] *Heb. Facere: id eſt, celebrare.* Ipſum] *Elegantiùs abeſſet. In Hebræo eſt articulus* אֵת*, id eſt, τὸν.* Ut prolongentur] *Heb. Ut prolongent. Id quod poteſt intelligi bifariam: vel, Ut prolongent, ſcil. parentes: nempe benedictione ſua impetranda tibi à Deo vitam longam: vel impersonaliter, ſubintellecto tamen nomine* אֱלֹהִים *elohim, id eſt, Deus. Is enim ſolus ut vitæ noſtræ author atq; dator eſt, ita ejuſdem eſt conſervator & prolongator. Ellipſis.* Dies tui] *Dies vitæ tuæ.* Super illam terram] *Dicendum puto, Super illa terra. Heb. Super illa humo.*

23 Ne occidas] *Heb. Non occides. Sic deinceps.*

24 Neque] *Vertendum,* Neve: *quia præceſſit* Ne *prohibentis. Sic deinceps. Interim verum eſt vocem Hebraicam* וְלֹא *ſignificare* Neque, *id eſt, Et non.* Scorteris] *Verto,* adulterium committas. *nam hac voce* נָאַף *naáph propriè adulterium ſignificari, planum evadit ex collatione plurimorum locorum, & ex verbo* μοιχεύειν *quo redditur iſta vox in novo Teſtamento. Scortari autem apud Hebræos peculiari voce dicitur* זָנָה *zanáh. Plura vide in ſcholiis meis in Exod.20.v.14.*

26 Profeſtas] *Heb. Reſpondeas. Synecd. ſpeciei.* Teſtimonium falſum] *Hebr. Teſtimonium vanitatis. Genitivus adjuncti. Sed quia nomen* עֵד *hhéd uſitatè ſignificat teſtem: videtur hic vertendum, Ne loquitor contra proximum tuum teſtis falſus. Reſpondere pro loqui, per ſynecdochen ſpeciei.*

27 Aut] *Heb. Et. Sic deinceps.* Denique] *Heb. Et.*

28 Edidit congregationi] *Heb. Locutus eſt ad congregationem.* Ipſo] *Malim,* illo. *nempe in monte Sinai.* Voce] *In Hebræo deficit præpoſitio* ב. Ulteriùs perrexit] *Heb. Addidit. Scil. alloqui totam veſtram congregationem.* Sed] *Heb. Et.* Inſcripſit &c.] *Heb. Scripſit illa ſuper duas tabulas.* Lapideis] *Heb. Lapidum. Genitivus materiæ.* Quas dedit mihi] *Heb. Et dedit eas ad me.*

29 Fuit enim] *Heb. Et factum eſt.* Et montis ardentis igne] *Malim, Quum mons arderet igne. Heb. Et mons ardebat igne.* Ut accederetis] *Heb. Et appropinquaſtis.*

30 Oſtendit nobis] *Heb. Videre fecit nos.* Gloriam ſuam & magnitudinem ſuam] *Id eſt, ſymbolum aſpectabile glorioſæ majeſtatis ſuæ.* Ἐν διὰ δυοῖν*: & metonymia ſubjecti.* Hodierno die] *Heb. Die hoc.* Quando loquutus eſt] *Vel, Quum loquutus. Heb. Quum loquutur. Enallage temporis.*

31 Nunc itaque] *Heb. Et nunc.* Abſumeret] *Heb. Comedet. Metaphora, vel ſynecd ſpeciei.* Ille] *Verto,* iſte: *vel,* hic. Maximus] *In Hebræo eſt poſitivus cum articulo.* Pergeremus] *Heb. Addiderimus.* Unque] *Heb. Et.*

32 Ulla caro] *Id eſt, ullus homo. Synecdoche duplex: una generis, altera membri, accommodata ſententiæ quatenus carnis vocabulo innuitur infirmitas naturæ humanæ. Sic Eſa.40. v.6. Omnis caro gramen. Item Eſa 31.v.3. Equi eorum (nempe Ægyptiorum) caro ſunt, non autem ſpiritus.* Quæ audita voce &c.] *Heb. Quæ audiverit vocem &c. & vixerit. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Dei viventis] *Heb. Deorum viventium. Ubi*

nomine plurali אֱלֹהִים *elohim, cum epitheto numeri pluralis, ſignificatur res unica: quia continenter ſequitur participium numeri ſingularis. Sic ſuprà cap.4.v.7.*

33 Accede] *Scil. ad Deum. Heb. Appropinqua.* Quæcunque] *Heb. Omnia quæ. Sic mox iterum.* Deinde] *Heb. Et* Et quæ nobis] *Heb. Loquêris ad nos.* Edixerit tibi] *Heb. Loquutus fuerit ad te.* Ut audiamus &c.] *Heb. Et audiemus & faciemus.*

34 Audiens itaque &c.] *Heb. Et audivit &c. & dixit.* Quum alloqueremini me] *Heb. In loquendo vos ad me.* Alloquuti ſunt te] *Heb. Loquuti ſunt ad te.* Quæcunque loquuti ſunt &c.] *Heb. Bene fecerunt omnia quæ loquuti ſunt.*

35 O ſi eſſet hic eorum animus illis] *Heb. Quis dabit & erit cor eorum hoc illis? Interrogatio optantis Hebraica.*

36 Revertimini] *Heb. Revertimini vobis. Pleonaſmus.*

37 Tu autem] *Heb. Et tu.* Conſiſte] *Heb. Sta.* Apud me] *Heb. Mecum.* Edicam tibi] *Heb. Loquar ad te.* Omnia præcepta] *Heb. Omne præceptum. Enallage numeri.* Judicia] *Verto, jura.* Ut exerceant] *Heb. Et facient.* Poſſidendam] *Heb. Ad poſſidendum eam.*

38 Obſervabitis igitur] *Verto, Obſervatote igitur. Heb. Et cuſtodietis.* Ut faciatis] *Heb. Ad faciendum.* Ne recedatis] *Heb. Non recedetis.* Dextrorſum aut ſiniſtrorſum] *In Hebræo deficit præpoſitio* עַל *hhal ante utrumque nomen: & conjunctio copulativa ponitur pro disjunctiva. Plenius ferme habetur Gen.24.v.49.*

39 Totâ via] *Verto,* In tota illa via. *Per viam autem hic metaphoricè intelligitur ratio vivendi.* Bene] *Heb. Bonum.* Dies] *Nempe dies vitæ veſtræ.*

OBSERVATIONES EX CAP. V.

E Sex primis verſibus. Tam accurata deſcriptio loci & temporis, ubi & quando Moſes legem Dei populo Iſraëlitico iterum propoſuit & expoſuit, movet nos de hiſtoriæ hujus veritate. *Hiſtoria Moſis.*

2 Ex v.7. Non eſt ſatis, legem Dei cognoviſſe: ſed oportet eam factis exprimere. Vide Rom.2.v.13 Jac.1.v.22. *Lex Dei.*

3 Ex v.11. & 37. Moſes mediator veteris fœderis, fuit typus Chriſti, tanquam mediatoris novi fœderis. Vide Gal.3 v.19. 1.Tim.2.v.5. *Typus Chriſti.*

4 Ex v.11.& 31. Lex iram operatur, Rom.4.v.15: utpote miniſterium literæ quæ occidit, 2 Cor.3.v.6. Ut autem vitam conſequamur, opus eſt nobis miniſterio Evangelii. *Lex.*

5 Ex v.28. ex verbis, *Inſcripſit illa duabus tabulis lapideis* Decalogus perpetuò in Eccleſia aſſervandus, & populo Dei proponendus atque explicandus eſt. *Decalogus.*

6 Ex verſ.37. Doctores Eccleſiæ nihil aliud docere debent, quam quod ex ore Dei didicerunt. Deus autem hodie loquitur nobis per verbum ſcriptum ſeu ſacram ſcripturam. *Doctores Eccleſiæ.*

7 Ex v.34. & 35. Deus delectatur alacritate noſtra in præſtanda obedientia verbo ipſius. Quare alacriter illam præſtemus: Deumque oremus ut ad præſtandum vires nobis ſuggerat. vide exemplum Davidis, Pſal.119. *Obedientia.*

8 Ex v.35.& 39. *Ut bene eſſet eis, &c.* Item, *Ut vivatis, &c.* Iis qui legem Dei obſervant, bene erit. Sed ii demum obſervant qui ex fide in Chriſtum obſervationi Legis ſeriò ſtudent. *Lex Dei.*

CAPUT VI.

T. & J.

Hoc autem eſt *præceptum, ſtatuta, judiciaque illa, quæ præcepit Jehova deus veſter ut doceam vos, ut exerceatis ea in terra, quò mox tranſituri eſtis ad poſſidendum eam jure hæreditario:*

2 *Ut timeas Jehovam Deum tuum, obſervando omnia ſtatuta ejus & præcepta ejus quæ ego præcipio tibi, tu & filius tuus & nepos tuus omnibus diebus vitæ tuæ: & ut prolongent dies tuos:*

3 *Quum audies, ô Jiſraël, & obſervans facies* id *quo bene erit tibi, & quo augeſcetis valde; quemadmodum dixit Jehova Deus patrum tuorum tibi, in terra affluente lacte & melle.*

4 *Audi Jiſraël: Jehova Deus noſter Jehova unus* eſt.

5 *Itaque diliges Jehovam Deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo, & ex totis viribus tuis:*

6 *Et erunt verba iſta quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo.*

7 *Eaque acutè ingeres filiis tuis, ac loquêris de eis quum ſedes domi tuæ, & quum ambulas per viam, quum cubas, & quum ſurgis;*

8 *Etiam alligabis ea in ſignum manui tuæ, & erunt pro frontalibus inter oculos tuos:*

9 *Denique inſcribes ea poſtibus domûs tuæ, & portis tuis.*

10 *Quum autem* hoc *evenerit, quum introduxerit te Jehova Deus tuus in terram quam juramento promiſit majoribus tuis, Abrahamo, Jitzhhako, Jahhakobo, ſe daturum tibi; in civitates maximas & optimas quas non ædificaſti;*

11 *Et in domos plenas omni bono quas non implevisti; & ad ciſternas effoſſas quas non effodiſti,* ad *vineas & oliveta quæ non plantaſti: & comedent ſaturatus fueris:*

12 *Cave tibi ne obliviſcaris Jehovæ; qui eduxit te è terra Ægypti è domo ſervorum.*

13 *Jehovam Deum tuum timeto, & ipſum colito; ac per nomen ejus jurato.*

14 *Ne ſequimini deos alienos, è diis populorum qui circumſtant vos.*

15 *(Nam* Deus *fortis zelotes Jehova Deus tuus* eſt *in medio tui) ne accenſus ira Jehova Deus tuus in te, perdat te è ſuperficie terræ.*

16 *Ne tentatote Jehovam deum veſtrum, quemadmodum tentaſtis Maſſæ.*

17 *Diligenter obſervatote præcepta Jehovæ dei veſtri, & teſtimonia ejus ſtatutaque ejus quæ præcepit tibi.*

18 *Ut facias quod rectum & quod bonum videtur in oculis Jehovæ (ut bene ſit tibi, & ingreſſus hæreditario jure poſſideas optimam illam terram, quam juramento promiſit Jehova majoribus tuis.)*

19 *Expellendo omnes inimicos tuos à facie tua: quemadmodum loquutus eſt Jehova.*

20 *Quum* autem *interrogaverit te filius tuus poſthac, dicendo, Quid* ſibi volunt *teſtimonia ſtatutaque & judicia illa quæ præcepit Jehova Deus noſter vobis?*

21 *Dices filio tuo, Servi eramus Parhoni in Ægypto: ſed eduxit nos Jehova ex Ægypto manu forti.*

22 *Edidit que Jehova ſigna prodigiaque maxima & peſſima contra Ægyptios, contra Parhonem & contra totam familiam ejus ante oculos noſtros.*

23 *Eduxit*

P.

HOc autem *eſt* præceptum, ſtatuta, juraque illa, quæ præcepit Jehova deus veſter ut doceam vos; ut exerceatis *ea* in terra, quò mox tranſituri eſtis ad poſſidendum eam jure hæreditario:

2 Ut timeas Jehovam deum tuum, obſervando omnia ſtatuta ejus & præcepta ejus quæ ego præcipio tibi; tu & filius tuus & nepos tuus omnibus diebus vitæ tuæ: & ut prolongentur dies tui:

3 Audito igitur, ô Iſraël, & obſervato ut facias *hæc* ut bene ſit tibi, & ut augeſcatis valde; (quemadmodum dixit Jehova deus patrum tuorum tibi) *in* terra fluente lacte & melle.

4 Audi Iſraël: *a* Jehova deus noſter Jehova unus *eſt*. *a Sup.4.35. Marc.12.29*

5 Itaque diligito Jehovam deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis:

6 Et ſunto verba iſta quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: *Matth.22.37. Luc.10.27.*

7 Exque *b* acutè ingerito filiis tuis, ac loquitor de eis quum ſedes domi tuæ, & quum ambulas per viam, quum cubiturus es, & quum ſurgis; *b Sup.4.9. Inf.11.19.*

8 Etiam alligato ea in ſignum manui tuæ, & ſunto pro frontalibus inter oculos tuos:

9 Denique inſcribito ea poſtibus domus tuæ, & portis tuis.

10 Porrò, quum introduxerit te Jehova deus tuus in terram quam juramento promiſit patribus tuis, Abrahamo, Iſaaco, Jacobo, ſe daturum tibi; *in* civitates magnas & bonas, quas non ædificaſti;

11 Et *in* domos plenas omni bono, quas non implevisti, & *ad* ciſternas exciſas quas non excidiſti, *ad* vineas & oliveta quæ non plantaſti: & comederis ſaturatus fueris:

12 Cave tibi ne *c* obliviſcaris Jehovæ, qui eduxit te è terra Ægypti, è domo ſervorum. *c Inf.8.11.*

13 Jehovam deum tuum *d* timeto, & ipſum colito; ac per nomen ejus jurato. *d Inf.10.20. Matth.4.10. Luc.4.8.*

14 Ne ſequimini deos alios, è diis populorum qui circumſtant vos:

15 (Nam Jehova deus tuus *eſt* deus zelotes in medio tui) ut ne exardeſcat ira Jehovæ dei tui contra te, & perdat te è ſuperficie terræ.

16 Ne *e* tentatote Jehovam deum veſtrum, quemadmodum tentaſtis *f* Maſſæ. *e Luc.4.12. f Exod. Num.20.*

17 Diligenter obſervatote præcepta Jehovæ dei veſtri, & teſtimonia ejus ſtatutaque ejus quæ præcepit tibi:

18 Ut facias quod rectum & quod bonum eſt in oculis Jehovæ: ut bene ſit tibi, & ingreſſus hæreditario jure poſſideas bonam illam terram, quam juramento promiſit Jehova patribus tuis:

19 *Nempe* ſe expulſurum omnes inimicos tuos à facie tua: quemadmodum locutus eſt Jehova.

20 Quum *autem g* interrogaverit te filius tuus poſthac, dicendo, Quid *ſibi volunt* teſtimonia ſtatutaque & jura illa quæ præcepit Jehova deus noſter vobis? *g Exod.*

21 Dicito filio tuo, Servi eramus Pharaoni in Ægypto: ſed eduxit nos Jehova ex Ægypto manu robuſta.

22 Edidítque Jehova ſigna prodigiaque magna & mala contra Ægyptios, contra Pharaonem & contra totam domum ejus ante oculos noſtros.

23 Eduxit

23 *Eduxit autem nos inde, ut introduceret nos & daret nobis terram hanc, quam juramento promiſerat majoribus noſtris:*

24 *Et præcepit nos Jehova exercere omnia ſtatuta iſta timendo Jehovam Deum noſtrum, ut bene ſit nobis omnibus diebus, ut nos conſervet in vita ſicut hodie.*

25 *Et juſtitia ſit nobis, ſi obſervantes fuerimus omnia hæc præcepta coram Jehova Deo noſtro, quemadmodum præcepit nobis.*

23 Eduxit autem nos inde, ut introduceret nos & daret nobis terram hanc, quam juramento promiſit patribus noſtris:

24 Et præcepit nobis Jehova ut exerceamus omnia ſtatuta iſta timendo Jehovam deum noſtrum; ut bene ſit nobis omnibus diebus, ut nos conſervet in vita ſicut hodie eſt:

25 Cæterum juſtitia erit nobis, ſi obſervantes fecerimus omnia hæc præcepta coram Jehova deo noſtro, quemadmodum præcepit nobis.

ANALYSIS CAP. VI.

HOc capite continetur alius ſermo Moſis ad populum, quo explicare incipit decalogum: & præcipit quædam quorum alia pertinent ad præceptum decalogi primum, alia ad ſecundum, alia ad tertium, alia denique ad quartum. Ad primum pertinent hæc, *Ut timeant Deum*, v.2.13.14. *Ut diligant Deum ſerio & ſincere*, v.5. *Ut meditentur præcepta Dei*, v.6. & 8. *Ne obliviſcantur Dei*, v.12. *Ne ſequantur deos alienos*, v.14. *Ne tentent Deum*, v.16. *Ut diligenter obſervent præcepta Dei*, v.2.17.18. Ad ſecundum præceptum pertinet, *Ne ſequantur deos alienos:* id eſt, ne colant idola, v.14. Quod tamen ad primum quoque præceptum diverſo reſpectu refertur. Ad tertium præceptum pertinet, *Ut per nomen Dei jurent*, v.13. Ad quartum denique præceptum pertinent hæc: *Ut diligenter erudiant liberos in præceptis Dei*, v.7. *Ut præcepta Dei inſcribant poſtibus & portis: Ut liberos ſuos erudiant de beneficiis Dei in majores ipſorum collatis, eoſq; hortentur ad obſervationem mandatorum Dei*, v.20 & deinceps. Cæterum iſta omnia præcepta ſancit & confirmat tum promiſſionibus, tum minis. Promiſſiones habentur v.2.3.18.19.24. & 25: minæ verſu 15.

SCHOLIA IN CAP. VI.

v.1. HOc autem] *Heb. Et hæc.* Judiciaque] *Verto, Et jura.* Ut exerceatis *Heb. Ad faciendum.* Mox tranſituri] *Heb. Tranſeuntes eſtis: id eſt, tranſituri.*

2 Nepos] *Heb. Filius filii.* Prolongent] *Vel, prolongentur. ut ſuprà cap.5.v.22.*

3 Quum audies &c.] *Verto, Audito igitur, ô Iſraël, & obſervato ut facias: ut bene ſit tibi, & ut augeſcatis valde. Vox* אֲשֶׁר *aſcher hic valet Ut, ſicut ſuprà cap.4.v.20.& 40.* Dixit] *Heb. Loquutus eſt. Id eſt, promiſit. Synecd. generis.* In terra &c.] *Hæc verba pendent à verbo Augeſcatis.*

4 Audi Iſraël] *Audite Iſraëlitæ. Meton. effic.*

5 Itaque] *Heb. Et.* Diliges] *Id eſt, diligito. nam eſt lex.* Ex toto &c.] *Propoſitio* ב *hic valet Ex. Sic deinceps.* Animo] *Heb. Anima. quod in vertendo retinendum judico: tum quia ἐμφατικώτερον eſt, tum quia Evangeliſtæ ſic verterunt.* Ex totis viribus tuis] *Heb. Ex toto valore tuo: ſive ex tota validitate ſeu valentia tua. Nam vox* מְאֹד *meod eſt nomen ſubſtantivum: quod uſurpatur adverbialiter per ellipſin præpoſitionis* בּ*: quæ ei præfixa reperitur Exod.1.v.7. ubi de filiis Iſraël dicitur, quòd multiplicati ſint* בִּמְאֹד מְאֹד*, bimeod meod, cum copia, copia, id eſt, copioſiſſimè.*

6 Erunt] *id eſt, ſunto. Sic deinceps, Ingerito, loquitor, alligato.*

7 Acutè ingeres] *Heb. Exacues. Metaphora (ait Fr. Junius) à bellatoribus qui arma acuunt ut facilius in hoſtes penetrent.*

8 Etiam] *Heb. Et.* Manui tuæ] *Heb. Super manum tuam.* In ſignum *Nempe in ſignum memoriale. Synecd. generis.* Pro frontalibus] *Non ſatis liquet quid ſignificet vox* טֹטָפוֹת *totaphoth. Videtur idem ſignificare quod alibi (nempe Eſa.3. v.21. vel 22.) mondilia naſi: id eſt, naſo impendentia: quæ ibi commemorantur inter ornamenta mundi muliebris. Et videntur (ex collatione hujus loci) monilia illa ſupra naſum ſuſpenſa fuiſſe ut de re aliqua admonerent. Ut ſi aſſus hujus loci ſit. Sicut mulieres ſuſpendere ſolent monilia in fronte inter oculos, ut de re aliqua admoneantur: ita vos præcepta legis meæ in recenti memoria retinete. Mercerus in Lexico Sanctis Pagnini ad hanc vocem ſcribit, hæc eſſe phylacteria in novo Teſtamento, quaſi conſervatoria Legis, quibus & hodie Judæi utantur: appendices quaſdam ubi ſunt ex Lege aliquot ſententiæ minutis characteribus ſcripta, fronti & brachiis alligantes. Hæc ille.*

9 Deinque] *Heb. Et.* Inſcribes ea poſtibus &c.] *Heb. Scribes ea ſuper poſtes domus tuæ, & in portis tuis.*

10 Quum autem *hoc* evenerit] *Verto, Porrò. Heb. Et fiet. Id eſt, fieri debet. quidnam? nempe id quod ſubjicitur verſu 12, Cave tibi ne obliviſcaris &c. Modus loquendi apud Moſen & Prophetas uſitatiſſimus: ut ſcil verbo* וְהָיָה *vehajah, Et fiet, abſolutè poſito, ſubjiciatur verbum ſpeciale quo generale illud declaretur. In hac autem loquendi forma videtur commodè adhiberi poſſe vox* Porrò, *pro voce illa* וְהָיָה *quippe quæ adhiberi ſolet in tranſitionibus.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit. Synecd generis.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Se daturum] *Heb. Ad dandum.* Maximas & optimas] *Heb. Magnas & bonas. Quod puto in vertendo retinendum quum nominibus illis non ſit præfixus articulus* ה*.*

11 Ciſternas effoſſas quas non effodiſti] *Heb. Ciſternas excisas quas non excidiſti. Quæ verba in vertendo puto retinenda ut intelligamus, ciſternas excidi ſolitas eſſe in terra lapidoſa, ut continerent aquam pluvialem. Vel certè ſi in terra pulverulenta vel arenoſa effoſſa fuerunt, opus fuit ut lapidibus cæſis latera ejus munirentur.* Oliveta] *Heb.* זֵיתִים *seithim quæ vox aliàs ſignificat oleas: ſed quum ſubjungitur nomini vinea, tum ſignificat oliveta ut percipi poteſt ex Exod.23.v.11. Meton. materiæ.* Et comedens &c.] *Heb. Et comederis & ſaturatus fueris.*

12 Ne] *Heb.* פֶּן *pen: id eſt, in ne, ἵνα μή.* E domo ſervorum] *Vide ſuprà ſchol.in cap 5.v.12.*

14 Ne ſequimini &c.] *Heb. Non ambulabitis poſt deos alios.* Qui circumſtant vos] *Heb. Qui ſunt in circuitionibus veſtris.*

15 Deus fortis] *Verto ſimpliciter, Deus. Conſtrue ſit, Jehova deus tuus eſt deus zelotes in medio tui.* Ne accenſus &c.] *Heb. Ut ne exardeſcat naſus (ſive ira) Jehovæ dei tui contra te, & perdat te de ſuper facie humi.*

16 Maſſæ] *Heb In Maſſah,* Zu Maſſah. *Vide Exod.17.*

17 Diligenter obſervatote] *Heb. Obſervando obſervabitis.*

18 Ut facias] *Heb. Et facies.* Videtur] *Pro videtur decorum eſt. Bonum & rectum eſſe in oculis alicujus, phraſi Hebraica eſt, Alicui bonum & rectum videri.* Et ingreſſus &c.] *Heb. Et ingrediaris & poſſideas.* Optimam] *In Hebræo eſt poſitivus cum articulo.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

19 Expellendo] *Verto,* Nempe *ſe expulſurum. Ita ut hæc vox regatur à proximè præcedente verbo,* Juravit, *ſeu* Juramento promiſit: *quæ expoſitio confirmatur per verba continenter ſequentia. Heb. Ad expellendum. Phraſis qualis ſuprà verſu 10. Juravit ſe daturum: Heb. Ad dandum. Noſtri vocem hanc conſtruunt cum verbo* Facias *in principio verſus 18. ac proinde verba interjecta includunt parentheſi. Sed iſtud contortius mihi videtur.* Loquutus eſt] *Id eſt, promiſit. Synecd. generis.*

20 Poſthac] *Heb. Cras. Synecdoche ſpeciei.* Quid ſibi volunt] *In Hebræo regulariter ſuppletur verbum* ſunt. *Quid ſunt? Id eſt, Cujus rei ſignum ſunt? quid ſignificant: denique quid ſibi volunt? Metonym a ſubjecti.* Judicia] *Verto, jura.*

21 Dices] *Id eſt, dicito. Heb. Et dices id eſt, Tunc dices. Conjunctio copulativa nihil aliud hic agit, quàm ut annectat ſubſequens enuntiati antecedenti.* Sed] *Heb. Et.* Forti] *Vel, robuſta.*

22 Ediditque] *Heb. Et dedit.* Maxima] *Heb. Magna. Quod verbum (ſicut & proximè ſequens) puto in vertendo retinendum: quum non ſit ſuffixus articulus* ה*.* Peſſima] *Heb. Mala. Id eſt, moleſta & noxia. Synecd. generis.* Contra Ægyptios] *Heb. Contra Mitſrajimum. Id eſt, Contra poſteros Mitſrajimi. Metonymia efficientis.* Familiam] *Heb. Domum. Metonymia ſubjecti.* Ante] *Propoſitio* ל *hic valet Ante.*

23 Eduxit autem &c.] *Heb. Et nos eduxit.* Et daret] *Heb. Ad dandum.* Juramento promiſerat] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

24 Præcepit nos] *Verto, Præcepit nobis.* Exercere] *Id eſt, ut exerceamus. Heb. Facere.* Ut bene ſit nobis] *Heb. ad bonum nobis.* Omnibus diebus] *Scil. vitæ noſtræ.* Ut nos conſervet in vita] *Heb. ad vivificandum nos. Meton. ſubjecti.* Sicut hodie] *Suppleo,* eſt. *Heb. Secundum diem hunc.*

25 Sit] *Verto, Erit.* Si] *Heb.* כִּי*. Id eſt, Quum. Quod poteſt in vertendo retineri.* Obſervantes fecerimus] *Heb. Obſervabimus facere.*

OBSERVATIONES EX CAP. VI.

EX verſ.2. Timor Dei ſcaturigo eſt obedientiæ noſtræ erga Deum. *Timor Dei.*

2 Ex v.2.3.18. Promiſſionibus divinis allici debemus ad ſeriam obſervationem mandatorum ipſius. *Mandata Dei.*

3 Ex v.4. oritur teſtimonium de unitate eſſentiæ divinæ. *Deus.*

4 Ex v.5. Quum nemo talem dilectionem Dei præſtare poſſit, qualis hic requiritur: ſequitur, neminem poſſe legem Dei perfectè obſervare: ac proinde nec juſtitiam & vitam ex obſervatione Legis conſequi. *Lex Dei.*

5 Ex v.7. Ad officium parentum pertinet, diligenter erudire liberos ſuos in verbo Dei. *Parentum officium.*

6 Ex verſ.8. Verbum Dei perpetuò meditandum eſt. Vide Pſal.1.v.2. *Verbum Dei.*

7 Ex v.10.11.12.21.22.23. Beneficia Dei non ſunt oblivioni tradenda, ſed grata memoria perpetuò recolenda. *Beneficia Dei.*

8 Ex v.13. Quum juramentum à Deo præceptum ſit: ſequitur errare Anabaptiſtas, qui putant illud Chriſtianis eſſe illicitum. Neque enim dicere poſſunt, iſtud præceptum eſſe abrogatum: quippe quum ſit morale. *Anabaptiſtarum error. Juramentũ.*

9 Ex eod.v. Legitima formula juramenti eſt, ut fiat per nomen Dei. Peccant igitur in Papatu, quum jurant per ſanctos. *Juramentũ.*

10 Ex v.ult. Juſtitia tum demum ex Lege exſiſtit, quum quis eam perfectè obſervarit. Quod quum nemo poſſit, nemo etiam *Juſtificatio.*

ex Lege poteſt j[illegible]ficari. Ut igitur juſtificemur opus eſt nobis [illegible]tisfactione Chriſti, quâ pro transgreſſionibus noſtris perfe-
juſtitiam a Deo imputari, ſeu nos pro juſtis haberi, propter ſa- ctè ſatisfecit ſuâ morte. Vide Rom.8.v.34.

CAPUT VII.

T. & J.

I. *QUum introduxerit te Jehova deus tuus in eam terram, quò tu mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario, & dejecerit gentes magnas à facie tua, Chitthæam, & Girgaſitæam, & Emoræam, & Cenahanæam, & Perizzæam, & Chivvæam, & Jebuſæam, ſeptem gentes majores & robuſtiores te:*

2 Expoſueritq; eas Jehova deus tuus tibi ut percutias eas, omnino internecioni devoveto eas, ne pangito cum eis fœdus, neq; gratiam facito eis.

3 Neq; conjungito te affinitate cum eis, filiam tuam ne dato filio ullius earum, *& filiam ullius ne accipito pro filio tuo:*

4 Abduceret enim filium tuum à ſequendo me, & colerent deos alienos; quamobrem accenſus irâ Jehova in vos perderet vos celeriter.

5 Quin potiùs ſic facitote eis, altaria earum diruitote, & ſtatuas earum frangitote, etiam lucos earum ſuccidutote, & ſculptilia earum comburitote igne.

6 Nam populus ſanctus es Jehovæ deo tuo: te ſelegit Jehova deus tuus, ut ſis ei populus peculiaris præ omnibus populis qui ſunt *ſub univerſo cœlo.*

II. *7 Non eò quòd plures eſſetis omnibus reliquis populis, amore propenſus Jehova in vos, ac ſelegit vos: vos enim* eratis populus *pauciſſimus omnium populorum:*

8 Sed eò quod diligit Jehova vos, & eò quòd ſervat juramentum illud quod juraverat majoribus veſtris, eduxit vos Jehova manu forti: ac redemit te è domo ſervorum è manu Parhonis regis Ægypti:

9 Ut agnoſcas Jehovam deum tuum eſſe Deum ipſum; Deum *fortiſſimum, fideliſſimum, obſervantem fœderis ſui & benignitatis ſuæ erga diligentes ſe & obſervantes mandata ſua, in mille generationes,*

10 Et rependentem odio habentibus ſe cuique *in faciem ejus, perdendo eum, qui non dilaturus eſt odio habenti ſe, in faciem ejus rependet ei:*

III. *11 Et obſerves mandatum ſtatutaq; & judicia illa, quæ ego præcipio tibi hodie ut facias ea.*

12 Eritq; propterea quòd audientes judicia iſta obſervaveritis ac feceritis ea, ut obſervet Jehova deus tuus tibi fœdus illud & benignitatem, quam juramento promiſerat majoribus tuis.

13 Diliget enim te, & benedicet tibi, atq; augebit te; benedicet inquam fructus ventris tui & fructus terræ tuæ, frumento tuo muſtoq; tuo & oleo tuo, fœtus boum tuarum, & gregibus pecudum tuarum, in ea terra quam juramento promiſerat majoribus tuis ſe daturum tibi.

14 Benedictus eris præ omnibus populis: non erit in te ullus ullave ſterilis, etiam in jumentis tuis.

15 Et amovebit à te Jehova omnem morbum: & nullos languores Ægyptiorum peſſimos quos noſti, imponet tibi, ſed indet eos omnibus odio habentibus te.

16 Quum autem abſumturus es omnes illos populos quos Jehova Deus tuus dat tibi, ne parcito oculus tuus illis: neq; colito deos eorum, quia tendicula id eſſet tibi.

IV. *17 Si dicas in animo tuo, Majores* ſunt *iſtæ gentes me: quomodo poſſem expellere eas?*

18 Ne timeto ab eis: fideliter recordare eorum quæ fecit Jehova Deus tuus contra Parhonem & totam Ægyptum:

19 Probationum illarum maximarum quas viderunt oculi tui, & ſignorum prodigiorumq; & manus illius fortis & brachii extenti, quibus eduxit te Jehova Deus tuus: ſic facturus eſt Jehova Deus tuus omnibus illis populis à quorum facie times.

20 Sed etiam tamquam *crabronem immittet Jehova Deus tuus in eos; donec pereant qui reliqui fuerint, quiq; abſconderint ſe, à facie tua.*

21 Ne conſternator metu illorum: nam Jehova deus tuus in medio tui eſt, Deus *fortis, magnus, & formidabilis.*

22 Et quanquam dejiciet Jehova deus tuus gentes illas à facie tua paulatim, non poteris conſumere eas celeriter, ne numero ſuperent te beſtiæ agri.

23 Exponet tamen eas Jehova, Deus tuus tibi, & divexabit eas vexatione maxima donec perdantur,

24 Et tradet reges earum in manum tuam, ut perdas nomen eorum ſub cœlo; non conſiſtet quiſquam coram te, donec perdideris eos.

25 Sculptiles deos earum comburito igne: ne concupiſcas argentum vel aurum quod ſit *in eis, aut accipias tibi, ne illaqueeris eo, nam abominationi eſt Jehovæ deo tuo.*

26 Ut ne inferens rem abominabilem in domum tuam ſis anathema, ſicut ea eſt: *omnino deteſtator eam, & prorſus abominator eam, quia anathema eſt.*

P.

QUum introduxerit te Jehova deus tuus in eam terram, quò tu mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario, & *a* ejecerit gentes magnas ante faciem tuam, Hittæos, & Girgaſitæos, & Amorræos, & Cananæos, & Periſſæos, & Hivvæos, & Jebuſæos, ſeptem gentes majores & robuſtiores te: I. *a Ioſ.11.*

2 Expoſueritque eas Jehova deus tuus tibi ut percutias eas: omnino interneccioni devoveto eas, ne pangito cum eis fœdus, neque gratiam exhibeto eis;

3 Neque conjungito te *b* affinitate cum eis, filiam tuam ne dato filio illius, & filiam illius ne accipito pro filio tuo: *b Exod.23. [illegible]*

4 Averteret enim filium tuum a ſequendo me, & colerent deos alios; quamobrem exardeſceret ira Jehovæ in vos, & perderet vos celeriter.

5 Sed ſic facitote eis, *c* Altaria earum diruitote, & ſtatuas earum frangitote; etiam lucos earum ſuccidito, & ſculptilia earum *d* comburitote igne. *c Exod.23. [illegible]*

6 Nam populus *e* ſanctus es Jehovæ deo tuo: te elegit Jehova deus tuus, ut ſis ei populus peculiaris ex omnibus populis qui *ſunt* in ſuperficie terræ. *e Exod.19. Sup.4. [illegible] & 26.18.*

7 Non eò quòd plures eſſetis omnibus reliquis populis, amore propendit Jehova in vos, ac elegit vos: vos enim *eratis populus* pauciſſimus omnium populorum: II.

8 Sed eò quòd *f* diligit Jehova vos, & eò quòd ſervat juramentum illud quod juravit patribus veſtris, eduxit vos Jehova manu robuſta: ac redemit te è domo ſervorum, è manu Pharaonis regis Ægypti: *f [illegible]*

9 Ut agnoſcas Jehovam deum tuum eſſe *g* Deum; deum illum fidelem, obſervantem fœderis ſui & benignitatis ſuæ erga eos qui diligunt ipſum, quique obſervant mandata ipſius, in mille generationes; *g Exod.34. Sup. 4.*

10 Et rependentem iis qui oderunt ipſum *cuiq;* in faciem ejus, perdendo eum, *qui h* non dilaturus eſt odio habenti ipſum, ſed in faciem ejus rependet ei. *h Nah.1.2.*

11 Obſervato igitur mandatum ſtatutaque & jura illa, quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias ea. III.

12 Fietque *i* propterea quòd audientes jura iſta obſervaveritis ac feceritis ea, ut obſervet Jehova deus tuus tibi fœdus illud & benignitatem, quam juramento promiſit patribus tuis. *i Lev.26. Iuſ.23.*

13 Diliget enim te, & benedicet tibi, atque augebit te; benedicet inquam fructui ventris tui & fructui terræ tuæ, frumento tuo muſtoque tuo & oleo tuo, fœtui boum tuarum, & ovibus gregis tui, in ea terra quam juramento promiſit patribus tuis ſe daturum tibi.

14 Benedictus eris præ omnibus populis: non erit in te *k* infœcundus aut infœcunda, etiam in jumentis tuis. *k Exo.23.26.*

15 Et amovebit a te Jehova omnem morbum: & nullos languores Ægyptiorum malos illos quos noſti, imponet tibi, ſed indet eos omnibus odio habentibus te.

16 Conſumito igitur omnes illos populos quos Jehova deus tuus dat tibi, ne parcito oculus tuus illis: neque colito deos eorum, quia laqueus id *eſſet* tibi.

17 Si dices in corde tuo, Majores *ſunt* iſtæ gentes quam ego: quomodo *igitur* potero expellere eas? IV.

18 Ne timeto ab eis: fideliter recordare eorum quæ fecit Jehova deus tuus Pharaoni & omnibus Ægyptiis.

19 *l* Tentationum illarum magnarum quas viderunt oculi tui, & ſignorum prodigiorumque & manus illius robuſtæ & brachii extenti, quibus eduxit te Jehova deus tuus: ſic facturus eſt Jehova deus tuus omnibus illis populis a quorum facie times. *l Iuſ.23.*

20 Quin etiam *m* crabrones immittet Jehova deus tuus in eos, donec pereant qui reliqui fuerint, quique abſconderint ſe, à facie tua. *m Exod. v.28. Ioſ.24.12.*

21 Ne conſternator propter illos: nam Jehova deus tuus in medio tui *eſt*, deus magnus & formidabilis.

22 Et dejiciet Jehova deus tuus gentes illas à facie tua paulatim; non potens conſumere eas celeriter, ne numero ſuperent te beſtiæ agri.

23 Exponet eas Jehova, deus tuus tibi, & dejiciet eas cum magno impetu, donec perdantur;

24 Et tradet reges earum in manum tuam, ut perdas nomen eorum è *locis quæ ſunt* ſub cælo; non conſiſtet quiſquam coram te, donec perdideris eos.

25 Sculptiles deos earum *n* comburito igne: ne concupiſcito argentum vel aurum *quod eſt* in eis, ut accipias *illud* tibi, ut ne illaqueeris eo; nam *iſtud* abominationi *eſt* Jehovæ deo tuo. *n Sup.*

26 Ne igitur inferto rem abominabilem in domum tuam ut fias anathema, ſicut ea *eſt*: omnino deteſtator eam, & prorſus abominator eam, quia anathema eſt.

ANALYSIS CAP. VII.

PErgit Moſes in ſermone inſtituto: & primò præcipit quædam quæ pertinent ad præceptum decalogi ſecundum: videlicet ut deleant gentes illas idololatricas, incolas terræ Chanaan, v.1.&2: item ne pangant cum eis fœdus, v.2: nec affinitatem cum eis contrahant, v.3.&4. Item ut inſtrumenta idololatriæ ipſorum è medio tollant, v.5. Cujus præcepti ratio ſubjicitur verſu 6. Deinde per digreſſionem exponit cauſam quæ Deum moverit ad ipſos ſibi in populum eligendos, v.7.& 8: eâque occaſione eos hortatur ad cultum Dei & obſervationem mandatorum ipſius, v.9.10.11. & hanc exhortationem amplis promiſſionibus confirmat, v.12.13.14.&15. Tum præceptum de Chananæis delendis repetit, v.16: & per prolepſin contra metum illorum eos conſolatus, verſ.17. & ſeqq. Promittendo Deum illos expulſurum: quam promiſſionem confirmat exemplo liberationis ipſorum ex Ægypto, v.18.&19. Interim promiſſionem illam limitat motâ temporis, ejuſque limitationis cauſam indicat, v.22. Poſtremò præceptum de inſtrumentis idololatriæ perdendis repetit, annexo interdicto, ne in ſuos uſus convertant argentum vel aurum idolis detractum, v.25.&26.

SCHOLIA IN CAP. VII.

v.1. MOx ingreſſurus es] *Heb. Ingrederis.* A facie sua] *Id eſt, ante faciem tuam. Vel Propter te.* Chittæam &c.] *Verto, Chittheos. & Girgaſchæos: & ſic deinceps. Heb. Chittæum, Girgaſæum: & ſic deinceps. Singularis pro plurali per ſynecdochen membri. Neq; enim rectum eſt ut repetatur ex voce* גּוֹיִם *nomen* גּוֹי *gôi, id eſt, gens: quia nomina illa ſunt patronymica, quorum unoquoq; perſona aliqua ſignificatur, non autem gens.* Septem gentes] *Per appoſitionem.* Majores &c.] *Heb. Magnas & robuſtas (ſive numeroſas) præ te.*

2 Expoſueritque] *Repete* Quum, *ex principio verſus præcedentis.* Expoſuerit eas ſibi] *Heb. Dederit eas ante faciem tuam, ſive coram te.* Ut percutias] *Heb. Et percuties.* Omnino internecioni devoveto] *Heb. Devovendo devovebis.* Ne pangito cum eis] *Heb. Non ſcindes, vel cædes, eis.* Gratiam facito] *Verto, Gratiam exhibeto. Gratiam alicui facere, aliud eſt apud Latinos. Verbum Hebraicum eſt* חָנַן.

3 Filio ullius *eorum*] *Verto, Filio illius. Nempe alicujus ex gentibus commemoratis. Sic mox, Filiam illius. Enallage numeri.*

4 Abduceret] *Vel, Averteret.* A ſequendo me] *Heb. A poſt me.* Alienos] *Heb. Alios.* Quamobrem] *Heb. Et.* Accenſus irâ &c.] *Heb. Exardeſceret naſus (ſive ira) Jehova, & perderet.* Celeriter] *Heb. Accelerando. In Hebræo ante infinitivum* מַהֵר *mahër deſunt præpoſitio* בְּ.

5 Quin potiùs] *Vel, Sed. Heb.* כִּי־אִם *ki-im.* Earum] *Scil. gentium, ex v.1. Sed malo, ut ſimpliciter, Eorum: ut ſiat relatio ad ipſos homines. Sic deinceps.* Etiam] *Heb. Et.*

6 Te ſelegit] *Heb. te elegit.* Ut ſis &c.] *Heb. Ad eſſendum ei in populum peculii. Genitivus adjuncti.* Præ] *Verto, Ex.* Sub univerſo cælo] *Verto, In ſuperficie terræ. Heb. Super faciè humi.*

7 Eò quòd plures eſſetis] *Heb. Propter multitudinem veſtram præ omnibus populis. Præpoſitio* מִן *min hic valet Propter.* Omnium populorum] *Heb. Ex omnibus populis.*

8 Sed] *Heb.* כִּי *ki, pro* כִּי־אִם *ki im.* Eò quòd diligis Jehova vos] *Heb. Propter dilectionem Jehova* quâ diligit *vos. Rurſus* מִן *valet Propter.* Et eò quòd ſervat] *Heb. Et propter ſervare eum. Rurſus* מִן *min valet Propter.* Juraverat] *Malim, juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

9 Ut agnoſcas] *Heb. Et agnoſces.* Jehovam &c.] *Heb. Quòd Jehova deus tuus ſit deus ille. Nempe verus deus.* הַ *articulus valet pronomen demonſtrativum.* Deum fortiſſimum, fideliſſimum] *Verto, Deum illum fidelem.* Fœderis ſui & benignitatis ſuæ] *In Hebræo non habetur pronomen illud reciprocum: ſed loco ejus habetur articulus.* Erga diligentes ſe & obſervantes mandata ſua] *Puto dicendum, Erga eos qui diligunt ipſum, quiq; obſervant mandata ipſius.*

10 Se] *Decetero, ipſum.*

11 Et obſerves] *Verto, Obſervate igitur. Heb. Et obſervabis.* Judicia] *Verto, jura.*

12 Eritque] *Verto, Fietq;.* Propterea quòd &c.] *Heb. Propterea quòd audiveritis jura illa, & obſervaveritis &c.* Propterea quòd] *Hebr.* עֵקֶב *hhekeb. Quod nomen propriè ſignificat mercedem: hic autem, & alibi paſſim, uſurpatur pro conjunctione cauſali Quia: & notatur quædam compenſatio: ſicut laborum merces eſt compenſatio operæ ſeu laboris. Deſiciunt autem duæ voces, quæ alibi adduntur, ſaltem alterutra: nempe* עַל *hhál &* כִּי *ki, vel* אֲשֶׁר *aſchér. Plena oratio eſſet* עַל עֵקֶב כִּי*. vel* עַל עֵקֶב אֲשֶׁר*. Id eſt, Pro mercede quòd.*

13 Diliget enim] *Heb. Et diliget.* Benedicet inquam] *Heb. Et benedicet.* Pecudum] *Heb.* צֹאן *tſon: id eſt ovium & caprarum.* Juramento promiſerat] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Se daturum] *Heb. Ad dandum.*

14 Ullus ullave ſterilis] *Heb. Infœcundus & infœcunda.* Etiam] *Heb. Et.* In jumentis tuis] *Heb. In jumento tuo Collectivè.*

15 Et nullos languores &c.] *Heb. Et omnes languores Ægyptiorum, malos illi, quos noſti, non ponet eos in te. Nominativus abſolutè poſitus. Id eſt, Quod attinet ad omnes languores, malos illos.* Sed] *Heb. Et.* Indet eos omnibus] *Heb. Dabit eos in omnes.*

16 Quum autem abſumturus es &c.] *Verto, Conſumito igitur. Altera verſus laborat ad* δίχασιν: *Quum abſumturus es, ne parcito. Etenim qui abſumit, hoc ipſo non parcit. Heb. Et comedes. Metaph. vel ſynecd. ſpeciei.* Tendicula] *Vel, Laqueus. Id eſt, res perniciosa. Metaphora ab aucupio.*

17 Si dicas] *Malim, Si dices. Heb. Quum dices.* כִּי *pro* אִם *per heteroſin.* Animo] *Heb. Corde. Porro dicere in corde ſuo, eſt cogitare.* Majores me] *Heb. Magnæ præ me.* Quomodo] *Perſpicuitatis causâ adde,* igitur. Poſſem] *Heb. Potero, quod poteſt in vertendo retineri.*

18 Ne timeto] *His verbis continetur conſequens enuntiati connexivi, ſuperiore verſu inſtituti. Eſt autem hic ellipſis verbi, Reſpondeo.* Fideliter recordare] *Heb. Recordando recordaberis.* Contra Pharaonem, &c.] *Verte, Pharaoni & omnibus Ægyptiis.*

19 Probationum] *Verto, tentationum. Vide ſuprà cap.4.v.34.*

20 Sed] *Malim, Atq; vel, Quin. Heb. Et.* Tanquam crabronem] *In Hebræo nulla eſt ellipſis: ſed vox crabronis uſurpatur metaphoricè ad ſignificandum terrorem: ut percipitur ex collatione cum Exod.23.v.27.28. Ponitur autem numerus ſingularis pro plurali per ſynecdochen membri. Quanquam nihil videtur vetare quin nomen crabronum hic accipiatur in ſignificatione propria. Sic enim in Amoræos immiſit Deus grandinem, pugnante cum eis Joſuâ, Joſ.10.v.11. Item ad preces Samuelis immiſit Deus in Philiſtæos, prælium cum Iſraelitis commiſſuros, tempeſtatem; quâ fudit fugavitq; illos. 1.Sam.7.v.9.vel 10.* A facie tua] *Non ſatis liquet, utrùm hæc verba regantur à verbo propinquiore,* abſconderint ſe: *an à remotiore,* pereant.

21 Ne conſternator] *Heb. Non conſternaberis.* Metu illorum] *Heb. A facie illorum. Poteſt etiam verti, Propter illos.* Deus fortis magnus] *Verto, Deus magnus. Ita ut nomen* אֵל *él ſit ſubſtantivum, cui duo tantùm hic addantur epitheta.*

22 Et quanquam &c.] *Conſequens hujus discretivi ſequitur verſu ſequente. In Hebræo eſt copulativum,* Dejiciet & expunet. *Ne autem conſequens primâ fronte videatur eſſe ibi,* Non poteris &c. *perſpicuitatis causâ repetenda eſt & inferenda conjunctio Quanquam, ſic,* quanquam *non poteris.* Paulatim] *Heb. Modicum modicum.* Celeriter] *Heb. Accelerando.* Ne numero ſuperent te] *Heb. Ne multiplicentur ſupra te.* Beſtiæ] *Heb. Beſtia. Synecd. mēbri.*

23 Exponet tibi] *Heb. Dabit coram te.* Maxima] *Heb. Magna.*

24 Ut perdas] *Heb. Et perdes.* Sub cælis] *Heb. È ſub cælis. Id eſt, è locis quæ ſunt ſub cælis.*

25 Sculptiles deos] *Heb. Sculptilia deorum. Id eſt ſculptilia quæ vocantur dii. Genitivus ſpeciei.* Ne concupiſcas] *Malim, Ne concupiſcito. Heb. Non concupiſces.* Vel] *Heb. Et.* In eis] *Heb. Super eis. Scil. diis ſculptilibus.* Aut] *Heb. Et.* Ne] *Malim, Ut ne, ιva μή. Heb.* פֶּן *pèn.* Illaqueeris] *Perniciem tibi attrahas. Metaphora ab aucupio: ut ſuprà v.16.* Abominationi eſt Jehovæ] *Heb. Abominatio Jehova eſt: Id eſt, res abominabilis quam Jehova abominatur. Metonymia formæ, & genitivus adjuncti.*

26 Ut ne inferens &c.] *Verto, Ne igitur inferto rem abominabilem in domum tuam, ut ſis anathema. Heb. Neq; inferes abominationem, &c.* Omnino deteſtatos &c.] *Heb. Deteſtando deteſtaberis, & abominando abominaberis.* Anathema] *Res exitio devota.*

OBSERVATIONES EX CAP. VII.

EX v.1. ex verbis, *Septem gentes majores & robuſtiores te.* Contra potentiam hoſtium noſtrorum conſolemur nos conſideratione potentiæ Dei: qui hoſtes, quantumvis potentes, facilè delere poteſt. *Potentia hoſtium.*

2 Ex v.2. ex verbis, *Expoſueritq; eas Jehova deus tuus tibi.* Item ex v.23. ex verbis, *Exponet tamen eas &c.* Victoria a Deo eſt. Ergo pro illa gratiæ Deo agendæ. *Victoria.*

3 Ex eodem verſu, ex verbis, *Omnino internecioni devoveto eas.* Item ex v.24. ex verbis, *Ut perdas nomen eorum ſub cælis.* Deus impios, ac præſertim idololatras, abominatur. Quare impietatem & idololatriam fugiamus. *Impietas. Idololatria.*

4 Ex verſu eodem, ex verbis, *Ne pangito cum eis fœdus.* Item ex verſ.3. & 4. Familiaritas impiorum fugienda: quia abducit a Deo. *Impii.*

5 Ex v.3. ex verbis, *Dato &c. Accipito &c.* Ad officium parentum pertinet, procurare nuptias liberorum: ac proinde ad officium liberorum pertinet, in nuptiis contrahendis uti conſilio & opera parentum. *Parentum officium.*

6 Ex v.5.25. Idola & quælibet inſtrumenta idololatriæ è medio tollenda ſunt. Hoc autem fieri debet juſſu magiſtratus. Vide exemplum regis Joſiæ, 2.Reg.23. *Idola.*

7 Ex v.6. Notandum hic diſcrimen quoddam inter vetus & novum teſtamentum. In vetere teſtamento Deus unicum populum ſelegit, videl. Iſraëliticum, cum quo fœdus gratiæ pepi- *Diſcrimen inter V. & N. teſtamentū.*

git: at in novo teſtamento fœdus illud pepigit & pangit cum multis & variis populis.

Sanctitas Eccleſiæ. 8 Ex eodem verſu, ex verbis, *Populus ſanctus*. Conſiderandum hic, quibus in rebus conſiſtat ſanctitas Eccleſiæ. Conſiſtit autem in duabus rebus: In remiſſione peccatorum per ſanguinem Chriſti, & in renovatione naturæ per Spiritum ſanctum. De priore vide Heb.9.v.13.& deinceps: & cap.10.v.10.14.29 & cap.13.v.12. De poſteriore vide 1.Theſſ.5.v.23.1.Joh.3.v.3. De utraque vide 1.Cor.6.v.11. Eph.5.v.25.26.27.

Vocatio. 9 Ex eodem verſu, ex verbis, *Te ſelegit* &c. Vocatio gratioſa in ſocietatem populi Dei pendet ab electione Dei. Vide Rom.8.v.30.

Amor Dei 10 Ex v.7.& 8. Amor Dei erga electos gratuitus eſt: nec pendet ab ulla ipſorum dignitate. Confer Rom.9.v.11.12.13.

Veracitas Dei. 11 Ex v.8.ex verbis, *Eò quod ſervat juramentum &c.* Deus eſt conſtans in promiſſis. Hoc facit ad piorum conſolationem.

Vocatorum officium. 12 Ex v 9.10 11. Officium vocatorum eſt, ut Deum rectè cognoſcant,& præcepta ejus obſervent.

Deus. 13 Ex v.9.& 10. obſervetur deſcriptio Dei ex certis attributis. Confer Exod.34.v.6.& 7.

14 Ex v.13.14.15. Promiſſionibus divinis excitari debemus ad ſerium ſtudium obſervandi mandata Dei. *Promiſſiones divinæ.*

15 Ex v.17. notetur cordis humani crudiditas. *Cor humanum.*

16 Ex v.18.19.20.21. Contra metum hoſtium conſolemur nos conſideratione potentiæ Dei, & liberationum præteritarum, & denique promiſſionis præſentiæ ipſius gratioſæ. *Hoſtium metus.*

17 Ex v.20. ex verbis, *Crabronem immittet*. Deus varias habet vias ſeu rationes puniendi impios. Confer hiſtoriam plagarum immiſſarum in Ægyptios, Exod.7. & ſeqq. Item grandinis immiſſæ in Amoræos, pugnante cum eis Joſua, Joſuæ 10.v.11. Item tempeſtatis immiſſæ in Philiſtæos, prælium commiſſuros cum Iſraelitis, 1.Sam.7.v.9.vel 10. *Gubernatio divina. Judicia divina.*

18 Ex eodem verſu. Qui Deum inimicum habet, ei omnes creaturæ adverſantur. *Inimicitia Dei.*

19 Ex eodem verſu. Deus per humilia inſtrumenta ſuperbiam impiorum dejicere ſolet. Confer iterum plagas immiſſas Pharaoni & Ægyptiis: ut ranas, pediculos. *Gubernatio divina.*

20 Ex v.22.& 23. Etiamſi Deus impios ad tempus toleret, tamen tandem eos perdit. *Gubernatio divina.*

CAPUT VIII.

T. & J.

Unumquodq; præceptum quod ego præcipio tibi hodie obſervantes facitote, ut vivatis & augeamini, ac ingreſſi poſſideatis hæreditario jure terram illam quam juramento promiſit Jehova majoribus veſtris.

2 Ideoq; recordaberis totius iſtius viæ, qua deduxit te Jehova Deus tuus jam quadraginta annos per ipſum deſertum, ut affligeret te tentando te, ad cognoſcendum id quod erat in animo tuo, utrum obſervares præcepta ejus necne.

3 Afflixit enim te, & fecit ut eſurires; ſed cibavit te man, quod non cognoveras neq; cognoverant majores tui: ut notum faceret tibi, non ſolo pane vivere hominem, ſed omni eo quod prodit ex ore Jehovæ vivere hominem.

4 Veſtimentum tuum non veteravit quin tegumenta ſit tibi, & pes tuus non intumuit, ipſos quadraginta annos:

5 Ut agnoſcas cum animo tuo; ſicut erudit quis filium ſuum, Jehovam deum tuum erudire te:

6 Et obſerves præcepta Jehovæ dei tui, ambulando per vias ejus, & timendo eum.

7 Quandoquidem Jehova deus tuus mox introducturus eſt te in terram optimam, terram irriguam fluminibus aquarum, fontibus & voraginibus prodeuntibus in convalles & in montes ſingulos:

8 Terram feracem tritici, & hordei, & vitis, & ficus, & malogranati; terram feracem oleæ oleoſæ, & mellis;

9 Terram in qua non comedes cum penuria panem, neq; egebis quoquam in ea, terram è cujus lapidibus ferrum, & è cujus montibus excides æs:

10 Quum comederis & ſaturatus fueris; benedices quoq; Jehovæ deo tuo in illa terra optima quam dederit tibi.

11 Cave tibi ne obliviſcaris Jehovæ dei tui; non obſervando præcepta ejus, judiciaq; ejus, & ſtatuta ejus quæ ego præcipio tibi hodie:

12 Ne, quum comedens ſaturatus fueris, & domos bonas extruxeris ac inhabitaveris,

13 Armentaq; tua & greges tui aucti fuerint, ac argentum & aurum auctum fuerit tibi, denique quicquid eſt tibi auctum fuerit,

14 Efferat ſe animus tuus, & obliviſcaris Jehovæ dei tui, qui eduxit te è terra Ægypti è domo ſervorum.

15 Qui duxit te per deſertum illud maximum & formidabile, abundans *anguibus, preſteribus, & ſcorpionibus, ac ſiticuloſum, ubi non* ſunt *aqua, qui produxit tibi aquam è rupe ipſa adamantina:*

16 Qui in eo deſerto cibavit te man, quod non noverant majores tui, ut affligeret te, & ut tentaret te ad benefaciendum tibi ad extremum:

17 Neq; dicas cum animo tuo, Virtus mea & robur manus meæ paravit mihi opulentiam hanc.

18 Sed recordaberis Jehovæ dei tui, quia ipſe eſt *qui dat tibi virtutem ad comparandam opulentiam, ut præſtet fœdus ſuum quod juramento ſanciverat majoribus tuis, ſicut* eſt *hodie.*

19 Erit enim ſi omnino oblitus Jehovæ dei tui, ſequutus fueris deos alienos, & colens eos incurvaveris te eis: conteſtor contra vos diem hunc, fore *ut omnino pereatis.*

20 Sicut hæ gentes quas Jehova perdiderit à facie veſtra, ita peribitis; propterea quòd non auſcultaveritis voci Jehovæ dei veſtri.

P.

Unumquodque præceptum quod ego præcipio tibi hodie obſervantes facitote; ut vivatis & augeamini, ac ingreſſi poſſideatis hæreditario jure terram illam quam juramento promiſit Jehova patribus veſtris.

2 Et recordator totius iſtius viæ, per quam deduxit te Jehova deus tuus jam quadraginta annos in deſerto, ut affligeret te tentando te, ad cognoſcendum id quod *erat* in corde tuo, utrum obſervaturus eſſes præcepta ejus necne.

3 Afflixit enim te, & fecit ut eſurires, ſed cibavit te *a* man, quod non cognoveras, neque cognoverant patres tui: ut notum faceret tibi, non è ſolo pane *b* vivere hominem, ſed ex omni eo quod prodit ex ore Jehovæ vivere hominem. *a Exod.16.15. b Matt.4.4. Luc.4.4.*

4 Veſtimentum tuum non *c* inveteravit quin tegumento ſit tibi, & pes tuus non intumuit his quadraginta annos: *c Inf.29.5.*

5 Agnoſcito igitur in corde tuo, ſicut caſtigat quis filium ſuum, Jehovam deum tuum caſtigare te:

6 Et obſervato præcepta Jehovæ dei tui, ambulando in viis ejus, & timendo eum.

7 Quandoquidem Jehova deus tuus mox introducturus eſt te in terram bonam; terram præditam torrentibus aquoſis, fontibus & voraginibus prodeuntibus in convallibus & in montibus:

8 Terram feracem tritici, & hordei, & vitis, & ficus, & malogranati; terram feracem oleæ oleoſæ, & mellis;

9 Terram in qua non comedes cum penuria panem, neque egebis re ulla in ea, terram cujus lapides *ſunt* ferrum, & è cujus montibus excides æs:

10 Quum comederis & ſaturatus fueris; benedicito Jehovæ deo tuo in illa terra bona quam dederit tibi.

11 Cave tibi ne *d* obliviſcaris Jehovæ dei tui, non obſervando præcepta ejus, juraque ejus, & ſtatuta ejus quæ ego præcipio tibi hodie: *d Sup.6.12.*

12 Ut ne quum comedens ſaturatus fueris, & domos bonas ædificaveris ac inhabitaveris,

13 Armentaque tua & greges tui aucti fuerint, ac argentum & aurum auctum fuerit tibi; denique quicquid *eſt* tibi auctum fuerit;

14 Efferat ſe cor tuum, & obliviſcaris Jehovæ dei tui, qui eduxit te è terra Ægypti è domo ſervorum:

15 Qui duxit te per deſertum illud magnum & formidabile, *plenum* ſerpentibus urentibus, & ſcorpionibus, ac *per terram* ſiticuloſam, ubi non *ſunt* aquæ, qui produxit tibi *e* aquam è rupe, è lapide duro: *e Exo.17.6. Num.20.11. Pſal.78.15.*

16 Qui in deſerto cibavit te *f* man, quod non noverant patres tui, ut affligeret te, & ut tentaret te ad benefaciendum tibi ad extremum: *f Exod.16. v.14.15.*

17 Ut ne dicas in corde tuo, Vires meæ & robur manus meæ paravit mihi opulentiam hanc.

18 Sed recordator Jehovæ dei tui, quia ipſe *eſt* qui dat tibi vires ad acquirendam opulentiam, ut præſtet fœdus ſuum quod juramento ſancivit patribus tuis, ſicut *eſt* hodie.

19 Quod ſi omnino oblitus Jehovæ dei tui, ſequutus fueris deos alios, & colens eos incurvaveris te eis: conteſtor vos hodie, vos omnino perituros.

20 Sicut hæ gentes quas Jehova perdiderit à facie veſtra, ita peribitis; propterea quòd non auſcultaveritis voci Jehovæ dei veſtri.

ANALYSIS CAP. VIII.

Continuat Moſes ſermonem inſtitutum, & ampliùs hortatur Iſraëlitas ad obſervandum mandata Dei: idque triplici argumentorum genere: (1) ab effectis utilibus: (2) a cauſa impulſiva: (3) ab effectis pernicioſis. Effecta utilia continentur promiſſione præmiorum, verſ.1. 7. 8. 9. 12. 13. ubi terram Chanaan deſcribit & laudat ab adjunctis bonis. Cauſa impulſiva continetur commemoratione beneficiorum a Deo acceptorum,

ptorum, verſ.2.3.4.5.14.15.16. ubi narrat mirabilem ipſorum conſervationem in itinere per deſertum. Effecta perniciosa continentur comminatione extrema, v.19. & 20. Exhortatio autem ipſa continetur verſu 1.6.11.18. Inſeritur etiam exhortatio ſpecialis ad Deum laudandum, v.10.

SCHOLIA IN CAP. VIII.

Unumquodque] *Heb. Omne.* Obſervantes facitote] *Heb. Obſervabitis ad faciendum.* Ac ingreſſi poſſideatis] *Heb. Et ingrediemini & poſſidebitis.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

2 Ideoque] *Heb. Et.* Recordaberis] *Verto, Recordator.* Ipſum] *Elegantiùs omitteretur. In Hebræo eſt articulus* ה. Id] *In Hebræo eſt articulus* אֵת *éth.* Animo] *Heb. Corde. Sic deinceps.* Obſervares] *Verto, obſervaturus eſſes.*

3 Afflixit enim] *Heb. Et afflixit.* Sed] *Heb. Et.* Man] *Pane illo cœleſti.* Majores] *Heb. Patres.* Non ſolo &c. *Heb. Quòd non per panem ſolum vivet homo. Ubi præpoſitio* עַל *hhal valet Per, & notat cauſam inſtrumentalem.* Sed] *Heb.* כִּי *ki, pro* כִּי־אִם *ki-im.* Omni eo quod prodit ex ore] *Heb. Per omnem exitum oris. Metonymia adjuncti.*

4 Veteravit] *Sive, inveteravit.* Quin tegumento ſit tibi] *Heb. Ab eſſendo ſuper te. id eſt, ut non ſit amplius ſuper te.* Intumuit] *Heb. Fermentatus eſt. Metonymia efficientis metaphorica.* Ipſos] *Verto, jam. Heb. Hoc* tempore.

5 Ut agnoſcas] *Heb. Et agnoſces.* Erudire] *Heb. Quòd erudit.*

6 Per vias] *Sive, in viis.*

7 Quandoquidem &c.] *Enunciatio hujus relativa cauſa conſequens ſequitur demum verſ.10.* Mox introducturus eſt] *Heb. Introducit.* Optimam] *Heb. Bonam.* Terram *irriguam* fluminibus aquarum &c.] *Heb. terram torrentium* (*ſeu fluminum*) *aquarum, fontium & voraginum prodeuntium per convallem & per montem. In Hebræo nulla eſt ellipſis: Sed ſunt genitivi quibus notantur adjuncta. Senſus eſt, Terram præditam fluminibus aquarum, fontibus &c. Nomina autem* convallis *&* montis *ponuntur pro pluralibus per ſynecd. membri.*

8 Terram *feracem* tritici] *In Hebræo nulla eſt ellipſis: ſed genitivus adjuncti. Itaq; vox* feracem *non debuit ſcribi ut ſupplementum.* Olivæ] *Heb. Olea. Genitivus adjuncti.*

9 Neque] *Heb. Non. Aſyndeton* E cujus lapidibus ferrum] *Vel, Cujus lapides* ſunt *ferrum. Id eſt, ferro præditi. Metonymia materiæ.*

10 Quum comederis &c.] *Hic annectitur conſequens enunciationis inſtitutæ verſ.7. Heb. Et comedes, & ſaturaberis, & benedices.* Benedices Jehovæ] *Laudabis Jehovam.* Io] *Heb. Super.* Optima] *Heb. Bona illa. Articulus* ה *notat ſuperlativum.*

11 Judicia] *Verto, jura.*

12 Ne quum comederis &c.] *Heb. Ut ne comedas & ſaturaveris &c. & efferat ſe animus tuus. Enunciatum copulativum valet relativum temporis.*

13 Denique] *Heb. Et.* Quicquid] *Heb. Omne quod.*

14 Efferat ſe animus tuus] *Heb. Exaltetur cor tuum.*

15 Maximum] *Hebr. Magnum illud.* Anguibus &c.] *Hebr. Angue & preſtere & ſcorpione. Numerus ſingularis pro plurali per ſynecdochen membri.* Ac ſiticuloſum] *Verto, Et per terram ſiticuloſam. id eſt, ſiccam. Heb. Per terram ſitis. Genitivus adjuncti & metonymia effecti metaphorica.* Ubi non *ſunt* aquæ] *Epexegeſis.* Produxit] *Heb. Producit. Enallage temporis.* Ipſa] *Redundat.* Adamantina] *Vel, dura. Heb. Duritiei. Genitivus adjuncti. Vocem* חַלָּמִישׁ *hhallamiſch alii ſilicem vertunt.*

16 Man] *Pane cœleſti.* Majores] *Heb. Patres.* Ad extremum] *Id eſt, tandem. Heb. in extremitate tua.*

17 Neque] *Heb. Et. Sed* hîc *rurſus repetenda eſt vocula* פֶּן *pén, ex verſu 12. Protozeugma.* Cum animo tuo] *Heb. In corde tuo.* Virtus] *Vox Hebræa* כֹּחַ *coahh ſignificat vires,* Krafft. Paravit] *Heb. Fecit.*

18 Sed] *Heb. Et.* Recordaberis] *Verto, Recordator.* Virtutem] *Ut verſu præcedente.* Comparandam] *Hebr. Faciendam.* Præſtet] *Heb. Statuat, vel ſtatuat.* Juramento ſanciverat] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Sicut *eſt* hodie] *Heb. Secundum diem hunc.*

19 Erit enim] *Verto, Porrò. Hebr. Et fiet.* Si omnino oblitus &c.] *Heb. Si obliviſcendo obliviſcéris &c. & ambulabis poſt deos alios & coles eos, & incurvabis te eis.* Conteſtor contra vos diem hunc] *Vel, Conteſtor vos hodie. Fore ut* omnino pereatis] *Heb. Quod pereundo peribitis. Vocula* Fore *non debuit ſcribi ut ſupplementum.*

20 Pereatis] *Verto, Peribitis, ut hic verſus non pendeat à præcedente.* Propterea quòd] *Heb.* עֵקֶב *hhékeb. de qua voce vide ſuprà cap.7. v.12.*

OBSERVATIONES EX CAP. VIII.

Ex v.1. ex verbis, *Ut vivatis* &c. Pietas ad omnia utilis eſt, ut quæ promiſſionem habet & præſentis & futuræ vitæ. *Pietas.*

2 Ex v.2. Quum Deus nos affligit, ſtatuere debemus quòd tentet nos: ac proinde in obſervandis ejus mandatis conſtantes manere debemus. *Afflictiones.*

3 Ex v.3. Item 15. & 16. Quum nos deficiunt media à Deo ad ſuſtentationem corporis deſtinata, & ordinariè neceſſaria: non debemus propterea deſperare, quaſi fame aut ſiti nobis moriendum eſſet: quia Deus poteſt nos extraordinariis modis alere, atque etiam id facit, dummodo ei conſtanter adhæreamus. Confer exemplum Eliæ, 1.Reg.17. v.4.5.6. & viduæ Sareptanæ, ibid. v.14.15.16. *Mediorum defectus.*

4 Ex v.4. Qui Deo confidunt, & mandatis ejus obediunt, illi mirabiliter ab eo conſervantur. *Fiducia. Obedientia.*

5 Ex v.5. Deus erga illos qui ei confidunt, & mandatis ejus obediunt, paterno animo affectus eſt. *Fiducia. Obedientia.*

6 Ex v.7.8.& 9. Bonitas terræ Chanaan typus fuit felicitatis cœleſtis quæ omnibus electis à Deo parata eſt. *Typus vitæ æternæ.*

7 Ex v.10.11.12.13.14.& 17. Pravitas naturæ humanæ inter alia ex eo quoque perſpicitur, quòd homines maxima Dei beneficia, quibus affecti fuerunt, ingrata oblivione atque ſilentio ſepelire ſolent, ſuamque felicitatem ſuæ ipſorum induſtriæ ac viribus adſcribere. *Natura humana pravitas.*

8 Ex v.18. Opulentia donum Dei eſt. Quare Deo pro illa gratiæ agendæ. *Opulentia.*

9 Ex v.19.& 20. Deus idololatras graviſſimè punire ſolet. *Idololatria.*

CAPUT IX.

T. & J.

I. *Audi Jiſraël, tu tranſiturus es dies hac Jardenem, ut ingreſſus hæreditario jure poſſideas gentes majores & robuſtiores te, civitates magnas & munitas* aſſurgentes *in cœlum uſq;:*

2 *Populum magnum & excelſum, filios Hanakitarum; quos tu noviſti, &* de quibus *tu audiviſti, Quis ſubſiſteret coram filiis Hanaki?*

3 *Scias ergo hodie, Jehovam Deum tuum ipſum qui tranſit ante te, ignem* eſſe *conſumentem, ipſum perditurum eos, & ipſum proſtraturum eos ante te, ut expellas eos & perdas eos celeriter, quemadmodum Jehova dixit tibi.*

II. 4 *Ne loquitor cum animo tuo, quum expulerit Jehova Deus tuus eos à facie tua, dicendo, Propter juſtitiam meam introduxit me Jehova ad hæreditario jure poſſidendum terram hanc; at propter improbitatem gentium iſtarum Jehova expellit eas à facie tua.*

5 *Nequaquam propter juſtitiam tuam, aut propter rectitudinem animi tui ingreſſurus es ad poſſidendum hæreditario jure terram earum; ſed propter improbitatem gentium iſtarum Jehova Deus tuus expellit eas à facie tua, & ut præſtet verbum quod juramento promiſit majoribus tuis, Abrahamo, Jitzchako, & Jahakobo.*

6 *Ut autem cognoſcas non propter juſtitiam tuam Jehovam Deum tuum dare tibi terram iſtam optimam ad hæreditario jure poſſidendum eam, ſed populum durum cervice* eſſe *te:*

III. 7 *Recordare, ne obliviſcitor eorum quibus effeciſti ut irâ efferveſceret Jehova Deus tuus in ipſo deſerto, inde ab ipſo die quo exiviſti è terra Ægypti uſque-dum veniſti in hunc locum, rebelles maximo opere fuiſtis contra Jehovam.*

P.

Audi Iſraël, tu tranſiturus es hodie Jordanem, ut ingreſſus hæreditario jure poſſideas gentes majores & robuſtiores te, civitates magnas & munitas *aſſurgentes* in cælum uſque: I.

2 Populum magnum & altæ ſtaturæ, filios Anakitarum; quos tu noviſti, & *de quibus* tu audiviſti *a dicentes*, Quis conſiſteret coram filiis Anaki? *a Num.13. v.33.34.*

3 Scias ergo hodie, Jehovam deum tuum eſſe illum qui tranſit ante te, *velut* ignis *b* conſumens: ipſe exſtirpaturus eſt eos, & ipſe proſtraturus eſt eos ante te. Itaque expelles eos & perdes eos celeriter, quemadmodum Jehova locutus eſt tibi. *b Sup.4. 24. Heb.12.29.*

4 Quum expulerit Jehova deus tuus eos à facie tua, ne dicito in corde tuo, Propter juſtitiam meam introduxit me Jehova ad hæreditario jure poſſidendum terram hanc; ut propter *c* improbitatem gentium iſtarum Jehova expellit eas à facie tua. II. *c Gen.15.16.*

5 Non propter juſtitiam tuam, aut propter rectitudinem cordis tui ingreſſurus es ad poſſidendum hæreditario jure terram earum; ſed propter improbitatem gentium iſtarum Jehova deus tuus expellit eas à facie tua, & ut præſtet illud quod *d* juramento promiſit patribus tuis, Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo. *d Gen.12. 7. & 13.15. & 15.7. & 17 8. & 26.4. & 28.13.*

6 Scias igitur non propter juſtitiam tuam Jehovam deum tuum dare tibi terram iſtam bonam ad hæreditario jure poſſidendum eam, nam populus durus cervice es.

7 Recordare, ne obliviſcitor eorum quibus effeciſti ut irâ *e* efferveſceret Jehova deus tuus in deſerto, inde ab ipſo die quo exiviſti è terra Ægypti uſque-dum veniſti in hunc locum, rebelles fuiſtis contra Jehovam. III. *e Exo.14. 11. & 16.2. & 17 2. Num.11.4.*

8 Etiam in Chorebo feciſtis ut efferveſceret irâ Jehova: nam percitus fuit irâ Jehova contra vos ad perdendum vos:

9 Quum aſcendiſſem montem ipſum accepturus tabulas lapideas, tabulas ipſas fœderis quod pepigerat Jehova vobiscum, & conſediſſem in ipſo monte quadraginta dies & quadraginta noctes, cibum non comediſſem, nec aquam bibiſſem,

10 Et daret mihi Jehova duas illas tabulas lapideas ſcriptas digito Dei; quibus inerat ſecundùm omnia illa verba quæ loquutus fuerat Jehova vobiscum in ipſo monte è medio ignis, die congregationis.

11 Fuit enim exactis quadraginta diebus & quadraginta noctibus quum daret mihi Jehova duas illas tabulas lapideas, tabulas ipſius fœderis.

12 Ut ediceret Jehova mihi, Surge deſcende celeriter hinc. nam corrupit ſe populus tuus quem eduxiſti ex Ægypto: receſſerunt citò ab ea via quam præſtitueras ipſis, fecerunt ſibi fuſile.

13 Præterea alloquutus eſt Jehova me, dicendo, Conſideravi populum hunc, ecce autem populus durus cervice eſt:

14 Deſiſte à me, ut perdam eos & deleam nomen eorum ſub cœlis; efficiam autem te in gentem robuſtiorem & majorem ea.

15 Quamobrem convertens me deſcendi ex ipſo monte (mons autem ille ardebat igne) cum duabus tabulis ipſius fœderis in ambabus manibus meis.

16 Quumque inſpexiſſem, quòd ecce peccaveratis Jehovæ deo veſtro, facientes vobis vitulum fuſilem, receſſeratis celeriter ab ea via quam præſtituerat Jehova vobis.

17 Apprehendens duas illas tabulas, abjeci eas ab ambabus manibus meis. & confregi eas ante oculos veſtros.

18 Deinde pronus coram Jehova ſicut prius, quadraginta dies & quadraginta noctes, cibum non comedi & aquam non bibi: propter omnia peccata veſtra quibus peccaveratis, faciendo quod malum videtur in oculis Jehovæ, provocando eum:

19 Metuebam enim ab ira illa & excandeſcentia qua efferbuerat Jehova contra vos ad perdendum vos: & auſcultavit Jehova mihi etiam vice illa.

20 In Aharonem quoque irâ percitus eſt Jehova valde ad perdendum eum: ſed ſupplex oravi etiam pro Aharone eodem tempore.

21 Peccatum autem veſtrum, ipſum quem feceratis vitulum, accipiens combuſſi igne, & contrivi eum molendo optimè, donec comminutus eſſet in pulverem: & projeci pulverem ejus in torrentem, qui deſcendit ex illo monte.

22 Etiam Tabhera, & Maſſa, & Kibrothis-thaava, feciſtis ut Jehova efferveſceret irâ:

23 Item quum mitteret vos Jehova Kadeſcho-barnea, dicendo; Aſcendite & hæreditario jure poſſidete terram iſtam quam dedi vobis: rurſus maximo opere rebellaviſtis in præſtitutum Jehovæ dei veſtri, non credentes ei, neque auſcultantes voci ejus.

24 Rebelles fuiſtis maximo opere in Jehovam, ex quo die cognovi vos.

25 Ideoque pronus coram Jehova quadraginta illos dies & quadraginta noctes quibus dixi me proruiſſe, eo quod dixerat Jehova ſe perditurum vos:

26 Et ſupplex oravi Jehovam dicens; Domine Jehova, ne perdito populum tuum, & quidem poſſeſſionem tuam, quem redemiſti magnitudine tua. quem eduxiſti ex Ægypto manu forti.

27 Recordare ſervorum tuorum Abrahami, Jizchaki, & Jahakobi; ne reſpicito ad duritiem populi hujus & ad improbitatem ejus, & ad peccatum ejus:

28 Ut non dicant incolæ illius terræ unde eduxiſti nos, Propterea quòd non poterat Jehova introducere eos in illam terram quam promiſerat eis. & quia oderat eos, eduxit eos ad morte afficiendum eos in deſerto illo.

29 Sunt enim populus tuus, & quidem poſſeſſio tua; quem eduxiſti virtute tua maxima, & brachio tuo extenſo.

8 Etiam apud *f* Horebum feciſtis ut efferveſceret irâ Jehova: nam percitus fuit ira Jehova contra vos ad exſtirpandum vos: *f Exod. 32. Pſal.*

9 Quum aſcendiſſem montem illum accepturus tabulas lapideas, tabulas fœderis quod pepigit Jehova vobiscum, & manſiſſem in monte *g* quadraginta dies & quadraginta noctes, panem non comediſſem, nec aquam bibiſſem, *g Exod. 24. 18. & 34. 28.*

10 Et daret mihi Jehova duas illas tabulas lapideas ſcriptas *h* digito Dei, quibus inerãt *verba* talia qualia fuerant omnia verba quæ loquutus fuerat Jehova vobiscum in ipſo monte ex igne, die congregationis. *h Exo. 31. 18.*

11 Factum eſt enim exactis quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ut daret mihi Jehova duas illas tabulas lapideas, tabulas fœderis;

12 Et ediceret Jehova mihi, *i* Surge deſcende celeriter hinc, nam corrupit *ſe* populus tuus quem eduxiſti ex Ægypto: receſſerunt citò ab ea via quam præcepi ipſis, fecerunt ſibi imaginem fuſilem. *i Exod. 32.*

13 Præterea allocutus eſt Jehova me, dicendo, Conſideravi populum hunc, ecce autem populus durus cervice eſt:

14 *k* Deſiſte à me, ut exſtirpem eos & deleam nomen eorum è *locis quæ ſunt* ſub cœlo, efficiam autem ex te gentem robuſtiorem & majorem ipſa. *k Num. 14.*

15 Quamobrem convertens me deſcendi è monte (mons autem ardebat igne) & duæ tabulæ fœderis *erant* in ambabus manibus meis.

16 Quumque intuerer *vos*, ecce peccaveratis contra Jehovam deum veſtrum, feceratis vobis vitulum fuſilem; receſſeratis celeriter ab ea via quam præceperat Jehova vobis.

17 Tunc apprehendi duas illas tabulas, & abjeci eas ex ambabus manibus meis: & confregi eas ante oculos veſtros.

18 Deinde procidi coram Jehova ſicut priùs, quadraginta dies & quadraginta noctes, panem non comedi & aquam non bibi: propter omnia peccata veſtra quibus peccaveratis, faciendo quod malum eſt in oculis Jehovæ, ad indignationem provocando eum.

19 Formidabam enim propter iram illam & excandeſcentiam qua efferbuerat Jehova contra vos ad exſtirpandum vos: & exaudivit Jehova me etiam vice illa.

20 In Aharonem quoque ira percitus fuerat Jehova valde ad exſtirpandum eum: ſed ſupplex oravi etiam pro Aharone eodem tempore.

21 Peccatum autem veſtrum, ipſum quem feceratis vitulum, accipiens *l* combuſſi igne, & contrivi eum commolendo probè, donec comminutus eſſet in pulverem: & projeci pulverem ejus in torrentem, qui deſcendit ex illo monte. *l Exod. 32. 20.*

22 Etiam *m* Tabheræ, & *n* Maſſæ, & *o* Kibrothis-thaavæ, feciſtis ut Jehova efferveſceret irâ: *m* *n* *o*

23 Item quum mitteret vos Jehova è Kades barnea, dicendo, *p* Aſcendite & hæreditario jure poſſidete terram iſtam quam dedi vobis: tunc rebellaviſtis ori Jehovæ dei veſtri, non credentes ei, neque auſcultantes voci ejus. *p Num. 14.*

24 Rebelles fuiſtis Jehovæ, ex quo die cognovi vos.

25 Quumque procidiſſem coram Jehova quadraginta illos dies & quadraginta noctes quibus procidi; eò quod dixerat Jehova ſe exſtirpaturum vos:

26 Tum ſupplex *q* oravi Jehovam dicens; Domine Jehova, ne perdito populum tuum, nempe hæreditatem tuam, quem redemiſti magnitudine tua: quem eduxiſti ex Ægypto manu robuſta. *q Exod. 32. 11. & 34. 9.*

27 Recordare ſervorum tuorum, Abrahami, Iſaaci, & Jacobi; ne reſpicito ad duritiem populi hujus & ad improbitatem ejus, & ad peccatum ejus:

28 Ut ne dicant incolæ illius terræ unde eduxiſti nos, *r* Propterea quòd non poterat Jehova introducere eos in illam terram quam promiſerat eis: & quia oderat eos, eduxit eos ad morte afficiendum eos in deſerto illo. *r Num. 14. 16.*

29 Atqui ſunt populus tuus, & hæreditas tua; quem eduxiſti viribus tuis magnis, & brachio tuo extento.

ANALYSIS CAP. IX.

Hoc capite Moſes primùm promittit populo Iſraëlitico introductionem in terram Chanaan, tribus primis verſibus. Deinde negat cauſam qua Deus moveatur ad hanc introductionem, eſſe ipſorum juſtitiam: quippe qui ſint dura cervice prædíti, v. 4. 5. 6. Poſtremò hoc ipſum probat narratione rebellionum in itinere ab illis commiſſarum, v. 7. & deinceps. Ita ſunt tres capitis partes.

De parte prima. Introductio populi in terram Chanaan declaratur quinque modis: (1) à modo agendi, quòd ſcil. tranſituri ſint Jordanem, v. 1. (2) à tempore, quòd tranſituri ſint illo die, ibidem. (3) à fine ſeu cauſa finali: quòd ingreſſuri ſint ut hæreditario jure poſſideant illam terram, ibid. (4) à cauſa corrumpente, quòd illum ingreſſum & occupationẽ terræ non ſit averſura gentium illarum magnitudo, ibid. nec robur, ibid. & v. 2. nec urbium magnitudo vel munitiones, v. 1. (5) à cauſa efficiente, quòd Jehova gentes illas proſtraturus ſit coram ipſis, v. 3. Quæ ſententia confirmatur teſtimonio promiſſionis, ibid.

De parte ſecunda. Negatio cauſæ introductionis tractatur quatuor modis: (1) amplificatur partim corollario, vers. 4. partim ratiocinatione à pari, ibid. (2) proponitur, v. 5. (3) illuſtratur antitheſi verarum cauſarum, quæ indicantur duæ, ibid. (4) repetitur, & illuſtratur a contrario, v. 6.

De parte tertia. Rebelliones Iſraëlitarum primò proponuntur in genere, v. 7. deinde commemorantur in ſpecie, v. 8. & deinceps. Generalis propoſitio partim confirmatur teſtimonio conſcientiæ illorum, ubi dicit, *Recordare:* partim amplificatur a temporis diuturnitate: quæ amplificatio repetitur infrà v. 24. In ſpecie autem commemorantur rebelliones quinque: prima quidem prolixè, reliquæ verò uno verbo. Prima rebellio fuit adoratio vituli, v. 8. & ſeqq. uſque ad 22. & rurſus v. 25. uſque ad finem capitis. Secunda rebellio fuit quæ accidit Tabheræ, v. 22.

Tertia,

… quæ accidit Maſſæ, ibid. Quarta, quæ accidit Kibrothis-… ad. Quinta quæ accidit Cades-barneæ, v. 23. Prima … declaratur tribus modis: (1) à loco, quòd acciderit apud … Chorebum, v. 8. (2) à tempore: quod deſcribitur ex actionibus Moſis & Jehovæ, v. 9. 10. 11. (3) ab eventis: quorum alia ex aliis conſequuta fuerunt. Ea commemorantur ſex: (1) ira Jeh…æ, v. 8. (2) querela ejus apud Moſen, v. 12. 13. (3) comminatio deletionis: quæ illuſtratur promiſſione contraria, v. 14. (4) indignatio Moſis, quæ ſignificatur ex effectu, projectione … tabularum Legis, v. 15. 16. 17. (5) interceſſio Moſis apud Dominum, tum pro populo, v. 18. 19. & rurſum v. 25. & ſeqq. tum pro Aharone, v. 20. (6) abolitio vituli illius fuſilis per Moſen, v. 21.

SCHOLIA IN CAP. IX.

v. 1. Audi Iſraël] *Id eſt, Audite Iſraëlitæ. Meton. effic.* Tranſiturus] *Heb. Tranſiens.* Die hoc] *Malim, Hodie: quia in Hebræo eſt vox unica.* Ut ingreſſus hæreditario jure poſſideas] *Heb. Ad ingrediendum, ad poſſidendum &c.* Gentes] *Id eſt, terram gentium. Metonymia adjuncti. nam gentes ipſas non debebant poſſidere, ſed expellere.* Majores & robuſtiores te] *Heb. Magnas & robuſtas (ſive anumeroſas) præ te.*

2 Excelſum] *Altum, alto ſtatura.* Audiviſti] *Suppleo,* dicentes.

3 Scias ergò] *Heb. Et ſcies.* Jehovam deum tuum ipſum &c.] *Verto, Jehovam deum tuum, eſſe illum qui tranſit ante te velut ignis conſumens. Heb. Quòd Jehova, deus tuus, hic ille qui &c.* Ipſum perditurum] *Vel, Ipſe perdet eos, & ipſe proſternet eos.* Ante … *Vel, coram te.* Ut expellas &c.] *Heb. Et expelles eos, & perdes eos.* Celeriter] *Heb. Accelerando.* Dixit] *Heb. Loquutus eſt. Id eſt, promiſit. Synecd. gen.*

4 Ne loquitor &c.] *Heb. Ne dicito in corde tuo.* Propter juſtitiam] *Præpoſitio* ב *hic valet Propter. Sic mox iterum.* Ut] *Heb. Et.*

5 Neque ut …] *Heb. Non.* Aut] *Heb. Et.* Propter rectum animum tuum] *Heb. Propter rectitudinem cordis tui.* Ingreſſurus es] *Heb. Ingrediens es.* Earum] *Scil. gentium.* Sed] *Heb.* כִּי *ki, pro* כִּי־אִם *ki-im.* Præſtet] *Heb. Suſtineat, vel ſtatuat.* Verbum] *Vel item.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

6 Ut autem cognoſcas] *Hunc verſum noſtri connectunt cum ſequente in unum pronuntiatum: ſed nulla eſt talis in Hebræo connexio. Itaque hunc verſum lego per ſe, ac proinde verto: Scito igitur. Heb. … ſcies.* Non propter &c.] *Heb. Quòd non propter juſtitiam tuam dat.* Optimam] *Heb. Bonam illam.* Sed populum &c.] *Verto, Nam populus durus cervice es. Quæ ſententia deinceps confirmatur.*

7 Ipſo] *Malim, illo. In Hebræo eſt articulus* ה. Maximo opere] *Non habetur in Hebræo.* Contra] *Heb. Cum.*

8 Etiam] *Heb. Et.* In Chorebo] *Verto, Apud Chorebum.*

9 Ipſum] *Malim,* illum. *In Hebræo eſt articulus* ה. Accepturus] *Heb. Ad accipiendum. Nempe à Jehova.* Lapideas] *Heb. Lapidum. Genitivus materiæ.* Ipſas] *Redundat.* Tabulas federis] *Id eſt, in quibus ſcriptum erat fedus: hoc eſt, decem præcepta Dei ſecundum quæ Deus vobiſcum pepigit fedus. Metonymia ſubjecti, & genitivus adjuncti.* Pepigerat] *Verto,* pepigit. *Heb. Secuit.* Conſ…… *Malim, manſiſſem.* Ipſo] *Elegantiùs abeſſet.* Cibum] *Heb. Panem, quod in vertendo puto retinendum.* Nec aquam bibiſſem] *Heb. Et aquam non bibiſſem.*

10 Mihi] *Heb. Ad me.* Quibus inerat] *Verto, Quibus inerant verba. Heb. Et ſuper illis erant verba.* Secundùm omnia illa verba] *Id eſt, talia qualia fuerunt omnia illa verba.* Die congregationis] *Quo congregati fuiſtis ad radicem montis.*

11 Fuit enim] *Verto, Factum eſt enim. Heb. Et factum eſt.* Exactis &c.] *Heb. A fine quadraginta dierum &c.* Quum daret] *Heb. Dedit. & conſequentes v. ſeq. Et dixit.* Ipſas] *Redundat.*

12 Surge deſcende] *'Ασυνδετον, ferviens celeritati ſermonis.* Celeriter] *Heb. Accelerando. Sic mox iterum.* Præſtitu] *Heb. Præcepi.* Fuſile] *Scil. idolum. Heb. Fuſionem. Metonymia formæ, & ſynecd. gen.*

13 Præterea] *Heb. Et.* Alloquutus eſt me] *Heb. Dixit ad me.* Conſideravi] *Heb. Vidi. Metaphora, & ſynecd. generis.* Ecce autem] *Heb. Et ecce.*

14 Ut perdam] *Heb. Et perdam.* Sub] *Heb. De ſub. Id eſt, ex locis quæ ſunt ſub cælo.* Efficiam autem] *Heb. Et faciam.* Robuſtiorem & majorem ea] *Heb. Robuſtam & magnam præ illo. Scil. populo.*

15 Quamobrem] *Heb. Et.* Convertens &c.] *Heb. Converti me & deſcendi.* Ipſo] *Elegantiùs abeſſet.* Mons autem] *Heb. Et mons.* Cum duabus &c.] *Heb. Et duæ tabulæ federis erant ſuper duabus manibus meis.* Ipſis] *Redundat.*

16 Quumque inſpicerem &c.] *Hunc verſum puto per ſe legendum, & aliter conſtruendum. Itaque ſic verto, Quumque inſpicerem, ecce peccaveratis &c. Tunc apprehendi &c. Heb. Et vidi, & … atis. Copulativum enuntiationum valet relativum temporis.* Jehovæ &c.] *Verto, Contra Jehovam deum veſtrum. Præpoſitio* ל *… valet Contra.* Facientes] *Heb. Feceratis, quod in vertendo … malim.* Fuſilem] *Heb. Fuſionis. Genitivus efficientis.* Celeriter] *Hebr. Accelerando.* Præceperat] *Heb. Præceperat.*

17 Apprehendens &c.] *Hebr. Et apprehendi & abjeci.* Ab] *Heb. Deſuper.* Ante] *Præpoſitio* ל *hic valet Ante.*

18 Deinde] *Heb. Et.* Procubui] *Vel, procidi.* Procubui coram Jehova] *Scil. intercedens pro vobis & orans ne vos deleret. Synecdoche membri.* Sicut priùs] *Scilicet quum adhuc eſſem in monte … Dominum. Vide Exod. 32. verſ. 11. ſublato tum præcedentibus & ſequentibus.* Cibum] *Heb. Panem. quod puto in vertendo retinendum: quia mox ſequitur,* Aquam: *non autem,* Potum. *Interim ſynecdoche ſpeciei eſt in utroque vocabulo. q. d. Nihil edi, nihilque bibi.* Quod malum videtur in oculis Jehovæ] *Pro videtur ſupplendum eſt: vel potiùs abſque ſupplemento ſcribendum, id quod malum eſt. Hebr.* הָרַע *harábh Græcè* τὸ πονηρόν. *Eſſe autem aliquid malum in oculis alicujus, phraſi Hebraïcâ eſt Aliquid malum alicui videri: id eſt, uno verbo, diſplicere.* Provocando] *Verto, Ad indignationem provocando. Hæc enim eſt emphaſis verbi Hebraici* הַכְעִיס.

19 Ab ira] *Heb. A facie ira. Sed poteſt verti,* Propter iram. *nam* מִפְּנֵי *… interdum valet Propter.* Auſcultavit mihi] *Exaudivit me, locum dedit petitioni meæ, qua petieram ne vos deleret.* Etiam vice illa] *Sicut ſcil. feceras priùs, quum eum oraſſem antequam deſcenderem de monte. Vide ſchol. in v. 18.*

20 Percitus eſt] *Verto, Percitus fuerat.* Sed] *Heb. Et.*

21 Peccatum veſtrum] *Id eſt, Vitulum illum veſtrum fuſilem: ut mox declaratur. Metonymia adjuncti. Peccaverant enim in vitulo illo fundendo ut eſſet ſimulacrum Dei, inque eodem adorando. Poteſt etiam dici metonymia effecti, quatenus vitulo illo uſi ſunt ut inſtrumento idololatriæ ſuæ.* Accipiens combuſſi] *Heb. Accepi & combuſſi.* Molendo] *Malim, commolendo.* Optimè] *Heb. Benefaciendo.*

22 Etiam] *Heb. Et.*

23 Item] *Heb. Et.* Rurſus] *Heb. Et: pro,* tunc. Maximo opere] *Non eſt in Hebræo.* In præſtitutum] *Malim, Præſtituto. Heb. Ori. Meton. effic. & ſynecd. gen.* Non credentes &c.] *Heb. Neque credidiſtis ei, neque auſcultaſtis &c.*

24 Maximo opere] *Non eſt in Hebræo.* In Jehovam] *Malim, Jehovæ: dativo caſu. Heb. Cum Jehova.* Ex quo die cognovi] *Heb. A die cognoſcendi me: id eſt, à die quo cognovi.*

25 Ideoque] *Vel, Igitur. Heb. Et.* Dixi me proruiſſe] *Verto, Prorui.* Se perditurum] *Heb. Ad perdendum.*

26 Domine Jehovi] *Verto, Domine Jehova. Nomen* יְהוִה *Jehovah hic habet puncta nominis* אֱלֹהִים *Elohim: ne legendum ſit Adonài, atque ita vox iſta ingeminanda ſit: quippe quæ proximè præcedit. Vide ſuprà cap. 3 v. 24. in ſcholiis.* Et quidem poſſeſſionis tuæ] *Verto, Nempe hæreditatem tuam. Heb. Et hæreditatem tuam. Ipſe populus Iſraëliticus nominatur hæreditas Dei per metaphoram, quòd eum in chacus ſit ut hominis ſua hæreditas.* Magnitudine] *Potentiâ.*

27 Recordare ſervorum tuorum] *Id eſt, Recordare federis quod pepigiſti cum ſervis illis tuis. Metonymia ſubjecti.* Peccatum] *Scil. admiſſum in vitulo illo faſili.*

28 Ut non] *Malim, Ut ne.* Dicant incolæ illius terræ] *Heb. Dicant terra illa. Id eſt, incolæ terræ illius. Metonymia ſubjecti. In Hebræo nulla eſt ellipſis ſed figura in ſyntaxi quæ vocatur ſyntheſis.* Propterea quòd non poterat] *Heb. Propter non poſſe Jehovam.* Promiſerat] *Heb. Loquutus fuerat. Synecdoche generis.* Quia oderat eos] *Heb. Ex odio (ſive, propter odium) ejus* quo oderat *illos.*

29 Sunt enim] *Malim, Atqui ſunt.* Et quidem poſſeſſionis tuæ] *Verto, Et hæreditas tua, ut verſ. 26.* Virtute] *Viribus.* Maxima] *Heb. Magnâ illâ.*

OBSERVATIONES EX CAP. IX.

Ex v. 1. 2. 3. Quæ Deus promittit, ea præſtat: utut rationi humanæ impoſſibilia videantur. Ipſe enim obſtacula removet potentiâ ſuâ. *Dei veracitas.*

2 Ex v. 4. 5. 6. Sicut Deus non fuit motus juſtitiâ ſeu probitate Iſraëlitarum ut eos introduceret in terram Chanaan, ſed gratuita ſuâ promiſſione patribus illorum factâ: ſic in cælum ad vitam beatam fruendam introducit electos non motus ipſorum pietate aut dignitate, ſed promiſſione ſua gratuita quam omnibus in Chriſtum credentibus fecit. *Vita æterna.*

3 Ex v. 6. & ſeqq. uſque ad finem capitis. Ad officium paſtoris eccleſiæ pertinet, ut auditores curæ ſuæ commiſſos ſubinde commonefaciat de ipſorum peccatis: ut ita humilientur coram Deo, & beneficia illius eò pluris faciant. *Paſtoris eccleſiæ officium.*

4 Ex v. 12. In Iſraëlitis facientibus vitulum fuſilem ad repræſentandum Deum, eundemque adorantibus, proponitur exemplum corruptæ naturæ humanæ, ac abominatæ pronitatis ad idololatriam. *Naturæ humanæ corruptio.*

5 Ex v. 14. Deus idololatriâ graviſſimè offenditur: quippe propter quam Iſraëlitis deletionem minatus fuit. *Idololatria.*

6 Ex v. 16. 17. & 21. In Moſe projiciente tabulas federis & abolente vitulum fuſilem, proponitur exemplum ſingularis zeli pro gloria Dei. *Zelus.*

7 Ex v. 18. In eodem intercedente apud Deum pro populo idololatrico ponitur exemplum eximiæ charitatis. *Charitas.*

8 Ex verſ. 26. & ſeqq. In iſta precatione Moſis proponitur *Preces.*

exemplum precationis legitimæ: cujus tria requiſita hic indicantur. Primum, ut preces dirigantur ad verum Deum, qui hic nominatur Jehova, verſ.26. Secundum, ut fundentur in promiſſione divina federis, beneficiiſque ex federe illo præſtitis, verſ.26.27.& 29. Tertium, ut dirigantur ad aſſerendam gloriam Dei, verſ.28.

CAPUT X.

T. & J.

I. (*Tempore illo edixerat Jehova mihi, Dola tibi duas tabulas lapideas ſicut illæ priores erant, & aſcende ad me in montem, faciteſq; tibi arcam ligneam:*

2 Ut inſcribam iſtis tabulis eadem verba, quæ fuerant in tabulis illis prioribus quas fregiſti, deinde ponas eas in arca illa.

3 Arcam itaq; curavi fieri è lignis cedrorum lectiſſimarum, & dolavi duas tabulas lapideas ſicut illæ priores fuerant, *& aſcendi montem cum duabus illis tabulis in manu mea.*

4 Inſcripſitq; tabulas illis ſecundùm ſcripturam priorem, eadem decem verba, quæ edixerat vobis Jehova in monte è [illegible] igne, die congregationis: & dedit eas Jehova mihi.

5 Tunc convertens me deſcendi è monte, & poſui tabulas illas in arca quam feceram: quæ ſunt ibi, quemadmodum præcepit mihi Jehova.

II. *6 Filii autem Jiſraelis quum ex progredientes à puteis filiorum Jahakanis & Moſera, ubi mortuus eſt, & ubi ſepultus Aharon, functuſq; ſacerdotio Elhazar filius ejus in loco ejus,*

7 Inde Gudgodum, & Gudgodo Jotbatham regionem fluminibus aquarum irriguam *progreſſi fuiſſent* Horem uſque.

8 Tempore illo ſeparavit Jehova tribum Leviticam ad portandum arcam federis Jehovæ, ad ſtandum coram Jehova ut miniſtraret ipſi, & ad benedicendum in nomine ipſius, uſq; in diem hunc.

9 Ideircò non eſt *Levitæ pars aut poſſeſſio cum fratribus ſuis:* Jehova eſt *poſſeſſio ejus, quemadmodum loquutus eſt Jehova deus tuus ei.)*

III. *10 Cùm igitur ego ſtetiſſem in illo monte ſicut diebus prioribus, quadraginta dies & quadraginta noctes, exaudivit me Jehova etiam vice illâ, noluit Jehova perdere te:*

11 Sed edixit Jehova mihi, Surge, ſuſcipe profectionem ante populum hunc; ut ingreſſi poſſideant hæreditario jure terram, quam juramento promiſi majoribus eorum me daturum eis.

IV. *12 Nunc itaq; Jiſrael, quid Jehova deus tuus petit abs te, niſi ut timeas Jehovam deum tuum, ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & colas Jehovam deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo:*

13 Obſervando præcepta Jehovæ & ſtatuta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene ſit tibi.

14 En Jehovæ dei tui ſunt *cœli & cœli cœlorum, terra & quicquid* eſt *in ea.*

15 Tantùm in majores tuos propenſus fuit amore Jehova diligendo eos, unde ſelegit ſemen eorum poſt eos, vos inquam *præ omnibus populis, ſicut* eſt *hodie.*

16 Circumcidetis ergo præputium cordis veſtri, & cervicem veſtram ne obduretis ampliùs.

17 Nam Jehova deus veſter, is eſt *deus deorum & dominus dominorum,* deus *fortiſſimus maximus, potentiſſimus, ſummoq; formidabilis, qui non accipit perſonam, neq; recipit munus.*

18 Agit cauſam pupilli & viduæ, & amat peregrinum dando ei cibum & veſtimentum.

19 Itaq; amabitis peregrinum, quia peregrini fuiſtis in terra Ægypti.

20 Jehovam deum tuum timeto, eum colito, & ei adhæreto, ac per nomen ejus jurato.

21 Ipſe eſt *laus tua, idemq; deus tuus, qui fecit apud te res maximas & formidabiles iſtas, quas viderunt oculi tui.*

22 Ad ſeptuaginta animas deſcenderunt patres tui in Ægyptum. nunc autem diſpoſuit te Jehova Deus tuus, ut ſis ſicut ſtellæ cœli multitudine.

P.

Tempore illo edixit Jehova mihi, *a* Dola tibi duas tabulas lapideas ſicut illæ priores erant, & aſcende ad me in montem, facitoque tibi arcam ligneam: I. *a* Exod.34.1.

2 Et inſcribam iſtis tabulis eadem verba, quæ fuerant in tabulis illis prioribus quas fregiſti; deinde ponito eas in arca illa.

3 Arcam itaque feci è lignis cedrorum lectiſſimarum, & dolavi duas tabulas lapideas ſicut illæ priores fuerant; & aſcendi montem, & duæ illæ tabulæ *erant* in manu mea.

4 *b* Inſcripſitque tabulis illis ſecundùm ſcripturam priorem, eadem decem verba, quæ elocutus fuerat Jehova ad vos in monte ex igne, die congregationis. & dedit eas Jehova mihi. *b* Sup.4.13.

5 Tunc convertens me deſcendi è monte, & poſui tabulas illas in arca quam feceram: quæ ſunt ibi, quemadmodum præcepit mihi Jehova.

6 Filii autem Iſraelis profecti fuerunt è *c* Beëroth bene-Jahakan & Moſera, ibi *d* mortuus eſt, & ibi ſepultus eſt Aharon, functuſque ſacerdotio Eleaſar filius ejus loco ejus. II.

7 Inde profecti fuerunt Gudgodum, Gudgodo autem Jotbatham regionem torrentibus aquoſis præditam.

8 Tempore illo ſeparavit Jehova tribum Leviticam ad portandum arcam federis Jehovæ, ad ſtandum coram Jehova ut miniſtret ipſi, & ad benedicendum in nomine ipſius, uſque in diem hunc.

9 Idcircò *e* non *eſt* Levitæ pars aut hæreditas cum fratribus ejus: Jehova *eſt* poſſeſſio ejus, quemadmodum loquutus eſt Jehova deus tuus ei. *e* Num.18.

10 Quum igitur ſtetiſſem in monte ſicut diebus prioribus, III.
f quadraginta dies & quadraginta noctes, exaudivit me Jehova etiam vice illâ, noluit Jehova extirpare te: *f* Sup.9.18.

11 Sed edixit Jehova mihi, Surge, vade ut proficiſcaris ante populum, ut ingreſſi poſſideant hæreditario jure terram, quam juramento promiſi patribus eorum me daturum eis.

12 Nunc itaque Iſrael, quid Jehova deus tuus petit abs te, IV.
niſi ut timeas Jehovam deum tuum, ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & *g* colas Jehovam deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: *g*

13 Obſervando præcepta Jehovæ & ſtatuta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene ſit tibi.

14 *h* En Jehovæ dei tui eſt cœlum, & cœlum ſummum: terra & quicquid *eſt* in ea:

15 Tantùm in patres tuos propenſus fuit amore Jehova diligendo eos, unde elegit ſemen eorum poſt eos, vos *inquam* præ omnibus populis, ſicut *eſt* hodie.

16 Circumcidito ergo præputium *i* cordis veſtri, & cervicem veſtram ne obdurato ampliùs. *i* Jer.4.4.

17 Nam Jehova deus veſter eſt deus ſummus & dominus *k* ſummus, deus ille magnus, potens, & formidabilis, qui *l* non ſuſcipit faciem, neque recipit munus: *k* Apoc.17.

18 Agit cauſam pupilli & viduæ: & amat peregrinum dando ei cibum & veſtimentum.

19 Itaque amatote peregrinum, quia peregrini fuiſtis in terra Ægypti.

20 Jehovam deum tuum timeto, eum colito, & ei adhæreto, ac per nomen ejus jurato.

21 Ipſe *eſt* laus tua, idemque deus tuus, qui fecit apud te res magnas & formidabiles iſtas, quas viderunt oculi tui.

22 Cum *m* ſeptuaginta animabus deſcenderunt patres tui in Ægyptum: nunc autem reddidit te Jehova deus tuus ſimilem ſtellis cœli, quod ad multitudinem attinet. *m* Gen.46. Act.7.14.

ANALYSIS CAP. X.

Continuatur oratio Moſis ad populum Iſraëliticum: in qua hic agit quatuor. Primùm narrat, quomodo confecerit duas tabulas novas ad inſcribendum eis decem præcepta Dei, primis quinque verſibus. Deinde narrat de morte Aharonis, ſucceſſione Eleazaris, & ordinatione Levitarum ad ſacrum miniſterium, v.6. & ſeqq. Tum narrat de novo mandato introducendi populum in terram promiſſam, v.10.& 11. Poſtremò iterum hortatur Iſraëlitas ad obſervationem mandatorum Dei, ac ſpecialiter ad humanitatem erga peregrinos, v.12. & deinceps. Iſtæ ſunt quatuor capitis partes.

De parte prima. Narratio de novis tabulis continet duo membra principalia: mandatum Dei ad Moſen, & exſequutionem mandati per Moſen. Mandatum continet partes tres, v.1. & tines duos, v.2. Exſequutio mandati narratur v.3.& 5. Verſu autem 4. inſeritur exſequutio promiſſionis divinæ de decem præceptis denuo ſcribendis.

De parte ſecunda. Narratio de morte Aharonis & ſucceſſione Eleazaris declaratur è ſubjecto loco, v.6. Ordinatio Levitarum declaratur tribus modis. (1) indicatione temporis, v.7. & 8. (2) indicatione partium officii illorum, numero trium, v.8. (3) ponſmate ſeu corollario, v.9.

De parte tertia. Novum mandatum de populo in terram Chanaan introducendo declaratur è cauſis procatarcticis duabus: videl. exauditione interceſſionis Moſis, v.10. & promiſſione facta patribus, v.11.

De parte quarta. Hortatio generalis proponitur v.12.13.16. & 20. Confirmatur autem argumentis tribus: (1) ab eventu utili, v.13. (2) a cauſa impulſiva, videl. beneficiis Dei, v.14. 15. 21. & 22. (3) ab eventu noxio, videl. vindicta divina, v.17.18.

Propoſitio ſpecialis proponitur v.19. Confirmaturque ab exemplo Dei, v.18.

SCHO-

SCHOLIA IN CAP. X.

1 TEmpore illo] *Quo ſupplex oraveram Jehovam pro vobis, cap. præced. verſu 26. & ſeqq.* Lapideas] *Heb. Lapidum. Genitivus materiæ.* Sicut illæ priores *erant*] *Hebr. Secundum illas priores. Nulla eſt in Hebræo ellipſis.* Facieſq; oc] *Verto, Facitoq;.* Ligneam] *Heb. Ligni. Genitivus materiæ.*

2 Ut inſcribam] *Heb. Et inſcribam.* Inſcribam iſtis tabulis] *Heb. Scribam ſuper iſtas tabulas.* Deinde] *Heb. Et.* Pones] *Verto, Ponito.*

3 Itaque] *Heb. Et.* Curavi fieri] *Heb. Feci. Metonymia ſubjecti.* E lignis] *Heb. Lignorum. Genitivus materiæ.* Cedrorum lectiſſimarum] *Heb.* שִׁטִּים *ſchittim.* Lapideas] *Heb. Lapidum. Genitivus materiæ.* Sicut illæ priores *fuerant*] *Heb. Secundum priores illas. Nulla eſt in Hebræo ellipſis.* Montem] *In Hebræo præfixus eſt articulus, qui innuit montem certum, videl. Horebum ſive Sinai.* Cum duabus illis tabulis] *Heb. Et duæ illæ tabulæ* erant.

4 Inſcripſitque] *Scil. Jehova. Heb. Et ſcripſit ſuper tabulas illas.* Verba] *Sententias, nempe præcepta. Synecdoche duplex: una membri, altera generis.* Edixerat vobis] *Heb. Loquutus fuerat ad vos.* Die congregationis] *Ut ſuprà cap. 9. verſ. 10.* Mihi] *Heb. Ad me.*

5 Tunc convertens &c.] *Heb. Et converti me, & deſcendi.* Quæ] *Heb. Et.* Sunt] *Heb. Fuerunt.*

6 Quum eò progredientes] *Vox* Eò *non habetur in Hebræo. Nec vero videtur ſupplenda: quum in præcedentibus nulla vox appareat ad quam poſſit referri. Itaq; ex Hebræo ſic verto, Filii autem Iſraelis profecti fuerunt à Beeroth Bene jahakan & Moſera. Ubi notanda eſt ordinis converſio: nam prius profecti ſunt ex Moſera, quam ex altero loco ut videre eſt Num 33. v. 31.* Ubi] *Heb. Ibi. Sic mox iterum.* In loco ejus] *Verto, Loco ejus*

7 Inde &c.] *Verto, Inde profecti fuerunt Gudgodam, Gadgoda autem Jotbatham, regionem fluminibus aquarum irriguam. Heb. Terram torrentium aquæ. Genitivus adjuncti.*

8 Leviticam] *Heb. Levi. Id eſt, Levitarum. Genitivus ſubjecti, & metonymia efficientis.* Benedicendum] *Scil. populum, quum dimitteretur à ſacro conventu.*

9 Levitæ] *Heb. Levi.* Poſſeſſio] *Heb. Hæreditas. Id eſt, regio hæreditaria.* Jehova *eſt* poſſeſſio ejus] *Id eſt, Ea quæ à cæteris tribubus offeruntur Jehovæ, ſunt ei loco poſſeſſionis ſive hæreditatis. Metonymia ſubjecti in vocabulo* Jehovæ: *& metaphora in nomine* poſſeſſio.

10 Cum igitur &c.] *Heb. Et ego ſteti &c. & exaudivit &c. Copulativam in initio valet relativum temporis.*

11 Sed] *Heb. Et.* Edixit mihi] *Heb. Dixit ad me.* Surge ſuſcipe] *Ἀσύνδετον ferventis alacritatis ſermonis.* Suſcipe profectionem] *Heb. In profectionem.* Ut ingreſſi poſſideant] *Heb. Et ingrediantur & poſſideant.* Juramento promiſi] *Heb. Juravi.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Me daturum] *Heb. Ad dandum.*

12 Nunc itaque] *Heb. Et nunc.* Jiſraël] *Iſraelita. Meton. effic.* Niſi] *Vocula* כִּי אִם *ki im hic valent Niſi.* Ex toto corde] *Præpoſitio* ב *hic valet Ex.* Toto animo] *Heb. Totâ animâ: quod in vertendo retinendum judico.*

13 Ut bene ſit tibi] *Heb. In bonum tibi. Præpoſitio* ל *hic notat cauſam finalem.*

14 Cæli cælorum] *Id eſt, altiſſimum cælum.*

15 Majores] *Heb. Patres.* Unde] *Heb. Et.* Semen] *Poſteros. Metonymia materiæ.* Sicut *eſt* hodie] *Heb. Secundum diem hunc.*

16 Circumcidetis ergò] *Verto, Circumcidatote ergo. Heb. Et circumcidetis.* Ne obduretis] *Verto, Ne obduratote. Heb. Non obdurabitis.* Deus fortiſſimus, maximus &c.] *Verto, Deus ille magnus, potens & formidabilis.* Non accipit perſonam] *Heb. Non ſuſcipit faciem. Vide ſcholia mea in Geneſ. 19. v. 21.*

18 Agit cauſam] *Heb. Facit judicium.* Cibum] *Heb. Panem. Synecdoche ſpeciei.*

19 Itaque amabitis] *Verto, Itaq; amatote. Heb. Et amabitis.*

21 Laus tua] *Id eſt, is qui à te laudandus eſt: vel, qui laudem tibi affert. Metonymia adjuncti, vel effecti.* Apud te] *Heb. Tecum.*

22 Ad ſeptuaginta animas] *Heb. Cum ſeptuaginta animabus. Id eſt, tot numero erant quum deſcenderent.* Nunc autem] *Heb. Et nunc.* Diſpoſuit te] *Verto, Reddidit te ſimilem ſtellis &c. Heb. Poſuit te ſicut ſtellas.*

OBSERVATIONES EX CAP. X.

EX quinque primis verſibus. In renovatione decem præceptorum proponitur exemplum bonitatis Dei. *Bonitas Dei.*

2 Ex verſu 8. Sacrum miniſterium verbi Dei & ſacramentorum nemo adminiſtrare debet, niſi qui ad illud a Deo vocatus eſt. *Miniſterium verbi Dei.*

3 Ex verſu 9. Miniſtris verbi Dei & ſacramentorum debentur ab Eccleſia alimenta & reliqua ad vitam hanc commodè degendam neceſſaria. *Miniſtri verbi Dei.*

4 Ex verſu 10. Deus preces piorum ex fide profectas exaudit. *Preces.*

5 Ex v. 12. & ſeqq. Ad obedientiam erga mandata Dei moveri debemus conſideratione tum beneficiorum ab eo acceptorum; tum beneficentiæ divinæ, ſi eam præſtiterimus: tum denique pœnarum divinarum, niſi eam præſtiterimus. *Obedientia.*

6 Ex v. 14. & 15. Deus liberrima voluntate ſibi in populum elegit quos voluit, reliquis præteritis. *Voluntas Dei.*

7 Ex verſ. 16. Sicut circumciſio carnis nihil profuit Iſraëlitis, niſi adjungerent circumciſionem cordis: ita baptiſmus corporis nihil prodeſt Chriſtianis, niſi adjungant baptiſmum cordis. Cordis autem ſicut circumciſio, ita & baptiſmus, reſpectu hominis, conſiſtit in ſtudio vitandi peccata. Nam reſpectu Dei conſiſtit tam hæc, quam illa, in gratuita remiſſione peccatorum & renovatione cordis per Spiritum ſanctum. *Circumciſio. Baptiſmus.*

8 Ex v. 17. & 18. notetur teſtimonium de Dei tum majeſtate tum potentia, tum juſtitia, tum benignitate erga egenos. *Dei attributa.*

CAPUT XI.

T. & J.

1 ITaq; diliges Jehovam deum tuum, & obſervabis obſervationem ejus, & ſtatuta ejus, judiciaq; ejus, & præcepta ejus, omnibus diebus.

2 *Et agnoſcetis hodie, non filios veſtros, qui non noverunt neq; ſunt experti eruditionem Jehovæ dei veſtri. vidiſſe magnitudinem ejus, manum ejus fortem, & brachium ejus extentum:*

3 *Et ſigna ejus, & facta ejus quæ fecit in medio Ægypti; adverſus Pharaonem regem Ægypti, & adverſus totam terram ejus,*

4 *Et quæ fecit exercitui Ægyptiorum, equis ejus, & curribus ejus, quomodo fecit ut aquæ maris algoſi inundarent ſuper faciem eorum quum perſequerentur vos, ita ut perdiderit eos Jehova uſq; in diem hunc:*

5 *Et quæ fecit vobis in deſerto, donec perveniretis ad locum hunc:*

6 *Et quod fecit Dathani & Abiramo filiis Eliabi filii Reubenis; quum aperiens terra os ſuum abſorbuit eos, & domos eorum, & tentoria eorum, & omnia corpora viventia quæ ſequebantur eos in medio totius Jiſraëlis.*

7 *Sed oculos veſtros* fuiſſe, *qui viderunt quodq; opus Jehovæ maximum quod fecit.*

8 *Ut obſervetis quodq; præceptum quod ego præcipio tibi hodie; ut roboremini, & ingreſſi hæreditario jure poſſideatis terram, quò mox tranſituri eſtis ad poſſidendum eam jure hæreditario:*

9 *Et ut prolongetis dies ſuper illam terram, quam juramento promiſit Jehova majoribus veſtris, ſe daturum eis, id eſt, ſemini eorum: terram affluentem lacte & melle.*

10 *Terra enim quò mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario, non eſt ut terra Ægypti unde exivistis; ut ſeminas ſemen tuum, deinde irriges* labore *pedis tui, ſicut hortum olerum:*

11 *Sed terra illa quò mox tranſituri eſtis ad poſſidendum eam jure hæreditario, terra montium & convallium* eſt, *ad pluviam cæli imbibit aquam:*

P.

ITaque diligito Jehovam deum tuum; & obſervato obſervationem ejus, & ſtatuta ejus, juraque ejus, & præcepta ejus, omnibus diebus: 1.

2 Et agnoſcite hodie, non *loquor me* cum filiis veſtris, qui non noverunt neque viderunt caſtigationem Jehovæ dei veſtri: magnitudinem ejus, manum ejus robuſtam, & brachium ejus extentum:

3 Et ſigna ejus, & facta ejus quæ fecit in Ægypto; adverſus Pharaonem regem Ægypti, & adverſus totam terram ejus,

4 Quæque fecit exercitui Ægyptiorum, equis ejus, & curribus ejus; quomodo fecerit ut aquæ maris algoſi inundarent ſuper faciem eorum quum perſequerentur vos, ita ut perdiderit eos Jehova uſque in diem hunc:

5 Et quæ fecit vobis in deſerto, donec perveniretis ad locum hunc:

6 Et quæ fecit a Dathani & Abiramo filiis Eliabi filii Rubenis; quomodo aperuerit terra os ſuum & abſorbuerit eos, & domos eorum, & tentoria eorum; & omnia corpora viventia quæ ſequebantur eos in medio totius Iſraëlis: *a Num. 16. v. 31. Pſal. 106. v. 17.*

7 Sed oculi veſtri *fuerant*, qui viderunt quodque opus Jehovæ magnum quod fecit:

8 Quare obſervatote quodque præceptum quod ego præcipio tibi hodie, ut roboremini, & ingreſſi hæreditario jure poſſideatis terram, quò mox tranſituri eſtis ad poſſidendum eam jure hæreditario:

9 Et ut prolongetis dies ſuper illa terra, quam juramento promiſit Jehova patribus veſtris, ſe daturum eis, id eſt, ſemini eorum: terram fluentem lacte & melle.

10 Terra enim quò mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario, non eſt ut terra Ægypti unde exiviſtis, ut ſeminnes ſemen tuum, deinde irriges pede tuo, ſicut hortum olitorium:

11 Sed terra illa quò mox tranſituri eſtis ad poſſidendum eam jure hæreditario, terra montium & convallium *eſt*, ad pluviam cæli imbibit aquam:

12 *Eſt terra quam Jehova deus tuus curat. jugiter oculi Jehova dei tui intenti ſunt in eam, à principio anni uſq; ad finem ejus.*

13 *Erit itaq; ſi ſeriò auſcultaveritis præceptis meis quæ ego præcipio vobis hodie; diligendo Jehovam deum veſtrum & colendo eum ex toto corde veſtro & ex toto animo veſtro:*

14 *Ut dem pluviam terræ veſtræ tempore ſuo, tempeſtivam & ſerotinam, ſic colliges frumentum tuum, & muſtum tuum, & oleum tuum:*

15 *Etiam dem herbam in agro tuo pro jumentis tuis; ut comedas & ſatureris.*

16 *Cavete vobis ne ſeducatur animus veſter, ut recedentes colatis deos alienos, & incurvantes vos honorem habeatis illis:*

17 *Unde accenſus irâ Jehova in vos, ita claudat cælos ut non ſit pluvia, & terra non edat proventum ſuum: ſic peréatis celeriter à terra illa optima quam Jehova daturus eſt vobis:*

18 *Sed reponetis hæc verba mea in corde veſtro & in animo veſtro, & alligabitis ea in ſignum manus veſtræ, eruntq; pro frontalibus inter oculos veſtros:*

19 *Præterea docebitis ea filios veſtros loquendo de eis, quum ſedes domi tuæ, & quum incedis per viam, & quum jaces & quum ſurgis:*

20 *Etiam inſcribes ea poſtibus domus tuæ, & portis tuis:*

21 *Ut etiam multiplicentur dies veſtri & dies filiorum veſtrorum ſuper terram illam, quam juramento promiſit Jehova majoribus veſtris ſe daturum eis, quàm multi ſunt dies cœli ſuper terram.*

22 *Nam ſi diligenter obſervaveritis totum hoc præceptum quod ego præcipio vobis faciendum, diligendo Jehovam Deum veſtrum, incedendo per omnes vias ejus, & adhærendo ei:*

23 *Utiq; expellet Jehova omnes gentes iſtas à facie veſtra, & hæreditario jure poſſidebitis gentes majores & robuſtiores vobis.*

24 *Omnis locus quem calcaverit planta pedis veſtri, veſter erit: à deſerto ad Libanum uſq;, ab ipſo flumine, flumine Euphratis, uſq; ad mare poſterum erit terminus veſter.*

25 *Non conſiſtet quiſquam ante faciem veſtram pavorem veſtri timoremq; veſtri indet Jehova deus veſter ſuper faciem totius terræ quam calcabitis, ſicut loquutus eſt vobis.*

26 *Vide, ego propono vobis hodie, benedictionem aut maledictionem.*

27 *Benedictionem, ſi auſcultabitis præceptis Jehova Dei veſtri quæ ego præcipio vobis hodie.*

28 *Maledictionem verò, ſi non auſcultabitis præceptis Jehova Dei veſtri, ſed recedetis ab hac via quam ego præcipio vobis hodie, ſequendo deos alienos quos non noſtis.*

II. 29 *Erit autem quum introduxerit te Jehova Deus tuus in terram iſtam, quo tu mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario; ut edas benedictionem hanc in monte Gerizzimorum, & maledictionem iſtam in monte Hebalis:*

30 *Nonne ſunt trans Jardenem ſecundùm viam ad occaſum ſolis, in terra illius Cenahanæi qui inhabitat campeſtria; è regione Gilgalis juxta planitiem Moræ?*

31 *Nam vos tranſituri eſtis Jardenem, ut ingredientes hæreditario jure poſſideatis terram quam Jehova Deus veſter dat vobis: & hæreditario jure poſſeſſuri eſtis eam, ac habitaturi in ea.*

32 *Itaq; obſervantes faciatis omnia hæc ſtatuta, & judicia, quæ ego propono vobis hodie.*

12 *Eſt* terra quam Jehova deus tuus curat, jugiter oculi Jehovæ dei tui *intenti ſunt* in eam, à principio anni uſque ad finem ejus.

13 Quapropter, ſi ſeriò auſcultaveritis præceptis meis quæ ego præcipio vobis hodie, diligendo Jehovam deum veſtrum & colendo eum ex *b* toto corde veſtro & ex tota anima veſtra: *b Sup.4.* *& 10.12.*

14 Dabo pluviam terræ veſtræ tempore ſuo, tempeſtivam & ſerotinam, ut colligas frumentum tuum, & muſtum tuum, & oleum tuum.

15 Etiam dabo herbam in agro tuo pro jumentis tuis; ut comedas & ſatureris.

16 Cavete autem vobis ne ſeducatur cor veſtrum, ut *c* recedentes colatis deos alios, & incurvetis vos illis: *c Sup.8.19.*

17 Unde exardeſcat ira Jehovæ in vos, & claudat cælum ut non ſit *d* pluvia, & terra non edat proventum ſuum: atque pereatis celeriter è terra illa bona quam Jehova dat vobis. *d Lev.26.19.*

18 *e* Reponitote igitur hæc verba mea in corde veſtro & in anima veſtra, & alligatote ea in ſignum manui veſtræ, ſuntoque pro frontalibus inter oculos veſtros: *e Sup.6.6.*

19 Præterea *f* docetote ea filios veſtros loquendo de eis, quum ſedes domi tuæ, & quum incedis per viam, & quum cubitum is & quum ſurgis: *f Sup.4.9.* *& 6.7.*

20 Etiam *g* inſcribito ea poſtibus domus tuæ, & portis tuis: *g Sup.6.9.*

21 Ut multi fiant dies veſtri & dies filiorum veſtrorum ſuper terra illa, quam juramento promiſit Jehova patribus veſtris ſe daturum eis, ſicut multi ſunt dies cœli ſuper terra.

22 Nam ſi diligenter obſervaveritis totum hoc præceptum quod ego præcipio vobis faciendum, diligendo Jehovam deum veſtrum, ambulando in omnibus viis ejus, & adhærendo ei:

23 Uſque expellet Jehova omnes gentes iſtas a facie veſtra, & hæreditario jure poſſidebitis gentes majores & robuſtiores vobis.

24 Omnis *h* locus quem calcaverit planta pedis veſtri, veſter erit: a deſerto ad Libanum uſque, a flumine, flumine Euphratis, uſque ad mare poſterum erit terminus veſter. *h Joſ.1.3.*

25 Non conſiſtet quiſquam ante faciem veſtram: pavorem veſtri timoremque veſtri indet Jehova deus veſter toti terræ quam calcabitis, ſicut *i* loquutus eſt vobis. *i Exo.23.27.*

26 Vide, ego propono vobis hodie, benedictionem & maledictionem.

27 Benedictionem; ſi auſcultabitis præceptis Jehovæ dei veſtri quæ ego præcipio vobis hodie:

28 Maledictionem verò, ſi non auſcultabitis præceptis Jehovæ dei veſtri, ſed recedetis ab hac via quam ego præcipio vobis hodie, ſequendo deos alios quos non noſtis.

29 Porrò quum introduxerit te Jehova deus tuus in terram iſtam, quò tu mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario: *k* pronuntiato benedictionem in monte Geriſſim, & maledictionem in monte Ebal. II. *k* [illegible]

30 Nónne ſunt trans Jordanem ſecundùm viam ad occaſum ſolis, in terra illorum Cananæorum qui inhabitant campeſtria, è regione Gilgalis juxta planitiem Moræ?

31 Nam vos tranſituri eſtis Jordanem, ut ingredientes hæreditario jure poſſideatis terram quam Jehova deus veſter dat vobis: & hæreditario jure poſſeſſuri eſtis eam, ac habitaturi in ea.

32 Itaque obſervanter facitote omnia hæc ſtatuta, & jura; quæ ego propono vobis hodie.

ANALYSIS CAP. XI.

HOc caput duas principales partes continet, exhortationem & mandatum quoddam. Primùm enim Moſes rurſum exhortatur Iſraelitas ad obſervationem mandatorum Dei, uſque ad verſ.29. Deinde aliquid certi eis mandat, verſ.29.& ſeq. Exhortatio eſt duplex: una generalis ad obſervationem mandatorum Dei, v.1 8.32. Altera ſpecialis: eaque rurſum triplex: una ad cavendum ab idololatria, verſ.16: ſecunda ad legem Dei ſedulò meditandum, verſ.18 & 20: tertia ad erudiendum in illa liberos, verſ.19. Argumenta exhortationis afferuntur ſex: (1) a cauſa impulſiva, nempe beneficiis Dei jam acceptis, v.2.& deinceps: (2) itidem a cauſa impulſiva, nempe beneficiis Dei paulò pòſt accipiendis in terra Chanaan, quam deſcribit a bonis a [illegible] verſ.9. & deinceps (3) ab effectu utili, tempeſtate ſcilicet frugifera. verſ.13.14.15. (4) ab effectu noxio, tempeſtate ſcil. noxia, v.17. (5) ab effectu utili, conſtante ſcilicet poſſeſſione terræ Chanaan, v.23. & ſeqq. (6) ab effectis tum utilibus, tum noxiis: nempe benedictione Dei, ſi obedierint mandatis Dei: maledictione verò, ſi obedire neglexerint, v.26.27. & 28. Atque hæc de parte prima. Jam ad mandatum quod attinet, mandat Moſes Iſraelitis ut curent pronuntiari benedictionem & maledictionem Dei. Hæc pronuntiatio (1) declaratur e ſubjectis locis, ubi debeat fieri, nempe in duobus montibus: quorum ſitus accurate deſcribitur verſ.29. & 30 (2) amplificatur prolepſi, qua occurritur dubitationi de locis illis obtinendis, v.31.

SCHOLIA IN CAP. XI.

ITaque] *Heb. Et.* Diliges] *Verto, Diligito. Et ſic deinceps.* Obſervationem ejus] *Id eſt, ea quæ tibi mandavit ad obſervandum, Metonymia adjuncti.* Judicia] *Verto, jura.* † 2.

2 Non filios veſtros &c.] *Verto, Non loqui me cum filiis veſtris. Et ſupplementum vidiſſe, omittendum eſt: quia verba Hebræa illud reſpuunt. Heb. Quòd non* loquor *cum filiis veſtris.* Neque ſiunt experti] *Malim, Neq; viderunt.* Eruditionem *Malim, Inſtitutionem. Hæc vox mox declaratur per verba ſequentia.* Magnitudinem &c.] *Appoſitio, & epexegeſis.* Magnitudinem] *Id eſt, potentiam, hoc eſt, opera potentiæ. Metonymia efficientis.* Manum ejus fortem &c.] *Ἐπιμονή, & ἀνθρωποπάθεια.*

3 Et ſigna] *Epexegeſis.* Signa] *Id eſt, miracula. Synecd. gen.* Terram] *Id eſt, incolas terræ. Metonymia ſubjecti.*

4 Algoſi] *Heb. Algæ. Genitivus adjuncti.*

6 Quum aperiens &c. abſorbuit] *Verto, Quomodo aperiens &c. abſorbuerit.* אֲשֶׁר *aſcher pro* כַּאֲשֶׁר *caáſcher* Aperiens ſorbuit] *Heb. Aperuit & abſorbuit.* Omnia corpora viventia] *Heb. Omne erectum vel, Omne ſtans. Intellige, ſponte naturæ. Vide Gen.7.v.4. in Scholiis meis.* Quæ ſequebantur eos] *Heb. Quod erat ad pedes eorum. Præpoſitio* ב *hic valet Ad vel Apud.*

7 Sed oculos &c.] *Verto, Sed oculi veſtri fuerunt.* Sed] *Heb* כִּי *ki, pro* כִּי־אִם *ki im.* Maximum] *Heb. Magnum illud.*

8 Ut

8 Ut obſervetis] *Verto, Quare obſervatote. Heb. Et obſervabitis.* Tranſituri eſtis] *Heb. Tranſeuntes eritis.*

9 Super illam terram] *Puto dicendum, Super illâ terrâ.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Se daturum] *Heb. Ad dandum.* Id eſt] *Heb. Et.* Semini] *Poſteris. Metonymia materiæ.*

10 Ingreſſurus es] *Heb. Ingrediens eris.* Ut] *Pronomen* אֲשֶׁר *aſcher hic valet Ut, ita.* Deinde] *Heb. Et.* Labore pedis tui] *Verto, Pede tuo. In Hebræo nulla eſt ellipſis: ſed tropus metonymia, nempe metonymia efficientis: Pede tuo, id eſt, pedis tui ingreſſu. Ubi rurſum eſt altera metonymia, nempe effectis deſtinati. Per ingreſſum enim pedis intelligitur illatio aquæ & rigatio agrorum vel hortorum.* Olitorium] *Heb. Olerum. Genitivus adjuncti.*

11 Sed] *Heb. Et.* Mox tranſituri] *Heb. Tranſeuntes eritis.*

12 Curat] *Heb. Inquirit.* Uſque ad finem ejus] *Heb. Uſq; ad finem anni. Antecedens pro relativo.*

13 Erit] *Verto, Fiet. Hæc ſententia abſolvitur demum verſu ſequente. Et hæc dicuntur in perſona Dei.* Si ſeriò auſcultaveritis] *Heb. Si auſcultando auſcultaveritis.* Animo] *Verto, Animâ.*

14 Ut dem] *Heb. Et dabo.* Tempeſtivam] *Poſtquam agri culti ſunt, & ſemen terræ mandatum. Heb.* יוֹרֶה. Serotinam] *Sub tempus meſſis. Heb.* מַלְקוֹשׁ. Sic colligas] *Verto, Ut colligas. Heb. Et colliges.*

15 Etiam] *Heb. Et.* Dem] *Verto, Dabo.* Pro jumentis tuis] *Heb. Pro jumento tuo. Collectivè.* Ut comedas &c.] *Heb. Et comedes & ſaturaberis.*

16 Ne] *Ut ne.* Seducatur] *Heb. Perſuadeatur, vel pelliciatur. Metonymia effecti.* Animus] *Heb. Cor.* Incurvantes &c.] *Verto, Incurvetis vos illis. Id eſt, in honorem illorum. Nulla eſt in Hebræo ellipſis.*

17 Unde accenſus &c.] *Heb. Et exardeſcat naſus (ſive ira) Jehovæ in vos, & claudat &c.* Cælos] *Malim, Cœlum.* Terra] *Heb. Humus.* Edat] *Heb. Det.* Sic] *Heb. Et.* Celeriter] *Heb. Cum celeritate. In Hebræo deeſt præpoſitio* ב. Optima] *Heb. Bonâ illâ.* Daturus eſt] *Heb. Dans erit.*

18 Sed reponetis] *Verto, Cuſtoditote igitur. Heb. Et cuſtodietis. Sic deinceps.* In corde] *Heb. Super corde. Sic mox iterum.* Animo] *Verto, Animâ.* Manui] *Heb. Super manum.* Pro frontalibus] *Vide ſupra ſchol. cap. 6. v. 8.*

19 Præterea] *Heb. Et.*

20 Etiam] *Heb. Et.* Inſcribes &c.] *Heb. Scribes ſuper poſtes & in portis.*

21 Ut tam &c.] *Heb. Ut multiplicentur dies veſtri &c. ſecundùm dies cæli.* Super terram] *Puto dicendum, Super terra.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Se daturum] *Heb. Ad dandum.*

22 Diligenter obſervaveritis] *Heb. Obſervando obſervaveritis.* Incedendo per &c.] *Vel, Ambulando in omnibus viis ejus.*

23 Utique] *Heb. Et. Copulativa conjunctio annectit conſequens antecedenti.* Majores &c.] *Heb. Magnas & robuſtas præ vobis.*

24 Poſterum] *Id eſt, occidentale. Confer Joh. 23. v. 8 & 9.*

25 Quiſque] *Heb. Vir. Synecdoche ſpeciei.* Inderet] *Heb. Dabit.* Totius terræ] *Id eſt, incolarum totius terræ. Metonymia ſubjecti.* Loquutus eſt] *Promiſit. Synecdoche generis.*

26 Vide] *Conſidera quid ſim dicturus.* Propono vobis] *Heb. Do coram vobis.* Anti] *Heb. Et quod judico in vertendo retinendum.* Si] *Vocula* אֲשֶׁר *aſcher hîc valet Si: ut perſpicitur ex antitheſi.*

28 Maledictionem verò] *Heb. Et maledictionem.* Sed] *Heb. Et.* Sequendo] *Heb. Eundo poſt.*

29 Erit autem] *Verto, Porrò. Et poſtea verò,* Ut edas, *verto,* edito. *Heb. Et fiet &c. & dabis. Edito autem: id eſt, pronuntiato curato. Confer infra cap. 27. v. 11. & deinceps.* Benedictionem hanc, & maledictionem iſtam] *Non placent hic pronomina,* hanc, iſtam: *quia non præceſſit formula aliqua vel benedictionis vel maledictionis, ad quam pronomina iſta poſſent referri. In Hebræo utriq; nomini præfixus eſt articulus. Formula autem maledictionis narratur infra cap. 27. verſ. 15. & ſeq. Benedictionis verò cap. 28. verſ. 3. & deinceps.*

30 Nonne ſunt &c.] *Interrogatio vim habens affirmandi rem probe notam.* Sunt] *Nempe duo illi montes modo nominati.* Viam ad occaſum] *Heb. Viam occaſus. Genitivus ſubjecti. Pro occaſu autem in Hebræo habetur introitus quia quum ſol occumbit, videtur quaſi introire in cubile ſuum. Metaphora. Confer Pſal. 19 v. 6.* Cenahanæi] *Id eſt, Chananæorum. Synecdoche membri.* Planitiem] *Alii,* quercetum.

31 Tranſituri eſtis] *Heb. Tranſeuntes eritis.*

32 Itaque] *Heb. Et.* Obſervantes faciens] *Verto, Obſervanter facitote. Heb. Cuſtoditote ad faciendum.* Judicia] *Verto, jura.* Propono vobis] *Heb. Do coram vobis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XI.

EX verſ. 1. Ex toties iterata hortatione Moſis ad obſervationem mandatorum Dei, diſcimus partim paternam Dei curam in procuranda ſalute electorum, partim naturæ humanæ pravitatem. *Dei bonitas. Natura humana pravitas.*

2 Ex eodem verſu. Sincera dilectio Dei, qua ſcil. nos diligimus illum, demonſtratur obſervatione mandatorum ejus. Confer 1. Joh. 5. v. 2. & 3. *Dilectio Dei.*

3 Ex v. 2. & ſeqq. notentur argumenta quibus moveri debemus ad diligentem obſervationem mandatorum Dei. Illa indicata ſunt in Analyſi. *Obſervatio mandatorum Dei.*

4 Ex v. 12. 14. 15 17. Fertilitas terræ principaliter oritur a Deo. Ergo Deo pro illa gratiæ agendæ. *Terræ fertilitas.*

5 Ex v 16. 17. Terræ alioquin fertilis ſterilitas immittitur à Deo propter incolarum peccata. *Terræ ſterilitas.*

6 Ex v. 17. Tempeſtates reguntur a Deo. *Tempeſtates.*

7 Ex v. 18. 19. & 20. Verbum Dei aſſiduè meditandum eſt, & pueri ex illo inſtituendi. *Verbum Dei.*

CAPUT XII.

T. & J.

1. HÆc ſunt illa ſtatuta & judicia, quæ obſervanter facturi eſtis, in ea terra, quam dat Jehova deus majorum tuorum tibi ut hæreditario jure poſſideas eam: omnibus diebus quibus victuri eſtis ſuper terram.

2 Omnino perdite omnia illa loca, ubi gentes quas hæreditario jure poſſeſſuri eſtis, coluerunt deos ſuos, in ſingulis montibus excelſis, & in ſingulis collibus, & ſub quaq; arbore virente.

3 Diruetis igitur altaria eorum, & confringetis ſtatuas eorum, & lucos eorum comburetis igni, ac ſculptiles deos illarum ſuccidetis. ſic perdetis nomen eorum è loco illo.

4 Ne facitote ſic Jehovæ deo veſtro:

5 Sed in loco quem elegerit Jehova deus veſter ex omnibus tribubus veſtris, ad collocandum nomen ſuum ibi, in habitatione ejus exquiretis eum, quum veneritis illuc.

6 Igitur adducetis eò holocauſta veſtra, & ſacrificia veſtra, decimaſq; veſtras, & oblationem manus veſtræ, item vota veſtra, & voluntarias oblationes veſtras, & primogenita armenti veſtri, ac gregis veſtri:

7 Ut comedatis ibi coram Jehova Deo veſtro, & lætemini vos & familia veſtra comedentes ex omni re ad quam admoveritis manum, quâ benedixerit tibi Jehova Deus tuus:

8 Ne facitote ſecundùm omnia quæ nos hîc facimus hodie, quiſq; quicquid rectum videtur in oculis ejus.

9 Non enim adhuc ingreſſi eſtis ad locum illum quietis, & ad poſſeſſionem illam quam Jehova deus tuus dat tibi.

10 Sed ubi trajecto Jardene, habitabitis terram quam Jehova deus veſter poſſidendam dat vobis, & quietem dederit vobis ab omnibus inimicis veſtris circumquaq; ita ut habitetis ſecurè:

11 Erit ut in loco quem elegerit Jehova deus veſter ad collocandum nomen ſuum ibi, adducatis quæcunq; ego præcipio vobis, holocauſta veſtra, & ſacrificia veſtra, decimas, & oblationem manus veſtræ, & ſelectum quodq; votum veſtrum quod voveritis Jehovæ.

P.

HÆc *ſunt* illa ſtatuta & jura; quæ obſervanter facere debetis, in ea terra, quam dat Jehova deus patrum tuorum tibi ut hæreditario jure poſſideas eam: omnibus diebus quibus victuri eſtis ſuper terra. 1.

2 Omnino *a* perdite omnia illa loca, ubi gentes quas hæreditario jure poſſeſſuri eſtis, coluerunt deos ſuos, in montibus excelſis, & in collibus, & ſub quaque arbore virente. *a Exo. 23. 24. & 34. 13. Sup. 7. 5.*

3 Diruite igitur altaria earum, & confringite ſtatuas earum, & lucos earum comburite igne, ac ſculptiles deos illarum ſuccidite: denique perdite nomen eorum è loco illo.

4 Ne facitote ſic Jehovæ deo veſtro:

5 Sed de *b* locu quem elegerit Jehova deus veſter ex omnibus tribubus veſtris, ad collocandum nomen ſuum ibi, de habitatione *inquam* ejus inquiritote, & venitote illuc. *b 2. Chr. 7. 12.*

6 Adducitoreque eò holocauſta veſtra, & victimas veſtras, decimaſque veſtras, & oblationem manus veſtræ, item vota veſtra, & voluntarias oblationes veſtras, & primogenita boum veſtrorum, ac ovium veſtrarum:

7 Comeditoteq; ibi coram Jehova deo veſtro, & lætamini vos & domus veſtræ, propter omnia ad quæ extendere vobis licet manum; quibus benedixerit tibi Jehova deus tuus:

8 Ne facitote ſecundùm quicquam eorum quæ nos hic facimus hodie, quiſque quod rectum ei videtur.

9 Non enim adhuc ingreſſi eſtis in locum illum quietis, & in hæreditatem illam quam Jehova deus tuus dat tibi.

10 Sed tranſibitis Jordanem, & inhabitabitis terram quam Jehova deus veſter poſſidendam dat vobis, & quietem dabit vobis ab omnibus inimicis veſtris circumquaque, ita ut habitetis ſecurè.

11 Quod igitur attinet ad *c* locum illum quem elegerit Jehova deus veſter ad collocandum nomen ſuum ibi, illuc adducitote quæcunque ego præcipio vobis, holocauſta veſtra, & victimas veſtras, decimas, & oblationem manus veſtræ, & ſelectum quodque votum veſtrum quod voveritis Jehovæ. *c 1. Reg. 8. v. 29.*

12 *Ut lætemini coram Jehova Deo veſtro, vos, & filii veſtri, filiæq; veſtræ, & ſervi veſtri, ancillæq; veſtræ, Levita etiam qui intra portas veſtras erit, quum non eſt ei pars aut poſſeſſio vobiſcum.*

13 *Cave tibi, ne offeras holocauſta tua, in omni loco qui videbitur tibi.*

14 *Sed in eo loco quem elegerit Jehova, in aliqua tribuum tuarum, ibi offerto holocauſta tua, & ibi facito quæcunque ego præcipio tibi.*

II. 15 *Verumtamen omnino prout deſiderat animus tuus mactare poteris & comedere carnem in omnibus portis tuis, ſecundum benedictionem Jehovæ dei tui quam largitus fuerit tibi: immundus & mundus comedere poterit ex ea, ut capreæ & ut cervi* carne.

16 *Tantùm horum ſanguinem ne comeditote: ſuper terram effundito illum ſicut aquam.*

17 *Non poteris comedere intra portas tuas decimas frumenti tui, aut muſti tui, aut olei tui, vel primogenita armenti tui, aut gregis tui: neq; ulla votiva tua quæ voveris, aut voluntarias oblationes tuas, denique* ullam *oblationem manûs tuæ:*

18 *Sed coram Jehova deo tuo comedito illam in loco quem elegerit Jehova deus tuus, tu, & filius tuus, filiaq; tua, & ſervus tuus, ancillaq; tua, & Levita qui* eſt *intra portas tuas: ſic lætaberis coram Jehova deo tuo* comedens *ex omni re ad quam admoveris manum.*

19 *Cave tibi ne deſeras Levitam, ullo dierum tuorum in terra tua.*

20 *Quum dilataverit Jehova deus tuus terminum tuum, quemadmodum promiſit tibi: ſi dixeris, Comedam carnem, eò quòd deſideret animus tuus comedere carnem, omnino prout deſiderabit animus tuus, comedes carnem.*

21 *Si procul aberit abs te locus ille, quem electurus eſt Jehova deus tuus ad collocandum nomen ſuum illic, & mactabis de armento tuo, aut de grege tuo quem dederit Jehova tibi, quemadmodum præcepi tibi, tum comedes intra portas tuas omnino prout deſiderabit animus tuus:*

22 *Verum quemadmodum comeditur aliqua caprea aut cervus, ſic comedes eam: mundus ſimul & immundus comedent eam.*

23 *Tantummodò perſta ut non comedas ullum ſanguinem, quia ſanguis cujusq; eſt ejus anima: ideò ne comedito illius animam cum ipſius carne.*

24 *Ne comedito illum; ſuper terram effundito illum, ſicut aquam.*

25 *Ne comeditote illum; ut bene ſit tibi & filiis tuis poſt te, quum feceris quod rectum videtur in oculis Jehovæ.*

III. 26 *Sed res ſacras tuas quæ tuæ erunt & votiva tua, ſumito ut venias ad locum quem elegerit Jehova:*

27 *Et parato holocauſtis tuis, carnem cum ſanguine eorum* adoleto *in altari Jehovæ dei tui, ſacrificiorum vero tuorum* alterum *ſanguis effunditor in altari Jehovæ dei tui, & carnem comedito.*

28 *Obſerva ut auſcultes omnibus verbis iſtis quæ ego præcipio tibi, ut bene ſit tibi & filiis tuis poſt te uſque in ſeculum, quum feceris quod bonum & rectum videtur in oculis Jehovæ dei tui.*

29 *Quum exſciderit Jehova deus tuus à facie tua gentes illas quò mox ingreſſurus es ad poſſidendum eas jure hæreditario; & hæreditario jure poſſidens eas habitabis in terra earum:*

30 *Cave tibi ne ſequendo eas illaquearis, poſtquam perditæ fuerint à facie tua, & ne exquiras de diis earum dicendo, Quomodo coluerunt gentes iſtæ deos ſuos? ut ſic faciam ego quoq;.*

31 *Ne facito ſic Jehovæ deo tuo: nam quicquid abominationi eſt Jehovæ, quicquid odit, fecerunt diis ſuis, cùm etiam filios ſuos & filias ſuas comburerent igne,* offerentes *diis ſuis.*

32 *Unamquamq; rem quam ego præcipio vobis, eam obſervantes facito: ne addito ei, neq; detrahito ex ea.*

12 *d* Lætaminoq; coram Jehova deo veſtro, vos, & filii veſtri, filiæque veſtræ, & ſervi veſtri, ancillæque veſtræ, Levita etiam qui intra portas veſtras *erit*, quia non *eſt* ei *e* pars aut hæreditas vobiſcum. *d* [illegible] *e* Nu. 18. Sup. 10. 9. Joſ. 13.

13 Cave tibi, ne offeras holocauſta tua, in omni loco quem diſpexeris tibi:

14 Sed in eo loco quem elegerit Jehova, in aliqua tribuum tuarum, ibi offerto holocauſta tua, & ibi facito quæcunque ego præcipio tibi.

15 Veruntamen omnino prout deſiderat anima tua mactare poteris & comedere carnem in omnibus portis tuis, ſecundùm benedictionem Jehovæ dei tui quam largitus fuerit tibi: immundus & mundus comedere poterit ex ea, ut *ex* capreæ & ut *ex* cervi *carne*. II.

16 Tantummodo *f* ſanguinem ne comeditote: ſuper terram effundito illum ſicut aquam. *f* Gen. 9. 4. Lev. 7. 26. & 17. 14.

17 Non poteris comedere intra portas tuas decimas frumenti tui, aut muſti tui, aut olei tui, vel primogenita boum tuorum, aut ovium tuarum: neque ulla vota tua quæ voveris, aut voluntarias oblationes tuas, aut oblationem manus tuæ:

18 Sed coram Jehova deo tuo comedito illam in loco quem elegerit Jehova deus tuus; tu, & filius tuus, filiaque tua, & ſervus tuus, ancillaque tua, & Levita qui *eſt* intra portas tuas: lætatorque coram Jehova deo tuo propter omnia ad quæ extendere tibi licet manum.

19 Cave tibi ne deſeras Levitam, ullo dierum tuorum in terra tua.

20 Quum dilataverit Jehova deus tuus terminum tuum, quemadmodum *g* promiſit tibi: ſi dixeris, Comedam carnem, eò quòd deſideret anima tua comedere carnem, omnino prout deſiderabit anima tua, comedere poteris carnem. *g* Gen. 28. 14. Exod. 34. 24. Sup. 11. 24. Infr. 19. 8.

21 Si procul aberit abs te locus ille, quem electurus eſt Jehova deus tuus ad collocandum nomen ſuum illic, & mactabis è bobus tuis, aut ex ovibus tuis quas dederit Jehova tibi, quemadmodum præcepi tibi, tum comedere poteris intra portas tuas omnino prout deſiderabit anima tua:

22 Verùm quemadmodum comeditur aliqua caprea aut aliquis cervus, ſic comedito eam: mundus ſimul & immundus comedere poterunt eam.

23 Tantummodò perſta ut non comedas ſanguinem, quia ſanguis eſt anima: ideo ne comedito animam cum carne.

24 Ne comedito illum, ſuper terram *h* effundito illum, ſicut aquam. *h* Lev. 17. 13.

25 Ne comedito illum, ut bene ſit tibi & filiis tuis poſt te, quum feceris quod rectum videtur Jehovæ.

26 Veruntamen res ſacras tuas quæ tuæ erunt & votiva tua, ſumito & venito ad locum quem elegerit Jehova: III.

27 Sacrificatoque holocauſta tua, carnem & ſanguinem eorum in altari Jehovæ dei tui, ſanguis item victimarum tuarum effunditor in altari Jehovæ dei tui, carnem verò illarum comedere poteris.

28 Obſerva ut auſcultes omnibus verbis iſtis quæ ego præcipio tibi, ut bene ſit tibi & filiis tuis poſt te uſque in ſeculum, quum feceris quod bonum & rectum videtur Jehovæ deo tuo.

29 Quum exſciderit Jehova deus tuus à facie tua gentes illas quò mox ingreſſurus es ad poſſidendum eas jure hæreditario; & hæreditario jure poſſidens eas habitabis in terra earum:

30 Cave tibi ne ſequendo eas illaquearis, poſtquam exſtirpatæ fuerint a facie tua, & ne inquiras de diis earum dicendo, Quomodo colebant gentes iſtæ deos ſuos, ſic faciam ego quoque.

31 Ne facito ſic Jehovæ deo tuo: nam quicquid abominationi eſt Jehovæ, quicquid odit, fecerunt diis ſuis; nam etiam filios ſuos & filias ſuas comburunt igne diis ſuis.

32 Unamquamque rem quam ego præcipio vobis, eam obſervantes facitote: ne *i* addito ei, neque detrahito ex ea. *i* Sup. 4. 2. Prov. 30. 6. Apoc. 22. 18.

ANALYSIS CAP. XII.

Tria hìc agit Moſes. Primùm mandat Iſraëlitis ut è medio tollant idola Chananæorum: & contra præcipit, ubi & quomodo externum Dei cultum exercere debeant, quatuordecim primis verſibus. Deinde præcipit, quos cibos edere liceat, quos non liceat, & quo in loco, v. 15. & deinceps. Poſtremò exhortatur eos ad legitimum Dei cultum, & contrà dehortatur a cultu idolorum, v. 26. & ſeqq.

De parte prima. Mandatis illis duobus ſpecialibus præmittitur mandatum generale de obſervatione mandatorum Dei, v. 1. Quæ obſervatio illuſtratur partim à ſubjecto loco, partim ab adjuncta duratione, ibidem. Deinde ſubjicitur mandatum ſpeciale prius de deſtruendis idolis Chananæorum, verſ. 2. & 3. Deſtructio autem illa amplificatur partim a ſubjectis locis, v. 2: partim ab inſtrumentis idololatriæ, v. 3. Tum annectitur mandatum ſpeciale poſterius de externo Dei cultu legitimo, verſ. 4. & deinceps. Ubi tactus Dei cultus externus declaratur quatuor modis: (1) antitheſi cultus idololatrici Chananæorum, verſ. 4. (2) a ſubjecto loco, v. 5. 11. & 14. Qui locus amplificatur antitheſi, v. 8. 9. 10. & 13. (3) ab objectis, videl. animalibus ſacrificandis, verſ. 6. & 11. (4) a modo agendi: qui indicatur duplex: unus, ut de victimis edant animo læto: alter, ut de illis communicent Levitis, v. 7. & 12.

De parte ſecunda. Ad cibos quod attinet: quidam permittuntur, unus interdicitur. Permittitur eſus carnis pecorinæ, puta boum, ovium, caprarum: quæ animalia idonea erant ſacrificiis, v. 15. & 20. Hic autem eſus partim declaratur, partim illuſtratur. Declaratur duobus modis: (1) a ſubjecto loco, verſ. 15. & 21. (2) ab adjunctis perſonis, verſ. 15. & 22. Illuſtratur autem ſimili carnis ferinæ, v. 15. & 22. Atque hæc de cibis licitis. Interdicitur autem eſus ſanguinis, v. 16. 23. 24. & 25. Hoc interdictum confirmatur rationibus duabus. (1) quia ſanguis animalis ſit anima ejus, verſ. 23. (2) ut bene ſit eis, verſ. 25. Atque hic quidem cibus interdicitur ſimpliciter. Secundum quid verò interdicitur eſus decima-

decimarum & carnis ſacrificatæ, nempe ne edantur illa extra locum ſanctum, verſ.17. E contrario autem præcipitur, ut edantur in loco ſancto, verſ.18. Quod præceptum illuſtratur ex modo agendi: qui indicatur duplex: (1) ut edant animis lætis, v.18. (2) ut de epulis illis communicent Levitis, v.18. & 19.

De parte tertia. Legitimus Dei cultus, ad quem hoc loco Moſes Iſraelitas iterum cohortatur, declaratur tribus modis. (1) a loco, v.26. (2) a modo agendi, v.27. & 32. (3) ab eventu utili, verſ.28. Cultus idolorum a quo dehortatur Moſes, declaratur quatuor modis: (1) a loco, verſ.29. (2) a cauſa procatarctica, exemplo ſcil. Chananæorum, v.30. (3) ab eventu noxio, videl. pœna divina: quæ ſignificatur duobus modis: primùm ſimili illaqueationis, v.30: deinde cauſa procreante, videl. offenſione Dei, v.31. (4) a parte illius cultus exunia, videl. immolatione liberorum, ibidem.

SCHOLIA IN CAP. XII.

JUdicia] *Verto, Jura.* Quæ obſervantes facturi eſtis] *Verto, Quæ obſervantes facere debetis. Heb. Quæ obſervabitis facere.* Dat] *Heb. Dedit.* Majorum] *Patrum.* Super terram] *Verto, Super terra. Heb. Super humo.*

2 Omnino perdite] *Heb. Perdendo perdetis.* Quas] *Id eſt, quarum terram. Metonymia adjuncti. Vel, Quas expulſuri eſtis. nam vox Hebræa eſt ambigua.* In ſingulis &c.] *Vox ſingulis non eſt in Hebræo. nec puto ſtatim eſſe vim articuli ut eo uſq; ſe extendat. Heb. Super montibus excelſis & ſuper collibus. Scil. regionis ipſorum: id quod innuit articulus.*

3 Diruetis igitur] *Verto, Diruitoq;. Et ſic deinceps, Confringite, comburite, ſuccidite, perdite. Heb. Et diruetis, & confringetis &c.* Earum] *Scil. gentium.* Sculptiles deos] *Heb. Sculptilia deorum. Generis pro ſpecies.* Sic] *Malim, denique. Heb. Et.*

4 Ne facitote] *Heb. Non facietis.*

5 In loco &c.] *Verto, De loco illo quem elegerit &c. de habitatione* inquam *illius inquirito, & venito illuc. Præpoſitiones* אֶל *&* לְ *hic valent De, atq;. Sic infr v.30. Cæterùm locus ille conſtitutus poſtea fuit Hieroſolyma, 1.Chron.22.*

6 Igitur adducetis] *Verto, Adducitoq;. Heb. Et adducetis.* Sacrificia] *Malim, Victimas. Heb. Mactationes. Id eſt, pecudes mactandas in ſacrificium.* Oblationem] *Heb. Elationem.* Item] *Heb. Et.* Votiva] *Scil. ſacrificia. Heb. Vota. Metonymia adjuncti.* Voluntarias oblationes] *Heb. Spontaneitates. Synecdoche generis & metonymia fermo.* Gregis] *Scil. ovium vel caprarum. nam vox Hebraica* צאן *tzon utrumq; genus comprehendit.*

7 Ut comedatis] *Verto, Comeditotéq;. Scil. de reliquiis ſacrificiorum. Heb. Et comedetis. Sic mox, Lætamini.* Familiæ] *Heb. Domus. Metonymia ſubjecti.* Comedentes] *Hoc ſupplementum ſuperfluum eſſe judico: & verba quæ proximè ſequuntur, cum verbo* Lætemini *conſtruo.* Ex omni re &c.] *Verto, Omni re &c. & conſtruo cum verbo* Lætemini. *Heb. In omni re.* Omni re ad quam admoveritis manum] *Verto, Omni re ad quam extendere vobis licet manum. Id eſt, omni carne ſacrificiorum quam vobis licet comedere. Synecdoche generis. Heb. In omni extenſione manus veſtræ. Metonymia adjuncti.*

8 Ne facitote] *Heb. Non facietis.* Quicquid rectum videtur] *Heb. Omne rectum.*

9 Ad locum] *Malim, In locum.* Locum illum quietis] *Heb. Quietem illam. Metonymia adjuncti.* Poſſeſſionem] *Heb. Hæreditatem.*

10 Sed] *Heb. Et.* Ubi trajecto &c.] *Sequentem verſum cum hoc ita connecto, ut vertam: Tunc in locum illum quem elegerit Jehova &c. adducetote &c. Heb. Tranſibitis Jordanem &c. & fiet, locus ille quem elegerit Jehova &c. illuc adducetis. Ubi nominativus ille* Locus *ponitur abſolutè.* Quietem dederit vobis] *Heb. Quietaverit vobis.* Securè] *Heb.* Cum *fiducia.*

Erit ut &c.] *Vide ſcholia ad verſum præcedentem.* Sacrificia] *Ut verſu 6.* Oblationem] *Ut verſu 6.* Selectum quodque votum veſtrum] *Heb. Omnem delectum votorum veſtrorum. Hypallage.*

12 Ut lætemini] *Verto, Lætaminorq;. Heb. Et lætabimini.* Levita etiam] *Heb. Et Levita.* Intra portas] *Heb. In portis.* Poſſeſſio] *Heb. Hæreditas. Id eſt, ſors hæreditaria.*

13 Ne] *Ut ne.* Qui videbitur tibi] *Verto, Quem deſpexeris. Heb. Quem videbis. Synecdoche generis.*

14 Aliqua] *Heb. Una.*

15 Omnino prout deſiderat animus tuus] *Heb. Secundum omnem concupiſcentiam animæ tuæ. Et* ב *ponitur pro* כ. Mactare poteris & comedere] *Heb. Mactabis & comedes.* In omnibus portis tuis] *Id eſt, In omnibus civitatibus tuis. Synecdoche membri. Sunt tamen hæc verba in Hebræo trajecta.* Largitus fuerit] *Heb. Dederit.* Comedere poterit ex ea] *Heb. Comedet eam.*

16 Horum ſanguinem] *In Hebræo loco pronominis* horum *eſt articulus.* Ne comeditote] *Heb. Non comedetis.*

17 Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis. Id eſt, in civitatibus tuis. Synecdoche membri.* Aut muſti] *Heb. Et muſti. Sic deinceps.* Gregis] *Ut verſ.6.* Neque] *Heb. Et. Scil. non poteris comedere. ex principio verſus. Prozeugma.* Votiva] *Heb. Vota. ut v.6.* Voluntarias oblationes] *Ut verſu modò allegato.* Denique] *Heb. Et.* Oblationem] *Heb. Elationem. Synecd. ſpeciei.*

18 Comedito] *Heb. Comedes.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis.* Sic lætaberis] *Verto, Lætatorq;. Heb. Et lætaberis.* Comedens ex omni re] *Verto, Lætatorq; omni re &c.* Omni re ad quam admoveris manum] *Verto, Omni re ad quam extendere tibi licet manum. Heb. In omni extenſione manus tuæ. Ut ſuprà v.7.*

19 Ne] *Ut ne.* Ullo dierum] *Heb. Omnibus diebus tuis.* In terra tua] *Heb. Super humo tua.*

20 Promiſit] *Heb. Loquutus eſt. Synecdoche generis.* Si] *Heb. Et.* Animus tuus] *Heb. Anima tua. Quod in vertendo retinendum judico.* Omnino prout deſiderabit animus tuus] *Pro, animus, verto, anima. Heb. Secundum omnem concupiſcentiam animæ tuæ. Ubi rurſum* ב *poſitum eſt pro* כ *ut ſuprà v.15.*

21 Aut] *Heb. Et.* De grege] *Ut ſup. v.6.* Tum] *Heb. Et. Copulativa ſervit annectendo conſequenti.* Comedes] *Comedere poteris.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis.* Omnino prout &c.] *Heb. Secundum omnem concupiſcentiam animæ tuæ.*

22 Comeditur] *Comedi ſolet. Heb. Comedetur.* Aliqua] *Articulus* ה *hic habet vim indefinitam.* Aut] *Heb. Et.* Cervus] *Dicendum, Aliquis cervus. quia in Hebræo repetitur articulus* ה. Comedes] *Verto, Comedito*

23 Perſta] *Heb. Fortis eſto. Metonymia efficientis.* Ut non comedas ullum ſanguinem] *Heb. Ad non comedendum ſanguinem. In Hebræo non habetur nomen* Ullum, *ſed articulus* ה. Cujusq;] *Non eſt in Hebræo, ſed articulus* ה. *Similiter vox* Ejus. *Item,* Ullius, Ipſius. Ideo] *Heb. Et.* Ne comedito] *Heb. Non comedes. Sic in principio verſus ſequentis, & verſus 25.*

25 Quod rectum videtur] *Heb. Rectum: cum articulo.* τὸ ὀρθὸν.

26 Sed] *Verto, Veruntamen.* Res ſacras] *Heb. Sanctitates. Metonymia formæ.* Votiva] *Heb. Vota. Metonymia adjuncti.* Ut venias] *Verto. Et venito.*

27 Et parabis &c.] *Verto, Sacrificatoq; holocauſta tua, carnem & ſanguinem eorum, ſuper altari Jehovæ dei tui: ſanguis item victimarum tuarum effunditor ſuper altari Jehovæ dei tui, carnem verò illarum comedito. Heb. Et facies &c. Synecdoche generis.* Eorum] *Loco hujus pronominis in Hebræo eſt articulus* ה. Item] *Heb. Et.* Victimarum] *Heb. Mactationum. Id eſt, pecudum mactatarum in ſacrificium. Metonymia adjuncti, & ſynecdoche generis.* Carnem verò] *Heb. Et carnem.* Illarum] *In Hebræo loco iſtius pronominis habetur articulus* ה. Comedito] *Heb. Comedes.*

28 Ut auſcultes omnibus &c.] *Heb. Et audies omnia &c. Metonymia effecti deſtinati.* Quod bonum & rectum videtur] *Heb. Bonum & rectum: cum articulo* ה *præfixo: id eſt, id quod bonum eſt, & id quod rectum eſt. Bonum autem & rectum eſſe in oculis alicujus, eſt, Et bonum & rectum videri.*

29 A facie tua] *Hæ voces in Hebræo ſunt trajectæ.* Mox ingreſſurus es] *Heb. Ingrederis. Enallage temporis.*

30 Ne] *Ut ne. Sic mox iterum.* Sequendo eas] *Heb. Poſt eas.* Illaqueeris] *Id eſt, decipiaris imitatione religionis earum: ut ſequentia declarant. Metaphora ab aucupio.* Et ne exquiras] *Epexegeſis. Malim autem, Inquiras.* De diis earum] *Præpoſitio* לְ *hic valet De, &c. ut ſuprà v.5. in eâdem phraſi.* Quomodo &c.] *Eſt quidem vox* אֵיכָה *echah uſitatè interrogativa. ſed hic non item, ut ex ipſa verborum connexione percipi poteſt. Itaq; verto, Quo modo colunt gentes iſtæ deos ſuos, ſic faciam ego quoq;. Pro, colunt, in Hebræo eſt* colent: *id eſt, colere ſolent. Sic v. ſeq.* Comburent. *Verbo autem* faciam *præfixa eſt conjunctio copulativa: quæ hic ſervit annectendo conſequenti comparativæ.*

31 Ne facito] *Heb. Non facies.* Quicquid abominationi eſt Jehovæ] *Heb. Omnem abominationem Jehovæ. Metonymia adjuncti.* Quicquid odit] *Heb. Quod (vel, quæ) odit.* Cum comburant] *Malim, Nam comburunt.* Comburunt] *Id eſt, comburere ſolent. Heb. Comburent.* Offerentes diis ſuis] *Non videtur opus eſſe iſto ſupplemento quum dativus ille commode regatur à verbo Comburunt, tanquam dativus perſonæ cui aliquid acquiritur: Comburunt diis, id eſt, in honorem deorum.*

32 Unamquamque rem] *Heb. Omne verbum. Metonymia adjuncti.* Obſervantes facite] *Vel, Obſervanter facitote. Heb. Obſervabitis facere.* Ne addito ei &c.] *Heb. Non addes ſuper illud: neq; detrahes ex illo.*

OBSERVATIONES EX CAP. XII.

EX verſu 2. & 3. Quantopere Deus deteſtetur idololatriam: perſpicitur ex eo, quòd omnia ejus inſtrumenta è medio tolli vult: adeò ut etiam nomen idolorum oblivione deleatur. *Idololatria.*

2 Ex verſ. 5. & ſeqq. uſque ad 15. In vetere Teſtamento ad cultum Dei externum præſcriptus fuit certus locus & certa ſacrificia: at in novo utrumque illud abrogatum eſt. Vide Joh.4. v.21. & 23. Coloſſ.2. v.16. & 17. Epheſ.2. v.15.16. *Diſcrimen inter V. & N. Teſtamentum.*

3 Ex v.7. & 12. Sicut Iſraëlitæ lætis animis celebrare debuerunt convivia ſacra: ita & nos Chriſtiani cum lætitia ſpirituali celebrare debemus ſacram Domini cœnam. *Cœna Domini.*

4 Ex v.13.14. & 32. Cultum Dei externum præciſè ex præſcripto verbi Dei peragere debemus. *Cultus Dei.*

5 Ex v 11.18. & 19. Sicut olim Levitis, tanquam miniſtris ſacrorum, communicare debuerunt reliqui Iſraëlitæ de alimentis ſuis: ita & hodie Chriſtiani miniſtris verbi Dei communicare debent. Vide 1.Cor.9. Galat.6. v.6. *Miniſtri verbi Dei.*

Alimenta. 6 Ex verſu 7. ex verbis, *Quæ benedixerit tibi &c.* Item ex verſu 21. ex verbis, *Quem dederit Jehova tibi.* Alimenta quæ nobis contingunt, agnoſcenda ſunt pro donis Dei: ac proinde Deo pro illis gratiæ agendæ.

CAPUT XIII.

T. & J.

I. *QUum ſurgens in medio tui Propheta, aut ſomnians ſomnium, ediderit tibi ſignum aut prodigium,*

2 Quamvis eveniat ſignum illud aut prodigium quod prædixerat tibi dicendo, Sequamur deos alienos quos non noveras, & colamus eos:

3 Ne auſcultato verbis Prophetæ iſtius, aut iſti ſomnianti ſomnium: quia tentat Jehova deus veſter vos, ad cognoſcendum an ſitis amantes Jehovæ dei veſtri ex toto corde veſtro, & ex toto animo veſtro.

4 Jehovam deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete: & mandata ejus obſervate ac voci ejus auſcultate, eumque colite, & adhærete ei.

5 Propheta autem iſte, aut ſomnians ſomnium iſte plectitor morte, quia ſuaſit apoſtaſiam contra Jehovam deum veſtrum, qui eduxit vos è terra Ægypti, & qui redemit vos è domo ſervorum, depulſurus te à via quam præſtituit tibi Jehova deus tuus ut ambules in ea: ita ſuſtuleris illud malum è medio tui.

II. *6 Si clàm incitet te frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor chariſſima tibi, aut amicus tuus qui eſt ſicut tu ipſe, dicendo, Eamus & colamus deos alienos, quos non noveras tu aut majores tui.*

7 E diis populorum qui ſunt circa vos, propinquorum tibi aut longinquorum abs te, ab una extremitate terræ uſque ad alteram extremitatem ejus:

8 Ne acquieſcito illi, neque auſcultato illi; neque parcito oculus tuus illi, neque clementia utitor, neque celato illum:

9 Sed omnino occidito illum, manus tua primùm eſto contra illum ut morte afficias illum, poſteà verò manus totius populi:

10 Et obrues eum lapidibus ita ut moriatur; quia quæſivit te depellere à Jehova deo tuo, qui eduxit te è terra Ægypti è domo ſervorum:

11 Ut audiant omnes Jiſraëlitæ & timeant, nec pergant olli *facere ſecundùm rem malam hanc in medio tui.*

III. *12 Si audiveris de aliqua civitatum tuarum, quas Jehova deus tuus dat tibi ad habitandum illic, dicentes,*

13 Egreſſi homines nequiſſimi è medio tui depulerunt habitatores civitatis ſuæ, dicendo, Eamus & colamus deos alienos quos non noveratis:

14 Ubi inquiſiveris, & perveſtigaveris, ac percunctatus fueris benè, ſi ecce vera certaque erit res illa, ſi commiſſa fuerit abominatio hæc in medio tui,

15 Omnino percutito habitatores civitatis illius acie gladii: internecioni devoveto eam, & omnes qui erunt in ea, jumentaque ejus acie gladii.

16 Omnem verò prædam ejus comportato in medium plateæ ejus, & combures igne civitatem ipſam, omnemque prædam ejus prorſus Jehovæ deo tuo: ut ſit tumulus perpetuus, ne ædificetur deinceps.

17 Neque adhæreſcito manui tuæ quicquam de ullo *anathemate: ut convertat ſe Jehova, ne accendatur ira ejus, & ut conferat tibi miſericordiam, & miſereatur tui, atque augeat te, ſicut* ſe facturum *juramento promiſit majoribus tuis.*

18 Quum auſcultabis voci Jehovæ dei tui obſervando omnia præcepta quæ ego præcipio tibi hodie, faciendo quod rectum videtur *in oculis Jehovæ dei tui.*

P.

QUom ſurrexerit apud te propheta, aut ſomniator, & pronuntiarit apud te ſignum aut prodigium, I.

2 Et evenit ſignum illud aut prodigium de quo locutus eſt ad te, dicendo, Sequamur deos alios quos non noveras, & colamus eos:

3 Ne auſcultato verbis prophetæ iſtius, aut iſti ſomniatori: nam tentat Jehova deus veſter vos, ad cognoſcendum an diligatis Jehovam deum veſtrum ex toto corde veſtro, & ex tota anima veſtra.

4 Jehovam deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete: & mandata ejus obſervate, ac voci ejus auſcultate, eumque colite, & adhærete ei.

5 Propheta autem iſte, aut ſomniator iſte *a* plectitor morte; propterea quòd ſuaſit apoſtaſiam contra Jehovam deum veſtrum: qui eduxit vos è terra Ægypti, & qui redemit te è domo ſervorum, ut depelleret te à via quam præcepit tibi Jehova deus tuus ut ambules in ea: itaque auferto illud malum è medio tui. a Inf. 18. 20.

6 Si clàm incitet te *b* frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut mulier quæ cubat in ſinu tuo, aut amicus tuus qui *eſt* ſicut tu ipſe, dicendo, Eamus & colamus deos alios, quos non noveras tu aut patres tui: II. b Infra.

7 E diis populorum qui *ſunt* circa vos, propinquorum tibi aut longinquorum abs te; ab extremitate terræ una uſque ad alteram:

8 Ne acquieſcito illi, neque auſcultato illi; neque parcito oculus tuus illi, neque clementia utitor, neque celato illum:

9 Sed omnino occidito illum, manus tua primùm eſto contra illum ut morte afficias illum; poſteà verò manus totius populi:

10 Et obruito eum lapidibus ita ut moriatur; quia ſtuduit te depellere a Jehova deo tuo, qui eduxit te è terra Ægypto è domo ſervorum:

11 Ut audiant omnes Iſraëlitæ & timeant, nec pergant facere ſecundùm rem malam hanc apud te.

12 Si audiveris de aliqua civitatum tuarum, quas Jehova deus tuus dat tibi ad habitandum illic, dicentes, III.

13 Egreſſi homines nequam ex te, depulerunt habitatores civitatis ſuæ, dicendo, Eamus & colamus deos alios quos non noveratis:

14 Tum inquirito & perveſtigato, ac percunctator benè; & ecce ſi vera certaque erit res illa, *ſi* commiſſa fuerit abominatio hæc apud te:

15 Omnino percutito habitatores civitatis illius acie gladii: internecioni devoveto eam, & omnes qui erunt in ea, jumentaque ejus, acie gladii.

16 Omnem verò prædam ejus comportato in plateam ejus; & comburito igne civitatem illam, omnemque prædam ejus prorſus, Jehovæ deo tuo: & eſto tumulus perpetuus, ne ædificator deinceps.

17 Neque adhæreſcito manui tuæ quicquam ex anathemate illo: ut convertat ſe Jehova ab ardore iræ ſuæ & conferat tibi miſericordiam, & miſereatur tui, atque augeat te, ſicut juramento promiſit patribus tuis:

18 Quum auſcultaveris voci Jehovæ dei tui obſervando omnia præcepta quæ ego præcipio tibi hodie, faciendo quod rectum eſt in oculis Jehovæ dei tui.

ANALYSIS CAP. XIII.

HOc capite continentur leges de cavenda apoſtaſia, nec non de pœna apoſtatarum: quarum prima eſt de non audiendo, ſed puniendo propheta qui apoſtaſiam ſuadet, quinque primis verſibus: ſecunda de non audiendo, ſed puniendo privato qui illam ſuadet, verſu 6. & deinceps: tertia de pœna civitatis quæ apoſtaſiam admiſit, verſu 12. & ſequentibus. Ita ſunt tres capitis partes.

De parte prima. Lex prima bimembris eſt: prius membrum eſt de non auſcultando prophetæ ſuadenti apoſtaſiam, verſu 3. poſterius de eodem occidendo, verſ. 5. Prius membrum declaratur quinque modis. (1) diſtributione falſorum prophetarum, verſu 1. (2) a cauſa corrumpente non-auſcultationis, verſ. 1. & 2. (3) deſcriptione ſuaſionis apoſtaſiæ, verſ. 2. (4) a fine ſeu conſilio Dei ſuaſionem illam gubernantis, ibidem. (5) antitheſi, v. 4. Poſterius membrum confirmatur à cauſa procatarctica, videl. ſuaſionis illius impietate, v. 5.

De parte ſecunda. Lex ſecunda ſimiliter bimembris eſt: prius membrum eſt de non-auſcultando privato ſuadenti apoſtaſiam, v. 8: poſterius de eodem occidendo, ibidem. Prius membrum declaratur duobus modis: (1) diſtributione privatorum, v. 6. (2) deſcriptione ſuaſionis apoſtaſiæ: quæ amplificatur diſtributione falſorum deorum, verſ. 6. & 7. Poſterius membrum partim amplificatur, partim declaratur, partim confirmatur. Amplificatur duobus modis, (1) antitheſi, verſ. 8. (2) modo agendi, v. 9. Declaratur a ſpecie ſupplicii, v. 10. Confirmatur duabus rationibus: (1) a cauſa procatarctica, gravitate ſcilicet peccati, v. 10. (2) a fine ſeu cauſa finali, v. 11.

De parte tertia. Lex tertia proponitur verſu 15. Declaratur autem ſeptem modis: (1) deſcriptione civitatis apoſtaticæ, v. 12. (2) deſcriptione ſuaſionis apoſtaſiæ, v. 13. (3) ab adjuncta inquiſitione, verſu 14. (4) a cauſa procatarctica ſupplicii, ibidem. (5) à ſpecie ſupplicii, v. 15. (6) ab adjuncto adhærente, verſ. 16. quod illuſtratur antitheſi, verſ. 17. (7) ratione legis a fine, ibidem. Qui finis illuſtratur ex cauſa procatarctica, v. 18.

SCHOLIA IN CAP. XIII.

QUum ſurgens &c] *Heb. Quum ſurget &c. & dabit &c. & ỹ. 2. veniet &c.* Propheta] *Aliquis qui dicit ſe à Deo per viſionem edoctum eſſe de ea re quam proponit agendam in cultu Dei.* Somnians ſomnium] *Vel, ſomniator. Id eſt, aliquis qui dicit ſe à Deo per ſomnium edoctum eſſe de re agenda circa cultum Dei. Confer Num. 12. verſ. 6.* Ediderit tibi] *Heb. Dederit apud te. Id eſt, pronuntiaverit tanquam futurum.* Signum] *Miraculum, quo ſcil. confirmetur ipſius vocatio extraordinaria ad docendum. Synecdoche generis.*

2 Quamvis eveniat. *Heb. Et veniet.* Prædixerat tibi] *Heb. Locutus fuit ad te.* Sequamur deos alienos] *Heb. Eamus poſt deos alios.*

3 Ne auſcultato] *Heb. Non auſcultabis.* Iſti ſomnianti ſomnium] *Vel, iſti ſomniatori.* An ſitis amantes Jehovæ dei veſtri] *Vel, An diligatis Jehovam deum veſtrum.* Ex toto &c.] *Prepoſitio* ב *hic valet Ex.* Animo] *Verto, Animâ.*

4 Jehovam deum veſtrum ſequimini] *Heb. Poſt Jehovam deum veſtrum ambulabitis. Id eſt, ambulatote. Sic mox,* timebitis: *pro timetote. Et ſic deinceps.*

5 Propheta autem] *Heb. Et Propheta.* Somnians ſomnium] *Somniator.* Plectitor morte] *Heb. Mors fiet: i. e. occidetur.* Suaſit] *Heb. Loquutus eſt. Synecdoche generis.* Depulſurus te] *Malim, Ut depelleret te. Heb. Ad depellendum te.* A viâ] *A vivendi ratione. Metaphora.* Præſtituit] *Heb. Præcepit.* Ut ambules] *Heb. Ad ambulandum.* Ita ſuſtuleris] *Heb. Et auferes.* Illud malum] *Illud ſcandalum. Synecd. gen. Sic infrà cap. 22. v. 21. 22. & 24.*

6 Si inciter] *Heb. Quum incitabit.* כִּי *pro* אִם. Uxor chariſſima tibi] *Heb. Mulier ſinus tui. I. e. quæ cubat in ſinu tuo. Periphraſis uxoris ex adjuncto. Et genitivus ſubjecti.* Sicut tu ipſe] *Heb. Sicut anima tua. Synecdoche membri.* Majores] *Heb. Patres. Synecdoche ſpeciei.*

7 Ejus] *Heb. Terræ. Antecedens nomen repetitur loco pronominis relativi.*

8 Ne acquieſcito] *Heb. Non acquieſces. Sic deinceps.*

9 Sed] *Heb.* כִּי, *pro* כִּי־אִם *ki-im.* Omnino occidito] *Nempe lapides in eum jaciendo, quum ſupplicio capitis afficietur: ut ſequentia declarant. Synecd. gen. Heb. Occidendo occides.* Primùm] *Primo loco: tanquam delatoris & teſtis. Confer infrà cap. 17. v. 7.* Ut morte afficias eum] *Heb. Ad occidendum eum.*

10 Obrues] *Verto, Obruito. Heb. Lapidabis eum lapidibus. Pleonaſmus. nam verbum* סָקַל *ſakál per ſe ſignificat lapidare.*

11 Ut audiant &c.] *Heb. Et omnis Iſraël audient & videbunt, & non addent facere &c.* Rem] *Heb. Verbum.*

12 Si audiveris] *Heb. Quum audies.* De aliqua] *Præpoſitio* ב *hic valet De, &c.* Aliquâ] *Heb. Unâ.* Dicentes] *Heb. Dicendo.*

13 Egreſſi &c.] *Heb. Egreſſi ſunt &c. & depulerunt.* Nequiſſimi] *Heb. Filii belijahalis. Voce* בְּלִיַּעַל *belyáhhal videtur ſignificari nequitia: voce compoſitâ ex* בְּלִי, *id eſt, non: &* יַעַל *jáhhal, id eſt, aſcendet: hoc eſt, proficiet, proſperabitur. Alii verò deducunt à nomine* עוֹל *hhól, id eſt, jugum: ut ſignificetur homo jugi (id eſt, diſciplinæ) impatiens: qui Græcis dicitur ἀνόλαςος.*

14 Ubi inquiſiveris &c.] *Heb. Et inquires &c.* Bene] *Heb. Benefaciendo.* Vera] *Heb. Veritas. Meton. formæ.* Res illa] *Heb. Verbum illud. Meton. adjuncti.* Commiſſa] *Heb. Facta.*

15 Omnino percutito] *Heb. Percutiendo percuties.* Acie] *Heb. Ore. Metaphora. Sic mox iterum.* Jumenta] *Heb. Jumentum. Collectivè.*

16 Comportato] *Heb. Colliges.* Combures] *Verto, Comburito.* Ut ſit] *Heb. Et erit.* Perpetuus] *Heb. Seculi.* Ne ædificetur] *Verto, Ne ædificator. Heb. Non ædificabitur.*

17 Ne accendatur ira ejus] *Verto, Ab ardore iræ ſuæ.* Conferat] *Heb. Det.* Miſericordiam] *Heb. Miſerationes.* Se facturum] *Hoc ſupplementum poteſt abeſſe.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus. Synecd. ſpeciei.*

18 Quod rectum videtur] *Heb. Id quod rectum eſt.*

OBSERVATIONES EX CAP. XIII.

EX toto capite. Deus permittit ut in Eccleſia oriantur ſedu- *Seductores.*
ctores: idque eo conſilio, ut piorum in vera religione con- *Gubernatio*
ſtantiam exploret. Quare à ſeductoribus ſolicitè cavere nobis *divina.*
debemus.

2 Ex verſ. 1. 2. & 3. Miraculis quæ adhibentur ad confirman- *Miracula.*
dum falſam religionem, moveri non debemus. Talia autem ſunt miracula Antichriſti, edita in Papatu. Vide 2. Theſſ. 2. verſu 9. & 10.

3 Ex v. 5. Falſi doctores, qui populum Dei ſeducere conantur *Seductores.*
à cultu veri Dei, ſupplicio capitis afficiendi ſunt.

4 Ex v. 6. & 8. Non debemus committere, ut impediamur *Supplicium*
favore humano, quo minùs ſupplicium eorum qui apoſtaſiam *capitis.*
ſuadent, procuremus.

5 Ex v. 12. & 14. Supplicium capitis nemini ex rumore infe- *Supplicium*
rendum eſt, ſed ex certa ſceleris admiſſi cognitione. *capitis.*

6 Ex v. 16. & 17. Deus tantopere odit idololatriam, ut velit *Idololatria.*
nos etiam à pretioſa materia idolorum abhorrere.

CAPUT XIV.

T. & J.

I. FIlii eſtis Jehovæ dei veſtri: ne incidite vos, neque inducite calvitium inter oculos veſtros propter mortuum:

2 *Quia populus ſanctus es Jehovæ deo tuo; & te elegit Jehova ut ſis ei populus peculiaris præ omnibus populis qui* ſunt *in ſuperficie terræ.*

II. 3 *Ne comedito ullam rem abominandam.*

4 *Hæ* ſunt *beſtiæ quas comedetis: boves, ex pecudibus oves & capræ.*

5 *Cervi & capreæ, & damæ, & rupicapræ, & ſtrepſicerotes, & bubali, & camelopardalides:*

6 *Denique omnem beſtiam habentem ungulam ſciſſam & bifidatam fiſſurâ in binas ungulas, revocantem ruminis* cibum *inter beſtias, ipſam comedetis.*

7 *Veruntamen hæc ne comeditote ex revocantibus ruminis* cibum, *& ex habentibus ungulam ſciſſam bifidatam* ſolùm: *camelos, & lepores, & montanos mures: quia revocant* quidem cibum *ruminis iſta, ſed ungulam ſciſſam non habent, immunda ſunto vobis.*

8 *Similiter ſuem, quia ungulam* quidem *ſciſſam habet, ſed non* revocat cibum *ruminis, immunda eſto vobis: de carne eorum ne comeditote, & cadaver eorum ne tangite.*

9 *Hæc comedetis ex omnibus quæ* ſunt *in aquis: quæcunque habent pinnas & ſquamas comedetis:*

10 *Quæcunque verò non habent pinnas aut ſquamas, ne comeditote: immunda ſunt vobis.*

11 *Omnem avem mundam comedetis.*

12 *Hæc autem* ſunt *ex quibus non comedetis: aquila, & oſſifraga, & halіæeti:*

13 *Et cornices, & pica, & milvi ſecundùm ſpeciem ſuam;*

14 *Et omnes corvi ſecundùm ſpeciem ſuam:*

15 *Et ululæ, & hirundines, & æſalones; & accipitres ſecundùm ſpeciem ſuam;*

16 *Et bubones, & noctuæ, & monedulæ;*

17 *Et plateæ, & meropes, & mergi;*

18 *Et ciconiæ, & ardeæ ſecundùm ſpeciem ſuam, & attagenes, & veſpertiliones.*

19 *At omne reptile volucre immundum eſto vobis: ne comeduntor.*

20 *Omne volucre mundum comedetis.*

21 *Ne comeditote ullum cadaver (peregrino qui* erit *intra portas tuas dabis illud, ut comedat illud, aut vendas alieno) nam populus ſanctus es Jehovæ deo tuo: ne coquito hædum in lacte matris ſuæ.*

III. 22 *Fideliter decimato omnem proventum ſementis tuæ; qui provenit in agro, quotannis.*

P.

FIlii eſtis Jehovæ dei veſtri: ne *a* incidite vos, neque induci- I.
te calvitium inter oculos veſtros propter mortuum: *a* Lev. 19. 27.
2 Quia populus *b* ſanctus es Jehovæ deo tuo; & te elegit & 21. 5.
Jehova ut ſis ei populus peculiaris, ex omnibus populis qui *ſunt* *b* Sup. 7. 6.
in ſuperficie terræ. Inf. 26. 18.
3 Ne comedito ullam rem abominandam. II.
4 Hæ *ſunt* *c* beſtiæ quas comedere poteritis: boves, ex pe- *c* Levit. 11. 2.
core oves & capræ. & deinceps.

5 Cervi & capreæ, & damæ, & rupicapræ, & ſtrepſicerotes, & bubali, & camelopardalides:

6 Denique omnem beſtiam habentem ungulam ſciſſam & bifidatam fiſſurâ *in* binas ungulas, ruminantem inter beſtias; comedere poteritis.

7 Veruntamen hæc ne comeditote ex ruminantibus, aut ex habentibus ungulam ſciſſam bifidatam: camelos, & lepores, & cuniculos: quia ruminant *quidem* iſta, ſed ungulam ſciſſam non habent, immunda ſunto vobis.

8 Similiter ſuem; quia ungulam *quidem* ſciſſam habet, ſed non ruminat, immunda eſto vobis: è carne eorum ne comeditote, & cadaver eorum ne tangite.

9 Hæc comedere poteritis ex omnibus quæ *ſunt* in aquis: quæcunque habent pinnas & ſquamas comedere poteritis.

10 Quæcunque verò non habent pinnas aut ſquamas, ne comeditote: immunda ſunto vobis.

11 Omnem avem mundam comedere poteritis.

12 Hæc autem *ſunt* ex quibus non comedere debetis: aquilæ, & oſſifragæ, & haliæeti:

13 Et cornices, & picæ, & milvi ſecundùm ſpecies ipſarum.

14 Et omnes corvi ſecundùm ſpecies ipſorum:

15 Et ululæ, & hirundines, & æſalones; & accipitres ſecundùm ſpecies ipſarum.

16 Et bubones, & noctuæ, & monedulæ;

17 Et plateæ, & meropes, & mergi;

18 Et ciconiæ, & ardeæ ſecundùm ſpecies ipſarum, & attagenes, & veſpertiliones.

19 Item omne reptile volucre immundum eſto vobis: ne comeduntor.

20 Omne volucre mundum comedere poteritis.

21 Ne comeditote ullum *d* cadaver (peregrino qui *erit* in- *d* Exo. 22. 31.
tra portas tuas dare poteris illud, ut comedat illud, aut ven- Levit. 17. 15.
dito alienigenæ) nam populus *e* ſanctus es Jehovæ deo tuo: & 22. 8.
ne coquito *f* hœdum dum ſugit lac matris ſuæ. *e* Sup. v. 2.
22 Fideliter decimato omnem proventum ſementis tuæ; id *f* Exo. 23. 19.
quod naſcitur ex agro, quotannis. & 34. 26.
III.

23 Et comedes coram Jehova deo tuo, in loco quem elegerit ad collocandum nomen ſuum ibi, decimas frumenti tui, muſti tui, & olei tui, & primogenita armenti tui, gregiſq; tui: ut diſcas timere Jehovam deum tuum omnibus diebus.

24 Quòd ſi magnum ſit præter facultatem tuam iter ipſum, ut non poſſis ferre illas decimas; *ſi diſtet præter facultatem tuam locus quem elegerit Jehova deus tuus ad collocandum nomen ſuum ibi: eò quòd benedixit tibi Jehova deus tuus:*

25 Tum commutabis pecuniâ, & colligatam pecuniam habens *in manu tua, ibis ad locum quem elegerit Jehova deus tuus:*

26 Expenſaq; pecuniâ illâ in omnia quæ deſideraverit animus tuus, in boves, aut in pecudes, & in vinum, aut in alium potum inebriantem, denique in omnia quæ expetiverit abs te animus tuus, comedes ibi coram Jehova deo tuo, ac lætaberis tu cum familia tua:

27 Sed Levitam qui erit *intra portas tuas ne derelinquito: non enim* eſt *ei pars aut poſſeſſio tecum.*

28 A fine trium annorum depromito omnes decimas proventus tui proventientis *illo anno, & relinques eum intra portas tuas:*

29 Quem venientes Levita (quia non eſt *ei pars aut poſſeſſio tecum) & peregrinus, pupilluſq; & vidua, qui* ſunt *intra portas tuas, comedant & ſaturentur, ut benedicat tibi Jehova deus tuus in omni opere manus tuæ quod facies.*

23 Et comedito coram Jehova deo tuo, in loco quem elegerit ad collocandum nomen ſuum ibi, decimas frumenti tui, muſti tui, & olei tui, & primogenita boum tuarum, & ovium tuarum: ut diſcas timere Jehovam deum tuum omnibus diebus.

24 Quum autem longior erit via, quum non poteris ferre illas; eò quòd longinquior ſit locus quem elegerit Jehova deus tuus ad collocandum nomen ſuum ibi: eò quòd benedixerit tibi Jehova deus tuus:

25 Tum ſ commutato *illas* pecuniâ, ligatoque pecuniam illam, *& accepto eam* in manum tuam, & ito ad locum quem elegerit Jehova deus tuus:

26 Expenſaque pecuniâ illâ in omnia quæ concupiverit anima tua, in boves, aut in oves, aut in vinum, aut in alium potum inebriantem, denique in omnia quæ expetiverit abs te anima tua; comedito ibi coram Jehova deo tuo, ac lætator tu & domus tua.

27 Sed Levitam qui *erit* intra portas tuas ne derelinquito, non enim *eſt* ei *b* pars aut hæreditas tecum. b Num. 18.

28 Exacto tertio quoque anno depromito omnes decimas proventus tui *qui provenerit* illo anno, & relinquito *eas* intra portas tuas:

29 Venitoque Levita (quia non *eſt* ei pars aut hæreditas tecum) item peregrinus, & pupillus, & vidua, qui fuerint intra portas tuas, & comeduoto & ſaturantor; ut benedicat tibi Jehova deus tuus in omni opere manus tuæ quod facies.

ANALYSIS CAP. XIV.

HOc capite proponuntur a Moſe populo Iſraëlitico leges tres: quarum prima eſt de ratione lugendi mortuos, duobus primis verſibus: ſecunda de diſcrimine ciborum, verſ. 3. & deinceps: tertia de decimis, verſ. 22. & ſeqq. Ita ſunt tres capitis partes.

De parte I. Lex de lugendo eſt, Ne lugeant more gentium reliquarum: cujus moris duæ ſpecies indicantur, v. 1. Huic legi additur ratio à proprio adjuncto populi Iſraëlitici: quæ legi primùm præfigitur, v. 2. deinde affigitur, v. 2.

De parte II. De diſcrimine ciborum proponuntur leges tres: prima, Ne comedant animalia immunda, verſ. 3. Secunda, Ne comedant cadavera: quæ lex partim illuſtratur à diverſis, partim confirmatur a proprio adjuncto populi, verſ. 21. Tertia, Ne comedant hœdum lactentem, ibid. Cæterùm lex prima declaratur per ſex membra. Indicatur enim (1) quorum animalium quadrupedum eſus ſit licitus, v. 4. 5. 6. (2) quorum illicitus, v. 7. 8. (3) quorum aquatilium eſus ſit licitus, v. 9. (4) quorum illicitus, v. 10. (5) quorum volatilium eſus ſit licitus, verſ. 11. & 20. (6) quorum illicitus, v. 12. & ſeq. uſque ad 20.

De parte III. Lex de decimis conſtat membris quinque. Indicatur enim (1) quarum rerum decimas dare debeant, verſ. 22. & 23. (2) quando illas dare debeant, v. 22. (3) ubi illas debeant comedere, v. 23. Hæc circumſtantia confirmatur a fine ſeu cauſa finali. (4) quid facere debeant de decimis natis in loco remotiore à templo, v. 24. 25. 26. & 27. (5) quo tempore eſus decimarum concedendus ſit Levitis, peregrinis, pupillis & viduis, v. 28. & 29. Huic legi adduntur rationes duæ: quarum una propriè ad Levitas pertinet, ſumta à cauſa procatarctica: altera ad univerſos illos, ſumta a fine ſeu eventu illi, v. 29

SCHOLIA IN CAP. XIV.

v. 1. NE incidite vos] *Heb Non inciditis vos. Id eſt, ne facite ciſuras in corpore veſtro. Confer Levit. 19. v. 27. 28. & cap. 21. v. 5.* Inducite] *Heb. Ponite.* Propter mortuum] *Præpoſitio* ל *hic valet Propter.*

2 Ut ſis ei populus peculiaris] *Heb. Ad eſſendum ei in populum peculii.* Præ] *Vel, Ex.* In ſuperficie terræ] *Heb. Super facie humi.*

3 Ne comedito] *Heb. Non comedes.* Rem abominandam] *Heb. Abominationem Metonymia formæ.*

4 Hæ *ſunt* beſtiæ] *Heb. Hoc eſt jumentum Collectivè.* Comedetis] *Id eſt, comedere poteritis, comedere vobis licebit.* Boves] *Heb. Bos. Collectivè.* Ex pecudibus &c.] *Heb Pecus ovium & pecus caprarum. Nomen* שה *ſignificat parvam pecudem, & habet ſe ut genus ad oves & capras. Sunt igitur hic genus et ſpecies.*

5 Cervi &c.] *Heb. Cervus & caprea. Et ſic deinceps numero ſingulari. Collectivè.*

6 Denique] *Heb. Et.* Beſtiam] *Heb. Jumentum. Synecdoche ſpeciei.* Revocantem ruminis *cibum*] *Vox* cibum *non debet ſcribi ut ſupplementum: quia in Hebræo nulla eſt ellipſis ſed eſt tropus metonymia. Sic enim ſonant Hebræa, Quæ aſcendere facit ruminationem. Id eſt, quæ cibum à ſtomacho in os revocat ruminando. Sic deinceps.* Inter beſtias] *Heb. In jumento. Præpoſitio* ב *hic valet Inter.* Comedetis] *Comedere poteritis.*

7 Hæc] *Heb. Hoc. Enallage numeri.* Ne comeditote] *Heb. Non comedetis.* Camelos] *Heb. Camelum. Et ſic deinceps numero ſingulari Collectivè.* Montanos mures] *Alii cuniculos reddunt.* Sed] *Heb Et.* Sunto] *Heb Sunt. Enallage modi*

8 Similiter] *Heb. Et.* Sed] *Heb Et.* Eſto] *Heb. Eſt. Enallage modi.* Ne comeditote] *Heb. Non comedetis* Ne tangite] *Heb. Non tangetis.*

9 Hæc] *Heb. Hoc.* Comedetis] *Comedere poteritis Sic deinceps.* Quæcunque habent pinnas & ſquamas] *Heb. Omne cui eſt pinna & ſquama Sic verſu ſequente.*

10 Aut] *Heb. Et.* Ne comeditote] *Heb. Non comedetis.* Immunda ſunto] *Heb. Immundum eſt.*

12 Hæc] *Heb. Hoc.* Aquilæ &c.] *Heb. Aquila. Et ſic deinceps numero ſingulari uſq; ad v. 19. Collectivè.*

19 At] *Verto, Item. Heb. Et.* Eſto] *Heb. Eſt.* Ne comeduntor] *Heb Non comedentur.*

21 Ne comeditote] *Heb. Non comedetis.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis.* Dabis] *Dato.* Vendas] *Vendito. Heb. Vendere. Infinitivus pro imperativo. Enallage modi.* Alieno] *Alienigenæ.* Ne coquito] *Heb. Non coques: vel propriè, Non elixabis. Synecdoche ſpeciei. Nam licebat etiam aſſare.* In lacte matris ſuæ] *Dum adhuc ſugit lac matris ſuæ, dum adhuc eſt lactens. Hic litera* ב *notat objectum*

22 Fideliter decimato] *Hebr. Decimando decimabis.* Qui provenit in agro] *Verto, Id quod naſcitur ex agro. Heb. Egrediens (ſive exiens) agri. Genitivus efficientis.* Quotannis] *Heb. Anno anno.*

23 Comedes] *Verto, Comedito.* Decimas] *Heb. Decimam. Collectivè.* Gregis] *Scil. ovium & caprarum. Talem enim gregem vox* צאן *tſon propriè ſignificat.*

24 Quod ſi magnum &c.] *Verto, Quum autem longior erit via, quum non poteris ferre illas, eò quòd longinquior ſit locus. Heb. Et quum multa erit præ te via illa, quum non poteris ferre illam (ſcil. decimam) eò quòd longinquus erit præ te locus &c.* Eò quòd benedixit &c.] *Verto, Eò quod benedixerit tibi Jehova. Id eſt, Eò quòd tantam copiam frugum atq; fructuum arborearum tibi dederit, ut difficulter poſſis decimas illarum illorumve tam longè ferre. Metonymia efficientis, & ſynecd. generis.*

25 Tum] *Heb Et. Conjunctio copulativa ſervit annectendo conſequenti enuntiati relativi temporis.* Commutabis pecuniâ] *Verto, Commutato pecuniâ. Scil. decimas illas. Heb. Dabis pro argento Id eſt, vendes Metonymia materiæ Sic deinceps* Et colligatam &c.] *Verto, Ligatoq; pecuniam illam* & accipito eam *in manum tuam & ito &c.* Elegerit] *Scil. ad collocandum ibi nomen ſuum. ex verſu præcedente. Synecdoche generis.*

26 Expenſaque pecunia illa &c.] *Heb. Et dabis argentum illud pro omni quod concupiſcet anima tua, pro bobus &c. & comedes ibi &c.* Animus] *Heb. Anima.* Boves] *Hebræa vox* בקר *bakar eſt collectiva, ſignificans armentum.* Aut in pecudes] *Heb. Et &c. Sic deinceps.* In pecudes] *Heb. Pro grege. Scil. ovium aut caprarum. cujuſmodi gregem vox Hebræa* צאן *tſon propriè ſignificat.* Alium] *Non eſt in Hebræo.* Denique] *Heb. Et.* Expetierit] *Vel, poſtulaverit.* Animus] *Heb. Anima.* Comedes] *Verto, Comedito. Et mox, Lætator.* Cum familia tua] *Heb. Et domus tua. Metonymia ſubjecti.*

27 Sed] *Heb. Et.* Levitam &c.] *Heb. Levita &c. non derelinquas eum. Nominativus abſolutè poſitus.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis.* Poſſeſſio] *Heb. Hæreditas.*

28 A fine trium annorum] *Id eſt, Exacto tertio quoq; anno.* Omnes decimas] *Heb. Omnem decimam. Enallage numeri.* Provenientis] *Rectiùs, Qui provenerit.* Relinques] *Verto, Relinquito.* Eum] *Suppleo, eas. Scil. decimas.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis.*

29 Quem venientes &c.] *Verto, Venitoq; Levita (quia nulla ei pars aut hæreditas eſt tecum) & peregrinus, & pupillus & vidua, qui fuerint in portis tuis: & comeduntο & ſaturantor &c.*

OBSER-

OBSERVATIONES EX CAP. XIV.

Luctus.

EX v. 1 & 2. Fideles in lugendis mortuis ſuis abſtinere debent à geſtibus qui præ ſe ferunt deſperationem de ſalute tum defunctorum, tum ſua ipſorum. Vide 1. Theſſ. 4. v. 13.

Eccleſia.

2 Ex eiſdem verſibus notetur deſcriptio Eccleſiæ: quòd ſcil. ſit multitudo filiorum Dei, ſeu populus ſanctus, a Deo electus in peculiarem proprietatem.

Cibi. Virtutes. Vitia.

3 Ex v. 3 & ſeq. uſque ad 21. Etſi diſcrimen ciborum quod hic populo Iſraëlitico præceptum eſt, abrogatum ſit per exhibitionem Chriſti: tamen adhuc locum habet admonitio de virtutibus & vitiis, quæ in iſto præcepto videtur latuiſſe: nempe ſtudendum manſuetudini, ſicut manſueta animalia ſunt boves, oves, capræ: item munditiei in victu, ſicut facere videntur cervi, capreæ & reliquæ beſtiæ cum illis commemoratæ. Item fugiendam vindictæ cupiditatem, qualis cernitur in camelis: timiditatem, qualis cernitur in leporibus: ſubverſionem ſanæ doctrinæ, ſicut cuniculi ſubvertunt domos: ſpurcitiem, qualis eſt porcorum: crudelitatem, qualis eſt aquilarum: immunditiem, qualis eſt cæterarum avium hic commemoratarum, quippe quæ veſcuntur cadaveribus, item ſerpentibus.

4 Ex v. 21. Sicut Iſraëlitæ abſtinere debuerunt ab eſu cadaverum: ita Chriſtianus abſtinere debet ab operibus mortuis, id eſt, peccatis. *Cadavera.*

5 Ex eod. verſ. ex verbis, *Ne coquito hœdum &c.* Fugienda eſt omnis crudelitas. *Crudelitas.*

6 Ex v. 22. & ſeq. Sicut olim decimæ a Deo ordinatæ fuerunt ad ſuſtentationem Levitarum: ita hodie eccleſia tenetur è facultatibus ſuis alere miniſtros verbi Dei. *Miniſtri verbi Dei.*

7 Ex verſ. 23. In loco deſtinato ad publicum cultum Dei frequenter comparere debemus, quia id utile eſt ad gignendum in nobis timorem Dei. *Cultus Dei.*

8 Ex v. 29. Ditiores egenis de ſuis alimentis liberaliter communicare debent, ſpe remunerationis atque benedictionis divinæ. *Alimenta. Beneficentia. Eleemoſyna.*

CAPUT XV.

T. & J.

I. *A Fine ſeptem annorum facito intermiſſionem.*

2 Hoc autem eſto jus intermiſſionis, intermittito omnis creditor, jus habens vindicandi manu ſua, id quod vindicaturus eſſet à proximo ſuo: ne exigito à proximo ſuo, & a fratre ſuo, quum indicta fuerit intermiſſio Jehovæ.

3 Ab alienigena exiges, ſed ab eo quod erit tibi apud fratrem tuum intermittito manum tuam:

4 Tantum quia per te non debet eſſe egenus, cùm omnino benedicturus ſit tibi Jehova in ea terra, quam Jehova Deus tuus dat tibi in poſſeſſionem ut hæreditario jure poſſideas eam:

II. *5 Si tamen diligenter auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, obſervans ut facias totum præceptum hoc quod ego præcipio tibi hodie.*

6 Nam Jehova deus tuus benedicet tibi, quemadmodum loquutus fuerat tibi: adeo ut poteris mutuare gentibus multis, & tu non habebis opus mutuari, & poteris dominari in gentes multas, neq; in te dominaturæ ſunt.

7 Si fuerit apud te egenus quiſpiam e fratribus tuis intra aliquam è portis tuis, in terra tua quam Jehova deus tuus dat tibi, ne obfirmato animum tuum, neq; occludito manum tuam adverſus fratrem tuum qui egens ſit.

8 Sed liberaliter aperito manum tuam ei, & liberaliter mutuato ei quantum ſatis eſt indigentia ejus, id cujus indiget.

9 Cave tibi ne ſit quicquam in animo tuo nequam, ut dicas, Appropinquat annus ille ſeptimus, annus remiſſionis, & malignus ſit oculus tuus in fratrem tuum qui egens eſt, ita ut non des ei: ideirco inclamet contra te Jehovam, & ſit in te peccatum.

10 Liberaliter dato ei, neq; malignus eſto animus tuus quum das ei: nam hujus rei cauſâ benedicet tibi Jehova deus tuus in omni opere tuo, & in omni re ad quam admoveris manum tuam.

11 Quia non deſinet egens in medio hujus terræ: idcirco ego præcipio tibi dicendo, Liberaliter aperito manum tuam erga fratrem tuum, erga pauperem tuum, & erga egenum tuum in terra tua.

III. *12 Si vendatur tibi frater tuus Hebræus aut Hebræa, is ſerviet tibi ſex annis: anno vero illo ſeptimo dimittito eum liberum abs te.*

13 Quum autem dimittes eum liberum abs te, ne dimittito eum vacuum.

14 Liberaliter imponito collo ejus de grege tuo, & de area tua, & de torculari tuo; quo benedixerit tibi Jehova deus tuus, dato ei.

15 Et recordare te ſervum fuiſſe in terra Ægypti, ac redemiſſe te Jehovam deum tuum: idcirco ego præcipio tibi rem hanc hodie.

16 Sed erit ſi dicat tibi, Nolo exire à te, eo quòd diligat te & familiam tuam, quia bene eſt ei apud te:

17 Ut accipiens ſubulam indas auri ejus & ipſi januæ, ſic erit tibi ſervus in ſeculum: & etiam ancillæ tuæ facito ſimiliter.

18 Ne durum videtor in oculis tuis quum ſic dimittes eum liberum abs te: nam duplum eſt mercedis mercenarii, quo ſerviit tibi ſex annis; ut benedicat tibi Jehova deus tuus in omnibus quæ facies.

IV. *19 Omne primogenitum quod naſcetur in armento tuo, & in grege tuo, quod mas erit ſanctificato Jehovæ deo tuo, ne utitor primogenito bovis tui, neq; tondeto primogenitum gregis tui.*

20 Coram Jehova Deo tuo comedito illud quotannis in loco quem elegerit Jehova, tu & familia tua.

21 Sin autem erit in eo vitium, ſi erit claudum aut cæcum, ullum ſit ex vitiis malis, ne mactato illud Jehovæ deo tuo.

22 Intra portas tuas comedito illud, immundus & mundus pariter, tanquam capream & tanquam cervum.

23 Tantummodo ſanguinem ejus ne comedito: ſuper terram effundito eum ſicut aquam.

P.

Septimo quoque anno facito intermiſſionem. I.

2 Hoc autem *eſto* negotium intermiſſionis, intermittito *exactionem* omnis creditor, qui mutuaverit proximo ſuo: ne exigito *debitum* a proximo ſuo, nempe a fratre ſuo, quum proclamaverit *præco* intermiſſionem in honorem Jehovæ.

3 Ab alienigena exigere poteris *debitum*, ſed *ab eo* quod erit tibi apud fratrem tuum intermittito manum tuam:

4 Tantummodò quia in te non debet eſſe egenus cùm omnino benedicturus ſit tibi Jehova in ea terra, quam Jehova deus tuus dat tibi *in* hæreditatem, ut hæreditario jure poſſideas eam:

5 Si tamen diligenter auſcultaveris voci Jehovæ dei tui; obſervanter faciendo totum præceptum hoc quod ego præcipio tibi hodie. II.

6 Nam Jehova deus tuus benedicet tibi, quemadmodum loquutus fuit tibi: adeò ut poteris mutuare gentibus multis, & tu non habebis opus mutuari, & poteris dominari in gentes multas, neque in te dominaturæ ſunt.

7 Si fuerit apud te egenus quiſpiam è fratribus tuis intra aliquam è portis tuis, in terra tua quam Jehova deus tuus dat tibi, ne obfirmato cor tuum, neq; occludito manum tuam *avertendo te* a fratre tuo egeno.

8 Sed liberaliter aperito manum tuam ei, & liberaliter mutuato ei quantum ſatis eſt indigentiæ ejus, id quo indiget.

9 Cave tibi ne ſit quicquam in corde tuo nequam, ut dicas, Appropinquat annus ille ſeptimus, annus intermiſſionis; & malignus *ſit* oculus tuus in fratrem tuum egenum ita ut non des ei: nam *is* inclamaturus eſſet contra te Jehovam, & futurum eſſet in te peccatum.

10 Liberaliter *a* dato ei, neque contriſtator cor tuum quum das ei: nam hujus rei causâ benedicet tibi Jehova deus tuus in omni opere tuo, & *in* omni re ad quam extendis manum tuam. *a Matt. 5. 42. Luc. 6. 35.*

11 Quia *b* non deſinet egenus ex illa terra: ideirco ego præcipio tibi dicendo, Liberaliter aperito manum tuam fratri tuo, *nempe* pauperi tuo, & egeno tuo in terra tua. *b Matt. 26. 11. Joh. 12. 8.*

12 Si vendatur tibi frater tuus *c* Hebræus aut Hebræa, is ſerviito tibi ſex annos: anno verò ſeptimo dimittito eum liberum abs te. III. *c Exod. 21. 2. Jer. 34. 14.*

13 Quum autem dimittes eum liberum abs te, ne dimittito eum vacuum:

14 Liberaliter imponito collo ejus è grege tuo, & ex area tua, & è torculari tuo, quo benedixerit tibi Jehova deus tuus, *ex illo* dato ei.

15 Et recordare te ſervum fuiſſe in terra Ægypti, ac redemiſſe te Jehovam deum tuum: ideirco ego præcipio tibi rem hanc hodie.

16 Quod ſi autem dicat tibi, Nolo exire à te, eo quòd diligat te & domum tuam, quia bene *eſt* ei apud te:

17 Tum accipito ſubulam & indito illam auri ejus & januæ, & eſto tibi ſervus in ſeculum: & etiam ancillæ tuæ facito ſimiliter.

18 Ne durum videtor tibi, quum ſic dimittes eum liberum abs te (nam duplum *eſt* mercedis mercenarii, *quo* ſervivit tibi ſex annos) ut benedicat tibi Jehova deus tuus in omnibus quæ facies.

19 Omne *d* primogenitum quod naſcetur inter boves tuos, & inter oves tuas, quod mas *erit*, ſanctificato Jehovæ deo tuo: ne adhibeto ad opus primogenitum bovis tui, neque tondeto primogenitum ovium tuarum. IV. *d Exod. 13. 2. & 22. 29. & 34. 19. Lev. 27. 26. Num. 3. 13.*

20 Coram Jehova deo tuo comedito illud quotannis in loco quem elegerit Jehova, tu & domus tua.

21 Si verò erit in eo vitium, *ſi erit* claudum aut cæcum, *ſi erit* ullum *ex* vitiis malis, ne mactato illud Jehovæ deo tuo.

22 Intra portas tuas comedere poteris illud; immundus & mundus pariter, tanquam capream & tanquam cervum.

23 Tantummodò *e* ſanguinem ejus ne comedito: ſuper terram effundito eum, ſicut aquam. *e Sup. 12. v. 16. 23.*

ANALYSIS CAP. XV.

HOc capite quatuor leges à Moſe populo Iſraëlitico proponuntur: quarum prima eſt de debitorum exactione, ſex primis verſibus: ſecunda de mutuando egenis, v. 7. & deinceps: tertia de ſervorum manumiſſione, v. 12. & deinceps: quarta de conſecratione primogenitorum, v. 19. & ſeqq. Ita ſunt quatuor capitis partes.

De parte I. Summa legis iſtius eſt, Debita anno intermiſſionis non eſſe exigenda à popularibus, nempe Iſraëlitis. Hæc lex declaratur quinque modis. (1) a ſpecie anni, nempe ut exactio debitorum intermittatur ſeptimo quoq; anno, v. 1. (2) à ſpecie debiti, nempe ne exigatur mutuum, v. 2. (3) a ſpecie temporis, Ne exigantur debita, quum intermiſſio jam fuerit proclamata, ibid. (4) a diverſis, Quòd liceat exigere debita ab alienigenis, verſ. 3. (5) a fine ſeu cauſa finali, Ut ne per debitorum exactionem evadant aliqui egentes inter Iſraëlitas, v. 4. Hic finis declaratur à cauſa procreante, videl. divitiis ex benedictione Dei dandis, ibidem & v. 6. Hæc autem divitiarum promiſſio limitatur conditione obſervationis mandatorum Dei, v. 5. Ipſæ autem illæ divitiæ amplificantur ab effectis, v. 6.

De parte II. Lex hæc declaratur ſeptem modis. (1) a loco ubi egenis mutuare debeant, nempe in terra Chanaan, verſ. 7. (2) a cauſa corrumpente quæ mutuationem illam poterat impedire, nempe tenacitate, v. 7. & 9. (3) ab adjuncta liberalitate, quòd debeant egenis ſuis mutuare liberaliter, v. 8. 10. & 11. (4) a ſpecie temporis, quòd mutuare eis debeant etiam tunc quum appropinquabit annus intermiſſionis, v. 9. (5) ab eventis noxiis duob. niſi mutuaverint, in fine ejuſdem verſus. (6) à cauſa procatarctica, nempe benedictione divina, v. 10. (7) a cauſa ſine qua non, videl. egenorum præſentiâ, v. 11.

De parte III. Hæc lex quinque conſtat membris. (1) Ad quos ſervos pertineat, nempe ad Hebræos, v. 12. (2) Quo tempore illi ſint manumittendi, nempe anno ſervitutis ſeptimo, ib. (3) Quomodo ſint manumittendi, nempe cum donis, v. 13. 14. (4) Quid movere eos debeat ut libenter ſervos illos manumittant. Indicantur autem cauſæ tres: quarum prima continetur ibi, Recordare &c. v. 15. Secunda ibi, Nam duplum &c. v. 18. Tertia ibi, Ut benedicat &c. eodem verſu 18. (5) Exceptio de illis qui è ſervitute exire nolebant, verſ 16. & 17. De quibus duo præcipiuntur: (1) ut ſubulâ auris cujuſque affigatur januæ heri, v. 17. (2) ut ne poſthac exire è ſervitute illa liceat, ibid.

De parte IV. Lex de conſecratione primogenitorum membris conſtat quatuor: (1) enumeratione ſpecierum, v. 19. (2) antitheſi, ibi, Ne utitor &c. ibid. (3) adjuncto adhærente, ſacro ſcil. convivio: quod deſcribitur ex loco & tempore, v. 20. (4) exceptione de pecore vitioſo, v. 21. De hoc autem comedendo præcipiuntur duo: (1) ut comedatur domi, verſ. 22. (2) ut comedatur abſque ſanguine, verſ. 23. Convivium autem illud domeſticum partim amplificatur ab adjunctis occupatis, nempe perſonis edentibus, ut ad illud admittantur tam immundi quam mundi: partim illuſtratur a ſimili, videl. eſu capreæ & cervi, v. 22.

SCHOLIA IN CAP. XV.

℣. 1. A Fine ſeptem annorum] *Id eſt, Exactis ſeptem annis: hoc eſt, exactis ſex annis plenis, & ineunte ſeptimo. Synecdoche integri: qualis Jer. 34. v. 14. Septem anni nominantur, & ſex tantùm cum parte ſeptimi intelliguntur. Quidam Rabini (ut refert in ſuo Lexico Sanctes Pagninus) expoſuerunt,* A principio, *vel,* In principio ſeptem annorum, *i. e.* ſeptimi anni. *affirmantes, nomen* קץ *kets in genere ſignificare extremitatem, ac proinde tam de principio quàm de fine intelligi poſſe. Sed nomen* קץ *kets uſitatè finem ſignificat, ut* [illegible]*: nec affertur ullum exemplum, ubi citra dubium de principio intelligatur. Vetus interpres ſenſum reddidit, vertens,* Septimo anno: *id eſt, Septimo quoq; anno.* Je im ſibenden jaar. *Hæc expoſitio confirmatur ex collatione verſus noni.* Facito] *Heb. Facies.*

2 Jus] *Heb. Verbum. Synecdoche generis. Poteſt etiam verti Res vel negotium,* Die ſach oder der handel *per metonymiam adjuncti.* Intermittito] *Heb. Intermittere, vel, dimittere. Infinitivus pro imperativo. Enallage modi.* Intermittito omnis &c.] *Verto, Intermittito omnis creditor, qui mutuaverit proximo ſuo ne exigito &c.* Creditor] *Heb. Dominus mutui manus ſuæ: id eſt, qui mutuum dedit manu ſua. Periphraſis.* Et a fratre ſuo] *Epexegeſis. Et pro, Id eſt, ut percipitur ex collatione verſûs ſequentis.* Quum indicta fuerit &c.] *Verto, Quum proclamata fuerit. Heb. Quum proclamavit. Scilicet præco. Ellipſis nominis conjugati.* Jehovæ] *Dativo caſu. Id eſt, in honorem Jehovæ.*

3 Exiges] *Exigere poteris, exigere tibi licebit.* Sed] *Heb. Et.* Quod erit tibi apud fratrem tuum] *Id eſt, quod mutuaveris fratri tuo.*

4 Tantùm] *Seu, Tantummodò. Heb.* אֶפֶס *ephes: id eſt, nihil ſeu nullitas. Quaſi dicat, Quòd tibi præcipio ut intermittas repoſcere debitum à populari tuo quum erit annus intermiſſionis, nihil aliud facit, vel nulla alia cauſa eſt, quàm hæc: quia &c.* Per te] *Verto, In te, id eſt, in medio tui, ſeu inter vos, ut v. 7.* Non debet eſſe] *Heb. Non erit.* Omnino benedicturus] *Heb. Benedicendo benedicturus.* Poſſeſſionem] *Heb. Hæreditatem.*

5 Si tamen] *Heb. Tantummodo ſi.* Diligenter auſcultaveris] *Heb. Auſcultando auſcultaveris.* Obſervans ut facias] *Vel, obſervanter faciendo. Heb. Obſervando facere.*

6 Benedicit] *Malim, Benedicet. Vel, Benedixerit: modo potentiali. Heb. Benedixit. Enallage temporis.* Fuerat] *Malim, Fuit.* Adeò ut poteris mutuare] *Heb. Et mutuabis.* Non habebis opus mutuari] *Heb. Non mutuaberis.* Poteris dominari] *Heb. Dominaberis.* Neque in te &c.] *Malim, In te verò non ſunt dominaturæ.*

7 Si fuerit] *Heb. Quum erit.* Apud te] *Vel, inter te. Heb. In te, ut verſu 4.* Quiſpiam è fratribus tuis] *Heb. Ex uno fratrum tuorum. Trajectio præpoſitionis.* Intra aliquam è portis tuis] *Heb. In una portarum tuarum.* Animum] *Heb. Cor.* Adverſus fratrem] *Heb. A fratre. Videtur ſupplendum,* Avertendo te.

8 Sed] *Heb.* כִּי *ki, pro* כִּי אִם *ki im.* Liberaliter aperito] *Heb. Aperiendo aperies. Sic mox, Mutuando mutuabis.* Quantum ſatis eſt indigentiæ ejus] *Heb. Sufficientiam defectûs ejus.* Id cujus indiget] *Heb. Quod deficit ei.*

9 Ne] *Ut ne.* Quicquam] *Heb. Verbum.* Animo] *Heb. Corde.* Nequam] *Heb.* בְּלִיַּעַל *beliyahhal. Vide ſuprà cap. 13. v. 13.* Ut dicas] *Heb. Dicendo.* Remiſſionis] *Sive intermiſſionis.* Malignus] *Heb. Malus. Id eſt, tortus. Synecdoche generis.* Idcirco] *Heb. Et.* Inclamet Jehovam] *Heb. Clamet ad Jehovam.*

10 Liberaliter dato] *Heb. Dando dabis.* Neque malignus eſto animus tuus] *Heb. Neq; malum erit cor ſuum. Id eſt, triſte. Synecdoche generis. qualis Gen. 40 v. 8.* Hujus rei cauſa] *Ut ſcil. des fratri egenti de bonis tuis.* Benedicit] *Heb. Benedicet. Id eſt, benedicere ſolet.* Re ad quam admoves manum tuam] *Heb. Extenſione manus tuæ. Metonymia adjuncti.*

11 Liberaliter aperito] *Heb. Aperiendo aperies.* Erga fratrem] *Vel, Fratri. Sic deinceps.*

12 Is] *Heb. Et. Conjunctio copulativa ſervit annectendo conſequenti.* Serviet] *Verto, Servit.* Sex annis] *Malim, Sex annos.* Illo ſeptimo] *Vox* Illo, *à noſtris interpretibus refertur ad annum intermiſſionis, cujus eſt facta mentio in præcedentibus: ſed huic expoſitioni textus refragatur, qui expreſſè dicit ſervire illum debere ſex annos: id quod reperitur infra v. 18. & Jerem. 34. v. 14. Itaq; judico vocem hanc expungendam, ſimpliciterq; vertendum,* Anno verò ſeptimo: *ſcilicet ſervitutis ſuæ. id quod in Hebræo notat articulus* ה. Dimittito] *Heb. Dimittes.*

13 Ne dimittito] *Heb. Non dimittes.* Vacuum] *Heb. Vacuè, ſeu inaniter. Heteroſis.*

14 Liberaliter imponito collo ejus] *Heb. Imponendo collo impones collo ei.* De grege] *Scil. ovium & caprarum. nam vox* צֹאן *tſon utrumq; genus comprehendit.* De area] *Id eſt, de frumento. Metonymia ſubjecti. Sic mox, De torculari, id eſt, de vino.* Dato] *Heb. Dabis.*

15 Recordare] *Heb. Recordaberis.* Te &c.] *Heb. Quòd ſervus fueris &c. & redemerit te &c.* Rem hanc] *Heb. Verbum hoc.*

16 Sed erit &c.] *Verto, Quod ſi autem dicat &c. tum accipito &c. Heb. Et fiet, quum dicet &c. & accipies &c. Poſterius Et ſervit annectendo conſequenti enuntiato.* Nolo exire] *Heb. Non exibo.* Familiam] *Heb. Domum. Meton. ſubjecti.* Bene] *Heb. Bonum. Heteroſis.* Apud te] *Heb. Tecum.*

17 Ut accipiam &c.] *Heb. Et accipies ſubulam, & dabis in aurem ejus & in januam. i. e. ſubulâ affiges aurem ejus januæ domus tuæ.* Sic erit] *Verto, Et eſto.* In ſeculum] *Heb. Seculi. Genitivus adjuncti. Hoc quidam exponunt, ac ſi dicatur, Uſq; ad annum jubilæi. quam expoſitionem volunt confirmare ex collatione verborum Levit. 25. verſ. 40. Sed meo judicio ſermo ibi eſt de anno jubilæo qui inciderit in unum aliquem è ſex illis annis quos alioqui ſervus Hebræus ſervire tenetur. In eo autem qui quum ei è ſervitute exire liceat anno ſervitutis ſuæ ſeptimo, beneficio illo noluit uti, ſed in ſervitute manere maluit: non puto beneficium anni jubilæi locum habuiſſe. Itaq; verba iſta,* Servus ſeculi, *hoc loco ſic exponenda judico ac ſi dicatur, Servus perpetuus, qui ſcilicet ſervire tenetur uſq; ad finem vitæ ſuæ. In qua ſignificatione vox Hebræa* עוֹלָם *reperitur 1. Sam. 1. v. 22. ubi Hanna de puero Samuele, filio ſuo, dicit, ſe adducturam illum ad ſacrum tabernaculum, ut compareat in conſpectu Jehovæ, & ibi maneat* uſque in ſeculum. *Item ejuſdem libri cap. 27. v. 12. ubi Achis, rex Philiſtæorum, de Davide dicit, Erit mihi* ſervus ſeculi: *id eſt, perpetuus, quamdiu vixerit, & ego cum illo. Eſt igitur in hac phraſi ſynecdoche generis. Eſtq; genitivus ſubjecti. nam vita hominis accidit ſervitus.* Ancillæ tuæ] *Nempe Hebrææ, quæ nolet exire è ſervitute. Synecd. generis.* Facito ſimiliter] *Heb. Facies ſic.*

18 Ne durum videtor] *Verto, Ne durum eſto. Durum autem eſſe in oculis alicujus, eſt durum alicui videri.* Annis] *Malim, annos.* Ut benedicat] *Heb. Et benedicet.*

19 Grege] *Ut ſuprà v. 14.* Ne utitor primogenito] *Malim, Ne adhibeto ad opus. Heb. Non ſervies.*

20 Quotannis] *Heb. Anno quoq; annum.* Familia] *Heb. Domus. Metonymia ſubjecti.*

21 Ullum ex vitiis malis] *Heb. Ullum vitium malum. Pleonaſmus.* Ne mactato] *Heb. Non mactabis.*

22 Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis.* Comedito] *Heb. Comedes.*

13 Ne comedito] *Heb. Non comedes.* Effundito] *Heb. Effundes.*

OBSERVATIONES EX CAP. XV.

Evangelium. EX tribus primis verſibus. Annus intermiſſionis ſeu (ut alii appellant) remiſſionis, videtur fuiſſe typus prædicationis Evangelii, qua omnibus in Chriſtum credentibus annuntiatur remiſſio debitorum ſpiritualium, id eſt, peccatorum.

Fraternitas. 2 Ex v.2. & 3. Qui eandem nobiſcum fidem Chriſtianam profitentur, eundemque Deum ex ipſius præſcripto colunt, pro fratribus a nobis habendi, & fraterno amore proſequendi ſunt.

Divitum officium. 3 Ex v.4. item ex v.7. & ſeqq. Ad officium divitum in Eccleſia pertinet, ut egenis ejuſdem eccleſiæ membris liberaliter mutuent ac donent, ne quid eis ad vitæ hujus neceſſitatem deſit.

4 Ex v.4. & 5. Benedicto Domini divites facit: & quidem inprimis eos qui mandata ipſius obſervant. *Divitiæ.*

5 Ex v.9. ex verbis, *Idcirco inclamet contra te Jehovam.* Deus gemitus egenorum, quos eis exprimit duritia divitum in ipſis ad ſuſtentationem ſui non juvandis, exaudit. Quare divites erga illos ſe præbeant humanos & beneficos. *Gemitus.*

6 Ex v.12.13.14.18. Ad officium herorum & herarum pertinet, ut erga ſuos famulos & ancillas ſeſe exhibeant benignos. *Herorum & herarum officium.*

7 Ex v.17. Qui libertatem ſpiritualem per prædicationem Evangelii oblatam negligit aut reſpuit: ei in ſervitute ſpirituali perpetuò manendum eſt. *Libertas ſpiritualis.*

8 Ex v.19. & 20. Beneficiorum Dei memoria diligenter conſervanda eſt. *Beneficia Dei.*

9 Ex v.21. Deus ſincerè colendus eſt. *Cultus Dei.*

CAPUT XVI.

T. & J.

I. *OBſervato menſem Abib, ut celebres Paſcha Jehovæ deo tuo, quia in menſe ipſo Abib eduxit te Jehova deus tuus ex Ægypto noctu.*

2 Tum mactabis Paſcha, pecudes & boves, Jehovæ deo tuo, in loco quem elegerit Jehova ad collocandum nomen ſuum ibi.

3 Ne comedito cum illo fermentum, ſeptem diebus comedito cum illo azyma, panem paupertatis: cum feſtinatione enim exiviſti è terra Ægypti, ut recorderis diei exitus tui è terra Ægypti, omnibus diebus vitæ tuæ.

4 Neq; conſpicitor apud te vetus fermentum in toto termino tuo ſeptem dies: neq; pernoctato quicquam *de ea carne quam mactaveris veſpere die primo, in matutinum uſq;.*

5 Non poteris mactare Paſcha, intra aliquam è portis tuis, quas Jehova deus tuus dat tibi:

6 Sed ad locum illum quem Jehova deus tuus elegerit ad collocandum nomen ſuum profectus, *ibi mactato Paſcha veſpere, quum occidit ſol, ſtato tempore exitus tui ex Ægypto.*

7 Tum coques comedeſq; illud in loco quem elegerit Jehova deus tuus. deinde revertens mane ibis ad tentoria tua.

8 Sex diebus comedito azyma: die autem ſeptimo, qui dies eſt *interdicti Jehovæ deo tuo, ne facito ullum opus.*

II. *9 Septem ſeptimanas numerato tibi, ex quo cœperit falx* immit*tì in ſegetem, incipito numerare ſeptem ſeptimanas.*

10 Tum celebrabis feſtum ſeptem ſeptimanarum Jehovæ deo tuo, tributo, & voluntariâ oblatione manus tuæ quam dabis, prout benedixit tibi Jehova deus tuus.

11 Et lætaberis coram Jehova deo tuo, tu, & filius tuus, & filia tua, ſervuſq; tuus, & ancilla tua, & Levita qui erit *intra portas tuas, peregrinus quoq;, & pupillus, & vidua qui* erunt *in medio tui: in loco quem elegerit Jehova deus tuus ad collocandum nomen ſuum ibi.*

12 Ita recordaberis te ſervum fuiſſe in Ægypto, quum obſervabis & facies ſtatuta iſta.

III. *13 Feſtum tabernaculorum celebrato ſeptem diebus, quum collegeris ex area tua, & ex torculari tuo.*

14 Lætaberis autem celebrando feſtum: tu, & filius tuus, & filia tua, ſervuſq; tuus, & ancilla tua, Levita quoq;, & peregrinus, pupilluſq;, & vidua, qui erunt *intra portas tuas.*

15 Septem diebus feſtum celebrato Jehovæ deo tuo in loco quem elegerit Jehova, quum benedixerit tibi Jehova deus tuus in toto proventu tuo, & in omni opere manuum tuarum, eriſq; tantummodo lætus.

16 Tribus vicibus compareto quotannis omnis mas tuus ante conſpectum Jehovæ dei tui in loco quem elegerit, in feſto azymorum, & in feſto ſeptimanarum, & in feſto tabernaculorum: ſed ne compareto ante conſpectum Jehovæ vacuus.

17 Quiſq; prout donatum eſt manu ſua, pro benedictione Jehovæ dei tui, qua donaverit te, affecto.

IV. *18 Judices & moderatores conſtituito tibi in ſingulis portis tuis quas Jehova deus tuus dat tibi, per tribus tuas; qui judicent populum judicio juſto.*

19 Ne pervertito judicium, ne accipito perſonam: neq; ſuſcipito munus, quia munus excæcat oculos ſapientum, & pervertit verba juſtorum.

20 Juſtiſſimam juſtitiam ſectare, ut vivas & hæreditario jure poſſideas terram quam Jehova deus tuus dat tibi.

V. *21 Ne conſerito tibi lucum ullis arboribus ſecundum altare Jehovæ dei tui, quod feceris tibi:*

22 Neq; erigito tibi ſtatuam: quam odit Jehova deus tuus.

P.

OBſervato menſem Abib, ut ſacrifices *a* Paſcha Jehovæ deo tuo, quia in menſe Abib eduxit te Jehova deus tuus ex Ægypto noctu. I. *a Exod. 12.2. Levit. 23.5. Num. 9.2. & 28.16.*

2 Igitur mactato Paſcha, *item* oves & boves, Jehovæ deo tuo, in loco quem elegerit Jehova ad collocandum nomen ſuum ibi.

3 Ne comedito cum illo panem *b* fermentatum, per ſeptem dies comedito cum illo *placentas* azymas, panem afflictionis: quia cum feſtinatione exiviſti è terra Ægypti, ut recorderis diei exitus tui è terra Ægypti, omnibus diebus vitæ tuæ. *b Exo. 12.19. & 34.18.*

4 Neque conſpicitor apud te vetus fermentum in toto termino tuo per ſeptem dies: neque *c* pernoctato *quicquam* ex ea carne quam mactaveris veſpere die primo, in matutinum uſq;. *c Exod. 12.10.*

5 Non poteris mactare Paſcha intra aliquam è portis tuis, quas Jehova deus tuus dat tibi:

6 Sed in loco illo quem Jehova deus tuus elegerit ad collocandum ibi nomen ſuum, ibi mactato Paſcha veſpere, quum occaſurus eſt ſol, ſtato tempore exitus tui ex Ægypto.

7 Et coquito comeditoque illud in loco quem elegerit Jehova deus tuus: deinde convertens te mane ire poteris ad tentoria tua.

8 Per ſex dies comedito *placentas* azymas: die autem ſeptimo dies interdicti *eſt* Jehovæ deo tuo, ne facito ullum opus.

9 Septem *d* hebdomades numerato tibi; ex quo cœperis falx *immitti* in ſegetē, incipito numerare ſeptem hebdomades. II. *d Exo. 23.16. Levit. 23.15. Num. 28.26.*

10 Tum celebrato feſtum hebdomadum in honorem Jehovæ dei tui, tributo ſpontaneo manus tuæ quod dare debes prout benedixerit tibi Jehova deus tuus.

11 Et lætator coram Jehova deo tuo, tu, & filius tuus, & filia tua, ſervuſque tuus, & ancilla tua, & Levita qui *erit* intra portas tuas, peregrinus quoque, & pupillus, & vidua, qui *erunt* in medio tui: in loco quem elegerit Jehova deus tuus ad collocandum nomen ſuum ibi.

12 Ita recordator te ſervum fuiſſe in Ægypto, quum obſervabis & facies ſtatuta iſta.

13 Feſtum *e* tabernaculorum celebrato per ſeptem dies; quum collegeris *proventum* ex area tua, & ex torculari tuo. III. *e Num. 29. v.12.*

14 Lætator autem in feſto tuo; tu, & filius tuus, & filia tua, ſervuſque tuus, & ancilla tua, Levita quoque, & peregrinus, pupilluſque, & vidua, qui *erunt* intra portas tuas.

15 Septem dies feſtum celebrato Jehovæ deo tuo in loco quem elegerit Jehova; nam benedicet tibi Jehova deus tuus in toto proventu tuo, & in omni opere manuum tuarum, eſtoque tantummodo lætus.

16 *f* Tribus vicibus compareto quotannis omnis mas tuus ante faciem Jehovæ dei tui in loco quem elegerit, in feſto *placentarum* azymarum, & in feſto hebdomadum, & in feſto tabernaculorum: ſed ne compareto ante faciem Jehovæ *g* vacuus. *f Exod. 23.17. & 34.23. g Exo. 23.15.*

17 Unuſquiſque *comparet* cum dono manus ſuæ; pro benedictione Jehovæ dei tui, quam dedit tibi.

18 Judices & moderatores conſtituito tibi in omnibus portis tuis quas Jehova deus tuus daturus eſt tibi, per tribus tuas; qui judicent populum judicio juſto. IV.

19 Ne flectito jus, ne agnoſcito *h* faciem neque accipito *i* munus, quia munus excæcat oculos ſapientum, & pervertit verba juſtorum. *h Lev. 19.15. Sup. 1.17. i Exod. 23.8.*

20 Puram juſtitiam ſectare, ut vivas & hæreditario jure poſſideas terram quam Jehova deus tuus dat tibi.

21 Ne conſerito tibi lucum ullis arboribus; juxta altare Jehovæ dei tui, quod feceris tibi: V.

22 Neq; erigito tibi ſtatuam: quam odit Jehova deus tuus.

ANALYSIS CAP. XVI.

HOc capite continentur leges quinq;: quarum prima eſt de celebrando feſto paſchatis, octo primis verſibus: ſecunda de celebrando feſto pentecoſtes, v.9. & deinceps: tertia de celebrando feſto tabernaculorum, v.13. & deinceps: quarta de conſtituendis judicibus, v.18. & deinceps: quinta de non faciendis lucis & ſtatuis, v.21. & 22. Ita ſunt quinque capitis partes.

De prima parte. Lex de celebrando paſchate conſtat membris octo. Indicatur enim (1) tempus quo celebrandum ſit: idq; duobus modis: primùm in genere, quòd celebrandum ſit menſe Abib, v.1. Cujus membri ratio ibidē annectitur: deinde in ſpecie, quòd mactandus ſit agnus paſchalis veſpere, quum occidit ſol, v.6. (2) adjunctum quoddam adhærens, ſive connexum: quòd eodem tempore ſacrificandæ quoq; ſint pecudes (i. e. oves, capræq;) & boves, v.2. (3) locus ubi celebrandum ſit, nempe in loco quem elegerit Jehova ad collocandum ibi nomen ſuum: i. e. in

urbe Hieroſolyma, quum ibi ædificatum fuerit templum, v.2.6.
7. Quod membrum illuſtratur antitheſi, v.5. ne ſcil. mactetur agnus paſchalis in alia aliqua urbe terræ Iſraëliticæ. (4) aliud adjunctum adhærens, quòd ſcil. cum illo comedenda ſint azyma, id eſt, panes fermenti expertes, v.3. Quod membrum ibidem declaratur partim à duratione temporis, quòd azyma comedenda ſint per ſeptem dies: partim à fine ſeu cauſa finali, ut ita recordentur afflictionis quam perpeſſi fuerant in Ægypto, & feſtinationis cum qua inde exiverant. (5) modus edendi, quòd agnus ille unà vice totus abſumendus ſit, nihilque de ejus carne relinquendum ad mane uſque, v.4. (6) aliud adjunctum adhærens, quòd agnus ille edendus ſit coctus, id eſt, aſſatus, v.8 (7) aliud adjunctum adhærens, quòd agno illo comeſo liceat cuiq; reverſi domum ſuam, ibidem. (8) aliud adjunctum adhærens, quòd die octavo debeant feriari, v.8.

De parte ſecunda. Lex de feſto pentecoſtes (quod hic nominatur feſtum ſeptimanarum ſive hebdomadum) conſtat membris quatuor. Indicatur enim (1) tempus quo celebrandum ſit, nempe elapſis à paſchate ſeptem hebdomadibus, v.9. (2) modus celebrandi, quòd offerri debeat Deo ſacrificium voluntarium ac liberale, v.10: quodq; ex illo ſacrificio hilariter epulandum ſit, v.11. (3) locus ubi epulum illud inſtituendum ſit, nempe in urbe Hieroſolyma, quum jam exſtructum ibi fuerit templum, eod. verſu. (4) finis ſeu cauſa finalis, quòd hoc modo debeant recordari ſervitutis ſuæ quam perpeſſi fuerant in Ægypto, v.12.

De parte tertia. Lex de feſto tabernaculorum conſtat membris quinq;. Indicatur enim (1) duratio ejus, quòd celebrandum ſit per dies ſeptem, v.13. (2) ſpecies temporis, quòd celebrandum ſit poſt collectionem frugum & vini, ibid. (3) modus celebrandi: quòd debeant hilariter epulari, v.14: quodq; debeant Deo offerre ſacrificia voluntaria atque liberalia, in fine verſus 16. & v.17. (4) locus ubi celebrandum ſit feſtum illud, nempe Hieroſolymis, v.15. & 16. (5) finis ſeu cauſa finalis, quòd debeant Deo gratias agere, quòd eis benedixerit largiendo proventum terræ & alias divinas, v.15.

De parte quarta. Lex de conſtituendis judicib. conſtat membris duobus. Indicantur enim (1) loca ubi conſtituendi ſint, nempe per ſingulas tribus & in ſingulis earum urbibus, v.18. (2) officium illorum judicum: quòd debeant judicare juſtè, v.18. & 20. Hoc membrum illuſtratur duobus modis: (1) à contrario, (2) à fine ſeu cauſa finali. Contraria juſto judicio eſt judicii perverſio, v.19. Hæc judicii perverſio declaratur è cauſis procreantibus duabus, quæ eædem ſunt cauſæ corrumpentes judicii juſti: quarum una eſt acceptio perſonarum, altera acceptio munerum, eodem verſu. Finis ſeu cauſa finalis juſtæ judicationis eſt, ut diu & feliciter vivant in terra promiſſa, v.20. Qui idem finis alio reſpectu eſt effectum utile.

De parte quinta. Lex de non faciendis lucis & ſtatuis partim declaratur, partim confirmatur. Declaratur à ſpecie loci, Ne ſcil. faciant lucum juxta altare Jehovæ, verſ.21. Confirmatur à cauſa procatarctica, Quia Deus odit tales lucos & ſtatuas. Unde percipitur, Deum illos punitutum, ſi talia fecerint: quod jam eſt argumentum ab eventu notio.

SCHOLIA IN CAP. XVI.

℣.1. OBſervato] *Heb. Obſervare. Enallage modi.* Abib] *Id eſt, ſpica. Genitivus adjuncti: quia in illo menſe naſcebantur ſpicæ. Incipit autem ille menſis in novilunio quod eſt circa initium veris.* Ut celebres] *Verto, Ut ſacrifices. Heb. Et facies. Synecdoche generis.* Paſcha] *Heb.* פסח *p'ſahh, id eſt, tranſitum. hoc eſt, agnum, in memoriam tranſitus Domini præter domos Iſraëlitarum, quum occideret primogenita Ægyptiorum. Metonymia finis, vel ſubjecti: diverſo reſpectu.*

2 Tum] *Heb. Et.* Mactabis] *Verto, Mactato.* Paſcha] *Ut verſu præcedente.* Pecudes] *Verto,* Item *pecudes.* Pecudes] *Id eſt, oves & capras. Heb.* צאן *tſon quod nomen collectivum eſt.* Boves] בקר *Heb bakar, quod nomen item collectivum eſt.*

3 Ne comedito] *Heb. Non comedes.* Fermentum] *Panem fermentatum. Metonymia adjuncti.* Comedito] *Heb. Comedes.* Azyma] *Panes fermenti expertes.* Panem paupertatis] *Verto, Panem afflictionis. Id eſt, qui te admoneat de afflictione Ægyptiaca. Genitivus ſubjecti.*

4 Conſpicitor] *Heb. Videbitur, vel conſpicietur.* Apud te] *Præpoſitio* ל *hîc valet Apud.*

5 Paſcha] *Ut v.1.* Intra aliquam è portis tuis] *Id eſt, Intra aliquam urbium tuarum. Synecdoche membri. Heb. In unâ portarum tuarum.*

6 Mactato] *Heb Mactabis.* Paſcha] *Ut v.1.* Quum occidit] *Heb Quum ingreditur. Scil. in cubile ſuum. Metaphora.*

7 Tum] *Heb. Et.* Coques] *Verto, Coquito. Sic deinceps, Comedito, Revertitor. Ita. Coquito autem: id eſt, aſſato Exod.12. verſ 9. Synecdoche generis.* Illud] *Paſcha.* Deinde] *Heb. Et.* Revertens] *Verto, Convertens te.*

8 Comedito] *Heb. Comedes.* Qui dies eſt interdicti] *Heb Interdictum eſt. Metonymia adjuncti. Qualis Levit.23.v.36.* Opus] *Scil. ſervile. Synecdoche generis.*

9 Numerato] *Heb. Numerabis.* Tibi] *Pleonaſmus.* Incipito] *Heb. Incipies.*

10 Tum] *Heb. Et.* Celebrabis] *Verto, Celebrato. Heb. Facies.* Septem] *Hæc vox redundat quia non habetur hic in Hebræo.* Tributo & voluntariâ oblatione] *Verto, Tributo ſpontaneo. Heb. Tributo ſpontaneitatis Genitivus adjuncti.* Benedixit] *Verto, Benedixerit. Heb. Benedices. Enallage modi.*

11 Lætaberis] *Verto, Lætator Scil. epulando è ſacrificio tuo.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis.*

12 Ita] *Heb. Et.* Recordaberis] *Verto, Recordator.* Quum] *Heb. Et.*

13 Celebrato] *Heb. Facies tibi.* Quum collegeris] *Scil. proventum nempe fruges & vinum ut percipitur è ſequentibus. Intellige, Et repoſueris in locis ſuis puta horreis & cellis. Synecd membri.* Ex area] *Scil fruges ibi trituratas.* Ex torculari] *Scil. vinum ibi expreſſum.*

14 Lætaberis] *Verto, Lætator.* Celebrando feſtum] *Heb. In feſto tuo.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis.*

15 Eritque] *Verto, Eſtoq;.*

16 Comparento] *Heb. Videbitur id eſt, videndum ſe præbebit. Niphal in ſignificatione reciprocâ.* Ante] *Præpoſitio* את *eth hîc valet Ante.* Conſpectum] *Heb. Faciem.* Sed] *Heb. Et.* Ne comparento] *Heb. Non comparebit.* Vacuus] *Heb. Vacuè, ſeu inaniter. Heteroſis.*

17 Quiſque prout &c.] *Verto, Unuſquiſq; comparento cum dono manus ſuæ &c. Hoc ſupplementum præfero alteri, Afferto: quia quam molliſſimè petitur ex verbis proximè præcedentibus.* Quæ donavit te] *Verto. Quam dedit tibi.*

18 Conſtituito] *Heb Dabis.* Singulis] *Heb. Omnibus.* Portis] *Urbibus. Synecdoche membri.* Qui judicent] *Vel, Et judicanto illi. Heb. Et judicabunt.* Judicio juſto] *Heb. Judicio juſtitiæ. Genitivus adjuncti.*

19 Ne pervertito] *Heb. Non inclinabis.* Ne accipito perſonam] *Heb Non agnoſces faciem.* Suſcipito] *Malim, Accipito.*

20 Juſtiſſimam juſtitiam] *Verto, Puram juſtitiam. Heb. Juſtitiam juſtitiam.*

21 Ne conſerito] *Heb. Non plantabis.* Ullis arboribus] *Heb. Ullâ arbore. Collectivè.* Secundùm] *Heb Juxta.*

22 Erigito] *Heb. Eriges.* Statuam] *Scilicet ad cultum Dei. Synecdoche generis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVI.

EX verſ.1.8 10.11.15.16. Soli vero Deo feſta celebranda ſunt: non autem angelis aut ſanctis hominibus defunctis. *Feſta.*

2 Ex tota prima parte. Quomodo agnus paſchalis fuerit typus Chriſti: vide in Obſervationibus meis ex cap. 12. Exodi. *Typus Chriſti.*

3 Ex verſ.10 16.17. Ad ſuſtentationem miniſtrorum eccleſiæ conferre ſinguli debent liberaliter & hilariter. Hilarem enim datorem diligit Deus. *Miniſtri eccleſiæ.*

4 Ex v.11. & 14. ex verbis, *Lætaberis coram Jehova &c.* Cibo & potu quem Deus nobis largitus eſt, læto animo uti frui debemus, Deoque pro ſua benedictione gratias agere. *Cibus & potus.*

5 Ex v.18. Magiſtratus eſt ordinatio Dei: ac proinde in honore habendus. *Magiſtratus.*

6 Ex v.18.19. & 20. noteture officium judicum. *Judices.*

7 Ex verſ.21. & 22. Deus odit omnem ἐθελοθρησκείαν, id eſt, cultum divinum quem homines excogitarunt. Quare talis cultus fugiendus eſt. *Cultus Dei.*

CAPUT XVII.

T. & J.

I. 1. NE mactato Jehovæ deo tuo bovem aut pecudem in qua ſit vitium, res ulla mala, nam abominationi Jehovæ deo tuo eſt.

II. 2 *Si inveniatur in medio tui, in aliqua è portis tuis quas Jehova deus tuus dat tibi, ullus ullave qui fecerit quod malum videtur in oculis Jehovæ dei tui, tranſgrediendo fœdus eius:*

3 *Et abiens coluerit deos alienos, ſe incurvans illis, aut ſoli, aut lunæ, aut ulli exercitui cælorum, quod non præcepi;*

4 *Renunciatumq; fuerit tibi atq; audiveris: tum inquiſiveris bene, ſi ecce verum certumq; res illa erit, ſi commiſſa fuerit abominatio iſta in Jiſraële:*

5 Omni-

P.

NE mactato Jehovæ deo tuo bovem aut ovem in qua ſit *a* vitium, res ulla mala, nam abominationi Jehovæ deo tuo eſt. I. *a Levit.22.20. & deincep.* *Sup.15.21*

2 Si *b* inveniatur in medio tui, in aliqua è portis tuis quas Jehova deus tuus dat tibi, vir aut mulier qui quæve fecerit quod malum videtur Jehovæ deo tuo, tranſgrediendo fœdus ejus: II. *b Sup.13.6*

3 Et abiens coluerit deos alios, ſe incurvans illis, aut ſoli, aut lunæ, aut toti exercitui cæli; quod non præcepi;

4 Renuntiatumque fuerit tibi atque audiveris: tum inquirito bene; & ecce ſi vera certaq; res illa *erit*, ſi commiſſa fuerit abominatio iſta in Iſraele:

5 Tum

5 *Omnino produces virum illum, aut mulierem illam, qui commiſerint rem peſſimam hanc ad portas tuas, virum* inquam *illum, aut mulierem illam, ut obruas eos lapidibus ac moriantur.*

6 *Ex ſermone duorum teſtium, aut trium teſtium, morte afficitor is qui moritur: ne afficitor morte ex ſermone teſtis unius.*

7 *Manus teſtium primùm eſto contra eum ut morte afficiant eum, poſtea verò manus totius populi: ſic ſuſtuleris illud malum è medio tui.*

III. 8 *Si occulta erit res tibi in judicio* ferendo *inter cædem & cædem, inter litem & litem, aut inter plagam & plagam è rebus controverſis intra portas tuas: tunc ſurgens aſcendes ad locum quem elegerit Jehova deus tuus,*

9 *Et adibis ſacerdotes Levitas, vel ad* ſummum *judicem qui erit diebus illis ut conſulas* eos, *& indicent tibi ſtatum illius judicii.*

10 *Deinde facies ex præſcripto illius ſententiæ quam indicaverint tibi,* profectus *à loco illo quem elegerit Jehova: & obſervabis ut facias ſecundum omnia quæ docuerint te.*

11 *Ex præſcripto legis quam docuerint te, & ſecundùm judicium illud quod dixerint tibi facito: ne recedito ab ea ſententia quam indicaverint tibi, dextrorſum aut ſiniſtrorſum.*

12 *Vir autem ille qui commiſerit ſuperbè, ut non auſcultet ſacerdoti conſtanter miniſtranti ibi Jehovæ deo tuo, aut* ſummo *judici, utique moritor vir ille, & tolles malum illud è Jiſraële:*

13 *Ut omnis populus audiant, & timeant, neque ſuperbiant deinceps.*

IV. 14 *Quum ingreſſus fueris in terram quam Jehova deus tuus dat tibi, ut hereditario jure poſſideas illam, & habitabis in illa, ſi dixeris, Statuam ſuper me regem, ſicut omnes gentes quæ* ſunt *circa me:*

15 *Tantùm ſtatuito ſuper te regem quem elegerit Jehova deus tuus: è medio fratrum tuorum ſtatuito ſuper te regem, non poteris tibi præficere virum extraneum qui non frater tuus ſit.*

V. 16 *Veruntamen ne multiplicato ſibi equos, neq; facito ut hic populus revertatur in Ægyptum ad multiplicandum equos: cum Jehova edixerit vobis, ne deinceps redeatis per viam hanc amplius:*

17 *Neq; multiplicato ſibi uxores, ut non recedat animus ejus à* me: *argentum quoq; & aurum ne multiplicato ſibi admodum.*

18 *Sed erit quum inſiderit ſolio regni ſui, ut deſcribat ſibi exemplum hujus legis in libro,* ex eo qui erit *in conſpectu ſacerdotum Levitarum:*

19 *Eritq; penes eum, & leget in eo omnibus diebus vitæ ſuæ; ut diſcat timere Jehovam deum ſuum, obſervare omnia verba hujus legis, & ſtatuta iſta, faciendo ea:*

20 *Ne efferatur animus ejus præ fratribus ſuis, & ne recedat ab hoc præcepto dextrorſum aut ſiniſtrorſum: ut prolonget dies in regno ſuo, ipſe & filii ejus, in medio Jiſraëlis.*

5 Tum educito virum illum, aut mulierem illam, qui commiſerint rem malam iſtam, ad portas tuas, virum *inquam* illum, aut mulierem illam, & lapidato eos ut moriantur.

6 Juxta os *c* duorum teſtium, aut trium teſtium, morte afficiatur is qui moritur: ne afficiatur morte juxta os teſtis unius. *c* Num 35.30. Inf.19.15. Matt 18.16. 2.Cor.13.1.

7 Manus teſtium primum eſto in eo ut morte afficiant eum, poſtea verò manus totius populi: ſic auferto illud malum è medio tui.

8 Si *d* difficilior erit res quàm ut aſſequaris eam in judicio *ferendo* inter cædem & cædem, inter litem & litem, aut inter plagam & plagam, è rebus controverſis intra portas tuas: tunc ſurgito & aſcendito ad locum quem elegerit Jehova deus tuus; III. *d* 2.Chr.19.8. Mal.2.7.

9 Et adito ſacerdotes Leviticos, & judicem qui erit diebus illis: conſulitoque *eos*, ut indicent tibi jus illius judicii.

10 Deinde facito ex mandato illius ſententiæ quam indicaverint tibi, *profectus* a loco illo quem elegerit Jehova: & obſervato ut facias ſecundùm omnia quæ docuerint te.

11 Ex mandato legis quam docuerint te, & ſecundùm jus illud quod dixerint tibi facito: ne recedito ab ea ſententia quam indicaverint tibi, dextrorſum aut ſiniſtrorſum.

12 Quod autem attinet ad virum illum qui egerit ſuperbè, ita ut non auſcultet ſacerdoti ſtanti ad miniſtrandum ibi Jehovæ deo tuo, aut judici; moritor vir ille, auferto que malum illud ex Iſraële:

13 Ut totus populus audiat, & timeat; neque ſuperbiat poſthac.

14 Quum ingreſſus fueris in terram quam Jehova deus tuus dat tibi, ut hæreditario jure poſſideas illam, & habitabis in illa, ſi dixeris, Statuam ſuper me regem, ſicut omnes gentes quæ *ſunt* circa me: IV.

15 Tantùm ſtatuito ſuper te regem quem elegerit Jehova deus tuus: è medio fratrum tuorum ſtatuito ſuper te regem, non poteris tibi præficere virum extraneum qui non frater tuus ſit.

16 Veruntamen ne multiplicato *ille* ſibi equos, neque facito ut populus revertatur in Ægyptum ad multiplicandum equos: cùm Jehova edixerit vobis, ne iterum redeatis per viam hanc amplius: V.

17 Neque multiplicato ſibi uxores, ut non recedat cor ejus à me: argentum quoq; & aurum ne multiplicato ſibi admodum.

18 Porrò quum inſidebit ſolio regni ſui; deſcribito ſibi exemplum legis hujus in libro, ex *e eo qui erit* in conſpectu ſacerdotum Leviticorum: *e* Inf.31.24.

19 Eritque penes eum, & legito in eo omnibus diebus vitæ ſuæ; ut diſcat timere Jehovam deum ſuum, obſervare omnia verba legis hujus, & ſtatuta iſta, faciendo ea:

20 Ut ne efferatur cor ejus ſupra fratres ejus, & ut ne recedat a præcepto dextrorſum aut ſiniſtrorſum: ut prolonget dies in regno ſuo, ipſe & filii ejus, in medio Iſraëlis.

ANALYSIS CAP. XVII.

HOc capite continentur leges quinque: quarum prima eſt de qualitate pecudum ſacrificandarum, v.1. Secunda de pœna idololatrarum, v.2. & deinceps. Tertia de officio judicum inferiorum in cauſis difficilibus, v.8. & deinceps. Quarta de eligendo rege, v.14. & 15. Quinta de officio regis, v.16. & ſequentibus. Ita ſunt quinque capitis partes.

De parte prima. De pecudibus ſacrificandis præcipitur, ut ſint expertes vitii, v.1. Quæ lex confirmatur ab effectu: quia ſacrificia vitioſa Deo ſint abominationi.

De parte ſecunda. De idololatris præcipitur ut lapidentur, v.5. Hæc autem lex declaratur per membra octo. Ea ſunt: (1) locus idololatriæ, verſu 2. ibi, *In aliquâ è portis tuis.* (2) diſtributio idololatrarum, verſu 2. ibi, *Ullus ullave.* (3) deſcriptio idololatriæ generalis, verſ.2. ibi, *Qui fecerit quod malum videtur &c.* (4) deſcriptio idololatriæ ſpecialis, verſu 3. (5) adjuncta idololatriæ iſti adhærentia, v.4. numero tria: primum ibi, *Renunciatumque fuerit tibi atq; audiveris:* ſecundum ibi, *Quum inquiſiveris bene.* tertium ibi, *Si ecce vera certaq; res illa erit &c.* (6) locus judicii, v.5. ibi, *Ad portas tuas.* (7) modus agendi in ſupplicio inferendo, conſtans duobus membris: quorum prius eſt proceſſus judicialis, v.6: poſterius ordo in ſupplicio inferendo obſervandus, v.7. (8) finis ſeu cauſa finalis ſupplicii illius, verſu eodem in fine, ibi, *Sic ſuſtuleris illud malum &c.*

De parte tertia. Inferioribus judicibus præcipitur ut cauſas difficiles, è quibus ſe non poſſunt expedire, deferant ad ſummum ſacerdotem vel judicem, verſ.9. Hæc lex declaratur per membra quatuor. Ea ſunt: (1) ſpecies tres cauſarum difficilium, v.8. ibi, *Inter cædem &c.* (2) locus quò cauſæ illæ ſint deferendæ, verſu eodem, ibi, *Tunc ſurgens &c.* (3) executio judicii indicati, v.10. & 11. (4) pœna immorigeri, qui ſententiæ ſummi ſacerdotis ſummive judicis parêre noluerit, v.12. Cujus pœnæ irrogatio confirmatur à finibus duobus: quorum prior indicatur ibi, *Et tolles malum illud è Jiſraële,* v.12: poſterior verſ.13.

De parte quarta. De rege eligendo præcipitur, ut eum eligant è ſuis popularibus, verſ.15. Hæc pars legis declaratur per membra quatuor. Ea ſunt: (1) permiſſio eligendi regem, v.14. ibi, *Si dixeris &c.* (2) cauſa procatarctica, verſu eodem, ibi, *Sicut omnes gentes &c.* (3) approbatio Jehovæ, v.15. ibi, *Quem elegerit Jehova.* (4) antitheſis, verſu eodem, ibi, *Non poteris &c.*

De parte quinta. Altera legis hujus pars eſt de regis electi officio. Illius officii membra principalia indicantur duo: quorum unum poſitum eſt in rebus vitandis, alterum in faciendis. Vitanda indicantur tria: primum ibi, *Ne multiplicato ſibi equos,* v.16. Hoc interdictum declaratur per ſpeciem, ibi, *Neq; facito &c.* Confirmaturque ab interdicto vetere, ibi, *Cum Jehova edixerit &c.* Secundum ibi, *Neq; multiplicato ſibi uxores,* v.17. Hoc interdictum confirmatur ab eventu noxio, ibi, *Ut non recedat &c.* Tertium ibi, *Argentum quoq; &c.* verſu eodem. Atque hæc de vitandis. Facienda indicantur ſex: Primum ibi, *Deſcribat ſibi exemplum &c.* v.18. Secundum ibi, *Et leget in eo &c.* verſu 19. Tertium ibi, *Ut diſcat timere &c.* verſu eodem. Quartum ibi, *Obſervare omnia &c.* ibidem. Quintum ibi, *Ne efferatur animus ejus &c.* verſ.20. Sextum ibi, *Et ne recedat &c.* ibidem. Ad extremum hæc de regis officio lex confirmatur ab eventu noto, ibi, *Ut prolonget dies &c.*

SCHOLIA IN CAP. XVII.

NE mactato] *Heb. Non mactabis.* Aut] *Heb. Et.* Pecudem] *Id eſt, ovem capramve. Utrumq; enim iſtud genus ſignificatur nomine* שׂה *seh. ut percipitur ex Exod.12.v.5.* Res] *Heb. Verbum.* Abominationi Jehovæ eſt] *Heb. Abominatio Jehovæ eſt. Id eſt, res quam abominatur Jehova. Genitivus ſubjecti, & metonymia formæ.*

2 Si inveniatur] *Heb. Quum invenietur.* In aliqua è portis tuis] *Heb. In unâ portarum tuarum.* Portis] *Id eſt, urbibus. Synecdoche membri.* Ullus ullave] *Heb. Vir aut mulier.* Qui fecerit &c.] *Id eſt, qui commiſerit idololatriam: ut declaratur verſu ſequente. Synecd. generis.* Quod malum videtur] *Heb. Id quod malum eſt: in oculis.* Fœdus ejus] *Quod ipſe tecum pepigit. Genitivus ad uncta. Id eſt, promiſſionem tuam quæ in fœdere promiſiſti in obedientiam erga omnia ipſius mandata. Synecdoche integri.*

3 Et abiens coluerit] *Heb. Et abierit & coluerit.* Se incurvans]

Heb. Et incurvaverit ſe. Aut ſoli] *Heb. Et ſoli.* Ulli] *Verto, toti.* Exercitui cælorum] *Id eſt, ſtellæ. Metaphora.*

4 Bene] *Heb. Benefaciendo.* Vera] *Heb. Veritas. Meton. formæ.* Res illa] *Heb. Verbum illud.* Commiſſa] *Heb. Facta.* Abominatio] *Id eſt, res abominabilis. Metonymia formæ.* In Jiſraële] *In populo Iſraelitico. Metonymia efficientis.*

5 Omnino produces] *Verto, Producito. Vox* Omnino *non habetur in Hebræo: ſed conjunctio copulativa; quæ hîc ſervit annectendo conſequenti enuntiati connexivi, vel relativi temporis.* Commiſerint] *Heb. Fecerunt.* Rem peſſimam hanc] *Heb. Verbum malum hoc.* Ut obruas eos lapidibus &c. *Verto lapidato eos, ut moriantur. Heb. Et lapidabis eos lapidibus. Pleonaſmus.*

6 Ex ſermone] *Heb. Juxta os. Metonymia efficientis.*

7 Manus teſtium primùm eſto contra eum] *Id eſt, teſtes primi jaciant lapides in eum. Synecd. generis.* Primùm] *Primo loco.* Sic] *Heb. Et.* Illud malum] *Illud ſcandalum quod idololatræ iſti dederant.*

8 Si] *Heb. Quum.* Res] *Heb. Verbum.* Tibi] *Heb. A te.* Si occulta erit res tibi] *Vel, Si difficilior erit res quàm ut aſſequaris. Heb. Si mirabilis erit res præ te. Sic Jer. 32. v. 17. ubi vide meum ſcholion.* Inter cædem & cædem] *Heb. Inter ſanguinem ad ſanguinem. Metonymia ſubjecti. nam in ſanguine effundendo cædes occupatur. Cæterum præpoſitio* ל, *id eſt, Ad, hîc notat relationem ſeu reſpectum: ut quum cædes una ad alteram refertur & cum ea comparatur ratione quantitatis. Sic deinceps.* Aut] *Heb. Et.* Plagam] *Vulnus aut vibicem.* E rebus controverſis] *Heb. E verbis controverſiarum ſeu litium. Genitivus adjuncti.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis. Id eſt, in urbibus tuis. Synecdoche membri.* Tunc] *Heb. Et.* Surgens aſcendes] *Verto, Surgito & aſcendito. Heb. Surges & aſcendes.* Quem elegerit] *Scil. ad collocandum ibi nomen ſuum: ex collatione cap. 16. v. 2.*

9 Adibis &c.] *Verto, Adito ſacerdotes Leviticos, vel judicem &c. conſulitoque eos, ut indicent &c. Heb. Venies ad ſacerd. &c. & inquires & indicabunt, &c.* Sacerdotes Leviticos] *Id eſt, ſummum ſacerdotem: ex collatione verſus 12. Synecdoche integri.* Vel] *Heb. Et. Sed copulativam hîc poni pro disjunctiva percipitur ex collatione verſus 12.* Statum] *Heb. Verbum: id eſt, rem.*

10 Deinde] *Heb. Et.* Facies] *Verto, Facito. Et paulò poſt, Obſervato inquam ut facias.* Ex præſtituto illius ſententiæ] *Heb. Secundum os illius verbi.* Ut facias] *Hebr. Ad faciendum vel facere.*

11 Ex præſtituto] *Heb. Secundum os.* Ne recedito] *Heb. Non recedes.* Ab ea ſententia] *Heb. Ab illo verbo.* Dextrorſum aut ſiniſtrorſum] *Heb. Dextram verſus & ſiniſtram verſus. In Hebræo deficit præpoſitio* על *hhál: quæ exprimitur Gen. 24. v. 49.*

12 Commiſerit] *Malim, egerit.* Superbè] *Heb. Cum ſuperbia: id eſt, per ſuperbiam.* Conſtanter miniſtranti &c.] *Heb. Stanti ad miniſtrandum. Quæ phraſi non notatur conſtantia, ſed aſſiduitas.* Utique] *Heb. Et.* Morietur] *Verto, Moritor. Id eſt, Supplicio capitis afficitor. Synecd. generis.* Et tolles] *Verto, Auferto.* Malum illud] *Scandalum illud rebellionis.* E Jiſraële] *E populo Iſraelitico. Meton. efficientis.*

13 Ut] *Heb. Et.* Omnis] *Malim, totus.* Populus audiant] *Syneſis. qualis in illo, Turba ruunt.*

14 Statuam] *Heb. Ponam.* Sicut omnes gentes] *Heb. Secundum omnes gentes.* Circa me] *Heb. In circuitibus meis.*

15 Tantùm ſtatuito] *Heb. Ponendo pones.* Statuito] *Heb. Pones.* Tibi præficere] *Heb. Dare ſuper te.* Extraneum] *Alienigenam.* Fratet] *Popularem, ejuſdem nationis. Synecd. ſpeciei.*

16 Ne multiplicato] *Scil. rex ille. Heb. Non multiplicabit. Sic deinceps.* Cum Jehova edixerit] *Heb. Et Jehova dixit.* Ne deinceps redeatis] *Heb. Non addetis redire.*

17 Non recedat] *Heb. Et non recedet.* Animus] *Heb. Cor.*

18 Sed erit &c.] *Verto, Porrò quum inſidebit ſolio regni ſui, deſcribito ſibi &c. Heb. Et fiet, quum ſederit ſuper ſolio regni ſui, & ſcribet &c.* Exemplum] *Heb.* מִשְׁנֵה *miſchne: id eſt, duplum. Sic Galli vocant un double.* In libro] *Heb. Super libro.*

19 Eritque] *Verto, Eſtoque. Sic mox, Et legito. Ad perſpicuitatem autem rectè hîc exprimi poteſt pronomen* illud: *ut planè dicatur, Eſtoque illud. Scil. exemplum legis. Continetur enim iſtud pronomen ipſa forma verbi Hebraici,* וְהָיְתָה *vehajetah quod eſt generis fœminini, & ratione ſenſus refertur ad nomen* מִשְׁנֶה *miſchneh quippe in quo ſubintelligitur nomen generis fœminini* כְּתוּבָה *kethobeth, id eſt, ſcriptura. Quaſi dicas, Iterata ſcriptura.*

20 Ne efferatur] *Clariùs, Ut ne efferatur. Heb. Ad non efferri. Sic mox, Ad non recedere.* Animus] *Heb. Cor.* Dextrorſum aut ſiniſtrorſum] *Ut verſu 11.* Dies] *Nempe vitæ ſuæ.* In regno] *Præpoſitio* על *hhal hîc valet In, notans durationem.* Jiſraëlis] *Populi Iſraelitici. Metonymia efficientis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVII.

Ex verſ. 1. In cultu Dei requiritur ſinceritas. *Cultus Dei.*

2 Ex verſ. 2. & ſeq. Deus graviſſimè odit idololatriam: quippe cui ſupplicium capitis in populo Iſraëlitico ſtatuit. Fugienda igitur. *Idololatria.*

3 Ex verſ. 4. & 5. Quum rumor de ſcelere à cive aliquo admiſſo oritur, ad officium magiſtratus pertinet diligenter inquirere, ut re certò cognita ſceleratus merito ſupplicio afficiatur. *Magiſtratus.*

4 Ex v. 6. In cauſis capitalibus non eſt ſententia ferenda ex unius teſtis teſtimonio: ſed duo ad minimum requiruntur. *Condemnatio.*

5 Ex v. 7. ex verbis, *Sic ſuſtuleris illud malum è medio tui.* Item ex v. 12. ex verbis, *Et tolles malum illud è Jiſraële.* Magiſtratus in ſuppliciis inferendis propoſitum ſibi habere debet, ut tollat ſcandala è repub. *Magiſtratus.*

6 Ex v. 8. 9. 10. 11. & 12. In judiciis conveniens ordo obſervandus eſt, ut ſcilicet judices inferiores quum eis oblata eſt cauſa difficilis, ex qua expedire ſe non poſſunt, cauſam illam deferant ad judices ſuperiores, tanquam juris peritiores: utque judicium ab illis latum (dummodò intelligant illud conſentire cum verbo Dei, aut ſaltem illi non repugnare) exſequantur. *Judicia publica.*

7 Ex v. 13. Magiſtratui in inferendis ſuppliciis hoc quoque propoſitum eſſe debet, ut alios a ſimilibus ſceleribus perpetrandis deterreant. *Magiſtratus.*

8 Ex v. 14. & 15. Quum Deus populo ſuo permiſerit ut è medio ſui eligerent regem: percipitur hinc, cum hominis Chriſtiani officio non pugnare dignitatem regiam. Contra errorem Anabaptiſtarum. *Anabaptiſtarum.*

9 Ex v. 16. & ſeq. notetur officium regis: quod ad hæc capita poteſt revocari. (1) Ne confidat potentia. (2) Ne indulgeat libidini. (3) Ne ſit avarus. (4) ut diligenter legat ſacras literas. (5) Ut actiones ſuas inſtituat ex præſcripto verbi Dei. (6) Ut ſibi caveat a ſuperbia. *Regis officium.*

10 Ex v. 20. ex verbis, *Ut prolonges* &c. Reges & principes ad officium ſuum ſedulò faciendum moveri debent ſpe diuturnæ ac felicis vitæ, tum ſuæ ipſorum, tum filiorum: idque ex promiſſione divina. *Regis officium.*

CAPUT XVIII.

T. & J.

I. NE eſto ſacerdotibus Leviticis, toti tribui Leviticæ, pars & poſſeſſio cum reliquo Jiſraële: ex igne abſumenda Jehovæ & de poſſeſſione ejus comeduntò.

2 Quamobrem ne eſto poſſeſſio ipſi inter fratres ſuos: Jehova eſt poſſeſſio ejus, quemadmodum dixit ei.

3 Hoc autem eſto jus ſacerdotum à populo, à ſacrificantibus aliquod ſacrificium, ſive bovem, ſive pecudem, ut det populus ſacerdoti armum, & ambas maxillas, & ventriculum.

4 Primitias frumenti tui, muſti tui, & olei tui, & primitias velleris ovium tuarum dato ei:

5 Quia eum ſelegit Jehova deus tuus ex omnibus tribubus tuis, ut conſtanter miniſtret in nomine Jehovæ, ipſe & filii ejus, omnibus diebus.

II. 6 Item ſi advenias Levita quiſpiam ab aliqua è portis tuis ex univerſo Jiſraële, ubi habitabat; adveniat inquam omnino prout deſiderabit animus ejus, ad locum quem elegerit Jehova:

7 Is miniſtrabit in nomine Jehovæ dei ſui, ſicut omnes ejus fratres Levitæ, qui ſtant ibi coram Jehova.

8 Partem ex æquo comedent, præter pretium rerum quas quiſque eorum vendiderit, ſecundum paternas familias.

III. 9 Quum ingreſſus fueris in terram quam Jehova deus tuus dat ti-

P.

NE eſto ſacerdotibus Leviticis, toti tribui Leviticæ, portio & hæreditas cum Iſraële: a ſacrificia igne abſumenda Jehovæ nempe hæreditatem illius, comeduntò. I. *a Num. 18. v. 20.*

2 Quamobrem ne eſto hæreditas ipſi inter fratres ſuos: b Jehova eſt hæreditas ejus, quemadmodum locutus eſt ei. *Supra 10. 9. b Num. 18. v. 20.*

3 Hoc autem eſto jus ſacerdotum a populo, à ſacrificantibus aliquod ſacrificium, ſive bovem, ſive ovem capramve; Dato is qui ſacrificat ſacerdoti armum, & ambas maxillas, & ventriculum.

4 Primitias frumenti tui, c muſti tui, & olei tui, & primitias velleris ovium tuarum dato ei: *c Num. 18. v. 12.*

5 Quia eum elegit Jehova deus tuus ex omnibus tribubus tuis, ut ſtet ad miniſtrandum in nomine Jehovæ, ipſe & filii ejus, omnibus diebus.

6 Item ſi veniat Levita quiſpiam ab aliqua è portis tuis ex univerſo Iſraële, ubi commoratus, ſi veniat inquam omnino prout cupiet anima ejus, ad locum quem elegerit Jehova: II.

7 Is miniſtrare poterit in nomine Jehovæ dei ſui, ſicut omnes ejus fratres Levitæ, qui ſtant ibi coram Jehova.

8 Partem ex æquo comedere poterunt, præter pretium rerum quas quiſque eorum vendiderit, ſecundùm paternas familias.

9 Quum ingreſſus fueris in terram quam Jehova deus tuus daturus III.

das tibi, ne diſcito facere ſecundùm abominationem gentium iſtarum

10 Ne invenitor in te qui traducat filium ſuum, aut filiam ſuam per ignem, utens divinationibus, planetarius, aut conjector, aut præſtigiator,

11 Item utens incantatione, aut requirens pythonem, aut ariolos, aut necromantis.

12 Nam abominationi eſt Jehovæ quiſquis facit iſta: & propter abominationes iſtas Jehova deus tuus expellit iſtas gentes à facie tua.

13 Integer eſto cum Jehova deo tuo.

14 Nam gentes iſtæ quarum tu hæres futurus es, planetarios & divinos auſcultant: de te autem non ita ſunt, quos dat tibi Jehova deus tuus

IV. *15 Prophetam è medio tui è fratribus tuis, ſicut ego ſum, ſuſcitabit tibi Jehova deus tuus, ei auſcultate.*

16 Secundùm omnia quæ petiiſti à Jehova deo tuo in Chorebo, die congregationis, dicendo, Ne pergam audire vocem Jehovæ dei mei, & ignem maximum iſtum ne videam amplius, ut non moriar

17 Quamobrem dixit Jehova mihi, Bene loquuti ſunt quod loquuti ſunt.

18 Prophetam ſuſcitabo eis è medio fratrum ipſorum, ſicut tu es: & indam verba mea ori ejus, ut eloquatur eis quicquid præcepero ipſi.

19 Erit autem, ut quiſquis non auſcultaverit verbis meis quæ loquuturus eſt in nomine meo, ego repoſcam ab illo.

V. *20 Veruntamen propheta ille, qui ſibi arrogarit eloqui aliquid in nomine meo quod non præcepero ei eloqui, aut qui eloquetur in nomine deorum alienorum, omnino moritor propheta ille.*

21 Quòd ſi dicas cum animo tuo, Quomodo cognoſcemus verbum illud quod non eloquutus fuerit Jehova?

22 Quod fuerit loquutus ille propheta in nomine Jehovæ, ſi non erit illud verbum, neq; evenerit, hoc illud eſt verbum quod non eloquutus eſt Jehova. ſuperbè eloquutus illud eſt propheta ille. ne timeto ab eo.

daturus tibi eſt, ne diſcito facere ſecundùm abominationem gentium iſtarum:

10 Ne inveniator in te qui traducat filium ſuum, aut filiam ſuam per ignem, utens *d* divinationibus, planetarius, aut con- *d* Lev 20.27.
jector, aut præſtigiator, 1 Sam 28 7.

11 Item utens incantatione, aut conſulens pythonem, aut Eſa.8.19.
ariolus, aut necromantis.

12 Nam abominationi *eſt* Jehovæ quiſquis facit iſta: & propter abominationes iſtas Jehova deus tuus expellit iſtos à facie tua.

13 Integer eſto apud Jehovam deum tuum.

14 Nam gentes iſtæ quarum tu hæres futurus es, planetariis & divinis auſcultans: ad te autem quod attinet, non ſic permittit tibi Jehova deus tuus *agere*.

15 *e* Prophetam è medio tui, è fratribus tuis, ſicut ego *ſum*, IV.
ſuſcitabit tibi Jehova deus tuus; ei auſcultate. *e* Joh 1.45.

16 Secundùm omnia quæ petiiſti à Jehova deo tuo apud [illegible]
Horebum, die congregationis, dicendo, *f* Ne pergam audire [illegible] 7.37.
vocem Jehovæ dei mei, & ignem magnum iſtum ne videam *f* Exo.20.19.
amplius, ut non moriar. Heb.12.19.

17 Quamobrem dixit Jehova mihi, bene loquuti ſunt quod loquuti ſunt.

18 Prophetam ſuſcitabo eis è medio fratrum ipſorum, ſicut tu *es* & indam verba mea ori ejus, ut *g* eloquatur eis quicquid *g* Joh.4.25.
præcepero ipſi.

19 Quod autem attinet ad viſum illum qui non auſcultaverit verbis meis quæ loquuturus eſt in nomine meo, ego repoſcam ab illo.

20 Veruntamen quod attinet ad prophetam illum, qui ſu- V.
perbè eloquutus fuerit aliquid in nomine meo quod non præcepero ei eloqui, aut qui eloquetur in nomine deorum alio-
rum, *h* moritor propheta ille. *h* Sup.13.5.

21 Quòd ſi dicas in corde tuo, Quomodo cognoſcemus Jer.14.14.
verbum illud quod non eloquutus fuerit Jehova?

22 Quum fuerit loquutus ille propheta in nomine Jehovæ, ſi non extiterit illud verbum, neque evenerit; hoc illud *eſt* verbum quod non eloquutus eſt Jehova: ſuperbè eloquutus illud eſt propheta ille, ne formidato propter eum.

ANALYSIS CAP. XVIII.

Quinque ſunt hujus capitis partes: (1) lex de jure ſacerdotum, quinque primis verſibus: (2) lex de Levitis ad miniſterium [illegible] tum in templo admitti petentibus v.6.7.8. (3) lex de cavenda idololatria & omnis generis ſuperſtitionibus, v.9.& deinceps. (4) promiſſio eximii prophetæ, qui eſt Chriſtus, v.15. & deinceps: (5) lex de pœna prophetæ falſi, v.20.& ſeqq.

De parte prima Summa hujus legis eſt, ut ſacerdotibus præ[illegible] victus & amictus à reliquis tribubus. v 3.& 4. Membra ſunt quatuor: (1) ratio legis, videlicet privatio hæreditariæ regionis, v.1 & 2 (2) alimentorum ſpecies quatuor, verſ.3. & 4. (3) materia ad veſtes, in fine verſ.4. (4) altera ratio legis, occupa[illegible] in ſacro miniſterio, v.5.

De parte ſecunda. Jus Levitarum qui ad ſacrum miniſterium admitti petebant, indicatur triplex. (1) ut ad illud admittantur, v 6.& [illegible] ut admittantur ex æquo ad alimenta Levitarum in templo miniſtrantium, v.8.(3) ut nihilominus liceat eis frui pretio rerum ab ipſis venditarum, ibid.

De parte tertia. Legis hujus membra ſunt ſex: (1) interdictum generale, v.9.(2) ſpecies rerum abominabilium octo, v.10. & 11. (3) ratio legis ab eventu noxio, v.12. (4) antitheſis actionis a Deo imperatæ. verſ.13. (5) antitheſis actionis a gentibus Chananæis perpetratæ v.14. (6) altera ratio legis, a cauſa procatarctica, videl. voluntate Dei, in fine ejuſdem verſus.

De parte quarta. Promiſſio prophetæ illius eximii, nempe Chriſti, tractatur quatuor modis. Primum illuſtratus ab exemplo ſimili videl. ipſius Moſis, v.15. Deinde amplificatus ab adjuncto mandato, in fine ejuſdem verſus. Tum confirmatur à cauſa procatarctica, videl. promiſſione Dei antegreſſa, v.16.17. & 18. Poſtremo mandatum promiſſioni adjunctum, ſancitur enumeratione pœnæ, v.19.

De parte quinta. De falſo propheta præcipitur, ut ſupplicio capitis afficiatur, v 20. Hæc lex amplificatur prolepſi de ſigno unde talis propheta agnoſcendus ſit, v.21.& 22.

SCHOLIA IN CAP. XVIII.

℣.1. Ne eſto] *Heb Non erit.* Pars & poſſeſſio] *Certa regio in terra Chanaan per ſortem attribuenda.* Iſraële] *Populo Iſraëlitico Meton. efficientis.* Et de poſſeſſione ejus] *Copia verborum. Q. d. Sacrificia quæ abſumenda ſunt poſſeſſio Jehovæ.*

2 Quamobrem] *Heb. Et.* Ne eſto] *Heb. Non erit.* Ipſi] *Nempe Levi. id eſt, Levitis. Meton. effic.* Inter fratres ſuos] *Heb. In medio fratrum [illegible].* Jehova] *Id eſt, Sacrificia quæ Jehovæ offerenda ſunt. Met[illegible] a ſubjecti.* Dixit] *Heb. Loquutus eſt. Id eſt, promiſit. Synecdo[illegible] generis.*

3 Eſto] *Heb Erit.* Pecudem] *Id eſt, ovem capramve. Heb.* שֶׂה *ſeh.* Ut det] *Heb. Et dabit.*

4 Velleris] *Heb. Tonſura. Metonymia adjuncti.* Ovium] *Heb.* צֹאן *tſon quæ vox eſt numeri ſingularis, & ſumitur collectivè.* Dato] *Scil. Tu Iſraëlita. Heb. Dabis.*

5 Ut conſtanter miniſtret] *Heb. Ad ſtandum ad miniſtrandum id eſt, ut ſtet ad miniſtrandum.*

6 Item] *Heb. Et.* Si adveniat] *Heb Quum venerit.* Levita quiſpiam] *Articulus* ה *hic habet vim indefinitam.* Ab aliqua è portis tuis] *Heb. Ex una portarum tuarum.* Iſraële] *Populo Iſraëlitico. Meton. effic.* Habitabat] *Heb. Hoſpitem agit, ſeu commoratur.* Adveniat inquam] *Heb. Et venerit.* Omnino prout &c.] *Heb. Secundùm omnem concupiſcentiam animæ ſuæ. Præpoſitio* ב *hic ponitur pro præpoſitione* כ [illegible] Elegerit] *Scil. ad collocandum ibi nomen ſuum. ut ſuprà cap.16 v.2.*

7 Miniſtrabit] *Verto. Miniſtrato. Id eſt, permittitor miniſtrare.* Stant] *Id eſt, miniſtrant. Metonymia effecti deſtinati.*

8 Partem ex æquo] *Heb. Partem ſecundùm partem.* Comedent] *Verto, Comedunto.* Præter pretium rerum quas quiſque eorum vendiderit] *Heb. Præter venditiones ejus. Metonymia efficientis. nam venditione paratur pretium.* Paternas familias] *Heb. Patres. Metonymia efficientis.*

9 Ne diſcito] *Heb. Non diſces.*

10 Invenitor] *Heb. Non invenietur.* Traducat] *Scilicet in honorem idoli Molech.* Aut] *Heb. Et. Sic deinceps, hoc verſu & ſequente.* Utens divinationibus] *Heb. Divinans divinationes.*

11 Utens incantatione] *Heb. Conſocians ſocietatem. Obſcura phraſis, de qua fateor mihi non liquere. Mercerus in Lexico Pagnini, Ego, inquit incantandi ſignificationem verbo Aſſociandi Hebraicè attributâ putarim, quòd res noxia incantatione admoveatur & velut aſſocietur, ut non noceat.* Requirens] *Conſulens.* Necromantis] *Heb. Inquirens apud mortuos.*

12 Abominationi eſt Jehovæ] *Heb. Abominatio Jehovæ eſt. Id eſt, res abominabilis. Meton. affecti. Ut ſuprà cap.17.v 1.*

13 Eſto] *Heb. Eris.*

14 Quarum] *Id eſt, Quarum regionis. Metonymia ſubjecti.* De te autem &c.] *Verto, Ad te autem quod attinet, non ſic permittit tibi Jehova deus tuus agere. Heb. Et tu, non ſic dat tibi. Nominativus abſolutè poſitus: & Dare pro permittere, ſicut Pſal.16 v.10. Synecd. generis. Quem ſenſum habeat altera verſio, fateor me non videre.*

15 Prophetam] *Nempe Chriſtum. ſicut declaratur Act.3.v.22. & cap.7.v 37.* Auſcultate] *Heb Auſcultabitis.*

16 In Chorebo] *Verto, Apud Chorebum.* Ne pergam] *Verba deprecantis. Heb. Non addam.* Maximum] *Heb. Magnum.* Ne videam] *Heb Non videbo.* Ut] *Heb. Et.*

17 Quamobrem] *Heb. Et.* Bene loquuti ſunt] *Heb. Benefecerunt.*

18 Indam ori] *Heb. Dabo in os.* Ut eloquatur] *Heb. Et loquetur.*

19 Erit] *Verto, Fiet.* Repoſcam ab illo] *Id eſt, puniam illum. Metonymia effecti deſtinati.*

20 Veruntamen propheta ille] *Verto, Veruntamen quod attinet ad prophetam illum. Nominativus abſolutè poſitus.* Qui ſibi arrogarit eloqui] *Heb. Qui ſuperbiet loquendo.* Aliquid] *Heb. Verbum.* Aut] *Heb. Et.* Omnino] *Heb. Et. Conjunctio copulativa hic annectit conſequens enuntiati.* Morietur] *Verto, Moritor. Id eſt, morte afficitor. Synecd. generis.*

21 Quod ſi &c.] *Et quum dices in corde tuo.*

22 Quod] *Verto, Quum. Ut* אֲשֶׁר *aſchér poſitum ſit prò* כַּאֲשֶׁר *caaſchér.* Evenerit] *Heb. Venerit.* Superbè] *Heb. Cum ſuperbia, vel, per ſuperbiam.* Ne timeto] *Heb. Non timebis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XVIII.

Miniſtri verbi Dei. Ex quinque primis verſibus. Miniſtri verbi Dei alendi ſunt ab eccleſia cui ſerviunt: ut à cura acquirendi victus liberi, vacare poſſint meditationi ſacrarum literarum.

Miniſterium verbi Dei. 2 Ex v.6.7.8. Qui ad ſacrum miniſterium admitti petit, non eſt rejiciendus: ſi modò idoneus compertus fuerit. Hinc Paulus ait, Si quis epiſcopatum appetit, præclarum opus deſiderat, 1.Tim.3.v.1.

Idololatria. 3 Ex verſ.9.& ſeqq. uſque ad 15. Idololatria & omnis generis ſuperſtitiones, abominabiles ſunt coram Deo. Fugiendæ igitur.

4 Ex v.15.& ſeqq. uſque ad 20. notetur pars argumenti, quo probatur, Jeſum illum Nazarenum, Mariæ virginis filium, qui Hieroſolymæ crucifixus eſt, eſſe Meſſiam ſeu Chriſtum: quia hæc de Chriſto mittendo promiſſio in illo eſt impleta, teſte Apoſtolo Petro, Act.3.v.22. *Chriſtus.*

5 Ex v.15.ex verbis, *Sicut ego ſum.* Conſiderandum hic, quibus in rebus Chriſtus Moſi ſimilis ſit. Occurrunt autem ex verbo Dei iſta. Primò, ſicut Moſes liberavit populum Dei è ſervitute corporali, nempe Ægyptiaca: ita Chriſtus liberavit, & liberat populum Dei (nempe electos) è ſervitute ſpirituali, peccati ſcilicet & diaboli. Secundò, ſicut Moſes fuit mediator inter Deum & populum Dei in contrahendo fœdere Legali ſeu operum, Gal.3. verſ.19: ita Chriſtus eſt mediator inter Deum & populum Dei (nempe electos) in contrahendo fœdere Evangelico ſeu gratiæ. Tertiò, ſicut Moſes fuit fidelis in tota domo Dei, Heb.3.v.2: ita Chriſtus fuit fidelis in curanda domo Dei, quæ eſt eccleſia. *Chriſtus.*

6 Ex v.19. Qui doctrinam Chriſti (id eſt, Evangelium) rejiciunt, illos pœna divina manet. Ergo doctrinam Chriſti amplectamur, & vitam noſtram ex illa inſtituamus. *Evangelium.*

7 Ex v.20. notetur teſtimonium divinum de pœna falſorum prophetarum. *Pſeudo-prophetæ.*

CAPUT XIX.

T. & J.

I. QUum exſciderit Jehova deus tuus gentes iſtas, quarum terram Jehova deus tuus dat tibi, ita ut hæres ſis earum, habiteſque in civitatibus earum, & in domibus earum:

2 *Tres civitates ſeparato tibi, in medio terræ tuæ quam Jehova deus tuus dat tibi ad poſſidendum eam jure hæreditario.*

3 *Parato tibi viam ad eas; quum tripertitus fuerit terminum terræ tuæ quam poſſidendam tradiderit tibi Jehova deus tuus: eritq; ut fugiat illuc omnis occiſor.*

4 *Hoc autem eſto jus occiſoris qui fugerit illuc, ut vivat: qui percuſſerit proximum ſuum imprudenter, quum ipſe non oderit eum antea;*

5 *Ut qui iverit cum proximo ſuo in ſilvam ad cædendum ligna, ſi vibrante ſe manu ejus cum ſecuri ad cædendum lignum, dejecerit ferrum è manubrio ejus, quod offendat proximum ejus ita ut moriatur: is ad unam harum civitatum fugito, ut vivat:*

6 *Ne perſequens vindex illius ſanguinis occiſorem, quum incaluit animus ejus; aſſequatur eum ſi major erit via ad eas, & percutiat eum lethaliter: cum non ſit in eum judicium mortis, quia non oderat illum antea.*

7 *Idcirco ego præcipio tibi dicendo, Tres civitates ſeparato tibi.*

8 *Quum verò dilataverit Jehova deus tuus terminum tuum, quemadmodum juramento promiſit majoribus tuis: & dederit tibi totam illam terram quam promiſit ſe daturum majoribus tuis;*

9 *Siquidem obſerves totum præceptum hoc, faciendo illud quod ego præcipio tibi hodie; diligendo Jehovam deum tuum, & ambulando per vias ejus omnibus diebus: tum adjicies tibi ampliùs tres civitates ad tres iſtas:*

10 *Ut non effundatur ſanguis innoxii, in medio terræ tuæ quam Jehova deus tuus dat tibi in poſſeſſionem; néve ſit in te culpa cædis.*

11 *At ſi fuerit quiſpiam odio habens proximum ſuum, qui inſidiatus fuerit ei, & inſurgens in eum percuſſerit eum lethaliter, ita ut moriatur, deinde fugerit in aliquam harum civitatum.*

12 *Tunc mittentes ſeniores civitatis illius accipient eum inde, & tradent eum in manum vindicis illius ſanguinis, ut moriatur.*

13 *Ne parcito oculus tuus ei ſed tollas reatum ſanguinis innoxii ex Jiſraële, ut bene ſit tibi.*

II. 14 *Ne moveto terminum proximi tui, quem determinaverint priſci in poſſeſſione tua quam poſſidebis, in ea terra quam Jehova deus tuus dat tibi ad poſſidendum eam jure hæreditario.*

III. 15 *Ne ſurgito teſtis unicus in quemquam, pro ulla iniquitate, aut pro ullo peccato ex omnibus peccatis quibus quis peccat. ex ſermone duorum teſtium, aut ex ſermone trium teſtium ſtata res eſto.*

IV. 16 *Si ſurrexerit teſtis injurius in aliquem; ad teſtificandum in eum apoſtaſiam:*

17 *Tum ſiſtent ſe duo viri, quorum fuerit controverſia iſta, coram Jehova, ante ſacerdotes, aut judices qui erunt in diebus illis.*

18 *Quumq; inquiſiverint judices illi bene, ſi ecce teſtis falſus eſt teſtis ille, falſum teſtatus eſt contra fratrem ſuum:*

19 *Omnino facietis ei, quemadmodum molitus fuerat facere fratri ſuo: ut tollas malum è medio tui.*

20 *Et qui reliqui ſunt, audientes timeant, neq; pergant deinceps facere ſimile quicquam huic rei malæ in medio tui.*

21 *Ne igitur parcito oculus tuus: vita pro vita, oculus pro oculo, dens pro dente, manus pro manu, pes pro pede eſto.*

P.

QUum exſtirpaverit Jehova deus tuus gentes iſtas, quarum terram Jehova deus tuus dat tibi, ita ut hæres ſis earum, habiteſque in civitatibus earum, & in domibus earum: I.

2 Tres *a* civitates ſeparato tibi, in terra tua quam Jehova deus tuus dat tibi ad poſſidendum eam jure hæreditario. *a Exod.21. Num.35. Joſh.20.*

3 Parato tibi viam *ad eas*, quum tripertitus fueris terminum terræ tuæ quam poſſidendam tradiderit tibi Jehova deus tuus: ut fugiat illuc omnis occiſor.

4 Hoc autem *eſto* negotium occiſoris qui fugerit illuc, ut vivat; qui percuſſerit proximum ſuum *b* imprudenter, quum ipſe non oderit eum antea, *b Exod.21.*

5 Ut qui iverit cum proximo ſuo in ſylvam ad cædendum ligna, ſi vibrante ſe manu ejus cum ſecuri ad cædendum lignum, exciderit ferrum è manubrio ſuo, & apprehenderit proximum ejus ita ut moriatur: is ad unam harum civitatum fugito, ut vivat:

6 Ne perſequens vindex ſanguinis occiſorem, quum incaluit cor ipſius, aſſequatur eum ſi major erit via ad eas, & percutiat eum letaliter: cùm non ſit in eo judicium mortis, quia non oderat illum antea.

7 Idcirco ego præcipio tibi dicendo, Tres civitates ſeparato tibi.

8 Quum verò dilataverit Jehova deus tuus terminum tuum, quemadmodum juramento promiſit patribus tuis: & dederit tibi totam illam terram quam *c* promiſit ſe daturum patribus tuis. *c Gen.15.18. Sup.12.20.*

9 Siquidem obſerves totum præceptum hoc, faciendo illud quod ego præcipio tibi hodie, diligendo Jehovam deum tuum, & ambulando in viis ejus omnibus diebus: tum adjicito tibi ampliùs tres civitates ad tres iſtas:

10 Ut non effundatur ſanguis innoxius, in terra tua quam Jehova deus tuus dat tibi in poſſeſſionem, atque ita ſit in te culpa cædis.

11 At ſi fuerit quiſpiam *d* odio habens proximum ſuum, qui inſidians fuerit ei, & inſurgens in eum percuſſerit eum letaliter, ita ut moriatur, deinde fugerit in aliquam harum civitatum: *d Gen.4.8. Exod.21.12. Lev.24.17. Numer.35.*

12 Tunc mittentes ſeniores civitatis illius accipiunto eum inde, & tradunto eum in manum vindicis ſanguinis, ut moriatur.

13 Ne parcito oculus tuus ei: ſed tollito ſanguinem innoxium ex Jiſraële, ut bene *ſit* tibi.

14 Ne moveto *e* terminum proximi tui, quem determinaverint priſci in hæreditate tua quam poſſidebis, in ea terra quam Jehova deus tuus dat tibi ad poſſidendū eam jure hæreditario. II. *e Prov.22.28.*

15 Ne ſurgito teſtis *f* unicus in quemquam, propter ullam iniquitatem, aut propter ullum peccatum ex omnibus peccatis quibus *quis* peccat: ex ore *g* duorum teſtium, aut ex ore trium teſtium ſtata res eſto. III. *f Num.35.30. Sup.17.6. g Matt.18.16.*

16 Si ſurrexerit teſtis injurius in aliquem, ad teſtificandum in eum apoſtaſiam: IV.

17 Tum ſiſtuntor duo illi viri, quorum *fuerit* controverſia iſta, in conſpectum Jehovæ, ante ſacerdotes, & judices qui erunt in diebus illis. *Heb.10.28.*

18 Et inquirunto judices illi bene, & ecce ſi teſtis falſus *eſt* teſtis ille, *ſi* falſum teſtatus eſt contra fratrem ſuum:

19 Tum facitote ei, *h* quemadmodum molitus fuerat facere fratri ſuo: tollitoque malum iſtud è medio tui. *h Prov.19.5.*

20 Ut qui reliqui ſunt, audiant & timeant, neq; pergant deinceps facere ſimile quicquam huic rei malæ in medio tui.

21 Ne parcito oculus tuus: *i* anima pro anima, oculus pro oculo, dens pro dente, manus pro manu, pes pro pede *reddetur.* *i Exod.21. Lev.24.20. Matth.5.38.*

ANALY-

ANALYSIS CAP. XIX.

HOc capite continentur leges quatuor. Prima de civitatibus receptus, ſeu refugii, in terra Chanaan conſtituendis, tredecim primis verſibus. Secunda de termino non movendo, v.14. Tertia de numero teſtium in judicio, v.15. Quarta de pœna irroganda ei qui aliquem falsò accuſaverit apoſtaſiæ, v.16. & ſeqq.

De lege prima. Lex de civitatibus receptus in terra Chanaan conſtituendis declaratur per ſeptem membra. Ea ſunt: (1) tempus quando conſtitui debeant: quum ſcilicet terram Chanaan jam occupaverint, inque ea habitent, v.1. (2) numerus, quòd mox initio conſtituendæ ſint civitates tales tres, v.2. & 7. (3) ſitus, quòd tres illæ civitates ſitæ eſſe debeant in tribus terræ tertiis, haudubiè in utriusque tertiæ meditullio, v.3. (4) finis ſeu uſus, ut eò poſſit fugere, & ibi tutus eſſe occiſor qui aliquem occiderit per imprudentiam, verſ.3.4.5. & 6. (5) additio aliarum trium ejusmodi civitatum, ſi terram Chanaan totam occupaverint: quæ occupatio declaratur a cauſa procreante, videlicet auxilio divino: quod ipſum promittitur cum conditione, ſi obedierint Dei mandatis verſ.8. & 9. Ipſa autem additio declaratur a fine, v.10. (8) antitheſis de homicida voluntario: de quo præcipiuntur quatuor (1) ut è tali civitate per magiſtratum auferatur, v.12 (2) ut a vindice ſanguinis apud judices accuſetur, ibid. (3) ut a judicibus cauſa cognita damnetur, ibid. (4) ut ſupplicio capitis afficiatur, v.13. Quod membrum confirmatur a fine ſeu effectu utili, ibidem.

De lege ſecunda. Lex de termino non movendo declaratur ab adjuncto occupato termini, nempe perſonis qui terminum poſuerunt, v.14.

De lege tertia. Lex de numero teſtium in judicio audiendorum præcipit, ut unicus teſtis rejiciatur, adhibeantur autem duo vel tres, v.15.

De lege quarta. De teſte falſo qui aliquem accuſavit apoſtaſiæ, præcipiuntur tria: (1) ut ille ſiſtatur judicio una cum reo, v.16. & 17. (2) ut judices diligenter inquirant, v.18. (3) ut falſitate teſtimonii deprehenſa, teſtem illum ſupplicio capitis afficiant, v.19. Hoc poſtremum membrum illuſtratur tribus modis. (1) a fine, v.20. (2) a cauſa corrumpente, v.21. ibi, *Ne igitur parcito oculus tuus.* (3) a ſpeciebus diverſis, ibi, *Oculus pro oculo.*

SCHOLIA IN CAP. XIX.

℣.1. IN à ut hæres ſis earum] *Id eſt, terra earum. Metonymia adjuncti.*

2 Separato] *Heb. Separabis.*

3 Viam ad eas] *Heb. Viam. cum præfixo articulo* ה*: quaſi dicatur, Viam earum quæ jam eſt genitivum ſubjecti.* Eritque] *Verto, Fiatq;.*

4 Jus] *Heb. Verbum: id eſt, res.* Percuſſerit] *Id eſt, occiderit. Synecdoche generis.* Imprudenter] *Heb. Per non ſcientiam.* Antea] *Hebr. Ab heri & nudius tertius. Synecdoche ſpeciei vel membri.*

5 Et] *Heb. Et.* Dejecerit ferrum è manubrio ejus] *Verto, Exciderit ferrum è manubrio ſuo. Heb. E ligno: cum articulo* ה*. Metonymia materiæ.* Quod offendat] *Heb. Et invenerit. Id eſt, apprehenderit.* Unam] *Sive aliquam.*

6 Ne] *Heb.* פֶּן *pén: id eſt, ut ne: ἵνα μὴ.* Perſequens &c.] *Heb. Perſequatur &c. & aſſequatur.* Vindex illius ſanguinis] *Cognatus ad quem occiſi.* Animus] *Heb. Cor.* Si major erit via ad eas] *Scil. quàm ut mox in unam ex eis poſſit fugere. Heb. Quum multa erit via illa.* Lethaliter] *Heb. In anima. Id eſt, ita ut animam ſeu vitam ei eripiat. Sic Geneſ.37. v.21. Jerem.40. v.14.* Antea] *Ut verſu 4.*

7 Præcipi] *Heb. Præcipio: quod in vertendo retinendum.* Separato] *Heb. Separabis.*

8 Terminum] *Id eſt, regionem. Metonymia adjuncti.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Promiſit] *Heb. Locutus eſt. Synecdoche generis.* Se daturum] *Heb. Ad dandum.*

9 Siquidem obſerva] *Heb. Quum obſervabis.* Per vias] *Sive, In viis.* Tum] *Heb. Et.*

10 Sanguis innoxii] *Scil. hominis. Sic noſtri accuratè: quia in Hebræo eſt ſyntaxis regiminis. At alibi uſitatè duæ iſtæ voces junguntur per ſyntaxin convenientiæ: ita ut nomen* דם *punctetur per kamêts, non autem per pátahh, ut hic: ſicut videre eſt infrà cap.21. v.8 & 9. Jer.7. v.6. & cap.22. v.3. Unde probabile eſt, hic quoq; per kamêts punctandum eſſe, ac proinde vertendum,* Sanguis innoxius. Néve ſit] *Vel, Atq; ita ſit. Hebr. Et erit. Secundùm verſionem noſtrorum repetendum eſt ἀπὸ κοινοῦ adverbium negandi* לא *lo.* Culpa cædis] *Heb. Sanguines. Metonymia ſubjecti: quam in Hebræo oſtendit ſyntaxis anomala, quatenus nomen plurale jungitur cum verbo numeri ſingularis.*

11 At] *Heb. Et.* Si fuerit] *Heb. Quum erit.* Quiſpiam] *Heb. Vir.* Inſurgens &c.] *Heb. Surrexerit &c. & percuſſerit.* Lethaliter] *Ut verſ.6.* Deinde] *Heb. Et.* Aliquam] *Heb. Unam.*

12 Tunc] *Heb. Et.* Mittentes &c.] *Heb. Mittent &c. & accipient.* Ut moriator] *Id eſt, ſupplicio capitis afficiatur, accuſatus à vindice ſanguinis, & cauſâ legitimè cognitâ: ut percipitur ex v.ſeq. Synecd. generis.*

13 Ne parcito] *Heb. Non parcet.* Oculus tuus] *Apoſtrophe ad judicem.* Sed] *Heb. Et.* Tolles] *Verto, tollito.* Reatum ſanguinis innoxii] *Heb. Sanguinem innoxii ſeu innocentis: vel, ſanguinem innoxium, ut v.10. Metonymia ſubjecti.* Ex Jiſraele] *Ex populo Iſraëlitico.* Ut bene ſit tibi] *Heb. Et bonum erit tibi.*

14 Ne moveto] *Heb. Non dimovebis.* Terminum proximi tui] *Limitem poſitum in agro proximi tui.* Poſſeſſione] *Heb. Hæreditate.*

15 Ne ſurgito] *Heb. Non ſurget.* In quenquam] *Heb. In virum.* Ex ſermone] *Heb. Juxta os. Metonymia efficientis.* Stata res eſto] *Heb. Surget verbum.*

16 Si ſurrexerit] *Heb. Quum ſurget.* Teſtis injurius] *Heb. Teſtis violentiæ. Genitivus adjuncti.* Ad teſtificandum] *Heb. Ad reſpondendum. Synecd. generis.*

17 Tum] *Heb. Et.* Siſtent ſe] *Malim, Siſtuntor. Heb. Stabunt.* Duo viri] *Verto, Duo illi viri.* Aut] *Heb. Et. Ut ſuprà cap 17 v.9. Quanquam videtur hîc retinenda conjunctio copulativa: quum ſermo ſit de apoſtaſia.*

18 Quumque inquiſiverint &c.] *Heb. Et inquirent judices illi bene, & ecce teſtis falſus eſt teſtis ille, falſitatem reſpondit contra proximum ſuum. & facietis ei &c. Copulativum enunciationum pro relativo temporis.* Bene] *Heb. Benefaciendo.* Teſtis falſus] *Heb. Teſtis falſitatis. Genitivus adjuncti.* Falſum] *Heb. Falſitatem. Metonymia formæ.* Teſtatus eſt] *Heb. Reſpondit.* Fratrem] *Popularem.*

19 Omnino] *Heb. Et. Conjunctio copulativa annectit conſequens antecedenti.* Facietis] *Verto, Facitote.* Molitus fuerat] *Heb. Cogitaverat, ſeu machinatus fuerat.* Ut tollas] *Heb. Et tolles.* Malum] *Verto, Malum iſtud. Nempe ſcelus falſæ accuſationis.*

20 Audientes timeant] *Hebr. Audiant & timeant.* Simile quicquam huic rei malæ] *Heb. Secundùm verbum malum hoc.*

21 Ne igitur parcito] *Heb. Et non parces.* Vita pro vita] *Heb. Anima pro anima. Scil. penditor. Sic deinceps. Id eſt, Qui alicui animam ſeu vitam eripuit privato auſu, ei per magiſtratum anima ſeu vita eripitor. Sic deinceps.*

OBSERVATIONES EX CAP. XIX.

EX decem primis verſibus. Ad officium magiſtratus pertinet, ſolicitè cavere, ne quis ſubditorum innocens occidatur. *Magiſtr.*

2 Ex v.11.12. & 13. Ad officium magiſtratus hoc quoque pertinet, ne aſylorum uſum permittat ſontibus: ſed eos inde detractos juſto ſupplicio afficiat. *Magiſtratus.*

3 Ex v.14. Nemo debet locupletari cum alieno damno. *Divitiæ.*

4 Ex v.15. In cauſis criminalibus non eſt ſententia ferenda ex teſtimonio teſtis unius. *Cauſæ criminales.*

5 Ex verſ.16. & ſeqq. Falſi teſtes eadem pœnâ afficiendi ſunt, quo afficiendus fuiſſet is quem accuſavit, ſi ille in culpa fuiſſet deprehenſus. *Falſi teſtes.*

CAPUT XX

T. & J.

I. QUum prodieris in prælium contra hoſtem tuum, videbis equos & currus, populum majorem te, ne timeto ab eis: nam Jehova deus tuus tecum eſt, qui fecit ut aſcenderes è terra Ægypti.

II. 2 Quapropter erit quum procedetis in prælium: ut accedens ſacerdos alloquatur populum:

3 Et dicat eis, Audi Jiſraël, vos procedetis hodie in prælium contra hoſtes veſtros: ne molleſcat cor veſtrum, ne timete, neq; trepidate, neq; expaveſcite metu eorum:

4 Nam Jehova deus veſter ambulat vobiſcum, præliando pro vobis contra hoſtes veſtros ad ſervandum vos.

III. 5 Deinde alloquentur moderatores populum, dicendo; Quis eſt ille vir qui ædificavit domum novam, & nondum cœpit uti eâ?

P.

QUum exibis in prælium contra hoſtes tuos, videbiſque equos & currus, populum majorem te, ne timeto ab eis: nam Jehova deus tuus tecum *eſt*, qui fecit ut aſcenderes è terra Ægypti. I.

2 Quumque appropinquaveritis ad præliandum, accedito ſacerdos & alloquitor populum: II.

3 Et dicito eis, Audi Iſraël, vos appropinquatis hodie ad præliandum contra hoſtes veſtros: ne molleſcat cor veſtrum, ne timete, neve trepidate, neve expaveſcite propter eos.

4 Nam Jehova deus veſter *eſt* is qui ambulat vobiſcum, præliando pro vobis contra hoſtes veſtros ad ſervandum vos,

5 Deinde alloquuntor moderatores populum, dicendo, III.
Quis *eſt* ille vir qui ædificavit domum novam, & nondum in-

abiens revertitor domum ſuam: ne moriatur in hoc prælio, & vir alius uti incipiat eâ.

6 *Item quis* eſt *ille vir qui plantavit vineam, nec dum eâ ſacris jam ſolutâ uſus eſt? abiens revertitor domum ſuam: ne moriatur in hoc prælio; & vir alius illâ ſacris ſolutâ utatur.*

7 *Item quis* eſt *ille vir qui deſponſavit uxorem, necdum duxit eam? abiens revertitor domum ſuam: ne moriatur in hoc prælio, & vir alius ducat eam.*

8 *Et pergent moderatores illi alloqui populum, dicentes, Quis* eſt *ille vir, qui timidus & mollis corde eſt? abiens revertitor domum ſuam: ut non liqueſcat cor fratrum ejus, ſicut cor ejus.*

9 *Tum erit deſinentibus moderatoribus alloqui populum, ut præficiant principes ordinum militarium in principiis populi.*

IV. 10 *Quum accedes ad* aliquam *civitatem ad belligerandum contra eam; primùm invitabis eam ad pacem.*

11 *Erit autem ſi pacem tuam reſponſo probet, aperiatq́ue tibi: erit inquam, ut populus totus qui aderit in eâ, ſint tibi tributarii, & ſerviant tibi.*

12 *Quòd ſi non ineat pacem tecum, ſed gerat contra te bellum: tum obſidebis eam.*

13 *Quumq́ue tradiderit eam Jehova deus tuus in manum tuam, percuties omnem marem ejus acie gladii:*

14 *Tantùm fœminas, parvulosq́ue, & jumenta, & quicquid erit in ea civitate, omnia ſpolia ejus diripies tibi: fruerisq́ue prædâ hoſtium tuorum quam dederit Jehova deus tuus tibi.*

15 *Sic facito omnibus civitatibus longinquis à te valde; quæ è civitatibus gentium iſtarum non ſunt:*

16 *Sed è civitatibus populorum iſtorum, quas Jehova deus tuus dat tibi in poſſeſſionem; ne ſinito vivere ullam rem halitu præditam.*

17 *Quin potiùs internecioni devoveto eos, Chittæum, & Emoræum, Cenahanæum, & Perizzæum, Chivvæum, & Jebuſæum: quemadmodum præcepit tibi Jehova deus tuus:*

18 *Ut non doceant vos facere ſecundùm omnes abominationes ſuas, quas exercuerunt erga deos ſuos: neq́ue peccetis Jehovæ deo veſtro.*

V. 19 *Quum obſidebis* aliquam *civitatem diebus multis, oppugnando eam ut capias eam, ne perdito arbores ejus vibrando in eas ſecurim, ſi ex eis comedere potes, easq́ue ne exſcindito: nam agreſtes arbores cuivis* expoſitæ ſunt, *ut procedant ante te ad propugnaculum.*

20 *Verumtamen arbores quas noſti non eſſe eſculenti* fructus *arbores, eas perdes & exſcindes; ut ædifices propugnaculum contra civitatem quæ gerit in te bellum, donec ea corruat.*

tiavit eam? Abiens revertitor domum ſuam: ut ne moriatur in hoc prælio, & vir alius initiet eam.

6 Item *a* quis *eſt* ille vir qui plantavit vineam, nec dum profanavit eam? Abiens revertitor domum ſuam: ne moriatur in hoc prælio; & vir alius eam profanet. *a Lev.19*

7 Item quis *eſt* ille vir qui *b* deſponſavit *ſibi* mulierem, necdum duxit eam? Abiens revertitor domum ſuam: ne moriatur in hoc prælio, & vir alius ducat eam. *b Inf.24.1*

8 Poſt pergunto moderatores illi alloqui populum, dicentes, Quis *eſt* ille vir, qui *c* timidus & mollis corde eſt? Abiens revertitor domum ſuam: ut non liqueſcat cor fratrum ejus, ſicut cor ejus. *c Jud.7.3*

9 Cæterum quum deſierint moderatores alloqui populum, præficiunto principes ordinum militarium in principiis populi.

10 Quum accedes ad civitatem ad belligerandum contra eam; primùm invitato eam ad pacem. IV.

11 Sique illa pacem reſponderit tibi, aperueritq́ue tibi: tum populus totus qui inventus fuerit in ea, ſit tibi tributarius, & ſerviat tibi.

12 Quòd ſi non ineat pacem tecum, ſed gerat contra te bellum: tum obſideto eam.

13 Quumq́ue tradiderit eam Jehova deus tuus in manum tuam, percutito omnem marem ejus acie gladii:

14 Tantùm mulieres, parvulosq́ue, & jumenta, & quicquid erit in ea civitate, omnia ſpolia ejus diripito tibi: comeditoque prædam hoſtium tuorum quam dederit Jehova deus tuus tibi.

15 Sic facito omnibus civitatibus longinquis a te valde, quæ è civitatibus gentium iſtarum non ſunt.

16 Sed è civitatibus populorum iſtorum, quos Jehova deus tuus dat tibi in hæreditatem; ne *d* ſinitò vivere ullum animal. *d Num.33.52.*

17 Sed internecioni devoveto eos: Hitthæos, & Amoræos, Cananæos, & Periſſæos, Hivvæos, & Jebuſæos: quemadmodum præcepit tibi Jehova deus tuus:

18 Ut non doceant vos facere ſecundum omnes abominationes ſuas, quas exercuerunt erga deos ſuos: neque peccetis contra Jehovam deum veſtrum.

19 Quum obſidebis *aliquam* civitatem diebus multis, oppugnando eam ut capias eam, ne perdito arbores ejus vibrando in eas ſecurim, nam ex eis comedere potes, idcirco eas ne exſcindito: (quamvis hominis *ſunt* arbores agri) ut procedant ante te ad propugnaculum. V.

20 Veruntamen quod attinet ad arbores quas noſti non eſſe arbores eſculentas, poteris eas perdere & exſcindere; ut ædifices propugnaculum contra civitatem quæ gerit tecum bellum, donec ea corruat.

ANALYSIS CAP. XX.

HOc capite continentur leges militares ſeu bellicæ, numero quinque: prima de hoſtibus non timendis, verſu 1. ſecunda de officio ſacerdotis in exercitu cohortando, verſu 2.3. & 4. tertia de officio præfectorum in dimiſſione certis hominibus danda, verſu 5. & deinceps: quarta de conditionibus belli inferendi, v.10. & deinceps: quinta de arboribus in obſidione urbis cædendis, v.19.& ſeq.

I. *Lex de hoſtibus non timendis* conſtat membris duobus. Nam primò metus ille declaratur è cauſa procreante, videlicet potentiâ hoſtium: deinde adjicitur ratio legis, à cauſa corrumpente metus illius, videl. auxilio divino: quod auxilium declaratur (1) ab effecto deſtinato, ibi, *Jehova deus tuus tecum eſt:* (2) ab adjuncta Dei potentia, quæ ſignificatur ex effecto, ibi, *Qui fecit ut aſcenderes è terra Ægypti.*

II. *Lex de officio ſacerdotis* in exercitu cohortando conſtat duobus membris principalibus. nam primò proponitur lex ipſa, v.2: deinde præſcribitur forma ſeu modus agendi, v.3.& 4. Ubi rurſum ſunt membra duo: (1) propoſitio, Ne timeant, v.3: (2) ratio propoſitionis, à cauſa corrumpente metus, v.4.

III. *Lex de officio præfectorum belli* conſtat membris duobus. nam primò indicantur dimittendorum ſpecies quatuor: prima v.5, ſecunda v.6, tertia v.7, quarta v.8. Deinde indicatur adjunctum quoddam annexum, videl. diſpoſitio aciei, v.9.

IV. *Conditio belli inferendi* indicatur duplex, pro diverſitate hoſtium oppugnandorum: qui diſtribuuntur in eos qui degebant extra terram Chanaan, & in eos qui degebant in illa terra. Quod ad priores attinet, præcipitur ut illis primò offeratur pax: quam ſi acceptent & ſe dedant, præcipitur ut illi reddantur tributarii, verſu 11. Si verò eam repudient, ſeſeque dedere nolint: præcipitur ut obſideantur, & urbe occupatâ omnes mares occidantur, verſu 12.& 13: mulieres verò, parvuli & jumenta capiantur, facultatéſque ſpolientur, verſu 14. Cui præcepto annectitur epilógus verſu 15. Jam quod attinet ad Chananæos, præcipitur ut internecione deleantur, verſu 16.& 17. Huic autem legi adjicitur ratio duplex: una à cauſa procatarctica, ſcilicet antegreſſo mandato Dei, verſu 17: altera à fine duplici, verſu 18.

V. *Lex de arboribus exſcindendis* duo membra principalia continet: primum, quænam arbores non ſint exſcindendæ, nempe fructiferæ, verſu 19: alterum, quasnam exſcindere liceat, nempe ſteriles, v.20. Prius membrum confirmatur a fine, ut ſcilicet poſſint veſci fructibus illarum arborum. Et amplificatur prolepſi: quòd arbores agri ſint in poteſtate hominis. Poſterius membrum declaratur a fine, ut ſcilicet ex arboribus illis faciant propugnacula.

SCHOLIA IN CAP. XX.

QUum prodiens &c.] *Heb. Quum prodibis &c. & videbis.* ℣.1. Contra hoſtem tuum] *Verto, Contra hoſtes tuos. Heb. Contra inimicos tuos.* Equos & currus] *Heb. Equum & currum. Collectivè.* Majorem te] *Heb. Multum præ te.* Ne timeto] *Heb. Non timebis.*

2 Quapropter] *Heb. Et.* Erit] *Verto, Fiet. Sed in vertendo verbum iſtud abſq́ue injuria ſenſus poteſt omitti, & ſic dici: Quapropter quum procedetis in prælium, accedito ſacerdos & alloquitor populum.* Quum procedetis] *Hebr. Quum appropinquabitis. Sic verſu ſeq.*

3 Audi Jiſraël] *Audite Iſraëlitæ. Meton. effic.* Ne molleſcat] *Cavete ne molleſcat. Ne prohibentis.* Ne timete] *Heb. Ne timetote. Sic deinceps.* Neque] *Verto, Néve. nam in Hebræo eſt Ne prohibentis,* וְאַל *veál: at τὸ Neq́ue reſpondet voci* וְלֹא *velo, id eſt,* & non. Metu eorum. *Poteſt etiam verti, Propter eos. Heb. A facie eorum.*

4 Ambulat] *Heb.* Eſt *is qui ambulat.* Contra hoſtes] *Heb. Cum inimicis.*

5 Deinde] *Heb. Et.* Alloquentur] *Verto, Alloquuntor.* Quis eſt &c.] *Modus loquendi Hebraicus. Interrogatio cum ſubjecta reſponſione valet enuntiatum connexivum, cujus antecedens continetur interrogatione, conſequens verò ſubjectâ reſponſione. Senſus igitur horum verborum eſt, Si quis ædificavit domum novam &c. is abeat &c. Sic Pſal.34.v.13.& 14. Quis eſt vir ille qui delectatur vitâ &c. Cuſtodi linguam tuam à malo. Id eſt, Si quis eſt qui delectatur vitâ, is cuſtodiat linguam ſuam à malo. Talis interrogatio poteſt nominari interrogatio docturientis: id eſt, cupientis docere quid facto opus ſit.* Cœpit uti ea] *Heb. Initiavit eam. Metonymia effecti deſtinati. Confer Pſal.30.v.1.* Abiens revertitor] *Heb. Abito & revertitor.* Ne] *Ut ne. Heb.* פֶּן *pen.*

6 Item] *Heb. Et.* Ea ſacris jam ſolutâ uſus eſt] *Heb. Profanavit eam. Id eſt, (ait Fr. Junius) fructus ejus adhibuit ad uſus non ſacros. Vide legem Levit.19.v.23.& ſeqq. Synecd. generis.*

7 Deſpon-

7 Deſponſavit] *Nempe ſibi.* Duxit] *Heb. Accepit. Sic mox, Accipiat.*

8 Pergent] *Heb. Addent.* Dicentes] *Heb. Dicentq́.* Liqueſcat] *Timidum reddatur. Metaphora.* Cor] *In Hebræo huic nomini præponitur articulus* אֵת *eth: qui uſitatè ſervit notandæ caſus accuſativo. ſed hic per anomaliam notat nominativum patientis.*

9 Tum] *Heb. Et.* Erit] *Verto, fiet. Sed commodius omiſſo hoc verbo ſenſus redditur ſic, Cæterùm quum deſierint moderatores alloqui populum, præficiunto principes &c.* Principes] *Heb. Capita. Metaphora.* Ordinum militarium] *Heb. Exercituum.* In principus] *Heb. In capite. Metaphora.*

1 Primùm] *Heb. Et.* Invitabis eam ad pacem] *Heb. Invocabis eam pro pace. Id eſt, hortaberis eam ut ſe dedat, promitteſq́ ei ei parſurum.*

11 Erit] *Verto, Fiet. Sed elegantiùs ſic: Siq́ illa pacem reſponderit tibi, aperueritq́ tibi: tum populus totus qui inventus fuerit in ea, ſunto tibi tributarii & ſerviunto tibi.* Pacem tuam reſponſo probet] *Heb. Pacem reſpondebit tibi.* Qui aderit] *Heb. Qui inventus fuerit.* Tributarii] *Heb. In tributum. Id eſt, Obligati ad pendendum tibi tributum.*

12 Ineat pacem] *Heb. Pacificet.* Sed] *Heb. Et.* Gerat contra te bellum] *Heb. Faciat tecum bellum.* Tum] *Heb. Et.* Obſidebis] *Verto, Obſideto.*

13 Quumque tradiderit &c.] *Heb. Et dabit eam &c. & percuties. Copulativum mutatum pro relativo temporis.* Acie] *Heb. Ore. Metaphora.*

14 Fœminas] *Heb. Mulieres.* Jumenta] *Heb. Jumentum. Collectivè.* Quicquid] *Heb Omne quod.* Omnia ſpolia] *Heb. Omne ſpolium.* Diripies] *Verto, Diripito. Et ſic mox, Fruitorq́.* Fruêris prædâ] *Heb. Comedes ſpolium. Synecdoche membri.*

15 Facito] *Heb. Facies.* Gentium iſtarum] *Chananæorum.*

16 Sed] *Heb. Tantummodo.* Quas] *Vel, quos. Scil. populos.* Ne ſinito vivere] *Heb. Non vivificabis.* Ullam rem halitu præditam] *Heb. Ullum halitum. Metonymia effecti, vel adjuncti. Vel, Ullam animam: id eſt, ullum animal. Synecdoche membri. Vox Hebraica* נְשָׁמָה *neſchamah propriè ſignificat halitum: per metonymiam effecti animam: per ſynecdochen membri animal.*

17 Quin potiùs] *Vel, Sed Heb.* כִּי *ki.* Internecioni devoveto] *Heb. Devovendo devoveto.* Chitthæum] *Id eſt, Chitthæos. Collectivè. Sic deinceps.*

18 Exercuerunt] *Heb. Fecerunt.* Neque] *Heb. Et. Sed adverbium negandi* לֹא *lo è membro præcedente repetendum eſt.* Jehovæ deo veſtro] *Verto, Contra Jehovam deum veſtrum. Præpoſitio* לְ *hic valet Contra. Sic Pſal. 51. v. 6.*

19 Ne perdito] *Heb. Non perdes.* Arbores] *Heb. Arborem Collectivè. Intelliguntur autem hic arbores eſculentæ ſeu veſcæ, id eſt, quæ ferunt fructum eſculentum ſeu veſcum. ut declarant ſequentia.* Si] *Verto, Nam.* Comedere potes] *Heb. Comedes.* Eaſque] *Verto, Idcirco eas.* Ne exſcindito] *Heb. Non exſcindes.* Nam agreſtes &c.] *Verto, Quamvis hominis ſunt arbores agri. Heb. Quamvis hominis eſt arbor agri. Ubi conjunctio* כִּי *ki valet Quamvis Et ante nomen* הָאָדָם *haadâm deficit præpoſitio* לְ*. Sunt autem hæc verba includenda parentheſi. ut proximè-ſequentia junguntur cum verbo Exſcindito. Sit ergo textus hoc loco diſtinguendus ſic: Idcirco eas ne exſcindito, (quamvis hominis* ſunt *arbores agri) ut procedant ante te ad propugnaculum.* Ut procedant] *Heb. Ad veniendum.* Ante te] *Heb. A facie tua.*

20 Arbores] *Heb. Arbor. Collectivè: & nominativus abſolutè poſitus. Id eſt, Quod attinet ad arbores.* Non eſſe eſculenti *fructus* arbores] *Heb. Quod non arbor cibi ſit. Id eſt, arbor quæ cibum præbeat, ſeu ex quo ſit cibus. Genitivus adjuncti. In Hebræo nulla eſt ellipſis.* Perdes & exſcindes] *Id eſt, perdere & exſcindere poteris: perdere & exſcindere tibi licebit.* Ut ædifices] *Heb. Et ædificabis.* Gerit in te] *Heb. Facit tecum.* Donec ea corruat] *Scil. abs te dejecta. Heb. Uſq́ ad deſcendere eam.*

OBSERVATIONES EX CAP. XX.

EX toto capite. Bella gerere licitum eſt: quia Deus populo ſuo certas leges de bello gerendo præſcripſit. *Bellum.*

2 Ex v. 1. 3. & 4. Qui bellum legitimum ſusceperunt, non debent terreri potentia hoſtium, ſed confidere auxilio divino. *Bellum.*

3 Ex v. 2. & ſeqq. In bello adhibendi ſunt miniſtri verbi Dei: qui exercitum ante prælii commiſſionem ad fiduciam in auxilio Dei cohortentur. *Bellum.*

4 Ex v. 5. 6. & 7. Ipſa æquitas ſuadet ut nonnullis civibus propter idoneas cauſas venia detur, ne cogantur bello intereſſe. *Bellum.*

5 Ex v. 8. Timidi a bello removendi ſunt. *Bellum.*

6 Ex v. 9. Duces in prima acie ſtare debent. *Bellum.*

7 Ex v. 10. & ſeqq. Iis qui ſeſe dedunt, in bello parcendum eſt. *Bellum.*

8 Ex v. 16. & 17. Mandatum Dei ſpeciale de internecione delendis Chananæis, argumento eſt, quantopere Deus deteſtetur ſcelera, ac inprimis idololatriam. *Scelera. Idololatria.*

9 Ex v. 19. Non temere in hoſtili agro perdendæ ſunt arbores fructiferæ: multò minùs fruges. *Bellum.*

T. & J. CAPUT XXI.

I. *SI quis inveniatur confoſſus in terra quam Jehova deus tuus dat tibi, ut hæreditario jure poſſideas eam, jacens in agro, nec notum ſit quis percuſſerit eum:*

2 Tunc egreſſi ſeniores tui & judices tui, metiuntor ſpatium *inde uſq́ ad civitates quæ* ſunt *circa confoſſum illum.*

3 Eritq́ in civitatis illius quæ proxima erit *iſti confoſſo; civitatis ergo illius accipiant ſeniores vitulam de armento quæ non ſit ad uſum adhibita, quæ non traxerit jugum:*

4 Et deducentes ſeniores illius civitatis vitulam illam in vallem horridam, in qua nihil colitur, neq́ ſeminatur, decollabunt ibi vitulam in illa valle.

5 Deinde accedentes ſacerdotes filii Levi, eos enim elegit Jehova deus tuus ad miniſtrandum ſibi, & benedicendum in nomine Jehovæ: & ex eorum præſcripto agetur omnis controverſia & omnis plaga.

6 Omnes quoq́ ſeniores civitatis illius qui ſunt proximi ad confoſſum iſtum, lavabunt manus ſuas ſuper vitulam decollatam in ea valle:

7 Et proteſtantes dicent: Manus noſtra non effuderunt ſanguinem hunc, & oculi noſtri effundentem *non viderunt.*

8 Expia populum tuum Jſraelem, quem redemiſti Jehova, & ne impone reatum ſanguinis innoxii in medio populi tui Jſraelis: ſic expiabitur illis reatus illius ſanguinis.

9 Tu ergo tollito reatum ſanguinis innoxii è medio tui: nam facturus es quod rectum videtur in oculis Jehovæ.

II. *10 Quum egreſſus fueris in prælium contra hoſtes tuos: ſi dante eos Jehova deo tuo in manum tuam, captivam feceris ex eis captivorum multitudinem:*

11 Et videns in ea captivorum multitudine mulierem pulcram formâ, amore propenderis in eam, ita ut accipias tibi in uxorem:

12 Ideoq́ introduxeris eam domum tuam: prius radet caput ſuum, & alet ungues ſuos:

13 Depoſitoq́ veſtimento captivitatis ſua à ſe, ſedebit domi tua, & deflebit patrem ſuum & matrem ſuam menſe pleno: poſteà verò congrediens cum ea maritus eris ejus, eritq́ illa tibi in uxorem.

14 Erit tamen ſi non delectaberis ea, ut dimittas eam arbitrio ſuo, at nequaquam pecuniâ vendito eam: ne utitor ea ad quæſtum, quandoquidem compreſſiſti eam.

III. *15 Si fuerint alicui duæ uxores, una dilecta & altera exoſa, pepererintq́ ei filios dilecta & exoſa: fuerit autem filius primogenitus, ejus quæ exoſa eſt:*

P.

QUum invenietur confoſſus in terra quam Jehova deus tuus dat tibi, ut hæreditario jure poſſideas eam, jacens in agro; nec notum ſit quis percuſſerit eum: I.

2 Tunc egreſſi ſeniores tui & judices tui, metiuntor *ſpatium inde* uſque ad civitates quæ *ſunt* circa confoſſum illum.

3 Porrò quod attinet civitatem quæ proxima *erit* iſti confoſſo, accipiunto ſeniores civitatis illius vitulam armentariam quæ non ſit ad uſum adhibita, quæ non traxerit jugum:

4 Et deducunto ſeniores illius civitatis vitulam illam in vallem horridam, in qua nihil colitur, neque ſeminatur; decollantoque ibi vitulam in illa valle.

5 Deinde accedunto ſacerdotes filii Levi; eos enim elegit *a* Jehova deus tuus ad miniſtrandum ſibi, & ad benedicendum in nomine Jehovæ: & ex *b* eorum præſcripto judicari debet omnis controverſia & omnis plaga: *a Num. 6. 23* *b Sup. 17. 8.*

6 Item omnes ſeniores civitatis illius qui ſunt proximi ad confoſſum iſtum, lavanto manus ſuas ſuper vitula illa decollata in ea valle:

7 Proteſtantorq; & dicunto: Manus noſtræ non effuderunt ſanguinem hunc, & oculi noſtri *effundentem* non viderunt.

8 Expia populum tuum Iſraelem, quem redemiſti Jehova, & ne impone ſanguinem innoxium populo tuo Iſraeli: ſic expiabitur eis ſanguis ille.

9 Tu ergo tollito reatum ſanguinis innoxii è medio tui: nam facere debes quod rectum eſt in oculis Jehovæ.

10 Quum egreſſus fueris in prælium contra hoſtes tuos: ſi dante eos Jehova deo tuo in manum tuam, captivam feceris ex eis captivorum multitudinem: II.

11 Et videns in ea captivorum multitudine mulierem pulchram formâ, amore propendens in eam, ita ut accipias *eam* tibi in uxorem:

12 Introducito eam in domum tuam: & radito illa caput ſuum, & alito ungues ſuos:

13 Depoſitoq́ veſtimento captivitatis ſuæ à ſe, ſedeto domi tuæ, & defleto patrem ſuum & matrē ſuam menſe pleno: poſteà demum ingreditor ad eam & potitor ea, eſtoque illa tibi uxor.

14 Veruntamen ſi non delectatus fueris ea, dimittito eam pro deſiderio ejus, at nequaquam pecuniâ vendito eam: ne utitor ea ad quæſtum, quandoquidem compreſſiſti eam.

15 Quum erunt alicui duæ uxores, una dilecta & altera exoſa, pepererintque ei filios dilecta & exoſa: fuerit autem filius primogenitus, ejus quæ exoſa eſt: III.

16 Tum erit ut quo die poſſeſſores inſtituet filios ſuos eorum quæ ſunt ipſi, non poſſit primogenitum efficere filium dilectæ, in conſpectu filii exoſæ qui primogenitus eſt:

17 Sed eum qui primogenitus eſt filium exoſæ agnoſcito, dando ei portionem duorum ex omnibus quæ præſto ſunt ei: nam is eſt principium potentiæ ejus, ipſius eſt jus primogenitorum.

IV. *18 Si cui fuerit filius contumax & rebellis, qui non auſcultat voci patris ſui & voci matris ſuæ; quamvis caſtigaverint eum, tamen non auſcultat illis:*

19 Ideoque prehendentes eum pater ejus & mater ejus, produxerint eum ad ſeniores civitatis ſuæ, & ad portam loci ſui,

20 Dicentes ſenioribus civitatis ſuæ, Filius noſter iſte contumax & rebellis non auſcultat voci noſtræ: comeſſator & ebrioſus eſt:

21 Tunc obruent eum omnes cives ejus lapidibus ita ut moriatur, & tolles malum illud è medio tui; ut omnes Jiſraëlitæ audiant & timeant.

V. *22 Quum autem erit in aliquo peccatum adjudicandum morti, & tradetur morti; ſi ſuſpenderis eum de ligno:*

23 Ne pernoctato cadaver ejus in ipſo ligno, ſed omnino ſepelito eum eodem die, nam ſuſpenſus exſecratio eſt Dei: ut non polluas terram tuam quam Jehova deus tuus dat tibi in poſſeſſionem.

16 Tum quo die hæredes inſtituet filios ſuos eorum quæ *ſunt* ipſi; non poteſto primogenitum efficere filium dilectæ, in conſpectu filii exoſæ qui primogenitus eſt:

17 Sed eum qui primogenitus *eſt* filium exoſæ agnoſcito, dando ei portionem *c* duplam ex omnibus quæ præſto ſunt ei: nam is *eſt d* principiũ virium ejus, ipſius *eſt* jus primogenitorũ. *c 1.Chro.* *d*

18 Quum erit alicui filius contumax & rebellis, qui non auſcultat voci patris ſui & voci matris ſuæ; & quamvis caſtigent eum, tamen non obedit illis: IV.

19 Tunc prehendunto eum pater ejus & mater ejus; & producunto eum ad ſeniores civitatis ſuæ, & ad portam loci ſui;

20 Dicuntoque ſenioribus civitatis ſuæ, Filius noſter iſte contumax & rebellis *eſt*, non obedit voci noſtræ: comeſſator & ebrioſus *eſt*.

21 Tunc obruunto eum omnes qui degunt in civitate ejus lapidibus ita ut moriatur; ſic tollito malum illud è medio tui, ut totus Iſraël audiat & timeat.

22 Quum autem erit in aliquo peccatum adjudicandum morti, & afficietur morte, ſi ſuſpenderis eum de ligno: V.

23 Ne pernoctato cadaver ejus in ligno, ſed omnino ſepelito eum *e* eodem die, nam ſuſpenſus *f* exſecrationi *eſt* Deo: ut non polluas terram tuam quam Jehova deus tuus dat tibi *in* hereditatem. *e Joſu.* *f Gal.*

ANALYSIS CAP. XXI.

HOc capite continentur leges quinque. Prima de expiatione cædis incerto authore perpetratæ, novem primis verſibus. Secunda de muliere captiva quam quis velit uxorem ducere, aut compreſſam repudiare, v.10.& deinceps. Tertia de jure primogenitorum non transferendo, v.15.& deinceps. Quarta de filio contumace, v.18.& deinceps. Quinta de jure ſuſpenſorum, v.22.& 23.

De lege prima. Propoſitio legis de expiatione cædis incerto authore perpetratæ, conſtat membris principalibus tribus. nam primo proponitur caſus, verſ.1: ſecundo ipſa lex, v.2. & deinceps: tertio epilogus, v.9. Cæterùm ipſius legis membra ſunt octo: quorum primum proponitur v.2: ſecundum verſ.3: tertium verſ.4: quartum ibidem: quintum verſ.5: ſextum verſ.6: ſeptimum verſ.7: octavum verſ.8.

De lege ſecunda. Propoſitio legis de muliere captiva conſtat membris principalibus duobus. nam primo proponitur caſus, v.10.11.& 12: ſecundo lex ipſa, in fine verſ.12.& deincept. Sunt autem legis partes duæ: una præcipit, quid agendum, ſi Iſraëlita mulierem captivam velit ducere uxorem: altera, quid agendum, ſi poſt illam compreſſam velit eam repudiare. Parte priore præſcribuntur agenda quinque: quorum primum & ſecundum indicantur verſ.12: reliqua tria verſ.13. Parte poſteriore imperantur agenda tria: quæ omnia indicantur verſ.14.

De lege tertia. Propoſitio legis de jure primogenitorum ſimiliter duobus membris principalibus conſtat. Primo enim proponitur caſus, v.15: ſecundo lex ipſa, v.16.& 17. Legis autem membra ſunt duo: unum negativum, v.16: alterum affirmativum, v.17. Affirmativum autem membrum partim illuſtratur, partim confirmatur. Illuſtratur indicatione juris primogenitorum: confirmatur autem a cauſa procatarctica.

De lege quarta. Propoſitio legis de filio contumace ſimiliter duobus membris principalibus conſtat. nam primo proponitur caſus, v.18: ſecundo lex ipſa, v.19.& ſeqq. Legis autem partes ſunt duæ: prima de officio parentum erga filium contumacem, altera de officio judicum & populi. Officium parentum indicatur duplex: primum, ut filium iſtum producant in judicium, v.19: alterum, ut eum apud ſeniores accuſent, v.20. Officium judicum & populi indicatur verſ.21: ut ſcilicet judices filium illum contumacem damnent ad lapidationem, & ut populus ſententiam iſtam exſequatur: quorum illud implicitè ſignificatur per poſterius. Hæc autem pars legis confirmatur a fine duplici: quorum prior indicatur ibi, *Et tolles malum illud è medio*: poſterius ibi, *Ut omnes Iſraëlitæ* &c.

De lege quinta. Propoſitio legis de jure ſuſpenſorum ſimiliter duobus membris conſtat. nam primo proponitur caſus, v.22: ſecundo lex ipſa, v.23: illuſtrata a ſpecie temporis, & confirmata à fine duplici: quorum prior indicatur ibi, *Nam ſuſpenſus* &c. ut ſcilicet evitetur offenſio Dei: poſterior ibi, *Ut non polluas* &c.

SCHOLIA IN CAP. XXI.

℣.1. IN terra] *Heb. In humo.* Jacens] *Heb. Cadens. Metonymia efficientis.* Percuſſerit] *Interfecerit. Synecd. generis.*

2 Tunc] *Heb. Et.* Egreſſi &c.] *Heb. Egredientur &c. & metientur.* Circa confoſſum illum] *Hebr. In circuitibus confoſſi illius.*

3 Eritque] *Verte, Fiatque. Heb. Et fiet. Sed elegantius voce illa omiſſa, ſic: Porrò quod attinet ad civitatem quæ proxima erit iſti confoſſo: accipiunto ſeniores civitatis illius &c. Heb. Civitas &c. Nominativus abſolutè poſitus.* Vitulam de armento] *Heb. Vitulam armenti. Genitivus totius.* Quæ non ſit ad uſum adhibita] *Heb. Quâ non ſit ſervitum.* Quæ non traxerit] *Epexegeſis.*

4 Et deducentes &c.] *Heb. Et deſcendere facient &c. & decollabunt.* Horridam] *Heb. Duram, vel aſperam.* In qua nihil colitur] *Id eſt, Cujus terra non aratur. Epexegeſis.*

5 Deinde] *Heb. Et.* Accedentes] *Verte, Accedunto. Altera verſio parit falſum hujus loci ſenſum: quaſi ſcilicet ſacerdotes quoque debeant ſimul ea quæ præcipiuntur verſu ſequente: quum tamen illa propriè pertineant ad ſeniores civitatis: ut patet ex ipſa ſententiarum diſtinctione, itemque ex re ipſa.* Et benedicendum] *Verte, Et ad benedicendum.* Ex eorum præſcripto] *Heb. Juxta os eorum. Meton. effic. & ſynecd. gen.* Agetur] *Verte, judicari debet. Heb. Erit, vel, fiet. Synecd. gen.*

6 Omnes quoque] *Verte, Omnes autem. Heb. Et omnes.* Lavabunt] *Verte, lavanto.* Super vitulam decollatam] *Verte, Super vitulâ illâ decollatâ.*

7 Proteſtantes dicent] *Verte, Proteſtantorque & dicunto. Heb. Reſpondebunt & dicent.*

8 Jiſraëlem] *Iſraëlis poſteros. Meton. effic.* Redemiſti] *E ſervitute Ægyptiaca.* Ne impone] *Heb. Ne dato.* Reatum ſanguinis innoxii] *Heb. Sanguinem innoxium. Meton. efficientis, vel ſubjecti. Sic mox iterum.* Sic] *Heb. Et.*

9 Tu ergo] *Heb. Et tu.* Tollito] *Heb. Tolles.* Reatum ſanguinis innoxii] *Heb. Sanguinem innoxium.* Facturus es] *Verte, Facere debes. Heb. Facies.* Quod rectum videtur] *Heb. Id quod rectum eſt. τὸ ὀρθόν. Nulla eſt hic ellipſis. Eſt autem phraſis Hebræa, Rectum eſſe in oculis alicujus: pro eo quod Latini dicunt, Rectum alicui videri.*

10 Contra hoſtes tuos] *Nempe extra terram Chanaan degentes: ut cap. præcedente, verſu 1. Synecd. gen. Nam ex Chananæis mulieribus non licuit Iſraëlitæ ducere uxorem: id quod hîc permittitur.* Si dante] *Heb. Et dederit. Sic deinceps. Et captivam feceris, & videris &c. uſque ad illa verba, Prius rades.* Eos] *Heb. Eum, ſcil. hoſtem. Collectivè.* Captivam feceris ex eis captivorum multitudinem] *Heb. Captivam abduxeris turbam captivam ejus. Genitivus totius.*

12 Domum tuam] *Heb. In medium domus tuæ.* Priùs] *Heb. Et. Id eſt, Tunc. Copulativa conjunctio ſervit ut nectendo conſequenti enuntiati connexivi.* Rades] *Verte, Radito. Id eſt, radi curato. Sic deinceps, Alito, deponito, ſedeto, defleto.* Alet] *Heb. Faciet. Synecd. generis.*

13 Depoſitoque &c.] *Heb. Et removebit veſtimentum.* Veſtimento captivitatis ſuæ] *Quo fuit induta quum captiva abduceretur. Innuitur veſtimentis illam elegantia.* Menſe pleno] *Heb. Lunâ dierum. Id eſt (ut Franciſcus Junius) tot diebus quot durat ambitus lunæ. Secundùm hanc expoſitionem eſt hic hypallage: Luna dierum, pro, Dies lunæ: id eſt, tot dies quot conſumit luna circuitione ſua. Aliàs dicitur* Menſis dierum, *ut Gen. 29. verſ.14. Num.11. verſ.20. & 21: eodem ſenſu. Ex cujus loquutionis collatione vocabulum* lunæ *hîc poteſt exponi pro menſe, per metonymiam efficientis. nam luna efficit menſem circuitione ſua.* Congrediens cum ea] *Id eſt, concumbens cum ea. Hebr. Ingredieris ad eam. Scilicet in thalamum. Metonymia effecti deſtinati.* Maritus eris ejus] *Verte, Potieris eâ. Id eſt, frueris concubitu illius. Synecdoche generis. Verbum* בָּעַל *bahhal non notat conditionem ſeu ſtatum ſed actum. Sic infrà c.24.v.1.*

14 Erit tamen &c.] *Verte, Veruntamen ſi non delectatus fueris eâ, dimittito eam &c. Heb. Et fiet, ſi non delectatus fueris eâ, & (id eſt, tunc) dimittes eam.* Arbitrio ſuo] *Verte, Pro deſiderio ejus. Hebr. Secundum animam ejus. Metonymia ſubjecti.* At] *Heb. Et.* Nequaquam pecuniâ vendito eam] *Heb. Vendendo non vendes eam.* Ne uti tor &c.] *Heb. Non utitor &c.* Quandoquidem] *Heb. Pro eo quod.* Compreſſiſti] *Heb. Afflixiſti. Synecdoche generis.*

15 Si fuerint] *Heb. Quum erunt.* Alicui] *Heb. Viro.* Altera] *Heb. Una.*

16 Tunc] *Heb. Et.* Erit ut non poſſit] *Verto, Non poteſto. Id eſt, Non liceto ei.* Poſſeſſores] *Malim, hæredes.* Eorum quæ ſunt] *Heb. Eius quod erit.*

17 Sed] *Heb.* כִּי *ki, pro* כִּי־אִם *ki-im.* Agnoſcito] *Heb. Agnoſcet.* Portionem duorum] *Verto, Portionem duplam: ſicut noſtri eaſdem voces verterunt 2. Reg. 2. v. 9. Heb. Os duorum. Ubi mihi non liquet, quinam tropus ſit in vocabulo oris. Eadem phraſis repetitur etiam Zach. 13. v. 8. ubi ſignificat ſimpliciter duas partes.* Ex omnibus] *Præpoſitio* ב *hic valet Ex, & notat partem.* Ex omnibus quæ præſto ſunt ei] *Id eſt, Ex omnibus quæ poſſidet. Heb. Ex omni quod invenietur ei.* Principium potentiæ ejus] *Malim, Principium roboris ejus. Id eſt, primum effectum roboris ejus. Sic Gen. 49. v. 3.* Ipſius eſt] *Heb. Ei eſt. Id eſt, ad eum pertinet.* Jus] *Heb. Judicium.* Primogenitorum] *Heb. Primogenitura.*

18 Si cui fuerit] *Heb. Quum erit viro.* Quamvis &c.] *Heb. Et caſtigabunt eum & non auſcultabit.*

19 Ideoque prehendentes &c] *Verto: Tunc apprehendunto eum &c. & producunto eum &c. dicuntoq; &c. Noſtri conſequens connexi inſtituunt rejectione demum ad verſum 21. Sed hac ratione nihil hic præciperetur parentibus immorigeri iſtius filii: id quod abſurdum videtur.*

20 Et rebellis] *Supplendum hic verbum eſt: ut his verbis contineatur integrum enunciatum, non autem antecedens tantùm: ac proinde ut hic ſit ἀνανταπόδοτον.*

21 Tunc] *Heb. Et.* Obruent] *Verto, Obruunto. Et paulò poſt, Tollito,* Cives] *Heb. Viri civitatis. Genitivus ſubjecti.* Ejus] *Illius filii immorigeri. Per cives autem hic intelliguntur qui vulgo dicuntur concives,* mitburger; *aliàs populares.* Malum illud] *Scandalum illud contumaciæ.* Omnes Jiſraelitæ] *Hebr. Omnis Jiſrael.* *Metonymia.*

22 Adjudicandum morti] *Heb. Judicii mortis.* Tradetur morti] *Vel. afficietur morte. hoc eſt, ſupplicio capitis. Heb. Mortificabitur.*

23 Ne pernoctato] *Heb. Non pernoctabit.* Sed] *Heb.* כִּי *ki, pro* כִּי־אִם *ki-im.* Omnino ſepelito] *Heb. Sepeliendo ſepelito.* Exſecrationi eſt Deo] *Heb. Eſt exſecratio Dei. Id eſt, talis ut exſecretur eum Deus. Metonymia formæ.* Ut non polluas] *Heb. Et non pollues.* Terram] *Heb. Humum.* Poſſeſſionem] *Sive hæreditatem.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXI.

Ex lege prima. Ad officium magiſtratus totiuſque civitatis pertinet, ut in cædes in ipſorum ditione perpetratæ authorem, qui ignoratur, diligenter inquirant: eum deprehenſum ſupplicio capitis afficiant. Secus, cædis illius reatum ſuſcipiunt. *Magiſtratus.*

2 Ex lege ſecunda. Non temere ducenda uxor quæ in falſa religione educata ſit. *Conjugium.*

3 Ex lege tertia. Cavendum patribus familiâs ne hæreditatem liberis ex defuncta uxore ſuſceptis debitam, in gratiam uxoris ſecundæ ad liberos ex illa ſuſceptos transferant. *Patres familiâs.*

4 Ex lege quarta. Filii contumaces ſupplicio capitis afficiendi ſunt. *Filii contumaces.*

5 Ex lege quinta. Suſpenſi propter crimen capitale apud Iſraëlitas geſſerunt typum Chriſti propter peccata electorum ſuſpendendi in cruce. Nam ut illi peculiari quadam ratione fuerunt Deo exſecrabiles: ita Chriſtus propter peccata noſtra in cruce ſuſpenſus, fuit Deo exſecrabilis. Hoc ipſo autem peccata electorum expiavit, quatenus iram Dei erga illa ſuſtinuit: Gal. 3. v. 13. Item quemadmodum ſuſpenſum eodem die de ligno tolli ac ſepeliri oportuit, ſic idem in Chriſto fieri neceſſe fuit. *Typus Chriſti.*

CAPUT XXII.

T. & J.

I. *Videns bovem fratris tui aut pecudem ejus devios, non occultabis te ab illis:* ſed *omnino reducito eos ad fratrem tuum.*

2 *Quod ſi frater tuus non* erit *propinquus tibi, aut non noſces eum: tum recipies illum intra domum tuam, ut ſit apud te donec quærat frater tuus illum, & illum reſtituas ei.*

3 *Et ſic facito aſino ejus, ſic etiam facito veſtimento ejus; & ſic facito omni rei amiſſæ fratris tui, quam perierit ei & inveneris illam: non poteris te ipſum occultare.*

4 *Videns aſinum fratris tui aut bovem ejus jacentes in aliqua via, non occultabis te ab eis: omnino erigito eum illo.*

II. 5 *Ne eſto inſtrumentum virile ſuper fœminam, neq; induito vir veſtem fœmineam: nam abominatio eſt Jehovæ deo tuo quiſquis facit iſta.*

III. 6 *Si obviam fiet tibi nidus avium in via, in ulla arbore aut humi,* nidus *pullorum aut ovorum, ubi mater incubet pullis aut ovis, ne accipito matrem cum pullis.*

7 *Prorſus dimittito matrem, pullos verò accipies tibi; ut bene ſit tibi, & prolonges dies tuos.*

IV. 8 *Quum ædificas domum novam, tum facies loricam ad tectum tuum, ut non imponas reatum ſanguinis domui tuæ, ſi decidat aliquis ex eo.*

V. 9 *Ne conſerito vineam tuam duobus generibus; ne ſanctus ſit illius fructus maturus,* nimirum *ſemen ipſum quod ſeveris, & proventus vineæ.*

10 *Ne arato bove & aſino ſimul.*

11 *Ne induito veſtimentum variè commixtum, lana & lino pariter.*

VI. 12 *Inſititas facito tibi; in quatuor oris tegumenti, quo tegis te.*

VII. 13 *Quum duxerit quis uxorem; ſi poſtquam congreſſus eſt cum ea, oderit eam,*

14 *Ideoq; dedit occaſiones* habendorum *ſermonum de ea, proferens de ea famam malam, puta dixit, Mulierem hanc duxeram, ſed congreſſus cum ea non inveni in ea virginitatem:*

15 *Tunc accipiet pater puellæ aut mater ejus* eam, *& proferent* ſigna *virginitatis puellæ apud ſeniores civitatis ſuæ ad portam.*

16 *Dicetq; pater puellæ ſenioribus; Filiam* hanc *meam dederam viro huic in uxorem, qui odit eam;*

17 *Unde ecce ipſe dedit occaſiones* habendorum *ſermonum dicendo, Non inveni in filia tua virginitatem, cùm hæc ſint ſigna virginitatis filiæ meæ: & expandent pannum ejus coram ſenioribus civitatis.*

18 *Tunc accipientes ſeniores civitatis illius virum ejus; caſtigabunt eum.*

19 *Et mulctabunt eum centum* ſiclis *argenteis, quos dabunt patri puellæ, eò quòd protulit famam malam contra virginem Jiſraelis. Et erit ei in uxorem, ne poteſto dimittere eam omnibus diebus ſuis.*

VIII. 20 *Sed ſi vera fuerit res iſta; ſi non inventa fuerit virginitas in puella:*

P.

Quum videbis bovem fratris tui aut ovem captamve ejus *a* devios, ne occultato te ab illis: *ſed* omnino reducito eos ad fratrem tuum. I. *a Exo. 23. 4.*

2 Quòd ſi frater tuus non *erit* propinquus tibi, aut non noſces eum: tum recipito illum intra domum tuam, ut ſit apud te donec quærat frater tuus illum; tunc illum reſtituito ei.

3 Et ſic facito aſino ejus, ſic etiam facito veſtimento ejus; denique ſic facito omni rei perditæ fratris tui, quæ perierit ei & quam inveneris: non poteris te occultare.

4 Quum videbis aſinum fratris tui aut bovem ejus jacentes in via, ne occultato te ab eis: omnino erigito *eos* cum illo.

5 Ne eſto veſtimentum virile ſuper muliere, neque induito vir veſtem mulieris: nam abominationi *eſt* Jehovæ deo tuo quiſquis facit iſta. II.

6 Si incideris in nidum aviculæ in via, in aliqua arbore aut humi, *in nidum* pullorum aut ovorum, ubi mater incubet pullis aut ovis; ne accipito matrem cum pullis. III.

7 Prorſus dimittito matrem, pullos verò accipere poteris tibi; ut bene ſit tibi, & prolonges dies tuos.

8 Quum ædificabis domum novam, tum facito loricam ad tectum tuum; ut non imponas reatum ſanguinis domui tuæ, ſi decidat aliquis ex eo. IV.

9 Ne conſerito vineam tuam *b* duobus generibus; ut ne ſanctus evadat illius fructus maturus, *fructus inquam* ſeminis quod ſeveris, & proventus vineæ. V. *b Levit. 19. 19.*

10 Ne arato bove & aſino ſimul.

11 Ne induito veſtimentum variè commixtum, lana & lino pariter.

12 *c* Inſititas facito tibi; in quatuor oris tegumenti, quo tegis te. VI. *c Num. 15. 38.*

13 Quum acceperit quis uxorem; ſi poſtquam ingreſſus eſt ad eam, oderit eam; VII. *Matth. 5.*

14 Ideoque dederit occaſiones ſermonum de ea, proferens de ea famam malam; & dixerit, Mulierem hanc accepi, ſed quum appropinquaſſem ad eam, non inveni in ea virginitatem:

15 Tunc accipito *eam* pater puellæ & mater ejus, & proferunto ſigna virginitatis puellæ apud ſeniores civitatis ſuæ ad portam:

16 Dicitoque pater puellæ ſenioribus, Filiam meam dedi viro huic in uxorem, qui odit eam;

17 Unde ecce ipſe dedit occaſiones *habendorum* ſermonum dicendo, Non inveni in filia tua virginitatem, cùm hæc *ſint* ſigna virginitatis filiæ meæ: & expandunto veſtem ſtragulam illam coram ſenioribus civitatis.

18 Tum accipiunto ſeniores civitatis illius virum iſtum; & caſtiganto eum:

19 Et mulctanto eum centum *ſiclis* argenteis, dantoque illos patri puellæ, eò quòd protulit famam malam contra virginem Iſraëlis: & eſto ejus uxor, ne poteſto dimittere eam omnibus diebus ſuis.

20 Sed ſi vera fuerit res iſta; *ſi* non inventa fuerit virginitas in puella: VIII.

21 *Tunc educent puellam ad portam patris ejus, & obruent eam cives ejus lapidibus ita ut moriatur, eo quòd commiſit flagitium in Jſraële ſcortando domi patris ſui: ſic ſuſtuleris malum è medio tui.*

IX. 22 *Si quis deprehendatur cubans cum muliere maritata à marito, omnino morientur pariter ambo, vir qui cubavit cum muliere, & mulier ipſa: ſic ſuſtuleris malum è medio tui.*

X. 23 *Si puella virgo deſponſata eſt viro, quam inveniens quis in civitate, concubuerit cum ea:*

24 *Omnino producetis ambobus ad portam ipſam civitatis, obruetis eos lapidibus ita ut moriantur, puellam, propterea quòd non clamavit in civitate, virum* autem *propterea quòd compreſſit uxorem proximi ſui: ſic ſuſtuleris malum è medio tui.*

XI. 25 *Sed ſi in agro invenerit vir ille puellam deſponſatam, & vim faciens ei vir ille concubuerit cum ea, tunc morietur vir ille qui concubuerit cum ea, ſolus.*

26 *Puellæ autem ne facito quicquam, non eſt in puella peccatum capitale; nam quemadmodum ſurgit quis in proximum ſuum, & occidens adimit ei vitam, ſic ſe habet hæc res:*

27 *Cum in agro invenerit eam, clamaverit puella deſponſata, nec fuerit qui ſervaret eam.*

XII. 28 *Si invenias quis puellam virginem quæ non eſt deſponſata, & prehendens eam concubuerit cum ea, & manifeſti fiant:*

29 *Tunc dabit vir ille qui concubuit cum ea, patri puellæ quinquaginta* ſiclos *argenteos: & eſto illi in uxorem; quòd compreſſit eam, ne poteſto dimittere eam omnibus diebus ſuis.*

XIII. 30 *Ne ducito quiſquam uxorem patris ſui, neq; retegito oram* veſtimenti *patris ſui.*

21 Tunc educunto puellam ante oſtium patris ejus, & obruunto eam qui degunt in civitate ejus lapidibus ita ut moriatur, eò quòd commiſit flagitium in Iſraële, ſcortando domi patris ſui: ſic tollito malum iſtud è medio tui.

22 Si quis comperiatur cubaviſſe cum muliere *a* maritata à marito, moriuntor pariter ambo, vir qui cubavit cum muliere, & mulier ipſa: ſic tollito malum iſtud è medio tui. IX

23 Si puella virgo deſponſata eſt viro, eamque invenerit quis in civitate, concubuerit cum ea: X.

24 Tum producitote eos ambos ad portam civitatis, & obruitote eos lapidibus ita ut moriantur, puellam, propterea quòd non clamavit in civitate, virum *autem* propterea quòd compreſſit uxorem proximi ſui: ſic tollito malum iſtud è medio tui.

25 Sed ſi in agro invenerit vir aliquis puellam deſponſatam, & apprehendens eam concubuerit cum ea; tunc moritor vir ille qui concubuerit cum ea, ſolus: XI.

26 Puellæ autem ne facito quicquam, non *eſt* in puella illa peccatum capitale; nam quemadmodum ſurgit quis in proximum ſuum, & occidens *adimit* ei vitam, ſic *ſe habet* hæc res

27 Nam in agro invenit eam; clamavit puella deſponſata, nec fuit qui ſervaret eam.

28 Si inveniat quis puellam virginem quæ non eſt deſponſata, & prehendens eam concubuerit cum ea; & manifeſti [illegible] XII

29 Tunc dato vir ille qui concubuit cum ea, patri [illegible] quinquaginta *ſiclos* argenteos: & eſto illi uxor, e[illegible] compreſſit *eam*, ne poteſto dimittere eam omnibus diebus ſuis.

30 Ne accipito quiſquam *f* uxorem patris ſui, neque retegito oram veſtimenti patris ſui. XIII *f* [illegible]

ANALYSIS CAP. XXII.

HOc capite continentur leges variæ, numero tredecim. I. De beneficentia erga proximum, quatuor primis verſibus. II. De veſtibus diverſi ſexus non geſtandis, v.5. III. De nido avium, v.6. & 7. IV. De lorica ad tectum, v.8. V. De confuſione rerum diverſarum in ſatione, aratione & veſtitu, verſ.9.10.11. VI. De inſtitis, v.12. VII. De pœna novi mariti falsò inſimulantis uxorem de perdita, antequam eam pro virgine duceret, virginitate, v.13. & deinceps. VIII. De pœna puellæ quæ domi patris ſui fuerit ſcortata, v.20. & 21. IX. De pœna adulterorum & adulterarum, v.22. X. De pœna illius qui virginem deſponſatam compreſſerit in urbe, itemque ipſius compreſſæ, v.23. & 24. XI. De pœna illius qui virginem deſponſatam compreſſerit in agro, v.25. & deinceps. XII. De pœna illius qui virginem non deſponſatam compreſſerit, v.28. & 29. XIII. De nuptiis inceſtis, v.30.

Lex I. Lex de beneficentia erga proximum illuſtratur indicatione ſpecierum: quæ ipſæ diſtinguuntur partim ex objectis, partim ex forma ſeu modo agendi. Objecta circa quæ beneficentia occupatur, indicantur duplicia: (1) res perditæ ſeu amiſſæ, v.1.2.3. (2) jumentum ſub onere collapſum & jacens, v.4. Res perditæ indicantur duplices: (1) animalia: ut bos, ovis, capra, v.1. & aſinus, v.3. (2) res inanimæ, ut veſtimenta, ibid. Forma ſeu modus agendi indicatur triplex: (1) reductio animalis amiſſi ad dominum illius, v.1. (2) receptio illius intra domum, v.2. (3) reſtitutio, ibidem.

Lex II. Lex de veſtibus diverſi ſexus non geſtandis partim illuſtratur, partim confirmatur. Illuſtratur indicatione ſpecierum: confirmatur ab effectu.

Lex III. De nido avium præcipitur, ne mater auferatur unà cum pullis. Hæc lex partim illuſtratur, partim confirmatur. Illuſtratur è ſubjectis locis nidi, v.6. Confirmatur ab effectu, v.7.

Lex IV. Lex de lorica ad tectum domus facienda confirmatur ab eventis duobus, v.8.

Lex V. Lex de vitanda confuſione rerum diverſarum trimembris eſt: (1) de ſatione v.9: (2) de aratione, v.10. (3) de veſtitu, v.11. Ex his membrum primum confirmatur ab eventu.

Lex VI. Lex de inſtitis illuſtratur indicatione ſubjectorum locorum, v.12.

Lex VII. Lex de novo marito falsò inſimulante uxorem, duobus conſtat membris: quorum primum eſt de officio parentum in tali caſu, alterum de officio judicum. Parentibus mulieris inſimulatæ præcipitur ut generum inſimulantem (1) apud judices accuſent, v.15.16. & 17: (2) ut innocentiam filiæ demonſtrent, v.17. Judicibus præcipiuntur tria: (1) ut inſimulatorem illum caſtigent, v.18. (2) ut eum mulctent, v.19. (3) ut cogant retinere uxorem, ibidem. Verſu autem 13. & 14. inſimulatio illa per verba formalia declaratur.

Lex VIII. De puella quæ domi patris ſcortata eſt, præcipitur ut lapidetur, v.20. & 21. Hæc autem lex partim illuſtratur, partim confirmatur. Illuſtratur a ſubjecto loco, ibi, *Ad portam patris*. Confirmatur autem rationibus duabus: quarum prior continetur ibi, *Eo quòd commiſit* &c. poſterior ibi, *Sic ſuſtuleris*, &c.

Lex IX. De adulteris præcipitur ut afficiantur ſupplicio capitis, v.22. & hæc lex confirmatur a fine, ibi, *Sic ſuſtuleris* &c.

Lex X. De eo qui compreſſit virginem deſponſatam in urbe, præcipitur ut lapidetur tum ipſe, tum illa, verſ.23. & 24. Quod utrumque legis membrum confirmatur primò ſeorſim: ibi, *Puellam* &c. *Virum autem* &c. deinde conjunctim, ibi, *Sic ſuſtuleris* &c.

Lex XI. De eo qui virginem deſponſatam compreſſit in agro, præcipitur ut afficiatur ſupplicio capitis, v.25. puella vero compreſſa dimittatur, v.26. Quod poſterius legis membrum confirmatur à puellæ innocentia propter illatam vim, v.26. & 27. Quæ ipſa vis illuſtratur a facto ſimili, v.26.

Lex XII. De compreſſore virginis non deſponſatæ præcipiuntur duo: primum, ut mulctetur, v.29: alterum, ut compreſſam ducat in uxorem & retineat, ibid.

Lex XIII. Nuptiæ inceſtæ vetantur in exemplo ſpeciali, nempe privigni cum noverca, v.30.

SCHOLIA IN CAP. XXII.

VIdens bovem &c. non occultabis te] *Heb Non videbis bovem &c. & occultabis te. Enuntiatum copulativum negativum æquipollet enuntiato relativo temporis affirmativo. Etenim enuntiatum hoc, Quum videbis, non occultabis: affirmativum eſt, licet conſequens ſit negativum: quo affirmatur relatio temporis: nempe duo hæc, Videre & Non occultare, ſimul fieri debere.* Fratris] *Popularis. Synecd. ſpeciei.* Pecudem] *Nempe parvam pecudem: id eſt, ovem capramve. Hoc enim nomen* שֶׂה *ſic propriè ſignificat* Devios] *Heb. Depulſos. Synecdoche ſpeciei. Nam omnis depulſus à via eſt devius: at non omnis devius eſt depulſus: quia quis poteſt ſponte deviare.* Non occultabis te] *Verto, Ne occultato te.* Omnino reducito] *Heb. Reducendo reduces* ¶.1.

2 Ad] *Heb. Et.* Tum] *Heb. Et.* Recipies] *Heb. Colliges.* Eum] *Scil. bovem. Sed ſimul intelligenda ovis & capra.* Intra domum tuam] *Heb. In medium domus tuæ.* Ut ſi] *Heb. Et erit.* Apud te] *Heb. Tecum.* Donec quæſierit] *Hebr. Uſq; ad quærere.*

3 Facito] *Heb. Facies. Sic deinceps.* Re amiſſa] *Seu, perdita. Heb. Perditione. Metonymia formæ.* Quum perierit &c.] *Vel, Quæ perierit ei, & quam inveneris.* Teipſum] *Eleganter abeſſet* Ipſum.

4 Videns aſinum &c. non occultabis te] *Heb Non videbis aſinum &c. & occultabis te. Loquutio qualis v.1.* In aliqua via] *Malim ſimpliciter, In via.* Non occultabis] *Verto, Ne occultato.* Omnino erigito] *Heb. Erigendo eriges.*

5 Ne eſto] *Heb. Non erit.* Inſtrumentum] *Id eſt, veſtis. ut mox declaratur. Heb.* כְּלִי. Virile] *Heb. Viri: id eſt, quale geſtare ſolet vir. Genitivus ſubjecti.* Super fœminam] *Verto, Super fœminâ vel, Super muliere.* Neque induito &c.] *Epexegeſis. Heb Neq; induet.* Abominatio eſt Jehovæ deo tuo] *Heb. Eſt abominatio Jehovæ dei tui. Id eſt, res abominabilis Jehovæ, ſeu quam abominatur Jehova. Metonymia effecti.*

6 Si obviam fiet tibi nidus] *Id eſt, Si inciderit in nidum. Heb. Quum occurret nidus coram te.* Avium] *Heb. Avis, ſeu aviculæ. Id quod vox* צִפּוֹר *propriè ſignificat.* Humi] *Heb. Super terra.* Pullis] *Heb. Filiis. Sic verſu ſeq. Synecdoche generis Hebraica, eadem q; ubiq; [illegible]*

7 Prorſus dimittito] *Heb. Dimittendo dimittes.* Accipies] *Accipere poteris*

8 Ædificas] *Verto, Ædificabis.* Tum] *Heb. Et.* Facies] *Verto, Facito.*

Facito. Ut non imponas] *Heb. Et non impones.* Reatum ſanguinis] *Heb. Sanguines. Ut cap. præcedente, v.8 & 9. Metonymia duplex, una effecti, Sanguinis pro cæde: altera ſubjecti vel effecti, cædis pro reatu cædis.* Aliquis] *Heb. Is qui cadit.*

9 Ne conſerito] *Heb. Non ſeras.* Ne ſanctus ſit] *Heb. Ut ne ſanctum ſit. Hoc alii exponunt,* Ne polluatur, *ὑπ᾽ ἀντιφράσιν: alii, Ne tanquam Deo ſacer tibi interdicatur. per metonymiam efficientis.* Fructus maturus] *Heb. Plenitudo: ut Exod.22. v.29.* Nimirum ſemen ipſum &c.] *Verto,* Fructus inquam *ſeminis quod ſeveris.*

10 Ne arato] *Heb. Non arabis.*

11 Ne induito] *Heb. Non indues.*

12 Inſtitas] *Calvinus interpretatur hoc de ligulis ſeu laqueolis quibus lacinia veſtis adſtringebantur, ut ne caſu quodam discooperiri poſſet quod honeſtè & verecundè non aſpicitur.* Facito] *Heb. Facies.* Oris] *Heb. Alis. Metaphora.*

13 Duxerit] *Heb. Acceperit.* Quis] *Heb. Vir.* Si poſtquam &c.] *Heb. Et ingreſſus fuerit ad eam, & oderit eam, & poſuerit ei occaſiones ſermonum, & protulerit de ea nomen malum, & dixerit &c. & accipiet &c. Enunciatum copulativum pro relativo temporis. Item conjunctio copulativa ultima annectit conſequens enunciati.* Congreſſus eſt cum ea] *Verto, Ingreſſus eſt ad eam. Ut ſuprà cap.21.v.13.*

14 Dedit de ea] *Heb. Poſuit ei.* De ea] *Vel, contra eam.* Famam malam] *Heb. Nomen malum.* Puta] *Heb. Et.* Duxeram] *Heb. Accepi.* Congreſſus cum ea] *Heb. Quum appropinquaſſem ad eam. Metonymia effecti deſtinati.* In ea] *Vel, Apud eam.*

15 Tunc] *Heb. Et.* Accipiet] *Verto, accipito.* Aut] *Heb. Et.* Signa virginitatis] *Heb. Virginitatem. Metonymia ſubjecti. In Hebræo non eſt ellipſis: itaq; vox ſigna non debuit ſcribi ut ſupplementum. Quæ autem ſigna hic intelligantur ſignificatur verſ.17. in fine.* Ad portam] *Ubi habebantur judicia publica.*

17 Unde] *Heb. Et.* Dedit] *Heb. Poſuit.* Cum hæc *ſint* ſigna virginitatis] *Heb. Et hæc eſt virginitas. Sed voces Hebraica ſunt numeri pluralis. Metonymia ſubjecti.* Expandent pannum] *Nempe pannum ſeu linteum ſuper quo concubitus primus fuerat peractus, quiq; maculis ſanguinis ex ruptura hymenis fuit imbutus. Vox* שׂמלה *uſitatè ſignificat veſtem quaqua operitur: ſed hic ſignificat veſtem ſtragulam.* Ejus] *Non habetur in Hebræo: ſed articulus: quo notatur pannus modò deſcriptus.*

18 Tum] *Heb. Et.* Accipientes &c] *Verto, Accipiunto &c. & caſtiganto. Heb. Accipient & caſtigabunt.* Virum ejus] *Verto, Virum iſtum. In Hebræo eſt articulus* ה.

19 Mulctabunt] *Verto, Mulctanto.* Siclis argenteis] *Heb. Argenti. Genitivus materiæ.* Quos dabunt] *Verto,* dantoque illos. *Heb. Et dabunt.* Famam malam] *Heb. Nomen malum.* Jiſraelis] *Populi Iſraelitici. Meton. effic.* Erit] *Verto, Eſto.* Ne poteſto] *Heb. Non poterit.*

20 Sed] *Heb. Et.* Vera] *Heb. Veritas. Metonymia formæ.* Res iſta] *Heb. Verbum iſtud.* Si non &c.] *Epexegeſis.*

21 Tunc] *Heb. Et.* Educent] *Verto, educunto.* Ad portam] *Melius, Ad januam. Heb. ad oſtium.* Patris] *Domus patris.* Obruent] *Verto, Obruunto. Heb. Lapidanto lapidibus. Pleonaſmus.* Cives ejus] *Heb. Viri civitatis ejus. Periphraſis. Et genitivus duplex: unus ſubjecti, alter adjuncti.* Ejus] *Nempe puellæ.* Commiſit] *Heb. Fecit.* Flagitium] *Heb. Stultitiam. Metonymia efficientis.* In Jiſraële] *In populo Iſraelitico.* Domi] *Heb. In domo.* Sic] *Heb. Et.* Malum] *Scandalum illud ortum ex illa ſcortatione. Sic v. ſeq. & v.24.*

22 Si quis deprehendatur] *Heb. Quum invenietur vir.* Omnino] *Vel, Tum. Conjunctio copulativa annectit conſequens enunciati. Heb. Et.* Moriuntur] *Verto, Moriuntor. Id eſt, ſupplicio capitis afficiuntor. Synecd. generis.* Pariter ambo] *Heb. Etiam duo illi.*

23 Si eſt] *Heb. Quum erit.* Quamvis inveniens &c. concubuerit] *Heb. Et invenerit &c. & concubuerit.*

24 Omnino producitis &c.] *Verto, Tum producitote eos ambos &c. & obruitote eos &c. Heb. Et producetis, & obruetis.* Ad portam ipſam civitatis] *Verto, Ad portam civitatis illius.* Obruetis &c.] *Hebr. Lapidabitis eos lapidibus. Pleonaſmus.* Propterea quòd] *Heb. Propter verbum quod. Sic mox iterum.* Compreſſit] *Heb. Afflixit. Synecd. generis.*

25 Sed] *Heb. Et.* Vim faciens ei] *Verto, Apprehendens eam.* Tunc] *Heb. Et.* Morietur] *Verto, moritor. Id eſt, ſupplicio capitis afficitor.*

26 Ne facito] *Heb. Non facies.* Quicquam] *Heb. Verbum.* In puella] *Adde, illa.* Capitale] *Heb. Mortis. Genitivus effecti.* Et occidens adimit ei vitam] *Heb. Occidit eum in anima. Id eſt, ita ut adimat ei animam. Pleonaſmus.* Hæc res] *Heb. Hoc verbum.*

27 Cùm in agro invenerit] *Vel, Nam in agro invênit &c.*

28 Si inveniat] *Heb. Quum inveniet.* Manifeſti fiant] *Heb. Inventi fuerint.*

29 Tunc] *Heb. Et.* Dabit] *Verto, dato.* Siclos argenteos] *Heb. Argenti. Genitivus materiæ.* Quòd] *Heb. Pro eo quòd.* Compreſſit] *Heb. Afflixit. ut verſu 24.*

30 Ne ducito] *Heb. Non accipiet.* Quiſquam] *Heb. Vir.* Uxorem patris ſui] *Novercam ſuam. Synecdoche generis.* Retegito] *Heb. Reteget.* Oram] *Heb. Alam. Metaphora.* Veſtimenti patris] *In Hebræo non eſt ellipſis: ſed tropus: nempe ſynecdoche generis. Per veſtimentum autem patris intelligitur veſtimentum quod eſt in poteſtate patris, ita ut poſſit illud retegere: nempe veſtimentum novercæ. Genitivus adjuncti. Similem loquutionem vide Levit.18. v.14. & infrà cap 27. v.20.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXII.

Ex quatuor primis verſibus. Damna proximi a nobis, quantum in nobis eſt, avertenda ſunt. *Dilectio proximi.*

2 Ex v.5. Quum hic ſimpliciter interdicatur viris ne induant veſtes muliebres, nec ulla hujus legis exceptio in verbo Dei reperiatur: conſequens eſt, peccare eos qui in comœdiis & tragœdiis agendis veſtes muliebres induunt. *Veſtium alterius ſexus geſtatio.*

3 Ex v.6. & 7. Quum miſericordia erga aviculas exercenda ſit: ſequitur, multo magis exercendam erga homines. *Miſericordia.*

4 Ex v.8. Pericula proximi a nobis, quantum in nobis eſt, avertenda ſunt. *Dilectio proximi.*

5 Ex v.9. 10. 11. Simplicitati in omnibus actionibus noſtris ſtudere debemus. *Simplicitas.*

6 Ex v.12. intellecto ſecundùm interpretationem Calvini in ſcholiis indicatam Caſtitati & verecundiæ omnibus modis conſulendum atque ſtudendum eſt. *Caſtitas. Verecundia.*

7 Ex v.13. 14. 15. 16. & 17. Ad parentum officium pertinet ut honeſtam famam filiarum ſuarum tueantur. *Parentes.*

8 Ex v.18. & 19. Ad judicum officium pertinet ut falſum accuſatorem pro ratione delicti caſtigent & mulctent. *Judices.*

9 Ex v.20. & ſeqq. Ex iſtis legibus de pœna ſcortantium & adulterium committentium perſpicitur, quantopere Deus abominetur illegitimos concubitus. Quare illi cavendi ſunt, & contra ſtudendum caſtitati. *Scortatio. Adulterium.*

CAPUT XXIII.

T. & J.

1. NEc vulneratus teſte, neq; exſectus virilitate, venito in congregatione Jehovæ:

2 Spurius ne venito in congregatione Jehovæ: etiam decima ejus generatio ne venito in congregatione Jehovæ.

3 Ne venito Hammonita aut Moabita in congregatione Jehovæ; etiam decima generatio illorum, ne venito in congregatione Jehovæ uſq; in ſeculum:

4 Propterea quòd non occurrerunt vobis cum pane & aqua in iſta via, quum exiretis ex Ægypto; & quia mercede conduxit contra te Bilhamum filium Behoris à Pethore Meſopotamiæ, ad maledicendum tibi:

5 Quanquam noluit Jehova deus tuus auſcultare Bilhamo, ſed convertit tibi Jehova deus tuus maledictionem illam in benedictionem: eò quòd diligeret te Jehova deus tuus.

6 Ne quærito pacem illorum & bonum illorum, illis diebus tuis unquam.

7 Ne abominare Edomæum, nam frater tuus eſt: ne abominare Ægyptium, nam peregrinus fuiſti in terra ejus.

8 Filiorum, qui naſcentur ex illis, generatio tertia, venito ex illis in congregatione Jehovæ.

II. 9 Quum exibis exercitus contra hoſtes tuos, tum cavebis tibi ab omni re mala.

10 Si fuerit in te quiſpiam qui non erit mundus caſu nocturno, is exibit extra caſtra, ne ingreditor intra caſtra.

11 Sed erit appetente veſperâ ut lavet ſe aqua: deinde quum occidit ſol, veniet intra caſtra.

P.

NEc vulneratus teſte, neque exſectus virilitate, venito in congregationem Jehovæ: I.

2 Spurius ne venito in congregationem Jehovæ: etiam decima ejus generatio ne venito in congregationem Jehovæ.

3 Ne venito *a* Ammonita aut Moabita in congregationem Jehovæ; etiam decima generatio illorum, ne venito in congregationem Jehovæ, uſque in ſeculum: *a Neh.13.2.*

4 Propterea quòd non occurrerunt vobis cum pane & aqua in via, quum exiretis ex Ægypto; & quia mercede *b* conduxit contra te Bileamum filium Behoris è Pethore Meſopotamiæ, ad maledicendum tibi. *b Num.22.6.*

5 Veruntamen noluit Jehova deus tuus auſcultare Bileamo, ſed convertit tibi Jehova deus tuus maledictionem illam in benedictionem: eò quòd diligeret te Jehova deus tuus.

6 Ne quærito pacem illorum & bonum illorum, ollis diebus tuis unquam.

7 Ne abominare Edomæum, nam frater tuus eſt: ne abominare Ægyptium, nam peregrinus fuiſti in terra ejus.

8 Filiorum, qui naſcentur ex illis, generatio tertia, venire poteſto ex illis in congregationem Jehovæ.

9 Quum exibit exercitus contra hoſtes tuos, tum caveto tibi ab omni re mala. II.

10 Si fuerit in te quiſpiam qui non erit mundus ex caſu nocturno; is exito extra caſtra, ne ingreditor intra caſtra.

11 Sed appetente veſpera lavato ſe aqua: deinde quum occiderit ſol, venire poterit intra caſtra.

12 *Item ſpatium eſto tibi extra caſtra, ut egrediaris illuc foras:*

13 *Et paxillus eſto tibi præter arma tua: eritq́ue quum ſeſſurus eris foris, ut eo fodias, & rurſus tegas excrementum tuum.*

14 *Nam Jehova deus tuus indeſinenter ambulat in medio caſtrorum tuorum eripiendo te, & exponendo inimicos tuos tibi, ut ſancta ſint caſtra tua: ideoq́ue non eſt viſurus in te turpitudinem ullius rei, quamobrem avertat ſe à te.*

III. 15 *Ne tradito ſervum domino ſuo, qui* confugiens *ad te eripuerit ſe à domino ſuo.*

16 *Tecum maneto in medio tui, in loco quem elegerit, in aliqua portarum tuarum, ubi bonum videbitur ei: ne opprimito eum.*

IV. 17 *Ne eſto meretrix è filiabus Jiſraëlis: neq́ue eſto meritorius è filiis Jiſraëlis.*

18 *Ne inferto mercedem ſcorti, aut pretium canis, in domum Jehovæ dei tui, pro ullo voto: nam abominationi Jehovæ deo tuo* ſunt *pariter ambo iſta.*

V. 19 *Ne dato in uſuram fratri tuo, uſuram pecuniæ, uſuram cibi, uſuram ullius rei quæ in uſuram datur.*

20 *Extraneo iſti dabis in uſuram, fratri autem tuo ne dato in uſuram: ut benedicat tibi Jehova deus tuus in omni re ad quam admoveris manum tuam, ſuper terram quò tu mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario.*

VI. 21 *Si voveris votum Jehovæ deo tuo, ne differto ſolvere illud: nam omnino repoſceret illud Jehova deus tuus abs te, & eſſet in te peccatum.*

22 *Quòd ſi abſtinueris à vovendo, non erit in te peccatum.*

23 *Quod prodit è labiis tuis obſervato ut facias; quemadmodum voveris Jehovæ deo tuo voluntariam oblationem, quod dixeris ore tuo.*

VII. 24 *Si ingrediaris vineam proximi tui, comedes quidem uvas pro deſiderio tuo ad ſaturitatem tuam: at inſtrumento tuo ne indito.*

25 *Si ingrediaris ſegetem proximi tui, decerpes quidem ſpicas manu tua: at falcem ne agitato in ſegetem proximi tui.*

12 Item ſpatium eſto tibi extra caſtra, ut egrediaris illuc foras:

13 Et paxillus eſto tibi præter arma tua: quumque ſeſſurus eris foris, fodito illo, & reverſus tegito excrementum tuum.

14 Nam Jehova deus tuus indeſinenter ambulat in caſtris tuis ad eripiendum te, & ad exponendum inimicos tuos tibi, itaque ſancta ſunto caſtra tua: ut non videat in te turpem rem aliquam, & avertat ſe a te.

15 Ne tradito ſervum domino ejus; qui *confugiens* ad te eripuerit ſe a domino ſuo. III.

16 Tecum maneto in medio tui, in loco quem elegerit, in aliqua portarum tuarum, ubi bonum videbitur ei: ne opprimito eum.

17 Ne eſto meretrix è filiabus Iſraëlis: neque eſto meritorius è filiis Iſraelis. IV.

18 Ne inferto mercedem ſcorti, aut pretium canis, in domum Jehovæ dei tui, pro ullo voto: nam abominationi Jehovæ deo tuo *ſunt* pariter ambo iſta.

19 Ne dato in c uſuram fratri tuo, uſuram pecuniæ, uſuram cibi; uſuram ullius rei quæ in uſuram datur. V. c Exo.22.25. Lev. ...

20 Alienigenæ dare poteris in uſuram, fratri autem tuo ne dato in uſuram: ut benedicat tibi Jehova deus tuus in omni re ad quam extenderis manum tuam, ſuper terra quò tu mox ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario.

21 Si voveris *d* votum Jehovæ deo tuo, ne differto ſolvere illud: nam omnino repoſceret illud Jehova deus tuus abs te, & eſſet in te peccatum. VI. d Num.30.3.

22 Quòd ſi abſtinueris a vovendo, non erit in te peccatum.

23 Quod prodit è labiis tuis obſervato ut facias; quemadmodum voveris Jehovæ deo tuo voluntariam oblationem, quam eloquutus fueris ore tuo.

24 Si ingrediaris vineam proximi tui, comedere potes uvas pro deſiderio tuo *ad* ſaturitatem tuam: at vaſi tuo ne indito *illas*. VII.

25 Si ingrediaris ſegetem proximi tui, *e* decerpere potes ſpicas manu tua: at falcem ne agitato in ſegetem proximi tui. e Matt.12.1.

ANALYSIS CAP. XXIII.

HOc capite continentur leges variæ, numero ſeptem. I. De certis hominibus ad officia publica gerenda non admittendis, octo primis verſibus. II. De munditia caſtrorum, v.9. & deinceps. III. De non prodendo ſervo fugitivo, v.15. & 16. IV. De meretricibus & meritoriis, v.17. & 18. V. De uſura, v.19. & 20. VI. De votis, v.21. & deinceps. VII. De jure in uvas alienæ vineæ, itemque in ſpicas alienæ ſegetis, v.24. & 25.

Lex I. Genera perſonarum non admittendarum ad officia publica, indicantur quinque: (1) vulnerati teſte, v.1. (2) exſecti virilitate, ibidem. (3) ſpurii, v.2. (4) Ammonitæ, v.3. (5) Moabitæ, ibidem. Genera autem perſonarum alienigenarum quæ ad publica officia admitti poſſint, indicantur duo: Edomæi & Ægyptii, v.7. Ex his prohibitio tertii, quarti & quinti generis amplificatur ab adjuncto numero, v.2. & 3. Item prohibitio quarti & quinti generis declaratur a cauſa procatarctica duplici, v.4. Quarum poſterior illuſtratur antitheſi, v.5. amplificaturque corollario, v.6. Admiſſio autem Edomæorum & Ægyptiorum declaratur partim è cauſis procatarcticis, v.7: partim ab adjuncto numero, v.8.

Lex II. Legi de munditia caſtrorum præmittitur lex generalis, v.9. Munditia autem declaratur per duas ſpecies: nempe per remotionem immundi è fluxu nocturno ſeminis genitalis, v.10. 11. & remotionem fœtoris ex excrementis illorum qui fecerint opus naturæ, v.12. 13. 14. Prior ſpecies declaratur partim ex adjuncta duratione temporis, verſ.11. partim ex cauſa corrumpente illius immunditiæ, ibidem. Poſterior ſpecies declaratur quatuor modis: (1) a ſubjecto loco, verſ.12. (2) a modo agendi, verſ.13. (3) à cauſa procatarctica, v.14. (4) a cauſa finali, ibidem.

Lex III. Lex de non prodendo ſervo fugitivo illuſtratur antitheſi, v.15. & 16.

Lex IV. De meretricibus & meritoriis præcipiuntur duo: (1) ne permittantur, v.17. (2) ne pecunia quam ex mercede ſua voverint, inferatur in domum Dei, v.18. Quod poſterius legis membrum confirmatur adjecta ratione.

Lex V. De uſura præcipitur, ne Iſraëlitæ in uſuram dent popularibus ſuis. Hæc lex declaratur tribus modis: (1) indicatione duarum ſpecierum, v.19. (2) antitheſi diverſorum, v.20. (3) a cauſa finali, ibidem.

Lex VI. De votis præcipitur ut ſolvantur. Hæc lex declaratur quatuor modis: (1) ab adjuncto tempore, ibi, *Ne differto &c.* v.21. (2) ab eventu duplici, reatu ſcil. & pœna divina, ibidem. (3) antitheſi, v.22. (4) ab objecto, v.23.

Lex VII. De aliena vinea præcipiuntur duo: unum, ut liceat eam ingredi & uvis veſci ad ſaturitatem: alterum, ne liceat uvas vaſis indere, v.25. De aliena ſegete ſimiliter duo præcipiuntur: unum, ut liceat eam ingredi & ſpicas manu decerpere: alterum, ne liceat falcem in illam mittere, v.25.

SCHOLIA IN CAP. XXIII.

NEc vulneratus &c.] *In Hebræo hæc verba trajecta ſunt ſic:* ☩ 2. *Non veniet vulneratus &c.* Vulneratus teſte] *Id eſt, habens vulnus in membro virili, effectum per teſtium exſectionem: ſeu cui teſticuli exſecti ſunt.* Dem außgeſchnitten iſt. Teſte] *Id eſt, teſticulo ſive teſticulis.* דַּכָּא *dacca, à contuſione: fortaſſe à figura, quòd teſticulus ſit tanquam globulus manu contuſus, eoq́ue contuſione in formam ovalem redactus.* Exſectus virilitate] *Id eſt, Cui exſecta eſt virilitas ſeu membrum virile.* Dem abgeſchnitten iſt. *Id quod hodie Turcas eunuchis ſuis facere teſtatur Jul. Scaliger De ſubtil. ad Card. Exercit. CCLXI. ſect. 8. Virilitas Hebraicè* שָׁפְכָה *ſchophcah à fundendo, quod per membrum illud fundatur ſemen genitale. Propriè virgam membri ſive penem ſignificat.* Ne venito in congregatione Jehovæ] *Pro,* In congregatione, *dicerem,* In congregationem. *Sic deinceps. Venire autem in congregationem Iehovæ, puto eſſe, venire in ſenatum ſive conſeſſum judicum: id eſt, (per ſynecdochen membri) gerere officium magiſtratus. Sic Pſal.82. v.1. conſeſſus ille judicum nominatur cœtus Dei. Ratio hujus legis affertur probabilis à Fr. Junio, quòd hi ferè ignavi & fracti animo eſſe ſoleant: contrà quàm mandatur ſuprà cap.1. v.17. Sed videtur & illa ratio fuiſſe, ne contemtui exponeretur dignitas magiſtratus. quum promtum ſit talibus exprobrare vitium corporis: quæ exprobratio redundat in officium quod gerunt. Pari ratione à miniſterio ſacerdotii arcebantur qui aliquod corporis vitium habebant. Levit.21. v.17. & deinceps. Non eſſe autem hoc intelligendum de congregatione eccleſiaſtica ad peragendum cultum Dei, percipitur ex legibus quæ habentur Exod.12. v.48. Levit.22. v.18. Num.9. v.14. ubi peregrini ad cultum divinum Iſraelitarum admittuntur: quum tamen hic v.3. Ammonitis & Moabitis interdicatur, ne in congregationem Iehovæ veniant.*

2 Spurius] *Natus extra conjugium, ſeu ex muliere non conjuge. qualis fuit Jephthe ſeu Jiphthach: qui tamen extra ordinem ad principatum populi Iſraëlitici admiſſus fuit, Jud.11. Ratio legis eſt, Ne probroſa efficeretur adminiſtratio.* Etiam decima ejus generatio] *Id eſt, nullus ex eo ortorum. Synecdoche ſpeciei: quia denarius eſt numerus perfectus. Sic autem declarantur hæc verba in fine verſus tertii.*

3 Aut] *Heb. Et.*

4 Mercede conduxit] *Scilicet Moabita. Vide Num.22.* Meſopotamiæ] *Heb. Aram (id eſt, Syria) duorum fluminum. Id eſt, Syria interamnis: ſita ſcil. inter duos amnes, Euphratem & Tigrim. Aram autem pro Syria dicitur per metonymiam duplicem, efficientis ſcil. & adjuncti. nam primò intelliguntur Syri ex Aram orti, deinde Syrorum regio.*

5 Quanquam] *Malim, Sed. Heb. Et.* Auſcultare Bilhamo] *Id eſt, exaudire preces ejus quibus petebat ut ſibi liceret Iſraelitas maledicere.* Sed] *Heb. Et.*

6 Ne quæ-

6 Ne quærito] *Heb. Non quæres.* Pacem] *Id eſt, proſperitatem ſeu commoda, ut mox declaratur.* Et bonum] *Epexegeſis. Bonum: id eſt, commoda. Synecdoche generis.* Unquam] *Heb. In ſeculum.*

7 Ne abominare] *Heb. Non abominaberis. Sic mox iterum.* Edomæum] *Heb. Adomæum. Id eſt, Edomæos. Sic mox, Ægyptios. Collectivè.* Frater tuus eſt] *Edomæi ſunt fratres tui, id eſt, patrueles. nam Edom ſeu Eſau, unde orti Edomæi, & Iſrael ſeu Iacob, unde orti Iſraëlitæ, fuerunt fratres.* Peregrinus] *Hoſpes. Vide Gen. 46. & deinceps.*

9 Exercitus] *Heb. Caſtra. Metonymia ſubjecti.* Hoſtes] *Heb. Inimicos.* Tum] *Heb. Et.* Cavebis tibi] *Verto, Caveto tibi. Verbum Hebraicum eſt conjugationis niphal in ſignificatione reciproca.* Re mala] *Heb. Verbo malo. Metonymia adjuncti.*

10 Si fuerit] *Heb. Quum erit.* Quiſpiam] *Heb. Vir.* Caſu] *Heb. Ex caſu: id eſt, propter caſum.* Nocturno] *Heb. Noctis. Id eſt, qui ei evénit noctu. Genitivus adjuncti. Intelligitur autem (per ſynecdochen generis) exitus ſeminis genitalis, de quo Levit. 15. v. 10.* Is] *Heb. Et. Id eſt, tunc.* Exibit] *Verto, exito.*

11 Sed] *Heb. Et.* Erit ut lavet] *Verto, Lavato. Heb. Fiet, lavabit.* Appetente veſpera] *Heb. Secundum aſpiciendum veſperam: id eſt, quum aſpiciet veſpera.* Deinde] *Heb. Et.* Quum occidit] *Verto, Quum occiderit. Heb. Quum fuerit ingreſſus. Scil. in cubile ſuum. Metaphora.* Veniet] *Verto, Venito.* Intra caſtra] *Heb. In medium caſtrorum.*

12 Item] *Heb. Et.* Spatium] *Heb. Manus. Metaphora. nam ſicut manus ſita eſt ad latus hominis: ita hic intelligitur ſpatium ſitum ad latus caſtrorum.* Eſto] *Heb. Erit. Sic verſu ſeq.* Ut egrediaris] *Heb. Et egredieris.* Præter] *Præpoſitio* עַל *hhal hic valet Præter.* Eritque &c.] *Verto, Et quum ſeſſurus eris foris, fodito illo, reverſusq; tegito excrementum tuum. Heb. Et fiet, quum ſeſſurus eris foris, & fodies illo, & reverteris, & teges &c.* Quum ſeſſurus eris] *Quum facturus es opus naturæ. Synecdoche membri metonymica, quâ unà cum effecto deſtinato intelligitur finis.* Fodias] *Scil. foſſulam in quam ingeras excrementum tuum.* Rurſus tegas] *Heb. Reverteris & teges. Sanè iſtâ phraſi repetitio actionis paſſim notatur: ſed hic locus ſenſum illum reſpuit: ut ex reipſa planum eſt. Senſus autem hic eſt, Quum perfecto opere naturæ digreſſus fueris à foſſula illa, revertere ad eam & tege excrementum tuum.*

14 Exponendo tibi] *Heb. Dando coram te.* Ut ſancta ſint &c.] *Verto, Itaq; ſancta ſunto caſtra tua, ut non videat &c. Heb. Et erunt caſtra tua ſancta, nec videbit &c.* Turpitudinem illius rei] *Malim,* Turpem rem aliquam: *ut ſit hypallage. Et ſic verterunt infrà cap. 24. v. 1.* Turpitudinem] *Heb. Nuditatem. Metonymia ſubjecti metaphorica. nam hominis nuditati accidit turpitudo.* Rei] *Heb. Verbi.* Quamobrem] *Heb. Et.* A te] *Heb. A poſt te.*

15 Ne tradito] *Heb. Non trades.*

16 Maneto] *Heb. Sedebit.* Portarum] *Id eſt, civitatum. Synecdoche membri.* Ubi bonum videtur ei] *Heb. In eo quod bonum erit ei.* Ne opprimito] *Heb. Non opprimes.*

17 Ne eſto] *Heb. Non erit.* Meretrix] *Heb.* קְדֵשָׁה *kedeſchâh, id eſt, ſancta: per antiphraſin, quod ſit minimè ſancta, ſed communis & omnium uſui expoſita. Sic mox* meritorius, קָדֵשׁ *kadéſch, Quem Latini cinædum, quidam pathicum appellant. quales fuiſſe in populo Iſraëlitico, videre eſt 1. Reg. 14. v. 24. & cap. 22. v. 47. Item 2. Reg. 23. v. 6.*

18 Ne inferto] *Heb. Non inferes.* Aut] *Heb. Et.* Precium canis] *Id eſt, pretium pueri meritorii. Metaphora: qualis Apoc. 22. v. 15. Confirmatur autem hæc expoſitio ex collatione verſus præcedentis. Nam ut ibi cum meretrice meritorius, ita hic cum ſcorto canis, tanquam ὁμογενὲς quiddam, conjungitur. Eſt autem genitivus ſubjecti* Pretium canis, *id eſt, quod datum eſt cani, hoc eſt, meritorio, pro nefario concubitu.* Pro ullo voto] *Id eſt, ad ſolvendum ullum votum.* Abominationi ſunt Jehovæ] *Heb.* Sunt *abominatio Jehovæ. Id eſt, res quam abominatur Jehova. Metonymia effecti.* Pariter] *Heb. Etiam.*

19 Ne dato in uſuram] *Subintellige, Sed dato mutuum abſq; uſura, gratis. Verbum Hebraicum deductum eſt à nomine* נֶשֶׁךְ *néſchech, quod uſurpatur pro uſura: ſignificat autem propriè morſum. Sic autem dicitur uſura per metonymiam effecti metaphoricam: quia uſura quaſi mordet & corrodit facultates.* Fratri tuo] *Populari tuo. Scil. pauperi: ut declaratur Exod. 22. v. 25. Synecdoche generis.* Uſuram pecuniæ] *Quæ datur pro pecunia mutuò data. Genitivus efficientis. Sic mox iterum.* Uſuram cibi] *Quæ datur pro cibo mutuò dato.* Rei] *Heb. Verbi.* Quæ in uſuram datur] *Heb. Quæ mordebit: id eſt, mordere ſolet.*

20 Iſti] *In Hebræo non eſt pronomen, ſed articulus* הַ. Dabis] *Dare poteris, dare tibi licet.* Fratri autem] *Heb. Et fratri.* Ne dato] *Heb. Non dabis.* Re ad quam admoveris manum tuam] *Heb. Extenſione manus tuæ. Metonymia adjuncti.* Super terram] *Dicendum puto, Super terrá.* Mox ingreſſurus es] *Heb. Ingrederis. Enallage temporis.*

21 Si voveris] *Heb. Quum voverbis.* Ne differto] *Heb. Non differes.* Solvere] *Heb. Retribuere.* Omnino repoſceret] *Heb. Repoſcendo repoſcet.*

22 Abſtinueris à vovendo] *Heb. Deſieris vovere.* Non erit in te peccatum] *Scil. propter omiſſionem voti. Synecdoche generis.*

23 Quod prodiit è labiis tuis] *Heb. Exitum labiorum tuorum. Metonymia adjuncti.* Obſervato ut facias] *Heb. Obſervabis & facies.* Voluntariam oblationem] *Heb. Spontaneitatem. Metonymia adjuncti, & ſynecdoche generis.* Dixeris] *Heb. Loquutus fueris.*

24 Si ingrediaris] *Heb. Quum ingredieris. Sic verſ. ſeq.* Comedes] *Comedere poteris, comedere tibi licebit.* Pro deſiderio tuo] *Heb. Pro anima tua. Metonymia efficientis. Et præpoſitio* ב *hic idem valet quod* כ. At] *Heb. Et.* Inſtrumento] *Malim, Vaſi.* Inſtrumento tuo ne indito] *Heb. In vas tuum non dabis.*

25 Decerpes] *Decerpere poteris, decerpere tibi licebit. Exemplum vide in diſcipulis Chriſti, Matth. 12. v. 1.* At] *Heb. Et.* Ne agitato] *Heb. Non agitabis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIII.

EX tribus primis verſibus. Quales non ſint admittendi ad officia publica: nempe timidi, ſpurii, & ex gente hoſtili oriundi. *Officia publica.*

2 Ex v. 4. Inhumanitas erga egenos, & conatus incommodandi populo Dei, puniuntur à Deo. *Inhumanitas.*

3 Ex verſ. 5. Invito Deo conatus hoſtiles contra populum Dei nihil proficiunt: quin potiùs, quum ille vult, in bonum ei vertuntur. *Conatus hoſtiles. Gubernatio Dei.*

4 Ex v. 6. Non eſt putandum, legem hanc pugnare cum lege illa de diligendo proximo: quia Deus habet poteſtatem legibus ſuis addendi exceptiones. Sic præcepit Iſraëlitis ut retinerent pretioſas veſtes quas ab Ægyptiis commodato acceperant. *Antilogiæ apparentis ſolutio.*

5 Ex v. 7. Cognatis debetur favor & benevolentia. *Cognati.*

6 Ex eodem verſu. Quorum majores beneficia in majores noſtros contulerunt, illis favorem ac benevolentiam debemus. *Gratitudo.*

7 Ex v. 9. 10. 11. 12. 13. & 14. Milites non ſolùm ab omni maleficio, ſed etiam ab omni re turpi abſtinere debent: præſertim Chriſtiani, qui bella gerunt pro eccleſia: cogitantes, Deum in caſtris ipſorum verſari, eiſque victoriam daturum, ſi rectè ſe geſſerint. *Milites.*

8 Ex v. 15. & 16. Qui innocentes patiuntur perſecutionem, eis hoſpitium præbendum & tutela adhibenda eſt. *Hoſpitalitas.*

9 Ex verſu 17. Lupanaria in repub. Chriſtiana non ſunt toleranda. *Lupanaria.*

10 Ex v. 18. Bona opera externa, quum fiunt ab hominibus impuris & nequam, non placent Deo. *Bona opera.*

11 Ex verſ. 19. & 20. Ditiores pauperibus religionis ſocietate ſecum conjunctis abſque uſura mutuum dare debent. *Divitum officium.*

12 Ex v. 21. 22. & 23. Vota legitima ſolvenda ſunt: licet autem non vovere. *Vota.*

13 Ex v. 24. & 25. Sicut æquum eſt proximo exiguam fruitionem fructuum ſuorum permittere: ita iniquum eſt, ultra modum fructibus proximi frui velle. *Fructus proximi.*

CAPUT XXIV.

T. & J.

1. *QUum ductâ quis uxore maritus fuerit ejus, fueritq; ſi non invenerit gratiam in oculis illius (quia invenit in ea turpem rem aliquam) ut ſcribens ei libellum repudii tradensq; in manum ejus, dimiſerit eam è domo ſua:*

2 Itaq; egreſſa domo ejus, abierit, & nupſerit alteri viro:

3 Deinde odio habens eam hic vir poſterior, ſcriptumq; ei libellum repudii tradens in manum ejus, dimiſerit eam è domo ſua: aut ſi moriatur vir ille poſterior, qui acceperat eam ſibi in uxorem:

4 Ne poteſto maritus ejus prior qui dimiſerat eam rurſus ducere eam, ut ſibi ſit in uxorem, poſteaquam per eum *factum eſt ut pollueretur, quia res abominanda eſt coram* Jehova: *ne itaq;*

P.

QUum acceperit aliquis uxorem & potitus fuerit ea: ſi non invenerit illa gratiam in oculis ipſius (quia invénit in ea turpem rem aliquam) ac *proinde* ſcripſerit ei libellum [a] repudii, tradideritque illum in manum ejus, ac dimiſerit eam è domo ſua: I.

[a] Matt. 5. 31. & 19. 7. Marc. 10. 4.

2 Itaque egreſſa domo ejus; abierit, & nupſerit alteri viro:

3 Deinde odio habens eam hic vir poſterior, ſcriptumque ei libellum repudii tradens in manum ejus, dimiſerit eam è domo ſua: aut ſi moriatur vir ille poſterior, qui acceperat eam ſibi in uxorem:

4 Ne poteſto maritus ejus prior qui dimiſerat eam rurſus accipere eam, ut ei ſit uxor; poſteaquam factum eſt ut pollueretur; quia res abominanda eſt coram Jehova. Ne itaque per-

permittito ut peccet populus *terra, quam Jehova deus tuus dat tibi in poſſeſſionem.*

II. *5 Quum acceperit quis uxorem novam, non exibit in militiam, neq; imponitor ei* onus *ullius rei: immunis eſto domi ſuæ annum unum, ut exhilaret uxorem ſuam quam duxit.*

III. *6 Ne pignori accipito* quiſquam *molam aut catillum: nam is vitam acciperet.*

IV. *7 Si inventus fuerit quis plagiarius* alicujus *è fratribus ſuis è filiis* Jiſraëlis, *& ad quæſtum abuſus fuerit eo, aut vendiderit eum: omnino moritor plagiarius ille, ſic ſuſtuleris illud malum è medio tui.*

V. *8 Cave tibi in plaga lepræ ut obſerves valde, & ut facias ſecundum omnia quæ docuerint vos ſacerdotes Levitici, quemadmodum præcepi eis, obſervate faciendo.*

9 Recordare eorum quæ fecit Jehova deus tuus Mirjamæ, in itinere quum exiretis ex Ægypto.

VI. *10 Quum mutuaveris proximo tuo ullius rei mutuum, ne ingreditor domum ejus ad pignerandum pignus ejus.*

11 Foris ſubſiſtito, ut vir ille cui tu mutuas, proferat ad te pignus ſuum foras:

12 Quod ſi vir pauper eſt, ne cubato habens pignus ejus:

13 Omnino reſtituito ei pignus ejus quum occidit ſol, ut cubans in veſte ſua benedicat tibi: quod tibi erit juſtitia coram Jehova deo tuo.

VII. *14 Ne fraudem facito mercenario, pauperi, & egeno; è fratribus tuis aut è peregrinis apud te, qui eſt in terra tua intra portas tuas.*

15 Die ſuo dato mercedem ejus, neq; occumbito ſuper eam ſol, nam pauper eſt, quare ad eam ipſe attollit animam ſuam: ut non invocet contra te Jehovam, & ſit in te peccatum.

VIII. *16 Ne morte afficiuntor patres pro filiis, nec filii morte afficiuntor pro patribus. quiſq; propter peccatum ſuum afficiuntor morte.*

IX. *17 Ne perverſito judicium peregrini, & pupilli; neq; pignori accipito veſtem viduæ:*

18 Sed recordaberis te ſervum fuiſſe in Ægypto, redemiſſe autem te Jehovam deum tuum inde. idcirco ego præcipio tibi ut facias rem hanc.

19 Quum metes meſſem tuam in agro tuo, ſi oblitus eris manipuli in agro ipſo, ne revertitor ad accipiendum illum: peregrini, pupilli, & viduæ eſto: ut benedicat tibi Jehova deus tuus in omni opere manuum tuarum.

20 Quum excuties olivas tuas, ne ramos ſigillatim recognoſcito poſtquam excuſſeris. peregrini, pupilli, & viduæ eſto.

21 Quum vindemiabis vineam tuam, ne racemato poſtquam vindemiaveris: peregrini, pupilli, & viduæ eſto.

22 Recordaberis igitur te ſervum fuiſſe in terra Ægypti: idcirco ego præcipio tibi ut facias rem hanc.

mittito ut peccet terra, quam Jehova deus tuus dat tibi in hæreditatem.

5 Quum acceperit aliquis uxorem *b* novam, ne tenetor exire in militiam, neque imponitor ei ulla res: immunis domi ſuæ annum unum, ut exhilaret uxorem ſuam quam accepit. II. *b Sup. 20.*

6 Ne pignori accipito *quiſquam* utrumque lapidem molarem aut ſaltem catillum: nam is vitam pignori acciperet. III.

7 Si deprehenſus fuerit aliquis qui furatus fuerit *c* hominem è fratribus ſuis è filiis Iſraëlis, & ad quæſtum abuſus fuerit eo, aut vendiderit eum: tum moritor fur ille, ſic tollito illud malum è medio tui. IV. *c Exod. 21.*

8 Cave tibi in plaga lepræ ut obſerves valde, & ut facias ſecundum omnia quæ docuerint vos ſacerdotes Levitici: quemadmodum *d* præcepi eis, obſervanter facitote. V. *d Levit. 13.*

9 Recordare eorum quæ fecit Jehova deus tuus *e* Mirjamo, in itinere quum exiretis ex Ægypto. *e Num. 12.*

10 Quum mutuaveris proximo tuo ullius rei mutuum, ne ingreditor domum ejus ad capiendum pignus ejus. VI.

11 Foris ſubſiſtito, ut vir ille cui tu mutuaſti, proferat ad te pignus ſuum foras.

12 Quod ſi vir pauper eſt, ne cubato cum pignore ejus:

13 Omnino *f* reſtituito ei pignus ejus quum occidit ſol, ut cubans in veſte ſua benedicat tibi: quod tibi erit juſtitiæ coram Jehova deo tuo. *f Exod. 22.*

14 Ne per *g* fraudem opprimito mercenarium pauperem & egenum; è fratribus tuis aut è peregrinis tuis, qui *ſunt* in terra tua in portis tuis. VII. *g Lev. 19.*

15 Die ejus dato mercedem ejus, neque committito ut occumbat ſuper ea ſol; nam pauper eſt; quare ad eam ipſe attollit animam ſuam: ut non invocet contra te Jehovam, & ſit in te peccatum.

16 Ne morte afficiuntor *h* patres pro filiis, nec filii morte afficiuntor pro patribus: unuſquiſque propter peccatum ſuum afficitor morte. VIII. *h 2 Reg. 14. 2 Chr. 25. Jer. 31. Ezech. 18.*

17 Ne flectito jus *i* peregrini, & pupilli; neque pignori accipito veſtem viduæ: IX. *i Exod. 22. v. 21. 22.*

18 Sed recordator te ſervum fuiſſe in Ægypto, redemiſſe autem te Jehovam deum tuum inde: idcirco ego præcipio tibi ut facias rem hanc.

19 Quum *k* metes meſſem tuam in agro tuo, ſi oblitus eris manipuli in agro, ne revertitor ad accipiendum illum: peregrini, pupilli, & viduæ eſto: ut benedicat tibi Jehova deus tuus in omni opere manuum tuarum. *k Lev. 19. 9. & 23. 22.*

20 Quum excuties olivas tuas, ne ramos ſigillatim recognoſcito poſtquam excuſſeris illas: peregrini, pupilli, & viduæ eſto.

21 Quum vindemiabis vineam tuam, ne racemato poſtquam vindemiaveris: peregrini, pupilli, & viduæ eſto.

22 Denique recordator te ſervum fuiſſe in terra Ægypti: idcirco ego præcipio tibi ut facias rem hanc.

ANALYSIS CAP. XXIV.

HOc capite continentur leges novem. I. De uxore repudiata & alteri nupta, quatuor primis verſibus. II. De immunitate novi mariti, verſ. 5. III. De pignore, verſ. 6. IV. De plagiario, verſ. 7. V. De lepra, v. 8. & 9. VI. Iterum de pignore, verſ. 10. & deinceps. VII. De mercede mercenarii, v. 14. & 15. VIII. De ſupplicio capitis, v. 16. IX. De officiis juſtitiæ & humanitatis erga peregrinos, viduas & pupillos, v. 17. & ſeqq.

Lex I. De uxore repudiata & alteri nupta præcipitur, ne illa à viro qui eam repudiavit, rurſum ducatur. Hæc lex conſtat membris quatuor. Primo indicatur cauſa repudii, videl. odium: quod ipſum declaratur è ſua cauſa, verſ. 1. Secundo forma repudii ſeu modus agendi, ibidem. Tertio indicantur eventa illius repudii, numero tria: (1) conjugium repudiatæ cum viro alio, verſ. 2. (2) repudium alterum, quod declaratur è ſua cauſa, verſu 3. (3) mors poſterioris viri, ibidem. Quarto indicatur ratio legis, v. 4. ibi, *Poſteaquam per eum factum eſt &c.*

Lex II. Novo marito datur immunitas a militia & aliis oneribus civilibus per annum unum. Huic legi additur ratio a fine, ibi, *Ut exhilaret &c.* v. 5.

Lex III. De pignore interdicitur, ne quis pignori accipiat molas: & ratio huic legi adjicitur, v. 6.

Lex IV. De plagiario præcipitur, ut ſupplicio capitis afficiatur: & huic legi ratio adjicitur, v. 7.

Lex V. De lepra præcipiuntur duo: unum, ut circa eam agant quæ docuerint ſacerdotes: nempe ſecundùm leges Levit. 13. & 14. traditas, verſu 8. Alterum, ut ſibi caveant, ne per rebellionem lepram ſibi accerſant: id quod ſignificatur commemoratione exempli, v. 9.

Lex VI. De pignore hic præcipiuntur duo: unum, ne quis domum mutuarii ingrediatur ad pignus accipiendum: ſed foris exſpectet, donec ille pignus proferat, v. 10. 11. alterum, ut pauperi pignus eodem die ante occaſum ſolis reſtituatur, v. 12. 13. Quod poſterius confirmatur ab eventu utili, v. 13.

Lex VII. De mercede mercenarii præcipiuntur duo: unum, ne is mercede ſuà fraudetur, v. 14: alterum, ut merces ei detur eodem die quo fecit opus, v. 15. Hoc poſterius confirmatur rationibus quatuor: quarum prima indicatur ibi, *Nam pauper eſt:* ſecunda ibi, *Quare ad eam &c.* tertia ibi, *Ut non invocet &c.* quarta ibi, *Et ſit in te peccatum.*

Lex VIII. De ſupplicio capitis præcipitur, ne illud à ſonte transferatur in inſontem: ſed inferatur ſonti, v. 16.

Lex IX. Officia juſtitiæ & beneficentiæ erga peregrinos, pupillos, & viduas, hoc loco præcipiuntur quinque. Primum, ne judicium eorum pervertatur, v. 17. Secundum, ne veſtis viduæ pignori accipiatur, ibid. Tertium, ut in meſſe manipulus per oblivionem in agro relictus, peregrinis, pupillis & viduis permittatur, v. 19. Quartum, ut olivæ poſt excuſſionem in olea relictæ eiſdem permittantur, verſ. 20. Quintum, ut eiſdem permittantur quoque racemi poſt vindemiam in vinea relicti, v. 21. Hæc lex confirmatur rationibus duabus: quarum una indicatur ibi, *Recordaberis te ſervum fuiſſe &c.* v. 18. & 22: altera ibi, *Ut benedicat tibi &c.* v. 19.

SCHOLIA IN CAP. XXIV.

MAritus fuerit ejus] *Verto, Maritali more conſueverit cum ea. Vel potitus fuerit eâ. Heb. Maritaverit eam. Verbum Hebræum* בָּעַל *bahhál non ſignificat conditionem ſeu ſtatum, ſed actum. Sic ſuprà cap. 21. v. 13.* Fueritque] *Verto, Factumq; fuerit: vel acciderit.* Turpem rem aliquam] *Heb. Nuditatem rei. Hypallage. Sic ſuprà c. 23. v. 14.* Repudii] *Heb. Abſciſionis. Metaphora: quia uxor dimiſſa quaſi abſcinditur à marito, cum quo quaſi coaluerat in unum corpus.* v. 1.

2 Itaque] *Malim, Illaq;. Pronomen Illa latet in forma verbi* וְיָצְאָה *quod eſt generis fœminini.* Nupſerit] *Heb. Facta fuerit.*

3 Deinde] *Heb. Et.* Repudii] *Ut verſu 1.*

4 Ne poteſto] *Heb. Non poterit.* Rurſus ducere eam] *Heb. Redire ad accipiendum eam.* Factum eſt ut pollueretur] *Scil. committendo adulterium, ſaltem coram Deo ut videre eſt Matth. 5. v. 32. & cap. 19. v. 9. Heb. Polluta facta eſt.* Res abominanda] *Heb. Abomina-*

Abominatio. Metonymia effecti. Ne itaque permittito ut peccet] *Heb. Et non facies (ſive ſines) peccare. Videri poſſet, hæc verba per apoſtrophen dirigi ad magiſtratum, quia ad officium illius pertinet providere atq; curare, ne committantur peccata publica atq; ſcandaloſa. Sed ex verbis ſequentibus apparet, hæc dici ad populum. Eſt itaq; hic ſynecdoche integri.* Populus terræ] *Verto, terra: id eſt, incolæ terræ. Metonymia ſubjecti. Nulla hic eſt ellipſis. Itaq; vox* populus *non debet ſcribi ut ſupplementum.* Poſſeſſionem] *Sive hæreditatem.*

5 Non exibit] *Verto, Ne exito: Id eſt, Ne cogitor exire.* Neque imponitor ei *onus* ullius rei] *Verto,* ulla res. *Non eſt hic talis ellipſis: ſed tropus metaphora, quia res quæpiam agenda comparatur oneri. Interim eſt ellipſis nominis* דָּבָר. *Heb. Non tranſibit ſuper eum ex ullo verbo. Ubi præpoſitio* ל *valet Ex, & notat partem.* Immunis] *Heb. Innocens. Metaphora.* Eſto] *Heb. Erit.* Domi ſuæ] *Heb. In domo ſua. Ubi præpoſitio* ל *valet In, ex.* Ut exhilaret] *Heb. Et lætificabit.* Duxit] *Heb. Accepit.*

6 Ne pignori accipito] *Heb. Non accipiet pignori.* Metam] *Id eſt, molam inferiorem. Sed puto vertendum,* molas: *vel,* utramque molam, *nam vox Hebraica eſt numeri dualis (puta* רֵחַיִם*) & alibi de molis in genere uſurpatur: ut videre eſt Exod. 11. verſ. 5. Num. 11. v. 8. Eſa. 47. v. 2. Jerem. 25. v. 10. Sic autem dictæ ſunt molæ ab effectu: quia contuſione granorum in farinam efficiunt* רֵיחַ*, id eſt, odorem, ſcil. ſuavem.* Aut] *Id eſt, Aut ſaltem.* Oder zum wenigſten. *Heb. Et.* Catillum] *Id eſt, molam ſuperiorem. Heb.* רֶכֶב*. à verbo* רָכַב*, vectus eſt ſeu equitavit: quia ea illius ſuper meta vehitur ei q; quaſi inequitat. Quod nomen aliàs currum ſignificat.* Is] *Qui pignori acciperet molas, aut ſaltem catillum.* Vitam] *Heb. Animam. Metonymia efficientis.* Acciperet] *Dicendum, Pignori acciperet. Id enim verbum Hebraicum ſignificat. Vitam acciperet: id eſt, inſtrumentum ſeu medium vitæ ſuſtentandæ. Metonymia effecti.*

7 Inventus] *Deprehenſus.* Plagiarius *alicujus*] *Verto, Qui furatus fuerit hominem. Heb. Qui furatus fuerit animam. Synecdoche membri. Appellant quidem Latini plagiarium eum qui furatus eſt hominem: ſed non puto ſatis Latinè dici,* Plagiarius alicujus. Fratribus] *Id eſt, popularibus. Synecdoche ſpeciei.* E filiis Iſraëlis] *Epexegeſis.* Aut] *Heb. Et.* Omnino] *Heb. Et. Conjunctio copulativa annectit conſequens enuntiati.* Moritor] *Verto, Moritor. Id eſt, ſupplicio capitis afficitor. Synecd. gen.* Plagiarius] *Heb. Fur.* Sic ſuſtuleris] *Heb. Et auferes.*

8 Obſervate] *Heb. Obſervabitis.*

9 Mirjamæ] *Sorori Moſis. Vel, Mirjamo: ut alibi declinant.* Quæ fecit Mirjamæ] *Id eſt, quomodo eam leprâ percuſſerit propter rebellionem adverſus Moſen, Num. 12. Synecdoche generis.*

10 Ne ingreditor domum ejus] *Heb. Non ingredieris in domum ejus.*

11 Subſiſtito] *Heb. Stabis.*

12 Ne cubato] *Heb. Non cubabis.* Habens pignus ejus] *Heb. Cum pignore ejus.*

13 Omnino reſtituito] *Heb. Reſtituendo reſtitues.* Ut cubans benedicat] *Heb. Et cubabit & benedicet.* Quod tibi erit juſtitiæ coram Jehova] *Id eſt, Quod tibi à Jehova reputabitur ad juſtitiam. Id eſt, Jehova hanc tuam juſtitiam agnoſcet ac remunerabitur. Confer Pſal. 106. v. 31. Heb. Et tibi erit illud in juſtitiam. Pronomen* illud *latet in forma verbi: quod eſt generis fœminini: fœminina autem apud Hebræos accipiuntur abſolutè: ante nomen autem* צְדָקָה *deficit præpoſitio.*

14 Ne fraudem facito] *Vel, Ne defraudato. Scil. diminuendo mercedem.* Pauperi] *Id eſt, qui eſt pauper, per ſyntaxin convenientiæ, qua cum præcedente nomine ſubſtantivo conſtruitur ut nomen adjectum. Non igitur disjungenda eſt hæc vox à præcedente per notam commatis ſeu inciſi. Sicut nec ſequens ab hac.* Fratribus] *Popularibus, Iſraëlitis. Synecd. ſpeciei.* E peregrinis apud te] *Heb. E peregrino tuo. Singularis poſitus collectivè.* Intra portas tuas] *Heb. In portis tuis. Id eſt, in urbibus tuis. Synecdoche membri.*

15 Die ſuo] *Verto, Die ejus. Id eſt, quo ei mercedem meritus eſt.* Dato] *Heb. Dabis.* Neque occumbito] *Ne committito ut occumbat. Heb. Non ingredietur. Scilicet in cubile ſuum. Metaphora.* Super eam] *Puto dicendum, Super eâ. Id eſt, antequam eam dederis, dum ea adhuc penes te eſt.* Quare] *Heb. Et.* Animum] *Heb. Animam.* Ut non invocet] *Heb. Et non invocabit.*

16 Ne morte afficiuntor] *Heb. Non afficientur morte.* Nec filii &c.] *Vide exemplum 2. Chron. 25. v. 4.* Propter] *Præpoſitio* ב *hic valet Propter.*

17 Ne pervertito] *Heb. Non declinabis, vel, flectes.* Biegen.

18 Sed] *Heb. Et.* Recordaberis] *Verto, Recordator.* Te ſervum fuiſſe] *Heb. Quòd ſervus fuiſti, &* quòd *redemit te.* Ut facias] *Heb. Ad faciendum.* Rem hanc] *Heb. Verbum hoc.*

19 In agro ipſo] *Pronomen* Ipſo *elegantiùs abeſſet. In Hebræo eſt articulus* ה. Ne revertitor] *Heb. Non reverteris.* Eſto] *Heb. Erit.*

20 Olivas tuas] *Heb. Oleam tuam.* Ne ramos ſigillatim recognoſcito] *Verbum* פָּאֵר *quod aliàs ſignificat decorare ſeu ornare, hoc loco videtur ſignificationem mutuari à nomine* פֹּארָה *quo ſignificatur ramus. Videtur tamen retineri poſſe ſignificatio uſitata hoc ſenſu: Ne ornato: Scil. oleam: decutiendo olivas reſiduas in nonnullis ramis: ita ut intelligatur ornatus qui conſiſtit in conformitate ramorum: ut ſcilicet ſinguli olivis careant, non autem plerique careant, pauci aliqui habeant. Germanicè,* Du ſolt deine ölbäume nicht ſchön oder rain abſchütteln. *Sed prior expoſitio ſimplex ac genuina videtur.* Poſtquam excuſſeris] *Heb. Poſt te. Sic verſu ſeq.* Eſto] *Scil. reſiduum olivarum. Heb. Erit.*

21 Ne racemato] *Heb. Non racemabis.* Eſto] *Scil. reſiduum uvarum. Heb. Erit.*

22 Recordaberis igitur] *Verto, Deniq; recordator. Heb. Et recordaberis.* Te ſervum fuiſſe] *Heb. Quòd ſervus fuiſti.* Rem hanc] *Heb. Verbum hoc.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIV.

EX primis quatuor verſibus. Quomodo lex hæc de libello repudii intelligenda ſit, docet Chriſtus Matth. 19. verſu 3. & deinceps. *Libellus repudii.*

2 Ex iiſdem verſibus. Ex hac lege judicari poteſt, conjugium eſſe honorabile: ut affirmat Apoſtolus Heb. 13. v. 4. *Conjugium.*

3 Ex v. 5. Ex hac lege perſpicitur, conjugium eſſe rem Deo placentem. *Conjugium.*

4 Ex v. 6. Omnis duritia atque inhumanitas erga egenos fugienda eſt. *Inhumanitas.*

5 Ex verſ. 7. Quum Deus ſupplicio capitis affici præceperit eum qui hominem liberum quæſtus ſui causa in ſervitutem redegerit: percipitur hinc, quantum bonum ſit libertas. *Libertas.*

6 Ex verſ. 9. Exempla pœnarum divinarum ſubinde in memoriam revocare debemus, ut a ſimilibus peccatis nobis caveamus. *Pœna divina.*

7 Ex verſ. 10. & 11. Cavendum eſt, ne egenis ſuperbè inſultemus. *Egeni.*

8 Ex v. 12. 13. 14. & 15. Cavendum eſt, ne egenis neceſſaria ſubtrahamus. *Egeni.*

9 Ex verſu 16. Nemo inſons loco ſontis à judice puniendus eſt. *Judices.*

10 Ex initio verſus 17. Judicibus cavenda eſt proſopolepſia. *Judices.*

11 Ex verſ. 17. & ſeqq. Cum perſonis miſerabilibus & egenis humaniter & benignè agendum eſt. *Egeni.*

CAPUT XXV.

T. & J.

I. SI fuerit controverſia inter aliquos, ideoq; acceſſerint ad judicium ut judices ſententiam de eis ferant; tum juſtum pronuntiaturi ſunt eum qui juſtus eſt, & improbaturi eum qui improbus eſt.

2 *Erit autem, ſi dignus* eſt *flagris improbus ille; ut dejiciendum curet eum judex & cædendum coram ſe, pro improbitate ejus certo numero.*

3 *Quadragenis* plagis *cædendum curabit eum, ne addito:* vide *ne pergat plagâ numeroſiore his cædere eum, & frater tuus vileſcat in oculis tuis.*

II. 4 *Ne capiſtrato bovem triturantem.*

III. 5 *Si habitantibus fratribus pariter moriatur primus ex eis, cui filius non* ſit, *ne nubito uxor mortui foris viro extraneo: levir ejus congreditor cum ea, & ducens eam ſibi in uxorem, leviri officium præſtato ei.*

6 *Eritq; ut primogenitus quem pariet, ſuccedat in nomen mortui fratris illius: ut non deleatur nomen ejus ex Jiſraële.*

7 *Quòd ſi non placuerit viro illi, ducere glorem ſuam: tum aſcendens glos ejus in portam ad ſeniores, dicet: Renuit levir meus excitare fratri ſuo nomen in Jiſraële, noluit leviri officium præſtare mihi.*

P.

QUum erit controverſia inter aliquos, ideoque accedent ad judicium ut *judices* ſententiam de eis ferant; tum juſtum pronuntianto eum qui juſtus eſt, & improbum pronuntianto eum qui improbus eſt. I.

2 Siq; dignus *eſt* flagris improbus ille, dejici jubeto eum judex & cædi coram ſe, pro improbitate ejus, certo numero.

3 *a* Quadraginta *plagis* cædi jubeto eum, ne addito: ut ne ſi *is qui cædere jubetur* pergat ultra has plagis pluribus cædere eum, frater tuus vileſcat in oculis tuis. *a* 2. Cor. 11. v. 24.

4 Ne *b* capiſtrato bovem triturantem. II.

5 Si habitantibus fratribus una, moriatur unus ex eis, cui filius non *ſit*, ne nubito uxor mortui foras viro extraneo: *c* levir ejus ingreditor ad eam, & accipiens eam ſibi in uxorem, leviri officium præſtato ei. *b* 1. Cor. 9. 9. 1. Tim. 5. 18. III. *c* Matt. 22. 24. Marc. 12. 19. Luc. 20. 28.

6 Porrò primogenitus quem *illa* pariet, ſuccedito in nomen mortui fratris illius: ut non deleatur nomen ejus ex Iſraële.

7 Quòd ſi non placuerit viro illi accipere glorem ſuam: tum aſcendens glos ejus in portam ad ſeniores, dicito: *d* Renuit levir meus excitare fratri ſuo nomen in Iſraële, non vult leviri officium præſtare mihi. *d* Ruth 4. 7.

8 *Quumq; accerſentes eum ſeniores civitatis ejus id eloquuti fuerint ei, ſi perſiſtens dixerit, Non placet mihi ducere eam:*

9 *Accedet glos ejus ad eum ante oculos ſeniorum, exuetq; calceum ejus è pede ejus, ſpuet ante faciem ejus & proteſtans dicet, Sic fieri debet viro illi, qui non volet exſtruere domum fratris ſui:*

10 *Et vocabitur nomen* familiæ *ejus in Jiſraële, familia exuti calceo.*

IV. 11 *Si concertantibus hominibus inter ſe, viro cum fratre ſuo, accedat uxor viri unius illorum ad eripiendum maritum ſuum è manu percutientis ipſum: & extendens manum ſuam apprehendat pudendis eum:*

12 *Tunc amputabis manum illius; ne parcito oculus tuus.*

V. 13 *Ne eſto tibi in loculo tuo diverſum pondus, magnum & parvum.*

14 *Ne eſto tibi domi tua diverſum Epha, magnum & parvum.*

15 *Pondus integrum & juſtum eſto tibi, Epha integrum & juſtum eſto tibi, ut prolongent dies tuos in ea terra quam Jehova deus tuus dat tibi:*

16 *Nam abominationi* eſt *Jehova deo tuo quiſquis facit iniquitatem.*

VI. 17 *Recordare eorum quæ fecit tibi Hamalek, in itinere, quum exireris ex Ægypto:*

18 *Qui occurrens tibi in itinere, in poſtremo agmine tuo cecidit omnes qui debilitate affecti ſequebantur te, quum tu eſſes laſſus & fatigatus: nec reveritus eſt Deum.*

19 *Ideoq; futurum eſt, quum quietem dederit Jehova deus tuus tibi ab omnibus inimicis tuis circumquaq; in terra quam Jehova deus tuus dat tibi in poſſeſſionem ad poſſidendum eam jure hæreditario, ut deleas memoriam Hamalekis ſub cœlo: ne obliviſcitor.*

8 Quare accerſunto eum ſeniores [illegible], alloquuntorque eum; ſi vero perſiſtens ille dixerit, Non placet mihi accipere eam:

9 Tum accedito glos ejus ad eum ante oculos ſeniorum, exuitoque calceum ejus è pede ejus, ſpuito in faciem ejus & proteſtans dicito, Sic fieri debet viro illi, qui non volet ædificare domum fratris ſui.

10 Et vocator nomen ejus in Iſraële Domus exuti calceo.

11 Quum rixabuntur viri inter ſe, unus cum altero, & accedet uxor viri unius illorum ad eripiendum maritum ſuum è manu percutientis ipſum: & extendens manum ſuam apprehendet pudenda ejus: IV.

12 Tunc amputato manum illius; ne parcito oculus tuus.

13 Ne ſunto tibi in loculo tuo diverſi lapides, magnus & parvus. V.

14 Ne ſunto tibi domi tuæ diverſæ ephæ, magna & parva

15 Lapis integer & juſtus eſto tibi, epha integra & juſta eſto tibi, ut prolongentur dies tui in ea terra quam Jehova deus tuus dat tibi.

16 Nam *e* abominationi *eſt* Jehovæ deo tuo quiſquis facit *e Infra 22.* iniquitatem.

17 Recordare eorum quæ fecerunt tibi *f* Amalekitæ, in itinere, quum exiretis ex Ægypto: VI. *f Exod. 17.*

18 Qui occurrentes tibi in via, quaſi caudam truncarunt in te omnes debilitate affectos qui ſequebantur te, quum tu eſſes laſſus & fatigatus, nec reveriti ſunt Deum.

19 Ideoque quum quietem dederit Jehova deus tuus tibi ab omnibus inimicis tuis circumquaque, in terra quam Jehova deus tuus dat tibi *in* hæreditatem ad poſſidendum eam jure hæreditario, deleto memoriam Amalekitarum è *locis quæ ſunt* ſub cœlo: ne obliviſcitor.

ANALYSIS CAP. XXV.

HOc capite continentur leges ſex. I. De officio Judicum, & ſpecialiter de numero plagarum ſonti inferendarum, tribus primis verſibus. II. De bove triturante, verſu 4. III. De ducenda vidua fratris qui mortuus fuerit abſque prole maſcula, v. 5. & deinceps. IV. De muliere quæ in concertatione ſeu pugna virorum apprehenderit pudenda illius qui cum marito ipſius certat, v. 11. & 12. V. De ponderibus & menſuris, verſ. 13. & deinceps. VI. De delendis Amalekitis, v. 17. & ſeqq.

Lex I. Judicibus præcipitur primùm in genere, ut pronuntient ſententiam juſtam, v. 1. Deinde in ſpecie, ut eum qui plagas meritus eſt, curent cædendum plagis quadraginta, non ampliùs, v. 2. & 3. Hujus legis ratio affertur, ne ſi ille pluribus plagis cædatur, vileſcat.

Lex II. De bove triturante præcipitur, ne obligetur ei os, verſu 4.

Lex III. Lex de vidua fratris abſque prole maſcula mortui conſtat membris quatuor. Primo præcipitur ut illam ducat levir, verſ. 5. Secundo, ut primogenitus quem ille procreaverit, ſuccedat in nomen fratris mortui, verſu 6. Tertio, ut ſi levir viduam illam ducere recuſet, accuſetur hoc nomine ab illa apud judices, v. 7. Quarto, ut ſi in ſententia perſiſtat, afficiatur contumelia triplici: nempe (1) ut glos exuat calceum è pede ejus, v. 9. (2) ut ſpuat in faciem ejus, ibidem. (3) ut familia ejus nominetur familia exuti calceo, v. 10.

Lex IV. De muliere apprehendente pudenda viri pugnantis cum marito ſuo, præcipitur ut amputetur manus ejus, verſu 11. & 12.

Lex V. De ponderibus & menſuris præcipitur ut juſta ſint, v. 13. 14. 15. Hæc lex confirmatur rationibus duabus: quarum prior ſumitur ab effectu utili, ibi, *Ut prolongent* &c. v. 15: poſterior ab effectu noxio, ibi, *Nam abominationi* &c. v. 16.

Lex VI. De Amalekitis præcipitur ut deleantur, v. ult. Hæc lex confirmatur a cauſa procatarctica, nempe injuria qua illi Iſraëlitas affecerant ab itinere, v. 17. & 18. Deinde declaratur illa deletio ab adjuncto tempore, quo fieri debeat, v. 19.

SCHOLIA IN CAP. XXV.

✝ 1. SI fuerit] *Heb. Quum erit.* Aliquos] *Heb. Viros.* Sententiam de eis ferant] *Heb. Judicent eos.* Tum] *Heb. Et.* Juſtum pronuntiatum ſunt] *Verto, Juſtum pronuntianto. Id eſt, abſolvunto.* Improbaturi] *Verto, Improbum pronuntianto. Id eſt, damnanto.*

2 Erit autem &c.] *Verto, Seq; dignus eſt flagris improbus ille, dejiciendum curato &c. Heb. Et fiet, ſi dignus eſt &c. dejiciendum curabit.* Dignus flagris] *Heb. Filius percutiendi.* Dejiciendum curet] *Heb. Cadere faciet.* Cædendum curet] *Heb. Percutiet eum. Metonymia ſubjecti.* Pro improbitate] *Heb. Secundum ſufficientiam improbitatis.* Certo numero] *Heb. In numero.*

3 Quadragenis] *Verto, Quadraginta.* Cædendum curabit] *Verto, Cædendum curato. Heb. Percutiet. Metonymia ſubjecti.* Ne addito] *Heb. Non addet.* Vide ne pergat &c.] *Supplementum iſtud hoc loco non videtur aptum. Itaq; ſic verto: Ut ne ſi pergat plagâ numeroſiore hos cædere eum, frater tuus vileſcat &c. Heb. Ut ne addat &c. & vileſcat frater tuus. Copulativum enuntiatum valet hic connexivum.* Plagâ numeroſiore his] *Heb. Super has plagâ multâ.*

4 Ne capiſtrato] *Heb. Non capiſtrabis.* Triturantem] *Heb. In tritura ejus.*

5 Si habitantibus fratribus &c.] *Heb. Quum habitabunt fratres, & morietur &c.* Pariter] *Verto, Unà.* Primus] *Heb. Unus, quod in vertendo judico retinendum. Neq; enim cauſam video cur hoc reſtringendum ſit ad primum, quum ſit par ratio legis in omnibus aliis.* Ne nubito] *Heb. Non fiet.* Foris] *Extra familiam defuncti mariti.* Levir] *Nempe cui non erit uxor. Synecdoche generis.* Congreditor cum ea] *Verto, Ingreditor ad eam.* Ducens] *Heb. Accipiat.*

6 Eritque &c.] *Verto, Porrò primogenitus quem pariet, ſuccedito &c. Heb. Et fiet, primogenitus ſurget.* Ut non deleatur] *Heb. Et non delebitur.* Ex Jiſraële] *E populo Iſraëlitico. Metonymia efficientis.*

7 Ducere] *Heb. Accipere.* Tum] *Heb. Et.* Aſcendens dicet] *Heb. Aſcendet & dicet.* Dicet] *Verto, dicito.* Noluit] *Malim, Non vult.*

8 Quumque accerſentes &c.] *Verto, Tum accerſunto eum ſeniores civitatis ejus, loquuntorq; ei. Si verò perſiſtens ille dixerit, Non placet mihi ducere eam: tum accedito glos ejus &c. exuitoq; calceum ejus &c. ſpuito &c. & proteſtans dicito &c.* Ducere] *Heb. Accipere.*

9 Ante faciem] *Heb. In faciem, quod in vertendo videtur retinendum. Et ſic eandem vocem in eadem ſententiâ reddiderunt Num. 12. v. 14.* Proteſtans] *Heb. Reſpondebit. Id eſt, clara voce pronuntiabit.* Fieri debet] *Heb. Fiet. vel ſit, ut aliàs loqui ſolent.* Viro illo] *Vel, viro illi.* Non volet exſtruere] *Heb. Non exſtruet: ſive, non ædificabit. Porrò exſtruere domum hîc ſignificat Procurare familiam: ſeu efficere ut oriatur familia.*

10 Vocabitur] *Vel, vocator.* Familia] *Heb. Domus. Metonymia ſubjecti.*

11 Si concertantibus &c.] *Heb. Quum concertabunt viri unà &c. & appropinquabit uxor &c.* Concertantibus] *Sive rixantibus.* Hominibus] *Verto, Viris. Nempe duobus.* Inter ſe] *Heb. Unà.* Viro cum fratre ſuo] *Id eſt, Uno cum altero.* Apprehendat pudendis eum] *Verto, Apprehendat pudenda ejus.*

12 Tunc] *Heb. Et.* Amputabis] *Verto, Amputato. Scilicet tu judex. Apoſtrophe. Id eſt, mandato amputari. Metonymia ſubjecti.* Manum] *Heb. Volam. Synecdoche membri.* Ne parcito] *Heb. Non parcet.*

13 Ne eſto] *Heb. Non erit.* Diverſum pondus] *Heb. Lapis & lapis. Id eſt, diverſi lapides. Metonymia materiæ. Vertendum autem, Ne ſunto tibi in loculo diverſa pondera.* Magnum & parvum] *Quorum illo ſcil. utaris quum emis, iſto autem, quum vendis.*

14 Diverſum epha] *Heb. Epha & epha. id eſt, diverſa ephæ. Itaq; vertendum, Ne ſunto tibi diverſa epha: hoc eſt, diverſæ menſuræ aridorum. Synecdoche ſpeciei. De capacitate ephæ vide annot. Fr. Junii ad v. ult. cap. 16. Exodi.*

15 Pondus] *Heb. Lapis: ut verſu 13.* Integrum] *Perfectum: cui nihil deſit ad juſtam quantitatem, nihilve excedat.* Eſto] *Heb. Erit.* Ut prolongent dies tuos] *Nempe juſtum illud pondus, & juſtum illud epha: id eſt, ut Deus intuitus juſtitiæ tuæ quam exerces in pon-*

in ponderibus & menſuris, prolonges tibi vitam. Metonymia duplex: una ſubjecti, altera effecti. Eadem phraſis occurrit Exod 20. v.12. ubi vide (ſi placet) meum ſcholion.

16 Abominationi eſt Jehovæ] Heb. *Abominatio Jehova eſt. Id eſt, abominabilis. Metonymia effecti.*

17 Hamalek] *Id eſt, Amalekitæ. Metonymia efficientis.* In itinere] Heb. *In via. Sic verſu ſeq.*

18 In poſtremo agmine tuo cecidit &c.] Heb. *Caudavit (id eſt, quaſi caudam truncavit) in te omnes debilitatos. Metaphora. Idem verbum occurrit in eadem ſignificatione Joſ.10.v 19.* Qui ſequebantur te] *In Heb. ſimpliciter habetur, Poſt te.* Hinder dis her.

19 Ideoque futurum eſt &c.] *Verto, Ideoq; quum quietem dederit Jehova &c. deleto memoriam Amaleki &c. Hoc Eſt fiet, quum quietem dederit &c. delebis &c.* Hamaleki] *Hamalekitarum. Meton. efficientis.* Sob cælis] Heb. *Ex ſub cælis. Id eſt, Ex iis locis quæ ſunt ſub cælis.* Ne obliviſcitor] Heb. *Non obliviſceris.*

2 Ex verſ.4. Si bovi triturann permittenda eſt fruitio aliqua frugum quas triturat: multo magis miniſtris verbi Dei alimenta ab eccleſia ſuppeditanda ſunt. Vide 1.Cor.9.v.9. *Miniſtro verbi Dei.*

3 Ex v.5. Non eſt putandum, hanc legem pertinere ad Chriſtianos: quia ex ſeipſa planum eſt, eam propriè pertinuiſſe ad Iſraëlitas in terra Chanaan habitantes ante Chriſti adventum. Ratio enim legis fuit: ut multæ familiæ eſſent in populo Iſraëlitico, atque ita illuſtrior evaderet præſtatio promiſſionis divinæ de multiplicando ſemine Abrahami & Jacobi. *Lex de ducenda vidua fratris defuncti.*

4 Ex v.11. & 12. Impudicitiam deteſtatur Deus. Cavenda igitur omnis actio impudica. *Impudicitia.*

5 Ex v.13.14.15.16. In contractibus, ut emtionibus, venditionibus, juſtitia ſervanda eſt. *Juſtitia.*

6 Ex v.17. & ſeqq. Cavendum ne quis hac lege abutatur ad exercendum vindictam privatam. Debuit enim hæc vindicta ab Iſraelitis in Amalekitas exerceri è ſpeciali mandato Dei, atque ita privata non fuit. *Vindicta.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXV.

Judices. EX tribus primis verſibus. Ad officium judicum pertinet, ut juſtum abſolvant, ſontem damnent. Item ut in plagis ſervent modum.

CAPUT XXVI.

T. & J.

I. *E*Rit autem quum ingreſſus fueris in terram, quam Jehova deus tuus dat tibi in poſſeſſionem, & hæres factus ejus habitabis in ea:

2 Ut accipiens de primitiis omnium fructuum illius terræ, quas oblaturus es de terra tua, quam Jehova deus tuus dat tibi, imponas corbi, easq; ad locum quem elegerit Jehova deus tuus ad collocandum nomen ſuum ibi:

3 Et accedens ad ſacerdotem qui erit diebus illis, dicas ei, Profiteor hodie Jehovæ deo tuo, me ingreſſum eſſe terram quam juramento promiſerat Jehova majoribus noſtris ſe daturum nobis.

4 Tunc accipiens ſacerdos corbem è manu tua, ſtatuet eum ante altare Jehovæ dei tui

5 Deinde proteſtaberis dicens coram Jehova deo tuo, Syrus miſer erat *pater meus, qui deſcendit in Ægyptum hominibus paucis ut peregrinaretur illic: evaſit autem illic in gentem magnam, robuſtam, & amplam.*

6 Quumq; male nos afficientes Ægyptii, & affligentes nos, imponerent nobis ſervitutem duram;

7 Inclamavimus Jehovam deum majorum noſtrorum: exaudiensq; Jehova vocem noſtram reſpexit afflictionem noſtram, moleſtiamq; noſtram, & oppreſſionem noſtram.

8 Nam educens Jehova nos ex Ægypto manu forti, & brachio extento, & terrore magno, ſignis etiam & prodigiis,

9 Introduxit nos in locum hunc, deditq; nobis terram hanc, terram affluentem lacte & melle.

10 Nunc itaq; ecce attuli primitias fructuum terræ, quam dediſti mihi Jehova: ſic relinques illas coram Jehova deo tuo, & incurvabis te coram Jehova deo tuo honorem exhibens.

11 Poſteà lætaberis de omni bono quod dederit tibi Jehova deus tuus, & familia tua; tu, & Levita, & peregrinus qui erit *in medio tui.*

II. *12 Quum abſolveris dare omnes decimas proventus tui anno tertio* qui *annus decimarum* eſt, *& dederis Levitæ, peregrino, pupillo, ac viduæ, ut comedant in portis tuis & ſaturentur;*

13 Tunc dices coram Jehova deo tuo, Suſtuli quod ſanctum eſt à mea domo, etiamq; illud dedi Levitæ, & peregrino, pupillo, & viduæ, omnino ſecundum præceptum quod præcepiſti mihi: non ſum digreſſus à mandatis tuis, neq; oblitus ſum eorum:

14 Non comedi in luctu meo ex illo, neq; ſuſtuli ex eo ad rem immundam, neq; dedi ex illo in mortuum: auſcultavi voci Jehovæ dei mei, feci ſecundum omnia quæ præcepiſti mihi.

15 Proſpice ex habitaculo ſanctitatis tuæ è cælo, & benedic populo tuo Iſraeli, & terræ illi quam dediſti nobis, quemadmodum juramento promiſeras majoribus noſtris, terræ affluenti lacte & melle.

III. *16 Hodierno die Jehova deus tuus præcipit tibi, ut facias ſtatuta hæc & judicia hæc: obſervabis igitur, & facies ea ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo.*

17 A Jehova ſtipulatus es ſponſionem hodie, fore tibi Deum, tum ut ambules in viis ejus, tum ut ſerves ſtatuta ejus, præceptaq; ejus, & judicia ejus, & auſcultes voci ejus:

18 Jehova verò ſtipulatus eſt ſponſionem à te hodie, te fore ei populum peculiarem, quemadmodum edixit tibi, & obſervaturum omnia præcepta ejus:

19 Tum ut efficiat te ſublimem ſupra omnes gentes quas fecit, laude & nomine & gloria; tum ut ſis populus ſanctus Jehovæ deo tuo, quemadmodum loquutus eſt.

P.

POrrò quum ingreſſus fueris in terram, quam Jehova deus tuus dat tibi *in* hæreditatem, & hæres factus ejus habitabis in ea: I.

2 Accipito de *a* primitiis omnium fructuum illius terræ, *a* Exo.23.19. & 34.26
quas oblaturus es de terra tua, quam Jehova deus tuus dat tibi, impónitoque *eas* corbi, deinde ito ad locum quem elegerit Levit.2.14. & 23.10.
Jehova deus tuus ad collocandum nomen ſuum ibi: Num.15.27.

3 Et accedens ad ſacerdotem qui erit diebus illis, dicito ei, Profiteor hodie Jehovæ deo tuo, me ingreſſum eſſe terram quam juramento promiſit Jehova patribus noſtris ſe daturum nobis.

4 Tunc accipiens ſacerdos corbem è manu tua, collocato eum ante altare Jehovæ dei tui.

5 Deinde proteſtator tu dicens coram Jehova deo tuo, Syrus miſer *erat* pater meus, qui *b* deſcendit in Ægyptum cum *b* Gen.46.1.
hominibus paucis ut peregrinaretur illic: evaſit autem illic in gentem magnam, robuſtam, & amplam.

6 Quumque malè nos tractarent Ægyptii, & affligentes nos, imponerent nobis ſervitutem duram;

7 Inclamavimus Jehovam deum patrum noſtrorum: *c* exaudiensque Jehova vocem noſtram reſpexit afflictionem noſtram, moleſtiamque noſtram, & oppreſſionem noſtram. *c* Exod.2.23.

8 Nam educens Jehova nos ex Ægypto manu robuſta, & brachio extento, & terrore magno; ſignis etiam & prodigiis;

9 Introduxit nos in locum hunc, deditque nobis terram hanc, terram fluentem lacte & melle.

10 Nunc itaque ecce attuli primitias fructuum terræ, quam dediſti mihi Jehova: ſic relinquito illas coram Jehova deo tuo, & incurvato te coram Jehova deo tuo.

11 Poſtea lætator propter omne bonum quod dederit tibi Jehova deus tuus, & domus tua; tu, & Levita, & peregrinus qui *erit* in medio tui.

12 Quum *d* abſolveris dare omnes decimas proventus tui II.
anno tertio *qui* annus decimarum *eſt*, tum dato Levitæ, pere- *d* Lev.27.30.
grino, pupillo, ac viduæ, ut comedant in portis tuis & ſatu- Num.18.24.
rentur,

13 Et dicito coram Jehova deo tuo. Suſtuli quod ſanctum eſt è domo mea, etiamque illud dedi Levitæ, & peregrino, pupillo, & viduæ, omnino ſecundùm præceptum quod *e* præ- *e* Sap.14. 25.
cepiſti mihi: non ſum tranſgreſſus *ullum* ex mandatis tuis, neque oblitus ſum *eorum*:

14 Non comedi in luctu meo ex illo, neque ſuſtuli ex eo ad rem immundam, neque dedi ex illo in mortuum: auſcultavi voci Jehovæ dei mei, feci ſecundùm omnia quæ præcepiſti mihi.

15 *f* Proſpice ex habitaculo ſancto tuo è cælo, & benedic *f* Eſa.63.15.
populo tuo Iſraeli, & terræ illi quam dediſti nobis, quemadmodum juramento promiſiſti patribus noſtris, terræ fluenti lacte & melle.

16 Hodierno die Jehova deus tuus præcipit tibi, ut facias III.
ſtatuta hæc & jura hæc: obſervato igitur, & facito ea ex toto corde tuo, & ex tota anima tua.

17 A Jehova *g* ſtipulatus es ſponſionem hodie, ſe fore ti- *g* Sup.7.6.
bi Deum, nempe ſi ambules in viis ejus, & ſerves ſtatuta ejus, & 14.2.
præceptaque ejus, & jura ejus, & auſcultes voci ejus:

18 Jehova verò ſtipulatus eſt ſponſionem a te hodie, te fore ei populum peculiarem, quemadmodum locutus eſt tibi, & obſervaturum omnia præcepta ejus:

19 Tum ut efficiat te *h* ſublimem ſupra omnes gentes quas *h* Sup.7.6.
fecit, laude & nomine & gloria, tum ut ſis populus ſanctus Jehovæ deo tuo, quemadmodum loquutus eſt.

ANALYSIS CAP. XXVI.

TRes ſunt hujus capitis partes. Prima eſt lex de primitiis fructuum ſolenniter offerendis, undecim primis verſibus: ſecunda eſt lex de ſolenniter offerendis decimis, v. 12. & deinceps: tertia eſt epilogus ſuperioris ſermonis, continens commonefactionem de federis cum Deo renovatione, v. 16. & ſeqq.

De prima parte. Lex de offerendis primitiis fructuum conſtat membris quatuor. Indicatur enim (1) locus, (2) tempus, (3) modus agendi, (4) adjunctum connexum. Locus ubi Iſraëlitæ primitias Deo offerre debuerunt, eſt terra Chanaan, verſ. 1. Tempus quo illas offerre debuerunt, eſt, quum terram illam poſſiderent, ibidem. Modus agendi quem in primitiis offerendis adhibere debuerunt, declaratur per membra quinque: Primo eorum præcipitur, ut primitiæ illæ imponantur corbi, v. 2. Secundo, ut ferantur ad ſacerdotem in templum, ibidem. Tertio, ut is qui illas offert, faciat profeſſionem brevem coram ſacerdote de præſtita à Deo promiſſione in danda populo Iſraëlitico terra illa, verſ. 3. Quarto, ut ſacerdos corbem illam è manu offerentis acceptam collocet ante altare, v. 4. Quinto, ut is qui primitias obtulit, faciat profeſſionem prolixiorem: cujus membra ſunt ſeptem. (1) Commemoratio miſeriæ Jacobi quam expertus fuit in Syria apud ſocerum Labanem, verſu 5. (2) commemoratio deſcenſus Jacobi cum familia in Ægyptum, ibidem. (3) commemoratio incrementi poſterorum Jacobi in Ægypto, ibid. (4) commemoratio ſervitutis illorum in Ægypto, v. 6. (5) commemoratio implorationis opis divinæ ſub illa ſervitute, v. 7. (6) commemoratio exauditionis divinæ precum illarum, adeoque liberatio divina è ſervitute illa per eductionem ex Ægypto, v. 7. & 8. (7) commemoratio introductionis ipſorum in terram Chanaan, v. 9. Atque ſic ſe habet membrum modi agendi quintum. Sexto membro præcipitur, ut is qui primitias obtulit, eas demonſtret, deque oblatione illa proteſtetur, v. 10. Septimo, ut illas ibi relinquat, ibid. Octavo, ut inde abiturus ſe coram Deo incurvet, ibid. Atque ſic tractatur modus agendi. Adjunctum oblationi primitiarum connexum, fuit convivium ſacrum ex novis fructibus, v. 11.

De parte ſecunda. Lex de offerendis decimis conſtat membris principalibus tribus. Ea ſunt: (1) tempus, (2) communicatio, (3) precatio. Tempus decimarum offerendarum fuit annus tertius, v. 12. Communicatio fuit, quâ de decimis impertiri debuerunt peregrinis, pupillis & viduis, ibid. Precationis oblationi decimarum adjungendæ membra ſunt tria: (1) profeſſio factæ oblationis & communicationis, v. 13. (2) profeſſio legitimæ celebrationis convivii ſacri è novis fructibus: quæ declaratur per tria membra, verſ. 14. (3) petitio benedictionis divinæ, verſu 15.

De parte tertia. Epilogi membra principalia ſunt duo: (1) hortatio ad obſervandum leges Dei, verſ. 16. (2) commemoratio federis inter Deum & ipſos: cujus commemorationis membra ſunt tria: (1) promiſſio Dei, verſ. 17. (2) promiſſio populi, verſ. 18. (3) fines illius federis duo, v. 19.

SCHOLIA IN CAP. XXVI.

℣. 1. ERit autem &c.] *Verto, Porrò quum ingreſſus fueris &c. accipito de primitiis &c. imponitoq; eas corbi. deinde ito ad locum &c. Heb. Et fiet, quum ingreſſus fueris &c. & accipies de primitiis &c. & pones in corbe. & ibis &c.*

3 Et accedens &c. dices] *Heb. Et venies &c. & dices.* Dices] *Verto, Dicito.* Profiteor] *Heb. Indicavi.* Me ingreſſum eſſe] *Heb. Quòd ingreſſus ſim.* Juramento promiſerat] *Heb. Juraverat.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Se daturum] *Heb. Ad dandum.*

4 Tunc] *Heb. Et.* Accipiens ſtatuet] *Heb. Accipiet & collocabit.* Statuet] *Verto, Collocato.*

5 Deinde] *Heb. Et* Proteſtaberis] *Verto, Proteſtator. Heb. Reſpondebis. Id eſt, Clara voce pronuntiabis. Synecdoche ſpeciei. Vox Hebraica eſt* ענה. Syrus] *Non quidem nativitate (natus enim fuit Jacobus in terra Chanaan, Geneſ. 25. v. 26.) ſed diuturnâ habitatione, ut percipi poteſt ex Geneſ. 30. & 31.* Miſer] *Propter injurias ei illatas à ſocero Labane, necnon propter moleſtias exantlatas in paſcendo pecore. Heb. Periens.* Pater meus] *Jacob.* Hominibus paucis] *Heb. Hominibus numeri. Id eſt, quorum numerus facilè poterat iniri. Genitivus adjuncti. Sunt autem hæc verba in Hebræo trajecta.* Deſcendit] *Vide Geneſ. 46.* Evaſit autem illic in gentem magnam] *Vide Exod. 1. Heb. Factus eſt in gentem &c.*

6 Quumque malo nos afficientes &c.] *Heb. Et malè tractaverunt nos Ægyptii, & afflixerunt nos, & dederunt ſuper nos ſervitutem duram. Et clamavimus &c. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.*

7 Majorum] *Heb. Patrum. Synecd. ſpeciei.*

8 Nam] *Heb. Et.* Educens &c.] *Heb. Eduxit &c. & introduxit.*

9 Affluentem] *Heb. Fluentem.*

10 Nunc itaque] *Heb. Et nunc.* Sic] *Heb. Et.* Relinques] *Verto, Relinquito. Et mox, Incurvato te.* Honorem exhibens] *Hoc ſupplementum non eſt neceſſarium.*

11 Poſtea] *Heb. Et.* Lætaberis] *Verto, Lætator. Scil. celebrando ſolenne convivium. Synecd. gen.* De omni bono] *Vel, Propter omne bonum. Præpoſitio* ב *hic notat cauſam efficientem.*

12 Dare] *Heb. Decimare.* In portis] *Id eſt, in civitatibus. Synecdoche membri.*

13 Tunc] *Heb. Et.* Dices] *Verto, dicito.* Quod ſanctum eſt] *Heb. Sanctitatem. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.* Omnino ſecundum præceptum] *Heb. Secundum omne præceptum.* Digreſſus] *Heb. Tranſgreſſus.*

14 Non comedi in luctu meo ex illo] *Id eſt, Non ſum contriſtatus, quòd oportuit me decimas de illo dare.* In mortuum] *In funus aut convivium funebre. Metonymia ſubjecti.*

15 Ex habitaculo ſanctitatis tuæ] *Verto, Ex habitaculo ſancto tuo. Genitivus adjuncti: & periphraſis cœli.* E cœlis] *Malim, E cœlo. Scil. ſummo. Epexegeſis.* Juramento promiſeras] *Heb. Juraveras.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Affluenti] *Heb. Fluenti.*

16 Hodierno die] *Heb. Die hoc.* Judicia] *Verto, jura.* Obſervabis igitur] *Verto, Obſervato igitur. Heb. Et obſervabis.* Ex toto corde] *Heb. In toto corde. Sic mox iterum.* Ex toto animo tuo] *Verto, Ex tota anima tua.*

17 A Jehova ſtipulatus es ſponſionem] *Heb. Jehovam feciſti dicere. id eſt, Feciſti ut Jehova dicat: hoc eſt, ſpondeat ac promittat tibi. Synecd. gen.* Fore tibi deum] *Heb. Ad eſſendum tibi in deum.* Tum, tum] *Heb. Et. &.* Judicia] *Verto, jura.*

18 Jehova verò ſtipulatus eſt ſponſionem à te.] *Heb. Et Jehova dicere fecit te: id eſt, fecit ut tu dicas, h. e. ſpondeas ac promittas ei.* Te fore ei populum peculiarem] *Heb. Ad eſſendum ei in populum peculii.* Edixit] *Heb. Loquutus eſt.*

19 Tum ut efficiat te] *Heb. Et ad dandum te.* Tum ut ſis] *Heb. Et ad eſſendum te.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVI.

EX duabus primis partibus. Etſi leges iſtæ de primitiis & decimis Deo offerendis propriè pertinuerunt ad Iſraëlitas, quamdiu eis in terra Chanaan habitare licuit: tamen ad nos Chriſtianos pertinet doctrina generalis, in qua leges iſtæ ſunt fundatæ: nempe ut agnoſcamus, nos fructus terræ & fruges naniſci ex benedictione Dei: ac proinde officii noſtri eſſe, ut Deo pro illis gratias agamus, & proximo egeno de eiſdem communicemus. *Fructus terræ & fruges.*

2 Ex tertia parte. Quum Iſraëlitæ fedus illud legale, de quo hic ſermo habetur, irritum reddiderint, per tranſgreſſionem ſcil. mandatorum Dei, ſub quorum obſervationis conditione Deus eis benedictiones ſuas promiſerat: neceſſe fuit ut Deus cum populo ſuo pangeret fedus evangelicum: de quo vide Jerem 31. v. 31. & ſeqq. *Fœdus Dei cum populo ſuo.*

CAPUT XXVII.

T. & J.

1. PRæcepit autem Moſche cum ſenioribus Jiſraëlis populo, dicendo; Obſervate unumquodq; præceptum quod ego præcipio vobis hodie.

2 *Erit autem, qua die tranſiveritis Jardenem; ingreſſi terram quam Jehova deus tuus dat tibi: ut erigas tibi lapides magnos, & linias eos calce:*

3 *Et inſcribas in eis omnia verba legis hujus, quum tranſieris: ut pervenias in illam terram quam Jehova deus tuus dat tibi, terram affluentem lacte & melle, quemadmodum loquutus eſt Jehova deus majorum tuorum tibi.*

4 Hoc *ergo ubi fuerit, quum trajeceritis Jardenem, erigitote lapides iſtos, de quibus ego præcipio vobis hodie, in monte Hebalis. & oblinies eos calce:*

5 *Et extrues ibi altare Jehovæ deo tuo: altare è lapidibus, ne agitato ſuper illos ferrum.*

6 *Lapidibus integris ædificato altare Jehovæ dei tui; ut offeras in eo holocauſta Jehovæ deo tuo.*

7 *Macta-*

P.

PRæcepit autem Moſes & ſeniores Iſraëlis populo, dicendo; Obſervate unumquodque præceptum quod ego præcipio vobis hodie. 1.

2 Porrò, quo die tranſiveritis Jordanem, in terram quam Jehova deus tuus dat tibi: *a* erigito tibi lapides magnos, & linito eos calce: *a Joſ. 4.*

3 Et inſcribito eis omnia verba legis hujus, quum tranſieris: ut pervenias in illam terram quam Jehova deus tuus dat tibi, terram fluentem lacte & melle, quemadmodum loquutus eſt Jehova deus patrum tuorum tibi.

4 Igitur, quum tranſiveritis Jordanem, erigitote lapides iſtos, de quibus ego præcipio vobis hodie, in monte Ebalis: & oblinito eos calce:

5 Et extruito ibi *b* altare Jehovæ deo tuo: altare è lapidibus; ne agitato ſuper illos ferrum. *b Exo. 20. 25. Joſ. 8. 31.*

6 Ex lapidibus integris ædificato altare Jehovæ dei tui; & offerto in eo holocauſta Jehovæ deo tuo.

7 Sacri-

7 *Mactabis etiam eucharistica, quæ comedas ibi: & lætaberis coram Jehova deo tuo.*

8 *Et inscribes istis lapidibus omnia verba hujus legis bene perspicuè.*

9 *Tum alloquutus est Moscheh & sacerdotes Levitici totum Jisraëlem, dicendo, Attende & audi Jisraël, hodierno die effectus es populus Jehovæ deo tuo.*

10 *Auscultabis igitur voci Jehovæ dei tui, & facies præcepta ejus ac statuta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie.*

11 *Præcepitq; Moscheh in die illo populo, dicendo:*

12 *Hi stanto ad benedicendum populo in monte Gerizzimorum, quum transiveritis Jardenem, Schimhon, & Levi, & Jehuda, & Jissacar, & Joseph, & Benjamin:*

13 *Hi verò stanto ad maledictionem in monte Hebalis, Reuben, Gad, & Ascher, & Zebulun, Dan, & Naphthali.*

14 *Protestantesq; Levitæ dicunt omnibus Jisraëlitis, voce alta:*

15 *Maledictus est vir ille, qui fecerit sculptile aut fusile, rem abominandam Jehovæ, opus manuum artificis, quod etiam posuerit in abdito: & respondentes totus populus dicent, Amen.*

16 *Maledictus qui vilipendit patrem suum aut matrem suam: & dicet totus populus, Amen.*

17 *Maledictus qui movet terminum proximi sui, & dicet totus populus, Amen.*

18 *Maledictus qui facit ut cæcus erret in via, & dicet totus populus, Amen.*

19 *Maledictus qui pervertit jus peregrini, pupilli, aut viduæ: & dicet totus populus, Amen.*

20 *Maledictus qui cubat cum uxore patris sui, quia retexit oram vestimenti patris sui: & dicet totus populus, Amen.*

21 *Maledictus qui cubat cum ulla bestia: & dicet totus populus, Amen.*

22 *Maledictus qui cubat cum sorore sua, filia patris sui aut filia matris suæ: & dicet totus populus, Amen.*

23 *Maledictus qui cubat cum socru sua: & dicet totus populus, Amen.*

24 *Maledictus qui cædit proximum suum clàm: & dicet totus populus, Amen.*

25 *Maledictus qui accipit munus ad percutiendum quempiam cæde innocentis: & dicet totus populus, Amen.*

26 *Maledictus qui non præstiterit verba legis hujus faciendo ea: & dicet totus populus, Amen.*

7 Sacrificato etiam sacrificia eucharistica, quæ comedas ibi: & lætator coram Jehova deo tuo.

8 Et inscribito istis lapidibus omnia verba legis hujus quam explanatissime.

9 Præterea alloquutus est Moses & sacerdotes Levitici totum Israëlem, dicendo; Attende & audi Israël, hodierno die effectus es populus Jehovæ deo tuo.

10 Auscultato igitur voci Jehovæ dei tui, & facito præcepta ejus ac statuta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie.

11 Præcepitque Moses in die illo populo, dicendo:

12 Hi stanto ad c benedicendum populo in monte Gerisimorum, quum transiveritis Jordanem, Simeon, & Levi, & Juda, & Isaschar, & Joseph, & Benjamin: c Sup. 11.29.

13 Hi verò stanto ad maledictionem in monte Ebalis, Ruben, Gad, & Aser, & Zebulun, Dan, & Naphthali.

14 Protestantesque Levitæ dicunto omnibus Israëlitis, voce alta:

15 Maledictus *esto* vir ille qui fecerit imaginem sculptilem aut fusilem, rem quam abominatur Jehova, opus manuum fabri lignarii vel ferrarii, posueritque *illam* in loco abdito: & respondeto totus populus ac dicunto, Amen.

16 Maledictus *esto* qui vilipendit patrem suum aut matrem suam: & dicito totus populus, Amen.

17 Maledictus *esto* qui retro agit terminum proximi sui; & dicito totus populus, Amen.

18 Maledictus *esto* qui facit ut d cæcus erret in via, & dicito totus populus, Amen. d Lev. 19.14.

19 Maledictus *esto* qui inflectit jus peregrini, pupilli, aut viduæ: & dicito totus populus, Amen.

20 Maledictus *esto* qui cubat cum uxore patris sui, quia retexit oram patris sui: & dicito totus populus, Amen.

21 Maledictus *esto* qui cubat cum ulla bestia: & dicito totus populus, Amen.

22 Maledictus *esto* qui cubat cum sorore sua, filia patris sui aut filia matris suæ: & dicito totus populus, Amen.

23 Maledictus *esto* qui cubat cum socru sua: & dicito totus populus, Amen.

24 Maledictus *esto* qui occidit proximum suum clàm: & dicito totus populus, Amen.

25 Maledictus *esto* qui accipit munus ad occidendum hominem, *fundendo* sanguinem innocentis: & dicito totus populus, Amen.

26 Maledictus *esto* e qui non præstiterit verba legis hujus faciendo ea: & dicito totus populus, Amen. e Gal. 3.10.

ANALYSIS CAP. XXVII.

HOc capite continentur duo mandata Mosis ad populum Israëliticum: unum de erigendis lapidibus & exstruendo altari, octo primis versibus: alterum de pronuntiandis benedictionibus & maledictionibus, v. 9. & seqq.

De mandato priore. Mandati prioris membra principalia sunt tria: præfatio, pars mandati prior, & pars mandati posterior. Præfatio ducitur a thesi, id est, sententia generali de observandis præceptis Dei per Mosen propositis, v. 1. Pars mandati prior, quæ est de lapidibus erigendis, constat membris quinq;. Ea sunt: (1) tempus, (2) adjuncta quantitas, (3) adjunctum tectorium, (4) adjuncta inscriptio, (5) locus. Tempus quo lapides illi erigi debuerunt, fuit initium ingressus ipsorum in terram Chanaan, v. 2. De quantitate præcipitur, ut lapides illi sint magni, ibidem. De tectorio autem, ut liniantur calce, ibidem. De inscriptione præcipitur ut lapidibus illis inscribantur verba legis, vers. 3. Quæ ipsa inscriptio declaratur partim a fine, ut scil. perveniant in dominium terræ, ibidem: partim ab adjuncta perspicuitate, vers. 8. Locus, ubi lapides illi erigi debuerunt, fuit mons Ebal, vers. 4. Atque hæc de mandati illius parte priore. Pars posterior, quæ est de exstruendo altari, constat membris principalibus duobus: fine & materia. Finis indicatur primùm in genere, deinde in specie. In genere præcipitur, ut altare exstruant in honorem Jehovæ, v. 5. In specie præcipitur honor Jehovæ duplex: unus, ut offerant ei sacrificia, eaque tum holocausta, v. 6. tum eucharistica, v. 7: alter, ut celebrent sacrum convivium, eodem v. 7.

De mandato posteriore. Mandatum de benedictionibus & maledictionibus pronuntiandis tractatur tribus modis. Primùm illustratur a causa socia: deinde amplificatur a thesi, postremò recitatur per membra. Causa socia fuerunt sacerdotes, qui mandatum hoc una cum Mose proposuerunt, v. 9. Thesis sive sententia generalis, qua Moses in istud mandatum præfatur, est hortatio ad observandum præcepta Dei, confirmata a causa impulsiva, videl. receptione in fœdus, v. 9. & 10. Membra autem istius mandati sunt tria: quorum primo indicantur personæ quæ assistere debeant pronuntiantibus benedictionem, v. 12. Secundo, personæ quæ assistere debeant pronuntiantibus maledictionem, v. 13. Tertio, personæ quæ & benedictionem & maledictionem debeant pronuntiare, v. 14. E quibus duo membra priora illustrantur a loco, ubi tum benedictio, tum maledictio, pronuntiari debeat, v. 12. & 13: tertium verò membrum declaratur à maledicendi formula, v. 15. & seqq. Cujus formulæ membra sunt duodecim: è quibus undecim sunt specialia, quæ scil. indicant scelera specialia, propter quæ maledictio denuntiatur, à v. 15. usque ad 26: duodecimum verò membrum est generale, indicans in genere transgressionem præceptorum legis, v. 26. Cæterùm specialia scelera, propter quæ maledictio denuntiatur, cum diversis decalogi præceptis pugnant, ad hunc modum: Primum eorum (v. 15.) pugnat cum præcepto secundo: secundum (v. 16.) cum quarto: tertium (v. 17.) cum octavo: quartum (v. 18.) cum sexto: quintum (v. 19.) cum octavo & nono: sextum, septimum, octavum & nonum (v. 20. 21. 22. & 23.) cum septimo: decimum & undecimum (v. 24. & 25.) cum sexto.

SCHOLIA IN CAP. XXVII.

PRæcepit autem] *Heb. Et præcepit.* Cum senioribus] *Heb. Et seniores.* Observate] *Heb. Observare.* Unumquodque] *Heb. Omne.* v. 1.

2 Erit autem, qua die transiveritis &c. ut erigas] *Verto, Porrò, quo die transiveritis &c. erigito. Heb. Et fiet, quo die transiveritis &c. & eriges.* Jardenem] *Vulgo Jordanem.* Ingressi terram] *Heb. In terram. quod potest in vertendo retineri.*

3 Inscribas] *Verto, Inscribito.* Inscribas eis] *Heb. Scribes super eos.* Loquutus est] *Promisit. Synecdoche generis.* Majorum] *Heb. Patrum.*

4 *Hoc* ergò ubi fuerit] *Verto, Igitur. Heb. Et fiet.* Quum trajeceritis] *Verto, Quum transiveritis. nam pedites iverunt per Jordanem. Trajicere autem fluvium dicuntur, qui transvehuntur navi. In Hebræo est idem verbum quod v. 2. reddiderunt Verbo transeundi.*

5 Exstrues] *Verto, Exstruito.* Altare è lapidibus] *Heb. Altare lapidum. Genitivus materiæ.* Ne agitato super illos ferrum] *Id est, ne dolato eos. Synecdoche generis.* Ferrum] *Instrumentum ferreum quo dolantur lapides. Metonymia materiæ.*

6 Lapidibus integris] *Epexegesis.* Integris] *Quibus nihil fuerit ademtum ferro.* In eo] *Heb. Super eo.*

7 Mactabis] *Verto, Mactato. Et sic deinceps, Lætator, inscribito.* Eucharistica] *Heb. Retributione.*

8 Inscribes istis] *Heb. Scribes super istis.* Bene perspicuè] *Heb. Explanando benefaciendo.*

9 Tum] *Heb. Et.* Jisraelem] *Populum Israelitarum. Metonymia efficientis.* Hodierno die] *Heb. Die hoc.* Effectus es populus] *Heb. Factus es in populum.*

10 Auscultabis igitur] *Verto, Auscultato igitur. Heb. Et auscultabis.*

12 Stanto] *Heb. Stabunt. Sic verſa ſeq.* Joſeph] *Id eſt, Manaſſes & Ephraim.*

13 Ad maledictionem] *Id eſt, Ad maledicendum, ſeu ad maledictionem pronuntiandam.*

14 Proteſtanteſque &c.] *Heb. Et reſpondebunt Levitæ, & dicent.* Omnibus Jiſraelitis] *Heb. Ad omnem virum Iſraelis.*

15 Maledictus eſt] *Pro* Eſt *malim* Eſto: *quia ſunt verba imprecantis.* Fecerit] *Scil. ad repræſentandum Deum Synecdoche generis.* Aut] *Heb. Et.* Rem abominandam Jehovæ] *Jehovæ, dativo caſu: id eſt, rem quam Jehova abominatur. Heb. Abominationem Jehovæ. Metonymia effecti.* Artificis] *Fabri.* Dicent] *Verto, Dicunto. Sic deinceps.*

16 Aut] *Heb Et.*

17 Movet] *Verto, Retro agit: ſive, retro ponit. Heb. Retrocedere facit.* Terminum] *Limitem.*

19 Pervertit] *Heb. Inflectit.* 𝔅𝔢𝔲𝔤𝔢𝔱. Aut] *Heb. Et.*

20 Cum uxore patris ſui] *Id eſt, Cum noverca ſua. Periphraſis.* Oram] *Heb. Alam. Metaphora.* Veſtimenti patris] *Verto ſimpliciter,* patris. *Nulla eſt hic ellipſis: ſed eſt metonymia ſubjecti, qualis ſuprà cap. 22. v. 30. ubi vide ſcholion.*

21 Beſtia] *Heb. Jumento.*

24 Clam] *Heb. In abſcondito.*

25 Quemquam] *Heb. Animam. Synecdoche membri.* Cæde] *Heb. Sanguine. Metonymia ſubjecti.*

26 Præſtiterit] *Heb. Excitaverit: vel ſtabiliverit.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXVII.

Ex quatuor primis verſibus. Verus Dei cultus ſtudioſè plantandus, fovendus, & propagandus eſt. *Cultus Dei.*

2 Ex v. 5. & 6. Puritas cultus divini ſtudioſè conſervanda eſt: ſuperſtitio autem cavenda. *Cultus Dei.*

3 Ex v. 7. Deo pro beneficiis ejus gratiæ agendæ ſunt. *Beneficia*

4 Ex v. 9. & 10. Ad ſtudium pietatis moveri debemus conſideratione federis quo Deus nos populum ſuum effecit. *Dei Pietas.*

5 Ex v. 12. & 13. Ex eo quòd ad benedicendum conſtitutæ à Deo fuerunt illæ tribus quæ ortæ fuerunt ex legitimis Jacobi uxoribus, Lea & Rachele: ad maledicendum verò eæ quæ ortæ fuerunt ex ejuſdem ancillis, uno Zebulune excepto (qui fuit ex filiis Leæ) itemque tribus Rubenis: qui Ruben inceſtum admiſerat cum noverca: probabiliter colligi poſſe videtur, Deo placere conjugium legitimum, diſplicere illegitimum, & conjugii violationem. *Conjugium.*

6 Ex verſu 15. & ſeqq. ac inprimis ex verſu ultimo. Quum nemo præſtare per omnia poſſit præcepta legis Dei: ſequitur omnes obnoxios eſſe maledictioni Dei. Ab hac autem ut liberemur, & benedictionem conſequamur: opus eſt ut credamus, Chriſtum pro nobis in cruce maledictionem ſuſtinuiſſe. Vide Galat. 3. v. 13. & 14. *Maledictio Legis.*

CAPUT XXVIII.

T. & J.

1. *Erit autem ſi fideliter auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, cum obſervantia faciendo omnia præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie; ut diſponat te Jehova deus tuus ſublimem ſupra omnes gentes terræ:*

2 *Et obvenientes tibi omnes benedictiones iſtæ aſſequantur te, quum auſcultabis voci Jehovæ dei tui.*

3 *Benedictus eris in civitate, & benedictus eris ruri.*

4 *Benedictus erit fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, & fructus jumentorum tuorum; fœtus boum tuorum, & greges pecudum tuarum.*

5 *Benedictus corbis tuus, & mactra tua.*

6 *Benedictus eris in ingreſſu tuo, & benedictus eris in egreſſu tuo.*

7 *Exponet Jehova tibi inimicos tuos cæſos, qui inſurgent adverſum te: quum viâ unâ proceſſerint contra te, ſeptem viis fugient coram te.*

8 *Amandabit Jehova penes te benedictionem in horrea tua, & in quodcunq; admovebis manum tuam. benedicetq; tibi in terra quam Jehova deus tuus dat tibi.*

9 *Stabiliet te Jehova ſibi in populum ſanctum, quemadmodum juramento promiſit tibi: quum obſervabis præcepta Jehovæ dei tui, & ambulabis in viis ejus.*

10 *Unde videntes omnes populi terræ, nomen Jehovæ invocari in te, timebunt abs te.*

11 *Quum faciet Jehova ut excellas bonis in fructu ventris tui, & in fœtu jumentorum tuorum, & in fructu terræ tuæ, ſuper terram quam juramento promiſerit Jehova majoribus tuis ſe daturum tibi.*

12 *Aperiet tibi Jehova theſaurum ſuum optimum è cælis, dando pluviam terræ tuæ tempore ſuo, & benedicendo cuiq; operi manus tuæ: ita ut mutuare poſſis gentibus multis, tu autem opus non habeas mutuari.*

13 *Statuetq; te Jehova in caput, non autem in caudam, ut ſis tantummodo ſuperior, non autem ſis inferior: quum auſcultabis præceptis Jehovæ dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, ut obſerves & facias;*

14 *Et non recedes ab ullis verbis quæ ego præcipio vobis hodie, dextrorſum aut ſiniſtrorſum, ſequendo deos alienos ad colendum eos.*

II. 15 *Sed erit ſi non auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, cum obſervantia faciendo omnia præcepta ejus & ſtatuta ejus quæ ego præcipio tibi hodie, ut obvenientes tibi omnes maledictiones iſtæ aſſequantur te.*

16 *Maledictus eris in civitate, & maledictus eris ruri.*

17 *Maledictus corbis tuus, & mactra tua.*

18 *Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ; fœtus boum tuorum, & greges pecudum tuarum.*

19 *Maledictus eris in ingreſſu tuo, & maledictus eris in egreſſu tuo.*

20 *Immittet in te Jehova ipſam maledictionem, vexationem, & exitium, in omnem rem ad quam admovebis manum tuam, quam facies: donec exſcindaris, & donec pereas citò, propter malignitatem actionum tuarum, quia deſerueris me.*

21 *Faciet Jehova ut adhæreſcat tibi peſtis, donec conſumſerit te ex ea terra quò tu venturus es ad poſſidendam eam jure hæreditario.*

22 *Percutiet te Jehova tabe, calidaq; & æſtuante ac adurente febre, & ſiccitate, & uredine, & morbo regio; quæ perſequentur te donec pereas.*

P.

Porrò *a* ſi fideliter auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, cum obſervantia faciendo omnia præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie; reddet te Jehova deus tuus ſublimem ſupra omnes gentes terræ: 1. *a Lev. 26. & deinceps.*

2 Et venientes ſuper te omnes benedictiones iſtæ aſſequentur te; quum auſcultabis voci Jehovæ dei tui.

3 Benedictus eris in civitate, & benedictus eris ruri.

4 Benedictus *erit* fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, & fructus jumentorum tuorum; fœtus boum tuorum, & ovium gregis tui.

5 Benedictus *erit* corbis tuus, & mactra tua.

6 Benedictus eris quum introibis, & benedictus eris quum exibis.

7 Exponet Jehova tibi inimicos tuos cædendos, qui inſurgent adverſum te: via una exibunt contra te, ſeptem viis *b* fugient coram te. *b Levit.*

8 Præcipiet Jehova benedictioni *ut ſit* tecum in horreis tuis, & in omni eo ad quòd-vis extenderis manum tuam: benedicetq; tibi in terra quam Jehova deus tuus dat tibi.

9 Stabiliet te Jehova ſibi in populum ſanctum, quemadmodum juramento promiſit tibi: quum obſervabis præcepta Jehovæ dei tui, & ambulabis in viis ejus.

10 Unde videntes omnes populi terræ, de nomine Jehovæ vocari te, timebunt abs te.

11 Et faciet Jehova ut abundes bonis in fructu ventris tui, & in fructu jumentorum tuorum, & in fructu terræ tuæ, ſuper terra quam juramento promiſit Jehova patribus tuis ſe daturum tibi.

12 Aperiet tibi Jehova theſaurum ſuum bonum, nempe cælum, dando *c* pluviam terræ tuæ tempore ſuo, & benedicendo cuique operi manus tuæ: ita ut mutues gentibus multis, tu autem non mutueris. *c Lev. 26.4. Sup. 11. v. 14.*

13 Statuetque te Jehova in caput, non autem in caudam, eriſque tantummodò ſuperior, non autem eris inferior: quum auſcultabis præceptis Jehovæ dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, ut obſerves & facias *ea*,

14 *Quumque* non recedes ab ullis verbis quæ ego præcipio vobis hodie, dextrorſum aut ſiniſtrorſum, ſequendo deos alios ad colendum eos.

15 Quod *d* ſi non auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, cum obſervantia faciendo omnia præcepta ejus & ſtatuta ejus quæ ego præcipio tibi hodie; tum venient ſuper te omnes maledictiones iſtæ & aſſequentur te. II. *d Lev. 26.14. Lam. 2.17. Dan. 9.11, 13. Mal. 2.2.*

16 Maledictus eris in civitate, & maledictus eris ruri.

17 Maledictus *erit* corbis tuus, & mactra tua.

18 Maledictus *erit* fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ; fœtus boum tuorum, & ovium gregis tui.

19 Maledictus eris quum introibis, & maledictus eris quum exibis.

20 Immittet in te Jehova exſecrationem, impetuoſam proſtrationem & increpationem, in omni re ad quam extendes manum tuam, quam facies: donec exſtirperis, & donec pereas citò, propter malignitatem actionũ tuarum, quia deſerueris me.

21 Faciet Jehova ut adhæreſcat tibi peſtis, donec conſumſerit te ex ea terra quò tu ingrederis ad poſſidendum eam jure hæreditario.

22 Percutiet te Jehova tabe, & febri, & inflammatione & ardore, & ſiccitate, & uredine, & rubigine; quæ perſequentur te donec pereas.

23 *Præterea erunt cæli tui qui ſunt ſupra caput tuum, ænei; & terra quæ ſubeſt tibi, ferrea.*

24 *Efficiet Jehova ut pluvia terræ tuæ ſit pulviſculus aut pulvis, è cælo deſcendet ſuper te, donec exſcindaris.*

25 *Faciet Jehova ut cadas coram hoſtibus tuis, via una procedes contra exercitum eorum, at ſeptem viis fugies à facie ejus: eriſq; in commotionem omnibus regnis terræ:*

26 *Et erit cadaver tuum in cibum omnibus volatilibus cæli & jumentis terræ: nec erit qui deterreat.*

27 *Percutiet te Jehova ulcere Ægypti, & hæmorrhoidibus, & ſcabie, & prurigine; quibus non poteris ſanari.*

28 *Percutiet te Jehova amentiâ, & cæcitate; & ſtupore cordis:*

29 *Adeò ut palpes in meridie, quemadmodum palpat cæcus in caligine, neq; proſperaberis viis tuis: eriſq; tantummodo infeſtus fraudi & rapinæ omnibus diebus, neq; erit qui ſervet te.*

30 *Uxorem deſponſabis, ſed vir alius cubabit cum ea: domum ædificabis, ſed non inhabitabis eam: vineam conſeres, ſed eâ fructu ſolutâ non uteris.*

31 *Bove tuo mactato ante oculos tuos, non tamen comedes ex eo, aſinus tuus abreptus à conſpectu tuo, non tamen redibit ad te: pecudes tuæ tradentur inimicis tuis, nec erit tibi qui ſervet.*

32 *Filii tui filiæq; tuæ tradentur populo extraneo, oculis tuis aſpicientibus & deficientibus* attentione *ad eos tota die: tamen nihil erit in poteſtate manus tuæ.*

33 *Fructum terræ tuæ & omnem laborem tuum abſumet populus, quem non noviſti, eriſq; tantummodo infeſtus fraudi & quaſſationi omnibus diebus:*

34 *Et fies amens, propter viſum oculorum tuorum, quod videbis.*

35 *Percutiet te Jehova ulcere maligno in genibus & in cruribus; quo non poteris ſanari à planta pedis tui uſq; ad verticem tuum.*

36 *Abducet Jehova te & regem tuum, quem præfeceris tibi, ad gentem quam non noviſti tu aut majores tui; coleſq; ibi deos alienos, ligna aut lapides:*

37 *Eriſq; in ſtuporem, in parabolam, & in dicterium, apud omnes populos quò abduxerit te Jehova.*

38 *Semen multum efferes in agrum, ſed parum colliges, quia abſumet illud locuſta.*

39 *Vineas conſeres & coles, ſed vinum non bibes neq; comportabis, quia abſument illas vermes.*

40 *Oleæ erunt tibi in toto termino tuo: ſed oleo non unges te, quia dejiciet* oleas *olivas tua.*

41 *Filios filiaſq; gignes, non tamen erunt tui, ſed abibunt in captivitatem.*

42 *Omnes arbores tuas & fructus terræ tuæ, hæreditario jure obtinebit ſideratio.*

43 *Peregrinus qui in medio tui erit, aſcendet ſupra te perquàm ſupremè, tu autem deſcendes perquàm infimè.*

44 *Ipſe mutuabit tibi, tu verò non mutuabis ei: ipſe evadet in caput, tu verò evades in caudam.*

45 *Venient autem ſuper te omnes maledictiones iſtæ perſequenturque te, & aſſequentur te, donec exſcindaris, quum non auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, obſervando præcepta ejus & ſtatuta ejus quæ præcepit tibi:*

46 *Eruntq; in te pro ſigno & pro prodigio, atq; in ſemine tuo uſq; in ſeculum:*

47 *Propterea quòd non ſervieris Jehovæ deo tuo in lætitia, & in hilaritate cordis, præ copia* rerum *omnium:*

48 *Propterea ſervies inimico tuo, quem mittet Jehova contra te, in fame, & in ſiti, & in nuditate, & in inopia* rerum *omnium; imponetq; jugum ferreum collo tuo, donec exſciderit te.*

49 *Efferet Jehova contra te gentem è longinquo ab extremitate terræ,* involantem *quemadmodum volare ſolet aquila, gentem cujus linguam non intelliges:*

50 *Gentem impudentem, quæ ne* quidem *ſenis perſonam ſuſcipiat, neq; puero gratiam faciat;*

51 *Quæ abſumat fœtum jumenti tui, & fructum terræ tuæ, donec exſcindaris; quæ non reliquum faciet tibi frumentum, muſtum, aut oleum, fœtum boum tuorum, aut greges pecudum tuarum: donec perdiderit te.*

52 *Quæ premet te in omnibus portis tuis, donec corruerint mœnia tua altiſſima & munitiſſima quibus tu confidebis, in tota terra tua, premet inquam te in omnibus portis tuis, in tota terra tua quam dederit Jehova deus tuus tibi;*

53 *Adeò ut comedas fructum ventris tui, carnem filiorum tuorum filiarumq; tuarum, quos dederit tibi Jehova deus tuus, in oppreſſione & in anguſtia qua anget te inimicus tuus.*

54 *Viri illius qui mollis fuerat in te & qui fuerat delicatus valde, malignus erit oculus in fratrem ſuum, & in uxorem ſibi chariſſimam, atq; in reſiduum filiorum ſuorum quos reliquos fecerit:*

55 *Adeò ut non det ulli ex eis de carne filiorum ſuorum quam comedet, adeò ut non reliquum faciat illi quicquam, in oppreſſione & anguſtia, qua anget te inimicus tuus in omnibus portis tuis.*

23 Præterea erit cælum tuum quod *erit* ſupra caput tuum, *e* æneum; & terra quæ ſub te *erit*, ferrea. e Lev. 26. 19.

24 Efficiet Jehova ut pluvia terræ tuæ ſit pulviſculus aut pulvis; è cælo deſcendet ille ſuper te, donec exſtirperis.

25 Exponet te Jehova inimicis tuis cædendum; per viam unam exibis contra eos, at per ſeptem vias fugies coram eis: eriſque objectus commotioni apud omnia regna terræ.

26 Et redigentur cadavera tua in eſcam omnibus volatilibus cæli, & beſtiis terræ: nec erit qui deterreat.

27 Percutiet te Jehova *f* ulcere Ægypti, & hæmorrhoidibus, & ſcabie, & prurigine; a quibus non poteris ſanari. f Exod. 9. 9.

28 Percutiet te Jehova amentiâ, & cæcitate, & ſtupore cordis:

29 Adeò ut *g* palpes in meridie, quemadmodùm palpat cæcus in caligine, neq; proſpereris in viis tuis: eriſq; tantummodo infeſtus fraudi & rapinæ omnibus diebus, neq; erit qui ſervet te. g Job 12. 25. Eſa. 59. 10.

30 Uxorem deſponſabis, ſed vir alius ſubagitabit eam: domum ædificabis, ſed non inhabitabis eam: vineam conſeres, ſed non profanabis eam.

31 Bos tuus mactabitur ante oculos tuos, ſed non comedes ex eo, aſinus tuus abripietur a conſpectu tuo, neque redibit ad te: oves & capræ tuæ tradentur inimicis tuis, nec erit tibi qui ſervet *eas*.

32 Filii *tui* filiæque tuæ tradentur populo extraneo oculis tuis aſpicientibus & deficientibus propter eos tota die nihilque erit in poteſtate manus tuæ.

33 Fructum terræ tuæ & omnem laborem tuum conſumet populus, quem non noviſti, eriſque tantummodo infeſtus fraudi & quaſſationi omnibus diebus.

34 Et fies amens, propter res viſas oculorum tuorum, quas videbis.

35 Percutiet te Jehova ulcere maligno in genibus & in cruribus, à quo non poteris ſanari, a planta pedis tui uſque ad verticem tuum.

36 Abducet Jehova te & regem tuum, quem præfeceris tibi, ad gentem quam non noviſti tu nec patres tui; coleſque ibi deos alios, lignum & lapidem:

37 Eriſque objectus ſtupori, parabolæ, & dicterio, apud omnes populos quò abduxerit te Jehova.

38 Semen multum efferes rus; ſed *h* parum colliges, quia abſument illud locuſtæ. h Mich. 6. 15. Hag. 1. 6.

39 Vineas plantabis & coles; ſed vinum non bibes neque colliges *uvas*, quia comedent illas vermes.

40 Oleæ erunt tibi in toto termino tuo: ſed oleo non unges te, quia dejiciet *olivas* olea tua.

41 Filios filiaſque gignes, ſed non manebunt tibi, quia abibunt in captivitatem.

42 Omnes arbores tuas & fructus terræ tuæ, hæreditario jure obtinebit locuſta.

43 Peregrinus qui apud te *erit*, aſcendet ſupra te perquàm ſupremè; tu autem deſcendes perquàm infimè.

44 Ipſe mutuabit tibi, tu verò non mutuabis ei: ipſe evadet in caput, tu verò evades in caudam.

45 Denique venient ſuper te omnes maledictiones iſtæ, & perſequentur te, & aſſequentur te, donec exſtirperis, quia non auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, obſervando præcepta ejus & ſtatuta ejus quæ præcepit tibi.

46 Eruntque in te in ſignum & in prodigium, atque in ſemine tuo uſque in ſeculum:

47 Propterea quòd non ſervieris Jehovæ deo tuo cum lætitia, & cũ hilaritate cordis, propter bonorũ omnium copiã.

48 Præterea ſervies inimicis tuis, quem immittet Jehova contra te, cum fame, & cum ſiti, & cum nuditate, & cum defectu rerum omnis generis, imponetque jugum ferreum collo tuo, donec exſtirpaverit te. i [illegible]

49 Efferet Jehova contra te gentem è longinquo ab extremitate terræ, *involantem* quemadmodum volare ſolet aquila, gentem cujus linguam non intelliges:

50 Gentem *k* impudentem, quæ non ſuſcipiet faciem ſenis, neque puero gratiam exhibebit. k Eſa. [illegible]

51 Quæ comedet fructum jumenti tui, & fructum terræ tuæ, donec exſtirperis: quæ non reliquum faciet tibi frumentum, muſtum, & oleum, fœtum boum tuorum, & oves gregis tui: donec perdiderit te:

52 Quæ anget te in omnibus portis tuis, donec corruerint mœnia tua alta & munita quibus tu confiſus fueris in tota terra tua: anget inquam te in omnibus portis tuis, in tota terra tua quam dederit Jehova deus tuus tibi.

53 Adeò ut comedas *l* fructum ventris tui, carnem filiorum tuorum, filiarum que tuarum, quos quàſve dederit tibi Jehova deus tuus, propter anguſtiam & oppreſſionem qua premet te inimicus tuus. l Lev. 26. 29.

54 Quod attinet ad virum illum qui mollis *erat* in te & qui *erat* delicatus valde, malignus erit oculus ejus in fratrem ſuum, & in mulierem quæ cubat in ſinu ejus, atque in reſiduum filiorum ſuorum quos reliquos fecerit:

55 Adeò ut non det ulli ex eis è carne filiorum ſuorum quam comedet, adeò ut non reliquum faciat illi quicquam propter anguſtiam & oppreſſionem, qua premet te inimicus tuus in omnibus portis tuis.

56 *Mollis in te & delicata, quæ non tentaret plantam pedis ſui figere ſuper terram, præ delitiis & præ mollitie, oculus malignus erit in virum chariſſimum ipſi, & in filium ipſius, ac in filiam ipſius,*

57 *Etiam in ſecundas ipſius quæ prodeunt inter pedes ejus, & in filios ipſius quos pariet: nam comedet eos clàm præ inopia rerum omnium, in oppreſſione & in anguſtia, qua anget te inimicus tuus in portis tuis.*

58 *Niſi obſervans fueris omnia verba legis hujus, quæ ſcripta ſunt in libro hoc, timendo nomen glorioſiſſimum & ſummè reverendum iſtud, nempe Jehovam deum tuum:*

59 *Omnino mirabiles efficiet Jehova plagas tuas & plagas ſeminis tui; plagas magnas & conſtantes, morboſq́ malignos & conſtantes:*

60 *Et revocabit in te omnes languores Ægyptiorum, à quibus metuebas; ut adhæreant tibi:*

61 *Omnem etiam morbum & omnem plagam quæ ſcripta non eſt in libro legis hujus, inducet Jehova in te, donec exſcindaris.*

62 *Sic relinqui fietis hominibus paucis, pro eo quòd fuiſtis ſicut ſtellæ cæli multitudine, eò quòd non auſcultaveris voci Jehovæ dei tui.*

63 *Eritq́, ut quemadmodum lætabatur Jehova de vobis, benefaciendo vobis & augendo vos, ſic lætetur Jehova de vobis, perdendo vos & exſcindendo vos: quare convellemini è terra, quò ingreſſurus es ad poſſidendum eam jure hæreditario.*

64 *Nam diſperget te Jehova in omnes populos ab extremitate terræ una uſq́ ad alteram extremitatem ejus: ubi ſervies diis alienis quos non noveras tu aut majores tui, lignis & lapidibus.*

65 *In gentibus verò illis non requieſces, neq́ erit quies plantæ pedis tui; ſed dabit Jehova tibi illic cor trepidum & hebetationem oculorum, & mœrorem animæ.*

66 *Eritq́ vita tua ſuſpenſa tibi è regione, pavebisq́ noctu & interdiu, nec eris certus de vita tua.*

67 *Unoquoq́ mane dices, O ſi eſſet veſpera, & unoquoq́ veſperè dices, O ſi eſſet mane: præ pavore cordis tui quo pavebis, & præ viſo oculorum tuorum quod videbis.*

68 *Et reducet te Jehova in Ægyptum navibus, viâ ad eam terram de qua dixeram tibi, Non deinceps ampliùs videbis eam: exponetisq́ vos ibi venales inimicis tuis in ſervos & in ancillas, ſed non erit ullus emtor.*

56 Quod attinet ad mollem mulierem in te & delicatam, quæ non tentaret plantam pedis ſui figere ſuper terram, præ delicius & præ mollitie, malignus erit oculus ejus in virum qui cubat in ſinu ejus, & in filium ſuum, ac in filiam ſuam;

57 Idque propter ſecundinam ſuam quæ prodierit è medio pedum ejus, & propter filios ſuos quos pepererit: Nam comedet eos clam *in* ob defectum rerum omnium: propter anguſtiam & oppreſſionem qua premet te inimicus tuus in portis tuis.

58 Niſi obſervanter feceris omnia verba legis hujus, quæ ſcripta ſunt in libro hoc, timendo nomen glorioſum & reverendum iſtud, *nempe* Jehovam deum tuum:

59 Et mirabiles efficiet Jehova plagas tuas & plagas ſeminis tui; plagas magnas & durantes, morboſque malignos & durantes:

60 Et revocabit in te omnes languores Ægyptiorum, à quibus metuebas, ut adhæreant tibi:

61 Quemvis etiam morbũ & quamvis plagã quæ ſcripta non *eſt* in libro legis hujus, inducet Jehova in te, donec extirperis.

62 Sic reliqui fietis homines pauci, pro eo quòd fuiſtis ſicut ſtellæ cæli multitudine; eò quòd non auſcultaveris voci Jehovæ dei tui.

63 Fietque ut quemadmodum lætabatur Jehova de vobis, benefaciendo vobis & augendo vos; ſic *a* lætetur Jehova de vobis, perdendo vos & extirpando vos: & evellemini è terra, quò ingrederis ad poſſidendum eam jure hæreditario.

64 Nam *o* diſperget te Jehova in omnes populos ab extremitate terræ una uſque ad alteram: ubi ſervies diis alus qui non noviſti nec tu nec patres tui, ligno & lapide.

65 In gentibus verò illis non requieſces, neque erit quies plantæ pedis tui, ſed dabit Jehova tibi illic cor trepidum & hebetationem oculorum, & mœrorem animæ.

66 Eritque vita tua ſuſpenſa tibi è regione, pavebiſque noctu & interdiu, nec eris certus de vita tua.

67 Mane dices, Utinam eſſet veſpera, & veſpere dices, Utinam eſſet mane: propter pavorem cordis tui quo pavebis, & propter res viſas oculorum tuorum quas videbis.

68 Et reducet te Jehova *in* Ægyptum navibus, viâ *ducente ad eam terram* de qua dixeram tibi, Non deinceps ampliùs videbis eam: exponetiſque vos ibi venales inimicis tuis in ſervos & in ancillas, ſed nullus *erit* emtor.

ANALYSIS CAP. XXVIII.

HOc capite continentur partim promiſſiones benedictionum divinæ, factæ illis qui præcepta Dei obſervarint: uſque ad verſum 15: partim denuntiationes ſeu commìnationes maledictionum, factæ illis qui præcepta Dei fuerint transgreſſi, à v. 15. uſque ad finem. Ita ſunt duæ capitis partes.

De parte prima. Benedictiones quæ promittuntur, ſunt ſex: (1) excellentia inter gentes, v. 1. 9. 13. (2) fœcunditas, verſ. 4. 11. (3) copia panis, v. 5. 8. (4) ſucceſſus negotiorum, v. 6. 12. (5) victoria de hoſtibus, v. 7. 8. (6) pluvia tempeſtiva, v. 12.

De parte ſecunda. Maledictiones quæ denuntiantur, ſunt viginti ſeptem: (1) inopia panis, v. 17. 38. (2) infœcunditas, v. 18. (3) fruſtratio inſtitutorum, v. 19. 20. (4) excidium, v. 20. 22. 24. 45. 48. 63. (5) peſtis, v. 21. (6) tabes, v. 22. (7) febris, ibid. (8) inflammatio ſeu phlegmone, ibid. (9) ardor aëris, ibidem. (10) ſiccitas aeris, v. 22. 23. 24. (11) uredo, verſ. 22. (12) rubigo, ibidem. (13) clades ab hoſtibus, v. 25. 26. 49. 50. 51. 52. (14) morbi, v. 27. 35. 60. 61. (15) amentia, verſ. 28. 29. 34. (16) oppreſſio ab hoſtibus, v. 29. 30. 31. 32. 33. (17) captivitas, v. 36. 41. 48. 64. 68. (18) idololatria, v. 36. 64. (19) contemtus, v. 37. 46. (20) inopia vini, verſ. 39. (21) inopia olei, v. 40. (22) inopia fructuum, v. 42. (23) depreſſio a peregrinis, v. 43. 44. (24) fames horrenda, v. 53. 54. 55. 56. 57. (25) diminutio multitudinis, verſ. 62. (26) pavor, verſ. 65. 66. 67. (27) ſervitus, v. 68.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII.

v. 1. ERit autem, ſi fideliter auſcultaveris &c. ut diſponat te &c.] *Verto, Porrò ſi fideliter auſcultaveris &c. reddet te &c. Heb. Et fiet &c. & dabit te.* Si fideliter auſcultaveris] *Heb. Si auſcultando auſcultaveris.* Cum obſervantia faciendo] *Heb. Obſervando ad faciendum.*

2 Et obvenientes tibi &c.] *Heb. Et venient ſuper te &c. & aſſequentur te.*

3 Eris] *Heb. Tu. Sic mox iterum.* Ruri] *Heb. In agro.*

4 Jumentorum tuorum] *Heb. Jumenti tui. Collectivè.* Greges pecudum tuarum] *Verto, Oves gregis tui. Gregis autem nomen in Hebræo eſt* צאן *tſon: quo ſignificatur grex ovium vel caprarum.*

6 Eris] *Heb. Tu. Sic mox iterum.* In ingreſſu tuo] *Heb. In ingredi tuo.* In egreſſu tuo] *Heb. In egredi tuo.*

7 Exponet tibi] *Heb. Dabit coram te.* Quum viâ unâ proceſſerint &c.] *Heb. Viâ unâ exibunt contra te, & ſeptem viis fugient.*

8 Amandabit Jehova penes te &c.] *Verto, Præcipiet Jehova benedictionem* ut ſit *tecum in horreis tuis, & in omni eo ad quod admoveris manum tuam. Heb. In omni extenſione manus tuæ. Metonymia adjuncti.*

9 Juramento promiſit] *Heb. Juravit. Synecdoche generis.*

10 Unde videntes &c. timebunt] *Heb. Et videbunt &c. & timebunt. Enuntiatum copulativum valet relativum temporis vel cauſæ.* Nomen Jehovæ invocari in te] *Verto, De nomine Jehovæ vocari te. Heb. Quod nomen Jehovæ vocatum ſuper te. Similis loquutio occurrit Gen. 48. v. 16.*

11 Quum] *Verto, Et.* Fœtu] *Heb. Fructu quod in vertendo puto retinendum. Metaphora ſimilis proximè præcedenti.* Jumentorum] *Heb. Jumenti.* Super terram] *Dicerem, Super terra.* Juramento promiſerat] *Verto, Juramento promiſit. Heb. Juravit. Synecdoche generis.* Majoribus] *Heb. Patribus. Synecdoche ſpeciei.*

12 Optimum] *Heb. Bonum illum.* E cælis] *Heb.* אֶת־הַשָּׁמַיִם *pro,* מֵאֵת הַשָּׁמַיִם*: deficiente ſcil. præpoſitione* מ *min. Sed puto hanc vocem præcedenti addi per appoſitionem: ac proinde vertendum, Nempe* cælum. *Intelligitur autem hîc cælum infimum, in quo gignuntur meteora: ut declaratur per ſequentia.* Cuique] *Heb. Omni.* Ita ut mutuare poſſis] *Heb. Et mutuabis.* Tu autem opus non habeas mutuari] *Hebr. Et tu non mutuaberis.*

13 Statuet] *Heb. Dabit.* Ut ſis] *Heb. Et eris.* Superior] *Heb. Surſum.* Inferior] *Heb. Deorſum.*

14 Dextrorſum aut ſiniſtrorſum] *Heb. Dextram* verſus *& ſiniſtram* verſus. Sequendo] *Heb. Eundo poſt.* Alienos] *Heb. Alios.*

15 Sed erit &c. ut obvenientes &c.] *Verto, Quod ſi non auſcultaveris &c. tum venient ſuper te &c. & aſſequentur te. Heb. Et fiet, ſi non auſcultaveris &c. & venient &c.*

16 Eris] *Heb. Tu. Sic deinceps.* Ruri] *Heb. In agro.*

18 Terræ] *Heb. Humi.* Greges pecudum tuarum] *Verto, Oves gregis tui. Vide ſuprà in v. 4.*

19 In ingreſſu: in egreſſu] *Ut ſuprà v. 6.*

20 In omnem rem ad quam admovebis manum tuam] *Heb. In omnem extenſionem manus tuæ. Metonymia adjuncti.* Citò] *Heb. Feſtinando.* Propter] *Heb. A facie.* Quia] *Heb.* אֲשֶׁר *aſcher.*

21 Terra] *Heb. Humo.*

22 Percutiet te &c.] *Hunc verſum ſic reddo* Percutiet te Jehova tabe, & febri & inflammatione, & ardore, & ſiccitate, & uredine, & rubigine. *Ex his ſeptem malis tria prima, ſunt vitia corporis humani: quartum & quintum ſunt vitia aeris: ſextum & ſeptimum ſunt vitia ſegetum. Tabe,* die ſchwindſucht/ *quo morbo corpus tabeſcit & emacìatur. Febri,* das fieber/ *calor præternaturalis in corde. Inflammatio, Græcè φλεγμονή,* ein hitzige geſchwulſt. *Ardor, Græcè πύρωσις: id eſt, affectum aëris quo tenues nubes ardore ſolis incenſæ fumant:* wann es ſehr dempfft. *Siccitas,* dürre: *tempeſtas impluvia,* wann es nicht regnet:

rādquet ... *ſicut fuit temporibus Eliæ per triennium & ſ.* ... *1.Regum 1.* ... *& 18.* *Uredo.* der brenner/ *efficitur a ven-t.* ... *ardentia's per exſiccationem.* Rubigo, roſt / *efficitur à nimio* ... *ore per putre-factionem. Cæterum per extremam vocem* יֵרָקוֹן *jera* ... *non ſignificari ictericos ſeu morbum regium, ſed rubiginem: judicari poteſt ex conſequentia ipſarum vocum. Neq; enim probabile eſt enumerari primùm morbos, deinde vitia aëris & frugum, tum iterum morbi ſpeciem unam. Idem confirmatur collatione aliorum locorum: ubi vox hæc, ſimiliter ut hîc, ſubjicitur voci* שִׁדָּפוֹן *ſchiddaphôn: quæ uredinem ſignificat, ut 1.Reg.8. v.37. 2.Chron.6.v.28. Amos 4.v.9. Hagg.2.v.17. In quibus locis ipſi noſtri interpretes rubiginem reddunt.* Quæ] *Heb.Et.*

23 Præterea] *Heb.Et.* Erunt cæli tui &c.] *Malim, Erit cælum tuum quod eſt ſupra caput tuum, æneum. Intelligitur enim hîc cælum infimum, quod uſitatè aër nominatur.* Ænei] *Heb. Æs: Metonymia materiæ. Id eſt ſiccum. Metaphora.* Subeſt tibi] *Heb. Sub te eſt.* Ferrea] *Heb. Ferrum. Metonymia, itemq; metaphora, qualis modò.*

24 Efficiet &c.] *Heb.Dabit pluviam terræ tuæ pulviſculum.* Aut] *Heb.Et.* E cælis] *Malim, E cælo. Id eſt, ex aëre. Synecdoche generis.*

25 Faciet ut cædaris] *Heb. Dabit te caſum.* Hoſtibus] *Heb. Inimicis.* Contra exercitum eorum] *Verto, Contra eos. Heb. Contra eum. Enallage numeri.* At] *Heb. Et.*

26 Cadaver tuum] *Id eſt, cadavera tua: quo ſcil. cæciderint in prælio. Enallage numeri.* Omnibus volatilibus, *Heb. Omni volatili. Enallage numeri.* Cæli] *Quæ volant in cælo id eſt, aëre. Genitivus ſubjecti, & ſynecdoche generis.* Jumentis] *Heb. Jumento. Collectivè. Sed malim, Beſtiis ut intelligantur beſtiæ feræ, puta leones, lupi, vulpes. nam jumenta propriè dicta non ſolent depaſcere cadavera. Vox Hebræa eſt* בְּהֵמָה.

27 Ulcere Ægypti] *Id eſt, quali percuſſit in Ægypto tum homines tum jumenta, Exod 9. verſu 9. Genitivus ſubjecti.* Hæmorrhoidibus] *Vel, mariſcis.* Feygwartzen. Quibus] *Verto, A quibus.*

29 Adeò ut palpes] *Heb. Et eris palpans.*

30 Sed] *Heb. Et. Sic deinceps.* Cubabit cum ea] *Heb. Subagitabit eam.* Ea ſacris ſoluta non ncris] *Heb. Non profanabis eam. Vide ſuprà cap. 20. v.6.*

31 Bove tuo mactato] *Verto, Bos tuus mactabitur. Heb. Mactatus erit.* Nec tamen] *Malim, Sed non, Sic mox iterum. Heb. Et non.* Abreptus] *Scil. erit. Verto, Abripietur.* Pecudes tuæ] *Verto, Oves tuæ. Heb. Grex tuus: ubi nomen* צֹאן *tſon propriè ſignificat gregem ovium vel caprarum.* Tradentur] *Heb. Datæ erunt*

32 Tradentur] *Heb. Dati erunt.* Extraneo] *Heb. Alteri.* Oculis tuis aſpicientibus &c.] *Heb. Et oculi tui videntes erunt & deficientes.* Tamen] *Heb. Et.*

33 Terræ] *Heb. Humi.* Laborem] *Id eſt, proventum labore partum. Metonymia efficientis.* Abſumet] *Heb. Comedet.*

34 Propter viſum &c.] *Verto, Propter res viſas oculorum tuorum quas videbis. Heb. Propter viſum ſeu aſpectum. Metonymia adjuncti. Et præpoſitio* מִן *min hîc valet Propter.*

35 Quo] *Verto, A quo.*

36 Abducet] *Heb. Abire faciet.* Præfeceris tibi] *Heb. Excitaveris, vel ſtatueris ſuper te.* Aut] *Heb. Et.* Majores] *Heb. Patres.* Alienos] *Heb. Alios.* Ligna aut lapides] *Heb. Lignum & lapidem.*

37 Apud omnes populos] *Vel, In omnibus populis.* Abduxerit] *Heb. Deduxerit.*

38 Rus] *Heb. In agrum.* Sed] *Heb. Et. Sic deinceps.*

39 Abſumet vermes] *Heb. Comedit vermis. Collectivè.*

40 Termino] *Regione. Synecdoche membri.* Dejiciet *olivæ* oliva tua] *Pote rectius dici, Dejiciet* olivas olea *tua.*

41 Non tamen &c.] *Malim, Sed non erunt tui, quia abibunt &c.*

42 Omnes arbores &c.] *Heb. Omnem arborem & fructum &c. Collectivè.* Sideratio] *Alii,* locuſta. *Heb.* צְלָצַל *quo vocabulo locuſta nominata videtur ex eo quòd locuſta dum denſo agmine volant, terram obumbrent. nam* צֵל *umbram ſignificat.*

43 Perquam ſupremè] *Heb. Suprà ſuprà: vel, Surſum, ſurſum.* Perquam infimè] *Heb. Infrà infra. vel, deorſum, deorſum.*

44 Evadet] *Heb. Fiet. Sic mox, Fies.*

45 Venientes autem] *Heb. Et venient.* Quum] *Malim, quia.*

46 Eruntque] *Nempe maledictiones illæ.* Pro ſigno] *Vel, In ſignum & prodigium.* In ſemine tuo] *In poſteris tuis. Metonymia materiæ.*

47 Propterea] *Heb. Pro eo quòd.* In lætitia] *Malim, Cum lætitia. Sic mox, Cum hilaritate cordis.* Præ copia] *Malim, Propter copiam. Præpoſitio* מִן *min hîc notat cauſam.*

48 Propterea] *Heb. Et.* Imponet collo] *Heb. Dabit ſuper collum.* Jugum ferreum] *Hebr. Jugum ferri. Genitivus materiæ.*

49 Volare ſolet] *Hebr. Volabit.* Intelliges] *Hebr. Audies. Metonymia ſubjecti. quales 1.Cor.14. v.2. Ubi hanc metonymiam expoſui.*

50 Gentem è longinquo &c.] *Periphraſis Chaldæorum.* Impudentem] *Heb. Robuſtam facie.* Perſonam] *Verto, faciem. Phraſin autem hanc expoſui in ſcholiis ad Geneſ.19.v.21.* Gratiam faciet] *Verto, Gratiam exhibebit. vel: Neq; puerum gratiâ complectetur.*

51 Quæ] *Heb Et.* Fœtum] *Heb. Fructum.* Aut] *Heb. Et.* Greges pecudum tuarum] *Verto, Oves greges tui. Vide ſuprà in verſu 4.*

52 Quæ] *Heb. Et.* Portis] *Id eſt, civitatibus. Synecdoche membri.* Corruerint] *Heb. Deſcenderint.* Altiſſima & munitiſſima] *Heb. Alta illa & munita illa.* Quibus] *Vel, In quibus.* Premet to quam] *Heb. Et premet.*

53 Adeò ut comedas] *Heb. Et comedes.* Fructum ventris tui] *Vide exemplum 2.Reg.6. verſu 29. & deinceps.* Carnem &c.] *Epexegeſis.*

54 Viri illius &c.] *Verto, Quod attinet ad virum illum &c. malignus erit oculus ejus &c. Heb. Vir ille &c. Nominativus abſolutè poſitus.* Malignus erit oculus ejus in fratrem ſuum] *Id eſt, invidebit fratri ſuo. nempe carnem filiorum ſuorum, ut de ea edendum ei det in fame. Sic declaratur hæc ſententia verſu ſequente.* Uxorem ſibi chariſſimam] *Heb Mulierem ſinus ſui: id eſt, quæ cubat in ſinu ejus, ut loquitur Michæas c.7.v.5. Genitivus ſubjecti. Et periphraſis uxoris.*

55 Adeò ut non det] *Heb. A dando.* Ulli] *Heb. Uni. Sic mox, A non reliquum faciendo.*

56 Mollis &c.] *Verto, Quod attinet ad mollem mulierem in te & delicatam &c. malignus erit oculus ejus. Heb. Mollis mulier & delicata. Nominativus abſolutè poſitus. qualis verſu 54. Nomen* mulier *non eſt expreſſum in Hebræo: ſed latet in forma ipſa nominis, quod eſt generis fœminini.* Virum chariſſimum ipſi] *Heb. Virum ſinus ſui. Id eſt, qui dormit in ſinu ejus. Genitivus ſubjecti, v.54. Et periphraſis mariti. Cæterùm pro* Ipſi *videtur hîc dicendum* Sibi. *Et ſic mox, Filium ſuum, filiam ſuam.*

57 Etiam in ſecundas ipſius] *Verto,* Idque *propter ſecundinam ſuam, quæ prodierit è medio pedum ejus. & propter filios ſuos quos pepererit. Præpoſitio* ב *hîc valet Propter. Et per ſecundas ſive ſecundinam intelligitur hîc proles recens nata, per metonymiam ſubjecti. ut percipitur ex annexa epexegeſi.* E medio pedum] *Heb. Ex inter pedes. Id eſt, ex eo loco qui eſt inter pedes.* Et] *Vel, Id eſt.* Pepererit] *Scil. recens.* Comedet eos] *Nempe filios ſuos quos recens pepererit.* Clam] *Heb. In occulto.* Portis] *Id eſt, urbibus. Synecdoche membri.*

58 Obſervans feceris] *Heb. Obſervabis facere.* Glorioſiſſimum & ſummè reverendum] *In Hebræo ſunt poſitivi, ſed cum præfixo articulo* ה.

59 Seminis] *Poſterorum. Meton. materiæ.* Conſtantes] *Malim, durabiles. Heb. Firmatas. Sic mox iterum.*

60 Omnes languores] *Heb. Omnem languorem. Collectivè.* Ægyptiorum] *Heb. Mizrajim. Meton. efficientis. Poteſt etiam reddi, Ægypti. Et ſic erit metonymia duplex una efficientis, altera adjuncti.* Ut adhæreant tibi] *Vel, Et adhærebunt tibi.*

61 Inducet in te] *Heb. Aſcendere faciet ſuper te.*

62 Sic] *Heb. Et.* Hominibus paucis] *Heb. Hominibus paucitatis.*

63 Eritque] *Verto, Fietq;.*

64 Nam] *Heb. Et.* Ejus] *Heb. Terra.* Ubi ſervies] *Heb. Et ſervies ibi.* Alienis] *Heb. Aliis.* Majores] *Heb. Patres.* Lignis & lapidibus] *Heb. Ligno & lapidi.*

65 Sed] *Heb. Et.* Animi] *Heb Animæ.* Nec certus eris de vita tua] *Heb. Nec credes in vitam tuam: id eſt, vita tua. Hoc eſt, Non confides vita tua. Quo ſenſu verbum credendi uſurpatur in illo,* Nimium ne crede colori.

67 Unoquoque mane, unaquaque veſperâ] *In Hebræo pro vocibus,* Unoquoque, unaquaque, *eſt articulus* ה. O ſi eſſet veſpera] *Heb. Quis dabit veſperam? Sic mox, Quis dabit mâne?*

68 Non deinceps ampliùs videbis eam] *Heb. Non addes ampliùs videre eam.* Sed] *Heb. Et.*

OBSERVATIO EX CAP. XXVIII.

Quoniam Deus omnis generis benedictiones promittit iis qui præcepta ejus obſervaverint, & è contrario omnis generis maledictiones comminatur iis qui præcepta ejus fuerint transgreſſi: officii noſtri eſt, operam dare ut præcepta ejus obſervemus, & a tranſgreſſione illorum nobis caveamus: ut & benedictionum illarum compotes fiamus, & à maledictionibus illis tuti reddamur. Etſi autem nemo noſtrûm præcepta Dei perfectè obſervare poteſt: tamen Deus acceptat obedientiam profectam ex fide in Chriſtum, ac proinde imperfectionem credentibus non imputat. *Obſervatio præceptorum Dei.*

CAPUT XXIX.

T. & J.

I. HÆc ſunt verba fœderis quod præcepit Jehova Moſchi, ut pangeret cum filiis Jiſraëlis, in terra Moabitarum, præter fœdus illud quod pepigerat cum illis in Chorebo.

2 Convocans igitur Moſche omnes Jiſraëlitas, dixit eis, Vos vidiſtis omnia quæ fecit Jehova ante oculos veſtros in terra Ægypti, Parhoni, & omnibus ſervis ejus, totiq; regioni ejus:

3 Probationes illas maximas quas viderunt oculi tui, ſigna & prodigia illa maxima.

4 Sed non dum dederat vobis Jehova mentem ad cognoſcendum & oculos ad videndum, & aures ad audiendum, uſq; in diem hunc.

5 Deduxi autem vos quadraginta annos per deſertum non inveteraverunt veſtimenta veſtra, quin tegumento eſſent vobis, neq; calceus tuus inveteravit, quin tegumento eſſet pedi tuo.

6 Panem non comedebatis, nec vinum aut potum inebriantem bibebatis, ut cognoſceretis, me Jehovam eſſe deum veſtrum.

7 Tandem pervenientibus vobis ad locum hunc, proceſſit Sichon rex Cheſchbonis, & Hog rex Baſchanis obviam nobis in prælium, & percuſſimus eos:

8 Occupataq; terrâ eorum dedimus eam in poſſeſſionem Reubenitis, Gaditisq; & dimidiæ tribui Menaſchææ.

II. 9 Quapropter obſervabitis verba fœderis hujus & facietis ea, ut ſecundetis quicquid facturi eſtis.

III. 10 Vos ſtatis hodie omnes coram Jehova deo veſtro, primores veſtri tribuum veſtrarum, ſeniores veſtri, & moderatores veſtri, omnes viri Jiſraëlitæ:

11 Parvuli veſtri, fœminæ veſtræ, & peregrinus qui eſt in medio caſtrorum tuorum; tum is qui putat ligna tua, tum qui haurit aquam tuam:

12 Ad ineundum fœdus Jehovæ dei tui cum adjuratione ejus: quod Jehova deus tuus pangit tecum hodie:

13 Ut ſtatuat te hodie ſibi in populum, & ipſe ſit tibi deus, quemadmodum dixit tibi, & quemadmodum juramento promiſit majoribus tuis, Abrahamo, Jitzchako, & Jahakobo.

14 Neq; vobiscum ſolis; ego pango fœdus meum hoc, cum adjuratione hac;

15 Sed cum eo qui adſtat hic nobiscum hodie, coram Jehova deo noſtro; & cum eo qui non eſt hic nobiscum hodie.

IV. 16 (Quandoquidem vos noviſtis, quomodo nos habitaverimus in terra Ægypti, & quomodo tranſiverimus per iſtas gentes, quas pertranſiviſtis.

17 Et vidiſtis abominandos & ſtercoreos deos illorum, ligna & lapides, argentum & aurum, quæ ſunt apud eos.)

18 Ne ſit in vobis vir, aut mulier, aut familia, aut tribus, cujus animus avertat ſe hodie à Jehova deo noſtro, ut eat ad colendum deos gentium iſtarum: ne ſit in vobis radix proferens cicutam, aut abſinthium.

19 Neve ſit, quum audiverit verba adjurationis hujus, ut benedicat ſibi cum animo ſuo, dicendo, Pax erit mihi quum ex ſententia animi mei ambulabo, quò addat ebriam ſitienti.

20 Non acquieſcet Jehova ut condonet ei, ſed tunc fumante irâ Jehovæ & zelo ejus contra virum illum, incumbet ei omnis adjuratio quæ ſcripta eſt in libro hoc: delebitq; Jehova nomen ejus ſub cœlis.

21 Et ſeparabit eum Jehova ad malum, ex omnibus tribubus Jiſraëlis, ſecundum omnes adjurationes fœderis, quod ſcriptum eſt in libro hoc legis:

22 Adeo ut dicat generatio ſequens, filii veſtri qui exſurgent poſt vos, & extraneus qui adveniet è terra longinqua quum videbunt plagas iſtius terræ & morbos ejus, quibus affecerit Jehova eam:

23 Sulphure & ſalſilagine exuſtam totam terram ejus, non ſeri, neq; pullulare, neq; provenire in ea ullam herbam: cujuſmodi fuit ſubverſio Sedomi, & Hamoræ, Admæ, & Tzebojimorum, quam ſubvertit Jehova irâ ſuâ & excandeſcentiâ ſuâ.)

24 Denique dicant omnes gentes, Quamobrem affecit Jehova ſic terram iſtam? quid ſibi vult æſtus iræ iſtius maximæ?

25 Deinde dicant, Quia deſeruerunt fœdus Jehovæ dei majorum ſuorum, quod pepigerat cum ipſis, quando educebat eos è terra Ægypti:

26 Abeuntes enim coluerunt deos alienos, & incurvaverunt ſe honorem habentes eis: deos quos non noverant, neq; impertitus fuerat eis Deus.

27 Ideò accenſa eſt ira Jehovæ in terram illam: ut inferret in eam totam maledictionem iſtam, quæ ſcripta eſt in libro hoc:

28 Exſtirpavitq; eos Jehova è terra ipſorum, irâ & excandeſcentiâ, ac fervore magno: & dejecit eos in terram aliam ſicut eſt hodie.

V. 29 Quæ occulta ſunt, penes Jehovam deum noſtrum ſunto: at quæ revelata, nobis & filiis noſtris uſq; in ſeculum revelata ſunt, ut faciamus omnia verba hujus legis.

P.

HÆc ſunt verba fœderis quod præcepit Jehova Moſi ut pangeret cum filiis Iſraëlis, in terra Moabitarum, præter fœdus illud quod pepigerat cum illis apud Horebum. I.

2 Convocans igitur Moſes omnes Iſraëlitas, dixit eis; Vos *a* vidiſtis omnia quæ fecit Jehova ante oculos veſtros in terra Ægypti, Pharaoni, & omnibus ſervis ejus, totique regioni ejus: *a* Exod. 19.4.

3 *b* Tentationes illas magnas quas viderunt oculi tui, ſigna & prodigia illa magna. *b* Sup. 7.19.

4 Sed non dedit vobis Jehova cor ad cognoſcendum & oculos ad videndum, & aures ad audiendum, uſque in diem hunc.

5 Deduxi autem vos quadraginta annos per deſertum non inveteraverunt veſtimenta veſtra, quin tegumento eſſent vobis, neq; calceus tuus inveteravit, quin tegumento eſſet pedi tuo.

6 Panem non comediſtis, nec vinum aut potum inebriantem bibiſtis, ut cognoſceretis, me Jehovam eſſe deum veſtrum.

7 Quumque perveniſſetis ad locum hunc, proceſſit *c* Sihon rex Heſbonis, & Og rex Baſanis obviam nobis in prælium, ſed percuſſimus eos: *c* Num. 21.

8 Occupataque terrâ eorum dedimus eam in hæreditatem *d* Rubenitis, & Gaditis & dimidiæ tribui Manaſſitarum. *d*

9 Quapropter obſervatote verba fœderis hujus & facitote ea, ut intelligenter agatis quicquid facturi eſtis. II.

10 Vos ſtatis hodie omnes coram Jehova deo veſtro, principes veſtri *principes inquam* tribuum veſtrarum, ſeniores veſtri, & moderatores veſtri, omnes viri Iſraëlitæ: III.

11 Parvuli veſtri, uxores veſtræ, & peregrinus tuus qui *eſt* in medio caſtrorum tuorum, tum is qui cædit ligna tua, tum qui haurit aquam tuam:

12 Ut tranſeas in fœdus Jehovæ dei tui, & in exſecrationem ejus: quod *fœdus* Jehova deus tuus pangit tecum hodie:

13 Ut ſtabiliat te hodie ſibi in populum, & ipſe ſit tibi in deum, quemadmodum locutus eſt tibi, & quemadmodum *e* juramento promiſit patribus tuis, Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo. *e* Gen. 17.7.

14 Neque vobiscum ſolis, ego pango fœdus hoc, & exſecrationem hanc;

15 Sed cum eo qui adſtat hîc nobiscum hodie, coram Jehova deo noſtro; & cum eo qui non *eſt* hîc nobiscum hodie.

16 Quandoquidem vos noviſtis, quomodo nos habitaverimus in terra Ægypti, & quomodo tranſiverimus per iſtas gentes, quas pertranſiviſtis: IV.

17 Et vidiſtis abominationes eorum & ſtercoreos deos eorum: lignum & lapidem, argentum & aurum, quæ ſunt apud eos.

18 *Videte* ne ſit in vobis vir, aut mulier, aut familia, aut tribus, cujus cor avertat ſe hodie à Jehova deo noſtro, ut eat ad colendum deos gentium iſtarum: ut ne ſit in vobis radix proferens *f* cicutam, aut abſinthium: *f* Act. 8.

19 Ut quum audiverit verba exſecrationis hujus, *g* benedicat ſibi in corde ſuo, dicendo, Pax erit mihi quamvis in contemplatione cordis mei ambulabo, ut addat *animam* ebriam ſitienti. *g*

20 Non *enim* acquieſcet Jehova ut condonet ei, ſed tunc fumabit ira Jehovæ & zelus ejus contra virum illum, & recubabit in eo omnis exſecratio quæ ſcripta eſt in libro hoc: delebitque Jehova nomen ejus è *locis quæ ſunt* ſub cælo.

21 Et ſeparabit eum Jehova ad malum, ex omnibus tribubus Iſraëlis; ſecundùm omnes exſecrationes fœderis, quod ſcriptum eſt in libro hoc legis.

22 Et dicet generatio ſequens, filii veſtri qui exſurgent poſt vos, & extraneus qui adveniet è terra longinqua: quum videbunt plagas iſtius terræ & morbos ejus, quibus affecerit Jehova eam:

23 Sulphure & ſalſilagine exuſtam totam terram ejus, non conſeri, neque pullulare, neque provenire in ea ullam herbam: cujuſmodi *fuit* ſubverſio *h* Sodomæ, & Gomorræ, Admæ, & Tſebojim, quas ſubvertit Jehova in ira ſuâ & in excandeſcentiâ ſuâ. *h* Gen. 19.24.

24 Dicent inquam omnes gentes, *i* Quamobrem fecit Jehova ſic terræ iſti? quid *ſibi vult* æſtus iræ iſtius magnæ? *i* Jer. 22.8.

25 Deinde dicent, Quia deſeruerunt fœdus Jehovæ dei patrum ſuorum; quod pepigerat cum ipſis, quando educebat eos è terra Ægypti:

26 Abeuntes enim coluerunt deos alios, & incurvaverunt ſe ipſos eis: deos qui non noverant, & quorum nullus impertitus fuerat eis *quidquam*.

27 Ideo exarſit ira Jehovæ in terram illam: ut inferret in eam totam maledictionem iſtam, quæ ſcripta eſt in libro hoc:

28 Exſtirpavitque eos Jehova è terra ipſorum, in irâ & excandeſcentia, ac fervore magno: & projecit eos in terram aliam, ſicut *eſt* hodie.

29 Quæ occulta ſunt, penes Jehovam deum noſtrum *ſunto*: at quæ revelata ſunt, *ſunt* penes nos & filios noſtros uſque in ſeculum: ut faciamus omnia verba legis hujus. V.

CAPUT XXX.

CAPUT XXX.

T. & J.

1 *ERit tamen quum obvenerint tibi omnes res iſtæ, benedictio & maledictio hæc, quam propoſui tibi: ſi revocabis ea in animum tuum apud omnes gentes quo depulerit te Jehova Deus:*

2 Et converſus uſque ad Jehovam deum tuum, auſcultabis voci ejus ſecundum omnia quæ ego præcipio tibi hodie, tu & filii tui, ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo:

3 Ut reducat Jehova deus tuus multitudinem captivorum tuorum, miſertus tui; & ſe convertens colligat te ex omnibus populis quò diſperſerat te Jehova deus tuus.

4 Etiamſi quis ex tuis depulſus eſſet ad extremitatem cæli; inde colliget te Jehova deus tuus, & inde recipiet te:

5 Reducetque te Jehova deus tuus in eam terram quam hæreditario jure poſſederant majores tui, ut hæreditario jure poſſideas eam. & benefaciet tibi, & augebit te ſupra quàm majores tuos.

6 Et circumcidet Jehova deus tuus animum tuum & animum ſeminis tui, ad diligendum Jehovam deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua, ut vivas.

7 Indet autem Jehova deus tuus omnes ad urationes iſtas inimicis tuis & oſoribus tuis, qui perſequuti fuerint te.

8 Tu vero converſus quum auſcultabis voci Jehovæ, & facies omnia præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie,

9 Excellentem efficiet te bonis Jehova deus tuus in omni opere manus tuæ, in fructu ventris tui, & in fœtu jumentorum tuorum ac in fructu terræ tuæ: nam rurſus Jehova lætabitur de te benefaciendo tibi, quemadmodum lætatus fuerat de majoribus tuis:

10 Si auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, obſervando præcepta ejus & ſtatuta ejus, quicquid *ſcriptum* eſt *in libro hoc legis ſi converſus fueris ad Jehovam deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto animo tuo.*

11 Nam præceptum hoc quod ego præcipio tibi hodie; occultum non eſt *à te, neque longinquum.*

12 Non eſt in cœlis; ut dicas, Quis aſcendet nobis in cœlum, qui ſumens afferat *illud nobis, & enunciet nobis illud, ut faciamus illud?*

13 Neque eſt ultra mare, ut dicas, Quis tranſibit nobis trans mare, qui ſumens illud afferat *nobis, & enunciet nobis illud, ut faciamus illud?*

14 Sed propinquum eſt *tibi verbum hoc valde; in ore tuo & in animo tuo, ad faciendum illud.*

15 Vide, propono tibi hodie vitam & bonum; item mortem ac malum

II. *16 Quia præcipio tibi hodie, ut diligas Jehovam deum tuum, ambulando in viis ejus, & obſervando præcepta ejus, ſtatutaque ejus, & jura ejus, ut vivas & augearis, ut benedicat tibi Jehova deus tuus in terra, quò tu venturus es ad poſſidendum eam jure hæreditario.*

17 Quod ſi averterit ſe animo tuo non auſcultabis; ſed impulſus incurvabis te honorem exhibens *diis alienis, & coles eos:*

18 Denuntio vobis hodie, vos omnino perituros. non prolongabitis dies ſuper terram, quo tu venturus ad poſſidendum eam jure hæreditario, tu tranſiturus es Jardenem.

19 Conteſtor hodie contra vos cœlum & terram, me vitam ac mortem propoſuiſſe tibi, benedictionem ac maledictionem: quare vitam eligitote, ut vivas tu cum ſemine tuo.

20 Diligendo Jehovam deum tuum, auſcultando voci ejus, & adhærendo ei: nam ipſe eſt vita tua & longitudo dierum tuorum, ut habites ſuper terram, quam juramento promiſerat Jehova majoribus tuis, Abrahamo, Jitzchako, & Jahakobo, ſe daturum eis.

P.

VEruntamen quum venerint ſuper te omnes res iſtæ, benedictio & maledictio hæc, quam propoſui tibi: ſi revocabis ea in cor tuum apud omnes gentes quò depulerit te Jehova deus tuus: 1.

2 Et converſus ad Jehovam deum tuum, auſcultabis voci ejus ſecundùm omnia quæ ego præcipio tibi hodie, tu & filii tui, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua:

3 Tum *a* reducet Jehova deus tuus captivos tuos, miſertus tui, & iterum colliget te ex omnibus populis quò diſperſerit te Jehova deus tuus. *a* Neh. 1. 8. Pſal. 106. 47. Jer. 32. 37.

4 Etiamſi depulſus tuus degeret in extremitate cæli; inde colliget te Jehova deus tuus, & inde recipiet te.

5 Reducetque te Jehova deus tuus in eam terram quam hæreditario jure poſſederant patres tui, ut hæreditario jure poſſideas eam: & benefaciet tibi, & augebit te plus quàm patres tuos.

6 Et *b* circumcidet Jehova deus tuus cor tuum & cor ſeminis tui, ad diligendum Jehovam deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua, ut vivas. *b* Jer. 32. 39. Ezech. 11. 19. & 36. 26.

7 Imponet autem Jehova deus tuus omnes execrationes iſtas inimicis tuis & oſoribus tuis, qui perſequuti fuerint te.

8 Tu verò rurſus auſcultabis voci Jehovæ, & facies omnia præcepta ejus quæ ego præcipio tibi hodie;

9 Efficietque Jehova deus tuus ut abundes bonis in omni opere manus tuæ, in fructu ventris tui, & in fructu jumentorum tuorum ac in fructu terræ tuæ: nam rurſus Jehova lætabitur de te benefaciendo *tibi*, quemadmodum lætatus fuerat de patribus tuis:

10 Si auſcultaveris voci Jehovæ dei tui, obſervando præcepta ejus & ſtatuta ejus, *quicquid* ſcriptum *eſt* in libro hoc legis: ſi converſus fueris ad Jehovam deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua.

11 Nam præceptum hoc quod ego præcipio tibi hodie, *c* occultum non *eſt* a te, neque longinquum. *c* Eſa. 45. 19.

12 Non eſt in cælo; ut dicas, *d* Quis aſcendet nobis in cælum, qui ſumens *afferat* illud nobis, & enunciet nobis illud, ut faciamus illud? *d* Rom. 10. 6.

13 Neque eſt ultra mare, ut dicas, Quis tranſibit nobis trans mare, qui ſumens illud *afferat* nobis, & enunciet nobis illud, ut faciamus illud?

14 Sed propinquum *eſt* tibi verbum hoc valde, in ore tuo & in corde tuo, ad faciendum illud.

15 Vide, propoſui tibi hodie vitam & bonum; item mortem ac malum.

16 Nam ego præcipio tibi hodie, ut diligas Jehovam deum tuum, ambulando in viis ejus, & obſervando præcepta ejus, ſtatutaque ejus, & jura ejus; ut vivas & augearis, ac benedicat tibi Jehova Deus tuus in terra, quò tu venturus es ad poſſidendum eam jure hæreditario. II.

17 Quòd ſi averteret ſe cor tuum, nec auſcultabis; ſed impulſus incurvabis te diis aliis, & coles eos:

18 Denuncio vobis hodie, vos omnino perituros: non prolongabitis dies ſuper terra, quò ut venias ad poſſidendum eam jure hæreditario, tu tranſiturus es Jordanem.

19 Conteſtor hodie contra vos cælum & terram; me vitam ac mortem propoſuiſſe tibi, benedictionem ac maledictionem: quare vitam eligito, ut vivas tu & ſemen tuum,

20 Diligendo Jehovam deum tuum, auſcultando voci ejus, & adhærendo ei: nam ipſe *eſt* vita tua & longitudo dierum tuorum; ut habites ſuper terra, quam juramento promiſit Jehova patribus tuis, Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo, ſe daturum eis.

ANALYSIS CAP. XXIX. ET XXX.

DUobus hiſce capitibus continetur ſermo Moſis ad populum, quo cum illo renovat fœdus nomine Dei. Partes iſtius ſermonis ſunt tres: hortatio, capite 29: conſolatio, parte priore capitis 30: & hortationis repetitio, capitis 30. parte poſteriore, quæ incipit v. 15. *Hortatur* autem cap. 29. ad obſervationem Legis, quinque argumentis. (1) a cauſa procatarctica, videlicet beneficiis a Deo acceptis, a v. 2. uſque ad 9. (2) ab effectu utili, videlicet ſucceſſu negotiorum, v. 9. (3) ab alia cauſa procatarctica, videlicet beneficio præſente, nempe renovatione fœderis, a v. 10. uſque ad 16. (4) ab eventu pernicioſo, nempe pœnis quibus affecturus ſit Dominus legis ſuæ transgreſſores, a v. 16. uſque ad v. 29. (5) a fine revelationis voluntatis Dei, v. ult. Atque hæc aguntur in ſermonis iſtius parte prima.

In ſecunda parte conſolatur eos contra graves iſtas maledictiones quas eis fuerat comminatus. Conſolatur autem eos promiſſione quadruplici. Primùm enim promittit reſipiſcentibus reductionem ab exilio, cap 30. quinq. primis verſibus. Deinde promittit eis gratioſam operationem Spiritus ſancti, v. 6. Tertiò promittit ultionem de hoſtibus, v. 7. Quartò promittit reſtitutionem in priſtinum ſtatum felicem, v. 8. 9. 10. Huic conſolationi ſubjungit prolepſin, quæ oritur ex conditione promiſſionis proximè præcedentis, qua promiſit eis felicitatem hujus vitæ, ſi obſervaverint præcepta Dei. Contra hoc enim poterat aliquis excipere, ſe ignorare illa præcepta Dei: alioqui libenter ea obſervaturum. Moſes igitur iſtam ignorantiæ excuſationem tollit affirmatione facultatis cognoſcendi: eſſe ſcilicet præcepta Dei coram ipſis expoſita, ut facile ea cognoſcere poſſint, a v. 11. uſque ad 15. Atque hæc de conſolatione.

Repetitio hortationis continetur reliqua capitis 30. parte: ubi iterum eos hortatur ad Legis obſervationem ab eventis tum utilibus tum pernicioſis: quatenus obſervantibus Legem promittit benedictionem Dei, transgredientibus verò comminatur maledictiones: rurſumque occurrit excuſationi ignorantiæ per graviſſimam conteſtationem, v. 19. Cæterùm toti iſti ſermoni præmittitur titulus, quo indicatur illius ſumma, & cauſa procreans, nempe mandatum Dei, v. 1. cap. 29.

SCHOLIA IN CAP. XXIX.

UT pangeret] *Heb. Ut ſcinderes, vel ſecaret. Secare fœdus, id eſt, vitulum adhibere ſolitum fœderi confirmando: per metonymiam ſubjecti. Vide Gen. 15. v. 17. & Jerem. 34. v. 18. & 19.* In terra Moabitarum] *Videl. in campeſtribus. Vide ſuprà cap. 1. v. 1. ubi* ✝ 1.

actuum habetur iſtius loci deſcriptio. Præter fedus illud] *Id eſt, præter actionem illam qua fedus fuit pactum. Metonymia ſubjecti. nam fedus ipſum unum idemq; fuit.* In Chorebo] *Sive Sinai. Vide Exod. 19. 20. & 24. capitibus.*

2 Convocans igitur] *Heb. Et convocavit.* Omnes Jiſraëlitas] *Heb. Omnem (ſive, totum) Iſraelem Meton. efficientis.*

3 Probationes] *Heb. Tentationes. Id eſt, plagas miraculoſas quibus tentavit an edomare poſſet pertinaciam Pharaonis at denegand a dimiſſione populi Iſraelitici. Meton. finis.* Maximas] *In Hebræo eſt poſitivus cum præfixo articulo* ה. *Sic iterum in fine verſus.*

4 Sed] *Heb. Et.* Non dum dederas] *Verto, Non dedit.* Mentem] *Heb. Cor.*

5 Quin tegumento eſſent vobis] *Heb. Ab eſſendo ſuper vobis: id eſt, quo minùs eſſent ſuper vobis. nam veſtimenta inveterata abjiciuntur. Sic iterum in fine verſus.*

6 Panem non comedebatis &c.] *Subintellige, Et tamen Deus vos aluit.* Aut] *Heb. Et.*

7 Tandem pervenientibus] *Heb. Et perveniſtis.* Percuſſimus] *Proſtravimus & occidimus in prælio.*

8 Occupataque terrâ eorum] *Hebr. Et accepimus terram eorum.*

9 Quapropter] *Heb. Et.* Ut ſecundetis] *Heb. Ut intelligenter agatis. Meton. efficientis.*

10 Statis] *Convocati à me juſſu Dei: ſuprà verſu 1. & 2.* Coram Jehova] *Id eſt, coram arca federis, ante ſacrum tabernaculum. Synecdoche membri metonymica. nam arcæ illi inſidebat Jehova.* Primores] *Heb. Capita. Metaphora.* Seniores] *Heb. Senes. Id eſt, ſenatores ſeu judices. Synecd. generis.* Viri] *Plebem. Synecd generis.*

11 Peregrinus] *Nam exeuntibus ipſis ex Ægypto adjunxerat ſe turba miſcellanea. Iſti autem amplexi erant religionem ipſorum per ſusceptionem circumciſionis. Alioqui non fuiſſent admiſſi ad fedus.* Tum is qui putat &c.] *Heb. A putatore lignorum tuorum uſq; ad hauſtorem aquæ tuæ.*

12 Ad ineundum fedus] *Hæc verba pendent à verbo* ſtatis, *v. 10. Heb. Ad tranſeundum (ſive, ut tranſeas) in fedus. Id eſt, ut tranſeas per partes diſſectorum animalium in teſtimonium federis. Vide Gen. 15. v 17. & Jerem. 34. v. 18.* Cum adjuratione ejus] *Heb. Et in exſecratione ejus.* ἐν διὰ δυοῖν. *Id eſt, in fedus cum exſecratione tua à Deo tibi imperata conjunctum: qua ſcil. te ipſum exſecreris, tibiq; omnis generis mala à Deo imprecêris, niſi ſteteris promiſſis, hoc eſt, niſi obſervaveris præcepta Dei.* Pangit] *Heb. Secat. Id eſt, ſectione animalium adhibitâ contrahit: ut ſupra v. 1. Meton ſubjecti.*

13 Ut ſtatuat te ſibi in populum] *Malim,* Ut ſtabiliat &c. *Id eſt, ut poſtulet à te cultum ſui per obedientiam erga præcepta ipſius, atq; ita te ſibi obliget. Ita obligatio populi præcedit.* Et ipſe ſit tibi Deus] *Heb. In Deum. Id eſt, Viciſſim tibi promittat, ſe gratiâ ſuâ te proſequuturum, tibiq; benefacturum. atq; adeò te beaturum. Sic promiſſio Dei ſequitur.* Dixit] *Id eſt, promiſit. Synecd generis.* Juramento promiſit] *Heb. Juravit. Synecdoche qualis modo.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

14 Cum adjuratione hac] *Hebr. Et exſecrationem hanc: ut v. 12.*

15 Cum eo qui non eſt hic] *Id eſt, Cum poſteris veſtris nondum natis.*

16 Quandoquidem &c.] *Hic ſtipulationem ipſam proponit, ut ſcil. Jehovam ſolum colant, deos verò alienos miſſos faciant.* Per iſtas gentes] *Heb. Per medium iſtarum gentium.* Gentes] *Edomæos, Ammonitas, Moabitas.*

17 Abominandos &c.] *Heb. Abominationes eorum & ſtercora eorum.* ἐν διὰ δυοῖν. *Id eſt, Idola eorum quæ Deus abominatur tanquam homo ſtercus. Metonymia formæ, & metaphora.* Ligna & lapides &c.] *Heb. Lignum & lapidem. Id eſt, idola lignea, lapidea, argentea, aurea. Metonymia materiæ.*

18 Ne ſit] *Verto,* Videte ne ſit. *Hanc ellipſin poſtulat vocula* פֶּן *pèn. Græcè,* μή πως. *Germanicè,* Daß nicht ſeye. *Ne enim potest, voculam* ne *à hîc eſſe prohibentem: cui reſpondet Hebræa* אַל *al.* Radix proferens cicutam] *Id eſt, animus perverſus, gignens contemptum Dei & mandatorum ejus. Metaphora.* Cicutam aut abſinthium] *Id eſt, opera mala & mortifera, Deoq; diſplicentia. Metaphora.* Aut] *Heb. Et.*

19 Néve ſit &c.] *Verto, Ut quum audierit verba exſecrationis hujus, benedicat ſibi &c. Heb. Et ſit quum audierit verba exſecrationis hujus, & benedicat. His verbis continetur epexegeſis proximè præcedentium.* Benedicat ſibi] *Id eſt, perſuadeat ſibi, ſibi bene fore.* Cum animo ſuo] *Heb. In corde ſuo.* Pax] *Proſperitas, felicitas. Synecdoche membri.* Quum] *Vel, Quamvis. quod hic videtur accommodatius. Sic enim declaratur impietas illa contemptus Dei. Quamvis in contemplatione cordis mei ambulabo. id eſt, quamvis contemtis mandatis Dei, ea egero quæ mihi recta videbuntur.* Ex ſententia animi mei] *Heb. In contemplatione cordis mei.* Quò addat ebriam ſitienti] *Id eſt, ut deſiderium pravum ſuum abundè expleat, indulgens ſibi, Deumq; contemnens. Allegoria metaphorica proverbialis, ut videtur.*

20 Non] *Id eſt, Non etiam. Ellipſis.* Fumante ira] *Heb. Fumabit naſus. Periphraſis iræ, &* ἀνθρωποπάθεια. Incumbet] *Recubabit in eo. Metaphora à quadrupedibus.* A[...]tam [...] *ſecratio.* Sub cælis] *Heb. E locis quæ ſunt ſub cælo.*

21 Adjurationes] *Heb. Exſecrationes.*

22 Adeò ut dicas] *Hebr. Et dicet.* Sequens] *Hebr. Poſterior.*

23 Ira ſua] *Heb. In ira ſua.*

25 Deinde dicant] *Heb. Et dicent.* Majorum] *Heb. Patrum.* Pepigerat] *Heb. Sciderat, vel ſecuerat.*

26 Abeuntes enim] *Heb. Et iverunt.* Alienos] *Heb.* Quos non noverant &c.] *Malim, Qui non noverant ipſos, & cum nullius impertitus eis fuerat* quicquam.

27 Ideo] *Heb. Et.* Accenſa eſt ira] *Vel, exarſit naſus.* ἀνθρωποπάθεια.

28 Ira] *Heb. In ira.*

SCHOLIA IN CAP. XXX.

Erit tamen] *Heb. Et fiet.* Obvenerint tibi] *Heb. Venerint ſuper te.* Res] *Heb. Verba.* Propoſui tibi] *Heb. Dedi coram te.* Si] *Heb. Et.* Animum] *Heb Cor.* Apud] *Heb. In.*

2 Et converſus] *Heb. Et reverteris.* Animo] *Heb Animâ.*

3 Ut reducat] *Hæc verba pendent a verbis, Et erit, in principio capitis. Heb. Et reducet.* Et ſe convertens colligat te] *Verto, Et rurſum colligat te. Heb Et revertatur & colligat te.*

4 Etiamſi] *Hebr. Si.* Quis ex tuis depulſis] *Hebr. Depulſus tuus.*

5 Majores] *Heb. Patres.* Supra quam majores tuos] *Heb Præ patribus tuis.*

6 Animum] *Heb. Cor.* Seminis tui] *Poſterorum tuorum. Meton. materiæ.* Ut vivas] *Heb. Propter vitam tuam.*

7 Inder inimicis] *Heb. Dabit ſuper inimicos.* Adjurationes] *Heb. Exſecrationes.*

8 Tu verò] *Heb. Et tu.* Converſus quoque auſcultabis] *Heb. Reverteris & auſcultabis.*

9 Bonis] *Hæc vox in Heb. trajecta eſt ad finem hujus membri.* Fœtu] *Heb. Fructu.* Jumentorum] *Heb. Jumenti.* Rurſus [...]a lætabitur] *Heb. Revertetur ad lætandum.* Benefaciendo tibi] *Heb In bonum.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

10 Animo] *Heb. Animâ.*

14 Animo] *Heb. Corde.*

15 Item] *Heb. Et.*

16 Qui] *Verte, Nam ego.*

17 Si avertente ſe animo tuo] *Heb. Si avertet ſe cor tuum.* Se[d] *Heb. Et.* Impulſus incurvabis te] *Heb. Impelleris & incurvabis te.* Honorem exhibens] *Hoc ſupplemento non est opus quia ſenſus idem continetur in dativo ſequente.* Alienis] *Heb. Alios.*

18 Vos omnino perituros] *Heb. Quod pereundo peribitis.* Super terram] *Verte, Super terrâ.*

19 Propoſuiſſe tibi] *Heb. Dedi coram te.* Quare] *Heb. Et.* Electurus es] *Verte, Eligito.* Cum ſemine tuo] *Cum poſteris tuis. Heb. Et ſemen tuum.*

20 Vita tua] *Id eſt, cauſa vitæ tuæ. Metonymia effecti in prædicato. Simile exemplum vide Johan. 17. v. 3.* Super terram] *[V]ert[e], Super terrâ.* Juramento promiſerat] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXIX.

Ex toto capite. Quibus argumentis moveri debeamus ad ſtudium pietatis: nempe primùm conſideratione beneficiorum Dei: ut (1) quòd eduxit nos ex Ægypto ſpirituali: (2) quòd nobis ſuppeditat victum & veſtitum: (3) quòd nobis dat victoriam de diabolo & mundo, ſuo tempore daturus ſegnum illud cæleſte: (4) quòd quotidie nobiſcum renovat fedus gratiæ per prædicationem verbi & uſum ſacramentorum. Deinde conſideratione promiſſionum Dei: ut quòd promittit ſucceſſum negotiorum, omnis generis benedictiones, ipſamque vitam æternam. Tum conſideratione comminationum Dei: ut quòd apoſtatis minatur omnis generis maledictiones, & ipſam mortem æternam. *Studium pietatis*

2 Ex v. 11. collato cum v. 10. Ex eo quòd Deus ad fedus ſuum admittit etiam putatores lignorum & hauſtores aquæ, diſcimus: quòd Deus non ſpernat humiles, ſed eos dignetur gratia ſua, non minùs quam homines claros & dignitate conſpicuos. Hoc facit tum ad conſolationem humilium: tum ad commonefactionem de officio noſtro, ut ſcil. nos quoque humiles non ſpernamus. *Bonitas Dei*

3 Ex eod. verſu, ex verbis, *Parvuli veſtri.* Fedus gratiæ pertinet etiam ad parvulos fidelium, etiamſi per ætatem nondum ſint doctrinæ capaces. *Fedus*

4 Ex v. 15. Fedus gratiæ pertinet etiam ad liberos fidelium nondum natos. Huc pertinet illud 1. Cor. 7. Liberi veſtri ſancti ſunt. *Fedus*

5 Ex v. 11. & 15. Fideles parentes jus habent obligandi Deo liberos ſuos nondum capaces intelligentiæ promiſſionum Dei & mandatorum ejus. Itaque rectè illos adhuc infantes offerunt baptizandos, proque illis ſpondent. *Parentum*

6 Ex verſ. 29. Occulta Dei judicia non ſunt a nobis ſcrutanda: ſed contenti eſſe debemus voluntate Dei per verbum revelatâ: & in illo cognoſcendo, voluntatéque illa facienda, ſtudioſè occupari. *Occulta Dei [...]*

OBSERVATIONES EX CAP. XXX.

Pœnitentia. EX ver. 1. 2. 3. Reſipiſcentibus Deus ignoſcit, & pœnas aufert.

Circumciſio. 2 Ex vers. 6. Per circumciſionem præputii ſignificata fuit circumciſio cordis, quæ efficitur a Deo per Spiritum ſanctum. Eſtque duplex. nam primùm amputat Deus præputium peccatorum per gratuitam remiſſionem, non imputando peccata credentibus in Chriſtum: deinde idem præputium amputat re ipſa per regenerationem ſeu renovationem: quam Scriptura etiam vocat mortificationem carnis. Idem eſt myſterium Baptiſmi, repræſentatum per ablutionem ſordium corporis. Vide Rom.2. v. ult. Coloſſ.2.v.11.12. 1.Pet.3.v.21 Confer Geneſ.17. ubi circumciſio nominatur ſignum fœderis: & Jerem.31. v.33. & 34. ubi partes fœderis, ſeu beneficia in illo promiſſa, indicantur.

Gubernatio Dei. 3 Ex eod. verſu 6 collato cum verſu 16. capitis X. ſuprà. Ibi jubet Deus, Circumcide cor tuum. Hic promittit, Jehova circumcidet cor tuum. Hinc diſcimus, Deum ipſum in electis efficere quod eos jubet: ac proinde errare eos qui ex mandatis Dei colligunt, hominem ex ſeipſo & propriis viribus liberi arbitrii poſſe illis obedire.

Dilectio Dei. 4 Ex eodem verſu, ex verbis, *Ad diligendum Jehovam deum tuum ex toto corde &c.* Quæritur, An quis regeneratus in hac vita poſſit Deum diligere ex toto corde? Ratio dubitandi eſt, quòd Deus illud hic promittit, experientia verò videtur reclamare: quod ipſum confirmatur exemplo Pauli Rom.7. ubi lamentatur propter luctam carnis & ſpiritus. Item teſtimonio Salomonis, dicentis: Quis poteſt dicere, Purificavi cor meum? Proverb.20 v.9. Nec non Johannis, qui ait, Si dixerimus, nos peccatum non habere, nos ipſos fallimus, & veritas in nobis non eſt, 1.Johan.1.v.8. Reſpondeo: Regenerati diligunt Deum toto corde id eſt, ſincerè, non hypocriticè: addicentes ſe totos cultui Dei, & ſerio ſtudentes obſervare omnia mandata ejus. Vide Luc.4. v.6. Sed interim labuntur ſubinde ex infirmitate carnis: neque etiam perfectè in hac vita obſervant mandata Dei. Creſcunt tamen quotidie in ſtudio pietatis, donec perfectionem adipiſcantur in cœlo. Deus autem non imputat eis imperfectionem, propter ſatisfactionem Chriſti, quam fide ſibi applicant.

Lex. Evangelium. 5 Ex v.11 12.13.14. collatis cum v.6.7.& 8. capitis X. ad Romanos. Sicut verbum Legis clare expoſitum fuit populo Iſraëlitico: ita verbum Evangelii clare expoſitum eſt populo Chriſtiano.

CAPUT XXXI.

T. & J.

I. *DEinde veniens Moſche, quum eloquutus eſſet verba iſta apud omnem Jiſraëlem,*

2 Dixit eis, Natus ſum hodie centum viginti annos, non poſſum deinceps prodire & venire: præterea Jehova dixit mihi, Non tranſibis Jardenem hunc.

3 Jehova deus tuus, is qui tranſit ante te, ipſe exſcindet gentes iſtas a conſpectu tuo, ut hæreditario jure poſſideas eas. Jehoſchuah, is tranſiturus eſt ante te, quemadmodum dixit Jehova.

4 Facietq; Jehova illis, quemadmodum fecit Sichoni & Hogo regibus Emoræi, terræq; illorum: quos exſcidit eos.

5 Nam exponet eas Jehova vobis; ut faciatis eis ſecundum quodq; præceptum quod præcepi vobis.

6 Confirmamini & fortes eſtote, ne timete, neq; expaveſcite metu eorum: nam Jehova deus tuus is qui ambulat tecum, non deſeret te, neq; derelinquet te.

II. *7 Poſtea evocans Moſche Jehoſchuam, edixit ei ante oculos omnium Jiſraëlitarum, Confirmare & fortis eſto; nam tu ingreſſurus es cum populo hoc in terram quam juramento promiſerat Jehova majoribus eorum, ſe daturum eis: & tu eam poſſidendam divides eis.*

8 Jehova autem, is qui antecedit te, ipſe erit tecum; non deſeret te, neq; derelinquet te: ne timeto, neq; conſternator.

III. *9 Quumq; Moſche ſcripta hac lege, dediſſet eam ſacerdotibus, filiis Levi, qui portant arcam fœderis Jehovæ: & omnibus ſenioribus Jiſraëlis,*

10 Præcepit eis Moſche, dicendo; A fine ſeptem annorum, ſtato tempore anni intermiſſionis, in feſto tabernaculorum,

11 Quum venerit totus Jiſraël comparebit ante faciem Jehovæ dei tui in loco quem elegerit, legito tu legem hanc coram toto Jiſraële, illis audientibus:

12 Congregando populum, viros, fœminasq; & parvulos, & peregrinum tuum qui erit in portis tuis: ut audiant, & ut diſcant timeantq; Jehovam deum veſtrum, & obſervantes faciant omnia verba legis hujus.

13 Filiiq; quoq; ipſorum qui experti non fuerint, audientes diſcant timere Jehovam deum veſtrum, quibuſcumq; diebus vixeritis in terra, quo vos venietis hæreditario jure poſſeſſuri eam, mox tranſituri eſtis Jardenem.

IV. *14 Edixit verò Jehova Moſchi, En propè ſunt dies tui, quum moriendum eſt; voca Jehoſchuam, & ſiſtite vos ad tentorium conventus, ut mandata inſtruam eum: quapropter iens Moſche & Jehoſchuah, ſtiterunt ſe ad tentorium conventus.*

15 Apparuitq; Jehova in tentorio per columnam nubis, ſtante columna nubis ſuper portam ipſam tentorii.

16 Dixit quoq; Jehova Moſchi, Ecce tu cubaturus es cum majoribus tuis: ſurgens verò populus iſte ſcortabitur ſequendo deos alienigenarum illius terræ in quam venturus eſt, & derelinquet me, irritumq; faciet fœdus meum quod pepigi cum eo.

17 Quamobrem accenſa irâ meâ contra eum die illâ, derelinquam eos, & abſcondam faciem meam ab eis, ut ſit eſui, & obvenient ei mala multa atq; anguſtiæ: adeò ut dicant die illâ, Nonne eo quòd deus meus non eſt in medio mei, obvenerunt mihi mala hæc?

18 Ego verò prorſus abſcondero faciem meam die illâ, propter omne malum quod commiſerit, quòd averterit ſe ad deos alienos.

19 Nunc itaq; ſcribite vobis canticum iſtud, quod doceto filios Jiſraëlis indendo illud ori ipſorum; ut ſit mihi hoc ipſum canticum loco teſtis contra filios Jiſraëlis.

20 Nam introducam eum in terram quam juramento pro-

B.

DEinde abiit Moſes, & loquutus eſt verba hæc apud omnes Iſraëlitas, I.

2 Dixitque eis, Natus ſum hodie centum viginti annos, non poſſum deinceps exire & introire: præterea Jehova *a* dixit mihi, Non es tranſiturus Jordanem hunc. *a* Num.27. v.12. Sup.3.26.

3 Jehova deus tuus *eſt*, is qui tranſit ante te, ipſe exſtirpabit gentes iſtas a conſpectu tuo, ut hæreditario jure poſſideas eas: *b* Joſua, is tranſiturus eſt ante te, quemadmodum locutus eſt Jehova. *b* Num.27. v.18.

4 Facietque Jehova illis, quemadmodum fecit *c* Sioni & Ogo regibus Amoræorum, terræque illorum: quos exſtirpavit. *c* Num.21. v.24.33.

5 Quum igitur exponet eas Jehova vobis, facitote eis ſecundùm quodque præceptum quod *d* præcepi vobis. *d* Sup.7.2.

6 Confirmamini & fortes eſtote; ne timete, neque expaveſcite propter eos: nam Jehova deus tuus *eſt* is qui ambulat tecum, *e* non deſeret te, neque derelinquet te. *e* Joſ.1.5.

II. 7 Poſtea vocans Moſes Joſuam, edixit ei ante oculos omnium Iſraëlitarum, Confirmare & fortis eſto; nam tu ingreſſurus es cum populo hoc in terram quam juramento promiſit Jehova patribus eorum, ſe daturum eis: & tu eam poſſidendam divides eis. Heb.13.5.

8 Nam Jehova *eſt*, is qui antecedit te, ipſe erit tecum; non deſeret te, neque derelinquet te: *f* ne metito, neque conſternator. *f* Joſ.1.9.

III. 9 Quumque Moſes ſcripta hac lege, dediſſet eam ſacerdotibus, filiis Levi, qui portant arcam fœderis Jehovæ: & omnibus ſenioribus Iſraëlis:

10 Præcepit eis Moſes, dicendo; Septimo quoque anno, ſtato tempore, anni intermiſſionis, in feſto tabernaculorum,

11 Quum veniens totus Iſraël comparebit ante faciem Jehovæ dei tui, in loco quem elegerit *g* legito *eis* legem hanc coram toto Iſraële, ante aures eorum: *g* Neh.8.2. &c. & v.18.

12 Congrega populum, viros, mulieresque & parvulos, & peregrinum tuum qui *erit* in portis tuis: ut audiant, & ut diſcant, timeantque Jehovam deum veſtrum, & obſervantes faciant omnia verba legis hujus.

13 Ut filii ipſorum qui experti non fuerint, audientes diſcant timere Jehovam deum veſtrum: quibuſcunque diebus vixeritis in terra, quò mox tranſituri eſtis Jordanem ut hæreditario jure poſſideatis eam.

IV. 14 Dixerat enim Jehova Moſi, En propè ſunt dies tui, ut moriaris; voca Joſuam, & ſiſtite vos ad tentorium conventus, ut mandatis inſtruam eum: quapropter iens Moſes & Joſua, *h* ſtiterunt ſe ad tentorium conventus. *h* Num.27. v.22.

15 Apparueratque Jehova apud tentorium in columna nubis, & ſteterat columna nubis ſuper oſtio tentorii.

16 Dixit etiam Jehova Moſi, Ecce tu cubitum iturus es cum patribus tuis: ſurgent verò populus iſte ſcortabitur ſequendo deos alienigenarum illius terræ in quam venturus eſt, & derelinquet me, irritumque faciet fœdus meum quod pepigi cum eo.

17 Quamobrem exardeſcet ira mea contra eum die illo, & derelinquam eos, & abſcondam faciem meam ab eis, ut ſit conſumtioni, & apprehendent eos mala multa atque anguſtiæ adeò ut dicant die illo, Nonne eo quòd deus meus non *eſt* in medio mei, apprehenderunt me mala hæc?

18 Ego verò prorſus abſcondero faciem meam die illo, propter omne malum quod commiſerint, quòd averterint ſe ad deos alios.

19 Nunc itaque ſcribite vobis canticum iſtud, & docetote filios Iſraëlis indendo illud ori ipſorum, ut ſit mihi hoc canticum loco teſtis contra filios Iſraëlis.

20 Nam introducam eos in terram quam juramento pro-

miſeram majoribus ejus, affluentem lacte & melle, ubi comedens ſaturabitur ac ſaginabitur: ſed avertet ſe ad deos alienos, & colens eos, me autem contemnens irritabunt, idq́ irritum faciendo fœdus meum.

21 Erit igitur, quum obvenerint ei mala multa atq; anguſtiæ; ut teſtetur canticum hoc in faciem ejus loco teſtis (non enim oblivioni tradendum eſt, quin verſetur in ore ſeminis ejus) me cognoviſſe figmentum ejus, quid id ſit facturus, jam hodie, antequam introducam eum in terram quam juramento promiſi.

22 Scripſit igitur Moſche canticum iſtud die illo; quod docuit filios Jiſraëlis.

23 Et mandavit inſtruxit Jehoſchuham filium Nunis, dicens, Confirmator & fortis eſto; nam tu introduces filios Jiſraëlis in terram quam juramento promiſi eis: & ego ero tecum.

V. *24 Fuit autem quum abſolviſſet Moſche ſcribere verba legis hujus in libro; uſq; ad finem illorum;*

25 Ut præciperet Moſche Levitis, portantibus arcam fœderis Jehovæ, dicendo:

26 Accipientes librum hunc legis, ponite eum à latere arcæ fœderis Jehovæ dei veſtri, ut ſit ibi contra te loco teſtis.

27 Nam ego novi rebellionem tuam, & cervicem tuam duriſſimam: en, dum adhuc ego vivo vobiſcum hodie, rebelles fuiſtis contra Jehovam, quanto igitur magis poſt mortem meam?

28 Congregate ad me omnes ſeniores tribuum veſtrarum, & moderatores veſtros: ut eloquar audientibus ipſis verba hæc, & conteſter contra eos cœlos & terram.

29 Novi enim fore poſt mortem meam, ut omnino corrumpatis & recedatis ab hac via quam præſcripſi vobis: unde obveniet vobis hoc malum extremis temporibus, quum feceritis quod malum videtur in oculis Jehovæ, provocando eum opere manuum veſtrarum.

30 Eloquutus itaq; eſt Moſche, audiente totâ congregatione Jiſraëlis, verba cantus hujus, uſq; ad finem eorum.

miſi patribus eorum, fluentem lacte & melle, ubi comedentes ſaturabuntur ac ſaginabuntur: pòſt avertent ſe ad deos alios, & colent eos, me autem ſpernent atque irritabunt, edq́ue irritum faciendo fœdus meum.

21 Igitur quum apprehenderint eos mala multa atque anguſtiæ; teſtabitur canticum hoc in faciem eorum loco teſtis: non enim oblivioni tradendum eſt, ut auferatur ex ore ſeminis eorum: quia novi figmentum eorum, quid ſint facturi, jam hodie, antequam introduco eos in terram quam juramento promiſi.

22 Scripſit igitur Moſes canticum iſtud die illo; & docuit ipſum filios Iſraëlis.

23 Et mandans inſtruxit Joſuam filium Nunis, dicens, Confirmator & fortis eſto; nam tu introduces filios Iſraëlis in terram quam juramento promiſi eis: & ego ero tecum.

24 Porrò quum abſolviſſet Moſes ſcribere verba legis hujus in libro, uſque ad finem illorum; V.

25 Tum præcepit Moſes Levitis, portantibus arcam fœderis Jehovæ, dicendo:

26 Accipientes librum hunc legis, ponite eum à latere arcæ fœderis Jehovæ dei veſtri, ut ſit ibi contra te loco teſtis.

27 Nam ego novi rebellionem tuam, & cervicem tuam duram: en; dum adhuc ego vivo vobiſcum hodie, rebelles fuiſtis contra Jehovam; quanto igitur magis poſt mortem meam?

28 Congregate ad me omnes ſeniores tribuum veſtrarum, & moderatores veſtros: ut eloquar ante aures eorum verba hæc, & conteſter contra eos cœlum & terram.

29 Novi enim fore poſt mortem meam, ut omnino corrumpatis vos & recedatis ab hac via quam præcepi vobis: unde occurret vobis hoc malum ſequentibus temporibus, quum feceritis quod malum eſt in oculis Jehovæ, ad indignationem provocando eum opere manuum veſtrarum.

30 Eloquutus itaque eſt Moſes, ante aures totius congregationis Iſraëlis, verba cantici hujus, uſque ad finem eorum.

ANALYSIS CAP. XXXI.

QUinque ſunt hujus capitis partes. In prima permittit Moſes populo occupationem terræ Chanaan, duce Joſua: ſex primis verſibus. In ſecunda hortatur Joſuam ad fortitudinem in illa occupanda, v. 7. & 8. In tertia tradit leges Dei ſacerdotibus & judicibus: mandatque ut ſeptimo quoque anno prælegantur populo, v. 9. & deinceps. In quarta prædicit Dominus Moſi & Joſuæ defectionem populi, ſuamque pœnam: ac proinde mandat Moſi ut hanc prophetiam cantico comprehendat, illud populum doceat, v. 14. & deinceps. In quinta mandatum dat Moſes Levitis de libro Legis certo loco collocando, & de populo ad canticum ipſius audiendum convocando, v. 24. & ſeqq.

SCHOLIA IN CAP. XXXI.

℣. 1. DEinde veniens &c.] *Heb. Et ivit Moſes, & loquutus eſt &c. & dixit.* Verba iſta] *Scil. quæ proximè ſequuntur. Noſtri referunt ad ſermonem præcedentem: ſed abſq; ratione.*

2 Natus ſum hodie centum viginti annos] *Heb. Filius centum & viginti annorum ego hodie.* Procedere & venire] *Verto, Egredi & ingredi: vel, exire & introire. Id eſt, adminiſtrare rempub. Phraſis Hebræa, in qua eſt metonymia effecti ſignificans. nam qui adminiſtrant rempub. coguntur exire domo ad populum: apud quem ubi neceſſaria peregerunt, introducuntur domum ſuam. Vide exemplum Ioſephi, Gubernatoris Ægypti, Gen. 43. v. 25. & 26.* Dixit mihi] *Num. 20. v. 12.*

3 Is qui &c.] *Verto, eſt is qui &c. Q. d. Non eſt quod perturbemini, quum auditis, me non transiturum ante vos. nam ſatis præſidii habebitis in Deo, qui ante vos tranſiturus eſt.* Dixit] *Suprà cap. 3. v. 28.*

4 Fecit Sichoni &c.] *Num. 21.* Qui exſcidit eos] *Verto, Quos excidit. Scribendum autem Excidit, à verbo Excido: quod compoſitum eſt ex propoſitione Ex & verbo Cædo. Non autem ſcribendum Exſcidit cum litera S: nam ab Exſcindo fit præteritum Exſcidi, penultimâ brevi.*

5 Ut faciatis] *Vel, Et facietis.* Præcepi] *Suprà cap. 7. v. 2. & 5.*

6 Is qui ambulat] *Verto, Eſt is qui ambulat.*

7 Poſtea] *Heb. Et.* Juramento promiſerat] *Heb. Juravit.* Majoribus] *Heb. Patribus.*

8 Is qui] *Verto, Eſt is qui.*

9 Senioribus] *Id eſt, judicibus.*

10 Anno intermiſſionis] *Quo intermittenda eſt exactio nominum ſeu debitorum. Vide Deut. 15. Iſtum annum videtur ad hoc inſtitutum delegiſſe Deus eo conſilio, ut ſinguli animo tranquillo audire poſſent recitationem Legis: quæ tranquillitas fuiſſet interrupta per exactionem debitorum.* In feſto tabernaculorum] *Hoc feſtum ſimili conſilio delegiſſe videtur, ut ſcil. hilari animo eſſent in Lege audienda: quia tunc collegerant fructus agrorum, ex benedictione Dei. Vide Deut. 16. v. 13. 14. 15.*

11 Legito] *Scilicet tu ſacerdos. Apoſtrophe.* Exemplum vide *Nehem. 8.*

13 Qui experti non fuerint] *Scil. opera illa Domini quæ vos experti eſtis, nempe introductionem in terram promiſſam.*

14 Quapropter] *Heb. Et.* Iens] *Heb. Ivit &c. & ſtiterunt ſe.*

15 In tentorio] *Verto, Apud tentorium: ex collatione ſequentium. In hac ſignificatione præpoſitio* ב *alibi quoq; reperitur: ut Gen. 37. 13. Num. 33. 37. Joſ. 3. 13 & 24. 25.* Portam] *Heb. Oſtium.*

16 Cubaturus] *Id eſt, Moriturus. Metaphora. nam corpora piorum defunctorum quaſi cubant in lectulis ſuis, in ſepulchris: donec excitabuntur.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Sequendo deos] *Heb. Poſt deos.* Alienigenarum] *Heb. Alieni populi.* In quam] *Heb. In cujus intimum.* Pepigi] *Heb. Scidi. vel ſecui.*

17 Quamobrem] *Heb. Et.* Accensa ira meâ dereliquam] *Heb. Exardeſcet naſus meus & derelinquam.* Ut ſit eſui] *Ut conſumatur ab hoſtibus. Metaphora.* Obvenient ei] *Heb. Invenient eum. Sic iterum in fine verſus.*

18 Proſus abſcondero] *Heb. Abſcondendo abſcondam.* Alienos] *Heb. Alios.*

19 Nunc itaque] *Heb. Et nunc.* Canticum iſtud] *Quod habetur cap. ſequente. quo iſta prophetia continetur.*

20 Terram] *Heb. Humum.* Juramento promiſeram] *Heb. Juravi.* Majoribus] *Heb. Patribus.* Sed] *Heb. Et. Malim, Pòſt. Non videtur effectum indicari, nempe effectum per accidens.* Alienos] *Heb. Alios.* Contemtim irritabunt] *In Hebræo eſt vox unica. quæ nunc ſignificat Spernere, nunc Irritare.*

21 Erit] *Verto, Fiet.* Quum obvenerint ei] *Heb. Quum invenerint eum.* Quin verſetur in ore] *Heb. Ex ore.* Sem[illegible] *Poſterorum. Metonymia materiæ.* Figmentum] *Cogitationes.* Juramento promiſi] *Heb. Juravi.*

22 Scripſit igitur] *Heb. Et ſcripſit.*

23 Juramento promiſi] *Heb. Juravi.*

24 Fuit autem &c.] *Verto, Porrò quum abſolviſſet &c. præcepit.*

26 Librum hunc] *Confer 2. Reg. 22.*

27 Duriſſimam] *Heb. Duram illam. Articulus* ה *notat ſuperlativum.*

28 Audientibus ipſis] *Heb. In auribus (ſive, ante aures) eorum. Præpoſitio* ב *hic valet Ante, notans locum.*

29 Omnino corrumpatis] *Hebr. Corrumpendo corrumpetis.* Præſtitui] *Heb. Præcepi.* Unde] *Heb. Et.* Obveniet] *Heb. Occurret.* Extremis temporibus] *Hebr. In extremitate dierum.* Quod malum videtur] *Heb. Id quod malum eſt:* [illegible]. Provocando] *Addo, Ad indignationem.* Opere manuum veſtrarum] *Idolis. Synecdoche generis.*

30 Eloquutus itaque eſt] *Heb. Et loquutus eſt.* Audiente tota congregatione] *Heb. In auribus (ſive, ante aures) totius congregationis. Ut v. 28.* Iſraëlis] *Populi Iſraëlitici.* Finem] *Heb. Integritatem ſeu perfectionem. Metonymia efficientis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXI.

EX parte prima. Pii, freti promiſſionibus Dei, fortiter pugnare debent cum hoſtibus ſuis ſpiritualibus, diabolo, carne & mundo. *Pugnandum* [illegible]

2 Ex parte ſecunda. Magiſtratus legitimè vocati, freti promiſſione Dei, fortiter officio ſuo fungi debent. *Magiſtr.*

3 Ex parte tertia. Miniſtri Eccleſiæ populo congregato prælegere *Miniſtri Eccleſiæ*

legere debent verbum Dei, & explicare, & ad obſervationem illius exhortari. Vide Nehem. 8. exemplum Eſdræ.

omniſcientia. 4 Ex parte quarta. Deus omniſcius eſt: ut qui futura certò prædicat, & cogitationes hominum cognoſcat.

5 Ex parte quinta. Quibus proponitur verbum Dei: illi, ſi voluntati Dei in illo patefactæ non obedіverint, ſuáque inobedientia pœnas divinas ſibi attraxerint: non poterunt conqueri de injuria, vel afferre excuſationem ignorantiæ. *Verbũ Dei.*

CAPUT XXXII.

T. & J.

1 PRæbete aures cœli, & eloquar: & audito terra ſermones oris mei.

2 Stillet tanquam pluvia diſciplina mea, fluat tanquam ros ſermo meus; ut tenues pluviæ ſuper teneram herbam, & ſicut imbres ſuper adultiorem herbam.

3 Quandoquidem nomen Jehovæ prædicaturus ſum, tribuite magnitudinem deo noſtro.

4 Rupis illius opus eſt perfectum, omnes enim viæ illius ſunt jus: Deus fortis, fidelis, & expers iniquitatis, juſtus, & rectus eſt.

5 Corrupit ſe, vitium ipſius non eſt filiorum ejus, generatio perverſa & contorta eſt.

6 An iſtu Jehovæ rependitis iſtud, populе ſtulte & inſipiens? nonne ipſe eſt pater tuus, redemptor tuus? nonne ipſe magnificavit te, & confirmavit te?

7 Recordare dierum ſeculi, animadvertito annos cujusque generationis: interroga patrem tuum ut annunciet tibi, ſeniores tuos ut dicant tibi.

8 Quum poſſeſſionem distribueret excelſus gentibus, quum diſpararet filios Adami, ſtatuit terminos populorum pro numero filiorum Jiſraelis.

9 Quia pars Jehovæ eſt populus ejus, Jahakob funiculus poſſeſſionis ejus.

10 Invênit eum in terra deſerti, ac in inanitate & ejulatu ſolitudinis: circumduxit eum, erudivit eum, cuſtodivit eum tanquam pupillam oculi ſui.

11 Ut aquila excitat nidum ſuum, pullis ſuis incubat, pandit alas ſuas, aſſumit eum, portat eum ſuper alas ſuas:

12 Sic Jehova ſolus duxit eum, nec fuit cum eo Deus fortis alienigena.

13 Vexit eum ſuper excelſa terræ, adeo ut comedat reditus agrorum: deditque ei ſugendum mel etiam è petra & oleum è rupe adamantina.

14 Butyrum ex armento, & lac è grege, cum adipe agnorum & arietum inter oves Baſchanæorum, & hircorum, cum adipe renum tritici: etiam ſanguinem uvarum bibiſti merum.

15 Sed ſaginatus Jeſchurun recalcitravit; ſaginatus es, obeſatus es, adipem obduxiſti: deſeruit enim Deum qui magnificaverat ipſum, & vilipendit rupem ſalutis ſuæ.

16 Ad zelotypiam commoverunt eum propter extraneos; propter abominationes provocarunt eum.

17 Sacrificaverunt dæmonibus, non Deo, diis quos non noverant: novis qui è propinquo advenerant, quorum metu non horruerant majores veſtri.

18 Rupis quæ genuit te oblitus es: & oblivioni tradidiſti Deum fortem formatorem tuum.

19 Quod quum vidit Jehova, ſprevit eos: præ indignatione à filiis ſuis & filiabus ſuis commota.

20 Et dixit, Abſcondam faciem meam ab illis, videam quis erit finis illorum: ſunt enim generatio perverſitatibus dedita, filii in quibus non eſt fides.

21 Ipſi commoverunt me ad zelotypiam per ea quæ non ſunt Deus fortis, provocaverunt me vanitatibus ſuis: ego quoque ad zelotypiam commovebo eos per eum qui non eſt populus, per gentem ſtultam provocabo eos.

22 Nam ignis accenſus eſt irâ meâ, qui ardebit uſque ad imum ſepulcrum: abſumetque terram & proventum ejus, & inflammabit fundamenta montium.

23 Impendam in eos mala, ſagittas meas conſumam in eos:

24 Jo exhauſtos fame, & exeſos anthrace, ac lue amariſſimâ: dentes etiam beſtiarum immittam, cum veneno ſerpentum terreſtrium.

25 Foris orbabit gladius, & inde à conclavibus terror: tam adoleſcentulum quàm virginem, lactentem cum viro cano.

26 Dixiſſem; Angulatim profligem eos: faciam ut ceſſet è mortalibus memoria eorum:

27 Niſi indignationem ab inimico metuiſſem, ne ignorent hoſtes illorum: ne dicant, Excelſa manus noſtra fuit, nec Jehova operatus eſt omnia hæc.

28 Nam gens perdita conſiliis ſunt; & nulla eſt in eis intelligentia.

29 Utinam ſaperent, intelligerent iſta: animum adverterent ad finem ſuum.

30 Quomodo proſequeretur unus mille, & duo fugarent myriadem? ſi non, fieri quia rupes eorum dediderit eos, & Jehova tradiderit eos.

31 Non enim ut rupes noſtra, rupes illorum eſt; at inimici noſtri, ſunt judices.

P.

AUribus percipite ò cœli, nam loquar: audiatque terra ſermones oris mei.

2 *a* Stillabit *enim* tanquam pluvia, inſtitutio mea, fluet tanquam ros, ſermo meus: tanquam tenues guttulæ ſuper tenerato herbam, tanquam denſæ guttæ ſuper olus. *a* Job. 29. 22.

3 Nam numen Jehovæ prædicabo. *Idcirco* tribuite magnitudinem deo noſtro.

4 Quod *igitur* attinet ad rupem illam, *b* integrum *eſt* opus ejus: *nam* omnes viæ ejus *ſunt* judicium: Deus *eſt deus* fidelis, neque ulla *in ipſo eſt* iniquitas, *ſed* juſtus & rectus eſt. *b* 2. Sam. 22. v. 31. Dan. 4. 32. Apoc. 15. 3.

5 *Iſrael verò* corrupit *ſe* contra illum, non *eſt* filiorum illius vitium ipſorum: generatio perverſa & contorta *eſt*.

6 An Jehovæ rependere vultis iſtud, popule ſtulte & inſipiens? An non ipſe *eſt* pater tuus, & acquiſitor tuus? Certè ipſe fecit te, & ſtabilivit te.

7 Recordare dierum ſeculi, attendite annos cujusque generationis: interroga patrem tuum, & indicabit tibi: ſenes tuos, & dicent tibi.

8 Quum hæreditatem diſtribueret Excelſus gentibus, quum disjungeret filios Adami, *tum* conſtituit terminos populorum ſecundum numerum filiorum Iſraëlis.

9 Quia portio Jehovæ *eſt* populus ejus: Jacob funiculus *eſt* hæreditatis ejus.

10 Invênit eum in terra deſerti, & in vaſtitate & ululatu ſolitudinis; circumdedit eum, intelligentem reddidit eum, cuſtodivit eum tanquam pupillam oculi ſui.

11 Sicut *c* aquila excitat nidum ſuum, pullis ſuis incubat, expandit alas ſuas, recipit eum, portat eum ſuper alis ſuis: *c* Exod. 19. 4.

12 Sic Jehova ſolus duxit eum: nullusque cum eo *erat* deus alienus.

13 Vexit eum ſuper excelſa terræ, ita ut comedat proventus agri: & ſugendum ei dedit mel ex *d* petra, & oleum è rupe adamantina. *d* Sup. 8. 15.

14 Butyrum boum, & lac ovium atque caprarum *edendum ei dedit*, cum adipe agnorum, & arietum Baſanicorum, & hircorum, cum adipe renum tritici: quin etiam ſanguineos uvæ bibiſti merum.

15 Sed quum *e* ſaginatus fuit Jeſchurun, *f* recalcitravit: (Saginatus es, obeſatus es, opertus es *adipe*) & repulit Deum *qui* fecit ipſum, & vili pendit rupem ſalutis ſuæ. *e* Jer. 5. 28. *f* Prov. 30. 9.

16 Nam ad zelotypiam commoverunt eum per extraneos, per abominationes ad indignationem provocarunt eum.

17 Sacrificaverunt *g* dæmonibus, non Deo: diis *quos* non noverant, novis *qui* è propinquo venerant: *quos* non exhorruerant patres veſtri. *g* Lev. 17. 7. 1 Cor. 10. 20.

18 Rupis *quæ* genuit te oblitus es: & oblivioni tradidiſti Deum qui peperit te.

19 Quod quum vidit Jehova, ſprevit eos: propterea quòd indignabatur contra filios ſuos & filias ſuas.

20 Et dixit, Abſcondam faciem meam ab illis, videbo quis *futurus ſit* finis eorum: ſunt enim generatio perverſiſſima, filii in quibus non *eſt* fides.

21 Ipſi commoverunt me ad *h* zelotypiam per id quod non eſt Deus, ad indignationem provocarunt me per vanitates ſuas: ego quoque ad zelotypiam commovebo eos per eum qui non eſt populus, per gentem ſtultam ad indignationem provocabo eos. *h* Rom. 10. v. 19.

22 Nam *i* ignis accenſus eſt ex irâ meâ, qui ardebit uſque ad imum ſepulchrum: abſumétque terram & proventum ejus, & inflammabit fundamenta montium. *i* Jer. 15. 14.

23 Congeram in eos mala, ſagittas meas conſumam in eos.

24 Exhaurientur *k* fame, & exedentur anthrace, ac lue amaritudinis: dentes etiam *l* beſtiarum immittam in eos, cum veneno ſerpentum terreſtrium. *k* Lev. 26. 29. Sup. 28. 53. *l* Lev. 26. 22.

25 Foris orbabit gladius, & *inde* à conclavibus terror: cùm juvenem cum virgine, lactentem cum viro cano.

26 Dixiſſem, Angulatim profligabo eos: faciam ut ceſſet è mortalibus memoria eorum.

27 Niſi indignationem ex inimico oſorum metuiſſem, *niſi dixiſſem, Videndum* ne alienos ſe ſimulent hoſtes eorum: ne dicant, Manus noſtra excelſa fuit, non autem Jehova operatus eſt omnia hæc.

28 Nam gens perdita conſiliis ſunt, & nulla *eſt* in eis intelligentia.

29 Utinam ſaperent, intelligerent iſta: animum adverterent ad finem ſuum.

30 Quomodo factum fuit ut perſequeretur unus mille, & duo fugarent myriadem: niſi quia rupes eorum vendidit eos, & *quia* Jehova tradidit eos?

31 Non enim ut rupes noſtra, rupes illorum *eſt*: ac inimici noſtri *ſunt* judices.

32 *Nam ſuperat vitem Sedomi vitis eorum, & ſuperat vites Hamoræ: uva eorum ſunt uva venenoſa, botri amari ſunt eis.*

33 *Venenum draconum vinum eorum eſt, ac venenum aſpidum ſævum.*

34 *Nonne illud reconditum eſt penes me? obſignatum in theſauris meis?*

35 *Mea eſt ultio & retributio, tempore* ſuo *vacillabit pes eorum: nam propinqua eſt dies calamitatis eorum, & feſtina* dies *eventurorum illis.*

36 *Quum judicaverit* Jehova *populum ſuum, tunc propter ſervos ſuos pœnitebit ipſum, quum videbit abiiſſe vires, & concluſum cum derelicto nihil* eſſe:

37 *Et dicet,* Ubi ſunt *dii eorum? rupes ad quam recipiebant ſe?*

38 *Qui victimarum adipe veſcebantur, & qui bibebant vinum libaminis; ſurgant & opitulentur vobis, ſit vobis latebra* rupes illa.

39 *Videte nunc, me, meipſum* eſſe, *& nullum eſſe deum mecum: me morte afficere & vita reſtituere, frangere me & ſanare, nec eſſe qui è manu mea eripiat.*

40 *Nam attollo ad cælos manum meam; & dico, Vivo ego in ſeculum:*

41 *Quum acuero coruſcantem gladium meum, & arripuerit manus mea* arma *judicii; reddam ultionem hoſtibus meis, & oſoribus meis rependam.*

42 *Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus abſumet carnem;* inebriabo *ſanguine confoſſorum & captivorum, unde à principio ultiones inimici* futuræ ſunt.

43 *Cantate gentes & populus ejus; nam ſanguinem ſervorum ſuorum ulciſcetur: & ultionem reddit hoſtibus ſuis, ac terram ſuam populumq; ſuum expiat.*

II. 44 *Venit itaq; Moſche ut eloqueretur omnia verba cantici hujus audiente populo, ipſe & Hoſcheah filius Nunis.*

45 *Quum abſolviſſet Moſche loqui omnia hæc verba omnibus Jiſraelitis:*

46 *Edixit eis, Adjicite animum veſtrum ad omnia hæc verba quæ ego teſtificor contra vos hodie: quæ præcipitote filiis veſtris, ut obſervantes faciant omnia verba legis hujus.*

47 *Nam non eſt res inanior, quàm ut ſuſcipiatis illam, ſed eſt vita veſtra: & hac re prolongabitis dies ſuper terram, quò vos venturi eſtis poſſeſſuri eam jure hæreditario, mox tranſituri eſtis Jardenem.*

III. 48 *Poſtea allocutus eſt Jehova Moſchen eo ipſo die, dicendo,*

49 *Aſcende montem hunc Habarimorum, montem Nebunis, qui eſt in terra Moabitarum, qui eſt in conſpectu Jerichuntis: & proſpice terram Cenahanis, quam ego do filiis Jiſraelis in jus poſſeſſionis.*

50 *Deinde morere in eo monte quò tu aſcenſurus es, & aggregare ad populos tuos: quemadmodum mortuus eſt Aharon frater tuus in Hore monte, & aggregatus eſt ad populos ſuos.*

51 *Eò quòd prævaricati eſtis contra me in medio filiorum Jiſraëlis, ad aquas contentionis Kadeſchi, in deſerto Tzinis: eò quod non ſanctificaſtis me in medio filiorum Jiſraelis.*

52 *Nam ex adverſo proſpicere poteris terram illam; at illuc non es venturus, in terram illam quam ego do filiis Jiſraelis.*

32 Nam è vite Sodomæ *eſt* vitis eorum, & è vitibus Gomorræ: uvæ eorum ſunt uvæ venenoſæ, botri amari *ſunt* eis.

33 Venenum draconum *eſt* vinum eorum: & venenum aſpidum ſævum.

34 Nonne iſtud reconditum eſt penes me? obſignatum in theſauris meis?

35 *Vetumtamen* m mea *eſt* ultio & retributio, tempore *ſuo* vacillabit pes illorum: quia propinquus *eſt* dies calamitatis illorum, & feſtinat unumquodque eventurorum illis. m Pſal.94.1. Heb.10.30.

36 Nam cauſam populi ſui aget Jehova, & propter ſervos ſuos pœnitebit ipſum: quum videbit abiiſſe vires, & defuiſſe concluſum ac derelictum.

37 Et dicet, Ubi *ſunt* dii eorum? *ubi eſt* rupes in qua confidebant?

38 Qui adipe victimarum ipſorum veſcebantur, & bibebant vinum libaminis ipſorum? Surgant & opitulentur vobis: ſit vobis latebra *rupes illa.*

39 Videte igitur, me, me inquam *eſſe* illum, & n nullum eſſe deum mecum: me o morte afficere & vitæ reſtituere, me vulnerare & ſanare, nec *eſſe* qui è manu mea eripiat. n Supr.4.35. Iſa.45.5. o 1.Sam.2.6.

40 Nam attollo ad cælum manum meam: & dico, Vivo in ſeculum.

41 Quum acuero coruſcantem gladium meum, & arripuerit judicium manus mea: reddam ultionem hoſtibus meis, & oſoribus meis rependam.

42 Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus vorabit carnem; ſanguine confoſſorum & captivorum: inde a principio ultiones inimici *futuræ ſunt.*

43 Cantate p gentes *cum* populo ejus; nam ſanguinem ſervorum ſuorum ulciſcetur: & ultionem reddet hoſtibus ſuis, & expiabit terram ſuam *ac* populum ſuum. p Rom.15.10.

44 Venit itaque Moſes ut eloqueretur omnia verba cantici hujus ante aures populi: ipſe & Hoſeas filius Nunis. II

45 Quumque abſolviſſet Moſes loqui omnia hæc verba toti Iſraëli:

46 Dixit eis, Ponite cor veſtrum ad omnia verba iſta quæ teſtificor contra vos hodie: *ut præcipiatis* filiis veſtris, ut obſervantes faciant omnia verba legis hujus.

47 Nam non eſt verbum inanius quàm ut ſuſcipiatis ipſum, ſed eſt vita veſtra: & per verbum hoc prolongabitis dies ſuper terra illa quò tranſibitis Jordanem ad poſſidendum eam jure hæreditario.

48 Poſtea allocutus eſt Jehova Moſen eo ipſo die, dicendo: III.

49 q Aſcende montem hunc Abarimorum, montem Nebunis, qui *eſt* in terra Moabitarum, qui *eſt* è regione Jerichuntis: & intuere terram Canaanis, quam ego do filiis Iſraelis in poſſeſſionem. q Num.27.12.

50 Deinde morere in eo monte, quò aſcenſurus es, & aggregare ad populos tuos: quemadmodum mortuus eſt r Aharon frater tuus in Hore monte, & aggregatus eſt ad populos ſuos: r Num.20.28.

51 Eò quòd ſ prævaricati eſtis contra me apud filios Iſraëlis, apud aquas contentionis Kadeſchi, in deſerto Tſinis: eò quòd non ſanctificaſtis me apud filios Iſraelis. ſ Num.20.12.

52 Nam ex adverſo aſpicere poteris terram illam: ſed illuc non es venturus, in terram illam quam do filiis Iſraëlis.

ANALYSIS CAP. XXXII.

TRes ſunt hujus capitis partes. In prima recitatur canticum Moſis, uſque ad v.44. In ſecunda narrantur quædam de recitatione illius, v.44. & deinceps. In tertia narratur mandatum Dei ad Moſen de aſpicienda terra Chanaan, & de moriendo, v.48. & ſeq.

De prima parte. Canticum Moſis conſtat tribus partibus principalibus: exordio, narratione, & concluſione. Narratio incipit v.4: concluſio habetur v.43. Exordium cantici comparatum eſt ad attentionem, benevolentiam, & docilitatem. Attentionem excitat apoſtrophe ad cælum & terram, v.1. Benevolentiam captat indicando doctrinæ proponendæ fructum, v.2. Docilitatem efficit proponendo cantici ſummam & ſcopum, v.3. Narratio conſtat membris quatuor. Primùm enim commemorat beneficia Dei erga populum, a v.4. uſque ad 15. Deinde commemorat futuram populi ingratitudinem, a v.15. uſque ad 19. Tum narrat futuram Dei vindictam, a v.19. uſque ad 35. Poſtremò adhibet conſolationem, a v.35. uſque ad 43. I. Beneficia primùm indicat in genere, v.4: eámque indicationem illuſtrat antitheſi querelæ de populi ingratitudine, v.5. & in initio ſexti. Deinde narrat beneficia ſpecialia numero quatuor, in fine verſus ſexti & deinceps. Ea ſunt: (1) adoptio, (2) redemtio ex Ægypto, (3) magnifica ſuſtentatio in itinere atque introductio in terram promiſſam, (4) confirmatio in poſſeſſione ac fruitione terræ promiſſæ. Hæc quatuor primùm proponuntur, v.6. Deinde ſubjicitur probatio a teſtimonio majorum natu, v.7. Tum beneficium quartum amplificatur a cauſa impulſiva, videl. gratuito amore Dei, v.8. & 9. Poſtea amplificatur beneficium tertium: idque quinque modis. (1) antitheſi miſerabilis conſtitutionis loci, per quem iter faciebant, v.10. (2) ab adjuncta diuturnitate temporis, ibid. (3) ab adjunctis caſtigationibus, ibid. (4) ab adjuncta ſingulari cura Dei: quæ cura illuſtratur ſimili pupillæ, ibid. Item ſimili aquilæ, v.11.12.13. (5) a modo agendi, quòd ſcil. ſolus illa præſtiterit, v.12. Poſtremò redit ad beneficium quartum: & fruitionem terræ Chanaan amplificat diſtributione ex objectis, v.13. & 14. II. Ingratitudinem populi tractat ſex modis. (1) illuſtrat eam ſimili bovis recalcitrantis, v.15. (2) ſignificat illam verbis propriis, quibus exprobrat populo defectionem à Deo, ibidem. (3) illuſtrat eam ſimili adulterii, verſ.16. (4) amplificat eam a forma deorum ad quos defecerant, quatenus illos nominat dæmones, verſ.17. (5) ab adjuncta illorum deorum novitate, ibidem. (6) ingratitudinem populi iterum ſignificat verbo proprio, v.18. III. Vindictam Dei erga populum narrat duplicem: ſpiritualem & corporalem. Spiritualem: videlicet abjectionem ſeu divortium, & gentium vocationem in locum ipſorum. Corporalem: videlicet deſertionem in neceſſitatibus, & inprimis bellicis. Utramque hanc vindictam primò generaliter proponit: ſpiritualem quidem v.19: corporalem verò v.20. Deinde utramque illuſtrat & amplificat. Spiritualem amplificat indicatione cauſæ impulſivæ: eandémque illuſtrat ſimili adulterii, & divortii, novique conjugii. Corporalem verò amplificat enumeratione partium: ac primùm commemorat vaſtationem terræ ab hoſtibus: illamque vaſtationem illuſtrat ſimili ignis vaſtantis, v.22. Deinde commemorat necem hominum ex quinque cauſis: quas omnes comparat ſagittis, v.23. Enumerat autem illas cauſas, v.24. & 25. Cauſæ illæ ſunt: fames, peſtis, dentes beſtiarum, venenum ſerpentum, & gladius. Porrò necem a gladio amplificat tribus modis: diſtributione, antitheſi, & indicatione cauſarum. Diſtributio affertur duplex: quarum prior ſumta eſt è ſubjectis locis, v.25: poſterior è ſubjectis occupantibus ſeis

bus ſeu objectis, hoc eſt, perſonis quas gladius perſecuturus ſit, ibidem. Antitheſis eſt diverſorum, in hanc ſententiam: Gladius necabit quidem plurimos, veruntamen non omnes, v.26.& 27. Hoc diſcretum amplificatur indicatione cauſæ impulſivæ, quæ Deum movit ut reliquias aliquas ſervaret: v.27. quæ ipſa cauſa amplificatur antitheſi cauſæ impulſivæ quæ ipſum jure poterat movere ut deleret univerſos, verſ.28. Cauſæ occis à gladio indicantur duæ: procreans principalis, & impulſiva procatarctica. Procreans principalis eſt Jehova, dedens eos hoſtibus, v.30. Hanc amplificat collatione diſſimilium: comparans Jehovam cum diis hoſtium: quam collationem confirmat teſtimonio ipſorum hoſtium, v.31. Impulſiva cauſa eſt malitia populi: quam illuſtrat & amplificat collatione minorum, verſ.32: & ſimilium, ibid. & v.33. Item teſtimonio ſuæ notitiæ, per exclamationem, v.34. Cæterùm iſti indicationi cauſarum præmittit votum, quo en exoptat cauſarum illarum intelligentiam, verſ.29. IV. Conſolatio inſtituitur contra vaſtationem a gladio hoſtili efficiendam. Argumentum conſolationis petitum eſt à vindicta de hoſtibus ſumenda: quam primùm promittit, v.35: deinde amplificat: idque duobus modis: (1) indicatione cauſarum impellentium: quas adfert duas: injurias hoſtium & miſeriam populi, v.36.(2) indicatione eventus, videlicet inſultationis propter defectionem hoſtium à diis ſuis: unde deducit *πρόληψιν* de vera ſua deitate: v.37.38.39. Tum promiſſionem vindictæ repetit, & confirmat jurejurando, v.40. Ipſam verò vindictam amplificat indicatione cauſarum inſtrumentalium, v.41. & 42. Item ſignificatione adjunctæ perfectionis, v.42. Cæterùm iſta vindictæ promiſſio impleri cœpit in everſione Babyloniorum per Medos & Perſas duce Cyro: implebitur ampliùs per deſolationem regni Papalis, de qua Apoc.17. v.16. & perfectè implebitur per conjectionem Antichriſti in gehennam, de qua Apoc.19.v.20. Hanc autem propheticam ad eventus illos pertinere, judicari poteſt ex verbis quæ exſtant Apoc.19.v.2. quæ apparet ex v.43. bujus capitis eſſe deſumta. Atque ſic tractatur cantici narratio. In concluſione hortatur Moſes tum reliquias populi Iſraelitici ad laudandum Deum pro vindicta illa & liberatione a Babyloniis: enim etiam pios ex gentibus, vocandos una cum Iſraëlitis, ad laudandum Deum pro vindicta & liberatione ab Antichriſto: item pro expiatione peccatorum per Chriſtum facta, v.43.

De parte capitis ſecunda. De recitatione cantici propoſiti narrantur duo: (1) à quibus fuerit facta, verſ.44. (2) cujuſmodi exhortationem Moſes illi adjunxerit, v.45. & ſeqq. Exhortatio illa eſt bimembris: hortatur enim primùm ad diligentem cantici propoſiti conſiderationem, verſ.46: deinde ad ſedulam legis Dei obſervationem, ibid. Hoc membrum confirmat ab eventu utili, per aſyntheſin, v.47.

De parte tertia. Mandatum Domini ad Moſen illuſtratur ex adjuncto tempore, v.48. Eſtque duplex: unum de aſpectu terræ Chanaan, alterum de morte. Aſpectus terræ Chanaan illuſtratur e ſubjecto loco, v.49. Item antitheſi diverſorum, v.52. Mors Moſis illuſtratur quatuor modis: (1) à ſubjecto loco, verſ.50. (2) ab eventu jucundo, ibid. (3) ab exemplo ſimili, ibid. (4) à cauſa procatarctica, v.51.

SCHOLIA IN CAP. XXXII.

Nota. Hæc ſcholia applicata ſunt ad verſionem Piſcatoris.

v.1. NAm] *Heb. Et.*

2 Stillabit tanquam pluvia] *Id eſt, doctrinam utilem ac ſalutarem proponet.* Inſtitutio] *Noſtri, diſciplina, per metonymiam adjuncti.*

3 Magnitudinem] *Majeſtatem.*

4 Quod *igitur* attinet ad rupem illam] *Id eſt, Deum: ad quem puta periculis ſe recipiunt, ut ibi tuti ſint. Metaphora. Heb. Rupes illa. Nominativus abſolutè poſitus.* Viæ] *Actiones. Metaphora.* Judicium] *Juſta, cum judicio conjuncta. Metonymia formæ.*

5 Non eſt filiorum illius] *Non decet filios illius.* Generatio] *Multitudo hominum. Metonymia efficientis.*

6 Iſtud] *Nempe impiam vitam.* Acquiſitor] *Seu emtor: qui te acquiſivit ſibi ex Ægypto.* Fecit] *Id eſt, magnum effecit. Synecdoche generis.*

7 Dierum ſeculi] *Dierum elapſorum inde à mundo condito.* Cujuſque generationis] *Cujusq; ætatis præteritæ. Heb. Generationis & generationis.*

8 Excelſus] *Deus.* Disjungeret] *Diſſepararet.* Secundùm numerum filiorum Iſraëlis] *Id eſt, ita ut ſpatium magnum attribueret filiis Iſraëlis pro magnitudine numeri eorum.*

9 Portio] *Populus ita charus, ut homini eſt portio ſua quam obtinuit in hæreditate. Metaphora.* Populus ejus] *Populus Iſraeliticus.* Jacob] *Populus Iſraeliticus ortus ex Jacobo. Metonymia efficientis.* Funiculus hæreditatis] *Id eſt, hæreditas funiculo dimenſa. Hypallage.*

10 Ululatu ſolitudinis] *Id eſt, ſolitudine ubi ululatur, propter deſolationem ſcil. loci. Hypallage.*

11 Nidum ſuum] *Id eſt, pullos ſuos. Metonymia ſubjecti.* Eum] *Scil. nidum ſuum.*

12 Eum] *Scil. Populum ſuum, ex v.9.*

13 Excelſa] *Munitas urbes.* Mel] *Id eſt, dulces fructus. Metaphora.* Ex petra] *Ex arboribus natis in petra. Metonymia ſubjecti.* E rupe] *Id eſt, ex oleis natis in rupe. Metonymia qualis modi.*

14 Butyrum boum] *Id eſt, expreſſum ex lacte boum.* Ovium atque caprarum] *In Hebræo eſt vox unica* צֹאן *tson: quæ utrumq; aliud pecoris genus comprehendit.* Baſanæorum] *Id eſt, qui paſcuntur in monte Baſan. Heb. Filiorum Baſanis. Vide Num.32.v.4.* Cum adipe renum tritici] *Id eſt, cum tritico pleno, cujus grana referunt renes. Metaphora.* Quinetiam] *Heb. Et.* Sanguinem uvæ] *Id eſt, muſtum ſeu vinum. Periphraſis & metaphora.*

15 Sed] *Heb. Et.* Quum ſaginatus fuit, recalcitravit] *Heb. Saginatus fuit & recalcitravit. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Saginatus] *Id eſt, Potens effectus fruitione bonorum proximè commemoratorum. Metaphora à tauro.* Jeſchurun] *Id eſt, populus Iſraeliticus, ſic dictus à rectitudine vitæ ad quam à Deo erat vocatus, quamq; ei promiſerat. nam* יָשָׁר *jaſchar rectum ſignificat, &* יוֹשֶׁר *joſcher rectitudinem. Sed Moſes de induſtria videtur formaſſe hanc vocem alioquin inuſitatam, ut alludat ad nomen* שׁוֹר *ſchor, quo ſignificatur taurus: ut innuat, populum inſtar tauri ſaginati recalcitraſſe.* ἐπανόρθωσις*: quæ parit elegantem paronomaſiam. Quaſi dicat: Iſraël debebat eſſe jeſchurun, ſed eſt ſchor.* Recalcitravit] *Ingratum ſe ergo Deum benefactorem ſuum exhibuit. Continuatio metaphoræ.* Saginatus es] *Apoſtrophe ad populum.* Repulit Deum] *Id eſt, defecit à Deo per idololatriam: ſicut declarabitur per ſequentia.* Fecit] *Id eſt, magnum effecit.* Rupem ſalutis ſuæ] *Id eſt, rupem per quam ſalvus eſſe poterat. Genitivus effecti. Periphraſis Dei metaphorica.*

16 Nam] *Heb. Et.* Ad zelotypiam] *Ad iram & vindictam. Metaphora à marito.* Per extraneos] *Scil. deos Synecd. generis.* Per abominationes] *Id eſt, per res abominabiles, videl. idola. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.*

17 Sacrificaverunt] *Epexegeſis.* Dæmonibus] *Id eſt, idolis, per quæ ſerviunt dæmonibus. Metonymia ſubjecti. Sic 1.Cor.10.v.20. Hebraicè* שֵׁדִים *ſchedim. id eſt, vaſtatores.* Non Deo] *Sunt, ſcil. ipſi putant, ſibiq; perſuadent.* Diis quos non noverant] *Id eſt, quorum beneficentiam non fuerant experti. Metonymia effecti.* Novis] *Scil. diis.* E propinquo] *Scil. tempore. Id eſt, qui nuper excogitati atq; introducti ſunt.* Patres] *Puta Abraham, Iſaac, Jacob.*

18 Rupis] *Dei. Metaphora.* Genuit] *Creavit, & in populum ſibi adoptavit. Metaphora.* Oblitus es] *O Iſraël. Apoſtrophe.* Qui peperit te] *Heb.* מְחֹלְלֶךָ*. Verbum* חוּל *vel* חִיל *propriè ſignificat dolere more parturientium:* חוֹלֵל *verò ſignificat parere. ut Pſal.51.v.7. Ecce in iniquitate* חוֹלָלְתִּי*, partus ſum, parendo in lucem editus ſum. Proverb.8. v.25. ait Sapientia: Quum nondum eſſent abyſſi,* חוֹלָלְתִּי*. Job.15.v.7. An primus hominum natus es, & ante colles* חוֹלָלְתָּ*. Nec abſurdum videri debet, Deo per ἀνθρωποπάθειαν tribui actum parendi: quum pari ratione ipſe ſibi tribuat affectum matris. Eſa.49.v.15.*

19 Quod quum vidit, ſprevit] *Heb. Et vidit iſtud, & ſprevit. Copulativum enuntiatum hic valet relativum temporis.* Sprevit eos] *Devorſum cum eis fecit, abjecit eos.* Propterea quòd indignabatur contra filios ſuos] *Heb. Ex indignatione filiorum ſuorum. Genitivus objecti.*

20 Abſcondam faciem meam ab illis] *Id eſt, deſeram eos in neceſſitatibus. Metaphora, & metonymia effecti deſtituti.* Finis] *Exitus.* Generatio] *Genus hominum.* Perverſiſſima] *Heb. Perverſitatum. Genitivus adjuncti. Et pluralis notat ſuperlativum.* In quibus non eſt fides] *Qui non ſervant fidem, ſunt perfidi.*

21 Ipſi commoverunt &c.] Ἐπιμονή. Per id quod non eſt Deus] *Periphraſis idoli. Subintellige, Et tamen habetur pro Deo.* Per vanitates ſuas] *Per idola ſua. Nam idolum nihil eſt, 1.Cor.10. v.19. & cap.8. v.4. Metonymia adjuncti.* Ego quoque] *Notatur pœna juſtitia à pari ratione: atq; ita ſignificatur pœna talionis.* Per eum qui non eſt populus] *Scil. meus, ſive peculiaris. Periphraſis gentium. Confer Rom.10. v.19.* Stultam] *Expertem veræ & ſalvificæ cognitionis Dei: quæ non poteſt haberi niſi ex verbo Dei.*

22 Ignis] *Bellum: ut percipitur è ſequentibus. Metaphora.* Ex ira mea] *Præpoſitio* ב *hic valet Ex, & notat cauſam efficientem. Poteſt etiam exponi,* Per naſum meum: *id eſt, per flatum naſi mei, ſcil. iratis. Ignis enim accenditur flatu.* Uſq; ad imum ſepulchrum] *Heb. Uſq; ad ſepulchrum imitatis.* Abſumet] *Scil. per hoſtes.* Terram] *Superficiem terræ. Metonymia ſubjecti.* Proventum ejus] *Fructus terra naſcentes.*

23 Sagittas] *Id eſt, mala. Metaphora.*

24 Exhaurientur] *Heb. Exhauſti erunt.* Anthrace] *Sic nominatur abſceſſus in corpore hominis, rubens inſtar carbonis: unde & nomen habet. Vulgo carbunculum vocant.* Terreſtrium] *Heb. Pulveris. Id eſt, verſantium pulvere. Genitivus ſubjecti.*

25 Foris] *Extra urbes.* Orbabit] *Scil. parentes liberis, uxores maritis.* Terror] *Gladius terrificus. Metonymia effecti.*

26 Angulatim] *Ex omnibus angulis: vel, in angulos terræ.*

27 Ne alienos ſe ſimulent] *Id eſt, Ne ſimulent ſe ignorare unde evenerit Iſraëlitis iſta deletio, immiſſa à Jehova vindicante contemtum ſui. Hæc expoſitio confirmatur per ſententiam proximè ſequentem, additam ἐπεξηγητικῶς.* Manus noſtra excelſa fuit] *Id eſt,*

Nos noſtrâ potentiâ delevimus iſtos. Omnia hæc] *Heb. Omne hoc. Id eſt, omnem iſtam Iſraelitarum deletionem.*

28 Num gens &c.] *Hæc ſententia cohæret cum ſententia verſus 26.*

29 Finem] *Exitum: nempe ipſos perituros, niſi reſipuerint.*

30 Quomodo factum fuit ut perſequeretur &c.] *Nimirum quum Deus contrarium promiſerit Levit.26.v.8. Heb. Quomodo perſequebatur?* Unus] *Ex hoſtibus.* Mille] *Ex Iſraelitis.* Rupes eorum] *Deus: ut ſuprà aliquoties.* Vendidit] *Tradidit hoſtibus: ut mox exponitur. Metaphora.* Et Jehova] *Epexegeſis.*

31 Non enim ut &c.] *Id eſt, Deus noſter non eſt ſimilis diis hoſtium: quia ſcil. illi non vindicant ſui contemtum: quippe quum nec poſſint. Synecd. generis.* Rupes noſtra] *Deus noſter, quem nos colimus.* Rupes illorum] *Scil. hoſtium. Id eſt, dii quos ipſi colunt, & in quibus tanquam rupe confidunt.* Sunt judices] *Scil. hujus rei quæ modò dicta eſt. Id eſt: judicant & fatentur rem ita habere.*

32 E vite Sodomæ eſt vitis eorum &c.] *Id eſt, Orti videntur ex Sodomitis & Gomorræis: quippe quorum ingenium ac mores planè referunt.* Uvæ] *Actiones ex vite illa malitiæ enatæ.*

33 Venenum] *Simile veneno. Metaphora. Id eſt, letiferum.*

34 Iſtud] *Quod modo dixi de malitia Iſraelitarum.* Penes me: in theſauris meis] *In omniſcientia mea. Metaphora.*

35 Illorum] *Hoſtium populi mei.*

36 Cauſam populi ſui aget] *Id eſt, puniet hoſtes populi ſui, ut qui injuſtè eum afflixerint.* Propter ſervos ſuos pœnitebit ipſum] *Quod ſcil. ipſos ita permiſerit hoſtibus affligendos. Id eſt, deſinet eos ita hoſtibus permittere. Metonymia efficientis, & metaphora ἀνθρωποπαθὴς.* Vires] *Scilicet ſervorum ſuorum. Hebr. Manum. Metonymia ſubjecti.* Concluſum] *Scilicet manu hoſtium.* Derelictum] *Eum qui evaſit.* Defuiſſe] *Heb. Nihil eſſe. Id eſt, actum de eis eſſe.*

37 Et dicet] *Scil. poſtquam hoſtes populi ſui proſtraverit.* Ubi ſunt dii eorum?] *Quaſi dicat, Prodeant ad opitulandum ipſis. Interrogatio inſultantis.* Eorum] *Hoſtium populi Dei.*

38 Qui] *Scil. dii.* Veſcebantur] *Scil. ex opinione idololatrarum. Confer hiſtoriam de Belo ex Additionibus ad Danielem. Innuit autem, deos idololatrarum non referre illis gratiam.* Vobis] *Apoſtrophe ad hoſtes populi Dei.*

39 Igitur] *Heb. Nunc.* Illum] *Scil. Deum verum.*

40 Attollam &c.] *Id eſt, jurabo. Metonymia effecti deſtinati, ſive adjuncti, metaphorica. Sic Gen.14.v.22.* Vivo] *Id eſt, Quàm certum eſt me vivere, tam certò faciam quod dico.*

41 Coruſcantem gladium meum] *Heb. Coruſcationem, ſeu fulgur gladii mei pro, Gladium coruſcationis ſeu fulguris. Hypallage. Eſt autem hic allegoria metaphorica, qua Deus comparatur militi.* Hoſtibus meis] *Id eſt, hoſtibus populi mei.*

42 Inebriabo] *Replebo. Metaphora.* Vorabit] *Heb. Comedet.* Carnem] *Scil. hoſtium.* Inde a principio] *Heb. A capite. Id eſt, rependam eis quæ inde à principio contra me deliquerunt. Metaphora.*

43 *Cum* populo] *Hoc ſupplementum petitum eſt ex Rom.15. v.10.* Sanguinem ſervorum ſuorum ulciſcetur] *Confer Apoc.19. verſ.2.*

44 Vênit itaque] *Heb. Et vênit.* Hoſeas] *Aliàs Joſua.*

45 Quumque abſolviſſet &c. dixit] *Heb. Et abſolvit &c. & dixit. Copulativum enuntiatum pro relativo temporis.* Jiſraeli] *Populo Iſraelitico.*

46 Ponite cor veſtrum &c.] *Id eſt, Diligenter conſiderate verba iſta.* Ut præcipiatis] *Vocula* אֲשֶׁר *hic valet* Ut, *conjunctionem cauſalem. Sic Gen.11.v.7. Pſal.144.v.12.* Ut obſervanter faciant] *Heb. Ut obſervent facere.*

47 Inanius quam ut ſuſcipiatis ipſum] *Heb. Inane præ vobis.* Vita veſtra] *Cauſa efficiens vitæ veſtræ: ſi ſcil. ipſum obſervetis. Metonymia effecti in prædicato.* Dies] *Scil. vitæ veſtræ.*

48 Poſtea] *Heb. Et.* Eo ipſo die] *Heb. In oſſe diei illius.*

49 Moabitarum] *Heb. Moabi. Metonymia efficientis.*

50 Deinde] *Heb. Et.* Ad populos tuos] *Ad animas populi. Synecd. membri.*

51 Prævaricati eſtis contra me] *Vide Num.20.v.12.*

52 Aſpicere poteris] *Heb. Aſpicies.* Sed] *Heb. Et.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXII.

Ex v.1. Verbum Dei cum devota attentione audiendum eſt. *Verbū Dei.*

2 Ex v.2. Verbo Dei corda electorum quaſi rigantur: id eſt, & recreantur & fructifera redduntur, ad ferendum ſcilicet fructus bonorum operum. *Verbū Dei.*

3 Ex v.3. Ad officium piorum pertinet, ut nomen Dei prædicent, & majeſtatem ejus agnoſcant. *Officium piorum.*

4 Ex v.4. notetur teſtimonium de juſtitia & veracitate Dei. *Dei attributa.*

5 Ex v.5. & 6. In populo Iſraëlitico proponitur exemplum corruptionis naturæ humanæ. *Natura humana corrupta.*

6 Ex v.7. & ſeqq. uſque ad 15. Sicut Deus ex mera bonitate & gratia populum Iſraëliticum ſibi in peculiarem populum elegit atque adoptavit, plurimaque & maxima in illum beneficia contulit: ita nobiſcum quoq; egit & agit. Quare officii noſtri eſt, ut hoc gratis animis agnoſcamus, Deoque placere ſtudeamus obſervatione mandatorum ipſius. *Gubernatio Dei.*

7 Ex v.15.16.17. & 18. In populo Iſraëlitico rurſum proponitur exemplum corruptionis naturæ humanæ. *Natura humana corrupta.*

8 Ex v.19. & ſeqq. uſque ad 26. Deus contemtum ſui non dimittit impunitum, ſed graviſſimè ulciſcitur. Quare à contemtu Dei nobis caveamus. *Contemtus Dei.*

9 Ex v.26. & 27. Quòd Deus Eccleſiæ parcit, nec eam pro meritis ipſius deleri ſinit per hoſtes: clementiæ ipſius acceptum ferendum eſt, & zelo gloriæ ſuæ. Hoc facit ad piorum conſolationem. *Clementia Dei.*

10 Ex v.28.29.32.33. In populo Iſraelitico rurſum proponitur exemplum corruptionis naturæ humanæ. *Natura humana corrupta.*

11 Ex verſ.35. & ſeqq. uſque ad 43. Deus tandem ulciſcetur ſervos ſuos de perſecutoribus ipſorum: id quod plenè fiet in die judicii. Vide Apoc.19.v.2. Quare pii ſub perſecutione hac ſpe ſe ſuſtentent. *Vindicta divina.*

12 Ex v.37. & 38. Idola non poſſunt defendere cultores ſuos contra vindictam Dei. *Idola.*

13 Ex v.39. notetur teſtimonium tum de unitate, tum de potentia Dei. *Dei attributa.*

14 Ex v.40. notetur teſtimonium de æternitate Dei. *Dei æternitas.*

15 Ex v.43. Quòd Deus gentes reliquas exactis demum aliquot ſeculis populo ſuo aggregavit: ex eo perſpicitur, ipſum eſſe agens liberrimum, ac proinde ſumma majeſtate præditum. Quare ipſum quam humillimè adoremus. *Voluntas Dei.*

16 Ex v.45. 46. & 47. Ad officium doctoris Eccleſiæ pertinet, ut fideliter proponat verbum Dei: & ad illius meditationem atque obſervationem hortetur. *Doctores Eccleſiæ.*

17 Ex v.46. Ad officium parentum pertinet, ut liberos ſuos fideliter erudiant in præceptis Dei. *Parentes.*

18 Ex v.47. Pietatem remuneratur Deus longitudine vitæ. *Pietas.*

19 Ex v.49. & ſeqq. Deus tam ſanctus & juſtus eſt, ut filiorum ſuorum delicta publica publicè caſtiget: item ut paria delicta paribus pœnis caſtiget. *Dei ſanctitas.*

20 Ex v.49. & 52. Deus ita clemens & bonus eſt, ut pœnas filiorum ſuorum ſolatio aliquo mitiget. *Dei clementia & bonitas.*

21 Ex v.50. notetur teſtimonium de immortalitate animæ. quippe ratione animæ, non autem corporis, Moſes & Aharon aggregati ſunt ad populos ſuos. *Animæ immortalitas.*

22 Ex v.51. Deus ſanctificatur fide & obedientia. Ideo enim Moſes & Aharon dicuntur non ſanctificaſſe Jehovam, quia non firmiter crediderunt promiſſioni Dei de aqua danda ex rupe: nec obedîverunt per omnia mandato ejus de aqua inde producenda, videl. per alloquutionem rupis & mandatum. *Sanctificatio Dei.*

CAPUT XXXIII.

T. & J.

HÆc autem benedictio eſt, qua benedixit Moſche, vir Dei, filiis Jiſraelis, ante mortem ſuam.

2 *Dixit ergo, Jehova è Sinai prodiens, quum oriretur è Sehire iſtis, illuceſceret è monte Parane, & adveniret* turba *è myriadibus ſanctorum à dextera ejus ignis edictalis fuit ipſis.*

3 *Etiam valde diligit populos, omneis ſanctos hujus* habes *in manu tua: viciſſim ipſi medii inſerantur pedibus tuis, ſuſcipiat* quiſque *è verbis tuis,* dicens.

4 *Legem præcepit nobis Moſche, hæreditariam congregationi Jahakobi.*

5 *Fuit enim in Jeſchurune rex, quum ſe congregarent primores populi, ſimul tribus Jiſraelis.*

6 *Vivat Rubén, & non moriatur,* etiā *non ſit hominibus ejus numerus:*

7 *Idemque* Jehuda precatus, *ampliùs dixit: Exaudi Jehova vocem Jehudæ, & ad populum ſuum reduc eum: manibus ejus ſatis ſit ei, & auxilium ab hoſtibus ejus ſis.*

8 *De Levi autem dixit, Thummim tui & Urim tui penes virum*

P.

HÆc autem *eſt* benedictio, qua benedixit Moſes, vir Dei, filiis Iſraëlis: ante mortem ſuam.

2 Dixit igitur: Jehova è Sinai vênit, & ortus eſt è Sehir illis; illuxit ex monte Pharanis, & advênit è myriadibus ſanctorum: à dextera ejus ignis edicti *fuit* illis.

3 Certè diligis populos; omnes ſancti ejus *ſunt* in manu tua. Itaque ipſi medii inſerantur pedibus tuis, accipiat *unuſquiſq;* ex eloquiis tuis, *dicens*:

4 Legem præcepit nobis Moſes, hæreditatem congregationi Jacobi.

5 Nam erat in Jeſchurune rex: quum ſeſe congregarent principes populi, ſimul tribus Iſraëlis.

6 Vivat Ruben, & ne moriatur: ſintque homines ejus numeroſi.

7 Hoc ipſum *optavit* etiam Juda: & dixit. Exaudi, Jehova, vocem Judæ, & ad populum ejus reduc eum: manus ejus ſatis *ſint* ei, auxiliumque ab hoſtibus ejus ſis.

8 De Levi autem dixit: Thummim tui & Urim tui *ſint* penes vi-

rum tuum quem beneficio proſequeris; quem probaſti probatione, cum quo contendiſti ad aquas Meribæ:

9 *Dicenti de patre ſuo & de matre ſua, Non reſpicio eum, qui fratres ſuos non agnoſcit, & filios ſuos non recognoſcit: quia obſervant ſermonem tuum, & fœdus tuum cuſtodiunt.*

10 *Docent judicia tua Jahakobum, & legem tuam Jiſraëlem, apponunt ſuffitum ad faciem tuam, & prorſus conſumendum ad altare tuum.*

11 *Benedic Jehova copiis ejus, & opus manuum ejus grato animo ſuſcipe: frange lumbos inſurgentibus in eum, & oſoribus ejus, ex quo inſurrexerunt.*

12 *De Benjamine dixit, Dilectus Jehovæ habitet ſecurè cum eo: protegens eum quotidie, & inter humeros ejus habitans.*

13 *Et de Joſepho dixit, Benedicta Jehovæ* ſit *terra ejus. à rebus pretioſis cœli, à rore, & ab abyſſo ſubjacente:*

14 *Item à rebus pretioſis, proventibus ſolis, & à rebus pretioſis, quas quaque luna protrudit:*

15 *Item à præſtantiſſimis rebus montium antiquiſſimorum, & à pretioſis rebus collium æternorum:*

16 *Denique à pretioſis rebus terræ cum plenitudine ejus, & beneplacito dei mei inhabitantis rubum: veniant abundanter ad caput Joſephi, & ad verticem ſeparati è fratribus ſuis.*

17 *Primogeniti, bovis illius decor* eſt ei, *& velut cornua monocerotis duo cornua ejus* ſunt, *quibus populos feriet pariter,* populos *finium terræ:* ſunt *autem hæc, myriades Ephrajimi, & ſunt millia Menaſchis.*

18 *De Zebulune autem dixit, Lætare Zebulun de exitu tuo: & Jiſſacar de tentoriis tuis.*

19 Populos ad *montem invitent, ibi ſacrificent ſacrificia juſta: quia affluentiam marium ſugent, & occulta, id eſt, theſauros arenæ.*

20 *De Gade autem dixit, Benedictus eſt qui dilatat Gadem: tanquam leo habitat, ut rapiat brachium & verticem:*

21 *Qui proſpexit de principio ei, quia ibi in portione legislatoris protectus eſt, ideo veniens* cum *primoribus populi, juſtitiam Jehovæ facit, & judicia ejus cum* reliquo *Jiſraële.*

22 *De Dane autem dixit, Dan* ut *catulus leonis* ſit: *qui exſiliat ex Baſchane.*

23 *De Naphthali quoque dixit, O Naphthali, ſatur beneplacito, & plene benedictione Jehovæ: ad occidentem & meridiem hæreditatem obtine.*

24 *Denique de Aſchere dixit, Benedictus à* reliquis *filiis Aſcher: ſit acceptus fratribus ſuis, intingat in pinguedine pedem ſuum.*

25 *Ferrum & æs ſub calceo tuo: & quamdiu* durabunt *dies tui, ſermones* habeantur *de te.*

26 *Nullus* eſt *ſimilis huic* Deo *forti, ô Jeſchurun: qui cœlis inſidet in auxilium tuum, & magnificentiâ ſuâ ſuperioribus nubibus:*

27 *Protectio ut Deus ſempiternus, & inferne brachia æterna, expellat à facie tua inimicum, aut dicat, Perde:*

28 *Ut habitet Jiſraël ſecurè ſolus, fonte Jahakobi, in terra frumenti & muſti* ferace, *etiam cœlis ejus ſtillantibus rorem.*

29 *Beatus es Jiſraël, quis* eſt *ſicut tu, populus ſervatus per Jehovam, clypeum auxiliarem tuum, & cujus gladius* eſt *excellentia tua? Sic reddentur abjecti inimici tui tibi, tu autem excelſa eorum conculcabis.*

nes virum beneficii tui: quem tentaviſti in Maſſa, cum quo rixatus es apud aquam Meribæ.

9 *Ipſe eſt* is qui dicebat de patre ſuo & de matre ſua, Non reſpicio eum: & fratres ſuos non agnoſcebat, & filios ſuos non curabat: ſed obſervabant ſermonem tuum, & fœdus tuum cuſtodiebant.

10 Doceant jura tua Jacobum, & legem tuam Iſraëlem: ponant ſuffitum ante naſum tuum, & quod totum conſumendum eſt ſuper altare tuum.

11 Benedic Jehova copiis ejus, & opus manuum ejus benevolè ſuſcipe: transfige lumbos iis qui inſurgunt in eum, & iis qui oderunt ipſum, ex quo inſurrexerint.

12 De Benjamine dixit; Dilectus Jehovæ *ſit*, habitet ſecurè cum ipſo: proteget eum tota die, & inter humeros ejus habitabit.

13 De Joſepho autem dixit, Benedicta *ſit* à Jehova terra ejus: fructibus pretioſis e cœlo, rore, & abyſſo accubante ſubtus.

14 Et fructibus pretioſis qui proveniunt a ſole: & fructibus pretioſis qui protruduntur a lunis.

15 Item præſtantiſſimis rebus montium antiquorum, & fructibus pretioſis collium æternorum.

16 Item fructibus pretioſis terræ & rerum quæ replent eam: idque *ex* benevolentia habitatoris rubi: veniat abundanter *benedictio hæc* in *a* caput Joſephi, & in verticem ſeparati è fratribus ſuis. *a* Gen 49. v.26.

17 Primogeniti bovis ejus decor *eſt* ei; & cornua monocerotis *ſunt* cornua ejus: illis populos feriet pariter, *populos* finium terræ. Hæc autem *ſunt* myriades Ephraimi, hæc item *ſunt* millia Manaſſis.

18 De Sebulune autem dixit, Lætare Sebulun de exitu tuo & *tu* Iſaſchar de tentoriis tuis.

19 Populos *ad* montem invitabunt: ibi ſacrificabunt ſacrificia juſta, quia affluentiam marium ſugent, & abſconditos theſauros arenæ.

20 De Gade autem dixit: Benedictus *ſit* is qui dilatat Gadi: ſicut vetulus leo habitet, & diſcerpat brachium atque verticem.

21 Nam vidit *in* principio *habitationem* ſibi: & quia ibi *in* portione a legislatore data protectus eſt, ideirco venit *cum* principibus populi, juſtitiam Jehovæ fecit, & judicia ejus cum Iſraële.

22 De Dane autem dixit: Dan catulus leonis *eſt qui* proſilit ex Baſane.

23 De Naphthali autem dixit; O Naphthali qui ſatur es benevolentia, & plenus benedictione Jehovæ: *ad* Occidentem & Meridiem hæreditatem obtine.

24 De Aſere autem dixit: Aſer benedictus *ſit* filiis, ſit acceptus fratribus ſuis, & intingat in oleo pedem ſuum.

25 Ferrum & æs *ſit ſub* calceo tuo: & ſecundum dies tuos *ſit* fama tua.

26 Nullus *eſt* ſimilis Deo, ô Jeſchurun: qui *b* vehitur cœlo in auxilium tuum, & magnificentia ſua tenuiſſimo cœlo. *b* Pſal.58.12.

27 Habitaculum *tibi ſit* deus ſempiternus, & infernè *ſint tibi* brachia æterna: ejiciat coram te inimicum, dicatque, Perde.

28 Ut habitet Iſraël *c* ſecure ſolus, & fons Jacobi in terra frumenti & muſti: etiam cœlum ejus ſtillet rorem. *c* Jer.23.6. & 33.4.

29 Beatus es, Iſraël, quis ſimilis tibi *eſt*? populus *es* ſervatus per Jehovam, clypeum auxiliarem tuum, & cujus gladius magnificentia tua *eſt*. Ideo ſubjicient ſe inimici tui tibi, tu verò ſuper excelſis eorum incedes.

ANALYSIS CAP. XXXIII.

Hoc capite continetur ſermo propheticus Moſis, quo ſingulis tribubus populi Iſraëlitici benedicit, id eſt, fauſta & felicia a Deo precatur. Partes illius principales ſunt tres: exordium, narratio ſeu benedictio ipſa, & concluſio. Exordium incipit v.2: narratio v.6: concluſio v.26. Cæterùm v.1. præmittitur huic ſermoni tranſitio, conſtans ſola propoſitione: amplificata duobus modis: primùm ſignificatione cauſæ procreantis unde orta fuit iſta benedictio. Ea eſt Spiritus ſanctus: qui iſta Moſi tanquam viro Dei, ſeu prophetæ, inſpiravit. Deinde mentione adjuncti temporis: quòd benedictionem iſtam Moſes pronunciarit paulo ante mortem ſuam.

Exordii membra principalia duo ſunt: (1) narratio beneficii Dei erga populum Iſraëliticum: videlicet patefactionis in monte Sinai, item ad montem Seïr, & ad montem Paranis, v.2. & 3. (2) votum quo exoptat populi docilitatem, ſeu ſtudium diſcendi voluntatem Dei ex lege ipſius, v.3. 4. 5. Patefactio in monte Sinai amplificatur tribus modis: (1) ex adjuncto comitatu, (2) ſignificatione finis, cujus gratia patefactio illa fuit ſuſcepta, (3) corollario. Comitatus fuit duplex: ſancti angeli & ignis. Finis fuit confirmatio edicti, id eſt, decalogi. Corollarium eſt teſtificatio de amore Dei erga hunc populum. Votum exornant proſopopœia, quâ populus introducitur narrans & commendans beneficium illud patefactionis, atque ita ſignificans ſuam docilitatem, v.4. & 5.

Narrationis ſeu benedictionis membra ſunt decem. Benedicit enim (1) Rubeni, (2) Judæ & Simeoni, (3) Levi, (4) Benjamini, (5) Joſepho, id eſt, Ephraimo & Manaſſi, (6) Zebuluni, & Iſaſchari (7) Gadi, (8) Dani, (9) Naphthali, (10) Aſeri.

I. Tribui Ruben exoptat duo, vitam & multitudinem hominum, v.6.

II. Tribui Judæ (ſub qua intelligitur tribus Simeonis) exoptat unum, videl. victoriam contra hoſtes, v.7.

III. De tribu Levi tria dicit. Primùm commemorat beneficium Dei in eam collatum, videlicet ſacerdotium: quod ſignificat ſynecdochicè per Tummim & Urim: amplificat autem a cauſa corrumpente, quæ poterat obſtare quo minùs iſto beneficio eos Deus afficeret, nempe quòd una cum cæteris tribubus Deum tentaverat in Maſſa, v.8. Deinde commendat pietatem Levitarum, ſive zelum gloriæ Dei: quem demonſtraverant occidendo Iſraëlitas qui adoraverunt vitulum aureum, v.9. Poſtremò optat eis duo: (1) felicem ſucceſſum in adminiſtratione ſui muneris, v.10. & 11. (2) defenſionem contra hoſtes, v.11. Porrò munus ſeu officium Levitarum facit duplex, docere & ſacrificare, v.10.

IV. Tribui Benjaminis item duo optat: ſecuram habitationem ſeu pacem, & dignitatem ea cultu Dei in ipſius metropoli, urbe Hieroſolyma, peragendo, v.12.

V. Poſteris Joſephi, id eſt, duabus tribubus, Ephraim & Manaſſe, ſimiliter duo optat: (1) abundantiam omnis generis pretioſorum fructuum, (2) victoriam contra hoſtes. Fructus illos deſcribit tribus modis: (1) è cauſis procreantibus naturalibus, ſive ſecundis iiſque tum cæleſtibus, tum ſubterraneis, v.13. & 14. (2) è ſubjectis locis: puta montibus, collibus, terra plana, v.15.

& 16. (3) è cauſa procreante prima, videl. benevolentia Dei, v.16. Victoriam verò deſcribit è cauſa procreante, videlicet potentiâ: quam ſignificat duplici ſimili: pulchritudine primogenito bovis, & cornibus monocerotis, v.17.

VI. Tribui Zebulun, itemque tribui Iſaſchar, optat ſimiliter duo: divitias & rectum divitiarum uſum. Divitias autem utriusque diſcernit ex modo acquirendi, videl. negotiatione & re pecuaria: quarum illam Zebuluni, hanc Iſaſchari, tribuit, v.18. Rectum verò divitiarum uſum declarat exemplo ſacrificiorum euchariſticorum, v.19.

VII. Tribui Gadis optat liberationem ab hoſtibus, & victoriam contra illos, ſecuramque habitationem, v.20. & 21. Habitationem autem Gaditarum deſcribit è cauſis procreantibus duabus: videlicet petitione ipſorum & conceſſione Moſis: quas innuit mentione temporis, & amplificat ex adjuncta obligatione ad juvandum reliquos Iſraelitas in occupanda terra Chanaan, v.21.

VIII. Tribui Dan optat victoriam contra hoſtes: quam ſignificat ſimilitudine catuli leonis, proſilientis ad prædam, verſ.22.

IX. Tribui Naphthali optat abundantiam fructuum, & latam habitationem, v.23.

X. Tribui Aſeris optat quatuor: (1) copiam liberorum, (2) favorem reliquarum tribuum, (3) copiam olivarum, & (4) copiam ferri atque æris: tria priora v.24. quartum v.25. Iſta autem amplificat ex eventu, videl. fama, v.25.

In concluſione tria agit. Primùm laudat Deum à potentia & benevolentia erga populum Iſraeliticum, verſ.26. Deinde optat Iſraelitis protectionem Dei, opitulationemque in expellendis Chananæis: & occupanda, poſſidenda atque fruenda terra illorum, v.27. & 28. Poſtremò prædicat ipſorum felicitatem, promittitque eis victoriam contra hoſtes, v.ult.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII.

Nota. Scholia hæc applicata ſunt ad verſionem Piſcatoris.

1. VIr Dei] *Propheta. nam hanc benedictionem protulit ex ſpiritu prophetico, dictante Spiritu ſancto.* Ante mortem ſuam] *Paulò ante mortem ſuam, ſub tempus inſtantis mortis ſuæ.*

2 Dixit igitur] *Heb. Et dixit.* E Sinai venit] *Hic commemorat Moſes præcipua loca, in quibus Dominus ſeſe populo Iſraelitico in terram Chanaan proficiſcenti patefecit: & hanc patefactionem comparat ſplendori ſolis, cujus facit tres gradus. Primò ſol appropinquat, & ſplendorem exiguum emittit, antequam oriatur: deinde oritur: poſtremo prorſus aſcendit, & pleno ſplendore hemiſphærium replet. Ita quum Deus ſeſe in itinere illo patefacere vellet populo Iſraelitico per verbum ſuum: primò venit è monte Sinai, ubi illis dedit legem, Exod.19. & 20. Deinde amplius ſe patefecit ad montana Seiris, ubi per Moſen curavit erigi ſerpentem æneum, per cujus intuitum ſanati fuerunt qui letaliter fuerant morſi à ſerpentibus: quæ res illis præfigurabat beneficium Chriſti, Numerorum vigeſimooctavo. Poſtremo ampliùs ſe patefecit Pharane: ubi legem per Moſen repetivit ac declaravit, eoſq; ad obſervationem illius ſtudioſè exhortatus eſt ſuprà cap.1.v.6.* Ortus eſt] *Metaphora à ſole.* Illis] *Filiis Iſraelis.* E Seir] *Montanis Edomæorum.* Illuxit] *Continuatur metaphora.* Pharanis] *In campeſtribus Moabitarum, ſuprà cap.1.v.15.* E myriadibus] *Id eſt, cum myriadibus: ſed ita, ut inter illas eminerit.* Sanctorum] *Id eſt, angelorum. Vide Act.7.v.53. Gal.3.v.19. Heb. Sanctitatis. Metonymia formæ, & ſynecdoche generis.* Ignis edicti] *Id eſt, ignis unde Deus edixit decem præcepta: ſuprà cap.4.v 12. & 15. Meton. ſubjecti vel adjuncti, diverſo reſpectu.*

3 Populos] *Id eſt, tribus Iſraelis. Sic Jud.5.v.14.* Ejus] *Populi Iſraelitici.* Sunt in manu tua] *Sub cura tua. Apoſtrophe ad Jehovam.* Itaque] *Heb. Et.* Medii inſerantur pedibus tuis] *Sicut diſcipuli ſedent ad pedes doctoris. Vide Act.22.v.3.*

4 Hæreditatem] *Rem pretioſam & charam. Metaphora*

5 In Jeſchurune] *In populo Iſraelitico. Vide ſuprà cap.32.v.15.* Erat rex] *Fungebatur officio regis, dando legem. Vel, Erat rex id eſt, princeps, ut Jer.19.v 3.*

6 Sintque homines ejus numeroſi] *Heb. Sitq; hominibus ejus numerus. Scil. magnus. Synecd. generis. Noſtri: Imo non ſit hominibus ejus numerus. Ubi adverbium negandi* ἀπὸ κοινοῦ *repetitur ex membro præcedente.*

7 Juda] *Et Simeon. Synecdoche membri. Nam tribus Simeonis accenſa fuit tribui Judæ, regioq; eorum per regionem illorum diſperſa fuit, Joſ.19. v.1. & 1.Chron.4. v.24. Hinc factum ut una proficiſcerentur in bellum, Judic.1.v.3.* Quòd dixit] *Heb. Et dixit.* Reduc] *Scil. ex prælio.* Satis ei ſint] *Scil. ad pugnandum contra hoſtes. Synecd generis.*

8 Thummim tui] *O Levi. Apoſtrophe ad tribum Levi. Per Tummim & Urim intelligit ſynecdochicè, κατ' ἐξοχὴν, ſummi ſacerdotis munus: quod mandatum erat huic tribui, id eſt, certæ familiæ hujus tribus, nempe familiæ Aharonis De Urim & Tummim vide Exod.28. v.30.* Sint] *Maneant. Verbum optantis.* Penes virum beneficii tui] *Id eſt, penes ſummum ſacerdotem: qui eſt vir Dei, hoc eſt, miniſter Dei, beneficiorum tuorum. Sic verto & expono poſtulante ſententia proximè annexa. Periphraſis.* Quem] *Scil. beneficum tuum id eſt, Deum.* Tentaviſti in Maſſa] *Vide hiſtoriam Exod.17.* Meribæ] *Id eſt, contentionis.*

9 Qui dicebat de patre ſuo &c] *Hoc referendum eſt ad ſtragem à Levitis editam inter Iſraelitas propter adoratum ab eis vitulum aureum, Exod.32.v.26. & deinceps.* Non reſpicio eum] *Id eſt, Non habeo ejus rationem. non ducor humano affectu erga eum, ſi diverſum poſtulet Deus.* Curabat] *Heb. Noſcebat. Metonymia efficientis.* Sermonem tuum] *Mandatum tuum de occidendis idololatris. Synecdoche generis gemina.* Tuum] *Apoſtrophe ad Deum.*

10 Doceant &c.] *Verba optantis. Id eſt, Da eis, ô Deus, ut rectè ac ſtudioſè fungantur ſuo miniſterio.* Jacobum] *Poſteros Jacobi: apud quos ſcilicet diſperſi habitaturi ſunt in hunc ipſum finem. Metonymia efficientis. Sic mox, Iſraelem.* Ponant] *Scil. ſacerdotes Levitici, in altari ſuffitus, Exod.40.v.26.* Ante naſum tuum] *Reſidentis ſcil. in ſancto ſanctorum ſuper arca fœderis.* Quod totum conſumendum eſt] *Id eſt, holocauſtum, itemq; alia ſacrificia. Synecdoche membri.* Super altare tuum] *Nempe ſuper altare holocauſti. Synecd. generis.*

11 Benedic] *Succeſſum da.* Copiis ejus] *Vel, exercitibus ejus. Ad verbum, Strenuitati ejus. Metonymia ad juncti, & metaphora. Intelligit enim claſſes militiæ ſacræ in quas diſtributi erant Levitæ ad diverſa miniſteria: ut videre eſt Num.4.* Opus manuum ejus] *Miniſterium ſacrum. Synecd. generis.*

12 Dilectus Jehovæ ſit] *Reſpicit ad dilectionem qua Benjaminem complectebatur pater. Vide Geneſ.42. v.36. & 38. Item cap.43.v.6. & 14. Item cap.44.v.20 22 29. & ſeqq.* Securè] *Heb. Cum fiducia.* Cum ipſo] *Scilicet ſicut olim cum patre.* Inter humeros ejus] *Id eſt, Hieroſolymis in metropoli regionis. Comparat regionem Benjaminis corpori humano, & Hieroſolymam, metropolin ejus, capiti: quod humeris impoſitum eſt, & quaſi inter humeros ſitum.*

13 A Jehova] *Heb. Jehovæ.* Fructibus pretioſis] *Heb. Ex fructibus pretioſis ſive, propter fructum pretioſos.* E cælo] *Id eſt, ex aëre Synecdoche generis. Heb Cæli.* Abyſſo] *Aqua profunda.* Recubante] *Metaph. ab animalibus quadrupedibus.* Subtus] *Nempe ſub terra.*

14 Qui proveniunt à ſole] *Heb. Proventibus ſolis. Genitivus effic.* Qui protruduntur a lunis] *Heb. Protruſione lunarum. Id eſt, quos luna protrudit ſingulis menſibus, nempe humectando terram. Genitivus qualis modò.*

15 Item] *Heb. Et.* Præſtantiſſimis rebus] *Heb. Ex capite. Metaphora, qualis Exod.30.v.23. Intelligit autem arbores & gramen, nec non ſalubres herbas.* Antiquorum] *Heb. Antiquitatis. Montium qui inde a mundo condito durarunt.* Fructibus pretioſis collium] *Intelligit vites, & arbores fructiferas: ut oleam, ficus &c.* Æternorum] *Heb. Seculi. Id eſt, qui durarunt inde à mundo condito.*

16 Rerum quæ replent eam] *Heb. Plenitudinis ejus. Metonymia adjuncti.* Habitatoris rubi] *Id eſt, Dei qui Moſi apparuit in rubo, Exod.3. Periphraſis. Litera* י *in voce* שֹׁכְנִי *ſchochent eſt paragogica.* Veniat abundanter] *In Hebræo eſt vox una, ſed è duabus idem ſignificantibus compoſita. Videlicet ex* בּוֹא *&* אָתָה. Benedictio hæc] *Hoc ſupplementum poſtulat forma verbi* תָּבוֹאתָה*: quod eſt generis fœminini. Quò minùs autem cum illo conſtitui poſſit nomen* רָצוֹן*, obſtat diſcrepantia generis: quia nomen illud eſt generis maſculini. Obſtat etiam accentus athnach. Supplementum autem illud comprobat ſermonis hujus ſcopus qui eſt, recitare benedictionem Joſephi.* Joſephi] *Poſterorum Joſephi. Metonymia efficientis.* Et in verticem &c.] *Eadem ſententia repetitur diverſis verbis more prophetico.* Separati] *Vide Gen.49.v.26. Separati ſcil. ad principatum & ad jus primogeniti. Vide Gen.48. verſ.22.*

17 Primogeniti bovis ejus decor eſt ei] *Id eſt, Joſeph habet decorem qualem habet primogenitus bovis ejus hoc eſt, robuſtus & alacer eſt.* Cornua ejus] *Scilicet Joſephi, tanquam primogeniti bovis.* Sunt cornua monocerotis] *Id eſt, ſimilia cornibus monocerotis. Vide Num.23.v.22.* Hæc] *Scilicet cornua Joſephi.* Myriades Ephraimi &c.] *Ephraimo tribuui majorem populum quàm Manaſſi: quia in illum tranſlatum erat jus primogeniti, Gen.48.*

18 Lætare] *Id eſt, Det tibi Deus ut poſſis lætari.* De exitu tuo] *Scilicet per navigationem in regiones tranſmarinas ad negotiandum ibi. Id eſt, de negotiatione tua & opibus per illam partis. Synecdoche generis, & metonymia effecti deſinati. Confer Gen.49. verſ.decimotertio. & Joſuæ 19. verſ undecimo.* Et tu Iſaſchar] *Repete, Lætare.* De tentoriis tuis] *Id eſt, de re pecuaria tua. Metonymia effecti deſtinati. Vide Gen.4.v.20. Confer Geneſ.49. v.14.15.*

19 Populos ad montem invitabunt] *Id eſt, Da, ô Deus, ut populos ad montem invitent.* Populos] *Id eſt, reliquas tribus.* Ad montem] *Tſion: qui deſtinatus erat cultui Dei Synecdoche generis.* Invitent] *Suo ſcilicet exemplo: dum ipſi, quantumvis longè habitantes, tamen ſtudioſè eò venient ad Deum colendum Heb. Vocent.* Sacrificia juſta] *Id eſt, legitima: nempe euchariſtica, in feſtis offerenda. Heb. Sacrificia juſtitiæ. Genitivus adjuncti.* Affluentiam marium] *Opes quæ magnâ copiâ vehuntur trans maria Genitivus ſubjecti.* Theſauros] *Res pretioſas ut gemmas & aurum, quæ ſolent reponi in theſauris.* Arenæ] *Id eſt, maris, cujus littora repleta ſunt arenâ. Metonymia adjuncti.*

20 Bene-

20 Benedictus] *Id eſt, Laudatus. Nam ſermo eſt de Deo.* Is qui dilatat Gadi] *Periphraſis Dei à beneficio ſingulari erga tribum Gadu quod beneficium hoc ipſo tribui illi promittitur.* Dilatat Gadi] *Id eſt, locum ſpatium ei præbet ad evadendum, quum cingitur ab hoſtibus. Sic Pſal. 4. verſu 2. In anguſtia dilataſti mihi. In Hebræo ante nomen Gad deficit articulus* ל. *Complementum hujus promiſſionis vide Judic. 11. ubi narratur, quomodo ab Ammonitis erepti ſint Gaditæ duce Jephthacho, qui vulgo Jephtho dicitur.* Sicut vetolus leo] *Id eſt, ſecurè & magnanimiter.* Habitet] *Heb. Habitans ſit.* Diſcerpat] *Id eſt, ex habitatione ſua egreſſus invadet in hoſtes vicinos, eoſq; ſubigat. Complementum hujus promiſſionis vide 1. Chron. 5. verſu 19. & deinceps, ubi narratur quomodo Gaditæ ſubegerint Hagarenos.*

21 Naio] *Heb. Et.* Vidit in principio *habitationem* ſibi] *Vide Num. 32.* Vidit] *Scilicet Gad.* Et hat jhm erſehen. *In principio*] *Scil. belli contra hoſtes ſuſcepti & geſti.* Ibi *In eo loco quem ſibi vidit, nempe in Gilbade.* Portione] *Sive agro.* A legiſlatore data] *Nempe à Moſe. Vide Num 32. v. 33. & ſeq. Heb. Legislatoris. Genitivus adjuncti.* Protectus eſt] *Scil. civitatibus, munitis quæ enumerantur Num 32. verſu 34. & ſequentib.* Idcirco] *Heb. Et.* Venit] *Scil. in militiam.* Principibus] *Heb. Capitibus. Metaphora.* Populi] *Scil. Iſraelitici.* Juſtitiam Jehovæ] *Id eſt, juſtam vindictam à Jehova præceptam, & in Chananæos exercendam. Synecdoche generis. Et genitivus adjuncti.* Et judicia] *Epexegeſis.* Iudicia ejus] *Id eſt, judicia ab eo præcepta: hoc eſt, vindictam. Vide Num 32. verſu 17. & ſequentibus. Genitivus adjuncti.*

22 Catulus leonis] *Fortis & alacer in vincendis hoſtibus. Metaphora.* Ex Baſchane] *Nomen regionis: cujus rex olim fuit Ogus, Num 21. verſu 33. Hinc autem colligitur, regionem illam abundaſſe leonibus.*

23 Benevolentia] *Nempe Jehovæ: quæ vox adjungitur membro ſequenti per hypozeugma. Benevolentiâ autem: id eſt, bonis à benevolentia profectis. Metonymia efficientis: qualis ſuprà verſu 16.* Benedictione Jehovæ] *Bonis à Jehova datis. Genitivus adjuncti.* Ad occidentem] *Heb. Ad mare. Scilicet mediterraneum. Metonymia ſubjecti vel adjuncti, diverſo reſpectu: & ſynecdoche generis. Nam mare mediterraneum ſitum eſt terræ Chanaan ad occidentem.*

24 Filiis] *Heb. Ex filiis: vel, propter filios: ut ſuprà verſu 13. & ſeqq. Intelligo hoc de copia liberorum.* Intingat in oleo pedem ſuum] *Id eſt, abundet oleo, adeo ut poſſit in oleo pedes lavare. Metonymia effecti hyperbolica. Similem hyperbolen vide Geneſ. 49. verſu 11.*

25 *Sub* calceo tuo] *Id eſt, in terra tua, quam calceo tuo calcabis.* Secundùm dies tuos *ſit* fama tua] *Id eſt, Quamdiu eris populus, tamdiu celebraris ſermonibus hominum.* Fama] *Scil. bona. Vox* דָּבָא *dabá affinis eſt voci* דִּבָּה *dibbah, quæ ſignificatq; famam mala. Alii reddunt robur ſeu fortitudinem.*

26 Jeſchurun] *Populo Iſraelitico. Vide ſuprà cap. 32. verſu 15.* Et magnificentiâ ſua] *Repete, vehitur. ἀπὸ κοινοῦ.* Tenuiſſimo cælo] *Heb. Tenuitatibus ſeu pulviſculis. Heb.* שְׁחָקִים.

27 Habitaculum *tuum ſit &c.*] *Id eſt, Oro Deum ut te, ô popule Iſraelitice, protegat & ſuſtentet.* Perde] *Scil. inimicum.*

28 Securè] *Heb. Cum fiducia.* Terra frumenti & muſti] *Id eſt, ferace frumenti & muſti. Genitivus notantis effectum.* Cælum ejus] *Aer ei imminens. Genitivus ſubjecti vel adjuncti, diverſo reſpectu.*

29 Clypeum auxiliarem] *Heb. Clypeum auxilii. Genitivus ſubjecti vel finis.* Magnificentia tua *eſt*] *Id eſt, magnificum te reddit, dum ſcilicet deles inimicos tuos. Metonymia effecti.* Ideo] *Heb. Et.* Subjicient ſe tibi] *Heb. Mentientur tibi Id eſt, mentientur ſe dedere. Synecdoche generis. Sic Pſal. 18. verſu 45. & 2. Sam. 22. v. 45.* Excelſis] *Civitatibus munitis. ut ſupra cap. 32. v. 13.* Incedes] *Heb. Calcabis.*

OBSERVATIONES EX CAP. XXXIII.

Ex v. 1. Ad officium paſtorum Eccleſiæ pertinet, precari pro cœtu ſibi commiſſo. *Paſtores eccleſiæ.*

2 Ex v. 2. & 3. Patefactio Dei per verbum, eſt ſingulare beneficium Dei. *Verbum Dei.*

3 Ex verſ. 2. notetur teſtimonium de majeſtate Dei tum de ſanctis angelis. *Dei majeſtas. Angeli.*

4 Ex eodem verſu, ex verbis, *Ignis edicti.* Lex iram operatur. *Lex Dei.*

5 Ex v. 3. ex verbis, *Omnes ſancti ejus ſunt in manu tua.* Deus pios protegit. *Gubernatio Dei.*

6 Ex eodem verſu, ex verbis, *Ipſi] medio inſerantur pedibus tuis.* Ad veram felicitatem neceſſarium eſt diſcere verbum Dei. *Verbum Dei.*

7 Ex v. 5. ex verbis, *In Jeſchuruno.* Ad officium vocatorum pertinet, ſtudere rectitudini. *Rectitudo.*

8 Ex verſ. 6. & ſeqq. uſque ad 26. Vita diuturna, numeroſa ſoboles, victoria contra hoſtes, recta adminiſtratio miniſterii eccleſiaſtici, pax, cultus Dei publicus, copia frugum & fructuum, divitiæ ex negotiatione & re pecuaria, copia metallorum, ut ferri & æris: omnia hæc, pro donis Dei agnoſcenda ſunt. *Dona ſeu beneficia Dei varia.*

9 Ex v. 19. Ad officium fidelium pertinet, exemplo ſuo alios invitare ad cultum Dei. *Cultus Dei.*

10 Ex v. 26. notetur teſtimonium de majeſtate Dei. *Majeſtas Dei.*

CAPUT XXXIV.

T. & J.

I. 1 *Poſtea aſcendit Moſche à campeſtribus Moabitarum in montem Nebonem, in verticem illius collis qui eſt in conſpectu Jerichuntis: ubi oſtendit ei Jehova totam terram à Gilbade Danem uſque:*

2 *Nempe totam* terram *Naphthali, terrámque Ephraimi & Menaſchis, & totam terram Jehudæ, uſq; ad mare poſterum*

3 *Meridianam quoq; & planitiem ipſam, convallem Jerichuntis civitatis palmiferæ, Tzoharem uſq;.*

4 *Dixitq; Jehova ei, Hæc* eſt *illa terra quam juramento promiſeram Abrahamo, Jiz'chako, & Jahakobo, dicendo, Semini tuo dabo eam: oſtendo eam tibi videndam oculis tuis, ſed eò non es tranſiturus.*

II. 5 *Mortuus itaq; eſt ibi Moſche ſervus Jehovæ, in terra Moabitarum, ex præſtituto Jehovæ:*

III. 6 *Qui ſepelivit eum in eâdem valle, in terra Moabitarum, è regione Beth pehoris. neq; novit quiſquam ſepulcrum ejus uſq; in diem hunc.*

7 *Erat autem Moſche natus centum viginti annos, quum moreretur: non caligaverat oculus ejus, neq; fugerat viriditas ejus.*

8 *Et defleverunt filii Jiſraelis Moſchen in campeſtribus Moabitarum triginta diebus: quibus abſoluti ſunt dies fletus,* id eſt, *luctus Moſchis.*

9 *Erat autem Jehoſchuah filius Nunis plenus ſpiritu ſapientiæ, quoniam impoſuiſſet Moſche manus ſuas ei. quapropter auſcultarunt ei filii Jiſraelis, feceruntque quemadmodum præceperat Jehova per Moſchen.*

10 *Sed non ſurrexit propheta præterea in Jiſraele par Moſchi, quem cognoverit Jehova in os:*

11 *Tum omnibus ſignis & prodigiis, quæ miſerat eum Jehova facturum in terra Ægypti, contra Parhonem & contra omnes ſervos ejus, totamq; terram ejus:*

12 *Tum omnibus* operibus *manus fortis, & omnibus* operibus *terribilibus maximis; quæ fecit Moſche ante oculos totius Jiſraelis.*

P.

Poſtea *a* aſcendit Moſes è campeſtribus Moabitarum in montem Nebuntis, in verticem illius collis qui ſitus eſt è regione Jerichuntis: ubi *b* oſtendit ei Jehova totam illam terram, à Gilbade Danem uſque: I. *a Num. 27. 12.* *b Sup. 3. 27.*

2 Nempe totam *terram* Naphthali, terramque Ephraimi & Manaſſis, & totam terram Judæ, uſque ad mare poſterum:

3 Meridianam quoque, & planitiem illam, *nempe* vallem Jerichuntis civitatis palmiferæ, Tſoharem uſque.

4 Dixitque Jehova ei, Hæc *eſt* illa terra quam *c* juramento promiſi Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo, dicendo, Semini tuo dabo eam. præbui eam tibi videndam oculis tuis, ſed eò non es tranſiturus. *c Gen. 12. 7. & 13. 15. & 15. 18. & 26. 4. & 28. 13.*

5 Mortuus itaque eſt ibi Moſes ſervus Jehovæ, in terra Moabitarum, ex mandato Jehovæ: II.

6 Qui ſepelivit eum in eâdem valle, in terra Moabitarum, è regione Beth-peboris: neque novit quiſquam ſepulchrum ejus uſque in diem hunc. III.

7 Erat autem Moſes natus centum viginti annos, quum moreretur: non caligaverat oculus ejus, neque fugerat viriditas ejus.

8 Et defleverunt filii Iſraelis Moſen in campeſtribus Moabitarum per triginta dies: quibus abſoluti ſunt dies fletus luctus Moſis.

9 Erat autem Joſua filius Nunis plenus ſpiritu ſapientiæ, quia *d* impoſuerat Moſes manus ſuas ei: quapropter auſcultantes ei filii Iſraelis, fecerunt quemadmodum præceperat Jehova per Moſen. *d Num. 27. v. 23.*

10 Sed non ſurrexit propheta præterea in Iſraële par Moſi, quippe quem cognovit Jehova facie ad faciem:

11 Tum omnibus ſignis & prodigiis, quibus miſerat eum Jehova ut faceret *ea* in terra Ægypti, contra Pharaonem & contra omnes ſervos ejus, totamque terram ejus:

12 Tum omnib. illis operib. manus robuſtæ, & omnib. illis operibus terribilibus magnis quæ fecit Moſes ante oculos totius Iſraëlis.